3 1761 08822304 5

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/sownikjzykapolsk08karo

SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO

Odbito anastatycznie z wydania 1927 r. w Zakładach Graficznych B. Wierzbicki i S-ka, Warszawa, Chmielna 61.

LaP.D
K1844sL
Karłowicz, Jan Aleksander Ludwik August (ed.)

SŁOWNIK

JĘZYKA POLSKIEGO

JANA KARŁOWICZA, ADAMA KRYŃSKIEGO
i
WŁADYSŁAWA NIEDŹWIEDZKIEGO

TOM VIII

Z – Ż

504705
28.2.50

ułożony przez
WŁADYSŁAWA NIEDŹWIEDZKIEGO

DZIEŁO NAGRODZONE PRZEZ POLSKĄ AKADEMJĘ UMIEJĘTNOŚCI
NA KONKURSIE IMIENIA LINDEGO
I ZALECONE PRZEZ B. GALICYJSKĄ RADĘ SZKOLNĄ DO UŻYTKU SZKÓŁ

WYDAWNICTWO KASY IM. MIANOWSKIEGO
INSTYTUTU POPIERANIA NAUKI
WARSZAWA, PAŁAC STASZICA
MCMXXXV

Spis skróceń w tomie I—VIII.

a) Wyrazy.

a.=albo.
Ags.=anglosaski.
Ameryk.=amerykański.
an.=analogja, analogicznie, analogiczny.
anat.=anatomiczny.
Ang.=angielski.
antr.=antropologiczny.
apt.=aptekarski.
Ar.=aryjski, indoeuropejski.
Arab.=arabski.
arch.=archeologiczny.
astr.=astronomiczny.
Azjat.=azjatycki.
bakt.=bakterjologiczny.
bart.=bartniczy.
bed.=bednarski.
Belg.=belgijski.
bezok.=bezokolicznik.
bib.=biblijny.
bil.=bilardowy.
biol.=biologiczny.
blach.=blacharski.
Blg.=bułgarski.
blm.=bez liczby mnogiej.
blp.=bez liczby pojedyńczej.
bł.=błędnie.
bot.=botaniczny.
Braz.=brazylijski.
Brs.=białoruski.
buch.=buchalteryjny.
bud.=budowniczy.
bur.=bursztyniarski.
ceg.=ceglarski.
chem.=chemiczny.
Chiń.=chiński.
chir.=chirurgiczny.
Chor.=chorwacki.
cieś.=ciesielski.
Clt.=celtycki.
cukier.=cukierniczy.
cukr.=cukrowniczy.
Cyg.=cygański.
cyk.=cyklistowski.
cz.=czasownik, słowo.
czcion.=czcionkarski.
Czes.=czeski.
częstot.=słowo częstotliwe.
częś.=częściej.
czyn.=czynny.
daw.=dawny, dawniej.
den.=dentystyczny.
der.=dermatologiczny.
Dłż.=dolnołużycki.
Dnm.=dolnoniemiecki.
dok.=słowo dokonane.
dom.=domyśla się.
dosł.=dosłownie.
druc.=druciarski.
druk.=drukarski.
Duńs.=duński.
dziec.=dziecięcy.
Dźwn.=dźwiękonaśladowczy, onomatopeiczny.
Dżagat.=dżagatajski.
ekon.=ekonomiczny.
elektrot.=elektrotechniczny.
embr.=embrjologiczny.
Esń.=estoński.
farb.=farbiarski.
fecht.=fechtunkowy.
fil.=filozoficzny.
Fiń.=fiński.
fiz.=fizyczny.
fizj.=fizjologiczny.
fl.=flisacki.
fortep.=fortepjanistowski.
fot.=fotograficzny.
Fr.=francuski.
garb.=garbarski.
garn.=garncarski.
gie.=gieograficzny.
geol.=geologiczny.
gim.=gimnastyczny.
gin.=ginekologiczny.
gis.=giserski.
Głż.=górnołużycki.
gm.=gminny.
Gnm.=górnoniemiecki.
gorz.=gorzelniczy.
Got.=gocki, gotycki.
gór.=górniczy.
Gr.=grecki.
gram.=gramatyczny.
Grm.=germański.
haf.=hafciarski.
han.=handlowy.
Hb.=hebrajski.
her.=heraldyczny.
hist.=histologiczny.
Hl.=holenderski.
Hp.=hiszpański.
hut.=hutniczy.
im.=imiesłów.
in.=inaczej.
intr.=introligatorski.
inż.=inżynierski.
ir.=ironiczny.
Japoń.=japoński.

jednot.=cz. jednotliwy.
jęz.=językoznawczy.
jub.=jubilerski.
kam.=kamieniarski.
karc.=karciarski.
Kau.=kaukaski.
kip.=kiperski.
kol.=kolejowy.
koł.=kołodziejski.
koń.=koniarski.
kosz.=koszykarski.
kośc.=kościelny, teologiczny.
kotl.=kotlarski.
kow.=kowalski.
kraw.=krawiecki.
Krc.=kroacki.
kuch.=kucharski.
kup.=kupiecki.
kuśn.=kuśnierski.
lek.=lekarski.
lekc.=lekceważący.
lep.=lepiej.
leśn.=leśniczy.
licz.=liczebnik.
Lit.=litewski.
lm.=liczba mnoga.
lp.=liczba pojedyńcza.
lpd.=liczba podwójna.
lud.=ludwisarski.
Łć.=łaciński.
Łt.=łotewski.
łyż.=łyżwiarski.
m.=rodzaj męski.
Mal.=malajski.
malar.=malarski.
mat.=matematyczny.
mech.=mechaniczny.
Meksyk.=meksykański.
men.=menniczy.
met.=meteorologiczny.
mier.=mierniczy.
min.=mineralogiczny (i krystalograficzny, petrograficzny).
mł.=młynarski.
Mongol.=mongolski.
mor.=morski, marynarski.
Moraw.=morawski.
mul.=mularski.
muz.=muzyczny.
myd.=mydlarski.
myśl.=myśliwski.
N.=nowo .
nar.=narciarski.
Ngr.=nowogrecki.
ni.=nijaki; rodzaj nijaki.
nied.=niedokonany.
niek.=niekiedy.
nieod.=nieodmienny.
nieos.=nieosobowy, nieosobowo.
Nł.=nowołaciński.
Nm.=niemiecki.
Now.=w nowszych czasach dowolnie utworzony.
noż.=nożowniczy.
Nrw.=norweski.
ogr.=ogrodniczy.
okrzyk.=okrzykowy, wykrzyknikowy.
okul.=okulistyczny.
org.=organmistrzowski.
Orm.=ormiański.
os.=osoba.
osn.=osnowa (temat, źródłosłów).
p.=patrz.
pal.=paleontologiczny.
pale.=paleograficzny.
patol.=patologiczny.
Pg.=portugalski.
piecz.=pieczętarski.
piek.=piekarski.
piern.=piernikarski.
piesz.=pieszczotliwy.
piw.=piwowarski.
pń.=pień (pierwiastek).
poch.=pochodny, pochodzi.
poet.=poetycki.
pog.=pogardliwy.
Pol.=polski.
poł.=położniczy.
por.=porównaj.
posp.=pospolity, nieliteracki.
pouf.=poufały.
pow.=powoźniczy.
powr.=powroźniczy.
późn.=późniejszy.
pp.=przypadek.
praw.=prawniczy.
prow.=prowincjonalny.
Prs.=perski.
Prz.=przysłowie.
przeć.=pojęcie przeciwne.
przen.=przenośnie.
przęd.=przędzalniczy.
przyi.=przyimek.
przym.=przymiotnik.
przyrod.=przyrodniczy.
przys.=przysłówek, przysłówkowo.
ps.=psychologiczny.
Pśń.=pieśń.
pusz.=puszkarski.
ret.=retoryczny.
ręk.=rękawiczniczy.
rod.=rodzaj (gramatyczny).
rol.=rolniczy.
Rom.=romański.
Ros.=rosyjski.
roś.=roślina.
rozk.=rozkazujący.
rub.=rubaszny.
Rum.=rumuński.
Rus.=ruski wogóle (Ros., Brs., Ukr.).
ryb.=rybacki.
rz.=rzeczownik.
rzem.=rzemieślniczy.
rzeź.=rzeźniczy.
rzeźb.=rzeźbiarski.
S.=staro-.
Sem.=semicki.
siod.=siodlarski.
S. Irl.=staro-irlandzki.
Skd.=skandynawski.
Skr.=sanskrycki.
skróc.=skrócone, skrócenie.
sld., sł. lud.=słoworód ludowy (nowotwór, analogizm).
Sł.=słowiański.
Słc.=słowacki.
słd.=słoworód.
sł. lud. p. sld.
Słń.=Słowieński.
sp.=spójnik.
Srb.=serbski.
st. n.=stopień najwyższy.
st. r.=stopień równy.
st. w.=stopień wyższy.

stol.=stolarski.
szczeg.=szczególnie.
szczot.=szczotkarski.
szew.=szewcki.
szk.=szklarski.
szm.=szmuklerski.
Szwed.=szwedzki.
ś.=się.
ślus.=ślusarski.
Śr.=średniowieczny.
Śr. Grn.=średniowieczno-górnoniemiecki.
Śr. Łć.=średniowieczno-łaciński.
tap.=tapicerski.
Tat.=tatarski.
teatr.=teatralny.
tech.=technologiczny.
tel.=telegraficzny.
terat.=teratologiczny (= o potworach).
tkac.=tkacki.
tok.=tokarski.
Tur.=turecki.
ucz.=uczniowski.
Ukr.=ukraiński.
Ur.=uralsko-ałtajski.
w.=wykrzyknik.
wet.=weterynarski.
Węg.=węgierski.
węgl.=węglarski.
wiośl.=wioślarski.
wł.=imię własne.
właśc.=w znaczeniu właściwym; właściwie.
Włos.=włoski.
wog.=wogóle.
woj.=wojskowy.
wym.=wymawia się.
wzgl.=względnie (respective).
z.=zaimek.
zag.=zagadka.
zam.=zamiast.
zap.=zapewne.
zb.=zbiorowy.
Zd.=zendzki.
zdń.=zduński.
zdr.=zdrobniały.
zeg.=zegarmistrzowski.
zgr.=zgrubiały.
zł.=złodziejski.
zn.=znaczenie, w znaczeniu.
zool.=zoologiczny.
zoot.=zootomiczny.
ż.=żeński: rodzaj żeński.
żart.=żartobliwy.
Żyd.=żydowski.
† staropolski.
! wyraz, którego unikać należy.
× mało używany.
[ ] gwarowy.
< > uwaga o pochodzeniu wyrazu
* domniemana postać wyrazu.

b) Autorowie i źródła.

Objaśnienie.

Podawany w poprzednich tomach i pomnożony w niniejszym wykaz „Autorów i źródeł“ uzupełniamy obecnie wskazówkami chronologicznemi. Ułatwią one poznanie dziejów wyrazu z materjału frazeologicznego.

Po imieniu i nazwisku autora dajemy rok śmierci, w razie zaś braku dokładniejszej wiadomości — przynajmniej stulecie albo inną wskazówkę.

W niektórych pozycjach wątpliwych musieliśmy poprzestać na znaku zapytania.

Nazwiska, przy których niema wskazówki chronologicznej, należą do autorów jeszcze żyjących.

AB. (a. Blw.)=August Bielowski † 1876.
Abg. = Abgar Sołtan (t. j. Kajetan Abgarowicz) † 1909.
Abr.=Władysław Abraham.
Ad.=Samuel Adalberg.
Adam.=Adam Ferdynand Adamowicz w. XIX.
A. G.=Marja Aret-Golczewska † 1913.
Agn.=Agenda z r. 1514.
Ahmk.=Akta historyczne miasta Krakowa, r. 1625.
A. Jag.=Anna Jagiellonka, w XVI.
Ajg.=Piotr Aigner † na początku w. XIX.
AKS.=A. K. Smaczniński † 1908.
Alb.=„Albertus z wojny“ r. 1596.
Alber.=Jan Albertrandy † 1808.
Am.=tłumacz książki: Albertus Magnus: „O sekretach białogłowskich“— Amsterdam, 1698.
An.=Władysław Ludwik Anczyc † 1883.
And.=Antoni Andrzejowski † 1868.
And. z Kobyl.=Andrzej Glaber z Kobylina w. XVI.
Ant.=Karol Antoniewicz † 1852.
Ant. z Przem. a. Przem.=Antonin z Przemyśla w. XVI.
Arc.=Krzysztof Arciszewski † 1656.
Art. haft.=p. Hft.
Ask.=Szymon Askenazy.
Asn.=Adam Asnyk † 1897.
Auszp.=Kazimierz Auszpurger w. XVII.
Azul.=Azulewicz w. XVII.
Bach.=Feliks Bachowski w. XVII.
Baka=Józef Baka w. XVIII.
Bal.=Michał Baliński † 1863.
Balc.=Oswald Balzer.
Baliń.=Karol Baliński † 1864.
Bals.=Kacper Balsam w. XVIII.
Bał.=Michał Bałucki † 1901.
Ban.=Jerzy Samuel Bandtkie † 1835.
Ban. W.=Wincenty Jan Bandtkie † 1846.
Band.=Jerzy Bandrowski.
Bar.=Sadok Barącz † 1892.
Baran.=Marjan Baranicecki † 1895.
Bardz.=Jan Alan Bardziński † 1708.
Bars.=Franciszek Bars † na początku w. XIX
Barszcz.=Jan Barszczewski † 1851.
Bart.=Juljan Bartoszewicz † 1870.
Bart. A.=Artur Bartels † 1885.
Bartk.=Bartkowski Stanisław w. XIX.
Baz.=Cyprjan Bazylik w. XVI.
Bądz.=Antoni Bądzkiewicz † 1893.
B. B.=Biblja Brzeska w. XVI.
Bbr.=Władysław Boberski urodz. 1846.
Bch.=Maksymiljan Baruch.
Bcz.=Słownik lekarski polski Browicza, Kraków, 1905.
Bd.=Franciszek Brandt, Nauka o muszkułach i Osteologja, 1810—1814.
BdC.=Jan Baudouin de Courtenay.
Bell.=Tłumacz Jakóba Bellamy w. XIX.
Beł.=Stanisław Bełza.
Beł. W.=Witold Bełza.
Bełc.=Adam Bełcikowski † 1909.
Bem=Antoni Gustaw Bem † 1902.
Bemb.=Mateusz Bembus † 1645.

Ben.=Tytus Benni
Bent.=Felika Bentkowski † 1852.
Bent. W.=Władysław Bentkowski † 1887.
Ber.=Dekret abo wyrok astrologski, przez Bernata—Kraków, 1605.
Bern.=Feliks Bernatowicz † 1836.
Berw.=Ryszard Berwiński † 1879.
Bew.=Bewerley czyli Gracz angielski, tragiedja, 777 r.
B. G.=Biblja Gdańska w. XVII.
Bht.=Bohowityn (pseudonim).
Biał.=Jan Białobocki w. XVII.
Białob.=Marcin Białobrzeski w XVI.
Białog.=Wiersz o fortelach i obyczajach białogłowskich—w. XVII.
Bie.=Ludwik Józef Bierkowski † 1860.
Biel.=Tomasz Bielawski w. XVI.
Biel. J.=Joachim Bielski † 1599.
Biel. M.=Marcin Bielski † 1575.
Biel. P.=Piotr Bieliński † 1829.
Bier.=Cezar (nie: Czesław) Biernacki † 1896.
Bies.=Biesiady Baltyzera w. XVII.
Big.=Henryk Biegeleisen.
Birk.=Fabjan Birkowski † 1636.
Bk.=Piotr Baryka w. XVII.
Bl.=Jan Bloch † 1902.
Bliź.=Józef Bliziński † 1893.
Blw. a. AB.=August Bielowski † 1876.
Błaż.=Marcin Błażowski w. XVII.
Błot.=Hipolit Błotnicki † 1886.
Błz.=Władysław Bełza † 1913.
Bńs.=Mieczysław Brzeziński † 1911.
Bob.=Michał Bobrzyński.
Bobr.=Florjan Bobrowski † 1846.
Bobrow.=Jan Bobrowicz w. XIX.
Bocz.=Jakób Boczyłowic w. XVII.
Bodz.=Bodzantowicz (t.j. Kajetan Sufczyński) † 1872.
Bog.=Józef Jerzy Boguski.
Bog. W.=Władysław Bogusławski † 1909.
Bog. Woj.=Wojciech Bogusławski † 1829.
Bogar.=Bogarodzica w. XIV.
Boge.=Stanisław Bogusławski † 1870.
Boh.=Franciszek Bohomolec † 1784.
Boh. J.=Jan Bohomolec † 1795.
Boh. K. a. Boh. M.=Franciszek Ksawery Michał Bohusz † 1820.
Bońk.=Hieronim Napoleon Bońkowski † 1886.
Borz.=Ładzisław Borzywojowicz (t.j. Władysław Korotyński) † 1924.
Bost.=Ferdynand Bostel.
Boż.=Bożydar (t. j. Edmund Bogdanowicz) † 1911.
Br.=Józef Brodowski w. XIX.
Bran.=Stanisław Brandowski.
Bratk.=Daniel Bratkowski w. XVII.
Brk.=Aleksander Brückner.
Brodz.=Kazimierz Brodziński † 1835.
Bron.=Marcin Broniowski w. XVI—XVII.
Brt.=Wacław Berent.
Brud.=Zygmunt Brudecki w XVII.
Brw.=Wacław Borowy.
Brz.=Paweł Brzostowski † 1828.
Brzoz=Karol Brzozowski † 1904.
Bsk.=M. Biesiekierski.
Bsł.=Marja Bogusławska.
B. Sz.=Biblja Szaroszpatacka, w. XV.
Bt.=Zdzisław Bittner
Btr.=Kazimierz Bartoszewicz.
Bud.=Szymon Budny w. XVI.
Bud. B.=Bieniasz Budny w. XV.
Budz.=Michał Budzyński † 1864.
Buk.=Zofja Bukowiecka † 1920.
Bukar=Seweryn Bukar † 1853.
Burl.=Burleszki a. Żarty dla poczciwych kompanów, r. 1649.
Burz.=Piotr Burzyński † 1879.
Bydg.=Bartłomieja z Bydgoszczy Słownik,1532.
Byk.=Piotr Jaksa Bykowski,† 1889.
Bz.=Abraham Bzowski † 1627.
Cat.=„Catalogus“ Sznebergera z r. 1557.
Cer.=„Ceremonje kościoła rzymskiego“ (u Lindego) zap. w. XVIII.
Ch.=St. Chełchowski † 1907.
Cham.=Ksawery Chamiec † 1910.
Chdk.=Zorjan Dołęga Chodakowski (czyli Adam Czarnocki) † 1825.
Chdź.=Jan Borejko Chodźko † 1851.
Chełch.=Henryk Chełchowski w. XVII.
Chełm.=Zygmunt Chełmicki † 1922.
Chęć.=Jan Chęciński † 1874.
Chj.=Piotr Choynowski.
Chl.=Antoni Chleboradzki ?
Chleb.=Bronisław Chlebowski † 1918.
Chł.=Kazimierz Chłędowski † 1920.
Chm.=Piotr Chmielowski † 1904.
Chm. B.=Benedykt Chmielowski w. XVIII.
Chmiel.=Bohdan Chmielnicki w. XVII.
Chn.=Ignacy Chrzanowski.
Cho.=Jan Kanty Chodani † 1823.
Choc.=Józef Chociszewski † 1914.
Chod.=Stanisław Chodyński † w. XX.
Chodk.=Karol Chodkiewicz † 1621.
Chodk. A.=Aleksander Chodkiewicz † 1838.
Chodk. K.=Krzysztof Chodkiewicz † 1652.
Chodź.=Ignacy Chodźko † 1861.
Choiń.=Teodor Jeske-Choiński † 1920.
Choj.=Karol Edmund Chojecki † 1899.
Choł.=Antoni Chołoniewski † 1924.
Chom.=Jan Chomętowski † 1641.
Chot.=Ferdynand Chotomski † 1880.
Chr.=Wojciech Chróściński, 1597.
Chrz.=Mikołaj Chrzysztoporski † 1584.
Chrzan.=Wojciech Chrzanowski † 1861.
Chrząsz.=Pamiętniki Chrząszczewskiego, w. XVIII.
Chrzn.=Leon Chrzanowski.
Chwal.=Stanisław Chwalczewski w. XVI.
Cich.=Mikołaj Cichocki † 1669.
Ciec.=Franciszek Ciecierski (Pamiętniki 1797—1801).
Ciecisz.=Kasper Kazimierz Cieciszewski † 1831.
Ciek.=Piotr Ciekliński † 1604.
Cieszk.=August Cieszkowski † 1894.
Cisz.=Stanisław Ciszewski.
Cms.=Stanisław Ciechomski w. XIX.
Comp.=Compendium medicum, to jest Krótkie zebranie chorób, 1767.
Corp.=Corpus juris polonici (Kraków, 1906).
Cyan.=Jędrzej Cyankiewicz w. XVIII.
Cyg.=Mateusz Cygański w. XVI.
Cyw. a. Glc.=Ustawy cywilne dla Galicji Zachodniej, r. 1797.
Cz.=Tadeusz Czacki † 1813.
Czahr.=Adam Czahrowski w. XVI.
Czaj.=Antoni Czajkowski † 1873.
Czajk.=Michał Czajkowski † 1886.
Czar.=Bronisław Czarnik † w. XX.
Czart. A.=Adam Kazimierz Czartoryski † 1823
Czec.=Alina Czeczottowa.
Czech.=Marcin Czechowicz † 1613.
Czek.=Róża Czekańska Heymanowa.
Czem.=Paweł Czempiński w. XVIII.

Czer. = Rafał Józef Czerwiakowski † 1846.
Czerm. = Wiktor Czermak † 1915.
Czern. = Gustaw Czernicki † 1911.
Czer. S. = Stanisław Czerski w. XIX.
Czers. = Księgi czerskie, r. 1415.
Cziach. = Piotr Cziachowski w. XVII.
Cz. J. = Józef Czech † 1810.
Czn. = Compendium ferculorum, Stanisława Czerniecklego, Kraków, r. 1682.
Czoł. = Aleksander Czołowski.
Czt. = Jan Czeczot † 1847.
Czucz. = Aleksander Czuczyński.
Ćwik. = Ludwik Ćwikliński.
DAbr. = Djalog o Abrahamie, w. XVI.
Dambr. = Samuel Dambrowski † 1625.
Dan. = Gustaw Daniłowski.
Dar. = Adam Darowski w. XIX.
Dar. J. = Jan Kazimierz Darowski w. XVII.
Darow. = Aleksander Weryha Darowski † 1874.
Das. = Piotr (nie: Wacław) Dasypodius (t. j. Rauchfuss) † 1559; po polsku w. XVII.
Dąb. = Ignacy Dąbrowski.
Db. = Zdzisław Dębicki.
Dd. = Maurycy Dzieduszycki † 1877.
Dek. = Jan Dekan w. XVII.
Dekal. = Dekalog, w. XV.
Del. = Delmar hr. Elżbieta Dębicka.
Deo. = Deotyma (t. j. Jadwiga Łuszczewska) † 1908.
Derd. = Hieronim Derdowski † 1902.
Dęb. = Władysław Michał Dębicki † 1910.
Dęb. L. = Ludwik hr. Dębicki † 1908.
Dęboł. = Wojciech Dębołęcki † ok. 1647.
Dgie. = Dykcjonarz gieograficzny, 1782.
Dict. = Dictionarium trium linguarum, 1541.
Djar. gr. = Djarjusz sejmu grodzieńskiego 1784.
Djar. w. = Djarjusz marszu wiedeńskiego, 1683.
Dm. = Franciszek Ksawery Dmochowski † 1808.
Dmb. = Henryk Dembiński † 1864.
Dmusz. = Ludwik Adam Dmuszewski † 1847.
Dobr. = Adam Dobrowolski † 1921.
Dobrz. = Stanisław Dobrzański † 1880.
Dokł. = Dokładna instrukcja Jakubowi Wilamowskiemu, r. 1542.
Dom. = Ignacy Domeyko † 1889.
Donim = Antoni Donimirski † 1912.
Dor. = Krzysztof Dorohostajski † 1611.
Dow. = Dowód jasnej szkody cudzoziemskich pieniędzy, r. 1645.
Dowg. = Anioł Dowgird † 1835.
Drozd. = Jan Drozdowski † 1810.
Drsz. = List Doroszenki do Jana Sobieskiego, r. 1671.
Drużb. = Elżbieta Drużbacka † 1765.
Drz. = Józef Drzewiecki † 1857.
Dub. = Piotr Dubiński w. XVIII.
Dub. M. = Marjan Dubiecki † 1926.
Dudz. = Michał Dudziński w. XVIII.
Duńcz. = Stanisław Duńczewski † 1766.
Dutk. = Walenty Dutkiewicz † 1882.
Dworz. = Ignacy Karol Dworzaczek.
Dyak. = Mikołaj Dyakowski w. XVII.
DyB. = Benedykt Dybowski.
Dyb. = Władysław Dybowski w. XIX.
Dyg. = Adolf Dygasiński † 1902.
Dyk. = Dykcjonarjusz gieograficzny, r. 1782.
Dyk. M. = Dykcjonarz Medyki, Chirurgii i t. d., r. 1788.
Dzd. = A. Bogdan Dziedzicki w. XIX.
Dział. = Tytus Działyński † 1861.
Dzied. = Wojciech Dzieduszycki † 1909.
Dzierz. = Józef Dzierzkowski † 1865.
Dziew. = Dziewosłąb dworski mięsopustny z czasów Władysława IV, w. XVII.
Dzik. = Kodeks dzikowski, 1501.
Dzk. = Stanisław Dzikowski.
Dzw. = Jan Dzwonowski w. XVII.
Dżb. = Kacper Drużbicki † 1660.
Ehr. = Gustaw Ehrenberg † 1895.
Ejs. = Marcin Eyssymont † 1812.
Ek. = Ekonomja abo Gospodarstwo, r. 1664.
Epist. = Epistola albo List Rabi Samuela, 1538.
Er. = Erotyki, Fraszki, Obrazki, Epigramaty Anonima protestanta, w. XVI.
Erl. = Zabytek jęz. pols. z początku w. XVI z rękop. bibljot. uniw. w Erlangen (wyd. L. Malinowski).
Ern. = Ernesti: Słownik niemiecko polski.
Es. = Esteja (t. j. J. Kisielnicka).
ES. = Euzebjusz Słowacki † 1814.
Est. = Ewaryst Estkowski † 1856.
Estr. = Karol Estreicher † 1908.
Ew. ś. Mat. = Ewangielja świętego Mateusza w. XV.
Eww. = Ewweli-Bej (pseudonim) w. XIX.
Ext. a. Godl. = Exterus (t.j. Ludwika Godlewska) † 1901.
Ez. = „Żywot Ezopa" — Bernarda Lubelczyka, 1578.
Fac. = Facecje polskie, r. 1624.
Fal. = Krzysztof Falissowski (nie: Faliszewski) w. XVIII.
Faleń. = Felicjan Faleński † 1910.
Falib. = Krzysztof Franciszek Falibogowski w. XVII.
Falim. = Stefan Falimierz w. XVI.
Farn. = Stanisław Farnowski † 1615.
Fel. = Alojzy Feliński † 1820.
Felń. a. Fel. S. = Szczęsny Zygmunt Feliński † 1895.
Fil. = „Filozof bez religji" (Fran. Ksaw. Bohusz).
Filip. = Kazimierz Filipowicz † w. XX.
Fin. = Ludwik Finkel.
Flc. = Hilarjon Falęcki w. XVIII.
Flń. = Ewa Felińska † 1859.
Fm. = Maksymiljan Flaum.
Fon. = Ignacy Fonberg w. XIX.
Form. = Seneki Formula honestae vitae, 1541.
Fors. = Choroby drzew Forsytha (przekład) Warszawa r. 1791.
Fort. = Fortuny i cnoty różność, 1524.
Fred. A. = Aleksander Fredro † 1876.
Fred. J. = Jan Aleksander Fredro † 1891.
Fred. M. = Andrzej Maksymiljan Fredro. † 1679.
Fund. = Fundamenta wiary (u Lindego).
Fur. = Stefan Furman w. XVII.
Gac. = Józef Gacki † 1876.
Gad. albo Gadom. = Jan Gadomski † 1906.
Galat. = Joanniejusz Galatowski † 1700.
Gał. = Jędrzej Gałka z Dobczyna w. XV.
Gam. = Gamaston (t. j. Gustaw Kamieński).
Garcz. = Stefan Garczyński † 1833.
Garczyń. = Stefan Garczyński † 1756.
Gasz. = Konstanty Gaszyński † 1866.
Gaw. = Marjan Gawalewicz † 1910.
Gawar. = Wincenty Hipolit Gawarecki † 1852.
Gawiń. = Jan Gawiński † około 1700.
Gawr. = Franciszek Rawita Gawroński.
Gawroń. = Jędrzej Gawroński † 1813.
Gąś. = Wacław Gąsiorowski.
Gd. = Modlitwy gdańskie w. XVII.
Gdac. = Gdaciusa „Kazania", 1644—47, Toruń.
Gdl. = Mścisław Godlewski † 1908.

Gemb.=Bronisław Gembarzewski.
Ger.=Juljusz German
Gers.=Wojciech Gerson † 1901.
Gęb.=Jakób Gębicki † 1633.
Gil.=Paweł Gilowski † 1595.
Gill.=Agaton Giller † 1887.
Girt.=Sebastjan Girtler † 1833.
Gl. a. Glog.=Zygmunt Gloger † 1910.
Glc. p. Cyw.
Gl. Ep.=Glossa super Epistolas, w. XV.
Gliez.=Erazm Gliczner w. XVI.
Gliń=Kazimierz Gliński † 1920.
Gliń. J.=Antoni Józef Gliński † 1866
Gliń. Z.=Ziemowit Gliński.
Glis.=Artur Gliszczyński † 1910.
Glog. p. Gl.
Glos.=Głosy z wieku XV.
Glsz.=Michał Gliszczyński † 1874.
Gluź.=Józef Gluziński † 1866.
Głb.=Hieronim Gołębiowski, autor „Obrazków rybackich" r. 1910.
Głch.=Józef Gołuchowski † 1858.
Gnat.=Jan Gnatowski † 1925.
Gocz.=Wojciech Goczałkowski † 1866.
God.=Cyprjan Godebski † 1809.
Godl.=p. Ext.
Gol.=Filip Golański † 1824.
Golj.=Krzysztof Goljan w. XVI.
Goł.=Łukasz Gołębiowski † 1849.
Gołęb.=Seweryn Gołębiowski † 1854.
Gom.=Wiktor Gomulicki † 1919.
Gor.=Antoni Gorecki † 1861.
Gorcz.=Piotr Gorczyn w. XVII.
Gosł.=Stanisław Gosławski w. XVI.
Gosł. M.=Maurycy Gosławski † 1834.
Gost.=Anzelm Gostomski † 1587.
Gostk.=Wojciech Gostkowski w. XVII.
Gostyń.=Spisanie budowania na zamku gostyńskim, r. 1561.
Gosz.=Seweryn Goszczyński † 1876.
Goś.=Wawrzyniec Goślicki † 1607.
Gór.=Adam Gorczyński (nie: Górczyński) † 1876.
Górn.=Łukasz Górnicki † 1603.
Górs.=Konstanty Górski † 1898.
Górs. A. a. Grs.=Artur Górski.
Górs. J.=Jakób Górski † 1585.
Górs. K. M.=Konstanty Marjan Górski † 1900.
Gr.=Aleksander Groza † 1875.
Grab.=Ambroży Grabowski † 1868.
Grab. B.=Bronisław Grabowski † 1900.
Grab. M.=Michał Grabowski † 1865.
Grab. P.=Piotr Grabowski, 1595.
Grabow.=Sebastjan Grabowiecki, 1590.
Gray.=Stanisław Graybner † 1918.
Grb.=Wacław Grubiński.
Grcz.=Jan Gorczyczewski † 1823.
Greg.=Jan Kanty Gregorowicz † 1890.
Greg. K.=Karol (nie: Kazimierz) Gregorowicz † 1869.
Gren.=Ludomir Grendyszyński † 1922.
Grj.=Józef Grajnert † 1910.
Grl=H. O Garlikowska (nie: Garlikowski).
Groch.=Stanisław Grochowski † 1612.
Grod.=Jan Grodwagner w. XVII.
Grodz=Grodzki ?
Groic.=Bartłomiej Groicki † 1599.
Grot. a. Grt.=Jan Grotkowski w. XVII
Grs.=p. Górs. A.
Grt. p. Grot.
Grudz.=Stanisław Grudziński † 1884.
Grusz.=Artur Gruszecki.
Grz.=Stanisław Grzebski (Grzepski) † 1570.
Grzym.=Adam Grzymała Siedlecki.
Gs.=Jerzy Gąssowski † 1921.
Gst.=Walery Gostomski † 1915.
Gur.=Walenty Gurski w. XVIII—XIX.
Gust.=Bronisław Gustawicz † 1917.
Gut.=Błażej Gutkowski ?
Gwag.=Aleksander Gwagnin † 1614.
Gwar.=Słownik gwar Jana Karłowicza († 1903).
Haj.=Hajota (Helena Janina z Boguskich Szolc-Rogozińska, później Pajzderska).
Haur=Jakób Kazimierz Haur w. XVII.
Hel.=Zygmunt Antoni Helcel † 1870.
Henr.=Henrichman ?
Hep.=Juljan Heppen † 1898.
Herb.=Jan Herburt † 1616.
Hft. a. Art. haft.=Artykuły cechu hafciarskiego r. 1689.
Hil.=Ojciec Hilarjon (t. j. Felicjan Faleński) p. Faleń.
Hist. Aleks.=Historja o żywocie i znamienitych sprawach Aleksandra W., 1551.
Hist. w Lan.=Historja w Landzie, 1568.
Hist. rzym.=Historje rzymskie, przed r. 1547.
Hist. uc.=Historja barzo ucieszna, 1665.
HJ.=Historja o św. Józefie, r. 1530.
H. Jana=Historja prawdziwa księcia finlandzkiego Jana, 1570.
Hof.=Klementyna z Tańskich Hoffmanowa † 1845.
Holew.=Władysław Holewiński † 1919.
Hoł.=Ignacy Hołowiński † 1855.
Hon.=Honter: De grammatica libri II, w. XVI.
Hor.=Józef Hordyński ?
Hosz.=Konstanty Hoszowski w. XIX.
Hös.=Ferdynand Hösick.
H. Pol.=Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego w. XIX.
HR.=Hube: Roty przysiąg z w. XIV i XV.
Hrb.=Benedykt Herbest w. XVI.
H. Tr.=Historja Trojańska (z r. 1563).
Hube=Michał Jan Hube † 1808.
Hube R.=Romuald Hube † 1890.
Hul.=Benedykt Hulewicz † 1817.
Hylz.=Jan Augustyn Hylzen † 1767.
IGost.=Inwentarz starostwa gostyńskiego, r. 1726.
Iln.=Marja Ilnicka † 1897.
In. I.=Inwentarz ilski (u Lindego).
Ins. c. l.=Instruktarz celny litewski w. XVIII.
Ist. o św. Józ.=Istorja o św. Józefie (1540).
Iż.=Iżycki w. XVIII.
Jabcz.=Jan Nepomucen Jabczyński † 1869.
Jabł.=Jan Stanisław Jabłonowski † 1731.
Jabł. J. A.=Józef Aleksander Jabłonowski † 1773.
Jach.=Stanisław Jachowicz † 1857.
Jag.=Stanisław Serafin Jagodyński w. XVII.
Jak.=Jan Walenty Jakubowski † 1582.
Jak. J.=Józef Jakubowski w. XIX.
Jak. W.=Wojciech Jakubowski † 1784.
Jam.=Stanisław Jamiołkowski ?
Jan a. Podw.=Jan Januszowski w. XVI.
Jan. Cz.=Czesław Jankowski.
Jan Kaz. a. J. Kaź.=Jan Kazimierz, król, † 1672.
Jancz.=Pamiętniki Janczara Polaka w XV—XVI.
Jank.=Edmund Jankowski.
Jar.=Feliks Paweł Jarocki † 1864.
Jaracz.=E. Jaraczewska † 183?.
Jaro.=T. Jaroszyński † 1917.

Jaroch.=Kazimierz Jarochowski † 1888.
Jarz.=Adam Jarzembski w. XVII.
Jaś.=Jan Nepomucen Jaśkowski † 1882.
Jbł.=Władysław Jabłonowski.
Jbn.=Anna Jabłonowska † 1802.
Jel.=Jan Jerzy Jelonek (nie: Jelonka) w. XVIII.
Jell.=Cezary Jellenta (t. j. Napoleon Hirszband).
Jeł.=Aleksander Jełowicki † 1877.
Jen.=Ludwik Jenike † 1903.
Jent.=Stefan Jentys † 1919.
Jez.=Franciszek Jezierski † 1791.
Jeż=Teodor Tomasz Jeż (t. j. Zygmunt Miłkowski) † 1915.
Jeżow.=Władysław Stanisław Jeżowski w. XVII.
Jędrz.=Jan Jędrzejewicz † 1887.
JGr.=Podkanie Jonasa z Gregorjasem, r. 1598.
JK.=Jan z Koszyczek w. XVI.
J. Kaź.=p. Jan Kaz.
JKn. a. Knut.=Rozmowa Janusza Knutla z Chlebówki, magistrata, r. 1642.
Jnc.=Klemens Janicki † 1543.
Jnk.=Józef Jankowski.
Jnsz.=Jan Chryzostom Janiszewski † 1872.
Jod.=Antoni Narkiewicz Jodko † 1892.
Jord.=Jordan (t. j. Juljan Wieniawski) † 1912.
Jrs.=Mieczysław Jarosławski.
Jun.=Klemens Junosza (Szaniawski) † 1898.
Jund.=Stanisław Bonifacy Jundziłł † 1847.
Jur.=A. Jurowjusz (t. j. Alojzy Kalikst Kozłowski) † 1854.
Jurk.=Jan Jurkowski w. XVII.
J. Zaw.=Jakób Zawisza z Kroczowa w. XVII.
Kaczk.=Zygmunt Kaczkowski † 1896.
Kajs.=Hieronim Kajsiewicz † 1873.
Kal.=Walerjan Kalinka † 1886.
Kalic.=Bernard Kalicki † 1884.
Kam.=Jan Nepomucen Kamiński † 1855.
Kamb.=Marek Kambon (Krótka Myologja, r. 1795).
Kan.=Klemens Kantecki † 1885.
Kant.=Kantyczki, zapewne w. XVI.
Karcz.=Wacław Karczewski (pseudonim: Marjan Jasieńczyk) † 1911.
Karł.=Jan Karłowicz † 1903.
Karnk.=Stanisław Karnkowski, 1593, 1596.
Karp.=Franciszek Karpiński † 1825.
Karw=Józef Dunin Karwicki † 1910.
Kasp.=Jan Kasprowicz † 1926.
Kast.=Marja Kasterska.
Kasz.=Kazimierz Kaszewski † 1910.
Kat. G.=Katechizm Gdański w. XVI.
Kaw. Nar.=Regulamen exercerunku kawalerji Narodowej, r. 1786.
Kawcz.=Maksymiljan Kawczyński † 1905.
Kaz. Gnieź.=Kazania Gnieźnieńskie w. XIV.
Kaz. Święt.=Kazania Świętokrzyskie w. XIV.
Kaz. 1555.=Kazania niedzielne i świąteczne nieznanego autora, spisane około r. 1555.
Kąc.=Walenty Kącki w. XVII.
Kbrz.=Księgi brzeskie, od r. 1402.
Ken.=Józef Kenig † 1900.
Kęt.=Wojciech Kętrzyński † 1918.
K. G.=Kancjonał Gdański, r. 1628.
Kic.=Bruno Kiciński † 1844.
Kierm.=Kiermasz wieśniacki, w. XVII.
Kiersn.=Atanazy Ludwik Kiersnicki w. XVIII.
Kil.=Jan Kiliński † 1819.
Kir.=Adam Honory Kirkor † 1886.
Kirch.=Henryk Kircheim, r. 1722.
Kis=Aleksander Kisielewski w. XIX.
Kisz.=Leon Kiszka † 1728.
Kit.=Jędrzej Kitowicz † 1804.
Kjw.a.Krw.=Jan Aleksander Koreywa w. XVII.
KK.=Karol Kaczkowski † 1867.
Kkal.=Księgi kaliskie, r. 1410.
Kkos.=Księgi kościańskie, od r. 1344.
Kl.=Juljan Klaczko † 1906.
Klc.=Marcin z Klecka, r. 1607.
Klcz.=Józef Kleczyński † 1900.
Klecz.=Stanisław Kleczewski w. XVII.
Klej.=Juljusz Kleiner.
Klim.=Zofja Klimańska † 1870.
Kln.=Antoni Kalina † 1906.
Klon.=Sebastjan Fabjan Klonowicz † 1602.
Kls.=Teodor Kiliński † 1863.
Kluk=Krzysztof Kluk † 1796.
Kł. p. Kłos.
Kłob.=Adam Antoni Kłobukowski † 1892.
Kłok.=Hieronim Kłokocki † 1721.
Kłos a. Kł.=Tomasz Kłos w. XVI.
Km.=Jan Achacy Kmita † 1628.
Kmc.=Józefa Kamocka † 1897.
Kn.=Grzegorz Knapski † 1638.
Knc.=Stanisław Koniecpolski w. XVII.
Kniaź.=Franciszek Djonizy Kniaźnin † 1807.
Knt.=Jerzy Kurnatowski.
Knut. p. JKn.
Kńcz.=Tadeusz Konczyński.
Kob.=Marcjan Kobiernicki, 1589.
Kobl.=Józef Koblański † ok. 1817.
Kochan.=Jan Kochanowski † 1584.
Koch. J.=Jędrzej Kochanowski w. XVI.
Koch. W.=Wespazjan Kochowski † 1700.
Kol.=Kolęda, komedja, r. 1778.
Kolb.=Oskar Kolberg † 1890.
Koł.=Klemens Kołaczkowski † około 1870.
Kołak.=Stanisław Kołakowski w. XVI.
Kołł.=Hugo Kołłątaj † 1812.
Kom.=Ignacy Komorowski † 1857.
Kon.=Marja Konopnicka † 1910.
Konar=Alfred Konar (t. j. Freudensohn).
Kon. St.=Stanisław Konarski † 1773.
Koncz.=Feliks (nie: Franciszek) Koneczny.
Konf.=O konfederacji lwowskiej, r. 1622.
Kons.=Konstytucja 3-go maja, w. XVIII.
Konst.=Konstytucja r. 1609.
Kont.=Stanisław Kontkiewicz † 1926.
Koń.=Michał Kończa.
Kop.=Izydor Kopernicki † 1890.
Kopcz.=Onufry Kopczyński † 1817.
Kor.=Wincenty Korotyński † 1891.
Korcz.=Wit Korczewski, w. XVI.
Koron. a. Wrb.=Koronowicz (t. j. Walerjan Wróblewski) † 1877.
Kors.=Rajmund Korsak † 1817.
Koryt.=Onufry Korytyński † 1769.
Korz.=Józef Korzeniowski † 1863.
Kos.=Wincenty Kosiakiewicz † 1918.
Kosk.=Bolesław Koskowski.
Koss.=Józef Kossakowski † 1829.
Koss. A.=Antoni Kossakowski w. XVIII.
Koss. H.=Henryk Kossowski † 1903.
Kost.=Jakób Kostrzewski w. XVIII.
Kosz.=Stanisław Koszutski w. XVI.
Kościał.=Willa Zyndram Kościałkowska † 1926.
Kość.=Tadeusz Kościuszko † 1817.
Kot.=Józef Kotarbiński.
Kotb.=Edward Kotłubaj † 1879.
Kotł.=Henryk Kotłubaj † 1911.
Kow.=Zofja Kowerska.
Kowal.=M. Kowalewski.
Kozier.=K. Koziorowski (nie: Kozierowski).

Kozł.=Stanisław Kozłowski † 1922.
Kozłow.=Wiktor Kozłowski † 1858.
Koź. a. Kźm.=Kajetan Koźmian † 1856.
Koź. A.=Andrzej Edward Koźmian † 1864.
Koź. S. a. Kźn.=Stanisław Egbert Koźmian † 1885.
KP.=K. Przyborowski † 1879.
Kpet.=Kurjer petersburski, r. 1791.
Kpł.=Księgi ziemskie płockie, r. 1412.
Kpw.=C Kropiwnicka.
Kpzn.=Księgi ziemi poznańskiej, od r. 1386.
Kraj.=Jan Krajewski w. XVII.
Kraj. M.=Michał Dymitr Krajewski † 1817.
Krak.=Akta historyczne m. Krakowa, r. 1624.
Kram.=Stanisław Kramsztyk † 1906.
Kras.=Ignacy Krasicki † 1801.
Kras. A.=Adam Stanisław Krasiński † 1891.
Krasiń.=Zygmunt Krasiński † 1859.
Krasz.=Józef Ignacy Kraszewski † 1887.
Krasz. K.=Kajetan Kraszewski † 1896
Kraus.=Aleksander Kraushar.
Krb.=Gabrjel Korbut.
Krcz.=Marja Karczewska.
Krech.=Adam Krechowiecki † 1919.
Krem.=Józef Kremer † 1875.
Krj.=Józef Karpiński † 1901.
Krk.=M. Krakowski „Polskie słownictwo dentystyczne", Warszawa, r. 1911.
Krm.=Olbrycht Karmanowski w. XVII.
Krń.=Krzysztof Kraiński † 1618.
Krom.=Marcin Kromer † 1589.
Krop.=Ludwik Kropiński † 1844.
Krow.=Marcin Krowicki w. XVI.
Krp.=Michał Karpowicz † 1805.
Krs.=Stanisław Krysiński † 1897.
Krum.=Józef Krumłowski w. XVIII.
Krup=Jędrzej Krupiński w. XVIII.
Krup. F.=Franciszek Krupiński † 1898.
Krw. p. Kjw.
Kryń.=Adam Antoni Kryński.
Krzem.=Stanisław Krzemiński † 1912.
Krzm.=Hanna Krzemieniecka.
Krzyw.=Ludwik Krzywicki.
Krzywosz.=Stefan Krzywoszewski.
Krzyż.=Anatol Krzyżanowski (t. j. Natalja z Krzyżanowskich Korwin-Szymanowska) † 1923.
Ksej.=Konstytucja sejmu 1576.
Księgi Jez.=Księgi Jezusa, syna Syrachowego, r. 1541.
Ksj.=Józef Wawrzyniec Krasiński † 1845.
Ksk.=Konstytucje sejmu koronnego r. 1576.
Ks. Ł.=Księgi sądowe łęczyckie, od r. 1393.
Ksm.=Paweł Kośmiński † 1896.
Ksn.=Antoni Krasnowolski † 1911.
Ksp.=Księgi poznańskie, r. 1398.
Kstr.=Franciszek Kostrzewski † 1911.
Kśr.=Kazania średniowieczne w. XV
Ktw.=Aleksander Kotwicz ?
Ku.=Walerjan Kurowski w. XIX.
Kub.=Ludwik Kubala † 1918.
Kucz.=Walenty Kuczborski † 1572.
Kul.=Jan Alojzy Kulesza † 1706.
Kulicz.=Adam Kuliczkowski † 1905.
Kulig.=Mateusz Ignacy Kuligowski w. XVII.
Kur.=Ewaryst Andrzej Kuropatnicki † 1788.
Kurp.=Karol Kurpiński † 1857.
Kwiat.=Marcin Kwiatkowski w. XVI.
Ks. XV=Kazania z wieku XV.
Kźm. p. Koź.
Kźn. p. Koź. S.
L.=Słownik Lindego, 1807—1814.
Lach.=Sebastjan Lachowski † 1794.
Lachn.=Ignacy Emanuel Lachnicki † 1826.
Lam=Jan Lam † 1886.
Lan.=Karol Lanckoroński.
Lange=Antoni Lange.
Lap.=Paweł Lapartowicz, r. 1623.
Las.=Kazimierz Laskowski † 1913.
Lat.=Jan Latos † na pocz. w. XVII.
Lbń.=Teresa Lubińska † w. XX.
Leg. Al.=Legienda o św. Aleksym, w. XV
Lekar.=Lekarstwo na uzdrowienie Rzpltej, r. 1649.
Lel.=Joachim Lelewel † 1861.
Len.=Teofil Lenartowicz † 1893.
Lencz.=Lenczewski, Relacje Botera Benese, 1609.
Leon.=Leonard z Urzędowa † ok. 1590.
Leop.=Jan Leopolita w. XVI.
Les. (błędnie) p. Łs.
Lesz.=Rafał Leszczyński † 1703.
Leszcz.=Stanisław Leszczyński † 1766.
Leszcz. S.=Samuel Leszczyński w. XVII.
Leś.=Bolesław Leśmian.
LeW.=Włodzimierz Lewicki.
Lew.=Fryderyk Henryk Lewestam † 1879.
Li.=Jan Libicki w. XVII.
Lib.=Karol Libelt † 1875.
Lied.=Wacław Rolicz Lieder † 1912.
Lifl.=Wszystkiej Liflanckiej ziemi opisanie (r. 1567).
Lip.=Pamiętnik Lipskich w. XVIII.
Lip. J.=Józef Lipiński † 1828.
Lis.=Ksawery Liske † 1891.
Lis. H.=Henryk Lisicki † 1899.
LJ.=Józef Lompa † 1863.
Lk.=Końskie lekarstwo, w. XVI.
Lp.=Władysław Leppert † 1920.
Lpn.=Augustyn Lipnicki w. XIX.
Ls.=Ludomir Sawicki.
Lsk.=Jerzy Laskarys w. XIX.
Lsz.=Jacek Liberjusz, w. XVII.
Lt.=Bolesław Lutomski.
Lub=Edward Lubowski † 1923.
Lubel.=Psałterz Lubelczyka, r. 1558.
Lubien.=Stanisław Lubieniecki † 1676.
Lubom.=Stanisław Herakljusz Lubomirski † 1702.
Lustr.=Księgi lustracyjne, r. 1597.
Łab.=Hieronim Łabęcki † 1862.
Ład.=Remigjusz Ładowski † 1798.
Łag.=Stosław Łaguna † 1900.
Łączn.=Jakób Łącznowolski w. XVII.
Łb.=Baltazar Łabęcki † 1645.
Łepk.=Józef Łepkowski † 1894.
Łęcz.=Paweł Łęczycki w. XVII.
Łęt.=Juljan Łętowski ((pseudonim: Władysław Książek) † 1897.
Łop.=Hieronim Łopaciński † 1906.
Łoś=Wincenty Łoś † w. XX.
Łoy.=Feliks Łoyko † 1779.
Łoź.=Walery Łoziński † 1861.
Łp.=Zygmunt Łempicki.
Łs.=Józef Franciszek Łęski † 1825.
Łub.=Stan. Łubieński † 1640.
Łuk.=Józef Łukaszewicz † 1873.
Łźń.=Władysław Łoziński † 1913.
Mach.=Konrad Machczyński † 1911.
Mac. P.=Encyklopedja Macierzy Polskiej, w. XIX.
Mac. S.=Samuel Maciejowski † 1550.
Macz.=Andrzej Maczuski w. XVI—XVII.
Mac. z Roż.=Maciej z Rożana w. XV.

Mag.=Antoni Magier † 1837.
Magd.=Artykuły prawa magdeburskiego, r. 1558.
Magn.=Dominik Magnuszewski † 1845.
Mahr.=Adam Mahrburg † 1913.
Maj.=Erazm Majewski † 1922.
Mak.=Stanisław Makowiecki † 1907.
Mal.=Mikołaj Malinowski † 1865.
Malcz.=Antoni Malczewski † 1826.
Malesz.=Władysław Maleszewski † 1913.
Malin.=Lucjan Malinowski † 1898.
Mal. N.=Norbert Eugienjusz Malinowski ?
Mal. P.=Piotr Malinowski † 1902.
Mał.=Antoni Małecki † 1913.
Małp.=„Małpa-Człowiek", r. 1715.
Małyszcz.=Stanisław Małyszczycki.
Małż.=Małżycki (w. XVII).
Mańk.=Aleksander Mańkowski w. XIX.
Marc.=Jadwiga Marcinowska.
March.=„Rozmowy Salomona z Marchołtem" w. XVI.
Mark=Marja Markowska.
Mas.=Tomasz Massalski w. XIX.
Mas. J.=Józef Massalski w. XIX.
Mask.=Samuel Maskiewicz w. XVII.
Masł.=Ludwik Masłowski.
Mass.=Marjan Massonius.
Mat.=Marcin Matuszewic † 1773.
Mát.=Karol Mátyás † 1925.
Mat. I.=Ignacy Matuszewski † 1919.
Matejko=Jan Matejko † 1893.
Matl.=Władysław Matlakowski † 1895.
Maz.=Mikołaj Mazanowski.
Mącz=.Jan Mączyński † 1587.
Mck.=Władysław Mickiewicz † 1926.
Mell.=Zofja Mellerowa † 1909.
Meniń.=Franciszek Meniński † 1698.
Mer.=Henryk Merczyng † 1914.
Merk.=Wacława Potockiego (p. Pot.) „Merkurjusz Nowy".
Merw.=Bertold Merwin.
Mey.=Leopold Méyet † 1912.
Mian.=Mikołaj Mianowski † 1844.
Mias.=Kacper Miaskowski † 1622.
Mic.=Tadeusz Miciński † ok. 1919.
Mich.=Jakób Feliks de Michelis † 1820.
Mick.=Adam Mickiewicz † 1855.
Mik.=Kacper Mikosza ? w. XVIII (u Lindego).
Miłk. z Wilk.=Mikołaj z Wilkowiecka, w. XVI.
Mik.=Juljan Miłkowski † 1878.
Min.=Józef Epifani Minasowicz † 1796.
Minisz.=Józef Aleksander Miniszewski †1863.
Min. W.=Władysław Miniewski w. XIX.
Mir. a. Psm.=Mirjam (t.j. Zenon Przesmycki).
Mist.=„Rozmowa mistrza ze śmiercią", w. XV.
Mk.=Kornel Makuszyński.
M. Koch.=Mikołaj Kochanowski w. XVI.
Ml.=Stanisław Mleczko.
Ml. duch.=„Mleko duchowne", r. 1556.
Mlcz.=Eugienjusz Małaczewski † 1922.
Młodź.=Tomasz Młodzianowski † 1686.
Mmc.=Mistrz Maciej w. XV.
Mn.=Helena Mniszek.
Mnsz.=Albert Mniszek.
Mochn.=Maurycy Mochnacki † 1835.
Modl.Konst.=„Modlitewnik siostry Konstancji". r. 1527.
Modl. Wac.=Modlitwy Wacława, w. XV.
Mol.=Marcin Molski † 1822.
Mor.=Hieronim Morsztyn † ok. 1655.
Mor. A.=Andrzej Morsztyn † 1693.
Mor. J.=J. Morawski † 1700.
Mor. K.=Kazimierz Morawski † 1925.
Mor. T.=Teodor Morawski † 1879.
Mor. Tob.=Tobjasz Morsztyn, r. 1664.
Moracz.=Jędrzej Moraczewski † 1855.
Moraw.=Franciszek Morawski † 1861.
Morz.=Walerja Marrené Morzkowska † 1903.
Mosk.=Hieronim Moskorzowski a. Moskorzewski † 1625.
Mosz.=Jerzy Moszyński † 1924.
Moż.=Możdżeński w. XIX.
Mr.=Józef Majer † 1899.
Mrong.=Krzysztof Celestyn Mrongowjusz † 1855
Mrow.=Jan Mrowiński † 1580.
Mrz.=Józef Morozewicz.
Mrzc=Antoni Morzycki † 1882
Ms.=Słownik anatomiczno-fizjologiczny J. Majera i F. Skobla (Kraków, 1838).
Muchl.=Antoni Muchliński † 1877.
Mur.=Murmelius (Murmel) † 1527.
Murin.=Marcin Murinius (t j.Murzyński) w XVI
Musk.=Nauka o muskułach, Osteologja — Franciszka Brandta, 1810—1814.
Muy.=Karol Justus Muyschel † 1843.
Myc.=Jerzy Mycielski.
Mym.=Franciszek Mymer a. Mymerus w. XVI.
Nag.=Nagoda (. j. Irena Mrozowicka).
Nagan.=Edmund Naganowski urodz. 1853.
Nagł.=Antoni Nagłowski w. XVIII.
Nagur.=Ignacy Nagurczewski † 1811.
Nak.=Józef Nakonieczny † 1915.
Nałk.=Wacław Nałkowski † 1911.
Nam.=Namowy rozliczne, r. 1527.
Napom.=Napomnienie ku zgodzie, w. XVI.
Nar.=Adam Naruszewicz † 1796.
Narz.=Józef Narzymski † 1872.
Naw.=Książeczka Nawojki, w. XV.
Nb.=Teodor Narbutt † 1864.
Ndw.=Władysław Niedźwiedzki.
Ndź.=Zygmunt Niedźwiecki.
Nen.=Marceli Nencki † 1901.
Niedź.=Leonard Niedźwiecki † 1892.
Niem.=Juljan Niemcewicz † 1841.
Niem. A.=Andrzej Niemojewski † 1921.
Niemoj=Ludwik Niemojowski † 1892.
Niem. S.=Stanisław Niemojewski † pocz. w. XVII.
Nies.=Kacper Niesiecki † 1744.
Niesz.=Statuty nieszawskie Kazimierza Jagiellończyka, w. XV.
Nisz.=Krzysztof Niszczycki w. XVI.
Nmc.=Nomenclatura plantarum et morborum, r. 1684.
Nor.=Cyprjan Norwid † 1883.
Now.=Maksymiljan Nowicki † 1890
Now. M.=Michał Nowodworski † 1896.
Nowiń.=Józefat Nowiński w. XX.
Nowod.=Jan Nowodworski † 1893.
Nr.=Władysław Nehring † 1909.
Nuc.=Sebastjan Nucerinus (Orzeszko) † 1635.
Nus.=Józef Hilarowicz Nusbaum † 1912.
Nwr.=Bogdan Nawroczyński.
Ob.=Aleksander Obodziński w. XVII.
Obj.=Objad postny, Kraków, 1684.
Ochoc.=Pamiętniki Jana Duklana Ochockiego do r. 1837.
Ochor.=Juljan Ochorowicz † 1917.
Ocz.=Wojciech Oczko † 1608.
Oczap.=Józef Bogdan Oczapowski † 1895.
Od.=Antoni Edward Odyniec † 1885.
Od. Sz.=Oddawanie tryumfalne Wasila Szujskiego na sejmie warszawskim r. 1611.

Odym.=Walenty Odymalski w. XVII.
Oet.=Józef Oettinger † 1895.
Og.=Tadeusz Ogiński † 1783.
Okol.=Szymon Okolski † 1653.
Ol.=Władysław Olendzki † 1894.
Ole.=Gustaw Olechowski.
Oliz.=Tomasz Olizarowski † 1879.
Olsz.=Jakób Olszewski † 1634.
Olszań.=Olszański=Holszański (biskup wileński) † 1555.
Op.=Baltazar Opeć w. XVI.
Opal.=Krzysztof Opaliński † 1656.
Opal. Ł.=Łukasz Opaliński † 1662.
Opl. Jędrzej Opaliński † 1593.
Ops.=Opis Jerozolimy?
Ork.=Władysław Orkan (t. j. Smreczyński).
Orł.=Karol Nepomucen Orłowski † 1769.
Orm=Prawa Ormian, r. 1601.
Orn.=Jan Ornowski w. XVII—XVIII.
Or-Ot=Artur Oppman.
Ort.=Ortyle prawa magdeburskiego, w. XV.
Orw.=Jerzy Orwicz (t. j. Natalja Dzierżkówna).
Orzech.=Stanisław Orzechowski † 1566.
Orzesz.=Eliza Orzeszkowa † 1910.
Os.=Ludwik Osiński † 1838.
Os. A.=Alojzy Osiński † 1842.
Osg.=Mikołaj Ostroróg † 1652.
Os. J.=Józef Osiński † 1802.
Oss.=Jozef Ossoliński w. XVIII.
Ossol.=Jerzy Ossoliński † 1650.
Ossow.=Gotfryd Ossowski † 1897.
Ost.=Ostoja (t. j. Józefa Sawicka) † 1924.
Ostr.=Teodor Ostrowski w. XVIII.
Ostr. B.=Bronisława Ostrowska.
Ostr. S.=Stanisław Ostrowski.
Ostror.=Jan Ostroróg: „Myśliwstwo z ogary", † 1622.
Ośw.=Stanisław Oświecim † 1657.
Otw.=Walerjan Otwinowski w. XVII.
Otw. S.=Samuel Otwinowski † 1624–1625.
Pad.=Tadeusz Padalica (właśc.: Zenon Fisz a. Fisch) † 1870.
Padw.=Pieśni, tańce, padwany, w. XVII.
Pank.=Jan Pankiewicz † 1899.
Papr.=Bartosz Paprocki w. XVI—XVII.
Papr. F.=Franciszek Paprocki † 1790
Papr. J.=Jan Aleksander Paprocki?
Parad.=Paradoksa koronne, 1603.
Park.=Jakób Parkosz z Żórawicy w. XV.
Pas.=Jan Chryzostom Pasek † ok. 1703.
Paszk.=Marcin Paszkowski w. XVII.
Paszk. F.=F. Paszkiewicz?
Pat.=Jan z Szamotuł Paterek (Kazania, 1524).
Paw.=Adolf Pawiński † 1896.
Pawl.=Stefan Pawlicki † 1916.
Pawlik.=Mieczysław Pawlikowski † 1903.
Pc.=Witold Pracki: Gwara ślesińska.
P. cheł.=Prawo chełmińskie, zap. w. XV.
Pdw.=Klemens Podwysocki † 1903.
Pereg.=Peregrynacja dziadowska, 1614.
Perz.=Ludwik Perzyna † 1812.
Petr.=Sebastjan Petrycy † 1626.
Pęt.=Kacper Pentkowski w. XVII.
Pfn.=Feliks Pfan: „Zasady sztuki położniczej", Lwów, 1838.
Pias.=Józef Piasecki † 1895.
Piąt.=Henryk Piątkowski.
Piątk.=A. Piątkowski ?
Piek.=Franciszek Piekosiński † 1906.
Piel.=Eljasz Pielgrzymowski † 1603.
Pien.=Krzysztof Pieniążek w. XVII.
Pieńk.=Karol Pieńkowski † 1877.
Piet.=Antoni Pietkiewicz (Adam Pług) † 1903
Pil.=Roman Pilat † 1906.
Pilch.=Dawid Pilchowski † 1802.
Pim.=Euzebjusz Pimin (t. j. Piotr Mohyła) w. XVII.
Piotr.=Jan Piotrowski, w. XVI.
Piotr. J.=Jakób Piotrowicki w. XVII.
Pir.=Grzegorz Piramowicz † 1801.
Pis.=Szymon Pisulewski † 1859.
P. Koch.=Piotr Kochanowski. † 1620.
Pl.=Stanisław Broel-Plater † 1851.
Pleb.=Józef Kazimierz Plebański † 1898.
Plń.=Aleksander Poliński † 1916.
PmK.=Prawa i przywileje miasta Krakowa, r. 1560.
Pn.=Pieśń nowa o nawróceniu, r. 1556.
P.-N.=Stanisław Piołun-Noyszewski.
Pń.=Stanisław Pieńkowski.
Pńs.=Włodzimierz Perzyński.
Pobł.=G. Pobłocki: „Słownik kaszubski" r. 1887.
Poc.=Hipacjusz Pociej † 1613.
Podcz.=Karol Podczaszyński † 1860.
Podk.=Krzysztof Podkański w. XVII.
Podl.=Stanisław Podlodowski w. XVI.
Podw. p. Jan.
P. of.=„Pamiętniki oficera polskiego" Henryka Brandta † 1868, przekład polski.
Pol=Wincenty Pol. † 1872.
Polit.=Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia—Kraków, r. 1906.
Połuj.=Aleksander Połujański † 1865.
Pon.=Józef Poniatowski † 1813.
Ponęt.=Jan Ponętowski (Sejm lubel. 1569).
Popł.=Seweryn Popławski.
Poręb.=Edward Porębowicz.
Post. pr.=Postępek prawa czartowskiego przeciw narodowi ludzkiemu, r. 1570.
Pot.=Wacław Potocki † 1696.
Pot. A.=Antoni Potocki.
Pot. L.=Leon Potocki † 1864.
Pot. S.=Stanisław Potocki † 1821.
Pott.=Tomasz Potocki † 1861.
Pow. o pap. Urb.=Powieść o papieżu Urbanie, w. XV.
Ppł.=Felicja Popławska.
Pprus.=Pieśń o porażce pruskiej, r. 1510.
Pr.=Proteus abo odmieniec, w. XVI.
Praż.=Teresa Prażmowska † 1912.
Proch.=Antoni Prochaska.
Prot.=Jan Protasowicz (nie: Protasewicz) w. XVI—XVII.
Prus=Bolesław Prus (t. j. Aleksander Głowacki) † 1912.
Prusi.=Jan Prusinowski w. XIX.
Prusz.=Seweryna Pruszakowa † 1905.
Prw.=Erazm Prawdzicki?
Przb.=Józef Przyborowski † 1896.
Przem. a. Ant. z Przem.=Antonin z Przemyśla w. XVI.
Przezdz.=Aleksander Przezdziecki † 1871.
Przędz.=Przędziwa, lnu, konopi przyprawa. ? (u Lindego).
Przyb.=Jacek Przybylski † 1819.
Przybor.=Walery Przyborowski † 1913.
Przybysz.=Stanisław Przybyszewski.
Przyst.=Aleksander Przystański † 1887.
Przyw.=Przywilej rzeźników sandomierskich, w. XVII.
P. Sand.=Pieśni Sandomierzanina, w. XV.
Ps. flor.=Psałterz florjański, w. XIV.

Psk. = Dziennik wyprawy Stefana Batorego pod Psków, r. 1581.
Psł. p. Ur.
Psm. p. Mir.
Psn. = Aleksy Prusinowski † 1872.
Ps. puł = Psałterz puławski, w. XV.
Ps. 1540. = Psałterz z r. 1540.
Pszk. = Edward Paszkowski.
Pszń. = Konrad Prószyński † 1908.
Pt. = Józef Potocki zap. † 1898.
Pto. = Jacek Przetocki w XVII.
Ptk. = Zenon Pietkiewicz.
Puc. = Inwentarz starostwa puckiego z r. 1627 (rękopis).
Pudł. = Melchjor Pudłowski † 1558.
Pulp. = „Pulpit żyjący", 1781.
Puł. = Kazimierz Pułaski † 1926.
Pusm. = Krzysztof Pusman w. XVI.
Pws. = Marja Czesława Przewóska.
Pyp. = Świadectwo wydane w Długoszynie w piątek pierwszy po Trzech Królach r. 1604 przez Sebastjana Pypcia, żupnika długoszyńskiego.
Pytl. = H. St. Pytliński † 1923.
Pyzdr. = Księgi pyzdrskie, w. XIV—XV.
Rab = Władysław Rabski † 1925.
Rach. = Rachunki zamku niepołomskiego, 1571.
Radl. = Ignacy Radliński † w. XX.
Radz. = Michał Radziwiłł † w. XX.
Radz. K. = Krzysztof Radziwiłł w. XVII.
Rak. = Wojciech Rakowski w. XVII.
Rak. K. = Kazimierz Rakowski † w. XX.
Rap. = Wincenty Rapacki † 1924.
Rast. = Edward Rastawiecki † 1874.
Rc. = Radziwiłł Czarny w. XVI.
Rch. = Rachunek dworu króla Wł. Jagiełły i królowej Jadwigi—Kraków, r. 1796.
Rd. = Andrzej Radawiecki † 1634.
Rdw. = Jan Radwański w. XIX.
Rdz. = W. Eljasz-Radzikowski † 1905.
Rej = Mikołaj Rej † 1569.
Rel. 1685. = Djarjusz prawdziwej relacji z 1685 roku.
Remb. = Aleksander Rembowski † 1906.
Rew. = Stanisław Rewieński † 1907.
Reym. = Władysław Stanisław Reymont † 1925.
Rgw. = Wacław Rogowicz.
Rob. = Robak złego sumnienia, w. XVII.
Rod. = Rodoć (t. j. Mikołaj Biernacki) † 1901.
Rodz. = Marja Rodziewiczówna.
Rog. = Józef Rogosz † 1896.
Rogal. = Józef Rogaliński † 1802.
Rog. L. = Leon Rogalski † 1878.
Rogoź. = Stefan Szolc-Rogoziński † 1896.
Rog. St. = Stanisław Roguski.
Roj. = Kazimierz Rojan (t. j. Kaz. Rosinkiewicz).
Rol. = Józef Rolle (pseudonim: Dr. Antoni J.) † 1894.
Rom. = Mieczysław Romanowski † 1863.
Ron. = Bohdan Ronikier.
Ross. = Stanisław Rossowski.
Rost. = Józef Rostafiński.
Rot. = Roty przysiąg z w. XV.
Rozb. = Soter Rozmiar Rozbicki w. XIX.
Rozm. = Rozmowa Polaka z Litwinem, 1564.
Rozm. piel. = Rozmowa niektórego pielgrzyma, 1549.
Rozm. um. Pol. = Rozmowy umarłych Polaków, w. XVIII.
Rozmyś. = Rozmyślanie o żywocie P. Jezusa, w. XV—XVI.
Rozw. = Jan Rozwadowski.
Roż. = Rożańskiego „Sztuka babienia"—Warszawa, r. 1786.
Rpp. = Zenon Rapaport.
Rt. = Roty, r. 1393.
Rth. = August Rothe † 1903.
Rud. = Adam Antoni Rudnicki † 1844.
Rudom. = Rudomicz (Dziennik, 1665).
Rug. = Pamiętniki Ruggierego 1) w. XVI, 2) w. XVII.
Rul. = Józef Rulikowski w. XVIII.
Rut. = Welamin Józef Rutski w. XVII.
Rwl. = „Różnica wiary Luterowej" w. XVII.
Ryb. = Maciej Rybiński w. XVI.
Rybał. = Komedja rybałtowska, 1615.
Ryb. J. = Jan Rybiński † 1638.
Rych. = Bazyli Rychiewicz, w. XVII.
Ryd. = Lucjan Rydel † 1918.
Ryg. = Leon Rygier.
Ryk. = Erazm Rykaczewski † 1873.
Rys. = Salomon Rysiński † 1625.
Rys. A. = Andrzej Rysiński w. XVII.
Rysz. = Józef Ryszkiewicz † 1925.
Ryszk. = Franciszek Ksawery Ryszkowski ?
Rz. = Rzeczyńskiego „Złotnik od złota"—Kraków, r. 1629.
Rzącz. = G. Rzączyński † 1737.
Rzew. = Henryk Rzewuski † 1866.
Rzew. W. = Wacław Rzewuski † 1779.
Rzęt. = Stanisław Rzętkowski † 1897.
Rzp. = Zwierciadło Rzpltej, r. 1598.
Rzym. = Historje Rzymskie z w. XVII.
Rż. a. Rżc. = Zygmunt Różycki.
Sak. = Kasjan Sakowicz † 1647.
Sak. K. = Kalikst Sakowicz w. XVII.
Salin. = Wojciech Salinarjusz ? (a Lindego).
Sap. = Lew Sapieha † 1633.
Sap. J. = Dziennik Jana Piotra Sapiehy, 1608—1611, † 1611.
Sar. = Stanisław Sarnicki ur. 1530.
Sarn. = Zygmunt Sarnecki † 1922.
Saw = Zygmunt Sawczyński † 1893.
Sb. = Jakób Sobieski w. XVII.
Sb. J. = Jan Sobieski † 1696.
Sch. = Franciszek Scheidt † 1807.
Schob. = Feliks Schober (Szober) † 1878.
Schot. = Herman Schotten w. XVI.
Scz. = Ludwik Sczaniecki † 1854.
Sekl. = Jan Seklucjan † 1578.
Set. = Setnik ?
Sew. = Sewer (t. j. Ignacy Maciejowski) † 1901
Sęp = Mikołaj Sęp Szarzyński † 1581.
Sf. = Leopold Staff.
Sg. = Słownik gieograficzny, w. XIX.
S. Grodz. = Sejm Grodzieński. 1793.
Siark. = Władysław Siarkowski † 1902.
Siem. = Lucjan Siemieński † 1877.
Siem. J. = Juljan Siemaszko w. XVIII.
Siemir. = Józef Siemiradzki.
Sien. = Marcin Siennik w. XVI.
Sienk. = Henryk Sienkiewicz † 1916.
Sier. = Wacław Sieroszewski.
Sir. = Bernard Maciej Sirué † 1784.
S. K. = Słownik łacińsko-polski wyrazów lekarskich F. K. Skobla († 1876) i A. Kremera.
Sk. = Fryderyk Kazimierz Skobel † 1876.
Skal. = Pamiętnik Cefasa Skalskiego, 1685.
Skar. = Piotr Skarga † 1612.
Skarb. = Fryderyk Skarbek † 1866.
Skiba = Wołody Skiba (t. j. Władysław Sabowski) † 1888.

Skr.=Stanisław Skrodzki, w. XVII.
Skrzet.=Wincenty Skrzetuski w. XVIII.
Sk. umier.=Skarga umierającego, pocz. w. XV.
Slk.=Jan Dymitr Solikowski † 1603 (właśc. cytaty należą do Syrok. [Wł. Syrokomli], tłumacza na język polski).
Slks.=Sprawa a lekarstwa końskie, 1532.
SŁ.=Statut Łaskiego, r. 1541.
Sław.=Przywilej dla m. Sławkowa, wyd. przez Kazim. z Łubny Łubieńskiego r. 1717.
Słcz.=Sebastjan z Łęczycy w. XVI.
Słe.=ES.
Słń.=Edward Słoński † 1926.
Słonk.=Marcin Słonkowicz w. XVII.
Słotw.=Adam Słotwiński † 1894.
Słow.=Juljusz Słowacki † 1849.
Słown.=Dictionarius quatuor linguarum (1532).
Słpn.=Sługa pani, opera, 1780.
Słup.=Stanisław Słupski, w. XVII.
Sł. wil.=Słownik wileński (wydanie Orgelbranda), r. 1861.
Sm.=Stanisław Smolka † 1925.
Smal.=Walenty Smalcius w. XVI—XVII.
Smarz.=Tadeusz Smarzewski.
Smk.=Alek-ander Semkowicz.
Smol.=Władysław Smoleński † 1926.
Smoli=Seweryn Smolikowski † w. XX.
Smotr=Melecjusz Smotrycki w. XVII.
So.=Służba obozowa. ?
Sob.=Franciszek Maksymiljan Sobieszczański † 18 8.
Sok.=August Sokołowski † 1921.
Sol=Stanisław Solski † 1701.
Solar.=Mateusz Solarski ?
Sołt.=Sołtys z klechą, komedja, 1616.
Sor.=Pamiętniki Soroki. ?
Sow.=Leonard Sowiński † 1887.
Sp.=Wł. Spausta w. XIX.
S. Par.=Sąd Parysa, r. 1542.
Spas.=Włodzimierz Spasowicz † 1906.
Sph.=Jan Fryderyk Sapieha † 1751.
Spicz.=Hieronim Spiczyński w. XVI.
Spk.=Sejm piekielny (r. 1622).
Spos.=Sposób, jako zabiężeć, aby pieniądze wywożone nie były. ?
Spr.=Sprawa chędoga o Męce Pańskiej, 1544.
Spra.=Ksawery Sporzyński † w. XX.
Srg.=St.
Srn.=Felicjan Suryn † w. XX.
Srzn.=Stanisław Starzyński w. XIX.
SS.=Stanisław ze Szczodrkowic w. XVI.
Ssz.=Wojciech Skarszewski † 1827.
St. a. Srg.=Andrzej Strug (właśc.: Tadeusz Gałecki).
Sta.=Edmund Stawiski † 1890.
Stadn.=Stanisław Stadnicki w. XIX.
Stan.=Antoni Stanisławski † 1885.
Star.=Szymon Starowolski † 1656.
Stark.=Juljusz Starkel † w. XX.
Starz.=Leopold Starzeński † w. XX.
Stasz.=Stanisław Staszyc a. Staszic † 1826.
Stat. Kaz. Jag.=Statut Kazimierza Jagiellończyka, r. 1503.
Stat. w.=Statut wiślicki z r. 1541.
St. Aug.=Stanisław August Poniatowski † 1798
Staw.=Sebastjan Stawicki. ?
Stch.=Franciszek Stachowski † 1850.
Steb.=Ignacy Stebelski † 1790.
Stef.=Antoni Stefanowicz w. XVII.
Stęcz.=Bohusz Zygmunt Stęczyński † 1890.
Stg.="Stary gracz".=Piotr Jaksa Bykowski.
Stj.=Stojałowski ks. † w. XX.
Stl.=Statut litewski z r. 1744.
St. lit.=Statut litewski z r. 1693.
Stm.=Józef Strumiłło † 1847.
Stoj.=Piotr Stojeński w. XVI.
Str.=Henryk Struve † 19 2.
Strasz.=Ludwik Straszewicz † 1913.
Strj.=Hieronim Strojnowski † 1815.
Stroj.=Stanisław Strojnowski w. XVII.
Stron.=Kazimierz Stronczyński † 1896.
Strum.=Olbrycht Strumieński w. XVI.
Stryjk.=Maciej Stryjkowski † po 1582.
Strzel.=Ustawa towarzystwa strzeleckiego krakowskiego, 1564.
Sts.=Ludwik Stasiak † 1923.
Stw.=Ignacy Stawiarski † 1835.
St. wiśl.=Statut wiślicki z r. 1460.
St. Z.=Statut ziemski Zygmunta I, w. XVI.
Suk.=Książka cechowa cechu tkacko-sukienniczego (Sławków) ?
Sul.=Sulima=Walery Przyborowski. p. Przybor.
Sulistr.=Józef Sulistrowski.
Sum.=Sumarjusz umiarkowania monety, r. 1641.
Sumiń.=A. Sumiński.
Sup.=Józef Supiński † 1893.
Sur.=Wawrzyniec Surowiecki † 1827.
Sur. K.=Karol Surowiecki † 1822.
Sus. J.=Jędrzej Suski w. XVI—XVII.
Susz.=Remigjusz Suszycki † 1705.
Swad.=Swada polska i łacińska (Lublin r. 1745).
S. wiśl.=Statut wiślicki z r. 1503.
Syg.=Antoni Sygietyński † 1923.
Syk.=Erazm Sykst w. XVIII.
Syn.=Michał Synoradzki † 1922.
Syr.=Szymon Syreński † 1611.
Syrok.=Władysław Syrokomla (t. j. Ludwik Kondratowicz) † 1862.
Sz.=Paweł Szczerbicz (Specul. sax. 1581) † 1609.
Szaj.=Karol Szajnocha † 1868.
Szaj. W.=Władysław Szajnocha.
Szan.=Józef Kalasanty Szaniawski † 1843.
Szawł.=Teodor Szabłowski (zap. błędnie: Szawłowski).
Szb.=Stanisław Szober.
Szcz.=Tytus Szczeniowski † 1880.
Szczep=Józef Szczepkowski.
Szer.=Djarjusz wojny z Szeremietem, r. 1660, wyd. Ambrożego Grabowskiego.
Szm.=Jan z Dzierzgowa Szumski ks. ?
Szn.=J. Sznabl † w. XX.
Szost=Urban Szostowicz w. XVIII.
Szt.=Jan Sztoleman.
Sztyrm.=Eleonora Sztyrmer (t. j. Ludwik Sztyrmer) † 886.
Szuj.=Józef Szujski † 1883.
Szuk.=Wandalin Szukiewicz.
Szum.=Tomasz Szumski † 1840.
Szw.=Statut będziński cechu szewskiego, r. 1595
Szyd.=Wawrzyniec Szydłowski ?
Szym.=Józef Szymanowski † 1801.
Szym. A.=Adam Szymański † 1916.
Szymon.=Szymon Szymonowicz † 1629.
Szym. W.=Wacław Szymanowski † 1887.
Szym. z Ł.=Szymon z Łowicza † 1538.
Ślesz.=Sebastjan Śleszkowski † 1648.
Ślós.=Antoni Ślósarski † 1897.
Śniad.=Jan Śniadecki † 1830.
Śniad. J.=Jędrzej Śniadecki † 1838.

Św.=Tomasz Święcki † 1837.
Święt.=Aleksander Świętochowski.
Świt.=Piotr Świtkowski † 1793.
Św.=Świętorzecki w. XVIII.
Św. z Woc.=Świętosław z Wocieszyna, 1449.
Św.=Ernest Świeżawski † 1919.
Tacz.=Władysław Taczanowski † 1890.
Tak.=Taksa żywności, Kraków, r. 1573.
Tarn.=Stanisław Tarnowski † 1917.
Tarn. J.=Jan Tarnowski † 1561.
Tat.=Lucjan Tatomir † 1901.
Teof.=Szymon Teofil w. XVI.
Tet.=Kazimierz Tetmajer.
Tęcz.=Pieśń o zamordowaniu J. Tęczyńskiego, w. XV.
T. K.=Tadeusz Korzon † 1918.
Tks.=Taksa z r. 1633.
Tok.=Szymon Tokarzewski † 1900.
Toł.=Adam Tołłoczko † 1793.
Tołw.=Mikołaj Tołwiński † w. XX.
Tom.=Dyzma Bończa Tomaszewski † 1825.
Tomk.=Stanisław Tomkowicz.
Torz.=Józef Torzewski w. XVIII.
Trejd.=Jan Trejdosiewicz † 1900.
Tremb.=Stanisław Trembecki † 1812.
Tren.=Bronisław Trentowski † 1869.
Trep.=Mścisław Edgar Nekanda Trepka. † w. XX.
Tretj.=Józef Tretiak † 1923.
Trąb. W.=Wł. Trębicki † 1861.
Trip.=Aniela Tripplin † 1908.
Trj.=Adam Trojanowski
Troc=Michał Abraham Troc (Trotz) † 1769.
Troj.=Feliks Trojański † 1849.
Trz.=Andrzej Trzebicki, w. XVI.
Trzt.=Trztyprztycki, w. XVII
Trzyc.=Jędrzej Trzycieski (a. Trzecieski) w. XVI.
Tszk.=Konstanty Tyszkiewicz † 1868.
Tuch.=Jan Tucholczyk, w. XVI.
Turcz.=Juljusz Turczyński † 1913.
Tw.=Samuel Twardowski † 1660.
Tworz.=Marcin Tworzydło (=Marcin Łaszcz) † 1615.
Twr.=Kacper Twardowski w. XVII.
Tym.=Kantorbery Tymowski † 1850.
Tysz.=Aleksander Tyszyński † 1880.
Tyszk.=Janusz Tyszkiewicz † 1642.
Tyt. pr. magd.=Tytuły prawa magdeburskiego. ? (u Lindego).
Uc.=„Uciechy", r. 1655.
Uch.=Uchwała cechu szewskiego, r. 1626.
Uj=Kornel Ujejski † 1897.
Ujj.=Józef Ujejski.
Un.=Uniwersał poborowy r. 1577.
Uniw.=Uniwersały poborowe od r. 1564—1629.
Ur. (a. Psł.)=Urywek protokółów sądu radzieckiego sławkowskiego z lat 1713—1723.
Urb.=Aureli Urbański † 1901.
Urs.=Jan Ursynus (a. Jan Ursinus Leopolita) † 1613.
Urzęd.=Marcin z Urzędowa † ok. 1590.
Ust.=O ustanowieniu i upadku konstytucji 3-go maja, w. XVIII.
Ustaw.=Ustawa ekonomiczna, 1557.
Ust. cen.=Ustawa cen miasta Warszawy, 1573 r.
Ustrz.=Andrzej Ustrzycki w. XVIII.
Vol.=Volumina legum w. XVIII.
Volck.=Mikołaj Volckmar, r. 1605.
W.=Jakób Waga † 1872.
W. A.=Antoni Waga † 1890.
Wach.=„Podręcznik medycyny" przez Wachholza, r. 1899.
Wad.=Józef Wadowski w. XVII.
Wag.=Stanisław Wagner † w. XX.
Wal.=Aleksander Walicki † 1893.
Walew.=Cecylja Walewska,
Wał.=Antoni Wałecki † 1897.
Warg.=Andrzej Wargocki w XVI—XVII.
Warsz.=Krzysztof Warszewicki † 1603.
Was.=Edmund Wasilewski † 1846.
Waśn.=Józef Waśniewski † 1897.
Wawrz. z Prażm.=Wawrzyniec z Prażmowa, w. XVII.
Wb.=Maciej Wierzbiński.
Wei.=Teodor Weichardt † 1799.
Wej.=Aleksander Wejnert † 1879.
Wejs. p. Weys.
Wen.=Poemat „Wenecja", w. XVI.
Wer.=Józef Wereszczyński † 1599.
Wern.=Henryk Wernic † 1905.
Wessl.=Marja Wesslówna (Sobieska) † 1762.
Weys. a. Wejs.=Józef Weyssenhoff.
Wezuw.=Zapał „Wezuwjusza", 1631.
Węc.=Zygmunt Węclewski † 1887.
Węg.=Kajetan Węgierski † 1787.
Węgrz.=Antoni Węgrzynowicz † 1721.
Węż.=Piotr Wężyk Widawski w. XVI.
Wg. a. Wt.=Teodor Waga † 1801.
Wgr.=Wigura.
Wiel.=Aleksander Wielopolski † 1877.
Wiel. W.=Wojciech Wincenty Wielądko † 1821.
Wielis.=Wielisław (t. j. Eugienjusz Skrodzki) † 1896.
Wien.=Antoni Wieniawski, w. XVII.
Wier.=Jan Wiernikowski † 1877.
Wierzb.=Teodor Wierzbowski † 1923.
Wiet.=Hieronim Wietor w. XVI.
Wig.=Wigilje za umarłe ludzie, w. XV.
Wikl.=Pieśń o Wiklefie, w. XV.
Wil.=Paulina Wilkońska † 1875.
Wilcz.=Albert Wilczyński † 1900.
Wilk.=August Wilkoński † 1852.
Win.=Alojzy Winiarz.
Wirt.=Marja z Czartoryskich ks. Wirtemberska † 1854.
Wirz.=Maciej Wirzbięta † ok. 1605.
Wiszn.=Michał Wiszniewski † 1865.
Wiśl.=Adam Wiślicki † 1913.
Wiśn.=Michał Serwacy Wiśniowiecki † 1744.
Wiśniow.=Sygurd Wiśniowski † 1892.
Wit.=Stefan Witwicki † 1847.
Witk.=Stanisław Witkiewicz † 1915.
Wjc.=Tadeusz Wojciechowski † 1919.
Wls.=Emilja Wielowiejska.
Wł.=Władysław IV (król) † 1648.
Włod.=Ignacy Włodek † 1780.
Wod.=Kazimierz Wodzicki † 1889.
Wol.=Konstanty Wolski w. XIX.
Wol. J.=Jan Wolan w. XVII.
Wol. W.=Włodzimierz Wolski † 1882.
Wolsz.=Wolsztajn, r. 1792.
Woł.=Ekstrakt majętności Wołożyna z r. 1776.
Wor.=Jan Paweł Woronicz † 1829.
Wot.=S. Wotowski.
Woy.=Wincenty Woyniewicz, początek w. XIX.
Wójc.=Kazimierz Władysław Wójcicki † 1879.
Wp.=Bernard Wapowski w. XVI.
Wr.=Walenty Wróbel w. XVI.

Wrb. = Walerjan Wróblewski † 1877.
Wrocz. = Jan Wroczyński.
Wrześ. = August Wrześniowski † 1892.
Wsz. = Teofil Wszelaki ?
Wt. p. Wg.
Wtet. = Włodzimierz Tetmajer † 1926.
Wtk. = Stanisław Witkowski w. XVII.
Wuj. = Jakób Wujek w. XVI.
Wyb. = Józef Wybicki † 1822.
Wybr. = Pamiętniki Wybranowskiego, r. 1882
Wych. = Jan z Wycholówki w. XVII.
Wypr. = Wyprawa plebańska Albertusa, r. 1590.
Wyrw. = Karol Wyrwicz w. XVIII.
Wys. = Szymon Wysocki † 1622.
Wysp. = Stanisław Wyspiański † 1907.
Wys. W. = Włodzimierz Wysocki † 1894.
Wysz. = Walerjan Wyszyński † 1754.
Wż. = Franciszek Wężyk † 1862.
Z. A. = Zygmunt August † 1572.
Zab. = Ignacy Zaborowski † 1803.
Zabł. = Franciszek Zabłocki † 1821.
Zabor. = Zaborski ?
Zach. = Jan Zacharjasiewicz † 1906.
Zachar. = Grzegorz Zacharjasiewicz † 1814.
Zag. = Włodzimierz Zagórski † 1902.
Zaj = Szymon Zajączkowski ?
Zakrz. = Walenty Zakrzewski w. XIX.
Zal. = Bohdan Zaleski † 1886.
Zal. K. = Kazimierz Zalewski † 1919.
Zal. W. = Władysław Zalewski.
Zał. = Andrzej Załuski w. XVIII.
Zał. S. = Stanisław Załęski † w. XX.
Zam. = Jędrzej Zamojski † 1792.
Zam. J. = Jan Zamojski † 1605.
Zan = Tomasz Zan † 1855.
Zap. = Gabrjela Zapolska † 1921.
Zaw. = Teodor Zawacki r. 1637.
Zaw. I. = Ignacy Zawadzki † 1712.
Zawil. = Roman Zawiliński.
Ząbk. = Stanisław Ząbkowicz w. XVII.
Zb. = Tymon Zaborowski † 1828.
Zbrz. = Henryk Zbierzchowski.
Zbs. = Anna Zbąska ?
Zbyl. = Piotr Zbylitowski † 1649.
Zbyl. A. = Andrzej Zbylitowski w. XVI.
Zdch. = Kazimierz Zdziechowski.
Zdrow. = Dobrego zdrowia rządzenie, r. 1532.
Zd. Sz. = Zdanie wolnego szlachcica na sejmiki. r. 1608.
Zdziech. = Marjan Zdziechowski.
Zebrz. = Florjan Zebrzydowski, w. XVI.
Ziel. = Gustaw Zieliński † 1881.
Ziem. = Eleonora Ziemięcka † 1869.
Zigr. = Jan Zigrovius w. XVII.
Zim. = Bartłomiej Zimorowicz † 1677.
Zlb. = Bronisław Zaleski † 1880.
Zm. = Roman Zmorski † 1867.
Zsz. = Ludwik Zejszner (Zeuschner) † 1871.
Zw. = Jakób Zawisza (1613).
Zwc. = Jan Zawicki w. XVI.
Zwr. M. = Zwrócenie Matjasza z Podola, zap. w. XV I.
Zych = Maurycy Zych (t. j. Stefan Żeromski) p. Żer.
Zyg. = Zygmunt III † 1632.
Zygm. = Obrządek pogrzebu Zygmunta I, r. 1548.
Zlń. = Józef Zieliński.
Ż. Al. = Żywot św. Aleksego (1529).
Żarn. = Grzegorz z Żarnowca w. XVI.
Ż. B. = Żywot św. Błażeja, koniec w. XIV.
Żbc. = Żabczyc Jan w. XVII.
Żbr. = Szczęsny Żebrowski † 1613.
Ż. E. = Żywot św. Eufraksji, 1524.
Żeb. = Teofil Żebrawski ur. 1800.
Żebr. = Jakób Żebrowski w. XVII.
Żegl. = Arnulf Żeglicki † 1766.
Żel. = Władysław Żeleński † 1921.
Żer. = Stefan Żeromski † 1925.
Ż. Eus. = Żywot św. Eustachjusza (1529).
Żm. = Narcyza Żmichowska † 1876.
Żoch. = Feliks Żochowski † 1868.
Żółk. = Stanisław Żółkiewski † 1620.
Żółkow. = Alojzy Gonzaga Żółkowski † 1822.
Żp. = Żegota Pauli † 1895.
Żuł. = Jerzy Żuławski † 1915.
Żyz. = Jan Żyznowski † 1924.

SPROSTOWANIA DO TOMU VIII.

2. Zac w wierszu 1-ym przed druk. powinno być **I.**

Przed **Zadowolony** znieść X, a natomiast dać przed **Zadowolniony.**

† **Zalubić:** w w. 6 zam. *dziewkę* ma być *dziwkę.*

[Zastósowanie]: w końcu wiersza zam. *Zastoma* być *Zastó-.*

Zatrudnienie się: w przedostatnim w. zam. *pokój* ma być *niepokój;* w ostatnim w. na końcu dać nawias.

Zatrzęsienie: na końcu zam. Mck. ma być Mick.

Zatumanić: w. 7 zam. zatumaniał ma być zatumanił.

Zautomatyzowanie: w w. 2 zam. zautomatyzowane ma być Z.

Zaważać: po **2.** zam. X ma być †,

Zawiązać: w. 11 zam. Radziwił ma być Radziwiłł.

Zawiązek: w. 1—2 wyraz Zawięź ma być w [ ].

Zam. † **Zawierzchrzyć** ma być † **Zawierzchszyć.**

Zawiesidło: w. 1 zam. pendullum ma być pendulum.

Zawinąć: w. 10 zam. rozkapturać ma być rozkapturzać; w. 20 od dołu przed **Z. ś.** przekreślić **9.**; w w. 11 od dołu zam. klustorze ma być klasztorze.

Zażegnać: w w. 1 zam. † **Żażegnawać** ma być **Zażegnawać.**

Ząbr: w w. 1 zam. Chn. ma być Chr.

Na str. 376 zam. × **Zabasować** ma być × **Zbasować.** W tymże art. zam. Chm. B. ma być Chr.

Zam. **2. Zboj** ma być **2. Zbój.**

Zbyć: w szp. 2-ej w. 28 przed cz. dodać **5.**

Zc po **Sc-** dodać i.

Na str. 415 zam. **[Zdrachnąć]** ma być **[Zdrachnąć].**

Zdużeć (właśc. × **Zdużeć**): zam. **Żużać** ma być **Zdużać.**

Zemrzeć: w. 8-y od dołu wykreślić **Z. ś.:**

† **Zestrużenie:** zam. **Zestruć** ma być **Zestruc.**

Zgorzeć: w w. 3 zam. zgore ma być zgorze.

Ziemia: w. 12 od dołu po **3.** dodać †.

Ziobro: zam. **Zebro** ma być **Żebro.**

Po art. **Zioła** ma być art. **[Ziołna...],** który dano dopiero w szpalcie 2 ej.

× **Ziołojadacz:** w w. 2 zam. *coś* ma być *co ś.*

Zjełczeć: zam. *słać* ma być *stać.*

Po † **Zliszczyć** dodać art.: † **Zliszyć, y, ył** p. **Zlisić.**

Zlutrzyć: w w. 5 po **Z. ś.** dodać **Zlutrzeć.**

Po art. **Złacińszczenie się** dodać art.: **Złacińszczyć, y, yl** p. **Zlatynizować.**

Złódź: wyraz wątpliwy, zap. powinno być **Zlodź.**

Zam. **Zmachcenie się** ma być **Zmachanie się.**

Po art. **Zmanierowany** powinien następować art. **Zmanijak;** dopiero dalej: **Zmanjaczeć; Zmanjaczenie.**

Zmarnieć: w w. 4 wykreślić **ś.**

Zmyślić: w. 19 zam. trzeźwu ma być trzeźwa.

× **Znakować:** wykreślić **ał,.**

(po **Znamiętnienie**) zam. **Znamiątnienie się** ma być **Znamiętnienie się.**

Znanie: w ost. w. wykreślić **rz.**

× **Znawidzić:** w. 1 zam. ał ma być ił.

† **Zneutrować:** zam. **Zneutralizowae** ma być **Zneutralizować.**

Znienawidzić: przed **Znienawidzieć** dodać !

Po **Zreflektować** zmienić porządek artykułów na: **Zreflektować, Zreflektowanie się, Zreformować, Zreformowanie** i t. d.

Na str. 616 zmienić porządek art. **Zryćkanie** i **Zryćkać się.**

Przed **Zuchwał** zam. † dać X.

Z

I. Z I. litera (zet) odpowiadająca temuż samemu dźwiękowi, co i w różnych innych językach używających łacińskiego abecadła; prócz tego wchodzi w skład dwójek, wyrażających spółgłoski syczące: *cz*, *dz*, *rz*, *sz*. Od *A* do *Z*. Prz.= *od początku do końca*, *co do joty*, *co do jednego*. W matematyce używa ś., narówni z literami *X* i *Y*, na oznaczenie ilości niewiadomej. **2.** dźwięk, wyrażony tą literą, jest spółgłoską zębową (przednio-językową), słabą (dźwięczną), której odpowiada mocna *S*. Przed kilku spółgłoskami mocnemi, występując z niemi razem, w jednym wyrazie, nietylko wymawia ś. jak *s*, ale i wyraża ś. tą literą: stęchły, skąd, spór. Wyjątkowo *z* zachowuje ś. stale w przyimkach *roz* i *bez* (rozdać, rozpiąć), i w wyrazach, których osnowa kończy się na *z*, stykające ś. *z k* i *c* przyrostka: blizki, nizki, wązki, ślizki, grzązki, Francuzka, i: blizko... gałązka, wązka, wiązka, wynalazki, obrazki, obowiązki, wynalazca, zwycięzca, wynalazczy. Również zachowuje ś. *z* przed *s*, *ś*, *sz*, *c*, *cz*, (zsadzić, zsunąć, zsypać, zsiadać, zczernieć, zczepiać). Błędem jest wymawiać pod wpływem języka niemieckiego *z* zamiast *s*: wazelina, konzul, uniwerzytet, senzacja, dyspenza (mówi się jednak: cenzor, cenzorować, cenzura). Stanowiąc oddzielny wyraz, t. j. przyimek, pisze ś. obecnie stale swoją właściwą literą, pierwotnie zaś pisano go przez *s* nawet wtedy, kiedy przed zbiegiem spółgłosek pojawia ś. z samogłoską *e*: s nim, s świętym, s mężem, s przewrotnym (Ps. flor.), s siemienia, s rodu, s tego, s niego (obok: z domu, z nieba), s wołów i s owiec i s koz (B. Sz.), kto ś. se mną puści (Leop.). W gwarach przed spółgłoską miękką przechodzi w *ś.*: ś niom.

2. Z w skróceniach: a) = *zeszły*: r. z., z. m.= *roku zeszłego*, *zeszłego miesiąca*. b) w filozofji, w matematyce oznacza *pojęcie niewiadome*, *ilość niewiadomą*. c) w wiekach średnich *Z* znaczyło dwa tysiące, a *Z* z kreską poziomą u góry — *dwa miljony*. (Sł. wil.). d) Z. D. Ż. znaczyło dawniej na czele listów: *zdrowia dobrego życzę*. e) G. Z. P. (o Adamie Czartoryskim) = *generał ziem podolskich*.

3. Z przyi. A) samodzielny, przed zbiegiem spółgłosek Ze, [S, przed zbiegiem spółgłosek Se, przed spółgłoskami miękkiemi Ś, przed **m i n Zy**] I. = a) z pp. 2-im: w odpowiedzi na pytanie: skąd? = *od jakiego punktu*, *od strony czego*; *po stronie czego*; *(o kierunku lub miejscu)*: Z inąd. Pat. Z wielu miejsc. Kn. Ze trzech miejsc. Kn. Z domu. Kn. Z okna patrzyć. Troc. Z boku. Kn. Idę z izby, z miasta. Troc. Z Rzymu do Warszawy. Z kazalnicy, z katedry mówić. Kn. Zdaleka, zdala iść, patrzyć. Kn. Zdaleka rzecz prowadzę. Kn. *(= daleko sięgam)*. O ziołach wszystkich ani zosobna, ani wobec, tylko o niektórych z tego miejsca będzie ś. mówiło. Syr. *(= tu. na tym miejscu)*. Przen.: Ja z mego miejsca wnoszę, żeby tego pozbyć ś. ciężaru. Tremb. *(= z mego stanowiska, z mego punktu widzenia; według mego zdania)*. Nie ze mnie przyczyna, Boże, ujmy Twojej chwały, moje rzeczy bardzo ścisłe. Alb. *(= nie z mojej strony, nie po mojej stronie)*. Chciał pojeżdżać z konia, lecz niech on mnie z konia wozi. Wyb. *(= siedząc na koniu — na wozie)*. Naleźli ośię uwiązane z dworu u drzwi. Sokl. *(= zewnątrz dworu)*. Ja pójdę go szukać, a ty zamknij ś tu na haczyk z izby) *(= od środka izby)*. Nieśli na ono święte miejsce trojaką ofiarę: z duszy posłuszeństwo, z ciała utrudżenie, z majętności — bydło. Skar. Z czego = *skąd*, *pochodzący skąd*, *należący do czego*: Wtym zniknął upiór z innego świata. Syrok. Dziś była u swej koleżanki z magazynu. Bał [Zy młyna]. b) *po*, *od*: Z tej strony, z tę stronę leżący, *ex hac parte*. Kn. Z drugiej strony. Kn. Z prawej strony. Kn. Z obu stron, na obu stronach. Kn. Z wiatru stanąć, po wietrze. Kn. *(= skąd wiatr)*. c) *(= nazewnątrz*, *z wnętrza*, *ze środka)*: Rut, wymniąwszy sobie prażma z kłosów, jadła. Leop. Wyjąć z księgi, z worka. Troc. Pić ze dzbanka. Troc. Wydrzeć komu z rąk. Troc. Nie wydrzesz wilkowi z gardła. Jędzo piekielna, won mi z domu! ani mi ś. pokazuj więcej na oczy. L. Won mi, bieda, z mej chaty, na zawsze cię ś. pozbędę. L. Posłowie moskiewscy przyjacioły Glińskiego z żonami i wszystkim narodem, płaczących i lamentujących, bo ś. im z ojczystej Litwy nie chciało, do Moskwy pobrali. Stryjk. *(= z Litwy wyjść*. *Litwę porzucić*, *opuścić)*. Zapłacił z własnej kieszeni *(= własną kieszenią)*. Z skarbu dać co, *publice redimere*. Kn. Z twego, z swego daj Kn. *(= udziel)* Mam z łaski Bożej skąd a. z czego. Kn Z łuku strzelać, z armaty, z pistoletów, z ruśnicy, z procy, z wiatrówki. Zabił go z pistoletu = *wystrzeliwszy z pistoletu*. Z pierwszej żony ma wielkiego drągala syna. L. *(= od niej*, *po niej)*. Jezus nie miał tego sam z siebie, ale od Pana Boga. Birk. Z ojca to mam, z rodziców, z rodu. Kn. *(= po ojcu*, *od ojca*, *po rodzicach*, *od rodziców; wrodzone)*. Z przyrodzenia. Kn. Wylazł z wody. Cmoknął: cmok — i gdańskiej wódki wytoczył ze łba pół beczki. Mick. d) *z przed.*: Z oczu. Kn. Co z oczu, to i z myśli. L. e) *od*: Z tyłu. Kn. Tak jest na wszystko baczny, iżby rzekł, że on

nietylko z przodu, lecz i z tyłu głowy ma oczy. L. Z dołu, ze dna. Kn. (= *ode dna*). Z gruntu. Kn. (= *od gruntu, do gruntu, gruntownie*). Wszystko ma być z gruntu wykorzeniono. Rej. (= *do cna, z korzeniem, do szczętu*). Z wierzchu, z góry. Kn. Z góry mówi, nie z nizka, nie z dołu, nie z ziemi, ale z góry, t. j. z nieba, z wysoka, nie mówi z ziemi. Wiśn. Z nieba, coelitus, od Boga. Kn. Z nieba (chmura) aż do ziemi spuszcza długie strugi, jak rozwite warkocze: to są deszczu strugi. Mick. Płacić zgóry (= *w chwili rozpoczynania ś. zobowiązania, naprzód, nie zdołu*), Uprzedzam cię, zapowiadam ci z góry, że... (= *naprzód, przedewszystkim*). Płacić z dołu (= *po upływie terminu zobowiązania*). Z serca, *ex animo*. Kn. (= *serdecznie*). Z serca idzie miłość, stąd mówią: z serca ś. w nim kocha. Sak. Płaczą nie z serca i jawnie zmyślają. P. Koch. Z sercam na to pozwoliła. L. (= *całym sercem*). Życzę ci z duszy, z serca. Przyjął mię z wszelką ludzkością, i pewny byłem, że z serca pochodziła. Kras. Ucieszyłem ś. z całego serca. L. Z duszy, chętnie, rad. Kn. Z duszy i serca uwielbiam ten czyn. L. Z duszy całej kontentem. L. (= *całą duszą*). Będziesz miłował Pana Boga twego ze wszystkiego serca twego, z wszystkich sił (= *wszystkiemi siłami, ile sił starczy*). Z młodu, od młodości. Kn. Z młodu wyknąć trzeba cnoty, z młodu ś. tarnek ostrzy, z młodu ostrością ś. swoją zaraz zakazuje. Birk. Najmilszy mu kraj, w którym ś. zrodził i gdzie z dziecka chodził. L. (= *od dzieciństwa*). † Z wieka = *od wieków*. Glos. Z razu, *ab initio*. Kn. (= *od początku*). Z początku porwał mię śmiech pusty, a potym litość i trwoga. Mick. (= *naprzód*). Z dziadów, z ojców w naszym rodzie zawsze były łaski Boże. Syrok. [Z dawnych dawna, z dawna dawnego, z dawnia, z dawnieńka] p. **Dawno**. f) z *powierzchni* ' *czego*: Sprzątnąć ze stołu, z pola. Zbierać to ze stołu. Zdjąć okulary z nosa, pierścionek z palca. Z ziemi wygładzić ludzie. Troc. Tu ścigają, uciekają, ówdzie zabijają, ani uciekać, ani ratować; już ś. na nogi wspierają, już z nóg zwalają. Pilch. Z nóg ś upijać. Trz. (= *aż do niemożności ustania na nogach*). [Ś ni] (= *z niej*). g) z kogo, z czego = *od czego, przez co, z powodu kogo, dla czego; ze względu na kogo, na co*: [Nie chciał żony z majątku, tyla z mądrości. Z grosza ją zabił (= *za grosz, o grosz*)]. Rok 1362 z przykrej drogości, z ciężkiego głodu Polakom i inszym narodom pamiętny. Błaż. Może żona prosić o rozwód z niemocy lub oziębłości męża. Kłok. Zginął mu wyżeł bardzo ulubiony z cnoty L. Nikt nie kupuje konia upodobanego z maści, ale z cnoty. Klecz. Podobała mu ś. kolaska z lekkiego noszenia. Kras. Wszystko pozwolić jestem ci gotowy, boś mi ś. z tańca swego spodobała. Odym. Jan, grabia z Tarnowa, do cnót swych przyłączył i to, iż go z słodkiej powieści jego każdemu miło słuchać. Górn. Sławny z przymiotów duszy, kształtny z ułożenia ciała, znakomity z fortuny i dostojeństw. L. Szacuję cnoty człowieka z jego użyteczności ludziom. Stasz. (= *na zasadzie, na podstawie jej*). Powaga religji nie z czasu, ale z Boga ma być szacowana. Zigr. Dziękuję Bogu z niewymownego daru Jego. Leop. (za niewypowiedziany dar Jego. B. G.). Panie, tu teraz powietrze, z którego wielu ludzi umiera. L. Z frasunku oszalał, z bólu, z gniewu, z pijaństwa, z rozpusty zabił. Kn. Z zazdrości, z gniewu, ze złości. Kn. Z pijaństwa co uczynić. Kn. Widziałem pijanicę ku pośmiewisku przechodzących, mikusia i inne salty po ulicy z pijaństwa odprawującego. L. Pan z żalu i niecierpliwości strzelca na śmierci zbił. L. Drzyj ś. za łeb, gryź ze złości, chcę, żebyś pękł z zazdrości. L. Może żem ś. z prędkości pomylił. Zabł. Z pośpiechu, z nudów, z lenistwa co zrobić. Z rozpusty, *per lasciviam*. Kn. Tylko z strachu wodę piją, ale z uciechy starego węgrzyna pociągnąć godzi ś. L. Z uczynności. Kn. Z posłuszeństwa co czynić, z miłości co czynić. Kn. Z musu, po niewoli, nierad. Kn. Z przywiązania. Nie domawia słów ze łkania. Stasz. Dodaje uśpionej sen wdzięku twarzy, a dla odrzuconej z gorąca szaty, od piersi i szyje alabastrowej blask naokoło bije. Ustrz. Z takich antenatów niema poco dąć ś. w pysze. Syrok. h) † Z kogo, z czego = *co do kogo, co do czego, pod względem czego*: Ludzie, żadnego ani z urodzenia, ani z zasług, ani z umiejętności nie mający zalecenia, na najpierwsze urzędy wylatują. Kłok. Ma żonę piękną z układności, miłą z obyczajów, godną z urodzenia. L. Musiałbym być z mózgu szalonym. Boh. (= *na umyśle*). Zamojski exkanclerz, prawdziwy z cnót obywatelskich Rzymianin. L. Daje nam czas Bóg, abyśmy ś. uznali z upadków naszych. Rej. (= *w przedmiocie, w sprawie, w zakresie upadków naszych*). Pocieszali Martę i Marją z onego umarłego brata ich. Rej. Dworzanie jego, co chcieli, brali gwałtem; wolno im było wszystko, sprawiedliwości żadnej z nich nie było. Biel. M. (= *na nich, względem nich*). i) z tej miary = *z tego względu, pod tym względem, co do tego, co ś. tyczy tego, w tym razie, z tej racji*: Z tej miary. Kn. (*eatenus*, z tego względu, ile się tego tyczy). Z każdej miary. Kn. Z innej miary, z inszych miar, *alioqui, alias*. L Z inszych miar abo w inszych rzeczach jest nie dobrego, a to dobrze sprawił. Kn. Człowiek ze wszech miar godzien szacunku (= *pod każdym względem*). † Z rzeczy, *ex re*. Kn. j) z czego = *po czym, na zasadzie czego, przy pomocy czego, według, podług czego, na podstawie czego; wnosząc z czego*: Wywołał ich, wyzwał z imienia i nazwiska. Teraz z osoby waszej królewskiej mości proszę, jako sługa i wierna rada, a potym ze wszystkim do nóg waszej królewskiej mości przypadniemy. Górn. (= *osobą swoją, osobiście*). Nie sądź z tej próbki o całej Warszawie. L. Z powieści; znam go z powieści, słyszałem o nim, wiem, jak go zowią. Kn. Znam go z widzenia, ze słyszenia, z jego występów. Łaciny jeszcze uczył ś. z Alwara. Syrok. Gra z nut. Sędzia z wyborów. Tego, co z powinności, z urzędu i ze stanu mieć powinien, nie znają, a o tym, co do nich nie należy, rozumieją. L. Z polecenia lekarza. Z urzędu, od Rzpltej, imieniem Rzpltej. Kn. (= *urzędownie*). Arcybiskup z urzędu upomniał Władysława II, aby ś. tak srogo z bracią nie obchodził, ale go król śmiechem odprawił; przeto arcybiskup mówił: w imię Boga wszechmogącego, ja z urzędu swego zaklinam cię... Biel. M. Książę z swojej królewskiej abo książęcej mocy. P. Chel. My, z Bożej łaski, król... Przen.: Poeta z Bożej łaski. Wyznaczony z ramienia królewskiego, z ramienia rządu (= *od króla, od rządu*). Z czego = *za co*. Gospodarz, zmówiwszy parobków z grosza dziennego, żeby w winnicy jego od zarania robili aż do zaścia słonecznego, posłał ich tam. Odym. Nie uczynię-ć krzywdy: zażeś nie z grosza zmówił ś. ze mną! Białob. Rozrachuję, wiele

przychodzi na sługę, który. z myta służy Leop. Z strawy robiący, z strawy robić. Kn. Bojarowie putni z gruntu wojnę służyli. Cz (= *za grunt sobie oddany*). O żadną rzecz kłopotu więcej nie bywało, jako o to biedne siedlisko cudze. aby jeden drugiego z miejsca wyprzeć mógł, właśnie by z powinności jakiej. Podw. (= *za powinność, przez powinnność*). [Z jadła u nich służy]. Z łaski. Kn. = *darmo, nie za pieniądze, honorowo*. Robi jak z łaski (= *leniwie, byle jak*). Kto służy z łaski, temu miłosierdziem płacą. Rys. Kto służy z łaski, ma mieszek płaski. Rys. Z rejestru, *ex praescripto;* z rejestru stąpać, buczno *vel* obyczajnie, przystojnie; z rejestru służyć, skąpo, to, co musisz, uczynić. Kn. Z partesu, z partesów stąpa. Z reguł ś. własnego języka nauczali. L. Nie z książek dawniej działano, a gdy nie nazbyt szperano, co dobre, miano w zalecie, i lepiej było na świecie. Kras: (= *nie uczenie, nie po sawancku*). Z karty czytać. Kn. (= *nie mówić z pamięci*). Ze wzoru rysować. Z cudzej przygody zabiegaj swojej. Błaż. Z kolei przyszło i na niego. Z rzędu, ‖ pod rząd = *z kolei*. Na kilku z rzędu kontraktach. Byk. Druga z rzędu powieść p. t. Rocznica. Sow. Ma podobieństwo do przedmiotu drugiej z rzędu miłości pana. Orzesz. Trzy razy z rzędu ukaże wyprostowane palce obu rąk. Baran. k) z czego = *z jakiego tworzywa, z jakiego materjału:* Z czego co uczynić. Kn. Z żelaza, ze złota, z adamaszku. Kn. Z naszych łupów i potażów Niemcy nam mydło przedają, z naszych przędziw płótna. Torz. Koszula z płótna (= *płócienna*). Zaniechawszy z drzewa, chróstu lub gliny, z ciosu lub z cegły stawiali sobie mieszkania. Paszk. Są kwatery z bukszpanu, z ligustru. niech będą z cyprysów gaiki. Kras. (=*cyprysowe*). Z porcelany saskiej złote filiżanki. Mick. Drugą dla siebie zrobił potrawę: z gorącego, śmietaną bielonego piwa. Mick. Po śmierci mu wypłacał, jak gdyby hołd dłużny, zapomogi z modlitwy, postu i jałmużny. Syrok. (= *w postaci modlitw, postów i jałmużny*). Przen.: Żyć z czego = *żyć czym, za co, o czym:* Z czegoż my żyć będziemy? jam goły! L. Nie ma z czego żyć. L. Z tego mizernego dochodu nie wyżyję. Słodu w miedziane garce na wódkę nabić, z wódki znowu na prostą, z prostej już na dobrą przepalić. Haur. Nie będzie z tej rży mąka. L. Bóg stworzył świat z niczego. Nie róbże z tego wielkich rzeczy! (= *nie wyobrażaj sobie, że to Bóg wie co; nie przejmuj ś. tym zbytnio*). Dobre ze złego często bywa. Kn. (wynika, rodzi ś.). Kiedy u flaszy dno przezroczyste obaczył, w izbie nic krom dwuch świec z jednej, grzmotnął flaszę o ziemię. Oss. (= *kiedy mu ś. w oczach jedna świeca rozszczepiła na dwoje*). Dla jednej swojej buty wiele grzechów jeden z drugiego popełniają. Skar. (jeden w drugi, jeden tuż po drugim, tak że jeden niby rodzi drugi. L.). Iż nie było gdzie pisać, pisaliśmy w tej izbie nędznej, z której pokój królewski był. Górn. (która zastąpiła pokój królewski, miejsce jego trzymała, wyręczyła go. L.). Przen.: Nie ma z syna pociechy. Straszny z niego gaduła. L. Jakiż z ciebie, panie, gorączka! Wyb. Mąż z niego poczciwy wielce i rzetelny. L. Pan z ciebie nieoszacowany, hojny. Zabł. Gdy do lat dwunastu przyszła, pokazała ś. z niej panna wielce pięknej i rzadkiej urody Skar. Dobra z niej dziewczyna, lecz prawdę mówiąc, zawsze wolałbym mieć syna. Niem. Myślę ją wydać zamąż, wszak z niej dziewczyna właśnie na wydaniu. L. Przystojny z niego chłopak. L. Można mówić: traktier doskonały z niego, i nieprzyjaciel tej mu nie ujmie zalety. Zabł. Aleksander, podpomógszy Konstantyna Iwanowicza, miał z niego hetmana godnego. Stryjk. Z niewolnika wyzwoleniec. Kn. W tym jednym być od ciebie chciałbym upewniony, jeżeli mi pozwolisz z córki swojej żony. Min. (= *żebyś mi córkę swoją dał za żonę*). Świsnął szablą koło ucha. już z żołnierza masz zająca. Mick. Z kogo ś. urodził Kn. Uważ krew drogą, która cię zaszczyca, z jakiego ojca, z jakiej jesteś matki, jaki cię wychów przed światem zaleca. Kniaź. Zadał kniaź Batoremu, iż nie jest król z królów. Biel. M. Pochodził ze szlachty (= *był szlachetnego rodu*). Jak wy z rodu? Rom. (= *jak ś. nazywacie?*). Pan z panów. [A niż cie taki obieś z pana ma powiesić, obieś sie sám (= *pan, który chce być katem,*)]. Z Ossolina = Ossoliński L. Z Potoka = Potocki. L. Jw., z książąt Czartoryskich, Zamojska; jw., z książąt Lubomierskich, Potocka; jw., z Bielskich, Worcellowa. (L.) = *z domu, z rodziców*. Plebejów, co z wioski ród wiodą. Syrok. l) z kogo, z czego = *z pośród, z pomiędzy, z liczby kogo, czego:* Z domowych jeden. Kn. Z nich jest, jednego stanu, tegoż stanu, kondycji, kompan, tego rzemiosła. Kn. Kto ś. se mną puści z waju ku Sanlowi do obozu? Leop (= *z was dwuch*). Niewielu było takich, którzy boleść znieść mogli; bądźmy z niewielu. Pilch. (= *należmyż do liczby tych niewielu*). Jeden z was, waszyniec, jeden z nas, naszyniec. L. Jeden z waszych biec musi za Olgierdem ku Rusi. Mick. Jedno z dwojga = *alternatywa*. ł) z czego (na pytanie dokąd a. na oznaczenie miejsca) = *poza obręb czego, na zewnątrz czego, na bok a. na boku czego:* Patrzyć z oka = *z pod oka, z boku, zezem, ukradkiem, oczkując, zalotnie* Kalipso z oka pozierała na Mentora. Zabł. O, o! jak ś. uśmiecha do mnie; nie spoglądaj z oczka, filutko, nic tym nie zrobisz L. (= *nie strzelaj oczyma*). Z drogi = α) *nie po drodze:* Z drogi nie będzie. Kn. Nie pójdę tędy, bo mi będzie z drogi (= *nadłożę drogi, będę kołował, zejdę z prostej drogi, zboczę*). β) Z drogi! = *na bok! ustąp! usuń ś.!* Z drogi! jaki taki z drogi! bo idzie jaśnie oświecony. L. Kiedy zacznę krzyczeć: z drogi! dzwonnik straciłby słuch drogi. L. Umykajcie, wołał, z drogi. L. Umykajcie, wołał, z drogi, groził kijmi i batogi. Węg. γ) *jadąc, w poł drogi, ujechawszy a. uszedszy już część drogi, nie dojechawszy do celu:* Wrócił ś. z drogi. Z boku na lewo widać już moją siedzibę. Kapelusz z czoła = *nie zachodzący na czoło, przeznaczony do noszenia zsuniętym z czoła*. m) × Z: Ona, co z niej było, zrobiła. (Przyb.) = *ile od niej zależało, ile mogła*. Nie zaniedbam, co ze mnie. L. Królował Łokietek 12 lat i dosyć z siebie czynił zawżdy. Biel. M. (= *jak na niego*). Ja z siebie czynię, co mogę, ale uporu męża nie przeprę. L. Jam uczynił, co ze mnie było, teraz wacpan dokonaj. Boh. Jam do tej doby z mojej osoby wszystko czyniła, bym ci ulżyła przykre wyroki. L. (= *ile było w mojej mocy*). Zawarł ś. na zamku Sędziwoj i czynił z siebie dosyć, ale że nie miał z kim co począć, trudno ś. było oprzeć. Biel. M. Nauczał ją i karał, ile z niego było Skar. (Por. niżej: Z kogo, z co). n) z czego – *wobec czego*. Z przyczyny, z powodu choroby właściciela sklep zamknięty. Z okazji nadchodzących świąt wyjeżdżam. Zabawa z okazji zaręczyn. Z przy-

gody, trefunkiem, przypadkiem. Kn. (= *przygodnie, trafunkowo, trafem*). Z trefunku przypadły, trefunkowy. Kn. (= *przygodny, przypadkowy*). Z przypadku. Wen. o) z czego = *po czym, po skończeniu ś. czego; na schyłku czego; z początku, przy zaczęciu ś. czego; zarywając czego:* Z rana. Kn. Z nagła, nagle. Kn. Z nagła, nierozmyślnie. Kn. Znienacka, po malu. Kn. Z lekka, po malu. Kn. Co z większa dać dzieciom początki języka. L. Z pełna, spełna jest wszystko. Kn. Z włoska, z niemiecka mówi, zakrawa włoskiego abo włoszczyzny. Kn. (zarywa włoskiego, niemieckiego, trąci Włochem, Niemcem. L.). Nim przyszło zbliżka ludziom ostrza ś. dotknąć, koniom pyskiem pyska... Malcz. Z pewna = *zapewne, pewnie*. Słow. Z cudzoziemska. × Z doprawdy, Z dosypką, [Z dziwa], Z góry, Z kozacka, †Z krzywa, p. **Cudzoziemski, Do sypka, Dziwo, Góra, Kozacki, Krzywo.** Zdawna już słysząc o przejeździe kupca... Mick. †Z obudwu rącz = *oburącz*. Pot. Udaje z głupia frant. Jest ona z głupia frant; prostaczką ś. czyniąc i acz nie podaje po sobie, rozumie to wszystko, co ś. w pośrzodku święci. L. Z roboty idzie. Kn. Wraca z balu, z zabawy, z wyścigów, z koncertu, przechadzki. Z gościny. Kn. Z drogi zaraz, abo przyjechawszy, z woza siadszy. Kn. Z południa, po południu zaraz. Kn. Z zimy, *exeunte hieme, statim finita hieme*. Kn. W nocy z poniedziałku na wtorek. L. Z rana. Kn. (= *rano*). Z wieczora (= *nad wieczorem, pod wieczór, o zmierzchu, o szarej godzinie*). Z wieczora huczeć już zaczęło morze. Słow. Dzieci aby nos wysiąkały czysto, tak gdy ś. kładą na noc, jako gdy wstają z rana. L. p) w złożeniu: Z za, z poza = *z miejsca za czym będącego:* Wszakże to z za klauzury panienki wykradają. L. Z za karety, gdzie stawał, przesiadł ś. w karetę, w mundur barwę zmienił. Kras. (z lokaja wyszedł na pana). Z pod = *z miejsca pod czym znajdującego ś.:* Dobądź ś. z pod wód, Neptunie, i dodaj pomocy. Bardz. Z pod koni wyrzuci ś. gnój co dzień; z pod wołów dwa razy w tydzień. Kluk. Z pod ławy. L. Z pośród, z pośrodka, z pomiędzy = *z miejsca w środku będącego, ze środka*. Z nad = *z miejsca nad czym będącego*. r) [Z] *niż, od, jak, aniżeli, niżeli:* Mocniejszy ze mnie. s) [Z kogo] = *od kogo:* Słyszeli pieśń z ojców swoich. Czego ze mnie chcesz? Z ojca chleba nie wołajcie. Wiedział z brata. Mam ja z ojca, mam ja z matki ciebie kochać (= *mam od nich pozwolone*). t) [Na każdym grabisku naznacz im smołą ich imienia, na grządce z tatusia] (= *według nazwiska ojca*). u) [Piekła mu chleb z popiołu (= *na popiele*). Placek z popiołu (= *na popiele pieczony*).] w) kuch.: Lin z wody (= *gotowany na wodzie, nie smażony*). Pieczeń z rożna, z rusztu. 2. z pp. 4-ym: a) †Z jaką stronę = *z jakiej strony, po jakiej stronie, wzdłuż jakiej strony:* Z tę stronę, z tej strony. Dudz. Z tę stronę, z tej strony, z tę stronę leżący, *ex hac parte*. Kn. (wzdłuż tej strony. L.). Z tę stronę, wzdłuż tej strony. Rozm. Z onę stronę rzeki, góry jest, leży za rzeką, za górą. Kn. Wojska rzymskie stanęły: z jednę stronę Oktawiego, z drugą Brutusa. Warg. b) *około, koło, mniej więcej, w przybliżeniu, bezmała:* Mam z wóz. z korzec tego. Kn. Mam z wóz siana, z wiertel pszenicy, z funt pieprzu. Kn. (jakoby, niemal, bez mała, około L.). Przyszła do domu, ano pełen przykadek mąki i pełna ona bania oleju, w której go pierwej z łyżkę nie było. Rej. (= *nawet i łyżki*). Podrzemać po południu trochę nie szkodzi z pół godziny. Sien. (= *jakieś pół godziny*). Z raz, z dziesięć razy; z rok. Kn. Daj mi ze trzy grosze. (Błędnie z 1 pp.: Jest tam z kwarta mąki). c) *choć, chociaż, przynajmniej, byleby, aby:* Niech z raz tych pociech przed śmiercią zażyję Lubom. Niech będzie z jeden kącik od tych burd bezpieczny. Bardz. d) †Z co = *tyle, ile na co, do czego, komu potrzeba, według potrzeby, w dostatecznej mierze:* Pełno tam dzikiego zwierza, nie jedno z potrzebę dostatek wielki ma. Jan. Dajcie z potrzebę wszystkiego. Alb. Posłał mu król złota, co rozumiał z potrzebę. Papr. (ile rozumiał być potrzebnym. L.). Zostawiwszy w mieście z potrzebę ludzi zbrojnych, z resztą wyciągnął. Nar. W tej fortecy było jeszcze ludzi do obrony z potrzebę. Skar. Mam z ś. strawy, żywności, mam z potrzebę swą. Kn. Z gębę, ile gębie trzeba. L. Nie zajrzę ziemskim bożkom doczesnego nieba, bylebym był spokojnym a miał z gębę chleba. Nar. Mam z gębę chleba, dostaje mi. Kn. Mam z to pieniędzy, jest mię na to, przemogę, *sum solvendo*. Kn. Mam z to siły, zdołam. Kn. Rzymianie i sił i serca a śmiałości z to mają. Warg. Ganić ś. należy niedbałość tych, którzy w Polszcze, mając z to władzy i rozumu, nowym naukom nie zabiegali. Białob. Czy rozumiesz, żem mały, bym nie miał z cię mocy? Papr. Mam zeń a. z niego siły, zdołam mu. Kn. Miał mocy z niego. Papr. (wydołał mu. L.). Otrzymawszy zwycięstwo, chwalił swe bogi, że mu dali z to męstwa na taki dziw srogi. Kraj. Lada wyrostek miał z to serca, że one bohatyry wielkie jako niedźwiedzie zaganiał. Birk. Nie mam z to czoła ganić to, co jest dobre samo przez ś. zgoła. Otw. Mam z cię rozumu, a.: mam cię z rozumu, *satis tibi sapio*. Kn. (= *nie głupszym od ciebie*). Mam ja z ś. baczenia; i ty o sobie nie bądź tego rozumienia, by mię mędrszą uczynić przestroga twa miała, gdyżem i ja rozumu jeszcze nie stradała. Otw. Mam z kogo moc, nie ustąpi mi, ma równe siły a. większe, silny mi jest. Kn. (z całej siły z kim czynić muszę. L.). Mam z ś. roboty. Kn. (= *jestem zupełnie zajęty, mam dosyć roboty*). Mam go z kaszel = *daje mi ś. we znaki, jest mi kością w gardle*. Mam go z kaszel, mam z nim co czynić, mam co od niego cierpieć, silny mi jest. Rej., Kn. Ma Przekopskiego z kaszel i Nahajskich, Szwed go też trapi. Stryjk. Miał nas z kaszel. P. Koch. Nie miałyby jednak sił z mię były bez chyby konie, kiedyby ś. oś nie złamała Otw. (byłbym im dał radę, nie byłyby mię uniosły. L.). Ma rozum z zwierza człowiek, ma moc i zwierz z człeka. Pot. e) † Być z co, być z kogo = *wydołać, sprostać, wyrównać, dać radę, zdołać, być w stanie, być dosyć mocnym:* Z to jestem, jest mię z to. L. Każdy ma ś. sam oszacować i swą piędzią mierzyć, z co kogo być może, a z co nie może. Górn. Nasi byliby mogli snadnie dobyć zamku, bo było ich z nie, gdyż było ich do sześciu dziesiąt tysięcy. Biel. M. Przy Helespóncie, gdy ś. złączym z swemi, będzie nas z Turka. Biel. M. Nie jest nas z to, żebyśmy Tatarom abo Turkom opór dać mogli. Górn. Widząc Aleksander, iż go nie było z to wojnę z Iwanem zacząć, wyprawił do niego posły. Biel. M. Natury człowieczej nie jest z to aby skończone doskonałości w ś. wziąć mogła Górn. Ojczyźnie niech służą, inni ręką, zwłaszcza których jest z to, zdrowiem i krwią swą;

ja piórem. Biel. M. Jest go z to, że ś. nauczyć może. Górn. Mnie samego z to niemasz. Grabow. *(= nie stać).* [Patrz siebie, będzie z ciebie] *(= będzie dosyć na ciebie).* 3. a. †S, [S] z pp. 6-ym = a) z kim, z czym = *i kto, i co, razem, nierozdzielnie, wespół, do wspólki z kim, w towarzystwie, w asystencji czyjej, przybrawszy, zabrawszy kogo, co, z czym, z dodatkiem czego:* Jedno z drugim coś uczynić. Kapelusz z piórami. Se słuńcem. Ps. flor. Pan z panią wyszli. Schowaj ś. ze swoim rozumem. Drażni ś., figluje, bawi ś. z kotem. Z czym = *dodawszy co, nie oddzielając czego, nie oddzielnie, z dodatkiem:* Z korzeniem wyrwać. Kn. Woreczek z pieniędzmi. Torba z sieczką *(= torba sieczki).* Ciastko z kremem. Szklanka z winem *(= szklanka wina).* Z mięsem co warzonego, z miodem, z octem. Kn. Rubel z kopiejkami. Dwa z ułamkiem. Miara z czubem *(= czubata).* Zapłacę z naddatkiem, z procentem, z nasypką. Jeden z drugim licha warci *(= tak jeden, jak drugi, obaj).* Z sobą mam. Precz z nim! *(= wyrzucić go!).* Kn. Nie mam z sobą pieniędzy *(= nie zabrałem ich, wydalając ś. z domu).* Z żelazem włócznia, strzała. Kn. Zostałem z groszem w kieszeni. Elegant z bukietem, z zegarkiem. *(= przy bukiecie, przy zegarku).* Człowiek z jednym okiem *(= o jednym oku).* Tkanina zielona z białemi centkami *(= w białe centki).* Niebo z różowym zabarwieniem. Okręt z flagą narodową *(= pod).* Przen.: Przedstawienie z ulubioną artystką *(= przy jej udziale).* W tym zamieszaniu obyło ś. jakoś bez wypadku z ludźmi. S prawemi nie bądźcie pyszni. Ps. flor. S ludźmi, s tobą, s nim. Ps. flor. Kto ś. se mną puści z waju ku Saulowi do obozu? Leop. Z małą liczbą, z niewielą. Kn. Od kościoła do kościoła z procesją chodzimy. Hrb. Byli Mojżesz i Heljasz widzeni s nim w wielmożności. Leop. Przyszedszy na pustynią, sam z sobą tylko mieszkał. Skar. *(= samotnie).* Ten z rusznicą, ten z trąbą, ów z torbą, ten z pałką, z pieczenią, z chlebem, z serem, z piernikiem, z gorzałką: zgoła piękny był wyjazd. Krasz. Cesarz posłał do Polski z tym, iż jeśli zasię nie przyjmiecie Władysława na królestwo, wojować was będę mieczem i ogniem. Biel. M. *(= z tym oświadczeniem).* Z niczym = z niczym. Pot. Z tą kondycją. Kn. *(= pod tym warunkiem, z tym warunkiem).* Ma z nim interesa. Małżeństwa też, jeno s cnotliwą, aby nie staczał twój syn. Glicz. Bez Hanety nie jestem szczęśliwy, bez niej rzecz żadna nie ma podniety; z nią szczęście pewne, dopókim żywy. L. A teraz dajmy sobie ręce z temi ludźmi i uczyńmy sobie s niemi pokój. Leop. Wnijdź do żony brata twego a zejm ś. s nią, abyś spłodził plemię bratu twemu. Leop. Postanowili a zjęli s niemi przyjacielstwo i towarzystwo. Leop. Posłali nas, abyśmy s wami postanowili przyjacielstwo i pokój a żebyśmy ś. spisali s wami, żeśmy towarzyszmi waszemi. Leop. Trzymam z kim. Kn. *(= przestaję z kim).* Jak raz powiedziałem, że król z narodem, naród z królem, tak do śmierci powtarzać będę. L. Kto nie jest ze mną, przeciwko mnie jest. Wuj. *(= za mną).* Z kim Bóg, ten bije. Rys. *(= przy kim, za kim).* Kto z Bogiem, Bóg z nim. On ciągle gonił; wreszcie strudzony: A! Bóg z tobą! zawołał, kiwnął ręką i zwrócił ś. ku domowi. Z Bogiem weź, idź = w dobry czas. Kn. (w szczęśliwą godzinę. L.). Z Bogiem, z Panem Bogiem. L. *(= niech Bóg prowadzi).* Zbywając kogo i z uszczypkiem: idź z Bogiem, bywaj zdrów, niech cię Bóg ma w swej opiece; opatrz Boże, do ubogiego, zbywając go, nie dawszy mu nic, np. z Bogiem, babko, monety nie mam. Czart. A. Niech Pan Bóg opatrzy, dziadku. Ja nic nikomu nie daję, z Panem Bogiem! Niech sobie jedzie z Panem Bogiem, już mi go teraz nie trzeba. Boh. *(= szczęśliwej drogi mu życzę).* Z Bogiem sądź, przedawaj, czyń = podług Boga, sumnienia Kn. *(= po Bożemu).* Jak wy z Panem Bogiem, tak też Pan Bóg z wami. Opal. (jak względem Niego, tak On względem was. L.). Gdy ś. brzemię poznało, pyta ociec córkę: z kim to masz? Skar. (kto cię płodu nabawił? z kogo go masz? L.). Z kim = *jeden z drugim, wzajemnie, nawzajem, do wspólki, na wspólkę z kim.* Gadać z kim, rozmawiać z kim, bić ś. z kim, kłócić ś. z kim. L. b) z czym = *równo z czym, jednocześnie z czym, z nastaniem czego, o czym:* Z mrokiem, z mierzchem, zmrokiem. Kn. Z świtem. Kn. Z nastaniem lata. Niech to nie będzie z obrazą pańską *(= niech to pana nie obraża).* Jest to, z przeproszeniem państwa, świństwo *(= przepraszając państwa, z przeproszeniem państwa).* Będzie to z moją krzywdą, z uszczerbkiem dla mnie *(= połączone z niemi).* Nie mówię z zamiarem obrażenia pana. c) sp.: Z tym wszystkim = *pomimo wszystko, pomimo wszystkiego, jednak, jednakże, wszelako, atoli:* Słabość jego nie miała nic niebezpiecznego, z tym wszystkim musiał kilka dni zostać w łóżku. L. d) przys.: Z ufnością. S pienim. Ps flor. *(= wśród śpiewu).* Z trzaskiem, *pertumultuarie.* Kn. Z muzyką. Z ceremonjami. Kn. *(= ceremonjalnie).* Z prośbą, *praecario.* Kn. *(= prosząc).* Z łaską. Kn. *(= łaskawie).* Z ochroną zdrowia. Kn. Z przygotowaniem, *praeparatio* Kn. Z odpuszczeniem, za łaską, uczciwie mówiąc, ale mi odpuść. *(= za pozwoleniem).* Jeść z mięsem, z solą. Kn. Zdawała ś. być dla mnie przedtym z sercem dość łaskawym. L. *(= serca dosyć łaskawego).* Z chęcią ma wszystkich. Kn. *(= chętnie dla siebie usposobionych).* Z wielką chęcią to uczynię = chętnie, bardzo chętnie, rad. L. Z gołemi rękami. Kn. *(= z niczym).* Z przewłoką, ciągnąc. Kn. *(= odwlekając, zwłócząc, z mitręgą).* Z wierzchem, z czubem *(= czubato).* e) z czym = *w miarę czego, z postępem czego:* Z czasem = *kiedyś w przyszłości, w jakiś czas.* Jak ci z laty rozumu do głowy przybędzie. Syrok. Mądrość za doświadczeniem a z laty przychodzi. P. Koch. Widzę ten odjazd być ze złem waszej kr. mości, przeto odradzam, ile mogę. Górn. *(= ze złem połączony, nic dobrego nie przyniesie, nie zapowiada).* Jeśli ś. ruszymy stąd, nie będzie to z dobrą sławą naszą. Biel. M. Ma nad tobą rządy dziewka podła; dobrze jej z tym, bo w pierze przy tobie porosła. L. *(= przy tym).* Na rozdanie urzędów niezdolnym potrzeba sarknąć, bo ojczyźnie z tym źle. L. *(= ojczyzna źle na tym wychodzi).* f) *koło kogo, koło czego, nad nim:* Dużo z tym zachodu, kłopotu, roboty. g) z czym = *za czym:* Iść z swym interesem, z potrzebą. h) (zbytecznie) [z czym] = *czym:* Z solo handlował. Nie rań serca z narzekaniem. Z kozikiem wołowi po garle brzęcy. Podzielima się z mięsem. Koń się obyrtnął z zadkiem. Zatrąbi z trąbko *(= na trąbce).* **B)** nierozdzielny, przed spółgłoskami mocnemi = s, oznacza: 1. *kierunek z góry na dół:* zegnać, strącić, zlecieć, zstąpić, zleźć, zejść: Zleciało zeń ubranie *(= obleciało).* Zwymiotować, zrzucić. 2. *zsunięcie z powierzchni, z wierzchu, o, ob:* zetrzeć, zmyć, zlać,

spić. ściągnąć, zgłodzić, zeskrobać, zsunąć. Przen.: Zwalić (dom.: z siebie) winę na kogo. Zmawiał na brata. Złożyć urząd. 3 *zgromadzenie, skupienie, zebranie, zsunięcie do kupy, skoncentrowanie:* sprosić, zbiec ś., zwinąć. spisać, zetknąć, zszyć Przen.: Zmówić ś., zmowa, spisek Zgadało ś. jakoś o tym. 4. *dojście stanu a. doprowadzenie czynności do ostatecznych granic, wyczerpanie jej:* Zbić kogo. Zbankrutować, zubożeć, zdyzelować, sterać, zmordować, zjeździć, zrabować, zużyć, zorać, sturbować, skłopotać, skwitować, zmiętosić, zbić na masę, zsiekać *(=ubić, usiekać, posiekać zupełnie).* Zesłabnąć *(=osłabnąć).* Skończyć *(=ukończyć, zakończyć).* Zgotować (komu los), *zwabić, znęcić (=przy-).* Spuchnąć, zwarjować, zlać. Zbudzić, zwalać *(=po..., za..., u...).* 5. † Z = *po-:* Niegodne pałace jego ogniem mściwym zwywracałem. Otw. Gruntu wywrócił na nice, pobrał miasta i zamki, zwysiekał winnice Biel. M. Zuciekali w onej dobie. Groch. Niecierpliwe karki pługiem zujmowali. Żebr. Umyślił chodzić do szkoły zuczyć ś. Wys. *(=wyuczyć ś.).* Przez Chrystusa piekła zupadały. Groch. Stają Żydzi przed wroty w kirysy zubierani. Koch. W. Gdy go po brzęku poznamy, przed jego chytrością zawsze zuciekamy. Papr. Potłucz ich wszeteczne gęby i zwytrącaj srogie zęby. Ryb. Więźniów wszystkich kazał zwypuszczać. Biel. M.

Za przyi. A) samodzielny = 1. z pp. 2. za kogo, za czego = *współcześnie z kim, z czym, w czasie, podczas, czasu czego, póki co jeszcze nie minęło:* Wiecznej prawda pamięci są pisarze godni. lecz cóż sława po śmierci, gdy za życia głodni? Kras. Za żywota ginę, *vivens videnque pereo.* Kn. Za pogody. Kn. *(=póki pogoda).* Za ciepła orz, za ciepła siej, zima leniwa rolnikowi do robót niesposobna bywa. Otw. Zimie za dobrej drogi drwa wozić trzeba. Petr. Za lata. Kn. *(=póki lato).* Za dnia, *durante die.* Kn. Za czasu, *tempestive, tempori.* Kn. (w swoim czasie, swego, należytego czasu, o swoim czasie. L.). Jest dobrych gospodarzów zdanie, starać ś. za chleba o chleb. L. *(=poki jeszcze stanie chleba, myśleć o przyszłości).* Za szczęścia, *temporibus secundis.* Kn. *(=póki szczęście służy).* Za starych wieków nie było większej pobudki do męstwa, jak imię ojczyzny. Star. Za ojców naszych. Kn. Za moich czasów działano tak, jak ś. działać przystało; za moich czasów gadano, jak ś. gadać należało. Kras. Za dawnych czasów *(=dawnemi czasy).* Nie za nas ś. to poczęło, nie za nas ma ustać. Kn. Za króla Jana, za panowania króla Jana. L. Za Zygmunta Augusta. Troc. Za panowania jego. Troc. Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa. Prz. [Za cię (=za czasów stosunku z tobą) chodziłam we złocie]. † Za jutra = *nazajutrz, jutro* B Sz. Oddał mu jeszcze za życia swoje mienie *(=ciepłą ręką).* Krewniaczkowie za czasu wojny pozabierali mu fortuny. Kaczk. Za czasu mojego. Troc. Za czasów naszych to było. Troc. Za mojej pamięci. Troc. *(=jak mogę zapamiętać, odkąd mogę zapamiętać).* Za mojej pamięci, za naszego wieku. Kn. Za pamięci, *ab recenti memoria.* Kn. *(=póki jeszcze pamiętam, za świeżej pamięci, za świeża).* Weź to ziele za świeża. Troc. *(=póki świeże).* Księga za świeża wydana. Troc. *(=świeżo, dopiero co).* Za świeża, *recenti re.* Kn. Jeśli młodego Wacława jego słudzy zabili, czyli też naprawieni od cesarza zabójcy, wiedzieć tego i za świeża nie można. Błaż. *(=za świeżych śladów).* Przygotuj się za wczasu *(=póki czas).* 2. z pp. 4-ym = a) za kogo, za co, a. poza kogo, poza co= *w tył kogo, czego, na tamtą, na zadnią, na tylną stronę kogo, czego:* Słońce, aczkolwiek podczas z jdzie wzrokowi naszemu a. za góry, a. za lasy, a. za chmury, a wszakże zasię pięknie ś. wyjaśnia. Wer. Za krzak ś. schowajmy, i co mówić będzie. słuchajmy. L. Dla swoich zysków na świecie poszedł za wody i lasy. Karp. Obejrzał ś. za siebie. Za świat uciekać. Kn. Uciec za góry, za lasy. Sroka pstra wszędzie, choćby i za morze poleciała. Pilch. Tak powinien tego zamku pilnować, że za bramę nigdzie wyniść nie może. Star. Grzyby najlepiej, gdy najwyborniej będą przyprawione, za płot wyrzucić *(=przez płot).* Jak przyjdzie ś. upominać o pieniądze, wypchnę go za drzwi L. Niby na oko przymila ś. wacpanu, a jak prędko za drzwi wyszedłeś, drwiła sobie z niego. L. Wyjechał, wyniósł ś. za rzekę. Śpiesz, śpiesz za Alpy. Siem. Przen.: Za oczy = *w nieobecności czyjej, za plecami czyjemi.* W oczy pochlebstwem wabicie, za oczy łżycie, szydzicie. L. Przen.: Wszystkę tę apostolską naukę za ś. zarzuciwszy, negami podeptali. Smotr. (= *precz, w kąt; porzuciwszy).* Pisał za trzy mile po doktora. Troc. *(=o trzy mile).* Wyjechać, wydostać ś. za granicę, za kordon = *nazewnątrz nich, przekroczyć je.* Za wieś wyszedł. Troc: Środkiem każda cnota iść powinna, skoro bowiem za granicę swej drogi wyboczy, zaraz przestanie być cnotą. L. Już sobie aż nadto pozwalamy, daleko, za granicę wolność naszę rozciągając. L. Pójdźcie, o dziatki, pójdźcie wszystkie razem za miasto pod słup, na wzgórek. Mick. Pierścionek wpuścił był za but. Warg. *(=w but, za cholewę, w cholewę).* Włożyła list za gorset. Wsunął rękę za pas. Zabijam koniowi za żywe. Kn. *(=głębiej rogu, aż w żyły, w mięso, kłując go).* Przen.: Zabijam komu za żywe. Kn. *(=dojmuję mu do żywego, daję mu ś. we znaki, trafiam mu w sedno).* † Za ostatnią zapiąć = *odważyć ś. koniecznie coś uczynić.* Pot. b) Za a. poza = *wyżej czego, nad co:* Za kolana woda, nad kolana. Kn. Za kolana we krwi brodzą. Km. *(=poza kolana).* Za (nad) kolana woda. Troc. Zakasał rękawy za łokcie. c) × Za = *od, nad, niż:* Galateo, słodszaś mi nad ziółka Hyblowe, za łabędzia piękniejsza i kwiaty bluszczowe. Nagur. Chociaż wszyscy ludzie do jednego gatunku należą, przecież jedni za drugich są szpetniejsi. Wyrw. Borandjanie twarz mają daleko czarniejszą za Lapończyków. Wyrw. W ostatni grzech, za wszystkie najstraszliwszy i najcięższy, Bóg upaść mu nie dał. Skar. O smutku, o żalu! któż za mnie nieszczęśliwszy? L. A któż bieglejszym jest za tego, który ze szkoły podczas najcięższej wojny do ojcowskiego obozu ś. udał?. Siem. J. Abalmanzor otrzymuje godność wyższą za tę, którą mnie obdarzyłeś. L. Albo to syn wacpana lepszy za niego?. Boh. d) × Za katy = *kaduczne, djablo, djabelnie, niemożliwie, nadzwyczaj:* Za katy, za djabły = gorzej, niż celując ich. L. Za katy twe mniemanie jest błędne. L. Potrafię ja jemu usłużyć, bo jestem za katy serca śmiałego. Boh. Uderzenia w głowę są za djabły niebezpieczne. Boh. e). Naczynia za ucha na kołku powieszone. Stasz. (=*zapomocą, za pośrednictwem uch).* Wilka, liszkę za głowę, zająca za skoki zadnie wtroczyć. Chm. B. Za nogi wiszę, *per pedes.* Kn. Za uszy, za ogon ująć, trzymać. Troc. Pociągnij ś. sam za nos. Troc. On pies, co ś., idąc do ciebie, łą-

si, gdy ś. nie obaczysz, allć on za nogę cap! Rej. Wydarł go za uszy. Ciągnąć psa za ogon. Ściskać kogo za rękę, za szyję. Bierze się za kord *(=sięga do niego)*. Już ś. brał za czapkę, ale ś. nie ukłonił. Trzymać ś. za co = *trzymać ś. czego* (np. poręczy). Za pasy iść, chodzić = *borykać ś., mocować ś, wodzić ś. za bary, walczyć*. Pot. Za pasy chodzić, za łby, za włosy. Kn. Przen.: Trzymać kogo za słowo *(= wymagać dotrzymania słowa)*. Trzymać dwie sroki za ogon. *(=podjąć ś. dwuch rzeczy naraz nad swoje siły)*. Za wymówieniem od komenderującego: za drągi! wszyscy puszkarze schylają ś., biorą drągi i podnoszą je razem. Jak. J. *(=do drągów)*. Za nogi kogo wlec, ciągnąć. Kn. Ciągnę kogo za co. Kn. Włóczę a. wlokę kogo za nogi, za rękę. Kn. Wiara chrześcijańska ludzi do dobrych uczynków jak za rękę prowadzi. Kłok. Przen.: Za nos kogo wodzić=*prowadzać go na pasku, powodować nim, rządzić nim, pozbadszy go*. Za nos kogo wodzić, szydzić z niego. Kn. Głupcze, czemu ś. dajesz za nos wodzić i przestajesz z tą łotrynią obrzydliwą? Li. Przen.: Za kaletę wodzić. Kn. *(=narażać powolnego sobie na wydatki)*. f) Za kogo, za co = *w interesie czyim, na czyją intencję, obstając, ujmując ś. zań, broniąc go*. Nie było większej pobudki do męstwa, jeno kiedy hetman zawołał na żołnierze swoje, iż za ojczyznę wojna. Star. My za ojczyznę, za wolność, za życia nasze walczymy. L. Za ojczyznę życie położył. Troc. Za cię Boga prosić będziemy. Skar. (o twoje błogosławieństwo. L.). Bóg chrześcijanina wysłucha, nie tylko kiedy ś. sam za siebie, ale też kiedy i za kogo innego modli; bo modlić ś. samemu za siebie jest rzecz przyrodzona, ale za drugiego ś. modlić z łaski Bożej mamy. Kucz. Częściej ś. modliwał za żywych, niż za umarłych. Birk. Za zdrowie czyje pić, prze zdrowie. Kn. *(=życząc zdrowia)*. Pić czyje zdrowie *(=wnosić je, pijąc)*. Piję prze zdrowie, a. przez zdrowie, a. zdrowie czyje. Kn. Dziś wypić jeden kieliszek za gospodarskie zdrowie, a drugi na podziękowanie tak wielkiej łaski to już dosyć, a o nieustającej, jak przedtym, ani już pomyślić można. L. Wlewa on do kieliszka całą butelkę i przepija do mnie za zdrowie gospodarskie. L. g) Za kogo, za co=*zamiast, w miejsce kogo, czego, wzamian za kogo, za co, w czyim zastępstwie*: Uściskam cię też za wszystkie czasy. L. *(=wetując wszystek czas niewidzenia ś.)*. Za trzech zrobi, za dziesięciu zje. Kn. *(=tyle, ile zjadłoby dziesięciu)*. Za jednego mądrego sto głupich na świecie. Kras. *(=na jednego mądrego sto głupich wypada)*. Złoto za jednego szczęśliwego dziesięciu nieszczęśliwych czyni. Kras. Omyłka ś. stała: bierzemy jedno za drugie. L. Wszystkie rzeczy tam były zmyślone: białe za czarne udał, żółte za czerwone. P. Koch. Nie będą zabici ojcowie za syny, ani synowie za ojce, ale każdy sam za swój grzech umrze. Leop. Nie ma nikt ni za kogo cierpieć; tylko każdy za ś.; każdy za swój występek karan być ma. Stl. Wiem ja, co statut opiewa: ojciec za syna, brat za brata odpowiadać nie powinni. L. Pismo św. mówi, iż Chrystus umarł za nas; utrzymują, iż to słówko „za nas" nie miało znaczyć „miasto nas", ale „dla nas"; lecz to nie może być pozwolono, albowiem „za nas" jest „miasto nas". Salin. Ten, za kogo umiera, który go przez śmierć swoję żywego zachowuje. Smal. Kiedy niedołężnego w szranki wyzową, tedy to może zań uczynić każdy, który ś. tego będzie chciał imieniem jego podjąć. Sz. Za kogo co czynić, cierpieć, zapłacić, miasto kogo. Kn. Za cię będę robił. Kn. *(=wyręczę cię w robocie)*. [Nie uciągną siwe wołki za ptaka *(=tyle, co ptak)*. Wymieniają krasnoludki swoje za ludzkie. Pol.*(=na)*]. Obiecujemy za siebie i za potomki nasze wszystkie powiaty tej ziemi nienaruszenie zachować. Vol. *(=od siebie i od potomków, w swoim i w ich imieniu, swoim i ich imieniem)*. Mówię za siebie, za nieobecnych. Za ś. każdy z osobna. Kn. h) za kogo, za co=*jako kogo, jako co; na kogo, na co, w charakterze czyim; jako kto, jako co*: Posłał im za upominek jastrzębia. Skar. *(=w upominku)*. Za pokutę mu to naznaczono. Troc. Za karanie komu co naznaczyć, rozkazać = skarać kogo na czym, za co, penować, za pokutę co przyjąć, czynić, dać komu. L. Otłukują więźniowie za pokutę, miasto inszego karania. Kn. Ma to za naukę. Troc. Służy za lokaja. Zgodził ś. za lokaja. Paweł wierszów nakupił i za swoje czyta, bo coś kupił, właścizną mieć to przyzwoita. Min. Obrany jest zgodnie od wszystkich za pasterza najwyższego kościoła. Skar. Będę im za Boga, a ci będą mi za lud. Bud. (będę Bogiem ich, a oni będą ludem moim. B. G.). Będę mu za ojca, a on mi będzie za syna. Leop. Racz mi być, Panie, za Boga, obrońcę mego. Wr. Umierając, polecił syna bratu swojemu, prosząc go pilnie, żeby mu był za ojca. Skar. Jezus, ujrzawszy matkę i ucznia, którego miłował, tuż stojącego przy krzyżu, rzekł matce swojej: niewiasto, oto syn twój; potym uczniowi: oto matka twoja; od tej godziny wziął ją zwolennik za swoją matkę Leop. Obiecał mu, że wszędzie, dokądkolwiek pójdzie, będzie mu za towarzysza. Zał. Niech mię sobie ma za niewolnika a. za własnego. Kn. Życzę mieć ją sobie za żonę. L. Za jednego z kim żyć = jedna dusza w dwuch ciałach, jak najpoufalej, w najściślejszej zażyłości. L. Jakiego kto sobie przyjaciela obrał, z kim za jednego żyje, taki i sam być musi. Pilch. Żyć z kim za pan brat a. × za panie bracie. Mają, poczytują, uważają go za głupca. Poczytano mu to za zasługę. Aleksandra filozofa Krasus tak ukochał, że go w radach gabinetowych miał prawie jak za brata. L. W trudach wojennych miał go jak za pomocnika, a w naukach jak za mistrza. L. Nie tak ją za pannę służącą mają, jak za przyjaciółkę. L. *(=uważają, traktują jak przyjaciółkę, tak ś. z nią obchodzą)*. Jeśliż będzie Bóg ze mną i strzec mię będzie na tej drodze, a wrócę ś. do domu ojca mego, tedy będzie mi Pan za Boga. B. G. *(=będę Go miał za Boga)*. Wszyscy mieli Jana za prawego proroka. Kn. Mam go za mądrego, za przyjaciela, za umarłego. Kn. Za umarłego, za zabitego wzięty. Kn. Za błazna mieć. Kn. *(=jak błazna traktować)*. Mam go za pysznego, łakomego, uczonego. Kn. Mam go zacz, ważę sobie kogo. Kn. Mają mię zacz, mam u nich miejsce, powagę, zachowanie. Kn. Ma ś. za tego, owego, za takiego. Kn Udaje ś. za kogo, za co, czyni ś. czym, pokazuje po sobie, zmyśla. Kn. Mam to za cud, za dobrodziejstwo, za krzywdę, za zysk=poczytuję to za despekt. Kn. Za dziw to miano. Kn. Za wygraną mam. Kn. Za straconą mam. Kn. Za jedno mam to wszystko. Kn. Za wielką rzecz ważę to sobie. Kn. Mam to za fraszkę, gardzę. Kn. (=stoi to u mnie za fraszkę, za szyszkę. L.). Wszystko to za wielkie pośmiewisko u niego. Rej. U niego są za pośmiech a za żart te wszystkie wymysły świata

tego. Rej. Za nic sobie ważę, gardzę. Kn. Za nic są w oczach tam nieprzyjaciele, gdzie sam w obozie rządca kraju bawi. Kraj. Kochamy, czego prawa bronią: za nic, co ś. godzi. Bardz. Mam za to, mniemam, trzymam, rozumiem, zda mi ś. Kn. Acz te rzeczy, któreś do czynienia naznaczył, są ważne, ale przecię tak za to miej, iż gdzie pan sam przytomny, wszystko lepiej ś. odbywa. Górn. *(=tak rozumiej, bądź przekonanym).* Za pewną biorę. Kładę za pewną. Kn. Mam to za pewną, &c. rzecz = wiem pewnie. Kn. Za złe mam co, markotno mi. Kn. Za złe komu mam, nie kontentem z kogo, niemiło mi nań. Kn. Za dobre mieć komu co, za dobre przyjąć. Kn. (=probować. L.). Była za podejrzaną jej cnota u ludzi. Skar. *(= miano ją za podejrzaną).* Bo gowie wasi za nic nie są, bo sami sobie pomóc nie mogą. Skar. Kiedy nieszczęście wyjdzie ze swych granic, i sztuka za nic L. *(= na nic się nie przyda, i sztuka nie pomoże).* Bankiety z rozkoszami, wesela i gody, muzyka skoczna, tańce i wszystkie wygody za nic u mnie. Kulig. Za nic praca i pot czoła, byle tylko myśl wesoła. Kniaź *(=głupstwo, fraszka, bagatela).* Stoi to za to. Kn. (równej wagi, wartości, aequivalens). Mam za swe. Kn. *(=mam, na com zasłużył, dobrze mi tak).* Za grosz to nie stoi. Troc. *(=grosza nie warto).* Wziąłem cię za kogo innego. *(=wydałeś mi ś. kim innym).* Za pazia przebrana. Mick. Występował na scenie za błazna. Posłużyły mi za wzór stylu. Mick. [Był u Kulaszki za kuma do Jadwisi. Bądź za kukułkę *(=kukułką).* Był za króla. Za cóż wy mnie dacie? *(=czym mnie zrobicie?)* Zaślubił ją za swoją. Znają za czarny szlach *(=jako).* [† Za równe = *zarówno.* Wen. i) za co = *za jaką cenę, w jakiej cenie, po jakiej cenie, za ile?:* W XIII wieku kupiono wieś Rogoźnie za dwa woły, za sześć łokci brunatnego sukna i za kilka skórek lisich; wieś Czyrzyc za sto grzywien srebra; wieś Krzyszkowice za dwadzieścia grzywien srebra i za dwie suknie. Nies. Powiedz mi, jeśliście tylko za to rolą przedali? Leop. (jeśliście za tyle tę rolą przedali? B. G.). Za tyle, za to, *tanti.* Kn. Za tyleż, *tantidem* Kn. Za co to? *quanti?* Kn. Alboż to za to dostałeś? — Jużci nie za co L. Za przewóz dać, od przewozu zapłacić; mostowe dać; . dałbym wszystko za to. Kn. Zapłata za głowę, za sztukę, za miejsce *(=od głowy...)* Przedawszy za co to. P. Koch. Sprzedać, zbyć co za byle co, za bezcen, za pół darmo. Za co, za to, za cokolwiek dać pieniądze. Kn. Ezau prawo pierworodne za potrawkę, jak dziecię jakie głupie za jabłko wieś, sprzedał. Skar. Za swoje, za twoje, z twego, z swego daj, za swoje kup, buduj. Kn. Za gotowe, za gotówkę. Piękne za nadobne, to za to. Żegl. (czapka za biret, darmo nic. L.). Żywot za żywot, oko za oko, ząb za ząb, ręka za rękę, noga za nogę. Leop. *(poena talionis, jus talionis).* Za głowę pieniądze a. karanie, *pretium pro capite.* Kn. (p. Główszczyzna). j) † Za kogo, za co=*czego, dlaczego, z przyczyny kogo, czego:* Kto ś. za ubóstwo wstyda, źle czynić musi ś. nie wstydać; drudzy ś. i swej kondycji i powołania wstydają. Lekar. Ani ś. nie wstydaj za upadek swój. Rej. Zawsze ś. muszę wstydzić za ciebie *(=robisz mi wstyd).* Za coś ś obraził? o co ś. gniewasz? *(=o co)* Za co książę sam został, a wyprawił żonę? Mick. *(=po co, na co, czemu).* Boże! za co tak dziwne wyprawiasz igrzyska? Mick. Za cóż sobie przypisuje cudze imiona? Wor. [Płakała za jej kochaneczka. Bieda mnie za tę mać. Za co ony takie drogie? Strach za księdza]. k) *w, przez w przeciągu, w ciągu.* B. Sz. Za dzień co zrobić = przez dzień. Kn. Za dzień komu zrobić, odrabiać. L To jest rzecz bardziej trudna za dzień mil półtorasta ubiec. Boh. *(= na dzień).* Za (przez) dzień to zrobi Troc. [Za dzień ś. nauczył. Za cas kazdy=*ciągle*]. Wieleś uczynił za tak małe czasy. P. Koch. *(= w tak krótkim czasie).* l) Za co = *po czym, po upływie czego, w co:* Za trzy dni odjadę. Troc. Za wiele godzin tu będzie? Troc. Za rok, za kilka dni, za kilka lat. Troc. Za kilka dni, po kilku dni. Kn. Daję ci głowę, że i za rok nie będziesz miał tego honoru, abyś był zwycięzcą. L. Za moment powracam. L *(=w moment, w momencie, po chwilce).* Wszystko ma być pospołu z nim za mały czas z gruntu wykorzenione. Rej. *(=wkrotce).* [Za 24 godziny stanęła. Za pore casów *(=za kilka lat).* Za troche znowu opowiada=*po chwili.* Ten ociec juz był starusek za ten cas. Za niedługie czasy *(=wkrótce).* Jaz za ştery dni uźrał jakiegosik człowieka]. Od dziś za tydzień. ł) Wydać kobietę za mąż = *dać ją komu za żonę; wyswatać ją.* Wyjść za mąż = *zostać żoną, wstąpić w związki małżeńskie:* Iść za mąż, stan odmienić. L. Ludwisia za mąż idzie a z Erastem co będzie? Czart. A. Zofjo, tyżeś to za mąż poszła! L. Właśnie też ona za ciebie pójdzie; piękny mi specjał. L. Za mąż chcę pójść, *nupturio.* Kn. Grzeczny z niego chłopiec, i cóż? chcesz iść za niego? L. *(=chcesz go za męża?).* Prosił Bogdan o królewnę, ale ona nie chciała zań. Biel. M. *(= nie chciała wyjść zań, nie chciała go).* Za kogo chcesz, Anusiu? pyta ociec. — Ów ś. najbardziej mi podobał, co ma czarny wąsik. — Dobrze, dam cię za niego, kiedyć ś. podobał. Opal. Myślę ją wydać za mąż, wszak z niej dziewczyna właśnie na wydaniu. L. Za niego chętnie mą córkę wydam. Boh. Cztery rzeczy koniecznie ma mieć w sobie panna: żeby była wstydliwa, skromna i sudanna, przytym żeby wszelakiej przestrzegała cnoty, tak ś. za mąż wyrai, mając te przymioty. L. Przymusza ją za mąż przeciw jej życzeniu. Wyb. Wypycha siostrzenicę za niego, a mnie ś. sama wydaje. L. *(=swata ś., narzuca ś.).* Ir.: Żony mężów z więzienia wypuściły, same na ich miejscu zostały; godne były te białogłowy, aby mężowie szli za nio i służyli im. Warg. *(=szli pod pantofel).* m) Za = z: Rachunek za maj *(=z maja).* Bilans za rok ubiegły. Gazety za styczeń. n) [Z]=*w:* Za plecy, za kark uderzyc. o) [Za co] = *o czym:* Pamiętaj za to. p) [Za] w różnych znaczeniach: Škoda za te laskę *(= tej laski).* Poszedł za pańszczyznę. Kasia za głowę *(nad głową Jasia)* ś. schyliła. Wójc. Baba zwykle za sto mil wodę do stołu przynosiła *(=c).* Pójdzie za dzień = na pańskie *(t. j. na dniówkę).* Lepsy za tamtego *(= od tamtego, niż tamten).* Ugryźć za palec *(=w).* Mówić za kogoś, za coś *(=o kimś, o czymś).* Przychodzi za okno *(=pod okno od dworu, zewnątrz),* Ona za to nie może. *(=nie winna temu).* 3. z pp. 6-ym = a) *w tyle, z tyłu, z tamtej strony, po drugiej stronie kogo, czego:* Za uchem jest pióro. Troc. Siedzi za stołem *(=u stołu, przy stole).* Za piecem siedzi. Troc. Przen.: Wychowany za piecem. Za miastem mieszka. Troc. Za rzeką, za morzem jest miasto. Troc. Za murem iść. Troc. *(=posuwać ś. wzdłuż tylnej strony muru).* Noże

za pasem, miecz u boku błyska. Mick. Przen.: Mieć co za pasem=*mieć tuż przed sobą, przy sobie, napodorędziu, pod ręką.* Kn. Zima za pasem (=*zbliża ś., tuż za drzwiami*). Szyć za igłą=*szyjąc, zaczynać ścieg następny w połowie poprzedniego*, szyć łańcuszkiem. Hibermanowie są bezpieczni za błoty, za jeziory i za lasami. Łęcz. Za oponą, za obiciem stoję. Kn. (=*przesłonięty niemi*). Za skórą. Kn. Pospólstwo biedne, by za skórą a. pod sercem wziąć, z wielkim skwierkiem swym składać ś. a dawać musi. Kosz. (=*z pod skóry*). b) a. **po za** *nazewnątrz, za obrębem:* Za oknami, za ścianą słuchał, za szkołą ś. uczył. Kn. (=*pod oknami, pod ścianą*). W domu srogi, za domem łaskawy. Pilch. Kiedy ś. to w domu jego stało, wieczerzał za dworem u pewnego księdza. Sieb. (=*nie u siebie*). Emigranci dziś już nie są więcej w stanie bawienia za ojczyzną. L. (=*na obczyźnie*). Rozumieją, że za ich powiatem abo ziemią świat deskami jest zabity. L. c) za kim, za czym=*po nim z kolei:* Tullus Hostyljusz za Numą Pompiljuszem nastał. Fal. Za wtorkiem środa idzie. Hardy za każdym słowem odgaduje (=*co słowo*). Jąka ś. za każdym słowem. Rok za rokiem marnie leci, my w niewoli. (=*po roku*). Za kim mówię, po kim mówię, *posterior dico.* Kn. (=*po skończonym jego mówieniu, powtarzam jego słowa, mówię według tego, co od kogo słyszę*). Ksiądz głośno powinien mówić, a drudzy po cichu za nim. Star. Mów za mną każde słowo, które ci powiem. L. Jak dzieci za panią matką pacierz, powiem za Asmodym ciekawą tę historyjkę. Oss. Nic nie umie, chyba za panią matką pacierz zmówić. L. (umie pacierz z mamką. Kn.). (=*nie bez pomocy*). Przen.: Powtarzać za panią matką pacierz=*powtarzać bezkrytycznie cudze zdania, nie mając własnego zdania.* Pan synek pacierz za panem ojcem powtarza. L. (= *odgłos ojcowski, własnego zdania nie ma*). Pisać za dyktandem. d) † za czasem, [za czasem] = *z czasem, kiedyś w przyszłości, z postępem, z biegiem czasu, w następstwie czasu.* Błaż., Wen. Ludzie z przodku gorąco podchwycą rzecz dobrą, ale za czasem dalszym często przechodzą do oziębłości. Gil. Za czasem, *temporis progressu.* Kn. Za laty, *progrediente aetate.* Kn. [Za małym czasem=*wkrótce.* Będę ja tu bywał za niedługim czasem. Za siódmym rokiem=*po siedmiu latach*]. e) za kim, za czym= *w ślad, w ślady, w trop, w tropy jego:* Za, pośledź. L. Za kim idący, leżący, płynący. Kn. Wszyscy, za wodzem idąc, z gościńca zstępują. Groch. Imajcie tarcze, za mną, moje dzieci! Kras. Hetmańska dziewka, gdy jej ojca zabito, krzyknęła na ludzi, którzy już byli poczęli uciekać: za mną, kto cnotę miłuje; skoczyła na mury, za nią wszyscy, jako wodą lunął. Rej. Za mną, mili rycerze, za mną! równie z wami bić ś. będę, równie ś. podzielim łupami. L. Rzymianie! kto miłuje ojczyznę, za mną! Warg. Włóczę nogi za sobą. Kn. Noga za nogą=*powoli, wlokąc ś.* L. Gdzie głowa chodzi za nogami, a nie nogi za głową, rząd tam płochy być musi. Smotr. (=*podległy winien słuchać zwierzchnika*). Za okrętem płynął. Troc. Za mną kamienie ciskano. Troc. Wysłano jazdę za nieprzyjacielem. Troc. Idź za mną. Troc. Zamknąć drzwi za sobą. Troc. (=*wszedszy przez nie*). Słać gońca za gońcem. [Za mną wołał]. Iść, wyjechać za czym=*udać ś. w celu zdobycia sobie, wystarania ś., kupienia, załatwienia czego:* Za chlebem. Sienk. Idę za kupnem towarów. Chodzić za interesami, za służbą. Przen.: Iść za czyją radą=*postępować według jego rady, słuchać jego rady.* Iść za czyim przykładem=*wstępować w jego ślady, naśladować go, wzorować ś. na nim, zapatrywać ś. na niego*: W mieszanych małżeństwach synowie idą (co do religji) za ojcem, a córki za matką. Iść za czym=*iść w parze z czym, być skutkiem czego, następować:* Pospolicie to jedno za drugim chodzi: za zbytki łakomstwo, za łakomstwem a bogactwem pycha, za pychą wzgardzenie a zwada, więc ubóstwo, tuż zasię znowu spomogszy ś. zbytki, a za zbytki znowu łakomstwo. Rej. Dziś ś. ślub bierze i małżeństwo ś. dopełnia, jedno idzie za drugim. L. (=*jedno ciągnie, pociąga drugie za sobą*). Szacunek osób pójdzie teraz znowu za pożytkiem, a nagroda za cnotą i pracą. Nar. f) *z:* Puścić okręt za falą nie wadzi. Bardz. (=*luzem, samopas;* ulegać, ustępować. L.). Żagle za wiatrem ś. wzdymają. Bardz. [Wydry rzekami za wodą płyną]. g) *po:* Białogłowy owdowiałe popłakiwały za mężami swemi. Tw. (=*popłakiwały tęskniąc po nich*). Tęsknić za wami. Mick. h) za kim, za czym = *trzymając jego stronę, w czyim interesie, obstając za nim, stojąc przy nim; z kim, z czym*: Mówił, prosił, pisał za nim. Troc. Ująć ś., przemówić za kim. Za kim mówię, z jego strony. Kn. Za mną to, mnie służy, pomaga. Kn. Jestem za tym, trzymam ś. tego, sprzyjam temu, utrzymuję to. L. W obliczu całej publiczności zeznaję, że jestem za tą konstytucją. St. Aug. (=*stoję przy niej, obstaję przy niej, aprobuję ją, bronię jej*). Jednak ś. nieprzyjaciel na swej dumie sparzy, bo kiedy Pan Bóg za kim, któż przeciwny będzie? Paszk. (=*z kim*). Za kim Bóg, za tym ludzie; acz też czasem to bywa: za kim ludzie, za tym Bóg. Biel. M. (=*vox populi, vox Dei*). Wszyscy za mną, dziś zapewne skończy ś. całe zmartwienie moje. L. (=*sprzyjają mi, są mi życzliwi*). Widocznie trzyma za nim (=*jego piosnkę śpiewa, w jego dudkę dmie*). Za niewinnym błaga Mick. i) być za kim=*być jego żoną:* Ona jest za panem starościcem, jest jego żoną, poszła za niego. L. Masz wasza król. mość pomocniki z tego powinowactwa z strony królowej jejmości Bony, którą wasza król. mość za sobą mieć raczysz. Jan. Franciszek chciał mieć za synem swoim szlachciankę florentską. Górn. j) Zalotnicy pierwej ś. pytają, co ociec za dziewką da, niżeli o cnotę. Petr. (= *z córką, córce jako posag*). k) za czym=*na skutek, wskutek czego, skutkiem czego, dzięki czemu, z przyczyny, w następstwie czego, przez co, na zasadzie czego, w zależności od czego:* Póki jeszcze on Nestor i Scypjo z Zamościa trwa, póty jeszcze bezpieczni stoimy za jego radą i męstwem. Petr. Za radą czyją, za zdaniem. Kn. Za Twoim rozkazaniem morze w brzegach stoi. Kochan. Za pozwoleniem zwierzchności. Za pogody, za powodem. Kn. (=*wobec nastręczającej ś. sposobności, przy sposobności, skoro los sprzyja*). Mądrość za doświadczeniem a z laty przychodzi. P. Koch. Wiele koron upadło za bystrą a nieroztropną popędliwością królów ku walkom. Orzech. Wojna nie za upornością a wszetecznością jednego człowieka, ale za wszystkich poradą a przyzwoleniem ma być stoczona. Orzech. Za przyjaźnią Niemców, których ś. w mieście było namnożyło, łatwie miasto wzięli. Murin. Była glina, to i strzymała; był piasek, to ś. i rozsypał z wiatrem. Kon. (=*za powiewem wiatru*). Za łzami nie widzę świata (=*z powodu łez*). Za krzykiem nic

nie słychać. l) za czym=*z czym, na co, równocześnie z czym, z następieniem, z nastaniem czego, wobec czego, zgodnie z czym; po na stąpieniu czego:* Za danym znakiem wojsko dało salwę. Za przybyciem wodza rozpoczął ś. przegląd. To zacne królestwo za śmiercią króla jegomości, pana, ojca i dobrodzieja naszego, do wolnej dyspozycji cnych narodów wracające. Wł. Za łaską, z odpuszczeniem, uczciwie mówiąc, ale mi odpuść bez naruszenia. Kn. *(=jeśli łaska, jeśliś łaskaw).* Zrozumiał i poszedł za dygą. Pot. *(=dygnąwszy przytym, jednocześnie).* Pracuje za wynagrodzeniem. Wejście za opłatą. Za jednym zamachem, razem, cięciem *(od jednego...).* Za jednym zachodem. Ten młodzieniec za ciężkością ś. do ludzi uda, a jeśliby między niemi był, zawsze woła: miłe doma, u dworu dwornie, a doma wybornie, ku domowi mu myśl przychodzi. Glicz. Za niewolą, pomimo woli, z musu. Kn. ł) × Wychodzi drzwiami, które ma ze swoim kluczem. L *(=pod swoim kluczem, pod swoim zamknięciem).* m) [Ona za tędy *(=przez ten czas),* jak ón posed, wlazła]. 4. Co, za, co za jeden=*jaki, co zacz, kto taki:* Co zu jeden? L. *(=kto to taki?)* Cóż to za jeden ten jegomość? L. Począł ś. ten pilnie badać, coby za urząd jego był, co za imię i profesja? Birk. Cóż wy to tam za kota mi niesiecie? kumie! — Zwyczajnie waszego Maćka. L. Wiedzieć chcemy, co za postać koni była, co za wozu. Ustrz. Byłem ciekawy słyszeć, coby ich za rozmowa była. L. Chciał wiedzieć, jakieby ich było w tej mierze za zdanie. Koch. J. Co za służba Boża była w Grecji, aż tu za strachem a wstydem człowiek musi czytać. Biel. M. Co za mina, uroda, co za wdzięk skromności, co za wielkość przymiotów w nim! Jabł. *(=jakaż...).* Cóż to byli tam za mężowie, którzy polegli! u wszystkich razy w piersiach. Fal. Cóż to za nieoszacowany ten Rajnal! Kras. *(=jakże nieoszacowany).* Com ja za prostak, próżno głowę sobie trudzę. Falib. Co to za uparty! .on, widzę, nie wierzy, aż zobaczy. L. Co za niegodziwy, co za przeklęty, co za niecny chłopiec! L. Patrzaj go, co to za bezczelność! L. Co to za kłopot, co za bieda, nieustanna: tutaj ciągną rodzice, tu kocha cię panna. Niem. Co to za czasy! teraz wszyscy tylko pieniędzy patrzą. L. [Co za tam surdut wisi?]. 5. [Za] w różnych znaczeniach: Za kim=za kogo: Modlić ś., prosić Boga, mówić pacierz za kim. Lepszy młodzieniec, aniżeli wdowiec, bo za wdowcem dzieci są. Wójc. Patrz dobrze za tym, kim, za czym *(=pilnuj go).* Przyodziewa za matką *(=po matce).* B) nierozdzielny, oznacza 1. a) z rzeczownikiem, *miejsce położone za czym, z drugiej strony:* Zarzecze, zawiśle, zapiecek, zagórze, zalesie. Z przymiotnika mi=*leżący za czym, znajdujący ś. z tamtej, z drugiej strony czego, będący za kim, za czym:* Zagraniczny, zamorski, zamężna. 2. z czasownikiem a. z rzeczownikiem, od niego uformowanym a. od jednego z nim pierwiastku pochodzącym, wyraża: a) *skierowanie czynności za kogo, za co, w tył czego:* zajść, zahaczyć, założyć. b) *skierowanie czynności na wierzch, na powierzchnię kogo, czego, na -:* Zarzucić suknię na siebie. c) *nagłe rozpoczęcie czynności a. wywołanie danego stanu; czynność jednotliwą:* Zakończyć, zakrzyczeć, zatrąbić, zaatakować, zachwiać, zamieść, zaczaić ś., zapalić; *przy -:* zaaresztować, zatrzymać; *roz -:* zaognić, zaśmiać ś., zapalić; *wz -:* zaburzyć, zabronić, zatrząsnąć. d) *popadnięcie w stan, wyrażony przez pierwiastek czasownika:* Zapatrzyć ś., zabłyszczeć, zabłysnąć, zasłabnąć, zapałać, zachwyt; *roz -:* zakwitnąć; *z -:* zakamienować, zakisnąć, zamilknąć; *u -:* zamilknąć; *u-, przy -:* zacichnąć; *o -:* zagłuchnąć, zaniemieć, zachrypnąć. e) *zapęd czynności:* Zabrnąć, zadłużyć ś., zabłądzić, zaciąć ś., zasiedzieć ś., zasłuchać ś.; *roz -:* zaindyczyć ś., zagniewać ś. f) *przecięcie dalszego postępu:* Zatamować, zahamować, zabarykadować, zagrodzić, zastąpić komu, zaskoczyć kogo; *przy -, wz -:* zatrzymać. g) *stłumienie, zawalenie, zarzucenie, zagłuszenie, zapełnienie przez czynność, wyrażoną czasownikiem:* Droga zawalona kamieniami. Zagłuszyli mowę wrzaskami. Zaplątać, zagmatwać kogo, co. Zasypać dół. Przen.:=*ob-:* Zarzucili go gradem obelg. Zasypali mię pytaniami. h) *zakrycie, zagłuszenie, zniszczenie przez czynność, wyrażoną czasownikiem:* Zasmarować, zamazać litery. Zasmarować, zatrzeć fresk. Zatrzeć ślady. i) *zajęcie, zaprzątnięcie a. roztargnienie, rozerwanie przez czynność, wyrażoną czasownikiem:* Zabajał całą godzinę. Zastawić stół gratami. Zabawiać, zagadywać kogo. Zabawa. j) *zapuszczenie, wypełnienie przez czynność, wyrażoną czasownikiem:* Zadymić, zapchlić, zatruć, zapaskudzić, zaprawić; *na -:* zapełnić. k) *pokrycie na całej powierzchni, powleczenie czym przez czynność, wyrażoną czasownikiem:* Załatać, zarost, zarosnąć, zasłonić, zabliźnić, zasmarować, zaśmiecić, zabazgrać, zapisać; *po -, u -:* zawalać, zamalować, zafarbować, zamorusać, zabielić; *po -:* zawlec, zachmurzyć ś; *ob -:* zaciągnąć czym; *prze -:* zasłonić. l) *zapełnienie, założenie próżni przez czynność, wyrażoną czasownikiem:* Zaludnić, zabudować, zamurować, zabić deskami. ł) *pozbawienie życia przez czynność, wyrażoną czasownikiem:* Zabatożyć, zakłóć, zasztyletować, zastrzelić, zagryźć, zadusić, zabić, zamęczyć. m) *owoc czynności, wyrażonej przez czasownik:* Zasłużyć, zarobić. n) *zatrzymanie, utrwalenie w pewnym kształcie, układzie:* Zafryzować włosy, zapiec, załamać fałdę.

2. Za przys. *zbyt, zbytnio, nazbyt, do zbytku, nadmiernie, nad miarę; przesadnie:* Przyjemna jest i piękna, ale za blada trochę. L. W gwałtownych czasach bywa zapał za daleko posunięty. L. Za daleko ten idzie, kto idzie żartami. Zabł. *(=przebiera miarę).* Nikt nie miał za wiele, nikt za mało, bo ś. zgodnie wszystkim dzielili. Pilch. Byłoby za rano dzień pierwszego poznania zrobić dniem wesela. L. Zdało ś. im to z początku za dziwno, przyzwyczaili ś. pomału. Kras.

† **Za, † Zaż, † Zaby, † Aza, † Azaby, † Azali, † Izali, † Izaliż, † Iza, † Izaliby** sp. 1. *czy, czyż, czyliż, albo, alboż.* Pot. Zabyście ze 30 złotych obiecali? Alb. Biada tobie, który drapieżysz, cóż za i sam nie będziesz odart? Leop. (będziesz też złupiony. B. G.). Gdzie jest brat twój? Kain odpowiedział: zażem ja stróżem brata mojego? Leop. (zalim ja stróżem brata? B. G.). Wszakżeś mu odmówiła przystęp, zaż to mało wzgardy? Min. Wiele mi ich rzecze onego to dnia: Panie, Panie, zażechmy przez imię Twoje nie prorokowali? Sekl. 2. *snadź, może, nuż, a może, a nuż, kto wie czy nie:* Rzućmy ś. do nóg obie, zaż ś. ułagodzi. Min. Złorzecz ludowi temu, zaby go jako mógł porazić. Wuj. (owa snadź go będę mógł porazić. B. G.). Nachwytam wody, zaby ś. wszyscy napili. Leop.

Zaabdykować, uje, ował, *dokonać abdykacji, zrezygnować:* Jeżeli dozwolimy, aby lada plebejusz, szlachetka ważył ś. wtrącać do spraw naszych, to zaabdykujemy sami. Krasz.

Zaabdykowanie, a, blm., czynność cz. **Zaabdykować.**

Zaablegrować, uje, ował. × **Zaaplegrować** 1. *zasadzić w ziemię ablegier dla wyhodowania nowej roślinki.* 2. gm.: Z. kogo=*posiniaczyć go, narobić mu guzów, pokaleczyć go.*

Zaablegrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaablegrować.**

Zaabonować, uje, ował, [Zaambonować] co=*zobowiązać ś. do brania czego na prawach abonamentu, wziąć abonament czego:* Z. książki z czytelni, bilety do teatru. Pani zaabonowała loże w teatrach. Jeż. Udał ś. do restauracji, w której był zaabonowany na skromne obiady. Jeż.

Zaabonowanie, a, blm., czynność cz. **Zaabonować.**

Zaabsorbować, uje, ował, Zabsorbować 1. *pochłonąć, wchłonąć w siebie.* 2. przen. *zająć wyłącznie sobą, zatopić, pogrążyć w sobie:* Lud zaabsorbowany w życiu publicznym (=*oddany mu wyłącznie*). **Z. ś.** czym = *zająć ś., zaprzątnąć ś., oddać ś. wyłącznie, poświęcić ś całkowicie czemu:* Z uszczerbkiem dla poważnych prac w nauce młodzież zaabsorbowała ś. walką dziennikarską. To zaabsorbowałoby nam życie tak, iż na życie samo miejsca i czasuby nie pozostało. Jeż. Adwokat był pewien, że jego klijent zaabsorbowany był najzupełniej sprawą. Kow. Zobaczywszy, iż znowu jakiś interes gotów zabsorbować męża, wybiegła, aby tego posłańca zatrzymać. Wilcz. Czasem myśl jego odrywała ś. od ukochanej dziewczyny, aby ś. Z. sprawą do urzędu przywiązaną. Es.

Zaabsorbowanie, a, blm., czynność cz. **Zaabsorbować,**

[Zaabsormować się, uje ś. ował ś.] *obejść ś.:* Wiedz. ś. ś niom (z cudowną świeczką) Z.

[Zaabsormowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaabsormować ś.**

Zaadministrować, uje, ował. 1. *wziąć w administrację, począć administrować, zarządzić.* L. 2. *przepisać, zaaplikować, zaordynować, zadać:* Tu ani emetyku, ani hipekakuany nie zaadministrujesz. Krasz. Pocałunkiem i pochlebstwem, w porze zaadministrowanym, doskonale umiał zapobiec smutnym następstwom. Krasz. (=*zastosowanym*).

Zaadministrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaadministrować**

Zaadoptować, uje, ował *adoptując zaopiekować ś.:* Z. sierotę. Morz.

Zaadoptowanie, a, blm., czynność cz. **Zaadoptować.**

Zaadresować, uje, ował. 1. *zaopatrzyć w adres:* Z. list. Złożył bilet w kopertę i zaadresował ją do doktora. Bał. 2. przen. *zwrócić, skierować:* Przemowa, zaadresowana do tego, w czyje ręce przejść miał kieliszek. Jeż.

Zaadresowanie, a, blm., czynność cz. **Zaadresować.**

Zaafektować, uje, ował *zaatakować, zająć, dotknąć stanem chorobliwym:* Od uderzenia głowy mózg mu zaafektowało. Od przeziębienia ma zaafektowane gardło.

Zaafektowanie, a, blm., czynność cz. **Zaafektować.** p **Afekcja.**

Zaaferować, uje, ował *zaprzątnąć myśl jakąś aferą, zaambarasować, zakłopotać, zaniepokoić, zaalterować, pomieszać, zamieszać, struć:* Wiecznie zaaferowany, kręcący ś., nie miał czasu.

Zaaferowanie, a, blm., czynność cz. **Zaaferować.**

Zaafiszować, uje, ował *pokazać jawnie; popisać ś., sprezentować ś. z. czym; narazić na szykanę, spospolitować, spublikować, skompromitować publicznie:* Przedstawiła jej jasno szkodę całą, jakąby poniosła Olesia, gdyby ją zaafiszowała pana Zgrzebłowicza deklaracja. Jeż. Tak nie można, zaafiszowałeś pannę... czy chcesz ją zrobić pośmiewiskiem świata? Jeż. **Z. ś.** *pokazać ś. jawnie, wyjść na jaw, ujawnić ś., uwidocznić ś., wystąpić w całej okazałości, zaprezentować ś., zdradzić ś., wydać ś., zamanifestować ś.:* Tu się zaafiszowała jego chciwość.

Zaafiszowanie, a, blm. 1. czynność cz. **Zaafiszować:** Postanowił jej nie oszczędzać za tak bezczelne Z. jego wstydu. Korz. 2. p. **Zaafiszowanie ś.:** Dla niej nie będzie to zaafiszowaniem. Jeż.

Zaafiszowanie się, a ś., blm., niek. **Zaafiszowanie** czynność cz. **Zaafiszować ś.**

Zaagitować, uje, ował. 1. *zakrzątnąć ś. około agitacji, zacząć agitować, rozpocząć agitację:* Trzeba Z., a wybory wypadną po naszej myśli. 2. *poruszyć agitacją, zainteresować, zachęcić, ożywić kogo agitując; wszcząć, ożywić co agitacją:* Wysłańcy z innych grup usiłowali Z. go i pozyskać dla swoich kościołów. St. Łudzili ś. jeszcze naczelnicy związku, że podniesiona i zaagitowana kwestja równowagi politycznej będzie w ostatniej chwili deską ratunku. Puł.

Zaagitowanie, a, blm., czynność cz. **Zaagitować.**

× **Zaakaparować, uje, ował** *zająć, przeciągnąć na swoją stronę, skaptować:* Chce Z. rodziców. Krasz.

× **Zaakaparowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaakaparować.**

Zaakcentować, uje, ował co=*położyć nacisk na co, zaznaczyć z przyciskiem, skonstatować coś jako rzecz ważną, wysunąć na pierwszy plan:* Kościół zaakcentował swoją podatność do przystosowania ś. Motyw kary nie jest zaakcentowany. Chm. **Z. ś.** *zaznaczyć ś., ujawnić ś., uwidocznić ś., zamanifestować ś., dać ś. poznać, zwrócić na ś. uwagę:* Zmiana dyrekcji nie zaakcentowała ś. dotąd nowym kierunkiem. Tendencje ugodowe zaakcentowały ś. wyraźniej.

Zaakcentowanie, a, blm., czynność cz. **Zaakcentować:** Odezwa komitetu podnosi potrzebę zaakcentowania stanowiska narodowego. Wyraźniejsze Z. woli monarszej.

Zaakcentowanie się, a ś., blm., nied. **Zaakcentowanie** czynność cz. **Zaakcentować ś.**

Zaakceptować, uje, ował *zaaprobować, przyjąć, uznać za dobre, możliwe dla siebie, zgodzić ś. na co:* Z. warunki umowy. Nie było tu 300 piechoty, zaakceptowanej przez sejmik, ale zawsze dość ludu zbrojnego. Rol.

Zaakceptowanie, a, blm., czynność cz. **Zaakceptować.**

Zaaklimatyzować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zaklimatyzować.**

Zaaklimatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zaaklimatyzować.**

Zaaklimatyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaaklimatyzować ś.**

Zaakomodować, uje, ował komu=*dogodzić, trafić do gustu:* Bal był do późnej nocy, Podolanek

60; takem im pięknie zaakomodował, że mi już darmo furaż dały. Rol.

Zaakomodowanie, a, blm., czynność cz. **Zaakomodować.**

Zaakompanjować, uje, ował komu=*zawtórować, zaakordować śpiewem a. muzyką:* Córka zaakompanjuje panu na kornecie. Prus.

Zaakompanjowanie, a, blm., czynność cz. **Zaakompanjować.**

Zaakordować, uje, ował. I. co komu=*przyzwolić na co.* 2. fabr. *ustanowić zapłatę wykończonej roboty robotnikowi, robiącemu na akord.* 3. cz. ni. *zawtórować, zaakompanjować komu na instrumencie muzycznym a. śpiewając.*

Zaakordowanie, a, blm., czynność cz. **Zaakordować.**

Zaalarmować, uje, ował *alarmując zatrwożyć, zaniepokoić, zerwać na nogi:* Z. straż ogniową, załogę. Czuwająca nad pannami staruszka zaalarmowała cały zamek. Szaj. Tłumaczenie to nie zadowoliło władz zaalarmowanych. Jeż. **Z. ś.** *zaniepokoić ś., zdetonować ś.:* Prezes zaalarmował ś. mocno. Jeż.

Zaalarmowanie, a, blm., czynność cz. **Zaalarmować.**

Zaalarmowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaalarmować ś.**

Zaalpejski *za Alpami, z tamtej strony Alp leżący, transalpejski, transalpijski, transalpiński:* Galja inna była Zaalpejska, którą teraz Francją zowiemy, inna zaś Przedalpejska, czyli Włochy północne. Siem. J. Zaalpejska Francja. Warg.

Zaalterować, uje, ował *zakłopotać, zaambarasować, zaniepokoić, zmieszać, pomieszać, zaaferować, zdetonować:* Sędzina dobrodziejka wygląda, jakby była zaalterowaną. Jeż. **Z. ś.** *zakłopotać ś., zaambarasować ś., zaniepokoić ś., zmieszać ś., pomieszać ś., zaaferować ś., zdetonować ś.:* Zaalterował ś. wojewoda, ale nie pokazuje tego po sobie Pas.

Zaalterowanie, a, blm., czynność cz. **Zaalterować.**

Zaalterowanie się, a ś., blm., niek. **Zaalterowanie,** czynność cz. **Zaalterować ś.**

Zaambarasować, uje, ował kogo=*nabawić ambarasu, zakłopotać, zaniepokoić, zafrasować, zmieszać, zdetonować, zdekoncertować, zaaferować, zaalterować:* Mówi z miną zaambarasowaną. L. **Z. ś.** *zakłopotać ś., zmieszać ś., zaniepokoić ś., zafrasować ś., zdetonować ś., zdekoncertować ś.:* Mówi z miną zaambarasowaną. L. Przypatrywałem ś. ich minom nieukontentowanym i zaambarasowanym. Korzen.

Zaambarasowanie, a, blm. I. czynność cz. **Zaambarasować.** 2. a. **Z. ś.** *ambaras, kłopot, niepokój, frasunek chwilowy, pomieszanie, alteracja, położenie kłopotliwe.*

Zaambarasowanie się, a ś., blm. I. czynność cz. **Zaambarasować ś.** 2. p. **Zaambarasowanie.**

[**Zaambonować, uje, ował**] p. **Zaabonować.**

[**Zaambonowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaambonować.**

Zaanektować, uje, ował p. **Zaannektować.**

Zaanektowanie, a, blm., czynność cz. **Zaanektować.**

Zaangażować, uje, ował I. *zaprosić, zamówić:* Z. damę do tańca. Poszedł poprosić ją do pierwszego kadryla; odpowiedziała mu, że już jest zaangażowana do wszystkich tańców. Bał. 2. *zaprosić, zamówić, powołać:* Z. artystów do teatru. Z. kogo na członka, współpracownika. 3. *zainteresować, wciągnąć, wplątać, wmieszać w co, dotknąć czym, narazić:* W bankructwie tym i pewna instytucja bankowa jest zaangażowaną. Całej rodziny honor jest zaangażowany w tej sprawie. Bał. Sporą część kapitału zaangażował w spuściznę po Słupiczach. Rol. **Z. ś.** I. *wziąć udział w czym, zaciągnąć ś., przyłączyć ś. obowiązkowo do czego, przyjąć miejsce w pewnej korporacji:* Z ś. do teatru. do współpracownictwa. 2. *wmieszać ś., wplątać ś., wdać ś. w co bez możności wycofania ś., zagalopować ś., zawanturować ś.:* Z. ś. w jakiej spekulacji. Byle ś. zaangażował i potrzebę łożenia na cel ten uznał. Jeż.

Zaangażowanie, a, blm., czynność cz. **Zaangażować.**

Zaangażowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaangażować ś.**

Zaanielenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaanielić ś.**

Zaanielić się, i ś., il ś. *przybrać postać anioła, zajaśnieć blaskiem anielskim:* Kto na świat patrzy z takiego ogniska, jemu ś. oko bliźnich zaanieli. Pol.

Zaanimować, uje, ował *pobudzić, zapalić, zachęcić, poduszczyć, zagrzać, dodać animuszu:* Niechby pan koniuszy go zaanimował. Krasz. Gdy ś. towarzystwo zaanimowało... Krasz. Hrabinę to wszystko niezmiernie zaanimowało. Zap.

Zaanimowanie, a, blm., czynność cz. **Zaanimować.**

Zaannektować, uje, ował, Zaanektować *zabrać, zagrabić, przywłaszczyć, przyłączyć, przyswoić, wcielić kraj obcy:* Niemcy zaanektowały Samoa. Żart: Z. pieniądze do kasy=*przelać, wnieść, zainkasować, złożyć:* Z reszty kwitował, ale znalezione (pieniądze) zaanektował do kasy. Krasz. Żart. Z. kogo=*zupełnie, niepodzielnie zająć swoim towarzystwem, opanować:* Zaanektowała go od samego początku dla siebie; przysunęła ś. tak blisko do niego, że był zażenowany. Wilcz.

Zaanektowanie, a, blm., czynność cz. **Zaanektować.**

Zaanonsować, uje, ował I. *wymienić, wygłosić nazwisko wchodzącego, zameldować:* Lokaj zaanonsował Jędrzeja. Kaczk. Zaanonsowanego przyjął w jakiejś długiej sali, gdzie żadnego krzesła nie było. And. Teatr.: *zawiadomić publiczność ze sceny o zmianie sztuki lub o chorobie artystów i ich zastępstwie.* **Z. ś.** *kazać oznajmić o swoim przybyciu; wymienić swoje nazwisko wchodząc; zameldować ś.:* Zaanonsowałem ś., a chociaż była nieubrana, kazała mię wpuścić. Ochoc. Zaanonsowała ś. u hrabiny. Krasz. Niunio zaanonsował ś. z nim razem u hrabiego. Bał.

Zaanonsowanie, a, blm., czynność cz. **Zaanonsować.**

Zaanonsowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaanonsować ś.**

Zaanszlagować, uje, ował *ustanowić anszlag, zrobić kosztorys, zaliczyć, pomieścić w anszlagu.*

Zaanszlagowanie, a, blm., czynność cz. **Zaanszlagować.**

Zaapelować, uje, ował *założyć, wnieść apelację, odwołać ś. do sądu wyższej instancji:* Zaapelowali od zacytowanego wyżej wyroku obrońcy Skublińskiej i Zdanowskiej. Nim zaapelował, zawarliśmy z nim ugodę. Krasz. Żart.: Jak zawsze, gdy ś. bądź wahał, bądź czuł ś. cierpiącym, zaapelował do morfiny. Rog. (=*zwrócił ś., wziął ś.*).

Zaapelowanie, a, blm., czynność cz. **Zaapelować,** *apelacja.*

Zaaplegrować, uje, ował p. **Zaablegrować.**

Zaaplegrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaaplegrować.**

Zaaplikować, uje, ował *zaordynować, zaadministrować, przepisać, zadać:* Zaaplikowałem belladonę i niby ręką odjął. Jeż. Przen., żart. *wyciąć, zadać, przyłożyć:* Zaaplikował policzek bednarzowi. Wilcz. Zaaplikował mu w plecy kilka kijowskich admonicji. Krasz.

Zaaplikowanie, a, blm., czynność cz. **Zaaplikować.**

Zaaportować, uje, ował (o psie) *popisać ś. ze sztuką aportowania.*

Zaaportowanie, a, blm., czynność cz. **Zaaportować.**

Zaapostrować, uje, ował kogo=*zwrócić ś. do kogo mówiąc; zagabnąć, zaczepić, zainterpelować, zagadnąć, zapytać:* Gdy Wanda wyszła na chwilę, starosta mnie zaapostrofował: cóż, hrabio, robisz? czym ś. zajmujesz? Krasz. Jegomość zmuszonym ś. ujrzał Z. ją wyrazem: głupia! Jeż.

Zaapostrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaapostrofować.**

Zaaprobować, uje, ował *pochwalić, uznać za dobre, przyjąć przychylnie:* Ojciec nie zaaprobuje ubiegania ś. jego o rękę tej panny. Korz.

Zaaprobowanie, a, blm., czynność cz. **Zaaprobować.**

Zaaranżować, uje, ował *zarządzić, urządzić:* Inicjatorowie demonstracji zaaranżowali tym razem rzecz całą wybornie.

Zaaranżowanie, a, blm., czynność cz. **Zaaranżować.**

Zaarendować, uje, ował *wziąć w arendę, zadzierżawić:* Z. wioskę, pacht. Żart.: Im ś. zdaje, że oni mądrzy są, że zaarendowali wszystek rozum. Jun.

Zaarendowanie, a, blm., czynność cz. **Zaarendować.**

Zaaresztować, uje, ował kogo, co *nałożyć areszt na kogo, na co, położyć areszt na nim, przyaresztować, zatrzymać:* Z. komu rzeczy, pensję. Z. kogo=*wsadzić do aresztu, uwięzić, przytrzymać go:* Jeżeli syn nie zechce, zawołasz do sali moich żołnierzy i zaaresztujesz ptaszka. Słow

Zaaresztowanie, a, blm., czynność cz. **Zaaresztować.**

Zaargumentować, uje, ował *zaimponować argumentem, argumentami:* Chciała mu baba znowu czymś Z. Bał.

Zaargumentowanie, a, blm., czynność cz. **Zaargumentować.**

Zaasekurować, uje, ował *ubezpieczyć, zabezpieczyć:* Z. dom od pożaru. **Z. ś.** *ubezpieczyć siebie a. swoje mienie, ubezpieczyć ś., zabezpieczyć ś.:* Z. ś. od ewentualnej zmiany. Krasz. Z. ś. na życie. Domyślano ś., że go djabeł żywcem z powierzchni ziemi zabrał, niczym bowiem nie zaasekurował ś. przeciw ewentualności podobnej. Jeż.

Zaasekurowanie, a, blm., czynność cz. **Zaasekurować.**

Zaasekurowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaasekurować ś.**

[**Zaasenterować, uje, ował**] *wziąć, zwerbować do wojska:* Zacierał ręce, gdy ś. dowiedział, że Trofym został zaasenterowany. Żart.: Do czubków (=do domu warjatów) nie chcieli mnie ani razu Z. Bran.

[**Zaasenterowanie, a,** blm.,] czynność cz. **Zaasenterować.**

Zaasygnować, uje, ował *wyasygnować:* Ja chętnie, ile potrzeba, zaasygnuję. And.

Zaasygnowanie, a, blm., czynność cz. **Zaasygnować.**

Zaasymilować, uje, ował *asymilując zastosować, upodobnić:* Opłaty bezpośrednie i zaasymilowane do nich taksy (=*uzgodnione z niemi*).

Zaasymilowanie, a, blm., czynność cz. **Zaasymilować.**

Zaatakować, uje, ował 1. *atakując zaczepić, natrzeć, uderzyć, przypuścić szturm do...:* Nasze forpoczty zaatakowane cofnąć ś. musiały. Gocz. Umiarkowanie i spokój jest może najsilniejszą bronią, jaką kiedykolwiek zaatakowano obóz wsteczny. Bał.

Zaatakowanie, a, blm., czynność cz. **Zaatakować.**

Zaatlantycki *leżący, mieszkający za Atlantykiem, amerykański:* Parostatek Z.

Zaatutować, uje, ował karc. *zagrać w atu, wyjść w kolor świętny.* Przen.: *zwrócić ś. do kogo z żądaniem, z pretensją i t. p., uderzyć, zaapelować, zwrócić ś. doń:* Szlachetka za obrazę mu wyrządzoną przez mego sługę do mnie zaatutował. Kaczk.

Zaatutowanie, a, blm., czynność cz. **Zaatutować.**

× **Zaaukcjonować, uje, ował** *podnieść, podwyższyć:* Z. należną sobie opłatę. Z. lokatorom komorne.

× **Zaaukcjonowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaaukcjonować.**

Zaawansować, uje, ował 1. co komu=*dać zgóry pewną kwotę na rachunek umówionej sumy, dać zaliczkę, zaliczyć:* Zaawansowane pieniądze. L. 2. kogo na co=*posunąć go na wyższe stanowisko, na wyższy stopień, urząd:* Zaawansowano go na porucznika. 3. cz. ni. *otrzymać awans, posunąć ś. na wyższy stopień, urząd.:* Który swoją komenoę w całości doprowadzi, zaawansuje. Reym. 4. cz. ni. *posunąć ś., zrobić postęp, postąpić:* Z w naukach. Panienki polskie w owe czasy tak dalece nie były w nauce tego rodzaju zaawansowane. Rol. **Z. ś.** *zagalopować ś., zaangażować ś., zaawanturować ś., zabrnąć, zapędzić ś., zajść, postąpić, posunąć ś. naprzód, zajść daleko:* Jędrzej tak daleko zaawansował ś. z wojewodzianką. Kaczk.

Zaawansowanie, a, blm., czynność cz. **Zaawansować.**

Zaawansowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaawansować ś.**

Zaawanturować się, uje ś., ował ś. *za daleko posunąć ś. w awanturach a. w ryzykownym przedsięwzięciu, w przygodach; zagalopować ś., zabrnąć, zapędzić ś.:* Może ś. gdzie zaawanturował za jaką piękną twarzyczką. Bał. Bolało ich, że ś. zaawanturowali, nie przewidując, do czego ich wybór króla doprowadzi. Krasz. Zaawanturował ś. do tych pań z wizytą. Orzesz.

Zaawanturowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaawanturować ś.**

[**Zababon, u,** lm. **y**] p. **Zabobon.**

Zababrać, brze, brał *ubabrać, pobabrać, obabrać, zapaprać, zapaćkać, zagwazdać, zabrukać, zaświnić, zawalać, zanurzać:* Nogi w błocie zababrał. Żart.: Połowę karty łaciną zababrał. Tremb. (=*zabazgrał, zagwazdał, zapisał niepotrzebnie*). **Z. ś.** *pobabrać ś., ubabrać ś., zapaprać ś. zapaćkać ś., zagwazdać ś., zabrukać ś., zawalać ś., zanurzać ś., zaświnić ś.*

Zababranie, a, blm., czynność cz. **Zababrać**.

Zababranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zababrać ś.**

[**Zababulenie się**, a ś., blm.] czynność cz. **Zababulić ś.**

[**Zababulić się**, i ś., ił ś.] *zapatulić ś., opatulić ś., obańduchać ś., zakryć ś., okręcić ś., zasłonić ś. od zimna.*

[**Zabácować**, uje, ował] p. **Zabaczyć**.

[**Zabácowanie**, a, blm.,] czynność cz. **Zabácować**.

× **Zabacz**, y, lm. e a. † y *urojenie, mżonka, utopja, zamki na lodzie*: Zatopiona w miłym widowisku, już się o insze zabaczy nie pyta. Drużb. (czy nie raczej: zabawy? L.).

Zabaczać, a, ał i Z. ś. **Zabaczyć**.

Zabaczanie, a, blm., czynność cz. **Zabaczać**.

Zabaczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabaczać ś.**

Zabaczenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zabaczyć**: Przez Z. wiadomości stało ś., że nadchodzące pokolenie było bez informacji zostawione. Czart. A. 2. † Z. *upodobanie, widzimisię, kaprys, urojenie, zachcianka*: Wedle swego zabaczenia raz mnie szczęście, raz temu da. Kochan.

Zabaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabaczyć ś.**

† **Zabaczyć**, y, ył, [**Zabaczyć**], nied. † **Zabaczać**, [**Zabaczać**], † **Zabaczywać**, [**Zabácować**] 1. *zapomnieć, przepomnieć*: Ś. Par., Rej, Gost. Z., puszczać z baczenia, z baczności. L. Pomnij, a nie zabaczaj tego. Leop. Nie zaraz Marsa i boju zabaczy. I strzał i łuku, który zawiesiła była, na tamtymże to samym miejscu zabaczyła. Otw. Kiedy z tobą obcuję, zabaczam o czasie. Przyb. Zabaczył zupełnie Starowolski ważność pisma biskupa krakowskiego. Czart. A. (= *nie zauważył, nie dostrzegł*). Przywilej ten Stefana należy do najpierwszych objawów działalności tego monarchy, nie zabaczającego i o głuchym zakątku świata na Zadnieprzu. Dub. Nawet Kościuszko zabaczył o tym wybornym materjale powstańczym. T. K. Zaliś to zabaczył o tych naszych rycerzach, którycheśmy w Krakowie widzieli? Sienk. Zabaczyliście, co prawili Rusini. Sienk. To dlatego wszyscy mnie tu zabaczyli. Sienk. Łońskiego roku musiała se do znaku Z., że to jej odpust w Ludźmierzu przypada. Ork. Zabaczcie na tę chwilę o rodach, o sobie, a pamiętajcie o gminie, o całej ludności biednej. Ork. Przenaświentsze bugaje w nik zabacone od ludzi! Tet. 2. *nie chcieć pamiętać, niepomnym być na kogo, na co, nie pamiętać komu, puścić w niepamięć, przebaczyć, przepuścić, darować*: Jakiej to jest dobroci Pan, zabaczywszy krzywdy swej, zabaczywszy niewdzięczności tej, którą Jemu naród ludzki, zapomniawszy rozlicznego dobrodziejstwa Jego, zawżdy okazuje. Rej. Zabacz mych grzechów. Kochan. Senat mu chciał wszystkiego zabaczyć i własność jego przywrócić. Pilch. Ptolomeus, zabaczywszy dobrodziejstwa Pompejusza, kazał go zabić. Stryjk. † Z. ś. *pójść w niepamięć, w zapomnienie, wywietrzeć, wylecieć z głowy, wypaść z pamięci*. Sł. wil. 3. *przyjść do głowy jako urojenie a. zachcianka, zamarzyć ś., uroić ś., wyłąc ś. w głowie; zajechać do głowy, ubrdać ś., przyśnić ś., przywidzieć ś., zachcieć ś.* L.

† **Zabaczywać**, a, ał i † Z. ś. p. **Zabaczyć**. Błaż., Troc.

† **Zabaczywanie**, a, blm., czynność cz. **Zabaczywać**.

† **Zabaczywanie się**, a ś, blm., czynność cz. **Zabaczywać ś.**

× **Zabać się**, oi ś., ał ś. *poczuć bojaźń, ulęknąć ś., zalęknąć ś., zlęknąć ś, zatrwożyć ś., przestraszyć ś., przerazić ś.*: Toż dopiero z przykładu i klęski tej cudzej po wszystkiej Ukrainie zabali ś. drudzy. Tw. Śpiesznie tam zabieży z znaczną flotą swoją, że ś. i zdziwią wszyscy i zaboją. Chr. Lepiejli, że się co moment zaboję? Chr. Zabaliście ś. słów jego uczonych i stąd ś. znacie być przezwyciężonych. Chr. Lubom ś. zabał, że mi w Londynie pieniędzy zabraknie. Śniad.

[**Zabaćkany**] *zapaćkany, zawalany, zabrudzony, zamazany.*

Zabadać, a, ał p. **Zabość**.

Zabadać się, a ś., ał ś. *zatopić ś., zagłębić ś., zapędzić się w badaniu czego*. L.

Zabadanie, a, blm, czynność cz. **Zabadać**.

Zabadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabadać ś.**

[**Zabadlenie**, a, blm.] czynność cz. **Zabadlić**.

[**Zabadlić**, i, ił, **Zazabadlić**] *kiełznać, okiełznać*: Z. konia.

[**Zabadło**, a, lm. a] 1. *wędzidło u uzdy*. 2. *podpinka u kapelusza.*

[**Zabagać się**, a ś., ał ś.] p. **Zabażyć**.

[**Zabaganie się**, a ś., blm.,] czynność cz. **Zabagać ś.**

Zabagniać, a, ał p. **Zabagnić**.

Zabagnianie, a, blm., czynność cz. **Zabagniać**.

Zabagnić, i, ił, nied. **Zabagniać** 1. *zapełnić bagnami, obrócić w bagno*: Z. równinę. 2. przen. *zaniedbać, zaprzepaścić, puścić w pożałowania godną niepamięć, zagmatwać, zawikłać, zaciemnić*: Czy przypadkiem sprawa ta nie została zabagnioną? Niekrytyczne stawianie doktryny spirytyzmu mocno zabagniło tę sprawę. Mogłaby rzecz na tym punkcie utknąć, Z. ś. w trzęsawisku pesymistycznym. Kasz.

Zabagnienie, a, lm. a, czynność cz. **Zabagnić**: Do wyiewów i zabagnień równin przyczynia ś....

[**Zabagrubać**, a, ał] *zaprzepaścić, zagubić.*

[**Zabagrubanie**, a, blm.] czynność cz. **Zabagrubać.**

[**Zabahać**, a, ał] p. **Zabażyć**.

[**Zabahanie**, a, blm.] czynność cz. **Zabahać.**

Zabajać, a, ał 1. *zaprzątnąć, zająć bajaniem, bając przepędzić*: Zabajał całą godzinę. 2. *zacząć bajać*. Z. ś. *zapędzić ś. w bajaniu, zagadać ś., zabałamucić ś., zabarłożyć ś.*

Zabajanie, a, blm., czynność cz. **Zabajać**.

Zabajanie się, a ś., blm., czynność cz **Zabajać ś.**

Zabajronizować się, uje ś., ował ś. *bajronizując zapamiętać ś., zapędzić ś. w bajronizowaniu*: Ja, mój drogi, pamiętam ludzi, którzy ś. na śmierć zabajronizowali. Sienk.

Zabajronizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabajronizować ś.**

† **Zabakać**, a, ał *zawołać, przywołać, wezwać, zawezwać*: Zabakałem sługi swego, nic mi nie odpowiedział. Leop. (zawołałem sługi mego Leop.; wołam-li na sługę mego, nie ozywa mi ś. B. G.). Rozkazał mu Elizeusz, aby jej przywołał; której gdy zabakano, a stanęła przede drzwiami, rzekł do niej... Leop. (gdy ją zawołano. Leop.) Któż wzbudził od wschodu słońca sprawiedliwego, zabakał go, aby szedł za nim? Leop. (kto wezwał go? B. G.). Ręka moja rozmierzyła niebiosa; ja ich zabakam, a staną pospołu, Leop. (zawołałem

ich, i zaraz stanęły. B. G.). Karolus z zamków inflantskich wyleci i w turmie zabaka. Piel.

Zabakałarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabakałarzyć ś.**

Zabakałarzyć się, y ś., ył ś. *zapędzić ś., zająć ś. bakałarząc:* Zabakałarzyłem ś. z dzieciakami memi, i tak zeszło. Orzesz.

† **Zabakanie, a**, blm., czynność cz. **Zabakać.**

Zabalotować, uje, ował *balotując zagłuszyć, zarzucić, odrzucić:* Projekt został zabalotowany w komitecie i nawet na zebranie walne nie wniesiony. Spas.

Zabalotowanie, a, blm., czynność cz. **Zabalotować.**

Zabalować się, uje ś., ował ś. *zapamiętać ś. w balowaniu.*

Zabalowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabalować ś.**

Zabalsamować, uje ował *balsamując zwłoki zabezpieczyć je przeciw rozkładowi.*

Zabalsamowanie, a, blm., czynność cz. **Zabalsamować.**

Zabałamucenie, a, blm., czynność cz. **Zabałamucić.**

Zabałamucenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabałamucić ś.**

Zabałamucić, i, ił kogo **1.** *bałamucąc zająć komu czas potrzebny, przetrzymać go gdzie.* **2.** *zaplątać, zagmatwać komu myśli, zamącić, skotłować, zawrócić mu głowę, zamydlić mu oczy, otumanić, oszołomić, odurzyć go filuternym rozumowaniem, obałamucić:* Cały ów szał był sprawą zabałamuconej głowy. Krasz. **Z. ś. 1.** *przepędzić czas na bałamuctwie, zapędzić ś. w bałamuctwie; zamarudzić ś., zasiedzieć ś., zagadać ś., zabawić ś. gdzie zbyt długo, przepaść, zginąć gdzie:* No, idź, a nie zabałamuć ś. w mieście. Wilcz. Panie dobrodzieju! prawda! troszeczkę ś. zabałamuciłem. Wilk.

[Zabałbotać się, oce ś., tał ś.] *zagadać ś. w rozmowie.*

[Zabałbotanie się, a ś., blm.,] czynność cz. **Zabałbotać ś.**

Zabałkański 1. *leżący, znajdujący ś., mieszkający za Bałkanami, z tamtej strony Bałkanów.* **2.** *honorowa nazwa, dana wodzowi, który przeszedł Bałkany.*

[Zabałuszenie, a, blm.,] czynność cz. **Zabałuszyć.**

[Zabałuszyć, y, ył] p. **Zagałuszyć.**

Zabałwanić się, i ś., ił ś. *zacząć bałwanić ś., zakipieć, zawrzeć, zakotłować ś., wzdąć ś., wzburzyć ś., zagotować ś.:* Morze ś. zabałwaniło. Woda w garnku zabałwaniła ś. na kuchni. (=*zaczęła ś. gotować wcwał*).

Zabałwanienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabałwanić ś.**

Zabandażować, uje, ował *zawinąć w bandaż, ścisnąć bandażem, obandażować:* Z. nogę.

Zabandażowanie, a, blm., czynność cz. **Zabandażować.**

Zabankietować, uje, ował *zacząć bankietować:* U Radziwiłła bankietują... pewny byłem, że zabankietujesz i ty. Jeż.

Zabankietowanie, a, blm., czynność cz. **Zabankietować.**

[Zabanować, uje, ował] *zatęsknić:* Góral zabanował za swemi halami. Siem.

[Zabanowanie, a, blm.] czynność cz. **Zabanować.**

[Zabańduczony] *zachmurzony, zagniewany.*

† **Zabarać, a, ał** *przeszkadzać, nie dopuszczać, zakazywać.*

[Zabaranić się, i ś., ił ś.] 1. *zagęścić ś., zarosnąć gęsto, jak wełna na baranie:* Zielsko zabaraniło ś. **2.** *zaszargać ś., zachlastać ś. grubo.*

† **Zabaranie, a**, blm., czynność cz. **Zabarać,**

[Zabaranienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zabaranić ś.**

Zabaraszkować, uje, ował *zagłuszyć, złagodzić baraszkami:* Jego gniew języczki kum zabaraszkują. Sow. **Z. ś.** *zapędzić ś., zapamiętać ś. w baraszkowaniu, baraszkując zabałamucić ś.*

Zabaraszkowanie, a, blm., czynność cz. **Zabaraszkować.**

Zabaraszkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabaraszkować ś.**

[Zabardlenie, a, blm.] czynność cz. **Zabardlić.**

[Zabardlić, i, ił] *zaśmiecić, zabarłożyć.*

Zabarjerować, uje, ował *zagrodzić barjerą, barjerami.*

Zabarjerowanie, a, blm., czynność cz. **Zabarjerować.**

Zabarłożenie, a, blm., czynność cz. **Zabarłożyć.**

Zabarłożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabarłożyć ś.**

Zabarłożyć, y, ył *zaśmiecić (szczeg. barłogiem: słomą, sianem i t. p.):* Z. podłogę, izbę. Cholera tu i owdzie wyłazi z kątów zabarłożonych. **Z. ś.** *barłożąc zapędzić ś.; zagadać ś., zabajać ś., zabałamucić ś.* (o gadule, plecіudze); *zasiedzieć ś., zawieruszyć ś., zapodziać ś. gdzieś.*

[Zabarśnie, i, blp.] *dziurki górne w łapciach.*

Zabarwiać, a, ał p. **Zabarwić.**

Zabarwianie, a, blm., czynność cz. **Zabarwiać.**

Zabarwić, i, ił, nied. **Zabarwiać** *nadać pewien kolor, ton, odcień pewnego koloru, zapuścić barwą, zafarbować:* Z. płyn (=*zaprawić kolorem, zafarbować*); przen. *zaprawić, nadać pewien ton, odcień, charakter, barwę, wycisnąć piętno, znamię:* Ametyst jest zabarwionym kwarcem. Niósł na sprzedaż biżuterję tanią, bo wyrobioną ze szczątków naczyń, zabarwionego szkła i kryształu. Orzesz. Nikt nie potrafi tak dalece wyjść ze siebie, żeby czynów swych nie zabarwiał szczyptą miłości własnej. Sienk.

Zabarwienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zabarwić. 2.** *barwa, ton, odcień pewnego koloru:* Obłoczki o blado-różowym zabarwieniu. **3.** przen. *barwa, charakter, ton, odcień, przymieszka:* Rozumowanie o zabarwieniu scholastycznym. **4.** biol. (colaratio, tinctio): Z. laseczników trądowych. Z. skóry. Z. żabie = *brudno-zielone zabarwienie powłok zewnętrznych na zwłokach osób dorosłych.* Z. sympatyczne, ochronne = *zabarwienie ochronne, które przybierają zwierzęta, upodobniając ś. swą barwą do przedmiotów otaczających je.*

Zabarykadować, uje, ował, nied. **Zabarykadowywać** *zagrodzić barykadami, zawalić, zatarasować.* Przen.: Od dziesiątej już żaluzje i okiennice pozamykane zabarykadowały mieszkania od skwaru. Krasz. Mieszkanie jego przytykało do apartamentów hrabiny, ale było od nich zabarykadowane szafą. Krasz. Do dworu szlacheckiego prawie stało ś. niepodobieństwem dostać ś. po godzinie dziesiątej wieczorem, tak go zwykle zabarykadowywano. Rol. Chcąc przestąpić próg, znalazł go zabarykadowanym postacią żony. Jeż. **Z. ś.** *zamknąć ś., zagrodzić ś., otoczyć ś. barykadami, zatarasować ś.:* Złomy olbrzymich kamieni, któremi świat tatrzański jak gdyby chciał Z. ś. od ciekawych. Tretj.

Przen.: Niewiasty usunęły ś. z teatru popisów biesiadnych i zabarykadowały w izbach swoich Jeż.

Zabarykadowanie, a, blm., czynność cz. **Zabarykadować.**

Zabarykadowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabarykadować ś.**

Zabarykadowywanie, a, blm., czynność cz. **Zabarykadowywać.**

Zabarykadowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabarykadowywać ś.**

Zabarylkować, uje, ował *zapakować w baryłki.*

Zabarylkowanie, a, blm., czynność cz. **Zabarylkować**

Zabaryłować, uje, ował *zapakować w baryły:* Ziarnka prochu ciepło zabaryłowane zlepiają ś. do kupy. Jak. J.

Zabaryłowanie, a, blm., czynność cz. **Zabaryłować.**

[**Zabarzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zabarzyć ś.**

[**Zabarzyć, y, ył i Z. ś.**] p. **Zabażyć.**

Zabasować, uje, ował?: Nie poprawił czapki, ani zabasował koniem po swojemu, po kozacku. Czajk.

Zabasowanie, a, blm., czynność cz. **Zabasować.**

Zabastować, uje, ował, × **Zasystować** *powiedzieć sobie: basta! przestać, zaprzestać, poprzestać, zaniechać czego nadal, dać pokój czemu, skończyć z czym:* Na tym zabastuję Z. czego.

Zabastowanie, a, blm., czynność cz. **Zabastować.**

[**Zabasztować, uje, ował**] *zagrodzić basztami, umocnić brzeg basztami, żeby woda nie zarywała.*

[**Zabasztowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zabasztować.**

Zabatogować, uje, ował p. **Zabatożyć.**

Zabatogowanie, a, blm., czynność cz. **Zabatogować.**

Zabatożenie, a, blm., czynność cz. **Zabatożyć.**

× **Zabatożkować, uje, ował** *zabić bijąc batożkami; zaćwiczyć, zachłostać, ubiczować.* L.

× **Zabatożkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zabatożkować.**

Zabatożyć, y, yl, Zabatogować *zabić batożąc: zaćwiczyć, zachłostać, ubatogować, ubiczować, zasmagać.*

Zabawa, y, lm. **y, [Zabawność] I.** × *Z. to, co powstrzymuje, opóźnia, zawada, przeszkoda, mitręga, zwłoka, bałamuctwo, opóźnienie:* Ludzkie wszystkie roboty podległe są zabawom i zawadom. Djar. gr. **2.** × *Z zatrudnienie, zajęcie, robota, praca, czynność, obowiązek.* Słup., Zaw., Skr. Księża musieli pilnować katechizmu i inszych zabaw, które należą do nawracania i ćwiczenia ludzi. Łęcz. Około dzieła swego zabawna troskliwość ma w samej zabawie osobliwsze ukontentowanie. Pilch. Można naprowadzić młodego do poznania i pokochania zabawy pożytecznej, którą pracą nazywamy. Koss. Karał go o niektóre na próżnych i świeckich rzeczach zabawy. Skar. Zabawę przystojniejszą nad mniej ważną chwalę. Gawiń. Łowy, kompanja, karty, pijatyka cała ich Z. L. Wielbi to człowiek tak w pokoju, jak w żołnierskiej zabawie. Troc. Z. wojenna z wiele nieprzyjacioły. Niem. Aby ś. nie nalazł nikt w państwie próżnujący, tak chłop, jak szlachcic, lecz zabawę mający. Star. **3.** *zabawianie ś., zaprzątanie ś., zajmowanie ś. czym. Żart.: zachód, zajęcie, kłopot, robota:* Miałem nim zabawy na cały miesiąc. **4.** *uprzyjemnienie czasu, rozrywka, krotochwila; zebranie towarzyskie, wieczór, bal:* Po zabawach jego można poznać dziecię. Wuj. Porzuć nikczemne zabawy, nie na herb przodków patrz, ale na sprawy. Sęp Wszystek czas u dworu na zabawie ś. trawi. Górn. W każdej wesołej zabawie czas zda ś. krótki i mija rychlej, niż chcemy. Skar. Z. po ślednim jest celem czytającego, pożytkowi służyć i towarzyszyć powinna. Kras. Wrócili do pokojów, żeby przedłużyć zabawę kieliehową. Rzew. Niewinna to Z., którą wiersz mój głosi. Karp. Zabawy przyjemne i pożyteczne (tytuł dzieła) zawierają w sobie i prozą i wierszem dzieła wybrane w różnych materjałach, tak oryginalne, jako też i tłumaczone. Kras. Z nią miałem zabawy. Mick. Z. publiczna. Z. kwiatowa. Z. tańcująca. Chodzić po zabawach. Robię to dla zabawy. *(= dla zabawienia ś., dla przyjemności).* Z. dziecinna, towarzyska = *gra.* Z. dziecinna = *igraszka.* Zdr. **Zabawka, Zabaweczka.**

Zabawca, y, lm. **y, Zabawiacz I.** *ten, co ś. bawi czym więcej, niż trzeba a. gdzie nie trzeba, zmuda, guzdrała, guzdralski, kunktator:* Pies Z. zabawia ś. zwyczajnie w paszy, a tam nie mogąc zgadnąć, którędy z niej zając wylazł, odejść go nie chce i wrzeszczy wszystko na jednym miejscu. Ostror. Przen.: Nie wszystko są zabawce na tropiech; dosyć jest zacnych a poczciwych ludzi na świecie, którzy ś. uniosłemi rzeczami nic nie bawią. Rej. **2** *człowiek zatopiony w czym, oddany czemu:* Człowiek próżny, omylny a Z. świata tego wierzy-ć, iż jest Bóg, a cóż potym, kiedy szczerej i serdecznej miłości nie ma ku Niemu? Rej. **3.** *ten, co drugich niepotrzebnie zabawia, co im próżno czas zabiera.* **4.** *ten, co umie bawić drugich, zabawnić, facecjonista:* Wielki z ciebie Z.

Zabaweczka, i, lm. **i** p. **Zabawa i Zabawka.**

Zabawiacz, a, lm. **e** p. **Zabawca:** Ojciec Guarini liczył ś. do najgorliwszych króla zabawiaczy. Krasz.

Zabawiać, a, ał i Z. ś. p. **Zabawić.**

Zabawianie, a, blm., czynność cz. **Zabawiać.**

Zabawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabawiać ś.:** Po kilku dniach zabawiania ś. naszego wracaliśmy ś. do domów naszych. Krasz.

Zabawić, i, il, nied. **Zabawiać I. a. Z. ś.** cz. ni. *gdzie pewien czas przebyć, pobyć, pozostać, posiedzieć, przesiedzieć, spędzić czas, zatrzymać ś.; zabałamucić ś.:* [Nie zabawiał kiela chałupy, tylko szygnął na wódkę. Gdzie ś. zabawia i gdzie przechowuje *(= podziewa ś.).*]. Niewiasta taka niedługo zabawi w kościele, jakby ją kto wołał, bieży pilno do szynku. Comp. *(= nie zagrzeje miejsca, nie wytrzyma).* **2.** [Z.] cz. ni. *wyjść, wytrwać:* Nie zabawiło, jak z godzinkę. Zabawiałem ś. w domu pana podstolego, a przy zabawie z rozmów jego odbierałem naukę. Kras. *(= bawiłem, gościłem).* Na modlitwie ś. przez noc zabawiła. Auszp. **3.** *zatrzymać, przetrzymać, wstrzymać bawiąc:* Echo była przedtym nimfa bardzo mowna i samę Junonę długiemi słowy ku jej szkodzie zabawiała, za czym rozgniewana bogini mowę jej odjęła, a tylko ostatnie słowa dała jej wymawiać. Otw. Hipolita męczennika, jako uczonego, przy sobie zabawił. Skar. Zabawiła mię kompanja. Troc. Proszę, posłuchaj, nie zabawię. L. *(= powiem krótko, długo nie zatrzymam, krótko rzecz odbędę).* [Niewiele nas, nasa kucharecko, zabawiaj]. **4.** *zająć, zatrudnić:* Ta robota zabawi mię z tydzień. **5.** *zająć, uspokoić bawiąc: Z.* płaczące dziecko. **6.** *zająć przy-*

jemnie, rozerwać: Z. gości. Jeden go zabawia, a drugi tymczasem wyciąga mu zegarek z kieszeni. **7.** *ubawić, rozśmieszyć:* Zabawił nas swą zarozumiałością. **8.** †Z. *pociągnąć kogo za sobą:* Nauczyciel, który wywiera w wierze, tak jako sam do piekła ś. dostanie, tą drogą też dyscypuła swego zabawi. Glicz. (por.: Wybawić). **Z. ś.** l. p. wyż. **2.** Zabawiać ś. czym = *zajmować ś., trudnić ś., pracować nad czym, bawić ś. czym, chodzić około czego, żyć z czego.* And. z Kobyl. By ś. w domu zabawiał z pilnością, przystojnie gospodarstwem. Jeżow. W wielkich i wspaniałych myślach zawsze zabawiony. Troc. *(= zatopiony).* Bardzo jest tym, w tym zabawiony. Troc. Gdy ś. kto czym zabawia, nie ma czasu tęsknić. L. Zabawia ś. dawaniem lekcji. **3.** *pobawić ś., ubawić ś., rozerwać ś., przepędzić czas przyjemnie:* Zabawiać ś. cudzym kosztem = *dopatrywać ś. w nim śmieszności, wyśmiewać ś. z niego.* Chłopcy zabawiają ś. w konie, w piłkę, w chowanego, psocąc sobie wzajemnie. Przen.: Z. ś. w kogo = *odegrać czyją rolę, udać kogo:* Chciałem ś. Z. w kusiciela, ale zwąchał pismo nosem i poznał ś. odrazu. Bał. **4.** dok. *zapędzić ś. w zabawie, utonąć w zabawach, rozbawić ś., zahulać ś*

Zabawienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zabawić. 2.** [Z.] *przyjęcie, ugoszczenie:* Pani gospodyni, do zabawienia dajcie nam kopę jaj do smażenia. Wójc

Zabawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabawić ś.** Pozwolił mi kilka momentów zabawienia ś. z nim. L.

Zabawka, i, lm. **i** l. p. **Zabawa:** Stanął Osman, jak Kserkses przeciw Leonidasowi, i miał przez miesiąc zabawkę z garstką ludzi. Birk. Wielkiej bardzo zabawki około wykładu tej przypowieści nie trzeba. Białob. *(= pracy, trudu, zachodu).* **2.** *przedmiot do zabawiania dzieci, cacko (np. konik, lalka i t. p.).* Kobieta jest dla niego zabawką. **3.** *przedmiot zabawy, igraszka:* Nie rób sobie zabawki z rzeczy poważnych. Zdr. **Zabaweczka.**

Zabawkarski przym. od **Zabawkarz, Zabawkarstwo:** Warsztat Z. Szkoła zabawkarska.

Zabawkarstwo, a, blm., *fabrykacja zabawek dziecięcych.*

Zabawkarz, a, lm. **e** *rzemieślnik, wyrabiający zabawki dziecięce.*

Zabawkowy przym. od **Zabawka:** Nie każda rzecz zabawkowa, t. j. przeznaczona w intencji do zabawki, jest zabawną. Czart. A.

× **Zabawnicki, ego,** lm. **ccy** rz., p. **Zabawniś.**

× **Zabawniczek, czka,** lm. **czki** p. **Zabawniś.**

Zabawnie przys. od **Zabawny.**

Zabawnisia, i, lm. **e,** forma ż. od **Zabawniś.** L.

× **Zabawniś, sia,** lm. **sie,** × **Zabawnicki,** × **Zabawniczek** *ten, co umie drugich zabawić, rozśmieszyć, zbytnik, dowcipniś, żartowniś, figlarz, facecjonista, jowjalista: Sumptibus quam parcissimis uti debet,* do wystawy nic, kosztów skromnych tylko i potrzebnych, i prze to zabawniczków, wystawniczków strzec ś. ma. Boh.

Zabawniutki *milutki przez swą zabawność, wielce zabawny.*

Zabawność, i, I. blm., rz. od **Zabawny. 2.** [Z., lm. **i**] p. **Zabawa:** Nikiedy nie było taki zabawności.

Zabawny I. †Z. *długotrwały, ciągnący ś. długo, zmudny; wlokący ś., przewlekły, przeciągający ś.; nużący, mordujący, wycieńczający:* Już Prusaków prawie do ostatecznej nędzy przywiodła tak długo zabawna wojna. Błaż. **2.** †Z. *zajęty, zatrudniony, nieczasowy:* Ręce pracami niezabawne. Otw. Ś. *(= niezaprzątnięte).* Ludzie, choć najwięcej zabawni, powinni pokazywać, jakby nic nie robili. Lubom. Około dzieła swego zabawna troskliwość ma w samej zabawie osobliwsze ukontentowanie. Pilch. Mężczyzny tam są zabawni z okrętów windować, do sklepów obszernych swe towary chować, przedawać i rachunki zbierać. Jabł. Powinien mahometan pięć razy modlitwy swoje mówić przez dzień, a jeśli Z., tedy przynajmniej rano i wieczór; a ktoby bardzo zatrudniony był, przynajmniej raz powinien ś. modlić. Star. Ażeby ś mogli udać za polityków wiele myślących i mogących, ustawicznie są zabawni, zakłóceni, zainteresowani. L. Walecznemi dziełami Z., ręką, nie piórem, umiał dokazować. Kras. Na pewnym noclegu odebrał list od króla, wojną podtenczas zabawnego. Boh. **3.** †Z. *dający wiele do czynienia, zatrudniający, roboczy:* Dni zabawne, robotne. Kn. *(= nie świąteczne).* [Z. = *marudny:* To zabawna robota]. Z. czas jest, gdy pilniej orać, siać, kopać. Petr. **4.** × Z. *zajmujący, interesujący, ciekawy:* Znałeś kiedy tego człeka niewymuszonego w swoich postępkach, zabawnego przez umiejętność, ludzkiego przez tkliwość. L. **5.** [Z.] *lubiący długo przebywać za domem.* **6.** *wesoły, ucieszny, dowcipny, krotochwilny, żartobliwy, jowjalny:* Jesteś wesół, Z., w żarciki obfity, lubią cię, bo to zawsze zabawi kobiety. Zabł. Ten mecenas, oprócz biegłości w swej sztuce, ma być także bardzo zabawnym. L. W Warszawie tego mają za zabawnego, który coś dowcipnego z uszczerbkiem sławy bliźnich powie. L. Znalazłem Wiedeń zabawnym, wesołym, szczęśliwym. Koź. Po dość długiej, wielce zabawnej, a więcej jeszcze kosztownej podróży, stanąłem w Paryżu. Kras. Mam domową komedję, zawsze nową i zabawną. Mick. Powiem w. panu rzecz jedną zabawną. Gor. W powiadaniu wielce był Z., i miło go było słuchać. Kras. **7.** *śmieszny, komiczny, humorystyczny, pocieszny; osobliwy, osobliwszy, dziwny, doskonały, wyborny, paradny:* Z. jesteś ze swoją pretensją. *(= dobry sobie).* × Z., × **Zabawowy.**

× **Zabawowy** p. **Zababny.** Park Z. Teren Z. Komitet Z

Zabazgrać, rze, rał, Zbazgrać *zapisać bazgraniną, zagryzmolić, zagwazdać:* Autor kart (do gry), tej zabazgranej książki, uczynił ś. nieśmiertelnym. Kraj. M.

Zabazgranie, a, blm., czynność cz. **Zabazgrać.**

[**Zabazka, i,** lm. **i**] *zachcianka; przysmak.*

[**Zabażenie, a,** blm.] czynność cz. **Zabażyć.**

[**Zabażenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zabażyć ś.**

[**Zabażyć, y,ył, Zabarzyć, Zabahać**] co = *zażądać, zachcieć, zapragnąć, pożądać, zamarzyć.* Błaż. Myśl ś. z swemi żądzami wątpliwemi sprzecza, co zabaży, to znowu nie chce wola człowieka. Min. Wszystko im było wolno i godziło ś., cokolwiek zabażyły i chciały. L. Waży ś. zażywać zabażonych rzeczy w chorobie, sam sobie szkodzi. Sak. [**Z. ś.**] *przyjść do głowy, przyjść na myśl, uroić ś., wyłąc ś. w głowie, zażądać ś., zamarzyć ś., ubrdać ś., zachcieć ś.:* Panom ś. lada co zabaży. Pot. Zabarzyło mu ś. tego, jak starej babie tarek. Prz. Nie godzi ś. wziętego urzędu, kiedy ś. zabaży, porzucić. Petr. *(= kiedy kaprys przyjdzie).* Zabażyło mi ś., zamarzyło mi ś., zachciało ś. Dudz. Wolno tam czynić, co jeno komu ś. zabaży i co komu ślinka

do ust przyniesię. Wer. Niektórzy chorzy przychodzą do zdrowia, gdy zakuszają pokarmów, których ś. im zabaży w niemocy. Sak. Kiedy jej ś czego zabaży, tedy jej potrzeba dodać. Syk Młodej żenie leda czego ś. zabaży. Pot. Młodej ś. to i owo zabaży. Troc. Niewiasta do tego, co ś jej zabazy miłego, zawsze ś. pnie. Petr Bo skoro ś jeść zabaży, alić piecze a. smaży. Witołdowi do łaźnie jechać ś. zabażyło Bron. Bardzo mi ś. zabaha powrocić dziś do tych wspomnień. Pol. *(= korci mię).*

[Zabąbolenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zabąbolić ś.**

[Zabąbolić się, i ś., ił ś. *okryć ś bąblami* (o wodzie, gdy wskutek deszczu bąble na niej występują): Jezioro ś. zabąboliło = *marszczkami, kroplami ś. pokryło.*

[Zabąbon, u, lm. **y]** p. **Zabobon.**

[Zabączeć, y, ał] p. **Zabęczeć.**

[Zabączenie, a, blm. czynność] cz. **Zabączeć.**

Zabąkać, a, ał, Zabąknąć I. *zacząć bąkać, bąknąć, zabęczeć, zabrzęczeć, zabrzmieć:* Nigdy głos Ojca Niebieskiego nad temi nie był słychany; bąk podobno jaki czarny w ucho im zabąkał. Hrb. (szatan zaszeptał. L.). 2. przen. (o człowieku) *bąknąć coś pod nosem, zamamrotać, zabełgotać.*

Zabąkanie, a, blm., czynność cz. **Zabąkać.**

Zabąknąć, nie, nął p. **Zabąkać.**

Zabąknięcie, a, blm., czynność cz. **Zabąknąć.**

Zabdykować, uje, ował *abdykując zrzec ś. czego:* Zabdykował z tego, co jest przyrodniczym jego prawem. Ole.

Zabdykowanie, a, blm., czynność cz. **Zabdykować.**

Zabecenie, a, blm., czynność cz. **Zabecić.**

Zabecenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabecić ś.**

Zabecić, i, ił *spowodować czyją przegraną w karty:* Zabecił mię przypadkowo. **Z. ś.** *postawić beta, remiz, przegrać:* Zabeciłem ś. przez nieuwagę.

Zabeczeć, y, ał, Zabeknąć I. *zacząć beczeć, beknąć:* Owca zabeczała. Jeleń zabeczał. Jagnię, z całej siły wrzeszcząc, zabeknie. L. Owieczki zabekły. Przyb. 2. pog.: a) *zapłakać, zaszlochać, rozbeczeć ś.; ryknąć, zaryczeć, wybuchnąć płaczem,* gm. *zabuczeć:* Oj, zabeczy on na mię. L. *(= popamięta mię).* b) *beknąć, zaryczeć, ryknąć = zaśpiewać fałszywie.* **Z. ś.** pog. *zacząć płakać bez umiarkowania, zapłakać ś., zaszlochać ś ; zamazać ś. becząc:* Mówiła, opowiadała zabeczana Nastusia, jak ksiądz na ambonie. Bał.

Zabeczenie, a, blm., czynność cz. **Zabeczeć.**

Zabeczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabeczeć ś.**

Zabejcować, uje, ował *zaprawić, zaciągnąć, zamalować bejcą.*

Zabejcowanie, a, blm., czynność cz. **Zabejcować.**

Zabeknąć, knie, knął, nęła a. kła p. **Zabeczeć.**

Zabeknięcie, a, blm., czynność cz **Zabeknąć.**

Zabełgotać, oce a. ocze, otał p. **Zabełkotać.**

Zabełgotanie, a, blm., czynność cz. **Zabełgotać.**

Zabełkotać, oce a. ocze, otał, Zabełgotać I. *zacząć bełkotać, zablekotać, zaklekotać, zaglegotać, zabulgotać, zabulkotać:* Woda w garnku przy ogniu zabełkotała. Olbrzymi jendor spojrzał na wrzaskliwe sąsiadki, rozpuścił ogon i zabełkotał z pogardą. Orzesz. Dotknięty ręką Dosi, zabełkotał gwałtownie dzwonek Gliń. Zabełkotały rzeki rodzinne. Sienk. 2. przen. (o człowieku) *zacząć bełgotać = mówić niewyraźnie, zamamrotać, zabąkać:* Zabełkotał niewyraźnie. Jord.

Zabełkotanie, a, blm., czynność cz. **Zabełkotać.**

[Zabértać, a, ał] *zarzucić, zagubić.*

[Zabértanie, a, blm.] czynność cz. **Zabértać.**

Zabetonować, uje, ował *zapełnić betonem:* Z. komorę kesonową.

Zabetonowanie, a, blm., czynność cz. **Zabetonować.**

Zabezcen p. **Bezcen.**

Zabezpieczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zabezpieczyć.**

Zabezpieczanie, a, blm., czynność cz. **Zabezpieczać.**

Zabezpieczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabezpieczać ś.**

Zabezpieczenie, a I. blm., czynność cz. **Zabezpieczyć:** Już mam o tobie nadzieję, ale nie zabezpieczenia. Pilch. 2. *pewność, rękojmia, gwarancja, poręczenie formalne.*

Zabezpieczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabezpieczyć ś.**

Zabezpieczyć, y,ył, × Zbezpieczyć, nied. **Zabezpieczać** I. *zrobić bezpiecznym, zapewnić bezpieczeństwo, ubezpieczyć, zagwarantować:* Z. byt komu. Z. komu sumę na hipotece. Z. dom od napadu = *obwarować.* Z. okna na zimę. *(= opatrzyć).* Było to miejsce obronne, przeciw napadom i najazdom zabezpieczone. Sienk. Wejście mnogą strażą zabezpiecza. Słow. Z. sumę dowodem *(= zawarować).* W niczym siebie nie zabezpieczam, na wszystko jestem gotów. Pilch. *(= nie ubezpieczam ś., nie spuszczam ś. na bezpieczeństwo, nie mam ś. za bezpiecznego .* 2. †Z. *upewnić, zapewnić, zaręczyć,* nied. *sumitować ś.:* O zabójstwa zapłaty ten lud zabezpiecza pod przysięgą, że oddał, a tamten zaprzecza. Dm. 3. [Zebraną drużynę trza we czwartek Z.] = *każde z młodych musi ją oddzielnie ugościć.* **Z. ś.** *postarać ś. o własne bezpieczeństwo, ubezpieczyć ś., upewnić ś., zapewnić ś., opatrzyć ś, obwarować ś.*

Zabębnić, i, ił *zacząć bębnić, uderzyć w bęben, w bębny, zagrać na bębnie, na bębnach.* Przen.: Na te słowa Dziurze tak zabębniło w piersiach serce, że... Dyg. *(= zakołatało).*

Zabębnienie, a, blm., czynność cz. **Zabębnić.**

[Zabęczeć, y, ał, Zabączeć] *zacząć bęczeć, bąknąć, zahuczeć:* Bas w takt zabęczy. Motyl nocny czasem furknie, komar bzyknie, chrabąszcz zabęczy, lelek cichutko przemknie, a jedne świerszcze cierkają nieustannie. Dyg.

Zabęczenie, a, blm., czynność cz. **Zabęczeć.**

Zabiadać, a, ał, †Zabiedać, Zabiadować, × Zaniestetać *zacząć biadać, wyrzekać, zapłakać na kogo, na co:* Niejeden tam na ojca, na matkę zabiada. Paszk. Wierz mi, nad kim pocznie mścić ś., iż zabiada. Paszk. Duch zabiada na wieki ubogi. Wad. Ja wam to przyznaję, bo sam zabiadam nieraz nad tym. Ork Nieraz pożałował gorzko, zabiadał w sercu swoim. Ork. Ee, mocny Boże, jest nad czym Z Ork.

Zabiadować, uje, ował p. **Zabiadać.**

Zabiadowanie, a, blm., czynność cz. **Zabiadować.**

Zabiał, u, blm., cukr. *syrop czysty, używany do bielenia cukru,* klersa.

Zabicie, a, blm., czynność cz. **Zabić:** Przeciw zabiciu za skórę trzaską, tarniem a. gwoździem a. przeciw zastrzałom plastrzyk przyłożyć, a wnet wyciągnie. Urzęd. Z. za żywe, zagwożdżenie, zakłócie pochodzi z nieobacznego a. z skwapliwego kowania. Dor. Z. żyły jest rzecz szkodliwa, bo nie tylko chromota nieuleczona z tego

bywa, ale też i wszystka noga schnie. Dor. Paraliżu, to jest zabicia powietrzem, leczenie. Sien. Szukają wacpana po wszystkich stronach na Z. L. *(= aby go zabić).* Lud o swoje niedbały, cudzych spraw ciekawy, co dla zabicia czasu chce tylko zabawy. Węg. [Słudzy biją na Z. *(= na śmierć, na zabój, do upadłego, na umór).*

Zabicie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabić ś.**

Zabić, ije, ił, nied. **Zabijać 1.** *biciem, wbijaniem zasadzić; wbić za co; zaszczepić, wrazić, zapuścić; wtłoczyć, wpuścić, zasunąć bijąc:* Z. sobie cierń za skórę, za paznokieć. L. Zabijam koniowi za żywe. Kn. *(= kując go dostaję ś. gwoździem do ciała, zagwoździam go, zakłuwam go).* Przen.: Z. komu klina w głowę a. do głowy = *nabawić go jakiej wątpliwości, trudności, skrupułu.* Chrobry na znak rozszerzonego swego panowania słup żelazny Z. kazał. Św. Z. co w beczki = *wpakowawszy, nabiwszy, nafasowawszy czego, zabić dnem.* Gdy dworka przędzę odbierze, w beczki ją Z powinna i odesłać. Haur. Kamyczki borasowe, gdy mają do inąd wieźć, zaprawują je z szmalcem, i to w tunki a. w beczułki zabijają wespół, a borasowym ciastem zowią Sien. Zabito go w dyby. Jeż. *(= zakuto, wpakowano).* **2.** *biciem zatkać, zasłonić, zapchać, załatać, zamknąć:* Nawiertanie drzewa oliwnego ma być aż do drdzenia i zabite dębowemi lub sosnowemi czopy. Trzyc. Z. armatę, działo, zagwoździć. L. Odgwoździć armatę jest to wydobyć z zapału gwóźdź, zabity dla uczynienia jej nieużyteczną. Jak. J. Zabijam oponą, kobiercem drzwi, dziurę. Kn. Z. dziurę oponą, deskami. Troc. Okna zabite były dlatego, aby ludzie, obaczywszy światłość, do cerkwi ś. nie cisnęli. Pim. Zaraz każę Z. to okno. L. Opończami zabiwszy okna, to tak aż do drugiego dnia piją. Rej. Kto złe idzie robić, temu drogę kołami zabijają. Krasz. Rozumieją, że za ich powiatem lub ziemią świat deskami jest zabity. L. *(= kończy ś. świat, ziemia).* Z. beczkę szpuntem = *zaszpuntować.* [Po tym wścigał (wpędził) do dziury i zabiół ziemiom]. **3.** *bijąc zaprawić; ubić, zaklepać, zaczynić, zmieszać:* Mleko jajem zabite. Haur. Z. na gorzałkę. Troc. Z. polewkę jajem. Troc. **4.** × Z. kogo = *zbić, pobić, uderzyć silnie, zadać mu raz, wyciąć, palnąć, rznąć, stłuc go:* Przychodzi Walek do dworu na skargę, że go Wawrzek zabił, że go rznął przez głowę. L. Zabijać kogo = *silnie bijać, pobić, bić, tłuc:* Żonę zabijał. Jabł. **5.** *począć bić, uderzyć:* Począł „zabijać" ręce o ramiona, by je rozgrzać. Sienk. Parobcy zaczęli zabijać ręce. Sienk. Ręce zabijać począł, by ś ogrzać. Tet. Zabili ręce o ramiona, bo skrzytwa była coraz tęższa. Reym. **6.** *zacząć bić, zakołatać zatętnić, zadrgać, zapukać:* Serce żywiej zabije. **7.** *biciem uśmiercić; zatłuc, ubić, utłuc:* Z. kogo kijami, razami. Zabili go kamieńmi na śmierć. Troc. Wogóle: *zadać śmierć, odebrać życie, zgładzić. Z. w sposób gwałtowny = zamordować.* Na śmierć kogo Z. Vol. Lepiej być pobitym, niż zabitym. L. Nie zarazem męczennikiem ten jest, któremu gardło wezmą, lecz ci są podobni męczennikom, którzy dlatego zabijani i mordowani bywają, dlaczego męczennicy pozabijani byli. Żarn. Każą Z., zabiją, zetną, spalą, strują. Paszk. Kto długo zabija, nakoniec sam zginie. L. Tam ś. wczoraj o ciebie kłócić, bić i zabijać miano. L. Jam milczał; choćby mię zabito, nie podałem po sobie. Jabł. Za pana swego da ś. Z. Jabł. Nie brzydzą ś. ludzkiej krwi, nie inaczej, by wołowa być miała, wylewać, ci, którzy człowieka Z. nie mówią: Z., ale uśpić, pożreć, pozobać, jako mak posiec. Kosz. Nie bójcie ś. tych, którzy zabijają ciało, ale duszy Z. nie mogą. Szczękę oślą porwawszy, zabił nią tysiąc mężów. Wuj Dawid wziął miecz jego i zabił go. Wuj. Sokratesa, iż wielobóstwo ganił, a o jednym Bogu powiadał, Z. kazali. Skar. Kto rozrywa całość, zgodę i jedność miłej ojczyzny, ten matkę swoję zabija. Skar. Spać jak zabity *(= jak zarżnięty).* Śpisz jak zabity.—Oj, że śpię, to śpię na wszystkie cztery boki. L Spał jak zabity, w cieniu rozciągniony. Lubom. Aż ten młodzieniec na wojnę przeciw Szwedom poszedł i zginął zabit. Kon Oto ciało Pana Boga mego biorę, a jeślim co winien, niech mię po wzięciu tego Sakramentu Pan Bóg osądzi i nagłą śmiercią zabije. Skar. By cię sto piorunów zabiło, przeklęty kłamco! Birk. *(= trzasło).* Ten oszust, bodaj go marnie zabito! L. Bodaj był zabit, kto mię tu źle wspomina. Opal. Nie o to-ć mówię, bodaj cię zabito. Zwr. M. *(= do djabła, do kata).* Bodajże go zabito! Pot. Pytam, bodaj cię zabito, któż mu da żonę ze stu tysięcy, kiedyście mu już wszystko przepili. Falib. *(= tam do kata).* Wszyscy na niego bij—zabij! *(= powstają zaciekle, huzia na niego).* Paraliżem, powietrzem zabity = *ruszony, naruszony, porażony, rażony, dotknięty, tknięty.* Szałwja, na członek powietrzem, jak mówią, zabity przykładana, bardzo pomaga. Trzyc. Z. zwierza na polowaniu = *ubić, zastrzelić.* Z. oszczepem dzika. Troc. Z. bydlę na mięso = *zarżnąć, zaszlachtować.* Zabijać bydło, bić bydło, bić rzeź. L. Przen.: *przyprawić o śmierć, wtrącić do grobu, zgotować śmierć, zadać cios śmiertelny, pożyć kogo:* Zabiłeś mię, zjadłeś mię. Kn. (wielkąś mi szkodę uczynił. Kn.; *zgubiłeś mię),* Każde jego słowo zabija mię, ale pokrywajmy te wzruszenia. L. *(= śmierci ś. równa, masakruje).* Przen.: Zabijać = *niszczyć, wyniszczać, trawić, gnębić, morzyć, zjadać, zgryzać, truć:* Więcej ludzi rozkosz zabija, niż morze lub wojna gubi. L. *(= wycieńcza).* Samson, ów wojownik tak mężny, dla trochy wody, której mieć nie mógł, umierał; a którego wojska porazić nie mogły, maluczki go niedostatek zabijał. Skar. Powoli oni siły nabyli, które wały morskie w nich zabiły. Jabł. Przen.: *zgubić, przyprowadzić do zguby, zatruć, unicestwić:* Więcej ś. trzeba bać tego, co może zabić ciało i duszę, niźli co tylko samo ciało Z. może. Rej. Jest i w ewangieljach litera, która zabija: jeśli według litery trzymać ś. będziecie, nie będziecie mieli żywota w sobie, litera ona zabija. Zigr. (gubi, zgubi, do zguby przyprowadzi. L.). Zabić ducha trucizną próżniactwa. Orzesz. *(= zgasić, znieprawić).* Na sławie zabiwszy, na zdrowie ś. rzucili. Skar. *(= zdyskredytowawszy).* Przen.: Z. czas komu = *zabrać, zmarnować, strwonić.* Śpiewa sobie, aby czas Z. *(= jako tako spędzić, zapełnić sobie).* Dzieło to czytać niektórzy zechcą za romans, żeby czas, jak mówią, Z. Koss. Z. nudę *(= opędzić ś. od niej, nie poddać ś. jej).* **8.** w grach: Z. kartę przeciwnika swoją starszą kartą, zabić mu figurę, kamień w warcabach, w szachach, w dominie i t. p. = *wziąć, zabrać, sprzątnąć wskutek pomyślnego dla siebie wyniku w grze:* Z. tuza, kozerę. Troc. **9.** fl.: Z. tratwę = *umocować na czas postoju.* **10.** kraw.: Z. sztychy = *naznaczyć szwy białą bawełną.* **Z. ś. 1.** *zajść przebojem, dotrzeć aż dokąd, oprzeć ś. aż gdzie, bijąc ś. z przeszkodami, z przeciwnościami:* Zabiłem ś. aż na Czechy i na dwór

króla Bolesława. Krasz. Przen.: *wpakować ś., włazć, wścibić ś., zasunąć ś., wsunąć ś., wcisnąć ś., zaszyć ś.*: Z. ś. w ciasny kąt. Zabił ś. gdzieś w kąt nieznany. Zabiłem ś w gęstwinę. Syrok. 2 Zabijać ś. = *zabijać jeden drugiego, wybijać ś., tępić ś wzajemnie*: Tam ś. wczoraj o ciebie kłócić, bić i zabijać miano. L. Przen.: Przy rozdawaniu chleba zabijano ś. *(=dobijano ś gwałtem, jeden przez drugiego, tłoczono ś. przebojem).* 3. *zadac sobie śmierć, targnąć ś. na swoje życie, odebrać sobie życie, pozbawić ś. życia.* Żart.: Zabije ś. rogiem poduszki. Prz. Przen.: *zamęczyć ś., zgnębić ś., wyniszczyć ś., wycieńczyć ś., morzyć ś., zrujnować zdrowie, stargać siły:* Zabijesz ś. zbytnią pracą *(=zapracujesz ś).* Pijacy zabijają ś. pijaństwem *(=zapijają ś.).* Co ś. zabijasz tym postem, kwiecie młodości, czemu tę urodę anielską tracisz? Skar. 4. przypadkiem = *ponieść, znaleźć śmierć na miejscu, lec trupem, paść nie żywym, przypłacić życiem, połknąć śmierć*: Spadł i zabił ś. Żaden ś. na śmierć nie zabił, gdy ś. kościół zawalił. Troc.

Zabiec, gł. gnie, Zabiegnąć, Zabieżeć, nied **Zabiegać,** × **Zabiegiwać** I. *biegnąc stanąć u celu, dobiec do pewnego kresu, zaleciec, dolecieć*: W godzinę zabiegniemy do domu. Ten, co wiele z ojczyzny wygania, sam też w obcej ziemi zginął, zabieżawszy do Lacedemonów, jakoby tam miał mieć miejsce bezpieczne. Leop. (gdy ś. do Lacedemończyków dostał. B. G.; *dotarłszy do nich).* 2. *biegnąc zajrzeć, zboczyć, wstąpić, wpaść*: Wszyscy ś. puścili ku Wenecji, gdzie on ich miał czekać, zabieżawszy trochę do Hiszpanji. Wys. Do wysp Filipińskich jakoby na przechadzkę zabiegali. Birk. *(=robili wycieczki).* Rycerze dalej wgłąb Litwy zabiegli. Mick. 3. *biegnąc zapędzić ś.; zapuścić ś; rozpędziwszy ś wpaść, zaleciec; biegnąc oprzeć ś. aż gdzie.* Kn. Daleko w Polskę zabiegł. Troc. *(=zapuścił swe zagony).* Szum rzeki tak po wszystkich stronach ś. rozlega, aż głos dalej, niż w kraje sąsiedzkie, zabiega. Otw Wieśniacy mało nie zewsząd i z bydłem do miast zabiegali. Baz. *(=uciekali, chronili ś.).* Zagraj pierwszy odezwał ś., za nim inni psi: zabiegałem tam i na oczy moje widziałem potężnego dzika. L. *(=dopadałem).* 4. Zabiegać=*podbiegając ze wszystkich stron zaglądać; zalatywać*: Oderwało ś. kilkaset koni od znaku i po wszystkich stronach zabiegają i rabują. Troc. Dzieci, domyślając ś., że im matka przyniosła coś z miasta, zabiegają jej z różnych stron. Pies zabiega jedzącym z różnych stron, zaglądając im w oczy. Przen.: † Zabiegać komu, czemu=*nadskakiwać, zalecać ś., przypochlebiać ś., podlizywać ś., świecić bakę, zasługiwać ś., przymilać ś., asystować*: Zabiegam komu, zabiegam łaski, przyjaźni, nadskakuję, zalecam ś., *capto gratiam.* Kn (=liżę ś. komu. L.) Zabiegać komu, czyjej łaski. Troc. Dowmunt Witołdowi nie zabiegał, ani na jego dwór uczęszczał. Stryjk. Król węgierski łasce książąt niemieckich zabiegał Błaż. Ledwo kto jest, ktoryby łasce Bożej przystojnym podziękowaniem zabiegiwał. Birk. Przen.: *zajść, zaciągnąć ś., obciągnąć ś., nabiec, pokryć ś., spłynąć, zaciec, uciec, zalać ś.*: Oczy krwią zabiegły. Krwią mnie serce zabiegło. Mick A dzisiaj, ach! już śmiercią zabiegła źrenica. Kl. Przen.: Zabiegać koło czego=*robić zabiegi, troskliwie, pieczołowicie, gorliwie chodzić koło czego, starać ś. o co pilnie, kręcić ś., uwijać ś., krzątać ś.* Rej Doma siedząc, pracuje, robi, zabiega, aby miał swe pochowanie z żonką, z dziatkami. Falib. On nie myśli ni o czym, jeno żeby ś. we wszystkim podobał; pilnuje, zabiega, ulata z naszczerbieniem zdrowia i bezpieczeństwa żywota. Górn. Zabiegaj koło pieniędzy dla mnie. Troc. [Zabigały za jadłem la siebie] *(=kręciły ś.).* Ludzie o zbawienie swoje ani tych w czyścu ostających nie zabiegają. Reym. A pocom całe życie zabiegała?... la ciebie ino. Jaguś. Reym. 5. Zabiegać o co, czego=*starać ś. gorliwie, ubiegać ś., czynić zabiegi, upędzać ś., dobijać ś.*: Zabiegamy, łapamy u tego nędznego świata podpomożenia swego. Rej. Po śmierci Seleuka Jason chutliwie zabiegał o kapłaństwo najwyższe. Leop. (domagał ś. najwyższego kapłaństwa. B. G.). Czyjej łaski, o czyją łaskę zabiegać. Troc. Zabiegający dostojeństwa, urzędu. Troc. *(=kandydat do niego).* Dostojeństwa zabiegam, *ambio.* Kn. Dostojeństwa porządnie zabiegający, *candidatus.* Dostojeństwa nieporządnie zabiegający, *ambitiosus, ambitor.* Kn. *(=roszczący do niego pretensję).* Póki u kogo czego zabiegamy, szanujemy; dostawszy, mało oń dbamy. Prz. 6. komu = *wybiegłszy zastąpić mu, wyjść na spotkanie, naprzeciw, zaskoczyć mu od drogi*: Zabiegam komu, wychodzę komu w drogę. Kn. Myszka wiejska, wdzięczna pańskich odwiedzin i pełna pokory, zabiegła wielkiej gości na wejściu swej nory. L. Dziesięć mężow trędowatych zabieżało Jezusowi i podnieśli głos swój do niego. Sekl. (zabieżeli mu). Zabiega (zachodzi) mu w drogę. Troc. Z. komu drogę=*biegiem zagrodzić, zastąpić drogę.* Wszyscy mi zabiegają drogę, ściskają mię, kłaniają mi ś. L. Słudzy królowi, który powracał od Jezusa, zabiegli drogę i powiedzieli mu: syn twój żyje! Sekl. Nie pójdziesz przez moją ziemię, abo więc wojenno a zbrojno ci zabieżę. Leop. *(=stawię ci opór, stawię ci czoło,* zbrojno ś. z tobą *spotkam.* Leop.). Zabieżał mu Judas z 10 tysięcy mężów. Wuj. Zabieżawszy mu książę... H.J. Turczynowi już blizkiemu abyś zabieżał, niepewnemu przymierzu jego abyś nie wierzył. Jan. Zważ, jakich warci są łask poddani twoi: ci za ciebie każdemu zabiegną losowi. Przyb. *(=stawią czoło).* Z. komu z boku, z tyłu, od pola. Z. komu od czego, zaskoczyć mu od czego, zaskoczyć mu od spasi. Kn. *(=zagrodzić mu, odciąć go od czego).* Zabiegł mu od spasi, *commeatu illum interclusit.* Kn. Aleksandra, gdy był przysiągł, iż nie miał uczynić, o coby go Anaksymen prosił, użył go ten tak, że prosił, aby ojczyznę jego Lampsak zburzył; król, obaczywszy, że mu od prosa zabieżono, cofnął wojsko. Bud. *(=że go zażyto z mańki, że użyto względem niego podstępu).* 7. czemu = *zapobiec, przeszkodzić; uprzedzić co.* Błaż. Zabiegam złemu, niebezpieczeństwu, szkodzie. Kn. Z. złemu, szkodzie. Troc. Przygodzie, której radą zabieżeć możesz, zabiegaj. Pilch. Początkowi zabiegaj, bo późne lekarstwo nie tak pożyteczne. Rej. Zabiegajże początkom w czas. Rej. Każdej chorobie w czas zabiegaj, bo późne lekarstwo niedobre bywa. Rej. Darmoby lekarstw chcieli, gdy pęcherze w sobie mieć będą; zabiegajże, niż przyjdzie, chorobie. Słonk. Zabiegaj ile możności temu nieszczęściu, którym bogowie Sycylją karzą. Boh. Zabiegł zamysłowi temu. Troc. Za łaską Bożą może, w czas zabieżawszy, opatrzyć to. Ek. Potrzeba Z. tak temu, aby nic nigdy podobnego ś. nie stało. Siem. J. Wczas, gdy kto może, zabiegaj przygodzie. Rej. Powiadał (Tarnowski), iż przyrodzenie polskie ta-

kie jest, że jeśli mu od czego wczas z przodku zabieżysz, już tego dalej nie czyni. Orzech. Ona mężowym kłopotom zabiega. Kochan. Trudno temu człowiecza mądrość zabieżeć ma. Górn. Ludzka mądrość rychło pobłądzi, i wszystkiego upatrzyć, i wszystkiemu zabieżeć nie może Skar. Jak zabieżeć złemu? Umyślił podział dóbr, zabiegając niesnaskom. Boh. Lepiej jest Z. tym zbrodniom i one przytłumić. Alber. I inne kościoły zabieżone były, aby nigdzie w kościele sejmikować nie pozwolono. Mat. Zabiegające lekarstwo, prezerwa, prezerwatywa. L. (=*zapobiegawcze*). **8.** † Z. kogo = *zaskoczyć, wejść mu w drogę:* Roku 1185 wojna ruska i zaraz z niej wzniecona węgierska Kazimierza zabiegła. Błaż. **9.** [Zabiegać]=*zacząć biegać.* **10.** myśl. (o psach goniących zwierza po jednym tropie) *prześcigać, przeganiać jeden drugiego:* Jeden goni, a drugi zabiega, poczem drugi, wpadszy na trop, goni, a drugi zabiega i t. d. zmieniają ś. † **Z. ś.** *rozbiegać ś., rozpędzić ś., zapędzić ś. niewstrzymanie; rozpędzić ś. do skoku:* Tu ś. koła tak były zabiegły, że nie Awentyn rzymski porównany mógł być do naszej i szkodliwej rany. Mias. Zabiegam ś., zawodzę ś. Troc. Przen.: *rozpasać ś., wyuzdać ś., rozkiełznać ś., wygórować, rozpanoszyć ś., wziąć górę, rozwielmożnić ś.:* To ś. już zabieżało, że już prawie bez wstydu ludzie nic na przyrodzoną uczciwość nie baczą. Herb. Cudzołóstwa teraz ś. bardzo zabieżały, że nikogo o to nie karzą. Sz. Pozwy potwarne bardzo ś. zabieżały. Herb. (=*zagęściły, rozpowszechniły ś.*).

† **Zabiedać, a, ał** p. **Zabładać**. Rej. Błaż.

† **Zabiedanie, a,** blm., czynność cz. **Zabiedać.**

Zabiedzenie, a, blm., czynność cz. **Zabiedzić.**

Zabiedzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabiedzić ś.**

Zabiedzić, i, ił *zamorzyć, zbiedzić, znękać, sterać, zmizerować, wycieńczyć, wynędzić brakiem pożywienia, niedostatkiem:* Jakżeż inaczej wyglądała Łatkowska, szczupła i chuda, zaniedbana i zabiedzona. Kos. **Z. ś.** *zatroskać ś., zakłopotać ś., zaambarasować ś.:* Toż ś. bracia zabiedzi, z kim tu człeku rozmowa, jeno ślepy tam siedzi. Len.

Zabieg, u, lm. **i** I. *zabieganie, zabieżenie, zapędzanie ś. aż dokąd, wycieczka, wyprawa, ekskursja, zagon, zapęd, napad:* Dał mi Bóg odpoczynienie zewsząd, i niemasz przeciwnika ani zabiegu złego. Wuj. Nie przywożą nigdy upominków z Algieru do Stambułu, aby nie miało być kilka dzieci, wziętych na zabiegach morskich. Kłok. Wybór dam serajowych przychodzi z zabiegów morskich i lądowych i z tak daleka te panie przywożą, jak daleko okręty mahometańskie zapadać a. tatarskie wycieczki zajmować mogą. Kłok. Na zabiegach morskich pojmany. Troc. Tatarzy częste zabiegi czynią w sąsiedzkie kraje. Troc. Z. uciekającego, uciekanie daleko zapędzone, ucieczka aż dokąd, schronienie. L. Była trwoga po Polszcze taka, że ludzie wszędzie uciekali, choć już Tatarów nie widzieli; aż i do Krakowa był Z. wielki. Paszk., Biel. M. Wasze miasteczka niszczeją, w zabiegach, trwogach niemasz gdzie przed Tatary majętności, żony, dziatek zachować. Górn. Starosta wiślicki zdradliwie rozkazał, aby wszyscy Polacy na bezpieczne miejsce do Wiślicy z skarbami i dobytkami zabiegi czynili. Stryjk. **2.** † Z. *schronisko, schronienie, miejsce bezpieczne wobec pogoni, przytułek, punkt oparcia, ostoja:* Prusowie zamek Grodek osadzili, aby tam Z. mieli czasu potrzeby. Biel. M. **3.** zwykle w lm.: Zabiegi = do czego, koło czego, o co = *zabieganie, pilne chodzenie koło czego, krzątanie ś. staranie, usiłowanie, kroki przedsiębrane celem dopięcia czego:* Postawiono ten posąg i jako do nowego upominku, zewsząd zabiegi nastąpiły. Birk. Daremne jego były zabiegi. Troc. Przez niegodziwe zabiegi przychodził do wielkiego majątku. Kołł. (=*machinacje*). Zabiegi pracowite, troski nieustanne, cierpienia są teraz na porządku dziennym. Dyg. **4.** × Z. *wybieg, zabiegliwość, zmyślność, przemysł, spryt:* Ma Z. w głowie, ma swoje zabiegi. L. **5.** × Z. *zapobieżenie, środek zaradczy:* Stąd temu złemu na upad jego Z. uczynić, skąd ono powstało. Smotr. **6.** *wybój, dziura, dół w drodze:* Sanki nagle zatoczyły ś. w Z., stuknęły i przewróciły ś. w zaspę śniegu. **7.** lek (manipulatio) *czynność ratownicza około chorego; rękoczyn, sposób działania lub wykonania:* Wszelkie opaski, polewania wodą, opatrunki, nacierania i t. p. są to zabiegi. Z. chirurgiczny = operacja chirurgiczna (operatio chirurgica).

× **Zabiegacz, a,** lm. **e,** *ten, co zabiega o co: Z. consector.* Mącz. Z. dziedzictwa po kim, łapacz, *captator.* Kn. Z. dziedzictwa. Troc. Z. dostojeństwa. L. Z. łaski, przyjaźni ludu. Bobr.

× **Zabiegaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zabiegacz:** Z. *consectrix.* Mącz. Z., *occursatrix.* Kn.

Zabiegać, a, ał i † **Z. ś.** p. **Zabiec.**

Zabieganie, a, blm., czynność cz. **Zabiegać:** Z. urzędu, dziedzictwa. Troc. Z. łaski czyjej. Dostojeństwa Z., *ambitio* Kn. Prawo Cezar wydał, aby przekonany o Z. i zakupowanie dostojeństwa jakiego był surowo karany. Pilch. Z., chwytanie, staranie, dostojeństwa Z., zabieżenie. Kn. [Zdrowe ręce do zapracowania i zdrowe nogi do zabiegania (=*do biegu, ruchu*).

† **Zabieganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zabiegać ś.**

× **Zabiegiwać, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zapobiec.**

× **Zabiegiwanie, a,** blm., czynność cz. **Zabiegiwać.**

Zabiegle przys. od **Zabiegły,** *zabiegliwie.*

× **Zabiegiec, gica,** lm. **gicy a. gice** *ten, który dokąd zabiegł, uciekł, schronił ś., uchodźca, zbieg, uciekinier, dezerter, przychodzień, przybysz, wypędek:* Zawiedzie cię Pan między naród nieznajomy, i będziesz Z. Leop (będziesz stradnym. Leop.; będziesz ich dziwowiskiem. B. G.).

Zabiegliwie przys. od **Zabiegliwy.**

Zabiegliwość, i, blm., rz. od **Zabiegliwy; Zabiegłość:** Duma mieszała ś. w nim z zabiegliwością i skrzętnością chciwego dorobku szlachetki. Krasz. Takie zakłady powinny być przedmiotem szczególnej zabiegliwości. Którzy tak szybko, dzięki zabiegliwości swej, do powiększenia fortuny przychodzili. Jun.

Zabiegliwy p. **Zabiegły:** O grosz dbały, Z. Krasz.

Zabiegłość, i, blm., I. rz. od **Zabiegły; Zabiegliwość, Zapobiegliwość** *obrotność, skrzętność, spryt, gospodarność, staranność, przemyślność, ruchliwość, energja w interesach, dbałość, pilność.* **2.** × Z. przen. *rozpasanie, wyuzdanie, rozzuchwalenie ś., wygórowanie, wybujanie, rozpanoszenie ś., rozwielmożnienie ś., zagęszczenie ś.:* Za Zygmunta nie mogło przyjść do egzekucji dla takiej zabiegłości obyczajów i nakażenia czasów. Vol.

Zabiegły I. × Z. *daleki, oddalony, odległy, na dalekim planie będący, zapadły:* Na rozlanej szeroko mórz płynnych przestrzeni, za wschodem

gdzieś zabiegłym ostrów ś. zieleni. Kniaź. Ogarnąwszy wielkiemi ziemny krąg ramiony, sprzągłeś z Meksykiem śniadym zabiegłe Japony. L. Rzeka, naprzód wązkim strużka ścieśniona korytkiem, zabiegłe łąki hojnym daruje pożytkiem. Zabł. Nie tego patrzymy, co jest, ale strasznie, na dal swoje zabiegłe posyłamy myśli, aby na głębsze rzeczy dojście wyrafinowane przygotować odpory. L. (=*daleko sięgające, zabiegające, zapędzające ś.*). **2. a. Zabiegliwy, Zapobiegliwy, × Zapobiegły** *zapobiegający, zaradny, starowny, staranny, czynny, ruchliwy, obrotny, skrzętny, gospodarny, dbały, troskliwy, pilny; przezorny, przebiegły, sprytny, przemyślny:* Z., co umie zabiegać, nabywać. *peritus acquirendi.* Kn. Ścisnąłem serdecznie tak zabiegłego i życzliwego plenipotenta. Krasz. Był to pasterz wszystkim miły, Z. koło pozyskania dusz Bogu. Nies. Zawrzały w rękach zabiegłego ludu łopaty. Sienk.

Zabiegnąć, nie, nął i **† Z. ś.** p. **Zabiec.**

Zabiegnięcie, a, blm., czynność cz. **Zabiegnąć.**

[Zabiegować, uje, ował] *zabierać ś.:* Dziewczyna do robótków bardzo mile zabiegowała.

[Zabiegowanie, a, blm.] czynność cz. **Zabiegować.**

Zabiegowy I. przym. od **Zabieg. 2.** zeg.: Kółko zabiegowe. p **Anlaufrad.**

Zabielać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zabielić.**

Zabielanie, a, lm. a I. czynność cz. **Zabielać. 2.** *miejsce zabielone:* Od sufitu, na którym wskroś zabielań widniały spłowiałe kolory dawnych malowideł. Reym.

Zabielanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabielać ś.**

Zabielany I. im. od **Zabielać 2.** *zabielony, biały od zabielania:* Barszcz Z.

Zabieleć, eje, ał. Zabielić ś., nied. **† Zabieliwać ś.** I. *zajść białością, nabrać białości, pobieleć, zbieleć:* Zabielało w polu od śniegu. Morza wtenczas ś. zabieliwają, kiedy naprzód wiatry powstają Otw. (= *pienią się biało*). Gdy ś. morze flagami zabielać ku nocy jęło, a dymać Eurus wichrzysty co z mocy, szyper krzyczy: rogi opuszczajcie na dół! Żebr. **2.** *zamajaczyć, zamigotać biało:* Jak s. za pierwszym wiatrem flaga zabieliwa... Koch. J. Pałasz zgrzytnie po bruku, parę sukien kobiecych zabieleje. Orzesz. Co ś. w polu zabieliło? oj! czy gęsi, czy łabędzie? Wójc. Przen.: *zaświtać, zaświecić, zajaśnieć, zabłysnąć:* Dzień zabielał. [Aż zaświta, zabieleje].

Zabielenie, a. blm. I. czynność cz. **Zabielić. 2.** czynność cz. **Zabieleć.**

Zabielenie się, a ś., blm., czynność cz **Zabielić ś.**

Zabielić, i, ił, nied. **Zabielać, × Zabieliwać** I. *zamalować na biało, zakryć białym kolorem, pobielić, zamazać kredą i t. p.:* Z. plamę na murze. Z. plamę w rondlu = *zalać pobiałą.* Zabielił go młynarz = *ubielił, powalał mąką.* **2.** Z. potrawę = *zaprawić na biało mlekiem, białkiem, śmietaną, mąką:* Zabielony agrest, frykas. Troc. Z frykasę, potrawę. Troc. Barszcz zabielony. **Z. ś.** I. p. **Zabieleć. 2.** *zawalać ś. w czym białym, wytrzeć ś. o co białego, ubielić ś.:* Z. ś. o mur. Z. ś. mąką = *zamączyć ś., pomączyć ś.*

Zabieracz, a, lm. **e** I. *ten, co zabiera; zabierca, zaborca.* **2. a. Zabierak** w tokarce = *rodzaj noża zabierającego wiór z toczonego materjału.*

Zabierać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zabrać.**

Zabierak, a, lm. i p. **Zabieracz.**

Zabieranie, a, blm. I. czynność cz. **Zabierać. 2.** gór., p **Zabranie.**

Zabieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabierać ś.**

× Zabierca, y, lm. **y** p. **Zaborca:** Persów Z. Mick.

Zabiesiadować się, uje ś., ował ś. = *zapomnieć o wszystkim wśród biesiady, zacząć bez końca, bez upamiętania biesiadować:* Zabiesiadował ś. na dobre.

Zabiesiadowanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zabiesiadować ś.**

Zabieżeć, y, ał i **† Z. ś.** p. **Zabiec.**

Zabieżenie, a, blm., czynność cz. **Zabieżeć:** Ną zabieżeniu w sąsiedzkie państwo pojmany. Troc. Z komu w drogę, zajście, wyjście przeciw komu. Kn., Troc. Powiedziano o Nabuchodonozorze: piekło zagniewało ś. na Z. przyjścia jego. Zigr. (*in occursum.* L.). Z. komu od czego, zaskoczenie, *praeoccupatio, anticipatio.* Kn. Złodziej tu będzie pewnie na gałęzi, a mógłby początkom snadnie zabieżeć, by chciał, a to najsnadniejsze Z., nie kraść. Rej. Z. złemu, nieszczęściu. Troc. Z. chorobie. Troc. Należało obmyślić sposoby zabieżenia tak niebezpiecznemu przymierza zgwałceniu. Alber.

† Zabieżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabieżeć ś.**

[Zabijacki] przym. od **Zabijak,** *zawadjacki, zadzierzysty, wojowniczy, zuchowaty, junacki, awanturniczy:* Owe mazury... posuwiste a groźne, godne a zabijackie i nieustępliwe, jako te chłopy. Reym.

[Zabijacko] przys. od **Zabijacki.**

Zabijacz, a, lm. **e** I. **† Z.** p. **Zabójca. 2.** Z. z profesji = *kat, oprawca, siepacz* a. *zbój, zbójca.* **3.** myśl. *kłoda drewniana w łapkach na dzikiego zwierza.*

Zabijaczka, i, lm. i I. † Z. forma ż od **Zabijacz,** *zabójczyni:* Przeklęta Jezabel, ona proroków świętych Z. Birk. **2.** [Z.] p. **Zabijatyka.**

Zabijać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zabić.**

Zabijająco przys. od **Zabijający:** Czego ty jesteś tak piekielnie, nieuleczalnie, Z. smutny? Krasz.

Zabijający I. im. od **Zabijać. 2.** *zabójczy, wielce szkodliwy:* Praca zabijająca. Smród, wyziew, klimat Z.

Zabijak, a, lm. i I. † Z., p. **Zabójca. 2.** [Z.] p **Zabijaka. 3.** *gatunek młota kowalskiego.*

Zabijaka, i, lm. i m., **† Zabijak, [Zabijak],** *człowiek skory do bójki, junak, hałaburda, awanturnik, zawadyjak, zawadyjaka, brawura, gracz — rębacz,* × *bijak:* Z pod nawisłego wąsa szlacheckiego, który groźnego zwiastuje zabijakę, ileż to warg śmieje ś. nieprzebraną dobrocią? Krasz. Sławny zabijak. Wójc. Wyzwij go na rękę, ten Z. ci nie odmówi. Sienk. Pan Skrzetuski Z. to także nielada. Sienk.

Zabijanie, a, blm., czynność cz. **Zabijać.**

Zabijanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabijać ś.**

× Zabijarnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie ludzi zabijają a. zabijali, katownia:* Prowadzą go do onej zabijarni, kędy go pop z nożem czeka. Pot.

Zabijatyka, i, lm. i I. a. **[Zabijaczka]** *bijatyka pijacka, bójka, bitwa, burda, kłótnia z biciem a. zabijaniem ś., walka morderczą:* Pojechał na tę strasną zabijackę. **2.** × Z. *zabójstwo, trucizna:* Niech go kaci z jego miodem, taka Z.! L.

† Zabijca, y, lm. **y** p. **Zabójca.**

†**Zabijstwo, a,** lm. **a** p. **Zabójstwo.**
†**Zabilca, y,** lm. **y** p. **Zabójca.**
†**Zabilstwo, a,** lm. **a** p. **Zabójstwo.**
[**Zabimbać, a, ał**] *zacząć bimbać, zadzwonić bimbając:* Skoro dzwony zabimbały. Reym.
[**Zabimbanie, a,** blm.] czynność cz. **Zabimbać.**
Zabinuować, uje, ował fl. *zacząć bindować, zacząć wiosłować, oparszy wiosło o burtę statku.*
Zabindowanie, a, blm., czynność cz. **Zabindować.**

× **Zabior I. u,** lm. **y** p. **Zabór.** Troc. **2. a,** lm. **y** *małe dziecko a., mały koniczek.* Troc.
Zabisować, uje, ował *zaśpiewać, zagrać na skutek bisowania:* M-lle Dusina, zabisowawszy swój numer, znikła wreszcie za kulisami. Las
Zabisowanie, a, blm., czynność cz. **Zabisować,**
[**Zabitość, i,** blm.] *śmierć:* Wziął pieniestwa do zabitości.

Zabity I. im. od **Zabić. 2.** †Zabita śmierć = **a)** *śmierć gwałtowna, nienaturalna,* rub. *nieswoja śmierć:* Zabita śmierć, którą kto drugiego traci. Kn. (= *zabójstwo, zabicie, morderstwo, mord*). Cezar zabitą śmiercią zginął. Petr. Zabitą śmiercią zszedł Hipolit. Otw. Karol, król neapolitański, za sprawą królowej węgierskiej Helżbiety o zabitą śmierć przyszedł. Błaż. Gniewliwy łacno o zabitą śmierć przychodzi. Troc. Sprawa o zabitą głowę, o zabitą śmierć, o mężobójstwo Troc. b) *kara śmierci, stracenie:* Zabitą śmierć zasłużył, zasłużył gardło, zasłużył ściętą śmierć. L. Skazano ich zabitą śmiercią = na gardle. Kn. Na zabitą śmierć zasłużył. Troc c) Na zabitą śmierć! = *do kata! do djabła! i t. p.* Porwoniście zabitej śmierci = *niech was śmierć zabita porwie.* **3.** *zaciety, zakuty, zajadły, zakamieniały, prawdziwy:* Z. Francuz, kalwin Z. wróg = *nieprzejednany, smiertelny.* Z. szuler (= *niepoprawny*). **4.** [Z.] *do którego co mocno przywrze:* U pana X. podłoga błotem zabita
[**Zablachmaniony**] *mętny:* Z. wzrok od trunku (=*zaszły bielmem*).
† **Zabladły** *który zabladł, zbladły, pobladły:* Z onej nadobnej twarzy wnet ś. stanie sprosna sroga, zadęta, zabladła, że straszno na nią patrzyć. Wer.

† **Zabladnąć, dnie, dł** a. **dnął** *zajść bladością, zbladnąć, zblednąć, pobladnąć, poblednąć.*
† **Zabladnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zabladnąć.**
Zablagierować, uje, ował p. **Zablagować.**
Zablagierowanie, a, blm., czynność cz. **Zablagierować,** *zablagowanie.*
Zablagować, uje, ował, Zablagierować *błaguj ąc zaimponować; nadrobić błagą.*
Zablagowanie, a, blm., czynność cz. **Zablagować,** *zablagierowanie.*
Zablakować, uje, ował (o kolorze) *zblaknąć nieco, zapełznąć, zaplowieć*
Zablakowanie, a, blm., czynność cz. **Zablakować.**

[**Zablatować, uje, ował**] gm. *zakryć prawdę przez okłamanie kogo, zatumanić, zamydlić oczy.*
[**Zablatowanie, a.** blm.] czynność cz. **Zablatować.**
[**Zabłąże, a,** lm. **a**] *sąsiek w stodole, zapole.*
Zablekotać, oce a. ocze, otał p. **Zablekotać.**
Zablekotanie, a, blm. czynność cz. **Zablekotać.**
† **Zableszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zableszczyć.**
† **Zableszczyć, y,ył,** † **Zablészczyć** oczy = *wytrzeszczyć; błysnąć oczami:* Zableszczysz na strony oczy, eż ci z ciała pot poskoczy. P. Sand

× **Zablichtrować, uje, ował** *zatumanić, omamić:* Umysł Z Krasń.
× **Zablichtrowanie, a,** blm., czynność cz. **Zablichtrować.**
Zabliźniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zabliźnić**
Zabliźnianie, a, blm., czynność cz. **Zabliźniać.**
Zabliźnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabliźniać ś**
Zabliźnić, i, ił, × **Zażyć,** nied. **Zabliźniać ranę,** wrzód = *zagoić, sprawić, aby zaszedł błonką, aby ś. zasklepił, zarosł:* Z. rany serca. **Z. ś** (o ranie, wrzodzie) *zagoić ś., zarosnąć, zajść błonką; zamknąć ś., pozostawiając po sobie bliznę:* Może dotknęłam tym pytaniem zabliźnionej rany? Bał. Zabliźniały ś. rany nieszczęśliwej miłości. Żaden naród nie nosi tak świeżych, tak nie zabliźnionych stygmatów krwawego ucisku. Spas.
Zabliźnienie, a, blm., czynność cz. **Zabliźnić.**
Zabliźnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabliźnić ś.**
Zablokować, uje, ował *zamknąć blokadą:* Z. flotę nieprzyjacielską w portach. Z. wybrzeże kraju nieprzyjacielskiego. Zablokowano flotę w porcie. Tet.
Zablokowanie, a, blm., czynność cz. **Zablokować.**
Zablucie, a, blm., czynność cz. **Zabluć.**
Zabluć, uje, uł, Zablwać *blując zawalać; zarzygać, porzygać, oblać, orzygać.* L.
Zablwać, a, ał p. **Zabluć.**
Zablwanie, a, blm., czynność cz. **Zablwać.**
Zablagać, a, ał *zacząć błagać, odezwać ś. błagając:* Całe pokolenia dawały wszystką krew i wszystek żywot, ale pozostali nie ustąpili, nie zabłagali o litość. Reym.
Zabłaganie, a, blm., czynność cz. **Zabłagać.**
Zabłaznować, uje, ował I. *zacząć błaznować.* 2. *zażartować.* Troc, L.
Z błaznowanie, a, blm., czynność cz. **Zablaznować.**

× **Zabłąd** ędu. lm **ędy,** † **Zabłądź I.** *zabłądzenie, zabłąkanie ś., obłąd, obłęd, błąkanina:* Dokąd cię po głuchym tym lesie, ludziom rzadko bywałym Z ślepy niesie? Tw. **2.** *błędna droga, zdrożenie, manowiec, obłąd, obłęd:* Wiatr go nagle z dalej skręca w uboczne zabłędy. Przyb. **3.** × Z., ęda, lm. **owie** *człowiek, który zabłądził, przybłęda:* Całe narody i skrawki ościennych narodów i zabłędy dalszych Jez **4.** *błąd, grzech:* Radzą mu, żeby ś. w swojej poprawić zabłędzi. Pot. † **Zabłędem** przys. - *błądząc, błąkając ś.:* Po ukrwawionych drogach kroczyły zabłędem. Tw. Przen.: *błędnie, mylnie.* Sł. wil.
Zabłądka, i, lm. **i** zool. (nomada) *owad błonkoskrzydły pszczołowaty*
Zabłądzenie, a, blm., czynność cz. **Zabłądzić,** *zabłąkanie ś.*
Zabłądzić, i, ił I. *zajść błędnie, zgubić ś. w drodze, znaleźć ś. na nieznanych manowcach, zbłądzić, zabłąkać ś., obłąkać ś:* Z. od czego = *zboczyć, oddalić ś.* Z. od mieszkania. Przen.: Z. od prawdy, od cnoty = *minąć ś. z nią, zejść z jej drogi; pobłądzić.* **2.** *błądząc zajść, wstąpić, zajrzeć dokąd; wstąpić mimochodem:* Jakiś okręt zabłądził do tego portu. Przen.: Do cnotliwych rzadko szczęście zabłądzi. Tr. (= *zawita niechcący*).
† **Zabłądź, ędzi,** lm **ędzie** p **Zabłąd.** Pot.
Zabłąkać się, a ś., ał ś., [**Zabłonknońć**], nied **Zabłąkiwać ś.** I. *błąkając ś. zajść w niewłaściwe miejsce, na manowce, zatułać ś., zawalęsać ś:* Zabłąkał s. okręt do tego portu. Troc. Zabłąkał ś. od mieszkania, od prawdy. Troc. Bydło za-

błąkane. Troc. W nocy, nie widząc drogi, łatwo ś. zabłąkamy. Brodz. Zginął od zabłąkanej kuli. Ludzie rzadko ś. tu zabłąkiwali. Krasz. Sprawiedliwa karać surowo rozpustników młodych, czy też oni zabłąkani będą, czy też tego samego kraju. L. (=*obcy, przybysze, zagraniczni, cudzoziemcy, przybłędy*). Tak w swojej głębokiej myśli zabłąkany. Troc. (=*zatopiony, błąkający ś. w myślach, bijący ś. z niemi, uwikłany w nie, nie widzący z nich wyjścia*). 2. przen. *znaleźć ś. gdzie przypadkiem, niespodzianie; być umieszczonym gdzie niewłaściwie; wziąć ś. niewiadomo skąd:* Tam zabłąkała ś. kępka brzeziny z dawnego lasu. Wilcz.

Zabłąkanie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zabłąkać ś.**, *zabłądzenie*. 2 fizj.: Z. ś. tkanki zarodkowej =*pozostałości tkanki zarodkowej wśród tkanek rozwiniętych, dojrzałych*.

Zabłąkiwać się, uje ś., iwał ś. p. **Zabłąkać ś.**

Zabłąkiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabłąkiwać ś.**

†**Zableszczyć, y, yl** p. **Zableszczyć.**

†**Zableszczenie, a**, blm., czynność cz. **Zableszczyć.**

[**Zableszenie się, a ś.**, blm.], czynność cz. **Zableszyć ś.**

[**Zableszyć się, y ś., yl ś.**] *zanieczyścić ś. pchłami, zapchlić ś.*

Zablękitnić, i, il *zabarwić na błękitno:* Była przepiękną na tle pól zabłękitnionych i zórz purpurowych. Reym.

Zablękitnienie, a, blm., czynność cz. **Zablękitnić.**

Zablocenie, a, blm., czynność cz. **Zablocić.**

Zablocenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zablocić ś.**

Zablocić, i, il *zawalać, zabrukać, zachlapać, zabrzęzgać błotem, pobłocić, zaszargać, poszargać, uszargać, zachlastać:* Z. podłogę. odzienie. **Z. ś.** *zawalać ś. błotem, pobłocić ś., zaszargać ś., poszargać ś., uszargać ś., zachlastać ś.* Przen.: Trzeba im było powierzyć ś. człowiekowi obcemu, z przeszłością zabłoconą (=*zaszarganą*).

Zabłocie, a, lm. **a** *miejsce położone za błotem.* Troc

[**Zabłonknienie, a**, blm.] czynność cz. **Zabłonknąć**

[**Zabłonknąć, nie, nął**] p. **Zabłąkać ś.** Pc.

[**Zabłotni**] *dozorujący stawów* (niegdyś).

Zabłotnić, i, il *zapuścić, zapełnić błotem.*

Zabłotnienie, a, blm., czynność cz. **Zabłotnić:** Z. wybrzeża rzeki.

Zabłuda, y, lm. **y** bot. (lappago) *roś. z rodziny traw*

Zabłysk, u, lm. **i** *zabłyśnięcie, błysk:* Jak Z. słońca z za chmury, dziwnie miły, uprzejmy uśmiech rozjaśnił surowość tej fizjognomji. Od. Jam.. miewał... objawienie w przyszłości zabłysku. Kon.

[**Zabłysknąć, nie, nął**] p. **Zabłysnąć.**

[**Zabłysknięcie, a**, blm.] czynność cz. **Zabłysknąć.**

Zabłysły, × Zabłyśniony, †**Zabłysny** *który zabłysł:* Na wiosnę deszcz, wypchniony z gradem z pochmurza zabłysnego, do ziemi fijołki nachyla L.

Zabłysnąć, nie, ął, a. sł, Zabłyszczeć, [**Zabłysnąć ś., Zabłysknąć**] *zacząć błyszczeć, błysnąć, łysnąć ś., zaświecić, zajaśnieć blaskiem:* Zabłysnęło, grzmieć będzie Troc Zabłysła szpada w ręku jego. Przyb. Miecz w jego ręku zabłysnął. Troc. [Szklónka sie zabłysła]. Skoro jutrzenka zabłyśnie=*zaświta, ukaże ś.* Morze wypogodziło ś. i cichym uśmiechem zabłysnęły jego przestworza. Przybysz. Kiedyż zabłyśnie dzień dla nas świętny, gdy swej sromoty rycerz pamiętny w krwi nieprzyjaciół zmywać ś. będzie. Karp. Przen.: Zabłyśnie i dla nas nadzieja, dzień pożądany. Słodki promień nadziei zabłysnął w sercu zakochanego. Niem. Zabłysnął na mnie przyjaznym promieniem=rzucił na mnie życzliwym okiem. Przen.: Zabłysnęła nauka, cnota, łaska jego. Troc. Tak dwa królestwa łacińskie na Rusi, na Litwie na krótką chwilę zabłysnęły. Lel.

†**Zabłysny** p. **Zabłysły.**

Zabłyszczeć, y, ał p. **Zabłysnąć.**

Zabłyszczenie, a, blm., czynność cz. **Zabłyszczeć.**

Zabłyśnienie, a, blm., p. **Zabłyśnięcie.**

[**Zabłyśnienie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zabłysnąć ś.**

Zabłyśnięcie, a, blm., **Zabłyśnienie** czynność cz. **Zabłysnąć.**

× **Zabłyśniony,** p. **Zabłysły.** Słow.

Zabnegacenie, a, blm., czynność cz. **Zabnegacieć.**

Zabnegacieć, eje, ał *stać ś. abnegatem, przestać dbać o siebie, przestać myśleć o sobie, zapatycznieć:* Żył jak w odrętwieniu, zmizerniał strasznie, zabnegaciał. Ost.

Zabobon, u, lm. **y**, [**Zababon**] **1.** *przesąd, wiara w urojenie, niewyrozumowane oznaki szczęścia lub nieszczęścia, w uroki, gusła, czary, wróżby, w przesądne sposoby oddalania kłopotów i klęski lub sprowadzania pomyślności, uciekanie ś. do takich sposobów, wróżb, guseł:* Innych wymysłów abo zabobonów a ktoby ś. napisał, abo napamiętał? Rej. Zabobony (*superstitio*) te są, gdy kto cześć Boską wyrządza stworzeniu, a. tym sposobem wyrządza ją Bogu, którym ś. nie godzi, co trojako bywa: naprzód, gdy cześć Boską bałwanowi dawa, co jest bałwochwalstwo; drugie, gdy miasto Boga radzi ś. czarta, abo sług jego czarowników, abo praktykarzów; trzecie, gdy stworzenia Bożego abo rzeczy święconych na co inszego używa, niżli od Boga i od kościoła są postanowione. Wuj. Św. Marcin wiernie od próżnych zabobonów odwodził. Skar. Zabobony malarskie szkody wierze świętej czynić nie mają. Skar. Babie zabobony. Skar. Prawie wszystko nabożeństwo w zabobony obrócili. Skar. Jagiełło, niżli z domu wyszedł, dla zabobonów pierwej nogą kółko zakreślił. Biel. M. Mieli i Rzymianie, mieli i Grecy zabobony swoje; ale w co lud ślepo wierzył, z tego ś. rozumni śmieli. Kras. Gardzi podłemi męstwo zabobony. Kras. Gusła i zabobony są w rzeczy samej dochowane niektóre zwyczaje dawnej religji pogańskiej. Kołł. Wierzyć w zabobony. Zabobonom wierzyć, zabobonnym być. Kn. Zabobony a. zabobonami opatrzyć, obwarować przeciw złym przypadkom, jako poganie czynili, a teraz głupie baby, *expiare*. Kn. Pogańskie, żydowskie zabobony Troc. Zupełne wyparcie ś. rozumu sprowadziło Z. Śniad. Kościół mnie rozkazuje i nadaje władzę oświecać lud, wytępiać reszty zabobonu. Mick. **2.** × Z. *bałwan, bożek, bożyszcze zabobonne:* Z. w kącie stoi. Troc. **3.** × Z. *talizman, amulet:* Opatrzyły go baby na drogę zabobonami przeciw złym przypadkom. Sł. wil.

× **Zabobondawca, y**, lm. **y** *ten, co wprowadza zabobony, co im daje początek:* Niezmierną ś. staje władza zabobondawców. Stasz.

Zabobonnica, y, lm. **e** forma ż. od **Zabobonnik:** Guślarki i zabobonnice niemowlętom impresje zdrowiu i rozumowi szkodliwe wzniecają. L.

Zabobonnie przys. od **Zabobonny:** Może Z. za opętaną i przeklętą ją poczyta. Orzesz. Bywała czasem usposobiona dziecinnie i Z. Kow.

Zabobonnik, a, lm. **cy** **I.** *ten, co wierzy w zabobony:* Z. fałszywą napojony cnotą nie dba o zyski ziemskie, nic nie waży złoto, ale gdy w niebo patrzy, zabija na ziemi. Dm. **2.** × *ten, co ś. zajmuje praktyką zabobonną, guślarz, znachor.*

Zabobonność, i, blm., rz. od **Zabobonny;** † **Zaboboństwo** *wiara w zabobony, skłonność do zabobonów:* Z., pominąwszy to, co religja przykazuje, zastanawia ś. nad tym, co płochość mniej baczna wymyśliła. Kras Skąd przychodzi wszelki błąd a zaboboństwo w nabożeństwie a. i bałwochwalstwo. Gil. Z. biczowników wnet karaniem zawściągniono. Błaż.

Zabobonny, † **Zaboboński** przym. od **Zabobon.** **I.** Człowiek Z. *(=zabobonnik).* Zabobonnym być, zabobonom wierzyć. Kn. Pismo prorocze nie o płaczu niewieścim a zabobońskim jest wypisane, ale o płaczu pokutujących wybranych Bożych. Żarn. Strach Z. **2.** *czczony zabobonnie:* Ganges ludom Z. Bardz.

† **Zaboboński** p. **Zabobonny.**

† **Zaboboństwo,** a, blm., p. **Zabobonność.**

[**Zaboczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaboczyć ś.**

[**Zaboczyć się, y ś., ył ś.**] **I.** *zacząć ś. boczyć, dąsać, zagniewać ś.* **2.** *zapatrzyć ś. w jedno miejsce.*

Zabodnąć, nie, nął p. **Zabość.**

Zabodnięcie, a, blm., czynność cz. **Zabodnąć.**

† **Zabodziony** p. **Zabodzony.**

Zabodzony, † **Zabodziony** im. od **Zabość:** Wyciągnąć tarń a. ostrość z członka zabodzionego. Trzyc.

† **Zabogacenie, a,** blm., czynność cz. **Zabogacić.**

† **Zabogacenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zabogacić ś.**

† **Zabogacić, i, ił** *zapełnić bogactwem, zaopatrzyć bogato, bogacąc zapomóc; wzbogacić.* † **Z ś.,** † **Zabogacieć** *zapełnić ś. bogactwem, zaopatrzyć ś. bogato; bogacąc ś. zapomoc ś.; wzbogacić ś.:* Płodem ś. ludzkim świat pusty w ten czas zabogacił. K. G.

† **Zabogacieć, eje, ał** p. **Zabogacić.**

[**Zaboj, a,** lm. **e**] *drewniany klin między rogaczem a podczosem u sochy.*

× **Zabojem** p. **Zabój.**

Zabokować, uje, ował kraw. *założywszy kant przodu u sukni męskiej, nakryć go drugim płatem materjału i przeszyć.*

Zabokowanie, a, blm., czynność cz. **Zabokować.**

Zaboksować, uje, ował *boksując zamordować; zakułakować, zaszczutkować.*

Zaboksowanie, a, blm., rz. od **Zaboksować.**

× **Zabolały** *zbolały, strapiony, udręczony:* Każdy, kto z zabolałym umysłem a niedobrze postanowionym przyrodzeniem gdzie przyjedzie, już ci mu też nic ani po malarzu, ani po haftarzu. Rej. W sercu zabolałym takowe rozmowy źle zagojone rany oświeżały. Pot.

[**Zabolany**] *nadpsuty, nadgniły, pokaleczony:* (o kartoflach): Te kartofle zabolane.

Zaboleć, i, ał, nied. **Zabolewać** **I.** *zacząć boleć, rozboleć:* Miernie zażywać kuchni, piwnicy i łóżka, to nie zaboli ani głowa, ani palec, ani nóżka. Haur. Nie może cię tak nędzny członek ciała twojego Z., aby ś. głowa twoja zafrasować nie miała. Rej. Przen.: Głowa o to nie zaboli = *to nie nabawi troski, to bagatela, głupstwo.* Upewniam, że o to głowa nieboszczyków, co to pisali, bynajmniej nie zaboli L. Zęby mię zabolały. Troc. Przen: Na taką niewdzięczność serce mię zabolało. × Coś mu zabolało w łokciu. Mick. Przen.: Mocno go to zabolało *(=dotknęło go boleśnie, obeszło srodze, ubodło go, ukłóło, zadrasnęło).* **2.** † Z., [Z.] *zachorować, zasłabnąć, zapaść na zdrowiu:* Dał mu w napoju niestrawiony trunek, którym ciężko zabolał. Tw. [Spadła z góry, zabolała]. **3.** × Z. poet.: Z. miłością=*zapalać miłością aż do boleści.* Ku Ganimedowi był miłością zabolał król bogów. Żebr. Gdy miłość zaboli, tylko śmierć uleczy. Jag. **4.** nad kim, nad czym = *uczuć ból, współczucie, rozrzewnić ś., rozczulić ś., zapłakać:* Zabolał ojciec bogów nad rycerza losem, spojrzał ostro na żonę i groźnym rzekł głosem. Dm.

Zabolenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaboleć.** **2.** [Z.] *ból:* Jednemu dała głowy zabolénie.

Zabolewać, a, ał p. **Zaboleć.**

Zabolewanie, a, blm., czynność cz. **Zabolewać.**

Zabonować, uje, ował szyb, gór.= *z wierzchu go zakryć, założywszy deskami, a nawet i zasypując na deski ziemią.* Łab.

Zabonowanie, a, blm., czynność cz. **Zabonować.**

Zaborca, y, lm. **y,** × **Zabierca** **I.** *ten, co zabiera a. co zabrał, wydzierca, przywłaszczyciel, łupieżca, grabiciel:* Pomogli Polakom więźniowie, którzy, porwawszy pęta, bili pogaństwo; same psy w zdobyczy wzięte szarpały swoich zaborców. Nar. **2.** *zdobywca, zwycięzca:* Z. Persów. Mick.

[**Zaborciuchać, a, ał**] *zabrudzić.*

[**Zaborciuchanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaborciuchać.**

Zaborczość, i, blm., rz. od **Zaborczy:** Z. pruska.

Zaborczy przym. od **Zaborca:** Polityka zaborcza. I te państwa wciągnęły ś. do polityki zaborczo-kolonjalnej.

Zaborczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Zaborca:** Stanisław August przez całe życie nosił pierścień z wyrytym na krwawniku wizerunkiem Z. swego kraju. T. K.

Zaborgować, uje, ował **I.** *wziąć a. dać na borg, skredytować* **Z. ś.** *zapożyczyć ś., zadłużyć ś., biorąc na borg.* Biel. M.

Zaborgowanie, a, blm., czynność cz. **Zaborgować.**

Zaborgowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaborgować ś.**

[**Zaborol, a,** lm. **e**]*?:* Brama była dosyć warowna, opatrzona częstokołem i ostrym zaborolem. Krasz. Mieli czas wysypać okopy, wystawić ostrokoły i Z. Krasz. Grodu broniły wały i zaborole. Krasz. Właśnie tego dnia zarania, gdy u wrót kładziono zaborole, nadjechali dwaj chłopcy. Krasz.

Zaborowy **I.** przym. od **Zabór:** Ziemie zaborowe. Dawne Hercberga zaborowe widoki. Ust. *(=zaborcze).* **2.** [Jaworowy-Wojtek Z.] *przyśpiew.*

[**Zaboruchać, a, ał**] *zaszmulać, zababrać, zawalać, zanurzać, zaświnić, zabrukać, zaszmelcować:* Surdut na nim zaboruchany.

[**Zaboruchanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaboruchać.**

Zabość, zabodzie, zabodł, × **Zabodnąć,** nied. × **Zabadać** **I.** *zakłóć rogiem, royami, ostrzem; ubość, tryknąć.* konia ostrogą = *uderzyć go ostro-*

gą. dać mu ostrogę, ubość go ostrogą: Nie wadzi pod czas konia rączego Z. Glicz. Źrzebce, gdyby ś. tak, jak pan chce, wzbraniały, pod czas one zabadają i zacinają. Glicz. Począł koniem toczyć i ostrogami go zabadać. Kosz. Zabadał prawie rączo za dziesięć dni 120 mil ujechał. Papr. 2. *bodąc zabić, zakłóć na śmierć, zadźgać:* Z. dzirytem. Z. sztyletem=*zasztyletować.* Kopjąby go ona zabodła. P. Koch. Synа a. córkę ktoby zabódł, tenże wyrok na siebie będzie nosił. Leop. **Z. ś.** 1. *ubość samego siebie, zakłóc ś., ubość ś.* 2. *bodąc zabić siebie*, a. *jeden drugiego, zakłóć ś.*

[Zabożenie się, a ś.,blm.,] czynność cz. **Zabożyć ś.**

[Zabożyć się, y ś., ył ś.] *zakląć ś., przysiąc ś.:* To nie to, zabożyćbym ś. mogła Jeż. Dopiż im s kuma zabożyła. Kon. Knuć zabożył ś, że szczera prawdę powiedział. Gliń.

Zabój, oju, lm. **oje** 1. † Z. p. **Zabójstwo.** 2. † Z drag, wrzeciądz, *vectis.* B. Sz. 3.?: Musiał wieraz przebywać rowy, zasieki, zaboje na rzekach i rozmaite inne warownie polowe Bart. 4. N. Z. × **Zabojem, W Z.** przys. *gwałtownie, bez opamiętania, bez pamięci, szalenie, namiętnie, zawzięcie:* Kochać ś, gniewać ś. na Z. Kochałem s. na Z. Czart A. Kocha ś w niej na Z. Bog W. Stroją ś. na Z. Wit. Patronowie darmo, czoła pocąc, wrzeszczą na Z. głowy. L. Pije, hula na Z.=*na umór.* Zabojem zgwałcić, uszkodzić co, *turpi stare aras humanis hostiis.* Kn. Walka w Z. aż krew tryska, by więc zetrzeć plamę z czoła.. Syrok.

Zabójca, y, lm **y** 1. a. † **Zabijca, † Zabilca, † Zabójnik, † Zabijak, † Zabijacz,** × **Zamorca** *ten, co zabija a. co zabił,* **zbój,** *zbójca, morderca,* × *mężobójca.* Z. ojca=*ojcobójca.* Z. matki=*matkobójca.* Z. brata=*bratobójca.* Z siebie samego Troc.=*samobójca.* 2. *gatunek muchy:* Muszki okrągłe, zwane zabójcami.

Zabójczość, i, blm., rz. od **Zabójczy:** Z. zwątpienia nie tyle na ciało, co na umysł działa Jeż.

Zabójczy przym. od **Zabójca;** × **Zabójski** *morderczy, krwawy, śmiercionośny, zbójecki:* Żelazo zabójcze. Od śmierci swojego przyjaciela broni, lecz sam ginie zabójczym Hektora żelazem. Dm. Penelej ś. z odważnym potyka Likonem i zabójczą wzajemnie chybili ś. dzidą. Dm. Wszędy zabójczą strzałę z sobą niesie. Tremb. Ręka, wojna zabójcza. Zabójcze myśli, zamiary (=*zbójeckie*) Trunek Z. (=*trujący, zabijający, zgubny*). Wpływ Z. Klimat Z. Powietrze zabójcze (=*szkodliwe dla zdrowia, zabijające, bardzo niezdrowe*) Praca zabójcza (=*zabijająca, pozbawiająca sił żywotnych, wycieńczająca, zbyt ciężka*) Zabojcza pijatyka. Krasz. Uśmiech zabójczo-szyderski. Ost.

Zabójczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Zabójca;** † **Zabójnica, † Zabijaczka:** Z dziecięcia. Troc.

† **Zabójnia, i,** lm. **e** p. **Zabójstwo.**

Zabójnica, y, lm **e** 1. † Z. p. **Zabójczyni.** 2. × *Z. publiczne wyciskanie, wybijanie pieczęci.* Dub.

† **Zabójnik, a,** lm. **cy** p. **Zabójca.**

× **Zabójski** p. **Zabójczy.** Troc.

Zabójstwo, a, lm. **a, Zabijstwo,** † **Zabilstwo,** † **Zabój,** † **Zabójnia** *zabicie kogo, morderstwo,* × *mężobójstwo, mord:* Z. ojca=*ojcobójstwo, ojcomorderstwo* Kn. Z. matki = *matkobójstwo.* Kn. Z. brata - *bratobójstwo.* Kn. Z siebie=*samobójstwo.* Popełnić Z. Oskarżony o Z. Z. jest zamachem na życie człowieka uczynionym. Ostr. Rozbój od zabójstwa różni ś.: tamten końcem zyskania majątku, najczęściej w lasach lub po drogach dzieje ś., zabój zaś powszechniej z przypadku, z zemsty, z zwady popełnia ś. Ostr. Zabój płodu a. dziecięcia maluczkiego, *infanticidium.* Kn. Lekarza o zabój nie pozywają. Kn. (wolno mu chorych zabić, byle podług reguł. L.). Zginął Sycheusz, gdy go na pokłady brat martwym trupem ściele, mając z zabójni korzyść przez fortele. Chr. Nie chwalim, rzekną, wprawdzie tej zabójni (Cezara), żebyśmy jednak mogli żyć spokojni, porzućcie kłótnie, scysje, rozstrzygi. Chr. Insza kara, insza zabój a. zguba człowieka; kara poprawę, zabój koniec żywota przynosi. Fred. M. Z. rozmyślne (homicidium dolorosum). Z. nierozmyślne (homicidium inculpatum). I to Z., i wszystkie następstwa tej zbrodni. Mick.

[Zabół, a, lm. **e]** *wole u gęsi.*

Zabór, oru, lm. **ory,** × **Zabiór** 1. *zabieranie, zabranie a. to, co zabrano, zagrabienie, grabież, łupież, łupiestwo, zajęcie, zagarnięcie we władanie nieprawne, przywłaszczenie:* Łupieżca, który mię ci przedał, nie mógł ci innego prawa dać nade mną, tylko to, które sam miał, to jest prawo zaboru i gwałtu. Węg. Te zabiory wzajemne na pograniczu życie tam niebezpieczne czynią. Vol. Zabory Polski. Vol. Żadnego zaboru wojsku nie dozwolił. Koź. Z. kraju. Z. ruchomości. Zaborem jest wydarcie kraju przez podstęp, bez wojny. Brodz. Z. austrjacki, pruski, rosyjski (=*prowincje zabrane, szczeg. Polsce, przez Austrję, Prusy, Rosję*). Polacy w zaborze pruskim, z zaboru pruskiego. Polacy pod pruskim zaborem. Nie mógł patrzeć bez czułości i rozrzewnienia na Z. ubogiej ruchomostki. Koss. Nowy obywatel starych długów gromadzkich płacić nie powinien, ani o stare zabory ma być imowan. Sz. (czy to nie w rosyiskim znaczeniu za awanse, zgóry brane pieniądze, pożyczki? L.). 2. *prawo gwałtu, przemocy, którym ś. powoduje zaborca:* Zaborem włada tą ziemią. Pod zaborem pruskim.

Zabóstwiać, a, ał p. **Zabóstwić.**

Zabóstwianie, a, blm., czynność cz. **Zabóstwiać.**

Zabóstwić, i, ił, nied. **Zabóstwiać** *zapełnić bóstwami:* Pisarze czescy przypuszczali też samę cześć w Czechach, jaka była w Polszcze, tylko że jej szczegóły dokładniej rozpoznali i Olimp czeski mnożniej zabóstwili. Lel.

Zabóstwienie, a, blm., czynność cz. **Zabóstwić.**

Zabrać, zabierze, zabrał, nied. **Zabierać** 1. *wziąć skąd, wziąć z sobą, do siebie, nie zostawić, sprzątnąć, usunąć:* Zabierać hultajów do roboty. L. (=*zajmować*). Zabierz to stąd. (=*weź, sprzątnij, usuń, wynieś*). Zabrano kamienie z drogi (=*zebrano*). Nie mogłem go Z., bom już miejsca w pojeździe nie miał. L. Kiedy będziesz szedł do kuchni, zabierz po drodze i garnek ze stołu. Porozrzucałeś swoje rzeczy po pokoju, zabierzże je stąd. Zabrał rzeczy i wyprowadził ś. (=*pozabierał, zabrawszy je wyniósł ś.*). Złodziej mu wszystko z mieszkania zabrał (=*pokradł*). Zabrała dzieci na przechadzkę. Zabrano go do wojska od matki. Z komu majątek (=*zagrabić*). Kazał Z. ze wszystkich świątyń złoto i srebro (=*pozabierać*). Zabrał skarby skryte, które nalazł. Wuj. (=*przywłaszczył sobie*). Rozesłani naokoło kozacy zabierali po drodze wino, mięsiwa, drób. Niem. (=*porywali, rabowa-*

li, łupili, grabili, kradli). Ojczym wszystko zabrał, a mnie nic nie zostawił. Wirt. *(=zagarnął).* Kraje zabrane=*części Polski wcielone do Rosji, Austrji i Niemiec.* Z. komu co a. wszystko, zagrabić, pobrać do skarbu, na pana, na króla, skonfiszkować. Kn. Z. kogo do kozy, do aresztu, do więzienia *(=zaaresztować go).* Z. kogo do niewoli *(=uprowadzić).* Z. kogo w niewolę, zaplenić. L. Jedni zabrani w niewolą, drudzy byli wyścinani. Odym. Z. syna ze szkół, córkę od męża *(=odebrać, wziąć nazad do domu).* Śmierć mi go zabrała. P. Bóg go zabrał *(=powołał do siebie, wziął z tego świata).* Z. komu broń. Polska leży między dwoma wielkiemi morzami, do których płynie sześć rzek wielkich, zabrawszy w ś. przeszło 140 mniejszych. Świt. *(=przyjąwszy).* Zabiera rzeka pola, łąki i t. d., zalewa rzeka pola, łąki, miasta zabiera. Kn. Woda zabrała mu siano *(=uniosła).* Bystra rzeka, jeżeli wód wyjście wezbraniem sobie uczyni, nieuhamowanym pędem łąki, pola, wsi zabiera i ponurza. L. Nie zabierzesz tyle drzewa na raz *(=nie dasz rady zabrać a. nieporęcznie ci będzie zabrać).* Przen.: To dużo miejsca w wagonie zabierze *(=potrzebuje, zajmie; to jest zbyt duże, aby zabrać do wagonu).* Z. komu czas *(=zająć, zaprzątnąć, zmarnować).* Nie przystoi na skonfederowane stany Z. sobie drogi czas takiemi małościami. Kołł. *(=tracić, trwonić).* Po wieczerzy, nie chcąc zabierać czasu gospodarstwu, udałem ś. wcześnie do stancji na spoczynek. Kras. *(=naprzykrzać ś., przeszkadzać).* **2.** głos=*zabrać ś., aby mówić, zacząć mówić, przemówić, odezwać ś.:* Poseł bracławski, zabrawszy głos, w te słowa mówił. Djar. gr. Pierwszy raz głos mój zabierając w tej tu izbie, zaczynam go od powinnego jw. marszałkowi uszanowania. Djar. gr. Proszę mi nie przeszkadzać, ja głos zabieram. L. **3.** z kim znajomość, przyjaźń = *zawrzeć, zawiązać (zrobić) z kim znajomość, zaznajomić ś., zaprzyjaźnić ś.:* Miałem honor poznać ś. z nim i przyjaźń Z. L. Czemu raczej przyjaźni z nami nie zabierasz, ale z temi ś. bratasz, którzy są nasi nieprzyjaciele? Skar. Nim kto zabierze z kim przyjaźń, powinien ś. długo namyślać, ale zabrawszy, powinien otworzyście z przyjacielem postępować. Pilch. Dziś widzę potrzebę, abyście zabrały z sobą ścisłą przyjaźń. L. *(=abyście weszły w przyjacielskie z sobą stosunki, abyście ś. zbliżyły do siebie przyjacielsko).* **4.** × Z. gust, ochotę = *nabrać gustu, ochoty, zasmakować w czym:* Od Kazimierza W. dopiero Polacy zaczęli gust zabierać do murów. Nar. Z dziecinnych lat wielką ku naukom ochotę zabrałem. L. *(=wzięła mię ochota, przyszła mi ochota).* [Zycąc, zebyście serca ku sobie zabierali *(=zdobywali je sobie).* **5.** [Zabierać] *wziąć:* Kostka (śmierć) kce ónom dusycke do nieba zabirać. **Z. ś. I.** skąd=*wybrać ś. z swojemi rzeczami; wynieść ś., wyjść, odejść:* Rycerka po kilku godzinach spoczynku zabiera ś. od nas. Stasz. Aż kiedy ś. już zabierać miał, powiada mu Maryna: Jasiek, czybyś ś. nie zgodził do nas? Tet. Nie zabierzesz ś. z tylu rzeczami naraz=*nie pomieścisz ich w jednym pakunku w jednym naręczu, na wozie, nie weźmiesz ich naraz.* [Nie chciała go — zabrał ś.]. Tet. Pleonastycznie: Zabrał ś. i poszedł *(=wziął i poszedł).* **2.** z kim=*przysiąść ś. na jego wózek; przyłączyć ś. do kompanji idącego a. idących:* Zabrał ś. z Żydami do Pińczowa. Zabrała ś. wracającą furmanką. Zabiorę ś. z kompanją do Częstochowy. **3.** do czego=*wziąć ś., przystąpić, zebrać ś.:* Pokłócili ś. z sobą i zabierają ś do potyczki. Boh. Jeśli ś. osieł do oślicy nie chce zabierać, obiją mu boki należycie, od tego ś. w nim ogień rozżarza. Kluk. Zabieram ś. do roboty. Zabierać ś. do drogi, w drogę=*gotować ś., szykować ś., pakować ś.* Zabierać ś. w drogę, w pracę, w daremne zamyślenia. Troc. Zabierać ś. do spania. **4.** na co = *zanieść ś. na co, mieć ś. ku czemu, zebrać ś.:* Zabiera ś. na grzmoty. L. Mówił ktoś, że ś. dziś u niego zabiera na wielki bal z muzyką. L. *(=że ś. u niego szykuje).* Czy ś. nie zabiera na nowy bal? nie słychać o jakim pikniku? Zabł. Zabierało ś. na wojnę. Troc. Zabiera ś. na deszcz, na śnieg. Troc. Zabiera mu ś. na febrę. Troc. *(=zapowiada ś. febra)* **5.** × Z. ś. w co=*wzrosnąć, wzmóc ś., nabrać czego:* W wielką ś. to państwo zabrało potęgę. Troc. Krowa ś. w nabiał zabrała. Troc. Oraz w ciało i w nabiał zabierać ś. krowie niepodobna. Haur. **6.** [Zabierać ś.] = *nabierać ciała, tuszy, tyć, pełnieć:* Dziecko będzie ś. zabierać. Prosiak ś. zabiera; podpaszę go na ziemniakach.

× **Zabrać, i,** blm. *brać, bracia, wiara:* U mnie, tam na dole, zbierają ś. ludzie różni, niekiedy nieprzystojne rzeczy prawią; cóż? zwyczajnie Z. kozacza. Jeż.

[**Zabrajec, jca,** lm. **jcy**] p. **Zabraniec.**

Zabraknąć, knie, kł, [**Zabrakować**]: Zabraknie. zabrakło = *zbraknąć, braknąć, nie starczyć, nie wystarczyć, nie stanie:* W drodze zabrakło mu pieniędzy. L. Cierpliwości może Ż z takim człowiekiem. Bieda wam będzie, kiedy ojca zabraknie=*kiedy okaże ś. brak jego, kiedy go nie stanie, nie będzie.*

Zabraknięcie, a, blm., czynność cz. **Zabraknąć.**

Zabrakować, uje, ował I. co=*zaliczyć do braku, wybrakować, wysortować, odrzucić.* L. **2.** [Z.] p. **Zabraknąć.**

Zabrakowanie, a, blm, czynność cz. **Zabrakować.**

× **Zabraniacz, a,** lm. **e,** × **Zabroniciel,** † **Zabrońca** *ten, co zabrania.* L.

Zabraniać, a, ał p. **Zabronić.**

Zabranianie, a, blm., czynność cz. **Zabraniać.**

Zabranie, a I. blm., czynność cz. **Zabrać. 2.** † Z., lm. **a,** † **Zabieranie** gór. *wrobek górniczy przeznaczony do uprzątnięcia:* Na zabraniu pracować. Łab.

[**Zabraniec, ńca,** lm. **ńcy, Zabrajec**] *człowiek, którego dusza na czas pewien bywa zabierana do nieba (bywa w zachwyceniu).*

Zabranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabrać ś.**

† **Zabratać się, a ś., ał ś.** z kim = *zawiązać stosunki braterskie, zbratać ś., pokumać ś., spoufalić ś., zacząć żyć za pan brat.* Przen.: Wszystek ś. był lud prawie ze złością zabratał. Wad.

† **Zabratanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zabratać ś.**

[**Zabrechać, a, ał**] p. **Zabrzechać.**

[**Zabrechanie, a,** blm.] czynność cz. **Zabrechać.**

[**Zabrechtać, a, ał, Zbrechtać, Zabrochać**] *zabłocić, zaszargać, zachlapać, zababrać.*

[**Zabrechtanie, a,** blm.] czynność cz. **Zabrechtać.**

Zabredzenie, a, blm., czynność cz. **Zabredzić.**

Zabredzić, i, ił *zacząć bredzić, zamajaczyć; wpaść w gorączkę.*

Zabrekować, uje, ował kol. *zahamować pociąg kolei żelaznej.*

Zabrekowanie, a, blm., czynność cz. **Zabrekować.**

Zabrnąć, nie, nął, Zabrodzić *brnąc zajść, zapuścić ś., zapędzić ś.:* Zabrnął daleko w wodę. Kn. Rybacy na ryby zabrnęli Troc. Zabrnął w wodę po pas. Troc. Przen.: Zabrnąłeś daleko, dziś wybrnąć nie możesz. Niem. Zabrnąłem w długi po uszy, bez sposobu ratowania ś. L. *(=zakopałem ś.).* W prawo zabrnął z sąsiadami swemi. Rak. *(=zaplątał ś., zawikłał ś., zamotał ś.).* Biedny cyklopie, zawrót cię dotyka, kędyż twój rozum? zabrnął oczywiście. Kniaź. *(=zagrzązł, zawiązł, uwiązł).* Za daleko zabrnąłeś, biedaku. Chodź. Tak zabrnął, że mu niepodobna życie odmienić. Pilch. *(=zagalopował ś., rozhulał ś., rozpuścił ś., rozbisurmanił ś.);* zepsuł ś. tak. Kn.). Gadaj, praw, wrzeszcz; póki chcesz, wszystko to darmo; twoja pani zabrnęła daleko. L. *(=zbyt sobie pozwoliła, puściła ś.).* Zabrnął w złość. Kn. *(=uniósł ś. złością, zapamiętał ś., rozzłościł ś.).* Z. w złość, w długi, w grzechy, w błędy. Troc. Przen.: Nie zabrnie daleko, głęboko, nie głęboki rozum. Kn. *(=niedaleko zajedzie, prochu nie wymyśli).* Nie zabrnie głęboko. Troc. Nie mogłem przypuścić, żeby obywatele byli sposobni Z. tak głęboko. Siem. J. *(=tak ś. zawanturować).*

Zabrnięcie, a, blm., czynność cz. **Zabrnąć.**

[Zabrochać, a, ał] p. **Zabrechtać.**

[Zabrochanie, a, blm.] czynność cz. **Zabrochać.**

Zabroczenie, a, blm., czynność cz. **Zabroczyć.**

Zabroczyć, y, ył *zalać, zawalać krwią, posoką, zakrwawić.*

Zabródek, dka, lm. **dki, Zabrodzie** antr. (genion) *bródka* (mentum).

Zabrodło, a, lm. **a** ?: Grody i podgrodzia słowiańskie, obronne przykopą i zabrodłem. AB.

Zabrodzenie, a, blm., czynność cz. **Zabrodzić.**

Zabrodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabrodzić ś.**

Zabrodzić, i, ił p. **Zabrnąć.** Rej. Z., w bród ś. zapuścić. L. **Z. ś.** *brodząc zatopić ś., zanurzyć ś.:* Jak też to tam (w studni) głęboko: nim ś. wiadro zabrodzi, to aż wzdryga ś. oko. Len.

Zabrodzie, a, lm. **a** antr. p. **Zabródek.**

† **Zabrona, y,** lm. **y** l. *zabranianie, zabronienie, wzbronienie, zakaz:* Jadwiga, żona Kazimierza W., od ojca swego krom wszelakiej zabrony do domu wzięta. Błaż. **2.** *przeszkoda, trudność:* I trzech dni nawet nie dano czasu, a w takich zabronach sejmowi dnia nawet nie naznaczono. Chr.

× **Zabroniciel, a,** lm. **e** p. **Zabraniacz.** L.

× **Zabronicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zabroniciel.**

Zabronić, i, ił, nied. **Zabraniać** czego komu= *nie zezwolić, nie dozwolić na co, wzbronić, zakazać, nie dopuścić czego, nie dać robić czego:* Zabraniam czego komu, nie dopuszczam, nie przypuszczam, nie daję. Kn. Wyjść nie śmiem, kiedy jejmość dobrodziejka zabrania L. Z. mowy ludziom. L. *(=nakazać milczenie).* Moneta bywa odmieniona, abo zabroniona. P. Chel. Z. noszenia broni przy sobie. Lekarze zabronili mu używać trunków. Wydawnictwo zabronione *(=niecenzuralne).* Zawsze woda choremu zabroniona słodsza. Hul. Nieraz łza cicha oko twoje zrosi i tej ci może zabronią. Morav. O, któż mu tu przynajmniej pohulać zabroni? Malcz On pierwszy zabraniał, ażeby ś. chłop przed nim do ziemi nie kłaniał. Mick.

Zabronienie, a, blm., czynność cz. **Zabronić.**

Zabroniony l. im. od **Zabronić. 2.** muz.: Kwinty zabronione p. **Kwinta.**

† **Zabronnie** przys. od **Zabronny.** L.

† **Zabronny** l. *zabroniony, zakazany:* Zabronna niewiadomość w tych bywa, którym panowie bronią uczyć ś. Petr. **2.** *zabraniający.* L. **3.** *mogący być zabronionym:* Lizybona wzięta szturmem staje ś. zwycięzców niezabronnym plonem. Przyb.

Zabronować, uje, ował, nied. × **Zabronowywać** *zawlec broną; bronując zakryć:* Z. kamień na roli. Jak najdrobniej Z. rolą należy, aby ś. bryły rozbiły. Przędz. Jęczmień i owies wpodłuż i wpoprzecz zabronują ś. Kluk.

Zabronowanie, a, blm., czynność cz. **Zabronować.**

× **Zabronowywać, uje, ywał** p. **Zabronować.**

× **Zabronowywanie, a,** blm., czynność cz. **Zabronowywać.**

† **Zabrońca, y,** lm. **y** p. **Zabraniacz.**

[Zabródzenie, a, blm.] czynność cz. **Zabródzić.**

[Zabródzić, i, ił] *biednym uczynić.*

× **Zabróździciel, a,** lm. **e** *ten, co zabróździa a. zabróździł.*

Zabróździć, i, ił *zawlec co brózdami, porobić brózdy na czym, zbróździć, pobróździć co:* Z. pole.

Zabróżdżenie, a, blm, czynność cz. **Zabróżdzić.**

× **Zabruczenie, a,** blm., czynność cz. **Zabruczyć.**

× **Zabruczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zabruczyć ś.**

× **Zabruczyć, y, ył** p. **Zabrudzić.**

Zabrudnić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zabrudzić.**

Zabrudnienie, a, blm. czynność cz. **Zabrudnić.**

Zabrudnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabrudnić ś.**

Zabrudzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zabrudzić.**

Zabrudzanie, a, blm., czynność cz. **Zabrudzać.**

Zabrudzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabrudzać ś.**

Zabrudzenie, a, blm., czynność cz. **Zabrudzić.**

Zabrudzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabrudzić ś.**

Zabrudzić, i, ił, Zabrudnić, Zabrukać, × **Zabruczyć,** nied. × **Zabrudzać,** † **Zabrudzywać** *zanieczyścić brudem, zbrudzić, pobrudzić, ubrudzić, zbrukać, zamorusać, umorusać, zaszmelcować, zafolować,* rub. *zaświnić:* Ustawicznie zbiera i tasuje karty tak, że są zabrudzone. L. Nosił zawój z grubej płachty tak zabrudzony, że już nie można było w nim rozeznać koloru. L. Na czole Romula z pod zabruczonych marszczów wyglądało utrapienie. Stasz. Zabrudzeni w nędzy i mizerji. Wuj. Jako zabrukał w gniewie swym ran córkę sjońską. Bud. (zaćmił. B. G.). Morze okropną falą czarny wiatr zabrudzi. Nar. Baran taki niech jagniąt pstrocina nie zabrudzywa. Otw. Gdy kto ma na skwierk drugich serce zastalone, stan w nim widzi, gangreną członki zabrudzone. Zabł. *(=zaplugawione, zarażone, zapaskudzone).* Cóż ja poczne mizerny grzesznik utroskany, który jestem na duszy wielkością grzechów zabrukany? Kulig. Gdyby nas występki do ubóstwa przywiodły, moglibyśmy ś. tego wstydzić; ale że losem nieszczęśliwym ś. dzieje, niema, coby nam czoło Z. mogło. L. *(=zasromać).* Surdut zabrudzony. Przen.: Sumienie zabrudzone. *(=nieczyste, splamione, skalane).* Z. honor. **Z. ś.** *zanieczyścić ś. brudem, zbrudzić, pobrudzić ś., ubrudzić ś., zbrukać ś., zamorusać ś., pomorusać ś., umorusać ś., zaszmelcować ś., zafo-*

lować ś., zaświnić ś.: U gnuśnego i niedbałego musiałaby ś. i chustka zabrukać. Pim. A gdy wody czerpnie ręką, to mu woda ś. zabrudzi. Wysp.

† **Zabrudzywać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zabrudzić.**

† **Zabrudzywanie, a,** blm., czynność cz. **Zabrudzywać.**

† **Zabrudzywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zabrudzywać ś.**

Zabrukać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zabrudzić.**

Zabrukanie, a, blm., czynność cz. **Zabrukać.**

Zabrukanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabrukać ś.**

Zabrukować, uje, ował *zakryć, pokryć brukiem, wybrukować, wymościć brukiem*: Z. podwórze.

Zabrukowanie, a, blm., czynność cz. **Zabrukować.**

Zabrunatnić, i, ił *zafarbować, zapuścić brunatnym kolorem, zamalować na brunatno, zbrunatnić.* **Z. ś., Zabrunatnieć** *zajść, powlec ś. kolorem brunatnym, zbrunatnieć.*

Zabrunatnieć, eje, ał p. **Zabrunatnić.**

Zabrunatnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zabrunatnić. 2.** czynność cz. **Zabrunatnieć.**

Zabrunatnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabrunatnić ś.**

Zabrykać, a, ał *zacząć brykać.*

Zabrykanie, a, blm., czynność cz. **Zabrykać.**

Zabrylantowieć, eje, ał *zabłyszczeć brylantami*: Z za powiek jego wystąpiło łez kilka, zabrylantowiały i spadły. Jeż. Łzy zabrylantowiały na rzęsach, lecz je w sobie stłumiła. Jeż.

Zabrylantowienie, a, blm., czynność cz. **Zabrylantowieć.**

Zabryzgać, a, ał, × **Zabryzgnąć,** nied. **Zabryzgiwać** *zapryskać, popryskać, zachlapać, zachlastać, zaszargać, uszargać, zbryzgać, obryzgać, pobryzgać*: Z. krwią. **Z. ś.** *zapryskać ś., popryskać ś., zachlastać ś., zachlapać ś., zaszargać ś., obryzgać ś., pobryzgać ś.*: Wyszedszy na ulicę, dusić ś. trzeba od kurzawy lub Z. ś. błotem. L. Nie można ś. było dostać suchą nogą do ratusza, trzeba ś. było na koniu babrać i zabryzgiwać. Koź.

Zabryzganie, a, blm., czynność cz. **Zabryzgać.**

Zabryzganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabryzgać ś.**

Zabryzgiwać, uje, iwał i **Z. ś.** p. **Zabryzgać ś.**

Zabryzgiwanie, a, blm., czynność cz. **Zabryzgiwać.**

Zabryzgiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabryzgiwać ś.**

× **Zabryzgnąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zabryzgać.**

× **Zabryzgnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zabryzgnąć.**

× **Zabryzgnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zabryzgnąć ś.**

[**Zabryzgować, uje, ował**] p. **Zabrzasknąć.** Pc.

[**Zabryzgowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zabryzgować.**

× **Zabrzasknąć, knie, knął, knęła a. kła,** × **Zabrzasnąć,** nied. [**Zabryzgować**] *zajaśnieć brzaskiem, zaświtać*: Aż ranek zabrzasknie. Krasiń. Słońce na wschodzie zabrzasło. Berw. Gwiazda zabrzasła. Berw.

× **Zabrzasknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zabrzasknąć.**

× **Zabrzasnąć, śnie, snął, snęła a. sła** p. **Zabrzasknąć.**

× **Zabrzaśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zabrzasnąć.**

Zabrząkać, a, ał p. **Zabrzdąkać.**

Zabrząkanie, a, blm., czynność cz. **Zabrząkać,** *zabrzdąkanie.*

Zabrząknąć, nie, nął p. **Zabrzdąkać.**

Zabrząknięcie, a, blm., czynność cz. **Zabrząknąć,** *brzdąknięcie.*

Zabrzdąkać, a, ał, Zabrząkać, Zabrząknąć w co, na czym **1.** *zacząć brzdąkać; wydobyć brzęk, brzdąknąć*: Z. na strunie = *uderzyć w strunę.* Podobieneś do garca niewypalonego, w który gdy, próbując go, zabrząkasz, nic a nic dźwięku nie da. Opal. **2.** *zagrać byle jak na (fortepianie, gitarze, lirze, harfie, cymbałkach), zabrzęczeć.*

Zabrzdąkanie, a, blm., czynność cz. **Zabrzdąkać.**

[**Zabrzdęczeć, y, ał**] *wydać brzęk, zabrzęczeć*: Niech mi jesce lepiej w fartusku zabrzdęcy (= *niech ś. więcej zbierze pieniędzy*).

[**Zabrzdęczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zabrzdęczeć.**

† **Zabrzechać, a, ał,** † **Zabrzechtać,** † **Zabrzechotać,** [**Zabrechać**] *zaszczekać.* L.

† **Zabrzechanie, a,** blm., czynność cz. **Zabrzechać.**

† **Zabrzechotać, oce** a. **ocze, otał** p. **Zabrzechać.** L.

† **Zabrzechotanie, a,** blm., czynność cz. **Zabrzechotać.**

† **Zabrzechtać, ce, tał** p. **Zabrzechać.**

† **Zabrzechtanie, a,** blm., czynność cz. **Zabrzechtać.**

Zabrzeg, u, lm. i, **Zabrzeże,** [**Zabrzyg**] *powierzchnia zawarta między brzegiem rzeki a wyższym gruntem, do którego zalew dochodzić może*: Płaski Z. W przykrych zabrzegach zakradszy ś., wiele Moskwy pieszej wozy przeprawujące ś. w tyle ogarnęła. Tw. [Zábrzyg, występ w wodę brzegów lądowych. Pc.]

Zabrzeże, a, lm. **a** p. **Zabrzeg.**

Zabrzeżny przym. od **Zabrzeg, Zabrzeże.**

† **Zabrzeżysto** przys. od **Zabrzeżysty**: Nilu, płyniesz z kraju południego Z. Bardz.

† **Zabrzeżysty** *mający wysokie, przykre brzegi.* L. Rzeka ta wązka wprawdzie, jedno że zabrzeżysta bardzo i głęboka. Biel. M. Puścili ś. wszyscy w pław przez rzekę Styr, głęboką i zabrzeżystą. Pask. Z. Dunaj. Bardz. Tam rzeka Marsjasz zabrzeżysta płynie. Bardz.

Zabrzęczeć, y, ał, Zabrzęknąć, Zabrząknąć, Zabrząkać 1. *wydać brzęk, zacząć brzęczeć, brząknąć, zadźwięczeć, zadzwonić, zabrzmieć*: Klawisze zaklapały znowu, struny zabrzęczały. Orzesz. Zabrzęczały podkówki. Dzwonek u bramy kamienicznej zabrzęczał. Bał. Szabla mu zabrzękła. Sienk. Oderwał miecz, aż stalna zabrzękła popręga. Syrok. **2.** a. **Zabrzdąkać** *wydobyć brzęk, brząknąć, brzdąknąć*: Trzosem zabrzęczał. Mick. Węgier zabrzęczy w ostrogi. Pol. Przen: *zagrać licho (na fortepianie, na gitarze, na lirze).*

Zabrzęczenie, a, blm., czynność cz. **Zabrzęczeć.**

Zabrzęknąć, knie, knął, nęła a. **kła** p. **Zabrzęczeć.**

Zabrzęknięcie, a, blm., czynność cz. **Zabrzęknąć.**

× **Zabrzmić, i, ił** *sprawić, że zabrzmi, że wyda brzmienie*: Podobno raz ostatni pieśń o mnie zabrzmicie. Słow. (= *zaśpiewacie, zanucicie*).

1. Zabrzmieć, i, ał, † **Zabrznieć 1.** *zacząć brzmieć, wydać brzmienie, rozlec ś., rozbrzmieć, zagrzmieć*: Zabrzni zwięk trąby. B. Sz. Organy, trąby zabrzmiały. Usta wszystkich zabrzmiały pieśnią. Zawias ruchem drzwi zabrzmiały. Huł. (= *zaskrzypiały, odezwały ś.*). Bóg wysłuchywa modlitwy nasze zdaleka, t. j., nim zabrzmią. Poe.

Niechaj kochana, wybrana wśrzód wiela, w twych pieśniach wdzięcznych nam zabrzmi Bragela. Kras. Zabrzmiał huk po lesie. Troc. Głos jego zabrzmiał *(= dał ś. słyszeć)*. Kto usłyszy, zabrzmi mu w obu uszach jego. B. G. (zadzwonią mu obie uszy. Bud.). [Dał jej kieluszek jedyn, drugi... aż babie dobrze w cubku zabrzmiało]. Wojny tureckiej pogróżka po wszystkiej ziemi naszej zabrzmiała. Kłok. *(= rozeszła ś., gruchnęła)*. Wrzask radości zabrzmiał w przestworzach świata. Mo. Zabrzmiała na okrytej kirem trąbie sława. Tremb. 2. *oddać, wyrazić brzmieniem, zagrać głośno:* Siadł do klawikordu i zabrzmiał poloneza. Zabrzmij jego pochwały. Niechaj Orfeusz zabrzmi w struny swoje, by melodyjne były wiersze moje. Auszp. Uderzcie w huczne kotły, zabrzmijcie w waltornie, w krzykliwe trąby, surmy, a gładko i sfornie. Nar. Zabrzmią państwa pieśń wesołą. Troc. Bardowie niech mi zabrzmią na arfach. Kniaź.

2. **Zabrzmieć, eje, ał,** nied. **Zabrzmiewać** *zajść nabrzmiałością, zapuchnąć, nabrzmieć, napuchnąć:* Zabrzmiała mu cała twarz. *L.*

I. Zabrzmienie, a, blm., czynność cz. **I. Zabrzmieć.**

2. **Zabrzmienie, a,** blm., czynność cz. 2. **Zabrzmieć.**

Zabrzmiewać, a, ał p. 2. **Zabrzmieć.**

Zabrzmiewanie, a, blm., czynność cz. **2. Zabrzmiewać.**

† **Zabrznieć, i, ał** p. **I. Zabrzmieć.**

† **Zabrznienie, a,** blm., czynność cz. **Zabrznieć.**

Zabrzydzać, a, ał p. **Zabrzydzić.**

Zabrzydzanie, a, blm., czynność cz. **Zabrzydzać.**

Zabrzydzenie, a, blm., czynność cz. **Zabrzydzić.**

Zabrzydzić, i, ił, nied. **Zabrzydzać** *zanieczyścić, zapaskudzić, zaplugawić:* Całąś wodę zabrzydził trupami. Ml. Ten piękny okaz rodzaju owadu niejedną zabrzydza grzędę. Krasz.

[**Zabrzyg, u,** lm. **i**] p. **Zabrzeg.** Pc.

Zabsorbować, uje, ował p. **Zaabsorbować.**

Zabsorbowanie, a, blm., czynność cz. **Zabsorbować.**

× **Zabuchać, a, ał,** × **Zabuchnąć I.** *buchając (= uderzając) zagasić (ogień), zabić (kogo):* Z. kogo kijem. 2. *zacząć buchać, wybuchnąć, buchnąć.* 3. *zbuchać, spałaszować, sfutrować, spucować, ściwczyć, zmieść z miski.*

Zabuchanie, a, blm., czynność cz. **Zabuchać.**

× **Zabuchnąć, nie, nął** p. **Zabuchać.**

× **Zabuchnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zabuchnąć.**

Zabuczeć, y, ał I. *zahuczeć basowym głosem:* Skrzypek w lot pochwycił melodję, klarnecista mu pomógł, a basy w takt zabuczały. Sew. [W lesie było, liście miało, przyszło do wsi, zabuczało (= basy)]. 2. *zacząć buczeć, zabeczeć, zapłakać.*

Zabuczenie, a, blm., czynność cz. **Zabuczeć.**

[**Zabud, u,** blm., **Zabudź**], × **Zabyt** *zapomnienie, niepamięć:* Na Z. mi daj, babo, aby mi ona z oczów zeszła! Krasz.

[**Zabudko, a,** lm. **owie**] m. *człowiek łatwo zapominający, słabej pamięci, zapominalski.*

† **Zabudnić, i, ił** *zaprzątnąć, zająć, zatrudnić:* J. kr. mość, będąc zabudnion ciężkiemi chorobami swemi... Mac S.

† **Zabudnienie, a,** blm., czynność cz. **Zabudnić.**

Zabudowa, y, blm. *całokształt budynków zajmujących dane miejsce, zabudowania:* Skromny drewniany domek, otoczony szczupłą gospodarską zabudową

Zabudować, uje, ował, nied. **Zabudowywać I.** *zająć budynkami, zapełnić budowlami:* Z. grunt, budowaniem zaprózнić. Kn. Zabudował wszystek grunt, plac. Troc. Jam rabuś, mówił tam ktoś do pogromcy świata, że pod memi żaglami pływa jedna bata, a tyś bohatyr żadnym niezrównany czasem, żeś pływającym morze zabudował lasem. Nar. Ziemia, którą ojcowie nasi przybytkami Twemi zabudowali. Wor. Z. plac, miasto. 2. *budując zasłonić:* Z. okna sąsiadowi. Kn. *(= budowlą swoją odjąć jego domowi światło)*. Z. okna, światłość sąsiadowi. Troc. 3. kogo = *opatrzyć go w budynki, wystawić mu potrzebne budynki:* Wyposażył go, zabudował, opatrzył inwentarzem. **Z. ś. I.** *wzmóc ś. w budynki:* Za Wacława zabudowało ś. w mury miasto Kraków. Nar. Miasto pięknie zabudowane. 2. *wznieść sobie potrzebne budynki, pobudować ś.:* Zabudowałem ś. w tym folwarku.

Zabudowanie, a I. blm., czynność cz. **Zabudować. 2.** lm. **a,** [**Zabudynek**] *budynki, budowle, stanowiące całość, zabudowa:* Obeszliśmy wszystkie gospodarskie zabudowania. Koss.

Zabudowanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zabudować ś.**

Zabudowywać, uje, ywał i Z. ś. p. **Zabudować.**

Zabudowywanie, a, blm., czynność cz. **Zabudowywać.**

Zabudowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabudowywać ś.**

[**Zabudynek, nku,** blm.] p. **Zabudowanie.**

[**Zabudź, i,** blm.] p. **Zabud.**

Zabujać, a, ał, I. czym = *bujając zaruszać, zacząć bujać, zakołysać, zachwiać, zakiwać, zamachać, zahuśtać:* Wiatr zabujał gałązką. **2. a.** × **Z. ś.** *bujając zapędzić ś.; wzbić ś., poszybować aż dokąd:* [Hej, zabujały siwe łabędzie po wodzie!]. **Z. ś. I.** *bujając zaruszać ś., zacząć bujać ś., zakołysać ś., zachwiać ś., zakiwać ś., zahuśtać ś.* **2.** *zahulać ś.* Gdzieżeś ty ś. zabujał, żeś na noc nie przyszedł?

Zabujałość, i, lm. **i** rz. od **Zabujały.** Przen.: Było upodobanie w jałowych, cienkich, jak pajęczyna, zabujałościach. Wiszn. (?).

Zabujały *który ś. zabujał.*

Zabujanie, a, blm, czynność cz. **Zabujać.**

Zabujanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabujać ś.**

Zabulgotać, oce a. ocze, otał I. p. **Zabełkotać:** Że czas przeszedł, więc znowu kamień zamknął s., aż zabulgotało w potoku. Prus. 2. *zaburczeć, zaglukać, zakruczeć:* Zabulgotało mu w brzuchu.

Zabulgotanie, a, blm., czynność cz. **Zabulgotać.**

Zabulkotać, oce a. ocze, otał p. **Zabełkotać:** Do ust przytknął, przechylił—zabulkotało, i podał ją przez stół Musakiemu. Jeż.

Zabulkotanie, a, blm., czynność cz. **Zabulkotać.**

[**Zabundziuszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zabundziuszyć.**

[**Zabundziuszyć, y,ył**] *nakłaść szmat, nastrzępić.* Przen.: Zabundziuszone niebo = *zachmurzone.*

Zaburczeć, y, ał I. a. † **Zaburdać** *zacząć burczeć, burknąć, zawarczeć, zawarknąć:* Pies nie zaszczekał, tylko zaburczał. **2.** *zakruczeć, zaglukać, zabulgotać:* Zaburczało mi w brzuchu.

Zaburczenie, a, blm., czynność cz. **Zaburczeć.**

† **Zaburdać, a, ał** p. **Zaburczeć.** L.

† **Zaburdanie, a,** blm., czynność cz. **Zaburdać.**

[**Zaburmaszystość, i,** blm.] rz. od **Zaburmaszysty;** Z. pannie nie przystoi. Wal.

[**Zaburmaszysty**] **I.** *zaperzony, nadęty, nieukontentowany.* **2.** *zamaszysty, pewny siebie, śmiały, wyzywający:* Ależ u tego pana mina zaburmaszysta. Wal.

[**Zaburmaszyście**] przys. od **Zaburmaszysty**: Wszedszy, Z. wszystkim ś. ukłonił. Wal.

Zaburtować, uje, ował fl. *burtując zawiązać, założyć:* Na hys, gdy wiatr dobry ku górze, aby do góry żagiel i za warkocz i za tratew ciągnęli i one zaburtowali i zahalzowali podług potrzeby. Haur.

Zaburtowanie, a, blm., czynność cz. **Zaburtować.**

Zaburzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaburzyć.**

Zaburzanie, a, blm., czynność cz. **Zaburzać.**

Zaburzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaburzać ś.**

Zaburzenie, a, I. blm., czynność cz. **Zaburzyć. 2.** lm. **a, Zaburzenie ś.,** † **Zaburzka** *zamieszka, wzburzenie, burza, zamęt, wrzenie, ruchawka, rozruch, burda, niepokój, awantura, brewerja, rewolucja:* Gdy ś. Krzyżacy do zamku przybliżali, takie ś. Z. w powietrzu stało, iż jeden drugiego przed kurzawą ani widzieć, ani przed grzmotem słyszeć mógł. Stryjk. Po smętku wesele, a po wielkim zaburzeniu rado jasno bywa. Rej. Z. nieba, morza. Troc. Z. w mieście. W srogim teraźniejszym zaburzeniu ojczyzny. Troc. **3.** patol. (perturbatio) *zakłócenie czynności fizjologicznej:* Z. czuciowe: brak czucia, bezczułość (anaesthesis), przeczulica (hyperaesthesis), zboczenie czucia (mrowienie, ziębienie i t. d.) (paraesthesis). Z. krążenia, oddychania. Z. odżywiania a. odżywcze, np. w tkance, wskutek organicznych a. czynnościowych zachorowań układu nerwowego, zaburzenia odżywcze nerwowe (trophoneuroses). Z. ruchu, ruchowe. Z. trawienia, niestrawność (dyspepsia), trudne trawienie. Z. w żołądku. Zaburzenia porodu, zależące od płodu.

Zaburzenie się, a ś., blm., niek. **Zaburzenie** czynność cz. **Zaburzyć ś.**

† **Zaburzka, i,** lm. **i** p. **Zaburzenie:** Czasu wieczornego alić oto Z., a rano tedy ś. nie ostoją. Leop. (czasu wieczornego nastąpi trwoga. B. G.). Ubożuchna, zaburzką znędzona, bez wszelakiej pociechy. Leop. (wichrem rozmiotana. B. G.). Z bezpiecznym a wesołym sumnieniem stać będziesz, ani przeszłych, ani przyszłych zaburzek, ani żadnych niebezpieczności świata ś. bojąc. Rej.

Zaburzliwie przys. od **Zaburzliwy.** L.

Zaburzliwy *skory, łatwy do zaburzenia; burzliwy, wichrowaty, niespokojny, czupurny, awanturniczy, prędki, popędliwy:* Człowiek Z. L. (=*skłonny do rozterek*). Płyn Z. (=*łatwo burzący ś.* Sł. wil.). Rozpustna rzecz jest wino, a zaburzliwe pijaństwo. Leop. (trwożliwe. Leop.; wino czyni pośmiewcę, a napój mocny zwajcę. B. G.).

Zaburzyć, y,ył, nied. **Zaburzać I.** *wzburzyć, zawichrzyć, zaniepokoić, zamieszać, zamącić, sprowadzić wrzenie, zakłócić, poruszyć:* Z. powietrze, kraj. Srogie wiatry zaburzyły morze. Troc. Mogłam gromy stanowić, morzem zaburzyła bez wiatrów i znowum je z burzy uciszyła. Bardz. Całe tym zaburzył państwo. Troc. **2.** [Z., **Z. ś.**] *zastukać, zakołatać, dobijać ś. do bramy w nocy:* Zajdę niespodzianie, zaburzę do drzwi. Ork. **Z. ś.** *wzburzyć ś., zapienić ś., zawrzeć, zakotłować ś., zagotować ś., poruszyć ś., zaniepokoić ś.:* Zaburzyło ś. mleko w szkopku przy dojeniu. Zaburzyło ś. w powietrzu, na morzu. Zaburzyło ś. na śnieg, na deszcz. Troc. Czasy nasze są jako burzliwe morze, które, gdy ś. kęs uspokoi, nadobnie jest na nie patrzyć, ale gdy ś. zaburzy, tedy też za djabła stoi. Rej. Plusk ogromny, zaburzyła ś. fala, zbielił ś. bałwan, kaskadą prysł ponad kaliny. Sts. Ledwo ś. w Inflantach szwedzka zaburzyła wojna, zaraz ś. do obozu wyprawił. Nar. Na ten ogłos wszystkie ś. zaburzyło miasto. Troc.

[**Zabutnieć, eje, ał**] *zabutwieć, zacząć gnić, butwieć:* Kopica siana już zabutniała w środku.

[**Zabutnienie, a,** blm.], czynność cz. **Zabutnieć.**

Zabutwiały *który zabutwiał, zbutwiały:* Zabutwiała trupa. Garcz. Zabutwiała zbroja. Wor.

Zabużanin, a. lm. **anie** *mieszkaniec z za rzeki Bugu, a. z za Bugu pochodzący.*

Zabużański *mieszkający a. znajdujący ś. za rzeką Bugiem.*

† **Zaby** przys. *czyby, czyliby.* Glicz.

[**Zabycenie, a,** blm.], czynność cz. **Zabycyć.**

Zabycie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zabyć. 2.** czynność cz. **Zabyć ś.:** Wróżka Dzizyna była od wścieklizny, od zabycia.

[**Zabycyć, y,ył**] *zawalać:* Z. chustke.

† **Zabyć, zabędzie, zabył,** [**Zabyć**], nied. † **Zabywać,** [**Zabywać**] **I.** *zapomnieć, przepomnieć, wypuścić z pamięci.* Km. Zabywać, słowo ruskie. Dudz. Zabawie ś. i robotom jego przypatruję, gdzie pomylił, gdzie czego zabył, pokazuje. Ustrz. Zabędziesz, zapomnisz. Rej. Musiał, jakby po latach wielu zadomowienia, znowu do młodszych lat, zabytych obyczajów powrócić. Krasz. Jakieś pradawne, zabyte duchów pohulanki. Ork. **2.** *puścić w niepamięć, wybić sobie z głowy, z myśli, zbyć z pamięci, otrząsnąć ś. z czego:* Frasunku lubo snem swobodnym, lubo będę zabywał śpiewaniem łagodnym. Szymon. Pieśniami i winnym trunkiem zabywaj złego z frasunkiem. Min. Wczoraj, czekając na twe obietnice i zabywając niejako tęsknice, napisałem ci rym ten. Kochan. Wdzięczne twoje multanki, kiedy grasz, Węda, w lesie zabywając Hanki... Kochan. Polska życznością przedziwną dobrej myśli nam dodaje, tym samym frasunku zabywa. Jan. Frasunków głównych grą zabywał. Żebr. (=*oddalał je od siebie*). Hipokrates nocne pragnienie zabywać snem każe. Petr. **3.** [Z.] *pozostać gdzie, odłączywszy ś. od towarzystwa.* † **Z. ś.,** [**Z. ś.**] **I.** *wściec ś.* B. Sz. Gdy ś. bydło zabywa, zadawać mu na to drzewa cisowego, naskrobawszy w chlebie. Haur. [Pies zabył ś.]. **4.** [Zabywać ś.] *zapierać ś., przeczyć.* **5.** [Zabywać ś.] **zł.** *być, znajdować ś.:* Zabywa ś. tam co klawego.

Zabystrzenie, a, blm, czynność cz. **Zabystrzyć.**

Zabystrzyć, y,ył poet. *zrobić bystrym, bystrzejszym, zaostrzyć:* Wspaniały orle, ktoć zabystrzył oko, żeś jeden wejrzał w to słońce głęboko? Mias.

× **Zabyt, u,** blm., p. **Zabud:** Przeszłości Z. Węg.

Zabytek, tku, lm. **tki I.** *rzecz pozostała po dawnych czasach, szczątek, pozostałość, pomnik:* Człowiek ten jest ostatnim zabytkiem starych czasów. Pieśń św. Wojciecha najdawniejszym jest poezji w języku polskim zabytkiem. Wg. Szczątki starożytnego Rzymu są to zabytki dawnej jego wielkości. L. Zabytki języka polskiego z wieku XIII. Zabytki pogaństwa. Włochy więcej dostarczają zabytków starożytnych, jak cała Europa, a im więcej onych odkopują, tym więcej ś. umiejętność rozszerza. L. Sąć jeszcze

gdzieniegdzie zabytki trwałości dawnej. Kras. Należałem do zbierania tych najdroższych, bo najrzadszych literatury zabytków. L. Są zabytki cenniejsze od złota. Pol. Wiele po dziś dzień jeszcze jest w swiecie rzeczywistym zabytków poganskich. Mał. Niechaj między żołnierzy rozda swój Z. Dm. (*resztę majątku*). Zabytki organiczne w królestwie kopalnym zgromadzone. Sniad. J. (*wykopaliska*). 2 gór. *pole kopalni nad wymiar zdymające*, † o p e r s a ł. Łab

Zabytkowo przys. od **Zabytkowy**: Cenne historycznie i Z. pamiątki.

Zabytkowy przym. od **Zabytek**: Posąg Joanny d'Arc posiada wartość nie tylko artystyczną, ale i zabytkową. Gmach Z.

Zabyty I. im. od **Zabyć**. 2. [Z.] *łatwo zapominający, słabej pamięci, zapominalski*: Jam taka zabyta. Mam taką zabytą głowę. 3. [Z. pies] = *uciekły pies*.

Zabywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zabyć**.

Zabywanie, a, blm., czynność cz. **Zabywać**.

Zabywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zabywać ś.**

Zabzdurzenie, a, blm., czynność cz. **Zabzdurzyć**.

Zabzdurzyć, y,ył *zacząć bzdurzyć, wyrwać ś. z bzdurstwem; bzdurząc zamącić, zawrócić komu głowę: zagadac go głupstwami, zamydlić mu oczy, zabałamucić, obałamucić go, odurzyć, oszołomić bzdurstwami*.

[**Zabzdycenie się, a ś.,** blm.], czynność cz. **Zabzdycyć ś.**

[**Zabzdycyć się, y ś.,ył ś.**] *zachmurzyć ś.*: Zabzdyczyło ś. = zachmurzyło ś. Dyg.

Zabździany I. im. od **Zabździeć**. 2. gm. *niewyraźny, blady, nieczysty, zamglony, mdły, zaspany*: Światło zabździane. Oczy zabździane.

Zabździć, i, ił *bździnami zapełnić, zanieczyścić*: Z. powietrze.

Zabździeć, i, ał *bzdnąć, zacząc bździeć*, rub. *zakadzić, zesmrodzić ś.*

Zabździenie, a, blm. I. czynność cz. **Zabździeć**. 2. czynność cz. **Zabździć**.

I. Zac I. p. **Zacz**. 2. [Z.] *człowiek zacny, poczciwiec* (a. ir.: *nicpoń*).

2. Zac, u, lm. **e** druk. = a) *komplet czcionek, w którym ilosc poszczególnych liter w takim zostają do siebie stosunku, jak tego wymaga dany język, dana pisownia*. b) *część tekstu przygotowana do druku po złożeniu jej z czcionek*. 2 myd. *partja zrobionych świec (8 prątków)*: Zrobiłem dwa zace świec. 3. garb., p. **Przesypka**.

[**Zacabanić, i, ił**] *zabłocić, nanieść błota nogami*.

[**Zacabanienie, a,** blm.], czynność cz. **Zacabanić**.

Zacacać, a, ał *zapieścić, rozpieścić*: Goniąc same (kobiety) za cackami, zacacały swiat i zrobiły to, że mężczyźni wolą być cacami, jak ludźmi. Jeż

Zacacanie, a, blm., czynność cz. **Zacacać**.

Zacałować, uje, ował, nied. **Zacałowywać** *pocałunkami jakoby zamęczyć na śmierć*: To go zacałowywała na śmierć, to gotowa była tłuc. Spas.

Zacałowanie, a, blm., czynność cz. **Zacałować**.

Zacałowywać, uje, ywał p. **Zacałować**.

Zacałowywanie, a, blm., czynność cz. **Zacałowywać**.

Zacapić, i, ił, † **Zaczapić,** [**Zaczapić**] *capnąwszy zatrzymać, zachwycić; capnąć, przyłapać, przycapić, zagarnąć, zagrabić, zachapać, załapać, złapać, chapnąć, przytrzymać*: Żerdziami haczystemi zaczapia Brud. Który swojego nadtracił, wnet spokojnego znajdzie, wilczym prawem obwinuje, aby jedno zaczapić. Gil. Ci piętnaście set koni Moskwie porazili i wojewodę tegoż wojska zaczapili. Kochan. Wyciąga po worek rękę, Orgon go umyka, oj, żeby to złotko Z.! L. Szlachcic pszenicę wszystkę przedał, jam zaś te pieniądze zacapił, i jeszcze mi swoich pożyczył. L. Parę miljoników dobrze jest Z., przynajmniej długi człeka nie będą już trapić. Niem. Zacapiłem mu te pieśni, gdy ś. do Amarylidy kwapił. Nagur. Nim nas ront zacapi, rozbieżym ś. Mick.

Zacapienie, a, blm., czynność cz. **Zacapić**.

[**Zacąły**] p. **Zacząć**.

[**Zacąm**] p. **Zaczym**.

[**Zacek, cka,** lm. **cki**] p. **Zak**.

Zacembrować, uje, ował, × **Zacębrować** *zakryć, założyć, zaprawić cembrowiną*.

Zacembrowanie, a, blm., czynność cz. **Zacembrować**.

Zacenić, i, ił, † **Zaczenić,** † **Zaczynić** I. *zapowiedzieć zgóry cenę czego, szczeg. wysoką, zażądać wiele za co*: Może cokolwiek ustąpić z tego, co zaceniła. L. 2. *ocenić, otaksować, oszacować, osądzić*: Drogo zaceniono te nędzne występki nasze. Rej. Żonę poczciwą nazywa Pan okrasą domu męża swojego, powiadając, iż niezaceniona nigdy zapłata jej. Rej. (= *nieoszacowana*). Szkoda igrać z fortuną, choć tanio zaceni.

Zacenienie, a, blm., czynność cz. **Zacenić**.

× **Zacerklować, uje, ował** p. **Zacyrklować**. L.

× **Zacerklowanie, a,** blm., czynność cz. **Zacerklować**.

Zacerować, uje, ował, × **Zacyrować** *cerując zaprawić, zarobić*: Z. dziurę w pończosze.

Zacerowanie, a, blm., czynność cz. **Zacerować**.

× **Zacębrować, uje, ował** p. **Zacembrować**. L.

× **Zacębrowanie, a,** blm., czynność cz. **Zacębrować**.

[**Zacha, y,** lm. **y**] I. *ubranie, ubiór*: Zachy (= *rzeczy*). 2, *sprzęt, mebel*: Zachy (= *rzeczy*).

[**Zachachmęcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zachachmęcić**.

[**Zachachmęcić, i, ił**] *zarzucić, zawieruszyć, zaprzepaścić w sprawionym przez ś. chachmęcie*: Przewracając w szufladzie, zachachmęcił mi gdzieś rękawiczki.

[**Zachachulenie, a,** blm.] czynność cz. **Zachachulić**.

[**Zachachulić, i, ił, Zachocholić**] *ukryć, zataić, zapodziać, zarzucić, zagubić*.

Zachacie, a, lm. **a** *miejsce za chatą a. za chatami*: Kilka set ich, z łuki ś zakradając, po zachaciu nadbiegali, strzelając, a potym s. za chaty a. chałupy ustępowali. Papr.

× **Zachaczenie, a,** blm., czynność cz. **Zachaczyć**.

× **Zachaczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachaczyć ś.**

× **Zachaczyć, y,ył** p. **Zahaczyć**.

Zachadzać, a, ał p. **Zajść**.

Zachadzanie, a, blm., czynność cz. **Zachadzać**.

† **Zachałem,** † **Zahałem,** [**Zahałem, Zagałem**] przys. *ogółem, wogóle, hurtem, razem, ryczałtem, bez różnicy, bez wyjątku, w rumel*: Wszystkich siekł Z. Godzieneś, ty ogniu, nie podłe warsztaty, ale najjaśniejsze palić majestaty, godzieneś przednie trony, berła, jabłka, korony swoim zapałem topić zahałem. Zim. Nie przepuścił Tatarzyn białej płci ani dziatkom małym, niby w lesie gęstym drwa, siekł wszystkich Z. Zim.

[**Zachałować, uje, ował**] *chciwić ś.*

[Zachałowanie, a, blm.] czynność cz. **Zachałować.**

[Zachałowny] *chciwy.*

[Zachamącenie, a, blm.] czynność cz. **Zachamącić.**

[Zachamącić, i, ił, Zachamęcić, Zachamencić, Zachameńdzić, Zachańdryczyć, Zahatrać, Zachatrać] *zarzucić, zaprzepaścić, zapodziać, zagubić.*

[Zachamencenie, a, blm.] czynność cz. **Zachamencić.**

[Zachamencić, i, ił] p. **Zachamącić.**

[Zachament, u, lm. y] *przesąd, zabobon.*

[Zachameńdzenie, a, blm.] czynność cz. **Zachameńdzić.**

[Zachameńdzić, i, ił] p. **Zachamącić.**

[Zachamęcenie, a, blm.] czynność cz. **Zachamęcić.**

Zachamęcić, i, ił] p. **Zachamącić.**

[Zachamować, uje, ował] zl. *schować, zamknąć:* Z. coś do kwaczu. Estr.

[Zachamowanie, a, blm.] czynność cz. **Zachamować.**

[Zachantrupić, i, ił] *zabić, uśmiercić:* A niech cię tam zachantrupią. Dzk.

[Zachantrupienie, a, blm.] czynność cz. **Zachantrupić.**

[Zachańdryczenie, a, blm.] czynność cz. **Zachańdryczyć.**

[Zachańdryczyć, y,ył] p. **Zachamącić.**

Zachapać, pie, pał, Zahapać, × **Zachopić, Zachapnąć** *chapnąwszy zająć, zatrzymać; zacapić:* Jak którą która goniła, zachopił palce u nóg i sztychem w ziemi je zatopił. Żebr.

Zachapanie, a, blm., czynność cz. **Zachapać.**

[Zachapić, i, ił] *przywłaszczyć sobie:* Ksiądz wszyćko zachapił.

[Zachapienie, a, blm.] czynność cz. **Zachapić.**

[Zachapnąć, nie, nął] p. **Zachapać**; *zabrać z chciwością, przywłaszczyć sobie, zagrabić.*

[Zachapnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zachapnąć.**

[Zacharapcenie, a, blm.] czynność cz. **Zacharapcić.**

[Zacharapcić, i, ił, Zacharapczyć] *zabrać, wziąć gwałtem, ściągnąć co komu.*

[Zacharapczenie, a, blm.] czynność cz. **Zacharapczyć.**

[Zacharapczyć, y,ył] p. **Zacharapcić.**

Zacharczeć, y, ał, Zacharkać *charknąć, odezwać ś. charczącym głosem:* Zacharkał: puść go! Słow. Gruchnął raz, drugi buzdyganem, watażka zacharczał i spadł z konia. Sienk. Siec ich, rznąć do ostatniego! zacharkał pułkownik.

Zacharczenie, a, blm., czynność cz. **Zacharczeć.**

[Zacharduszka, i, lm. i] bot. = **Rosiczka** (drosera).

Zacharkać, a, ał l. p. **Zacharczeć, 2.** *charcząc zaplugawić flegmą.*

Zacharkanie, a, blm., czynność cz. **Zacharkać.**

[Zacharować, uje, ował] koło kogo, koło czego= *uwijać ś., tańcować, kręcić; nadskakiwać, asystować komu:* Pies w obiad zacharuje koło stołu. Coś koło niej zacharuje!

[Zacharowanie, a, blm.] czynność cz. **Zacharować.**

[Zacharywać, a, ał] *wkręcać ś. w czyją łaskę.*

[Zacharywanie, a, blm.] czynność cz. **Zacharywać.**

[Zachata, y, lm. y] p. **Zahata.**

[Zachatrać, a, ał] p. **Zachamącić.**

[Zachatranie, a, blm.] czynność cz. **Zachatrać.**

Zachcenie, a l. blm., czynność cz. **Zachcieć. 2.** lm. **a, Zachcianka,** × **Zachciew,** [Zachciał, Zakciał] *chęć dziwna, fantastyczna, chętka, apetyt, oskoma, ślinka, gust na co, pociąg do czego, pożądliwość, żądanie, upodobanie, fantazja, pożądanie, ochota na co,* (pica, malacia, appetentia depravata): Z. przewrotne (gustus depravatus). Z., zachcianka u kobiet ciężarnych do pewnych potraw, u histeryczek, u obłąkanych. Stół zastawiony podług zachcenia. Węg. Takie hrabiny mają często dziwne zachcianki. Bał. Zachcianki niewiast brzemiennych. Ma sutannę podszytą reformatorskiemi zachciankami. Bał.

Zachcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachcieć ś.**

[Zachciał, u, lm. y] p. **Zachcenie.**

[Zachciałka, i, lm. i] p. **Zachciewajka.**

Zachcianka, i, lm. **i** p. **Zachcenie.**

Zachcieć, zachce, zachciał nied. **Zachciewać,** × **Zachciwać,** † **Zachcywać czego**=*powziąć, uczuć chęć, zechcieć, zażądać, zapragnąć, zamarzyć o czym:* Izasław zachciał dziedzictwa Wyszesława i kazał go do więzienia wsadzić, ażby mu swego zrzekł ś. dziedzictwa. Steb. Zachciał zbyt wielkich rzeczy. Jeśliby słuchać nie zachcieli... „Zachciałeś!“ = *gadanie! a jakże! a juści!* Jak ona mogła wnijść do chaty, kiedym ja i drzwi i okna dobrze pozamykał.—Zachciałeś! ona drwi i z zamku twego i z twoich okienic L. [Dali mu zara 50 rubli, bo tyla zachciał. Żona zachciała być królową]. Zachcieli być bogami i z nieba zlecieli. Przyb. **Z. ś.** nieos. komu czego=*zażądać ś., zamarzyć ś. o czym:* Zachciewa ś. komu czego, napadła kogo żądza. Kn. Powiedział mu chory, iż mu ś. już jeść zachciewa. Rej. *(=że mu apetyt wraca).* Czy ci ś. szczęśliwości aniołów zachciewa? Dziewczynie w młodym wieku wielu ś. rzeczy zachciewa. L. Zachciało ś. wilkowi pląsać, śpiewać. Kn. *(=właśnie mu też do twarzy!)* Częstokroć także zachciewa ś. pokojów modnie umeblowanych, te np. meble są dosyć piękne, ale nie mają gustu, bo nie są z Paryża. Czart. A. Zapomniawszy o mojej randze, zachciwa ś. waści być ważonym na jednej szali ze mną. L. Jak ś. stało, że ci ś. młodej dziewki staremu zachciało? L. Brzemiennej ś. czego, tego i owego zachciewa. Troc. Zachciało s. staremu tańcować. Troc. Zachciało ś. nakoniec skosztować i raki. Kras. Zachciało mi ś. spuścić Nilem do Koptów. Niem. Zachciało mu ś. szybki z okna, kafelka z pieca. Zachciało ś. Zosi jagódek. Maszże ją waćpan! już jej ś. na podchody zachciewa! Sienk.

× **Zachciew, u,** lm. **y** p. **Zachcenie:** Kto żyje z umiarkowaniem, a nie puszcza wodze zachciewom, dla takiego Wiedeń był jedynym pobytem. Rzew.

Zachciewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zachcieć.**

Zachciewajka, i, lm. **i,** [Zachciałka, Zachcijałka] *wyrzut na skórze, pochodzący z ostrości krwi, jakoby od wstrzymywania ś. od stosunków płciowych.*

Zachciewanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zachciewać:** Brzemiennej Z. uśmierzyć. Sien. Cukier na korjandrze brzemiennym paniom zachciewanie rzeczy do jedzenia niesposobnych odejmuje. Syr. Rzecz tyle poważna nie opiera ś. na zachciewaniu młodych głów. Rzew.

Zachciewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachciewać ś.:** Choroba kołtunów sprawuje niedogodność, Z. ś., bałwanowatość. Perz.

[**Zachcijałka, i,** lm. il p. **Zachciewajka.**
[**Zachciwnis, a,** lm. **e**] *człowiek lubiący łakocie.*
[**Zachechlać, a, ał**] *zarznąć.*
[**Zachechłanie, a,** blm.] czynność cz. **Zachechłać.**
× **Zachechotać, cze, tał** p. **Zachychotać.** L.
× **Zachechotanie, a,** blm., czynność cz. **Zachechotać.**
× **Zachełbać, ba** a. **bie, bał,** × **Zachełbić** *zachybotać, zagibotać, zakołysać, chybnąć naczynie z płynem, poruszając w nim płyn w ten sposób:* Zachełbi nią Morskie Oko. Mic.
× **Zachełbanie, a,** blm., czynność cz. **Zachełbać.**
× **Zachełbić, i, ił** p. **Zachełbać.**
× **Zachełbienie, a,** blm., czynność cz. **Zachełbić.**
[**Zachełkać się, a ś., ał ś.**] p. **Zachełstnąć ś.**
[**Zachełkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zachełkać ś.**
[**Zachełknąć się, nie ś., nął ś.**] p. **Zachełstnąć ś.**
[**Zachełknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zachełknąć ś.**
[**Zachełpić się, i ś., ił ś.**] *zakochać ś.*
[**Zachełpienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zachełpić ś.**
[**Zachełstnąć się, nie ś., nął ś., Zachełknąć ś., Zachełkać ś.**] *zakrztusić ś., zachłystnąć ś. po płaczu, uderzeniu.*
[**Zachełstnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zachełstnąć ś.**
† **Zachełszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zachełścić.**
† **Zachełścić, i, ił** *zaszumieć, zaszeleścić, zaszemrać:* Zachełściła woda po kamykach.
Zachełzać, a, ał p. **Zakiełznać.**
Zachełzanie, a, blm., czynność cz. **Zachełzać.**
Zachełznąć, nie, nął p. **Zakiełznać.**
Zachełznięcie, a, blm., czynność cz. **Zachełznąć.**
Zacherlać, a, ał, × **Zachyrlać** *zacząć cherlać, cherlając zaniemóc; zapaść na zdrowiu, zacząć pokaszliwać chorobliwie.*
Zacherlanie, a, blm., czynność cz. **Zacherlać.**
Zacheuszek, szka, lm. **szki. Swietlak** *jedna z dwunastu świec w świecznikach przy krzyżach, znajdujących ś. na ścianach kościoła, w miejscach poświęcanych przy benedykcji kościoła.*
Zachęcać, a, ał p. **Zachęcić.**
Zachęcająco przys. od **Zachęcający,** *zachęcając:* Przyjęła grzecznie, ale nie Z. Kos.
Zachęcanie, a 1. blm., czynność cz. **Zachęcać.** 2. p. **Zachęta.**
Zachęcenie, a 1. blm., czynność cz. **Zachęcić.** 2. lm. **a** p. **Zachęta.**
× **Zachęciciel, a,** lm. **e,** *ten, co zachęca a. zachęcił.* L.
× **Zachęcicielka, i,** lm. i forma ż. od **Zachęciciel.** L.
Zachęcić, i, ił, nied. **Zachęcać** 1. kogo do czego, czym = *wzbudzić w kim chęć, dodać ochoty, zagrzać, pobudzić, ośmielić, nakłonić, dodać serca, odwagi.* Z. do złego = *podżegać, popchnąć, podduszczyć, podszczuć, pokusić do złego:* Z. do pracy. Z. kogo swoim przykładem, nagrodą. Zachęcony przykładem innych. Dobrych pochwałami, gnuśnych przykładem zachęcał Nar. Do czego ich anioł, po trzykroć pokazując ś. we śnie, zachęcał. Skar. Zachęcali ich, aby korzyści spodziewanej z rąk nie upuszczali. Warg. Cnota pochwalona i sama wzrost bierze i drugich do ich szukania zachęca. Boh. Wyznaczone nagrody wspierały i zachęcały młódź do postępku w języku greckim i łacińskim. Śniad. Tego rodzaju pisma przez wybór i rozmaite rzeczy najprędzej mogą do czytania Z. Śniad. Liczne obiega szyki, do boju zachęca. Dm. Młody wódz je (hufce) zbiera, zachęca ich, szykuje, obraca, naciera. Malcz. Z. słowami = *namówić.* 2. × Z. kogo do siebie = *przywiązać, zjednać, skaptować,* rub. *kupić go sobie.* Z. kogo sobie a. do czego, *inescare.* Kn. Z. sobie kogo. Troc. Zachęcił sobie stany. Troc. Z. gołębie przy domu = *przywabić, przywiązać, przyzwyczaić do domu.* Aby gołębie zatrzymać i przy domu Z., potrzeba im gołębniki budować. Haur.
Zachędożenie, a, blm., czynność cz. **Zachędożyć.**
Zachędożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachędożyć ś.**
Zachędożyć, y,ył 1. † Z. *zaczyścić; czyszcząc zatrzeć, zniszczyć:* Szczotką plamę Z. L. 2. *zaopatrzyć w ochędóstwo = w ozdobność, przyozdobić, upiększyć, wystroić.* 3. gm.: Z. kobietę = *zamęczyć chędożąc ją; zaobłapiać.* **Z. ś.** gm. (o mężczyźnie) *chędożąc zbyt wiele, zamęczyć ś.;* (o kobiecie) *chędożąc ś. zbyt wiele, stracić życie.*
× **Zachęt, u,** lm. **y** p. **Zachęta.**
Zachęta, y, lm. **y,** × **Zachęt** *zachęcanie, zachęcenie,* a. *to, co zachęca, pobudka, podnieta, bodziec, pochop, impuls:* Honor był mu zachętą do nauki. Z chwalebnych czynów biorą zachętę do naśladowania. Bez żadnych pobudek i zachętów każdy do zachowania i ocalenia siebie dąży. Pilch. Ile mam zachętu z piękności twojej, tyleć pewnie czyni twarz ta odrazy i wstrętu. Kniaź. W głębokim milczkiem kaczki jeziorze pływają, gdy swej zachęty, samca gdy swego nie mają. Gawiń. Przyjmuje sternika, który tak mu był potrzebny, z miłą twarzą i zachęt czyni mu pochlebny. Przyb. Nowe im zachęty wystawia przed oczy. Dm. Wnet na jego staranie i pilne zachęty ukazał liczne zyski grunt długo nie tknięty. L. Król swym zachętem w kraj światło wprowadza. Szost. Rzymianie ćwiczyli ś. i ćwiczą w naukach, znajdując wsparcia i zachęty od światłych panujących. L. Szlachetne umysły z chwalebnych czynów biorą zachęt do naśladowania. Pilch. Dziedzictwo jest najliczniejszy zachęt do pracy. Stasz. Naród, nie mając ani zachętu do cnoty, ani powściągu od swywoli, otworzył smutne w okropnej anarchji widowisko. Nar. Żywość dowcipu, miłość honoru były mu do znacznych postępków w naukach zachętem i pobudką. Nar. Nowe zachęty dodawały mocy do zniesienia nadchodzących coraz nowych przeciwności. L. Wzajemna przestroga lub zachęta ku poczciwej pracy. Żm. Ku wytrwaniu dodawał zachęty. Bkw. Ruszył, krzyknąwszy jeszcze dla zachęty. Pol. Którego niczyja nie ożywiła serdeczna Z. Krasz. Towarzystwo zachęty sztuk pięknych w Warszawie. (Skrócenie:) Byłem na wystawie w Zachęcie. Zdr. × **Zachętka.**
× **Zachętka, i,** lm. **i** p. **Zachęta.**
Zachętliwie przys. od **Zachętliwy.**
Zachętliwy *zachęcający, pełen zachęty:* Częstowała go z zachętliwym uśmiechem Pń s.
Zachichotać, cze a. × **ce, tał** 1. *zaśmiać ś. na całe gardło, rozchichotać ś.:* Zachichotała głośno, obrzydliwie. Żer. 2. *zagłuszyć chichotaniem.*

Zachichotanie, a, blm., czynność cz. **Zachichotać.**

Zachiniec, ńca, lm. **ńce** przeciwzimniczy, bot. (evodia v. esenbeckia febrifuga) *przyskwar (roś.).*

[Zachiżenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zachiżyć ś.**

[Zachiżyć się, y ś., ył ś., Zachyrzać ś.] zł. *spić ś., upić ś* Estr.

Zachlać się, a ś., ał ś. pog. *zapić ś. na śmierć, zalać ś. gorzałą.*

Zachlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachlać ś.**

Zachlapać, pie, pał I. *chlapiąc zalać; ochlapać, schlapać, pochlapać, zapryskać, zabryzgać, zapluskać, zachlustać:* Z. komu oczy. 2. *zabryzgać; zachlastać, schlastać, zaszargać, poszargać, uszargać, zagwazdać, pobryzgać błotem, zabłocić:* Z. spodnie. **Z. ś.** *chlapiąc zalać ś.; ochlapać ś., schlapać ś., pochlapać ś., zapryskać ś., zabryzgać ś., zapluskać ś., zachlastać ś.:* Z. ś., [s k i c k a ć ś.] *=zabłocić ś.*

Zachlapanie, a, blm., czynność cz **Zachlapać.**

Zachlapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachlapać ś.**

Zachlastać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zachlapać.**

Zachlastanie, a, blm., czynność cz. **Zachlastać.**

Zachlastanie się, a ś., blm., czynność cz. **Za chlastać ś.**

[Zachlastnąć, nie, nął] *zatrzasnąć, zamknąć gwałtownie, zaklapnąć.*

[Zachlastnica, y, lm. **e]** żart. *pierzyna wierzchnia.*

[Zachlastnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zachlastnąć.**

Zachlipać, pie, pał, Zachlipnąć, nied. **Zachlipywać** *załkać; zapłakać pociągając raz po raz nosem, połykając łzy.*

Zachlipanie, a, blm., czynność cz. **Zachlipać.**

Zachlipły *który ś. zachlipnął, zapłakany, zaszlochany:* I był jeszcze tam na tym cmentarzu obmarzłym Z. z nosem czerwonym karzeł Jaś. Mic.

Zachlipnąć, nie, nął, nied. **Zachlipywać** I. cz. ni. p. **Zachlipać.** 2. czego = *chlipnąwszy zachwycić, złapać:* Przez okienko zachlipnął trochę świeżego powietrza. Kaczk. **Z. ś.** *zachłysnąć ś., zakrztusić ś. chlipając:* Żydówka w strachu zachlipywać ś. poczęła. Jeż. Westchnął krótko w sposób taki, jakby ś. westchnieniem zachlipnął, i zawołał: kozy! Jeż.

Zachlipnięcie, a, blm., czynność cz. **Zachlipnąć.**

Zachlipnięcie, się, a ś., blm., czynność cz. **Zachlipnąć ś.**

Zachlipywać, uje, ywał p. **Zachlipać** i **Zachlipnąć.**

Zachlipywanie, a, blm., czynność cz. **Zachlipywać.**

Zachlipywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachlipywać ś.**

[Zachlisnąć się, nie ś., nął ś.] p. **Zachłysnąć ś.**

[Zachlistywać się, uje ś., ywał ś.] p. **Zachłysnąć ś.**

[Zachlistywanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zachlistywać ś.**

[Zachliśnięcie, a, blm., **Zachliśnięcie ś.]** czynność cz. **Zachlisnąć ś.:** Sprawiło to tak zwane Z., połączone z kichaniem, prychaniem i krztuszeniem. Jeż.

Zachloroformować, uje, ował *znieczulić zapomocą chloroformu,* × *uchloroformować:* Możeby Z. pana? zaproponował operator. Jeż.

Zachloroformowanie, a, blm., czynność cz. **Zachloroformować:** A twardy sen, zemdlenie, Z. cóż to jest? Prus.

Zachlupać, pie, pał p. **Zachlupotać.**

Zachlupanie, a, blm., czynność cz. **Zachlupać.**

Zachlupotać, ce a. **cze, tał, Zachlupać** *odezwać ś. chlupnąwszy:* Woda zachlupotała pod kopytami. Sienk.

Zachlupotanie, a, blm., czynność cz. **Zachlupotać.**

Zachlusnąć, nie, nął p. **Zachlustać.**

Zachlustać, a, ał, Zachlusnąć, × **Zachlustnąć** *chlustając, chlusnąwszy zalać; zapluskać, zachlapać, zapryskać, zabryzgać:* Z. komu oczy ze swawoli.

Zachlustanie, a, blm., czynność cz. **Zachlustać.**

× **Zachlustnąć, nie, nął** p. **Zachlustać.**

× **Zachlustnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zachlustnąć.**

[Zachluszczenie, a, blm.] czynność cz. **Zachluścić.**

[Zachluścić, i, ił] *zawrzeć, założyć chlustami, czyli powiązanemi w pary gałęziami, wiciami brzozowemi, strop dachu słomianego, grzbiet sterty lub czub stogu, zabezpieczając od wiatru.*

Zachluśnięcie, a, blm., czynność cz. **Zachlusnąć.**

× **Zachłać, a, ał** p. **Zachłapić.** I.

× **Zachładzać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zachłodzić.**

× **Zachładzanie, a,** blm., czynność cz. **Zachładzać.**

× **Zachładzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachładzać ś.**

× **Zachłanie, a,** blm., czynność cz. **Zachłać.**

Zachłanność, i, blm., rz. od **Zachłanny; Zachłań:** To plemię w zachłanności rasowej nie ma sobie równego Mał. Uosobienie zachłanności państwa Rosyjskiego. Bd. C. *(=ciemnoty).* Z. na posiadanie dobrych psów łowieckich. Z. na życie. Pot. A.

Zachłanny I. *bezdenny (aż zaciemniony, ciemny):* Ślepia bazyliszka urągają mi ze dna tej zachłannej szarości i pustki. Mic 2. *pochłaniany chciwością, pragnieniem, żądny, nienasycony:* Pisarz Z. na życie Pot. A. [Z, chciwy, łakomy, drugiemu nieżyczliwy] Kolb.

Zachłań, i, lm. **e** p. **Zachłanność,** *ciemna głębia, bezdenność:* Umie malować nasze stosunki obyczajowe i nie zawsze lata w mistycznych zachłaniach Mic.

× **Zachłapić, i, ił,** × **Zachłać** *zachwycić, nabrać płynu do gardła, chłapnąć, chlapnąć, zażłopać, żłopnąć.* Cokolwiek zachłapił, zaraz całkiem połyka. Pilch.

× **Zachłapienie, a,** blm., czynność cz. **Zachłapić.**

× **Zachłodzenie, a,** blm., czynność cz. **Zachłodzić.**

× **Zachłodzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachłodzić ś.**

× **Zachłodzić, i, ił,** nied. **Zachładzać** *ochłodzić, zastudzić, ostudzić, oziębić.* × **Z. ś.** I. *ochłodzić ś., ostudzić ś., oziębić ś.:* Wielbłądy na miejscach wody nie mających wodą w sobie będącą zachładzają ś. Chm. B. 2. [Z. ś.] *zaziębić ś.*

[Zachłopotać, cze, tał] *zatłuc:* Łup kijaszkiem—załopocz! mężulka my zachłopocz!

[Zachłopotanie, a, blm.] czynność cz. **Zachłopotać.**

× **Zachłosnąć, nie, nął** p. **Zachłostać.**

Zachłostać, szcze, stał I. × Z., × **Zachłosnąć,** × **Zachłostnąć** *chłostą zaciąć; ściągnąć, lunąć, zdzielić rózgą, biczem, zacząć chłostać, smagnąć*

L. 2. *chłoszcząc zabić; ubiczować, zabatożyć zaćwiczyć, zasmagać.*

Zachłostanie, a, blm., czynność cz. **Zachłostać.**

× **Zachłostnąć, nie, nął** p. **Zachłostać.**

× **Zachłostnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zachłostnąć.**

× **Zachłośnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zachłosnąć.**

[Zachłypać, pie, nął] *zamrugać, łypnąć:* Zachłypał oczyma, aby łzy ukryć.

[Zachłypanie, a, blm.] czynność cz. **Zachłypać.**

Zachłypnąć, nie, nął *chłypnąwszy zaczerpnąć, zachwycić; zakosztować napoju:* Z. wody ustami. Przen.: Z. nauki *(= liznąć).* **Z. ś.** *opić ś. na śmierć, zalać ś.:* Morze przepłynął, a na Dunajcu ś. zachłypnął *(= utonął).*

Zachłypnięcie, a, blm., czynność cz. **Zachłypnąć.**

Zachłypnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachłypnąć ś.**

Zachłysnąć się, nie ś., nął ś., × **Zachłystnąć ś., [Zachlisnąć ś.],** nied. **Zachłystywać ś., [Zachlistywać ś.]** *zakrztusić ś., zadławić ś., zadawić ś. płynem:* Chcąc śmiech zapić, podsunął śklenicę pod usta, ale ś. zachłysnął. Oss. Anakreon rozynkowym jąderkiem zachłysnął ś. tak, że go ani połknąć, ani wyrzucić nie mógł; zatym ś. nim udawił. Warg. Jął mówić zachłystując ś. i rwanemi wyrazy. Marc. Oj, oj! jaki on rozumny! zawołał, zachlistując ś. z entuzjazmem, Jakób. Rol.

× **Zachłystnąć się, nie ś., nął ś.** p. **Zachłysnąć ś.**

× **Zachłystnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachłystnąć ś.**

Zachłystywać się, uje ś., ywał ś. p. **Zachłysnąć ś.**

Zachłystywanie się, a ś. blm., czynność cz. **Zachłystywać ś.:** Żałosne Z. ś. skrzyczanego dziecka. Dan. *(= zanoszenie ś. od płaczu).*

Zachłyśnięcie się, a ś., blm., × **Zachłystnięcie ś.** czynność cz. **Zachłysnąć ś.**

Zachłyśniony *zachłyśnięty:* Nadęty, niby Bogiem Z. zawracający oczy tak, że świecą białka. Słow.

† **Zachmarzać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zachmurzyć.**

† **Zachmarzanie, a,** blm., czynność cz. **Zachmarzać.**

† **Zachmarzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachmarzać ś.**

† **Zachmarzenie, a,** blm., czynność cz. **Zachmarzyć.**

† **Zachmarzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachmarzyć ś.**

† **Zachmarzyć, y, ył** i † **Z. ś.** p. **Zachmurzyć.**

[Z. ś.] *zapodziać ś. gdzieś, zarzucić ś.:* Zachmarzył ś. gdzieś kluczyk od skrzynki.

Zachmielać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zachmielić.**

Zachmielanie, a, blm., czynność cz. **Zachmielać.**

Zachmielanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachmielać ś.**

Zachmielenie, a, blm., czynność cz. **Zachmielić.**

Zachmielenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachmielić ś.**

Zachmielić, i, ił l. *zaprawić chmielem:* Z. piwo. 2. *zalać trunkiem, szczeg. piwem chmielnym.* Z. sobie rozum *(= podchmielić sobie, zaprószyć sobie głowę):* Zachmielona drużyna wrzaskliwemi okrzykami wesele mu swoje z powinszowaniami oświadcza. Nar.

× **Zachmulenie się, a ś,** blm. czynność cz. **Zachmulić ś.**

× **Zachmulić się, i ś., ił ś.** *zasępić ś., zachmurzyć ś.:* Zachmuliły się dusze. Żer.

† **Zachmurać, a, ał** i † **Z. ś., [Z. ś.]** p. **Zachmurzyć.**

† **Zachmuranie, a,** blm. l. czynność cz. **Zachmurać.** 2. p. **Zachmuranie ś.:** Suchy wiatr z zachmuraniem. Sien. Zawżdy patrzaj na znaki i na Z. w sercu twoim. Rej.

† **Zachmuranie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachmurać ś.**

Zachmurny *za chmurami będący, z za chmur pochodzący:* On jak pogański Bóg, zachmurny, srogi. Uj.

Zachmurzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zachmurzyć.**

Zachmurzanie, a, blm., czynność cz. **Zachmurzać**

Zachmurzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachmurzać ś.**

Zachmurze, a, lm. a *miejsce, przestrzeń za chmurami:* Słońce ś. wygarnęło z zachmurza i bez wszelkich przysad świecić jęło. Żebr. *(= z za chmury).* Miesiąc z zachmurza wychodzi. Otw. S.

Zachmurzenie, a, blm. l. czynność cz. **Zachmurzyć.** 2. a. **Zachmurzenie ś.** *stan chmurny, pochmurność, zasępienie, ponurość, osowiałość, zły humor.*

Zachmurzenie się, a ś., blm., niek. **Zachmurzenie** czynność cz. **Zachmurzyć ś.**

Zachmurzyć, y, ył, † **Zachmarzyć,** nied. **Zachmurzać,** † **Zachmarzać,** † **Zachmurać** *zawlec, zaciągnąć chmurami, pochmurzyć, zakryć obłokami, zaciemnić:* Dzień ten był z wiatrów dżdżowych zachmurzony i w smutnej ś. pokazał postawie. Bardz. Wiatr niebo zachmurzył. Przen.: *nachmurzyć, zasępić, nasrożyć:* Z. czoło = *zmarszczyć; postawić, zrobić marsa.* Cóż czoło zachmurzasz? L. Nie kontent już z kaptura, w którym niedawno wzrok na świat zachmurzył, radby ś. z niego znowu wykapturzył. Min. **Z. ś.** l. *zawlec ś., zaciągnąć ś. chmurami, pochmurzyć ś., zakryć ś. obłokami, zaciemnić ś., spochmurnieć, zasępić ś.:* Zachmurzyło ś. = *nadciągnęły chmury, zaciemniło ś. od chmur, zrobiło ś. pochmurno.* Gdy ś. tam i sam kręcił Achab, alić wnet niebo ś. ciemno zachmurzyło, i obłok, i burza od wiatru przyszła, i spadł deszcz bardzo wielki. Leop. (niebiosa obłokami i wiatrem ś. zaćmiły. B. G.). Gdy niebo ś. zachmura, iż ś. gradu a. jakiego srogiego gromu nadziewamy, toż dopiero ś wiercimy. Rej. 2. przen. *nachmurzyć ś., zasępić ś., sposępnieć, osowieć, nasrożyć ś., zagniewać ś., postawić a. zrobić marsa:* Szatani nie rządzą jasnym i ozdobnym światem, to jest dobremi i pobożnemi ludźmi, lecz ciemnemi, znchmurzonemi. Kucz. Wpośrzód południa, w samo gorąco zachmarzasz często miłość świecącą. L. Iż ś. zachmurza bardzo grzech twój około Pana, iście ś. pewnej trzaskawicy a pewnego gradu nadziewaj koło siebie. Rej. *(= zebrał ś. chmarą, zagęścił ś.).* Na chrześcijan nie było nigdy cięższego prześladowania, jak za Djoklecjana, dni ś. dziwnej nędzy zachmurzyły. Skar. Nigdy on ś. na niepojętnych nie gniewa ni zachmurza. Jabł. Zachmurzona od płaczu źrzenica. Troc. Trwał ciągle przy swojej nigdy niezachmurzonej fantazji. Kaczk.

[Zachocholenie, a, blm.] czynność cz. **Zachocholić**

[Zachocholić, i, ił] p. **Zachachulić.**

[Zachochylenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zachochylić ś.**

[**Zachochylić się, i ś., ił ś.**] *przygarnąć ś., przytulić ś.:* Ni mo sie gdzie Z Pc.

† **Zachodca, y,** lm. **y,** † **Zachodźca,** † **Zachojca,** † **Zachójca l.** *zastępca, wyręczyciel, ten, co przyjmuje na ś. cudze winy:* Mamy zachojcę Pana Jezusa, On jest dosyćuczynieniem zakonu Bożego za nas. Gil. Już masz pewnego zachodźcę za występki swoje, upewnili cię w tym prorocy święci, iż On na ś. wziął wszystko przewinienie twoje. Rej. **2.** *osoba, która za pozwanego odpowiadać powinna w sądzie* (intercessor, evictor, protector): Jeżeli zachodźca stawił ś. i na siebie wziął ciężar prowadzenia procesu, pozwany zwalniał ś. od obowiązku stawania w sądzie. Zachojca, zastępca, iściec. Groic.; Rej. Ja tego konia a. tę rzecz kupił i mogę mieć zachodźcę, i ten zachodźca swego zachodźcę dawa, gdzie też jest niemieckie prawo. Ort. Kako wiele tych zachodziec może być. Ort. Zachójcę dostawić. Magd.

Zachodni, × **Zachodny, Zachodowy,** × **Zachodniowy l.** przym. od **Zachód:** Strona zachodnia. Tetys syna w sekretnych obmyła oceanu zakrętach, tam, gdzie przy zachodniej wpadającego słońca ciepleje pochodni. Ustrz. Wiatrów zachodnych ś. bójcie. Orzech. Wiatr Z. płynie po płaszczyźnie pionowej do południka od zachodu. Śniad. Europa zachodnia. Indje Wschodnie i Zachodnie. Daeji część zachodowa jest ziemią Siedmiogrodzką. Błaż. Kalendarz Z. = *gregorjański, nowego stylu.* A tacy piękni ci moi witezie, jak dęby młode w zachodowych łunach. Psm. **2.** × Z. *zachodzący:* Złote Bizancjum jeszcze stało w purpurowych oblaskach starej sławy, jak w promieniach zachodniego słońca. Ostr. S. **3.** zool.: Jesiotr Z., p. **Jesiotr.**

Zachodnia, i, lm. **e** teat. *sztuka, wymagająca wiele zachodu, prób i kosztów.*

Zachodnik, a, Zachodowiec l. lm. **cy, Zachodniowiec** *człowiek z Zachodu, mieszkaniec Zachodu.* Gom. Wyobraźmy sobie zachodowca w tym skandynawskim nastroju. Bog. W. **2.** † Z, lm. i *wiatr zachodni: Zephirus,* Z. Żebr. Z Sykanji języków jeden Pachinos k wiatrom jest południowym, ku zachodnikom ś. zaś podał niestatecznym Lilibeon. Otw. W Japonji czuć ś. można zachodniowcem. Mowa, dla zachodniowca każdego zagadkowości pełna. Jeż.

Zachodnio- w połączeniu z przymiotnikiem dzieli z nim w połowie przymiot, przezeń oznaczony, oznacza przymiot pojęcia, do którego jest dodane: Z. europejski. Wdawanie ś. w sprawy Sławian zachodnioodrzańskich. Lel. W porównaniu z mnogością tych zachodniopolskich siół i miasteczek cóż za pustynia we wschodnich stronach państwa! Szaj. Prośba młodego Jakóba Stuarta, uważanego w całej zachodniopołudniowej Europie za prawego króla W. Brytanji. Szaj. Zachodniorus (= *Rosjanin a. Rusin zachodni*).

× **Zachodniowy** p. **Zachodni.** Sł. wil.

Zachodność, i, blm, **Zachodowstwo** rz. od **Zachodny:** Za takie nawrócenie ś. mojego ducha do waszej przemysłowości i zachodności proszę o podaruneczek. Krasiń.

Zachodny l. *zabiegły, zabiegliwy, zapobiegliwy, zaradny, starowny, staranny, czynny, skrzętny:* Zachodna gospodyni. Siostro Klaro, wdzięczna jesteś i zachodna. Kasp. **2.** × Z. p. **Zachodni.**

Zachodo- położone przed rzeczownikiem składa z nim razem jedno złożone pojęcie: Czarna chmur ława wisiała na zachodo-południu z błyskawicą i warczeniem. Krasz. Siwe i białawe chmury, pędzące z zachodo północy na wschód. Krasz.

Zachodowstwo, a, blm., p. **Zachodność:** Wspólny pień ruskiej myśli jeszcze ś. niezupełnie rozszczepił na dwie gałęzie: Z. i słowianofilstwo. Spas.

Zachodowy p. **Zachodni.** Troc.

[**Zachodza, y,** lm. **e**] *stale osiedlony przybylec ze stron innych.*

Zachodzenie, a, lm. **a** czynność cz. **Zachodzić:** Umiejętniejsze koło siebie to sprawi Z. Troc. Zachodził do kilku domów; zachodzenia te jego miały pozór prostych odwiedzin. Jeż.

Zachodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachodzić ś.**

Zachodzić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zajść.**

× **Zachodzisty** *daleko, szeroko zachodzący:* Suknia zachodzista = *założysta, której jeden bok zachodzi na drugi.* Mag., L.

† **Zachodźca, y,** lm. **y** p. **Zachodca.**

† **Zachojca, y,** lm. **y** p. **Zachodca.**

[**Zachojnąć, nie, nął**] zap. *zakołysać ś.:* Zachojnęła gałązeczka z jałowca.

[**Zachojnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zachojnąć.**

[**Zachołuście, a,** lm. **a**] *zakątek:* Przeszukał wszystkie zachołuścia. Mic.

× **Zachopić, i, ił** p. **Zachapać.**

× **Zachopienie, a,** blm., czynność cz **Zachopić.**

Zachorągiewny *będący, znajdujący ś. za chorągwią:* Żołnierze zachorągiewni, *postsignani.* Papr.

Zachorować, uje, ował, † **Zachorzeć,** [**Zachorzeć**], nied. **Zachorowywać,** [**Zachorzać, Zachorować ś.**] *zacząć chorować, zasłabnąć, wpaść w chorobę, zaniemóc:* Prędzej Z., niżli ozdrowieć możemy Skar. A gdybyś żony nie miał, a zachorował, co z tobą będzie ś. działo, kto ciebie dopatrzy? L. Wpaść w niemoc, zachorzeć, *cadere in morbum.* Mącz. Olbracht wziął z Bogdanem przymierze, bo też był zachorzał częścią z frasunku, częścią z prace. Biel. M. Bolał mój ociec na mój odjazd niespodziewany, i wielce stroskany, zachorzał z żalu. Lubom. Znowu zachorzawszy, co dalej to gorzej ś. miał. Biel. M. Zachorzał na podagrę Wys. Bardzo zachorzał, i tak z rady doktorów umyślił jechać do cieplic. Wys. Gdy do Kasynu przyjechał, tam zachorzał i od św. Benedykta uleczony był Skar. Który tam jednokolwiek zachorzeje, że zatym będzie zbawion, ma pewną nadzieję. Paszk. Teraz żeby jedno kto na cokolwiek zachorzał, natychmiast gościem a. kołtunem one bole chrzczą. Syk. Zachorzał od tego na febrę. Troc. Choremu zdrowi dobrą radę dają, zachorzawszy, jej samej nie trzymają Kn. [Dziadus zachorzali. Czy mi ś. Jasio zachorował?]. A które ciało jest, by nazdrowsze, aby kiedy zachorzeć nie miało? Goś. I począł ś. gorąco modlić, nareszcie zachorzał Krasz. Jeszcze tu jest, bo Jurandówna zachorzała. Sienk. Z trwogi zachorzał. Sienk. Rożyński kniaź zachorzał - odpowiedział. Gliń. Przen.: Z. na kogo, na co = *naśladować kogo, co, wstąpić w czyje ślady, zacząć odgrywać czyją rolę; wziąć na co:* Z. na pana. Zachorował nagle na przyjaźń dla nas. Zegar zachorował na nieregularność. Bal.

Zachorowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zachorować:** Jeżeli nie będzie wśród nich zachorowań, po upływie ośmiu dni wracać będą do swych mieszkań.

[**Zachorowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zachorować ś.**

Zachorowywać, uje, ywał p. **Zachorować.**

Zachorowywanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zachorowywać**: Płaca taka prowadzi do niedojadania a razem i do zachorowywań.

[**Zachorzać, a, ał**] p. **Zachorować.**

× **Zachorzały I.** *dotknięty chorobą, złożony niemocą, chory od dawna.* Troc. Śmiertelnie Z. Groch. Lekarz najtroskliwiej starać ś zwykł o bardzo zachorzałego pacjenta swego. Żarn. **2.** przen. *schorowany, schorzały, zbolały, strapiony, udręczony, przybity, przygnębiony, zgryziony, zgorzkniały:* Zachorzałem sercu wszystko ś. gorzko widzi. Rej.

[**Zachorzanie, a**, blm.] czynność cz. **Zachorzać.**

[**Zachorzeć, eję, a**] p. **Zachorować.**

[**Zachorzenie, a**, blm.] czynność cz. **Zachorzeć.**

Zachować, a, ał, nied. **Zachowywać**, [**Zachowawać**], † **Zachowawać I.** *schowawszy zatrzymać na potym, przetrzymać, przechować na przyszłość, oszczędzić, nie wydać, schować na później, odłożyć:* Rzeczy sprzedałem, a pieniądze zachowałem dla siebie. Ani wiedzą, co to grosz Z. Birk. Zachowuję co na potym. odkładam na potym, chowam ś. z czym na potym. Kn. Zachowaj tę liczbę. Troc. Zachowawszy liczbę w pamięci, przydaj ją do następującej. Troc. **2.** *podtrzymać, przetrzymać w dobrym stanie, bez szkody, bez uszczerbku, zakonserwować:* Każdy człowiek jest stworzon, którego Ty, Panie, żywisz i zachowywasz. K. G. Bóg, ażeby Jego sporządzenie było wieczne, dał rzeczom stworzonym sprawce zachowujące, jako jest niebo pełne gwiazd, słońce, powietrze. Łęcz. Z. całość państwa. Troc. Nie wątpimy, iż ziemię naszę Pan Bóg, jak po te czasy, tak do końca, będzie zachowywał i fortunił. Żarn. Trzeźwość zdrowie zachowuje. Gostk. Tę samę radę daję i już ozdrowiałemu, jeżeli zdrowie Z. zechce. Pilch. Kto wie, co psuje zdrowie, łacno ś. domyśli, co zachowa. Gostk. Z. zdrowie, majętność swoję. Troc. Zachował mię Bóg zdrowo. Troc. **3.** × Z. kogo = *wychować, wykształcić, wypielęgnować:* Na (w) dobrym ćwiczeniu zachowany młodzieniec. Troc. **4.** przen. Z. od czego, † czego = *uchować, ocalić, ochronić, ustrzec, obronić:* Wódka ta skórę na twarzy od wiatru i od wszelkiego urazu zachowawa. Sien. Zachowuję co a. kogo zdrowo, zbawiam, wybawiam od zguby. Kn. Zachowany cało, zdrowo, *sospes.* Kn. Bóg mię zachował śmierci. Groch. Boże mię zachowaj kłamstwa. L. Ja ś mam z tobą żenić? od powietrza, głodu, ognia i żony zachowaj mnie, Panie. L. Zachowaj Boże, uchowaj Boże. L. (= *chowaj Boże, broń Boże, niech Bóg uchowa, niech Bóg broni*). Zachowaj cię, Boże, od takich przyjaciół. L. U Rzymian białegłowy długi czas, Boże zachowaj, jedno jednej szaty zażywały. Falib. (= *sumiennie, skrupulatnie*). Zachowaj mię, Boże, drugi raz w życiu takiej choroby. Pas. Wszystkie wytrzymać męki jestem gotów, tylko zachowaj Tantala suchotów. Zabł. Zachowywać życie, ratować życie. L. Ja nie pragnę, jak tylko dla ciebie jego Z. L. Bóg mię od tego zachowa nieszczęścia. Troc. [Najśw. Panna Z. go będzie]. **5.** Zachowuję co, trzymam ś. czego w postępowaniu, idę za tym, obserwuję jako prawidło, nie odstępuję, nie występuję przeciw nie, pełnię co w sprawowaniu ś. swoim, wykonywam, przestrzegam czego, sprawuję ś. podług czego. L. Z powagę, takt, decorum, (= *powodować ś. czym*). Zachowane prawa. Troc. Z. pewien porządek w zajęciach. Posty Z. Z. ceremonjał. I któż jest taki, któryby powinność swą zachował, a nigdy z niej nie wykroczył? Rej. A ktobykolwiek zachował wszystek zakon, a w jednymby upadł, stał ś. winien wszystkiego. Wuj. Dziecinnych ś. igrzysk, statek nad lata zachowując, wystrzegał Skar. Czy kochasz sprawiedliwość? zachowujesz prawa? Nar. Autor, choćby po anielsku myślał, a praw językowych nie zachował, za lichego bazgracza osądzon będzie. Kopcz. Zachowywał dawny ojców zwyczaj modlić ś. po wieczerzy. Kras. Z. bezwzględną sprawiedliwość. Kaczk. **6.** *utrzymać, nie stracić, nie uronić, nie wypuścić:* Kłos ziarno zachowa. Sukno to długo zachowuje swój kolor. Kwiat zachowuje swą woń do zwiędnięcia. Do wieku podeszłego zachowała swą urodę, świeżość, humor. Z. zimną krew. Przen.: *dotrzymać, dochować, nie złamać:* Z. wiarę, słowo, przyjaźń. Troc. Zachowuję wiarę, słowo = trzymam komu słowo, wiarę, umowę chowam. Kn. [Abyście zachowali wszystek układ staroświecki]. By była Penelopa tkaneczek nie tkała, trudnoby swą stateczność była zachowała. Rej. Wiarę Panu swemu Z. statecznie. Kochan. Wiary dotrzymać i Z. powinien, a jeżeliby nie dotrzymał, ma być za człowieka niedobrej wiary a. kłamliwego poczytany. Kucz. Z. sekret. Troc. (= *nie wydać go*). Zachowaj to przy sobie. Trzeba ten sekret w milczeniu Z. Niem. (= *nie wygadać go, nie wygadać ś. z nim, nie zdradzić go*). **7.** † Z. sobie kogo = *przychylnie usposobić, zjednać, zobowiązać, ująć, skaptować go sobie, pociągnąć go ku sobie:* Każdego sobie zachowaj, a nie drażnij nikogo. Bud. B. **8.** [Z.] *pochować, pogrzebać:* Dają nas Z. do jednego groba. **9.** × Zachowywać kogo = *mieć go w zachowaniu, poważać, szanować, czcić:* Ja księcia zachowuję. Sienk. **Z. ś. I.** *dochować ś., przechować ś., utrzymać ś.; przetrzymać ś. w całości, w dobrym stanie, bez szkody, zakonserwować ś., przetrwać:* Ogień zachowuje ś. długo w popiele. L. Zachowuje ś. to, zwyczaj taki jest. Kn. Zwyczaj taki jest, tak ś. zachowywa. Kn. **2.** † Z. ś. z czym = *zatrzymać ś., wstrzymać ś., zwlec; odłożyć co na potym, poczekać:* Co już dawno należało uczynić, pewne wstrzymują mię przyczyny, żebym ś. jeszcze z tym zachował. Nagur. **3.** † Z. ś. w czym = *wytrwać w czym, trzymać ś. czego w postępowaniu, przestrzegać czego, obserwować co, powodować ś. czym:* Dobrym a poczciwym mamy ś. zdobić, szlachcić, a w nim ś. Z. Rej. Wezyr powiedział, że ja na to jestem, abym ś. Mahometowi w jego woli zachował. Baz. **4.** † Z. ś., † Z. komu = *zyskać czyją łaskę, przychylność, ująć, zjednać, zobowiązać, skaptować go sobie, pociągnąć go ku sobie; przypochlebić ś., przymilić ś., przypodobać ś., przysłużyć ś., zasłużyć ś., dogodzić mu:* Z. ś. komu = osięgnąć łaskę, *acquirere gratiam et benevolentiam.* Mącz. Służyć i Z. ś. komu, *colere et observare aliquem.* Mącz. Zachowuję ś. czym komu, przysługuję ś. Bardzo ś. radzi owym zachowujemy, którzy nam co dobrego uczynili. Kosz. Basza, chcąc ś. temu nowemu królowi Z. i przysłużyć, powiedział mu, gdzie jest syn jego. Baz. Wszystko na tym zawisło, aby ś. białej głowie wszelką rzeczą zachował a przylubił. Górn. Szachmat pod strażą chowan był od Litwy, aby ś. tym zachowali nieprzyjacielowi jego Edygierowi. Stryjk. Książę Konrad, prośbą ustawiczną Ryksy pobudzony, wojsko na Polskę zesłał, które jednak rychło odeszło, co snadź czynił Konrad, że nie pragnąc sam wojny z Polakami, żądaniu tylko królowej jakokolwiek ś. chciał. Z. Błaż. Nie baczę, panie

Dersniaku, abyś ś. waszmość tą powieścią panu Kostce zachował. Górn. To na pieczy mieć będziem, żebysmy, chcąc ś. Z. komu, nie posyłali mu takich rzeczy, któreby niedostatki jego na oczy wyrzucać miały. Górn. Nie uczynił tego, żeby ś. mnie zachował, ale żeby dogodzić swej dumie, szukając sławy w tym, żeby go za wielmożnego miano. Górn. Gdybyśmy chcieli rzecznika z nauczycielem zrównać, najdziem, iż daleko więcej miałby ś. każdy ociec Z. nauczycielowi, niż któremu mówcy. Glicz. *(=zawdzięczać; wywdzięczyć ś.).* „Ja nad twym grobém płaczę, bo iż ci nie mogę inaczej Z., daję-ć, co przemogę. Groch. Nieźle mi ś. w tym zachował, niczego dla mnie nie żałował. Górn. Patrzaj pilno, komu ś. Z. masz. Jabł. Kto ś. komu cudzym nie zachowa, swoim nigdy. Rys. *(= kto go cudzym kosztem nie wspiera, nie świadczy mu).* **5.** *sprawić ś., postąpić sobie, sprawować ś., prowadzić ś., poczynać sobie:* Dzieci twe dobrze ś. zachowują w szkole. Zachowuję ś. przed kim skromnie, sprawuję skromnie. L. Podług twojego rozkazania ś. we wszystkim zachowam. Troc. Z. ś. tak lub inaczej w danym razie = *znaleźć ś., pokazać ś.* Z. ś. grzecznie, przyzwoicie. Z. ś. tak lub inaczej względem kogo = *obejść ś.; okazać ś. jakim dla niego:* U starożytnych, ktoby ś. temu źle Z. miał, z kim chleb jadł, tego za zdrajcę, a występek za zdradę mieli. Star. *(= źle go traktował).* Już był w młodości swojej woli nawrzał, w starości ś. nikomu Z. nie umiał. Papr. *(= zastosować ś. doń;* nie dogodził nikomu, przykrzył ś. wszystkim, nie umiał ś. obchodzić z ludźmi, ulegać, ustąpić im. L.). Zachował mi ś. (przysłużył mi ś.) tym dobrze, źle. Troc. **6.** †Z. ś. czym = *zaopiekować ś. czym.* Rej.

Zachowalny *mogący być zachowanym:* Mózg, ta zachowalna przedmiotowość, ów mózg w najcięższym razie odbieżał. Wilk.

†**Zachowałość**, i, blm., [**Zachowałość**] p. **Zachowanie.**

†**Zachowały** l. †Z. *zachowany, zachowywany:* Grosz Z., grosz zachowany. Troc. Zapis prawu pospolitemu w tym królestwie zachowałemu przeciwny *(= stosowanemu, używanemu).* Spotykamy ś. w tym dziele z wyrażeniem „zachowałe gumno“, t. j. robocizna letnia lub jesienna, odłożona na zimę. Rost. **2.** †Z. *trwały, wytrwały.* Górs. J. **3.** ×**Zachowany** w czym = *wytrawny, wytrwały, stateczny, doświadczony, wypróbowany, pewny, nieskazitelny, solidny, niepodejrzany, bez zarzutu:* Dostojeństw nikomu, jedno dobrze zasłużonemu i w słowie chwalebnie zachowałemu będziemy dawali. Herb. Dowód po umarłej ręce przedtym bywał 72 świadkami, a dziś stanął na siedmiu mężach w prawie dobrze zachowałych. Sz. (prawnie nieskażonych, prawych, słusznych, bez zarzutu. L.). Dowód siedmiu świadków dobrze zachowałych. Sz. **4.** a. †**Zachowany** komu a. u kogo = *mający zachowanie, znaczenie, wzięty, cieszący ś. ufnością, poważany, mający wpływ na kogo, wpływowy:* Herod był cesarzom Z. Skar. Korneli miał pachołę z życzliwych usług sobie zachowałe, a od lekarzów już prawie zwątpione. Odym. Nie czciłoby mnie to panowanie, abym brata przeciw sobie dobrze zachowałego zdradzić miał. Błaż. Największą otworzystość a hojność powinniśmy tym okazywać, którzy nam najprzychylniejsi i najzachowalsi są. Kos. Przyjaciele, nie tylko krwią powinni, ale i zachowali. Górn. Poczciwość wyrządzaj krewnym, a zas zachowałym szczerze przyjaj. Glicz. Z., zachowany, w wielkiej łasce, *gratiosus, gratiosissimus alicui.* Kn.

Zachowanie, a, lm. **a,** ×**Zachów** = **I.** czynność cz. **Zachować:** Z. energji. Z., całość. Kn. *(=ocalenie).* Samym zachowaniem życia twego mogą przedłużyć moje. L. Staję ś. nieposłusznym ojcu, ale to dla zachowania mu życia. L. Z. życia i rodzaju każdemu zwierzęciu jest spólne. Troc. Z. honoru, żywota, zdrowia, pamięci. Troc. Z. prawa, rozkazu czyjego, sekretu. Troc. Przez zatrzymanie wilkierza u panów radziec i w swej klubie niezachowanie wielki nieporządek w obesciu. Łoż. Najlepsze prawa pożytecznemi narodowi stać ś. nie mogą, tylko przez cnotliwe ich Z. Djar. gr. Fundusz, lokowany na jej dobrach, wskutek niezachowania formalności prawnych został stracony na zawsze. Rol. **2.** *miejsce do zachowania, skład, skrytka, schowanie:* Kazimierz Jagiełło, umierając, w osobliwym tajémnym zachowaniu sto tysięcy złotych czerwonych ukazał, które między syny rozdzielił. Stryjk. Z jednego zachowu dwa wybiegają lamparty. Mick. Zdr. **Zachowanko. 3.** ×Z. *wychowanie, edukacja, wykształcenie:* Dobre Z., wychowanie dziecięcia. Troc. **4.** †Z. *zwyczaj:* Wszytki obyczaje a zachowania starodawne tej ziemie gruntownie były popisane. Książę, dobywszy miecza, przyrzeka ludu pospolitemu prawa i wszystkie zachowania trzymać. Biel. M. **5.** ×Z. *przyjaźń, ścisła znajomość, zażyłość:* Wielkie z nim ma Z. Troc. Przyjacielskie Z. Troc. **6.** a. †**Zachowałość** *poważane, wzięcie, mir, walor, wpływ, powaga, znaczenie, wziętość, popularność:* Ma u ludzi Z. Acz też tam i kufel i żołędny tuz wielkie Z. mają. Rej. Cnota a układne obyczaje, te ludziom Z. jednają. Kochan. Że jest rzecz niepodobna wszystkim ś. podobać, dosyć będzie, kiedy ten, który zachowania szuka, cnotliwie a przystojnie ś. w każdej rzeczy zachowa. Kochan. Jednego majętnością, drugiego wiarą, trzeciego zachowaniem, które masz, wspomagaj. Górn. Dobre Z. lepsze, niż gotowe pieniądze. Rys. Ci panowie i zachowaniem i majętnością równi sobie byli. Troc. Wielkie ma Z. i na zamiar złoto. U Sekwanów dla zachowania, przyjaźni i szczodrobliwości wiele mógł. Warg. Miał Z. u niego. Rzew. Miałem Z. u szlachty, i lubili mnie wszyscy ziemianie. Mick. Służba atoli nie miała dziś zachowania dla pięknego munduru młodego porucznika. Gąś. *(= względów).* **7.** p. **Zachowanie ś.:** Położę tu, coby ś. tyczylo zachowania, którymby obyczajem a strychem miałby ś. mieć przeciwko ludziom. Glicz.

Zachowanie się, a ś., blm., niek. **Zachowanie** czynność cz. **Zachować ś.**

Zachowanko, a, lm. **a** p. **Zachowanie:** W starych dworach maleńki pokoik, a raczej Z. z wejściem z alkierza sypialnego lub alkowy.

Zachowany I. im. od **Zachować. 2.** p. **Zachowały.**

Zachowawać, a, ał i Z. ś. p. **Zachować.**

Zachowawanie, a, blm., czynność cz. **Zachowawać.**

Zachowawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachowawać ś.**

Zachowawca, y, lm. **y** l. **a.** †**Zachowca, Zachowywacz,** ×**Zachowyca** l. †**Zachowywaciel** l. *ten co zachowuje, utrzymuje, konserwator:* Jehowa. Z. wszystkich ludzi. Form. Niepojęta jest łaska zachowcy natury. Przyb. Przed Stwórcą i Zachowcą zginam me kolana. Przyb. Bóg stworzy-

ciel, zachowywaciel i rządca świata tego. Wuj. Chrystus zachowywaciel. Rej. (= *zbawiciel*). Z wielu ziół bywa misterstwem alchimejskim eliksir, t. j. zachowywaciel żywota i zdrowia. Syr. Zachowywaciele tego dekretu Wszechmogącego łaska niech broni. Zigr. Zachowywaciele zakonu mieli wstąpić na górę Sion. Rej. 2. *człowiek przywiązany do tradycji, do starego porządku rzeczy, przeciwnik nowości, liberalizmu, postępu, konserwatysta, zacofaniec:* Zachowawcy i postępowcy w parlamencie.

Zachowawczo- p. **Zachowawczy.**

Zachowawczo przys. od **Zachowawczy:** Poseł usposobiony, nastrojony Z.

Zachowawczość, i, blm., rz. od **Zachowawczy:** W nim ś. godziła Z. w ideach z radykalizmem w czynie. Spas.

Zachowawczy l. a. † **Zachowczy** = *tyczący ś zachowywania, zachowujący, podtrzymujący:* Siła zachowawcza. Instynkt Z. 2. *właściwy zachowawcom=konserwatystom, konserwatywny:* Kierunek Z Mowa Garata, członka instytutu narodowego i senatu zachowawczego. L. Społecznicy zachowawczo-chrześcijańscy. Stronnictwo zachowawczo-ultramontańskie. Chm. 3. chir. (conservativus): Metoda zachowawcza = *leczenie chirurgiczne bez operacji.*

Zachowawczyni, i, lm. e forma ż. od **Zachowawca; Zachowywaczka,** † **Zachowywacielka:** Z. zakonu, przepisów prawa. L. Z. pozoru. Początek mądrości jest bojaźń Boska, która jest najbezpieczniejsza zachowywacielka państwa każdego. Kosz. Litwa niejednego przedtym narodu, według odmienności czasów, zachowywacielką była. Srtyjk. (karmicielka. L.).

† **Zachowca, y,** lm. y p. **Zachowawca.**

× **Zachowyciel, a,** lm. e. p. **Zachowawca.** Troc.

† **Zachowywaciel, a,** lm. e p. **Zachowawca.**

† **Zachowywacielka, i,** lm. i p. **Zachowawczyni.**

Zachowywacz, a, lm. e p. **Zachowawca.**

Zachowywaczka, i, lm. i p. **Zachowawczyni.**

Zachowywać, uję, ywał i **Z. ś.** p. **Zachować.**

Zachowywanie, a, blm., czynność cz. **Zachowywać.**

Zachowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachowywać ś.**

[Zachoży, ego, lm. **y]** *przybysz, przychodzień, obcy:* Jeżeli był dziedziczny poddany telatycki, czyli też skądinąd Z. Mat.

Zachód, odu, lm. **ody** l. *zajście, zachodzenie ciała niebieskiego, zanurzenie ś jego pod poziom, skrycie s. jego przed wzrokiem naszym:* Z. prawdziwy i pozorny. Z. gwiazdy, księżyca. Troc. Godzina przed zachodem słońca. Troc. Już słońce na zachodzie, już już wóz swój zamacza w hesperyjskim brodzie. Tw. Zapadle słońce a. Z. słoneczny Kn. Przygląda ś. zachodowi słońca (= *zachodzącemu słońcu*). O wschodzie słońca na świat ś. wydało, a przed zachodem życie postradało Bardz. (= *efemeryda*). Żal mi słońca w zachodzie, kiedy świeci na wodzie. Len. Przen.: Nigdy wiara św. zaginąć nie może, choć rozmaite jej bywają za hody i wesela. Zigr. (= *zaćmienia; upadki*) Jakiż, wyroku okrutny, życiu mojemu okropny Z przeznaczasz! L. (= *kres, schyłek, koniec, zgon*). 2. *strona, w której słońce zachodzi, jedna z czterech okolic świata.* Punkt zachodu = *jeden z czterech punktów kardynalnych* (p. Kardynalny). Ku zachodowi, na Z. te kraje leżą. Troc. Jak błyskawica wychodzi od wschodu słońca, a ukaże ś. aż na zachodzie, takież też będzie przyjście Syna Człowieczego. Rej. Od małego zachodu = *od strony południowo-zachodniej.* Od dużego zachodu = *od północo-zachodu.* Z. letni = *strona północno-zachodnia.* Z. zimowy = *strona południowo-zachodnia*]. Przen.: *zachodnia Europa, kraje ją składające:* Nagłe Zachodu uspokojenie ś., wdawanie ś. za Turkami Francji, ociąganie ś. Austrji, czyni imperatorowej bojaźń zapalenia gieneralnej w Europie wojny. Świt. Co na to Z. powie? 3. *zabieg, usilne staranie, krzątanina, chodzenie koło czego, staranność, zabieranie ś. czynne; korowód, kłopot, ambaras, kram, trud, fatyga, ceremonja, ceregiele:* Wielkiemi zachodami wielkość swoję kupić musiał Sobieski. Karp. Jego królewska mość w tych, jako we wszystkich, zachodach i staraniach swoich obiecuje sobie doznawać serc wdzięcznych. Djar. gr. Z. i praca nagradzają ś. L. Daremnie ś., mężu, biedzisz: nigdy żony nie wyśledzisz; czatuj, dybaj, strzeż, podglądaj, ślubów, przysiąg po niej żądaj, daremna w tym twoja zmuda, wszystek ś. Z. nie uda. L. Rzepa i rzodkiew małego zachodu wymagają. L. Tracąc podobania ś. nadzieje, zaniedbał zachodów w tym razie potrzebnych. Węg. U Turków obawialiby ś. złupieni być panowie nagłą śmiercią z dostatków, gdyby mieli Z. jaki uczynić na zostawienie onych potomkom. Kłk. Wszystkie ostrożności próżnym są zachodem. L. (=*usiłowaniem*). Cały dom jego krząta ś. około zachodu weselnego. L. Trzebać tu pono wprzód zacząć od skrzyni, Z. być taki bez kosztu nie może. Kniaź. (= *przedsięwzięcie, przygotowanie*). W kuchni zachody tymczasem: pieczyste śpieszą z frykasem. Jak. W. Miałem wiele z tym zachodu. Jednym zachodem, od jednego zachodu = *od jednego zamachu, za jednym razem, odrazu, za jedną drogą:* Lepiej odbyć za jednym zachodem. L. Potwarca jednym i tymże zachodem trojakim osobom szkodzi: spotwarzonych krzywdzi, słuchaczów oszukawa, sumnienie swe obraża. Smotr. Na dziedzińcu nie widać było żadnego gospodarskiego zachodu. Korz. 4. [Z.] *zajęcie ś. gośćmi.* 5. † Z. *wychodek, ustęp, wygódka, prewet, kloaka, tranzet.* B. Sz. 6. [Z.] *biesiada,* 7. [Z.] *obchód, uroczystość (jak: wesele, chrzciny, poświęcenie chałupy i t. p.).* 8. astr.: Z. heljakiczny gwiazdy, p. **Heljakiczny.**

† **Zachójca, y,** lm. y p. **Zachodca.**

× **Zachów, owu,** lm. **owy** l. p. **Zachowanie.** 2. lekarski=*zabieg, ratunek.*

† **Zachrabotać, ocze, otał** i † **Z. ś.** p. **Zachrobotać.**

† **Zachrabotanie, a,** blm., czynność cz. **Zachrabotać.**

† **Zachrabotanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachrabotać ś.**

Zachrachnąć, nie, nął *charchnąć, charknąć, odcharknąć, odkaszlnąć.* L.

Zachrachnięcie, a, blm., czynność cz. **Zachrachnąć.**

Zachraniać, a, ał l. × Z. i × **Z. ś.** p. **Zachronić** 2. [Z.] *sprzątać, oczyszczać:* Z. pokój. Dał zięć stróżowi 23 grosze, żeby ta jako zachraniał aby do czasu. Kon.

Zachranianie, a, blm., czynność cz. **Zachraniać**

× **Zachranianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zachraniać ś.**

Zachrapać, pie, pał *odezwać ś. chrapaniem, chrapnąć, zacząć chrapać:* Słonka zachrapie i zaćwirka na ciągu.

Zachrapanie, a, blm., czynność cz. **Zachrapać.**

[Zachrapiać, a, ał] p. **Zachrapić.**

[Zachrapianie, a, blm.] czynność cz. **Zachrapiać.**

[Zachrapić, i, ił, nied. **Zachrapiać]** *zadrapać, zagarnąć, zagrabić, zabrać, chapsnąć:* Szlacheckich sumek nie zachrapia. Krasz.

[Zachrapieć, i, ał] *zachrypnąć, ochrypnąć, zacząć chrypliwie mówić, śpiewać wskutek chrypki:* Nie bede śpiéwała, bobym zachrapiała.

[Zachrapienie, a, blm.] **I.** czynność cz. **Zachrapić. 2.** czynność cz. **Zachrapieć**

Zachrobotać, ocze a. × oce a. **ta, tał, Zachrupotać I. a. Z. ś.** *uczynić chrobot, chrobotnąć, chrupnąć, zatrzeszczec, zakołatać, zaszeleścić, zachrzęścić, zagrzechotać:* Coś zachrobotało... to mysz Cokolwiek ś. też o uszy utrąciło, by ś. chociaż najmniej co zachrobotało, wszyscy , mniemali, żeby Sebeljasz ich jechał. Baz. **2.** kogo, co *=chrobocząc zagłuszyć, zamęczyć.* L.

Zachrobotanie, a, blm., czynność cz. **Zachrobotać.**

Zachromać, a, ał p. **Zachromieć.**

Zachromanie, a, blm., czynność cz. **Zachromać.**

Zachromieć, eje, ał, Zachromać *zacząć chromieć, stać ś. chromym, ochromieć, okuleć, okulawieć, zakikutać.*

Zachromienie, a, blm., czynność cz. **Zachromieć.**

× Zachrona, y, lm. **y** p. **Zachronienie.**

× Zachronić, i, ił, nied. **Zachraniać** kogo, co= *chroniąc zakryć, zasłonić, zabezpieczyć; schronić, schować, zachować, ukryć w bezpiecznym miejscu.* L. Czujna opieka rządowa zachraniała go przeciw dowolnym uciskom. Sur. Takie prawidła mają je Z. od wycierpianych nieszczęść. Sur. **× Z. ś.** *schroniwszy ś. zabezpieczyć ś., zasłonić ś.:* Niech ta ubocz stoi, bo kanyż ś. zwierzyna zachroni przed biedą? Ork.

× Zachronienie, a I. blm., czynność cz. **Zachronić:** Ukazała ś. teraz chuda, czarniawa ręka, dodając oczom zachrony. Kon. **2.** lm. **a, Zachrona** = a) *miejsce uchronne, schronienie, przytułek, schowanie, zachowanie, skrytka; ucieczka, azylum.* b) *opieka mogącego uchronić.*

× Zachronienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachronić ś.**

Zachrupać, pie, pał I. p. **Zachrupieć. 2.** *zagryźć chrupiąc.*

Zachrupanie, a, blm., czynność cz. **Zachrupać.**

Zachrupieć, i, ał, Zachrupać, Zachrupnąć, Zachrupotać, *chrupnąć, zachrzęścić, zgrzytnąć:* Ugryzł łapczywie, aż mu kość w pysku zachrupnęła. Pierwszego pędu powicher między Padem i Tycinem gwałtownym zaraz gruchnieniem zachrupiał. Fal. Ziewnął i przeciągnął ś. tak, że aż kości zachrupotały. Bał. *(=zatrzeszczały).*

Zachrupienie, a, blm., czynność cz. **Zachrupieć.**

Zachrupnąć, nie, nął p. **Zachrupieć.**

Zachrupnięcie, a, blm., czynność cz. **Zachrupnąć.**

Zachrupotać, oce a. **ocze, otał I.** p. **Zachrupnąć. 2.** p. **Zachrobotać.**

Zachrupotanie, a, blm., czynność cz. **Zachrupotać.**

Zachrypieć, i, ał, Zachrzypieć *odezwać ś. głosem chrapliwym, zaskrzeczeć:* Po chwili zachrypiała i zajęczała: oj! dołoż moja! Orzesz. Czasem warjat zachrzypiał jej w uszy: Juljo! tyś znowu moją. Bał.

Zachrypienie, a, blm., czynność cz. **Zachrypieć.**

Zachrypnąć, pnie, pnął a. **pł, Zachrzypnąć** *dostać chrypki, ochrypnąć, ochrzypnąć,* [*ochrapieć*]: Z. z krzyku.

Zachrypnięcie, a, blm., czynność cz. **Zachrypnąć.** Lek.: Z (raucedo, raucitas) *chrypka, ochrypłość głosu* (raucedo vocis).

Zachrypły, Zachrypnięty, Zachrzypnięty *który zachrypł, ochrzypły:* Choć Z., odśpiewał dobrze.

Zachrypnięty p. **Zachrypły.**

Zachrząkać, a, ał p. **Zakrząkać.**

Zachrząkanie, a, blm., czynność cz. **Zachrząkać.**

Zachrząknąć, nie, nął p. **Zakrząkać.**

Zachrząknięcie, a, blm., czynność cz. **Zachrząknąć.**

Zachrzęsnąć, śnie, snął, sła, sło I. p. **Zachrzęścieć. 2.** [Z.] *zamarznąć zlekka, ściąć ś. mrozem:* Bagno na zimę zachrzęsło.

! Zachrzęszczeć, y, ał p. **Zachrzęścieć.**

Zachrzęszczenie, a, blm., czynność cz. **Zachrzęścić** lub **Zachrzęścieć.**

Zachrzęścić, i, ił p. **Zachrzęścieć.**

Zachrzęścieć, i, ał, Zachrzęścić, ! Zachrzęszczeć, Zachrzęsnąć, × Zachwarszczeć *wydać chrzęst, chrzęsnąć, zazgrzytać, zgrzytnąć, zachrobotać, zagrzechotać, zaszeleścić:* Aż zbroja zachrzęściała. Spódnica krochmalna zachrzęściała. Gdym znowu rzekł: przybądź, najmilsza! zachrzęsło liście pod krzem, i krzakiem samym coś zatrzęsło. Otw. Zatrzęsła łbem Meduza, aż na nim węże zachrzęściały. Otw. Ślizga ś. po bruku, ażeby zbroja nie zachrzęściła. Krasiń. Kneź rzucił ś, aż częstokół za nim zachrzęszczał i miecz mu zadzwonił u boku. Krasz. Zachrzęsną kłosy żytnie, to ci duszę załaskota podźwięk złota. Kon. Coś zachrzęszczy w lesie. Gliń. To wyrzekszy, bogini zbroję okazałą przed Achillesem kładła, aże zachrzęściało misterne ono cudo. Ryd.

Zachrzęśnięcie, a, blm., czynność cz. **Zachrzęsnąć.**

[Zachrznąć, nie, nął] *umrzeć.*

[Zachrznięcie, a, blm.] czynność cz. **Zachrznąć.**

Zachrzypieć, i, ał p. **Zachrypieć.**

Zachrzypienie, a, blm., czynność cz. **Zachrzypieć.**

[Zachta, y, lm. **y]** p. **Sachta.**

Zachuchać, a, ał, × Zachuchnąć, nied. **Zachuchiwać I.** *zacząć chuchać, chuchnąć, wypuścić dech, tchnąć; zapuścić tchem.* L. **2.** [Z.] *odpędzić, zażegnać chorobę chuchaniem.*

Zachuchanie, a, blm , czynność cz. **Zachuchać.**

Zachuchiwać, uje, iwał p. **Zachuchać.**

Zachuchiwanie, a, blm., czynność cz. **Zachuchiwać:** Zażegnywanie, Z., przemierzenie nakrzyż nicią, zamykanie zmory na kłódkę. Wiszn.

× Zachuchnął, nie, nął p. **Zachuchać.**

× Zachuchnięcie, a, blm., czynność cz. **Zachuchnąć.**

× Zachuchrać, a, ał *zagmatwać, zamotać, sprawić nieład.* L.

× Zachuchranie, a, blm. czynność cz. **Zachuchrać.**

Zachudły *który zachudł, wychudły:* Ludzie kolosalnej statury, jakby z bronzu odlani, zachudli, rodzaj wielkoludów. Spas.

Zachudnąć, dnie, dł, Zachudzieć *schudnąwszy zaschnąć, zawiędnąć od schudnienia, schudnąć, wychudnąć, spasować, wyschnąć.* L.

Zachudnięcie, a, blm. czynność cz. **Zachudnąć.**

Zachudzać, a, ał p. **Zachudzić.**

Zachudzanie, a, blm., czynność cz. **Zachudzać.**

Zachudzenie, a. blm. **I.** czynność cz. **Zachudzić. 2.** czynność cz. **Zachudzieć.**

Zachudzić, i, ił, nied. **Zachudzać** *wychudzając zanędzić, zrobić chudym, wychudzić, zamorzyć:* Nie zachudzaj świń, bo zjedzą prosięta Ktemu, kto

zachudzi świnie, nie ustrzeże ś., ani im odejmie tego, aby prosiąt zjadać nie miały. Ek.

Zachudzieć, eję, ał p. **Zachudnąć.**

× **Zachurkotać, oce** a. **ocze, otał** p. **Zaturkotać.**

× **Zachurkotanie, a,** blm., czynność cz. **Zachurkotać.**

× **Zachuśtać, a, ał** p. **Zahuśtać.**

× **Zachuśtanie, a,** blm., czynność cz. **Zachuśtać.**

Zachwa, y, lm. **y.** zool. p. **Osłonnice.**

[**Zachwacenie, a,** blm.] czynność cz. **Zachwacić.**

[**Zachwacić, i, ił**] p. **Zachwycić**: Śmierć go zachwaciła.

Zachwalacz, a, lm. **e,** × **Zachwalca** *ten, co zachwala.* L.

Zachwalać, a, ał p. **Zachwalić.**

Zachwalanie, a, blm., czynność cz. **Zachwalać.**

× **Zachwalca, y,** lm. **y** p. **Zachwalacz.**

Zachwalenie, a, blm., czynność cz. **Zachwalić.**

Zachwalić, i, ił, nied. **Zachwalać** *chwaląc zalecić; wychwalić*: Zachwala swój towar. Co lubisz, zachwalasz, tym ś. mądry brzydzi. Dm. Zachwala na tylu miejscach Pismo św. nawiedzanie chorych, grzebanie umarłych. Wor.

× **Zachwała, y,** lm. **y,** × **Zachwałka** *zachwalanie, zachwalenie, pochwała.* Sł. wil.

× **Zachwałka, i,** lm. **i,** p. **Zachwała**: Ah, co za sardele, co za śliczne sardele, a sarmulety żywiuteńkie jeszcze!... i wiele innych tym podobnych zachwałek rozlegających ś. Chęć.

× **Zachwarszczeć, y, ał** p. **Zachrzęścieć.**

× **Zachwarszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zachwarszczeć.**

× **Zachwastać, a, ał,** × **Zachwastnąć** I. *zaszastać; szastając zarzucić, zamieść.* 2. *zachlastać, zabryzgać, zagwazdać, zachlapać.* L.

× **Zachwastanie, a,** blm., czynność cz. **Zachwastać.**

× **Zachwastnąć, nie, nął** p. **Zachwastać.** L.

× **Zachwastnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zachwastnąć.**

Zachwaszczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zachwaścić.**

Zachwaszczanie, a, blm., czynność cz. **Zachwaszczać.**

Zachwaszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachwaszczać ś.**

Zachwaszczenie, a, blm., czynność cz. **Zachwaścić.**

Zachwaszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachwaścić ś.**

Zachwaścić, i, ił, nied. **Zachwaszczać** *zanieczyścić chwastem, zapuścić chwastem, dać zarosnąć chwastem, (zaperzyć, zakąkolić)*: Z. ogród. Przen.: Towarzystwo, które mi dom zachwaszcza. Kow. (=*zanieczyszcza*). Więdnąc, rozpleniają ś., jak kąkol, zachwaszczają umysł, jak pokrzywa. Brt. **Z. ś.** *zarosnąć chwastem*: Ten Montplaisir, dziś zarosły, zrujnowany, zachwaszczony, dawniej był parkiem Krasz.

† **Zachwat, u,** lm. **y** p. **Zachwycenie.**

† **Zachwatać, a, ał** p. **Zachwycić.**

† **Zachwatanie, a,** blm., czynność cz. **Zachwatać.**

[**Zachwestowany**] *zakwestjonowany*

Zachwiać, eję, ał, Zachwierutać, nied. **Zachwiewać** *zakołysać, zagibotać, zawahać, zabujać, zatrząść, wstrząsnąć, zaruszać, wzruszyć, poruszyć, kiwnąć, zakiwać*: Wicher potężnie drzewem zachwiał. Troc. (=*zaszamotał*). Na pożegnanie chustką zachwiała (=*potrzęsła, powiała*). Sięgnął Huz do skrzyni Bożej i zatrzymał ją, bo ją byli zachwiali bycy. Bud. Chcąc ś. zachwianemi tłuc ramiony, wściorki poszły w powietrze sroczki. Zebr. (=*zamachnąwszy skrzydłami*). Przen.: *osłabić, zwątlić, nadwątlić, podkopać, poderwać*: Los zmógł ich siłę, lecz nie zachwiał męstwa. Od. Prośby i groźby go zachwiały. Troc. Z. czyją wiarę, czyj kredyt, czyję przekonania. **Z. ś.** *zakołysać ś., zawahać ś., zagibotać ś., zabujać ś., poruszyć ś., zakiwać ś., osłabnąć, zwątleć, stać ś. chwiejnym*: Od huku zachwiały ś. domy. Zachwiał ś. na nogach i upadł. (=*posłonił ś.*). Wiatr gdy powieje, nakształt morskich bałwanów pole ś. zachwieje z zbożem niezmierzonym. Tw. Zachwiał ś. i raz i dwa na dół pochylony. P. Koch. Z. ś. w interesach. Z. ś. na swym stanowisku, w swych przekonaniach. Wielki statek po sobie pokazał, a nigdy ś. jako trzcina, żadnym wiatrem nie zachwiał. Skar. Żadnym Z. nie dam ś. wypadkiem. Dm. Nabożnym nie był; wiara jego dziecinna zachwiała ś. dość wcześnie. Chm. Pogląd religijny zmagał ś. ciągle, ale był zachwiewany studjami filozoficznemi. Chm.

Zachwianie, a, blm., czynność cz. **Zachwiać.** × Bez zachwiania=*niezachwianie.*

Zachwianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachwiać ś.**

† **Zachwichnąć, nie, nął** p. **Zachwisnąć.**

† **Zachwichnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zachwichnąć.**

[**Zachwieja, i,** lm. **e**] *zawieja.*

Zachwierutać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zachwiać.**

Zachwierutanie, a, blm., czynność cz. **Zachwierutać.**

Zachwierutanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachwierutać ś.**

Zachwiewać, a, ał i **Z. ś** p. **Zachwiać.**

Zachwiewanie, a, blm., czynność cz. **Zachwiewać.**

Zachwiewanie się, a ś., blm. czynność cz. **Zachwiewać ś.**

† **Zachwisnąć, śnie, snął.** † **Zachwistnąć,** † **Zachwichnąć** *machnąwszy czym wywołać świst; świsnąć*: Gdyby ś. konik potknął, trzeba go kawecanem dzierżeć, zaciąwszy zlekkuchna raz, a. tylko zachwichnąwszy palcatem. Dor.

† **Zachwiśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zachwisnąć.**

× **Zachwostać, a, ał,** × **Zachwostnąć** *zawiązać (koniowi) ogon.*

× **Zachwostanie, a,** blm., czynność cz. **Zachwostać.**

× **Zachwostnąć, nie, nął** p. **Zachwostać.**

Zachwycać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zachwycić.**

Zachwycająco przys. od **Zachwycający**: Wyglądała Z. i niezachwycająco. Jeż. Żart.: Pił Z. Orzesz. (=*doskonale, wybornie, gracko, dzielnie, pysznie, cudownie*, żart.: *jak aniol*).

Zachwycający im. od **Zachwycać**; *rozkoszny, pyszny, przepyszny, prześliczny, czarowny, cudny, cudowny, wspaniały*: Widok Z.

Zachwycanie, a, blm., czynność cz. **Zachwycać.**

Zachwycanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachwycać ś.**

Zachwycenie, a, blm. I. **a.** † **Zachwyt** czynność cz. **Zachwycić**: Z. miasta. Troc. Nieprzyjaciel na Z. zdobyczy czatuje. Troc. Bodajby był przez wietrzne zachwyty zatrzymany na morzu. Pot. Wisi w lekkim powietrza zachwycie. Pot. **2.** czynność cz. **Zachwycić ś.**, *uniesienie, upojenie, ekstaza, entuzjazm*: W zachwycie zostając, tak był od zmysłów oddalony, iż na największy grzmot ś. nie porywał. Skar. W zachwyceniu po dwie godziny bywała, nieporuszoną zostając.

tak że nie było w niej widać ani jednego oka mgnienia, ale tylko otwarte oczy w krucyfiksie zatopione trzymała. Skar. Przez cały ten czas leżał jak w zachwycie. Pot. Sen mię, czy jaki zachwyt, czy mani obłuda. Pot. Lepsza u Boga szczerość i prostota, niż te nie swoich umysłów zachwyty. Kniaź. W zachwycie panegirycznego entuzjazmu rozsiewa staroświeckie pochwały z ujmą prawdy. Czart. A. *(=w paroksyzmie).* O, jak miło roztropnie użyć, nie będąc w zachwycie, wszystkich dni i momentów składających życie L. *(=nie unosząc ś.).* Chwila zachwytu łaską Bożą dana; znać męka śmierci lekką mu była wśród zachwytu ducha. Krasiń. W oczach naszych łzy zachwytu. Krasiń. Z zachwytem wpatrywał ś. w jej wdzięki. Przez chwilę trwał w niemym zachwycie. 3. a. †**Zachwat** *letarg, śmierć pozorna:* [Podczas zachwycenia dusza z dopuszczenia Bożego wychodzi z ciała człowieka i pod opieką anioła odbywa pielgrzymkę po niebie i piekle dla zbudowania wiernych]. Z. (tytuł). Len. Zachwyceniem (kadukiem) ruszony. Troc. Z. cierpieć. Troc. W Z. wpaść. Troc. Szubet, głębokie spanie, nad przyrodzenie, zachwat. Sien. Zachwat jest sen tak ciężki, że człek za martwe leży; zachwyceniem drudzy zowią, niektorzy gutą; zaś są ci, co paraliżem wielkim nazywają, a to nieźle, bo w tej chorobie wszystkie stawy zmierają i żyły wszystkie upadną, przeto jest taki sen śmiertelny. Sien. Niebezpieczną chorobą ściśniony, w zachwyceniu będąc, przed trybunałem sędziego Boga stanął. Nies.

Zachwycenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zachwycić ś.**

× **Zachwyciciel, a**, lm. e *ten, co zachwyca* a. *zachwycił.* L.

× **Zachwycicielka, i**, lm. i forma *ż.* od **Zachwyciciel.** L.

Zachwycić, i, ił, [**Zachycić**], †**Zachwacić,** [**Zachwacić, Zachwytać**], nied. **Zachwycać, †Zachwatać, Zachwytywać** I. *chwyciwszy zabrać, zająć; zarwać, porwać, uchwycić zaczepiwszy, zagarnąć, zagrabić, zacapić, zachapać:* Za włosy, za brodę, gdzie kto mógł Z., targali go. Skar. Wyciągnąwszy rękę, zachwycił go a od potopu zachował. Wiśn. Skoro go zachwaci a dostanie... Leop. (zachwyci. Leop.; gdziekolwiek ś. z nim potka, zabije go. B. G. *(=gdziekolwiek go spotka, złapie, natknie ś. na niego, zejdzie ś. z nim).* Djomed nieszczęsnych przychodniów zdradziecko zachwycał i ich mięsem domowe poczwary nasycał. Przyb. Nieprzyjaciel plonu zachwycił. Troc. *(=porwał z sobą, uniósł, wywiózł, wyprowadził).* Ryb tak wiele zachwycili, że ich nie mogli wyciągnąć. Odym. *(=zajęli siecią, zagarnęli, nałowili).* Nuż gdy biskup umarł, wjeżdżała szlachta w majętność, kto czego zachwycił, to jego było. Biel. M. *(=porwał, zagrabił).* Duch awanturniczego rycerstwa Zachodu zachwycił był nieco szlachtę i pany polskie. Bobrow. *(=udzielił ś. im).* Austrja dostrzegała porę, w której może w swe szpony Polskę tak Z., jak zachwyciła Węgry i Czechy. Lel. Względem zbiega postanawiamy, iż jeśli go zachwytamy, mamy go wydać. Stadn. Za rękę, za włosy kogo Z. Troc. Zachwycił Szwed miasto. Troc. Zachwycił zgniłej wody i rozchorował ś. Przen.: Skoro ją zobaczył, zachwycił zaraz ognia, jako chwyta płomienie słoma blizko położona. P. Koch. *(=ogień go przeszedł, zapałał ku niej).* Przen.: Z. czego = *zarwać, dostać; zarazić ś. czym:* Z. choroby. Między niezliczonemi błędami jest wychowana, żadnego jednak nie zachwyciła. Birk. *(=nie przejęła; nie zaraziła ś. nim).* Gdyby człowiek zachwycił powietrza. Sien. Gdy kto powietrza zachwyci, lekarstwo. Ślesz. Jako zachwyconego powietrza pozbyć, póki serca nie zarazi. Ślesz. Dziwactwo jego pokazuje, że on coś musiał dzikiego Z. L. *(=zarwać).* Kiedy tyle zachwycę prawa, że już będę mógł... Rzew. *(=liznę).* W Warszawie to właśnie pan Gładecki zachwycił tej szarlatanerji, którą na prowincji chce ś. popisywać. Wilk. [Łysina jadła trawę, zachwytując zboże]. Ork. Zmrok nas pod latarnią morską zachwycił, tam nocować wypadło. And. *(=zaszedł).* Szarak przystanął na widok wroga: może chciał Z. tchu, może ś. zastanawiał. Dyg. *(=złapać, zaczerpnąć, nabrać).* Pułkownik zachwycił w oczy bystre ten jej giest mdły. Brt. Zachwyciła nowy bezecna białogłowa płód kazirodny. Otw. *(=zastąpiła; poczęła płód, zaszła w ciążę).* 2. [Z.] *zaczepić, zawadzić:* Chciałem urwać różę, za cierniem zachwycił. 3. *wprawić w zachwyt, opanować zmysły, olśnić, oczarować, ująć, chwycić za serce, porwać, zdumieć:* Temi go zachwyciła pochlebstwy. Troc. Z. grą swoją. **Zachwycić ś.**, nied. **Zachwycać ś.** I. [Z. ś.] *zaczepić ś., złapać ś., zawadzić ś.:* Jak zrzucał z wozu żądło, sam ś. za koniec jego zachwycił. 2. *wpaść w zachwyt, zdumieć ś., rozkoszować ś., unosić ś., rozpływać ś. nad czym, admirować co:* Zachwyca ś. jej urodą, nad jej wdziękami.

Zachwyt, u, lm. **y,** p. **Zachwycenie.**

[**Zachwytać, a, ał**] p. **Zachwycić.**

[**Zachwytanie, a,** blm.] czynność cz. **Zachwytać.**

Zachwytka, i, lm. i *szlisak, hak u zamka.*

Zachwytliwy *zdolny do zachwytywania, zachwytujący:* I uderzył w nie ten prąd raz w raz! raz w raz! łechcąc, drażniąc, podrywając nerwy w ciałach tłustych aż do zachwytliwego bólu. Brt.

Zachwytny przym. od **Zachwyt,** *zachwycający:* Oczy zachwytne, jak siedlisko czaru. Kon. Miłość Arjamana była poważna, tragiczna, wzniosła i zachwytna. Mic.

Zachwytywać, uje, ywał p. **Zachwycić.**

Zachwytywanie, a, blm., czynność cz. **Zachwytywać.**

Zachybotać, oce a. **ocze, otał** *zacząć chybotać, zakiwać, zabujać, zakołysać, zachwiać:* Woźnica biczem machnął, bryczka zachybotała, konie szarpnęły, i błoto bryznęło po koła. Zap.

Zachybotanie, a, blm., czynność cz. **Zachybotać.**

[**Zachycenie, a,** blm.] czynność cz. **Zachycić.**

Zachychotać, ta a. **cze, tał,** × **Zachechotać** I. *zacząć chychotać.* 2. *chychotaniem zagłuszyć.*

Zachychotanie, a, blm., czynność cz. **Zachychotać.**

[**Zachycić, i, ił**] p. **Zachwycić.**

Zachylać, a, ał p. **Zachylić.**

Zachylanie, a, blm., czynność cz. **Zachylać.**

Zachylenie, a, blm., czynność cz. **Zachylić.**

Zachylić, i, ił, †**Zachynąć,** nied. **Zachylać** I. *zagiąć, zakrzywić, skrzywić, zawinąć:* Z. kartę w książce *(=załamać, założyć).* Brzegi mają być u tego naczynia zachylane, żeby ś. bokami nie lało. Torz. Tysiącmi jest samołowek na człowieka bogatego zasadzono, iż ś. w nich unieść a zachynąć musi. Rej. *(=uwięznąć, ulgnąć).* Pod deszcz słońcami tęcza zastrzelona niebo malować zwykła zachylona. Żebr. *(=wychylona łukowato, zgięta, wygięta w pałąk).* Głową Neptun skinał i przyzwa-

lając, wodą swą wszystką zachynął. Żebr. (= *zagarnął*). W zachyniony wiatr zawadziwszy pióry, w oczemgnieniu parnaskiej wierzch oskoczył góry. Żebr. Swoje mistrz (Dedal) na skrzydł parze ustanowił ciało i na powietrzu zawisł, zachynąwszy śmiało. Żebr. (= *zamachnąwszy*). Kurta niedbale narzucona zachylonemi połami na wiatr ś. rozwiewała. Chodź. Stał tak zachylony za ubocz. Tet. Modrzewie chowają ś. skrycie i zachylają wiotkie ciała poza plecy szerokie. Ork. Podjął z ziemi bezsilne ciało, zachylił zwisłą głowę sobie na ramię i niósł do domu. Żer. (= *zarzucił przechyliwszy*). 2. × Z. *schylić, przychylić, nachylić, pochylić, zniżyć, skłonić, zgiąć, ugiąć, nagiąć, przygiąć, przygnieść:* Są użytki, są frukty, ciężarem właściwym rózgi zachylające. Żebr.

Zachyłek, łku, lm. **łki** anat (recessus) *uchyłek, zatoka, zaułek, osklepek, zagłębienie:* Z. błędnika (w uchu) (r. labyrinthi). Z. dwunastniczo-jelitowy przedni (r. duodenojejunalis anterior). Z. tylny (r. posterior). Z. podkrezkowy okrężnicy poprzecznej (r. intermesocolicus transversus). Z. dwunastniczo-krezkowy okrężniczy dolny i górny (r. duodenomesocolicus superior et inferior). Z. krętniczo-kątniczy górny i dolny (r. ileocoecalis superior et inferior). Zachyłki zakątnicze (recesus retrocoecales). Zachyłki przyokrężnicze (recessus paracolici). Z. międzyesowaty (r. inter sigmoideus). Z. przeponowowątrobny (r. phrenico-hepaticus). Z. eliptyczny (r. ellipticus). Z. kulisty (r. sphericus). Z. górny sieci (r. omentalis superior). Z. sieciowy dolny (r. omentalis inferior). Z. śledzionowy (r. lienalis). Z. otrzewnej (r. peritonaei). Z. boczny komory czwartej (recessus lateralis ventriculi IV). Z. wzrokowy (r. opticus). Z. lejka (r. infundibuli (w mózgu). Z. nadbębenkowy (w uchu) (r. epitympanicus). Z. szyszkowy (r. pinealis) Z. nadszyszkowy (w mózgu) (r. suprapinealis). Z. ślimaka (w uchu) (r. cochlearis). Z. podbębenkowy (r. hypotympanicus).

† **Zachynąć, nie, ął** p. **Zachylić.**

† **Zachynięcie, a,** blm., czynność cz. **Zachynąć.**

× **Zachyrlać, a, ał** p. **Zacherlać.**

× **Zachyrlanie, a,** blm., czynność cz. **Zachyrlać.**

[**Zachyścić, i, ił**] *zrobić poręb, posiecz.*

[**Zachyścienie, a,** blm.] czynność cz. **Zachyścić.**

[**Zaciapać się, pie ś., pał ś.**] *zaszargać ś. pobłocie.*

[**Zaciapanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaciapać ś.**

Zaciąć, zatnie, zaciął, nied. **Zacinać** I. *cięciem zająć, zapocząć; zarznąć, nadciąć, naciąć, zaciosać, zastrugać, zakarbować; ciąwszy zarysować:* Zacinam żyłę, puszczam krew. Kn. Gdy łuk spuściła, zacięła go pod ucho i grzbiet zrysowała. Żebr. (= *skaleczyła go, zraniła go*). Gdy z trafunku maciory niewinne krzywym siekaczem ostro zacinają, gibki krzew z siebie sok obfity toczy i wkoło ziemię łzami swemi moczy. Odym. Zacinać zębami. L. Z. kamień, głaz, drzewo na figurę, posąg = zaciosać. L. Zacinać drzewo na czembrowinę. Troc. Przen.: Zacinać wiosłami wód nie przestawali. Otw. (= *rozcinać*). Nitkę natarszy kredą, zatnij nią na desce po ciesielsku. Sol. (= *wyciągnąwszy zaznacz, zarysuj*). Przen.: Zacinać na co = *zakrawać, zarywać na co:* Zacina panicz trochę na szulera. Zabł. 2. *zadać cięcie; wyciąć z boku, od spodu, podciąć,* posp. *zająć, zajechać biczem, smagnąć:* Weź bicz i zatnij konie: zaciął, a bryka idzie. L. Zacinaj! (= *ruszaj żwawo!*). Konia dłuższego częściej zacinają. Kn. Jednym wędzidła przybierać, a tamtych zacinać. Pot. (= *jednych wstrzymywać, drugich napędzać*). Zatnij konia kańczugiem. Troc. Gdyby ś. konik potknął, trzeba go kawecanem dzierżeć, zaciąwszy zlekkuchna raz, a. tylko zachwichnąwszy palcatem. Dor. Źrzebce, gdyby ś. tak swawolnie chciały miotać, podczas one zabadają i zacinają. Glicz. Każdy na osła do bicia ś. bierze i śmiało zatnie. L. Biczem ogniste zacina rumaki. Dm. Przen.: Wiatr, deszcz, grad zacina z boku, od spodu (= *tnąc zalatuje*). [Chuda (śmierć) w łeb zatnie, i już cie nimo (= *wytnie, rąbnie, machnie*]. 3. przen. *zacząć ciąć, uciąć, wyciąć, żwawo, zwinnie, chwacko wykonać, odbyć sprawnie:* Pamiętają ludzie, jakeś w karteczki zacinał. Boh. Niemasz już lutnistki, po którejbyś w tany pohasał i hołubca zaciął, jak nalany. Jż. 4. *uciąć, zakłóć, ukłóć, zabość, ubość, ugryźć, ukąsić, ujeść:* Zakryty w trawie wąż bieżącej nogi żądłem zaciął. Żebr. Miętka pomaga przeciw bestjom, które żądłami zacinają. Urzęd. Chciał zerwać z krzaku raz Kupido ręką różę, co świeżą wzrok nęciła wdzięką, wtym pszczoła wzleci, żądłem delikatnie w palec go zatnie. Min. Przen.: *dokuczyć, dojeść, dojąć do żywego, dać ś. we znaki, dopiec;* Czyż już nieszczęśliwy ten na zawsze, kogo raz dolegliwość zatnie, i dlatego ma brać środki przed ś. ostatnie? L. 5. *zacisnąć, ściąć, przygryźć:* Z. usta, wargi, zęby. Tak słuchać majora przywyknął, że zęby zaciął. Mick. Zacisła dumnie wargi i odeszła od okna. Bał. 6. † Z. *zatłumić, stłumić, zdusić, zagłuszyć, zdławić:* Stałość umysłu wśród męczarni umie w sobie przytłumić i Z. jęki. Pilch. 7. [Zacinać] *jąkać ś.* 8. [Z.] *zatrzymać:* Zacięło w nim = *wstrzymało stolec, wywołało zatwardzenie.* 9. [Z.] *zagrodzić, zawalić, zabarykadować ściętym drzewem:* Z. drogę w lesie. 10. [Z.] *obsadzić sochę podlaską.* Glog. 11. hut.: Zacinać łopatą = *przy spuście surowizny z wielkiego pieca zastawiać łopatą przy gęsi odlanej, od strony rzeczki, aby dalszy dopływ surowizny wstrzymać i do następnego kotła surowiznę odwrócić.* Łab. **Z. ś.** I. *skaleczyć ś. czym ostrym, zarznąć ś.:* Zaciął ś. kto sam siekierą, nie ma na kogo skarżyć. Górn. Zaciął ś. w palec. 2. *zaczepić ś., zawadzić ś., zahaczyć ś., nie dać ś. otworzyć, zatrzymać ś, zaprzeć ś., wchodzić zbyt ciasno, trzeć ś., szpanować:* Zamek zaciął ś. Szufladka ś. zacina. Drzwi zacinały ś. Wietrznik skrzypi, gdy ś. o żelazo zacina, około którego ś. obraca. Troc. Części w człowieku, gdy ś. zatną, bardziej twardzieją. Troc. Przen.: Ostrzę już miecz, już mierzę w kark miłego syna, lecz coś ręka drętwieje, w machu ś. zacina. Koss. (= *zatrzymuje ś., mimowolnie, odmawia posłuszeństwa, wciąga ś.*). Fortuna jego ś. zacięła w połowicy zapędów i znowu zaczęła naszych nieść pod obłoki. Tw. 3 w mowie = *uciąć dla ciężkiej wymowy, potknąć ś., zająknąć ś., zarwać s.:* Zacina ś. język. Troc. Zacinał się w mowie. Troc. Gdy ś. mówiący wśród dyskursu swojego zatnie, słuchaczów tak to obchodzi, iż każdyby rad dopomóc mu i dodać potrzebnej śmiałości. L. Zawsze ś., mówiąc o tym, zacinał, bo go do pomsty serce podwodziło. Pot. Głos ś. zaciął, włosy mu powstały. Dm. Kurjon krasomówca, zaciąwszy ś. w mowie, przed senatem o to oskarżył adwersarza swego. Boh. Tylko ten godnie może imię nosić poety, który, uczyniwszy dosyć temu, com wspomniał, pisze tak udatnie, że ś

w żadnym słówku ani zatnie. Opal. W mówieniu ś. nieco zająkiwał, czyli raczej zacinał. Koź. **4.** *uprzeć ś., uwziąć ś., zawziąć ś., usadzić ś., nie ustąpić na krok, wziąć na kieł:* Uparł ś., chce swe przewieść, zawziął ś., ociątny. Kn. Niezbłagany, upornie ś. w swym gniewie zaciął, gardzi czcią wszystkich Greków, szacunkiem przyjaciół. Dm. Jechać stąd ś. zaciął. Dm. U kurfirstów obyczaj tajny, że ich głos siódmy równa zwyczajny, gdy w elektorskiej po trzech komorze zatną ś. podczas w twardym uporze. Mias. Nikt ci nie wydrze sławy, choćby ś. i zaciął. Przyb. Pegaz, jak ś. zaciął, tak ani drgnął nogą. Oss. Zacinający ś. koń, zastanawiający ś. Kn. Drugi koń, choćby go bijąc zabił, jak ś. zatnie, ani dźwignie, ani ś. ruszy. Haur. *Contumaces boves*, woły, które ś. zastawiają, zacinają, a nie dbają nic na bicie, ociętne, krnąbrne. Mącz **5.** myśl.: Wyżeł ś. zacina=*młody wyżeł zatrzymuje ś. (przed skowronkiem).*

Zaciąg, u, lm. **i, I.** *zaciąganie, zaciągnięcie dokąd:* Cieśle do snadniejszego zaciągu drzewo siekierą ulżywają. Troc. Z. warty = *zajmowanie warty przez nowy oddział żołnierzy; zaprowadzenie warty.* Z. wojska = *werbunek, pobór wojskowy, branka, rekrutacja.* Z. wojska, werbunek. Dudz. Nowe czynisz zaciągi pod nowe sztandary, by ś. nowym zasilił hufcem żołnierz stary. L. Wypada nowe wojsko na następującą kampanją zaciągnąć, a że Z. jest trudny, rzadko przeto nowozaciężni przed czerwcem ś. zbiorą. L. Ktoby był bezpieczen od zaciągu, kiedy nawet kobiety idą na rekrut? L. **Zaciąż,** Z. Nasz pan, nie jak biskup, lecz jak książę, wojsko chowa i czyni zaciąże. Jabł. (może dla kadencji. L.). Wojsko tak polskiego, jako i cudzoziemskiego zaciągu. Vol. (= *autoramentu, powołania).* Obcy Z. składał trzecią część wojska. Św. (= *żołnierze, wojsko z zaciągu obcego).* **2.** † Z. czym=*pociągnięcie, zawleczenie, zaciągnięcie czym, pociąg:* Zboże wszelakie, które Bóg z ziemi daje, za pierwszym abo za drugim pługa zaciągiem z dostatkiem wielkim człowiek wywodzi. Jan. **3.** † Z. *ciągnienie ś., ciąg, pasmo, szereg, łańcuch:* Niemasz folgi ni wytchnienia w zaciągu mego cierpienia. K. G. **4.** *pańszczyzna, robocizna za powinność odbywana, odrobek:* Poddane biskupie niezwykłemi podatkami i zaciągami trapił. Murin. Na zaciągu pracują (= *na szarwarku).* Gocie są zwani Kurpie, którzy Z., czyli pańszczyznę odrabiają. Wójc. Z. na pańskim odprawować. Dudz. (= *dzień pańszczyzny z bydlęciem).* Wolałbym doma Z. robić, niż u waćpana służyć. L. (= *pracować na roli, być rolnikiem).* [A szły dziwki do zaciągu, dziwujom sie tego. Nie mogąc nie tylko dworowi, ale i sobie rady dać, zaciągowi pańskiemu i swemu. Gac. Starać ś. ma we wszystkim do opatrzenia chałupy tej ubogiej i zaciągowi pańskiemu. Gac.]. Z. na pańskim odprawiać. Troc. **5.** [Z.] *robota, obowiązek, powinność:* Ojciec goni syna: do domu, do zaciągu! **6.** [Z.] *zadłużenie ś.:* Można mieć z kim dłużny Z., jeżeli ś. co pożycza, zwłaszcza drobnemi kwotami w różnych terminach. Przen.: Mieć z kim nawisny Z. = *mieć z kim na piełku, mieć ansę, dawną urazę.* **7.** † Z. *wybieranie ś. dokąd, wyprawianie ś., zabieranie ś., wyprawa:* Krakus do krowackiej ziemi Z. był uczynił. Błaż. **8.** † Z. *zabieg, zachód, staranie, usiłowanie:* Czemu ś. ze mną bez pożytku ścierasz i jej, wiedząc o nią mój Z., napierasz? P. Koch. Wiesz to, jako rad służę królewnie i jakom już uczynił zaciągi u pana, prosząc, aby mi była w małżeństwo oddana. P. Koch. (= *poczynił kroki).* **9.** † Z. *przedsięwzięcie, zamysł, plan, projekt, impreza:* Z., *inceptum magnum, coeptum audax.* Kn. (impreza. L.; zamysł, przedsięwzięcie. Dudz.). Z. to wielki, ale daremny. Troc. We wszystkich na ziemi zaciągach ostatniego z nieba wyroku oczekiwać musimy. Swad. **10.** † Z. z kim = *zajście, korowód, nieporozumienie, zatarg, komeraże:* Konrad tego roku umarł, z Matyldą ś. pierwej pojednawszy, z którą miał niektóre zaciągi. Skar. (= *porachunki).* Kędyż zaciągi i zajścia między ludźmi wielkiemi pojednane były bez niego? Birk. Po co, o matko, mnie ś. nań porywać i tak w nierówne wdać ś. z nim zaciągi? Tw. Kiedy ojcowie z tego świata odchodzą i dziatek w porządnej opiece nie zostawują, zaczym je w kłopociech, trudnościach, długach, zaciągach prawnych zostawują Falib. (= *tarapatach).* A tych nędz, bied, utysków, niepokojów i prawnych zaciągów ze szkodą dóbr naszych cierpiemy. Smotr. **II.** [Z.] *pieniek, ul na drzewie zawieszony, by do niego zwabić pszczoły.* **12.** fl. *powrót flisaków przeciw wodzie.* Iść na Z. = *nająć ś. do holowania statków kupieckich po rzekach, iść na trel.* **13.** gór.: Z., okładzina, fele, kliny, rygle, ścianki, drzewo darte na deski lub krąglakowe, służy do zapędzania za wiązanie, czy to za wieńce w szybach, czy za odrzwia w chodnikach, aby podtrzymać ściany i zapobiec wpadaniu w odbudowę kruszących ś. obłamów z calizny. Łab. **14.** wet. *choroba oczu u zwierząt, zawłoka u bydła, to co u ludzi bielmo, łuszczka, katarakta.* L.

Zaciągacz, a, lm. **e** *ten, co zaciąga.* Troc. Z. wojska = *werbownik.* L. Z. długów. L.

Zaciągać, a, ał i Z. ś. p. **Zaciągnąć.**

Zaciąganie, a, blm., czynność cz. **Zaciągać:** Przy zaciąganiu czembrowiny przywalony. Troc.

Zaciąganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaciągać ś.**

Zaciąganka, i, blm., ucz *zaciąganie ś. papierosami, palenie papierosów:* Złapano ich na zaciągance.

† **Zaciągiwać, a, ał i** † **Z. ś.** p. **Zaciągnąć.**

† **Zaciągiwanie, a,** blm., czynność cz. **Zaciągiwać.**

† **Zaciągiwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaciągiwać ś.**

Zaciągnąć, gnie, gnął, gnęła, gnęło a. gła, gło, nied. **Zaciągać,** † **Zaciągiwać I.** kogo co = *ciągnąc zajść z nim aż dokąd, zawlec do pewnego kresu:* Z. belkę na swoje miejsce. [Mać córce zaciągła modrą zaściążkę (= wstążkę) pod szyję do upranej kosiuli] (= *przewlekła).* Jeden koń to zaciągnie. Zaciągać człowiekowi belkę na belkę. Sienk. Z. firankę (= *zasunąć).* Z. kogo na listę, co do księgi = *wciągnąć, zapisać.* Z. co na górę = *wciągnąć, wwindować.* Zaciągnął mię gwałtem do siebie na karty (= *zaprowadził gwałtem).* Zaciągnęli go do knajpy. Z. kogo w co = *zamieszać, wciągnąć, zaplątać, zawikłać, uwikłać, wpędzić:* Obierając opiekuna, uważać trzeba, aby w nieprzyjaźń ludzką zaciągniony nie był Falib. **2.** [Z.] *zaprowadzić, zawieść:* Z. konia do stajni. Zaciągnął obie panny do tego gościńca. **3.** *ciągnieniem zaprowadzić, założyć:* Zaciągać balkę, rynę. Troc. Z. nowy sznur do bielizny na strychu. (= *rozciągnąwszy zawiesić).* Z. dach na ściany. Sienk. [Księża zaciągnęli nabożeństwo majowe]. Zaciągnęła wartę podwójna sotnia. Rzew. (= *objęła; stanęła na war-*

cie). Żołnierze zaciągnęli wartę. Chodź. **Zaciąga warta.** L. *(= staje na posterunku, obejmuje go).* **4.** *pociągnąć, doprowadzić, skłonić, zniewolić; przypuścić, dopuścić, znęcić, skaptować, zjednać, ująć sobie:* Fedra pasierba swego Hipolita usiłowała namową swoją Z. do niegodnej miłości. Otw. Knował to, to owo, aby bracią abo do niecnoty jakiej zaciągnął, abo na ciele lub na duszy zmęczył. Birk. Zaciąga za sobą wiele = zachowały. Kn. *(= pociągający ku sobie, sympatyczny, wzięty, cieszący ś. wziętością).* Zachowany to człowiek, wielu za sobą zaciąga. Troc. Oprócz religji bisurmańskiej nie miał co w nim ganić, i zaciągał za sobą serce jego, jako magnes żelazo. Birk. Polacy leda kogo do przyjaźni swojej zaciągają. Star. **5.** *umówić kogo, zamówić, zgodzić, ugodzić, zwerbować, skaptować:* Zaciągać kogo, *condicere aliquem ad aliquod negotium.* Kn. Z. wojsko, żołnierzy, rekrutów = *zwerbować.* Wypada nowe wojsko na następującą kampanją zaciągać, a że zaciąg jest trudny, rzadko przeto nowozaciężni przed czerwcem ś. zbiorą. L. Zaciągniony żołnierz. Troc. *(= zaciężny).* Zaciągają żołnierza, wojsko popisują. Bardz. Zaciągać na pańszczyznę. L. Zaciągnionych rzemieślników od tego ciężaru uwolniono. Troc. **6.** † Z. komu = *ciągnąc zajść, zagrodzić, zastąpić, zabiec mu:* Zabrawszy ś. z wojskiem, zaciągnął im na puszczy. B. B. **7.** (o wietrze) = a) cz. ni. *ciągnąc zalecieć; zawiać:* Niedźwiedź nie czuł człowieka; stał poniżej i wiatr od niego zaciągał. Tet. b) kogo = *zawiać go:* Siedział przy otwartych na przestrzał oknach, i wiatr go zaciągnął. **Zaciągło ją. 8.** *ciągnąc zacisnąć, zacieśnić, zawiązać, zadzierzgnąć na moc:* Zaciągnij prasę i zaciągnioną tak długo trzymaj, póki olej ścieka w naczynie podstawione. Krum. Włożywszy w zadzierzg kark, spuścił ś. i zaciągnął gardziel, śmierci chciwy. Otw. *(= zadusił).* Cesarz turecki, sznurem zaciągniony przez buntownika, praktyk swych przybolał. Tw. Zaczął wpychać brzuch w spodnie i zaciągać je rzemykiem. St. Kleszcze Z., ściągnąć przez posunięcie refki, uchwyciwszy niemi żelazo, szerbel i t. d. Łab. Przen.: *zawrzeć, zawiązać, zabrać, zadzierzgnąć:* Zaciągnąłeś związki niebardzo twoim złomkom przyjazne Stasz. *(= wszedłeś w związki).* Dlatego ś. zaciągają przyjaźni, aby wzajemną uczynnością wszystkich ś. utrzymywał pożytek. Siem. J. **9.** *ciągnąc zamknąć, zawrzeć, założyć:* Brama w nim (w parkanie) zaciągała ś. okowanym drągiem. Krasz. × Z. co na kogo, na co = *ściągnąć, sprowadzić co na kogo, na co, narazić, wystawić na co:* Przez to gniew Boski na całe zaciągają państwo. Troc. Zaciągniona pomsta Boska na miasto. Troc. Zaciąga na siebie wieczne potępienie. Troc. **10.** Z. dług, pożyczkę = *zrobić dług, zadłużyć ś., zapożyczyć ś.:* Mówią o jednym sąsiedzie naszym, że u djabła na duszę zaciąga, a innym na lichwę pożycza. Oss. Zaciągał długi na majętność swoję. Troc. *(= obdłużał ją, obciążał ją długami).* Z. pieniędzy. Troc. Na dziedziczne dobra zaciągnione powypłacał długi. Troc. Kanclerz zastanowił ś. nad potrzebą umorzenia zaciągnionych długów. Alber. Przen.: Z. dług wdzięczności względem kogo. Zaciągnął względem niej obowiązki *(= spadły one na niego z jego winy).* Zaciągacie dla niego na całe życie dług i obowiązki wdzięczności. Śniad. **11.** × Z. nałóg = *nabyć, nabrać go:* Człowiek może Z. dobre lub złe nałogi. Kołł. **12.** Z. kogo, czego = *wystarać ś. o kogo, o co, sprokurować co, zdobyć sobie kogo, co, dostać kogo, co:* × Z. posiłków, pieniędzy. Troc. **13.** † Z. rady czyjej = *zasięgnąć:* Więc rady jak skoro zaciągnie, zaraz przedsięwzięcie wykonał. Susz. **14.** † Z. na co = *powziąć chętkę, zakroić na co, zaostrzyć sobie apetyt na co, zapragnąć czego:* Błaż. Tak kiedy ś. drugiemu czasem nie powiedzie, lub na co był zaciągnął, tego nie dowiedzie, gardzi onym. **15.** co czym = *ciągnąc zakryć, pociągnąć co czym, powlec, posmarować, potrzeć:* Maść ta lepsza, niż łaziebników naszych wydworne zielone, czerwone mazidła, któremi ludzie wzdłuż zaciągają. Syr. Mgła, spadając na zboże, ziarna niszczyła i rdzą zaciągała łąki. Koss. Z. posadzkę do froterki. Miłością własną mając zaciągnione oczy, przypadek chyba nagły zerwać może tę zasłonę. L. *(= zaślepione, zamydlone, zaprószone).* **16.** [Zaciągać] = *zacinać:* Mamlac = zaciągający w mowie po dziecinnemu. **Z. ś. 1.** *ciągnąc ś. zajść; zaczołgać ś., zawlec ś., zapełznąć:* [Takech na rękach ś. zaciągła]. Kon. **2.** do wojska = *wstąpić, przystać, zapisać ś., pójść:* Zaciągnął ś. do tego regimentu. Troc. Niech zaciągnie ś. drugi w księdza Kiejstuta cugi. Mick. **3.** × Z. ś. *wdać ś., wplątać ś., wmieszać ś.:* W daremne ś. zaciągnął kłótnie. Troc. Janusz osiadł w Niemczech prawie stale, zaciągając s. w słowa z elektorami, że na ich wezwanie i potrzebę gotów uczciwym rzemiesłem rycerskim ś. bawić. Kalic. **4.** *zapędzić ś., rozplątać ś., zajść daleko, zagalopować ś., zabrnąć, zaawanturować ś., zapuścić ś., rozhukać ś.:* Żądzę cielesną, gdy ś. w bieg zaciągnie, munsztuk rozumu rzadko utrzyma i wściągnie. P. Koch. Z. ś. w lata = *zajść w lata, posunąć ś.:* Zaciągnąwszy ś. w tak daleki wiek, miasto pokoju, którego każdy baczny sobie życzy, na niepokój ś. zdobywać—niepokój to. Falib. W lata zaciągniony. Troc. Nie oderwiesz go od roboty, tak ś. w niej zaciągnął. Sł. wil. *(= zagrzebał ś., zatopił ś., oddał ś. jej cały).* **5.** *przeciągnąć ś., przewlec ś., przedłużyć ś. zbytnio:* Sprawa zaciągła ś i końca jej nie widać. **6.** nieos.: zaciąga, zaciągło ś. na co = *zabiera ś., zabrało ś. na co długiego, zaniosło ś., zawzięło ś. na długo:* Zaciąga ś. na deszcz. L. **7.** *ciągnąc zapędzić ś.:* W potopie ten ś. dorwał pagórka w krzywym czółnie, drugi wiosłem napycha, kędy zaciągał ś. z pługi. Zebr. *(= gdzie przedtym orząc zachodził).* **8.** papierosem, cygarem, fajką = *paląc je, wciągnąć dym w płuca.*

Zaciągnienie, a, blm., p. **Zaciągnięcie.**

Zaciągnienie się, a ś., blm., p. **Zaciągnięcie ś.**

Zaciągnięcie, a, blm., **Zaciągnienie** czynność cz. **Zaciągnąć:** Zaciągnienie kapitału. Troc.

Zaciągnięcie się, a ś., blm., **Zaciągnienie ś.** czynność cz. **Zaciągnąć ś.**

Zaciągnięty, Zaciągniony l. im od **Zaciągnąć. 2.** Z., **ego,** lm. **ci,** rz. *rolnik przypisany do ziemi:* Posadnicy, wyzwoleńcy, zaciągnieni (adscripticii). L.

Zaciągowy, Zaciężny, × **Zaciążny** przym. od **Zaciąg:** Dzień zaciągowy = dzień pańszczyzny kmiecia z bydlęciem, *pańszczyźniany.* Pora zaciągowa = czas zaciągania ludzi do wojska. *(= pobór, branka).* On nie byłby powinien ś. na bisurmańskie podejrzenie pod ten Z. czas oglądać. Smotr. Wojsko zaciągowe. Mask. Dziesięć tysięcy wojska zaciągowego. Św. Wiele piechoty zaciągowej z Niemców i Węgrów trzymał. Św. Otoczył ś. chorągwiami polskiemi, na których czele stali rotmistrze niezaciężni. Rol.

Żołnierz Z.=*zaciężnik*. Wypada nowe wojsko na następującą kampanją zaciągać, a że zaciąg jest trudny, rzadko przeto nowozaciężni przed czerwcem ś. zbiorą. L. Wojsko zaciągowe. Troc. [Chłop Z.] *(=będący na pańszczyźnie.*

Zaciąż, ?, lm. **e** p. **Zacląg.**

× **Zaciążać, a, ał** p. **Zaciężyć.**

× **Zaciążanie, a**, blm., czynność cz. **Zaciążać.**

× **Zaciążeć, y, ał** p. **Zaciężeć.**

Za·iążenie, a, blm., **1.** czynność cz. **Zaciążeć. 2.** czynność cz. **Zaciążyć.**

Zaciążka, i, lm. **i** p. **Zapinka.**

× **Zaciążnik, a**, lm. **cy** p. **Zaciężnik.**

× **Zaciążny 1.** p. **Zaciągowy. 2.** p. **Zaciężny.**

× **Zaciążyć, y,ył** p. **Zaciężyć.**

× **Zacich, u**, lm. **y** p. **Zacisze.**

Zacichać, a, ał 1. p. **Zacichnąć. 2.** × Z. dok. *przyciszyć, uciszyć, ukryć, pokryć milczeniem, pozbawić rozgłosu, przytłumić, zatrzec, zamazać, zatuszować, zasmarować, załagodzić, zaspokoić:* Zacichano sprawę, choć krew biegła strugiem. Pol.

Zacichanie, a, blm., czynność cz. **Zacichać.**

Zacichnąć, chnię, chnął a. chł, nied. **Zacichać**, *ścichnąć, ucichnąć, zamilknąć, zmilknąć, umilknąć, przycichnąć, uciszyć ś., zaniemieć.* L.

Zacichnięcie, a, blm., czynność cz. **Zacichnąć.**

Zaciec, zaciekł, zaciecze, Zacieknąć, nied. **Zaciekać 1.** *ciekąc zakraść ś.:* Zacieka, przeciека woda. Dudz. Zacieka za filar. Kn. Zacieka za słupem, za balką. Kn. Budynków często doglądać i wcześnie poprawiać, aby nie zaciekało. Haur. Balja, beczka zacieka=*cięcze, przepuszcza wodę, płyn.* Zacieka przez szpary (=*wdziera ś. woda*). **2.** *zajść, pozachodzić wilgocią, dostać plam od wilgoci:* Sufit zacieka. Oczy mu zaciekły od uderzenia, t. j. krwią nabiegły. Dudz. *(=ociekły, spłynęły, zaszły krwią).* Krwią oczy panu zaciekają, że dalej patrzeć nie może, ustają mdłe siły, członki wszystkie ś. targają. Odym. Tu jednak oko zaciecze, wzdychanie z serca mi wlecze. Dar. J. *(=załzawi ś., gorzko zapłacze, z płaczu zapuchnie).* **3.** † Zaciekać komu oczy =*przesłaniać, zasłaniać, zaciemniać:* O, nieszczęśliwa zazdrość, ninacz baczenia nie mająca złości, to i ty mądrym oczy zaciekać umiesz! Otw. **4.** × Z. komu=*zabiec, zaskoczyć komu.* **5.** × Z., **Z. ś.** *zabiec, zapędzić ś., zagnać ś., zapuścić ś., zagalopować ś.:* Pies za zającem daleko zaciekł. Troc, Dudz. Brytani naprzód zaciekali. Czachr. Chart ś. zaciekł. Chm. B. Ogarowie kwilą, w głębokie zaciekszy ś. cienie. Tw. Nie siecz konie, ale mocno lec w ręce dzierż swojej, same ś. zaciekają. Żebr. Dawno radby pozbył smyczy i zacieka ś. szyją. Żebr. *(collo morantia vincula tendit,* szyją nadrabia usilnie, gwałtownie, targa ś. L.). Leci Akteon i w głąb ś. zacieka. Kniaź Do cudzych krajów zaciekszy ś. w młodszym wieku. Nies. Jeszcze za nim ścigając z wojskiem, w Polskę zaciekł. Nies. [Bydło wpadnie na pańskie zboże, abo i do pańskiego bydła zacieknie]. **Z. ś. 1.** [Zaciekać ś.] *usiłować przegonic:* Nie zacikaj sie, bo mnie nie prześcignies. **2.** × Z. ś. *zapuścić ś., zagłębić ś., zatopić ś. myślą, łamać sobie, suszyć sobie nad czym głowę, przemyśliwać nad czym:* Linneusz, zaciekszy ś. najgłębiej w tajemnice przyrodzenia, dociekł płci w kwiatach. L. Może ś. mój umysł daleko zacieka. Niem. Przen.: Kto ś. w przenajświętszych licach Jej zacieka. Mick. *(=wzrok w nie zapuszcza, topi).* **3.** † Z. ś.=*rozpędzić ś. do skoku:* Zaciekam ś., zawodzę ś., zapuszczam ś. do skoku. Kn. **4.** w pasji, w namiętności, w gniewie, z gniewu, z namiętności=*zapamiętać ś., unieść ś., zapomnieć ś., zacietrzewić ś., rozwydrzyć ś., zaciąć ś., zawziąć ś., rozsrożyć ś., rozjątrzyć ś., zapalić ś. odejść od siebie, od przytomności, uwziąć ś. z zaciętością, pienić ś. ze złości:* Takeśmy ś. oboje w dysputy zaciekli, żeśmy rozum stracili. Węg. Na zagładę jego zapaleczywie ś. zaciekł. Nar. Gdy ś. o ludziach mówi, strzec ś. należy, żeby ś. zbyt nie zaciekać w opisaniu; wypaść może słowo nieostrożne, które urazi. Kras. Przybiegła szlachta lubelska, odpędza zacieczonych. Koź. Chroń ś. zaciekać w gniewie. Dm. Dobrego człowieka umysł nigdy ś. długo w gniewie nie zacieka. Dm.

Zaciecz, y, lm. **e a. y 1.** × Z., p. **Zaciek. 2.** † Z. *zalew, rozlew, wylew, powódź:* Z. rzeki. Z. morska. Troc. Poznałem ja, co wiatry, co morskie umieją zacieczy. Pot. Przen.: Ma żałość w zacieczy świeżusieneczko. Żebr. *(in cursu meus dolor est).*

† **Zacieczca, y**, lm. **y** *pies zapędzający ś. w polowaniu.* Troc. Popądzca, jeśli Z., potrzeba, aby miał głos przynajmniej średni. Ostror. Z. dromak, tygrys i z stymachem wyrwał kły z strachem. Koch. W.

Zacieczenie, a, blm., czynność cz. **Zaciec.**

Zacieczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaciec ś.**

Zacieczony 1 p. **Zaciekły. 2.** [Z.] *przekleństwo:* Zaciecona!

Zaciek, u, lm. **i 1.** *zaciekanie, zacieczenie wody przez szpary, szczeliny, zalew; plama od zaciekania:* Z. od wody, wypuszczonej na wyższym piętrze. Z. na suficie. **2.** *rozpęd, rozmach:* Z zacieku hufce na ś. uderzyły. Troc. Z zacieku, zaciekiem skoczyć. Troc. **3.** *miejsce zaciekania:* Tylko osędziały mech chyłkiem pełza w zaciekach. Żer. **4.** patol.: Z., **Naciek** (infiltratio urinosa) *nacieczenie* a. *przesiąknięcie moczem tkanek, otaczających cewkę moczową* P. **Naciek.**

[**Zaciekacz, a**, lm. **e**] **1.** *człowiek staranny, zapobiegliwy, robotny, taki, „co wsędy kciałby zarobić“.* **2.** *chłop jadący na włókach w orszaku weselnym, obowiązany iść w trudnych miejscach obok włók, podpierając je, aby ś. nie przewróciły:* Wzieni go na wesele na záciekáca.

Zaciekać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaciec.**

Zaciekanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zaciekać:** Ileż to zadrukowano papieru zaciekaniem na temat subjektywizmu.

Zaciekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaciekać ś.**

Zaciekawiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaciekawić.**

Zaciekawianie, a, blm., czynność cz. **Zaciekawiać.**

Zaciekawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaciekawiać ś.**

Zaciekawić, i, ił, nied. **Zaciekawiać** kogo = *wzbudzić w nim ciekawość, zająć ciekawie, rozciekawić, zainteresować, zaintrygować:* Mógł on każdego Z., bo nie wyglądał jak drudzy. Krasz. W czym on nas tak dalèce zaciekawiać może? Kasz. **Z. ś.** *nabrać ciekawości, zająć ś. ciekawie, stać ś. ciekawym, zainteresować ś., zaintrygować ś.:* Staś, wpadłszy w ten odmęt, mimowolnie rozweselić ś., zapomnieć, Z. ś. musiał. Krasz. Jestem tak zaciekawioną, że całą noc spać nie będę. Wilcz. Twarz jej nabierała wyrazu zaciekawionej głupowatości. Orzesz.

Zaciekawienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaciekawić. 2.** a. **Zaciekawienie ś.** *stan tego, co ś. zaciekawił, ciekawość, zainteresowanie ś.:* Przyglądał ś. z wielkiem zaciekawieniem.

Zaciekawienie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zaciekawić ś. 2.** p. **Zaciekawienie.**

Zaciekle przys. od **Zaciekły:** Achil pastwi ś. Z. nad Hektora trupem. Dm.

Zaciekłość, i, blm., rz. od **Zaciekły:** W każdej wiary wyznaniu Z. w nienawiści inaczej wierzących przynosi skutki okropne. Cz. *(= fanatyzm).* Dalej straszliwe bóstwo ku nam ś. pomyka, na głowie jego zjadłych wężów mnóstwo syka, po ogniu, który swemi skrzydły językami, poznaliśmy Z. stojącą przed nami. Szym. *(= furję, jędzę).* Ale to nieszlachetna Z. Bał.

Zaciekły I. a. **Zacieczony** *który zaciekł:* Oczy czerwono zaciekłe. Troc. Zaciekłe czerwono abo zapalone oczy. Kn. Pręgi krwią zaciekłe z osieczenia rózgami abo biczem plastr ten rozpędza i goi. Syr. **2.** a. × **Zawściekły** *który ś. zaciekł; zawzięty, zapalczywy, zajadły, zażarty, zacięty, uniesiony, rozjątrzony, rozjuszony, wściekły, niepohamowany, rozwścieczony, zapamiętały, roznamiętniony, zacietrzewiony, rozindyczony:* Zowie ś. ten herb Pogonią, podobno od konia, niby w pogoń zaciekłego. Bobr. Gniew Z. Jak lwy wygłodniałe lub zaciekłe byki, jego żołnierze kruszą nawinięte szyki. Przyb. Ta to jest cała korzyść ich pracy zaciekłej. L. *(= uporczywej, wytrwałej, żarliwej).* Odpowiada mu tonem nieco zaciekłym. L. Porwie ś. w myślach Z. Dafnis, nad same Wisł spuszcza ś. wody. L. Tak Z. Dyjomed rzeź w obozie szerzy. Dm. Rzekłbyś, że zemstą dzicz ta zaciekła gasi pragnienie w ognistych wałach. Słow.

Zacieknąć, knie, knął a. **kł** i **Z. ś.** p. **Zaciec.**

Zacieknięcie, a, blm., czynność cz. **Zacieknąć.**

Zacieknięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacieknąć ś.**

× **Zaciem, u,** lm. **y** m., × **Zaciem** ż., × **Zaciemie,** × **Zaciemek,** × **Zaciemka** *miejsce ciemne, zacienione, ciemność, zacienie, cień, mrok:* Czemuś w blaskach słońca żyć nie chciał, lecz w czarnej zaciemi sny swe, jak lampy, rozstawiał bez końca? Sł. wil. Numa w zaciemku swojej chaty oka zmrużyć nie może. Stasz.

× **Zaciemek, mku,** lm. **mki** p. **Zaciem.**

Zaciemiać, a, ał I. × Z. i × **Z. ś.** p. **Zaćmić. 2.** [Z.] *zasłonić komu światło.*

Zaciemianie, a, blm., czynność cz. **Zaciemiać** *zaćmiewanie.*

× **Zaciemianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaciemiać ś.**

× **Zaciemić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zaćmić:** Idą ku sobie gwiazdy, choć je mgły zaciemią. Mick.

× **Zaciemie, a,** lm. **a** p. **Zaciem.** Sł. wil.

Za ciemka przys. *póki ciemno:* A zajdziecie tam Z., gdzie jest studnia i karczemka. Słow.

× **Zaciemka, i,** lm. **i** p. **Zaciem.** Sł. wil.

Zaciemniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaciemnić.**

Zaciemniały *który zaciemniał, ściemniały.* Przen. *ociemniały, zaślepły, ślepy, niewidomy.* Przen. *zamroczony, omroczony, ciemny, balamutny, błędny:* Bóg raczy duchem św. swoim objaśnić te zaciemniałe obłędne myśli i serca nasze. Rej.

Zaciemnianie, a, blm., czynność cz. **Zaciemniać.**

Zaciemnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaciemniać ś.**

Zaciemnić, i, ił, nied. **Zaciemniać I.** *zapuścić, zapełnić ciemnością, ściemnić; zasłonić przed światłem, zacienić, ocienić:* Zamknąwszy okiennice, zaciemnił pokój. Chmury zaciemniły widnokrąg. Gościniec żałobnym cisem zaciemniony. Otw. Wyje, pada zaciemniona i rękami chwyta z ciała srogim żelazem wypchnięte jelita. Dm. *(= zamroczony).* Przen.: W Niemczech firma gazety dusi i zaciemnia nawet najzdolniejszego współpracownika *(= zachowuje, utrzymuje w cieniu).* **2.** [Z.] *zasłonić od światła.* **Z. ś.** *zajść ciemnością, stać ś ciemnym, ściemnić ś.:* Wreszcie tak ś. zaciemniło, iż o krok ledwo widział z nas jeden drugiego. Stasz. Przen.: Ojcze niebieski! zaciemniały ś. drogi Twoje na tej kuli ziemskiej. Krasiń.

Zaciemnieć, eje, ał I. *zajść ciemnością, ściemnić ś.* **2.** *zamajaczyć, ukazać ś. w kolorze ciemnym:* W oddali zaciemniał las.

Zaciemnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaciemnić. 2.** czynność cz. **Zaciemnieć.**

Zacieniać, a, ał p. **Zacienić.**

Zacienianie, a, blm., czynność cz. **Zacieniać.**

Zacienianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacieniać ś.**

Zacienić, i, ił, nied. **Zacieniać I.** *zakryć, okryć, zapuścić cieniem, ocienić, zasłonić, osłonić przed światłem.* × **Przen.:** Życzy mu, żeby do samej śmierci głowy swobodnej takim kłopotem sobie nie zacienił. Pot. *(= nie zamroczył, nie obciążył, nie zafrasował).* Aleja zacieniona *(= cienista).* Ogródek tak był zacieniony drzewami, że nic w nim prócz chwastów ś. nie udawało. Bał. **2.** † Z. *zasłonić, osłonić = obronić:* Moc Najwyższego cię zacieni. Troc. **Z. ś.** *zajść, zapełnić ś. cieniem, zaciemnić ś.:* Wierzchnia jego warga już zacieniła ś. mocno wąsem krótkim. Sienk.

Zacienie, a, lm. **a** *miejsce zacienione:* Zmięknczy umysł łoże i nocne zacienia. Hul. Lubił czyste niebo, przeźroczyste zacienia. Krasiń. Jak biała gwiazda świeci w lip zacieniu. Psm.

Zacienienie, a, blm., czynność cz. **Zacienić.**

Zacienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacienić ś.**

Zacieniować, uje, ował *rysując zakryć cieniem; zapełnić cieniowaniem:* Z. tło rysunku.

Zacieniowanie, a, blm., czynność cz. **Zacieniować.**

× **Zacieńczać, a, ał** p. **Zacieńczyć.**

× **Zacieńczanie, a,** blm., czynność cz. **Zacieńczać.**

× **Zacieńczenie, a,** blm., czynność cz. **Zacieńczyć.**

× **Zacieńczyć, y,ył,** nied. × **Zacieńczać** *zastrugać cienko, zakończyć cienko, ścieńczyć.* L.

[**Zaciepać, a, ał**] *zarzucić:* Oczy mu błotem zaciepali.

[**Zaciepanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaciepać.**

Zacier, u, lm. **y I.** *zacieranie.* L. **2.** [Z.] = **a)** w naczyniu **bednarskim,** *wyżłobiony rowek w klepkach do założenia dna.* **b)** a. [**Zaciór**] *piłka, zatknięta pionowo w trzonek, do wycinania rowków na wątory.* **c)** a. **Zacior, Zator** chem. *mieszanina materjału mączkowego ze słodem, którą ma ś. poddać fermentacji alkoholowej;* gorz. *gęsta papka z kartofli ugotowanych na parze wodnej w tak zwanych parnikach, z której przez dalsze manipulacje otrzymuje ś. okowita;* piw. *zamoczony słód, przeznaczony do jednego piwa:* Z. wódczany, cukrowy, drożdżowy, ziemniaczany, zbożowy. Z. przeparzyć przez zbytnie podniesienie temperatury. Zdr. **Zacierek.**

[**Zaciera, y,** lm. **y**] p. **I. Paca.**

Zacieracz, a, lm. **e** l. *ten, co zaciera* a. *zacierał.* L. 2. [Z.] *piłeczka kształtu półksiężyca, którą bednarz wyżłabia zacier.* 3. [Z] *ten, co rozpoczyna grę.*

Zacierać, a, ał l. i Z. ś. p. **Zatrzeć.** 2. [Z.] *zaczynać grę.*

Zacieranie, a, blm., czynność cz. **Zacierać:** Z. śladu. Troc. Owies i pszenicę zeszrótować jak słód, wodę do zacierania trzy razy grzać, raz letnią, drugi raz gorętszą, trzeci raz gorącą, potym uchmielić. Haur Taźbiery także ś. na Z. do gorzałki przydadzą. Haur. Likwor według trybu w zalaniu. w mełciu, w zacieraniu wszelakiej potrzebuje wygody. Haur.

Zacieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacierać ś.**

Zaciereczka, i, lm. **i** p. **Zacierka.**

Zacierek, rku, lm. **rki** p. **Zacier.**

Zacierka, i, lm. **i, [Zaciorka, Zaciórka, Zacirka, Zaczerka]** l. częś. w lm. *polewka z grudek ciasta gotowanych na wodzie, na mleku:* Idzie tylko w kąt i płacze: Z. z mlekiem. Orzesz. 2. cukier., p. **Kruszyna.** 3. mul. = a) p. **Paca.** b) [Z.] p. **Cićka.** Zdr. **Zaciereczka.**

Zaciernia, i, lm. **e** *oddział w browarze lub gorzelni, gdzie stoi kadź zacierna i gdzie dokonywa ś. zacier.*

Zaciernica, y, lm. **e** *kadź zacierowa, naczynie, w którym ś. zacieranie odbywa,* p r z y c i e r, p r z y c i e r e k.

Zaciernik, a, lm. **i** *mieszadło zacierowe.*

Zacierniony *zarośnięty cierniami, jeżący ś. od cierni;* przen. *najeżony:* Bór Z. u góry choiną całej puszczy. Pol.

Zaciernochłodzący gorz. *służący do ochłodzenia zacierów:* Kadzie zaciernochłodzące.

Zacierny p. **Zacierowy:** Woda zacierna *(= przy zacieraniu słodu).* Studnia zacierna, p. 2. **Grand.**

Zacierowy, Zacierny przym. od **Zacier:** Kadź zacierowa *(= zaciernica).*

Zacierp, u, lm. **y** bot. (drimys) *roś. z rodziny bobrownikowatych.*

Zacierpieć, i, ał l. a. †**Zacirpieć** *znieść cierpliwie, ścierpieć:* A będzie nań to dokazano, tedy musi on za to Z. Ort. Tego, który jest hardy, nie zacierpię. B. B. (nie będę mógł cierpieć. B. G.). Pan tego nie mógł Z, aby tego obwołać i odpowiedzieć nie miał. Rej. Nie mogło tego Z. Święte bóstwo Jego. Rej. Tego i na ów czas Z. nie mogli. Rej. 2. × Z. *pocierpieć, przenieść:* Przecież zacierpiał acz chwilę niklą, a z chwilą wszystko cudownie znikło. Sł. wil. I zacierpiałem — ale tak radośnie, że sto lat uśmiech trwał, a w myślach głusza. Słow.

Zacierpienie, a, blm., czynność cz. **Zacierpieć.**

[Zacies, u, lm. **y]** *kawałek drewna przeznaczonego na coś, zgruba dopiero obrobiony:* Z. na toporzysko.

Zaciesać, sze, sał l. p. **Zaciosać.** 2. [Z.] *zaostrzyć:* Zaciesały kawał kija *(= zastrugały).*

Zaciesanie, a, blm., czynność cz. **Zaciesać.**

Zaciesywać, uje, ywał p. **Zaciosywać.**

Zaciesywanie, a, blm., czynność cz. **Zaciesywać.**

Zacieśniać, a, ał p. **Zacieśnić.**

Zacieśnianie, a, blm, czynność cz. **Zacieśniać:** Z. widnokręgów umysłowych.

Zacieśnić, i, il, nied. **Zacieśniać** l. *zrobić ciasnym, ciaśniejszym, zwęzić:* Z. suknię w pasie *(= zaszyć, aby była ciaśniejszą).* Z. spodnie. Ulica zacieśniona *(= ciasno zabudowana).* Tłum ludzi ulicę zacieśnił. Troc. *(= zatłoczył, zapchał).* Wielością mnóstwa (ryb) stawu nie zacieśniaj. Troc. Powietrze zacieśnione *(= zaduszone).* Dech mi gwałtem zacieśniony słów ucinki wypycha. Brud. *(= zatkany).* Wódka ruciana piersiom zacieśnionym i chrzypiącym bardzo użyteczna. Syr. Słodkie granaty odmiękczają piersi, ale kwaśne zacieśniają i ochrapienie czynią. Spicz. W zacieśnionym teatrze wojennym odrazu klęski ponosi i nieprzyjacielowi ulega. Moracz. Z. stosunki = *związać ściślej, utrwalić.* 2. × Z. *skrępować, ograniczyć:* Wielkich dusz zwyczajny tryb nie zacieśnia; nad reguły podnieść ś. mogą. L. 3. patol.: Zacieśniające zapalenie tętnic (endarteriitis obliterans).

Zacieśnienie, a, blm., czynność cz. **Zacieśnić.**

Zacietrzewiać się, a ś., ał ś. p. **Zacietrzewić ś.**

Zacietrzewianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacietrzewiać ś.**

Zacietrzewić się, i ś., il ś, nied. **Zacietrzewiać ś.** l. żart. *zająć ś. czym, zaprzątnąć ś. do zbytku, wpaść w zapał, tracąc z uwagi wszystko inne, na podobieństwo tokującego cietrzewia, roznamiętnić ś, zapamiętać ś., unieść ś., zaciąć ś., zaperzyć ś.:* Był zacietrzewiony: jak raz zaczął, bez przerwy rzecz swoją tokował. Mick. 2. *zapamiętać ś. z gniewu, rozzłościć ś., zaindyczyć ś., unieść ś., zaperzyć ś, zirytować ś., rozwścieczyć ś., roznamiętnić ś.:* Zacietrzewiony major przyskoczył do zaplonionego młodzieńca. Kaczk. Występuje w roli pojednawczej i jakoby rozjemczej między zacietrzewiającemi ś. stronami. Jaroch. Gdy ś. szwagier zacietrzewiał i ponsowiał z irytacji i przejedzenia. Gawal.

Zacietrzewienie, a, lm. **a** p. **Zacietrzewienie ś.**

Zacietrzewienie się, a ś., lm. **a ś., Zacietrzewienie** czynność cz. **Zacietrzewić ś.:** Inaczej nie można było przerwać waszego zacietrzewienia. Fred. A. lm bardziej publiczność do gorączkowych zacietrzewień jest skłonną, tym bardziej rządowi wypada być ostrożnym.

[Za cię] *za ciebie:* Zapłaciłem za cię.

I. Zacięcie przys. od **Zacięty:** Różniący ś. w religji Z. przy wywołanej obstawali sekcie L.

2. Zacięcie, a, lm. **a** i l. blm, czynność cz. **Zaciąć.** 2. *pierwsze cięcie, zaczynające wykonanie całości, rys, zarys:* Żeby była piękna z marmuru osoba, na pierwszych zaraz zależy zacięciach i okrzesywaniu. Nagur. To dziecię ma takie zacięcia cielęce profilu twarzy, jak i nasz bakałarz. L. *(= linje, rysy).* 3. *miejsce w pewien sposób zacięte, wrąb:* Z. na ząb, na skos, czyli połączenie na ucios. 4. przen. *zakrój, uzdolnienie, powołanie, żyłka do czego,* rub. *zadęcie:* Ma Z. na artystę. *(= żyłkę artystyczną).* 5. przen. *sposób, w jaki ś. kto zabiera do dzieła, zamach, abcug,* rub. *zadęcie:* Z pierwszego zaraz zacięcia widać mistrza. 6. a. **Zaciętość** = a) *werwa, ogień, zapał, animusz, swada:* Mówi z zacięciem b) *zacięcie ś., upór, uporczywość, zawziętość:* Jak straszna rzecz jest serc ludzkich Z. L. Darami złagodził Achilla Z. Dm. 7. garb. *skaleczenie, uszkodzenie skóry,* s z n y t. 8. a. **Wrąb, Gniazdo** gór. *miejsce wycięte w poboku szybu, chodnika, sztolni i t. d., aby krokiew do oprawy użyta, czy to legar, czy wcias, mocno w nim utwierdzone, stawiały opór ciśnieniu.* Łab.

Zacięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaciąć ś.**

[Zacięgiem]: Dalej cięgiem gralnchna nie mogę ś. natańcować: dalij cięgiem, pociągiem: przed tym Z., Z.

Zaciętość, i, blm., rz. od **Zacięty**; p. **Zacięcie**: Na przełamanie zaciętości jego. Troc. 2. p. **Zacięcie.**

Zacięty l. lm. od **Zaciąć.** 2. *zawzięty, zapalczywy, zajadły, zażarty, zaciekły, zacietrzewiony, uparty, uporczywy, trwający w ciągłym gniewie, w nienawiści*: Wojna zacięta = *krwawa, mordercza.* Złość zacięta = *niczym nie pohamowana.* Umysł Z. Troc. W bronieniu Amaryli ząb za ząb Z. miał też dla niej karb duży od berdysza wzięty. Ejs. Z. i zatwardziały umysł mają w chciwości zemsty. Kucz. Duch zaciętej złości Żydów okazuje ś. w księgach. Cz. Zobaczę, jeśli zacięte w prześladowaniu mnie losy będą smiały aż na łonie twoim mnie ścigać. Drużb. Jeżeli Z. w milczeniu swoim nic nam wyjaśnić nie zechce L. (=*zaciąwszy ś. w nim*. Z. koń, który wprzód postąpic a. na którąkolwiek rękę zaciąwszy, powrócić żadną miarą nie chce. Dor. Ten był jeszcze zaciętszym od innych ascetą. Byk.

Zaciężać, a, ał p. **Zaciężyć,**

Zaciężanie, a, blm., czynność cz. **Zaciężać.**

Zaciężec, eje, ał, Zaciążeć *zacząc być ciężarem, stać ś. ciężkim, ociężeć*: Chleb, obrócony w kamień, zaciężał mu nagle pod płaszczem.

Zaciężenie, a, blm., czynność cz. **Zaciężeć.**

Zaciężnik, a, lm. **cy,** × **Zaciążnik** *człowiek zwerbowany, zapisany, wzięty do wojska, nowozaciężny, rekrut; żołnierz najęty, żołdak*: Miał on sług i piechoty aż nazbyt, do tego zaciężników gromadę Opal. Z Grecji stawia mu zaciężnika. Chr. Z., **zaciążnik** Troc.

Zaciężny, × **Zaciążny** l. p. **Zaciągowy.** 2. [Kmieć w służbie będący nazywa ś. dworskim a. zaciężnym]. 3. [Posiadać zaciężne gospodarstwo] = *gospodarstwo za zaciąg.*

Zaciężyć, y, ył, × **Zaciążyć,** nied. **Zaciężać,** × **Zaciążac,** *zacząć ciężyc, okazać ś ciężkim, zaważyć*: To niewiele zacięży na wadze, na wozie. Z. komu, p. **Zaciężec.** Drugi koniec drzewa niech przylega kilka chłopów, z których każdy za 24 cięży. Troc [Pani młoda zacięży na pół korca pieniędzy]. Zaciężyły na nim pozory zbrodni. **Bal.**

† **Zacimiacz, a,** lm. **e** *ten, co zacimia*: *Tenebrio,* łotr, łgarz. Z. prawdy. Mącz

† **Zacimiac, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zaćmić.**

† **Zacimianie, a,** blm., czynność cz. **Zacimiać**: O niezacimianiu okien sąsiedzkich. P. chel

† **Zacimianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zacimiac ś**

[**Zacina, y,** lm. **y**] *wrębek w lesie.*

Zacinać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaciąć.**

Zacinanie, a, blm. l. czynność cz. **Zacinać.** 2. [Z.] *zastawianie drogi lub ścieżki, wiodącej do miejsca gorami otoczonego, zamkniętego, w którym juhasi sprawdzają liczbę spędzonych tu owiec*

Zacinanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacinac s.** Patol Z. s. w mowie (ataxia literalis), *Z. s. w wymawianiu lub bezład w wymawianiu.*

Zacinek, nka, lm. **nki** *żądełko przy haczyku wędy lub wędki.*

[**Zacinka, i,** lm. **i**] *zacięcie w krokwi, aby ją oprzeć na belce.*

[**Zacinkac, a, ał**] na klawierzu = *zagrać na fortepianie.*

[**Zacinkanie, a,** blm.] czynność cz. **Zacinkać.**

[**Zacior, u,** lm. **y**] p. **Zacier.**

[**Zaciorać, a, ał**] *zawalać*: Dziecko opaskudzone i całe zaciorane zaczęło beczeć.

[**Zacioranie, a,** blm.] czynność cz. **Zaciorać.**

[**Zaciorka, i,** lm. **i**] p. **Zacierka.**

Zacios, u, lm. **y** l. a. [**Zarąb**] *miejsce zaciosane, wrąb, karb,* rzem. *kama, miejsce na pniu drzewa rosnącego, obnażone z kory siekierą aż do bielu*: Solnice umieszczają ś w zmurszałych pniach lub zaciosach. Odkryli na sośnie, stojącej tuż przy drodze, wielki Z. w kształcie krzyża. Sienk.

Zaciosać a, ał, Zaciesać, nied. **Zaciosywać, Zaciesywać** *ciosaniem zaostrzyć, zakończyć ostro siekierą, toporem*: Z. koł, *exocuare vallos.* Kn. Z. koł, słup. Troc. Zaciosywać=wrębiać, kamować.

Zaciosanie, a, blm., czynność cz. **Zaciosać.**

Zaciosywać, uje, ywał p **Zaciosać.**

Zaciosywanie, a, blm., czynność cz. **Zaciosywać.**

[**Zaciórka, i,** lm. **i**] p. **Zacier**

[**Zacirka, i,** lm. **i**] p. **Zacierka.**

Zacisk, u, lm. **i** l. *zaciśnięcie*: Goryez właziła mu w szczęki i zamykała je twardym zaciskiem. Brt. Rzekła spokojnie, lecz z takim zaciskiem szczęk, że... Brt. Puścił jej głowę z zacisku palców. Brt. 2. gór.: Zaciski świdrowe=*przyrządy do zakręcania i odkręcania świdra.*

Zaciskacz, a, lm. **e** l. anat., p. **Zwieracz.** 2. chir., p. **Klamp.**

Zaciskać, a, ał p. **Zacisnąć.**

Zaciskadło, a, lm **a** p. **Zwieracz.**

Zaciskanie, a, blm., czynność cz. **Zaciskać.**

Zacisnąć, śnie, snął, nied. **Zaciskać** l. *ścisnąwszy zamknąc, zawrzeć, zatkać*: Z którejby żyły krew trysnęła, zaciśnij ręką, iżby ś. krew zatkała. Syr. One wilgoci wchodzą w dziureczki głowy, które napełniają i zaciskają, stąd przychodzi św. Walentego niemoc. Spicz. Zimno zaciska pory skóry. Głupi, gdy milczeć będzie, ujdzie za mądrego, a gdy zaciśnie swe wargi— za rozumnego. L. (=*zatnie, zetnie, stuli*) Tak na on czas zaciśniono usta kuglarzowi onemu, aby milczał. Farn. Śnieg zaciska wierzch ziemi, aby ona nie wypuściła z siebie pary zabranej. Trzyc. Z. zęby. Drugie drzwi zacisnął tylko. Krasz. My bijemy pokłony, a pięści zaciskamy. Krasz. 2. *ścisnąć, zewrzeć*: Z. konia ostrogami. Rzew. Strach przed nim i pod nim, a oba drżeniem zaciska boki. Pilch. (=*zatłacza*). Już ś. nastraszyć musi on stary zwodnik twój, który zdaleka zaciskał te uszy twoje Rej. (=*zagłuszał*. L.). Z. piłkę w imadle (stol.), *zaszpanować piłkę, zamocować zaciśnięciem.* 3. *cisnąć aż dokąd; rzuciwszy dosięgnąć; docisnąć, dorzucić*: Oddzielił ś. trochę, jakoby kamieniem zacisnął, a poklęknąwszy, modlił ś. Zarn. (=*na rzut kamienia*). [Kowal zaporę do miesiączka zaciśnie. Zacisnon na ramie i niesie]. 4. *cisnąć precz, odrzucic*: Drzewo od siebie precz zacisnął, a dobytą od boku szablą błysnął. P. Koch. 5. anat.: Mięsień zaciskający, p. **Zwieracz.** Z. ś. l. *ulec zaciśnię iu, zawrzeć ś., zamknąć ś. przez ściśnięcie*: Zacisnęło ś. Marynie gardło Tet. 2. *wcisnąwszy ś. zasnąć ś.; zatłoczyć ś., wtłoczyć ś., schować ś.*: Z. ś. w kąt. Przen.: Musiał on ś. z małemi siłami na bardzo małe Z. pole. Kaczk. (=*ograniczyć ś. do małego pola, poprzestać na nim*)

[**Zacistka, i,** lm. **i**] *zarzut a letnia, surdut letni*

× **Zacisz, u,** lm. **e** p. **Zacisze.**

× **Zacisza, y,** lm. **e** p. **Zacisze.**

Zaciszac, a, ał p. **Zaciszyc.**

Zaciszanie, a, blm., czynność cz. **Zaciszać.**

Zacisze, a, lm. **a,** × **Zacisza,** × **Zacisz,** × **Zacich l.** *miejsce zaciszone, ustronie, zakąt, kąt spokojny:* Wsi ukochana, lube Z., kto twe opowie wygody! Świr. Gdybym przynajmniej w tym zaciszu znaleźć mogła spokojność, le z wszędzie troski sięgają mnie biedną. L. Przywrócił kilkoletnią zarzuconą, po zacichach tylko cnotliwych ubłąkaną sprawiedliwość. L. Gdy takowa ziemia pełna jest pyłu, dobra rzecz byłaby, żeby płótna była w zaciszu. Torz. *(=w miejscu zabezpieczonym od wiatru)* Zakon Benedyktynów w swoim zaciszu klasztornym utrzymywał nauki. Jeż. W domową tuli ś. zaciszę. Mick. **2.** *miejsce poza budowlami folwarcznemi.* 3. przen. *ukrycie, skrytość, utajenie:* Często grube przywary nie wychodzą na jaw, ale siedzą w zaciszu. *(=przyczajone).* **4.** *cisza, cichość, spokój, spokojność:* Oto jest czas rozkoszny, chłodny, wszędy zacisz. Przyb. Zdr. × **Zaciszek.**

× **Zaciszek, szka,** lm. **szki** p. **Zacisze:** Przechodzę ś. lub czytam, lub też piszę, jak mi ś. w zaciszku podoba. L. Wielu grube przywary i występki, że po temu sił nie mają, w zaciszku siedzą Pilch. × **Z zaciszka** przys. = *z kąta cichaczem, czatując, zaczaiwszy ś., ukradkiem:* Zając użala ś., iż liszka zawsze nań czuwa i godzi z zaciszka. L. Kot spojrzał raz w nocy pod szafą z zaciszka, alić drobniuchna z dziury wyleciała myszka L.

Zaciszenie a, blm., czynność cz. **Zaciszyć.**

Zaciszno przys. od **Zaciszny:** Z podwórza wchodząc, wydaje ś. ciemno—ale jak Z. i bez piecznie! Krasz.

Zaciszność, i, blm., rz. od **Zaciszny:** Z. leśna. Orzesz. Wszędzie jakaś Z.! Sienk.

Zaciszny przym. od **Zacisze,** *zasłonięty od burz i wiatrów, cichy, ustronny, spokojny, głuchy, błogi dla swej cichości, bezpieczeństwa:* Zaciszne ustronie. W zaciszne odległego gaju wszedłem strony. Szym. Spokój zaciszuego miasta kojąco oddziaływał na duszę szlachetną i dobrą. Chm. Zaciszną dolinkę przerzyna strumień. Dyg. Zaciszne podwórze. Wysp.

Zaciszyć, y, ył, nied. **Zaciszać** *zatłumiwszy uciszyć; zagłuszyc, przyciszyć, stłumić wrzawę, głos i t. p.* L.

Zaciśnienie, a, blm., p. **Zaciśnięcie.**

Zaciśnięcie, a, blm., **Zaciśnienie** czynność cz. **Zacisnąć:** Z. tętnic igłą, kleszczykami celem wstrzymania krwotoku. Z. przepukliny (incarceratio)=*uwięźnienie.*

Zaciśnięty, Zaciśniony im. od **Zacisnąć:** Zaciśnione pięście. Uj.

Zaciśniony p. **Zaciśnięty.**

[**Zaciucka, i,** lm. **i**] *przycinek, zarzut.*

[**Zaciukać, a, ał**] *zakłóć, zażgać:* Ustrzelił ci ją tedy, ustrzelił, a ja tego Czeremisa zaciukałem. Sienk.

[**Zaciukanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaciukać.**

[**Zaciukować, uje, ował**] *docinać komu, dokuczać, zarzucać.*

[**Zaciukowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaciukować.**

[**Zackać, a, ał**] p. **Zaczekać.**

[**Zackanie, a,** blm.] czynność cz. **Zackać.**

× **Zacklenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zacklić ś.**

× **Zacklić się, i ś., iło ś.** nieos. *zrobić ś. ckliwo, niedobrze, znudzić kogo:* Zackliło mu ś. L.

× **Zacknąć się, nie ś., nęło ś.,** × **Zacknić ś.,** [**Zacnić ś., Zacnąć ś.**] komu = *zacząć ś. cknić, znudzić ś., zrobić ś. tęskno.* L. [Zacnęłoby ś. jej na piekne, jakby Łysiny (krowy) zabrakło w chałupie. Ork.].

× **Zacknić się, i ś., ił ś.** p. **Zacknąć ś.**

× **Zacknięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zacknąć ś. i Zacknić ś.**

[**Zaclaniać. a, ał**] p. **Zasłonić.**

[**Zaclanianie, a,** blm.] czynność cz. **Zaclaniać.**

[**Zaclona, y,** lm. **y**] p. **Zasłona.**

[**Zaclaniać. a, ał**] p. **Zasłonić.**

[**Zaclonianie, a,** blm.] czynność cz. **Zaclaniać.**

[**Zaclonić, i, ił**] p. **Zasłonić.**

[**Zaclonienie, a,** blm.] czynność cz. **Zaclonić.**

Zacmentarny *za cmentarzem znajdujący ś.:* Z wyżyny zacmentarnych brzóz, wsparty na wierzchołku, patrzył. Mic.

Zacmukać, a, ał l. *odezwać ś. cmuknięciem, cmuknąć.* **2.** myśl. *wydać głos właściwy kaczorowi krzyżowemu.*

Zacmukanie, a, blm., czynność cz. **Zacmukać.**

[**Zacnąć się, nie ś., nęło ś.**] p. **Zacknąć ś.**

Zacnić, i, ił *robić zacnym, uszlachetniać.* **Z. ś.** p. **Zacnieć:** Jeden ś. zacni, a drugi upodli. Syrok.

[**Zacnić się, i ś., ło ś.**] p. **Zacknić ś.**

Zacnie przys. od **Zacny:** Z. urodzony. Troc. Mnie ś. jeść chciało Z. *(=bardzo, godnie).* Urząd kapłański jest za postanowieniem Bożym, przeto takowy urząd ma być Z. ważon. Gil.

Zacnieć, eje, ał, Zacnić ś. *stawać ś. zacnym, zacniejszym, nabierać zacności, uzacniać ś., szlachetnieć, uszlachetniać ś.:* Przez wyższość twoich świateł moja dusza zacnieje i w usiłach dzielniej ś porusza. Przyb.

Zacnienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zacnić. 2.** czynność cz. **Zacnieć.**

Zacnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacnić ś.**

[**Zacnięcie się, a ś,** blm.] czynność cz. **Zacnąć ś.**

× **Zacnorodny** *pochodzący z zacnego rodu, parentelat, familjant.* Klecz.

Zacność, i, blm., rz. od **Zacny:** Zacności to człowiek! *(=zacna dusza).* Swej, nie swych przodków trzyma ś zacności. P. Koch. Z. domu, osoby, umysłu, czynów czyich. Troc. Nie mając nikogo, któryby z nim szedł na sztych jako z obrońcą i ojcem ojczyzny, zacnemu zdawna ojcu swemu daleko więcej przyczynił zacności. Górn. Łączą ś. wszyscy z temi, przy których zwycięstwie wewnątrz Z., zewnątrz zaś powaga utrzymać ś. może. Siem. J. Cokolwiek piszesz, masz ś. wystrzegać podłości, styl gdyby najprościejszy ma swoje zacności. L. *(=zalety, ozdoby).* Wszelka boleść, każda walka dodają życiu zacności i czynią je dopiero wtedy pięknym. Dyg Z, doniosłość, ważność. Kłos. Z. rodowa, pańskość. L. Ci, których sama godność na kościelne dostojeństwa wyniosła, chociaż byli nizkich domów, najwięcej kościołowi pomogli; dobra rzecz, gdy ś. to oboje znajdzie: i godność i Z, ale do kościoła Bożego możny pan a zły kapłan zarazą jest. Skar. † W zacności mieć, [w zacności mieć]=*mieć w poszanowaniu, szanować.* Rej. [On miał lasy w zacności i jednego smrecáska nie ścion].

Zacny l. *(o człowieku) cny; czcigodny, szanowny, poczciwy, godny, szlachetny, prawy:* Zacna dusza. Z. człowiek, obywatel, kapłan. Zacna kobieta, matrona, młodzież. Zacne serce. Zacna familja. Z. dom. Ród Z. Troc. Z. w cnotę młodzieniec. Troc. Umysł Z. Troc. Zacnemu z dawna ojcu swemu daleko więcej przyczynił zacno

ści. Górn. Rodzice miał ubogie, tylko cnotą i bogobojnoscią zacne, Skar. Każdy, patrząc na onę zacną osobę, wielce ś. z niej musiał budować. Bemb. Lepiej być zacnym, niż przodki tylko zacne mieć. Kn. Więc o wielkich nie chodzi, bo wielkich Bóg daje; ale wielka jest bieda, gdy zacnych nie staje. Pol. 2. † Z. *będący w czci, w wadze u kogo, mający zachowanie, wzięty u kogo, ceniony, poważany przez kogo:* Za każdym, którego stracili katowie, mówili Anastazemu: tak tobie będzie, co króla słuchać a zacnym u niego być nie chcesz. Skar. I po dziś sławna a zacna pamięć jego. Rej. Mahomet u swych poddanych zacne imię miał i był u nich w wielkiej wadze. Baz. Wszędzie jest zacne święte imię Twoje. Kochan. 3. † Z. *cenny, kosztowny, drogi, wartościowy:* U Pana zawżdy jest płatniejsze a zacniejsze serce wierne, niźli wszystkie ofiary świata tego. Rej. *(= w większej cenie).* Karoce książęce, część kredensu i rzeczy zacnych w Białymstoku zachwycitem Sienk. [Leniwemu jest i krok Z.] *(=coś znaczy).* 4. × Z. *znakomity, sławny, znamienity, znaczny, przedni, pierwszy, wybitny, świetny, wielki:* Kardynał Hozjusz zacnej nauki człowiek. Orzech. Najzacniejsza pieśń Salomonowa. B. B. *(canticum canticorum,* pieśń nad pieśniami, pieśń najprzedniejsza z pieśni Salomonowych. B. G.). Gdy w widoki zacne spaler uchylają,. osoby się więc stroją. Żebr. *(ubi tolluntur festis aulaea theatris,* podczas uroczystych widoków. L.). Z tego ojca naród był na świecie świetny, mozny, Z.. miasta wielkie i zacne zbudowali. Wiśn. Kraj nieprzyjacielski pustosząc, wiele zacnych więźniów z bogatym plonem uprowadził Nies. On w sobie nie miał żadnej swej godności, ale go zacnym tytuły czyniły. P. Koch. Zacnych książąt córką będąc, szłam w książęcy dom Z. Kochan. Zacniejszy podlejszemu gdy świadczy grzeczność jaką, spodziewać ś. trzeba, że jaki zysk swój w tym upatruje. L. *(=lepiej urodzony).* Którykolwiek niezacny magnat chce zawichrzyć Rzpltą, znajduje w nich zawsze popleczników. Kaczk. 5. Tytuł: Najzacniejszy i najuczciwszy i wszech poczciwszy niegdy pan Fryderyk kardynał, brat nasz. Herb. Miasto zacne. Troc.

[**Za co**] przys. *dlaczego:* Z. słońce nie świeci?

Zacochać się, a ś., *al ś.* p. **Zaczochać ś.**

Zacochanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacochać ś.**

Zacofać, a, ał, × **Zacofnąć,** nied. × **Zacofywać** *zatrzymawszy cofnąć nieco w tył.* Ona na to krok zacofnie, a szkarłat lica śnieg zrumieni. Kniaź. Nie ten jest twój obyczaj, Katylino, ażeby cię rozum zacofnął od szaleństwa. Nagur. *(=wstrzymał, powstrzymał, zatrzymał, zahamował).* Z. ś. i. *cofając ś. zajść:* Koń zacofał ś. aż do kukurydzy. Jeż. 2 *pozostać w tyle wobec ogólnego postępu, dać ś. w nim wyprzedzić, zaniedbać ś. pod względem nauki, postępu, pojęć, stać ś. wstecznikiem:* Z. s. w swych zapatrywaniach. Na wsi zacofała ś. w ubraniu okropnie Krasz.

[**Zacofander, dra,** im. **drowie**] p. **Zacofaniec.**

Zacofanie, a, blm. i. czynność cz. **Zacofać.** 2. *stan tego, co ś. zacofał, wstecznictwo, wsteczność, konserwatyzm, obskurantyzm.*

Zacofaniec, ńca, lm **ńcy,** [**Zacofander**] *wsteczник, konserwatysta, zachowawca, człowiek zacofany, nie wiedzący, co ś. dzieje w świecie postępu, nie idący z postępem, obskarant.*

× **Zacofnąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zacofać.**

× **Zacofnięcie, a,** blm., **Zacofnienie** czynność cz. **Zacofnąć.**

× **Zacofywać, uje, ywał** i **Z. ś.** p. **Zacofać.**

× **Zacofywanie, a,** blm., czynność cz. **Zacofywać.**

× **Zacofywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zacofywac ś.**

† **Zacucenie, a,** blm., czynność cz. **Zacucić.**

Zacuchnąć, nie, ął i. a. **Z. ś.** *zacząć cuchnąć, zaśmiardnąć ś., zatęchnąć:* Farby te żeby ś. nie zacuchły, przymieszać do nich różanej wódki. Haur. Nie mógł ś. tak prędko Z. trup człowieczy. Biel. J. 2. Zacuchło coś = *zaleciała woń czegoś, zapachniało coś, słychać coś.* Psy, kiedy im parza zacuchnie, cisną ś. do kuchni. Pot.

Zacuchnięcie, a, blm., czynność cz. **Zacuchnąć.**

Zacuchnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zacuchnąć ś.**

† **Zacucić, i, il** *zaniecić, wzniecić, rozniecić:* Zacucili ogień w domostwie, i wszczął ś. pożar. Sł. wil. *(= zaprószyli).* Tak miedzy obegnańce mór ś. prędko rzuci, zdychać będą od smrodu, który go zacuci. Biel. M.

[**Zacudać się, a ś., ał ś.**] p. **Zacudować ś.**

[**Zacudanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zacudac ś.**

× **Zacudować, uje, ował** *zrobić co cudnie do zdumienia, wymyślić na podziw, zmajstrować, wykoncypować co.* [**Z. ś., Zacudować**] i. *zadziwić, zdumieć ś.:* Przeczytawszy list, zacudowałem ś.: kto to tam o tym zwiastował. Pas. Zacudował ś., bok boske (= bom boso), w gaciak ino i w kosuli ku niemu zaleciał. Tet. 2. *zapatrzyć ś. z zachwytem:* Jak się wto (= kto) zacuduje, to urzece.

× **Zacudowanie, a,** blm., czynność cz. **Zacudować.**

[**Zacudowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zacudowac ś.**

× **Zacugować, uje, ował** *zawiązać, zadzierzgnąć, ściągnąć związaniem sznur a. rzemyk, przewlokszy go przez dwa kółka:* Dwie kluby o dwuch kółkach zawleczonych liną, a. jak mówią, zacugowanych. Sol. Koniec liny zacuguj w klubie. L.

× **Zacugowanie, a,** blm., czynność cz. **Zacugować**

[**Zacuknąć się, nie ś., nął ś.**] myśl.?: Pies z dobrym nosem wnet je zwietrzy i zacuknie ś. chwilkę.

[**Zacuknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zacuknąć ś.**

† **Zacukrować, uje, ował,** [**Zacukrzyć**] *zaprawić cukrem, zasłodzić.* Rej. Teraz nadawał sam tyle, że byłoby czym cztery obiady zakorzenić i Z. Czajk.

† **Zacukrowanie, a,** blm., czynność cz. **Zacukrować.**

Zacukrzenie, a, blm., czynność cz. **Zacukrzyć.**

Zacukrzyć, y,ył p. **Zacukrować.**

Zacumować, uje, ował fl. *skrętkę witką w końcu zawiązać, aby ś. nie rozkręcała.*

Zacumowanie, a, blm., czynność cz. **Zacumować.**

[**Zacupiać się, a ś., ał ś.**] *zasłaniać twarz chustką od słońca.*

[**Zacuplanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zacupiać ś.**

[**Zacupka, i,** lm. i] *chustka perkalowa na głowę.*

Zacwałować, uje, ował *zajechać wcwał.*

Zacwałowanie, a, blm., czynność cz. **Zacwałować.**

Zacyfrować, uje, ował I. *cyfrując zapisać:* Z. korespondencję biurową do dziennika. *(= wciągnąć, zaciągnąć).* 2. *podcyfrować, podznaczyć skróconym nazwiskiem, położyć prezentatę:* Z. papier urzędowy, wchodzący do biura, bruljon referatu. 3. *zasłonić, ukryć przed ogółem, pisząc cyframi (= tajemnemi znakami).* Przen. Czyta z niego (z kłamstwa) prawdę, choć zacyfrowaną. Krasz. *(= zamaskowaną).*

Zacyfrowanie, a, blm., czynność cz. **Zacyfrować.**

Zacyganić, i, ił *zaszachrować, zamanić, zamachlować:* [Kazby oni pieniądze zacyganili, kie to państwo duze. Ork.].

Zacyganienie, a, blm., czynność cz. **Zacyganić.**

[Zacyn, u, lm. **y]** *komórka na siano poza boiskiem w szopie* Zdr. **[Zacynek].**

[Zacynek, nku, lm. **nki]** p. **Zacyn.**

[Zacyny] p. **Zacząć.**

Zacyrklować, uje, ował, × **Zacerklować** *zaznaczyć, zakreślić cyrklem.* L.

Zacyrklowanie, a, blm., czynność cz. **Zacyrklować.**

× **Zacyrować, uje, ował** p. **Zacerować.** L.

× **Zacyrowanie, a,** blm., czynność cz. **Zacyrować.**

[Zacytkać, a, ał] *uciszyć:* Kwilenie dzieci piosnki mamek Z. usiłują Wiszn.

[Zacytkanie, a, blm.] czynność cz **Zacytkać.**

Zacytować, uje, ował *przytoczyć co, przywieść, powołać ś. na co:* Z wiersz, ustęp z jakiego autora artykuł prawa, przysłowie.

Zacytowanie, a. blm., czynność cz. **Zacytować**

Zacz I. † Z **[Zac],** † **Zac** *za co.* B. Sz., Glos., Biel M., Grabow. Przedał rolą a uczynił krzywdę na tym, Z. przedał. Leop. † Ni przecz, ni Z. = *nie wiedzieć dlaczego, niewiadomo za co, bez przyczyny.* Ni przecz, ni Z wzdychania stro one Żebr. Opłakiwał tych, którzy w onej bitwie padli ni przecz, ni Z Birk Mieć kogo Z. = *mieć go za coś, cenić go, szacować, mieć go w wadze, nie lekceważyć go, liczyć ś z nim. Duco, puto,* rozumiem Z., mniemam Z., *habeo* mam Z., *sum* jestem Z. Urs Mam kogo Z., ważę sobie kogo. Kn. Mają mię Z., mam u nich miejsce, powagę, zachowanie. Kn. Wiedząc sługa, iż go pan ma sobie Z., panu wnet równym ś. czyni. Petr. Wzgardzony był, aniśmy go mieli Z. Wuj *(= nie robiliśmy sobie nic z niego)* (myśmy go nizacz nie mieli. B. G. *(= nie mieliśmy go za hetkę pętelkę).* Wielkież ten świat ladaco i nie godzien, żeby Z. go mieć. Pot. Szlachectwo onych czasów sobie poważano i Z. miano Falib., Ni Z to stoi. Troc. [W zác nié má nikogo. W zácy mieć = *czcić, szanować, poważać*]. 2. Co Z. = *co za jeden, kto taki, co takiego:* Przystąp-no tu blizko, powiedz mi, coś Z., niech twe usłyszę nazwisko. Min. Przystąpcie do mnie bliżej; co Z. wy jesteście? L. Coście wy Z. i skąd idziecie? B. B. Jezusa znam i Pawła świadom jestem, a wy coście Z.? Skar. Wy najlepiej wiecie, co Z. jestem, bom od samej młodości w obecności waszej zostawał. Pilch. Nie ważył sobie lekce jego rady, znając go dobrze, co był zac. Oss. Jezusa pragnął widzieć, coby Z był, ale nie mógł przed tłuszczą, bo był mały. Sekl. Co Z. ta góra, jest-i jakie wejście na nią, opatrzyli. Warg. Co Z. ojca miał Demostenes, i wielu onego ludzie nie wiedzieli. Warg. Czemu ty nam figę ukazujesz? czy tego, cośmy Z. są, ty o nas nie czujesz? Papr. *(= jakiej godności jesteśmy, co znaczymy).* Co zac? Jest tam człowiek, nie wiem, co Z. Troc Aby ś. przed nim z rodowodem stawiali i zeznawali, co Z. są i jakie jest ich zatrudnienie Jun

[Zaczachurzenie, a, blm.] czynność cz. **Zaczachurzyć.**

[Zaczachurzyć, y,ył] sobie czapkę = *wsunąć ją sobie na twarz i głowę*

[Zaczadniony, Zacadniony] *zakopcony:* Powała zacadniona.

Z czadzać, a. ać p. **Zaczadzić.**

Zaczadzanie, a, blm., czynność cz. **Zaczadzać.**

Zaczadzenie, a, lm. **a** I. czynność cz. **Zaczadzić,** *zagorzenie,* zagorzelizna, †zagar: Śmierć nastąpiła skutkiem zaczadzenia od gazów. 2 czynność cz. **Zaczadzieć.** Pod zimę bywa dużo zaczadzeń. *(= wypadków zaczadzenia).*

Zaczadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczadzić ś.**

Zaczadzić, i, ił, nied. **Zaczadzać** *zatruć tlenkiem węgla, czadem:* Jak zapach kwiatów, usypiają, durzą, zaczadzają Krasz. Żołnierze byli jakby zaczadzeni surowemi wyziewami krwi i potu Sienk. Przen: Przez te osiem lat wypełniała miasto jakaś niezdrowa, duszna, zaczadzająca atmosfera. Gom. Ocknienie ś charakterm w gieneracji zaczadzonej pesymizmem. **Z ś.** *zatruć ś. tlenkiem węgla, czadem:* Było to jedno, co rzucić ś. w ogień lub Z. ś. węglami.

Zaczadzieć, eje, ał *zatruć ś. czadem, zagorzeć.*

Zaczaić się, i ś., ił ś., nied. **Zaczajać ś.** I. *ukryć ś., zakraść ś. dla czatowania, czyhania, zasiąść na czatach:* Mój pan zaczaił ś. w owczarni. L. Zaczajeni na zasadzkach żołnierze wpadli nań nagle i zabili go Nar Stanął z swojemi rycerz przestrzeżony, wtym ś. pokazał hufiec zaczajony, a co ś. byli zakradli, puścili razem okrzyk powtórzony, razem do niego przypadli. Kras. Zasiadał na strychu, zaczajał (ś) na schodkach i nie dopatrzył nikogo. Krasz. Wąż żółtej piany zbliża ś., zaczaja—to z Genezis kusiciel M c. Zaczaiłem ś. raz w kącie i podsłuchałem go. Oss. S edział tam w zaczajonej i nieruchomej postawie Orzesz. Przen.: Są pośród nas zaczajeni stronnicy Moskwy. Mochn *(skryci, tajemni, utajeni zdradziecko).* 2. myśl., p. **Zamrzeć.**

Zaczajać się, a ś., ać ś. p. **Zaczaić ś.**

Zaczajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczajać ś.**

Zaczajenie, a. blm., p **Zaczajenie ś.**

Zaczajenie się, a ś., blm.. **Zacz jenie** czynność cz. **Zaczaić ś.:** Nigdy Moskwa jednym razem wszystkiego nie wychyla z zaczajenia. Mochn. *(= z zasadzki).*

† **Zaczajnie** przys. od **Zaczajny.** L.

† **Zaczajny** *tyczący ś. zaczajenia, skryty, zasadzkowy:* Wiedział przeskoki i zaczajne znaki kuczmeńskie i wołoskie, ba i czarne szlaki. Paszk.

Zaczapić, i, ił p. **Zacapić.**

Zaczapienie, a, blm., czynność cz. **Zaczapić.**

Zaczarować, uje, ował, × **Zafascynować,** nied. **Zaczarowywać** *czarami zarzec, zakląć, oczarować:* Z. strzelbę. Zaczarowany pałac Czy ją od dnia wczorajszego kto zaczarował? L. Ktoś konia tego zaczarował. Boh. Zaczarowana księżniczka. Przen.: Zaczarowane koło. *(= błędne; położenie krytyczne, z którego niema wyjścia)* Zaczarowane koło, którym go opisywała natura. Krasz. Nie miał siły ani chęci wyplątać ś. z tego zaczarowanego koła. Bał.

Zaczarowanie, a, blm., czynność cz. **Zaczarować.**

Zaczarowywać, uje, ywał p. **Zaczarować.**

Zaczarowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaczarowywać.**

[Za czasem, Zaczasem] I. *z czasem, w przyszłości.* 2. *czasami.*

Zacząć, zacznie, zaczął, zaczęli, [zacęły, zaczęty], nied. **Zaczynać** I. co = *począć, poprowadzić od początku, zrobić pierwszy krok, wszcząć:* Zacznij, pół jest roboty Z.: niech ci zbędzie polową, zacznij znowu, a tak koniec będzie. Min. Zacząwszy, nie skończyć. Kn. Najciężej Z., pójdzie ś. dalej. Prz. Dobrze zaczyna dzień, kto od nieba zaczyna. L. Skopałem dwie grzędy i właśnie zaczynałem trzecią, kiedy pan zakołatał. L. *(= zabierałem ś., brałem ś., przystępowałem do trzeciej).* Zaczynający = *początkujący, nowicjusz.* † Z. prawo = *rozpocząć proces, sprawę* Skr. Zaczynają od miłości, a kończą na złości. Deszcz zaczyna padać a.: deszcz zaczyna. Zbójca na drogę zawiódł kapucyna, a potym z wiarą pokutę zaczyna. Hoł. Z. mówić = *zabrać głos, przemówić.* Z. posiedzenie = *zagaić, otworzyć, zainaugurować.* Dziecko już zaczyna chodzić, mówić. Zaczęła (żyć) rok siedemnasty. Nie wiem, od czego Z. Z. śpiewać = *zaśpiewać, zaintonować.* Tańcując i godując, wesołe sobie piosnki zaczynali. Leop. Zaczynajcie Pana na bębniech, śpiewajcie Panu na cymbałech Leop. (zaczynajcie Boga chwalić na bębniech. B. G.). Zaczynam drugim śpiewać, grać *etc., incino, praecino.* Kn Zacznij robotę. Troc. Pisać zaczął. Troc. Z. zwadę z kim. Troc. 2. [Z.] *począć, zrobić:* Co tu Z.! 3. z kim = *zadrzeć z nim, zaczepić go, wleźć mu w drogę, czepić ś. go:* Nie zaczynaj z nim, bo to awanturnik. *(= trzymaj ś. od niego zdaleka)* Zaczynam z kim, *absolute, vel* zwadę *etc.* Kn. Z szlachtą zaczynać niech P. Bóg broni. L. 4. *począć, zajść w płód, zostać brzemienną, poczuć ś. matką, zastąpić:* Elżbieta już była zaczęła w żywocie swoim Jana św. Rej. Człowieczeństwo święte z bóstwa zaczęte. Rej. 5. *jąć, wziąć:* Zaczął krzyczeć na psy. Zaczął pić z rozpaczy *(= rozpił ś., oddał ś. pijaństwu).* 6. *zapocząć, napocząć, rozpocząć:* Z. butelkę, beczkę, bochenek Z. nową faskę masła. Przen.: Zacznijmy z innej beczki = *przejdźmy do innej materji rozmowy.* 7. co = † Z. *założyć co, dać początek czemu, ufundować co:* Czy rozumiesz, żeby królestwa, państwa, miasta, wsi jakoby zaczynać, stawić, osadzać miano, nie dokładając ś. rzemieślników? Gliez **Z. ś.** I. *wziąć początek, źródło, począć ś.; zrodzić ś., wszcząć ś., powstać, rozpocząć ś., wyniknąć:* Z.e ś. to zaczęło. Bitwa ś zaczyna. Zaczyna ś. ściemniać *(= zapada, nastaje mrok).* Lato od dżdżów ś. zaczęło. Tu ś. zaczynać powinien nowy rozdział. Od tego wypadku zaczyna ś. nowa era w historji. Ten wyraz zaczyna ś. od Z. 2. † Z. ś. *począć ś. w żywocie matki:* Człowiek z człowieka Z. i narodzić ś. miał. Rej.

Zaczątek, tku, lm. **tki** I. a. × **Zaczętek,** † **Zaczynek** *zaród, zarodek, zawiązek, pierwociny, poczęcie ś., źródło, wszczątek; początek:* Natura z chaotycznego poczęła ś. zaczątku. Od zaczątku dziejów *(= od zarania, od kolebki dziejów).* Jakby od zaczątku tego tu świata po ziemi chodził. Kon. My też na zaczątku nocy żądamy Twojej, Panie, pomocy. K. G. Małoby uczyniło pożytku począć żyć w dobrej wierze, gdzieby w tym zaczątku człowiek miał ustać a odmieńcem być. Gil. Narody niektóre z pierwszemi przodkami swemi abo do bogów fałszywych odwoływają ś., abo od potopu świata Z. swój wywodzą. Błaż. Po zaczątku nowego roku. Błaż. *Principium,* początek, zaczynek. Perz. Tu bez początku początek bierze swój Z. K. G. 2. anat.: † Krtania Z., p. **Krtań.** 3. przęd. *podstawa kopki.* Trj.

Zaczątkowość, i, blm., rz. od **Zaczątkowy,** *stan zaczątkowy:* Moralne i umysłowe istoty nasze zostawały w fazie zaczątkowości. Chm.

Zaczątkowy przym. od **Zaczątek,** *zawiązkowy, zarodkowy, początkowy, kiełkujący:* Świadomość ukazała ś. zrazu w postaci zaczątkowej. Termity różnią ś. od zwykłych robotnic zaczątkowym stanem żuwaczek.

× **Zaczechrać, a, ał** p. **Zaczochrać.**

× **Zaczechranie, a,** blm., czynność cz. **Zaczechrać.**

× **Zaczechranie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaczechrać ś.**

Zaczekać, a, ał, [Zaczkać, Zackać, Zeczfać] *czekając zatrzymać ś.; poczekać nieco:* Gdzie pędzisz? zaczekaj! Zaczekaj na mnie chwilkę, zaraz wracam. Zaczekaj, oddam z pewnością *(= bądź cierpliwy).* Zaczekam tu *(= postoję).* Zaczekaj go w domu Troc. Zaczekaj choć momencik. Boh. Z. chciej na mnie, nadejdę niebawem. L.

Zaczekanie, a, blm., czynność cz. **Zaczekać.**

Zaczeluszczenie, a, blm., czynność cz. **Zaczeluścić.**

Zaczeluszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczeluścić ś.**

Zaczeluścić, i, ił *zaprzepaścić, zagrzebać bezpowrotnie, zatracić:* Toś już to prawo wszelkie zaczeluścił? Kon. **Z. ś.** *wpaść w czeluść, w otchłań, zagrzebać ś. w otchłani, zanurzyć ś. w niej, zaprzepaścić ś.:* Przebacz mu, że ś. tak zaprzepaścił i zaczeluścił. Stow.

Zaczem p. **Zaczym.**

† **Zaczep, u,** lm. **y** p. **Zaczepka.**

† **Zaczepca, y,** lm. **y** p. **Zaczepnik.**

× **Zaczepek, pku,** lm. **pki** p. **Zaczepka.**

Zaczepiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaczepić.**

Zaczepianie, a, blm., czynność cz. **Zaczepiać.**

Zaczepianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczepiać ś.**

Zaczepić, i, ił, [Zaćpić], nied. **Zaczepiać, Zaczypiać** I. *czepianiem zachwycić, zatrzymać; zahaczyć, zawadzić; czepiając zawiesić, uczepić:* Palce w młynach prochowych są słupeczki, przechodzące pionowo przez oś walca, na obie strony równo występujące, które, zaczepiając o bródki tłuków, podrywają one do góry. Jak. J. Zaczepiony o hak za żebro wisiał Dymitr w ciągłym przez dwa dni i dwie noce konaniu. Szaj. Koła zębate zaczepiają o siebie. Przen.: Z kogo gdzie = *umieścić tymczasowo, byle jak, zawiesić.* Zaczepił syna na urzędzie. Z ręce za co = *chwycić ś. czego, jąć ś. jakiej pracy; zacząć, przedsięwziąć co dla chleba:* Miał za co ręce Z., bo znaczny kapitał nosił za czerwoną koszulą. Krasz. A ot jest za co ręce Z. Krasz. Przen.: Z. kogo = *zagabnąć, nagabnąć, zatrzymać go w przejściu, przyczepić ś. doń:* Z. kobietę na ulicy. Ładna panna wyszła z tego domu, on ją zaczepił; ona ś. zlękła. L. *(= przyplątał ś. do niej).* Bałem ś. jej Z. L. Wódki nie pił, dziewuch nie zaczepiał. Tet. Przen.: Z. kogo = *zacząć, zadrzeć z nim, napastować go, napaść nań, zaniepokoić, zaata-*

kować, zadrasnąć go, wszcząć z nim spór, zwadę, wleźć mu w drogę: Zaczepiony, musiałem ś. bronić. Kto mnie zaczepia, ten życia niepewny. przepłacisz drogo nieroztropną śmiałość. Kras. Z. kogo w gazetach *(= sprowokować).* Nie zaczepiajmy rycerzów zbyt sławnych. Kras *(= zostawmy ich w spokoju).* Z kogo niesłusznie *(= czepić ś. go, przyczepić ś. doń).* Nie zaczepiaj *(= nie budź licha, nie wywołuj wilka z lasu).* Przen.: Z. kogo mową = *zagadnąć, zagabnąć, zapytać go, wszcząć z kim rozmowę.* Spotkali ś. pod wieczór; zaczepił ją i o to, i o owo; odpowiadała mu i na to, o co ś nie pytał Oss. Nadto ś. długo przed nim tajemy; ja go muszę Z. L. Zaczepił mię z łaciny. Przen.: Z. o co = *mówiąc potrącić o co, natrącić, napomknąć, wspomnieć o czym mimochodem, dotknąć czego, poruszyć co między innemi, zboczyć do czego.* 2. [Z] *oczepić* Starościna, zaczepiwszy pannę młodą, śpiewa, a za nią cały chór **Z. ś. o co** = *zahaczyć ś., zawadzić ś., uczepić ś.; uczepiwszy ś. zawisnąć:* Z. ś. suknią o krzak. Spadając z dachu, zaczepił ś. o rynnę *(= zatrzymał ś)* Jak zaczepił ś. o pień, to przestojał cały dzień. Prz. (o próżniaku) Przen : *umieścić ś. gdzie byle jak, tymczasowo, zahaczyć ś., zawiesić ś :* Z ś. na aplikacji.

Zaczepienie, a, blm., czynność cz. **Zaczepić.**

Zaczepienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczepić ś**

[**Zaczeplny, in,** blp.] p. **Oczepiny.**

Z czepka, i, lm. **i l. a.** †**Zaczep,** †**Zaczepek,** †**Zaczypek** *zaczepienie, napaść, napad atak, prowokacja; okazja, powód do zwady, kłótni, bitwy:* Widocznie szuka zaczepki. Nie daje zaczepki nikomu, zawsze ma ś. tylko odpornie. L. Pierwsza ś. Z z wojska stała. Troc. Nie miał wojować, pókiby mu zaczypkiem jakim słusznej okazji nie dano. Kłok. Maur niespodziewanym był zdumiony zaczepem. Przyb. Twego niedoświadczenia jawnym są dowodem przeszłe złe powodzenia i pierwsze zaczepy. Przyb. 2. fecht. *pierwsze cięcie.*

[**Zaczepliwość, i,** blm.] rz. od **Zaczepliwy.**

[**Zaczepliwy**] p. **Zaczepny:** Już taką miała naturę zaczepliwą. Karcz.

Zaczepnia, i, lm. **e** bot. (guilandina) *roś. z rodziny brezyljowatych.*

Zaczepnie przys. od **Zaczepny:** Odmienił cały plan i działać Z. umyślił. L. (obraźliwie, nie obronnie. L.). Może Z jakie potencje Moskwie wojnę wydadzą. L. Tłum występował jeszcze zaczepniej, niż nocy ubiegłej *(= natarczywiej).*

Zaczepnik ka l. × Z., lm. **cy,** †**Zaczepca** *ten, co zaczepia, napastnik, zadzieracz, prowokator:* W swadzie Z. podpada karze za skłócenie pokoju społeczności z nagrodą szkód uczynionych Ostr. Sąd życzył, żeby cię zeznania świadków były usprawiedliwiły, ale wszystkie jednomyślnie twierdzą, żeś był zaczepcą. L. Zaczepców odpór, aby wpędzić Portugalczyków w sidło, miał być słaby. Przyb. 2. lm. i gór., p. **Chwytacz:** Z., chwytacz, dzwon. Lab.

Zaczepno odporny *już to zaczepny, już to odporny:* Zaczepno-odporne przymierze z pogańską Litwą. Przebywają w Berlinie, aby skłonić króla pruskiego do traktatu zaczepno-odpornego. Kras.

Zaczepność, i, blm., rz. od **Zaczepny,** *ofensywa.*

Zaczepny l. *mający charakter zaczepki, napastniczy, wyzywający, agresyjny, agresywny:* Wojna zaczepna a. odporna. Bitwą zaczepną jest ta, która ś. wydaje, uderzając na nieprzyjaciela stojącego w wybranej i mniej więcej przygotowanej przezeń pozycji. Chrzan. 2. a [**Zaczepliwy**] *lubiący zaczynać, skory do zaczepki, zaczepiający* Pol. Naród, król Z. Wor. 3. *zaczepiający, zadzierzysty:* Przebyli kładki i zaczepne krzewy. Brodz.

[**Zaczerka, i,** lm. **i**] p. **Zacierka.**

Zaczerniać, a, ał p. **Zaczernić.**

Zaczernianie, a, blm., czynność cz. **Zaczerniać.**

Zaczernić, i, ił, nied. **Zaczerniać,** *zamalować, zasmarować na czarno, poczernić, uczernić, zasmolić:* Szczęście grube paklaki w świetne mieni togi, zaczernia szkarłat dymem wiejskiej sadzy. Nar. **Z. ś.** l. *uczernić ś., poczernić ś., zasmolić ś.* 2. a **Zaczernieć** *pojawić ś. dla oka w kolorze czarnym, zamajaczyć czarno:* Trupy zaczerniły mu ś pod nogami Sienk.

Zaczernieć, eje, ał l. *zajść czarną barwą, sczernieć, poczernieć.* 2. p. **Zaczernić.**

Zaczernienie, a, blm. l. czynność cz. **Zaczernieć.**

Zaczernienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczernić ś.**

Zaczerniowate a. **Melastomowe** rośliny, bot. (melastomaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Zaczerń, i, lm. **e, Gardzielnik, Czarnopysk** bot. (melastoma) *roś. z rodziny zaczerniowatych.*

Zaczerpać, pie, pał p **Zaczerpnąć.**

Zaczerpanie, a, blm., czynność cz. **Zaczerpać.**

[**Zaczerpiony** *zaczerpnięty:* Modlitewnie magnetyzował wodę, zaczerpioną w czerpak drzewny Mic.

Zaczerpnąć, nie, ął, ęła, Zaczerpać, nied. **Zaczerpywać,** × **Zaczerpac** l. *czerpnąwszy zagarnąć; poczerpnąć, naczerpnąć, powziąć, dostać, zapożyczyć:* W dłonie zaczerpnął wody z bieżącej krynicy. Dm. W tobie rozkosz, przyjemność, powab zaczerpały potrójne przyrodzenia ziemskiego rozdziały. L. Z jakich to źródeł zaczerpnął tak gruntowną i głęboką naukę? L. Tłum gwarzy i zaczerpa wody Słow 2. przen. *zasięgnąć, powziąć, dostać, zapożyczyć:* Skądeś zaczerpnął tej wiadomości? Z kielicha Z. weny. Krasz.

Zaczerpnięcie, a, blm., czynność cz. **Zaczerpnąć.**

Zaczerstwiały *który zaczerstwiał, szczerstwiały:* Kiedy pop proskurę rzeże, tedy łupa ś., łamie, czasem też bywa zaczerstwiała, że ś. z niej kropki sypią. Sak.

Zaczerstwieć, eje, ał (o pieczywie) *stać ś. czerstwym, szczerstwieć, zeschnąć ś.* L. Chleb za czerstwiał.

Zaczerstwienie, a, blm., czynność cz. **Zaczerstwieć.**

× **Zaczerwiać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zaczerwić.**

× **Zaczerwianie, a,** blm., czynność cz. **Zaczerwiać.**

× **Zaczerwianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaczerwiać ś.**

× **Zaczerwić, i, ił,** nied. × **Zaczerwiać** *zapuścić robactwem, pozwolić zaląc ś. w czym robakom, dopuścić, aby co zrobaczało.* **Z. ś.** l. *zapełnić ś., zaroić ś. robactwem, zrobaczywieć, dostać robaków:* Gdy ś w kapustach liście na gąsienice zaczerwią, zrywać i do szczętu je spalić. Haur. 2. (o pszczołach) *zaląc ś. w postaci robaków:* Pszczółka, jako ś jej tej zaczerwi nieenoty, to ona i śrzód lata przestanie roboty. Rej Robactwo ś. zaczerwia. Troc. (= *zagnieździła ś., zalęga ś.*).

Zaczerwieniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaczerwienić a**

Zaczerwienialość, i, blm., **Zaczerwienienie, Zaczerwienienie ś.** *czerwoność od zaczerwienienia, miejsce zaczerwienione, czerwoność, zaognienie.* Z. chorego oka, skóry. Ziele to na ciało przyłożone wypala aż do zaczerwienialości. Rys.

Zaczerwieniały *który zaczerwienił, zaczerwieni ś.; zaczerwieniony, zaogniony, czerwony.* L.

Zaczerwienianie, a, blm., czynność cz. **Zaczerwieniać.**

Zaczerwienianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczerwieniać ś.**

Zaczerwienić, i, ił, nied. **Zaczerwieniać** *zafarbować na czerwono, poczerwienić, zarumienić:* Życie moje nie może ocenić dosyć krwi, którą ta ręka jest zaczerwieniona. L. **Z ś., Zaczerwienieć** 1. *zajść czerwonością, pokryć ś. czerwonością, szczerwienieć, stać ś. czerwonym:* Z. ś. z gniewu, ze wstydu = *zarumienić ś., dostać rumieńców, spiec raka, szczerwienić ś., sponsowieć, oblać ś. rumieńcem, ponsem.* Zaczerwieniła ś (= *ognie na nią wystąpiły, zapłoniła ś., twarz jej zapalała.* Piekłem raki, zaczerwieniała mi ś. twarz od wstydu. Kn. Z. ś. od gniewu = *zaperzyć ś., zaindyczyć ś.* 2. p. **Zaczerwienieć.**

Zaczerwienieć, eje, ał 1. p. **Zaczerwienić.** 2. a. **Zaczerwienić ś.** *ukazać ś., zamigotać ś. w kolorze czerwonym, zaczerwienić ś.:* Coś w dali zaczerwieniało.

Zaczerwienienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zaczerwienić.** 2. p. **Zaczerwieniałość.**

Zaczerwienienie się, a ś., blm. 1. czynność cz. **Zaczerwienić ś.** 2. p. **Zaczerwieniałość.**

Zaczesać, sze, sał, nied. **Zaczesywać** włosy w tył = *czesząc zagarnąć, zadrzeć:* Z. czuprynę. Rzadki, czarny wąs, zaczesany przy końcach ku górze. Sienk. Z. włosy na czoło = *naczesać, szczesać.* Zawołaj, aby mię zaczesał i ubrał. Rzew. [Niech cię przynajmniej zaczeszę]. Z. głowę = *uczesać.* Z. sobie łysinę = *zakryć czesząc ś.* Nie zaczesywa włosów. Mick. **Z. ś.** *zaczesać sobie włosy.*

Zaczesanie, a, blm., czynność cz. **Zaczesać.**

Zaczesanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczesać ś.**

Zaczesywać, uje a. ×**ywa, ywał** i **Z. ś.** p. **Zaczesać.**

Zaczesywanie, a, blm., czynność cz. **Zaczesywać.**

Zaczesywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczesywać ś.**

† **Zacześć się, zaczcie ś., zaczetł ś.** p. **Zaczytać ś.**

Zaczęcie, a, blm. 1. czynność cz. **Zacząć:** Z. czego, zaczynanie, poczynanie. Kn. 2. p. **Zaczęcie ś.**

Zaczęcie się, a ś., blm., niek. **Zaczęcie** 1. czynność cz. **Zacząć ś.**

× **Zaczętek, tku,** lm. **tki** p. **Zaczątek.**

Zaczkać, a, ał, × **Zaszczkać,** × **Zaszczknąć** *zacząć czkać, czknąć, odezwać ś. czkawką.*

[**Zaczkać, a, ał**] p. **Zaczekać.**

Zaczkanie, a, blm., czynność cz. **Zaczkać.**

[**Zaczkanie, a,** blm.] czynność cz. [**Zaczkać**].

Zaczłapać się, pie ś., pał ś. *człapiąc zaleźć, zawlec ś. dokąd.* Przen.: *zagalopować ś., zakochać ś.:* Zaczłapał ś. po uszy w tej ładnej bestyjce. Orzesz.

Zaczłapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczłapać ś.**

[**Zaczłordać, a, ał**] *zadeptać, wdeptać.*

[**Zaczłordanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaczłordać.**

Zaczmerać, a, ał, Zaczmyrać *zacząć czmerać:* Po głowie i po sercu zaczmerało Petronelci. Jord. W głowie mu zaczmerało. Jord. (= *zakręciło, zaszumiało; zarciło mu ś, odurzyło go = podchmielił sobie, zaprószył sobie głowę*).

Zaczmeranie, a, blm., czynność cz. **Zaczmerać.**

[**Zaczmielenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaczmielić.**

[**Zaczmielić, i, ił**] *zaprzątnąć, zabałamucić, skotłować, roztargnąć, roztrzepać (umysł, głowę):* Szuka po swej zaczmielonej głowie, zali jeszcze czego nie zapomniał. Kaczk.

[**Zaczmucenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaczmucić.**

[**Zaczmucić, i, ił**] *zawrócić głowę, zablagować, zamydlić oczy:* Ceniony, jako dowcipniś, wesoły gamrat, umiał Z. wybornie, zręcznie grosz wyłudzić, pochlebić. Krasz.

Zaczmychać, a, ał *zasapać:* Choclik spojrzał po kożuchach i zaczmychał. Orzesz.

Zaczmychanie, a, blm., czynność cz. **Zaczmychać.**

[**Zaczochać się, a ś., ał ś., Zacochać ś.**] *zacząć ś. czochać, poskrobać ś., podrapać ś.:* Gdy ś. w głowę niejeden zaczocha, mówi: jak to źle łaska pańska kocha. L.

[**Zaczochanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaczochać ś.**

Zaczochrać, a, ał, × **Zaczechrać, Zaczuchrać** *czochrając zakudłać, poplątać, potargać* L.

Zaczochranie, a, blm., czynność cz. **Zaczochrać.**

Zaczołgać się, a ś., ał ś., Zaczołgnąć ś. *czołgając ś. zajść; zapełznąć, zawlec ś. dokąd.* L.

Zaczołganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczołgać ś.**

Zaczołgnąć się, nie ś., nął ś. p. **Zaczołgać ś.**

Zaczołgnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczołgnąć ś.**

Zaczopować, uje, ował *zabić, zamknąć, zatkać czopem; zapuścić czop, czopami spoić.*

Zaczopowanie, a, blm., czynność cz. **Zaczopować,** *połączenie dwuch kawałków drzewa zapomocą czopa i gniazda.*

× **Zaczubić, i, ił** *wystroić w czub.* L. Twarzyczka zaczubiona w te wdowie gałgany, które w Hiszpanji niewiele blasku dodają. Niem.

× **Zaczubienie, a,** blm., czynność cz. **Zaczubić.**

Zaczucie, a, blm. 1. [Z.] czynność cz. **Zaczuć.** 2. *zapełnienie czuciem, wzbudzenie w kim czucia, zmuszenie do czucia:* Zaczarowanie wolą nazwali zaczuciem Słow.

[**Zaczuć, uje, uł,** nied. **Zaczuwać**] *zachwycić powonieniem, węchem co zalatującego:* Zaczuwszy tedy Franek owe szwabskie dymy, skręcił w bok nagle. Kon. Jak tylko pociągnął od rzeki wiatr ciepły, zaraz go zaczuł. Kon. Szablik zmiarkował, że człowieka zaczuł. Tet. Psy zaczuły Krystkę i przybiegły ku niej. Tet. Psy liptowskie nie zaczuły w deszcz. Tet.

Zaczumić, i, ił p. **Zadżumić.**

Zaczumienie, a, blm., czynność cz. **Zaczumić.**

[**Zaczuwać, a, ał**] p. **Zaczuć.**

[**Zaczuwanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaczuwać.**

Zaczym, Zaczem przys. 1. *zanim, nim, dopóki nie:* Z. ś. ubierze, to i godzina zejdzie. Pewno rajtary nie dostoją, Z. lud pieszy weźmiem pod kopyta. Mick. 2. *wskutek czego, więc, a więc, a zatym, przeto, dlatego:* Deszcz lunął, Z. zmokliśmy. Biła dwunasta, Z. do stołu. Troc. Z. my ś. oba za czupryny chwycili i splątali jak kłębek.

potoczyli razem do progu. Kon. Z. nie pozostawało nic więcej. Sienk. 3. [Z., **Zacąm**] *póki.* 4. [Z.] *ponieważ.*

Zaczyn, u, lm. **y l.** †Z., **Zaczynanie** *pieśń, śpiew, intonacja:* Małżeństwa abyś nie staczał jeno z cnotliwą i z dobrego domu, i o którejby żadnych rymów nie tworzono, zaczynania nie opiewano, abo powieści pleciono. Glicz. O ,wtórej zaczyny takie, pieśni świętych brzmiały. L. 2. [Z.] *wielka skrzynia.* 3. [Z.] *komórka na siano w szopie poza boiskiem.* 4. a. [**Zaczyna**], †**Zaczynienie** *rozczyn, ciasto zarobione na chleb:* Zaczynki pszenne. Słow. 5. chem. *zakis, kisiel, drożdżeń, drożdże, ferment.* Przen.: *zaczątek, zawiązek, zarodek, rozsadnik:* Jest Z. na nowy plastr miodu. Kon. Hultajstwo stanowiło w początkach główny Z. agitacyjny. Jeż. Subotów stał ś. burzy wielkiej zaczynem. Jeż. Stanowią oni Z. społeczny. Sienk. Pseudo-Polki istnieją wewnątrz społeczeństwa, gdzie stanowią Z nieprzyjemny, niebezpieczny. Gom. (= *ferment*). 6. a **Zaczynek** gór. *szyb rozpoczęty np. do pół sążnia, a następnie w pogłębieniu zatrzymany.* Łab. Zdr. **Zaczynek.**

[**Zaczyna, y,** lm. **y**] p. **Zaczyn.**

[**Zaczynaczka, i,** lm. **i**] **l.** *początek wesela od niedzieli do wyjazdu do ślubu w poniedziałek.* **2.** *zakąska podawana na weselu wieczorem w niedzielę.*

Zaczynać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zacząć.**

Zaczynanie, a l. blm., czynność cz. **Zaczynać:** Z. pieśni. Kn., Troc. 2. †Z., lm. **a,** †**Zaczyn** *śpiew, pieśń, intonowanie.*

Zaczynanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczynać ś.**

Zaczynek, nku, lm. **nki l.** gór. *rozpoczęcie prowadzenia chodnika.* **2.** p. **Zaczyn.**

Zaczyniać, a, ał p. **Zaczynić.**

Zaczynianie, a, blm., czynność cz. **Zaczyniać.**

Zaczynić, i, ił, nied. **Zaczyniać l.** dok. *uczynić, wynieść = okazać ś. w pewnej cenie,* nied. *kosztować; stanowić ogółem pewną sumę:* Jużem wybrał wszystkie potrzebne mi towary, co one zaczynią? Co ta robota zaczyni? *(= ile będzie kosztowała).* Ile tam ten rachunek zaczyni? **2.** †Z. co komu = *uczynić zgóry, ze swej strony, wyrządzić, zrobić mu co wprzód:* Tam poważywszy na słusznej wadze, coś mu zaczynił, sowicie to odczyni. Bz. Znajomość siła pokazuje, jako sobie masz Z. Troc. *(= zaradzić, postąpić dla zapobieżenia).* **3.** [Z.] *zadać czarując:* Umiem Z. i odczynić, panoczku, umiem. Krasz. **4.** *zaprawić, przyprawić* co *na kwas, rozczynić, zarobić, rozrobić, zamieść:* Cnleb w dzieży zaczyniony. Wój. Kosz chlebów przasnych, oliwą zaczynionych. Wuj. *(= oliwą namazanych.* B. G.). Przypowieść ewangielji o niewieście zaczyniającej kwasem mąkę. Bals. Z. ciasto, farbę. Troc. Zaczyniać, rozczyniać wapno. Troc. Wziąć żemli ośrodki, abo samej mąki pszenicznej, a z miodem a. z winomiodem Z. Syr. Z tego ziółka sok wycisnąwszy, zmieszał z nasieniem owym koszyczkowym, potym z cytwarem zaczyniwszy zdrowym, tak maść zaczynił. Lubom. Z. mąkę kwasem. **5.** †Z. co czym = *zarobić, załatać, zagrodzić, zasnuć:* Z. okno kratami. *Interseptum iter,* zagrodzona, przekopana, zaczyniona droga. Mącz. Okna kratkami zaczynione, *reticulatae.* Mącz. *(= zakratowane).* **6** [Z.] *zamknąć.*

[**Zaczynić, i, ił**] *zacenić.* L.

Zaczynienie, a l. blm., czynność cz. **Zaczynić:** Z. śróty słodowej wodą a. zarobienie zależy na jednostajnym zwilżeniu słodu wodą, rozmiękczeniu i przygotowaniu go na zacier. Z. drożdży. Z. żuru. **2.** †Z., lm. **a** p. **Zaczyn:** Mamy ś. stać nowym kwasem i nowym zaczynieniem. Wuj. Wymiatajcie kwas stary, abyście byli nowym zaczynieniem Skar. Azaż nie wiecie, iż trocha kwasu wszystkie Z. zakwasza? wyczyścież tedy stary kwas, abyście byli nowym zaczynieniem, jako przasnemi jesteście B. G.

[**Zaczynienie, a,** blm.] czynność cz. [**Zaczynić**].

× **Zaczynnik, a,** lm. **i** bot. i lek. p. **Lasecznik.**

Zaczynowy przym. od **Zaczyn:** Ciasto zaczynowe.

Zaczynszować, uje, ował, nied. **Zaczynszowywać** kogo = *osadzić na czynszu, na prawach czynszownika:* Gdyby poddani byli zaczynszowani, już do zarobienia gruntu musieliby dziedzice najmować. L. Chcąc Z. poddaństwo, należałoby każdemu poddanemu porachować z gruntu należące powinności, na którym on siedząc, powinienby opłacić. L. Zaczynszowując jej włościan. Rzew.

Zaczynszowanie, a, blm., czynność cz. **Zaczynszować.**

Zaczynszowywać, uje, ywał p. **Zaczynszować.**

Zaczynszowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaczynszowywać.**

× **Zaczyńca, y,** lm. **y** *ten, co zaczyna a. zaczął, inicjator:* Tom od świadków i od samych zaczyńców słyszał. Krasz.

Zaczypiać, a, ał p. **Zaczepić.**

Zaczypianie, a, blm., czynność cz. **Zaczypiać.**

Zaczytać, a, ał, †**Zacześć** *czytaniem zniszczyć:* Pierwsze książki polskie nie doszły do nas: współcześni bowiem tak ś. chciwie na nie rzucili, że zaczytali je ze szczętem. Chn. **Z. ś.** *zatopić ś. w czytaniu:* Tak ś. zaczytał, że nie spostrzegł wchodzącego. Widamy drugie, iż ś. tak zaczną a. zamyślą, że i od pamięci odchodzą. Rej.

Zaczytanie, a, blm., czynność cz. **Zaczytać.**

Zaczytanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaczytać ś.**

†**Zać,** [**Zać**] *czyż, azaż, cóż znowu:* Z. więc z niemi mała rozkosz? Rej. [Zaćbym ja śmiał to pejdzieć? Zaćby = *jakżeby*].

Zaćcimiać, a, ał p. **Zaccimić**

Zaćcimianie, a, blm., czynność cz. **Zaćcimiać.**

Zaćcimić, i, ił, Zacimić, nied. **Zaćcimiać, Zacimiać** komu = *zasłonić mu światło sobą.*

Zaćcimienie, a, blm., czynność cz. **Zaćcimić.**

Zaćma, y, lm. **y l.** †Z., [Z.] p. **Zaćmienie ś.** 2. okul. (cataracta) *zmętnienie soczewki oka a. jej torebki,* katarakta, †szare bielmo: Z. zrosła z tęczówką (c. accreta), wrodzona (c. adnata y congenita), torebkowa (c. capsularis), torebkowosoczewkowa (c. capsulolenticularis), środkowa (c centralis), wybroczynowa (c. cruenta), płynna (c. fluida v. lactea), dojrzała (c. matura), przejrzała (c. hypermatura), miękka (c. mollis), brunatna (c. nigra v. brunescens), warstwowa (c. perinuclearis, zonularis, lamellaris), wtórorzędna (c. secundaria), całkowita (c. totalis), starcza (c. senilis), błoniasta (c. membranacea), biegunowa(c. polaris v. centralis anterior v posterior), drgająca (c. tremula v. natans) Szczątki zaćmy. Rozcięcie zaćmy (discissio cataractae).

× **Zaćmiać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zaćmić.**

Zaćmić, i, ił, × **Zaciemić,** × **Zacimić,** nied. **Zaćmiewać,** × **Zaćmiać,** × **Zacimiać l.** *zaciemnić.*

zacienić, pozbawić światła, przyćmić, pogrążyć w ciemności, zamroczyć; zaćmić, zagłuszyć jasność: Chmura słońce zaćmiła. Troc. Las był ciemny, siekierą od wieków nie tkniony, dla niezmiernej gęstwiny okropnie zaćmiony. Bardz. Słońce często zaćmione i czarne zostaje Prot. Co zacimnia, *tenebricosus.* Mur. Zaćmił słońce gęsty dym. Pot. *(= przesłonił).* Chmura kruków i gawronów zaćmiła niebo. Pol. Przen.: To okrucieństwo sławę imienia jego zaćmiło. Troc. *(= rzuciło cień na nią pozbawiło blasku, świetności, zgasiło ją).* Przen.: *zakasować, przewyższyć, przejść go, zaimponować mu:* Wszystkie zaćmiła swoją urodą = *wszystkie zgasły, znikły przy niej.* Zaćmili wkrótce Bazyljanie sławę innych zakonów. Sniad. 2. przen. *zaciemnić, pozbawić jasności = wyrazistości:* Prawda ludziom zaćmiona była. Skar. O myśli ludzkie, jakeście zaćmione ślepotą, jaką nocą otoczone. Lubom. Z. rozum. *(= stępić, przytępić, zamroczyć).* 3. oczy = *zaślepić, pozbawić zdolności widzenia, stępić, przytępić, pozbawić blasku, zamroczyć; razić w oczy:* Światło zbyteczne zaćmiwa. Lubom. Kto często pożywa soczewicy, zaćmiewa wzrok i ciężkość czyni żołądkowi. Spicz. Bóg zaćmia oczy złoczyńcom, wszystkie ich sztuki przeciwko nim samym obracają ś. L. Grzechy twoje, abyś rzeczy niebieskich obaczyć nie mógł, zaćmił i zamiotał, że siedzisz ciemnościami grzechu a ślepego rozsądku zamotany i ogarniony. Żarn Paszczom chce oczy Z. czart, jako przez te czasy zaćmiał dosyć długo. Zigr. Przen.: *olśnić, oczarować, odurzyć, upoić, zachwycić:* Dopiero co od Leonory idę; piękność jej tak mię zaćmiła, iż teraz jeszcze doskonale przejrzeć nie mogę. L. Miłość pijanym szałem zaćmiła zmysły Zim. *(= stępiła, znieczuliła, przytępiła).* 4. a. [**Zaćcimić**]: Zacimiam komu = *zasłaniam mu światło, staję mu od światła.* Ciemność nie zaćmia Tobie, Boże, a noc jako dzień świecić będzie. Bud. (ciemności nic nie zakryją przed Tobą. B. G.). Wybudowaniem domu wysoko sąsiedzkie okna Z. P. chel. Nie zacimiaj mu przy robocie. Troc. 5. *ćmiąc zaboleć, zacząć ćmić = dokuczać bólem pulsującym:* Ząb mię zaćmił. 6. [Z] *znużyć, zmorzyć snem.* **Z. ś. l.** *ściemnieć, pociemnieć, zaciemnić ś., stracić na jasności, zamroczyć ś., stać ś. ciemnym, pogrążyć ś. w ciemnościach, zajść cieniem:* Od domu w gęstej chmurze zaćmił ś. sprosny dzień Bardz. Słońce często zaćmione i czarne zostaje. Prot. Słońce ś. zacimia czasem i blednieje, iż krąg miesięczny, który jest na niższym niebie, podchodzi pod słońce. Otw. Zaćmił ś. miesiąc, czemuż? bo ziemia nań padła i broni mu słonecznej światłości zwierciadła. Pot. Chwała Boża mieszka w tych na świecie duchownych niebiesiech, które ś. pod czas zaćmiewają. Hrb. Zaćmiło mi ś. w oczach = *zrobiło mi ś. ciemno przed oczami, w oczach, pociemniało mi w oczach* 2. *stracić na jasności, blasku, świetności, zatrzeć ś., zblaknąć:* Będzie świecić odzienie grubo, a zaćmi ś. odzienie dworne. Op. Cokolwiek prawdy Boskiej w nauce filozofów zdało ś. być, i w samym zakonie Mojżeszowym było: to tu tak maleje, tak ś. zacimia, że za cień tylko i za samę niedoskonałość względem przykazań Jezusowych słusznie poczytano być ma. Smol. 3. (o wzroku, oczach) *olsnąć, stracić zdolność widzenia patrzenia, zaślepnąć, zamroczyć ś., zajść ślepotą:* Oczy jego poczynały ś zaćmiać, że nie mógł dojrzeć Bud. (oczy jego już s. były poczęły zacimiać. B. G.). Starzał ś., zaćmiły ś oczy jego, tak że widzieć nie mógł. Leop. (zaszły bielmem. Leop.). Oblicze moje spuchnęło mi od płaczu, a oczy moje zaćmiły ś. Leop. Dziewanowa wódka język wolny czyni ku wymowności, oczy zaćmiające ś. wyjaśnia, łzy ściera z błyskawością. Spicz. Oczy mi ś zaćmiły. Troc. Księżyc począł wolno oświetlać puste doliny, zaćmiewając ś. tu i owdzie na turniach i w żlebach, jakby ś. światło błąkało w bezdrożach. Tet.

[**Zaćmieć, eje, ał**] *zostać zaskoczonym ciemnością.*

Zaćmienica, y, lm. **e, Mącznica** bot. (eclipta) *roś. z rodziny złożonych.*

Zaćmienie, a, lm. **a** I. czynność cz. **Zaćmić.** Pat. Cis, cyprys i jodły do zaćmienia godne, czarny las bujno rodzi. Bardz. Z powietrza. Troc. 2. oczu (Troc, Bobr) = *ślepota, olśnienie:* Będziesz ślepym! a wnet przypadło nań Z. i ciemności. B. B. (przypadła nań chmura i ciemność B. G.). 3. *przytępienie, upadek, stępienie, zamglenie, upośledzenie, obniżenie:* Z. myśli Kn. Ewangielja przeciwko zaćmieniu a niedbałości wiary świętej. Rej. Z. mysli, rozumu. Troc. [W zaćmieniu chodzić] = *być pijanym, upijać ś.* 4. astr. *zasłonięcie chwilowe, zupełne lub częściowe, blasku gwiazdy:* Z. księżyca *(= gdy księżyc wkracza w cień przez ziemię rzucony).* Z. słońca *(= gdy tarcza słońca zostanie przez księżyc zakryta).* Z. księżyców Jowisza, dostrzegalne przez lunetę. Z. słońca częściowe, całkowite Z. słońca jest, gdy księżyc nie nal prosto w jednej prawie pod słońcem linji znajduje ś. między słońcem i ziemią. Boh. Z. słońca całkowite, cząstkowe Hube. Z. obrączkowe, gdy brzegi słoneczne wokoło występują za brzegi księżyca. Sniad. Z. pierwsze, przypadające wtenczas, gdy księżyc przyjdzie do linji węzłowej w czasie nowiu; drugie wtedy, gdy przyjdzie do tejze linji w czasie pełni. Sniad. Żart.: Z. w kieszeni = *pustki, suchoty kieszeniowe, brak pieniędzy:* Z. w kieszeni, *eclipsis,* brak, niedostatek L. (por.: Eklipsis figura, kiedy w mieszku dziura. Bratk.). Pankiem ś. to pisze, a w kieszeni Z. Wyb. Niech nigdy nie panuje straszliwe Z., jak w skarbie narodowym, tak w możnych kieszeni. L. 5. patol., okul. (obscuratio, offuscatio): Z. rogówki, soczewki = *zmętnienie, plamka na rogówce.*

Zaćmienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaćmić ś.**

Zaćmiony I. im. od **Zaćmić.** 2. gm., żart. *urżnięty, strąbiony, udzindziany, skrochmalony, zmartwiony, zawiany = pijany.* 3 okul. (opacus, obnubilatus) *ciemny, nieprzezroczysty, zamglony, mętny:* Soczewka zamglona *(= zaćma).*

[**Zaćmokać się, a ś., ał ś.**] *spóźnić ś. z robotą do ciemnej nocy.*

[**Zaćmokanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaćmokać ś.**

Zaćmowy przym. od **Zaćma.** Okul.: Haczyk Z.

† **Zaćpać, a, ał** *zatkać, zapchać, zamulić, zalepić:* Żyły zaćpane grubemi wilgotnościami otwiera i wychędaża ostrzyż warzony w wodzie. Syr. Pęcherz mułem piaszczystym zaćpany nasienie ziela tego otwiera. Syr. Z ś. *zająć ś. zapamiętale ćpaniem.*

† **Zaćpanie, a,** blm., czynność cz. **Zaćpać:** Z. śledziony i wątroby ziele to otwiera. Syr.

Zaćpanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaćpać ś.**

[**Zaćpić, i, ił**] p. **Zaczepić.**

[**Zaćpienie**, a, blm.] czynność cz. **Zaćpić**.

Zaćwiczenie, a, blm., czynność cz. **Zaćwiczyć**.

Zaćwiczyć, y, **ył** kogo = *ćwicząc zabić go; ... smagać, zachłostać, ubiczować, zabatożyć, zabatygować, ubatogawać:* Syna swego na śmierć kazał. Pilch.

Zaćwiekować, uje, **ował** I. *zabić ćwiekami.* 2. mul. *założyć szabrami, t. j drobnemi ... kami cegły lub dachówki, szpary w murze, ... szabrować.* Mag.

Zaćwiekowanie, a, blm., czynność cz. **Zaćwiekować**.

† **Zaćwierdzać**, a, **ał** p. **Zatwierdzić**. Ps. flor.

† **Zaćwierdzanie**, a, blm., czynność cz. **Zaćwierdzać**.

Zaćwierkać, a, **ał**, **Zaćwirkać** *zacząć ćwirkać a. wydać ćwierk, odezwać ś. ćwierkiem.* L. Ani zaćwirka wróbel Matl.

Zaćwierkanie, a, blm., czynność cz. **Zaćwierkać**.

× **Zaćwierkować**, uje, **ował** *zawalić gruzem.* Sł. wil.

× **Zaćwierkowanie**, a, blm., czynność cz. **Zaćwierkować**. Sł. wil.

[**Zaćwirdzenie**, a, blm.] czynność cz. **Zaćwirdzić**.

[**Zaćwirdzić**, i, **ił**] p. **Zatwierdzić**. Pc.

Zaćwirkać, a, **ał** p. **Zaćwierkać**.

Zaćwirkanie, a, blm., czynność cz. **Zaćwirkać**.

Zad, u I. blm, † **Zadź** *strona zadnia, tylna, tył* = a) na pytanie: gdzie? [Na zadzie, w zadzie] *z tyłu, w tyle:* Ostał ś. na zadzie. Na zadzie ma pipaka. Jord. [Zajszła mu ze zadu. Zadem nadsłuchuje = *słucha, stojąc tyłem obrócona.* Uprosiła ś. królewna u rodziców na przejażdżkę, którzy wiele sług z nią posłali na przód i na Z. Skar. Konie mają być na przód kowane, a na Z. bose Sz. Koń ma być trochę wyższy na Z., niż z przodku, jakoby jeleń. Trzyc. Na zadź dwora wrota podstawiono. Trzyc. Rozstawia po Z. siebie przewodniki, aby za nim prowadzili hetmana. Stasz. Kazano go z miasta wyświecać, a kat go z zadu batogiem siecze. Star. Na Z. = *w tyle, na ostatku.* Rej. Bolesław, nie mogąc dogonić, po zadzie wlokące ś. ludzie pobił. Błaż. (= *na tyłach*). Przen.: Każdy fortunę kładzie wprzódy, cnotę po zadzie Koch. W. (= *na ostatnim planie*). Nie było takich rzemiosł dawniej, jakich ś. dziś namnożyło: nie było czapników, szwaczek, skąd panowie rzemieślnicy z swą fantazją na zadzie mogą ostać. Glicz. (= *schować ś., dać za wygraną, spuścić z tonu, pójść w kąt*). Niczym na zadzie nie zostałem od bardzo wielkich apostołów, choć też nie jestem. Bud. (nie byłem podlejszym, niżeli oni bardzo wielcy apostołowie. B. G.). b) na pytanie: dokąd? *w tył, na tył, ku tyłowi, poza siebie:* Abyś jako niećwiczony rycerz, tej zbroi opak na ś. nie wkładał: przedni plach na Z, a zadni na przód. Rej. Kamienie z ziemi wzięte w Z. przez głowy ciskali. Otw. † Pohaniec w zady z szkodą ustąpić musiał. Bron. c) [W Z.] = *tyłem, wspak, wstecz:* Kobieta wracała z kamieniami do domu w Z. Śmiałek udaje ś. na miejsce o samej północy, nie idąc naprzód, ale w Z. d) † W Z. = *nazad, z powrotem, znowu, nanowo:* Zawarł dziewkę moję, i abym ją w Z. dostał, straciłem nadzieję. P. Koch. 2. *część zadnia, tylna czego, tył:* U armaty to, co między zapałem jest i gałką, mianuje ś. Z a. tył. Dek. Z. wozu. Koń rzuca zadem. Z. wołu (część mięsa). Z. cielęcia, barana (= *dyszek, obie tylne ćwiartki razem.* 3. p. **Zadek.**

Zadać, a, **ał**, nied. **Zadawać** I. *dać zgóry, dać zadatek, zadatkować, zaliczyć komu:* Zadaje najemnikowi, słudze, furmanowi, kupcowi *arrabonis nomine aliquid dare.* Kn. Z. przy kontrakcie. Hannus kupił rolą i zadał a zapłacił już jej dwie grzywnie. Ort. Na postaw sukna talar zadał. Troc. [Z. = *dać warunkowo:* Zadałem ci trzy dukaty, oddajże mi aby złoty. Zadatek ś. zadaje]. Z. rzemieślnikowi na robotę. Troc. W grze bilardowej Z. = *policzyć pewną liczbę bil a. ok za zrobioną, dać komu for:* Zadam ci dziesięć, bo grasz słabo. Na bilarze 10 mu zadał. L. [Gdy zima lekka, zadają pszczołom nieco miodu]. 2. *podawszy założyć, zarzucić do dźwigania:* Z. komu ciężar na ramię, na plecy. Jeździ konno jak husarz, a półkorcówkę pszenicy jeszcze z łatwością sam sobie zada. Zadaj mi mąkę na plecy. Zadaj mi ten kosz na ramię, na grzbiet. Troc. Był tam bukowy szaflik za ucho zadany na gwóźdź. Żebr. (= *zahaczony, zawieszony, zaczepiony*). Z. bydłu = *założyć, nałożyć paszy za drabki.* Zające pozostawiają zadane buraki nietknięte. Karma, zadawana bażantom, powinna być świeża. Przen.: Nie żal mi pracy, którą sobie zadaję. L. (= *którą biorę na siebie, której ś. podejmuję, na którą ś. skazuję*). Młodyś, a wielką sobie pracę zadajesz, zemdlisz bardzo siły twoje. Skar. Byle tylko przyszedł do nas, zadamy mu kawałek pracy. L. Nie zadawaj mi pracy. Sekl. (= *nie trudź mię, nie fatyguj mię, nie zaprzątaj mię swemi sprawami, nie zawracaj mi głowy*). Zadaję komu trudność, kłopot, frasunek. Kn. (= *nabawiam ich kogo, przysparzam ich komu*). Twardowski na koncept wpada i zadaje trudność nową. Mick. Z. uczniom lekcje, wypracowanie. Zadałem mu pens, trzy arkusze do przepisania. Troc. Z. wiersze (do wyuczenia ś.) na pamięć. Zadają sobie trębacze, przetrębują ś., *certant tubicines.* Kn. (= *zagrzewają jeden drugiego do współzawodnictwa, idą z sobą o lepsze, sodzą ś. grając jeden przez drugiego, walczą o pierwszeństwo*). Z. komu robotę do wykonania (= *wydzielić, wyznaczyć*). Z komu kwestję, zagadkę = *dać do rozwiązania, do rozstrzygnięcia.* Zadaję komu kwestją. Kn. Zadał mi kwestją, gadkę, pytanie. Troc. Zadam wam trzy kwestje, które kto z was zgadnie? Jabł. Wyprawiał Salomon królowej Saba wszystko, co mu kolwiek zadawała. Leop (odpowiedział na wszystkie jej słowa. B. G.). Zadawać komu zagadkę. L. Drugą trudniejszą a niepodobniejszą gadkę mu zadał. Rej. Przen.: *obarczyć zarzutem, zarzucić co komu, pomówić, oskarżyć, przypisać mu co niesłusznie, posądzić, obwinić go o co, wymówić, wytknąć, wyrzucić mu niewłaściwie:* Zadaję komu co sromotnego abo za rzecz sromotną. Kn. Nie trzeba nikomu zadawać kradzieży, bo to grzywnami pachnie. L. Persowie Turkom zadają, iż oni sobie zmyślili testament Mahometa. Star. W teraźniejszej dobie wyrozumnieśmy z twoich słów poznali, żeś opętany i masz czarta w sobie, cośmy dopiero przedtym zadawali. Odym Ponieważ słowem to tylko nam zadał, dosyć jest słowem jednym przeczyć. Siem. J. Od matki komu zadawać, bękartem go nazywać. Dudz. Gdyby ś. po nim pokazało, żeby ś. śmiał ważyć stronie słowa sprośne zadawać... Nisz. (= *miotać obelgi*). Zadawać sobie wzajemnie słowo nieuczciwe = *obrzucać ś słowami nieuczciwemi.* Skr. Zadaje mu, że niektóre rzeczy z umysłu, niektóre z niewiadomości opuszcza. Nies. Pokrako warsiaska, bedzies mi przy narodzie pijaństwo

zadawać? Las. Zadawane mu winy były tak oczywiste, iż.. Szaj. Gdyby kto komu złe słowa zadał, i skazanoby, aby to nagrodził... Sz. Z. komu kłamstwo. Przen.: Postępki jego zadają kłam zasadom, głoszonym przez niego. *(=przeczą im).* Jeśliby mu kto co takowego zadał, gotów jest przed wszystkiemi ś. sprawić. Biel. J Nie może mu żaden Z., aby ś. o chodziebne rzeczy zjednał. Nisz. Choćby mi zadał teraz chłopstwo, tobym ś. nie bronił. Rzew. Z. komu tchórzostwo. Co, jeszcze mi zadajesz kłamstwo w żywe oczy? Tremb. [Z. co komu=*wymówić, wytknąć co; wykłóć czym oczy:* Nie trzeba, matko, mi tego zadawać, żem nie dostała wiana]. Przen.: Może jednak kto Z., iż nie jest dosyć mieć tylko na żywność, lecz że... Nagur. *(= zarzucić, wystąpić z zarzutem, zauważyć, zakwestjonować, zaoponować).* 3. przen.: Z. co komu, *aby wytrzymał, zniósł, wycierpiał; wymierzyć mu co, przyprawić kogo o co, nabawić, narazić go na co, ściągnąć co nań:* Zadaję komu ranę, ranię kogo, tnę. Kn. Obliczną ranę Z. Kn. Zadaje nieuleczone biednym ludziom sztychy, i żywot i stan onych ukazując lichy. Min. Jedni powiadali, że go nie znali, drudzy mu uszczypki zadali. Kosz. Oj, żeby też które moje dziecię umieć miało logikę, zadałbym mu ja jemu! Niem. *(=dałbym mu! pokazałbym mu! poczułoby mnie! sprawiłbym mu!).* Nie pomnisz, że przez to całej familji wieczną zadasz plamę. L. Kilka ciosów językcznych zadał mu w wierszach swoich. L. I cięte mu i kłóte rany zadawają. P Koch. W piersi mu Idomenej zadał cios ogromny. Dm. Gniewny na króla, wojsku straszną klęskę zadał Dm. Z. komu śmierć. Troc. Zadaję sobie śmierć, zabijam ś. Kn. *(=odbieram sobie życie, pozbawiam ś. życia, popełniam samobójstwo)* Sędzia mękę a udręczenie obwinionemu zadał. Ksp. „Hej" krzyczy, biczem zadaje. Mick. 4. [Z. co komu=*nabawić, narobić, przyczynić mu czego:* Z. komu wstyd, sromotę]. 5. co komu=*dać pić, zażyć dla wywołania skutku, podać, zaordynować, zaaplikować:* Z. klisterę. Troc. Z. na purgacją Troc. Z. enemę. Troc. Zadaję truciznę komu, truję kogo. Kn Hanibal, iż nie mógł ujść ręku Rzymian, zadał sobie jad. Biel. M. [Z. co komu = *narzucić komu chorobę w napoju lub zapomocą czarów.* Z., oczarować kogo. Żydy mu cosi zadały, i bez to tak pije. Czarować w języku ludowym zowie ś.: Z a. uczynić. Kobiety zadały jej, że mleko to zrobiło ś. rzadkie. Zadał jakiegosik inkluza. Z. dziecku na płacze Czarownica może komuś djabła Z.]. Z. choremu proszek w ciepłym trunku. Troc. Z. na sen. Troc. [Z. komu fajeru, fernepiksu] p. **Fajer, Fernepiks.** 6. czego=*poddać, dodać, przymieszać:* Z piwu, żeby robiło, młodę, podmłodę, drożdże zadawać. L. Z. młodzia, roboty, t. j. drożdży piwu. L. Piwo gdy przechłodnie, drożdży mu zadają. Syr. Piwowa esencja jako zwolnieje, że niezbyt gorąca, niezbyt zimna, zadawać piwu wtedy drożdży; bo gdyby na gorąco zadał, byłoby piwo obrazgowate; gdyby zaś na przeziębłe, uczyniłoby szkody całemu warowi. Haur. Drożdże zadawane brzeczce dla wywołania fermentu. Izraelici nie mogli Z. onemu ciastu, gdy im przytyskowali Egipczykowie, aby wyszli. Leop. (nie mogli zakwasić ciasta. L.; wziął lud ciasta swe pierwej, niż zakisiały. B G.). 7. posp.: Z. szyku=*popsuć ś., zaimponować, wystąpić z szykiem, pokazać ś. szykownie:* Z. szyku, zaimponować. Lam. 8. † Z. *udać, zmyślić, pokazać po sobie:* Zadaję sobie chorobę = zmyślam chorobę. Kn. 9. [Z.] *przyczynić, dodać czego:* Pannie młody wstyd zadawała. Zadawać komu żalu. 10 † Z., [Z.] *oddać, odesłać:* Co dłuższych do Azji za morze zadają. Tw. Zadaję kogo precz, zasyłam. Kn. Z. (zasłać) kogo precz. Troc. Ociec syna do szkoły ma Z.. a doma go nie dzierżeć. Gliez. [Św. Zofja zadała-ć córki w głęboką naukę]. 11. [Z.] *zakazać, zabronić:* Zadane miałem na spowiedzi, aby nie pić wódki. Z. gorzałkę. 12. [Rekwije mi zadają=*śpiewają*]. 13. [Zadawać] *obchodzić ś., rozmawiać:* Z rybakami grzecznie zadawała. 14. karc.: Z. kartę= *zagrać, wyjść w nią, wyrzucić, wyświęcić ją, będąc na ręku:* Zadaj. Troc. Kto zadał. Troc. 15. hut.: Z. nabój = *wsypać nabój rudy, roztopu i paliwa do pieca.* Łab. **Z. ś. 1.** *zabrać z kim towarzystwo, wejść z nim w stosunki, wdać ś., splątać ś., przestawać, obcować z nim:* Nie zadawaj ś. z tym próżniakiem. Niepotrzebnie ś. zadał z tym nieponiem. [Już ś. nie chcą ze mną Z. (= zadawać), panieneczki nie chcą gadać. **2.** × Z. ś. w co, do czego = *wdać ś., wmieszać ś., wplątać ś.:* Zadał ś. w kłotnię. Sł wil Zadałem ś. niebacznie do gry. Sł. wil. 3 [Z. ś.] *udać, symulować:* Zadał ś., że pijany. Nie prosty to musi być Turek, choć może ś. takim zadaje. Kaczk.

Zadajać, a, ał p. **Zadoić.**

Zadajanie, a, blm., czynność cz. **Zadajać.**

Zadający, ego, lm. **y** *partner w grze karcianej, który zadaje kartę, który jest na ręku, zagrywający.*

× **Zadalenie, a,** blm., czynność cz. **Zadalić.**

× **Zadalić, i, ił** *zapuścić w dal:* Matka siedziała obok niego na krześle z zadalonemi oczami. Koź.

Zadana, ej, blm. (karta) *karta, w którą grający zagrywa:* Być na zadanej=*być na ręku, zagrywać z przypadającej na ś kolei.* Przed zadaną. po zadanej =*przed zacięciem, po zaczęciu gry.*

[**Zadane, ego,** blm., **Zadanie**] *czary, urok, urzeczenie:* Żegnają kieliszek... jeżeli w nim jest Z, to kieliszek rozpęknie ś. w drobne kawałki. Bełty se była naładziła do odczynku zadanego. Strzegą ś., aby przy chrzcie nie było Z., t. j. aby na dziecię nie były rzucone czary czy uroki. Baby kupowały od Węgrów lubczyki, na zadanie chłopom przez kobiety. Trunek miłości, pójdź za mną, zadanie miłości, *philtrum.* Volck.

Zadanie, a 1. blm, czynność cz **Zadać:** Kontrakt takowy niech będzie utwierdzony a. zadaniem świętojańskiego, a. litkupem: P. cheł. Z. komu rzeczy jakowej. czy to rzadkiej, czy to gęstej, dosyć że szkodliwej, która pacjentowi rozum pomiesza, ciało pokrzywi lub go z tego świata zgubi, nie ma ś. brać za czary, ale za truciznę słabszą lub mocniejszą, przez którą owego to nieszczęście spotkać może. Perz. Byłem przy zadaniu na ten towar. Troc. Z. komu kradzieństwa. Troc. Z. drożdży, kwasu. Troc. Dłuższego czasu trzeba na rozwiązanie pytania, niżeli na Z. onego. Pilch. **2.** lm. **a** = **a**) *temat, zagadnienie, zadane do rozwiązania; założenie, pytanie, kwestja problemat:* Z. matematyczne I cały szereg pytań przed oczy mi stanie, i który z nas nie umiał, kto umiał Z. Syrok. Z. proste, złożone, oznaczone, nieoznaczone. b) *cel, posłannictwo, misja:* Koić łzy bratnie, jakież to piękne Z.! Wziąć sobie co za Z. (= *za punkt honoru).* c) *troska, dążenie, dążność, staranie, obowiązek:* Głównym naszym zadaniem będzie starać ś... d) [Z.] p. **Zadane:** Przywiązanie ś. pana Jana

przypisywano urokom i zadaniu pani Pawłowej. Krasz. Zdr. **Zadańko.**

Zadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadać ś.**

Zadaniowy przym. od **Zadanie:** Zbiorek Z.

Zadańko, a, lm. **a** p. **Zadanie.**

† **Zadar** przys. *zadarmo, darmo, bezpłatnie, gratis* Ps. flor.

Zadarcie, a, blm., czynność cz. **Zadrzeć.**

Zadarcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadrzeć ś.**

[**Zadarć, drze, darł i Z. s.**] p. **Zadrzeć.**

[**Zadarejko, a,** lm. **owie**] m. *przezwisko parobka niechętnego do pracy, niedbałego.*

Zadarlik, a, lm. i zool. (galleria) *owad łuskoskrzydły ze skupienia ćmówek.*

[**Za darmoka**] p. **Darmok.**

[**Za darmosa**] p. **Darmok.**

Zadarnić, i, ił, Zadarniować, Zadarnować *pokryć, obłożyć darniną, odarniować, odarnować; dać zarość gęstą trawą:* Wygon zadarniowany z żółkłą trawą. Żer.

Zadarnienie, a, blm., czynność cz. **Zadarnić.**

Zadarnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadarnić ś.**

Zadarniować, uje, ował i Z. ś. p. **Zadarnić.**

Zadarniowanie, a, blm., czynność cz. **Zadarniować.**

Zadarniowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadarniować ś.**

Zadarnować, uje, ował p. **Zadarnić.**

Zadarnowanie, a, blm., czynność cz. **Zadarnować.**

Zadartogłów, owa, lm. **owy** *ten, co chodzi z zadartą głową, pyszałek.* Bobr.

Zadartość, i, blm., rz. od **Zadarty:** Te kaiki około półtrzecia łokcia w ładunku nad wodą zadartości mają. Rol.

Zadarty im. od **Zadrzeć.** Przen.: Nos Z.= *z końcem podniesionym ku górze.* Gapił ś z głową w górę zadartą (=*podniesioną ku górze*).

Zadatek, tku, lm. **tki,** [**Zadawek**] **I.** *zaliczka na rachunek przyszłej płacy, jakó rękojmia dotrzymania umowy:* Dać, przyjąć, odebrać, zwrócić Z. Tak nazwany Z. za najem jako część przyszłej płacy poczytany jest. Cyw. Dałem Z. słudze, rzemieślnikowi. Troc. Przen.: Dałem Z. na mieszkanie, przy podpisaniu kontraktu, umowy. Gdy Z. który parobek weźmie, już ten do służby tej przystać musi. Haur. Przen.: Niechże mi ś. choć ścisnąc cię godzi na Z. przyszłej pieszczoty L. **2.** przen.: *dowód, oznaka, świadectwo, rękojmia, zapewnienie:* Z. przyjaźni, miłości, małżeństwa. Z. powziętej przyjaźni. Troc. Do szczęśliwości tej pary brakło tylko słodkiego zadatku ich miłości. Stasz. (*t. j. dzieci*). Z. małżeński=*dar ślubny; wiano.* **3.** przen.: *pierwszy objaw, dowód; próbka, początek, pierwiastek, przedsmak, zawiązek, zakrój:* Mamy zadatki, cieszmy ś. nadzieją. Szost. Ktoby znalazł jaki Z. na puszczy, któryby był zadziany wyżej czterech niedziel, może go bezpiecznie dodziać Nisz. Zostawił nam Pan znamienitą pamiątkę Zbawienia naszego a jakoby niejaki Z. a zastawę tych obietnic, które mamy w ewangielji. Baz. Turcy przeciwną wcale Rzymianom drogą do jednegoż celu przychodzą i równe pożytki z odmiennego zadatku odbierają. Kłok. (z odmiennego zakroju, początkowego trybu postępowania, z odmiennego wzięcia s. do rzeczy. L.). Do tych chorób bierze dziecię od rodziców Z. i przygotowanie. Troc.

Zadatkować, uje, ował I. *dać zadatek; zgodzić, zapewnić sobie kogo, co, dając zadatek:* Z. sługę, mieszkanie, towar. **2.** gorz. *zadawać drożdże, zaczyniać kwasem.*

Zadatkowanie, a, blm., czynność cz. **Zadatkować.**

Zadatkowy I. przym. od **Zadatek; Zadatny:** Pieniądze zadatkowe. Zadatna kopa. Nisz. (=*dana jako zadatek*). **2.** gorz. *tyczący ś. zadatkowania:* Drożdże zadatkowe.

Zadatnik, ka, lm. **cy** *ten, co zadatkuje, co daje zadatek na rękę.* L.

× **Zadatny I.** *tyczący ś. zadania, zadawania komu czego (np. trucizny):* Przyprawy zadatne, których używają niektórzy, nie mogą woli duszy skłonić. L. **2.** p. **Zadatkowy.**

Zadatować, uje, ował co=*zaznaczyć datę czego:* Piszę dlatego, aby Z. z Pompei. Od.

Zadatowanie, a, blm., czynność cz. **Zadatować.**

× **Zadawacz, a,** lm. **e,** × **Zadawca** *ten, co komu co zadaje:* Z boleści. (=*sprawca*). Rany Z. Żebr. Z. jadu ma być spalon. Groic.

Zadawać, aje, awał i Z. ś. p. **Zadać.**

Zadawalać, a, ał i Z. ś. p. **Zadowolić.**

Zadawalająco przys. od **Zadawalający.**

Zadawalający p. **Zadawalniający.**

× **Zadawalniać, a, ał i** × **Z ś.** p. **Zadowolnić.**

× **Zadawalniająco** przys. od **Zadawalniający; Zadawalająco:** Nie umiał sobie na to Z. odpowiedzieć. Bał. Jeźdźcy welocypedowi zadania te wykonywali całkiem Z. Bl.

× **Zadawalniający I.** im. od **Zadawalniać. 2. a. Zadawalający** *mogący zadowolnić, dostateczny, niezły, jaki taki, dość dobry, dość pomyślny:* Rezultat, stan zdrowia Z.

× **Zadawalnianie, a,** blm., czynność cz. **Zadawalniać.**

× **Zadawalnianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadawalniać ś.**

Zadawanie, a, blm., czynność cz. **Zadawać:** Zadanie komu czego, Z., zarzucanie, pomówka, zarzut. Kn.

Zadawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadawać ś.**

Zadawca, y, lm. **y I.** × Z., p. **Zadawacz. 2.** [Z.] *oskarżyciel.*

[**Zadawek, wku,** lm. **wki**] **p. Zadatek.**

Zadawiać, a, ał i Z. ś. p. **Zadławić.**

Zadawianie, a, blm., czynność cz. **Zadawiać.**

Zadawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadawiać ś.**

Zadawiciel, a, lm. **e** p. **Zadławiciel.**

Zadawicielka, i, lm. i forma ż. od **Zadawiciel.**

Zadawić, i, ił i Z. ś. p. **Zadławić.**

Zadawienie, a, blm., czynność cz. **Zadawić.** Troc.

Zadawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadawić ś.**

× **Zadawka, i,** lm. **i, I.** *zadawanie, zadanie, np. kart w grze, wychodzenie, wyjście z nią, zagranie w nią:* Któż jest na zadawce? a. któż ma zadawkę. L. (=któż jest na ręku? kto zagrywa? kto wychodzi?) **2.** p. **Zadławka. 3.** p. **Dawka.**

× **Zadawniały** p. **Zadawniony:** Łuska niewiadomości, złożona z mnóstwa uprzedzeń i zadawniałego wdrożenia, z oczu spadać zaczynała. Czart A. Pokój wraca Z. i rozkosz nam zostaje. L.

Zadawnić, i, ił I. *dać ś. zakorzenić przez czas.* **2.** *zapuścić, nie dopilnować przez dłuższy czas, pozwolić, przedawnić ś.:* Zadawnił sprawę i przegrał. Gdyby im wolno było, by długie obroty czasów nie zadawniły hanby i sromoty. L. **Z. ś. a.** × **Zadawnieć** *stracić moc z czasem, przedawnić ś., ulec przedawnieniu.*

× **Zadawnieć, eje, ał** p. **Zadawnić.**

Zadawnienie, a, blm. l. czynność cz. **Zadawnić.** 2. a. †**Zadawność** czynność cz. **Zadawnieć,** *stan rzeczy, którą zadawniono; przedawnienie, preskrypcja.*

Zadawniony, × Zadawniały, †Zadawny, × Zawieczniony *który zadawniono a. który zadawnił ś., zastarzały, zakorzeniony przez czas, przestarzały, stary, odwieczny, dawny:* Zwyczaj, przesąd Z. Gdzie przepisanych nie ma ustaw, zadawnionych trzymają ś. zwyczajów. Zam. Bolesław miał zadawnione do Włodzimierza urazy. Nar. Nałóg Z. przełamać. Kras. Nienawiść zadawniona. Choroba zadawniona, = *zapuszczona, która miała czas zakorzenić ś. przez nieleczenie, chroniczna* (morbus inveteratus).

†**Zadawność, i,** blm., p. **Zadawnienie.** Troc. Z., dawność, preskrypcja. L.

†**Zadawny** p. **Zadawniony.** L.

Zadąć, dmie, ął, [Zaduć], nied. **Zadymać** l. *zacząć dąć, zadmuchać, dmuchnąć, zawiać, powiać silnie:* Wiatr zadął. Okropny zadął wicher. Oss. Z. na instrumencie dętym, w trąbę, instrument dęty = *zagrać, uderzyć w niego.* †Z. na co sowę = *osowieć, spuścić nos na kwintę, schować dudy w miech, spuścić z tonu, smutnie ś odezwać.* Słysząc to, zwiesił nosa i nie darmo zadął sowę. Pot. Zadęli na to sowę posłowie. Pot. Zadęli na to nieprzyjaciele sowę, gdy infanterje nasze z wozami wyszły, zważcież fortunę, rzeką, hetmanową: co chciał, to jego dopięły zamysły. Jabł. 2. *dęciem, zamiecią zawiać, zadmuchnąć, zakryć zadymką:* Gdy księżyc na powietrzu zadęty, znak niepogody. Haur. Gwiazdy zadęte, zdaje ś. jakby przez mgłę wyglądały. Troc. Księżyc zadęty i farbistą otoczony tęczą. Troc. [Jajko zadęte] = *mętne, nieprzezroczyste.* Zadyma drogę śniegiem. Przen.: × Twarz zadęta = *odęta, nadęta, zadąsana, zachmurzona, nachmurzona, kwaśna mina:* Z onej łagodnej twarzy wnet ś. stanie sprosna, sroga, zadęta, zabladła, że straszno na nią patrzyć. Wer. 3. [Z.] *rozdmuchać, zapalić, rozniecić:* Z. ogień. 4. *zagrać dęciem, zatrąbić:* Czyli wiejskie piosneczki zadmiesz na fujarze, czyli na lirze zagrasz, któż lepiej dokaże? Tremb. Zadął znowu: myślilbyś, że róg kształty zmieniał. Mick.

Zadąsać się, a ś, ał ś. *dąsając ś. zagniewać ś.; zacząć ś. dąsać, rozdąsać ś., nadąsać ś., odąć ś.:* Zadąsała ś. świekra. Jord. Czemu uciekasz, spytał zadąsany; muszę za to pocałować. Bał. Odwróciła ś. od niego z zadąsaną twarzyczką. Orzesz.

Zadąsanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadąsać ś.**

× **Zadążenie, a,** blm., czynność cz. **Zadążyć.**

× **Zadążyć, y,ył** *dążąc zajść, zajechać dokąd, zdążyć dokąd.* L.

[Zadbać, a, ał] *dbając zatroszczyć ś.; zająć ś. przez dbałość:* Nie ma ani o co Z., bo ju wieprzka niema. Dlaczego nigdy nikt nie zadbał o to, abym ja świat ten znał i łatwo po nim chodził? Orzesz.

[Zadbanie, a, blm.] czynność cz. **Zadbać.**

Zadebetować, uje, ował *obciążyć rachunek.*

Zadebetowanie, a, blm., czynność cz. **Zadebetować**

†**Zadebić, i, ił** *uderzywszy, ugodziwszy zabić kogo:* Zadebion Scypis na złe siły wielkiej. Żebr.

†**Zadebienie, a,** blm., czynność cz. **Zadebić.**

Zadebiutować, uje, ował *wystąpić pierwszy raz na scenie, w teatrze:* Szczęśliwie i obiecująco zadebiutował. Gad.

Zadebiutowanie, a, blm., czynność cz. **Zadebiutować.**

[Zadech, u, lm. **y]** p. **Zaduch.**

Zadechnąć, chnie, chnął a. chł, nied. **Zadychać** l. × Z. *prawie zdechnąć, zamrzeć, zmarnieć:* Kochał przecie i tak ś. upornie morzył, iż samę, by nie zadechł, dziewoję potrwożył. Kosz. 2. [Z.] *być zduszonym:* Nasiona zadechną i nie niosą żadnego urodu. **Z. ś., Zadychać ś.,** nied. **Zadychiwać ś.** *zatchnąć ś. zadyszeć ś., stracić dech, zaziajać ś.:* Drzwi zamknęła i siadła: była zadychana Krasz. Zadychane wpadają, krzycząc: niedźwiedź! Fred. A Że Glapa nad dzbankiem wody na równej drodze ś. zadychiwał, dziesięć razy stawać z nim musiał Kon. Zadychiwał ś. i stękał za każdym rozmachem. Kon.

Zadechnięcie, a, blm., czynność cz. **Zadechnąć.**

Zadechnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadechnąć ś.**

Zadecydować, uje, ował *powziąć, wydać decyzję, zdecydować, postanowić, orzec, zawyrokować, zadekretować, zaopinjować; zakonkludować, powiedzieć, wtrącić, zauważyć tonem decydującym:* Zadecydowawszy wartość napoju, przeżegnał go trzy razy. Korz. (=*ustaliwszy*). Sąd zadecyduje w tej sprawie. A zawsze choć troszkę pomoże, zadecydował mąż. Orzesz.

Zadecydowanie, a, blm., czynność cz. **Zadecydować.**

Zadeczek, czka, lm. **czki** p. **Zadek.**

†**Zadeczny** p. **Zadkowy.**

Zadedykować, uje, ował *zaopatrzyć dedykacją, zatytułować:* Gałązkę tę można byłoby Z: wygnanka wygnańcowi. Orzesz.

Zadedykowanie, a, blm., czynność cz. **Zadedykować.**

Zadek l. .dku, blm., p. **Zad:** Poślimy oba wraz, to jest niby on naprzód, a ja na zadku. Ork. 2. **dką** = a) [Z]. *tył wozu:* Unieść zadka. b) anat. p. **Odbyt:** Z., tyłek, pośladek, rzyć, dupa, × **zasobnica,** × **zadnica,** żart.: piotrowa, stara pani, sempiterna (podex, nates, clunes). Podex, pośladek, Z., zad, dupa, pemp. Perz. †Ścięgacz zadka wewnętrzny (sphincter ani internus) = zwieracz odbytu wewnętrzny. Szafranowa wódka żyły w zadku ociekłe goi. Sien. Przyczyna ciężkiego rodzenia ś. jest, iż dziecię bokiem a. grzbietem a. też ogonicą, t. j. zadkiem ku wyszciu z żywota matczynego ukazuje ś. Sien. [Koń zadkiem walnął. Obóch pochowali w trumnie do góry zadkami]. Z. wyszastać, wysmagać. Troc. Żart.: Przodek, nie wiem, jaki był, lecz potomka prawie mógłbym właśnie zadkiem zwać na każdej rozprawie. Rej. Zdr. **Zadeczek.**

Zadeklamować, uje, ował *zacząć deklamować; powiedzieć deklamację:* Zadeklamuj nam. Z. co = *wypowiedzieć deklamując:* Z. wiersz.

Zadeklamowanie, a, blm., czynność cz. **Zadeklamować.**

Zadeklarować, uje, ował co a. **Z. ś.** z czym, co do czego = *zameldować, złożyć deklarację, ofertę co do czego, zaofiarować ś. z czym, oświadczyć ś. z gotowością czego, obiecać, przyrzec co:* Z. składkę. Zadeklarował ś. dać przytułek nieszczęśliwym. Jakże? to panna ma ś. mu sama Z.? Kaczk. (= *oświadczyć ś., narzucić mu ś. na żonę*).

Zadeklarowanie, a, blm., czynność cz. **Zadeklarować.**

Zadeklarowanie się, a ś., blm., czynność cz **Zadeklarować ś.**

Zadekować, uje, ował hut.: Z. piec wielki = *zatrzymać chwilowo bieg pieca przez zakrycie go od wylotu, z powodu nagłej potrzeby.*

Zadekowanie, a, blm., czynność cz. **Zadekować.** Łab

Zadekretować, uje, ował *wydać dekret, zawyrokować, zadecydować, zdecydować, orzec, uchwalić, postanowić:* Na sejmie tym zadekretowano, iż...

Zadekretowanie, a, blm., czynność cz. **Zadekretować.**

[Zadelować, uje, ował] *zabudować:* Druga połowa chaty zabudowana (zadelowana jest).

[Zadelowanie, a, blm.] czynność cz. **Zadelować.**

† Zadem, dmu, lm. **dmy** p. **Zadym.**

[Zademá, y, lm. **y]** p. **Zadymka.**

× Zademek, mku, lm. **mki** p. **Zadymka.**

× Zademka, i, lm. **i** p. **Zadymka.** L.

Zademonstrować, uje, ował *okazać, ujawnić, zamanifestować:* Wolność szlachecką w całej okazałości zademonstrował. Krech. **Z. ś.** *okazać ś., zamanifestować ś., wyjść na jaw, dać ś. zauważyć:* Pierwsze głośne objawy wrogiego usposobienia przeciw niemu zademonstrowały ś. w dniu, w którym szewc opowiedział wszystko. Bał.

Zademonstrowanie, a, blm., czynność cz. **Zademonstrować.**

Zademonstrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zademonstrować ś.**

Zadenuncjować, uje, ował kogo, co = *donieść, zawiadomić* (szczeg. władzę) *o kim, o czym, o skompromitowaniu ś. czyim wobec władzy:* Zadenuncjowali reformowaną gminę u Reja, jakoby miała zamiar oddać potajemnie miasto elektorowi. Jaroch.

Zadenuncjowanie, a, blm., czynność cz. **Zadenuncjować.**

Zadepeszować, uje, ował *wysłać depeszę.* Z. do kogo = *zawiadomić go depeszą.*

Zadepeszowanie, a, blm., czynność cz. **Zadepeszować.**

[Zadepnąć, pnie, pnął a. **pł]** *przestąpić nogą:* Klacz zadepła za poślrzónek.

[Zadepnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zadepnąć.**

Zadeptać, pcze a. **× pce, ptał,** nied. **Zadeptywać I.** *depcząc zdusić, przydusić, stłumić:* Z. ogień. Z. = *depcząc zabić; rozdeptać, zagnieść nogami, zatratować:* Z. robaka. Konie go zadeptały. Wyrzuć go za płot a. zadepcz nogą. Niem. Przen.: Zadeptywali ducha obywatelskości. Jeż. 2. co = *depcząc pokryć śladami nóg; zabrudzić, zabłocić nogami, podeptać, nanieść nogami błota na co:* Z podłogę. Myśl o mieszkaniu czwartego piętra, o spadzistych, zadeptanych wschodach, prowadzących do niego. Kow.

Zadeptanie, a, blm., czynność cz. **Zadeptać.**

Zadeptywać, uje, ywał p. **Zadeptać.**

Zadeptywanie, a, blm., czynność cz. **Zadeptywać.**

† Zaderewisty *szybki, rączy, wartki, bystry, prędki:* Pełno tam buńczuków i taurykańskich bachmatów i koni zaderewistych. Jabł. Prędką ręką puść strzałę z napiętej cięciwy, tylko nie lekką strzałkę z zaderewistego, proszę, łuku, z którego jeszcze na żadnego nie strzelałeś. Bardz.

Zaderkać, a, ał *oderwać ś. głosem właściwym derkaczowi:* Derkacz zaderkał.

Zaderkanie, a, blm., czynność cz. **Zaderkać.**

Zadeszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadeszczyć ś.**

Zadeszczyć się, y ś.,ył ś., × Zadżdżyć ś. I nieos. *zanieść ś. na długi deszcz, rozdeszczyć ś., rozpadać ś., padać na dobre.* 2. *zapełnić ś. deszczem, zaflażyć ś. od deszczu:* Cała okolica zadeszczona. Krzyż bronzowy kołysał ś. nad czele orszaku, w mętnej, zadeszczonej atmosferze. Noc zadeszczona. Weys. (= *w której ciągle deszcz padał*). Dzień był zadeszczony i posępny. Reym. Obrzydliwy czas w Londynie! — zaczęła, patrząc przez zadeszczone okno. Reym. (= *zalane od deszczu*).

Zadeterminować, uje, ował *określić zadecydowawszy, zawyrokować o znaczeniu.*

Zadeterminowanie, a, blm., czynność cz. **Zadeterminować:** Nowy podróżny nie był łatwą do zadeterminowania na pierwsze wejrzenie postacią. Krasz.

Zadębiać, a, ał p. **Zadębić.**

Zadębiały *który zadębiał, stwardniały.*

Zadębianie, a. blm., czynność cz. **Zadębiać.**

Zadębić, i, ił, nied. **Zadębiać I.** [Z.] *utrwalić barwę przędzy przez polewanie wodą wygotowaną z grochowin lub obierzyn kartofli a. przez parzenie nici w kleju z olejem rzepakowym.*

Zadębieć, eje, ał *zajść twardością, odębieć, stwardnieć:* Kartofle ugotowane, gdy postoją, zadębieją (= *staną ś. głębowatemi*). Brud na niedopranej bieliźnie w wilgoci zadębieje. Ściany świeżo pomalowane zadębiały w wilgoci.

Zadębienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zadębić. 2.** czynność cz. **Zadębieć.**

Zadębka, i, blm., garb. *zasilenie skóry świeżym dębem w kadzi, zmiana dębu wylugowanego już w kadzi na świeży.*

Zadęcie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zadąć. 2.** rub. *sposób, w jaki ś. kto zabiera do dzieła, zamach, zacięcie, obcug:* Z pierwszego zadęcia widać, że to majster nielada. **3.** rub. *zakrój, zacięcie, powołanie, żyłka do czego, uzdolnienie:* Ma Z na artystę (= *żyłkę artystyczną*). **4.** hut.: Z. pieca wielkiego = *pierwsze puszczenie doń wiatru przy puszczaniu go w bieg.* **5.** muz. *sposób wydobycia tonu z narzędzi muzycznych dętych, od którego jakość tonu zależy.*

[Zadędać, a, ał, Zadydać] *zarznąć:* Z. barana.

[Zadędanie, a, blm.] czynność cz. **Zadędać.**

× Zadkonośny, × Pośladkonośny, × Krzyżonośny *noszący co na zadku, na krzyżu.* Bobr.

Zadkowy, † Zadeczny I. przym. od **Zadek,** *pośladkowy, zadni, tylny, dupny:* Zadkowe części. Troc. Zadkowa dziura. Troc. Zwyczaj położenia dziecka po urodzeniu na ziemi i podniesienia przez ojca znaczył wolą rodziców przeznaczenia spadków dziecięciu, nazywając je zadeczną połowicą. Cz. Zadkowa, legawa pieczenia. Troc. 2. anat.: † Jelito zadkowe, p. **Odbytnica.**

† Zadłabać, a, ał i **† Z. ś.** p. **Zadławić.**

† Zadłabanie, a, blm., czynność cz. **Zadłabać.**

† Zadłabanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadłabać ś.**

× Zadłabiać, a, ał i **× Z. ś.** p. **Zadławić.**

× Zadłabianie, a, blm., czynność cz **Zadłabiać.**

× Zadłabianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadłabiać ś.**

× Zadłabiciel, a, lm. **e** p. **Zadławiciel.**

× Zadłabicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zadłabiciel.**

× Zadłabić, i, ił i **× Z. ś.** p. **Zadławić.**

× Zadłabienie, a, blm., czynność cz. **Zadłabić.**

× Zadłabienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadłabić ś.**

× **Zadłabka**, i, lm. i p. **Zadławienie.**

Zadławiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadławić.**

Zadławianie, a, blm., czynność cz. **Zadławiać.**

Zadławianie się, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zadławiać ś.**

Zadławiciel, a, lm. e, **Zadawiciel**, × **Zadłabiciel** *ten, co zadławia a. zadławił.*

Zadławicielka, i, lm. i forma ż. od **Zadławiciel.**

Zadławić, i, ił, **Zadawić**, [Zadowić], × **Zadłabić**, † **Zadłabać**, **Zadusić**, nied. **Zadławiać**, **Zadawiać**, × **Zadłabiać**, **Zaduszać** *udusić, zacisnąwszy zdławić, zdusić.* B. Sz. Panowie litewscy poczęli przemyślać, jakoby mogli Zygmunta, jako tyrana, zadłabać i zatracić. Stryjk. Gdy Lentula spuszczono, ci, którzy na to nkaz mieli, po wrozem go zadłabili. Pilch. Lew, na wytkniętą Maura wpadszy dzidę, przebity, łowca zadłabił jak gnidę. Chr. *(=zagniótł).* Słyszeliśmy, że ten Dymitr był zadłabiony, dziś znowu żyje. Zam. J. Przyjaźń z niemi takowa: małpa, jako dłabi kocię młode z miłości, dokąd nie zadłabi. Piel. Zadłabił nieznajomego, sprosny tył podającego Groch. Nie godna, aby dla niej mucha biedna zadławiona była. Birk. Mamy ś. czuć, aby nas śmierć nieostrożnych a niegotowych nie zadławiła. Kosz. W śnie dziecię zadławiła. Troc. Zadłabić, Z. Bobr. A, bezbożny, niecny drabie, precz z oczu, bo cię zadłabię! Zabł. Gdyby to było prawdą, wiem, jakbym ś. sprawił: własnemibym Elżbietę rękami zadławił. Tremb. Poczekaj, zadławię go jak psa, byle tylko wyszedł do sieni. L. Na śmierć ciebie zadławię. L. Jedno drugie zadławia i pożera krwawie Przyb. Przen.: Owaby Rzpltą tak schorzałą snadnie było zadłabić, gdyby ś. kto był śmiele o to pokusił. Kosz. *(= zgnębił).* Trwogą zadławiony. Przen.: Pamiętaj tylko, by gniew w tobie roztropności nie zadławił. Sienk. *(= nie przytłumił, nie zagłuszył).* Kamienne Lewjatany, wypełzające z wnętrz dzwonów, by Z. długie, wijące ś. krzyki bólu. Wrocz. **Z. ś. i.** *udławić ś. ciałem stałym, udusić ś., zadusić ś.:* Z. ś. jedząc. Zadawił ś pestką. Troc. Zadawiony. Troc. [Nie ide, bo sie boje, byk sie nie zadowiła. Tet.] **2.** *zacisnąć ś.:* Zarembie zadławiło ś. gardło. Tet.

Zadławienie, a, blm., × **Zadławka**, × **Zadłabka**, **Zadawienie**, × **Zadłabienie** czynność cz. **Zadławić:** Z., zagardlenie (strangulatio).

Zadławienie się, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zadławić ś.** (suffocatio).

× **Zadławka**, i, blm., p. **Zadławienie.**

Zadłubać, bie, bał i. *dłubiąc zaprawić, zaczynić, zarobić, zapełnić.* L. **2.** [Z.] *schować:* Miał pieniądze zadłubane w łubie (w wypróchniałym drzewie).

Zadłubanie, a, blm., czynność cz. **Zadłubać.**

Zadłużać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadłużyć.**

Zadłużanie, a, blm., czynność cz. **Zadłużać.**

Zadłużanie się, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zadłużać ś.**

Zadłużenie, a, blm., czynność cz. **Zadłużyć.**

Zadłużenie się, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zadłużyć ś.**

Zadłużyć, y,ył, nied. **Zadłużać** i. *obciążyć długami, obdłużyć, zaszargać:* Z. majątek. Z. swoje dobra. Na cudzoziemskie stroje ś. spożyczają a. dobra zadłużają. Gil. **2.** han.: Z. rachunek, osobę=*zapisać w książkach, iż na rachunku lub na osobie ciąży pewna suma długu.* **Z. ś.**, [**Zadłużyć**] *wleźć w długi, obciążyć ś. długami, obdłużyć ś., zaszargać ś., narobić długów:* Zadłużyłem ci ś.=*winien ci jestem.* Z. ś. po uszy=*utonąć, zagrzęznąć w długach.* Zadłużył ś. po uszy *(=siedzi w długach po uszy).* Szwiec, kiedy ś. na skóry zadłuży, tedy podeszwami wypłaca, już żadnej nadziei w wielkim zarobku nie ma, tylko ś. lichwaniną żywi i lichwy płaci, a bardzo mu ciężko wrócić, co ś. komu zadłużył. Rej. Zadłużył ś. na folwarki swoje. Troc. Pisał o gospodarstwie, a sam ś. zadłużył. Kras. Zadłużony u kupców kamienieckich, umyślił on zaspokoić ich żądania pieniędzmi. Szaj. [Tylem lat służył, jescem zadłużył, podarunki kupował]. Przen.: Ktokolwiek to powiedział, nie ś. prawdzie, polityce nie zadłużył. Troc. *(=nie sprzeniewierzył ś.).*

† **Zadma**, y, lm. y, [**Zadma**], † **Zadem** *zadęcie, zawiew, podmuch, zawieja, zawierucha:* Przyprawiony żagiel Z. wiatrów pędziła. Przyb. I przez gęstwiny zadmem nawalnym przedrze ś. nieposkromna wściekłość Boreasza. Przyb. [W mroźne wieczory zimowe powstanie Z.].

Zadmuchać, a, ał, **Zadmuchnąć**, nied. **Zadmuchiwać**, **Zadmuchywać**, † **Zadmuchować** i. *zacząć dmuchać; dmuchnąć, zawiać, zadąc:* Na ostatek boginie w tym miejscu stawały, gdzie wiatry w portugalskie żagle zadmuchały. Przyb. Zadmuchał mu ze zbytków w ucho. **2.** *dmuchając zaprószyć czym, nadmuchać czego w co:* Oczy takie prochem z tej żywicy zadmuchywać. Syr. **3.** do czego, w co, dokąd=*wdmuchać, wdmuchnąć; dmuchając wpędzić co w co:* Nasienie czarnuchy utraconą wonność przywraca, utłukszy proch w nos zadmuchować. Syr. **4.** *dmuchnąwszy zagasić, zgasić:* Leją krew chrześcijanie z sobą do umoru; zadmuchnął djabeł świecę, bo on łupy bierze. Pot. Lampę, którą nam w ręce dał Pan Chrystus, trzeba ustawicznie kryć przed czartem, aby jej nam nie zadmuchnął. Hrb. [Oni swiatło zadmuchli]. Przen.: Jako śmiesz figurami starego testamentu alegować? wszakżeś je zadmuchnął precz. Tw. *(=odrzuciłeś, obaliłeś).*

Zadmuchanie, a, blm., czynność cz. **Zadmuchać.**

Zadmuchiwać, uje, iwał p. **Zadmuchać.**

Zadmuchiwanie, a, blm., czynność cz. **Zadmuchiwać.**

Zadmuchnąć, chnie, chnął a. [chł] p. **Zadmuchać.**

Zadmuchnięcie, a, blm., czynność cz. **Zadmuchnąć.**

† **Zadmuchować**, uje, ował p. **Zadmuchać.**

† **Zadmuchowanie**, a, blm., czynność cz. **Zadmuchować.**

Zadmuchywać, uje, ywał p. **Zadmuchać.**

Zadmuchywanie, a, blm., czynność cz. **Zadmuchywać.**

Zadni, × **Zadny** i. przym. od **Zad**, *tylny, tylni:* Zawsze ś. trzeba na zadnie koła obzierać. Pot. Nie oglądał ś. na zadnie koła. Chr. Zadnia straż. L. Z., tylny. Troc. Szynka zadnia. Wspiął ś. na zadnich łapach. Jord. Zadnie łapy. Sienk. Zadnia noga prosięcia. Jord. Zadny, zadkowy. Troc. **2.** anat. (posterior, clunalis). † Kiszka zadnia, p. **Odbytnica.** † Pieczenie zadnie, † pieczenie legawe (musculi glutaei) =*mięśnie pośladkowe.* † Rura zadnia, † kość udna, † rura biodrowa, † piszczel udowy (os femoris)=*kość udowa.* † Zęby zadnie, † zęby stanowe, † zęby pośledne (dentes sapientiae, dentes genuini s. intimi)=*zęby mądrości.* † Zadnie policzki (nates) =*pośladki, półdupki.*

× **Zadnica**, y, lm. e p. **Zadek.** Anat.: × Z. sztuczna (anus artificialis)=*odbyt sztuczny.* Kto ma chciwość ku stolcom, a nie może ich mieć,

warz rutę w oliwie, a tak gołą zadnicą masz siedzieć na tym zielu ciepło godzinę. Sien. Sadownik, jak postrzegł chłopca na drzewie, szrótem go w zadnicę postrzelił. Haur. Zadnicę szrotem mu postrzelił. Troc. Raki wzrok w głowie, nie w zadnicy mają. Bies.

Zadnić, i, ił bed. *zabić dnem, zawrzeć dnem.*

1. †Zadnie przys. od **†Zadny**, *w tyle, z tyłu.* Gosł.

2. †Zadnie przys.: Z., źle, szpetnie mówić, robić. L.

Zadnieć, eje, ał *rozwidnić ś. na dzień, zaświtać:* Zadniało. Jeż. *(=zrobił ś. dzień).* Przen.: Zadnieje brzask nadziei. Fred. A. Pilno to uczynić, póki nie zadnieje. Krasz. W blaskach słonecznych zadnieje świt. Kon.

1. Zadnienie, a, blm., czynność cz. **Zadnić.**

2. Zadnienie, a, blm., czynność cz. **Zadnieć.**

Zadnieprowy p. **Zadnieprzański.**

Zadnieprski p. **Zadnieprzański.**

Zadnieprzaniec, ńca, lm. **ńcy** *mieszkaniec z za Dniepru, człowiek rodem z za Dniepru:* Docinano reszty Zadnieprzańców. Sienk. Przecie on jest z Zadnieprza i Zadnieprzańców przywodzi. Sienk.

Zadnieprzański, Zadnieprowy, Zadnieprski *leżący, zamieszkały za Dnieprem, z za Dniepru pochodzący:* Książęta zadnieprscy. Nar. Zadnieprowe pułki. Rol. Przybiegł i Myśliszewski kędyś od Lwowa, by zadnieprowych gości przeciw bisurmanom podburzyć. Rol.

Zadnieprze, a, blm. *kraina leżąca za Dnieprem:* Inne życie, jak u nas na Zadnieprzu. Sienk. Przecie on jest z Zadnieprza i Zadnieprzańców przywodzi. Sienk.

Zadniestrowy p. **Zadniestrzański.**

Zadniestrski p. **Zadniestrzański.**

Zadniestrzanin, a, lm. **anie** *mieszkaniec z Zadniestrza, człowiek pochodzący z Zadniestrza.*

Zadniestrzański, Zadniestrski, Zadniestrowy *leżący, zamieszkały za Dniestrem, pochodzący z za Dniestru:* Okolica zadniestrzańska. Ignacy Czerminski opisał zwyczaje i obyczaje ludu okolicy zadniestrskiej. Chm. Na wzgórzach zadniestrowych ujrzano liczny orszak jeźdźców. Rol.

Zadniestrze, a, blm. *kraina, okolica za Dniestrem położona:* Na kresach Podola i Zadniestrza występują trzy pełne siły państwa. Czoł

Zadnik, a, wet. p. **Krew.**

†Zadność, i, blm., rz. od **†Zadny.**

× Zadny p. **Zadni.** Troc.

†Zadny p. **Żadny.**

[Zadobycie, a, blm.] czynność cz. **Zadobyć.**

[Zadobycie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zadobyć ś.**

[Zadobyć, zadobędzie, zadobył] czego **1.** *zdobywszy zachwycić, zachwycić z trudnością:* Pszczoła, ledwie zadobyła słońca, zaraz orzeźwiała. **2.** *zdobyć, dostać skądkolwiek, wytrzasnąć skąd, sprokurować.* [Z. ś.] w co=*zaopatrzyć ś. z trudnością, dojść do czego z trudem:* Z. w konie, w dobry gatunek kartofli.

[Zadodrap, u, blm., anat. (scalptor ani)=*mięsień najszerszy grzbietu* (musculus latissimus dorsi). Perz.

Zadoić, i, ił, nied. **Zadajać, Zadoiwać 1.** *zacząć doić.* L. **2.** krowę=*dojąc za wiele, zaszkodzić jej, przedoić nieco.* L. Baczyć, czy nie zadajają krów. Rzew.

[Zadoiśnie] *bez wątpienia, niewątpliwie, napewno.*

Zadoiwać, a, ał p. **Zadoić.**

Zadoiwanie, a, blm., czynność cz. **Zadoiwać.**

Zadojenie, a, blm., czynność cz. **Zadoić.**

Zadokoz, a, lm. **y** zool. (necydalis)=*chrząszcz czteroczłonkowy długorogi.*

Zadokumentować, uje, ował *zaznaczyć dokumentnie; stwierdzić dokumentami, dać poznać wyraźnie.* T. K. Rosja i Francja zadokumentowały swoją solidarność polityczną. Dobrze, żeś to zadokumentował. Jeż. Działalność jego dyplomatyczna, zadokumentowana aktami historycznej doniosłości. Kraus. **Z. ś.** *zaznaczyć ś. dowodnie, dać ś. poznać, wyraźnie wyjść na jaw:* Czym ś. zadokumentowało w literaturze pierwsze stadjum tego procesu? Ant.

Zadokumentowanie, a, blm., czynność cz. **Zadokumentować:** Rzekła to dla zadokumentowania niechęci, z jaką akt ów przyjmowała. Jeż.

Zadokumentowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadokumentować ś.**

[Zádole, a, lm. **a]** *pole poza maziańcem:* Wyjechał w cerne pole, w cerne pole na Z.

× Zadołkować, uje, ował p. **Zadołować.**

× Zadołkowanie, a, blm., czynność cz. **Zadołkować.**

× Zadołkowywać, uje, ywał p. **Zadołkować.**

× Zadołkowywanie, a, blm., czynność cz. **Zadołkowywać.**

Zadołować, uje, ował, × Zadołkować, nied. **Zadołowywać, × Zadołkowywac** *zakopać w dołki drzewa, krzewiny, rośliny, nim je posadzą na swoich miejscach.* Z. kartofle=*zakopać w parsku dla przechowania.*

Zadołowanie, a, blm., czynność cz. **Zadołować.**

Zadołowywać, uje, ywał p. **Zadołować.**

Zadołowywanie, a, blm., czynność cz. **Zadołowywać.**

× Zadomować się, a ś., ał ś., p. **Zadomowić ś.**

× Zadomowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadomować ś.**

Zadomowić się, i ś., ił ś., Zadomowieć, × Zadomować ś. *zasiedzieć ś., zakopać ś. w domu, oddać ś. wyłącznie domowi:* Z. ś. musiałeś, zapracować. Krasz. W świecie bywał, lecz zadomowiwszy ś. i w obcowaniu ciągłym przelawszy na nią (na żonę) wiadomości, tu i owdzie porywczo pozbierane. Jeż. Wielkiego poloru światowego, nauki niepośledniej, wcale niezadomowana. Rol. Wichlińscy oddawna zadomowili ś. w zarządzie skarbu koronnego. T. K. Długim odsunięciem ś. od nas zadomowiał i obcym ś. stał. Krasz. Zadomowiony szlachcic. Krasz. Zadomowione życie Haj.

Zadomowienie, a, blm., **Z. ś.** czynność cz. **Zadomowić ś.:** Rozpieszcza ś. siedzeniem i zadomowieniem Krasz. Mówiono sobie na ucho komentarze do zadomowienia ś. pana Franciszka. Grudz. Z. uczyniło go aż do zbytku prawdomównym. Krasz.

Zadomowienie się, a ś., blm., p. **Zadomowienie.**

Zadomowy *poza domem dziejący ś., pędzony, pozadomowy:* Przyjemości zadomowe. Życie zadomowe. Nie mieszać ś. w niczyje domowe lub zadomowe sprawy. Orzesz.

[Zadostać się, anie ś., ał ś.] *dostać ś.:* Zadostał ś. jaz tu, do Krakowa.

[Zadostanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zadostać ś.**

Zadosyć, Zadość przys. *tyle, ile trzeba dla zadowolenia kogo, czego, dość:* Z. komu uczynić. Troc. Z. uczynienie = *zadowolenie, zaspokojenie kogo, wynagrodzenie, odszkodowanie, satysfakcja.* Dać komu Z. uczynienie. Z. uczynić swej ambi

cji = *nasycić ją.* Ugoda, czyniąca Z. obu stronom. Jest serce ku temu, znajdzie ś. i wątek, i rozumiem, że dobrą miarą stanie ś. Z. twojej woli. Wilk. Z. uczynienie, **Zadośćuczynienie** obowiązkowi, prawu = *wypełnienie go, postąpienie w myśl jego, odpowiedzenie jego wymaganiom.* Potrzebie tej uczynił zadość. Chm. Mieć Z = mieć *dość, kontentować ś. swoim, przestawać na swoim, być zadowolonym ze swego, nie żądać więcej.* Jak dotychczas nie był kontent, tak i potym nie miał więcej Z Ustrz. [Já nie wiem, zadość tu jest? Mieli Z. wszyćkiego].

Zadosyćuczynienie, a, blm., p. **Zadosyć:** Z Bogu i ludziom.

Zadość p. **Zadosyć.**

Zadowalać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadowolić.**

Zadowalanie, a, blm., czynność cz. **Zadowalać.**

Zadowalanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadowalać ś.**

Zadowolenie, a, blm., **Zadowolnienie,** † **Zadowolność** l. czynność cz. **Zadowolić.** 2. *radość, pociecha z otrzymania tego, czegośmy pragnęli, ukontentowanie; uciecha, wesołość:* Z. malowało ś. na ich twarzach.

Zadowolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadowolić ś.**

Zadowolić, i, ił, × **Zadowolnić,** nied. **Zadowalać, Zadawalać, Zadawalać** *uczynić zadość woli czyjej, zrobić według woli czyjej, dogodzić, ukontentować, sprawić ukontentowanie, satysfakcję, odpowiedzieć czyim wymaganiom,* (o rzeczach) *przypaść do serca, trafić do przekonania:* Rezultat zadowolnił go. Leona zadawalniało to, że ją widział. Bał. (= *dosyć mu było tego).* Trudno wszystkich Z. Z. swoją ambicję (= *nasycić).* Kostjum był piękny, ale hrabiny nie zadawalał w całości. Bał. **Z. ś.** czym = *poprzestać na czym, nie żądając więcej, być kontentym z czego.*

× **Zadowolnić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zadowolić.**

× **Zadowolnienie, a,** blm., p **Zadowolenie.**

× **Zadowolnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadowolnić ś.**

× **Zadowolniony** p. **Zadowolony.**

† **Zadowolność, i,** blm., p. **Zadowolenie.**

† **Zadowolny** p. **Zadowolony.** L.

× **Zadowolony, Zadowolniony** l. im. od **Zadowolić:** Z. przez kogo. 2. a. † **Zadowolny** *kontent, ukontentowany:* Z. z siebie (= *rad).* Zadowolona była wielce z tych objawów życzliwości. Bał.

Zadowolony p. **Zadowolniony.**

Zadra, y, lm. **y. Zadzier, [Zadziór, Zadziora],** × **Zadzior,** × **Zadzierk** l. *drzazga odstająca od drzewa* (stol. *szpiltra).* 2. [Zadra] *drzazga, włókienko drzewa:* Z. weszła mi w palec, i obiera ś. 3. *łuszczka odłupująca ś. od powierzchni żelaza.* (Łab.), *miejsce zadarte haczykowato:* Widły z zadziorami. Sienk. Umrzeć przez zadziorę, co pod złobrem siedzi. Sienk. (= *żelazo zadzierzyste).* 4. a. × **Zadzierek,** [**Zadziernica**] *zanogcica, zadarcie s. naskórka u paznokcia.* 5. kam. *płytkie pęknięcie kamienia pod słój.* Zdr. **Zadzierka.**

† **Zadrali** p. **Zadrzeć.** B. Sz.

† **Zadrał** p. **Zadrzeć.** B. Sz.

Zadrałować, uje, ował gm. *drałując zajść do celu.*

Zadrałowanie, a, blm., czynność cz. **Zadrałować.**

† **Zadrap, u,** lm. **y** p. **Zadrapanie:** Zadumne zadrapy. L.

Zadrapać, pie, pał, [**Zadrapić, Zadropić**], **Zadrapnąć** nied. **Zadrapywać** l. *drapnąwszy zadrzeć; udrapać, zadrasnąć paznogciem, pazurem:* Zadrapał mię w rękę. Troc. Kot mię zadrapał. Przen.: Raz tylko jeden twarz odmienił, i to króciuchno go smutek i zlekka zadrapnął. Warg. (= *dotknął, zadrasnął).* Nie prę, że mi zwierzchniej skórki nie zadrapywa zlekka ciernie. Toł. 2. *podrapać, poskrobać:* Zadrap mię na plecach. Troc. 3. przen.: Z. co komu = *zagrabić, zagarnąć z chciwością, wydrzeć:* Z. komu mienie. **Z. ś.** l. *drasnąć ś., zadrasnąć ś. paznogciem, skaleczyć ś. pazurem, udrapać ś.:* Zapinając, zadrapał ś. szpilką. Przechodząc przez żywopłot, zadrapał ś. ciernie (= *został zadrapany).* 2. *zacząć drapać ś., podrapać ś., poskrobać ś.* = *zaskrobać ś.:* Z. w głowę w kłopocie. Zadrapie ś., zaskrobie ś. w głowę. Troc. Zadrapiesz ś. w głowę, zaskrobiesz ś., zafrasujesz ś., ujmiesz ś. za głowę. Kn. Rurał, zadrapawszy ś. w włosy, szedł sobie przed arcybiskupi dwór i podle wrot stanął. Glicz.

Zadrapanie, a l. blm., czynność cz. **Zadrapać.** 2. lm. **a,** † **Zadrap** *rana drapana.*

Zadrapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadrapać ś.**

[**Zadrapić, i, ił** i **Z. ś.**] p. **Zadrapać.**

[**Zadrapienie, a,** blm.] czynność cz. **Zadrapić.** Troc.

Zadrapnąć, nie, nął l. p. **Zadrapać.** 2. [Z.] *otrzec ś. o co:* Co sie żérdź ugnie, to wisieluch ś. spuści, przed okno i zadrapnie w okno.

× **Zadrapnienie, a,** blm. i **Z. ś.** p. **Zadrapnięcie.** Kn., Troc.

Zadrapnięcie, a, blm., × **Zadrapnienie** czynność cz. **Zadrapnąć.**

Zadrapnięcie się, a ś., blm., × **Zadrapnienie ś.** czynność cz. **Zadrapnąć ś.**

Zadrapywać, uje a. † **ywa, ywał** i **Z. ś.** p. **Zadrapać.**

Zadrapywanie, a, blm., czynność cz. **Zadrapywać.**

Zadrapywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadrapywać ś.**

Zadrasnąć, śnie, snął *drasnąć, skaleczyć powierzchownie, zadrapać, zakłóć, ukłóć, skaleczyć lekko:* Z. palec szpilką, ciernieni. Gdy chce różany uszczknąć kwiatuszek, zadraśnie pulchny cierniem paluszek. Kniaź. Podpinałem łańcuszek mojemu koniowi, on targnął głową i kruczkiem od wędzidła zadrasnął mię. L. Przen.: *zadrasnąć, dotknąć, zaczepić niemile, boleśnie, obrazić, ukłóć, ubość:* Z. czyją ambicję, miłość własną. **Z. ś.** *drasnąć ś., zakłóć ś., ukłóć ś., skaleczyć ś. lekko:* Z. ś. w palec.

Zadraśnienie, a, blm., p. **Zadraśnięcie.**

Zadraśnienie się, a ś., blm., p. **Zadraśnięcie ś.**

Zadraśnięcie, a, blm., **Zadraśnienie** l. blm., czynność cz. **Zadrasnąć.** 2. lm. **a** *ranka, kresa, rysa od draśnięcia, powierzchowne zranienie naskórka.*

Zadraśnięcie się, a ś., blm., **Zadraśnienie ś.,** czynność cz. **Zadrasnąć ś.**

Zadraźniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadraźnić.**

Zadraźnianie, a, blm., czynność cz. **Zadraźnić.**

Zadraźnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadraźniać ś.**

Zadraźnić, i, ił, Zadrażnić, nied. **Zadraźniać, Zadraźniać** l. *podrażnić nieco.* L. 2. *drażniąc, łaskocząc zamęczyć; załaskotać, załachotać.* **Z. ś.** z kim = *postawić ś. względem niego w drażliwym położeniu, zadrzeć, poróżnić ś. z kim:* Począwszy od krewnych, zadrażniłem ś. ze wszystkiemi. Krasz. Czuła, że między nią a matką stosunki

zadrażniają ś. ostrzej. Prus. (= *zajątrzają ś.*). Czy takie zadrażnione stosunki między niemi nie podkopują zdrowia Lilli? Es.

Zadrażnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zadrażnić. 2.** p. **Zadrażnienie ś.**

Zadrażnienie się, a ś., niek. **Zadrażnienie** blm., czynność cz. **Zadrażnić ś.** Lek.: Z. (irritatio). *stan podrażnienia.*

Zadrażniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadrażnić.**

Zadrażnianie, a, blm., czynność cz. **Zadrażniać.**

Zadrażnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadrażniać ś.**

Zadrażnić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zadrażnić.**

Zadrażnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zadrażnić. 2.** p. **Zadrażnienie ś.**

Zadrażnienie się, a ś., blm., niek. **Zadrażnienie** czynność cz. **Zadrażnić ś.**

Zadrążenie, a, blm., czynność cz. **Zadrążyć.**

Zadrążyć, y,ył, †**Zadrożyć** *zająć ostrem narzędziem okrągło dla wydrążenia, zacząć wydrążać.*

[Zadrdzewiony] p. **Zardzewiały.**

Zadreptać, pcze a. × **pce, ptał** kogo, co = *drepcząc zadeptać; zatratować:* Chciał swego przeciwnika Z.

Zadreptanie, a, blm., czynność cz. **Zadreptać.**

× **Zadrewnić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zadrzewić.**

× **Zadrewnieć, eje, ał** *zarosnąć w drzewa.* L.

× **Zadrewnienie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Zadrewnić:** Sposób pożyteczny do zadrewnienia w lasach jest przenoszenie ziemi z pod drzew, w której ś. znajdują nasiona odpadłe. Kluk. **2.** czynność cz. **Zadrewnieć.**

Zadręczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadręczyć.**

Zadręczanie, a, blm., czynność cz. **Zadręczać.**

Zadręczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadręczać ś.**

Zadręczenie, a, blm., czynność cz. **Zadręczyć.**

Zadręczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadręczyć ś.**

Zadręczyć, y,ył, nied. **Zadręczać** *dręcząc zabić; zamęczyć, zakatować; wpędzić do grobu udręczeniami, zgryzotą, zamartwić:* Bies zadręczał ich przykutych do łańcucha. Wb. **Z. ś.** *umrzeć z udręczeń, utrapień, zagryźć ś., zamartwić ś.:* Nie zadręczaj ś.! Kńcz.

Zadrętwiały, Zatrętwiały *który zadrętwiał, zdrętwiały, drętwy:* I o promyk jutrzenki brud ziemi-m ocierał i grzałem serce moje, zadrętwiałe chłodem. Fred. A.

Zadrętwić, i, ił, Zatrętwić *uczynić drętwym, zdrętwić, odrętwić:* Trzymać ciało długo w martwym stanie bez czynności nie jestże to Z. członki jego? L.

Zadrętwieć, eje, ał, Zatrętwieć *stać ś. drętwym, zdrętwieć, ścierpnąć, zmartwieć, obumrzeć:* Dusza w nich zadrętwiała, t. j. ustała. Wr. (= *zamarła*).

Zadrętwienie, a, blm., czynność cz. **Zadrętwić** i **Zadrętwieć.**

Zadrgać, a, ał, × **Zadrygać, Zadrgnąć,** × **Zadrygnąć, [Zadrygnąć ś.]** *drgnąć, zadrżeć, wzdrygnąć ś.,* †*wezdrżeć, wstrząsnąć ś., zatrząść ś., zadygotać:* Zadrgał = *dreszcz go przeszedł.* Siła odporna reszty ludności pogańskiej ani nie zadrgnęła. Pleb. (= *nie dała znaku życia*). Nikt ś. przez ten czas nie poruszył, nie westchnął głośniej, nie zadrgnął. Reym.

Zadrganie, a, blm., czynność cz. **Zadrgać.**

Zadrgnąć, nie, nął p. **Zadrgać.**

Zadrgnienie, a, blm., p. **Zadrgnięcie:** Cała kompanja, gdy wydobyto iskrę z butelki naelektryzowanej, okazała w tymże samym czasie niespodziewanie Z., i każdy z nich równe uderzenie uczuł. Sch.

Zadrgnięcie, a, blm., **Zadrgnienie** czynność cz. **Zadrgnąć.**

× **Zadrobiać, a, ał** p. **Zadrobić.**

× **Zadrobianie, a,** blm., czynność cz. **Zadrobiać.**

Zadrobić, i, ił, nied. × **Zadrobiać I. a. Zadrobnić,** nied. **Zadrobniać,** *zrobić drobnym:* Patrzże na owe winarze, jako chodzą, jak kokoszki z zadrobnionemi twarzyczkami. Rej. **2.** *drobiąc zapuścić dokąd:* Z. sera do polewki.

Zadrobienie, a, blm., czynność cz. **Zadrobić.**

Zadrobniały *który zadrobniał, zdrobniały, skarłowaciały:* Łokietek, osoby chociaż zadrobniałej, ale w męstwie i dobrej cnocie doskonały. Papr. Uczciwy szlachcic i godny rycerz, jednoż w majętności Z. Grab. P.

Zadrobnieć, eje, ał, Zadrobnieć ś., nied. **Zadrobniewać, Zadrobniewać ś.** *zdrobnieć, zmaleć, skarłowacieć, zaniknąć, zeszczupleć, zmniejszyć ś.:* Bydlnik aby zawsze w oborze był porządny dla bydła, żeby nie zadrobniało. Haur.

Zadrobnienie, a, blm., czynność cz. **Zadrobnieć.**

Zadrobnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadrobnieć ś.**

Zadrobniewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadrobnieć.**

Zadrobniewanie, a, blm., czynność cz. **Zadrobniewać.**

Zadrobniewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadrobniewać ś.**

Zadrołówka, i, lm. i tech. *przyrząd gatunkujący miazgę drzewną, łowiący zadry.*

[Zadropić, i, ił i **Z. ś.]** p. **Zadrapać.**

[Zadropienie, a, blm.] czynność cz. **Zadropić.**

[Zadropienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zadropić ś.**

× **Zadrożeć, eje, ał** *stać ś. zbyt drogim w cenie, zdrożeć, podrożeć; podskoczyć, pójść w górę w cenie.* L.

Zadrożenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zadrożeć 2.** czynność cz. **Zadrożyć.**

† **Zadrożyć, y,ył** p. **Zadrążyć.** L.

Zadruga, i, blm. *serbskie stowarzyszenie rolne, oparte na pokrewieństwie członków naturalnym i przybranym.*

Zadrukować, uje, ował, nied. **Zadrukowywać** *zapełnić, zająć, pokryć drukiem:* W Niemczech papieru zadrukowuje ś. ogromnie wiele. Krasz.

Zadrukowanie, a, blm., czynność cz. **Zadrukować.**

Zadrukowywać, uje, ywał p. **Zadrukować.**

Zadrukowywanie, a, blm., czynność cz. **Zadrukowywać.**

Zadrutować, uje, ował *zarobić, zasnuć, zagrodzić drutem:* Okienka w śpiżarni kazała Z., aby ś. koty do niej nie dostawały.

Zadrutowanie, a, blm., czynność cz. **Zadrutować.**

Zadruzgotać, ocze a. × **oce, otał** *druzgotaniem zniszczyć, zagładzić; zdruzgotać, podruzgotać, roztrzaskać, porozbijać, rozbić, zmasakrować.* L.

Zadruzgotanie, a, blm., czynność cz. **Zadruzgotać.**

Zadrużbować, uje, ował komu = *przyjąć na siebie obowiązek drużbowania:* Ja ś. dziś żenię z imć gospodynią, a nie mam, ktoby mi zadrużbował; waści zapraszam na drużbę. Kaczk.

Zadrużbowanie, a, blm., czynność cz. **Zadrużbować.**

Zadrwić, i, ił, nied. **Zadrwiwać** z kogo = *zażartować, zadworować, zakpić; wystawić na kpa,*

wystrychnąć na dudka, wyprowadzić w pole, zwieść, oszukać, zmanić kogo, urządzić komu szpasa, psikusa, rub. *zrobić mu kawał, wziąć go na kawał:* Jakże ze mnie zadrwiono: jużem nikogo za ogrodem nie zastał. L. No i cóż, mospanie rotmistrzu mężny, zadrwiono z nas.? L. Przyjdzie jednak do tego, że ja z waszeci zadrwię. L. Jakby to z niego Z.? Boh.

Zadrwienie, a, blm., czynność cz. **Zadrwić.**

Zadrwiwać, a, ał p. **Zadrwić.**

Zadrwiwanie, a, blm., czynność cz. **Zadrwiwać.**

× **Zadrygać, a, ał** p. **Zadrgać.**

× **Zadryganie, a,** blm., czynność cz. **Zadrygać.**

[**Zadrygnąć się, nie ś., nął ś.**] p. **Zadrgać.**

[**Zadrygnienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zadrygnąć ś.**

[**Zadrypać, pie, pał,** nied. **Zadrypować**] *zabłocić:* Mołodyce umyślnie zadrypują ś.

[**Zadrypanie, a,** blm.] czynność cz. **Zadrypać.**

[**Zadrypować, uje, ował**] p. **Zadrypać.**

[**Zadrypowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zadrypować.**

Zadrzechnia, i, lm. e zool. (xylocopa) *owad błonkoskrzydły pszczołowaty, samotny.*

Zadrzeć, zadrze, zadarł a. [**zader**], † **zadrał, zadarli** a. † **zadrali** I. *drąc zapocząć, zacząć drzeć; nadedrzeć z brzegu, od początku:* Kto to płótno zadarł? Troc. Zadarta rana. L. (= *zadra*). Pieniek, mający być szczepiony, przepiłuj, niezupełnie przecież, aby w kącikach kory nigdy nie zadzierać. Kluk. (aby wychodząca piłka zadziorow w korze nie czyniła Kluk.). 2. [Z. o co] = *zaczepić, zawadzić, zahaczyć:* Zdawało ś., że chmura zadrze o chojaki. 3. a. [**Z. ś.**], † **Z. ś.** z kim = *zacząć z nim koty drzeć, zacząć z nim, postawić mu ś. ostro, pokłócić ś., narazić mu ś.:* Jeśli z nim zadrzesz, zaczniesz abo w szranki wstąpisz, *si tu cum illo inceptas*. Kn. Zadzierać z niemi i zwady szukać nie życzy. Pot. Myśli szlachcic, co czynić: jeśli z panem zadrze, umrze, niż końca dójdzie. Pot. Niech nie zadzierają z doktorem i niech lekce nie ważą gniewu jego. L. (= *niech go nie zaczepiają złośliwie*). Z nim czemuś to my zadzierali w kuty? Błaż. Niemasz króla, któryby ś. ważył Z. z nami wojną. Siem. J. Do tego ich turnieju niepotrzebnego przywiedli, że z Rzymiany zadarli. Warg. Wszystkich w pasowaniu ś. przemocował, co ś. z nim Z. ważył. Troc. Gdy papież z cesarzem bardzo byli na wnętrzną wojnę między sobą zadarli, Herman Salcen to wszystko uspokoił. Stryjk. Zadzierać ś. w ostrą = *zetrzeć ś., zewrzeć ś. w walce ostro*. Zw. Oberwiesz guzów, jeśli z nim zadrzesz. Troc. Z możniejszemi nie zadzierał. Oss. Pany litewskie zadzierają i zrywają z Polską. Lel. Zamojski zadarł ze dworem. Lel. Zadrę o moją własność. Rzew. 4. × Zadzierać na co, czego = *zarywać na co, zarywać czego, mieć w sobie coś z czego, przypominać co*. L. 5. śpiewając, grając = *odezwać ś. fałszywym a. chrapliwym głosem, uciąć koguta, zapiać, fałszować:* Zadzieram w śpiewaniu, w graniu, *dissono*. Kn. (nie zgadzam ś. L.). Zadzierający w śpiewaniu, źle brzmiący w muzyce, *absonus, dissonus*. Kn. Zadzierać w śpiewaniu, w graniu. Troc. 6. *drąc unieść, zagiąć w górę, podedrzeć; wystawić, postawić do góry, podnieść, zagiąć, podgiąć:* Z., wezdrzeć, zaszarpnąwszy, w górę wściągnąć. L. Głowa do góry zadarta. Stasz. U wiewiórki w tym herbie ogon w górę zadarty. Nies. Wiewiórka w prawą stronę herbu bieży, ogon na grzbiet zadarszy. Nies. Koń ten piękny ogon rzęsisty zadarł aż na krzyże. Pot. Nos zadarty, końcem w górę idący. L. U afrykańczyka nos bywa zadarty. L. Zadarty z lekka nos, co rozkosz i złość zapowiada. Sow. Zadzierać głowy, karku, nosa z dumy, z pychy, wyniosłości. L. Raz i drugi w sufit plunąwszy, z zadartą głową tę zaczyna mowę. L. Panie Michale, dobrzyście byli, pókiście w miernym swym stanie żyli; skoroście głowy zadarli wyżej, z stopnia rozumu spadliście niżej. L. Cóż zuchwalszego nad człowieka, gdy mu jako ze smyczy szczęście łaski zmyka? samej Junonie nie ustąpi prymu, zadarszy karku, przeciw niebu bryka. L. Pamiętaj na twój stan, a wyżej, niż ci przystoi, nosa nie zadzieraj. Boh. Dmuchaj sobie poważnie, zadrzyj nosa w górę, oh, wnet z wacpana będziesz wolny konsyljarz. L. Nos nad głowę zadzierają. L. Tak to za zwyczaj bywa tym dobrodziejkom, które to nosa zadzierają do góry. L. Koń kark zadziera. Troc. Siedząc na mrówce jakby na ogromnym słoniu, spadł Faustulus i zadarł swe nogi na błoniu. Min. Sąsiada tak grzmotnął pięścią, że aż nogi zadarł. L. (= *aż koziołka wywrócił*). Baletnica zadziera nogi. [Zader jy wszystkich kiecków i kosiuli na łeb. On me za nos zader]. Ogon zadarł do góry. Tremb. Przen.: [Zadzierać ogona = *używać swobody, nie chodzić do szkoły*]. Przen.: Niejeden młody sukcesor zadrze zęby, nim stary antecesor z nóg ś. zwali. L. (= *zje, zedrze zęby*). 7. przen : Z. nogi, brodę. [Z. gęgi, naciągnąć nogi, Z. kopyta] = *umrzeć, wyciągnąć nogi*. Zrobię ciebie potym ekonomem, jak tatulo nogi zadrze. L. Za każdym razem trzech nogi zadarło. Mick. **Z. ś.** I. *nadedrzeć ś. z początku, zacząć ś. drzeć, rozedrzeć ś. z brzegu*. 2. [Z. ś.], † Z. ś. p. **Zadrzeć.** 3. Zadziera ś. co w grze, w śpiewie = *dźwięczy fałszywie, razi ucho, nie zgadza ś., drapie po uchu:* Chociaż ś. co na instrumentach i piszczałkach bardzo mało zadziera i między sobą ś. nie zgadza, kto ś. na tym rozumie, wnet obaczy. Bud. Na strunach lub piszczałkach gdy ś. tam co bardzo mało zadziera, rozumiejący ś. na tym pozna. Kosz. 4 *zagiąć ś., stanąć ku górze, odgiąć ś., zawinąć ś., odwinąć ś. od dołu:* Suknia ci ś. zadarła. Słoma na dachu zadziera ś. od wiatru. Tak do góry zadarł ci ś. nosek, iż ledwie raczyłeś spojrzeć na biednego brata. L. Deska ś. zadziera w heblowaniu, w ciosaniu. Troc. (= *tworzy zadry*). Zadarła ś. laska w obrzynaniu. Troc.

Zadrzemać, mie, mał, Zadrzymać, nied. **Zadrzemywać, Zadrzymywać** I. *zacząć drzemać; drzemiąc zasnąć; zdrzymnąć ś.; podrzymać, przedrzymać ś. trochę:* Pozwól, niech w krześle trochę zadrzymię. Nie zadrzymie ani zaśnie stróż Izraela. Bud. (nie drzemie ani śpi. B. G.). Przyległ na chwilę, zadrzemało mu ś. Tet. Sen mając przerywany i krótki, zadrzemywał o dziesiątej, budził ś. z południa. Krasz. Starzec objął jedynaczkę ramieniem; zadrzemywali, szeptali, milkli i znowu ciągnęli opowieść. Żer. 2. *drzemiąc zaspać:* Trudno ś. czasem w długim nie usterknąć rymie, nawet i dobry Homer częstokroć zadrzymie. Dm. † Z. ś. *zdrzemnąć ś.* Rej.

Zadrzemanie, a, blm., czynność cz. **Zadrzemać.**

† **Zadrzemanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadrzemać ś.**

Zadrzemywać, uje, ywał i † **Z. ś.** p. **Zadrzemać.**

Zadrzemywanie, a, blm., czynność cz. **Zadrzemywać.**

† **Zadrzemywanie się, a ś.,** blm., czynność cz **Zadrzemywać ś.**

Zadrzewiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadrzewić.**

Zadrzewianie, a, blm., czynność cz. **Zadrzewiać:** Uczniowie szkoły ogrodniczej rozpoczęli Z. plantu kolejowego.

Zadrzewianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadrzewiać ś.**

Zadrzewić, i, il, × **Zadrewnić** *zasadzić, obsadzić drzewami, zagaić, zapuścić w drzewa, zalesić:* Z. pustkę. **Z. ś.** a. × **Zadrzewieć,** × **Zadrzewnieć,** × **Zadrewnieć** *zarosnąć, zapełnić ś. drzewami, rozrosnąć ś. w drzewa, zagaić ś.,* × *zaleśnieć.*

× **Zadrzewieć, eje, ał** p. **Zadrzewić.**

Zadrzewienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zadrzewić:** Urzeczywistnienie sztucznego zadrzewienia miasta. **2.** czynność cz. **Zadrzewieć.**

Zadrzewienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadrzewić ś.**

Zadrzewnia, i, lm. **e** bot. (diervilla) *roś. z rodziny przewiercieniowatych.*

[Zadrzewniały] *zardzewiały.*

× **Zadrzewnieć, eje, ał** p. **Zadrzewić.**

× **Zadrzewnienie, a,** blm., czynność cz. **Zadrzewnieć.**

[Zadrzędzieć, y, ał] I. *zaturkotać.* **2.** *zagapić ś.*

[Zadrzędzienie, a, blm.] czynność cz. **Zadrzędzieć.**

Zadrzymać, mie, mał i † **Z. ś.** p. **Zadrzemać.**

Zadrzymanie, a, blm., czynność cz. **Zadrzymać.**

† **Zadrzymanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadrzymać ś.**

Zadrzymywać, uje, ywał p. **Zadrzemywać.**

Zadrzymywanie, a, blm., czynność cz. **Zadrzymywać.**

× **Zadrzynosek, ska,** lm. **ski** a. **skowie** *człowiek, zadzierający nosa, pnący ś. do góry, zarozumialec, pyszałek; fanfaron:* Nie dbał o napomnienie Z. Sł. wil.

Zadrżeć, y, ał, † **Wezdrżeć** *drgnąć, wstrząsnąć ś., zatrząść ś., zadrgać, zadygotać, dostać drżączki, tremy:* Łydki pod nim zadrżały. Zadrżał = *strach, mróz, dreszcz go przeszedł; uląkł ś.* Zadrżyjcie, nieba i ziemio.

Zadrżenie, a, blm., czynność cz. **Zadrżeć.**

Zaduch, u, lm. **y I.** a. × **Zaducha, [Zadech] I.** *powietrze zaduszone, zamknięte, a stąd nieczyste, zepsute:* Z. tu. Troc. Płótna w zaduchu nie chować. Haur. Ogień pod ziemią nie jest bardzo gorący; jakoby owo kiedy co tleje i w zaduchu jest. Syk. Z. zaraźliwy. Troc. Siedzisz w zadusze i kwasisz ś. Krasz. Dla zaduchy kazał ś. był wynieść pod lipy. Kaczk. Nad tę zaduchę miejską. Korz. **2.** ×, † **Zaduszność,** × **Zadyszka** *dychawica, ciężkość na piersiach, zaduszenie, zatkanie w piersiach, astma, brak tchu, duszność:* Omanowa wódka na Z. i na ciężkość piersi jest dobra. Spicz. **3.** × **Z.** *wyziew, para, wapor:* Gdy wieszczków tym przypieramy: czemu w Delfach odpowiedzi boskich już niemasz? powiadają, że starością moc onego miejsca wywietrzała, w którym zaduchem owej ziemi Pitja wzburzona odpowiedzi czyniła. Skar. Skąd zaduchy wychodzą waporowate. Troc. Zaduchy klejowate zrastają ś. nakształt pajęczyny i po polach ś. rozciągają. Troc. Różny dym od zaduchów, bo zaduchy z sobą niosą i tłustość i suchość, dym zaś wilgotność i cosiś ziemskiego. Troc. Zaduchy z ziemie w górę idą. Troc. Przez zaduchy na gwiazdy patrzamy. Troc. Z. zewnątrz nasienie rozdyma. Troc. Czuć było zapach perfumy nawet pośród zaduchy, złożonej z tytuniowego dymu i smrodu kapusty. Orzesz. **4. [Z.]** *ciżba, tłum, tłok, natłok, ścisk.*

Zaducha, y, lm. **y I.** × **Z.** p. **Zaduch. 2. [Z.]** *pragnienie:* Jabłkiem zaduchę ugasić. Zapijali ś., jak ich Z. porwała.

† **Zaduchliwy** *pełen zaduchu, zaduszony, duszny:* W mieszkaniach zimą zaduchliwych. a latem nieprzewiewnych. Skr.

Zaduchowy przym. od **Zaduch** (mephiticus) *zjadliwy, duszący, cuchnący,* × *mefityczny.*

[Zaducie, a, blm.] czynność cz. **Zaduć.**

[Zaduć, uje, uł] p. **Zadąć.**

[Zadudać, a, ał] *zagrać na dudach, zacząć dudać.*

[Zadudanie, a, blm.] czynność cz. **Zadudać.**

[Zadudlenie, a, blm.] czynność cz. **Zadudlić.**

[Zadudlić, i, il] *zagrać nieumiejętnie, zarzępolić.*

Zadudnić, i, il, Zadudnieć *dudniąc zatętnić, turkocząc zahuczeć:* Most zadudniał pod kopytami końskiemi. Po drodze to wózek podróżny zadudni, to bydlę ś. przemknie u rowu. Len. Dopiero gdy ziemia zadudniała po wieku od trumny, odezwał ś. cienki płacz dzieci. Bał. Jednoraz coś zadudniało: dududu. Przen: *odezwać ś., zawołać kuczącym głosem:* Czy niema nikogo w izbie? zadudniało głośniej. Ork.

Zadudnieć, i, ał p. **Zadudnić.**

Zadudnienie, a, blm., czynność cz. **Zadudnić** a. **Zadudnieć.**

[Zadudzenie, a, blm.] czynność cz. **Zadudzieć.**

[Zadudzieć, eje, ał] *oniemieć, zgłupieć:* Z pewnością zadudział w kanale, to ś. często trafi. Bał.

× **Zadufać, a, ał** p. **Zaufać.**

[Zadufały, Zadufany] *zarozumiały, pyszny, pewny siebie.* Kaczk. Zadufany w sobie. Zadufany w swoim położeniu. Rzew.

× **Zadufanie, a,** blm., czynność cz. **Zadufać.**

[Zadufany] p. **Zadufały.**

Zadugować, uje, ował, Zadygować posp. *zanieść z wysiłkiem co ciężkiego, zaciągnąć.*

Zadugowanie, a, blm., czynność cz. **Zadugować.**

[Zadulenie, a, blm.] czynność cz. **Zadulić.**

[Zadulić, i, il] *zapalić, zakurzyć.* Zł.: Dulki zadulili *(=zapalili fajki).*

† **Zadum, u,** blm., p. **Zaduma.**

Zaduma, y, lm. **y,** † **Zadum, Zadumanie I.** *stan człowieka pogrążonego w myślach, zamyślenie, zamedytowanie ś.; zdumienie, zastanowienie ś., podziw:* Długo stał w zadumie. Ty, panie, mgły rozrzedzasz, w tępym objaśniasz zadumie, twój rozum zmienić podziw w myśl wysoką umie. Przyb. Łączył z czułą miłością tęskny zadum twarzy. Przyb. Chodzi w zadumach, niby uczony, chociaż Tersyty bratek rodzony. Zabł. **2.** patol. *melancholja, choroba umysłowa, choroba uczucia:* Z. jest krwi ociężałość, melancholją Grecy zowią. Sien. Z. jak ma był wygnaną. Sien. Z., gdy mózg psuje, czyni człowieka zadumałego. Sien. Z. osłupna, z osłupieniem (melancholia attonita v. cataleptica). Z. trwożna, z trwogą. Z. czynna (m. activa v. agitans v. furens v. hilans). Z. hipochondryczna. Z. przeobraźna (m. metamorphoseos). Z. ze wstrętem do ludzi (m. misantropica). Z. z tęsknoty za ojczyzną, tęsknica (nostalgia). Z. bierna (m. passiva). Z. prześladowcza (m. persecutoria). Z. religijna (m. religiosa). Z. przemijająca (m. transitoria). Z. rozumująca. Przebieg melancholji lżejszy, t. j. bez urojeń, i cięższy, z urojeniami. Człowiek cierpiący zadumę nie jest w stanie rozważyć i obliczyć skutków swego działania.

Zadumać, a, ał, nied. **Zadumywać, [Zadumować] I.** *zagrać, zaśpiewać dumę a. dumkę.* L. **2.** p. **Zdu-**

mieć. Z. ś. *pogrążyć ś. w myślach, zamyślić ś., zamedytować ś., popaść w zadumę.* Nie przystoi przy stole tak ś. Z., jakby wszystka mysl była na misie. L. Co usłyszawszy, matka tak ś. zadumała, że ś. wszystka kamienną właściwie być zdała. Otw. Zadumawszy ś. na owe przeszkody, pomyślała sobie. Pas. [O cóż żeś zadumała, dziewczyno moja?—O tem ś. zadumała, nie będę twoja]. Woj. [Zadumał się i mysli sobie]. Piotr zamilkł, zadumał ś. Krasz. Szedł do niej. Niekiedy tylko przelotnie zadumywał s Przybor. [Zadumywał ś. często w sobie]. Ork. Z mat' i zadumanej łona. Słow. Zadumał s. nad pałaszem, jakby chłop nad pługiem. Len. Wprawdzie szedł nieochotnie, i dobrze ś zadumywano nad nim. Krasz. Słuchał pieśni, zadumywał ś., pił ją wszystkiemi porami. Reym. **Zadumany, † Zadumiany, [Zadumiony].** × **Zadumiały, † Zadumały, † Zadumny** = *który ś. zadumał, zamyślony; zdumiały, zadziwiony, zdziwiony:* Zaduma jest krwi ociężałość, melancholja, a ci, co ś. im tak psuje, są ludzie zadumani, troskliwi, przychodzą o rozum, gdy pomocy niemasz. Sien. Idzie cielę zadumane, wtym uderza łbem o ścianę. Zadumane w głowę zadrapy. L. Idzie z tryumfem Pan w niebo niesłychanym, dziw i strach niosąc duchom zadumianym. Susz. Na te słowa każdy odszedł zadumały. L. Zaduma, gdy mózg psuje, czyni człowieka zadumałego. Sien. *(= melancholicznego).* Wino hipokras jest pożyteczne zadumiałym. Sien. Kto tak nieludzki, kto tak zadumały, żeby do śmiechu dzieciąteczka tego nie przymieszał też i śmiechu swojego? Groch. *(= melancholik).* Zadumiały, zdumiały. Troc. Od Tatarów na męstwo jego zrazu zadumiałych. Nies.

† **Zadumały** p. **Zadumać.**

Zadumanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zadumać. 2.** p. **Zadumanie ś.:** [Cego zyjes w zadumaniu?]. **3.** p. **Zaduma.**

Zadumanie się, a ś., blm., niek. **Zadumanie** czynność cz. **Zadumać ś.**

Zadumany p. **Zadumać.**

× **Zadumczywy** lek., p. **Czarnożółciowy.**

× **Zadumiały** p. **Zadumać.**

† **Zadumiany** p. **Zadumać.**

× **Zadumieć, eje, ał** i × **Z. ś. 1.** p. **Zdumieć:** Wojennych czynów opisy szacownemi ś. stają, kiedy zadumiewają wielkością swoją. L. **2.** *zdumieć ś., zadziwić ś., zastanowić ś., zdziwić ś.:* Wzruszył ś. cały Tartar, jęk zapuścił ostry, stękały rozkwilone wężowłose siostry, zadumiał ś. i zamilkł moraig trójpaszczęki, wstrzymało bieg narzędzie Iksyjona męki. L. [Majster ś. zadumiał, co to za człowiek do niego przyszed].

× **Zadumienie, a,** blm., czynność cz. **Zadumieć.**

× **Zadumienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadumieć ś.**

× **Zadumiewać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zdumieć.**

× **Zadumiewanie, a,** blm., czynność cz. **Zadumiewać.**

× **Zadumiewanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadumiewać ś.**

[Zadumiony] p. **Zadumać.**

† **Zadumny** p. **Zadumać.**

[Zadumować, uje, ował i Z. ś.] p. **Zadumać.**

[Zadumowanie, a, blm., czynność cz. **Zadumować.**

[Zadumowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zadumować ś.**

Zadumywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadumać.**

Zadumywanie, a, blm., czynność cz. **Zadumywać.**

Zadumywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadumywać ś.**

Zadunajski *pochodzący z za Dunaju, leżący, mieszkający za Dunajem:* Słowacy z krain zadunajskich poszli, a podbiwszy Iliryków, sami na ich miejscach osiedli. Błaż. Bulgarowie i inni Słowianie zadunajscy od Focjusza ś. zarazili. Nar. Feldmarszałek rosyjski za kilka pomyślnych z Turków zwycięstw Zadunajskim był nazwany. Steb.

[Zadundały] ?. Parobecku Z., nie będą cię dziewki chciały.

[Zadupić się, i ś., ił ś.] *zagapić ś., zagawronić ś.*

[Zadupienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zadupić ś.**

Zadurzały *który zadurzał, odurzały, odurzony, oszołomiony, kołowaty, upojony:* Posępne i zadurzałe chłopy nasze mało czują i mało myślą. Stasz.

Zadurzeć, eje, ał *odurzeć, stać ś. odurzałym.* L.

Zadurzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zadurzyć. 2.** czynność cz. **Zadurzeć,** *stan odurzenia, odurzenie, szał, zawrót głowy, upojenie:* Wolna elekcja—słodkie Z. narodów. Jeż. *(= ułuda).*

Zadurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadurzyć ś.**

Zadurzyć, y,ył *odurzyć, zagłuszyć, zagałuszyć, ogłuszyć, oszałomonić, rozmarzyć, upoić; zawrócić, zaczmerać, zakręcić w głowie, zawrócić, zaprószyć głowę:* Para ta, właśnie jak wino surowe, napełni ciepłem i zadurzy głowę. Kniaź. **Z. ś.** w kim = *zawrócić sobie kim głowę = zakochać ś., stracić dlań głowę:* Byłby ś. zakochał, lecz uczynił, co mógł... zadurzył ś. Krasz. Postarajże ś., ażeby zadurzył ś. w tobie. Jeż.

× **Zadusiciel, a,** lm. **e** *ten, co zadusił a, co zadusi.* L.

× **Zadusicielka, i,** lm. **i,** forma ż. od **Zadusiciel.**

Zadusić, i, ił i **Z. ś.,** nied. × **Zaduszać** i × **Z. ś. 1.** p. **Zadławić:** Mikołaja papieża zadusili. Skar. Masz mię raz wraz dusić, lepiej już raz zaduś. Oss. U czernic było dwanaście Laszek, — to je razem z czernicami dymem w celi zadusili. Sienk. Sam ś. zadusił. Troc. Z. ś., zatchnąć. L. Przen.: *zatłumić, zagłuszyć, stłumić, zdusić, zatrzeć.* Iż w dziecięciu przyrodzone ciepło bardzo słabe jest, potrzeba, żeby ś nie zaduszało pokarmy grubemi, jako więc mały ogień kupą drew prędko ś. zadusi. Petr. Focjusz wyklęcie siebie wyklęciem papieża chciał Z. Skar. Starania wieku tego zaduszają słowo. Bud. (pieczołowatości świata tego zaduszają słowo. B. G.). **2.** *sprawić duszność, duszności nabawić, zatkać, zapchać:* Korzeń ciemierzycy żuchany zadusza i zadawia. Syr. Sok ten dany ku piciu, zadusza piersi człowiekowi tak bardzo, aż do śmierci. Spicz.

[Zadusiować się, uje ś., ował ś.] *zakląć ś., przysiąc:* Sobek sie zadusiował na rany Hrystusa Pana. Tet.

[Zadusiowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zadusiować ś.**

† **Zadusisty** p. **Zaduszliwy.**

× **Zaduszać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zadusić.**

× **Zaduszanie, a,** blm., czynność cz. **Zaduszać.**

× **Zaduszanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaduszać ś.**

Zaduszenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zadusić. 2.** *duszność, dychawica, ciężar na piersiach, brak tchu, zatkanie w piersiach, dychawiczność,* × z a d u c h,

×**zadyszka**, †**zaduszność**: Ziele to Z. odejmuje. Spicz. Zaczynam czuć Z. w piersiach. L.

Zaduszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadusić ś.**

Zaduszki, szek, blp. **1.** *dzień Zaduszny*, poet. *święto umarłych (d. 2 listopada)*, *[dziady]*. **2.** *pijatyka za dusze, stypa, serek, pijanie duszkiem, duszenie kufla.* L. Z. pić, wypijać – może zabytek pogański. L. **3.** [Z.] *bocheneczki chleba żytniego, umyślnie wypiekanego na dzień Zaduszny.*

[**Zaduszkowany, Zatuszkowany**] *przez czary zrobiony niewidzialnym:* Kot Z. (= *przez czary niewidzialny*).

Zaduszkowy przym. od **Zaduszki**: Zajdź w jesienne Zaduszkowe noce na te nasze cmentarze. Las.

†**Zaduszliwość, i,** blm., rz. od **Zaduszliwy**; †**Zaduszność** *duszność, dychawica.* Ocz. Ziele to zaduszenie, które bywa od jedzenia, bydłu odejmuje, a to, gdy ś. soku jego napije, będzie wracało, a tak odejdzie ta Z. Spicz. Z. = *zatkanie, zgęstwienie.* L. Wino w sercu krew czyści od wszelkiej zagniłości a. zaduszności. Trzyc. Mają ś. wiarować pożywania porów, którzy manją cierpią a. Z. a. zatkanie mózgu. Trzyc.

Zaduszliwy, †**Zadusisty**, †**Zaduszny** **1.** †Z. *pełen zaduchu, duszny, duszący, zaduszony:* Powietrze zaduszliwe (= *ciężkie, parne, gęste*). Ziemia rodzajna nie ma być w nizinach zaćmionych ani zadusznych. Trzyc. Reż i na tłustej ś. roli rodzi, ale chce mieć pole ku słońcu odkryte, a nie zadusiste a. nie ciemne między lasy. Trzyc. **2.** a. [**Zadychliwy**] *mający duszność, dychawiczny:* Oddech Z. (= *krótki, ciężki*). Niewiasta ta aby była siły dobrej, oddychania mocnego, nie zaduszliwego. Spicz. Koń, gdy ma nos bardzo tępy a zawiesisty, bywa zadusisty, bowiem przestworno oddychać nie może. Trzyc. **3.** [Z.] rz. *astmatyk.*

Zaduszność, i, blm. **1.** rz. od **Zaduszny**. **2.** †Z., p. **Zaduszliwość.**

†**Zaduszny** p. **Zaduszliwy.**

Zaduszny *tyczący ś. duszy, dusz, im poświęcony.* Dzień Z. = *Zaduszki.* W dzień Z. modlimy ś. za umarłe, których Pan Chrystus precz nie odrzucił Hrb. Z. dzień wymyślił Odylo, klunjacki opat, ku utwierdzeniu czyśca, a postanowił to święto Jan XIX. Teof. Dzień Z. wprowadzony jest r. 998; ukazanie ś. duszy było okazją ustanowienia dnia Zadusznego. Boh. Obiad Z. abo stypa. Błaż. Zaduszne wigilje. Ort. Msza zaduszna (L.) = *żałobna.* Obrzęd Z. = *żałobny, pogrzebowy.* Umrze, wnet poślą dzwonić, potym psałterz, więc wilje, Salve śpiewać, z krzyżem prowadzić, potym zaduszne msze, ofiary, kondukty czynić, ubóstwu kap dać, stypę uczynić, łaźnie na ubogie sprawować. Gil. Zygmunt margrabia Z. obrządek Ludwikowi Węgierskiemu zmarłemu znamienicie odprawił. Błaż. Pozwolili na to, aby Poliksena była zabita na ofiarę zaduszną. Otw. Zaduszne psalmy mówiła do rana Syrok.

Zaduszony **1.** im. od **Zadusić.** **2.** [Śmierć zaduszona] *z zaduszenia, przez uduszenie.*

Zadworny, Zadworski **1.** *za dworem będący.* L. Plac Z. W zadworskiej kniei na szaraki. Pol. **2.** *zewnątrz dworu będący, zewnętrzny:* Zadworna obrona. Troc. **3.** ×Z. *za dworem królewskim idący:* Sądy zadworne = *nadworne, królewskie były: relacyjne (w których zasiadał król z senatorami i ministrami), asesorskie czyli kanclerskie, i referendarskie (sprawowane przez referendarza koronnego).* Glog. Z. pozew. Troc. Zadworne pozwy. Biel. J. Trybunalskie dekreta mandatami zadwornemi znoszone być nie mają, ani trybunał w sprawy zadworne wdawać ś. nie ma. Troc. Kanclerskie sądy mają nazwisko zadwornych, że ś. na dworze królewskim odprawiać zwykły. Skrzet. Juryzdykcja królewska sejmowa i zadworna. Vol. O pozwiech zadworskich: pozwy za dworem naszym nie mają być dawane, tylko w rzeczach w statucie opisanych. Vol. Bartłomiej Czyżewski, pisarz Z. Nies. Zaciętość posłów stąd też pochodziła, iż byli między niemi obawiający ś. być pociąganemi do sądów zadwornych. Alber.

Zadworować, uje, ował z kogo = *dwornie zadrwić, zażartować, zakpić:* Dziś kto kogo kształtnie oszuka, jakoby najtrefniej zadworował. Fred. M.

Zadworowanie, a, blm., czynność cz. **Zadworować.**

Zadworski p. **Zadworny.**

Zadworze, a, lm. **a,** [**Zadwórze**] *miejsce za dworem, z tyłu zamku, plac zadworski, podwórze, podwórzec, podwórko.* L., Podcz. [Po zadwórzu chodzę].

[**Zadwórze, a,** lm. **a**] p. **Zadworze.**

× **Zadybać, ble, bał,** †**Zazdybać,** × **Zadybnąć** kogo, co = *zdybać, przydybać; dybiąc napaść, zaskoczyć:* Od naszych orda zadybana nie miała uwieść obłowu swojego. Jabł. [Wieczorek już mię zadybał. Tu mnie nocka zadybała, tutaj będę spał (= *zastała*)].

× **Zadybanie, a,** blm., czynność cz. **Zadybać.**

× **Zadybnąć, nie, nął** p. **Zadybać.**

× **Zadybnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zadybnąć.**

Zadychać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadechnąć.**

Zadychanie, a, blm., czynność cz. **Zadychać.**

Zadychanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadychać ś.**

Zadychiwać się, uje ś., iwał ś. p. **Zadechnąć.**

Zadychiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadychiwać ś.**

[**Zadychliwość, i,** blm.] rz. od **Zadychliwy**: Spierało ją pod piersiami, a Z. razwraz chwytała ś. bolących piersi. Reym.

[**Zadychliwy**] p. **Zaduszliwy.**

Zadychra, y, lm. **y, Nastrzęp** zool. (branchipus) *skorupiak liścionogi.*

Zadychtować, uje, ował, [**Zadyktować**] *zatkać dychtem; uszczelnić; dychtując utkać,* × *zakonopacić,* × *zakonopaczyć:* Z. okręt kłakami. L. [Stróż otwór otchłani zadyktował].

Zadychtowanie, a, blm., czynność cz. **Zadychtować.**

[**Zadydać, a, ał**] p. **Zadędać**: Z. kurę, prosiaka.

[**Zadydanie, a,** blm.] czynność cz. **Zadydać.**

× **Zadygać, a, ał** p. **Zadygnąć.** L.

× **Zadyganie, a,** blm., czynność cz. **Zadygać.**

× **Zadygnąć, nie, nął,** nied. × **Zadygać** *zacząć dygać, dygami zajść.* L.

× **Zadygnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zadygnąć.**

Zadygotać, ocze a. × **oce, tał** p. **Zadrżeć.** Ziemia i niebo zadygotały razem. Sienk. Zadygotał do szpiku kości, oblał go zimny pot. Sienk.

Zadygotanie, a, blm., czynność cz. **Zadygotać.**

Zadygować, uje, ował posp. p. **Zadugować.**

Zadygowanie, a, blm., czynność cz. **Zadygować.**

Zadyktować, uje, ował **1.** *zacytować dyktując, podać do zapisania:* Zadyktował potym cały list wojewoda dość gładko. Chodź. Oświadczył,

że gdybym opozycją zadyktował, byłby z łatwością zniósł przymus osobisty. Wilk. Ażeby spór jurysdykcyjny mógł być zadyktowany przez władzę administracyjną. **2.** *zalecić, zapowiedzieć, zarządzić do spełnienia, zawrdynować:* Wymożono na nim groźbą i prośbą, że robił, co zadyktowano. Krasz.

[Zadyktować, uje, ował] p. **Zadychtować.**

Zadyktowanie, a, blm., czynność cz. **Zadyktować:** Tenże sąd marszałkowski nie może ś. dyspensować od zadyktowania przez stronę przeciwną dekretu kontumacyjnego. Kraus.

[Zadyktowanie, a, blm.] czynność cz. **[Zadyktować].**

Zadylować, uje, ował *zasłonić, zagrodzić, zarobić dylami:* Hetman ludzi swoich zadylował Papr. (zakrył. L.).

Zadylowanie, a **I.** blm., czynność cz. **Zadylować. 2.** lm. **a** p. **Dylowanie.**

[Zadyma, y, lm. **y]** p. **Zadymka.**

Zadymać, a, ał p. **Zadąć.**

Zadymanie, a, blm., czynność cz. **Zadymać.**

× **Zadymek, mku,** lm. **mki** p. **Zadymka.** L.

Zadymiać, a, ał p. **Zadymić.**

Zadymianie, a, blm., czynność cz. **Zadymiać.**

Zadymić, i, ił, nied. **Zadymiać** **I.** *zapełnić, napełnić dymem:* Z. mieszkanie *(= pokryć, okryć dymem, zakopcić).* Londyn zadymiony jest kopciem węgli ziemnych. L. Przen: Przykre to uczucie zadymiło jasny obraz szczęścia. Bał. *(= zaćmiło, zamgliło, przesłoniło).* **2.** cz. ni. *zacząć dymić, wypuścić dym:* Zadymiły mury klasztoru naokół, jak boki okrętu otoczonego burzą i rozbójnikami. Sienk. **2.** min.: Topaz zadymiony, kwarc zadymiony = *kryształy gwoździkowo-brunatne.*

Zadymienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zadymić. 2.** *stan, własność, kolor przedmiotu, który został zadymionym a. jakby zadymionym.*

Zadymka, i, lm. **i, †Zadma, †Zadem, [Zadyma, Zademá], × Zadymek, × Zademek** *drobny śnieg a. deszcz z wiatrem, zamieć, zawieja, wichura, zawierucha, kurzawa.* [Dętka czyli zadyma to jedno. Z., wichura, kurniawa]

Zadymkowy przym. od **Zadymka:** Pora zadymkowa.

Zadyndać, a, ał **I.** *zacząć dyndać, podyndać, zawisnąć.* **2.** posp. *zadzwonić, zabimbać.*

Zadyndanie, a, blm., czynność cz. **Zadyndać.**

[Zadyrgnąć, nie, nął] *zadrżeć, zadrgać, zatrząść s., drgnąć:* Każda żyłeczka we mnie zadyrgnie.

[Zadyrgnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zadyrgnąć.**

Zadyscyplinować, uje, ował *dyscyplinując zabić; ubiczować.* **Z. ś.** *dyscyplinując ś. zabić ś.; ubiczować ś.:* Idź do klasztoru, zadyscyplinuj ś. i zamórz głodem, niech cię tam kanonizują nawet. Byk.

Zadyscyplinowanie, a, blm., czynność cz. **Zadyscyplinować.**

Zadyscyplinowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadyscyplinować ś.**

Zadysponować, uje, ował *zarządzić; obstalować, zamówić według podyktowanego planu:* Śniadanie zadysponowane przez amfitrjona. Krasz.

Zadysponowanie, a, blm., czynność cz. **Zadysponować.**

Zadysputować, uje, ował *dysputując zagadać, zagłuszyć, przegadać; zmusić do milczenia:* Z. żonę.

Zadysputowanie, a, blm., czynność cz. **Zadysputować.**

× **Zadyszały** p. **Zadyszany.**

Zadyszany, × **Zadyszały** *zdyszany, zadychany, zaziajany, zziajany, ziający, zasapany:* Człek wpada Z. L. Psy zadyszałe języki wywłóczą. Jak. W. Na kolanach ciotki zadyszana siadła. Mick. Do zadyszanej piersi przyciskając obie dłonie, pytała wnet tłumionym szeptem przerażenia: i co było dalej? Brt.

Zadyszeć, y, ał, × **Zadyszyć** *zacząć dyszeć; odetchnąć;* przen.: *wionąć, powiać:* Las wiatrem jutrzenki zadyszał. Słow. **Z. ś.** *zdyszeć ś., zziajać ś., zaziajać ś., zasapać ś., zatchnąć ś.:* Otóż i mój pan, a jam ś. zadyszył, szukając go. L. Braciszka nakoniec znalazłem; ażem ś. zadyszał, latając za nim. L Idzie też siostra moja, ale jak ś. zadyszała! L. Rychło ś. słaba zadyszy kobietka, gdy za nią w pogoń bieży miłość letka. Nar.

Zadyszenie, a, blm., czynność cz. **Zadyszeć.**

Zadyszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadyszeć ś.**

× **Zadyszka, i,** lm. i p. **Zaduch:** Nie mógł mówić głośno, bo i na zadyszkę cierpiał. Krasz. Dostała ze zmęczenia zadyszki. Krasz. Cierpiał na zadyszkę. Grusz. Umilkł, oddychając ciężko, ze świstem, jak zwykle chorzy na zadyszkę. Grusz. (p. Duszność, Dychawica).

× **Zadyszyć, y, ył** i × **Z. ś.** p. **Zadyszeć.**

× **Zadywanić, i, ił** *zakryć, zasłać dywanem, dywanami:* Wszedł po schodach zadywanionych Mic

× **Zadywanienie, a,** blm., czynność cz. **Zadywanić.**

† **Zadzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadzić ś.**

Zadziać, eje, ał, nied. **Zadziewać** **I.** *wdziewając założyć, wdziać, nawdziać, wciągnąć, założyć, włożyć; zasadzić, wsadzić, zatknąć, natknąć:* Z. co na pikę. Z. co na siebie = *odziać ś. w co, zarzucić co na siebie.* Z. rękaw, but, pończochę. L. × Z. na igłę nitkę = *nadziać.* L. *(= nawlec w igłę).* **2.** co za co = *przeprowadzić co poza czym, z tyłu czego.* Sł. wil. **3.** co gdzieś = *podziać, zapodziać, zarzucić, zaprzepaścić; zaronić, wetknąć, wścibić niewiadomo gdzie, zawieruszyć.* **4.** × Z. otwór, dziurę = *zarobić, zaczynić, zamknąć, zagrodzić, zapleść, zacerować i t. p.:* (Pająki) zasłaniają siatkami, zadziewają siatki. Kn. **5.** [Z. w co, o co] = *zawadzić, zahaczyć, zaczepić, natknąć ś. na co.* Z. wozem w drzewo przydrożne, nogą o kamień. **6.** bart. *zacząć dziać, wyrabiać dzień, barć:* Zadziane drzewo = *na którym bartnik rozpoczął dłubanie barci.* Glog. Ten, co dodzieje zadzianego drzewa, ma to sobie aktami obwarować. Skr. **Z. ś.** *podziać ś. niewiadomo gdzie, zapodziać ś., zarzucić ś., przepaść, zawieruszyć ś., zginąć:* Gdzież ś. zadziała skromność żołnierska? Nar. Gdzież ś. zadzieję przed gniewem twoim? L. *(= skryję ś., schowam ś.).* Gdzieś mi ś. czapka zadziała, i nie mogę jej znaleźć. [Gdzieś-ci mi ś. to źrebie zadziało. Kajżeś to zadział zarobek?].

† **Zadziad, a,** lm. **owie** a. **y** *naddziad, pradziad.* L.

[Zadziadówany] *zapuszczony, zaniedbany zupełnie, zdziadziały.*

Zadziadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadziadzić ś.**

[Zadziadzić się, i ś., ił ś.] *zachmurzyć ś.:* Zadziadziło ś.

[Zadziaknąć, nie, ął] *zł. założyć, włożyć, wziąć na siebie:* Z. manele. Estr.

[**Zadziaknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zadziaknąć.**

† **Zadział, u,** lm. **y** I. *zadziałanie, zadziaływanie, okazanie, świadczenie komu, postępek, uczynek względem kogo, sprowadzający reakcję:* Oddał im to P. Bóg wet za wet, według ich zadziału. Smotr. 2. *udział dany komu, to, co komu przypada w udziale:* Część dobra niewiasta dobra, Z. dobry jest tym, którzy ś. boją Boga. Leop. (żona dobra jest dział dobry; w dziale bojących ś. Pana dana będzie. B. G.).

† **Zadziałać, a, ał,** † **Zadzielać,** nied. † **Zadziaływać,** † **Zadzielać,** † **Zadzieliwać** I. *zarobić, działaniem, uczynkiem, postępowaniem zasłużyć na co:* Zapłatę dał, jako kto zadziałał. Wiszn. Pewni są tego ludzie, iż wasza królewska mość Dymitra skarzesz, lecz tego nie wiedzą, najdzie-li ś. kaźń taka, jaką uczynek szkaradny zadziałał? Górn. Zbawiciel nasz nie tylko cierpiał, co my cierpieć mieli, jakoby to sam zadzielał, ale też i wszelką sromotę naszę podjął Sekl. 2. *zapoczątkować swym działaniem, zacząć działać w pewnym kierunku, dać powód działając, przyczynić ś., doprowadzić do czego, narobić czego, przeć, dążyć, zmierzać ku czemu, wywołać co przez swe działanie, zakroić na co, dać do czego okazję, oddziałać, aby co sprowadzić:* Na wojnę ani zadziaływamy, ani zadziaływać myślimy. Błaż. Wynaleźć takiego nieszczęścia nie można, na jakie ich zbrodnie zadziaływają. Pilch. 3. *przedsięwziąć, zacząć, wszcząć, zamierzyć, knować co złego; zbroić co, dopuścić ś. czego:* Jeżeliby Krzyżacy co zadziałali, tedy obiecał cesarz uczynić sprawiedliwość z niemi Jagiełłowi. Biel. M. 4. co komu = *działaniem swoim zaangażować go; wyświadczyć, zdziałać, wyrządzić mu co, przysłużyć mu ś. czym:* Zadziaływać, zasługiwać ś. o co. Grabow. Ubogi temu, kto mu łaski zadziałał, jest wdzięczen. Kosz. Żaden człowiek dobrodziejstw i łaski Bogu nie zadzieliwa. Sekl. Nie prawuj ś. z człowiekiem próżno, jeśli nie zadziałał tobie źle. Bud. (jeśliżeć nic złego nie wyrządził. B. G.). Odpuść im, źle zadziaływali tobie. Bud. (= *poczynali sobie wobec ciebie;* odpuść grzech ich, żeć złość wyrządzili. B. G.). Sieciech wylicza i szerzy, coby Zbigniew ojcu najmilszemu, co bratu szlachetnemu, coby naostatek ojczyźnie zadziałał. Błaż. 5. *działaniem swym zastąpić; zapłacić, odwzajemnić, wypłacić, wywzajemnić, wynagrodzić, odwetować:* Łaski Twe czymżeć mam zadziaływać? Groch. Jako mamy zadziaływać tym, którzy kiedy dla nas co dobrego uczynili? Kosz. Im są większe dobrodziejstwa, tym je Z. trudniej; a które są nader wielkie, te ani być nagrodzone mogą. Górn. 6. *zarobić, zaczynić, rozrobić, rozczynić, zamiesić, zaprawić:* Trzy miary mąki białej zadziałaj a naczyń pod płomyków. Leop. (rozczyń. B. G.). Popiekli z ciasta zadziałanego placki przasne. B. G. 7. bart. *zacząć dłubać barć, zadziać.* Wójc.

† **Zadziałanie, a** I. blm., czynność cz. **Zadziałać.** 2. lm. **a** *ciasto rozczynione, rozczyn, rozczyna, zaczynienie:* Trochę kwasu wszystko Z. zakwasza. B. B. Trocha kwasu wszystko Z. kwaśnym uczyni. Żarn. Żebyśmy stary kwas z siebie wyrzuciwszy, nowym się zadziałaniem stali. Żarn. Wyczyszczajcie stary kwas, abyście byli nowem zadziałaniem. Karnk.

[**Zadziałek, łka,** lm. **łki, Zadziałka**] *rozpoczęta dzień, barć.* Skr., Wójc. O zadziałkach. Nisz. Gdyby kto znalazł jaki Z. niedodziany, może go bezpiecznie dodziać, oświadczywszy ś. jego bartnikiem.

[**Zadziałka, i,** lm. **i**] p. **Zadziałek.**

† **Zadziaływać, uje, ywał** p. **Zadziałać.**

† **Zadziaływanie, a,** blm., czynność cz. **Zadziaływać.**

Zadziczały, Zadziczony *który zadziczał, zdziczały:* Jam nie dziw, nie zwierz Z. Żebr. Pośród tych poetycznych i jeszcze zadziczałych łąk płynie środkiem cichy i Z. strumień. Mańk. W tej przestrzeni łoża Warty tak są zadziczone, że tam, gdzie były przedtym, nie widać, tylko trzęsawiska zarosłe kępami. Sur.

Zadziczeć, eje, ał I. *zdziczeć z czasem.* 2. *zarosnąć złą trawą, zdziczeć:* To pole zupełnie zadziczało. Sł. wil.

Zadziczenie, a, blm., czynność cz. **Zadziczeć.**

Zadziczony p. **Zadziczały.**

† **Zadzić się, i ś., ił ś.** *cofać ś.:* To ś. podeń podmyka, abo z nim żartuje, abo jest li muzyka, przed nim podskakuje; to ś. zadzi, to sama ochoty dodawa. Białog.

[**Zadziec, dźca,** lm. **dźce**] *zad, pośladek mięsa.*

† **Zadzieckować, uje, ował** *zająć, zagrabić dla dziedzica:* Wieśniakom, iż stacji wydawać nie chcieli, bydła zadzieckowano było. Błaż.

† **Zadzieckowanie, a,** blm., czynność cz. **Zadzieckować.**

† **Zadziedziczały** p. **Zadziedziczony.**

Zadziedziczenie, a, blm., czynność cz. **Zadziedziczyć.**

Zadziedziczony, † **Zadziedziczały** im. od **Zadziedziczyć;** *związany, zrosły z czym dziedzictwem, zagnieżdżony, zasiedziały, zakorzeniony dziedzictwem:* Ziemi naszej podkomorzy, Z. w niej z naddziadów. Wor. Wspiera zadziedziczałą popularnością sławę domu swojego. Kras. Wrodzona chęć nakształt zadziedziczałego nałogu wykorzenić ś. zupełnie nie da. L.

Zadziedziczyć, y,ył *objąć w posiadanie prawem dziedzictwa, otrzymać, w spadku, odziedziczyć.*

Zadziegcenie, a, blm., czynność cz. **Zadziegcić.**

Zadziegcić, i, ił *dziegciem zawalać, zasmarować; zasmrodzić dziegciem.*

† **Zadzielać, a, ał** p. **Zadziałać.**

† **Zadzielanie, a,** blm., czynność cz. **Zadzielać.**

[**Zadzielanin, a,** lm. **anie**] *Słowianin, mieszkający za Beskidem.* Pol.

† **Zadzieliwać, a, ał** p. **Zadziałać.**

† **Zadzieliwanie, a,** blm., czynność cz. **Zadzieliwać.**

† **Zadzielać, a, ał** p. **Zadziałać.**

† **Zadzielanie, a,** blm., czynność cz. **Zadzielać.**

Zadzienne, ego, blm., rzem. *płaca dzienna, łon dzienny.*

[**Zadziennik, a,** lm. **cy**] I. *robotnik pracujący na dniówkę.* 2. *robotnik leniwy.*

[**Zadzień, dnia,** lm. **dnie**] *robota dworska.*

Zadzier, u, lm. **y** p. **Zadra.**

Zadzieracz, a, lm. **e** *ten, co zadziera.*

Zadzierać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadrzeć.**

Zadzieranie, a, blm., czynność cz. **Zadzierać.**

Zadzieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadzierać ś.**

Zadzierek, rku, lm. **rki,** p. **Zadzior.**

Zadzierg, u, lm. **i, Zadzierzg,** × **Zadzierga** I. *węzeł, pętla zaciągnięta na moc, na sypeł:* Z., rodzaj pętli łatwo zbiegającej. Łab. Zawiązać nie na kokardkę, ale na Z. Nie rozdziergniesz zadziergu tego. Troc. Węzeł bez zadziergu, z zadziergiem. Troc. Węzeł bez zadziergu. Bobr. Zadziergiem (Troc), na Z. = *zadziergnąwszy na sypeł.* Zadziergiem, tak mocno, aby nie można

rozwiązać. L. Bywają też sidła na mniejsze ptaki, uczyniwszy z zadzierzgiem powrozek z końskiego włosia, który rozepniesz, wbiwszy dwa kołeczki we zbożu na zagonie. Trzyc. Mamka, do wiszącej Cyrinowej córki porwawszy ś., dziergi przerzyna i pilno od szyi poodciągane węzły palcami rozprawia. Otw. U wierzchu oczapu powróz rozprawował, z którego sobie sidło na szyję gotował, potym, włożywszy w zadzierzg kark, spuścił ś. i zaciągnął gardziel, śmierci chciwy, i zawiesił wśrzód odrzwia ciężar nieszczęśliwy. Otw. Śmierć sobie bez żadnego braku w zadziorzgu a obierasz na haku. Trzyc. (= *śmierć powrozową, przez powieszenie*). Przen.: Tu chytry smok, nabrzmiały jadem niezliczonym, sprosnym sine zadziergi zawija ogonem. Nar. (=*sploty, zwoje, kłęby, koła, kręgi, pierścienie*). Piorun wydarty z zadziergi gromotnego gromu padem błysknym świdrzenie krętliwe sprawiwszy, sam ś. niszczy. L. (= *z więzów, z uwięzi, z zapory*). 2. *część pługa.*

× **Zadzierga**, i, lm. i p. **Zadzierg.**

Zadziergać, a, ał i **Z. ś-** p. **Zadzierzgnąć.**

Zadzierganie, a, blm., czynność cz. **Zadziergac.**

Zadzierganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadziergać ś., Zadzierganie się**, p. **Zadzierzganie ś.**

Zadziergiwać, uje, iwał i **Z. ś.** p. **Zadzierzgnąć.**

Zadziergiwanie, a, blm., czynność cz. **Zadziergiwać.**

Zadziergiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadziergiwać ś**

Zadziergnąć, nie, nął i **Z. ś.** p. **Zadzierzgnąć.**

Zadziergnienie, a, blm., p. **Zadzierzgnięcie.**

Zadziergnienie się, a ś., blm., p. **Zadzierzgnięcie ś.**

Zadzierzgnięcie, a, blm., **Zadzierzgnienie** czynność cz. **Zadzierzgnąć:** Srebrne złotej Nałęczy zadzierzgnienie. Nies. Królikowie w obawie niezadzierzgnienia z margrabiami, nie śmieli stawiać żadnych zawad rozszerzaniu chrześcijaństwa, a z nim przemocy niemieckiej. Lel.

Zadzierzgnięcie się, a ś., blm., **Zadzierzgnienie ś.** czynność cz. **Zadzierzgnąć ś.**

× **Zadzierk**, u, lm. i p. **Zadra:** Z., ranka zadarta. Troc

Zadzierka, i, lm. i **I.** *znak od draśnięcia, rysa, kresa; draśnięcie:* Krew trysnęła z dłoni... cóż jest w tej zadzierce! Jabym ś. może, królu, dla niej ranił w serce. Słow. 2. p. **Zadra:** Na drzewcu żadnej zadzierki, ni skazy. Kon.

Zadzierliwy *łatwo zadzierający ś.:* Jaki u twej szkapy róg kruchy i Z. Krasz.

[**Zadziermać**, a, ał] *pomotać, potargać, pokręcić, zawikłać, zasupłać.*

[**Zadziermanie**, a, blm.] czynność cz. **Zadziermać.**

[**Zádziernica**, y, lm. e] **I.** p. **Zadra.** 2. *splot włósia do chwytania ptaków.*

[**Zadzierowisty**] p. **Zadzierzysty.**

Zadzierzg, u, lm. i p. **Zadzierg.**

[**Zadzierzga**, i, lm. i] **I.** *przeszkoda.* 2. *wstążka.*

Zadzierzgać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadzierzgnąć.**

Zadzierzganie, a, blm., czynność cz. **Zadzierzgać.**

Zadzierzganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadzierzgać ś.**

Zadzierzgiwanie, a, blm., czynność cz. **Zadzierzgiwać.**

Zadzierzgiwać, uje, iwał i **Z. ś.** p. **Zadzierzgnąć.**

Zadzierzgiwanie się, a s., blm., czynność cz. **Zadzierzgiwać ś.**

Zadzierzgnąć, nie, nął, **Zadziergnąć**, †**Zadzirgnąć**, nied. **Zadzierzgać, Zadziergać, Zadzierzgiwać, Zadziergiwać I.** *zaciągnąć na zadzierzg, zaklosować, ściągnąć sypeł, zawiązać na moc:* Zadzierzgam, wiążę tak, aby trudno rozwiązać. L. Zadziergnął węzeł, wstążkę. Troc. Przen.: *skrępować, ścieśnić:* Obawiali ś., że Platon i brat jego Glaukus zadziergną może wolność ojczyzny. 2. *zapiąć, zaczepić, zahaczyć, założyć w pętlicę:* Każdy guzik ma swoję pętelkę, co go zadziergnie. Swad. Pod mym piórem, choć nieco zawiłym, zadzierzgującym ś., wszystko jednakże wyraźniejszą przybierało postać. Lel. (= *zawadzającym ś.*). Kołnierzyk zadzierzgniony różową zawiązką. Mick. Z. kogo, komu szyję, gardło = *ściągnąć stryczkiem, zadusić powrozem wieszając:* Obieszono złodzieja; kat nieumiejętny zle go zadziergnął, że żyw został. Trzt. Czy złamać, czyli mam zadziergnąć szyję? Mor. A. Ci głodem, gdy ich nie znaleźli słudzy, owi zginęli stryczkiem zadzierzgnieni. Chr. 3. przen. *zacieśnić, zawrzeć, związać ściślej, utrwalić:* Z. sojusz, węzeł porozumienia. Dziś pójdziem do ołtarza niezerwane Z. węzły. Bog. Woj. Piękność przywoła gacha, młodość go umota, złoto zadzierga węzły ślubne, zmacnia cnota. L. 4. Zadziergać, dok. *zasnuć, zaciągnąć, powlec:* W zaniedbaniu leżały studniska, wody zerdzałą zadzierzgane rząsą. Wysp. 5. fl. *zawiązać, uwiązać, przyczepić:* U flisów zacinać ś. znaczy zadziergać szelki do czopa linki, gdy mają holować. Mag. **Z. ś. I.** *zaciągnąć ś. na zadzierzg, zawiązać ś. na moc:* Pętla po opuszczeniu ciężaru zadzierzgnęła ś. 2. *zadzierzgnąć sobie gardło, zadusić ś. powrozem, powiesić ś., obwiesić ś.:* Dopiąć dzieła nie mogąc, już była z rozpaczy zadzierzgła ś powrozem. Tw. Abo go z dziesiątka rozstrzelają, abo ś. sam Z. musi. Falib. 3. przen. Z. ś. za co = *zaczepić ś., uczepić ś., uchwycić ś., zahaczyć ś. = nawiązać pasmo swego rozumowania, swej rozmowy, oprzeć ś. na czym w swych domysłach:* Nie powiedział słówka, za któreby ś. Z. było można. Krasz.

Zadzierzgnienie, a, blm. **I.** p. **Zadzierzgnięcie.** 2. patol.: Z. żołędzi członka męskiego, załupek (parafimosis). Z. jelit, uwięźnienie jelit (incarceratio, strangulatio).

Zadzierzgnienie się, a ś., blm., p. **Zadzierzgnięcie ś.**

Zadzierzgnięcie, a, blm., **Zadzierzgnienie I.** czynność cz. **Zadzierzgnąć.** 2. p. **Zadzierzgnięcie ś.**

Zadzierzgnięcie się, a ś., blm., **Zadzierzgnienie ś.**, niek. **Zadzierzgnięcie, Zadzierzgnienie** czynność cz. **Zadzierzgnąć ś.**

Zadzierzystość, i, blm., rz. od **Zadzierzysty:** W narodzie wojennym a bitnym musiała panować skłonność do zadzierzystości. Krasz. W oczach jego malowała ś. okrutna fantazja i Z. Sienk.

Zadzierzysty I. a. [**Zadziorzysty, Zadzierżysty, Zadziorny**] *mający zadry, pełen zadziorów:* Drzewo zadzierzyste. Rzucała mu ś. do oczu, mając zresztą jastrzębi dziób i wcale zadziorzyste szpony. Mic. 2. [Ż.] *skłonny do zaczepek, krewki, popędliwy, czupurny, awanturniczy, kłótliwy, zawadjacki, lubiący z każdym zadzierać:* Bardzo młodziutki, ale Z. kawaler. Kaczk. Młokosowaty, ale okrutnie zadzierżysty. Kaczk. Niepodobniśmy do starych owych zadzierzystych i skorych do waśni a zwady przodków. Krasz. Jeden krępy, czerwony, miał minę zadzierzystą. Gom. Zadzierżysta była osoba. Sienk.

[**Zadzierżá**, y, lm. e] *arkan, pętla, zadzierzg.*

× **Zadzierżacz**, a, lm. e p. **Zadzierżyciel.**

× **Zadzierżać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zadzierżeć.**
× **Zadzierżanie, a,** blm., czynność cz. **Zadzierżać.**
× **Zadzierżanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadzierżać ś.**
† **Zadzierżawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zadzierżeć.**
† **Zadzierżawanie, a,** blm., czynność cz. **Zadzierżawać.**
† **Zadzierżawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadzierżawać ś.**
Zadzierżawiać, a, ał p. **Zadzierżawić.**
Zadzierżawianie, a, blm., czynność cz. **Zadzierżawiać.**
Zadzierżawić, i, ił, × **Zdzierżawić,** nied. **Zadzierżawiać** l. *wypuścić w dzierżawę, wydzierżawić:* Opiekun dóbr sierocińskich na siebie trzymać nie ma, lecz je więcej dającemu zadzierżawi. Zam. W Szampanji znajduje ś. wiele ziem zadzierżawionych za trzecią część produktu. L. Miała zadzierżawionych kilka wsi w Humańszczyźnie. Rol. 2. *wziąć w dzierżawę, zaarendować.* 3. przen., żart. *zająć, zarezerwować sobie:* Ucho moje na całe poobiedzie zadzierżawił. Wilk.
Zadzierżawienie, a, blm., czynność cz. **Zadzierżawić.**
× **Zadzierżeć, y, ał,** × **Zadzierżyć,** nied. **Zadzierżać,** † **Zadzierżawać,** × **Zadzierżywać** l. *zatrzymać, wstrzymać, nie puścić dalej, zahamować, zatamować, przytrzymać, powściągnąć:* Koń, który ś. daje z trudnością zadzierżywać abo żadną miarą cofać ś. nazad nie chce... Dor. Zastanów w bystrym biegu konie, Febie, i zadzierż wzgórę złoty wóz na niebie. Mias. Lecz przecię Turcy tym swym gotowaniem nie zachowali ani zadzierżeli onego najazdu Skanderbegowego. Baz. Kto ś. wygramoli z jamy, zadzierży go sidło. Leop. (pojmany będzie sidłem. B. G.). Morze brzeg gromi, narzekając, że czyni przykrości mu wiele; brzeg mu wnet odpowiedział: dla swego posłuszeństwa ja wiele pracuję, że cię, rzecz tak burzliwą, mocnie zadzierżuję. Papr. Śnieg i lód tak moc ogniową zadzierżywały, że ś. nie roztapiały. Bud. (śnieg i lód znosił ogień i nie roztapiał ś. B. G.). Muszę pana trochę Z. i o niego spytać. Górn. Co zadzierżawasz, który zostać nie chce, *quid moraris abeuntem?* Mącz. Wspomniawszy na wasze lenistwo i niedbalstwo, ledwo mogę łzy w oczach swych Z. Biel. M. Urynę Z. zdrowiu szkodliwa rzecz jest. L. Na kolana ś. wsparszy, odetchnienie w sobie gwałtem zadzierżał. Warg. 2. *utrzymać:* Starają ś., by człowieka pospolitego w skromności zadzierżeli. Warg. *(= nie dali jej granic przekroczyć).* 3. † Z. komu grzechy = *nie odpuścić, nie darować; nie rozgrzeszyć go:* Dał Chrystus apostołom moc, aby odpuszczali i zadzierżali grzechy. Wuj. Duch św. przez apostołów odpuszcza i zadzierżywa grzechy Wuj. Komu odpuścicie grzechy, będą mu odpuszczone, a komu je zadzierżycie, będą im zadzierżane. Wuj. 4. *zatrzymać, zachować, przechować, przetrzymać:* Albo dary przystojne złożysz mi—alboli zadzierżysz je u siebie. Ryd. 5. w upadku = *zatrzymać, podtrzymać, utrzymać, podeprzeć:* Sięgnął Oza do skrzyni Bożej i zadzierżał ją, bo ją byli zachwiali bycy. B. G. (zatrzymał ją. Bud.). Zadzierżywa Pan wszystkie upadłe a podnosi wszystkie powalone. B. B. (zatrzymywa upadające. B. G.). Przen.: *zachować, ocalić, uchronić, obronić, uratować:* Pana swego, gdy umrzeć chciał, oszukaniem w żywocie zadzierżał. Górn. *(= przy życiu zachował).* × **Z. ś.** l. *zatrzymać ś., utrzymać ś., nie upaść.* 2. *zatrzymać ś., zaczekać, poczekać, wstrzymać ś.; stanąć, przystanąć:* Z. ś. idąc. Prosił, aby ś. zadzierżyli z egzekucją dekretu. Warg. Długom milczał a taiłem ś. i zadzierżawałem ś. B. B. (wstrzymywałem ś. B. G.: *pasowałem ś., walczyłem z sobą, zastanawiałem ś.).*
Zadzierżenie, a, blm., czynność cz. **Zadzierżeć.**
Zadzierżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadzierżeć ś.**
× **Zadzierżyciel, a,** lm. **e,** × **Zadzierżacz,** × **Zadzierżywacz** *ten, co zadzierża a. zadzierżył.*
× **Zadzierżyć, y,ył** i **Z. ś.** p. **Zadzierżeć.**
[**Zadzierżysty**] p. **Zadzierzysty.**
× **Zadzierżywacz, a,** lm. **e** p. **Zadzierżyciel.**
× **Zadzierżywać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zadzierżeć.**
[**Zadziesiątać, a, ał**] kogo = *zakląć, uprosić; napomnieć kilka razy; nakłonić kogo do czego groźbą lub prośbą; surowo przestrzec, zakazać.*
[**Zadziesiątanie, a,** blm.] czynność cz. **Zadziesiątać.**
† **Zadziesięciniać, a, ał** p. **Zadziesięcinić.**
† **Zadziesięcinianie, a,** blm., czynność cz. **Zadziesięciniać.**
† **Zadziesięcinić, i, ił,** nied. **Zadziesięciniać** *puścić w dziesięcinę.* L.
† **Zadziesięcinienie, a,** blm., czynność cz. **Zadziesięcinić.**
Zadziewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zadziać.**
Zadziewanie, a, blm., czynność cz. **Zadziewać:** Z. drzew. Skr. *(= zaczynanie dziania barci).*
Zadziewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadziewać ś.**
Zadziobać, bie, bał, Zadzióbać, nied. **Zadziobywać** *zakłóć, zabić dziobem, zakluć, zaklwać.* L.
Zadziobanie, a, blm., czynność cz. **Zadziobać.**
Zadziobywać, uje, ywał p. **Zadziobać.**
Zadziobywanie, a, blm., czynność cz. **Zadziobywać.**
Zadzior, u, lm. **y** l. p. **Zadra.** Przy obcinaniu gałęzi strzec ś. trzeba zadziorów i jak najgładziej obcinać. Kluk. Pieniek mający być szczepiony przepiłuj, niezupełnie przecież, aby wychodząca piła zadziorów w korze nie uczyniła. Kluk. (aby w kącikach kory nigdy nie zadzierać. Kluk.). Z., zadzierek u palca, zagniotek, zanokieć. L. Sposób na zarznięcie, na zakłócie i na zadzierki. Haur. 2. *chrapka, chętka:* Wracam skruszony, bo miałem, jak Mazur mówi, zadzier na tego lisa. 3. = 2. **Grat** pod l. Zdr. **Zadziorek, Zadzierek, Zadzierk.**
[**Zadziora, y,** lm. **y**] l. *człowiek lubiący zadzierać z kim, szukający zaczepki, awanturnik, kłótnik, zawadjaka:* Chrobry był Z.: z Niemców pasy zdzierał z rana do wieczora. 2. p. **Zadra.** Zdr. **Zadzierka.**
Zadziorek, rka, lm. **rki** p. **Zadzior.**
[**Zadziorgać, a, ał**] *zaczepiać, zagabać.*
[**Zadziorganie, a,** blm.] czynność cz. **Zadziorgać.**
Zadziornik, a, lm. i bot. p. **Rogalica.**
[**Zadziorny**] p. **Zadzierzysty.**
Zadziorowy *mający zadry, pełen zadziorów:* Złam Z. w żelazie. Łab. Z. odłam minerału. Łab.
[**Zadziorzysty**] p. **Zadzierzysty.**
Zadzióbać, bie, bał p. **Zadziobać:** Komary go zadzióbią. Krasz.
Zadzióbanie, a, blm., czynność cz. **Zadzióbać.**
[**Zadziór, a,** lm. **y**] l. p. **Zadra.** 2. *gwóźdź zadzierzysty:* Pan komendant wie, żem zabrał ze sobą na wycieczkę zadziory do gwożdżenia armat. Sienk.

Zadzistość, i, blm., rz. od **Zadzisty.**

Zadzisty *mający zad okazały, dupiasty:* Koń Z. Zadzista baba.

Zadziurawić, i, ił *zdziurawić, zapełnić dziurami, podziurawić; zacząć dziurawić.* L

Zadziurawienie, a, blm., czynność cz. **Zadziurawić.**

× **Zadziw, u,** blm., p. **Zadziwienie.**

Zadziwaczenie, a, blm., czynność cz. **Zadziwaczyć.**

Zadziwaczyć, y, ył *zacząć dziwaczyć, stroić dziwactwa, rozkaprysić ś., rozgrymasić ś.:* Wkrótce zadziwaczy Akwilon niespokojny, zostawi las goły. Karp.

[**Zadziwać, a, ał i Z. ś.**] p. **Zadziwić.**

[**Zadziwanie, a,** blm.] czynność cz. **Zadziwać.**

[**Zadziwanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zadziwać ś.**

Zadziwiać, a, ał i Z. ś. p. **Zadziwić.**

Zadziwiająco przys. od **Zadziwiający:** Wydał mi ś. Z. podobny do owego chłopaka niezgrabnego. Orzesz.

Zadziwianie, a, blm., czynność cz. **Zadziwiać.**

Zadziwianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadziwiać ś.**

Zadziwić, i, ił, Zadziwować, [**Zadziwać**], nied. **Zadziwiać** *zdziwić, zdumieć, zastanowić, wzbudzić podziw, przejąć, zdjąć podziwem, wprawić w podziw:* Iljada bardziej zadziwia, Odyssoja więcej naucza. Gol. Może cię to zadziwi, że przyjechałem tutaj *(= może ci ś. dziwnym wyda).* Jego zadziwiające na kosmogonję poglądy *(= dziwne, budzące podziw, niezwykłe).* **Z. ś.** *zdziwić ś., zdumieć ś., zastanowić ś., zrobić duże oczy na co:* Zadziwisz ś. nad tą nowiną. Troc. Zadziwił ś. mąż prostaczek nad jej roztropnością i poszedł za jej radą. L. Zadziwił ś., że nie jest, ktoby w drogę zaszedł. Leop. (zatroskał ś. Leop.; zdumiał ś B. G.). Świat cały zadziwił ś. w nim tej moderacji. L. *(= podziwiał ją w nim).* Czemuż ś. tu pierwej zadziwować, czego pierwej płakać i żałować? Wuj.

Zadziwienie, a, blm. l. czynność cz. **Zadziwić. 2. a. Zadziwienie ś.,** × **Zadziw** *stan tego, co ś. zadziwił, zdziwienie, zdumienie, podziw:* Nie mogę przyjść do siebie z zadziwienia. Z dziwnym uśmiechem nad zadziwem świata. Krasiń. [Dziwe a. dzikie mięso powstaje z zadziwienia i złych oczów].

Zadziwienie się, a ś., blm., niek. **Zadziwienie** czynność cz. **Zadziwić ś.**

Zadziwować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zadziwić.**

Zadziwowanie, a, blm., czynność cz. **Zadziwować.**

Zadziwowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zadziwować ś.**

Zadzwonić, i, ił l. *zacząć dzwonić, uderzyć w dzwon, w dzwony,* rub. *zabimbać, zadyndać:* Już na kazanie zadzwoniono. Troc. Mnie tu umyślnie przysłano, aby wacpana wprowadzić, jak pan zadzwoni. L. Już miał Z. o lektykę, gdy wpadł mężczyzna w wojskowym mundurze. Krasz. Z. na służącego. Z. dzwonkiem a. w dzwonek. Z. komu do grobu. L. Z. umarłemu, na pogrzeb. Z. na mszę, na Anioł Pański. Przen.: Jużby naszej wolności Z. ku pogrzebowi mogli, gdyby szlachcica było wolno pojmać. Górn. Niedługo ten król szlacheckiej wolności zadzwoni. Pot. *(= pogrzebie ją).* Przen.: Gdy nam w sercach zadzwoni gwałtowniejsze bicie, to już i cała powieść musi być prawdziwa. Syrok. *(= uderzy, zakołacze, zadygocze).* Przen.: *zaśpiewać, odezwać ś. dźwięcznym, metalicznym głosem:* Z. piosnkę. Mick. Pieski już na przybywającego nie zadzwoniły raźnym szczekaniem. Byk. W kółka! w kółka! zadzwoniły głosy panienek. Gliń. **2. czym** = *zabrząkać, brząknąć, potrząsnąć czym metalicznym, zabrzęczeć:* Ledwiem co zadzwonił złotkiem, tysiąc do mnie hurmem żonek. L. Na patrona z trybunału zadzwonił kieską pomału. Mick. Z. zębami *(= zaszczękać, szczęknąć, zakłapać).* **3. a.** [**Zadzwonieć**] *odezwać ś., rozlec ś. dźwiękiem, wydać dźwięk, dać ś. słyszeć, zadźwięczeć, szczęknąć:* Dzwonek zadzwonił. Z. smutno, żałobnie *(= zajęczeć).* Sążnistym ciął mieczem, miecz głośno zadzwonił. Żebr. Oktawiemu strzała w pierś zadzwoni. Chr. Nad nim miecz zemsty, w miecz sądu zadzwoni. Uj. Przen.: Zadzwoni mu w uszach = *zabrzmi, zaszumi, zapiszczy.* Przywiodę takie złe na Judę, że ktokolwiek usłyszy, zadzwonią obie uszy jego. Wuj. (zabrzmi mu w obu uszach jego. B. G.). Uderzy go w twarz, że mu żałośnie uszy obiedwie zadzwonią. Pot. **4. w co** = *zabrząkać, brząknąć, zabębnić:* Tu ś. w ustronnej dolinie uchronisz parnych upałów, tu w lutnię zadzwonisz, nucąc, jak Cyrce z Penelopą, obie w jednej Ulissa kochały osobie. Min. Siwosz radośnie w podkowy zadzwonił. Rog. W tabakierę palcami zadzwonił. Mick. **5.** Przen.: Szwed, gdy o Czarneckim około ś. dowie Elbląga, bardzo to zadzwoni mu w głowie. Tw. *(= przerazi, zakłopocze go; zaszumi mu w głowie).*

[**Zadzwonieć, eje, ał**] p. **Zadzwonić.**

Zadzwonienie, a, blm. l. czynność cz. **Zadzwonić.** 2. [Z.] czynność cz. **Zadzwonieć.**

† **Zadźwierny** *za drzwiami znajdujący ś., stamtąd pochodzący:* Odźwiernym a. raczej zadźwiernym. Jag.

Zadźwięczeć, y, ał, Zadźwięknąć *wydać dźwięk, zabrzęczeć, brząknąć, szczęknąć, zaszczękać, zadzwonić:* Szyba zadźwięknie. Berw. Przen.: *zabrzmieć, odezwać ś.:* Zadźwiękła świętość duszy w Boskim apostole. Moraw. Kopyta zadźwięczały po bruku. Sienk. *(= zastukały, zatętniły).* Zadźwięczej (!) kości we zbroi. Wysp. *(= zadźwięcz).* Przen.: Obdarzył ją razy tyle słówkiem tkliwym i pocałunkiem ojcowskim. — Ojcowskim? zadźwięknęło jej w duszy. Jeż. *(= odezwało ś.).* Talent setnie zadźwięczał w wielu późniejszych w dziełach. *(= odezwał ś., ujawnił ś., dał ś. poznać).*

Zadźwięczenie, a, blm., czynność cz. **Zadźwięczeć.**

Zadźwięknąć, knie, knął a. **kł** p. **Zadźwięczeć.**

Zadźwięknięcie, a, blm., czynność cz. **Zadźwięknąć.**

Zadźwigać, a, ał, † **Zadźwignąć** *dźwigając zanieść;* rub. *zadugować, zadygować.*

Zadźwiganie, a, blm., czynność cz. **Zadźwigać.**

Zadźwignąć, gnie, ął l. × Z. *dźwignąwszy, zatrzymać, utrzymać, podtrzymać (np. kogo spadającego):* Zatrzymawa Bóg wszystkie upadające i zadźwignie wszystkie poległe. Takowego Cycero zaleca, który to może upadłego podnieść a Z. i jeszcze pomnożyć, i że to takowy podobny bardzo Bogu. Gil. **2.** *dźwignąwszy założyć, zarzucić, zadać sobie:* Stał przed nią, wyczekując, aż powróz zawiąże, aby jej pomóc brzemię Z. na plecy. Ork. **3.** † Z. p. **Zadźwigać.**

Zadźwignienie, a, blm., p. **Zadźwignięcie.**

Zadźwignięcie, a, blm., **Zadźwignienie** czynność cz. **Zadźwignąć.**

× **Zadżdżenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zadżdżyć ś.**

× **Zadżdżyć się, y ś., ył ś.** *zadeszczyć ś., zanieść ś. na długi deszcz, rozdeszczyć ś., rozpadać ś., padać na dobre:* Płótna bieląc strzec, aby na dżdżu nie legały, i kiedy ś. zadżdży, bo im szkodzi. Zaw. Zadżdżone obłoki. Nar. Dzień zadżdżony. Pora tak ś. zadżdżyła, że na nizinach wszystko wymokło. Gliń. J.

Zadżgać, a, ał, Zadżgnąć *dżgając a. dżgnąwszy zaciąć; dżgając a. dżgnąwszy, zabić; zakłóć, zabość:* Z. sztyletem *(= zasztyletować).*

Zadżganie, a, blm., czynność cz. **Zadżgać.**

Zadżgnąć, nie, nął p. **Zadżgać.** L.

Zadżgnięcie, a, blm., czynność cz. **Zadżgnąć.**

Zadżumić, i, ił, Zaczumić *dotknąć, zarazić dżumą, zapowietrzyć:* Ojciec zadżumionych. Słow. Cmentarzysko zaczumionych leży przy drodze, prowadzącej... Rol. Złota cioteczka rybki zjadła i nie zadżumiła ś. nic a nic. Gliń.

Zadżumienie, a, blm., czynność cz. **Zadżumić,**

Zaelbiański *leżący, mieszkający za Elbą, pochodzący stamtąd:* Wojna z zaelbiańskiemi Niemcami. Nar.

Zaelektryzować, uje, ował I. *zająć, nasycić elektrycznością, naelektryzować:* Z. ciało. 2. przen. *wzruszyć, poruszyć, zelektryzować, zachęcić do czego, zainteresować, zapalić, ogarnąć zapałem, zaalarmować czym:* Zapałem swoim zaelektryzował całą okolicę.

Zaelektryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zaelektryzować.**

Zaentuzjazmować, uje, ował *entuzjazmując zająć, zainteresować entuzjastycznie, rozentuzjazmować, zapalić:* Przebywając tam, tak ś. zaentuzjazmował tym dworem. Koź.

Zaentuzjazmowanie, a, blm., czynność cz. **Zaentuzjazmować.**

!Zaetablisować się, uje ś., ował ś. *zagospodarować ś., urządzić ś., rozgościć ś., rozgospodarować ś., roztasować ś.:* Zanim ś. Anglicy zaetablisują w Tatrach. Pol.

!Zaetablisowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaetablisować ś.**

Zaeuropejski *za granicami Europy znajdujący ś., stamtąd pochodzący:* Podkarpackie kopalnie złota i srebra nie znały podówczas swoich dzisiejszych zaeuropejskich rywalek. Szaj.

!Zaewidencjować, uje, ował *zameldować, wykazać, zarejestrować.*

!Zaewidencjowanie, a, blm., czynność cz. **Zaewidencjować.**

Zafajdać, a, ał kogo, co = *fajdając zawalać; pofajdać, ufajdać, ofajdać, zapaskudzić, zasrać, osrać.* L. **Z. ś.** *fajdając zawalać ś.; ufajdać ś., ofajdać ś., pofajdać ś., opaskudzić ś., zasrać ś., osrać ś.*

Zafajdanie, a, blm., czynność cz. **Zafajdać.**

Zafajdanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zafajdać ś.**

Zafalcować, uje, ował blach. *zagiąć brzegi blachy na żądaną szerokość.*

Zafalcowanie, a, blm., czynność cz. **Zafalcować.**

Zafałdować, uje, ował *zakryć, założyć, zająć fałdami.* L.

Zafałdowanie, a, blm., czynność cz. **Zafałdować.**

Zafałszować, uje, ował, nied. **Zafałszowywać** I. *zaprawić czym gorszym, aby oszukać:* Z. wino. Świeżość produktów spożywczych niezafałszowanych ochroni zdrowie od szwanku. 2. *zakryć, zająć fałszem.* (p. kraw. Fałsz).

Zafałszowanie, a, blm., czynność cz. **Zafałszować.**

Zafałszowywać, uje, ywał p. **Zafałszować.**

Zafałszowywanie, a, blm., czynność cz. **Zafałszowywać:** Prawo przeciw zafałszowywaniu wszelkich produktów i artykułów spożywczych.

Zafantować, uje, ował I. *dać za fant, zastawić, dać na zastaw:* Dobra swe ruchome i nieruchome zafantował. Sz. Osobę pewną zafantowaną zamorzył okrutnie. Żebr. *(= zakładnika,* × *zastawnika).* Gdyby kto dobra, w długu zafantowawszy, innemu przedał, na kim tu wierzyciel długu swego dochodzić ma? Sz. Jeśliby jeden drugiemu dobra swe w zgubne imię zafantował, tym sposobem, jeśliby ich na pewny czas nie wykupił, aby mu je wolno było przedać, ma być pozwan na trzy sądy. Sz. Koń abo bydlę zafantowane gdyby zdechło bez winy wierzycielowej, pieniądze, w których mu bydlę było zafantowane, traci. Sz. Zafantuję, zastawiam. Troc.

Zafantowanie, a, blm., czynność cz. **Zafantować.**

Zafarbkować, uje, ował *zaniebieszczyć farbką:* Bielizna zbyt mocno jest zafarbkowana. Prus.

Zafarbkowanie, a, blm., czynność cz. **Zafarbkować.**

Zafarbować, uje, ał, nied. **Zafarbowywać** I. *zamalować, zatrzeć farbą, zakryć, pokryć farbą, ufarbować, pofarbować, zabarwić:* Sfinga zafarbowała krwią paszczę, kościami ziemię ubieliła. Bardz. *(= zabroczyła, zbroczyła, ubroczyła, zawalała, sposoczyła, zakrwawiła).* Bladawego trochę zafarbował lica. Mor. Przen.: Usta zafarbował srom nagły poniewolnie. Żebr. *(= zaczerwienił, zarumienił).* Murzyn słońcem zafarbowany. Kochan. *(= zaczerniony, zaczerniały).* Świerzbiące uszy ich na zafarbowane słówka tylko są otworzone. Wuj. *(= obwinięte w bawełnę, jedwabne, ocukrzone, ozłocone pigułki).* 2. Z. płyn = *zaprawić farbą, zapuścić kolorem, zabarwić, nadać mu pewien kolor:* Tynktury są wody i rozcieki wyskokowe, istotami wyciągnionemi zafarbowane. Krum. 3. myśl. *zawalać krwią, zakrwawić:* Z. ślad. **Z. ś.** *zajść, pokryć ś. pewnym kolorem; nabrać, dostać pewnego koloru, zabarwić ś.:* Woda zafarbowała ś. od krwi.

Zafarbowanie, a, blm., czynność cz. **Zafarbować.**

Zafarbowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zafarbować ś.**

Zafarbowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zafarbować.**

Zafarbowywanie, a, blm., czynność cz. **Zafarbowywać.**

Zafarbowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zafarbowywać ś.**

× **Zafascynować, uje, ował** p. **Zaczarować.** Brt.

× **Zafascynowanie, a,** blm., czynność cz. **Zafascynować.** Brt.

× **Zafasować, uje, ował** I. co = *fasując zająć, zachwycić:* Czasem język dziecięcia tak jest zafasowany spodem skóreczką, którą zowią sznurkiem, że nie może swobodnie nim obrócić. L. *(= przyrosły, przymocowany, uwiązany).* 2. konia = przykrócić cugla koniowi, aby łeb dobrze trzymał, kark zataczał. L. Konie, ulecowawszy, dobrze zafasuje. Bardz. Przen.: Bojaźń moja trzymała dotąd kochanie jak gdyby zafasowane, twoje opieranie ś. przymusza go, iż galopuje, a jeżeli tak dłużej będzie, nie ręczę, żeby na kieł nie wzięła. L. *(= jakby na uwięzi, w ryzach).* 3. *zabić; zasadzić, założyć:* Zafasowane lonty,

bo jeszcze lontowej strzelby używano. Dyak. Nie mieli nawet lontów zafasowanych, tak że i razu nie mogli wystrzelić. Kaczk. **4.** †Z. *zawalić, zatarasować, zabarykadować, założyć:* Rozkazał zbudować miasto i Z. brony mieiskie. Leop. Moskwa, zaraz ostrzegszy ś, bramy wszystkie kamieniem i piaskiem **zafasowała**. Mosk. **5.** [Z.] *dostać:* Mam tylko ctyry grájcáry, com je záfásował w Rzesowie u fáry. **6.** [Z.] *odebrać z magazynu:* Z. kumyśniaka.

Zafasowanie, a, blm., czynność cz. **Zafasować.**

Zafastrygować, uje, ował, Zafastrzygować l. ✕ Z. *zacząć fastrygować.* **2.** *zaszyć fastrygami, sfastrygować, zatrzymać, zamocować co na miejscu fastrygami.*

Zafastrygowanie, a, blm., czynność cz. **Zafastrygować.**

Zafastrzygować, uje, ował p. **Zafastrygować.**

Zafastrzygowanie, a, blm., czynność cz. **Zafastrzygować.**

[**Zafądziać, a, ał**]*?:* Nie mów nic, bo ja cię zafądziam. Mic.

[**Zafądzianie, a,** blm.] czynność cz. **Zafądziać.**

[**Zafcenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zafcieć ś.**

[**Zafcieć się, fcę ś., fciał ś.**] *zasłabnąć z powodu niezaspokojenia chęci.*

[**Zafciółka, i,** lm i] *chętka, zachcianka.*

[**Zafertać, a, ał**] *zapędzić.*

[**Zafertanie, a,** blm.] czynność cz. **Zafertać.**

Zafetorzenie, a, blm., czynność cz. **Zafetorzyć.**

Zafetorzyć, y, y! co = *zapełnić fetorem, zasmrodzić, zapowietrzyć:* Izbę mu zafetorzył okrutnie. Krasz. Nawiózszy gnoju, zafetorzył na podwórzu (= *narobił fetoru*).

[**Zafifrać się, a ś., ał ś.**] *zababrać ś.:* Dzieci zafifrały ś. jedzénim.

[**Zafifranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zafifrać ś.**

Zafiglować, uje, ował l. *figlując zakryć, zatuszować, zatrzeć.* L. Palnąwszy głupstwo, starał ś. je Z. **2.** *zacząć figlować, zabłaznować, zażartować, zaigrać.*

Zafiglowanie, a, blm., czynność cz. **Zafiglować.**

Zafilozofować, uje, ował *zacząć filozofować; zauważyć, zawyrokować filozoficznie:* Taki rządny a zabiegliwy nie dochowa swego, ot masz i bez wojny! zafilozofował Hamaniec. Byk.

Zafilozofowanie, a, blm., czynność cz. **Zafilozofować.**

[**Zafiukać, a, ał**] *zagwizdać, zaświstać, fiuknąć.*

[**Zafiukanie, a,** blm.] czynność cz. **Zafiukać.**

Zaflancować, uje, ował, Zaflansować *zasadzić flancę, flansę.*

Zaflancowanie, a, blm., czynność cz. **Zaflancować.**

Zaflansować, uje, ował p. **Zaflancować.**

Zaflansowanie, a, blm., czynność cz. **Zaflansować.**

[**Zaflańdać, a, ał**] p. **Zaflańdrać.**

[**Zaflańdanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaflańdać.**

[**Zaflańdrać, a, ał, Zaflańdać**] *zawalać, zapaskudzić, zanieczyścić.*

[**Zaflańdranie, a,** blm.] czynność cz. **Zaflańdrać.**

Zaflażenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaflażyć ś.**

Zaflażyć się, y ś, ył ś *zanieczyścić się, zamoknąć na fladze, sflażyć ś, zaszargać ś.*

Zaflegmiać, a, ał p. **Zaflegmić.**

Zaflegmianie, a, blm., czynność cz. **Zaflegmiać.**

Zaflegmić, i, ił, nied. **Zaflegmiać** *zatkać, zająć, zapełnić flegmą:* Katar zaflegmia płuca.

Zaflegmienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zaflegmić. 2.** *stan organu zajętego, zanieczyszczonego, zatkanego flegmą:* Z, nagromadzenie ś. śluzu, †wozgrzywość (status pituitosus, polyblennia). P. **Nieżyt.**

[**Zafolgować, uje, ował**] *zaczekać, pofolgować komu*

[**Zafolgowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zafolgować.**

[**Zafolofić, i, ił**] p. **Zafolować.**

[**Zafolofienie, a,** blm.] czynność cz. **Zafolofić.**

Zafolować, uje, ował, [**Zafolofić**] **l.** *folując zawałkować, zarobić, zakryć.* **2.** *zabrukać, zawalać, zaszmelcować, zabrudzić, pobrudzić, ubrudzić, zapaskudzić, zaświechtać, zaboruchać:* Łóżko liche, twarde, obrukane, z poduszką skórzaną, zafolowaną. Koź

Zafolowanie, a, blm., czynność cz. **Zafolować.**

Zaformować, uje, ował model (u gisera)=*odcisnąć nim formę do odlewu.*

Zaformowanie, a, blm., czynność cz. **Zaformować.**

Zafornirować, uje, ował *zakryć, zakleić fornirem.*

Zafornirowanie, a, blm., czynność cz. **Zafornirować.**

Zaforsztować, uje, ował *zająć, zakryć forsztowaniem.* L.

Zaforsztowanie, a, blm., czynność cz. **Zaforsztować.**

Zaforszusować, uje, ował *dać jako forszus, dać (pieniędzy) naprzód, zaliczyć, zaawansować.*

Zaforszusowanie, a, blm., czynność cz. **Zaforszusować.**

✕ **Zaforytować, uje, ował** kogo, co = *jeździć przed kim, przed czym, w roli forysia.* L.

✕ **Zaforytowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaforytować.**

Zafrachtować, uje, ował, Zafraktować *zamówić na fracht:* Z. szypra.

Zafrachtowanie, a, blm., **Zafraktowanie** czynność cz. **Zafrachtować.**

Zafraktować, uje, ował p. **Zafrachtować.**

Zafraktowanie, a, blm., czynność cz. **Zafraktować.**

Zafrancuzić, i, ił *zapełnić, zaludnić Francuzami*

Zafrancuzienie, a, blm., czynność cz. **Zafrancuzić.**

Zafrapować, uje, ował *zająć sobą, pociągnąć, zachęcić do siebie, zaciekawić, zaintrygować, olśnić:* Zafrapowała go. Ze stanowiska chwili obecnej rozpatruje moment dzisiejszy, który zafrapował imaginacją jego. Jeż.

Zafrapowanie, a, blm., czynność cz. **Zafrapować.**

Zafrasować, uje, ował *nabawić frasunku, zatroskać, stroskać, zaturbować, zakłopotać, zaniepokoić, zdetonować, zdekoncertować, zaaferować, zaalterować, zaambarasować, zmartwić:* Turków był Skanderbeg dziwnie zafrasował. Baz. Żeś nas zafrasował, niech cię dziś Bóg z pośrzodka nas wypchnie. Leop. (żeś nas potrwożył. B. G.). Wielka żałość serca ludzkie z śmierci Władysława Jagiełłowica zafrasowała. Stryjk. Zafrasowaliście mię a przywiedliście mię w nienawiść. Leop. Myśli moje na pościeli mojej z widzenia głowy mojej zafrasowały mię. Leop. (zatrwożyły mię. B. G.). Doktór miał minę zafrasowaną. Bał. **Z. ś.** *stroskać ś., zaturbować ś., zakłopotać ś., zaambarasować ś., zaniepokoić ś., zdetonować ś., zdekoncertować ś., zaaferować ś., zaalterować ś., zmartwić*

ś.: Nie może cię tak nędzny członek ciała twojego zaboleć, aby ś. głowa twoja Z nie miała. Rej. Bydlę, odryczawszy raz bolu a. smętku swego, trawką a ziółkami ś. cieszy; ale zafrasowany człowiek już ani rozumu, ani zdrowia spełna nie ma, i cnoty potrosze uszczerbić musi. Rej. Chodzi z zafrasowaną twarzą i myślą swoją. Rej. To niedobrze, rzekł doktór, zafrasowany apatją chorego. Bał.

Zafrasowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zafrasować. 2.** a. **Zafrasowanie ś.** *stan tego, co ś. zafrasował, frasunek, kłopot, troska, niepokój, alteracja.*

Zafrasowanie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zafrasować ś. 2.** p. **Zafrasowanie.**

Zafręzlować, uje, ował *zająć, zakryć co fręzlami.* L.

Zafręzlowanie, a, blm., czynność cz. **Zafręzlować.**

Zafroterować, uje, ował *froterując zaciągnąć:* Z. posadzkę.

Zafroterowanie, a, blm., czynność cz. **Zafroterować.**

[Zafrujnąć, nie, nął] p. **Zafrunąć.**

[Zafrujnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zafrujnąć.**

Zafrunąć, nie, ął, [Zafrujnąć], nied. **Zafruwać** dokąd=*zalecieć na skrzydłach, zaszybować:* Zafrunęłabym do niego *(=potrunęłabym).* Wesoła ptaszyna jakaś zafruwała skrzydłami tuż nad jego czołem. Orzesz. *(=zalatywała).*

Zafrunięcie, a, blm., czynność cz. **Zafrunąć.**

Zafruwać, a, ał p. **Zafrunąć.**

Zafruwanie, a, blm., czynność cz. **Zafruwać.**

[Zafrygać, a, ał] *zarzucić:* Toby nas kamieniami zafrygali. Żer.

[Zafryganie, a, blm.] czynność cz. **Zafrygać.**

Zafrymarczenie, a, blm., czynność cz. **Zafrymarczyć.**

Zafrymarczyć, y, ył *frymarcząc zamienić, zahandlować, przefrymarczyć, przehandlować, przefacjendować.* Troc. Iż król czeski Jan dosyć trudności używał z Węgry i ze swemi, na ostatku chciał je Z. na województwo rzymskie z Ludwikiem, królem rzymskim. Biel. M.

Zafrysztować, uje, ował górę=*wziąć od żupnika pozwolenie a. raczej odnowić pozwolenie na kopalnię.* Łab.

Zafrysztowanie, a, blm., czynność cz. **Zafrysztować.**

Zafryzować, uje, ował kogo = *fryzując zaczesać; ufryzować, fryzując zatrzymać, utrwalić w pewnym układzie,* × *zakędzierzyć, fryzując uczesać:* Z. pióro. Włos martwy, raz zafryzowany, nie mając znikąd odwilżenia, długo bardzo w sobie fryzurę utrzymuje. Perz. **Z. ś.** *ufryzować ś.,* × *zakędzierzyć ś.; zafryzować sobie włosy:* Kazał ś. Z. L.

Zafryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zafryzować.**

Zafryzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zafryzować ś.**

[Zaft, u, lm. **y]** *ulepek, syrop.* Zdr. **[Zoftek, Zofcik].**

Zafugować, uje, ował *zająć, spoić fugami.* L.

Zafugowanie, a, blm., czynność cz. **Zafugować.**

[Zafujać, a, ał] *śniegiem zasypać, zawiać:* Śnieg wszycki cesty zafujał.

[Zafujanie, a, blm.] czynność cz. **Zafujać.**

Zafukać, a, ał I. a. **Zafuknąć** *zacząć fukać; fuknąć.* **2.** *fukając zagłuszyć, zakrzyczeć* a. *przygnębić; zahukać, zagderać, zagdakać:* Nie głupi, tylko zafukany. Ociec mię nienawidzi i chce mię Z. L.

Zafukanie, a, blm., czynność cz. **Zafukać.**

Zafuknąć, nie, nął I. p. **Zafukać. 2.** [Z.] *parsknąwszy zapryskać:* Zafuknął mu kot ocy.

Zafuknięcie, a, blm., czynność cz. **Zafuknąć.**

Zafundować, uje, ował I. × Z. *założyć, ugruntować:* Z. towarzystwo naukowe. **2.** komu co= *kupić mu co, szczeg. do jedzenia, picia, za swoje pieniądze:* Zafunduję ci kolację piwa. × **Z. ś.** *powstać, zawiązać ś.:* Komisja chełmska zafundowała ś. d. 22 lutego. T. K.

Zafundowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zafundować:** Komisja bracławska od chwili zafundowania była czynnościami obciążona. T. K. **2.** p. **Z. ś.**

× **Zafundowanie się, a ś.,** blm., niek. **Zafundowanie** czynność cz **Zafundować ś.**

Zafurczeć, y, ał, Zafurczyć, Zafurkać *sprawić furkot, zacząć furczeć, zawarczeć:* Biada, gdy w gniewie powietrzem zafurczą topory. Pol. [Siwek jak ś. kopnie przez porębę, jeno trawa zafurczała]. I nad nim zafurczyło coś w rodzaju proporca. Mick.

Zafurczenie, a, blm., czynność cz. **Zafurczeć** a. **Zafurczyć.**

Zafurkać, a, ał p. **Zafurczeć.**

Zafurkanie, a, blm., czynność cz. **Zafurkać.**

Zafutrować, uje, ował *futrując a. futryną zająć, zagrodzić, zawrzeć.* L.

Zafutrowanie, a, blm., czynność cz. **Zafutrować.**

I. [Zaga, i, lm. **i, Żaga]** *piła.* **[Zazka, Żażka].**

2. [Zaga, i, lm. **i]** *płeć.*

Zagabać, a, ał p. **Zagabnąć.**

Zagabanie, a, blm., czynność cz. **Zagabać.**

Zagabanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagabać ś.**

Zagabnąć, nie, ął, nied. **Zagabać, Zagabywać I.** *zaczepić, zachwycić, zarwać, zahaczyć, zawadzić* Nie ocieraj ś. o ciernie, bo a. zagabnie, a. urazi. Fred. M. Przen.: My więcej nie umiemy nic, jako Z. jaką niepoważną materją, jaka ś. w sprawach zbawiennych zagabywać zwykła. Smotr. **2.** *nagabnąć, zaczepić, zaniepokoić, napaść, zaatakować kogo, dokuczyć, dojeść komu,* nied. *napastować, dręczyć, sprowokować kogo:* Nowemi sztur mami me państwo nagabnie. Przyb. Aza ten, który zagabnął, większą sławę otrzyma, niżeli ten, kogo zagabniono? Baz. Nieprzyjaciel mocno postanowił miasto to jak najsurowiej Z. Kpet. **3.** *zagadnąć, zaczepić kogo słowem; zagadać doń, zwrócić ś. doń z pytaniem a. propozycją niewłaściwą, nieprzyzwoitą, przyczepić ś. do kogo, napastować kogo:* Pani chorążyna zagabnęła męża pytaniem, co myśli o postanowieniu córki. Chodź. Szczera prawda, odrzekł zagabnięty. Jeż. Z. kobietę. **4.** *dotknąć czego, potrącić o co, natrącić, napomknąć, nadmienić, zrobić wzmiankę, wspomnieć mimochodem o czym, poruszyć co mimochodem:* Nie zagabaj tego przedmiotu. Sł. wil. **5.** *skusić, namówić, podmówić, poduszczyć:* Nad wolą ojcowską syn to uczynił, zagabniony od hetmana. Papr. **6.** [Z.] *zamachnąć ręką, nogą, żeby co dostać.* **Z. ś.** *zaczepić ś., zawadzić ś., zahaczyć ś., złapać ś. o co.*

Zagabnięcie, a, blm., czynność cz. **Zagabnąć.**

Zagabnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagabnąć ś.**

Zagabnięty, Zagabniony im. od. **Zagabnąć.**

Zagabniony p. **Zagabnięty.**

Zagabywać, uje, ywał i Z. ś. p. **Zagabnąć.**

Zagabywanie, a, blm., czynność cz **Zagabywać.**

Zagabywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagabywać ś.**

Zagacać, a, ał p. **Zagacić.**

Zagacanie, a, blm., czynność cz. **Zagacać.**

Zagacenie, a, blm., czynność cz. **Zagacić.**

× **Zagachować, uje, ował,** × **Zagaszkować** *stracić na gachostwo, przepuścić, przemarnować na gamractwo.* L. Z. majątek.

× **Zagachowanie, a,** blm., czynność cz. **Zagachować.**

Zagacić, i, ił, nied. **Zagacać** *zagrodzić, zapełnić, zadziałać gacią.* L. Z. groblę. Z. ściany chałupy *(= założyć, zakryć, wysłać gacią).*

[**Zagacie, i**] = *zagony daleko w polu położone.*

† **Zagad, u,** lm. **y** *zagadanie, odezwa, odezwanie ś., przemówienie, przemowa, apostrofa:* Matka z takim ś. do niego obróci zagadem. Przyb.

Zagadać, a, ał, Zagadnąć, nied. **Zagadywać I.** do kogo = *przemówić, odezwać ś. doń, zacząć gadać; zabrać głos.* Zagadnąć kogo o co, o czym. Troc. Zagadywać = *zaczynać nieśmiało mówić o czym, przebąkiwać, gadaniem przygotowywać:* Widać znów chce o coś prosić, bo już zagaduje. Przen.: Woda zagadała głośniej, zaskrzypiały miljonowe chóry świerszczy. Brt. Zagadnąć kogo = *zaczepić mową, zagabnąć, zapytać ś., zwrócić ś. doń ze słowami, zainterpelować, zaapostrofować go:* Gdyby jejmość o co zagadnęła pana, życzę mówić z nią szczerze, otwarcie, bez fałszu. L. Westchnęła, od synowej zagadniona. Żebr. Chciałem więcej mówić, alić ten sam, który mię był zagadnął w tej mierze, krzyknie na mnie: ah, wacpan jesteś heretyk! L. Jak to być mogło? zagadnąłem Antygona. Oss. Zagadnięty w tej mierze kanclerz oświadczył ś. zupełnie obcym całej tej sprawie. Szaj. *(= zainterpelowany).* Bogini na rękę mu kładła dłoń swą i, mówiąc, temi słowy go zagadła. Ryd **2.** × Z. kogo = *zadać mu zagadnienie a. zagadkę ustną do rozwiązania:* Zagadnę wam teraz gadkę: jeśli gadając zgadniecie mi ją. Bud. (zadam wam gadkę, a jeśli ją zgadniecie... B. G.). Jakoś tę gadkę sam zadał, tak ją odgadaj, wszak to nad zwyczaj szkolny samemu zagadywać i odgadywać. Baz. Przen.: Długą podróżą wycieńczeni i niepomiarkowaną żywności ceną zagadnieni. Karp. *(= zakłopotani, zaambarasowani, postawieni w trudnym położeniu).* **3.** *gadaniem zatrzeć, zatuszować, załagodzić; zagłuszyć.* Nie bądź smutny, mój miły! — zagadała, zacałowała, zapieściła. Jeż. Nie mów głupstw, a potym nie zagaduj. Zagaduje = *przerywa mowę innym.* Z. kogo = *przegadać, zakrzyczeć.* **4.** [Z.] *odgadnąć:* Z. zagadkę. **Zagadać ś., Zagadywać ś.,** *zapędzić ś., zabałamucić ś. gadając; zagawędzić ś., zapomnieć ś., gadając zbyt długo, rozgadać ś.,* rub. *zahargotać ś., zahandryczyć ś.:* Ja tu zagadałem ś., a w domu czeka robota *(= ja tu gadu-gadu).* Długom ś. z tobą zagadała, muszę iść. L. Jam ś. zagadała, a jeszcze mam pocztę pisać. L. Zagadałam ś. z tobą, a czas płynie jak woda L. O interesie swoim zagadałem ś., a o pańskim ani dudu. L. Niekiedy do późna w noc zagadywali ś. Krasz.

Zagadanie, a I. blm., czynność cz. **Zagadać. 2.** lm. **a,** † Z., *zagadka, ogródka, omówienie, myśl pod postacją, alegorja:* Usty do ust mówić z nim będę, a nie w zagadaniach ani przez podobieństwa. Bud. (nie w widzeniu ani w zagadaniu, ani w podobieństwach. B. G.). *(= nie zagadkowo, nie przez podobieństwa, alegorje, przypowieści).*

Zagadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagadać ś.**

Zagadka, i, lm. **i,** [**Zagadynka, Zagadywka**] I. *zdanie, w którym treść przedstawiona jest w sposób tajemniczy, na luźnych podobieństwach oparty, gadka, enigmat, enigma:* Zadać, zgadnąć, odgadnąć, rozwiązać zagadkę. **2.** *coś niezrozumiałego, tajemniczego, sfinks:* Powstanie umarłych tak jest trudna ludzkiemu rozumowi Z., że jej i anielski odgadnąć i rozwiązać nie może. Poc. Otworzę usta moje w podobieństwie, mówić będę zagadki od początku. Bud. (będę opowiadał przypowieści starodawne. B. G.). *(= figury, alegorje, przypowieści).* Najrzetelniejszą powiem prawdę bez zagadki. L. *(= bez obsłonek, bez ogródki, omówienia).*

Zagadkowo przys. od **Zagadkowy:** Uśmiechnął ś. po swojemu Z. Gom.

Zagadkowość, i, blm., rz. od **Zagadkowy:** Mowa, dla zachodniowca każdego zagadkowości pełna. Jeż.

Zagadkowy przym. od **Zagadka;** † **Zagadliwy** *pełen okoliczności niezrozumiałych, dwuznaczny, tajemniczy, dający do myślenia, enigmatyczny:* Brwi jej ś. ściągnęły, na ustach igrał uśmiech Z. Już naówczas coraz rzadszemi stawały ś. pielgrzymki tych zagadkowych włóczęgów. Krasz. Zagadkowa zbrodnia.

† **Zagadliwie** przys. od **Zagadliwy,** *zagadkowo.* L.

† **Zagadliwy** p. **Zagadkowy.** L.

Zagadnąć, nie, nął p. **Zagadać.**

Zagadnienie, a I. blm., p. **Zagadnięcie. 2.** *to, co dano do rozwiązania, kwestja do rozstrzygnienia, zadanie, problemat:* Z. gieometryczne. Z. arytmetyczne, algiebraiczne, interpolacyjne, izoperymetryczne. Każde Z., które może być rozwiązane wielorakiemi sposobami, jednakże tak, że nie można być pewnym tego sposobu, który właśnie daje materją do zagadnienia, nazywa ś. Z. nieokreślone. Jak. J. Gdy ś. warunkom dosyć stanie, będzie Z. ułatwione, *problema solutum.* Ustrz.

Zagadnięcie, a, blm., **Zagadnienie** czynność cz. **Zagadnąć:** Nie miałem co odpowiedzieć na takie Z. Kras.

[**Zagadynka, i,** lm. **i**] p. **Zagadka.**

Zagadywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zagadać.**

Zagadywanie, a, blm., czynność cz. **Zagadywać.**

Zagadywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagadywać ś.**

[**Zagadywka, i,** lm. **i**] p. **Zagadka.**

Zagadzać, a, ał p. **Zagodzić.**

Zagadzanie, a, blm., czynność cz. **Zagadzać.**

Zagadzenie, a, blm., czynność cz. **Zagadzić.**

[**Zagadzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zagadzić ś.**

Zagadzić, i, ił *zapełnić gadami.*

[**Zagadzić się, i ś., ił ś.**] *wściec ś.:* Pies zagadzony.

Zagaić, i, ił, nied. **Zagajać I.** *zakryć drzewami nakształt gaju, zamaić, zakrzewić, zadrzewić, zalesić:* Gdy wasze serca płacz oblewa, w kwiaty cnot będą rozkrzewione i w owoc, jako żyzne drzewa zagajone. Kulig. **2.** *otworzyć, rozpocząć, zacząć, zainaugurować:* Z. trybunał, sądy. Troc. Sam król zagaił bal tańcem. Troc. Bitwę zagaili. Pilch. Zagaił dyskurs. Troc. Oczekawamy, iż Pan ma sąd Z. a nasze występki na nim rozeznawać. Biel. M. Sędzia bywa na sądzie swym, kiedy na miejscu swym siedzi, co my zagajonym sądem zowiemy. Sz. Z. sąd, rozprawy, sejm, posiedzenie, mowę. Bardzo szczęśliwie zagajone zostały swaty w Warszawie. Szaj. **Z. ś. I.** *zarosnąć, zapełnić ś. drzewami, za-*

drzewić ś., rozrosnąć ś. w drzewa, zakrzewić ś., × *zaleśnieć,* × *zadrzewieć,* × *zadrewnieć.* **2.** *wszcząć ś., rozpocząć ś., zacząć ś.:* Gdy ś. tak jakoś ostro zagajała rozmowa głosami poruszonemi, mnich na młodego poglądał zuchwale. Krasz. **3.** [Z. ś.] *opłacić ś. w urzędzie celem zbierania gałęzi w lesie.*

Zagaisko, a, lm. a **i.** *grunt zagajony drzewami, zarosły krzewami, zarośla, zapust, krzewina:* Z., grunt zagajony. Kulig. O, gdyby pola były uprawione, te zagaiska uprzątnione! Alb. Kopać z korzenia Z. na rolą. Troc. **2.** p. **Zagajnik.**

Zagaj, u, lm. **e i.** † *Z. miejsce zagajone, zamajone, zadrzewione, gaj, zagajnik, zagajenie:* Plamka, którą ci teraz na ziemi skazuję, jest rajem, ogrodem znacznym, cieniów wysokich zagajem. Przyb. Leci w dalekie zagaje, drąc ś. Mic. [Co taki gęściachny las, to ś. mówi Z.]. Potoki szumią w dole w zagajach jednogłośnie, wiekuiście. Tet. Zmordowane ciało (rannego wojaka) waliło ś. w śnieg kędyś w zagaju podszewki leśnej a. na mchu. Żer. Brzozowe zagaje. Żer. **2.** [Z.] *część lasu, którą można obsiewać.* **3.** p. **Zagajnik**

Zagajać, a, ał i. p. **Zagaić.** **2.** p. **Zagoić.**

Zagajanie, a, blm., czynność cz. **Zagajać.**

Zagajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagajać ś.**

Zagajenie, a i. blm., czynność cz. **Zagaić:** Dla braku ludzi dopuszczono takowym polom zagajenia, i dlatego tam sama pustynia. Haur. Z. sejmu, sądów, balu. Troc. **2.** lm. **a** p. **Zagajnik.**

Zagajenie się, a ś, blm., czynność cz. **Zagaić ś.**

Zagajnica, y, lm. **e** p. **Zagajnik.**

Zagajnik, a, lm. **i, Zagaj, Zagajenie, Gaj, Zagaisko, Zagajnica, Gajowisko, Gajowizna, Zapust** *miejsce w lesie, w którym dla ochrony młodzieży nie wolno paść bydła i przez które nie wolno przechodzić:* Weszli w małe zagajenie, tuż nad brzegiem jeziora. Przybysz. Zagajnica nadskwańska stanowi wtedy jedną nierozłączną przestrzeń leśną z puszczą szczytneńsko-junsborską. Krzyw.

× **Zagajny** *do zagajenia, mający być zagajonym= otworzonym, zaczętym.* L. Przed sądem wójtowskim zagajnym a. burmistrzowskim. Dub.

Zagajowy przym. od **Zagaj:** Winy potoczne, które bywają przekazane w prawie zagajowym u wójta, pan starosta bierze dwie części. Wej.

Zagalać a, ał p. **Zagalić.**

Zagalanie, a, blm., czynność cz. **Zagalać.**

Zagalenie, a, blm., czynność cz. **Zagalić.**

Zagalić, i, il, nied. **Zagalać** *galę podbić komu piłkę, zadać, poddać piłkę.* L

Zagalopować się, uje ś., ował ś. *zapędzić ś. w czym zanadto, zajść, zaawanturować ś., posunąć ś. za daleko, unieść ś, zabrnąć:* Zagalopowała ś. w latach. Żeby tylko ten Romuś nie zagalopował mi ś. zanadto, to żaden interes dla nas. Gaw. *(= nie zaangażował ś. zanadto).* Przyznamy, żeśmy ś. zagalopowali trochę w pesymizmie względem samych siebie.

Zagalopowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagalopować ś.**

[**Zagałem**] przys. *ogółem, wogóle, razem, hurtem, ryczałtem.*

[**Zagałusić, i, il**] p. **Zagałuszyć.**

Zagałuszać, a, ał p. **Zagłuszyć.** Sł. wil.

Zagałuszenie, a, blm., czynność cz. **Zagałuszyć** a. **Zagałusić.**

[**Zagałuszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zagałuszyć ś.**

[**Zagałuszyć, y,ył, Zagałusić, Zabałuszyć**] **i.** *zagłuszyć, ogłuszyć:* Jak go rypnął kijem, tak go zagałusył. **2.** (o chwastach) *zagłuszyć, zadusić, zdusić, przytłumić, zarosnąć.* **3.** *zabić podstępnie (np. w lesie); zadusić, zamęczyć, zarznąć:* Okradną nas, kupią i przedadzą. Judasze! zagałuszą gdzie do licha! Kon. **4.** *zgubić.* [**Z. ś.**] *zagadać.*

Zagangesowy *leżący, mieszkający za Gangesem, stamtąd pochodzący:* Indje Zagangesowe.

Zaganiacz, a, lm. **e i.** *ten, co zagania; pastuszek, potrzódka.* **2.** a. [**Zaguniac**] *ten, co skupuje trzodę i zagania ją za granicę, goniec, wieprzarz, zgonnik.* **3.** [Z.] *rataj orzący pierwszą skibę na każdą lichę, na każdy skład i oznaczający dla innych szerokość zagona.* **4.** [Zaganiacem gry „w świnio“ jest naprzód ten z chłopców, który ją ze sobą przyniósł]. **5.** [Z.] *gwóźdź u kolec w pługu.* **6.** [Z.] *członek męski.* [Z.] żart. *ogon bydlęcia.* **8.** a. **Pokrzewka żółta, Gajówka szczebiotliwa** zool (hypolais familiaris) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny gajówek.*

Zaganiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagnać.**

Zaganianie, a, blm., czynność cz. **Zaganiać.**

Zaganianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaganiać ś.**

[**Zaganka, i,** lm. **i**] **i.** *zaganianie pługiem, t. j. wyorywanie przez pług, idący naprzód, brózd, podług których wyorywane być mają zagony pod siew oziminy.* **2.** *hurt, zagroda przenośna dla owiec na polu:* Spiewa Dafnis, pędząc owce do zaganki. Tot.

[**Zagannica, y,** blm.] *oszczędzenie kogo, darowanie mu życia.*

† **Zagańczyk, a,** lm. **cy** *kozak z drobnego oddziału:* Kozacy główną siłą już oblegali Zamość, a ich zagańczykowie, to jest uboczne oddziały, zbliżały ś. do Brześcia Litewskiego Moracz.

Zagapiać się, a ś., ał ś. p. **Zagapić ś.**

Zagapianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagapiać ś.**

Zagapić się, i ś., il ś., nied. **Zagapiać ś. i.** *zapatrzyć ś. gapiowato, uciąć gapia, zagawronić ś.:* W każdym innym miejscu byłbym ś. zagapił w piękność przyrodzenia. Wilk. **2.** *zapomnieć ś. w roztargnieniu, przeoczyć, nie dostrzec, zgapić ś.:* Zagapiłem ś. i strzeliłem bąka.

Zagapienie, a, blm., p. **Zagapienie ś.**

Zagapienie się, a. ś., blm., niek. **Zagapienie** czynność cz. **Zagapić ś.:** Trwał w marzącym zagapieniu na ten nowy świat. Srg.

† **Zagar, u,** lm. **y** *zagorzelizna, zagorzel, zagorzałość od węgli, zagorzenie, zaczadzenie:* Z. może być przyczyną apopleksji. Perz. Z. z węgli tamuje wolny oddech, a stąd krążenie krwi przez płuca. Perz.

× **Zagarbacać, a, ał** p. **Zagarbacić.**

× **Zagarbacanie, a,** blm., czynność cz. **Zagarbacać.**

× **Zagarbacenie, a,** blm., czynność cz. **Zagarbacić.**

× **Zagarbacić, i, il,** nied. × **Zagarbacać** *zagiąć garbato, zakrzywić.* L.

Zagarbować, uje, ował *zacząć garbować; garbując zaprawić, zadziałać.*

Zagarbowanie, a, blm., czynność cz. **Zagarbować.**

[**Zagarda, y,** lm. **y**] **i.** p. **Zagroda.** **2.** *zapole, sąsiek.*

Zagardlenie, a, blm., czynność cz. **Zagardlić: Zagardłowanie:** Im ś. bardziej w sercu roz-

gości podejźrzenie, tym też więcej do zagardlenia trzeba będzie ofiar. Troc. 2. lm. a *szyja, część zwężona u rury, trąby i t. p.:* Z., lej u wodmuchów. Łab. Od tego punktu zwężają rury część, a ten punkt zowią Z. Os. J

Zagardlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagardlić ś.**

Zagardlić, i, ił, [**Zagarlić**], **Zagardłować** l. [Z.], †Z. = *saciągnąć, zacisnąć gardło, zadusić, zadławić, zdławić, zdusić, udusić.* 2. †Z. = *zarobić z narażeniem gardła = życia:* Co on z pracą mętnie zagardłował, toś ty, niecnoto, wszystko przemarnował. Stryjk. 3. ×Z. *zwęzić, ścieśnić u góry nakształt szyi:* Naczynie zagardlone. Z. rurę, trąbę. Trąba u psa nie ma być zagarlona, między oczyma przestronna, długa. Ostror. × **Z. ś.** *zaciągnąć, zacisnąć sobie gardło, zadusić ś.:* Obieś ś. nie zagardlił od powroza i drgał nogami. Trzt. Gdy ptak będzie karmi sięgał, sidło na ś. obali, a tak, chcąc wzlecieć, zagardli ś. Trzyc. Niech ś. nieprzyjaciele w moich zagardlują oczach, jeślibyś kiedy cnoty odstąpił. Troc.

[**Zagarlenie, a,** blm.] czynność cz. **Zagarlić.**

[**Zagarlenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zagarlić ś.**

[**Zagarlić, i, ił** i **Z. ś.**] p. **Zagardlić.**

Zagarnąć, nie, nął, nied. **Zagarniać,** [**Zagarnować, Zagartać**], †**Zagarnywać,** [**Zagartywać**] l. *garnięciem zająć:* Kto siła oraz Z. chce, nie dotrzyma. Fred. M. Zapuściwszy sieć, zagarnęli ryb mnóstwo, i rwała ś. sieć. Wuj. Z. śmiecie miotłą = *zamieść.* Wiosłem zagarnia wodę. Orzesz. [Kobiety po zadziu tak zagartały kieckami ziemię, co lepiej dwuch bron stało]. Rękawy od koszuli, zagarnięte ku łokciom, okazywały ręce silne, żylaste. Korz. *(= zawinięte po zgarnięciu, zakasane).* Kto wiele chce Z., wiele a. nic nie zagarnie. Troc. Przen.: Zagarnął go w dekret śmierci. Troc. *(= wciągnął, włączył).* Przen.: *zająć, zachwycić, zobrać:* Starosta jaworowski, już od pogan zagarniony, ale cudownie od nich eliberowany. Ośw. Lud wybity lub w jasyr zagarnięty. Sienk. Przen.: *ogarnąć, objąć, opanować, owładnąć, zająć, zawładnąć:* Cnota nic próżno nie zostawuje, całą zagarnywa duszę. Pilch. Niema ręki opierającej ś. ruinie, która zagartuje wszystko. Korz Idąc, zagarnia nogą = *robi za każdym krokiem łuk na zewnątrz sztywną nogą.* 2. *zagrabić, porwać, zadrapać, zabrać, przywłaszczyć sobie:* Z. komu majątek. Z. rządy, władzę w swoje ręce. Trzysta mieszczan wyzabijał, a onych wszystkie dobra zagarnywał. Błaż. Wzywano Bolesława do służebnych obowiązków cesarstwu z nowo zagarnionej posiadłości. Lel. Iwan chciał Z. Inflanty. Wor. Król egipski Ewergetes ledwo nie całą Syrją zagarnął. Lel. Turcy wpadli do Polski r. 1672, zdobyli Kamieniec i zagarnęli Podole i Ukrainę. Lel Tą drogą Jezuici podkopywali najsławniejsze akademję, póki wszystkiego pod siebie nie zagarnęli. Sniad. Od fińskich zatok po Chazarów morze wszystkie pod siebie zagarnął już miasta. Mick. Rzym Gallów, koło Padu siedzących, pod swoje panowanie zagarnął. Lel. 3 *nagarnąwszy zakryć; zagrzebać:* Brona ziemią zagarnia posiane nasiona. Kluk. Z. ś. *zawinąć ś., zakrzątnąć ś., zabrać ś., wziąć ś.:* Zagarnął ś. ojciec św. do pracy około zażegnania wojennej burzy na Wschodzie. Szaj.

Zagarniacz, a, lm. e *szeroka łopata do węgli.* Łab

Zagarniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagarnąć.**

Zagarnianie, a, blm., czynność cz. **Zagarniać.**

Zagarnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagarniać ś.**

Zagarnienie, a, blm., p. **Zagarnięcie.**

Zagarnienie się, a ś., blm., p. **Zagarnięcie ś.**

Zagarnięcie, a, blm., **Zagarnienie** czynność cz. **Zagarnąć.**

Zagarnięcie się, a ś., blm., **Zagarnienie ś.** czynność cz. **Zagarnąć ś.**

[**Zagarnować, uje, ował**] p. **Zagarnąć.**

[**Zagarnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagarnować.**

Zagarnywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zagarnąć.**

Zagarnywanie, a, blm., czynność cz. **Zagarnywać.**

Zagarnywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagarnywać ś.**

Zagarować, uje, ował piek. *zacząć garować.*

Zagarowanie, a, blm., czynność cz. **Zagarować.**

[**Zagartać, a, ał**] p. **Zagarnąć.**

[**Zagartanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagartać.**

[**Zagartywać, uje, ywał**] p. **Zagarnąć.**

[**Zagartywanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagartywać:** Gospodarność jej zależała na zagartywaniu wszystkiego. Jeż.

[**Zagarusić, i, ił**] l. *zapodziać, zamieszać, zamętu narobić.* 2. p. **Zagracić.**

[**Zagaruszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zagarusić.**

Zagasać, a, ał p. **Zagasnąć.**

Zagasanie, a, blm., czynność cz. **Zagasać.**

× **Zagasiciel, a,** lm. e *ten, co zagasił: Extinctor,* ugasiciel, Z., uspokoiciel. Mącz.

× **Zagasicielka, i,** lm. i forma ż. od **Zagasiciel.** L.

Zagasić, i, ił, nied. **Zagaszać,** †**Zagaszywać** l. *gasząc zatłumić, zgasić, zadusić co, aby ś. nie paliło, nie świeciło:* Z. pochodnię. Zagaś świecę. Troc. Z. ogień, pożar = *ugasić.* Ja zagaszę świecę i cicho z nią mówić będę. L. Pójdźcie, zagaście ognie. L. Wodą płomień do niego ś. zbliżający polewając, zagaszywała. Pim. *(= zalewała).* Jako woda ogień zagasza, tak też jałmużna zagasza grzechy Wuj *(= gasi).* Przez wiarę mamy on ogień pokusy zagaszać. Wuj. Z. pragnienie *(= ugasić).* 2. przen. *przytłumić, stłumić, zadusić, zatłoczyć, zrobić zanikłym, zabić, stępić, przytępić, zatrzeć, zagładzić, zgładzić, znieść:* Pijaństwo wszystkie światłości duszy i siłę rozumną zagasza. Trzyc. Sami oni ducha zagaszają. Wuj. Prawda słowa Bożego ciemnościami bywa zagaszona abo zasłoniona. Baz. Kąkol fałesznych wymysłów ludzkich szeroko rozszerza listy swoje a wiele zagasza a zatłumia tego nasienia wiernego Pańskiego. Rej. *(= zagłusza).* Przen.: *zaćmić, przyćmić, stłumić, przytłumić:* Swiatłością wielką mniejszą zagasiły. Birk. Przen.: *zakasować, przejść, przewyższyć, zaćmić, przyćmić:* Z. kogo swym rozumem.

× **Zagasisty** *możliwy do zagaszenia, mogący być zagaszonym.* L.

[**Zagaski**]: Białe wodne kwiaty, Z.

Zagasły *który zagasł:* Blask Z. Oczy, wzrok zagasłe.

Zagasnąć, śnie, snął a. sł, nied. **Zagasać** *przestać ś. palić, świecić, zgasnąć:* Ogień zagasł. Przen. Słońce zagasło w Hesperji. Tw. *(= zaszło).* Przen.: *stracić blask, zaćmić ś.:* Oczy twe żwirem zagasną. Mick. Ja muszę Z. zwolna. Słow. *(= umrzeć).*

Zagaszać, a, ał p. **Zagasić.**

Zagaszanie, a, blm., czynność cz. **Zagaszać.**

Zagaszczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagościć.**

Zagaszczanie, a, blm., czynność cz. **Zagaszczać.**

Zagaszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagaszczać ś.**

Zagaszenie, a, blm., czynność cz. **Zagasić.**

× **Zagaszkować, uje, ował** p. **Zagachować.**

× **Zagaszkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zagaszkować.**

† **Zagaszywać, a, ał** p. **Zagasić.**

† **Zagaszywanie, a,** blm., czynność cz. **Zagaszywać.**

Zagaśnięcie, a, blm., czynność cz. **Zagasnąć.**

Zagata, y, lm. **y** i. †Z. *lata drewniana, zasłaniająca dziurę w ścianie chałupy.* Sł. wil. 2. [Z.]= a) *zagacenie budynku na zimę, obłożenie go z zewnątrz słomą, mchem, perzem, wrzosem i t. p., przy pomocy powbijanych w ziemię kołków; kamienne podmurowanie chaty na zimę.* b) *drobne gałęzie choiny porąbane do gacenia.* c) *przystawka z chróstu, pokryta słomą, osłaniająca sprzęty gospodarskie.* Pośli na pustynię, zrobili se zagatę, taką chałupę z choiny.

Zagatowieć, eje, ał *stać ś. agatowym:* Oczy moje zagatowiały od widoku, którego nie opisze mowa życia. Mic.

Zagatowienie, a, blm., czynność cz. **Zagatowieć.**

Zagawędzenie, a, blm, czynność cz. **Zagawędzić.**

Zagawędzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagawędzić ś.**

Zagawędzić, i, ił i. *gawędząc zabałamucić, przetrzymać kogo.* 2. [Z.] *zaszkodzić:* Nie zagawędzi tu posiać groch. **Z. ś.** *zapędzić ś., zabałamucić ś. gawędząc; zagadać ś., rozgadać ś.*

[**Zagawka, i,** lm. **i**] **Żagawka.**

Zagaworzenie, a, blm., czynność cz. **Zagaworzyć.**

Zagaworzyć, y,ył *zacząć gaworzyć; przemówić gaworząc.*

Zagawronić się, i ś., ił ś. p. **Zagapić ś.:** Zagawronił ś., chcąc zrozumieć, co mu mówiono. Krasz.

Zagawronienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagawronić ś.**

Zagazować, uje, ował *zapełnić gazem:* Z. szyb.

Zagazowanie, a, blm., czynność cz. **Zagazować.**

† **Zagąszczać, a, ał** i †**Z. ś.** p. **Zagęścić.**

† **Zagąszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zagąszczać.**

† **Zagąszczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagąszczać ś.**

† **Zagąść, ędzie, ądł** p. **Zagędzić.**

Zagdakać, ka a. cze, kał i. *odezwać ś. gdakaniem; zacząć gdakać, zakwakać.* 2. kogo= *gdacząc zagłuszyć, zakrzyczeć:* Kury mię zagdakały. Przen.: *zakrakać, zakwakać, zagderać, zafukać, zakrzyczeć:* Mało mię tam nie zagdakały (= *nie zjadły ze złości*).

Zagdakanie, a, blm., czynność cz. **Zagdakać.**

Zagderać, a, ał, Zagdyrać i. *odezwać ś. gderliwie, zacząć gderać, zagęgać:* Czemużeś, taki owaki, zagderał jegomość, nie wypytał ś. o drogę? Oss. 2. kogo = *gderając zamęczyć; zagdakać, zakrakać, zafukać, zagęgać = zrzędząc zamęczyć.*

Zagderanie, a, blm., czynność cz. **Zagderać.**

Zagdyrać, a, ał p. **Zagderać.**

Zagdyranie, a, blm., czynność cz. **Zagdyrać.**

[**Zagębieć, eje, ał, Zagędzieć**]: Zboże na wiosnę zagębiało = *stłumiło ś. w wegetacji.*

[**Zagębienie, a,** blm.] czynność cz. **Zagębieć.**

Zagębować, uje, ował fl. *za gębę uchwycić, zawiązać:* Flisy, gdy na cyplu zbyt bystra woda, to dla warunku statek u sztaby zagębują. Haur.

Zagębowanie, a, blm., czynność cz. **Zagębować.**

† **Zagędnąć, nie, ął** p. **Zagędzić.**

† **Zagędnienie, a,** blm., p. **Zagędnięcie.**

† **Zagędnięcie, a,** blm., † **Zagędnienie** czynność cz. **Zagędnąć.**

Zagędzenie, a, blm., czynność cz. **Zagędzić.**

Zagędzić, i, ił, †**Zagąść,** †**Zagędnąć. Zagędźbić** *zacząć gędzić; zagrać na gęślach,* **zagrać.** Zagędnąć komu, zagrać. Co bądź, to bądź. przecie ja w tę piosnkę zagędę. Dziew. Czytajcie raczej statut, pożyteczniej będzie, głośniej wam, niż Biblja, w imieniu zagędzie. Biel. M. Tam czasem tylko leśni satyrowie zagędzą. Tw Komu ś. nasza sprawa podobać nie będzie, niechajże, gdzie chce, idzie i sobie zagędzie. Biel. M. Przen.: Panie miły, zima blizko, bardzo wiotszeje nam suknisko, jeżeli barana nie będzie, pewnie ząb o ząb zagędzie. Rej. (= *szczęknie, zaszczęka, zakłapie, zadzwoni*). Czasem tylko gdzieś żóraw zagędźbił w podwórkach. Las.

Zagędźbić, i, ił p. **Zagędzić.**

Zagędźbienie, a, blm. czynność cz. **Zagędźbić.**

Zagęgać, a, ał i. a. × **Zagęgnąć** *odezwać ś. gęgiem; zacząć gęgać:* Gęsi zagęgały. 2. kogo= *zagłuszyć gęganiem.* Przen.: *zagderać, zakrakać, zagdakać kogo = zrzędząc zamęczyć.*

Zagęganie, a, blm., czynność cz. **Zagęgać.**

× **Zagęgnąć, nie, nął** p. **Zagęgać.**

× **Zagęgnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zagęgnąć.**

Zagęstka, i, lm. **i** i. cukr. *sok odparowany zapomocą zagęszczacza.* 2. farb. *mieszanina służąca do zagęszczania barw wytłokowych.*

Zagęstnąć, nie, nął a. **ść, Zagęstnieć, Zagęścieć,** †**Zagęstwieć** *zagęścić ś., stać ś. gęstym, zgęsnąć, zgęścieć, zakrzepnąć, skrzepnąć, zsiąść ś., ściąć ś.*

† **Zagęstnić, i, ił** i †**Z. ś.** p. **Zagęścić.**

Zagęstnieć, eje, ał p. **Zagęstnąć.**

Zagęstnienie, a, blm. i. †Z., czynność cz. **Zagęstnić.** 2. czynność cz. **Zagęstnieć a. Zagęstnąć.**

† **Zagęstnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagęstnić ś.**

Zagęstnik, a, lm. **i** farb. *ciało służące do zagęszczania barw tłocznych*

† **Zagęstwiać, a, ał** i †**Z. ś.** p. **Zagęścić. L.**

† **Zagęstwić, i, ił** i †**Z. ś.** p. **Zagęścić.**

† **Zagęstwianie, a,** blm., czynność cz. **Zagęstwiać.**

† **Zagęstwianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagęstwiać ś.**

† **Zagęstwieć, eje, ał** p. **Zagęstnąć.**

† **Zagęstwienie, a,** blm. i. czynność cz. **Zagęstwić.** 2. czynność cz. **Zagęstwieć.**

Zagęszczacz, a, lm. **e** i. cukr. *rodzaj odparnicy, w której ś. sok zagęszcza.* 2. p. **Kondensator.**

Zagęszczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagęścić.**

Zagęszczanie, a, blm., czynność cz. **Zagęszczać.**

Zagęszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagęszczać ś.**

Zagęszczenie, a, lm. **a** i. czynność cz. **Zagęścić:** Z. spraw. Troc. (= *nawał*). 2. fiz.: Zachodzą naprzemian zagęszczenia i rozrzedzenia. Kram. Z., kondensacja. Z. promieni słonecznych, elektryczności (= *zebranie, zgromadzenie promieni w jeden punkt*). 3. hist.: Z. jądra w komórce (pycnosis). 4. patol.: Z. kości (eburneatio, ostitis ossificans s. osteoplastica) = *stwardnienie*

kości; zapalenie kości stwardniające Z. krwi (oligaemia sicca).

Zagęszczenie się, a ś., blm., niek. **Zagęszczenie** czynność cz. **Zagęścić ś.**

† **Zagęszczywać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zagęścić.**

† **Zagęszczywanie, a,** blm., czynność cz. **Zagęszczywać.**

† **Zagęszczywanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zagęszczywać ś.**

Zagęścić, i, ił, † **Zagęstwić,** † **Zagęstnić,** nied. **Zagęszczać,** † **Zagąszczać,** † **Zagęstwiać I.** *zrobić gęstym, gęściejszym, zgęścić·* Z. sos. Sok zagęszczony (apt. succus inspissatus). Z. gazów = *zmniejszenie ich objętości przez ściskanie.* Gałązki między szczepami, którekolwiek tam krzywo, chropawo wyrostą, mają być obsiekane, aby próżno drzewa nie zagęszczały. Trzyc. **2.** *zapełnić gęsto, ściśle, przepełnić:* Persowie strzałami tak w potrzebie zagęszczają powietrze, że i słońca nie widać. Warg. Niezliczone tłumy zagęściły bramy. Pot. *(= gęsto zaległy, zatłoczyły, zapchały, zatkały).* Św. Jan najwięcej miłością ku Bogu i bliźniemu pisma swoje zagęścił. Skar. Tudzież wyświadczeniem bóstwa Chrystusa ewangielją wszędzie zagęszcza. Skar. Ludzie mający melancholją mówią wiele, zagęszczając rzeczami, tak iż żadnej rzeczy ku końcowi nie powiadają. Sien. *(= gmatwając).* Zagęścił kraj osadnikami, gęsto osadził. Kn. *(= zaludnił gęsto).* Kłamliwą monetę zagęszczywając, Ślązacy o wielką Polaki szkodę przywodzili. Błaż. *(= rozpowszechniając; zasypując, zalewając nią, gęsto puszczając ją w kurs).* Mniej przystojnemi wierszami drukiem na świat wydane foljały zagęścił. Nies. **Z. ś. I.** *stać ś. gęstym, gęściejszym; stać ś. częstym, częściejszym, rozpowszechnić ś., upowszechnić ś., wzrość liczebnie, namnożyć ś.:* Ulepek zagęścił ś. *(= zgęstniał).* Faworyty dopiero mu ś. zagęszczać zaczynały. Bał. Nie wiem, co u licha, tak ś. teraz kradzieże zagęściły! L. Zagęszczone sprawy sądowe. Troc. Zagęściły ś. w kraju zabójstwa, rabunki, podpalania. Wirt. W Polszcze zagęściła ś francuszczyzna. Wit. Tak ś. teraz memorjały zagęściły, iż przez nie czasem o bagatelne fraszki naprzykrzają ś. dworowi. Boh. Już ś. to zagęściło, iż ś. ludzie targają na kościoły. Vol. *(= utarło ś już, weszło w zwyczaj, w nałóg, w praktykę).* Nawracać luteranów i kalwinów zagęszczonych w Węgrzech. Dyak. O tych zagęszczonych chorobach od zbiegłych mający wiadomość, umyślił do chwały, którą był pozyskał, przydać drugą. Alber. **2.** *zapełnić ś., zaroić ś., zakryć ś. gęsto:* Gdy ś. niebo temi chmurami zagęści, wisi burza nad nami. Pot. W mało ludnej przed chwilą ulicy zagęściło ś. nagle od chałatów, babich kiecek, dzieciaków pędzących tabunami. Brt.

Zagęścieć, eje, ał p. **Zagęstnąć.**

Zagiąć, zagnie, zagiął, [**Zagibnąć**], nied. **Zaginać,** [**Zagibać**] **I.** *zgięciem zachylić, załamać, zakrzywić, zadrzeć, zawinąć, przygiąć:* Z. kartę w książce. Może jedna siódemka zagięta straciłaby to wszystko, co chcesz na damie zarobić. L. Zagiąwszy głowę wąż. Sienk. Z. sukni = *podgiąć, odgiąć, ugiąć, zakasać, podkasać, unieść, podnieść.* Z. gwóźdź. Z. kruczka = *urządzić sztuczkę,* posp. *urządzić kawał, zrobić szpasa, przysłużyć ś. komu.* Z. blachę = *sklepać jej brzeg zagięty.* Zagnij drut z tej strony. Troc. Z. parol na kogo, na co, p. **Parol. 2.** anat.: Mięsień zagięty, p. **Natężyć. 3.** chir.: Opaska zaginana, załamywana a. wiór zaginany (dolabra reversa) = *zagięcie, załamanie bandaża brzegiem górnym ku dołowi celem ściślejszego dopasowania jego dokoła kończyny.* **Z. ś. I.** *zgiąwszy ś. zachylić ś., zakrzywić ś., zawinąć ś., załamać ś.:* Karta zagięta. Dziób zagięty. Brzeg wnątrz zagięty. Troc. **2.** *zagiąć suknie na sobie, ugiąć ś., podgiąć ś., zakasać ś., podkasać ś.* **3.** anat.: Błona zagięta, p. **Doczesny.** × Kiszka esowa zagięta, p. **Esowaty.** Tętnica zagięta uda wewnętrzna a. tylna (arteria circumflexa interna s. superior). Tętnica zagięta uda zewnętrzna a. przednia (arteria circumflexa externa s. anterior).

[**Zagibać, a, ał** i **Z. ś.**] p. **Zagiąć.**

[**Zagibanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagibać.**

[**Zagibanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zagibać ś.**

[**Zagibka, i,** lm. **i, Zagiętka**] *zakładka u sukni·*

[**Zagibnąć, nie, nął** i **Z. ś.**] p. **Zagiąć.**

[**Zagibnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zagibnąć.**

[**Zagibnięcie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zagibnąć ś.**

Zagibotać, ocze a. **oce, otał** *zacząć gibotać, gibnąć, zakołysać, zawahać, zachwiać, zachybotać.* **Z. ś.** *zacząć gibotać ś., gibnąć ś., zakołysać ś., zawahać ś., zachwiać ś., zachybotać ś*

Zagibotanie, a, blm., czynność cz. **Zagibotać.**

Zagibotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagibotać ś.**

[**Zagichać, a, ał, Zagichnąć**] *zalać.*

[**Zagichanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagichać.**

[**Zagichnąć, nie, nął**] p. **Zagichać.**

[**Zagichnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zagichnąć.**

[**Zagidzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zagidzić ś.**

[**Zagidzić się, i ś., ił ś.**] *dostać robactwa.*

[**Zagiéniać, a, ał**] p. **Zagnać.**

[**Zagiénianie, a,** blm.] czynność cz. **Zagieniać.**

[**Zagiergotać, cze, tał**] *rozlec ś. zgiełkliwie:* Zagiergotał wokoło gwar ruchliwego miasta. Dan.

[**Zagiergotanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagiergotać.**

Zagierować, uje, ował rzem. *połączyć, przypasować odręcznie wszelkiego rodzaju listewki i gzymsy.*

Zagierowanie, a, blm., czynność cz. **Zagierować.**

[**Zagierzać się, a ś., ał ś.**] p. **Zamierzyć ś.**

[**Zagierzanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zagierzać ś.**

[**Zagierzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zagierzyć ś.**

[**Zagierzyć się, y ś., ył ś.**] p. **Zamierzyć ś.**

Zagięcie, a I. blm., czynność cz. **Zagiąć:** Od zagięcia szpada ś. skrzywiła. Troc. **2.** lm. **a** *krzywizna od zagięcia, zgięcie, załamanie, załamek, załam, zakręt, skręt, łuk, kolano:* Zagięcia strumyka, fałd. Z., zaginanie, *replicatio.* Kn. Z. u skorupy ślimaczej. Troc. Z. goździa. Troc. Z. w cynie. Troc *(= wgięcie, wklęśnięcie, wklęsłość, dołek).* Zagięcia z kotła wyprawować. Troc. Z. (kąt, węgieł) w budowaniu. Troc. **3.** × Z. *guz, garb.* Sł. wil. **4.** anat.: Z. żołądka (curvatura ventriculi) = *krzywizna żołądka mała i wielka.* Z. (helix) = *obrąbek ucha.* × Z. esowe, p. **Esowaty. 5.** blach.: Z. blachy = *fałc* (przy kryciu dachów). Łab. **6** embr.: Z. ogonka.

Zagięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagiąć ś.**

[**Zagiętka, i,** lm. **i**] p. **Zagibka:** Długiej i ułożonej w równe zagiętki spódnicy. Sienk.

Zaginacz, a, lm. **e, Zaginaczka** blach. *dłuto szerokie, na którym blacharz zagina blachę, pobijając w nie młotkiem drewnianym.* Zaginacze hidrauliczne = *machiny do zaginania blach.*

Zaginaczka, i, lm. **i** p. **Zaginacz.**

Zaginać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagiąć.**

Zaginadło, a, lm. **a** blach. *kleszcze, cęgi do zaginania:* Z., kleszcze zakładne.

[Zaginak, a, lm. **i]** blach. *młotek do zaginania blachy;* wog *przyrząd do zaginania metali.*

Zaginanie, a, blm., czynność cz. **Zaginać.**

Zaginanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaginać ś.**

Zaginarka, i, lm. **i** rzem. *machina do zaginania.*

Zaginąć, nie, ął l. i nied. **[Zaginować]** *zginąć, przepaść, być zagubionym; ulec zatracie, zagładzie:* Zabytki te zaginęły bezpowrotnie. Zginęcie, marne parki, co kosą ścinacie i cokolwiek pięknego ma świat, odbieracie. L. Miej ufność w Opatrzności, ta człowiekowi z głodu Z. nie da. L. Przeklęty pośle, bodajeś na morzu zaginął, bodajeś do Epiru nigdy nie zawinął. Mor. A. Nie daj Grekom pod Troją do szczętu Z. Dm. I pamięć jego z nim razem zaginie. Kniaź. Uczynność nie zaginęła jeszcze między ludźmi. Błot. [Nie zaginies, chłopaku, przez wolicki Boskij]. **2.** *zadziać ś., podziać ś., zapodziać ś., zarzucić ś., przepaść, zawieruszyć ś., zarzucić ś., przepaść:* Pasport mi gdzieś zaginął.

× **Zaginęły** p. **Zaginiony.**

Zaginienie, a, blm., p. **Zaginięcie.**

Zaginięcie, a, blm., **Zaginienie** czynność cz. **Zaginąć.**

Zaginiony, × **Zaginęły** *który zaginął a. który z pewnością zaginie, przepadły, zgubiony, stracony:* Zaginione rzeczy znalazły ś. Naród zepsuty jest *Z. Res deplorata,* zaginęła, gdzie już więcej żaden płacz nie pomoże. Mącz.

[Zaginować, uje, ował] p. **Zaginąć.**

[Zaginowanie, a, blm.] czynność cz. **Zaginować.**

Zagipsować, uje, ował, *zakryć, zawlec, zatynkować gipsem:* Z. złamaną nogę.

Zagipsowanie, a, blm., czynność cz. **Zagipsować.**

[Zagiździć, i, ił] *zaplugawić, zanieczyścić, zabrukać.*

[Zagiździenie, a, blm.] czynność cz. **Zagiździć.**

Zaglancować, uje, ował p. **Zaglansować.** L.

Zaglancowanie, a, blm., czynność cz. **Zaglancować.**

Zaglansować, uje, ował, Zaglancować *glansując zatrzeć, zagładzić; pokryć glansem.*

Zaglansowanie, a, blm., czynność cz. **Zaglansować.**

† **Zagląd, ędu,** lm. **ędy** p. **Zaglądanie.**

Zaglądać, a, ał p. **Zajrzeć.**

Zaglądanie, a, blm., † **Zagląd** czynność cz. **Zaglądać:** Inaczej niepodobnaby zrozumieć jego niezaglądania nawet do szpitali. Ochor. Równie niebo nie kryje nic, jak głęboki dół piekła zaględom twych źrzenie. Przyb. (= *wzrokowi twemu, oczom twoim*).

Zaglądnąć, nie, nął p. **Zajrzeć.**

Zaglądnięcie, a, blm., czynność cz. **Zaglądnąć.**

Zaglegotać, oce a. ocze, otał p. **Zaklekotać.**

Zaglegotanie, a, blm., czynność cz. **Zaglegotać.**

[Zaględować, uje, ował] p. **Zajrzeć.**

[Zaględowanie, a, blm.] czynność cz. **Zaględować.**

Zaględzenie, a, blm., czynność cz. **Zaględzić.**

Zaględzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaględzić ś.**

Zaględzić, i, ił *zająć, zapełnić na ględzenie* Zaględził całą godzinę. **Z. ś.** *zapędzić ś. w ględzeniu:* Zaględził ś. do samej północy.

Zaglijować, uje, ował *zacząć glijować = rozpalać; rozpaliwszy zachylić, zakrzywić.* L. Z. pręt żelazny.

Zaglijowanie, a, blm., czynność cz. **Zaglijować.**

Zaglózować, uje, ował p. **Zagluzować.**

Zaglózowanie, a, blm., czynność cz. **Zaglózować.**

Zaglukać, a, ał *zaburczeć, zabulgotać, zakruczeć:* Zaglukało mi w brzuchu.

Zaglukanie, a, blm., czynność cz. **Zaglukać.**

Zagluzować, uje, ował, Zaglózować *gluzując zamazać; zagładzić, wytępić, wykorzenić, wyniszczyć, wygasić, wygluzować, zatrzeć:* Żeby pamiątka potomności była nie zagluzowana, z którego źródła wyszli, Bajbuzami Hrybunowiczami zawsze ś. pisali i zwali. Nies.

Zagluzowanie, a, blm., czynność cz. **Zagluzować.**

[Zagłaba, y, lm. **y]** p. **Zagłoba.**

× **Zagłabiać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zagłobić.**

× **Zagłabianie, a,** blm., czynność cz. **Zagłabiać.**

× **Zagłabianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagłabiać ś.**

[Zagłabnąć, nie, nął] *zabrać sobie, przywłaszczyć.*

[Zagłabnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zagłabnąć.**

Zagłada, y, lm. **y** *zagładzenie, zagładzanie, zatrata, zaguba, zatracenie, śmierć, wytępienie, zniszczenie:* Wojny domowe i całkowite prawie społeczeństwo zagłady. L. Dosyć godziny na zmieszanie i zagładę państw obszernych. Pilch. Chrześcijanie ś. na własną zacięli zagładę, sami siebie ustawicznemi wojnami niszcząc. Nar. Widząc swoich Achiwów zagładę, zatym na walną zgromadzili ś. radę. Dm. Na moję zagładę. Chr. Dominikan Fabjan Birkowski straszy zagładą imienia Polski dla niesprawiedliwości wyrządzanej chłopom. Lel. Z. burzyciela Rzpltej. Nagur, Maur obłudnik posłuszen tuszył sobie cicho: już tu najdzie zagładę portugalskie licho. Przyb. Uraz Z. Nar. (= *puszczenie w niepamięć, zatarcie w pamięci, wygładzenie ich z pamięci, niepamięć, zapomnienie*): Przysięgą stwierdzono obietnicę wiecznej dawnych uraz zagłady. Nar.

× **Zagładca, y,** lm. **y, Zagładzca,** × **Zagładziciel** *ten, co zagładza a. zagładził, niszczyciel, zatraciciel, wytępiciel:* Hektora zabiję..., zagładziciela głowy kochanej. Ml. Ułatwiał do połowy sprawę carom moskiewskim, prawdziwym onych rzpltych zagładzicielom. Stadn.

Zagładny przym. od **Zagłada,** *sprowadzający zagładę, niszczący,* × *zatratny,* × *zagubny:* Lękać ś. z tgładnej śmierci. Wor Moc siły zagładnej. Słow.

1. Zagładzać, a, ał i **Z. s.** p. **Zagładzić.**

2 Zagładzać, a, ał p. **Zagłodzić.**

1. Zagładzanie, a, blm., czynność cz. **1. Zagładzać.**

2. Zagładzanie, a, blm., czynność cz. **2. Zagładzać.**

× **Zagładzca, y,** lm. **y** p. **Zagładca.**

Zagładzenie, a, blm., czynność cz. **Zagładzić:** Zrodzony na Z. całego imienia naszego. Nar.

Zagładzić, i, ił, nied. **Zagładzać 1.** *zatrzeć na gładko, zarównać, wyprostować, wygładzić, wyrównać:* Z. zmarszczki. Troc. **2.** przen. *zgładzić, zagubić, wygubić, zatracić, zagluzować, wytępić, zniszczyć, wyniszczyć, wygładzić, wykorzenić, zgnębić:* Zagładziwszy wszystkich tych, których rozumieją sobie na przekazie być, sami państwo opanowali. Kosz. Amurat był bardzo smętny, iż

nieprzyjaciela do końca nie zagładził. Baz. Złe plemię Z. trzeba. Troc. Z. nieprzyjaciela do szczętu. (=*zatrzeć, znieść, zmasakrować*). Wszystkie ich okrutne wojska Jowisz spuszczonemi z obłoków piorunami zagładził na ziemi. Li. Giniemy, już nas wyroki zagładzą, nadzieje żadne ratunku nie dadzą. L. Teraz na sądzie występek woleli Z., niżeli onych ś. zaprzeć. Alber. 3. przen.: Z. co z pamięci a. pamięć czego = *wypuścić, wyrugować co z pamięci, wybić sobie z głowy, puścić w niepamięć, pogrzebać w niepamięci.* **Z. ś.** *wygładzić ś., wyrównać ś., wyprostować ś.*: I brózdy, wyryte zawsze na twarzach mężczyzn, nie zagładzały ś. Tet.

Zagłaskać, szoze a. **ska, skał**, nied. **Zagłaskiwać** l. *głaszcząc zarównać, zagładzić, ugłaskać, zamuskać*: Nie bez przyczyny nie zagłaskałeś sobie zjeżonej czupryny. Rej 2. [Z.] *pogłaskać*: Chłopisko żonę po gębie zagłaskał. × **Z. ś.**, przen. *załagodzić ś., uspokoić ś., ochłonąć, przyjść do siebie*: Przyszedłem na rozrywkę, żeby mi ś. oczy, ludzką posoką przerażone, zagłaskały. Pilch.

Zagłaskanie, a, blm., czynność cz. **Zagłaskać.**

× **Zagłaskanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zagłaskać ś.**

Zagłaskiwać, uje, iwał i × **Z. ś.** p. **Zagłaskać.**

Zagłaskiwanie, a, blm., czynność cz. **Zagłaskiwać.**

× **Zagłaskiwanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zagłaskiwać ś.**

[**Zagława, y**, lm.. **y**] p. **Zagłoba.**

[**Zagłąbić, i, ił**] *zatkać.*

[**Zagłąblenie, a**, blm.] czynność cz. **Zagłąbić.**

Zagłębiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagłębić.**

Zagłębianie, a, blm., czynność cz. **Zagłębiać.**

Zagłębianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagłębiać ś.**

Zagłębić, i, ił, nied. **Zagłębiać** l. *zapuścić głęboko, zagrążyć, pogrążyć, zatopić, zanurzyć.* 2. [Zagłębiać] = *dokuczać*: Zagłębiają mi ludzie. **Z. ś.** l. *zapuścić ś. głęboko,* × *zagrążyć ś., pogrążyć ś., zatopić s, zanurzyć ś.*: Z. ś. w wodę. Przen.: *zangażować ś, zagalopować ś. zaawanturować ś?*: Augast zagłębił ś. istotnie z carem Piotrem, związał ś. z nim dwoma traktatami. Jaroch. 2 przen.: Z. ś. w co, w czym, nad czym *zatopić ś. myślą, zaciec ś., zastanowić ś. głęboko, zabadać ś., zagrzebać ś. w czym*: Spytaj ś. ludzi, którzy ś. nad tym od niemałego zagłębiają czasu. Koł. Im więcej zagłębiamy ś. w naukę, tym więcej uczymy ś. poznawać, jak nam wiele brakuje. Śniad.

Zagłębie, a, lm. **a** l. *zagłębienie, wklęsłość*: Z. portowe. 2. gór. *wklęsłość ziemna, w której spoczywają pokłady czyli warstwy ciała kopalnego; miejsce, w którym spoczywający w nim pokład jest kształtu nieckowatego, łęk.* Łab. Z. węgli kamiennych. Z. dąbrowskie. 3. ogr.: Z. kwiatowe = *kwietnik wgłębiony.*

Zagłębienie, a l. blm., czynność cz. **Zagłębić.** 2. lm. **a** = a) *dół, dołek, wklęsłość, jama, wpadlina, wyżłobienie*: Podobne tumom gotyckim, pełnym mrocznych zagłębień. Gom. b) anat.: Z. kraterowate a. wirowate brodawki nerwu wzrokowego (excavatio papillae nervi optici). Z. odbytniczo-maciczne (excavatio recto-uterina v. cavum Douglasi). Z. pęcherzomaciczne (excavatio vesico-uterina). Z. odbytniczopęcherzowe (excavatio recto-vesicalis) = *Z., które tworzy otrzewna między sąsiadującemi w małej miednicy organami.*

Zagłębienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagłębić ś.**

Zagłoba, y, lm. **y** l. [Z.] = a) a. [**Zagłaba, Zagława**] *przeszkoda, przekora, zaprzątanie sobie czym głowy; strapienie, kłopot, zmartwienie, niepokój; żal* b) *nicpoń, ladaco, zawalidroga.* 2. *zaprawienie próżnego miejsca w wyrobie z drzewa, kamienia, metalu i t. p., powstałego przez uszkodzenie lub wskutek wady użytego materjału.* 3. chir. *wgłobienie, wpochwienie jelita* (invaginatio, intussusceptio). 4. gieol. (**gryphaea**), dziobacz = *małża bezgłowa jednomuszkulowa.*

× **Zagłobić, i, ił**, nied. × **Zagłabiać** l. *zaklinować, zabić, zanitować, zatkać, znitować, spoić: Fibulare*, wespołek spoić, zlutować, Z. Mącz. Znowu pod Tapsem, co z drugiemi robi, jak Scypiona z Petrejuszem gniecie, jako w Utyce Katona zagłobi. Chr. (zamknąwszy, do samobójstwa przywodzi. L.) 2. [Z.] *zaklepać cieńszy koniec wbitego na wylot gwoździa, zanitować.* 3. [Z.] *umocować, zatknąć, wbić, wprawić*: Z. nóż, siekierę do trzonka. *Figo*, utykam, zagłabiam, zatwierdzam. Mącz. Z ciężkiego żalu klinem łacnoby ciało swe w grobie Z. Pot. (=*zagwoździć, zamknąć, zawrzeć, zabić*). × **Z. ś.** *wcisnąć ś., wejść klinem*: Kiszka zagłobiła ś. w kiszkę.

× **Zagłobienie, a** l. blm., czynność cz. **Zagłobić**: Szpony te nie mają ozopów, tylko ich końce wpuszczają się w płaszczyznę wnętrzną ściany bez zagłobienia. Jak. J. 2. *stan rzeczy zagłobionej.*

× **Zagłobienie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zagłobić ś.**

Zagłodać, a, ał l. *zacząć głodać.* 2. *głodując pozbawić życia; zagryźć.*

Zagłodanie, a, blm., czynność cz. **Zagłodać.**

Zagłodniały *który zagłodniał, zagłodzony, zgłodniały, wygłodzony, zamorzony głodem*: Zagłodniałe i wychudłe bydło z rykiem po polu tuła ś., szukając żywności. Stasz.

Zagłodnieć, eje, ał *zgłodnieć, wygłodnieć, zamorzyć ś. głodem, zagłodzić ś.* = *znędznieć od głodu.*

Zagłodnienie, a, blm., czynność cz. **Zagłodnieć.**

Zagłodzenie, a, blm., czynność cz. **Zagłodzić**: Suchoty przydają ś. koniowi z długiego zagłodzenia, gdy niewiele jadając, często a wiele pracuje. Trzyc.

Zagłodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagłodzić ś.**

Zagłodzić, i, ił, nied. **Zagładzać** *zamęczyć głodem, zamorzyć; zanędzić głodem.* **Z. ś.** *zamęczyć ś. głodem, zamorzyć ś.; zanędzić ś. głodem.*

[**Zagłosić się, i ś., ił ś.**] *dać ś. słyszeć, odezwać ś.*: Na Liljowej przełęczy zagłosił ś. Marduła na Janosikową nutę. Tet.

Zagłosować, uje, ował l. kogo, co = (w zgromadzeniu, na posiedzeniu) *zatłumić swemi głosami, nie dopuścić do przyjęcia uchwały, unicestwić, nie przyjąć czyjego projektu, czyjego zdania, czyjej kandydatury, przegłosować go.* 2. *głosowaniem zatwierdzić, uchwalić; zawotować*: Z. projekt.

Zagłosowanie, a, blm., czynność cz. **Zagłosować.**

[**Zagłoszenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zagłosić ś.**

† **Zagłowa, y**, blm., p. **Zagłówne**: Przywilej opatów tynieckich wylicza kary: głowa, Z. Mor. T.

[**Zagłowie, a**, lm. **a**] *tył głowy*: Kapelusz mały zsunął na Z. Ork.

Zagłownik, a, lm. i rzem. *gatunek młota.*

[**Zagłówczany**] przym. od **Zagłówek**: Zagłówek, poduszka zagłówczana. Mącz.

Zagłóweczek, czka, lm. **czki** p. **Zagłówek.**

[**Zagłówek, wka**, lm. **wki, Zagówek**] l. i † Z. *poduszka*: Z., poduszka zagłówczana. Mącz.

Schowane miała do limbowej skrzyni poszewki z zagłówków z cerkami. Tet. **2.** *poduszka wypchana wiórami i zielem święconym, kładziona umarłemu do trumny:* Trunny tyle przybyło, że i Z. włożyć w nią mogli. Skar. **3.** *nagłówek, napis naczelny, tytuł jakiego pisma, druku:* Z. artykułu, rozdziału. **4.** *zagon poprzeczny, zakończający wszystkie inne na brzegu pola lub w ogrodzie.* **5.** *dno w wierzchu ula.* **6.** fl., p. **Przedgłówek.** Zdr. **Zagłóweczek.**

Zagłówka, i, lm. i rzem. *Schelleisen, Kopfsetzer(?).*

† **Zagłówne, ego,** blm., † **Zagłówna zapłata,** † **Zagłowa** *kara za głowę, za zabójstwo.* Ks. Ł.

Zagłówny: Zagłówna zapłata, (Tuch.), p. **Zagłówne:** Władyki mieli mniejszą karę zagłówną, aniżeli szlachta. Balc.

Zagłuchły *który zagłuchł.* L.

Zagłuchnąć, chnie, chnął a. uchł, [**Zagłuszyć ś.**] *stracić słuch, ogłuchnąć, zgłuchnąć, zgłuszeć, † ołchnąć:* Uszy ich zagłuchną. Bud. (uszy ich ogłuszeją. B. G.). Przen.: Nakoniec projekt ów zagłuchł. Byk. *(=zrobiło ś. głucho o nim, ucichło, zapomniano o nim).*

Zagłuchnięcie, a, blm., czynność cz. **Zagłuchnąć.**

† **Zagłupić, i, ił** *uczynić głupim, wystrychnąć na głupca, ogłupić, zaślepić:* Nie zagłupił-li Bóg mądrość świata tego? Bud.

† **Zagłupienie, a,** blm., czynność cz. **Zagłupić.**

Zagłuszać, a, ał p. **Zagłuszyć.**

Zagłuszanie, a, blm., czynność cz. **Zagłuszać.**

Zagłuszenie, a, blm., czynność cz. **Zagłuszyć.**

Zagłuszyciel, a, lm. e *ten, co zagłusza* a. *zagłuszył.* L.

Zagłuszycielka, i, lm. i, forma ż. od **Zagłuszyciel.** L.

Zagłuszyć, y, ył, nied. **Zagłuszać** I. *zrobić głuchym, pozbawić słuchu, ogłuszyć:* Szatan począł zaślepiać i zagłuszać onego człowieka niewinnego. Rej. Świegotliwi ludzie nie mówią, ale uszy zagłuszają, zanieprażniają ludzi, rzekczą, szczekają. L. **2.** *zakrzyczeć, przekrzyczeć, stłumić swym głosem, zrobić niesłyszalnym:* Wrzaski zagłuszyły te słowa. Trąba zagłusza skrzypce. Huk niedobitków lodowych zagłuszały potężne ryki rozpasanej wody. Mn. W tym zgiełku jeden drugiego zagłuszał. Troc. Lubią oni zabawy zagłuszające *(= głośne, hałaśliwe, szumne, wrzaskliwe).* Zagłusza mię opowiadaniem dzieł sławnych. L. Trafiło mi ś. w izbach sejmowych i trybunalskich bywać zagłuszonym. L. Przen.: Z. głos sumienia *(=zmusić do milczenia, uśpić sumienie).* Sławę ich męczeńską zagłuszał, jakoby ich o grzechy zabijano. Skar. *(=zaćmiewał, umniejszał, szkalował).* Ty, Panie, mą niewinność objaw zagłuszoną. Paszk. *(=pognębioną, spotwarzoną).* Stało ś. przez Żydów w r. 1598 u Tarnowa jakieś okrucieństwo, ale zagłuszyli złotem. Syr. *(=przytłumili, stłumili, zatarli, zatuszowali, zasmarowali).* Przen.: Z. rośliny=*zatłumić je gęstwą, zasłonić, przygnieść, przytłoczyć, przydusić:* Wybujałe drzewo ćmi krzaki i zagłusza, coby owoc niosły. Kras. Fijołek a. majeran, chociaż pięknie pachnie, nic nie jest, kiedy go pokrzywy zagłuszą. Rej. Ciernie i głogi nie dadzą rozkrzewiać ś. ziarnu dobremu: zaraz go zagłuszą. Wor. Przen.: Zdania te były rozbudzeniem uśpionej myśli i zagłuszonego namiętnością przekonania. Korz. **3.** a. **Zagałuszyć,** nied. **Zagałuszać** *zadurzyć, odurzyć, ogłuszyć, oszołomić:* Zagłuszył wołu, uderzywszy go pałką w łeb. Trunek ten ma moc natychmiast Z. człowieka jak trzcina i sprawić sen na pół godziny. L. Zażywaj, czego król Mitrydates zażył, byś zaś czego nie połknął niezdrowego, acz ci kiedyby ś. nie powiódł taki kąsek snadnie o zdradę nocną, i tych, co cię zagłuszą. Opal. *(=pozbawią zmysłów, życia).* **4.** *zapełnić głosem, głosami, przerazić krzykiem:* Okropnym krzykiem góry zagłuszył i lasy. Pot. Głosy nieba zagłuszały. Troc. Ta wiadomość blizkie zagłusza pola. Troc. *(=rozlega ś., rozbrzmiewa po nich).* **Z. ś. I.** *zagłuszyć siebie, uspokoić ś., rozerwać ś., zapomnieć o troskach, odurzyć ś.:* Szedł pośpiesznie do domu, by ś. uczyć roli, Z. ś., zapracować. Bał. **2.** [**Z. ś.**] *zagłuchnąć, ogłuchnąć.*

Zagmatwać, a, ał, × **Zamatwać** I. *gmatwaniem zamieszać, sprowadzić nieład, zamęt, zaplątać, zawikłać, zamotać, splątać, pokręcić, pogmatwać, powikłać, poplątać, potargać:* Nie z tych to matek urodzona dziatwa może to ścierwy puńskiemi zagmatwa lub Hanibala przeszyje popłochem. Nar. *(=zamąci).* Jedno po drugim robi, ani ś. to zagmatwa, bo wszystko porządkiem czyni. Jabł. Myśli ciemne, zagmatwane i nieporządne. Gol. Dusza jego popadła w błędy, szukając prawdy po zagmatwanych drogach różnych zasad i systemów. Bał. *(=zawiłych).* Tę sprawkę tak zagmatwali, że mi aż łeb trzeszczał. Wyb. *(=skomplikowali).* **2.** × Z. *zadziać, zapodziać: zarzucić, zaprzepaścić, zawieruszyć, porzucić niewiadomo gdzie:* Symbolum św. Atanazego w księżnicy rzymskiej zagmatwane długo było. Skar. **Z. ś.** *zamieszać ś. wskutek gmatwania, zaplątać ś. zawikłać ś., potargać ś., pokręcić ś.*

Zagmatwanie, a, blm. I. czynność cz. **Zagmatwać.** 2. lm. a *gmatwanina, nieład, plątanina, chaos, nieporządek, zamęt.*

Zagmatwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagmatwać ś.**

Zagmatwany I. im. od **Zagmatwać.** 2. przym. *ciemny, niejasny, zawikłany, poplątany, pokręcony, chaotyczny, skomplikowany:* Sprawa, myśl zagmatwana.

Zagmerać, a, ał I. *gmerząc zawieruszyć, zarzucić, zagrzebać, zakopać = zaprzepaścić gmerząc.* 2. *zacząć gmerać, grzebać, przebierać palcami.* Przen.: Zawiał pierwszy wiatr, ale tak cichy i pieszczotliwy, że ledwie ś. poruszyły senne, opite rosą kłosy i liście zagmerały bez szelestu. Reym.

Zagmeranie, a, blm., czynność cz. **Zagmerać.**

Zagnać, gna, gnał, Zagonić, [**Zażenąć**], nied **Zaganiać,** [**Zagoniać**], [**Zagieniać**] I. *pognać, wygnać aż dokąd, do pewnego celu, zapędzić:* Z., wygnać, wypędzić. Głos. Zaganiam bydło gdzie. Kn. Lada chłopię, lada wyrostek miał to z serca, że one bohatyry, wielkie, tłuste, brodate janczary, jako niedźwiedzie jakie zaganiał. Birk. *(=przepędzał).* Przy gniazdach kokosz jelenim rogiem kurzyć, bo jego wonia węże i inne robactwo precz zagania. Trzyc. *(=odgania, odpędza, płoszy).* Zagonić bydło głęboko w las. Troc. Jedny za Dunaj Turkom zaprzedano, drugie do hordy dalekiej zagnano. Kochan. Tych zagnali między hordy Kaukazu, tych za oceanu przestrzenie wywieźli. Wit. Z. bydło do obory. Osła sierotczynego zaganiali i brali w zastawie wołu wdowinego. Leop. *(=zajmowali pędząc do siebie).* Przen.: Co cię zagnało w nasze stanowisko? *(=przypędziło, sprowadziło, skądeś ś. tu wziął?).* O pijanicy mówią, że kaczki zagania. Trzt. *(=zatacza ś., tacza ś.).* Powracał w nocy

do domu z miną byczą, od stu katów, pas pod brzuchem, czapka w tył, a nucąc sobie, zaganiał kaczki, jak to ludzie mówią, w prawo, w lewo, tak i siak. Fred. A. **2.** przen.: Z. kogo do czego=*nagnać, napędzić, przypędzić, znaglić usilnie, zniewolić*: Pieszczone panięta do żadnej ś. rzeczy nie przygadzają, tyją jako wieprzowie w domu, na wojnę ich nie zażeniesz. Birk. Samo nas przyrodzenie do tego zagania, abyśmy ś. starali być pożytecznemi. Pilch. **3.** [Z.] *pognać, popędzić*: **Pachołek zagnał konie i pojechał. Z ś.** *zapędzić ś., zapuścić ś., zabiec, zalecieć gnając; zagalopować ś.*: Zagnali ś. za nieprzyjacielem. Troc. Zagnali ś. za nim aż do Gideona. Bud. (gonili ich aż do Gideona. G. B.). Trafiło ś. jednemu z Hunnów zagonić s. za jeleniem przez rzekę Wołhę. Biel. M. Zagonił ś. dzik, chcąc nosem obierać wiszaca Żebr. Różnemi miejscami poszedł nieprzyjaciel, gdy ś. na jednym zażeniesz, z tyłu cię drugi oskoczy. Błaż. **Stać o co, zagonić** s. bez wstydu, około białej głowy zabiegać, *procari*. Mącz. Zagoniony, zapędzony, zapędem uniesiony. L. Ogar pądowy, dobry, doświadczony, poszedł w góry za wielkim zwierzem zagoniony. Pot. Natarczywie cesarski hufiec zagoniony na gęste natrze roty, mieczem sobie ściele drogę. Bardz. Pers, porażony rozsypką, w góry uchodził i w lasy; poszedł wciąż za nim Tankrod zagoniony. P. Koch Bracie, dalekoś ś. zagnał. Troc. Selka szczególnie ś. zagania, i jeśli jej pilnować nie będą, to zginie, bo wróci, chyba że i zwierzę z nią, gotowa za nim na koniec świata. Krasz.

Zagnajać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagnoić.**

Zagnajanie, a, blm., czynność cz. **Zagnajać.**

Zagnajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagnajać ś.**

Zagnanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zagnać 2.** † *Z. wygnanie, jasyr, niewola*, wygnaństwo Słyszeli, iż ci, co przyszli z zagnania, budowali kościół. B. B. (lud. który przyszedł z poimania. B. G.; *z niewoli babilońskiej*.

Zagnanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagnać ś.**

† **Zagnąbić, i, ił** p. **Zagnębić.**

† **Zagnąbienie, a,** blm., czynność cz. **Zagnąbić.**

Zagnębiciel, a, lm. **e** *ten, co zagnębił* a. *co zagnębi* L.

Zagnębić, i, ił, † **Zagnąbić** **1.** × *Z. gnębiąc zatłoczyć, zabić=zacisnąć.* **2.** kogo *gnębiąc zamęczyć, zadręczyć.*

Zagnębienie, a, blm., czynność cz. **Zagnębić.**

Zagniatać, a, ał p. **Zagnieść.**

Zagniatanie, a, blm., czynność cz. **Zagniatać.**

Zagniazdnik, a, lm. **i** zool., p. **Ptak.**

Zagniazdować, uje, owal i × **Z. ś.** p. **Zagnieździć.**

× **Zagniazdowanie, a,** blm., czynność cz. **Zagniazdować.**

× **Zagniazdowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagniazdować ś.**

Zagnicie, a, blm., czynność cz. **Zagnić:** Sadziec ziele świerzb i inne krosty zagnicia spądza. Syr

× **Zagnicie się, a ś,** blm., czynność cz. **Zagnić ś.**

Zagnić, ije, ił, nied. **Zagniwać,** × **Zagnijać** a. × **Zagnić ś.,** × **Zagniwać ś.,** × **Zagnijać ś.** *zajść zgnilizną, zacząc gnić*: Ryby ś. prędko w żołądku psują i zagniwają. Sak W pierwszym gnojniku gnój nowy zagnijał i dostawał dobrze. Trzyc. Dźbła lniane mają być w wodzie moczone tak długo, aże s. zagniją, iżby włókna od drzenia odewstawały. Trzyc. Te rzeczy najrychlej zwykły ś. Z., które są bardzo wilgotne. Syk. Oleju wszelakiego i oliwy chowanie, aby ś. nie zagniły i nie kaziły. Slesz. Wino mogłoby ś, przez długie chowanie Z., i muchy i motyle zarodzić. Smotr. Rzadko mąż bywa trzeźwy, zawżdy ś. popiją, wstaną ku południowi, oczy im zagnija. Biel. M.

Zagniecenie, a, blm., × **Zagniecienie,** czynność cz. **Zagnieść.**

Zagnieść, ecie, ótł, nied. **Zagniatać,** × **Zagniotać** **1.** *założywszy zgnieść, załamawszy przygnieść; utrwalić w załamanym kształcie*: Z. załamkę, zakładkę, fałdę w sukni. **2.** *gnieceniem zabić; zgnieść, rozgnieść*: Z. robaka. Wszystkie nieszczęścia razem na mnie ś. zwaliły, boję ś., żeby mnie nie zagniotły. L. (=*zatłoczyły*). Mało mię w kościele nie zagnietli (=*nie zadusili w tłoku*). **3.** *gnieceniem zarobić, gniotąc ku środkowi wyrobić; ugnieść*: Z. ciasto na kluski. Dziesiąta część mąki pszennej zagniatanej. Leop. (dziesiąta część zemły, polanej olejem tłuczonym. Leop.: zmieszanej z oliwą wytłoczoną. B. G.). Wziąć tej oliwy dwie części i gleju trzecią część, to czystą wodą Z. i zrobić kukiełkę. Torz. **4.** [Z.] *zrobić, ulepić przez gniecenie*: Niech mi matka zagniecie osiem gulajków z mąki. Kłusecki zagniatała. Przen.: Potrafię go Ż., jako kucharka kluski. Sienk. (=*zrobić z niego, co zechcę*).

Zagniew, u, blm., p. **Zagniewanie** i **Zagniewanie ś.:** Ujrzy w nim święty Z. Mic.

Zagniewa, y, lm. **y** bot. (*Celidemia*) *roś.*

Zagniewać, a, ał kogo=*wzbudzić w kim gniew, wprawić go w gniew, zgniewać, rozgniewać, obrazić, oburzyć, zadąsać*: Ta odpowiedź Kromwela zagniewała Zofję. L. **Z. ś.** na kogo=*zaciąć ś. w gniewie, rozgniewać ś., obrazić ś., zadąsać ś., zgniewać ś.*: Zagniewane nieba. Troc. Powiedziano o Nabuchodonozorze: piekło zagniewało ś. na zabieżenie przyjścia jego. Zigr. Przen.: Morze zagniewane. Korz. (=*wzburzone, rozszalałe, wspienione*).

Zagniewanie, a, blm., czynność cz. **Zagniewać.**

Zagniewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagniewać ś.**

Zagnieździć, i, ił, × **Zagniazdować,** nied. **Zagnieżdżać** co=*utrwalić, uwiecznić, wszczepić, zakorzenić, wpoić, wkorzenić*: Zagniezdziłam trwała pamięć w uznaniu ludzkim. Wor. **Z. ś. 1.** *założyć sobie gniazdo, osiąść na gnieździe.* **2.** Przen.: Z. ś. gdzie, w czym=*obrać sobie siedlisko, zasiedzieć ś. gdzie, zżyć ś. z danym miejscem, osiedlić ś., zamieszkać na stałe, osiąść*: Wkońcu u nas jak w swoim domu ś. zagnieździł Mick. A co drobniejszych zagnieździło ś. tutaj, tego dzisiaj nawet dorachować ś. nie potrafimy. Rol. Przen.: Z. ś. w sercu, w myśli=*zakorzenić ś., utrwalić ś., przyjąć ś., obrać sobie siedlisko, zagościć*: Ból zagnieździł ś. w sercu. Żadna myśl wielka w jego umyśle Z. ś. nie może. Drugie wrażenie, po którym zostały we mnie głęboko zagnieżdżone wspomnienia, uczyniło na mnie kolegjum jezuickie. Koż. Występki zagnieździły ś. u nich (=*zakorzeniły ś., wkradły ś., zakradły ś., rozwielmożniły ś, rozpowszechniły ś., rozszerzyły ś., rozpanoszyły ś.*). Już u nas powoli zwyczaj ten osobliwszy ś. zagnieżdża. Krasz

Zagnieżdżać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagnieździć.**

Zagnieżdżanie, a, blm., czynność cz. **Zagnieżdżać.**

Zagnieżdżanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagnieżdżać ś.**

Zagnieżdżenie, a, blm., czynność cz. **Zagnieździć.**

Zagnieżdżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagnieździć ś.**: Wszystkie w kraju wzruszenia od czasu zagnieżdżenia ś. Jezuitów przybrały religijne znamię. Lel.

× **Zagnijać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zagnić.**

× **Zagnijanie, a**, blm., czynność cz. **Zagnijać.**

× **Zagnijanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zagnijać ś.**

[**Zagniłczany**]: Zagniłczane gruszki= *ulęgałki, uleżałki.*

Zagniłek, łka, lm. **łki, Zagniłka** *rzecz zagniła.* L.

Zagniłka, i, lm. i p. **Zagniłek.** L.

× **Zagniłość, i**, blm., rz. od **Zagniły**; *zajście zgnilizną, początek gnicia, rozkład, zgnilizna, gnój:* Choroba z zagniłości pokarmów. Obleczone jest ciało moje zagniłością i smrodliwym prochem. Leop. (obleczone jest ciało w robaki i w plugastwo z prochu. B. G.). Kościół, który pierwej wonnemi prochy, maściami i kadzeniem pachnął, jako teraz zagniłością ścierwu i szpetną wonią trupów a ze krwi rannych napełniony jest! Leon. Naciast jest ciasto z mąki ciepłą wodą rozczynionej, zagniłością zakwaszone. Syr. Te materje, z któremi wody bywają pomieszane, tak daleko są od zagniłości i zaśmierdzenia, jako niebo od ziemi. Syk. Co Z. na wnętrzu sprawuje. Troc. Choroba ta bywa z zapsowania i zagniłości pokarmów, która Z. dla słabości ciepła przyrodzonego w starych ludziach być musi. Sak. K. W ciele dziecięcym wrzedzienice pochodzą z zagniłości wilgoci. Spicz. Wino zagnije ś. w ciele, a z onej zagniłości niemocy. Urzęd. Wino wonne w sercu krew czyści od wszelkiej zagniłości abo zaduszności. Trzyc. W północnych krainach z zagniłości krwi często bywają gorączki. Petr. Ciasto z jakiej mąki ciepłą wodą zaczynionej, zagniłością zakwaszone. Bobr.

× **Zagniły** *który zagnił:* Najlepszy jest pokarm drzewom muł z kału a. z błot, w mizernej wilgotności Z. Trzyc.

× **Zagniotać, a, ał** p. **Zagnieść.**

× **Zagniotanie, a**, blm., czynność cz. **Zagniotać.**

Zagniotek, tka, lm. **tki** *cokolwiek zagniecionego:* Z. u palca=*zanokieć, zanokcica, zadzierk, zadra.* L.

Zagniwać, a, ał i × **Z. ś.** p. **Zagnić.**

Zagniwanie, a, blm., czynność cz. **Zagniwać.**

× **Zagniwanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zagniwać ś.**

Zagnoić, i, ił, nied. **Zagnajać** l. *zapełnić gnojem, zaplugawić, zamierzwić.* Kn. Z. pole = *nawieźć, uprawić gnojem.* 2. co=*dopuścić, żeby zgniło, zgnoić, obrócić w gnój.* 3. *zaropić, rozgnoić, zajątrzyć, rozjątrzyć, rozpaskudzić:* Z. ranę. Troc. **Z. ś.** l. *zapełnić ś. gnojem, zaplugawić ś., zapaskudzić ś. kałem.* 2. *zajść zgnilizną, ulec rozkładowi, obrócić ś. w gnój, zagnić:* Drzewa okładają liściem i wytłoczonemi gronami, aby one rzeczy, zagnoiwszy ś., więcej dawały drzewu wilgoty ku obfitszemu obrodzeniu. Trzyc. 3. *zaropić ś., rozgnoić ś., zajątrzyć ś., rozjątrzyć ś., rozpaskudzić ś.*

Zagnojenie, a, blm., czynność cz. **Zagnoić.**

Zagnojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagnoić ś.**

Zagnuśniać, a, ał p. **Zagnuśnić.**

Zagnuśnianie, a, blm., czynność cz. **Zagnuśniać**

Zagnuśnić, i, ił, nied. **Zagnuśniać** *zaprawi gnuśnością, zrobić gnuśnym:* Niedbalstwo i nie ochędóstwo rozum zagnuśniają. Mącz.

Zagnuśnieć, eje, ał *stać ś. gnuśnym, zgnuśnieć.* L.

Zagnuśnienie, a, blm. l. czynność cz. **Zagnuśnić.** 2. czynność cz. **Zagnuśnieć**, *zgnuśnienie.*

[**Zagoda, y**, lm. y] l. *zagodzenie, załagodzenie sporu:* Częstokroć strony ostateczną zagodę w sprawie spornej odkładają do zjazdu. Balc. 2. *kwota, którą płaci winny pokrzywdzonemu dla uniknięcia procesu.*

× **Zagodnie** przys. od **Zagodny.** L.

× **Zagodny** *zagodzony, zagadzający, dogadzający, dogodny, odpowiedni, odpowiadający, stosowny, łagodny:* W próżny żołądek nie ostre, lecz chłodne wpuszczać potrzeba rzeczy i trunki zagodne. L.

[**Zagodynka, i**, lm. i] p. **Zagadka.**

[**Zagodywka, i**, lm. i] p. **Zagadka.**

Zagodzenie, a, blm., czynność cz. **Zagodzić.** Wzajemnie sobie co dać, uczynić a. zaniechać zowie ś. zagodzeniem. Cyw.

Zagodzić, i, ił, nied. **Zagadzać**, × **zajednać**, *załatwić, sprzeczność, wyrównać nieporozumienia, pogodzić, pojednać, załagodzić, zażegnać:* Z. kłócących ś. Spory łagodnym sposobem Z. można. Cyw. Mnie ś. zdaje, że lepiejby jakim innym sposobem Z. tę sprawę. L. My zamilczeniem tych imion kłótnią tę zagadzamy. Kopcz. Mam urazę do waćpana, pojedynkiem nie zagodzoną L.(=*która ś. nie da pojedynkiem Z.*). Król pozwolił, aby w dobrach swoich, nikomu ś. nie narażając, mieszkał, pókiby, zagodziwszy stronę, za wszystkich zgodą nie otrzymał uchylenia wyroku. Alber. Zagodził tę sprawę. Troc. Nieprzyjaciela swojego Z. Troc. Zagodzona między nami nieprzyjaźń. Troc. Zagodzone różnice nasze. Troc. Ot, lepiej tę sprawę Z. Mick. [Z., zaspokoić dobrowolnie czyje pretensje z powodu wyrządzonej szkody= *dać mu satysfakcję*].

Zagoić, i, ił, nied. **Zagajać** *gojąc ranę zamknąć ją; zabliźnić, uleczyć, wygoić:* Najszkodliwszemi bywają gojące plastry, które rany i wrzody jako najprędzej zagajają. Perz. Ja-ć zagoję bliznę twoję a z ran twoich wygoję cię. Leop. (ja-ć zdrowie przywrócę. B. G.). Proszek ten rany zagaja. Spicz. Zagoi czas tę ranę, która ją dziś boli. L. Jego słowa podwoją me męczarnie, przychodzi przeszyć me serce i źle zagojoną otworzyć ranę. L. **Z. ś.** *gojąc ś. zamknąć ś.=zarosnąć; zgoić ś., zabliźnić ś.:* Nie dopuścić ś. ranie z wierzchu zagajać, bo otok, nie miawszy którędy odchodzić, wewnątrzby ściekać musiał. Perz.

Zagojenie, a, blm. l. czynność cz. **Zagoić.** 2. chir., p. **Zagojenie ś.**: Z. doraźne a. bezpośrednie, zrośnięcie ś. rany bezpośrednie (bez ropienia) (sanatio per primam intentionem v. prima intentio), rychłozrost (=*gdy brzegi rany sklejają ś. bezpośrednio*). Z. pośrednie, przez ziarnienie (sanatio per secundam intentionem)= *gojenie ś. rany przez wytworzenie ś. ziarniny (granulacji), a nawet ropienia.*

Zagojenie się, a ś., blm., niek. **Zagojenie** czynność cz. **Zagoić ś.**

× **Zagolenie, a**, blm., czynność cz. **Zagolić.**

[**Zagolenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zagolić ś.**

× **Zagolić, i, ił** l, *goląc zaciągnąć.* 2. a × **Zagolnąć** *zamachnąć, golnąć, machnąć.* [**Z. ś., Podgolić ś.**] *przez podkasanie ś. obnażyć ś.*

× **Zagolnąć, nie, nął** p. **Zagolić.**

× **Zagolnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zagolnąć.**

[**Zagołuszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zagołuszyć.**

[**Zagołuszyć, y, yl, Skantrzyć**] *zabić, zadławić.*

Zagon, u, lm. **y,** [**Zagoniec**] l. *zagnanie ś., zapęd, wycieczka, wypad, napad, ekskursja, zabieg:* Krzyżacy w zagony puścili tysiąc osiemset rejterów, którzy wiele Litwy pobiwszy, z wielkim ś. połonem wrócili. Stryjk. Bisurmanin w Z. rozpuszcza psy swe rozjuszone, częstym zwycięstwem mając opojone. Rak. Niektórzy nasi rotmistrze, w zagony jeżdżąc, wiele wsi spalili i korzyści wywiedli. Biel. M. Z. za kim = *pogoń:* W głębokie lasy ucieka nocą, gdzie go zagony prędkie nie zoczą. Mias. Przen.: Za mojej rozwiozłości puszczone zagony wstydzę ś., będąc winny, będąc osądzony. Tremb. (= *za puszczone cugle, za niehamowane zapędy*). 2. *wyprawa wojenna, zapasy wojenne, kampanja bojowa, utarczka, wojna, bój, walka:* Z tobą wojenne zaczyna zagony. Bardz. Idzie jak szalony, oto do mnie z pięściami zawodzi zagony. Bardz. Numa ku końcowi zagonu już ma doświadczenie starego żołnierza. Stasz. 3. *oddział, kupa wojska, wypadająca na pustoszenie kraju nieprzyjacielskiego:* Zagony rozpuścili Tatarzy, zagonem iść. Kn. Tatarowie ruskie ziemie wojowali, przeciw którym Jan Łaszcz z rycerstwem zebranym wyprawił ś. prędko, Z. pierwej, a potym kosz ich poraził. Biel. M. Drapieżne zagony Tatarów często gromiono. Stryjk. Tatarskie kupy, pustoszące kraje, w dawnych autorach nazywano zagonami, które rozpuszczali Tatarowie w czambuł. Czart. A. My zaś w ich kraj, kiedy chcemy, zagony puszczamy i plon z ich pomieszkania zawsze sprowadzamy. Jabł. Zagonem iść, ciągnąć. Troc. Wojsko wieloliczne rozpuściło zagony. Troc. Alarych z Wizygotami zapuścił Z. do Peloponesu. Lel. Tatarzy szerokie po Ukrainie zapuścili zagony. Niem. Przen.: Już zmierzch lekki zagony rozpuścił po niebie. Sł. wil. 4. a. [**Zagoniec**] *pewna liczba skib i bróżd, oddzielona od drugich większą bróżdą, mały, wązki a długi kawałek gruntu uprawnego:* Z., linea, lira, bróżda. Ks. Ł. [Jary Z.] = *Z. półtoraczny,* **półtorak.** Ty nocną rosę na suche zagony spuszczasz. Kochan. Na jednym zagonie siedzą. Kn. Bez chleba kęsa, bez roli zagonu wstyd mię, lecz muszę dolę swą otwierać. Nar. Sadzić po zagonie a. po skibach. Kn. Długie w lechę układał zagony, a potym bryły rozbijał przez brony. Chr. Zagony a. gruby drugdzie grzędami zowią. Trzyc. Na kilku zagonach, zwyczajnie, jak szlachcic podlaski. L. (= *szlachcic zagonowy, drążkowy, szaraczkowy*). W ziemię pochylony, cicho i w pokorze moje proso na zagonie sieję w imię Boże. Prusz. Przen.: *pole uprawne, gleba, niwa, skiba, łan, grunt:* Miły Z. ojczysty lub pracą nabyty, miłe proste poszycie i dom nienakryty. Bach. Czy to w niepłodnym piasku posiać myślisz żyto, próżno pracują woły i pług orze, bo ś. w zagony nie obróci morze. Chr. Rzek najwięcej wpada z prawej strony, które prą Wisłę na tamte zagony. Klon. Polska na żyznym zagonie usiadła jako u Boga na łonie. Klon. Gdziebym ś. nie usuwał nikomu do zgonu, swym pługiem zoranego pilnował zagonu. Karp. Dawno ś. byli wynieśli z ojczystego zagonu. Krasz. 5. × Z. na szachownicy = *szereg pól (kwadracików).* Troc. Zdr. **Zagonek, Zagonik.**

Zagonek, nku, lm. **nki** p. **Zagon:** Zagonki w ogrodach = *grzędy, rzędy na kapustę, kwiaty i t. p.*

[**Zagoniać, a, ał i Z. ś.**] p. **Zagnać.**

[**Zagonianie, a,** blm.] czynność cz. **Zagoniać.**

Zagonić, i, ił i Z. ś. p. **Zagnać.**

[**Zagoniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Zagon:** Kop, dziadu, z końca, nie psuj mi zagońca.

Zagonienie, a, blm., czynność cz. **Zagonić.**

Zagonienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagonić ś.**

Zagonik, u, lm. i p. **Zagon:** Nie wypuścił ani jednego oddziału mołojców, ani zagoniku Tatarów. Sienk.

Zagonisto przys. *z zagonami, z wielu zagonami.* L.

Zagonisty *mający zagony, pełen zagonów:* Z. grunt, zagony mający. Kn.

[**Zagonką**] przys. *ogródkowo, okolicznie, mimochodem, z niechcenia, ubocznie:* Spytał Z.

Zagonkowstwo, a, blm. *sprawy rozdawnictwa biednym ludziom zagonków pod uprawę warzyw.*

† **Zagonnik, a,** lm. **cy** p. **Zagończyk.** Bron.

Zagonny przym. od **Zagon:** Mieszkanie swe od zagonnego nieprzyjaciela dobrze obwarują. Grab. P. (Myśl.): Lubię psa zagonnego, t. j. takiego, który na 500 kroków składa ś. w pełnym galopie.

Zagonowiec, wca, lm. **wcy** *szlachcic zagonowy:* Dom ich zawsze ś. otwierał z równą życzliwością dla księcia Radziwiłła i dla takich, jak my, zagonowców. Krasz. Szlachta zmniejszyła ś. odrazu o całą klasę zagonowców i brukowców. T. K.

Zagonowy przym. od **Zagon:** Owoce zagonowe = *w zagonie, w gruncie hodowane, jak np. pory, cebule, czosnek i t. p.* Szlachta zagonowa = *siedząca na jednym zagonie, drobna, drążkowa, szaraczkowa.* Przymuszony był do osiadania gruntu, przez innych poddanych za czynsz Z. zasiewanego, a przez to wypłonionego. L. Przen.: *wiejski, zaściankowy, parafjański:* Skromna i więcej zagonowa, niż wielkoświatowa.

† **Zagończy** *tyczący ś. zagonu = zapędu, zapędowy, napastniczy:* Nigdy ś. w ich nieustannej walce nic nie kończy, ani ś. najdzie przerwa ich wrzawy zagończej. Przyb.

Zagończyk, ka, lm. **cy,** † **Zagonnik** *ten, co puszcza ś. w zagony, żołnierz robiący wycieczki:* Kozacy główną siłą oblegali Zamość, a ich zagończykowie, t. j. uboczne oddziały zbliżały ś. do Brześcia Litewskiego. Moracz. Usiekł sławnego zagończyka Dudara. Sienk.

[**Zagorać, a, ał**] p. **Zagorzeć.**

[**Zagoranie, a,** blm.] czynność cz. **Zagorać.**

× **Zagorszenie, a,** blm., czynność cz. **Zagorszyć.**

× **Zagorszyć, y, yl** *zrobić gorszym, pogorszyć, zgorszyć.* L.

Zagoryczać, a, ał p. **Zagoryczyć.**

Zagoryczanie, a, blm., czynność cz. **Zagoryczać.**

Zagoryczenie, a, blm., czynność cz. **Zagoryczyć.**

Zagoryczyć, y, yl, nied. **Zagoryczać** *zaprawić goryczą, zatruć:* Niejedną chwilę mi zagoryczyła. Jord. Aby sobie chwil przyjemnych nie zagoryczać, uczuć, jakie te bilety w sercu mu obudzały, niczym nie zdradzał. Rog.

Zagorywać, a, ał i Z. ś. p. **Zagorzeć.**

Zagorywanie, a, blm., czynność cz. **Zagorywać.**

Zagorywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagorywać ś.**

[**Zagorzać, a, ał**] *zapalać:* Z. świece.

Zagorzale przys. od przym. **Zagorzały.**

Zagorzalec, lca, lm. **lcy** l. *szaleniec, warjat, fiksat, postrzeleniec, szalona pałka, paliwoda, gorączka, szumiłeb.* L. 2. *zapaleniec, gorliwiec, żar-*

liwiec, fanatyk, namiętny zwolennik: Z. religijny, rządowy. Widziano także zagorzalców, którzy wzięli ś. gwałcić wszystkie prawidła przystojności. L.

Zagorzalstwo, a, blm. p. **Zagorzałość:** Wadzono ś. o drobnostki z zagorzalstwem niesłychanym. Krasz.

Zagorzalszy st. w. od **Zagorzały.**

Zagorzałek, łka, lm. **łki** bot. (bartsia) *roś. z rodziny trędownikowatych.*

Zagorzałość, i, blm., **Zagorzalstwo** *zapał, uniesienie, egzaltacja, gorliwość szalona, żarliwość, fanatyzm, zaciętość, zażartość, zapamiętałość, zacietrzewienie.*

Zagorzały l. *który zagorzał:* Gasić dom Z. Troc. Z. na upale słonecznym. Troc. Człowiek Z. *(=ogorzały, opalony od słońca a. porażony od słońca).* Z. człowiek, *solatus, sole correptus, solatu laborans.* Kn. Zagorzałe drewno ziele, *retorrida arbor.* Kn. *(= zawiędłe, zwarzone, uschłe).* Zagorzałe drzewo, ziele. Troc. Pan zawiesza obłoki na powietrzu ku zasłonie słońca gorącego i ku odwilżeniu zboża zagorzałego. Żarn. Zagorzałe zboża deszcz ożywia snadnie. Kochan. 2. *zbyt gorliwy, gorący, zapalony, żarliwy, zażarty, namiętny, zawzięty, zacięty, fanatyczny:* Z. stronnik monarchistów. Z. jak Żyd w tańcu. Prz. Córka Mandorfa znaną była w Lublinie za zagorzałą patryjotkę. Koź. 3. *szalony, oparzony, postrzelony, opętany:* W nocy baba latała, jak kot Z. Tremb. *(=jak kot z pęcherzem).* Zrana w bekieszkach, czapeczkach i z rękawkami, jak zagorzali latacie za nowinkami. L. Zagorzałe pały, u tych kobiet nic więcej w głowie, tylko tararaszki. L.

[Zagorzanie, a, blm.] czynność cz. **Zagorzać.**

Zagorzeć, eję, ał, nied. **Zagorywać** l. a. **[Zagorać]** *zacząć gorzeć, zapalić ś., zająć ś. ogniem, zapłonąć:* Koła zagorzały. Troc. *(= zapaliły ś., zagrzały ś.).* Dom zagorzał. Zagorzały w dali ogniska *=zapłonęły* a. przen. *ukazały ś. gorejące.* Przen.: Oczy jego zagorzały, jak żużle, zwierzchnia warga drgnęła. Orzesz. *(=zabłysły, zabłyszczały, zaświeciły).* Jad śmiertelny zagorzał krwawą łuną żółci, rozpaczy, bezsenności. [Weznem pilno hubkę, krzesiwo, podpiłek; zagorzało w ocymieniu]. Tet. Przen.: Z. namiętnością= *zapałać, zapłonąć, zapalić ś.* Czy zagorzał w nim ogień prawdziwej miłości, czy tylko błędny płomyk wrażenia? Orzesz. 2. od węgla, gazu = *zaczadzieć, zadusić ś. a. zachorować od czadu:* Tam ludzie często zagorywają. Troc. Zagorzał (zadusił ś.) od węgla. Troc. 3. od słońca *=zawiędnąć, uschnąć:* Zagorywa drzewo od słońca, więdnie, schnie. Kn. Drzewo od słońca zagorzało. Troc. Schnie ziele, gdy zagorzeje. Troc. 4. × Z. na twarzy od słońca=*ogorzeć, opalić ś., spalić ś., spiec ś., poczernieć, zczernieć.* 5. gm. *upić ś.* × **Z. ś.** *zapalić ś., zająć ś. ogniem:* Izba ś. z komina zagorzała. Troc. Gdy ś. z komina izba stołowa zagorzała. Kn. Jak ś. więc próżna kłosia słoma zagorewa, jak ś. więc od łuczywa pasieka zatlewa, tak Bóg w promienie zabrnął. Żebr. Czasem tak mu ś. serce od tych płomieni niebieskich zagorywa, iż dla zbytniego bicia, zdało ś., że chciało precz z ciała wyskoczyć. Wys. Zagorzało ś. = *zapaliło ś., wybuchnął ogień, wszczął ś. pożar.* Zagorzało ś. w stajni. Troc. W tym kraju, gdy ś. zagore, tedy nie dzwonią, ale ś. sąsiedzi zwołują ku ratowaniu. Baz.

Zagorzel, i, lm. **e, Zagorzelizna,** × **Zagorzelina,** † **Zagar** *zaduszenie ś. a. zachorowanie od czadu, zagorzenie, zaczadzenie, asfikcja:* Z. zimie przychodzi od pieców przepalenia, od swądu, od węgli. Troc. Na zagorzeliznę lekarstwo; ten przypadek przychodzi od pieców przepalenia, z swądu; z zimna przyszedszy do zbytniego zapalenia, gotowa głowy zaraza. Haur.

Zagorzenie, a, blm., czynność cz. **Zagorzeć.** Z. od swędu= *choroba a. śmierć od czadu, zaczadzenie, zagorzel, zagorzelizna, asfikcja:* Apopleksja staje ś. częstokroć z zagorzenia, z leżenia, gdzie węgle niedobrze wypalone były rozżarzone. Krup.

Zagorzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagorzeć ś.**

Zagorzknąć, nie, ął *nabrać gorzkości, zachwycić goryczy, zgorzknąć, stać ś. gorzkim.* L.

Zagorzknienie, a, blm., p. **Zagorzknięcie.**

Zagorzknięcie, a, blm., **Zagorzknienie,** czynność cz. **Zagorzknąć.**

Zagospodarować, uje, ował, Zagospodarzyć, nied. **Zagospodarowywać, Zagospodarzać** *gospodarując zarządzić, urządzić, poprawić, udoskonulić, zaopatrzyć we wszystko, co do porządnego, dostatniego gospodarstwa jest potrzebne:* Kraj zagospodarowany. Cz. Cała starannie od lat kilkunastu zagospodarowana przez Lupuła Wołoszczyzna stała ś. jednym nieprzejrzanym pogorzeliskiem. Szaj. Zagospodarzać rządniej folwarki. Syrok. Oba folwarki, lubo niewielkie, były dostatnio i postępowo zagospodarzone. Orzesz. **Z. ś.** *urządzić swoje gospodarstwo, urządzić ś. w swoim gospodarstwie, zaopatrzyć ś. w porządki gospodarskie:* Palej na chwilę opuścił dobra Żabokrzyckiego, na chwilę, powtarzamy, gdyż w pół roku potym znowu w nich ś. zagospodarował. Rol. Trzeba mir z niemi zrobić, aby w domu ś. zagospodarzyć. Krasz. Jak człek ś. zagospodarzy, to i o świecie zapomni. Orzesz.

Zagospodarowanie, a, blm. l. czynność cz. **Zagospodarować.** 2. *dany stan gospodarstwa.*

Zagospodarowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagospodarować ś.**

Zagospodarowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zagospodarować.**

Zagospodarowywanie, a, blm., czynność cz. **Zagospodarowywać.**

Zagospodarowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagospodarowywać ś.**

Zagospodarzenie, a, blm., czynność cz. **Zagospodarzyć.**

Zagospodarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagospodarzyć ś.**

[Zagostka, i, lm. **i]** *zatyczka w końcu osi u wozu, aby koło nie spadało., lon, lonek.*

Zagoszczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagościć.**

Zagoszczanie, a, blm., czynność cz. **Zagoszczać.**

Zagoszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagoszczać ś.**

Zagoszczenie, a, blm., czynność cz. **Zagościć.**

Zagoszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagościć ś.**

† **Zagościać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zagościć.**

† **Zagościanie, a,** blm., czynność cz. **Zagościać.**

† **Zagościanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagościać ś.**

Zagościć, i, ił, nied. † **Zagościać, Zagoszczać, Zagaszczać** l. kogo u kogo=*zatrzymać, umieścić, obsadzić, zostawić go jako gościa:* [Zagoszczę ją do jutra *(=zatrzymam na noc)*]. 2. a. **Z. ś.** u kogo, gdzie, cz. ni. = *zamieszkać, wstąpić jako gość, obrać sobie gościnę, zakwaterować ś., zawitać w gościnę, rozgościć ś.:* Tylko t. zw. paletnik za-

gaszczał od czasu do czasu z upomnieniami o podatki. Łźń. [Do tego zagoszczą wszystkie szczury. (=*sprowadzą ś.*)] Długo u was nie zagoszczę=*nie zabawię, nie pobędę*. Każdy człowiek, któryby zagościł między synami ludu izraelskiego. Leop. (któryby obywał. Leop.; którzyby z przychodniów gościami byli między synami izraelskiemi. B. G.). Przen.: Szczęście u nich nie zagości=*nie postanie, nie postoi, nie zajrzy, nie zawita do nich*. Te myśli bodaj nigdy do serca mego nie zaglądały ani zagościały. Birk. **Z. ś.** l. *zasiedziać ś. w gościnie, zabawić ś., zabałamucić ś. w gościnie, rozgościć ś.*: Zagościł ś. w obcych krajach Troc Gdy cesarz Fryderyk w nadolnych Niemcach zagaszczał ś., posłowie aż ku świętom wielkanocnym nawrócili ś. Błaż. **2.** do kogo=*zakwaterować ś., zainstalować ś. jako gość, zatrzymać ś. u kogo w gościnie, zaprosić ś. w gościnę*: Zagoszczę ś. (przenocuję) u brata. Troc Gdzieś ś. już zagościła? Groch. **Przen.: Z. ś. w kim, do kogo**=*zakraść ś., wcisnąć ś., zagnieździć ś., zakorzenić ś.*: Zagościł ś. był grzech do Dawida króla. Birk. W kim ś. ta żądza zagości. Troc. (=*zrodzi ś., postanie*). Lech herb orła u swoich Sarmatów już dobrze zagoszczony zastał. Nies. (=*zagnieżdżony, zasiedziały, upowszechniony, ustalony*)

Zagotować, uje, ował, nied. **Zagotowywać** l. **Z.**=*przygotować, nagotować, przyrządzić, przyszykować, naszykować*. L. **2.** *doprowadzić do stopnia wrzenia; gotując, dać zawrzeć; trzymać na ogniu, aby ś. zagotowało*. **Z. ś.** l. *zacząć gotować ś., dojść do stopnia wrzenia, zawrzeć*. Przen.: *wzburzyć ś., zakipieć, zawrzeć, zakotłować ś.*: Zagotowały ś. w nim namiętności. Nieos: Aż ś. we mnie zagotowało. (=*zawrzałem, zapałałem, oburzyłem ś.*). Zagotowało ś. w tłumie. Od tych robót zagotuje ś. w kraju jak w kotle. Sienk.

Zagotowanie, a, blm., czynność cz. **Zagotować.**

Zagotowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagotować ś.**

Zagotowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zagotować.**

Zagotowywanie, a, blm., czynność cz. **Zagotowywać.**

Zagotowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagotowywać ś.**

[**Zagować, uje, ował**] *rznąć zagą, piłować.*

[**Zagowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagować.**

[**Zagowić, i, ił**] *zakończyć zapust.*

[**Zagowienie, a,** blm.] czynność cz. **Zagowić.**

Zagórny p. **Zagórski.** Gosł.

Zagórski, Zagórny l. *za górą, za górami będący, z za gór przybywający*: Sojusznicy zagórscy. Ml. Narody zagórskie. Ml. Zagórnym kościołom katolickim z Rzymu papież dary posyłał. Skar. Kraina zagórna (=*zagórze*). Jest mis parę, parę dzbanów, zostawionych jeszcze dla zagórskich panów. Pol. (=*dla niespodziewanych gości*). Przen.: *wymarzony, wyczekiwany, obcy, cudzoziemski*: Ona tam nie marzy o żadnym zagórskim panu, a ten, o którym myśli, może być jej mężem. Zach.

Zagórze, a, lm. **a** *kraina zagórska, za górami leżąca*: Po zagórzu jeleń trawę spasa. Zm.

Zagrabiać, a, ał p. **Zagrabić.**

Zagrabianie, a, blm., czynność cz. **Zagrabiać.**

Zagrabiciel, a, lm. **e** *ten, co zagrabia a. zagrabił; łupieżca, wydzierca, grabiciel rabuś, drapieżca, zaborca, przywłaszczyciel*: Zagrabiciele dostojeństw, władzy i bogatych starostw. Tet.

Zagrabicielka, i, lm. i forma ż. od **Zagrabiciel.**

Zagrabić, i, ił, [**Zagrabusić**], nied. **Zagrabiać, Zagrabywać,** † **Zagrabować** l. *zająć, zabrać, zagarnąć grabiami.* **2.** *złapać, schwycić, zagarnąć, zadrapać, zabrać, przywłaszczyć sobie, zająć, opanować nieprawnie, złupić, wydrzeć, ukraść*: Nasłał na mię porwańców swoich na gospodę, chcąc i mnie i konie i rydwan ze wszystkiem Z., ażem pomocą szlachty onych nasłańców wypędził. Sak. Z. komu dobra. Słowaki, z gruntów rzymskich rzecz niezliczoną jeńców z sobą zagrabiwszy, do domów ś. swych wrócili. Błaż. Wiem, żeć żal, iż sam nie możesz nic Z., porwać, pazurów włożyć. Kn. Obtacza dom wartą, zagrabia pod swoję moc skarb publiczny. Stasz. Nie możesz tu nic Z. Troc. **3.** do skarbu = *zabrać na skarb, zatradować, skonfiskować, zająć, zafantować*. Kn. Z. bydło. Troc. Zagrabiono to do skarbu, na pana. Troc. Jako poseł, miał ks. Jeremjasz nie dopuszczać wyrugowania siebie z dóbr zagrabionych. Szaj. **4.** *zarównać grabiami, zgrabić ścieżkę*. **5.** *zagrzebać grabiami*: Z. ziarno. **6.** Koń zagrabuje przedniemi nogami, =*zagarnia*= podnosi je niedobrze. Troc.

[**Zagrabieć, eje, ał**] *zgrabieć, zesztywnieć, skostnieć z zimna* (o rękach, nogach).

Zagrabienie, a, blm. l. czynność cz. **Zagrabić**: Z. bydła. Troc. **2.** [Z.] czynność cz. **Zagrabieć.**

[**Zagrabki, ów,** blp., **Zagrobki**] *resztki po zgrabieniu snopków pozostałe, które zgrabiają w kupki*: Dodajcie do tego: Z., ograbki, zawózki, obwózki. Rol.

† **Zagrabować, uje, ował** p. **Zagrabić.**

† **Zagrabowanie, a,** blm., czynność cz. **Zagrabować.**

[**Zagrabusić, i, ił**] p. **Zagrabić.**

[**Zagrabuszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zagrabusić.**

Zagrabywać, uje, ywał p. **Zagrabić.**

Zagrabywanie, a, blm., czynność cz. **Zagrabywać.**

Zagracenie, a, blm., czynność cz. **Zagracić.**

Zagracić, i, ił, [**Zagarusić, Sklęsać**] *zarzucić, zawalić, zapełnić gratami*: Przez zagracony salonik trudno ś. było przecisnąć. Krasz. Pokoiki były zagracone, ciasne i nieprzewietrzane dawno. Krasz.

Zagracować, uje, ował, nied. **Zagracowywać** l. *zacząć gracować.* **2.** *zarównać gracując; zgracować.* **3.** *zagrzebać, zakryć gracując.*

Zagracowanie, a, blm., czynność cz. **Zagracować.**

Zagracowywać, uje, ywał p. **Zagracować.**

Zagracowywanie, a, blm., czynność cz. **Zagracowywać.**

Zagrać, a a. [aje], ał, nied. **Zagrywać,** † **Zagrawać** l. *zacząć grać; odezwać ś. muzyką, zabrzmieć*: Z. w piszczałkę. Kn (część.: na piszczałce). Zagrał na piszczałce, na klawikordzie. Troc. Kto na jakim grać umie, zagrał instrumencie. Drużb. Zagrano sygnał, jak porządek każe. Syrok. (=*dano*). Z. na fortepianie. Uciąć tańca, z góry Z., żwawo odgrać. L. Zagrały organy. [Zagrajcie jej w organy]. Wójc. Przen.: Jak ci zagra, musisz skakać. Burl. (=*musisz robić, co zechce*). Przen.: Jako nam kolwiek zagrają, tak my już skakać mamy? Kochan. Gdybym tylko gienerała nie uraził, z inszegobym im zagrał tonu. L. (=*zaśpiewałbym inaczej, dałbym, pokazałbym im*). Nie są to tchórze i nikomu sobie na nosie Z. nie dadzą. L. (=*igrać na nosie; a. po nosie, pozbadnąć ś.*). **2.** co=*wykonać co,*

grając; odegrać: Zagrał uwerturę po mistrzowsku. Z. mazura. [Z. marsz]. Przen.: *zahuczeć, zaryczeć, huknąć, ryknąć:* Zagrają oraz armaty i działa, kazał być hetman wszystkim pod muszkietem. Jabł. 3. (o psie) *zaszczekać, odezwać ś.:* Pies gończy zagrał. 4. *zacząć grę:* Z. w karty, w szachy. Z. w wista. Z. jaką kartę=*zadać ją, wyjść w nią.* Zagrał króla. Troc. Z. asa. 5. przen.: Z. komu=*spłatać mu figla, urządzić szpasa, narobić komu kłopotu, ambarasu, frasunku,* rub. *urządzić go, zrobić mu kawał, wykierować go:* Otóż mu zagram, popamięta mię. Z. komu w dębową wić, w dębową latorośl Troc. (=*sprawić mu kije, wychłostać, ocwiczyć, wytrzepać go*). Przen.: Z. z kim=*potańcować z nim= stanąć do walki, spróbować ś. z nim.* Siłacz jest i w szablę zagrać umie, ale dziamdzia i niunia z niego. Krasz. Ha! naówczas dopiero zagramy z Sieciechem, zagramy z Bolkiem o lepszą Krasz. 6. *zatłumić, zagłuszyć, zatuszować graniem:* Cześnik na skrzypcach zagrywał tęsknoty. Pol. 7. [Kwaśnice z otrębami zagrane]=*zmieszane.* **Z. ś.** *zapędzić ś. w grze, grać zbyt długo, rozegrać ś. na instrumencie muz. a. w karty i t. p.:* Grała zapamiętale, jakby ś. Z. chciała. Bał. (=*zamęczyć ś. grą*)

Zagradzać, a, ał p. **Zagrodzić.**

Zagradzanie, a, blm., czynność cz. **Zagradzać.**

[Zagrakać, ce, kał] p. **Zakrakać.**

[Zagrakanie, a, blm.] czynność cz. **Zagrakać.**

× **Zagramiać, a, ał** p. **Zagromić.**

× **Zagramianie, a,** blm., czynność cz. **Zagramiać.**

Zagramolenie, a, blm., czynność cz. **Zagramolić.**

Zagramolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagramolić ś.**

Zagramolić, i, ił *zabrać, zagarnąć rozstawionemi palcami, zagrabić.* **Z. ś.** *zajść gramoląc ś. zawlec ś., zakaraskać ś., zaleźć.*

Zagranica, y, blm., × **Zagranicze** l. *kraje za granicami, za obrębem danego państwa leżące, obce kraje, obczyzna:* Przyjechał z zagranicy. Każdy z zagranicy potrzebnemi zbogacony wiadomościami powróci. Karp. 2. przen. *stosunki zagraniczne, społeczeństwo zagraniczne:* Czy oni powarjowali z tą zagranicą! Korz. Niżej jesteśmy pod tym względem od zagranicy. Bał. 3. *miejsce, leżące tuż za granicą, kraina ościenna.* L. 4. [Na zagranicy]=*w innej wsi.*

† **Zagraniczać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zagraniczyć.**

† **Zagraniczanie,** a, blm., czynność cz. **Zagraniczać.**

† **Zagraniczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagraniczać ś.**

× **Zagranicze, a,** blm., p. **Zagranica.**

† **Zagraniczek, czka,** lm. **czki** p. **Zagranicznik.**

× **Zagraniczenie, a,** blm. l. czynność cz. **Zagraniczyć.** 2. *miejsce zamknięte granicami, obwód, obręb, pewna przestrzeń zajęta przez co, zagroda.* St. wil.

× **Zagraniczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagraniczyć ś.**

× **Zagranicznik, ka,** lm. **cy,** × **Zagraniczek,** *człowiek za granicą mieszkający, a. pochodzący z za granicy, przybysz, cudzoziemiec, obcokrajowiec:* Ludzie swawolni województwa podolskiego, przejeżdzając granicę, zagranicznikom gwałty czynią. Vol. (=*sąsiadom ościennym*). Ludzi przybyłych, tak obcych, jako i sąsiedzkich zagranicznikow przyjmować do państwa naszego nie będziem, aż za wiadomością panów rad. Stl. Cudzoziemce i zagraniczki W. Ks. Litewskiego temi jedynemi prawy mają być sądzeni. Stl.

Zagraniczny *za granicami kraju znajdujący ś., mieszkający, a. z za granicy pochodzący, obcy, cudzoziemski:* Towar Z. Poddany Z. (=*obcy*). Minister spraw zagranicznych. (=*zewnętrznych*). Handel Z. (=*zewnętrzny*). Wiadomości, gazety zagraniczne. Pasport Z. On cudzoziemiec, w Litwie nieznajomy, sławą napełnił zagraniczne domy. Mick.

× **Zagraniczyć, y, ył,** nied. † **Zagraniczać** *zakreślić granicę, zagrodzić granicą, ograniczyć,* × *zamierzyć:* Ty zagraniczysz ludowi około góry, rzekąc: strzeżcie ś. przystępować ku górze. Bud. (zamierzysz granicę ludowi wokoło. B. G.). Dni nasze terminem śmierci są zagraniczone. L. Nauka nie jest jednym dniem zagraniczona, ale ś. zawsze trzeba uczyć. Baz. **Z. ś.** *zakończyć ś. pewnemi granicami, zamknąć ś. danemi granicami.*

Zagraniczyzna, y, blm., *to wszystko, co jest zagraniczne:* Tu tylko Z. i pieniądze mają jakąś wartość. Rzew.

Zagranie, a, blm. l. czynność cz. **Zagrać** 2. † Z. *gra, odgłos grania:* Szli przy trąb i klarnetów zagraniu marsowym. Przyb.

Zagranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagrać ś.**

[Zagrantować, uje, ował] *utrudzić, zamęczyć.*

[Zagrantowanie, a, blm.] czynność cz. **Zagrantować.**

† **Zagrawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zagrać.**

† **Zagrawanie, a,** blm., czynność cz. **Zagrawać.**

† **Zagrawanie się a ś.,** blm., czynność cz. **Zagrawać ś.**

Zagrażać, a, ał p. **Zagrozić.**

Zagrażanie, a, blm., czynność cz. **Zagrażać.**

× **Zagrązić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zagrążyć.**

× **Zagrąznąć, źnie, znął** a. **zł** p. **Zagrzęznąć.**

× **Zagrąźnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zagrąznąć.**

× **Zagrążać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zagrążyć.**

× **Zagrążanie, a,** blm., czynność cz. **Zagrążać.**

× **Zagrążanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagrążać ś.**

× **Zagrążenie, a,** blm., czynność cz. **Zagrążyć.**

× **Zagrążenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagrążyć ś.**

Zagrążyciel, a, lm. e *ten, co zagrąża a. zagrążył.* L.

Zagrążycielka, i, lm. i, forma ż. od **Zagrążyciel.** L.

Zagrążyć, y, yl, × **Zagrężyć** × **Zagrązić,** × **Zagręzić** l. *grążąc zapuścić, pogrążyć, zanurzyć, zatopić:* Przewraca ś. rumak w nurcie, a rycerkę wir zakręca i w moich oczach zagrąża. Stasz. (= *pochłania*). 2. † Z. *zatłumić, stłumić, zdusić, powstrzymać, powściągnąć:* Występki możnością prawa bywają zagrążone. Bud. B. **Z. ś.** p. **Zagrzęznąć:** Gaśnie jeden szczyt po drugim i w pół godziny zagrąża ś. w mrok wieczoru. Matl. Zagrążony w mroku jakby głębokiej jaskini, słucham melodji srebrzystych kropel. Mic. Szedł Z. ś. w Tatrach, które go wychowały. Tet.

[Zagrdulone ciasto] = *zakalcowate, twarde.*

[Zagrdusić, i, ił] *zadławić, zadusić, zadawić.*

[Zagrduszenie, a, blm.] czynność cz. **Zagrdusić.**

Zagręplować, uje, ował, nied. **Zagręplowywać** *grępłowaniem zakryć, zakędzierzawić.* L.

Zagręplowanie, a, blm., czynność cz. **Zagręplować.**

Zagręplowywać, a a. **uje, ywał** p. **Zagręplować.**

Zagręplowywanie, a, blm., czynność cz. **Zagręplowywać.**

× **Zagręzić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zagrążyć.**
× **Zagręzły** p. **Zagrzęzły.**
× **Zagręznąć, nie, nął** p. **Zagrzęznąć.**
× **Zagręźnienie, a,** blm., p. **Zagrzęźnięcie:** Z. czego w ciele zapchnieniem. Sien. *(=utknięcie, utkwienie).*
× **Zagrężenie, a,** blm., czynność cz. **Zagrężyć a. Zagręzić.**
× **Zagrężenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zagrężyć ś. a Zagręzić ś.**
× **Zagrężyć, y,ył** i × **Z. ś.** p. **Zagrążyć.**
× **Zagrmotnąć, nie, nął:** 1 muzycznych sto narzędzi zagrmotnęło pieśń szaloną. Syrok. *(=gruchnęło, huknęło).*
× **Zagrmotnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zagrmotnąć.**
[Zagłobki, ów, blp.] p. **Zagrabki.**
Zagroble, a, lm. **a** *miejsce za groblą.*
Zagrobny p. **Zagrobowy.**
Zagrobowy, Zagrobny, Pozagrobowy *znajdujący ś. za grobem = za światem doczesnym:* Odszedł z tej ziemi w zagrobowe strony. Krasiń. Przez zagrobowe wróciłaś bezmiary. Krasiń. Dawna piękna, swobodna przeszłość zamieniłaby ś. w smutną zagrobną tradycję. Kaczk.
Zagrochotać, ce a. cze, tał *zachrobotać, zaszeleścić, zagrzechotać:* Zagrochocą tarabany. Reym.
Zagrochotanie, a, blm., czynność cz. **Zagrochotać.**
Zagroda, y, lm. **y** l. *zagrodzenie, ogrodzenie:* Troc. [Furman zamknął konia w zagrodzie]. 2. a. **Zagrodzenie** *miejsce zagrodzone, grodza, gródź.* Kn. Solon miasta nazywał zagrodą nędzną ucisków a niedostatków ludzkich. Kosz. Ż. jaguiąt pełna Kochan. Za panowania Numy żaden nieprzyjaciel na zagrodzie Rzymu nie postał. Stasz. *(=w obrębie, w granicach, na terytorjum).* Wilk żwawy od owiec nie odejdzie wprzódy, aż porwie co z zagrody a. ostrym pociskiem sam nie polegnie. Dm. *(=z hurtów, z owczarni, z obory, z koszaru).* Zagrody, przegrody w śpichrzu są to owe miejsca tarcicami ocembrowane każde osobno na sypanie innego gatunku zboża. Kluk. Ż., zapole, sąsiek w stodole. 3. a. **[Zagarda]** *mała posiadłość włościańska, sadyba, osada, obejście wieśniacze, chałupa z podwórzem, zabudowaniami i ogrodem:* Na zagrodzie siedzi. Kn. Powiadają, że szlachcic na zagrodzie równa ś. wojewodzie. Kpet. Znać gospodarza po zagrodzie. Korz. Chłop, co na zagrodzie siedzi. Troc. *(=jest zagrodnikiem).* Z. szlachecka *(=zaścianek).* Z. wiejska, ojczysta. Gdzie słomiane chałupy i wiejskie zagrody? Zim. Tak rozmawiając, wreszcie u wrót staną i powitają zagrodę kochaną. Karp. Com zyskał, że rzuciwszy ubogie zagrody, chciałem nieopatrzony płynąć przeciw wody? Karp. Do skromnej ojców zagrody wrócę, wygnaniec szczęśliwy. Niem. Domowe zagrody. Mick. Z. składa ś. z domu mieszkalnego, stodoły i obory dla dobytku. Malin. Całą zagrodę otacza płot; środek zajmuje obszerne podwórze prostokątne, połączone z ulicą wrotami i furtką. Malin. Zapał tej radości czystej, którą nas pojwidok zagrody ojczystej. Fred. A. *(=strzechy rodzinnej).* 4. [Z.] *ogródek.* 5. *drąg, belka zagradzająca, przegroda, harjera poprzeczna, zastawa.* Przen.: *zagrodzenie, zapobieżenie czemu, przeszkoda, tama.* Troc. Próżność często bywa kobietom zagrodą do przyjaźni. Hof. 6. × Z. za szkodę. (L.) = *nagroda, wynagrodzenie, odszkodowanie, indemnizacja:* W zagrodę (w nagrodę) tego. Troc. 7. anat. (claustrum v. nucleus taeniaeformis) = *pasemko tasiemkowate szarej substancji mózgu między jądrem soczewkowatym a wyspą w mózgu.* 8. kol. Zagroda ochronna = *zasłona śnieżna,* odśnieżnik, ściana odśniegowa= *zasłona toru od zawiei.* Zdr. **Zagródka,** × **Zagrodca.**
× **Zagrodca, y** l. † Z. lm. **y** p. **Zagrodziciel. 2.** × Z. lm. **e** p. **Zagroda.** L.
[Zagrodnica, y, lm. **e]** p. **Zagrodniczka.**
× **Zagrodnicki** p. **Zagrodniczy.** L.
Zagrodnictwo, a, blm. *stan zagrodnika.* L.
× **Zagrodniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Zagrodnik.** L.
Zagrodniczka, i, ml. **i** l. *żona zagrodnika.* **2.** a. **[Zagrodnica]** *włościanka siedząca na zagrodzie.* Troc. Byś była najpodlejszą zagrodniczką... Orzech. Tak grube i sprośne potrawy, żeby na nich w Polsce najnędzniejsza Z. nie przestawała. Bart.
Zagrodniczo- p. **Zagrodniczy.**
Zagrodniczy, × **Zagrodnicki** przym. od **Zagrodnik.** Syn, stan Z. Otrzymamy głów 144 ludności zagrodniczo-komorniczej na milę kwadratową. Paw.
Zagrodnik, a, lm. **cy** l. a. **Zagrodowiec,** × **Ogrodnik** *chłop bezrolny, żyjący tylko z ogrodu* (Glog.), *właściciel zagrody:* Z. nie trzyma czeladzi ani sprzężaju i małą powinność właścicielowi gruntu sam ręcznie odrabia. Brodz. Przez zagrodników rozumiano ludność osiadłą na kilku morgach. Paw. [Z., mniej od kmieci posiadający gruntu, wieśniak mający tylko pół roli, odrabiający pańskie pieszo]. Zagrodników teraz (r. 1660) trzech; ci czynszu żadnego nie płacą, tylko pieszo dwa dni robią co tydzień. Gac. Obok poddanych, subditos, i zagrodników, hortulanos, wizyta 1664 r. wymienia mieszkańców, incolas, chałupników, same bez ogrodów domy mających, jacy do dnia pieszego w miesiąc byli obowiązani. Gac. Zagrodnicy (w Jedlni) 1554 roku po dniu, a zaś 1615 po trzy dni co tydzień pieszo robić musieli. Gac. Szczegółowe wskazówki, z których łatwiej dojść przybliżonej ilości zagrodowców. Paw Obecne wykazy i wskazówki, gdzie mieszkają zagrodowcy, czyli dawni władykowie, mogą być bardzo nauczające. Paw. 2. † Z. *osadnik, mieszkaniec:* Wysp zagrodnicy. Przyb. Zdr. × **Zagrodniczek.**
Zagrodny p. **Zagrodowy.**
Zagrodowiec, wca, lm. **wcy** p. **Zagrodnik.** Orzesz., Paw.
Zagrodowy, Zagrodny l. przym. od **Zagroda. 2.** *mieszkający w prostej zagrodzie, zaściankowy:* Stosunki z drobną zagrodową szlachtą. Krasz. *(=szaraczkową, drążkową).* System Z. budowy szpitali, mieszkań dla robotników i t. p. = *systemu oddzielnych domków.* Pokłon tobie, rolnictwo, i zagrodna strzecho! wyście teraz Polaków jedyną pociechą. Tom. 3. *którego można zagrodzić:* Cóż kiedy być może godniejsze wzgardzenia, jak niczym niezagrodna władza źle czynienia? Przyb.
Zagrodzenie, a l. blm., czynność cz. **Zagrodzić. 2.** p. **Zagroda:** Trzymać psy w zagrodzeniu.
× **Zagrodziciel, a,** lm. **e,** † **Zagrodca** l. *ten, co zagradza a. zagrodził.* 2. *założyciel miasta.* L. Luza czy Lizus był jeden z pierwszych zagrodców Luzytanji. Przyb.
Zagrodzić, i, ił, nied. **Zagradzać** l. *grodząc zamknąć, zastawić; przegrodzić, przeciąć, oddzielić:*

Interseptum iter, zagrodzona, przekopana, zaczyniona droga. Mącz. Człowiek zagrodził sobie cząstkę ziemi. Koł. *(= zajął zagrodziwszy)*. [Ostem płota nie zagrodzi]. Z. drogę, przystępy do miasta. Troc. *(= zatamować)*. Przen.: Z. komu drogę do czego. Troc. *(= stanąć mu na przeszkodzie, nie dopuścić go do czego, zastąpić mu drogę)*. Tę nędzną a błędną drogę ich, którą ś. biorą, jeszcze gdzie jeno możecie, tedy ją im zagradzacie a zarębujecie a srogiemi pniakami zakładacie. Rej. Skanderbeg zagrodził wojsku tureckiemu drogę. Baz. *(= zastąpił)*. Pakta owe niezłomne Solimanowi drogę zagrodziły. Tw. Te przyczyny zagradzają im do prawdy przystęp. Falib. *(= uniemożliwiają)*. Jeśli wam wolno czynić to, co ś. nie godzi, a mnie opisać zbytek, kto drogę zagrodzi? Łączn. *(= kto zabroni?)*. Próżno chcącemu do dobrego drogę Z. Jag. Drogi sobie wszystkie prawie zagrodzicie do poratowania ojczyzny. Skar. Zagrodź drogę pieniactwu. Węg. Do sławy nigdyć drogi nie mogę Z. Karp. Każdy krok wojny drogę do zgody zagrodzi. Fel. Ja nie chcę ci zagradzać drogi do sławy. Miek. Mieć sobie zagrodzony nieposłuszeństwem dom rodziców! a! to okropne, to straszniejsze nad wszystko! Krasz. Rozumiał biskup, że Bolesław jawnym narzekaniem ludzi, od nabożeństwa zagrodzonych, miał ś. wżdy upamiętać. Błaż. *(= odłączonych, odseparowanych, usuniętych)*. 2. × Z. co prawem = *zabezpieczyć, zapewnić, zagwarantować, zawarować, obwarować:* Zagrodzono tę rzecz prawem, *cautum est legibus*. Mącz. Prawem to zagrodzono. Troc. 3. × Z. szkodę = *nagrodzić*. L.

Zagrodzie, a, lm. **a** *miejsce za grodem, zamieście.*

† **Zagromadzenie, a,** blm., czynność cz. **Zagromadzić.**

† **Zagromadzić, i, ił** *nagromadzić do zbytku*. L.

× **Zagromiać, a, ał** p. **Zagromić.**

× **Zagromianie, a,** blm., czynność cz. **Zagromiać.**

× **Zagromić, i, ił,** nied. × **Zagromiać,** × **Zagramiać** *zagłuszyć, odurzyć niby gromem, zabić niby gromem:* Romulus jednym wzrokiem zagramia go; strach ucina mu słów resztę. Stasz. Przesąd losem ginącego narodu zagromion. Stasz.

× **Zagromienie, a,** blm., czynność cz. **Zagromić.**

Zagroza, y, lm. **y** *zagrożenie:* Rozhukali ś. wśród tej zagrozy ludzie. Tet.

Zagrozicіel, a, lm. **e** *ten, co zagroził* a. *co zagrozi.*

Zagrozicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zagrozicіel.**

Zagrozić, i, ił, nied. **Zagrażać** *zapowiedzieć pod groźbą, grożąc zastraszyć; pogrozić komu:* Klątwą zagroził. Z. komu wojną. Przem.: Suchoty mu zagrażają *(= grożą mu, czekają go)*. Niebezpieczeństwo mu zagraża. *(= grozi; zawisło, wisi nad nim)*. Chociaż nam mieczem zagrażał, czego z hańbą narodu pragnął, nie dokazał. Wyb. Musiał ociec św. do tego przystąpić, czym mu już był zagroził. Skar. Bóg przeklęctwem zagroził, gdy rzekł: przeklęty wszelki, któryby nie zostawał w zakonie. Salin. Życie Andrzeja mijało niezagrożone. Szaj. Blizką i straszną burzą wszystko nam zagraża. Fel. Zagony prawie tatarskie ciągle zagrażały cudowny monaster troicki. Moracz. Wojsko znudzone próżnowaniem, zagrażane klęską, nagabywane zabiegami dworu, ucieszyło ś. niezmiernie. Moracz.

[**Zagroł, i,** blm.] p. **Zazdrość.**

Zagrożenie, a, lm. **a, Zagroza** czynność cz. **Zagrozić:** Ale ta pierwsza zagrożeń godzina, gdzie wsparcia zniskąd, a ciemny strach wszędzie. Słow.

Zagród, oda, lm. **ody** zool. (latrodectes) *pająk dwupłucny.*

[**Zagródek, dka,** lm. **dki, Zagródka**] *ogródek.*.

Zagródka, i, lm. **i]** l. p. **Zagroda:** Zabrakło życia w całej tej zagródce. Byk. 2. Z. p. **Zagródek.**

× **Zagrubieć, eje, ał** *stać ś. grubym, grubszym, zgrubieć, pogrubieć*. L.

× **Zagrubienie, a,** blm., czynność cz. **Zagrubieć.**

Zagruchać, a, ał, × **Zagruchotać,** × **Zagruchnąć,** × **Zagruchotnąć** l. cz. ni. *zacząć gruchać; gruchnąć.* 2. *gruchaniem zwabić, zamanić:* Twój smyczek wabi dobrze, każ mu je Z. L. 3. *zagłuszyć gruchaniem.* 4. *gruchnąć, rąbnąć, uderzyć, huknąć; zabić, załomocić:* Z. kogo kijem, plagami. L.

Zagruchanie, a, blm., czynność cz. **Zagruchać.**

× **Zagruchnąć, nie, nął** p. **Zagruchać.**

× **Zagruchnienie, a,** blm., p. **Zagruchnięcie.**

× **Zagruchnięcie, a,** blm., × **Zagruchnienie** czynność cz. **Zagruchnąć.**

× **Zagruchotać, oce** a. **ocze, otał** p. **Zagruchać.**

× **Zagruchotanie, a,** blm., czynność cz. **Zagruchotać;** × **Zagruchanie.**

Zagruntować, uje, ował, nied. **Zagruntowywać** l. *założyć grunt, dać pierwszą powłokę pod malowanie:* Z. co farbą = *nałożyć pierwszą farbę, pomalować pierwszy raz.* Z. ścianę, płótno pod obraz. 2. *oprzeć na trwałym gruncie, zasadzić, ugruntować, umocować, utwierdzić, ufundować:* Religja bałwochwalcza na czci ciał niebieskich zagruntowana. Szan. Zagruntowana od wieków pobożność i cnota. Wor. *(= zakorzeniona)*.

Zagruntowanie, a, blm., czynność cz. **Zagruntować.** Przen.: Z. sprawy jest głównej rzeczy gruntowne wtoczenie przed sąd od obudwu stron przez żałobę i odpowiedź, *litis contestatio*. Groic.

Zagruntowywać, uje, ywał p. **Zagruntować.**

Zagruntowywanie, a, blm., czynność cz. **Zagruntowywać.**

Zagruzować, uje, ował mul. *gruzem zapełnić.*

Zagruzowanie, a, blm., czynność cz. **Zagruzować.**

Zagrymasić, i, ił *zacząć grymasić:* Dziecko zagrymasiło.

Zagrymaszenie, a, blm., czynność cz. **Zagrymasić.**

† **Zagrytać, a, ał** p. **Zazgrzytać.** L.

† **Zagrytanie, a,** blm., czynność cz. **Zagrytać.**

† **Zagrytnąć, nie, nął** p. **Zazgrzytać.** L.

† **Zagrytnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zagrytnąć.**

Zagrywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagrać.**

Zagrywanie, a, blm., czynność cz. **Zagrywać.**

Zagrywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagrywać ś.**

[**Zagryz, u,** lm. **y**] *zgryzota, zmartwienie.*

Zagryzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagryźć.**

Zagryzanie, a, blm., czynność cz. **Zagryzać.**

Zagryzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagryzać ś.**

× **Zagryzek, zka,** lm. **zki** *robak gryzący:* Mrowisko podziemnych zagryzków roztacza korzenie. Wor.

Zagryzienie, a, blm., czynność cz. **Zagryźć.**

Zagryzienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagryźć ś.**

[**Zagryzka, i,** lm. i] *sprzeczka, spor.*

Zagryzmolenie, a, blm., czynność cz. **Zagryzmolić.**

Zagryzmolić, i, ił, †**Zakryzmolić** *gryzmoląc capisać; pokryć, zająć gryzmołami, zabazgrać, zagwazdać:* Papierów zagryzmolonych całe stosy! Orzesz.

†**Zagryznąć, źnie, znął** p. **Zagryźć.**

Zagryźć, zie, zł, †**Zagryznąć,** nied. **Zagryzać, Zagryzywać** i. *gryznąć, ugryźć, zapuścić w co zęby, ukąsić, zacząć gryźć, nadgryźć:* Oliwki mocz, dokąd ś. mięsiwość od kostek nie puści, gdy w nie zagryzujesz. Sien. Wilcze przyrodzenie, co potka, toby rad kąsał, a zagryznąwszy jednę owcę, porzuci, a wnet drugiej szuka abo goni, aby ją także zagryznął, chociaż mu już tego nie trzeba. Rej. **2.** *przegryźć, zakąsić, przekąsić,* rub. *przetrącić:* Z. po wódce. **3.** *gryząc zamordować, rozszarpać zębami, zakąsać:* Pies ten często po jednej owcy zagryzał. Jabł. Tam potężnego zbyt nieprzyjaciela, zagryzły myszy książęcia Popiela. Kras. Źle być nadto dobrym: będziesz-li owieczką, wilk cię zagryznie. Kn. Zagryziony od myszów rycerz trzymał z synem Henrykiem V. Szaj. **4.** przen. Z. kogo = *wpędzić do grobu zgryzotami, zadręczyć, zamartwić, struć:* Synalkowie zagryźli ojca. 5 *gryząc zacisnąć; przygryźć:* Zagryzł wargi pogardliwie i odwrócił ś. od niej. Bał. **Z. ś. 1.** *pozagryzać ś. wzajemnie; gryząc ś. zamordować ś. nawzajem.* **2** przen. *zamartwić ś, zadręczyć ś., zatrapić ś, zafrasować ś.:* Dziś o dowództwo, jutro ś. zagryzać poczniecie o ziemie królestwa tego. Krasz.

†**Zagryźnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zagryznąć.**

Zagrzać, eje, ał, nied. **Zagrzewać 1.** *ogrzać, rozgrzać, nagrzać, zgrzać, ugrzać, ocieplić:* Z. wody. Pszczoły mają być stawiane na miejscu miernym, gdzieby lecie był chłód, a zimie słońce zagrzewało. Trzyc. (=*dogrzewało*). Bocian, gdy ś. starzeje, zaraz dziecię jego, wziąwszy ojca do gniazda, żywi, jak onego on żywił w młodych leciech, zagrzewa piersiami. Papr. Zagrzej tę misę, tę potrawę (=*przygrzej, odgrzej potrawę*). Jako jest własne (właściwe) dzieło słońca oświecać i zagrzewać. Ml. duch. Słońce pola zagrzało. Troc. Rzem.: Z. (żelazo) na skrę = *zjarzyć, rozpalić, rozżarzyć.* Z. żelazo do prasowania. Przen.: Nigdzie miejsca nie zagrzeje = *nie usiedzi długo, pędziwiatr, wiercipięta, wszędobylski, niestatek.* Wszędzie go pełno, a nigdzie miejsca nie zagrzeje. Falib. Nie zwykła długo miejsca fortuna zagrzewać. Pot. (= *długo dopisywać, sprzyjać*). Nigdy długo fortuna miejsca nie zagrzeje, zawsze w obrotach, zawsze mieni swe koleje. Min. (=*niestała, kołem ś. toczy*). Nieposłuszny żołnierz nie zagrzał miejsca w obozie jego, skarany był prędko. Birk. (= *niedługo był cierpiany,* posp. *niedługo popasał*). Żadna przygoda miejsca nie zagrzała w domu mym, lecz fortuna dobra w nim mieszkała. Zim. (=*długo nie gościła*). [Ciężko jej było Z. na miejscu (= *usiedzieć na jednym miejscu*)]. Z. trunkiem gorącym, winem L. (=*rozpalić, podniecić*). Kiedy owo sobie mózgu przy kuflu zagrzejemy, to nam w ten czas rozumu i bezpieczeństwa dostawa. Falib. Zagrzawszy dobrze każdy mózgu sobie, wzywali bogów swoich do pomocy. Wad. Gdy ś. trunkiem zagrzeje głowa, w ten czas najlepiej płyną słowa. Kn. Okrywał głowę wieńcem, zagrzaną od wina. L. Dobrze w czubkach zagrzani, wracają do miasta. L. Zagrzał sobie głowę winem. Troc. Żart.: Ojcowie zanadto zagrzeli ducha (=*podpili sobie*) przy sutym obiedzie i odpoczywali. Byk. Zagrzewająca rzecz. Troc. Ty nie pojmujesz, co to jest przebiegłość kobiety, bądź miłością, bądź przyjaźnią zagrzanej. Rzew. Zagrzany żądzą ocalenia mego. Rzew. (=*pałający*). Zagrzana tą nadzieją, hospodarowa ożywiała swoim duchem niezłomnym całą załogę. Szaj. (=*ożywiona*). **2.** do czego = *zapalić, zachęcić, podniecić, pobudzić, ekscytować:* Z. kogo do cnoty. Troc. Tą mową każdego zagrzał serce do uwag, co przed słowy temi w świetne gwiazdy patrzały oczyma zmoktemi od łez. Bardz. Z onej przemowy, którą prowadził poważnemi słowy, zagrzał ojcowskie i przytomnych czoła. Mias. Kogo chwała i blizkie niebezpieczeństwo nie zapalają, próżno tego słowy zagrzewać. Pilch. Wszystkich miłość i żądza podobania ś. zagrzewa. Węg. Chęć podobania ś. Lucyndzie zagrzewa mię do pracy, miłość słodzi jej tęsknotę. L. Tu w nich duch zagrzany do wiary ś. w nich poniekąd pobudzi. Odym. Złotej wolności zagrzany miłością. Hul. Po tym od roty do roty biegając, zagrzewał jazdy, zagrzewał piechoty. P. Koch Oczy im do wiary otworzył, serca ich oziębłe zagrzał i smutek oddalił. Skar. Potrzebaż was do tego zagrzewać? Wor. Atryd pędzi i Greków lud zagrzewa bitny. Dm. Tak do boju zagrzewał i wojska i wodze. Dm. Wirjatus pośrodku Hiszpanji siedzące ludy zagrzewał Lel. Człowiek do obowiązków względem Boga i bliźnich zagrzewany być powinien Śniad. **Z. ś. 1.** *nagrzać ś., rozgrzać ś., zgrzać ś., ugrzać ś., ogrzać ś., ocieplić ś.:* Nie zagrzeje ś. skrzepły od zimnego. L Zagrzał ś. przy robocie. Jak ś. rychło zagrzeje, tak rychło wystudzi pospólstwo. Pot. (=*zapali ś.*). Z. ś. pod pierzyną. Woda, dusza od żelazka zagrzała ś. Już ś. potrawa zagrzała. Troc. Zagrzej ś. w izbie. Przen.: W ręku właściciela Starej wsi pieniądz nigdy ś. nie zagrzał. Rog. (=*nie wybył, nie utrzymał ś.*). **2.** *zacząć z gorąca przeć, rozpalić ś.:* Dozorca składu przędziwa często probować powinien, włożywszy wśród pęków rękę, czy ś. nie zagrzało. Przędz.

Zagrzanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zagrzać:** Z. potrawy. Troc. **2.** p. **Zagrzanie się:** Tę kroplę zagrzania pijam z tej czary. Zbyl. Z. żołądka. Troc. Moc i zagrzanie w sobie czuję. Troc.

Zagrzanie się, a ś., blm., niek. **Zagrzanie** czynność cz. **Zagrzać ś.**

× **Zagrząznąć, ęznie, ęznął** a. **ązł** p. **Zagrzęznąć.**

× **Zagrząznięcie, a,** blm., czynność cz. **Zagrząznąć.**

Zagrzbiecie, a, lm. **a** zool. (metanotum) *miejsce za grzbietem u owada.*

[**Zagrzdęczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zagrzdęczyć.**

[**Zagrzdęczyć, y, ył**]: Pana Jezusa zamęczyli, zagrzdęczyli.

[**Zagrzeb, biu,** blm.] *nieład.*

Zagrzebać, bie, bał a. [**zagrzeb, zagrzób**], × **Zagrzebnąć,** × **Zagrześć,** nied. **Zagrzebywać** †**Zagrzebać 1.** *grzebaniem zakryć, zasypać; zakopać:* Wilk, czego nie zje, zagrzebie. Rej. By zaś łakome wróble ziarn tych nie zjadały, wraz je otrok patykiem zagrzebuje mały. Kosz. Zagrzebiony ogień w popiele, zachowany. Kn. Zagrzebiony ogień w popiele. Troc. Przemarzłego w śnieg Z. z suknią mi, aż ś. sam zagrzeje. Perz. Sędziowie skazali, aby była żywo do ziemi zagrzebiona. Baz. Kiedy umrze, niemasz ceremonji żadnych, jeno ją w wieczór zaniosą do grobu i zagrzebią. Star.

(=pogrzebią, pochowają). Pod Bożą męką zagrzebiony w dołku. Bk. W ziemi je zagrzebł. Żebr. Z. jest pochować kogo bez czci pogrzebowej lub żywcem; westalki przestępne były żywcem zagrzebywane; ciało na śmierć skazanego zagrzebane bywa pod szubienicą. Brodz. Przen.: Z. co w niepamięci *(=pogrzebać; puścić w niepamięć).* On w niepamiętnym zagrzebaną prochu lutnią wydobył słowiańską z pod ławy, ojczystych rymów zapleśniałą w lochu wziętość do pierwszej przyprowadził chwały. L. Jak wiele znakomitych czynów w ciemnościach jest zagrzebanych. Oss. W wiecznym to zagrześć milczeniu, ażeby nie przyszło do wiadomości ludzkiej. Pilch. Tę wojnę samo oczekiwanie Pompejusza umniejszyło, przybycie zaś ze wszystkim uśmierzyło i zagrzebło. Siem. J. *(=umorzyło, stłumiło).* Nikt nie zagrzebie ducha swobody, chyba on sam siebie. Mick. 2. [Z.] *zagrabić, zagarnąć grabiami:* Tego siana nie zagrzebie do wieczora. **Z. ś.** *grzebiąc ś. zakopać ś.: wkopać ś. w co:* Żółw na zimę zagrzeba ś. w piasku. L. Królik ś. zagrzebł. Troc. Komendant zagrzebał ś. pod rozwalinami twierdzy swojej. L *(=wolał raczej zostać przywalonym rozwalinami, wolał pod niemi śmierć znaleźć).* Ledwiem ś. nie zagrzebł, tak mię świerzbiało. Troc. *(=ledwiem ś. pod ziemię nie schował, ledwiem ś. nie skręcił).* [Lis ś. w liście zagrzeb]. Przen. Z. na wsi, w domu= *usunąć ś. z widowni publicznej, zasiedzieć ś., odstrychnąć ś. od ludzi, od świata, nie chcieć o nich wiedzieć, zamknąć ś. w czterech ścianach domu.* Kontenci z wewnętrznej niewinnego sumnienia aprobacji, zagrzebali ś. w domu. L. Wiele ś. w swoich domach zagrzebało nie bez przyczyny. Kras. Jakże ś. w młodym wieku zagrześć z kobietami; raczej ś. udać na ćwiczenie. Węg. Z. ś. w nauce, w księgach = *zakopać ś., zatonąć, utonąć, zagłębić ś.* W nauce zagrzebał ś. cały. Jabł. Filozof żyw jeszcze ksiąg swoich mogiłą przywalony zostaje, zagrzebiony w myślach swoich, od ludzi ucieka. L. Przez parę godzin siedziałem dosłownie zagrzebany w leżących przede mną papierach. Orzesz.

Zagrzebanie, a, blm., czynność cz. **Zagrzebać.**

Zagrzebanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagrzebać ś.**

[Zagrzebie, a, lm. **a]** p. **Osiek:** Mieszkamy tu jakby w jakim osieku i zagrzebiu.

× **Zagrzebiony** *zagrzebany.*

× **Zagrzebnąć, bnie, bnął** a. **bł** i × **Z. ś.** p. **Zagrzebać.**

× **Zagrzebny** 1. *mogący być zagrzebanym,* 2. *zagrzebany, znajdujący ś. w zagrzebaniu:* Tam w lochach, gdzie zagrzebnych kruszców ś. dobywa, nieboracy zapomnieć słońca przymuszeni. L.

Zagrzebywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zagrzebać.**

Zagrzebywanie, a, blm., czynność cz. **Zagrzebywać.**

Zagrzebywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagrzebywać ś.**

Zagrzechotać, ocze a. × **oce, tał,** × **Zagrzegotać** 1. *zacząć grzechotać, zagruchać:* Z. grzechotką. 2. *zachrzęścieć, chrzęsnąć, zazgrzytać, zgrzytnąć, zachrobotać, zaszeleścić,* † *zachwarszczeć:* Ich zbroice zagrzechocą w głuchy dźwięk. Krasiń. Zagrzechotali bronią. Krasiń

Zagrzechotanie, a, blm., czynność cz. **Zagrzechotać.**

[Zagrzechtać, ce a. cze, tał] *zarechotać:* Zagrzechtały żaby.

[Zagrzechtanie, a, blm.] czynność cz. **Zagrzechtać.**

× **Zagrzegotać, oce a. ocze, otał** p. **Zagrzechotać.**

× **Zagrzegotanie, a,** blm., czynność cz. **Zagrzegotać.**

× **Zagrzeszenie, a,** blm., czynność cz. **Zagrzeszyć.**

× **Zagrzeszyć, y,ył** *zacząć grzeszyć, zgrzeszyć; grzesząc zawinić.* L.

× **Zagrześć, bie, bł** p. **Zagrzebać.**

× **Zagrzewacielka, i,** lm. **i** p. **Zagrzewaczka.**

Zagrzewacz, a, lm. **e** 1. *ten, co zagrzewa:* Z. ochoty. Kniaź. 2. cukr. *gatunek kotła:* Z. dyfuzyjny.

× **Zagrzewaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zagrzewacz:** × **Zagrzewacielka:** Szukajcie królowi dziewic, że mu będzie zagrzewacielką a spać będzie w łonie jego, że będzie ciepło królowi. Bud. (żeby go zagrzewała. B. G.).

Zagrzewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagrzać.**

Zagrzewadło, a, lm. **a** *fajerka, łożogrzej, szkandela.* L.

Zagrzewanie, a, blm., czynność cz. **Zagrzewać.**

Zagrzewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagrzewać ś.**

[Zagrzewka, i, blm.] *zagrzanie ś. (np. wódką), rozgrzewka.*

Zagrzewny: Matka Boska Zagrzewna=*uroczystość Zwiastowania (d. 25 marca).*

Zagrzęzły, × **Zagręzły** *który zagrzązł:* Zagrzęzłego w kłopotach materjalnych można było z łatwością trzymać na uwięzi. Czerm. Dla zwolniałej błockiem ziemi zagrzęzłe działa ciągnąć ś. raźno nie mogły. Nar. Zagrzęzłe w bagnach z bydlętami działa postąpić dalej nie mogły. Nar. Ty odludku, w ponurych gdzieś myślach Z., żadnemi ś. ze światem nie chcesz łączyć węzły. Nar.

Zagrzęznąć, ęznie, ęznął a. ązł × **Zagrząznąć,** × **Zagrąznąć,** × **Zagręznąć** *zawięznąć, uwięznąć, utknąć, ulgnąć w czym, zapaść w co gęstego, lipkiego:* Wyrwij mię z błota, abym w nim nie zagręznął. B. B. (abym nie był pogrążony. B. G). Przen.: Postaram ś., aby sejm zagrzązł w dyskusji nad formą nowego rządu. Kal.

Zagrzęźnięcie, a, blm., czynność cz. **Zagrzęznąć.**

Zagrzmieć, i, ał, nied. **Zagrzmiewać** 1. *odezwać ś. grzmotem, zacząć grzmieć:* Zagrzmiało z daleka. Troc. Zagrzmiało, intonuit. Kn. Przen.: *huknąć, zahuczeć, zabrzmieć potężnie, rozlec ś.:* Zagrzmiały tysiące oklasków. Zagrzmiały działa=*ryknęły, zaryczały, zagrały.* Raz strasznym zabrzmi hukiem trąb dziesięć tysięcy, potym głuche milczenie, nic nie słychać więcej. Dm. W huczniejszym Bachus trąby zagrzmiał tonie. Dm. Zagrzmiały wszystkich pułków trąby i kotły. Niem. Działa zagrzmiały, w bębny uderzono. Mick. Znowu koń czarny zagrzmiał po granicie. Mick. Zagrzmijmy postrach przy szczęku oręży, tam, gdzie nas który z mocarzów ciemięży. Nagł.

Zagrzmienie, a, blm., czynność cz. **Zagrzmieć**

Zagrzmiewać, a, ał p. **Zagrzmieć.**

Zagrzmiewanie, a, blm., czynność cz. **Zagrzmiewać.**

× **Zagrzmotać, oce a. cze, tał,** × **Zagrzmotnąć** *z grzmotem, grzmocąc zarwać, zawalić, zabić.* L. Przen.: Aż serce sierocę obertasa zagrzmocę. Syrok. *(=zabije gwałtownie, zakołacze).*

× **Zagrzmotanie**, a, blm., czynność cz. **Zagrzmotać**.

× **Zagrzmotnąć, nie, nął** p. **Zagrzmotać**.

× **Zagrzmotnienie**, a, blm., p. **Zagrzmotnięcie**.

× **Zagrzmotnięcie**, a, blm., **Zagrzmotnienie**, czynność cz. **Zagrzmotnąć**.

† **Zagrzytać, a, ał** p. **Zazgrzytać**. L.

† **Zagrzytanie**, a, blm., czynność cz. **Zagrzytać**.

† **Zagrzytnąć, nie, nął** p. **Zazgrzytać**. L.

† **Zagrzytnięcie**, a, blm., czynność cz. **Zagrzytnąć**.

Zagub, u, lm. y *zachylenie, zgięcie, zagięcie, fałda:* Do twarzy jej bardziej było w cieniuchnej, śnieżystej, żadnego z zagubów jej ciała nie wykradającej bieliźnie. Jeż.

Zaguba, y, lm. y *zagubienie, zagłada, zatracenie, zguba, zniszczenie:* Oglądał ono spustoszenie a zagubę, którą uczynił nieprzyjaciel. Leop. (te wszystkie szkody, które uczynił. B. G.). Nie pójdzie na zagubę. *(=na marne).* Po zagubie rzymskiego państwa moc prawa rzymskiego rozciągnęła ś. Nar. O satyrowej zagubie napowiodł, *exitium reminiscitur.* Żebr. Tak gdy wioska Podkowa przyszła ku zagubie. Syrok. Trojej Z. niechybna. Wysp.

† **Zagubca**, y, lm. y p. **Zagubiciel**.

Zagubiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagubić**.

Zagubianie, a, blm., czynność cz. **Zagubiać**.

Zagubianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagubiać ś.**

× **Zagubiciel**, a, lm. e, † **Zagubca**, × **Zagubnik** *ten, co zagubia a. zagubił, zatraciciel:* Zdrajca, buntownik, Z. ludzi. Groic. Jego krwi zagubcą brata swego znano. Papr. Z. praw i wolności szlacheckich. Papr. Pan Bóg dopomógł, że ś. mogli oprzeć tyranom pogańskim i oddać wet za wet zagubcom chrześcijańskim. Stryjk. Nie będziecie szemrać, jako niektórzy szemrali i poginęli od zagubiciela. Białob. (poginęli od tego, który wytraca. B. G.). (od anioła zatraciciela. L). Ci, którzy odnawiają stawy stare, a nowe czynią, są zagubce wielu ludzi. Sien. Obalacz, zagubnik, niszczyciel. Bobr.

× **Zagubicielka**, i, lm. i, forma ż. od **Zagubiciel**.

Zagubić, i, ił, nied. **Zagubiać** I. *zgubić, zadziać, zapodziać, zarzucić, zaprzepaścić, wetknąć, wścibić niewiadomo gdzie, zawieruszyć:* Zagubił ojcowski testament. Troc. 2. *zatracić, zagładzić, zgładzić, doprowadzić do zguby, zatłumić, zniweczyć:* Szumną wieżę Sewerową czas zagubił. Li. *(=zniszczył, strawił).* Ażebyście nie zagubili pamięci na konsulostwo i posługi moje. Nagur. Którzy Polacy Polskę ganią, tacy ją najprędzej zagubią. Fred M. Srogość Omara zagubiła jedwo nie wszystkie pamiątki prac starożytnych. Śniad. Materjalista z zagubionym do szczętu prawie pierwiastkiem duchowym. Orzesz. Zagubił starodawne zwyczaje. Troc. Zagubił pamięć jego ten naród. Troc. *(=stracił pamięć jego).* 3. [Z.] *zgubić:* Z. worek z pieniędzmi. Jusci mnie zalotnik zagubi. **Z. ś.** I. *zatracić ś, zaginąć, zaniknąć:* Zagubia ś. wówczas własne ja, i jest w tym wielkie uspokojenie. Sienk. Niebo przecierało ś już ździebko nad ziemią czarną, głuchą i zgoła w mrokach zagubioną. Reym. 2. [Z.] *zniszczeć, zmarnieć, zginąć:* Przyjdzie ś. Z., dziewczyno, za tobą.

Zagubienie, a, blm., czynność cz. **Zagubić**.

× **Zagubliwy** p. **Zagubny**. Wor.

× **Zagubnik**, a, lm. cy p. **Zagubiciel**.

× **Zagubny**. × **Zagubliwy** I. p. **Zgubny**: Kwitnące niegdy królestwo czeskie odszczepieństwa na zagubne imię prowadzą. Błaż. (na zgubne imię. na zgubę, na stratę. L.). 2. *mogący być zagubnym.*

[**Zagudzać, a, ał, Zaguzać**] *guz=węzeł zrobić, zawęźlić, zasupłać.*

[**Zagudzanie**, a, blm.] czynność cz. **Zagudzać**.

Zagulgotać, oce a. ocze, otał *odezwać ś. gulgocząc:* Indyki zagulgotały.

Zagulgotanie, a, blm., czynność cz. **Zagulgotać**.

[**Zagumienie**, a, lm. a] p. **Zagumnie**.

[**Zagumienko**, a, lm a] p. **Zagumnie**: Dziś w nocy objadę po zagumienkach. Pol. Nie decydował ś., co lepsze: czy ułatwienie nabycia sadyb (t. j. chaty z ogrodem, a względnie zagumienka, futor), czy też oprócz sadyb wydzierżawianie części gruntów zastrzegał. Chm.

Zagumienny, [Zagumniany] *leżący za gumnami, stamtąd pochodzący:* Plac Z. L. Droga zagumienna.

[**Zagumna**] *gumno.*

[**Zagumniany**] p. **Żagumienny**.

[**Zagumnie, a**, lm. **a, Zagumienie, Zagumienki**] *pole za gumnami.* Zdr. [**Zagumienko**].

Zagumować, uje, ował I. *zacząć gumować.* 2. *gumując zająć, zakryć; pociągnąć, przeciągnąć gumą.* L.

Zagumowanie, a, blm., czynność cz. **Zagumować**.

[**Zaguniać się, a ś., ał ś.**] w co *oddać ś. czemu całkowicie, niepodzielnie.*

[**Zagunianie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zaguniać ś.**

Zagurbiać, a, ał p. **Zagurbić**.

Zagurbianie, a, blm., czynność cz. **Zagurbiać**.

Zagurbić, i, ił, nied. **Zagurbiać** *gurbiąc zakrzywić, zachylić:* Z. papier.

Zagurbienie, a, blm., czynność cz. **Zagurbić**.

[**Zagurgotać, oce a. ooze, otał**] *zahuczeć:* Kamnienie tylo zagurgotały.

[**Zagurgotanie, a**, blm.] czynność cz. **Zagurgotać**.

Zagurtować, uje, ał, ował *zając, zapiąć gurtami.* L.

Zagurtowanie, a, blm., czynność cz. **Zagurtować**.

Zagustować, uje, ował w kim, w czym=*nabrać gustu do niego, zasmakować w nim, polubić kogo, co:* Z w pannie=*upodobać ją sobie.* Zagustował on w pesymiźmie Byrona, stanowiącym rdzeń bajrońskiej poezji. Spas.

Zagustowanie, a, blm., czynność cz. **Zagustować**.

[**Zaguzać, a, ał**] p. **Zagudzać**.

[**Zaguzanie, a**, blm.] czynność cz. **Zaguzać**.

Zaguzdrać się, a ś, ał ś. *guzdrając ś. zabawić ś. zbyt długo, zabałamucić ś.* L.

Zaguzdranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaguzdrać ś.**

× **Zaguzdrowacenie, a**, blm., czynność cz. **Zaguzdrowacić**.

× **Zaguzdrowacić, i, ił** *zrobić guzdrowatym, zaczochrać, zatargać, najeżyć.* L.

× **Zaguzikować, uje, ał** *zapiąć na guziki.* L. Z., zapiąć guzikami. Troc.

× **Zaguzikowanie, a**, blm., czynność cz. **Zaguzikować**.

Zagwałcenie, a, blm. *gwałtu, co za obfitość! zatrzęsienie:* Wódki wbród, wina wbród, mięsa, chleba Z.! Tet.

[**Zagwałtować, uje, ował**] *stać s. gwałtownym, na gwałt pilnym:* Byleśta jeno posłuchali wtedyk, kiedy robota zagwałtuje we dworze.

[**Zagwałtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagwałtować.**

Zagwarantować, uje, ował komu co=*zapewnić, zabezpieczyć pod gwarancją:* Zgłodniałe rzesze szlacheckie, żądne nowej religji, nowych dogmatów, któreby im więcej jeszcze swobód zagwarantowały. Rol. Rozpuszczenie obozów polskich, dozwolonych i zagwarantowanych konwencją Jarosławiecką.

Zagwarantowanie, a, blm., czynność cz. **Zagwarantować.**

Zagwarzenie, a, blm., czynność cz. **Zagwarzyć.**

Zagwarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagwarzyć ś.**

Zagwarzyć, y,ył l. *zrobić gwar, zacząć gwarzyć.* Przen.: Zagwarzą drzewa, park cały ożyje. Sf. (=*zaszemrzą, zaszeleszczą*). 2. kogo, co= *gwarząc zagłuszyć.* **Z. ś** *zagadać ś., zagawędzić ś.; gwarząc zapędzić ś.:* Nie myślcie, żem ś. zagwarzył i Bóg wie, co gwarzę. Syrok. Ci tak ś. zagwarzyli z sobą, że ani zważali, czy ich kto słucha. Krasz.

Zagwazdać, zda a. × **żdże, zdał,** [**Zagwazdrać**] *zachlastać, zawalać, zababrać, zapaprać, zabrukać, zabrudzić, zapaskudzić, zaplugawić,* rub. *zaświnić:* Z. błotem = *zaszargać.* Z. papier=*zabazgrać, zagryzmolić.* Kornet strasznie zagwazdany, gaza nie nowa, tylko prana. L. Pędzel zagwazdany=*przepełniony farbą.*

Zagwazdanie, a, blm., czynność cz. **Zagwazdać.**

[**Zagwazdany**] *licho, niewprawną ręką zrobiony.*

[**Zagwazdrać, a, ał**] p. **Zagwazdać.**

[**Zagwazdranie, a,** blm., czynność cz. **Zagwazdrać.**

Zagważdżać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zagwoździć.**

Zagważdżanie, a, blm., czynność cz. **Zagważdżać.**

Zagważdżanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zagważdżać ś.**

Zagwiaździć, i, ił *zasiać, zasypać, pokryć gwiazdami.* L.

Zagwiaździenie, a, blm., czynność cz. **Zagwiaździć.**

Zagwiezdny *za gwiazdami znajdujący ś., wyżej nich położony, stamtąd pochodzący:* Spoglądał przez otwór jaskini w mirjady zrębów zagwiezdnej męczarni. Mic.

† **Zagwindować, uje, ował** l. p. **Zawindować.** 2. p. **Zagwintować.** L.

† **Zagwindowanie,** a, blm., czynność cz. **Zagwindować.**

Zagwintować, uje, ował, † **Zagwindować** nied. **Zagwintowywać** *zawrzeć gwintami.* L.

Zagwintowanie, a, blm., czynność cz. **Zagwintować.**

Zagwintowywać, uje, ywał p. **Zagwintować.**

Zagwintowywanie, a, blm., czynność cz. **Zagwintowywać.**

[**Zagwińdać, a, ał**] *zapeckać, zagwazdać, jedno z drugim zmieszać.*

[**Zagwińdanie, a,** blm.] czynność cz. **Zagwińdać.**

Zagwizdać, a a. **żdże, zdał, Zagwizdnąć,** × **Zagwiznąć** l. *gwizdnąć, świsnąć, zaświstać, zacząć gwizdać:* Z. na kogo. Zagwizdał na konia i kańczugiem popchnął w bieg. Krasiń. 2. *wykonać gwizdaniem.* Z. melodję. 3. *zatłumić gwizdaniem:* Zagwizdano go, zakrzyczano, gdy ś. ukazał na scenie.

Zagwizdanie, a, blm., czynność cz. **Zagwizdać.**

Zagwizdnąć, nie, nął p. **Zagwizdać.**

Zagwizdnięcie, a, blm., czynność cz. **Zagwizdnąć.**

Zagwiznąć, nie, nął p. **Zagwizdać.** L.

Zagwiźnięcie, a, blm., czynność cz. **Zagwiznąć.**

[**Zagwozdka, i,** lm. **i**] *zatyczka na końcu osi, aby koło nie spadało, łonek, łon.*

Zagwoździć, i, ił, nied. **Zagwożdżać, Zagważdżać** l. *zabić gwoździem; zatkać, zapchać, zaklinić przez zabicie gwoździa:* Z. armatę lub moździerz=*wbić gwóźdź stalowy nasiekany a. kamyki w zapał, czyli panewkę, aby zrobić działo na jakiś czas nieużytecznym.* Papr., Jak. J. 2. konia= *obrazić mięsne części kopyta przy nieumiejętnym kuciu konia:* Gdy ś. koń zagwoździ, wybierać trzeba po ufnale róg prawie dobrze i otworzyć aż do żywego. Lk. 3. przen. kogo = *zadać komu klina, postawić go w trudnym położeniu:* Otóż nowym klinem zagwoździłeś mię, nie wiem, jak ś. tu będziesz wymykać. L. Zagwożdżony łeb (=*zakuty, ciasny, tępy; hebes*). Sprytni ajenci postarali ś. znakomicie Z. ciemne umysły. (=*ogłupić, obałamucić, otumanić*).

Zagwożdżać, a, ał p. **Zagwoździć.**

Zagwożdżanie, a, blm., czynność cz. **Zagwożdżać.**

Zagwożdżenie, a, blm., czynność cz. **Zagwoździć:** Z. działa. Gemb.

× **Zagzić, i, ił** *począć gzić, podbudzić, załechtać, zakorcić, zachęcić, zapalić, zabość:* Zagziła Nerona żądza przebić cieśninę ziemną korynecką. Nar. Czy mię pożar zagził rymopłodny? Kniaź. (=*opanował*). [**Z. ś., Zagździć ś.**] *gżąc ś. zabiec; rozbrykać ś., rozbiegać ś.:* Woły w pszenicę ś. zagziły. Zagziły ś. konie.

[**Zagździć się, i ś., ił ś.**] p. **Zagzić ś.**

[**Zagżdżenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zagździć ś.**

× **Zagżenie, a,** blm., czynność cz. **Zagzić.**

[**Zagżenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zagzić ś.**

[**Zahabić, i, ił**]*?:* On cię tak zahabił, jako świstaka, co go zarzynają.

[**Zahabienie, a,** blm.] czynność cz. **Zahabić.**

[**Zahacenie, a,** blm.] czynność cz. **Zahacić.**

[**Zahacić, i, ił**] p. **Zagacić:** Groblę zahacono naprędce gnojem i słomą. Krasz.

Zahaczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zahaczyć.**

Zahaczanie, a, blm., czynność cz. **Zahaczać.**

Zahaczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahaczać ś.**

Zahaczenie, a, blm., czynność cz. **Zahaczyć:** Z. mutry naśrubka dla zapobieżenia samowolnemu odkręcaniu ś. naśrubka.

Zahaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahaczyć ś.**

Zahaczyć, y,ył, × **Zachaczyć,** nied. **Zahaczać,** × **Zachaczać** l. *zawiesić na haku, założyć na hak* a. *jakby na hak; zaczepić, zawadzić, zasadzić, uczepić:* Przebierając okulary, jedne po drugich zachaczał sobie na nosie. Pot. Już pazury zahaczył. Mick. (= *zatopił, zapuścił, wpił*). Z. pazurem. 2. przen. kogo, co = *zatrzymać, postawić, w położeniu bez dalszego wyjścia, skrępować:* Z. kogo w sprawie. 3. a. **Z. ś.** = a) czym o co = *zawadzić ś., zaczepić ś., uczepiwszy ś. zawisnąć:* Z. ś. o ciernie. Przen.: Kiedy Albinek nie dostał promocji z pierwszej klasy do drugiej, już go chciał odbierać ze szkół, obawiając ś., aby, dostawszy promocję, nie zahaczył ś. na drugiej. Jeż. Przen.: Dokąd mu ruszyć z T., w jakim

nowym miejscu o Szwedów Z.? Sienk. (= *zarwać, zaczepić ich, natknąć ś. na nich*). Znajomość ta zahaczyła już o serca. Bał (= *wciągnęła w grę serca*). Przyjdzie ze wszystkiemi Radziwiłłami Z. ś., to jeszcze Bóg to wie, kto komu lepiej przygrzeje. Sienk. b) przen. *zaczepić ś., znaleźć sobie czasowe pomieszczenie, czasową posadę:* Zahaczył ś. przy kancelarji. Przen.: *stanąć, zatrzymać ś., trafić na przeszkodę, na szkopuł:* Zahaczył ś. interes.

Zahaftować, uje, ował, †**Zahawtować,** nied. **Zahaftowywać,** †**Zahawtowywać** I. × Z. *haftując zaszyć:* Prosi barwierza, żeby zahaftował rękę. Wuj. Pan zawiąże, zahawtuje i wszystkiemi potrzebami oprawi te marne rany tego nędznego a tak zranionego sumnienia twego. Rej. *Fibulis tigna conjuncta,* balki obręczami zbite, zahaftowane i zatwierdzone. Mącz. Z. ranę Bobr 2. *pokryć haftem, uhaftować:* Pani strojna w kołnierzyk, mocno zahaftowany. Krasz. Z. mundur. Ustrojony w jakę, zahaftowaną w złote gryfy. Sienk.

Zahaftowanie, a, blm., czynność cz. **Zahaftować.**

Zahaftowywać, uje, ywał p. **Zahaftować.**

Zahaftowywanie, a, blm., czynność cz. **Zahaftowywać.**

[**Zahaić, i, ił**] *zająć miejsce niepożytecznie:* Zahaiłeś mi cały tok, cały dziedziniec.

[**Zahajenie, a,** blm.] czynność cz. **Zahaić.**

Zahakować, uje, ował *zacząć hakować, zaradlić.* L.

Zahakowanie, a, blm., czynność cz. **Zahakować.**

[**Zahalnica, y,** lm. **e**] *ta część Zapust, w której jest zwyczaj jeść codzień z mięsem.*

Zahalzować, uje, ował fl., *zapiąć linę:* Na hys, gdy wiatr dobry ku górze, aby flisy do góry żagiel i za warkocz i za traref ciągnęli i one zaburtowali i zahalzowali według potrzeby. Haur.

Zahalzowanie, a, blm., czynność cz. **Zahalzować.**

[**Zahałakać, cze, kał, Zahołukać**] *zakrzyczeć kogo, nie dać mu przyjść do słowa, ogłupić krzykiem.* [**Z. ś.**] *w mowie ś. zagadać, zapomnieć o czym.*

[**Zahałakanie, a,** blm.] czynność cz. **Zahałakać.**

[**Zahałakanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zahałakać ś.**

Zahałasować, uje, ował I. *zacząć hałasować, wszcząć hałas, zawrzeszczeć.* 2. *hałasując zagłuszyć, zawrzeszczeć kogo, co:* Jak przyjdzie, z góry na niego obiedwie: zakrzyczcie go, zahałasujcie, zagłuszcie. L.

Zahałasowanie, a, blm., czynność cz. **Zahałasować.**

[**Zahałem**] *razem, bez wyboru, hurtem, ryczałtem; na pował.*

[**Zahałubić, i, ił**] *zarzucić, zapodziać, zatracić.*

[**Zahałubienie, a,** blm.] czynność cz. **Zahałubić.**

[**Zahamęcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zahamęcić.**

[**Zahamęcić, i, ił**] p. **Zachamącić.**

[**Zahamłać, a, ał**] *zawiązać, potargać, zaplątać, zasupłać, zawikłać, zagmatwać:* Zahamłała i odwiązać nie może.

[**Zahamłanie, a,** blm.] czynność cz. **Zahamłać.**

Zahamować, uje, ował, nied. **Zahamowywać** I. co = *hamulcem zatrzymać zapęd czego, hamując powstrzymać:* Z. wóz, koła. Skacząc z zahamowaną karetą po szczerbatym bruku. Jord. Z. pociąg kolejowy = *zabrekować.* Zahamował kroku. Mick. (= *zwolnił*). 2. przen. *wstrzymać, powstrzymać, powściągnąć, zatamować:* Z. napad. Samiście nie weszli do nieba i tych, którzy chcieli wchodzić, zahamowaliście. Zigr. (= *nie puściliście*). Przecię Turcy tym swoim gotowaniem nie zahamowali ani zadzierżeli onego najazdu Skanderbegowego. Baz. W naturze szlachetnej, poetycznej, rwącej ś. do czynu, lecz zahamowanej w działaniu tym, że musiałby stanąć przeciw ojcu. Chm. 3. × Z. *przytrzymać, zaaresztować, przyaresztować, schwycić, zacapić, przycapić, złapać, przyłapać:* Zahamowano zabójcę na miejscu zbrodni. Z. kogo za długi. Brata twego zahamowaliśmy dla srebra, które był został królowi na rachunku, a tak przyślij teraz srebra sto grzywien i dwu synów jego zastępce, by wypuszczony nie uciekł od nas. Leop. (zatrzymaliśmy. B. G.). Przyszła wieść, iż Dymitr zabit, a Zborowskiego w Czechach zahamowano tam, gdzie Dymitra zabił. Górn. Gdy złodziej na imienie co przywiedzie... Z. go Ek. Tamże zastał sługi Uchańskiego, które było zahamowano, wszakże za przyjechaniem Zamojskiego puszczono je wolno. Biel. J. 4. † Z. *zatrzymać, utrzymać, zachować:* Z. godność swoją (= *nie utracić jej*).

Zahamowanie, a, blm., czynność cz. **Zahamować:** Przysięgli arcybiskup ryski z Kietlerem, którą przysięgę im dawał ks. kanclerz z wielką ceremonją i zahamowaniem dostojeństw majestatu królewskiego. Górn.

Zahamowywać, uje, ywał p. **Zahamować.**

Zahamowywanie, a, blm., czynność cz. **Zahamowywać.**

Zahandlować, uje, ował *handlując zamienić:* × **Z. ś.** *zamienić ś. na co:* Zahandlujmy ś. z sobą na konie. Sł. wil.

Zahandlowanie, a, blm., czynność cz. **Zahandlować.**

× **Zahandlowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zahandlować ś.**

Zahandryczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahandryczyć ś.**

Zahandryczyć się, y ś., ył ś. posp. *zacietrzewić ś. w zwadzie, sporze, zaszwargotać ś., zahargotać ś., zagadać ś. gwarliwie; przejąć ś. licznemi interesami, być roztargnionym wielu kłopotami, zaaferować ś.:* Wiecznie zahandryczony, trudno ś. z nim dogadać.

× **Zahańbiać, a, ał** p. **Zahańbić.**

× **Zahańbianie, a,** blm., czynność cz. **Zahańbiać.**

† **Zahańbić, i, ił,** [**Zahańbować**], nied. × **Zahańbiać** *okryć hańbą, osromocić, zawstydzić:* Teraz nas nie baczysz, oblicza nasze zahańbiając. Ryb.

† **Zahańbienie, a,** blm., czynność cz. **Zahańbić.**

[**Zahańbować, uje, ował**] p. **Zahańbić.**

[**Zahańbowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zahańbować.**

Zahapać, pie, pał p. **Zachapać.**

Zahapanie, a, blm., czynność cz. **Zahapać.**

[**Zahapnąć, nie, nął**] = **Zachapnąć.**

[**Zahapnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zahapnąć.**

× **Zahara, y,** lm. **y** *czambulik:* Tatarzy litewscy na czele drobnej zahary wpadali do kraju. Rol.

× **Zaharcenie, a,** blm., czynność cz. **Zaharcić.**

× **Zaharcić, i, ił** p. **Zahartować.**

Zaharcować, uje, ował I. *zacząć harcować.* 2. *harcowaniem zamęczyć; zahasać:* Z. konia.

Zaharcowanie, a, blm., czynność cz. **Zaharcować.**

Zaharczeć, y, ał, p. **Zacharkać:** Zaharczał płacz w pieśniach Wasyla, płacz suchy, rykliwy, jak zgrzyt żelaza po szkle.

Zaharczenie, a, blm., czynność cz. **Zaharczeć.**

× **Zahardzenie, a,** blm., czynność cz. **Zahardzieć.**

× **Zahardziały** *który zahardział:* Zahardziała zaciętość. Wor.

× **Zahardzieć, eje, ał** *zaciąć ś., zakamienieć, zatwardzieć w hardości.*

Zahargotać się, cze ś., tał ś. posp. *zaszwargotać ś., zagadać ś. gwarliwie, zahandryczyć ś.*

Zahargotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahargotać ś.**

Zaharkać, a, ał p. **Zacharkać.**

Zaharkanie, a, blm., czynność cz. **Zaharkać.**

[**Zaharować, uje, ował, Zahorować**] **1.** *harując zarobić; zapracować w pocie czoła.* **2.** *krzątać ś., zabiegać, mozolić ś., biedować, mordować ś.*

[**Zaharowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaharować.**

Zahartować, uje, ował, × **Zaharcić,** nied. **Zahartowywać 1.** żelazo, stal = *po rozpaleniu zanurzyć w zimną wodę.* Rogal. Z. żelazo = *zakwasić.* Z. stal, szkło. Przen.: *uczynić hartownym, mocnym, wytrwałym, zaprawić odpornością, tężyzną:* Lud wiejski zahartowane do najcięższej pracy ma członki. Papr. Zahartowan Ulises na wszelkie zdarzenia. Dm. *(= nieczuły, zobojętniały, zatwardziały).* I więcże zahartowanemi na trudy piersiami najeźdźców waszych nie odeprzecie? Wor. Trudno wypowiedzieć, jakie mowa jego wzbudziła uczucia w tym sercu, wojną zahartowanym. And. **2.** [Z.] *obciążyć długami, obdłużyć, zaszargać:* Z. majętność ojczystą. Krasz. **3.** [Z., **Pohartować**] *przespekulować, stracić, zastawić:* Jeszcze to łaska Pana Boga, jeśli swoje wyratuję, bo wszystko zahartowałem, pomagając grafowi. Krasz. **Z. ś.** *stwardnąć wskutek hartowania.* Przen.: *nabrać hartu, stać ś. hartownym, zmężnieć.*

Zahartowanie, a, blm., czynność cz. **Zahartować.**

Zahartowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahartować ś.**

Zahartowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zahartować.**

Zahartowywanie, a, blm., czynność cz. **Zahartowywać.**

Zahartowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahartowywać ś.**

Zahasać, a, ał 1. *zacząć hasać; zaskakać, zapląsać, zatańczyć.* **2.** *hasaniem zamęczyć; zaharcować:* Z. konia. **Z. ś.** *zapędzić ś. w hasaniu, zhasać ś.:* Jeździec zadyszany, konik ś. zahasał. Mick.

Zahasanie, a, blm., czynność cz. **Zahasać.**

Zahasanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahasać ś.**

[**Zahata, y,** lm. **y, Zachata**] *gruba okładka chaty na zimę z mierzwy lub słomy hreczanej:* Oczeretów, używanych do poszycia budynków na zahaty i na opał. Pol.

[**Zahatrać, a, ał**] *zarzucić, zapodziać, zagubić*

[**Zahatranie, a,** blm.] czynność cz. **Zahatrać.**

† **Zahawtować, uje, ował** p. **Zahaftować.**

† **Zahawtowanie, a,** blm., czynność cz. **Zahawtować.**

† **Zahawtowywać, uje, ywał** p. **Zahaftować.**

† **Zahawtowywanie, a,** blm., czynność cz. **Zahawtowywać.**

Zahazardować, uje, ował *zaryzykować:* Patrzał z boku na pryncypała i zahazardował dalej. Morz. **Z. ś.** *posunąć ś. za daleko, przesadzić, zaawanturować ś., zagalopować ś.:* Talent to rzecz święta i nietykalna, zahazardowała ś sąsiadka, chcąc świętość do wyższej podnieść potęgi. Jeż.

Zahazardowanie, a, blm., czynność cz. **Zahazardować.**

Zahazardowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahazardować ś.**

Zahebanować, uje, ował *zafornirować hebanem; pomalować na heban.* L.

Zahebanowanie, a, blm., czynność cz. **Zahebanować.**

Zaheblować, uje, ował, nied. **Zaheblowywać 1.** *zacząć heblować; pociągnąć heblem.* **2.** *heblując zatrzeć, zaciosać, zagładzić.*

Zaheblowanie, a, blm., czynność cz. **Zaheblować.**

Zaheblowywać, uje, ywał p. **Zaheblować.**

Zaheblowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaheblowywać.**

Zahecować, uje, ował myśl. *objechać zwierzynę:* Gdy ktoś pierwszy zająca upatrzył, kierował tak, aby go on niby pierwszy zahecował. Raz pamiętam, że w bróździe zahecowano lisa w miejscu.

Zahecowanie, a, blm., czynność cz. **Zahecować.**

× **Zahełznąć, nie, nął** p. **Zachełznąć.** L.

× **Zahełznięcie, a,** blm., czynność cz. **Zahełznąć.**

× **Zahersztować, uje, ował 1.** *zacząć być hersztem, wystąpić w roli herszta.* **2.** *opanować, zająć jako herszt.* L.

× **Zahersztowanie, a,** blm., czynność cz. **Zahersztować.**

Zahetmanić, i, ił *zacząć hetmanić, objąć dowództwo:* Z. hufcom. Pol.

Zahetmanienie, a. blm., czynność cz. **Zahetmanić.**

Zahipnotyzować, uje, ował *wprowadzić w stan hipnozy, uśpić zapomocą hipnozy.* Przen.: Ale wyrazy czyniły swoje; zahipnotyzowane niemi kobiety wzdychały. Gom. *(= przejęte, oszołomione, odurzone, zelektryzowane, zdumione).* Musiała ukoić czujność małżonka, Z. go pieszczotami. Rol. *(= znieczulić).*

Zahipnotyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zahipnotyzować.**

Zahipotekować, uje, ował wierzytelność = *zapisać, zabezpieczyć na hipotece, wnieść na hipotekę, wejść z długiem na hipotekę.*

Zahipotekowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zahipotekować:** Długi pochodzące z zahipotekowań posagów. Bl.

Zahodować, uje, ował, nied. **Zahodowywać** *zacząć hodować, wziąć ś. do hodowania.* L.

Zahodowanie, a, blm., czynność cz. **Zahodować.**

Zahodowywać, uje, ywał p. **Zahodować.**

Zahodowywanie, a, blm., czynność cz. **Zahodowywać.**

[**Zahodzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zahodzić.**

[**Zahodzić, i, ił**] *daleko zarzucić.*

[**Zaholukać, a, ał** i **Z. ś.**] p. **Zahałakać.**

[**Zaholukanie, a,** blm.] czynność cz **Zaholukać.**

[**Zaholukanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaholukać ś.**

Zahołdować, uje, ował, nied. **Zahołdowywać** *zabrać, zająć, zagarnąć w liczbę hołdowników*

zrobić hołdowniczym: Zje głodny żniwo dumnego i zbiór hojny, jego samego zahołduje zbrojny. Chr. *(= podbije).*

Zahołdowanie, a, blm., czynność cz. **Zahołdować.**

Zahołdowywać, uje, ywał p. **Zahołdować.**

Zahołdowywanie, a, blm., czynność cz. **Zahołdowywać.**

[**Zahołomszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zahołomszyć.**

[**Zahołomszyć, y, ył**] *zamęczyć, zadusić.*

[**Zahonysty**] l. *zajęty i podejmujący ś. większej pracy, niż podołać może, chytry na pracę.* 2. *popędliwy, porywczy, prędki, zapobiegliwy:* Cóż podstarości ten? — Z. jakiś, trzyma stronę Żydów. Jeż. Karol magistrować ś. będzie temi dniami; wydrukował poemacik: „Bielany", zawsze nieoszacowany i Z. Gosł. M.

[**Zahorować, uje, ował**] p. **Zaharować.**

[**Zahorowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zahorować.**

[**Zahrada, y,** lm. **y**] l. *zagroda, miejsce zagrodzone.* Rej. Żydzi mieli już nie tylko swą część w Starym mieście, ale i zahradę na porzeczu. Krasz. 2. *ogród pański lub księży.*

[**Zahubić, i, ił**] l. *zepsuć, zniszczyć.* 2. *zapomnieć.*

[**Zahubienie, a,** blm.] czynność cz. **Zahubić.**

Zahuczeć, y, ał l. a. **Zahukać, Zahuknąć** *wydać huk, huknąć, zacząć huczeć; odezwać ś. potężnym głosem, zabrzmieć potężnie:* Zahuczały lasy rykiem. Zahuczały organy. Działa zahuczały = *ryknęły, zagrały.* Oto filozofowie! zahuczał oburzony. Srogim głosem zawołał Polifem; od którego wody, morze i wszystkie blizkie zahuczały (tak!) brody. Koch. J. Wszystkie lasy rykiem bydła zahuczały. Bardz. Z dział murowych dziś zachuczy (tak!) rumor. Tw. Wszyscy ś. na nich oburzyli; są to filozofowie, zahuknął któryś. Stasz. *(= z hukiem wrzasnął, krzyknął).* Zahuczało powietrze gwałtownym łoskotem. Dm. A ty zahucz nam na ucztę, sycylijski dzwonie! Uj. 2. [Z.] p. **Zahukać.**

Zahuczenie, a, blm., czynność cz. **Zahuczeć.**

[**Zahućkać, a, ał**] *zakołysać* (dziecko).

[**Zahućkanie, a,** blm.] czynność cz. **Zahućkać.**

Zahukać, a, ał, nied. **Zahukiwać** l. p. **Zahuczeć.** 2. a. [**Zahuczeć**] = a) kogo = *hukiem zagłuszyć, zagałuszyć, odurzyć, oszołomić; zakrzyczeć, hukaniem ogłupić, przygnębić, zafukać, zanukać, zabić w kim samodzielność:* Żona go zahukała. Wyjdzie on z pretensją z przyczyny, że go Z. chciano. Leszcz. Jest bojaźliwym, zmuszonym, nie śmiejącym nic w sobie pomyśleć, nie mogącym rozpościerać swój rozum, słowem jest zahukanym. L. Jeden zahukiwał drugiego. Krasz. Zahukany byłem nie w jednym posiedzeniu. L. b) [Z.] *zapełnić hukiem, hukaniem:* Chociażby słowicek zahukał gaicek. Choćby słowicek zahucał, już sie nie powróci pierwsy zalotnicek.

Zahukanie, a, blm. l. czynność cz. **Zahukać.** 2. *stan osoby zahukanej.*

Zahukany l. im. od **Zahukać.** 2. *odurzony tak, że ał ogłupiał, stracił samodzielność, zniedołężniały duchowo.*

Zahukiwać, uje, iwał p. **Zahuczeć.**

Zahukiwanie, a, blm., czynność cz. **Zahukiwać.**

Zahuknąć, nie, nął p. **Zahuczeć.**

Zahuknięcie, a, blm., czynność cz. **Zahuknąć.**

Zahulać, a, ał l. *zacząć hulać, puścić ś. na hulankę, rozhulać ś.:* Wtedy to dopiero zahulamy! 2. *zagłuszyć, zatłumić hulaniem:* Chciano zatańczyć, Z. wielką, bezmierną niedolę. Fin. **Z. ś.** *oddać ś. hulance bez upamiętania.* Przen.: Zahulał ś. gdzieś: już go od dwuch dni nie widać. *(= zabałamucił ś., zawieruszył ś., przepadł, opóźnia ś. z powrotem)*

Zahulanie, a, blm., czynność cz. **Zahulać.**

Zahulanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahulać ś.**

Zahultaić, i, ił *uczynić hultajem, rozbisurmanić, rozhultaić.* **Z. ś.** *stać ś. hultajem, puścić ś. na hultajstwo, rozhultaić ś., rozbisurmanić ś., rozpuścić ś.* L.

Zahultajenie, a, blm., czynność cz. **Zahultaić.**

Zahultajenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zahultać ś.**

× **Zahupać, a, ał** *zacząć hupać = przeskakiwać przez co.* L.

× **Zahupanie, a,** blm., czynność cz. **Zahupać**

Zahurgotać, ce a. **cze, tał** = **Zachurgotać:** Zahurgotały sznury, ziemia poczęła ś. sypać. Sienk.

Zahurgotanie, a, blm., czynność cz. **Zahurgotać.**

Zahuśtać, a, ał, [**Zahuziać**] *zacząć huśtać, zakołysać, zabujać.*

Zahuśtanie, a, blm., czynność cz. **Zahuśtać.**

[**Zahuziać, a, ał**] p. **Zahuśtać.**

[**Zahuzianie, a,** blm.] czynność cz. **Zahuziać.**

[**Zahysać się, a ś., ał ś.**] *dobiec, doskoczyć kulejąc.*

[**Zahysanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zahysać ś.**

† **Zaić się?:** Nie mógł ś. Z. nędzny Kaim, gdy mu zgasła ta wdzięczna światłość prawdy w sercu jego. Rej.

Zaigrać, a, ał *zacząć igrać; zafiglować, zaswawolić.* Przen.: Bretysław wtargnął do Szlązka, wszakże to jeszcze uczynił był pierwej, niż Zbigniewa ociec w łaskę przyjął, rozumiejąc, że Władysławowi miał co więcej Z. Zbigniew. Biel. M. *(= inaczej jeszcze z nim zatańcować, zaśpiewać mu, dać mu ś. we znaki).*

Zaigranie, a, blm., czynność cz. **Zaigrać.**

[**Zaiksować, uje, ował, Zawiksować**] *zaczernić:* Buciki Z.

[**Zaiksowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaiksować.**

Zailustrować, uje, ował *zająć, zapełnić ilustracjami:* Wydawnictwo bogato zailustrowane. Opera zailustrowana poczęści muzyką przez Karola Lipińskiego.

Zailustrowanie, a, blm., czynność cz. **Zailustrować.**

Zaim, a, lm. **owie** *żołnierz w Turcji, trzymający grunt prawem lennym; posiadacz lenna.* St. wil.

† **Zaimacz, a,** lm. **e** p. **Zajmacz.** L.

† **Zaimać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zajmować.**

† **Zaimanie, a,** blm., czynność cz. **Zaimać.**

† **Zaimanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaimać ś.**

Zaimatrykulować, uje, ował *zapisać do matrykuły:* Z. studentów.

Zaimatrykulowanie, a, blm., czynność cz. **Zaimatrykulować.**

Zaimek l. † **Z., mku,** lm. **mki,** [**Zaimka**] *zajęcie, zabranie:* Na zaimku im strzelbę i obronę pokaził. Murin. 2. **mka,** lm. **mki,** † **Zaimię** gram. *część mowy odmienna zastępująca imię rzeczowne lub przymiotne.* 3. × Z.: Nad Czuną i Oną powstawać zaczęły pierwiastkowo tak zwane zaimki, t. j. maleńkie kolonje rolnicze

† **Zaimienność, i,** blm., gram. *własność zastępowania imienia.* L.

†**Zaimię, enia**, lm. **ona** p. **Zaimek.**

[**Zaimka, i**, lm. i] 1. p. **Zaimek**: Bez to zaimki porobili że ludzie nie chcą oddać podatku (=*zrobili zajęcia, sekwestr*). 2. *kontrabanda w ręku straży celnej.*

Zaimkowo przys. od **Zaimkowy**; *w znaczeniu zaimkowym*: To słowo nie używa ś. Z.

Zaimkowy przym. od **Zaimek.** Gram.: Czasownik Z Słowo zaimkowe. Kopcz. Zaimkowa odmiana, forma przymiotnika.

†**Zaimować, uje, ował** i †**Z. ś.** p. **Zająć.**

†**Zaimowanie, a**, blm., czynność cz. **Zaimować.**

†**Zaimowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaimować ś.**

Zaimpasować, uje, ował kare. *zrzucić gorszą kartę, zachowując sobie lepszą na wszelki przypadek; zabić młodszą kartą, mając drugą jeszcze silniejszą.*

Zaimpasowanie, a, blm., czynność cz. **Zaimpasować.**

× **Zaimplikować, uje, ował** *wciągnąć, wmieszać, zaangażować, wplątać*: W przysposobionych urzędowych tranzakcjach do ich prokuracji, ze wstydem wyznaję, żem wespół z innemi wiadomością. pomocą i nieraz egzekucją przez jw. podskarbiego przymuszony i zaimplikowany bywał. T. K.

× **Zaimplikowanie, a**, blm., czynność cz. **Zaimplikować.**

Zaimponować, uje, ował 1. komu = *okazać ś. wyższym nad kogo, pokazać swoją wyższość, upokorzyć, olśnić go swoją wyższością*: Z. komu rozumem, hojnością. Siła, jakiej dowód złożył, zaimponowała zebranej szlachcie. Sienk. 2. [**Zaimponować nad kim**] *zapanować; owładnąć nim, pozbadnąć go, zacząć przewodzić nad nim, wziąć go za nos, osiodłać go.*

Zaimponowanie, a, blm., czynność cz. **Zaimponować.**

Zaimportować, uje, ował *importując zaprowadzić, sprowadzić*: Uprawa kakaa (!), zaimportowanego tu z Ameryki. Rogoź.

Zaimportowanie, a, blm., czynność cz. **Zaimportować.**

Zaimprowizować, uje, ował co 1. *wymyślić na poczekaniu, ułożyć, zrobić naprędce, bez przygotowania*: Z. wiersz, utwór muzyczny, plan zabawy. Zerwała ś. ze swego zaimprowizowanego szezlongu. Orzesz. Czasy tak pięknie zaimprowizowanego uniwersytetu w Poznaniu rychle ś. skończyły. Zaimprowizował z właściwą sobie plastyką i dosadnością epigramat liberalny. Spas. 2. *zmyślić, ułożyć sobie w głowie, skomponować.*

Zaimprowizowanie, a, blm., czynność cz. **Zaimprowizować.**

Zainaugurować, uje, ował *otworzyć, zagaić, rozpocząć*: Z. posiedzenie, akt mową. Przen.: Węgierski minister, hr. Wekerle, zainaugurował cały przewrót gospodarczy. (=*zapoczątkował*). Przebieg walk politycznych, zainaugurowanych przez Ryszarda Cobdena.

Zainaugurowanie, a, blm., czynność cz. **Zainaugurować.**

Zaindorzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaindorzyć ś.**

Zaindorzyć się, y ś., yl ś. p. **Zaindyczyć ś.**

× **Zaindukować, uje, ował** *zacząć wprowadzać*: Pan Nieczuja niechaj będzie łaskaw Z. sprawę. Kaczk.

Zaindukowanie, a, blm., czynność cz. **Zaindukować.**

Zaindyczenie się, a ś, blm., czynność cz. **Zaindyczyć ś.**: Podług rozmaitego wzruszenia indyk skórę mięsistą na głowie i podgardlu nadyma; wtenczas ta skóra znacznie krwią nabiega i koralową wydaje czerwoność, co nazywamy zaindyczeniem ś., przytym nastrosza pierze, ogon roztacza i gołgocze. L

Zaindyczyć się, y ś., yl ś., Zajędyczyć ś., Zaindorzyć ś, †Zajędurzyć ś. *zaczerwienić ś. z gniewu, zapłonąć gniewem, rozindyczyć ś., zacietrzewić ś., zajuszyć ś., rozjątrzyć ś., rozwścieczyć ś., rozzłościć ś.*: Gniewem zajędyczony, cały stanął w płomieniu, podobny krzakowi gorejącemu. Oss. Nadął ś. jak półrora nieszczęścia spojrzał na mnie marsem, z miną jakąś dziką, zaindyczoną. L Zaczęła uspakajać zaindorzone rywalki.

× **Zainflamować, uje, ował** p. **Zaognić.**

× **Zainflamowanie, a**, blm., czynność cz. **Zainflamować.**

Zainformować, uje, ował *zaopatrzyć w informacje, poinformować, objaśnić.* **Z. ś.** *zasięgnąć informacji, poinformować ś.*: Nie zaniedbałem tej sposobności, aby ś. o wiele ciekawych a. u nas tylko ze słyszenia znajomych rzeczach Z. Kaczk.

Zainformowanie, a, blm., czynność cz. **Zainformować.**

Zainicjować, uje, ował co=*dać czemu początek, zapoczątkować co*: Udało ś. posłom papieskim Z. zjazd Proch. Negocjacje zainicjowane przez awanturnika.

Zainicjowanie, a, blm., czynność cz. **Zainicjować.**

× **Zainkorporować, uje, ował** *wcielić, włączyć*: Powiaty lauenburski i bytowski sejm warszawski zainkorporował do województwa pomorskiego. Św.

× **Zainkorporowanie, a**, blm., czynność cz. **Zainkorporować.**

Zainkrustować, uje, ował *inkrustując zapuścić*: Pospolite fiorytury, w które szara czerń kurzu zainkrustowaną ś. zdawała. Zap.

Zainkrustowanie, a, blm., czynność cz. **Zainkrustować.**

[**Zaino**] *ciągle*: Z. i Z.

Zainscenizować, uje, ował *wprowadzić na scenę a. na widownię życia*: Z. sztukę teatralną. Zatarg był tu zainscenizowany całkiem niezręcznie i niepolitycznie.

Zainscenizowanie, a, blm., czynność cz. **Zainscenizować.**

Zainstalować, uje, ował a) kogo = *wprowadzić na urząd, w stały obowiązek, w stałą funkcję*: W taki sposób zainstalowano chłopca do szkoły. Prus. b) kogo = *obsadzić na stanowisku właściciela, wprowadzić w posiadanie*, †wwiązać: Chcę mu ten folwarczek trochę urządzić; sądzę, że wkrótce go zainstalujemy. Krasz. Znaleźli już zainstalowanego Bazylewicza. Krasz. c) co = *puścić w stały ruch, ustalić normalne działanie, zaprowadzić, umontować co*: Z. gdzie światło elektryczne. Przen.: Odbył podług zwyczaju wjazd na starostwo i zainstalował gród nowy Bart. **Z. ś.** *zająć stanowisko, objąć urząd, aby go nadal pełnić, wejść na urząd; zająć stanowisko właściciela w posiadłości, wejść w posiadanie*, †wwiązać ś.: Biskup latyczowski zainstalował ś. w Damiankowcach. Rol.

Zainstalowanie, a, blm., czynność cz. **Zainstalować**, *instalacja.*

Zainstalowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zainstalować ś.**: Z. ś. tego męża w ministerjum spraw zagranicznych.

× **Zainstrumentować, uje, ował** *zamianować:* Zainstrumentuj na swego podstarostę, a obaczysz, ile on ci przysporzy dochodu. Rzew.

× **Zainstrumentowanie, a**, blm., czynność cz. **Zainstrumentować.**

× **Zainstruować, uje, ował** *objaśnić, poinformować:* Trzeba tę sprawę forytować bardzo sekretnie a dokumentnie, sąd miejski dobrze Z. Kaczk.

× **Zainstruowanie. a**, blm., czynność cz. **Zainstruować.**

× **Zainstynktować, uje, ował** *pobudzić, usposobić, nastroić na rzecz czego, oddziałać na kogo w danym celu:* On mię zainstynktował prosić o rękę jego córki. Rzew. *(= podsunął mi myśl).* Pokazało ś., że był dobrze dla mnie zainstynktowanym od mojego anioła stróża. Rzew.

× **Zainstynktowanie, a**, blm., czynność cz. **Zainstynktować.**

× **Zainsynuować, uje, ował** *dać do zrozumienia, poddać, podsunąć pewną myśl, naprowadzić na nią:* Zrób to... zainsynuował Mahmud pasza. Jeż. × **Z. ś.** *narzucić ś., wkraść ś. w łaski, przypochlebić ś., zwrócić na siebie uwagę:* W jednym wagonie z nim odbył całą drogę, umiał ś. Z, wkręcić i może pannie podobać Krasz.

× **Zainsynuowanie, a**, blm., czynność cz. **Zainsynuować.**

Zaintabulować, uje, ował = *wnieść do ksiąg hipotecznych, zahipotekować; zabezpieczyć na hipotece:* Zaintabulowaliśmy pannę Karolinę, jako jedyną właścicielkę Kalikstowa. Rog. Zaintabuluję jaką pretensję fikcyjną tak, aby hipoteka była zupełnie wyczerpana. Rog. Wiano matki swojej żony nieboszczyk zaintabulował na znacznej części fortuny. Byk. Zapisy przyznania, zaoblatowane, zaintabulowane, podpisami i pieczęciami zaopatrzone, w sądzie są złożone. Jeż.

Zaintabulowanie, a, blm., czynność cz. **Zaintabulować:** Od czasu zaintabulowania ostatniej pożyczki nie zaszła żadna zmiana w wykazie hipotecznym odnośnych dóbr.

Zainteresować, uje, ował. I. × **Z.** kogo = *zająć, zaprzątnąć, zatrudnić interesami:* Ażeby ś. mogli nadać za polityków wiele myślących i mogących, ustawicznie są zabawni, zakłóceni, zainteresowani. L. **2.** kogo = *wzbudzić w nim interes, zaciekawić, zająć, zaintrygować, zaaferować go, uczynić, aby go obchodziło:* Chciał nas autor więcej do losu tej osoby Z. L. **Z. ś. I.** *zająć ś., zaciekawić ś., stać ś. interesowanym w czym, zaaferować ś.;* Strony zainteresowane. **2.** [Z. ś.] *zmieszać ś., zaambarasować ś.:* Dźwi trzasły, zamknęły się, zrobiło się ciemno; tak ón wtenczás się zainteresował.

Zainteresowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zainteresować. 2.** p. **Zainteresowanie ś.**

Zainteresowanie się, a ś., blm., niek. **Zainteresowanie I.** czynność cz. **Zainteresować ś. 2.** *interes, zaciekawienie, ciekawość:* Żywe zainteresowanie. Wzbudzić w kim zainteresowanie.

Zainterpelować, uje, ował kogo = *zwrócić ś. doń z interpelacją, zaczepić, zapytać, zagabnąć go o co, zażądać odeń wyjaśnienia:* Z. ministra o właściwe znaczenie danego rozporządzenia. Zainterpelowany w ten sposób brat pani pułkownikowej poznał, że... Jeż. Babusiu! zainterpelowała ją panna Helena. Jeż.

Zainterpelowanie, a, blm., czynność cz. **Zainterpelować**, *interpelacja.*

Zainterwenjować, uje, ował *wdać ś., wmieszać ś., wtrącić ś., zapośredniczyć:* Furman batem zainterwenjował i zgodę pomiędzy współzawodnikami zaprowadził. Jeż.

Zainterwenjowanie, a, blm., czynność cz. **Zainterwenjować.**

Zaintonować, uje, ował *zacząć śpiew, zaśpiewać:* Kapłan zaintonował: Pod Twoją obronę! Zaintonował piosnkę jakąś z trylami. Jeż.

Zaintonowanie, a, blm., czynność cz. **Zaintonować.**

× **Zaintrodukować się, uje ś., ował ś.** *wdać ś., wmieszać ś., wtrącić ś.:* W ten sposób jakoś ś. zaintrodukował między rozmawiających. Krasz.

× **Zaintrodukowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaintrodukować ś.**

Zaintrygować, uje, ował *zaciekawić, zająć domysłami:* Mocno jestem zaintrygowana tym, czym pan podskarbi ś. mógł przysłużyć. Krasz.

Zaintrygowanie, a, blm., czynność cz. **Zaintrygować.**

Zairytować się, uje ś., ował ś. *irytując ś. zamęczyć ś.:* Przyjdzie Z. ś. na śmierć.

Zairytowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zairytować ś.**

× **Zaiskać, szcze, skał** *zacząć iskać, szukać.* L.

× **Zaiskanie, a**, blm., czynność cz. **Zaiskać**

Zaiskrzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaiskrzyć.**

Zaiskrzanie, a, blm., czynność cz. **Zaiskrzać.**

Zaiskrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaiskrzać ś.**

Zaiskrzenie, a, blm. czynność cz. **Zaiskrzyć. 2.** *blask iskrzący, światło jaskrawe, mnóstwo iskier:* Noc była, i na niebie pogodnym promieniem księżyc świecił między gwiazd mniejszych zaiskrzeniem. Min.

Zaiskrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaiskrzyć ś.**

Zaiskrzyć, y,ył, × **Zaskrzyć**, nied. **Zaiskrzać,** × **Zaiskrzywać** *zasypać iskrami, roziskrzyć, zrobić iskrzącym, powlec blaskiem jaskrawym:* Temu zaskrzył na tronie wróg nielitościwy, choć ś. mężnie sprzeciwiał, zawsze nieszczęśliwy. L. Zaiskrza skroń wdzięczną w ożywne promienie. Wor. **Z. ś.** *zacząć iskrzyć ś., roziskrzyć ś., zaświecić blaskiem iskrzącym, rozognić ś.:* Gwiazdy zaiskrzyły ś. Tak ś. uderzył czołem, że mu ś. aż w oczach zaiskrzyło *(= aż mu ś. w oczach rozwidniło, aż mu świeczki w oczach stanęły).* Oczy królewicza zaiskrzyły ś. radością. Niem. Z oczyma zaiskrzonemi radością. Krasz.

× **Zaiskrzywać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zaiskrzyć.**

× **Zaiskrzywanie, a**, blm., czynność cz. **Zaiskrzywać.**

× **Zaiskrzywanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaiskrzywać ś.**

Zaiste, [Zaiście] przys. *zaprawdę, doprawdy, prawdziwie, co prawda, prawdę mówiąc:* Z., utique. Ps. Dor. Zaisteście wy przyszli oglądować. H.J. Nie wiem Z. Troc. Z. ś. to stanie. Troc. Z. nie było czasu dziękować w lesie, a teraz trzeba szukać schronienia od burzy. Krasz. Wielkim Z. jest wynalazek zapomocą pary po żelaznych sztabach z wiatrami ś. ścigać. Wilk. Nic tak Z. uczuć w sercu nie rozpala, jak rozłąka. [Já księdzom nie bede, to Z. macie] *(= bądźcie pewni).* Zaiście na czeczych kronikarzy zasługują ci imię. Czart. A.

† **Zaistnie** przys. od **Zaistny.** L.

× **Zaistnieć, eje, ał** *zacząć istnieć, wystąpić ukazać ś., pojawić ś.*

× **Zaistnienie, a,** blm., czynność cz. **Zaistnieć.** Nie było głównego warunku do zaistnienia wszelakiego prawa spadkowego. Balc.

† **Zaistność, i,** blm., rz. od **Zaistny** *prawda istotna, istotność, rzeczywistość.* L.

† **Zaistny** *istotny, prawdziwy, rzeczywisty.* L.

[Zaiszczenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaiścić ś.**

[Zaiścić się, i ś., ił ś.] *zamartwić ś.*

[Zaiście] przys. **1.** p. **Zaiste. 2.** *napewno, z pewnością, niezawodnie, niechybnie, niewątpliwie:* Z. ś. wnet wyda (za mąż). Jak mnie skoro w sercu swym nosisz, Z. ś. k innym nie głosisz.

[Zaiwanić, i, ił] kogo = *pożyczywszy zarwać kogo.* **[Z. ś.]** *zadłużyć ś., zostać dłużnym.*

[Zaiwanienie, a, blm.] czynność cz. **Zaiwanić.**

[Zaiwanienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaiwanić ś.**

[Zaiz, u, lm. **y]** p. **Jaz:** Jazy tam zaizami zwane. Pol.

† **Zaiźrzeć, y, ał** p. **Zajrzeć.**

† **Zaiźrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zaiźrzeć.**

[Zaj, a, lm. **e]** *uczestnik gry w zająca.*

† **Zajachać, zajedzie, zajachał,** [**Zajachać**] p. **Zajechać.**

Zajachanie, a, blm., czynność cz. **Zajachać.**

Zajadacz, a, lm. **e** *ten, co zajada.* L.

Zajadaczka, i, lm. **i,** forma ż. od **Zajadacz.** L.

Zajadać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zajeść.**

Zajadanie, a, blm., czynność cz. **Zajadać:** Tak pracowicie swój udawał dyskurs a tak łatwym młynkowaniem języka i żarliwym w dyskursie zajadaniem, żem w całej rozmowie nie uchwycił słowa. L. *(= taką zażartością, zajadłością, zawziętością).*

Zajadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajadać ś.**

Zajadek, dka, lm. **dki** zool. (reduvius) *owad półpokrywy różnoskrzydły, lądowy.*

[Zajadka, i, lm. **i]** *kłótnia zażarta:* Nigdy w tych zawodach jeden drugiego nie ukrzywdził, nie przychodziło do zajadki, ani stąd powstałych bitek. Ork.

Zajadki, ów, blp., p. **Zajady.**

Zajadle przys. od **Zajadły.**

× **Zajadliwie** przys. od **Zajadliwy.**

× **Zajadliwość, i,** blm., rz. od **Zajadliwy.**

× **Zajadliwy** p. **Zajadły.**

Zajadłość, i, blm., rz. od **Zajadły,** × **Zajadliwość** *wściekła zawziętość, wściekły zapęd:* W każdym wieku nieprzeliczone czytamy przykłady wściekłej zajadłości złych ludzi, wyzionionej przeciwko niewinnym. L. Z. wściekłego pospólstwa łagodzić. Troc. Przeraził ś. wyrazem wściekłej zajadłości, jaka mu z oczu zionęła. Chodź. Mimo całą strony przeciwnej Z. Mick. Rzucając spojrzenia pełne zajadłości. Sienk.

Zajadły, × Zajadliwy, [Zajedzony] *zażarty, zaciekły, gwałtowny, zawzięty, zapalczywy, rozwścieczony, zapamiętały:* Jakie to tak wielkie okrucieństwo, jaka tak dzika i zajadła natura! Siem. J. Trwali w duchu zajadłego okrucieństwa. Czahr. Każdy ś., prosząc miłosierdzia, boży, lecz u zajadłych prośby nie wskórają. Chr. Już siebie nie poznaję, tak jestem Z. L. Z. wróg, prześladowca. Z. Turczyn na krew chrześcijańską. Troc. Macocha była zajadliwa, okrutnie bijała mnie raz na dzień i więcej. Ork. On do mnie, ja do niego rwiemy ś. zajadli. Kras. W tym kraju pełno wężów i zajadliwych gadzin. L. *(= jadowicie kąsających).* Zajadliwych w wnętrznościach szczeniąt nosi plemię. Hul. [Zajadliwá źmija]. Pc.

† **Zajadowić, i, ił** *jadem zarazić, zatruć:* Wąż, który zajadowi wodę. Mur.

† **Zajadowienie, a,** blm., czynność cz. **Zajadowić.**

Zajady, ów, blp. **1.** *małe owrzodzenia w kątach ust, w kształcie szczelin, najczęściej wskutek zanieczyszczenia resztkami potraw powstające.* **2.** myśl., p. myśl. **Kęs.** Żart.: Ten mały kapitalista z żółtemi zajadami zużyje cię i wyciśnie, jak cytryna, potym wyrzuci na ulicę, jak szmatę. Rog. Zdr. **Zajadki,** × **Zajedki.**

† **Zajałowiały** *który zajałowiał, jałowy.*

Zajałowić, i, ił *dopuścić, aby ś. stał jałowym:* Kapitał 100,000, włożony w zajałowioną jego własność, przyczyni mu z niej na pewny czas 10 lub 12 procentów. Sur.

† **Zajałowieć, eje, ał** *stać ś. jałowym, przestać rodzić.* L.

Zajałowienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zajałowić. 2.** czynność cz. **Zajałowieć.**

[Zajarzeć, eje, ał] *ożyć, zakiełkować na wiosnę:* Kiej lecie zagrzeje, to zareczko zajarzeje.

Zajarzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zajarzeć. 2.** czynność cz. **Zajarzyć.**

Zajarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajarzyć ś.**

Zajarzmiać, a, ał p. **Zajarzmić.**

Zajarzmianie, a, blm., czynność cz. **Zajarzmiać.**

Zajarzmić, i, ił, nied. **Zajarzmiać** *farzmiąc zająć; zająć pod jarzmo, ujarzmić.* L.

Zajarzmienie, a, blm., czynność cz. **Zajarzmić.**

Zajarzyć, y,ył 1. a. **Z. ś.** *zaświecić jaskrawo, błysnąć jaro, zarumienić ś., zaczerwienić ś.:* Pot. Dopiero słońce zajarzy miluchno, już ci ś. chmury skupią i wichry zadmuchną. Przyb. [Ogień, pożar zajarzył ś. *(=rozpalił ś., rozżarzył ś.)*]. Przen.: Płochy ś. Osman na Polskę zajarzył. Pot. *(=zawziął ś., rozwścieczył ś., rozsrożył ś., zapalił ś. gniewem, zapałał nienawistnie, zapłonął).* **2.** cz. czyn. *zapalić, zagrzać mocno; rozgrzać, rozpalić, rozżarzyć.*

Zajaskrawiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zajaskrawić.**

Zajaskrawianie, a, blm., czynność cz. **Zajaskrawiać.**

Zajaskrawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajaskrawiać ś.**

Zajaskrawić, i, ił, nied. **Zajaskrawiać** *zrobić jaskrawym, zawlec jaskrawą barwą.* **Z. ś.** *zająć barwą jaskrawą.*

Zajaskrawienie, a, blm., czynność cz. **Zajaskrawić.**

Zajaskrawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajaskrawić ś.**

Zajaśniać, a, ał p. **Zajaśnić.**

Zajaśnianie, a, blm., czynność cz. **Zajaśniać.**

Zajaśnić, i, ił, nied. **Zajaśniać** *rozjaśnić, rozwidnić, wyjaśnić.* **[Z. ś.]** p. **Zajaśnieć.**

Zajaśnieć, eje, ał, [Zajaśnić ś.] *rozjaśnić ś., wyjaśnić ś., zaświecić jasno, zaświtać, zabłyszczeć, zabłysnąć:* To słońce, co jutro przyświecać będzie dla wszystkich, nie zajaśnieje już dla mnie. Niem. Zajaśniał dzień on pożądany, dzień trzeci, w którym Zbawiciel świata wstał pod świt różany z martwych. Odym. Po wielkiej ulewie i grzmotach najpiękniejsza zajaśniała pogoda. Wirt. Zajaśniał dzień narodzenia twego, Troc. [Księżyc zajaśniał ś. na lesie]. Tet. Ranek za-

jaśniał. Łuna zajaśniała. Przen.: Zajaśniał na widnokręgu dziejów. Z. nauką. (=*odznaczyć ś. świetnie*, × zaświetnieć). Nowe światło zajaśniało pod horyzontem kraju naszego. L. (=*zjawiło ś., wzeszło*). Dla was pociecha, literackie duchy, zajaśniał świateł wódz na polskim tronie. L. Zajaśnieli nauką prawdy wszyscy doskonałej. Odym. (=*odznaczyli ś.*). Tak wysokie zajaśniały w nim cnoty. Troc. Są pewne nadzieje, że nam z wiosną swobody zorza zajaśnieje. Mick. Twarz starego zajaśniała niewypowiedzianą radością. Sienk.

Zajaśnienie, a, blm. I. czynność cz. **Zajaśnić**. 2. czynność cz. **Zajaśnieć**.

[**Zajaśnienie się**, a ś., blm.] czynność cz. **Zajaśnić ś.**

× **Zajawić się**, i ś., II ś. *zjawić ś., pokazać ś., zawitać, przybyć, stawić ś. gdzie*: Zaraz zajawi ś. do naszej chaty. Syrok.

× **Zajawienie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zajawić ś**

[**Zajaz**, u, lm. y] p. **Zajaza**.

[**Zajaza**, y, lm. y, **Zajaz**] *zastawa, tama na rzece, aby ryby nie uciekały przy spuszczaniu stawu.*

Zajazd, u, lm. y I. *zajechanie, zajeżdżanie; zjazd*: W orszaku wielkim do Krakowa na pogrzeb książęcia Kazimierza zebrawszy ś., za onymże zajazdem elekcją odprawują. Błaż. 2. *najazd zbrojny w celu zajęcia przysądzonej sobie posiadłości; napaść zbrojna zajeżdżających*: Z. z wyrokiem w ręku, pod wodzą starosty i ze szlachty samej złożony. Glog. W Polszcze był zwyczaj: kiedy komu dobra przysądzono, nie kazano, aby przekonana strona one oddała, lecz pozwolono temu, komu należały, aby sobie sam one odebrał, nie dawszy mu na to sposobu, co ś. pospolicie zajazdem zwało. L. Lecz i gwałtowne różnych dóbr szlacheckich działy ś. zajazdy. Vol. Zajazdów nigdzie już takich niema, jako i tp przedtym bywało, kiedy jeden na drugiego armował ś., przyjaciół zbierał, na dwory i na dobra napadał, palił, rabował, zabijał, dwie strony z sobą sił probowały, przez co szlachcie wiążącej ś. do stron i pożytek był wielki i eksercytacja wojenna. L. Z dobrą sławą pana swego zajazdy czyniąc, płużyli, a dzielnością swą każdemu nieprzyjacielowi koronnemu blaskiem w oczach byli. Wer. „Pan Tadeusz“, czyli ostatni Z. na Litwie. Mick. 3. [Z.] *zjazd sędziów pokoju*. 4. *miejsce przed gankiem, gdzie zajeżdżają, podjazd*. 5. *dom zajezdny, gospoda, austerja, oberża, karczma, dom gościnny*. 6. woj. *zajeżdżanie nieprzyjacielowi trójkami, szóstkami, plutonami a. i całym szwadronem, łukowatą linją*.

Zajazdowy p. **Zajezdny**. L.

Zajazgotać, ce a. cze, tał *zacząć jazgotać*: Pies gdzieś w stodółce zamknięty zajazgotał. Wb. Nàraz zajazgotały janczary i brzękadła. Reym.

Zajazgotanie, a, blm., czynność cz **Zajazgotać**.

[**Zajaźić się**, I ś., II ś.] *zaprzeć ś., stłoczyć ś., zastawić ś.* (o wodzie, ludziach, owcach i t. p., gdy nie mogą naraz przejść): Zajaziło ś ludem na świecie. Zajaziło ś. rybami.

[**Zajazienie się**, a ś., blm.] czynność cz. **Zajazić ś.**

[**Zajazka**, i, lm. i] *wyraz techniczny rybaków nadnarwiańskich*.

Zając, ąca, lm. ące, [ęce] I. a. [**Zajc, Zajk, Zajek**], **Kot, Kot polny, Pies polny, Wilk polny, Kocięcina, Kusy, Bielak, Szarak, Wacho, Wachon, Jepur, Ślepak, Wytrzeszcz, Wytrzeszczak, Śpioch, Skotak, Korpal, Koszlon, Kośłon, Koszlawiec, Kośławiec, Gach** zool. (lepus) myśl. *zwierzę szczurowate z rodziny tej samej nazwy*: Z. bielak (lepus variabilis). Skromny Z. = *tłusty zając*. Mag. Lekkiego zająca myśliwi zowią wątrobą. Klon. Oczy zająca = *patry, trzeszcze, ślepaki*, na Podlasiu *wytrzeszczaki*. L. Ogon zająca = *osmyk, kosmyk*. Sierć zająca = *turzyca*. Uszy zająca = *słuchy*. Wąsy zająca = *strzyże*, zęby = *strugi*, nogi = *skoki*. skóra = *smużka*, krew = *farba*. Z. kwili. Dudz. Z. wrzeszczy. Mor. Ciekają ś. zające. L. Z. strzyże a. wystrzyga = *obgryza pokarm*. Z. zaniepokojony *stawia słupki*, dostrzegając niebezpieczeństwo, t. j. będąc poruszonym, *pomyka z kotliny; parka, parkoci ś.* = zaspakaja popęd płciowy; samica zająca *koci ś.*, wydając w jednym *rzucie* po kilkoro *kociąt*, które *kłapaniem* zwołuje. Z. powoli *kica* a. *kipi*, sadząc wielkiemi susami; uciekając przed psami, *daje obroty, okłada*; mając ś. w kotlinie ułożyć, rozmaicie *kluczy*, robiąc *kominki*. Z. mocno raniony *beczy* a. *kniazi*; wabiąc samicę, *muska*. Ty pomnij zawsze, bo należy na tym, że na zająca z szwagrem, na lwa z bratem. Pot. Daleko kusy zająca. Zigr. Umizga ś., by ogrodny Z. Rys. (=*myśli, jak ś. wymknąć, jak uciec*). Przed zającem żaby uciekają. Zabł. (=*trafił tchórz na jeszcze większego tchórza*). Tak mało serca ma, iże Z. go na czasy w jaskinie puste i głuche zastraszy. Lubom. Przed Kupidynem i Mars sam zającem. L. (=*ulegnie, spasuje*). Prawieś Z. do boju, zlękniesz ś. pęcherza. Bies. Jeden zamorszczyk stu lądowych goni, serca w onych bohatyrach nie pytaj, Z. zaległ w ciemne ich mózgi. Birk. (=*tchórzem podszyci*). Robota nie Z. (=*niema ś. co do niej śpieszyć*). Woli gnuśny w kufel naglądać, niżliby ś. czym pożytecznym parać miał. Kufel nie Z., wierz mi, iż cię doczeka, aż z przejażdżki przyjedziesz. Rej. (=*nie ucieknie ci, zastaniesz go jeszcze*). Jak Z. bębna, tak rad tego słucha. Kn. (=*drży przy tym, stroni od tego, ucieka*). Z. przez drogę przebieżał, Z. w drodze, nieszczęście. Kn. Gdy jadą w drogę, a Z. przebieży drogę, za nieszczęśliwą wróżkę poczytują. Petr. Kto dwuch zajęcy goni, żadnego nie dogoni, nie ułowi. Prz. Przen.: *strach, tchórzostwo*: Borkowski nie chciał słuchać, ale to Z. w nim sprawował. Mask. Z. wlazł mu w nogi. Prz. Już Z. za górą. Prz. (=*już klamka zapadła, stało ś.*). Przen.: Zające jada (Troc) = *piękną ma cerę, płeć, twarz*. Z. pod czarną juchą (Troc) = *dróbka zajęcze czarno gotowane*. L. Przen.: [Z. pierogi piecze = *mgły ś. podnoszą po wschodzie lub przy zachodzie słońca, co zapowiada pogodę*]. 2. [Z.] *klops (pieczeń)*. 3. [Z.] *drąg, kij*. 4. [Z.] *królik*. 5. [Z.] *rodzaj gry*. 6. [Z.] *rodzaj węzła chustki*. 7. astr. *gwiazdozbiór na półkuli południowej nieba, w pobliżu Orjona i Psa niebieskiego* (bo we dnie i w nocy bieży bez odpoczynku). 8. bil. *uderzenie w jedną bilę dla popchnięcia nią drugiej, następnej bili*

Zdr. **Zajączek**, [**Zajączyk**]. Zgr. **Zajączysko, Zajęczysko**.

× **Zającowy** p. **Zajęczy**.

† **Zający** p. **Zajęczy**.

Zajączek, ozka, lm. ozki I. p. **Zając**. 2. *światło, odbite od świecidełka*: Naprowadzić na kogo zajączka. 3. *bzik, ćwiek w głowie*: Ma zajączka w głowie. (=*ma fijołka w głowie*). Jeśli nie z gorzałką, to z zajączkiem w głowie przyszedł i wyplata koszałki opałki. Jeż. **Fakt**

obecności wili stanowił to, co nazywamy zajączkiem lub bzikiem, lub sekretarzem. Jeż. 4. [Z.] *chrząszczyk na pszenicy.* 5. [Z.] dziec. *zrobiona z chustki kukiełka z uszkami, naśladująca zajączka.* 6. [Z.] *rodzaj gry w chowanego, chowanki.* Goł. 7. [Z.] *gatunek tańca.* 8. [Zającki] *gatunek jabłek.* 9. bot, p. Grzyb i Siniak.

[Zajączyk, a, lm. i] p. Zając.

Zajączysko, a, lm. a, m., p. Zając.

Zająć, zajmie, zajął, nied. Zajmować, † Zaimać, [Zajmać, Zajmywać] I. *wziąć w objęcia, objąwszy zabrać, zagarnąć, ogarnąć:* Z. pługiem, sierpem *(=zawadzić).* Z., *mutuari.* Ps. flor. Z. w głąb=*zasięgnąć zaczerpnąć, naczerpnąć:* Nie ile chcesz, ale ile, Z. możesz, czerpaj. Pilch. Pozwolić stawek Z., byle tylko gruntu nie podtapiał. Torz. *(=wybrać, pogłębić, wykopać).* 2. *zachwyciwszy, zagarnąwszy porwać, zabrać:* Z. bydło w szkodzie=*zafantować.* Nie ma-li koni, wołki mu zajmuje. Birk. *(=zagrabia).* Bydło gdyby kto w cudze zboże puścił, a bydłoby zajęte a. zafantowane było, powinien pan szkodę według uznania chłopów onej wsi zapłacić. Sz. Ir.: Ugrozisz mi, uczynisz mi; zajmiesz mi kaczki na błocie. Kn. Objazdy lasów często czynić, a kogo przy rąbaniu zastaną, wóz do dworu zajmują; siekiera na wykup należy gajowemu. Haur. Nieprzerachowanego dobytku, którego zwykli zaimać. Grab. P. [Zajmij, Kasieniu, wołki do domu *(=zapędź)*]. Zajął bydło moje. Troc. Z. nieprzyjaciół, jeńców, koni. Troc. Z. komu rzeczy=*zrobić mu sądowe zajęcie rzeczy, położyć na nich areszt, zaaresztować, opieczętować je.* 3. [Z.] *zabrać, wziąć ze sobą:* Cesarz chciał go Z. ze sobą. Żeby ci ś. samej nie cnęło iść, to zajmij Zośkę. Ork. 4. *zachwycić:* Gdy z pochodnią igrasz rozpaloną, przeciwko wiatrom sprzecznym obróconą, im ś. ta więcej przeciwi, zajmuje płomienia więcej, a sama ś. psuje. Lubom. Przestańże żartować, boś już gniew we mnie zajęła. Węg. *(=wzniecił, wzbudziła, wywołała).* 5. *zabrać, zagrabić, przywłaszczyć sobie, opanować, wziąć sobie, objąć w posiadanie:* Z. kraj, twierdzę, majętność opuszczoną. Z. mieszkanie *(=wprowadzić ś. do niego).* Przen.: Króla sen, śmierci rówien, trzymał i tenże pokojową straż wszystkę zaimał. Żebr. *(=trzymał w swej mocy).* 6. miejsce=*zapełnić sobą, zabrać:* Nie jest tam zwyczajem, aby dworscy panowie w budowaniu królewskim mieszkali: zajmuje go całkiem król z królową. L. Tłum zajął ulice *(=zaległ).* Wszystkie okna i ulice zajęte były tłumem przypatrujących ś. L. Jako maluczki to plac jest, który tych drzew korzeń i tego korzenia ostatnie cieniuchne pręciki zajęły. Górn. Im pilniej wpatruję ś. w ciebie, tym więcej zajmujesz placu w sercu moim. L. Płat namazawszy szeroki maścią, żeby zajął aż ku kolanu z jednej strony, a z drugiej do kopyta samego, ciepło okładaj. Haur. *(=żeby zakrył, zaszedł, dosięgnął).* To niewiele miejsca zajmie w walizie. Wojsko obszerne pole zajmowało. Troc. Całą przestrzeń północną dwa wielkie pokolenia zajmowały: Daków od wschodu, od zachodu Giermanów. Lel. Twa dobroć zawsze będzie zajmować mą duszę. Dm. *(=przenikać).* Oby nigdy gniew taki nie zajął mej duszy. Dm. *(=nie opanował).* Jeszcze srożej gniew go zajął mściwy. Ryd. Zapewnił nam wszystkim dotąd zajmowane obowiązki. And. Na czczo, nim wam zajmie głowy dym z mocnych trunków. L. *(=nim głowy odurzy).* 7. kogo=*zaprzątnąć, zaciekawić, zainteresować, zaintrygować:* Całkiem jest zajęty interesem siostry swojej. L. *(=oddany mu, pochłonięty, zaabsorbowany przez niego, zatopiony w nim).* Czułą myślą zajęci, coraz idąc dalej, zwolnaśmy ś. w nieznane strony zabłąkali. Szym. *(=ożywieni).* Lada fraszką i cacka całych ich zajmuje. L. *(=bawi).* Zajęty jestem, zatrudniony, zabarwiony, nie śpieję, nie łacenem. *(=jestem nieczasowy, nie mam czasu).* Zajęła go serdecznie. *(=zajął ś. nią, przykuła go do siebie).* 8. kogo po grzbiecie i t. p. = *dojąć, ściągnąć, zajechać, lunąć, zdzielić:* Zajmuję kogo po grzbiecie, uderzam. Kn. On koni biczem po bokach zajmuje, a na wschód słońca dyszel swój kieruje. P. Koch. Jego tak mocno zajął sułtan w ciemię, że starzec wznak padł nieborak o ziemię. P. Koch. Konia zajął po bokach ostrogami. P. Koch. *(=zwarł).* Konia zajmując ostrogą, z niesłychanym trudem w dolinę przybywa. P. Koch. Zajął go po grzbiecie. Troc. Przen: *dotknąć boleśnie, ujmę zrobić, ubliżyć:* Z. niewinnego w (na) honorze. Troc. Zajął sławy jego. Troc. 9. patol.: Z. co= *rozszerzyć ś. na co, dotknąć, saatakować co; naciec, nasiąknąć, rozprzestrzenić na sąsiednie tkanki* (o nowotworze): Lewe płuco już zajęte (np. zapaleniem, suchotami). Z. ś. I. czym=*wziąć ś., zabrać ś., przystąpić do czego, oddać ś. czemu, zainteresować ś., wejrzeć, wejść w co:* Muszę ś. ja sam tym Z. Zajmuję ś. teraz gromadzeniem materjałów. *(=pracuję nad nim).* Zajął ś. pisaniem historji. Słyszałem, żeś ś. zajął już poznawaniem interesów moich. L. 2. zajmować ś. czym = *trudnić ś., bawić ś.; chodzić koło czego, prowadzić jaki proceder, utrzymywać ś. z czego:* Ile masz lat? czym ś. zajmujesz? 3. czym= *zaprzątnąć ś., zabawić ś., zainteresować ś., zaciekawić ś. czym:* Dziecko zajęło ś. lalką. Zajęliśmy ś. jego opowiadaniem. Jest to bardzo zajmująca książka. 4. *poczuć skłonność do osoby innej płci:* Ewunia nim ś. mocno zajęła. Korz. 5. *zapalić ś., zatlić ś., zachwycić ognia, zacząć gorzeć:* Zajęło ś. na nim ubranie. Smolne zajmują ś. sosny. Dm. W domu zajął ś. pożar. Niem. Zajęło ś. płomieniem. Zajęło ś. u niego = *wszczął ś. pożar.* Zajmuje ś. ogień, drwa ś. zajęły, proch, knot. Kn. Gdy ś. ogień zajmie, zrazu gasić trzeba. Opal. Proch ś. zajął i strasznym wybuchnął hukiem. Troc. Gdyby ś. u kogo w nocy zajęło, czegoby gospodarz najpierwej postrzegł, a nie wołałby na ratunek, tedy ma być w ogień wrzucon. Sz. Gdy ś. w kim zajmie gorzałka. Haur. Chcieć ś. sprzeciwić tureckiej pysze gorącą odpowiedzią jest to krzesać ogień; znosić ich dumę bardzo układną postawą jest dodać żagwi zajętemu już płomieniowi. Kłok. Zajęty ogień, dom. Troc. 6. przen. *wszcząć ś., wziąć początek, zawiązać ś., zakiełkować, zrodzić ś., powstać, zaląc ś., puścić korzenie, zacząć ś.:* Zajęła ś. granica syna Neptalim od Helel aż do Lekim. Leop. (poczęła ś. Leop.; była granica ich Helef do Lekim i kończy ś. u Jordanu. B.G.). Co ś. na prawdzie wspiera, co ś., iż tak rzekę, z samego gruntu zajmuje, z czasem bujniej wzrasta. Pilch. Z Akejusza puszczony ród ś. w obfitsze gałęzie zajmował. P. Koch. *(=rozrastał ś., rozszerzał ś., rozmnażał ś.)* Wprzód, nim ś. grobla zajmie... Torz. (nim ś. zawiąże, wzmocni. L.) W obojgu jednakowe ś. złości zajęty. Bardz. *(=zagnieździły ś., zakorzeniły ś., zaległy ś., zapleniły ś).* Kiedy ś. nasienie zajmie, wyrzuca rozłupione ziarno na stronę. Troc. *(=przyjmie ś.),* Kiedy ś. wino na kwas zajmie... Haur. *(=kwasu*

zachwyci, na kwas ś. zaniesie, kwaśnieć pocznie, pocznie kwasem trącić). Toś ś. wacpan pod ów czas w Paryżu znajdował, gdy rewolucja, gdy ś. ów zapał zajmował? Niem. Wielka ś. zajmuje wojna Europy przeciwko Azji. P. Koch. Niech przepadną ode mnie te zapały miłości, które przygasają i znowu s. zajmują, nie zostawiając mi momentu spokojności. Węg. Miłość w młodych z początku bardzo ś. zajmuje, potym prędko ustaje, nierada wiekuje, osobliwie wszeteczna, jak płomień październy. Bardz. Chowana z nim w tym domu w latach dziecinnych miłość ś. przy zabawach zajęła niewinnych. Niem. Choroby ś. zajęły. Troc. *(=zaczęły ś. szerzyć, grasować).* Zajmuje ś. ta herezja. *(=rozpowszechnia ś., przyjmuje ś.).* Zajęła ś. w Polszcze wojna, powietrze. Troc. Zajmujący ś. w wojsku litewskim związek szczęśliwie ukoić. Nies. **7.** † Zajmować ś. kogo, czego = *tyczyć ś. go, ściągać ś. do niego:* Ta rzecz zajmuje ś. wójta, tycze ś. samego. Ort.

Zająkać się, a ś., ał ś. p. **Zająknąć ś.**

Zająkała, y, lm. **y,** m. *ten, co ś. zająka, jąkała,* × **jąkacz:** *Traulus,* Z., który ś. zająka, nie może prędko wymawiać. Mącz. *Traulus,* **zajękacz.** Spicz.

Zająkanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zająkać ś.**

† **Zająkawo** przys. od **Zająkawy.**

† **Zająkawy** p. **Zająkliwy.**

Zająkliwie przys. od **Zająkliwy.**

Zająkliwość, i, blm., rz. od **Zająkliwy.**

Zająkliwy, † **Zająkawy** *zająkujący ś., jąkający ś. w mowie, dotknięty wadą jąkania ś.:* Z. momoce, bełkoce. Dudz. Słowa zająkliwe roni. Ustrz. Słowa zająkawe. Klon.

Zająknąć się, nie ś., ął ś., nied. **Zająkać ś., Zająkiwać ś.,** † **Zajękiwać ś. 1.** *zaciąć ś. w mowie;* nied. *jąkać ś., mieć wadliwą, ciężką wymowę, przerywając słowa i chwytając urwane zgłoski:* Ludwik *Balbus* nazwany, bo ś. zająkał. Skar. I głuchy i zająka ś. L. Jeśli mówisz z tym, co ś. zająka, zająkać ś. nauczysz. Jabł. Języki momotliwe, zająkujące. Rej. *(=zająkliwe).* Jakże gładko mówiłem, anim ś. zająknął. L. *(=anim ś. zaciął).* Łże, ani ś. zająknie. *(=jak z nut).* **2. przen.** *śpiewać przerywając:* Słowik, po gaju latając, płacze, gil ś. zająka, a wróbel skacze. Zabł. *(=przerywając śpiewa).*

Zająknienie, a, blm., p. **Zająknięcie ś.**

Zająknienie się, a ś., blm., p. **Zająknięcie ś.**

Zająknięcie się, a ś., blm., **Zająknienie ś.,** niek. **Zająknienie** czynność cz. **Zająknąć ś.:** Mówi lekcję bez zająknienia.

Zajątra, y, lm. **y** bot. (ascium) *roś. z rodziny cistronkowatych.*

× **Zajątrywać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zajątrzyć.**

× **Zajątrywanie, a,** blm., czynność cz. **Zajątrywać.**

× **Zajątrywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zajątrywać ś.**

Zajątrzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zajątrzyć.**

Zajątrzanie, a, blm., czynność cz. **Zajątrzać.**

Zajątrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajątrzać ś.**

Zajątrzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zajątrzyć. 2.** *stan tego, co ś. zajątrzyło, rozjątrzenie:* Z. rany. Przen.: *nienawiść, gniew, irytacja.* Kn. Wyście przyczyną nie zajątrzenia naszego, bo ś. jątrzyć nie umiemy, ale rzewliwości po Panu Bogu i po świętej prawdzie Jego, którąśmy mieć powinni. Smotr. Do tego stopnia zajątrzenia rzeczy przyszły. Alber. *(=irytacji).*

Zajątrzyć, y,ył, nied. **Zajątrzać,** × **Zajątrywać 1.** *wywołać jątrzenie ś., rozjątrzyć, rozdrażnić, zaognić, zaropić, rozgnoić, rozpaskudzić:* Z. ranę. **2.** przen.: Z. kogo = *zapalić gniewem, nienawiścią, rozjuszyć, rozjątrzyć, rozzłościć, rozsierdzić, rozdraznić, roznamiętnić:* Serce królewskie na siebie zajątrzył. Nies. Wszakże, aby spór o to wiodąc, umysły bardziej nie były zajątrzone, nie omieszkałby z strony swojej do przywrócenia jedności ś. skłonić. Alber. Podaję wszystko pod uznanie braci, nie chcąc nic rzeczy zajątrywać. Vol. Sam z placu pierzchnął, Bolesława Krzywoustego, pana swego, zdrowie na szanc zajątrzonemu nieprzyjacielowi wystawiwszy. Bobr. **Z. ś. 1.** *rozjątrzyć ś., rozdrażnić ś., zaognić ś., zagnoić ś., zaczerwienić ś., zaropić ś., rozpaskudzić ś.:* Rana zajątrzyła ś. **2. przen.** *zapałać gniewem, zapalić ś. nienawiścią, wzburzyć ś., rozzłościć ś., rozjątrzyć ś., zaperzyć ś., zaindyczyć ś., zacietrzewić ś., rozindyczyć ś., rozcietrzewić ś., roznamiętnić ś., rozdrażnić ś., rozsierdzić ś., rozeżreć ś., rozjeść ś., rozjuszyć ś., zaciec ś.*

[Zajc, a, lm. **e]** p. **Zając.**

Zajda, y, lm. **y 1.** *płachta do noszenia na plecach siana, warzyw i t. p.* **2.** *wiązka, sakwy, zawiniątko, tobół, tobołek, tłomok, tłomoczek:* Kasia znosiła zajdy na wóz swoje i tatusia. Sew. Objuczeni zajdami, weszli do trzeciej klasy. Sew. Powlekli ś. na majówkę z zajdami. Przen.: *zawartość zajd, wszelka żywność w nich złożona.* **3.** w lm. *sanki ręczne, służące do wywożenia zbiórki drzewa z lasu,* s a m o c i ą ż k i. **4.** fl. w lm. *rufa, tył wozu, statku rzecznego, tył czółna:* A gdy im ś. wymędrował, toć nogi w zajdy gotował, nie śmiał ś. obejrzeć w mili, mniemał, by tuż za nim byli. Rwl. Zdr. w lm. **[Zajdki].**

[Zajdel, dla, lm. **dle]** *kufel szklany objętości półlitrowej.* Zdr. **[Zajdelek].**

[Zajdelek, łka, lm. **łki]** p. **Zajdel.**

[Zajdki, dek] p. **Zajda.**

Zajechać, zajedzie, zajechał, † **Zajachać, [Zajachać],** nied. **Zajeżdżać,** † **Zajeżdżywać 1.** *jadąc zapuścić ś., zapędzić ś.:* Kupcy prawi po kupią i za morze zajeżdżają. Glicz. Zajeżdżam gdzie daleko, *provehor equo, navi longius.* Kn. Zajechał za granicę, za morze. Troc. Głęboko w las zajechał Troc. Niemasz męża w domu, zajechał w daleką drogę. Leop. Przen.: Pisząc, zajechał na margines, zajechał z pismem za daleko = *wyjechał = wysunął ś., wystąpił.* Przen.: Tak postępując, niedaleko zajedziesz = *niewiele wskórasz, dokażesz.* Z. na miejsce, do celu = *dojechać, przyjechać.* **2.** *jadąc zatrzymać ś. gdzie, wstąpić po drodze, stanąć na pewien czas:* Kto do mnie zajeżdża na nocleg, musi tak zapłacić, jak gdyby cały tydzień stał na Krakowskim Przedmieściu. L. Serce wacpana, widzę, jest jak austerja: kto chce, to zajedzie, popasie i jeszcze prędzej wyjeżdża. L. Miejsca dla niego niema, bo już zajachali końmi. Pot Zajachali końmi. Rys. Przen.. Z. komu do głowy = *przyjść, wleźć do głowy, zająć głowę, ubrdać ś., przywidzieć ś.; zapachnieć, zasmakować, zachcieć ś. komu:* Pan Jan, jakiegoś tu ślósarza syn, zajechał jej w głowę. L. Ten przeklęty Ludomir zajechał jej w głowę. Fred. A. Co ci znowu zajechało w głowę? Państwo mu zapewne zajechało w głowę. **3.** przed dom, przed ganek i t. p. = *podjechawszy, zatrzymać ś., stanąć:* Wypiżmowany, wyfryzowany, wymuskany, w kare-

cie zajeżdża przed Saski pałac. L. Zajeżdża angielska kareta. Kras. Z gośćmi ś. był umówił, iż poza ogród zajeżdżali, a stamtąd wchodzili do sali. Kras. Zajedź karetą, koniem przed bramę Troc. **4.** komu = *jadąc zagrodzić, zastąpić; zatarasować komu drogę jadąc:* Iżby mu zajechał w ziemi Jesen. H. J. Zajeżdżam komu, zjeżdżam ś. z kim w cieśni. Kn. Tam trzeba zajachać, tam nieprzyjacielowi drogę zastąpić. Jan. Hamują wozy i konie, aby nikt drogi nie zajeżdżał. Star. Turcy, chcąc jeszcze doświadczyć swego szczęścia, zebrawszy ś. ich wielu, zajechali Skanderbegowi, ale Skanderbeg ich łatwo zwyciężył. Baz. (= *wyjechali, wyciągnęli naprzeciw nim, na ich spotkanie*). Zajechał mi w drogę. Troc. (=*jadąc wszedł mi w drogę*). Zajechał mi w cieśni. Troc. I zajechał Aleksander, i dał mu Kleopatrę, córkę swą. Wuj. (=*wyjechał na spotkanie*). Gdy ś. już hetman Żółkiewski do obozu królewskiego zbliżał, zajechali mu drogę pułkownicy, cały dwór i senat. Niem. Zajechał ją Jasio młody na wronym koniu. Wójc. Bośmy go w piątek w boru zajechali. Sienk. (= *jadąc zastali; zjechali*). **5.** † Z. komu=*jadąc wyprzedzić, ubiec go:* Zajeżdżam komu do mostu, do promu, do bramy, *praevenio aliquem ad pontem ect. properantem.* Kn. Zajeżdżam komu do mostu, do prumu, do bramy. Troc. Przekupki aby nie zajeżdżały i zabiegały chłopom żywność wiozącym. Troc. Zajeżdżać komu propozyt, zamysł. Troc. Zajeżdża mu. Troc. (=*uprzedza go*). **6.** *zrobić zajazd* = *najazd, najechać, napaść:* Zwyciężywszy Sylla Marjusza, wszystkich przeciwnych szlachcie częścią zabijać, częścią dobra zajeżdżać kazał. Siem. J. Wymógł, iż dobra Roscjusza na skarb zajachano i Chryzogonowi przedano. Siem. J. (= *skonfiskowano*). Z. (najechać) czyje dobra. Troc. **7.** przen.: Z. kogo = *zająć (batem, kijem i t. p.), ściągnąć, dojechać, lunąć, zdzielić, złoić:* Pewnym jutra dochodem pochlebia swej biedzie, aż tu śmierć nagle kosą jak w kłos weń zajedzie. L. (= *ugodzi*). Dźwigających ś. szabla zajechała. Żebr. Z. kogo po grzbiecie. Kiedy go to obuchem zajadę, mówiąc... Pas. **8.** [Z.] *przyjechać, rozjechać, stratować:* Wjechoł na psa i zajechoł psa; wróbel leci, już pies zajechany. Pc.

† **Zajechały** *który zajechał:* Z., zapędzony, zabieżały. L. Na tej wojnie niepomału dzielność sześciu set Polaków, z Kapistranem hetmanem zajechałych, osławiła ś. Błaż.

Zajechanie, a, blm., czynność cz. **Zajechać.**

[**Za jeden raz**] *od jednego zazu, odrazu, naraz:* Z. wszystko przynieść.

× **Zajedki, ów**, blp., p. **Zajady.**

× **Zajednać, a, ał**, nied. × **Zajednywać** *załagodzić, zażegnać:* Janusz, włożywszy ś. w to, zajednali tę wojnę. Biel. M. Śmierć moja u sądu oczyma świecić, dopieroż o basarunki nigdym ś. nie zgadzał, anim za jawne zbrodnie nie zajednywał wieży. Koch. W. Z. głowę zabitą. Troc. × **Z. ś.** z kim o co=*ułożyć ś., ugodzić ś., załatwić ś. zgodnie:* Z. ś. o mężobójstwo. Troc. O mężobójstwo nikt ś. tak jednać nie może z mężobójcą, aby wieże miał uchodzić, bo i ten, co zabił, i ten, co zajednał, winą na mężobójstwo uczynioną mają być karani. Troc.

× **Zajednanie, a**, blm., czynność cz. **Zajednać:** Z. o głowę. Troc.

× **Zajednanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zajednać ś.**

Zajedną p. **Jeden.**

[**Za jedną drogą**] *przy tej sposobności:* Z. mów i o okrasę.

Zajedno I. p. **Jeden:** Na kopje alibo na topory Z mi. Sienk. **2.** [Z.] *zawsze, ciągle.*

× **Zajednywać, a, ał** p. **Zajednać.**

× **Zajednywanie, a**, blm., czynność cz. **Zajednywać.**

× **Zajednywanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zajednywać ś.**

Zajedzenie, a, blm., czynność cz. **Zajeść:** Z. wściekłego psa, hydrophobia, którego zjadł wściekły pies, hydrophobus. Mur.

Zajedzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajeść ś.**

[**Zajedzony**] *zajadły, zawzięty, zażarty.*

Zajedź, i, lm. **e** wet. p. **Najady:** Wyrzynać koniom w pysku zajedzie.

Zajelenić się, i ś., il ś. *zaplenić ś., zapełnić ś. jeleniami:* Zajeleniły ś. rewiry karpackie.

Zajelenienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajelenić ś.**

[**Zajek, jka**, lm. **jki**] p. **Zając.**

Zajem, jmu, lm. **jmy** I. *zajęcie, zajmowanie:* Kmieć i z swojej szkody nie ma bydła u siebie z zajmu zamykać, jedno do dworu gnać. Haur. **2.** *to, co zajęto.* **3.** † Z. *tytuł pożyczki (np. ziarna do siewu) z warunkiem oddania rzeczy, wyrównywającej rzeczy pożyczonej:* Dać, wziąć w Z. Sł. wil. **4.** przen.: † Z. *zachwycenie, zachwyt, ekstaza:* Adam zemdlał, oczy powieką zamrużywszy przez Z. wszystkich duchów swych najprzenikliwszy. Przyb. **5.** Krój nabity w Z. Sł. wil. (=*w rolę*).

† **Zajemnie** przys. od **Zajemny:** Z., wzajemnie, in alterutrum. Glos.

† **Zajemny** I. p. **Wzajemny.** Głos. **2.** *zajęty:* Trzy dni we mgle ciemnej i trzy nocy, okrom gwiazd, w pogodzie zajemnej błądziliśmy po morzu. Koch. J. (= *zajętej, zakrytej chmurami*).

Zajesienić się, tylko nieos.: Zajesieniło ś., zajesieni ś. = *nastąpiła, nastąpi, nastanie jesień.* Jak ś. zajesieni, najdzie Bartłomiej naprzód trop jeleni. Pol. Między Matkami (15 sierpnia a 8 września), gdy ś. zajesieni. Pol.

Zajesienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajesienić ś.**

Zajeść, je, jadł, nied. **Zajadać** I. *zaciąć, złapać zębami, ugryźć, ukąsić:* Na tego węża miedzianego, gdy pożrzeli ci, których wąż zajadł, stawali ś. zdrowemi. Leop. (gdy kogo wąż ukąsił, a pojzrzał na węża miedzianego, żyw został. B. G.; ranny zdrów został. Leop.). [Mówią próżniakowi, któremu niesporo idzie robota: nie miej ty se po śliwkach, bo ty marca zajesz, t. j że do wieczora nie skończysz]. **2.** *zakąsić na śmierć, zagryźć; ukąsić śmiertelnie:* Zajadł go wilk, zajadła go żmija i t. d., ukąszeniem, kąsaniem zabił, abo ukąsił śmiertelnie. Kn. Sroga jaszczurka dziecię ono zaraziła i zajadła. Skar. Aby ś. też skryli w głębokość morską, rozkażę wężowi, a ten ich zaje. Leop. (przekażę wężowi, aby ich i stamtąd wykąsał. B. G.). Bydlę od zwierza zajedzone. Wuj. (rozszarpane. B. G.). Tłustości bydlęcia zdechłego a. od zwierzęcia jakiego zajedzonego jeść ś. nie godzi. B. B. Łój zdechliwy abo zwierzęcia, które zwierz zajadł, będziecie mieć na rozmaite potrzeby. Leop. (rozszarpanego. B. G.). Zajedzonego nie nosiłem do Ciebie. Bud. (rozszarpanego zwierza nie przyniosłem Ci. B. G.). Srogie zwierza mnie zajedzą i do swych jam sztukami powloką. P. Koch.

Pies ten owce pana swego zajadał. Kosz. Zajadł go wilk, wąż. Troc. [Lis zajad kota]. 3. †Z. *przejeść co:* Zajadłeś pieniądze, strawne = przejadłeś. L. *(= jedząc wypotrzebowałeś, zmarnowałeś, strawiłeś).* Zajadłeś dług, odjadłeś; tak też: zapiłeś. Dudz. (edendo, bibendo exhausisti debitum. Kn.). 4. *odjeść, jedząc skasować:* Zajadłeś już myto, dług. Troc. 5. *przejeść, zakąsić, zagryźć, przegryźć, przekąsić;* posp. *przetrącić:* Z. chlebem po wódce. Zajedz wódkę ozorem. Sł. wil. 6. nied. *jeść z apetytem, futrować, pałaszować, zawijać, repetować, pucować, ćwiczyć:* Zajada, aż mu ś. uszy trzęsą. Ażem ś. zmordował, roznosząc tyle ciasta, tyle lodów; dzieci szczere skaczą i zajadają. L. Z. ś. l. *jedząc zatopić ś., zagłębić ś.; zająć ś. bez upamiętania jedzeniem:* Lecz i tutaj nie było ś. z kim rozmówić, bo usmolony dzieciak w kołysce tak ś. zajadł w garuczek ziemniaków, iż obecności mojej wcale nie spostrzegł. Wilk. 2. nied. *rozkoszować ś. jedzeniem, nie móc ś. odjeść:* Takie smaczne dawali raki, że zajadał ś. niemi. 3. *wpaść w zajadłość, rozeźreć ś., rozjadowić ś., zapamiętać ś., zaciec ś., rozwścieć ś., zaindyczyć ś., rozindyczyć ś., zacietrzewić ś., zaperzyć ś., zaciąć ś. w srogości, zawziąć ś.:* Poszli do broni i tak ś. byli zajedli, żeśmy ich ledwie rozwadzili. Warg. Za afront lud zajadł ś. i zawziął cały. Jabł. Zajadł ś. na niego. Troc. Rozprawa zaczęła przybierać postać kłótni; wszedłem, zastałem obydwuch zajedzonych na siebie. Koż. Znajdzie ś. chwila, gdy a. kniezie ś. z sobą zajedzą, a. wróg ich przydusi. Krasz. Zajadają ś. między sobą, czyhają na siebie. Krasz. Niema ś. tu o co zajadać; dziewki żaden nie weźmie siłą. Krasz. Bogacze zajedli ś. na nas i robią despot, kany ś. ino trafi. Ork.

Zajezdny, Zajazdowy przym. od **Zajazd:** Otrzymujący dekret Z. a. kondemnatę nie używał już kup najętych, lecz żołnierzy Rzpltej. Kit. Dom Z. = a) *mający zajazd, z bramą do zajeżdżania pojazdów.* b) p. **Zajazd:** Domy zajezdne, gościnne, szynkowne. L.

× **Zajezierny** p. **Zajeziorny.** L.

Zajezierze, a, lm. a *miejsce, okolica za jeziorem:* Groblę, prowadzącą przez błota do wioski Cerete na zajezierzu, widziało ś. w całej długości Żer.

Zajeziorny, × **Zajezierny** *będący za jeziorem, stamtąd pochodzący.*

Zajeździć, i, ił, nied. **Zajeżdżać** konia, pojazd = *jeżdżąc forsownie, zniszczyć:* Z. pojazd = *roztrajkotać, rozchlebotać, rozbić jeżdżąc.* Już nam kilka karet potłukli, konie zajeździli. L.

Zajeżać, a, ał i Z. ś. p. **Zajeżyć.**

Zajeżanie, a, blm., czynność cz. **Zajeżać.**

Zajeżanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajeżać ś.**

Zajeżdżać, a, ał l. p. **Zajechać.** 2. [Z.] *kręcić ś., starać ś o co.* 3. p. **Zajeździć.**

Zajeżdżanie, a, blm., czynność cz. **Zajeżdżać.**

Zajeżdżenie, a, blm., czynność cz. **Zajeździć.**

Zajeżenie, a, blm., czynność cz. **Zajeżyć.**

Zajeżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajeżyć ś.**

Zajeżyć, y,ył, nied. **Zajeżać** *zacząć jeżyć; jeżąc zadrzeć; najeżyć, nastroszyć, postawić:* Z. czuprynę. Z. ś. *zacząć jeżyć ś.; najeżyć ś., nastroszyć ś.*

Zajęcie, a l. blm., czynność cz. **Zająć:** *Jus occupationis,* czyli prawo zajęcia, w pierwszej epoce społeczeństwa ludzi dawało prawo do posiadania. Cz. *(kto pierwszy, ten lepszy).* 2. lm. a = a) *akt nałożenia aresztu sądowego na mienie dłużnika:* Zrobić komu Z. Ten dom jest pod zajęciem. Jord. b) *to, czym ś. kto zajmuje, co komu czas zajmuje, zatrudnienie, praca, robota, fach, czynność, obowiązek, kondycja:* Być bez zajęcia, w zajęciu. Iść do zajęcia. Liczne zajęcia nie puszczają mię z domu. Praca umysłowa jest najsłodszym na ziemi zajęciem. Krasz. Z. nadrobkowe a. naddniówka = *praca poza obowiązkowemi godzinami.* 3. blm., **Zajęcie ś.** *uwaga, ciekawość, zaciekawienie, interes = zainteresowanie:* Słuchać z zajęciem *(= z natężeniem).* Z. w czytaniu powieści jest wtedy, kiedy ś. budzi oczekiwanie rozwiązania jakiegoś węzła wypadku z jakiegoś zawiązku. Tysz. 4. patol., blm.: Z. chorobowe = *cierpienie, zaburzenie chorobowe* (affectio). Z. (sprawa chorobowa) *wierzchołków płuc.*

Zajęcie się, a ś., blm., niek. **Zajęcie** czynność cz. **Zająć ś.**

Zajęco-mysz, y, lm. y *rodzina gryzoniów, stanowiąca przejście od zajęcy do skoczków.*

Zajęczak l. **u,** blm. *śrót na zające.* 2. a. **Leporyd** zool. **a,** lm. **i** *mieszaniec zająca i królika.*

Zajęczarnia, i, lm. **e** *miejsce sztucznej hodowli zajęcy.*

Zajęczeć, y, ał, Zajęknąć, nied. **Zajękiwać** l. *zacząć jęczeć, jęknąć, zastękać, stęknąć; odezwać ś. jęcząc:* Z płaczem zajęczał te słowa. 2. przen. *zabrzęczeć, zaszczękać, brzęknąć, szczęknąć, zadzwonić żałośnie, zadudnić:* Tak więc żywot ocalił przed śmiertelnym ciosem, tknięty nim puklerz ostrym zajęczał odgłosem. Dm. Aż ziemia zajęczała pod kopytami. Padł na ziemię, śmiertelnym obalony grotem, a zbroja na nim zajękła łoskotem. Dm. Wielki dzwon pojezuicki zajęczał na wyniosłej wieży. Dzwonek zajęczał żałośnie. Zap.

Zajęczenie, a, blm., czynność cz. **Zajęczeć.**

Zajęcznik, a, lm. **i** l. *sad, zwierzyniec na zające.* Sł. wil. 2. bot., p. **Rumian.**

Zajęczy, × **Zajęcowy,** † **Zajęcy** przym. od **Zając:** Z. sad, zwierzyniec. Troc. *(= zajęcznik).* Zajęcza skórka = *zajęczyna.* Myśl. Sierść zajęcza = *turzyca.* Oczy zajęcze = *patry.* Uszy zajęcze = *słuchy.* Nogi zajęcze = *skoki.* Ogon Z. = *kosmyk, osmyk.* Przen.: Zajęcze serce = *tchórzostwo.* Zajęczego jest serca *(= lękliwego, tchórzliwego, bojaźliwego).* †Zajęczego szukać. Rej. *(= trwożyć ś.).* Zajęczego jest serca niewola i pierwej ci ona ucieka, aniżli ją swoboda spłosza. Orzech. Bojaźliwy tchórz, zajęczego serca człowiek. Kn. Junacy bywają serca zajęczego. Anszp. Nieprzyjaciołу swoje serca zajęczego straszy. Jan. Mało ci sławy stąd wynika, że masz we mnie z zajęczym sercem przeciwnika. Zabł. Lud nikczemny, serca zajęczego. Alb. Zwycięstwo nie zawsze pochodziło z zajęczego serca przeciwnej strony. Górn. W którym kiedy Spartaku zajęcze serce matka widziała, abo ś. nie znała k niemu, a. go ręką swą własną zabiła. Górn. O mizerna głowo! o serce zajęcze! L. Jeleń, chocia ma rogi, lecz umysł Z. Rej. Wojewodzie krakowskiemu, który z bitwy uciekł, posłał Krzywousty kożuch Z., iż prędki na uciekanie, jako zając. Biel. M. Przysiągłbym, że cię zajęcze poły przechodzą, tylko ci o punkt honoru idzie. L. *(= łydki ci drżą).* Przen.: Kto stąd spadnie, długo jęczy, bowiem to skok nie Z. Rej. *(salto mortale).* 2. bot.: Z. chleb, p. **Kosmatek.** [Zajęce główki a. cubatki] *gatunek jabłek.* Z. groch

p. **Drzewigroszek. Z.** proszek, p. **Wyka.** [Z. grzybek] p. **Grzyb. Zajęcza kapusta** i **Z.** szczaw, p. **Szczawik. Z.** maczek, p. **Mak. Zajęcza trawa**, p. **Drżączka. Zajęcze uszko**, p. **Przewiercień.** [**Zajęcze uszy, zajęcze uszka**] = *konwalje.* **3.** apt.: **Sadło zajęcze** = *skrom Z.* (axungia leporis). **Serzysko zajęcze** z octem pomaga przeciwko wszelkiej niemocy. Sien. **4.** myśl.: Kocię, kociątko **zajęcze** = *młody zajączek.* **5.** patol.: **Zajęcze oko** (lagophtalmos s. lagophtalmus). **Zajęcza warga** (labium leporinum, labium fissum, cheiloschisis, cheiloschisma, cheilocoloboma, lagochilia) = *rozszczepienie wargi wrodzone:* Zajęcza warga, gdy ś. dziecko na świat z wargą niby rozciętą urodzi. Perz. **6.** wet.: **Zajęcza stopa**, p. **Stopa. Z. skok**, p. **I. Szpat.**

Zajęczyca, y, lm. **e** *samica zająca:* Z. kotna, Z. okociła ś. Dudz.

Zajęczyna, y, lm. **y** l. m. *zając lichy, biedny, mizerny.* L. **2.** *mięso zajęcze:* Przysposobić świeżej zajęczyny. Jeżow. **3.** *skórka, futro z zająca:* Zajęczyn sto. Ins. c. l.

Zajęczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Zając.** Kn. Płoszone ze wszech stron Z. nie wiedziało, gdzie ś. obrócić. Skarb.

× **Zajędrnić, i, ił,** × **Zajędrznić** *zrobić jędrnym, zjędrnić.* L.

× **Zajędrnieć, eje, ał** *zacząć być jędrnym, stać ś. jędrnym, zjędrnieć.*

× **Zajędrnienie, a,** blm. l. czynność cz. **Zajędrnić. 2.** czynność cz. **Zajędrnieć.**

[**Zajędryczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zajędryczyć.**

[**Zajędryczyć, y,ył**] *ukraść, ukryć:* Ukradły kónia, zajędryczyły niewiado dzie.

× **Zajędrznić, i, ił** p. **Zajędrnić.**

× **Zajędrznienie, a,** blm., czynność cz. **Zajędrznić.**

× **Zajędurzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zajędurzyć ś.**

× **Zajędurzyć się, y ś.,ył ś.** p. **Zaindyczyć ś.**

Zajędyczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajędyczyć ś.**

Zajędyczyć się, y ś.,ył ś. p. **Zaindyczyć ś.**

× **Zajękacz, a,** lm. **e** l. *ten, co zajęka.* **2.** p. **Zająkała.**

Zajękać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zajęczeć.**

Zajękanie, a, blm., czynność cz. **Zajękać.**

Zajękanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajękać ś.**

× **Zajękany** *wyrażony przez jęk, połączony z nim, jękliwy:* Z. wrzask i okrzyk Wor.

Zajękiwać, uje, iwał p. **Zajęczeć.**

Zajękiwanie, a, blm., czynność cz. **Zajękiwać.**

Zajęknąć, nie, nął p. **Zajęczeć:** Czego chcesz? zajęknął. Przybysz. [**Z. ś.**] *westchnąć.*

Zajęknięcie, a, blm., czynność cz. **Zajęknąć.**

Zajfsztuba, y, lm. **y** myd. *pakamer na zrobione mydło; izba, gdzie krają mydło.*

Zajgel, a, lm. **y** p. **Zajger.**

Zajger, a, lm. **y, Zajgel** zł. *zegarek.*

Zajgrować, uje, ował, Sajgrować hut. *odciągać kruszec od kruszcu, gdy ich połączenie jest dosyć łatwotopliwe, a jednakże jeden kruszec o wiele topliwszy od drugiego,* odtapiać. Łab.

Zajgrowanie, a, blm., czynność cz. **Zajgrować.**

[**Zajk, a,** lm. **i**] p. **Zając.**

× **Zajmacz, a,** lm. **e.** †**Zaimacz,** × **Zajmiciel** *ten, co zajmuje:* Z., złodziej bydlęcy, *abigens.* Klon.

[**Zajmać, a, ał**] l. [**Z. ś.**] p. **Zająć. 2.** *jechać śpiesznie, pędzić, machać, ganiać, wyrywać, rypać:* Z. na koniu. Tęgo zajmał, ino koła podskakiwały. Kolb. **3.** *jeść chciwie, łapczywie.*

Zajmanie, a, blm. l. [Z.] p. **Zajmowanie:** Z. bydła, koni, gęsi. Troc. **2.** †**Z.,** lm. **a** *zachwycenie, letarg, obumarcie, przebywanie duszą na drugim świecie.* Sł. wil. **3.** [Z.] *upór, przywidzenie, ubrdanie:* Eh, już ón takie ma Z.

Zajmanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajmać ś.**

Zajmer, a, lm. **y** *machina w tartaku do obrębiania, czyli obrzynania kantów desek.*

× **Zajmiciel, a,** lm. **e** p. **Zajmacz.**

[**Zajmisko, a,** lm. **a**] *jedna z łach nad Narwią, jedno z miejsc do połowu ryb służących.*

Zajmować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zająć.**

Zajmowanie, a, blm., czynność cz. **Zajmować.**

Zajmowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajmować ś.**

Zajmująco przys. od **Zajmujący:** Prowadzi wykłady Z.

Zajmujący l. im. od **Zajmować. 2.** *budzący zaciekawienie, ciekawy, pełen interesu:* Zajmujące wykłady, wieści, opowiadania.

[**Zajmywać, uje, ywał** i **Z. ś.**] p. **Zająć.**

[**Zajmywanie, a,** blm.] czynność cz. **Zajmywać.**

[**Zajmywanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zajmywać ś.**

Zajodynować, uje, ował *zasmarować jodyną:* Z. odcisk.

Zajodynowanie, a, blm., czynność cz. **Zajodynować.**

Zajrzeć, y, ał, †**Zaźrzeć,** †**Zazrzeć,** †**Zajzrzeć,** †**Zaiźrzeć,** †**Zajzrzeć,** [**Zazdrzeć, Zajzdrzeć, Zaźreć, Zar-zieć, Zar-zić, Zajźryć, Zaźryć**], **Zaglądnąć,** nied. **Zaziérać, Zaglądać,** [**Zaględować**] l. *zapuścić wzrok, sięgnąć okiem wgłąb, do środka a. wtył czego:* Szyję kogut wyciągnął, wspinając ś. na nogi, jakoby na co zaglądał. Jabł. W dziesiątym wieku książęta zadnieprscy zaglądali z tej strony Dniepra na wolne narody słowiańskie. Nar. Zaglądać do kieliszka = *oddawać ś. pijaństwu.* Po twarzy zarumienionej poznać było można, iż do dzbanka zaglądał. Krasz. Obawiam ś., by, Kasiuniu, nie chciał ci mój pani sko Z. czasem w zęby. L. · Zwierzynę mamie nosi i zagląda w oczki Zosi. Syrok. Zrzebcowi w zęby zaglądają, jeśli już zronił, a. jeśli je przyjadł, lata mu liczą. Rej. Góry wierzchołek wysoki w jasne zaziera obłoki. Kniaź. (= *wdziera ś., wciska ś., wznosi ś.*). Z. do kufra, do pokoju, przez drzwi uchylone, przez dziurkę od klucza. Zazieram przez dziurę, spary. Troc. Zazrzał do izby. Troc Chcący zaglądnąć i odgadnąć. Bał. Przen.: Słaby blask dnia przez kratowane okna zaziérał. Tet. (= *przenikał, wdzierał ś.*). Z. komu w oczy = *spojrzeć mu śmiało w oczy, stawić mu ś. śmiało, stawić mu czoło, zetknąć ś. z nim odważnie:* Kładzie rękę na szpadzie, z którą jest ochoczy Z. wszystkim na świecie bohatyrom w oczy. Przyb. Przyszedłem pożegnać ś. z tobą: wyjeżdżam Z. w oczy nieprzyjacielowi. Węg. Arjas ognisty lotnym pędem kiedy w zawód, skoczy, nie zajrzy mu Perseusz, choć skrzydlaty, w oczy. L. (= *schowa ś. przed nim, unika go*). Śmielej w towarzystwie zajrzym śmierci w oczy. Przyb. (= *narażamy życie*). Podnosi łeb do góry i śmiało zaziera mi w oczy. Wilk. Stary bardzo śmierć mu w oczy zagląda. Kn. (= *blizkim jest śmierci, jedną nogą w grobie*). Zewsząd mi śmierć zagląda w oczy. L. (= *zagraża; wszędzie jestem narażony na utratę życia*). Dzień ś. już w noc obrócił, śmierć w oczy zajrzała. Jabł.

Niedostatek i głód nieznośnie mię trapią, śmierć mi ś. w oczy zazierać zdaje. L. Co po morzu mąk tyle, tyle nieszczęść kroczy? śmierć ustawnie zagląda ze wszystkich stron w oczy. Przyb. Z. dla powzięcia wiadomości, dla sprawdzenia. Nie zawadzi Z., gdzie ś. te dochody podziały, na czym ta rzecz zawisła. Troc. Do książki ani zajrzy (= *ani jej weźmie do ręki, ani na chwilę nie zajmie ś. nią*). Z. do rachunku. Zaleca filozofją to najbardziej, że w herbarze nie zagląda. Pilch. (= *względu na herbarze, genealogje nie ma*). Miłość pełna szału nie zagląda do herbarzy, ni w dekreta trybunału. Syrok. Z. komu w duszę, w serce (= *przeniknąć, odgadnąć je*). W każdy kąt Z. musi (= *wtrącić ś., wetknąć nosa; wścibski*). Niepodobna rzecz jest chcieć wszystko samemu czynić, ale i podobna i nie ciężka we wszystko Z. Krasz. (= *wejrzeć, wtrącić ś.; zainteresować ś. wszystkim*). Zna mię, iż jestem mu wierny: nigdy nie miał zwyczaju w regiestra zaglądać, bo go to nudzi. L. Nie wadzi Z. w tę ich raczej cierpką, niżeli ważną naukę; ale Z. tylko i nieponiekąd o nią ś. otrzeć. Pilch. My w wacpanów nie wdzieramy ś. sprawy, nie zaglądajcież do nas. Koss. (= *nie mieszajcie ś., nie wtrącajcie ś.*). Ciekawy w cudze rad zagląda garki bez pozwolenia kucharki. Haur. My ś. nikomu nie wydamy, a któż w serca cudze zaglądać może? L. (= *czytać w nich, przenikać je*). Żart.: Z. komu do starej pani (= *dobrać mu ś. do tylka dla wymierzenia plag*). **2.** dokąd, do kogo. [na kogo] = *wstąpić, wpaść, zajść, odwiedzić go na chwilę*: Ani zajrzy do nas (= *ani go poświeci u nas*). Nie zajrzęż ja odtąd do chorego. Perz. (= *nie pokażę nosa*). Jeżeli złodziej jaki kraść przyszedł, to go tak przez kij przesadzę, że tu więcej nie zajrzy. L. (= *nie pokaże ś., nie postanie, noga jego nie postanie*). Jeśli co pisze lub czyta w osobności, zaglądają i przeszkadzają. L. (= *wpadają do niego*). [Zaźrałem na nik (= *odwiedziłem ich*). Dziewczyno serca kamiennego, chłopiec we więzieniu — nie zajrzysz na niego]. **3.** † Z kogo, czego, na co = *zachwycić, objąć wzrokiem, ogarnąć okiem, spojrzeniem, zoczyć, zobaczyć, spostrzec, dojrzeć kogo, co*: Jeno jej zaźrzał, poznał warkocz złoty. P. Koch. Rynoceros w młodości miał zwyczaj takowy, gdy zajrzał siwej brody abo siwej głowy, to kszykał na starego, sprośnie go wzgardzając. Papr. Zaźrzał jej po zabitym ojcu płaczącej. P. Koch. Nie Z. go, nie dojrzeć go. Kn. (= *ani go oko*). Człowiek okiem swym Z. zaraz nie może tych wszystkich rzeczy, które ś. w tym okręgu świata zamykają Łęcz. Rozum myśli szykuje, że ś z nich utworzy to łatwiej, co już nasze cielesne pierwej zajrzały i zachwyciły oczy. L. Mieć żoną chce Dafne zajrzaną Żebr. Krainie tej przydali imię ognistej, z jakiegoś ognia zairzonego zdaleka. Łęcz. Więc to będą uroki, zapewne cię która złym okiem baba naczczo zajrzała ponurym. Zabł. Chłopiec w szkołach, jeśliby snadź zajrzał, iż go insi przechodzą, weźmie z tego otuchę i pobudkę, że ś. też w nauki wda. Glicz. Jakoćby dziecię tego zajrzało, w toż ś. też wdałoby. Glicz. Zajrzał na półkwaterek mocnej. Bat. **4.** † Z. komu = *zrobić wyrzut, strofować, wyrzucać, wytknąć*: Rozumiemy, że ś tego nie zaprzy, w czym mu własne sumnienie Z. musi. Smotr. **5.** *pozazdrościć* i nied. *zazdrościć*: Z. komu czego, zawidować, zawiścić. L. Z komu czego, abo nie rado widzieć co na kim. Mącz. Zajrzeli bracia Józefowi. Bud. (nienawidzili go. B. G.). Tak bardzo mu zaźrzeli. Leop. Rozdrażnili go i zwadzili ś. a zaźrzeli mu ci, którzy mieli strzały. Leop. (nienawidzili go. B. G.). Nędznemu nikt nie zajrzy. Kn. Nie zajrzy jezdny, kiedy mija draba, ni gładka dziewka, gdy ś. zgarbi baba. Rej. Na swym przestawał, cudzego nie pragnął, nikomu nie zajrzał. Falib. Kto czego zaźrzy, pewnie sam nie miewa. Rej. Nie zawistny, nie zazdrosny, któremu żaden nie zajrzy. Kn. Dobrym za żywota zajrzemy, a zmarłe sławimy. Kn. Wolę, aby mi zajrzano, niż aby mię żałowano. Kn. Niechaj ś. zazdrość puka, bodaj mi zajrzano, wolę to, niżliby mię pożałować miano. Szymon. Lepsza jest zawiść, niż politowanie. nie dbaj, że ci cnot zajrzą, krzywo patrząc na nie. Nar. Dobremu zaźrzysz już wszystkim i sobie, bo ś. ten wszystkim przygodzi i tobie. Rej. Tak wielkiego dobrodziejstwa Bożego zajrzał nam szatan. Baz. Bóg was wielce ubogacił i na dostojności wysadził, a wy tym nędznym bratom swoim żywota ich zajrzycie. Baz. Napisał, że świętym czci ich zajrzymy, ale mógł wiedzieć, że my ludziom świętym czci nie zajrzymy, owszem, aby im wyrządzona była, upominamy. Żarn. Dlaczegoż zajrzymy jedni drugim dóbr doczesnych? Byk. Kto nie miał sposobności oglądać zbioru pamiątek w Woli Cygowskiej, ten niechaj zajrzy szczęśliwszym, którzy tej radości dostąpili. Kor. Miłość nie zajrzy, złości nie wyrządza. Krasz. Ja tobie Z. nie będę. Bsł.

Zajrzenie, a, blm., czynność cz. **Zajrzeć.**

Zajście, a, † **Zaiście,** † **Zaście,** † **Zaszcie** I. blm., czynność cz. **Zajść**: Z. komu. L. (= *spotkanie kogo, zastąpienie komu drogi*). Na zajściu mu w drogę potkałem cię. Troc. Z. płodem, ciążą, zastąpienie (conceptio). *Sugillatio*, siniec, krwią Z. Perz. Katarakta. oka Z., skałka, choroba końska. Bobr. Z. prawa a. Z. prawne = *Z. sporu*. Skr. **2.** lm. **a** = a) † *Z. zachód, zejście z horyzontu*: W winnicy Pańskiej od zarania robili aż do zajścia słonecznego. Odym. Przen.: Zdarz nam wieczór dnia naszego jasny, bez zajścia wiecznego. Groch. (= *bez końca, bez schyłku*). b) *przykre przejście, zatarg, przeprawa, kłótnia, sprzeczka, spór, zwada, awantura*: Miał jeden z drugim zaście. Petr. Ze szkodliwych żartów wielkie zajścia bywają. Górn. Do tej doby żadnegośmy zajścia z nikim nie mieli. Kochan. Wina gdy niemiernie używamy, z dobrej rzeczy obraca ś. we złą; stąd swary, bitwy, zaścia i nieprzyjaźń. Glicz. Miał z nim dawne zajścia. Nar. (= *nieporozumienia*). Kiedyż zaciągi i zaszcia między ludźmi wielkiemi pojednano bez niego? Birk. Sprawiedliwość niszczeje, stąd przyszły powłoki, przedarowania sędziów, zajścia srogie. Gil. Z królem tym my mamy słuszne zaście. Jabł. (= *nieprzyjaźń, wojnę*). Z. (zwadę, hałas) z nim miałem. Troc. Krwawe Z. (= *krwawa rozprawa*).

× **Zajście się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zajść ś.**

Zajść, zajdę a. [zańde], zajdziesz a. [zadzies, zańdzies], zajdzie a. [zajńdzie], zajdziemy a. [zajdemy, zańdymy], zajdą a. [zandą, zańdom], zaszedł, zaszła a. [zajszła], [Zaś, Zańć], nied. **Zachodzić I.** za kogo, za co = *pójść, zasunąć ś., wejść, schować ś. za kogo, za co, skryć ś., schować ś., stanąć za kim, za czym; zastąpić wpoprzek*: Wziąwszy ś. anioł Pański, który szedł przeboczem izraelskim, zaszedł za nie. Leop. (ruszywszy ś. anioł, który chodził przed obozem, szedł pozad ich. B. G.). Z. za ogród, za drzewo. Pies zaszedł mu z tyłu i ciął

go zębami w łydkę. Gdy chcesz woły ukrócić ku robocie, masz je pierwej zwyczaić głaskaniem po głowie i po grzbiecie, nie z tyłu, ale w oczy im zachodząc. Trzyc. (= *od oczu zastępując*). Przen.: Pamiętać trzeba na to, że jak za zimą lato żarławą chleborodne na przemiany kroczy, tak pociecha frasunkom prędko zajdzie w oczy. Ryb. J. [Zajszła mu ze zadu]. Słońce, aczkolwiek podczas zajdzie wzrokowi naszemu a. za góry, a. za lasy, a. za chmury, a wszakże zasię piękniej ś. wyjaśnia. Wer. Zachodzi miesiąc, słońce, gwiazda piękniej ś. wyjaśnia. Wer. Zachodzi miesiąc, słońce, gwiazda = zapada. L. Pod wieczór słońce zachodziło. Li. Gdy słońce zachodzić ma, ciemności bywają na nizinach; ale kiedy na pagórkach ciemność widzisz, noc ś. przybliża. Żarn. Słońce zaszło. Troc. Księżyc wnet zajdzie. Troc. Dwa razy miesiąc zaszedł i dwa razy wschodził, patrząc na ciągnącego przez piaski hetmana. Bardz Już miesiąc zaszedł, psy ś. uśpiły. Karp. Przen.: *zejść, ku schyłkowi ś. mieć, zwątleć, zgasnąć, stępieć, szczeznąć, skapieć, zaniknąć*: Zajdzie mój wzrok i na pował legnie głowa. K. G. Oczy komu zaszły, zaćmiły ś., przytępiły ś., zciemniały, zaszły mgłą, bielmem. L. Achjas już nie mógł widzieć, bo mu już oczy zaszły od starości. Leop. Miał dziewięćdziesiąt lat, i oczy mu były zaszły, że nie mógł widzieć. Leop. (oczy jego już ś. były zaćmiły. B. G.). Zachodzi a. zaszło co dawnością, *absolescit*. Kn. (= *przedawniło ś., straciło moc*). 2. komu drogę, w drogę = *wyszedszy zagrodzić drogę; zabiec, zastąpić mu, wyjść przeciw niemu, wyjść na spotkanie, wybiec na drogę przed kim*: Zaszedł mu w drogę i prosił go w dom swój. Rej. Chrześcijanie daleko św. Pawłowi przed miasto zaszli. Skar. Król wynidzie do rzeki, a ty mu zajdziesz nad brzegiem. B. B. (staniesz przeciwko niemu. B. G.). Rzekł Pan do Aarona: wynidź przeciwko bratu twojemu; szedł tedy Aaron na puszczę i zaszedł Mojżeszowi na górze Pańskiej z radością. Biel. M. Niech patrzy lud na męża, który sam śmierci zachodzi. Nar. (= *narzuca ś. jej, staje jej oko w oko, stawi ś. jej, zagląda jej w oczy, włazi jej w oczy, naraża ś. na nią, szuka jej*). Za ojczyznę umierać rzecz sławna i miła, i uciekającemu śmierć zajdzie mężowi, ni kiedy na pierzchliwą młódź łaskawszą była, lub tych, co tył podają nieprzyjacielowi. Jak. W. Nieszczęściem kurczę zaszło mu drogę. Kras. Idą, a wtym mu drogę zaszła matka w lesie. Dm. Jarosław śpieszył Z. drogę Bolesławowi. Lel. Niechaj zna, co to w drogę Z. staremu Krupie. Pol. Zaszli mu drogę ciekawi mieszkańce. Mick. Przen.: Z. czemu = *zapobiec*: Zawczasu złemu, chorobie zaszedł. Troc. 3. kogo = *nadszedszy zastać, zaskoczyć, zejść go gdzie, złapać, zdybać go; przyjść na kogo, spotkać go*: Zaszła go choroba, śmierć, noc. Kn. Zaszedł mię rozkaz, list od niego. Troc. W tym go zaszła śmierć, choroba. Troc. (= *dotknęła, spadła na niego*). Zaszedł mię rozkaz, list od niego. Troc. Zachodzą a. zaszły kogo wody. Kn. (= *zalały go; odcięły go od lądu, przecięły mu drogę*). Wody, nieprzyjacielskie hufce nas na drodze zaszły. Troc. Przysiąc ma, że go pozew nie zaszedł. Troc. (= *nie doszedł*). Przen.: Zaszło mię co, zabawiło, zatrzymało, przypadło. Kn. Nie mogłem stawić ś. wcześniej, bo mię zaszedł interesant. Nie widać go, musiało go coś Z. (= *zatrzymać, wypaść mu*). [Nie widać dziewczyny, coś jom pono zasło]. Przen.: Od wschodu nas za przeszłych wieków wszystko dobro chrześcijańskie było zaszło. Smotr. (= *spotkało, doszło nas, dostało ś. nam*). 4. † Z. kogo = *dotykać, spotykać kogo, spływać nań, ściągać ś. do niego*: Chrzest św. zachodzi nie tylko tych, którzy teraz są i żyją, ale i tych, którzy ś. po nich rodzić mają. Salin. Przen.: † Zachodzić kogo = *obchodzić, interesować, nie być obojętnym dlań, tyczyć go*: Jeśliż ś. wy w ugaszeniu płomienia tego tak blizkiego leniwemi nie okażecie, oni pewnie ognia tego, który zachodzi wszystkie, ze wszystkiemi też ratować nie zaniechają. Jan. Sprawa ta jest sprawą wszystkę naszę ruską cerkiew zachodzącą, duchowne i świeckie. Smotr. Posłowie króla prosili, aby bez nich tej sprawy nie sądził, powiadając, że ta sprawa zachodzi wolności ich. Biel. M. (= *dotyczy jej, wiąże ś. z nią*). Faustus rzucił ś. na same obietnice, które zachodzą zbawienie wieczne. Salin. Podejrzenie twoje niebardzo ciebie, jako i nas wszystkich, obowiązałych tobie za ocalenie, a w szczególności mnie, zachodzić powinno. Nagur. Na prywatnym tym zgromadzeniu rzeczy takie są wniesione, które i osobę królewską, i senat, i wszystkę Rzpltą zachodzą. Biel. J. Sprawa zachodziła wszystkę Rzpltą. Otw. S. 5. Zachodzić = *krążyć, kołować, kręcić ś.*; przen.: *uwijać ś., lawirować, obchodzić kogo, co, skradać ś., podchodzić, dybać na kogo, na co*: Dla raźności zachodziłem sobie po izbie. Szym. A. Do cudzych żon zachodzić to dziś powszechna omyłka. L. Tylko do mojej nie zachodzić żony. L. Niezdrowo do cudzych żon zachodzić. L. Zachodzi wilk koło trzody, godzi. Kn. Zachodzę na kogo, godzę, zmierzam. Kn. Przen.: *robić zabiegi, zabiegać, krzątać ś., starać ś., chodzić koło kogo, koło czego, troszczyć ś.*: Naparłem ś. młodej dziewki i zachodziwszy, pojąłem ją. Otw. S. Zachodzić koło urzędu u kogo, o poprawę czego. Troc. Przen.: † Z. na kogo = *wywieść w pole, podejść, zażyć*: Sztuki, fortelu zażyć, sztuką Z. na kogo, podejść go. L. Idzie właśnie; trzeba tu sztuką Z. na niego, bo inaczej nie przyzna ś. do niczego. L. Mieszczanie pasenhejmeńscy zaszli chytro na Krzyżaki. Stryjk. Myślił Ludwik, jakoby jednę córkę widział na królestwie polskim, więc żeby tego dowiódł, zaszedł tym obyczajem na Polaki i kazał, aby mu poradlne dawano. Biel. M. Zachodzić na kogo sztucznie, pochlebstwy, sztuką, fortelem. Troc. 6. † Zachodzić do kogo, do czego, dokąd = *nachodzić, napadać, napastować kogo, co*: Nie będzie żaden zachodził ani wtarczki czynił do ziemi twojej. Leop. 7. [Zachodzić kogo na starość] = *nie żałować zachodów, zabiegów, pielęgnować go, mieć o nim staranie*. 8. do celu, do kresu = *dojść; idąc, stanąć, gdzie trzeba, gdzie zamierzono*: Wszak prędzej zajdzie ten, co prędzej bieży. L. Rychlej wyszli, dalej zaszli. Warg. (= *uszli*). Jakób i synowie jego zaszli do Egiptu. Wuj. Przen.: Dominik ś. r. 1221 z tego żywota do nieba zaszedł. Birk. (= *dostąpił nieba, trafił do niego, osiągnął je*). Może drugi, i na miejscu siedząc, Z. tam, kędy zamierza. Lubom. (= *dostać, dosięgnąć*). Gdzie zajdziesz okiem, na przyszłe żniwa weseli ś. niwa. Gawiń. Przen.: Tak postępując, niedaleko zajdziesz. (= *niedaleko zajedziesz, niewiele wskórasz, dokażesz*). 9. *zapędzić ś., zagalopować ś., zapuścić ś., zagłębić ś., zabrnąć*: Pochoży, zachoży znaczy człeka, co zaszedł do miejsca jakiego, co osiadł w nim, lubo ś. w nim nie urodził. Czart. A. Zaszedł w las. Kn. Zaszliśmy

głęboko w las, daleko od wsi. Troc. (=*oddaliliśmy ś., odeszliśmy, odbiliśmy ś. od wsi*). Większa kula z działa wystrzelona dalej zajdzie, niżeli mniejsza. Rogal. (=*zaleci, doleci, dojdzie, doniesie, dosięgnie*). Tak dalece ona choroba zaszła, że było potrzeba raz i drugi rzezać kolano dziecięciu. Wys. (=*doszła do tego stopnia, tak ś. wzmogła, doszła do tego*). Suma na sto talarów zaszła. Troc. (=*uzbierała ś., urosła, wyniosła, dosięgła*). Dom zaszedł w ziemię. (=*zarył ś., wrósł*). Gwóźdź zaszedł w drzewo po samą główkę. Zaszedł bardzo w długi, w błędy, w nieprzyjaźń ze mną. Troc. Wy, coście w lata zaszli... Prot. (=*posunęliście ś.*). W wielką z nim przyjaźń zaszedłem. Troc. (=*wszedłem*). Zachodzić w słowa, w rozmowę. (=*wdać ś.; rozgadać ś.*). Są uczeni, co jeszcze dalej zachodzą, ale tak daleko zachodzić nie chcą Troc. (=*posuwają ś.*). Chcąc wywieść siebie z błędu, bardziej w błąd zachodzę. L. (=*grzęznę, brnę, więznę, wikłam ś., plączę ś., pogrążam ś, zapadam*). Ten, który w wieczną onę swiatłość okiem rozumu swego patrzeć chce, miasto przejrzenia, olśnie i w błędy niewywikłane zajdzie. Dambr. Doma ś. w dług zachodzi, doma ś. płaci. Górn. (=*zaciąga ś. dług, zadłuża ś.*) Zachodzę w długi, dłużę ś. Kn. A ten przyjaciel wacpani czy wie, jakośmy daleko z sobą zaszli? Węg (=*posunęli ś., zaawanturowali ś., postąpili*). Dalekoś zaszedł z robotą? Zginął, kto zaszedł w rozmowę z niewiastą. Pot. (=*wdał ś.*). Zaszli w słowa. (=*unieśli ś. w sprzeczce, w kłótni, przemówili ś., przymówili sobie; podmówili sobie*. Kn.). W trwałą sprzeczkę zachodzić mogło być szkodliwe. Orzesz. Z takowemi ludźmi trudno ś. komu zgodzić, którzy leda o najmniejszą rzecz swarzą ś. a zachodzą. L. (=*unoszą ś.*). Nieprzyjaźń wiodę z kim, zachodzę w nieprzyjaźń, *contraho inimicitias*. Kn. W wielką z nim przyjaźń zaszedłem. Troc. Z. w płód, płodem, w ciążę=*zachwycić płód, nabawić ś. płodu, zastąpić, począć* (o kobiecie): Panna zajdzie płodem. Sekl. (będzie w żywocie miała. Sekl.). W płodeś zaszła, lecz nie zgasła czystość Twym porodzeniem. Pśn. Każda bez męża niewiasta, która zachodzi płodem i rodzi dziecię, od wszelkiej kary u nich wolna. L. Nie wzgardzaj prośby mojej, daj owocu swego, abym dziatkami zaszła od swego miłego. Papr. Wtym dziećmi zaszła i, bywszy brzemienną, ciebie, dziecinę białą, urodziła. P. Koch. Zaszła; zaszła płodem, synem. Troc. Prosił, aby mu powiedziała, jeśli to syn jego prawdziwy, czyli z kim innym była zaszła. Warg Przen.: Zachodzić w głowę= a) *łamać sobie głowę, bić ś. z myślami, zastanawiać ś.*: Co to za widowisko! człek w głowę zachodzi. Niem. Zachodzę w głowę, coby to mogło znaczyć. (=*nie mogę sobie wytłumaczyć, zdać sprawy*). [Ty dziwce się ta muzyka bardzo uwidziała, i zachodzi: co kce pan za te muzyke]. [Zachodzić w głowę = *troskać ś.*]. b) × Z. w głowę=*zwarjować, oszaleć, stracić zmysły, rozum, odejść od rozumu, postradać zmysły, zgłupieć, dostać źle w głowie*: Zaszła w głowę. Jabł. Szalony szaleje, zaszedł w głowę, odszedł od siebie Kn. Gdy Mieczysław, w głowę zaszedszy, rozumu ostradał, królowa zaraz wszystkie rządy królewskie sobie przywłaszczyła. Błaż. Od zdumienia wielkiego ledwie w głowę nie zaszedł Skar. Zdaje mi ś., iż w głowę nieborak zachodzi. L. Całkiem w głowę zachodzi, a dopiero drugi raz mię widzi. L. (=*traci głowę, zadurzył ś.*). Zachodzić w rozum, w głowę. Troc. W głowę potym zachodził. Nies. Na te słowa Zdzisław i Ludomir ledwo w głowę nie zaszli. Wirt. 10. dokąd, do kogo=*wejść mimochodem a. na chwilkę, wstąpić, wpaść*: Zachadzał tedy stary codziennie przed południem. Łźń. [Já zâńde do karemy]. 11. [Z.] *przyjść, nadejść, zjawić ś.*: Juz cas zachodzi. Zachodzi, a ona sobie w dobre casy śpi. 12. *przybliżyć ś., zbliżyć ś., nadejść, zacząć ś. robić, zapaść, nastać*: Noc zaszła. Żydzi zamykają sklepy, bo już szabas zachodzi. A dokądeś młody, użyj świata za czasu i pięknej swobody... póki lata nie zajdą leniwe. Kochan. Zachodzić ku czemu = *mieć ś., zanosić ś. na co, kłonić ś., iść ku czemu*: Zachodzi na wojnę, na rozruch, na deszcz. Troc. 13. *wysunąć ś. na oczy, na plac, zajechać; podjechawszy zatrzymać ś.; przyjechawszy stanąć przed czym*: Mościa dobrodziejko, już kareta zaszła. L. Że jeszcze powóz nie był zaszedł, łatwo dałem ś. nakłonić do śniadania Kras. Zachodzi kareta na dziedziniec. Rzew. Przen.: *wysunąć ś., wystąpić przed oczy, nasunąć ś., nastręczyć ś., zapaść, nastąpić, dziać ś., mieć miejsce, zdarzyć ś., zjawić ś.*: Nowa w tym zachodzi trudność, nieprzyjaźń. Troc. Od tego czasu wielkie zaszły zmiany. L. (=*porobiły ś.*) Nic nowego nie zaszło. Zaszła ta pamiętna bitwa pod Kluzynem d. 4 lipca 1610 r. Niem. Pod Cheroneą zaszła z Macedonami bitwa. Lel. Zachodzi pytanie, kwestja, konieczność. (=*rodzić ś.*). Zachodzi cosiś między niemi. Troc. Między niemi zachodzi różnica w usposobieniu. (=*jest, istnieje*). Zachodzi potrzeba zmazania krwawej obelgi. Gaw. Trudno temu co rzec, gdzie ręka a pieczęć królewska zaszła. Rej. (=*gdzie podpis królewski nastąpił*). Roczna aręda będzie miana z obu stron za niewzruszoną, jeżeli z której strony nie zajdzie wypowiedzenie. Świt. (=*nie wejdzie w grę*) [W powieściach gminnych zachodzą często jędzony. Wójc (=*występują, spotykają ś*)]. 14. czym=*zaciągnąć ś., zawlec ś., powlec ś., zakryć ś., pokryć ś*: Gwiazdy chmurami zachodzą. Troc. Oczy mu śmiertelną zaszły powłoką. Troc. Oczy mu łzami zachodzą. Troc. Oczy jego mgłą były zaszły dla wielkiej starości, ani mógł jasno widzieć. Leop. (już na oczy nie dojźrzał. Leop.: oczy jego ociężały były dla starości i nie mógł dojrzeć. B. G.). Starzał ś. i zaszły bielmem oczy jego, że nie mógł widzieć. Leop. (zaćmiły ś. Leop, B. G.). Żelazo rdzą zaszło. Niebo czarnemi, gęstemi obłokami zaszłe. Warg. Nigdy rana nie zajdzie blizną, którą innemi co raz plastrami okładają. Pilch. (=*nie zabliźni ś., nie zastrupi ś., nie zamknie ś*) Płakałaś, powabne twe oczy zaszły łzami. L. (=*zalały ś.*). Łzami mu oczy zaszły. Kras. Mgłą mu grubą do razu zaszły obie oczy. Węg. Czerwoną mu posoką zaszły oczy. Dm. Z. ropą=*zaropić ś., zajątrzyć ś.* Z. ćmą=*zaćmić ś.* Z. chmurą=*zachmurzyć ś.* Oczy krwią zaszłe. (=*nabiegłe, uciekłe*) Twarz jej zaszła już cieniem śmierci. Kon. 15. [Zachodzić] *obchodzić ś., poczynać sobie, postępować*: Pod Prusakiem teraz ostrzej zachodzą z nami. 16. [Z. sobie świata] = *dać sobie radę w świecie*. 17. *zamęczyć chodzeniem*: Zmęczony, jakby zachodzony cierpliwością tych monotonnych ruchów (= *słuchaniem stąpań w sąsiednim pokoju*), usnąłem. Dan. [Z. ś.] 1. nied. *zakrzątać ś., uwijać ś., zatrudnić ś., zabiegać*: W święto z przyjacielem zabawić ś. godzi, tymczasem o wieczerzy żonka ś. zachodzi. Szymon. 2. *za-*

nieść ś. (od płaczu): Dziecko będzie się zachodzić (zajdzie ś. od płaczu). Hruzdzina płakała a zachodziła ś. ciągle. Krasz.

[**Zajtki, ów,** blp.] *dwie pary sanek jedne za drugiemi, połączone łańcuchami.*

† **Zajucha, y,** blm., p. **Zajuszenie i Zajuszenie ś.**: Pełne strasznych emirów w okrutnej zajusze pogańskiej wsi i miasta, dywany, ratusze. Pot.

[**Zajudzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zajudzić ś.**

[**Zajudzić się, i ś., ił ś.**] *zawalać ś.*

[**Zajurchać się, a ś., ał ś.**] *zagadać ś.*: Zajurchał ś., mówi i mówi.

[**Zajurchanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zajurchać ś.**

Zajurzenie, a, blm., czynność cz. **Zajurzyć.**

Zajurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajurzyć ś.**

Zajurzyć, y,ył kogo = *rozjurzyć, zrobić jurnym, zapalić lubieżnością.* **Z. ś. l.** *stać ś. jurnym, zapalać lubieżnością, rozpalić ś.* 2. *rozjurzyć ś., zaperzyć ś., unieść ś. gniewem, zaindyczyć ś., rozzłościć ś., rozsierdzić ś., rochukać ś., rozwściec ś., rozbestwić ś., zajuszyć ś., rozjątrzyć ś.*: Często bardziej staruch ś. zajurzy, niż młody. Pot. Komu ś. to zejdzie trząsać głową, roztrząsać włosy? koniom zajurzonym, jędzom piekielnym, jaszczurkami miasto włosów potrząsającym. L.

Zajustować, uje, ował druk. *zapełnić szczelnie justunkiem odstępy między wyrazami.*

Zajustowanie, a, blm., czynność cz. **Zajustować.**

Zajuszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zajuszyć.**

Zajuszanie, a, blm., czynność cz. **Zajuszać.**

Zajuszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajuszać ś.**

Zajuszenie, a, blm., czynność cz. **Zajuszyć.**

Zajuszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zajuszyć ś.**

Zajuszyć, y,ył, nied. **Zajuszać** l. *juchą, posoką zamazać, zakrwawić, sposoczyć*: Z zajuszonego już tułuba twemu Alcydzie odradza ś. zguba. Susz. 2. *zakosztowaną krwią zajątrzyć, rozjuszyć, rozbestwić, rozłakomić na krew, zaprawić do krwi, zrobić krwiożerczym.* Pot. Zajuszam psa, ptaka, *praebeo gustum sanguinis, inesco sanguine venaticam avem vel canem.* Kn. Zajuszam ptaka, psa. Troc. Zajuszam psa, wprawiam do krwi zwierząt. L. Ogłaskane zwierzęta byle ś. napiły choć najmniej krwi, wraca ś. im dzikość wrodzona: skusiwszy krwi, pragnie jej paszcza zajuszona. Bardz. Psy zajuszone wynoszą z kniei trąby ukrwione. Bardz. Antjoch krwią morwy jagody zajuszał słonie swoje przeciwko Żydom. Birk. Zgładź Go, ukrzyżuj — wrzeszczeli Żydzi, jak rozjuszeni lwi koło obłowu. Odym. Był mężem znacznym, na krwi nieprzyjacielskiej dobrze zajuszonym. Papr. 3. przen. *rozjuszyć, rozbestwić, wzburzyć, roznamiętnić, rozwydrzyć, rozwścieczyć, rozeżreć*: Zajuszył na ś. pospólstwo. Troc. **Z. ś. l.** *zawalać ś., zamazać ś. juchą, sposoczyć ś., zakrwawić ś.* 2. *rozłakomić ś. na krew, zaprawić ś. na krew, zapałać krwiożerczością*: Tyranowie, gdy ś. raz dobrze we krwi chrześcijańskiej zajuszą, syci jej dotąd być nie mogą, ażby ś. jej dobrze napili. Żarn. Świeżą krwią nieprzyjacielską zajuszone wojsko. Troc. 3. przen. *rozjuszyć ś., rozbestwić ś., wzburzyć ś., roznamiętnić ś., rozwydrzyć ś., rozwścieczyć ś., rozeżreć ś.*: Tyran wszystkich środków rusza, a im trudniejszą Wirginją baczy, bardziej ś. bestwi, bardziej ś. zajusza. L. Kiedy ś. już który mężny człowiek w bitwie zajuszy, tedy ś. sam uhamować nie może. Baz. Zajuszywszy ś, do miasta chciwiej szturmowali. Warg. Nieprzyjaciel, gdyby dobył tego miasta, zajuszywszy ś., ciągnąłby dalej. Baz. Potymby ś. młódź mogła Z., żeby Tatarów i w hordzie szukali. Falib. Gdy ś. kto z dobrego złym stanie, niejakiemi pewnemi stopniami złości do tego, zajuszając ś., idzie. Żarn. Od zajuszonych na siebie pod Ostrynią rozsiekany. Nies. Na rodzeństwo własne zajuszony. Mick. Stary, zajuszony złością, wpadł do izby z rozmachem. Dyg. (= *kipiący złością*).

† **Zájutra,** † **Zajutrza** przys. *nazajutrz.* Mym. Pytał sąpierz, kiedy to chce uczynić? rzekł powód: zajutrza. Ort. Aby zajutrza winowajcę ku prawu wołano. Ort.

† **Zajutrek, rka,** blm., p. **Zajutrze.**

† **Zajutro, a,** blm., p. **Zajutrze.** L.

† **Zajutrz** p. **Zajutrze.** Troc.

† **Zajutrze, a,** blm., † **Zajutrz,** † **Zajutro,** † **Zajutrzek,** † **Zajutrek** *dzień następny, dzień nazajutrz, jutro, dzień jutrzejszy*: Ożałowanemu człowiekowi udzielam dzień do zajutrza. Ort. Pytał sąpierz, kiedy to chce uczynić? rzekł powód: zajutrzà, a na Z. z temi przysiężnemi ludźmi. Ort. Złóżcie to do kupy aż do zajutra. Bud. (aż do poranku. B. G.). Bolesław Wratysławowi czas na rozmowę do zajutrka odłożył, a on tejże nocy uciekł. Biel. M. Czekali zajutrka. Papr. Przełożyć sprawy do zajutrzka. Tarn. J. Bierzcie tyle, aby nic nie zostało do zajutrzka, i coby zostało nazbyt, spalcie. Biel. M.

† **Zajutrzejszy,** † **Zajutrzny,** × **Nazajutrzny** przym. od **Zajutro** lub od **Zajutrze,** *jutrzejszy*: Z., nazajutrzejszy, jutrzejszy. L. Wstał lud na wszystek dzień on i na wszystek dzień Z., i zbierali przepiórki. Bud. (i nazajutrz przez wszystek dzień. B. G.).

† **Zajutrzek, rzka,** blm., p. **Zajutrze.**

× **Zajutrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zajutrzyć.**

× **Zajutrzyć, y,ył** *odłożyć na jutro, do dnia jutrzejszego, do jutra.* L.

† **Zajzdroszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zajzdrościć.**

† **Zajzdrościć, i, ił** p. **Zazdrościć.**

† **Zajzdrość, i,** blm., p. **Zazdrość**: Bellizarjusz... od cesarza, prze Z. zbywszy wzroku srodze, żebrał o głonek chleba u ludzi przy drodze. Kulig.

[**Zajzdrzeć, y, ał**] p. **Zajrzeć.**

[**Zajzdrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zajzdrzeć.**

† **Zajzrzeć, y, ał** p. **Zajrzeć.**

† **Zajzrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zajzrzeć.**

[**Zajzrenie, a,** blm.] czynność cz. **Zajźryć.**

[**Zajzryć, y,ył**] p. **Zajrzeć.**

† **Zajźrzeć, y, ał** p. **Zajrzeć.** Błaż.

† **Zajźrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zajźrzeć.**

† **Zak, u,** blm. *rabunek, grabież, plondrowanie.* Pot.

[**Zak, u,** lm. i] *surdut, palto.* Zdr. [**Zacek**].

× **Zakachlować, uje, ował** p. **Zakaflować.** L.

× **Zakachlowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakachlować.**

× **Zakadzacz, a,** lm. **e** p. **Zakądziciel.**

Zakadzać, a, ał p. **Zakadzić.**

Zakadzanie, a, blm., czynność cz. **Zakadzać.**

Zakadzenie, a, blm., czynność cz. **Zakadzić.**

× **Zakadziciel, a,** lm. **e,** × **Zakadzacz** *ten, co zakadza, kadziciel.* L.

× **Zakadzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zakadziciel.** L.

Zakadzić, i, ił, nied. **Zakadzać** 1. *zacząć kadzić.* 2. *kadząc zapełnić wonią.* 3. przen.: Z. komu=*podkadzić=pochlebić, pogłaskać czyją dumę, miłość własną, świecić bakę.* 4. rub. *bzdnąć, zebździeć ś., zesmrodzić ś., puścić bąka, zakopcić, skopcić ś.*

Zakaflować, uje, ował, × **Zakachlować** *zakryć, zaprawić kaflami:* Z. otwór w piecu.

Zakaflowanie, a, blm., czynność cz. **Zakaflować.**

[Zakakać, a, ał] *zapaskudzić, zafajdać, zasrać.* **[Z. ś.]** *zapaskudzić ś., zafajdać ś., zasrać ś.*

[Zakakanie, a, blm.] czynność cz. **Zakakać.**

[Zakakanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zakakać ś.**

Zakalać, a, ał *skalać, pokalać, zawalać, zaplugawić, zabrudzić, zabrukać, zapaskudzić, zabłabrać.* L. **Z. ś.** *skalać ś., pokalać ś. i t. d.*

Zakalanie, a, blm, czynność cz. **Zakalać.**

Zakalanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakalać ś.**

Zakalcowato przys. od **Zakalcowaty.**

Zakalcowatość, i, blm., rz. od **Zakalcowaty.**

Zakalcowaty, Zakalny, Zakalisty *pełen zakalców, niewypieczony, niewyrosły, mocno zsiadły.* 2. **[Zakalisty]** przen. *nieczysty, zapchany:* U wdowy chleb gotowy, serce zakaliste, u panny chleba niema, ale serce czyste. Kolb.

Zakalec, lca, lm. **lce** *miejsce w cieście nie dziurkowate, klajstrowate, niedopieczone, niewyrośnięte, grudka zsiadła w cieście, żywe ciasto,* × niekisiałość: Z. ciąży w żołądku, trudny jest do strawienia. Pir. Z świeżego ziarna byłby chleb jako kamień z zakalcem. Haur. Chleb nieczysty z zakalcem. L. Ciasto dostało zakalca. Przen.: Być krwi poczciwej zakalcem. Sł. wil. *(=wyrodkiem, zakałem, zakałą, hańbą).*

[Zakaleczeć, eje, ał] *zostać kaleką.*

[Zakaleczenie, a, blm.] czynność cz. **Zakaleczeć.**

[Zakalenie, a, blm.] czynność cz. **Zakalić.**

Zakalić, i, ił 1. *zrobić zakalistym.* Sł. wil. 2*?*: [Robi ś., jakby wody nie umiał Z.].

Zakalisto przys. od **Zakalisty.**

Zakalistość, i, blm., rz. od **Zakalisty.** L.

Zakalisty p. **Zakalcowaty.**

Zakalny p. **Zakalcowaty:** Placki nie zakalne. Moraw.

[Zakalsznąć, nie, nął p. **Zakaszlać.**

[Zakalsznięcie, a, blm., czynność cz. **Zakalsznąć.**

Zakał, u, lm. **y, Zakała** 1. × Z., p. **Zakalec.** Kn. Z., zakalec, niekisiałość ciasta, nierośnienie a. niedopieczone ciasto w chlebie, w kołaczech. Troc. 2. *kał w bryłę sklejony, zapieczony, odbycina.* L. 3. *plugastwo zaległe, zaplugawienie, nieczystość:* Lekarstwo to kamień w męcherzu kruszy, lipkości i zakały z niego wypędza. Spicz. Przen.: W Sambji jeszcze pogaństwa starego Z. do gruntu ś. z prostych ludzi nie wykorzenił. Stryjk. Jest jeszcze tego pogańskiego zakału w Kurlandji. Paszk. 4. *plama hańbiąca, hańba, wstyd:* Okrucieństwa, synu mój, zaćmiły nam sławę, wielki na imię nasze zaciągnęły Z. L. Tej dziewczynie tak podłej miałby ś. ślubować, co za hańba, co za Z. dla całej familji. L. Z. imieniu L Panujący nazywają małżeństwo swoich dzieci z szlacheckiemi dziećmi zakałą i sromotą swojej familji. Stasz. Człowiek dobrze urodzony a nierozsądny i głupi zakałą jest krwi swojej. Kras. Wolę ś. pozbyć takiej żony, która mi niesie zakałę. L. Na cały kraj zakała, że w narodzie, w którym wszyscy prawem wchodzenia w rządy zaszczycamy ś., najmniej jednak sposobnych do rządzenia liczymy. L. Bez sprawiedliwości i bez prawdy siła zawsze czczą i nikczemną będzie, jest i była, nie warta, tylko wzgardy, hańby i zakały. Przyb. Z. rodziny, społeczeństwa. *(=wyrodek, wyrzutek).* Nikt nie miał prawa rozmawiać z „zakałą", z „wrzodem", z infamisem rodu. Żer. 5. *plama, skaza, wada, nagana, przywara, zarzut:* Przez zakała, immaculatus. Ps. flor. Żaden ś. w młodym Bolesławie nie znajdował Z. Błaż. Uśmierz ś., Achilesie! jaki Z. szpetny, gdyby był niezbłagany umysł tak szlachetny. Dm. Jeśli ś. w takim rządzie pokaże zakała, to pewnie nie zbyteczna, ale bardzo mała. Jabł. Niechże na dobrych obyczajach schodzi, Z. ten cnemu urodzeniu szkodzi. Kniaź. Obywatel bez zakały. Kras. *(=nieskazitelny, bez plamy, nieposzlakowany).* Bez zakału sprawiedliwość. Nies. *(=bez zarzutu, czysta).* 6. × Mnie gdy ta, co jest w tkance, ujmie i pozwoli naciekać ś. z sobą i wzajem poswywoli nie puści, ni z zakałą, ni z troską, by gładszy gach do niej nie miał wrębu, a. ktoś bogatszy. (L.) *(=z zachmurzeniem, zasmuceniem)* L. 7. *zaród, zarodek, zawiązek, zawziątek czego niedobrego, zakwas.* Głos. A tu przyczyna snów i mów dała więtszy Z. nienawiści. HJ. Z. grzechu i w usprawiedliwionych, to jest concupiscentia, zostaje. Skar. Przyczyna, że Syn Boży tak ciężką mękę cierpiał, nie inna była, tylko dziedziczny Z. pierwszych rodziców naszych. Kucz. *(=grzech pierworodny).* W rozumie mieszka grzech, t. j. Z. grzechowy. Kucz. Trzeba zakałę śmiertelną bez odwłoki obmyć łzami pokutnemi. Bals. Kto w swym sercu Z. nosi, taki próżno Pana prosi. Kochan. (kto nie jest czystego serca. L.). Te słowa zawiści i nienawiści Z. i zapałę dodawały. Leop. (stąd go mieli w więtszej jeszcze nienawiści. B. G.). Usłuchał młodzian zdrowej rady, w ogień rzucił luterskie zakały. Nies. 8. *gniew, nienawiść, zawiść, chrapka, ansa, wark.* Kn., Troc., L. Zdr. **Zakałek.**

Zakała, y, lm. **y** p. **Zakał.**

× **Zakałauzować, uje, ował** *wtrącić do więzienia, uwięzić:* Na cóż to straszyć kogo takiemi rzeczami, za które dzisiejszy rząd mógłby ciebie Z. tak, żebyś już do śmierci nie ujrzał Bożego świata. Kaczk.

× **Zakałauzowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakałauzować.**

Zakałek, łku, lm. **łki** p. **Zakał.** Troc.

Zakamar, u, lm. **y** p. **Zakamarek.**

Zakamarek, rka, lm. **rki,** × **Zakomarek, [Zakomorek], Zakamar** *kąt, komórka, zakątek, zaułek, kryjówka:* Poniósł (ją) w zakamarki piekła. Słow. Pogwar w każdym zakamarku Kamiń. Antałek ś. gdzieś w zakamarku wynalazł. Kaczk. Do czego więc służy samowiedza, jeśli przy pierwszym lepszym wzburzeniu nerwów ucieka w jakieś zakamarki mózgowe i pozostaje biernym świadkiem odruchowych czynów. Sienk. Na Turów Róg patrzył on jako na jeden z nieopisanych jeszcze przez Dantyszka zakamarków piekła. Mic. Niechaj rewidują wszystkie zakamarki. Krasz. Zakamarki w ciele. Wei.

[Zakamary] przys. *dawniej, dawno.*

× **Zakamiać, a, ał** i **Z, ś.** p. **Zakamienić.**

× **Zakamiałość, i,** blm., p. **Zakamieniałość:** Z., zatwardziałość. Troc.

× **Zakamiały** p. **Zakamieniały**. Kaz. 1555, Napom., Pot.

× **Zakamianie, a,** blm., czynność cz. **Zakamiać.**

× **Zakamianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakamiać ś.**

× **Zakamić, i, ił** p. **Zakamienić.**

× **Zakamieć, eje, ał** p. **Zakamienieć.** Kaz. 1555

Zakamieniać, a, ał p. **Zakamienić.**

× **Zakamienialszy** st. w. od **Zakamieniały**: Z., niż marmury. Brud. *(=twardszy).*

Zakamieniały, × **Zakamiały,** † **Zakamionały** l. *który zakamieniał, skamieniały:* Zdała ś. spoglądać wzrokiem zakamieniałej boleści. Mic. **2.** *zatwardziały, uporczywy, zacięty; niepoprawny, zapamiętały:* Grzesznik Z. Serce **zakamieniałe.** *(=twarde, kamienne, nieczułe, nieużyte).* Dwóch ich było hersztów, ale zakamieniali heretycy. Chodź. [Ten ladaco zakamiały]. Grzesznicy zakamiali. Wuj. Miecc ś. w każdą stronę zbójca Z., trzymając w ręku mściwych sajdak pełnostrzały. Min. Od lat czterdziestu lichwiarz Z., zdarszy dziedzica, w tym folwarku siedział. Kras. Z zakamiałą nienawiścią prześladują i hańbią go. Wys. *(=z zastarzałą, zawziętą, zaciętą, ociętną).*

Zakamienianie, a, blm., czynność cz. **Zakamieniać.**

× **Zakamienie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Zakamić. 2.** czynność cz. **Zakamieć.**

Zakamienić, i, ił, nied. **Zakamieniać l.** *zasypać kamieniami:* Niektóre okolice naszego kraju, zwłaszcza Opoczyńskie, mocno są zakamienione. **2. a.** × **Zakamlć,** nied. × **Zakamiać** *zamienić w kamień, zrobić skamieniałym, skamienić, zatwardzić,* × z a k r z e m i e n i ć, × z a s k a l i ć, × s k a m i ć. L.

Zakamienieć, eje, ał, × **Zakamieć,** [**Zakamieniować ś., Zakenieniować ś.** *zamienić ś. w kamień, w skamieniałość, skamienieć, zatwardzić ś., zatwardzieć, stwardnąć, zajść twardością;* przen. *stać ś. nieużytym, nieczułym, nieugiętym, niepoprawnym, zatwardziałym, zobojętnieć:* Zakamieniało serce Faraona. Leop. *Obduruit ad verbera,* zakamieniał na bicie, t. j. już nie dba na bicie. Mącz. *(=już nie czuły.* Prorok mówi, że zaślepiła Żydów złość ich, zakamiało serce ich Białob. Oślepieni w grzechach, w nałogach zakamieli. Nies. Zakamiał w swoim uporze, w swojej złości. Troc. *(=zaciął ś.).* [Moje serce zakenieniowane nie może ś. utulić].

Zakamienienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zakamienić. 2.** czynność cz. **Zakamienieć.**

[**Zakamieniować się, uje ś., ował ś.**] p. **Zakamienieć.**

Zakamieniowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakamieniować ś.**

Zakamienować, uje, ował, × **Zakamionować** *kamienując zabić; ukamienować.*

Zakamienowanie, a, blm., czynność cz. **Zakamienować.**

† **Zakamionały** *zakamieniały, zatwardziały, zacięty, uparty:* Z., obstinatus. Tuch.

Zakamować, uje, ował rzem. *zazębione dwa kawałki drzewa zbić do kupy, wczopować.*

Zakamowanie, a, blm., czynność cz. **Zakamować.**

† **Zakanąć, nie, nął** p. **Zakapać.**

× **Zakancelować, uje, ował** *kancelując wymazać, przekreślić.* L.

× **Zakancelowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakancelować.**

Zakancerować, uje, ował *zarazić kancerem, czyli rakiem.*

Zakancerowanie, a, blm., czynność cz. **Zakancerować.**

† **Zakanięcie, a,** blm., czynność cz. **Zakanąć.**

[**Zakantapiać, a, ał**] p. **Zakantopić.**

[**Zakantapianie, a,** blm.] czynność cz. **Zakantapiać.**

[**Zakantopić, i, ił,** nied. **Zakantapiać**] **l.** *zadusić, zagnieść, zagnębić, zatłuc:* Dopóty go bili i tłukli bez litości, aż wkońcu na śmierć zakantopili. **2.** *zapodziać, zarzucić, zagubić, zaprzepaścić, zawieruszyć, zadziać.* **3.** *zapędzić do kozy.* Przen.: Z. partnera przy grze. **4.** *zagubić na zawsze.*

[**Zakantopienie, a,** blm.] czynność cz. **Zakantopić.**

Zakapać, pie, pał, × **Zakapnąć,** † **Zakanąć,** nied. **Zakapywać l.** *kapiąc zapaść aż za co; zaciec.* **2.** *kapaniem zapuścić; zakropić, kropiąc zachlapać, pochlapać, zapryskać:* Zakapany cały stearyną.

Zakapanie, a, blm., czynność cz. **Zakapać.**

× **Zakapnąć, nie, nął** p. **Zakapać.**

× **Zakapnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zakapnąć.**

Zakapturzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakapturzyć.**

Zakapturzanie, a, blm., czynność cz. **Zakapturzać.**

Zakapturzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakapturzać ś.**

Zakapturzenie, a, blm., czynność cz. **Zakapturzyć.**

Zakapturzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakapturzyć ś.**

Zakapturzyć, y,ył, nied. **Zakapturzać l.** *zakryć kapturem, zapatulić w kaptur:* Z. sokoła. Troc. Z. twarz. Troc. Dziś i senatorowie, i rycerze, i lud zakapturzeni wszyscy. Krasz. Zakapturzony mnich. L. **2.** przen. *ubrać w kaptur mniszy, zrobić mnichem, oddać do klasztoru.* Z. kraj, naród = *zapełnić mnichami.* Sieciech swój dom zakapturzył. Kras. Gdy człowiek poniewolnie zostanie zakapturzonym, zapewne takie przyniewolenie i w nim życie piekłu równać ś. może. L. **Z. ś. l.** *zakryć ś. kapturem, zapatulić ś. w kaptur.* **2.** *wdziać kaptur mniszy, zostać mnichem, wstąpić do klasztoru.*

Zakapuzić, i, ił *zakryć głowę kapuzą:* Zawsze zawiązany, zakapuziony i wiecznie ze swoją szczęką bolącą ś. nosi. Krasz.

Zakapuzienie, a, blm., czynność cz. **Zakapuzić.**

Zakapywać, uje, ywał p. **Zakapać.**

Zakapywanie, a, blm., czynność cz. **Zakapywać:** Przykazałem żonie rannego przy nim siedzącej, by w zakapywaniu ran i naparzaniu onych usilną i pilną była. Perz.

Zakaraskać się, a ś., ał ś. *karaskając ś. zajść dokąd; zawlec ś., dowlec ś., zagramolić ś*

Zakaraskanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakaraskać ś.**

Zakarbować, uje, ał, nied. **Zakarbowywać l.** *karbując zarznąć, zakreślić; zaznaczyć karbą.* Przen.: Z. sobie w myśli, w pamięci, w głowie = *zaznaczyć dla pamięci, zanotować:* Zakarbował to sobie w myśli, jako wielkie w gospodarstwie ułatwienie. Jeż. Ufam, że mu Pan Jezus nie zakarbuje, bo człek ś. ze słowami nie liczy, gdy go boleść targa. Sienk. Naród francuski zakarbował na odwiecznej kresie południa naszej ziemi pierwiastkową jedność łokcia, korca, morgu i funta wszystkich narodów. L. **3.** *karbując zatrzymać, utrwalić w pewnym układzie, ukarbować:* Z. włosy.

Zakarbowanie, a, blm., czynność cz. **Zakarbować.**

Zakarbowywać, a, ał p. **Zakarbować.**

Zakarbowywanie, a, blm., czynność cz. **Zakarbowywać.**

Zakarcze, a, lm a bart. *część tułowia u pszczoły.*

Zakarczować, uje, ował, †**Zakarpować** l. *zacząć karczować.* 2. *karczując zająć.* L.

Zakarczowanie, a, blm., czynność cz. **Zakarczować.**

Zakarmiać, a, ał p. **Zakarmić.**

Zakarmianie, a, blm., czynność cz. **Zakarmiać.**

Zakarmić, i, ił, nied. **Zakarmiać** *zapaść,* = l. *zacząć karmić.* 2. *karmiąc zatuczyć.* 3. *karmieniem zabić:* Kazimierz W. umorzył głodem, czyli zakarmił sianem i wodą, za różne rozboje Maćka Borkowicza, wojewodę poznańskiego. Cz.

Zakarmienie, a, blm., czynność cz. **Zakarmić.**

Zakarować, uje, ował l. *karując zawieźć.* 2. Z., zaprocować armatę, postawić ogon na przodkarze i umocować jedno z drugim łańcuchem do podróży. Jak. J. Do przednich kar dają ś. koła niższe od tylnych, ażeby armata zakarowana leżała na swoim łożu poziemnie, a zatym mniej wzruszała ś. za podskoczeniem koła na jakiej zawadzie. Jak. J.

Zakarowanie, a, blm., czynność cz. **Zakarować.**

Zakarpacki *leżący, mieszkający za Karpatami; stamtąd pochodzący:* Stosunek gminy miejskiej przedkarpackiej do takiej zakarpackiej. Remb.

† **Zakarpować, uje, ował** p. **Zakarczować.**

† **Zakarpowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakarpować.**

Zakartować, uje, ował karty *zamieszać, kartując zatrzeć, zamieszać.* L.

Zakartowanie, a, blm., czynność cz. **Zakartować.**

Zakasać, sze, sał, nied. **Zakasywać** poły, rękawy, fartuch, suknię = *zachyliwszy podnieść wyżej; zawinąć:* Z. suknię, poły (= *podkasać, ugiąć, podgiąć*). Z. ręce = *obnażyć, zakasawszy rękawy.* Zakasuję, zakaszę, podkasuję. Troc. Chwali usta, ręce i palce, ramiona i łokcie dalej zakasane, niżli do połowicy. Otw. Po całym domu kręci ś. zakasana. L. Czapka na bakier, zakasane poły, rąbie po karczmach i okna i stoły. Kniaź. Zna ś. z żelazem, dwie ode łba kryśy ciągnie po pysku: poły jak zakasze, zaraz mu wszystkie ustąpią pałasze. Kniaź. **Z. ś.** l. *za łożyć, zawinąć wyżej fartuch, suknię, poły, rękawy na sobie.* Przen.: *zabrać ś. do czego gorliwie:* Zakasz ś. tylko dobrze, bo to praca nie lada. (= *pluń w garście*).

Zakasanie, a, blm., czynność cz. **Zakasać.**

Zakasanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakasać ś.**

Zakasłać, a, ał i **Z. ś. Zakaszlać.**

Zakasłanie, a, blm., czynność cz. **Zakasłać.**

Zakasłanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakasłać ś.**

Zakasować, uje, ował, nied. **Zakasowywać,** [**Zakazywać**], × **Kasować** l. *kasując znieść; skasować:* Z., co ś. napisało = *wykreślić, wymazać, przemazać, zmazać.* 2. **kogo** = *zaćmić, przewyższyć, przejść, prześcignąć w czym, pozostawić w tyle, wyprzedzić:* Z. kolegę w nauce.

Zakasowanie, a, blm., czynność cz. **Zakasować.**

Zakasowywać, uje, ywał p. **Zakasować.**

Zakasowywanie, a, blm., czynność cz. **Zakasowywać.**

Zakaspijski *za morzem Kaspijskim znajdujący ś. a. stamtąd pochodzący:* Kolej zakaspijska.

[**Zakasy, ów,** blp.] *dziąsła końskie.*

Zakasywać, uje, ywał i Z. ś. p. **Zakasać.**

Zakasywanie, a, blm., czynność cz. **Zakasywać.**

Zakasywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakasywać ś.:** Jeżeli jeszcze nie przyzwoity czas rodzenia przypada, powściągnąć ś. od wszelkiego zakasywania ś. i usiłowania, a tym bardziej od wszelkich wypędzających lekarstw wypada. Perz. (= *zakàsywania rąk do dzieła*).

Zakaszlać, e, ał, Zakasłać, Zakaszleć, Zakaszlnąć, ! **Zakalsznąć** l. *odezwać ś. kaszlnięciem, kaszlnąć; zacząć kaszlać.* 2. **kogo co** = *zagłuszyć, zatrzeć kaszlaniem:* Z. czyje słowa. **Z. ś.** *kaszląc zakrztusić ś., zanieść ś. od kaszlu, dostać kaszlu gwałtownego, zacząć na dobre kaszlać:* Ani ś. zakaszlesz, kiedy co wykręcasz. L. (= *ani ś. zająkniesz, nic cię to nie kosztuje, idzie ci to jak z płatka*).

Zakaszlanie, a, blm., czynność cz. **Zakaszlać.**

Zakaszlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakaszlać ś.**

Zakaszlnąć, nie, nął p. **Zakaszlać.**

Zakaszlnięcie, a, blm., czynność cz. **Zakaszlnąć.**

Zakaszubić się, i ś., ił ś. *osiąść sobie na wsi, na partykularzu, w zakątku, zakopać ś. na wsi:* I oracz, i rzemieślnik każdyby to lubił, jako ś. raz w swej budzie zawarł, zakaszubił, na świecie nic nikomu nie dać. Pot. (= *zadomowił ś.*).

Zakaszubienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakaszubić ś.**

Zakatalogować, uje, ował *zaciągnąć, zapisać do katalogu.*

Zakatalogowanie, a, blm., czynność cz. **Zakatalogować.**

Zakatarzenie, a, blm. l. czynność cz. **Zakatarzyć.** 2. *stan osoby a. organu, dotkniętego katarem, katar.*

Zakatarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakatarzyć ś.**

Zakatarzyć, y,ył *zarazić, zająć katarem.* **Zakatarzony** = *dotknięty katarem, mający katar.* **Z. ś.** *zarazić ś. katarem, narazić ś. na katar:* Nawet głosy dzwonów klasztornych brzmiały głucho, jak zakatarzone. Sier.

Zakatować, uje, ował *zamęczyć kogo po katowsku; zachłostać go pastwiąc ś.*

Zakatowanie, a, blm., czynność cz. **Zakatować.**

[**Zakatrupić, i, ił**] *stracić, zabić:* Staraj ś. jak najdłużej stać we drzwiach, dopytywać ś., rozmawiać, bajać, żeby my mogli draba nagle Z. i wejść sami. Żer. (bandyci o lokaju). Kijem go choćby i na śmierć zakatrupię! Reym.

[**Zakatrupienie, a,** blm.] czynność cz. **Zakatrupić.**

[**Zakatulać się, a ś., ał ś.**] *zatoczyć ś.*

[**Zakatulanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zakatulać ś.**

[**Zakatusiać się, a ś., ał ś.**] *zamglić ś., zawlec ś. mgłą:* Zakatusiało ś. na świecie.

[**Zakatusianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zakatusiać ś.**

× **Zakaty** przys., p. **Kat;** *niemożliwie.* Z. nudny, głupi. Z. smacznyż był nasz rosół. Chodź. Ale Z., kronikarz niczym nie stara ś. zaznaczyć swego stanowiska. Mic. (=*niestety*).

Zakaukaski *leżący, mieszkający za górami Kaukaskiemi; stamtąd pochodzący.*

× **Zakawęczeć, y, ał** *kawęcząc, cherlając, zamrzeć, dogoreć; skawęczeć.*

× **Zakawęczenie, a,** blm., czynność cz. **Zakawęczeć.**

Zakaz, u, lm. **y, Zakazanie,** † **Zakazowanie** l. *zakazanie, zakazywanie, wzbronienie, zabronienie,* † z a b r o n a: Postąpić wbrew zakazowi. Z. (r. 1782) chowania zmarłych przy kościołach. Gom. 2. † Z. a. **Zakazanie ś.** *zalecanie ś., zalecanki, zaloty, umizgi, przymilanie ś., nadskakiwanie:* W zakazy mieć ś. do kogo = zaukazywać ś. komu, np. z życzliwością, z miłością zachodzić koło kogo, chcieć ś. wlulić. L. Ta, co chłopa ujrzała, choć-ci niełądnego, to ś. sama w zakazy miała więc do niego. Gawiń. *(=mizdrzyła ś., zalecała ś.).* 3. † Z. *zlecenie, polecenie, danie znać, zapowiadanie, zapowiedzenie, zapowiedź, oznajmienie, zwiastowanie, nakaz, rozkaz:* Odpowiednik ma być stawion przez Z. od nas, hospodara, przed prawem. Stl. Nie usprawiedliwiwszy ś. przed zakazem abo i po zakazie urzędowym. Stl. Ktoby, przez Z. nie usprawiedliwszy ś., ujechał abo więzienia podjąć nie chciał... Stl. Jeśliby kto był w gorącym uczynku pojman abo, za zakazem urzędowym w prawo ś. wdawszy, prawnym dowodem przekonan.. Stl. Trudnił mi oddanie aktów grodzkich, u niego będących, zaczym go zakazem zapozwałem na roczki. Mat. 4. [Z.] *obstalowanie, obstalunek, zamówienie.*

Zakaza, -y, blm., p. **Przymiot.**

† **Zakazacz, a,** lm. **e** p. **Zakazywacz.**

Zakazać, że, zał, nied. **Zakazywać,** † **Zakazować** l. *zapowiedzieć swoją powagą, władzą, że nie wolno; zabronić, nie dozwolić:* Groźno Z. L. Zakazano srodze pod przekleństwem a. klątwą, pod gardłem. Kn. Paweł św. nie zakazował małżeństwa wolnym ludziom, a wszakże pożytków nie przebaczył czystości. Białob. Jeśli ta poczciwość (cześć) Żydom jest zakazana, nam zapowiedziana być nie ma. Leop. Kto nie zakazuje grzechu, gdy może, sam grzech popełnia. Jabł. Bardziej te rzeczy smakują, których bardziej zakazują Kn. Zakazuj żałości, płakać zakaż narodom, poskrom płaczu swego. Bardz. Nie boję ś. zażyć zakazanego prawem ślubu. Bardz. Srodze tego poddanym pod klątwą, pod karą zakazano. Troc. Wiecież wy, czemu wam Pan tego drzewa zakazał abo owocu jego? Rej. Mojżesz z obcemi narody kumać ś. Żydom zakazuje. Orzech. Kto złe postępki karze abo ich zakazuje, nie prześladuje, ale miłuje. Skar. Zakazał im chodzić do Jeruzalem Skar. Daleko lepszych owoców mieli dostatek, ale ten ś. zdał im być najsmaczniejszy, który był zakazany. Skar. 2. † Z., [Z.] *zapowiedzieć, wskazać, zalecić, polecić, przykazać.* Pot. Zakazał na przewozie, aby mu przewoźnicy znać dawali, kiedyby kto z panną jechał. Papr. [Ksiądz mi zakazował, abym nie szanował białych głów]. 3. [Z.] *zamówić, obstalować:* Na jutro nowe łowy, ludzie, konie i psy Z. Krasz. *(=zarządzić).* Nazajutrz rano zakazał królewicz, aby dwór wystąpił okazale i licznie. Krasz. 4. karc. *polegać, zaufać, liczyć na co, zaufać czemu:* Zakazał na flus, na trzy króle. Troc. Zakazał na trzy tuzy. Troc. † **Z. ś.** l. *zapowiedzieć ś., obiecać ś., mieć ś., zanieść ś. na co:* Na wiosnę jak ś. pięknie wszystko zakazało, alić już późno w maju przymrozek ś. zdarzył. Niem. Z młodu wyknąć trzeba cnoty, z młodu ś. tarnek ostrzy, z młodu ostrością ś. swoją zaraz zakazuje. Birk. *(=daje ś. poznać, zdradza swą przyszłość).* Ponieważ ś. na to co raz lepiej zakazywało, więc ś. ludzie cieszyli. Kaczk. 2. *przymilić ś., umizgnąć ś., przypochlebić ś., zalecić ś., przypodobać ś., nadskakiwać, absztyfikować ś., mizdrzyć ś., wdzięczyć ś., smalić cholewki, palić koperczaki:* Zwawy żąda ludziom być tym przyjemny i tym ś. chce Z., a ono ś. przez to czyni u wszystkich mierzionym. L. Zakazowała ś. sroka orłowi, prosząc, aby ją przyjął w przyjaźń między swą drużynę. Jabł. Nie najbardziej tych smakuj sobie, którzyć ś. skorą zakazują zrazu życzliwością. Fred. M. Tak oni przy pasterce swej rozpościerali pieśni wzaiemne, tak ś. jej zakazywali. Gawiń. W tym miesiącu możesz żonę pojąć, odzienie nowe daj przykrawywać, włosy strzyc, panienkom ś. zakazować a z niemi rozmawiać. Spicz. 3. *napisać ś., pokazać ś., wysadzić ś., wystąpić, wyjechać z czym, pochwalić ś., poszczycić ś.:* Wszędzie ś. z swoją dzielnością zakazał. Nies. Że ś. był wszędzie z swoją dzielnością zakazał, wziął w małżeństwo od dworu Kispeterówną Węgierkę. Nies. Baworowski na dworze królewskim gdy ś. licznie i z pochwałą wszystkich zakazał, w nagrodę zasług swoich wziął pisarstwo polne. Nies. Siłam ja dokazał mym ściem, ty zaś żebyś ś. fortunie zakazał z całym wojskiem, potrzeba, na morze cię wyprawię. Bardz. Skitowie tym ś. przed Aleksandrem Wielkim zakazywali, że bez przysięgi, bez pisma, bez wszelkich wymysłów ludzkich słowa dotrzymywali. Klecz. Ja gdy z swą miłością zakazuję szczerze, okrutnica ś. dąsa, nie dufa mej wierze. Min. 4. *okazać ś., zaprezentować ś.:* Z cery żywej i sukcesów nie zdał s. być nieszczęśliwy, ani właśnie niegodny, tak ś. zakazawszy. Tw. 5. *oświadczyć ś., wyznać, wynurzyć ś.:* A ci byli, którzy ją równie miłowali i którzy ś. z chęciami jej zakazowali. Gawiń. 6. [Z.] *obiecać, odgrażać ś.:* Tak ś. zakazywał, że dużo zrobi, a tu figa.

Zakazanie, a, blm. l. czynność cz. **Zakazać.** 2. p. **Zakaz:** Radbym to uczynił, ale boję ś. Pańskiego zakazania. Wuj. To bluźnienie rozmnażają, jako chcą, bez żadnego zakazania i bronienia Skar.

† **Zakazanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakazać ś.**

Zakazany l. im. od **Zakazać:** Owoc Z. Pisma zakazane. W ich ręce kłaść będziesz zakazane miecze. Krasiń. Domyślał ś. korespondencji zakazanej z wojewodziną. Krasz. *(=niecenzuralnej).* Nie boję ś. zażyć zakazanego prawem ślubu. Bardz. Sposobu zakazanego szukają, aby ś. jadło i piło. Troc. 2. † Z., † **Zakaźny** *podległy zakazowi, mogący być zabronionym:* Co tu robisz w tym domu w czasie zakazanym? L. 3. *niemożliwie dziwny, dziwaczny, cudacki, z pod ciemnej gwiazdy, śmieszny, obskurny:* Dodowski, Dodowicz, zakazane nazwisko. Fred. A. 4. muz.: Kwinty zakazane, p. muz. **Kwinta.**

Zakazić, i, ił, nied **Zakażać** *zaszczepić zarazę, zarazić, zatruć:* Zeszła co prędzej na dół, by jak najdalej być z nią od miejsca zakażonego oddechem chorej. Bał. Z. krew Powietrze zakażone. Ziele to leczy wątrobę zakażoną. Urzęd. Jak uleczyć bolączkę zakażoną. Wer. Woda takowa zakażonemu przyrodzeniu bardzo jest pożyteczna. Trzyc. Chłopiątka, łotrowie z początku nie inaczej, by rdzą jaką zapsowane i zakażone są. Glicz. Nierządnemi rozkoszami zepsowanym a zakażonym będąc, pierwsze lata na igrze i na tańcach strawił. Kosz. Ciało nasze z przyrodzenia tak jest zakażone, że ś. dusza nim brzydzi, iż w wielu rzeczach sobie je przeciwne być baczy. Rej. Pożądliwość na-

tury naszej zakażonej. Wuj. Przen.: Literatura erotyczna zakaża myśl, gangrenuje serce Bog. W. *(= psuje, kdzi, demoralizuje, deprawuje)* Nie odrzucisz od siebie takiego człowieka, który wlewa do ciebie kacerstwo, czym ś. skazisz, zakazisz i zginiesz. L. [Krew ś. zakaziła].

× **Zakazny** p. **Zakazowy.** L.

† **Zakazować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zakazać.**

† **Zakazowanie, a** I. blm., czynność cz. **Zakazować.** 2. lm. **a** p. **Zakaz**: Co tam z takich zakazowań! Sienk.

† **Zakazowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zakazować ś.**

Zakazowy, × **Zakazny** przym. od **Zakaz** *zakazujący, zabraniający*: Prawo zakazowe.

† **Zakazywacz, a,** lm. **e,** † **Zakazacz,** *ten, co zakazuje,* × z a b r a n i a c z, × z a b r o n i c i e l, † z a b r o ń c a. Przyb.

Zakazywać, uje, ywał i † **Z. ś.** p. **Zakazać.**

[**Zakazywać, uje, ywał**] p. **Zakasować.**

Zakazywanie, a, blm., czynność cz. **Zakazywać**: Woźnemu od zakazywania na rokach ku prawu grosz. Stl.

[**Zakazywanie, a,** blm.] czynność cz. [**Zakazywać**].

† **Zakazywanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zakazywać ś.**

Zakaźny *zdolny zakazić, infekcyjny, zaraźliwy* (infectiosus, contagiosus): Choroba zakaźna (morbus infectiosus) = *choroba, rozwijająca ś. wskutek zakażenia.* Choroby zakaźne są to choroby, powstające wskutek przeniesienia swoistego pasorzyta chorobotwórczego = choroby infekcyjne. Wszystkie choroby zaraźliwe są zakaźne (infekcyjne), ale nie wszystkie choroby zakaźne są zaraźliwe, np. zapalenie płuc krupowe, malarja.

× **Zakaźń, i,** lm. **i** p. **Zakażenie**: Nigdzie niema tak małej liczby zakaźni i śmiertelności, jak w tego rodzaju przytułkach.

Zakażać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakazić.**

Zakażanie, a, blm., czynność cz. **Zakazać.**

Zakażanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakażać ś.**

Zakażenie, a, blm., czynność cz. **Zakazić.** Patol. (infectio) *wniknięcie do ustroju czynników chorobotwórczych, przeważnie drobnoustrojów*: Z. miejscowe, przyrzutowe, ropne, miazmatyczne, gnilne, mieszane, przerzutowe, powtórne (reinfectio), trupie. Z. o nieznanych wrotach (infectio cryptogenetica). Z. ustek dzieciom. Syr. Ropnego zakażenia skryte postacie. Z. połogowe (sepsis puerperalis). Z. weneryczne. Z. tryprowe.

Zakażenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakazić ś.**

Zakącie, a, lm. **a** I. × Z., p. **Zakąt.** 2. bud. *narożnik wklęsły między załomkami muru*

Zakącik, a, lm. **i** p. **Zakąt.**

Zakąkoleć, eje, ał *zarosnąć kąkolem, chwastem, zaperzyć ś.* L

Zakąkolenie, a, blm. I. czynność cz. **Zakąkoleć.** 2. czynność cz. **Zakąkolić.**

Zakąkolić, i, ił *zająć, zakryć, zapuścić kąkolem, zachwaścić, zaperzyć.* Przen.: Z. prawdziwą naukę *(= zanieczyścić, zaplewić).*

× **Zakąpać, pie, pał** *kąpiąc zanurzyć.* L.

× **Zakąpanie, a,** blm., czynność cz **Zakąpać.**

Zakąsać, a, ał, nied. **Zakąsywać** I. *zająć zębami, ukąsić*: Z., ukąsić zwolna, trochę. L 2. *zagryźć na śmierć; zajeść, zagryźć, pożreć, rozszarpać zębami.* 3. p. **Zakąsić.**

Zakąsanie, a, blm., czynność cz. **Zakąsać.**

Zakąseczka, i, lm. **i** p. **Zakąska.**

Zakąsić, i, ił, nied. **Zakąsywać, Zakąszać, Zakąsać** I. *zaciąć, uciąć, chapnąć, złapać zębami, ukąsić, ujeść, ugryźć,* × z a j e ś ć: Wąż go zakąsił. 2. po czym; co czym = *zajeść, przekąsić, przejeść, zagryźć, przegryźć; rub. przetrącić czego*: Z. po wódce. Z. smak rozynkami. L. Niech chlebem zakąsza. Jeż. Znaj to do siebie i języka zakąsuj. Krasz. Każ nam dać karty i cokolwiek Z. Korz. *(= przekąsić; lekki posiłek)* Czy jegomość zawsze zakąsujesz po wódce? Chodź. 3. usta = *zagryźć, zaciąć, zacisnąć*: Siedział ciągle ze wzrokiem wytężonym, z ustami zakąszonemi. Krasz.

Zakąska, i, lm. **i** *to, czym ś. zakąsą po czym, przekąska, przegryzka; lekki posiłek, lekkie śniadanie*: Służono mu likworami i zakąską z konfitur. Koss. Każdy wypił kieliszek, jejmość dobrodziejka toruńskiego w zakąskę przyniosła piernika. Węg. Czekali niestrawnej po przysmakach zakąski. Nar. (trucizny. L.). Daj karty do salonu i zakąskę. Korz. Z. przed obiadem, przed kolacją. Zdr. **Zakąseczka.**

Zakąsywać, uje, ywał I. p. **Zakąsać.** 2. p. **Zakąsić.**

Zakąsywanie, a, blm., czynność cz. **Zakąsywać.**

Zakąszenie, a, blm., czynność cz. **Zakąsić.**

Zakąt, u, lm. y, × **Zakącie** I. *kąt skryty, zaułek, ubocze, ustronie, zagłębienie*: Podsłuchywał, stojąc w zakątku sali. Poszedłem do kasy, stojącej w okrutnym zakątku. L. Trzeba go podsłuchać: schrońmy ś. w Z. izby. L. Kręci ś., przyciska ś. do zakątków sali. L. Tajemnego zakątka szukał. Nar. W zakąciu ukryty. L. W północnym zakącie podwórca skała pionowa odgrażała ś. olbrzymią maczugą niebiosom. Mic. Wyciąga ręce ku tym, co siedzą w uboczach i mrocznych zakątkach sceny. Wysp. Z. miasta, kraju = *kąt, zaułek, dziura*: Słyszeć imię swoje ze czcią powtarzane po wszystkich zakątkach ojczystej ziemi. Morav. Mnie skał tych dziki Z. ukrył przed świata obliczem. Mick. Każdy w najdalszym zakątku ziemianin wertował Podstolego. Brodz. Z. miasta = *zakamarek.* Przen.: *skrytość, tajnik, kryjówka, tajemnica*: Już jej podobno nie są tajemnemi i najskrytsze serca mo jego zakątki. L. Toż w duszy mojej jeszcze jest Z., gdzie nie zagasła gromnica pamiątek. Krasiń. Przen.: *ustronie, ubocze, partykularz, zacisze*: Jakże tu miło w tym zakącie wioskowym! Z. domowy. Miłosierdzie jego z tegoż zakącia, w którym ja zostaję zagrzebanym, wielu wydobyło. Oss. Ów niedawno całe niepoczesnego i zapadłego zakątka pan (Aleksander Macedoński), powracając przez swój świat, smuci ś., że okrąg ziemi nie jest większy. Pilch. Wolę w tym zakątku być obywatelem cierpiącym, niżeli być razem gwałcicielem prawa. L. Panie niebios i ziemi, ukryj przed chciwym okiem tyrana Z. ten spokojny. L. Bez pociech żadnej nie znajdziesz życia osnowy, ma świat rozrywki, ciszą ma Z. domowy. L. Ile ś. godzi dumać w prywatnym zakątku, gdy królewskie rozmyślam dzieła od początku. L. Człowiek w wszechrodnej ziemi chowa ś. zakątku. Przyb. (na bryłeczce ziemi. L.). Zdr. **Zakątek, Zakącik, Zakąteczek.**

Zakąteczek, czka, lm. **czki** p. **Zakąt**: Małe, nieodkryte jeszcze zakąteczki serca ludzkiego bywają ciasne. Spas.

Zakątek, tka, lm. i p. **Zakąt.**

Zakątniczy anat. *retrococcalis.*

Zakątnie przys. od **Zakątny** (L.), *w kącie, po kątach, ustronnie, pokątnie:* Jak tam u was Z. i cicho! Słow.

Zakątny przym. od **Zakąt**, *w kącie, na ustroniu ukryty, ustronny, uboczny; pokątny:* Skrytości serca ludzkiego tak są zakątne i niedocieczone, że... L. Mędrcy zakątni przywłaszczają sobie imię filozofów. L.

Zakbant, u, lm. **y** powr. *sznur kręcony we trzy nitki, używany przez piekarzy do pomioteł.*

† **Zakchnąć, nie, nął** p. **Zatknąć.**

† **Zakchnęły,** † **Zaknęły** *zatkany:* Uszy zakchnęłe otworzyć. Rej. Otwórzże nędzne a zakchnęłe uszy nasze, abyśmy słyszeć mogli to wdzięczne poselstwo. Rej. Ludzie bywają słuchu zaknętego. Trzyc.

† **Zakchnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zakchnąć.**

[**Zakciał, u,** blm.] *zachcenie:* Jeżeli kto co je, a dziecko ś. na to patrzy, to mu trzeba dać, boby mu ś. zakciało (dostałoby zakciału) i mogłoby ś. rozchorować, np. mogłoby mu nogę lub rękę skrzywić i t. p.

[**Zakcieć, e, ał**] p. **Zakwitnąć.**

[**Zakcienie, a,** blm.] czynność cz. **Zakcieć.**

[**Zakenieniować ś., uje ś., ował ś.**] p. **Zakamienieć.**

[**Zakenieniowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zakenieniować ś.**

[**Zakerkelować, uje, ował**] *zatelegrafować.*

[**Zakerkelowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zakerkelować.**

[**Zaketować, uje, ował**] *zamknąć na haczyk:* Z. drzwi.

[**Zaketowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaketować.**

× **Zakędzierzenie, a,** blm., czynność cz. **Zakędzierzyć.**

× **Zakędzierzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakędzierzyć ś.**

× **Zakędzierzyć, y, ył** i × **Z. ś.** p. **Zafryzować.**

Zakętnarować, uje, ował *założyć kętnarami.* L.

Zakętnarowanie, a, blm., czynność cz. **Zakętnarować.**

Zakichać, a, ał, Zakichnąć I. *odezwać ś. kichaniem, kichnąć; zacząć kichać.* Kn 2. kogo, co = *kichając zapryskać; okichać.* 3. kogo, co = *kichając zagłuszyć, pominąć, zająć.* L.

Zakichanie, a, blm., czynność cz. **Zakichać.**

Zakichnąć, nie, nął p. **Zakichać.**

Zakichnięcie, a, blm., czynność cz. **Zakichnąć.**

× **Zakidać, a, ał** p. **Zakinąć.**

× **Zakidanie, a,** blm., czynność cz. **Zakidać.**

[**Zakidować, uje, ował**] p. **Zakinąć.**

[**Zakidowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zakidować.**

[**Zakiduwać, uje, uwał**] p. **Zakinąć.**

[**Zakiduwanie, a,** blm.] czynność cz. **Zakiduwać.**

[**Zakiel, Zakil, Zakiela**] *zanim:* Z. ta z odpustu gaździná przyjedzie! Tet. Pogwarzymy, Z. ta jesce niespór bedzie.

[**Zakiela**] p. **Zakiel.**

× **Zakiełek, łka,** lm. **łki** *kieł, kiełek.* L.

Zakiełkować, uje, ował *zacząć kiełkować:* Na mogile żony nieboszczki ani jeszcze zakiełkowała trawka żadna. Jeż.

Zakiełkowanie, a, blm., czynność cz. **Zakiełkować.**

Zakiełzać, a, ał, Zachełzać, Zakiełznać, Zachełznąć, Zakiełznąć, Zachełznąć, × **Zahełznąć konia** = *zawściągnąć, ściągnąć, zahamować, powstrzymać kiełznem; okiełznać:* Zachełznąć konia. Troc. Przen.: *powstrzymać, powściągnąć, ukrócić, ująć w karby, w ryzy, poskromić:* Z. rozhukane wiatry, namiętności. Oszustowi temu usta Z. (*utrzeć* = *zamknąć*). Ucichną wiatry zachełznane w szczękę. Chr. Zuchwali ludzie mają być zachełznani, aby nie wierzgali. Petr.

Zakiełzanie, a, blm., czynność cz. **Zakiełzać.**

Zakiełznać, a, ał p. **Zakiełzać.**

Zakiełznanie, a, blm., czynność cz. **Zakiełznać.**

Zakiełznąć, nie, nął p. **Zakiełzać.**

Zakiełznięcie, a, blm., czynność cz. **Zakiełznąć.**

× **Zakierować, uje, ował** co=*pokierować, zarządzić, rozporządzić czym, nadać czemu pewien kierunek, obrót:* Uczony Niemiec dobrze uczniów zakierował. Byk Umiał i Z. robotą i sam ś. jej nie wstydził. Korz. Okoliczności inaczej sprawę zakierowały × **Z. ś.** *kierując ś., zatoczyć ś., zawrócić ś., skręciwszy zbakierować ś.:* Nawa ś. zakieruje, a przykro na wały pochyliła ś. bokiem. Koch. J.

× **Zakierowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakierować.**

× **Zakierowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakierować ś.**

[**Zakiklać się, a ś., ał ś.**] *zawikłać ś.:* Z. w długi.

[**Zakiklanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zakiklać ś.**

Zakikutać, a, ał *zacząć kikutać, zachromać, zakuleć, okulawieć, okuleć, ochromieć.* **Z. ś.** *kikutając zawlec ś. dokąd, zasztykutać ś.*

Zakikutanie, a, blm., czynność cz. **Zakikutać.**

Zakikutanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakikutać ś.**

[**Zakił**] p. **Zakiel.**

[**Za kilka czas**] *przez chwilę:* Wilk se myśli za kilka czas.

[**Zakim**] przys. *kiedy, gdy:* Dam ci chusteczki, owiń nóżeczki, zakim mię Bóg wspomoże, kupię trzewiczki.

× **Zakinąć, nie, ął, ęła** I. nied. **Zakidać,** [**Zakidować, Zakiduwać**] *zarzucić, zamiotać.* 2. p. **Zakiwać.**

× **Zakinienie, a,** blm., p. **Zakinięcie.**

× **Zakinięcie, a,** blm., × **Zakinienie** czynność cz. **Zakinąć.**

Zakipieć, i, ał *zacząć kipieć;* przen. *wzburzyć ś., zawrzeć, zagotować ś., zakotłować, poruszyć ś.:* Morze zakipiało (=*zabałwaniło ś., zakłębiło ś.*). Poszła na dno, i fale zakipiały za nią. Krasiń. Cała osada zawrzała i zakipiała dziwną wieścią, że... Orzesz. W chacie Koźluchów zakipiało, jak w garnku. Z. od złości. Aż we mnie zakipiało.

Zakipienie, a, blm., czynność cz. **Zakipieć.**

Zakirzenie, a, blm., czynność cz. **Zakirzyć.**

Zakirzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakirzyć ś.**

Zakirzyć, y, ył *kirem zawlec, zaciągnąć; zaczernić, zachmurzyć, zaciemnić.* **Z. ś.** *zaciągnąć ś., zawlec ś. kirem; zaczernić ś., zachmurzyć ś., zaciemnić ś.:* Niebo ś. zakirzyło, gdy wiatry leciały. Przyb. Kto rad na swoim dobytku przestawa, ani go niebo troszczy zakirzone, ani okropna flag morskich postawa. Kniaź.

Zakis, u, lm. **y,** × **Zakisa** I. *zakiśnięcie, fermentacja.* 2. *to, co zakisło, zaczyn, zaroba, ferment, drożdże:* Drzewko jestem bardzo czynne, co dzień w kwiatach, jak pochodnia, kwiatek nowy rodzę co dnia: róże, astry i nareyzy; ale co raz w myślach minie, to już jak napój zakisy w listeczki ś. nie rozwinie. Słow.

× **Zakisa, y,** lm. **y** p. **Zakis.**

Zakisać, a, ał I. p. **Zakisnąć.** 2. p. **Zakisić.**

Zakisanie, a, blm., czynność cz. **Zakisać.**

Zakisić, i, ił, nied. **Zakisać** I. *zakwasić przez podlanie kiśnięciu, ukisić, ukwasić:* Z ogórki, kapustę. Troj. 2. *zaropieć:* Oczy zakisały mu brzydko.

Zakisieć, eje, ał p. **Zakisnąć.**

Zakisnąć, nie, ął, Zakisieć *zacząć kisnąć, ukisnąć, ukisić ś., ukwasić ś., skisnąć, ukwaśnieć.* L.

Zakiszenie, a, blm. I. czynność cz. **Zakisić.** 2. czynność cz. **Zakisieć.**

Zakiśnienie, a, blm., p. **Zakiśnięcie.**

Zakiśnięcie, a, blm., **Zakiśnienie** czynność cz. **Zakisnąć.**

Zakitować, uje, ował *zalepić kitem, okitować:* Narzucić przez tę dziurę wiele smrodliwych ogniów, a potym zaszpuntuje ś. i zakituje ś. na urząd. Jak J. Przen., rub.: *zapchać, zatkać, zalepić, zamulić,* † *zaćpać:* Z. sobie żołądek.

Zakitowanie, a, blm., czynność cz. **Zakitować.**

Zakiwać, a, ał, × **Zakiwnąć,** × **Zakinąć,** I. *zacząć kiwać, kiwnąć, zabujać, zachwiać, zaruszać, zakołysać:* Z dzwonem, nogami. Z. głową (=*kiwnąć, skinąć*). Pulsy nie uderzają, szyja ś. nie chynie, noga na krok nie stąpi, ręka nie zakinie. Żebr.

Zakiwanie, a, blm., czynność cz. **Zakiwać.**

× **Zakiwnąć, nie, nął** p. **Zakiwać.**

× **Zakiwnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zakiwnąć.**

[**Zaklagać, a, ał**] I. *zapuszczać mleko, aby ś. ścięło na ser.* 2. Wodę zaklagało=*woda zamarzła.*

[**Zaklaganie, a,** blm.] czynność cz. **Zaklagać.**

Zaklajstrować, uje, ował I. *zamazać, zasmarować, zawalać klajstrem, poklajstrować:* Z. ubranie, stół. 2. *klajstrem zalepić.* L.

Zaklajstrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaklajstrować.**

Zaklamrować, uje, ował, nied. **Zaklamrowywać** *zająć, zawrzeć, zamknąć klamrą, klamrami.* L.

Zaklamrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaklamrować.**

Zaklamrowywać, uje, ywał p. **Zaklamrować.**

Zaklamrowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaklamrowywać.**

Zaklapać, pie, pał, Zaklapnąć I. *zacząć klapać, klapnąć:* Panna Małgorzata skoczyła zawstydzona, zaklapała pantoflami i znikła. Gliń. 2. × Z., × Z. ś. p. **Zachlapać:** Wznosi ś. drabina, zwykle drabina pokojowych malarzy, zaklapana farbami. Witk. Ubiegałem ś. jak Żyd, w błociem ś. zaklapał. Zabł.

Zaklapanie, a, blm., czynność cz. **Zaklapać.**

× **Zaklapanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaklapać ś.**

Zaklapnąć, nie, nął I. p. **Zaklapać.** 2. *zapaść klapnąwszy, zachlapnąć.* L. 3. posp.: *klapnąwszy zamknąć zachlapnąć, zatrzasnąć:* Z. drzwi. Z. ś. posp. *klapnąwszy zamknąć ś., zachlapnąć ś., zatrzasnąć ś.:* Wieko u kufra zaklapnęło ś.

Zaklapnięcie, a, blm., czynność cz. **Zaklapnąć.**

Zaklapnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaklapnąć ś.**

Zaklaskać, ska a. szcze, skał, × **Zaklasnąć** *klasnąć, zacząć klaskać:* W ręce z radości zaklaszczę. Kniaź. 2. *zagłuszyć klaskaniem.* 3. gdzie, cz. ni=*zapaść z klaskiem.* L.

Zaklaskanie, a, blm., czynność cz. **Zaklaskać.**

Zaklasyfikować uje, ował *klasyfikując zaliczyć, zakwalifikować:* To wystarczyło Alinie, aby go Z. do liczby tych młodych mężczyzn, którzy zawsze musieli dla niej pozostać obojętnemi. Kow.

Zaklasyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Zaklasyfikować.**

Zakląć, zaklnie, zaklął, × **Zaklnąć,** nied. **Zaklinać** I. *wymówić przekleństwo, odezwać ś. z nim, złorzeczyć:* Tak mię zirytował, żem aż zaklęła. 2. *zobowiązać pod przekleństwem, zaprzysiąc:* Prosić, przymuszać, zaklinać na przyjaźń, na miłość Boga. Min. Z. na imię Boże, na wszystkie świętości. Taił ś. sekret w zaklętych od niego partyzantach. Nies. Gdy mu ś. nie chce, nie zaśpiewa, choćby go kto na wszystkie przyjaźni obowiązki zaklinał. L. Jejmość zaklęła mnie, żebym wacpana nie odstępował. L. Prosi, zaklina na miłość swoję, na miłość duszy, na miłość najwyższego Boga. Oss. Zaklinać kogo złorzeczeństwem, pod przeklęctwem. Troc. Zaklinał go na Boga, na sumnienie. Troc. Kiedy proste panują obyczaje, kiedy matka dzieci swoje na piersi zaklina... Dm. 3. *klnąc obezwładnić, zmóc, znieruchomić, zdrętwić, unieszkodliwić, zaczarować:* Zaklinać czarta. Troc. Czarownik swemi zaklina słowy pewnemi. Ryb. Zaklinać węża Kn. Zaklinać ogień. Kn. Z. burzę (=*odwrócić zaklinaniem*). Milczy jak zaklęty (*jak kamień, jak pień*). Całuchną drogę milczał jak zaklęty djabeł. L. Wiem, że milczały, bom ich jak wężów zaklęła na sekret. L. Cóż u djabła, stoisz wacpan, jak zaklęty. L. Zaklęta królewna. 4. *klięciem zamienić w kogo, w co, zaczarować:* Królewna zaklęta w żabę. 5. *klątwą wypędzić, wydalić, klątwą wyłączyć, egzorcyzmować, wykląć klątwą, ekskomunikować:* Egzorcyzm zaklinaniem zowiemy, ale właśnie wykłada ś. poprzysiężeniem; poprzysięga bowiem i zaklina kapłan dusznego nieprzyjaciela w imię Ojca, Syna i Ducha Św., aby z onego stworzenia Bożego, które ma być chrzczone, wyszedł i odstąpił. Hrb. Zaklęci, wyrzuceni klątwą z społeczności kościoła. Karnk. Zaklętemu powodowi nie dopuszcza się żadna sprawa przed sądem. Groic. Gdyby kto stawił świadki zaklęte, a strona przeciwna naganiałaby je tym, iż są w klątwie, takowemu ma być dano na insze świadki; a jeśliby ich nie mógł mieć, ten, co je klnie, ma im klątwę podnieść. Tarn. J. 6. [Z.] *przekląć:* Pustelnik chciał Z. tego anioła. **Z. ś.** *zapewnić pod klątwą, przysiąc ś.:* Wezyr ś. zaklinał przez imię Stworzyciela nieba i ziemi, przez księgi Mahometa i przez duszę przodków swoich. Kłok. Zawsze ś. na swoję poczciwość zaklina. Karp. Niech mnie djabli porwą, jeżeli nie prawda, możesz temu wierzyć, kiedym ś. tak zaklął. L. Ten, który ś. najbardziej zaklina, przysięga, największy oszust, zwodziciel, odrwisz. L. Zaklinał ś. na wszystkie świętości, na sumnienie. Troc. Zaklął ś. jej na własną duszę swoję. Troc.

Zakląkać, a, ał I. i [**Zakląkać ś.**] p. **Zaklęsnąć.** 2. × Z., p. **Zaklęczeć.**

Zakląkanie, a, blm., czynność cz. **Zakląkać.**

Zakląknąć, nie, nął I. p. **Zaklęsnąć.** 2. p. **Zaklęczeć.**

Zakląknienie, a, blm., p. **Zaklęśnięcie.**

Zakląknięcie, a, blm., p. **Zaklęśnięcie.**

Zakląknięty, p. **Zaklęsły.**

Zakląsać, a, ał p. **Zaklęsnąć.**

Zakląsanie, a, blm., czynność cz. **Zakląsać.**

Zakląsnąć, śnie, snął a. sł p. **Zaklęsnąć.**

Zakląśnięcie, a, blm. p. **Zaklęśnięcie.**

× **Zaklecenie, a,** blm., czynność cz. **Zaklecić.**

× **Zaklecić, i, ił** *klecąc zawrzeć; zarzucić gliną.* L

Zakleić, i, ił, nied. **Zaklejać** *klejąc zamknąć, zalepić:* Z. kopertę.

Zaklej, u, blm., chem. p. **Gluten.**

Zaklejać, a, ał p. **Zakleić.**

Zaklejanie, a, blm., czynność cz. **Zaklejać.**

Zaklejenie, a, blm., czynność cz. **Zakleić.**

Zaklejmić, i, ił *zaznaczyć klejmem (pień lub drzewo na sprzedaż idące), nacechować.*

Zaklejmienie, a, blm., czynność cz. **Zaklejmić.**

Zaklekotać, ce a. cze, tał, Zaglegotać, Zaklektać I. *zacząć klekotać, odezwać ś. klekotem.* 2. *zagłuszyć klekotaniem.*

Zaklekotanie, a, blm., czynność cz. **Zaklekotać.**

Zakleksać, a, ał *zawalać, zaplamić kleksami:* Zakleksany zeszyt. Dan.

Zakleksanie, a, blm., czynność cz. **Zakleksać.**

Zaklektać, ce a. cze, tał I. *zagłuszyć, zatłumić klektaniem.* 2. [Z.] *zakołatać, zapukać:* Dusza w rajskie wrota zaklektała.

Zaklektanie, a, blm., czynność cz. **Zaklektać.**

[**Zakleństwo, a,** lm. a] p. **Zaklęcie:** Zakleństw i przysięgań czynić nie będę. Orzesz.

× **Zaklep, u,** lm. y rzem. p. **Nit.**

Zaklepać, pie, pał, nied. **Zaklepywać** I. *klepiąc zagładzić, zamknąć.* 2. posp. *zakończyć byle jak:* Z. robotę. 3. nied. **Zaklepiać** *zanitować.* 4. potrawę żółtkami, mąką=*zaprawić żółtkami i t. p.:* Polewka zaklepana mąką. Kawa, piwo zaklepane żółtkami. Barszcz zaklepany krwią wieprzową.

Zaklepadło, a, lm. a tech., p. **Zakleparka.**

Zaklepanie, a, blm., czynność cz. **Zaklepać.**

Zakleparka, i, lm. i, **Zaklepiarka, Zaklepadło** tech. *machina do nitowania, nitownia, nutarnia, nitmachina.*

Zaklepiać, a, ał p. **Zaklepać.**

Zaklepianie, a, blm., czynność cz. **Zaklepiać.**

Zaklepiarka, i, lm. i p **Zakleparka.**

Zaklepisko, a, lm. a tech. *miejsce spojenia nitami.*

[**Zaklepka, i,** lm. i] p. 2. **Kul.**

Zaklepnica, y, lm. e *koniec nitu, który zaklepują.*

Zaklepnik, a, lm. i rzem. *młotek do zaklepywania nitów.*

Zaklepny rzem. *tyczący ś. zaklepywania, zaklepania:* Przyciągacz Z. Przystawa zaklepna. Przypór Z. (Hebelvorhalt).

Zaklepywać, uje, ywał p. **Zaklepać.**

Zaklepywanie, a, blm., czynność cz. **Zaklepywać.**

[**Zakleszczać, a, ał**] *zapalić ś.*

[**Zakleszczanie, a,** blm.] czynność cz. **Zakleszczać.**

Zaklęcie, a, lm. a, × **Zaklnienie** I. blm., czynność cz. **Zakląć.** 2. a. × **Zaklęctwo,** [**Zakleństwo**] lm. a=a) *przekleństwo, złorzeczenie; słowa zaklinającego, czary; klątwa; przysięga, zaprzysiężenie; słowa błagalne:* Przyzwany zaklęciem. Z. czarta. Troc. (=*egzorcyzm*). Duch w zaklęctwie samym nie siedzi. Uj. b) p. **Zaklęcie ś.:** Z. było straszne, uwierzyłam mu. Świadcząc ś., że dotrzyma obietnicy święcie, tak uroczyste ona zrobiła Z. Dm.

Zaklęcie się, a ś., blm., niek. **Zaklęcie** czynność cz. **Zakląć ś.**

† **Zaklęcony** *zakrzywiony.* And. z Kobyl.

× **Zaklęctwo, a,** lm. a p. **Zaklęcie.**

† **Zaklęczeć, y, ał,** × **Zaklęknąć,** × **Zakląknąć,** † **Zaklęsnąć,** nied. × **Zaklękać,** × **Zakląkać** *klęknąć, uklęknąć, paść na kolana, poklęknąć.*

† **Zaklęczenie, a,** blm., czynność cz. **Zaklęczeć.**

Zaklękać, a, ał p. **Zaklęczeć** i **Zaklęsnąć.**

Zaklękanie, a, lm. a czynność cz. **Zaklękać.** Węgl.: Z. milerza=*tworzenie ś. wklęsłości na powierzchni opadającego milerza, gdy dochodzi do posady.* Łab.

Zaklękły, Zaklęknięty, Zakląknięty, Zaklęsły, Zaklęśnięty *który zakląkł, zapadły wklęsło:* W nizinach i zaklękłych polach abo bróżdżono i wodomcze według spadku wody dla wymoknienia zboża czyniono. Haur. Macica zaklękła (uterus arcuatus)=*mająca lekką zaklęsłość pośrodku.*

Zaklęknąć, nie, nął a. **akł** I. × Z., p. **Zaklęczeć** 2. p. **Zaklęsnąć.**

Zaklęknienie, a, blm., p. **Zaklęknięcie:** Z. macicy (intussusceptio uteri).

Zaklęknięcie, a, blm., **Zaklęknienie** czynność cz. **Zaklęknąć.**

Zaklęsać, a, ał p. **Zaklęsnąć.**

Zaklęsanie, a, blm., czynność cz. **Zaklęsać.**

Zaklęsłość, i I. blm., rz. od **Zaklęsły.** 2. lm. i *miejsce zaklęsłe, zakląknięcie, zaklęśnięcie, wklęsłość, wgłębienie, zagłębienie, zaklęśnina, wpadlina:* Wymiar zaklęsłości ziemi naszej pod biegunami. L.

Zaklęsły, [**Zakląknięty**] *który zaklęsł, zapadły wklęsło, osiadły:* Gęstwa ciemnych odrzuconych od zaklęsłych skroni włosów odkrywała pożółkłe czoło. Kon. Prawie martwą i zaklęsłą sługi ocuciły i położyły do łóżka. Korz. (=*bezwładną*). Dolina lekko zaklęsła pod skrętami dzikiego winogradu. Sienk. Nad tym całym światem, zaklęsłym ździebko w miejscu, kędy wieś przywarła, wisiało słońce. Reym.

Zaklęsnąć, śnie, snął, Zakląsnąć, Zakląknąć, Zaklęknąć, nied. **Zaklęsać, Zakląsać, Zakląkać,** × **Zaklękać,** [**Zakląkać ś.**] I. *zapaść wklęsło, wklęsnąć, wgiąć ś., osiąść, spłaszczyć ś.:* Grunt, nos zaklęsnął. Oczy precz w licznych kości gruchocie zmieszanym, wspak poszedł nos i zakląkł w podniebienia polu. Żebr. Zwłoki niecierpliwa w drzewie zakląknęła i lice za skórę wcisnęła. Żebr. (*supsedit.* L).

Zaklęśnienie, a, lm. a p. **Zaklęśnięcie.**

Zaklęśnięcie, a, × **Zaklęknięcie, Zakląśnięcie, Zakląknięcie, Zakląknienie, Zaklęknienie, Zakląśnienie, Zaklęśnienie,** I. blm., czynność cz. **Zaklęsnąć.** 2. lm. a *zaklęsłość, wklęsłość, wgłębienie, zagłębienie, zaklęśnina, wpadlina:* Zwierzchu na Z. pieca cegielnego. Haur. Z. klatki piersiowej, guza rakowego. Zaklęśnienie czyli spłaszczenie. Perz. O zaklęśnieniu czaszki. Perz.

Zaklęśnina, y, lm. y p. **Zaklęsłość.** Anat.: † Z. ucha, p. **Czółen.** Scapha, czołen, czyli Z. ucha Perz. Kość czelna ma w sobie pięć pociągów i dwie zaklęśniny: *superficiem concavam et convexam.* Perz. Żadnej zaklęśniny ani rany na głowie jego widać nie było. Perz.

[**Zaklętnik, a,** lm. cy] *człowiek zaklęty:* Siedzi jak Z

Zaklęty I. im. od **Zakląć,** *dotknięty zaklęciem, zaczarowany:* Z., przeklęty. Glos. Skarb Z. Milczy, jak Z. Prz. Królewna zaklęta w żabę. Świadek Z. = *dotknięty klątwą, wyklęty.* Przypomniałem sobie dawno zaklętą sztukę = *zarzuconą, zaniechaną, zaniedbaną, zapomnianą, nieużywaną.* Czy tam bies siedział, czy dusza zaklęta. Mick. (=*pokutująca*). 2 *tyczący ś. zaklęcia, zaklinania, czarodziejski:* Ja, widząc, iż złodziej *effugia juris* szuka, przypomniałem sobie dawną zaklętą; tej skoro zażyłem, zaraz go chlust w łeb, jak w kapustę. Boh.

Zaklimatyzować, uje, ował, Zaaklimatyzować *przyswoić istotę jaką z cudzego klimatu danemu*

klimatowi. **Z. ś.** *przyzwyczaić s. do obcego sobie klimatu, przyjąć ś. w nim;* przen., *zżyć ś. z pewną miejscowością, przyjąć ś w niej, przystosować ś. do warunków bytu danej miejscowości, czuć ś. w niej jak u siebie:* Eks-kochanek księżnej zaaklimatyzował ś. tam na dobre. Bał.

Zaklimatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zaklimatyzować.**

Zaklimatyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaklimatyzować ś.**

† **Zaklinaciel, a,** lm. **e** p. **Zaklinacz** L.

Zaklinacz, a, lm. **e,** † **Zaklinaciel** l. *ten, co zaklina, czarownik, czarnoksiężnik, czarodziej, guślarz:* Z. węża, ognia, czarta. Troc. 2. *egzorcysta, (stopień duchowny):* Z. czartów. (=*wypędzający ich z opętanych*).

× **Zaklinaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zaklinacz.** L

Zaklinać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakląć.**

Zaklinanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zaklinać:** Byli u Żydów zaklinacze czartów, którzy modlitwami i zaklinaniem djabły z ciał ludzkich wyganiali. Skar. Z. ognia, węża. Troc. Dla tych powodów (przeciwko zasadzkom złego ducha) kościół św. używa niekiedy egzorcyzmów, czyli zaklinań, t. j. pewnych obrzędów i modlitw. Kozł.

Zaklinanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaklinać ś.**

× **Zakliniać, a, ał** p. **Zaklinować.**

× **Zaklinianie, a,** blm., czynność cz. **Zakliniać.**

× **Zaklinić, i, ił** p. **Zaklinować.**

Zakliniec, ńca, lm **ńce** zool. (platycerus) *chrząszcz wachlarzorogi.*

× **Zaklinienie, a,** blm., czynność cz. **Zaklinić.**

Zaklinować, uje, ował, × **Zaklinić,** nied **Zaklinowywać,** × **Zakliniać** l. *zabić, zaszpuntować, zasadzić klinem:* Gdzie latorośl będzie wszczepiona w pniak nierówny, tedy ona gałązka tak ma być zakliniona, aby z obudwu stron skóra została Trzyc Z. latorośl w pniak, szczepiąc. 2. *zabić, spoić, ściągnąć klinem, klinami:* Z. łóżko. Złożone z czcionek stronice ściśle w ramach Z. 3 *zaostrzyć klinowato:* Z., zakończyć klinem, kliniasto uczynić Bobr. W nasypie mniejszym był tylko z dwuch stron rząd kamieni stojących, zaklinowanych. 4. lek.: Główka zaklinowana p. lek **Główka.**

Zaklinowanie, a, blm., × **Zaklinienie** l. czynność cz. **Zaklinować.** 2. poł.: Z. płodu w miednicy. (p. lek. Główka).

Zaklinowywać, uje, ywał p. **Zaklinować.**

Zaklinowywanie, a, blm, × **Zaklinianie** blm, czynność cz. **Zaklinowywać.**

[Zakliwa, y, lm. **y]** *zakrzywienie, łęk.*

× **Zaklnąć, nie, nął** i **Z. ś.** p. **Zakląć.**

× **Zaklnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaklnąć.**

× **Zaklnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaklnąć ś.**

[Zaklosować, uje, ował] l. *zawrzeć co, przetykając otwór zatyczką:* Zaklosuj zaporę! Zaklosowałeś wrótka? (=*czy przetknąłeś zatyczką skobel u wrót?*). 2. *zadzierzgnąć, zawiązać, zaciągnąć, założyć:* Drugi koniec łańcucha zaklosuj a obwiąż około drąga prostego. Sol.

[Zaklosowanie, a, blm.] czynność cz. **Zaklosować.**

Zaklucie, a, blm., czynność cz. **Zakluć.**

Zakluć, uje, ul, × **Zaklwać** *zakłóć dziobem, zadziobać.* Przen.: × Z. =*zakłóć, zabość, przebić:* Z dzidą. Widząc męża pod borem, chcą go zagubić, chcą go zaklwać w skoki. Pot. O, jakżebyśmy wielkiej rzeczy dokazali, kiedybyśmy tu chłopa jednego zaklwali. Pot.

[Zakludzenie, a, blm.] czynność cz. **Zakludzić.**

[Zakludzić, i, ił] *zaprowadzić:* Chłopek żoneczkę zakludził do łóżka.

[Zakluty]: Zakluta siekiera=*siekiera z ostrzem zepsutym.*

× **Zaklwać, a, ał** p. **Zakluć.**

× **Zaklwanie, a,** blm., czynność cz. **Zaklwać.**

Zakład, u, lm. **y** l. *zakładanie, założenie:* Byłem przy zakładzie. Troc. 2. *miejsce założone, fałd, fałda, zaszewka w tkaninie w sukni:* Utyłaś, rozpuść nazad Z. w sukni. 3. *miejsce zbiorowej pracy, działalności ludzkiej, fabryka, warsztat, pracownia; fundacja, instytucja, instytut:* Młódź ś. w cnotach pomnaża, nauki tych słyną, co do waszego zewsząd zakładu tak płyną L. Zakłady przemysłowe, gazowe. Zakłady Kruppa. Z. fryzjerski. Z. kucia koni. Z krawiecki. Z dobroczynny, dezynfekcyjny, wychowawczy, naukowy (=*szkoła*). leczniczy (=*lecznica, uzdrowisko, dom zdrowia, szpital, sanatorjum*), kąpielowy. wodoleczniczy czyli hidropatyczny (=*hidropatja*). Z. hutniczy (=*huta*). Z. im Ossolińskich. Otworzyć, zamknąć, zwinąć Z. 4. *to, co dają jako zabezpieczenie, dla pewności, gwarancja, zastaw, fant, kaucja, wadjum, rękojmia, poręka:* Z., to, co kładą ci, co ś. zakładają, *pignus.* Kn. *Vadium* a. Z. bierze ś. za wszelką sumę przez poręcznika zapisaną, która czasem pewną liczbą określa ś., czasem tyle drugie, ile wartość rzeczy jakiej wynosi; Z. a. *vadium* sądowe proste a. starościńskie waży złotych 192. Ostr. Skazują sędziowie trojakie zakłady tym, co wyganiają z przysądzonych imion. (=mień=majątków). Baz. Z. prawny, pokład, pieniądze od prawujących ś., złożone u sędziego. Włod.; *vadium vocant jurisperiti vulgares, sed ea vox latina non est; tu dices: multam, quam comminatur judexei, qui condemnatus bona sua ab altero occupare non sineret.* Kn. Z. jednaczy, *compromissum, pecunia a partibus promissa, ni pareant arbitris.* Kn. Z. wygrać, przegrać. Kn., Troc. Z. na kogo włożyć. Kn., Troc. Do dania sobie obligu pod wszelkiemi zarękami i zakładami. Nar. Takowego sąd przez Z. uskromić ma, między któremi Z. 10 kóp pieniędzy założyć ma. Nisz. Zamianki a. i zastawy, któreby były przez zapis zakładem a. winami warowane. Nisz. Z. w ręce moje dali. Troc. Z. prawny. Troc. Z. a. *vadium* temu stanowić, któryby na czas naznaczony sumy nie oddał. Troc. Z obu stron dali zarówno zakłady. Troc. Zakładami płacić. Troc. Człowiek dany w zakładzie, *zakładnik, zastawnik,* dany w zakładzie. Kn. Z. dla wiary, zakładnik. Kn. Dany w zakładzie. Troc. W zakładzie jest. Troc. Zakładem mieszka u dworu tureckiego. Troc. Posłano w Z. kilka senatorów Troc. Z. wierzycielowi za pożyczkę, zastaw, fant. L. Rzecz, którą ś. dłużnik wierzycielowi w długu broni, gdy czym innym płacić nie ma, fant, zowią też zakładem. Groic. Z., złożenie zastawu dla pewności, złożenie realnego dowodu poręczenia; Z. założyć=złożyć zastaw. Skr. Mogą li od dziesięciu grzywien, co pożyczają na Z, wziąć jedną grzywnę do roku czynszu. Ort. Niestojące imienie w zakładzie komu zostawić. Ort. W zakładzie wielkiej dobroczynności wszystkie dni moje do usług twoich oddaję. Troc. Jako Z. przyszłego szczęścia przyjmuję twą przyjaźń. Rzew. (=*zadatek*). Liljo,

bądź mi zakładem czystości! Dam ci w Z. honor mój i wiarę. L. Z. mojej stateczności w twych oczach i w twym kochaniu. L. *(=zapewnienie).* Cóż mówić o zakładzie nieoszacowanym miłości związku? Druż. Tu rękę podaje nędznemu i dodaje mu serca takowym zakładem. Koch. J. **5.** *zakładanie ś., założenie ś. o co; przedmiot, o który ś. zakładają:* Gdy strona jedna utrzymuje, druga przeczy, w ten czas powstaje Z. Cyw. O zakładbym poszedł, że od narzekania zacznie. L. Ja poszedłbym o Z. z całym prześwietnym zgromadzeniem ichmościów naszych. L. Gdyby mu mniej wierną była, o zakładbym poszedł, żeby ją więcej szanował. L. Przeszłego tygodnia trzy zakłady przegrałem. L. Pod zakładem ś. spierać. Troc. Wnet ś. założyli, przy wielu ludzi zacnych Z. zostawili. Papr. Raz poszły w Z. niebieskie ptaki. Mick. Dawne wypełnisz zakłady. Mick. **6.** *stawka, nagroda, premjum, trofeum dla wygrywającego:* Za nie wiecież, iż ci, którzy w zawód biegają, wszyscy bieżą, ale jeden bierze Z.? Leop. **7.** Podjęcie wyrzuconego naręczaka stało za oświadczenie, iż rycerz podejmujący go gotowym jest do utrzymywania zbrojno zdania przeciwnego i że przyjmuje wyzwanie na rękę, skoro wyrzucony Z. bitwy, tak to nazywano w owych czasach, podniósł. Czart. A. **8.** *fundament, grunt, podwalina, opora, podstawa, filar, kamień węgielny; zasada.* B. Sz. Nowych miast zakłady po wygaśnieniu dawnych zjawiają ś. Oss. *(nova urbium fundamenta jaciuntur).* Zakłady budowy twojej niemało miejsca zajęły. Pilch. Trzy lata trzysta mistrzów budowało, a nie mogli położyć zakładu. Zm. Przen.: Prawo *habeas corpus,* Z. i hasło wolności angielskiej. Ostr. **9.** [Z.] *kamień graniczny ze znakiem krzyża, herbem lub napisem wykutym.* **10.** × Z. *sposób, skład, porządek, norma, tryb:* Wszystko szło starym zakładem. Pol. **11.** bud. *skład, plan, grundrys, rysunek określający w ramach poziomych jakoby płaszczyzną poziomą zrobione przecięcie budowli.* Podcz. **12.** cieś. i stol.: Z., wpust, p. **Felc.** **13.** cukr.: Z. noży = *część składowa krajalnicy.* **14.** fecht. *złożenie ś. bronią sieczną, zasłonięcie ś. nią:* W tę grę bić ś. potrzeba pod tarczy zakładem. Jabł. (założywszy przed sobą, nad sobą tarczę, zasłoniwszy ś. tarczą). Przez Z. ciąć. Troc. (=przez broń, którą ś. drugi zasłaniał). **15.** myśl. *obwód naganki:* Naganiacze ruszyli, Z. był duży. Las. **16.** woj.: Z.=a) a. × **Zakładew** *niższa część, podstawa wału.* Troc. b) *skład, formacja, kadra:* Pułk ułanów polskich z rozmaitych uformował zakładów. Koł. W Modlinie niektóre zakłady starej piechoty. Koł. Zdr. **Zakładzik.**

× **Zakładacz, a,** lm. **e** l. p. **Założyciel.** **2.** gór. = **Narażacz.**

× **Zakładaczka, i,** lm. i forma ż. od **Zakładacz,** *założycielka.*

Zakładać, a, ał i **Z. ś.** p. **Założyć.**

Zakładanie, a, blm., czynność cz. **Zakładać:** Z. gruntu, budowania. Troc. Z., założenie, fundowanie. Kn. Z. kościoła. Kn. Myśl.: Z. pola = *zaczęcie polowania, trąbienie przy zaczęciu polowania.* Z. psów = *zapuszczanie psów gończych do kniei.* Z. psów. Troc. Miejsce uważaj w zakładaniu a na podobniejsze zakładaj. Troc.

Zakładanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakładać ś.**

Zakładca, y, lm. **y** p. **Założyciel.** Z. tych murów. Syrok.

Zakładczarka, i, lm. i *szwaczka, krawcowa uzdolniona szczególniej w robieniu zakładek.*

Zakładeczka, i, lm. i p. **Zakładka.**

× **Zakładew, dwia,** lm. **dwie** p. woj. **Zakład.** Troc.

Zakładka, i, lm. **i** l. *marszczka, falda zagnieciona, załamka:* W czasie maglowania porobiły ś. zakładki na bieliźnie. [Sukmana ma tę przewagę nad górnicą, że klamki jej, czyli zakładki, zdobią czarne lub ciemne taśmy]. **2.** *to, co służy do założenia miejsca w książce, gdzie ś. czyta:* Z. w brewjarzu = *rejestrzyk:* **3.** [Z.] *przekąska.* **4.** *przyprzążka koni pomocniczych (np. przy jeździe pod górę).* **5.** bud. *połączenie z sobą dwuch sztuk drzewa jednakowej grubości tak, że jedna staje ś. przedłużeniem drugiej.* **6.** gór., p. **Okładzina.** **7.** jub., p. **I. Folga.** 6. rzem. = a) *forajbka.* b) w imadle= *blaszki ołowiane lub deszczułki drewniane, zakładane w imadło, aby jego policzki nie szkodziły przedmiotowi.* c) *drążek z wykrojem, służący do ustalenia przesuwalnego wału windy.*

[**Zakładne, ego,** blm.] **I.** a. **Zakładziny** *uczta wydawana przez właściciela budującego ś. domu po założeniu fundamentów.* **2.** mul. *uroczyste położenie pierwszej cegły budowli.*

Zakładnia, i, lm. **e, Zakładnica** ryb. *otwór w łodzie, którędy ś. sieć, niewod zaciąga.*

Zakładnica, y, lm. **e** l. p. **Zakładniczka.** **2.** *skrobaczka.* **3.** [Z.] *deska do wozu, dodana do gnojnic.* **4.** blach. = **Falcajza.** **5.** ryb., p. **Zakładnia.**

Zakładniczka, i, lm. l. a. **Zakładnica** *kobieta dana w zakład:* Córka zostanie tu zakładnicą. Słow. **2.** *ta, co ś. z kim zakłada o co.*

Zakładnik, a, lm. **cy** l. a. † **Zastaw,** † **Zastępca** *człowiek, dany na zakład:* Zakładnikiem ś. stawić. Troc. Człowiek dany w zakładzie, Z., zastawnik, dany w zastawie. Kn. Zakładnik. dać, wziąć. Troc **2.** *ten, co ś. z drugim o co zakłada:* Zakładnikom przeciął ręce. Troc. **3.** × Z. p. **Założyciel.** **4.** [Z.] *hebel do spuszczania kantów desek kładzionych „na zakład".* **5.** druk. p. druk. **Ryga** (justunek).

Zakładny p. **Zakładowy.**

Zakładowy, Zakładny l. przym. od **Zakład:** Budynek, ogród, posługacz Z. *(= instytutowy).* Służba zakładowa. Jest mi zakładną nadziei miarą stateczna związku u was wola. Nar. *(=zakładem, zadatkiem).* Owe swaty po raz drugi wtrąciły córkę Lupuła w niewolę zakładową. Szaj. Bawiła ona tam, zastępując zapewne siostrę, w zakładowym ubezpieczeniu dywanu o wierności ojca Lupuła. Szaj. Zakładny = *fundamentalny.* B. Sz. Szwadron Z. Gemb. Kapitał Z., p. **Kapitał.** Delegacja będzie miała za obowiązek wynaleźć fundusze na potrzeby zakładowe wojska i na inwalidów. Kołł. *(= podstawowe, zasadnicze, fundamentalne, główne).* Na nieby ś. przydały takowe wydatki, gdybyśmy o zakładowym nie pomyśleli funduszu. Kołł. **2.** blach.: Kleszcze zakładowe, p. **Falcęgi** *(= zaginadła).*

Zakładzik, u, lm. **i** p. **Zakład.**

Zakładziny, in. blp. l. [Z., założenie fundamentów budowli]. **2.** *uroczystość przy rozpoczęciu budowy domu, założenie a. i poświęcenie kamienia węgielnego:* Z., uroczyste położenie w gmachach murowanych kamienia węgielnego, a w drewnianych—podwaliny. Gl. Jakże sobie radził przy tak licznych zakładzinach (fabryk)? T. K. Przytomnym przy zakładzinach kościoła św. Piotra. Wiszn. Święto zgody i Z. grodu obchodzić miano. Krasz. Przy budowaniu chałupy właściciel wyprawia Z. **3.** p. **Zakładne.**

Zakłamać się, mie ś., mał ś. *zamówić ś. dokąd kłamiąc; wnęcić ś., wśliznąć ś. zapomocą kłamstwa:* Trafiło ś., że jeden z ubogich wziął bułkę chleba, a wyszedszy z klasztoru, wrócił ś. potym i, zakłamawszy ś., że dopiero pierwszy raz przyszedł, wziął drugą. Darow.

Zakłamanie, a, blm., **Zakłamanie ś.** czynność cz. **Zakłamać ś.:** Rozdarcie (duszy) na: romantyzm, a w drugiej połowie duszy na tę niemoc i Z. uczuć w zastoju. Brt.

Zakłamanie się, a ś., blm., p. **Zakłamanie.**

[Zakłapać, pie, pał] *zastukać, zatupać butami*

[Zakłapanie, a, blm.] czynność cz. **Zakłapać.**

Zakłębić, i, ił *zakręcić w kłąb, zawiercić, zakotłować:* Sto narodu zawracało na miejscu, jak kieby wicher zakłębił. Reym. Kiedy w sercu krew zakłębi. Pol. **Z. ś.** *zakręcić ś. w kłąb, zawiercić ś., zakotłować ś.; zawrzeć, zagotować ś., zabałwanić ś., wzburzyć ś., zakipieć:* Woda w przeręblu zakłębiła ś. Zakłębiło ś. w garnku na ogniu Dziwnie mi ś. zakłębiło w sercuw i w oczach, szalona radość i najgłębsza boleść opanowały mnie zarazem. Kaczk.

Zakłębienie, a, blm., czynność cz. **Zakłębić,**

Zakłębienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakłębić ś.**

× **Zakłopocenie, a,** blm., czynność cz. **Zakłopocić.**

× **Zakłopocenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakłopocić ś.**

× **Zakłopocić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zakłopotać.**

Zakłopotać, ta a. cze a. × **ce, tał,** × **Zakłopocić** *nabawić kłopotu, wprawić w kłopot, zatroskać, zaambarasować, zafrasować, zaturbować, sturbować, strapić, zaaferować:* Zakłopotał nas swoją chorobą. **Z. ś.** *znaleźć ś. w kłopocie, zaambarasować ś., zatroskać ś., zafrasować ś., zaturbować ś., zaaferować ś., strapić ś.:* Tenże Mateusz w poprzednich dziejach ciągle jest zakłopocony wynoszonemi e humili et incerto genere. Lel.

Zakłopotanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zakłopotać.** 2. a. **Zakłopotanie ś.** *stan tego, co ś. zakłopotał, kłopot, ambaras, niepokój, niespokojność, frasunek, troska, niepewność, turbacja, pomieszanie:* Na jego tworzy widać Z.

Zakłopotanie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zakłopotać ś. 2.** p. **Zakłopotanie.**

[Zakłos, a, lm. **y, Kłosiak, Kłósak, Zakłośnik, Zakłośniak]** *snopek dachowy położony kłosem w dół.*

Zakłosić się, i ś., ił ś., *zawiązać ś. w kłos, w kłosy, dostać kłosów:* Zboże zakłosiło ś.

Zakłoszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakłosić ś.**

Zakłócać, a, ał p. **Zakłócić.**

Zakłócanie, a, blm., czynność cz. **Zakłócać.**

Zakłócenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zakłócić. 2.** × Z. *niepokój, zamieszanie sprawione przez co, kłopot, turbacja, frasunek, ambaras, kram, rozgardjasz:* Już od dawnego czasu dla zakłócenia gospodarskiego nie miałem szczęścia nadgłosić ś. do wacpana. L. *(= zatrudnienia kłopotliwego).* W strasznym jestem zakłóceniu: wielkie mi ś. nieszczęście stało. L. **3.** lm. **a** astr. perturbacja, zwichnięcie, zawikłanie, zboczenie = *zboczenia, jakie zachodzą w ruchu eliptycznym planet, a to wskutek wzajemnego ich między sobą przyciągania ś.:* Zakłócenia w biegu komet Zakłócenia perjodyczne, wiekowe. Z. atmosferyczne = *wiatr, burza.* Z. magnetyczne = *burza magnetyczna.* **4.** lek. *zaburzenie:* Z. w organizmie, w żołądku.

Zakłóciciel, a, lm. **e,** × **Zakłótnik** *ten, co zakłóca a. zakłócił.* L.

Zakłócicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zakłóciciel.** L.

Zakłócić, i, ił, nied. **Zakłócać I.** *bijąc zamieszać; zamącić, zbełtać:* Mleko to w garncu warzą, jak przechłodnie, zwarzone w beczkę wleją i kijem zakłócą. Haur. **2.** przen. spokój, porządek=*zamieszać, zamącić, zaburzyć, zawichrzyć, naruszyć.* Z. spokój, porządek = *stargać, zburzyć, wyprowadzić z równowagi.* Obecne szczęście Z. Mick. Oczęta Zosi, oczęta żywe umieją czułość serca Z. Kniaź. *(= zaniepokoić).* Gdy piszę, swywolnym gadaniem myśl mi zakłóca. L. *(=mąci, rozrywa; przerywa mi, przeszkadza, robi mi dystrakcję).* **3.** × Z. przen. *zakłopotać, zafrasować, zaambarasować, zaturbować, zaaferować, zmieszać:* Jesteśmy myślą zakłóceni, jakby oświadczyć wdzięczność naszę. L. **4.** × Z. *zająć kłopotliwie, zahargotać, zakłopotać, rozerwać:* Idę od mego pana, okrutnie gospodarstwem zakłóconego. Ażeby się mogli udać za polityków wiele myślących, ustawicznie są zabawni, zakłóceni, zainteresowani. L. Zakłócone rycerstwo zaprzestaje sporów z królami i godzi ś. czymprędzej między sobą. Szaj. **5.** × Z. *zapełnić kłótnią, zawichrzyć:* Boże, przywróć pokój zakłóconej ziemi. Stasz. *(= niespokojnej, zawichrzonej, burzliwej, pełnej zamieszek).* Słucham pilnie, o czym też panowie w tak zakłóconym czasie będą rezonować. L. Izali w tak zakłóconym czasie należało mądremu mieszać ś. w turnieje ojczyste? Pilch.

Zakłócie, a I. blm., czynność cz. **Zakłóć. 2.** lm. **a** *ranka od ukłócia, zadrąśnięcia.*

Zakłócie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakłóć ś.**

Zakłóć, kole, kłół, Zakłuć, × **Zakolnąć,** nied. **Zakłówać, Zakluwać,** × **Zakoliwać I.** *ukłóć, skaleczyć czym śpiczastym, zabość, zadrasnąć:* Paluszek sobie z przypadku igłą Z. Boh. Przeklina Hyblę i kwiaty one, kędy paluszek zakłół pieszczony. Kosz. Z. konia do żywego. L. Przen.: Jakieś złe przeczucie zakłóło serce. Bał. Coś go w piersi zakłóło. **2.** *kłójąc zabić; zażgać, przebić na śmierć:* Z. sztyletem = *zasztyletować.* Z. kogo dzidami, pikami. Ł. Bo cię zakolę, jak wieprza. Rzew. Z. wołu, wieprza, prosię. **Z. ś. I.** *ukłóć ś., skaleczyć ś., zadrasnąć ś. czym śpiczastym:* Zakłół ś. w nogę. Kn. Nierychły rybitw mądry, aż ś. zakłówszy. Cziach. *(= po szkodzie mądry).* **2.** *uklówszy, ś., kłójąc ś. zabić ś.; przebić ś.*

[Zakłośniak, a, lm. **i]** p. **Zakłos.**

[Zakłośnik, a, lm. **i]** p. **Zakłos.**

× **Zakłótnik, a,** lm. **cy** p. **Zakłóciciel.**

Zakłówać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakłóć.**

Zakłowanie, a, blm., czynność cz. **Zakłówać.**

Zakłówanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakłówać ś.**

Zakłucie, a, blm., czynność cz. **Zakłuć.**

Zakłucie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakłuć ś.**

Zakłuć, uje, uł i **Z. ś.** p. **Zakłóć.**

[Zakłupkać, a, ał] *zapukać, zastukać:* Z. w okienko.

[Zakłupkanie, a, blm.] czynność cz. **Zakłupkać.**

× **Zakłusać, sa a. sze, sał** p. **Zakłusować.**

× **Zakłusanie, a,** blm., czynność cz. **Zakłusać.**

Zakłusować, uje, ował, × **Zakłusać I.** *zacząć kłusować, puścić ś. kłusem.* **2.** *zajechać dokąd kłusem.*

Zakłusowanie, a, blm., czynność cz. **Zakłusować.**

Zakłuwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakłóć.**

Zakłuwanie, a, blm., czynność cz. **Zakłuwać.**

Zakłuwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakłuwać ś.**

Zakmotrzenie a, blm., czynność cz. **Zakmotrzyć.**

Zakmotrzyć, y,ył, Zakumać kogo z kim=*połączyć kmotrostwem, pokumać.* L.

Zaknajać, a, ał gm., zł. *knając zajść.*

Zaknajanie, a, blm., czynność cz. **Zaknajać.**

Zaknajpować się, uje ś., ował ś. *zacząć knajpować bez upamiętania, na zabój:* Słowianin zaknajpuje ś. na śmierć. Sienk.

Zaknajpowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaknajpować ś.**

† **Zaknąć, nie, nął** i † **Z. ś.** p. **Zątkać.** L.

Zakneblować, uje, ował l. *zawiązać na kluczkę, zadzierzgnąć; ściągnąć, zaciągnąć wiążąc:* Przeciągnąwszy igłą nitkę przez koniec żyły, onę obwinąwszy, zawiązać a. taśmą po wierzchu ściśnąwszy, Z. Perz. 2. *zatkać kneblem:* W mgnieniu oka zakneblowali mu usta. Sienk.

Zakneblowanie, a, blm., czynność cz. **Zakneblować.**

Zaknerać, a, ał myśl. *wydać głos właściwy łabędziowi:* Łabędzie zaknerały.

Zakneranie, a, blm., czynność cz. **Zaknerać**

† **Zaknęły** p. **Zakchnęły.**

Zakniazić, i, ił *odezwać ś. głosem zajęczym.*

Zakniazienie, a, blm., czynność cz. **Zakniazić.**

† **Zaknięcie, a**, blm., czynność cz. **Zaknąć.**

† **Zaknięcie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaknąć ś.**

[**Zaknowie, a**, lm. **a, Jeżak**] *snopek dachowy kłosem do góry.*

Zaknutować, uje, ował *knutowaniem zabić.*

Zaknutowanie, a, blm., czynność cz. **Zaknutować.**

[**Zaknykcenie, a**, blm.] czynność cz. **Zaknykcić.**

[**Zaknykcić, i, ił**] *zadusić:* Zaknykciła swe dziecko.

Zakobzać, a, ał, Zakopsać zł. *zabić.*

Zakobzanie, a, blm., czynność cz. **Zakobzać.**

Zakocenie, a, blm., czynność cz. **Zakocić.**

[**Zakocenie, a**, blm.] czynność cz. [**Zakocić**].

[**Zakocenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. [**Zakocić ś.**].

Zakochać, a, ał, nied. **Zakochiwać** l. † Z. kogo w kim=*uczynić, że kto kogo pokocha.* 2. † Z. kogo=*zacząć kochać: pokochać, zapałać miłością ku niemu, rozkochać ś., upodobać sobie, zakochać ś., zadurzyć ś. w nim:* Starzec, gdy zakocha, szaleje. Troc. **Z. ś.**, [**Zaszłapać ś.**] *zapałać miłością, rozkochać ś., zadurzyć ś.:* Z. ś. po uszy, na zabój. Zakochał ś., jak djabeł w suchej wierzbie. Prz. Takie saintes Nitouches zwykle ś. zakochiwają systemem rewolwerowym. Łoś. Że cię kocha, rozumiem przez to,. iż ś. w tobie zakochał, mówiąc po polsku, że wzdycha do ciebie, że ty jesteś celem sekretnym jego miłości. L. Krótko mówiąc, od tej chwili zakochałem ś. ogniście. Syrok. [My se zakochały jednej matki syna. Zsz. A wolałaby ja w roli cierznie kopać, niżeli ś. z jakim łajdakiem Z.]. Zakochał ś. tej damy, w tej białej głowie. Troc. Zakochany starzec do małżeństwa śpieszy. Troc.

† **Zakochały** p. **Zakochany.**

Zakochanie, a, blm., czynność cz. **Zakochać**; *miłość kogo, zamiłowanie czego, zaślepienie w czym:* Ślepe Z. żywota niemi rządziło. Tw. [Witajże, Anulu, Z. moje!]. 2. p. **Zakochanie ś.:** Prawdziwe sere Z. Troc. Z. w białejgłowie. Troc. Każdego swe Z. zwodzi. Dar. J.

× **Zakochaniec, ńca**, lm. **ńcy** *ten, co ś. w kim, w czym rozmiłował, miłośnik czego:* Niech bojaźliwy Z. świata potrząsa głową, krzyżuje ramiona. Sł. wil.

Zakochanie się, a ś., blm., niek. **Zakochanie** czynność cz. **Zakochać ś.**

Zakochany, † **Zakochały** *który ś. zakochał:* Tysiąc razy bardziej Z., niżelim był wprzódy. Niem. Zmiłuj ś. nad gorąco zakochałym w tobie. Otw.

† **Zakochiwać, iwa** a. **uje, iwał** i **Z. ś.** p. **Zakochać.**

† **Zakochiwanie, a**, blm., czynność cz. **Zakochiwać.**

Zakochiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakochiwać ś.**

Zakocić, i, ił *zapełnić, zapuścić kotami:* Zakociła nam panna Dylska całą okolicę. Prus.

[**Zakocić, i, ił**] *podwinąć, podpiąć, zakasać:* Z. spodnie, rękaw, kołnierz. Rękawy zakocił po łokcie. Kaczk. [**Z. ś.**] (o robakach, owadach) *zalęgnąć ś.:* Zakociły ś. robaki w słoninie (=*wdały ś*). Zakociły ś. móle w kożuchu. Zakociły ś. pluskwy.

[**Zakoczenieć, eje, ał, Skoczenieć**] *stać ś. twardym i nieczułym jak kaczan.*

[**Zakoczenienie, a**, blm.] czynność cz. **Zakoczenieć.**

Zakoczować, uje, ował *koczując zawitać dokąd.* L.

Zakoczowanie, a, blm., czynność cz. **Zakoczować.**

Zakołać, a, ał p. **Zakolić.**

Zakołanek, nka, lm. **nki** l. a. **Zakołanko.** Przy wysokich butach i obcisłych spodniach do konnej jazdy używano zakołanek, zwykle białych płóciennych, zapinanych na kilka guzików, ściskających mocno kolano. Gemb. Zakołanki do butów. Gemb. 2. anat. (poplex, itis) *podkolanek, dół podkolanowy.*

Zakołanie, a, blm., czynność cz. **Zakołać.**

Zakołanko, a, lm. **a** p. **Zakołanek.**

× **Zakole, a**, lm. **a** p. **Zakol.**

Zakolebać, bie, bał i **Z. ś.** p. **Zakołysać:** Mgły ś. zakolebały znagła, wzdęły i, ruchający ciężko, niby wody roztopów wiosennych, biły w czarne pola. Reym. O Zygmuncie... niech ino ś. twój głos zakolebie i przenikliwy wżre ś. w ciszę, już wiem, żeś ty jest w ruch puszczony. Wysp.

Zakolebanie, a, blm., czynność cz. **Zakolebać.**

Zakolebanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakolebać ś.**

Zakolendować, uje, ował, Zakolędować *zacząć kolendować; zaśpiewać, zaintonować kolendę:* Kilka głosów zgodnie zakolendowały: Anioł pasterzom mówił. And.

Zakolendowanie, a, blm., czynność cz. **Zakolendować.**

Zakolenić, i, ił *zagiąć w kolano, zakręcić:* Wszędzie w tej dolinie zakolenione odpowiadają wybrzeża. Scz.

Zakolenie, a l. blm., czynność cz. **Zakolić.** 2. lm. **a** *zakręt, skręt, zaokrąglenie, zagięcie, łuk:* Na ostatnim zakoleniu zatoki Fińskiej. Pol. Miasto to ma bardzo piękne golfo a. morze z zakoleniem i z odnogami. Łęcz.

Zakolenienie, a, blm., czynność cz. **Zakolenić.**

Zakolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakolić ś.**

[**Zakoleśnik, a**, lm. **i**] *część starej matoczyny, założona między kołem a storożką, w celu, aby koło przy zbytniej długości makohona nie miało luzu od strony storożki.*

Zakolędować, uje, ował p. **Zakolendować.**

Zakolędowanie, a, blm., czynność cz. **Zakolędować.**

Zakolić, i, ił, nied. **Zakolać, Zakołować** l. *zatoczyć kołem, zakrążyć=zaokrąglić, zrobić okrąg,*

poprowadzić okrągło: Na jednej stronie cyrku, zakolonej w półkręże, była wielka brama. Nar. Gdy niezmiernie zakoli pożar żniwo, nie mając ludzi ku obronie, wszystko nieratowane bez ratunku spłonie. Tw. Z. granice. *(=wyrównać, uzupełnić, sprostować).* Zamek na wysokiej i przerwanej skale budowany, o którego krawędź Dniestr obijający ś. zakolał biegiem na lewą stronę Nar. **2.** *objechać, obejść kołem, okrążyć:* Zakoliwszy koły przestronnemi, z Rugierem koń skrzydlaty spuszczał ś na ziemi. P. Koch. **Z. ś.** *pójść wokoło, zaokrąglić ś.:* Zakoliła ś. potym ta granica od północy ku Hannatom. B. B. *(=kołem idzie. B. G.).*

× **Zakoliwać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zakłóć.**

× **Zakoliwanie, a,** blm., czynność cz. **Zakoliwać.**

× **Zakoliwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakoliwać ś.**

× **Zakolnąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zakłóć.**

× **Zakolnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zakolnąć.**

× **Zakolnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakolnąć ś.**

Zakolnik, a, lm. **i** *lon, lonek, zatyczka na końcu osi wozu, za kołem, aby ono nie spadało.*

Zakolonizować, uje, ował, nied. **Zakolonizowywać** *zaludnić, zająć, zasypać kolonjami:* Z kraj. Wrychle potym Paweł zakolonizowuje Podlisce Rol. **Z. ś.** *zagospodarować ś., osiedlić ś. jako kolonista:* Teper został ziemianinem podolskim, mianowicie nabył część dóbr Dorożańskich, zakolonizował ś. tutaj. Rol.

Zakolonizowanie, a, blm., czynność cz. **Zakolonizować.**

Zakolonizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakolonizować ś.**

Zakolonizowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zakolonizować.**

Zakolonizowywanie, a, blm., czynność cz. **Zakolonizowywać.**

Zakolonizowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakolonizowywać ś.**

Zakolorować, uje, ował p. **Zakoloryzować.**

Zakolorowanie, a, blm., czynność cz. **Zakolorować:** Wyrazy te wymówione zostały z siłnym, przekąśnym zakolorowaniem.

Zakoloryzować, uje, ował, Zakolorować *zabarwić:* Śpiew to namiętny, gorąco zakoloryzowany odrębnym tonem hebrajskim. Nagan.

Zakoloryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zakoloryzować.**

Zakoł, u, lm. **y,** × **Zakole,** × **Okół** *kołujący tok, bieg w koło; koło, zakręg, okręg, obwód, łuk, pierścień, obręcz:* Misterny Z. tęczy. Nar. Tu haniebny wąż krętym zakołem ś. toczy. Otw. *(=splotem).* Straszną swoją krąży szyję wielkim zakołem. Otw. Długim zakołem otoczywszy, z tyłu na naszych uderzą. Błaż. Na zakoł uboczny wszystek hurmem puścił ś., żeby na naszych z boku uderzył. Błaż. *(=zakoliwszy).* Rozkazuje Bolesław Skarbimierzowi, aby on z częścią wojska, Z. uczyniwszy, z tyłu na Pomorzan uderzył. Błaż. Wioska zakołem morskim oblana. Nar. Gminny wyrok jaśniejące zakołem słońca łokcie a przemierza Wor. Ten, co sztucznemi fraut czasem zakoły z swywolnych czyni nimf widok wesoły. L. Rozciąga ś. między zakołem Dunaju od Sylistrji aż do jego ujścia. Nar. Objechaliśmy szerokim zakołem lejkowatą kotłowinę. Spas Przen.: Rozum ludzki, wyszedszy długim zakołem ze szkoły starozytnych, zwrócił ś. na drogę natury i prawdy. Wiszn.

† **Zakoła, y,** lm. **y** *obwód, okrąg, dziedzina, kraina:* Polanów dwojaka Wielkiej Polski i Małej Polski Z. L.

Zakołatać, a a. cze a. × **ce, tał** I. *zacząć kołatać, zapukać, zastukać, puknąć, stuknąć, zachrobotać:* Z. do drzwi Gdy mu ś. spać zachce, a sługa niechcąc co obali abo czym zakołace, abo pies pod oknem zaszczeknie, to już słudze kijem. Rej. **2.** przen. do kogo, do serca czyjego *=zapukać, uderzyć, zwrócić ś., zaapelować, pokusić ś., zrobić sobie wstęp.* **3.** *nadpsuć, nadwątlić kołataniem.* **4.** [Zakołatać] *zatłuc, zabić, utłuc, ubić na śmierć.* **Z. ś.** I. *zacząć ś. kołatać,* Przen.: *zatętnić, poruszyć ś., odezwać ś., obudzić ś., dać znać o sobie:* Cała dawna miłość synowska, jedyna, jaką odczuwał może prawdziwie w swym życiu, zakołatała ś. w sercu. Krech. **2.** *kołacząc ś. zapędzić ś. a. zawlec ś. dokąd, zatłuc ś.* **3.** [Z. ś.] *skończyć życie pełne troski i niepokojów.*

Zakołatanie, a, blm., czynność cz. **Zakołatać.**

Zakołatanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakołatać ś.**

Zakołkować, uje, ował I. *zamienić w kołek, jakby w kołek:* Chciałem coś przemówić i już otworzyłem był usta ku temu, ale tak mi język zakołkowało, że ani rusz. Kaczk. **2.** myśl. *stanąć nieruchomie na tylnych łapach:* Lis zakołkował. **Z. ś.** *zesztywnieć jak kołek, stanąć kołkiem, niby kołek, skołowacieć:* Oczy w słup stoją, usta zsiniały, język zakołkował ś. w gębie. Kaczk.

Zakołkowanie, a, blm., czynność cz. **Zakołkować.**

Zakołkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakołkować ś.**

Zakołować, uje, ował I. i **Z. ś.** p. **Zakolić.** **2.** a. **Z. ś.** *zakręcić ś., zatoczyć ś. kołem, zatańcować, zawrócić ś.:* Wszystko to w jednej chwili zakołowało w jego głowie, przeraziło, pomięszało, rozwścieklilo. Bal. Raptem ściemniło mu ś. w mózgu... z błyskawieczną szybkością coś zakołowało. Wrocz. Na szczycie coraz wyżej piętrzącej ś. fali zakołowało czółno ratunkowe i w przepaść ś. zwaliło. Przybysz. Świat mi ś. zakołował w oczach. *(=zaczęło wszystko jeździć przede mną)* W głowie mi ś. zakołowało, upadłem. *(=okręciło mi ś., zamąciło mi ś., dostałem zawrotu głowy)*

Zakołowanie, a, blm., czynność cz. **Zakołować.**

Zakołowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakołować ś.**

Zakołowrocenie, a, blm., p. **Zakołowrocenie ś.**

Zakołowrocenie się, a ś., blm., **Zakołowrocenie** czynność cz. **Zakołowrocić ś.:** Z. konia. Troc.

Zakołowrocić się, i ś., il ś. (o koniach) *dostać zawrotu, kołowaciny* (choroby): Zakołowrocony koń. Troc.

Zakołysać, sze, sał, Zakolebać *zacząć kołysać; kołysząc zaruszać; zachwiać, zabujać, zagibotać, zakiwać, zawahać* **Z. ś.** I. *zacząć kołysać ś., kołysząc ś. zachwiać ś., zabujać ś., zagibotać ś., zaruszać ś.:* Z. ś., siedząc na krześle. Gałązki ś. zakołysały. **2.** × Przen.: † Z. ś.*=zachwiać ś., nie dotrwawszy, zawahać ś.:* Niechaj jako chce wierny ś. zakołysze, nigdy upaść nie może. Rej.

Zakołysanie, a, blm., czynność cz. **Zakołysać.**

Zakołysanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakołysać ś.**

× **Zakomarek, rka,** lm. **rki** p. **Zakamarek.**

Zakomenderować, uje, ował *komenderując zawołać:* „Ognia!“ zakomenderował.

Zakomenderowanie, a, blm., czynność cz. **Zakomenderować.**

Zakomentować, uje, ował *zaznaczyć:* Z. fakt, objaw jaki.

Zakomentowanie, a, blm., czynność cz. **Zakomentować.**

[**Zakomiałki, ów,** blp.] *ziemniaki niewyrośnięte, drobne.*

Zakomorek, rka, lm. **rki, Zakomorka** l. *komórka zakątna, kącik:* † Zakomorki oczne p. anat. **Komora:** *Camerae oculi,* zakomorki oczu, okotwory. Perz. Zakomorki oczu = *oczodoły, jamy oczne.* **2.** p. **Zakamarek.**

Zakomorka, i, lm. i p. **Zakamarek.**

Zakompromitować, uje, ował *zaangażować w kompromitacji.* **Z. ś.** *zaangażować ś. w kompromitacji:* Spis osób zakompromitowanych w ostatnich zaburzeniach. Roł.

Zakompromitowanie, a, blm., czynność cz. **Zakompromitować.**

Zakomunikować, uje, ował l. *udzielić wiadomości; podać do wiadomości, udzielić, okazać, pokazać, zaprodukować:* Zakomunikowałem mu twoje **zażalenie.** (=*powtórzyłem*). Z. co komu **listownie**=*donieść; przesłać wiadomość.* **2.** *przyjąć komunję św.:* Pojechał do ojców Reformatów, aby u nich wyspowiadać ś. i Z. Rog. **3.** [Z. kogo]=*udzielić mu komunji św.:* Ksiądz po rozgrzeszeniu zakomunikował Cygana.

Zakomunikowanie, a, blm., czynność cz. **Zakomunikować:** Konieczność zakomunikowania panu listu tego. Krasz.

Zakon, u, lm. **y** l. *prawo, ustawa, przepis prawny.* Glos., Ort., Wen., Biel. Z., *testamentum.* Ps. flor. Kto dał ten Z. a. przykazanie? Gil. A to jeszcze najgorsza, iż to dawno słynie, iż kto żyw bez zakonu, bez zakonu ginie. Rej. (=*bezprawnie, w bezprawiu*). Potrzeba zakonu nie ma. Skar. W synowskim swej matki zostaje zakonie, nie chce ś. z posłuszeństwa wyłamać. Pot. (=*pod prawem synowskim*). Był biegłym we wszelkim zakonie. Sienk. **2.** † Z. *warunek prawny, klauzula, zastrzeżenie, ograniczenie prawne, obowiązek prawny:* Pókiby Leszek lat nie dopędził, Helenie państwem zawiadywać każą tym zakonem, aby ta bez rady dozorców jego nie najmniej nie czyniła. Błaż Pozwolił synod Bazylejski Czechom sakramentu pod osobą chleba i wina używania: tym jednak zakonem, aby i pod jedną osobą używaniu świątości nagany nie czynili. Błaż. Szlachecki Z.: z chłopką ś. żeń, jeśli ci do gustu, ale z Niemką wara! **3.** † Z. *religja, wiara, wyznanie.* Glos. Ort., Biel. M. Cóż to za religja, to jest co za Z.? Leop. Włodzimierz, widząc różność rozmaitych wiar i zakonów, nie chciał zgoła na żadną pozwolić. Stryjk. Apostata ten, co z zakonu do zakonu przestępuje. L. Znamienite starania o ludziach, nowy Z. w Polszcze przyjmujących, Metodjusz i Cyrylus biskupi podejmowali. Błaż. Z. Mojżeszowy. Mojżesz, ustawca zakonu starego, i z nim prorocy, mężowie wybrani, Chrystusa światu obwieszczali i o Nim różne proroctwa wydali. Odym. **4.** *Pismo św., Biblja, słowo Boże, stary, nowy testament; teologja:* Jonatas i Onkelos, talmudziści bardzo starzy żydowscy, którzy przed Bożym narodzeniem Z. Boży wykładali. Orzech. (=*naukę religji*). Z. a. księgi żydowskie. Skar. Faryzeuszowie, iż zamknął usta Jezus Saduceuszom, w jedno ś. zebrali, i spytał Go jeden z nich, zakonu doktór, które jest przykazanie wielkie w zakonie? Sekl. (=*teologji*). Nowy Z., *lex evangelica a Christo lata.* Kn. Stary, nowy Z. Troc. **5.** † Z. *religijność, prawość, bogobojność, świątobliwość:* W sercach naszych Bóg chce patrzeć zakonu i wszystkich ceremonji jego. Rej. Gdy kto w przyjacielstwie o to prosi, co nie jest poczciwe, tym więcej ważyć mamy bojaźń Boską, Z., niźli takie przyjacielstwo. Kosz. Jest-li tu kto, któryby ten Z. przysięgi, najświątobliwszy węzeł społeczności, lekce poważał, z takim nie będę przestawał. Błaż. (*religionem jurisjurandi.* L.). **6.** *stowarzyszenie, zgromadzenie mnisze, kongregacja księży żyjących wspolnie według pewnej reguły; klasztor; życie klasztorne, reguła zakonna, stan mniszy:* Z., zakonny żywot, *religiosa vita.* Kn. Wstępować do zakonu, do klasztoru, habit wziąć, klasztor wziąć. L. (=*przywdziać sukienkę zakonną*). Z. św. Franciszka. Kn. Z. Jezusowy, Z. Jezuitów a. Z. ojców Jezuitów. Z. ojców Kamedułów, Bernardynów. Z. Karmelitów bosych, trzewiczkowych. W zakonie żyje. Troc. **7.** † Z. *obowiązek prawny, powinność moralna, zależność prawna:* Niewiasta, która jest za mężem, póki mąż żyw, obowiązana jest zakonowi, ale gdy umrze mąż jej, już jest rozwiązana od zakonu męża. Leop. (=*od ślubów małżeńskich*). Niewiasta przywiązana jest zakonowi, jako mąż jej żyw; a jeśliby umarł mąż jej, wyzwolona od zakonu. Leop. **8.** zb. *konwent zakonników:* Na pogrzebie wystąpiły i dwa zakony. **9.** † Z. *stan prawny kogo, prawny zawód, prawne powołanie, kondycja, położenie:* Jest Z. wdowi, małżeński i panieński, a każdy jest w opiece Pańskiej, kto go poczciwie wedle woli Pańskiej używa. Rej. Z., zawołanie, a. jak dziś mówią, profesja dworzanina, niech będzie rycerskie rzemiosło. Górn.

[**Zakondytować, uje, ował**] *zanotować, zakonotować.*

[**Zakondytowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zakondytować.**

Zakonfirmować, uje, ował *zatwierdzić:* Uchwała, artykułem drugim zakonfirmowana przez konfederacją. Oliz. Chciałem tylko Z. to, co ś. rzekło wyżej. Kaczk. (= *potwierdzić, stwierdzić*).

Zakonfirmowanie, a, blm., czynność cz. **Zakonfirmować.**

Zakonkludować, uje, ował l. *wyprowadzić konkluzję, powiedzieć w formie ostatecznej konkluzji, zamknąć dyskusję wyprzeczeniem swojego zdania, zawyrokować, zadecydować:* Prasa ostatecznie zakonkludowała, że jeszcze nie pora traktować o przymierze. **2.** co = *zakończyć, skończyć, zamknąć, zdecydować,* rub. *ubić* = *doprowadzić do końca, załatwić:* Dotarłem interesu, i już rzecz cała jest zakonkludowana. Boh.

Zakonkludowanie, a, blm., czynność cz. **Zakonkludować.**

Zakonnica, y, lm. **e** l. a. × **Zakonniczka** forma ż. od **Zakonnik,** *mniszka:* Zmartwychwstanki, Sakramentki, Wizytki, Norbertanki, Brygidki, Sercanki i inne zakonnice. Zakonniczka trzeciego zakonu Franciszka św. Wys. Namówił zakonniczki one, żeby ś. takowych rozmów i okazji wiarowały. Wys. Zakonników i zakonniczek nie dochodzi częstokroć ich prowent. Gostk. Celę pospolitą między zakonniczkami przyjąwszy, wielką radością napełniona była.

Zał. S. 2. [Z.] *gwiazda, nazwa konstelacji.* 3. × Z. zool., p. zool. **Mniszka:** Motyl, zakonnicą zwany, spustoszył lasy Bawarji.

Zakonnictwo, a, blm. *stan zakonnika a. zakonnicy, życie klasztorne, mnichowstwo.*

× **Zakonniczka, i,** lm. **i** p. **Zakonnica.**

Zakonniczo przys. od **Zakonniczy** *zakonnie, po zakonnemu, po mnichowsku, po klasztornemu:* Wolno mu było żyć i Z. i świecko. Smotr. Biało, cicho, zakonnie zasłane łóżeczko. Krasz.

Zakonniczy przym. od **Zakonnik a. Zakonnica,** *zakonny, mniszy, mnichowski, klasztorny:* Życie zakonnicze = *klasztorne.* Kazanie o zakonniczym stanie. Wuj. Nie chciał trzymać ksiąg w komorze, których mu nie było często potrzeba, rozumiejąc, iż to nie jest rzecz zakonnicza dla tego, który jest miłośnikiem ubóstwa. Wys. Tam i w poblizkich miejscach jest jeszcze wiele klasztorów zakonniczych. Łęcz. Stłumiony głos organów i zakonniczego śpiewu.

Zakonnie przys. od **Zakonny 1.** † Z. *wedle zakonu, prawnie, legalnie:* Z. postanowiony episkop. Smotr. Jeśli kto męczony bywa, a niezakonnie, to jest nie dla prawdy Bożej, koronowany nie bywa. Smotr. Jako Z. żył, tak też Z. żywot swój skończył. Orzech. (= *bogobojnie, świątobliwie, uczciwie, sprawiedliwie).* Nie nazbyt uczciwie i Z. leżał. Birk. Dobry jest zakon, jeśliby go kto Z. i sprawnie używał. Leop. (jeśliby go kto przystojnie używał. B. G.). **2.** p. **Zakonniczo.**

† **Zakonniejszy** st. w. od **Zakonny.**

Zakonnik, a 1. lm. **i** = a) × Z. *zbiór praw, statut:* W zakonniku Duszana niema żadnej o tym wzmianki. Bart. b) myśl. *głuszec:* Zakonnikom naszych puszcz leśnych. Sp. Puchał Z. leśny. Sp. **2.** lm. **cy** = a) † Z. *człowiek biegły w zakonie, to jest w prawie, szczeg. Bożym, uczony w Piśmie, teolog:* Miasto doktorów żydowskich, księża a. zakonniki. Wuj. Z. niektóry wstał, kusząc Jezusa. Bud. b) *członek zakonu, ksiądz zakonny, mnich:* Skoro ś. do wsi kapłan abo Z. ukazał, wnet ś. do niego lud zbieżał słowa Bożego słuchać. Skar. Spostrzegłem idącego kurytarzem zakonnika. Kras. Rzekł mu spokojnie Z. ubogi: bracie, nie możesz pokazać mi drogi? Hoł. Biały Z. = *Dominikanin?* Przed stu laty na dalekie wschodnie kresy wędrował naprzód biały Z., tak lud nazywał mnichów św. Dominika. Rol.

Zakonność, i, blm., rz. od **Zakonny:** Co były za uczynki Abrahamowe? była naprzód Z. wielka, przez którą przyjacielem ś. Boga stał. Orzech. (= *prawość, prawowierność, bogobojność).* Na biskupstwo włoskie poswięcony, z zakonnością i pokorą niepospolitą naukę połączył. Nies. Niemałą liczbę w zakonności i nabożeństwie doświadczonych panien. Zał. S. Póty kwitnie dobra Z., póki ś. proprjetarzów nie namnoży. Troc. Kłaść Z. w równej szali z wiarą. Kras. Ci ludzie mieli całą Z. wieków średnich. Mic.

Zakonny, Zakonowy przym. od **Zakon** = a) † Z. Zakonne ustawy, obyczaje. Troc. (= *prawne).* Miał jednego w klasztorze swym brata dowcipnego, ale bardzo niespokojnego, rozpustnego i niezakonnego. Skar. (= *nieprawego, nieżyjącego według zakonu).* Ów w dzień wolny mięsa jeść nie chciał, na tym Z. był; a w tych rzeczach, które zależały ku prawdziwej doskonałości, był niezakonny. L. (= *sumienny, skrupulatny).* Żona istna a. zakonna (uxor legitima) (= *legalna).* b) † Z. *tyczący ś. starego zakonu = testamentu:* Jedna jest ofiara błagająca, Chrystus na krzyżu; onych zakonnych wiele jest. Zigr. c) † Z. *biegły w zakonie, prawie Bożym:* I myśmy na świat nie wyszli z obrony, wartujem pisma, czytamy doktory, nad przodków swoich jesteśmy bieglejsi i w starodawnym prawie zakonniejsi. Chr. d) a. **Zakonniczy** *klasztorny, mniszy:* O życiu zakonnym. Wuj. Zakonne ustawy, zakonne abo zakonnicze, obyczaje. Kn. Dziś córka twa wyznać ma zakonne śluby. L. Gdyby to był twój syn, śmiałżebyś go opasywać, z przymusem jego woli, tą zakonną wstęgą? L. Tak zakonni, jako i inni, a osobliwie niektóre zakonniczki, pragnęły, aby nauki jej słuchać mogły. Wys.

† **Zakonoborca, y,** lm. **y** p. **Zakonokaźca.** L.

† **Zakonochrońca, y,** lm. **y,** † **Prawochrońca** *stróż prawa, obrońca prawa.* L.

Zakonodawca, y, lm. **y,** † **Zakonudawca 1.** a. † **Zakononoszca** *prawodawca.* Troc., Zag. **2.** *fundator reguły zakonniczej, ojciec zakonu:* Święci zakonodawcy, fundatorowie starych zakonów, ojcowie dawnych klasztorów. Opal. Obydwaj zakonodawcy: św. Franciszek i św. Lojola. Zał. S. Z. Mojżesz, na ziemię rzucając oblicze swoje, zwyczajną odprawuje modlitwę. Poc. Pan zakonudawcą naszym, Pan królem naszym. Leop. Postaw, Panie, nad niemi zakonudawcę. Leop. (wydawcę zakonu. Leop.). Błogosławieństwa da zakonudawca. Leop. (sprawca zakonu. Leop.). Zakonodawcy izraelscy, Żydzi i Faryzeuszowie. Pim. Który Z. tak mocne prawa postawił, jak Jezus? Skar. Rozmaite greckie miasta prawa swoje różne i zakonodawce różne miały. Skar. Niech pierwsze staranie zakonodawcy będzie, aby w postanowieniu praw nic nie odstępował od rozumu. Baz.

† **Zakonokaźca, y,** lm. **y,** † **Prawokaźca,** † **Zakonoborca,** † **Zakonołomca,** † **Zakonoprzestępca** *ten, co paczy prawo, gwałciciel prawa.* Troc. Z., prawokaźca, *legirupa.* Kn.

† **Zakonołomca, y,** lm. **y** p. **Zakonokaźca.** Troc.

† **Zakononaczelnik, a,** lm. **cy** *głowa zakonu, prawa.* L.

† **Zakononoszca, y,** lm. **y** p. **Zakonodawca:** Z., legislator. Ps. flor.

Zakonopacenie, a, blm., czynność cz. **Zakonopacić.**

× **Zakonopacić, i, ił,** × **Zakonopaczyć,** † **Zakonopczyć.** 1. okręt = *utkać, zadychtować kłakami konopnemi.* 2. przen. *zatkać, zapchać:* Z. gardło gąbką. Sł. wil.

× **Zakonopaczenie, a,** blm., czynność cz. **Zakonopaczyć.**

× **Zakonopaczyć, y, ył** p. **Zakonopacić.** Sł. wil.

× **Zakonopis, a,** lm. **owie** *autor prawa, prawopis.* L.

† **Zakonoprawidlnik, a,** lm. **i** *zbiór praw, kodeks praw i postanowień, statut.*

† **Zakonoprzestępca, y,** lm. **y** p. **Zakonokazca:** Z. zakonu Bożego do najmniejszej kreski nie zachowuje i nie wypełnia. Smotr.

† **Zakonoprzestępnie** przys. od **Zakonoprzestępny.** L.

† **Zakonoprzestępny** *połączony z przestąpieniem zakonu, bezprawny.* Być zakonoprzestępnym = *gwałcić prawo, wykraczać przeciw niemu.* Słowo zakonoprzestępne włożyli na mię, Panie, nie opuszczaj mnie. Pim. (= *bezbożne, bluźniercze, bluźnierskie).*

† **Zakonoprzestępstwo, a,** blm., a *przestąpienie zakonu, wykroczenie przeciw prawu, bezprawie, nadużycie,* † b e z z a k o n n o ś ć, † b e z z a k o ń s t w o. L.

† **Zakonoświetnie** przys. od **Zakonoświetny**. L.
† **Zakonoświetny** *świetny przez zakon, przez zakonność:* Stanisław Kostka Z. L.
Zakonotować, uje, ował p. **Zanotować:** Zakonotuj sobie raz na zawsze, jako w oświeconej powszechności wszelakich nacji panuje i rządzi ta nieśmiertelna maksyma. Reym. To sobie zakonotuj, że jeśli Horpyna można czarownica, tom ja możniejszy czarownik. Sienk.
Zakonotowanie, a, blm., czynność cz. **Zakonotować.**
† **Zakonouczyciel, a,** lm. **e** *nauczyciel zakonu, prawa, religji.* L
Zakonowy p. **Zakonny.**
Zakonserwować, uje, ował *przez konserwację zachować w dotychczasowym dobrym stanie:* Z. co w occie, w spirytusie. Cera dobrze zakonserwowana. Postanowił go Z. na śmierć nierównie wymyślniejszą. Sienk. Znalazł ją piękniejszą niż ta, która zakonserwowała ś. w jego myślach. Bał. Jakby go kto zakonserwowanego wyjął z pudełka. Krasz.
Zakonserwowanie, a, blm., czynność cz. **Zakonserwować.**
Zakontraktować, uje, ował *zamówić, zabezpieczyć dla kogo kontraktem:* Z. mieszkanie, dostawę towaru.
Zakontraktowanie, a, blm., czynność cz. **Zakontraktować.**
Zakontrasygnować, uje, ował *podpisać akt, postanowienie, przyjmując na siebie odpowiedzialność za nie.*
Zakontrasygnowanie, a, blm., czynność cz. **Zakontrasygnować.**
Zakonturować, uje, ował *zaznaczyć konturami, zarysować:* Z. portret.
Zakonturowanie, a, blm., czynność cz. **Zakonturować.**
† **Zakonudawca, y,** lm. **y** p. **Zakonodawca.**
Zakończać, a, ał i Z. ś. p. **Zakończyć.**
Zakończanie, a, blm., czynność cz. **Zakończać.**
Zakończanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakończać ś.**
Zakończenie, a l. blm., czynność cz. **Zakończyć:** Z. starego roku. **2.** *część końcowa, koniec:* Z. wyrazu = *część jego po źródłosłowie, końcówka.* Z. przypadkowe, rodzajowe. Z. kołu = *szpic.* Z. odpustu = *konkluzja.* Z., *część harmonijnie zamykająca całość:* Wstęp i Z. utworu pisarskiego = *konkluzja, posłowie, domówienie, epilog.* Na Z., w zakończeniu dodam, że... dodam, co następuje... (= *nakoniec, wkońcu*). Z. w stroju damskim = *szczegół (kokardka, pukiel, różyczka i t. p.) fantazyjnie zamykający całość.* Zrobić z czego Z. **3.** anat.: Z. nerwu. Z. blaszkowate a. ciałka końcowe nerwów skórnych (ciałka Paciniego). **4.** muz.: Z. tryla = *dwie nutki niższe, zwykle dodawane, choć nie zawsze wypisane, przy końcu tryla.* **5.** patol.: Z. choroby, sprawy chorobnej = *zejście choroby* (finis, exitus, eventus morbi).
Zakończenie się, a ś., blm., czynność cz **Zakończyć ś.**
Zakończyć, y, ył, nied. **Zakończać** l. *kończąc zaokrąglić, zawrzeć, skończyć, ukończyć, dokończyć, zamknąć, położyć czemu koniec, doprowadzić do końca, załatwić:* Z. sprawę. Jakeś dzień zakończył? Po zakończonym sejmie. Troc. U nas interes zakończa śklenica. Wyb. Hasło zakończonego na dziś polowania. Mick. Z. życie = *umrzeć, skonać, skończyć, dokonać życia.* Nie widziałem nigdy, aby sprawiedliwego Bóg opuścił abo złośnik dobrze Z. miał. Koch. W. Niegodziwiec niedobrze zakończy. (= *na zły koniec m. przyjdzie*). **2.** *zrobić kończastym, zaostrzyć, zaszpicować:* Zakończam, zaostrzam. Dudz. Zakończać, spiczasto czynić. Mącz. Z. ołówek = *zatemperować.* Zakończać, zaostrzać, *cacuminare.* Mącz. **3.** *zrobić zakończenie:* Z. kokardką, frendzlą. **Z. ś.** l. *skończyć ś., ukończyć ś., wziąć koniec* Czemu nasz romans tak ś. nie zakończył. Mick Zakończy ś. tę rzecz polubownie = *zakończymy ją będzie ona zakończona, załatwiona.*
Zakop, u, lm. **y** l. [Z.] *kamień graniczny w miedzy.* **2.** woj.: *nazwa ogólna, dawana wszystkim robotom wykonywanym przy ataka twierdzy koszokopem, dla podstąpienia jak najbliżej ku niej i opanowania jej z jak najmniejszą stratą.*
Zakopać, pie, pał, nied. **Zakopywać,** [**Zakopować**] l. *kopiąc zakryć; zaryć, zagrzebać, zasypać:* Indzie wespołek z umarłemi ciały wiele kamieni drogich i pierścieni zakopywają. Kosz. Nauki jego z nim jako zakopany skarb zginęły. Skar. Przyjęty do strzeżenia zakopanych w Czehrynie beczek złota i srebra. Szaj. Z. kogo żywcem. Z. umarłego = *pogrzebać, pogrześć, pochować w ziemi.* Trupa Z. Troc. Rub.: Z. co = *zagrzebać co, szukając, przewracając, pod spód.* Przen.: Z. talent = *zarzucić, zaniedbać, nie korzystać zeń.* Z. taki talent w lasach i na grzędzie! Mick. **2.** [Zakopać] zł. *zdradzić, zasypać = wydać.* Estr. **Z. ś.** l. *zagrzebać ś., zaryć ś.:* Z. ś. w śniegu. Z. ś. w betach = *wleźć, wkopać ś. w nie po uszy, wsunąć ś. pod pierzynę.* Przen.: Z. ś. na wsi = *zasiedzieć ś., zagrzebać ś., oddać ś. jej zupełnie.* Z. ś. w książkach = *zagrzebać ś. = utonąć w nich, zatopić ś., zagłębić ś.* **2.** myśl. (o zającu) *zagrzebać ś., schować ś., zaszyć ś.:* Zając zakopał ś. lub zaszył ś., jeżeli tak ś. schował i siedzi cicho, że go znaleźć nie można.
Zakopanie, a, blm., czynność cz. **Zakopać:** Z. umarłego. Troc.
Zakopaniec, ńca, lm. **ńcy** *człowiek zakopany, człowiek w podziemiach.*
Zakopanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakopać ś.**
Zakopcenie, a, blm. l. czynność cz. **Zakopcić.** **2.** czynność cz. **Zakopcieć.**
Zakopcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakopcić ś.**
Zakopciały l. *który zakopciał, kopciem zaszły, pokryty:* Stworzenia (= ludzie) wyschłe, znędzniałe, obrosłe, zakopciałe. Stasz. (= *brudne od dymu*). Z. kinkiet mrugał płomykiem dogorywającym w zalzawionym szkle. Orzesz. **2.** zdń.: Kafel Z. = *przydymiony w czasie wypalania go.*
Zakopcić, i, ił l. *zająć, pokryć kopciem, okopcić, zadymić:* Z. sklepienie pochodnią. Dzień zaświtał przez szybki zakopcone. Krasz. **2.** Z. fajkę, cygaro, papierosa = *zapalić, zakurzyć, zacząć ćmić.* **3.** [Z.] *bzdnąć, zebździeć ś., zesmrodzić ś., puścić bąka, skopcić ś., zakadzić.* **Z. ś.** p. **Zakopcieć.**
Zakopcieć, eje, ał, Zakopcić ś. *zajść, pokryć ś. kopciem, zakopcić ś., okopcić ś.:* Sciana zakopciała.
Zakopcować, uje, ował kartofle = *zasypać kopce kartofli ziemią i przykryć słomą.*
Zakopcowanie, a, blm., czynność cz. **Zakopcować.**
Zakopertować, uje, ował *zakleić w kopertę:* Zakopertowawszy całą ekspedycją, odeszlij ją jak najprędzej. Krasz.

Zakopertowanie, a, blm., czynność cz. **Zakopertować.**

Zakopić, i, ił] *zakończyć stertę w kształt kopy, strzechy:* Wygląda jak niezakopiony stożek siana. Gac.

Zakopienienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zakopienić ś.**

Zakopienić się, i ś., ił ś.] *zakotłować ś., zakurzyć ś., zakłębić ś.:* Poderła (=popędziła), jaz sie zakopieliło.

Zakopienie, a, blm.] czynność cz. **Zakopić.**

Zakopiny, in, blp. *dwie browarki, zakopane w ziemię cokolwiek pochyło, które, podobnie jak słupy w ścianie, służą do utrzymywania w szychcie browarek.*

Zakoplować, uje, ował] *zakurzyć:* Zakoplowałem sobie palto.

Zakoplowanie, a, blm.] czynność cz. **Zakoplować.**

Zakopować, uje, ował] p. **Zakopać**

Zakopowanie, a, blm.] czynność cz. **Zakopować.**

Zakopowina, y, lm. y] *tyczka, podpórka przy sągach.*

Zakopsać, a, ał p. **Zakobzać.**

Zakopsanie, a, blm., czynność cz. **Zakopsać.**

Zakopyrtnić, i, ił] *umrzeć, zadrzeć kopytа.*

Zakopyrtnienie, a, blm.] czynność cz. **Zakopyrtnić.**

Zakopywać, uje a. †ywa, ywał i Z. ś. p. **Zakopać.**

Zakopywanie, a, blm., czynność cz. **Zakopywać:** Z. padliny.

Zakopywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakopywać ś.**

Zakorcenie, a, blm., czynność cz. **Zakorcić.**

Zakorcić, i, ił *zacząć korcić, zaniepokoić, piknąć, tknąć:* Coś mię zakorciło, ażeby tam pójść. Zakorci siebie bywać u ojca. Rzew. (?)

Zakordoniarz, a, lm. e, **Zakordonowiec**] *człowiek pochodzący z za kordonu, z za pasa granicznego.*

Zakordonować, uje, ował *zająć w kordon, zawrzeć kordonem:* Kraj zakordonowany przez Austrję. Gdyby połowa tego, co Taszycki pisał o kobietach zakordonowanego kraju, była prawdą... Rol.

Zakordonowanie, a, blm., czynność cz. **Zakordonować:** Po zakordonowaniu województwa Połockiego. Wiel. W. Kraj Białoruski przed zakordonowaniem rosyjskim. T. K.

Zakordonowiec, wca, lm. **wcy**] p. **Zakordoniarz.**

Zakordonowy *za kordonem będący; stamtąd pochodzący:* Najtkliwsza, brzmiąca niekłamanym uczuciem jest odezwa do zakordonowych rodaków. Rol.

Zakordusić, i, ił] *zadusić.*

Zakorduszenie, a, blm.] czynność cz **Zakordusić.**

Zakorkować, uje, ował, nied. **Zakorkowywać** *zatkać korkiem.*

Zakorkowanie, a, blm., czynność cz. **Zakorkować.**

Zakorkowywać, uje, ywał p. **Zakorkować.**

Zakorkowywanie, a, blm., czynność cz. **Zakorkowywać.**

Zakorzeniać, a, ał i Z. ś. p. **Zakorzenić.**

† **Zakorzeniałość**, i, blm. *to, co ś zakorzeniło.*

Zakorzenianie, a, blm 1. czynność cz. **Zakorzeniać.** 2. p. **Zakorzenianie ś.**

Zakorzenianie się, a ś., blm., niek **Zakorzenianie** czynność cz. **Zakorzeniać ś.**

Zakorzenienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zakorzenić.** 2. p. **Zakorzenienie ś.**

Zakorzenienie się, a ś., blm., niek. **Zakorzenienie** czynność cz. **Zakorzenić ś.**

Zakorzenić, i, ił, nied. **Zakorzeniać** 1. *korzeniem zapuścić, wkorzenić.* 2. przen. *dozwolić rozszerzyć ś.; zakrzewić, rozkrzewić, zaszczepić, wpoić, zaplenić, rozszerzyć:* Z. przesądy, nałogi, nadużycia. Miłość, nienawiść zakorzeniona. *(=zastarzała, zadawniona).* Choroba zakorzeniona. 3. †Z.. *zaprawić korzeniami:* Z. potrawę. Conditus, okraszony, zakorzeniony. Mącz. Teraz nadawał sam tyle, że byłoby czym cztery obiady Z. i zacukrzyć. Czajk. Z. ś. 1. *zarosnąć w korzeń, wkorzenić ś.* 2. *zakrzewić ś., wybujać, rozkrzewić ś., zaplenić ś., rozmnożyć ś., zagęścić ś., rozszerzyć ś., zakraść ś., zagnieździć ś.:* Zakorzeniło ś. co, *radicatum est aliquid multis fibris.* Mącz.

Zakos, u, lm. y 1. [Z.] *zygzak, zakręt:* Ścieżka idzie w zakosy. A potym zbocze Gubałówki i mozolne pięcie ś. po gliniastym polu w zakosy. Matl. 2. a. **Serpentyna** nar. *część drogi wiodąca w kierunku prostym przy wchodzeniu lub zjeżdżaniu linją łamaną:* Jazda zakosami.

Zakosić, i, ił 1. *zacząć kosić, zaciąć kosą.* 2. *kosząc zająć.* L.

Zakoski, ów, blp.] *jedna z daremszczyzn, powinności kmiecych dla dworu.* Gol. Dodajcie do tego zaorki, oborki, Z. Rol.

Zakostkowy anat. (malleolaris) *za kostką goleniową* (malleolus) *leżący.*

× **Zakostniały, × Zakościały** *który zakostniał, skostniały, skościały.*

Zakostnie przys. od **Zakostny.** L.

× **Zakostnieć, eje, ał, × Zakościeć** *zajść kością, stwardnąć jak kość, skostnieć, skościeć:* Z. w mogile Syrok. Członki moje w paściach zakostniały. Ork.

Zakostnienie, a, blm., czynność cz. **Zakostnieć.**

Zakostny *będący za kością, stamtąd pochodzący.* L.

Zakoszczenie, a, blm., czynność cz. **Zakościć.**

Zakoszenie, a, blm., czynność cz. **Zakosić.**

Zakosztować, uje, ował, nied. **Zakosztowywać** *skosztować, spróbować, pokosztować, popróbować, posmakować:* Z. smaku. Przen.: *zaznać, doznać, doświadczyć:* Z. szczęścia. Zakosztowywa uciech, hańbiących kobietę.

Zakosztowanie, a, blm., czynność cz. **Zakosztować.**

Zakosztowywać, uje a. ywa, ywał p. **Zakosztować**

Zakosztowywanie, a, blm., czynność cz. **Zakosztowywać.**

Zakościć, i, ił 1. *zamienić w kość, zatwardzić, powlec kością.* 2. † Z. *powlec pokostem, zapokostować.* L.

Zakościelny *znajdujący ś. za kościołem, stamtąd pochodzący:* Cmentarz Z.

Zakośniak, a, lm. i] *snopek słomy prostej, odpowiednio przygotowanej do okrycia dachu.*

Zakotłować, uje, ował *zawrócić, zamącić, skotłować, oszołomić, obałamucić:* Z. komu głowę. Wszystkie te zarzuty mocno radę deputowanych zakotłowały. Z. ś. *zacząć kotłować ś.=cwałować ś., zagotować ś., zakipieć, zawrzeć, poruszyć ś., wzburzyć ś.:* Morze zakotłowało ś. Zakotłowało ś. w tłumie. Dym zakotłował ś. *(=zakłębił ś.).* Zakotłowało ś. jak w ulu. Coś zakotłowało ś. w ciemności. Sienk.

Zakotłowanie, a, blm., czynność cz. **Zakotłować.**

Zakotłowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakotłować ś.**

Zakotwić, i, ił tech., p. **Zakotwować.**

Zakotwienie, a, blm., **czynność** cz. **Zakotwić.**

Zakotwować, uje, ował, Zakotwić tech. *ściągnąć kotwicami.*

Zakotwowanie, a, blm., czynność cz. **Zakotwować.**

† **Zakowa, y,** lm. y *skówka metalowa u sznurówki.* Szym. z Ł. Zdr. † **Zakowka.**

Zakować, uje, ował I. p. **Zakuć.** 2. [Z.] *zakukać:* Zakowała zieziula w gałązkach. Kawki zaszczebiotały, a kukułka zakowała. Wójc

Zakowanie, a I. blm., **czynność** cz. **Zakować.** 2. † Z., lm. a *klamra:* Pas srebrno nabijany, ze srebrnym na przodzie zakowaniem. Paw.

† **Zakowka, i,** lm. i p. **Zakowa.**

Zakowywać, a, ał p. **Zakuć.**

Zakowywanie, a, blm., czynność cz. **Zakowywać.**

[Zakożuszenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zakożuszyć ś.**

[Zakożuszyć się, y ś., ył ś.] (o mleku, powidłach, śmietanie i t. p.) *zawlec ś. kożuchem, dostać kożucha.*

Zakówka, i, lm. i p. I. **Nit.**

Zakpić, i, ił, nied. **Zakpiwać** sobie z kogo = *zadrwić grubo, zażartować grubo, wystawić na kpa, wyprowadzić w pole, okpić, wystrychnąć na durnia:* Nie kpij z kpa, bo i kiep zakpi. Byk

Zakpienie, a, blm., czynność cz. **Zakpić.**

Zakpiwać, a, ał p. **Zakpić.**

Zakpiwanie, a, blm., czynność cz. **Zakpiwać.**

× **Zakracać, a, ał** I. p. **Zakratować.** 2. p. **Za króić.**

× **Zakracanie, a,** blm., czynność cz. **Zakracać.**

Zakracenie, a, blm., czynność cz. **Zakracić.**

× **Zakracić, i, ił** p. **Zakratować.**

Zakraczać, a, ał p. **Zakroczyć.**

Zakraczanie, a, blm., czynność cz. **Zakraczać.**

† **Zakrad, u,** lm. y I. *zakradanie ś., zakradzenie ś.* 2. *kryjówka, skrytka, tajne przejście:* Żeby tu złe nie weszło przez jakie zakrady Przyb.

Zakradać się, a ś., ał ś. p. **Zakraść ś.**

Zakradanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakradać ś.**

× **Zakradnąć się, nie ś., nął ś.** p. **Zakraść ś.**

× **Zakradnienie się, a ś.,** blm., p. **Zakradnięcie ś.**

× **Zakradnięcie się, a ś.,** blm., × **Zakradnienie ś.,** czynność cz. **Zakraść ś.**

× **Zakradywać się, uje ś., ywał ś.** p. **Zakraść ś.**

× **Zakradywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakradywać ś.**

Zakrajać, je, jał, Zakroić, nied. **Zakrawać,** × **Zakrawywać** I. *krając zasięgnąć; zająć, dostać ostrzem:* Skarby wszystkie podziemne głębiej, niż pług zakroić może Sz. Przen.: Zachodnie nadmorskie krainy Leszek porozdawał, które męstwem i szablą do Polski zakroił. Nies. (= *zagarnął, zabrał*). 2. *zacząć krajać, zapuścić ostrze, zająć ostrzem, zarznąć, zaciąć, nadkrajać, naderznąć, nadciąć:* Przykrawając podeszwę, zakrajał przyszwy. Z. sąsiedzkiego, cudzego = *zająć, zarwać, przywłaszczyć sobie.* Kn. (= *przybrać nieprawnie, wernąć ś. w cudze*). Zakroił sąsiedzkiego, cudzego. Troc. Przen.: Z. z kogo, z czego, czego na co — *mieć zakrój kogo, czego, zarwać czego, trącić czym, przypominać co, mieć co z kogo, z czego:* Zakrawa z cnotliwego, z dobrego. Troc. Z obojga stron zakrawa: ani zły, ani dobry. Troc. Wołochowie ruskiej też i słowiańskiej mowy zakrawają. Błaż. (= *mówią, zacinają z wołoska, z słowiańska*). Zakrawa włoskiego abo włoszczyzny, z włoska mówi, pachnie Włochem. Kn. Zakrawa na przyrodzenie białogłowskie. Troc. (= *wygląda, patrzy na kobietę, przypomina kobietę*). Zakrawa włoskiego, nieco obyczajów włoskich. Troc. (= *ma w sobie coś włoskiego*). Zakrawać na pana, zakrawać pańskiego. Troc. (= *ma minę pańską, wygląd pański*). Dobre to było dziecię, coś mi zakrawa teraz na hultaja. Kniaź. A ty już na sensata zakrawasz mi trochę. Fred. A. Zakrawać wilczego = *postępować jak wilk.* Błaż. Zakrawam Włocha, Żyda. Dudz. Wejże tego mędrelki, jako dworzańskiego zakrawa. Alb. (= *małpuje, odgrywa jego rolę*). Boskiej natury zakrawa: jednym bierze, drugim dawa. Rys. Nie ojcowskiegoś zakroił, nie po ojcowsku postąpił. Włod., Kn. Zakroić rozumu = *ruszyć rozumem, rozumnie postąpić.* Rej. To na żart, na drwiny zakrawa! (= *wygląda*). 3. Zakrawać pewnym sposobem, podług pewnej miary krajać (L.) = *skrajać, przykrajać:* Z. szatę, sukno do szaty. Troc. 4. na co = *zagiąć parol na co, powziąć chętkę na co, zmierzać do czego, dążyć.* 5. *zamierzyć sobie, liczyć, rachować, obiecywać sobie, spodziewać ś., powziąć zamiar, nadzieję:* Zakroił na otrzymanie tego urzędu, na substancją twoję. Troc. (= *zaostrzył sobie apetyt, zęby*). Rzecze mi nauczyciel niejaki: wieleś zakroił na dziecięcia, tego u nas ani starzy nie wiedzą. L. (= *zażądałeś, wymagasz od niego*). 6. [Zakrawać z kim] = *zadzierać, zaczynać.* **Zakrawa ś.** na co = *kroi ś., zanosi ś., ma ś., zbiera ś. na co, idzie, kłoni ś. ku czemu:* Zakrawa ś. na to. Troc

Zakrajanie, a, blm., czynność cz. **Zakrajać.**

[Za krajem] *po kolei, kolejno:* Z. chorowaliśmy po chałupach.

Zakrajnie przys. od **Zakrajny.** L.

Zakrajny I. *mogący być zakrajanym.* L. 2. mat.: Z. otok, × zakrotok = *zewnętrzna peryferja.* Troc.

Zakrajowość, i, blm., rz. od **Zakrajowy,** *eksterytorjalność:* Inna jest kwestja krajowości i zakrajowości. Balc.

Zakrajowy *poza krajem będący, stamtąd pochodzący, zagraniczny, cudzoziemski, obcy, obcokrajowy:* Zbyt nafty na rynkach zakrajowych.

Zakrakać, cze, kał, [Zagrakać], × **Zakrukać,** × **Zakraknąć, Zakruczeć** I. *krocząc odezwać ś.,* × *kraknąć; zacząć krakać:* A potym w mój zawój (sęp) uderzy skrzydłami i innym zakracze na łup. Uj. 2. kogo, co = *zagłuszyć krakaniem.* 3. przen. *znękać ciągłym gderaniem; zahukać, zafukać; ciągłym strofowaniem zwalczyć, uciszyć, onieśmielić:* Zakrakali chłopaka, że ś. z nim dogadać nie można. Mało mię nie zakrakały (= *nie zjadły ze złości*).

Zakrakanie, a, blm., czynność cz. **Zakrakać.**

× **Zakraknąć, nie, nął** p. **Zakrakać.**

× **Zakraknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zakraknąć.**

Zakrapiać, a, ał i Z. ś. p. **Zakropić.**

Zakrapianie, a, blm. I. **czynność** cz. **Zakrapiać.** 2. haf., p. **Dziobanka.**

Zakrapianie się, a ś., lm. a ś. czynność cz. **Zakrapiać ś.:** Ani kropli araku, ani wódki na porankowych zakrapianiach ś.: nie godziło ś. wypijać beze mnie Świtk.

Zakrapiać, a, ał p. **Zakropić.**

Zakrapianie, a, blm., czynność cz. **Zakrapiać.**

Zakrasić, i, ił, nied. × **Zakraszać** **I.** † Z. *zaprawić krasą, okrasić:* Przestałem na tym, żem tobie niejako przyprawił i zakrasił to, co nasi o tym powiadają. Pilch. Z. strawę = *zaprawić okrasą, okrasić, omaścić.* [Z. ś.], **Zakraśnieć** *zaczerwienić ś., zarumienić ś., sponsowieć; zawstydzić ś., spiec raka:* Dziewka na licu ś. zakrasi. Liczko zakraśniało. Słowa te musiały silnie ją zadrasnąć, bo twarz jej zakraśniała rumieńcem. Bał.

[**Zakrastyjá, i,** lm. **e**] p. **Zakrystja.**

× **Zakraszać, a, ał** i [Z. ś.] p. **Zakrasić.**

× **Zakraszanie, a,** blm., czynność cz. **Zakraszać.**

Zakraszenie, a, blm., czynność cz. **Zakrasić.**

Zakraść się, adł ś., adnie ś., nied. **Zakradać ś.,** × **Zakradywać ś.** **I.** *dostać ś., wemknąć ś., wleźć ukradkiem; podkraść ś.,* nied. *skradać ś.* Złodziej ś. zakradł. Troc. Bezwstydnie w oczach moich śmiał Z. ś. za ciebie. L. Tajnolubski, zakradszy ś. za Angelę, do niej mówi. L. **2.** przen. *wziąć ś. niewiadowo skąd, sformować ś., zrobić ś. ni z tego ni z owego:* Mam, mówi Ogierowicz, sprosny wrzód, który mi ś. zakradł pod kopyto. Tremb. Omyłka zakradła ś. *(= wkradła ś., zaszła).* Woda zakradła ś. do piwnic *(= wkradła ś., przedostała ś. niepostrzeżenie, przesiąkła, zaciekła, przeciekła).* Moda, występki zakradły ś. do nas *(= wkradły ś.; zjawiły ś. niepostrzeżenie na naszym gruncie).* Komu ś. miłość raz w serce zakradnie, jako jej pozbyć, najmędrszy nie zgadnie. Auszp. Ale umiał ś. ten łotr w serduszko zakradać. Tremb. Gdzież ś. zdrożności nasze nie zakradły? Kras. Lichwa ś. pod taki kontrakt Z. może. Troc.

Zakraśnieć, eje, ał p. **Zakrasić.**

Zakraśnienie, a, blm., czynność cz. **Zakraśnieć.**

† **Zakrata, y,** lm. **y** *więzienie, ciemnica.* Rej, Groic.

Zakratować, uje, ował, × **Zakracić,** nied. × **Zakracać** *zasnuć, zamknąć, zagrodzić, opatrzyć kratą, kratami:* Z. drzwi, okno. Powodził oczami po budynkach i wzrok zatrzymał na chwilę na oknach zakratowanych. Jeż.

Zakratowanie, a, blm., × **Zakracenie** czynność cz. **Zakratować.**

Zakrawacz, a, lm. **e** *ten, co zakrawa.* L.

Zakrawać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakrajać.**

Zakrawanie, a, blm., czynność cz. **Zakrawać.**

Zakrawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrawać ś.**

× **Zakrawek, wku,** lm. **wki,** × **Zakrawka** **I.** *zakrawanie, zakrojenie.* L. **2.** *kawał zakrojony.* L.

× **Zakrawka, i,** lm. **i** p. **Zakrawek.**

Zakrawny *tyczący ś. zakrawania:* Deska zakrawna.

× **Zakrawywać, uje, ywał** i × **Z. ś.** p. **Zakrajać.**

× **Zakrawywanie, a,** blm., czynność cz. **Zakrawywać.**

× **Zakrawywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakrawywać ś.**

† **Zakrącać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zakręcić.**

† **Zakrącanie, a,** blm., czynność cz. **Zakrącać.**

† **Zakrącanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakrącać ś.**

† **Zakrącenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrącić.**

† **Zakrącenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakrącić ś.**

† **Zakrącić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zakręcić.**

Zakrąg, ęgu, lm. **ęgi** *zakres, zakół, koło, obrąb:* Po obieżanym spraw kilkowiecznych pod Piastami i Jagiellonami zakręgu zastanowi ś. zdyszałe pióro u tronu Wazów. Nar. Ziemia brandenburska w zakręgu rzeki Haweli. Mał. . .

[**Zakrątwić, i, ił**] **I.** i [Z. ś.] p. **Zakręcić** **2.** *zaboleć:* Zakrątwiło mi koło serca.

[**Zakrątwienie, a,** blm.] czynność cz. **Zakrątwić.**

Zakrążać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakrążyć.**

Zakrążanie, a, lm. **a** **I.** czynność cz. **Zakrążać.** **2.** p. **Zakrążanie ś.:** Raba z Dunajcem, których przyjemne wśród doliny zakrążania i wężykowania najmilszy sprawiają widok. Sez.

Zakrążanie się, a ś., blm., niek. **Zakrążanie** czynność cz. **Zakrążać ś.**

Zakrążenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zakrążyć.** **2.** p. **Zakrążenie ś.**

Zakrążenie się, a ś., blm., niek. **Zakrążenie,** czynność cz. **Zakrążyć ś.**

Zakrążyć, y,ył, nied. **Zakrążać** **I.** cz. ni. *zacząć krążyć, zakołować, opisać krąg:* Gdy orzeł nad wojskiem zakrążył. Pol. **2.** cz. czyn. *zatoczyć w krąg, zakolić, poprowadzić okrągło, zaokrąglić, zakołować:* Dusza nieprzyjaciół twoich będzie zakrążona, jakoby w pędzeniu i zatoczeniu pracy. Leop. (duszę nieprzyjaciół twoich Bóg jak z pracy wyrzuci. B. G.). Tak skrzydłem ptak szparkim kraje na ukos powietrzną głębinę, kiedy mu konia zakrąży nad karkiem. Kon. Nagle dźwięków całe roje, jak stado cyranek, co ś. z wody poderwie, zakrąży i w zmierzchowej wielkiej ciszy płynie wysoko, wysoko. Brt. **Z. ś.** *zajść, zatoczyć ś. w krąg, zaokrąglić ś.:* Dalej iść nie sposób, bo wszędzie zakrąża ś. (w pieczarze) opoka. Krasiń. Sklepienie jaskini zakrąża ś. nad nią. Krasiń.

× **Zakredencować, uje, ował** *kredencując podać.*

× **Zakredencowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakredencować.**

Zakredować, uje, ował, × **Zakredzić** *zabielić, zamazać, zatrzeć kredą:* Z. plamę.

Zakredowanie, a, blm., czynność cz. **Zakredować.**

Zakredytować, uje, ował **I.** *dać a. wziąć na kredyt:* Wszystko gotiu; nie zakredytuje ani dwuch groszy. Kos. **2.** han. *zapisać w kredycie czego, wpisać na czyje dobro do księgi handlowej:* Z. rok danym rachunkiem.

Zakredytowanie, a, blm., czynność cz. **Zakredytować.**

× **Zakredzenie, a,** blm., czynność cz. **Zakredzić.**

× **Zakredzić, i, ił** p. **Zakredować.**

[**Zakrekorákać, a, ał**] *zagdakać* (o kurze).

[**Zakrekorakanie, a,** blm.] czynność cz. **Zakrekorakać.**

Zakrepować, uje, ował stol. *obić listwami.*

Zakrepowanie, a, blm., czynność cz. **Zakrepować.**

× **Zakrerać, a, ał** (o ptastwie) **I.** *zacząć krerać, zawrzeszczeć.* **2.** *krerając zagłuszyć.*

× **Zakreranie, a,** blm., czynność cz. **Zakrerać.**

Zakres, u, lm. **y** **I.** *kresa zaznaczona, zarznięta, wybita, wycięta:* Bolesław II, wjeżdżając do Kijowa, uderzył mieczem o Bramę Złotą, odnawiając zatarte na niej starożytnością szabli pradziadowskiej zakresy. Nar. *(= szczerby).* **2.** *kres ograniczający, koło, okrąg, przestrzeń zamknięta granicami,* × z a m i a r, *obwód, rejon:* Rzadko kto stoi w zakresie prawa *(= w granicach).* Z. ziemi *(= powiat, dystrykt, okrąg, obwód, cyrkuł).*

Z. metropolitalny *(= archidjecja)*. Przen.: *koło, sfera, dziedzina, obszar, obręb, granice, peryferja:* Pojęcia większego i mniejszego zakresu. Z. wiedzy, władzy. Wiadomości z zakresu filozofji. Dochowam cześć do zakresu dni moich. Rzew. *(= do kresu)*. Ostatnie zakresy myśli. Wiszn. Najwyższy Z. śmiertelnika chwały. Os. Zabrał ś. do prac większego zakresu. Chm. Przen.: Piękne zakresy przepysznych kwiatów rozesłały na cały ogród balsamiczny zapach. Wilk. *(= klomby, gazony)*. 3. fizj.: Z. czucia, ruchów. 4. okul.: Z. akomodacyjny (mesoropter accommodativus) *= przestrzeń między kresem pobliża a kresem dali wzrokowej*. Z. zbieżności (mesoropter muscularis).

† **Zakresić, i, ił** p. **Zakreślić.**

Zakreskować, uje, ował *zapełnić kreskami:* Trzeba Z. ten przekrój. Z. morze na mapie.

Zakreskowanie, a, blm., czynność cz. **Zakreskować.**

Zakresować, uje, ował *zapełnić, zarysować kresami:* Dosyć już sprzecznemi barwami biało i czarno zakresowana i pokratowana była heraldyka narodowa. Bobrow.

Zakresowanie, a, blm., czynność cz. **Zakresować.**

† **Zakreszać, a, ał** p. **Zakreślić.**

† **Zakreszanie, a,** blm., czynność cz. **Zakreszać.**

† **Zakreszenie, a,** blm., czynność cz. **Zakresić.**

[**Zakrészka, i,** lm. i] *włoszczyzna, zielenina dodawana do rosołu (selery, pory, pietruszka i t. d.)*.

Zakreślać, a, ał p. **Zakreślić.**

Zakreślanie, a, lm. **a** czynność cz **Zakreślać:** Na cóż ś. zdadzą wszystkie zakreślania, kiedy niewidzialny palec losu wisi nad nami? Haj. *(= zamierzenia, zamiary)*.

Zakreślenie, a l. blm., czynność cz. **Zakreślić.** 2. × Z., lm. **a** *zakres, granica naznaczona czemu.*

Zakreślić, i, ił, † **Zakryślić,** † **Zakresić,** † **Zakrzesić,** † **Zakrześlić,** nied. **Zakreślać,** † **Zakryślać,** † **Zakreszać** l. *kresą zaznaczyć, zakarbować; kresą zająć, zagraniczyć:* Zakreszam co, *proprie* zarzynam, naznaczam, póki urznąć, uciąć, *praecido*. Kn. (zakarbować, karbem czyli kresem lub kresą naznaczyć, zamierzyć. L.). Zakreśliłem, zarznąłem, naznaczyłem, póki masz urznąć. Troc. Zakreszam miejsce. L. Z. dane miejsce w piśmie = *wziąć w nawias, wyłączyć, wykreślić je*. Zakreślił to słowo. Troc. *(= kreską zamazał)*. Przen.: *wyznaczyć, wytknąć, naznaczyć, ograniczyć, przepisać:* Zakreszam co, okreszam co, naznaczam czas. Kn. *Dies praefixa*, zakreszony czas. Mącz. Było to pierwej do pewnych lat zakreszono, aby mężczyzna do piętnastu lat, a biała głowa do dwunastu nie byli powinni u prawa odpowiedzieć. Herb. Zakryśliliście wy czas zmiłowaniu Bożemu, na wolą swą złożyliście mu dzień. Leop. (zamierzaliście. Leop.; wy nie kładźcie kresu radom Pana Boga naszego. B. G.). Bóg w wyrokach mądrości swojej zakreślił czas świetności i sławy tej a. owej nacji. L. Obrzydzeniu grzechu żadnej miary zakreszać nie należy. Kucz. Kiedy ś. dobry koniec zakrzesi, dobrze też wszystkie rzeczy powiodą ś. Kucz. Zakreślił swojej władze granice. Troc. Z. czemu miarę. Ten wielki ruch budowlany, administracyjny i towarzyski wyglądał na zakreśloną szeroko pracę przygotowawczą. Gom. Nudno i ciasno w granicach cudzą wolą zakreślonych. Orzesz. 2. *zarysować, zatoczyć, opisać.:* Z. koło. Zakreślił przed sobą krzyż kopją. Zakreśl lunetę, cyrkuł. Troc.

Zakręcać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakręcić.**

[**Zakręcajka, i,** lm. i] p. **Oblecistodołka.**

Zakręcanie, a, † **Zakręcywanie** l. blm., czynność cz. **Zakręcać.** 2. † Z., lm. **a** p. **Zakręt:** Nawet na pawimentach pięknych, jak na niecnotę, podkówkami zakręcania czynią i kulasy kryzmolą. Haur.

Zakręcanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakręcać ś.**

Zakręcenie, a, blm., czynność cz. **Zakręcić.**

Zakręcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakręcić ś.**

Zakręcić, i, ił, [**Zakrzącić, Zakrątwić**], † **Zakrącić,** nied. **Zakręcać,** † **Zakrącać,** † **Zakręcywać** l. a) *kręceniem zatoczyć, zakołować; kręcąc obrócić; wykręcić, przekręcić, pokręcić, zawiercić, zaświdrować:* Zakręcił batem nad końmi. Porwał dziecię z mateczynego łona i, zakręciwszy kilkakroć nim, jako procą, rozbił o twardy kamień nieme usta mocą. Otw. Zakręciwszy ją w ręku, cisnął ją na ziemię. Dm. Z. dwa razy kluczem w zamku. Zakręcił nosem nad jadłem i wyszedł *(= pokręcił; skrzywił ś., okazał grymas, nieukontentowanie, pogardę)*. [Głowiczkę przystąpił, karkiem jej zakręcił. Przen.: Zakręciło nim = *podleciało go, zachciało mu ś.:* Jak nim zakręciło, to sie wzion i sam do stajni bieży]. Przen.: Zakręciło mi w nosie = *zalechotało, zaświdrowało*. b) *skręcić, wykręcić, zawrócić, nawrócić:* Z. koniem, wozem na prawo. 2. *skręcić, nakręcić, przekrzywić, pokręcić:* Zakręcam szyję. Kn. Z. szyję. Troc. Ofiarował w kościele gołębięta, szyję zakręciwszy i krew z otwartych gardłek wycedziwszy. Odym. 3. *kręceniem zacisnąć, zacisnąć, zamknąć; zaśrubować:* Z. śrubę, piec. 4. *kręceniem zatrzymać, ustalić w pewnym kształcie, utrwalić w pewnym układzie, zawinąć, zrobić kręty; zakrzywić, wykręcić, przekręcić:* Z. włosy = *zafryzować*. Rozumie on, że jest dobry dworak, kiedy wąsiki na papilotki zakręci, wyczesze, wyszwarcuje. L. Przen.: Kochanek moje zastępował miejsce, chciała mi ona nos Z. L. *(= na dudka mię wystrychnąć)*. Przen.: Żem chciał być wiernym tłumaczem nie tylko sensu, ale i słowa, musiała ś. poniekąd czasem polszczyzna Z. do własności obcego języka. Kłok. *(= nagiąć ś., nakręcić ś., naciągnąć ś.)*. Choć mówił z mazurska, z niemiecka zakręcał. Krasz. *(= zacinał, zatrącał)*. 5. *zagmatwać, zawikłać, zaplątać:* Na wybiegi prawne mam plenipotenta, potrafi on odkręcić, gdybyś mi chciał w czym Z. L. 6. *kręcąc założyć, owinąć, okręcić, obmotać:* Z. sznurek koło palca. 7. [Z. byka, capa, barana] *wyczyścić, wymisić, wytrzebić, wypokładać, wykastrować*. 8. anat.: Zakręcony (vorticosus, turbinatus) = *małżowinowy, małżowinowaty*. × Kości zakręcone, p. **Małżowinowaty. Z. ś.** l. *wykręcić ś., obrócić ś., zawinąć ś., zawiercić ś., wywinąć ś.:* Zakręcił ś., jak szalony wybiegł. L. Tylko ś. zakręcił po izbie, znów przepadł. Tylko ś. zakręcił między nami, już skradł zegarek. A bodajże im ś. już głowa zakręciła! L. *(= bodaj zawrotu, kołowacizny, krętka w głowie dostali)*. Przen.: Zakręciły mu ś. łzy w oczach, i tak z płaczem towarzysza pożegnał. Oss. *(= stanęły, pokazały ś., wystąpiły)*. 2. około czego = *zakrzątnąć ś., zawinąć ś., uwinąć ś., zabiegać:* Krzyżacy usilnym staraniem o pokój i rozejm zakręcywać ś. poczęli. Błaż. Z. ś. koło czego. Troc. Z. ś. koło obiadu.

† **Zakręcywać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zakręcić.**

† **Zakręcywanie, a,** blm., czynność cz. **Zakręcywać:** Nie znali oni włoskiego wąsów żelazem prasowania a. zakręcywania a. przystrzyżenia. Pim.

† **Zakręcywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakręcywać ś.**

Zakrępować, uje, ował l. *krępując zamocować, zawrzeć, zająć.* L. 2. a. **Zgierować** zdń.: Z. fundament pieca = *połączyć go ze ścianą pokoju kaflami, jeżeli piec stoi w rogu pokoju.*

Zakrępowanie, a, blm., czynność cz. **Zakrępować.**

Zakręt, u, lm. **y,** † **Zakręta** l. *zakręcanie, zakręcenie; rzecz kręta, krętość; krzywizna, zgięcie, miejsce zakręcania ś., zakręcenia ś. czego, skręt, łuk, zwrot, zakół, kolano:* Smok przeklęty brzydkie z kłębów swych wydawał zakręty. Odym (= *zwoje, pierścienie*). Z. na wrzecionie. Hul. Dym, jak chmura gęsta, wielkim pod niebiosa wzbijał ś. zakrętem. Troc. Z gładkiemi wespół dziewczęty taneczne łamać zakręty. L. (= *obroty, koła, zwroty, pląsy*). Nogą zakręty czyni tą i ową stroną. Otw. (= *koła*). Tam, gdzie zakręty gnuś nemi Mincjusz błądzi. Otw. (= *wężykiem, wężykowato*). Z. drogi, rzeki. Troc. Spotkałem go na zakręcie ulicy. Gdym ś. oparł o Z. muru. Krasiń. Okręt w pół morskich ś. topił zakrętach. Troc. (= *wirach, odmętach*). Onych fałszywych cudotwórców pożarł wir a. Z. wód. Birk. Brnie w Z., choćby utonąć w wodzie. Szost. Chciałbyś pewnego wodza z zakrętu tego, żebyś, jak nicią znaczoną, drogą szedł niepokręconą. Dar. J. (= *labiryntu*). Na wolniejsze powietrze miłośne ptaszęta leciały, tylko krucy w te biegli zakręta. Jabł. (= *kręcone wniki, sidła*). Przen.: Gdy w wieku szesnastym wzięłaś habit święty, żadnej dotąd w swym sercu nie czułaś zakręty. L. (= *żadnej tajemnej pokusy do wycofania ś.*). Przen.: Obawiał ś. zdrady, której ubiec prędkim zakrętem spodziewał ś. Pilch. (= *odwrotem, ucieczką powrotną*). 2. a. **Zakrętas** *kręty deseń, rysunek:* Zakręty na sukni, esy wyszywane. L. (= *esy-floresy*). Z. przy czyim podpisie (= *ogonek*). 3. × Z. głowy = *zakręcenie ś. głowy lub w głowie.* L. (= *zawrót, kołowacizna, kręcenie ś., odurzenie*). [Kieby jegomość wiedzieli, co on tam na tym świętej ziemi ma, to aże Z. w głowę bierze]. 4. † Z. *wykręt, wybieg, kruczek:* Z. prawny. Kłok. Pytać ś. rady w zakręcie prawnym. Troc. 5. × Z. a. **Zakrętanina** *skrzętność, krzątanina, uwijanie ś., zabiegi, zachód, kręcenie ś. około czego, zatrudnienie:* Nie będzie żadnego w porządku zamieszania, żadnych zakrętów, jeżeli położysz każdą rzecz na swoim miejscu. L. (= *zamętu*). Usługujący, mając wiele zakrętu, nie mogą wszystkim wystarczyć. L. Więc wiek męski szczęściu zdolny: ale żony, ale dzieci, Z. domowy i rolny od sług, od sąsiad, od kmieci. Kras. (= *zawrót głowy, rwetes, ambaras, kłopot*). Większy pożytek z mego wczasu, niźli z innych zakrętu i zabiegów, dla Rzpltej wynika. Pilch. Pożyteczniejsze mądrego siedzenie abo próżnowanie, niźli głupiego Z. abo robota. Pilch. Z tablatury Z., robota za sztukę. Troc. Obrót bardziej w rzeźwości umysłu, niźli w zakręcie postępków należy. Troc. Najgorętszy Z. najbardziej ś. wysili. Troc. 6. anat.: † Z. (labyrinthus) *błędnik.* Z. w uchu ma kształt morskiej konchy. Troc. Z. uszny jest do słuchu. Troc. Z. (curvatura, flexura, inflexio) = *krzywizna, zgięcie, nadgięcie.* Z. mózgowy (gyrus). Z. hakowaty (gyrus uncinatus). Z. językowaty (g. lingualis). Z. sklepiony (g. fornicatus). Z. sklepieniowy. 7. geol. (helix) *ślimak, mięczak brzuchopełzy ślimaczkowaty.* Lab. 8. nar. = a) *zmiana kierunku podczas jazdy na kierunek przeciwny.* b) *każde zatoczenie łuku większego lub mniejszego.* 9. patol. *zgięcie, krzywizna.*

Zakręta, y, lm. **y** l. † Z. p. **Zakręt.** 2. [Czarownik lub czarownica bierze garść żyta lub pszenicy na pniu, łamie prawie wpół, zakręca i zawiązuje kilku źdźbłami, zastawiając w takim stanie; to ś. nazywa zakręta, do której przywiązane są czary]. Zdr. [**Zakrętka**].

Zakrętanina, y, lm. **y** p. **Zakręt:** To będzie Z. z katapłazmami. Zap.

Zakrętas, a, lm. **y** p. **Zakręt:** Podpis ujmując w fantastyczne zakrętasy. Gom.

Zakrętka, i, lm. **i** l. *sztuka żelazna w okuciu drzwi, okna, przytwierdzona w środku wysokości skrzydła i mogąca ś. zaczepiać za sztukę haczystą, do drugiego skrzydła przybitą; żelazko osadzone na osi nieruchomej, wbitej w co, służące do przytrzymywania czego podłożonego pod nie, np. ramy oszklonej, wstawionej w okno; [rodzaj zamknięcia: drewienko obracające ś. na kołku wbitym w ścianę, do zamykania i odmykania naprędce].* Drzwi obwarowane drewnianą zakrętką. Syrok. 2. [Z.] p. **Zakręta.**

× **Zakrętkiem** przys. *zakręciwszy wkoło:* Ciąć Z. = *zakręciwszy szablą wkoło.* Troc.

× **Zakrętnie** przys. od **Zakrętny.** L.

× **Zakrętność, i,** blm., rz. od **Zakrętny.**

× **Zakrętny** l. *pełen zakrętów, pokrętny, pokręcony, wichrowaty, kręty, wijący ś., wężykowaty:* Wir Z. Nar. Zaszedł Aleksander, gdzie płynie Z. Meander. L. Wisła żarliwym nurtem swoje zapławy zakrętne wszem w uszach zaszumiewa, pędząc wody mętne. L. Rzymianie urobili rury miedziane bardzo długie a zakrętne. Syk. Sposób wyciągnienia armaty na zamierzone miejsce z drogi ciasnej, zakrętnej i załamującej ś. niby w kolano. Jak. J. Zakrętne ulice. L. Z. labirynt. Swad. Wdrapałem ś. na strome szczyty zakrętnych skał. Kam. 2. przen. *wykrętny, krętacki, chytry, podstępny, bałamutny, ciemny, szalbierski:* Zakrętne odpowiedzi prawników. Otw. Unikaj, ile możesz, od ustronnej i zakrętnej filozofji. Pilch. (= *zawrotnej, zawracającej głowę, zawiłej, skomplikowanej*). 3. anat.: † Przepusty zakrętne (scalae cochleae), schody bębenka (ślimaka) (scalae tympani cochleae), schody przedsionka (ślimaka) (scalae vestibuli cochleae). Kanał Z.

Zakrochmalać, a, ał p. **Zakrochmalić.**

Zakrochmalanie, a, blm., czynność cz. **Zakrochmalić.**

Zakrochmalanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrochmalać ś.**

Zakrochmalenie, a, blm., czynność cz. **Zakrochmalić.**

Zakrochmalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrochmalić ś.**

Zakrochmalić, i, ił, nied. **Zakrochmalać** *zaprawić krochmalem.* L. Z. wodę. Z. ś. przen. *zesztywnieć, zdrętwieć, zostać unieruchomionym, zaklętym:* Wstręt mógł ś. także tylko Z. i zamienić w niewzruszoną obojętność. Kaczk. Wstręt tego człowieka, zakrochmalonego na zawsze w pewne formy niewzruszone zasady, nie mógł ś. nigdy wyrodzić w gorącą i czynną nienawiść. Kaczk.

Zakroczać, a, ał l. × Z., p. **Zakroczyć.** 2. [Z.] *zawadzać, przeszkadzać:* Żeby sie ta łuscka

rozchodziła, nie strzykała, nie łupała, tym źrenickom nie zakrocała (zażegnywanie łuszczki na oku).

Zakroczanie, a, blm., czynność cz. **Zakroczać.**

× **Zakroczenie, a,** blm., czynność cz. **Zakroczyć.**

× **Zakroczyć, y, ył,** nied. **Zakraczać** l. *kroczą zajść; wkroczyć za co:* Z. za górę. 2. co = *zająć, zaciągnąć, zawlec, zakryć, pokryć:* Notus pióry wypada mokremi, twarz oczapiwszy straszną ćmami smolanemi, czoło mgły zakroczyły. Żebr. *(=obsiadły).* Niżej warszawskiego mostu Golędzinowskich ostrów będzie-ć w oczy, Wisłę-ć zakroczy. Klon. *(=zasłoni, przesłoni).* 3. komu, czemu=*zastąpić drogę, wejść mu w drogę, zabiec, zaskoczyć, stanąć na przeszkodzie, przeszkodzić:* Burzliwe morskie fale staną w placu swoim cale, i by ziemi nie topiły, granicę im zaskoczyły. Bardz. *(=zagrodziły).* Iż prośba Władysława u papieża wyjednana być nie mogła, to zakroczyło, że prawo wojny krzyża św. już przeciwko neapolitańskiemu królowi sam papież obwołał. Błaż. Na brzegu morskim stanęli, jakoby dalej przyrodzenie samo im zakroczyło. Fal. Wszelkiej nadziei zakroczy nieszczęście moje. Pot. 4. czemu = *zabiec, zapobiec czemu, nie dopuścić do czego:* Złemu trzeba jak najprędzej Z. Pot. 5. *zajść, zjawić ś., wyłonić ś., nastręczyć ś. stając na przeszkodzie:* Z., zajść, zastąpić, zdarzyć ś. w ciągu czego i wstrzymać dalsze kroki. L. Jedna zakraczała przeszkoda. Błaż. Nowa od Bystrego zakroczyła kłótnia. Mat. Nie zaszły tam były jeszcze porozumienia ludzkie, nie zakroczyły praktyki. Niem. Sam gotów był stawić ś. czołem swoim przeciwko Osmanowi, by traktaty nie były zakroczyły. Birk. Radby był samego wprowadził do obozu; śmierć zakroczyła. Birk. 6. kogo = *zaskoczyć, zajść:* Zdrowiem przeciwnym zaskoczony, podołać rozkazaniu nie mógł. Błaż.

Zakroić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zakrajać.**

[Zakroj, u, lm. **e]** p. **Zakrój.**

Zakrojczyni, i, lm. **e** *krawcowa specjalnie uzdolniona w kroju sukien, zajmująca ś. nim wyłącznie:* Potrzebna jest zdolna Z. do sukien.

Zakrojenie, a, blm., czynność cz. **Zakroić.**

Zakrojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakroić ś.**

Zakrok, u, lm. i gim. *pewien ruch nóg:* Z. z zewnątrz, do środka.

× **Zakrop, u,** blm. *zakropienie, zakrapianie.*

Zakropić, i, ił, nied. **Zakrapiać** l. *kroplami zarzucić, skropić, pokropić, nakropić, zapryskać:* Z. mąkę, węgle wodą. Troc. Niewiasty zakrapiają szmalcem, aby czyniły placki. Wuj. (= rozczyniają ciasto. B. G.). Zakrapiany kolorem jakim, nakrapiany. L. [A niechże mnie kto zakropi (obleje), bo ś. sadło we mnie stopi]. Przen.: Biedna ja, podnieść i oka nie mogę śmiele na ciebie, bo gdy na niebogę spojrzysz, wstyd zaraz zakrapia mi lica. Min. *(=oblewa).* Zakrapiam ziemię, rolą. Kn. *(=zraszam, wilżę, zasilam, orzeźwiam kropieniem).* Zakrop rosą niebieską pragnące kraje. K. G. Zakrop, co widzisz zeschłego. K. G. Przen.: Z. gardło, żołądek = *zasilić ś. kroplami=trunkiem.* Strawa nie tylko piwem i miodem, ale winem była zakrapiana. Pot. L. *(=zapijana, przeplatana trunkiem).* Z. pragnącego. Troc. 2. a. **Zakroplić,** nied. **Zakraplać** *zapuścić kroplami, wkroplić:* Z., zapuścić krople pod powiekę, do ucha. 3. × Z. sędziego, świadka. (Troc) = *przekupić, zdeprawować.* **Z. ś.** *zasilić ś., orzeźwić ś. kroplami = trunkiem, napić ś. go:* Wielu z nich poznawał, wiedział, że zawsze o tej godzinie zachodzą tam, żeby pod pozorem zjedzenia wieczerzy Z. ś. do poduszki. Gom. Zakrapiali ś. gorzałką, bawiąc ś. przytym. Jun.

Zakropienie, a, blm., czynność cz. **Zakropić.**

Zakropienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakropić ś.**

Zakroplenie, a, blm., czynność cz. **Zakroplić.**

Zakroplenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakroplić ś.**

Zakroplić, i, ił p. **Zakropić. Z. ś.** *zabłyszczeć, zaperlić ś. kroplami:* Łzy na rzęsach czarnych śpiewaczki ś. zakropliły i brylantowym połyskiem zajaśniały. Jeż.

Zakrostawić, i, ił *zasypać krostami.*

Zakrostawienie, a, blm., czynność cz. **Zakrostawić.**

Zakróbek, bka, lm. **bki** *czerw pszczelny.*

× **Zakrócenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrócić.**

× **Zakrócić, i, ił,** nied. **Zakracać** *skrócić, przykrócić.* L.

Zakrój, oju, lm. **oje, [Zakroj]** l. *zakrojenie, zakrajanie, zakrawanie, zacięcie, zarznięcie.* 2. *to, co ś. zakrawa:* Z. chleba. Dopiero w nie po trzykroć zapuścili pługi, a ile razy Z. dokończają długi... Dm. *(=zaoraną bróżdę).* Z. ziemi pługiem=*bróżda zaorana.* 3. *sposób, którym ś. zakrawa.* Przen: To otwarte i jasne czoło, te łuki brwi i tu--ten Z. nosa. Brt. 4. przen. *sposób, którym ś. co zaczyna, sposób wzięcia ś. do czego, zacięcie, zamach, abcug:* Z. pierwszego zaraz zakroju widać mistrza. 5. przen. *plan, zamiar, zamysł, projekt, intencja, zamach:* Widzę w tym Z. na zupełną zmianę rządu. Nie udał ś. Z. tych stronników psucia w szczególnych projektach prawideł konstytucji. Ust. Rzecz w pierwszym zakroju już zepsuta. 6. *zacięcie, uzdolnienie, pociąg, żyłka, usposobienie,* rub. *zadęcie do czego, wygląd, mina na co:* Ma Z na poetę. 7. *zakres, kształt nadany czemu, pokrój, charakter, zabarwienie:* Nauki gimnazjalne są czysto uczonego zakroju. 8. *część pługa; drzewo u sochy, po którym ś. ziemia sośnikiem podniesiona posuwa.* Kluk. [Przez zakrój i okładnicę skiba pobiega, czyli odwraca ś. powierzchnią na spód].

† **Zakrólenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrólić.**

† **Zakrólić, i, ił,** † **Zakrulić** oczy=*postawić dziko.* Z. czoło=*zmarszczyć, zrobić marsa.* Przeciw niemu Geranos wysoki wyskoczy, czub postawi, piór wzniesie, a zakruli oczy. Km.

× **Zakrólować, uje, ował** *zacząć królować, objąć królestwo, zapanować:* Aleluja, iż zakrólował Pan Bóg nasz. Bud: (iż królować począł, abo królestwo przyjął. Bud.; iż ujął królestwo. B. G.). Wschodząc słońce wytoczyło ś. nad horyzont i zakrólowało ciszy i spokojowi przyrody. Jeż.

Zakrólowanie, a, blm., czynność cz. **Zakrólować.**

† **Zakrszenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrszyć.**

† **Zakrszyć, y, ył** p. **Zakruszyć.**

† **Zakrtunić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zakrztusić.**

† **Zakrtunienie, a,** blm., czynność cz. **Zakrtunić.**

† **Zakrtunienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakrtunić ś.**

† **Zakrtusić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zakrztusić.**

† **Zakrtuszenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrtusić.**

† **Zakrtuszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakrtusić ś.**

Zakruczeć, y, ał l. p. **Zakrakać:** Łańcuch żórawi w niebiesiech zakruczy. Pol. 2. *zaburczeć, zabulgotać:* Zakruczało mi w brzuchu.

†**Zakruczenie**, a, blm, czynność cz. **Zakruczeć.**

× **Zakrukać**, a, ał p. **Zakrakać.**

× **Zakrukanie**, a, blm., czynność cz. **Zakrukać.**

†**Zakrulenie**, a, blm., czynność cz. **Zakrulić.**

†**Zakrulić**, i, il p. **Zakrólić.** Km.

× **Zakrupić**, i, il = **Skrupić.**

× **Zakrupieć**, eje, ał *skrupieć.* L

× **Zakrupienie**, a, blm., czynność cz. **Zakrupić i Zakrupieć.**

Zakruszać, a, ał p. **Zakruszyć.**

Zakruszanie, a, blm., czynność cz. **Zakruszać.**

Zakruszenie, a, blm., czynność cz. **Zakruszyć.**

Zakruszyć, y,ył, †**Zakrszyć**, nied. **Zakruszać** l. *zacząć kruszyć.* 2. *krusząc zapuścić, zapełnić* L. 3. [Z.] *krusząc zasypać, zaprószyć*: Brukiew suszona na nitkach, zakruszona mąką.

Zakrwawiać, a, ał p. **Zakrwawić.**

Zakrwawianie, a, blm., czynność cz. **Zakrwawiać.**

Zakrwawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrwawiać ś.**

Zakrwawić, i, il, nied. **Zakrwawiać** l. *zawalać, zalać, zafarbować krwią, pokrwawić, okrwawić, skrwawić, zbroczyć krwią; zajuszyć, sposoczyć*: Błyska zakrwawionemi oczyma. (=*krwią nabiegłemi, krwawemi*). O, jaka liga, jak fala sroga, na cię ojczyzna powstała droga, czymeś ich oczy tak zakrwawiła, czym te harpije na ś. wzburzyła? Tw. O pomstę do Boga prosi, oczy zakrwawiwszy. Paszk. Począł obcierać rękoma zakrwawioną twarz. Sienk. Przen.: *zaczerwienić, zarumienić*: Przyjemna róża zakrwawiła natychmiast jej czoło. L. Przen.: Z. komu serce = *zranić, rozgoryczyć, rozżalić, zasmucić serdecznie, aż ś. serce kraje*: Niepomału mi serce zakrwawili. Paszk. Insi stanowie nie byli tak zakrwawionego serca przeciw Panu, jak namiestnicy Aaronowi. Żarn. Dawmont, mając serce zakrwawione przeciw Trojdenowi, że, będąc najmłodszym, miejsce jego zasiadł, stara ś. wszelkim obyczajem, jakoby go z świata zgładził. Biel. M. Niemoce wasze i zakrwawiające myśli a serca nasze i wszystkię smutki nasze będą nam na pociechę obrócone. Rej. Nieszczęścia moje zakrwawiały me serce. Bog. Woj. Jak wielu język szczebietliwy na sławie zgubił i jak wielu serca zakrwawił. L. 2. × Z. *zaprawić, rozłakomić na krew, rozjuszyć, rozbestwić.* 3. [Z.] cz. ni. *zacząć krwawić, puścić z siebie krew*: Ciął drugi do niego, drzewo zakrwawiło. **Z. ś. l.** *zawalać ś., zalać ś., zafarbować ś. krwią, pokrwawić ś., okrwawić ś., skrwawić ś., zbroczyć ś. krwią; zajuszyć ś., sposoczyć ś.* Przen.: *zaczerwienić ś., zarumienić ś., sponsowieć, spiec raka*: To słysząc, niebożątko wstydem ś. zakrwawi i choć niechętny, ręki do tańca nadstawi. Nar. 2. *zaprawić ś., rozłakomić ś. na krew, rozjuszyć ś., rozbestwić ś., rozwściec ś., rozeźreć ś., stać ś. krwiożerczym*: Lew siedzi trochę, póki dobrze ś. nie zakrwawi, wzbudziwszy gniew, ogonem dłużej ś. nie bawi. Bardz. Siłą i potęgą krzywdy ś. bardziej zakrwawiały, niż dochodziły prawa. L.

Zakrwawienie, a, blm., czynność cz. **Zakrwawić.**

Zakrwawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrwawić ś.**

Zakrwawka, i, lm. i bot. (haemodorum) *roś. z rodziny zakrwawkowatych.*

Zakrwawkowate rośliny, bot. (haemodoraceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Zakrwin, u, lm. y bot. (afzelia) *roś.*

Zakrycie, a l. blm., czynność cz. **Zakryć. 2.** lm. a, × **Zakrywadło**, †**Zakrywka** *to, czym zakrywają, zasłona, pokrycie, pokrywka, przykrycie, okrycie, nakrywka, nakrycie, odzienie, odzież*: Z., vestimentum. Ps. flor. Ludzie tam naguczko, bez wszego nakrycia chodzą. Warg. 3. †Z. przen. *pokrywka, pretekst, płaszczyk, pozór*: Jarosław Kijów pod Włodzimierzem obieżał i opanował pod zakryciem spokojnego wyjechania. Stryjk. [Zbawiciel nasz musiał nauczać w zakryciu przykładem, coby mu zwierzyli]. 4. †Z. *miejsce zabite oponami, skryte; tajnik, ukrycie, skrytka, schowanie, schowanko*: Z., miejsce oponami zabite, *postscenium opertum.* Kn. 5. astr.: Z. ciała niebieskiego = *zasłonięcie go przez inne ciało niebieskie, zaćmienie*: Z. gwiazdy, planety przez księżyc lub inne planety. Zaćmienie słońca jest to Z. go przez księżyc.

× **Zakrycie**, × **Zakryto** przys. od **Zakryty**, *w ukryciu, skrycie, tajnie, tajno, potajemnie; niewidzialnie, niewidocznie; okolicznie, niejasno, ogródkowo*: Oczy człowiecze, siedząc Z., jako na zasadzce żołnierze i ostrym wejźrzeniem strzelając, rychlej oczarować mogą, niż która baba zioły. Górn. Woda wzgórę na obłoki zakryto wstępuje, na dół jawnie padnie. Żebr. Iż to pierwej jakoś powiadał, to już jawnie dawał znać, kto miał być tej rzeczy sprawcą. Rej.

Zakrycie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakryć ś.**

Zakryć, yje,ył, nied. **Zakrywać** l. *zasłonić; osłonić, aby nie pokazać; nakryć, przykryć; zatulić, otulić, osłonić*: Z. twarz ręką. Czasem ją odkrywała, czasem zakrywała szata. P. Koch. Zakrywasz twarz chustką; zmierzłoż ci już spojrzeć na mnie! L. W dzieciach to widamy, chociaj tenże, co z niemi igrał, twarz na nie zakryje, a jaką postraszną ukaże, tedy wnet przed nim uciekają. Rej. Na stole leżą pieniądze, chustką zakryte. Troc. Grać w zakryte karty = *nie odkrywając ich partnerom.* 2. przen. *ukryć, skryć, zataić, utaić, zasłonić, uczynić tajnym*: Nic nie jest zakrytego, coby odkryte być nie mogło. Sekl. Zakrył tajemnice swoje od mądrych a od roztropnych, a objawił je maluczkim. Rej. W tej hostyi jest Bóg żywy, choć zakryty, lecz prawdziwy. Psń. Ani zakryty być może ogień w zanadrzu. Wys. Rzeczy, których oko nie widziało, ucho nie słyszało, nie mogą być wybranym zakryte a. tajne i niewidoczne. Salin. O, nie zatai-é ś. nic zakrytego przed tą wielebną światłością. Rej. Nie mam czym Z. hańby swojej. Z. przed kim tajemnicę. Niemasz nic tak zakrytego, coby ś. nie odkryło na potym. Rej. **Z. ś. l.** *zakryć siebie, zasłonić ś., osłonić ś. przed wzrokiem, nakryć ś., przykryć ś., zatulić ś., otulić ś., osłonić ś.*: Z. ś. połką od sukni. L. Czy pacierz doleci do P. Boga, co ś. zakrył chmurą? Słow. 2. *skryć ś., schować ś., zniknąć w zakryciu, zajść za zasłonę*: Już ciemno, niebo i ziemia zakryły ś. 3. × Z. *skryć ś., schować ś., ukryć ś., przyczaić ś., zotaić ś., utaić ś.*: Nie może ś. Z. miasto na górze osadzone. Skar. Jako smocy w łomiech zakrywają ś., tak człowiek kłamliwy, jako ślepowron, światłości ścierpieć nie może. Wer. Nie ufajmy, że cicho zdrada wieniec wije, szydło ś., jak mówią, w miechu nie zakryje. Błaż. Jak ś. słonko już zakryje. W których skałach zbójcy ś. zakrywali. Troc. 4. × Z. ś. czym = *zasłonić ś. = wymówić ś.*, nied. *składać ś., tłumaczyć ś.*: Z. ś. chorobą.

× **Zakrysta**, y, lm. **owie** p. **Zakrystjan.**

Zakrystja, i, lm. **e,** × **Sakrystyjá, [Zakrastyjá]** *izba przy kościele do przechowywania aparatów i wog. rzeczy kościelnych, oraz do przywdziewania szat kościelnych:* Na wojnę biorą srebro z zakrystji. Boh. Nie czytając takich książek, do zakrystji odsyłać będą. L. *(=bo dobre są one dla zakrystjanów, organistów, dziadów kościelnych, laików).* Do zakrystji wacpan z takiemi sentymentami. Od takich, którzy zwykli wprowadzać mowy z zakrystji wzięte, jak od węża uciekaj. Boh. *(=tuzinkowe, wzięte z kalendarza, z kantyczek).* Zdr. **Zakrystyjka.**

Zakrystjan, a, lm. **i,** × **Zakrysta** *sługa kościelny, dozorujący zakrystji,* świątnik, świętnik, × wytrykus: Kościelny wytrykusz, Z. niektórzy mówią, *aedituus.* Mącz. W dochody opatrzył kantora, bakałarza, organistę, zakrystę. Nies.

Zakrystjanka, i, lm. **i** l. a. × **Zakrystjanna** *zakonnica zawiadująca zakrystją.* L. Z. mniszka. Troc. O kościele i powinnościach zakrystjanny. Zał. S. Za zgodą i przyzwoleniem wikarji, zakrystjanek, sekretarek i innych sióstr zakonnych. Zał. S. **2.** p. **Zakrystjanowa.**

× **Zakrystjanna, y,** lm. **y** p. **Zakrystjanka.**

Zakrystjanowa, ej, lm. **e, Zakrystjanka** *żona zakrystjana.* L.

Zakrystjańczyk, a, lm. **i** *chłopiec do posług w zakrystji.*

Zakrystjański przym. od **Zakrystjan,** × wytrykuski.

Zakrystjaństwo, a, lm. **a** *rola, stanowisko, obowiązki zakrystjana.*

Zakrystyjka, i, lm. **i** p. **Zakrystja.**

[Zakryszka, i, blm.] l. *warzywa, które ś. dodają do rosołu lub do barszczu, włoszczyzna:* Zakryszkę krajała, tu dolewała, tam odlewała. Jeż. Następnie na grządki po zakryszkę ś udała. Jeż. **2.** *cebula.*

× **Zakryślać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zakreślić.**

× **Zakryślanie, a,** blm., czynność cz. **Zakryślać.**

× **Zakryślanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakryślać ś.**

× **Zakryślenie, a,** blm., czynność cz. **Zakryślić.**

× **Zakryślenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakryślić ś.**

× **Zakryślić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zakreślić.**

[Zakryta, y, lm. **y]** *cortex cascarillae.*

† **Zakryto** p. **Zakrycie.**

† **Zakrytość, i,** × lm. **i** l. *skrytość, tajnik; nieodkrytość, niejawność, niewidoczność, niejasność; skrytość charakteru, nieotwartość, nieszczerość, obłudność, obłuda.* Biel. M. Postawa Z. serca okazuje, a trudno twarzą zakryć, co serce sprawuje. Rej. Inne mówią, a inne rozumieją, a siła ludzi temi zakrytościami swemi, na co chcą i jako chcą, przywodzą. Rej. **3.** † Z. *pokrywka, alegorja, figura, przypowieść:* Duch św. pod zakrytościami zawsze mówił. Rej. Dziwne sprawy św. Janowi pod zakrytościami a figurami jakiemi okazywały ś., a ludziom prostym zdało ś., jakoby jakie fabuły i jakie przypowieści były. Rej.

Zakryty l. im. od **Zakryć:** a) W Merjona Eneasz wypuścił grot... nie zakrytego puklerzem. Ml. b) [Z.] *nakryty, zasłany:* Stół Z. czysto. **2.** patol. (larvatus) *ukryty, utajony, zamaskowany, skryty.*

Zakrywa, y, lm. **y** *miejsce zakryte, kryjówka:* Kozacy tam siedzą w tych ciemnych zakrywach. Sienk. **2.** cukr. *pokrywa:* Dyfuzor zamykany zakrywą. Zdr. **Zakrywka.**

× **Zakrywacz, a,** lm. **e** *ten, co zakrywa.*

Zakrywać, a, ał i **Z. ś.** l. p. **Zakryć.** **2.** [Z.] *zamykać.*

× **Zakrywadło, a,** lm. **a** p. **Zakrycie.**

Zakrywanie, a, blm., czynność cz. **Zakrywać.**

Zakrywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrywać ś.**

Zakrywka, i, lm. **i** l. p **Zakrywa:** Wygnieciemy ich w zakrywkach jako krety. Sienk. **2.** *dekiel, blaszka zakrywająca w zamku dziurkę od klucza.*

† **Zakryzmolenie, a,** blm., czynność cz. **Zakryzmolić.**

† **Zakryzmolić, i, ił** p. **Zagryzmolić.** L.

Zakrzaczenie, a, blm., czynność cz. **Zakrzaczyć.**

Zakrzaczyć, y,ył *zasadzić, zapełnić krzakami, zakrzewić:* Zakrzaczył tyły ogrodu gęstą leszczyną. Równina mokra, zakrzaczona. Weys. **Z. ś.** *zarosnąć krzakami, zakrzewić ś.:* O co najwięcej z rzadka zakrzaczonych miejscach. Sp.

[Zakrzącenie, a, blm.] czynność cz. **Zakrzącić.**

[Zakrzącić, i, ił] p. **Zakręcić.**

Zakrząkać, a, ał, Zachrząkać, Zakrząknąć, Zachrząknąć l. *krząknąć, charknąć; zacząć krząkać.* **2.** *zagłuszyć krząkaniem.* L.

Zakrząkanie, a, blm., czynność cz. **Zakrząkać.**

Zakrząknąć, nie, nął p. **Zakrząkać.**

Zakrząknięcie, a, blm., czynność cz. **Zakrząknąć.**

Zakrzątać, a, ał p. **Zakrzątnąć.**

Zakrzątanie, a, blm., czynność cz **Zakrzątać.**

Zakrzątanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrzątać ś.**

Zakrzątnąć, nie, nął, nied. **Zakrzątać kogo** = *zaprzątnąć, zatrudnić go pilnemi interesami.* L. **Z. ś.** czym a. koło czego = *zakręcić ś., uwinąć ś., zawinąć ś., wziąć ś. skrzętnie do czego.* Kn. Zakrzątnęła ś. wyborem do drogi. Krasz. Z. ś. koło czego. Troc. Musiała otrzymać obietnicę odwiedzin, bo ś. zakrzątała, by godnie przyjąć pomazańca. Rol.

Zakrzątnienie, a, blm., p. **Zakrzątnięcie.**

Zakrzątnienie się, a. ś., blm., p. **Zakrzątnięcie ś.**

Zakrzątnięcie, a, blm., **Zakrzątnienie** czynność cz. **Zakrzątnąć.**

Zakrzątnięcie się, a ś., blm., **Zakrzątnienie ś.** czynność cz. **Zakrzątnąć ś.**

[Zakrzcenie, a, blm.] czynność cz. **Zakrzcieć.**

[Zakrzcieć, i, ał] p. **Zakścieć.**

× **Zakrzeczeć, y, ał** p. **Zaskrzeczeć:** Sroczko, z dobrąś nowiną do nas przyleciała; bodajeś i u sąsiad także zakrzeczała. Szymon.

× **Zakrzeczenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrzeczeć.**

[Zakrzekorzenie, a, blm.] czynność cz. **Zakrzekorzyć.**

[Zakrzekorzyć, y,ył] *zacząć krzekorzyć, zagdakać, zakwokać, zaskrzeczeć* (o kurze, sroce): Kury zakrzekorzyły przed progiem, a wielki czerwony kogut ostrożnie zaglądał, cofał się, bił skrzydłami. Reym.

Zakrzemieniać, a, ał p. **Zakrzemienić.**

Zakrzemienianie, a, blm., czynność cz. **Zakrzemieniać.**

Zakrzemienić, i, ił, nied. **Zakrzemieniać** l. *zamienić w krzemień.* **2.** przen. *zakamienić, zatwardzić, znieczulić, zobojętnić:* Trzeba, żeby serce zakrzemienił ten, coby ś. na twe pojrzenie nie zmienił. Pot. Zakrzemienisz serce moje. Troc.

Zakrzemienienie, a, blm., czynność cz. **Zakrzemienić.**

Zakrzep, u, lm. **y** patol. (thrombosis) *sprawa zakrzepowa, tworzenie ś. skrzepliny* (thrombus), *czyli za życia krzepnienie krwi w naczyniu wskutek zmian patologicznych w ścianie naczynia, we krwi, lub zaburzeń w krążeniu krwi:* Z. żyły (phlebothrombosis). Z. żyły wrotnej (pylethrombosis). Z. żył macicznych (metrophlebothrombosis). Z. z ugniecenia (naczynia) (thrombosis compressiva). Z. z rozszerzenia (naczynia) (th. dilatatoria). Z. z uwiądu (th. morantica). Z. połogowy (th. puerperalis). Z. urazowy (th. traumatica).

Zakrzepiać, a, ał p. **Zakrzepić.**

Zakrzepianie, a, blm., czynność cz. **Zakrzepiać.**

Zakrzepić, i, ił, nied. **Zakrzeplać** l. *pokrzepić nieco, zasilić, wzmocnić, posilić.* L. 2. × Z. *zatwierdzić, potwierdzić, umocnić, sankcjonować:* Nad rzeką Polanówką nastąpił pokój, który z obu stron przysięgą zakrzepiono. Dar.

Zakrzepienie, a, blm., czynność cz. **Zakrzepić.**

Zakrzepły *który zakrzepł:* Rozniecano w zakrzepłych cierpieniem sercach ten święty płomień. Kaczk. Dźwięki zamierały zwolna, głuchły i niby zakrzepłe perły, spadały ciężko. Reym. Przen.: Wiarę obudzić w sercach zakrzepłą.

Zakrzepnąć, pnie, pł *skrzepnąć, ściąć ś., zsiąść ś., stężeć, zgęsnąć, zastygnąć.*

Zakrzepnienie, a, blm., p. **Zakrzepnięcie.**

Zakrzepnięcie, a, blm., **Zakrzepnienie** czynność cz. **Zakrzepnąć.**

Zakrzepowy l. przym. od **Zakrzep.** 2. patol. (thromboticus): Sprawa zakrzepowa (thrombosis). Zapalenie żył zakrzepowe (thrombophlebitis). Zapalenie tętnic zakrzepowe (thromboarteriitis).

Zakrzes, u, lm. **y** p. **Zakres:** Drzewo zakrzesami znaczył na ścięcie. Tet.

Zakrzesać, sze, sał, † **Zakrzosać,** nied. **Zakrzesywać** l. *wskrzesać, zacząć krzesać:* Z. ognia 2. *zaciosać, zastrugać, zaciąć:* Z. kamień, drzewo. L. 3. [Z.] *zatańczyć:* Kiedy zakrzesał na drobną nutę, to ś. widziało, że iskry piętami skrzesze. Tet. 4. † Z. i † **Z. ś.** p. **Zakreślić.**

Zakrzesanie, a, blm., † **Zakrzosanie,** czynność cz. **Zakrzesać.**

† **Zakrzesanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakrzesać ś.**

† **Zakrzesić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zakreślić.**

Zakrzesywać, uje, ywał p. **Zakrzesać.**

Zakrzesywanie, a, blm., czynność cz. **Zakrzesywać.**

† **Zakrzesywanie się, a ś.,** blm., czynność cz **Zakrzesywać ś.**

† **Zakrzeszenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrzesić.**

† **Zakrzeszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakrzesić ś.**

† **Zakrześlać, a, ał** p. **Zakreślić.**

† **Zakrześlanie, a,** blm., czynność cz. **Zakrześlać.**

† **Zakrześlenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrześlić.**

† **Zakrześlić, i, ił** p. **Zakreślić.**

× **Zakrzew, u,** lm. **y,** × **Zakrzewie** l. *zakrzewienie i to, co ś. zakrzewia, co ś. zakorzenia, zarasta, zarośl, krzewina, gęstwina, gąszcz = krzak:* Ptaszęta w zakrzewiu z gałęzi na gałąź wzlatują. Stasz. 2. przen. *zaród, zarodek, ziarno, posiew:* Już w sercu jego cnoty nasienie był potłumił niecnoty Z. Stasz.

Zakrzewiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakrzewić.**

Zakrzewić, i, ił, nied. **Zakrzewiać** l. *dać zarosnąć krzewisto, zapuścić w krzew, rozkrzewić, rozmnożyć, zamnożyć, zaplenić, zakorzenić, rozplenić:* Z. winnicę. Troc. 2. przen. *rzucić pierwsze zarody, zacząć rozkrzewiać, zaszczepić:* Zakrzewił w tym państwie wiarę chrześcijańską. Troc. Zakrzewiona usługami łaska. Troc. *(= wzbudzona, zjednana).* **Z. ś.,** × **Zakrzewieć** *zarosnąć krzewisto, rozrosnąć ś., rozkrzewić ś., zakorzenić ś.:* Przerabiał ś. na narodowego poetę, zakrzewiającego ś. na narodowym gruncie. Spas.

Zakrzewianie, a, blm., czynność cz. **Zakrzewiać.**

Zakrzewianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrzewiać ś.**

× **Zakrzewieć, eje, ał** p. **Zakrzewić.**

Zakrzewienie, a, blm. l. czynność cz. **Zakrzewić.** 2. × Z., czynność cz. **Zakrzewieć.**

Zakrzewienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrzewić ś.**

× **Zakrzęt, u,** lm. **y** *zakrzątnięcie ś., zabieg, zachód:* Mnie marchew, rzepa, groch, pasternak zdrowy, co bez trudności ma Z. domowy. Petr.

† **Zakrzosać, a, ał** p. **Zakrzesać.**

† **Zakrzosanie, a,** blm., czynność cz. **Zakrzosać.**

Zakrztusić, i, ił, † **Zakrtusić,** † **Zakrtunić** *krztusząc zamęczyć, zadusić; zachłysnąć, zadławić:* Ten kaszel go kiedyś zakrztusi. **Z. ś.** *krztusząc ś. zadławić ś.; zatchnąć ś. od kaszlu; zachłysnąć ś.*

Zakrztuszenie, a, blm., czynność cz. **Zakrztusić.**

Zakrztuszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrztusić ś.**

Zakrztuśny *tyczący ś. zakrztuszenia.* Patol.: Zakrztuśne zapalenie płuc = *zapalenie płuc, powstające wskutek wciągnięcia cząstek pokarmów lub napojów do płuc razem z wdechem przez chorych nieprzytomnych, obłąkanych lub wogóle wskutek zboczeń w mechanizmie połykania.*

Zakrzyca, y, lm. **e** bot. (polypremum) *roś. z rodziny połatowatych.*

Zakrzyczeć, y, ał, Zakrzyknąć, nied. **Zakrzykiwać** l. *krzyknąć, huknąć = zawrzeszczeć, wrzasnąć, zawołać głośno; podnieść, zrobić krzyk; uderzyć w krzyk; zacząć krzyczeć:* Zakrzyknąwszy, padł. Wuj. Przen.: W tym trąba miedziana głos straszliwy zakrzyczy. Koch. J. Ktoby go zdrajcą nie zakrzyknął. Sienk. Ks. biskup ciekawy był dowiedzieć ś. o tych łaskach, lecz zakrzyknięto na niego w rodzie i posłano odpowiedź odmowną. Sienk. 2. kogo, co = *zagłuszyć krzykiem, przekrzyczeć:* Mówił urzędnik do ludu, nakazując milczenie, ale był zakrzyczany. L. Jak przyjdzie, z góry na niego obiedwie, zakrzyczcie go, zahałasujcie, zagłuszcie. L. Darmo wołano pospólstwo, chcąc przeciwną stronę Z. L. 3. kogo = *zahukać, zafukać, zanukać, zgnębić przez ciągłe łajanie.*

Zakrzyczenie, a, blm., czynność cz. **Zakrzyczeć.**

Zakrzykiwać, uje, iwał p. **Zakrzyczeć.**

Zakrzykiwanie, a, blm., czynność cz. **Zakrzykiwać.**

Zakrzyknąć, nie, nął p. **Zakrzyczeć.**

Zakrzyknięcie, a, blm., czynność cz. **Zakrzyknąć.**

† **Zakrzywdzenie, a,** blm., czynność cz. **Zakrzywdzić:** Wedle bojaźni Bożej, a nie zakrzywdzeniem między stronami. Nisz.

† **Zakrzywdzić, i, ił** komu co = *zawinić z czyją krzywdą:* Przyjechał od cesarza biskup do Jagiełła, prosząc, aby Krzyżaków wojną nie prześladował, bo jeśliby oni co królowi zakrzywdzili, aby sobie z nich dochodził sprawiedliwości u stolca cesarskiego. Stryjk. Cóż zakrzywdziła panna Eufraksja, iżeś ś. na nią ukwapiła, przekażając nabożną posługę jej? Ż. E.

Zakrzywiać, a, ał i Z. ś. p. **Zakrzywić.**

Zakrzywianie, a, blm., czynność cz. **Zakrzywiać.**

Zakrzywianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrzywiać ś.**

Zakrzywić, i, ił, nied. **Zakrzywiać** **1.** *zagiąć na krzywo, zachylić, załamać, skrzywić, nakrzywić:* Zakrzywiam na dół, *recurvo*, zakrzywiam ku górze, *resimum facio*. Kn. Troskliwa matulka synaczkowi łzy utarła, któremu i pedagog nie powinien był palca Z. Pilch. Nie da na pieszczoszka swego palca Z. *(= zrobić mu najmniejszej przykrości)*. Nie lubię tych, co mi owo zakrzywiwszy główkę chodzą, jakoby z Panem Bogiem dziś gadali. Opal. *(= zadarszy, podniósszy)*. Z. róg biletu *(= załamać)*. Z. co na dół, ku górze. Troc. Z. do góry = *zadrzeć*. Nos zakrzywiony = *haczykowaty, orli*. **2.** × Z. *wykrzywić, przekrzywić:* Wartogłów powiada, że ja gębę nań zakrzywiam, kiedy ja chustką sobie wąsy ocieram. Pilch. Z. gębę. Troc. **Z. ś. 1.** *zachylić ś., zagiąć ś., załamać ś., skrzywić ś., nakrzywić ś.:* Koniec zakrzywił ś. do góry = *zadarł ś., sterczy*. **2.** × Z. ś. *wykrzywić ś., skrzywić ś., przekrzywić ś.:* Gęba ś. dobrze nie zakrzywi od śmiechu. Rej. Hrabstwo na mnie ś. zakrzywili za mój mały postęp w rysunkach. And.

Zakrzywienie, a 1. blm., czynność cz. **Zakrzywić. 2.** lm. **a** *coś zakrzywionego, krzywizna w czym, kolano, załam, zakręt, łuk*. **3.** × Z. rąk = *łamanie artretyczne w rękach*. Mur.

Zakrzywienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakrzywić ś.**

× **Zakrzyżować, uje, ował** **1.** *zawiesić na krzyżu, ukrzyżować, rozpiąć na krzyżu, przybić do krzyża*. **2.** *założyć na krzyż, skrzyżować:* Z. ręce. Sł. wil.

× **Zakrzyżowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakrzyżować.**

Zaksięgować, uje, ował han. *zaciągnąć do ksiąg, zaznaczyć w księdze*.

Zaksięgowanie, a, blm., czynność cz. **Zaksięgować.**

Zaksyknąć, nie, nął, Zakszyknąć *wydać ksyk, zaksykać, ksyknąć:* Łeb modry smok wywalił i zakszyknął sprośnie. Żebr. Zakszyknę na nie i zgromadzę je. Leop. (zaświsnę na nie. B. G.).

Zaksyknięcie, a, blm., czynność cz. **Zaksyknąć.**

Zakszyknąć, nie, nął p. **Zaksyknąć.**

Zakszyknięcie, a, blm., czynność cz. **Zakszyknąć.**

[Zakścieć, e, ał] p. **Zakwitnąć.**

[Zakścienie, a, blm.] czynność cz. **Zakścieć.**

Zakta, y, lm. **y?:** Najgorzej temu, kto ma nos wielki: rozszrotują mu tutaj tę niegdyś zaktę płci męskiej. Ciec.

[Zaktnąć, nie, nął] p. **Zakwitnąć.**

[Zaktnienie, a, blm.] czynność cz. **Zaktnąć.**

Zakucie, a, blm., czynność cz. **Zakuć.**

[Zakuciwy] *dokuczliwy, zaskwierający*.

[Zakucnik, a, lm. **i]** **1.** *człowiek dokuczliwy*. **2.** *komornik, egzekutor*.

Zakuć, uje, uł, Zakować, nied. **Zakuwać, Zakowywać** **1.** *kuciem zawrzeć, zasklepić, zbić tęgo:* Ziemia jak stal zakowana. K. G. Niebo jak miedź zakowana ogniem słonecznym zagony pozapiekało. Gd. · Z. kogo w kajdany. Przen.: Snem żelaznym oczy zakute. Nar. Z. komu głowę = *zabić w kim zdolności, zagwoździć komu umysł, stępić samodzielność umysłową:* Zakuwasz głowy dziewczętom. Prus. Zakuty łeb *(= hebes)*. **2.** †Z. co czym = *zakończyć kuciem:* Oszczep zakowany grotem. Otw. Lud zamorski ostro zakowanemi grozi nam dzidami. Tw. Żelazem zakowane rogi. Żebr. Oni na mury nie bez wszelkiej trwogi niosą żelazem zakowane rogi. P. Koch. *(= barany, tarany murołomne)*. **3.** *kując zaciąć, zadrasnąć, zabić do żywego mięsa, zagwoździć:* Niezakuty koń nie zakuleje, nie bój ś., bo ja nie zagwożdżę. Krasz. **4.** *zacząć bić, odezwać ś. kuciem:* Dzięcioł zakuł.

Zakudlenie, a, blm., czynność cz. **Zakudlić.**

Zakudlić, i, ił p. **Zakudłać.**

Zakudłać, a, ał, Zakudlić *pokudłać, zrobić kudłatym, poplątać, rozczochrać, potargać:* Z. swe włosy.

Zakudłanie, a, blm., czynność cz. **Zakudłać.**

Zakukać, a, ał, Zakuknąć *odezwać ś. kukaniem, kuknąć; zacząć kukać*. L.

Zakukanie, a, blm., czynność cz. **Zakukać.**

× **Zakuklać, a, ał, Zakuklać** *szarpnąć, wydrzeć wytargać za włosy*. L.

× **Zakuklanie, a,** blm., czynność cz. **Zakuklać.**

× **Zakuklać, a, ał** p. **Zakuklać.**

× **Zakuklanie, a,** blm., czynność cz. **Zakuklać.**

Zakuksać, a, ał p. **Zakułakować.**

Zakuksanie, a, blm., czynność cz. **Zakuksać.**

[Zakukuryczenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zakukuryczyć ś.**

[Zakukuryczyć się, y ś., ył ś.] *zaperzyć ś., zaindyczyć ś., zacietrzewić ś. (w gniewie)*.

Zakukurykać, a, ał *zapiać po koguciemu, kukuryknąć:* Zakukurykał stary kogut.

Zakukurykanie, a, blm., czynność cz. **Zakukurykać.**

Zakulać, a, ał, Zakulnąć **1.** *kulając załoczyć na miejsce, do celu:* Zapakowali wszystkie srebra i pieniądze w beczkę, oblepili smołą i zakulnęli do sadzawki. Wilk. **2.** *kulając zarzucić*. L.

Zakulanie, a, blm., czynność cz. **Zakulać.**

[Zakulasty] *zakrzywiony*.

Zakulawieć, eje, ał p. **Zakuleć.**

Zakulawienie, a, blm., czynność cz. **Zakulawieć**

Zakulbaczenie, a, blm., czynność cz. **Zakulbaczyć.**

Zakulbaczyć, y, ył *zapakować za kulbakę*. L.

Zakuleć, eje, ał, Zakulawieć *zacząć kuleć; okuleć, okulawieć, zachromać*, rub. *zakikutać*. Przen.: Rozmowa zakulała raptownie i już o własnej sile iść nie mogła. Bliź.

Zakulenie, a, blm., czynność cz. **Zakulec.**

[Zakulenie, a, blm.] czynność cz. **[Zakulić].**

[Zakulić, i, ił] *skuliwszy zakrzywić*.

Zakulisowy **1.** *znajdujący ś., odbywający ś. za kulisami, stamtąd pochodzący.* **2.** przen. *poufny, dziejący ś. w zamkniętym, zaufanym kółku, zdala od oczu obcych; pochodzący z takiego kółka, nie jawny, nie nadający ś. do rozgłaszania:* Przynosili z sobą nie zawsze wesołe nowiny miejskie i zakulisowe. Krasz. Zakulisowe intrygi. Wtajemniczony we wszystkie zakulisowe sprawy.

[Zakulka, i, lm. **i]** *zajście, sprzeczka*.

Zakulnąć, nie, nął p. **Zakulać.**

Zakulnięcie, a, blm., czynność cz. **Zakulnąć.**

Zakulturować, uje, ował co = *zaprowadzić w czym kulturę, zagospodarować kulturalnie:* Ogołocone ze starodrzewiu, zakulturowane zostały gęstemi zagajnikami. W tym roku zdołałem Z. 80 morgów posadem mieszanym.

Zakulturowanie, a, blm., czynność cz. **Zakulturować.**

Zakułakować, uje, ował, Zakuksać *zamordować kułakami, zaszczutkować, zaboksować*.

Zakułakowanie, a, blm., czynność cz. **Zakułakować.**

Zakumać, u, ał p. **Zakmotrzyć.** L.

Zakumanie, a, blm., czynność cz. **Zakumać.**

Zakumkać, a, ał *zacząć kumkać, odezwać ś. kumkaniem* (o żabach). Przen.: Zakumkał znów z radości, lecz wnet ś. pohamował. Mic.

Zakumkanie, a, blm., czynność cz. **Zakumkać.**

× **Zakundleć**, eje, ał (o psach) *wyrodzić ś., odrodzić ś., skundleć.* L.

× **Zakundlenie**, a, blm. **1.** czynność cz. **Zakundleć. 2.** czynność cz. **Zakundlić.**

× **Zakundlić**, i, il (o psach) *skundlić.* L.

Zakup, u, lm. **y l.** a. × **Zakupno** *zakupowanie, zakupienie w masie, ryczałtem, skup:* Obywatele skarżą ś. na zakupy cukru i kawy, ale takowych zakupów bronić nie można bez naruszenia wolności handlu. L. Porobić zakupy. Monopolja formowały ś. same przez różne zakupy i towarzystwa. Cz. **2.** *rzecz zakupiona, sprawunek:* Wyjmuje powoli jeden po drugim przywiezione zakupy. Haj. **3.** × Z., p. **Zakupno.**

[**Za kupą**] robić = *robić razem, w kupie.*

Zakupczenie, a, blm., czynność cz. **Zakupczyć.**

Zakupczyć, y,ył *zacząć kupczyć, zająć ś. kupiectwem.* L.

Zakupiać, a, ał p. **1. 2. Zakupić.**

Zakupianie, a, blm., czynność cz. **Zakupiać.**

× **Zakupiciel**, a, lm. e, × **Zakupnik**, × **Zakupień l.** *ten, co zakupuje wszystko przed drugiemi, przekupień, przekupnik,* × samokupiec: Za kupnik a. zakupień łakomy zboża. Kn. Z. zboża. Troc. Handlowanie zakupniów dlatego jest sprosne, iż kupują towary, żeby je sprzedali, bynajmniej ich nie polepszywszy. Baz. Z., kupiec hurtowy. Przen.: Nie zaparł ś. ukorzonego dla nas przyszłej wielkości naszej zakupnika. Wor. **2.** × Z. *ten, co wynajmuje, dzierżawca, arendarz:* Z. dóbr pospolitych. Kn. Zakupień, *manceps.* Urs. Zakupnik pospolitych dóbr, pospolitych dochodów. Troc. **3.** *ten, co sędziów dla drugiego przekupuje,* † **przedarownik:** Zakupnik sędziów urzędnych, **przedarownik** *durum est.* Kn. Zakupnik sędziów. Troc. Zakupnik sędziów urzędowych. Bobr.

× **Zakupicielka**, i, lm. i forma ż. od **Zakupiciel.**

I. Zakupić, i, il, nied. **Zakupywać**, × **Zakupować**, × **Zakupiać l.** *kupiwszy zabrać; kupić, nabyć, skupić, wykupić; kupić przed drugiemi, wyprzedzając ich:* Zakupują czasem wszystko, żeby potym mogli przedać, jak chcą. Tyt. pr. magd. Zboża zakupione. Troc. Wszystkie zakupiono zboże. Troc. Potaż Platerów z Dąbrowicy i Worcella z Podłużnego, z chciwością przez szyprów zakupiony, wiele w Gdańsku popłacał. And. Przez majątek najpewniej piekło ś. zakupia. Syrok. Ledwie nie wszyscy tacy naczelnicy byli zakupionemi z zagranicy niewolnikami. Szaj. **2.** *zamówić, zapewnić sobie zaliczeniem:* Zakupiony, najęty na co. Kn. Dostojeństwa dla swoich krewnych zakupują. Troc. Rodzice za duszę syna każdy rok pewnych dni mszą zakupowali. Skar. Każdy z nich myśli swemu umarłemu służyć, świeczki stawiać, jemu msze zakupować. Sekl. (fundować msze. L.). [Z. świecę do kościoła]. **3.** × Z. *nająć, wziąć w dzierżawę, zadzierżawić, zaarendować:* Cła zakupił. Troc. [Sadownicy zakupują sady, t. j. owoc na drzewach]. *(=dzierżawią).* **4.** × Z. kogo = *podkupić, przekupić, przepłacić,* × *przenająć,* × *przedarować:* Zakupił pieniędzmi i podarunkami Sasów, nie mogąc przeciągnąć do swojej strony Brandeburczyków. Nar. Zakupiony, przedarowany. Kn. (przekupiony, przenajęty, kupiony. L.). Zakupiony do zerwania sejmiku. Troc. Zakupiony sędzia, głos. Troc. **5.** *za złożonym zakupem w zastaw wziąć.* L. Jeśliby kto drugiemu imienie w sumie pieniędzy zastawił, tedy ten, co zakupił i w dzierżawieniu będzie, służbę ziemską z tego zastępować ma. Stl. Gdyby kto, pierwej niż do ziemi nieprzyjacielskiej uciecze, przedał a. zaprzedał komu jakie imienie, tedy ten, co kupi a. zakupi, okaże-li na to listy urzędowe, takowe imienie kupione wiecznością i zakupione do oddania jemu sumy pieniężnej dzierżeć z pokojem ma. Stl.

2. Zakupić, i, il, nied. **Zakupiać** *zakończyć kupę, nadać jej kształt ostrokręgu:* Z. stóg siana na łące.

I. Zakupienie, a, blm., czynność cz. **I. Zakupić.**

2. Zakupienie, a, blm., czynność cz. **2. Zakupić.**

† **Zakupieniec, ńca**, lm. **ńcy** *kupny, kupiony niewolnik.* B. Sz.

× **Zakupień, pnia**, lm. **pnie** p. **Zakupiciel.**

× **Zakupieństwo**, a, lm. a, × **Zakupność** *stan zakupu, zakup, możność zakupienia, zamówienia, zapewnienia za zakupem:* Mamy całe prowincje, gdzie rolnik za kontraktem posiada ziemię, nabywa jej przez Z. i umówiony czynsz opłaca. Kołł. Dajcie nam własność gruntów pod pewną powinnością dziedziczną zakupieństwem, jakie jest oddawna po różnych miejscach w praktyce. T. K. Pieniądze z zakupieństwa możecie obrócić na skarb. T. K. [Niektórzy włościanie posiadają zakupieństwa z przywilejem paszenia owiec w pewnej przestrzeni lasów pańskich, 500 — 1000 morgów wynoszącej; takie miejsce nazywa ś. hala. Z. czynszowe = grunta nabyte (przez górali żywieckich) od większych właścicieli].

Zakuplować, uje, ował *zawiązać, skrępować.* L.

Zakuplowanie, a, blm., czynność cz. **Zakuplować.**

† **Zakupne**, ego, blm., p. **Zakupno.**

× **Zakupnie** przys. od **Zakupny.**

× **Zakupno**, a, lm. a, × **Zakup**, † **Zakupne** *zadatek, zaliczka przy kupnie, przy najmie:* Z., myto wprzód dane na co najętemu. Kn.

× **Zakupność**, i, blm., p. **Zakupieństwo.** L.

× **Zakupny l.** *mogący być zakupionym, do nabycia, sprzedażny, przedażny, kupny:* Królowie po Herodzie uczynili urząd biskupi Z. Żebr. Miłość teraz w małżeństwie nawet po ślubie zakupna. L. *(=do nabycia, kto da więcej).* **2.** × Z. *przekupny, sprzedajny, przedajny, dający ś. przekupić:* Z. sędzia. L. **3.** *feodalny, lenny, lenniczy:* Prawo zakupne. Zakupne prawo, *jus feudale,* rycerskiemu człowiekowi za wojenną służbę bywa dane imienie, tak aby własność została przy pierwszym własnym panie, a on za używanie uczynił jaką posługę panu. Groic. Wójt Z., advocatus feudalis. Tuch. **4.** *czynszowy, dzierżawny, emfiteutyczny:* W królewszczyznach włościanie najwięcej mają gruntów zakupnych. L. Młynarze zakupni, którzy na trzeciej mierze siedzą, od głowy swej groszy 15. Biel. J. Ucieszą ś. z mego zakupnego dziedzictwa. Biel. J. **5.** [Z.] przym. od **Zakup**, *zakupiony:* Msza zakupna.

× **Zakupować, uje, ował** p. **I. Zakupić.**

× **Zakupowanie**, a, blm., czynność cz. **Zakupować:** Towarzystwo dystrybutywne, t. j. do zakupowania materjałów z pierwszej ręki. Bał. Z. abo zakupienie dóbr pospolitych, ceł, gór kruszcowych, młynów = najem. Kn. Z. zboża zakazano. Troc. Z. dostojeństwa, urzędu. Troc.

Zakupywać, uje, ywał p. **I. Zakupić.**

Zakupywanie, a, blm., czynność cz. **Zakupywać.**

Zakurować, uje, ował *zażegnać kuracją, zaleczyć, zagoić:* Chorobę perjodycznie wracającą zakurowano w jakikolwiek sposób. Krasz. Z. ranę, liszaj. Szkapa ciężka, nieco dychawiczna, tylko zakurowana. Krasz.

Zakurowanie, a, blm., czynność cz. **Zakurować.**

Zakurzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakurzyć.**

Zakurzanie, a, blm., czynność cz. **Zakurzać.**

Zakurzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakurzać ś.**

Zakurzenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zakurzyć. 2.** kip.: Z. wina, p. **Zaprószenie.**

Zakurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakurzyć ś.**

Zakurzyć, y,ył, nied. **Zakurzać I.** cz. ni. *zacząć kurzyć, wzniecić kurz, narobić kurzu, wywołać kurzawę:* W ziemię nogą uderzył i zakurzył, a potym rzekł: tedy z sobą wojować przestaną, gdy ś. jedno z nich w taki proch obróci. Warg. Tak w izbie zakurzono, że w niej wytrwać nie mogę. Troc. **2.** kogo, co=*zasypać kurzem, okryć kurzem, pokurzyć, zapylić, zaprószyć:* Aż coś ciągnie z poza wzgórza, gościniec zakurza. Len. Tam rzucone jakieś okrycie kobiece pomięte, tam sukienka dziecinna zakurzona. Orzesz. **3.** † Z. *zawichrzyć, zakotłować, zaburzyć:* Zamąciwszy, zakurzywszy, umknął. Kn. **4.** *zapełnić, zakryć, przesłonić kurzem; zapuścić dymem, zadymić, zakopcić:* Nie czuję wonności tytuniu, który sułtan turecki ciągnie; niechby zaś pod nos zakurzył, wnet uczułbym. Boh. *(=puścił dym).* **5.** fajkę, papierosa, cygaro=*zapalić, zakopcić, zaćmić:* Zakurzyłem sobie fajeczkę. Jord. **6.** żart. *zasmrodzić, zakadzić; bzdnąć, zebździeć ś., zesmrodzić ś., puścić bąka, zakopcić, skopcić ś.:* Z. komu pod nos. Troc. Smrodzie, zakurzyłeś mi czosnkiem, zaleciał mię od ciebie czosnek. Kn. Przen.: Złość na ś. niebo, ziemię i Boga oburzy, złemu i z ludzi podłych pod nosem zakurzy. Bach. (każdy nim pogardza, dokuczy mu, figla mu wystroi. L.). **7.** myśl.: Zakurzyć lisa w norze = *zadusić dymem.* **Z. ś. I.** *okryć ś. kurzem, pokurzyć ś., zapylić ś.* **2.** przen. *wznieść ś., wzbić ś., wydzielić ś. w postaci gazu; zadymić ś., zaparować:* Zakurzyło mu ś. z głowy, z czupryny. **3.** przen. *zapalić ś., zająć ś. ogniem, zatlić ś., zakopcić ś.:* Zakurzyło ś., aleśmy ugasili zaraz. Świat ś. zakurzył dymem i popiołem, po wioskach ogień i miasteczkach bryka. Jabł. *(=zapełnił ś. pożogą).* Przen.: Jak znowu ś., broń Boże, wojna zakurzy! L. *(=wyniknie pożoga wojenna).* Gdy ś. wojna zakurzyła. Nies. Stamtąd ś. zakurzyła nieszczęśliwa teraźniejsza schizma i podziśdzień z niemałą szkodą płomienieje. Smotr. *(=rozpaliła ś., rozżarzyła ś., wybuchła, rozgorzała).* **4.** przen.: *zawichrzyć ś., wzburzyć ś., zakotłować ś.:* Ledwo rzekł, gdy ś. z ciemnych obłoków zachmurzy zewsząd, a niepogoda nad zwyczaj zakurzy. Koch. J. **5.** † Z. ś. *zarazić ś., zakazić ś., zapowietrzyć ś.:* Zakurzone w Niemczech powietrze wielu mu z dworu jego o śmierć przyprawiło. Nies. Gdy ś. powietrze w Smerecie zakurzyło, a co możniejsi z miasta, unikając niebezpieczeństwa, rozbiegli ś.... Nies.

Zakus, u, lm. **y,** × **Zakusa,** × **Zasmak I.** † Z. *zakuszenie=zakosztowanie, zasmakowanie, skosztowanie.* L. **2.** *to, czego ś. kosztuje.* L. **3.** przen. *próba, doświadczenie, usiłowanie, pokuszenie ś.:* Z. nad zaciekami wszechnicy krakowskiej. Dm. Znany był w starożytności azjatyckiej Z. sposobu znakowania mowy. Przyb. (Stefan Czarniecki) czekał w Siewierzu, ...zabezpieczywszy ś. od zakusów szwedzkich solennym traktatem. Syn. Paktowano z królem na warunkach ewakuacji wojsk polskich z kraju i uchronienia go na przyszłość od wszelkich samowładnych zakus. Kraus.

× **Zakusa, y,** lm. **y** p. **Zakus.**

† **Zakusić, i, ił,** † **Ukusić,** nied. † **Zakuszać** czego **I.** *zakąsić, ukąsić, ugryźć, przejeść, przekąsić,* × *zajeść.* Glos. Niektórzy przychodzą do zdrowia, gdy zakuszają pokarmów, których im ś. zabaży w niemocy. Sak. Gdy mu ś. chce jeść, jabłka zakusi leśnego. Bardz. Jest woda, której byle ptak zakusi, zaraz zdechnie. Ocz. **2.** *zakosztować, pokosztować, spróbować, skosztować, zasmakować, popróbować:* Można-li to rzecz, abym nie skosztował kielicha mnie natoczonego, wylej go precz, niech go nie zakuszę. Bz. Nie godziło ś. temu, który daru Bożego zakusił, taić i ukrywać prawdy Bożej. Baz. Przen.: *doświadczyć:* Ten, który raz w serce swoje zakusił słodkiego Boga, odstąpić Go nie może. Bz. Żebyś mógł tej słodkości chrześcijańskiej Z., trzeba ci serdecznego nabożeństwa. Wuj. Razem cię zakusił, a tym więcej łaknę. L. Żona Popiela Wtórego, zakusiwszy raz smaku w panowaniu, wszelką władzę sobie przywłaszczała. Błaż. Zakusił, zasmakowało mu, nie odpędzi go dziesięcią kijów. Kn. Niemasz żadnej złej przesady lepiej świata Z., przejrzeć obyczaje. Dziew. Przen.: Z. jakiej nauki = *liznąć jej:* Nie niemasz gorszego nad tych, którzy, gdy ledwo abecadła zakusili, fałszywe o sobie mniemanie w umieniu wzięli. Glicz. Prędko z rzemiesła wystaną, a dlatego, iż go trochę byli zakusili, będą partolić, będą partaczami. Glicz.

† **Zakuszać, a, ał** p. **Zakusić.**

† **Zakuszanie, a,** blm., czynność cz. **Zakuszać.**

† **Zakuszenie, a,** blm., czynność cz. **Zakusić.**

Zakutać, a, ał *zatulić, zapatulić, okręcić, zawinąć, okutać, otulić, owinąć, oburdać, zasłonić przed zimnem:* Zakutana w ciepłą salopę. Wilcz. W jedno oka mgnienie dworzanie zakutani w kapice i delje siedzieli już na koniach. Przybor. Najpierw występuje chłopak z latarką, za nim dopiero maleńki, przygarbiony p. X., zakutany w szlafrok. Rol.

Zakutanie, a, blm., czynność cz. **Zakutać.**

Zakuternożenie, a, blm., czynność cz. **Zakuternożyć.**

Zakuternożyć, y,ył *zakuleć, zachromać (?):* Szlachcic, kuternoga, zakuternożył (gdy nim Kozak, schwyciwszy go za kołnierz, wykręcił młynka), ale trzymał ś. na nogach, łypnął zyza.

Zakutnerować, uje, ował *kutnerując zakryć, zająć, zarobić.* L.

Zakutnerowanie, a, blm., czynność cz. **Zakutnerować.**

Zakuty I. im. od **Zakuć:** Tumany mgieł mają kształty zakutych w jarzmo niewolników. Sts. **2.** przen.: Ziemia jak stal zakuta. *(=stwardniała, skostniała od posuchy, zeschła).* Przen.: Snem żelaznym oczy zakute *(=zasklepione).* Zakowane rogi, p. **Baran** murowy. Łeb Z. *(=ciasny, płytki; niepojętny, tępy).* Głowa porządnie zakuta. Kor. *(=hebes).* Z. Niemiec. *(=zabity, prawdziwy, zajadły, zacięty, zawzięty, nie umiejący słowa po polsku).* Z. mieszczuch. *(=zaskorupiały, zacięty, prawdziwy).*

Zakuwać, a, ał p. **Zakuć.**

Zakuwanie, a, blm., czynność cz. **Zakuwać.**

Zakwakać, ka a. cze, kał l. *zacząć kwakać, kwaknąć:* Kaczki zakwakały. Czasem zakwacze żaba. Sienk. **2.** *zagłuszyć kwakaniem.*

Zakwakanie, a, blm., czynność cz. **Zakwakać.**

Zakwalifikować, uje, ował kogo, co do czego= *zaliczyć, odnieść do odpowiedniej grupy, rubryki i t. p., uznać stosownym, wydać kwalifikację odpowiedniości czego dla danej grupy, rubryki, uznać za odpowiedniego dla nich:* Z. rekruta do artylerji. Z. przestępstwo. Z. towar do danego gatunku. Malcy zakwalifikowani na kolonje letnie.

Zakwalifikowanie, a, blm., czynność cz. **Zakwalifikować.**

Zakwas, u, lm. **y** l. × Z. *zakwaszenie.* **2.** *to, co zakwaszono, zakis.* **3.** *to, czym zakwaszają, naciast, zaczyn, kwas, drożdże:* Zakwasu przydać. Troc. Znać piwo po zakwasie. *(=po zakwaśniałości, po occie).* Rys. **4.** × Z. przen. *zaród zepsucia:* Z. faryzejski. Troc. Zdr. **Zakwasek**

Zakwasek, sku, lm. **ski** l. p. **Zakwas.** **2.** gorz. *dodatek z zakwaszonego poprzednio zacieru do następnej operacji.*

Zakwasić, i, ił, nied. **Zakwaszać,** † **Zakwasować** l. *dodać kwasu do płynu w takiej ilości, ażeby płyn zaczął oddziaływać kwaśno* (chem.); *zaprawić kwasem, zarobić naciastem, zaczynić:* Trocha mała kwasu zakwasza wszystko zadziałanie przaśne. Gil. Trocha kwasu wszystko zadziałanie zakwasza. B. B. Trocha kwasu wszystko zadziałanie kwaśnym uczyni, trochę truciny wino najrozkoszniejsze zepsuje i w jad obróci. Żarn. Kwas a. naciast jest ciasto z jakiejkolwiek mąki, ciepłą wodą zaczynionej, zagniłością zakwaszone. Syr. Kawałek kwaśnego ciasta zakwasza i porusza wielką ciasta masę: jeden zły sługa może popsuć wszystkich kamratów. L. Chleb zakwaszony. Troc. **2.** *uprawić, aby skwaśniało, poddać kiśnieniu, zakisić, ukisić, ukwasić:* Z. ogórki, kapustę. **3.** skórę = *wyprawić zapomocą kwasów, zaprawić ją kwasami.* L. **4.** przen. *zatruć, napełnić goryczą, żółcią, zaprawić niesmakiem, zwarzyć:* Najczęściej smutek z nadzieją chodzi, co ten zakwasi, to ta osłodzi. Karp. Serce moje było zakwaszone, a gryzły mię wnętrzności moje. B. B. (zgorzkło serce moje. B. G.). Przypadek ten serce mi zakwasił. Pot. Narzekania i wymówki zakwaszają tylko nasze rozmowy. Węg. Przen.: Niech ś. po was świat oczyści, psot tak wielą zakwaszon. Bud. *(=zaplugawiony.* L.). **5.** × Z. *obeżreć, wygryźć, zaszczypać:* Nie uszedł ci dymów tych, zakwasiły mu oczy. L. **6.** żelazo=*zatwardzić, zahartować, rozpaliwszy, zanurzyć w wodzie:* Tam pewny człek wyśmienicie żelazne zakwasza towary, z tego warsztatu życzyłem sobie bułatu. Pot. **Z. ś., Zakwaśnieć** l. *ulec kwaśnieniu, przejść kwasem, nabrać smaku kwaśnego, skwasnieć:* Zepsutym słodem zakwaszają ś. nawet i kadzie. Świt. **2.** *zatruć ś., zwarzyć ś., zgorzknieć, napełnić ś. niesmakiem, zaprawić ś. żółcią:* Zakwasiło ś. nasze życie, nasze serce.

† **Zakwasować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zakwasić.**

† **Zakwasowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakwasować.**

† **Zakwasowanie się,** a ś., blm., czynność cz. **Zakwasować ś.**

Zakwaszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zakwasić.**

Zakwaszanie, a, blm., czynność cz. **Zakwaszać.**

Zakwaszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakwaszać ś.**

Zakwaszenie, a, blm., czynność cz. **Zakwasić.**

Zakwaszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakwasić ś.**

Zakwaśniały *który zakwaśniał, skwaśniały.* Przen.: *zgorzkniały, zatruty, napełniony żółcią, gorzki, pełen goryczy:* Lepiej w Kartuzy wleźć abo ś. owiesić, a razem odcierpieć, niźli nędznego a zakwaśniałego żywota długo używać. Rej. Szlachta zakwaśniała, rubaszna stanowi towarzystwo najupodobańsze. Krasz.

Zakwaśnieć, eje, ał p. **Zakwasić.**

Zakwaśnienie, a, blm., czynność cz. **Zakwaśnieć.**

Zakwaśnik, a, lm. **i** farb. *beczka, w której włókna podlegają działaniu kąpieli kwasowej.*

Zakwaterować, uje, ował, nied. **Zakwaterowywać** *zamieszkać na kwaterze, stanąć kwaterą; zamieszkać:* Krasiński zwykle zakwaterowywał w Rzymie. Rol. **Z. ś.** *zainstalować ś. na kwaterze, wprowadzić ś. na mieszkanie, umieścić ś., ulokować ś. gdzie:* Niechaj dwór zakwateruje ś., gdzie może. Kaczk. W Międzybożu zakwaterował ś. stale tylko sztab dywizji i bataljon piechoty. Rol. Oberpoliemajster zakwaterowany w Tulczynie. Rol. Z. ś. do kogo = *zwalić mu ś. na kark, wprowadzić ś. doń samowolnie:* Zakwaterował ś. do mnie, i ani ś. go pozbyć. Przen.: *wleźć, wpakować ś., zapakować ś., wtarabanić ś., usadowić ś., znaleźć sobie niewłaściwe miejsce:* Pies zakwaterował ś. na łóżko.

Zakwaterowanie, a, blm., czynność cz. **Zakwaterować.**

Zakwaterowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakwaterować ś.**

Zakwaterowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zakwaterować.**

Zakwaterowywanie, a, blm., czynność cz. **Zakwaterowywać.**

Zakwaterowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakwaterowywać ś.**

Zakwcie (od **Zakwiść**) *zakwitnie.* B. Sz.

Zakwefiać, a, ał i **Z. ś** p. **Zakwefić.**

Zakwefianie, a, blm., czynność cz. **Zakwefiać.**

Zakwefianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakwefiać ś.**

Zakwefić, i, ił, × **Zakwefiować,** nied. **Zakwefiać** *zakryć, zasłonić kwefem, okwefić, zawoalować:* Z. sobie twarz.=**Zakwefić ś.** Wychodziła z drugich drzwi, cała czarna, zakwefiona. Krasz.

Zakwefienie, a, blm., czynność cz. **Zakwefić.**

Zakwefienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zakwefić ś.**

× **Zakwefiować, uje, ował** i × **Z. ś.** p. **Zakwefić.**

× **Zakwefiowanie, a,** blm., czynność cz. **Zakwefiować.**

× **Zakwefiowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zakwefiować ś.**

Zakwestjonować, uje, ował l. × Z. *zadać pytanie, zacząć badać.* **2.** co=*zrobić kwestję co do czego, podać co w wątpliwość:* Z. czyje prawo własności. W tym momencie znowu jest zakwestjonowany cokolwiek. Kaczk.

Zakwestjonowanie, a, blm., czynność cz. **Zakwestjonować.**

× **Zakwicie, a,** lm. **a** *pączek, zawiązek kwiatu:* Lube róże Z. Sł. wil.

Zakwiczeć, y, ał, × **Zakwikać,** × **Zakwiknąć** l. *kwiknąć, odezwać ś. kwikiem.* L. **2.** kogo, co= *zagłuszyć kwikiem.* L.

Zakwiczenie, a, blm., czynność cz. **Zakwiczeć.**

Zakwiecać, a, ał p. **Zakwiecić.**

Zakwiecanie, a, blm., czynność cz. **Zakwiecać.**
Zakwiecenie, a, blm., czynność cz. **Zakwiecić.**
Zakwiecić, i, ił, nied. **Zakwiecać** *zapełnić, zasłonić, ozdobić kwiatami:* Zakwiecać skronie. Mick. Idzie młoda żniwiarka z zakwieconą głową, może westchnie, wyleje łezkę ukradkową. Syrok.
† **Zakwielenie, a,** blm., czynność cz. **Zakwielić.**
† **Zakwielić, i, ił** p. **Zakwilić.**
× **Zakwikać, a, ał** p. **Zakwiczeć.**
× **Zakwikanie, a,** blm., czynność cz. **Zakwikać.**
× **Zakwiknąć, nie, nął** p. **Zakwiczeć.**
× **Zakwiknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zakwiknąć.**

Zakwilenie, a, blm., czynność cz. **Zakwilić.**
Zakwilić, i, ił, † **Zakwielić** I. *zacząć kwilić; zapłakać kwileniem, kwiląc odezwać ś.; zanucić, zaśpiewać, zaszczebiotać rzewnie, żałośnie:* Dziecię zakwiliło w kołysce. Kiedy wyrozumiał, jako nam ś. źle dzieje, to zakwilił nad nami, mówiąc. Kaczk. 2. *wydać rzewny, żałosny głos ptasi:* Dziś ptaki ocknęły ś. wcześniej, by zakwiliły wdzięczne porankowe pieśni. Przyb. Masz przywabić takim głosem, jako stary ptak kwieli a. szczebiece... tedy drugi raz zaszczebiec i zakwiel dopiero, ale nie wiele, raz abo trzy. Cyg. Wnet i czajki zakwiliły jękliwie na moczarach, kołując zapamiętale wskroś mgieł. Reym.

[Zakwirlować, uje, ował] *zamącić, rozbełtać:* Mąka do zupy zakwirluje ś. kwirlem, czyli koziełkiem drewnianym.

[Zakwirlowanie, a, blm.] czynność cz. **Zakwirlować.**

† **Zakwiść, zakwcie, zakwitł** p. **Zakwitnąć.** Ps. flor., Poręb.

Zakwitać, a, ał p. **Zakwitnąć.**
Zakwitanie, a, blm., czynność cz. **Zakwitać:** Drzew ślicznych Z. K. G.

Zakwitły, × **Zakwitnięty** *który zakwitł:* Plundrownik grunty przebiega a siewbę zakwitłą wytłacza. Błaż. Przen.: Począł roztaczać sny zakwitłych myśli, jak roztacza ś. pokosy wonnych traw na łące leśnej. Ork.

Zakwitnąć, tnie, tnął a. **tł,** † **Zakwitać,** † **Zakwiść,** † **Zakcieć, [Zakścieć, Zakrzcieć, Zaktnąć, Zakwnąć],** nied. **Zakwitać, Zakwitywać** I. *zacząć kwitnąć; rozkwitnąć, dostać kwiatu:* Bzy już zakwitły. [Zakwituje róża białego koloru. Zakwcie lelija]. Przen.: Król niebieski k nam zawitał, jako śliczny kwiat zakwitał, po śmierci ś. nam pokazał. Pśń. Policzki zakwitły mu, a zęby zacisnęły ś. z gniewu. Sienk. *(= zaczerwieniły ś., zarumieniły ś., oblały ś. rumieńcem).* Całe miasto zakwitło chorągwiami. Sienk. *(= okryło ś., wystrzeliło, zabarwiło ś. niemi).* Jeszcze nie mogło ptastwem Z. na nowo sławne niegdyś ze drobiu swego Soplicowo. Mick. Błonia, grobami i mogiłami okryte i razem nowym życiem zakwitujące. Sł. wil. *(= przebudzone do życia).* Pompej Cylików ujeździł na morzu i w tryumfalnym zakwitał podworzu. Chr. *(= błyszczał, jaśniał).* Szczęśliwa wyspa zakwitła wesoło. Niem. *(= wyłoniła ś., ukazała ś. wdzięcznie).* Własność to szczęścia: znika i znowu zakwita. L. *(= uśmiecha ś., zjawia ś., płuży).* Wtedy za szczęśliwego ś. poczytam, kiedy u was wszelkie dobro zakwitnie. Wor. Wróćmy ś. do starej wiary i do starych obyczajów, a znowu zakwitniemy wprędce i będziemy prawemi rycerzami. Star. *(= znajdziemy ś. w szczęściu, w kwitnącym stanie, w rozkwicie).* Jedność świata była w ten czas, kiedy ś. naród ruski ochrzcił i świętemi zakwitł. Smotr. *(= zajaśniał; kiedy świętych z swego łona wydawał).* Dowcip był w obu wielki z chęcią do roboty, i wszelkie w nich chwalebne zakwitały cnoty. L. Nasz kraj niedługo mógłby w żelazne manufaktury Z. Świt. Serce zakwita z radości *(= rozpływa ś., nie posiada ś., rozkoszuje ś., zachwyca ś., unosi ś.).* Trzeci to stopień, trzecia kapituła ojcem cię i panem wita, czym z ochoty serce jej zakwita. Tw. Nauki zakwitły. *(= podniosły ś., wzmogły ś., rozwinęły ś. pomyślnie).* 2. Paznogcie zakwitły = *dostały białej plamki.* 3. *okryć ś. pleśnią:* Kromka chleba, mięso zakwitło.

Zakwitnienie, a, blm., p. **Zakwitnięcie.**
Zakwitnięcie, a, blm., **Zakwitnienie** czynność cz. **Zakwitnąć.**
× **Zakwitnięty** p. **Zakwitły.**
× **Zakwitować, uje, ował** *kwitując załatwić; skwitować, pokwitować.*

× **Zakwitowanie, a** I. blm., czynność cz. **Zakwitować.** 2. lm. **a** *kwit, pokwitowanie:* Oto rachunek pański i Z. Korz.
Zakwitywać, uje, ywał p. **Zakwitnąć.**
Zakwitywanie, a, blm., czynność cz. **Zakwitywać.**

[Zakwnąć, nie, nął] p. **Zakwitnąć.**
[Zakwnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zakwnąć.**
Zakwokać, a, ał I. *zacząć kwokać, zagdakać:* Kura zakwokała. Przen.: *jęknąć z bólu, zajęczeć;* Wierz mi, częściej zakwokasz, niźli ś. rozśmiejesz. Rej. 2. kogo, co = *kwokając zagłuszyć.*
Zakwokanie, a, blm., czynność cz. **Zakwokać.**
[Zalabdać, a, ał] *zabłocić, zaszargać.* **[Z. ś.]** *zabłocić ś., zaszargać ś.*
[Zalabdanie, a, blm.] czynność cz. **Zalabdać.**
[Zalabdanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zalabdać ś.**

Zalać, eje, ał, nied. **Zalewać** I. *rozlawszy zakryć; zatopić, zająć powodzią, wylewem zatopić:* Zalewa rzeka łąki, pola, miasta zabiera. Kn. Fale okręt zalewały. Troc. Już go woda zalewała. Troc. *(= pogrążała).* Nil co rok w maju i czerwcu cały Egipt zalewa. Kluk. Gdy staw wielki powodzią nabrzmieje, pola, łąki, ogrody przyległe zaleje. Tw. Rzeka łąki, miasto i wsi zalała. Troc. Da Pan Bóg dziś ten ogień ojczyzny naszej krwią nieprzyjacielską zalejem. Biel. M. *(= zagasim, zatłumim, zadusim).* Biegli piechotą przez zalaną wodą równinę. Sienk. Krwią zalany. *(= zbroczony, ociekający).* Oczy łzami zalane. Węg. *(= opływające we lzach).* Zalewają parchy całą głowę komu. *(= zlewają; rozlewają ś. po całej głowie).* Kiedy dobyte z ciemnych lochów głazy silnemi trzeba kować i obrabiać młoty, zalewają robotnika czoło krwawe poty. Sak. *(= zleją, zroszą).* Przen: Jeżeli wspomnisz, to jeno niechęć ci serce zaleje. Sienk. *(= ogarnie, opanuje, zajmie).* Klęknąwszy na zalanej księżycowym światłem podłodze, poczęły odmawiać litanję. Sienk. *(= objętej, oświetlonej).* Z. wstydem = *oblać; zarumienić, powlec rumieńcem wstydu.* Wstydem zalani, od drzwi świątnicy odstąpili. Alb. Aby cię nie zalały a nie zatopiły te marne burzliwości świata tego, tak iżbyś ś. potym z nich wynurzyć nie mógł. Rej. *(= nie zagarnęły, nie porwały, nie objęły, nie pochłonęły).* Publiczność jest zalana złemi książkami *(= zasypana, zarzucona).* Czy na czarnej roli, czy na zalanym zbożem łanie, czy w otwartym stepie lub w le-

sie—drga życie. Jeż. Fałszywe pieniądze, któremi nas Fryderyk zalewa. Krasz. Barbarzyńcy zaleli państwo rzymskie. Mgły, niby mleko wzburzone przy udoju, zalewały łęgi i pola nizinne. Reym. 2. *zapełnić, zarównać, zalatać laniem:* Z. pakiem beczkę, żeby nie ciekła. Z. konserwy baranim łojem po wierzchu. Z. co smołą, ołowiem. Troc. Zalewać roztopionym kruszcem, smołą. L. Zalewają wystrzelane zapały armat, żeby na ich miejsce nowe odwiercieć. Jak. J. Wystrzelany wypał ma być zalany. Jak. J. 3. *zamoczyć polawszy, nalawszy zakryć płynem; zaprawić płynem:* Zalej ryby rosołem, octem. Troc. Z. słód *(= namoczyć).* Z. barszcz octem. Suchy garbnik Z. dębnicą *(garb. obtrenkować).* 4. *zapełnić, zatkać, zaspokoić, zasycić lejąc:* Srogie mię wody morskie ponurzają, gdy mówię, fale usta zalewają. Bardz. Gębę mu zalano = częstowaniem go sobie ujął, że milczy. Kn. Z. ś. trunkiem. L. *(= zakropić ś., zaprószyć, podchmielić sobie).* Zalewać kogo kuflami. Troc. Łeb, rozum, gardło zalał. Troc. Zalawszy sobie głowę, sposobniejszy do oświadczenia swego afekciku. L. Ot głowa zalana, idź spać, przykro cię słuchać. L. Kulig, ta zabawa jeszcze od Popiela, ma za cel, by każdemu zalała gardziela. Wyb. To jest nie co innego, tylko ten pijanica zalał rozum, i głowę ma zarażoną szałem. Zabł. Wszak jawnie w każdym widać, kiedy łeb zaleje, jeśli lepiej, jak dzikie zwierzę, nie szaleje. Rej. Zalani winem, zbytnią tuczą obetkani. Nagur. † Z. krzeczka=*upić ś., podchmielić ś.:* Gdy ś. w ciepłej piekarni rozgrzejesz, a krzeczka owak po swojemu zalejesz, prawże nowiny, praw flisowskie dzieje. Klon. Jeśli ś. trafi, że zalejesz krzeczka, przecież nie szalej, siedź jako dzieweczka. 5. komu za skórę, zalać komu sadła za skórę=*dojąć go do żywego, dać mu ś. we znaki, dopiec mu, zaleźć mu za skórę, dokuczyć mu:* Ubolewam, że takiego masz ojca, zalał on i mnie za skórę. L. Synowiec mój w ten czas mi nawet przysługę oświadczył, kiedym mu najbardziej zalał za skórę, oddalając go od dziedzictwa. Boh. 6. *zapić, zakończyć, załatwić wypitką:* Miodem z czasów szwedzkich tę sprawę zaleli. Syrok **Z. ś.** I. *zostać zalanym, opić ś. śmiertelnie; utonąć, zostać ogarniętym przez fale, pójść na dno:* Zalewa ś. człowiek tonący. Kn., Troc. Przyszła nawalność na jezioro, i zalewali ś. i byli w niebezpieczeństwie. Wuj. (łódź ś. napełniała tak, iż w niebezpieczeństwie byli. B. G.). Zalewa ś. nawa, łódź, tonie. L. 2. *polać ś., oblać ś., laniem zamoczyć ś.:* Niosąc pełny talerz, zalał ś. cały *(= zachlapał ś.).* [Pies ś. zalewa] = *macza pysk w rosie.* O tym gdy myślę, zalewam ś. łzami. Groch. Niejeden ociec teraz potajemnie zalewa ś. łzami. L. Prawda, że jestem łzami zalany. L. *(= zapłakany).* Zalewa ś. łzami. Troc. Zalewają mu ś. oczy. Troc. Łzami mu ś. oczy zalewają. Troc. *(= zachodzą mu łzami).* Ojciec łzami ś. zalał—za rękę go chwyta: błogosławionyś, księże, jakby Jezuita. Syrok. Gdy cała Rzplta zalewała ś. krwią, uroczystościom nie było końca. Sienk. Podniósł obie ręce do twarzy, która w jednej chwili zalała ś. całkiem krwią—i runął na ziemię. Sienk. Przen.: Serce zalało ś. goryczą. Krasz. Czysta panienka, na te nieczyste słowa wstydem ś. zalawszy a oczy spuściwszy, rzekła... Skar. *(= oblawszy ś., zaplonawszy ś., splonąwszy).* Wstydem ś. zalewam. L. Przyjdzie czas, że ś. wstydem zalejesz przed całym światem. L. Jakim ja ś. w ten czas wstydem zalałem, widząc, że mię przytomni mogą sądzić przyjacielem tego grubijanina! Boh. 2. Zalewa ś papier, zalewa papier, zalewa ś. pismo na papierze = *rozlewa ś., rozpływa ś.* Kn., Troc. 3 † W zimie stróże zwykli mieć latarnie dla dozoru na oborze bydła, aby ś. złym położeniem, ile cielne krowy, nie zalały. Haur. (żeby w mokrzu nie leżały. L.).

Zalakierować, uje, ował, nied. **Zalakierowywać.** I. *zakryć, zagładzić lakierem:* Z. skazę. 2. *zawlec, zaciągnąć, zamalować lakierem.*

Zalakierowanie, a, blm., czynność cz. **Zalakierować.**

Zalakierowywać, uje, ywał p. **Zalakierować.**

Zalakierowywanie, a, blm., czynność cz. **Zalakierowywać.**

Zalakować, uje, ował *zalepić lakiem:* Z. list = *zapieczętować lakiem.*

Zalakowanie, a, blm., czynność cz. **Zalakować.**

Zalamentować, uje, ował *zacząć lamentować, wybuchnąć z lamentem:* Rety!—zalamentował pan Marcin. Gliń.

Zalamentowanie, a, blm., czynność cz. **Zalamentować.**

Zalamować, uje, ował, nied. **Zalamowywać** *obszyć lamą, lamówką, oblamować.* L.

Zalamowanie, a, blm., czynność cz. **Zalamować.**

Zalamowywać, uje, ywał p. **Zalamować.**

Zalamowywanie, a, blm., czynność cz. **Zalamowywać.**

Zalampartować się, uje ś., ował ś. *zawanturować ś. w lampartowaniu:* Czasem ś. człowiek zalampartuje, cóż robić! to nie grzech. Zap.

Zalampartowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalampartować ś.**

Zalanie, a, lm. a czynność cz. **Zalać:** Żebrzem, niech cię nasze łzy zmiękczą i zalania. Wyb.

Zalanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalać ś.**

Zalapisować, uje, ował *lapisem zatrzeć, zasmarować:* Z. rankę.

Zalapisowanie, a, blm., czynność cz. **Zalapisować.**

[**Zalasie, a,** blm.] p. **Zalesie.**

× **Zalaska, i,** lm. i *zakładanie ś., założenie ś. wobec sądu o zysk lub stratę swej sprawy, przyczym kładziono zakład na stole sądowym, za laską przewodniczącego.* Glog.

[**Zalaszczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zalaszczyć.**

[**Zalaszczyć, y, ył**] *zapiszczeć:* Swiśnie, aż w uszach zalaszczy.

Zalaszować, uje, ował mech. *ująć w łubki czyli lasze,* złubkować, ołubkować.

Zalaszowanie, a, blm., czynność cz. **Zalaszować.**

Zalatać, a, ał p. **Zalecieć.**

Zalatanie, a, blm., czynność cz. **Zalatać.**

† **Zalatować, uje, ował** p. **Zalecieć.**

† **Zalatowanie, a,** blm., czynność cz. **Zalatować.**

Zalatujący ptak = *wędrowny, niestale gdzie przebywający, przelotny.*

[**Zalaty**] *zalany.*

Zalatywać, uje a. † ywa, ywał p. **Zalecieć.**

Zalatywanie, a, blm., czynność cz. **Zalatywać.**

× **Zalazły** *który zalazł* = a) *zapadły, zaklęsły, wrośnięty w ziemię:* Zalazłe, ciemne drzewne jaskinie. Kluk. b) *zapełniony, zarosły, zamulony, zasypany, zachwaszczony:* Z bojaźni ataków nieprzyjacielskich trzymają zawsze Tunetańczykowie kanał i staw Z. błotem. L. Bruk ziemią Z. Stasz.

Zaląc, ęże a. **ęgnie, ągł, ęgła, Zalęgnąć,** nied. **Zalęgać,** × **Zalęgiwać** *zaród w jaju a. nasieniu*

doprowadzić do wylęgnienia, zarodzić: Ciepło pożyteczne i miłe zalęga każde nasienie życia. Stasz. Dom brandeburski jest to od was zalężone i od was wychowane straszydło. Stasz. **Z. ś.** *zająć ś. w zaród:* Jaje zalęgło ś. **2.** *zarodzić ś., zamnożyć ś., zaplenić ś.:* Robactwo ś. zalęgło = *wdało ś., rzuciło ś.* × Z. robactwem = *przejść w robaki, okryć ś. zarodem robaków, zatrząść ś. od robactwa, zamrowić ś.:* [Zakosztowanego przez kota jadła nie należy spożywać, boby ś. zalęgły w człowieku ozmajte plugawe gady]. Krzy zostawili manny do poranku, jęło ś. zalęgać chrobactwem i pogniło. Wuj. (obróciło ś. w robaki. B G.). Przen.: Rój głupstwa zalągł ś. w tej gęstej brodzie. Oss.

Załąc się, załęknie ś., załąkł ś. p. **Załęknąć ś.**

Załąg, ęgu, lm. **ęgi** l. *zalęgnienie płodu; płód zalęgły, zaród, zarodek, zawiązek, zalążek:* Zalęgi zepsucia drzewa działają. Fors. **2.** bart. *część ula, w której ś. wylęgają pszczoły.* Zdr. **Załążek.**

Załążek, żka, lm. **żki** p. **Załąg.** Z. (ovulum), ciałko znajdujące ś. wewnątrz komory załążni, z którego rozwija ś. nasienie. Rost. Bot., zool.: Z. (ovulum), po zapłodnieniu powstaje z niego nasienie. W wysiadywaniu Z. przyszłego płodu w jaju coraz ś. bardziej kształci i dojrzewa. Jund. Z., ta część ziarna zbożowego, z której następnie podczas rostkowania rozwijają ś. piórko i korzonki. Przen.: × Z. *rys, zarys, początek:* (Na obrazie) z niezgrabnych załążków kształtna postać składnie zmysłami i chęciami władnie. Nar.

Załążkowy przym. od **Załążek.** Embr.: Otwór Z. w jajku (micropyle), okienko, przepust plemniczy.

Załążnia, i, lm. **e** p. **Załężnia.** Rost.

Załbanda, y, lm. **y** gieol. p. **Łupina.**

[Załcek, cka, lm. **cki]** *rodzaj placka, bułka z żytniej mąki, groszówka, mularka.*

Załczajer, u, blm. (Załc-zajer) *kwas solny, używany do lutowania.*

Załec, załegnę a. × **załegę, załegnie** a. × **załęże, załegł, załegnij** a. † **załąż, Załegnąć,** nied. **Załegać, Załegiwać, [Załegować]** l. *legszy, zająć sobą; zawalić, opaść, oblec, opanować.* Pot. Z. czyje miejsce. Biel. M. Już Podola żyzne niwy Chmielnicki hordy zalegał, już głos matek przeraźliwy w smutnych ś. skałach rozlegał. Niem. Tysiącem trupa zalegli ulice. Stasz. *(=zasłali, zawalili, okryli, pokryli).* Tak na śmierć Trojanie, jak i Grecy biegli i pole zmieszanemi trupami zalegli. Dm. Trudno wątpić, że taka Jowisza jest wola, by Grecy sprośnie te zalegli pola. Dm. Na słomie śpi sknera ośmdziesiątletni, a w skrzyniach zalega pastwą molów, butwiejąc, bławat. Iż. Wszyscy trzej zalegliśmy rogoże, a wolne i spokojne zadumanie wszystkim trzem skleiło powieki. Chodź. Z. mary, Z. w grobie = *polec, umrzeć, paść trupem, lec w grobie.* Cokolwiek nie jest ciałem, nie zalęże mary. Zabł. Abraham umarł, i zalegli w grobie prorocy, co tu niegdy, żyjąc, trwali. Odym. Ustąp na stronę, prywato przeklęta, a w nieszczęśliwym załąż pierwej grobie, niż... Dek. Dla kochanki grobowcem zaległ. Troc. Grób zaległ. Troc. Odłogiem ziemia ta zalegnie, spustoszeje. Krasz. Przen.: Z. czyje mary, czyją głowę = zastąpić czyją śmierć, umrzeć za niego, umrzeć przed nim, uprzedzając go. L. Niechaj ja twoje mary śmiertelne zalęgę, niźli ś. z tobą tak prędko rozprzęgę. Zim. Dlaczegom twej nie zaległ głowy nieszczęśliwy? Zbyl. Miasto szeroką zaległo równinę. Troc. *(=rozsiadło ś. na niej).* Górę zalegają zwaliska. Hoł. Lud zalegał dziedziniec Krasińskich. Mochn. Grożąca ciemność czarny bór zalega. Gosz. Niemcy zalegają barłóg zwykłego nieładu. Lel. Tęskność całą głowę mi zaległa. Karp. *(=zajęła, opanowała).* Cisza zaległa dokoła. *(=zapanowała).* Dzik w naszych mniejszych kniejach nie zalega. *(=nie zapada).* Farba (krew) miejscami była obfita; gdzieniegdzie postrzałek zalegał. Zalegała bladość jej lica. Rzew. **2.** a. **Zależeć** pole, przen. = *zasiedzieć ś., gnuśnieć w bezczynności, zaniedbać ś., opuścić ś., opuścić ręce, zaniedbać gruszek w popiele; zaspać co, zostawić odłogiem, zapuścić co:* Myśl jego była jeszcze, choć i na starość, nie zalegać pola, otrzeć ś. o mury Konstantynopola. Groch. My, mając takich nieprzyjaciół, pola nie zalegajmy, przyuczajmy ś. do zbroi na wojnę z niemi Skar. Horst zależał był pole w medycynie. Kor. W ciągu dalszym panowania Sasów Polska zależała pole. Lel. Z. okazję=*nie skorzystać z niej, opuścić, zaniedbać ją.* Po wyjeździe Ryksy z Polski Jarosław, książę ruski, nie chciał tego pogodnego czasu próżno zależeć i wyprawił ś. na Polskę. Stryjk. Wolimy rozjechać ś. do domów i zapłacić winę królowi, niż zależeć tu najpiękniejszy czas żniwa. Szaj. **3.** Z. w płaceniu podatków, rat komornego = *nie być akuratnym, punktualnym w ich płaceniu, nie płacić ich na czas a. być winnym za poprzednie podatki, raty, komorne.* Zalegać w robocie. *(=nie odrabiać jej na czas, opuszczać ś., zaniedbywać ś. w niej).* **4.** Praca, obowiązek, sprawa, dług zalega = *nie został na czas załatwiony, czeka na zaspokojenie, załatwienie.* **5.** *rozłożyć ś. na drodze, zająć miejsce, zawalić, zatarasować, zabarykadować, zaprzeć sobą, zatkać, zagrodzić miejsce, być na przeszkodzie:* Alpów szlak zaległy nieprzebyte góry. Bardz. Było tam żywności dosyć, ale naszym zalegli od niej Węgrzy i nie dopuszczali żywności wieść do nich. Biel. M. Zalegać (zawozić) drogę, rów gruzem. Troc. Zaległo mu w gardle. Troc. **6.** × Z., p. **Zależeć. 7.** × Z., × **Z. ś.** *zepsuć ś. wskutek leżenia, zleżeć ś.:* Ten towar bardzo zaległ. **8.** Zalegający, patol. (residuus) *pozostały.* Mocz Z. = *mocz, który po oddaniu uryny pozostaje jeszcze w pęcherzu.* Powietrze zalegające=*powietrze pozostające w płucach nawet po usilnym wydychaniu.* l. a. **Zależeć ś.** = a) p. wyż. **2.** b) *zgnuśnieć, rozleniwić ś. od leżenia, rozpróżniaczyć ś., zniewieścieć:* Nie dał im ś. zalegać w próżnowaniu. Sł. wil. Naród ten ś. zależał w długim pokoju. Sł. wil. **3.** × Zalegać ś. od śmiechu=*pokładać ś. od śmiechu:* Antka aż zalegała ś. od śmiechu, skoro ta wesołość była u niej rzeczą zwyczajną. Orzesz.

† **Zalecacz, a,** lm. **e** p. **Zalecicіel.**

Zalecać, a, ał i **Z. ś.** l. p. **Zalecić. 2.** [Z.] *oświadczyć ś.:* Przyszed kawalir Z. ś.

† **Zalecalny,** † **Zaletny** *zalecający, polecający, polecony, rekomendacyjny, zachwalający:* Odesłano mi list Z. osoby mojej, kiedym jechał do Jeruzalem. Warg. Dany mu był pasport, także i list Z. do wszystkich stanów chrześcijańskich. Warg.

Zalecanie, a, lm. **a** l. czynność cz. **Zalecać:** Spełniasz gorliwie moje zalecania. Rzew. **2.** p. **Zalecanie ś.:** Z. przed małżeństwem, zaloty, zalety, zmawianie panny, *officia procorum.* Kn.

Zalecanie się, a ś., blm., niek. **Zalecanie** czynność cz. **Zalecać ś.**; **Zaloty, Zalecanki**: Z., zaleta, zalecanki. Troc.

Zalecanka, i, †Zaleta, †Zalot, częś. w lm. **Zalecanki, Zaloty, †Zaleciny** l. *zalecanie ś., umizgi, karesy, konkury, staranie ś. o rękę panny, kobiety, o jej miłość:* Nie bronił im miłości i inszych zalecanek wszeteczny. Petr. Ty z taką zalecanką na folwarek, do kucharek. Kniaź. Dość tych zalecanek, mości panie. L. Więcej sobie każdy jedno słówko skłonne, jeden najmniejszy znak ludzkości takowej białogłowy waży, niż największe zalecanki, najznaczniejszy pokaz łaski drugiej. Górn. Nie przyjęła jego zalecanek. Poseł tatarski nie miał w swej legacji, jedno zalecanki. Górn. Dobry chrześcijanin bliźniemu woli usługować a ku niemu miłość oświadczać uczynnością, aniżeli długiemi obietnicami i zalecankami go bawić. Gil. Kto sobie dawa piosnki śpiewać, zalecanki stroić, ten bywa odwiedziony od weselenia ś. w Chrystusie Panu. Gil. Deszcz złoty przepadał przez dachy na zalot dziewczęcy. L. (dla umizgania ś. L.). Zaloty, zalety, zalecanie przed małżeństwem, zmawianie panny. Kn Zaloty, umizgi, karesy miłośne. L. Oczyma, uszyma, myślą zaloty stroić. Górn. Młodzież tej tylko chwyta ś. nauki, jak inszych uprzedzać w zaloty, z młodu zaraz nie zna cnoty. L. Nie zabłądziłem ja tu na zaloty, alem ś. uczyć, matko, przyszedł cnoty. Mor. A. Zaloty głosem—siane w deszcz, zwada po pijanu—rzadko z pożytkiem. Szpetne zaloty staremu. Pot. Wojewoda obwiniony był przed królem o tajemne około żony jego zaloty. Nar. Choć go plagi nieraz duże u mojej żony w pociemku potkały, przecię ś. wraca w zaloty zuchwały. Jabł. Ona ś. maszkarnica ciesząc z swej roboty, mówi: toć mu ś. pewnie obrzydzą zaloty. Mor. Młódź udatna wracała z zapasem świeżych zalecanek, tańców, mód i nowinek. Chodź. [Przyjechaliśwa do waszej Maryny z zaletami]. Wójc. × Z. *komplement, pochlebstwo, przypochlebianie ś., zabiegi, ceremonje, ceregiele:* Wzywał waszą królewską mość to na chrzciny, to na wesele, to inszemi wszystkiemi zalety dochodził od waszej królewskiej mości nam nieszczęsnego przymierza swego. Jan.

I. Zalecenie, a l. blm., czynność cz. **Zalecić.** 2. lm. a = a) *to, co zalecono, zlecenie, polecenie, komis.* b) a. **†Zaleciny, †Zalota** *rekomendacja:* Przyjął go do usług swoich za moim zaleceniem. Troc. Zalecenia godny. Troc.; *świadectwo zaszczytne:* Jakiej ś. kary boisz, głupcze, za te czyny, któremić sława daje wieczne zaleciny. Bardz. Żadnego ani z urodzenia, ani zasług ma zalecenia. Troc. c) *list polecający:* Wziąwszy Z od króla, do Klemensa VII wyjechał do Rzymu. Steb. d) †Z. *wzięłość, zachowanie, uszanowanie, poważanie, zaszczyt, cześć, sława, szacunek, mir, rozgłos, uznanie:* Z drzewa, które dobre jabłka rodzi, ziemia, która ono drzewo uchowa, Z. ma. Skar. Jan św. powinien być u nas wielkiego zalecenia. Białob. (= *uwielbienia*). Oszlachcając swe życie cnotliwemi i sprawiedliwemi uczynki, u wszech ludzi miłość i Z. mieli. Leop. e) *sława, rozgłos, uznanie:* Ludzie w Niemczech trafią łacno to wszystko, co obaczą, mają wielkie Z. w rzemiosłach, suknach, płótnach. Łęcz.

2. Zalecenie, a, blm., czynność cz. **Zalecieć.**

Zalecenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalecić ś.**

† Zalecicіel, a, lm. **e, †Zalecacz** *ten, co zaleca drugiemu:* W zaleceniu potrzeba, aby ci, których zalecają, takowemi byli, za jakowe je być zalecają, aby tak uczynności z miłości nie oddali z sromotą zalecaczowi swojemu, gdzieby ś. inakszemi być okazali. Gil.

Zalecicielka, i, lm. i forma ż. od **Zalecicіel:** Z., polecicielka, *commendatrix.* Mącz.

Zalecić, i, ił, nied. **Zalecać, [Zalicać]** l. co = *zlecić, dać zlecenie, polecić, kazać, przepisać:* My, król, zalecamy wszystkim magistratom. Ban. Sam Pan Chrystus niczego nam więcej nie zalecił, jako jedność i miłość spólną. Błaż. Zalecamy nasze królewskie pozdrowienie = *zasyłamy, oświadczamy.* L. Com wam zalecał, w sercach i umysłach waszych utkwiło. Wor. **2.** co = *doradzić, przepisać, zaordynować:* Z. choremu spokój, kąpiel. **3.** kogo, co = *wystawić czyje zalety, zachwalić, zarekomendować, polecić względom:* W zalecaniu potrzeba, aby ci, których zalecają, takowemi byli, za jakowe je być zalecają. Gil. Patrz z pilnością, jakiego zalecasz człowieka, byś ś. wstydu za cudze winy nie nabawił; mylim ś., mniej godnego czasem zalecając. L. Zalecaj ostrożnie, każdego wiedząc człeka być odmiennego. Kn. Nie osoba, by też była najświętsza, prawdę, ale prawda osobę, by też była najwzgardzeńsza, zaleca. Żarn. Ewangielista św. Annę zaleca naprzód od familji i domu jej, k temu od darów Bożych, nadto jeszcze od stateczności stanu jej. Żarn. Chrystus Jana św. od stateczności zalecał. Białob. Wiadomo waćpanu, że list zalecający od kogokolwiek bądź nie powinien wpływać do tego interesu. L. Zaleca Pan Jana św. od skromności żywota jego wielkiej. Żarn. Tobie, uważny czytelniku, nie zalecam, ale polecam skończoną robotę moję. Błaż. Palestyna, ziemia wychwalona, gdy sam Bóg onę dla wielkiej obfitości i urodzajów często w Piśmie św. chwalił i zalecał. Leon. Imem go jej więcej zalecała, tym bardziej nim, ganiąc go przede mną, gardziła. P. Koch. Życzy sobie tego miejsca i mnie prosił, abym go zalecił. Boh. Jakem posłyszał, że mi innego zięcia zaleca, wolałem nic nie mówić. Boh. Białogłowa milcząca zaleceńszą i milszą bywa ludziom. Petr. Strzeż ś. twój gust zalecać, a poniżać cudzy. Dm. Podłego to serca zwyczaj zalecać siebie samego. Boh. Zalecał mi sługę, doktora dobrego. Troc. **4.** *zaszczycić, dać dobre świadectwo, pochlebnie zarekomendować, chlubnie mówić, świadczyć o kim, o czym, przynieść chlubę, zaszczyt komu, czemu, ozdobić:* Żołnierz dobry cieszy ś. szramą, której na wojnie dostał, i tym rycerstwo swoje wysławia i zaleca. Dambr. Uważ krew drogą, która cię zaszczyca, z jakiego ojca, z jakiej matki, jaki cię wychów przed światem zalica. Kniaź. **Z. ś. l.** *ujmować swojemi zaletami, chwalić ś., przemawiać za sobą, dobrze ś. zarekomendować, zachwalić ś., odznaczyć ś.:* Prosta jest mowa prawdy, nie potrzebuje wielkich zalotów i wywodów, sama ś. zaleca i okazuje każdemu. Gil. Zalecił ś. swoją pilnością, umiejętnością. Troc. **2.** *przypodobać ś., przymilić ś., umizgnąć ś., mizdrzyć ś., przypochlebić ś., absztyfikować ś., konkurować, smalić cholewki, palić koperczaki:* Zalecał mu ś. bez skutku. Troc. Z. ś. dziewczynie, (= *chodzić do niej w zaloty, konkurować, starać ś. o jej rękę*). Z. ś. białej głowie. Troc. Zalecać ś. białej głowie, *honeste*, małżeństwa żądać. Kn. Zygmunt August rychło po pogrzebie małżonki pierwszej Elżbiety począł ś. swatać i zalecać

Barbarze Radziwiłłównie. Stryjk. Dziś ś. zaleca ten, a drugi żeni. Jabł. Co ś. radzi zalecają, nieradzi ś. ożeniają. Rys. Gospodarz miał dziewkę, tylko jedno dziecię, djabeł jej ś. zaleca, ociec nie od tego, matka jej przygłaskuje, podle niego sadza, jak własnemu synowi we wszystkim ugadza. Papr. Amanda nie umiała ś. Z. królowej, wszyscy ją uważali tu za moją faworytę. Krasz. Przen., żart.: Morfeusz mu ś. zaleca *(=sen mu zagląda w oczy, ogarnia go)*. 3. × Z. ś. czym = *wyjechać na popis, sadzić ś. z czym, szukać w czym zalety, frapować, kokietować, chełpić ś., przechwalać ś.:* Białogłowy zbytkami ś. zalecają do ludzi. Gostk.

Zalecieć, i, ał, nied. **Zalatać, Zalatywać,** †**Zalatować** I. *lecąc zapuścić ś.; zapędzić ś, zagnać ś, zagalopować ś., zabiec aż dokąd:* Zalatam gdzie, *volando procul provehor*. Kn. Sępowie do smrodliwych trupów zalatywają. Birk. Sokół z wielkiej popędliwości tak daleko za ptakiem zalata, że ś. więc do pana nie wraca. Trzyc. Krogulec, gdy mu ś. tęskniło u pana, chcąc zasię wolność mieć, zaleciał do niego. Jabł. *(= odleciał, poleciał precz, uleciał)*. Rozproszeni po ziemi, aż tu zalatują i w ostatniej rozsypce tu próżni wędrują. Przyb. *(= aż tu ś. chronią, uciekają)*. Turcy jak nienasyceni jastrzębowie, na obłów ustawicznie po chrześcijańskich zalatują krainach. Troc. Kula aż tu zaleciała. L. *(= znalazła ś.)*. Niektóre gatunki ptaków przelotnych aż do Egiptu i Afryki na zimę zalatują. Jund. Aby jastrząb nie zalciał daleko. Troc. 2. **na kogo** = *lotem natrafić; nalecieć; natknąć ś., napaść, paść lecąc:* Choć na cię ledwo promyczek zalata, wiem, żeć me szczęście zawisnym nie zrobi. Nar. 3. (o powietrzu) *trafić kogo, zawiać, porazić kogo:* Wszyscyby raczej gardła dali, niżeliby pana im wdzięcznego miał z jakiej strony i zły proch Z. Rej. 4. **kogo** = *oblecieć, opaść; lotem zastąpić komu, zagabnąć go, zabiec mu:* Ptastwa gęste wkoło zalatują go, to w bok, to w czoło. P. Koch. Kobus nad gołębiami zalata. Troc *(= krąży, kołuje w locie)*. 5. †Zalata mię abo zaleciało mię coś o samowładztwie. (Kn.). = *doleciało, doszło mię (do mych uszu), zasłyszałem*. Zaleciał go głos trąb. Troc. Zalata go ten zamysł. Troc. 6. Zalata, zaleciała mię woń, smród i t. p. = *oblata mię, zapachniało mi, uderzyło w nos, poczułem je*. Zalata mię co, wonia, smród, głos. Kn. *(= dochodzi mię głos, dolatuje do mnie, daje ś. słyszeć)*. Kwiatek piękny mała rzecz, choc stoi zdaleka, nie widać go, a wonność zaleci człowieka. Rej. Trucizna była tak jadowita, że kogo najmniej zaleciała, umarł. Biel. M. Zaleciało lekarstwo Tyberjuszowe Kaligulę. Kn. Zaleciał mię od ciebie czosnek, zakurzyłeś mi czosnkiem. Kn. Zalata od niego = pachnie, wydaje wonność. L. *(= słychać, czuć od niego)*. Poczciwy człowiek staraćby ś. miał, aby co najpiękniejsze perfumy od niego zalatały cnot a poczciwych spraw jego. Rej. Ano, co dalej, tym ci piękniejsze wonności a rozkoszy zalatają od niego. Rej. Wonia, smród go zalata. Troc. Perfumy ją zalatały. Troc. Zalatuje od niego, jako gdybyś siedział w kramie perfumownika. Opal. 7. †Z. **kogo** = *lotem zakasować, wyprzedzić; ubiec, wyścignąć, przegonić go:* Drugi nad księgami rzkomo przepieruje, chce sokoły Z., więc rozum szychtuje. Rej. *(= wyżej ś. wzbić)*. Puszcza ptaka, który Rubikona rączego zalatuje z góry. P. Koch. 8. [Z.] *przybiec, przylecieć:* Baba zaléciała i mierzy té pieniądze. 9. [Zalatać] *biegać, latać* Dziewczyna zalata do matki.

†**Zaleciny, in,** blp. I. p. **Zalecanka.** 2. p. **Zalecenie.**

× **Zalectwo, a,** lm. **a** *pismo krótkie, pospolicie wierszem, na początku książki przez innego autora umieszczone, a mające na cel pochwałę tejże książki*. Sł. wil.

Zaleczać, a, ał p. **Zaleczyć.**

Zaleczanie, a, blm., czynność cz. **Zaleczać.**

Zaleczenie, a, blm., czynność cz. **Zaleczyć.**

Zaleczyć, y,ył, Zalekować, nied. **Zaleczać** I. *lecząc zagoić; zabliźnić:* Zaleczywszy ranę, zostaje blizna na znak rany. Zigr. Odnawia nam niedobrze jeszcze zaleczoną ranę. Boh. 2. *lecząc przyprawić o śmierć, leczeniem zabić*. L.

Zaledwie, Zaledwo przys. I. *ledwie, z ledwością, z trudnością, z wielką biedą*. Km. Z. wierzyć można, że to sam zrobił. Krakus długo wzbraniał ś. księstwa, wszakże prośbami i przynaglaniem a miłością ojczyzny zniewolony, Z. opiekę Rzpltej przyjmuje. Błaż. 2. *tylko co, dopiero co:* Z. odrósł od ziemi, a już...

Zaledwo p. **Zaledwie.**

Zalegać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zalec.**

Zalegalizować, uje, ował co=*zatwierdzić legalność czego:* Z. podpisem, przyłożeniem pieczęci urzędowej. Z. pasport. Z. ustawę towarzystwa. Podpis ekspedjenta i pochodzenie towaru są zalegalizowane.

Zalegalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zalegalizować.**

Zaleganie, a, blm., czynność cz. **Zalegać.**

Zaleganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalegać ś.**

Zalegiwać, uje, iwał i **Z. ś.** p. **Zalec.**

Zalegiwanie, a, blm., czynność cz. **Zalegiwać.**

Zalegiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalegiwać ś.**

Zaległościowy przym. od **Zaległość:** Wykaz Z. Suma zaległościowa.

Zaległość, i, lm. **i** I. *to, co zalega, to, co zaległo, zależało. co w swoim czasie nie ustąpiło:* Ziele to sapkę i zaległości w głowie, co inni rymą zowią, leczy. Syr. *(= zatkanie, zapchanie, wozgrzę, wozgrzywość)*. Z. w żołądku. *(= resztki pokarmów, pozostałość)*. 2. *należność, suma zaległa:* Z. podatkowa. *(= niedobór)*. Prawa do znacznych kapitałów i zaległości. Śniad. Odzyskują ś. zaległości. Śniad. Ściągać zaległości. 3. × Z. towaru = *uszkodzenie ś. jego przez długie leżenie, zależenie ś. jego.*

Zaległy I. †Z. *który zaległ; zawalony:* Droga lasów gęstością, gór wysokich przykrością i wąwozów ciasnością zaległa i zawalona. Stryjk. 2. a. × **Zaległy** = a) *nieuiszczony w swoim czasie, pozostały do załatwienia:* Z. podatek. Zaległe długi. Troc. Długi zaległe. Troc. Urzędnik odrabia zaległą robotę, zaległe papiery. Zaległe sprawy. *(= zadawnione)*. b) *zleżały, leżeniem zepsuty:* Wyborny chleb z mąki nowej żytniej, niezaległej, niestęchłego zboża. Syr. Rzecz zaległa. L. *(= zaległka)*. Zaległe towary. Troc. Zaległe sprawy. Troc. 3. *zgnuśniały od leżenia, próżnowania, apatyczny, ociężały, zleniwiały, zniewieściały, nieruchawy:* Ludzie ci ze złej konstytucji, gdy ciała ich są otyłe, zaległe i nikczemne, mało też mogą w obronie miast. Łęcz. (ociężałe, lejbowate. L.). 4. Ziemia zaległa = *odłogująca, ugorująca, próżnująca:* Zaległą ziemię uprawiać. Troc.

Zalegnąć, gnie, gł p. **Zalec.**

Zalegnięcie, a, blm., czynność cz. **Zalegnąć.**

[Zalegować, uje, ował] p. **Zalec.**

[Zalegowanie, a, blm.] czynność cz. **Zalegować.**

Zalekować, uje, ował p. **Zaleczyć.** L.

Zalekowanie, a, blm., czynność cz. **Zalekować.**

× **Zaleniały** *który zaleniał, który ś. rozlenił, rozprożniaczony, rozleniwiony, zgnuśniały.* Urs.

× **Zalenić się, i ś., ił ś.,** × **Zalenieć,** × **Zaleniwieć** *stać ś. leniwym, zleniwieć, ociężeć, opuścić ś., zgnuśnieć, rozlenić ś., rozprożniaczyć ś.,* rub. *rozwałkonić ś.:* Zawsze chce więcej, co ma, lekko ceni lub wierzga w szczęściu a. ś. zaleni. Nar. Zaleniwiony w pracy mój duch. Krasiń. Zaleniwiałem był, odebrawszy twój list z Kissingen, i nie odpisałem. Słow.

× **Zalenieć, eje, ał** p. **Zalenić ś.**

× **Zalenienie, a,** blm., czynność cz. **Zalenieć.**

× **Zalenienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zalenić ś.**

× **Zaleniwieć, eje, ał** p. **Zalenić ś.**

× **Zaleniwienie, a,** blm., czynność cz. **Zaleniwieć.**

[Zaleński garnek, **Zaleńszczak, Sulák, Sulaczek, Sulaty** garnek] = *podługowaty, ze spodem i otworem wązkim, w środku pękaty.*

[Zaleńszczak, a, lm. **i]** p. **Zaleński.**

Zalep, u, lm. **y** cag. *miejsce zalepione w otworze piecowym.*

[Zalep, u, lm. **y]** *roś.: tubera salep.*

Zalepa, y, lm. **y** hut. = a) *mieszanina z gliny, a niekiedy i piasku, z miałem węglowym, służąca do zalepiania otworu spustowego w wielkim piecu.* b) w hutach cynkowych, *blat z glinki ogniotrwałej, czyli drzwiczki zamykające otwór spodni mufli z jej przodku pod progiem.* Łab. Z. w piecu hucianym, babka, zawora otworu. L.

Zalepiacz, a, lm. **e,** × **Zalepiciel** *ten, co zalepia.* L

Zalepiać, a, ał p. **Zalepić.**

Zalepianie, a, blm., czynność cz. **Zalepiać:** Strzyżenie włosów przy chrzcie i Z. ich w wosk. Sak.

[Zalepiarz, a, lm. **e]** zool., p. **Kowalik.**

× **Zalepiciel, a,** lm. **e** p. **Zalepiacz.** L.

× **Zalepicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zalepiciel.** L.

Zalepić, i, ił, nied. **Zalepiać** l. *lepiąc zakryć, zatkać, zapchać, zasmarować; zakleić, zaklajstrować:* Ulisses sobie i swym towarzyszom zalepił uszy woskiem. Opal. Z. gliną, papierem. 2. co w co = *lepiąc zamknąć w środku:* Z. włosy w wosk. Wrócił z kopertą, wielką pieczęcią zalepioną. Krasz.

Zalepienie, a, blm., czynność cz. **Zalepić.**

[Zalepka, i, lm. **i]** *murek nad kominem:* Mówił dziadek babce: będziemy spać na zalepce.

[Zalepowy] klejek = *mucilago salep.* Z. proszek = *tubera salep pulvis.*

[Zalesiak, a, lm. **cy]** *mieszkaniec zalesia.*

Zalesić, i, ił, Zaleśnić *zagaić, zapuścić w las, zadrzewić.*

Zalesie, a, lm. **a, [Zalasie, Zaleś]** *miejsce, kraj za lasem.*

Zalesienie, a, blm., czynność cz. **Zalesić.**

× **Zaleski** p. **Zaleśny:** Po obu stronach Wołgi wznoszące ś. słowiańskie grody, zaleskiemi Ruslnów osadami zwane. Lel.

Zaleszczenie, a, blm., czynność cz. **Zaleszczyć.**

Zaleszczotek, tka, lm. **tki** zool. p. **Zleszczotek.**

Zaleszczotnik, a, lm. **i** zool., p. **Pająk.**

Zaleszczyca, y, lm. **e** zool. (oedemera) *chrząszcz nierównoczłonkowy.*

Zaleszczyć, y, ył bart. *deseczki w barci wpoprzek zatknąć, aby pszczoły mogły do nich przyczepiać plastry.* Sł. wil.

Zaleś, i, lm. **e** p. **Zalesie:** Ten Sybir, to straszna jakaś Z. Słow. Ta straszna jakaś Z. i kraj przeklęty. Słow.

Zaleśnić, i, ił p. **Zalesić.** L.

Zaleśnieć, eje, ał *stać ś. lasem, przejść w las.* Sł. wil.

Zaleśnienie, a, blm. l. czynność cz. **Zaleśnić.** 2. czynność cz. **Zaleśnieć.**

Zaleśny l. a × **Zaleski** *za lasem będący.* 2. bot.: Aster Z., p. **Gwiazdeczka.**

[Zalet-] p. **Zalot-.**

Zaleta, y, lm. **y,** † **Zalota,** † **Zalot** l. † Z. *zalecanie, zalecenie, zachwalanie, dobra rekomendacja, zaszczycenie:* Prosta jest mowa prawdy, nie potrzebuje wielkich zalotów i wywodów, sama ś. zaleca i okazuje każdemu. Gil. Piłata zaloty nic pożytku, którego szukały, nie uczyniły. Żarn. Zalety niedojrzałego wieku z występku i bezbożności szukać zaczął. Sien. Zasługiwać na zaletę. Otrzymał za dzieła wojenne indygienat i dobra na Pomorzu za daną zaletą od Filipa. Wyb. Podajcie ten przydatek najjaśniejszemu panu, może co wskóracie, a ja wam dam swoję zaletę. Rol. *(= poparcie, protekcję).* 2. p. **Zalecanka:** Zalecanie, zaleta, zalecanki, zalecanka. Troc. 3. *to, co kogo zaleca, przymiot chwalebny, cecha zaszczytna, dodatnia, dobra strona, ozdoba, zaszczyt:* Chęci pisarza zaszczytne były, i do tej jednej przyznaje ś. zalety. Niem. Wady i zalety. Co w niższych jest podłością, to w wyższych zaletą, przewinienie zasługą, nałóg etykietą. Zabł. Moljera początkowe komedje nie mają tej zalety, na którą późniejsze zasłużyły. L. *(= tej wartości, doskonałości).* Czytałem wacpana komedyjki, przyznaję im wielką zaletę; są w nich niektóre niezłe kawałki. L. *(= wiele dobrego).* Nauka jest zaletą człowieka. Śniad. Domek miluchny, fajerwerki kosztowne, kucharz dobry, winko stare wyśmienite, wszystko to osobistej mnie zalety nie dodaje. L. *(= wartości, godności, zacności).* Skromność ta przyczynia wacpanu zalety. L. Powszechniejsza jest we płci niewieściej ta wada, wychowanie ich z zalet pozornych ś. składa. Niem. *(= z blichtru).* Piękność była jej jedyną zaletą. Z. tego dzieła jest jego taniość. Co dobre, miano w zalecie *(= w cenie, za zaletę),* i lepiej było na świecie. Kras. 4. × Z. wog. *opinja, imię:* Pod te dobrodziejstwa oficjaliści mający złą zaletę nie podchodzą. L. 5. × Z. *chluba, zaszczyt, chwała, ozdoba, słuszna duma:* Pompejuszowa głowa, z której Rzym swoje miał zaloty. Chr. Czas ostry zimnemi lody Florę pozbawił z swojej zalety. L. Nauczyciele publiczni, z zaletą poświęcający ś. swemu powołaniu. Bent. Na egzaminie otrzymał stopień celujący z zaletą *(= z odznaczeniem).* 6. × Z. *uznanie, poważanie, cześć, szacunek, uszanowanie, mir, zachowanie:* Ma żonę piękną z układności, miłą z obyczajów, godną z urodzenia, kochającą swego męża, pilnującą gospodarstwa, dobrą matkę, dobrą przyjaciółkę, mającą u wszystkich zaletę. L. Pomierne i pospolite rzeczy często fortuna wydaje, wybornym zaś samą rzadkością jedna zaletę i szacunek. Pilch. Tłumaczenie Iljady przez Dmochowskiego przez wierność i piękność zasługuje na zaletę. L. Zdr. **Zaletka.**

Zaletka, i, lm. **i** p. **Zaleta:** Te częstokroć nieuki, iż powiem, w śmieciach domu porosłe

hetki, na anyżek, na pieski, na podłę zaletki stracą wszystko. L.

[**Zaletne, ego,** blm.] p. **Zalotne.**

† **Zaletnica, y,** lm. **e** p. **Zalotnica.**

† **Zaletniczy** p. **Zalotny.**

× **Zaletnie** przys. od **Zaletny.**

† **Zaletność, i,** blm., rz. od **Zaletny** (p. **Zalotność.**).

× **Zaletny** I. przym. od **Zaleta**; *posiadający zalety, pełen zalet, godny zalecenia, chwalebny, zaszczytny, wzorowy, przykładny:* Mąż ten Z., dzieł wielkich model. L. Kobieta dla samej tylko piękności zaletna. Nar. Ciebie, o książę, nie sam ród Z. nad gmin unosi. L. Sława zaś, ze krwią wiecznym ujęta łańcuchem, niech twe sprawy zaletne zacnym toczy ruchem. Świr. Piotr Skarga z wymowy swojej tak Z. Św. Nie zaprzeczam, że panna to jest zaletna. Orzesz. **2.** *tyczący ś. zalotów:* Podarek Z., miłośniczy podarek. Das. Podarek białej głowie a. mężczyźnie, *philtrum.* Kn. (oględzinny podarek. L.; zalotne. Kn.). **3.** *a.* **Zalecalny** *zalecający, polecający, rekomendacyjny:* List Z. mam do niego. Troc. Z. list. Kn. Sam ś. zalecam, bo czy potrzebuję listów zaletnych do was? Wuj. Duszę, ciało słać pod nogi, o zaletne prosić słowo. Fred. A. Zostawiwszy go w izbie zaletnej *(=kandydackiej, dla kandydatów)*, sam wchodził na zebranie i oznajmiał prezydentowi o czekającym na wprowadzenie nowym Szubrawcu. Chm. **4.** p. **Zalotny.**

× **Zaletny** p. **Zalotny.** Sł. wil.

† **Zaletować, uje, ował** p. **Zalotować.**

† **Zaletowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaletować.**

Zalew, u, lm. **y,** × **Zalewa,** × **Zalewek,** × **Zalewka** I. *zalanie, zalewanie, wylew zajmujący co, zatop, potop, powódź:* Z. pól Nie utyskują na wiosenne rzek szumnych zalewy, ni możnych wiatrów północne zawiewy. L. Komisja o zalewek pól i dóbr szlacheckich polami królewskiemi. Vol. Zalewy, *inondations*, robią ś. zatrzymaną wodą tamami dla zabronienia przystępu nieprzyjacielowi. Ls. Szkoda przez zalewek uczyniona. Troc. Doświadczenie pokazało, że zalewek wystrzelonego zapału nie łączy ś. doskonale z spiżem armaty, tak iż go moc prochu częstokroć w górę wysadza. Jak. J. Przen.: Sejm, pod takim zalewem wojsk saskich zwołany, nie bywałby rzetelną reprezentacją narodu. Kaczk. *(=pod taką nawałą, pod takim naporem)* Za Stanisława Augusta Z. francuski raz jeszcze wtargnął, ale nakształt bałwana, przewalającego ś. przez wierzch okrętu. Gom. **2.** Z. *odnoga morska, zatoka morska, haf:* Haf, czyli odnoga morska, w którą wpada Niemen, nazywa ś. dotąd zalewem Kurońskim. Nar. **3.** [Z.] *deszcz, ulewa:* Jaśnieją nad puszczami łuny, aż je wkońcu szarga jesienna zalewa. Pol. **4.** gór.: Z. kopalni = *podniesienie ś. wód w robotach podziemnych, przystępu do nich nie dopuszczające.* Łab. **5.** piw. w słodowni *jęczmień zamoczony w wodzie zimnej w kadziach zalewnych w celu nadania mu potrzebnej do wegietacji wilgoci:* Misę cynową pełnię napojem słodowym, któren z jęczmionowych ziaren zalewkami ś. przetwarza. Żer. **6.** ryb. *wpuszczenie wody do stawu w celu zalania dna:* Trzeba ci wiedzieć, jak głęboko i szeroko być może zalewek w stawie, który budować myślisz. Stroj.

Zalewa, y, lm. **y** I. × Z. p. **Zalew.** **2.** a. **Polewa** bud. *zalanie, zalewanie świeżo ukończonego sklepienia zaprawą wapienną, cementową a. gipsową dla zapełnienia szczelin:* Z. wapienna, cementowa, gipsowa.

Zalewacz, a, lm. **e** I. *ten, co zalewa.* L. **2.** gór., p. **Kosiciarz.**

Zalewaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Zalewacz.** L.

Zalewać, a, ał, i Z. ś. p. **Zalać.**

Zalewanie, a, blm. I. czynność cz. **Zalewać.** **2.** [Z.] *lanie = baty, cięgi, basarunek, łaźnia:* Dam ci Z.! **3.** [Z.] *lekarstwo końskie.*

Zalewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalewać ś.**

Zalewaniec, ńca, lm. **ńce** myśl. *nabój, w którym śrót zalany jest łojem, woskiem a. stearyną.*

× **Zalewek, wku,** lm. **wki** I. p. **Zalew.** **2.** p. **Zalewisko.**

Zalewisko, a, lm. **a,** × **Zalewek** *obszar ziemi zalanej podczas wezbrania wody, wylewu rzeki:* Dookoła takich zalewisk z wybuchem krzewiła ś. zieleń borówek, świerczki taplały ś. w niej. Żer. Widzi na brzegu morskich zalewisk pelikana. Żer. Otwarł mu ś. przez szczelinę pozór na niewysłowiony dreszcz trawy i wodnego zalewiska. Żer.

× **Zalewka, i,** I. p. **Zalew.** **2.** *wino, którym polewano ofiarę, kiedy ją palono:* Wszakżeś bogom lała zalewkę i przynosiłaś obiatę. Bud. (przez zalewkę rozumiej wino, którym ofiary polewano, gdy je palono. Bud.; wylewałaś ofiarę mokrą. B. G.). Palił całopalenie i obiatę i zalewał zalewkę swoję. Bud. **3.** p. **Zalewisko.**

Zalewnia, i lm. **e** gorz. I. *kadź do moczenia ziarna przed słodowaniem.* **2.** *pomieszczenie, w którym znajdują ś. w słodowni kadzie zalewne.*

Zalewnictwo, a, blm. *sztuka irygowania, czyli nawodniania gruntów:* Organizacja zalewnictwa (irygacji) w kraju kaukaskim.

Zalewny przym. od **Zalew**; † **Zaliwy** = a) *od zalewania, służący do zalewania:* Zalewna izba, gdzie słód zalewają. L. Kadź zalewna = *w której moczą ś. przez kilkanaście godzin ziarna żytnie, jęczmienne, owsiane i t. p. dla przygotowania z nich słodu.* Woda zalewna przy wyprawie słodu. b) *zalewający, zatapiający, wylewający, sprowadzający wylewy:* Włos jej bursztynowy, kiedy dosięgło słońce więc jej głowy, zajmował ś. płomieniem przez ciche pioruny, niecąc reperkusyje i zaliwe łuny po pokojach. Tw. Zalewne jeziora, burze. Wor. c) *podległy zalewom; zalany, zatopiony:* Mokrych, błotnistych i zalewnych pastwisk wypada ś. obawiać. Wolsz.

Zalezienie, a, blm., czynność cz. **Zaleźć.**

Zaleźć, zalezę, zalezie, zalazł, nied. **Załazić** I. *łażąc zajść dokąd: leząc, stanąć na miejscu, u celu, doleźć, zawlec ś., zagramolić ś., zakaraskać ś., zapełzać; zabłądzić dokąd; łażąc znaleźć ś. aż gdzie:* Gdzież żółw nie zalazł? oto zalazł w błoto. Niem. Nie wiem, gdzie żółw zalazł. Troc. Chociażbym gdzie mizerna zalazła, cóż... Chr. Przen.: Czy można tak niemiłosiernie Z. komu za kołnierz? L. *(= zalać komu za skórę, dojąć mu do żywego, dokuczyć, doskwierać, zapiec, dopiec, dać mu ś. we znaki).* **2.** za co = *wleźć za co skryć ś. za czym, włazić na co = zachodzić, zakładać ś.:* Jedno na drugie załazi. Zalazł dół, rów, przykop. Kn., Troc. *(= zarósł, zapełnił ś., zasypał ś., zachwaścił ś., zamulił ś., zapchał ś.).* [Prepinator na połowę wsi zalazł na swoją właściwość *(= wlazł na hipotekę aż połowy wsi, położył na niej swą łapę).*

× **Zależałka, i,** lm. **i** *rzecz zależała.* L.

× **Zależały** p. **Zaległy.**

Zależeć, y, ał, Zalec, nied. **Zalegać** I. co, cz. dok., p. **Zalec.** **2.** od kogo, od czego = *być zależnym, zawisnąć, podlegać komu:* Dzieci zależą

od rodziców. Los ich zależy od zwycięstwa. Wojny i sądy od jej częstokroć zależały rady. Mick. Sprawy te zależą od niego (= *należą do niego, jemu podlegają, leżą w jego kompetencji*). Szukam oddzielnego mieszkania, nie chcę od nikogo Z. (= *być krępowanym*). Zależy od wielu warunków. Wyjazd jego zależeć będzie od stanu jego zdrowia. To nie ode mnie zależy (= *ja nie mogę na to wpłynąć, ja na to nic nie poradzę, nie moja w tym głowa, to nie mój interes*). Od nich (od wodzów) zależy cała w warcabach zabawa. Mick. (= *na nich polega*). 3. a. **Zalec** na kim, na czym, † w czym = *polegać, opierać ś., zasadzać ś.; leżeć, tkwić w czym; zawisnąć od kogo, od czego:* Ani na tej mowie nadzieja nasza zalega, ani na usilności tych, którzy cię za Ligarjuszem błagają. Siem. J. Nie na słowach zalega wiara, ale na rzeczy. Smotr. Nie w chlebie tylko twoim a nie w pracy twej zależy rozmnożenie twoje. Rej. Zależało wiele na tym, na jakim wosku pieczęć wyciskano. (= *nie było bynajmniej obojętne*). Zależy mi na tym. (= *mam w tym swój interes, swoje wyrachowanie, idzie, chodzi mi o to, obchodzi mię to,* × *rozchodzi mi ś. o to*). Co ci może na tym Z.? (= *co masz w tym*). Co tobie w tym zależy? Troc. Szczęście moje na twojej zależało woli. (= *zawisło od niej*). Wiele mu na czytaniu ksiąg zależy. Troc. Na tych rzeczach nic mu nie zależy. Troc. Boga kochanie nie na słowach zaległo, ale na uczynkach i na zachowaniu praw Boskich. Kon. St. 4. † Z na kogo = *być jego powinnością, należeć doń, leżeć na nim.* Glos. Nauka Pana Chrystusowa bardzo na przełożonego zależy. Kosz. 5. † Z. ku czemu = *ściągać ś., odnosić ś., tyczyć ś., dotyczyć, należeć do czego.* Kaz. 1555, Orzech. To wszystko ku jednej rzeczy zależy. H. J. On mięsa jeść nie chciał, na tym zakonny był, a w tych rzeczach, które zależały ku prawdziwej doskonałości, był niezakonny. L. 6. † Z. z kim, z czym = *łączyć ś., wiązać ś., zostawać w związku:* Tego dusza zależy z dusze dziecięcia. HJ. **Z. ś.** 1. *osłabnąć wskutek leżenia:* Ciężką chorobą ogarniony a. zależał ś. w ciężkiej chorobie. Mącz. 2. *zepsuć ś. przez leżenie, zleżeć ś.* [Zależą ś. gruszki w pieleszu]. 3. Z. ś., zalegać = *zgnuśnieć od leżenia.* L. Żądał Władysław Krzyżaków o pomoc na Turka, ale już ś. byli Krzyżacy w domu zależeli i na rozkoszy i na zbytki wszelkie udali, przetoż im ciężko było jechać. Biel. M. Nie dał ś. im zalegać w próżnowaniu. Star. Żeby ś. wszyscy nie zalegali doma, powinni co rok przy szlachcie na św. Wojciech przed swoim s. wojewodą popisować, a na św. Marcin wychodzić na pole, a drudzy schodzić. Star. Już rok minął, jakeśmy, zależawszy ś., nieprzyjaciela nie widzieli. Baz. Naród ten, który ś. zależał w długim pokoju, miał następnie dwuch królów wojennych. L.

Zależenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zależeć. 2. a. Z. ś.** czynność cz. **Zależeć ś.:** Wojsko długim zależeniem nikczemne i zniewieściałe. Stryjk. **3.** p. **Zależność.**

Zależenie się, a ś., blm., p. **Zależenie.**

Zależnie przys. od **Zależny,** *w zależności od.... z zależnością, zostając w zależności.*

Zależność, i, blm., rz. od **Zależny:** Zostawać w zależności od rodziców Mat.; Z. linjowa, kwadratowa.

Zależny od kogo, od czego = *zależący, zawisły; podległy, ograniczony czyją wolą, pewnemi względami, okolicznościami, nie samodzielny:* Państwo zależne Szczęście moje zależnym jest od ciebie (= *jest w twojej ręce, twojej mocy*). W cudzym mieszkaniu jest ś. zależnym. (= *skrępowanym*).

Zalęgać, a, ał i **Z. ś.** p. **I. Zaląc.**

Zalęganie, a, blm., czynność cz. **Zalęgać.**

Zalęganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalęgać ś.**

Zalęgły, Zalęgnięty *który zalęgnięto a. który ś. zalągł; mający zarodek:* Zalęgłe jaje (pullescens ovum). Niezalęgłe jaje (silens ovum). **Jaje zalęgłe** (= *zaparstek* Kn.; *zbuk*). Ikra zalęgła (= *zapłodniona*). Przynosi nam kilkanaście jaj, które zresztą wszystkie były zalęgnięte. Sienk.

Zalęgnąć, ęgnie, ągł i **Z ś.** p. **Zaląc.**

Zalęgnienie, a, blm. **1.** p. **Zalęgnięcie. 2.** p. **Zalęgnięcie ś.:** Z. robactwa. Koss.

Zalęgnienie się, a ś., blm., p. **Zalęgnięcie ś.**

Zalęgnięcie, a, blm., **Zalęgnienie** czynność cz. **Zalęgnąć.**

Zalęgnięcie się, a ś., blm., **Zalęgnienie ś, Zalęgnienie** czynność cz. **Zalęgnąć ś.**

Zalęgnięty p. **Zalęgły.**

† **Zalęk, u,** blm., p. **Zalęknienie.**

Zalękliwy 1. *łatwy do zalęknienia, bojaźliwy, tchórzliwy, lękliwy.* 2. × Z. *pochodzący z zalęknienia:* Strach Z. Żebr.

Zalękły p. **Zalękniony:** Żadnej zalękłej postaci nie dają, lecz swobodnemi poczną mówić słowy. Chr. Ten, którego niezmieszanym, niezalęknionym zowiemy, mało i rzadko ś. kiedy zmiesza i zatrwoży, nie zaś nigdy. Pilch.

Zalęknąć się, nie ś., nął ś., Zaląc ś. *zaciąć ś. ze strachu, wylęknąć ś., przerazić ś., osłupieć, oniemieć z przerażenia, zlęknąć ś., przelęknąć ś., przestraszyć ś. zmieszać ś., zdetonować ś., zdekoncertować ś.:* Tak ś. zalękł, że słowa przemówić nie mógł. Jak ś. zalęknę, to mi słów do ekskuzy braknie. L. Takem ś. zalękł, że nie wiem, co mu powiedzieć. L.

Zalęknienie, a, blm., **Zalęknięcie 1.** p. **Zalęknienie ś. 2. a.** † **Zalęk** *stan tego, co ś. zalękł, nagły strach instynktowny, drżączka, trema:* Mówiąc publicznie, zalęknienia nie uczuł. Wystąpił, mówiąc bez zalęknienia (= *śmiało, z pewnością siebie*). Makarowi na widok jej zalęknienia zabrakło serca. Rodz.

Zalęknienie się, a ś., blm., niek. **Zalęknienie, Zalęknięcie ś.** czynność cz. **Zalęknąć ś.**

Zalęknięcie, a, blm., p. **Zalęknienie.**

Zalęknięcie się, a, blm., p. **Zalęknienie ś.**

Zalęknięty p. **Zalękniony.**

Zalękniony, Zalęknięty, Zalękły *który uległ zalęknieniu, który ś. zalękł, wylęknięty, wystraszony, przestraszony; oniemiały, osłupiały z przestrachu; przerażony, zmieszany, pomieszany, zdetonowany, zdekoncertowany.*

Zalężenie, a, blm., czynność cz. **Zaląc.**

Zalężenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaląc ś.**

Zalężnia, i, lm. **e, Zalążnia** bot. (ovarium) *dolna część słupka, zawiązek.*

Zalfabetyzować, uje, ował *ułożyć porządkiem alfabetu:* Z. kartki katalogowe.

Zalfabetyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zalfabetyzować.**

† **Zalgiwać, uje, iwał** p. **Zalgnąć.**

† **Zalgiwanie, a,** blm., czynność cz. **Zalgiwać.**

† **Zalgnąć, nie, nął,** † **Zalnąć,** nied. † **Zalgiwać** *zalepić ś., zlepić ś., skleić ś., zakleić ś.:* Rano wstawszy, drze oczy, ano mu zalnęły. Rej. A cóż kiedy nam za grzech tak oczy zalnęły, że ś. nie obaczymy, ażbyśmy zginęli. Rej.

† **Zalgnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zalgnąć.**

† **Zali?, † Zaliż?, Azali?, † Iza?, † Izali?, Aza?, Zaż?** *czy? czyli?* B. Sz., Glos. Która niewiasta, mając dziesięć groszy, jeśliby straciła jeden, Z. nie zapali świecy i nie umiata domu? Skar. Zalim też, Panie, przez imię Twoje wiela cud nie czynili? Sekl. Żaliście go widzieli? Wuj. (widzieliżeście go? B. G.). Z. możemy należć Jemu tak równego męża? HJ. Zaż mogę należć mędrszego? HJ. Gdyżem tedy tego chciał, cóż? zalim zelżywości jakiej w tym użył? Leop. (o tym tedy myśląc, izalim co lekkomyślnie uczynił? B. G.). Nikt nie wiedział, Z. to dźwięki żywe, czy oman słodki? Reym. Z. będzie? Troc. Z. był u ciebie. Troc.

[**Zalibocki**] *nazwa (od miejscowości) gatunku tytoniu:* Palę jakiś tytoń, który tu (na Polesiu) nazywają zalibockim (zabijackim raczej). Krasz.

[**Zalicać, a, ał i Z. ś.**] p. **Zalecać:** Ten ś. zalica. Kon.

[**Zalicanie, a,** blm.] czynność cz. **Zalicać.**

[**Zalicanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zalicać ś.**

Zaliczać, a, ał p. **Zaliczyć.**

Zaliczanie, a, blm., czynność cz. **Zaliczać.**

Zaliczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaliczać ś.**

Zaliczenie, a 1. blm., czynność cz. **Zaliczyć.** 2. lm. a = a) p. **Zaliczka.** b) han. *pobranie naprzód pewnej kwoty pieniężnej na towar:* Nie jest u niego nadzwyczajnością dać Z. na zboże a. i na prosty weksel komu wygodzić. Jun.

Zaliczeniowy przym. od **Zaliczenie,** *zaliczkowy;* Wszystkie koleje rozwijają operacje zaliczeniowe ku pożytkowi rolnictwa.

Zaliczka, i, lm. i, **Zaliczenie** *pieniądze zaliczone komu zgóry, forszus, awans; przedpłata, prenumerata; pewna kwota pieniężna naprzód dana na jaki towar, interes lub przedsiębiorstwo:* Spłacić państwu zaliczki zwrotne.

Zaliczkodawca, y, lm. y *ten, co daje zaliczkę.*

Zaliczkować, uje, owal *dawać zaliczkę, zadatkować co.*

Zaliczkowanie, a, blm., czynność cz. **Zaliczkować.**

Zaliczkowe, ego, blm., *odsetki od zaliczeń.*

Zaliczkowo-oszczędnościowy *udzielający zaliczek i przyjmujący na procent oszczędności:* Kasa zaliczkowo-oszczędnościowa.

Zaliczkowo-wkładowy *udzielający zaliczek i przyjmujący na procent wkłady, pożyczkowo-oszczędnościowy:* Ogólne zebranie doroczne członków kasy zaliczkowo-wkładowej dla emerytów warszawskich.

Zaliczkowy przym. od **Zaliczka; Zaliczeniowy,** *pożyczkowy:* Kasa zaliczkowa = *udzielająca zaliczek; lombard.*.

Zaliczyć, y, ył, nied. Zaliczać 1. *mylnie naliczyć, przeliczyć.* L. Zaliczyłem talar. Troc. 2. komu pieniądze = dać *jako zaliczkę, wyliczyć zgóry, zaawansować, zaforszusować:* Anglicy panom moskiewskim rokiem na niektóre towary zaliczać zwykli pieniądze. Wyrw. 3. do pewnej kategorji i t. p. = *zakwalifikować, odnieść:* Zaliczony w poczet świętych. *(=policzony).* Z. ś. 1. × Z. ś. *zmylić ś. w liczeniu, przeliczyć ś., przerachować ś.* 2. Zaliczać ś. nied. do danej grupy, kategorji i t. p. = *należeć, liczyć ś., odnosić ś., mieć w niej swoje miejsce:* Postępek taki zalicza ś. do czynów szlachetnych. 3. *zająć ś. liczeniem aż do zapomnienia, zapamiętale.*

[**Zaligrować, uje, owal**] p. **Zaryglować.**

[**Zaligrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaligrować.**

Zalikwidować, uje, owal *zaliczyć komu likwidując.*

Zalikwidowanie, a, blm. czynność cz. **Zalikwidować.**

Zalimitować, uje, owal *zawiesić, odłożyć, odroczyć; zamknąć, zakończyć:* Z. rok szkolny.

Zalimitowanie, a, blm., czynność cz. **Zalimitować:** Coroczne egzaminy przy zalimitowaniu szkół. Koź.

× **Zalinieć, eje, ał** *zacząć linieć.*

× **Zalinienie, a,** blm., czynność cz. **Zalinieć.**

Zalinjować, uje, owal, nied. **Zalinjowywać** co *zająć linjami, polinjować co aż do końca.* L. Z. cały arkusz.

Zalinjowanie, a, blm., czynność cz. **Zalinjować.**

Zalinjowywać, uje, ywał p. **Zalinjować.**

Zalinjowywanie, a, blm., czynność cz. **Zalinjowywać.**

Zalint, a, lm. y, **Zeliń†** *foka, cielę morskie:* Jego (= węgorza) pierwszy burmistrz pucki wsadził tu do wody, by zelińty naszym rybom nie robiły szkody. Derd.

× **Zalipnąć, nie, nął** *zalepić ś., zakleić ś., zalgnąć.* L..

Zalipnieć, eje, ał *zacząć być lipkim, nabrać lipkości.* L.

Zalipnienie, a, blm. 1. p. **Zalipnięcie.** 2. *nabranie lipkości, stanie ś. lipkim.*

Zalipnięcie, a, blm., **Zalipnienie** czynność cz. **Zalipnąć.**

× **Zaliszały** *który zaliszał:* Zboże, cielę zaliszałe. Po roku cielęta kleśnić, bo jeśli rychłej, tedy będą zaliszałe a niewielkie. Sien.

× **Zaliszczenie, a,** blm., 1. czynność cz. **Zaliścić.** 2. czynność cz. **Zaliścieć.**

× **Zaliszeć, eje, ał** *stać ś. lichym, znędznieć, zmizerować ś., zmizernieć, zaniknąć, zmarnieć, znikczemnieć,* × *zamilknąć,* × *zapęzieć, skarłowacieć: Stirpesco,* przy pniu zostawam, nie rozrastam ś., zapęzieję, zaliszeję, bez owocu bywam, nie rodzę. Mącz. Zboże dwojakie, na jednym dziale roli zasiane, jedno drugie wysusza, iż zaliszeje a. zamilknie. Trzyc. Dwoje zboża na jednym dziale roli zasiane jednakowo ciągnie ku sobie żywność roli, tedy obojemu nie dostaje, a tak, gdy jedno drugiemu czyni przenagabanie rodzajności, tedy też oboje zaliszeje. Trzyc.

× **Zaliszenie, a,** blm., czynność cz. **Zaliszeć.**

× **Zaliścić, i, il** *zakryć, zapełnić, zamaić liśćmi:* Z. altanę.

× **Zaliście, a,** lm. a *miejsce za liściem.* L.

× **Zaliścieć, eje, ał** *zagęścić ś. liśćmi, okryć ś. liściem, zarosnąć liśćmi.* L.

Zalitawski *leżący, mieszkający za Litawą, stamtąd pochodzący:* Prowincje austryjackie zalitawskie.

† **Zalitować się, uje ś., ował ś.** p. **Zlitować ś.** L.

† **Zalitowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zalitować ś.**

[**Záliwny**] *zalany, zatopiony:* Mieli pinuńdze w takim zaliwnym korycie (łódce).

† **Zaliwy** p **Zalewny.**

Zalizać, że, zał, × **Zaliznąć,** nied. **Zalizywać** *liżąc zagładzić, zarównać, zlizać.* L.

Zalizanie, a, blm., czynność cz. **Zalizać.**

× **Zaliznąć, nie, nął** p. **Zalizać.**

× **Zaliznięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaliznąć.**

Zalizywac, uje, ywal p. **Zalizać.**

Zalizywanie, a, blm., czynność cz. **Zalizywać.**

† **Zaliż** p. **Zali.**

Zalkalować, uje, ował płyn = *zaprawić go odczynem alkalicznym.*

Zalkalowanie, a, blm., czynność cz. **Zalkalować.**

Zalkoholizować, uje, ował *podniecić alkoholem, zatruć alkoholem:* Ludzie, którzy nie są już zalkoholizowani, mogą ś. o tym na sobie doskonale przekonać. Fm. Tłum z niespokojnym, rozbujałym nadmiernie, zalkoholizowanym temperamentem. Mk.

Zalkoholizowanie, a, blm., czynność cz. **Zalkoholizować:** Wprowadzenie do ogólnego użytku wódki było pierwszym etapem na drodze zalkoholizowania ludzkości. Fm.

† **Zalnąć, nie, nął** p. **Zalgnąć.**

† **Zalnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zalnąć.**

Zalodniały *który zalodniał:* Na Tatrach za kwitł mróz białomodrym, zalodniałym szronem. Tet. Słońce iskrzące, zostrzone na zalodniałych, zamrożonych Tatrach. Tet.

Zalodnieć, eje, ał *zamarznąć, zajść lodem, zakrzepnąć, ściąć ś. w lód.*

Zalodnienie, a, blm., czynność cz. **Zalodnieć.**

Zalokować, uje, ował *zamieścić, zmieścić, zakwaterować.* **Z. ś.** *zamieszkać, zakwaterować ś., ulokować ś.:* A gdy zalokował ś. w Radoszkowicach, tym wygodniej mu było. Chodź.

Zalokowanie, a, blm., czynność cz. **Zalokować.**

Zalokowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalokować ś.**

† **Zalot, u,** lm. **y** l. *zalecenie, zalatanie, przybycie dokąd lecąc.* Rej. **2.** *zapęd, polot, uniesienie:* Głos jego był piorunowy, a Z. nieprawie zdrowy. Kochan. (a może: *oddech, smrodliwie odeń zalatujący?*). **3.** przen. *zabieg, korowód, kram, zachód, ceregiele, ceremonja.* Rej. Z długimby zalotem ten list przepisywać przyszło, krótko powiem o tym. L. Długie krzywdy z długimby wspominać zalotem, ale celniejszą sprawę powiem krótko o tym. Koch. J. **4.** p. **Zalecanka i Zaleta.**

† **Zalota, y,** lm. **y** p. **Zaleta.**

[**Zaloteczki, ów,** blp.] p. **Zaloty.**

[**Zaloteńki, ów,** blp.] p. **Zaloty.**

× **Zalotliwość, i,** blm., p. **Zalotność.**

× **Zalotliwy** p. **Zalotny:** Oczka zalotliwe.

[**Zalotne, ego,** lm. **e, Zaletne**] *upominek od starającego ś. o pannę, od zalotnika; podarek, prezent przedślubny.* Kn. [Z., podarek oględzinny, miłosny człowieka starającego ś. o rękę panny].

Zalotnia, i, lm. **e** bot. p. **Bożowoń.**

Zalotnica, y, lm. **e,** † **Zaletnica,** [**Zaletnica**], **Zalotnicka** l. forma ż. od **Zalotnik:** Damy w tej stolicy są zalotnice, kartowrice, próżniaczki, strojnisie, zbytnickie. L. O zalotnicka, o umizgalska, wykierowałażeś mię nieszpetnie! Zabł. Z., co dąży z serca do boju. Jak. J. [**2.**] *kochanka.*

Zalotnicka, kiej, lm. **kie** p. **Zalotnica.**

× **Zalotnictwo, a,** blm., p. **Zalotność.**

[**Zalotniczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Zalotnik:** A witajże, zalotniczku mój najmilszy. Kolb.

Zalotniczość, i, blm., p. **Zalotność.**

× **Zalotniczy** przym. od **Zalotnik:** Potępił rozum zalotnicze plany. Żebr. Brzmi dwór chlubnej bogini zalotniczym kołem, każdy swój ukłon niesie, każdy bije czołem. Kniaź.

Zalotnie przys. od **Zalotny:** Śmiały ś. łąki, kwiaty, lasy, wały, przy pieniu skocznym Dafny Z. igrały. Nar.

Zalotnik, a, lm. **cy,** † **Zaletnik** l. *ten, co ś. zaleca pannie, kobiecie:* Zaletnik. Bobr. Zaletnik nieuczciwy (Troc.) fryjerz, nierządnik, gamrat, gach. L. (= *amant, adonis, kokiet, bałamut, kobieciarz, donżuan, lowelas*). Zalotnicy. Zim. Żaczek bez chęci do nauk jest by zaletnik bez pieniędzy. Fur. Zaletnik musi mieszek mieć otwarty. Kn. Był i skąpy, zaletnik łakomy. Warg. Z. uczciwy (Troc) = *człowiek starający ś. o rękę panny, kobiety wolnej, konkurent, kawaler czyj.* Z., starający ś. o żonę. Haur. **2.** × Z. *kandydat, konkurent, współzawodnik, współubiegający ś. o co:* Aby nie obrazić zalotników do tego urzędu, król nakazał zachować tajemnicę. Kalic. **3.** × Z. *zalecający kogo, protektor:* Z. ten powinien był wprzódy dobrze poznać swego zaleconego. Chm. Z., członek wileńskiego Towarzystwa Szubrawców wprowadzający nowego kandydata i polecający go. **4.** bot. = bot. **Wierzbówka.** Zdr. [**Zalotniczek**].

Zalotność, i, blm., rz. od **Zalotny;** † **Zaletnictwo,** × **Zalotnictwo, Zalotniczość,** × **Zalotliwość** *umizgi, kokieterja:* Z., skłonność do zalot, oddawanie ś. zalotom, fryjerstwo, gamractwo, gachostwo, umizganie ś. L. Pospolita rzecz, iż mieszają imię grzeczności z nazwiskiem galanterji, czyli zalotliwości. L. Rzadko widzieć piękną duszę w pięknym ciele, nierozgarnienie, zalotliwość, a czasem i rozpusta, z gładkością towarzyszą. L. Zalotnictwa i opilstwa pilnują; na czym młody wiek stracili, na tym też starość marnie przepędzają. Pilch. Jeszcze to dzieje wieków miłych ku wspomnieniu, gdzie Z. i męstwo chęć sławy łączyła. Niem. (= *rycerskość, galanterja, dworność*). Wcale to nie jest piękny dla tych zaszczyt, którzy Z. i sławę za cel mają. L. Ich to Z. i zdrada miła tysiąc jej hołdów czyniła. Kniaź. Z. stała ś. sposobem podobania ś., dworskość— dostąpienia zaszczytów. Pot. L. Z rycerskiego zalotnictwa wynikającego .. Bobrow. Życzę też, aby nasz brat młodszy do sensu przyszedł i dalej wszetecznym zalotnictwem ś. nie bawił. Fred. A.

Zalotny, × **Zaletny,** × **Zalotliwy** *skłonny do zalecania ś., zalecający ś., kokieteryjny, umizgalski, filuterny, romansowy, pretensjonalny, gachowski, gamracki, kochliwy:* Z., umizgalski, przylepny. L. Kokietki są to zalotne kobietki, czyli umizgalskie. L. Nieszczęśliwy, kto pojął zalotną żonę. Pot. Wszak Mars zawsze z Wenerą w lidze dożywotnej, rzadko ś. rodzi mężny, żeby nie Z. Pot. Szpetny żołnierz zgrzybiały i starzec Z. Hul. Jest trochę Z., ale to ustanie, jak będzie miał żonę. L. Jeszczem nie oddał hołdu miłości, nie byłem dotąd Z. Zabł. Nie mogłażbym być uwiadomiona o życiu twoim zalotnym? Niem. (= *miłostkach, romansach, amorach*). Minka zalotna. Robi doń oczki zalotne. Zęby zalotliwe. L. Przen.: Stół dźwigał w górę smukłą lampę empirę, okrytą różowym zalotnym abażurem. Zap. (= *usposabiającym do zalotności*). Zaletne do niej pisał wiersze. Troc.

× **Zalotować, uje, ował,** † **Zaletować** l. *być zalotnym, oddawać ś. zalotom, kokietować, zalecać ś., umizgać ś., przymilać ś.:* Męski wiek radzi, zalotuje młody, dzieci ś. bawią fraszkami. Kniaź. **2.** *ubiegać ś. za kobietami, romansować, bałamucić, gachować,* × *gamratować,* × *fryjować.* Sł. wil.

× **Zalotowanie, a,** blm., † **Zaletowanie** czynność cz. **Zalotować.**

Zaloty, ów, blp. l. p. **Zalecanka:** Powiem ojcu, matce, żem w zaloty przyszedł... Glog. **2.** [Z.] p. **Poseliny.** Zdr. [**Zaloteczki, Zaloteńki**].

× **Zalsknąć, nie, nął** p. **Zalśnąć.**

× **Zalsknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zalsknąć i Zalsknić.**

Zalsnąć, nie, nął p. **Zalśnąć.**

× **Zalśknąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zalśnąć.**

× **Zalśknić się, i ś., ił ś.** p. **Zalśnąć.**

× **Zalśknienie a,** blm., czynność cz. **Zalśknąć.**

× **Zalśknienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zalśknąć ś.** i **Zalsknić ś.**

Zalśnąć, nie, nął, Zalsnąć, × **Zalśknąć,** × **Zalsknąć** I. *zaślepnąć, olśnąć, oślepnąć, ociemnieć, zaniewidzieć:* [A bodajżeś zalśnął!]. Kon. 2. *zaćmić, olśnić blaskiem:* Oko zalsnione w ciągłym zachwycie przez okna bieży. Słow. Rzuca sobie sam na oczy słońca, aby ś. olśnić i Z. Tet. Stał pośród ludzi jakby zalśniony tym jaskrawym słońcem, które tam za murem za krawędź ziemi zapadło. Tet. Przen.: *zostać zaślepionym, unieść ś., zapamiętać ś.:* Żydzi, co inszym narodzenie Chrystusa obwieszczać mieli, tu oto tak bardzo zasnęli, owszem, zalśnęli, że je insi, którzy z nich za odszczepieńców byli miani, budzić muszą. Żarn. Zalśknąwszy gniewem, bieży ku potkaniu. Pot. Teraz słysząc niezmierne obietnice znowu, do końca z tak wielkiego zalsnęła obłowu. Pot. 3. kogo, co = *chwycić okiem, gdy błyśnie:* Mignęło ś. co w oczach, Z. go ledwie. Kn. **Z. ś., Zalśnić, Zalśnić ś.,** × **Zaśknąć,** × **Zaszknąć,** × **Zaszknić ś.,** × **Zalśknić ś.,** × **Zaśknić ś.** *ukazawszy ś. błysnąć; zabłysnąć, zablyszczeć, łysnąć, zaświecić, zajaśnieć, zamigotać, mignąć, zaiskrzyć ś., zaświecić ś.:* Wzniósł oko zalśnione do góry. Przyb. Kiedy ś. firmament gwiazdami zaszkli, na ten czas tym większe jest zasilenie rozpostartej imaginacji. L. Wieczorne gwiazdy zalśniły. Słow. Krystka nie odpowiedziała, bo jej ś. tak jak zalśniło w oczach. Tet.

Zalśnić, i, ił I. kogo, co = *zalać blaskiem:* Noc szła, i gwiazdy w nów miesiąca zalśniły sklep ciemnych niebiosów. Tet. 2. p. **Zalsnąć.**

Zalśnienie, a, blm. I. a. × **Zaśknienie,** × **Zaszknienie** czynność cz. **Zalśnić.** 2. czynność cz. **Zalśnąć.**

Zalterować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zaalterować.**

Zalterowanie, a, blm., czynność cz. **Zalterować.**

Zalterowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalterować.**

† **Zalubić, i, ił,** [**Zalubić**] *polubić, zamiłować, upodobać sobie, pokochać.* L. [Zalubiła chłopca. Jakoż cie nie kochać, Janicku... kiejeś zalubiony w tym swoim serdecku]. Zalubiłaś go? – Nie, alek tak, jak zacarowana. Tet. Zalubieł jednom dziewkę, służkę we Widniu. Tet. Nie fciała mie dziwka, cok jom zalubieł. Tet. [**Z. ś.**] I. *zakochać ś.:* Miękkie jej serce zapomni o Janie, zalubi ś. w rodaku. Krasiń. 2. Jeżeli przyłożą do rany np. coś, i to nie poskutkuje, owszem gorzej jest, mówi ś.: widać, że rana ś. zalubiła.

Zalubienie, a, blm., czynność cz. **Zalubić:** [Z. a. **Zalubieństwo** mieć = *kochać*].

[**Zalubienie się, a ś,** blm.] czynność cz. **Zalubić ś.**

[**Zalubieństwo, a,** blm.] p. **Zalubienie.**

[**Zalucznicz ek, czka,** lm. **czki**]*?:* Nicech wam nie stracił, jeno jeden Z. (por. Zalucznik).

[**Zalucznik, a,** lm. **i**] *pewna część wozu.*

Zaludniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaludnić.**

Zaludnianie, a, blm., czynność cz. **Zaludniać.**

Zaludnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaludniać ś.**

Zaludnić, i, ił, × **Zludnić,** nied. **Zaludniać** I. *zapełnić ludnością, zrobić ludnym, ludniejszym:* Z. kraj. Zasłynęły najgłośniej miasta flamandzkie, leżące między Francją, Anglją i Niemcami, zaludnione obfitym zlewkiem tych wszystkich trzech narodów. Szaj. 2. przen. *zapełnić żyjącemi istotami, ożywić:* Sadzawkę zaludniłem rybkami. Kaczk. (= *zarybiłem*). Baszty pozostałe po warowni obsadzałem sobie wtedy fantastycznemi postaciami rycerzy, krużganki, resztki zamku zaludniałem zgrają dworzan. 3. *zapełnić, wypełnić, ożywić:* Głos twój jeszcze może w tchnienia wieszcze pierś tę samotną zaludni. Krasiń. Garść czarnoziemu w suche nosiłem pustynie, śniąc, że trud mój użyźni je, życiem zaludni. Sf. Samotność mnie nie przestrasza, bo ją potrafię Z. myślami, pracą, nadziejami. Krasz. **Z. ś., Zaludnieć** I. *zapełnić ś. ludnością, stać ś. ludnym, zaroić ś. ludźmi:* Pustka zaludniła ś. Ulice zaludniły ś. 2. przen. *zapełnić ś. istotami żyjącemi, zaroić ś. niemi, ożywić ś.:* Powietrze zaludnia ś. ptastwem gwarliwym. Krasz. Zamczysko zaludnia ś. rycerzami legendowemi.

Zaludnienie, a, blm. I. czynność cz. **Zaludnić.** 2. × Z. *deportacja w miejsca bezludne, w celu zapełnienia ich ludnością:* Gdy będę na zaludnieniu, pojmę córeczkę Tatara. Mick. 3. *ludność w stosunku do zajmowanej przestrzeni* (populatio): Rzadkość zaludnienia. P. gie. **Gęstość.**

Zaludnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaludnić ś.**

[**Zalufić się, i ś., ił ś.**] *zaciągnąć ś. papierosem.*

[**Zalufienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zalufić ś.**

Zalulać, a, ał *zasnąć, zacząć lulać.*

Zalulanie, a, blm., czynność cz. **Zalulać:** Z. dziecka uśpionego. Dzierz.

× **Zalunąć, nie, ął** *lunąć, chlusnąć; lunąwszy zalać.* L.

× **Zalunięcie, a,** blm., czynność cz. **Zalunąć.**

[**Zalutać, a, ał**] *zapłakać.*

[**Zalutanie, a,** blm.,] czynność cz. **Zalutać.**

Zalutować, uje, ował *lutując zamknąć a. zakryć:* Z. puszkę, dziurę. Wygniotki te w garniec włożyć i dobrze Z. Syr.

† **Zalutować się, uje ś., ował ś.** I. p. **Zlitować ś.** 2. [**Z. ś.**] *zasmucić ś., zrozpaczyć ś.*

Zalutowanie, a, blm., czynność cz. **Zalutować.**

Zalutowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zalutować ś.**

Zaluzy, uz. blp. *przyrząd do łowienia gołębi.*

† **Zalwartarz, a,** lm. **e** gór. p. **Zechweltarz.** Łab.

Załabski, Zaelbiański *za* Łabą (*Elbą*) *położony, stamtąd pochodzący:* Wzmaganie ś. słowiaństwa w krainach załabskich. Bonk.

[**Załachnąć, nie, nął**] *zabrać, zagrabić.*

[**Załachnięcie, a,** blm.,] czynność cz. **Załachnąć.**

[**Załacenie, a,** blm.] czynność cz. **Załacić.**

Załachotać, ce a. cze, tał, Załechtać, Załaskotać I. *zacząć łachotać, połachotać:* Załachotało mię w gardle. Fala zlekka mu stopy załecnce. Mick. Załechce nieraz kogo próżnostka wystąpienia na widok w postaci niby literata. Czart. A. Księżyc załaskocze duszę. Słow. Niechże tylko iuteres własny załaskocze, niech idzie o kieszeń, o grosz... dopiero komedja! Krasz. (= *zagabnie, zaczepi, wejdzie w grę*). Duszę zatrzęsie, załaskocze. Kon. 2. *zamęczyć, zamordować łechtaniem:* Rusałka go załaskotała.

Załachotanie, a, blm., czynność cz. **Załachotać.**
[**Załacić, i, ił**] p. **Załatać**: Z. dziurę.
[**Załacwić, i, ił** i **Z. ś.**] p. **Załatwić.**
[**Załacwienie, a,** blm.] czynność cz. **Załacwić.**
[**Załacwienie się, a ś.,** blm.,] czynność cz. **Załacwić. ś.**
† **Załafta, y,** lm. **y** p. **Załata.**
Załagadzać, a, ał p. **Załagodzić.**
Załagadzanie, a, blm., czynność cz. **Załagadzać.**
Załagodzenie, a, blm., czynność cz. **Załagodzić.**
Załagodzić, i, ił,, nied. **Załagadzać** **1.** *łagodnością zagodzić; załatwić, zajednać, zażegnać*: Z. sprawę, spór. To, co dziś załagodzonym, toż samo jutro odnowi. L. **2.** [Z.] *zreparować, naprawić.*
Załajdaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Załajdaczyć ś.**
Załajdaczyć się, y ś.,ył ś. **1.** *łajdaczeniem wycieńczyć ś. na śmierć.* **2.** *zacząć ś. łajdaczyć bez upamiętania.*
Załakamiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Załakomić.**
Załakamianie, a, blm., czynność cz. **Załakamiać.**
Załakamianie się, a ś., blm., czynność cz. **Załakamiać ś.**
Załaknąć, nie, ął **1.** *łaknąc zażądać.* Przen.: *zachcieć, zapragnąć, upragnąć*: Wszystkiego tam dostaniesz, co na myśl przyjdzie, czego chęć załaknie. Kniaź. **2.** [Z.] *uczuć głód*: On nieroz ś. napragnie i nieroz załaknie.
Załaknienie, a, blm., p. **Załaknięcie.**
Załaknięcie, a, blm., **Załaknienie** czynność cz. **Załaknąć.**
Załakomić, i, ił, nied. **Załakamiać** *zaostrzyć apetyt, rozłakomić.* **Z. ś.** *zaostrzyć sobie apetyt, rozłakomić ś.*: Człowiek tylko patrzy, załakamia ś, zazdrości i tyle. Orzesz.
Załakomienie, a, blm., czynność cz. **Załakomić.**
Załakomienie się, a ś., blm., czynność cz. **Załakomić ś.**
Załam, u, lm. **y, Załom** **1.** *załamanie ś., zarwanie ś., zapadnięcie*: Na jeziorach niedobrze lodem ukrzepionych stracił znaczną część ludzi, załomem lodów pogrążonych. Nar. **2.** a. **Załamanie** *miejsce załamane, zakręt, zgięcie, zakrzywienie, krzywizna*: Załamy brzegu rzeki. Przen.: *wykręt, krętactwo, wybieg, sztuczka, fortel*: Przyrzekłeś dać pomoc tonącym, dokądże teraz krętemi załomami wybaczasz? Pilch. Światło na załom kamienny padło, gdzie ś. przewala kaskada huczącą. Tel. **3.** anat. *zagięcie jelita.* **4.** chir. (anfractus) *zagięcie, zakrzywienie, zgięcie, załamanie, nadłamanie.* **5.** gór.: Z. ostry w warstwie, gdy warstwa, łamiąc ś. pod kątem, to idzie z poziomem lub za opadem, to prawie pionowo zapada, jakby głoska W. Łab. **6.** fl.: Z. u galaru=*zadarty ku górze przedni i tylny bok galaru.* Zdr. **Załamek.**
Załamać, mię, mał, † **Załomić,** † **Załamić,** nied. **Załamywać,** † **Załamować,** † **Załamawać** **1.** *nadłamawszy zagiąć, zakrzywić, zachylić, zawnąć*: Załamiony, zgięty, jakoby sklep, *convexus.* Mącz. *Carinatus*, wydłubany skrzywiony, taka jak łódź, załomiony, zgięty. Mącz. Załam tę tycz. Troc. Z. kartę, bilet wizytowy. Z. ręce=*splótszy je palcami, wygiąć z rozpaczy*: Załamuje ręce nad nieszczęśliwością ojczyzny. Karp. (=*łamie*). Załomiwszy ręce. Rej. Zaczęła płakać i załamywać ręce. L. W swojej boleści ręce załamał nad głową, ale Kainie, Kainie! woła jeszcze za nim. Przyb. Załamować ręce. Troc. Próżno stroskana ręce załamuje. Karp. (Brzezina) ręce załamie, roztoczy po ramionach ku ziemi strumienie warkoczy. Mick. Wyciągnęła ku hrabi załamane ręce. Mick. [Rącki **załemał.** Ręce **załamował.** Rączkoma załamuje]. Przen.: *zmienić pod kątem w pewnym punkcie kierunek muru, gzymsu i t. p.* Z. głos=*przejść nagle z jednego tonu w drugi.* Z. konia=*przełamać jego upór, przemóc, przezwyciężyć, zmóc, złamać, nałamać, ukrócić*: Załamawać konia krygami, munsztukiem=krócić konia. L. Uczy ś. drugi, jak konia munsztukiem załamić, jak mu go przyprawić. Rej. Z. konia krygiem kawesonem. Troc. Kto ś. cnotą a rozumem sprawuje, snadnie wszystko, jako krygiem twardym, w sobie załomić może. Rej. Załamuj w sobie twardym wędzidłem wszystkie pożądliwości cielesne, boć to jest silny nieprzyjaciel poczciwej sławie twojej. Rej Załamuj mocnym krygiem chłopca swawolnego, myśl wszeteczną w sobie. Troc. Fizyk załamujący światło (refringens). (=*odbijający je pod kątem*). Załamujący światło podwójne (birefringens). **2.** [Z. szyję=*zwiesić*: Koniczki załamują szyję, kark]. **Z. ś.** **1.** *nadłamawszy ś. zakrzywić ś., zagiąć ś., zachylić ś., zawinąć ś.; zakrzywiwszy ś. złamać ś.*: Puginał załamał ś. w jego żebrach. Promienie światła załamują ś. o lśniącą powierzchnię (=*odbijają ś. od niej pod kątem*). Głos śpiewającego załamał ś. (=*przeszedł mimowolnie a nagle w inny ton*). Przen.: Wesołość doszła do zenitu i poczęła ś. zwolna załamywać. Sienk.(=*doszła do punktu zwrotnego*). **2.** *zakręcić ś., wykręcić ś., skręcić ś., zwrócić ś., zboczyć, zawrócić*: Ta droga załamuje ś. na prawo. **3.** *zarwać ś., zapaść ś, zawalić ś., runąć, oberwać ś.*: Łóżko załamało ś. Załamuje ś. na rzece, na ledzie. Kn. Dom, lód, most ś. załamał. Troc. Z. ś. na moście, na lodzie, mieć pod sobą most lub lód załamany. L. Uciekli na jeziora, ale że jeszcze lód był cienki, załamali ś. i potonęli. Biel. M. Niejeden kupiec, zapłaciwszy mostowe, załamał ś. na moście. Kras. Załamawszy ś. dnia jednego z mostem na bagnisku, posłałem po konie do bliższej wsi. Kras. Promienie odbite, załamane, zbieżne, rozbieżne.
Załamanie, a **1.** blm., czynność cz. **Załamać.** **2.** lm. **a** p. **Załam.** **3.** p. **Załamanie ś.**: Z. drogi. L. Z. wyskoku, *resultus.* Chm. B. Ucho jest część powierzchowna słuchu, mając w sobie rozmaite załamania, *anfractus*, żeby grzmot a. dźwięk potężny, do uszu przychodzący, pierwej ś. nieco w tych zawałach zabawił. Sak. **3.** fiz.: Z. czyli refrakcja=*zmiana kierunku ruchu falowego, gdy ruch ten przechodzi z jednego środka do innego, w którym rozchodzi ś. z odmienną prędkością.* Z. fal świetlnych, czyli Z. światła. Kąt załamania=*kąt zawarty między promieniem załamanym a normalną, czyli prostopadłą do powierzchni łamiącej.* Spółczynnik załamania=*stosunek między wstawą kąta padania a wstawą kąta załamania.* Z. podwójne, gdy promień światła, odbijając ś. w ciele krysztalicznym, rozpada ś. na dwa promienie. **4.** gór. *zarąbowanie, zawalenie ś. stropu po wybraniu podpór z drzewa w wyrobionej przestrzeni kopalni węglowej.* **5.** patol.: Z. kości=*nadłamanie kości* (infractio), *zaklęśnięcie kości* (depressio): Z. kości czaszki.
Załamanie się, a ś., blm., niek. **Załamanie** czynność cz. **Załamać ś.**
Załamanka, i, lm. **i** bud. *dachówka płaska, z wywiniętemi brzegami, jednym do góry, drugim na dół.*

† **Załamawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Załamać.**

† **Załamawanie, a,** blm., czynność cz. **Załamawać.**

† **Załamawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Załamawać ś.**

Załamek, mku, lm. **mki** l. p. **Załam:** Niepodobna, aby działa na murze tak stały, żeby ich nieprzyjaciel nie widział, chyba żeby głęboko wpuszczone w kasematach, t. j. w załamkach basztowych, stały. Dek. *(=zakątkach, zaułkach).* Wyszedł na drogę, w której w ostatnim załamku widać było wieżę kościoła. Skarb. Pobożni snują ś. z modłami swemi po wszystkich ścieżkach góry, to raz ś. okazują na pochyłości, to ś. kryją w załamkach lub cieniu gęstej krzewiny. Skarb. 2. anat.: Z. spojówki (fornix conjunctivae).

† **Załamić, i, ił** p. **Załamać.**

† **Załamienie, a,** blm., czynność cz. **Załamić.**

Załamka, l. lm. i *marszczka, falda zagnieciona, zakładka:* Z. w bieliźnie po zmaglowaniu. Z. w suknie w miejscu złożenia = *sztaba.*

† **Załamować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Załamać.**

† **Załamowanie, a,** blm., czynność cz. **Załamować.**

† **Załamowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Załamować ś.**

Załamywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Załamać.**

Załamywanie, a, blm., czynność cz. **Załamywać.**

Załamywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Załamywać ś.**

Załapać, pie, pał, † **Załapić,** [**Załapić**], nied. **Załapywać,** [**Załapować**] l. *złapawszy zająć, zagrabić:* Co wilk załapi, trudno wydzierać. Kn. Smok on po polu, kogo mógł, szerokim, gdzie nie załapił, to zaraził wzrokiem. Tw. Turcy, co wiedli wojnę z Wenetami, wielką część ubogich pielgrzymów zatopili a w niewolą żałosną pobrali. Teof. Kto jedno z Piskarji a. do Piskarji jachał, każdego załapili. Warg. Przyciągnęli byli, aby Skanderbega obskoczyć a między ś. Z. mogli. Baz. Kijowianie poczęli Polaków z Bolesławem u siebie na leżach będących zabijać, gdzie jeno którego załapić mogli. Stryjk. W nocy śpiących załapili. Paszk. Złośliwi bywają załapieni w radach, które umyślili. Leop. *(=zdemaskowani).* Gdy ś. nie spodziejemy a jeszcze żyć chcemy, tak z tego świata załapieni, jako też i przed stolicę Pańską postawieni będziemy; tam po tym załapieniu czasu pokuty poprawienia rzeczy swych nie najdziemy. Żarn. Niech załapi lichwiarz wszystkę majętność jego, a niech rozszarpią obcy pracę jego. B. G. (niech szperuje. Leop.). Łakomiec biega jak na szrubach, myśląc, jako by gdzie co załapić a. wyłupić a. wyszydzić a. wylichwić a. wykłamać. Wer. Załapił ten urzędzik. Troc. Przen.: Z. kogo=*sztuką, fortelem złapać, pochwywić, postawić w trudnym, kłopotliwym położeniu, w położeniu bez wyjścia, przyłapać, przyprzeć do muru:* Z. kogo na kłamstwie. Nikogo załapywać nie chcę. Dyg. Egzaminując ucznia, załapał go na miejscu kursu, którego egzaminowany nie umiał. [Z. groszem]=*związać pożyczką.* Każdy prawie był załapany od niego jakim groszem. 2. [Z. czego]=*zarwać, zachwycić, złapać; nabawić ś., dostać czego:* Gdy Orfeusz w piekle zagrał, w ten czas Tantalus załapił kęs wody. Kochan. Pasterze, kiedy ś. bydło gzi, wołają: siedzi żaba na ogonie, pakośnika (choroba oczu u bydła) załapuje. **Z. ś.** *zaplątać ś., złapać ś., oszukać ś., sparzyć ś., zawieść ś.:* Bawi mnie dosyć ta komedja, bo ś. oboje załapią: Klima na człowieku, on na majątku. Es.

Załapanie, a, blm., czynność cz. **Załapać.**

Załapanie się, a ś, blm., czynność cz. **Załapać ś.**

Załapić, i, ił i **Z. ś.** p. **Załapać.**

Załapienie, a, blm., czynność cz. **Załapić.**

Załapienie się, a ś., blm., czynność cz. **Załapić ś.**

[**Załapować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Załapać.**

[**Załapowanie, a,** blm.] czynność cz. **Załapować.**

[**Załapowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Załapować ś.**

Załapywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Załapać.**

Załapywanie, a, blm., czynność cz. **Załapywać.**

Załapywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Załapywać ś.**

Załaskotać, ce a. **cze, tał** p. **Załachotać.**

Załaskotanie, a, blm., czynność cz. **Załaskotać.**

[**Załasować, uje, ował**] *zasmakować:* Dzieci załasowały w gruszkach.

[**Załasowanie, a,** blm.] czynność cz. **Załasować.**

† **Załata, y,** lm. **y,** † **Załafta,** † **Załawta** l. *załatanie.* 2. *łata zaszyta.* 3. Z. barwierska=*plaster, ściągający ranę, przylepiec* (emplastrum adhaesivum), *plaster glejtowy a. ołowiany złożony a. lepki* (emplastrum glutinans v. diachylon compositum): Maść ta daleko lepiej spoi i zgoi rany, aniżeli inne plastry i załafty barwierskie. Syr. Barwierz mu pół gęby załawty zaprawił. Górn. Pępawa ziele rany wielkie haftuje, spaja i leczy lepiej daleko, aniżeli łaziebnice a. barwierskie załawty i dratwy, bez uprzykrzenia rannego i bez bolu. Syr. Załawty ranę spoić. Troc.

Załatać, a, ał, [**Załacić**], nied. × **Załatywać** l. *zakryć, zająć, zaszyć, zreparować, łatą:* Darmo sypie, kto w miechu nie załata dziury. Pot. Już ci tak muszę tym dziurę Z. Papr. Oni robotnicy załatali a zaprawiali rozpadliny w ścianach. Leop. Z. dziurę w bieliźnie, w sukni, w moście. Przen.: Mów ciszej, bo ci gębę pięścią załatam! L. *(=zatkam, zapcham).* Przen.: *załatwić, zaspokoić, załagodzić naprędce, wyrównać byle jak:* Wiek XIX niejednę taką kwestję ogólnego znaczenia załatał. Jakoś tam załatał tę sprawę. To ś. po bratersku załata. Krasz. Z. potrzebę, biedę *(=związać koniec z końcem).*

Załatanie, a, blm., czynność cz. **Załatać.**

Załatwiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Załatwić.**

Załatwianie, a, blm., czynność cz. **Załatwiać.**

Załatwianie się, a ś., blm., czynność cz. **Załatwiać ś.**

Załatwić, i, ił, [**Załacwić**], nied. **Załatwiać** l. × Z. *zrobić łatwiejszym, ułatwić, uprzystępnić, ulżyć:* Trzeba ś. starać Z. im tę przykrą naukę. Sł. wil. 2. co a. **Z. ś.** z czym = *ułatwić, zbyć z głowy co, uporać ś. z czym:* Z. interes, sprawunek, sprawę. Załatwiać czynności=*spełniać, odbywać, odrabiać.* Już pożegnam panią, bo potrzeba ten interes Z. L. Wszakże dałeś słowo Z. tę rzecz. Mick. Kiwnął niedbale ręką, jak gdyby znać dawał, że już wszystko załatwił. Mick. Ma ś. tego lata żenić, zjechał więc na kontrakty, ażeby Z. ś. w interesach i powoli na wesele ekwipować. And. Toczyła ś. przez gońców korespondencja w przedmiocie niektórych punktów niezałatwionych. Dar. Rzecz cała zdawała ś. być załatwioną. Bał. *(=pomyślnie zakończoną).* Z. naturalną potrzebę *(= odbyć; ulżyć*

sobie). Załatwiłem ś. *(= odbyłem naturalną potrzebę, odbyłem ś.).* Załatwiłem ś. z nim prędko *(= ułatwiłem ś., skończyłem z nim, pozbyłem ś go).* Załatwię ś. z tym na poczekaniu *(= zawinę ś., uwinę ś. z tym).* Jużem ś. załatwił *(= pozbyłem ś. kłopotów, interesów, roboty, uwolniłem ś. od nich, mam teraz czas, jestem już czasowy, wolny).*

Załatwienie, a, blm., czynność cz. **Załatwić:** Jest to tylko stwierdzenie niezałatwienia sprawy. Koncz.

Załatwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Załatwić ś.**

× **Załatywać, uje, ywał** p. **Załatać.**

× **Załatywanie, a,** blm., czynność cz. **Załatywać.**

× **Załawiać, a, ał** p. **Załowić.**

× **Załawianie, a,** blm., czynność cz. **Załawiać.**

Załawkowy *będący za ławkami, stojący (w odróżnieniu od ławkowego, siedzącego na ławce, np. na widowiskach, w teatrach i t. d.):* Widzowie załawkowi w ogródkach zdają ś. rozumieć tylko i oceniać znaczenie wyrazów trywjalnych.

† **Załawta, y,** lm. **y** p. **Załata.**

Załazić, i, ił p. **Zaleźć.**

Załażenie, a, blm., czynność cz. **Załazić.**

Załączać, a, ał p. **Załączyć.**

Załączanie, a, blm., czynność cz. **Załączać.**

Załączenie, a, blm., czynność cz. **Załączyć.**

× **Załącznie** przys. *załączając, łącznie, z załączeniem.* Sł. wil.

Załącznik, a, lm. **i** *dowód (piśmienny) załączony do głównego dokumentu (np. do raportu, do podania, do prośby i t. p.) a. do rozprawy, do dzieła i t. p., aneks:* Od każdego arkusza skargi powodowej i załączników po 10 kopiejek. W dziale załączników niemało innych listów. Korespondencja wraz z załącznikami.

Załączyć, y,ył, nied. Załączać I. *dołączyć co za czym, dodać w związku z poprzedzającym, zasłać łącznie z czym, przesłać przy czym:* Załączam (w liście) pozdrowienie, życzenie, ukłony, wyrazy poważania. Przy liście załączam pakiet. **2.** ! Z. *oświadczyć, wyrazić, zakomunikować, powiedzieć:* Załącz to swej siostrze. Sł. wil.

[**Załdanek, nku,** lm. **nki, Zawdanek**] *zadatek.*

× **Załeb, łba,** lm. **łby** p. **Załebek.**

× **Załebek, bka,** zwykle w lm. × **Załebki,** ! **Załepki;** × **Załeb** *wodzenie ś. za łby, rwanie ś. do łbów, wzajemne porywanie ś. za włosy, czubienie ś., bijatyka, zabijatyka, bitwa, zatarg, zajście:* Między nieprzyjaciół uciekając, mieli zawsze turnieje i załby gotowe. Tw. W załebku prywatnym kto guz na sobie odniesie, ten go w zysku swego pojedynku sam i nosi. Smotr. Polacy o zadanie nieprawdy nie załebkiem tylko, też i żelazem czynić zwykli. Błaż. Sławny po wszystkich karczmach, niezrównany męstwem i nie jednym z chłopem w załebki zwycięstwem. Węg. Kuflów, co dla uciechy ludzie swojej mają, Trakowie do załebków, pijąc, zażywali. Załawiać na załepki. Troc. Uchodzić załepek. Troc. Czasem chłopak z chłopakiem brali ś. w załepki. Las. Bo to chłopiec krzepki, znają ci go lasy; chodził on w załebki z niedźwiedziem w zapasy. Sp. Tumulty częste w izbach sądowych czynią i załebki gęste. Star. Chłopcy bezpiecznie z Kupidem stroili to bitwy żartówne, to załebki, to chybkie gonitwy. Zim.

Załechtać, cze, a. ce a. ta, a, ał p. **Załachotać.**

Załechtanie, a, blm., czynność cz. **Załechtać.**

Załęga, i, lm. **i** bud. *belki, które opierają na podniesieniu, dla łatwiejszego posunięcia po nich jakiegokolwiek ciężaru.*

× **Załęż, y,** blm. *załęgnięcie:* Owczarze, którzy mają owce w Z., po groszu płacić mieli. Paw.

× **Załęże, a,** lm. **a = Łąg** pod **I.** Zaskoczony w załężu padołowym od nieprzyjaciół. Fal.

[**Załgać się, ga ś. a. że ś., gał ś.**] *zamówić ś. o co, udając potrzebę:* Idź, Wojtek, do hałupy, załzyj ś. o coniebądź i obac, co oni hań robiom. Załzyjze ś., Kasiu, ze cię główka boli. Czarownica ś. załga co pożyczyć. Tobie, stary, nie tyle krzyże dokuczają, co nudy i cichość – ty tu nie po radę, jeno na pogwarkę załgał ś. — co? hę?

[**Załganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Załgać ś.**

[**Załganka, i,** lm. **i**] *kłamliwe zamydlenie komu oczu, zablagowanie, zawrót głowy:* Obiecanki załganki, a głupiemu radość.

Załkać, a, ał *zacząć łkać, zapłakać głośno, zanosząc ś.; zaszlochać, zachlipać.* Przen.: I w tej piersi na dnie żal jakiś czasem załkał. Orzesz.

Załkanie, a, blm., czynność cz. **Załkać.**

× **Załknąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Załyknąć.**

× **Załknięcie,** a, blm., czynność cz. **Załknąć.**

× **Załknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Załknąć ś.**

Załoga, i, lm. **i I.** Z., założenie, zakładanie i to, co ś. zakłada, założy lub czym co zakładają, założą. L. **2.** † Z. *część sukni założona, zakład, zakładka, brzeg zakładany, wyłoga:* Obstragulum, zapinanie a. Z., jak u bótów niewieścich bywa. Mącz. Z. barankami podszyta. Troc. Z. *mammilare.* Volek. **3.** × Z. *podkład pod suknie, zasłona na przednią część ciała, napiersnik: Fascia pectoralis,* Z. Mącz. Z. na piersi, na żołądek. (p. Kształcik. Das.). **4.** † Z. na kogo = *zasadzka:* Gdy przyszedł Saul aż do miasta Amalek, zasadził załogę u strumienia. Leop. Zasadźcie ś. na załodze za miastem. Leop. (na zdradzie. Leop.; patrzajcie, byście uczynili zasadzkę za miastem. B. G.). Zasadzili na Abimelecha załogi po wierzchu gór. Leop. (zasadki. Leop.; zasadzili ś. nań na wierzchu gór a rozbijali każdego, który jedno szedł tamtą drogą. B. G.). Uczyń zasadzenie a załogę za miastem. Leop. Jeroboam z tyłu zasadzał załogi. Leop. (obwiódł zasadzkę, aby na nich przypadli z tyłu; i byli jedni w oczy Judzie, a drudzy na zasadzie z tyłu ich. B. G.). Przen.: *zdrada, sidła, matnia, pułapka, podejście, podstęp:* Układy tajne o załogi tu są, o Ochozjaszu. Leop. (zdrada. B. G.). Gdy mi powiedziano o zdradliwych załogach, które nań byli nastalowali, posłałem go do ciebie. Leop. Pan nie będzie karał głodem duszy sprawiedliwego, a załogi bezbożnych wywróci. Leop. (zdrady. Leop.; majętność niezbożników rozproszy. B. G.). Aman jakiemiś niesłychanemi chytrościami żądał od nas, aby ci byli pobici, o tym myśląc, aby ich pobiwszy, snadniej załogi czynił naszej opuściałości. Leop. Ci, co czynią załogi na królestwo ich, zaginą dla swej złości. Leop. (którzy nam są na zdradzie. B. G.). Prorok tu o tych mówi, którzy załogi czynili przeciwko królestwu Chrystusowemu. Leop. **5.** *osada, garnizon:* Z., osada, garnizon, warunek. L. Z. turecka w Braiłowie uczyniła niespodzianą wycieczkę. L. Z. okrętowa. Na fortecach załóg trzeba. Troc. Wojsko na załogach będące. Troc. Przen.: *człowiek siedzący gdzie kamieniem ku utrapieniu czyjemu, zawada, zawała, przeszkoda, kula u nogi:* A to Z.! siedzi bez końca, a mnie pilno wyjść z domu. **6.** × Z. *konwój, eskorta.*

straż przyboczna: Z. komu dla bezpieczeństwa dana. L. Posłowi żeby ś. działo, kiedyby nie dostał załogi w dwór swój, albowiem ś. pospólstwo srodze wzruszyło. Troc. Z. (m.) *żołnierz dla załogi komu dany:* Z., zakładacz żołnierski. Kn. Kto mi tedy zabronić może, abym załogę mego tam miał? Kalic. **7.** *inwentarz żywy i martwy, przedmioty składające mienie czyje:* Ziemia, chałupa i Z. zostają własnością panów. Skarb. Zostawił on na gruncie załogę gospodarską, t. j. sprzężaj, dobytek i narzędzia rolnicze. Skarb. **8.** †Z. *skład, magazyn, składnica, hurtownia:* To miasto jest załogą towarów, w tym kraju będących. Troc. **9.** *zawada, zawała, przeszkoda, zapora na drodze:* Wielkie nas ziemi wód rozprzęgły załogi. Pot. (= *rozległe obszary, rozłogi*). Przen.: Z. (m. i ż.) *człowiek stojący na przeszkodzie, zawadzający, zawalidroga:* Usuńże ś. z drogi, ty załogo! **10.** × Z. *zakład, zastaw, kaucja, fant.* L. [Z. przy námówinach, dla ukrzepienia zawartych zrękowin, sto papierków płaci, fto sie cofnie. Zbójnicy chowali dawniej zrabowane pieniądze pod załoge, t. j. na tych warunkach, że jeden bez drugiego nie poruszy schowanego skarbu (= *zapewnieniem, rękojmią, gwarancją*)]. **11.** [Z.] *stawka:* Stáwmy sie, fto pirwy zańdzie, a. stawmy się, jak nie tak gádali, a jakáż bedzie Z.? stawiemy po gárcu piwa. **12.** × Z. *zapomoga, zasiłek:* Z chłopu od pana. L. Chłopi dworską mają załogę, którą, jeżeli zmitrężeje, dwory odnawiać muszą. Skrzet. Co chłopom dwór da na załogę i osadę, to ma być w inwentarzu. Haur. Gospodarze powinni panu o załogę robić, za co im pan pola udzielić może. Haur. O załogę kmiotkom, jaka ma być, aby ś. wspomagali, a nie łotrzyli. Ek. **13.** [Z.] *pomoc:* Wyjedźze, Wojtek, z koniem na załoge, bo se rady nie dám. **14.** [Z.] *fundusz zaoszczędzony.* **15.** × Z. *założone koszta, nakłady, wydatki, ekspens:* Niemasz gospodarstwa, z któregoby korzystać można było bez znacznych załóg i nakładów. Przędz. **15.** [Z. przy biciu oleju] = *ilość siemienia podana na jeden raz w worku pod prasę olejarską.* **16.** *klin bukowy lub grabowy, wbijany w koniec walca dla umocowania obręczy.* Łab. **17.** woj. *przedpiersień, przedpiersiek, przywałek, parapet.* Troc. Zdr. **Założka, Załóżka,** †**Załuzka,** †**Załuska,** [**Załuzka**].

Załogować, uje, ował *stać załogą:* Oddział załogującego w mieście wojska wyruszył w pole.

Załogowanie, a, blm., czynność cz. **Załogować.**

Załoić, i, ił *zaprawić, zasmarować łojem.* L. Mieli przy sobie dwuch czy trzech rezydentów w załojonych żupanach. Bukar. (= *zaszmelcowanych, zaświechtanych*).

Załojenie, a, blm., czynność cz. **Załoić.**

Załom, u, lm. **y** l. p. **Załam.** **2.** × Z., lek., p. **Kontraktura.** Zdr. **Załomek.**

Załomek, mku, lm. **mki** p. **Załom:** W załomkach brzegu rzeki utwierdziwszy laski, ustaw stolik mierniczy w miejscu miernie odległym od lasek na brzegu rzeki utwierdzonych. Zab. Twójże to pyszczek, czyli kiernozi, krzywym załomkiem co ludziom grozi? Koch. W. (zacięciem. L.).

Załomić, i, ił l. † Z. i † Z. ś. p. **Załamać.** **2.** *zapełnić, zawalić łomem:* Mazowieckie puszcze nie są do tyla załomione i zawalne, jak puszcze litewskie. Pol.

Załomienie, a, blm., czynność cz. **Załomić.**

†**Załomienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Załomić ś.**

Załomisko, a, lm. **a** l. *urwisko załamane, łom zawalony, zawalisko, drzewo zwalone w kupę, wywroty:* Bory te przez swoje od wieków załomiska nawet zwierzętom niewygodne. Stasz. **2.** *część rzeczy złamanej, zawalonej, zapadłej.* Sł. wil.

Załomisto przys. od **Załomisty.** L.

Załomisty *pozałamywany, pełen załamów:* Ziele babka ma liście załomiste i wykrawane. Syr.

× **Załomność, i,** lm. **i** rz. od **Załomny:** Młyny te z groblami także z załomnościami budowania w ruinę przyszły. Vol.

Załomny *grożący załamaniem ś., chwiejny, nietrwały, niewytrzymały:* Dom, most Z. L. Lód Z. L. (= *kruchy*).

Załomocenie, a, blm., czynność cz. **Załomocić.**

Załomocić, i, ił p. **Załomotać.**

Załomotać, cze a. × **ce, tał, Załomocić** l. *zacząć łomotać; zastukać, zakołatać, zachrobotać.* **2.** *łomocząc zabić.*

Załomotanie, a, blm., czynność cz. **Załomotać.**

[**Załonić się, i ś., ił ś.**] *ubiec, przejść, minąć:* Szukał pamięcią w załonionych latach i nie napotkał tak szczęśliwych chwil. Ork.

[**Załonienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Załonić ś.**

[**Załoński**] l. *zaprzeszłoroczny.* **2.** *zeszłoroczny, przeszłoroczny.*

Załopotać, ce a. **cze, tał** *zacząć łopotać, zachrobotać:* A gdy w słuchu załopoce, zważa, czy nie jego ptaszę, czy nie orle to klekoce. Pot. Załopotał kogut skrzydłami. Gliń. J. Puszczyk z jękiem w okno załopoce. Mick. Zaszumiały cicho drzewa, załopotały łopuchy. Sienk. Teraz wiatr gwizdnął, zawył, załopotał, i widma jęły ze wszech stron ś. zbiegać. Psm. Załopo, tało skrzydłami życia. Bht. [Łup kijaszkiem-załopocz].

Załopotanie, a, blm., czynność cz. **Załopotać.**

Załowić, i, ił, nied. **Załawiać** l. *łowiąc zająć, zagarnąć.* Rej. Z. siecią. **2.** *zacząć łowić zastawić sieci na ryby, na ptaki, zacząć ś. na nie, zastawiwszy sieci.* **3.** przen.: × Załawiać na kogo = *zastawić sidła, usadzić ś., uwziąć ś. nań,* nied. *dybać, czyhać, czatować nań:* Herodjada czyhała i załawiała na św. Jana i chciałaby go była zabić, ale nie mogła. Leop. (czyhała i załawiała nań). **4.** †Załawiać na co = *ciągnąć, dążyć do czego; przeć ku czemu, kroić na co, szukać czego, zakrawać,* gm. *lecieć na co:* Podobno załawiasz na zwadę, aby ś. wczorajsze wspomniało. Górn. Załawia, skarży na mnie, że czuje u mnie. Kn. (= *zaczyna, szuka zaczepki, zadziera, czepia ś.*). Gonię na co, załawiam, *in malam partem fere sumitur, ut* goni na zwadę, łowi na guz, zadziera. Kn. Załawia, goni na guz, na złe. Kn. Załawia na nieszczęście, na biedę. Dudz. Dawno już na fo załawia. Chr. Radą a trudnościami mało ś. zabawia, na zwady niepotrzebne nigdy nie załawia. Rej. Jeż, żółw, żaba zeszli ś. na jednę gromadę, przyszedszy, bazyliszek załawiał na zwadę. Papr. Przyszła rzeka do morza, jęła mu przymawiać, jakby ś. z nim zwadziła, poczęła załawiać, mówiąc... Papr. (= *zagadywać*). Byli między rycerstwem dwaj panowie bardzo skrzętni i na niepokój wielki załawiali. Papr.

Załowienie, a, blm., czynność cz. **Załowić.**

Założenie, a l. blm., czynność cz. **Założyć:** Z. fundamentu. [Z. domu]. Z. uniwersytetu, ogrodu, fabryki. Z. kościoła. Kn. Zakładanie, Z., fun-

dowanie. Kn. Pragnął ustalenia przyszłości, uspokojenia ś. co do niej, wreszcie założenia rodziny. Kow. †Z. w prawie, litis contestatio. Tuch. (odpowiedź na skargę. Troc.). Z. klasztoru, państwa, miasta. Troc. Klasztor założenia królewskiego. Troc. Od założenia miasta, państwa tego. Troc. Z. Rzymu. Z. nowej księgi rachunkowej (= *zaprowadzenie*). Kościół, klasztor, zakon założenia św. Franciszka. Troc. (= *kościół, klasztor pod wezwaniem św. Franciszka; zakon reguły św. Franciszka*). Cała trudność strzelania do ciągnącego ptastwa na większe odległości polega na odpowiednim założeniu, aby środkowe śrociny w ptaka trafiły. **2.** lm. **a** = a) *to, co założono, fundacja:* Miasto Alba, Julowe Z. Fal. b) †Z., *fundament, podwalina.* Glos. Z., *fundamentum.* Ps. flor. c) †Z., **Załoga** *zasadzka na kogo.* B. Sz. d) *zadanie, cel, myśl przewodnia:* Założeniem mojego żywota jest twe szczęście. Rzew. e) *twierdzenie, podanie, zagadnienie, temat, teza, propozycja, kwestja do rozwiązania:* Z. mowy. Nagur. Mowę tę Cycerona można rozwiązać na dwoje założenia. Nagur. Słyszysz to z założenia tych świętych słów Pańskich. Rej. Z tego założenia, z tej propozycji wyważam, że... Troc. Wychodząc z tego założenia, twierdzi... f) [Z.] *warunek, postanowienie.* g) *motto, dewiza, godło.*

Założenie się, a ś., blm., czynność cz. **Założyć ś.**

Założka, i, lm. **i** p. **Załoga.** Bobr. Załoga, Z., *pectorale.* Kn. Chodził zawsze z jedną założką z sukna dla okrycia żołądka, który dla srogości zimna i przez nagość jego bardzo mu ś. był nadwątlił. Wys. Z. bez rękawów. Troc. Dobra bardzo z skórki baraniej założka, któraby piersi i żołądek otuliła; tę na koszulę pod żupan przywiązać. Haur. *Fasciola,* Z. Mącz. Kładzie rycerz przed ś. zszywaną z różnych pstrocin założkę, ale to daremna zamszowych piersi zasłona. L. *Valvula* w kiszce, Z. a. zapora, która nic nie dopuszcza nazad. Kirch. A nosisz na piersiach watowaną założkę? Krasz. Przen.: Miękkim wysłane puchem dwie założki, które sercu na zasłonę siedzicie. L. (= *o piersiach*).

†Założnica, y, lm. **e** *nałożnica, miłośnica, nierządnica, cudzołożnica, konkubina:* Z., nałożnica. Troc.

†Założnictwo, a, blm. *nałożnictwo, cudzołóstwo, konkubinat, nierząd.* L.

†Założniczy przym. od **Założnik,** *od nałożnicy:* Dziecię założnicze (= *nieprawe, naturalne*). Dawniej u nas założnicze dzieci od wszelkiej prerogatywy szlacheckiej oddalano. Papr.

†Założnik, a, lm. **cy** *nałożnik, cudzołożnik, cudzołóżca, utrzymujący stosunki z nałożnicami:* Ona szalała po założnikach swoich. Bud. (pałała miłością przeciwko nierządnikom ich. B. G.).

†Założny *do zaprzęgu zdatny:* Woły założne (= *jarzemne*). Kmiotek nędzny parę szkap tylko ma zmorzonych, parę wołków założnych, i to wyrobionych. Zbyl.

Założyciel, a, lm. **e, †Zakładacz, × Zakładca, × Zakładnik** I. *ten, co założył a. co założy; ten, co zakłada, fundator:* Romul, Z. Rzymu. Nar. Zakładacz budowania, fundator. Kn. Pierwszy zakładacz miasta. Petr. Zakładacze pierwszego kamienia tej budowy. L. Spieszę na tamten świat cieszyć ś. z Ozirysem, Minosem, Likurgiem, Solonem, wszystkiemi temi prawotwórcami i państw zakładaczami. L. Cycero, ociec i zakładacz rzymskiego krasomówstwa. Pilch. Bóg jest sprawcą, zakładnikiem trwałości. Wor. **2.** †Z. ognia = *podpalacz.* Z. ognia, zapalacz. Kn. **3.** × Z. żołnierski, załoga. L. (= *żołnierz stojący gdzie załogą a. należący do konwoju*).

Założycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Założyciel**; **†Zakładaczka.**

Założycielski przym. od **Założyciel:** Udział Z.

Założyć, y, yl, nied. **Zakładać** I. za co, między co, w co = *włożyć, wsunąć, wetknąć, wścibić; włożeniem zapuścić; wprowadzić:* Z. rękę, nogę swoję za rękę Leona. Stasz. *Si alia pars interponet, alias* założy, *coadjutores citati.* Vol. Z. wrzeciądz. Troj. (= *zasunąć*). Z. drąg dla podniesienia czego. Troj. (= *zasadzić, podłożyć*). Z. ogień = *podłożyć; podpalić.* Ogień na różnych miejscach w mieście założyli. Troc. Z. sondę do żołądka, lewar pod ciężar. A, dzięki Tobie, łaskawy Boże! toż mi zakładać niewód pomoże. Len. **2.** *zagiąć, załamać, zawinąć, zachylić:* Z. kartę w książce. Zakładać kawałek sukni, brzeg sukni, suknią = założywszy, zachyliwszy, zaszyć. L. Z. rękawy = *zakasać, odwinąć.* **3.** ręce, nogi = *przełożyć jedną przez drugą, skrzyżować:* Zakładać ręce. Kn. Turcy kształtną postawę rozmaitą podczas modlitwy biorą: zakładają ręce, chylają ś., czołem biją. Kłok. Założywszy ręce, siedzieć. L. Myśli, nakrzyż nogi założywszy. L. Niech każdy ś. strzeże nóg nakrzyż Z., zlęknie ś. bowiem djabeł i pryśnie. Oss. Towarzysze pobitych, dla żalu wielkiego zdumiawszy ś., siedzieli kolana na kolana zakładając. Skar. Ręce w tył zakładać. L. Założywszy ręce, siedzi. Troc. Zakładam ręce zasię, *rejicio ad tergum manus.* Kn. Z. ręce z rozpaczy = *załamać.* Z założonemi na piersiach rękoma siedziała trzy dni matka nieruchoma. Słow. Założywszy ręce, siedzieć, *manibus compressis sedere; proprie:* ścisnąwszy ręce. Kn. Przen.: Założywszy ręce = *bezczynnie, apatycznie, obojętnie, bezradnie.* Jak ludzki naród byłby szczęśliwy, gdyby była Ewa z założonemi rękami po raju chodziła i nie wyciągała ich po owoc zakazany. L. Zbiera ś. chmura, a myż będziemy z założonemi rękami czekać? St. Aug. (= *bezczynnie*). Europa patrzyła ś. ze założonemi rękoma na naszę walkę. Lib. Nie należy rąk zakładać, ale robić co można, Przybor. **4.** *rozłożywszy zaprzątnąć, zająć, zarzucić, zawalić:* Z. stół gratami. Podołek i koszyk zakłada kwiatkami. Żebr. [Rząd nie zakładał więcej pola lasem]. **5.** *zapełnić, zapchać, zatkać, zawalić, zabarykadować, zatarasować, zagrodzić:* Zoczyłem przesmyk i kazałem Z. nanowo. L. Tę nędzną drogę, którą ś. oni cisną do domu swego, jeszcze gdzie jeno możecie, tedy ją im zagradzacie. Rej. Założył, zastawił drzwi stołkami. Troc. (= *zatarasował, zabarykadował*). Ule, aby pszczoły nie wychodziły, przetakiem około Z. Haur. (= *obłożyć, obsłonić*). Wymknąwszy ś. z pokoju, wrzeciądzem założy zuchwalców. Pot. (= *zamknie, zaprze*). [Założono nam wrotka]. Przen.: Zakonem tym jako maścią gojącą, zakładali te mdłości nędzne krewkiego człowieczeństwa twego. Rej. **6.** *zastawić, zasłonić, zakryć, obronić:* Przystawiony anioł niech w niebezpieczeństwie mocnym puklerzem piersi jego zakłada. Koch. W. **7.** †Z. co, p. **Z. ś. 8.** [Z.] *zaczepić, zawadzić:* Chłop długiemi włosami założył o koronę. **9.** *zasadzić, zawiesić, uwiesić, powiesić, uczepić, zahaczyć:* Z. co na gwóźdź, na kołek. Przen.: Z. zęby na kołek (Prz.) = *cierpieć głód, musząc ś. obchodzić bez jedzenia*). **10.** konie do wozu, do pojazdu = *zaprząc:* Józef kazał Z. konie w swój wóz. Leop.

Konie do karety Z. L. Niech założą czymprędzej do mojej kolaski. L. Niechże karjolkę założą. L. *(=niech do niej konie założą, zaprzężną)*. Zaraz lud woły, muły do wozów zakłada. Dm. **II.** na kogo, na co = *nałożyć, zasadzić, nasadzić, zatknąć, włożyć, wsadzić, nadziać, wdziać, wetknąć*; Dlatego śmierci wołał, aby mu snop drew na ramię założyła. Kosz. *(=zadała)*. Z. postronek na szyję złodziejowi. Troc. Zakładać jarzmo na szyję, koniowi munsztuk. Troc. Założył nowy pas, zegarek i paraduje. Z. okulary na nos. Z. bagnet na karabin. Z. łańcuch na szyję *(= wziąć, zawiesić)*. [Żałoba jest cały tydzień założona. Czapkę założę. Kto chce, aby bydło założoną paszę w żłobie zjadało... *(=zarzuconą)*. Założę koniom siana. Pon założył na nią swój zupon *(=zarzucił)*. Fuzyje założył sobie na plecy. [Z. czary=*rzucić czary*]. Z. obręcz *(=nabić, naciągnąć)*. † Z. na kogo karę *(=nałożyć, wymierzyć, wyznaczyć; obłożyć go karą, skazać go na karę)*. Zakładać na kogo karę, winę pieniężną, areszt. Troc. Z. farbę pod malowidło *(= zagruntować farbą)*. **12.** *sporządzić, umieścić mniej lub więcej na stałe w danym miejscu w właściwy sposób, zaprowadzić, urządzić*: Z. firanki, portjery (=*zawiesić*). Z. nowe koło w machinie *(= dać, wprawić)*. Z. dzwonki elektryczne, elektryczność, rynnę, sprężynę. Z. nową księgę rachunkową. *(=zaprowadzić, przygotować)*. Z., zastawić sidła na ptaki. Troc. Z. sieci. L. *(=rozstawić)*. Jeśli jaka nadzieja wziątku w sercu dobroczynnego siedzi, jeśli łowiec jest, a tym sposobem sieci zakłada, tedy u mnie nie jest dobroczynnym. Górn. [Z. ogień]=*rozłożyć, rozpalić, rozniecić*: Na środku rynku ogień założyli. Z. obóz=*rozłożyć*, × z a t o c z y ć: *rozbić namioty*: Obóz zakładać i szańce czynić kazał. Warg. [Z. prawo]= *wytoczyć, wszcząć proces, wystąpić z nim*. Przen.: *przygotować*: Wielkie wesele dla tych gości założył na ich przyjęcie. Kazał Z. okręt na morzu i wsiadł. **13.** † Z. *ustanowić, postanowić, ustalić, utwierdzić*: Do trzech lat między niemi był pokój założon. Biel. M. *(=został zawarty, stanął)*. Z. prawa=*ustanowić, ułożyć* prawa. Skr. Skanderbeg, zjechawszy ś. z innemi książęty do miasteczka tego, oblicznie założył w onym miejscu sejm. Baz. *(=złożył, otworzył, zagaił)*. **14.** *ufundować, otworzyć, erygować; ugruntować*: Zakładać kolegjum, warsztat, *instituere*. Kn. Zakładam budowanie, grunt kładę, zaczynam budować. Kn. Równy sławą Romulusowi Brutus, gdyż tamten Rzym miasto zbudował, a ten wolność rzymską założył. Warg. *(=położył jej podwaliny, dał jej początek)*. Zakładać budowanie, grunt do budowania. Troc. Zakładam budowanie, grunt kładę, zaczynam budować. Kn. Grunt dobry założy, kto ś. bojaźni Bożej i cnocie przyłoży. Groch. *(=położy, da)*. Inszego fundamentu żaden Z. nie może, okrom onego, który jest Chrystus. Żarn. Ameryka w ten czas z kwapliwością przyjmie nasze obyczaje, wiara głęboko swe założy fundamenta. L. Z. państwo, miasto, bractwo, kolegjum, warsztat. Troc. Z. sklep. *(=otworzyć)*. Ptacy gniazdo zakładają. Troc. *(= ścielą, wiją, urządzają sobie)*. Dlaczego nie założysz rodziny? jest to obowiązek, mój bracie. Jun. **15.** Zakładać co na czym, co w czym = *widzieć w czym, gruntować, opierać, zasadzać na czym*: W szczęściu ojczyzny i szczęście i chlubę moję zakładam. Niem. Szczęście wszystko w życiu prywatnym zakłada. Jabł. Tamten całe swe szczęście na kartach zakłada. Nar. Nie zakładaj szczęścia na rzeczach mniej godnych. Dm. Na tobie najpiękniejsze zakładał nadzieje. Mick. **16.** *zamierzyć, zakreślić sobie, wziąć sobie za cel, obiecywać sobie, roić sobie na przyszłość, układać sobie w głowie, planować, projektować, zakrawać na co, liczyć na co*: Z jeńców ś. hetman najwyższy dobada, gdzie nieprzyjaciel zmierza i zakłada. Jabł. Ociec niech ś. stara, by synowi stan jaki a wezwanie zamierzył a założył. Glicz. Jedna święta prywata, ta dziś najpłatniejsza u nas, a na tę-śmy wszystkie rady swe założyli. Rej. Nie jeden sobie nadal szczęsny los zakłada, cóż gdy nie on, ale Bóg skutkiem chęci włada. Szost. Wstydziłbym ś., gdybym tak podły spraw moich zamiar był sobie założył. L. Zakłada sobie wielkie nadzieje o swojej wychowance. L. To założywszy, kładę za pewną. Troc. Biel. M. Zakładam moję nadzieję na Boga. Troc. Z. cel sobie. Troc. *(=przedsięwziąć)*. **17.** *przełożyć, przedłożyć co, wystąpić z czym, podać, wnieść co, zaproponować co*: Z. protest, opozycję. Co zrobisz, będzie dobre, i przeciwko temu z pewnością rekursu nie założę. Kos. Z. apelację= odwołać ś. do wyższego sądu. Apelację zakłada ś. przez zapisanie w aktach w ciągu dziesięciu dni. Kras. A. Założyli tę kondycję pokoju. Troc. **18.** jakie twierdzenie, jaką materję = *podać, przedstawić je do dowiedzenia, do rozważenia, podać do rozwiązania; przedsięwziąć ich dowiedzenie, postawić kwestję*: Z. jakie twierdzenie, jaką materją, przełożyć zasadnie, przedsięwziąć jej dowodzenie. L. O czym propozycją swoję Socyn założył, tego mu też dowodzić trzeba. Salin. Zakładać za pewną. Troc. **19.** *złożyć*: Z. pieniądze=wyłożyć dla kogo, zastąpić go wypłaceniem. L. Założył tę sumę, która mu ś. ma wrócić. Troc. Widząc, że nie możemy tego wydostarczyć, założył za nas te pieniądze i prowizji od nich nie żądając. L. Otaksowałem cały swój majątek, ach! wiele jeszcze niedostaje, abym ci zapłaciła tyle, ile założyłeś. Węg. **20.** † Z. kogo = *poratować, wesprzeć, wspomóc, zapomóc*: Nie skurczysz ręki twojej, ale otworzysz ją ubogiemu, a założysz go czym, jako widzisz, czego potrzebuje. Leop. (dasz mu w zajem Leop; ochotnie pożyczysz, ile będzie potrzebował i czegoby mu niedostawało. B. G.;=*zaliczysz mu*). Nie chcesz brata twego ubogiego tym Z., czego u ciebie żąda. Leop. *(=ratować)*. Ratujesz ty bliźniego, założysz ubogiego i mniemasz, aby cię Pan Bóg miał opuścić? Hrb. Długi wszystkie poddanym odpuścił, których hojną prawie ręką czasu drogości zakładał. Star. Papież ten, będąc miłosiernym, ubogie ludzie zakładał żywnością. Biel. M. Kmieć, który nie zasieje, już wiary nie godzien, a we zły głód pan go nie założy, ani mu co zborguje. Haur. Dzierżawca mało ubogiego założy, a arendarz pogotowiu. Fal. Kto mnie w mej potrzebie założy? Alb. Ubogiemu trudno należć, ktoby go w potrzebie jego założył. Tyt. pr. magd. Niemiłosierny nie chce pieniędzmi Z. potrzebę bliźniego. Wuj. Ubogiego pan w przypadku założył i jako stado owiec rozmnożył. Kochan. Judyta, małżonka Władysława Hermana, niewiasta nabożna, bogobojna, jałmużny dawała, ludzie ubogie zakładała, co miała, wszystko przebóg rozdała. Biel. M. Wszyscy ludzie zakładali ręce ich naczyniem srebrnym, złotym. Leop. (wspomagali ich naczyniem... B. G.). Składają ś. z złośnikami na lichwy, na zdrady i pieniędzmi swemi one zakładają. Wuj. Z. ubogiego. Troc. Założył mię

pieniędzmi. Troc. 21. [Z.] *złożyć:* Trzym grajcary założuła, bede tajcowała. 22. myśl.: Z. pole=a) *zacząć polowanie.* b) *=zmierzyć puste jeszcze miejsce przed ciągnącą zwierzyną, aby, gdy na nie nadleci, została trafiona pociskiem.* c) Zakładać psami na zająca=*puścić ś. w pogoń za nim.* L. *(=zastępować mu od ucieczki).* Pies, umilknąwszy, cicho zająca zakładał. Ostror. Myśliwiec założył na zająca. Troc. Zakładać na nizkich chróstach, na rzadkich kniejach. Troc. Pies zakłada na zająca. Troc. Psy założyli kolo upadłego zająca. Troc. Pies małym kółkiem założył i ruszył zająca. Troc. d) *zapuścić psy gończe do kniei.* 23. ! Z. *zastawić:* Folwark założę. Syrok. Nie wahał ś. Z. zegarek w lombardzie. Krasz. **Z. ś.** 1. Zakładać ś. na co=*sięgać, zachodzić:* Poły zakładają ś. jedna na drugą. 2. *zastawić ś., zasłonić ś., zakryć ś:* Założył ś. szablą, tarczą. Troc. Któż ś. założy mocnej ręce Jego a. uchroni do kąta skrytego? Wad. Statut o nieimaniu szlachcica jako jest dobry, tak też jest i zły niepomału, bo się nim wszyscy zuchwalcy zakładają. Górn. Przen.: Z. ś. czym, **Założyć** co=*udać co, wytłumaczyć ś., złożyć ś., wymówić ś., zastawić ś. czym, złożyć, zwalić na co:* Układł ś. Amon i założył ś. niemocą. Leop. (zmyślił niemoc. Leop.: zmyślając sobie chorobę. B. G.). Połóż ś. na łożu swym a żałóż ś. niemocą. Leop. (zamyśl sobie niemoc. Leop.; uczyń ś. chorym. B. G.). Sam, słabe założywszy zdrowie, wyprawił brata. Pot. *(=udawszy, zmyśliwszy).* Nie dadzą nam dylacji ani *pro majori*, ani ś. tam założy kartkę, iż był chory. Paszk. Rozmaitemi zakładając ś. przyczynami, nawet i zdrowiem, zwłaczał, słuchać poselstwa. Bud. Aby żaden niewiadomością zakładać ś. nie mógł. Mac. S. 3. o co=*pójść o zakład, zrobić zakład:* Wnet ś. założyli, przy wielu ludzi zacnych zakład zostawili. Papr. Ci, co o szkapy ś. zakładają, tedy powiadają: puśćwa· o nie; śmierć zaś iście nie o czapkę puszcza ani o suknią, ale o ludzie, co ś. radują, iż im czas prędko zbiega, a w tym ś. nie baczą, jako złe szkapy. Rej. Ja gotów jestem o sto czerwonych złotych Z. ś., iż tego roku na Węgrzech nic nie będzie. Czart. A. Załóżmy ś.: ja o pieniądze, ty o sto portugałów, t. j. niech ja tracę pieniądz, ty sto portugałów. Kn. Założę ś. o gardło moje, że z tego nic nie będzie. L. *(=dam gardło).* Gotówbym ś. o to Z. L. Założyłbym ś. nie wiem o co. Troc. Załóżmy ś. o talar. Troc. 4. †Z. ś. *zrobić zasadzkę, zaczaić ś.* B. Sz. 5. [Zakładać ś. do czego]=*zabierać ś., zaprzęgać ś., zabrać ś., zasiąść:* Z. ś. do jedzenia. 6. [Z. ś.] *namęczyć ś.:* Wiele ś. chłop założył, co na babie gnój woził.

[Załóg, ogu, lm. **ogi]** *zastaw, kaucja, wadjum:* Głowy nasze każdego czasu są załogiem. Krasz.

Założka, i, lm. **i** l. p. **Załoga.** 2. *bryt materji bogatej, obramowany szlakiem złotym a. srebrnym, pod szyję, podwiązany u stanu, na piersiach nieco odstający, służący niegdyś za strój możnych dam polskich i Żydówek.* 3. [Z.] *chusteczka zarzucona na plecy, której końce zakładają ś. na piersiach.* 4 [Załóżki] *małe żelazne kliniki, które podbija ś., podkłada ś. pod kamień młyński, celem ustawienia go w należytym poziomie.* 5. × anat., p. **Zastawka.**

†**Załtarz, a,** lm. **e**=**Psałterz.** B. Sz., Głos.

[Załubeńki, ów, blp.] *sanie.*

[Załubiasty]?: Dwoje sań prostych, a jedne załubiaste.

†**Załubiec, bca,** lm. **bce?:** Sajdak z załubcami. Tuch.

[Załubnie, ów, blp.] *sanie kryte obszerne.*

× **Załudzać, a, ał** p. **Załudzić.**

× **Załudzanie, a,** blm., czynność cz. **Załudzać.**

× **Załudzenie, a,** blm., czynność cz. **Załudzić.**

× **Załudzić, i, ił,** nied. × **Załudzać** *łudząc zaprowadzić, zaciągnąć; zamanić, zwabić, przynęcić, aż dokąd, zanęcić.* L.

Załugować, uje, ował, Załużyć *zaprawić ługiem.* L.

Załugowanie, a, blm., czynność cz. **Załugować.**

[Załupa, y, lm. **y, Łypa]** *cymbał, gamoń.*

Załupać, pie, pał, Załupnąć 1. *zacząć łupać:* Z. drzewa, drewka. L. 2. *zacząć łupać=zaboleć głębokim, pulsującym bólem, zaćmić:* Ząb mię załupał. Bardzo go w głowie załupało. 3. [Z.] *odezwać ś. głosem właściwym dudkowi:* Niechno łupek (= dudek) załupie, niech kukułka zakuka.

Załupanie, a, blm., czynność cz. **Załupać.**

Załupek, pka, lm. **pki,** × **Załupka, [Krasny kołpak, Kraśny kołpak]** patol. (paraphimosis) *zadzierzgnięcie żołędzi członka męskiego, zaciśnięcie członka męskiego przez zbyt wązki poza żołądź zaciągnięty napletek, wskutek czego zarówno napletek, jak i żołądź obrzmiewają i mogą nawet ulec gangrenie:* Z. a. załupka, krasny kołpak, *paraphimosis*, niemoc członka męskiego, gdy obrzezek, czyli przedskórek, aż pod żołędzią, czyli główką, zesznurowanym i obciśnionym zostaje. Perz.

Załupić, i, ił *łupiąc zarwać, zerwać, zadrzeć.* L.

Załupienie, a, blm., czynność cz. **Załupić.**

Załupieżenie, a, blm., czynność cz. **Załupieżyć:** Z. ciemiączka.

Załupieżyć, y,ył patol. *zająć, pokryć łupieżem.*

× **Załupka, i,** lm. **i** patol., p. **Załupek.**

Załupnąć, nie, nął p. **Załupać.** L.

Załupnięcie, a, blm., czynność cz. **Załupnąć.**

× **Załuskać, a, ał** p. **Załuszczyć.**

× **Załuskanie, a,** blm., czynność cz. **Załuskać.**

× **Załuszczać, a, ał** p. **Załuszczyć.**

× **Załuszczanie, a,** blm., czynność cz. **Załuszczać.**

× **Załuszczenie, a,** blm., czynność cz. **Załuszczyć.**

× **Załuszczyć, y,ył,** nied. × **Załuszczać,** × **Załuskać** *łuszcząc zadrzeć, naderwać, oderwać.* L.

× **Załuta, y,** lm. **y** chem. *zatyczka mufli.*

Załużenie, a, blm., czynność cz. **Załużyć.**

Załużyć, y,ył p. **Załugować.** L.

[Załwica, y, lm. **e, Zołwica]** *siostra męża, szwagierka.*

[Załykacz, a lm. **e]** 1. Załykace=przypory w spodniach góralskich, zasłonięte są od spodu dwiema wszytemi zakładkami z sukna, które u góry zaokrąglone wystają z pod sprzączki paska po zapięciu spodni. 2. żart. *niewielki i nieforemny kawałek gruntu.*

†**Załyknąć, nie, nął,** × **Załknąć** *zachwyciwszy połknąć.* L. †**Z. ś.** *łykając zakrztusić ś., zachłysnąć ś.:* Westchnąwszy, chce rzec, ale jej niesporo, każdym ś. słowem załknie, każdym dawi. Pot.

†**Załyknięcie, a,** blm., czynność cz. **Załyknąć**

†**Załyknięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Załyknąć ś.**

Załypać, pie, pał *zacząć łypać; łypnąć, łysnąć oczyma:* P. Roman załypał oczami; nie rozumiał jeszcze dobrze. Rog. St.

Załypanie, a, blm., czynność cz. **Załypać.**

Załyszczeć, y, ał *zabłyszczeć, łysnąć, błysnąć, zaświecić blaskiem:* Pomału dobył z za ciemnej

szaty dwa przedmioty, które załyszczały nieco. Dzierz

Załyszczenie, a, blm., czynność cz. **Załyszczeć.**

[Załyżnik, a, lm. **i]** = **Łyżnik.**

Załzawić się, i ś., ił ś., Załzawieć I. (o oku) *zajść łzami, patrzeć przez łzy:* Patrzyła nań załzawionemi oczyma. *(= zapłakanemi).* **2.** *zalać ś., oblać ś. łzami:* Ten hartowny żołnierz jął przeradzać ś. w beksę, gotowego Z. ś. z lada powodu. Sienk. *(= rozrzewnić ś.).* Tu zdrajca ręce rozłożył i załzawił ś. zupełnie. Sienk. Te same oczy umiały ś. uśmiechać, załzawieć, rozczulić, gdy było potrzeba. Krasz. *(= stać ś. łzawemi).*

Załzawienie, a, blm., czynność cz. **Załzawieć.**

Załzawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Załzawić ś.**

× **Załzy, ów,** blp., p. **Zołzy.** Mał.

† **Załżbanty, ów,** blp. *strój kobiecy = alszbanty? halszbanty?* L.

† **Zamacać, a, ał** *zacząć macać; pomacać, dotknąć.* L.

† **Zamacanie, a,** blm., czynność cz. **Zamacać.**

Zamacerować, uje, ował *macerując zanędzić:* Muszę waść wziąć na swoję higjenę i odkarmić, ażeby nie powiedzieli, że mnichy zamacerowali cię. Byk.

Zamacerowanie, a, blm., czynność cz. **Zamacerować.**

Zamach, u, lm. **y I.** *zamachnięcie, machnięcie, zapęd do uderzenia, rozmach,* × m a c h: Zatrzymać ś. w zamachu. Troc. Barczystym zamachem i najmężniejszego ustraszyć mógł. Nies. Ciężki Z. cieśli powiększa ciężka siekiera. Dm. *(= cios, uderzenie).* Patrz, jak jęczą, jak zimnym wskroś przejęci strachem, nielitościwym biją swe piersi zamachem. Dm. Jednym zamachem, za jednym zamachem, od jednego zamachu = *jednym machnięciem, odrazu, od jednego razu:* Jednym zamachem mu łeb uciął. Troc. W swoich rozmowach za jednym zamachem po sto głów ścinają. L. *(= gębą wojując).* Ginąć tamte nie mogą, aż i tu jednymże wzruszone zamachem, upadną. Siem. J. *(= jednym ciosem, uderzeniem, zapędem, gwałtem).* Nie odrzucę zamachu, stanę bez obrony, uszanowania godzien, kto walczy z twej strony. L. *(= stawię ś. złemu razowi).* Jednym zamachem starzec nieużyty wywrócił cztery ksiąg pełne pulpity. Kras. Obiecywał sobie jednym zamachem zawojować nas, ufając wielkości swego wojska. Pas. Tyle głów hydry jednym ściąć zamachem. Mick. Biada ci! milczysz? błysnął Z. stali, Krzyżak ś. długo nad trupem nie bawił. Słow. On silnym zamachem rzucił głownię. Syrok. Saracen jednym zamachem odciął rękę biednemu karłowi. Błot. Przen.: Zrobię i to za jednym zamachem = *za jednym zachodem, za jedną drogą, zarazem, odrazu.* **2.** na kogo, na co = *porwanie ś. na życie, na całość czyją, targnięcie ś. na nią:* Z. samobójczy *(= Z. na własne życie).* Z. stanu. *(= Z. na obalenie rządu).* Z. na konstytucję. Z. na prawa czyje. Pilnować zamachów nieprzyjacielskich. Troc. Z. to na wolność. Troc. Okrutny Z. wojny. Węg. Gdy były na stan duchowny zamachy.... Jan Zamojski murem, iż tak rzekę, przeciwko nim stanął. Boh. Umyślił chrześcijaństwo jednym znieść zamachem. Wor. Żlebym sądził, wyrzucając rodakom moim omyłki, żebym ich obwiniał o szkodliwe na język zamachy. Boh. **3.** gim. *ruch ciałem:* Z. poniż, powyż, przedni, tylny, pośredni.

[Zamachadło, a, lm. **a, Zamachaj, Zamachajło]** *ogon* (w zagadce): Cztery tyki, dwa patyki, piąte Z. *(= krowa).*

[Zamachaj, a, lm. **ej** p. **Zamachadło.**

[Zamachajło, a, lm. **a]** p. **Zamachadło.**

Zamachiwać, uje, iwał i **Z. ś.** p. **Zamachnąć.**

Zamachiwanie, a, blm., czynność cz. **Zamachiwać.**

Zamachiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamachiwać ś.**

Zamachlać, a, ał p. **Zamachlować.**

Zamachlanie, a, blm., czynność cz. **Zamachlać.**

Zamachlować, uje, ować, Zamachlać *zaszachrować, zatumanić, zachachmęcić, pokręcić, zamanić, zamamić; kłamstwem zagadać, zatrzeć ślady prawdy; zamącić, zatachlować:* Nagadał, zamachlował, i teraz nic z tego nie rozumiem. [Prepinator tego płótna nie wypuści ze swojej garści, jeno gorzałką zamachlujej. Urządzenie duchowieństwa katolickiego byłoby już ukończone, żeby był nie zamachlał ministerstwa przytomny tu Siestrzeńcewicz. Bart.

Zamachlowanie, a, blm., czynność cz. **Zamachlować.**

Zamachnąć, nie, ął, nied. **Zamachiwać, Z. ś.** *machnąć, rozmachnąć ś., zamierzyć ś.:* Z. oszczepem. Niektórzy, jadąc, włóczniami straszyli pobliższych i zamachiwali ś. na niewiasty. Krasz.

Zamachnienie, a, blm., p. **Zamachnięcie.**

Zamachnienie się, a ś., blm., p. **Zamachnięcie.**

Zamachnięcie, a, blm., **Zamachnienie, Zamachnięcie ś., Zamachnienie ś.** czynność cz. **Zamachnąć, Zamachnąć ś.**

Zamachnięcie się, a ś., blm., p. **Zamachnięcie.**

Zamachnięty *który ś. zamachnął.* Słow.

Zamachowiec, wca, lm. **wcy** *ten, co wykonał zamach na kogo, na co.*

Zamachowy I. przym. od **Zamach:** Jego program nazwał anti-społecznym, zamachowym, pełnym zjadliwego ostracyzmu. Chm. **2.** mech.: Koło zamachowe, r o z p ę d o w e, s z a l o n e, s z a l e n i e c, s z w o n g r a t, r o z p ę d n i k = *koło ciężkie osadzone na wale machiny, służące do ujednostajnienia ruchu.*

Zamaciczny lek. (retrouterinus) *znajdujący ś. za macicą, stamtąd pochodzący:* Krwiak a. Krwistek Z. (haematoma retrouterina). Guz Z. (tumor retrouterinus). Wysięk Z.

Zamaczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamoczyć.**

Zamaczanie, a, blm., czynność cz. **Zamaczać.**

Zamaczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamaczać ś.**

Zamadlać się, a ś., ał ś. p. **Zamodlić ś.**

Zamadlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamadlać ś.**

[Zamadrze, a lm. **a]** p. **Zanadrze.**

× **Zamagać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zamóc.**

× **Zamaganie, a,** blm., czynność cz. **Zamagać.**

× **Zamaganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamagać ś.**

Zamagazynować, uje, ował *wcielić do zasobów magazynu:* Z. towar.

Zamagazynowanie, a, blm., czynność cz. **Zamagazynować:** Z powodu przechowywania w tych magazynach większej ilości serów i tymczasowego zamagazynowania kilkudziesięciu worków ryb, ujawnił ś. wpływ ujemny na stan sanitarny tej okolicy.

Zamaglować, uje, ował I. *zacząć maglować; zakręcić magiel a. zamachnąć maglem.* **2.** *maglując zagładzić, zarównać:* Z. łaty, szwy. L.

Zamaglowanie, a, blm., czynność cz. **Zamaglować.**

× **Zamagnetować, uje, ował** p. **Zamagnetyzować.** L.

× **Zamagnetowanie, a,** blm., czynność cz. **Zamagnetować.**

Zamagnetyzować, uje, ował, × **Zamagnetować** *zaprawić magnetyzmem, wprawić w stan magnetyczny:* Ma taki wyraz fizjognomji, jak gdyby był zamagnetyzowany przez ową łożę. Prus. Wówczas przez sen obejmowała go, żeby uspokoić, Z. i zmusić do ciszy. Żer. Przen.: Wracała do życia obowiązkowego, zamagnetyzowana. Jeż. *(= zmieniona pod obcym wpływem, ujarzmiona moralnie).*

Zamagnetyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zamagnetyzować:** Wspomnieliśmy o błyszczeniu oczu, znamionującym Z. duszy. Jeż.

Zamaić, i, ił, nied. **Zamajać** *zapełnić, okryć zielonością, zazielenić, umaić, zagaić, zadrzewić,* × z a l e ś n i ć: Na Zielone Świątki wszystko już zamajone i zarunione. Pol.

Zamajaczeć, y, ał, Zamajaczyć I. *zacząć majaczyć, bredzić; odezwać ś. majacząc.* 2. przen. w głowie = *zrodzić ś., zaświtać, błysnąć, powstać w głowie, przyjść do głowy, zjawić ś. w myśli, w wyobraźni w niewyraźnym jeszcze zarysie, zarysować ś.:* Postać ta miała czas tylko zamajaczyć w jej wspomnieniu. Es. Pragnął pozostać w samotności i ciszy, aby ś. zastanowić, co mu w głowie pierwej już było zamajaczyło. Orzesz. 3. *ukazać ś. w oddaleniu, niewyraźnie, zamigotać:* Zamajaczyło światełko. Zdala jakaś kupa zamajaczała. Wójc. Nagle o jakie trzysta kroków zamajaczyło coś w gęstwinie. Sienk. W siwym i błękitnym oddaleniu zamajaczyły śpiczaste wieże Warszawy. Sienk.

Zamajaczenie, a, blm., czynność cz. **Zamajaczeć a. Zamajaczyć.**

Zamajaczyć, y,ył p. **Zamajaczeć.**

Zamajać, a, ał p. **Zamaić.**

Zamajanie, a, blm., czynność cz. **Zamajać.**

Zamajenie, a, blm., czynność cz. **Zamaić.**

Zamakać, a, ał p. **Zamoknąć.**

Zamakanie, a, blm., czynność cz. **Zamakać.**

Zamalgamować, uje, ował *zlać, połączyć, zespolić, zjednoczyć, zmieszać w jednolitą całość.* **Z. ś.** *zlać ś., połączyć ś., zespolić ś., zjednoczyć ś., zmieszać ś. w jednolitą całość:* Pochlebstwo, pomieszane z sarkazmem, doskonale ś. zamalgamowały we wszystkich jego giestach i poruszeniach. Krasz

Zamalgamowanie, a, blm., czynność cz. **Zamalgamować:** Owo Z. ludów, do którego zdążano, bardzo rychło o różnicę wyznań rozbić ś. musiało. Strój ten za Sasów zamalgamował ś. z niemieckim ubraniem głowy. Korz.

Zamalgamowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamalgamować ś.**

Zamalować, uje, ował, nied. **Zamalowywać** I. *malowaniem zakryć, zatrzeć, zasmarować farbą:* Siwe włosy malujesz, lecz ci ś. nie zdarzy Z. starości ni zmarszczek na twarzy. L. Przen: Z. komu gębę = *zamknąć, zamurować.* Przen.: *zapełnić bazgraniną, zabazgrać, zagwazdzać, zagryzmolić; zasmarować, zamazać.* Z. cały arkusz papieru. L. Ciągle ludziska jakieś przejeżdżają, ale im gębę zamalowują, że z żadnego nic nie dopytać. Krasz. U niego czujduch, posłuszeństwo i gęba zamalowana. Krasz. Bobym mu potym kordem zamalował oczy. Malcz. 2. † Z. *odmalować; odświeżyć, odrestaurować malowidło:* Z. co, *inducere novum colorem picturae.* Kn. 3. † Z., przen.: *zagrodzić, zakreślić, zaznaczyć, naznaczyć, zarysować:* Bóg swej wszechmocności kresu żadnego nie zamalował. Warg. Z. kres czemu. *(=położyć).* 4. żart.: Z. kogo=*uderzyć, zajechać, wyciąć, palnąć, kropnąć, lunąć, zdzielić, chłostnąć:* Onego w kark poraził; tak zamalowany, przewrócił ś. na ziemię. Żebr. Z. kogo pięścią w twarz, pałką w łeb.

Zamalowanie, a, blm., czynność cz. **Zamalować.**

Zamalowywać, uje, ywał p. **Zamalować.**

Zamalowywanie, a, blm., czynność cz. **Zamalowywać.**

Zamamiać, a, ał p. **Zamamić.**

Zamamianie, a, blm., czynność cz. **Zamamiać.**

Zamamić, i, ił, nied. **Zamamiać** I. a. **Zamanić** *mamiąc zaciągnąć, zaprowadzić, załudzić, zwabić, przynęcić aż dokąd.* 2. *mamiąc zabałamucić; zamachlować, zamącić; mamiąc zająć, sprawić roztargnienie, oszałomonić, otumanić, zamydlić oczy:* Zamaniła go śpiewaniem zrazu, przypochlebiła mu ś. potym. Tet. Zamanił go i oszukał. Nieos.: Zamami ś. go, a wtedy sztuczka pójdzie gładko. *(=zamamię, zamamimy).* Zamamiło ś. go jakoś. *(=zamamiłem, zamamiliśmy; dał ś. zamamić).* 3. [Z.] *zamówić, zaczarować:* Djabeł ich zamámiuł. Doktór, mający moc nad kołtonem, zamámi go.

Zamamienie, a, blm., czynność cz. **Zamamić.**

Zamamlać, a, ał *przemówić mamlając:* Bardzo cudnie!—zamamlał, pociągając nosem. Reym.

Zamamlanie, a, blm., czynność cz. **Zamamlać.**

Zamamotać, ce a. **cze, tał** p. **Zamamrotać.**

Zamamotanie, a, blm., czynność cz. **Zamamotać.**

Zamamrotać, ce a. **cze, tał, Zamarmotać, Zamamotać, Zamomotać, Zamarkotać** *zacząć mamrotać, zamruczeć, zabąkać; odezwać ś. mamrocząc; bąknąć sobie coś pod nosem:* Osłupiała, zamamrotała coś pod nosem do siebie. ruszyła ramionami i przeżegnała ś. powoli. Krasz. Żyd pobladł, zamarmotał coś do drugich Żydów. Krasz.

Zamamrotanie, a, blm., **Zamamotanie, Zamomotanie** czynność cz. **Zamamrotać.**

[**Zamanać, a, ał**] I. *natrafić, napaść:* Kupiec kupuje, co ino namana. 2. *zapragnąć czego gwałtownie.*

[**Zamananie, a,** blm.] czynność cz. **Zamanać.**

[**Zamanąwszy, Zamanuwszy, Zamanówszy**] przys. I. *niekiedy, kiedyniekiedy, czasami, czasem, od czasu do czasu; w każdej chwili, co i raz.* 2. *po niejakim czasie.* 3. *ni stąd ni zowąd, niespodzianie, często, raz po raz, nieraz, zdarzyło ś. po kilkakroć, bywało.*

× **Zamancypować, uje, ował** *zabrać na własność:* Możecie skarby tutejsze Z. Chodź.

× **Zamancypowanie, a,** blm., **czynność cz. Zamancypować.**

Zamanewrować, uje, ował *manewrując zakręcić ś., zawrócić:* W ulicy chciał jej ramię podać, lecz ona tak zamanewrowała, że chęć za uczynek stanęła. Jeż.

Zamanewrowanie, a, blm., czynność cz. **Zamanewrować.**

Zamanić, i, ił p. **Zamamić.**

Zamanienie, a, blm., czynność cz. **Zamanić.**

Zamanifestować, uje, ował co = a) *okazać, zaakcentować, wyjawić publicznie, objawić ostentacyjnie:* Z. swoje usposobienie. Mieliśmy mu Z. nasze oburzenie. Krasz. Zamiast przepędzać

przyjemnie czas za granicą, umieramy z nudów, żeby Z. nasze patrjotyczne uczucia. Bał. Prasa niemiecka i rosyjska widzi w tym rozporządzeniu zamanifestowaną ufność cesarza w pomyślny stan finansowy państwa rosyjskiego. Z. ś. jawnie przeciwko człowiekowi takiego znaczenia nie zdało ś. politycznym. Krasz. b) *zaprezentować, okazać, pokazać, odsłonić co, wydać ś., zdradzić ś. z czym:* Z. swoją głupotę.

Zamanifestowanie, a, blm., czynność cz. **Zamanifestować:** Ironja była jedyną bronią, jakiej używał dla zamanifestowania swoich przekonań. Bał.

[Zamaniło się] *zachciało ś.*

[Zamanówszy] **I.** *zaniedbawszy, przegapiwszy.* **2.** p. **Zamanąwszy.**

† **Zamant, u,** lm. **y** p. **Zamąt.** Ps. flor.

† **Zamantek, tku,** lm. **tki** p. **Zamąt.** Ps. flor.

[Zamanuwszy] p. **Zamanąwszy.**

Zamar, a, lm. **y:** Czasem klacz końska a. oślica z bykiem stadnikiem lub przeciwnie, rzadko krowa z ogierem, spuszczają ś., stąd wypadają zamary, we Włoszech gimery, bif, baf zwane; głowę i ogon mają wołowe, reszta końska. Kluk.

Zamara, y, lm. **y** *poczwarka chrząszczów i błonkoskrzydłych.* Jar.

[Zamarać, a, ał] *zabrudzić, zapaćkać, zabłocić.*

[Zamaranie, a, blm.] czynność cz. **Zamarać.**

Zamarantowieć, eje, ał *zrobić ś. amarantowym, zaczerwienić ś., sczerwienić ś., sponsowieć, zarumienić ś.:* Zamarantowiała twarz Szandora od krwi, która mu uderzyła do głowy. Jeż. Spieszył ś., szczypanym będąc przez zimno, od którego zamarantowiał cały. Jeż.

Zamarantowienie, a, blm., czynność cz. **Zamarantowieć.**

Zamarchia, i, lm. **e** (notarchus) *mięczak brzuchopełzy krytoskrzelny* W. A.

Zamarcie, a, blm., czynność cz. **Zamrzeć.** Przen.: *odrętwienie, nieczułość, uśpienie, letarg, zmartwiałość, apatja:* Dłuższy pobyt w stolicy rozbudził go z tego mniszego zamarcia. Kaczk.

[Zamarć, mrze, marł] p. **Zamrzeć.**

[Zamarec, eje, ał] *zamazywać, zacierać.* Gwar.

[Zamarfiło go] *omdlał.*

[Zamarkać, a, ał] *zagadać.*

[Zamarkanie, a, blm.] czynność cz. **Zamarkać.**

[Zamarkocenie, się, a ś., blm.] czynność cz. **Zamarkocić ś.**

[Zamarkocić się, i ś., il ś.] *zasmucić ś.:* Pitoń już grał na piszczałce, a Staszek Łuscyk już ś. szykował do tańca, kiedy Józek ś. zamarkocił i rzekł. Tet. Pan starosta zamarkocił ś. i rzekł. Gliń.

Zamarkotać, ocze a. × **oce, tał** p. **Zamamrotać.** L.

Zamarkotanie, a, blm., p. **Zamamrotanie.**

Zamarkować, uje, ował *zapłacić marką:* Kelner zamarkował w bufecie piwo dla gościa. **2.** przen. *zaznaczyć, zaakcentować.:* Dziś silniej zamarkował ś. przedział między stanem kapłańskim a obywatelskim. Bał.

Zamarkowanie, a, blm., czynność cz. **Zamarkować.**

Zamarły, [Zamarty, Zamiarty] **I.** *który zamarł.:* Snem zmorzonego sobą natchnie, żyły czcze, zamarłe sprawi. Żebr. *(in vacuis spargit jejunia venis).* Ales pogodnym deszczem swój grunt polubiony napoił i ochłodził zamarłe zagony. Kochan. Idziesz tu za mną w zamarłe pustynie. Mic. **2.** [Z.] *umarły, zmarły.*

Zamarmotać, ce a. **cze, tał** p. **Zamamrotać.**

Zamarmotanie, a, blm., czynność cz. **Zamarmotać.**

Zamarmurować, uje, ował, nied. **Zamarmurowywać** *zakryć marmurem a. marmoryzując.* L.

Zamarmurowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zamarmurować. 2.** *obłożenie, pokrycie z marmuru a. masą podobną do niego, stiukiem (=marmoryzacja).*

Zamarmurowywać, uje, ywał p. **Zamarmurować.**

Zamarmurowywanie, a, blm., czynność cz. **Zamarmurowywać.**

× **Zamarnieć, eje, ał** *zaginąć marnie, zmarnieć.* L.

× **Zamarnienie, a,** blm., czynność cz. **Zamarnieć.**

× **Zamarnować, uje, ował** *zagładzić marnie: marnując zatracić; zmarnować, zatrwonić.* L.

× **Zamarnowanie, a,** blm., czynność cz. **Zamarnować.**

[Zamarsnąć, nie, nął] *zemdlić.* Gwar.

[Zamarsnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zamarsnąć.**

Zamarszczać, a, ał p. **Zamarszczyć.**

Zamarszczanie, a, blm., czynność cz. **Zamarszczać.**

† **Zamarszczeć, eje, ał** *zajść marszczkami, zmarszczyć ś., pokryć ś. zmarszczkami.* L.

† **Zamarszczenie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Zamarszczeć. 2.** czynność cz. **Zamarszczyć.**

† **Zamarszczki, ów,** blp. *marszczenie ś. na kogo, krzywienie ś., dąsy, fochy, gniewy:* Niczyje przegróżki i Z. ustraszyć nie mogą. Błaż.

† **Zamarszczyć, y,ył,** nied. **Zamarszczać** *zmarszczyć na całej powierzchni, pokryć zmarszczkami, pomarszczyć: Corrugo,* wespołek zamarszczam. Mącz. Nie zamarszczywszy skroniami czoła, prawej mądrości nauczę cię zgoła. Chr. Zamarszczył ś. na niego i nie dał mu nic mówić. Biel. M. *(=postawił kozła na czole, zrobił marsa).* Z. przód sukni.

Zamartwiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamartwić.**

Zamartwiały *który zamartwiał, zmartwiały, zdrętwiały, obumarły:* Dotknął go duch ręką zamartwiałą, zimno natychmiast wskroś go przejmowało. Kras.

Zamartwianie, a, blm., czynność cz. **Zamartwiać.**

Zamartwianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamartwiać ś.**

Zamartwica, y, lm. **e** lek., p. **Zamartwy:** Z., brak oddychania wskutek paraliżu ośrodka oddychania głębokie omdlenie. Z. noworodków = *śmierć pozorna noworodków, bezdech* (asphyxia neonatorum).

Zamartwiczy przym. od **Zamartwica** (asphyeticus): Stan Z. noworodka. Z. okres cholery (stadium algidum s. asphyeticum cholerae). Okres Z. Nen.

Zamartwić, i, il, nied. **Zamartwiać I.** × Z. *uczynić martwym, nabawić martwoty, zmartwić, zadrętwić, znieczulić, zamorzyć.* **2.** *martwiąc zamęczyć na śmierć; zagryźć = zafrasować, zatrapić, zaturbować, zadręczyć* **Z. ś.** *przyśpieszyć sobie śmierć martwieniem ś., zadręczyć ś., zafrasować ś., zagryźć ś.:* Co ś. jeden z drugim o jego chodak zamartwiasz? Żer.

× **Zamartwieć, eje, ał** *zmartwieć:* Z., zatrętwieć. L.

Zamartwienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zamartwić. 2.** czynność cz. **Zamartwieć.**

Zamartwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamartwić ś.**

[Zamartwiony] *zmartwiony.*

Zamartwy l. † *Z. pozornie martwy, letargiczny.* Pat. **2.** lek.: Zamartwa śpiączka, **Zamartwica** (asphyxia) *śmierć pozorna, martwota, śpiączka, letarg, asfiksja.*

[Zamarty] *wynędzniały, do trupa podobny:* Niezalężone, zamarte jaje pod siedzącą kurą ma nazwę bełtun.

Zamarudzenie, a, blm., czynność cz. **Zamarudzić.**

Zamarudzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamarudzić ś.**

Zamarudzić, i, il kogo = *zabałamucić, przetrzymać, zabawić go marudzeniem.* **Z. ś.** *zabałamucić ś., zasiedzieć ś., zagadać ś. gdzie, zmitrężyć sobie czas na marudzeniu.*

1. Zamarzać, a, ał (Zamar-zać) p. **Zamarznąć.**

2. Zamarzać, a, ał i Z. ś. p. **Zamorzyć.**

1. Zamarzanie, a, blm. (Zamar-zanie) czynność cz. **1. Zamarzać.** Fiz.: Punkt zamarzania = *stopień temperatury, przy którym następuje marznięcie cieczy; miejsce odpowiedniej wysokości, od którego począwszy wzwyż ciecz występuje tylko w stanie zmarzniętym.*

2. Zamarzanie, a, blm., czynność cz. **2. Zamarzać.**

Zamarzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamarzać ś.**

Zamarzenie, a, lm. **a** czynność cz. **Zamarzyć:** Władze duszy podlegają tymże samym zamarzeniom, co i fizyczne, skoro ich nic nie posila. L.

Zamarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamarzyć ś.**

Zamarzły (Zamar-zły), **Zamarznięty, Zamarźnięty, [Zamarźniony]** l. *który zamarzł, zmarznięty:* Przyszło do spotkania na zamarzłym jeziorze miedziolskim. Moracz. Tu, dla niezamarzłej rzeki, stromych wałów i czujnej straży, niespodziane pochwycenie było prawie niepodobnym. Krasz. Przen.: Grać poczęły, jak dzwony, bólów zamarzłych kryształy. Mic. **2.** *zawięzły w marznącym płynie:* Zamarzłych wydobywać czołnow. Troc.

Zamarznąć, znie, znął a. **zł** (Zamar-znąć), nied. **Zamarzać l.** *stężeć od mrozu, zmarznąć:* Ryba zamarzła. (o płynie) *ściąć ś. od mrozu, skrzepnąć:* Morze, rzeka, woda zamarzła. Troc. Nie zamarzające oparzeliska. Sienk. Zamarzła rzeka, stanęła, stoi. L. przen. Zamarzła mu gęba (Troc.) = *oniemiał, zapomniał języka w gębie.* Przen.: Zamarzła mu szabla w pochwach. Troc. (= nie porywczy do szabli, zniesie wszystko, tchórz. L.). W potrzebie mu, jako żywo, szabla nie zamarznie. Zwr. M. **2.** *zawięznąć w zmarzłym płynie:* Zamarzły łodzie. Troc. **3.** hut.: Zamarzło w piecu = *gorąco w piecu niedostateczne, i ruda przestaje ś. topić.* Łab. Jeżeli w zaprawie bardzo wiele materji stężeje, to wyrażają słowami: w piecu zamarzło. Os. J. Kiedy ś. na żelazie stopionym pokazują kawały stopione, wcześnie wydobywać je trzeba, boby cała masa stężała, czyli mówiąc językiem kuźniaków, w piecu zamarzłoby. Kn.

Zamarznienie, a, blm., p. **Zamarznięcie.** L.

Zamarznięcie, a, blm., (Zamar-znięcie), **Zamarźnięcie** czynność cz. **Zamarznąć.**

Zamarznięty p. **Zamarzły.**

Zamarzyć, y, ył o czym, co = *zaroić co, zacząć marzyć o czym, pomyśleć z lubością o czym, zażądać czego:* Ma wszystko, co tylko zamarzy, o czym dusza zamarzy, o czym żywnie zamarzy. **Z. ś. l.** komu, nieos. = *przyjść do głowy, przyśnić ś., ubrdać ś., uroić ś., przywidzieć ś., utroić ś.:* Zamarzyło ś. komu co, przyśniło mu ś., przywidziało mu ś., ubrdało mu ś. Młodemu cokolwiek ś. w głowie zamarzy, czy złego, czy dobrego, trzeba, żeby wnet było. Boh. Nie wiem, zkądże mu się zamarzyło, tak niesłychane nigdy bajki napisać. Nar. **2.** *zatopić ś. w marzeniu, zamyślić ś. z lubością, zadumać ś.:* Starannie uchylał przed swą zamarzoną towarzyszką kolczate gałęzie jałowcu. Orzesz

Zamarźnięcie, a, blm., p. **Zamarznięcie.**

Zamarźnięty p. **Zamarzły.**

[Zamarźniony] p. **Zamarzły.**

Zamaskować, uje, ował, nied. **Zamaskowywać l.** *zakryć maską:* Z. sobie twarz. **2.** przen. *zasłonić, zakryć, zataić; udać, podstawić dla niepoznaki w innej postaci, w innym świetle, upozorować czym innym:* Z. swe właściwe zamiary. Koczyk na chwilę zamaskowany został przez młyn i wierzbę. Jeż. Drzwi zamaskowane = *ukryte, niewidoczne, sekretne:* Z przedpokoju prowadziły do sypialni drzwi zamaskowane. Sień posiadała czworo drzwi widnych i jedne przymurkiem zamaskowane. Jeż. Może to nie była baranina, ale zamaskowana sarna? Krasz. W płocie, w stronie odogrodowej, istniały przesmyki, zamaskowane bujnym burzanem. Jeż. **3.** bil. *zrobić maskę* (p. bil. Maska). **Z. ś. l.** *zakryć sobie twarz maską, przywdziać maskę.* **2.** przen. *ukryć przed ludźmi swoje właściwe usposobienie, swoje uczucia, swoje istotne zamiary i t. p.* Z. ś. czym = *odegrać komedję czego, udać co:* Z. ś. poświęceniem.

Zamaskowanie, a, blm., czynność cz. **Zamaskować.**

Zamaskowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamaskować ś.**

Zamaskowywać, uje, ywał i Z. ś. p. **Zamaskować.**

Zamaskowywanie, a, blm., czynność cz. **Zamaskowywać.**

Zamaskowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamaskowywać ś.**

Zamaszczać, a, ał p. **Zamaścić.**

Zamaszczanie, a, blm., czynność cz. **Zamaszczać.**

Zamaszczenie, a, blm., czynność cz. **Zamaścić.**

Zamaszerować, uje, ował *zajść marszem dokąd.*

Zamaszerowanie, a, blm., czynność cz. **Zamaszerować:** Z., rozwijanie, uchodzenie przez most pod zasłoną strzelców dziać ś. powinno. Górs.

× **Zamasznie** p. **Zamaszno.**

× **Zamaszno,** × **Zamasznie** przys. od **Zamaszny:** Z. pisać.

× **Zamaszny** p. **Zamaszysty.**

Zamaszysto p. **Zamaszyście.**

Zamaszystość, i, blm., rz. od **Zamaszysty:** Czynił on to z taką zamaszystością, że cała sztuka marmuru w drobne części była strzaskana. L. Z. uderzenia, cięcia.

Zamaszysty, × **Zamaszny l.** *z tęgim zamachem wykonany, silny w rozmachu; tęgo uderzający:* I twoich ciosów zamaszystych doznał niejeden na polach ojczystych. Kras. Na drugą wyszedł stronę pocisk Z. Dm. (= *z wielkim zamachem wyrzucony).* Śmierć zamaszysta, snując ś. po ziemi, liczne napełnia gnatami kośnice. Koss. A nuż mnie pobije? bo silny i Z.; otóż piękna satys-

fakcja! L. *(= bitny).* Zamasznym grozi światu ciosem. L. Podpis Z. *(= pełen zamachu, rozmachu).* **2.** Mina zamaszysta = *zawadjacka, tęga, djabla, gęsta, dziarska, buńczuczna, zuchowata.* Krok Z. = *posuwisty, sążnisty, szeroki, wielki, szparki.* Wąs Z. = *wielki, sumiasty, suty, jak u sapera, potężny, bałabański, barabański.* **3.** *potężny, gruby, ciężki, duży, wielki, ogromny, sążnisty:* Rządca pulpitu, ksiądz, kantor Balista, pyta: gdzie ona księga zamaszysta? Pulp. Zamasznym kuć młotem. L. Ciąłem w głowę łowczego zamasznym obuchem. Syrok. Na tak zamaszyste drwinki szeląg skruszałej minki mówi... Nagł. *(= grube, rubaszne, dotkliwe).* **4.** *kolisty, suty, szeroki, dostatni, przestronny, do obwinięcia ś.:* Płaszcz Z.

Zamaszyście, Zamaszysto przys. od **Zamaszysty:** Tańczyć, pisać Z. Kłania ś. zamaszysto *(= szastając ś., niezgrabnie).*

Zamaścić, i, ił, nied. **Zamaszczać** *zatłuścić, zasmarować, zaświechtać, zapolować, zaszmelcować:* Porozpinał swoje zamaszczone surduty. Kaczk.

Zamaślenie, a, blm., czynność cz. **Zamaślić.**

Zamaślić, i, ił *zasmarować, zawalać, zatłuścić masłem:* Dzieciaki zamaśliły sobie buziaki.

Zamatać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamotać.**

Zamatanie, a, blm., czynność cz. **Zamatać.**

Zamatanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamatać ś.**

† **Zamatorzałość, i,** blm., rz. od **Zamatorzały:** Z., zatwardziałość. L.

† **Zamatorzały, [Zamatorzały], † Zamotrzały** *zastarzały, zatwardziały, zakamieniały:* Schisma cerkiew każdą i. płodu pozbawia i pokarmu, czyni żywot jej Z., a piersi zaschłe, że ni rodzić nie może, ni karmić. Smotr. Twej to schismatyckiej zamotrzałej matki własność jest wyrodki cerkiewne przyjmować i tym pod obronę ś. podawać. Smotr.

Zamatować, uje, ował l. kogo = *zagrozić mu matem; dać mu mata, zabić = przemóc zaszachowawszy:* Kto kogo zamatuje? Przen.: *przeciąć mu drogi do wyjścia z trudnego położenia, zaszachować go:* Front! zobaczysz, że nas wszystkich zamatuje. Krasz. **2.** *pozbawić połysku, zrobić go matowym:* Z. metal. Ku oknu ś. zwrócił i w zamatowanych brudem wieloletnim szybach szukać począł szparki. Jeż.

Zamatowanie, a, blm., czynność cz. **Zamatować** Sas, jak mógł i umiał, zamatowaniu ś. wykręcał Krasz.

[Zamatulenie, a, blm.] czynność cz. **Zamatulić.**

[Zamatulenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamatulić ś.**

[Zamatulić, i, ił] *zapatulić, uwinąć szczelnie, dokładnie, oburdać, opatulić.* **[Z. ś.]** *zapatulić ś., okręcić ś., owinąć ś. szczelnie, oburdać ś., opatulić ś.*

× **Zamatwać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zagmatwać.**

× **Zamatwanie, a,** blm., czynność cz. **Zamatwać.**

× **Zamatwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamatwać ś.**

Zamawiacz, a, lm. e *ten, co zamawia; znachor leczący zamawianiem.*

Zamawiaczka, i, lm. i forma ż. od **Zamawiacz.**

Zamawiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamówić.**

Zamawianie, a, lm. a czynność cz. **Zamawiać:** Przyrzekamy sobie pokój i miłość braterską, aby wszelakie waśni, zamawiania, odpowiedzi, bunty miejsca nie miały. Vol. Gdy niektórzy Zygmuntowej strony bronili, rady do poswarkow i zamawiania przyszły. Błaż. *(ad contentionem et altercationem.* Krom.). Z. bili = *zapowiadanie. którą bilą i jak ś grać będzie.*

Zamazać, że, zał, nied. **Zamazywać** l. *mażąc zatkać; zalepić, zasmarować:* Zamazuję statek dziurawy, drzewo obcięte. Kn. Sam nie z młodej plotłem łozy, sam szczeliny na zimę zamazywałem. Sir. **2.** *obmazać, zamażgać, pomazać, zasmarować po wierzchu, zawalać, umazać, uwalać, zapaćkać, powalać:* Gęba zamazana. **3.** *zabazgrać, zagwazdać, zagryzmolić:* Zamazał cały arkusz papieru. L. **4.** *mażąc zatrzeć; rozmazać, wymazać, wykreślić, przemazać, przekreślić, skasować:* Z. pismo. Zamaż ten wiersz, to pismo. Troc. Zamazuję pismo, przekreszam. Kn. (kanceluję. L.). Litery zamazane = *rozmazane, rozlane, zalane.* **Z. ś. l.** *rozmazawszy ś. zatrzeć ś.:* Litery zamazały ś. **2.** *zawalać ś., umazać ś., pomazać ś., powalać ś :* Zamazał ś. błotem. Płacząc, zamazał ś. na twarzy.

Zamazanie, a l. blm., czynność cz. **Zamazać:** Z. pisma, liter. Troc. **2.** lm. a *miejsce zamazane, plama.* Z. pisania, plama na piśmie, żyd. L. *(= kleks).* Z. płonki, drzewa. Troc. Z., obmazanie, zalepienie płonki, drzewa, *litura.* Kn.

Zamazanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamazać ś.**

Zamazany l. im. od **Zamazać. 2.** im. od **Zamazać ś. 3.** *zapłakany, zabeczany, zaszlochany:* Mało rycerzątka, będąc zamazanemi, rycerskiej postawy nie miały. Kaczk.

Zamązgać, a, ał p. **Zamażgać.**

Zamazganie, a, blm., czynność cz. **Zamazgać.**

Zamazurzenie, a, blm., czynność cz. **Zamazurzyć.**

Zamazurzyć, y,ył l. *zapełnić Mazurami, ludnością mazurską.* **2.** *zaciąć, odezwać ś., zatrącić z mazurska.*

Zamazywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zamazać.**

Zamazywanie, a, blm., czynność cz. **Zamazywać.**

Zamazywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamazywać ś.**

Zamażgać, a, ał, Zamazgać *mazganiem zapełnić, zamazać, zapaskudzić, zawalać, zaplugawić, zaświnić, zapaćkać.* L.

Zamażganie, a, blm., czynność cz. **Zamażgać.**

Zamącać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamącić.**

Zamącanie, a, blm., czynność cz. **Zemącać:** Z., tribulatio, conturbatio. Ps. flor.

Zamąeanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamącać ś.**

Zamącenie, a, blm. l. czynność cz. **Zamącić:** Jeszcze ś. wino od zamącenia nie wyklarowało. Troc. Siła to dla zamącenia ich mózgów, rozumu pomaga. Troc. Z. całego państwa. Troc. *(= zamęt).* **2.** p. **Zamącenie ś.**

Zamącenie się, a ś., blm., niek. **Zamącenie** czynność cz. **Zamącić ś.:** Z. glutynowe, pochodzące z kleju roślinnego.

Zamąciciel, a, lm. e *ten, co zamąca a. zamącił.* L.

Zamącicielka, i, lm. i forma ż. od **Zamąciciel.** L

Zamącić, i, ił, † Zamęcić, nied. **Zamącać, † Zamącywać** l. *mąc zamieszać; zrobić mętnym:* Z. napój. Troc. *(= chełbnąwszy naczyniem, wzruszyć, wzburzyć; zamieszać, skłócić, poruszyć).* Jak gdyby wody Z. nie umiał *(= jakby trzech zliczyć nie umiał = niuńka, niewiniątko).* Z. powietrze = *wzruszyć, poruszyć, wstrząsnąć, wzburzyć, zaburzyć.* Przen.: Z. komu głowę = *odurzyć, zawrócić, zamroczyć; skotłować, zamętlić.* Pycha niech

twojej głowy nie zamąca, bo takich na łeb własne głupstwo strąca. Drużb. (=*przewraca mu w głowie*). Podpić sobie a. przynajmniej głowę gorzałką Z. Kłok. (=*zaprószyć, podchmielić, zalać sobie głowę*). Piła tak wiele wina, że nim sobie nieraz głowę zamąciła. Świt. Jest zwiedziony, a że winien, zamącił sobie głowę. Pilch. (=*nabił sobie tym głowę, wziął to sobie do głowy*). Jużem jej myśl trwożliwą niespokojnością zamącił. L. (=*zaniepokoił, zmącił, zaturbował, zakłócił*). Wielką siłą w łeb Poluks Rebryksa zamęcił. Ustrz. (=*uderzył, aż mu ś. w głowie zamąciło*). Wkrótce on odmieni rzeczy stan i radość smutkiem zamąci. Ustrz. (=*zwarzy, zaćmi, zmąci, zakłóci*). Była to jedna z tych chwil w życiu jasnych, nie zamąconych niczym. Krasz. Dobywszy oręża, szyki jej zamącił. Żebr. (=*zmieszał, pomieszał, zmylił, pokrzyżował, popsuł, zbił z pantałyku*). Z. spokój (=*zakłócić, zamieszać, zawichrzyć, naruszyć, zaburzyć*). Nie zamącony niczym spokój. Naród domowemi spiski zamącony. Kniaź. W radach własnych zamąceni. Nar. (=*pomieszani*). Zamąciwszy, umknął. Kn. (=*zawichrzywszy, nawarzywszy piwa, podburzywszy, zaniepokoiwszy*). Z. państwo, sprawę najsłuszniejszą. Troc (=*zawikławszy, zatumaniwszy, zagmatwawszy, zaplątawszy sprawę*). **2.** † Z. kim=*zaszamotać, zacząć miotać, wstrząsnąć, targnąć, rzucić nim*: Gdy opętany Jezusa ujrzał, natychmiast im (=nim) duch zamącił i rzucił go na ziemię. Leop. (duch go rozdarł. B. G.; djabeł go miotał. L.). **3.** † Z. *zasmucić, zaturbować, strapić, zmartwić*. Ps. flor., Glos., B. Sz. Z., conturbare, tribulari. Ps. flor. **Z. ś.** *zakotłować ś., wzruszyć ś., poruszyć ś., wzburzyć ś., zaburzyć ś.*: Woda ś. zlekka zamąci. Mick. Z dwudziestu dział burzących strzelania powietrze ś. zamąciło. Tw.

† **Zamącywać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zamącić.**

† **Zamącywanie, a,** blm., czynność cz. **Zamącywać.**

† **Zamącywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamącywać ś.**

Zamączenie, a, blm., czynność cz. **Zamączyć.**

Zamączyć, y,ył l. × Z. *zaprawić, zabielić, zaklepać mąką*. L. **2.** *zawalać mąką, pomączyć omączyć, wytrzeć w mące*: Z. rękaw.

× **Zamądrzały** pog. *przemądrzały, zarozumiały o swej mądrości*. Wor.

Zamądrzeć, eje, ał l. × Z. *stać ś. za mądrym, przemądrzałym*, × *przemądrzeć*, × *zamędrkować*, × *zamędrować*. **2.** [Z.] (o bieliźnie) *zapleśnieć, dostać plam*.

Zamądrzenie, a, blm., czynność cz. **Zamądrzeć.**

[**Zamąmić, i, ił**] *zbałamucić*.

[**Zamąmienie, a,** blm.] czynność cz. **Zamąmić.**

† **Zamąt, u,** lm. **y,** † **Zamant,** † **Zamątek,** † **Zamantek** *smutek, utrapienie, strapienie, turbacja, ucisk*: Z., tribulatio. Ps. flor. Z nim jeśm w zamącie, wyjmę i sławić będę ji. Ps. flor. Zamątek, smutek. B. Sz. Usłyszycie mój zamątek; ten mi ś. stał w Wielki piątek.

† **Zamątek, tku,** lm. **tki** p. **Zamąt.**

Zamążpójście, a, lm. **a.** *wyjście zamąż, zamęście, małżeństwo, marjaż kobiety*: Dwa jej zamążpójścia prędzej na rachunek dziwactwa policzyć było można. Krasz. Wspomniała mu coś o Antosi, o jej chęci zamążpójścia. Bał.

Zambos, a, lm. **y** *dziecię męskie murzyna i Indjanki*.

Zamboska, i, lm. **i** forma ż. od **Zambos.**

Zamczak, a, lm. **i** tech. *wytrych do otwierania zamków*.

† **Zamczenie, a,** blm., czynność cz. **Zamczyć.**

† **Zamczyć, y,ył** p. **Zamknąć.** B. Sz., Glos.

[**Zamczyk, a,** lm. **i**] p. **Zamek.**

Zamczyna, y, lm. **y** m. a. ż. *lichy, nędzny zamek*: W lada zamczynie kasztelan. Nar. Już teraz tam, gdzie był Babilon, jest mała Z. Leon. Zdr. **Zamczynka.**

Zamczynka, i, lm. **i** m. a. ż., p. **Zamczyna.** L.

Zamczysko, a, lm. **a** l. m. a. ni, p. **Zamek.** **2.** a. [**Zamkowisko, Zamkowiszcze**] n. *ruiny, zwaliska zamku*. **3.** [Z.] *miejsce, na którym kiedyś stał zamek*. **4.** [Zamczyska] *stare okopy*.

× **Zamczysto,** † **Zawrzysto** przys. *mocno pod względem zamknięcia*: Wielce goły był i nie Z. koło niego. Krasz. (Statek) w śruby chwycony i w kleszcze, co go trzymały Z. i proście. Kon.

× **Zamczysty** l. *dobrze opatrzony w zamki*: Puzderko zamczyste. Zamknął ś. w mieście zamczystym bramami i zaworami. B. B. (zawarł ś., wszedszy do miasta, w którym są bramy i zamki, B. G.: do miasta warownego. L.). Na dole u wazonu ma być dwoje zamczystych drzwiczek. S. Grodz. Kielichy w pudełeczku drewnianym jakim przystojnym, zamczystym chowają. Pim. **2.** Urzędnik powinien strzec, by każdy gmach Z. był, by gość lub też kto inny, gdy przyjedzie, czysto zastać mógł. Haur. (=*zamknięty na zamek*). Dwór na noc ma być zawsze Z., gdyż ś. różnie w nocy dzieje. Haur. Człowiekowi potrzebne mieszkanie opatrzone, wszędzie zamczyste, żeby był bezpieczen od szkód. Petr. [Kufer Z.] **3.** *pełen zamków=twierdz, warowny*: Kraj to Z. Troc.

Zamdleć, eje, ał *zacząć mdleć, zemdleć*: Nie wiem, czy zamdlał tak, czy tylko czchał. Kon.

Zamdlenie, a, blm. l. czynność cz. **Zamdleć.** **2.** czynność cz. **Zamdlić.**

Zamdlić, i, ił, Zamglić l. *zrobić mdło, pobudzić do wymiotów, zemdlić, zacząć mdlić*: Zamdliło mię. Skoro pacjenta gorąco przejdzie lub go zamdli, natychmiast rękę mu związać należy. Perz. **2.** *zacząć mdlić=osłabiać; zanędzić, zamorzyć*: Bo już nas bieda ze wszystkim zamdliła. Kon.

[**Zamechtać, a, ał**] *zamieszać ś., zawikłać ś.*

[**Zamechtanie, a,** blm.] czynność cz. **Zamechtać.**

Zameczek, czka a. **czku,** lm. **czki** p. **Zamek.**

Zamecznik, a, lm. **i** l. × Z., × **Zamkownik,** × **Zamkarz** *ślusarz*: Zamecznicy i inni rzemieślnicy. Dub. Kuśnierzy, zameczników, tkaczów, toczkarzów. Un. **2.** zool. (perna) *małża bezgłowa jednomuskułowa*. W. A.

× **Zameczny** p. **Zamkowy.** L.

Zamedytować się, uje ś., ował ś. *zatopić ś. w medytacji, zamyślić ś., zadumać ś., stropić ś.*: Nie zważał na to, bo ś. głęboko zamedytował. Reym. Roch siedział ze spuszczoną głową i zamedytował ś. o swojej doli. Reym.

Zamedytowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamedytować ś.**

Zamedytowany *który ś. zamedytował, zamyślony, zadumany, stropiony*.

[**Zamejko, a,** lm. **a**] m., p. **Zamek.**

Zamek † **Zamk** l. **mka,** lm. **mki**=a) *przyrząd ślusarskiej roboty do zamykania na klucz*: Części, z których ś. Z. do drzwi składa, są: rygiel, klamka, zasuwka, deka, sprężyna. L. Z. angielski=*niewidoczny, wpuszczony wewnątrz drzwi*. Z. francuski= *z mosiężnemi blachami, do podwoi,*

z sercem, t. j. *trzpieniem do klucza z rurką*. Zamki francuskie do drzwi podwójnych są bardzo piękne, z blachami mosiężnemi. Boh. Z. polski = *zamek w skrzynce, przybity zewnątrz do drzwi*, maskast, zamek skrzynkowy. [Ślepy Z.] (Bobr.) = *rodzaj zamka drewnianego*. Z. ślepy abo skryty. Kn. Poczciwemu człowiekowi za żywota ani ślepych zamków, ani psa na łańcuchu nie trzeba, bo już stróżem u niego cnota. Rej. Zamknąć na Z. Troc. (a. na klucz). Zapewne ś. czegoś boi, bo drzwi na Z. zamknęła. L. Zamkami, zaporami zamykasz twe wczasy. Bach. Otworzyć Z. Troc. Przen., żart.: Puściły zamki, nity, (od strachu) popuścił, nie mógł strzymać uryny a. miąższego. Kn. Mieć słaby Z. Troj. b) **2.** [Z.] Z. wiszący = *kłódka*. Podcz. c) *część mechanizmu do krzesania ognia u strzelby*: Rura z zamkiem. Troc. Z. u strzelby, fuzji. Troc. Z. tylny = *kurek odskakujący po uderzeniu na pierwszy spust*. Z. przedni = *kurek nie odskakujący po uderzeniu na pierwszy spust*. Z broni palnej. Gemb. d) w pompie = *klapa, fontal*: Animela, Z. do pompy. Troc. e) bud. *najwyżej w sklepieniu leżący kamień środkowy, zwierający połowy sklepienia* (Podcz.), *zawór, zawornik*. f) cieś. *łączenie, wiązanie z sobą u węgła dwóch sztuk drzewa za pośrednictwem wrębów i nacięć*. Podcz. [Budowle dawne stawiane były w Z (na węgieł). Najsztuczniejsze węgły, wyrobione piłą i dłutem, zowią ś. węgłami na zamek kościelny]. g) fl. na szkucie, Z. w stępce, w którym pięta od masztu jest osadzona. Mag. h) kosz. *rodzaj skobełka, zakładającego ś. na sterczące kółko, co razem stanowi zamknięcie koszyka, czyli jego* szliswerk. i) poł.: Z. kleszczy porodowych = *część środkowa lewego ramienia kleszczy, w której chodzą oba ramiona*. j) woj.: ? Nie tylko kule, ale i zamki granatów padały tak gęsto, jak deszcz, na dachy. na baszty, na mury. Sienk. **2. mku**, lm. **mki** = a) *gmach obronny, rodzaj twierdzy, zwykle z basztami i strzelnicami, murem, wałem lub fosą otoczonej, gród*: Z. Kaniowski. Gosz. Z. Krakowski. Z. górny i dolny w Wilnie. W Wiśniczu na zamku gości huk. Patrzaj, jaką pamiątkę po sobie (Kazimierz W.) zostawił, jakie zamki i miasta wielkim kosztem sprawił. Rej. Zygmunt, co Z. krakowski zbudował. Rej. Merecz, w którym był wtenczas Z., co i kopiec dziś nad Niemnem pokazuje. Stryjk. Na niedostępnej skale Z. stoi. Pot. Mieszka na zamku. Troc. Z., budowanie dla obrony. Kn. Wasil założył Z., któremu imię dał swoje Bazylów gród. Biel. M. Pruski mistrz, rozłożywszy po zamcech ludzie swe, trapił nasze, gdzie mógł. Biel. M. Po zamcech leżeli. Biel. M. Plac pod zamkiem, podzamcze. Błaż. Z. objęła rzeka w dwa ramiona. Słow. Zwodowa wieża i Z. ś. pali! Słow. Z., na którym brzmiało wesele. Mick. (a.: w którym). Mają na Z. zgromadzić ś. Mick. Przen.: Budować zamki na lodzie, na powietrzu, × budować zamki hiszpańskie = *snuć niezisziczalne projekty, planować sobie rzeczy nietrwałe*: Z. na lodzie buduje i w nich ś. wszystek funduje. Dar. J. Gdybym ci więcej miała obiecować, chciałabym na powietrzu zamki budować. Lubom. Największą część życia człowiek traci na układaniu projektów, a nabudowawszy bez końca zamków hiszpańskich, zaledwie, i to na schyłku dni swoich, przyjdzie do posesji biednej chaty, gdzieby mógł spocząć. L. **3.** [Kościelny Z.] = *kościół*. **4.** [Z.] *dwór szlachecki*. Zdr. **Zameczek, [Zamczyk, Zamejko, Zameńko]**. Zgr. **Zamczysko.**

× **Zamelancholizować, uje, ował** *zapełnić melancholją*: Na ręce wspiera głowę zamelancholizowaną. L. (=melancholiczną. L.).

Zamelancholizowanie, a, blm., czynność cz. **Zamelancholizować.**

Zameldować, uje, ował I. kogo = *zapisać do ksiąg meldunkowych*: Z. lokatora. **2.** kogo = *oznajmić o czyim przybyciu, zaanonsować, zapowiedzieć go*: Z. gościa panu. **3.** komu o czym a. co gdzie = *dać znać, donieść komu, zawiadomić kogo o czym*: Z. policji o kradzieży. Z. w policji wypadek. **Z. ś.** I. *zapisać ś. do ksiąg meldunkowych*. **2.** *przedstawić ś. dla uwiadomienia o swoim przybyciu; zaanonsować ś.*: [Kucharz zameldował się cysarzowi. Pani zameldowała ś. do króla, że królewnę ozdrowi].

Zameldowanie, a, blm., czynność cz. **Zameldować.**

Zameldowanie się, a ś., blm., czynność cz **Zameldować ś.**

[**Zameńko, a**, lm. a] m., p. **Zamek.**

Zamerykanizować, uje, ował *zmienić, przerobić na amerykański, na Amerykanina*. **Z. ś.** *zmienić ś. na amerykański, na Amerykanina*: Dawniej osiedleni Żydzi zamerykanizowali ś.

Zamerykanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zamerykanizować.**

Zamerykanizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamerykanizować ś.**

× **Zamesz, mszu**, lm. **msze** p. **Zamsz.**

× **Zameszne, ego**, blm. *cena mszy, opłata za jedną mszę*: Zwyczajne Z. jest czterdzieści groszy. Sł. wil.

× **Zamesznictwo, a**, blm., p. **Zamszownictwo.**

× **Zamesznik, a**, lm. **cy** p. **Zamszownik.** Troc, L.

× **Zameszny** p. **Zamszowy.** Troc, L.

× **Zameszowy** p. **Zamszowy.** Troc.

† **Zamęcenie, a**, blm., czynność cz. **Zamęcić.**

† **Zamęcenie się, a ś**, blm., czynność cz. **Zamęcić ś.**

† **Zamęcić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zamącić.**

Zamęczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamęczyć.**

Zamęczanie, a, blm., czynność cz. **Zamęczać.**

Zamęczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamęczać ś.**

Zamęczenie, a, blm., czynność cz. **Zamęczyć.**

Zamęczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamęczyć ś.**

Zamęczyć, y,ył, nied. **Zamęczać** *męcząc przyprawić o śmierć; umęczyć, zakatować, zamordować, zadręczyć*: Kto tę chorobę na starość dostał, tedy tego wkrótce zamęczyła. Perz. Ta sekutnica baba tych mężów zamęczyła. L. (=*dobiła, wpędziła do grobu, zgnębiła*). Niemało było u nas czarownic i czarowników, o, jak wiele ich spalono, jak wiele zamęczono! L. Nigdzie despotyzm nie zamęczył ani więcej, ani okrutniej szlachty, jak we Francji. Stasz. Miecz zamęczył wszystko, co przed nim schronić ś. nie mogło. Stasz. Zamęczysz go twemi pytaniami, prośbami, wizytami. Troj. **Z. ś.** *wynędzić ś. do ostatnich sił, zagnębić ś., zamordować ś.*: Z. ś. nadmierną pracą. (=*upaść pod jej brzemieniem*).

† **Zamęć, i**, lm. i p. **Zamęt.**

† **Zamędrkować, uje, ował**, † **Zamędrować** *zacząć mędrkować, zacząć być mędrkiem, zamądrzeć*. L.

† **Zamędrkowanie, a**, blm., czynność cz. **Zamędrkować.**

† **Zamędrować, uje, ował** p. **Zamędrkować.** L.

† **Zamędrowanie, a**, blm., czynność cz. **Zamędrować.**

Zamęście, a, lm. **a l. p. Zamążpójście,** × **Zamężcie**: Panny w panieństwie tęsknią do zamęścia. L. To pani moję trzymasz stronę u Henryki i radzisz jej Z.? L. *(=żeby za mnie poszła).* W tak młodym wieku wyrzekasz ś. zamęścia. Węg. Panna Karolina już właśnie jest w latach zamęścia. L. *(=jest na wydaniu).* Różność religji nie kładzie już przeszkody w zamęściach. L. Pojawszy w zamężcie Kossakowską, był protoplastą późniejszych pokoleń. Chodź. Nie dla Haliny bogate Z. Brodz. Trzy piękne siostry były nas u matki, a mnie najpierwej żądano w Z. Mick. A jeśli ona szczęście znajdzie w tym zamęściu. Mick. **2.** × *Z. ożenienie:* Takiego, jak mówi, zamęścia syn nie wart. Malcz. Przen.: Z dwuch smutków w duszne spojonych Z. wzbił ś. głos jeden—a tym głosem szczęście! Krasiń. *(=związek, ogniwo, harmonję, jedność).*

Zamęt, u, lm. **y,** × **Zamąt,** × **Zamant,** † **Zamęć,** † **Zamętek,** † **Zamułek l.** *rzecz zamącona, męty:* Węgorze w zamęcie łowią. Kn. *(=w mętnej wodzie ryby łowią;* w odmęcie dobrze ryby łowić, z zakłócenia, z zawichrzenia korzystać. L). Z. pierwotny, chaos. L. Słońce w upalne południe w rozszalałym zamęcie światła skrzy ś. nad morzem. Przybysz. Przen.: *zamieszanie, bezład, nieład, odmęt, chaos, rozgardjasz, zakłócenie, rwetes, zaburzenie:* W tym powszechnym państwa zamęcie. Troc. Nowy Z. głowy. Wyb. *(=zawrót głowy, kłopot, ambaras, niepokój).* Wystały z zamętu gniewliwego umysł począł postępku żałować. Nar. *(=z uniesienia, zapędu, porywu).* Wszystkie duszy kochanka siły nie formowały tylko jeden Z. ogniów, których miłość jest celem. Węg. *(=kłąb).* Lękając ś. z jednej strony, a z drugiej ś. nadzieją karmiąc, z tych zamęci pożytek odnoszą. Jan. Wszystkich między sobą powadził, aby w zamęcie korzystał. Nar. Prawa nasze nie wolne były od dobrowolnego zamętu. Koss. Sposób elekcji tej u nas jest pełen zamętu. Koss. Francja była obrazem prawdziwego zamętu; zniknęło zamieszanie; następuje porządek. L. **2.** † *Z. smutek, utrapienie, zaturbowanie.* Glos. Zamętkiem przemożony, smutny, rozgniewany. Klon.

† **Zamętek, tku,** lm. **tki** p. **Zamęt.**

Zamętlenie, a, blm., **Zamiętlenie** czynność cz. **Zamętlić.**

Zamętlić, i, il, Zamiętlić *zawrócić, zamącić, skotłować, zamieszać:* Z. komu głowę, Z. co w pamięci. L.

[**Zamętłać, a, ał**] *zaplątać, zawikłać, zagmatwać:* Nici zamętlane *(=potargane, stargane).*

[**Zamętłanie, a,** blm.] czynność cz. **Zamętłać.**

Zamętnica, y, lm. **e, Trawnica, Zannichelja,** bot. (zannichelia) *roś. z rodziny jezierzowatych.*

Zamętny l. *pełen zamętu, mętny, zamącony:* Jeszcze noce były jesienne, oślepłe, głuche, zamętne, a pełne strzępów mgieł. Reym. **2.** przym. od **Zamęt**: Połów Z. Wor. *(=w zamęcie dokonywany).*

× **Zamężcie, a,** lm. **a** p. **Zamęście.**

Zamężny l. (o kobiecie) *będąca za mężem:* Kobieta zamężna = *mężatka.* Stan Z. = *małżeński względem kobiety.* Ograniczyło ś. imię Czarnieckich na jednę tylko niewiastę, córkę Stefana Zofję, zamężną Michałowi Potockiemu. Szaj. **2.** † *Z. zdolny do zamążpójścia, na wydaniu,* † **domężny.** Panna zamężna. Troc.

× **Zamglać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zamglić.**

× **Zamglanie, a,** blm., czynność cz. **Zamglać.**

× **Zamglanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamglać ś.**

[**Zamgleć, eje, ał**] *zemdleć:* (Dziewczyna) z żalu zamglała i upadła na ziemię. O raty! joby zamglała. Tet.

Zamglenie, a, blm. **l.** [Z.] czynność cz. **Zamgleć. 2.** czynność cz. **Zamglić. 3.** *stan tego, co jest zamglone:* Puszczać krew przeciw zamgleniu i boleniu oczu. Sien. **4.** okul. (nebula) *mgła, plama, obłoczek, zaćmienie, zmętnienie, zajście mgłą:* Z., zmętnienie rogówki (nebula corneae).

Zamglenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamglić ś.**

Zamglewanie, a, blm., czynność cz. **Zamglewać.**

Zamglewanie się, a ś., czynność cz. **Zamglewać ś.**

I. Zamglić, i, il, Zamgławić, nied. **Zamglewać,** [**Zamgliwać**] *zakryć, przesłonić mgłą, zaćmić, zmętnić:* Ćmą tęgą ich umysłów zamglone są oczy. L. Niebo zamglone. Światło zamglone (gm.: *zabdździane).* Obłok zamgla moje oczy. Wor. Dym zamglewa mi oczy. Krasiń. Krople, oderwane od bałwanów Aary, to raz zamglewają powietrze, to znów... Krasiń. Ta gwiazda dziś tylko pierwszy raz zamglona. Krasiń. Nadto pisma czasowe dzienne zamglonemi niemczyzną okresami rzucały z paszcz sfinksowych zagadkę sławy autorskiej. Chm. Księżyc stał nad Krakowskim Przedmieściem, zamglewając powietrze srebrnym pyłem. Gom. Ponura pustka w opuszczonym i niewdzięcznym kraju, oświeconym bladą tarczą zamgławionego księżyca. Górs. K. M. Przypatrzył ś. jej Kostka zamgławionemi marzeniem oczyma. Tet. [Gorąc uderzał mu do głowy i zamgliwał oczy. Ork. Oczy z tej twarzy wyzierały jak dwa stawy, które opar zamglił]. Ork. **Z. ś.** *zajść mgłą, zaćmić ś., zmętnieć, zatrzeć ś.:* Dalej obraz znowu ś. zamglewa. Dąb.

2. Zamglić, i, il p. **Zamdlić.**

[**Zamgliwać, a, ał** i **Z. ś.**] p. **Zamglić.**

[**Zamgliwanie, a,** blm.] czynność cz. **Zamgliwać],**

[**Zamgliwanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zamgliwać ś.**

× **Zamgła, y,** lm. **y** *mgła, wilgotne wyziewy unoszące ś. nad ziemią, opar, wapory:* W dali widać pasmo gór Karpackich, nastręczające obraz wolnego życia synów natury, co po tych szczytach, niedosiężone od chciwości, po poziomie, jak kłąb zamgły wijącej ś, wolnym tu oddychają powietrzem. Sł. wil.

Zamgławić, i, il p. **Zamglić.**

Zamgławienie, a, blm., czynność cz. **Zamgławić.**

Zamia, i, lm. **e** p. **Głąbia.**

× **Zamiałczeć, y, ał** p. **Zamiauczeć.**

× **Zamiałczenie, a,** blm., czynność cz. **Zamiałczeć.**

* **Zamian** tylko w wyrażeniu: W Z., na Z. Na **wzamian** † **W zamiany,** † **Zamianklem** = *jako zamianę, kompensatę, w odwet, zamiast czego, drogą zamiany:* Miłość chodzi na Z., nigdy nadaremnie. Jabł. Ten sprzęt bądź łaskaw przyjąć w Z. za twój rzęd bogaty. Fred. A. Przytaczać ją ludzkie sprawy, sądzą, ganią, złorzeczą, drudzy na wzamian złorzeczą. L. Dać w zamiany. Troc. [Ksiądz kładzie na głowy nowożeńców wianki w Z., t. j. tak, że jemu daje jej wianek, jej zaś jego wianek].

Zamiana, y, lm. **y,** † **Zamianek,** † **Zamianka** l. *mienianie ś., a. to, co mieniają, danie jednego za drugie, rzecz jedna za drugą dana, wzięta:* Zrobiliśmy zamianę na stroje, zegarki (rub. *handel; pomienialiśmy ś.).* Mają żywności a. w zamianę, a. za pieniądze. Troc. Z. towarów, więźniów. Troc. *(=wymiana).* W algiebrze: Sposób zamiany, *methodus substitutionis.* L. *(=podstawienia).* Zamianek, zamianka jednego przedmiotu na drugi. Skr. Ani przedawać, ani zamianków czynić nie ma. Nisz. **2.** *handel zamienny, wymiana:* Z. jest kontrakt, którym rzecz własna zlewa ś. na drugiego z obowiązkiem dania podobnej w tymże rodzaju, wadze lub liczbie, z przelaniem zupełnym własności rzeczy zamienionej między właścicielami prawa. Ostr. Z., przez którą ludzie nabywają rzeczy wzajemnie sobie potrzebnych. Stroj. **3.** słów=*mowa niewłaściwa, zamienia, metafora.* × Zamianą, Zamiankiem, przys.= *metaforycznie* Kn. **4.** † Z. *odmiana, zmiana, zmienność, niestałość:* Doznawam na sobie, co świat umie z swoją obłudną zamianą. Troc. Co zamianę czyni dnia i nocy. Troc. **5.** fiz.: Z. energji, przemiana, przeobrażenie, p. **Energja.**

† **Zamianek, nku,** lm. **nki** p. **Zamian** i **Zamiana.**

† **Zamianka, i,** lm. **i** p. **Zamiana.**

Zamiankowy przym. od **Zamianek:** Z. zapis=*zapis o zamianku, t. j. zapisanie urzędownie w sądzie bartnym zamianku uczynionego.* Skr

× **Zamianny** p. **Zamienny.**

Zamianować, uje, ował l. kogo kim a. na kogo=*zrobić kogo kim=wynieść go na jaki urząd, dać mu nominację na kogo, zanominować:* Zamianował węża królem żabim. Mick. **2.** [Z.] *przeznaczyć, wybrać:* Zamianował król rycerza do ślubu ze swoją córką.

Zamianowanie, a, blm., czynność cz. **Zamianować.**

Zamiar, u, lm. **y** l. × Z. *zamierzanie, zamierzenie, zakrój, zagraniczenie, zakreślenie, zakres, wyznaczona miara, wymiar, obręb:* Już ś. to do pożądanej nie wprowadzi pory, co raz wyszło z słuszności granic zamiaru. Troc. Widzi myśli swoich popełnione zamiary. Troc. **2.** × Na Z., × Nad Z.=*zbyt, nazbyt, nad miarę, więcej niż trzeba:* Na Z., nad Z., zbyt, nazbyt, nadzwyż, nadmiarz. Kn. Dobrych uczynków nie może jeden drugiemu udzielić, bo tego wszystkiego żaden, nierzkąc na Z., ale i dostatku nie ma. Sekl. Na Z. jest tego u mnie, i w stogach zioła stoją po gumnie. Mias. O, przykra nad Z. nowino! L. *(=nadzwyczaj, nad wyraz).* Nierad rzeczy wynosi, gani nad Z. Troc. A na sejmikach niezgody było po części, zwłaszcza w województwie ruskim, gdzie posłów na Z. obrano. Biel. J. **3.** [Z.] *skłonność, pociąg:* Miała do niego Z. i ożeniła ś. z nim. **4.** [Z.] *zapas.* **5.** mech.: Z. machiny=*udzielenie sile dogodnego kierunku, oszczędzenie siły lub czasu.* **6.** przen. *to, co sobie kto zamierza, zakłada, cel, zamysł, widok, projekt, plan, intencja, zakrój, chęć:* Mam Z. wyjść. Przyjść w jakim zamiarze a. z jakim zamiarem. Z. kary jest zapobieżenie podobnym występkom. Ostr. Doprowadzić do skutku, urzeczywistnić Z. Nie miałem zamiaru a. nie było moim zamiarem obrażać pana. Udał ś. Z. W tym zamiarze praca mnie całe życie tłoczy. Karp. Bogdajby tak wielkie i dobroczynne zamiary wiodły ś. zawsze i udawały ś. szczęśliwie. Śniad. Nie ten był Z. uniwersytetu. Śniad. Zamiarów jego trudno dociec. Mick. Słowicze dźwięki w mężczyzny głosie, a w sercu lisie zamiary. Mick. Z góry powzięty Z.=*rozmysł, premedytacja.* Popsuć komu zamiary *(=szyki).* Bywać u pany w zamiarach *(=w chęci ożenienia ś.).*

[**Zamiar**] p. **Zamrzeć.**

× **Zamiara, y,** lm. **y** *zamierzona, wyznaczona praca dzienna.* Troc.

× **Zamiarkować, uje, ował** *zmiarkować.* L.

× **Zamiarkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zamiarkować.**

× **Zamiarność, i,** blm. *celowość, cel:* Kiedy to ustawiczne tu i tam wahanie nie morduje go, więc owa Z. naturze nie będzie dla niego daremną. L.

× **Zamiarować, uje, ował** *mieć zamiar, zamierzać, projektować, zamyślać, planować:* Zamiarowali kupić kawałek ziemi.

× **Zamiarowanie, a,** blm., czynność cz. **Zamiarować.**

Zamiarowy przym. od **Zamiar,** *celowy.* L.

[**Zamiarty**] p. **Zamarły.**

I. [**Zamias, u,** lm. **y**] *to, co ś. zamiesi, zamieszane rozczyny chleba.*

2. [**Zamias**] p. **Zamiast.**

Zamiast, [**Zamias**], † **Namiast,** † **Za miasto,** † **Zamiasto, Miast,** † **Miasto** czego=*w miejsce czego, w zamian czego.:* Z. pracować, wałęsa ś. Z. laski, wziął parasol.

† **Zamiasto** p. **Zamiast.**

† **Zamiat, u,** lm. **y** p. **Zamieć.**

Zamiatacz, a, lm. **e** *ten, do którego należy zamiatanie; sługa w dawnych domach polskich, który przed rozpoczęciem tańców zamiatał, oczyszczał pokoje.* Sł. wil.

Zamiataczka, czki, lm. **czki** l. *służąca od zamiatania:* Z. ulic. Sł. wil. **2.** [Z.] *posługaczka.*

Zamiatać, a, ał p. **Zamieść.**

Zamiatalny *tyczący ś. zamiatania.* Gór.: Pławnisko zamiatalne. L.

Zamiatanie, a, blm., czynność cz. **Zamiatać.**

Zamiauczeć, y, ał, × **Zamiałczeć, Zamiauknąć** *miaucząc odezwać ś.; miauknąć; zacząć miauczeć:* Kot, nadąwszy ś., zamiauknie swym głosikiem drogim; tu myszy, jak piorunem postrzelone srogim, lecą w gruzy. L.

Zamiauczenie, a, blm., czynność cz. **Zamiauczeć.**

Zamiauknąć, nie, nął p. **Zamiauczeć.**

Zamiauknięcie, a, blm., czynność cz. **Zamiauknąć.**

Zamiąć, mnie, miął, nied. × **Zaminać** *zacząć miąć; mnąc zagnieść; zmiąć, zmiętosić.* L.

[**Zamie**] *?:* Ubrał ś. w Z. (sammt?), przyjechał do mnie.

Zamiecenie, a, blm., **Zamiecienie,** czynność cz. **Zamieść.**

Zamiecienie, a, blm., p. **Zamiecenie.**

Zamieciny, in, blp., † **Zamiot** *to, co zamieciono, śmiecie zamiecione.* L. Przen.: Wszelki zamiot i zakaz świata miał ten święty w pomietlisku. L. Ceremonje te zmyślone prawie zamiotem a nizacz sobie mam. Baz. *(=pomiotem).*

Zamieć, i, lm. **i a. e,** † **Zamiot,** † **Zamiat,** † **Zamiota** l. *zamiotanie, zarzucenie, zawiew, zawierucha, wieja, zawieja, zadymka, kurzawa; burza, zamieszanie:* Jakie więc zamieci (wiatr) w piaszczystych polach pędzi. Kochan. Morska nawałność, wściekłe zamieci szalonych wichrów na brzeg go wyrzuciły. Pot. Piorunne zamieci. Żebr. Silnym pędem leci, jak łódź w haniebnej wiatrów północnych zamieci. Żebr. Zimowe zamieci huczą po górach. Mick. Po śnieżystej zamieci do wsi

zbrojny mąż leci. Mick. Kurzawa... ś. toczy... jak wichru zamiecie. Ml. Śród gęstych kłębów zamieci kilkadziesiąt wozów leci. Mick. Zimowe zamieci huczą po górach. Mick. Zamieci w stepach. Grab. M. Przen.: *zawichrzenie, warchoł, zamęt, zamieszanie, zaburzenie, niepokój:* Niezgoda jest przyczyną dzisiejszych zamieci. Pot. Sam nie mógł ś. oprzeć zamieci sprzysiężników. Chr. Niepięknie na godności świeci, kto do niej przedarł ś. wyboczną przez chytre matactw nieścigłych zamieci, minąwszy pięknych dzieł ścieżkę potoczną. Sak. *(=wykręty, krętactwa, wybiegi, matactwa).* 2. *zaspa, wydma, zwał:* Śnieg po mału, ba i drobny leci, a przecię wielkie czyni zaspy i zamieci. Koch. W. Wiatr zamieci sypie. Kn. Syrtis, czyli zamieci, nie tylko rozumie ś. o miejscach owych morza, na których woda ś. krętem wije i piasek, ił, kamienie wymiata, ale też i o miejscach ziemi, gdyż na nich toż wiatry czynią, stąd wielkie zamieci są piasków osobliwie w Afryce. Pilch. *(=wir, odmęt, trąba).* Z., piasek lub śnieg od wiatrów na kupę zgromadzony. L. Za nim bezpieczni od wiatrów żołnierze ziemskiej ś. żadnej nie boją zamioty (w Afryce na piaskach). Chr. Z. piasku. Stasz. Za płotem zamieci są na chłopa wysokie. Troc.

Zamiejscowy *poza danym miejscem znajdujący ś. a. stamtąd pochodzący, nie tutejszy, obcy, przybyły, napływowy:* Gościnne występy artystów zamiejscowych. **Z., ego,** lm. i rz. = *człowiek Z., przybysz, obcy.*

Zamiejski l. *poza miastem leżący, mieszkający, na zewnątrz miasta skierowany; stamtąd pochodzący:* Ogród Z. Wycieczka zamiejska. 2. × Z. *nie w mieście będący, nie miejski, prowincjonalny:* Zamiejskie pretorjany szemrzą coraz bardziej i piosnki nucą o jego odwadze. Krasiń.

Zamieniacz, a, lm. **e.** † **Zamiennik** *ten, co zamienia, odmieniacz, wymieniacz, przemieniacz, zmieniacz:* Z., odmieniacz. Troc.

Zamieniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamienić.**

Zamienialność, i, blm., rz. od **Zamienialny.**

Zamienialny *mogący być zamienianym, możliwy do zamienienia.*

Zamienianie, a, blm. l. czynność cz. **Zamieniać,** *zamiana.* 2. patol.: Z. głosek w wymawianiu (paralalia). Z. słów w czytaniu (paralexia). Z. spółgłosek w mowie (symphonallaxis). Z. wyrazów w mowie (paraphasia, paraphrasia verborum).

Zamienianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamieniać ś.**

Zamienić, i, ił, nied. **Zamieniać** l. co na co = *wziąć a. dać jedno za drugie, zrobić zamianę, wymienić, zamienić ś. = pomieniać ś., przemienić ś. z kim na co; przefacjendować, przehandlować, przefrymarczyć:* Z. konie na towar. Troc. Zamieniać zowie ś. rzecz jednę na inną wzajemnie sobie obiecać i ustąpić. Cyw. W pierwiastkach rzeczy na rzeczy zamieniano. L. Zamienił stryjek za siekierkę kijek. Prz. Z. pierścionki ślubne. Z. kilka słów = *porozmawiać.* Dziwna rzecz, jak silnie zazdrość szarpała nim o kobietę, z którą zaledwie kilka słów zamienił. Bał. Zamieniłem przez nieuwagę kalosze = *wziąłem nie swoje, przemieniłem.* Z. co komu podstępnie = *podsunąć swoje gorsze za cudze.* × Z. słowa = *użyć metaforycznie.* 2. co w co = *odmienić, przemienić, zmienić:* Zamień gniew w łaskę. Troc. Zamieniać słowa, transferre. Kn. Zamienione słowa, nie swoje, *translata, translatitia, figurata verba.* Kn. *(= przenośne, figuryczne).* Zabłocki tekę autorską zamienił na brewjarz wiejskiego kapłana. Wit. A zamieniłeś twoje pieniądze? Troc. Cezar całą Galję opanował i w prowincję zamienił. Lel. Ciężki, niemal już w prawo zamieniony ucisk. Kaczk. 3. [Zamieniać, dok.] = *zamienić:* Królewna zamieniała tedy latarnie (= oddała stare, a wzięła nowe). **Z. ś.** l. z kim na co = *pomieniać ś., przemienić ś.* 2. w co = *odmienić ś., przemienić ś., przeobrazić ś., zmienić ś., przejść w co:* Spór ich zamienił ś. w przyjaźń. Gorliwość religijna zamieniła ś. w fanatyzm. Wyziewy zamieniają ś. na chmury. Pokarm zamienia ś. w krew.

† **Zamienieć, eje, ał** p. **Zaniemieć.**

Zamienienie, a, blm., czynność cz. **Zamienić** *zmiana, przemiana, wymiana.*

† **Zamienienie, a,** blm., czynność cz. **Zamienieć.**

Zamienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamienić ś.**

Zamiennia, i, lm. **e** l. gram. *zamiana dźwięku w wyrazie na inny dźwięk.* Kopcz. 2. ret. *zamienienie wyrazu jednego na drugi; przenośnia: metafora, metonimja.*

Zamiennie przys. od **Zamienny,** *drogą zamiany, przez zamianę.*

Zamiennik, a l. † Z., lm. **cy** = a) *zdrajca, wiarołomca, odstępca:* Z., zmiennik. L. Z., zdrajca. Troc. b) p. **Zamieniacz.** 2. lm. **i** = a) [Z.] *dziecko zamienione przez zmorę.* b) a. **Moduł** mat. *liczba służąca do przerobienia logarytmów jednego układu na drugi.*

Zamienność, i, blm., rz. od **Zamienny.**

Zamienny l. a. × **Zamianny** przym. od **Zamiana:** Towar, handel Z. Karta zamianna jest pismo, za którego oddaniem oddawca odbiera pieniądze w tymże piśmie wyrażone od korespondenta, do którego to pismo daje. Ustrz. *(= weksel).* Zamianna karta, zamianna cedula, weksel. Troc. 2. patol.: Mówienie zamienne (paraphrasia) *zamienianie wyrazów w mowie.*

Zamierać, a, ał p. **Zamrzeć.**

Zamieranie, a, blm. l. czynność cz. **Zamierać.** 2. patol.: Z. tkanek (necrobiosis) *nekrobioza, pewien rodzaj obumierania komórek, które powoli zamieniają kształt swój, zanikają i wreszcie zupełnie giną.*

[**Zamierek, rka,** lm. **rki, Zamirek**] *kijek do mierzenia udoju.*

Zamierzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamierzyć.**

Zamierzanie, a, blm., czynność cz. **Zamierzać.**

Zamierzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamierzać ś.**

× **Zamierzch, u,** lm. **y,** † **Zamierzk** l. *zmierzch zapadający, mrok, zmrok, pomroka:* Nie spuszczaj ś. w zamierzchy wieczorne. Przyb. Bili ś. od wschodu słońca aż do nocy; Attylów lud począł uciekać, a Gotowie ich gonili aż do zamierzku. Biel. M. 2. *choroba oczu:* Z. w oczu, gdy ś. komu mierzcha w oczach. Kn.

Zamierzchać, a, ał p. **Zamierzchnąć.**

Zamierzchanie, a, blm., czynność cz. **Zamierzchać.**

Zamierzchły, † **Zamierzkniony** *który zamierzchł, zagasły:* Niech ci błogosławią nieba i niezamierzknione gwiazdy świecą rodzone. Tw. Przen.: *ginący w pomroce, mroczny, niezapamiętany, ciemny, bardzo dawny, odległy, przedhistoryczny:* Początek nauki ginie w czasach zamierzchłej przeszłości. Przen.: Częste uczty, zabawy, polowania dodawały życia zamierzchłej okolicy. Kźm.

(= zapadłej, drzemiącej). Prosimy cię, zostaw nowej monarchini Djanie, co w te szyby zamierzchłe zagląda, sam ś. ku spoczynkowi miej. Słow. Wynurzyły ś. nakoniec w głębokim dotąd milczeniu zamierzchłe okrutnej myśli zamiary. Nar.

Zamierzchnąć, chnie, chnął a. **chł,** × **Zamierzknąć,** nied. **Zamierzchać,** × **Zamierzkać** I. *zapaść mrokiem, zmierzchnąć ś., ściemnieć, pociemnieć, zagasnąć, ściemnić ś.:* Już zamierzchło. Troc. *(= zapadł mrok, zmierzch).* Zamierzchało, gdyśmy odchodziły. Troc. Zamierzchło mi w oczach, ciemno mi stanęło. Dudz. *(= pociemniało, poczerniało, zaćmiło ś., zrobiło ś. ciemno).* 2. *zaćmić ś., skryć ś. w cieniach, pociemnieć:* W zupełnym słonecznym zaćmieniu świat zamierzchnie i rzeczy utraci przyrodzone obrazy. Tw. Już ostatnie perły gwiazd zamierzchły i na dnie niebios zgasły. Mick. Przen.: *stracić na blasku, świetności, pójść w zapomnienie, zginąć, zostać pogrzebanym w niepamięci:* Służę ojczyźnie miłej, a jej sprawom sławnym nie dopuszczę zamierzknąć w ciemnym wieku dawnym. Kochan. Bo jeśli u kogo, u muz to jest w mocy nie dopuścić Z. cnocie w ciemnej nocy. Groch. Siemianowi umrzeć nie dadzą sielanki, nie dopuszczą Z. i mnie Roksolanki. Zim. 3. × Z. *zostać zaskoczonym przez zmierzch, przez noc:* Trafiło ś. jednego czasu, żeśmy zamierzchli w mieście; posłaliśmy do burmistrza, aby furty nie kazał zamykać. Mask. Zamierzchnąłem, noc mię zapadła. L. Zamierzkniony w drodze. Groch. Jerzy Ossoliński, gdy już był o kilka mil od Frankfurtu, zamierzkł w puszczy Spisartskiej. Boh.

Zamierzchnienie, a, blm., p. **Zamierzchnięcie.**

Zamierzchnięcie, a, blm., **Zamierzchnienie,** × **Zamierzknienie,** × **Zamirzknienie** I. czynność cz. **Zamierzchnąć.** 2. = **Zamierzch:** Oczy ślepych z ciemności a z zamierzknienia przejrzą. B. B. (z mroku i z ciemności oczy ślepych patrzać będą. B. G.). Mędrcy w Atenach, gdy to zobaczyli, smutni, powietrza zewsząd zamierzchnienie, bardzo w swych myślach potrwożeni byli. Odym.

Zamierzenie, a, blm. I. czynność cz. **Zamierzyć.** 2. × Z. *oznaczona granica, zakres, okres czasu, termin:* Było Z., jak długo który urząd kto dzierżeć miał. L. 2. a **Z. ś.** czynność cz. **Zamierzyć ś.:** Pospolicie mówią: lżejsze Z., niż uderzenie. Stryjk. 3. [Z.] *zamiar:* Już miał zejść, ale przerwał swoje Z., bo ujrzał wychodzących z osiedla sołtysowego ludzi. Ork.

Zamierzenie się, a ś., blm., niek. **Zamierzenie** czynność cz. **Zamierzyć ś.:** Z. ś. na kogo. Troc.

† **Zamierzk, u,** lm. I p. **Zamierzch.**

× **Zamierzkać, a, ał** p. **Zamierzchnąć.**

× **Zamierzkanie, a,** blm., czynność cz. **Zamierzkać:** Z., zaciemnianie, mroczki w oczach. Ocz.

× **Zamierzknąć, nie, nął** p. **Zamierzchnąć.** Zim.

× **Zamierzknienie, a,** blm., p. **Zamierzchnienie.**

× **Zamierzknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zamierzknąć.**

† **Zamierznąć, nie, nął** (Zamier-znąć) *obmierznąć, zbrzydnąć.* L.

† **Zamierznięcie, a,** blm. (Zamier-znięcie) czynność cz. **Zamierznąć.**

† **Zamirzyć, y,ył** p. **Zaśmierzyć.**

Zamierzyć, y,ył, nied. **Zamierzać** I. *zająć, zagarnąć, objąć mierząc; zakreślić, zagraniczyć miarą, zaznaczyć; odmierzywszy wyznaczyć:* Bóg człowiekowi pewny kres, w którymby stał, Z. raczył. Żarn. Zamierzasz nędznemu człowiekowi kres, ilekroć odpuszczać ma bliźniemu swemu, a sobieś go Z. nie raczył, opowiedając nam miłosierdzie Boskie swoje bez końca. Rej. Bóg, stwarzając świat, ziemię odział trawą i ziołami, od której potym wody odłączywszy, zamierzonemi ujął je brzegami, skąd już każda rzecz własną postać brała i w należytym siadle zostawała. Odym. Za Twoim rozkazaniem w brzegach morze stoi, a zamierzonych granic przeskoczyć ś. boi. Kochan. Sam Melchisedek nie śmiałby Panu Chrystusowi zamierzać, aby cudów nie czynił w chlebie bez wina, a ty, widzę, zamierzasz. Tworz Bóg ani wiekiem zakreszony, ani w swej mocy zamierzony. Kochan. Z. co prawem. Troc. Z. kres, cel, czas komu. Troc. Zamierzone władzy swojej przestąpił granice. Troc. *(= właściwe).* Czas zamierzony. Troc. Należące pieniądze będą w zamierzonym czasie wypłacone. Nar. *(= z góry oznaczonym, przewidzianym).* Zamierzyliście wy czas zmiłowaniu Bożemu a na wolą swą złożyliście mu dzień. Leop. *(= dyktujecie;* zakreśliliście czas. Leop.; nie kładźcie kresu radom Pana Boga. B. G.). Ledwie do jednej godziny nie ma zamierzonego czasu swojego. Rej. Nazajutrz na godzinę zamierzoną postawiono ich przed sąd. Baz. Bóg człowieka chciał mieć na cnotę; na co ś. snadź mieć nie będzie, jeśli za noworosłych lat fundamentu jakiego ku temu sobie nie zamierzy a nie założy. Glicz. Tylko do czasu sobie od starszego zamierzonego. Niem. *(= przepisanego).* Posłów na sejm niema liczby zamierzonej. Bobrow. *(= ograniczonej).* Stanęło temu na przeszkodzie ograniczanie przez sejmiki władzy poselskiej, czyli t. zw. w instrukcjach władza zamierzona. Paw. Organ dominujący posłom swym silnie mógł Z. władzę. Remb. [Chłop odpedział, że co pola zamierzy, to będzie jego]. Co komu zamierzył Twórca wszystkich rzeczy, nie zdoła tego rozum odmienić człowieczy. Nar. Przen.: Z. co = *wziąć sobie co za zadanie, za cel; dążyć, piąć ś. do czego, obiecywać sobie co, sięgać po co, liczyć, kroić na co:* Nie zamierzaj rzeczy niepodobnych. Jabł. Zamierzył sobie ten urząd. Troc. *(= zagiął nań parol).* Zamierzony cel osiągnął. Troc. 2. przen. *powziąć zamiar, zamyślić, postanowić; umyślić, zakroić, uplanować sobie, ułożyć sobie w głowie, projektować:* Nie zamierzaj nad możność. Wiszn. Co zamierzył, wykonał. Zamierzam wyjechać *(= chcę).* W zamierzonych poszukiwaniach dzieje Bolesława Śmiałego wymagały więcej, niż w czymkolwiek, mozolnego trudu. Lel. Ociec każdy by synowi swemu stan jaki a wezwanie zamierzył a założył. Glicz. *(= obmyślił).* 3. × Z. *w mierzeniu pomylić ś., źle zmierzyć, pomierzyć.* L. 4. × Z. *zdecydować, ustalić, zawyrokować, wyjaśnić:* Jak ś. to dzieje, trudno zamierzać. Troc. **Z. ś.** I. † Z. ś. *ograniczyć ś., sprowadzić ś. do czego, zredukować ś., zejść do czego:* Święcenie niedzieli duchowne nie na jednym dniu zamierza ś., ale przez wszystek czas żywota naszego. Gil. 2. a. [**Zagierzyć ś.,** nied. **Zagierzać ś.**] na kogo = *podnieść rękę, targnąć ś., godzić:* Zamierzył ś. na mnie szablą. Troc. Zamierzywszy ś., nie uderzyć. Prz. (Troc.).

Zamiesić, i, ił I. a. × **Zamisić,** † **Zamięsić** *mieszeniem zarobić; zaczynić, rozmiesić, rozczynić zamieszawszy:* Z. ciasto, rozczynić. Kn. Z. wapna gliną. Przyniosła mąki w misce i w nieckach zamisiła Jeż. 2. [Z.] *zadeptać:* Statki (bydło) zamiesiły hodniczek.

Zamiesiciel, a, lm. e, †**Zamięsiciel** *ten, co zamiesił a. co zamiesi, zamąciciel:* Zamięsiciel, *perturbator*. Kn. (zamąciciel. L.). Bezbożnych wartogłowów i zamięsicielów, którzy domowemi turniejami Rzpltą zwaśnili i skłócili, słusznie pokarano. Pilch.

†**Zamiesz**, y, blm., p. **Zamieszenie**. Glos.

†**Zamieszacz**, a, lm. e, *ten, co zamiesza, zamąciciel, zakłóciciel:* *Turbator*, Z., zwajca. Mącz.

†**Zamieszaczka**, i, lm. i l. forma ż. od **Zamieszacz**. 2. *kopyść, kopystka, warząchew, wiosło do mieszania*. L.

Zamieszać, a, ał, **Zamięszać**, nied. × **Zamieszywać**, †**Zamieszawać** l. *mieszając zakręcić, poruszyć; zamącić, zakłócić:* Z. łyżką. Ode dna Z., *turbare ab imo aliquid*. Kn. Zamieszaj to warzechą. Troc. Od wydanych z wszystkich dział strzałów zdało ś. z płomieni gorzeć niebo i w grubym zamieszane dymie rozstępować powietrze. Tw. Przen.: Mamy koryto, będzie w czym Z. trzodzie (= *przygotować jeść*). 2. przen. *zamącić, zakotłować, zaniepokoić, zaburzyć, zakłócić, zawichrzyć, naruszyć:* Całe tym zamieszał państwo. Troc. Z. spokój. 3. × Z. przen. *pomylić, zmylić, pokrzyżować, zmieszać, poplątać, popsuć, pogmatwać:* Nowym wymyślaczom, co na swój rozum wszystko stawią, pan temi dziwnemi sprawami zamieszawał wymysły ich, aby ś. nie tak działo, jak oni chcą. Lubom. × Rozum zamieszany = *pomieszany*. Zamieszanego znak rozumu, gdy dobrego obierać nie umie. Koch. W. 4. kogo do czego, w co = *wmieszać, wciągnąć, zaplątać, wplątać, zawikłać:* Zamieszany do spisku. **Z. ś.**, [**Zamiktać ś.**] *zaplątać ś., zarzucić ś., zaprzepaścić ś., zapodziać ś. między innemi przedmiotami:* List zamieszał ś. między papiery, i nie mogłem go znaleźć (= *dostał ś.*).

†**Zamieszale** przys. od **Zamieszały**; †**Zamieszanie** *nierządnie, bezładnie, burzliwie:* *Turbide*, Z., nierządnie. Mącz. Zamieszanie, burzliwie, pomieszanie. Kn.

†**Zamieszały** p. **Zamieszany**.

Zamieszanie, a, **Zamięszanie** l. blm., czynność cz. **Zamieszać**. 2. lm. a, **Zamieszka**, × **Zamięszka**, †**Zamieszanina** *zamieszka, zamęt, zawierucha, burza, zaburzenie, rozruch, ruchawka, bunt, popłoch, tumult, tertes, rwetes, rozgardjasz, warchoł, niepokój:* Morskie Z. Troc. (= *burza morska*). Zamieszany, zamieszania pełny. Troc. Zamieszania pełne czasy. Troc. Z. w całej prowincji uczynił. Troc. Szkody poniósł w zamieszaniu krajowym. T. K.

× **Zamieszanie** przys. od **Zamieszany**: Z., burzliwie, pomieszanie. Kn.

Zamieszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamieszać ś.**

†**Zamieszanina**, y, lm. y p. **Zamieszanie**.

Zamieszany l. im. od **Zamieszać**; **Zamięszany**. 2. a. †**Zamieszały** *który ś. zamieszał, pełen zamieszek, burzliwy, zakłócony, zamącony, niespokojny*. Zaw., L. Pod zamieszane w ojczyźnie czasy. Troc. Z. kraj. Troc. Zamieszana chwila. Troc.

†**Zamieszawać**, a, ał i †Z. ś. p. **Zamieszać**.

†**Zamieszawanie**, a, blm., czynność cz. **Zamieszawać**.

†**Zamieszawanie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zamieszawać ś.**

Zamieszczać, a, ał p. **Zamieścić**.

Zamieszczanie, a, blm., czynność cz. **Zamieszczać**.

Zamieszczenie, a, blm., czynność cz. **Zamieścić**.

†**Zamieszek**, szku, lm. **szki** *opóźnienie, mitręga:* Aby ręka ś. nie spracowała, ale przecie aby żadnego zamieszku strzelbie zaczętej nie czynić. Strzel.

Zamieszenie, a, blm., †**Zamiesz** czynność cz. **Zamiesić**.

Zamieszka, i, lm. i, †**Zamięszka** l. × Z. *mieszanina, plątanina, gmatwanina, pomieszanie, powikłanie:* Dziwnie pstra Z. stroju, języków i instrumentów. Sł. wil. Rzymskie bałwochwalstwo św. Piotr nazwał Babilon, bo tam wielkie były i próżne bogów i szatanów zamieszki. Skar. Co za Z. cnót i występków, jeśli każdy może sobie o nich tworzyć wyobrażenia podług woli? Cyan. Obraziłem Cię, Boże, i sam sobie ciężki stałem ś. z grzechu i z mojej zamięszki. Chr. 2. a. † **Mieszka** *zamieszanie, zamęt, zaburzenie, burza, rozruch, ruchawka, bunt, popłoch, rwetes, rozgardjasz, warchoł, zawichrzenie, niepokój, zawierucha:* Podniosła ś. w Polsce bezpośrednio przed wnijściem Jadwigi tak okropna Z., jakiej od wielu wieków nie pomni pamięć ludzka. Sł. wil. Czechowie dla siebie z zamieszków (z zamieszek) polskich szukali korzyści. Nar. 3. *burda, awantura, kłótnia:* Ktoby w nocy jaką zamieszkę uczynił, ma być na gardle karan. Tarn. J. Usłyszawszy głos krzyku onego, spytał ś.: cóż to jest za huk tej zamieszki? B. G. (cóż to za głos rozruchu tego. B. G.). Zamieszki i burzki czyniącego na gardle szukano. Wiśn. Dziedzic zginął był w czasie krajowych zamieszków. Mick. 4. † Z. *pomieszanie komu szyków, zwichnięcie czyich planów, udaremnienie, pokrzyżowanie czyich zamiarów:* U nasby powstała radość z jego prac zamieszki, gdyby ś. to przez krzywe udać mogło ścieżki. Przyb. 5. [Z.] *potrawa z mąki z wodą; lemieszka, prażucha, parka; mamałyga*. 6. [Z.] p. **Paciara**.

†**Zamieszka**, i, lm. i l. *opóźnienie, mitręga, zwłoka, strata czasu, zmuda:* Z., mieszanina, omieszkanie, zmuda. Kn. Zamieszki, które go potykały, te mu przekazały. Biel. M. 2. p. **Zamieszanie**.

Zamieszkać, a, ał, × **Zamięszkać**, nied. **Zamieszkiwać**, × **Zamięszkiwać**, †**Zamieszkawać**, [**Zamieszkować**] l. † Z., [Z.] czego, na co = *omieszkać czego, ociągnąć ś. do czego, opóźnić ś. z czym, zapóźnić ś., spóźnić ś., zmitrężyć:* Zamieszkał poszty. Troc. (= *spóźnił ś. na pocztę*). Karanie podwojskiego, gdy do sądu zamieszka. Sz. Gdy podwojski sędziemu winę przepadnie w tym, iżby mu do sądu zamieszkał, tedy ma być karan małdrem królewskim. Sz. Ty żadnemu nie zamieszkasz na wspomożenie jego. Rej. Bóg nigdy wiernym swym nie zamieszkał na wspomożenie ich. Rej. Zarzucacie, iż posłowie zamieszkali w Moskwie. Dar. Z. na obiad. Kn. Zamieszkałem dla ciebie na wieczerzą. Troc. Nic ś. jeszcze nie zamieszkało. Troc. 2. co = *zatrzymać, przetrzymać:* Nie godzi ś. służebnikowi i służebnicy myta służby ich odejmować a. zamieszkiwać. Orm. 3. † Z. [Z.] czego = *zaniedbać, zaniechać, opuścić ś. w czym:* Glos., Rej. Jeśliby sam nauk zamieszkawał, ujźrzy w szkołach inszych, którzy ś. uczą dobrze; jeśliby snadź zajrzał, iż go inni przechodzą, weźmie z tego pobudkę, że ś. też w naukę wda i onych pilen będzie. Glicz. Aczliby też po dokonałych leciech zamieszkali czynić, a dawnościby wyszła... St. wiśl. 4. † Z. komu = *zabawić, przetrzymać, zabałamucić go, narazić go*

na spóźnienie: Zamieszkawać komu, bawić kogo. Troc. Z. sobie, opuścić czas, porę. L. Wszystko pójdzie wniwecz, co niewinnie pozwani użyli niewczasu, dom opuścili, zamieszkali sobie i do wielkiej szkody przyszli. Górn. Z. sobie, zaniedbać, zapomnieć. Rej. **5.** dom, kraj (L.)= *zająć na mieszkanie, wprowadzić ś, doń, aby mieszkać:* Przedstawił ś. mnie jako kupiec z okolicy zamieszkiwanej niegdyś przez rodziców moich Orzesz. **6.** gdzie=*osiąść, osiedlić ś*, nied. *mieszkać, przemieszkiwać, bawić, przebywać; stanąć, zatrzymać ś., obrać sobie gdzie mieszkanie:* Przyjechawszy do Krakowa, zamieszkałem u przyjaciela.

Zamieszkalność, i, blm., rz. od **Zamieszkalny:** Okres zamieszkalności naszej planety w stosunku do okresów poprzedniego kształtowania ś. i następnych faz stygnięcia.

Zamieszkalny *możliwy do zamieszkania, mieszkalny.*

Zamieszkały, × Zamięszkały, l. *który zamieszkał gdzie, zamieszkujący, mieszkający, przemieszkujący, bawiący, przebywający, osiadły:* Z. w Paryżu. Bądź zamieszkałych już u nas, bądź przechodnich tylko do nas zagranicznych wszelkiego stanu ludzi. L. Tak ś. rzecz ma z nami, jako z zamieszkałemi zdawna w domu jakim. Pilch. Przen.: Nie całe jeszcze pozbyłem zamieszkałego smutku. Bardz. *(=zadawnionego, zakorzenionego, zastarzałego).* [Tutaj je chtoś zamięskały]. **2.** Z. *zamieszkany, zajęty na mieszkanie; mieszkalny:* Z. dom. L. Kraj Z. *(=zaludniony).*

Zamieszkanie, a, blm., **× Zamięszkanie l.** czynność cz. **Zamieszkać. 2.** *miejsce zamieszkania, osiedlenia ś., pobyt, mieszkanie:* Każdego Z. jest w miejscu, w którym ma główne siedlisko.

× Zamieszkaniec, ńca, lm. **ńcy** *ten, co zamieszkał gdzie, mieszkaniec, obywatel a. lokator.* L.

Zamieszkany l. im. od **Zamieszkać. 2.** [Z.] *zamieszkały:* Była kobieta zamieszkana w domku.

† Zamieszkawać, a, ał p. **Zamieszkać.**

† Zamieszkawałość, i, blm. *opieszałość, niedbalstwo, ociężałość, lenistwo, ospałość, ospalstwo:* Od zamieszkawałości twej oczyść ś Leop.

† Zamieszkawanie, a, blm., czynność cz. **Zamieszkawać.**

Zamieszkiwać, uje, iwał p. **Zamieszkać.**

Zamieszkiwanie, a, blm., czynność cz. **Zamieszkiwać.**

[Zamieszkować, uje, ował] p. **Zamieszkać.**

[Zamieszkowanie, a, blm.] czynność cz. **Zamieszkować.**

× Zamieszywać, a, ał i **× Z. ś.** p. **Zamieszać.**

× Zamieszywanie, a, blm., czynność cz. **Zamieszywać.**

× Zamieszywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamieszywać ś.**

Zamieścić, i, ił, nied. **Zamieszczać** co=*umieścić, pomieścić, dać czemu miejsce, ulokować:* Z. co w gazecie=*podać, wydrukować.* Z. kogo, co w liście =*zapisać; zaciągnąć na listę.*

† Zamieście, a, lm. **a** *miejsce za miastem,* † zagrodzie.

Zamieść, zamiecie, zamiótł, [Zanieść], † Zamiotać, † Zamietać, [Zamietać], nied. **Zamiatać, × Zamiotywać, † Zamietywać l.** *miotając rzucić aż dokąd; zarzucić,* posp. *smyrgnąć, szmajstnąć,* × zakinąć, † zakidać, † zacisnąć: Kości a. insze rzeczy ostatki pod stół zamiatać. L. Zamietują sieci swoje na nas fałszywych nauk swoich. Rej **2.** † Z. *rzuciwszy zaniechać; porzucić, odrzucić, odtrącić:* Matka, gdy widzi dzieciątko swoje plugawościami posmrodzone, dzieciątka dla smrodu nie zamietuje, ale smród on ociera i obmywa. Żarn. Burzyciela wiary powszechnej potępiamy, zamiatamy, depcemy. Baz. Pan Bóg nie opuszcza nas ani zamiata. Leop. (nie odrzuca. B. G.). Panowie radzili Skanderbegowi, aby nie do końca zamiatał te kondycje od Turków podane. Baz. (aby niezupełnie odrzucił. L.). Bogactwa oni dzisiaj w takiej cenie mają, że gwoli temu wszystko insze zamiatają. Kochan. **3.** miotłą, szczotką = *umieść, pomieść.* Kn. Chłopiec ma izbę zamiatać, ustąpcie z izby, byście ś. nie przykurzyli. Star. Tym czasem tu poprzątajcie, i niech zamieciono będzie pięknie. L. Ogonem pokój zamiata. Proch, po ziemi ś. wlokąc, za tobą zamiata. Toł. Wierzch zielonego Parnasu sióstr powiewnoszata drużyna skocznym tańcem do składu zamiata. Nar. Dwie moje córki, zabite zarazą, wywlec kazałem strażnikom z namiotu... a jak dorosłym przystoi dziewicom, włosami ziemię zamiotły rodzicom. Słow. Przen.: Zamiatać czym=*pomiatać; lekceważyć co, za nic sobie mieć, postponować.* Gdy Plato, Arystoteles są w cechu dworzan, nie baczę, czemuby kto zamiatać miał tym tytułem. Górn. † Zamiatać kogo = *pomiatać kim.* Górn. J. **4.** co=*zająć, zagarnąć miotłą, szczotką:* Z. śmiecie. Przen.: Wiek ludzi rodzi, moment je zamiata, by ś. na skroni próżny laur zielenił. Nar. *(=zmiata, sprząta, zdmuchuje, kosi, gładzi).* Podczas tak nizko mnie złożono, iże mną prawie śmieci zamiatano. Lubom. Przen.: Zamiatać (szczeg.: sztywną) nogą=*powłóczyć zataczając.* Ematją on szybkim mija biegiem, i konnych Traków góry wiecznym kryte śniegiem, a nigdzie lekką stopą ziemi nie zamiata, wnet na morze z Atos wyniosłego zlata. Dm. [Z. nogą w tańcu]=*zawadzać nogą w tańcu.* [Tańcowali, i jeden był, co ciągle nogą zamiatał tego żołnierza] **5.** † Z. *miotaniem zapełnić; zarzucić, zawalić:* Zamiatać dół, rów=zarzucać, zapełniać rzucaniem ziemi, kamieni i t. d. L. Wszystkie studnie na ten czas zamiotali i zasypali ziemią. Leop. (na każde pole wyborne rzucił każdy kamień swój, i zarzucili je. B. G.). **6.** † kogo czym = *obciążyć, obarczyć go zarzutem czego, fałszywie go zaskarżyć, obwinić go:* Ci, którzy inszych sedycjami zamietują, sami na wojnę potrzebują: ludzie naprzeciwko zwierzchności pobudzają. Żarn. Obłudnicy, maszkarę pasterską na ś. biorąc a na wierne i naukę ich zmazą kacerską zamietując, niewinnie winni, postawni szczyre zabijali. Żarn. Połapawszy one sługi jego, potwarzami je zamietując, pobili. Rej. Zamietują nas tym, że cudów nie czynimy; ale to niechaj wiedzą, że ich najmniej nie potrzebujemy. Żarn. **7.** † Z. *miotaniem zakryć; zarzucić; zasłonić, osłonić, upozorować, zamaskować, pokryć:* Marność swoję nierządnym grzechem Lotowym zamietają a zasłaniają. Kosz. (w płaszczyk ubierają, barwią. L.). **8.** † Z. komu czym oczy=*wytknąć, wyrzucić mu na oczy, wykłóć mu czym oczy, zarzucić mu w żywe oczy:* Owóż są ci, któremiście mi zamiatali w oczy. Leop. Bardzo ją służąca frasowała, zamiatając jej tym w oczy, że Pan zamknął żywot jej. Leop. (drażniła ją bardzo, aby ją tylko rozgniewała. B. G.). Temi słowy zamiatała mu oczy, urągając. Leop. Będzieli mieszkał między wami cudzoziemiec, nie zamiatajcie mu tym oczy

Leop. (nie czyńcie mu krzywdy. B. G.). **9.** komu co=*zrobić komu zarzut z czego, zarzucić mu, wyrzucić, zadać mu co:* Naso do kardynałów rzecz czynił, zamiatając im na oczy, że oni heretykowi folgowali. Baz. Nie nie odpowiadasz na takie rzeczy, które ci zamiatają? Leop. (co ci przeciwko tobie świadczą? B. G.). **10.** [Zamiatać]=*zmiatać=uciekać.* **11.** myśl. (o niedźwiedziu) *bronić ś. dokoła:* (Niedźwiedź), stając do walki, zamiata (bije, tupa). Sp. **12.** wiośl.: Zamiatać=*maczać wiosło przy ruchu powrotnym.*

Zamieśnik, a, lm. **cy** *człowiek zamiejscowy.*

Zamietać, a, ał p. **Zamieść.**

Zamietanie, a, blm., czynność cz. **Zamietać.**

Zamietka, i, lm. **i** 1. *ława murowana przy piecu.* 2. *także przymurowanie około domu, przyźba.*

× **Zamietny** przym. od **Zamieć:** Zamietne burze. Pol.

† **Zamietywać, uje, ywał** p. **Zamieść.**

† **Zamietywanie, a,** blm., czynność cz. **Zamietywać.**

Zamięcie, a, blm., czynność cz. **Zamiąć.**

Zamiękać, a, ał p. **Zamięknąć.**

Zamiękanie, a, blm., czynność cz. **Zamiękać.**

× **Zamiękczać, a, ał** p. **Zamiękczyć.**

× **Zamiękczanie, a,** blm., czynność cz. **Zamiękczać.**

× **Zamiękczenie, a,** blm., czynność cz. **Zamiękczyć.**

× **Zamiękczyć, y, yl,** nied. **Zamiękczać** *zmiękczyć, rozmiękczyć.* L.

Zamięknąć, knie, kł, nied. **Zamiękać** *zajść wilgocią, zamoknąć, zaciec, zawilgnąć, rozmiękнąć:* Strzelajże!—Panewka mi zamiękła. L.

Zamięknięcie, a, blm., **Zamięknienie** czynność cz. **Zamięknąć.**

Zamięknienie, a, blm., p. **Zamięknięcie.**

† **Zamięsiciel, a,** lm. **e** p. **Zamiesiciel.**

† **Zamięsić, i, ił** p. **Zamiesić.**

† **Zamięsienie, a,** blm., czynność cz. **Zamięsić.**

Zamięszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamieszać.**

Zamięszanie, a, blm. p. **Zamieszanie.**

Zamięszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamięszać ś.**

† **Zamięszka, i,** lm. **i** p. **Zamieszka.**

× **Zamięszkać, a, ał** p. **Zamieszkać.**

× **Zamięszkały** p. **Zamieszkały.**

× **Zamięszkanie, a,** blm., czynność cz. **Zamięszkać.**

× **Zamięszkiwać, uje, iwał** p. **Zamieszkać.**

× **Zamięszkiwanie, a,** blm., czynność cz. **Zamięszkiwać.**

Zamiętlenie, a, blm., czynność cz. **Zamiętlić.**

Zamiętlić, i, ił p. **Zamętlić.**

Zamigać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamigotać.**

Zamiganie, a, blm., czynność cz. **Zamigać.**

Zamiganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamigać ś.**

× **Zamignąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zamigotać.**

× **Zamignienie, a,** blm., p. **Zamigotanie.**

× **Zamignienie się, a ś.,** blm., p. **Zamigotanie.**

× **Zamignięcie, a,** blm., czynność cz. **Zamignąć.**

× **Zamignięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamignąć ś.**

Zamigotać, ocze a. oce, tał, Zamigać, × **Zamignąć a. Z. ś.** *zacząć migotać, migocząc zaświecić; zamajaczyć, zabłyszczeć, zapstrzyć ś.:* Gwiazdka zamigotała ś. Purpura mi w oczach zamigotała. Chr. Teraz mi pod stopą zamignęła stłuczona szyba. Krasiń. Tam burze zamigną gromami. Mic. Pod nim zamignęła stal, rewolwer. Mic.

Zamigotanie a, blm., **Zamiganie,** × **Zamignienie,** × **Zamignięcie a. Z. ś.,** czynność cz. **Zamigotać.**

Zamigotanie się, a ś., blm., p. **Zamigotanie.**

[**Zamikicenie, a,** blm.] czynność cz. **Zamikicić.**

[**Zamikicić, i, ił**] *skręcić, skłamać.*

[**Zamiktać się, a ś., ał ś.**] p. **Zamieszać.**

[**Zamiktanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zamiktać ś.**

Zamilczać, a, ał p. **Zamilczeć.**

× **Zamilczały** p. **Zamilkły:** Z. człowiek. L.

Zamilczanie, a, blm., czynność cz. **Zamilczać.**

† **Zamilczawać, a, ał** p. **Zamilczeć.**

† **Zamilczawanie, a,** blm., czynność cz. **Zamilczawać.**

Zamilczeć, y, ał, nied. **Zamilczać,** † **Zamilczawać,** † **Zamilczywać 1.** cz. ni. *zachować milczenie, zmilczeć, nie odezwać ś., wstrzymać ś. od głosu:* Kazimierz chciał mieć potomkiem po sobie na królestwie Ludwika, Polacy niektórzy na to przyzwalali, a drudzy zamilczawali. Biel. M. Nie milcz mi żadnej godziny, bo jeślibyś mi zamilczał, byłbym przyrównan tym, którzy wstępują w głębokości. Wr. (nie zatulaj uszu Twych od modlitwy mojej. Wr.). **2.** kogo, o kim, co, o czym, † czego = *zataić, nie wydać, utaić, nie odezwać ś. ani słówkiem, w sobie samym zatrzymać, przemilczeć co, ani pisnąć o kim, o czym:* Zamilczywać, co jawnie za sobą szkody ciągnie. Grod. Czyń, ale roztropnie, a okoliczność tę Z. należy. L. Gdyby ś. u kogo w nocy zajęło, czegoby gospodarz najpierwej postrzegł, a zamilczałby tego i nie wołałby na ratunek, tedy ma być w on ogień wrzucon. Sz. Nieźle czasem Z., co człowieka boli. Kochan. Zamilcz tego, proszę. Troc. Nie zamilczał mu tego arcybiskup i rzekł... Biel. J. *(=nie zostawił bez odpowiedzi).* Stanęliśmy w Ryczywole, o którym Z. wolę. Kras. Z. czego, opuścić w mowie. Kn. *(=ominąć, prześlepić).* Nie zamilczywa cnoty. P. Koch. Nie wiem, czemu tych wierszy zamilczał. Troc. Przen.: *zapomnieć, puścić w niepamięć, przestać wspominać:* O mnie zawsze lud rzymski, zawsze wszystkie narody mówić będą, i żadna dawność nie zamilczy. Siem. J.

Zamilczenie, a 1. blm., czynność cz. **Zamilczeć:** Może-li kiedy pan który zamilczeniem stracić a. dawnością swe imienie, które nań odumarło. Ort. **2.** lm. a *jedna z figur krasomówczych.*

† **Zamilczywać, a, ał** p. **Zamilczeć.**

† **Zamilczywanie, a,** blm., czynność cz. **Zamilczywać.**

Zamilkać, a, ał p. **Zamilknąć.**

Zamilkanie, a, blm., czynność cz. **Zamilkać.**

Zamilkły *który zamilkł:* Z., milczący. Napom. Zamilkłym go uczynił. Troc. Zapęziały, *de animalibus;* Z., *de plantis, quae justam staturam crescendo non attigerut.* Kn. Zamilkłe drzewo, karłowate drzewo. L. Zamilkłe drzewo. Troc. Zamilkła płonka. Troc. Bez słońca i rosy niedowarzone i zamilkłe kłosy na wszystkie okoliczne narody i kraje głód łakomy przyniosły. Tw. *(=głuche, czcze).* Zamilkłemu uchu nie stawało dalej słuchu. K. G. *(=ogłuchłemu).*

Zamilknąć, knie, knął a. kł, nied. **Zamilkać 1.** *zmilknąć, umilknąć, uciąć mówiąc, zaniemieć, oniemieć, ścichnąć, ucichnąć, uciszyć ś.,* gm. *stulić gębę:* Nikt mu ś. sprzeciwiać nie może, a każdy

Z. a olsnąć musi. Rej. Wzruszył ś. cały Tartar, jęk wypuścił ostry, stękały rozkwilone wężowłose siostry, zadumał ś. i zamilkł morąg trójpaszczęki, wstrzymało bieg narzędzie Iksyjona męki. L. Zamilknął wszystek lud Chananejski, wyginęli wszyscy. Leop. (umilkł. Leop.). O godzinie trzeciej na baterji szwedzkiej zamilkło drugie działo, rozbite celnym Kmicicowym strzałem. Sienk. **2.** † **Z.** *zanędznieć, zmizernieć, zmarnieć, znikczemnieć, skarłowacieć:* Z., zapęzieć, zaliszeć, stać ś. nędznym, zanędznieć, zamizernieć. L. Zboże dwojakie na, jednym dziale roli zasiane, jedno drugie wysusza, iże zaliszeje a. zamilknie. Trzyc.

Zamilknienie, a, blm., p. **Zamilknięcie.**

Zamilknięcie, a, blm., **Zamilknienie** czynność cz. **Zamilknąć:** Wielkie rzeczy zamilknieniem najlepiej ś. mówią. Fred. M. Plaster ten dobry jest na zamilknienie i cierpienie żył suchych. Spicz. *(=znieczulenie, uśpienie, zdrętwienie).* Plaster dobry na zamilknienie żył piętych. Sien.

Zamiłostka, i, lm. **i** bot. (strumaria) *roś.*

Zamiłować, uje, ował, nied. **Zamiłowywać** † kogo, co=*umiłować, zakochać ś., pokochać, zapałać miłością, rozmiłować ś., rozlubować ś., upodobać sobie, znaleźć upodobanie, zasmakować w czym:* Z., umiłować. Otw. S. Każdy, kto zamiłował, ochotszy jest ku wszystkiemu, śmielszy, żywszy, niż ten, kogo miłość nie dotknęła. Górn. Ani-ć ś. przytrafiło, abyś nie zamiłował i nie spał całej nocy i zalot pilnował? Szymon. Pana Jezusa tak zamiłowała, że mu w lat siedmiu czystość poślubiła. Auszp. Dni nasze Ty sam ucz nas rachować, mądrości daj nam swe Z. Ryb. Gdy kto cnotę, jedyne dobro człowieka, zamiłuje, pewnie nie będzie potrzebował upominacza, któryby za każdą razą mówił i ostrzegał. Pilch. Mnogo poosadzani jeńce i brańce nieskoro siedliska swe zamiłowali. Lel. Jak po takiej pracy zakonnik nie ma Z. swego konwentu? Chodź. Coraz więcej zamiłowując uczciwość i cnotę. Wiszn. Ukraina i ziemie halickie winne były największą część swej uprawy zamiłowanemu w rolnictwie szlachectwu koronnemu. Szaj. † **Z. ś.** czego=*rozmiłować ś. czego, rozkochać ś. w czym:* Kto ś. czego zamiłuje, choć podłe, drogo szacuje. Kn.

Zamiłowanie, a i. blm., czynność cz. **Zamiłować. 2.** lm. **a** czego a. do czego=*zapał, pociąg do czego, upodobanie, zasmakowanie, przyjemność w czym:* Aby całe serce nierozdzielne do jego ś samego zamiłowania obracało. Skar. Z. pracy, do pracy. Z. w malarstwie. Mieć w czym Z. Pracować z zamiłowaniem. Nie mam do kogo zamiłowania. *(=żart. nabożeństwa).* Z. do nauk. Ma Z. do sztucznych roślin, wytwarzających cukier. Prus. Sama nabrała takich zamiłowań i przyzwyczajeń. Orzesz.

Zamiłowany l. im. od **Zamiłować. 2.** *który rozmiłował ś., oddany komu, czemu z upodobaniem, zakochany.*

Zamiłowywać, uje, ywał i † **Z. ś.** p. **Zamiłować.**

Zamiłowywanie, a, blm., czynność cz. **Zamiłowywać.**

† **Zamiłowywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamiłowywać ś.**

† **Zaminać, a, ał** p **Zapominać.** Ps. flor.

† **Zaminanie, a,** blm., czynność cz. **Zaminać.**

Zaminjować, uje, ował *zasmarować, zamazać, zakitować minją.*

Zaminjowanie, a, blm., czynność cz. **Zaminjować.**

† **Zamiot, u,** lm. **y** p. **Zamieciny** i **Zamieć.**

† **Zamiota, y,** lm. **y** p. **Zamieć.**

Zamiotać, a, ał l. p. **Zamieść. 2.** *zacząć miotać; miotając zatrząść, zaszamotać:* Straszna burza wichrzysta drzewami zamiotała... Orzesz. **Z. ś.** *zacząć miotać ś.; miotając ś. zachwiać ś., zatrząść ś., zaszamotać ś.:* Nie tak ś. w sobie rozszumi, rozwieje bór, gdy ś. sośnie zamiotają od burzy. Kon.

Zamiotanie, a, blm., czynność cz. **Zamiotać.**

Zamiotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamiotać ś.**

† **Zamiotywać, uje, ywał** p. **Zamieść.**

† **Zamiotywanie, a,** blm., czynność cz. **Zamiotywać.**

† **Zamiotywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamiotywać ś.**

[**Zamirek. rka,** lm. **rki**] p. **Zamierek.**

× **Zamirzenie, a,** blm., czynność cz. **Zamirzyć.**

× **Zamirzyć, y,ył,** × **Zaśmierzyć** *zaspokoić śmierząc.* L.

× **Zamisić, i, ił** p. **Zamiesić.**

× **Zamistrzować, uje, ował** p. **Zmajstrować.**

× **Zamistrzowanie, a,** blm., czynność cz. **Zamistrzować.**

× **Zamiszenie, a,** blm., czynność cz. **Zamisić.**

× **Zamitrężenie, a,** blm., p. **Zmitrężenie.**

× **Zamitrężyć, y,ył** p. **Zmitrężyć.**

× **Zamizerować, uje, ał** p. **Zmizerować.**

× **Zamizerowanie, a,** blm., czynność cz. **Zamizerować.**

× **Zamizerowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamizerować ś.**

Zamja, i, lm. **e** bot. p. **Głąbia.**

† **Zamk, u,** lm. **i** p. **Zamek.**

Zamka, i, lm. **i** ryb. *lina od sieci dodatkowej wiery, stawianej przy żaku.*

× **Zamkarz, a,** lm. **e** p. **Zamecznik.**

† **Zamkły** p. **Zamknięty.** Furta śmierci zamkła.

Zamknąć, nie, nął, nied. **Zamykać,** † **Zamczyć** l. *nie zostawić otworem, zawrzeć, zatwierać:* Drzwi tylko przymknąć, a nie Z. każe. L. *(=nie zatrzasnąć).* Zapewne ś. czegoś boi, bo drzwi na zamek zamknęła. L. *(=na klucz zamknęła).* Zamknij drzwi, izbę, skrzynię. Troc. Zamyka na kłódkę. L. Zamkami, zaporami zamyka twe wczasy. Bach. Jeden mówi: zamknij, drugi mówi: otwórz. Kn. *(=jeden do sasa, drugi do lasa).* Cóżby po drzwiach było, kiedyby ich pewnych czasów zamykać i odmykać nie potrzeba? Pim. Wnijdź teraz do domu, zamknąwszy drzwi o sobie i o syniech. B. B. (wszedszy, zamknij drzwi za sobą i za synami twemi. B. G.). Zamknął przed bratem. Zamykam przed kim, nie przypuszczam kogo gdzie. Kn. Zamknięto mu drzwi przed nosem. *(=tuż u wejścia).* Trzeba przed nim zamykać. L. *(=nic przed nim nie połóż, złodziej).* Zamyka przed nim dom. Troc. Z. drzwi. Wuj. Zamknij drzwi. Mick. Gdy dusza chce wnijść do tego raju... zamknąwszy drzwi i wejście wszystkim rzeczom światowym. Nuc. Z. drzwi przed kim. Troc. Jeśli zamknę niebo i deszczby nie szedł. Wuj. On nikomu wrót miłosierdzia swego nie zamyka. Skar. Przen.: Z. komu = *zagrodzić, przeciąć drogę, zabronić przystępu.* Bóg z nas chce mieć sługi i do tego dostojeństwa nikomu nie zamyka. Skar. Z. oczy=*zmrużyć, zamrużyć, stulić.* Z. oczy, gębę. Troc. Chciałem spać, lecz wrzawa nieustająca na ulicy nie dała mi oczu Z. Kras. *(=zamrużyć do snu, usnąć).* Przen.: Z. na co oczy=*nie chcieć wiedzieć o czym, ślepym być na co, patrzyć na co*

przez szpary. Z. na wszystko oczy i pozwolić jej jeszcze tracić na gachów. L. Przen.: Z. oczy, powieki = *umrzeć, skonać.* Snem człowiek wyuczony zamykać powieki sposobi ś. Z. je w czasie i na wieki. L. Może być ich gorycze w ten moment słodnieją, kiedy oczy zamknięte więcej łez nie leją. L. Zamykać komu oczy przy śmierci. Kn. Jam ś. spodziewał, żeś ty miał ostatnie moje duchy zabrać, że zamkniesz oczy me. Jabł. Dłoń mu przychylna powiek nie zamyka. Mick. Z. komu gębę, usta = *zatkać; zmusić go do milczenia, nie dać mu mówić.* Faryzeuszowie, usłyszawszy, iż zamknął usta Jezus Saduceuszom... Sekl. (iż zawarł usta Saduceuszom. B. G.). Przestał o tej materji mówić, jak gdyby mu gębę zamknął. L.). (=*zamurował*). Czyliż można ludziom gębę Z., aby drugim sławy nie szarpali? L. (=*wpłynąć na nich, aby zaprzestali o nich źle mówić*). Zamknąłeś mi już gębę na zawsze i możesz być pewnym o swoim sekrecie. L. (=*zobowiązałeś mię do wiecznego milczenia*). Zamknij na zawsze usta, utop wszystko w tym srogim milczeniu L. Powiadam ci, hultaju, zamknij gębę! L. (= *stul*). On zawsze gada, nigdy mu ś. gęba nie zamknie. L. (=*nie ustanie mu gęba*). Nowe piosnki sobie tworząc, nie zamykając ustek nigdy. Kochan. Już ś. zamknęły usta, z których słodka wychodziła mowa. Głch. Z mowę = *stracić mowę, zaniemieć, zaniemówić, zamilknąć.* Jeśliby kto kogo w głowę ranił, z którejby rany mowę zamknął, chociażby ś. i wygoił, aleby już po tym mówić nie mógł, tedy temu ma głowczyznę zapłacić. Stl. Przyszła wiadomość o zwycięstwie; acz już był król umierający, mowę zamknął, wszakże ręce składając, Bogu dziękował. Biel. M. Z. mowę, umierając. Troc. Z. żywot=*dokonać żywota, skończyć, zakończyć życie, skonać, umrzeć.* Powrozem żywot zamknął. Skar. Kazimierz z umysłem spokojnym dnia 28 listopada 1058 r. ostateczny dzień żywota zamknął. Błaż. Pan ten dla ran, które tam w tym tańcu tatarskim odniósł, trzeciego dnia zamknął. Falib. (=*skończył, skonał*). Z. uszy= *nie chcieć słyszeć, słuchać, głuchym być na co:* Nie godzien jest pomocy ludzkiej... kto zamyka uszy przed proszącym, a drzwi przed potrzebnemi. Baz. **2.** *zwinąć, skasować:* Z. szkołę, fabrykę, handel. **3.** *zakończyć, skończyć, koniec położyć, reasumować:* Pytaniem tym i odpowiadaniem nie chcąc ś. dłużej bawić, tak rzecz tę zamykam. Górn. Zamykając ten paragraf, tak mówię... Gostk. Tu już przemowę moję zamknę. Błaż. Com zawzdy nauczał, tym umierając zamykam. Skar. Z. posiedzenie. Prace szkolne otwierać i zamykać z równą uroczystością. Śniad. Z. księgę rachunkową, wykaz. Z. rachunek. Pozycja ta zamyka jego długi hipoteczne. **4.** † Z. *wnieść, wywnioskować, zakonkludować, wyciągnąć wniosek, wywodzić:* Zamykać co wywodem, inferować, konkludować. Kn. Z. co wywodem. Troc. Przeciwnicy nic z tych słów do przedsięwzięcia swego zamykać nie mogą. Salin. Przeciwnicy toż stąd i o samym Chrystusie mogliby zamykać. Salin. Z powieści tej nikt nic pewnego zamykać nie mógł. Skar. Zamykam z części po piąty kroć konkluzją pierwszej demonstracji, gotów ją będąc z cała Z. Zigr. Ponieważ nie jest ta twoja racja powszechna, próżno też z niej masz to zamykać, coś zamknął. Zigr. **5.** co=*schować w miejscu zamkniętym, wziąć pod klucz:* W skrzyni zamknięte rzeczy. Troc. Ściślej zamknął w przyłbicę czoło. Słow. Z. kogo=*zamknąć drzwi za kim; wziąć go pod klucz, uwięzić go, wsadzić go do aresztu:* Ukradł trzy części kapitału, czwartą dał w jałmużny, zamknijmy go na haczyk, bo i nas okradnie. Kras. Niestety, mogliby cię za mniemane winy Z. przed wysłuchaniem rzetelnej przyczyny. Tremb. Krwi chciwych wodzów w turmach ciasnych zamykają. Bardz. O, na moję duszę, Z. ich muszę. L. Twoja matka wszędzie cię z sobą bierze, a moja zamyka mię jak niewolnicę jaką. L. Chcę ją Z. na zawsze w klasztorze. L. Od dawności już może w grobie zamknięty. L. (=*pochowany, pogrzebany, zakopany*). Z. więźnia, szaty. Troc. (Żółw) zamknięty w skorupie niewygodnie siedział. Kras. Nie chcieli go zamykać w pokoju zawartym. Troc. Z kogo w domu warjatów. (=*oddać go, wsadzić go do domu warjatów*). **6.** *zagraniczyć, zagrodzić, ograniczyć, objąć:* Polana, a raczej przestronne, zamknięte z czterech stron borem pole. Sienk. **7.** Z. damę, warcab, w grze szachy, w warcaby = *osaczyć, zaszachować:* Z. damę, warcab. Troc. **8.** w sobie = *zawrzeć, objąć, zmieścić, pomieścić, zająć, mieć w sobie:* Wiek sto lat w sobie zamyka. Salin. Każda wielkość zamykająca inszą w sobie jest większą od zamkniętej. Sol. To słowo zamyka wszystko. L. Kronika Duysburga zamyka w sobie wielkie, częste a gwałtowne i ustawiczne wojny Krzyżaków z Litwą. Stryjk. Uważajcie, mówi Bolesław do rycerzów, że ta bitwa zwierzchność, ta zdrowie, ta i wolność ojczyzny naszej w sobie zamknęła. Błaż. (=*wszystko od niej zawisło*). Miłość Boga, bliźniego i siebie samego wszystkie w sobie zamyka cnoty. Troc. Te słowa to w sobie zamykają. Troc. Sól ma w sobie wilgotność zamkniętą. Troc. Ewy ród... duszę swoją całą zamyka w uśmiech, w brew, w oczęta jasne, w szyjkę białą, w powabny ruch. Sow. **9.** *zacisnąć, ścisnąć, ściągnąć, skurczyć:* Zimno w cieple otworzone ciało zamyka. Troc. Ryż zamyka żołądek (=*zatwardza*). **10.** † Z. pokój= *zawrzeć pokój, zrobić pokój:* Książęta ruskie, uczyniwszy zjazd w Lubieczu, zamknęli pokój między sobą. Stryjk. Ludwik, Słowaków poraziwszy, pokój z nami za pewnemi ustawami zamknął. Błaż. N. † Z. co=*ustanowić, postanowić, zdecydować, uchwalić, uradzić, ustalić, zdeterminować.* Pat. Za spólną radą i za mocą niniejszego sejmu zamknęliśmy, postanowiliśmy i postanawiamy. Vol. Za radą panów królestwa naszego takeśmy tę rzecz zamknęli, determinowali i skazali. Herb. Na koniec już tę radę zamknęli, żeby go pojmali. Wuj. (=*powzięli*). Złożony był sejm w Łęczycy, na którym zamknęli, aby do mistrza pruskiego byli posłowie wysłani. Murin. Gdyby wszystek świat zamknął zgodnie przeciw papieżowi, zda im ś., iżby na zdaniu papieskim potrzeba przestać. Zigr. (= *zawyrokował*). Gdzieby był czyściec, o tej kwestji nic kościół nie zamknął. Zigr. (=*nihil definitivit*. L.). Umyślił Olbracht wygnać Stefana z Wołoch, jako byli w Lewoczy między sobą królowie oba bracia cicho zamknęli. (uradzili. L.). Niemcy, na sejmie posłyszawszy, że ich Zygmunt nasz uprzedził, wojnie tej, którą już byli zamknęli, dali pokój. Biel. M. Władysław, Olbracht z bracią swoją Zygmuntem i Fryderykiem poradziwszy ś. względem Turka, zamknęli to sami między sobą tak, jakoby o tem nikt nie wiedział, a puścili głos, iż nic nie postanowili. Biel. M. **12.** anat.: † Muskuł zamykający (sphincter, constrictor, scil. musculus) = *zwieracz.* † Musku-

ły okrągłe zamykające, † muskuły krążkowate, † muskuły obrączkowate, † muskuły pierścionkowate, † m skuły okrągławe (musculi orbiculares) = *mięśnie okrężne, zwieracze.* † Więzadła zamykające szyi a. więzadła zasłaniające (ligamenta obturatoria cervicis) = *więzadła zasłonowe.* † Więzadło zamykające miednicy (ligamentum obturatorium pelvis s. membrana obturatoria) = *błona zasłonowa a. więzadło własne kości biodrowej.* **13.** fl.: Z. linkę = nadawszy linkę, onęż na cwintnalu u sztymbelka okręcić i przywiązać. Mag. **Z. ś. 1.** *zapaść na klamkę, zaciąć ś., zatrzasnąć ś., ulec zamknięciu; zostać zamkniętym na klucz:* Przeciąg, więc drzwi zamknęły ś. same z łoskotem. Te drzwi dobrze ś. zamykają (= *mają dobre zamknięcie*). Okno ś. niedobrze zamyka (= *nie domyka ś., nie szczelnie przystaje, przywiera; nie pasuje*). Te drzwi ś. niedobrze zamykają. Troc. Przen.: Takowy jęczmień, który nie ma w swym kłosie mieszków a. plew, w którychby ś. ziarno mogło Z. i zachować, wnet ś. wytrzęsie. Trzyc. Jak morskie fale, co rozbitka pochłoną, tak ludzkie wady zamykają ś. rychło nad temi, co z oczu znikli. Krasz. Przen.: *zaciąć ś. w milczeniu, stać ś. skrytym, zasklepić ś. w sobie:* Spoważniał i zamknął ś. w sobie. Jun. **2.** *zamknąć drzwi za sobą, odosobnić ś. przez zamknięcie:* Z. ś. przed kim. Kn. Zamykać ś., nie dać przystępu do siebie, nie wychodzić, nie wychylać ś. z domu. L. (= *zagrzebać ś., zakopać ś. w domu*). Zamknął ś. kto sam w gmachu, niema z kim czynić o więzienie. Górn. Takie z tobą zamknięci mądre mowy mieli. Jabł. (= *sam na sam, przy zamkniętych drzwiach*). **3.** *zawrzeć ś., zmieścić ś., znaleźć ś. w czym, wejść w skład czego; polegać na czym, ściągać ś. do czego, wyrazić ś. w czym, zawisnąć na czym; ograniczyć ś., zredukować ś., zejść do czego:* Świat, choć tak ciasny, tak przecię w sobie wiele zawiera i zmieszcza rzeczy wielkich, iż w nim zamykają ś. sposobnie i bez ciasnoty morza i ziemie, i wyspy, i lądy. Łęcz. Przedtym, niźli wielka wymowa a. wywodne pisma poczęły być, w krótkich słowiech wiele rzeczy zawięzowało ś. a zamykało. L. Wandali pod Słowakami ś. zamykają. Skar. Z miłości ku Kamilli szczęście me wynika, i w niej ś. cała życia mego treść zamyka. Szym. Wszystkie łaski wacpana dobrodzieja zamknęły ś. w ustąpieniu Hortensji. L. Rzetelna pochwała w jego dziełach zamknięta. Kras. O, niewiadoma ta boleść nikomu, jaka ś. dzisiaj w sercu mym zamyka! Słow. Zrazu Mickiewicz uczestniczył w tłumnych zebraniach, niebawem jednak zraził ś. do nich i zamknął w szczupłym gronie najbliższych znajomych. Chm. **4.** † Z. *wypaść, wyniknąć, wypłynąć, widać z czego, iść za czym, wywodzić ś., wnioskować ś., wnosić ś.:* I apostołowie cuda czynili, a że ś. przecię stąd nie zamyka, żeby oni byli naszemi zbawicielmi. Smal. Stąd znowu to ś. zamyka, że wierzchowne panowanie na niebie—i na ziemi samo przez ś. nie może stanowić prawdziwego Boga. Smal. Z przyszłej mowy to ś. zamyka, iż mądremu darować ś. może, chociaż jego wszystko jest. Górn. Zamyka ś. być prawdziwy dowód wtórej propozycji. Zigr.

Zamknienię, a, blm., p. **Zamknięcie.** Pat., Rej, S. Par.

Zamknienie się, a ś., blm., p. **Zamknięcie ś.**

Zamknięcie, a, lm. **a, Zamknienie l.** czynność cz. **Zamknąć:** Z. kogo, czego, zawarcie. Kn. Z. rzeczy niepotrzebnych. Troc. Z. listu, kazania, księgi, sprawy jakiej. Troc. **2.** *to, czym zamykają, zamek, kłódka, zasuwka i t. p.:* Kufer z zamknięciem. Zamki, kłótki, zasuwy i insze zamknienia. Troc. × Językowe Z. = *knebel.* **3.** *miejsce zamknięte, odosobnienie:* Zamknienie, zawarcie, miejsce zamknione. Kn. W zamknieniu co chować. Troc. W zamknięciu moim to zostaje. Troc. Czasby już Zośkę wydobyć z zamknięcia, bo wszak ci to już pono wyrasta z dziecięcia. Mick. Król ś. z tym mężem często w zamknieniu rozmawiał. Petr. (= *przy zamkniętych drzwiach, sam na sam*). Z. klasztorne (= *kratą klasztorna, klauzura*). **4.** × Z. dowodu = *wniosek, wypadek, wynik.* **5.** mowy = *zakończenie, sens moralny, kwintesencja:* Zamknienie tego kazania. Wuj. Do łaskawego czytelnika zamknienie. Paszk. Zamknienie księgi rozsądnemu czytelnikowi należące. Błaż. Zamknienie ksiąg ziemskich i t. d., koniec leżenia ich. L. Umarł, a jeszcze niedosyć gruntownie majętności kupionej obwarował był sobie prawem pospolitym, dla ustawicznych wojen i ksiąg zamknięcia. Błaż. (*justitium*, zawieszenie, zalimitowanie sądowe. L.). Zamknienie dowodu a. dowodem czego, *conclusio.* Kn. Kupcom naszym nie wolno było dalej po towary jeżdżać, jedno do Wrocławia; było tego zamknienia cztery lata. Biel. M. (= *ograniczenia*). **6.** [Rząd zrobił w lesie Z. = *zabronił w lesie rąbać drzewa*]. **7.** chir.: Z. pochwy, zaszycie pochwy (colpocleisis). **8.** fiz.: Z. prądu elektrycznego. Z. wodne. Z. syfonowe. **9.** patol.: Z. jelit, niedrożność jelit (occlusio intestinorum).

Zamknięcie się, a ś., blm., **Zamknienie ś.** czynność cz. **Zamknąć ś.:** Inaczej niepodobnaby zrozumieć jego zamknięcia ś. w gabinecie. Ochor.

Zamkniętość, i, blm., rz. od **Zamknięty:** przen. *skrytość charakteru.* Ojciec w zamkniętości swojej nie wytrzymał Orzesz.

Zamknięty, Zamkniony l. im. od **Zamknąć:** Drzwi były zamknione. Wuj. Sądzić przy zamkniętych drzwiach. Sól ma w sobie wilgotność zamkniona. Troc. Nalazł go już prawie konającego i z mową zamkniona. Skar. Niniejszy dekret, w przerzeczonych rzeczach uczyniony i zamkniony, niezgwałcenie zachowan być ma. Herb. Na sejmie tak jest jednostajnie postanowiono i zamkniono, a to stojąc przy ustawach i zamknieniu innych sejmów. Herb. Krew ś. lać przestała, pokój zamkniony z wielką sławą i granic rozszerzeniem. Tw. Żona jego znikła—może tu zamkniona. Słow. Na suchej skale zamkniony, wojskiem oblężon. Tet. Oczy zaczęły przeświecać przez zamknione oczy. Mic. Kiedy drzwi zastanie zamknięte, to ś. dziurką od klucza wciśnie. L. **2.** im. od **Zamknąć ś.,** † **Zamkły:** Niestetyż! już gorzej być Bogiem, i furta śmierci zamkła okrutnych ciężkości naszych pociąga gwałtem na wieków wieczności. Żebr. Ludzi twardych, milczących, obojętnych na pozór, zamkniętych w sobie. Krasz. Żył z duszą i sercem zamkniętym. Krasz. Był trochę Z. w sobie, żył więcej myślą, niż czynem. Bał. **3.** fiz.: Fujarka zamknięta, p. **Fujarka. 4.** gie.: Jezioro zamknięte, p. **Jezioro. 5.** hut.: Dysza zamknięta, forma zamknięta = *gdy z tyłu formy naokoło dyszy jest szczelne zatkanie, nie dozwalające powrotu wiatru z pieca wielkiego podczas jego wydymania.* Łab. Piec z zamkniętą piersią = *gdy z przodu pieca jest tylko otwór spustowy.* Łab. **6.** lek.: Krwawienie zamknięte.

Zamkniony p. **Zamknięty.**

× **Zamkochwyt, a,** lm. **owie** *ten, co chwyta cudze zamki, grody, miasta:* Nie wiecie, zamkochwytowie, kto król prawy w mądrych słowie? Ryb. J.

† **Zamkost, u,** lm. **y** gór. *składka tygodniowa gwarków na wspólne roboty w kopalni, stosunkowo do posiadanych firachcenteli uiszczana; składka na zasilenie funduszów kopalni.* Łab.

[**Zamkowisko, a,** lm. **a**] p. **Zamczysko:** Dziś każda starsza osada ma swe góry zamkowe, grodziska lub zamkowiska

[**Zamkowiszcze, a,** lm. **a**] p. **Zamczysko.**

Zamkownik, a l. lm. **cy** p. **Zamecznik.** 2. lm. **ki** u miecznika, *narzędzie do otwierania dziur po drylu.* Mag.

Zamkowy, × **Zameczny** l. *tyczący ś. zamka:* Gwoździe zamkowe = *gatunek gwoździ takich, jakie dobre są do przybijania zamków.* Gwoździe zamkowe i półzamkowe. 2. *tyczący ś. zamku:* Stróż, plac Z. Wieża zamkowa. Z. urząd. Birk. Cóż oni zamkowi nad wieśnemi mają? około wrót a w każdych drzwiach chłop z włócznią stoi. by go nie ubieżano, nieborak ś. boi. Rej. Gród Z. nowogródzki. Mick. × Urząd Z. = *kasztelanja.* **Z., ego,** lm. **i** *dozorca zamku, grodu, burgrabia.* L

Zamleczać, a, ał p. **Zamleczyć.**

Zamleczanie, a, blm., czynność cz. **Zamleczać.**

Zamleczenie, a. blm., czynność cz. **Zamleczyć.**

Zamleczyć, y,ył, nied. **Zamleczać** *zapuścić mlekiem, zamienić w mleko czyli mlecz:* Już zboża zamleczone, pęczniejąc, odymają sobą źdźbła zielone. Otw.

Zamleć, zamełł, zamiel, × **zamlel, zamiele,** nied. × **Zamliwać** l. *zacząć mleć, zabrać ś. do mielenia.* 2. × *Z. pomleć, zemleć wszystko.* L.

× **Zamliwać, a, ał** p. **Zamleć.** L.

× **Zamliwanie, a,** blm., czynność cz. **Zamliwać.**

Zamłacać, a, ał p. **Zamłócić.**

Zamłacanie, a, blm., czynność cz. **Zamłacać.**

[**Zamłaczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zamłaczyć ś.**

[**Zamłaczyć się, y ś.,ył ś.**] *zawalać ś., zakurzyć ś., zabłocić ś.*

[**Zamłodnąć, nie, nął**] p. **Zamłodnieć.**

Zamłodnieć, eje, ał, Zamłodzieć, [**Zamłodnąć**] *zakwitnąć młodością, począć młodnieć:* Dziecka przez wyroki Kalliroi zamłodną, nie wdzierką, nie wojną. Żebr. Tyś mnie na świat sprowadziła, gdy me serce zamłodło.

× **Zamłodnienie, a,** blm., p. **Zamłodnięcie.**

× **Zamłodnięcie, a,** blm., **Zamłodnienie** czynność cz. **Zamłodnąć.**

× **Zamłodzenie, a,** blm., czynność cz. **Zamłodzieć.**

× **Zamłodzieć, eje, ał** p. **Zamłodnieć.**

Zamłot, u, lm. **y** tech. *zacier odfermentowany,* robota.

Zamłócenie, a, blm., czynność cz. **Zamłócić.**

Zamłócić, i, ił, nied. **Zamłacać** l. *zabrać ś do młócenia, zacząć młocić.* 2. *młócąc zarobić:* Z. rubla. 3. × Z. *zmłócić, pomłócić wszystko.* L. 4. przen.: Z. kogo = *zabić kijami, pałkami.* L.

[**Zamłynie, a,** lm. **a**] *miejsce za młynem.*

Zamłynkować, uje, ował *zacząć młynkować, zakręcić ś. w kółko; zacząć koziołkować.*

Zamłynkowanie, a, blm., czynność cz. **Zamłynkować.**

Zamnażać, a, ał i Z. ś. p. **Zamnożyć.**

Zamnażanie, a, blm., czynność cz. **Zamnażać.**

Zamnażanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamnażać ś.**

† **Zamniemać, a, ał** *zapamiętać ś. w zarozumiałości, mieć zarozumiałość.* L.

† **Zamniemanie, a,** blm., czynność cz. **Zamniemać,** *zarozumiałość:* Do uroszczenia wyniosłość i Z. o sobie. Rzp. Zaburzona była ojczyzna dla pieczęci pokojowej królewskiej, zbytnim a mało potrzebnym niektórych zamniemaniem. Warg.

Zamniszenie, a, blm., czynność cz. **Zamniszyć.**

Zamniszenie ś., a ś., blm., czynność cz. **Zamniszyć ś.**

Zamniszyć, y,ył *zaludnić, zapełnić mnichami.* **Z. ś.** *zaludnić ś., zapełnić ś. mnichami.*

Zamnożenie, a, blm., czynność cz. **Zamnożyć.**

Zamnożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamnożyć ś.**

Zamnożyć, y,ył, nied. **Zamnażać,** × **Zamnożywać** l. *zapuścić w mnogiej liczbie, rozmnożyć, zapełnić obfitością, zaplenić, zarodzić, namnożyć czego:* Zamnażam co, *instituo seminarium, vel plantarium, vel vivarium, vel equitium.* Kn. Kiedy kto bydło chowa i zamnaża... Petr. Dzień ten szczęśliwy wino zamnożywać. Otw. Z. drzewa. Troc. Przen.: *pomnożyć, wzbogacić, powiększyć co, przysporzyć czego:* Skarb potajemnie dla opanowania wszystkiej Grecji zamnażał. Warg. Zamnożył państwo swoje w dostatki, siły. Troc. 2. † Z. *począć, spłodzić, zrodzić:* Nepe zamnożona z wilka. Żebr. (lupo concepta. L.). **Z. ś.** *mnożąc ś. zagnieździć ś., zaląc ś., zaplenić ś., zarodzić ś., rozmnożyć ś., rozrodzić ś., zagęścić ś:* Zamnażać ś., zamnożyło ś. co gdzie, *crevere multae generosae plantae; auctum est multa sobole vivarium, plantarium, seminarium, semina in uberem et copiosum fetum evasere.* Kn. One wdzięczne rozmowy i one biesiady, z których ś. i rozumy zamnażają rady. Rej. (w których ś. rozum, dowcip zaostrza, ćwiczy, kształci. L.). Robactwo ś. zamnożyło (= *wdało ś., rzuciło ś.*). Kiedy zbytek, ociążałość, żył zamulenie a. zinąd dostany jad w ciele ś. zamnożyły. Op. Nierządy ś. zamnażają. Troc. Chwast ś. zamnożył. Troc. Przy wielości rozmaitych sądów zamnożyło ś. pieniactwo. Wiszn. [Zamnożyło sie hań dzikich świń. Tet. Boby sie wszy zamnożyły (= *zalęgły ś.*)]

† **Zamnożysto** przys. od **Zamnożysty.** L.

† **Zamnożysty** *licznie zamnożony, liczny, obfity, zamożny, bogaty:* Pismo Kromerowe nie przyszpeci podobno, jeśli nie przyozdobi zamnożystej bibljoteki waszej królewskiej mości. Błaż.

× **Zamnożywać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zamnożyć.**

× **Zamnożywanie, a,** blm., czynność cz. **Zamnożywać.**

× **Zamnożywanie się, a ś,** blm., czynność cz. **Zamnożywać ś.**

† **Zamocniać, a, ał** p. **Zamocnić.**

† **Zamocnianie, a,** blm., czynność cz. **Zamocniać.**

† **Zamocnić, i, ił,** nied. **Zamocniać** *zrobić mocnym, wzmocnić:* *Duro,* czynię twardym, zamocniam. Mącz.

[**Zamocnieć, eje, ał**] *wzmocnić ś., posilić ś., przyjść do sił.*

Zamocnienie, a, blm. l. † Z. czynność cz. **Zamocnić.** 2. [Z.] czynność cz. **Zamocnieć.**

Zamocować, uje, ał *zaciągnąć na moc, zacisnąć, zawiązać silnie; zabić na moc, zaszpanować:* Z. ścieg na końcu (= *aby nie puścił, nie rozprół ś.*). Z. chwiejący ś. gwóźdź, wbiwszy przy nim klinik

Zamocowanie a, blm., czynność cz. **Zamocować.**

Zamoczenie, a, blm., czynność cz. **Zamoczyć.**

Zamoczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamoczyć ś.**

Zamoczyć, y,ył, Zamaczać, nied. **† Zamoczywać, † Zamaczać** l. *zmoczyć, pomoczyć, nabawić mokroty, zalać, zlać, zrobić mokrym, zwilżyć:* Łzy z oczu zamoczyły ustka. Groch. Często gardła zamoczują. Sak. *(= odwilżają, zakrapiają).* Z. nogi na deszczu, na wilgoci, na błocie = *przemoczyć.* **2.** *zapuścić w płyn, umoczyć, umaczać, zatopić, zanurzyć.* Kaz. 1555. Z., w wodę i t. d. wrazić, włożyć. L. Oskarżony musiał a. żelazo czerwone, rozpalone w ręku nosić, a. w ukrop wrzący rękę po łokieć Z. Sz. Rozpalone żelazo wyjąwszy kowal kleszczami, topi w wodzie, to zatym pryska zamoczone i popiskuje, w mokrzy ciepłej zagrążone. Żebr. Przen.: Zamoczone we łzach gorzkich rymy moje. Groch. *(= zroszone łzami, zmieszane ze łzami).* **Z. ś.** l. *pomoczyć ś., zmoczyć ś., zmaczać ś., zwilżyć ś., zalać ś., przemoczyć ś.; pomoczyć, zmoczyć, zalać, przemoczyć ubranie na sobie.* **2.** *zamoknąć, zamięknąć, pomoczyć ś., zmoczyć ś., zmaczać ś., przemoczyć ś., zwilgotnieć, zawilgotnieć, zawilgnąć, przemięknąć, przemoknąć, zaciec, podejść wilgocią:* Papiery zamoczyły ś. na oknie. **3.** *zanurzyć ś. w płynie.* Z. ś. kąpiąc ś. *(= schować ś. w wodę).*

† Zamoczywać, a a. uje, ywał i **† Z. ś.** p. **Zamoczyć.**

† Zamoczywanie, a, blm., czynność cz. **Zamoczywać.**

† Zamoczywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamoczywać ś.**

Zamodlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamodlić ś.**

Zamodlić się, i ś., ił ś., nied. **Zamadlać ś.** *zatopić ś. w modlitwie.* L Kobiety płakały po kątach; zamadlały ś. w kościele. Krasz. W ich ślady poszła pobożna i zamadlająca ś. Marjanna Grzybowska. Rol. Wkrótce rozległy ś. poważne akordy organów... całe zebranie zamodliło ś. gorąco. Orzesz. Nagle przypomniały ś. zamodlonej panience puszcze. Sienk.

Zamodlony *który ś. zamodlił, zatopiony w modlitwie.*

Zamodrzały *który zamodrzał, zmodrzały, zsiniały:* Nie posiada ś. w swoim szaleństwie, iskrzą jej ś. oczy, drgają zamodrzałe wargi. Stasz.

Zamodrzeć, eje, ał *zajść modrością, stać ś. modrym, zmodrzeć, zsinieć.* L.

Zamodrzenie, a, blm., czynność cz. **Zamodrzeć.**

Zamogilny *zagrobowy, pozagrobowy, pochodzący z tamtego świata:* Stoisz ty żałobna, niedołężna, zamogilna. Słow. Zstępowałem w ciemnie zamogilne. Poręb. Skrzywił ś., ujrzawszy jego chmurną twarz i podciemniałe, zamogilne oczy. Mic.

Zamoka, i, lm. i *miejsce zamoczone, mokradło:* W zamokach taka moc ryb i raków znajdowała ś., że zgnilizną zarażały powietrze. Mor. T.

Zamokły *który zamókł:* Zamokłe suszą suknie. Dm.

Zamoknąć, knie, knął a. **kł,** × **Zamokrzyć, Zamakać** *zajść mokrotą, zamięknąć, zaciec, przemoknąć, zawilgnąć, zawilgotnieć, zwilgotnieć, przemięknąć, zamoczyć ś., podejść wilgocią:* Proch zamókł na panewce a. panewka zamokła. Nogi mu zamokły. L. Zamaka tam = *zacieka, przecieka.*

Zamoknienie, a, blm., p. **Zamoknięcie.**

Zamoknięcie, a, blm., **Zamoknienie** czynność cz. **Zamoknąć.**

× **Zamokrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zamokrzyć.**

Zamokrzyca, y, lm. **e, Leersja** bot. (leersia) *róś. z rodziny traw.* Gatunek: Z. n a d b r z e ż n a a. r y ż o w a t a (l. oryzoides).

× **Zamokrzyć, y,ył** p. **Zamoczyć:** System Korzybskiego zaleca ś. w miejscowościach zamokrzonych. Jedno niewielkie pólko zamokrzyło ś. jeszcze bardziej, niż było przedtym.

Zamomotać, ce a. **cze, tał** l. p. **Zamamrotać. 2.** [Z.] *zaczarować, oczarować, pozbawić zdrowych zmysłów.*

Zamomotanie, a, blm., czynność cz. **Zamomotać.**

Zamor, u, lm. **y** l. **† Z.** *zamorzenie, mór wielki, głód wielki, wygłodzenie ś., zgłodniałość; wilczy, psi głód:* Wilk wściekły i z jadu i z głodu, lubo jednako broi, z jadu gorszy; abowiem by kąska nie stoi, aby krwią głód i Z zraziła bestja. Żebr. *(diram famem.* L.). **2.** [Z.] *letarg.*

[Zamora, y, lm. **y]** *środek nasenny:* Dawać zamorę = *dawać na sen.*

× **Zamorca, y,** lm. **y** *morderca, zabójca.* L.

Zamorczyk, a, lm. **owie** a. **cy, Zamorszczyk, Zamorzec, Zamorzanin,** żart. **Zamorek** *cudzoziemiec, mieszkający za morzem a. z za morza do nas przybyły:* Z. głodny. Stryjk. Już wiedzą zamorczykowie i bisurmańcy, żeś poległ. Birk. Zamorczycy i cudzoziemcy. Vol. Bez urodzajów naszych nie obejdą ś. zamorczycy. Gostk. Modlimy ś. z polskim chlebem Angielczykom i zamorszczykom. Klon. Poczują Madjanitowie, Turcy, Tatarowie, Moskwa, zamorzanie, żeście im w głowę nieprzyjaciołami. Birk. Jeden zamorszczyk stu lądowych goni. Birk. Niosą życie zamorcom zgłodniałym. Wor. Wróżko wiośniana (jaskółko), czyś od zamorców? Zal. Głupi Z nie umie po polsku. Wójc. Zapomniałem, jak ś. ten drugi zamorek nazywa. Sienk.

Zamordować, uje, ował, nied. **Zamordowywać** *mordując zabić, zabić okrutnie, dopuścić ś. mordu, zakatować zamęczyć, umęczyć; mordując zniszczyć, zmarnować, zanędzić:* Z., zabić okrutnie. Kn. Baranka od zjadłych psów wprzód pokąsanego kijmi zabiła i zamordowała zgraja pasterzy. Odym. Krew zamordowanego woła o pomstę do Boga. Sak. Filomela, dziecię zamordowawszy, z niego bankiet na Tereusa stroi. Żebr. Jeśli zabójca ś. przyzna, że zamordował... Groic. Zamordowane ciało. Groic. *(= trup, zwłoki zamordowanego).* Uciekaj, bo cię zamorduję. L. Z. konie. *(= zajeździć).* Za wiele ja już bliższych sobie nieżywemi widziałam, abym ś. miała bać widoku zamordowanych. Sienk. **Z. ś.** *mordując ś. zabić ś.; zamęczyć ś., zagnębić ś., upaść pod brzemieniem czego, przypłacić życiem zbytni wysiłek:* Z. ś. pracą.

Zamordowanie, a, blm., czynność cz. **Zamordować;** *morderstwo, mord, zabójstwo:* Przysięga, którą uczynił o Z., o które jest obwiniony, jest sprawiedliwa. Sz. Zamordowaniem od miecza umierali. Wuj. Przen.: × Niepożytek pijaństwa, Z. zdrowia. Białob. *(= zguba).*

Zamordowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamordować ś.**

Zamordowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zamordować.**

Zamordowywanie, a, blm., czynność cz. **Zamordowywać:** Dziś jeszcze nie można narzekać na brak kandydatek na artystki, czego dowodem Z. nauczycieli śpiewu, muzyki i deklamacji.

Zamordowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamordowywać ś.**

Zamorek, rka, lm. **rkowie** p. **Zamorczyk.**

[**Zamorek, rka**, lm. **rki**] *coś zamorzonego; złe ziarno, nędzne, niedoszłe w zbożu; jaje zalęgnięte, zapartek, zbuk.*

Zamorfinować, uje, ował *zastrzyknąć morfinę; zatruć morfiną.*

Zamorfinowanie, a, blm., czynność cz. **Zamorfinować.**

[**Zamoroka, i**, lm. **i**] p. **Moroka.**

Zamorski I. *znajdujący ś. za morzem* a. *stamtąd pochodzący:* Z., co za morzem jest, *transmarinus.* Mącz. Kraj Z. Sól zamorska. Troc. Farba zamorska, *ultramarinum.* Krum. O ziołach tutecznych i zamorskich. Spicz. Widząc wielką potrzebę kościoła Bożego, na tę ś. wojnę zamorską wyprawił. Skar. Pragnęła tego, aby swej Katarzyny, królowej szwedzkiej, ciało do Polski z krajów zamorskich przenieść mogła. Skar. Pełno muszli zamorskich. Kras. Litewskiemi sycąc płody zamorskiego ludu głody... Pol. Przen.: Pan Z. = *gość nieoczekiwany, niespodzianie zjawiający ś.* Zostawić zbywające nakrycie (na stole jadalnym) dla zamorskich panów. 2. bot.: Zamorska bańka a. Zamorskie jabłko, p. **Kolokwint.**

Zamorszczyk, a, lm. **i** I. p. **Zamorczyk.** 2. [Z.] *obcy przybysz, dziwadło.* 3. [Z.] *człowiek chudy na twarzy.*

Zamorszczyna, y, lm. **y** p. **Zamorszczyzna.**

Zamorszczyzna, y, lm. **y**, **Zamorszczyna** I. *wszystko, co jest zamorskim a. co do nas z za morza przychodzi:* Dębinie, sośninie i t. p. w lasach pierwsze należy ś. miejsce, po tych dopiero owym zamorszczyznom. Kluk. (= *egzotycznym, zamorskim roślinom, drzewom*). 2. × Z. *wiatr z za morza wiejący:* Gdy ś. na północy gęste chmury burzą, jak zamorszczyzna porusza ś. i zbyt wieje, walnego spodziewać ś. deszczu. Haur.

Zamortyzować, uje, ował I. papiery publiczne = *spłaciwszy, wycofać z obiegu.* 2. dług = *spłacić, umorzyć częściowo.* Z. kapitał, wydany na przedsiębiorstwo = *wrócić częściami z wpływów, wycofać, pokryć z zysków.* Z. ś. *opłacić ś., przynieść zysk pokrywający wydatek:* Młocarnia „Victor" w przeciągu jednej kampanji najzupełniej z procentem ś. zamortyzowała.

Zamortyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zamortyzować.**

Zamortyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamortyzować ś.**

[**Zamoruchać, a, ał**] p. **Zamorusać.**

[**Zamoruchanie**, a, blm.] czynność cz. **Zamoruchać.**

Zamorusać, a, ał, [**Zamoruchać**] *zasmolić, posmolić, usmolić, zabrudzić, pobrudzić, zawalać.* Z. ś. *zasmolić ś., posmolić ś., usmolić ś., zabrudzić ś., pobrudzić ś., zawalać ś.:* Dzieci, na widok zamorusanego towarzysza, jęły go przezywać obdartusem.

Zamorusanie, a, blm., czynność cz. **Zamorusać.**

Zamorusanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamorusać ś.**

Zamorzać, a, ał i × Z ś. p. **Zamorzyć.**

× **Zamorzanie**, a, blm., czynność cz. **Zamorzać.**

× **Zamorzanie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zamorzać ś.**

Zamorzanin, a, lm. **anie** p. **Zamorczyk.**

Zamorze, a, lm. **a** *kraj zamorski, kraj za morzem, a. kroje zamorskie:* Prusowie starzy byli z Litwą jednego narodu z zamorza, potomkowie Gotów. Biel. M. Szwedzi, wypadliście z zamorza waszego i wpadliście na włości katolickie. Birk. Niewątpliwą jest rzeczą, że Anglja z zamorza całe swe ciągnie dostatki. L. (= *z handlu morskiego*).

Zamorzec, rca, lm. **rcy** p. **Zamorczyk.**

Zamorzenie, a, blm., czynność cz. **Zamorzyć:** Z., †zamor, zagłodzenie, wygłodzenie (inedia). śmierć z zamorzenia głodem, zagłodzenie (mors ex inedia). Władze duszy podlegają tymże samym zamorzeniom, co i fizyczne, skoro ich nic nie posila. L.

[**Zamorzeniec, ńca**, lm. **ńcy**] *człowiek nadzwyczajnie chudy.*

Zamorzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamorzyć ś.**

Zamorzyć, y,ył, nied. × **Zamarzać**, × **Zamorzać** I. *morząc zamęczyć, zniszczyć, wycieńczyć, zgnębić ostatecznie, zagłuszyć, zatłumić, zdusić, zabić:* Z. władze duszy i ciała. Zamorzył w sobie uczucia. Rzew. Wiele rzeczy w człowieku nadużycie niszczy, a wiele nieużycie zamarza. Krasz. Z. głodem = *zagłodzić, umorzyć = zabić a. wycieńczyć, zanędzić głodem.* 2. × Z. = *zabić, zamordować:* Z. wołu (= *zarznąć, zaszlachtować*). Z. ś. *zabić ś. głodem, zagłodzić ś., wycieńczyć ś., zanędzić ś. głodem:* Jakby zbrodnia z ciałem skończyć oraz miały, w wodę zamorzonego podeszłą pchnął z skały. Żebr. (*exanimem.* L.). Zapomniały i daru niegodzien zbożnego, kto swego, z pługa wywiodszy krzywego, zamorzył pracowniczka. Żebr. (= *zarznął wołu.* L.).

Zamoskalenie, a, blm., czynność cz. **Zamoskalić.**

Zamoskalić, i, ił *zapełnić, zaludnić Moskalami.*

Zamoskiewski *za Moskwą znajdujący ś., stamtąd pochodzący:* Z towarem przyjeżdżać wolno do wszystkich państw moskiewskiego państwa prócz Moskwy i zamoskiewskich grodów. Dar.

† **Zamostcze, a**, lm. **a** p. **Zamostek.**

Zamostek, tka, lm. **tki**, † **Zamostcze** zool. (metasternum) *powierzchnia dolna na tylnym pierścieniu a. na tylopiersiu u owada.*

Zamoście, a, lm. **a** *miejsce za mostem, z tamtej strony mostu.* Kn.

Zamotać, a, ał, Zamatać, nied. **Zamotywać**, †**Zamotawać** I. *pomotać, zagmatwać, zaplątać, zawikłać, zapętać, uwikłać:* Z. nici = *poplątać, splątać, stargać, potargać, zasypłać.* Z. sobie nogi w czym. Z. rozum komu = *pomieszać, zaćmić, zamroczyć.* Z. rzecz, sprawę = *poplątać, zaciemnić, zawikłać, pokręcić:* Wwięzuję, zamotuję, zawikławam. Wierzę, nieszczęście jakie to zrządziła, które złej wróżki jędza zaskrzeczała, co i takiego drogę przestąpiło, abo więc końce wiedma zamotała. Tw. Grzech oczy twoje, abyś rzeczy niebieskich obaczyć nie mógł, zaćmił i zamotał, i siedzisz ciemnościami grzechu zamotany i ogarniony na drodze, która cię wiedzie na zatracenie. Żarn. Wszystkiemi rzeczami zamieszać, Z., *mare coelo miscere.* Mącz. Bóg rozum Heroda zamotał, że wespół zaraz do Betleem z mędrcami nie jechał. Żarn. [Sw. Piotr mówi: szkoda tak dobrego chłopaka, żeby sobie świat takim leniuchem zamotał (= *zawiązał*)]. 2. [Z.] *zawiązać, nawiązać:* Jasiek nowiuśkie baranice do skrzypek zamotał. 3. [Z. kogo] = *wytłumaczyć komu rzecz przeciwnie; niż jest rzeczywiście, zbałamucić, oszukać.* Z. ś. *pomotać ś., zagmatwać ś., zaplątać ś., zawikłać ś., uwikłać ś., usialić ś.:* Małpy ś. w po-

łożonych bótach same zamotują. Rej. Jakie to jest ciężkie przewinienie nasze, w którym ś. tu po wszystkie czasy żywotów naszych zawżdy upleść a Z. musimy. Rej. Dwór pruski w swoich sidłach sam ś. zamotał. Kal. [Matusek zamotał ś. nogami w płótno].

Zamotanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zamotać: 2. a. Z. ś.** *gmatwanina, plątanina, zamęt, matnia, położenie bez wyjścia:* Jak ś. z tego zamotania wywikła, kiedy w nim samym gorsze zamieszanie, przemaga? Pilch.

Zamotanie się, a ś., blm., **I.** czynność cz. **Zamotać ś. 2.** p. **Zamotanie.**

† **Zamotawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zamotać.**

† **Zamotawanie, a,** blm., czynność cz. **Zamotawać.**

† **Zamotawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamotawać s.**

† **Zamotrzały** p. **Zamatorzały.**

Zamotyliczyć się, y ś., ył ś. *motylicą zarazić ś.:* Zamotyliczona owca. Karez. Wszystkie nizkie rewiry myśliwskie były zamotyliczone.

Zamotywać, a a. uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zamotać.**

Zamotywanie, a, blm., czynność cz. **Zamotywać.**

Zamotywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamotywać ś.**

Zamowa, y, lm **y 1.** [Z.] *zamawianie, czary:* Na puchlinę udają ś. czasami do zamowy. **2.** × Z. *zamawianie, zamówienie, obstalowanie, obstalunek.* **3.** × Z. *to, co zamówiono, obstalowano, obstalunek, co zrobiono na obstalunek.* **4.** × Z. *rozprawa, dysputa.* Górs. J. **5.** † Z. *przemówienie ś., przekomarzanie ś. z kim, spór, sprzeczka, zwada, kłótnia:* W karczmie nie trudno o zamowy, kłótnie, mieszaniny. Haur. Zamowę, poswarek z kochaną osobą miewają za rzecz przyjemną. Górn. Oni frasunek, zamowę, wojnę z panią za rzecz osobną a bardzo miłą miewali. Górn. Z zamowy do bitwy przychodzi. Górn. Uczciwa w poswarkach i zamówkach, chociaż z największemi nieprzyjaciółmi, powagę zachować. Bud. Słuszna jest w poswarkach a. zamówkach precz gniew opuszczać. Kosz. Żeby żaden nie śmiał na ulicach żadnych zwad i zamówek czynić. Vol. Tatarzy, choć swarów nie mają ni żadnych zamów, co spólników tylko zoczą, już na ś. nacierają. Alb. Z., przymówka. Troc. Zamówkami i zwady, a potym jednaniem. Rzp. Senatorowie wotowali, i było kłopotu około tego dosyć, także zamówek. Biel. J. **6.** × Z. *zamówienie ś., pozór, pretekst słowny do wejścia, wciśnięcia ś. gdzie:* Prophasis, *prae textus*, zamówka, wymówka. Mącz. Podobno to tylko zamówką było, żeby ś. widzieć z tobą. L. **7.** † Z. *przymierze, układ.* B. Sz. Zdr. **Zamówka.**

Zamożenie, a, blm., **I.** × czynność cz. **Zamóc. 2.** × Z. *zapomoga, wspomożenie, wsparcie, pomoc, subsydjum:* Dać komu Z. w gospodarstwie. L. **3.** † Z. *wzrost, wzmaganie ś., wybijanie ś.:* Ktoby do siebie przyrównał rzymskie i tureckie państwo, znajdzie ich początki i Z. całe różne. Kłok. Początki i Z. tego państwa. Troc.

† **Zamożenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamóc ś.**

Zamożnie przys. od **Zamożny,** † z a m o ż y s t o, † z a m o ż y ś c i e.

Zamożność, i, blm., rz. od **Zamożny,** × z a m o ż e n i e: W kraju nieład Z. rządową wniwecz obrócił. Ust.

Zamożny, × **Zamożysty I.** × Z. *możny, silny, potężny, mocny, przemożny:* Wierzy car, iż tak zamożystych trwog jego fata godne Bardz. Bogaty w parentele, zamożysty w spezy. Pot. Rząd Z. Któreż tak zamożyste bogactwa, jak wierny towarzysz? Koch. W. *(= znaczące, skuteczne, dzielne).* **2.** *zasobny, bogaty, obfitujący, obfity:* Ojczyzno moja, na końcuś upadła, zamożna kiedyś i w sławę i w siłę. Karp. Zamożni w dostatkach i w naukach ludzie. Troc. Zamożne w talenta czasy Stanisława Augusta. Pot. S. Przy wielu seminarjach bibljoteki były bardzo zamożne. Kołł. **3.** *majętny, bogaty, dostatni, zasobny, dobrze mający ś.:* Człowiek, kraj Z. Lud zawsze hołduje bogatym i zamożnym. Petr. Pan ma nakazać, by synowie, zwłaszcza ojców zamożystych, majątku nie trawili. Haur. Ten obyczaj nie tylko jest u trochę zamożnych ludzi, ale prawie u panów samych. Glicz. Po zgasłym obecnie równie zamożnym, jak uczonym zakonie. L. Na zamożystych kaduki wyprawujemy, aby ś. okupywali. Star. Kto niemiernie żyje i skromności tak w piciu, jako i w jedzeniu nie przestrzega, ten nigdy w kopę zamożysty być nie może. Star. Te dwa miasta zamożyste i zbogacone po spustoszeniu sąsiedzkich. Łęcz. Kędy był zamożysty monasterz, najechał czerńce i potopił ich. Falib. Któryż to z dawnych panów, ba, nawet z dzisiejszych, między szlachtą w powiecie nieco zamożniejszych, dba o podobne fraszki? Mick. Żywioły zamożnowłościańskie wsi francuskiej. Wysławiano Lubądzan, jako naród Z. a ogromnie ambitny. Dyg.

† **Zamożysto,** † **Zamożyście** przys. od **Zamożysty.** L.

† **Zamożystość, i,** blm., rz. od **Zamożysty:** Nuż w skarbie zamożystość, nuż drogie klejnoty, nuż służby pełne srebra osobnej roboty. Zbyl.

† **Zamożystszy** st. w. od **Zamożysty,** *zamożniejszy.*

† **Zamożysty** p. **Zamożny.**

† **Zamożyście** p. **Zamożysto.**

† **Zamóc, oże, ógł,** nied. × **Zamagać I.** *zapomóc, opatrzyć, wspomóc, wesprzeć, podpomóc, poratować, podźwignąć, podać rękę, postawić na nogi:* Ojcowie żarli swe dzieci, i brat nie zamagał brata. Wad. Z. ubogiego. Król wielu, których znaczniejsza jaka przysługa w potrzebie zdobiła, w bogate upominki zamaga. Błaż. Zamógł to miasto. Troc. Zamaga go pieniędzmi. Troc. † **Z. ś.** *wzmóc ś., wziąć górę, nabrać znaczenia, rozwinąć ś.; wzbogacić ś., stać ś zamożnym, przyjść do pieniędzy, do mocy, do powagi, zmężnieć, wzmocnić ś., spotężnieć, spotęgować ś.; obrość w pierze, stanąć na nogi.* Błaż. Zamagam ś, przychodzę do pieniędzy, do powagi. L. Skarb ś. był w pieniądze zamógł. Warg. Wzbieraj boków syna, póki młod i póki ś. w moc nie zamoże, bobyś go potym rad karał, ale nie będziesz mógł. Żarn. Zamógł ś. głód w mieście. Wuj. (był wielki głód w mieście. B. G.). Zamogła ś. choroba, wzmogła ś. choroba. L. *(= rozsrożyła ś.).* Potym za niemałym czasem, gdy ś. zamagał zły zwyczaj, ta obłędliwość jako zakon chowana jest. Leop. (wzmógszy ś., niezbożny zwyczaj przestrzegany był jako zakon niejaki. B. G.). Miasta ś. pod szczęśliwym twoim zamogły panowaniem. Troc. Herezja ś. zamogła. Troc. Ta choroba ś. w nim zamogła. Troc. Zamaga ś. powietrze. Troc. Kto ś. w pieniądze zamoże. Otw. S. Z swego prowentu podejmowałby Polski Niżnej rycerstwo, pokiby ś. zamogli. Grab. P. *(= dorobili ś., doszli do pieniędzy).* Jedne straciwszy, w drugie zamożesz ś. zbiory. Dm. Nie mógł ś. kraj zamagać w kunszta, rzemiosła i oświatę

Kźm. 2. *obdarzyć, udarować, obdarować:* Królowa drugim synem Władysławem zamogła króla Kazimierza. Błaż.

† **Zamór, oru,** blm., p. **Zamra.**

Zamówić, i, ił, nied. **Zamawiać** I. *zacząć mówić, zagadać, odezwać ś., przemówić:* Ona do niego parę słów zamówiła. Dyg. Wszyscy maley zamawiali do niego „panie", podczas gdy on cię tykał. Dyg. 2. kogo, komu=*mówieniem zagłuszyć; zakrzyczeć; wtrącając ś. nie dać skończyć lub dalej ciągnąć mowy, przerwać komu, nie dać mu przyjść do słowa, nie przypuścić go do mówienia:* Sąd ma ś. odprawiać w cichości, aby jeden drugiego nie zamówił i nie bałuszył. Haur. Aby w radach jeden drugiego nie zamawiał. Troc. Idzie tylko o to, żebym zamówił za tobą ojcu. L. Muszę mu Z. L. 3. *mówieniem zagładzić, zatrzeć, zatuszować:* Pańskie błędy każdy zamawia, ubogiego cnoty rzadko kto widzi. Fred. M. Uczynili to słudzy Milona, mówię, nie zamawiając winy, ale jak rzecz ś. stała, ani z rozkazu, ani za wiadomością, ani w przytomności pana swojego. Siem. J. 4. *zarzec, zaczarować, zakląć; zadać co komu czarami:* Z. chorobę, broń. L. Przez wzywanie djabłów chcą zamawiać choroby. Boh. W bajeczne gusła pełna wiary, na węgłe dmucha, szepcze i zamawia czary. Tom. Kozak ten umiał każdą strzelbę zamówić, że mu szkodzić nie mogła. Papr. Każdy mógł starać ś. o broń zamówioną, a więc niechybną. Łag. Zamówiła mleko u krów w całej wiosce. Chodź. Umiał kule zamawiać, że go żadna trafić nie mogła. Rzew. [Zamówił mi ktoś chorobę. Panna zamówiła ten kamień *(=zaczarowała)*]. 5. *mówiąc udawać, wymówić, usprawiedliwić, upozorować pretekstem:* Praetexo, inszą daje przyczynę, taję, nakrywam. Mącz. 6. [Z.] *wymówić, usprawiedliwić:* Każe trzecie okno zrobić, chcąc to przed ojcem Z. 7. † Z. *przyczynić ś., wnieść instancję, przemówić, wstawić ś., poprosić za kim:* Zamawiać, wczyniać ś. za jakim, *personam alicujus dicendo tueri.* Mącz. 8. kogo = *zaprosić, zaangażować; zgodzić, nająć, obstalować, zobowiązać do stawienia ś., spełnienia czego:* Zamawiać kogo do czego. Kn. Jeszcze na galerji, już była zamówiona w taniec. L. Ja ś. założę, że panna Amerja przynajmniej na trzy kontredanse zamówiona jest, kiedy wacpan tu. L. Do wielu dam przychodził prosić ich w taniec, a odbierał zawsze tę odpowiedź: jestem zamówiona. L. Pisarz jest zamówiony do napisania intercyzy. L. Jestem zamówiony, dałem słowo, wzięto ode mnie słowo, jestem obligowany, obowiązany słowem. L. Zamów sobie sługę. Troc. Zamówiono go do tego. Troc. Z. co = *zapewnić sobie umówiwszy ś., obstalować:* Zamawiam co u kogo, *paciscor vel provideor me aliquid apud aliquem emturum, vel de aliquo conducturum.* Kn. Z. dorożkę, ludzi do roboty. Z. szafę u stolarza *(=kazać robić).* Z. miejsce w teatrze *(=zarezerwować).* Z obiad *(=zadysponować).* Zamówiłem tę robotę u rzemieślnika za talar. Troc. Głos mój potym powtórzę i tym celem kontynuacją jego u pana marszałka sejmowego zamawiam sobie. L. 9. bil. *zapowiedzieć, jak i dokąd ś. gra.* Z. bilę = *zapowiedzieć, którą bilą i jak ś. grać będzie.* Z. ś. I. *zapędzić ś. w mówieniu, zagadać ś.: Delabi in aliquem sermonem,* udać ś., Z. ś. w co, z jednej rzeczy ku drugiej przyjść. Mącz. Z obfitej boleści i żałości mojej zamówiłam ś. tak długo B. B. (z wielkiego frasunku mowiłam aż dotąd. B. G.). 2. † Z. ś. *od słowa do słowa przyjść do kłótni, zaperzyć ś. mówiąc; przemówić ś., posprzeczać ś., pokłócić ś., poważnić ś., powadzić ś:* Gdy ś. kto z kim zamówi, aby do jakich nie przyszło rozterków, karczmarz ma zabiegać Haur. Iwon, biskup krakowski, o pierwsze miejsce w synodzie z Wawrzyńcem, biskupem wrocławskim, zamówił ś. Błaż. 3. do kogo, dokąd = *wkręcić ś. pod zmyślonym pozorem, dla udanej przyczyny:* Pokój jej, widzę, jest otwarty, pójdę śmiało i zamówię ś., niby iż ciebie szukam. L. (będę udawał, będę ś. wymawiał. L.). [Bratowa przyszła ś. niby do ogniska Z. Ona musi przyjść i o co ś. Z.]. 4. do kogo = *zaprosić ś.:* Zamawiam ś do kogo, zapraszam ś. do kogo, przymawiam ś. na ucztę do kogo. Kn. 5. × Z. ś. = *omylić ś. w mówieniu, powiedzieć jedno za drugie.* L. 6. † Z. ś. = *wymówić ś.* B. Sz.

Zamówienie, a I. blm., czynność cz. **Zamówić.** 2. lm. **a** = a) *to, co zamówiono, obstalunek:* Majster otrzymał wiele zamówień. b) *pismo z wyszczególnieniem zamówionych przedmiotów a. zamówionego przedmiotu.* c) † Z. *sprzeczka, kłótnia, swar, waśń:* Przyrzekamy sobie pokój i miłość braterską, aby wszelakie waśni, zamówienia, odpowiedzi, bunty miejsca nie miały. Vol.

Zamówienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamówić ś.**

[**Zamówiny, in,** blp.] *oświadczyny.*

Zamówka, i, lm. **i** p. **Zamowa.**

Zamózgowie (rhombencephalon) *część tylna mózgowia, składająca się z rdzeniomózgowia, tyłomózgowia i cieśni.*

Zamputować, uje, ował żart. *ściąć, odciąć jaki członek ciała:* I na sztackiego sowietnika dyplom, jeśli pomożesz ten łeb Z. Krasz.

Zamputowanie, a, blm, czynność cz. **Zamputować.**

× **Zamra, y,** blm., × **Zamór** *zamieranie, martwota, zamarcie:* Zagrożoną wiecznym zamorem ojczystą niwę nanowo odrodzić. Wor. Zostały nam żywe w świerci mumje; a ta Z. dusz zmusiła do myślenia nad tajemnicą ruchu człowieczego życia. Brt.

Zamraczać, a, ał i Z. ś. p. **Zamroczyć.**

Zamraczanie, a, blm., czynność cz. **Zamraczać.**

Zamraczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamraczać ś.**

Zamrażacz, a, lm. **e** fiz., p. **Kongielator.**

Zamrażać, a, ał p. **Zamrozić.**

Zamrażanie, a, blm., czynność cz. **Zamrażać.**

Zamrocz, y, lm. **e** p. **Zamrok.**

Zamrocze, a, lm., **a** p. **Zamrok.**

Zamroczek, czka, lm. **czki** zool. (helops) *chrząszcz nierównoczłonkowy.*

Zamroczenie, a, blm. I. czynność cz. **Zamroczyć.** 2. a. **Zamrok** *stan rzeczy pokrytej mrokiem.* 3. (obnubilatio) *mroczenie, ćmienie w oczach.* 4. ps.: Z. umysłu a. umysłowe. Z. przytomności. Mówią: dobry trunek na frasunek; lecz kto jest czuły i widzi ś. być pokrzywdzonym, wśród największego zamroczenia swego mózgu swą krzywdę sobie i ucisk przypomni. Perz. Z. padaczkowe=*napad mniejszy padaczki* (epilepsia mitior).

Zamroczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamroczyć ś.**

Zamrocznia, i, lm. **e, Iksora** bot. (Ixora) *roś. z rodziny marzanowatych.*

Zamrocznieć, eje, ał *zacząć mrocznieć; zamajaczyć:* Patrzył w nią z zachwytem i rozmarzo-

niem, póki mu w oczach nie zamroczniała jakaś nieuchwytna niechęć czy też uczucie zawodu.

Zamrocznienie, a, blm., czynność cz. **Zamrocznieć.**

Zamroczność, i, blm., p. **Zamrok.**

Zamroczny przym. od **Zamrok,** *zamroczony, omroczony, mroczny, zaćmiony, zacieniony, ciemny, cienisty, zachmurzony:* Powstawał dzień szary, jednym ponsowym strzałem światła zwiastowany na błękitno zamrocznym niebie na wschodzie. Tet. Tak w chałupie zamrocznej radzili ojcowie. Ork. Śniegi lub deszcze wicher miota w zamroczne strony. Przyb. (=*zamroczone*).

Zamroczony I. im. od **Zamroczyć. 2.** [Z.] *nachmurzony, chmurny, posępny, zasępiony, ponury:* Nie bierzże takowej, która jest zamroczona, boby ci ś. mroczyła od rana do wieczora.

Zamroczyć, y,ył, nied. **Zamraczać I.** *zakryć mrokiem, przesłonić zmroczkami, zmroczyć, omroczyć, pomroczyć, zrobić, że zmierzchnie, zaćmić, zaciemnić; zacienić, ocienić, zamaić, gęsto i ciemno zasłonić, osłonić:* Chmura słońce zamroczyła. Troc, Dudz. Jeden czas niebo cieniem okropnym zamroczy, drugi jasnym promieniem znagła wypogodzi. L. Gaj ś. na końcu łąki mirtowy poczyna, tam kochankowie, wdzięcznym zamroczeni cieniem, miłosne smutki szczerym głaszczą wynurzeniem. Szym. Straszącym tym boginkom przy lesie lub zdroju, gdzie zamroczony dziwuje ś. wieśniak. Przyb. Przen.: Śmiertelnemi dom twój zamroczony mgłami. Troc. Gnuśny zamróz krwi rzeskiej biegły ciąg zaskoczy, a sen wiecznym zamierzchem światła me zamroczy. Nar. (=*zagasi, przygasi*). Oto mię sen grobowy na wieki zamroczy. Cho. Lincego Polux przebił, padł tamże na Kastorze, śmierć go zamroczyła. Szymon. Jemu oczy na zawsze zamroczył sen wieczny. Dm. Niechaj, kogo wiek zamroczy, chyląc ku ziemi poradlone czoło... Mick. Pragnie uniknąć wszystkiego, coby mogło Z. sławę tego męża (=*przyćmić*). **2.** głowę, rozum = *odurzyć, przytępić, zamglić, zaprószyć, zawrócić:* Bachus, gdy wlezie do głowy, wnet zaćmi oczy, rozum odejmie, całe zamroczy. Comp. Czausz to zoczył, że zamroczył oko Bachem. Pot. Winem są zamroczeni nowym. Przyb. Wino głowy zamroczyło (=*zaczmerało, zaszumiało, zakręciło, zawróciło w głowie*). W piciu prędzej ś. człek zarazi, zamroczy i otruje, niż w jedzeniu. Sak. Przen.: O próżności, co głowy swoim zamraczasz dymem. (=*odurzasz, zawracasz, przewracasz w głowie, omamiasz*). Legat, od Krzyżaków złotym kielichem podnajęty i zamroczony, w sprawiedliwości olsnął. Błaż. (=*olśniony, zachwycony*). Powstał, ale strach wielki rycerza zamroczył, kiedy tak blizko siebie groźny pocisk zoczył. Dm. (=*odurzył, zdrętwił, przeraził, aż mu ś. ciemno w oczach zrobiło, zaćmiło go*). **Z. ś. I.** *zajść mrokiem, omroczyć ś., pomroczyć ś., zawlec ś. cieniem, zaćmić ś., zaciemnić ś.; zachmurzyć ś.:* Wnet ś. ogródek ciemnością zamroczył. Kniaż. Zamroczone oczy. Troc. Już przed samym wschodem słońca zamroczyło ś. znagła i pociemniało. Reym. **2.** (o człowieku) *spochmurnieć, sposępnieć, nachmurzyć ś., stać ś. ponurym.* **3.** (o głowie, rozumie) *przytępić ś., zamglić ś., odurzyc ś., zawrócić ś.:* Tak jej żywo grają oczy, aż głowisko ś. zamroczy. Syrok. Z. ś. trunkiem (=*odurzyć ś., zaprószyc sobie głowę*).

Zamrok, u, lm. **i, Zamroka, Zamrocz, Zamrocze I.** *zmrok, mrok, zmierzch zapadający, pomroka:* [Z rana do zamroku]. Nikodem z Chrystusem Panem po zamroczu nie lenił swych nie zmrużać dla mów błogich oczu. L. Słońce świeciło jakby w usidleniu zamroku. Tet. **2. a. Zamroczność** *mrok, zaćmienie, zacienienie, ciemność, cienie:* Słońca blask przyjemny, gdy rozżenie Z. ciemny. Koch. W. Bory te ponure w okropnym swym zamroczu. Stasz. Wchodzi pod zasępne obłączystych gałęzi zamroki. Stasz. Przez ciemne zamrocza i słoneczne poręby borów. Psm. Lice jej, wylanych łez tokiem poznaczone, lśkną ś. jeszcze z pod zamroki, co je zacimia (!). Stasz. My tak żyć chcieli, a żyli w zamroczy. Krasiń. Bo piękność dotąd gdzieś jeszcze w zamroczy. Krasiń. Śmierć... me skronie otula zwolna chłodem swych zamroczy. Kasp. (=*pochmurności, posępności, zachmurzenia, nachmurzenia, achmurzenia ś.*). Z. zmysłów=*odurzenie, przytępienie, pomieszanie.* Zamroka w głowie. Jeż. [Wyżółkła, wychudła, osłabła, ręce jej ś. trzęsły, zamroki na nią szły, robocie żadnej poradzić nie mogła. Kon. (=*ciemno jej ś. robiło w oczach*)].

Zamroka, i, lm. **i I.** p. **Zamrok. 2.** [Z.] *gazy węglowodorowe.* **3.** bot. (thunbergia) *roś. z rodziny rozdzieńcowatych.*

Zamrowić się, i ś., ił ś. *zaludnić ś. nakształt mrowia, stać ś. licznym, rozmnożyć ś., zaroić ś.:* Tak lud ten zamrowił ś. gęsto. Przyb. Zamrowiły ś. wybrzeża mórz... zaszeleściły groźnie z wiatrem chorągwie proroka. Ostr. S.

Zamrowienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamrowić ś.**

[**Zamrozek, zku,** lm. **zki**] *przymrozek:* Wilk, myszkując po zamrozkach, zdybie przypadkiem brysia jegomości. Mick.

Zamrozić, i, ił, nied. **Zamrażać I.** co=*zrobić, że zamarźnie, ściąć mrozem, zmrozić:* Zamrażam co, *sino aliquid gelu occupari, penetrari, in glaciem verto, gelu concrescere facio.* Kn. Jedne wiatry wodę dla zimna jako kamień zamrażają, a drugie je wianiem ku roztoku rozpuszczają. Żarn. Zima idzie w dom, w samej nurcie jaskini zamknięty, słońcu, wiatru niedoszły, smutny, zamrożony, w ogień ogołociały, z ćmy wiecznej zlepiony. Żebr. Zimno wodę zamraża. **2.** *doprowadzić do zamarznięcia, mocno oziębić jakie ciało zapomocą mieszanin oziębiających lub innemi sposobami:* Z. ryby. Troc. Z. jabłko. Troc. Z. co sztuką. L. Cukiernicy zamrażają latem kawę. **3.** × Z. *odmrozić, przemrozić, odziębić sobie:* Z. uszy. Członek zamrożony. Troc. **4.** hut.: Z. piec=*zastudzić:* Z czyszczeniem pieca jak najprędzej ma ś. krzątać, bo inaczej piec zamrozi. Torz. Majstrowie, że im źle nabierać śkła, kamyki podkładać muszą, a stąd i piec zamrożą, i tygle ś. psują. Torz.

× **Zamroź, i,** blm., ż. **I.** *ziemia zamarznięta łająca.* Sł. wil. **2.** p. **Zamróz.**

Zamrożenie, a, blm., czynność cz. **Zamrozić.**

Zamróz, ozu, lm. **ozy I.** × Z. *zamrażanie, zamrożenie, zamarzanie, początek mrożenia, marznięcie, pierwszy mróz:* W czasie zamrozów jesiennych i pluty, gdy ś. zbliżały dni siwego grudnia, wschód mgłą i chmurnym pomrokiem osuty. L. W zimie świnie nie pierwej ś. paszą, aże szron opadnie i Z. przeminie. Trzyc. Kto chce mieć słone ryby dobre, pod Z. staw spuszczaj. Ek. Przen.: Czyli nie roztopi ś. Z. twoich przesądów? Żer. **2. a. Zamróz** *mróz, który przeniknął do środka czego; mróz wychodzący na wiosnę z ciał, występujący na nich w postaci sadzi, szronu:* Jaja

gdy zmarzną, a do wody je zimnej włożysz, tedy z nich Z. wyciągnie, aż lód pokaże ś. na wodzie. Haur. Z zmarzłych jajec Z. wyciągniesz, gdy je do zimnej wody włożysz. Troc. Śnieg Z. z członka wyciąga. Troc. Świeciły więc zamrozem nizkich chatyn ściany. Las. Ze strzech skapywał Z. lśniącemi paciorkami. Reym. Z. wystąpił na murach. (=*biały mróz*). Przen.: *mrowie po żyłach, dreszcz zimny, zimno śmiertelne:* Niedy ów Z. po jej białym ciele szedł, wyciskając zimny znój na czele. Kniaź. Gnuśny Z. krwi rzeskiej biegły ciąg zaskoczy, a sen wiecznym zamierzchem światła me zamroczy. Nar. Aż mi Z. z kości wychodził. Dyg. [Z., zimno za paznokciami]. Ludzi, wychodzących z chaty, opadały po rękach i nogach zamrozie. Orzesz. 3. hut.: Z., wilk, p. **Szwal.** 4. lek., p. **Odmrozek.**

Zamróź, i, lm. **e** p. **Zamróz.**

Zamruczeć, y, ał, × **Zamruknąć,** × **Zamrukać,** [**Zamrukotać**], nied. × **Zamrukiwać,** † **Zamrukawać** 1. *odezwać ś. z mrukiem, mruknąć:* Będzie krzyk wielki u Egipcjanów, a u Izraelitów nie zamruknie pies. Wuj. (nie ruszy językiem swym ani pies. B. G.). Morze zamrukane. Bardz. Dziad drzemie przy trupie a. świece objaśnia, a. pacierz zamruczy. 2. kogo, co=*mrucząc zagłuszyć.*

Zamruczenie, a, blm., czynność cz. **Zamruczeć.**

Zamruga, i, lm. **i** bot. (ellisia) *roś. z rodziny czerpatkowatych.*

Zamrugać, a, ał, × **Zamrugnąć,** nied. **Zamrugiwać** *zacząć mrugać; mrugnąć, zamignąć oczami.*

Zamruganie, a, blm., czynność cz **Zamrugać.**

Zamrugiwać, a a. **uje, ał** p. **Zamrugać.**

Zamrugiwanie, a, blm., czynność cz. **Zamrugiwać.**

× **Zamrugnąć, nie, nął** p. **Zamrugać.**

× **Zamrugnienie, a,** blm., p. **Zamrugnięcie.**

× **Zamrugnięcie, a,** blm., **Zamrugnienie** czynność cz. **Zamrugnąć.**

× **Zamrukać, a, ał** p. **Zamruczeć.**

× **Zamrukanie, a,** blm., czynność cz. **Zamrukać.**

[**Zamrukotać, ce, tał**] p. **Zamruczeć:** Z. piosenkę.

[**Zamrukotanie, a,** blm.] czynność cz. **Zamrukotać.**

Zamrużać, a, ał p. **Zamrużyć.**

Zamrużanie, a, blm., czynność cz. **Zamrużać.**

Zamrużenie, a, blm., czynność cz. **Zamrużyć.**

Zamrużyć, y, ył, nied. **Zamrużać,** oko, oczy= *zmrużyć, przymrużyć, zamknąć, przymknąć:* Z., powieką oko zakryć. L. Strzelcy, gdy do czego zmierzają, jedno oko zamrużają. Sak. Zamrużam oczy często, mrugam często oczyma nad wolą, blaskooki jestem. Kn. Przen.: Z. oczy na co= *patrzeć przez szpary, ślepym być na co, nie chcieć widzieć:* Rzplta każda potrzebuje takich stróżów, którzyby, jeden na drugiego miejsce następując, oka nigdy nie zamrużali. Górn. (=*nigdy nie zasypiali, nie spuszczali nic z oka, czuwali ciągle*). Niegodziwa patrzeć na swoje występki zamrużoną źrzenicą, a na cudze bystro rozdzierać oczy. L. Ile razy zamrużyła oczy, zjawiały ś. te same sny i męczące widziadła. Ork.

Zamrzeć, zamrze, zamarł, [**Zamiar**], nied. **Zamierać** 1. *zajść śmiercią, zastygnąć na śmierć, zemrzeć, zagasnąć:* Błogosławieni są, którzy w Panu zamierają. Hrb. Niech jeno moja maleńka zamrze, to zobaczymy. L. Dusza nie ginie, nie zamiera, w grobie nie zostaje. Skar. Odżyły już maszyny, i zamarli ludzie. Brt. Płód w żywocie matki częstokroć, słusznej żywności nie mając, zamiera. Sien. Przen.: Pieśń zamarła= *zamilkła, zacichła, skonała na ustach.* Dźwięki zamierały zwolna, głuchły. Reym. Dech mu w piersiach zamarł=*nie może wydać tchu, odetchnąć.* Przen.: Wiara zamarła w duszy = *zastygła, zamilkła, zakrzepła.* 2. [Z.] *zemrzeć:* Dwór chłopskie zasiewa pustki, gdy chłop a. zamrze, a. z osady ujdzie. Troc. Zamarło mu ś. Jako ten pies schorzały, wlokła ś. ciężko, by ino Z. na swoich śmieciach. Reym. 3. *spaść z sił dla braku posiłku, zesłabnąć od głodu, opaść na siłach, skapieć, zawiędnąć, uschnąć, znędznieć, spasować, zemdleć:* Żołądek od głodu zamarł, wszystkie też członki zemdlały. Jabł. Uchudł, wycieńczał i zamarł żołądek. Kniaź. Zamarł od głodu. Troc. Roślina zamiera = *usycha, więdnie, marnieje.* 4. × Z. głód = *poczuć głód, zacząć mrzeć głód:* Gdy zamarł głód pusty żołądek, członki wycieńczone poczęły słabieć. Min. 5. Zamierać, **Zaczajać ś.** myśl. (o wilku) *być postrzelonym.*

† **Zams, u,** lm. **y** *gzyms? zamek?* Herkules zamsy łamie podziemnego awernu. Pot.

† **Zamsik, a,** lm. **i** p. **Zamścik.**

Zamsz, u, lm. **e,** × **Zamesz,** † **Zamsza,** [**Zamsza**], † **Ciemiec,** × **Cimiec,** × **Cymiec** *skóra barania, kozłowa, losiowa, w tłuszczach wyprawiona przez białoskórnika, miękka, z powierzchnią mchatą:* Z. przedają skopowy, cośmy leszem zwali. Biel. M. Z. grubszy, mocniejszy zowie ś. irchą. Skóra jelenia dobrze wyprawiona najprzedniejszy Z. daje. Jund. Skóra na Z. wyprawna. Os. J. Kozłowego zamszu. Ins. c. l. Zamszu kozłowego, baraniego. Ins. c. l. Zamsza, źle zamiast zamesz. Dudz.

Zamsza, y, lm. **e** p. **Zamsz.**

[**Zamszaki, ów,** blp., **Zamszarki**] *spodnie skórzane.*

[**Zamszarki, ów,** blp.] p. **Zamszaki.**

[**Zamsze, ów,** blp.] p. **Soboty.**

Zamszenie, a, blm., czynność cz. **Zamszyć.**

Zamszownictwo, a, blm., × **Zamesznictwo** *garbarstwo zamszowe; handel zamszem.* L.

Zamszownik, a, lm. **cy,** × **Zamesznik** *garbarz od zamszu:* Zameszników tych, co skóry na zamsz wyprawiali. Sur.

Zamszowy przym. od **Zamsz;** [**Samsowy, Zemszowy**], × **Zameszny,** × **Zameszowy:** Skóra, kurtka zamszowa. Zamszowe rękawiczki. Gemb. Zamszowe trzewiki. Troc. Może teraz posagi nazwać zamszowemi: rozciągną ś., jako chcą... później ś. to skurczy. Opal. Zamszowy. Troc. Przen.: Kładzie przed ś. zszywaną z różnych pstrocin założkę, ale to daremna zamszowych piersi zasłona. L. (= *pieszczonych, delikatnych, pulchnych, miękkich*).

Zamszyć, y, ył 1. *zakryć, zapchać, pozatykać mchem.* L. 2. *uczynić mszystym.* L.

† **Zamszysty** *obrosły, zarosły mchem, mechaty.* L. Przen.: Człowiecze, z grzechów twych obmierzły Bogu, długo cnót próżen, w zbrodnie Z. Koch. W. (= *obfitujący w zbrodnie, pełen zbrodni*).

† **Zamścik, a,** lm. **i, Zamsik** pog. *mieszczanek, łyk:* Zawsze z mieszczki zamścika, zawsze z kmiotki gbura, a szlachcica z szlachcianki chciała mieć natura. Pot. Boże uchowaj, senator to? a to prosty zamsik! Star. Dziś, żal ś. Boże, leda szot i zamsik z miasta, kto ś. tylko nie

leni, mchem orlim porasta. Pot. Z ubiorów upatrując różnicę, powiadam też: senator to? a to prosty biernat abo zamsik. Mias.

[**Zamt, u,** lm. **y**] *aksamit.*

× **Zamtuski** przym. od **Zamtuz,** † **Zantuski:** Z. nierządnik. L.

× **Zamtuz, a,** lm. **y,** † **Zantuz,** † **Zanthuz,** † **Santuz** *dom rozpusty, dom publiczny, burdel, lupanar,* rub. żart. *szopka.* Głos. Zantuz, kurewski dom, *lupanar.* Mącz. Z., dom nierządny. Rej, Mącz. *Ganeum,* próżny dom, zantuz. Urs. Santuz, nierządny dom. Das. Zantuz. Volck. W Rzymie bardzo sławny Z. zbudował, gdzie rzymskie myrchy na każdy tydzień daninę płacą kurwiogospodarzowi. Zigr. Rufjan znaczy nierządnika, który Z. chowa, czyli nierządowi innych nasługuje. Pilch. Zamtuzy pełne na przedaż pochopnych do rozjurzenia towarów. Nar. Karczma i Z. wyniszczyły mieszek. Jabł. Co ś. tam złota rozeszło raz na pijatyki, drugi raz na zamtuzy i złą kompanją. Opal. Chodzi do zamtuzów i na miejsca sromotnego niewstydu. Kłok. Po wszetecznych zantuzach chodzi i po szynkach. Pot. Wiadom świstak dobrze, gdzie Wielopole, gdzie jaki Z. na Krzywym Kole. Zabł. Po zamtuzach ś. walać. Troc. Gniazda, utkane z piszczeli i trawki wśród mórz zamtuza. Mic.

† **Zamtuzka, i,** lm. **i,** † **Zantuzka** *nierządnica z zamtuza, kobieta publiczna.* Tuch.

× **Zamtuźnik, a,** lm. **cy** *ten, co uczęszcza do zamtuzów.* Troc., L.

† **Zamudzenie, a,** blm., czynność cz. **Zamudzić.**

† **Zamudzić, i, ił** *zmudzić, zamitrężyć, zmitrężyć, zabałamucić, przewlec, omieszkać, opóźnić, zwlec, zatrzymać, przetrzymać, zaniedbać:* Nic nie omieszkał, ani nie zamudził. Wad. Dwakroć ś. zewrą, że im dzień zamudzi utarczka owa i w długą noc wciągnie. Chr.

Zamulać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamulić.**

Zamulanie, a, blm., czynność cz. **Zamulać.**

Zamulanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamulać ś.**

Zamulenie, a l. blm., czynność cz. **Zamulić.** 2. lm. **a a. Zamulenie ś.** = a) *stan tego, co jest zanieczyszczone mułem, szlamem:* Z. stawu pochodzi z wielkiej suszy. Haur. b) patol.: Z. żołądka = *niestrawiony pokarm w żołądku* (saburra gastrica, sordes ventriculi), *niestrawność, rozstrój żołądkowy* (gastricismus): Z niezdrowych pokarmów pochodzi Z. żołądka. Haur. Zatkanie, Z. w ciele żył. Kn. Z. wątroby jest zbyteczne napełnienie, rozepchanie materją flegmistą Krup. Częstokroć są zamulenia, acz jeszcze niezastarzałe, które febry tej są pobudkami. Krup.

Zamulenie się, a ś. l. blm., czynność cz. **Zamulić ś. 2,** lm. **a ś.** p. **Zamulenie.**

Zamulić, i, ił, nied. **Zamulać** l. *zakryć, zamazać, powlec, zawalać mułem, omulić, zaszlamować:* Bydła nie puszczać na zamulone od deszczów pastwiska. Haur. Też same źrzódła, co je czas zamulił błotem, wypadły z swych poników czystszym wód polotem. L. Woda zamuliła ścieżki i gazony. Bał. Przen.: W Hibernji, w ktorej starowieczny i kwitnący kościół Boży zamulony i prawie upadły był, tego roku powstał i odnawiać ś. na pierwszy swój wzór począł. Skar. *(= zarzucony, zaniedbany, zapuszczony, zmurszały, zapomniany).* Były sekty, któremi ś. prawdziwa nauka zamulała. Skar. *(= zamącała, zanieczyszczała, zakąkoliła, zachwaściła).* Zazdrością serce swe zamulił. Górn. *(= skalał, skaził, zaraził).* Niezamuloną ku panom swoim wiernością sobie wysłużył. Nies. 2. *zatkać, zapchać, zapakować, zanieczyścić mułem:* Z. żołądek. Jeśliby woda rurami pędzona była nieczysta i rury zamulała, trzeba pomyślić o filtrowaniu. Świt. 3. × Z.: Muzykanci zamulcie tego czerkaskiego, co wiecie. L.? (walcie, zagrajcie, rznijcie, tnijciej. L.). **Z. ś.** *zajść, zamazać ś., zanieczyścić ś., zawalać ś. mułem; zatkać ś., zapchać ś. mułem.*

Zamulisko, a, lm. **a** *miejsce zamulone.* L. Przy rzekach pastwiska pod czas powodzi pilnie przestrzegać mają, aby wszelkiego bydła na ten czas nie puszczać na zamuliska, chyba że deszcz je spłocze. Haur.

Zamulny *szlamisty, zamulony.*

Zamuł, u, lm. **y** l. blm. *zamulenie,* czynność cz. *zamulić:* Dniepr wyżłabia te ślady zamułem. Wor. 2. *nieczystość zamulająca, zamulenie, muł, szlam, ił:* Z. czyli ziemia na rudzie będąca. Os. J. Koper ogrodny mocz z grubych zamułów z pęcherza wywodzi. Syr.

Zamunsztuczenie, a, blm., czynność cz. **Zamunsztuczyć.**

Zamunsztuczyć, y, ył konia = *założyć mu munsztuk:* Ja tymczasem moją szkapę zamunsztuczę porządnie. Byk.

Zamurawić, i, ił *zapuścić w murawę, wywołać porost murawy.*

Zamurawienie, a, blm., czynność cz. **Zamurawić.**

[**Zamurdzać się, a ś.,** **ał ś.**] *zasmolić ś., zawalać ś.:* Wszystko to biega za panią z zamurdzanemi paplami. Fred. A.

[**Zamurdzanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zamurdzać ś.**

[**Zamurkotać, ce, tał**] *zamruczeć.*

[**Zamurkotanie, a,** blm., czynność cz. **Zamurkotać.**

Zamurny, Zamurowy *będący za murem, z tamtej strony muru.* L.

Zamurować, uje, ował, nied. **Zamurowywać** l. *zająć, zakryć, zamknąć, zasłonić, założyć murem:* Ciało jej złożywszy w sklepiku jednym, wejście do niego zamurowano; w kilka lat odmurowano sklep, a ciało znaleziono przy samym wejściu bez palców u ręki. Boh. Gdy usłyszeli, że była zamurowana dziura muru jerozolimskiego, a żeśmy poczynali, co było obalono muru, zamykać, rozgniewali ś. nieprzyjaciele. Leop. (że przybywało wzdłuż murów jerozolimskich, a iż ś. poczęły rozerwania murów zawierać. B. G.). Okna domów wyglądały jak zamurowane. Bał. Ci, co wiedzą, milczą, jakby im usta zamurowano. Krasz. Milczy, jakby mu kto gębę zamurował = *jak mur, jak mruk.* Horodniczy milczał jak zamurowany. Korz. Taką trwogę musi uczuwać człowiek żywcem w podziemiu zamurowywany. Orzesz. 2. *zabudować domami murowanemi:* Z. miasto. **Z. ś.** l. przen. *zamknąć ś., zasklepić ś., odosobnić ś.:* Kiedy więzy skuły ciało, kto ś. w ciele zamurował.... Was. 2. *wzmóc ś. w budowle murowane, zabudować ś.:* Miasto zamurowało ś.

Zamurowanie, a, blm., czynność cz. **Zamurować.**

Zamurowy p. **Zamurny.** L.

Zamurowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zamurować.**

Zamurowywanie, a, blm., czynność cz. **Zamurowywać.**

Zamurowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamurowywać ś.**

[**Zamurzać, a, ał**] (zamur-zać) *zapełkać, zabrudzić.*

[**Zamurzanie, a,** blm.] (zamur-zanie) czynność cz. **Zamurzać.**

Zamurze, a, lm. **a** *miejsce za murem.* Troc., L. Za którego piersiami staniesz, jak w zamurzu. Pot.

Zamurzenie, a, blm., czynność cz. **Zamurzyć.**

Zamurzyć, y,ył *zaczernić, zasmolić; pomurzyć.*

[**Zamusk, u,** blm.] *zamuśnięcie, zatarcie z wewnątrz szpar w dachu po położeniu dachówek.*

Zamuskać, ska a. szoze, skał, Zamusnąć, × **Zamusknąć,** nied. **Zamuskiwać** I. *musnąć; zlekka przeciągnąć i dotknąć czym posuwisto, pogładzić:* Zaniecha grać, a spania przytwierdzać poskoczy, mżące czarowną laską zamuskując oczy. Żebr. *(permulcens.* L.). 2. *muszcząc zagładzić, zasmarować, zamazać:* Ule te mają być gliną zamuskane. Kąc. Ku zimie spodni zatwor ula zamuszcz. Kąc. Pszczoły ś. ubiegają drobne skałuby w domach swych zamuskiwać woskiem. Otw. Przen.: † Zamusnąć łeb = *upić ś.* Rej. 3. [Z.] *zapuszczać* (np. w oko): Oczy zamuskują wodą na oczy zapomocą piórka. Zamuskał se, i to mu sie zagojél.

Zamuskanie, a, blm.. czynność cz. **Zamuskać.**

Zamuskiwać, uje, iwał p. **Zamuskać.**

Zamuskiwanie, a, blm., czynność cz. **Zamuskiwać.**

× **Zamusknąć, nie, nął** p. **Zamusnąć.**

× **Zamusknienie, a,** blm., czynność cz. **Zamusknąć.**

Zamusnąć, nie, nął p. **Zamuskać.**

† **Zamuszczki, ów,** blp. *muszki do przylepiania na twarzy:* Żony w domu żadnej ś. rzeczy nie tkną, jedno tylko około strojów, około ubiorów, około zamuszczków chodzą. Petr.

Zamuszenie, a, blm., czynność cz. **Zamuszyć.**

Zamuszyć, y,ył *zapstrzyć śladami muszemi:* Lustro zamuszone na ścianie. Krasz.

Zamuśnięcie, a, blm., czynność cz. **Zamusnąć.**

† **Zamutek, tku,** lm. **tki,** [**Zamutek**] *zasmucenie, zamącenie, zakłócenie spokoju, smutek, kłopot, udręczenie, zgryzota, utrapienie, frasunek, turbacja:* Rodzice przez zuchwalstwo dzieci swych przychodzą ku zamutkom. Glicz. Wino borakowe tym jest użyteczne, którzy są krwi ociężałej, serca chorego, abowiem wiłość a Z. oddalają. Sien. Opowiedział im niektóre znaki strachów i onych przyszłych zamutków, które na ten czas na wszystkie wierne przyjść miały. Rej. [Kuba dziś w zámutku: krowe mu dziuk poraził].

Zamutować, uje, ował kip. (o winie) *zacząć mutować, przybrać kolor mleczny.*

Zamutowanie, a, blm., czynność cz. **Zamutować.**

× **Zamycać, a, ał** p. **Zamycić.**

× **Zamycanie, a,** blm., czynność cz. **Zamycać.**

× **Zamycenie, a,** blm., czynność cz. **Zamycić.**

× **Zamycić, i, ił,** nied. **Zamycać** *zapłacić myto, zaclic.* L

[**Zamycie, a,** blm.] czynność cz. **Zamyć.**

[**Zamyczeć, y, ał**] *zacząć myczeć; zaryczeć:* Krowka zamyczała.

[**Zamyczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zamyczeć.**

Zamyczka, i, lm. **i** *wentyl, klapka.*

[**Zamyć, zamyje, zamył**] *zamulić:* Powódź ploso zamyła.

Zamydlać, a, ał p. **Zamydlić.**

Zamydlanie, a, blm., czynność cz. **Zamydlać.**

Zamydlenie, a, blm., czynność cz. **Zamydlić:** Celem ułudzenia i zamydlenia oczu Polakom. L. Wierzano, że ziemię wołoską podbić pomyśliwając, król dla zamydlenia oczu Stefanowi o tureckiej wojnie posłuch puścił. Błaż.

Zamydlić, i, ił, nied. **Zamydlać** I. *mydląc zatrzeć; zasmarować, zamuskać mydłem, namydlić, pomydlić na całej powierzchni.* Przen.: Z. komu oczy = *otumanić, oszukać, omamić, zamanić go, zmylić czyją czujność:* Zamydlono mu oczy. Rys. Zamydlone są oczy ich, aby nie widzieli. Leop. *(= zaślepione, zaćmione).* Zamydlił ludziom oczy wysoką rodowitością, wielką fortuną; co tylko mówi o tym, kłamie ze wszystkim. L. *(= zablagował im).* O tym żadnego dowodu nie mają, tylko tak prostym ludziom oczy zamydlają. Gil. Jakżeś złośliwą sztuką oczy mi zamydlił. L. Już nie zmyślaj, żadne mnie sztuki nie usidlą, przezornych Ulissesa oczu nie zamydlą. Min. 2. × Z. przen. *zatrzeć zręcznie, zatuszować, uchylić:* Mądrze zrobiłem, żem zamydlił tę jej intencją, którą wcale nie chce mi ś. wykonać. L.

Zamykacz, a, lm. **e** *ten, co zamyka.* L.

Zamykać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamknąć.**

Zamykadło, a, lm. **a** *przyrząd zamykający.*

Zamykalnie przys. od **Zamykalny.** L.

Zamykalny, Zamykany *służący do zamykania; zamykany = mogący być zamykanym.* L.

Zamykanie, a, blm., czynność cz. **Zamykać.**

Zamykanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamykać ś.**

Zamykany I. im. od **Zamykać.** 2. p. **Zamykalny.** Chir.: Kleszczyki zamykane = *szczypczyki zasuwane, zasuwkowe, do zaciskania tętnic krwawiących.*

Zamylać, a, ał p. **Zamylić.**

Zamylanie, a, blm., czynność cz. **Zamylać.**

Zamylenie, a, blm., czynność cz. **Zamylić:** Lew, gdy go łowcy śledzą, tedy ogonem stopy swe zamiata dla zamylenia oślady. Sien.

Zamylić, i, ił, nied. **Zamylać** I. *myląc zatrzeć; zmylić, omylić: Perplexari,* rzecz jaką zamotać, Z. Mącz. Z. ślad. Drogi szatanom zamylę. Wysp. Z. komu, gdy czyta, recytuje, liczy i t. p. = *przerwać, przeszkodzić, pomylić tak, że nie wie, na czym skończył i skąd zacząć w dalszym ciągu; zbić go z tropu:* Zamylać komu w mówieniu, w liczeniu. Troc. Nie zamylaj mi waspan. Troc. Z. komu kartę czytaną w książce = *zmieszać ją z innemi.* 2. † Z. przysięgę = *zmylić, poplątać:* Gdy człowiek oczkoli ma przysięgać, a nie wyrzecze przysięgą, jako ją rozkazano, słowie aż zamyli a. zabłądzi... Ort. Zamyli człowiek przysięgę, może dobrze sam a. człowiekiem ś. podeprzeć. Ort.

Zamysł, u, lm. **y** I. × Z., × **Zamysły** = *zamyślenie ś., zamyślenie, zaduma, zadumanie:* Zofja, usiadszy nad ciekącą wodą, w tak wielkim zostawała zamyśle, że nie postrzegła tego, jak przy jej boku stanął Klerwil. L. [Odwar ziela od zbytecznych zamysłów]. 2. *to, co kto zamyśla, zamierza sobie, zakłada w myśli, zamiar, zakrój, widok, projekt, plan, intencja:* Wszystkie jego zamysły wniwecz poszły. L. Zły Z. *(= knowanie).* Występne zamysły. Bobr. Twierdzi, iż innych przeciw tobie nie był zamysłów, jakich że był sam, wyznaje. Siem. J. Pomieszał, rozerwał, popsuł zamysły moje. Troc. *(= szyki).* Mieć pewny zamysłów swoich koniec. Troc. Dopinać zamysłu swojego. Troc. Prosi usilnie P. Boga o skuteczne swoich zamysłów powodzenie. Skar. Przestań źle czynić i porzuć twoje niedobre zamysły. Skar. Św. Bernardowi zwierza ś. swoich zamysłów. Skar. Wszystek ich Z., aby worki swe natkali. Birk. Nie widać było, którzyby

mu tych jego zamysłów pomagali. Warg. A nuż gdyby zamysły wykonał? Kn. Odkryć czyj Z. L. *(=zdemaskować go)*. Prywatne nasze zamysły ze zgubą ojczyzny wykonać usiłujemy. Star. Jeśli zamysłom ich opak ś. wiedzie. Karp. W zamysłach i przedsięwzięciach śmiały aż do uporu. Sniad. Przyjaciel brata wszystkie wie jego zamysły. Mick. W tych zamysłach i oczekiwaniu spodziewanych prochów podobało ś. przykopami do miast zbliżyć. Alber. Gospodarz nie może przedać lub ustąpić swej zagrody bez oznajmienia swego zamysłu w terminie przyzwoitym. Sur. Spojrzenie, co radeby wypatroszyć duszę z każdego zamysłu i przejrzeć nawskroś. Reym. *(= myśli)*. 3. [Z.] *rozsądek, rozmysł?:* Imaj ś. takich, co mściwością i zamysłem żyją.

† **Zamysławać, a, ał** p. **Zamyślić.**

† **Zamysławanie, a,** blm., czynność cz. **Zamysławać:** Trwogi miały pochodzić z niejakiego zamysławania z Rewla odjazdu. Biel. J.

† **Zamysłować, uje, ował** p. **Zamyślić.**

† **Zamysłowanie, a,** blm., czynność cz. **Zamysłować.**

[**Zamysłowato**] przys. od **Zamysłowaty.**

[**Zamysłowaty**] *dziwny, zagadkowy:* Psiakość jakiś Z. ten szlachcic, kiedy on ś. z tobą wdał w rozmowę, a nie poszedł do chłopa.

Zamyślać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zamyślić.**

Zamyślanie, a, blm., czynność cz. **Zamyślać.**

Zamyślanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zamyślać ś.**

† **Zamyślawać, a, ał.** p. **Zamyślić.**

† **Zamyślawanie, a,** blm., czynność cz. **Zamyślawać.**

[**Zamyśleć, i, ał**] I. *pomyśleć, zastanowić ś.:* Chłopi se w sumieniu *(w duchu)* zamyśleli. 2. *zapragnąć w myśli:* Zrób tak, iż, cobym se zamyślał, zebym to miał. Będziesz miał konia, na którego zamyślisz.

Zamyślenie, a I. blm., czynność cz. **Zamyślić.** 2. lm. **a** a. **Z. ś.** *stan osoby, która ś. zamyśliła, zaduma, marzenie, medytacja,* × z a m y s ł: Przyzwyczajenie do długich, milczących zamyśleń i kontemplacji. Orzesz. Zmrok zamyślenia lice jego przysłania. Mick. Wreszcie ku piersiom zmordowane czoło skłania i wpada w letarg zamyślenia. Mick. Pogrążył ś. całkiem w zamyśleniu o tym, co za chwilę ś. stanie. Sienk. [Czorlinscy prze wieży sedzoł w zameszleniu].

Zamyślenie się, a ś., blm. I. czynność cz. **Zamyślić ś.** 2. p. **Zamyślenie:** Znał już teraz te zamyślenia ś. pani, które go w rozpacz wprawiały. Zap.

Zamyślić, i, il, nied. **Zamyślać,** × **Zamyśliwać,** † **Zamyślawać,** † **Zkmysłować.** I. Z., Z. o czym = *powziąć myśl jaką względem czego, zamiar jaki, zamierzyć, marzyć, roić sobie, projektować, ułożyć sobie w głowie.* HJ. Zamyśla jechać do niego. Troc. Reginko, szczerze i ja zamyśliwałem ożenić ś. z tobą. L. *(=przychodziło mi do głowy).* Zamyślać komu źle. Troc. *(=życzyć, chcieć, być usposobionym).* Zamyślać dobrze komu. Troc. Zamyślił ś. z panem Kostką naprzód w słowne pertraktacje wdać. Tet. Wojewoda życzył wojsku zasłużone pieniądze wypłacić dla zamyślanej konfederacji. Szaj. Człek zamyśla, Bóg rozrządza. Koch. W. O życiu jego Werszowiczowie, z zasadzki wypadszy, zamyślali. Nies. *(=godzili, gotowali ś. na nie).* Zawrócił głowę biedaczce, która zamyślała czasami o samobójstwie. Chm. *(=przychodziła jej myśl do głowy).* 2. co = *umyślić, planować, uprojektować, przedsięwziąć, uknuć, ukartować; szykować, gotować co w myśli, nosić ś. z myślą czego:* Zamyśla zdradę (o zdradę) na niego. Troc. 3. co, † czego = *zmyślić, udać; zasłonić ś. czym:* Zamyślam czego innego, *praetexto.* Kn. Połóż ś. na łożu twym a zamyśl sobie niemoc. Leop. (załóż ś. niemocą. Leop.). Zamyślał zawziętej swojej ku niemu nieprzyjaźni. Troc. Ho, ho! o czym to on zamyśla! *(=marzy, roi, co mu to przychodzi do głowy, co mu to w głowie!).* Z. ś. I. × Z. ś. nad czym = *pomyślić sobie, wziąć na uwagę, na rozum, zastanowić ś., zauważyć sobie, rozważyć sobie, zatrzymać myśl swoją nad czym:* Wprzód ś. zamyśl, a potym działaj. Stasz. Zamyśl ś. z tą myślą, a usłyszysz cudowną harmonją między duchownemi pracami a boleściami ciał. Słow. 2, *zapuścić ś., zagłębić ś. myślą, popaść w zadumę, zamedytować ś., pogrążyć ś. w myślach, rozmyślać:* Zamyśliwszy ś., długo siedząc, nie mówił. Troc. Spokojne prowadząc życie, zamyślałem ś. nieraz nad uciskami, które nas trapiły. L. Z. ś. nieco, cokolwiek. L. Przypatrując ś. tej dziwnej sprawie, co dalej, to więcej o tym zamyślawać musimy. Rej. Ja ś. nie zamyślam i lubię rozmawiać. L. *(= nie bywam zamyślony).* Człowiek zamyślony, ponury, odeszły od siebie, chodzi spiesznym krokiem po izbie, sam do siebie gada, stojących wkoło nie widzi. L. *(= zajęty swojemi myślami, myślący o czym innym, roztargniony, dystrakt).* Nie czynić gwałtu zbytniego w przyrodzeniu; bo widamy drugich, iż ś. tak zaczną a. zamyślą, że i od pamięci odchodzą a omdlewają. Rej. Mieczysław II dla żony był od wszystkich opuszczon, a stąd, zamyśliwszy ś., wpadł w szaleństwo. Biel. M. 3. [Zamyślać ś.] = *knuć plany:* Patrzo na dziada i jego pieniądze i znowu na nigo zamyślajo sie.

× **Zamyśliwać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zamyślić.**

× **Zamyśliwanie, a,** blm., czynność cz. **Zamyśliwać.**

× **Zamyśliwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zamyśliwać ś.**

[**Zamyśliwy**] *zamyślony, roztargniony.*

[**Zamytlać się, a ś., ał ś.**] *zaplątać ś., przyplątać ś.:* A ja nie wiem, skąd ś. ta nitka zamytlała *(=wzięła ś.).*

[**Zamytlanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zamytlać ś.**

[**Zamywaczka, i,** lm. **i**] *kobieta myjąca podłogi i przyrządy fabryczne w cukrowni.*

Zamżenie, a, blm., czynność cz. **Zamżyć.**

Zamżyć, y,ył I. *zacząć mżyć* (o deszczu): Roje ptasząt świergotały na powitanie jasności i gdzieś przepadły, jak tylko zamżyło. Jeż. 2. p. **Zamrużyć.**

† **Zanadra, y,** lm. **y** p. **Zanadrze.**

[**Zanadro, a,** lm. **a**] p. **Zanadrze.**

[**Zanadry**] p. **Zanadrze.**

Zanadrzany przym. od **Zanadrze.** Troc. Z., w zanadrach leżący. Kn.

Zanadrze, a, lm. **a,** † **Zanadra** lm., [**Zamadrze, Zanadro, Zanadry** lm.], **Nadra,** lm. **Nadra** *schowanie za nadrem, zapazucha, pazucha:* Dobył z zanadrza papier, rozwinął i czytał. Węża w zanadrzu chowasz a. pielęgnujesz (o niewdzięczniku). † Umarł i odniesion jest w Z. Abrahama *(= na łono).* Przen.: Waśń, wylęgła w samym zanadrzu rodu książęcego *(= łonie, gnieździe).* Wrócił ręce swoje w zanadra swoje i wyjął ją z zanadrza. Bud. (włóż teraz rękę

twoję w zanadrza (zanadra) twoje; i włożył rękę swoję w zanadrza swoje. B. G.). Umarł ów żebrak i doniesion jest od aniołów w Z. Abrahamowe. Sekl. (w nadro a. na łono Abrahamowe. Sekl). Choćby człek w zanadrzu u fortuny siedział, niemasz takiego, żeby o biedzie nie wiedział. Pot. I zanadrzu nie wierz, albowiem co tam włożysz, snadno wypadnie. L. Kozacy chcieli go karać według zwyczaju swego: opasawszy mocno, piasku w zanadra nasypać a w wodę wrzucić. Papr. Jakże ś. nie upalić, ogień w zanadrzu mając? Rys. Kto może w zanadrzu ogień nosić, a od niego ś. nie spalić? Skar. Węże na szyje swe prawie w zanadrzach swoich chowacie. Orzech. Węża w zanadrzu chowasz a. pielęgnujesz — powszechna Greków i Łacinników, a teraz wszystkich prawie narodów, przypowieść, która podobno urosła z zdarzenia wieśniaka, który napoły zmarzłego węża w zanadrzu ogrzał i ożywił, a ten ożywiciela swojego jadowitym ukąszeniem zabił. Pilch. Ręce w zanadrza włożył. Troc. Zanadra obszerne. Troc. W zanadrzu ma, nosi księgę. Troc. W Z. co włożyć, wetknąć. Troc. × Zanadrę = *za nadrę, w zanadrze:* Schowałam klucz zanadrę. Chodź. Przen.: Zamojski ma w zanadrzu dyplom na rektora akademji padewskiej. Gom. (= *już gotowy, przy sobie*).

× **Zanadrzysto** przys. od **Zanadrzysty**. L.

× **Zanadrzysty** *mający szerokie zanadrza*. Kn., Troc.

[**Zanadzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zanadzić ś.**

[**Zanadzić się, i ś., ił ś., Wnadzić ś.**] *wnęcić ś.*

Zanalizować, uje, ował co=*analizując zbadać, poddać analizie:* Zanalizowano grunt i atmosferę i przekonano ś., że... Przen.: Chciałem Z. gościa, co ś. tak niespodzianie u mnie pojawił. Orzesz. Nie umiałby zresztą umiejętnie Z. siebie w tej chwili. Bal. Fakta sprawdzone i zanalizowane zatrzymują go na skraju otchłani metafizycznej. Chm.

Zanalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zanalizować**: Z. tego ruchu dałoby najlepsze świadectwo naszego upadku.

Zanarchizować, uje, ował *zmienić na anarchiczny, zrobić anarchicznym:* Demokracja zanarchizowała społeczeństwo. Szuj.

Zanarchizowanie, a, blm., czynność cz. **Zanarchizować.**

† **Zanarzać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zanurzyć.**

† **Zanarzanie, a**, blm., czynność cz. **Zanarzać.**

† **Zanarzanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zanarzać ś.**

† **Zanaszać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zanieść.**

† **Zanaszanie, a**, blm., czynność cz. **Zanaszać.**

† **Zanaszanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zanaszać ś.**

Zandalina, y, lm. y bot. = bot. **Sandał.**

Zandał, u, lm. y bot. = bot. **Sandał.**

Zandbabka, i, lm. i, **Zandkuchen** *babka piaskowa, babka biszkoptowa, z mąki kartoflanej.*

Zandkapa, y, lm. y pow. *kapa na osi zabezpieczająca od dostawania ś. piasku w buks koła.*

Zandkuchen, u, lm. y cukier., p. **Zandbabka.**

Zandpapier, u, lm. y piaskowiec, papier piaskowy rzem. *papier gruby, posypany na klej miałkim kamieniem osełkowym a. szkłem, do szlifowania służący.*

[**Zandrość, i**, blm.] p. **Zazdrość.**

Zanegować, uje, ował *zaprzeczyć, zaoponować, zaprotestować:* Żeby to miała być jedyna droga, ośmielę ś. Z. Kaczk. Wasza książęca mość pozwoli, że zaneguję. Sienk.

Zanegowanie, a, blm., czynność cz. **Zanegować.**

Zanela, i, lm. e *tkanina wełniana z połyskiem, używana na podszewki pod suknie męskie*, atłas hiszpański.

Zanelowy przym. od **Zanela**: Podszewka zanelowa.

Zanęcać, a, ał p. **Zanęcić.**

Zanęcanie, a, blm., czynność cz. **Zanęcać.**

Zanęcenie, a, blm., czynność cz. **Zanęcić.**

Zanęcić, i, ił, nied. **Zanęcać** I. *nęcąc zachęcić; zaprawić, podniecić, podjurzyć, zaostrzyć apetyt, załudzić:* Zdartemi łupy na krew ludzką zanęcał rozbestwione kupy. Świr. 2. *zaopatrzyć ponętą dla znęcenia, zastawić przynętę:* Siatką zanęcona=*mała siatka na raki ze znajdującą ś. wewnątrz przynętą (np. żabą odartą ze skóry, mięsem i t. p.).* Z. wędkę=*założyć przynętę na haczyk wędki.* Haczyk zanęcony, sieć zanęcona= *opatrzone przynętą.*

Zanędzać, a, ał p. **Zanędzić.**

Zanędzanie, a, blm., **Zanędznianie** czynność cz. **Zanędzać.**

Zanędzenie, a, blm., **Zanędznienie** czynność cz. **Zanędzić.**

Zanędzić, i, ił, Zanędznić, nied. **Zanędzać, Zanędzniać** *nędzę zamęczyć, zabiedzić, zmizerować, zniszczyć, wyniszczyć, zmarnować:* Z. bydlę. [Dola pod nazwą zmory co noc jeździ na koniach, jeść nie da, zanędzi].

Zanędzniać, a, ał p. **Zanędzić.**

Zanędznianie, a, blm., czynność cz. **Zanędzniać.**

Zanędznić, i, ił p. **Zanędzić.**

Zanędznieć, eje, ał *stać ś. nędznym, zbiednieć, zniszczeć, skapieć, spasować, zmizerować ś, skarłowacieć, zaniknąć, zmarnieć, znikczemnieć, skapcanieć,* × *zamilknąć,* × *zapęzieć,* × *zaliszeć:* Bydlę, które z młodu zanędzniało, nigdy k czemu dobremu nie przyjdzie. Dor. Zwierzęta z młodu zanędznione nigdy potym należycie nie wyrastają. Kluk.

Zanędznienie, a, blm. I. czynność cz. **Zanędznić.** 2. czynność cz. **Zanędznieć.**

Zanękać, a, ał *nękając zamęczyć; zagnębić.* L.

Zanękanie, a, blm., czynność cz. **Zanękać.**

Zanękla, i, lm. e (bourreria) *roś. z rodziny ogórecznikowatych.*

Zanęta, y, lm. y I. *zanęcanie, zanęcenie, zachęta, podnieta:* Jaka to dla uczonych pochlebna i mocna do pracy Z. Ostr. 2. bart. *farba, którą wymazują barć wewnątrz.* Pol. 3. ryb. = a) *to, co ś. wkłada do sieci lub na haczyk wędki dla przywabienia ryb; przynęta:* Z. naturalna, sztuczna, mamidło. b) *przynęta, szczeg. rzucana rybom do wody (otręby pszenica), aby je później siecią zabrać.*

Zangielszczenie, a, blm., czynność cz. **Zangielszczyć.**

Zangielszczyć, y,ył *przerobić na angielski, na Anglika:* Pokochawszy ś. trochę w zangielszczonej Łucji, wrócił do nałogu próżniactwa. Chm.

Zaniebieszczenie, a, blm., czynność cz. **Zaniebieszczyć.**

Zaniebieszczyć, y,ył *zawlec, zaciągnąć a. zaprawić niebieską barwą; zawalać czym niebieskim:* Z. przez nieumiejętność bieliznę farbką w praniu.

Zaniecać, a, ał p. **Zaniecić.**

Zaniecanie, a, blm., czynność cz. **Zaniecać.**

[Zaniecasy]?: Napadli ich Z., napadli ich rozbójnicy.

Zaniecenie, a, blm., czynność cz. **Zaniecić.**

Zaniechać, a, ał, [Zaniechalcyć], nied. **Zaniechiwać, Zaniechywać** **1.** czego = *poniechać, zaprzestać czego, dać czemu pokój, porzucić co,* posp. *machnąć na co ręką, dać spokój z czym:* Jednym synem będąc, dziedzictwa ojcowskiego zaniechał. Skar. Nie zaniechiwaj łaski, która jest w tobie. Pim. *(= nie zapominaj o niej; nie zagrzebuj, nie zakopuj talentów wrodzonych).* Zaniechaj piwa, wina. Troc. Zaniechaj tego zamysłu. Troc. *(= odstąp od niego, wybij go sobie z głowy).* Czytania ksiąg nie zaniechywam, ponieważ sądzę je być wielce potrzebne. Pilch. **2.** *zaniedbać, omieszkać, opuścić, przestać, zapomnieć:* Już teraz zaniechał świat stylu, a pióra zażywa. Lubom. *(=zarzucił go).* Abyś przez gnuśność nie zaniechywał nic takiego, cobyś z uczciwością i pożytkiem uczynić miał. Kosz. Z granicy polskiej mili nigdym nie wyjechał, lecz co wiedzieć przystoi, przeciem nie zaniechał. Rej. Boga za wasze dobro prosić i miłować was z serca nie zaniecham. Skar. Pan Bóg zaraz po grzechu prorockiemi powieściami śmierci Syna swego nie zaniechał oznajmić. Kucz. Nie ustawaj w czynieniu dobrodziejstwa, czyń, coś powinien, a co dobremu człowiekowi przystoi wykonywać, nie zaniechywaj. Górn. Miłość swoję ku niemu ustawicznym do niego listów pisaniem oświadczali i teraz nie zaniechywają. Warg. **3.** kogo, czego = *zostawić go w spokoju, odczepić ś. od niego; opuścić, odstąpić go, dać mu pokój, nie przeszkadzać mu, porzucić go, pozostawić go samemu sobie:* Przyjdzie mi klucze położyć, samej precz jechać, domu rodziców swych miłych wiecznie Z. Kochan. Czemużeś mnie nie zaniechał, aleś mię kazał wskrzesić? Leop. (czemuś mnie nie niechał w pokoju? Leop.; przecz mi nie dasz pokoju, wzbudzając mię. B. G.). Zaniechajcie dziatek, ani mi zabraniajcie przychodzić do mnie. B. B. Z. bojem = zostawić w spokoju. Wen. Możebym odjechał, pognieważ ś., połajał, wkońcu go zaniechał. Mick. [Dwoje dzieci Z. Wójc. *(=rzucić, porzucić, zostawić).* Prosę ode mnie Z., a do inny panny jechać]. **4.** [Z.] *zapomnieć:* Wszystkich ptaków dał zawołać, jeno sowy dał Z. **5.** † Zaniechaj = *poczekaj, uważaj, zważaj:* Zaniechaj, patrzajmy, jeśli przyjdzie Eljasz. B. B.

[Zaniechalcenie, a, blm.] czynność cz. **Zaniechalcyć.**

[Zaniechalcyć, y,ył] **1.** p. **Zaniechać.** **2.** *zaszanować, zaoszczędzić:* Z. ubranie.

Zaniechanie, a, blm., czynność cz. **Zaniechać:** Z prawa pochodzą prawidła, które człowiekowi w jego czynieniu i zaniechaniu za wskazówkę służyć powinny. Cyw. Z. powinności czyni na świecie wiele złego. Lach.

† Zaniechawać, a, ał p. **Zaniechać.**

† Zaniechawanie, a, blm., czynność cz. **Zaniechawać.**

× Zaniechiwać, a, ał, † Zaniechywać p. **Zaniechać.**

× Zaniechiwanie, a, blm., **Zaniechywanie** czynność cz. **Zaniechiwać.**

Zaniecić, i, ił, nied. **Zaniecać** **1.** *zacząć wzniecać, rozniecić, zapalić, rozpalić:* Z. ogień *(=zrobić).* **2.** × Z. przen. *wzburzyć, zajątrzyć, rozjątrzyć, zapalić:* Gniewem ku nam ciężkim zaniecony. Gęb.

† Zanieczcić, i, ił *niczczi nabawić, zbezecnić, zbezcześcić, sprofanować.* L.

† Zanieczczenie, a, blm., czynność cz. **Zanieczcić.**

Zanieczyszczać, a, ał p. **Zanieczyścić.**

Zanieczyszczanie, a, blm., **† Zanieczyścianie** czynność cz. **Zanieczyszczać.**

Zanieczyszczenie, a **1.** blm., czynność cz. **Zanieczyścić.** **2.** lm. a *to, co zanieczyszcza, brud, śmiecie i t. p.:* Machina ta wydziela z nasienia wszelkie szczątki, listki, drobne ziarnka, kurz i t. p. zanieczyszczenia.

† Zanieczyściać, a, ał p. **Zanieczyścić.**

† Zanieczyścianie, a, blm., p. **Zanieczyszczanie.**

Zanieczyścić, i, ił. nied. **Zanieczyszczać, † Zanieczyściać** *zapełnić nieczystością, zrobić nieczystym, zabrudzić, zawalać, zapaskudzić, zabrukać, zaświnić, zababrać, zapaćkać, zagwazdać, zaplugawić, zasmolić, zaplamić:* Z. suknię, kajet. Flegma czysta krew zanieczyścia. Spicz. To lekarstwo pomaga na oczy tym, którzy mają oczy bardzo zanieczyścione a zamulone. Spicz.

Zaniedbać, a, ał, nied. **Zaniedbywać, † Zaniedbawać, [Zaniedbować]** **1.** *opuścić przez niedbalstwo, zapomnieć przez lekceważenie, zapuścić:* Dla świeckich zabaw zaniedbawają Boskich rzeczy. Wuj. Nad umarłym wylewaj łzy... a nie zaniedbawaj pogrzebu jego. Wuj. Za niedbalstwem pasterzów zarosła i zaplugawiła ś. rola Boża; ci oracze tego zaniedbawają, co jest Pana Jezusa Chrystusa. Białob. Biada wam, pasterze, którzyście sami siebie paśli, a trzody moje zaniedbawaliście. Białob. Najdzie dosyć takich pasterzów, którzy sami siebie pasą, a trzody Pańskiej zaniedbawają. Białob. Biada, którzy cytry piszczałki, wina po biesiadach pilnują, a służby Pańskiej zaniedbywają. Podw. Nie zaniedbam mojej powinności. Troc. Zaniedbał szczęścia swojego, pożądanej okazji. Troc. *(= nie skorzystał z nich, nie dopilnował ich).* Dla świeckich zabaw zaniedbawają Boskich rzeczy. Wuj. Aby ś. pokazać dworakami i ludźmi najwyborniejszego wychowania, zaniedbywają wszystkich znaków przystojności i należyte osobom względy depcą. L. *(= lekceważąc nie przestrzegają ich).* Przyjmowała kochanka swego w ubiorze niby zaniedbanym. Węg. *(= w negliżu).* Zapomniała o swoim zaniedbanym stroju. And. **2.** kogo, co = *nie stać o niego, nie zajmować ś. nim, nie być mu oddanym, nie interesować ś. nim, lekceważyć go, co, nic sobie z niego nie robić:* Struś zaniedbawa dzieci swych, jakoby nie swoich. Bud. (zatwardza ś. przeciw dzieciom swoim, jakoby nie były jego. B. G.). Germewil tym był pilniejszy w czynieniu swojej przysługi, im wiedział bardziej zaniedbywających innych przyjaciół o Zofji (dla niedbalstwa zapominających. L.). Zaniedbuje żonę dla kochanki. Nie zaniedbam tej obrazy. Troc. *(= nie puszczę mimo uszu, mimo siebie, nie daruję, nie puszczę płazem).* **Z. ś.** *opuścić ś. przez niedbalstwo, stać ś. niedbałym:* Zaniedbał ś. w obowiązkach, w ubraniu. Kato mówi, iż czytać a nie rozumieć jest ś. zaniedbywać. Sz.

† Zaniedbalec, lca, lm. **lcy** p. **Zaniedbaniec.** Mrow., L.

† Zaniedbalstwo, a, blm. = **Niedbalstwo.**

† Zaniedbałość, i, blm. = **Niedbałość.**

† Zaniedbały = **Niedbały.**

I. Zaniedbanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaniedbać:** W prywatnych najmniejszych rze-

czach o samo Z. zlecenia, jako o występek zapozywają, dlatego, iż choćby to Z. słuszne było, nie ten jednak, któremu powierzono, ale który powierzył, zaniedbać może. Siem. J. **2.** *stan tego, co zaniedbano, niedbalstwo:* W zaniedbaniu wszystkie rzemiosła leżą u Turków. Troc. Mam go w zaniedbaniu. Troc.

2. Zaniedbanie przys. *zaniedbawszy ś., opuściwś.:* Z. ś. nosił i ubogo. Krasz. *(=niedbale).*

Zaniedbaniec, ńca, lm. **ńcy,** † **Zaniedbalec** *człowiek zaniedbany, który ś. zaniedbał, abnegat.*

† **Zaniedbawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zaniedbać.**

† **Zaniedbawanie, a,** blm., czynność cz. **Zaniedbawać.**

† **Zaniedbawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaniedbawać ś.**

[**Zaniedbować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zaniedbać:** Kościół zaniedbował skróś niego. Ork.

[**Zaniedbowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaniedbować.**

[**Zaniedbowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz **Zaniedbować ś.**

Zaniedbywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zaniedbać.**

Zaniedbywanie, a, blm., czynność cz. **Zaniedbywać.**

Zaniedbywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaniedbywać ś.**

[**Za niedługi czas, Za niedługie casy, Za niedługo**] *wkrótce.*

[**Za niedługie casy**] p. **Za niedługi czas.**

[**Za niedługo**] p. **Za niedługi czas.** Zdr. [**Za niedługośko**].

[**Za niedługośko**] p. **Za niedługo.**

Zanielenie, a, blm., czynność cz. **Zanielić:** Krasiński z anioła zrobi czasownik anielić ś., a z tego znowu rzeczownik Z. lub przeanielenie. Tarn.

Zanielenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zanielić ś.**

Zanielić, i, ił *zmienić na anioła.* **Z. ś.** *zmienić ś. w anioła:* Zanielona czysta jej dusza. Kor.

Zaniemagać, a, ał p. **Zaniemóc.**

Zaniemaganie, a, blm., czynność cz. **Zaniemagać.**

Zaniemczenie, a, blm., czynność cz. **Zaniemczyć.**

Zaniemczyć, y,ył *Niemcami zapełnić, zaludnić:* Szląsko zgniłe, zaniemczone przepadło. Krasz.

Zaniemeński *położony za Niemnem, z tamtej strony Niemna, stamtąd pochodzący:* Puszcza zaniemeńska.

× **Zaniemiać, a. ał** p. **Zaniemić.**

Zaniemiały *który zaniemiał, oniemiały:* Mowę zawarł zaniemiały. K. G. Żal starców głęboki był, poważny i Z. jak grób. Krasz.

× **Zaniemianie, a,** blm., czynność cz. **Zaniemiać.**

× **Zaniemić, i, ił,** nied. × **Zaniemiać** *zrobić niemym, odjąć mowę, oniemić:* Radość mię zaniemiła. Przen.: *zatkać gębę, utrzeć nosa, zmusić do milczenia, uskromić; zrobić komu, że zapomni języka w gębie:* Jehowa zaniemił nas. Bud.

Zaniemieć, eje, ał, ! **Zamienieć** *stać ś. niemym, zaniemówić, stracić mowę, oniemieć.* Przen.: Z. z podziwu = *zapomnieć języka w gębie, zdumieć ś., zastanowić ś.:* Owi mędrcowie tę mieli nadzieję, że na tę gadkę Ezop zamienieje. Jabł. Jakby do muru Fortuna gadała, tak na nią patrzy panna zamieniała. Jabł. Bodajeś zaniemiał! L. Z. z przerażenia. Przen.: *zamilknąć, umilknąć, przycichnąć, zacichnąć, ucichnąć, uciszyć ś.:* Bez par miłosne ptaszki jakby zaniemiały. Nar.

Zaniemienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaniemić. 2.** czynność cz. **Zaniemieć.**

[**Zaniemogać, a, ał**] *często chorować; słabować.*

[**Zaniemoganie, a,** blm.] czynność cz. **Zaniemogać.**

Zaniemożenie, a, blm., czynność cz. **Zaniemóc.**

Zaniemóc, oże, ógł, nied. **Zaniemagać** *wpaść w niemoc, rozniemóc ś., zapaść na zdrowiu, zachorować, rozchorować ś., zasłabnąć obłożnie:* Ochazjasz wypadł z pałacu swego oknem przez kratki i zaniemógł. Leop. (rozniemógł ś. B. G.). Powiedziano mu, iż zaniemógł ociec jego. Leop. (iż ś. rozniemógł. Leop.; oto ociec twój zachorzał. B. G.). Stało ś. potym, że zaniemógł on syn jego gospodyni. Leop. (że ś. rozniemógł. B. G.). Przyjechawszy, ciężko zaniemógł: naprzód zemdlał, a potym zdjęty jest apopleksją. Skar. Zostawił mię tu pan mój, bom zaniemógł dziś trzeci dzień. Bud. (bom ś. rozniemógł. B. G.).

Zaniemówić, i, ił *stracić mowę, zaniemieć:* Dzieci, mające w sobie wiele robaków, gadać nierychło zaczynają, a. zaniemówią na jakowy czas. Perz. Ci, którzy opatrzności Boga nad ludźmi nie wierzą, muszą ś. tu zawstydzić i Z. L. *(=zamilknąć).*

Zaniemówienie, a, blm., czynność cz. **Zaniemówić.**

Zaniepokoić, i, ił, × **Zaniespokoić** *nabawić niespokojności, wywołać niepokój,* × **uniepokoić,** *zatrwożyć, zaaferować, wystraszyć, zmieszać, przestraszyć, zaalarmować:* Z. opinję publiczną. Zaniepokojona, coby to być mogło *(= dręczona niepewnością).* **Z. ś.** *doświadczyć niespokojności, doznać obawy, niepokoju,* × **zaniespokoić ś.,** *zatrwożyć ś., wystraszyć ś., przestraszyć ś., zmieszać ś.:* Niechaj ś. zaniespokoją i otworzą trakt szeroki. Słow. Trwogą zaniespokojona. Słow. Zdziwił ś. i zaniepokoił. Bał. Spojrzawszy na twarz jego, przestała ś. dziwić i sama ś. potrochu zaniepokoiła. Bał.

Zaniepokojenie, a, blm. **I,** czynność cz. **Zaniepokoić. 2. a. Zaniepokojenie ś.** *stan osoby, która ś. zaniepokoiła, niepokój, niespokojność, wystraszenie, niepewność dręcząca.*

Zaniepokojeniec, ńca, lm. **ńcy** *człowiek zaniepokojony.*

Zaniepokojenie się, a **ś.,** blm., p. **Zaniepokojenie.**

Zaniepokojony I. im. od **Zaniepokoić. 2.** *który ś. zaniepokoił, niespokojny, pełen niepokoju, obawy, niepewności, wystraszony, pomieszany, zmieszany:* Wlepił w ten punkt zaniepokojone oczy. Orzesz. Przez szpary parkanu widział, gdzie ś. ukryli, i Z. wrócił do domku. Bał.

× **Zanieprażniać, a, ał** p. **Zaniepróżnić.**

× **Zanieprażnianie, a,** blm., czynność cz. **Zanieprażniać.**

× **Zaniepróżniać, a, ał** p. **Zaniepróżnić.**

× **Zaniepróżnianie, a,** blm., czynność cz. **Zaniepróżniać.**

× **Zaniepróżnić, i, ił,** nied. **Zaniepróżniać,** × **Zanieprażniać** *nie zostawić próżnym, zająć, zapełnić; zatrudnić, zaprzątnąć:* Świegotarz, gdy człowieka napadnie, jedno uszy zanieprażnia, blegocąc. L. *(=nabija, zapycha):* Świegotliwym nie przywłaszczają, żeby mówili, ale że uszy zagłuszają, zanieprażniają ludzi, rzekczą, szczekają. L. Wszystkich uszy napełniają i niepotrzebnym mówieniem

zaniepraźniają. L. Miał co czynić a był zaniepróżnion sprawami. L.

× **Zaniepróżnienie, a,** blm., czynność cz. **Zaniepróżnić.**

Zanieprzyjaźnić, i, ił kogo z kim = *zasiać między niemi nieprzyjaźń, poróżnić, powaśnić ich.*

Zanieprzyjaźnienie, a, blm., czynność cz. **Zanieprzyjaźnić:** Zamiary dążące do zanieprzyjaźnienia obu dworów.

× **Zanierychło** przys. *zapóźno, poniewczasie, nierychło, nie w porę:* Już podobno Z. daję ci radę. L.

[**Zanierzędzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zanierzędzić.**

[**Zanierzędzić, i, ił**] *zaprowadzić nierząd, nieporządek, zamieszanie.*

Zaniesienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zanieść. 2.** *stan tego, co zostało zaniesione, pokrycie, zasłona:* Lasy spoczywały w mglistym zaniesieniu. Żer. **3.** † Z *uniesienie ś., zapęd, wykroczenie, wybryk, eksces, nadużycie, rozpasanie:* Piotr apostoł, bacząc wielkie Z. w rozpustnościach swego czasu, srogo je w tym karze a strofuje Gil.

Zaniesienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zanieść ś.**

× **Zaniespokoić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zaniepokoić.**

× **Zaniespokojenie, a,** blm., czynność cz. **Zaniespokoić.**

× **Zaniespokojenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaniespokoić ś.**

× **Zaniestetać, a, ał** *zacząć niestetać; zabiadać.*

× **Zaniestetanie, a,** blm., czynność cz. **Zaniestetać.**

Zanieść, zaniesie, zaniósł, nied. **Zanosić,** † **Zanaszać 1.** co = *niosąc zajść z czym aż dokąd, ponieść, odnieść na miejsce:* Z. list na pocztę. Z. list do kogo. L. Kiedy umrze, niema ceremonji żadnych, jeno go w wieczór zaniosą do grobu i zagrzebią. Star. (= *zaprowadzą*). Zanieś ten towar do domu. Troc. W tajstrę kładzie chleb, ser, sól i co do żywności sobie Z. może. Warg. Idź, gdzie nogi (oczy) zaniosą (= *zaprowadzą; gdziekolwiek i jak daleko nogi starczyć mogą*). Na wszystkie dybie okrutna śmierć z kosą; nogi skrzydła żadnego od niej nie uniosą. Papr. (= *nie uniosą, nie uchronią*). Zaniósł ich pogodny wiatr pod hiszpańskie brzegi. Paszk. (= *zagnał, zapędził, uniósł, doprowadził szczęśliwie*). Burza okręt do zatoki zaniosła. L. Przen.: Pan Czarniecki umiał do Danji Z. miecz polski. Sienk. (= *wnieść wojnę*). **2.** prośbę, skargę, protest i t. p. = *wnieść, podać ją, wystąpić, zwrócić ś. z niemi:* Zanosić na kogo skargę. Troj. Zaniósł protestacją do sądu. Troc. Przed Twe ołtarze zanosim błaganie! Pśń. Ja na pana hrabiego nie zanoszę skargi. Mick. **3.** czym = *zawiać, zasypać; zakryć, zawlec naniósszy czego:* Na miejscach, które dziś piaskiem zaniosło. Mick. **4.** × Z. *podnieść, unieść, wznieść dla zamierzenia ś., targnięcia ś., porwania ś.:* Obiema rękami kopją zaniesioną trzymająca. Nies. **5.** [Zanosić] = *trącić, cuchnąć, zalatywać*). **Z. ś. 1.** † Zanosić ś. do czego = *odnosić ś., ściągać ś., dotyczyć, sprowadzać ś., redukować ś.:* Cześć obrazowa do tego ś. zanosi, którego w obrazie czcimy. Birk. **2.** na kogo rękę, Z. ś. z pociskiem = *zamierzyć ś., zamachnąć ś., podnieść, ściągnąć na kogo rękę, targnąć ś. nań:* Zanosić ś. na kogo ręką, zamierzać ś. Kn. Porwać ją ręką ś. zanosił. Troc. (= *szykował ś., gotował ś.*). Zanosić ś. na kogo ręką, z pociskiem, z szablą Troc. Zanosić ś. z pociskiem, *vibrare telum.* Kn. Przen: Na niepodobną rzecz ś. zanosić głupstwo jest. Petr. (= *porywać ś., porywać ś. z motyką na słońce, przeciw ościeniowi wierzgać*). Kolanem na ziemię padszy, będąc głodną, zanosiła ś. czerpać i pić wodę chłodną. Otw. **3.** *zabrnąć, zapędzić ś. w co, zawziąć ś., wylać ś. na co:* Rzecz zaniosła ś. na wiele słów, *oratio circumscripta longo anfractu verborum.* Mącz. **4.** *zapamiętać ś., unieść ś.:* Wszystka szlachta sejmikowa zaniosła ś. wrzawą wyrzekań przeciw dworowi. Szaj. Z. ś. od płaczu. Zanosić ś. od śmiechu (= *pokładać ś., dusić ś.*). On ś. od śmiechu prawie zanosi. Pol. I w płacz ś. zaniesie. Kon. Z ś. od gniewu (= *zawziąć ś., zaciec ś.; unieść ś. gniewem*). **5.** na co = *zabrać ś., mieć ś., zebrać ś. na co, kłonić ś., iść, przeć ku czemu:* Część proroctwa już ś. poniekąd wypełniła, a poniekąd też do drugich rzeczy ś. zanosi. Podw. Zanosi ś. na deszcz, na straszną wojnę. Troc. Gospodarz ten, mając blizkie dobra majętności młodego panicza, czuwał nad nią, widząc, na co ś marnotrawcy zanosiło. Kras. (= *co mu groziło, co go czekało, co ś. święciło*). Na chorobę gdy ś. komu zanosi, bywają nudności. Haur. **6.** myśl.: Zanosić ś. (o ptakach) = *gotować ś. do składania jaj:* Bażanty zdrowo zimę przetrwają i wczas z wiosną zanosić ś. będą. LeW.

[**Zanieść, zaniecie, zaniótł**] p. **Zamieść.**

† **Zaniewalać, a, ał** p. **Zaniewolić.**

† **Zaniewalanie, a,** blm., czynność cz. **Zaniewalać.**

[**Zaniewczera**] p. **Niewczoraj.**

[**Zaniewczora**] p. **Niewczoraj.**

Zaniewidzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zaniewidzić. 2.** czynność cz. **Zaniewidzieć.**

[**Zaniewidzić, i, ił**] *pozbawić wzroku, oślepić.*

Zaniewidzieć, i, ał *stracić wzrok, oczy, zostać ślepym, oślepnąć.* Przen.: Trudno, żeby mężczyzna zaniewidział dlatego, że ś. ożenił. Hof. Nareszcie zaniewidziałem zupełnie. Krasz.

[**Zaniewierucha, y,** lm. **y**] *zawierucha:* Wchodzi z nieprzyjacielem w dukatowe targi o zgubione sromotnie w bezkrwawej zaniewierusze swej naczelnej władzy godło. Jaroch.

[**Zaniewieruszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaniewieruszyć.**

[**Zaniewieruszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaniewieruszyć ś.**

[**Zaniewieruszyć, y,ył** i **Z. ś.**] p. **Zawieruszyć.**

† **Zaniewolenie, a,** blm., czynność cz. **Zaniewolić.**

† **Zaniewolić, i, ił,** nied. † **Zaniewalać** *zabrać, zagarnąć w niewolę:* Najmniejszej krzywdy czynić i zaniewalać nie chce. Drsz.

[**Zaniezdać się, a ś., ał ś.**] *sprzykrzyć ś., uprzykrzyć ś., przejeść ś.:* Służba mu się zaniezdała.

[**Zaniezdanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaniezdać ś.**

Zanik, u, blm., **Atrofja 1.** *zanikanie, zaniknięcie, zmarnienie, zniszczenie; powolne zanikanie tkanki lub narządu źle odżywianego:* U Grimmów dzisiejsza tradycja to tylko Z. i uwiąd pierwotnej pogańskiej Brk. Morderca był łysym, co można było poznać z tego, iż znalezione w ręku włosy odznaczały ś. zupełnym brakiem cebulek lub też wysoko posuniętym stanem ich zaniku. **2.** hist.: Z. jądra w komórce (chromatolysis) *rozpuszczenie ś. jądra.* **3.** patol. (atrophia): Z.

gałki ocznej (atrophia s. phtisis bulbi oculi). Z. skóry zamoistny (a. cutis idiopatica). Z. mięśni skutkiem zapalenia stawów (a. musculorum arthritica). Z mięśni postępujący (a. musculorum progressiva). Z porażny mięśni (amyotrophia). Z twarzy połowiczy (hemiatrophia facialis). Porażenie z zanikiem. Z. mózgu (a. cerebri) Z. starczy (a. senilis). Z. serca (a. cordis). Z. ziarnisty nerek a. zapalenie nerek śródmiąższowe (a. granulosa renum s. nephritis interstitialis). Ostry żółty Z. wątroby (a. hepatis acuta flava s. hepatis parenchymatosa acuta). Z. kości czaszkowych. Ograniczony zanik włosów a. łysina plackowata (area Celsi v. alopecia areata). Z. nerwu ocznego sprowadza ślepotę.

Zanikać, a, ał p. **Zaniknąć**.

Zanikanie, a, blm., czynność cz. **Zanikać**.

† **Zánikiel, kla,** lm. **kle** bot. p. **Zankiel**. Cat.

Zanikły *który zanikł:* Nasienie zanikłe Przędz. Ziarno zanikłe, ziele zanikłe. Troc. Wracają ś i ręce dawne, i ramiona, i kopyto zanikłe, napół rozdwojone, na pięć bywa paznogci różnych wyrobione. Otw. Owsy, gdy będę od suszy i od szrzeżog zanikłe, jaki im dać ratunek. Haur.

Zaniknąć, nie, knął a. **kł,** nied. **Zanikać** l. *malejąc stając ś. coraz niewyraźniejszym, zniknąć wkońcu; sczeznąć, zaginąć, wygasnąć, zamrzeć:* Już gwiazdy zanikają. *(=gasną).* Gwiazdy jutrzenka zmyka gromadą, sama nawet na niebie zanika. Żebr. *(=zachodzi).* Gatunek tych zwierząt zanika. 2. *skarłowacieć, znędznieć, zanędznieć, zniszczeć, zmarnieć, znikczemnieć,* × **zamilknąć,** × **zaliszeć,** × **zapęzieć:** Owies od suszy zanikł. Od gorąca zwykły zanikać zboża i w plonie będzie na mierze znaczna ujma. Troc. To ziarno zanikło. Troc.

Zaniknienie, a, blm., p. **Zaniknięcie**. Troc.

Zaniknięcie, a, blm., **Zaniknienie** czynność cz. **Zaniknąć**.

Zanikowy przym. od **Zanik** (atrophicus): Proces Z. Patol.: Choroby skóry zanikowe. Marskość zanikowa wątroby.

Zanim, × **Za nim,** [**Za nię**] przys. l. *nim, póki nie, dokąd nie:* Postój ty, marzanko, na chwilan, za nię jáu sie piwka napijan. Kawęczał dwa lata w łóżku, Z. umarł. Krasz. Z. innego dostanę, będę go cierpiała. L. 2. *prędzej niż, wprzód niż;* posp. *zaczym:* Z. słońce wzejdzie, rosa oczy wyje. Prz.

Zanimizować, uje, ował *nadać cechy duszy ludzkiej; uosobić.*

Zanimizowanie, a, blm., czynność cz. **Zanimizować**: Wyprowadzono z siebie Boga, będącego właściwie zanimizowaniem i uosobieniem myśli o początku i przyczynach bytu. BdC.

† **Zaniosły** *który ś. zaniósł:* Rzecz zaniosła na wiele słów, *oratio circumscripta longo anfractu verborum.* Mącz, (zapędzona w słowa L.).

× **Zaniszczać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zaniszczyć**.

× **Zaniszczały** *który zaniszczał:* Wzrok jej skamiał, ciepła zaniszczała krew, z gruntu zbladszy w ciele. Żebr. Ciało zaniszczałe. Żebr. *(macies in corpore toto).*

× **Zaniszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zaniszczać**.

× **Zaniszczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaniszczać ś.**

× **Zaniszczeć, eje, ał,** × **Zaniszczyć ś.** *obrócić ś. wniwecz, zaginąć, zaniknąć, zniszczeć, zmizerowacić ś., znikczemnieć, wyniszczyć ś., zanędznieć, zmarnieć, znędznieć, skarłowacieć, skapieć.* L. Ciało zaniszczało

× **Zaniszczenie, a,** blm. l. czynność cz. **Zaniszczeć**. 2. czynność cz. **Zaniszczyć**.

× **Zaniszczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaniszczyć ś.**

× **Zaniszczyć, y, ył,** nied. × **Zaniszczać** *niszcząc zatrzeć, zagładzić, zatłumić; zniweczyć, wyniszczyć, wygładzić, zatracić:* Gdzie czart baczy te stopy Chrystusa a wierną naukę Jego, wszędzie ją zaciera, wszędy ją zaniszcza. Rej. Stara ś. czart, aby co rychlej tłumił a zaniszczał oną szczerą prawdę w wiernym. Rej. × **Z. ś.** p. **Zaniszczeć**: Z, ś. na ciele i duszy.

Zanitować, uje, ował, nied. **Zanitowywać** *nitując zabić, zagwoździć:* Gwoździe z drugiego końca Z. Sal. *(=sklepać, spłaszczyć).*

Zanitowanie, a l. blm., czynność cz. **Zanitować**. 2. lm. a *miejsce zabite nitem.*

Zanitowywać, uje, ywał p. **Zanitować**.

Zanitowywanie, a, blm., czynność cz. **Zanitowywać**.

Zanizać się, że ś., zał ś. *zadzierzgnąć ś., zawiązać ś.:* Między życiem tego dziecka a życiem kwiatów zanizała ś już jakaś nić tajemna. Zbrz.

Zanizanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zanizać ś.**

[**Zanizka, i,** lm. **l**] *łaska w jarzmie pionowa od pola, w końcach części wierzchniej i dolnej wolno osadzona, którą ś. wyjmuje, aby założyć jarzmo na szyję, a następnie zakłada znowu i zamyka tym samym jarzmo.*

Zankiel, kla, lm. **kle l.** [Z.] *sprzączka, zaponka, agrafa, klamra:* Zanklem swą szatę wskasywała. Otw. *(=paziem).* Kapę mu Z. zapina drogi. L. Płaszcz znamienitym zanklem na sobie opięła. Żebr. Zanklem szatę spinała. Żebr. Pas szeroki z zanklem złotym. Szymon. Złotogłowową szatę złotym zanklem spięła. Koch. J. 2. w lm. *srebrne ozdoby do siodła.* St. wil. 3. a. **Zenkiel,** † **Zanikiel** bot. (sanicula) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: Z. zwyczajny a lekarski, Łyszczak lekarski (s. europaea). Zánikel, żywiec, sanicula. Cat.

† **Zanklarz, a,** lm. **e,** † **Zenklarz** *rzemieślnik robiący zankle.* L.

Zannichelja, i, lm. **e** bot. p. **Zamętnica**.

Zanoclegować, uje, ował *zatrzymać ś. na nocleg, zanocować:* Przy karczemce Z. im przyszło. Jeż.

Zanoclegowanie, a, blm., czynność cz. **Zanoclegować**.

Zanocnica, y, lm. **e** zool. p. **Nocnica**.

Zanocować, uje, ował l. gdzie = *obrać sobie nocleg, stanąć, przybyć na noc, przenocować:* Z. w karczmie. Henryk II, przejeżdżając przez wieś pewną, jakowymsiś przypadkiem zanocował w domu szlachcica. L. 2. [Z. kogo] *przyjąć na noc, na nocleg, przenocować:* Królowa ich zanocowała. Słuchaj... czy nie mógłbyś mnie Z.? Kos.

Zanocowanie, a, blm., czynność cz. **Zanocować**.

Zanoga, i, lm. **i** u gołębiarzy, *szpara w szczycie gołębnika, którą łapią obce gołębie za nogę.*

Zanogcica, y, lm. **e, Zanokcica** l. † Z. *paznokieć, pazur, szpon:* Tłukłam ś. w piersi i z łez mokre lice drapały w sztuki ostre zanokcice. Chr. 2. [Z.] *zadra skórna na palcach przy paznokciu.* 3. bot. = a) p. **Mokrzyca**. b) = α) a. **Osłodzica, Śledzionka,** † **Śledzionowe ziele** (asplenium) *roś. z gromady paprotników, z rzędu paproci.* Gatunki: Z. błotna, Paproć samicza (a. filix femina). Z północna, dawniej Rząsą skalną a. ka-

mienną zwana. Z. skalna, Skalirzęsa (a. trichomanes). Z. właściwa (a. ruta muraria). β) p. **Zapartnica.** 4. a. **Zanokcień** Krzemioskał, Rogowiec, min. *krzemień pospolity koloru rogowego, o złamie muszlowym, szklistym.* Łab. 5. patol. (panaritium, paronychia) *ostre ropne zapalenie palca około paznokcia.* Z. podskórna (p. subcutaneum). Z. podpaznokciowa (p. cutaneum s. subunguale). Z. zgorzelinowa (p. gangrenosum s. septicum). Z. z obumarciem członków palcowych (p. necroticum). Rozpadliny przy palcach zanokcice zowią. Urzęd. Z., *panaritium*, nabrzmienie końców palca zbyt bolesne, pałające i zaognione, z zatrzymanej w krążeniu ciekłości pochodzące. Perz. Pałające nabrzmienie, ze zbierania ś. otoku na którymkolwiek miejscu palca robiące ś., nazywamy zanokcicą. Perz. Z., dzikie mięso, które w paznogciach roście. Ślesz. Przen.: Zanokcicę leczy, a noga złamana. Kn. (bawi ś. drobnostką, gdy o całość idzie. L.).

Zanogciowy przym. od **Zanogieć.**

Zanogieć, gcia, lm. **gcie, Zanokieć, [Zanokcica]** *zadra, zadziork, zadzior u palca, zagniotek.*

Zanokcica, y, lm. **e** p. **Zanogcica** i **Zanogieć.**

Zanokcień, a, lm. **e** p. **Zanogcica.**

Zanokieć, kcia, lm. **kcie** p. **Zanogieć.**

Zanominować, uje, ował *zamianować:* Biskup tytularny krakowski, książę siewierski, wnet potym kardynałem kościoła rzymskiego zanominowany. Pot. L. Pamiętajcież, do czegoście ś. zobowiązali względem adwokata, przez wyższe władze zanominowanego. Dyg.

Zanominowanie, a, blm., czynność cz. **Zanominować.**

† **Zanorzenie, a,** blm., czynność cz. **Zanorzyć.**

† **Zanorzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zanorzyć ś.**

† **Zanorzyć, y,ył** i † **Z. ś.** p. **Zanurzyć.** Kaz. 1555. Ta łódka nigdy ś. zanorzyć nie może. Rej.

Zanosić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zanieść.**

Zanoszenie, a, blm., czynność cz. **Zanosić.**

Zanoszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zanosić ś.**

Zanośliwie przys. *zanosząc ś.:* Śmiała ś. głośno i Z. Orzesz.

† **Zanośnie** przys. od **Zanośny.** L.

† **Zanośny** *do zaniesienia, mogący być zaniesionym.* L.

Zanotecki *za rzeką Notecią będący, stamtąd pochodzący:* Słońce zachodziło, oświecając ogromnym blaskiem Noteć i zanoteckie bory. Sienk.

Zanotować, uje, ował, nied. **Zanotowywać** *notując zapisać, zrobić notatkę, zakonotować:* Z. kogo (=*dać mu notę*). Wieleś mil ujechała? Mam zanotowane w moim dzienniku; poczekajcie, zaraz wam powiem. L. Przen.: Zanotuj to sobie w głowie. (=*zapisz=zapamiętaj to*). Ta uczta zanotowała ś. we wspomnieniu historycznym. Jeż. (=*zaznaczyła ś., utrwaliła ś., zapisała ś.*). Beletrystyka odbija w sobie prądy bieżące, zanotowywa wyniki badań i przedstawia je w formie przystępnej czytającemu ogółowi.

Zanotowanie, a I. blm., czynność cz. **Zanotować. 2.** × **Z.,** lm **a** *notatka, uwaga zapisana, zapisek, adnotacja, konotatka:* Znajduję stary kalendarz i w nim różne zanotowania. L.

Zanotowywać, ywa a. **uje, ywał** p. **Zanotować.**

Zanotowywanie, a, blm., czynność cz. **Zanotowywać.**

[**Za nowa**] *za świeża, od początku:* Kapral trzepie mundur potrochu, by nie było na nim prochu Z

Zanowiec, wca, lm. **wce** bot. = **Janowiec.** Urzęd., Troc., L.

[**Zanoza, y,** lm. **y**] I. p. **Snoza. 2.** *sworzeń czworograno-płaski grabowy a. dębowy, do łączenia grubych bierwion, z głową i przetyczką kliniastą na drugim końcu.* **3. a. Zanożka** *drążek łokciowej długości, z pałkowatym zgrubieniem na jednym końcu, służący do podtrzymywania szyi wołów w kulach, a karków wołów w zagłębieniach.*

[**Zanoże, óż,** blp., **Snóżki, Szczeble**] *zatyczki boczne w jarzmie.*

[**Zanożka, i,** lm. **i**] p. **Zanoza.**

Zanócenie, a, blm., **Zanucenie** czynność cz. **Zanócić.**

Zanócić, i, ił, Zanucić *zacząć nócić; zaśpiewać:* Godzien samego Feba, mężu, pienia, cóż ci zanócę w dzień twego imienia? jeszczem na wdzięczne nie wystroił tony aońskiej strony. Śwr. W tej skale rozkosznej Djony zanućmy piosnkę pieszczonemi tony. L. Los nas obu dziś czyni równemi, zanóćmyż sobie tony rzewnemi. Szost.

† **Zanthuz, a,** lm. **y** p. **Zamtuz.** Pot.

† **Zantuzki** p. **Zamtuski.**

Zanucenie, a, blm., **Zanócenie** czynność cz. **Zanucić.**

Zanucić, i, ił p. **Zanócić.**

Zanudzać, a, ał p. **Zanudzić.**

Zanudzanie, a, blm., czynność cz. **Zanudzać.**

Zanudzenie, a, blm., czynność cz. **Zanudzić.**

Zanudzić, i, ił, nied. **Zanudzać** *nudząc zamęczyć:* Czemużeś tu prędzej nie przybył na pomoc? wszak to mię Bartek mało nie zanudził. Kniaź.

Zanukać, a, ał kogo = *ciągłym nukaniem zgnębić, ogłupić; zahukać, zafukać, zakrzyczeć.*

Zanukanie, a, blm., czynność cz. **Zanukać.**

[**Zanurać, a, ał**] *nurzać ś.*

[**Zanuranie, a,** blm.] czynność cz. **Zanurać.**

Zanurzenie, a, blm., czynność cz. **Zanurzyć:** Soczewka do zanurzenia = *soczewka imersyjna.* **2.** *kąpiel nurkowa.* **3.** p. **Zanurzenie ś.** Astr.: Z. księżyca = *chwila wejścia księżyca w cień ziemi.*

I. Zanurzać, a, ał *zawalać, unurzać, uwalać, ponurzać, zagwazdać, zaświnić, zapaćkać:* Z. odzienie w błocie. Z. co błotem. **Z. ś.** *zawalać ś., unurzać ś., zawalać ś, zagwazdać ś., zapaćkać ś., zaświnić ś.*

2. Zanurzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zanurzyć.**

I. Zanurzanie, a, blm., czynność cz. **I. Zanurzać.**

2. Zanurzanie, a, blm., czynność cz. **2. Zanurzać.**

I. Zanurzanie się, a ś., blm., czynność cz. **I. Zanurzać ś.**

2. Zanurzanie się, a ś., blm., czynność cz. **2. Zanurzać ś.**

Zanurzenie, a, blm., czynność cz. **Zanurzyć.**

Zanurzenie się, a ś., blm., niek. **Zanurzenie** czynność cz. **Zanurzyć ś.**

Zanurzyciel, a, lm. **e** *ten, co zanurzył a. co zanurzy.*

Zanurzycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zanurzyciel.**

Zanurzyć, y,ył, nied. **Zanurzać,** † **Zanarzać** *zapuścić w płyn lub w co rzadkiego, sypkiego, zagłębić, zagrążyć, pogrążyć, zatopić:* Zanarzać, zanurzać, pogrążać. Kaz. 1555. Łodyga zanurzana jest pod powierzchnią wody zanurzona Jund. Jan odpowiedział Faryzeuszom: ja zanarzam w wodzie. Sekl. (pogrążam w wodzie, chrzczę wodą.

Sekl.). Niech mnie nie zanarza nawałność wody ani mnie pożera głębokość. Leop. Młodzieńców nie zabawiają czytaniem Biblji, lecz do pogańskich marnych ksiąg odwodzą i zanarzają. Teof. Skarb swój w rzekę zanurzył. Troc. Zanurzył mu nóż w serce. Troc. *(= utopił, wbił, wsadził).* **Z ś.** *zagłębić ś. w płynie lub w czym rzadkim, sypkim, schować ś. w nim, zatonąć, zatopić ś., zagrążyć ś., pogrążyć ś., zapaść:* Gdy Piotr począł ś. zanarzać, zawołał: Panie, ratuj; tedy Jezus, wyciągnąwszy rękę, ujął go. Leop. (gdy począł tonąć. Leop., B. G.). Dostatecznie miód wyparował, kiedy jajko świeże utrzymuje ś. na powierzchni jego, zanurzywszy ś. w nim tylko do połowy. L. Napełnili obie łódce tak, iż ś. mało nie zanurzyły. Wuj. Gdy ś. dom wszystek królestwa obali, a okręt ś. ze wszystkiemi zanurzy... Skar. Napełnili łódź rybami tak, że ś. aż zanarzali. B B. (aż ś. zanurzały. B. G.). Z zadu część łodzi pierwej ś. zanarza. Jabł. Ta łódka, w którąm wstąpił, nigdy ś. zatrząsnąć, nigdy ś. zanórzyć (!) a nigdy ś. ochynąć nie może. Rej. Słysząc żaby tentent, wskakowały w wodę i zanurzały ś. Jabł. Okręt w morze zanurzony. Troc. Żal głęboko zanurzony na wierzch ś. nagle zwykł wylewać. Troc. Postanowił zagarnąć jeszcze, co można, szlachty w okolicach Upity i stamtąd Z. ś. w puszczę Rogowską Sienk. *(= zapaść).* Przen.: W głębokich myślach ś. zanurzył. Troc. Z. ś. w naukach, w rozkoszach. Troc. W nierządzie i letargu naród zanurzony raz na dwa lata sejmem bywał przebudzony. Niem. Zanurzony w myślach nie spostrzegłem ś, aż ludzie znać dali, żeśmy stanęli. Koss. *(= głęboko zamyślony).* Zanurzony w rozkoszach i zbytkach. Troc. Zanurzony w naukach. Troc. *(= zakopany, zagrzebany).* Chyba, lot zwinąwszy, zanurzy ś. w ziemię. Malcz. Albo ś. pod otchłanie przeszłości zanurza. Mick. Głowę zanurzył w ramiona i stał posłuszny. Krasz. *(= wtulił).*

† **Zanuzdać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zauzdać.**

† **Zanuzdanie, a,** blm., czynność cz. **Zanuzdać.**

† **Zanuzdanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zanuzdać ś.**

[**Zanyska, i,** lm. i] p. **Snoza.**

Zanzibaryta, y, lm. **ci** *mieszkaniec Zanzibaru:* Wielu Zanzibarytów wzrosli pod opieką misji. Sienk.

Zań = *za niego.*

Zánthuz, u, lm. **y** p. **Zamtuz.** Tuch.

[**Zaobchodzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaobchodzić ś.**

[**Zaobchodzić się, i ś., ił ś.**] p. **Zaobejść ś.**

[**Zaobejście się, a ś., blm.**] czynność cz. **Za obejść ś.**

[**Zaobejść się, zaobejdzie ś., zaobszedł ś.,** nied. **Zaobchodzić ś.**] *obejść ś., znaleźć ś., postąpić sobie, poradzić sobie:* Każdy wiedział o nich dobrze i znał, jak ś. ma zaobchodzić we wszystkich stosunkach. Ork. Podle ś. z nim (z górą Tumanem) losy zaobeszły, dając mu zwykłą dumę wierchów i nadszczytów, a nie dając ich wielkości nadchmurnej Ork. To je gaździna, ona robocie każdej w chałupie rozumie, wie sie ze statkiem zaobchodzić. Gdzie ś. z płanietnikiem zaobeszli dobrze, o powodzi a. o gradzie ostrzegł: gdzie źle, to ś. straszliwie mścił. Tet.

× **Zaoblatować, uje, ował,** nied. × **Zaoblatowywać** *zaciągnąć, zapisać do akt, zanieść do oblaty, podać do oblatowania:* Projekt ten w księgach grodzkich zaoblatowałem. Uczynił intromisją przez woźnego i takową w akta krakowskie grodzkie zaoblatował. Rewers mój zaoblatowany. And.

× **Zaoblatowanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Zaoblatować:** Dyrekcja gieneralna zaoblatowań.

× **Zaoblatowywać, uje, ywał** p. **Zaoblatować.**

× **Zaoblatowywanie, a,** blm., czynność cz. **Zaoblatowywać.**

Zaobłapiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zachędożyć.**

Zaobłapianie, a, blm., czynność cz. **Zaobłapiać.**

Zaobłapianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaobłapiać ś.**

Zaobłocze, a, lm. **a** *miejsce za obłokami:* Miga raj gdzieś w zaobłoczu. Zal.

Zaobłoczenie, a, blm., czynność cz. **Zaobłoczyć.**

Zaobłoczyć, y,ył *zawlec, zakryć, zaćmić obłokiem, zachmurzyć:* Gdy zaobłoczę obłokiem nad ziemią, tedy ś. pokaże łuk na obłęku. Bud. *(= sprowadzę ciemny obłok nad ziemię;* gdy wzbudzę ciemny obłok nad ziemią. B. G.).

Zaobozować, uje, ował I. cz. ni. *stanąć, rozłożyć ś. obozem.* 2. wojsko = *ściągnąć do obozu, umieścić, roztasować w obozie:* Dwa wojska zaobozowawszy... Przyb

Zaobozowanie, a, blm., czynność cz. **Zaobozować.**

Zaobrąbić, i, ił, Zaobrębić, × **Zawrąbić** *zawinąwszy brzeg, obrąbić.*

Zaobrąbienie, a, blm., czynność cz. **Zaobrąbić.**

Zaobrębić, i, ił p. **Zaobrąbić.**

Zaobrębienie, a, blm., czynność cz. **Zaobrębić.**

[**Zaobroczony**]: Z. koń = *który przez jakiś czas jadł lepszy obrok.*

Zaobserwować, uje, ował *obserwując zauważyć, spostrzec, dostrzec, zoczyć, zaoczyć:* Z. zmianę. Zaobserwowałem go w tłumie. *(= zobaczyłem, nie uszedł mojego oka).* Nikt tych obrotów prócz nas nie zaobserwował. Chodź.

Zaobserwowanie, a, blm., czynność cz. **Zaobserwować.**

[**Zaobucie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaobuć ś.**

[**Zaobuć się, uje ś., uł ś.**] *obuć ś.:* Zosia mi giem ś. zaobuła. Ork.

Zaoceanowy *za oceanem będący, stamtąd pochodzący*

[**Zaochabić, i, ił**] *zaoszczędzić:* Zapchabił páre dutków. I cencika nie złożę, nie zaochabię, bo skąd? Ork.

[**Zaochabienie, a,** blm.] czynność cz. **Zaochabić.**

[**Zaochać, a, ał**] *zakrzyczeć, krzyknąć, huknąć:* Zaochawszy głośno, oczekują echa.

[**Zaochanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaochać.**

× **Zaochocenie, a,** blm., czynność cz. **Zaochocić.**

× **Zaochocenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaochocić ś.**

× **Zaochocić, i, ił** kogo = *dodać mu ochoty, zachęcić, pobudzić, zapalić go.* Troc. Z. dziecko do nauki. Zaochocony tym wezwaniem Brzeziński śpiewał i grał dalej. Chodź. × **Z. ś.** *nabrać ochoty, zachęcić ś., rozochocić ś., zapalić ś.:* Z. ś. do malarstwa.

Zaoczenie, a, blm., czynność cz. **Zaoczyć.**

Zaoczkować, uje, ował *zaszczepić, okulizować:* Z pączek szlachetnej wiśni. Rost.

Zaoczkowanie, a, blm., czynność cz. **Zaoczkować.**

Zaocznie przys. od **Zaoczny,** *w nieobecności osoby, o którą idzie, za oczami:* Z. kogo osądzić, szkalować. Z. źle cosiś o tobie mówi. Troc. Pozew, jeśli nie oczywiście, to Z. ma być dany.

Troc. Z. czy przytomnie, ustawnie ś. lubić. L. Nieszlachetna w oczy kogo chwalić, a Z. obmawiać. Bud. Gdyby szlachcic szlachcicowi przymówkę jaką uczynił w oczy i Z. Stl. Szkalował go Z. Bud.

Zaoczność, i, blm., rz. od **Zaoczny:** Strona nieobecna przy wywołaniu sprawy popada w Z.

Zaoczny *pod nieobecność osoby interesowanej dziejący ś.:* Proces *in contumaciam*, na Litwie na upad a. zaocznym zwany, gdy powołany do sądu nie stawia ś. Ostr. Wyrok Z. (*= in contumaciam.* Ślubujem nikogo nie karać na zaoczne powiadania. Stl. Zaoczni świadkowie z pogłoski o rzeczach zeznają. Ostr. (*= nie naoczni).*

Zaoczyć, y, ył *zoczyć, zauważyć, spostrzec, zobaczyć, dostrzec, zaobserwować:* Czyś zaoczył zająca, co po stepie skacze? Malcz.

Zaodłogować, uje, ował l. a. **Zaodłożyć** *zapuścić na odłóg ; zaniedbać:* Z ochotą buduje spaloną chatę, uprawia zaodłożoną ziemię, odgrzebuje zatamowane źródło. Sur. Przestrzenie chwastami zarosłe przedstawiały ś. pod postacią ról zaodłogowanych. Jeż. Przen.: Kapitały nieruchome są po większej części darem samej natury i przeważają w krajach zaodłożonych. Sur. (*=zacofanych).* **2.** *zacząć odłogować, zaleźeć ś. odłogiem:* Gdyby nie on, chudobaby wyzdychała i pole zaodłogowało. Krasz.

Zaodłogowanie, a, blm., czynność cz. **Zaodłogować.**

Zaodłożenie, a, blm., czynność cz. **Zaodłożyć.**

Zaodłożyć, y, ył p. **Zaodłogować.**

Zaodrzaniec, ńca, lm. **ńcy** *mieszkaniec z za Odry:* Polacy zawsze prawo mieli do Zaodrzańców. Nar. Słyszał o buncie Zaodrzańców. Nar.

Zaodrzański *z tamtej strony Odry będący, stamtąd pochodzący:* Kraje zaodrzańskie. Nar. Mieczysław przynajmniej z zaodrzańskich dzierżaw był niejako księciem rzeszy. Cz. Za Bolesława Chrobrego była cała Słowiańszczyzna zaodrzańska aż do Elby hołdownicza koronie polskiej. Nar.

[Zaodziać, eje, ał, nied. **Zaodziewać]** *wdziewając założyć, zarzucić:* Haźbieta zaodziała chustkę i poszła. Ork. Nad wieczorem Franek wyszedł, zaodziawszy smrekową skórę na ramiona. Ork. Zosia migiem ś. zaobuła i zaodziała na siebie chustkę. Ork. **[Z. ś.]** *wdziawszy zakryć ś. ; przyodziać ś.:* Idzie do kościoła zaodziana chustką. Weźno łoktusę, zaodziej ś., bo trza mu zanieść tę juzynę (podwieczorek). Ork. Z płonącej karczmy wybiegła ledwo zaodziana Maryna. Tet. Począł ś. prędko za odziewać. Ork.

[Zaodzianie, a, blm.] czynność cz. **Zaodziać.**

[Zaodzianie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaodziać ś**

[Zaodziewać, a, ał i Z. ś.] p. **Zaodziać.**

[Zaodziewanie, a, blm.] czynność cz. **Zaodziewać.**

[Zaodziewanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaodziewać ś.**

Zaofiarować, uje, ował *wystąpić z gotowością zrobienia ofiary, darú, ofiarować, podarować, zadeklarować:* Gotowa siebie Z. dla ocalenia dwu żywotów. Krasz. (*=ofiarować ś., poświęcić ś., zrobić z siebie ofiarę).* Z. komu miejsce, zajęcie (*= zaproponować).* Mógłbyś wacpan Z. hrabinie przeniesienie listu od niej do męża. Krasz. Arcybiskup gnieźnieński zawyrokował, aby strony, dla udowodnienia swojej sprawiedliwości, zaofiarowały sobie przysięgę. Szaj. Mógł kozacki dyplomata liczyć, że zaofiarują mu przebaczenie, zadosyćuczynienie i nagrodę za krzywdy i szkody. Sienk.

Zaofiarowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zaofiarować:** Z. na rynku = *podaż.*

Zaogniać, a, ał i Z. ś. p. **Zaognić.**

Zaognianie, a, blm., czynność cz. **Zaogniać.**

Zaognianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaogniać ś.**

Zaognić, i, ił, × **Zainflamować,** nied. **Zaogniać** l. *zająć, zapełnić ogniem ; zapalić, zażec:* Od błyskawicy prędko wszczętej cały biegun zdał ś. zaogniony. Przyb. Zapalnik w bombie osadzony, ażeby łatwo zachwycił podany sobie ogień, trzeba zaognić. Jak. J. **2.** ranę = *wywołać w niej stan zapalny, zajątrzyć, rozognić, zainflamować ją:* Mocnym ściśnieniem złamaną nogę zaognisz, bólu piekielnego ognia i śmierci pacienta nabawisz. Perz. Przen.: Nie zdolna była wyleczyć niezgód i nieporozumień socjalnych, przeciwnie, powiększała je i zaogniała. Okol. **Z. ś. l.** *zająć ś., zapełnić ś. ogniem, zapalić ś., zażec ś.* **2.** *przejść w stan zapalny, rozognić ś., zajątrzyć ś.:* Rana zaogniła ś. Przen.: Spór ś. zaognił (*= zaostrzył ś., rozgorzał).* Dziad z zaognionym okiem porwał mię za rękę. Krasz. (*= pełnym ognia, rozognionym, iskrzącym, roziskrzonym, pałającym).* Prawodawstwo fabryczne, ogłoszone w celu łagodzenia zaognionych stosunków między warstwą najemną a pracodawcami. Weyss.

Zaognienie, a, blm. l. czynność cz. **Zaognić.** **2.** lm. **a, Zaognienie ś.** *stan tego, co ś. zaogniło, zapalenie, inflamacja, zaczerwienienie.*

Zaognienie się, a ś., l. blm. czynność cz. **Zaognić ś.:** Osobiste stosunki, zawiązane przed zaognieniem ś. tej kwestji. Spas. **2.** p. **Zaognienie.**

Zaogniowy *za ogniem znajdujący ś., stamtąd pochodzący :* Blacha zaogniowa we fryszerce spoczywa na całce tylnej, aby popiół i drobne węgle wiatrem wyrzucone zatrzymać i ognisko od nieczystości ochronić. Łab. Całka zaogniowa od strony tylnej lub bocznej. Łab.

[Zaogrodzie, a, lm. **a]** *pole za ogrodem.*

[Zaoknie, a, lm. **a]** *miejsce za oknem:* Oni już nie śmieli iść na to bogate wesele, jéno tak stali po zaokniu.

Zaokopowy *za okopami, zewnątrz na nich będący, zawałowy, zawałny:* Ulica zaokopowa.

Zaokrąglać, a, ał i Z. ś. p. **Zaokrąglić.**

Zaokrąglanie, a, blm., czynność cz. **Zaokrąglać.**

Zaokrąglanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaokrąglać ś.**

Zaokrąglenie, a l. blm., czynność cz. **Zaokrąglić.** **2.** *okrągłość przedmiotu w danym miejscu.*

Zaokrąglenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaokrąglić ś.**

Zaokrąglić, i, ił, Zokrąglić, nied. **Zaokrąglać** l. *zrobić okrągłym, zebrać na okrągło, wyrobić okrągło; zakolić, zatoczyć okrągło:* Z. słup. Świt. Z. plac. Dłuto zaokrąglone. Łab. Koń szyję zaokrągla (*=fasuje ś.).* **2.** *uzupełnić, dociągnąć, dopełnić do pewnej zakończonej w sobie całości, dokompletować, wyrównać:* Z. sumę, swą posiadłość. Niech część moja wacpana zaokrągli dobę, wiem, żeś dobra udzielił, ja kocham osobę. Tremb. **Z. ś. l.** *zagiąć ś. okrągło; nabrać okrągłości:* Tu plac zaokrągla ś. Żarn. (o człowieku) *popełnieć, dostać brzuszka.* Kształty zaokrąglone. Z przymilonym uśmiechem na zaokrąglo-

nych wargach. 3. *dojść do okrągłej sumy, uzupełnić ś., wyrównać ś.*

Zaołować, uje, ował gór. *dać wycięcie żłobkowate od góry stempla, czyli słupka, na którym wcias, czyli kapa, ma spoczywać.* Łab.

Zaołowanie, a, blm., czynność cz. **Zaołować.**

Zaołowiać, a, ał p. **Zaołowić.**

Zaołowianie, a, blm., czynność cz. **Zaołowiać.**

Zaołowienie, a, blm., czynność cz. **Zaołowić.**

Zaołowić, i, ił, nied. **Zaołowiać** myśl. *ołowiem zanieczyścić, zostawić ślad z ołowiu:* Miękki śrót bardziej od twardego zaołowia lufę.

Zaołtarzowy *za ołtarzem będący, stamtąd pochodzący:* Pieniądze, dołączone do onych zaołtarzowych skarbów, Bartek częściami potajemnie wynosił i zakopywał. Byk.

[**Zaonaczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaonaczyć ś.**

[**Zaonaczyć się, y ś.,ył ś.**] *przybrać inny, niezwykły wygląd, przejść w dziwny stan:* Słonko podczas zaćmienia ś. zaonaczyło.

Zaonegdaj przys. *przed trzema dniami, przed onegdajszym dniem.*

Zaonegdajszy przym. od **Zaonegdaj:** Dzień Z.

Zaopatrywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zaopatrzyć.**

Zaopatrywanie, a, blm., czynność cz. **Zaopatrywać:** Zaniedbanie skarbu publicznego, Z. go w obfitsze środki. Paw.

Zaopatrywanie się, a ś., rz. blm., czynność cz. **Zaopatrywać ś.**

[**Zaopatrzeć, y, ał**] p. **Zaopatrzyć.**

Zaopatrzenie, a I. blm., czynność cz. **Zaopatrzyć:** Z. parowozu w węgiel i wodę. 2. *to, co przygotowano, zebrano, aby zaopatrzyć; prowjant, prowizja, zapasy:* Dziecię nieprawego łoża ma prawo dopominania ś. u swych rodziców o stosowne do ich majątku utrzymanie, wychowanie i Z. Cyw. 3. [Z.] czynność cz. **Zaopatrzeć.**

Zaopatrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaopatrzyć ś.**

Zaopatrzyć, y,ył, nied. **Zaopatrywać** I. w co = *opatrzyć zasobnie, zaprowidować, uprowidować,* †*zasobić:* Z. kogo na drogę (= *wyekwipować*). Z. w żywność (= *zaprowjantować*). Stary dom był obficie wszystkim zaopatrzony. Krasz. Ruszyliśmy, zaopatrzeni w broń. (= *mając ją przy sobie, wziąwszy ją ze sobą*). 2. co = *zabezpieczyć, opatrzyć:* Z. drzwi, okna na zimę. Z. drzwi w zamek. 3. [Z, **Zaopatrzeć**] *dopomóc:* Ale Twardoskiemu nie przysło do głowy, coby to było złego, i zaopatrzył chorość]. **Z. ś** *zgromadzić potrzebne sobie zapasy, przedmioty, opatrzyć ś., zaprowidować ś., uprowidować ś.; zaprowjantować ś.:* Z. ś. na drogę. (= *wyekwipować ś.*). Z. ś. w mieście w potrzebne przedmioty (= *kupić je sobie, porobić zakupy*). Z. ś. w broń, idąc na polowanie (= *wziąć ją ze sobą*).

Zaopiekować się, uje ś., ował ś. kim, czym = *zacząć opiekować ś., wziąć go pod opiekę, w opiekę, roztoczyć opiekę nad nim, nie zostawić go losowi:* Chciałem ś. Z., ale z uczciwą dumą nie przyjęła dobrodziejstwa. Krasz. Z. ś. sierotą = *zająć ś. jej losem, przygarnąć ją do siebie.*

Zaopiekowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaopiekować ś.**

Zaopinjować, uje, ował *wydać opinję, wypowiedzieć zdanie, orzec, zadecydować, zawyrokować:* Niech całe grono zaopinjuje w tej kwestji.

Zaopinjowanie, a, blm., czynność cz. **Zaopinjować.**

Zaoponować, uje, ował *sprzeciwić ś., nie zgodzić ś., zaprzeczyć, stanąć w opozycji, zaprotestować:* Raczył powiedzieć, że mogę Z. w przeciągu dziewięciu dni

Zaoponowanie, a, rz. blm., czynność cz. **Zaoponować.**

[**Zaopuszczony**] *opuszczony, zaniedbany:* Baciarz — człowiek Z., brudny, przewrotny, głupi.

Zaorać, rze, rał, † **Zapachać,** nied. **Zaorywać,** [**Zaorować**] I. *zacząć orać; orząc zrobić:* Cesarz chiński po uczynionej ofierze zaorywa kilka zagonów. L. Przen., rub.: Runął na ziemię i aż nosem zaorał (= *grzebnął, potarł po ziemi, zaoył*). Jakże źle nie stąpić! nie zaorać nosem! Fred. A. 2. co = *oraniem zagładzić, zatrzeć, zakopać, zagrzebać, worać:* Z. drogę, ścieżkę. Troc. Z gnój, nasienie. Troc. Z. nasienie, nawóz, gnój, poorać, podorać L. Gdzie ma być len rozsiewan, pierwej nasieją bobu, potym go zaorują, choć będzie podrosły, choćby też dopiero wszedł, a tym bardzo gnoją ziemię. Trzyc. Nawozy przy drugim oraniu zaorują ś. w ziemię. Kluk. Nim wróci, niech mi Bóg tak dopomoże, dom zrzucę, spalę, grunt domu zaorzę. Słow. Potrzymajcie mnie z tydzień na próbę, a wszystkie te góry zaoram. Pius. (= *oraniem zrównam z ziemią*). 3. *zakończyć oranie, zorać:* Z. rolą, *et* Z. *absolute, finire orationem* Kn. Co Kurjusz i Kamil przedtym zaorali, mało teraz przyczyniać placów trzeba dalej. Bardz. (uprawili L.). Już chłop zaorał. Troc Jutro rolą zaorzę. [Jechał na pole zaorować kąkole]. [„Jak zaorał" — mówi ś. o czymś dobrze schowanym a. zgubionym, np.: miotłę jak zaorał, ani jej zdybać]. [**Z. ś.**] *zagrzebać ś., zakopać ś., zawieruszyć ś* (o szpilce igle, szydle i t. p.).

Zaoranie, a, blm., czynność cz. **Zaorać.**

[**Zaoranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaorać ś.**

Zaordynować, uje, ował I. *przepisać, zaaplikować, zalecić:* Z. lekarstwo choremu. 2. *wysłać, wyprawić, zwrócić, skierować, adresować:* Jegomość będziesz łaskaw po jego powrocie Z. go do mnie. Kaczk.

Zaordynowanie, a, blm., czynność cz. **Zaordynować.**

Zaorka, i, lm. i *zaoranie, zaorywanie:* Dodajmy do tego te niezliczone oborki, zaorki, zawózki, obwózki. Rol. Zaorki, zaoranie, daremszczyzna, powinność kmieca dla dworu. Goł.

[**Zaorować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zaorać.**

[**Zaorowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaorować.**

[**Zaorowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaorować ś**

Zaorywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zaorać.**

Zaorywanie, a, blm., czynność cz. **Zaorywać.**

[**Zaorywanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaorywać ś.**

× **Zaosiedlenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaosiedlić ś.:** Od początku najścia i zaosiedlenia s. Ruryków można dostrzec zatargę między ludem i kniaziami. Lel.

× **Zaosiedlić się, i ś., ił ś.** *osiedliwszy ś. zamieszkać.*

× **Zaoskomiać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zaoskomić.**

× **Zaoskomianie, a,** blm., czynność cz. **Zaoskomiać.**

× **Zaoskomianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaoskomiać ś.**

× **Zaoskomić, i, ił,** nied. × **Zaoskomiać** *obudziwszy oskomę, zaostrzyć apetyt, narobić apetytu, rozłakomić.* Przen.: *obudzić chętkę.* × **Z. ś.** *rozłakomić ś.*

na co, zaostrzyć sobie apetyt, narobić sobie apetytu: Zaoskomię ś. niemi (pulpetami), radziby cukrem żyć jak kanarki. Krasz. Przen.: *nabrać chętki, zapalić ś. do czego.*

× **Zaoskomienie, a,** blm., czynność cz. **Zaoskomić.**

× **Zaoskomienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaoskomić ś.**

[**Zaosoczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaosoczyć.**

[**Zaosoczyć, y,ył**] *zaperzyć rolę.*

Zaostrzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaostrzyć.**

Zaostrzanie, a, blm., czynność cz. **Zaostrzać.**

Zaostrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaostrzać ś.**

× **Zaostrze, a,** lm. **a** *koniec zaostrzony, szpic:* Jak baterję przeciw zaostrzu baszty sporządzić. Dek.

Zaostrzenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zaostrzyć.** 2. p. **Zaostrzenie ś.** Patol: Z. choroby (exacerbatio) *nasilenie, pogorszenie choroby, także przejściowe wzmożenie ś. objawów chorobnych, np gorączki w chorobie gorączkowej, bólów w nerwobólu (newralgji) i t. p*

Zaostrzenie się, a ś., blm., niek. **Zaostrzenie** czynność cz. **Zaostrzyć ś.**

Zaostrzyć, y,ył, nied **Zaostrzać** 1. *zakończyć ostro, zaciąć, spłaszczyć, zeszlifować na ostro, zaszpicować:* Z. nóż, brzytwę, koniec u szpady. Troc. Z. koł (=*zaciosać*). Z. ołówek (=*zatemperować*). Biczownicy biczują ś. dwa razy na dzień dyscyplinami o zaostrzonych kolcach żelaznych. Szaj. Przen.: Żeby cały Paryż na mnie swe zęby zaostrzył, to ś. go nie zlęknę. Boh. (=*zawziął ś., aby mnie wziąć na języki, zapałał chciwością nicowania mnie*). Z. sobie zęby na co=*powziąć chętkę, apetyt, poczuć oskomę na co, mieć chrapkę, kasować ś., oblizywać ś. na co:* Zaostrzyli zęby na mój majątek. Bog. Woj. Zaostrzali sobie serem gardło do picia. Troc. Ach, niecnoto, na cudzą pszenicę zębyś zaostrzył. Bog Woj. Z. na kogo język=*uwziąć ś., zawziąć ś., aby go obmawiać:* Tak na to zaostrzyli języki swe, aby ludzi serca niewinnego zwiedli od pana swego. Rej. (=*naszykowali złośliwie; usadzili ś mową.* L.). Niech ś wstecz obrócą ci, którzy szukają duszy mojej i zaostrzają na mnie swe języki. Smotr. (bezczelnie mnie spotwarzają. L.). Odepchnięty zaostrzonym wejrzeniem króla, nie cofnął ś. przed nim. Krasz. (=*bystrym, zaiskrzonym*). Z. karę=*obostrzyć, zrobić ostrzejszą, surowszą.* Z. prawo. Zaostrzył inwektywę, słowa, karę, prawo na kogo, na co. Troc. Chciał Z. ciekawość słuchaczy. Mick. (=*podniecić, spotęgować, natężyć, wzmóc, podsycić*). Chłód kaszel zaostrza. Z. rozum, dowcip (=*zrobić bystrzejszym*). 2. kogo na kogo=*podjurzyć, pobudzić, zajątrzyć, poduszczyć, podbechtać, zbuntować, zachęcić, zagrzać:* Zaostrzył pospólstwo na niego. Troc. Synów do dzieł rycerskich, do cnót wielkich zaostrzał. Birk. Na obronę ich kościoła i papieża bardzo zaostrzył. Skar. **Z. ś.** 1. *wzmóc ś, spotęgować ś., powiększyć ś.:* Ciekawość, apetyt, dowcip zaostrza ś. Choroba zaostrza ś. (=*przechodzi w stan ostry, zapalny*). Rozum zaostrza ś. (=*robi ś. wytrawniejszym, dojrzewa*). 2. *zaprawić ś., zahartować ś., wzmocnić ś., utwierdzić ś.:* Aby ś. zaostrzyły myśli i serca a myśli nasze w tej stateczności naszej. Rej. 3. na kogo=*zaciąć ś., zawziąć ś., zajurzyć ś., zacietrzewić ś.:* Zaostrzać ś. na kogo. Troc. 4. lek: Jaskra zaostrzona, p. **Jaskra.**

Zaoszczędzać, a, ał p. **Zaoszczędzić.**

Zaoszczędzanie, a, blm., czynność cz. **Zaoszczędzać.**

Zaoszczędzenie, a, blm., czynność cz. **Zaoszczędzić.**

Zaoszczędzić, i, ił, nied. **Zaoszczędzać** 1. *zachować, zebrać, uzbierać przy oszczędności; oszczędzić, na zapas:* Z. fundusik. 2. × Z. komu czego=*oszczędzić; nie narazić go na co:* Z. komu zmartwienia. Na szczęście śmierć nagła zaoszczędziła Bodzancie zgryzotę nieznalezienia zamku w namacalnej rzeczywistości. St. wil. Sąsiad dobrodziej musiałby bardzo ś. Z. Rog. Zaoszczędzona resztka żywota i siły. Krasz. Zaoszczędzone w głębi serca nieprzebrane źródło afektów. Krasz.

Zaotrzewnowy lek.: Krwawiak Z. p. **Krwawiak.**

Zaotrzewny, Zewnątrzotrzewny, Zaotrzewnowy, Zewnątrzotrzewnowy (retroperitonealis, extraperitonealis) *leżący, znajdujący ś. za otrzewną, nazewnątrz otrzewny.* Krwistek Z. (p. Krwistek). Poł: Cięcie cesarskie zaotrzewne, zewnątrzotrzewne.

Zapach, u, lm. **y** 1. *woń, wonność:* Z. wina=*bukiet.* Z. roślinny=*aromat.* Rozszedł ś. Z. Z. czego a. z czego. Z. pochodzi z cząstek, które ś. ustawicznie odrywają od ciała wonnego. Rogal. Piękny Z. wydawać. Troc. Z. roślin tężej słyszec ś. daje czasu chłodno-wilgotnego, jako po rosie w wieczór a. rano. Kluk. Kapłani zapalili kadzidła, zioła pachnące na wonny Bogu Z. L. Czego za świeża skorupa nawrzała, ten Z. będzie w sobie długo miała. Kochan. Uczynki nasze jego Z. i moc w sobie noszą. Skar. Piżmowy Z Syr. Kwiat zapachu przyjemnego. Syr. Dziegieć Z. ma przenikający. Ład. Był wzgórek z brzegu lasu, zielenił swe czoło i zapach macierzanki rozsyłał wokoło. Malcz. Z., jedna z własności minerałów do ich rozróżnienia służąca, za rozgrzaniem zwłaszcza lub zwilżeniem objawiająca ś. Łab. Zły Z.=*smród, fetor, odór.* 2. † Z. *powonienie, zmysł powonienia:* Nasienie to z oliwą zaczynić wodnisto i co narzedziej na utracenie zapachu puszczać w nos. Syr. 3. [Z.] zł. *ogień.* Estr. Zdawał ś. z lubością smakosza wciągać zapaszek, drażniący jego powonienie. Gaw. Zapaszek anyżu lub kminku. Korz. Rozdyma nozdrza i wciąga niemi z zadowoleniem zapaszek zgnilizny. Zdr. **Zapaszek.**

† **Zapachać, a, ał** p. **Zaorać.**

† **Zapachanie, a,** blm., czynność cz. **Zapachać.**

[**Zapachnąć, chnie, chnął** a. **chł**] p. **Zapachnieć.**

Zapachnieć, nie, ał, Zapachnąć *zawonieć, wydać z siebie zapach; dać ś. poczuć, zalecieć zapachem:* Nazajutrz miłe słońce budziło świat wcześniej, zewsząd zapachła świeżość. Przyb. Jako cynamon, wydałam wonność a zapachnęłam wdzięcznie, jak mira. Bud. [Zapachły mu jabłka]. Przen: Z. komu=*spodobać mu ś, uśmiechnąć mu ś., wabić, nęcić go, zaostrzyć mu apetyt:* Swoboda mu zapachniała. (=*zachciało mu ś. jej*).

Zapachnienie, a, blm., czynność cz. **Zapachnieć.**

[**Zapachnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zapachnąć.**

Zapachowy, × **Zapaszny** przym. od **Zapach:** Zapachowym go wieniem majeran tam owiewa. Koch. J.

[**Zapaciać, a, ał**] p. **Zapaćkać.**

[**Zapacianie, a,** blm.] czynność cz **Zapaciać.**

Zapaćkać, a, ał, [Zapaciać] *zawalać, zachlapać, zamazać, zaplugawić, zagwazdać, zaplamić, zapaprać, zababrać, opaćkać.* **Z. ś.** *zawalać ś., zachlapać ś., zaplugawić ś., zagwazdać ś., zaplamić ś., zapaprać ś., zababrać ś., opaćkać ś., zamazać ś.*

Zapaćkanie, a, blm., czynność cz. **Zapaćkać.**

Zapaćkanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapaćkać ś.**

Zapad, u, lm. **y i.** × Z., † **Zapaść** *zapadanie, zapadanie ś., zapadnięcie ś.:* Bogowie czasem ruinowali miasta całe i ziemię zapaścią straszliwą. Tw. **2.** × Z. *miejsce, gdzie co zapada, gdzie ś. zapada, zapadlina, wpadlina, zapadłość, zapadlina, zapadlisko:* Wszystko będzie nocą, zapaścią, zawalaniem, potępieniem i ćmą wieczną. Podw. Było tam pogorzelisko od Tatarów spalone, tam nasi wysiadali, ale iż o dołach i zapadach nie wiedzieli, jęli do piwnic wpadać. Paszk. Przeszedłem zapady lochów. Wysp. **3.** [Z.] *dolina.* **4.** † Z. słońca = *zachód, zachodzenie, zajście słońca; strona, w której słońce zachodzi, zachód.* B. Sz., Troc. Słońce w morze swój Z. kieruje. Bardz. Nie schybi słońce nigdy swym zapadem, księżyc niezmiennie świeci licem bladym. K. G. **5.** † Z. *strona, w której słońce zachodzi, strona zachodnia:* Miejsce szczepienia aby było ku wschodowi słońca; lepiej to, niż ku zapadu a. ku północy. Trzyc. **6.** lek.: Z., † **Zapaść** (collapsus) *upadek sił, nagłe zatrzymanie się czynności ważnego dla życia organu, szczeg. mózgu lub serca:* Szybkie przejście w zapaść (collapsus); czasami zapalenie proste opon mózgowych u bardzo młodych dzieci przebiega wśród oznak gwałtownego zapadu (postać śpiączkowa). **7.** myśl. *zapadanie ptaka przed grą miłosną:* Gajowi co wieczora na zapady chodzili.

Zapadać, a, ał i Z. ś. p. **Zapaść.**

Zapadanie, a, blm., czynność cz. **Zapadać.**

Zapadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapadać ś.**

Zapadanin, a, lm. **anie** *mieszkaniec tamtej strony rzeki Padu* (t. j. Po). L.

Zapadanka, i, lm. i forma ż. od **Zapadanin.**

Zapadański *za rzeką Padem (= Po) będący, stamtąd pochodzący.*

× **Zapadka, i,** lm. **i I.** *rzecz zapadająca za co, (jak drewienka w pułapce, podpierające deszczułkę); rzecz zapadająca ś.:* Z. jest kołek deszczułkę w łapce wspierający. Troc. Kazał łaźnie budować z zapadkami, aby ludzie niespodzianie upadli. Troc. **2.** a. **Fala** *klamka przyciskana zapomocą sprężyny, zapadająca z góry na szlusak.* Lab. Zapadki żelazne do drzwi przybite. Troc. Zaporki, zasuwki, zapadki żelazne, do drzwi przybite. Kn. (= *zatrzaski*). **3.** *część składowa windy, dźwigarki; drzwiczki popielnika odpowiednio urządzone.* **4** anat.: † Z. = *klapka, zastawka* (valvula): Kiszka czcza po śmierci próżniejsza bywa, niżeli insze cienkie kiszki, na końcu jej w mniejszej liczbie znajdują ś. zatyczki lub zapadki. Krup. (valvulae, zatkanki, zasuwki, *Klappen*. L.). W cielę zatyczki a. walwuły, zapadki. Krup. **5.** gór. *drzwiczka w bonie, czyli przestanku (spocznik) w szybie.* **6.** mech. *żelazko ruchome na sworzniu, klinowate, zapadające na ukośne zęby kołka w machinie i wstrzymujące toż kółko, aby ś. w stronę ku niej obracać nie mogło.*

× **Zapadlejszy** st. w. od **Zapadły:** Mieszkał w jednym z najzapadlejszych krańców Polesia. Krasz.

Zapadlina, y, lm. **y, Zapadlisko I.** *miejsce, gdzie ś. ziemia zapadła, miejsce zapadłe, rzecz zapadła, zapadnienie, zarwa, zawalina, zawał, zawalisko, rozpadlina, rysa, szczelina.* Lab. Tysiączne porozrywane wybrzeża dowodzą, jak wielkie tu działy ś. ziemi zapadliny. Stasz. Chyba bardzo z drogi (w dzikim lesie) zbić ś. musieli, gdy ś. w taką zapadlinę dostali Krasz. Czyli będziesz wiódł (naród) przez orne pola, czyli po stokach wzgórz, czyli w gór zapadliska i skał pustosze — pójdą... Wysp. [Znalazł tylko zapadlinę w tym miejscu, gdzie była jaskinia] (= *wklęśnięcie*). **2.** anat. (sinus) *zatoka, jama:* Z. wzdłużna górna i dolna. Perz. **3.** a. **Depresja** gie. *równina leżąca niżej poziomu morza.*

Zapadlisko, a, lm. **a** p **Zapadlina.**

Zapadłość, i, lm. **i** rz. od **Zapadły:** Z. oczu. L. Bankier obowiązał ś. prolongować mu weksle za spłaceniem w terminie ich zapadłości 10% z kapitału dłużnego.

Zapadły, [Zapadnięty, Zapadniony] *który zapadł:* Jak jest miejsce jakie wyniesione lub zapadłe względem powierzchni morza. Śniad. Oczy jeszcze zdawały ś. większe w zapadłych powiekach. Krasz. Siedział za wielkim stołem sędzia w kapturze zapadłym na oczy. Tet. Na głębie morza rzucają skały posępne cienie, co w głuchej ciszy strzegą grobu zapadłych słońc. Przybysz. Przen.: Z kraju wiecznych cieni, przyszłaś do mnie z kraju, co przypomina dawno już zapadłe światy. Przybysz. (= *przepadłe, zaginione*). Przen.: *gdzieś na końcu świata, poza światem leżący, niedostępny, odległy, oddalony, głęboki, gdzieś w kącie leżący:* Kraj Z. Pol. Zapadła puszcza. Pol. Wieś leżała w głębokim, zapadłym Polesiu. Krasz. Przen.: [Kobieta w zapadłych latach] = *podeszłych, sędziwych, późnych latach.* Napisał papież do króla list, z okoliczności zapadłej na dniu 3 maja konstytucji. L. Będą zawsze zrobione dwa oryginały każdego zapadłego prawa. L. Dla zapadłej krajowej rewolucji. Vol. Twarz zapadła. Nos Z. (w syfilisie), zapadłych oczu. L. Oko zapadłe (enophtalmus), gdy gałka oczna leży nadmiernie głęboko w oczodole. Zapadłych boków (= *wpadniętych*). Policzki zapadłe (= *wychudłe*). Zapadłych oczu, boków. L. Od wieży zapadłej zabity. Troc. Wóz na trzęsawicy Z. Troc. Cięższa im będzie w dzień sądny, niżli onym miastom zapadłym a siarką i ogniem spalonym. Hrb. Rozpłakana pieśń tęsknoty: ciemna pieśń, jaką płaczą wysmukłe cyprysy nad zapadłemi grobami. Przybysz. (= *osuniętemi w ziemię*). [Zapadnięty pałac. Miasto zapadnięte. Zapadnięty dwór w ziemi. Zapadniony pałac]. Piersi zapadłe (= *zaklęsłe*).

† **Zapadni,** † **Zapadny,** † **Zapadowy** przym. od **Zapad,** *zachodni:* Wiatr Z. Zapadnia strona nieba. Smotr.

× **Zapadnia, i,** lm. **e** *potrzask, samotrzask, samołowka, pułapka:* Już zamykać stawiane na ptaszęta klatki, nim jaki biedny ptaszek uwięźnie w zapadni, naprzekór ptasznikowi. Słow. Gdzieś może na lisa przy zapadni czeka. Syrok. Zdradziecka Z. Żer

Zapadnienie, a, lm. **a** p. **Zapadnięcie.**

Zapadnięcie, a, lm. **a, Zapadnienie** czynność cz. **Zapaść:** Z. żórawi stadnych elektryzuje myśliwego. Sp. Zapadnienie, zatracenie, potępienie, interitus. Glos Trzęsienie ziemi, które sprawuje obalenie, zapadnienie. Bobr. Syryjska linja zapadnięć. Natk. (= *fleksur*).

[Zapadnięty] p. **Zapadły.**

[Zapadniony] p. **Zapadły.**

Zapadny I. † Z., p. **Zapadni.** B. Sz. **2.** *zapadły, niedostępny:* On ś. po chwili rozłożył na darni w zapadnym miejscu. Uj. **3.** *obfity w zaspy śnieżne, śnieżny, kopny:* Zapadna i długa zima wyniszczy nam najlepszy stan zwierzyny. Polskie zimy należą przeważnie do zapadnych.

† **Zapadowy** p. **Zapadni.**

[Zapadywać, uje, ywał] p. **I. Zapaść.**

[Zapadywanie, a, blm.] czynność cz. **Zapadywać.**

Zapadzisto przys. od **Zapadzisty.** L.

Zapadzistość, i I. blm., rz. od **Zapadzisty.** L. **2.** lm. i *wklęsłość, ubyt od zapadnięcia ś., zapadlina, zapadłość, zarwa.*

Zapadzisty I. × Z. *mogący ś. łatwo zapaść, grożący zapadnieniem, zawaleniem:* Zapadzistych i płaskich sklepień strzec ś. ma architekt. Chm. B. **2.** [Z.] *zanieczyszczony:* Liściem, prochem zapadzista woda.

[Zapajęczenie, a, blm.] czynność cz. **Zapajęczyć.**

[Zapajęczyć, y, ył] *zapleść, szczelnie zagrodzić plecionym płotem.*

Zapakować, uje, ował, nied. **Zapakowywać** I. *włożyć między spakowane rzeczy, do paki, do tłomoka:* Dzieł Krasickiego nie kazałem Z. w sepet, chcąc je zawsze mieć przed oczyma. Koss. Przen.: Z. kogo = *wepchnąć, wcisnąć, wtłoczyć:* Zapakowano nas jednego prawie na drugim na dnie okrętu. L. Przen.: *wpakować, wsadzić, wrzucić, zasadzić, wtrącić, zamknąć:* Mego pana zaraz po wyjeździe do kozy zapakowano; teraz na mnie sekwens. L. Dłużnika, nie będącego w stanie wekslu opłacić, do prochowni Z. można. L. Wkrótce ś. też pozbędę tego obiesia, przyrzeczono mi między cztery mury go Z. L. Ledwo nie oszalał, mało brakowało, żeby go do czubków Z. L. Jeżeli nie pójdziesz za niego, na wieki cię do klasztoru zapakuję. L. Jeśli żonę bez sądu gdzie zapakuję, ma krewnych, upomną ś. o to. L. Szczęśliwie z kochanym doktorem zapakowali mię do łożka. Dąb. *(=zmusili mię do leżenia, do pozostawania w pościeli).* **2.** *spakować, poskładać w paki, złożyć w kształt paki, związać w tłomok:* Z. rzeczy do drogi. **3.** *pakując zawinąć, opakować:* Z. kupiony przedmiot w papier **4.** co czym = *zająć pakami czego, zawalić, zapchać, napakować, naładować:* Z. skład towarami. **5.** *pakując zatkać; zapchać:* Z. rurę, żołądek. Z żołądek *(=zatwardzić, zamulić, przeładować, sprawić obstrukcję).* **Z. ś.** I. *zapakować swoje rzeczy, manatki, spakować ś. do podróży:* Ja za właściwe uznałem Z. ś. i powrócić do Warszawy. Krasz. **2.** w miejsce niewłaściwe a. ciasne = *wpakować ś., wleźć, zakwaterować ś., znaleźć sobie miejsce* (niewłaściwe): Gdzieś ty ś. zapakował!

Zapakowanie, a, blm. I. czynność cz. **Zapakować. 2.** *to, w co zapakowano, opakunek.*

Zapakowanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zapakować ś.**

Zapakowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zapakować.**

Zapakowywanie, a, blm., czynność cz. **Zapakowywać.**

Zapakowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapakowywać ś.**

I Zapaktować, uje, ował, nied. **Zapaktowywać** *wziąć pacht, zadzierżawić, zaarendować oborę dla mleczywa:* Z. bydło. Troc.

2. Zapaktować, uje, ował *paktując zamówić, ugodzić:* Wybieranie zapaktowanych już rekrutów przerwanym zostało przez wkroczenie Austryjaków do Lublina. T. K.

I. Zapaktowanie, a, blm., czynność cz. **I. Zapaktować;** Z. bydła. Troc.

2. Zapaktowanie, a, blm., czynność cz. **2. Zapaktować.**

× **Zapal, i,** lm. **e** *wszystko, co ś. łatwo ogniem zajmuje.* Sł. wil.

Zapalacz, a, lm. **e** I. *ten, co zapala:* Z. lamp, latarń ulicznych *(=latarnik).* **2.** *podpalacz, podkładacz ognia:* Zapalacze domów, gumien, miast, zgoła wszelkich zabudowań, mają być spaleni. Cz. Nero był Rzymu zapalaczem. Skar. Przen.: *podżegacz, poduszczyciel:* Był wojny domowej w Litwie zapalaczem. Troc.

Zapalaczka, i, lm. **i** I. forma ż. od **Zapalacz. 2.** *przyrząd do zapalania gazu oświetlającego.*

Zapalać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapalić.**

Zapalanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zapalać:** Despekty nasze były, częste urągania — ich karmią, a jedyna rozkosz — zapalania. Arc.

Zapalanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapalać ś.**

† **Zapalczawie** p. **Zapalczywie.** L.

† **Zapalczawy** p. **Zapalczywy.**

† **Zapalczysty** p. **Zapalczywy.**

† **Zapalczyście** p. **Zapalczywie.**

Zapalczywie przys. od **Zapalczywy;** × **Zapaliście,** † **Zapalczawie,** † **Zapalczyście,** † **Zapaliczliwie,** *zapalenie:* Poczęła go jeszcze zapalczywiej miłować. Papr. *(=z tym większym ogniem, zapałem).*

Zapalczywość, i, lm. **i** rz. od **Zapalczywy:** Dokąd cię wiedzie Z. wściekła? Nagur. Rozgniewała ś. przeciwko mnie Z. jego. Leop. (pierzchliwość jego. Leop; zapalił ś. na mnie gniew jego. B. G.). Teodozjus, gdy ś. gniewać począł, cztery i dwadzieścia greckich liter porządnie mówił, aby ona Z. za małym pomknieniem czasu była opłonęła a osłabiała. Kosz. Gdy zapalczywości zbość rozumem nie może, tak z sobą rokuje darmosilna Medea. Żebr. Z. wszelka nierozsądna jest; gdy ś. bowiem zagania za nieprzyjacielem, własnych częstokroć odbiega pożytków. Pilch. Z., kiedy ś. rozniecі, na wszystkie względy i ślepa i głucha, skąd ma uniknąć, tam na zgubę leci, że Boga nawet samego nie słucha. Karp. Sprzykrzyły ś. nareszcie te zapalczywości ambasadora. Kal. Jeśli wola — zaczekaj, chocia w tobie skora do czynów Aresowych Z. rwie ś. Ryd. *(=zapał).*

Zapalczywy, † Zapalczysty, † Zapalczawy, † Zapaliczliwy, × **Zapalisty,** † **Zapaliściwy** I. † Z. *łatwy do zapalenia, do zapalenia ś., łatwo zapalny, zapalny palny.* L. Zapalisty, *inflammable.* Stasz. Wyszedszy ogień od Pana, spalił na ołtarzu ofiary zapaliste i tłustości. B. B. (ofiary całopalenia. B. G.). **2.** *łatwo zapalający ś. gniewem, zacięty, zajadły, zażarty, zaciekły, zapamiętały, wściekły, prędki, popędliwy:* Zapaliczliwy lew. Papr. Z. jestem, zapalam ś. wnet, rozpalam ś., gniewam ś. Kn. W młodości był gorący i Z. i poczynał wiele, na co ś. mu potym patrzeć nie chciało. Pilch. Koloman był okrutny a zapalczysty. Biel. M. Pochlebcy pana ku pysze przywodzą, i jako wiatr rozdyma i pobudza ogień, zapalczawym czynią. Kosz. Miał Witold starą waśń i zapalisty gniew na Włodzimierza i Korybuta, iż przeszkadzali mu do

W. Księstwa Litewskiego. Stryjk. Zapaleczywym radzą, aby, gdy ś. rozgniewają, pacierz zmówili. Skar. Gniew ś. w Gernandzie żarzy Z. P. Koch Zapaleczywego, co ś. leda o co gniewa, zowiemy osą. Petr. Jejmość zapaleczywa z swojemi czterma wsiami odzywa ś. dwornie. Kras. W zapaleczywym gniewie chciał koniowi w łeb strzelić. Nagur. 3. † Z. *zapalony, pełen zapału, ognia, ognisty, żarliwy, gorący, gorliwy, płomienny, namiętny, fanatyczny:* Święci ludzie z chęci onej zapalistej ku Panu Bogu pogardzali światem. Białob. Módl ś., póki ducha zapaleczywego w sobie i serce gorejące czujesz. Żarn. Szalone chcenie, żądze zapaleczywe. Lubom. Z. na zaloty. Trzt. [Bo u wdowy chleb gotowy, serce zapalcywe]. 4. myśl.: Z. głos psa.

Zapalenie, a 1. blm., czynność cz. **Zapalić:** Z. domu. Troc. Z. w piecu. Troc. 2. lm. **a** = a) a. **Zaprażka, Zasmażka** *zaprawa do potrawy, z mąki na ogniu przyrumienionej z tłuszczem.* b) *zapalenie ś.:* Z. pnia (leśn.), p. **Główna.** Patol. (inflammatio, phlogosis) *zadrażnienie tkanek ustroju, wywołanie podziałaniem bodźców chorobotwórczych (drobnoustrojów).* Z. zlepne (inflammatio adhaesiva). Szerzące ś. Z. Z. ostre. Z. przewlekłe. Z. błony śluzowej macicy (endometritis). Z. błony środkowej tętnic (endarteriitis). Z. błony wewnętrznej żył (endophlebitis). Z. języka (glossitis). Z. jajowodu (salpingitis). Z. jajnika (oophoritis). Z. kości (osteitis). Z. kręgów (spondylitis). Z. macicy (metritis). Z. mięśnia (myositis). Z. mózgu (encephalitis). Z. opon mózgowych (meningitis). Z. osierdzia (pericarditis). Z oskrzeli (bronchitis). Z. otrzewnej (peritonitis). Z. rdzenia kręgowego (myelitis). Z. skóry (dermatitis). Z. spojówki oka (conjunctivitis). Z. stawu (arthritis). Z. szpiku (osteomyelitis). Z. tętnicy (arteritis). Z. ucha (otitis). Z. ucha środkowego (otitis media). Z. wątroby (hepatitis). Z. wsierdzia (endocarditis). Z. wyrostka robaczkowego (appendicitis). Z. żołądka (gastritis). Z. żołądka i jelit (gastroenteritis). Z. żył (phlebitis). Z. nerek (nephritis). Z., zaognienie, inflammatio. Perz. Z. ciała z wrzodem abo puchliną. Kn. Ta zaraza z wielkiego ciała pochodzi zapalenia. Troc.

2. **Zapalenie** przys. p. **Zapalczywie.**

Zapaleniec, ńca, lm. **ńcy** 1. *człowiek zapalony, zagorzalec, fanatyk; marzyciel, entuzjasta.* 2. *paliwoda, szumiłeb, postrzeleniec, warjat, szalona pałka, warchoł, sowizdrzał.*

Zapalenie się, a ś., blm. 1. czynność cz. **Zapalić ś.:** Z. ś. samodzielne węgla przy pewnych warunkach. 2. p. **Zapalenie.**

Zapaleniorodny, Zapalnotwórczy *wzniecający zapalenie* (phlogogenus).

Zapaleńczy przym. od **Zapaleniec:** Precz te mary zapaleńcze! Syrok.

Zapaliczka, i, lm. **i, Żarzewka, Łoczydło, Sagapeński Kopr** bot (ferula) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: Z. **smrodliwa** (f. **asa foetida**).

Zapaliczkowy przym. od **Zapaliczka. Troc.** Zrobiony z trzciny zapaliczkowej. Bobr.

† **Zapaliczliwie** przys. od **Zapaliczliwy:** Poczęła go jeszcze zapaliczliwiej miłować. Papr.

† **Zapaliczliwy** p. **Zapalczywy.**

Zapalić, i, ił, [uł], nied. **Zapalać** 1. cz. ni. *zrobić ognia, rozniecić ogień, rozpalić, napalić, podpalić:* Z. w piecu L. Z. w piecu. Troc. 2. co = *dać ogniowi zająć, zachwycić, objąć co, zażec:* Z jednej świeczki sto stysięcy ich Z. możesz, a pierwszej nie nie ubędzie. Skar. Stróż nocny na wszystkich krzyczy: ostrożnie z ogniem! a sam w gębie z zapaloną lulką po mieście chodzi. L. Z dom, miasto, stos, świecę, papierek. Troc. Bieży, jak gdyby pod nim kto zapalił prochy. Pot. Gumno zapalił piorun. L. Niech mię piorun jasny zapali, jeżeli... L. *(= spali, trzaśnie).* Z. świecę, latarnię, lampę *(= zaświecić).* Pokazała mu niezapalonego papierosa. Bał. Przen.: Z. pochodnię hymenu = *ożenić ś.* 3. ranę = *zaognić, rozognić, zajątrzyć, rozjątrzyć:* Gorączki zapalające, które z większą gorącością, z zamulenia naczyń pochodzącą, złączone są. Krup. Ślinogorz gardło zapalił. Troc. 4. przen.: Z. cieleśnie = *zajurzyć, rozjurzyć, rozpalić, roznamiętnić, rozbestwić:* Zapala często czart ciała nasze, nieci w nas ogień pożądliwości. Dambr. Gdy ujrzała męże wymalowane na ścienie, twarze chaldejskie wykonterfetowane farbami, zapałała ś. na nie chciwością oczu swoich. Leop. (palała miłością ku nim. B. G.). Z. krew *(= zagrzać, rozpalić, rozgrzać).* 5. wstydem = *zaczerwienić, zarumienić, zapłonić od wstydu, oblać rumieńcem:* Ilekroć rumiany wstyd ci twarz zapali, gdy kto śliczny zbiór włosów z przytomnych pochwali... Hul. Zapalona wstydem twarz swą zasłoniła. Węg. Wspaniałym gniewem na twarzy zapalona Troc. 6. głowę, umysł, serce = *przejąć zapałem, zagrzać, unieść, zentuzjazmować, zaentuzjazmować:* Z. głowę, zbytnie zagrzać aż do uniesienia. L. Tym sobie Osman tak zapala głowę i tak szalenie myśl swoję natęża, że więcej nie spał przez całą noc owę. Szym. 7. do czego = *zagrzać, zachęcić gorąco, podniecić, pobudzić, zaochocić:* Kogo chwała i blizkie niebezpieczeństwo nie zapalają, próżno tego słowy zagrzewać. Pilch. Widok oręża zapala odwagę rycerza walecznego. L. Duchem św. będzie zapalone to nędzne serce twoje. Rej. Mądrość świętych nie tylko rozum oświeca, ale i serce, a wolą do dobrego zapala. Skar. Miał wiele uczniów, które przykładem swym i nauką do zamiłowania Pisma ś. zapalał. Skar. Gdy miłość ku ojczyźnie was zapalała... Skar. Bardziej to słowo zapala, niż ziębi. Troc. Z. serce do czego. Troc. To go do miłości, do pomsty, do gniewu zapaliło. Troc. Takiż to gniew i Boskie zapala umysły? Dm. Duchy me ogniem zapalę. Mick. 7. mąką potrawę = *zaprawić troszką mąki, z tłuszczem na ogniu zarumienionej, zaskwarzyć, zasmażyć:* Z. jarzynę, sos Zapalona polewka. L. Od zapalonej z małmazją niech płacą poboru złoty jeden. Lekar. **Z. s.** 1. *zająć ś. ogniem, zapłonąć:* Gdy ś. już siać godzi, nie odrywać ś. od siewu, chyba żeby ś. zapaliło, w ten czas bieżeć gasić. Haur. *(= żeby wybuchnął pożar).* Dom ś. zapalił i spalił ś. Troc. Koła wozowe od wielkiego ciężaru ś. często zapalają. Troc. *(= zagrzewają ś.).* Przen.: Wojna zapaliła ś *(= rozgrzała ś., zawrzała, wybuchła, rozszrożyła ś.).* 2. *przejść w stan zapalny, zaognić ś., rozognić ś., rozpalić ś., zajątrzyć ś., rozjątrzyć ś.:* Wrzód ś. zapalił. Troc. Zapala ś. wrzód. Kn. 3. *zaczerwienić ś., zarumienić ś., sponsowieć:* Zapalać ś., erubescere. Ps. flor. Zapala ś. obłok, zorza, *rubescit.* Kn. W pół god wina im nie dostało, za co ś. pewnie zapalać i wstydzić niepomału musieli. Żarn. Lepiej przez cały czas przed jednym człowiekiem zapalać ś., niż ś. potym wstydzić na wieki. Wuj. Zapala ś., choć niewinna. Troc. Z ś. od wstydu. Troc. *(= zapło-*

nić ś., zapłonąć, stanąć w ogniach, spiec raki, oblać się ponsem, rumieńcem). **4.** Zboże ś. zapala, staje ś. farby zapalistej, płowieje. L. Czas życia pszenicy po tym poznać, gdy ś. już pospolicie zboże zapala i bieleje. Trzyc. **5.** *nie zachować zimnej krwi, wpaść w zapał, unieść ś., roznamiętnić ś., rozjątrzyć ś., zapamiętać ś., zaperzyć ś., zapłonąć, rozentuzjazmować ś.:* Zapalona głowo, pójdź do stu katów z swoim warjatem Seneką. L. Łeb mu ś. zapala, nie trzeba go w złość wprawiać; zacznijmy rzecz zdala. Zabł. Mówca ś. zapala. Gdy kto, zapaliwszy ś. zprędka tak bardzo, iż ś. zapomni, zabije kogo... Zigr. Z. ś. miłością, od miłości, nienawiścią, gniewem. Troc. Z. onej pogodnej twarzy wnet stanie ś. sprosna, sroga, nadęta, zabladła, że straszno na nią patrzeć; azaż ś. one zapalone oczy we łbie wiercieć nie będą jako u szalonego? Wer. *(= zaiskrzone, palające).* [Konie, szybko idące z ciężarem, zapalają ś.]. **6.** **do czego** = *nabrać nieprzepartej chęci, zachcieć ś., zaochocić ś.:* Z. ś. do kupna, do malarstwa. **7.** Z. ś. do osoby innej płci = *zapałać żądzą, roznamiętnić ś., rozpalić ś., rozgorzeć, zajurzyć ś.* [Zapalił ś. do mnie jak ogórek]. **8.** ogr. (o wiśniach) *zaczerwienić ś. zlekka.*

Zapalisadować, uje, ował *zagrodzić palisadami.*

Zapalisadowanie, a, blm., czynność cz. **Zapalisadować.**

× **Zapalisty** l. p. **Zapalczywy:** [Bo u wdowy chleb gotowy, serce zapaliste]. **2.** p. **Zapalny. 3.** *ognisty, ogniowy, płowy:* Pszenica, gdy jest farby zapalistej, tedy już dozrzeje. Haur.

† **Zapaliściwie** przys. od **Zapaliściwy.** Orzech.

† **Zapaliściwy** p. **Zapalczywy.**

Zapalmowy *będący za palmami:* Zapalmowego widzę wschód księżyca. Słow.

Zapalniczek, czka, lm. **czki** p. **Zapalnik:** Z., przepalniczek, brantka, rurka blaszana a. trzcinowa. Jak. J.

Zapalniczka, i, lm. **i** *pudełeczko do zapałek z bokiem szorstkim a. z przyrządem do zapalania ich; przyrządzik do zapalania (cygar, papierosów i t. p.).*

Zapalniczy przym. od **Zapalnik:** Knotki zapalnicze ze lnu, konopi, a najlepiej z bawełny skręcone, kładą ś. w saletrzaną wodę, przymieszawszy do niej mączki prochowej; służą do podania prędkiego ognia materjałom zapalnym. Jak. J. Jeden gatunek zapalniczych knotków nazywa ś. zapalnicze przędziwo. Jak. J. Kiszka zapalnicza, woreczek długi, wązki, napełniony strzeleckim prochem, prowadzi ś. w rynience smołą wylanej od komory zasadzonej w podkopach aż na to miejsce, gdzie ją podkopnik bezpiecznie zapalić może. Jak. J. Urządziwszy zapalnicze kiszki w pierwszym i drugim piecu. Koł. Kiszka prochowa a. zapalnicza.

Zapalnie przys. od **Zapalny.**

Zapalnik, a, lm. **i** l. a. **Przepalniczka,** † **Cendruta** gór. *rurka z trzciny lub słomy, napełniona prochem, która ś. zasadza w otwór do strzału nabity, w miejscu, które żygadło po sobie zostawia.* Łab. **2.** woj. *brant, rurka drewniana, a czasem papierowa, nabita zaprawą prochową, zakitowana w bombie, przy pomocy którego zapala ś. proch zawarty w wewnętrznym wydrążeniu bomby.* Jak. J. Z uderzeniowy = *przyrząd w pocisku, napełniony substancją zapalną, zapalającą ś. w chwili uderzenia.* Z. odległościowy = *przyrząd w pocisku, mieszczący substancję łatwo palną, regulowany na pewną odległość:* Z., przyrząd do zapalania bomb. Gemb. Zdr. **Zapalniczek.**

Zapalność, i, blm., rz. od **Zapalny:** Z., własność znacznej liczbie ciał służąca, iż za przybliżeniem ognia mogą ś. zająć płomieniem. Fon. Przen.: Zaprzeczać nie sposób cechującej ją zapalności. Jeż. *(= krewkości, gwałtowności, popędliwości).*

Zapalny l. a. × **Zapalisty** *łatwy do zapalania, do zapalania ś.:* Niektóre ciała, jak oto: drwa, łój, siarka, od wielkiego gorąca zapalają ś., nazywają je tedy zapalnemi. Hube. Skalisty szmelc, zaprawa złożona z pewnych materji zapalnych. Jak. J. Pycha, wszelkiego złego matka, stąd łuk, stąd muszkiet, stąd działo zapalne. Pot. *(= palne).* Zapalne wybuchy, wyziewy, wydmuchy z nagromadzenia w kopalni węglowodoru, łatwo zapalnego od ognia, powstające. Łab. Przen.: Charakter, temperament Z. *(= łatwo wybuchający, gorączkowy, drażliwy, krewki, niecierpliwy, gwałtowny).* **2.** przym. od **Zapał,** *pełen zapału, ognisty, namiętny, gorący:* Zapalne wejrzenie krakowiaka lub mazura. Las. **3.** *do zapalania, do zapalenia służący, do spalenia przeznaczony:* Ofiara zapalna. Leop. *(= całopalenie).* Krol ubrał ś. w kapłańskie odzienie, czynił zapalne ofiary, nie będąc księdzem. Biel. M. Ofiara zapalna. Troc. Ale w ofierze zapalnej Ty ś. nie rad kochasz w żadnej. Wp. **4.** patol. *dotknięty zapaleniem* (inflammatorius, phlogisticus): Stan Z. Stanu zapalnego blizki (subinflammatorius). Powłoka zapalna (crusta phlogistica) = *żółto zabarwiona górna warstwa skrzepu krwi, powstająca w pewnych warunkach (jak zapalenie ogólne) wskutek szybszego opadania czerwonych ciałek krwi a. powolnego tworzenia ś. skrzepu.* Gorączka zapalna, p. **Gorączka.** Guz Z., p. **Guz.** Jaskra zapalna, p. **Jaskra. 5.** węgl.: Otwory zapalne, p. **Czeluść.**

Zapalony l. im. od **Zapalić a. Zapalić ś.:** Wszyscy pisania chęcią zapaleni. Dm. *(= ożywieni).* Głowa zapalona, p. **Zapaleniec.** Serce zapalone Duchem św. = *zagrzane, ogrzane, ożywione, natchnione, owiane.* Gniewem Z. **2.** *zagorzały, namiętny, zawołany, wielki, zapamiętały:* Z. myśliwy. Z. miłośnik czego. Amurat w turniejach był miłośnikiem zapalonym. Jeż. Spolszczeni cudzoziemcy często są gorliwemi, a czasem nawet zapaleńszemi Polakami, niż czysto narodowcy. Koź.

Zapałować, uje, ował *zagrodzić palami:* Upusty i ogródki gęsto Z. trzeba. Troc. Wybór ulic, mogących ś. Z., zależał od kierunku powietrza (zarazy), przy jakich więcej grasowało. Wej.

[**Zapálować, uje, ował**] *niecić ogień, zapalać.*

Zapałowanie, a, blm., czynność cz. **Zapałować.**

[**Zapálowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Zapálować**].

Zapał, u, lm. **y** l. *zapalenie, zapalanie, zapalanie ś., ogień, pożar:* Zagorzenie ś. domu, miasta, zapał, zapalenie Kn. Cały dom gorzał, jego tylko komórka od zapału i od woni dymowej była wolna. Birk. Przen.: Wzniecał ś. już natenczas i domowy, przedtym ugaszony Z. ojczyzny. Nar. *(= niebezpieczeństwo, opały, groźny rozstrój).* **2.** [Zapały] = *błędne ogniki.* **3.** przen. *uniesienie, namiętność, szał, ogień, werwa, ferwor, entuzjazm, żarliwość, poryw:* Odkryłem przed nią twe zapały żarliwe. Lubom. *(= afekty).* Wolnym został od wszystkich ciała zapałów. Nies. Z. poetycki. Z. do nauk. Oddać ś. czemu, wziąć ś do czego, przystąpić do czego z zapałem.

Mówić z zapałem. Z. młodzieńczy. Jeszcze bardziej wpadała w kaznodziejski Z. Krasz. Budzić zapały. Najczęściej zbytni Z., co odpycha i niszczy zimną uwagę, unosi nas zbyt daleko i z drogi prawdy sprowadza. Śniad. Temi słowy swój Z. wszystkim w piersi przelał. Dm. Z. wojny. Troc. Podniecać miłości jego zapały. Troc. Przyrodzona tej miłości żagiew rzuca swój Z. Troc. Przyrodzenia niepowściągniony Z. Troc. Widząc bezbronnego, w zapale ostygnął. Mick. Niech nad martwym wzlecę światem w rajską dziedzinę ułudy, kędy Z. tworzy cudy. Mick. Ten Z. mistrza, to groźne oblicze napełnia serca otuchą, nadzieją. Mick. Zawołał Tadeusz z zapałem. Mick. I czyta, czyta z zapałem. Od. Musisz puścić *per non sunt* zapały szalone. Syrok. Ogarnął go Z. Żart.: Powstrzymaj swoje szlachetne zapały! *(=zapędy, zachcianki, zamiary).* **4.** Z. ranny=zaognienie, zapalenie, inflamacja. L. Ognisty Z. od postrzału ugasić Troc. Na zapały prochowe pewne lekarstwo. Troc. **5.** † Z. *ofiara palona na ołtarzu, ofiara całopalna, całopalenie,* † żarzyzna, † żertwa: Z., ofiara. B. Sz. (incensum. Wuj). Lud zapały czyni na górach wysokich. Leop. (ofiarował i kadził na wyżynach. B. G.). Postawił ołtarz złoty i palił na nim Z. ziół wonnych. Leop. Anioł ś. ukazał w kościele Zacharjaszowi, gdy ofiarę zapału według urzędu kapłańskiego swego ofiarował. Białob. Fałszywy kapłan, porwawszy kadzidlnik, chciał Bogu Z. ofiarować. Wuj. Tryumfalnicy rzymscy w Kapitoljum wjeżdżali, gdzie bogom dawali dzięki, gdzie Z. hojny ku ofierze sprawny działali. L. **6.** † Z. *pocisk ognisty, kula ognista:* Z., materja do zapalenia. Kn. Siarczyste zapały. Troc. Z. wojenny, strzała ognista, podpał wojenny. Kn. **7.** armaty, strzelby = *otwór w tyle lufy, którym ś. przykłada ogień do naboju:* Dziurka na zadzie armaty zowie ś. Z. Dek. Z., maleńka otwartość przechodząca do komory nabojowej, którędy podaje ś. ogień nabojowi. Jak. J.. Z. jest wydrożenie w śpiżu, zrobione blizko dna, którym zapala ś. proch w kanale. Ls. Wielki Z. w armacie. Troc. Zatkać Z. w armacie szpuntem konopianym. Troc. Z u armaty. Pot. Z. broni palnej. Gemb. U pasa w czarnej kaletce krzesiwo, przy nim zawieszony wielki nóż i drut do przetykania zapału w fuzji. Krasz. Zbliżył lont do zapału. Z. u strzelby *(=panewka).* Przen.: † Z., † **Zapała** *podnieta, pobudka, bodziec, żagiew:* Te powieści i nienawiści zakał i zapałę dodawały. Leop. (stąd go mieli w większej jeszcze nienawiści. B. G.). Fryderyk cesarz, powód i zapała do wszystkiego kościelnego rozerwania, mocny, chytry i hardy. Skar. **8.** [Z.] *jałowa smuga, najczęściej piaszczysta żyła, leżąca pod cienką warstewką urodzajnej ziemi.* **9.** [Z.] *płótno czerwone na wszypy do pościeli.* **10.** jub., p. **I. Folga. 11.** węgl.: Z. w milerzu= *otwór od góry przez środek milerza i od spodu z boków strzechy do środka* Łab.

† **Zapała, y,** lm. **y** p. **Zapał.**

Zapałać, a, ał I. *zacząć pałać, wybuchnąć, zająć ś., płomieniem, rozgorzeć, zapłonąć, zapalić ś. chęcią:* Zapałałam ciekawością dowiedzenia ś., o co chodziło. Orzesz. Przen.: Z. uczuciem. **2.** [Z.] nied. *zagrzewać, zachęcać:* Zapałali ś. wzajemnie, by nawrzeć oburzeniem, zahartować ducha na opór. Ork.

Zapałanie, a, blm., czynność cz. **Zapałać.**

Zapałczany p **Zapałkowy:** Przemysł Z.

Zapałczarnia, i, lm. **e** *fabryka zapałek.*

Zapałeczka, i, lm. **i** p. **Zapałka.**

Zapałka, i, lm. **i I.** a. [**Siarnik, Siarniczek**] *drewienko z łebkiem z masy łatwo zapalnej — do wzniecania ognia przez potarcie:* Zapałki salonowe, fosforowe, woskowe, szwedzkie, siarkowe. Pudełko zapałek. Przen.: *człowiek krewki, popędliwy, porywczy, gorączka, w gorącej wodzie kąpany, gorącego temperamentu, łatwo wybuchający.* **2.** [Z.] *zapalenie do potrawy, zaprażka, zasmażka:* Zrobiła zapałkę w rynce z masła i mąki.

Zapałkowy, Zapałczany przym. od **Zapałka:** Z. przemysł. Żart.: Oszczędność zapałkowa *(=na śmiesznym oszczędzaniu drobnostek polegająca).*

[**Zapałość, i,** blm.] p. **Opał.**

Zapałowy przym. od **Zapał:** Otwór Z. Pole zapałowe w armacie, miejsce zawarte między obręczami a komorową obrączką. Jak. J. Zapałowa obrączka u armaty, *l'astragale de lumière.* Jak. J.

Zapamięć, i, blm., p. **Zapamiętałość.**

Zapamiętać, a, ał, nied. **Zapamiętywać,** † **Zapamiętawać I.** *zasięgnąć pamięcią, przypomnieć sobie:* Powiada Fabjusz, że nasi ojcowie zapamiętali w Rzymie jedno pacholę olbrzymiego wzrostu. Oss. Jak mogę zapamiętać — od najrańszej chwili z sąsiadami z za kopca nigdyśmy nie żyli. Syrok. Jak zapamiętam, chodziłem bosaka, w szarej koszulinie. Krasz. **2.** kogo, co = *zachować, zatrzymać w pamięci, spamiętać, zapisać sobie w głowie:* Z. każde słowo, każdy ruch. Zapamiętaj to sobie! **3.** † Z., [**Zapamiętować**] *zapomnieć, przepomnieć, wypuścić z pamięci.* Pat., Rej, S. Par., Rozm., Górs. J. Zadatki flisom szyper ma zapisać na regiestrze w domu, bo tego zapamiętywają. Ek. Izaś mię już zapamiętał? Op. Ta woda może pomóc, gdy kto zwątloną pamięć ma, iż prędko zapamiętywa. Syk. Zapamiętałem, wyszło, wyleciało mi z pamięci, *e memoria excidit.* Mącz. Młodzi dobrodziejstw zapamiętywają. Podczaszy ów nie wspomniał potym na Józefa, ale go owszem zgoła zapamiętał. B. B. Zapamiętali wziąć chleba. Wuj. Bóg nie zapamiętawa swojej obietnicy. Leop. (nie zapomni na przymierze. B. G.). Ja go też także w jego każdą trwogę nie zapamiętam, i owszem wspomogę Kochan. Anna mówiła, że jest zupełnie opuszczona i zapamiętana od panów rad koronnych. Bart. Przen.: Z. co=*przebaczyć, puścić w niepamięć, nie zwrócić uwagi, nie być pomnym, nie baczyć na co, nie wziąć w rachubę, nie policzyć czego komu:* Nie zapamiętawaj dobrodziejstw Boskich. Białob. Jehowa obiecuje Z. ich złości, zaczym poznać mieli występy swe. Farn. (puścić mimo ś., darować. L.). **Z. ś. I.** *zapomnieć ś., stracić pamięć, odejść od siebie; zawziąć ś., zaciąć ś.* Ocz. O złoty jeden zapamiętałby ś. podobno i wpadłby w rozpacz, dumając na swym umyśle, cóżby to za nakład miał być, siłaćby to, długomci ja na to robił. Glicz. Z apopleksji gdy kto znagła zęby już zetnie a zapamięta ś., nagle śmierć pochodzi. Spicz. Zapamiętającym ś. nad przyrodzenie, co letargiem zowią, proch z tego ziela jest pomocnym. Syr. Cóżeś ś. tak zapamiętał? Sienk. *(=zamyślił ś. głęboko).* Nie zdawał sobie z tego sprawy, gdyż ś. zapamiętał Sienk. W niebie błękitnym tkwią skowronki, i każdy świergoce, jakby ś. zapamiętał. Sienk. Wiedziałam, że lubił ją bardzo i kompanji rad jej szukał; ale żeby ś. tak w niej zapamiętał, to mi nie przyszło do głowy. Sienk. *(=zakochał ś., zadurzył ś. na umor).* Gdy nastawała noc, w obłokach papie-

rowego dymu zapamiętawszy ś.... Dan. Tak ś. zapamiętał, zastygł w tym ruchu Stańczyka. Brt. Zapamiętała ś. w mroku. Tet. Zapamiętał ś. Sablik w swej grze. Tet. Zapamiętał ś. w żalu do znaku, ledwie go ludzie od mogiły oderwali. Ork. [Z. ś., zapomnieć ś., szczeg. o dziecku, które wskutek przestrachu zatchnie i nie może żadnego głosu wydać]. Z. ś. w gniewie. **2.** *wściec ś.:* Krowa ś. zapamiętała.

Zapamiętałe przys. od **Zapamiętały:** Kocha Z. *(=namiętnie, na zabój, szalenie, aż do zapamiętałości, do zaślepienia).*

Zapamiętalec, lca, lm. **lcy** *człowiek zapamiętały, zagorzalec, szaleniec, warjat, narwaniec:* Szalenie w skokach ten Z. pośladek wypina. Nagł. Był czas, kiedy cię wytykano palcem, żeś był trzpiotem, oszustem i zapamiętalcem. Zabł. I wielkie serce Zamojskiego miałoby ś. obawiać tego zapamiętalca? Rzew. Ale zatrzymaj ś., zapamiętalcze; mam ci coś powiedzieć; lecisz, jak opętany. Rpp.

Zapamiętałość, i, blm., rz. od **Zapamiętały; Zapamiętanie,** × **Zapamięć:** Kocha aż do zapamiętałości. *(= do szaleństwa, do zaślepienia, bez pamięci, na zabój, zapamiętale, szalenie, namiętnie).* Po doznanej niewdzięczności i zapamiętałości ziomków. Koź. I znowu w zamyślenie stuletnie zapadał, w zapamięć. Tet.

Zapamiętały, × **Zapomniały I.** † Z. *który ś. zapamiętał, zapomniał, nieprzytomny, odurzony, który odszedł od siebie.* **2.** † Z. *niebaczny:* Zapamiętałe dzieci rodziców ś. wstydzą, wadzą ś. przyjaciele, bracia nienawidzą. Kras. **3.** † Z. *nieuważny, nieostrożny, nieoględny, nietaktowany:* Serce moje jest zawsze czyste i niewinne, jestem tylko Z. *(= roztargniony, rozstrojony).* **4.** *zagorzały, namiętny, zawołany, zapalony, wielki:* Z. myśliwy, gracz. **5.** *wściekły, szalony:* Ziele to pomocne przeciw ukąszeniu wężów, gadów, także zapamiętałych bestji, jako psa, kotki. Urzęd. [Z. pies]. Nieśmiertelność chcąc sobie zjednać, zapamiętałych prawie do tego pośrzedników użyli. Warg. (szalonych, warjackich, przesadnych. L.). Przen. *wściekły, szalony, zażarty, zajadły, zabity, zaciekły, zagorzały, zakuty:* Bogaty ten obywatel bardzo myśliwy, lecz Z. heretyk. L. Z. obrońca. *(= żarliwy, fanatyczny).* Bój Z. *(= śmiertelny).* Grzesznik Z. *(= zakamieniały, zatwardziały, uporczywy, niepoprawny, zaślepiony).* Gniew Z. *(= zaciekły, śmiertelny, namiętny, zaślepiony, zażarty, zajadły, niepomiarkowany, bez pamięci).*

Zapamiętanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zapamiętać:** Jeszcze mi nie przyszło do takiego cnoty zapamiętania, aby kto o niewinności mojej miał wątpić. Warg. Trzeba wielkiego zapamiętania na ojczyznę, któryby nie życzył nacji skonwinkować ją... Kon. St. *(= pamięci, względu, baczenia, uwagi).* Z., córka niedbalstwa, o nic nie dbamy, zapamiętamy. Kn. **2.** p. **Zapamiętałość:** I suknia kapłańska nie ochroniła od szału i zapamiętania. Koź. Gdy ś. kto nad miarę winem zaleje aż do zapamiętania. Pilch. Niemocy ostre te są: zarażenie powietrza, w piersiach wrzód, wielka niemoc i Z. z upadu. Spicz.

Zapamiętanie się, a ś., blm., niek. **Zapamiętanie** czynność cz. **Zapamiętać ś.:** Z. s., zapomnienie, odeście od siebie, *actum perfectum et perpetuum sonat.* Kn.

† **Zapamiętawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zapamiętać.**

† **Zapamiętawanie, a,** blm., czynność cz. **Zapamiętawać.**

† **Zapamiętawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapamiętawać ś.**

† **Zapamiętliwie** przys. od **Zapamiętliwy:** Jeżeli ś. rodzicom jako u swych dziatek obyczaje wypraszczać a wyprawować przyda, niechaj baczniе, zlekka a nieokrutnie ani Z. to czynią. Glicz

† **Zapamiętliwość, i,** blm., rz. od **Zapamiętliwy.** L.

† **Zapamiętliwy,** † **Zapamiętny I.** *który łatwo zapomina, który ma krótką, słabą pamięć:* Stary, Z. Kn. Niewiasta na złe pamiętna, na dobre zapamiętliwa. Kn. A ktoby chciał temu przeszkadzać, tego inaczej rozumieć nie moglibyśmy, jedno za krzywoprzysięzcę i za zapamiętnego poczciwości swojej. Bart. **2.** *aż do zapamiętania ś. dochodzący, nieumiarkowany, niepomiarkowany, bez pamięci, zawzięty, zapamiętały, nierozważny, nierozsądny:* Słuchacz Z. słowa Bożego. B. B. (byś ś. nie stał zapamiętliwym słuchaczem, ale czynicielem słowa Bożego. Leop.). Bezmierne a zapamiętliwe karanie więcej gorszy, niż pomaga. Glicz.

† **Zapamiętne, ego.** blm. = **Pamiętne** pod **4.**

† **Zapamiętny** p. **Zapamiętliwy.**

[**Zapamiętować, uje, ował**] p. **Zapamiętać.**

[**Zapamiętowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapamiętować.**

† **Zapamiętowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapamiętować ś.**

Zapamiętywać, a a. uje, ał p. **Zapamiętać. Z. ś. I.** p. **Zapamiętać. 2.** [Z. ś.] *oddawać ś. rozpaczy.*

Zapamiętywanie, a, blm., czynność cz. **Zapamiętywać.**

Zapamiętywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapamiętywać ś.:** Z. ś., odchodzenie od siebie. Kn.

[**Zapamurzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zapamurzyć.**

[**Zapamurzyć, y,ył**] *zachmurzyć.*

Zapanbractwo, a, blm. *życie za pan brat, poufałość, zażyłość niewłaściwa, nieusprawiedliwiona, kumanie ś.:* W pierwszej chwili oburzony byłem takim zapanbractwem jegomości. Krasz.

Zapanbrat przys. *za pan brat, na poufałej, familjarnej stopie:* To byłoby obrazą honoru pańskiego mizernemu słudze tak być Z. Bał.

Zapankowy?: Kamizelki, noszą (Puszczaki) dosyć długie, zapankowe, z kolorowego płócienka, a zimą z samodziału. Pol.

Zapanować, uje, ował, nied. **Zapanowywać I.** *wziąć górę, stanąć wyżej nad kogo, nad co, zawładnąć:* Kobieta spokojna, cicha, nie potrafiła nad nim Z. Rol. Prawda i sprawiedliwość zapanują nad przewrotnością. Str. Zapanował nad niemiłym wrażeniem. Bał. *(= nie pozwolił mu wyjść na jaw, nie zdradził go).* Z. nad sobą *(= utrzymać ś. w właściwych granicach, nie wyjść z równowagi, nie wybuchnąć i t. p.).* Humanizm zapanował całemu wówczas światu. Rost. Przen.: Z przybyciem emigrantów francuskich gitara tak powszechnie zapanowuje. Rol. *(= upowszechnia ś. kosztem innych instrumentów).* **2.** *nastać, zrobić ś., powstać:* W sali zapanowało milczenie. Krasz. Wśród widzów zapanowała cisza *(= zaległa).* Głód zapanował. *(= zaczął ś. szerzyć).*

Zapanowanie, a, blm., czynność cz. **Zapanować:** Mimo całego usiłowania w zapanowaniu nad sobą łza ś. pokazała. Wilcz.

Zapanowywać, uje, ywał p. **Zapanować.**

Zapanowywanie, a, blm., czynność cz. **Zapanowywać.**

[**Zapapęzić, i, ił**] *zanieczyścić, zaniedbać.* [**Z. ś.**] I. (o dziecku) *nie rozwinąć ś. wskutek niedbalstwa*

rodziców. 2. *zapracować ś., osłabnąć, ulec wskutek ciągłej i długiej pracy.*

[Zapapężenie, a, blm.] czynność cz. **Zapapężić.**

[Zapapężenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zapapężić ś.**

[Zapapężony] *karłowaty.*

Zapapierzenie, a, blm., czynność cz. **Zapapierzyć.**

Zapapierzyć, y,ył *zarzucić papierami, zawalić papierzyskami rozmaitemi:* Dwa stoliki równie zapapierzone, jak królujące na środku biurko. Haj.

Zapaplać, a a. **e, ał** l. *zacząć paplać, odezwać ś. paplaniem.* 2. *paplaniem zagadać, zagłuszyć, rozerwać:* Zabawię go, zapaplam, rozerwę. Krasz. **Z. ś.** *zapędzić ś. w paplanie.*

Zapaplanie, a, blm., czynność cz. **Zapaplać.**

Zapaplanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapaplać ś.**

Zapaprać, a a. **rze, rał** i **Z. ś.** p. **Zababrać:** Niejeden zapaprze ś. w nędzy i ani pomyśli, że mógłby dobremi końmi jeździć. Dyg.

Zapapranie, a, blm., czynność cz. **Zapaprać.**

Zapapranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapaprać ś.**

Zapapuzić, i, ił *zatulić, otulić, zasłonić, osłonić, owinąć, oburdać, zapatulić.* **Z. ś.** *zatulić ś., otulić ś., zasłonić ś., owinąć ś., oburdać ś., zapatulić ś.:* Kobiety zapapuzione chustami, że niepodobna było rozeznać twarzy. Deo. Zapapużona, jakby podeszła matrona, jak też na panią domu i matkę licznej rodziny przystało. Kaczk.

Zapapużenie, a, blm., czynność cz. **Zapapuzić.**

Zapapużenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapapuzić ś.**

†**Zapar, u,** lm. **y** *para wychodząca skąd, wyziew, opar, para:* Kałuże i błota zaparem ś. wzdęły. Żebr. Ziemię gęstą ćmą niebo ogarnęło i leniwe zapary chmurami ścisnęło. Żebr.

Zaparać, a, ał p. **Zapróć.**

× **Zaparać, a, ał** p. l. **Zaparować.** L.

Zaparadować, uje, ował *zacząć paradować; paradowaniem zaimponować:* Skoro im zaparadujesz, pokłonią ś. hrabiostwo wszyscy do kolan. Byk.

Zaparadowanie, a, blm., czynność cz. **Zaparadować.**

Zaparafować, uje, ował praw. *stwierdzić podpisem sądowym; wnieść w księgi.*

Zaparafowanie, a, blm., czynność cz. **Zaparafować.**

Zaparanie, a, blm., czynność cz **Zaparać.**

× **Zaparanie, a.** blm., czynność cz. × **Zaparać.**

Zaparawanikowy p. **Zaparawanowy.**

Zaparawanowy, Zaparawanikowy *za parawanem a. parawnikiem będący; stamtąd pochodzący.* Przen.: *tajemny, dyskretnie ukrywany, nie nadający ś. do rozgłosu:* Te domy z pobłażliwością patrzyły na jej zaparawanikowe miłostki. Bał.

Zaparcenie, a, blm, rz. od **Zaparcieć.**

Zaparcie, a l. blm., czynność cz. **Zaprzeć:** 2. lm. **a** *miejsce zaparte, zamknięte, zamknięcie.* 3. p. **Zaparcie ś.:** Na wysokie ś. a niesłychane posłuszeństwo i Z. woli swej (Abraham) wyniósł. Skar. 4. patol.: **Z. stolca** = *zatkanie, zatrzymanie stolca, zatwardzenie, zatrzymanie kału, zapieczenie stolca, obstrukcja* (obstipatio alvi, constipatio alvi, coprostasis, obstructio alvi). **Z. stolca nawykowe** (obstipatio alvi habitualis). **Z. żywota,** zatkanie. L.

Zaparcie się, a ś., blm., niek. **Zaparcie** czynność cz. **Zaprzeć ś.**

Zaparcieć, eje, ał l. *parciejąc zaginąć:* Roje jedne wychodzą, drugie zaparcieją i ostaną w woszczynach. Kąc. 2. (o jajach) *zalęgnąć ś.:* Już zaparciały jajca. Troc.

[Zaparć, zaprze, zaparł i **Z. ś.]** p. l. **Zaprzeć.**

[Za parę czasów] *za kilka lat.*

Zaparkanić, i, ił l. *zagrodzić parkanem.* 2. przen. *zawalić, zabarykadować, zatarasować, zawarować, zamknąć, zawrzeć:* Będą umieli oni bronić tobie tych tam węzin sobie poruczonych, by też i ciały swemi mieli je Z. Górn.

Zaparkanienie, a, blm, czynność cz. **Zaparkanić.**

[Zaparlenie, a, blm.] czynność cz. **Zaparlić.**

[Zaparlić, i, ił] rolę = *ladajako zasiać*

l. **Zaparować, uje, ał** l. **a.** × **Zaparać** *zacząć parować, wychodzić parą, zakurzyć ś., zadymić ś. parą:* Zaparowało mu ze łba.

2. **Zaparować, uje, ował** dokąd = *parowaniem zapędzić, zapchać, wtłoczyć, zaprzeć:* Z. nieprzyjaciela w błoto.

l. **Zaparowanie, a,** blm., czynność cz. l. **Zaparować.**

2. **Zaparowanie, a,** blm., czynność cz. 2. **Zaparować.**

Zaparskać, ska a. × **szcze, skał,** × **Zaparsknąć,** × **Zaparsnąć** *parsknąć, zacząć parskać.* 2. *parskaniem zagłuszyć.* 3. *parszcząc zapryskać, zachlapać; oparskać.*

Zaparskanie, a, blm., czynność cz. **Zaparskać.**

× **Zaparsknąć, nie, nął** p. **Zaparskać.**

× **Zaparsknienie, a,** blm., p. **Zaparsknięcie.**

× **Zaparsknięcie, a,** blm., × **Zaparsknienie** czynność cz. **Zaparsknąć.**

× **Zaparsnąć, nie, nął** p. **Zaparskać.** L.

× **Zaparsnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaparsnąć.**

Zaparstek, stka, lm. **stki,** †**Zapartek, [Zaparte jaje], [Bełtun, Bołtun]** l. Z. *jaje zalęgłe.* Troc., Dudz. 2. *jaje zepsute pod kokoszą, niewylęgłe; martwy zalążek; jaje zgniłe, zepsute, zbuk:* Jajca ś. też pod kokoszami nasadzonemi psują, co my zaparstkami zowiemy. Trzyc. Gniazdo dla kury za piecem niedobre, że nierówne ciepło pieca, wielu zaparstków, t. j. martwych zalążków, być może przyczyna. Kluk. Ninacz ś. nie godzi kura, która zapartki miasto kurcząt rodzi. Pot. 3. [Z., **Zapertok, Zaportek**] *jaje wyjęte z pod kury niezalężone* 4. [Z.] *martwa ikra.*

Zaparszeć, eje, ał, Zaparszywieć *zajść parchami, oparszeć, sparszeć, stać ś. parszywym, dostać parchów.*

Zaparszenie, a, blm. l. czynność cz. **Zaparszeć.** 2. czynność cz. **Zaparszyć.**

Zaparszyć, y,ył, Zaparszywić *zarazić, zapaskudzić parchami; oparszyć, oparszywić:* Złożą ś. we trzech, bodaj w dziesięciu, i zaparszywią Krakowskie Przedmieście. Prus.

Zaparszywić, i, ił p. **Zaparszyć.**

Zaparszywieć, eje, ał p. **Zaparszeć.**

Zaparszywienie, a, blm. l. czynność cz. **Zaparszywić.** 2. czynność cz. **Zaparszywieć.**

[Zaparta, y, lm. **y]** l. *kawał starej skóry.* 2 *stary koń.*

Zapartaczenie, a, blm., czynność cz. **Zapartaczyć.**

Zapartaczyć, y,ył, Zapartolić *popsuć, zniszczyć partactwem.* L.

[Zaparte jaje] p. **Zaparstek.**

† **Zapartek, tka,** lm. **tki** p. **Zaparstek.**

Zapartnica, y, lm. **e, Zanokcica** bot. (paronychia) *roś. z rodziny zapartnicowatych.*

Zapartnicowate, Połonicznikowate, Goździeńcowate rośliny, bot. (paronychiaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Zapartnicowe rośliny, bot. (paronychieae) *są uważane za plemię rodziny goździkowatych.*

Zapartolenie, a, blm., czynność cz. **Zapartolić.**

Zapartolić, i, ił p. **Zapartaczyć.**

Zaparty im. od **2. Zaprzeć:** Zaparte sposoby i myśl do szukania pożytku. Mik. (wstrzymane, zabronione, odcięte, odjęte, ściśnione. L.).

Zaparzaczka, i, lm. **i** *płótno, przez które krawcy, zmoczywszy je, prasują.*

Zaparzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaparzyć.**

Zaparzanie, a, blm., czynność cz. **Zaparzać.**

Zaparzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaparzać ś.**

Zaparzenie, a, blm., czynność cz. **Zaparzyć.**

Zaparzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaparzyć ś.**

[Zaparzone, ego, blm.] *warza dla psów, parzą*

Zaparzyć, y, ył, nied. **Zaparzać** **I.** *parząc zagrzać; zagotować w parze:* Przytroczyłabyś mnie do siodła lub nawet zaparzała pod siodłem na sposób kałmucki. Mic. Z. bieliznę = *zamoczyć we wrzątku, zalać, nalać ukropem.* Z. herbatę w czajniku = *naparzyć, sparzyć.* Z. chory członek = *zanurzyć w gorącym płynie, naparzyć.* **2.** *zaszkodzić parzeniem, rozgrzać, rozpalić zbytnio.* **3.** psom = *zalać dla nich parzę.* L. Na dworze wiele psów, bo dla nich tam zaparzają. Trzt. **Z. ś.** *zaprzeć, zatęchnąć:* Nie należy nigdy nosić zabitej kuropatwy w siatce, koszu lub t. p., gdyż ś. szybko zaparzają.

Zaparzysko, a, lm. **a** p. **Zaśniad.**

Zapas, u, lm. **y** **I.** *to, co zebrano i zachowano na wszelki wypadek, zasób:* Mieć wielkie zapasy. Mieć co w zapasie, na Z. Co szczupłe dozwoliły moje zapasy, wyczerpanym jest wszystko. Niem. Stoi Molski: w ręku oda dla Piłata lub Heroda, a w zapasie wierszy trzysta dla przyszłego Antychrysta. Wprzód trzeba zbierać zapasy, a potym samo dzieło układać. L. Bez talentu, bez wprawienia głowy w porządne i gruntowne myślenie, bez wielkiego zapasu wiadomości niepodobna wyjść na dobrego w kraju pisarza. Śniad. Wspomnienia, przesądy, cnoty i zwyczaje, razem zlane, utworzyły we mnie Z. uczuć i wyobrażeń, do których przylgnęło młodzieńcze serce moje. Chodź. Snopy zboża kradnie i na Z. chwyta. Miek. **2.** *rezerwa wojskowa:* Zaliczony został do zapasu i powołany będzie tylko w razie wojny. **3.** kraw. *brzeg materjału zostawiony poza szwem:* Krawiec zostawia w sukni Z., aby później, w razie potrzeby, można było suknię rozpuścić. **4.** [Z, zdr. **Zapasek**] p. **Zapaska.** Zdr. **Zapasik.**

Zapasać, sze, sał **I.** † Z., nied. † **Zapasować** *zająć, zagarnąć, zamknąć pasem; opasać:* Indją czarną Ganges zapasuje. Żebr. (= *obwija, okala, otacza, okrąża*). **2.** *założyć w pasie, przypasać:* Z. fartuch, szablę. **3.** [Z.] *zajść w ciążę.*

Zapasanie, a, blm., czynność cz. **Zapasać.**

[Zapasczysko, a, lm. **a]** p. **Zapaska.**

[Zapaseczka, i, lm. **i]** p. **Zapaska.**

[Zapasek, ska, lm. **ski]** p. **Zapas.**

Zapasia, i, lm. **e** p. **Zapaska.**

[Zapasicka, i, lm. **i]** p. **Zapaska.**

× **Zapasić. i, ił,** nied. × **Zapaszać** *zaopatrzyć w zapasy:* Z. śpiżarnię. × **Z. ś.** *zaopatrzyć ś. w zapasy, zrobić zapas.*

[Zapasie, a, lm. **a]** p. **Zapaska.**

Zapasik, u, lm. **i** p. **Zapas.**

[Zapask, u, lm. **ski]** *pieniądz, który ś. daje pasterzowi za paszenie.*

[Zapaska, i, lm. **i]** **I.** a. **[Zapaśnica, Zapas. Zapasie]** *fartuch:* Umiał on co rok wiązać w dzień piątnie Paraszkę, dawszy jedwabiem wyszyć rąbkową, zapaskę. Zim. **2.** p. **Szorcletnik.** Zdr **[Zapaseczka, Zapasicka, Zapasia, Zapasek].** Zgr. **[Zapasczysko].**

Zapaski, ów, blp., p. **Zapasy.**

Zapaskudzać, a, ał p. **Zapaskudzić.**

Zapaskudzanie, a, blm., czynność cz. **Zapaskudzać.**

Zapaskudzenie, a, blm., czynność cz. **Zapaskudzić:** Z. żołądka i kiszek poznawszy, daje ś. lekarstwo laksujące. Krup.

Zapaskudzić, i, ił, nied. **Zapaskudzać** *zapełnić paskudztwem, zanieczyścić, zaplugawić, oplugawić, zabrudzić, zawalać, zwalać, owalać, powalać, zabrudzić, ubrudzić, pobabrać, opaskudzić, popaskudzić, zaświnić, zababrać, popaćkać, opaćkać, zapaćkać, zagwazdać, zabrukać, zbrukać, zaplamić, zasmolić:* Z. kąkolem = *zakąkolić, zachwaścić.* Z. sobie ręce, suknię, kajet. Rana zapaskudzona. Z. żołądek = *zapchać, zatkać,* × *zapać, zamulić.* Z. dziewczynę = *zarazić.* Z. sprawę = *zrobić ją nieczystą.* Rana przez zaniedbanie zapaskudzoną była i ropy dobrej z siebie nie wydała. Perz. Rolnik wyrywa wcześnie drobne z pszenicy kąkole, nie czekając, aż całe zapaskudzą pole. L. Z. = *zafajdać.* Nie mogła sobie innego wyszukać miejsca, a nie zapaskudzać mi dom? Bał.

Zapasować, uje, ował, × **Zapaszować** **I.** (w grze) *wstrzymać ś od gry, powiedzieć: pas!:* Grając w karty, kto nie wie, kiedy ś. gry podjąć, a kiedy zapaszować, może ś. między graczów nie puszczać. Lubom. **2.** × Z. *przeoczyć, zamieszkać przez pasowanie:* Zapasował trzy króle. Troc. **3.** † Z. *spasować, pójść z kwitkiem, oblizać ś. smakiem:* Wenus, przyrzekszy Parysowi żonę podobną sobie, wygra, a owe zapaszują obie. Pot.

† **Zapasować, uje, ował** p. **Zapasać.**

Zapasowanie, a, blm., czynność cz. **Zapasować.**

I. † **Zapasowanie, a,** blm., czynność cz. † **Zapasować.**

2. † **Zapasowanie, a,** blm., p. **Zapaśnictwo.** Schot.

Zapasowiec, wca, lm. **wcy** *żołnierz zapasowy, rezerwista.*

Zapasowy, Zapasny, × **Zapaśny** **I.** przym. od **Zapas,** *zasobowy, rezerwowy:* Konieczna potrzeba tego wyciąga, żeby drzewo zapasowe złożone było na otwartym powietrzu. Jak. J. Częstokroć bywa potrzebny korpus Z., *corps de reserve.* Jak. J. (= *odwodowy, odwód, rezerwa*). Żołnierz Z. (= *rezerwista, do zapasu należący*). Grosik Z. (= *na czarną godzinę*). Kapitał Z., p. **Kapitał.** Staw Z. (= *powyżej działającego mieszczący ś*). Łab. Witołd, niemieckie wojsko uprzedzając, żywność zapasną, którą byli Krzyżacy w lesiech i pustyniach na swoje zwracanie zostawili i zachowali, ubiegł i pobrał. Stryjk. Wojsko zapasowe. Oddział, korpus Z. = *odwodowy, rezerwowy.* Grosz zapaśny. Troc. Jest tam i zapaśna burka w trokach, to ś. odziej. Sienk. **2.** *bogaty w zapasy,*

zasobny, dostatni, zamożny. Z. w co *zaopatrzony, uprowidowany, mający zapas czego:* Dostatek spory i zapaśny. Grab. P. Gdy przyszedł rok nieurodzajny, nie dał ś. uczuć niedostatek zapasnym w przeszłoroczne kreseneje. Kras. Jesień jabłkorodna, w rozmaite użytki zapasna i płodna. Toł.

[**Zapastuszeć, ejo, ał**] *stać ś. podobnym pastuchowi*

[**Zapastuszenie, a**, blm.] czynność cz. **Zapastuszeć.**

Zapastwić się, i ś., ił ś. *zacząć ś. pastwić:* Wnet ś. Niemcy zapastwią nad dziatwy kolebką. Syrok.

Zapastwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapastwić ś.**

Zapasy, ów, blp., × **Zapaski, [Zapaski], Zapaśnictwo** I. *pasowanie ś., walka, borykanie ś., mocowanie ś., zmaganie ś., próbowanie ś.:* Chodzenie w Z. L. Za pasy chodzę, jako zapaśnik, *luctor.* Kn. Rzucili bronie, w Z. ś. brali, a gdy ś. ściśle za barki imali, chwieją (ś.) wzajem, miotają ś. w stronę. Kras. Jest na co patrzyć, gdy za pasy chodzi czci chciwe męstwo z gorącą miłością. P. Koch. Po długich zapasach śmiertelnie go ugodził. Troc. Zapaski, zapasy, walka. Gosł. Zapasków miejsce. Troc. Z. iść, w Z. iść z kim. Troc. Przenośmy myśl wolności naszej nad zbiegowiskiem jarmarcznego tłumu, nad zapaskami buntów ulicznych. Psm. Całe przestworze wsłuchuje ś. z zapartym oddechem oczekiwania w przepotężne Z. świtu ze zmrokiem. Przybysz. Żart.: Z niewiastą po wałasku Z. chodzić. Spicz. *(=mieć z nią sprawę cielesną).* 2. przen. *walka, kłótnia, sprzeczka, spór, zatarg, rozterka:* Układ o dziesięciny jest ważną epoką w dziejach zapasów duchowych z świeckiemi. L Skończyły ś. te zapasy w Paryżu pamiętną sceną w sierpniu 1792 r., i Ludwik XVI naprzód tron, a potym i życie utracił. L Zapaśnicza nauka, ćwiczenie, zapaski, chodzenie w zapasy. Bobr. Zapaski, zapaśnictwo, zapaśnicza nauka a. ćwiczenie. Troc. Jan Zamojski wzywał na pojedynek Karola, książęcia Sudermanji; lecz ten nie chciał wyjść na plac z nierównym co do urodzenia przeciwnikiem; Zamojski zaczynał ś. starać u papieża o tytuł książęcia, aby mógł ś. zbliżyć do zapaśnictwa z Karolem. Cz.

× **Zapaszać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zapasić.**

× **Zapaszanie, a**, blm., czynność cz. **Zapaszać.**

× **Zapaszanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zapaszać ś.**

Zapaszek, szku, lm. **szki** p. **Zapach.**

Zapaszenie, a, blm., czynność cz. **Zapaść.**

× **Zapaszenie, a**, blm., czynność cz. **Zapasić.**

Zapaszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapaść ś.**

× **Zapaszenie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zapasić ś.**

[**Zapaszka, i**] *?:* Ludzie na zapaszkę idą, do rąbania lasu ś. najmują.

Zapaszno przys. od **Zapaszny.** L.

1. × **Zapaszny** *noszony za pasem, kieszonkowy, podręczny:* Książka zapaszna.

2. × **Zapaszny** p. **Zapachowy.**

× **Zapaszować, uje, ował** p. **Zapasować.**

× **Zapaszowanie, a**, blm., czynność cz. **Zapaszować.**

Zapaszysto przys. od **Zapaszysty.**

Zapaszysty *pełen zapachu, wonny, pachnący, aromatyczny:* Ofiary bogini będziem kurzyć wonią zapaszystą. Pot. Niech mu ś. zapaszystym stół poci balsamem. Pot. Dotąd tu kwitnęły zapaszyste kwiaty. Pot. Bobek Z. Pot. Tak my cienie przynajmniej zjednoczywszy czyste, będziem z sobą Elizy mieszkać zapaszyste. Pot. Niech wdzięczna dusza mirry zapaszyste kadzi za to, że jej z innemi twory śmierć nie gładzi. Zabł.

I. **Zapaść, zapadnie, zapadł**, nied. **Zapadać, [Zapadywać]** I. *paść za co; padszy zasunąć ś., zajść za co, znaleźć ś. za czym:* Klamka zapadła *(=zamknęła ś.).* Przen.: Już klamka zapadła. *(=już po wszystkim, już za późno, już cofnąć ś. nie można, już mosty spalone).* Darmo! zapadła klamka! L. Zapadła nędznym klamka. Bardz. (pomoc, nadzieja, ucieczka przepadła, zginęła, ubyła. L.). Gdzie Twa prawica otworzy, nie zawrze żaden, i zaś nie sporzej odwieść drzwi, gdzie Twój zamek zapadnie. Mias *(=zatrzaśnie ś., zamknie ś.).* Przen.: Wyrok, decyzja, uchwała zapadła = *wyszła, nastąpiła, przyszła do skutku, została wydana, uchwalona, postanowiona:* W sądzie głównym zapadł dekret oczywisty. L. 2. *spaść ku dołowi, zsunąć ś., opuścić ś., zapuścić ś., opaść; zajść, schować ś., skryć ś za horyzontem:* Zasłona zapadła—koniec widowisku. Kam Słońce zapadło. Troc. Księżyc zapada. Troc. Słońce zapada. Dm. Bo w nowym twym królestwie słońce nie zapada. Przybysz. O, jasna moja— już tyle razy słońce zapadło, odkąd koiłaś czarem twych pieśni smutek mej duszy. Przybysz. Przen.: Już noc zapada, potrzeba ś. wrócić do pałacu. L. *(=zachodzi, nadchodzi, zbliża ś., nastaje).* Zapadło milczenie. Sienk. *(=zapanowało, nastało).* 3. † Z. czym = *zostać zakrytym przez co spadającego; zapaść w co, wpaść w co:* Oczy powieką zapadły. Król, na jednym miejscu wielkie niepogody cierpiąc, śniegiem wielkim zapadł. Kosz. Jako ś. cerkwie Chrystusowe wniwecz obróciły i prochem niepamięci zapadły! Smotr. Zapadać w czym = *tonąć, pogrążać ś., ginąć, zalegać w czym, w zakryciu czego:* Gruba powstaje i dzień światu kradnie chmura, cała w ciemnym pomroku zapada natura. Dm. Przen: Zapadł gdzieś, *incertum est, ubi sit,* nie wiedzieć, gdzie ś. podział. Kn *(=zapadł ś. pod ziemię, schował ś. pod ziemię, przepadł, zginął).* Zapadł gdzieś, ni słychu, ni widu. Kn. 4. × Z. kogo= *opaść, zaskoczyć, zastać, ogarnąć:* Noc mię zapadła, zamierzchnąłem. L. By było morze cię zapadło, za tobąbym był poszedł. Żebr. 5. † Z. płodem = *zajść w ciążę, nagle zajść płodem, zastąpić; zachwycić płodu:* Gdy ten owoc która białogłowa trawi, a k temu ś. z mężczyzną żarteczkiem zabawi, zaraz płodem zapadnie. Papr. 6. *wpaść, zaklęsnąć, zakłęknąć, wklęsnąć, osiąść, zajść, wrosnąć, wleźć, zaryć ś., opuścić ś., zagłębić ś.:* Oczy, policzki mu zapadły. Dom zapadł w ziemię. Zapadł głową w liście *(=wpadł; padszy zanurzył ś.).* Twarz, straciwszy dawną pełność i świeżość, zapadła po bokach i pożółkła. Rog. 7. Z., Z. w chorobę, Z. na zdrowiu (L.) = *popaść w chorobę, wpaść w niemoc, podupaść na zdrowiu, zaniemóc, zachorować, zasłabnąć:* Człowiek znagła przestraszony a. niebezpiecznie zapada, a. nagle umiera. Boh. Król niebezpiecznie na zdrowiu zapadł. Niem. W krótkim czasie zapadł Dorwal niebezpiecznie na zdrowiu. L. Nieco na zdrowiu zapadł. L. Zapadł w chorobę. L. Zapadł kto w ciężką chorobę i dopiero rozpamiętywa słodycze zdrowia. Karp. Zapadł na zgniłą gorączkę. L. *(=dostał jej).* Zapadł na tyfus. Zapadł nagle wśród objawów otru-

cia. Niedawnemi czasy począł na puchlinę zapadać. L. Nie wiem, czyli przez cały ten czas więcej kiedy zasłabiał nad dwa razy: raz podobno na podagrę był zapadł, a drugi raz na jakąś cudzoziemską chorobę. L. Zapadam w chorobę, na febrę. Troc. Dużo, niebezpiecznie zapadł. Troc. Z. na oczy, na piersi. Król Jan często na zdrowiu zapadał. Wirt. (= *szwankował, niedomagał*). Głaskała mię tylko łagodnie po głowie i zapadała w zadumę. Orzesz. Zapadał w coraz głębszy mrok niepamięci. Reym. Zapadł w sen głęboki. **8.** † Z. w co = *nagle przejść, przemienić ś., przedzierzgnąć ś., przerzucić ś., przewierzgnąć ś. w co:* W kształt pierwszy zapada i stawa ś., czym była. Żebr. Głowa w list zapadła. Żebr. **9.** *wypadszy zabiec; zapuścić ś., zapędzić ś.:* Wybór dam sarajowych przychodzi z zabiegów morskich i lądowych, i z tak daleka te panie przywożą, jak daleko okręty ma hometańskie zapadać a. tatarskie wycieczki zajmować mogą. Kłok. Przez Ren statki od Bazylei zapadać mogą do Roterdamu i Amsterdamu. Wyrw. Co czynić? czy powrócić na królewskie grody, czy w las Z.? Żebr. (=*zaszyć ś.*). Tatarzy głęboko w ten kraj zapadają wielką kupą. Troc. Daleko okręty holenderskie zapadają. Troc. [Zapadnijcie też tam do niego. Przen.: Jak chłop zapadnie swoją zuchwałością z uciążenia, to pan do powiatu po kozaków] (=*zbytnio ś. uniesie, wykroczy, przekroczy granice, za daleko ś. posunie*). Przen.: Ponieważ kraj Herników tu klinem zapadał, wysyła król posły z prośbą o przejście. Stasz. (= *wybiegał, wysuwał ś., zachodził, wdzierał ś.*). **10.** myśl. (o ptactwie) *spuściwszy ś. w locie na ziemię, usiąść:* Gdy ś. porwą, tedy ujrzysz, gdzie zapadną, bo taki ptak, co ś. przed płachtą porywa, tedy nie zbiega z oczu. Cyg Słyszałem zapadające koguty niedaleko budki. Sumiń. Przen.: Tatarowie zwykle w bezpiecznym miejscu zakładali obóz (zapadali koszem), z którego zagony rozpuszczali po kraju. Rol. (Czambuł) zapadł koszem. Rol. Myślał także o swoich Tatarach, którzy już musieli w lasach Z. Sienk. **Z. ś.. Zapaść** *zarwawszy ś., paść gdzie:* Zapadam *vel* zapadam ś, zapadło ś. miasto, zawaliło ś., przepadło w ziemię co abo kto, rozstąpiła ś. z nim ziemia. Kn. Trzęsieniem ziemi za Tyberjusza trzynaście miast w Azji zapadło ś. Karp. Niniwe zapadło ś. tak, że śladu mało a. nic nie znać, i trudno zgadnąć, kędy stało. Min. Lód, most na rzece zapadł ś. Schody ś. zapadły.

2. Zapaść, asie, asł I. × Z. *zacząć paść; zakarmić:* Chłopiec w dom potrzebny, choćby wołów Z. Ork. (=*popaść*). **2.** *pasąc zapuścić w zbytnią tuszę, pasąc zaszkodzić zdrowiu a. przyprawić o śmierć; zakarmić, zatuczyć, spaść:* Powierzchowność perkułaba, człowieka zapasionego, służyła za dowód, jako spoczywanie stanowiło zajęcie żywota jego najmilsze. Jeż. —Łanie ciężkie, zapasione. **Z. ś.** *spaść ś. = zatuczyć ś.:* Zapasła ś. kobiecina, więc ku piersiom podniosła ręce i po chwili dopiero buchnęła, jak z pod szpuntu: podrzucili nam. Kn.

† **Zapaść, i,** lm. I *zapadnięcie, zapadanie, zapadnięcie ś., zapadanie ś., zapad, zawalenie, ruina:* Bogowie czasem ruinowali miasta całe i ziemie zapaścią straszliwą. Tw. Wszystko będzie nocą, zapaścią, zawaleniem, potępieniem i ćmą wieczną. Podw. Patol.: Z., collapsus, zapad. W zorzach płynie nad wody świata i morskie zapaści. Kn. (=*przepaści, odmęty, topiele*).

Zapaśnica, y, lm. **e** I. forma ż. od **Zapaśnik.** 2. p. **Zapaska**; *fartuch, rzemieślniczy, szorc, szorboch, szorstfal, szuftfal, szustfal:* Z. szewcka skórzana. **3.** fiz. = **Akumulator,**

Zapaśnictwo, a, blm., p. **Zapasy.**

× **Zapaśnicze** przys. p. **Zapaśniczo.** Troc. Za pasy z kim chodzić, w za pasy z kim chodzić, Z. z kim walczyć. L.

† **Zapaśniczenie, a,** blm., czynność cz. **Zapaśniczyć.**

Zapaśniczo, × **Zapaśnicze** przys. *jak zapaśnik, sposobem zapaśników,* × z a p a ś n i e: Zapaśnicze, *palaestrice.* Kn. Nie mogę w dowcip iść zapaśnie. Słow.

Zapaśniczy przym. od **Zapaśnik:** × **Zapaśny** *tyczący ś. zapaśnictwa, zawodniczy:* Zapaśnicza maść, maść zapaśników, *ceroma.* Kn. Z. upominek, *aëthlon.* Kn. Zapaśnicza sztuka. Troc. Chleb Z. = mieszany z serem, czyli gniotka, którą jedli szermierze dla pokrzepienia sił. Przen.: Zapaśnicze zdrowie. L. (mocne, tęgie. L.). Nigdy tylu razem tęgich mężów nie uczestniczyło w zapaśnych gonitwach. Wysp.

† **Zapaśniczyć, y, yl** *być zapaśnikiem,* × z a w o d o w a ć, *chodzić w zapasy, borykać ś., mocować ś., próbować ś., walczyć.* L.

× **Zapaśnie** p. **Zapaśniczo.**

Zapaśnik, ka, lm. **cy** I. *ten, co chodzi w zapasy, mocownik, mistrz a. uczeń zapaśniczy, szermierz, atleta, bojownik.* Kn. Czecha jednego na weselu królewskim, zapaśnika sławnego, stłukł Nies. **2.** myśl. *pies waleczny, cięty, śmiały, zuchwały.*

[**Zapaśnik, a,** lm. i] I. p. **Zapaska.** 2. *zakordoniarz, przybysz z za pasa granicznego.*

Zapaśno przys. od **Zapaśny** *obficie w zapasy, zasobnie, dostatnio:* Z. u niego (=*ma zapasy*).

× **Zapaśny** I. p. **Zapasowy.** 2. p. **Zapaśniczy.**

[**Zapatać, a, ał**] I. *załopotać skrzydłami.* 2. *zawalać, zapaćkać.*

[**Zapatanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapatać.**

Zapatrywać, uje, wał i **Z. ś.** p. **Zapatrzyć.**

Zapatrywanie, a I. × Z., blm., czynność cz. **Zapatrywać.** 2. lm. **a** a. **Z. ś.,** *sposób patrzenia, widzenia, pojmowania rzeczy, pogląd; pojęcie, zdanie, przekonanie;* Nie podzielam twoich zapatrywań. Dziwne Z.! Jakie są twoje zapatrywania w tym względzie?

Zapatrywanie się, a ś. I. blm., czynność cz. **Zapatrywać ś.** 2. p. **Zapatrywanie.**

[**Zapatrzać, a, ał** i **Z. ś.**], † **Zapatrzać, † Zapatrzać ś.** p. **Zapatrzyć.**

[**Zapatrzanie, a**] I blm. = a) czynność cz. **Zapatrzać.** b) p. **Zapatrzanie ś.** 2. lm. **a** p. **Zapatrzanie ś.**

[**Zapatrzanie się, a ś.,** lm. **a ś.**], † **Z. ś.,** niek. **Zapatrzanie** czynność cz. **Zapatrzać ś.**; Ku niemu ś wszystkich ludzi zapatrzania ciągnęły. Szymon. (=*spojrzenia, oczy, wzrok, uwaga*).

× **Zapatrzeć, y, ał** i **Z. ś.** p. **Zapatrzyć.**

× **Zapatrzenie, a** I. blm., rz. od **Zapatrzyć** a. **Zapatrzeć.** 2. lm. **a, Zapatrzenie ś.** czynność cz. **Zapatrzyć:** Dajemy wam sprawę, jako Z. ś. na ten szlachetny cel kierowało naszemi robotami. L. (=*wzgląd na nie*). Wiara w Z. kobiet ciężarnych (brzemienna rodzi dziecko podobne do przedmiotu, na który ś. zapatrzyła). Ksiądz ocknął ś. z zapatrzenia. Reym.

Zapatrzenie się, a ś., blm. I. czynność cz. **Zapatrzeć ś.** a. **Zapatrzyć ś.** 2. p. **Zapatrzenie.**

[**Zapatrzować się, uje ś., ował ś.**] p. **Zapatrzyć.**

[**Zapatrzowanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zapatrzować ś.**

× **Zapatrzyć, y,ył,** × **Zapatrzeć**, nied. **Zapatrywać,** † **Zapatrzać,** [**Zapatrzować**] *patrząc zauważyć; spostrzec, upatrzyć, zaobserwować, dopatrzyć ś., skonstatować:* Wielkie w tym pierścionku podobieństwo do mojego zapatruję. L. **Z. ś.** na kogo, na co, w kogo, w co **I.** *zatrzymać z uwagą, z zadumą wzrok na kim, na czym, wpatrzyć ś., zatopić, wlepić, utkwić weń wzrok, oczy, nie móc oderwać odeń oczu, zapamiętać ś. w patrzeniu:* Nie wiedział, co ś. koło niego dzieje, zapatrzywszy ś. w piękny obraz. Z. ś bezmyślnie = *zagapić ś., zagawronić ś.* Zapatrzył ś., jak wrona w gnat. Prz. Przyszedłem ś. na twoją gładką twarz zapatrzeć i ludzkiej piękności urągać. Słow. Siedziała u okna nieruchoma, w rzekę zapatrzona. Orzesz. [Twarz zapatrzona do miesiąca. Kon. Mój brat mie za ramie wzion, kie ja sie weń zapatrzowała. Tet.]. Mienił ś. król wężów w słońcu cały, że powiedziałbyś, tęcza na skale legła; zdaleka ludzie patrzyli, a osobliwie zapatrywały ś. dziewczęta. Tet. Gdy zaczął potym tę wspaniałą dywidendę pierników, kasztelan, nań ś. zapatrując, wzruszał ramionami. Chodź. Zapatrzeć ś. chciwie, z pożądliwością *(= pożerać oczyma, paść oczy, zerkać, strzelać oczyma).* Nie zapatrzaj ś. na panienkę, abyś ś. nie uwiódł za jej pięknym ubiorem. B. B., B. G. Nie zapatrzaj ś. na cudzą piękność. B. B. (odwróć oko od niewiasty pięknej, a nie przypatruj ś. krasie cudzej. B. G.). Królewic jednego razu zapatrzył ś. przy biesiedzie na żonę ochmistrza. Biel. M. Niechaj ś. ja ni nacz cudzego nigdy nie zapatrzam. Kochan. Z. ś. w ciąży, zostając w brzemiennym stanie. L. Kładł Jakób rózgi przed oczy owiec, aby, zapatrzając ś. na nie, poczynały. Leop. Owce, pijąc wodę, zapatrzyły ś. na one pstre laski i rodziły pstre jagnięta. Biel. M. **2.** na kogo, na co = *wziąć wzór, przykład z kogo, z czego, naśladować go, wstąpić w czyje ślady, pójść za czyim przykładem:* Wszyscy ś. na obyczaje twoje jak na wzór starożytnej cnoty zapatrują. Oss. Swieccy, zapatrując ś. na przewodnictwo duchownych, stawali ś. gorszemi. Nar. Gdy wszyscy ś. na niego jednego zapatrują, on jeden wszystkim rządzi. Siem. J. Jeśli drugi źle postępuje, nie zapatruj ś. na niego. Na kogo ś, ty, chłopcze, zapatrujesz? co z ciebie będzie? Zapatrzył ś. na brata *(= wdał ś. w niego).* Dzieci zwyczajnie zapatrują ś. na rodziców. Hof. **3.** przen.: Zapatrywać ś. na kogo, na co tak a. inaczej = *patrzyć z właściwego sobie punktu widzenia, uważać, widzieć ze swego stanowiska tak a. inaczej, mieć sobie właściwy pogląd, sobie właściwe wyobrażenie o rzeczy:* Ja ś. inaczej na te rzeczy zapatruję, *(= widzę je w innym świetle, patrzę na nie inaczej).* Nie wiadomo, jak ś. sąd będzie na to zapatrywał.

Zapatulenie, a, blm., czynność cz. **Zapatulić.**

Zapatulenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapatulić ś.**

Zapatulić, i, ił, [**Zamatulić**] *zatulić, otulić, zawinąć, okręcić, owinąć, oburdać, zasłonić troskliwie przed zimnem.* **Z. ś.** *zatulić ś., otulić ś., zawinąć ś., okręcić ś., owinąć ś., oburdać ś., zasłonić ś. troskliwie przed zimnem.*

Zapatycznieć, eje, ał *stać ś. z czasem apatycznym, zobojętnieć, zgorzknieć:* Ojciec zapatyczniał, stężał w formie banalnej życiowej i przeciwnikiem jest wszystkiego, co nie pogrążone jest w drzemce. Praż. Zapatyczniał, odrętwiał, odsunął ś. zupełnie od świata, który mu już nie dać nie mógł. Haj.

Zapatycznienie, a, blm., czynność cz. **Zapatycznieć.**

× **Zapatynować, uje, ował** *zakitować, zalepić, zamknąć, zalutować:* Z ziela tego robią olejek, warząc listki z winem, dobrze zapatynowawszy.

× **Zapatynowanie, a,** blm., czynność cz. **Zapatynować.**

Zapauzować, uje, ował *zrobić pauzę, wstrzymać ś., zatrzymać ś.:* Zapauzował (w mowie), by dać jej ochłonąć z wrażenia. Wb.

Zapauzowanie, a, blm., czynność cz. **Zapauzować.**

Zapazucha, y, lm. **y,** [**Zapazusie**] *miejsce za pazuchą, zanadrze:* Na młocków oko miej, aby z boiska w bótach, w zapazuchach zboża nie wynosili. Haur. Za pazuchą = *za koszulą na piersiach.*

[**Zapazusie, a,** lm **a**] p. **Zapazucha.**

[**Zapaźgać, a, ał**] *zawalać, zapaćkać.*

[**Zapaźganie, a,** blm.] czynność cz. **Zapaźgać.**

† **Zapąd, u,** lm. **y** p. **Zapęd.**

[**Zapądzać, a, ał** i **Z. ś.**] p. **Zapędzić.**

[**Zapądzanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapądzać.**

[**Zapądzanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zapądzać ś.**

Zapchać, a, ał, Zapchnąć, nied. **Zapychać I.** *pchaniem zatkać:* Na dorędziu czasem, gdy nie miano knebla, kazał nędznych krajać szaty i suknem usta zapychać. Pilch. Z. szparę = *utkać.* Z. kiszki, żołądek = *zamulić, zatkać, zapakować, zatwardzić.* Twarde pokarmy zapychają kiszki. Troj. Z. rurę. Przen.: Pieniądze moje niejedną zapchały dziurę. L. *(= załatały; zaspokoiły potrzebę).* [Za pogrzeb wszyćko tą krowiną zapcha]. Arterja zapychająca, *obturatoria,* idzie przez dziurę podługowatą, szerzy ś. w myszkach zapychających, t. j. w obracaczach, i w nakryciach poszewnych. Krup **2.** *wpychając zapełnić, zająć; napchać, zatłoczyć, natłoczyć, zapakować, naładować, przeładować, przepełnić:* Sala ludem zapchana. *(= nabita, zatłoczona).* Z. kufer towarami. Cały gród był zapchany uciekającym żołnierstwem. Sienk. **3.** *pchać aż dokąd, dopchać a. wepchać, wepchnąć, wtłoczyć, zabić:* Tak zapchał, że teraz wydostać nie może. Zostało ś. drżenie zazdrości w piersiach, lecz zapchnięte w głąb. Krasiń. **4.** † Z. *pchnąć, zakłóć, kolnąć, żgnąć, ukłóć, ugryźć, ukąsić, ujeść:* Pchła od pchania rzeczona, bo gdy ukąsi, jakoby igłą zapchał. Sien. Nowe chrobactwo w Prusiech powstało, mając ogony jak u raka, kogokolwiek zapchnęło, umarł do trzeciego dnia. Biel. M. Zapchnąwszy osieł tarnem w nogę, chramał. Jabł. **Z. ś. I.** *objadszy ś. zatkać, zapełnić sobie żołądek, napchać ś., opchać ś., obetkać ś., naładować ś., przeładować ś.; opędzić głód czym suchym.* **2.** *pchając ś. utknąć w zbitej masie, zeprzeć ś., zaprzeć ś., tłoczyć ś.:* Tłum, uciekając, zapchał ś. w bramie. Kra zapchała ś. u filarów mostu. **3.** *pchając ś. zajść dokąd.*

Zapchanie, a, blm., czynność cz. **Zapchać.**

Zapchanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapchać ś.**

Zapchlenie, a, blm., czynność cz. **Zapchlić.**

Zapchlić, i, ił *zapuścić, zapełnić pchłami, obdarzyć pchłami.*

Zapchnąć, nie, nął i **Z. ś.** p. **Zapchać.**

Zapchnienie, a, blm., p. **Zapchnięcie.**

Zapchnienie się, a ś., blm., p. **Zapchnięcie ś.**

Zapchnięcie, a, blm., **Zapchnienie** czynność cz. **Zapchnąć**: Zagręźnienie czego w ciele zapchnieniem. Sien.

Zapchnięcie się, a ś., blm., **Zapchnienie ś.** czynność cz. **Zapchnąć ś.**

† **Zapech, pchu,** lm. **pchy** *zapchnięcie, zakłócie; uwięzła przy zakłóciu drzazga i t. p.*: Zapchnienie a uwiąźnienie nie stawa ś. w samym tylko gardle, ale też po innych członkach, z których zapchy tym sposobem mają być dobywane. Sien. Zapchem, *infixa*, rzekają, gdy trzaska, kość, żelazo abo co innego w ciele uwiąźnie a zagrąźnie, a na ostatek strzała a. kulka. Sien.

[**Zapeckać, a, ał**] *zawalać, zabrudzić, zachlapać, zamorusać*: Dziecko zapeckane.

[**Zapeckanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapeckać.**

[**Zapedzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zapedzieć.**

[**Zapedzieć, zapowie, zapedział**] **1.** *zapowiedzieć, zagrozić, zakazać.* **2.** *nakazać.* **3.** *ogłosić*: Z. zapowiedzi z ambony.

Zapeklować, uje, ował *upeklować dla zakonserwowania.*

Zapeklowanie, a, blm., czynność cz. **Zapeklować.**

[**Zapełgać, a, ał**] *pełgając zabłyszczeć*: Zapełgała srebrna zorza Przen.: Upojona pocałunkiem, raz jeszcze zapełgała wątłym istnieniem życia i zgasła, jak spalona doszczętnie pochodnia. Dan.

[**Zapełganie, a,** blm.] czynność cz. **Zapełgać.**

Zapełniacz, a, lm. **e** *ten, co zapełnia.*

Zapełniać, a, ał i Z. ś. p. **Zapełnić.**

Zapełnianie, a, blm., czynność cz. **Zapełniać.**

Zapełnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapełniać ś.**

Zapełnić, i, ił, nied. **Zapełniać** *napełniając zająć ze wszystkim; wypełnić, napełnić, zająć,* × *zaniepróżnić*: Ciało zapełnia część przestrzeni (= *zabiera*). Tym opowiadaniem zapełnił cały rozdział. Wszystek prawie czas sejmu zapełniony był sprawą Radziejowskiego. Szaj. Połowa czasu zostawała mi nie zapełniona. Orzesz. **Z. ś.** *zostać zapełnionym, wypełnić ś., napełnić ś.*: Sala zapełniła ś. publicznością. [Znów ś. zapełniło w tyj flaszeczce].

Zapełnienie, a, blm., czynność cz. **Zapełnić.**

Zapełnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapełnić ś.**

Zapełzać, a, ał, Zapełznąć **1.** *pełzając zaleźć dokąd; zaczołgać ś.,* × *zapłazać,* × *zapłazać ś.* **2.** (o kolorze) *zacząć pełznąć, spełznąć nieco, zablakować, zapłowieć.*

Zapełzanie, a, blm., czynność cz. **Zapełzać.**

Zapełznąć, znie, znął a. zł p. **Zapełzać.**

Zapełzniać, a, ał p. **Zapełznić.**

Zapełznianie, a, blm., czynność cz. **Zapełzniać.**

Zapełznić, i, ił, nied. **Zapełzniać** *zrobić, że zapełznie kolor* L.

Zapełznienie, a, blm., p. **Zapełznięcie.**

Zapełznięcie, a, blm., **Zapełznienie** czynność cz. **Zapełznąć.**

[**Zapeplać, a, ał**] *zababrać, zaplamić, zawalać.*

[**Zapeplanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapeplać.**

Zaperceptować, uje, ował *zapisać do księgi przychodowej.*

Zaperceptowanie, a, blm., czynność cz. **Zaperceptować.**

Zaperfumować, uje, ował *zapełnić wonią perfum*: Fijołkowa woń kobiety zaperfumowała, wyróżowiła martwą toń duszy. Wb.

Zaperfumowanie, a, blm., czynność cz. **Zaperfumować.**

Zaperlać, a, ał i Z. ś. p. **Zaperlić.**

Zaperlanie, a, blm., czynność cz. **Zaperlać.**

Zaperlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaperlać ś.**

Zaperlenie, a, blm., czynność cz. **Zaperlić.**

Zaperlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaperlić ś.**

Zaperlić, i, ił, nied. **Zaperlać** *zasypać, zapełnić perłami a. niby perłami*: Zaledwie jakiś smutek czy tęsknota zaperliła jej oczy. Haj **Z. ś.** *pokryć ś., zabłyszczeć perłami a. jakby perłami*: Z pod zasłony spłynęła kropla przezroczysta i zaperliła ś. na ciemnym okryciu. Orzesz. Owe bulki powietrza, któremi ś. wstrząśniona fala zaperla, pękają za lada dmuchnięciem. Haj.

[**Zaperty**] *zamknięty*: Z. dom.

[**Zapery**] *chmury rożowe.*

Zaperzać, a, ał i Z. ś. p. **Zaperzyć.**

[**Zaperzały**] *mały, nędzny, nikły.*

Zaperzanie, a, blm., czynność cz. **Zaperzać.**

Zaperzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaperzać ś.**

Zaperzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zaperzyć**: Z. roli. **2.** bart.: Z. pszczół = *zamieranie pszczół z powodu nadmiaru kału.*

Zaperzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaperzyć ś.**

Zaperzyć, y,ył, † **Zapierzyć,** † **Zapyrzyć,** nied. **Zaperzać** *zapuścić perzem, zachwaścić, zakąkolić*: Kto zaperzył, zaniedbał swej na świecie niwy, kiedy będą żyto brać insi, on pokrzywy. Pot. Pola zaperzone i niedoprawione. Kołak. Zaperzona rola. Jord. **Z. ś. 1.** *zostać zaperzonym, zarosnąć perzem, zakąkoleć, zachwaścieć.* Przen.: Pozostałe korzenia w roli z wyki powinny ś. w czerstwości utrzymywać a zatym rola, jak to mówią, powinna ś. Z. Świt. (= *zarosnąć*). **2.** *rozognić ś., zaczerwienić ś., sponsowieć od gniewu, zasrożyć ś., zaindyczyć ś., naczupurzyć ś., rozsrożyć ś., zacietrzewić ś., rozsierdzić ś.*: Z. ś., wziąć twarz niewesołą, pochmurną, abo gniewliwą twarz postawić, postawić kozła, zamarszczyć ś., uprząść postawę. Kn. Gniewają ś., a zaperzywszy ś., łają. Glicz. A wtym Salmina, odemknąwszy dźwierzy, nadeszła; tu ś. Beralda zaperzy, bo nader była z tego niekontenta, że im tak słodkie przerwała momenta. Min. Zaperzony ledwo ś. wstrzymuje. Tw. Raz blada, sina, drugi raz, jako Tjada, kiedy ją zacina pod zapusty Eumenis ciężko zapierzona (tak!). Tw. (zaperzona, zapuszczona. L.). Jadem i złością zaperzony. L. Płacz wytrzymywa trochę zaperzona. Susz. Z miną zaperzoną przychodzi. L. Naostatek, chociaż mu nikt nie odpowiadał, on jednak zapyrzony jak gadał, tak gadał. Niem. (zaindyczony. L.). Próżne gadanie: rodzaj zaperzony toczył we wszystkie strony. Niem. Cienkim i zaperzonym głosem zawtórował przyjacielowi ufryzowany i woniejący perfumiarz. Orzesz. (= *wzburzonym*). **3.** *zapłonąć, zapalić ś. wstydem, zaczerwienić ś., zczerwienić ś., zarumienić ś., sponsowieć, spiec raka, oblać ś. rumieńcem, ponsem*: Od wstydu ś. Z. L. Jak ś. ze wstydu niejeden zaperzy, patrząc na cię i swoje niecnoty! Jabł. Ciężko ś. zaperzy, sromotą i niewstydem swoim pokona. Tw. **4.** [Z. ś.] *zapędzić ś., działać pod wstydem pierwszego wrażenia, nie licząc ś. z następstwami.* **5.** bart. (o pszczołach) *zamrzeć z powodu nadmiaru kału.*

Zapewne, × **Zapewnie** przys. **1.** *pewno, pewnie, oczywiście, rzecz pewna, naturalnie. ma ś. rozumieć, spodziewać ś., bez wątpienia, niewątpliwie, nie ulega kwestji*, gm. *przecie*: Z., że byłoby to może i nieźle. **2.** *pewno, pewnie, prawdopodobnie*: Z. dziś nie wyjedziesz?

Zapewniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapewnić.**

Zapewniająco przys. *w sposób zapewniający, zapewniając*: Wiem! wiem! przerwał dziadek Z.

Zapewnianie, a, blm., czynność cz. **Zapewniać.**

Zapewnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapewniać ś.**

× **Zapewniciel, a**, lm. **e** *ten, co zapewnił a. zapewnia.*

× **Zapewnicielka, i**, lm. **i** forma ż. od **Zapewniciel.**

Zapewnić, i, ił, nied. **Zapewniać** **I.** kogo o czym = *upewnić; uspokoić wątpiącego, pozostającego w niepewności, usunąć czyją wątpliwość, oświadczyć ś. komu z czym, wynurzyć komu co*: Zapis tego listu tak był niepodobny do mego prawdziwego napisu, iż go, nie czytając, oddać chciałem, ale hrabia zapewnił mię, iż list ten był do mnie. L. Z. kogo o swoim przywiązaniu. Nied.: *twierdzić; utrzymywać stanowczo, zaręczać, sumitować ś.*: Zapewnia, że tak nie było. Zapewnia, że ś. poprawi = *przyrzeka z pewnością poprawić ś.* **2.** komu co = *zabezpieczyć, dać, zagwarantować*: Z. komu byt, pensję dożywotnią. Zapewniłem sobie pomoc z jego strony. Z. sobie byt = *zdobyć, zabezpieczyć*. Pokój w Europie jest zapewniony (= *pewny*). Majątek ten zapewnia mu piękny dochód = *przynosi stale, daje*. Zapewniony Opalińskiemu zaszczyt dostał ś. teraz komu innemu. Szaj. **Z. ś.** o kim, o czym = *zrobić wszystko, czego trzeba, aby być pewnym; upewnić ś., zyskać pewność, zabezpieczyć ś. co do czego*: Z. ś. o czyjej pomocy. Z. ś. o człowieku nieznanym sobie dotąd.

× **Zapewnie** p. **Zapewne.**

Zapewnienie, a **I.** blm., czynność cz. **Zapewnić**: Główną przyczyną odrzucenia warunków była nie sprawa polska, ale niezapewnienie Francji bezpośrednich korzyści. Szaj. **2.** *to, co zapewnia, słowa zapewniające kogo; poręka, zaręka, gwarancja*: Dać komu Z.

Zapewnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapewnić ś.**

[Zapeźnieć, eje, ał] p. **Zapęźnieć**

[Zapeźnienie, a, blm.] czynność cz. **Zapeźnieć.**

Zapęd, u, lm. **y**, † **Zapąd** **I.** *zapędzenie ś., rozpęd, rozmach, impet, siła rwąca*: Zapąd nieba gwiazdecznego porywa z sobą wszystkie gwiazdy, wiecznie wprawione w niebo. Otw. Konia w zapędzie hamować. Troc. Siedzi w nim (w tornistrze) sztuczka!... w skorym zapędzie, przyporządziwszy, rosół z niej będzie. Chęć. Przełamał burzę zapędów nieprzyjacielskich. Troc. Płomień błyskał na kominie, pękając i sycząc w zapędzie. **2.** *uniesienie, szał, wybuch, rozmach, zamach, wybryk, poryw*: Z. namiętności. W pierwszym zapędzie gniewu. Człowiek w głupich zapędach w rząd s. z Bogiem sadzi. Zabł. Z. myśli = *polot*. Dokąd, ach dokąd, Z. was szalony goni, na kogo płytkiej dobywacie broni? L. Ani lwów, ani wilków srogi zapęd bierze, chyba ś rzucać na przeciwne zwierzę. L. Śmiać ś. muszę z tych zapędów, lecz to zwyczajem jego w każdej rzeczy w ostateczność wpadać. L. Żądza jest nieoddzielną od człowieka; ona ten wyskok duszy jego daje, który ją porywa z pośród ciała i swym zapędem ku niebu unosi. L. Stąd pochodziły one cnoty zapędy, duszę Katona przenikające. L. (= *porywy*). W waszych zapędach strzeżcie pewnej miary. Tremb. Nie unośmy ś płonnemi zapędami. Niem. Żeby w zapędzie swoich myśli i poruszeń nie uniósł ś. za daleko i nie przeszedł za granicę przyzwoitości. Śniad. Człowiek w gwałtownych zapędach swych namiętności przerabia cnotę na zbrodnią. Sniad. W wymowie powściągać zapędy imaginacji. Śniad. Serdeczne zapędy. Troc. Niewzruszona stałość umysłu, która nigdy w Z. nie wyskoczy. Kor. Na jego zapędy (w rozmowach) hamulcem była żona. Jord. **3.** [**Z.**] *wstęp*: Mieć Z. do kogo (= *wstęp a. powód do zalgania ś.*).

Zapędliwie przys. od **Zapędliwy**: Rozkosz i nędza są wrzecionem, na którym nasze pasje wspierają ś. i kręcą ustawicznie, raz Z., zwolna drugi raz. L.

Zapędliwość, i blm., rz. od **Zapędliwy**: Błędnie staranoby ś. objaśnić moje postępowanie zapędliwością lub entuzjazmem. Spas. Całą sprawę przedstawi jako chłopięcą Z. Sienk. Z. ludzką już uśmierzył. Orzesz.

Zapędliwy, Zapędny *skory do zapędów, popędliwy, gwałtowny, porywczy, krewki, prędki, gorący*: Drugi człowiek mniej srogi, mniej Z. Sienk. Niżsi umysłowie, a tym samym umiarkowańsi i nie tak zapędni. Glsz.

Zapędzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapędzić.**

Zapędzanie, a, blm., czynność cz. **Zapędzać.**

Zapędzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapędzać ś.**

Zapędzenie, a, blm., czynność cz. **Zapędzić**: Z., wygnanie. B. Sz.

Zapędzenie się, a ś., blm., rz. od **Zapędzić ś.**

† **Zapędziciel, a**, lm. **owie** *ten, co zapędził a. co zapędzi*: Poplenią je pleniciele ich od ziemi nieprzyjacielskiej. Bud. (zapędzą zapędzicielowie. Bud.).

Zapędzić, i, ił, nied. **Zapędzać, [Zapądzać]** **I.** *zagnać; popędzić aż dokąd*: Już słońce dopiekać poczyna, pomóż mi, Antku, Z. owieczki do lasku. L. Wojsko nieprzyjacielskie aż do gór zapędził. Troc. (= *zaparował*). Burza i gwałtowność wiatrów na te nas zapędziła brzegi. L. (= *przypędziła, wyrzuciła*). W dalekie zapędzeni strony. Dm. Przen: Z. kogo w ciasny kąt = *przyprzeć go do muru, postawić go w trudnym, kłopotliwym, bez wyjścia położeniu (np. że zapomni języka w gębie)*. **2.** kogo do czego = *zagnać, nagnać, napędzić, znaglić, przypędzić, zmusić, przynukiwać*: Z. kogo do książki, do roboty. Miłość go do tego zapędziła. Troc. (= *popchnęła, pobudziła, zachęciła, skłoniła, zniewoliła, przypędziła, przynagliła, powodowała nim*). **Z. ś. I.** *zapuścić ś. pędem, zagnać ś., zabiec, zalecieć, zagalopować ś.; pędząc znaleźć ś. gdzie*: Hasło trębacze wydadzą, aby ś. uniesieni nie zapędzali pod nieprzyjaciół. Tw. Daleko ś. zapędziłeś. Troc. Dalej ś. zapędził, niźli mu należało. Troc. Henryk zapędził ś. aż do powiatu miednickiego. Nar. Zapędziwszy ś. za łupem, od reszty wojska odciętym został. Niem. Zapędziwszy ś. za Turkami, ledwie co nie był przez nich wziętym. Wirt. Przen: Każdy autor za swemi zapędza ś. myślami, nie wiedząc, dokąd go miały doprowadzić. L. (= *daje im ś. porwać, unieść*). Im więcej zapędzała ś. w lata, tym częściej do tych wymówek dawała powód. Rzew. (= *zachodziła*

w lata, posuwała ś. w lata). Gorszy cały naród krnąbrne nieposłuszeństwo dwuch zapędzonych arystokratów. L. *(=zapamiętałych).* 2. do biegu, do skoku = *rozpędzić ś., rozmachać ś., zabiec:* Zapędził ś. do biegu, w skoku. Troc. [Ona ś. zapędziła... buch sama we wodę]. Przen.: Poznawałem to po nim, że chciał coś więcej mówić, jak zwykł pospolicie, zapędzał ś., znowu zastanawiał, zaczynał i nazad ś. cofał. L. *(=brała go chętka, ochota, świerzbiał go język).* Częstom ś. myślą zapędzał cieszyć ś. Oss. *(= zamyślałem, byłem gotów cieszyć ś.).* 3. [Z. ś. do kogo] = *żyć z kim w przyjacielskim stosunku, tak że w razie potrzeby można liczyć na jego pomoc; potrzebować czego od kogo.*

Zapędzlikować, uje, ował p. **Zapędzlować.**

Zapędzlikowanie, a, blm., czynność cz. **Zapędzlikować.**

Zapędzlować, uje, ował, Zapęzlować, Zapędzlikować, Zapęzlikować *pędzlem, pędzelkiem zamazać; wypędzlować:* Obejrzał recepty, kazał przynieść lodu, posłał do apteki z receptą własną, zapędzlował gardło. Kow.

Zapędzlowanie, a, blm., czynność cz. **Zapędzlować.**

Zapętać, a, ał, nied. **Zapętywać,** [**Zapętlać**] *zawiązać w pęta, spętać; zaplątać, zamotać, zagmatwać, zasypłać, zawikłać, uwikłać* L. [Cegoześ se, moja Maryś, zapętała świat?]. **Z. ś.** *zaplątać ś., zamotać ś., zasypłać ś., zawikłać ś., uwikłać ś., usidlić ś.:* Zwierz zapętał ś. w sidła.

Zapętanie, a, blm., czynność cz. **Zapętać.**

Zapętanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapętać ś.**

[**Zapętlać, a, ał** i **Z. ś.**] p. **Zapętać.**

[**Zapętlanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapętlać.**

[**Zapętlanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zapętlać ś.**

[**Zapętlenie, a,** blm.] czynność cz. **Zapętlić:** Z., zagardlenie, zaduszenie powrozem, okręconym na szyi.

[**Zapętlić, i, ił**] *zawiązać na pętelkę (łatwo do rozwiązania), zadzierzgnąć.*

Zapęziały *który zapęział.* Troc. Z., o zwierzętach mówią, karłowaty. L. Mały, guz, karzeł. Z. Kn. Na ziemi twardej abo chudej bywa drzewo zapęziałe a chropawe. Trzyc. (drzewo zagorzałe. Kn.). Ku szczepieniu obierać latorośle, na którychby ś. okazało pąkowie miąższe, a nie drobne abo zapęziałe. Trzyc. Przen.: Słownik ten ma wiele starych, zapęziałych wyrazów, nie znajdujących ś. w słowniku Lindego. Wiszn.

× **Zapęzieć, eję, ał,** [**Zapeźnieć**] (o roślinach, zwierzętach) *zanędznieć, znikczemnieć, nie rozrość ś., skarłowacieć, zbiednieć, zaniknąć, zmarnieć,* × z a m i l k n ą ć, × z a l i s z e ć: *Stirpesco,* przy pniu zostawam, nie rozrastam ś., zapęzieję, zaliszeję, bez owocu bywam, nie rodzę. Mącz.

× **Zapęzienie, a,** blm., czynność cz. **Zapęzieć.**

Zapęzlikować, uje, ował p. **Zapędzlować.**

Zapęzlikowanie, a, blm., czynność cz. **Zapęzlikować.**

Zapęzlować, uje, ował p. **Zapędzlować.**

Zapęzlowanie, a, blm., czynność cz. **Zapęzlować.**

[**Zapęźlałe** dziecko] *zabiedzone.*

Zapiać, eje a. † **oje, ał** I. *zacząć piać, odezwać ś. pianiem:* Kogut zapiał. Kur zapiał. Leop. Zapieją kurzy, dzień nadchodzący witając. Jabł. Nim kur tej nocy dwojcy zapoje. Op. Nie zapieje kur, aż ś. mnie trzykroć zaprzysz. Leop. (pierwej, niż kur zapieje. B. G.: niż kur dwakroć zapoje. Wuj). Przen. Mało nie zapiał z radości (o człowieku, który, nie mogąc wstrzymać ś., mało nie wybuchnie śmiechem na całe gardło). 2. † Z. *zaśpiewać, zanucić:* Z. sobie. Z. piosnkę.

Zapian, u, lm. **y, Mydłodrzew, Mydleniec** bot. (sapindus) *roś. z rodziny zapianowatych.*

Zapianie, a, blm., czynność cz. **Zapiać.**

Zapianowate rośliny, bot. (sapindaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Zapiardnąć, nie, nął p. **Zapierdzieć.**

Zapiardnięcie, a, blm., czynność cz. **Zapiardnąć.**

× **Zapiaskować, uje, ował** i × **Z. ś.** p. **Zapiaszczyć.** Troc, L.

× **Zapiaskowanie, a,** blm., czynność cz. **Zapiaskować.**

× **Zapiaskowanie się, a ś.,** blm., czynność cz **Zapiaskować ś.**

Zapiaszczenie, a, blm. I. czynność cz. **Zapiaszczyć.** 2. p. **Zapiaszczenie ś.:** Z. koryta rzeki.

Zapiaszczenie się, a ś., niek. **Zapiaszczenie** czynność cz. **Zapiaszczyć ś.**

Zapiaszczyć, y, ył, × **Zapiaskować** *zasypać piaskiem, uczynić piaszczystym:* Wiatr zapiaszczył mi rolę. *(= naniósł na nią piasku).* Przen.: Na chwilę zdołaliście Z. im litością ślepia. Mic. *(= zamydlić).* **Z. ś.** *pokryć ś. piaskiem, stać ś. piaszczystym:* Moje pole zapiaszczyło ś.

Zapiąć, pnie, piął, nied. **Zapinać** I. *zaczepić, założyć na pętlicę, guzik, haftkę, sprzączkę, klamerkę:* Z. szpilką. Troc. *(=zaszpilić).* Z. na haftkę. Troc. Opony te będziesz zapinał na haczki. Leop. Z. guzik. Z. suknię, surdut. Wchodzi szambelan zapięty serwetą *(=z przypiętą na sobie serwetą).* Przen.: Z za ostatnią = *odważyć ś. koniecznie coś uczynić.* Pot. *(= wziąć ś. na pazury).* Posp.: Z. do śrubsztaka = *zaszpanować do śrubsztaka.* 2. gór.: Z. robotę = *zacembrować przodki, gdy ś. kończy szychta, gdy następuje święto lub jakie zawieszenie robót w kopalni.* Łab. Z. kapę, wcias = *podciągnąć drzewo krokwiowe (kapę, wcias) pod piętro chodnika, zapuściwszy je dwoma końcami w zacięcia w pobokach.* Łab. **Z. ś.** I. *zapiąć na sobie ubranie:* Zapiął ś. na wszystkie guziki. Zapięty = *na którym odzienie zapięte, opięte.* Dla gorąca zapinałem ś. i odpinałem. L. Zapinająca ś. szata, haftki mającą Kn. 2. nieos. Zapnie ś., zapięło ś. = *da ś. zapiąć, dało ś. zapiąć.* Ten guzik nie zapnie ś., bo dziurka za mała, Nie zapnę ś., bom utył. *(= nie dopnę ś.).* 3. Zapinać ś. = *być zrobionym do zapinania:* Ten surdut zapina ś. pod górę. 4. nieos. Zapnie ś. = *zapnę, zapniemy, można będzie zapiąć.* Dziura zapnie ś. śpilką, i będzie dobrze. *(zepnie ś., zczepi ś. szpilką).* 5. † Z. ś. *zamknąć ś.* Glos.

[**Zapiąstka, i,** lm. **i**] *zarękawek.*

[**Zapiątek, tku,** lm. **tki**] *miejsce powyżej pięty w pończosze.*

× **Zapiątnować, uje, ował** p. **Zapiętnować.**

× **Zapiątnowanie, a,** blm., czynność cz. **Zapiątnować.**

Zapicie, a, blm., czynność cz. **Zapić.**

Zapicie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapić ś.**

Zapić, ije, ił, nied. **Zapijać** I. nied.: co = *rozkoszować ś. piciem, raczyć ś. trunkiem, pić sobie według upodobania; łykać, pociągać, popijać sobie; spijać co, zakrapiać ś.:* Winkośmy łebskie za-

pijali. L. Naśpiewawszy ś., zapijali sobie. Chłopi po wsiach zapijać poczęli. Jabł. Zapijali sobie strzelce na większą ochotę. Świt. Gdym cię szukał, abyś jadł ze mną pospołu, rzekł mi ktoś, żeś zapijał tam wczora. L. 2. † *Z.* pewną kwotę = *wypić za nią, przepić ją, napić ś. na nią:* Zapił tak wiele, napił tak wiele, t. j. tyle winien za napój. (= *zadłużyć ś. za picie*). 3. co = *piciem zagłuszyć co, pozbyć ś. czego; zalać, utopić co w trunku:* Z. troskę (= *zalać robaka*). Wolisz spać abo winem troski Z. L. Tak niedbały, że zaśpi a zapije wszystkie czasy swoje, a nie tylko pamięć, ale i rozum czasem wytopi z siebie. Rej. Zapił rozum. Kn. (= *przytępił go pijaństwem*). A ty wieleś razy sprawę pańską zapił lub zaniedbał? Hof. Z. czas = *zabić czas piją.* Chcąc śmiech Z., podsunął śklenicę pod usta, ale ś. zachłysnął. Oss. (= *stłumić*). 4. kogo = *zapoić, spoić na śmierć:* Adam Małachowski, krajczy koronny, zapijający ludzi na śmierć swym kolejnym kielichem „corda fidelium". Kis. 5. co czym = *przepić, popić po czym:* Z. obiad winem. Przen.: Zapijmy tę sprawę = *zakończmy butelką.* **Z. ś. l.** *zabić ś. przez nadużycie trunków, zalać ś. niemi,* pog. *zachlać ś.; oddawać ś. pijaństwu, upijać ś., zapijać sprawę, rozpijać ś., pić nałogowo, pić coraz częściej,* rub. *pociągać sobie,* gm. *szmirować:* Polska ś. zapijała, gdy August pijakiem. Nagł. Kratynus tak ś. zapijał, że materac skórzany, na którym sypiał, często ś. od wilgoci jego pocił. L. Zapijać ś. czym = *pić wiele ze smakiem, nie móc ś. odpić czego, nie móc ś. dość napić:* Zapijam ś. tym winem.

[**Zapidpodjaczéć, y, ał**] *odezwać ś. głosem właściwym przepiórce:* Kiedy niekiedy przepiórka zapidpodjaczy.

[**Zapidpodjaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zapidpodjaczéć.**

Zapiec, ecze, ekł, [**Zapiéc**], nied. **Zapiekać** l. *przypiekając zatrzymać, utrwalić w pewnym kształcie; zafryzować żelazkiem, przypiec:* Z. komu włosy na papiloty. L. 2. *piekąc zasklepić, zamknąć; przypiec:* Z. ranę; nied. = *kauteryzować.* Rozpalonym żelazem zaskwarzyć a Z rany a. apertury koniowi. Trzyc. 3. *upiec w środku czego, opiec:* Jabłka w cieście zapiekane. Z. makaron = *opiec, przypiec po wierzchu.* Niebo ogniem słonecznym zagony zapiekło. (= *spiekło, wysuszyło; piekąc zatwardziło*). 4. *zacząć piec, odezwać ś. bólem piekącym; sparzyć:* Na ten widok coś mnie zapiekło w sercu, mróz poszedł po ciele. Kaczk. Obtarła usta, bo ją zapiekły przypomnienia pocałunków. Reym. Przen.: Z. komu = *dopiec, dokuczyć, zaleźć za skórę, dać ś. we znaki, doskwierać:* Za igraszkę sobie mają do żywego zapiekać chłopom. L. Znajdzie ś. ktoś inszy, który djabelnie wacpanu zapiecze. L. Teraz dopiero będą zapiekać a pomsty szukać. Reym. [Z. za ostatnie pazury] = *bardzo dokuczyć.* 5. lek.: Z. żywot, żołądek = *zatwardzić, zamknąć:* Gruszki cierpkie a przykwaśne żołądek potwierdzają i zapiekają Trzyc. Wiatry wysuszające pory zamykają, żywot ściągają i zapiekają, a moc strawności większą czynią. Trzyc. Z. ś., cierpieć zapieczenie ś. w żywocie, mieć stolec trudny. L. Czopek z mydła zrobiony mocno wyciąga nieczystości z żywota, a zwłaszcza gdy ś. kto zapiecze. Spicz. Czopek z soli z miodem czyni stolce wybornie, gdy ś. kto zapiecze. Spicz. **Z. ś.** *zaskorupić ś., zastrupić ś., zaschnąć, zasklepić ś.:* Rana ś. zapiekła. Troc. Sposób, żeby ś. rana rychlej Z. mogła. Dor. 2. *stwardnieć, zakrzepnąć, ściągnąć ś. od gorąca:* Krew ś. zapiekła, krew ś. spiekła. L. Gdyby ś. takowy materjał sypał w tygle, glinaby ś. w kamień zapiekła, i mógłby tygiel trwać długo bez szkody. Torz. (= *zakamieniałaby*). 3. *mieć zatwardzenie, obstrukcję, mieć trudny stolec:* Koń, pies ś. zapiekł. Troc. Gdy ś. koń zapiecze. Ekskrementa ś. zapiekły (=*wstrzymały ś., zaparły ś. w żołądku*).

[**Zapiec, a,** lm. **e**] p. **Zapiecek.**

Zapiecek, cka, lm. **cki,** [**Zapiec**] *miejsce za piecem:* Wyskoczył z zapiecka. Troc. (= *z za pieca*). Wychować ś. na zapiecku. (= *za piecem; nie być otartym między ludźmi*). Przypiecki te i zapiecki wielkie zimową porą oddają usługi. Jeż.

× **Zapiecnik, a,** lm. **cy,** × **Zapiecoleg** *ten, co za piecem lega, legawiec, leń, leniuch, piecuch, domator,* × *legart,* × *leżuch,* × *domak:* Teraz to ś. zda rzecz dziwna zapiecolegom, iż Rzymianie z Palemonem do Żmudzi przyżeglowali. Stryjk. Z. (miano kota) na tę podróż ś. zatrwożył. Kniaź.

Zapiecny p. **Zapiecowy.**

× **Zapiecoleg, a,** lm. i p. **Zapiecnik.**

Zapiecowy, Zapiecny *będący za piecem, stamtąd pochodzący:* Żywot Z. (= *leniwy, gnuśny, domatorski*). Serca przywykłe do wzruszeń nagłych i ognistych, nie zaś do ciągłego zapiecowego życia. Słow.

Zapieczenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zapiec. 2. a. Z. ś.** *stan tego, co ś. zapiekło:* Z i wyschnienie ziemi, gdyż ona ziemia przedtym puchlna była, a w piasek ś. przemienia. Trzyc. Z. żołądka. (=*zatwardzenie, obstrukcja*). Z. krwie. Troc. Z. stolca, zaparcie stolca, zatwardzenie (obstipatio alvi). Na Z. abo zatwardzenie żołądka lekarstwo Ślesz. Z. w żywocie, stolec trudny. Kn. Z., *constipatio.* Spicz. Zatwardzenie a. Z. ekskrementów pochodzi z wielkiej gorącości wątroby. Comp. Z. ś. gnoju prędko konia zgubić może. Kluk. Piguły z rzepniku zapieczeniu końskiemu, gdy pochodować abo gnoju puszczać nie może, są pomocne. Syr. Z. psu śmierć przynosi, bo ś. odmie jak bęben. Troc.

Zapieczenie się, a ś., blm., niek. **Zapieczenie** czynność cz. **Zapiec ś.**

Zapieczętować, uje, ował, nied. **Zapieczętowywać I.** *zamknąć, zawrzeć pieczęcią:* Z. list. **2.** *opieczętować:* Z. mienie nieboszczyka. Z. komu zakład (= *zamknąć urzędowo, przyłożywszy pieczęcie na drzwiach*). 3. × *zatwierdzić, stwierdzić pieczęcią:* Orchan zapieczętował traktat z Raguzanami obyczajem tamtego wieku, to jest ręką własną, umoczywszy wszystkę w inkauście, położył na papier. Kłok. 4. przen. *przypieczętować, przypłacić; potwierdzić, stwierdzić, umocnić:* Życiem swą ku ojczyźnie miłość zapieczętował. Nies. Z tą garścią a. mi Turcją zwojować, a. sławę i przeszłe te Z. krwią zwycięstwa. Tw. Tomasz Kantuarjeński kościelną wolność i naukę krwią zapieczętował. Birk. Chrystusową naukę ludziom podawał, którą gotów był śmiercią swą potwierdzić i Z. Baz. Jatwieżowie wolności swe i ojczyzny swobodę zarazem śmiercią mężną mężni mężowie zapieczętowali. Stryjk. 5. przen. *zamknąć, zawrzeć:* Świętą śmiercią żywot święty zapieczętował. Skar. Fabjusz dygnitarstwa wszystkie z wielką sławą przeszedszy i censurą je poważną a ozdobną zapieczętowawszy, syna wątpliwej czystości zabił. Warg.

Zapieczętowanie, a, blm., czynność cz. **Zapieczętować.**

Zapieczętowany l. im. od **Zapieczętować**. 2. przen. *zamknięty w sobie, tajemniczy, skryty, milczący:* Pozostała (pierś) zapieczętowaną i milczącą. Krasz. Zapieczętowane usta. Krasz. Dla nas to zapieczętowane źródło. Krasz. *(= niedostępne).*

Zapieczętowywać,uje a. **a, ał** p. **Zapieczętować.**

Zapieczętowywanie, a, blm., czynność cz. **Zapieczętowywać.**

[Zapieczny] *zapiekający drugim, dokuczliwy:* On je bardzo zapiecny, a jem to zapiék za ostatnie pazury.

[Zapieka, i, lm. **i]** l. *przykrość, udręczenie, udręka.* 2. a. **[Zapiekacz]** m. i ż. *człowiek dokuczliwy, dokucznik:* Nie mogłam tam służyć, bo pani okrutna Z. 3. *drzewo zawiędłe, wpół zeschłe, zwykle na wybrzeżu lasu rosnące, trudne do ciosania i do szczepienia.*

[Zapiekacz, a, lm. **e]** p. **Zapieka.**

[Zapiekaczka, i, lm. **i]** *fajeczka słowacka.*

Zapiekać, a, ał i Z. ś. p. **Zapiec.**

Zapiekanie, a, blm., czynność cz. **Zapiekać.**

Zapiekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapiekać ś.**

Zapiekanka, i, blm. l. *sól warzona, czyli warzónka, pakowana w małe beczki z jednym dnem, a zamiast drugiego dna głowiasto przysuszana przy ogniu lub w suszarni.* Nar., Łab. 2. *zapiekanie drugim, dopiekanie, doskwieranie, dokuczanie.*

[Zapiekiełek, łka, lm. **łki]:** Komin z piecem mają różne swoje kryjówki, a mianowicie: jamka na popiół, podkominek, gdzie kury jaja noszą, zapiecek a. Z., zamietka i t. d.

Zapieklina, y, lm. **y. Zapiekłość** *zapieczenie krwi, żołądka; zaległość zapieczona w żołądku, leżąca długo w którejkolwiek części kiszek i wyschła, stolec zapieczony,* ┼ s k w a r n a: Lekarstwo to dają pić dzieciom, żywot z zapiekliny miękczy. Sien.

† **Zapieklony,** † **Zapiekły** *zatwardziały, uporczywy, niepoprawny:* Grzesznik w grzesze Z. jest jako kłodnik w ciemnicy skowany. Kaz. Swięt.

† **Zapiekłać się, a ś., ał ś., Zapieklić ś.** *trwać, zatwardzieć.*

† **Zapiekłanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapiekłać ś.**

Zapiekłość, i, lm. **i** p. **Zapieklina.**

Zapiekły l. *który ś. zapiekł, zatwardziały, stwardniały, skrzepły, zaskorupiały:* Żywot Z. Kapelusz obwisł wytarty, Z. kurzawą. L. *(= zesztywniały od niej).* Rana zapiekła. Żywot Z. abo zatwardziały. Sien. Tu siność i naprzeciw serca krew zapiekła. Hul. 2. † Z., p. **Zapieklony.**

Zapielać, a, ał p. **Zapleć.**

Zapielanie, a, blm., czynność cz. **Zapielać.**

Zapielenie, a, blm., czynność cz. **Zapleć.**

Zapieleszenie się, a ś., blm., myśl., czynność cz. **Zapieleszyć ś.**

Zapieleszyć się, y ś., ył ś. myśl. *zagnieździć ś.*

Zapielgrzymować, uje, ował *pielgrzymując zajść; zawędrować.* L.

Zapielgrzymowanie, a, blm., czynność cz. **Zapielgrzymować.**

Zapieniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapienić.**

Zapieniały *który ś. zapienił, zapieniony, spieniony.*

Zapienianie, a, blm., czynność cz. **Zapieniać.**

Zapienianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapieniać ś.**

Zapienić, i, ił, nied. **Zapieniać** l. *okryć pianą, zrobić pienistym:* Zwraca ś. dzik, pysk otwiera, kły ostre zapienia. Dm. Przen.: Grunta miastu przyległe posoką zapienię, a szkarłatną powodzią bystry Tybr zrumienię. Koss. *(= zbroczę, sposoczę, zakrwawię, zaleję).* Zapienione skalne progi mgliły błękit wód zwierciadła. Słow. 2. † Z. *wzruszyć bałwany:* Skoro twa flota w morzu mym zapieni. Chr. *(= pokaże ś. na nim).* 3. † Z. *zacząć pieniać = procesować:* Z. kogo. L. 4. † Z. *począć ś. zapracować, zarobić w pocie czoła:* Rolnik dobrze zapienia, co mu Bóg da z wiecznego swego opatrzenia. Klon. **Z ś., Zapienieć** *okryć ś. pianą, spienić ś., wzburzyć ś.*

Zapienieć, eje, ał p. **Zapienić.**

Zapienienie, a, blm., czynność cz. **Zapienić.**

Zapienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapienić ś.**

[Zapieniężenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zapieniężyć ś.**

[Zapieniężyć się, y ś., ył ś.] *zapomóc ś. w pieniądze, przyjść do zasobu pieniędzy.*

Zapieprz, u, lm. **e** bot. p. **Poczert.**

Zapieprzać, a, ał p. **Zapieprzyć.**

Zapieprzanie, a, blm., czynność cz. **Zapieprzać.**

Zapieprzenie, a, blm., czynność cz. **Zapieprzyć.**

Zapieprzyć, y, ył, nied. **Zapieprzać** *zaprawić pieprzem, opieprzyć.*

Zapieracz, a, lm. **e** l. *ten, co zapiera, zamykacz.* 2. *ten, co ś. zapiera kogo, czego:* Z., który ś. zapiera czego, *inficiator.* Kn. Z. Boga. L. *(= bezbożnik, ateusz, ateista).*

Zapierać, a, ał l. p. **Zaprać.** 2. i **Z. ś.** p. **Zaprzeć.**

Zapieradło, a, lm. **a** *wszystko, co służy do zapierania drzwi, zapora, zawora, zatwora.* L. Z., wielka zasuwa. Troc.

Zapieranie, a, blm., czynność cz. **Zapierać:** Z. drzwi, zaparcie, zaprzenie, *obfirmatio quae recte fit.* Kn.

Zapieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapierać ś.**

Zapierdnąć, nie, nął p. **Zapierdzieć.**

Zapierdnięcie, a, blm., czynność cz. **Zapierdnąć.**

Zapierdzenie, a, blm., czynność cz. **Zapierdzieć.**

Zapierdzieć, i, ał l. a. **Zapiardnąć,** °**Zapierdnąć** *zacząć pierdzieć, piardnąć.* 2. *pierdząc zapełnić smrodem:* Zapierdział całe mieszkanie.

Zapiersie, a, lm. **a** zool. (metathorax) *tylopiersie, tylny pierścień u owadów.*

Zapiersiowy przym. od **Zapiersie:** Krążek Z. u muchy plującej.

Zapierzać, a, ał p. **Zapierzyć.**

Zapierzały *opierzony ze wszystkim:* Białogłowy cieliste, o miękkim wejrzeniu i pulchnych policzkach, rzekłbyś, jak to na Wschodzie: ciastem karmione i zapierzałe na tej strawie. Brt.

Zapierzanie, a, blm., czynność cz. **Zapierzać.**

Zapierzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapierzać ś.**

× **Zapierzchnąć, nie, ał** *pierzchnąwszy, zalecieć dokąd.* L.

× **Zapierzchnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zapierzchnąć.**

Zapierzenie, a l. blm., czynność cz. **Zapierzyć.** 2. lm. **a** *lekka ścianka drewniana, przepierzenie, przegroda.* L., Troc.

Zapierzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapierzyć ś.**

Zapierzgnąć, gnie, gł *opierzgnąć na całej przestrzeni.*

Zapierzgnięcie, a, blm., czynność cz. **Zapierzgnąć.**

Zapierzyć, y, ył, nied. **Zapierzać I.** *zasypać pierzem, opierzyć, popierzyć:* Z. komu ubranie. Zapierzyłeś mój kapelusz. Troc. **2.** *osadzić piórami, upierzyć, opierzyć:* Lotem strzały zapierzacie, a nas o śmierć przyprawiacie. Jąk. W. Z. herb hełmami. Troc. *(= ozdobić pióropuszami).* **3.** *zagrodzić, zająć przepierzeniem, przepierzyć:* Po drugiej stronie drzwi między podeszwą a ścianami ma także komórka być zapierzona. Torz. Dranicami zapierzona kuchnia. Woł. [Zapierzona góra (czyli strych) deskami, t. j. oddzielona od reszty domu]. **4.** †Z., p. **Zaperzyć. Z. ś.** *obleźć pierzem, opierzyć ś., popierzyć ś.*

Zapieszczać, a, ał p. **Zapieścić.**

Zapieszczanie, a, blm., czynność cz. **Zapieszczać.**

Zapieszczenie, a, blm., czynność cz. **Zapieścić.**

Zapieścić, i, ił, nied. **Zapieszczać I.** *zepsuć pieszczotami.* L. **2.** *zagłuszyć, załagodzić, zabawić pieszczotami:* Nie bądź smutny, mój miły! zagadała, zacałowała, zapieściła. Jeż.

Zapięcie, a I. blm., czynność cz. **Zapiąć. 2.** lm. **a** *miejsce, gdzie zapięto; zapinka, zapona, zaponka,* × zapinadło, × zapinaczka: Kokarda na zapięciu.

Zapięcie się, ą ś., blm., czynność cz. **Zapiąć ś.**

× **Zapięknіać, a, ał** p. **Zapięknić.**

× **Zapięknianie, a,** blm., czynność cz. **Zapięknіać.**

× **Zapięknić, i, ił,** × **Zapiększyć,** nied. **Zapięknіać, Zapiększać** *zakrasić, zabarwić, pięknie zagładzić.* L.

× **Zapięknienie, a,** blm., czynność cz. **Zapięknić.**

× **Zapiększać, a, ał** p. **Zapięknić.**

× **Zapiększanie, a,** blm., czynność cz. **Zapiększać.**

× **Zapiększenie, a,** blm., czynność cz. **Zapiększyć.**

× **Zapiększyć, y, ył** p. **Zapięknić.**

[**Zapięteczek, czka,** lm. **czki**] p. **Zapiętek.**

[**Zapiętek, tku,** lm. **tki**] *napiętek, obcas:* W butach o czerwonych zapiętkach. Zach. Zdr. [**Zapięteczek**].

[**Zapiętka, i,** lm. **i**] *tylna część obuwia nad obcasem.* Goł.

[**Zapiętkować, uje, ował**] *zaciąć, zaciosać na piętkę:* Piętka na krokwi, krokiew zapiętkowana, to jest naciosana do karbu na „płatwi", na której ś. opiera.

[**Zapiętkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapiętkować.**

Zapiętnować, uje, ował, × **Zapiątnować** *zażec piętnem* L.

Zapiętnowanie, a, blm., czynność cz. **Zapiętnować.**

Zapięty I. im. od **Zapiąć. 2.** !Z. *zamknięty, skryty, od którego trudno ś. czego dowiedzieć:* Okazał s silnie zapiętym (boutonné) w sprawie archiwów masońskich.

Zapijaczony *ktory wskutek pijaństwa a. upicia s. otrzymał wygląd pijacki; taki, jak u pijaka:* Morda zapijaczona. Z. wygląd Perz

Zapijać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapić.**

Zapijanie, a, blm., czynność cz. **Zapijać.**

Zapijanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapijać ś.:** Po otworzeniu ś. w lesie ręcznych zarobków ludność jej (wsi Jedlni) dniowała i nocowała po karczmach; zdarzały ś. wypadki zapijania ś. na śmierć. Gac.

Zapijatyka, i, lm. **i** *zapijanie, zapijanie ś., pijatyka na zabój.* L.

Zapikierować, uje, ował tap. *odrobić wierzchnią warstwę włosów, wyścielając meble.*

Zapikierowanie, a, blm., czynność cz. **Zapikierować.**

Zapiknąć, nie, nął, *zakłóć, ukłóć, kolnąć, żgnąć; przeszyć, pchnąć czym ostrym.* L.

Zapiknienie, a, blm., p. **Zapiknięcie.**

Zapiknięcie, a, blm., **Zapiknienie** czynność cz. **Zapiknąć.**

Zapiłśnić, i, ił, Zapiłźnić *zakryć piłśnią.* L.

Zapiłśnienie, a, blm., czynność cz. **Zapiłśnić.**

Zapiłźnić, i, ił p. **Zapiłśnić.** L.

Zapiłźnienie, a, blm., czynność cz. **Zapiłźnić.**

Zapiłować, uje, ował *zaciąć, zarznąć, naderznąć piłą a. pilnikiem; naznaczyć piłą a. pilnikiem miejsce, gdzie trzeba piłować.* Gm.: Psia mać (a. psia kość) zapiłowana!

Zapiłowanie, a, blm., czynność cz. **Zapiłować.**

Zapiły p. **Zapity.** Troc.

Zapinacz, a, lm. **e I.** *ten, co zapina.* L. **2.** Z., †narażacz, †folarz gór. *robotnik, który nakładał rudę w kible lub wlewał wodę w bułgi, czyli ladry pod szybem, i zalepiał je za knecht, czyli szląg u liny.* Łab.

Zapinaczka, i, lm. **i I.** forma ż. od **Zapinacz.** L. **2.** *zapinka, zapięcie, zapinanie, zapona, zaponka,* × zapinadło. L.

Zapinać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapiąć.**

× **Zapinadło, a,** lm. **a** p. **Zapinka.**

Zapinanie, a I. blm., czynność cz. **Zapinać. 2.** p. **Zapinka:** Mówiąc o gieradzie, wspomina (Bartłomiej Groicki za Zygmunta III) centkowe Z., paski i t. d. Goł.

Zapinanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapinać ś.**

Zapinany I. im. od **Zapinać. 2.** *dający ś. zapinać, urządzony do zapinania, zapinający ś.:* Trzewik Z. a. sznurowany. Rękawiczki zapinane na trzy guziki. Suknia z tyłu zapinana. Ubiór polski składał ś. z żupana zapinanego na haftki i z kontusza z wylotami. Wójc.

Zapineczka, i, lm. **i** p. **Zapinka:** Tegoż dnia król wysłał królowej bogate dary: drogie pierścienie, bransolety, zapineczki, naszyjniki... Spas.

Zapinka, i, lm. **i,** × **Zapinadło I.** *to, czym zapinają, zapięcie, zapinanie, zapona, zaponka, spinka, klamerka, sprzączka, haftka:* (Hera) z obu stron na ramionach zapina ją (szatę) złotą zapinką. Ml. [Z., spinka do zapinania koszuli pod szyją]. Zapinki rzemienne do ostróg, do kirysu. Gemb. **2.** mier.: Z. pomiarowa, cwinga, mosiężna szpilka podwójna, zakładana na sznur, na którym przy pomiarach godzinnik jest zawieszony, aby ś. przy pochyłości sznura nie zsuwał. Łab. Zdr. **Zapineczka.**

Zapiorunować, uje, ował *zacząć piorunować, zakląć piorunując:* Won, gałganie! zapiorunował pan i zerwał ś. równemi nogami z łóżka. Byk.

Zapiorunowanie, a, blm., czynność cz. **Zapiorunować.**

× **Zapipić, i, ił a.** × **Z. ś.** (o włosach, pierzu) *zacząć pipić; rosnąc pokazać ś. z pod skóry.* L.

× **Zapipienie, a,** blm., czynność cz. **Zapipić.**

× **Zapipienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapipić ś.**

Zapis, u, lm. **y,** †**Zapisa I.** *zapisanie, zaciągnięcie do ksiąg, na listę, wpis, wpisanie:* Z., zapisanie, zapisowanie czego w księgi publiczne.

Kn (oblatowanie, wwiedzenie, wciągnienie. L.). Z. uczniów, mających uczęszczać na nauki publiczne. L. Czas zapisu, księga zapisu. L. Z. w metrykę kościelną. L. Z., zapisanie, wciągnienie czego do ksiąg lub akt bartnych. Skr. Zgłosić ś., stawić ś. do zapisu. Zapisy do szkoły tej ciągną ś. tydzień. Zapisy na nową pożyczkę państwową, na nowe akcje idą raźno. **2.** *zastrzeżenie, zapewnienie, zobowiązanie na piśmie; akt zapisany w księgach urzędowych; oblig, rewers, cyrograf*: Tym zapisem moim zeznaję. Troc. Z. na dług, cyrograf, oblig. L. Pożyczył mu srebra pod zapisem a. na oblig. Skar. Jeden drugiemu więcej na słowo wierzył, aniż na Z., a jeśli przyszło do zapisu, patrzajże, wiele go w starych aktach: kilka wierszów najdziesz; a dziś będzie arkusz, a przecię ś. nań zapłaty przeczekasz. Falib. Dłużnik, który pewne sumy pieniędzy podług swojej chirografy a. urzędowej zapisy winien... Groic. Dobrze zapisem zawarować, tak żeby on nowy posesor niczym w owym boru nie miał przeszkadzania. Nisz. Do zapisów tak wiecznych, jako doczesnych żadnemu sąd nie ma bronić. Nisz. Że mu już na Z. wierzyć nie chcieli. Pien. Do tego zapisu starosta żmudzki brata swego za pieczętarza przy innych osobach użył. Nar. Z. wieczysty. Ona im zdaje zupełny Z. i kwituje ich z tego, wypisując sama siebie i braty swe. Gac. [Z., akt urzędowy, układ majątkowy. Młodzi stawiają, ś. po zapowiedziach w sądzie, jak nazywają „do zapisu"]. Z. sądowy, grodzki, ziemski. L. Uczynić Z. na 100000 złotych dla żony. L. Zapisem grodzkim ten kontrakt spisany. L. × Z. interymalny, intromalny = Z. prywatny. Wszak ze mną ś na Łysej górze robił o duszę zapisy. Mick. **3.** [Z.] *spis, lista*: Z. górników do zjazdu do kopalni. **4.** Z. testamentowy = *legat*. Z., odkaz. L. Kiedy komu część dziedzictwa, nie taka, którąby ś. do całego spadku ściągała, lecz tylko jaka rzecz z dziedzictwa, suma a. prawo będzie odkazane, zowie ś. legatem, czyli zapisem. Cyw. Ta pani ma ś. ostać przy swym imieniu podług jej zapisu. Ort. **5.** Z., zapisanie gospody, napis na domie, gospodę komu ukazujący. Kn. **6.** × Z. listu = *adres wypisany*: Z. tego listu, lubo ś. w nim chrzesne moje imiona znajdują, tak był niepodobny do mego prawdziwego zapisu, iż list ten, nie czytając, oddać chciałem; ale hrabia zapewnił mię, iż list ten był do mnie. L. Zdr. **Zapisik.**

† **Zapisa, y,** lm. **y** p. **Zapis.**

Zapisać, sze, sał, nied. **Zapisywać,** † **Zapisować, [Zapisować]** **I.** *zająć, zapełnić pismem; zużyć, spotrzebować na pisanie*: Z. całą stronę, cały arkusz. L. Zapisał już tę librę papieru. L. Młoda panna powinna być białą, jak niezapisana karta papieru. Orzesz. **2.** *pisząc zaciągnąć, wprowadzić w księgę, do ksiąg, do akt, na listę, wpisać; zanotować, utrwalić pismem*: Wziął przed ś. te rzeczy tylko pisać, które są dowodem zapisanym. Wys. (= *piśmiennym, na piśmie*). Rytmy Petrarka podały potomności pamięć piękności Laury, którą w nich zapisał. Czart. A. (= *piśmiennie uwiecznił*). Zapisał akt w księgi sądowe. Troc. Z. rok i dzień narodzenia czyjego. Troc. Wszyscy my w królewskiej właśnie usarskiej chorągwi jesteśmy pod znak zapisani. Sienk. [Kiebyś ta był zapisował rzetelnie każde słowo]. Ork. Wyroki przyrodzenia zapisane są w sercu każdego. Kołł. (= *wyryte*). Wiedz, błaźnie, i zapisz to w głowie, że nie ja ani sąsiad, lecz nasi przodkowie, może to prapradziady mieli z sobą waśnie. Syrok. (= *zapamiętaj, miej na uwadze, nie zapominaj, żebyś wiedział!*). Te prawdy po hebrajsku zapisane w skałę. Mick. Z. co do rachunku. (= *wciągnąć, włączyć w rachunek*). Zapisuję w księgi = wwodzę co w księgi prawne. Kn. (oblatuję. L.). Z. kogo = *wciągnąć na listę, zamieścić na liście, włączyć w poczet kogo*. Z. kogo na listę kandydatów. Z. syna do szkoły (= *oddać*). Z. kogo na członka stowarzyszenia, do stowarzyszenia. Z. chłopca do terminu. Pewny stolarz wziął od ubogich rodziców syna dla nauczania go i zapisał go sobie podług zwyczaju na lat pięć za chłopca. L. **3.** co komu = *przekazać pismem, legować mu co, zrobić zapis na jego rzecz*: Zapisuję posag, wiano. Kn. (= *zapisem moim zapewniam, stwierdzam*). Zapisuję co komu, *caveo alicui pecuniam, summam*. Kn. Z. co komu testamentem, w testamencie. L. Zapisuję co na testamencie, odkazuję, leguję. Kn. Zapisuję co komu u kogo. Kn. Z. posag, wiano w grodzie. Troc. Zapisał wieś na kaplicę. Troc. Zapisane dobra. Troc. To na ciotce bogatej pewność im zapiszę. Fred. A. Majątek swój zapisał na cele dobroczynne. **4.** × Z. co komu = *przeznaczyć na piśmie, wyznaczyć, zapewnić pismem*: Zapisuję komu gospodę. Kn. Naznaczono nas a zapisano gospodę na czelech naszych. Rej. Radby był samego sułtana wprowadził do naszego obozu; śmierć zakroczyła, która mu nowe obozy, nowe stanowiska między anioły i rycerstwem onym wysokim niebieskim zapisała. Birk. Aby na dzień zapisany na wizją zjechali. Troc. (= *ustanowiony*). Zapisana gospoda. Troc. Z. komu opiekuna, na piśmie wyznaczyć. L. Każdy opiekun, tak zapisany, jako i przyrodzony, inwentarze dóbr sierot ma poczynić. Vol. Opiekun jest a. zapisany a. przyrodzony. Troc. Z. komu lekarstwo = *przepisać, zaordynować*. Z. lekarstwo, receptę = przepisać komu. L. Doktor w aptyce takie lekarstwo, taką receptę zapisał. Troc. **5.** × Z. co do kogo = *zaadresować*: Zofja odebrała pak jeden, który był do niej zapisany. L. **6.** × Z. kogo, co skąd = *zamówiwszy piśmiennie, sprowadzić*: Zapisz te towary z Lipska. Troc. Zapisał guwernera dla dzieci z Paryża. L. Gazety nawet zapisywał z dalekiego świata. Ork. **Z. ś I.** *zatopić ś., zapamiętać ś., zapuścić ś. w pisanie*. L. **2.** *wpisać ś., zaciągnąć ś. do księgi, na listę, do spisu*: Z. ś. do głosu. Z. ś. na członka towarzystwa a.: Z. ś. do towarzystwa (= *przystąpić do niego*). Z. ś. komu do albumu. Z. ś. do uniwersytetu, na medycynę, na filozofję, na wydział prawny (= *wstąpić*). Z. ś. na dzieło mające ś. ukazać, lub wychodzące = *wpisać ś. na listę nabywców a. prenumeratorów, zaprenumerować, zaabonować*. Przen.: Nie przeczuwali, że po wieczorze, który tak świetnie zapisał ś. w ich pamięci, czeka ich tyle smutnych niespodzianek. Bał. (= *zaznaczył ś.*). **3.** komu = *oddać, przekazać siebie komu na piśmie*: Zapisuję ś. z duszą złemu duchowi. L. Zapisywano ś. krwią djabłom, a djabeł wszelkie wygody za to przez czas czynił, duszę jednak zapisaną po śmierci porwał. Cz. **4.** komu = *obdłużyć ś., obciążyć swoją hipotekę na rzecz czyjąś; zobowiązać ś. komu na piśmie*: Zapisuję ś. żenie na majętność, *dotem in fundo colloco scripto cuipiam*. Kn. Zapisał ś. żonie na majątności. Troc. **5.** † Z. ś. przeciw komu = *zaprotestować, zaoponować*. L.

Zapisanie, a, blm., czynność cz. **Zapisać,** *zapisz*: Z. czego w księgi grodzkie, w metrykę ko-

ścielną. Troc. Z. komu gospody. Troc. Z. komu czego. Troc.

Zapisanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapisać ś.**: Z. ś. przeciw komu. Kn. (= *protest, protestacja, opozycja*).

Zapisek, sku, lm. **ski,** ǃ**Zapiska** *to, co zapisano, notata, notatka:* Zachowały ś. szczęśliwym trafem zapiski rachunkowe dworu Jadwigi.

Zapisik, u, lm. i p. **Zapis:** Zostawił całą gromadę i lichy jakiś Z. Krasz

ǃ**Zapiska, i,** lm. i p. **Zapisek.**

[**Zapiskać, a, ał**] p. **Zapiszczeć.**

[**Zapiskanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapiskać.**

[**Zapisknąć, nie, nął**] p. **Zapiszczeć.**

[**Zapisknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zapisknąć.**

× **Zapisnąć, nie, nął** p. **Zapiszczeć.**

× **Zapisne, ego,** blm., p. **Zapisowe.**

× **Zapisny** p. **Zapisowy.**

Zapisobierca, y, lm. **y** *obdarowany zapisem, legatarjusz,* × *dziedzic zapisowy:* Uczyniła męża swego swym zapisobiercą. Zapisobiercą ogólnym całego majątku ustanowiony był szwagier zmarłego.

Zapisobierczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Zapisobierca.**

Zapisodawca, y, lm. **y** *ten, co obdarował a. obdarowuje drugiego zapisem.*

Zapisodawczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Zapisodawca:** Do tego czasu Z. nazwisko swoje pragnie zachować w tajemnicy.

Zapisować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zapisać.**

Zapisowanie, a, blm., czynność cz. **Zapisować.**

Zapisowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapisować ś.**

Zapisowe, ego, blm., × **Zapisne** *opłata od zapisu, wpisowe, wpis:* Uciążliwe wyciąganie myt i zapisnego. Vol.

Zapisowy, × **Zapisny** przym. od **Zapis,** *zapisany.* × List Z. Dobra zapisowe. Nar. (= *na których zabezpieczono zapisy*). Ten, któremu część majątku po zmarłym zapisem jego odkazaną została, zowie ś. legatarjuszem a. dziedzicem zapisowym. Cyw. Z., wpisem należący. Troc. Zapisny dług = dług zapisany, zabezpieczony urzędowym zapisem na nieruchomości dłużnika Skr. (= *hipoteczny*). Ktoby chciał zapis sprawować, ma na siebie dawać listy zapisny pod pieczęcią swą. Stl. (= *oblig, kwit, rewers*). Kto pieniądze swe odbierze, ma drugiemu list zapisny wrócić. Stl. Rzeczy zastawiając a. majętność a. dług zapisny. Pien.

Zapisywacz, a, lm. **e** *ten, co zapisuje.*

Zapisywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zapisać.**

Zapisywanie, a, blm., czynność cz. **Zapisywać:** [Znajdują ś ludzie tacy, którzy posiadają tajemnicę leczenia wścieklizny zapomocą jakiegoś zapisywania].

Zapisywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapisywać ś.**

Zapiszczeć, y, ał, × **Zapisnąć,** [**Zapisknąć**], × **Zapiskać** l. *zacząć piszczeć; pisnąć:* Zapiszczało mu w uszach = *zabrzmiało, zadzwoniło, zaświszczało* Przywiodę złe rzeczy na Jeruzalem, iż ktokolwiek usłyszy, zapiszczy mu w obu uszu. Leop. (zabrzmi mu w obu uszu jego. B G ; zadzwoni mu w uszach. L.). Burek niedaleko ubiegł, zaszczekał, wóz zapiszczał, gałęzie zaszumiały, i jechali dalej. Krasz. [Zapiskać – zagrać na piszczałce. Jest pachołek, który nam do wtóru na drewnianej fujarce zapiska]. Sienk. 2. *piszcząc zagłuszyć*

Zapiszczenie, a, blm., czynność cz. **Zapiszczeć.**

× **Zapiśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zapisnąć.**

× **Zapiśnik, a,** lm. **cy** *ten, co zrobił zapisek, co zapisał.*

[**Zapitek, tku,** lm. **tki**] *mohorycz, cienkusz.*

[**Zapitki, ów,** blp.] *jeden z obrzędów przedweselnych.*

Zapity l. *zakończony, załatwiony wypitką:* Zapita sprawa. Interes Z. 2. a. **Zapiły** *pijany, nieprzytomny skutkiem długiej pijatyki, zapijaczony:* Z. burgrabia nie wyszumi ś. do jutra. L. Dziecię uczyć jest jakoby zapiłego człowieka, gdy go piwo a. wino rozejdzie a rozmarzy, trzeźwić Glicz. Rozbestwiona i zapita hałastra. Dzierz. W tym zapitym komedjancie widziałem okropny koniec drogi. Bał.

Zapiżmować, uje, ował, nied. **Zapiżmowywać** l. *zapełnić, przejąć wonią piżma:* W zapiżmowanej skrzynce — co jedno z niej wyjmiesz, każda rzecz piżmem wonia. Skar. 2. *zagłuszyć, zatłumić wonią piżma.* **Z. ś.** *przejść, przejąć ś. wonią piżma.* Przen.: Dusza nasza zaczynić ma, opuszyć i Z. Chrystusem. Skar.

Zapiżmowanie, a, blm., czynność cz. **Zapiżmować.**

Zapiżmowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapiżmować ś.**

Zapiżmowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zapiżmować.**

Zapiżmowywanie, a, blm., czynność cz. **Zapiżmowywać.**

Zapiżmowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapiżmowywać ś.**

[**Zapki**]: Drzwi góralskie przyprawiają ś. nie na zawiasach, ale na tak zwanych zapkach.

Zaplamić, i, ił co = *okryć plamami, poplamić:* Ona kochała syna tej kobiety z zapracowanemi, posiekanemi rękami, z suknią zaplamioną i podartą. Kow.

Zaplamienie, a, blm., czynność cz. **Zaplamić.**

Zaplantować, uje, ał *zacząć plantować; zasadzić na plantacji:* Zaplantowano sto morgów buraków. Przen.: *zaklimatyzować, zaszczepić:* Sztucznie zaplantowana obczyzna.

Zaplantowanie, a, blm., czynność cz. **Zaplantować.**

× **Zaplaskły** *który zaplaszczał, zaklęsły, zatęchły:* On roztył, a drudzy prze zaplaskłe boki zaledwie ś. ruszyć mogą. Smotr.

× **Zaplasknąć, nie, nął** p. **Zapłaszczeć.**

× **Zaplasknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaplasknąć.**

Zaplastrować, uje, ował *zalepić plastrem:* Jak jej ś. spać nie chce, to my usnąć pomożemy; możnaby jej oczy Z., a nie, to... Dyg.

Zaplastrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaplastrować.**

Zaplatać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapleść.**

Zaplatanie, ą, blm., czynność cz. **Zaplatać.**

Zaplatanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaplatać ś.**

† **Zaplatywać, uje, ywał** i † **Z. ś.** p. **Zapleść.**

† **Zaplatywanie, a,** blm., czynność cz. **Zaplatywać.**

† **Zaplatywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaplatywać ś.**

† **Zapląc się, ągnie ś., gł ś** *zaplątać ś., dostać ś., zabłąka ś., zakraść ś.:* Iże ś. nieco bożków było zaplągło u Jakóba przez Rachel z Syrji od Labana, wszakże wszystkie one bożki Jakób zakopał pod dębem. Gil.

†**Zaplągnięcie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zapląć ś.**

Zapląsać, a, ał, †**Zaplęsać** *zacząć pląsać; zatańczyć.*

Zapląsanie, a, blm., czynność cz. **Zapląsać.**

Zaplątać, cze a. ta, tał, nied. **Zaplątywać I.** *zagmatwać, poplątać, splątać, zgmatwać.* Z. nici. *(= zasupłać).* Przen.: *zagmatwać, zawikłać, pokręcić, zachachmęcić, zaciemnić:* Z. sprawę. Wydobyłem ś. z położenia zaplątanego. Lel. Zapląta nogi wino, piwo, szata. L. **2.** kogo w co = *wplątać, wwikłać, zamieszać, wciągnąć:* Z. kogo w nieczystą sprawę. Wielu jest zaplątanych w tej sprawie. *(= skompromitowanych).* **Z. ś. I.** *zagmatwać ś., poplątać ś., splątać ś., zgmatwać ś., zasupłać ś.:* Koń ś. zaplątał. Zapląta ś. komu język. Kn. Język mu ś. tak bardzo zaplątał, że żadnego nie mógł wymówić słowa. L. (Szedł mu język jak w pantoflach, jak na trepkach, młynkował językiem. L.). Przen.: Niezwalczony tych ludów wybawiciel sam ś. nakoniec w niewoli zaplątał. Wor. Obwiniony zaplątał ś. w swych zeznaniach. Czuł ś. zaplątany i nie widział sposobu wydobycia ś. z tej matni. Bał. **2.** w co = *wmieszać ś., wdać ś., wplątać ś., zaangażować ś. niepotrzebnie.* **3.** [Z. ś.] *chwiać ś., iść chwiejnym krokiem, słaniać ś.* **4.** [Z. ś. do kogo] = *iść do kogo z nieśmiałością.*

Zaplątanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaplątać. 2.** a. **Zaplątanie ś.** *stan tego, co ś. zaplątało, plątanina, gmatwanina:* W zmudnym zaplątaniu ciekawość gniewa ś. niesyta. Mick.

Zaplątanie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zaplątać ś. 2.** p. **Zaplątanie.**

Zaplątywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zaplątać.**

Zaplątywanie, a, blm., czynność cz. **Zaplątywać.**

Zaplątywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaplątywać ś.**

Zaplecek, cka, lm. **cki, Zaplecze** *oparcie, materac, wysłanie mebla stanowiące oparcie dla pleców, plecy:* Żeby ją zobaczyć, trzeba aż odsunąć siedzenia z zapleckami. Tomk.

Zaplecenie, a, blm., **Zaplecienie** czynność cz. **Zapleść.**

Zaplecenie się, a ś., blm., **Zaplecienie ś.** czynność cz. **Zapleść ś.**

Zaplecienie, a, blm., p. **Zaplecenie.**

Zaplecienie się, a ś., blm., p. **Zaplecenie ś.**

Zaplecze, a, lm. **a I.** *miejsce za plecami.* L. **2.** p. **Zaplecek. 3.** *część pleców owadów za śródpleczem leżąca.*

× **Zapleczenie, a**, blm., czynność cz. **Zapleczyć.**

Zaplecznik, a, × **Zatylnik I.** lm. **cy** *ten, co jest komu za plecami; idący z tyłu za kim,* × p o ś l e d n i k, × n a ś l e d n i k: Z. swego poprzednika ani na włos nie ma przestępować. Kaw. Nar. **2.** lm. **ki** woj. = a) Z. kirysu = *część jego tylna, osłaniająca plecy.* Gemb. b) p. **Tylochron.**

× **Zapleczyć, y,ył** *włożyć na plecy.* L.

Zapleć, piele, piel a. **pełł**, nied. **Zapielać** *zacząć pleć; pieląc zająć.* L.

Zaplemiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaplenić.**

Zaplemianie, a, blm., czynność cz. **Zaplemiać.**

Zaplemianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaplemiać ś.**

Zaplemić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zaplenić.**

Zaplemieniać, a, ał p. **Zaplemienić.**

Zaplemienianie, a, blm., czynność cz. **Zaplemieniać.**

Zaplemienić, i, ił, nied. **Zaplemieniać** *zaludnić plemieniem:* W pewnej zbyt szczupłej krainie, zaplemienionej ludu dziwnego odnogą. Nagł.

Zaplemienie, a, blm., czynność cz. **Zaplemić.**

Zaplemienienie, a, blm., czynność cz. **Zaplemienić.**

Zaplemienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaplemić ś.**

× **Zapleniacz, a**, lm. **e, Zapleniciel** *ten, co zaplenia, rabuś.* L.

Zapleniać, a, ał p. **Zaplenić.**

†**Zapleniać, a, ał** p. †**Zaplenić.**

Zaplenianie, a, blm., czynność cz. **Zapleniać.**

†**Zaplenianie, a**, blm., czynność cz. †**Zapleniać.**

Zapleniciel, a, lm. **ę** p. **Zapleniacz.**

Zaplenić, i, ił, Zaplemić, †**Zapłonić**, nied. **Zapleniać, Zaplemiać** *zrobić plennym, rozplenić, zapłodzić, zarodzić, zamnożyć, rozmnożyć, zaląc, zarosnąć;* przen.: *zapełnić, zagęścić:* Grosza nie ma, i chwast pola zaplenia. Krasz. **Z. ś.** *zapełnić ś. plonem, rozplenić ś., zarodzić ś., rozmnożyć ś., zaląc ś.;* przen. *zapełnić ś., zagęścić ś.:* Coraz ś. więcej spód ziemi zaplenia. Uj. *(= pod powierzchnią ziemi staje ś. coraz ludniej, przybywa grobów).* W książkach ś. błędy omyłkami drukarskiemi zapleniają. Żebr. *Condensa arboribus prata*, zapłonione łąki drzewem abo chrósty. Mącz.

†**Zaplenić, i, ił**, nied. †**Zapleniać** *zabrać do niewoli, w niewolę, porwać, uprowadzić w jasyr:* Obie też żenie Dawidowe zaplenione. Bud. (obie żony Dawidowe były wzięte w niewolą. B. G.). Spali domy wasze i zapleni je. Bud. (pobierze ich do więzienia. B. G.).

Zaplenienie, a, blm., czynność cz. **Zaplenić.**

Zaplenienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaplenić ś.**

†**Zaplenienie, a**, blm., czynność cz. †**Zaplenić.** W worze chodził Izajasz dla zaplenienia dziesięciorga pokolenia izraelskiego. Bud. **2.** †*Z. niewola, jasyr:* Dzień ten, którego Izraelici byli ś. wrócili z zaplenienia. Bud. Synowie zaplenienia. Bud. (ci, co przyszli z niewoli. B. G.).

Zapleszczeć, y, ał I. *zacząć pleszczeć; uderzyć z pluskiem w płyn, zapluskać.* L. **2.** *zacząć pleszczeć = klaskać; zaklaskać, klasnąć:* Palmira w rączki zapleszcze. Karp.

Zapleszczenie, a, blm., czynność cz. **Zapleszczeć.**

[**Zapleszczyć, y,ył**] *zaklinować.*

[**Zapleszczenie, a**, blm.] czynność cz. **Zapleszczyć.**

[**Zapleszyć, y,ył**] *zmiażdżyć drzewo biciem obuchem, przemieniając w strzępy.*

Zapleść, ecie, ótł, nied. **Zaplatać,** × **Zapletać,** †**Zaplatywać,** †**Zapletawać I.** *pleceniem zasnuć, zarobić, zagrodzić, zamknąć:* Z. tę dziurę chróstem trzeba. Troc. Zaplatam chróstem, prąciem, *obtexo frondibus.* Kn. **2.** *plotąc zawinąć, zamotać: Implector*, zapletawam, zamotawam, zawikławam. Mącz. Implexus, zamotany, zapleciony. Mącz. W miłej jaskini do kogo wstąg mnóstwem warkocz zaplatasz, prosta ochędóstwem? Koryt. **3.** *zaplątać, zamotać, zamącić, zagmatwać, zamieszać, zawikłać:* Szata, płaszcz nogi zaplata. Troc. Wino, piwo nogi zaplata. Troc. Myśl swą zaplecie sprawami nikczemnego świata tego. Rej. Już to czart zaplecie a uwikle myśl człowieka takiego. Rej. Jeśli ś. tu zaplecisz za żywota swego, a nie znajdziesz tu miłosier-

dzia u Pana swego, już tam nie wyżebrzesz nic na wspomożenie sobie. Rej.

Zapleśniać, a, ał p. **Zapleśnić.**

Zapleśniałość, i l. blm. *stan tego, co zapleśniało.* 2. lm. **i** = a) *miejsce zapleśniałe.* b) *pleśń.*

Zapleśniały, Zapleśniony im. od **Zapleśnieć**: *spleśniały*: Chleb Z. (posp. *kwitnący*). Przen. *zastarzały, przestarzały, zadawniony, wyszły z użycia, zaniedbany, zarzucony, odwieczny, przedpotopowy*: Co jeśli uczynisz, tedy ziemię węgierską, już od dawnych czasów pustkami zapleśniałą, do pierwszej ozdoby przywrócisz. Jan. On w niepamiętnym zagrzebaną prochu lutnią wydobył słowiańską z pod ławy, ojczystych rymów zapleśniałą w lochu wziętość do pierwszej przyprowadził chwały. L. Powieści ich najwyborniejsze tego są gatunku, iż je daleko wdzięczniej w zapleśniałych kalendarzach przeczytać można. L. Słowa zapleśniałe, z starożytnej wydobyte polszczyzny. L. W pismach wacpana znajduję często słowa zapleśniałe. L Nie wyjeżdżaj z takiemi zapleśniałemi zdaniami. L. (= *zacofanemi*).

Zapleśnianie, a, blm., czynność cz. **Zapleśniać.**

Zapleśnieć, eje, ał *zajść pleśnią, spleśnieć.*

Zapleśnienie, a, blm. 1. czynność cz **Zapleśnić.** 2. czynność cz. **Zapleśnieć.**

Zapleśniony p. **Zapleśniały.** Garcz.

× **Zapletać, a, ał** p. **Zapleść.**

× **Zapletanie, a,** blm., czynność cz. **Zapletać.**

† **Zapletawać, a, ał** p. **Zapleść.**

† **Zapletawanie, a,** blm., czynność cz. **Zapletawać.**

× **Zapletły** p. **Zaplotły.**

Zaplewiać, a, ał p. **Zaplewić.**

Zaplewianie, a, blm., czynność cz. **Zaplewiać.**

Zaplewić, i, ił, nied. **Zaplewiać** *zanieczyścić plewami*; przen. *zanieczyścić, zachwaścić, zakąkolić*: Do tego gdy ś. potym przyłożył drugi siewiec Philalet, a po nim trzeci Ortholog swojemi błędami i herezjami rolą Pańską bardziej jeszcze zaplewili, i tak ś. tania stała, że i spojrzeć na nią, bo już niemal wpół skąkolała, nikt nie chce. Smotr.

Zaplewienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zaplewić.** 2. *stan tego, co zaplewiono.*

[**Zaplęgnąć się, ęgnie ś., ął ś.**] *zalęgnąć ś., zamnożyć ś., zagnieździć ś., wdać ś.*: Pluskwy ś. zaplęgły.

[**Zaplęgnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaplęgnąć ś.**

× **Zaplociny, in,** blp., p. **Splot.**

Zaplombować, uje, ował 1. *zatkać, zapełnić plombą, zakitować*: Z. ząb srebrem. 2. *zamknąć zawrzeć plombą*: Z. wóz z węglem. Wagon był nie tylko zamknięty, ale i zaplombowany. Bał

Zaplombowanie, a, blm., czynność cz. **Zaplombować**: Nawet do zaplombo ania zęba każ ś. pani chloroformować. Łoś.

Zaplonować, uje, ował *wydać plon, obrodzić.* Przen.: Nam zaplonuje niedola. Berw.

Zaplonowanie, a, blm., czynność cz. **Zaplonować.**

× **Zaplot, u,** lm. **y** 1. p. **Splot**: Ten włosów Z., głowy uczesanie... Wysp. Trzymała cię zaplotem ramion. Weys. (= *objąwszy ramionami*). 2. *zaplecenie, zaplatanie*: Ujrzałem pięć razy siedmioro głosek wiązanych ognistym zaplotem. Poręb. Przen.: Wola Boża wystrzeliła w czynie ciałem i formą i wraz ich zaplotem. Poręb. (*zespoleniem, złączeniem, zlaniem ś.*).

× **Zaplotek, tku,** lm. **tki** p. **Splot.**

× **Zaplotka, i,** lm. **i** p. **Splot.**

† **Zaplotły,** × **Zapletły** *zapleciony*: Postrzegł cesarz w krzewinie zapletłe warkocze. Drużb. (= *zawięzłe, zaczepione*). Przen.: Dosyć jest zacnych ludzi na świecie, którzy ś. uniosłemi a zaplotłemi rzeczami nic nie bawią. Rej. (= *zagmatwanemi, skomplikowanemi, ciemnemi, zawikłanemi*).

Zapluchotać, oce a. ocze, tał *odezwać ś. pluchotaniem, zacząć pluchotać, zachlupać*: Niemen zapluchotał drgnieniem uroczystym. Syrok.

Zapluchotanie, a, blm., czynność cz. **Zapluchotać.**

Zaplucie, a, blm., czynność cz. **Zapluć.**

Zapluć, uje, uł, Zapluwać, Zaplunąć, nied. **Zapluwać** *zaplugawić plwocinami, opluć, popluć.*

Zaplugawiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaplugawić.**

Zaplugawianie, a, blm., czynność cz. **Zaplugawiać.**

Zaplugawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaplugawiać ś.**

Zaplugawić, i, ił, nied. **Zaplugawiać** *zapełnić plugastwem, zapaskudzić, zanieczyścić, popaskudzić, oplugawić, opaskudzić, zababrać, pobabrać, zaświnić, zawalać, zwalać, owalać, powalać, zapackać, popaćkać, opaćkać, zabrukać, zbrukać, ubrudzić, zabrudzić, zaplamić, zasmolić, poplamić, posmolić*: Z. suknię. Z. rolę = *zachwaścić, zakąkolić, zaperzyć*. Leniwi rolą zaplugawiają, iż ś. pokrzywy i chwasty na niej rozkrzewiają. Skar. Żołądek zaplugawiony wilgotami zimnemi a niestrawnemi. Trzyc. Ciała mają a. napełnione, a. złemi wilgotnościami zaplugawione. Syk. (= *zamulone, zapchane, zatkane*). Język zaplugawiony (= *obłożony, np. w gorączce*). To przynajmniej obmierzłą paszczę zaplugawi. Min. (*zajuszy. L.*). Tym świętym winem przenajdroższej krwi swojej Pan ustawicznie przemywa te smrodliwe a zaplugawione rany twoje. Rej. Uchędażajmy mu te nędzne a zaplugawione przybytki swoje. Rej. Z. ś. 1. *zapełnić ś. plugastwem, zabrukać ś., zapaskudzić ś., zanieczyścić ś., zawalać ś., zaświnić ś., zababrać ś., zapaćkać ś.; skalać ś.*: Patrz, jak ś. cały naród ludzki zaplugawił! Rej. Bardzo ś. zaplugawiła chwała Boża. Rej. Za niedbalstwem przełożonych zarosła i zaplugawiła ś. rola Boża. Rej. 2. przen *skalać, skazić, zeszpecić, zepsuć, zarazić*: Z. duszę.

Zaplugawienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zaplugawić.** 2. *stan tego, co zostało zaplugawione*: Lekarstwo na brajn a. Z. języczka. Syr.

Zaplugawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaplugawić ś.**

Zaplunąć, nie, nął p. **Zapluć.**

Zaplunięcie, a, blm., czynność cz. **Zaplunąć.**

[**Zaplus, u,** blm.] *kłopot*: Co my mamy taki Z. u nich mieć!

Zapluskać, szcze, skał, Zaplusnąć, × **Zapluskнąć, Zapluszczyć,** nied. **Zapluskiwać,** † **Zaplus kawać** 1. *zacząć pluskać.* 2. *pluszcząc zawalać; zachlustać, zachlapać, ochlapać, pochlapać, zapryskać, opryskać, popryskać, zabryzgać, obryzgać, pobryzgać*: Z. kogo, co wapnem. Z. błotem = *zachlastać*. Przen.: Z. komu czem oczy = a) *zamydlić, zaprószyć; otumanić, obałamucić, zaślepić go, ująć, skaptować go podstępnie*: Żaden oczu mi nie zapluśnie jakimkolwiek datkiem. Nagur. Nikt mu oka chciwością, nikt bojaźnią nie zapluśnie. Lubom. Oczy zapluszczyć. L. b) *wyrzucić, bluznąć mu co na oczy, wykłóć mu czyn oczy, zadać mu co w żywe oczy*: Zaplusnąć komu oczy, *inferre alicui probrum vel calumniam*. Kn.

(zadać mu co sromotnego. L.). Chcieli, abym zgrzeszył, żeby mieli złą rzecz, którąby mi zapluskawali oczy. Leop. (żeby mi to u nich było na złe imię, czymby mi urągali. B. G.). Sam nawet jp. Michał miałby mu czym oko zaplusnąć. L. Nie masz mu czym oczu zaplusnąć, nie masz mu co zadać. Kn. Tobie nikt, cny starosto, oka nie zapluśnie, nigdyś braciej nie zdradził. Pot.

Zapluskanie, a, blm., czynność cz. **Zapluskać.**

† **Zapluskawać, a, ał** p. **Zapluskać.**

† **Zapluskawanie, a,** blm., czynność cz. **Zapluskawać.**

Zapluskiwać, uje, iwał p. **Zapluskać.**

Zapluskiwanie, a, blm., czynność cz. **Zapluskiwać.**

× **Zaplusknąć, nie, nął** p. **Zapluskać.** L.

× **Zaplusknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaplusknąć.**

Zapluskwić, i, ił *zapuścić, zapełnić pluskwami.*

Zapluskwienie, a, blm., czynność cz. **Zapluskwić.**

Zaplusnąć, śnie, snął p. **Zapluskać.**

Zapluszczenie, a, blm., czynność cz. **Zapluszczyć.**

Zapluszczyć, y,ył 1. p. **Zapluskać.** 2. [Z.] oczy = *zamknąć, zawrzeć, zmrużyć, zamrużyć.*

Zapluśnienie, a, blm., p. **Zapluśnięcie.**

Zapluśnięcie, a, blm., **Zapluśnienie** czynność cz. **Zaplusnąć:** Zapluśnienie wapnem. Troc.

Zapluwać, a, ał p. **Zapluć.**

Zapluwanie, a, blm., czynność cz. **Zapluwać.**

× **Zapluwka, i,** zwykle w lm. i *jaja much, złożone na mięsiwie a. ranie.* Sł. wil.

Zaplwać, a, ał p. **Zapluć.**

Zaplwanie, a, blm., czynność cz. **Zaplwać.**

† **Zapłacać, a, ał** p. **Zapłacić.** L.

† **Zapłacanie, a,** blm., czynność cz. **Zapłacać.**

Zapłacenie, a 1. blm., czynność cz. **Zapłacić:** Z. długu. Troc. Z. za kogo. Troc. 2. × Z. *zapłata:* Z. czyli zapłata rany, bicia. L. († basarunek).

Zapłacić, i, ił, nied. † **Zapłacać** 1. *dać pieniądze, wyznaczoną cenę wzamian za kupno, uiścić należność:* Z za towar. Kredytorowie dobra jego wszystkie przedali i sobie zapłacili. Warg. (= *odebrali dług sobie, wycofali go*). Z. co do grosza. Z. gotówką, czekiem, wekslem. Skórzaną monetą mu zapłacił. Prz. (= *obił mu skórę*). Z. za kogo = *założyć za niego należność.* Z. dług = *spłacić, zwrócić.* Zapłacił z pieprzem i solą. Prz. (= *przepłacił, przesolił*). Z karę, podatki = *wnieść pieniędzmi, opłacić.* Ej, bo zapłacisz karę! (= *narazisz ś. na nią*). Nawet twoje westchnienia, nawet ręki ściśnienia wojewoda już zgóry zapłacił. Mick. (= *opłacił, zakupił, zarezerwował zapłatą dla siebie*). Z. komu pensję (= *wypłacić*). Z. kogo = *wynagrodzić, zaspokoić płacąc.* Najemnikażnie mieli czym Z. Krasz. [Gapę Z.] p. **Gapa.** Z. swą godnością za drobne przysługi. Z. co = *zapłacić za co:* Z. szkodę, dorożkę, kolację. [Z. konia]. Przen.: *odpłacić, oddać, odwetować, odwdzięczyć:* Już ja ci to zapłacę! (= *dam ci za to, nie daruję ci*). Moją laską zapłacę tym hultajom za serenadę. L. Już ci na to zapłacono, iż to jest szczera potwarz twoja. Pim. (odpowiedziano, na odwet wskazano. L.). Nic dobrego jeden urągał ś. z ubogiego, który mu też tym zapłacił: nie ubogiego, ale złoczyńcę wieszają. Bud. B. A to mu zapłacił! (= *odciął ś., odgryzł ś. = odpowiedział mu, nie został mu w długu*). 2. przen. *wynagrodzić, wrócić, oddać:* Panie Boże, zapłać! Nie mam co inszego dać twojej pańskiej osobie okrom dwu słów: Bóg zapłać! Groch. Wszystkie wysługi uspokajał przez „Bóg zapłać!“ Oss. (= *zbywał słowami podziękowania*). Wprzód trzeba dać, niż „Bóg zapłać“ słuchać. Pot. Za „Bóg zapłać“ niewiele kupisz. Żegl. (darmo nic, brząkać tu trzeba, bez pieniędzy na targ, bez soli do domu. L.). Jakie pomaga Bóg, takie Bóg zapłać = jakie pozdrowienie, takie podziękowanie. Mącz. Bóg wam zapłać za wasze dobre serce. L. Szkapa ta nie stoi za Bóg zapłać. Rak. Bóg zapłać, daj jeszcze! Kn. 3. Bóg zapłać, rz. *kaptur u burki, algierki, habitu, kapiszon.*

Zapładniać, a, ał i Z. ś. p **Zapłodnić.**

Zapładniająco *w sposób zapładniający, zapładniając, ożywczo:* Objęcie rządów przez koalicję podziałało nader Z. na różne grupy opozycyjne.

Zapładnianie, a, blm., czynność cz. **Zapładniać.**

Zapładnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapładniać ś.:** Z. ś. drożdży = *rozmnażanie ś. ich.*

Zapładzać, a, ał i Z. ś. p. **Zapłodnić.**

Zapładzanie, a, blm., czynność cz. **Zapładzać.**

Zapładzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapładzać ś.**

Zapłakać, cze a. [ka], **kał,** † **Zapłaknąć,** nied. **Zapłakiwać** 1. *zacząć płakać, rozpłakać ś., uderzyć w płacz, wybuchnąć płaczem, uronić łzę:* Wolno Z., ale nie kwilić i lamentować. Pilch. Pompejusz, uchodząc z bitwy, nie westchnął, nie zapłakał. Bardz. Płaczę ja, wkrótce i ty zapłaczesz. L. Zapłacz, żono miła, zapłacz, wiernegoś męża utraciła. Kras. Zapłacz wprzód, a zapłaczę i ja nad twą biedą, lecz wiem, że słowa z serca nadęte nie idą. Dm. Nie żal Z., gdy masz czym łzy otrzeć. Prz. Kto ś. w piątek śmieje, zapłacze w niedzielę. Krasz. [Kiedy mi w kościele wenikrát zagrają, serce mi zadrży, ocka zapłakają]. 2. oczy = *zalać, zrosić łzami, zwilżyć płacząc:* Zapłakanemi rzekła oczy. Troc. Zapłakane ociera powieki. Wad. Oczkim sobie zapłakała. Wójc. Rączki załamała, oczki zapłakała, zmienił ś. jej świat. Pśń. Tylko zapłaknę na onę niewdzięczność twoję, wspominając, żeś takie łaski me pogardził. Herb. [Jam ci zawierzyła, mamże na cię Z.?] Kiedy umrze, i pies po niej nie zapłacze. Orzesz. Przen.: Zapłakane drobne okienka wychodziły na podwórko ciasne, brudne. Orzesz. (= *zapotniałe, wilgotne, zamazane*). Może nad listkiem zapłacze. Mick. (= *rozrzewni ś., rozczuli ś., wzruszy ś. do łez*). [Nie o ciebiem zapłakała (= *zaniepokoiła ś., przeraziła ś. do łez*). Panna zapłakuje, czarne oczka zacieruje]. 3. † Z. kogo = *opłakać, pożałować go, użalić ś. nad nim:* Użalenia godny, kamieńby go zapłakał. Kn. Nie jednego człowieka tak bardzo kobiety popsują, że go ledwie kamień nie zapłacze. Haur. **Z. ś.** *zamęczyć ś. od płaczu; zapamiętać ś. w płaczu, spłakać ś. na zabój:* Wobec niej można ś. Z. i zaziewać. Pani zapłakiwała ś., leżąc na łóżku. Niegodziwy, oszukiwał mię, i miałam ś. zapłakiwać! to było nad siły. Krasz.

Zapłakanie, a, blm., rz. od **Zapłakać.**

Zapłakanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapłakać ś.**

Zapłakiwać, uje, iwał i Z. ś. p. **Zapłakać.**

Zapłakiwanie, a, blm., czynność cz. **Zapłakiwać.**

Zapłakiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapłakiwać ś.**

× **Zapłaniać, a, ał** i × Z. ś. p. **Zapłonić.**

× **Zapłanianie, a,** blm., czynność cz. **Zapłaniać.**
× **Zapłanianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapłaniać ś.**
Zapłaszać, a, ał p. **Zapłoszyć.**
Zapłaszanie, a, blm., czynność cz. **Zapłaszać.**
× **Zapłaszczać, a, ał** p. **Zapłaszczyć.**
× **Zapłaszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zapłaszczać.**

× **Zapłaszczeć, eję, ał,** × **Zaplasknąć** *zapaść płasko, stać ś. płaskim, spłaszczyć s, płasko zatęchnąć, zaklęsnąć.* L.

× **Zapłaszczenie, a,** blm. 1. czynność cz. **Zapłaszczeć.** 2. czynność cz. **Zapłaszczyć.**
× **Zapłaszczyć, y,ył,** nied. × **Zapłaszczać** *zagnieść na płasko, zrobić płaskim, spłaszczyć, rozpłaszczyć.* L.

† **Zapłat, u,** lm. **y** p. **Zapłata.**
Zapłata, y, lm. **y,** † **Zapłat** 1. *zapłacenie, wypłata doraźnie należnych komu pieniędzy:* Z. za pracę. Troc. Z. mierniczemu, Z. od roboty rzemieślnikowi. Troc Za cnotliwe sprawy sama cnota hojną zapłatą jest. Górn. Gdzie jest Z., tam i zasługa być musi. Wuj. Oto Z. robotników, którzy żęli pola wasze, woła na was. Wuj. Nie ten, co poczuie, ale ten, co dokona, zapłatę bierze. Skar. Bez roboty niema zapłaty. Skar. Z. dzienna Kn. *(= dniówka).* Własną zapłatę ma każda robota. Troc. Z. za dobre *(= nagroda),* za złe *(= kara).* Troc. Wy każdy po księdze w zapłacie macie. Troc. Z. za szkodę, za stratę = *odszkodowanie, wynagrodzenie, indemnizacja, bonifikacja.* † Z. główna = *recompensa, solutio.* Ort. Jako wiele chromot a. ran, tako wiele tych zapłatów. Ort. Przen.: *nagroda:* Niech ma zapłatę godność między wami, ręczę wam, że zrównacie z ich tam sorbonami. Kochan. Ma być zasługom Z., ale cnota nie ma być najemna. Skar. Zasłużony zapłatę cnotliwych zasług odnosi. Troc. 2. *wynagrodzenie stałe, płaca, pensja:* Zakrystjan w Lublinie przy kościele jezuickim w r. 1773 brał 140 złotych polskich zapłaty i 160 złotych polskich strawnego rocznie. T. K. Z. służącym *(= zasługi).* Bodaj to w takiej służbie trawić lata, gdzie pewna zasług nie chybia Z. Nar. Jaka robota, taka Z. Bratk. Jeśli dobra robota, dobra i Z. Hrb. Własną swoję zapłatę ma każda robota: inszą zawżdy stateczność, a inszą niecnota. Rej. W zapłacie dać, przyjąć, wziąć towary. Troc. *(= zamiast zapłaty, zamiast należności pieniężnej).* Zdr. **Zapłatka.**

Zapłatka, i, lm. **i** 1. p. **Zapłata.** L. 2. bot. (abolaria) *roś.*

† **Zapłatny** *godny zapłaty, nagrody.* Mrow.
Zapław, u, lm. **y** 1. *zapławianie.* 2. *to, co ś. dokąd zapławia, wodą spuszcza:* Wisła żarliwym nurtem swoje zapławy zakrętne, wszem w uszach zaszumiewa, pędząc wody mętne.
× **Zapławiać, a, ał** p. **Zapławić.**
× **Zapławianie, a,** blm., czynność cz. **Zapławiać.**
× **Zapławić, ię, ił,** nied. **Zapławiać** (o płynie) *pławiąc zapuścić w głąb: zatopić, zalać, zagrążyć, pogrążyć, ogarnąć, pochłonąć:* Zapławiały nas fale. Przyb.

× **Zapławienie, a,** blm., czynność cz. **Zapławić.**
× **Zapłazać, a, ał** i Z. ś. p. **Zapełznąć.**
× **Zapłazanie, a,** blm., czynność cz. **Zapłazać.**
× **Zapłazanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapłazać ś.**
× **Zapłocenie, a,** blm., czynność cz. **Zapłocić.**

× **Zapłociciel, a,** lm. **e** *ten, co zapłota, zagrodziciel płotem.* L.
× **Zapłocić, i, ił** *płotem zapleść, zagrodzić, zająć.* L.

Zapłocie, a, lm. **a,** † **Zapłotki, [Zapłotki]** *miejsce za płotem:* Chmiel częstokroć po zapłociu sam przez ś. dobrowolnie ś. krzewi. Wypatrzył go z zapłocia sąsiad jego. Pot. Czworo staj na zapłociu od drogi. Gac. Wynidź na drogi i na zapłotki a przymuś ich wnijść. Leop. (na drogi i między opłotki. B. G.). Ziele to rośnie na murach, rozwalinach i też na zapłotkach. Syr. [Podróżni już dawno byli w zapłotkach]. Szli po zapłociu ogrodów aż do swego. Żer. Zgr. **[Zapłocysko].**

† **Zapłociny, in,** blp. = **Splot** pod **1.**: Miasto złotych zapłocin i złotogłowej szaty ona chodziła w skórze tygrysowej. Koch. J.
[Zapłocysko, a, lm. **a]** p. **Zapłocie.**
Zapłodek, dku, lm. **dki** p. **Zapłód.**
Zapłodniciel, a, lm. **e, Zapłodziciel** *ten, co zapładnia a. co zapłodnił.* L.

Zapłodnić, i, ił, Zapłodzić, nied. **Zapładniać, Zapładzać** *nabawić płodu, zrobić płodnym, użyźnić:* Słońce stworzone, aby zapłodziło żniwa. Stasz. Kmieć wam pracownym radłem morg zapładza. Nar. *(= uprawia).* Z jaj niezapłodnionych rozwijają ś. trutnie. Przen.: A ta młodzież, uczniowie, wychowańcy, których umysły oni zapładniali z zapałem swemi wyobrażeniami? Dyg *(= przejmowali, zarażali).* On nie zapładniał sam siebie czczością filozofji. Sienk. **Z. ś.** *zarodzić ś., zaląc ś.:* Ziarno roślinne i jaje zwierzęce zapładzają ś., kiełków lub zarodków dostają, rozwijają ś. lub ożywiają. L.

Zapłodnienie, a, blm., czynność cz. **Zapłodnić:** Z. (fecundatio) połączenie ś. jajka z komórką nasienną, † upłodnienie, † upłodzenie, zastąpienie. Z. dodatkowe (superfetatio).
Zapłodnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapłodnić ś.**

Zapłodnikowy grzyb: Pokolenie zapłodnikowe (spermogonia) rdzaków. Ch.
Zapłodny embr. *tyczący ś. zapładnienia, zapłodzenia:* Otworek Z., p. **Jajotworek.**
Zapłodzenie, a, blm., czynność cz. **Zapłodzić.**
Zapłodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapłodzić ś.**
Zapłodziciel, a, lm. **e** p. **Zapłodniciel.**
Zapłodzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zapłodziciel.** L.

Zapłodzić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zapłodnić.**
Zapłomieniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapłomienić.**
Zapłomienianie, a, blm., czynność cz. **Zapłomieniać.**

Zapłomienianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapłomieniać ś.**
Zapłomienić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zapłonąć** i **Zapłonić.**
Zapłomienienie, a, blm., czynność cz. **Zapłomienić.**
Zapłomienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapłomienić ś.**
Zapłonąć, nie, nął, Zapłomienić ś., × **Zapłomienić 1.** *zacząć płonąć, zająć ś. płomieniem, wybuchnąć płomieniem, zapalić ś., rozpłomienić ś., rozżarzyć ś., stanąć w płomieniach:* Kraj zapłonął pożarami. Sienk. Olbrzymi snop ognia rozłamał ś. na siedem błyskawic, i w tej chwili zapłomieniła słupem ognia wierzba nad drogą. Przybysz. W ogrodzie zapłonęły różnokolorowe lampy. Orzesz. *(= zajaśniały, zabłysły).* Przen.:

Ani ś. spostrzegł, jak gorącym ku niej zapłonął afektem. Rol. *(=zagorzał, zapałał, zapalił ś.).* **2.** † Z., † **Z. ś.** p. **Zapłonić 3. [Zapłonąć ś., Zapłonieć]** *(o zbożu) nabrać koloru dojrzałej słomy, dojrzeć:* Jak ś. żytko zapłonęło, już ś. godzi żąć.

Zapłonić, i, ił, Zapłomienić, nied. × **Zapłaniać** *okryć płomieniem=zaczerwienić, zarumienić:* Wstyd, gniew mu twarz zapłonił. Ej! czy widok pustej torby nie zapłonił? Miek. **Z. ś., Zapłonąć, † Zapłonąć ś., Zapłonieć, Zapłomienić ś.** *stanąć w ogniach=zarumienić ś., zaczerwienić ś., sponsowieć, zapalić ś., oblać ś. rumieńcem, spłonąć, spłonić ś.:* Zapłonęły bądźcie, *erubescant.* Ps. flor. A to na co? spytałam go zapłoniona. Węg. Dziewczę ś. zapłoni, na dół spuści oczy. Mick. *(=spiecze raki).* Hrabina zapłoniła ś. i spoglądała to na bukiet, to na męża. And. Ogorzała cokolwiek twarz jego zapłoniła ś. Korz. Nie zapłomieniło ś. jej czoło ze wstydu na samo to przypuszczenie. Krasz. W miarę jak to czytał, słabo mu ś. robiło, zapłoniał, serce biło. Krasz. Tylko poranne zorze ś. zapłoną, wojsko wszystko w odkryte wyprowadzi pole i bitwę ofiaruje. Tw. Jak ś. róża zapłoni szkarłatem... będziem mieć wesele. Kon. Na to ś. on zapłonął, jako gdy kto białym szkarłat jasnorumiany pokropi nabiałem. Zim. Człowiek uczciwy, gdy ma o co prosić, zapłonąć ś. musi. Górn. Gdy co szkaradnego usłyszał, wnet ś. jako najuczciwsza panna zapłonął, jakoby policzek jaki odniósł. Skar. Z. ś. gniewem, od gniewu *=zapłonąć, zapalić ś., zawrzeć, zakipieć, zaindyczyć ś., zaperzyć ś.*

† **Zapłonić, i, ił** p. **Zaplenić.**

Zapłonieć, eje, ał l. p. **Zapłonić. 2.** [Z] p. **Zapłonąć.**

Zapłonienie, a, blm. l. p. **Zapłonięcie. 2.** p. **Zapłonięcie ś.:** Wszystko mię zdradza: niech kto imię jego wspomni, Z. na twarzy postrzegą przytomni; lecz czegoż ś. mam płonić?, publiczny szacunek upoważnia mój wybór i płodzi frasunek. Niem.

† **Zapłonienie, a,** blm., czynność cz. **Zapłonić.**

Zapłonienie się, a ś., blm., p. **Zapłonięcie ś.**

Zapłonięcie, a, blm., **Zapłonienie** l. czynność cz. **Zapłonąć. 2.** a. **Z. ś.** czynność cz. **Zapłonąć ś.**; *czerwoność, ogień, rumieniec wstydu, pons na twarzy.*

× **Zapłonięcie się, a ś.,** blm., p. **Zapłonięcie.**

Zapłonka, i, lm. i bot. (nonnea) *roś. z rodziny ogórecznikowatych.*

Zapłoń, i, lm. **e** bot. (fontanesia) *roś. z rodziny oliwowatych.*

Zapłoszenie, a, blm., czynność cz. **Zapłoszyć.**

Zapłoszyć, y,ył, nied. **Zapłaszać** *płosząc zapędzić aż dokąd; wypłoszywszy zagnać; spłoszywszy zastraszyć.* Głos. Zapłoszonej owieczki nie zaganiacie, a zgubionej nie szukacie. Bud. (zapłoszonego nie przywodzicie, ani zgubionego nie szukacie. B. G.).

× **Zapłotek, tku,** lm. **tki** = **Splot** pod **I.**

[**Zapłotki, ów,** blp.] p. **Zapłocie.**

Zapłotny *będący za płotem a. stamtąd pochodzący:* Jedno pole leży za Targowem, drugie, zapłotne, przeciw dworowi. Wej. Część swoją od drogi do drogi zapłotnej. Gac.

Zapłowić, i, ił *zrobić płowym, płowo zapuścić.* L.

Zapłowieć, eje, ał *zacząć płowieć, zablakować, zablaknąć, wypłowieć, spłowieć, spełznąć, wypełznąć nieco.* L.

Zapłowienie, a, blm. l. czynność cz. **Zapłowić. 2.** czynność cz. **Zapłowieć.**

Zapłód, odu, lm. **ody,** † **Zapłodek** l. *zapładnianie, zapłodnienie.* **2.** (embrio) *zaród, zarodek, zawiązek płodu.* Zdr. **Zapłodek.**

Zapłókać, cze, kał, nied. **Zapłókiwać** *zacząć płókać; płócząc zatrzeć, zagłuszyć; płókaniem odmienić, naprawić, oczyścić:* Z. zły smak w gębie. L.

Zapłókanie, a, blm., czynność cz. **Zapłókać.**

Zapłókiwać, uje, iwał p. **Zapłókać.**

Zapłókiwanie, a, blm, czynność cz. **Zapłókiwać.**

× **Zapłótnieć, eje, ał** *zabladnąć jak płótno, zblednąć jak chusta,* × *spłótnieć.* L.

× **Zapłótnienie, a,** blm., czynność cz. **Zapłótnieć.**

[**Zapłużnik, a,** lm. **cy**] *chłop chodzący za pługiem przy orce.*

Zapłynąć, nie, ął, nied. **Zapływać** l. *płynąc a. pływając dostać ś. aż dokąd, dopłynąć, przypłynąć na miejsce:* Z. do portu *(=zawinąć, dobić).* Fenicjanie zapływali do Egiptu. Lel. Rzek siła Dunaj w siebie bierze i tak nie sam do morza zapływa Czarnego. Bardz. Przen.: Zapłynął do portu. *(= udało mu ś. coś szczęśliwie zakończyć, doprowadzić do końca; dobił do brzegu, osiągnął swój cel).* Przen.: Gdy Dawid swowolał już a był bardzo w szczęściu zapłynął, w szczęściu swoim wziął Urjaszowi żonę. Rej. *(= uniósł ś., posunął ś., utonął, opływał w szczęściu).* **2.** za co = *zajść płynąc, zasunąć ś., schować ś. za czym.* Przen.: Słońce, nim zapłynie za chmurną ścianę, złotem wprzód owinie strzechy słomiane. Syrok. **3.** czym = *zajść płynem, spłynąć, zaćiec, ociec, pokryć ś. płynem:* Łąka piaskiem zapłynęła. Oczy krwią zapłynione. Karp. *(=nabiegłe).* Oczy krwią zapłynięte i mgłą szarą zasnute. Krech. Zapłynął krwią Sieniawski na twarzy, aż ś. purpurowy stał, Tet. Przen.: Goryczą i kwasem zapłynęło mu serce. Krasz. Przen.: Poszła, i ślad jej nocą zapłynął. Gosz. *(= zapadł).* **4.** *zapełnić ś. płynem, zarównać ś. z poziomem spłynąwszy czym, rozpłynąć ś.:* Stawów kopanych ani śladu—mogły Z. Syrok. Mury ś. waliły, fosy zapłynęły. Syrok. **Zapływać ś.** *pływając zapędzić ś., zagalopować ś.* Przen., żart. *pływając = łżąc, zanadto ś. zapędzić:* Jak ś. myśliwy zapływa, to niema końca.

Zapłynienie, a, blm., p. **Zapłynięcie.**

Zapłynięcie, a, blm., **Zapłynienie** czynność cz. **Zapłynąć.**

Zapływ, u, lm. **y** *zapływanie, zapłynięcie, zatok.* Przen.: *wpływ:* Bóg wszędybytny pełni Boskiemi zapływy lądy, morza, powietrze i wszelki ród żywy. Przyb.

Zapływać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapłynąć.**

Zapływanie, a, blm., czynność cz. **Zapływać.**

Zapływanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapływać ś.**

[**Zapływany**] *człowiek, któremu czegoś brakuje:* Chodzi jak Z. *(=jak błędny).*

Zapobiec, gnie, gł, × **Zapobieżeć,** nied. **Zapobiegać** l. czemu = *przeszkodzić, zabiegać; nie dopuścić czego, uprzedzić co:* Z. chorobom, występkom, nadużyciom, upadkowi. Sprawiedliwość ta, która zapobiega zbrodniom, szacowniejsza jest od tej, która je poskramia. Ostr. Zapobiegać złemu, nie dopuścić złemu, zaskoczyć mu. L. Religja chrześcijańska... zapobiega srogiemu panowaniu zemsty i dumy. Śniad. Zapobiegać, aby ś. fałszywe zdania nie szerzyły w narodzie. Śniad. Możemy też Z. wczesnym

przedsięwzięciem. Fred. A. 2. Zapobiegać = *zabiegać, krzątać ś., starać ś.:* Pracował, zapobiegał, a syn wszystko zmarnował. 3. [Z.] *zabronić:* Pytam ojca: „Dejcież mi, tatusiu, 30 reńskich, to ś. wam usunę.“ — Macocha odrazu zapobiegała. Ork.

Zapobiegać, a, ał p. **Zapobiec.**

Zapobieganie, a, blm., czynność cz. **Zapobiegać:** Z. złemu. Lek. Z. chorobom (prophylaxis) = *nie dopuszczanie do chorób, usuwanie warunków sprzyjających powstawaniu chorób.* Higjena ma na celu Z. chorobom. Terapja wewnętrzna usiłuje działać przeważnie w ten sposób, że ś. stara usilnie o Z. chorobom.

Zapobiegawczo przys. od **Zapobiegawczy:** Działa Z.

Zapobiegawczy *tyczący zapobiegania, zapobiegający, zaradczy:* Przepisy zapobiegawcze. Lek. (prophylacticus, praeventivus): Środek Z. Metody zapobiegawcze. Leczenie zapobiegawcze. Terapja zapobiegawcza.

× **Zapobiegi, ów,** blp. *zabiegi.* L.

Zapobiegliwie przys. od **Zapobiegliwy.**

Zapobiegliwość, i, blm., rz. od **Zapobiegliwy:** Majątki, strzeżone z zapobiegliwością nieledwie graniczącą ze skąpstwem, rozsypywały ś., nikły bez śladu. Rol.

Zapobiegliwy, × **Zapobiegły,** × **Zabiegły** *mający zwyczaj zapobiegać, lubiący zapobiegać, przezorny, przewidujący, troskliwy o przyszłość, starowny:* Z. gospodarz. Lud obrotny i zapobiegły. Pol.

× **Zapobiegły** p. **Zapobiegliwy.**

× **Zapobieżeć, y, ał** p. **Zapobiec.**

Zapobieżenie, a l. blm., czynność cz. **Zapobiec** i **Zapobieżeć.** 2. *środek zapobiegawczy, przerwatywa, zabiegi.*

† **Zapobieżny** *któremu można zapobiec.* L.

Zapobytować, uje, ował *zamieszkać jako pobytowy:* Z rozkazu policji zapobytował w Kiernozi.

Zapobytowanie, a, blm., czynność cz. **Zapobytować.**

Zapocenie, a, blm. l. czynność cz. **Zapocić.** 2. p. **Zapocenie ś.**

Zapocenie się, a ś., blm., niek. **Zapocenie** czynność cz. **Zapocić ś.**

Zapocić, i, ił *zamoczyć potem; przepocić:* Z. koszulę. Przen: Z. czoło nad pracą = *spocić ś., napocić ś.,* × *upocić ś., uznoić ś., namordować ś.* **Z. ś., Zapotnieć** *spotnieć, spocić ś., wypuścić z siebie pot, oblać ś. potem:* Zapocone znojem rolniczym dłonie. Nar. Niech ś. chory zapoci. Przen.: Szyby zapociły ś. = *zaszły parą, zapotniały, spotniały.* Za najmniejszą krzywdę towarzyszowi waszemu uczynioną mocno ś. zapoci ten pan podstarości. Okol. (= *będzie miał za swoje, zafrasuje ś., zakłopocze ś.*).

[**Zapociec się, knie ś., kł ś.**] *zatrzymać ś.:* Zapociekł ś. = *zastanowił ś, i cofnął ś., idąc naprzód w myślach pogrążony.*

[**Zapocieczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zapociec ś.**

× **Zapociekać się, a ś., ał ś.** *zaciekać ś., zapędzać ś., usiłować, kusić ś., próbować:* Któżby ś. zapociekał podać obraz architektoniki wszechświata?

× **Zapociekanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapociekać ś.**

Zapocząć, nie, ął, nied. **Zapoczynać** l. † Z. *zacząć, zrobić początek, rozpocząć, począć:* Skąd mój rym zapocznę, gdzie mu źrzodek uczynię, gdzie, kończąc, odpocznę? Groch. Lecz, gościu, rzecze dalej, zapocznij od źrzódła, powiedz nam, jak ś. chytrość Greczynom powiodła. L. Kamienie ostrości i twardości zapoczęły zbywać, a miękczeć, a powoli postaci porywać. Żebr. Aby który nie mniemał wiarę w Pana Jezusa być nowotną, którejby dopiero mieli Krystus, apostołowie i Jan św. uczyć ś. Z., ale że jest starodawną, św. Piotr tego dowodzi. Gil. [Kochajże mnie, kochaj, jakoś zapocena]. 2. co, czego = *ubrać pierwszą część całości, napocząć:* Z. bochenek chleba, butelkę, szynki.

Zapoczątkować, uje, ował co = *dać czemu początek, inicjatywę, wystąpić z inicjatywą, zainicjować, zaprojektować:* Z. sprawę. Z. składkę.

Zapoczątkowanie, a, blm., czynność cz. **Zapoczątkować:** Było to wznowienie planu owego który Tymko skreślił był na Z. powstania. Jeż.

Zapoczęcie, a, blm., czynność cz. **Zapocząć.**

Zapoczynacz, a, lm. e *ten, co zapoczyna.* L.

Zapoczynać, a, ał p. **Zapocząć.**

Zapoczynanie, a, blm., czynność cz. **Zapoczynać.**

!Zapodejrzeć, y, ył *podać w spodejrzenie:* Czy lud pierwszy nie zapodejrzy moralnej jej wartości? Wal.

!Zapodejrzenie, a, blm., czynność cz. **Zapodejrzeć.**

× **Zapodobać się, a ś., ał ś.** *spodobawszy ś. zażądać ś., zachcieć ś.:* Polityka taka stawała ś. usprawiedliwieniem wszystkiego, co ś. komu zapodobało uczynić w społeczeństwie. Szuj.

× **Zapodobanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapodobać ś.**

Zapodszycie, a, blm., czynność cz. **Zapodszyć.**

Zapodszyć, yje,ył, nied. **Zapodszywać** *zeszyć wierzchem, okrętką.*

Zapodszywać, a, ał p. **Zapodszyć.**

Zapodszywanie, a, blm., czynność cz. **Zapodszywać.**

Zapodziać, eje, ał, [**Zapodzieć**]. nied. **Zapodziewać** co gdzie = *zadziać, podziać, zawieruszyć, zaprzepaścić, zatarmosić, wcisnąć niewiadomo gdzie.* L. **Z. ś.** *zadziać ś., podziać ś., zawieruszyć ś., przepaść:* Posłałem go z biletem, i gdzieś ś. zapodział. L. (= *nie widać go, przepadł, nie wraca, zabałamucił ś.*). [Ledwie ś gdzie nie zapodzieję (= *ledwiebym ś. w ziemię nie schowała przed niepokojem*). Gdzie ja ś. z bydełeczkiem zapodzieję?].

Zapodzianie, a, blm., czynność cz. **Zapodziać.**

Zapodzianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapodziać ś.**

[**Zapodzieć, eje, ał** i **Z. ś.**] p. **Zapodziać.**

× **Zapodziemić, i, ił** (zapod-ziemić) *zabrzmieć jakby z pod ziemi:* Ha ha—zapodziemił głos p. Ostafieja. Mic.

× **Zapodziemienie, a,** blm., czynność cz. **Zapodziemić.**

Zapodziewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapodziać.**

Zapodziewanie, a, blm., czynność cz. **Zapodziewać.**

Zapodziewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapodziewać ś.**

[**Zapoganiać, a, ał**] *zacząć poganiać, zakrzątnąć ś. około poganiania:* Weźże se Stradomiankę, bo to robotnica: zapogania i zaorze, nie potrzeba bica.

[**Zapoganianie, a,** blm.] czynność cz. **Zapoganiać.**

[**Zapoganić, i, ił**] *zabrudzić.*

[**Zapoganienie, a,** blm.] czynność cz. **Zapoganić.**

† **Zapohańczenie, a,** blm., czynność cz. **Zapohańczyć.**

†**Zapohańczyć, y,ył** *zarazić pohaństwem.* †**Z. ś.** *zarazić ś. pohaństwem:* Gwałtu wołają przeciw zapohańczonemu, zheretykowanemu i spożydziałemu biskupowi. Zigr.

Zapoiciel, a, lm. **e** *ten, który kogo zapoił.* L.

Zapoicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zapoiciel.** L.

Zapoić, i, ił, nied. × **Zapoiwać** **1.** *zacząć poić.* **2.** *pojąc zasycić; pojąc zalać; opoić:* Nie kupiłeś mi wonnej trzciny a tukiem ofiar twoich nie zapoiłeś mnie. Leop (nie napoiłeś mnie. Leop.; aniś mnie tłustością ofiar twoich opoił. B. G.). **3.** *pojąc do zbytku przyprawić o śmierć; doprowadzić do zapicia ś.*

[**Zapoiny, in,** blp.] **1.** *zapijanie jakiej sprawy; picie na cześć czego.* **2.** *zaręczyny* (Goł.); *ostateczne przyrzeczenie dziewki dla pana młodego:* Była za młoda, żeby swaty na Z. do niej posyłać. Orzesz.

× **Zapoiwać, a, ał** p. **Zapoić.**

× **Zapoiwanie, a,** blm., czynność cz. **Zapoiwać.**

[**Zapojąć, jmie, jął**] *pojąć, wziąć:* Zapojął ją w małżeństwo. [**Z. ś.**] *zabrać ś., wziąć ś., przystąpić:* Bidna wdowa ni miała ś. do czego Z. Nie wolno mu ś. było do dziewczyny Z. *(= chodzić w zaloty).*

†**Zapoje** p. **Zapiać.**

Zapojenie, a, blm., czynność cz. **Zapoić.**

[**Zapojęcie, a,** blm.] czynność cz. **Zapojąć.**

[**Zapojęcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zapojąć ś.**

†**Zapokojny** *za pokój, w celu zjednania pokoju czyniony:* Ołtarz mi uczynicie i ofiarować na nim będziecie, całopalenia i zapokojne wasze. Wuj. (które za pokój i za zdrowie ofiaruje. Wuj.; spokojne ofiary twoje. B. G.).

Zapokutować, uje, ował *zacząć pokutować.* Przen.: Są wskazówki, że zapokutowały na dworze Augustowym intencje pozbycia ś. Patkula na innej drodze. Jaroch. *(= zjawiły ś. i utrzymywały ś. uporczywie),*

Zapokutowanie, a, blm., czynność cz. **Zapokutować.**

[**Zapole, a,** lm. **a, Zapólko**] **1.** *miejsce za polem.* L. **2.** p. **Sąsiek:** Szliśmy po trupach, jak po snopkach w zapolu. Żer. Milej z większego brać zboże zapola. Iż. Ja po mym ojcu, choć w zapolu cienko, w Bogu nadzieja, że wezmę gumienko. Koch. W. **3.** *przegroda między klepiskiem a sąsiekiem w stodole.* **4.** *okolica bezleśna, w której są tylko pola; obszary pól, ziemia pokryta polami urodzajnemi:* W obszernych zapolach, gdzie drzewa niema. Kluk.

[**Zapoliczek, czka,** lm. **czki**] *oszalowanie z tarcic lub brusów, zabezpieczające brzegi grobli, przy ujściu zwężającym ś. w miarę przechodzenia stawu lub młynówki na łotoki.*

[**Zapolina, y,** lm. **y**] *ścianka dzieląca w stodole tok od zapola.*

Zapoliturować, uje, ował *politurą zakryć, zaciągnąć:* Nie mógł skazy w drzewie należycie. Z.

Zapoliturowanie, a, blm., czynność cz. **Zapoliturować.**

Zapolitykować się, uje ś., ował ś. *zająć ś. bez pamięci polityką:* Ojciec zapolitykował ś., czytając gazety, aż do opuszczenia wypłaty długu bankowego. Spas.

Zapolitykowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapolitykować ś.**

[**Zapolnica, y,** lm. **e, Sąsiecznica, Sąsieknica, Sąsietnica, Błąg, Blank, Łąg, Zastronek**] *przegroda z desek oddzielająca zapole od boiska; płot oddzielający sąsiek od klepiska; przegroda na zboże, sąsiek; deska w zapolu.* L.

[**Zapolny**] **1.** *znajdujący ś. za polem.* L. **2.** przym. od **Zapole:** Z. grunt = *ziemia na rolę użyta.* Ziemia zapolna = *ziemia polami urodzajnemi pokryta.* Ptaki zapolne trzymają ś. a. roli a. łąk. Kluk.

Zapolować, uje, ował **1.** *polując zamęczyć:* Z. charty. **2.** *zacząć polować; zająć ś. polowaniem:* Zapolujemy dziś po raz pierwszy. L.

Zapolowanie, a, blm., czynność cz. **Zapolować.**

[**Zapołnić, i, ił**] *zapełnić.* Pc.

[**Zapołnienie, a,** blm.] czynność cz. **Zapołnić.**

Zapołocie, a, blm. *miejsce za rzeczką Połotą.*

Zapołucz, a, lm. **e** **1.** × Z. *przędza czerwona turecka* (Troc.); *nici bawełniane na czerwono lub sino farbowane* L. **2.** bot. (vieusseuxia) *roś.*

[**Zapoływać się, a ś., ał ś.**] *zaczynać dojrzewać:* Owies ś. zapoływa.

[**Zapoływanie się, a ś.** blm.] czynność cz. **Zapoływać ś.**

Zapomagać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapomóc.**

Zapomaganie, a, blm., czynność cz. **Zapomagać.**

Zapomaganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapomagać ś.**

†**Zapomin, u,** blm. *zapomnienie, zaniedbanie, upośledzenie:* Widział Z. cnoty, nieszczęśliwych wzgardę, wszędy uciski, tyraństwo. Przyb.

Zapominacz, a, lm. **e** p. **Zapominalski.**

Zapominać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapomnieć.**

Zapominalska, klej, lm. **kie** *kobieta krótkiej pamięci.*

Zapominalski, ego, lm. **scy, Zapominacz** *mężczyzna krótkiej pamięci.*

Zapominanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zapominać:** Uczynić w sercu niezapominanie. Pot. **2.** ps.: Z., utrata pamięci (amentia). **Z. użytku** przedmiotów (apraxia, parapraxia).

Zapominanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapominać ś.**

[**Zapominek, nku,** blm.] *pamięć:* **Ostań z Bogiem i kominku, ostanies mi w zapominku.**

Zapominka, i, lm. **i,** × **Zapominy** *zapomnienie, niepamięć:* Poszło to w zapominkę.

[**Zapominki**]: Borówki w czasie dojrzewania trześni nazywają zapominkami.

× **Zapominy, in,** blp., p. **Zapominka.**

[**Zapomliwy**] *zapominający, niepamiętny:* **Więc ociec ten troskliwy stał sie wnet Z. na swoją** zonkę miłą.

Zapomnąć, mni, mniał i **Z. ś.** p. **Zapomnieć.**

× **Zapomniałość, i,** blm., p. **Zapamiętałość:** Dziś twa Z. głucha głosu mojego nie słucha. Węg.

× **Zapomniały** p. **Zapamiętały:** Z., zapamiętały, szalony. Gosł. Z., zapamiętały, od siebie odeszły. L. Siadam Z. na zieloniuchny pagóreczek mały. L. Z., przeparty swym wewnętrznym świadectwem, niespodzianie mowę utracił. Nagur. Gniew go tak zapamiętałym w samym siebie uczynił, że mu zaraz własną szablą głowę uciął. Ustrz. Sen Z., to jest spanie twarde. Sien. (letarg, śpik, subet. L.). Lekarstwo od ukąszenia zapomniałego psa i każdej innej bestji. Urzęd. *(= wściekłego, szalonego).* [Jak Z. leciał. Kon. Pójdę w świat, to mnie, jak tego psa zapomniałego, ułapią. Kon.]

Zapomniany, † **Zapomniony** im. od **Zapomnieć**.

Zapomnieć, mnł a. † **mionie**, ał, × **Zapomnąć**, [**Zapomnąć**] nied. **Zapominać**, † **Zaminać**, † **Zapomniewać**, [**Zapomniwać**] **I.** *nie spamiętać, stracić z pamięci:* Na śmierć zapomniałem jej spytać, gdzie mieszka. L. *(= wyszło, wywietrzało mi z głowy, nie dopilnowałem ś., nie przyszło mi na myśl, do głowy).* Nie zapominajcie nigdy, od kogo tak wielkie odebraliście dobro. L. Pomnę dawne obelgi i dawne niewoli; czyli łatwo Z., gdy co kogo boli? Gawiń. *(= przestać odczuwać, zobojętnieć na ból).* Dobrodziejstwo wziąwszy, pomnij, dawszy, zapomnij. Kn. *(= nie przypominaj, nie wspominaj, nie wymawiaj).* Wszystko już wybrano, co ma być do drogi, i o butelce ś. nie zapomniało. Kras. *(= nie przepomniano).* O odbytym raz poselstwie zapomnąć mu trzeba. Uj. **2.** *nie zachować w pamięci, pogrzebać w niepamięci:* Ja umiem krzywdy swe zapominać, ale braterskiej miłości, choćbym chciał, Z. nie potrafię. Boh. [Czy mam ś. spodziewać, czy zapomnąć? Kolb. I tu nas późny wiek nie zapomionie, i tam dostąpim wiecznego dziedzictwá. P. Koch. Tak straszny i tak pojedynek srogi został pamiętny u obojej strony, nie bez wielkiej go wspominają trwogi, i nie tak rycerło będzie zapomniony. P. Koch. **3.** czego = *przestać umieć co, utracić wprawę, biegłość w czym, nie umieć już czego:* Zapomniał języka francuskiego. Przen.: Zapomniał języka w gębie = *oniemiał; zmieszany, nie wiedział, co powiedzieć, nie może przyjść do słowa.* Przerzekał raz po raz; coraz ciszej, jako ten pacierz, by go nie Z. Reym. **4.** *zaniedbać przez obojętność, opuścić, lekceważyć kogo, co, nic sobie zeń nie robić, wypuścić z swej łaski, odwrócić ś. od kogo, od czego, nie troszczyć ś. o niego; nie uważać, nie mieć względu na niego, nie liczyć ś. z nim:* Bóg człeka nędznego, dla grzechu wygnanego, jako go nie zapomniał, nie wzgardził, do końca nie opuścił. Wiśn. Kto łaskaw, nie zapominaj, kto nie łaskaw, nie wspominaj. Rys. Ojczyznę miłuje, że i syna zapomina. Brk. *(= odżałował, poświęcił, nie zwraca nań uwagi, poświęca go dla niej).* Czeka zaproszenia do dworu, zapomniany w swojej ustroni pogranicznej. Szaj. Zakochani zapomnieli o świecie. Sylwja i Lucydas, poznawszy ś., przestając na sobie, zapomnieli na resztę ludzi i chcieli też być od nich zapomnianemi. L. Zapomnąć braterstwa. Uj. **5.** *wybić sobie z głowy, z pamięci, wyperswadować sobie:* Z. smutku, zgryzoty. L. Helena, gdy była w smutku, kładła ziele w to wino, a pijąc, zapomniewała smutku Urzęd. *(= zbywała).* **6.** *puścić w niepamięć, przebaczyć, darować, odpuścić:* Wszelkiemi mię sposobami przegryza, do śmierci mu tego nie zapomnę. L. Z. krzywdy. **7.** *zostawić przez roztargnienie:* Zapomniałem u ciebie parasola. **Z. ś.** *zapamiętać ś., stracić, panowanie nad sobą, wyjść z równowagi, stracić zimną krew, unieść ś. namiętnością, pogwałcić obowiązujące dla kogo względy, uchybić mu:* Proszę ś. nie zapominać! W szczęściu ludzie ś. zapominają. Rys. Niesłychana mądrości, któraś i przy skończeniu ostatnim żywota Z. ś. nie mogła. Warg. Zapominam ś. na to wszystko, i sam nie wiem, gdzie jestem. L. Mały kłopot i lekki, co trzeba, to mówi, ale kiedy przyjdzie wielki żal człowiekowi, już takiemu nie tylko mowy niedostawa, lecz ś. wszystek zapomni, wszystek kamienieje, gdy utraci rodzice a. dobrodzieje Groch. Zapomniałem ś. i jadłem w post z mięsem.

Zapomnienie, a **I.** blm., czynność cz. **Zapomnieć**: Trasybul konstytucją wniósł takową, aby rzeczy przeszłych więcej nigdy nie wspominał, i to Z. a niewspominanie od Ateńczyków amnistją nazwane. Warg. **2.** niek. lm. **a** *niepamięć, zapominka:* Jeden koniec: śmierć i Z. Krasiń. Wszelkie urazy w wieczne puszczam Z. Troc. Urazy szły w Z. Z. zbójcom = *przebaczenie, darowanie, amnestja.* W całun zapomnień obleczony cały. Krasiń.

Zapomnienie się, a **ś.**, blm., niek. **Zapomnienie** czynność cz. **Zapomnieć ś.**: **1** dotąd w srogim zapomnieniu leży, choć ją trą, trzeźwią pierwsi doktorowie. Pot. *(= omdleniu, nieprzytomności, letargu).* Niemoc, którą zowią Z., przeciwna jest szaleństwu; bo kto szaleje, trudno go uśpić, a tego obudzić trudno; przygadza ś. z obrażenia tyłu głowy, gdzie jest miejsce pamięci; człowiek nic nie baczy, a śpi jak umarły. Sien.

[**Zapomnięcie**, a, blm.] czynność cz. **Zapomnąć**.

[**Zapomnięcie się**, a **ś.**, blm.] czynność cz. **Zapomnąć ś**.

× **Zapomniony** p. **Zapomniany**. Troc.

Zapomoga, i, lm. i, [**Zaspómoga**], **Zapomożenie** **I.** *czynność zapomagania, zapomożenia.* **2.** *zasób dany komu dla pomożenia mu, zaopatrzenie, to, co ś. daje a. czyni dla wspomożenia, pomoc materjalna, wsparcie, zasiłek, subsydjum:* Z. kmieciom w czasie głodu. Z chłopom, załoga. L. [Biorą z sobą zapomogę: drób, kaszę, chleb, sól (dla nowego gospodarstwa). Biero, co chtóry moze, pani młody na zapomoge]. Z. podróżnemu rzemieślnikowi = *wijatikum, nadrożne.* Panie, daj nam zapomogę, bo dalej wyżyć nie mogę. Mick. Nawet od rodzonego brata nie chciał przyjąć złamanego szeląga zapomogi. Kor. Zdr. **Zapomożka, Zapomóżka.**

Zapomogowy przym. od **Zapomoga**: Ustawa zapomogowa. Fundusz Z.

Zapomożenie, a, blm., czynność cz. **Zapomóc.**

Zapomożenie się, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zapomóc ś.**

Zapomożka, i, lm. i p. **Zapomoga**: Nie szczędzi dziedzic zapomożek. Scz. Rząd, nie chcąc go jeszcze opuszczać, powtarza zapomożki. Sur. Zapomóżki, udzielane rzemieślnikom, wtenczas mogą być pożyteczne, kiedy tych niespodziane wydarzenia przyprawią o upadek. Sur.

[**Zapomożny**] *zamożny.*

Zapomożyciel, a, lm. e *ten, co zapomógł a. co zapomaga.* L.

Zapomożycielka, i, lm. i forma ż. od **Zapomożyciel.**

Zapomóc, oże, ógł, nied. **Zapomagać** kogo = *zaopatrzyć w pomoc, w zasób, w zasoby, zaradzić niedostatkowi, przyczynić ś. do czyjej zamożności, podpomóc, wesprzeć kogo, udzielić mu zapomogi, podeprzeć kogo, poratować w interesach:* Perylus Aleksandra prosił, by posagiem zapomógł jakim córkę jego. Prot. Nierychło dał, a dzień odkładając jednak zapomógł. Kosz. Stworzyciel nasz chce to mieć, aby jeden drugiego na dobre zapomagał. Glicz. Wacpan byłeś potrzebującym, on wacpana zapomógł. L. Poczciwi ludzie, którzy nas na dalszą drogę zapomogli. Krasz. Przen.: Niepodobna mu jest własną ręką przyciehłą wojnę zapomagać nanowo. Kaczk. *(= podtrzymywać).* **Z. ś.** *przyjść do zasobów, poprawić ś. w interesach, zaopatrzyć ś. w zasoby, stanąć na nogi, porosnąć w pierze, dorobić ś., przyjść do majątku, do dobrobytu, zbogacić ś., spanoszyć ś.:*

Dłużnik ś. zobowiązał, jako chce wierzycielowi swemu płacić, aby ś. jedno zapomógł. Sz. Hospodarowie nie zapomagają ś. sposobami przystojnemi a. przynajmniej kształtnemi, ale prostym i grubym zdzierstwem, jak ś. spodziewać można po ludziach podłego rodu, gdy ich fortuna ślepo wyniesie. Kłok. Człowiek gospodarny ustawicznie pracuje, aby co miał, a to zbierając mało do wielkiego, trochę do większego, aż zbierze a zapomoże ś. w kupie w sprzęt jaki dobry. Glicz.

Zapomroczenie, a, blm., czynność cz. **Zapomroczyć.**

Zapomroczyć, y,ył *pomroką zaciągnąć; zamroczyć:* Z równym swój co dzień bieg kona weselem, bądź mu jutro Feb jasnym rydwanem zatoczy, bądź chmurnym niebo Jowisz kirem zapomroczy. Kniaź.

[**Zapomyślenie, a,** blm.] czynność cz. **Zapomyślić.**

[**Zapomyślić, i, ił**] *zamyślić, zamierzyć.*

Zapon, u, blm., apt. *roztwór podobny do kolodjum, z celulojdu rozpuszczonego w mieszaninie acetonu i octanu amylu.*

Zapona, y, lm. **y** l. *rzecz służąca do zapinania, haftka, guz, guzik, klamra, klamerka, brosza, agrafa:* Cesarz grecki Bazyli kazał oddać Włodzimierzowi za upominek zaponę wielką złotą, na której był wyryty sąd ostateczny. Stryjk. Upominki w złocie, kamieniach drogich i zaponach mu posłał. Skar. Z abo pióro rubinowe od jp. podskarbiego. Glog. **2.** *ozdoba do zawieszania:* Z. na szyję = *naszyjnik, łańcuch.* Z. na ramię = *naramiennik, manela.* **3.** *opona zapięta, zasłona, firanka, kotara, kurtyna:* Skoro przyszło do akcji na teatrze, zapony a. zasłony one zniknęły. Jag. **4.** *rodzaj fartucha skórzanego u pancerza, pokrytego blachami metalowemi, zasłaniający słabiznę i biodra.* Ml. **5.** [Z.] *część pachwiny wieprza.* Zdr. **Zaponka.**

† **Zoponice, ic,** blp. *manele, bransolety, „armillae".* B. Sz., Wuj

Zaponka, i, lm. **i** p. **Zapona:** Z., spinka. B. Sz. Z., guzik przy kapeluszu. L. Złotą koło kapelusza ma zaponkę. Troc. Oblókł mię w szatę złotem przetykaną i niezliczonemi łańcuszki i zaponkami przystroił mię. Wuj. Każę odebrać od nich te wymyślne ubiory ich, te perły, te pstre bramki, te bryżyki, te zaponki, te zwierciadłka, te rozliczne wonności ich. Rej. Kładzie perły na palce, na szyję łańcuszki, wiesza na pierś zaponki, na uszy zauszki. Żebr. By przydana była przyjemność głowie twojej i Z. złota szyi twojej. Leop. (łańcuch. Leop.; łańcuch kosztowny. B. G.). Poznaj, czyj to pierścień, czyja Z., czyja laska. Leop. (czyja nauszka. Leop.; chustka. B. G.). Stawy biódr twoich jako zaponki, które zrobione są ręką rzemieślniczą. Leop. (opasanie biódr twoich jako zawieszenia ręką dobrego rzemieślnika urobione. B. G.). Jagody lica twego jak u sinogarlicy, szyja jako zaponki. Leop. (jagody lica twego klejnotami są zdobione, a szyja twoja łańcuchami. B. G.).

Zapopielać, a, ał p. **Zapopielić.**

Zapopielanie, a, blm., czynność cz **Zapopielać.**

Zapopielenie, a, blm., czynność cz. **Zapopielić.**

Zapopielić, i, ił, nied **Zapopielać** l. *zosypać, zaieczyścić popiołem.* **2.** *zacząć spopielać.* L.

× **Zapoprzestać, anie, ał** *poprzestawszy zaniechać:* Wszystkie ks. Pawła knowania i spiski spełzły na niczym, ale ś. nie wyrzekł ich i nie zapoprzestał przeto. Krasz.

× **Zapoprzestanie, a,** blm., czynność cz. **Zapoprzestać.**

Zapor, u, lm. **y** p. **Zapora.** Zdr. **Zaporek,** × **Zaporzek.**

Zapora, y, lm. **y, Zapor, Zapór** l. *to, co służy do zaparcia, zawarcia, zawora, zatwora, zasuwa, wrzeciądz, rygiel:* Z., zawora są też zaporki, zasuwki, zapadki żelazne, do drzwi przybite. Kn. Zamkami, zaporami zamykasz twe wczasy. Bach. Bramy na wściąż otwarte, bezbronne, co za troistym wprzód zaporem stały. Kniaź. Cóż mi stem zapor warowane chóry, co kraty wasze, o westalskie córy? Tw. Często złodziej najdzie ś., gdzie Z. słaba. Zabł. Bóg położył drągi i zapory, ażeby przy nich morza swoje miały wspory. Chr. Drzwi ś. otworzą, zapory i zamki odpadną. Skar. Śmierć... drzwi wszystkie i zapory rozbija. Skar. Przen.: Jak ja za słońcem tęskniłem! tylko raz jeszcze zobaczyć, gdy w dzikim tryumfie zapory nocy rozrywa. Przybysz. [Ślepa Z. = *staroświecki zamek u drzwi, drewniany, otwierający ś. drewnianym kluczem, nabijanym żelaznemi zębami.* Z. = *zasuwa u drzwi chałupy, stajni*]. **2.** *przeszkoda, zawada, tama, szkopuł:* Jak sobie, tak i im do tych dostojności okno otworzyli, a zapory praw dawnych odbili. Skar. Wstyd ustał, wstyd, ostatnia niecnoty Z. Kras. Wszędy widziałem przed sobą nieprzełamane zapory. Stasz. Słaba dla niej Z. w parkanach i murach. Mick. Gdybyś i te zapory zmógł nadludzkim męstwem, dalej spotkać ś. z większym masz niebezpieczeństwem. Mick. Między ostrowem a prawym porzeczem wyniosłym są wiry i przeszkody ku żegludze; przedsmak ten porohów zowie ś. zaporą. Dub. M. Dziś, gdy dłoń wieków starła podnioślejsze wyniosłości porohów, więc już i młodsze ich siostrzyce, mniej groźne, zaporami zwane, nie są tak straszne dla sterników niżowych. Dub. M. Niektóre zapory były tak groźne, że je mieniono porohami. Dub. M. On w tym powstaniu stawał na zaporze demagogicznym demokratom. Koż. **3.** *opora:* Utyka w rysach skały dziryt; po tej słabej zaporze drapie ś. w górę. Stasz. **4.** *szluza, stawidło.* **5.** gór. *przepierzenie, szalunek, przedział w chodniku dla wstrzymania zbyt silnego przewiewu w kopalni lub też napływu zepsutego powietrza.* Łab. **6.** kol.: Zapor torowy, odbój (= *urządzenie celem wstrzymania wozów bezpośrednim działaniem na koła).* Zapor usypany. Z. z szyn zagiętych. Zapory boczne = *para kłonic przenośnych u wozu kolejowego, do zwarcia ładunku.* Z. na torze = *belka położona na torze wpoprzek szyn, dla zamknięcia przejazdu.* P. kol. **Denko. 7.** woj. *brama cała, kraciasta lub w sztachety, służąca do zamykania otworów znajdujących ś. w stoku,* barjera. Zapory, zawady = *grube pnie, o dziesięć stóp bite jeden od drugiego, powiązane poprzeczną balką; służą za tamę do zatrzymania chcących ś. wedrzeć, gwałtem.* Papr. Zdr. **Zaporka,** [**Zaporeczka**]

[**Zaporeczka, i,** lm. **i**] p. **Zapora.**

Zaporek, rka, lm. **rki** l. p. **Zapor. 2.** rzem. *kołek, tybel.*

Zaporka, i, lm. **i** l. p. **Zapora:** Zasunąć zaporkę, zawrzeć drzwi na zaporkę. Troc. Maku dosyć w domu Z. upilnuje. Tw. (niekosztownych rzeczy lada zamczyna zawaruje. L.). **2.** *drewno do rozpierania bitego zwierzęcia:* Rozpiąć wieprza zaporkami. Troc. **3.** a. **Zapornik, Zapór** *wentyl, klapka, zastawka, zapadka:* Z., *valvula,* w wodociągach, zadmuchaniem w rurkę sama ś. otwiera,

a od naciskania powietrza tam wpuszczonego znowu zamyka. Rogal. (= *fontal*). Są niektóre sikawki z zaporkami. Troc Zapór różnicowy, bezzwrotny, zasuwny, wylewny, pokrywkowy, przepustny, przepustowy, kołnierzowy, grzybkowy, słupkowy, przelotny.

Zapornik, a, lm. **i** l. p. **Zaporka. 2.** *śluza, tama, zastawa:* Nad Mozelą, która część rowów zalewa i zapomocą śluz i zaporników do znacznej wysokości może być podniesiona. Koł.

Zaporny przym. od **Zapór:** Oska zaporna (= *oska wentylu*). Kadłub, grzybek Z. Pokrywa zaporna. Gniazdo zaporne.

† **Zaporog, a,** lm. **owie** p. **Zaporożec.** L.

† **Zaporoh, a,** lm. **owie** p. **Zaporożec.** L.

Zaporoski, Zaporożny, † **Zaporowski** przym. od **Zaporoże** a. od **Zaporożec:** Jedni z Kozaków dońskiemi ś. od rzeki Donu, drudzy zaporoskiemi lub nizowemi zowią. Nar. Zaporoskich Kozaków gniazdo jest wyspa na Dnieprze Tomakówka, trudna nader do przystępu; tam ś. poczynają owe srogie katarakty, kędy siląca ś. wielkim ogromem przez skały przyległe woda, spadając na dół i znowu ś. na wierzch niejako wdzierając, dała imię porohom, jakoby kamiennym stopniom, bieg rzeki równy trzynastą zawadami tamującym. Nar. Posiłki nam od mołojców zaporoskich obiecuje. Birk. O zaporoskich bają, że ci junacy dziewięć duszy mają. Paszk. Nadanie przez króla chorągwi i buławy ustalało go w hetmaństwie zaporosko-niżowym. Szaj. Regiestr podpisany przez samego porucznika Kozaków zaporożnych. Jabł. J. A.

Zaporosko- p. **Zaporoski.**

† **Zaporowczyk, a,** lm. **i** p. **Zaporożec.** L.

† **Zaporowski** p. **Zaporoski.** L.

× **Zaporoża, ów,** blp., p. **Zaporoże.**

Zaporożanin, a, lm. **anie** p. **Zaporożec.**

Zaporoże, a, blm., × **Zaporoża** blp. *kraj za progami Dniepru, kraj Kozaków zaporoskich:* Gdyby Kozak bez pasportu chodził na Z., na gardle ma być karan. Vol. Chcąc tu ujść szarpaniny, niejedenby może złotą wolność oddał za Z. Nar. Już to ostatnia, gdy do Zaporoża do Kozaków żebrać rady poślemy; jeszcze ostatniejsza, gdy do Krymu. Birk. W dymie pędzonym od Zaporożów Słow. Przen.: Z. śmierci = *kraina za progiem śmierci:* Bóg nam twe zdrowie z zaporoża śmierci wrócił. Pot. Nie wrócimy go z zaporoża śmierci. Pot.

Zaporożec, żca, lm **żcy, Zaporożanin,** † **Zaporowczyk,** † **Zaporog,** † **Zaporoh** *Kozak zaporoski; Niżowiec:* Kozacy dnieprowi na wschód od Nizu raz ś. Nizowcami, raz Zaporożcami od kamiennych porohów rzeki tamtej zowią. Tw. Swywolny Z., potargawszy obowiązki poddaństwa, z krymskim pogaństwem nastąpili na nas. Koch W. Działa burzące i armatę wszelką wywiódł na Kozaki, na Zaporożany. Paszk.

Zaporożny p. **Zaporoski.**

[**Zaporzek, a,** lm. **i**] p. **Zapór.**

Zaporzysko, a, lm. **a** p. **Zaśniad.**

× **Zaposilenie, a,** blm., czynność cz. **Zaposilić.**

× **Zaposilenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaposilić ś.**

× **Zaposilić, i, ił** *zasilić posiłkiem.* L. × **Z. ś.** *zasilić ś. posiłkiem*

Zaposoczenie, a, blm., czynność cz. **Zaposoczyć.**

Zaposoczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaposoczyć ś.**

Zaposoczyć, y,ył *zalać posoką, zakrwawić, zabroczyć.* **Z. ś.** *zalać ś., okryć ś. posoką, zakrwawić ś., zabroczyć ś.:* Odruchem rąk chwycił ś. za głowę, zaposoczyły ś. na krwawo ręce. Sts. Dałabym swojemu, żeby ś. tak stawiał, ażby mu ś. mundur zaposoczył. Prus.

Zapostazjować się, uje ś., ował ś. *stać ś. apostatą, odszczepić ś.:* Konieczność zmusza szukać zawiązków partji austryjackiej a. śród krajowej zapostazjowanej inteligiencji, a. śród pospólstwa. Spas.

Zapostazjowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapostazjować ś.**

† **Zapostemować, uje, ował** *zawrzodzieć, owrzodzieć:* Miejsce od złamania kości nie zapostemowało. Syr.

† **Zapostemowanie, a,** blm., czynność cz. **Zapostemować.**

† **Zaposty, ów,** blp. p. **Zapusty.** Menii.

Zaposzczenie, a, blm., czynność cz. **Zapośćić.**

† **Zapośćić, i, ił** p. **Zapuścić.**

Zapośredniczenie, a, blm., czynność cz. **Zapośredniczyć.**

Zapośredniczyć, y, ył *zabrać ś. do pośredniczenia, zająć ś. nim, podjąć ś. roli pośrednika, przyjąć na siebie pośrednictwo, zacząć pośredniczyć:* Z. między stronami. W następstwie tych umów miał Z. jakiś nowy związek między Włochami i Anglją. (= *doprowadzić do skutku dzięki swemu pośrednictwu*). Nastąpiło krótkie pomiędzy młodemi ludźmi zetknięcie ś., zapośredniczone przez Chmielnickiego starego. Jeż.

[**Zapotarajkać, a, ał**] co = *zapodziać, zarzucić, zawieruszyć.*

[**Zapotarajkanie, a,** blm.] czynność cz. **Zapotarajkać.**

[**Zapotargnąć się, nie ś., nął ś.**] *wziąć ś., zabrać ś.:* Nie ma ś. do czego Z.

[**Zapotargnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zapotargnąć ś.**

Zapoteozować, uje, ował kogo, co = *podnieść do apoteozy, wystawić w apoteozie:* Jego piórem została zapoteozowana przeszłość. Bełc.

Zapoteozowanie, a, blm., czynność cz. **Zapoteozować.**

Zapotnieć, eje, ał p. **Zapocić.**

Zapotnienie, a, blm., czynność cz. **Zapotnieć,** *zapocenie ś.*

Zapotrzebować, uje, ował I. × Z. czego = *zacząć potrzebować, zażywać.* 2. × Z. co = *potrzebując, używając, zaniszczyć; zużytkować, zużyć, spotrzebować, wypotrzebować.* L. 3. czego = *potrzebując zażądać, zamówić, obstalować; znaleźć ś. w konieczności potrzebowania:* Z. towaru od fabrykanta. Sklepy pana Bala zapotrzebowały pomocników. Krasz. Dziedzic polecił kazał pocztę do dworu, bo mu ś. drugiej oficyny zapotrzebowało. Orzesz. (= *zaszła potrzeba*).

Zapotrzebowanie, a I. blm., czynność cz. **Zapotrzebować.** 2 lm **a** a) *żądanie, poszukiwanie, popyt, zamówienie, obstalunek wskutek zachodzącej potrzeby:* Fabrykanci nie mogą nadążyć licznym zapotrzebowaniom odbiorców. Szklarze po gradzie nie mogli nastarczyć zapotrzebowaniom. b) *kartka z wypisanym żądaniem przysłania towaru:* Napisać, wysłać Z. c) teatr. *polecenie piśmienne reżysera sprawienia do sztuki potrzebnych przyborów scenicznych, jak: kostjumów, dekoracji, mebli i t. d.*

Zapowiadacz, a, lm. **e, Zapowiednik,** × **Zapowiedniś** I. *zwiastun, ten, co zapowiada.* 2. *ten,*

co zapowiada, nakazuje, zakazuje. L. Umarła ta pani pierwej, niżli z tym zapowiadaczem ś. rozprawili Ort. *(=pozywającym, powodem).*

Zapowiadać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapowiedzieć.**

Zapowiadanie, a, blm., czynność cz. **Zapowiadać.**

Zapowiadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapowiadać ś.**

† **Zapowiedać, a, ał** p. **Zapowiedzieć.**

† **Zapowiedanie, a,** blm., czynność cz. **Zapowiedać.**

Zapowiedni, Zapowiedny I. *tyczący ś. zapowiedzenia, ogłoszenia, oznajmienia:* Zapowiedne uroczystości Troc. 2. *przepowiadający, ogłaszający, zwiastujący, oznajmujący:* Znak Z. zwycięstwa. I te widoczne, zapowiednie znaki robią ten dzień niepowszednim, różnym od szarych dni całego roku. Ork. Aż przyszła zima, a najrychlej przyleciały zapowiednie wici. Reym. 3. *zakazujący, wstrzymujący, zawieszający, odraczający:* List Z., p. **Inhibicja.** Zapowiedny, zakazany, zabroniony. B. Sz. Z., inhibitus. Ks. L. Listy zapowiedne, od słowa „zapowiadam", które znaczy niemal to samo, co „wstrzymuję". Cz. Listów naszych zapowiednych na przedłużenie sprawiedliwości, jakokolwiek powściągając a. zatrzymywając one, od tych czasów do wszelakich sądów dawać nie będziemy; a gdyby i wydawane były komu, tedy wszelakie urzędy sądowe takich listów zapowiednych, ku krzywdzie jednej strony otrzymanych, nie powinny przyjmować. Stl. 4. lek. (praesagiens, prodromalis, praemonitorius) *zapowiadający, zwiastujący, zwiastunowy:* Objaw Z, zwiastunowy, zapowiedź a. zwiastun choroby (prodromus v. signum praecursorium, signum prodromale), znak, oznaki, z których lekarz zawczasu może poznać, że choroba ś. rozwinie.

Zapowiednia, i, lm. e I. × Z. *zapowiedzenie, przepowiedzenie.* 2. *znak przepowiadający zjawienie ś. czego w przyszłości, zapowiedź, przepowiednia, wróżba, oznaka, prognostyk, horoskop:* Z choroby *(=symptomat).* Uczuł August w sobie to słodkie tęsknienie, które miłości jest zapowiednią. Skarb. Niech ono mu będzie zapowiednią powodzenia i chwały. Skarb.

× **Zapowiednie** przys. od **Zapowiedni.** L.

Zapowiednik, a, lm. i p. **Zapowiadacz:** Wzbija ś. nocnych królowa błękitów, ni mgła, ni obłok, Z. burzy. Od.

× **Zapowiedniś, a,** lm. **e** p. **Zapowiadacz.**

Zapowiedzenie, a I. blm., czynność cz. **Zapowiedzieć:** Akt zapowiedzenia (praw.). 2. *zapowiedź, zapowiednia, oznajmienie czego mową* a. (przen.) *znakiem wyrażone, oznaka, symptomat, horoskop, prognostyk.* 3. p. **Areszt.**

Zapowiedzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapowiedzieć ś.**

Zapowiedzieć, zapowie, zapowiedział, nied. **Zapowiadać,** † **Zapowiedać** I. *zgóry powiedzieć; zastrzec, uprzedzić, oznajmić o tym, co ma odtąd obowiązywać, co musi być w czym wprowadzone; zagrozić:* Oświadczył aktor, że z rozkazu zwierzchności inna sztuka miejsce zapowiedzianej zastąpi. L. Złączony Angielczyk z Otomanem zapowiada naczelnikowi francuskiemu, że jest brańcem wojennym z całym swym wojskiem. L. Zapowiadam ci, iż cię śmierć niechybna czeka, jeżeli nie odmienisz twoich niegodziwych występków. L. *(=przestrzegam cię).* Z święto, uroczystość, areszt. Troc. Z. synod, zjazd duchownych. Troc. Sąd dać a. osądzić w zapowiedziany czas a. w nie zapowiedziany. Ort. Bądź w zapowiedziany czas, ile nie w zapowiedziany sprawa. Ort. Odroczył drogę wołoską, chcąc przeczekać porę zapowiedzianego właśnie sejmu w Warszawie. Szaj. Biskupi zapowiadali, że opuszczą senat, jeśli dyzunja wprowadzona będzie. Lel. Z. małżeństwo. (Troc.) *(=wygłosić zapowiedzi o małżeństwie)* Zapowiedziawszy stadło małżeńskie trzykroć w dni święte, aby jakiej zawady nie było.. Hrb. Niech pierwej będzie w kościele swej konfesjej zapowiedany. *(=niech jego zapowiedzi wygłoszą).* [A siadajże, maszli siadać, bo cię będą zapowiadać]. Z. komu pojedynek. Troc. Z. wojnę. Troc. *(=wypowiedzieć).* 2. *przepowiedzieć, wywróżyć, zwiastować, rokować, obiecywać, kazać ś. spodziewać, oznaczać na przyszłość, oznajmić:* Już kogut głosem swoim przeraźliwym północną światu porę zapowiedział. Kras. Ta dzida ci niechybną zgubę zapowiada. Dm. 3. † Z. *zakazać, zabronić, wzbronić, odwołać, wstrzymać:* Z., *prohibere.* Ps. flor., B. Sz., Sekl. Z., odmówić. Glos. Zapowiadam, *prohibeo* Ks. Ł. Zapowiedziany, zakazany. Ks Ł Likurg zapowiedział złota i srebra w mieście używać. Biel. M. Pytagoras pokładał ludzkie dusze pospołu z ciałem umierać, ale mu to było zapowiedziano powiadać. Biel. M. Ognie, znak wtargnienia nieprzyjacielskiego, przez Cezara zapowiedziane i zakazane. Warg. Jeśli ta poczciwość Żydom jest zakazana, dlaczego jemu zapowiedziana być nie ma? Leop. Spasi, szkód pilnować, a wczas Z. łąki i zboża, aby szkoda nie była. Haur. *(=poddać zakazowi, objąć zakazem).* Juno rozgniewała ś. na Latonę i zapowiedziała jej wszystkę ziemię. Biel. M. *(=wypowiedziała, wymówiła jej).* Roku 1197 przyjechał legat z Rzymu do Polski, zapowiadając kapłanom żon i kucharek. Biel. M. Skoro ś. wieść o zabiciu Stanisława biskupa do Rzymu doniosła, Grzegorz VII po wszystkiej Koronie polskiej obrzędy zapowiada. Błaż. Stanisław biskup, gdy królowi zapowiadał świątości kościelne, szedł na Skałkę do św. Michała. Biel. M. 4. † Z. *zaaresztować, położyć areszt:* Gdy kto wyjedzie na kupią, nie mogą jego imienia Z., aż do jego przyjazdu. Ort. Wolno jest w domu cudzym przez woźnego takich ludzi przyporęczyć, czyli Z. Cz. Za posłaniem urzędowym zapowiadać stronę, iżby miejsca sądów nie odjeżdżała. Cz. *(=internować).* Zapowiedziano rzeczy jego. Troc. 5. lek.: Zapowiadający, zapowiedni, zwiastunowy (praesagiens, prodromalis, praemonitorius). **Zapowiadać ś.** *obiecywać być:* Dzień zapowiadał s. pogodnie. Sienk. Zbliżająca ś. sesja zapowiada ś. niesłychanie interesująco.

Zapowiedź, i, lm. **i** a. **e** I. *zapowiedzenie, zapowiadanie, zapowiednia:* Złączony Angielczyk z Otomanem zapowiada francuskiemu naczelnikowi, że jest brańcem wojennym z całym swym wojskiem; Francuzi! mówi naczelnik, ogłaszając tę Z. żołnierzom, na takie zuchwalstwo zwycięstwami odpowiecie. L. *(=oznajmienie, odezwę).* Z. święta, postu, *indicio festi.* Kn. Z. świąt, postu, synodu. Troc. Z. małżeństwa = *ogłoszenie w kościele o mającym nastąpić małżeństwie między danemi osobami.* Dać na zapowiedzie. Ogłosić, wygłosić Z. Wzięli ślub za jedną zapowiedzią *(=uzyskowszy indult).* Idą zapowiedzie. *(=są ogłoszone).* Wyszły już zapowiedzie. Zapowiedzi wyszły Troc. Powiadasz, że zapowiedzi i ogłoszenia w cerkwi niemasz, kto z kim w małżeństwo ma wstępować. Pim. Publiczne

z ambony zapowiedzi. Koss. Zapowiedzi zależą na ogłoszeniu nastąpić mającego małżeństwa z wyrażeniem imienia i przezwiska tudzież stanu, miejsca pomieszkania obojga zaręczonych; to ogłoszenie przez trzy dni niedzielne lub świąteczne podczas zwykłego zgromadzenia ś. na nabożeństwo do kościoła nastąpić powinno. Cyw. Uczynił mi Z. do pojedynku. Troc. (= *wyzwanie*). Nie uczynię tego, nim Lichtensteinowi zapowiedzi rycerskiej nie poślę i pomsty nie dokonam. Sienk. **2.** † Z. czego = *zakaz, zabronienie, odmowa, niedozwolenie, cofnięcie, wstrzymanie, zawieszenie:* Z., zakaz. Ks. L. Wszystkie miasto klątwą i zapowiedzią obrzędów kościelnych spętane było. Błaż. Oskoczyli kardynała, iż musiał rozgrzeszyć Z. Birk. (= *znieść klątwę*). Kmiotkowi Z. każda od pana ma być tak ważna, jako kiedy kłótką (= kłódką) zamknie w domu abo w skrzyni, a który to przestąpi, tak to karać, jaka ważność zapowiedzi jest. Ek. **3.** † Z. *rozkaz wygłoszony, nakaz, przykaz, wyrok:* Przyszedszy do króla, zaczęli mówić o zapowiedzi. Leop. (o wyroku królewskim. B. G.). Przydał Bóg przykazanie i Z. swą, jeśli będziesz przykazania strzegł, zachowa cię. Leop. Strzeż ustaw Boga twego i zapowiedzi Jego. Bud. (przykazań, które ja dziś rozkazuję tobie. B. G.). **4.** † Z. *urzędowe zabronienie komu rozporządzania majątkiem ruchomym, zastrzeżenie na mieniu, areszt.* Skr. Osiadłemu bartnikowi Z. nie idzie. Skr. (= *osiadły nie podlega aresztowi pszczół*). Sądowa jest Z. na rzeczy jego. Troc. Kto pierwej zapowiedzią zapowie imienie, ten pierwej swój dług weźmie. Ort. **5.** *miejsce w lesie, gdzie wrąb zakazany.* L. **6.** kol.: Z. pociągu = *telegraficzne lub piśmienne zawiadomienie o wyprawieniu pociągu.* **7.** patol. *zwiastun choroby, przypadłości* (prodromus): Powiew padaczkowy (aura epileptica) jest zapowiedzią napadu padaczki.

Zapowietrzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapowietrzyć.**

× **Zapowietrzały** *zapowietrzony:* Kwarantana a. czas czterdziestodniowy do zabawienia ś. ludzi na granicy, z miejsc zapowietrzałych jadących. Troc.

Zapowietrzanie, a, blm., czynność cz. **Zapowietrzać.**

Zapowietrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapowietrzać ś.**

Zapowietrzenie, a, blm., czynność cz. **Zapowietrzyć:** Czasem do fortec trupy i ścierwy rzucono dla zapowietrzenia. Papr. Niemało sług przy nim pomarło za zapowietrzeniem. Papr.

Zapowietrzeniec, ńca, lm. **ńcy** *człowiek zapowietrzony:* Konia jego z stajen kazał wypędzić, jego samego jak zapowietrzeńca ze dworu. Krasz.

Zapowietrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapowietrzyć ś.**

Zapowietrzyć, y, ył, nied. **Zapowietrzać** l. *zarazić morowym powietrzem.* Lek.: Zapowietrzony, zarażony (peste infectus). Ucieka, jak od zapowietrzonego. Życie dla tegoż Boga z miłości ku bliźnim wydał, służąc zapowietrzonym. Nies. [Zapowietrzony!] = *rodzaj przekleństwa.* Przen.: *zarazić, zepsuć, skazić:* Nie trzeba cudzoziemskiego ludu w ojczyznę wprowadzać, bo nas zapowietrzą. Star. **2.** co = *zapełnić, przejąć złym powietrzem, zasmrodzić, zafetorzyć:* Wyleli coś i zapowietrzyli całe podwórze. **Z. ś.** l. *zarazić ś. morowym powietrzem.* Przen.: *zarazić ś., skazić ś., zepsuć ś.:* Przez tych szermierzów zapowietrzyły ś. akademje, zaraziły jadem kolegja, w których popalono księgi doktorów. Łęcz. Ktoż o utrapionego kiedy przyjaźń stoi? każdy ś. Z. boi. Pot. **2.** *zostać zapowietrzonym = zanieczyszczonym przez złe powietrze, zasmrodzić ś., zafetorzyć ś., przejść smrodem, zapełnić ś. fetorem:* Zapowietrzyło ś. podwórze.

× **Zapozew, zwu,** lm. **zwy** *pozew, zawezwanie pozwem:* Potrzeba do wyższego sędziego apelować, żeby była propozycja przez Z. do wiadomości przywiedziona. Rut. Niesłusznie nas swemi mandatami i swemi zapozwy turbują. Smotr. Otrzymał pierwszy Z. do stawienia ś. przed forum trybunału piotrkowskiego. Kraus. Powaga trybunalskich zapozwów i wyroków nie osłabła. Kraus.

Zapoznać, a, ał, × **Zapoznajomić,** nied. **Zapoznawać,** × **Zapoznajamiać** l. kogo z kim = *zaznajomić, dać komu sposobność zaznajomienia ś. z kim, zbliżyć kogo do kogo, nawiązać stosunki między kim;* × *zaznać kogo z kim.* **2.** × Z. kogo = *poznać; poznajomić ś. z nim:* Zapoznałem miłą panienkę. **3.** × **Z.** *nie poznać ś. na wartości, nie chcieć znać, ignorować, zapomnieć wskutek lekceważenia, nie uznać, nie ocenić należycie:* Zapoznana wielkość. Wilcz. Kirem niewiary okryty, zapoznałem święte szczyty promienistej Twojej (Boże) chwały. Fred. A. Ty bądź szczęśliwa dla nich i mów im często o ich nieszczęśliwym i zapoznanym ojcu. Gaw. Gienjusz zapoznany. **Z. ś. l.** z kim = *zabrać, zawrzeć, zawiązać znajomość, zaznajomić ś.,* × *zapoznajomić ś., poznać ś., nawiązać stosunki; zbliżyć ś. do kogo.* **2.** z kim, z czym = *obznajomić ś., obeznać ś.; poznać kogo, co bliżej:* Z. ś. z rzemiosłem, z bohaterem powieści.

× **Zapoznajamiać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zapoznać.**

× **Zapoznajamianie, a,** blm., czynność cz. **Zapoznajamiać.**

× **Zapoznajamianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapoznajamiać ś.**

× **Zapoznajomić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zapoznać.**

× **Zapoznajomienie, a,** blm., czynność cz. **Zapoznajomić.**

× **Zapoznajomienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapoznajomić ś.**

Zapoznanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zapoznać:** Oprócz wszystkich innych nędz i zapoznań dźwigać mi trzeba i tę jeszcze niedolę i to Z. Orzesz. Poł.: Z. ciąży = *nieświadomość stanu brzemiennego.* Z. ciąży przez kobietę jest możliwe i łatwo wytłomaczalne w pierwszych miesiącach istnienia ciąży.

Zapoznanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapoznać ś.**

Zapoznawać, aje, awał i **Z. ś.** p. **Zapoznać.**

Zapoznawanie, a, blm., czynność cz. **Zapoznawać.**

Zapoznawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapoznawać ś.**

Zapozwać, zwę, zwie, zwał, nied. **Zapozywać** kogo = *zawezwać pozwem, pozwać, przypozwać, pociągnąć, zaskarżyć do sądu, wytoczyć komu sprawę, wystąpić z procesem przeciw komu:* Skrzywdził mnie, już zapozwałem. Mick. Jednak zapozwał przed trybunałem, żem sprawca gwałtu i konflagraty. Syrok. Zapozwany przez Koniecpolskiego na sąd sejmowy, uniknął rozstrzygnięcia sprawy chorobą. Szaj.

Zapozwanie, a, blm., czynność cz. **Zapozwać.**

Zapozywać, a, ał p. **Zapozwać.**

Zapozywanie, a, blm., czynność cz. **Zapozywać.**

Zapożyczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapożyczyć.**

Zapożyczanie, a, blm., czynność cz. **Zapożyczać:** Zapożyczanie nazwisk z tkliwych romansów.

Zapożyczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapożyczać ś.**

Zapożyczenie, a, lm. **a** czynność cz. **Zapożyczyć:** Umysłowość ludowa w Europie obfituje niemal tak samo w zapożyczenia, jak umysłowość klas wyższych. Brk.

Zapożyczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapożyczyć ś.**

Zapożyczka, i, lm. **i** *to, co zapożyczono, przejęto skąd, pożyczka:* Pełno w nim zapożyczek, reminiscencji. Spas.

Zapożyczyć, y, ył, nied. **Zapożyczać** **I.** × Z. *pożyczając zaciągnąć dług:* Przy rzeczach znikomych, t. j. które ś. podług miary, wagi a. liczby dają i oddają, słowo to „danie“ (wzajem) wyraża ś. przez „użyczyć“, „wzięcie“ zaś przez słowo Z. Cyw. **2.** przen. skąd, od kogo = *zaczerpnąć, wziąć z cudzego źródła, przejąć,* nied. *naśladować.* Zapożyczać z nowszego repertuaru sztuki dla naszej sceny. Pierwsze takty śpiewu skoczne były i wesołe, a ostatnie z żałośliwych pieśni kościelnych zapożyczone. Orzesz. **Z. ś. I.** *pożyczając zadłużyć ś., pozaciągać długi, zaszargać ś.* **2. przen.** *zaopatrzyć ś. z cudzego źródła:* Zapożyczał ś. w koncepta cudze. Krasz. Rej u nikogo ś., pisząc Żywot, nie zapożyczał. Krasz.

[Zapój, oju, blm.] *zapijanie ś., nałogowe pijaństwo.*

[Zapółko, a, lm. **a] I.** p. **Zapole. 2.** *mała stodółka.*

[Zapómnąć, nie, nął] p. **Zapomnieć.**

[Zapómnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zapómnąć.**

Zapór, oru, lm. **ory I.** × Z. *zapieranie, zaparcie.* **2.** p. **Zapora. 3.** p. **Zaporka:** Z. pokrywkowy.

[Zapóźni] *później, następnie.*

Zapóźniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapóźnić.**

Zapóźnianie, a, blm., czynność cz. **Zapóźniać.**

Zapóźnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapóźniać ś.**

Zapóźnić, i, ił, nied. **Zapóźniać** *zbyt późno wygotować, wydać* (L.), *opóźnić, spóźnić, przetrzymać.* **Z. ś.** *zabałamuciwszy ś. gdzie, przybyć zbyt późno; opóźnić ś., spóźnić ś.; zrobić co nie na czas:* Gość zapóźniony. Zapóźnionym kwiatem ozdobny. Korz. Tchnienia wilgotne, niosące zapach świeżego siana wraz z jękliwym głosem zapóźnionej ptaszyny. Gom.

Zapóźnienie, a, blm., czynność cz. **Zapóźnić.**

Zapóźnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapóźnić ś.**

Zapracować, uje, ował, nied. **Zapracowywać** *nabyć, zdobyć, osiągnąć pracą, zarobić:* Grosz w krwawym czoła pocie zapracowany. L. W lat kilka za swój krwawo zapracowany grosz aręduje wioskę. L. Ociec twój znał cię jednym następcą wszystkich swoich zapracowanych majątków. L. Sławy szukaj w zapracowanej fortunce. L. Nieludzkość jest bronić komu użycia zapracowanej własności swojej. Kras. [Możesz kawałka chleba Z.]. Gorzko też ta nagroda zapracowana. L. Słodki wasz (pszczoły) pokarm, dla nas pożądany, wam jeszcze słodszy, bo zapracowany. Kras. Więcej ma od Boga własnej, niźli zapracowanej mądrości. Troc. Z biedą kawałek chleba Z. można. Chdź. Często tam straci, co przez cały tydzień zapracował. Wirt. Straciłeś nieswoje, niezapracowane. Krasz. Ten kapitał krwawo zapracowany na zielonym stoliku. And. **Z. ś.** *zająć ś. pracą, zapuścić ś. w pracę, zapamiętać ś. w pracy, zagłębić ś. w pracy, oddać ś. pracy, zapominając o godzinie:* Zapracowanym teraz. Troc. **2.** *wycieńczyć ś., zamęczyć ś., zabić ś. pracą, upaść pod brzemieniem pracy.*

Zapracowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zapracować. 2.** p. **Zapracowanie ś.**

Zapracowanie się, a ś., blm., niek. **Zapracowanie** czynność cz. **Zapracować ś.:** Korzyść taka godna największego zapracowania. L.

Zapracowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zapracować.**

Zapracowywanie, a, blm., czynność cz. **Zapracowywać.**

Zapracowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapracowywać ś.**

Zaprać, pierze, prał, nied. **Zapierać** **I.** co = *wyprać co w pewnym miejscu:* Z. zaszarganą nogawicę u dołu, koszulę. **2.** *piorąc zatrzeć; sprać:* Z. plamę. **3.** przen.: Z. kogo, rub. = *zabić kogo kijem, załomocić, zagrzmocić,* **4.** [Z.] *zarzucać.*

[Zaprać, a, ał] p. **2. Zaprzeć.**

Zapragnąć, nie, nął I. *zacząć pragnąć, uczuć pragnienie.* **2.** przen. *zachcieć, zażądać gorąco, zechcieć:* Żydzi króla mieć zapragnęli. Lel. Żadnych już ułud nie zapragniem nowych. Krasiń. Ma wszystko, czego tylko zapragnie (= *o czym tylko zamarzy*).

Zapragnienie, a, blm., czynność cz. **Zapragnąć.**

Zapraktykować, uje, ował *zacząć praktykę.*

Zapraktykowanie, a, blm., czynność cz. **Zapraktykować.**

Zapranie, a, blm., czynność cz. **Zaprać.**

[Zapranie, a, blm.] czynność cz. **[Zaprać].**

Zaprasować, uje, ował I. *prasując zagładzić.* **2.** *prasując załamać:* Z. fałdkę.

Zaprasowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprasować.**

Zapraszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaprosić.**

× **Zapraszać, a, ał** p. **Zaprószyć.**

Zapraszająco *w sposób zapraszający, zapraszając:* Odpowiedzieliśmy Z. Szym. A.

[Zapraszalny] *tyczący ś. zapraszania, zapraszający:* Z. taniec pod przewodem drużby.

Zapraszanie, a, blm., czynność cz. **Zapraszać.**

× **Zapraszanie, a,** blm., czynność cz. × **Zapraszać.**

Zapraszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapraszać ś.**

Zaprawa, y, lm. **y I.** *zaprawianie, zaprawienie; przyprawa:* Z potrawy. To robi ś. dla zaprawy rosołów. Z., przyprawa potrawy. Troc. † Z. kogo do czego = *podnieta, zachęta, podszczenie, namowa, nabechtanie, podbechtanie:* Z jego zaprawy, naprawy to uczynił. Troc. **2.** *zaprawianie ś., zaprawienie ś., wprawa, ćwiczenie, próba dla wprawy, przyzwyczajenie:* Jako ś. do łuku ułożyć, konia zażyć wężykiem — twoje pierwsze były zaprawy. Leszcz. Henryk, podrósszy, na wojenną ś. wyprawę gotował i pierwszą zaprawę na krew uczynić chciał na arcybiskupie kolońskim. Skar. (= *zaostrzenie*). Pierwsza Z. ta Przemysława do spraw walecznych juszyła. Błaż. (rudimenta militiae L.). Pierwsza Z. z wyprawną biegłością porównywać ś. nie może. Błaż. **3.** *to, czym zaprawiają, przyprawa:* Z., przyprawa potraw. Kn. Sól jest pierwszą okrasą i zaprawą wszelkich potraw. Haur. Największy fundament każdej potrawy na dobrej zaprawie, i w tym doskonałość kucharza umiejętnego pokazuje ś.,

zatym masz tu rozdział o sosach i zaprawach. Wiel. W. Mieszkańców tych pokarm—podpłomyki, zaprawy—mleko świeże abo kiśle, rozkoszy ich—oliwa. Łęcz. Często bywa droższa zaprawa, niż ryba. L. Z. dobra, rzecz sama zła. Fred. M. Z. winna. L. *(= przymieszka do wina).* Przen.: Żart zaprawą jest i, że tak rzekę, przysmakiem posiedzenia. Kras. Z. z mąki przesmażonej z tłuszczem *(= zapalenie, zasmażka do potrawy).* Z. do kapusty. Z. do podłóg = *masa do nacierania przy froterowaniu, farba z woskiem.* Z. nasienia = *środek, którym ś. zaprawia nasienie przy sianiu, ażeby zabezpieczyć nasienie od śnieci i nagryzania przez zwierzęta* **4.** *to, co służy do załatania, założenia, zatkania, zarobienia:* Odejmie Pan córkom sjońskim bieretki, podwiązeczki i zaprawki. B. B.). (zatyczki. B. G.). **5.** [Zamiast cebula mówią: zakryszka lub Z.]. **6.** hut. *część spodnia wielkiego pieca od spodku, czyli kamienia dennego do zetknięcia z rasztami, czyli spadkami.* Łab. Ściany ostrokręgu dolnego, zwanego zaprawą pieca. **7.** mul., bud. *mieszanina, najczęściej wapna gaszonego, wodą rozrobionego, z piaskiem, służąca do tynkowania i do spajania cegieł, kamieni:* Z. wapienna, cementowa, półcementowa, gipsowa. **8.** tech. *przetwór płynny, usposabiający do lepszego przyjęcia barwników, grunt pod farbę a. politurę,* bejca, wytrawa: W farbierstwie zaprawy są to różne sole i kwasy, które utrwalają barwniki na włóknie, wchodząc z niemi wewnątrz włókna w związek nierozpuszczalny, zwany lakiem. Z., kąpiel przygotowana z ałunu i t. d., którą ś. napawają materje, mające ś. farbować. Fon. Zdr. **Zaprawka.**

Zaprawdę, † **Sprawdą** przys. I. *zaiste, doprawdy, naprawdę, serjo, bez żartów:* Z., autem. Ps. flor., Glos. Z. powiadam wam, iż jeden z was ma mię wydać. Leop. *(= za rzecz niezawodną, jako fakt).* Z. a. pod przysięgą, jeśli ś. nie poprawicie, nie osiągniecie żywota wiecznego. Glicz. [Aj, Z...., ja bede chciała to wypełnić]. **2.** *zaś; to jest; tudzież:* Z., quidem. Glos. Mężnieś ś. powinna leczeniu podawać, narzekania Z. i krzyki na stronę odrzuć. Oss.

Zaprawiacz, a, lm. **e,** × **Zaprawiciel** *ten, co zaprawia, przyprawiacz:* Z., przyprawiacz, *conditor.* Kn. Starcy byli zaprawiaczami dziur okrętów twoich. Bud. (oprawiali rozpadliny twoje. B. G.).

Zaprawiać, a, ał i **Z.** ś. p. **Zaprawić.**

Zaprawianie, a, blm. I. czynność cz. **Zaprawiać:** Z. potrawy. Troc. **2.** p. **Zaprawianie ś.:** Przykład dobry do zaprawiania w obyczaje wiele może. Kn.

Zaprawianie się, a ś., blm., niek. **Zaprawianie** czynność cz. **Zaprawiać ś**

Zaprawiany I. im. od **Zaprawiać.** **2.** p. **Zaprawny.**

Zaprawiciel, a, lm. **e** p. **Zaprawiacz.**

Zaprawić, i, ił, nied. **Zaprawiać,** × **Zaprawować** I. *przyprawić, doprawić, przyprawić z czym:* Z. czyli zapalić mąką jarzyny lub sos. Wiel. W. Z. olejem. L. Włosy i chustki perfumami zaprawują Boh. Z. co pieprzem, octem i oliwą. L. Z. farbę, np. olejem, Z. wapno wodą *(= rozrobić),* Z. sałatę octem i oliwą, Z. piwo żółtkiem i śmietaną *(= zabielić),* Z. wino. Troj. Likworem tym można dociec, jeżeli wino a. inne rzeczy ołowianemi przygotowaniami są zaprawione. Krup. Kucharka zaprawia, przyprawia potrawy. Troc. Z. podłogę = *zaciągnąć; zagruntować do froterki.* Z. drzewo pod farbę = *zabejcować, zagruntować.* Przen.: Każda radość zaprawiona jest goryczą. Troj. *(= zatruta).* Zaprawiać zabawy uprzejmą grzecznością. Rzew. Pierś żółcią gorzką zaprawią. Wysp. **2.** † Z. *uprawić.* Ks. Ł. Z. pole, rolą. L. Co dąbrów, co zielonych pagórków, co pól pługiem zaprawionych! Mias. *(= zaoranych).* Zaprawiać śledzie w beczce. Troc. *(= nasolić).* **3.** do czego = *łachęcić, zaostrzyć, zapalić, zagrzać, rozłakomić, rozochocić, rozchciwić na co:* Ogłasza romansik swojej roboty, czyta go powoli, aby gust do niego zaprawił. Węg. Ludzie do zacnych spraw nagrodą i uszanowaniem niech będą zaprawowani. Bud. Co sam kochał ociec, do tego i mnie zaprawił. L. Czechowie, przyłączeniem Szląska do dzierżaw swoich zaprawieni, opanować wszystkę Polskę spodziewali ś. Błaż. Żydzi zaprawili lud nasz do pijaństwa. Chdź. **4.** do czego, w co = *zahartować, wyćwiczyć w czym, otrzaskać, obeznać z czym, wprawić, wciągnąć, wdrożyć, włożyć w co, przyzwyczaić, rozzuchwalić, zbałamucić, znarowić do czego:* Dziecię Z. w pokarmów jedzenie. Kn. Rzymianie dzieci swoje do tego wszystkiego zaprawiali, co tylko podczas wojny przydatne im być mogło. Karp. Orzeł młode orlęta, na barkach skrzydeł swych z gniazda znosząc, do latania zaprawować zwykł. Fal. Zaprawiać kogo w nauki. Troc. Zaprawiać, ptaka, psa do myśliwstwa. Troc. *(= układać, tresować).* Na naszych owieczkach zaprawia swe psiarnie. Syrok. Zaprawiać kogo w dobre obyczaje, w wino, w pokarmów jedzenie. Troc. Wybornie uzbrojeni i jeszcze z czasów Trzydziestoletniej wojny zaprawieni do bojów. Szaj. Potym do klawikordu jął mnie zaprawiać. Rozm., Kn. Do wymowy zaprawiasz ś. w mieście. Dm. **5.** kogo na kogo = *zasadzić, nasadzić, nabechtać, podburzyć, podjudzić, podszczuć:* Zaprawił, naprawił go na niego. Troc. **6.** [Z.] *założyć, zasadzić, włożyć, wsadzić, zatknąć, wetknąć:* Złodzieje noszą pewną trawę za pazur zaprawioną. Zapraw prątek do drewniane sable. Z. nitkę. Orzesz. *(= nawlec).* Zaprawiają gałązki pod żłób. Zaprawiają rzep koniom do ogona *(= przyprawiają).* **7.** dziurę = *załatać, założyć, zasnuć, zadziać, zarobić, zatkać, naprawić, zreparować, zapchać:* Co Turcy wybili muru we dnie, to oni w nocy ziemią, chróstem i kamieńmi zaprawowali. Baz. Oni robotnicy załatali a zaprawiali rozpadliny w ścianach. Leop. (robili robotnicy, a brało naprawę ono dzieło przez nich. B. G.). Pieniądze były wydane na rzemieślniki, co zaprawiają, gdzie ś. co obaliło. Leop. Okno gdy kto uczyni do sąsiedzkiego domu bez prawa, ma to zasię swym kosztem Z. Groic. Gdyby kto okno wykował a. wyrąbał, powinien to zasię swym kosztem Z. tak, jako przedtym było. Sz. Wierzchu u kościoła Z. i zalepić nie można. Skar. Grobli, izbic dla szkody aby pilnowali i wcześnie zaprawiali. Haur. Przetoż potrzebna jest rzecz fortece zaprawiać i nowych, kiedy miejsc po temu, nastawiać. Star. Dziury nie zaprawi, kiedyby nie kapało. Troc. [Pająk dziurę pajęczyną zaprawił]. **8.** fl. *podłożyć świecę pod tratwę i dźwigać ramieniem, na którym drugi koniec świecy leży, w górę, dla zepchnięcia tratwy z piasku lub od brzegu rzeki.* **9.** hut.: Z. piec w hucie = dać mu zaprawę. Sł. wil. (p. hut. Zaprawa). **10.** myśl.: Z. psy = *dać im cząstkę zdobyczy, jeśli na początku polowania przyczyniły ś. do niej* Sł. wil. **11.** zdń.: Z. kafel = *zapełnić, zalepić w nim dołki, dziurki zaprawką — przed polaniem.* **Z. ś.** I.

rozłakomić ś., rozzuchwalić ś., zbałamucić ś., znarowić ś., zaostrzyć sobie apetyt, rozochocić ś., rozchciwić ś., zapalić ś., zagrzać ś., zasmakować w czym: Wilczek, zaprawiwszy ś. na kurczęciu, dusił potym owce. **2.** *nabrać wprawy, wprawić ś., włożyć ś., wdrożyć ś., wzwyczaić ś., wciągnąć ś. w co, otrzaskać ś., obeznać ś. z czym, zahartować ś. w czym:* Zaprawiwszy ś. Zygmunt na Prusakach, wtargnął do Inflant. Paszk. *(= pierwszą wprawę, próbę odbywszy).* Wojewoda wołoski, zaprawiwszy ś. pod Bukowiną na Polakach, wtargnął do Rusi. Paszk. Dobry człowiek tak ś. był zaprawił do smagania dzieci rózgą—jak mawiał — „do smarowania brzozowym soczkiem cnoty". Dyg.

Zaprawienie, a, blm., czynność cz. **Zaprawić.**

Zaprawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprawić ś.**

Zaprawka, i, lm. **i** l. p. **Zaprawa. 2.** zdń. *gęsty płyn, złożony z wody, polewy, szlufowin, służący do zaprawiania kafli.*

Zaprawnie przys. od **Zaprawny.** L.

Zaprawność, i, blm., rz. od **Zaprawny.** L.

Zaprawny l. *zaprawiony, zaprawiany, przyprawny:* Barszcz, sos Z. Jadem zaprawna strzała. *(= napuszczona).* Wina zaprawne. Comp. *(= fabrykowane, fałszowane, spreparowane).* **2.** w co = *wprawny, wytrawny, biegły w czym, zahartowany na co, przyuczony do czego, otrzaskany z czym.* **3.** w czym = *początkujący:* Ja nie mistrzem, ale uczniem i jeszcze nie wyprawnym, ale dopiero zaprawnym zeznawam ś. być w tym rzemieśle. Błaż. Wilkowi chowanemu zęby wytrąciwszy, uczyń w polu, poszczuwszy, bezzębą gonitwę, niech zaprawną psi młodzi mają z zwierzem bitwę. Biel. *(= dla wprawy, próbną).* **4.** *mogący być naprawionym.* L.

l. × Zaprawować, uje, ował i **× Z. ś.** *zacząć prawować; zapieniać:* [Spodobało mi ś. dziewcze u matusie, jak mi go nie dadzą, zaprawujemy sie. Zsz.].

2. × Zaprawować, uje, ował i **× Z. ś.** p. **Zaprawić.**

l. × Zaprawowanie, a, blm., czynność cz. **l. × Zaprawować.**

2. × Zaprawowanie, a, blm., czynność cz. **2. × Zaprawować.**

l. × Zaprawowanie się, a ś., blm., czynność cz. **l. × Zaprawować ś.**

2. × Zaprawowanie się, a ś., blm., czynność cz. **2. × Zaprawować ś.**

Zaprażać, a, ał p. **Zaprażyć.**

Zaprażanie, a, blm., czynność cz. **Zaprażać.**

Zaprażenie, a, blm., czynność cz. **Zaprażyć.**

[Zaprażka, i, lm. i, Zaklepka, Kul] *zaprawa do zagęszczenia potrawy, złożona z mąki zasmażonej z tłuszczem:* Wydawała otręby na zaprażkę dla prosiąt. Zap.

Zaprażyć, y,ył, nied. **Zaprażać** *zacząć prażyć; prażąc zasuszyć:* Piersi mamkom, któremi dziatki karmią, zaprażone, t. j. gdzieby im mleko ginęło i przysychało, otręby pszeniczne, z winem przykładane, użyteczne. Syr. Przyłożone ciepło na cyce niewieście, gdy zaprąży, odmiękczają jej i mnożą mleko Trzyc.

Zapreć, eje, ał p. **2. Zaprzeć.**

Zaprenumerować, uje, ował *zaabonować, złożyć przedpłatę na dzieło, gazetę.*

Zaprenumerowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprenumerować.**

Zaprezentować, uje, ował *sprezentować, przedstawić, pokazać, zarekomendować, zaprodukować:* Nie pojmują, żeby ktoś nie zaprezentowany śmiał do ich domu zajechać. Krasz. Zaprezentowany ks. Staszycowi, zyskałem od niego pozwolenie znajdowania ś. na posiedzeniu Towarzystwa przyjaciół nauk. And. Najuprzejmiej prosił, ażeby go papie i mnie zaprezentowała. And. Kazał mi kilka handgryfów i obrotów chorągwi Z. Łoż. **Z. ś.** *przedstawić ś., zarekomendować ś., sprezentować ś.:* Zaprezentowała ś. proboszczowi; przyjął nas w sieniach, do izby nie prosząc ale z dobrą twarzą. Krasz. Pięknieś ś. zaprezentował! *(= z pięknej strony daleś ś. poznać, w pięknym świetle ś. przedstawiłeś, wystąpiłeś).*

Zaprezentowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprezentować.**

Zaprezentowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprezentować ś.**

Zaprobować, uje, ował, Zapróbować, [Zaprógować] *zakosztować, poprobować, pokosztować, sprobować, skosztować:* A ja wiem, czego on nie lubi... wiem... otóż zaprobuje. Chodź. Jeśli pan Zbigniew nie zaprobuje miecza. Słow. Hetman zaprobował i kmieci swoich uwolnić i za to rozbity pod Olkienikami. Bart.

Zaprobowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprobować.**

Zaprocować, uje, ował woj.: Z. armatę, postawić ogon na przodkarze i umocować jedno z drugim łańcuchem do podróży. Jak. J.

Zaprocowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprocować.**

Zaprodukować, uje, ował l. *zaprezentować produkując, sprezentować, pokazać, przedstawić:* Zaprodukowawszy obraz znawcom, dowiedział ś., że to arcydzieło. **2.** Z. co a. **Z. ś.** z czym = *produkując popisać ś., wystąpić z czym, zaprezentować co:* Z. swoją umiejętność, sztukę. Potym ś. ze swą godnością i mianem zaprodukował. Słow. *(= przedstawił ś.).* Babuniaby ś. nie uspokoiła, gdybym ś. nie zaprodukowała przed gośćmi z moim talentem. Kos.

Zaprodukowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprodukować.**

Zaprodukowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprodukować ś.**

Zaprojektować, uje, ował co = *dać projekt czego, wystąpić z propozycją czego; zaproponować, zainicjować co, podać myśl czego:* Sekcja rzemieślnicza Towarzystwa popierania przemysłu i handlu zaprojektowała wykłady gimnastyki dla rzemieślników. Z. wycieczkę, składkę na co. Z. nową kolej żelazną.

Zaprojektowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprojektować.**

Zaprolongować, uje, ował *sprolongować:* Nie zapłacę na termin, to nie mam skrupułu, bo musi mi Z. Gaw.

Zaprolongowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprolongować.**

Zapromienić, i, ił *zajaśnieć jak promień, zabłysnąć promieniem, ukazać ś. jako promień a. w promieniach:* Z za obłoków zapromieni twarz.

Zapromienienie, a, blm., czynność cz. **Zapromienić.**

Zaproponować, uje, ował p. **Zaprojektować.**

Zaproponowanie, a, blm., czynność cz. **Zaproponować.**

Zaprosiciel, a, lm. **e** *ten, co zaprasza a. zaprosił.*

Zaprosicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zaprosiciel.**

Zaprosić, i, ił, nied. **Zapraszać** 1. *prosząc zabrać, wezwać; poprosić, inwitować:* Zaproś córkę moję na obiad. Troc. Zaprosił mię do swojej gospody, do siebie. Troc. Z. wielu = *sprosić.* Kilka razy w rok sprawował bankiet, na który zapraszał przyjaciół swoich. L. Zaprosiłem sąsiadów moich na obiad, musisz i wacpan dopomóc nam kompanji. L. Sabaryci, mając mieć u siebie gości, rokiem ich pierwej zapraszali, aby czas im wystarczył na wynalezienie sposobów przyjęcia ich. L. Zapraszam do gospody, ofiaruję gospodę u siebie, *invito tecto.* Kn. Wszystkich w gościnę zaprasza. Mick. Z. kogo na ucztę. Z. kogo na stanowisko jakie = *powołać, zaangażować.* Z. damę do tańca = *zaangażować, zamówić.* 2. [Z. cenę] = *zacenić.* Krasz. **Z. ś.** do kogo = *przyjść bez zaproszenia, wprosić ś.; przymówić ś., zamówić ś. w gości:* Zapraszam ś. do kogo, przymawiam ś. na ucztę do kogo. Kn. (= *naprosić ś., narzucić ś., nastręczyć ś.*). Przen.: Wyperswadował był sobie, że najwyższe honory i najintratniejsze starostwa same ś. będą do niego zapraszały. L. (= *że mu ś. będą kłaniały o ich przyjęcie, że mu ś: będą napraszały*).

Zaprosiny, in, blp. *zapraszanie, zaproszenie, prośba zapraszająca, inwitacja:* Te Z. anioł w tych słowach przerywa. Przyb.

Zaprosnowy *pochodzący z za rzeki Prosny; tam znajdujący ś.*

Zaproszenie, a 1. blm., czynność cz. **Zaprosić.** 2. lm. **a** p. **Zaprosiny:** Z. piśmienne, na piśmie. Rozesłano zaproszenia na ślub. Nigdy Z. na obiad tak drogo ś. nie opłaciło. Rzew.

Zaproszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprosić ś.**

Zaproszony 1. im. od **Zaprosić.** 2. rz. *osoba zaproszona; gość:* Przybył Z.

Zaprotegować, uje, ował kogo = *zalecając poprotegować, poprzeć protegując, przedstawić; przemówić za kim.*

Zaprotegowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprotegować.**

Zaprotestować, uje, ował *założyć protest, oświadczyć ś. przeciw czemu, sprzeciwić ś., zaoponować:* Nie zaprotestował przeciw wyborowi placu na pojedynek. Krasz. Chciał mu poduszkę podłożyć, ale staroście rad był krzepkiego jeszcze udawać i zaprotestował. Krasz.

Zaprotestowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprotestować.**

Zaprotokółować, uje, ował, Zaprotokułować *zaciągnąć, zapisać do protokółu, zamieścić w protokóle.*

Zaprotokółowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprotokółować.**

Zaprowadzać, a, ał p. **Zaprowadzić.**

Zaprowadzanie, a, blm., czynność cz. **Zaprowadzać.**

Zaprowadzenie, a 1. blm., czynność cz. **Zaprowadzić:** Ewangielista pisze o pobożnej edukacji albo zaprowadzeniu Dziecięcia Jezusa do Jeruzalem. Dambr. 2. × Z. *zwyczaj wprowadzony, innowacja.*

Zaprowadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprowadzić ś.**

Zaprowadzić, i, ił, nied. **Zaprowadzać** 1. *poprowadzić aż dokąd, zawieść, doprowadzić; odprowadzić:* Zaprowadził mię do ciebie. Troc. Ślepy ślepego daleko nie zaprowadzi. Nar. Z. kogo do domu. (= *doprowadzić*). Zaprowadź konia do stajni. Troc. Idź prędko, gdzie cię zaprowadzą oczy. Li. (= *poniosą*). Przen.: Dobrym porządkiem i nagrodą dalej zaprowadzisz człowieka. Jabł. (= *zrobisz go sobie powolnym, zachęcisz go*). 2. przen. *dać, zaciągnąć, założyć, urządzić:* Z. nową rynnę na domu, dzwonek elektryczny, telegraf. (= *wprowadzić, założyć, urządzić*). Z. stałą komunikację, kolej. Z. księgę rachunkową. (= *sporządzić*). Z. co, początkowo wprowadzić co, urządzić, w zwyczaj wprowadzić. L. Z. szkoły, gdzie ich dawniej nie było. L. Przywary pospolicie jeden zaprowadza, wraz naśladują inni, i jedni drugim jakby z rąk do rąk podają. Pilch. Z. zwyczaj. (= *wprowadzić*). Z. straż, wartę. (= *zaciągnąć*). 3. † Z. *zanucić, zaśpiewać, zaintonować, zawodzić:* Jeden, przez okulary z nót śpiewając, niezgodnym zaprowadził głosem, bo mucha mu ś. nótą zdawała. Dudz. **Z. ś.** *pójść dokąd w towarzystwie czyim, poprowadzić ś.:* Zaprowadziliśmy ś. z nim do domku jednego mieszczanina. Kaczk. Głowę ma na karku, serce na swoim miejscu i już tak pięknie w świat ś. zaprowadził. Kaczk.

Zaprowidować, uje, ował *zaopatrzyć w prowizję, zaopatrzyć, uprowidować.*

Zaprowidowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprowidować.**

Zaprowjantować, uje, ował *zaopatrzyć w prowjant, uprowjantować, uprowidować.*

Zaprowjantowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprowjantować.**

Zaproże, a, lm. **a** *miejsce za progiem.* Kon.

Zapróbować, uje, ował p. **Zaprobować.**

Zapróbowanie, a, blm., czynność cz. **Zapróbować:** Zjeżdżali ś. w celu zapróbowania szczęścia na wilki, na lisy. Jeż.

[Zapróch, u, lm. **y]** *odrobina, kruszyna, źdźbło, tyle, ile trzebana zaprószenie oka:* Nie dbam ani na Z. oka.

Zaprócie, a, blm, czynność cz. **Zapróć.**

Zapróć, orze, ół, Zapruć, nied. **Zaparać, Zaprować, Zapruwać** 1. *zacząć prać; nadpróć.* 2. × Z. *spróć aż za co.*

[Zaprógować, uje, ował] p. **Zaprobować.**

[Zaprógowanie, a, blm.] czynność cz. **Zaprógować.**

Zaprószać, a, ał i **[Z. ś.]** p. **Zaprószyć.**

Zaprószanie, a, blm., czynność cz. **Zaprószać.**

[Zaprószanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaprószać ś.**

Zaprószenie, a, blm., czynność cz. **Zaprószyć:** Honor jest podobien do oka źrzenicy, która najmniejszego zaprószenia cierpieć nie może. L.

[Zaprószenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaprószyć ś.**

Zaprószyć, y,ył, nied. **Zaprószać,** × **Zapraszać** 1. *zasypać prochem, proszkiem, zapylić, zakurzyć; prószące zakryć, zasypać; poprószyć, potrząsnąć, przyprószyć:* Zaprószę łajnem oblicze wasze. Bud. Z. oczy. Kn. Wiele obrazów, między temi starzec, któremu coś z zaprószonego oka dobywano. Szaj. Śnieg drogę zaprószył. Przen.: Niemasz, czymby oko zaprószył. Kn. (= *ani źdźbła, ani kruszyny, ani krzty*). Wzięty jest za jednacza i pośrednika człowiek niezaprószonego oka. Pilch. (= *nieuprzedzony, jasno rzeczy widzący, trzeźwych zapatrywań, zdrowo, bezstronnie na rzeczy patrzący*). Miłościwy panie! chorągwie przyszły.--Nie zaprószaj mi głowy, rzecze król. Przybor. (= *nie zaprzątaj, nie zawracaj, nie mąć*). Zaprószył sobie nią oko (= *wpadła mu w oko, podobała mu ś.*). Wpadła w oko podwika, zapró-

szyło ś. serce. Kaczk. Pannie wpadł w oko i oczko zaprószył. Pol. Z. sobie głowę = *podchmielić sobie.* Wierz mi, mając głowę winem zaprószoną, bałem ś., żebym nie pobroił głupstw jakich. Zabł. Z zaprószoną od wódki głową dwie godziny błąkał ś. po plantach. Tet. **2.** ogień = *zapuścić przez nieuwagę.* **3.** [Z.] *zarzucić co komu, zrobić mu z czego zarzut.* **4.** kip.: Zaprószone wino = *zanieczyszczone cząsteczkami ciał stałych nierozpuszczalnych,* z a k u r z o n e. [**Z. ś.**] *zaprószyć sobie głowę, podchmielić sobie:* Kiej sami byliśta odrobinę zaprószeni. Prus.

Zaprówać, a, ał p. **Zapróć.**

Zaprówanie, a, blm., czynność cz. **Zaprówać.**

† **Zapróżniać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zapróżnić.**

† **Zapróżnianie, a,** blm., czynność cz. **Zapróżniać.**

† **Zapróżnianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapróżniać ś.**

Zapróżnić, i, ił, nied. **Zapróżniać I.** *zapełnić, zająć miejsce, osobliwie napróżno, niepożytecznie, zawalić miejsce, zaprzątnąć niepotrzebnie, na przeszkodę.* Kaz. 1555. Rola głąbiem bobowym i korzeniem zapróżniona nie może być tak dobrze uorana, jako rola goła a. próżna. Trzyc. Nie trzeba, żeby świerzopka była zbytnie tłusta, bowiem dla zbytniej tłustości, która wnątrz zapróżnia, zarodek nie może ś. rozrastać. Trzyc. Woda, zbiegając na to zrobionemi bróżdy z wierzchu, oraniu miejsca nie zapróżni. Trzyc. Ul pusty, a nie zapróżniony. Trzyc. Zapróżniony, zapełniony. And. z Kobyl. **2.** przen. kogo a. głowę = *zaprzątnąć, zająć drobnostkami:* Komu Bóg dał bogactwa, moc także dał, aby jadł z nich; nie będzie pamiętał dni żywota swego, przeto iż Bóg zapróżni jego. Leop. Zazdrość zapróżnia głowę. Jabł. **Z. ś. I.** *być zajętym próżno, niepożytecznie.* **2.** przen. *zaprzątnąć ś., zająć ś. fraszkami:* Bzdurami ś. zapróżniać. Jabł.

Zapróżnienie, a, blm., czynność cz. **Zapróżnić.**

Zapróżnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapróżnić ś.**

× **Zapruciać, a, ał** p. **Zapryciać.**

× **Zaprucianie, a,** blm., czynność cz. **Zapruciać.**

Zaprucki *za rzeką Prutem znajdujący ś. a. stamtąd pochodzący:* Sympatje te zapruckie niewiele pomogły detronizowanemu księciu. Rol.

Zaprusaczenie, a, blm., czynność cz. **Zaprusaczyć.**

Zaprusaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprusaczyć ś.**

Zaprusaczyć, y,ył *zapełnić, zaludnić Prusakami.* **Z. ś.** *zapełnić ś., zaludnić ś. Prusakami.*

[**Zaprychać się, a ś., ał ś.**] *zaparskać ś.:* Zaprychał ś., zasmarkał ś., każe całować.

[**Zaprychanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaprychać ś.**

× **Zapryciać, a, ał,** × **Zapruciać** *zacząć pryciać.*

× **Zaprycianie, a,** blm., czynność cz. **Zapryciać.**

[**Zaprykować, uje, ował**] **I.** *zapędzić do roboty.* **2.** *zapędzić, zagnać bydło.* **3.** *zanieść, zaciągnąć, zadugować:* Zaprykuj te kłode do ściklepu.

[**Zaprykowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaprykować.**

Zapryskać, a, ał, × **Zaprysnąć,** × **Zaprysknąć,** nied. **Zapryskiwać I.** *prysnąwszy zaskoczyć; zacząć pryskać; prysnąć, trysnąć.* L Iskra zaprysła. **2.** kogo, co = *opryskać, zabryzgać, obryzgać, popryskać, spryskać, pobryzgać, zachlapać.* L. Z. oczy.

Zapryskanie, a, blm., czynność cz. **Zapryskać.**

Zapryskiwać, uje, iwał p **Zapryskać.**

Zapryskiwanie, a, blm., czynność cz. **Zapryskiwać.**

× **Zaprysknąć, nie, nął** p. **Zapryskać.**

× **Zaprysknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaprysknąć.**

× **Zaprysnąć, śnie, snął, snęła** a. **sła** p. **Zapryskać.**

Zapryszczenie, a, blm., czynność cz. **Zapryszczyć.**

Zapryszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapryszczyć ś.**

Zapryszczyć, y, ył *okryć pryszczami.* L. **Z. ś.** *okryć ś. pryszczami, dostać pryszczów.*

× **Zapryśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaprysnąć.**

† **Zaprza, y,** lm. **e** *zapieranie ś. czego, zaparcie ś., zaprzeczenie, wypieranie ś., wyparcie ś.:* Turcy posła naszego na lesie zabili, co rozumiem, na zaprzą uczyniono i na łotrostwo zagnano. Biel. M.

Zaprzać, a, ał p. **2. Zaprzeć.**

× **Zaprzajać, a, ał** p. **2. Zaprzeć.** Sł. wil.

× **Zaprzajanie, a,** blm., czynność cz. **Zaprzajać.**

Zaprzał, u, lm. **y** bart. p. **Martwica.**

Zaprzałek, łka, lm. **łki** bot. p. **Przytulja.**

Zaprzałość, i, blm., rz. od **Zaprzały.** Troc, L.

Zaprzały *który zaprzał:* Zaprzałe zboże, siano. Troc *(= spleśniałe).* Potrawa zaprzała a ślizka dalekoby lepsza a smaczniejsza była, kiedyby ją z polewanego garnka ciepło na półmisek wyłożył. Rej. *(= zakrzepła, skrzepła).*

Zaprzanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaprzać:** Abraham na wysokie ś. posłuszeństwo i Z. woli swej i umartwienie miłości swej wyniósł. Skar.

Zaprzaniec, ńca, lm. **ńcy,** × **Zaprzeniec** *ten, co ś. czego zaparł, co ś. zapiera, co zaprzecza czemu:* Z. wiary = *odszczepieniec, odstępca, renegat, apostata, zdrajca:* Jesteś zaprzańcem odkupiciela swego. Zigr. Turczyn z nich zaprzańce uczynił Chrystusowe. Birk. Stali ś. zaprzańcami wiary. Birk. Stąd zaprzeniec, a potym, że był żółty głową, jego potomstwo długo Szafrańcami zową. Darow.

Zaprzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzać ś.**

× **Zaprzany** *którego ś. zaparto, wyparto:* Najmłodszy syn Wejdewuty Z. od braci, jak Józef. Lel.

Zaprzańczy przym. od **Zaprzaniec.**

Zaprzaństwo, a, blm. *rola, charakter zaprzańca, odszczepieństwo, apostazja, zaparcie ś.:* Chodzą po nizinach samolubstwa, zaprzaństwa. Orzesz. Z tego nowego zaprzaństwa nie przyszło mu nic. Tarn.

Zaprząc, ęgę a. [**ągę**], **ęże,** [**zaprzędzemy**], **ągł, ęgła, Zaprzęgnąć,** × **Zaprzągnąć,** [**Zaprzągnuć, Zaprzągnyć**], rozk. [**zaprzęgej**], **zaprzęgnijcie** a. [**zaprządzcie**], nied. **Zaprzęgać,** × **Zaprzągać,** × **Zaprzęgiwać I.** *założyć w zaprząg, do dyszla, wprząc:* Z. konie do wozu. Woźnica niech zaprzęże konie do karety. Troc. Już Z. trzeba. Troc. Każ konie do kolaski Z. i niech jedzie po komornika. L. Każ tymczasem Z konie do karety, ja w moment powrócę. L. Pakują pojazd, i konie są zaprzężone. L. Ale lepiej do wioski uciekać, zaprzęgajcie! niema tu czego w mieście czekać. L. Z aprzęgaj! niema tu co robić. Z. wóz, karetę = *założyć do nich konie.* Macieju! czy zaprzężono karetą? L. Nowy kocz

lakierowany zaprzęgli. L. Czy pan już kazał zaprzągnąć? Fred. A. **2.** przen.: Z. kogo do roboty = *zasadzić, zająć; zadać komu ciężką robotę, obarczyć go pracą.* Ją do taczki zaprzągnął. Mick. **3.** ?: Smok, który pod polem obległ zamrożonym, z zimna wprzód obleniały a próżen srogości, rozeprzał i w jad nowy zaprzągł z gorącości. Żebr. **Z. ś.** do czego = *zabrać ś., zasiąść, wziąć ś., przystąpić z pilnością do ciężkiej pracy:* Zaprzągam ś. w co, *accingo me operi.* Kn. W nową i ciężką robotę Z. ś. umyślił. Skar. Do pracy tej Z. ś. nie śmie. Karp.

Zaprząg, ęgu, lm. **ęgi, Zaprzęg, Zaprząż,** × **Zaprząga,** × **Zaprzęga** l. *zaprzężenie, sposób zaprzężenia, zaprzęganie:* Konie do siodła i do zaprzęgu. *(= do wozu, do pojazdu, do pociągu).* **2.** *konie zaprzężone, (cug, czwórka, szóstka):* Trzeba dobierać koni innych do siodła, innych do zaprzęgu. Świt. Ksant i Bali w zaprzędze są dwa bystre konie. Dm. Chłopcy ci podrzyżniając ojców głos i tony, poganiają biczykiem Z. unużony. Rol. Z. Radziwiłłowski — koń siwy z karym. **3.** [Zaprzęgiem wołów nazywa ś. przyrząd gotowy do obróbki, t. j. gdy woły do roboty ubrane, a pług, jerzemka, jerzmo są w porządku wraz z batem i kozicami do pługa, by wyruszyć w pole]. **4.** *to, czym zaprzęgają, uprząż:* Koń ten dobrze chodzi w zaprzęgu.

× **Zaprząga, i,** lm. **i** p. **Zaprząg.**

× **Zaprzągać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zaprząc.**

× **Zaprząganie, a,** blm., czynność cz. **Zaprzągać.**

× **Zaprząganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaprzągać ś.**

Zaprzągany l. im. od **Zaprzągać. 2.** [Z.] p. **Zaprzęgnięty:** Już koniczki zaprzągane.

× **Zaprzągnąć, nie, ął** i **Z. ś.** p. **Zaprząc.**

× **Zaprzągnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaprzągnąć.**

× **Zaprzągnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaprzągnąć ś.**

Zaprzągnięty p. **Zaprzęgnięty.**

Zaprząść, ędę, ędzie, ądł, ędła, nied. **Zaprzędać, [Zaprzędzać]** l. *zacząć prząść:* [Aby len ś. darzył, zaprzędzają dziewczęta w wigilję Bożego Narodzenia wrzeciona]. **2.** *przędzeniem zamknąć, zakryć, zarobić, osnuć; oprząść:* Czas zaprzędzionego jedwabnika w orzech a. kokon pilnie uważać należy. Przędz.

Zaprzątać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaprzątnąć.**

Zaprzątanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzątać.**

Zaprzątanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzątać ś.**

[Zaprzątek, tku, blm.] *nieład, nieporządek:* W tej izbie tyle zaprzątku, żeby to co powynosić.

Zaprzątnąć, nie, nął, nied. **Zaprzątać,** × **Zaprzątywać** l. *zapełnić czym zawadzającym, zabrać, zająć miejsce drugim, zawalić:* Zaprzątam co, *coangusto locum impedimentis.* Kn. Głogiem zaprzątnione ścieżki. L. Niepotrzebnemi sprzętami zaprzątniona komora. Troc. Kiedy kobietka widzi w mężu obojętność ku sobie, zaraz rozumie, że inna miłość zaprzątnęła mu serce. L. *(= zajęła, opętała; opanowała, owładnęła nim).* Miłość mię zaprząta całego. L. Ona jedna całą myśl moję zaprzątnęła. L. *(= zapełniła, wypełniła).* **2.** kogo = *zająć, zainteresować, zatrudnić:* Kiedy piękna Temira była zaprzątniętą, wyrządzając w kościele cześć bogini świętą, w zaciszne odległego gaju wezedłem strony. Szym. *(= kiedy ś. krzątała).* Z. ludzi każdy umie, zabawić rzadko kto potrafi. L. *(= zabierać im czas).* Lubo ten dyskurs osobliwszego był gatunku, mało go co uważał, daleko interesowańszy zaprzątał go objekt. Węg. Szujski czym innym był zaprzątniony podówczas. Alber. Głównemu tętnu pracą zaprzątnionego życia nowe otwierał kierunki. Kaczk. Uwaga jego była zaprzątniętą ową tajemną konferencją. Bał. **3.** komu głowę, myśl = *zamącić, zaniepokoić, zająć, zaturbować, zakłopotać, zawrócić, zambarasować:* Tysiąc niepewności myśl zaprzątają. L. Nigdym sobie frasunkiem nie zaprzątał głowy. Koryt. *(= nie dopuszczałem go sobie do głowy).* Nigdy niepotrzebnemi rzeczami głowy sobie nie zaprzątam. L. Teklusia sobie wacpanem głowę zaprząta. L. *(= nabija).* Wasze dobro zaprzątało zawsze moję troskliwość i zaprzątać jej nie przestanie. Śniad. **4.** co = *zarzucić, zawieruszyć, zapodziać, zaprzepaścić, wścibić niewiadomo gdzie sprzątając.* L. **Z. ś.** l. *zatrudnić ś., zająć ś., zabawić ś., zawrócić sobie czym głowę, zwracać na co uwagę, oddać ś. czemu, robić sobie z czego wielkie rzeczy, przywiązywać do czego wielką wagę, troszczyć ś., martwić ś., kłopotać ś. o co:* Zaprzą a ś. niepotrzebnie tą bagatelą. Więc ś. jeszcze nie bardzo zaprzątał myślą o Marji. Chm. **2.** *zająć ś. czym, zakrzątnąć ś. około czego:* Gdyby był Wirgiljusz zaprzątnął ś. tłumaczeniem Iljady, nie mielibyśmy Eneidy. Kołł. Zaprzątniono ś. zakładaniem ogrodu botanicznego. Śniad. **3.** *zamieszać ś., wpaść w nieporządek, w nieład, zgubić ś.* L. Choć pisarzowi temu stół ś. zaprzątnie często, nie zaprzątnie mu ś. głowa bynajmniej. Lubom.

Zaprzątnienie, a l. blm., p. **Zaprzątnięcie. 2.** lm. **a** *rzecz, sprawa, interes zaprzątający kogo, zajęcie, zatrudnienie, robota, czynność, praca:* Czas tak krótki Henrykowi niedogodny był, jako oddalonemu i inne zaprzątnienia mającemu. Alber. Lud, zaniechawszy innego zaprzątnienia, ochędożnie w kościołach zgromadził ś. Alber. Masz tedy i spraw publicznych niejakie pojęcie i zaprzątnień naszych. Krasz. I tak dziś siedzą, jak kruk osowiały, zdala od ludzkich zaprzątnień i wrzawy. Kon.

Zaprzątnienie się, a ś., blm., p. **Zaprzątnięcie ś.**

Zaprzątnięcie, a, blm., **Zaprzątnienie** czynność cz. **Zaprzątnąć.**

Zaprzątnięcie się, a ś., Zaprzątnienie ś., blm., czynność cz. **Zaprzątnąć ś.**

× **Zaprzątywać, uje, ywał** i **Z. ś.** p. **Zaprzątnąć.**

× **Zaprzątywanie, a,** blm., czynność cz. **Zaprzątywać.**

× **Zaprzątywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaprzątywać ś.**

Zaprzążka, i, blm. *zaprzęganie, zaprzężenie, furmaństwo:* On do zaprzążki, jak pies do siana wiązki. Prz.

Zaprzeczać, a, ał p **Zaprzeczyć.**

Zaprzeczająco przys. *w sposób zaprzeczający, zaprzeczając, przecząco:* Ruszył głową Z Kaczk.

Zaprzeczanie, a, lm. **a,** czynność cz. **Zaprzeczać:** Tak było, mimo zaprzeczań.

Zaprzeczenie, a, lm. **a,** czynność cz. **Zaprzeczyć:** Bez zaprzeczenia *(= bezspornie, bezsprzecznie, bez kwestji).*

× **Zaprzecznie** przys. od **Zaprzeczny.** L.

Zaprzeczn|k, a, lm. **cy** p. **Zaprzeczyciel:** Stał ś. zaprzecznikiem dawniejszej swojej literackiej działalności. Spas.

× **Zaprzeczny** *mogący być zaprzeczonym, sporny.*

Zaprzeczyciel, a, lm. **e, Zaprzecznik** *ten, co zaprzecza a. co zaprzeczył.* L.

Zaprzeczycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zaprzeczyciel.** L.

Zaprzeczyć, y, ył, nied. **Zaprzeczać** I. [Z.] *wpoprzek zaorać:* Trzeba działek na górze Z. **2.** komu, czemu = *odmówić mu słuszności, zadać mu kłam; odmówić czemu prawdziwości, negować co:* O zabójstwa zapłatę ten lud zabezpiecza pod przysięgą, że oddał, a tamten zaprzecza. Dm. *(= nie przyznaje, zapiera).* W tym wieku wszystko jest zaprzeczanym. L. *(= kwestjonowanym).* Bardzo słusznie, któż zaprzeczy? Od. Czemu fakta aż nadto zaprzeczają. Feliń. A ty może zaprzeczysz zdań uczonych różność. Słow. Wojski zaprzeczył, i nikt kuchcie nie uwierzyć. Mick. Nie zaprzeczam, że i tak być mogło. *(= nie przeczę, nie spieram ś.).* Przen.: Choo radość udawał, oko zaprzeczyło. Kam. **2.** komu czego = *odmówić, nie uznać, nie przyznać, zaprzeć mu czego:* Temu prawa człowieka nigdy nie będą zaprzeczone. Rzew. Tytuł uświęcony nie był mu zaprzeczony. Lel. Nikt nie zaprzecza wartości podań ludu. Z. ważności traktatu.

I. Zaprzeć, prze a. †przy, parł a. [per], rozk. **przyj a.** [przej], nied. **Zapierać I.** *zatrzymać, wstrzymać, zahamować, zastanowić, zatamować:* Powstaje wspaniały, słoneczny dzień, mroźny, zapierający dech aż gdzieś około przepony. Matl. Trwożne, słodkie, zapierające dech w piersi oczekiwanie. Wrocz. Wyczekiwał z zapartym oddechem. Przen : Zaparte sposoby i myśl do szukania pożytku. Mik. Niema tu przymusu, każdy jest sobą i nie zapiera ani myśli, ani charakteru *(= nie dusi w sobie, nie tai, nie kryje ś. z niemi).* **2.** *zamknąć zaporą, zawrzeć, zatarasować, zabarykadować, podparszy zamknąć:* Zapieram drzwi, *obdo pessulum ostio; vicinum* zamykam. Kn. (zawieram. Kn.) Krówkę pilno pasiemy, doma jej sieczkę rzeżemy, ścielemy, zapieramy, krówka też garniec masła za onę sieczkę szynkować musi. Rej. Cesarza Karola mieszczanie pizańscy, prosiwszy go na cześć, w ratuszu zaparli, ledwo ś. od nich gwałtu za mężną obroną Czechów wybiegł. Stryjk. Bodajby cię zaparto! chcesz, abym tyranem został? Opal. Zasłużyłem, aby mnie do czubków zaparto. Rzew. Zwalił ś. sklep i zawarło dwuch górników. Koss. *(= zawaliło, przygniotło).* W uśmiechu każdym zaparłem siebie, zaparłem gorycz, com ją wciąż pił. Wilk. Kto cię tu zaparł? Krasz. Zaprzesz go sam do lochu. Krasz. *(= zasadzisz, wtrącisz, wpakujesz, wsadzisz)* Zaparte wrota. Wysp. [Zapremy was haw w piwnicy do casu. Tet. A cobyk go zabił?! — Toby cię zaparli do hareštu i powiesili. Tet.]. Zaparli nieprzyjaciela w wąwozie *(= zamknęli, osaczyli, otoczyli, oblegli).* **3.** kogo dokąd, w co = *zaparować, zapędzić, wtłoczyć, wepchnąć, wparować:* Jugurtę Metellus w tak ciasny kąt zaparł, iż całą swą nadzieję w ucieczce pokładać musiał. Pilch. Przen.: Z. kogo w ciasny kąt = *przyprzeć go do muru = postawić go w położeniu bez wyjścia, w kłopotliwym, ambarasownym położeniu.* **4.** †Z *zasadziwszy oprzeć, wesprzeć, podważyć:* Wrażony na hak okręt próżno w gruncie piaszczystym zapiera drągami, aby go uwolnił. Tw. **5.** Z., **†zaprzał,** [**zaprzał**] *zaprzeczyć, nie przyznać, odmówić, zanegować:* Nie zapieram ci zasług, dobrych chęci. Wyznał prawdę, ani nie zaprzał. Rej. Jan wyznał a nie zaprzał, a wyznał, żem ja nie Chrystus. Skar. Zaprzałem już tak wiele razy, i teraz toż mówię, że tu niemasz mandatu. Tworz. Dwoiście zaprzał: od siebie i od swojej żony. Ort. Niech ś. kłócą, że szczęścia Z. nam nie mogą Fred. A. [Nim kur zapieje, ty trzy razy mię zaprzes] [Zapierać co w żywe oczy] = *wypierać ś., zaprzeczać bezczelnie.* **6.** *wpierając zaszachrować, zatumanić; weprzeć w kogo:* Przekupka zaparła mi rubla *(= zaprzeczyła, jakobym jej dał rubla).* [Zaparła chróścielowi przepiórka jedno jaje. Baba zaprzała]. **7.** †Z. samego siebie, p. niż. **Z. ś. I.** *zamknąć ś. zaporą, zabarykadować ś., zatarasować ś.:* Z. ś. w domu, w wąwozie. **2.** *prąc ś. zawięznąć, zeprzeć ś., zatamować ś., zahamować ś., zatrzymać ś., zatkać ś., zapchać ś., wstrzymać ś.:* Wzdycham, i duch mi w piersiach ś. zapiera. L. *(= staje).* Co rodzącej czynić, jeśli dziecię tak głowy wielkiej, iż ś. głowa zapiera a nie może rychło wyjść. Spicz. **3.** *zasadziwszy oprzeć ś.; uprzeć ś., wesprzeć ś.:* Zaparszy ś. oszczepem, na wprzęgłe w wóz krwawy konie Gradyw śmiały wpadł. Żebr. *(= innixus hastae).* [Dopadli me w takiej wązkiej ulicce, zaparłek ś. do muru plecami, wzionek skálami prać. Żer.]. W czasie zadumy jedną nogą w grunt ś. zapierał, aby drugiej tym czasem dać wytchnąć, i tak na przemiany. Es. Chrząszcz biedny zapiera ś. wszelkiemi siłami, a one go ciągną. Ork. Przen.: *oprzeć ś., stawić ś. sztorcem, stawić czoło, uprzeć ś., trzymać ś. czego uparcie, obstawać przy czym, zaciąć ś., zawziąć ś., czepić ś. czego:* Łatwo będziem mogli odpowiedzieć onym starym filozofom, którzy ś. na swych dowodach bardzo zaparli. Syk. Zapierali ś. przeciwko niemu ci, którzy byli z obrzezania, mówiąc... Leop. (spierali ś. z nim. B G.). Jeśli to miasto i mury jego pobudują ś., nie tylko że nie będą płacić, ale ś. i na królów obórzą a zaprą ś. im. Leop. (królom ś. sprzeciwią. B. G.). **4.** [Z. ś.] *oprzeć ś., przyprzeć ś., zeprzeć ś.:* Zaprzesz ś. mamie na kolanach. Wilcasku, zapres ś. do brzyzku zadkiem. Chłop sie tyz nie zapirał, tylo wlaz do karcmy *(= nie ociągał ś., nie wzdragał ś.).* **5.** [Z. ś.] *skulić ś., skurczyć ś., ściągnąć ś., zebrać ś. w sobie:* Zaparł ś., targnął — wyłamał kraty z okna. Tet. **6.** Z. ś., **†zaprzał ś.** a) = czego = *wyprzeć ś., nie przyznać ś., zaprzeczyć:* Oszuście, pewnie ś. tego zaprzesz, coś mówił? L. Zaparł ś. w sądzie wszystkiego. Zapiera ś. wszelkich stosunków z nieprzyjacielem. Trzeba ś. nam będzie wszystkiego Z., ani słowa ś. nie przyznawaj L. Z. ś. jasnej rzeczy trudno. Kn. Zaparł mi ś. zastawu. Troc. Zapierać ś. czego pod przysięgą. Troc. Król pruski wyrzekł ś. i zaparł sojuszów z Polską zawartych. Lel. Z. ś. długu. b) kogo = *wyprzeć ś., nie chcieć go znać, uznać, poznać, nie przyznawać ś. doń, wyrzec ś. go:* Piotr ś. zaprzał Jezusa, mówiąc: ani go znam, ani wiem, co mówisz. Leop. Kto mię wyznał przed ludźmi, wyznam go przed anioły; kto zaś zapiera ś. mnie, zaprzę ś. go przed Bogiem. Bud. (ktoby mnie ś. zaprzał, zaprę ś. go. B. G.). Kto ś. mnie zaprzy przed ludźmi, zaprę ś. go i ja przed Ojcem moim. Leop. Adam zaprzał ś. był Boga, gdy więcej wierzył wężowi, niż słowu Bożemu. Wr. [Na, masz, Jasiu, swego synka, nie zapieraj mu ś.] c) siebie = *osobistych swoich, zysków, wygód, stracić wzgląd na siebie, zrzec ś. wszelkich dla siebie widoków, zapomnieć o sobie:* Jeżeli kto chce za mną iść, niech samego siebie zaprzy a weźmie krzyż swój. Poc. *(abnegat semetipsum,* niech ś. samego siebie zaprzy. Poc.). Ktoby chciał za mną iść, niechaj ś. sam siebie zaprzy. Sekl. (wyrzecze.

Sekl.). Zaprzawszy i wyrzekszy ś. wszystkiego, naśladowali go. Wuj.

2. Zaprzeć, eję, ał, × **Zaprzeć ś., Zapreć, Zaprzać,** × **Zaprzajać, [Zaprać],** × **Zaprzerać** *l. zacząć przeć, zajść zgnilizną od przenia; zapociwszy ś. psuć ś., wyprzeć, zeprzeć, uprzeć:* Zboże, gdy mokre zbiorą, potym w gumnie w snopiu zapre i zapali ś. Haur. Kiedy u końców ziarn znaki czerwone, takowe zboże w stodole zaprzało było. Haur. Zboża na gumnie zaprzeją z niewysuszenia na polu. Haur. Len aby nie był mocno ściśniony, gdyż przez ciepło naturalne zaprzałyby ś. łodygi. Przędz. Urzędnik ma zgoniny i plewy w suszy chować i dojźrzeć, coby nie zaprzały. Haur. Wilgotne zboże w stodole zaprzało *(= zagrzało ś.).* Dziecko zaprzało *(= odparzyło ś.; uryna, kał obżarły, zaognily mu ciało w kroku).* **2.** [Z.] *spleśnieć:* Jak koniczyna zapre, rozrzucić. **3.** †Z. *zakrzepnąć, skrzepnąć, obśliznąć:* Potrawa zaprzała.

Zaprzedać, a, ał, nied. **Zaprzedawać** *l.* †Z. *sprzedać niezupełnie, na pewien czas, z prawem odkupu, ze zwrotem, jakby zastawić:* Gdyby kto pierwej, niż do nieprzyjacielskiej ziemi uciecze, przedał a zaprzedał komu jakie imienie, abo ludzie, abo ziemię, tedy ten, kto kupi abo zakupi, okaże-li na to listy słuszne urzędowe, dzierżeć z pokojem ma. Stl. Ktoby jaką rzecz zaprzedał na rok: jeśliby kto komu zastawił rzecz na rok .. Stl. **2.** komu kogo = *sprzedać na zupełną własność, sprzedawszy zatracić, zagubić; wydać za pieniądze:* Zaprzedawać więźnia komu. Troc. Djabłu ś. zaprzedał i czarować ś. nauczył. L. Z. ojczyznę *(= zdradzić za korzyść osobistą).* Bracia zaprzedali Józefa kupcom izmaelickim. W Koryncie Mummius zdatnych do oręża wyrznął, niewiasty i dzieci zaprzedał. Lel. **3.** [Z.] *sprzedać.* Skr. Dom zaprzedany. Przen.: Psu oczy zaprzedał *(= bardzo bezwstydny).* **Z. ś.** *l. sprzedać ś.:* Z. ś. do niewoli. Z. ś. djabłu *(= sprzedać ś. na wieki)* **2.** przen. *oddać ś. zupełnie na czyje usługi dla korzyści:* Zaprzedał ś. wrogowi dla nędznej blaszki *(= oddał ś. z duszą i z ciałem).* Zerwał obrady właściwie Janusz Radziwiłł przez zaprzedanego sobie posła Litwina. Szaj. **3.** [Z. ś.] *zaprzeć ś.*

Zaprzedajnik, a lm. **cy** p. **Zaprzedawca.**

Zaprzedajność, i, blm., rz. od **Zaprzedajny:** Każde ich ostrzeżenie jest zapłacone obelżywym. zarzutem zdrady i zaprzedajności sumienia nieprzyjaciół ojczyzny. Rzew.

Zarzedajny *skory do zaprzedania, sprzedajny.*

Zaprzedanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzedać:** Z., sprzedaż. Skr.

Zaprzedaniec, ńca, lm. **ńcy** *ten, którego zaprzedano, niewolnik.*

Zaprzedanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzedać ś.**

Zaprzedawać, aje, awał i **Z. ś.** p. **Zaprzedać.**

Zaprzedawanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzedawać.**

Zaprzedawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzedawać ś.**

Zaprzedawca, y, lm. **y, Zaprzedajnik** *ten, co zaprzedaje, sprzedawczyk, zdrajca:* Z. chrześcijanina będzie winien pieniądze za takowego zaprzedanego wrócić. Orm.

× **Zaprzednik, a,** lm. **cy** *ten, co poprzedza, co rej wodzi, prewodyr, przewodnik,* × p r z e d n i k, p o s t a w n i k. Z. żniwiarzy.

[**Zaprzeka, i,** blm.] *zaprzeczenie własności.*

I. Zaprzenie, a, blm, p. **Zaparcie.**

2. Zaprzenie, a, blm. *l.* czynność cz. **2. Zaprzeć. 2.** lek. *wyprzenie, odparzenie, otręt, [wilk]* (intertrigo, erythema ex profluviis).

× **Zaprzeniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Zaprzaniec.**

Zaprzepaszczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaprzepaścić.**

Zaprzepaszczanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzepaszczać.**

Zaprzepaszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzepaszczać ś.**

Zaprzepaszczenie, a, blm., czynność cz. **Zaprzepaścić.**

Zaprzepaszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzepaścić ś.**

Zaprzepaścić, i, ił, nied. **Zaprzepaszczać** *zatracić, stracić bezpowrotnie, jak w przepaść rzucić, puścić na stracenie, na marne, dać na przepadłe,* × z a c z e l u ś c i ć: Fortuny nie zaprzepaścił. Zachar. Nie chciał najmłodszej, najukochańszej zaprzedać, w poddaństwo Z. Jeż. Zaprzepaścił akcję sztuki przez swoją grę. Krzem. **Z. ś.** *przepaść, zginąć bez wieści, zaginąć, zapodziać ś., zadziać ś.:* Zaprzepaścił ś. gdzieś jak kamień w wodę. Jan.

Zaprzestać, anie, ał, nied. **Zaprzestawać** czego, × co, a. z bezok. = *przestać zupełnie, zabastować, zaniechać, poprzestać:* Z. śpiewać. Jeśli zaprzestaniemy wojnę z Litwą, przepadł nasz zakon. Zaprzestał na czas dalszych nieprzyjaźni. Nar. Wczoraj twojego słuchałem pienia, nóciłaś, siedząc przy owym stoku, który dąb rosły mile ocienia: łajałem wody, że na głos taki nie zaprzestały swego mruczenia. Cho.

Zaprzestanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzestać.**

Zaprzestawać, aje, awał p. **Zaprzestać.**

Zaprzestawanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzestawać.**

Zaprzeszłoroczny *który miał miejsce zaprzeszłego roku, który pozostał po zaprzeszłym roku:* Rozmowy zaprzeszłoroczne. Mick.

Zaprzeszłowieczny *tyczący ś. zaprzeszłego wieku, pochodzący z zaprzeszłego wieku:* Czasopismo zaprzeszłowieczne. Brw.

Zaprzeszły *l. poprzedzający przeszły:* Rok Z. Gram.: Czas Z. = *wyrażający wcześniejszą czynność (a. wcześniejszy stan) z dwuch przeszłych czynności (a. stanów).* **2.** × Z. *dawno przeszły, upłyniony:* Wojna zaprzeszła sroższa była. Troc.

Zaprzędać, a, ał p. **Zaprząść.**

Zaprzędanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzędać.**

[**Zaprzędzać, a, ał**] p. **Zaprząść.**

[**Zaprzędzanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaprzędzać.**

Zaprzędzenie, a, blm., czynność cz. **Zaprząść.**

Zaprzęg, u, lm. **i** p. **Zaprząg.**

× **Zaprzęga, i,** lm. **i** p. **Zaprząg.**

Zaprzęgacz, a, lm. **e** *ten, co zaprzęga do wozu.*

Zaprzęgać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaprząc.**

Zaprzęganie, a, blm., czynność cz. **Zaprzęgać.**

Zaprzęganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzęgać ś.**

× **Zaprzęgły** *zaprzężony:* Wstańcie, o wiatry, Erynu burzliwe, i wy, co gromy niesiecie straszliwe, émami zaprzęgłe siarczyste obłoki. Kras.

Zaprzęgnąć, nie, ągł i **Z. ś.** p. **Zaprząc.**

Zaprzęgnięcie, a, blm. i **Z. ś.** p. **Zaprzężenie** i **Z. ś.**

Zaprzęgnięty, Zaprzęgniony im. od **Zaprzęgnąć; Zaprzężony,** × **Zaprzągnięty,** × **Zaprzągniony,** [**Zaprzęgany**].

Zaprzęgniony p. **Zaprzęgnięty.**

Zaprzęgowiec, wca, lm. **wce** *koń zaprzęgowy:* Trzyletni Z., zwinny jak panna.

Zaprzęgowy, Zaprzężny przym. od **Zaprząg**, *pociągowy:* Koń Z. Z duszą człowieczą zaprzężne zwierzęta. Kor. (niewolnicy w Stanach Zjedn.). Jak zając, napierany przez psy lub wilki, chroni ś. aż pod wozy zaprzężne, tak on kopnął ś. aż pod nogi królewskie. Sienk.

† **Zaprzęż, y,** lm. **e** p. **Zaprząg.**

† **Zaprzęża, y,** lm. **e** p. **Zaprząg.**

Zaprzężenie, a, blm., czynność cz. **Zaprząc; Zaprzęgnięcie,** × **Zaprzągnięcie.**

Zaprzężenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprząc ś.; Zaprzęgnięcie ś.,** × **Zaprzągnięcie ś.**

Zaprzężny *zaprzężony, zaopatrzony w zaprząg:* Sanki zaprzężne w rzeźwe konie. Garcz.

Zaprzężony p. **Zaprzęgnięty.**

Zaprzodkować, uje, ował, nied. **Zaprzodkowywać I.** *zacząć przodkować komu, zająć rolę przodownika:* Niech nam w imię Boże zaprzodkują ci, co mają sposobność i znaczenie, niech posiędą zaufanie rządu. Krasz. **2.** Z. kartaczownicę, granatnik, armatę = *zwrócić wylotem do frontu.* Dmb. Jeżeli atak pierwszej linji uda ś., artylerja zaprzodkowuje, przyłącza ś. do drugiej linji. Chrzan.

Zaprzodkowanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzodkować.**

Zaprzodkowywać, uje, ywał p. **Zaprzodkować.**

Zaprzodkowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaprzodkowywać.**

Zaprzyjaźniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaprzyjaźnić.**

Zaprzyjaźnianie, a, blm., czynność cz. **Zaprzyjaźniać.**

Zaprzyjaźnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzyjaźniać ś.**

Zaprzyjaźnić, i, ił, nied. **Zaprzyjaźniać** kogo z kim = *połączyć przyjaźnią, poprzyjaźnić, zbliżyć,* × sprzyjaźnić. **Z. ś.** z kim = *poprzyjaźnić ś., zawrzeć przyjaźń, zbliżyć ś.,* × sprzyjaźnić ś.: Przeznaczył król do poselstwa na dwór francuski osobiście zaprzyjaźnionego sobie wojewodę Denhoffa. Szaj. Państwa, dwory zaprzyjaźnione. Na „Wiankach" wystąpiły, oprócz Towarzystwa wioślarzy, i inne zaprzyjaźnione korporacje.

Zaprzyjaźnienie, a, blm., czynność cz. **Zaprzyjaźnić.**

Zaprzyjaźnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzyjaźnić ś.**

× **Zaprzymierzenie, a,** blm., czynność cz. **Zaprzymierzyć.**

× **Zaprzymierzyć, y, ył** *zawiązać, zapoczątkować zapomocą przymierza:* Chcąc Z. z tobą związek ścisły, dość położyła zabiegu i trudu. Syrok.

Zaprzysiąc, ęże, ągł, Zaprzysięgnąć, nied. **Zaprzysięgać I.** co = *przysięgą zatwierdzić, zapewnić.* Z. warunki pokoju. **2.** × Z. kogo = *upewnić, zapewnić go pod przysięgą:* Uczynił jej taką obietnicę, zaprzysiągszy ją, iż ocz mię. prosić będziesz, iż ci nic nie odmówię. Rej. **3.** kogo = *zakląć, zobowiązać pod przysięgą:* Choć go matka przed śmiercią na to zaprzysięgła. Ork. **4.** kogo = *pociągnąć go do przysięgi, zrobić go przysięgłym:* Zakonnicy zaprzysiężeni na ubóstwo. Sienk. Z. świadków. Trwały dalej spory, czy delegatów do rachunków z podskarbiemi Z., lub nie. Kis. [Ja już moje serce do ciebie zaprzysiągł]. **5.** [Sól gdzieś uszła, bo ją zaprzysięgli, t. j. fałszywą przysięgą zaprzeczono jej istnienia przed poszukującym rządem, by ją i ludzi od wyzyskiwania uchronić]. **Z. ś.** czego = *odprzysiąc ś., zarzec ś., odrzec ś., wyrzec ś. pod przysięgą.*

Zaprzysięgać, a, ał p. **Zaprzysiąc.**

Zaprzysięganie, a, blm., czynność cz. **Zaprzysięgać.**

Zaprzysięganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzysięgać ś**

Zaprzysięgłość, i, blm., rz. od **Zaprzysięgły:** Z. ducha, co pieczęć swoją gorzejącą kładzie, gdzie popierw była tylko glina krucha. Kon.

Zaprzysięgły *który ś. przysiągł, który co poprzysiągł:* Zaklęci ongi nieprzyjaciele, dziś bracia, na krew chrześcijańską zaprzysięgli sprzymierzeńcy. Sienk.

Zaprzysięgnąć, nie, nął i **Z. ś.** p. **Zaprzysiąc.**

Zaprzysięgnięcie, a, blm., p. **Zaprzysiężenie.**

Zaprzysięgnięcie się, a ś., blm., p. **Zaprzysiężenie ś.**

Zaprzysiężenie, a I. blm., czynność cz. **Zaprzysiąc; Zaprzysięgnięcie, 2.** lm. **a** *przysięga zapewniająca kogo a. co:* Świadectwu słów, nie przysięgi, ufna, od zaprzysiężenia uwolniła. Koź.

Zaprzysiężenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaprzysiąc ś.; Zaprzysięgnięcie ś.**

[**Zaprzyto**] *zaparto, zamknięto.*

× **Zapsnąć, śnie, snął** *popsnąć, pomknąć, posunąć aż za co.* L. × **Z. ś.** *popsnąć ś., posunąć ś. aż za co.* L.

× **Zapsnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zapsnąć.**

× **Zapsnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapsnąć ś.**

[**Zapsocenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zapsocić ś.**

[**Zapsocić się, i ś., ił ś.**] *zanieść ś. na słotę, rozpadać ś.* (o deszczu) *po pogodzie.*

† **Zapsować, a, ował** i † **Z. ś.** p. **Zapsuć.**

† **Zapsowanie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Zapsować.** Troc. **2.** p. **Zapsowanie ś.**

† **Zapsowanie się, a ś.,** blm., niek. **Zapsowanie** czynność cz. **Zapsować ś.:** Choroby bywają z zapsowania i z zagniłości pokarmów. Sok ten dobry na Z. warg i na Z. dziąseł. Sien.

† **Zapsowywać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zapsuć.**

† **Zapsowywanie, a,** blm., czynność cz. **Zapsowywać.**

† **Zapsowywanie się, a ś,** blm., czynność cz. **Zapsowywać ś.**

Zapstrokacenie, a, blm., czynność cz. **Zapstrokacić.**

Zapstrokacenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapstrokacić ś.**

Zapstrokacić, i, ił *zabarwić pstrokato; zasypać pstrokacinami.* **Z. ś.** *zamajaczyć, ukazać ś. w postaci różnobarwnej:* Zapstrokaciło ś. od kolorowych domów. Weys. Kłębek ten (= gromadka ludzi) zabarwił ś., zapstrokacił. Weys.

Zapstrzeć, eje, ał p. **Zapstrzyć.**

Zapstrzenie, a, blm. I. czynność cz. **Zapstrzeć. 2.** czynność cz. **Zapstrzyć.**

Zapstrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapstrzyć ś.**

Zapstrzyć, y, ył I. *zrobić pstrym, okrywszy ciemnemi centkami; popstrzyć, opstrzyć:* Muchy zapstrzyły firanki. Spoglądała w zapstrzony oleodruk. Żer. **2.** *upstrzyć, przeładować drobnemi szczegółami:* Z. budowlę ornamentami. **Z. ś., Zapstrzeć** *okryć ś. pstrocinami, zrobić ś. pstrym, popstrzyć ś., opstrzyć ś.:* Gdy ś. gmach, choćby największy, gęstemi ornamenty obłoży i zapstrzy, natychmiast drobnieje podzielona na części wspaniałość. L.

† **Zapsucie, a,** blm., czynność cz. **Zapsuć.**

† **Zapsucie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapsuć ś.**

†**Zapsuć, uje, uł**, †**Zapsować**, nied. †**Zapsowywać** *zarazić zepsuciem; zakazić, zacząć psuć, nadpsuć, uszkodzić:* Zapsować co, *vitio imbuere aliquid.* Kn. Zapsowany, *veteri vitio imbutus, pridem vitiatus.* Kn Ludzie zapsowanej kompleksji. Petr. Ludzie zapsowani melankolją abo kolerą w tych ś. często rzeczach kochają, od których drudzy uciekają. Petr. *(= dotknięci).* Zapsować, zakazić. Ocz. Woda nogą zamącona, i zdrój zapsowany. Wuj. (zdrój zepsowany. B. G.). Rzeczy rdzą zapsowane i zakażone. Glicz. Nie dopuszczajcie światu marnemu zapsowywać a zatłumiać w tobie tych członków twoich. Rej. †**Z. ś.** *zakazić ś., zarazić ś. zepsuciem, zacząć psuć ś., nadpsuć ś., uszkodzić ś.:* Kiedy ś. ciało zapsuje, co pospolicie zowią dziwym mięsem, póki ono złe trwa, dobre żadną miarą rość i goić ś. nie może. Żarn. O rozmaitym wyprawianiu szat, gdy ś. jaką tłustością zapsują. Sien. *(= zajdą tłustą plamą).*

[**Zapśnić, i, ił**] *zawinić, zrobić co złego, spsocić; dokuczyć.*

[**Zapśnienie, a**, blm.] czynność cz. **Zapśnić.**

Zaptja, i, lm. **owie** *policjant turecki:* Wyprawiał natychmiast zaptjów i przeprowadzał egzekucją z całą surowością. Jeż.

Zapuchać, a, ał p. **Zapuchnąć.**

Zapuchanie, a, blm., czynność cz. **Zapuchać.**

Zapuchły, Zapuchnięty *który zapuchł, opuchły, napuchły, ociekły, nabrzmiały, obrzmiały:* Twarz zapuchła. L. Oczy zapuchłe. L.

Zapuchnąć, chnie, chnął a. chł, nied. **Zapuchać** *zajść puchliną, opuchnąć, napuchnąć, spuchnąć, ociec, nabrzmieć:* Twarz mu zapuchła.

Zapuchnienie, a, blm, p. **Zapuchnięcie.**

Zapuchnięcie, a, Zapuchnienie l. blm., czynność cz. **Zapuchnąć. 2.** lm. **a** *miejsce zapuchłe, puchlina, którą co zaszło, opuchlina, obrzmiałość, nabrzmiałość.*

Zapuchnięty p. **Zapuchły.**

Zapuczenie, a, blm., czynność cz. **Zapuczyć.**

× **Zapucznieć, eje, ał** *nabrzmieć, wzdąć ś., odąć ś., napucznieć, napęcznieć.* Sł. wil.

× **Zapucznienie, a**, blm., czynność cz. **Zapucznieć.**

Zapuczyć, y, ył l. × Z. *zrobić nabrzmiałym, wzdąć, odąć, napuczyć.* Sł wil. 2. [Z.] *zadusić*

[**Zapuda, y**, lm. **y**] *obława, naganka:* Było zapudy około tysiąca. Z. miot obstąpiła. Zaczyna ś. zdała pokazywać dym ogni, palonych przez czekającą na myśliwych zapudę (nagankę).

Zapudrować, uje, ował l. *zacząć pudrować.* **2.** *zakryć pudrem:* Z pryszczyk na twarzy.

Zapudrowanie, a, blm., czynność cz. **Zapudrować.**

× **Zapuginalenie, a**, blm., czynność cz. **Zapuginalić.**

× **Zapuginalić, i, ił** *puginałem zabić, zakłóć:* Tajne towarzystwo chce go Z. Krasiń.

[**Zapuhać, a, ał**] *zakrzyczeć jak puhacz, jak sowa:* Zapuhały sowy.

[**Zapuhanie, a**, blm.] czynność cz. **Zapuhać.**

Zapukać, a, ał, [**Z. ś., Zapuknąć**] *zacząć pukać, puknąć, zastukać, zakołatać:* Z. do drzwi. Zapukał do niej, żeby tu wyszła na moment. L. × Przen.: Z. do kogo, zdaleka ś. zapytać L. [Zapuka s. w średnie okno]

Zapukanie, a, blm., czynność cz. **Zapukać**

[**Zapukanie się, a ś**, blm.] czynność cz. **Zapukać ś.**

Zapuklerzenie, a, blm., czynność cz. **Zapuklerzyć.**

Zapuklerzyć, y, ył *zabronić puklerzem:* Pafla-gończycy zapuklerzeni. Ml.

[**Zapuknąć, nie, nął**] p. **Zapukać.**

[**Zapuknięcie, a**, blm.] czynność cz. **Zapuknąć.**

[**Zapulać, a, ał**] zł. *sprzedać.*

[**Zapulanie, a**, blm.] czynność cz. **Zapulać.**

Zapulsować, uje, ował *zacząć pulsować, zatętnić pulsując:* Skronie zapulsowały mu silnie. Orzesz.

Zapulsowanie, a, blm., czynność cz. **Zapulsować.**

†**Zapun, u**, lm. **y** p. **Żupan:** Czeladź wszystka w barwie zielonej, ceglastych zapunach. Dar.

Zapunktować, uje, ował fot. *pędzelkiem retuszerskim zatrzeć z fotografji czarne plamki.*

Zapunktowanie, a, blm., czynność cz. **Zapunktować.**

Zapupiać się, a ś., ał ś. p. **Zapupić ś.**

Zapupianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapupiać ś.**

Zapupić się, i ś., ił ś., nied. **Zapupiać ś.** *zaprząść ś., oprząść ś.:* Jedwabnik zapupił ś.

Zapupienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapupić ś.**

[**Zapuseć, y, ał**] p. **Zapuszeć.**

[**Zapusenie, a**, blm.] czynność cz. **Zapuseć.**

Zapust, u, lm. **y** l. **a.** [**Zapusta**] *miejsce zapuszczone na las, zagajnik, las dziewiczy, zarośl, gęstwina:* Z. w lesie, las nierąbany. Troc. Siekierą gaj wyrębował, on i zapusty święte żelazem wypsował. Otw. Poszła w Z. zaciemniony i w gaj lasem okryty. Otw. Zapustów i pastwisk zielonych pilnował. Otw. Dobra noc, lube kraje, przyjemne równiny! wszystkie te krzaki wasze i wszystkie chróściny, wszystkie mię znały dobrze zapusty i bory. Zim. Kościół ten drzewy swemi wysokiemi Z. zasłaniał. Otw. Rzeka przemulonemi wyrówkami przez leśne zapusty przepływająca. Błaż. Gęstwia z cienkiego tu wydana chróstu, tam kęs młodego niby to zapustu. Skrzet. Pełnoptasze zapusty. Otw. Młody Z. dębowy. Kaczk. Wkrótce przetrzebią ś. ostępy, spadną bez użytku najpiękniejsze drzewa, powypalają ś. gąszcze i zapusty, bo niema dla lasu nic szkodliwszego nad Mazura. Krasz. Na łąkach, polach i młodych zapustach. Bsk. Między temi borami jest pole, które bartnik poganin, pierwszy osadnik, wyczynił z zapustu. Dyg. **2.** *drzewo, zwłaszcza młodociane, zostawione w lesie wyciętym na dalsze rośnięcie.* Łab. **3.** [Z.] p. **Zapusty. 4.** [Z.] *uosobienie zapustów: człowiek w papierowej czapie i wywróconym kożuchu:* Jedzie Z. na koniu, wywija po moście, frasują ś komornice, co będą jeść w poście. Glog. Zdr. × **Zapustek.**

[**Zapusta, y**, lm. **y**] p. **Zapust.** Ks. Ł. Z., ziemia nieorana, przeznaczona na zalesienie, młody lasek. Gwar.

[**Zapustak, a**, lm. **i**] zł. *skarpy, t. j. planty lwowskie* (wyraz kobiet złego prowadzenia). Estr.

× **Zapustek, tku**, lm. **tki** p. **Zapust;** *rzecz zapuszczona*, np. *drzewo młodociane w lesie na odrost zostawione.* Troc.

[**Zapustnica, y**, lm. **e, Zapustniczka**] forma ż. od **Zapustnik.**

[**Zapustniczka, i** lm. **i**] p. **Zapustnica**

[**Zapustnik, ka**, lm. **cy, Zapuśnik**] l. *parobek przebrany, chodzący po domach w zapusty, mięsopustnik.* 2. przen. *człowiek lubiący dobre życie, sybaryta*

Zapustny, Zapustowy przym. od **Zapust,** *mięsopustny:* Zapustna niedziela. Troc. Z. wtorek. Troc *(= ostatni, tłusty).* Niedzielę zapustną pięćdziesiątnicą zwiemy. Skar. Przen.: *wesoły, biesiadny,*

godowy. Wszelką pompę, nadętość, wspaniałość rozpustną oddala i przez cały rok chwilę zapustną. Jabł. [Zapustne tygodnie] przed adwentem, kiedy odbywają ś. wesela.

× **Zapustoszeć, eje, ał** *zacząć pustoszeć; spustoszeć.*

× **Zapustoszenie, a,** blm., czynność cz. **Zapustoszeć.**

Zapustować, uje, ował *obchodzić zapusty, karnawałować,* × *mięsopustować.* Przen.: *hulać, bankietować, godować, biesiadować, ucztować, balować:* Przemysław, gdy z swym rycerstwem w dzień św. Doroty zapustuje wesoło, zabity bezbożnie, zginął od brandeburskich margrabiów w Rogoźnie. Min.

Zapustowanie, a, blm., czynność cz. **Zapustować.**

Zapustowy p. **Zapustny:** Hulaj dusza rada w zapustowej chwili. Syrok.

Zapusty, ust, blp., † **Zaposty,** [**Zapust**] I. *ostatnie dni karnawału, ostatki, mięsopust:* Jeśli nie w Z., to w post przynajmniej. L. *(=kiedyś tedyś).* Wstają, czy siedzą, jam u nich w ustach, i nucą o mnie, jak o zapustach. Chr. *(=jestem przedmiotem ich pieśni, rozmów, szyderstw, z ust im nie schodzę).* Ostatnie zaposty. Meniń. Już będziecie teraz znali, co to polskie są Z. Pot. Czy znasz weneckie Z.? Malcz. Takeśmy ś. tu zabawiali przez Z. Kaczk. Chłopcze:... w Z. wyprawmy wesele. Kon. 2. [Zimne zapusty] = *właściwe zapusty dla odróżnienia od przedadwentowych.* 3. [Z.] *ostatnie dni przed adwentem.* 4. [Z. weselne, **Pustotka**] *zabawa w niedzielę przedślubną.*

Zapuszczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapuścić.**

Zapuszczanie, a, blm., czynność cz. **Zapuszczać.**

Zapuszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapuszczać ś.**

Zapuszczański, × **Zapuszczyński** *za puszczą będący, stamtąd pochodzący:* Z. trakt, część województwa Trockiego, od Niemna ku Zawintom ciągnąca ś. Dyk. Kraj blizki lasów Litwa nazywa zapuszczyńskim krajem. Kopcz.

Zapuszcze, a, lm. **a** *kraj za puszczą leżący.* L.

Zapuszczenie, a I. blm., czynność cz. **Zapuścić:** Z. głowy śruby, aby na powierzchnię kruszcu a. drzewa nie wystawała. Łab. 2. † Z, lm. **a** *zasłona, firanka, kurtyna, zapona:* Uczynisz Z. przede drzwi namiotu. Bud. (uczynisz zasłonę do drzwi przybytku. B. G.).

Zapuszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapuścić ś.:** Zapuszczanie ś, Z. ś., na co, *impetus.* Kn.

× **Zapuszczyński** p. **Zapuszczański.**

[**Zapuszeć, y, ał, Zapuseć**] *zapachnieć.*

Zapuszenie, a, blm. I. † Z. czynność cz. **Zapuszyć.** 2. [Z.] czynność cz. **Zapuszeć.**

† **Zapuszyć, y, ył** *zapełnić, natchnąć, zagrzać, ożywić:* Wszystkie sprawy nasze niech miłością twoją zaprawione i zapuszone zostaną. Skar.

Zapuścić, i, il, nied. **Zapuszczać** I. *puściwszy wprowadzić; zasadzić, założyć w głąb, zatopić, zanurzyć:* Zapuść to głęboko w wodę, słup w ziemię. Troc. Słup głęboko zapuszczony. Troc. Z. kół na łokieć w ziemię. Troj. Z. belkę. Troc. *(=założyć, wprawić, zasadzić, obsadzić, zaczopować).* Tatarzy w głąb kraju sąsiedzkiego hordy zapuszczają. Troc. Wyżły ciekawe w chrósty zapuszczają i w trawę, którzy ptastwo wypędzają. P. Koch. Psy zapuści w lesie. Dm. Okręty z okrętami wiązane prowadzi i zapuszcza uwady, spina łańcuchami. Bardz. Przez całą noc nic nie ułowiłem, lecz na słowo twe zapuszczę sieć. Wuj., B. G. *(=zarzucę, zanurzę, pogrążę, zatopię).* Chociaż sieci różnie zapuszczali, onej nocy ryb nic nie ułowili. Odym. Zajedź na głębią a zapuśćcie sieci wasze na połów. Wuj. Z., założyć, zapuszczać, zakładać, kłaść za fundament, puścić w dno, w grunt. L. Niepodobna do naśladowania owa pajęcza tkaczownia: jak wiele to pracy nici porządnie rozciągać! jedne naprost zapuszczone miasto gruntu, drugie zgęsta w rzadkawe krążki i oczka plecione. Pilch. Z. sondę w ranę. Głębiej zapuszczać lemiesze i kroje. L. Zapuść sierp twój a żnij, boć już przyszła godzina, aby żęto. Leop. (spuść sierp twój i żnij. Leop.). Zapuścił sierp swój na ziemię, i pożęta jest ziemia. B. G.). Gdy ś. owoc pokazał, człowiek natychmiast sierp zapuszcza, iż już żniwo przyszło. Sekl. (posyła. Sekl.). Przen.: Z. myśl, rozum, dowcip, wzrok = *zatopić, zagłębić.* Zapuścił wszystkę swoję sposobność, wszystkie swoje myśli na to. Troc *(=wysilił, wytężył; skupił).* Głębiej swój rozum, swój dowcip zapuszcza. Troc. Jeżeli oczy na jego cnoty zapuszczę... Troc. Zabronił mu tak śmiało zapuszczać wzrok do sypialni kobiety. Bał. 2. *spuściwszy, rozpuściwszy zakryć, zasłonić, przesłonić:* Błonia zapuszczona drzewiną. Żebr. Z. co firankami, zasłoną. Troc. Spotkałem śliczne dwie boginie, zapuszczone kwefem. L. Zapuszczona twarz, zasłoniona. Skar. Przen.: Stanął zbawiciel, twarz swą zapuszczając wstydem rumianym, na ciała swojego nagość sromotną smutno poglądając. Odym. 3. *zaciągnąć, pomalować:* Zapuszczono powtórnie podłogę, wymyto okno i ustawiono w nim kilka wazoników. Bał. Z. firankę, roletę, zasłonę, kurtynę *(=puściwszy zasunąć).* [Zapuścił oczy na ziemię] *(=spuścił)* 4. *zostawić losowi, zaniedbać, zostawić naturze:* Ogród zapuszczony *(=niepielony, zachwaszczony, nieporządny).* Dom zapuszczony *(=brudny a. zrujnowany przez brak dozoru, opieki).* Z. krowę = *nie dojąc jej, sprawić, że straci mleko.* Z. = *dać rosnąć, nie przeszkodzić rośnięciu, nie wycinać, nie obcinać, nie kosić, nie żąć, nie golić:* Z. las, łąkę. Troc. Las sobie a. gaj Z. a. zasadzić. Trzyc. Zapuszczam brodę, którąm przed tym golił albom jej nie miał, *promitto barbam.* Kn. Turcy głowy golą, a brody zapuszczają. Warg. Dwanaście go senatorów prowadziło: sześć z ogolonemi brodami, a sześć z zapuszczonemi. Skar. Zakazali księżom z zapuszczoną brodą chodzić, żeby ją podrzynając, dali znak, że o tę ozdobę nie dbają. Skar. Nazarei włosów nie golili, ale zapuszczali. Galat. Dla pokazania większej ku mieszczanom krakowskim przychylności, Leszek głowę obyczajem niemieckim zapuścił i odzienia narodu tego używać począł. Nar. Włosy zapuszczone, broda zapuszczona. Troc. 5. † W pogaństwie białogłowy, które z przyrodzenia na płód zapuszczały, były we wzgardzeniu. Glicz. *(=niepłodne, płodu nie donoszące.* L.). 6. † Z., † **Zapościć** nied. *zapustować, mięsopust zakończyć, by post zacząć.* Meniń., Kn. Przez cały rok zapuszczają, a nigdy nie paszczają. Wuj. Polacy, starym zwyczajem idąc, zaraz od starozapustnej niedzieli post przedwielkanocny zaczynali; Innocenty IV zaś pozwolił, aby wzorem w innych krajach zagęszczonym dopiero od dnia popielca zapuszczali. Nies. Ten tydzień pierwszy postu wielkiego w monastyrach zakonnicy tak obserwują, że w niedzielę zapusciwszy, poniedziałek

i wtorek, nic nie jedząc, poszczą. Pim. 7. anat.: †Przestrony wstaw zapuszczony, ×stawo skład biegunowy, ×bloczek, ×zawias, ×przemianowe wpojenie = *staw zawiasowy* (ginglymus, ginglymoarthrosis). 6. chir.: Szew zapuszczony. **Z. ś.** *puściwszy ś. zagłębić ś.; zapędzić ś., zagnać ś., zagalopować ś., zabiec:* W Moskwie zapuszczają ś. strzelcy z psami w głąb puszczy. L Mieszkańcy Skandynawji przez morza i szerokie lądy zapuszczali ś. na zwiady odległych krajów. Lel. Zapuścił ś. do mnie, za morze. Troc. Przen.: Nie zapuszczaj ś. w dociekania i domysły. Śniad. Chcąc poszukiwać stanu przyrodzonego człowieka, nie można zapuszczać ś. w domniemywania. Kołł. (= *zaciekać ś., wdawać ś.*).

[**Zapuśnik, a,** lm. **cy**] p. **Zapustnik.**

Zapych, a, lm. **y** *knebel.*

Zapychać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zapchać.**

Zapychanie, a, blm., czynność cz. **Zapychać.**

Zapychanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapychać ś.**

Zapylać, a, ał p. **Zapylić.**

Zapylanie, a, blm., czynność cz. **Zapylać:** Z. palmy słupkowej przez palmę pręcikową.

Zapylcowate, Ananasowate rośliny (bromeliaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Zapylec, lca, lm. **lce, Ananas** bot. (bromelia) *roś. z rodziny zapylcowatych.*

Zapylenie, a, blm., czynność cz. **Zapylić.**

Zapylić, i, ił, nied. **Zapylać** I *zakryć, okryć pyłem; popylić, zakurzyć, okurzyć, pokurzyć, zaprószyć:* Pokój staroświecki zapylony. Nar. 2. ogr. *zapłodnić roślinę przez przeniesienie pyłku kwiatowego z pręcików na słupek a. na inny kwiat.* Jank., Rost.

†**Zapyrzać, a, ał** i †**Z. ś.** p. **Zaperzyć.**

†**Zapyrzanie, a,** blm., czynność cz. **Zapyrzać.**

†**Zapyrzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapyrzać ś.**

†**Zapyrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zapyrzyć.**

†**Zapyrzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zapyrzyć ś.**

†**Zapyrzyć, y, ył** i †**Z. ś.** p. **Zaperzyć. Z. ś.** zarumienić ś. B. Sz.

†**Zapyszniały** *który zapyszniał:* Kraj tak Z., że w nim wszystko miłościwi panowie, by jeno kęs bobru do zawojka przyszył a knafel u szyi zawiesił. Rej.

†**Zapyszniеć, eje. ał** *wzbić ś. w pychę, zadumnieć.* [**Z. ś., Zapyśnić ś.**] *obrazić ś., odąć ś, zakręcić nosa.*

†**Zapysznienie, a,** blm., czynność cz. **Zapyszniеć.**

[**Zapyśnić się, i ś., ił ś.**] p. **Zapyszniеć.**

[**Zapyśnienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zapyśnić ś.**

× **Zapyt, u.** lm. **y** p. **Zapytanie.**

Zapytać, a, ał, nied. **Zapytywać, a. Z. ś.** kogo I. a. kogo o co *pytając zagadnąć; zasięgnąć wiadomości; spytać, zrobić zapytanie, zwrócić ś. (do kogo) z pytaniem, zagadnąć kogo:* Z. ucznia z lekcji = *zaczepić go z lekcji, wyrwać go do lekcji.* Zapytaj sług twych, tedyć to powiedzą. Leop. (spytaj sług twych B. G.). Twoja rzecz w ten czas ś. odzywać, kiedy ja ś. ciebie zapytam. L. Sądownie ś. Z., śledzić L. Stawiony przed sąd więzień zapytany najprzód bywa o imię. Ostr. Zapytaj ś. u niego, skąd przybywa. L. Panicz nie śmiał przemówić zapytany. Rol. 2. [**Z**] *poprosić:* Chociazby bél więcy zapytáł, toby mu béli dali.

Zapytanie, a, × **Zapyt** I. blm., czynność cz. **Zapytać.** 2. lm. **a** *pytanie, kwestja.* Gram.: Znak zapytania (?). Przen.: Czy co z tego będzie, to jeszcze wielki znak zapytania (= *wielkie pytanie*).

Zapytanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapytać ś.**

[**Zapytanki, ów,** blp, **Zapytuśki**] *oświadczyny.*

[**Zapytuśki, ów,** blp.] p. **Zapytanki.**

Zapytywacz, a, lm. **e** *ten, co zapytuje.* L.

Zapytywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zapytać.**

Zapytywanie, a, blm., czynność cz. **Zapytywać.**

Zapytywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zapytywać ś.**

[**Zapyziały, Zapyziany**] (o roślinie) *niewyrosły, mały:* Kwiatek Z.

[**Zapyziany**] p. **Zapyziały.**

[**Zara**] p. **Zaraz:** Z., duchem lecę. Jun. Z. na zwiesnę. Kon. Z. płachtę ściągnie. Kon.

Zarabiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zarobić.**

Zarabianie, a, blm., czynność cz. **Zarabiać.**

Zarabianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarabiać ś.**

[**Zaracenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaracić ś.**

× **Zarachować, uje, ował** I. *rachując zamylić; mylnie porachować.* 2. *zataić co, podając rachunek.* 3. *zaliczyć, dać zaliczkę, zaforszusować:* Z. wypłatę. **Z. ś.** I. × Z., *pomylić ś. w rachunku, przerachować ś., przeliczyć ś.* 2. *zatopić ś. w rachunkach.*

Zarachowanie, a, blm., czynność cz. **Zarachować.**

Zarachowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarachować ś.**

[**Zaracić się, i ś., ił ś.**] *roztargać ś., zginąć:* Ledwo ś. nie zaracił ze złości, z bólu, z nawału zatrudnienia. Ledwo ś. nie zaracił, jak mu krowa padła.

× **Zarada, y,** lm. **y** *zaradzanie, zaradzenie, rada na co, środek zaradczy, prezerwatywa, remedjum:* Bez wszelkiej przyszłym rokoszu zamachom zarady sejm ś. zakończył. Nar.

Zaradca, y, lm. **y** *ten, co zaradził a. co zaradza:* Zesłany mu został Irakli, jako wielki Z. budowniczy. Byk.

Zaradczo- p. **Zaradczy.**

Zaradczość, i, blm. I. rz. od **Zaradczy.** 2. × Z. p. **Zaradność:** Ruch, znamionujący Z. i praktyczność, świadczy dodatnio o stanie ziemiańskim.

Zaradczy *tyczący ś. zaradzania, pomocny, zapobiegawczy:* Środek Z. Jest to jeden z najlepszych środków zaradczo-higjenicznych dla biedactwa.

Zaradlenie, a, blm., czynność cz. **Zaradlić.**

Zaradlić, i, ił, Zaradłować *zakończyć radlenie, zaorać radląc:* Z. kawał gruntu.

Zaradłować, uje, ował p. **Zaradlić.** L.

Zaradłowanie, a, blm., czynność cz. **Zaradłować.**

Zaradnie przys. od **Zaradny:** Trzeba na nowych schadzkach rozstrzygnąć Z., cokolwiek wątpliwego pod zdanie wypadnie. Przyb. Dość mądrzy, dość zbrojni Z. Przyb.

Zaradność, i, blm., rz. od **Zaradny:** Z. kupiecka godna poszanowania za te wygody, które społeczność przynosi. Dek.

Zaradny I. *umiejący sobie radzić, znajdujący na wszystko radę, radny, obrotny, sprytny, przemyślny, zapobiegliwy, skrzętny, zabiegliwy, starow-*

ny: Człowiek, rozum Z. Za co w zaradnych mrówek wchodzić ślady, kiedy szczęśliwsze są teraz motyle? L. Z. gospodarz. **2.** × Z. *któremu można zaradzić,* × *zapobieżny.*

× **Zaradować się, uje ś., ował ś.** *uradować ś., rozradować ś., zacząć ś. radować.* L. Gdy Chrystus z martwych powstał, zaradowały ś. ptaki weselnie. Psm.

× **Zaradowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaradować ś.**

I. Zaradzać, a, ał p. **Zaradzić.**

2. Zaradzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zarodzić.**

I. Zaradzanie, a, blm., czynność cz. **Zaradzać.**

2. Zaradzanie, a, blm., czynność cz. **2. Zaradzać.**

Zaradzanie się, a ś., blm, czynność cz. **Zaradzać ś.**

Zaradzenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaradzić. 2.** × Z. p. **Zarada.**

Zaradzić, i, il, × **Zaraić,** nied. **Zaradzać I.** czemu = *zapobiec skuteczną radą, poradzić na co, znaleźć na co radę:* Dwom trzodom jeden pasterz nie zaradzi. Nar. Stało ś., już późno, i trudno Z. Mick. **2.** komu = *dać radę, poradzić:* Nie troszcz ś. o nas, potrafimy my sobie Z. i interesa nasze wykierować pomyślnie. L. Mając fortecę, z wielorakich przyczyn krajowi od nieprzyjaciela zaradzam. Leszcz. Czegoż ś. spodziewać mamy? jak Z. złemu? Młodź. Można złemu Z. Kras. Cierpliwość znosi, czemu Z. nie może. Brodz. **3.** *zacząć radzić; zarządzić radząc:* Od ciebie zawisło Z. o moim uszczęśliwieniu. L.

× **Zaraić, i, il** p. **Zaradzić.** Sł. wil.

[Zaraj] p. **Zaraz.**

Zarajać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaroić.**

Zarajanie, a, blm., czynność cz. **Zarajać.**

Zarajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarajać ś.**

× **Zarajenie, a,** blm., czynność cz. **Zaraić.**

[Zarak] p **Zaraz.**

[Zaralce, ów, blp.] *plastry miodu:* Chłop wydłubuje Z.

× **Zaranek, nku,** lm. **nki** p. **Zaranie:** [Słońce bierze swój Z.] Jak z róży, której piersi Z. odsłonił Mick. Od zaranku na pańskie naród gnać, a późnym zmierzchem popuszczać. Żer.

Zaraniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaronić.**

Zaranianie, a, blm., czynność cz. **Zaraniać.**

Zaranianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaraniać ś.**

† **Zaranić, i, il** i † **Z. ś.** p. **Poranić.**

Zaranie, a, lm. **a,** × **Zarań,** × **Zaranek,** † **Wzaranie I.** *początek dnia, świt, blask, wschód, pora przede dniem, poranek, rano, ranek.* Ps. flor. Czekają go od zarania. Troc. W zarań i w wieczór na pacierze dzwonią. Hrb. Nie dowiedzieli ś. tego aż w zarań. Leop. (nie dowiedzieli ś. aż rano. B. G.; *nazajutrz rano).* Gdy wiatry wschodowe w zarań nastawają, pewne znamię jest mierności czasu. Trzyc. Od zarania do wieczornego zmierzkania. Groch. W winnicy jego od zarania robili aż do zajścia słonecznego. Odym. Od wzaranie aż ku południu. Trzyc. Gospodarz wyszedł z zarania najmować robotników. Bud. (wyszedł bardzo rano. B. G.). Oni bramy otwierali co zaranek. Bud. (na każdy poranek. B. G.). Do wieczora od zaranku o nim mówiła Pot. Czynicie złe rzeczy w łożnicach waszych za światła jutrzennego, t. j. z zaranku. Leop. (na świtaniu rano. B. G.). Każdego dnia z sześciu było jedno Z. i świtanie. Salin. Podczas zarania zorza rumiana znak na wszystkie strony wydawać zwykła swym światłem. Odym. Piękna pogoda była, przyjemne Z. Paszk. Człowiek ten, jak sen na zaraniu, dymem ś. rozchwieje. Zabł. Już mój zaranek minął, me południe zaległo. Kulig. [Na zaraniu, o zaraniu, przed zaraniem]. Przen.: Wróżyć w ciemnościach Z. Błz. (= *promyk szczęścia).* **2.** × Z. *wschód (strona świata):* Dziedziczym na północ i na Z. Pol.

† **Zaranienie, a,** blm., czynność cz. **Zaranić.**

† **Zaranienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaranić ś.**

‡ **Zarankowy** p. **Zaranny.**

Zaranny, † **Zarany** przym. od **Zaranie;** † **Zarankowy:** Na brzegu o zarannej chwili stanął. Odym. Zaranna rosa. Wuj. Gwiazdo zaranna, módl ś. za nami! (litanja). Bóg każe spaść dżdżowi zarankowemu i wieczornemu. Leop. Febus... znowu z jutrzeńką zaraną powstaje. Kulig.

Zaranterować, uje, ował kraw. *ranterując zaszyć, zarobić, żeby nie było znać.*

Zaranterowanie, a, blm., czynność cz. **Zaranterować.**

† **Zarany** p. **Zaranny.**

× **Zarań, i,** lm. **e** p. **Zaranie.**

[Zarapolenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zarapolić ś.**

[Zarapolić się, i ś., il ś.] *zaczołgać ś.*

Zaraportować, uje, ował komu co = *zakomunikować raportując, zawiadomić go o czym, złożyć mu raport o czym.* **!Z. ś.** *zapędzić ś., przebrać miarę:* Z. ś: kłamiąc.

Zaraportowanie, a, blm., czynność cz. **Zaraportować.**

!Zaraportowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaraportować ś.**

[Zarasicek] p. **Zaraz.**

[Zarasinecek] p. **Zaraz.**

[Zarasinek] p. **Zaraz.**

Zarastać, a, ał p. **Zarosnąć.**

Zarastanie, a, blm., czynność cz. **Zarastać:** Z. chwastem. Troc. Z. młodzieńskie, *pubertas.* Kn. Z. mięsem rany. Kn., Troc. Z. paznokci mięsem. Troc.

× **Zarastywać, a, ał** p. **Zarosnąć.**

× **Zarastywanie, a,** blm., czynność cz. **Zarastywać:** Bolesław Wstydliwy do lat zarastywania przychodząc, z opieki Konradowej wydrzeć ś. już namagał. Błaż.

† **Zaraszczać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zarościć.**

† **Zaraszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zaraszczać.**

† **Zaraszczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaraszczać ś.**

× **Zaratować, uje, ował, [Zaretować]** *ratując zapomóc; wesprzeć, poratować.* Troc. Władysława Kazimierz dziesięcią tysięcy czerwonych złotych na użytek codzienny Z. musiał. Błaż. Ze czcią przyjęty był i traktowany, nawet i do odzyskania królestwa w Polsce to pieniędzmi, to ludźmi zaratowany. Nies. [A któż mnie sierotę Z. może?].

× **Zaratowanie, a,** blm, × **Zaratunek** czynność cz. **Zaratować:** Siła spendował na wyposażenie panienek ubogich, na Z. sierot. Nies.

× **Zaratunek, nku,** lm. **nki** p. **Zaratowanie.** L.

Zaratyfikować, uje, ował *ratyfikując zatwierdzić:* Z. traktat pokojowy.

Zaratyfikowanie, a. blm., czynność cz. **Zaratyfikować.**

Zaratyt, u, lm. **y** min. *szmaragd niklowy*, $Ni CO_3.2Ni(OH)_2O$.

Zaraz, † Zarazem, † Razem, [Zara, Zarno, Zaro, Zaroz, Zaraj, Zarak, Zarasinek, Zarasicek, Zarazicek, Zarazicki, Zarozicek, Zarozicki, Zaruchno, Zarazinecki, Zarusieńko, Zaruteńko, Zaruśko, Zarazki, Zarasinecek, Zaryśko, Zarozinki, Zarusięki, Zarazinecek, Zarazieńko] I. *bezwłocznie, natychmiast, w tej chwili, wnet, w ten moment, niebawem, prędko po czym; odrazu.* Skr. Z., bez odwłoki wychodzili z wielkim żarciem i furją. Wys. Niecierpliwi, jednym słówkiem urażeni, Z. ś. wyzywają na szpady, pistolety. Boh. Zarazem natychmiast odszedł od niej. B. B. Zamku dobyli acz nie Z. Murin. Jakieby niebezpieczeństwo nie tylko Połakom, ale i Szwedom stąd urosło, gdyby król szwedzki Z. do Polski króla (Zygmunta III) nie puścił. Biel. J. [Inom uciekł, a granula zarno ś. jęła pokładać a porykiwać. Reym. Wójt doma?—Zarno wrócą. Reym.] Nie zarazem szedł do domu jego. Rej. (wzbraniając ś. L.). Nigdy wdzięcznym nie będziesz, jeśli Z. nie będziesz. Górn. Jak są większe łaski Z. dane, tak mniejszej ceny, kiedy przetrzymane. Chr. Prosto z drogi, z nawy Z. do mnie przyszedł. Kn. Z. mu odpowiedział. Troc. *(= nie namyślając ś., z miejsca).* Z. pójdź. Troc. *(= nie ociągając ś.).* Z. przyjdzie. Troc. Z. pić będę. Troc. Z. uczynię, Z. napiszę. Troc. Znam ja ś. na żydowkim „Z.“ 2. *odrazu, nie zwlekając, nie odkładając:* Z. zmłodu chłopca skromić trzeba. Troc. Morski piasek nierychło wysycha, przeto nie razem masz jego sypać do murowania w wapno, ale pod czasem. Trzyc. Do sprosności pogańskiej ludzie nie zarazem, ale pomaluczku a po kąsku, postępkiem czasu przyszli. Żarn. 3. × Z. *odrazu, za jednym razem; raptem, naraz, nagle, za jednym zamachem:* Nie Z. Kraków zbudowano. Kn. I najlepsze lekarstwo nie Z. skutek swój czyni. Skr. 4. *tuż, bezpośrednio:* Z. po mnie, za mną. Kn. Z. po tym. Kn. Z.—skoro. Troc. Z. na prawo ujrzysz dróżkę do mojej siedziby. Z. za lasem bieleje kościołek. 5. a. † **Zarazą** *naraz, odrazu, za jednym zamachem, jednocześnie, przy sposobności, za jedną drogą:* Aleksander cesarz Chrystusowi cześć boską oddawał, bogom też Z. pogańskim służył. Skr. Mniemają, że mogą Z. i czartu i Bogu służyć. Skar. Jednego czasu po wszystkich miejscach była Z. bitwa. Warg. Gdy o mnie będziesz z nim mówił, zarazą mów i o Angielice. L. Krzywousty, słysząc o przygotowaniu ruskich książąt na siebie, zatrwożył sobą bardzo, zwłaszcza iż ten czas z Czechami i Węgrami Z. miał wojnę. Stryjk. Kup bilet i dla mnie zarazem. Jatwieżowie wolności swoje i ojczyzny swobodę zarazem śmiercią mężną, mężni mężowie, zapieczętowali. Stryjk. 6. *tym samym, przez to samo, koniecznie:* Nie zarazem męczennikiem ten jest, któremu gardło wezmą, lecz ci, którzy zabijani bywają, dla czego męczennicy pozabijani byli. Żarn.

Zaraza, y, lm. **y** I. *to, co zaraża, choroba zaraźliwa, nagminna, łożnica, pomór, epidemja:* Z., contagium. Perz. Gdy jakowa choroba, z powszechnej przyczyny pochodząca, wielu ludzi w jakowej okolicy napada, tedy ją nazywamy zarazą. Perz. Z. łożna. Perz. Zarazy czyli łożnice. Perz. Z. morowa = *nagminna, łożnica, dżuma, durzyca.* Pod ten czas Z. morowa tysiące ludzi w tym mieście sprzątała. L. O powietrzu, zarazach i o pomorkach na ludzi. Perz. Gdyby to wiedziały, strzegłyby ś. jak morowej zarazy pierwszych kroków podejrzanej przyjaźni. L. Bywa z pieca rozpalonego swąd i Z. głowy. Troc. Uchodzić zarazy od rozpalonego węgla. Troc. Wracam z Grenady, ja wam zarazę przyniosłem. Mick. Przen.: *to, co ś. udziela innym, szkodząc, psując ich; zepsucie, zgorszenie, demoralizacja; to, co toczy ludzi, jad, trucizna, zgnilizna:* Z. niewiary. Szerzyć zarazę buntu. Syreny swe powaby w zarazę i głos obróciły, którym wiosła i lotne hamują okręty. Ustrz. Strzeż ś., Z. występku goni za tobą i piękne, któreś miał, obyczaje w nic obróci. L. Pan dlatego tu przyjść raczył, aby wszystkie i te chytre zarazki czarta sprosnego potłoczył a potłumił. Rej. Słodka to Z., świata Z. Troc. Przeciw tej powszechnej zarazie i skazie biją prawa. Przen.: *człowiek niebezpieczny, każący obyczaje, gorszyciel, demoralizator, parszywa owca.* Kn. 2. [Z.] *przekleństwo:* Co to za Z. ten parobek stary. Gosz. Cy złe zielaza, czyli Z.? 3. a. **Skaza, Zielony wilk** (orobanche) *roś. z rodziny zarazowatych.* Gatunki: Z. gałęzista, Zielony wilk (o. ramosa). Z. większa (o. major). Zowiemy to ziele skazą, zarazą, wilkiem, że inne zioła, blizko siebie będące, zaraża, kazi i jako wilk wszystko wniwecz obraca. Syr. Z., drobnoustrój roślinny, ukazujący ś. na konopiach lub tytuniu. Z. ziemniaczana (phytophora infestans). Z. na zboże, na drzewa, rośliny. L. Niekiedy Z. pada na pewne leguminy i rozmaite ziół gatunki, których używaniem ludzie w biegunki wpadają. Krup. Z. kapusty (plasmodiophora brassicae). 4. lek.: × Z. lubieżna, × weneryczna, × wszeteczna, przymiotna, p. lek. **Przymiot.** Z. dymienicza a. morowa a. mór (pestis bubonica s orientalis), pomor wschodni, dżuma. Z. wąglikowa, wąglik. Z. śledzionowa (anthrax). 5. wet.: Z. na bydło = *pomorek.* Na owce zła Z. padła. Bardz. Z. bawołów. Z. płucna bydła rogatego (pleuropneumonia boum contagiosa). Z. płucna koni. Z. końska p. **Influenca.** Z. pyskowa bydła rogatego (aphthae epizooticae s. stomatitis vesicularis). Z. pyska i racic = *choroba zaraźliwa dwukopytowych, objawiająca ś. wysypką pęcherzykowatą na pysku, na racicach, niekiedy na wymieniu krów.* Z. racic a. kopytowa (parany chia epizootica). Z. złośliwa racic, p. **Kulawka.** Z. stadników. Z. świń p. **Czerwonka.** Zdr. † **Zarazka.**

† **Zarazą** p. **Zaraz.**

Zarazek, zka, lm. **zki** *pierwiastek zaraźliwy, miazmat, szczepionka zarazy, przyrzut,* × kontagjum (virus, contagium): Z. stały, lotny. Z. żywy, ożywiony (contagium vivum, animatum, bacterium). Osłabienie zarazka a. osłabienie jadowitości zarazka, np. bakterji. Przenośnik zarazka a. pośrednik zarazy (vehiculum contagii). Wylęganie zarazka (incubatio contagii).

Zarazem p. **Zaraz.**

[Zarazicek] p. **Zaraz.**

Zaraziciel, a, lm. **e** *ten, co zaraził a. co zaraża:* Z. dusz ludzkich. Skar.

Zarazicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zaraziciel.** L.

[Zarazicki] p. **Zaraz.**

Zarazić, i, ił, nied. **Zarażać** I. kogo = *nabawić zarazy, udzielić zarazy, udzielić swojej choroby drugiemu:* Niektóre z chorób bydlęcych są zarażające. Wolsz. Z. kogo francą. Troc. Ta choroba jak powietrze szkodliwa; życzyłabym kwarantanę wysiedzieć, żebyś cudzych nie za-

rażał domów. L. Z. powietrzem morowym = *zapowietrzyć, zadżumić.* Bodajby powietrze zaraziło tego psa pogańskiego. L. Jak ś. ustrzec powietrza zarażonego, to jest morowego? Sien. Zaraża powietrze ta choroba. Troc. (= *zatruwa, zakaża, psuje).* Z. krew. Z. smrodem. Troc. Zaraził mię powietrzem, cuchem swoim. Troc. Aby go wzięła (straż) na żelazne zgrzebła i tam, gdzie grzebią zarażonych, grzebła. Słow. Ucieka, jak od zarażonego. Prz. Przen.: Świat mu serce zaraził niewiarą. Syrok. Język niespokojny więcej może Z. ludzi niewinnych, niźli ręka niespokojna. Rej. (= *zepsuć, zgorszyć).* Umysł jego zarażony. Troc. (= *obałamucony).* Widziałem, że zaraziło szaleństwo głowy niektóre. Siem. J. (= *opętało, ogarnęło, opanowało, nawiedziło).* Piekielnemi jady wybiera ś. Megiera serca ludzkie zarażać. Ustrz. Zaraził państwo tą herezją. Troc. Będę ś. starał w moich pismach o czystą i niezarażoną obcemi słowy polszczyznę. L. (= *nie zanieczyszczoną).* Ta jego radość jest nieczystą, zaraża ją jakieś straszliwe uczucie. Stasz. (= *miesza, zakłóca, mąci).* **2.** (o paraliżu): Z. kogo = *ruszyć, razić, dotknąć:* Paraliż, ślak, powietrze zaraża kogo, narusza kogo. L. Sługa mój leży w domu, paraliżem zarażony. Białob. (powietrzem rażony. Białob.). Paraliżem abo ślakiem zarażony, paralityk. Kn. Aleksander, gdy zbytnie zgrzany w rzekę wskoczył, tudzież go paraliż zaraził. Warg. Widzimy w tych, którzy są powietrzem abo paraliżem zarażeni, że więc razem rękę i nogę i mowę im odejmuje. Sak. [Zaraziło go] = *tknięty a. rażony został paraliżem lub apopleksją.* **3.** [Z.] *narazić:* My sie bali, żeby wás tak znowu nie zarazili (narazili), by was taká skoda nie potkała. **Z. ś.** od kogo = *przejąć czyją chorobę, zarazę; zarwać, dostać czego (t. j. jakiej choroby), złapać czego, nabyć ś. czego:* Zarazili ś. od siebie, jeden służąc drugiemu. Kn. Zarażali ś. od siebie, jeden służąc drugiemu. Troc. Z. ś. czym, od czego = *zachorować od czego, zatruć ś., struć ś. czym.* Zarażają ś. cielne krowy pastwą niezwyczajną = chorzeją od pastwy niezwyczajnej. Kn. Zarażają ś. krowy pastwą niezwyczajną. Troc. Roślina ta zaraża ś. smrodem = *szkodzi jej smród.* Kn. Z. ś. smrodem. Troc. Przen.: *przejąć ś. szkodliwym pojęciem, wpływem:* Zaraził ś. tą nauką. Troc. Kto podle sąsiada chromego mieszka, i sam chromać ś. nauczy; tak to bywa: jeden od drugiego ś. zaraża. Falib. (= *zapatruje ś. nań, ulega jego wpływowi; przykład jest zaraźliwy).*

[**Zarazieńko**] p. **Zaraz:** Wszystko spenetrowali i mnie Z. powiedzieli. Przybor.

[**Zarazinecek**] p. **Zaraz.**

[**Zarazinecki**] p. **Zaraz.**

† **Zarazistość, i,** blm., rz. od **Zarazisty,** *zaraźliwość.* L.

† **Zarazisty** p. **Zaraźliwy.**

† **Zaraziście** przys. od **Zarazisty.** L.

† **Zarazka, i,** lm. **i** p. **Zaraza.**

[**Zarazki**] p. **Zaraz.**

Zarazkowy przym. od **Zarazek:** Dymienica zarazkowa.

Zarazowate a. Zarazowe rośliny bot. (orobanchaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* Zarazowe rośliny są uważane za plemię rodziny ostrojowatych (gesneraceae).

Zarazowy 1. przym. od **Zaraza. 2.** Zarazowe rośliny, p. **Zarazowate.**

Zaraźliwie przys. od **Zaraźliwy.**

Zaraźliwość, i, blm., rz. od **Zaraźliwy;** † **Zarazistość:** Błogosławiony to mąż, który na stolcu zaraźliwym nie siedział. Leop. (na stolicy zaraźliwości. Wuj.). Z. choroby (contagiositas), zdolność udzielania ś. choroby, przenośność choroby. Postęp sprawy niezaraźliwości naturalnej ludzi lub zwierząt chorobami zakaźnemi. Jent. (= *odporność na nie).*

Zaraźliwy, × **Zaraźny,** † **Zarazisty 1.** *mogący zarazić, siejący zarazę, mający w sobie zarazki, zakaźny, udzielający ś. przez zarazek, zarażający:* Grotinius napisał w polskim języku dzieło: Przymiot, czyli o chorobie zaraźliwej. Cz. Powietrze w tym mieście jest wilgotne i zaraziste, bo ziemia błotnista. Łęcz. Parę z swego łba gadzin wysiepnęła, wysiepnąwszy, zaraźną ręką posunęła. Żebr. Choroba zaraźliwa. Troc. Bazyliszek Z. Troc. Smród Z. Troc. Wyziewy zaraźliwe (= *zatruwające, trujące, zabójcze).* [Odchodząc, żegnają krzyżem świętym zaraźne miejsce. Ork. (= *zapowietrzone).* Myśli, pełne niewesołych przeczuć, wlatują mu zgrzytem do mózgu i odchodzą, pozostawiając zaraźne jady złych obaw i cichych zastanowień. Ork.]. Przen.: *pobudzający do naśladowania, pociągający, sympatyczny:* Przykład strasznie Z. L. Zaraźna ludzka przyjaźń. Troc. Ziewanie jest zaraźliwe. Wstyd ustał, wstyd, ostatnia niecnoty zapora, złość, zaraźna w swym źródle, a w skutkach zbyt spora, przeistoczyła dawny grunt ustaw poczciwych. Kras. **2.** † Z. *gorszący, sprośny, zabijający na duszy, demoralizujący, zły:* Błogosławiony to mąż, który na stolcu zaraźliwym nie siedział. Leop. (na stolicy pośmiewców. Leop.; na stolicy zaraźliwości. Wuj.; na stolicy naśmiewców. B. G.). Ludzie zaraźliwi królestwo ojców moich posiedli. B. B. (mężowie bezbożni. B. G.). Znaleźliśmy tego człowieka zaraźliwego i wzruszającego niesnaki między Żydy. B. B. Ojcowie chrześcijańscy napisali piękniejsze pieśni, któremi zaraźliwe wypychali. Skar. **3.** *podatny do zarażenia, możliwy do zarażenia, nieodporny na zarazę:* Ta substancja, wprowadzona w maleńkich dozach do organizmu innych osobników, czyni je niezaraźliwemi. Jent. Nabłoniak skóry Z. (molluscum contagiosum).

× **Zaraźny** p. **Zaraźliwy.**

Zarażać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zarazić.**

Zarażanie, a, blm., czynność cz. **Zarażać.**

Zarażanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarażać ś.**

Zarażenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zarazić:** O paraliżu, czyli zarażeniu na członkach. Perz. Przeciw zarażeniu wszelkich członków, jak pospolicie mówią, od powietrza lekarstwo, które ś. przykłada na członek chory. Trzyc. Z. powietrzem a. paraliżem, paraliż. Troc. **2.** p. **Zarażenie ś.**

Zarażenie się, a ś., blm., niek. **Zarażenie** czynność cz. **Zarazić ś.:** Z. drzew, ziół, zakażenie. Troc.

[**Zarążka, i,** lm. **i**] *pręt tkacki.*

Zarąb, ębu, lm. **ęby,** × **Zarąbienie, Zaręba,** [**Zarębek**] **1.** blm., czynność cz. **Zarąbać. 2.** a. [**Zaręba, Zarąbka**] *to, co zarąbano, miejsce zarąbane na drzewie, np. jako znak, zacios, karba.* **3.** × Z. *obrąbienie,* × *zarąbienie, obrąb, obrąbek,* × *zarąbek,* × *rąbek.* L. Zdr. **Zarąbek.**

Zarąbać, bie a. × **ba, bał,** † **Zarąbić, Zarębić,** nied. **Zarąbywać,** × **Zarębywać,** × **Zarębować 1.** *zacząć rąbać; rąbiąc zaciosać, zaznaczyć zarąbem, zaciąć, naciąć, zakarbować toporem, sie-*

kierą: Zwykle zarąbywano na drzewie znaki; z spaleniem drzewa, nikły znaki graniczne. Cz. 2. *rąbaniem zabić, zasiekać, rozsiekać, porąbać, poćwiartować, rozsiekać:* Dwuch zarąbałem w kłótni, dwuch na pojedynku. Miek. 3. drogę i t. p. = *drzewem zrąbanym zawalić, zagrodzić, zabarykadować, zatarasować, zrobić zasiek:* Krzyżacy zasiedli wszystkie drogi. lasy zarąbili, tak nasi jako w klatce ogrodzeni byli. Stryjk. Wałaszy drogi zarębowali, iż trudne. przebycie było. Biel. M. Polacy zarąbili uciekającemu nieprzyjacielowi drogę. Steb. Z. drogę, wstęp. Troc. [Pono mi do ciebie drozka zarąbana]. Tę błędną drogę, którą ś. oni cisną do ojczyzny swej, jeszcze gdzie jeno możecie, tedy ją im zagradzacie a zarębujecie, a srogiemi pniaki zakładacie fałszywych a obłędliwych nauk waszych. Rej. 4. †Zarębować, poręby wycinać. Orzech 5. †Z. na kogo, na co = *zakroić, zarwać na kogo, na co:* Jezuici sami na antychrysta zarębują, nie ewangielicy. Żarn †Z. *rąbiąc rozłożyć, rąbiąc rozebrać, poćwiertować, rozćwiertować:* Jedni do kuchni zarąbione woły, ci niosą sarnę i jelenia w poły. Mias. Zarębuję na obiad, zarębuję dla gości. Kn. Szkoda zarębować, co ś. nie ma gotować. Kn. Dla twoich pachołków zarębujesz i nalewasz. Star. (dla nich biesiady, uczty stroisz. L.). Nie zarąbiono tu na cię. Kn. (= *nie proszono cię tu w gości*). Zarąbano na obiad. Troc. Zarębuję pieczyste dla gości. Troc. 6. †Z. *wybudować, zbudować, pobudować, wystawić:* Książęta litewscy Korjatowicze Kamieniec i insze zamki podolskie zarąbili a do W. Ks. Litewskiego przyłączyli. Stryjk. Kamieniec, Skałę, Bahotę i insze zamki zarąbili. Stadn.

Zarąbanie, a, blm., czynność cz. **Zarąbać,**

Zarąbek, bku, lm. **bki** p. **Zarąb.**

Zarąbiać, a, ał p. **Zarąbić.**

Zarąbianie, a, blm., czynność cz. **Zarąbiać.**

Zarąbić, i, ił l. †Z. p. **Zarąbać. 2.** i nied. **Zarąbiać** *zarąbić, obrąbić.*

× **Zarąbienie, a,** lm. **a** p. **Zarąb.**

Zarąbka, i, lm. i p. **Zarąb.**

Zarąbywać, uje, ywał p. **Zarąbać.**

Zarąbywanie, a, blm., czynność cz. **Zarąbywać.**

× **Zarchitektonizować, uje, ował** *sprowadzić do kształtów architektonicznych, zrobić co architiktonicznym:* Wiedza dopiero umiała cel socjalny upiększyć, umiała pożytek Z. Sł. wil.

× **Zarchitektonizowanie, a,** blm., czynność cz. **Zarchitektonizować.**

× **Zardzawiać, a, ał** p. **Zardzewić.** Słow.

× **Zardzawiały** p. **Zardzewiały.** Słow.

Zardzewiałość, i, blm. *zajście rdzą, stan tego, co zardzewiało, plama od rdzy, rdza zakrywająca co.* Przen.: Gnuśność i Z. umysłu (= *przytępienie, zaśniedziałość*).

Zardzewiać, a, ał p. **Zardzewić.** × **Z. ś.** p. **Zardzewieć.** Wor.

Zardzewiały, × **Zardzawiały, [Zardzewiany, Zadrdzewiony, Zarzowiany, Zadrzewniały]** *który zardzewiał, pokryty rdzą, zaśniedziały.* Przen.: Potrzeba było, aby ś. nie wydać zardzewiałym i zacofanym. Krasz. Takowy przykaz raczej onym latom staroświeckim zardzewiałym przynależy. Warg. (= *spleśniałym, zgrzybiałym*).

Zardzewianie, a, blm., czynność cz. **Zardzewiać.**

Zardzewianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zardzewiać ś.**

[Zardzewiany] p. **Zardzewiały.**

Zardzewić, i, ił, nied. **Zardzewiać,** × **Zardzawiać** *okryć, zapuścić rdzą; zaśniedzieć.* **Z. ś.** l. p. **Zardzewieć.**

Zardzewieć, eje, ał, [Zadrzewieć, Zaruszczeć] *zajść rdzą, zardzewić ś., okryć ś. rdzą, zrdzewieć, zerdzewieć:* [Ten pałas zadrzewiał]. Przen.: Czuł tylko, jak nadzwyczajnie zardzewiał. (= *zacofał ś., zapleśniał*).

Zardzewienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zardzewić. 2.** czynność cz. **Zardzewieć,** *zardzewienie ś.*

Zardzewienie się, a ś., blm., p. **Zardzewienie.**

Zareagować, uje, ował *reagując zapobiec, wystąpić z reakcją, oddziałać zaradczo:* Na ewentualny krok taki Z.

Zareagowanie, a, blm., czynność cz. **Zareagować.**

Zareba, y, lm. **y** *palisada a. żywopłot z krzewów ciernistych w Sudanie przeciwko zwierzętom drapieżnym, przeciwko napastnikom.*

[Zarechotać, ocze, tał] *zacząć rechotać, odezwać ś. rechotem:* Żaby rochoczą.

[Zarechotanie, a, blm.] czynność cz. **Zarechotać.**

Zarecytować, uje, ował co = *recytując zaprodukować, wystąpić z czym, przytoczyć co z pamięci:* Od Wszystkich Świętych zgłosi ś. mistrz do królewicza i przed nim komedją zarecytuje, jak by jasełka z figurami przedstawiał. Paw.

Zarecytowanie, a, blm., czynność cz. **Zarecytować.**

Zaregiestrować, uje, ował p. **Zarejestrować.**

Zaregiestrowanie, a, blm, czynność cz. **Zaregiestrować.**

Zaregulować, uje, ował *uregulować, zregulować, ustanowić:* Z. opłatę. Sł. wil.

Zaregulowanie, a, blm., czynność cz. **Zaregulować.**

Zareinstalować. uje, ował *z powrotem zainstalować:* Mam prawo i obowiązek dom przetrząść, dziewczynę zabrać i pod strzechę rodzicielską Z. Jeż.

Zareinstalowanie, a, blm., czynność cz. **Zareinstalować.**

[Zarejentować, uje, ował] 1. *zalegalizować przed rejentem:* Z. umowę. **2.** *nabyć za aktem rejentalnym:* Z. grunt.

[Zarejentowanie, a, blm.] czynność cz. **Zarejentować.**

Zarejestrować, uje, ował, Zaregiestrować *zaciągnąć, zapisać w rejestr:* Ja pomogę i do pułku Sobieskiego ciebie zaregiestruję. Krasz. Połowa prowincji w owym tytule zaregiestrowanych (t. j. wymienionych) egzystowała poza jego kompetencją. Rol.

Zaregiestrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaregiestrować.**

Zareklamować, uje, ował 1. *wystąpić z reklamacją, zaprotestować, wnieść zażalenie, uskarżyć ś., upomnieć ś. o kogo, o co:* Z. z powodu nieporządku na kolei żelaznej. **2.** *reklamując zalecić, zrobić reklamę, rozgłosić pochlebnie:* Nigdy nie chciał, czy nie umiał wiedzy swojej Z. Chm.

Zareklamowanie, a, blm., czynność cz. **Zareklamować:** Listem swoim przyczynił ś. do zareklamowania wystawy.

Zarekomendować, uje, ował kogo komu. **1.** *przedstawić i zapoznać kogo z kim:* Prezes zarekomendował siebie i córkę matce. Korz. **2.** *polecić, zalecić, zachwalić, przedstawić z dobrej strony; nastręczyć, przedstawić jako odpowiedniego kandydata:* Towarzysz podróży mojej zarekomendowany był przezeń do obowiązku audytora wojskowego. Bukar. Z. służącego, bonę. **Z. ś.** *przedstawić ś.:* Mógł Z. ś. i poprowadzić rozmowę. Krasz.

Zarekomendowanie, a, blm., czynność cz. **Zarekomendować,** *rekomendacja.*

Zarekomendowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarekomendować ś.**

Zarekrutować, uje, ał *zainstalować jako rekruta, zaciągnąć na listę rekrutów, wziąć do wojska.* Przen.: *wciągnąć do jakiej partji, stowarzyszenia i t. p.* **Z. ś. 1.** *zainstalować ś., zaciągnąć ś. na rekruta, przystać, wstąpić do wojska.* Przen.: *wejść do jakiej partji, stowarzyszenia i t. p.*

Zarekrutowanie, a, blm., czynność cz. **Zarekrutować.**

Zarekrutowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarekrutować ś.**

Zarekwirować, uje, ował 1. † Z. u kogo o co= *zażądać od kogo czego, upomnieć ś. o co:* Urzędownie zarekwirował o wysłanie ich do Winnicy. Bukar. Zarekwirował u rewizora o pieniądze. Bukar. Zarekwirowano wojsko. **2.** *zastrzec urzędowo na swoją własność, zaaresztować dla siebie:* Ledwie połowę zarekwirowanych podatków przywoził. Rol.

Zarekwirowanie, a, blm., czynność cz. **Zarekwirować.**

Zarelacjonować, uje, ował *relacjonując zakomunikować.*

Zarelacjonowanie, a, blm., czynność cz. **Zarelacjonować:** Delegaci pragnęli uzyskać audjencją u cesarza dla zarelacjonowania rezultatu obrad. Srzn.

[Zarem, u, lm. **y]** *stypa.*

!Zaremarkować, uje, ował *zauważyć, zanotować w pamięci:* Jużeiżbym była zaremarkowała, bo ja ś. przypatruję twarzom. Krasz.

Zaremarkowanie, a, blm., czynność cz. **Zaremarkować.**

[Zaremba, y, lm. **y]** *zastawa przy wygorze.*

Zarenianin, a, lm. **anie** *mieszkaniec z za Renu:* Niemce Zareniany. Warg.

Zareński *z tamtej strony Renu położony, mieszkający, z za Renu pochodzący.* L.

Zareplikować, uje, ował *odeprzeć, odrzec, odpowiedzieć, zauważyć w odpowiedzi:* Nacóż wojska przodem posłał?—zareplikował inny. Jeż. Chodźcież ze mną! Ja bo, zareplikował szlachcic, zmierzam do woza mego. Jeż.

Zareplikowanie, a, blm., czynność cz. **Zareplikować.**

[Zaretować, uje, ował] p. **Zaratować.**

[Zaretowanie, a, blm.] czynność cz. **Zaretować.**

Zaretuszować, uje, ował fot. *retuszując zatrzeć.*

Zaretuszowanie, a, blm., czynność cz. **Zaretuszować.**

Zarewersować się, uje ś., ował ś. *zobowiązać ś. na piśmie:* W Galicji wszystko mu zabrano: Z. ś. kazano, że do tego kraju nie wróci. Kal.

Zarewersowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarewersować ś.**

Zarezerwować, uje, ował *zostawić w rezerwie, zatrzymać na wszelki przypadek:* Dworzec zarezerwowane będzie miał miejsce na dwie pary szyn szerokotorowych.

Zarezerwowanie, a, blm., czynność cz. **Zarezerwować.**

[Zaręba, y, lm. **y]** **1.** p. **Zarąb. 2.** *zagłębienie na powierzchni jarzma.*

Zarębacz, a, lm. **e 1.** *ten, co zarębuje.* **2.** † Z. *rębacz, junak, zabijaka, zawadjaka, mołojec.* Pot. Mało miał spokojny szlachcic, a przecię więcej, niż drudzy szarpacze, stacjonarze i pobereźnicy i oni zarębacze. Birk. **3.** *rzeźnik jatkowy, rzeźnik zajmujący ś. wyrębem mięsa dla kupujących:* Je żeli też chce zażyć pieczeni podróżnej, gotowi zarębacze czekają i z rożny Pot. Nikt nie smiał zostać pierwszym w tej jatce publicznej zarębaczem. Kit. Za mięso płacono zarębaczom miesięcznie. Wej.

[Zarębek, bku, lm. **bki] 1.** p. **Zarąb. 2.** *dawna miara pola=rola rozległości około 24 morgów.*

Zarębić, i, ił, nied. × **Zarębować 1.** p. **Zarąbać. 2.** suknię = *rąbkiem osadzić, obrąbić.* L.

Zarębienie, a, blm., czynność cz. **Zarębić:** Zrobienie podosków do wozu, okucie konia, naprawa naradlnika i Z. brony — są najważniejszą kowala pracą. Krasz.

[Zarębla, i, lm. **e]** p. **Przerębel.** L.

× **Zarębować, uje, ował** p. **Zarąbać.**

× **Zarębowanie, a,** blm., czynność cz. **Zarębować.**

Zarębywać, uje, ywał 1. × Z. p. **Zarąbać. 2.** [Z.] *rąbać:* Wilk mięso zarębywał.

Zarębywanie, a, blm., czynność cz. **Zarębywać.**

Zaręczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaręczyć.**

× **Zaręczalnik, a,** lm. **cy** p. **Zaręczyciel.**

Zaręczanie, a, blm., czynność cz. **Zaręczać.**

Zaręczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaręczać ś.**

× **Zaręcze, a,** lm. **a** *to, co dano, uczyniono dla zaręczenia, zapewnienia, zabezpieczenia, zaręczenie, zadatek, gwarancja, rękojmia, zakład, zastaw:* Noś te włosy zawsze przy sobie, serce czułe potrzebuje miłości zaręcza. Stasz.

Zaręczenie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Zaręczyć. 2.** *rękojmia, poręka.* × *rękojemstwo, gwarancja.* **3.** p. **Zaręczyny. 4.** p. **Zaręcze. 5.** × *obietnica.*

Zaręczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaręczyć ś.**

Zaręcznie przys. od **Zaręczny. 1.**

× **Zaręcznik, a,** lm. **cy** p. **Zaręczyciel.**

Zaręczny 1. × Z. przym. od **Zaręka:** Suma zaręczna, z zaręki wynikająca. Cz. *(= zapewniona, zagwarantowana).* List Z. *(= × zapowiedni).* Zaręczne listy były obwieszczenia, nakaz i zagrożenie strony, aby oświadczonego lub zagrożonego gwałtu nie czyniła Cz. Gdy kto od dóbr był odsądzony od panującego a wygrywającej strony nie puszczał do posiadania dóbr odsądzonych, panujący da zaręczne listy. Cz. Kiedy pomoc wojskowa czyni wwiązanie a. dóbr odebranie, zaręczne listy od urzędu są niepotrzebne. Cz. **2.** Z. partner = *za rękę w grze będący.* L.

Zaręczona, ej, lm. **e 1** im. od **Zaręczyć. 2.** *oblubienica, narzeczona, przyszła małżonka*

Zaręczony 1. im. od **Zaręczyć. 2.** rz. *oblubieniec, narzeczony, przyszły małżonek.*

Zaręczyciel, a, lm. **e,** × **Zaręcznik,** × **Zaręczalnik** *ten, co za kim zaręcza, poręczyciel, ręczyciel, rękojmia, rękojemca; zakładnik:* Zaręczam ś. kim, rękojmią a. zaręczniki daję, *satisdo.* Kn. Pokój, dawszy mu najprzebrańsze zaręczniki, umocnił. Skar. Rękojmią albo zaręczniki od kogo biorę, *satis accipio.* Kn. Rękojmi albo zaręczników danie komu, *satisdatio*; rękojmi albo zaręczników od kogo przyjęcie, *satisacceptio.* Kn. Rękojmi albo zaręcznika majętności, dobra, *praedia* Kn.

Zaręczycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zaręczyciel:** Religja jest zaręczycielką i strażniczką prawdziwego patryjotyzmu. Wor.

Zaręczyć, y, ył, nied. **Zaręczać** I. za kogo, † kogo za co = *ręczyć, poręczyć, wziąć na siebie odpowiedzialność za kogo, za co, dać zań porękę, gwarancję, zapewnienie:* Zaręczam kogo, za co, przyrzekam za kogo. Kn. Zaręczam kogo, ręczę za kogo. L. Zaręczam za kogo na sto tysięcy złotych. L. Dług zaręczony. Troc. Nie mają wyżej nikogo Z., niżli zacz stoi, to jest podług jego zapłaty. Ort. Z. za pożyczoną komu sumę. Głową za niego zaręczam. (= *odpowiadam; dam głowę za niego*). 2. *zapewnić, przyrzec, zagwarantować:* Cóż? czy Płut będzie milczeć, czy słowem zaręczy? Mick. 3. Z. komu = *zapewnić, upewnić go, rozchwiać jego wątpliwość, niepewność, dowieść mu:* Któż mi zaręczy, że tak nie będzie? 4. *zapewnić, upewnić, być mocno przekonanym, ręczyć:* Zaręczam, że nie przyjdzie (= *ręczę, założę ś.; założyłbym ś., daję szyję, dałbym szyję, głowę*). 5. [Z.] *zawierzyć:* A któż mi też teraz sześć groszy zaręcy? 6. a. † **Zarękować**, [**Zarękować**] kogo z kim = *doprowadzić parę do zaręczyn, wpłynąć, aby ś. zaręczyła; odbyć obrząd zaręczyn kogo z kim:* Dziewka zarękowana. Bud. Córki sułtana pospolicie zarękują w czwartym a. w piątym roku. Kłok. Chrystus, oddawszy jej pierścień, sobie ją był zaręczył. Birk. **Z. ś.** I. × *Z. ś.* kim = *podać kogo za poręczyciela:* Zaręczam ś. kimś, rękojmią abo zaręczniki daje. Kn. 2. z kim = *przyrzec uroczyście połączyć ś. węzłem małżeńskim, zamienić pierścionki ślubne.* L. Zarękował s z siostrą moją. Troc.

× **Zaręczynny** p. **Zaręczynowy.**

Zaręczynowy, × **Zaręczynny**, × **Zarękowinny** przym. od **Zaręczyny:** Pierścionek Z.

Zaręczyny, yn, blp., [**Zarękowiny**] *uroczyste obopólne przyrzeczenie sobie młodej pary połączenia się związkiem małżeńskim,* [*zmówiny, zrękowiny*], *zamiana pierścionków ślubnych:* Tadeusza z Zosią Z. Jużem po zaręczynach. (= *po słowie, po deklaracji*) Z. to pajęczyny. Orzesz. Odprawiły ś. Z. jego. Troc. [A cóż to, nie wolno mi ś. napić trochę na nasze zarękowiny?] Żuł.

× **Zaręka, i,** lm. **i** I. *zaręczenie, poręka, gwarancja,* × *zaręcze; to, co dla zaręczenia złożono; zakład, zastaw, kaucja, wadjum, fant:* Sumy, zaręką urzędową postanowione. Był Jadwidze pierwszy obłubieniec, książę rakuski, na mysli, k temu zakład a. Z. dwieście tysięcy złotych; wszakże i za tę zarękę, posłowie litewscy przyrzekali, iż to miał Jagiełło zapłacić. Stryj. Do dania sobie obligu pod wielkiemi zarękami. Nar. Ktoby na kim co prawem przezyskał, tedy ma być mu dane wwiązanie, a z urzędu Z. będzie położona; jeżeliby zaś wwiązania bronił, tedy ma zarękę zapłacić, a ten, komu co przysądzono, ma powtórnie odebrać i w sumie zaręcznej powtórne otrzymać wwiązanie; suma zaś z zaręki wynikająca nie ma być większą, jak suma, o którą rzecz idzie. Cz. Podobało s. naszym prawnikom wszelkie zakłady, czyli *cadia*, mieć za nieważne od panowania Władysława IV w województwach od Litwy do Korony przyłączonych; lecz i tu bywały tradycje, czyli wwiązania, w sumach zaręką urzędową postanowionych Cz. W statucie drugim pozwolono czynić zakład: połowa zaręki iść miała na stronę, a połowa na panującego; a gdyby kto nie miał czym zapłacić, odrabiać ma. Cz. 2. × Z., polecenie, rekomendacja, zalecenie. L. 3. kare.: × Z. we grze, ostatnia kolej. L.

Zarękawek, wka, lm. **wki,** × **Zarękawie** I. *rękawek od dłoni do łokcia sięgający, wciągany na rękaw sukni, dla jego ochrony:* Pisując w suscepcie, kamlotowe rękawy, dobrze wytarte, osłaniał jednak zgrzebnemi zarękawkami. Oss. 2. *takiż rękawek, tylko biały, ozdobny, przywiązywany przez kobiety pod rękawem sukni, a wychodzący z pod niego, jako rękaw koszuli; mankietek, rękawek:* Tak rok żołnierze w niewieścich zarękawiach lecie chodzili. Konf. 3. *część zbroi żelaznej osłaniająca rękę od łokcia do rękawicy.* Glog. Sajdaczni rzymscy na lewej ręce zarękawie żelazne nosili. Papr. Kopijnicy mieli na sobie zupełną zbroję, t. j. kirys, przyłbicę, zarękawie, obójczyk i kopją. Górs. Usarze uzbrojeni są w kirys, szyszak, zarękawie, osłaniające ręce z tyłu i z boków do łokcia. Wot. 4. Zarękawek futrzany = *mufka.* 5. *manela, bransoleta: Brachiale*, zarękawie, upominki, które na rękę naszają. Macz.

× **Zarękawie, a,** lm. **a** p. **Zarękawek.**

† **Zarękować, uje, ował,** [Z.] i † Z. ś. [Z. ś.] p. **Zaręczyć**

Zarękowanie, a, blm., czynność cz. **Zarękować.**

[**Zarękowiny, in,** blp.] p. **Zaręczyny.**

[**Zargotać, ce, tał**] *mruczeć:* Okomon zargoce.

[**Zargotanie, a,** blm.] czynność cz. **Zargotać.**

[**Zarki**] *urywający ś. łatwo:* Zielsko zarkie = *które przy pieleniu nie wyrywa ś. z korzeniem, ale urywa ś.*

[**Zármutek, tku,** lm. **tki**] = **Smutek.**

[**Zarna**] p. **Zarwan.**

I. [**Zarno, a,** lm. **a**] p. **Ziarno.**

2. [**Zarno**] p. **Zaraz.**

[**Zaro**] p. **Zaraz.**

Zaroba, y, lm. **y** I. bud. *zaprawa:* Z. gliniana wapienna. 2. tech. *płyn wyciśnięty i wprost z pod prasy wychodzący, np. przy fabrykacji oleju.*

[**Zarobeczek, czku,** lm. **czki**] p. **Zarobek:** Matka dała mnie trzeciej igiełeczki, gorzkież moje zarobeczki! Wóje. Wszystkie już siakie takie zarobeczki mają. Orzesz.

Zarobek, bku, lm. **bki,** [**Zarobotek**] I. *środek zarobienia, praca, robota, którą można zapracować na chleb, praca rąk:* Żyje z zarobku. Przepił cały Z. Z. najemnika twego niech u ciebie żadnym sposobem nie zostaje. Wuj Im kto więcej zarobił, tym bardziej na Z. chciwym jest. Kras. Dziś trudno o Z. Iść na Z. (= *na wyrobek*). 2. *to, co kto zarobił a. zarabia, grosz zarobiony:* Z. dzienny (= *dniówka*), tygodniowy. 3. na czym = *zysk, korzyść, profit:* Sprzedał bez zarobku. Czy to dla mnie Z., czy strata, ja sam nie wiem. Kras. On obiecuje im chleb i Z. Krasiń. Nadzieja jakiegokolwiek zarobku. Krasz. Korneljusz Scypjo odniósł w zarobku „Zwycięzcy Kartaginy" napis na nagrobku. L. Przen.: *zasługa:* Im więcej jest przestępnych zarobków naszych, tym będzie pozorniejsza dobrotliwość twoja. Błaż. (= *sprawek*). Nie ten jestem, abym cudzych zarobków chwałę przed kim porywał. Błaż. Wszystkie te nasze zarobki jakli to nam odpłacasz? Błaż. (*merita*. L.). Jeśli, królu, zarobki obojga narodu na wagę puścisz, obaczysz, że dobroć twoję niesprawiedliwie ku Litwie obracasz. Błaż. Zdr. **Zarobeczek.**

Zarobidło, a, lm. **a** apt. *ciało zawieszające* (emulgens v. materia emulgens), *substancja klejkowata (np. guma arabska), która dodana do mieszaniny tłuszczu z wodą zamienia (zarabia) tę mieszaninę w zawiesinę* (emulsio).

Zarobić, i, ił, nied. Zarabiać I. *zyskać, osiągnąć za robotę, zapracować:* Pracą rąk swoich zarabiała na pożywienie swoje. B B. Dobra gospodyni może sobie Z. na słuszne wychowanie. Kłok. Co zarobili ojcowie, dzieci tracą. Kras. Zarobił dom, tę sumę. Troc. Wziął, co był ciężko u Labana zarobił i wysłużył. Wuj. Najdziesz taki dom, w którym rzemieślniczek to, co dziś zarobi, dziś strawi. Skar. Rób ręką swoją, żebyś i drugiemu, który Z. nie może, udzielić mógł. Skar. Maciek zarobił, Maciek zjadł. Prz. Zarabia na swoje utrzymanie. *(= żyję z pracy rąk swoich, z zarobku).* Wiele zarabiasz miesięcznie? *(= masz dochodu z swej pracy? ile jesteś płatnym?).* Tyle zarobi, co kot napłacze. Prz. Żart.: Zarobił na sól do kaszy. Zarobił ptaszka, zjadł wołu. Prz. *(= nie warta gra świeczki).* Swoje stracił, na swoim niechby i zarobił. Kras. 2. na co, × co = *zasłużyć na co, doczekać ś. czego:* Zarabiać na co. Błaż. Zarabiałem na łaskę. Kn. Z. na czyją łaskę, niełaskę, na sławę, na łajanie. Troc. Tu macocha spoczywa, a teraz uznaje, że jako kto zarabia, tak mu ś. oddaje, a jako zła, niebaczna na pasierby była, tak ją jej własna matka ziemia przycisnęła. L. Złoczyńca ten wszystkie kary zarobił. Pot. Pogrom, którym porażony był od Chodkiewicza Karol, książę sudermański, więcej zarobił u obcych ludzi na dziwy, niż na wiarę. Birk. *(= więcej wzbudził podziwu).* Zarobiłeś sobie na imię człowieka biegłego w naukach. L. Jaś krnąbrny na plagi zarobił. Krasz. 3. *zalawiać na co, zacząć co, wywołać co, dać powód do czego, szukać okazji do czego:* Zarabiam na zwadę. Kn. Z. na zwadę. Troc. Jeszcze mu ś. to nie przepiekło, a już na nowe zarabia. Rys. 4. co = *zacząć robotę; robiąc zapoczątkować co, zaczynić, zadziałać; zaprawić czym, rozrobić, przyrządzić, przyprawić z czym, zamieść:* Jak ś. piwo dobrze zarobi = jak piwo dobrze zarobi = jak zacznie należycie robić, jak wyrobi, jak ś. wyburzy. L. Z. wapno. Z. ciasto *(= rozrobiwszy zagnieść).* Z. chleb = *zaczynić.* [Z. w ulu] *(gdy pszczoły zaczną robić miód).* Z. papier na stoliku mierniczym = *zarysować.* Z. farbę = *tylko co rozrobić, rozpuścić.* Z. zboże na gorzałkę. Chrystus pomazał ślepemu oczy błotem, śliną zarobionym. Odym. Zarób ciasto jajem. Troc. [Pani majstrowa zarobiła pączki]. 5. *zaprawić, załatać, zadziać, zamknąć, zawrzeć, zakończyć robieniem, zapełnić, zasłonić, zakryć:* Z. dziurę, otwór, rozpadlinę. L. Z. laborem, *complere.* Ks. Ł. [Pająk jame całą zarobiuł. Kiej tu pająkami zarobiono]. Z. pończochę. 6. apt. (subigere) *wymiesić, zamieszać* (emulgere), *zaprawić co czym, np. lekarstwo takim środkiem obojętnym, który nadaje mu formę odpowiednią.* 7. bart.: Z. gniazdo, pień, ul = *zapełnić je miodem i woskiem* (o pszczołach). 8. piw.: Brzeczka zarabia a. z a s i e w a = *zaczyna fermentować.* 9. wiośl.: Zarabiać = *podwajać siłę uderzeń wiosła przy zataczaniu łuku.* **Z. ś.** I. *zająć ś. robotą na umór, zagłębić ś., zapędzić ś. w robieniu, zapracować ś.:* Oh! jakże ś. zarobiła! ani spojrzy na mnie. Kniaź. 2. [Z. ś.] *zapaść jeszcze głębiej, zagrzęznąć, depcząc:* Koń, wóz zarobił ś. (w błocie). Żeby ś. był jasny Naczelnik w błocie nie zarobił pod Krępą... Żer. 3. *zamęczyć ś. robotą, upaść pod brzemieniem pracy, zapracować ś.:* Mawiała zwykle, że ś. zarabia! choć całe gospodarstwo składało ś. tylko z dwuch krów. Dyg. 4. *zacząć robić = fermentować, zaroić ś., wzburzyć ś.:* Jak ś. piwo dobrze zarobi, jak piwo dobrze zarobi... L.

Zarobienie, a, blm., czynność cz. **Zarobić:** Gdyby poddani byli zaczynszowani, już do zarobienia gruntu musieliby dziedzice najmować. L. *(= do uprawy gruntu).* [Z. w ulu = *rozpoczęcie roboty w ulu przez nowy rój*].

Zarobienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarobić ś.**

Zarobień, bnia, lm. **bnie** apt. (emulgendum s. materia emulgenda) *ciało, z którego powstaje zawiesina, np. tłuszcz po zmieszaniu go z wodą i dodaniu zarobidła.*

Zarobkodawca, y, lm. **y** *ten, co daje zarobek:* Zarobkodawcy są z góry przekonani, że pracownik może popełniać nadużycia. Ptk.

Zarobkodawczy przym. od **Zarobkodawca:** Humanitarna działalność tych wielkich przedsiębiorstw zarobkodawczych.

Zarobkować, uje, ował *zarabiać pracą rąk, pracować na pierwsze potrzeby, trudnić ś. zarobkiem, żyć z wyrobku.*

Zarobkowanie, a, blm., czynność cz. **Zarobkować;** *zarobek, sposób zarabiania, wyrobek, praca w celu opędzenia pierwszych potrzeb:* Trudne dziś Z.

Zarobkowo- p. **Zarobkowy.**

Zarobkowo przys. od **Zarobkowy:** Z. uposażony. Tomek nie chce, bym pracowała Z. Lbń.

× **Zarobkowość, i,** blm. *potrzeba, chęć zarabiania:* Z. go przygniata.

Zarobkowy przym. od **Zarobek,** × z a r o b n y: Dom Z. Interesa zarobkowe utrudniają rozwinięcie ś. uczuć szlachetnych. × Nauki zarobkowe, *(= dające zarobek, chleb, praktyczne).* Kapitał Z, Nieobciążeni żadnym podatkiem zarobkowym. Zał. S. Towarzystwo domów zarobkowych. Spółki i stowarzyszenia zarobkowo-gospodarcze. Tet.

Zarobniczy przym. od **Zarobnik:** Chleb Z.

Zarobnie przys. od **Zarobny.** L.

Zarobnik, a, lm. **cy** *wyrobnik; szukający zarobku, robotnik, najemnik; człowiek opuszczający kraj w poszukiwaniu pracy; wieśniak wynajmujący ś. do robót.* Z., zatrudniony w kamieniołomie. Szli do miasta (rankiem) zarobnicy i niewiasty wiejskie. Krech. Podobną ludność składają zarobnicy i rzemieślnicy, wiecznie u Żydów zadłużeni.

Zarobny I. *mogący być zarobionym, do zarobienia.* L. 2. *tyczący ś. zarobku, zarobkowy:* Z. warsztat tkacki = *utrzymywany dla zarobku (przez włościan pod m. Łodzią).* Wieś zarobna. Krasz. *(= zamieszkana przez zarobników).* 3. *zarobiony:* Pole zarobne *(= uprawne, uprawione).* Sęk Z., p. **Sęk.** [Pieniądze zarobne]. 4. × Z. *przynoszący zarobek, zyskowny, dobrze procentujący, popłatny, korzystny, intratny:* Towar Z. *(= dobrze płacący).*

[**Zarobotek, tku,** lm. **tki**] p. **Zarobek.**

Zarodek, dku, lm. **dki, Zaród** I. *zalążek, pierwszy zawiązek poczynającego ś. rozwijać organizmu:* Po złączeniu ś. samca z samicą zarodki w samicy, już od natury usposobione, biorą upłodnienie. L. Nie trzeba, aby świerzopka była zbytnie tłusta, bowiem dla zbytniej tłustości, którą wnątrz zapróżnia, Z. nie może ś. rozrastać, aby ś. członki jego dostatecznie rozszerzały. Trzyc. Był ten dzień, gdyśmy w matkach bywali i sami nadzieją tylko ludzi wprzód a zarodami. Otw. Która pierwsza to wniosła psuć płodu zarody, warta, by ją był zuiszczył jej przemysł okrutny. Hul. 2. bot. (embrio) *wewnętrzna część nasienia, z której powstaje młoda roślina:* Ziarno roślinne i jaje zwierzęce zapładzają ś.,

kiełków lub zarodków dostawają, rozwijają ś. lub ożywiają. L. Przen.: Pełnemi rękoma siałem zarodki na wiosenną ziemię. Przybysz. *(= ziarna, nasiona).* 3. embr., p. embr. **Krążek.** 4. fizj. (embrio) *rozwijający ś. w jajku nowy osobnik.* 5. przen. *zawiązek, pierwsza przyczyna, początek, zaczątek, źródło:* Rzecz w zarodzie została przez Towarzystwo przyjętą. Z. przyszłych cnót, talentów. *(= zapowiedź).* Stłumić zło w zarodzie. Niepodobna ludziom odkryć zarodów odradzających własności. L. Tam, na zarodach światów, co być mają, wieczność zasiada z czasem na przemianę: jedne z nich prędzej wyklucia czekają, insze za tysiąc wieków spodziewane. Karp. Wszystkich cnót miał zarody, równie jak wszystkie wdzięki posiadał. Węg. Cieszą ś. rodzice, widząc w dziecięciu szczęśliwy zaród talentów. L. Nieokreślona żebraków tolerancja jest zarodkiem i szkołą najsprośniejszych po większej części kryminałów Ostr. Próżniactwo płodnym jest nieenot zarodkiem. Nar. Młodzież jest zarodem obywatelów. Skrzet. Szlachta polska jest elektórką królów, matką i zarodem senatu. Skrzet. *(= rozsadnikiem).* Zaród talentów, jaki natenczas być mógł. Kras. *(= zapowiedź).* I zląkł ś. ich, jak dżumy, niegdyś cały naród, bo już sam wewnątrz siebie czuł choroby zaród. Mick. Były tam już zarody próżności i ziarnka pychy, choć nie wiadomo, skąd przyszły. Krasz. Sztuka ma zarody nieśmiertelności. Wysp.

Zarodkonośny, Zarodkowy (blastophorus, proligerus, × proliferus) *mieszczący w sobie zarodek.*

Zarodkotwórczy (embryoplasticus) *wytwarzający zarodek.*

Zarodkowo przys. od **Zarodkowy**, *jako zarodek:* Też same pierwiastki początkowo istniały Z.

Zarodkowy przym. od **Zarodek** (embryonalis, proligerus, × proliferus, blastophorus) *embrjonalny:* Korzenie pochodne, wychodzące z pierwotnego korzonka zarodkowego. Rost. Embr.: Komórka zarodkowa. Listek Z., blaszka zarodkowa, p. embr. **Listek.** Rozwój Z. Okres Z. Nabłonek Z. Tkanka, osłona, warstwa, bróżda zarodkowa. Zabłąkanie ś. tkanki zarodkowej. Pęcherzyk Z. Obszary zarodkowe narządotwórcze. Plazma zarodkowa. Wzgórek Z. Krążek Z., Tarcza, Plamka zarodkowa, p. **Krążek.** Błona zarodkowa (membrana proligera, × prolifera s. blastoderma) = *ścianka otaczająca jamę zarodka z jamką.* Blaszka zarodkowa (mesoderma) = listek Z. = *środkowy.* Blaszka zarodkowa wewnętrzna (entoderma). Blaszka zarodkowa zewnętrzna (ectoderma). Przen.: Kilka innych pomysłów do dramatów historycznych pozostało w rękopisach poety w stanie zarodkowym tylko. Chm.

Zarodni p. **Zarodny.**

Zarodnia, i, lm. **e** bot. (sporangium) *woreczek zawierający zarodniki.* Rost. Na wiosnę grzyb tworzy zarodnie jednej postaci, potym w lecie inne, a ku jesieni jeszcze inne. Trzonek zarodni.

Zarodniczek, czka, lm. **czki** p. **Zarodnik:** Zarodniki, kiełkując, tworzą grzybnię z nieliczne mi zarodniczkami.

Zarodnik, a, lm. **i** l. apt.: Zarodniki widłakowe (semina lycopodii). 2. bakt. (spora) *twór mikroskopijny, przeważnie pojedyńczy, bezpłciowo powstający:* Zarodniki całokomórkowe (arthrosporae). Zarodniki nagie (pełzaków) (gymnosporae). Zarodniki pochodne. Zarodniki ruchliwe rzęsate a. pływki (zoosporae). Zarodniki torebkowe (ascosporae) *(grzybki).* 3. bot.: Zarodniki (sporae) *maleńkie okrągłe ciałka, złożone w zarodniach* (sporangia), *służące do rozmnażania roślin bezkwiatowych i grzybów.* Zarodniki letnie rdzy (uredosporae). Zarodniki zimujące rdzy (teleutosporae). 4. wet. *zwierzę zarodowe rozpłodnik, reproduktor.* Zdr. **Zarodniczek.**

Zarodnikowanie, a, blm. (sporosis, sporulatio) *tworzenie ś. zarodników, wytwarzanie zarodników.*

Zarodnikowe a. **Bezkwiatowe** rośliny bot. (sporophyta) *gromada roślin nie posiadających nasion i zarodka:* Rośliny kwiatowe mają stanowczą przewagę nad zarodnikowemi. Chełch. Komórka, warstwa zarodnikowa.

Zarodnikowiec, wca, lm. **wce** (sporozoa) *pierwotniak rozradzający ś. przez zarodniki.*

Zarodniostan, u, lm. **y?:** Laseczniki pasorzytowały wewnątrz zarodniostanów rozmaitych paproci.

Zarodny, Zarodni *tyczący ś. zarodu, zawierający w sobie zaród.* L. Ciecz zarodnia.

Zarodowy I. przym. od **Zaród:** Owczarnia, obora zarodowa *(= dostarczająca osobników do rozpłodu).* Zaprowadzać zarodowe obory. Morz. 2. gorz. i piw.: Drożdże zarodowe, p. **Drożdże.**

Zarodzenie, a, blm., czynność cz. **Zarodzić.**

Zarodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarodzić ś.**

Zarodzia, i, lm. **e** p. **Zarodź.**

Zarodzić, i, ił, nied. **Zaradzać** *zadzierzgnąć pasmo życia, zapłodzić zaród, zrodzeniem zapoczątkować; zapłodzić, zaląc, zaplenić, powołać do życia:* Jak ziemia wypuszcza zarodek swój, jako też ogród nasienie swe zaradza, tak Jehowa zarodzi sprawiedliwość przed wszemi narody. Bud. (jak ziemia wydawa płód swój, a jak ogród nasienie swoje wywodzi, tak Pan wywiedzie sprawiedliwość przed wszystkiemi narody. B. G,). Wino takie mogłoby ś. przez długie chowanie zagnić i muchy i motyle Z. Smotr. [Panie Boze, zaródźze tez w dziesięcioro (mówią przy sianiu) *(= obrodź urodź).* Przen.: Bez Boga czyżby ma chatka stała tak bezpieczna, a. koszary tyle zaradzały mleczna? Nar. *(= wydawały, przynosiły).* Tobie sady moje zaradzały. Szymon. *(= dla ciebie obradzały, przynosiły plon).* **Z. ś.** *zrodziwszy ś. zacząć żyć, zaląc ś., zamnożyć ś., zaplenić ś.:* Czy nie widzisz: gdy mięso z ciepła ś. zasmrodzi, leżąc chwilę, jak ś. w nim robactwo zarodzi? Żebr. *(= rzuci ś., wda ś.).* [Chodziła, bo ś. żołądź zarodziła. Wójc.] *(= obrodziła ś.).* Przen.: *uroić ś., powstać, uląc ś., wyląc ś.:* W umysłach ludzi ta żądza zarodziła ś., że nie więcej nie rozkoszuje, jedno pieniądze mieć. Glicz.

Zarodź, i, lm. **e, Zarodzia** *protoplazma, substancja napół płynna, będąca mieszaniną ciał białkowatych.* Nus.

Zarogatkowy *znajdujący ś., odbywający ś. za rogatkami, stamtąd pochodzący, zamiejski:* Domki, grunta, mieszkańcy zarogatkowi. Spacer Z.

Zaroić, i, ił, nied. **Zarajać** I. *zacząć roić, zamarzyć:* Pytanie, czy główki z pod strzech dworków obywatelskich zarają o nich? 2. *zapłodzić rojem.* L. 3. *zaburzyć, wzburzyć, wywołać fermentację:* Z piwo drożdżami. **Z. ś.** I. *zostać zapłodnionym rojem.* Przen.: *zaburzyć ś., wzburzyć ś., zacząć fermentować, kisieć; zaszumieć, zaczmerać:* Trzeba pilnie ognia strzec, gdy ś. na bankietach wino w głowie zaroi. Haur. Przen.: *zaludnić ś., zapełnić ś. jak w ulu, zaruszać ś., za*

mrowić ś., zakipieć: Zaroiło ś. na dworze od ludu. Wiele dali zaprawdę bogowie, komu myśliwe dali przyrodzenie, ciężką Minerwa zaroi ś. w głowie, aż ją swym wiatrem Eolus wyżenie. Tw. Jak skoro z pobojowiska usunęły ś. wojska, w tejże chwili zaroili ś. ci ludzie. Jeż. *(= wylegli).* Litwa zaroiła ś. wrychle od osad, kędyś z za Wołgi tu przeniesionych. Rol. Droga zaroiła ś. wozami i pieszym ludem, ciągnącym na nabożeństwo. Sienk.

Zarojenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zaroić. 2.** p. **Zarojenie ś.**

Zarojenie się, a ś., blm., niek. **Zarojenie** czynność cz. **Zaroić ś.:** W piwo świeżo ugotowane doda ś. dobrych świeżych drożdży do zarojenia. Kluk.

[Zarok]: Na Z. = *w rok, po roku:* Na Z. urodziła ś. córka.

[Zaromotać, a, ał] *zacząć romotać:* W domu za dźwierzami coś zaromotało.

[Zaromotanie, a, blm.] czynność cz. **Zaromotać.**

Zaronić, i, ił, nied. **Zaraniać** *zagubić uroniwszy; zarzucić, zadziać, zapodziać, zawieruszyć, zaprzepaścić.* Przen.: Drobna ilość obcych żywiołów, jakiemi byli Niemcy w korpusie oficerskim, i tacy zaronieni Simicze w szeregach, nie rozumiała tej węgierskości huzarów. Jeż. *(= zabłąkani).* **Z. ś. 1.** *zostać zaronionym, zaginąć, zarzucić ś., zawieruszyć ś., zaprzepaścić ś., zapodziać ś., zadziać ś.:* Zaroniło ś. co, *oblitescit aliquid.* Kn. Gdzie ś. nam rycerze oni, co tak w wielkiej sławie żyli, zaronili? Papr. **2.** w co, do czego = *dostać ś. wskutek uronienia, zaprószyć ś., zabłąkać ś., zabłądzić.* Przen.: Miłość zaroniła ś. do jego serca. Jeż. *(= zakradła ś.).* W duszę zaroniła mu ś. podnieta, która, działając ustawicznie, ustawicznie go popychała. Jeż.

× **Zaronie, a,** lm. **a** p. **Odłóg.**

Zaronienie, a, blm., czynność cz. **Zaronić.**

Zaronienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaronić ś.**

× **Zaroń, i,** lm. **e** p. **Odłóg.**

Zaropieć, eje, ał p. **Zaropić.**

Zaropiały *który zaropiał:* [Dziad Z.].

Zaropić, i, ił *wywołać ropienie ś., zropić, zajątrzyć, rozjątrzyć, zaognić, zagnoić, rozgnoić, rozpaskudzić; zająć, zapełnić, okryć ropą:* Z. ranę. **Z. ś., Zaropieć** *zajść, zapełnić ś., okryć ś. ropą, zajątrzyć ś., rozjątrzyć ś., zaognić ś., zagnoić ś., rozgnoić ś., rozpaskudzić ś.:* Rana zaropiła ś. Oczy zaropiły ś. = *zakleiły ś., skleiły ś. ropą, zapełniły ś. ropą.*

Zaropienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zaropić. 2.** czynność cz. **Zaropieć; Zaropienie ś.:** Z. rany. Haur. Febra z zaropienia i z wrzodów płuców i wątroby. Krup.

Zaropienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaropić ś.**

Zaropka, i, blm, okul. (lema) *maź powiekowa* (lema palpebrale, lemositas).

Zarosić, i, ił *okryć, zwilżyć, zaszargać, zamoczyć rosą; zrosić, orosić, porosić:* Przez zaroszone szybki widać było tyle głów ruszających ś. Bał. Przen.: Ściągnęła rękę, oczy zarosiła; rzekł: czego płaczesz, Agandeko miła? Kras. *(= załzawiła, skropiła łzami).* **Z. ś.** *okryć ś. rosą, zrosić ś.; zamaczać ś., zaszargać ś. rosą:* Czyż to ś. godzi wstawać tak rano? na to chyba, żeby ś. Z.? Jeż. [Zarosiła ja ś. po górach].

† **Zarosł, u,** lm. **y** p. **Zarośle.**

× **Zarosłość, i,** lm. **i** rz. od **Zarosły:** Precz stąd z tą koźlą zarosłością! Wad. *(= zarostem koźlim, z brodą koźlą).*

Zarosły, Zarośnięty, × **Zarośniony** *który zarósł, obrosły, zarośnięty, obrośnięty, porosły:* Rzadko Z. Troc. Jezioro trawą zarosłe. Ciało włosami zarosłe. Broda zarosła = *zapuszczona.* Czarna żałoba oblewa łzami niezarośnięte groby. Kaczk. Jaworami Nędzów Cyronik zarośniony był. Tet.

Zarosnąć, snę a. † **stę, śnie** a. † **ścię, snął** a. **sł, Zarość,** nied **Zarastać,** × **Zarastywać 1.** *zajść, zakryć ś. tym, co rośnie (włosami, roślinnością, pierzem), obrosnąć, porosnąć:* W włoskiej ziemi dawno nikt rolą ś. nie bawił, lasem pola zarosły. Bardz. Krzakami miedza zarosła. Troc. Pola zarosły = *zachwaściły ś., zaperzyły ś., zakąkoliły ś., są zapuszczone.* Ścieżki, gdzie przedtym kwitły na nich róże, cierniem zarosły. Drużb. Mchem groby nasze i zielskiem zarosną. Kras. Rola cierniem i chwastem zarosła. Wor. Pola zarosły w paproć. Mick. **2.** *dostać włosów, okryć ś. zarostem; mieć zarost:* Którzy nierychło zarastają, mają zalecenie, gdy stąd wzrostu i sił pomnożenie, utwierdzenie i zmocnienie pochodzi; Warg. Był Bolesław Chrobry wzrostu miernego, twarzy przystojnej, zarastał czarno, gęsto i kędzierzawo. Nar. Na brodzie czarno zarastał. L. *(= miał czarną brodę).* Młody człowiek, lat około trzydzieści, czarno zarósł. Warg. *(= o czarnym zaroście).* Zarasta młodzieniec, *pubescit.* Kn. Jeszcze był ten niewolnik młody, a nie zarósł. Warg. *(= gołowąs).* Gdy Popiel Wtóry zarastywać począł, napominania stryjów swych odrzucał. Błaż. Latom tym, w których człowiek zarastać poczyna, a sobie sam panuje, jeśli dobre słowa nie pomagają, jeśli hamować zbytków nie mogą, tedy moc a gwałt przystąpić musi. Górn. Herkules, gdy zarastać począł, ujźrzał dwie drodze przed sobą: cnoty i rozkoszy. Kosz. Patrz na dzieciucha, jak w siedem lat zęby roni, w drugich zarasta, potym mężnieje, i po tych stopniach idąc, do punktu naznaczonego ciągnie. Koch. W. Czas wzrostu dzieli ś. na wiek dziecinny, młodzieńczy i zarastający. L. Już zarasta. Troc. Zarastający młodzieniec. Troc *(= dojrzewający, mężniejący, dorastający).* Przen.: Z. brudem = *obrosnąć brudem, okryć ś. przez ciągłe niechlujstwo warstwą przyschłego brudu.* **3.** (o ranie, szramie) *zrosnąć ś., zagoić ś., zabliźnić ś., zajść błonką, zasklepić ś.:* Zarasta rana w ciele, w drzewie cięcie. Kn.

Zarost, u, lm. **y 1.** *włosy na głowie i twarzy mężczyzny, uwłosienie:* Zajęty był układaniem resztek zarostu na trochę wyłysiałej głowie. Krasz. Chłopczyna bez zarostu. Bujny Z. **2.** [Z.] *roślina, której listek zgnieciony goi ranę.*

[Zarostek, stku, lm. **stki]** p. **Zarośle:** W prawo łóz gęsty Z Mick. Ukryj ś. w łozy Z. Słow.

† **Zarostę** p. **Zarosnąć.**

Zarostowy 1. przym. od **Zarost. 2.** patol. (obliterans): Zapalenie tętnicy zarostowe (endoarteriitis obliterans) = *zapalenie jej błony wewnętrznej, która ulega rozrostowi i zgrubieniu a wskutek tego światło tętnicy zamyka ś. i zarasta ostatecznie.*

† **Zaroszczać, a, ał i † Z. ś.** p. **Zarościć.**

† **Zaroszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zaroszczać.**

† **Zaroszczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaroszczać ś.**

Zaroszczenie, a, blm., czynność cz. **Zarościć.**

Zaroszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarościć ś.**

Zaroszenie, a, blm., czynność cz. **Zarosić.**

† **Zarościć, i, ił**, nied. † **Zaraszczać,** † **Zaroszczać, l.** *sprawić, że co zarośnie, zapuścić roślinnością, dać zarosnąć:* Za swoje im oddamy, miasta ich zarościmy chwastem. Pypeć u kur jest skórka biała, koniec ich języka zaraszczająca. Trzyc. [Z. ogród = *zachwaścić*]. 2. *sprawić, że ś. co zrośnie, zabliźnić, zagoić, zasklepić:* Sok ten rany zamyka, rozpukliny zaraszcza. Trzyc. 3. przen.: Z. ciasto, słód, = *sprawić, że wyrośnie, że pójdzie w górę, że ś. ruszy.* 4. Z. pretensję, nadzieję = *założyć je sobie bezpodstawnie, urościć, uroić sobie, wyjechać z niemi.* L. **Z. ś.** *zarosnąć, zrosnąć ś., zabliźnić ś., zagoić ś., zasklepić ś.:* Rana zarościła ś.: Najszkodliwsza rana da ś. Z. Pot. 2. *wzburzyć ś., pójść w górę, ruszyć ś., podnieść ś.:* Ciasto zarościło ś.

† **Zaroście** l. p. **Zarosnąć.** 2. i [Z.] p. **Zarośle:** Schowałaś sie w Z.

Zarość, śnie a. † **ście,** [**ście**] **śl** p. **Zarosnąć.**

Zarośl, i, lm. **e** p. **Zarośle.**

Zarośle, a, częś. (w lm.) **Zarośla, Zarośl,** × **Zaroślina,** † **Zarosł** l. a. [**Zaroście** lm.] *gąszcz, gąszcza z drzew i krzewów, gęstwa, gęstwina, krzewina, krzaki, zagaisko:* Słychać w zaroślach ptaszynę. Zarosły, zaroślina, zarosłe miejsce. Kn. Gęsta zarośl łódź moję od oczu wszystkich zasłoniła. Kras. Przez cierniska i zarośle ś. przedarł. Nar. Wszakże cóż mi po wszystkim, gdy mną pomiatają, gdy w puste zarośliny błędną zapędzają? Min. Tu gaj Jowiszów tam zarośla Djany. Koch J. 2. × Z. *włosy okrywające jaką część ciała, zarost:* Struchlałego hetmana siwe zarośliny twarz okryły. Bardz. Brwi zarosł całe czoło mu obsiada. Kn. (= *brwi krzaczaste*).

× **Zaroślina, y**, lm. **y** l. × Z. p. **Zarośle:** Zaroślinę wyciąć. Troc. 2. *świeżo ucięte gałęzie:* Rusza car wojsko, pokryte świeżą zaroślina. Bardz. 3. × Z. (cicatrix) *mięso zarosłe, zrośnięcie, blizna, szew, skora zarosła, zrosła:* Z. paznokciów. Troc. (gdy ich brzeg wrasta w ciało). 4. † Z, lek., p. **Kostnina.**

Zarośnięcie, a, blm., **Zarośnienie, Zarost** czynność cz. **Zarosnąć.** Patol.: Z. nabyte (obliteratio, obsolescentia) = *zamknięcie ś. wskutek zapalenia otworów, kanałów, jam ciała, naczyń krwionośnych i t. d.* Z. stawu. Z. wrodzone (atresia, imperforatio), jako wada rozwojowa. Z. odbytu a. brak odbytu (kiszki odchodowej). Z. źrenicy. Z. pochwy. Z. szpary sromowej (atresia vulvae) = *brak otworu a. ujścia przyrodzonego otworu.*

Zarośnięty p. **Zarosły.**

× **Zarośniony** p. **Zarosły**

[**Zarota**]: Na zarotę ś. zrobiło = *rokuje coś dobrego.*

[**Zaroz**] p. **Zaraz.**

[**Zarozicek**] p. **Zaraz.**

[**Zarozicki**] p. **Zaraz.**

[**Zarozinki**] p. **Zaraz.**

Zarozumiale przys. od **Zarozumiały:** Z., z prezumpcją. L.

Zarozumialec, lca, lm. **lcy** *człowiek zarozumiały, fanfaron, samochwalca, pyszałek:* Baronek głupi jak stołowe nogi, a przytym Z., arogant. Bał.

Zarozumiałość, i, blm., **Zarozumienie** *zbyt wysokie o sobie rozumienie, uprzedzenie o sobie, przecenianie ś., prezumpcja, fanfaronada, chełpliwość, próżność, junakierja pycha, samochwalstwo:* W rzędzie powodów, które w pospolitym życiu zdaniami kierują, czasem urażona miłość własna lub Z., biorą przewagę. L. Z. jest opoką, o którą ś. roztrąca nadzieja największych talentów. Steh. Upór jest pierworodnym synem głupstwa i zarozumiałosci. Brodz. Mógłby mieć talent, ale go zabił zarozumiałością. Krasz.

Zarozumiały *pełen zarozumiałości:* Człowiek Z. (p. Zarozumialec).

Zarozumieć, eje, ał l. † Z., † **Zamniemać** *być zarozumiałym, powziąć zbyt wysokie o sobie wyobrażenie.* 2. × Z. *zachwycić rozumem, zrozumieć, pojąć, pomieścić sobie w głowie, wyrozumieć:* Człowiek niby czasem zarozumie słówko jakieś. Słow.

Zarozumienie, a, blm. l. czynność cz. **Zarozumieć.** 2. p. **Zarozumiałość.**

[**Zaroże, a**, lm. **a**] *roślina.*

Zaróbka, i, lm. i apt. p. **Objemnik.**

Zaród, odu, lm. **ody** l. p. **Zarodek.** 2. [Z.] *jaje, z którego kurczę lub gąsię ma ś. wykluć.*

Zaródź, odzi, lm. **odzie, Zarodź, Zarodzia** (blastema v. cytoblastema) *ciecz zarodnia, z której, według dawnego mniemania, powstawać miały swobodnie komórki; materjalna podstawa wszelkiego bytu organicznego,* protoplazma; *masa śluzowata, ziarnista, wypełniająca wnętrze żywych komórek:* Z., czyli plazma, tworząca komórki, a posiadająca specjalne własności, w jądrze komórkowym. Nus. Substancja napół płynna, będąca mieszaniną ciał białkowatych, zwana protoplazmą a. zarodzią. Nus.

[**Zarów, a**, lm. **y**] p. **Żóraw.**

Zarównać, a, ał, nied. **Zarównywać** l. *zatrzeć do równości, zagładzić, zagłaskać, urównać, wyrównać, porównać:* Jeden ścianę budował, a drudzy ją zarównywali wapnem nieczynionym. B. B (tynkowali ją. B. G.; *wyprawiali ją*). Przen.: Gdyby ten człowiek istnieć przestał, byłaby odrazu zarównaną ta przepaść, jaka go z Halszką dzieliła. Krech. (= *zapełniona do równa*). 2. † Z. kogo, co czym a. w czym = *dojść, dosięgnąć kogo, czego, dorównać, wyrównać, sprostać komu, czemu, zrównać ś., porównać ś., stanąć na równi, pójść w porównanie z kim, z czym:* Nie możemy nigdy Z. żadnemi powinnościami swojemi takiego dobrodziejstwa twego. Rej. (= *zrównać ś. zasługą, wartością zupełnie, odwetować, zapłacić za nie, zasłużyć na nie*). Nie wiem, jak to dobrodziejstwo mam Z. Troc. 3. † Z. cz. ni.: Z. z czym, p. wyż. pod 2.: Obiecał ci Pan takie rozkosze i takie bogactwa, z któremi żadne rozkosze świata tego nigdy Z. nie mogą. Rej. 4. † Z. *nagrodzić w odpowiedniej mierze, równąż miarką odmierzyć, odpłacić, oddać:* Tak, jak obiecał, zapłacić a Z. raczył każdemu według miarki jego. Rej.

Zarównanie, a, blm., czynność cz. **Zarównać:** Nie mam sposobów do zarównania tej życzliwości. Troc.

× **Zarównie** p. **Zarówno.**

Zarówno, × **Zarównie** przys. l. *jednakowo, bez różnicy, w równej mierze, tak samo, równie, porówno, tak dobrze, jak...* Blada śmierć nogą Z. kołace w ubogich chaty i królów pałace. Min. U śmierci Z. wielki pan, jako mały. Rej. Z., równie. Troc. Pójdzie senator Z. przez ulicę z Ormianinem, czego nie uczyni z ubogim mieszczaninem. Petr. Zarównie źle i wszystkim wierzyć, i nikomu. Fred. M. Zła będzie, czy dobra (dola), Z. mu było, bo życie mu mierzło. Reym. (= *wszystko jedno*). 2. [Z.] *równo.*

[Zarównować, uje, ował] *wyrównywać.*

[Zarównowanie, a, blm.] czynność cz. **Zarównować.**

× **Zarówny** *równy ze wszystkim, jednakowy, takiż sam:* Zarówna wszystkim część daje ś. Zigr. Zbytnie dostatki i sromotne ubóstwo, te obie kończyny stanu ludzi na tym padole płaczu, zarówną niechęć wzbudzają i wielkich wymagają cnót. Rzew.

Zarównywać, a, ał p. **Zarównać.**

Zarównywanie, a, blm., czynność cz. **Zarównywać.**

[Zaróżenie, a, blm.] czynność cz. **Zaróżyć.**

Zaróżowić, i, ił, [Zaróżyć] *zaciągnąć barwą różową, zabarwić na różowo, zarumienić, zaczerwienić:* Zaróżowiony wschodzącym słońcem brzeżek horyzontu. Orzesz. Wstyd zaróżowił jej lica. Malinowe światło zaróżowi śniegi. Haj. **Z. ś., Zaróżowieć** *zajść barwą różową, zabarwić ś. na różowo, zarumienić ś., zaczerwienić ś.:* Bruk zaróżowił ś. od krwi. Lice ś. rozjaśniło, zaróżowiło, oczy powiększyły. Krasz. Delikatne jej policzki lekko zaróżowiały. Orzesz.

Zaróżowieć, eje, ał p. **Zaróżowić.**

Zaróżowienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zaróżowić. 2.** czynność cz. **Zaróżowieć.**

Zaróżowienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaróżowić ś.**

[Zaróżyć, y,ył i Z. ś.] p. **Zaróżowić.**

[Zartek, tku, lm. **tki]** p. **Żart.**

Zartretyzmować, uje, ował *zniszczyć, zgnębić, zmęczyć artretyzmem:* Jedna umarła, druga stara, zartretyzmowana kobieta. Lbń.

Zartretyzmowanie, a, blm., czynność cz. **Zartretyzmować.**

Zarubiniać, a, ał p. **Zarubinić.**

Zarubinianie, a, blm., czynność cz. **Zarubiniać.**

Zarubinić, i, ił, nied. **Zarubiniać** *zawlec, zaciągnąć barwą rubinową, zarumienić:* Przedświt zarubiniał już obłoki. Mic.

Zarubinienie, a, blm., czynność cz. **Zarubinić.**

Zarubrykować, uje, ował **1.** *zalinjować w rubryki, zająć rubrykami:* Z. papier. **2.** *zająć tekstem ułożonym według rubryk:* Były to małe książeczki, zarubrykowane kategorycznie słowami... Koź.

Zarubrykowanie, a, blm., czynność cz. **Zarubrykować.**

[Zaruchać, a, ał i Z. ś.] p. **Zaruszać.**

[Zaruchanie, a, blm.] czynność cz. **Zaruchać.**

[Zaruchanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaruchać ś.**

[Zaruchno] p. **Zaraz.**

[Zarudać, a, ał] *zadeptać.*

[Zarudanie, a, blm.] czynność cz. **Zarudać.**

† **Zarudzenie, a,** blm., czynność cz. **Zarudzić.**

† **Zarudzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zarudzić ś.**

† **Zarudzić, i, ił,** × **Zarydzić,** nied. × **Zarydzać** *zaciągnąć barwą rudą, zrobić rudym, okryć rudym kolorem, zaczerwienić, zabrunatnić:* Twarzy i czoła mile zarudzone potem żyznym. Tw. Tam kiedy jadłem i napojem syci Marsowe czoła z ochoty zarudzą... Chr. **Z. ś.,** × **Zarydzieć** *zaciągnąć ś. kolorem rudym, zrudzieć, zbrunatnieć, zarumienić ś., zaczerwienić ś. jak rydz:* Wulkan zarudzi ś. potem, szyszaki kując i zbroje. Tw. Starzec pięknym rumieńcem zarydzony. Leszcz. Jakże już mię poznałeś? co za wielkie oczy; zarydził ś. jak sylen, a wzrok gdyby smoczy. Zabł. Zarydział starzec gniewem, lecz go wskok przygaszał, kiedy pojźrzał na posłów. Pot.

Zarugować, uje, ował *rugując zagnać aż dokąd; zaparować, wyrugować aż dokąd.* L.

Zarugowanie, a, blm., czynność cz. **Zarugować.**

† **Zarumianić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zarumienić.**

† **Zarumianienie, a,** blm., czynność cz. **Zarumianić.**

† **Zarumianienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zarumianić ś.**

Zarumieniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zarumienić.**

Zarumienianie, a, blm., czynność cz. **Zarumieniać.**

Zarumienianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarumieniać ś.**

Zarumienić, i, ił, † **Zarumianić,** nied. **Zarumieniać** **1.** *okryć rumieńcem, zrobić rumianym, zaczerwienić, zafarbować na rumiano:* Ufarbowawszy szaty swe, wszystkie chorągwie zarumienili. Birk. Gdy twarz zarumienił trunkiem dobrze, mizerną swą duszę wypienił. Kulig. **2.** kuch. *przyrumienić na całej powierzchni, urumienić, zrumienić, obrumienić, przypiec:* Z. kurczę. **Z. ś. 1.** *zrobić ś. rumianym, zaczerwienić ś., zafarbować ś. na rumiano:* Morze ś. z krwi pobitych zarumieniło. Skar. Z. ś. ze wstydu = *oblać ś. rumieńcem wstydu; spłonąć, zapłonąć wstydem; zaczerwienić ś., oblać ś. ponsem, sponsowieć, spiec raki:* Zwykli umyślnie powieść jaką wtoczyć, aby go widzieli zarumienionego. Wys. Fabjan, przywiedziony przed senat za świadka, niepomału ś. zarumienił. Pilch. Już zarumieniony i spotniały pod ciężarem jęczy. Skar. Po Stefanie było bezkrólewie bardzo niebezpieczne i krwią szlachecką i postronną zarumienione. Birk. Twarz mu ś. mleczna krwią zarumieni. Kniaź. W różowej sukience, z zarumienioną twarzą wyglądała jak ponsowa róża na zielonym tle liści. Bał.

Zarumienieć, eje, ał *ukazać ś., zamajaczeć w kolorze rumianym, zaczerwienieć:* Z sławnym owym Hozjuszem, który w kardynalskiej zarumieniał purpurze. Nies.

Zarumienienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zarumienić. 2.** czynność cz. **Zarumienieć. 3. a. Zarumienienie ś.** czynność cz. **Zarumienić ś.; b.** *stan tego, co zostało zarumienionym, co ś. zarumieniło, rumieniec, pons, czerwoność:* Z. na twarzy, *(= ognie).*

Zarumienienie się, a ś., blm. **1.** czynność cz. **Zarumienić ś. 2.** p. **Zarumienienie.**

Zarumotać, ce a. **cze, tał** *zacząć rumotać, zakołatać.*

Zarumotanie, a, blm., czynność cz. **Zarumotać.**

Zarumować, uje, ował *rumując zarzucić, zadziać, zawieruszyć.* L.

Zarumowanie, a, blm., czynność cz. **Zarumować.**

× **Zarunąć, nie, ął, ęła** *runąwszy zapaść; zarwać ś., runąć, zawalić ś.* L.

Zaruniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zarunić.**

Zarunianie, a, blm., czynność cz. **Zaruniać.**

Zarunianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaruniać ś.**

Zarunić, i, ił, nied. **Zaruniać** *okryć runią, zazielenić.* **Z. ś., Zarunieć** *okryć ś. runią, zazielenić ś.:* Na Zielone Świątki wszystko już zamajone i zarunione. Pol. Żaruniała usiana polanka. Syrok. Wnet zboże ozime i jare zaruni ś. Dyg. Między uroczyszczami zboże ozime i jare zaruni ś. po ujazdach, obchodach i pocznie śpiesznie śmigać ku słońcu. Dyg.

Zarunieć, eje, ał p. **Zarunić.**

1. Zarunienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zarunić. 2.** czynność cz. **Zarunieć.**

2. **Zarunienie, a,** blm., p. **Zarunięcie.**

Zarunienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarunić ś.**

Zarunięcie, a, blm., **Zarunienie** czynność cz. **Zarunąć.**

Zarurować, uje, ował *założyć rurę w otwór świdrowy:* Ropa podniosła ś. na dwie sztangi, potem jeszcze na pół metra, stanęła i ani rusz. Z. szelmę, niema ś. co bawić z tą odrobiną. Rurujcie, niech świder jedzie dalej. Sew.

Zarurowanie, a, blm., czynność cz. **Zarurować.**

[**Zarusieńko**] p. **Zaraz.**

[**Zarusięki**] p. **Zaraz:** Feecie mnie? Z. Tet.

× **Zarusowacenie, a,** blm., czynność cz. **Zarusowacieć.**

× **Zarusowacieć, eje, ał** *zacząć rusowacieć, stawać ś. rusowatym.* L.

Zaruszać, a, ał, [**Zaruchać**], × **Zaruszyć** *poruszyć, zachwiać, zawahać, kiwnąć, zakiwać, zagibotać, zachybotać, zakołysać, zahuśtać:* Z. chustką. *(= powiać).* Chochlik noskiem prędko zaruszał i aż zaniósł ś. od śmiechu. Orzesz. Z. wahadło, kołyskę. **Z. ś.** *poruszyć ś., zawahać ś., kiwnąć ś., zakiwać ś., zachwiać ś., zagibotać ś., zachybotać ś., zakołysać ś., zahuśtać ś.:* Coś ś. zaruszało. *(= ruszyło ś.).* Obóz zaruszał ś. nagle *(= zaroił ś., ożywił ś.).* W mgnieniu oka całe to spokojne mrowisko zaruszyło ś., zakipiało, i życie w nie wstąpiło nowe. Krasz.

Zaruszanie, blm., czynność cz. **Zaruszać.**

Zaruszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaruszać ś.**

[**Zaruszczeć, eje, ał**] p. **Zardzewieć.**

[**Zaruszczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaruszczeć.**

× **Zaruszenie, a,** blm., czynność cz. **Zaruszyć.**

× **Zaruszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaruszyć ś.**

[**Zaruszka, i,** lm. i] *języczek u samołówki.*

× **Zaruszyć, y, ył** i × **Z. ś.** p. **Zaruszać.**

[**Zaruśko**] p. **Zaraz.**

[**Zarutеńko**] p. **Zaraz.**

Zarużować, uje, ował *zatrzeć, zabarwić różem, porużować:* Z. sobie twarz. Przen.: żart. *zaróżowić:* Tusza jego, postać i łysina wymownie pisały ponad jego lekko zarużowanym czołem cyfrę lat czterdziestu. Orzesz.

Zarużowanie, a, blm., czynność cz. **Zarużować.**

Zarwa, y, lm. **y** I. † Z. *zarwanie, zarywanie.* L. 2. *to, co zarwano, to, co ś. zarwało, urwisko:* Z. od rzeki = *kawał ziemi zarwanej przez wodę.* L.

Zarwać, zarwie, zarwał, nied. **Zarywać** I. *zachwyciwszy urwać; zagarnąwszy porwać:* Kto co może Z = komu ś. co dostanie, bierz. Kn. Co zarwał, już nie wróci. Tw. *(= chapnął, złapał, wilkowi z gardła nie wyrwiesz).* Jak pieniądze zarwę, będę drwił z całego świata L. *(= wyrwę skąd, dopadnę ich).* On to tylko pisał, co mógł gdzie Z. L. *(= wyrwać, zapożyczyć, ukraść).* Z. czego, zachwycić siana za pogody. Kn. Zarwany plon. Troc. Z. rano za pogody. Troc. Zarwano plonu. Troc. Zarwał kilka talerów. Troc. Lud. gdzie zarwał jakiego szpiega, toż powiesił. Jel. Wyszedszy z tej rzeki, sterujem okręty tak, żeby od nich został brzeg znacznie umknięty, bośmy ś. zarwanemi być od zadmów bali, co nagle wstały z golfu bogatej Sofali. Przyb. *(= porwanemi, uniesionemi, odciętemi, zabranemi, z garnięteml).* Przen.: Jegomość jest fizyk, nawet zarwał kawał logiki. L. *(= liznął, powąchał, skosztował).* Zarwał łaciny, prawa, lekarskiej nauki. Troc. Tacyt zarywał trochę nauki Epikura. Nar. Przen.: Z. kogo = *ukrzywdzić, skubnąć, szarpnąć go, urwać mu co z należności, nie dopłacić mu:* Czekam tylko pory, żebym tego sknerę nieużytecznego należycie Z. mogła. L. Człowiek staje ś. nierzetelnym dłużnikiem społeczeństwa i poprostu zarywa je. Bał. Przen.: Z. czego = *zahaczyć; być zaskoczonym przez co, zająć część czego:* Gdybyśmy ś. spóźnili z wyjechaniem, zarwalibyśmy nocy i uczynilibyśmy przykrość sobie. Kras. Przen.: Z. czego = *zachwycić, dostać, złapać, nabawić ś., nabyć ś. czego, zarazić ś. czym od kogo, od czego:* Płomienistej zarywa miłości. Żebr. Turcy najczęściej zarywają powietrza od karawan do Mekki. Karp. Z chęci małżeństwa o kęs co tylko nie zarwał szaleństwa. L. *(= nie popadł w nie, blizkim był szaleństwa).* Z. choroby, guzów. Troc. **2.** *zacząć rwać; szarpać, targnąć, pociągnąć:* Z tego cię boku uciesznie zarwie, z którego mu ś. sam chętnie pozwolisz. L. *(= skubnie).* Pomówię ja sam z sobą, zarwę ś. ja za ucho i zgromię sam siebie. Górn. Zarwała mu za to wąsów. Troc. Przen.: *zaboleć bólem szarpiącym, strzyknąć boleśnie:* Książę syknął zaraz, bo go w nodze zarwało. Krasz. Ząb, wrzód mię zarwał *(= zaćmił).* W uchu mię zarwało. Siarka żywa, na pochodnią wmuskana, płomienia zarywa. Otw. *(= chwyta, łapie, ciągnie, szarpie ku sobie, rwie chciwie).* Ogień dom zarwał. Troc *(= objął).* Przen.: Mówiąc, Z. z innego języka = *zaciąć, zatrącić:* Pan Stanisław niekiedy z ruska zarywa. Chodź. Przen.: Perła, która zarywa na kolor czarny. Bobr. *(= przypomina go, wpada w kolor czarny).* Zbytnia powolność głupstwa poczęści zarywa. Min. *(= zakrawa na nie, pachnie, trąci nim, zbliża się do niego, graniczy z nim).* W głosie jego były dźwięki zarwane z mowy bohaterów. Krasiń. Zarywał ukraińską mową. Rzew. Często zarywał ruszczyzny. Rzew. **3.** [Z.] *zaczepić, zagadnąć, zagabnąć, wyrwać do odpowiedzi:* Z. ucznia do lekcji w szkole. **4.** [Z. kogo czym] = *zażyć, zajść, podejść:* Przestał już mróz mrozić, bo go chłop sztuką zarwał. **5.** co = *sprawić, że ś. zapadnie, załamać, zawalić, oberwać:* [Nasz jegomość wlazł do pani, zarwał łóżko]. Woda brzeg zarwała *(= zająwszy urwała; zabrała).* **Z. ś.** I. *zapaść ś., oberwać ś., załamać ś., zawalić ś., runąć:* Dom, most ś. zarwał. Troc. Lód ś. pod niemi zarwał. Schody ś. zarwały. [Gościniec ś. zarwał i przepadł]. Łóżko ś. zarwało. Zdawało mi ś, że ziemia mi ś. z pod nóg usuwa, że ciężka posowa ś. nad moją głową zarywa. Przybysz. **2.** w mowie = *zaciąć ś., zająknąć ś., potknąć ś., urwać, uciąć:* I Jacek mówił coraz wolniejszemi słowy, i często zarywał ś. Mick. **3.** [Zarywać ś. z kim] *drażnić ś., nie dawać spokoju; zalecać ś. do dziewczyny.*

† **Zarwan, a, o,** [**Arwan, Zarwon, Zarwąn, zarwana** a. **Zarna**] p. **Porwan.**

† **Zarwana** p. **Zarwan.**

Zarwanica, y, lm. **e** *targowisko pełne rozgardjaszu, hałasu, zamętu, nieładu:* Tęskne melodje katarynek i zawodzących czule bab i dziadów, malownicze postacie przekupek owoców i pierników, rozkładających swe łakocie po chodnikach, romamyczna Z. Taki wrzask, jak na zarwanicy. Sienk.

[**Zarwanicki**] język = *żydowski język, szwargot.*

Zarwanie, a, blm., czynność cz. **Zarwać.**

Zarwaniec, ńca, lm. **ńcy** *djabeł, kaduk, licho?:* Byłby taki, jak ojciec, albo jak drudzy, do tańca może, ale ni do różańca, ani do zarwańca. Krasz.

Zarwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarwać ś.**

Zarwański *urwański = pełen zamętu, nieładu, hałasu:* Nieład jak na Zarwańskiej ulicy. Lichy dworek stawał ś. Zarwańską ulicą. Krasz. Słowem, istna Zarwańska ulica. Sienk.

† **Zarwąn** p. **Zarwan.**

[**Zarwon, a, o** a. **e** p. **Zarwan:** Zarwone nie wiem komu takie szczęście. Troc. Zarwona taka małpa, tak brzydka niewiasta. Troc.

Zarybek, bku, lm. **bki** *ryby użyte do zarybienia wody, płód rybi, przechowywany dla rozmnożenia ryb, dla zapuszczenia wody rybami, narybek:* Odkazując testamentem 1688 r. dwie części ryb Bernardynom, a trzecią Pijarom radomskim na trycezymy, przestrzega, aby Z. zostawili. Gac. Żaby zarybkom w stawach szkodliwe. Kluk. Powinien być osobny staw, w którymby przesadzony Z. rósł wygodnie i swobodnie. Kluk. Przen., żart. *zarodek, zawiązek, początek:* Niechże Kozacy będą nowym zarybkiem stanu szlacheckiego. Moracz.

Zarybiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zarybić.**

Zarybianie, a, blm., czynność cz. **Zarybiać.**

Zarybianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarybiać ś.**

Zarybić, i, ił, nied. **Zarybiać** *narybić, zapełnić płodem rybim, opatrzyć zarybkiem:* Kanał może być zarybiony. Kluk. Ogrody przy zarybionych sadzawkach. Koss. Z. staw. **Z. ś.** *być zarybionym, zapełnić ś. rybami:* Kiedy ś. już stawy zarybiać, t. j. rybami zasadzać ś. mają. Kluk.

Zarybienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zarybić:** Z. stawu dało dobre wyniki. **2.** *stan wody pod względem ilości w niej ryb a. zarybku:* Z. naturalne, sztuczne, niedostateczne. Kaczki, po stawach ikry i młode rybki zjadając, szkodzą zarybieniu. Kluk.

Zarybienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarybić ś.**

Zarybkować, uje, ował *zapuścić zarybek, zwłaszcza w wodach stojących:* Zabił na stawach zarybkowanych czaplę.

Zarybkowanie, a, blm., czynność cz. **Zarybkować.**

Zarychotać, cze a. **ce, tał, Zaryhotać, Zarykotać I.** *zacząć rychotać, wybuchnąć rychotem, zachychotać, roześmiać ś., na całe gardło:* Zarychotała kuma na całe gardło. Jeż. Przymuszonym śmiechem zarykotał nagle. Krasz. Obie ręce w boki wparszy, zaryhotał kniaź dziko. Krasz. **2.** *zaryczeć;* przen. *zawyć, zahuczeć.:* Wiatr zarychotał. Krasz. Przen.: *zaryczeć, ryknąć = zapłakać głośno, zabeczeć, rozbeczeć ś., rozpłakać ś., wybuchnąć płaczem:* Pochwyciła go za rękę i zapłakała, zaryhotała.

Zarychotanie, a, blm., czynność cz. **Zarychotać.**

× **Zarychtować, uje, ował** *narychtować, wyrychtować; rychtując wymierzyć ku pewnemu celowi.* L. Z. armatę.

Zarychtowanie, a, blm., czynność cz. **Zarychtować.**

Zarycie, a, blm., czynność cz. **Zaryć.**

Zarycie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaryć ś.**

Zaryczeć, y, ał, Zaryknąć I. *odezwać ś. rykiem, ryknąć:* Wół, lew zaryknął. Kn. Zaryczał lew, wół. Troc. Lew w nemejskiej puszczy zaryknął, jak ś. dostał w ręce Alcydowe. Bardz. Lew zaryknie, któż ś. nie zlęknie? Wuj. (lew ryczy, któżby ś. nie bał? B. G.). Przen.: *huknąć, zagrzmieć, gruchnąć, zagrać, ryknąć:* Zaryczały działa. Wściekli żołnierze, rzygając naboje, zarykli z łoskotem. Przyb. Rozbrzmiały dzwony, zarykły armaty. Przybysz. **2.** *zarychotać, zahuczeć, zawyć.* **3.** kogo, co = *zagłuszyć rycząc.* L.

Zaryczenie, a, blm., czynność cz. **Zaryczeć.**

Zaryć, yje,ył, nied. **Zarywać I** kogo, co = *ryjąc zakopać, zakryć; zagrzebać:* Otom dzwon zaryty w piasku. Mic. **2.** czego = *ryjąc zająć, zarwać:* Zarył niepotrzebnie tej grzędy. **3.** *zajść, posunąć ś. z ryciem aż dokąd.* **4.** *zacząć ryć.* Przen.: Z. nosem ziemię a. nosem w ziemi = *zaszorować, zaorać = zatoczyć, grzebnąć.* Sześciu moich poległo. a pięciu Moskali nosem zaryło. Jeł. Pod twemi razy zarył ziemię Kormul. Kniaź. **Z. ś.** *ryjąc zakopać ś., zakryć ś.; zagrzebać ś.:* Wodząc ś. za łby, przewrócili ś. i zaryli ś. w piasek. Zaryły ś. w popiele drzew strawione czoła. Mick. Kula zaryła ś. w ziemię. (= *wkręciła ś.*). Te słowa zarywały ś. w jego serce i bolesne tam zostawiały ślady. Korz.

× **Zarydzać, a, ał** p. **Zarudzić.** Pot.

× **Zarydzanie, a**, blm., czynność cz. **Zarydzać.**

× **Zarydzanie się, a ś**, blm., czynność cz. **Zarydzać ś.**

× **Zarydzenie, a**, blm., czynność cz. **Zarydzić.**

× **Zarydzenie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zarydzić ś.**

× **Zarydzić, i, ił** p. **Zarudzić.**

× **Zarydzieć, eje, ał** p. **Zarudzić.**

Zaryglować, uje, ował, [**Zaligrować**], nied. **Zaryglowywać** *zasunąć, zamknąć, zawrzeć na rygiel:* Drzwi zaryglowane ś. przed nią, jak dwoje cichych ust, rozwarły. Krasiń. Sprawozdania swoje umieszczał w foljantach jednakowo oprawnych, jednakowo zaryglowanych. Rol. W karczmie zaryglowywano wrota. Krasz. Stuk zamykanych i zaryglowywanych drzwi. Orzesz. **Z. ś.** *zamknąć na rygiel, zasunąć za sobą rygiel.*

Zaryglowanie, a, blm., czynność cz. **Zaryglować.**

Zaryglowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaryglować ś.**

Zaryglowywać, owuje, owywał i **Z. ś.** p. **Zaryglować.**

Zaryglowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaryglowywać.**

Zaryglowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaryglowywać ś.**

Zaryhotać, ce a. **cze** p. **Zarychotać.**

Zaryhotanie, a, blm., czynność cz. **Zaryhotać.**

Zaryknąć, nie, nął p. **Zaryć eć.**

Zaryknienie, a, blm., p. **Zaryknięcie.**

Zaryknięcie, a, blm., **Zaryknienie** czynność cz. **Zaryknąć.**

Zarykotać, ce a. **cze, tał** p. **Zarychotać.**

Zarykotanie, a, blm., czynność cz. **Zarykotać.**

Zarynek, nku, lm. **nki** *miejsce, plac za rynkiem:* Po równym gonili ś. zarynku. Karp.

[**Zarypać, pie, pał, Zarypnąć**] **I.** *zacząć rypać, rypnąć.* **2.** *rypając zabiec:* Z. do Torunia.

[**Zarypanie, a**, blm.] czynność cz. **Zarypać.**

[**Zarypnąć, nie, nął**] p. **Zarypać.** L.

[**Zarypnięcie, a**, blm.] czynność cz. **Zarypnąć.**

Zarypostować, uje, ował fecht. *zastosować ripostę, pchnąć przeciwnika w fechtunku zaraz po odbiciu jego broni:* Sparowawszy cios w głowę, zarypostował silną manszetę. Zag.

Zarypostowanie, a, blm., czynność cz. **Zarypostować.**

Zarys, u, lm. **y** l. *rysa zacięta, zakreślająca:* Z., rower wycięty na płaszczyźnie skały dla oznaczenia głazu naraz wyłamać ś. mającego. 2. *zarysowanie, pierwsze wyciągnięcie kresy w dziele malarskim, rysunkowym.* 3. czego = *wyrysowany projekt czego, plan, kontury, abrys:* Z. budowli. Z. twarzy = *rysy, kontury, linje twarzy.* Widzę w zarysach jego twarzy, że bardzo wielkie ma o sobie rozumienie. L. Przen.: *rys, szkic, treściwy, pobieżny obraz czego:* Z. historji. Historja w zarysach. Wobec tego nie od rzeczy będzie, gdy sobie przypomnimy bodaj w grubszych zarysach istotę i społeczne znaczenie przyszłej służby obywatelskiej.

[Zarysnąć, nie, nął] *trącić.*

Zarysować, uje, ował, nied. **Zarysowywać** l. *zaznaczyć, zakreślić rysami, naszkicować:* Z. obmyślany obraz. 2. *przedstawić w głównych konturach, wyrazić głównemi rysami, rzucić kilka zarysów czego.* Przen.: Sama tę myśl zarysowała. L. (= *zaprojektowała, rzuciła*). Z. łuk z wierzchołka kąta. **Z. ś.** l. *dostać rysy, skazy, pęknąć, trzasnąć:* Sciana, filar zarysował ś. 2. *przedstawić ś. w rysach, konturach; pojawić ś., ukazać ś., pokazać ś., zamajaczyć, przedstawić ś. oczom, uwydatnić ś., wystąpić:* Swiat, ludzie, wszystko mi ś. teraz jaśniej zarysowuje w oczach. Krasz. Wdali na morzu najwyraźniej zarysował ś. maszt okrętu. Ku wschodowi blada łuna, poprzedzająca dzień, już ś. zarysowywała. Krasz. Położenie Tymka zarysowało ś. w sposób niebardzo zabawny. Jeż. Dokompletowanie edukacji, zarysowanej przez trzy guwernantki i jednego guwernera. Jeż. (= *zaprojektowanej, naszkicowanej*).

Zarysowanie, a, blm., czynność cz. **Zarysować.**

Zarysowanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zarysować s.**

Zarysowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zarysować.**

Zarysowywanie, a, blm., czynność cz. **Zarysowywać.**

Zarysowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarysowywać ś.**

Zarystokracenie, a, blm., czynność cz. **Zarystokracieć.**

Zarystokracieć, eje, ał, Zarystokratyzować ś. *stać ś. arystokratą, stać ś. arystokratycznym, przesiąknąć arystokracją, zdumieć:* Zarystokraciał, zaledwie raczył spoglądać na mrowisko szlacheckie. Krasz. Rezykuje (!) nawet to własne, tak ukochane mienie, byleby ś. zarystokratyzować. Dzierz.

Zarystokratyzować, uje, ował *zrobić arystokratą a. arystokratycznym.* **Z. ś.** p. **Zarystokracieć.**

Zarystokratyzowanie, a, blm., czynność cz **Zarystokratyzować:** To ograniczenie ś. prowadzi do zarystokratyzowania materjału naukowego. BdC.

Zarystokratyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarystokratyzować ś.**

[Zaryśko] p. **Zaraz.**

[Zaryśnienie, a, blm.] czynność cz. **Zarysnąć.**

[Zaryśnione] *zaznaczone.*

Zaryw, u, lm. **y** *zarywanie, zarwanie:* To raczej wygląda na Z. z przyszłego jakiegoś stanu świata. Krasiń.

1. Zarywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zarwać.**

2. Zarywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaryć.**

1. Zarywanie, a, blm., czynność cz. **1. Zarywać.**

2. Zarywanie, a, blm., czynność cz. **2. Zarywać.**

1. Zarywanie się, a ś., blm., czynność cz. **1. Zarywać ś.**

2. Zarywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarywać ś.**

[Zarywka, i, lm. **i]** *strumyk.*

Zaryzykować, uje, ował *zryzykować, odżałować, poświęcić, postawić na kartę:* Z. jaką sumę na przedsiębiorstwo. Odważ ś., zaryzykuj sto rubli na podróż. And.

Zaryzykowanie, a, blm., czynność cz. **Zaryzykować.**

[Zaryżać, a, ał] p. **Zarżeć.**

[Zaryżanie, a, blm.] czynność cz. **Zaryżać.**

† Zarza, y, lm. **e** a. **[y, Zarza]** p. **Zorza.** Glos., Rej, Pot.

Zarząd, u l. blm., *zarządzanie, administracja:* Poszukuje ś. kobiety do zarządu domem. (= *do gospodarowania w domu*). Z. interesów, interesami = *kierownictwo, zawiadywanie.* Wolę jakibądź Z., niż poczciwy nierząd. Rzew. Z. domu, majątku = *rządcostwo.* **2.** lm. **y** *władza, instytucja zarządzająca; osoby składające ją:* Z. państwa = *rząd, ster.* Z. kolei, policji = *administracja, dyrekcja.* Z. centralny instytucji. Z. ustąpił, podał ś. do dymisji. Z. gminny. Z. dróg żelaznych. **3.** [Zarządy] = *wyroki, zrządzenia, rządy:* Teraz już widzę Boskie zarządy (= *palec Boski*).

Zarządca, y, lm. **y** l. a. **Zarządzca** *rządca, zawiadowca, administrator, gospodarz, zarządzający, dyrektor.* Tak rzekł starosta, Z. wesela. Brodz. (= *starosta*). **2.** [Z.] *rejent, notarjusz.*

Zarządczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Zarządca.**

Zarządzać, a, ał czym = *rządzić, administrować, gospodarować, kierować, sterować, dyrygować, zawiadywać, władać, dysponować:* Neptunie, co berłem trójzębnym wzruszasz ziemię i morzem zarządzasz niezgłębnym. Dm. Faworyty słabością jego zarządzały. Przyb. Dwie wole przeciwne nie mogą zarządzać światem. Dyg. Z. przedsiębiorstwem, biurem. Z. domem = *gospodarować w nim, być jego intendentem, rządcą, administratorem, trudnić ś. rządcostwem.* **[Z. ś.]** *gospodarować, rządzić ś.:* Poszeł na karczmę pańską i w uściwości tam ś. zarządza.

Zarządzająca, ej, lm. **e** forma ż. od **Zarządzający.**

Zarządzający, ego, lm. **cy** l. im. od **Zarządzać:** Rada zarządzająca kolei żelaznej. **2.** rz., p. **Zarządca;** *osoba, pod której zarządem jest cały personel wchodzący w skład przedsiębiorstwa, szef.*

Zarządzanie, a, blm., czynność cz. **Zarządzać.**

[Zarządzanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zarządzać ś.**

Zarządzca, y, lm. **y** p. **Zarządca.**

Zarządzenie, a l. blm., czynność cz. **Zarządzić.** **2.** lm. **a** *wskazówka zadysponowana do wykonania, rozporządzenie, dyspozycja:* Zarządzenia sztabu gieneralnego. Dobry gospodarz ma nie tylko dawać trafne zarządzenia, ale i sam dozorować wszystkiego. Rost.

Zarządzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarządzić ś.**

× Zarządziciel, a, lm. **e** *ten, który czym zarządza, rządzi, władza; władca, administrator, dyrektor:* Dzielne zarządzicielów kraju naszego usiłowania ku uskutecznieniu dobra powszechnego. L.

× Zarządzicielka, i, lm. **i,** forma ż. od **Zarządziciel.**

Zarządzić, i, ił l. *wydać rozporządzenie, pokierować, zadysponować, rozporządzić:* Gospodarna,

umie w domu Z. **2.** co = *wydać rozporządzenie co do czego, przedsięwziąć, urządzić:* Z. poszukiwania, obławę. Z. śledztwo = *wdrożyć.* Nestor zarządził głosowanie tajne. Jord. **3.** [Z.] *postąpić:* Zebym já był wiedział, toby já był inacy s tobom zarządziuł. **Z. ś.** *postąpić sobie rządnie, gospodarnie, urządzić ś. ekonomicznie:* Nie umie Z. ś. i dlatego ciągle siedzi w długach.

Zarzec, knę a. **kę, knie** a. **cze,** nied. **Zarzekać** I. *zakląć, zamówić, zaczarować, urzec:* Z. broń. Czarownica zarzekła cały dom. L. Gdy człeka uranią a. ukrwawią, co nie jest urzeczony a. zarzeczony, a jest pełnego prawa... Ort. [Św. Anna pannę za cygaństwo zarzekła, i ta natychmiast stała ś. ptakiem]. **2.** †Z. co komu = *przepowiedzieć, wyprorokować, wywróżyć, zapowiedzieć naprzód:* On niech nam rozkazuje, a my ci zarzekamy zwycięstwo. Stasz. *(= ręczymy za nie, upewniamy cię o nim).* **Z. ś.** I. *zakląć ś., przysiąc ś., sumitować ś.:* Nuż ś. przeklinać, zarzekać tak dalece, iż do płaczu pobudził. L. Zarzekli mi ś. poczciwością. Krasz. Kogo, czego = *wyrzec ś, zrzec ś., odprzysiąc ś.:* Odrzekam ś. czego, zarzekam. Kn. Małżeństwa ś. zarzekli duchowni i mnisi. Sz. Na piśmie ś. patryjarchostwa zarzekł. Skar. Już go słyszałem nieraz, że ś. grać zarzeka. L. Błąd mój poznawszy, i gry zarzekam ś. wcale. L. Chociaż ś. na chrzcie szatana i spraw jego zarzekamy, przecię jako ś. tychże gusł szatańskich trzymamy! Podw. Obroń nas, Panie, grzechów, którycheśmy ś. przed Tobą zarzekli. Skar. Wszystkiego bowiem zarzekać ś. godzi, cokolwiek od Boskiej służby odwodzi. Odym. Zarzekł ś. wina. Troc. Zarzekł ś. herezji. Troc. **3.** kogo = *wyrzec ś., zaprzeć ś., wyprzeć ś., odstąpić:* Juljan jawnie ś. Chrystusa i Boga zarzekł. Skar. Bić go kazał tak długo, ażby ś. Chrystusa zarzekł. Skar. Radził Jezus uczniom, aby ś. sami siebie zarzekali, to jest, aby chuci swoich świeckich i woli swojej wrodzonej odstępowali. Skar. Zarzekł ś. Boga, wiary. Troc. **4.** nied. *wzbraniać ś., wyrzekać ś. czego, usuwać ś. od czego:* Nie zarzekaj ś. niczego, bo nie wiesz, co cię jeszcze spotkać może. Niczego ś. cierpieć nie zarzekam. Chr. *(= gotów jestem wszystko cierpieć).* **5.** × Zarzekam ś. słowa, które ci dałem. (L.) = *cofam je.*

† **Zarzecki** p. **Zarzeczny.**

Zarzeczanin, a, lm. **anie** *ten, co mieszka za rzeką:* Panowali nad wszemi zarzeczany. Bud. (nad wszystkim, co jest za rzeką. B. G.).

Zarzecze, a, lm. **a** *okolica, dzielnica leżąca za rzeką:* Z., domy za rzeką. Dudz. Była myśl królewska wyprowadzić nieprzyjaciela z owego zarzecza w równe pole do bitwy. Nar. Po zarzeczu równiny były zakończone górami. Zabł. Z zarzecza murzyńskiej ziemi, stamtąd aż poniosą mi dary. Leop. (z za rzeki. Leop). Z zarzecza na tę stronę Renu przenieść ś. musieli. Warg. Miał wolą strzelbę turecką mieszać z zarzecza. Birk.

Zarzeczenie, a, blm., czynność cz. **Zarzec.**

Zarzeczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarzec ś.**

Zarzeczny, †**Zarzecki** *z tamtej strony rzeki leżący, istniejący, z za rzeki pochodzący:* Tatanaj, książę ziemicy zarzecznej. Leop. (książę zarzecki. Bud.; starosta za rzeką. B. G.). Przedmieście zarzeczne. Sw. Zarzeczne przedmieście Szegedynu. Jeż. Wieś zarzeczna. Rodz. Dym walił w niebo, w powietrze, w jar nad rzekę, aż na Z. bór. Orzesz. Słyszał rechotanie żab na łąkach zarzecznych. Gom.

Zarzegotać, ce a. **cze, tał** i **Z. ś.** p. **Zarzechotać.**

Zarzegotanie, a, blm., czynność cz. **Zarzegotać.**

Zarzegotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarzegotać ś.**

Zarzechotać, cze a. **ce, tał, Zarzegotać** I. *zacząć rzechotać, zaskrzeczeć.* Sł. wil. **2.** *rzechocząc zagłuszyć, zaskrzeczeć.* Sł. wil. **3.** *zaszeleścić, zatłuc ś:* Dopiero o trzy staje coś zarzechotało. **Z. ś.** *zaśmiać ś.:* Zarzegotał ś. śmiechem szatańskim.

Zarzechotanie, a, blm., czynność cz. **Zarzechotać.**

Zarzechotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarzechotać ś.**

Zarzekać, a, ał I. p. **Zarzec. 2.** [Z.] *wyrzekać, wymyślać:* Pomstował a zarzekał przeciw tobie, że powtórzyć trudno. Reym. **Z. ś.** I. p. **Zarzec. 2.** *zaręczać, przyrzekać:* Baba poczęła ś. Z. na sekret.

Zarzekanie, a, blm., czynność cz. **Zarzekać.**

Zarzekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarzekać ś.**

Zarzekła, i, lm. **e** bot. (milleria) *roś.*

× **Zarzenie, a,** blm., czynność cz. **Zarzyć.**

× **Zarzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zarzyć ś.**

[**Zarzeszać, a, ał**] p. **Zarzeszyć.**

[**Zarzeszanie, a,** blm.] czynność cz. **Zarzeszać.**

[**Zarzeszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zarzeszyć.**

[**Zarzeszyć, y,ył,** nied. **Zarzeszać**] *zawiązać:* Z. węzeł.

× **Zarzew, i,** lm. **e,** p. **Żarzewie.**

Zarzewie, a, lm. **a** p. **Żarzewie.**

× **Zarzewniać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zarzewnić.**

× **Zarzewnianie, a,** blm., czynność cz. **Zarzewniać.**

× **Zarzewnianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zarzewniać ś.**

× **Zarzewnić, i, ił,** nied. **Zarzewniać** kogo = *obudzić w nim rzewność, rozrzewnić, poruszyć do łez, wzruszyć, rozczulić, roztkliwić.* × **Z. ś.** I. *rozrzewnić ś., wzruszyć ś., rozczulić ś., roztkliwić ś.:* Jezus, zarzewniwszy ś. sam w sobie, przyszedł do grobu. Leop. (rozrzewniwszy ś. sam w sobie. B. G.). **2.** *zajątrzyć ś., rozzłościć ś., rozgniewać ś., rozwścieczyć ś., obruszyć ś., oburzyć ś., rozirytować ś., rozdrażnić ś., rozsierdzić ś.:* Rozjadł ś., wzgardą zarzewniony.

× **Zarzewnienie, a,** blm. I. czynność cz. **Zarzewnić. 2.** lm. **a, Zarzewnienie ś.** *stan tego, co ś. zarzewnił, rozrzewnienie, rzewność, wzruszenie.*

× **Zarzewnienie się, a ś.,** blm. I. czynność cz. **Zarzewnić ś. 2.** p. **Zarzewnienie.**

† **Zarzezacz, a,** lm. **e** p. **Zarzynacz.**

× **Zarzezać, że, zał** i × **Z. ś.** p. **Zarznąć.**

× **Zarzezanie, a,** blm., czynność cz. **Zarzezać:** Sług Bożych jak owce na Z. ustawicznie wiedziono. Skar. *(=na rzeź).*

× **Zarzezanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zarzezać ś.**

Zarzępolenie, a, blm., czynność cz. **Zarzępolić.**

Zarzępolić, i, ił *zacząć rzępolić; zagrać rzępoląc:* Z. na skrzypcach. L.

Zarzęśnić się, i ś., ił ś. *stać ś. rzęsistym, rzęsistszym, zagęścić ś., zapełnić ś.:* Sen mój ś. zarzęśnił strzałem pełnym dymu. Słow.

Zarzęśnienie, a, blm., czynność cz. **Zarzęśnić.**

Zarzęzić, i, ił *zacząć rzęzić:* Pusta pierś zarzęziła. Gliń.

Zarzężenie, a, blm., czynność cz. **Zarzęzić.**

[**Zar zić, i, ił**] p. **Zajrzeć.**

[**Zar-zieć, i, ał**] p. **Zajrzeć.**

[**Zar zienie, a,** blm.] 1. czynność cz. **Zarzić.** 2. czynność cz. **Zarzieć.**

Zarznąć, rznie, rznął, rznęła a. [**rzła**], **Zarżnąć,** × **Zarzezać,** nied. **Zarzynać,** × **Zarzezywać** 1. *poderznąwszy gardło zabić:* Samych to nieprzyjaciół poruszyło serca, że zarznął tego męża przebrzydły morderca. Dm. Królu, przestań zarzynać ludzi! Stasz. Śpi jak zarznięty. (= *jak nieżywy, kamiennym snem*). Spałem jako zarzezany. Kochan. Śpi, jakby go zarznął. Pot. Żołdactwo drogą zmordowane, winem opiłe, śpi jak zarznięte. Stasz. Śpi człek jak zarzezany. Groch. Śpią, jakoby zarznięci. Jabł. Z. bydlę (= *zaszlachtować*). Z. barana. Z. kura, gęś. Kn. Wprowadź gościa w dom i zarzeż co a nagotuj. Bud. (zabij bydlę i nagotuj. B. G.). Tak tkliwa jestem, że nie mogę patrzeć bez płaczu na to, kiedy kurczę zarzynają. L. Zarznięte gęsi skubać. Troc. Dzień św. Marcina wiele gęsi zarzyna. Prz. Przen.: Powiada, że koń mu padł, i wilcy go w jego oczach zarznęli. Sienk. (= *zagryzły*). 2. przen. *zgubić, zabić, o śmierć przyprawić, wpędzić do grobu; zrujnować, dobić, zniszczyć, zgubić kogo, dogodzić komu:* Jego szaleństwo gubi go i na śmierć zarzyna. L. To zeznanie zarznęło go do reszty (= *potępiło go ostatecznie*, gm. *zasypało go*). Tą przegraną zazarznąłem siebie. 3. *zaciąć ostro, zaciosać, zastrugać:* Zarzezam drewna. Kn. Z. pióro, ołówek = *zatemperować*. Starożytni, nie mając jeszcze inkaustu ani piór zarzynanych, jak teraz, nie na papierze piórem, lecz żelaznym stylem na ołowianych lub drewnianych, woskiem naprowadzonych tabliczkach pisywali. L. 4. *rznięciem zająć, zawadzić; naderznąć, zaciąć:* Zarznąwszy płasko pod skórę nożykiem lub zadrapawszy igłą w rękę lub w nogę dziecię, napuść dobrą ropą ospową miejsce narznięte lub zadrapane. Perz. Zarznięty palec obwinąć. Troc. [Kochanka moja zarzła rękił (= *skaleczyła ś. w rękę*). Zarznij tu nożem. Troc. Z. drzewo (= *zakarbować*). Ściany zarzynane są na węgieł. Zarzynać widlice (stol.) = *szlicować*. Zarzezane drzewo do wiązania, czop. Troc. Przykrawając podeszew, zarznął przyszew przez nieuwagę. To koło zarzyna bardzo ziemię (= *wrzyna ś. w ziemię, zapada, zapuszcza ś. w ziemi grzązkiej, w błocie*). [Chłopi zarzli w błocie] (= *zawięźli, ugrzęźli*). Zarzynam czego, zakrawam cudzego, sąsiedzkiego, ujmuję czego. Kn. (= *wrzynam ś. w cudze*). Zarzynać brzegu, ocierać ś. o brzeg, *perstringere*. Kn. Dobrześ pługiem nie zarznął abo nie zawadził o bramę. Kn. Pallas każe po ścięciu Meduzy Perseuszowi, by krajów bujnych nie zarzynał, nie szkodził ludziom. Bardz. (= *nie zaczepiał*). Przen.: † Zarzynać czego = *zarzymać, zatrącać; pozować na kogo; udawać kogo, trącić, pachnąć kim, czym:* Zarzynam czego, zakrawam, np. pańskiego, włoskiego. Kn. Zarzynam pańskie, coś po pańsku zaczynam postępować. L. Zarzynam po włosku, z włoska gadam. L. 5. [Z.] *zacząć żać:* Kto pierwy ráz zarznie jęczmienia... 6. *zacząć rznąć = zagrać od ucha, uciąć, urznąć:* Dał na wiwat Z. melodyją. Z. w struny, w instrument muzyczny. L. (= *uderzyć*). Zarznął w słodkobrzmiące strony. Żebr. Przyjśc rozkaże muzyce i stanąć przy stole, gdzie wnet samże Apollo w niebieskie wijole zarznie z swemi chłopięty. Tw. We wszystkie muzyki zarznięto jak na weselu a. w wielkie święto. Wad. Zarznijno lepiej co weselszym smykiem. Nar. Przen., myśl.: Pies ten, zająca goniąc, często gębą zarzyna. Ostror. (= *zagrywa, naszczekuje*). **Z. ś.** 1. *zabić ś. poderznąwszy sobie gardło:* W rzeczachpospolitych obywatele dla dowodu swojej wolności zarzynają ś. wspólnie. Stasz. (= *zabijają ś., wyrzynają ś., trzebią ś., tępią ś.*). 2. przen. *zrujnować ś., zgubić ś., dobić ś., dogodzić sobie, przepaść z kretesem:* Zarznął ś. bankructwem. Z. ś. naiwnym zeznaniem (= *potępić ś. do reszty*, gm. *zasypać ś., zakopać ś.*). 3. *zaciąć ś., skaleczyć ś., zadrasnąć ś.:* Zarzniesz ś. brzytwą. Troc. Zarznął ś. w palec. Troc. 4. *werznąć ś., zawięznąć, zaryć ś., zapaść (w ziemię, w błoto):* Zadnie koło mi ś. zarznęło. Torz.

Zarznięcie, a, lm. **a,** czynność cz. **Zarznąć:** To Z. prędko ś. zagoi. Troc. (= *skaleczenie*). Z. księgi pozłocono. Troc. (= *brzeg oberznięty*).

Zarznięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarznąć ś.**

[**Zarzowiany**] p. **Zardzewiały.**

Zarzucać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zarzucić.**

[**Zarzucane krosty**] = *zadane, zamówione*.

Zarzucanie, a, blm., czynność cz. **Zarzucać:** Z. piłki. Troc.

Zarzucanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarzucać ś.**

Zarzucenie, a, blm., czynność cz. **Zarzucić:** Nigdy nie miał szczerego przedsięwzięcia zarzucenia kart. L. Chęć zbyteczna wydawania ksiąg szkodliwa jest naukom przez Z. świata księgami. Nar.

Zarzucenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarzucić ś.**

× **Zarzuciciel, a,** lm. **e** *ten, co zarzuca a. zarzucił.*

× **Zarzuciciełka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zarzuciciel.**

Zarzucić, i, ił, [**Zarucić**], nied. **Zarzucać** 1. *rzucaniem zapełnić; zawalić, zasypać,; rzucaniem zakryć:* Z. dół, rów, zamiotać. Kn. Dół, rów zarzucony. Troc. Życzą kamieńmi Jezusa Z. Drużb. (= *obrzucić, przytłoczyć, ukamienować*). Zarzucono bohatera kwiatami (= *obsypano*). Z. ścianę wapnem. Troc. (= *narzucić*). Przen.: Z. kogo pytaniami. Wielcy literaci, którzy księgami swemi świat prawie zarzucili, więcej osobnością, niż kompanją bawili ś. Dudz. (= *zalali*). Zarzuceni jesteśmy mnóstwem ksiąg. Kras. Gdziekolwiek ś. obrócę, w które pójdę strony, wszędzie nudnemi rymy jestem zarzucony. Węg. Zaarendowanie mennic kraj złemi pieniędzmi zarzuciło. Skrzet. (= *zalało, zapełniło*). Ja bez pogrzebu zostanę, a ty będziesz kamieniem zarzucony, pod którym zwiędniejesz i zniszczejesz. Pilch. (= *zawalony, przygnieciony, przywalony, przytłoczony*). Poddanych twoich szanuj, robociznami, podatkami i winami pieniężnemi nie zarzucaj. Star. (= *nie obarczaj, nie obciążaj, nie uciskaj, nie uciemiężaj*). Zarzucił mię zawiłemi sprawami, rozwlekłym listem, którego mi ś. czytać nie chce. Troc. (= *zaprzątnął mię, zawrócił mi głowę*). 2. *rzuciwszy założyć, zadać komu; narzucić:* Z. na siebie = *wziąć na siebie naprędce, wło-*

żyć w pośpiechu: Wstałem, zarzuciłem na siebie kołdrę, bo to tylko jedno miałem odzienie. L. Jak ś. heroiny tych utarczek rogówkami zarzucają. L. Myślić i starać ś., co na grzbiet Z. Pilch. *(=czym ś. odziać, co na grzbiet włożyć).* Z. płaszcz na kogo, połę na ramię. Z. wołowi postronek na rogi, na szyję. Troc. Już stryczek na szyję zarzucony. Troc. Poczuwszy byk srogi, że mu nagle powrozy zarzucają na rogi. P. Koch. Zarzuciła na szyję szafranową chusteczkę. Jord. Zarzuciła mu ręce na szyję. Zaśli me ze zadku, postronek na syje zarucili — i łapili. Żer. Z.= *założyć, zasadzić, zapuścić, zawiesić:* Z. co na hak. Ściany w słupy zarzucone. Torz. (robione z balów z czapami, w lochy wpuszczanemi, dla różnicy od ścian w węgieł wiązanych. L): **3.** *rzuciwszy zapuścić, zastawić:* Zarzucam sieć. Kn. Na twe słowo jeszcze zarzućmy sieć. Leop. (na słowo twoje zapuszczę sieć. B. G.). Wędkę zarzucił. L. Rybitw wędę zapuścił w morskie głębokości, aby sobie dostał ryb nędznik ku żywności. Papr. Na rzece Rangoun kotwice zarzucił. L. Sieć zarzucona. Troc. Przen.: Zarzucił fundament do budowania, do szczęścia jego. Troc. *(=założył, położył).* Przen.: Z. co=*wystąpić z czym, przełożyć, żądać; zrobić uwagę, kwestję, zauważyć:* Żeby pan Oront wacpanu sprzyjał i chciał szczerze mu zapisać swe dobra, powinienby za wacpana w takiej okoliczności choć słówko Z. Boh. (założyć, zaawansować. L.). Na to mu ten zarzucił argument. Troc. Na zarzuconą trudność tak odpowiadam. Troc. Z. komu co, Z. kogo czym, zadać mu objekcją, trudność. L. Córka wacpana Z. może, iż nadto przypuszczasz rzeczy. L. Jeśliby mię kto tym zarzucił, iż wszystko to, co ty dla ojca uczynisz, by też największe było, tedy przecię mniejsze jest, niżeli dobrodziejstwo od niego odebrane, tedy... Górn. **4.** co komu, komu co w oczy, × komu czym oczy=*zrobić mu zarzut, wymówić, wyrzucić, wytknąć, wykłóć komu czym oczy:* Nikt mi tym zaiste oczu Z. nie może, nikt dobrym sumnieniem rzec o mnie tego nie może. Smotr. Z. komu co złego=*zadać, przypisać; pomówić, obwinić, oskarżyć go o co:* Zarzucam co komu, zadaję co sromotnego abo za rzecz sromotną, wyrzucam na oczy. Kn. Tyś nie rozumiał, żebyć to miano za rzecz kiedy sromotną Z.=tyś nie rozumiał, żebyć to tak miało być zarzutno, *tu hoc tibi criminosum fore nunquam putasti.* Kn. Nie ma mu tego żaden za winę, abo jak wadę jaką a. jak rzecz zelżywą zarzucać. Kn. Zarzucać komu niedbalstwo. Zarzucił mu nieszlachectwo. Troc. Wszystkie zarzucone spełzły obwinienia. Troc. Zarzucane miecznikowi targnięcie ś. na jeden z najdroższych klejnotów swobód szlacheckich zerwało węzeł jedności i braterstwa. Szaj. **5.** † Z. *zaskarżyć, pociągnąć do odpowiedzialności:* Będzie li kto zarzucon ku burgrabskiemu sądu, ten tamo ma k niemu przyjść i stać. Ort. **6.** za kogo, za co=*rzucić za kogo, za co, rzucić wstecz, wtył:* Nie zarzucisz kamieniem za ten mur. Troc. Cudze przywary wypatrujemy, a swoje wstecz zarzucamy. Pilch. Przen.: † Z. *rzucić z pogardą, cisnąć, porzucić z niechęcią, wyrzucić precz, odrzucić, porzucić, odtrącić; zaniechać, zaniedbać, poniechać, zapomnieć:* Nie zarzuciłeś za płot tego. Górn. *(=nie pogardziłeś tym).* Słowa żywota wiecznego zarzucili, o zbawienie a. potępienie nic nie dbali. Wiśn. Mojżesz, rozgniewawszy ś. bardzo, zarzucił z rąk one tablice a stłukł je. B. B. (porzucił z ręku swoich tablicę. B. G.). Król Władysław w Podnoszenie Bożego Ciała cokolwiek około siebie nalazł blizko, zmiął to i zwinął, opluwszy zarzucił, mówiąc, iż rozumiem ś. być nikczemnym prochem i wzgardzonym przed obliczności Bożą, jako ten wiechetek, który zarzucam ode mnie. Biel. M. Wytarszy nos, plugastwo na ziemię zarzucają. L. Dejotar król dom wasz upadły, zarzucony z ciemności na światło wyprowadził. Siem. J. Grzechby był tak go zostawić zarzuconego. L. (w pomiotle, w pogardzie. L.). Onych czasów nie radzi ludzie zarzucali, gdy co dawano. Biel. M. I zarzucił Pan wszelkie plemię izraelskie... i dał w rękę je draczom, aż je i zarzucił od oblicza swego. B. Sz. Podróżny wśród dzikiej puszczy zarzucony. Mick. **7.** przen.: *porzuciwszy zaniechać, zaniedbać, zapomnieć, porzucić, zaniechać, nie podtrzymywać nadal, dać pokój czemu:* Naród bulgarski począł języka słowiańskiego używać, a swój zarzucił. Lel. Zarzucona moda. Zarzucony zwyczaj. **8.** *zaprzepaścić, zawieruszyć, zapodziać, zadziać, zatarmosić:* Zarzucił piłkę swoję. Troc. Zarzuciłem ten list, znaleźć go nie mogę. Troc. Zarzuconej znaleźć nie mogę rzeczy. Troc. **Z. ś.** *zapodziać ś., zadziać ś., zawieruszyć ś., przepaść.*

† **Zarzucien, tna, tno** p. **Zarzutny.**

† **Zarzucka, i,** lm. **i** p. **Zarzut.**

Zarzut, u, lm. **y,** × **Zarzuta,** † **Zarzucka** a) *zarzucenie, zarzucanie:* Poczęści ujśćby mogła ta zarzuta pieniędzmi zagranicznemi. Dow. *(=zalew)* Wysilony Z. ciupagi na konar w gąszczu. Tet. b) *to, co można komu, czemu zarzucić, skaza, przywara, wada, plama, naganа, przygana, strona ujemna, poszlaka:* Względy prywatne, owa to zarzuta umysłów szlachetnych, ręce im wiązały. Nar. Człowiek bez zarzutu *(=nic mu zarzucić nie można).* Wykończenie bez zarzutu. Nikt nie jest bez zarzutu. *(=bez ale).* c) *to, co komu, czemu zarzucają, poszlaka, wyrzut, obwinienie, oskarżenie:* Zostawać pod zarzutem. Ciąży na nim Z. Nie zasłużyłem na zarzuty wasze. L. Ciężki Z. Oczyścić ś. z zarzutu. Nieznośny to dla mnie Z. Troc. Czynić, stawiać komu zarzuty. Zbijać zarzuty. d) † Z. *pogarda, poniewierka, opuszczenie, zaniedbanie, zapomnienie:* Jak tułacze ś. w zarzucie błąkają, w prześladowaniu, w utrapieniu św. apostołowie. Leszcz. e) *to, co przeciw komu, przeciw czemu, co sobie przeciw niemu upatrono, pretensja, reklamacja:* Przed zaczęciem sejmu powinny być oddawane na piśmie zarzuty przeciwko posłom. Skrzet. f) † Z. *zadanie, zagadnienie, kwestja, trudność do rozwiązania,:* Zastali rodzice Jezusa w kościele między doktorami, im zarzuty czyniącego i słuchającego odpowiadających. Zał. g) gim. *ćwiczenie gimnastyczne, polegające na chwyceniu ś. rękami za trapez, odbiciu ś. mocnym nogami i zarzuceniu całego ciała na drążek.*

× **Zarzuta, y,** lm. **y** p. **Zarzut.**

† **Zarzutelnie** przys. od **Zarzutelny.** L.

† **Zarzutelność, i,** blm., rz. od **Zarzutelny;** † **Zarzutność.** Troc.

† **Zarzutelny** p. **Zarzutny.**

Zarzutka, i, lm. **i** **I.** *płaszczyk kobiecy, pelerynka okrywająca ramiona, okrywka, to, co ś. zarzuca na wierzch przy wyjściu z domu:* Okryto Belcię atłasową białą zarzutką, z puszkiem wokoło. Bał. **2.** *lekkie okrycie na głowę, ubranko, chustka na głowę zarzucana:* W zarzutce koronkowej, spadającej na oczy. Gom. **3.** [Z.] *palto letnie.* **4.** [Z.] *chustka wełniana lub włóczkowa na głowę.*

× **Zarzutki, ów,** blp. *rzeczy zarzucone; drobiazgi, fatałaszki.* Przen. W Z. to poszło. Troc. *(=w niepamięć, w kąt).*

× **Zarzutliwie** przys. od **Zarzutliwy.** L.

× **Zarzutliwość, i,** blm., rz. od **Zarzutliwy.**

× **Zarzutliwy** *skłonny do czynienia zarzutów, czepiający ś. kogo, czego, podejrzliwy, zrzędny, gderliwy.* Troc, L.

Zarzutnia, i, lm. **e** *sieć rybacka, stożkowata, kształtu szlafmycy, do zarzucania pod wodą.*

† **Zarzutnie** przys. od **Zarzutny.** L.

† **Zarzutność, i,** blm., rz. od **Zarzutny.** L.

† **Zarzutny, † Zarzucien, † Zarzutelny** l. *łatwy do zarzucenia, zawieruszenia, zagubny:* Zarzutne to bardzo są rzeczy. Troc. Zarzutne książeczki, skrypta. Troc. 2. *wart zarzucenia, odrzucenia, znikomy, martwy, czczy, błahy:* Ziemskie rzeczy są zarzutne, niebieskie niezarzutne. Troc. 3. *zasługujący na zarzuty, naganny?* Tyś nie rozumiał, żebyć to tak miało być zarzutno=żebyć to miano kiedy za rzecz sromotną zarzucić. Kn. Zarzutno mu to jest. Troc. Z., zarzucenia godny, snadny do zarzucenia, *criminosus.* Kn. Z to uczynek. Troc. Niezarzutne rzeczy. Kochan.

† **Zarzwać** (?) *jęknąć.* B. Sz. (ingemiscere. Wuj.).

† **Zarzwanie,** (?), **a,** blm., czynność cz. **Zarzwać.**

Zarzygać, a, ał l. a. **Zarzygnąć** *zacząć rzygać, rzygnąć.* 2. *zawalać rzygowinami, orzygać, porzygać, zabłuć.*

Zarzyganie, a, blm., czynność cz. **Zarzygać.**

Zarzynacz, a, lm. **e** l. a. † **Zarzezacz** *ten, co zarzyna.* 2. [Z.] *piłka, jednym końcem oprawiona, do wycinania w desce wzorów.*

Zarzynaczka, i, lm. i tech. *narzędzie odlewnicze, postaci kielni, którym wygładzają ścianki formy odciśniętej przez model w sypkim materjale, w której ma ś. odlewać następny egzemplarz odlewu,* gładzik, sztrajblik (p. Kielnia).

Zarzynać, a, ał i Z. ś. p. **Zarznąć.**

Zarzynanie, a, blm., czynność cz. **Zarzynać.**

Zarzynanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarzynać ś.**

† **Zarżać, a, ał,** [**Zarżać**] p. **Zarżeć.**

Zarżanie, a, blm., czynność cz. **Zarżać.**

Zarżeć, y, ał, † **Zarżać,** [**Zarżać, Zaryżać**], *odezwać ś. rżeniem:* Ustawili tak: czyj koń najpierwej zarża na placu ustawionym, ten będzie królem; koń Darjusza, poczuwszy ono miejsce, gdzie był dniem wprzód spuszczon z klaczą, zarżał najpierwej. Biel. M.

Zarznąć, nie, nął i Z. ś. p. **Zarznąć.**

Zarżnięcie, a, blm., czynność cz. **Zarżnąć.**

Zarżnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zarżnąć ś.**

† **Zasacka, i,** lm. i p. **Zasadzka.** Troc, L.

Zasaczenie, a, blm., czynność cz. **Zasaczyć.**

Zasaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasaczyć ś.**

Zasaczyć, y,ył *osaczając zamknąć.* **Z. ś.** *zacząć ś.:* Turcy, zasaczeni po górach, spoglądali z nich na te przygotowania. Krasz.

× **Zasad, u,** lm. **y** mat. *sinus, wstawa.* Troc.

Zasada, y, lm. **y** l. † Z. *zasadzka, podstęp.* Rej. 2. × Z. *osada założona, kolonja:* Tarent, Lacedemończyków Z. Fal. 3. *podstawa, podwalina, fundament, grunt, na którym ś. rzecz jaka opiera i który stanowi o jej istocie; stałe, ogólne prawidło, przyjęte za taką podstawę dla trybu postępowania, maksyma:* Gorzałka i alkohol są zasadą wszelkich likworów słodkich, które nic innego nie są, tylko alkohol abo gorzałka, zaprawiona cukrem a. woniami. L. Zasady jakiej nauki lub umiejętności, pierwsze jej twierdzenia. L. *(=początki, podstawy, elementa, rudymenta).* Człowiek ten nie obeznany jeszcze z pierwszemi zasadami tej nauki. L. Zasady religji, moralności. Zasady naukowe. Trzymać ś. pewnych zasad, opierać ś. na nich. Wyrobić sobie zasady. Zasady wychowania. Piękne zasady. Fałszywa Z. Wpoić w kogo szlachetne zasady. Postępować podług pewnych zasad. Nie odstępować od zasady. Wziąć sobie za zasadę. Troj. Żadna nauka rozmyślaniem ś. bawiąca nie jest bez swych ustaw, które Grecy wyrokami zowią, a nam niech ś. godzi nazwać ustawami, prawidłami, pierwszemi zasadami, *decreta, scita, placita, axiomata, enunciata, effata;* Cycero zowie je *dogmata.* Pilch. Z., *principium,* przyczyna powodująca, a oraz i koniec spraw ludzkich. Świt. Ja bez zasady nikomu nie wierzę. Troj. *(=bez podstawy, bez dowodu).* Zrobiłem to na uważnej zasadzie. Troj. *(=z ważnego powodu).* Na jakiej zasadzie tego żądasz? Troj. *(=z jakiej racji?).* Na zasadzie twojej obietnicy. Troj. *(=opierając ś. na niej, powołując ś. na nią).* To posłuży tej rzeczy za zasadę. Troj. Trzymając ś. jakiej zasady, trzymać ś. jej stale. Troj. Wierny swym zasadom. Człowiek bez zasad. Swieckie prawodawstwo za pierwiastkową rządnych towarzystw zasadę kładzie ów powtórzony wiekami wyrok: czego sobie nie życzysz, drugiemu nie czyń. Krasz. Załóżmy pewne i jasne zdania, jako niezaprzeczone zasady. Kopcz. Zasadą przyjaźni otworzystość. Zabł. Kondyllak opiera całą swoję filozofją na trzech fundamentalnych zasadach. Śniad. Zasady Gramatyki języka polskiego, przez Mrozińskiego. Człowiek bez zasad jest trzciną igraszkom wiatrów oddaną. Brodz. Dobroć, miłość, cierpliwość, najświętsze zasady wpajała w młode serca własnemi przykłady. Fred A. Są rzeczy i zasady, które ś. nigdy zmienić nie mogą, których płoche usiłowania ludzkie nie wzruszą. Chodź. 4. anat.: × Z., × osada *(basis, fundamentum) = podstawa.* × Z. czaszki (basis cranii). Gut. 5. chem. *materja, która z kwasem tworzy sól:* Z. jedno—, dwu—, trójkwasowa. Zasady gryzące *= alkalja.* 6. fil.: Przypuszczenie zasady, p. fil. **Koło.** Z. a. wymagalnik indukcji, p. **Postulat.** 7. kol.: Z. taryfowa=*opłata za jednostkę wagi i jednostkę przestrzeni.* 8. muz.: Zasady muzyki=*początkowa teorja, traktująca o gamach i odległościach.*

† **Zasadca, † Zasadzca, † Zasadnik,** × **Zasadziciel** l. *ten, co zasadza, co zasadził, założyciel:* Romulus, zasadziciel miasta Rzymu, *creator.* Mącz. Pierwszy on i miasta i państwa zasadzca Romulus. Fal. 2. *ten, co ś. na kogo zasadza, zdrajca, podstępca:* Na życie jego zasadników gotował. Pilch. *(=skrytobójców).* Gotowemi byli na miecze zasadników i zdrajców zań ś. rzucić. Pilch. Nic nie miejmy, coby nam zasadnik i łupieżca z znaczną swą korzyścią wydrzeć mógł. Pilch. 3. myśl.: Pies Z.=*pies napadający zwierza z zasadzki:* Pies zasadzca: jeśli który pies szkodliwy, to ten, co ś. zasadza, bo i obłów bierze myśliwcowi, zająca zjadając, i uciechę. Ostror. Zasadzca obłów bierze myśliwcowi i uciechę, zjadając zająca. Troc.

Zasadka, i, lm. **i** l. † Z. p. **Zasadzka.** 2. [Z.] *dziewczynka posadzona na uczcie weselnej na szarym końcu stołu, gdzie nikt z dorosłych bez ubliżenia sobie nie siada, a gdzie przy stole godowym miejsce puste być nie powinno.*

Zasadlenie, a, blm., czynność cz. **Zasadlić.**

Zasadlić, i, il *zaprawić sadłem.* L.

† **Zasadliwy** p. **Zasadzkowy.**

Zasadniczo przys. od **Zasadniczy**: Oddzielnie wzięte gospodarstwa Z. mogą ś. różnić kulturą *(= z gruntu).*

Zasadniczość, i, blm., rz. od **Zasadniczy**: Oddzielił Z. od podrzędności, rysy dominujące od ubocznych.

Zasadniczy I. *będący zasadą, podstawowy, dominujący, główny, fundamentalny, kardynalny:* Prawa, warunki zasadnicze. Prawdy zasadnicze *=pewniki, aksjomaty.* Zasadniczą potęgą jego ducha była głęboka uczuciowość. Bełc. Myśl zasadnicza. Ton Z. *= ton pierwszy, pryma danej oktawy.* 2. lek. (fundamentalis, cardinalis, radicalis): Choroba zasadnicza. Zasadnicze położenie gałek ocznych. Postać zasadnicza. 3. nar.: Postawa zasadnicza = *postawa prawidłowa, w której stoimy na miejscu.*

Zasadnie przys. od **Zasadny**: Uczyłżeś ś. czego w tej materji, że tak Z. mówisz? L. W tych dwuch krajach reprezentacja stanowa Z. podobna do polskiej. Remb.

Zasadnik, a I. × Z., lm. i *myśl zasadnicza, zasada, na której ś. opiera całe rozumowanie, oś, punkt ciężkości, jądro, myśl przewodnia rozumowania.* 2. †Z., lm. **cy** i **ki** p. **Zasadca.** Troc.

Zasadno-językowy (Ryszk.), × **Zasado-językowy** anat.: Muskuł Z., × myszka osado-językowa (Perz.), × myszka językowa gruntowa (Krup.) (musculus basioglossus) *= mięsień gnykowo-językowy.*

Zasadność, i, blm., rz. od **Zasadny.**

Zasadny I. × Z. *mogący być zasadzonym.* 2. p. **Zasadzkowy.** 3. *służący za zasadę,* × zasadowy: Te zasadne maksymy zdaniem prawodawców kierować powinny. L. 4. *oparty na zasadzie, uzasadniony, gruntowny, fundamentalny, racjonalny, usprawiedliwiony czym, słuszny:* Zasadne twierdzenie. Zaczną ś. wieki toczyć ku nieskończoności, zasadne na pokoju, prawdzie i miłości. Przyb. *(= oparte, ugruntowane).*

× **Zasado-językowy** p. **Zasadno-językowy.**

× **Zasadowić, i, il** *sadowiąc zasadzić; usadowić.* L.

× **Zasadowienie, a,** blm., czynność cz. **Zasadowić.**

Zasadowość, i, blm., rz. od **Zasadowy**; *własność tworzenia soli z kwasami; alkaliczność, reakcja alkaliczna.*

Zasadowy I. przym. od **Zasada.** 2. anat., p. **Klinowy.** 2. chem. a) Sól zasadowa, kwas jedno-, dwu- (i t. d.) Z. b) *mający reakcje zasadowe, alkaliczny.*

Zasadzacz, a, lm. **e** gór. *robotnik zasadzający miejsca wyprzątnięte z rudy lub węgli kamiennych płonnemi ziemiami lub skałami.* Łab.

Zasadzać, a, ał i Z. ś. p. **Zasadzić.**

Zasadzanie, a, blm., czynność cz. **Zasadzać.**

Zasadzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasadzać ś.**: Z. ś. psa. Troc.

† **Zasadzca, y,** lm. **y** p. **Zasadca.**

Zasadzenie, a I. blm., czynność cz. **Zasadzić**: Z. na czyim miejscu, *substitutio, surrogatio.* Kn. 2. †Z. p. **Zasadzka**: Uczyń Z. a załogę za miastem. Leop. Z. na drodze, obsidium. Ort.

Zasadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasadzić.**

× **Zasadziciel, a,** lm. **e** p. **Zasadca.**

Zasadzić, i, il, nied. **Zasadzać** I. *posadzić mocno, wygodnie usadowić, dać zająć miejsce na siedzeniu:* Zasadzonym być na pierwszym miejscu u stołu. Świt. Przen.: Z. kogo do czego = *zająć, zapędzić; zniewolić do zajęcia ś. czym, zadać komu jakie zajęcie, zaprząc do czego:* Z. kogo do pracy. Z. dziecko do książki. Z. kogo do kart. [Sywka zasadził grobarza za siebie w naszej wsi za prepinatora] *(= obsadził).* Zasadzony na czyje miejsce. Troc. Zasadzony na wysokim urzędzie. Troc *(= umieszczony; kreowany, wyniesiony na wysoki urząd).* Na te sądy zasadzeni być mają duchowni i świeccy w równej liczbie. Troc *(= wybrani, wyznaczeni, mianowani).* Z. gdzie wojsko = *umieścić, ukryć w zasadzce, nasadzić:* Kępa ona fortecą jego była, tam wojsko był swoje zasadził, tam swoje obrońce i draby położył. Birk. Zasadził hufce po krzewinach. Troc. Gdy przyciągnął Saul ku miastu Amalek, zasadził załogi u strumienia. Leop. Przen.: Myślą Z. nań, aby go zabili na drodze. Leop. Zasadzony na ciebie śpieg. Troc. *(= nasadzony).* Wybierzcie sto szabel (ludzi z szablami) i zasadźcie od wielkiego ołtarza. Chodź. Przen.: Z. na kogo łapki, sidła, wędy (L.) = *zastawić.* Jakże wiele w tym życiu na człowieka biednego zasadzek! nie można mieć jakiej fortunki, na którąby a. ludzie, a. djabli nie zasadzali łapek. L. Zasadziłaś, widzę, szkaradne sidła na mię. L. Węd m przy domu moim dla ryb zasadził. Ząbk. *(= zarzucił, zapuścił).* Przen.: Z. komisję, sądy i t. p. = *wysadzić, wyznaczyć, ustanowić, złożyć, mianować, zawiązać:* Zasadzono komisją, sądy. Troc. 2. *wsadziwszy zamknąć; zapakować, wsadzić; wtrącić, posadzić, wrzucić do czego:* Z. gęsi, wieprze, zamknąć do chlewu, trzymać w zamknięciu siedzące. L. Gęsi najlepiej gdy ś. każda zosobna zasadzi. Kluk. Otręby po spytlowanej mące można dawać zasadzonym wieprzom. Kluk. 3. *osadzić w miejscu, wstrzymać, powstrzymać, zastanowić, aby w miejscu zsiadło, stanęło, zatamować:* Stado strwożonych gęsi orzeł wielki zasadzi, po upaści których gromi snadnie. Tw. Przen.: To proroctwo dziwne, tak przez powagę słów, jako i rzecz samę, która każdego na sobie Z. musi. Podw. *(= zatrzymać uwagę, zastanowić).* 4. *zatknąć, założyć, nasadzić, wdziać, włożyć, nadziać:* Z łuków strzelają na ś., strzałki kością rybią zasadzają, takież rohatyny. Biel. M. [Kozak zasadził swój kapelusz]. Z. bagnet na karabin. 5. *założyć, utwierdzić, zbudować, ugruntować, ufundować:* Szalony budowanie swe na piasku, skałę wzgardziwszy, zasadził. Gil. Ledwie w 1569 r. dziedzic nowe to miasto zasadził. Przen.: *uzasadnić, oprzeć, ugruntować, umotywować, usprawiedliwić:* Na czym zasadzasz swe domysły, pretensje? Wszelkie dobro w cnocie zasadza. Troc. *(= widzi, pokłada).* Nie na listach istotę serca statecznego, ale na prawdziwym skłonności i rzetelności zasadzać trzeba poznaniu. Troc. Nie na słowa, ale na prawdzie rzeczy zasadzaj. Troc. Na tym wszystkie swoje zasadził starania, nadzieje. Troc. 6. *zapuścić, aby siedziało, założyć mocno, dychtownie, wprowadzić, zagłębić, wścibić, podsunąć, wsadzić, podsadzić, podłożyć:* Zasadził miny koło miasta. Troc. Nie każdy jest przyjacielem, co ś. łaskawie stawia; pospolicie pod miodem jad zasadzają. Jabł. Głębiej pług zasadził, aż o skarb niezliczony lemieszem zawadził. L. *(= zajął nim).* Z. drąg pod ciężar, aby go wyważyć. Z. książkę w prasę, aby okleić jej grzbiet. Z. sondę do żołądka. Zasadził nożyk pod skórę. Mick. Z. klin w drzewo. 7. roślinę = *posadzić, zaplantować.* Z. drzewko. Przen.: Rozum podług nich nic in-

nego nie jest, jedno cząstka ducha Bożego w ciało ludzkie zasadzona. Pilch. (= *zaszczepiona*). 8. *zająć, zapełnić, zapuścić czym sadząjąc, obsadzić:* Zasadzam pole winem, okrywam, nasadzam wina. Kn. Pola dobrze wyprawne, ogrody zasadzone, łąki bujne. Węg. Już ś. i ogród zasadził. Krasz. Zasadził pole winem, drzewami. Troc. Z miejsce kim, *dare vicarium* Kn. Annibal. bacząc miejsce ku zdradzie słuszniejsze, niż ku czemu inszemu, w nocy je swojemi zasadził. Kosz. Z. fortecę osadą. Troc. 9. † Z. *zająć, objąć, osiągnąć:* Brat twój ten urząd zasadził. Troc. 10. gor. *zapełnić miejsca wybrane w przedsobiu w chodnikach rozszerzonych, w miejscach wypróżnionych a opuścić ś. mających, lub dla ich podparcia rumowiskami, pustemi ziemiami lub umyślnie sprowadzonemi kamieniami.* Łab. II. myśl.: Z. głuszca = *zdybać go, gdy gra w miejscu, w które zapadł z upodobaniem poprzedniego wieczora, co podpatrzył myśliwy.* Z. ś. 1. *zasiąść w zasadzce, zrobić zasadzkę, zaczaić ś., usadzić ś.:* Zasadzili ś. nań na wierzchu gór, a rozbijali każdego, który jedno szedł tamtą drogą. B. G. Zasadzili mu ś. na gardło kryjomko w Jeruzalem. Leop. Kto by Litwę wojować chciał, ten nie więtszego kłopotu z nieprzyjacielem pierzchliwym i zasadzonym, jako z trudnością przejazdów, zażyje. Błaż. Pies zasadzca szkodliwy, bo on ś. zasadza i obłów bierze myśliwcowi, zające zjadając i uciechę. Ostror. (= *czatuje*). Nieprzyjaciel, czyhając skrycie, na mą ś duszę zasadził. Karp. Są szaleni, którzy czynami swemi zwierzęta naśladują, jak wilcy ś. zasadzają, wyją i t. d. Krup. Pies ś. zasadził na zająca. Troc. Hufce ś. po krzewinach zasadziły. Troc. Zasadził ś. na niego, aby go przydybał. Troc. Przen.: *usadzić ś., uwziąć ś.:* Zasadził ś. na zgubę moję, na to przedsięwzięcie. Troc. 2. [Z. ś.] *zasiąść, zabrać ś., zaprzęc ś. do roboty:* Gospodarz ś. zasadził. Kluski tak twarde, że ś. trzeba dobrze Z., nim przegryzie. 3. *zatrzymać ś. w miejscu, stanąć słupem, spiętrzyć ś., skupić ś., zeprzeć ś., wstrzymać ś. w biegu, osiąść na miejscu:* Wody, które z wierzchu spadają a cieką, w jednej kupie ś. zasadzą a zastawią. Leop. (zszpaczą. Leop.; woda płynąca z góry stanie w jednej kupie. B. G.). 4. (o koniu) *rozeprzeć ś., zaciąć ś.:* Kto konia przedaje, powinien za to ślubować, jako ś. nie zasadza, jako nie jest ślepy, nie ukradziony i t. d. Sz. Gdy chciał na koniu w skok i w zawód, to mu ś. zasadził. P. Koch. Koń, co ś. zasadza, sędzia, co dary bierze, urzędnik, co ś. z chłopy brata, niepewni są (Prz.). Wójc. 5. przen.: Z. ś. na czym = *gruntować ś., oprzeć ś., polegać, zależeć na czym, zawierzyć czemu, zawisnąć od czego:* Szczęście nie zasadza ś. na bogactwie. Tomasz św. na rozumie ś. swym zasadził i rozumem swoim to, co było przeciwko rozumowi, sądził i miarkował. Żarn. (= *zaufał swemu rozumowi*). Nie powierzał majątku ludziom bez doświadczenia, a przeto zbytnie na zdaniu swoim zasadzonym. Kras. (= *upierającym ś., obstającym, zaciętym przy nim*) Przywiązanie twoje na zmysłach tylko zasadzone. L. Wolność zasadza ś. na tym, iż każdy może czynić wszystko, co nie szkodzi drugiemu L. (= *leży, zawiera ś. w tym*). 6. [Z ś.] *założyć ś.* 6. ogr. † Pąkowie ś. zasadzi. (Trzyc.) *zawiązuje ś.* L.

[**Zasadzisty**] *przysadzisty, krępy, słuszny:* Dziewki bujne, urodne, piersiste i zasadziste. Tet.

Zasadzka, i, lm. i, † **Zasacka**, † **Zasadka**, † **Zasadzenie** *zasadzenie ś., zaczajenie ś. na kogo; kryjówka zaczajonych:* Zrobić na kogo zasadzkę. Wpaść w zasadzkę, (= *w pułapkę, w matnię*). Wypaść z zasadzki. Troj. Wprowadzić kogo w zasadzkę. Zasadzki podróżne a. zastępowanie na dobrowolnej drodze, także gwałty i naścia domowe burgrabia sądzi. Sz. Zasadzili na Abimelecha zasadki po wierzchu gór. Leop. (zasadzili załogi. Leop.]. Ruszycie ś. z zasadki swej i weźmiecie miasto. Bud. (tedy wstaniecie z zasadzki i wyprzecie ostatek ludu z miasta. B. G.). Zasadki. P. Koch. Lekkie jeździć na straży, na haki, zasadki, przywieść nieprzyjaciela w pośrzodek gromadki. Biel. M. Uczyńże zasadzkę na miasto z tyłu jego. B. G. Zasadzić nań zasadzki. Leop. Na zasadzce postawić tysiąc koni w dolinie. Troj. Napadł, napędził ś. na zasadzkę. Troc. W puszczy zasadzkę czynili na nas. Wuj. Wstaniecie z zasadzki i burzyć będziecie miasto, i da je Pan Bóg w ręce wasze. Wuj. Wołochowie ze wszystkich stron pieszo, z tajemnych zasadzek wysypawszy ś.,... na nich uderzą. Błaż. Zasadzek jakich fortelnych na przeprawie mostowej ś. obawiali. Birk. Aby kto nie napadł na zasadzki nieprzyjacielskie, ale żeby raczej nieprzyjacioły swojej duszy przemógł i zwyciężył. Nuc. Przerażony zasadzką szereg w kłąb ś. zwija. Mick. Na każdym kroku nową spotyka zasadzkę. Feliń. Przen.: *podejście, zdrada, sidła:* Zasadzki na kogo knować, zasadzkę na kogo zrobić, zastawić. Troj. (= *pułapkę*). Tej przewrotnej zasadzki nie ujdzie. Troc (= *matni*).

Zasadzkowicz, a, lm. e karc. *gracz podstępny.*

Zasadzkowy, † **Zasadliwy** *tyczący ś. zasadzki, pełen zasadzek, chytrości, zdrady; zdradliwy, zdradziecki: Insidiosus*, zdradliwy, zasadliwy. Mącz.

× **Zasakryfikować, uje, ował** *poświęcić, odżałować co, zrobić z czego ofiarę:* Bierze u mnie chustkę od nosa, Z. musiałem, i węglem cel na niej znaczy. Krasz.

× **Zasakryfikowanie**, a, blm., czynność cz. **Zasakryfikować.**

† **Zasalacz**, a, lm. e gór. *robotnik w karbarji, który okruchy solne w dwunosach do wieży nosił i tam większe kosze wsypywał.* Łab.

Zasalać, a, ał p. **Zasolić.**

Zasalanie, a, blm., czynność cz. **Zasalać.**

Zasalutować, uje, ował *zacząć salutować:* Aż żołnierzysko zasalutował przed pełną miską. Chęć.

Zasalutowanie, a, blm., czynność cz. **Zasalutować.**

!**Zasamobójczenie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zasamobójczyć ś.**

!**Zasamobójczyć się, y ś., ył ś.** *zabić siebie samego, stać ś. samobójcą.* Sł. wil.

Zasapać, pie, pał, [**Zasapić**] **I.** *zacząć sapać; odezwać ś. sapaniem, sapnąć.* **2.** kogo co = *sapiąc zagłuszyć.* **Z. ś.** *zadyszeć ś., zdyszeć ś., zziajać ś.:* Z. ś. biegnąc. Z gniewu zasapany. L. Niczego słuchać nie chce, klucze rzucił i zasapany wyszedł. L. Redaktor w domu? spytał, rzuciwszy czapkę na stół i usiadszy zasapany na fotelu. Bał. Chłopiec gamoń i zasapany. L. (= *zasmarkany*).

Zasapanie, a, blm., czynność cz. **Zasapać.**

Zasapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasapać ś.**

[**Zasapiać, a, ał**] *pociągnąć nosem, zasapać:* Pan z trumny jaz zasapiał nosem.

[**Zasapianie**, a, blm.] czynność cz. **Zasapiać.**

[**Zasapić, i, ił i Z. ś.**] p. **Zasapać.**

[**Zasapienie, a,** blm.] czynność cz. **Zasapić.**

[**Zasapienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zasapić ś.**

[**Zasapkać, a, ał**] *syknąć, stęknąć z bólu:* On o jednym jadle do miasta obeńdzie i na nogi nie zasápka.

[**Zasapkanie, a,** blm.] czynność cz. **Zasapkać.**

[**Zasapnąć się, nie ś., nął ś.**] *zapomnieć języka w gębie, stracić przytomność, nie wiedzieć, co mówić.*

[**Zasapnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zasapnąć ś.**

Zasarkać, a, ał, † **Zaszarkać, Zasarknąć** *zacząć sarkać, sarknąć.*

Zasarkanie, a, blm., czynność cz. **Zasarkać.**

Zasarknąć, nie, nął p. **Zasarkać.** L.

Zasarknięcie, a, blm , czynność cz. **Zasarknąć.**

× **Zasarnić się, i ś., ił ś.** *zapełnić ś. sarnami:* Zaludnia ś., a raczej zasarnia ś. rewir sąsiada.

× **Zasarnienie, się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zasarnić ś.**

[**Zasátać się, a ś., ał ś.**] *zapomnieć, zagapić ś., zgapić ś.*

[**Zasàtanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zasatać ś.**

Zasączenie, a, blm., czynność cz. **Zasączyć.**

Zasączenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasączyć ś.**

Zasączyć, y,ył *sącząc zapuścić.* L. **Z. ś.** *zalać ś. zwolna, zajść ciecząc, zaciec:* Blizna krwią ś. zasączy. Orzesz.

Zasądowy *dziejący ś. poza sądem, odbywający ś. mimo sądu:* Szczególne pełnomocnictwa można na sądowe a. zasądowe podzielić. Cyw.

Zasądzać, a, ał p. **Zasądzić.**

Zasądzanie, a, blm., czynność cz. **Zasądzać.**

Zasądzenie, a, blm., czynność cz. **Zasądzić.**

Zasądzić, i, ił, nied. **Zasądzać** I. co komu = *przysądzić, przyznać wyrokiem:* Z. koszta sędowe. 2. kogo = *sądząc zadecydować o czyjej winie, skazać kogo, potępić sądownie:* Ojciec Sebastjan został niewinnie zasądzony. Rog. On stoi dumny i pewny — nie może być zasądzony. Tet.

× **Zasąpić, i, ił** i † **Z. ś.,** [**Z. ś.**] p. **Zasępić.**

× **Zasąpienie, a,** blm., czynność cz. **Zasąpić.**

Zasąpienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasąpić ś.**

Zaschłość, i, blm., rz. od **Zaschły; Zaschnienie** *zaschnięcie, suchość, wyschłość:* Nie dopuścili, aby Panu czego ku ochłodzie kto podał a onej zaschłości ust ulżył. Skar.

Zaschły, Zaschnięty *który zasechł, zaschnięty:* Schizma cerkiew płodu pozbawia i pokarmu, czyni żywot jej zamatorzały, a piersi zaschłe, że ni rodzić nie może, ni karmić. Smotr. Zaschła rzeka. Troc. Z. kij. Troc.

Zaschnąć, nie, nął, nęła a. **sechł, schła,** nied, **Zasychać** I. *zajść suchością, schnąc zatwardzieć, uschnąć od wierzchu:* Atrament zasechł. L. Łykniemy sobie jeszcze po jednym kieliszku, bo mi już gardło (a. w gardle) zaschło. L. Rana zaschła. *(=zeskorupiała, obeschła, przyschła).* Zaschnęły, zaschły beczki. Troc. *(=zeschły ś., rozeschły ś.).* Piersi zaschły *(=zwiędły, zmarniały dla braku wilgoci, wyschły, uschły).* My ś. nigdy nie uciekamy do Boga, aż ś. kometa abo niebo zaschnie, iż nam przygorywają żywności nasze. Rej. *(=gdy susza wielka).*

× **Zaschnienie, a,** blm. I. p. **Zaschnięcie.** 2. p. **Zaschłość.**

Zaschnięcie, a, blm., × **Zaschnienie** czynność cz **Zaschnąć.**

Zaschnięty p. **Zaschły.**

[**Zaschodzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaschodzić.**

[**Zaschodzić, i, ił**] p. **Zaszkodzić.**

† **Zasczycenie, a,** blm., czynność cz. **Zasczycić:** Z., protectio. Ps. flor.

† **Zasczycić, i, ił** p. **Zaszczycić.** Ps. flor.

Zasednić, i, ił *osednić.*

Zasednienie, a, blm., czynność cz. **Zasednić.**

Zasekwestrować, uje, ował co = *nałożyć na co sekwestr, zająć, zaaresztować:* Okrycia, klejnoty, szale — wszystko zastawione, reszta sprzedana lub zasekwestrowana. Przen.: Zasekwestrowano kuzynka na obiad. Krasz. Zostaną prowadzącemi własne zasekwestrowane przedsiębiorstwo kopalniane. Mic.

Zasekwestrowanie, a, blm., czynność cz. **Zasekwestrować:** Przypuszczał, że to Z. przyjaciela mogło dla niego być groźnym. Krasz.

× **Zasen, snu,** blm. *zaśnięcie; śmierć:* Z. M. Boskiej. *(=Wniebowzięcie).* Wpadła jakby w Z. Dan.

Zasennik, a, lm. i bot. (podostemon a. lacis) *roś. z rodziny zasennikowatych.*

Zasennikowate rośliny bot. (podostemaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

× **Zasep, spu,** lm. **spy** p. **Zaspa.**

× **Zasędziały** *który zasędział, osiwiały, sędziwy:* Bez względu na me zasędziałe lata. Mor. A.

× **Zasędzieć, eje, ał, Zaszędzieć** *zajść sędziwością, stać ś. sędziwym.* L.

× **Zasędzienie, a,** blm., czynność cz. **Zasędzieć.**

× **Zasęp, u,** lm. **y** *zasępienie, zasępienie ś., ponurość, pochmurność, posępność, osowiałość,* × ponura: Siedział w zasępie głębokim. Przyb. Skądże ten Z.? Przyb. Nietrudno było z jego twarzy ten Z. i tę smętliwość wyczytać. Orzesz.

Zasępiać, a, ał i **Z. ś.** p **Zasępić.**

Zasępianie, a, blm., czynność cz. **Zasępiać.**

Zasępianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasępiać ś.**

Zasępić, i, ił, † **Zasąpić,** nied. **Zasępiać** I. *zrobić posępnym, pochmurnym, zachmurzyć, zamroczyć:* Mgły zasępiły pogodę. Troc. Chmury zasępiają dzień 2. przen. *nasępić, zaperzyć, nasrożyć, zaćmić, zapełnić smutkiem, nachmurzyć:* Wszystkie życia mojego zasępiłem chwile. L. Nie wesoły, zasępił ś. Kn. Dopiero mało co wesołej udzieliwszy pogody, wnet zasępione wystawia czoło. Bardz. Jakiż wzrok ponury, czoło w marszczki zasępił. L. Faryzeuszowie, kiedy pościli, tedy marszczyli i zasępiali oblicza swoje. Wuj. Ta wiadomość wesele zasępiła. Troc. *(=zmąciła, zatruła).* Zasępiasz duszę żałobą. Wysp. Nie chcę przytomnością moją zasępiać wesołości drugich. Niem. *(=psuć).* Pragnął zobaczyć zdaleka tego śmiejącego ś. buziaka, tak różnego od twarzy zasępionej żony. Krasz. **Z. ś.** I. *stać ś. posępnym, pochmurnym, sposępnieć.* 2. przen. = *zasępić twarz, czoło, sposępnieć, zmarszczyć brwi, czoło, nachmurzyć ś., postawić kozła, nasępić ś., nasrożyć ś., posmutnieć, osowieć:* Z. czoło, Z. ś. Troc. Najdzie wiele takich rodziców srogich i dziwnych, którzy lada o co z wielką a zasępioną furją, by więc chcieli ściąć a zarazem zjeść, dzieciom swym łają. Glicz. Podobniejszy do posągu jakiego, siedział zasępiony. Karp. Wołał, aby młodzieniec raczej był zasępiony i stały, aniżeli zawsze rozweselony i płochorzutki. Pilch. Nie z czego ś. inszego królestwo rozszerzyło,

jeno z wiernej a niezasępionej uprzejmości królewskiej. Wer. *(=nie zamkniętej w sobie).*

Zasępienie, a, × **Zasęp l.** blm., czynność cz. **Zasępić. 2.** lm. **a, Z. ś.** *stan tego, co ś. stało posępnym, posępność, ponurość, pochmurność, osowiałość,* × p o n u r a: Z. czoła. Troc. Wracała do chwilowych zasępień wśród najżywszych porywów wesołości. Krasz.

Zasępienie się, a ś., blm. **l.** czynność cz. **Zasępić ś. 2.** p. **Zasępienie.**

† **Zasępisty** p. **Zasępny.**

† **Zasępiście** przys. od **Zasępisty.** L.

† **Zasępliwie** przys. od **Zasępliwy:** By rodzice niezapalonym gniewem dzieci swych doglądali, ale aby bacznie i nie bez przyczyny strofowali, mając w tym niejaką dyskrecję, coby było tak wczas oko w miarę, a nie nazbyt, ani bardzo Z. Glicz. *(= surowo, srogo).*

† **Zasępliwy** p. **Zasępny.**

× **Zasępnie** przys. od **Zasępny.**

× **Zasępny,** † **Zasępliwy,** † **Zasępisty l.** *nasępiony, posępny, ponury, pochmurny, nachmurzony, chmurny, osowiały:* Pochmurny, zasępisty, niewesołej twarzy. *vultuosus.* Mącz. **2.** *ciemny, przyćmiony, cienisty, mroczny, zasępiający:* Zasępne obłączystych gałęzi zamroki. Stasz.

Zasforować, uje, ował p. **Zasworować.**

Zasforowanie, a. blm., czynność cz. **Zasforować.**

Zasiać, eje, ał, [Zasiejać], nied. **Zasiewać l.** *zakończyć sianie, odbyć siew; siejąc zapuścić w ziemię; posiać:* Co zasieje człowiek, to też będzie żąć. Leop. Jak zasiejesz, tak będziesz żął. Kn. Jak sobie zasiejesz, tak doma zażyjesz. Haur. Trzeba dobrze Ż., kto chce żąć dobrze. Górn. Gdy nie zasiejesz za dobrej chwili, przez całą zimę będziesz pościł. Nar. Zboże zasiane= *zusiew, posiew, zasiewek.* Przen.: Z. ziarno niezgody. **2.** co czym = *obsiać:* Z. pole żytem, pszenicą, jęczmieniem. Przymuszony był do osiadania gruntu, przez innych poddanych za czynsz zagonowy zasiewanego i przez to wypłaconego. Leop. Cicho, jak makiem zasiał. Prz. Zasiane pole. Troc. Grób lilją zasiewa. Mick. Przen.: *usiać, upstrzyć:* Niebo gwiazdami zasiane. Morze zasiane wyspami. Przen.: Siwy zmierzch zasiewał świat. Reym. *(=zapełniał).* Koczko obrał sobie rezydencję czasu niedługiego pokoju na jednym z futorów, bardzo tu licznych, zasianych przez Kozaków, t. j. pozakładanych obficie. Rol. Mazowsze, Wielkopolska i Prusy zasiane są wsiami i miasteczkami. Szaj. **3.** gorz. *wykazać pierwsze objawy fermentacji, zarobić:* Piwo zasiało. Brzeczka zasiewa. **Z. ś.** *zostać zasianym; rozrzucić swoje własne nasienie po ziemi:* Las zwykle sam ś. zasiewa. Przen.: Już mu ś. wąs zasiał *(=puścił ś., wysypał ś. pokazał ś.,* żart. *wyrżnął ś.).* Synale, byle im ś. tylko wąs zasiał pod nosem, rozumieją zaraz, że ojcowie tylko dla nich żyć powinni. L.

[Zasiad, u, lm. **y] l.** p. **Zasiedzenie. 2.** Zasiady = *schadzki w karczmie lub w domu prywatnym.*

Zasiada, y, lm. **y** p. **Zasiedzenie.**

Zasiadacz, a, lm. **e l.** *ten, co zasiada, co zajmuje miejsce siedzące, co siedzi:* Te licznym zasiadaczem obciążone ławy, nie przyczyniwszy dobra, przyczyniły wrzawy. L. **2.** [Z.] w obrzędzie weselnym, *brat siadający przy siostrze; urząd weselny pilnujący, aby swat pannie młodej nie zdjął trzewika z nogi.*

Zasiadać, a, ał p. **Zasiąść i Zasiedzieć.**

Zasiadanie, a, blm., czynność cz. **Zasiadać:** Podczas zasiadania do stołu insi przybyli goście. Troc. Z. senatu. Troc. Z. do rady. Troc. Zatrzymano mu pensją z racji niezasiadania. T. K.

Zasiadka, i, lm. **i** *czaty; stanowisko myśliwego na polowaniu:* [Polować na zasiadkę]. Telepiąc (niedźwiedź) swym zwykłym szlakiem, co niezmiernie ułatwia łowy na zasiadce. Sp. Biłem go z zasiadki na przynętę w nocy. Inne trzy niedźwiedzie ubili chłopi na zasiadce.

× **Zasiadłość, i,** lm. **i** *miejsce, gdzie kto zasiadł, osiadłość; posiadłość nieruchoma:* Sąd, chcąc wyznaczyć opiekuna, ma mieć uwagę na stan, zdolność, majątek i na Z. opiekuna. Cyw.

Zasiadły *który zasiadł, który ś. rozsiadł, osiadły.* Przen.: *zalegający miejsce szeroko, rozpościerający ś.:* Jest piękne pole, żadnym niezarosłe drzewem, niemal na środku góry zasiadłe wesoło, której kończyny lasy obtaczają wkoło. Otw.

Zasiadowy: Żelaza zasiadowe, myśl., = *samołówki na dzikie zwierzęta:* Założenie licznych żelaz zasiadowych.

Zasiadywać, uje, ywał i Z. ś. p. **Zasiąść i Zasiedzieć.**

Zasiadywanie a, blm., czynność cz. **Zasiadywać.**

Zasiadywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiadywać ś.**

[Zasiák] *zaś.*

Zasianie, a, blm., czynność cz. **Zasiać.**

Zasianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiać ś.**

× **Zasiarczenie, a,** blm., czynność cz. **Zasiarczyć.**

× **Zasiarczyć, y,ył** p. **Zasiarkować.**

Zasiarkować, uje, ował, × **Zasiarczyć l.** *zacząć siarkować.* **2.** *zapełnić siarką, nasiarkować, posiarkować; nakadzić dymem z siarki.*

Zasiarkowanie, a, blm., czynność cz. **Zasiarkować.**

Zasiatkować, uje, ował *zarobić, zająć, zasnuć, zakryć, zagrodzić siatką.* L.

Zasiatkowanie, a, blm., czynność cz. **Zasiatkować.**

[Zasiáty] *zasiany.*

Zasiąc, ęże, ągł l. × Z. p. **Zasięgnąć. 2.** [Z.] *dosięgnąć.* **3.** [Co tylo Z.] = *jak można najprędzej:* Gnał, co tylo Z., na tym kóniu.

Zasiąg, u, lm. **i,** † **Zasięg l.** *zasięgnięcie, dosięgnięcie:* Pionowy Z. ptaków. Do jakiej wysokości (pionowy Z.) przebywają ptaki. **2.** *gieograficzne rozszerzenie ś. rośliny:* Zasiągi roślin krzyżowych w Królestwie Polskim i w krajach sąsiednich. Dokończenie zasiągów roślin dennokwiatowych. Rzecz o zasiągach, t. j. o gieograficznej siedzibie rozmaitych gatunków roślin. **3.** bot. (danais) *roś. z rodziny marzanowatych.*

× **Zasiągać, a, ał** p. **Zasięgnąć.**

× **Zasiąganie, a,** blm., czynność cz. **Zasiągać.**

× **Zasiągnąć, nie, nął** p. **Zasięgnąć.**

× **Zasiągnienie, a,** blm., p. **Zasięgnięcie.**

× **Zasiągnięcie, a,** blm., p. **Zasięgnięcie.**

Zasiąkle, a, lm. **a** ryb. *przestrzeń wody zewnątrz koryta rzeki, lądem dokoła otoczona, stawek* Robić siecią na zasiąklu.

[Zasiąkły] *skryty, tłumiący złość w sobie.*

Zasiąknąć, nie, nął, × **Zasięknąć** *wsiąkając zaciec, zamięknąć, przesiąknąć aż za co, zasączyć ś.* L.

Zasiąknięcie, a, blm., czynność cz. **Zasiąknąć.**

Zasiąść, zasiądzie, a. × **zasiędzie, zasiadł,** × **Zasieść,** nied. **Zasiadać, Zasiadywać l.** *siadszy*

zająć miejsce z powagą, wygodnie, rozsiąść ś., (zabrać ś. do siedzenia): Zasiądźcie wacpanowie! (konsyljarze zasiadają). L. Z. do pracy. Z. do kart. Z. na tronie. Z. do obiadu. Goście za stół, do stołu zasiadają. Troc. Z. do rady. Troc. Zasiadła teraz rada. Troc. *(=zaczęła posiedzenie).* Na miejsce Paleologów zasiadł tam Mahomet. Lel. Przen.: [Sądy zasiadają] *(=urzędują, sądzą; odbywa ś. posiedzenie sądowe).* Na ich zamkach zasiadły opaty. Mick. *(=objęły je w posiadanie, zamieszkały je).* Zasiadła w nim cnota. Troc. *(=zamieszkała, obrała sobie siedlisko).* Babilon runie, a sprawiedliwi na gruzach zasiędą *(=osiądą).* Z. w niebiesiech, w chwale *(=osiągnąć je).* Z. w świetle domowego ogniska. Przen.: Z. w sądzie, w radzie, w senacie = *objąć stanowisko sędziego, radcy, senatora.* Zasiadać w sądzie, w radzie, w senacie = *być sędzią, radcą, senatorem.* On zasiada w tym sądzie, do któregom wezwany. L. Umową pod Zborowem 1649 biskupi nieunici w senacie zasiądą. Lel. Przen.: [Słońce zasiadło] = *zniżyło ś., zaszło.* Przen.: † Z. na czym, [Z. ś.] = *zabrać ś., zaprząc ś. do czego, przysiąść fałdów; siedząc łamać sobie głowę nad czym, zastanawiać ś., dulczeć nad czym:* Snadno ś. tej prawdy domaca, kto na tym chce zasieść. Troc. Zasieść do sądów. Skr. Jego to właśnie namawiał Sapieha, aby zasiadł do ułożenia spisu swego w archiwum. Bart. [Dziewczę zasiadło ś. wianki wić]. Przen.: † Świat śmiechy sobie stroi, zasiadając na pijaństwie, na kostkach i na inszych igrach abo zabawach niepotrzebnych. Baz. *(=oddając ś. im, pogrążając ś. w nich).* Przen.: † Zasiada co na czym = *zasadza ś., polega, opiera ś., gruntuje ś.; zawisło od czego:* Uczy tu, na czym wola ludzka zasiadła. Petr. **2.** *usiadszy zagrodzić; rozsiąść ś. na przeszkodzie, rozłożyć ś., zalec na drodze:* Horacy Kokles zasiadł im tam z przyjazdu, jakoby w końcu mostu. Warg. Zasiadł był Leonid na wszystkę Azją tylko ze trzemasty swoich u. Termopil. Warg. **3.** na kogo = *zasadzić ś., zrobić zasadzkę, zaczaić ś., czyhać, czatować na kogo:* Gdy kto na kogo zasiądzie, aby go zabił lub obdarł, a byłby zabitym, odbiera karę sprawiedliwą. Cz. **4.** cz. czyn. = a) miejsce = *zająć, zabrać usiadszy, rozsiadszy ś.:* Próg zasiadła. Żebr. Cygani tam kąt sami zasiedli. Star. Ptaki jajka zasiadają. Troc. *(=siedzą, wysiadują na nich).* Zasieść drogi, gościńce = zasadziwszy ś. napadać, napastować, rozbijać, uniepakajać. L. Szafraniec, zbiwszy gwardją wielką zbrodniarzów, z zamku swego drogi pospolite zasiadł. Błaż. Z. wieżę. Zw. *(=zacząć ją odsiadywać).* Powinien w więzieniu zostawać, w sklepie ratusznym przez tydzień jeden, które powinien zaraz jutro zasieść. Ur. Zasiadł mu miejsce. Troc. Królowie Boskie miejsce na ziemi zasiadają. Troc. Wszyscy swe miejsca porządnie zasiedli. Kras. Proszą, by miejsca chcieli Z. swoje. Niem. Zasiedli zamkowy krużganek. Mick. Zasieść krzesło senatorskie, dostojeństwo, godność i t. d. = *otrzymać, objąć.* L. Jan Karol Chodkiewicz z takich dziadów i pradziadów urodzony, z których rzadki był, któryby abo buławy hetmańskiej nie nosił, abo stołka senatorskiego nie zasiadał. Birk. Czy Zygmunt z grobu wstaje, tron zasiada? Słow. Syn Filareta tron Kremlinu zasiadał wśród bojarów krzyżem leżących. Krasiń. Przen.: Zasiadł mu gębę wrzód, ślinogorz, srebrnogorz = zaległ, zatkał, gadać nie może, L. Ta zaraza wszystkie zasiadła ciała. Troc. *(=zajęła, opanowała).* b) † Z. kogo = *zastąpić, wyręczyć:* On ś. za nas wydał a w tych mękach nas na czas zasiadł, któreśmy mieli wiecznie cierpieć. Rej. c) † Z. kogo = *nasiąść, natrzeć nań, przyprzeć go do muru, wziąć go w obroty, dokuczyć mu:* Jeśli go zasiędą, kręcić a wiercić ś. będzie, radby co najrychlej uszedł. Glicz.

Zasidlenie, a, blm., czynność cz. **Zasidlić.**

Zasidlić, i, il *sidłem zamotać, zawikłać; usidlić.* L.

Zasie! × Zasię! w. **I.** (do psa) *pójdziesz! won! poszedł precz!* (jak na kota, wypędzając: psik! L.). Z gniewem rzecze psu: a zasię! Jabł. **2.** *wara!* A tobie Z. do tego! *(=ty nie masz prawa do tego).* Jaś ma Basię, drugim zasię. Hoł. My im ze strzelb dziesięciu palnęli: a zasię! Mick. A Z. gałgany! gdzie panowie ś. biją, tam chłopu i zaglądać nie wolno. Kaczk. **3.** p. **Zaś.**

[Zasiebny] *którego ś. ma za sobą:* A bronią czynić uczył pan Maruszka: więc sprawą naoczną, więc sprawą zasiebną. Pol. (t. j. rąbiąc za siebie, gdy nieprzyjaciel na karku).

Zasiec, siekł, siecze, Zasiekać, × Zasieknąć, Zasiekiwać I. *zacząć siec; siekąc zaciąć.* Przen.: Ile razy deszcz o ziemię zasiekł... Orzesz. **2.** [Z. zęby] = *zaciąć, zacisnąć, ściąć, ścisnąć:* Antkowi też nie było wesoło, nie, ino zęby zasiekł, wsparł ś. o ścianę. Reym. **3.** *zajść z sieczeniem aż dokąd.* **4.** Z. las = *zrobić zasiek z lasu a. w lesie, zarąbać; zagrodzić, zabarykadować zasieką, zasiekami:* Nieprzyjaciel zasiekł lasy i przykopy pokopał. Tw. Od nieprzyjaciela wszystkie pasy zastąpione i zasieczone lasy. Tw. Blokauzy obwarował i lasy zasiekł ich około. Tw. Król od Stefana zdradliwie wojskiem otoczony i drzewami zasieczony. Ośw. Zasieczone drogi, puste sioła. Krasz. **5.** *siekąc zabić; zarąbać, rozsiekać, roznieść na szablach; zaćwiczyć, zachłostać, zabatożyć, zabatogować, ubiczować, zasmagać, zakatować.* **7.** Zasiekać czym siekankę = *zsiekać, wsiekać w jedno.* L. **Z. ś. I.** *zarznąć ś., skaleczyć ś., zaciąć ś.:* Zasiekłem ś. siekierą w nogę. Krasz. **2.** *siekąc zabić siebie a. jeden drugiego.* **3.** *obwarować ś. zasiekami:* Całe osady zasiekały ś. ze stadami w uroczyskach po puszczach. Krasz.

[Zasiecz, y, lm. **e]** p. **Zasiek.**

Zasieczenie, a, blm., czynność cz. **Zasiec.**

Zasieczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiec ś.**

[Zasiecznica, y, lm. **e]** *ścianka dzieląca klepisko w stodole od zasieku.*

Zasieczny I. przym. od **Zasiek.** L. **2.** *zasieczony.* L. **3.** *który można zasiec.* L. **4.** *obwarowany zasiekiem.* L.

Zasiedlać, a, ał i Z. ś. p. **Zasiedlić.**

Zasiedlanie, a, blm., czynność cz. **Zasiedlać.**

Zasiedlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiedlać ś.**

Zasiedlenie, a, blm., czynność cz. **Zasiedlić.**

Zasiedlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiedlić ś.**

Zasiedlić, i, il, nied. **Zasiedlać** *zaludnić osadami.* **Z. ś.** *osiedlić ś., osiąść:* Z Moraw w Pradze duchowieństwo ś. zasiedla.

Zasiedzenie, a I. blm., czynność cz. **Zasiedzieć:** Pozwał go o zwrot szkód i wydatków prawnych a wkońcu o niezasiedzenie wieży. Rol. **2.** † Z. lm. **a,** † **Zasiędzenie,** † **Zasiada, [Zasiad]** *posiedzenie, sesja:* W imię Pańskie sesją *concilii* a. zasiędzenie uczynili biskupi.

Skar. Na ostatnim zasiedzeniu koncyljum był cesarz. Skar. Postanowiło ś. to na pierwszym zasiedzeniu w radę. Górn. Dopiero na drugim zasiedzeniu stanął dekret. Troc. Z prostaki była jego najmilsza zasiada, prosty ubiór najmilszy, od prostaków rada. L. Za jednym zasiadem śniadanie z obiadem. Prz. (= *przysiadem, zachodem, posiedzeniem*).

Zasiedzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiedzieć ś.,**

Zasiedziałość, i, blm., rz. od **Zasiedziały,** *osiedziałość, zamieszkanie.* L. Z. człowieka przychodzego wolnego pod jakim panem, choćby przez dziesięć lat trwała, nie czyni go dziedzicznym; wolno mu wyjść od tego pana, u którego siedział. L.

× **Zasiedziały** *który ś. zasiedział; zamieszkały, osiadły; który ś. stał piecuchem:* Z. poddany. Troc. Rozprostował zasiedziałe nogi. Dąb. (= *zdrętwiałe, ścierpłe od siedzenia*). Otwórz drzwiczki a puść mię na wolne powietrze, niechaj ś. Z. choć trochę przewietrzę. Toł. Nałóg tylą wiekami Z i utwierdzony. Karp. (= *zakorzeniony, zadawniony, zastarzały*).

Zasiedzibiony *który ś. zasiedział, zagnieżdżony, zakorzeniony, zamieszkały oddawna, zrosły z miejscowością:* Pochodził on z rodziny, która od kilku wieków zasiedzibiona była w województwie Kijowskim. Ochoc.

Zasiedzieć, i, ał, nied. **Zasiadać, Zasiadywać** I. × Z. **co** = *wysiedzieć sobie, nabrać prawa własności przez długie użytkowanie, wejść w posiadanie drogą przedawnienia:* Z. majątek. Zasiedział już miejsce, i nikt go ruszyć nie jest w stanie. Zap. Dziedzica lennego gdyby kto po śmierci swej nie zostawił, tedy dziedzic dóbr jego ziemskich weźmie czynsze a. dobra na lennie zasiedziane i zasłużone. Sz. Jeżeli prawo zadawnione mocą ustawy na kogo drugiego zlane zostało, zowie ś. prawo zasiedziane; sposób ten nabycia zowie ś. właściwie zasiedzenie. Cyw. 2. × Z. jaja (kurze) = *wysiedzieć; siedząc na nich, wywołać znlężenie ś.* L. 3. × Z. *siedząc długo zatrzymać, wstrzymać:* Z. wiatry. 4. † Z. *zaniedbać.* Rej. **Z. ś.** I. *siedząc za długo, przesiedzieć właściwą porę, zabałamucić ś.:* Zasiedział ś. pewno u swojej kochanki. 2. *siedząc ciągle stać ś. domatorem, piecuchem, zgnuśnieć, odwyknąć od świata:* Wyrzucasz mi, że od tak dawna zasiedziałem ś. na wsi i Warszawy nie odwiedzam. L. (= *zapleśniałem*). Zwykł był zasiadywać ś. długo w noc. Krasz. Mniej daleko, niż dawniej, uczęszczał do pani Heljodory, częściej ś. zasiadywał w domu. Krasz.

[**Zasiejać, a, ał**] p. **Zasiać.**

[**Zasiejanie, a,** blm.] czynność cz. **Zasiejać.**

Zasiek, u, lm. **i** I. *znak zaciosany, zacios, wrąb, karb:* Drzewa, na których zasieki, czyli znaki są czynione. Cz. 2. p. **Zasieka.** 3. [Z.] *zapole, miejsce w stodole, gdzie ś. układają snopki zboża; ściana sięgająca do dachu w stodole, służąca do przekładania zboża; miejsce w śpichrzu, gdzie ś. zsypuje ziarno:* Wlazł w Z. i zasnął silnie. Chł. 4. mł. w młynie amerykańskim, *skrzynia, do której wsypuje ziarno elewator.* Małyszcz.

Zasieka, i, lm. **i, Zasiek, Zasiecz** I. myśl. *drzewa jedne na drugich przez pewną część lasu ułożone, które zwierzętom szukającym przejścia tamują, w miejscach zaś wolnych do przejścia pomiędzy temi drzewami zastawiane są samołówki.* 2. woj. *rząd drzew ściętych, dobrze opatrzanych w konary lub gałęzie, ułożonych wedle siebie a. jedne na drugich nakrzyż dla zatamowania przejścia nieprzyjacielowi:* Stała ta szopa, zasiekiem dokoła z podobnych grubych bierwion opasana, w drugim podwórzu, a nie miała w sobie tylko jedną wielką izbicę. Krasz. Po drzewach pną ś. (o roślinności) jak po masztach liny, okrutne matnie czyniąc i zasiecze. Kon.

Zasiekać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasiec.**

Zasiekanie, a, blm. I. czynność cz. **Zasiekać.** 2. gór. *zacinanie, przycinanie skały lub ściany przed rozpoczęciem wiercenia otworu na strzał.*

Zasiekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiekać ś.**

[**Zasiekawać, a, ał**] *krajać, rąbać:* Wilk mięso zasiekawał, safarzem będący.

[**Zasiekawanie, a,** blm.] czynność cz. **Zasiekawać.**

Zasiekiwać, uje, iwał i **Z. ś.** p. **Zasiec.**

Zasiekiwanie, a, blm., czynność cz. **Zasiekiwać.**

Zasiekiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiekiwać ś.**

× **Zasieść, zasiędzie, zasiadł** p. **Zasiąść.**

Zasiew, u, lm. **y, Zasiewek, Zasiewka** I. *zasiewanie, zasianie.* L. Zboże na Z. Już wszedł zasiewek, zasiane zboże weszło. Troc. Potym mu sprzężaj kupić i on zasiewek dać, co na polu. Ek. 2. *czas siania, siejba, siewka, siew:* Czym w polu Z., czym zawiązka w kwiecie, tym w życiu męża szkolne sześciolecie. Syrok. 3. *to, co zasiano, zboże zasiane, posiew, plon:* Przeszłego roku ani ś. nam nawet Z. nie wrócił. L. Nil jeśliby nie wezbrał, wszystek zasiewek w Egipcie ginie. Łęcz. Przen.: *zaród, zarodek, zawiązek, zapłodek, rozsadnik:* Natura w każdym pierwszy położyła zakład i Z. cnoty. Pilch. Trudno wierzyć, aby ś. jeszcze w dzieciństwie Nerona jaki zasiewek i zawiązek okrucieństwa przyszłego na wierzch nie przebijał. Pilch. Pierwszą zaraz pożogę i ponętę do gniewu precz odrzucać i samym nawet zasiewkom jego najmniej wzrostu nie dozwalać. Pilch. Kwitnęły szkoły i akademje kapłanów i biskupów zasiewki. Błaż. (= *seminarja*). Z. buntu, wojny, nieprzyjaźni. Troc. Dzieci tę chorobę w zasiewek od rodziców biorą. Troc. Teoretyczna znajomość rzeczy to dopiero rosnący Z., nie zaś żniwo, które jest mozolną, praktyczną pracą. Tren. Zdr. [**Zasiewczek**].

Zasiewacz, a, lm. **e** p. **Zasiewca.**

Zasiewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasiać.**

Zasiewanie, a, blm., czynność cz. **Zasiewać.**

Zasiewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasiewać ś.**

Zasiewca, y, lm. **y, Zasiewacz** *ten, co zasiewa, siewca;* Zasiewacz powinien miarkować ś., jeśli gęściej lub rzadziej siać powinien. Brz.

[**Zasiewczek, czku,** lm. **czki**] p. **Zasiew.**

[**Zasiewki, ów,** blp.] *pierwszy posiew; pierwszy dzień siejby jesiennej:* Z. i dosiewki to jest początek i koniec siejby. Gluż.

Zasiewny przym. od **Zasiew,** *zasiany:* Łan Z. W obszernych dziedzictwach nie same tylko widzisz żyzne i zasiewne pola. Nar. Tobie Z. łan zboże wywodzi, tobie zboże liście rodzi. L.

Zasię I. p. **Zasie.** 2. p. **Zaś.**

† **Zasiędzenie, a,** blm., p. **Zasiedzenie.**

† **Zasięg, u,** lm. **i** p. **Zasiąg.**

Zasięgać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasięgnąć.**

Zasięganie, a, blm., czynność cz. **Zasięgać.**

Zasięgnąć, nie, nął, × **Zasiągnąć,** × **Zasiąc,** nied. **Zasięgać,** × **Zasiągać** I. × *Z. sięgnąć aż za co:* Zasięgnij za zwierciadło po szczotkę. Troc. Przen.: Z. wyżej w opowiadaniu. Auzychi w Afryce są mieszkańcy wielkich krain, bo zasiągają od rzeki Zairo aż do pustyń Nubii. Łęcz. *(=rozpościerają ś.).* **2.** *sięgnąć, zająć, objąć, ogarnąć aż dokąd:* Jak okiem zasięgniesz, wszędzie równina. Jak daleko wzrok, oko zasięgnie, wszędzie równina. Przen.: Nie poprawisz go, jest to szpak, przy swojej minie spokojnej daleko zasięga. Z. *(=cicha woda brzegi rwie).* **3.** † Z. czego, co = *dostać, zyskać, otrzymać, nabyć co, dojść do czego, przyjść do czego:* Z. pszczół kupnym sposobem. L. Doskonałe państwa poznanie zasięga ś. w różnych podróżkach po nim. Kłok. Powinien dłużnik zaręczyć ś. wierzycielom, iż pewnie na naznaczony czas swoich pieniędzy mają zasiąc. P. chel. *(=odebrać).* Skoro zasiągł wojsko, posiłek. Troc. Zasięgać towarów z cudzych krajów. Troc. Rozumu za laty zasiągszy, statkuje. Troc. **4.** czego = *zaczerpnąć, zachwycić, powziąć:* Chcesz zasiągnąć ode mnie rady. L. Chciałbym zasiągnąć od wacpana rady w pewnym interesie. L. Od tej Greczynki lepszego trzeba Z. oświecenia. L. Zasiągnął języka o liczbie wojska. Troc. Zasiągł informacji królewskiej, nowiny, wiadomości. Troc. Z głębszej polityki miał zasięgnioną pobudkę. Alber. **5.** † Zasięgać kogo czym = *dochodzić, dorównywać, być mu równym, blizkim czym:* Zasięgam kogo życiem, znajomością, powinowactwem, *aequalis sum tempore, affinis sum alicui.* Kn. Zasięga mię powinowactwem w trzecim stopniu. Troc. Zasięgać kogo życiem. Troc. *(=być mu rówieśnikiem).* Zasięgać kogo znajomością Troc. *(=być mu znajomym).* Zasięgać kogo przyjaźnią. Troc.

Zasięgnienie, a, blm., p. **Zasięgnięcie.**

Zasięgnięcie, a, blm., **Zasięgnienie** czynność cz. **Zasięgnąć:** Z. zdania cesarskiego naraziło projekt ślubny na gniewny opór Austrji i Anglji. Szaj.

× **Zasięknąć, ęknie, ęknął** a. **ąkł** p. **Zasiąknąć:** W to wezgłowie, ej! nie jedna łza zasiękła. Syrok.

× **Zasięknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zasięknąć.**

× **Zasiężenie, a,** blm., czynność cz. **Zasiąc:** Z. pszczół, lubo kupnym sposobem, w sam czas najlepszy. Haur. Pieniędzy nie żałuje na Z. specjałów z cudzych krajów, tajemnych wiadomości. Troc.

× **Zasiężnie** przys. od **Zasiężny.** L.

× **Zasiężny** *tyczący ś. zasięgnięcia:* Szwadrony zasiężne pociski na mnie rzucają potężne. L.

Zasikać, a, ał, Zasiknąć I. *zapuścić zapomocą sikawki, zaszprycować, zastrzyknąć.* L. **2.** *zalać, zaplugawić uryną, zasiusiać, zaszczać, posikać, poszczać, posiusiać, osikać, oszczać, osiusiać.* L.

Zasikanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zasikać:** O zasikaniach, czyli płókaniach, *de infectionibus.* Perz.

Zasiknąć, nie, nął p. **Zasikać.**

Zasiknienie, a, lm. **a** p. **Zasiknięcie.**

Zasiknięcie, a, lm. **a, Zasiknienie** czynność cz. **Zasiknąć.**

Zasilacz, a, lm. **e** I. *ten, co zasila.* **2.** *pompa zasilająca* (Speisepumpe). **3.** przęd.: Z. klawiszowy = *część składowa trzepaka, regulująca grubość warstwy bawełny wchodzącej do machiny.* Trj.

Zasilać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasilić.**

Zasilanie, a, blm., czynność cz. **Zasilać.**

Zasilanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasilać ś.**

Zasilenie, a I. blm., czynność cz. **Zasilić.** **2.** lm. **a** p. **Zasiłok.** **3.** fizj.: × Z. czyli żywienie (nutritio) (Woy.), × Karmienie a. wyrabianie części stałych (Sniad. J.) = *odżywienie, odżywianie.*

Zasilenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasilić ś.**

Zasilić, i, il, nied. **Zasilać** I. *posilić nieco, pokrzepić, wzmocnić, dodać siły; pomóc, zapomóc, wesprzeć:* Dając pieniądze więźniowi, rzekła: weź to, niechaj ta pomoc zasili cię w tym stanie. Bog. Woj. Niewierni dozorcy, chlebem i wodą ją tylko zasilając, wynędzają. L. *(=karmiąc, żywiąc).* Czyśmy ich chlebem i dobytkiem naszym w potrzebie nie zasilali? Wor. Z. pokarmem, pieniędzmi, wojskiem. Dawni niewolnicy słowiańscy zasilani byli ciągłym jeszcze napływem niewolników z praojczyzny słowiańskiej. Szaj. Z. kogo nauką. **2.** [Z.] *posilić, nakarmić:* Tymczasem zbójowa zasilała tę podróżną i kazała iść spać. **3.** mech.: Zasilać a. sycić, kocieł wodą = *pompować do kotła parowego wodę, speizować.* **4.** ogr. *umierzwić drzewo lub roślinę trwałą.* **Z. ś.** *posilić ś. nieco, wzmocnić ś., pokrzepić ś.; zmężnieć, spotęgować ś.; zaczerpać, nabrać siły:* Z. ś. pokarmem. Samemi ś. tylko konjekturami pasie, samym ś. domysłem zasila. L. Bez pieniędzy nic rebelia nie wskóra, a my ś. w Billewiczach zasilim. Sienk. Bogiem ś. zasilał. Moraw. *(=komunją św.).* Gienjusz Mozarta zasilał ś. melodjami słowiańskiemi. Rzeka zasila ś. dopływami.

× **Zasilny** *tyczący ś. zasilania, służący do zasilania, mogący zasilić, posilny, pokrzepiający, krzepiący, wzmacniający.* L.

Zasiłek, łku I. × Z., blm. *zasilenie, zasilanie:* Wyprawił na Z. fortecy sto kilkadziesiąt ludzi. Nar. *(=na pomoc).* **2** × Z. *to, czym zasilają, czym ś. kto zasila, posiłek, pokarm, jadło:* W okropnym tym głodzie kilka matek bez zasiłku i sposobu wynalezienia go sobie własne dzieci pożarły. Nar. Przen.: Muzyka ludowa jest zasiłkiem muzyki artystycznej *(=karmią).* **3.** lm. i przen. *pomoc, wsparcie, zapomoga, subsydjum:* Wojsko potrzebuje zasiłku pieniężnego. L. Zboże na Z. i wypożyczenie w przypadku potrzebnym. Sur. Z. miłosierny = *danina od duchowieństwa* (subsidium charitativum). T. K.

[**Za siłka**] *za ile.*

Zasiłkowy przym. od **Zasiłek,** *zasilający, posiłkowy, pomocniczy:* Kapitał Z. Bliższą drogą do Łabiszyna przez kanał Z. Sur. Rura zasiłkowa, p. **Rura.**

Zasiniałość, i, lm. **i,** † **Zaśniałość** I. *zasinienie, zajście sinością.* **2.** *plama sina, siniak, siniec:* Z. z razów jakich tłuczonych. Syr. Na zasiniałości z razu jakiego, póki są świeże, proszek ten zagrzewany a często na siność przykładany, jest pewne lekarstwo. Trzyc. Ziele to zasiniałości z razów tłuczonych gładzi. Syr. Zasiniałości na ciele z naskoczenia krwi za skórę sok ten rozpędza. Syr.

Zasiniały, [Zaśniały], † **Zaśniały,** *który zasiniał, zsiniały, posiniały, siny:* Palec Z. Miała lubieżnym kąsaniem szyję zasiniałą. Hul. Gwiazdy płoche ćmią zasiniałe chmury. Żebr.

Zasinić, i, ił *zakryć sinością, posinić; zabarwić na sino.* L. Gdym w stepowej i dzikszej umysłu pustyni lubił błądzić, aż pomrok przedmioty zasini. Malcz. **Z. ś.** p. **Zasinieć.**

Zasinieć, eje, ał, Zasinić ś., †Zaśnieć l. *zajść sinością, posinieć, zsiniec:* [Ciął pierwszy do niego (do drzewa), drzewo zasiniało]. **2.** *zamajaczeć, ukazać ś. w kolorze sinym:* Gdyby zaś nie dymek z ogniska, co ś. tu owdzie skroś trawy zasini... Kon.

Zasinienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zasinić. 2.** czynność cz. **Zasinieć.**

† Zasiodłać, a, ał *zająć, zakryć siodłem.* L.

† Zasiodłanie, a, blm., czynność cz. **Zasiodłać.**

[Zasiok] p. **Zaś.**

[Zasipiać, a, ał] p. **Zaspać.**

[Zasipianie, a, blm.] czynność cz. **Zasipiać.**

[Zasipłość, i, blm.] *dychawiczność, dychawica:* Nasienie kopru włoskiego zasipłości i oniemieniu dobre. Syr.

[Zasipnąć, nie, ął, Zasipnieć] *nabyć zasipłości, zachrypnąć.*

[Zasipnieć, eje, ał] p. **Zasipnąć.**

[Zasipnienie, a, blm.] **l.** czynność cz. **Zasipnieżeć. 2.** p. **Zasipnięcie.**

[Zasipnięcie, a, blm., **Zasipnienie]** czynność cz. **Zasipnąć.**

Zasiusiać, a, ał *siusianiem zamoczyć; posiusiać, zaszczać.*

Zasiusianie, a, blm., czynność cz. **Zasiusiać.**

Zasiwić, i, ił *siwizną zająć, zakryć.* L. **Z. ś.** *ukazać ś. w kolorze siwym, zamajaczeć siwo:* Wpadła tak jakoś strapiona, że aż łzy zasiwiły ś. u jej rzęs długich. Reym.

Zasiwieć, eje, ał *zajść siwizną, osiwieć, posiwieć.* Troc, L.

Zasiwienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zasiwić. 2.** czynność cz. **Zasiwieć.**

[Zaska, i, lm. **i]** *mała piłka do rzucania.*

Zaskakiwać, uje, iwał p. **Zaskoczyć.**

Zaskakiwanie, a, blm., czynność cz. **Zaskakiwać:** Godni urzędów nie utrzymują, ale w zaskakiwaniu fortelniejsi. Troc.

† Zaskakować, uje, ował, [Zaskakować] p. **Zaskoczyć.**

Zaskakowanie, a, blm., czynność cz. **Zaskakować.**

Zaskalać, a, ał p. **Zakamienić.**

[Zaskálać, a, ał] *zachodzić, szukać sposobności, czyhać.*

Zaskalanie, a, blm., czynność cz. **Zaskalać.**

[Zaskalanie, a, blm.] czynność cz. **[Zaskalać].**

Zaskalec, lca, lm. **lce** zool. (saxicava) *małża bezgłowa dwumuskułowa skamieniała.* W. A.

Zaskalenie, a, blm., czynność cz. **Zaskalić.**

[Zaskalenie, a, blm.] czynność cz. **[Zaskalić].**

Zaskalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaskalić ś.**

[Zaskalenie się, a ś., blm.] czynność cz. **[Zaskalić ś.].**

Zaskalić, i, ił *zatwardzić, zakamienić, znieczulić:* Zaskal serce, ażeby ś. na najwolniejszy nie rozpłynęło olejek. L. **Z. ś.** *zaciąć ś., zawziąć ś., uprzeć ś.:* Jeżeli pomimo namów i zakazów Salusia zaskali ś. w swoim bałamutnym postanowieniu. Orzesz.

[Zaskalić, i, ił] **l.** *zadzierem lub cierniem jakim okaleczyć nogę lub rękę tak, że to ciało obrażające uwiązgnie w ranie.* Gwar. **2.** oko = *wywrócić oko zyzem.* **[Z. ś.]** *zadrasnąć ś.; zaskalić sobie nogę.*

Zaskalisty p. **Zaskalny.**

Zaskalny, Zaskalisty *będący za skałami, stamtąd pochodzący:* Głos, który gdzieś zaskalne głosy wyzwał. Słow. Zagórne i zaskaliste tej wsi położenie. Kaczk.

[Zaskalować, uje, ował] *zachodzić okolicznie do rzeczy; zalecać ś. do czego.*

[Zaskalowanie, a, blm.] czynność cz. **Zaskalować.**

Zaskarbiać, a, ał p. **Zaskarbić.**

Zaskarbianie, a, blm., czynność cz. **Zaskarbiać.**

Zaskarbić, i, ił, nied. **Zaskarbiać** *zjednać sobie co drogiego; pozyskać co, niby skarb; zasłużyć, zarobić na co:* Nie taki ziomków serca na wieczność zaskarbi. Mick. Człowiek nieznany jeszcze w okolicy, potrzebujący Z. sobie względy. Krasz.

Zaskarbienie, a, blm., czynność cz. **Zaskarbić.**

Zaskarżać, a, ał p. **Zaskarżyć.**

Zaskarżanie, a, blm., czynność cz. **Zaskarżać.**

Zaskarżenie, a l. blm., czynność cz. **Zaskarżyć. 2.** lm. **a** *skarga, oskarżenie, zażalenie,* †**żaloba:** Z. podajemy tylko na osoby wyższe do monarchy lub władzy najwyższej, na sędziów, jeżeli są niesprawiedliwi i przedajni w osądzeniu. Brodz. O, tak umrzeć! bez żadnych na ludzi zaskarżeń, z piersią pełną natchnienia, z głową pełną marzeń. Uj.

Zaskarżyciel, a, lm. **e** *ten, co zaskarża a. zaskarżył, oskarżyciel.*

Zaskarżycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zaskarżyciel.**

Zaskarżyć, y,ył, nied. **Zaskarżać** kogo = *zanieść nań skargę, wnieść nań zażalenie:* Z. kogo do sądu (= *pociągnąć go do sądu, wytoczyć mu proces, zapozwać go*). Z. czyją decyzję, wyrok = *zaapelować od nich.*

× **Zasklep, u,** lm. **y l.** p. **Zasklepienie.** L. **2.** *sklepienie, jama sklepiona, sklep, krypta, piwnica, pieczara, skorupa wierzchnia:* W tamtym tedy zasklepie ciało to błogosławione miało swoje pocznienie. L. Zapadnięci w jakieś skał zasklepy. Wysp. (= *groty*). **3.** Z. gąsienic = *oprzęd, kokon:* Gąsienice motylów nie przędą sobie zasklepu, ale skórka powierzchnia, która ś. od ich ciała odłącza, służy im za Z. L. Galas jest narostek na liściu dębowym, służący za Z. liszkom galasownika. L. **4.** Z., klej pszczeli a. klej zatworowy = *rodzaj smoły, wosk brunatny, którym pszczoły zatykają szpary ulów.* Z. pszczół, wąza, wiąza, skorzyk, pierzga, ulicznik, przedmieście, grube dzienie koło dziur ulowych. L. Na wygładzenie wewnątrz ulu zażywają pszczoły zasklepu, materji do wosku nieco podobnej, ale ciąglejszej i lipkiej, którą zbierają na drzewach topolowych, wierzbowych i t. d. Kluk. Najmniejszy otwór, coby widzieć pszczoły był zdatnym, zamaszczą zaraz tym woskiem brunatnym, co ś. zasklepem zowie. Tom. **5.** [Z.] *wosk żółty, używany przy ozdabianiu jaj wielkanocnych.*

Zasklepiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasklepić.**

Zasklepianie, a, blm., czynność cz. **Zasklepiać.**

Zasklepianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasklepiać ś.**

Zasklepić, i, ił, nied. **Zasklepiać l.** *sklepieniem a. sposobem podobnym do sklepienia zawrzeć, zamknąć, zakończyć; zająć, zakryć sklepieniem:* Kościół O.O. Bernardynów zasklepił i dokończył. Nies. Z. kościół. Troc. Grobowiec po wpuszczeniu trumny zasklepiono. Póki zima wody lodami nie zasklepi. Troc. Z. ranę = *zawlec, zaciągnąć powłoką, zastrupić, zaskorupić, zapiec, zabliźnić.* Grubsze części pozostałe sklejają ś., twardnieją i zasklepiają gąsienicę. Boh. Z. tort. L. (= *ciastem obwinąć, okryć*). Z. cukrem. (= *dać ś. oblepić warstewką cukru; lukrować*). Z. co

w cukrze. Troc. Kardynał Fryderyk głowę Stanisława św. w blachę złotą Z. kazał. Błaż. (= *oprawić szczelnie*). W tym też Haneczka na wonnej błoni ulęże ciałkiem, ptastwo ucicha, sen wzrok zasklepia, Zefirek dzwoni. Zabł. (= *zakleja, skleja, zamyka, zawiera*). Pułki ś. obracają i tarczy zasklepią. Pot. (= *nad głowami je stykają*). Przen.: Wszystkie swoje rozkosze znajdując w zakonie, tam chciała żądze serca Z. dozgonnie. L. **2.** *zatwardzić, zapiec, przypiec, zaskorupić:* Po deszczach wielkie gorąco tak ziemię zasklepi i sklei, że ziarno kieł puścić nie będzie mogło. Haur. Przen.: *zatwardzić, zakamienić, znieczulić, zrobić nieużytym.* Tak skamienieli, twardziej swe serca zasklepią, i ślepi wzrok swój jeszcze pochmurniej oślepią. Przyb. Tych złość zaślepia, tych zysk zasklepia, tych sława łudzi, tych zazdrość budzi. Kras. Dobre serce, niezasklepione w sobkostwie. Rol. **Z. ś. I.** *zakryć ś., zamknąć ś. czym podobnym do sklepienia:* Rana ś. zasklepiła (= *zaszła błonką, zaciągnęła ś. powłoką, zabliźniła ś.; zaskorupiała, zastrupiła ś., zapiekła ś.*). Jeszcze ś. owoc w cukrze nie zasklepił. Troc. Jedwabnik ś. zasklepił (= *zaprządł ś., oprządł ś., zapupił ś.*). Żołnierze Bolesława, zasklepiwszy ś., jako to starzy zwali, to jest tarcze włożywszy na głowy, podeszli pod ściany zamku. Biel. M. (= *zakrywszy ś., osłoniwszy ś. zwartemi nad sobą tarczami*). Tarczami zasklepiwszy ś., żołnierze pod same ściany zamku podchodzą. Błaż. Część nieprzyjaciół, zasklepiona tarczami, przebywszy rowy, już samego zamku sięgała. Nar. Przen.: *zamknąć s. w domu u. w sobie samolubnie a. nie chcąc o niczym wiedzieć; stać ś. domatorem, zasiedzieć s., odosobnić ś., odsunąć ś. od ludzi.* Mustafa zasklepion w swym pałacu ziewa. L. Dobrze jest nie zasklepiać ś. w domu i pojęcie miłości bliźniego rozszerzać poza miedzą graniczną. Zasklepiony od wieków w pewnych i tradycyjnie niezdmiennych formułkach. Kaczk. (= *zaś iedziały*). **2.** hut.: Naboje ś. zasklepiają = *wskutek nieregularnego biegu pieca nie schodzą, zatrzymują ś. dla braku gorąca, a potym raptownie opadają, czyli zeskakują.* Łab.

Zasklepienie, a I. blm., czynność cz. **Zasklepić. 2.** lm. **a** = **a)** *sklepienie; łuk, arkada:* Z tryumfowe. Skar. (= *brama tryumfalna*). b) p. **Zasklepienie ś.:** Z. u jednych gąsienic bywa wełniste, u drugich jedwabne, włosiste, woskowe. L.

Zasklepienie się, a ś. I. blm., czynność cz. **Zasklepić ś. 2.** lm. **a ś., Zasklepienie** *stan tego, co s. zasklepiło, zasklep:* Z. ś. nabojów w wielkim piecu. Łab.

× **Zasklepistość, i,** blm., rz. od **Zasklepisty:** Z., *convexitas.* Mącz.

× **Zasklepisty** *zasklepiony.*

Zasklepka, i, lm. i anat., p. **Krypta.**

Zaklepowy *znajdujący ś. za sklepem, stamtąd pochodzący:* W suterenach i zasklepowych przepierzeniach. Tet.

Zaskoczenie, a, blm., × **Zaskok** czynność cz. **Zaskoczyć.**

Zaskoczyć, y, ył, nied. **Zaskakiwać,** †**Zaskakować** [**Zaskakować**] **I.** *skoczyć aż za kogo, za co.* Przen. (o rzeczach) *zapaść, zamknąć ś., zatrzasnąć ś.:* Samotrzask zaskoczył. Sł. wil. Drzwi ś. dobrze nie zamykają, i dlatego rygiel nie zaskakuje. Sł. wil. **2.** komu = *wyskoczyć naprzeciw niemu, zabiec mu:* Zaskakuję komu, *proprie, cum impetu et saltu alicui occurro, saepe autem est idem, quod* ubiegam kogo do czego, zagradzam, zabiegam. Kn. Zaskakuje mu od radości. Troc. Zaskoczył mu od tego urzędu. Troc (= *ubiegł, uprzedził, wyprzedził go do niego*). †Z. komu od spasi = *zabiec mu, nie dopuścić go:* Zaskoczono mu od spasi. Rys., Jabł. Zaskoczył mu w drogę, od spasi. Troc. **3.** † Z. czemu = *zapobiec, zabiec; zażegnać co, nie dopuścić do czego:* Wielcy temu zastąpić a Z. mogą. Glicz. Zawczasu złemu Z. trzeba. Troc (= *zaradzić*). **4.** Zaskakiwać koło czego = *czynić zabiegi, zabiegać, krzątać ś., zakrzątnąć ś., zawinąć ś., uwijać ś., godzić na co,* gm. *zaharować koło czego:* Zabiega, zachodzi, zaskakuje koło czego. Kn. Zaskakuje koło, do tego urzędu. Troc. **5.** Zaskakiwać koło kogo = *nadskakiwać, zalecać ś., pochlebiać, przypochlebiać ś., przymilać ś., umizgać ś. mu, świecić mu bakę, kręcić ś., uwijać ś.,* gm. *zaharować koło niego, asystować mu:* Zaskakować, nadskakiwać. Orzech. Pochlebnicy koło króla zaskakowali. Rej. Zaskakuje mu przy każdej okazji. Troc. Zaskakować = zabiegać łaski. L. [Nie zaskakuj, jak dziad na syćkie święta] (= *nie naprzykrzaj ś., nie uprzykrzaj ś.*). **6.** *skoczywszy zastać, zachwycić, napaść, złapać:* Może zaskoczym ich bez zbroi, ha, i bez mieczów! To jakoże ich zabijać? Sienk. Mołojcy, zaskoczeni po największej części w śnie głębokim, nie bronili ś. nawet. Sienk. Przen.: Z. kogo = *przypaść nań nagle, zajść, spotkać go, krzyżując dalsze kroki:* Najpierwsza trudność zaskoczyła króla u rzeki, która nabrzmiała niepodobne ukazywała przejście. Nar. Pilny zaskoczył mię interes. L. A najruchliwsi podróżnicy utknęli na miejscach, gdzie którego zachód słońca zaskoczył. Jord. Choroba, śmierć go zaskoczyła. **7.** myśl.: Zaskakiwać (o zającu) *kluczyć a wkońcu zniknąć z oczu:* Zając kluczy i zaskakuje, to znaczy chodzi w zygzaki, tam i owdzie daje w kierunkach różnych szprynglów kilka i bądź w śnieg ś. zagrzebuje, bądź też wciska ś. pod liście, pod kamień lub pod bróżdę. Przen.: Wyjechał na trakt jeden, ukazał ś. na drugim i na tym ostatnim zaskoczył, t. j. wybrał miejscowość przydatną do zamaskowania pobytu ludzi i koni. Jeż.

[**Zaskoczysty**]**?:** Niektóre drzewo jest takie zaskoczyste, toby sie mogło zepsuć (dlatego, ciosając belkę, należy ciosać ostrożnie).

Zaskok, u, lm. **i I.** × Z., p. **Zaskoczenie:** Lech zdradziecki przetnie nam drogę ukośnemi ściegi; zobaczysz jego sieć, zaskoki lisie. Glin. Robisz pan zaskoki (w rozmowie)! czym zając? Glin. **2.** [Z.] *przeszkoda:* Miałek takie zaskoki, nie jedno, to drugie, ni mogek przyńść. **3.** bud.: Z. bezpieczeństwa = *przyrząd w zamku bezpieczeństwa.*

Zaskoleć, i, ał I. †Z., p. **Zaskomlić. 2.** bart. (o pszczołach) *przed wyleceniem z barci rozpocząć poszukiwanie miejsca dogodnego na nowe siedlisko, wysyłając kilkanaście pszczół naprzód.*

Zaskolenie, a, blm. **I.** †Z., p. **Zaskomlenie. 2.** czynność cz. **Zaskoleć.**

Zaskomlenie, a, blm., †**Zaskolenie** czynność cz. **Zaskomlić** i **Zaskomleć.**

Zaskomlić, i, il, Zaskomleć. †**Zaskoleć,** †**Zaszkoleć,** †**Zaskuleć** *odezwać ś. skomleniem, zaskowyczeć:* Ustąp, rzekł Kalmur, miłośniku wczasu, idź a wśrzód nizin spokojnych i lasu, gdzie głucho zawsze, i zwierz nie zaskomli, trwożne uganiaj łanie w puszczach Kromli. Kras. Przyjdzie czas uciesze gwuli, że głośny ogar zaskuli. Mor. A. Gdy duma, psi go zajźrzą, a naprzód

szalony Melampus z lichnobatem na znak zaszkoliły. Żebr. Stary Servus zaszczekał, zaskomlił żałośnie po dobrym towarzyszu. Syrok.

[Zaskorlać, a, ał] *zachodzić wkoło, by co dostać.*

[Zaskorlanie, a, blm.] czynność cz. **Zaskorlać.**

Zaskorupiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaskorupić.**

Zaskorupiałość, i, blm., rz. od **Zaskorupiały:** Monarchja walczyła z kastową prawie odrętwiałością i zaskorupiałością kastowych jednostek Spas.

Zaskorupiały *który zaskorupiał:* Zaskorupiałe rany. Perz. *(= zastrupiałe, zasklepione, przyschłe, zapieczone).* Po karku mu pełno krwi zaskorupiałej. Karp. *(=zakrzepłej, skrzepłej, zwarzonej, stężałej, zsiadłej, zapieczonej).* Nie widziała innych objektów, gdy jej te zaskorupiała błonka musiała zasłaniać. L *(= bielmem zaszła).*

Zaskorupianie, a, blm., czynność cz. **Zaskorupiać.**

Zaskorupianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaskorupiać ś.**

Zaskorupić, i, ił, nied. **Zaskorupiać** *zakryć, zawlec skorupą; dać, pozwolić zakryć ś. skorupą, zasklepić.* Przen.: Tradycje **zaskorupione** w formie arystokratycznej. Spas. *(= zasklepione, zamknięte w sobie, zastarzałe).* **Z. ś. I.** *zakryć ś., zawlec ś., powlec ś. skorupą, zasklepić ś:* Rana zaskorupiła ś. *(= zastrupiła ś.)* **2.** przen. *zamknąć ś., odosobnić ś., zasklepić ś., zasiedzieć ś., odsunąć ś. od ludzi, zakopać ś., nie widywać nikogo, zerwać ze światem i z ludźmi.* **3.** × **Z. ś.,** przen. *zamknąć ś., zasklepić ś., obwarować ś.:* Nieprzyjaciel gdy w Lilibeum ś zaskorupił, nie mogliśmy zwieść go do poswaru. Chr.

Zaskorupieć, eje, ał *zajść, okryć ś. skorupą; zaskorupić ś., zastrupić ś., zapiec ś.* L.

Zaskorupienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaskorupić. 2. a. Z. ś.** czynność cz. **Zaskorupieć:** Nie myślała wcale dźwignąć rodziny z tego, jak drudzy go zwali, upadku i zaskorupienia. Krasz.

Zaskorupienie się, a ś., blm., p. **Zaskorupienie.**

[Zaskoruznąć, znie, zł] *obeschnąć powierzchownie:* Błoto krzyne zaskoruzło.

[Zaskoruznięcie, a, blm.] czynność cz. **Zaskoruznąć.**

× **Zaskowerać, a, ał,** × **Zaskowyrać I.** p. **Zaskowyczeć. 2.** *zacząć skowerać, zrzędzić, gderać; zagderać.*

× **Zaskoweranie, a,** blm., czynność cz. **Zaskowerać.**

Zaskowyczeć, y, ał, × **Zaskowerać,** × **Zaskowyrać** *odezwać ś. skowycząc; zacząć skowyczeć; zaskomlić:* Pies zaskowyczał z bólu. Będzie krzyk wielki po ziemi egiptskiej, a u Izraelitów ani pies nie zaskowyczy. Leop. (ani ruszy językiem swym. B. G.). Tu liszka, upuszczonej żałując zdobyczy, smutnym głosem zaskomli czyli zaskowyczy. Min. Przen.: Coś łzami zaskowyczy w sercu. Kasz. *(= jęknie, zawyje).*

Zaskowyczenie, a, blm., czynność cz. **Zaskowyczeć.**

× **Zaskowyrać, a, ał** p. **Zaskowerać.**

× **Zaskowyranie, a,** blm., czynność cz. **Zaskowyrać.**

× **Zaskórni** p. **Zaskórny.**

Zaskórnica, y, lm. **e I.** *guz zaskórny.* Troc, L. **2.** *woda zaskórna.*

Zaskórnik, a, lm. **i I.** der. *(comedo) wągr:* Z., robak zaskórny. Dyk. M.

Zaskórny, × **Zaskórni I.** *za skórą u człowieka, u zwierzęcia będący, stamtąd pochodzący, podskórny:* Z., *subcutaneus.* **Mącz.** Lekarstwo ludziom świerzb na sobie mającym i jakiekolwiek krosty, liszaje i insze zaskórne choroby. Sien. Zaskórna choroba. Bobr. Miewają konie zołzy a. zaskórne brodawki. Trzyc. **2.** *pod korą drzew będący a. stamtąd pochodzący:* Pomona sierpem krzywym częścią wilków zrzyna, pręt częścią szpuntuje w krój Z. i płodu podsyca cudzego. Żebr. *(fissa cortice virgam inserit,* szczepi za korę. L.). Tu płyną same żelazem nietykane zaskórnie balsamy. Pot. **3.** *pod skorupą ziemską będący a. stamtąd pochodzący:* Kopiąc studnią, trafiąc na zdrój, trzeba ś. upewnić, czy też prawdziwy, czyli woda nie jest tylko, jak zowią, zaskórną. Kluk. W studniach nie są to prawdziwe zdroje, ale tylko żyły, ale tylko, jak niektórzy dobrze wyrażają, zaskórnia woda. Świt. Zaskórnia woda, która z boku wypływa. Os. J. Zaskórna woda, podziemna, nie z dna, lecz głównie z poboku szybu lub studni dobywająca ś., sącznica. Łab. **4.** anat.: † Dziurki zaskórne, Dziureczki zaskórne, p. **Dziurka.** × **Muskuł Z.** szyi = *mięsień podskórny, mięsień skórny, muskuł szeroki szyi* (musculus subcutaneus colli, platysma, myoides). **5.** der.: × Robak Z. = *wągr* (comedo). **6.** lek.: Wstrzykiwanie zaskórne, podskórne leków. Wlewanie zaskórne, podskórne (hypodermoclysis). † Guz Z., p. **Guz.** Puchlina bywa zaskórna, piersiowa, głowy, brzucha lub całego ciała. Perz. Gdyby kto komu na wodę zaskórną, t. j. na puchlinę, lekarstwo dał... Kosz. Owa powódź zaskórnia. Perz. (wodna puchlina). Wzdęty wodą zaskórnią umiera w puchlinie. Min. Zbigniewa woda zaskórna abo kamień umorzył. Błaż. (zatrzymana uryna. L.).

Zaskórze, a, lm. **a,** † **Zaskurze I.** *miejsce za skórą, t. j. między skórą a ciałem ludzkim.* Z., co między ciałem a skórą jest, *intercus.* **Mącz.** Woda ta ze wnątrza nie wyciąga złych wilgotności, ale te tylko, które po zaskurzu zostają. Syk. Lekarstwo to wodę z zaskurza w puchlinie wywodzi. Urzęd. *(= wodę zaskórną).* Łuski z zatwardziałego zaskórza strzelają. Żebr. Postrzelił powyżej kolana grubym szrutem, który po zaskórzu poszedł aż do genitalia. Mat. **2.** *miejsce pod korą drzew.* **3.** w chlebie źle wypieczonym = *miejsce pod wzdętą skórką:* Cj, i mnie ś. chlebek zdarzył, po zaskórzu kotek łaził. Kolb.

Zaskórzenie, a, blm, czynność cz. **Zaskórzyć.**

[Zaskórzenie się, a ś., lm.] czynność cz. **Zaskórzyć ś.**

† **Zaskórzyć, y,ył,** † **Zaskurzyć I.** † Z. i **[Zaskórzyć, Z. ś.]** *przeskrobać, zawinić, przewinić, zgrzeszyć,* (L.:) *zasłużyć, aby dostać w skórę:* Prosiłem odpuszczenia, znałem, żem zaskurzył. Żebr. **2.** × *Z. = zaleźć za skórę, zalać za skórę, dokuczyć, dać ś. we znaki:* Lecz choć nieraz mi zaskórzy, to ja śmieję ś. w najlepsze. Len.

[Zaskradlać się, a ś., ał ś.] *zalecać ś., konkurować, kręcić ś. koło kogo:* Podobno Michał od Cichańskich zaskradla ś. koło niej. Ork.

[Zaskradlanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaskradlać ś.**

Zaskrobać, bie, bał, nied. **Zaskrobywać I.** *zacząć skrobać; skrobnąć.* L. Nazajutrz, jak świt, zaskrobano do drzwi. Krasz. *(=zadrapano).* **2.** *poskrobać aż za ś.* **3.** *skrobaniem zarównać, zakryć, zagładzić, zatrzeć.* L. Z. wyraz napisany. **Z. ś.** *poskrobać ś., podrapać ś., skrobnąć ś. w głowę, w ucho* (właśc. i przen.): W łeb ś. zaskrobaw-

szy, nie wiedział, co miał czynić. Paszk. Żony też nie pojmuj, bo dla kłopotu zaskrobiesz ś. który raz w łeb. Sien. (= *zakłopoczesz ś., zatroskasz ś.*). Możny ś. z równości wybije, chudy ś. zaskrobie; zawżdy wilk gromi owce, orzeł gęsi łomie, takież chudy przed możnym na wolności chromie. Paszk.

Zaskrobanie, a, blm., czynność cz. **Zaskrobać.**

Zaskrobanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaskrobać ś.**

Zaskrobywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zaskrobać.**

Zaskrobywanie, a, blm., czynność cz. **Zaskrobywać.**

Zaskrobywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaskrobywać ś.**

Zaskroniec, ńca, lm. **ńce** zool., p. **Wąż:** Wyciągnąłem zaskrońca długości około 80 centymetrów. Położony na mchu, zwinął ś. w kółko, syczał za zbliżeniem ś. do niego, był leniwy i ociężały, co wskazywało, że niedawno obudził ś. ze snu zimowego. Wokół ciała (kotki), koło mniej więcej w połowie jego długości, widniały trzy obręcze zwoju; wybitna szachownica na skórze nie pozostawiała wątpliwości, że był to całkiem zwykły Z. Sp. Tam te zaskrońce mają studzienny skarb. Wysp.

[**Zaskródlenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaskródlić.**

[**Zaskródlić, i, ił**] rolę = *zabronować, zawlec.*

[**Zaskrudzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaskrudzić.**

[**Zaskrudzić, i, ił**] *grabiami przeciągnąć po powierzchni ziemi, zgrabić.*

[**Zaskrzeblany**] *zabeczany.*

Zaskrzeczeć, y, ał, × **Zakrzeczeć l.** *wydać skrzek, skrzecząc odezwać ś.; zacząć skrzeczeć:* Żołna zaskrzeczy. Trzykroć jędza na dachu brzydka zaskrzeczała. Tw. Wierzę, nieszczęście jakie to zrządziło, która złej wróżki jędza zaskrzeczała, co i takiego drogę przestąpiło, abo więc końce wiedma zamotała. Tw. **2.** kogo, co = *skrzecząc zagłuszyć.*

Zaskrzeczenie, a, blm., czynność cz. **Zaskrzeczeć.**

[**Zaskrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaskrzyć.**

[**Zaskrzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaskrzyć ś.**

Zaskrzepić, i, ił *sprawić, że skrzepnie, ściąć:* Chłód wieje od świata, aż ręce mrozem zaskrzepi. Syrok.

Zaskrzepienie, a, blm., czynność cz. **Zaskrzepić.**

Zaskrzepły *który zaskrzepł, zakrzepły, stężały, skostniały:* Gotyckie zamczyska, co w wielkiej dumie zaskrzepłego milczenia czekają na burze. Wrocz.

Zaskrzepnąć, pnie, pł *zakrzepnąć, skrzepnąć, stężeć, skostnieć:* Płaczą, że zaskrzepła twa ręka młoda do sianokosu i żniwa. Syrok. Prędzej ogień zaskrzepnie, woda ś. zapali, niż z wyroków potrafimy odmienić choćby jedno słowo Syrok.

Zaskrzepnięcie, a, blm., czynność cz. **Zaskrzepnąć.**

Zaskrzybać, bie, bał l. *zacząć skrzybać.* **2.** *skrobiąc zarównać, zagładzić; zaskrobać.*

Zaskrzybanie, a, blm., czynność cz. **Zaskrzybać.**

[**Zaskrzyć, y a.** [**e, ył**] **l.** *zaiskrzyć.* **2. a.** [**Zaskurc(z)yć**] *zacząć doskwierać; zapiec, dokuczyć, dać ś. we znaki, dojąć do żywego:* Skoro mię niedola zaskrze, to se płace (= *płaczę*). [**Z. ś.**] *zaiskrzyć ś.:* Na szczytach zaskrzył ś. śnieg. Dan.

× **Zaskrzydlać, a, ał** p. **Zaskrzydlić.**

× **Zaskrzydlanie, a,** blm., czynność cz. **Zaskrzydlać.**

× **Zaskrzydlenie, a,** blm., czynność cz. **Zaskrzydlić.**

× **Zaskrzydlić, i, ił,** nied. **Zaskrzydlać** *od skrzydła, czyli boku, zająć, zacząć oskrzydlać.* L.

× **Zaskrzynąć, nie, nął** p. **Zaskrzynić.**

× **Zaskrzynić, i, ił,** × **Zaskrzynąć** *przyskrzyniwszy zawadzić, zachwycić, zahamować; przyciąć, przycisnąć zamykając; przyskrzybnąć:* Z. komu palce. Już płyną teraz wiersze ozdobnie, że nic nie zaskrzynią paznogcie w ogładzeniu. Słonk.

× **Zaskrzynienie, a,** blm., czynność cz. **Zaskrzynić.**

Zaskrzypieć, i, ał, Zaskrzypnąć *skrzypiąc odezwać ś.; skrzypnąć, wydać skrzyp, zatrzeszczeć:* Deska od parcia zaskrzypiała. Żuraw u studni zaskrzypiał. Drzwi zaskrzypiały. Drozd zaskrzypi.

Zaskrzypienie, a, blm., czynność cz. **Zaskrzypieć.**

Zaskrzypnąć, nie, nął p. **Zaskrzypieć.**

Zaskrzypnięcie, a, blm., czynność cz. **Zaskrzypnąć.**

Zaskubać, bie, bał, × **Zaskubnąć,** × **Zaskuść,** nied. × **Zaskubywać l.** *zacząć skubać; skubnąć.* L. **2.** *skubiąc zabić; zaszczypać, zadziobać.*

Zaskubanie, a, blm., czynność cz. **Zaskubać.**

× **Zaskublenie, a,** blm., czynność cz. **Zaskublić.**

× **Zaskublić, i, ił** *zamknąć, założyć na skubel:* Wszędzie ś. mówi: skubel zapuścić, na skubel drzwi zamknąć, Z. Bobrow.

× **Zaskubnąć, nie, nął** p. **Zaskubać**

× **Zaskubnienie, a,** blm., p. **Zaskubnięcie.**

× **Ząskubnięcie, a,** blm., × **Zaskubnienie** czynność cz. **Zaskubnąć.**

× **Zaskubywać, uje, ywał** p. **Zaskubać.**

× **Zaskubywanie, a,** blm., czynność cz. **Zaskubywać.**

[**Zaskuczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaskuczeć.**

[**Zaskuczeć, y, ał**] *zajęczeć, zakwilić:* Hanka zaskuczała cicho. Ork.

† **Zaskulenie, a,** blm., czynność cz. **Zaskulić.**

† **Zaskulić, i, ił** p. **Zaskomlić.**

[**Zaskurc(z)yć, y, ył**] p. **Zaskrzyć.**

† **Zaskurze, a,** lm. **a** p. **Zaskórze.**

† **Zaskurzenie, a,** blm., czynność cz. **Zaskurzyć.**

† **Zaskurzyć, y, ył** p. **Zaskórzyć.**

× **Zaskusć, bie, bł** p. **Zaskubać.**

× **Zaskutkować, uje, owal** *zacząć skutkować.* L.

× **Zaskutkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaskutkować.**

[**Zaskuwikać, a, ał**] *odezwać ś. po sowiemu, jak sowa.*

[**Zaskuwikanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaskuwikać.**

× **Zaskwarczeć, y, ał** p. **Zaskwierczeć.**

× **Zaskwarczenie, a,** blm., czynność cz. **Zaskwarczeć.**

Zaskwarzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaskwarzyć.**

Zaskwarzanie, a, blm., czynność cz. **Zaskwarzać.**

Zaskwarzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaskwarzać ś.**

Zaskwarzenie, a, blm., czynność cz. **Zaskwarzyć:** Sadło kóz dzikich do zaskwarzenia koniom sadna pomocne. Troc. Sadło kozie do zaskwarzenia koniom sadna pomocne. Haur.

Zaskwarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaskwarzyć ś.**

Zaskwarzyć, y, ył, nied. **Zaskwarzać l.** *skwarząc zalać, zasklepić, zastrupić, zaskorupić, zapiec, przypiec.* Kn. Ranę tę łojem roztopionym zalej

i zaskwarz. Dor. Rany końskie , tłustym zaskwarzać każemy. Alb. Rankę zapuść olejkiem, obmoczywszy trochę bawełny, włóż w nię a zaskwarz z wierzchu masłem. Haur. Zaskwarz rozpalonym żelazem żyłę, która od zołzy ściąga ś. do nóg. Trzyc. Rozpalonym żelazem Z. abo zapiec rany o. apertury koniowi. Trzyc. W ranie krew zaskwarzona straszliwie parszczała. Żebr. 2. *zaprawić roztopioną tłustością, zapalić, zasmażyć:* Z. potrawę. [Z., zakrasić, okrasić jadło słoniną, sadłem]. **Z. ś.** 1. *zacząć skwarzyć ś.* 2. przen. × Z. ś. *rozżarzyć ś., zapalić ś., zawrzeć, zagotować ś., zająć ś., zakipieć, wszczą ś., wybuchnąć:* Mimo wszystkę ostrożność ś. zdarzy, że między przyjaciołmi niechęć ś. zaskwarzy. L.

Zaskwierać, a, ał, [**Zaskwirać**] komu = *zapiekać, zalewać sadła, doskwierać, dogrzewać, dokuczać; dojmować do żywego, zadawać trudność, kłopot, frasunek, przykrzyć ś. komu, trapić go:* Takież prawo gościnności? możnaż tak komu Z.? L. Zaskwieram komu, zadaję komu trudność, kłopot, frasunek, przykrzę ś. komu, trapię kogo. Kn. Widzisz pan, że los ten, co mi tak zaskwiera, z twych ręku Poliksenę i z moich wydziera. Min.

Zaskwieranie, a, blm., czynność cz. **Zaskwierać.**

Zaskwierczeć, y, ał, !**Zaskwierczyć,** × **Zaskwarczeć** 1. *odezwać ś. ze skwierkiem, zaświerszczeć:* Jeśli dotąd gospodarzem nie był, nauczy-ć go żona i niewola, gdy mu przyprze, a świerszcze za piecem zaskwierczą. Glicz. Knot w świecy zaskwierczał i chwilowo zdawało ś., że świeca gaśnie. Bał. Wreszcie dzwonek zabrzęczał i klucz zaskwierczał w bramie. Bał. (= *zaskrzypiał*). Rozpalone żelazo zaskwierczało w wodzie. (= *zasyczało, zatrzeszczało*).. Słonina w tygielku zaskwierczała. (= *zaskwarzyła ś.*). 2. przen. *zacząć piszczeć* = *uskarżać ś.:* W kołysce zaskwierczało dziecko. Orzesz. Ale przyjdzie czas, i naprę tak potężnie, że dusza zaskwierczyć musi. Gliń.

Zaskwierczenie, a, blm., czynność cz. **Zaskwierczeć** a. !**Zaskwierczyć.**

!**Zaskwierczyć, y,ył** p. **Zaskwierczeć.**

[**Zaskwierknąć, nie, nął, Zaskwirknąć**] *zamrzeć z głodu, z nędzy*

[**Zaskwierknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zaskwierknąć.**

[**Zaskwiernik, a,** lm. **cy**] *człowiek dokuczliwy, przykry,* ir. *ziółko.*

[**Zaskwierny**] *dokuczliwy, przykry:* Dzieciak Z. Podmyka zaskwierną czarę z jadami. Wor.

[**Zaskwirknąć, nie, nął**] p **Zaskwierknąć.**

× **Zasłabić, i, ił** *zrobić, że kto zasłabnie, osłabić.* Sł. wil.

× **Zasłabieć, eje, ał** p. **Zasłabnąć.**

× **Zasłabienie, a,** blm. 1. czynność cz. **Zasłabić.** 2. czynność cz. **Zasłabieć.**

Zasłabnąć, bnie, bł, × **Zasłabieć** *zapaść na zdrowiu, zaniemóc, zachorować:* Ale jeżeli wacpan dobrodziej zasłabniesz? L. Przez długi czasu przeciąg, nie wiem, czyli więcej kiedy zasłabiał nad dwa razy: raz podobno na podagrę był zapadł, a drugi raz na jakąś nieznajomą mi cudzoziemską chorobkę. L.

Zasłabnięcie, a, blm., czynność cz. **Zasłabnąć.**

× **Zasłacać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zasłocić.**

× **Zasłacanie, a,** blm., czynność cz. **Zasłacać.**

× **Zasłacanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zasłacać ś.**

1. **Zasłać, zaściele, zasłał,** [**Zaścielić**], nied, **Zaścielać,** × **Zaścielać** *ścieląc założyć, zakryć, zająć, zapełnić; wysłać:* Z. łoże kobiercem, pokój słomą. Tuberona drzewiane łóżka, miasto materaców, kożuchem były zaścielane. Pilch. Przen.: *okryć, zająć:* Sady zaścielały brzeg rzeki. Przen.: Na wierzchu kładł dębinę, którą rozmaitą mościną, żerdziami i drzewem nakształt kraty zaścielał. Warg. (= *zakrywał*). Przen.: Z. pole trupami = *usłać, założyć, okryć.* Całą drogę trupami nieprzyjacielskiemi zasłał. L. Monez i Pokar rozległe pola naszym zasłał trupem. Ziemia bronią zasłana. Dm. Pobojowisko to całe było zasłane trupami obdartemi do naga. Niem.

2. **Zasłać, zaśle, zasłał,** nied. **Zasyłać** !**Zasełać** 1. † Z. kogo = *daleko odesłać, wysłać, wyprawić; wysłać na wygnanie, wywieźć, deportować:* Sekretarz do Porty zasłany. Troc. Zasłano go do Syberzu. Troc. Cesarz August córkę i wnuczkę zelżone i zesromocone precz od siebie zasłał. Kosz. Rzymianie złoczyńce zasyłali w stracenie, broniąc granic od nieprzyjaciół. Biel. M. Herod, wraz z Herodjadą do Ljonu zasłany, w Hiszpanji nędznie umarł. Kajs. Tenże Jan jest, który na wysep Patmos był zasłan. Leop. Za oskarżeniem nieprawdziwym a potwarzą był zasłan i do innej ziemi wygnan. L. Owidjusz był zasłan od cesarza na morze Pontskie. Biel. M. Zasłany do Syberzu na wygnanie. Troc. 2. *przesłać, posłać, śląc załączyć:* Z. komu ukłon, pozdrowienie, życzenie listownie. Z. komu całusa ręką. Listownie przeze mnie uniżoność swoję zasyła wacpanu dobrodziejowi. L. 4. Zasyłać = *zanosić:* Zasyłać modły, błagania do Boga. 5. [Z.] *posłać:* Musisz mnie do matuli Z.

Zasładzać, a, ał p. **Zasłodzić.**

Zasładzanie, a, blm., czynność cz. **Zasładzać.**

Zasłaniacz, a, lm. e, † **Zasłoniciel** *ten, co zasłania a. zasłonił a. zasłoni, obrońca:* Trzoda bez wiernego zasłaniacza przeciw drapieżnym wilkom nie jest bezpieczna. L.

Zasłaniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasłonić.**

Zasłanianie, a, blm., czynność cz. **Zasłaniać.**

Zasłanianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasłaniać ś.**

1. **Zasłanie, a** 1. blm., czynność cz. 1. **Zasłać.** 2. × Z., lm. a *to, czym zasłano, usłano:* Po drodze było Z. z sukna, kędy iść miała wdowa. Pol. Zasłania dwa czerwone z krzyżem złotym. Goł.

2. **Zasłanie, a,** blm., czynność cz. 2. **Zasłać:** Z. kogo na wygnanie. Troc. Z. posła w sprawie jakiej. Troc.

† **Zasłaniec, ńca,** lm. ńcy *ten, którego zasłano, wygnaniec.* L.

[**Zasłapać się, pie ś., pał ś.**] (o koniach) *zaplątać ś.*

[**Zasłapanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zasłapać ś.**

Zasłocenie, a, blm., czynność cz. **Zasłocić.**

Zasłocenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasłocić ś.**

Zasłocić, i, ił, nied. × **Zasłacać** *zalać słotą, zaflażyć:* Chwile niepogodne śniegów wespół z deszczami zasłacających ludzi nadrażały. Błaż. Przen.: Król, oczy rzewniwemi łzami zasłociwszy, Bogu dziękował. Błaż. **Z. ś.** *zacząć ś. słocić, zanieść s. na słotę:* Trzeba ś. to zabrać do Kołaczyna wracać. — Zasłociło ś., ale jeżeli ci pilno... Jeż.

× **Zasłodnąć, nie, ął,** × **Zasłodnieć,** × **Zasłodzieć** 1. *zająć słodyczą, przejść słodyczą, stać ś. słodkim:* *Obdulcesco,* zastarzam ś. w słodkości, zasłodzieję. Mącz. 2. przen.: Z. komu = *zasmakować,*

przypaść do smaku, stać ś. komu miłym, wdzięcznym, podobać ś.: Zasłodniałeś mi bardzo, milsza mi miłość twoja nad miłość żon Bud. (byłeś mi bardzo wdzięcznym. B. G.). Śpiewać będę Jehowie, zasłodnie mu rzecz moja. Bud. (będzie mu wdzięczną mowa moja. B. G.).

× **Zasłodnieć, nie, niał** p. **Zasłodnąć.**

× **Zasłodnienie, a,** blm., czynność cz. **Zasłodnieć.**

× **Zasłodzenie, a,** blm. 1.czynność cz. **Zasłodzić.** 2. czynność cz. **Zasłodzieć.**

Zasłodzić, i, ił, nied. **Zasładzać** 1. *sprawić słodyczą, osłodzić:* Złośliwi ludzie trucizny zasładzają. Boh. Przen.: Rozkoszy nie pomnażają najwyższego dobra, ale tylko okraszają i zasładzają. Pilch. *(=cukrują, umilają, uprzyjemniają).* 2. sobie co = *zasmakować, zagustować w czym, nabrać gustu do czego, upodobać sobie co:* Złożywszy Tatarowie zdobycz, a onę zasłodziwszy sobie, znowu do Polski zabiegli. Błaż.

× **Zasłodzieć, eje, ał** p. **Zasłodnąć.**

Zasłona, y, lm. **y,** [**Zacłona**] 1. p. **Zasłonięcie.** Troc. *to, co zasłania jaką rzecz, co zasłania od czego, co przeszkadza widzeniu, kotara, opona:* Uczynisz zasłonę z pawłoczonego jedwab.u. Leop. (oponę. Leop.). Zasłonę zawiesisz na czterech słupach na haczykach i wniesiesz za zasłonę skrzynią świadectwa. B. G. Skoro przyszło do akcji na teatrze, zapony a. zasłony one znikały. Jag. *(=kurtyny).* Z. na komedjach. Troc. Za zasłoną siedzi. Troc. *(=za firanką).* Z. we drzwiach dla wiatru, *portjera.* Kn. Z. w oknie, do okna = *firanka, roleta a. zazdrostka.* Piękna jest światłość, ale kto ś. chce spokojnie wyspać, musi nieraz zasłoną okno zaćmić. Lubom. Z. od ognia, światła = *ekran,* × z a s ł o n n i k. Z. od światła = *daszek, umbrelka.* Z. od słońca, ciennik. Troc. Z. od świece. Troc. Obiecywała lampy z zasłonkami. Krasz. Salon oświetlonym był jedną tylko przez zasłonę przyćmioną lampę. Orzesz. Trzydzieści sztuk płótna, pościel z zasłonkami *(=firankami, z pawilonem).* Rol. Las liściem, jak zasłoną jaką, wzraża słońca. Żebr. Z tumanu słońce jak w zasłonie. Jabł *(= przesłonięte).* Z. twarzy kobiecej = *woal, woalka, kwef,* × p o d w i k a. Z. mniszek. Kn., Troc. Z. od deszczu = *parasol.* Troc. Z. obrazu, ołtarza, tablicy. Kn, *(=pokrowiec).* Z. w kościele Jerozolimskim. Z. obrazu, tablice, okna. Troc Oczu zasłoną są powieki. Troc. Obraz zasłonką, na słupach drewnianych zawieszoną, zasłoniony. Star. Z. Najśw. Sakramentu, wystawionego w monstrancji *(=umbrakulum).* Przen.: Miłością własną mając zaciągnione oczy, przypadek chyba nagły zerwać może tę zasłonę. L. *(= łuszczkę, bielmo, zaślepienie).* Już spadła z moich oczu Z., już poznałem prawdę. Stasz. Zdejm z błędnego rozumu zasłonę. Troc. Pan, co mieszka w niebie, co zedrze wnukom twym błędu zasłonę. Niem. Odjąłem mu zasłonę mniemania. Troc *(= mętność).* Zedrzeć zasłonę, pod którą ś. kto ukrywa *(= maskę).* Przen. *pokrywka, płaszczyk, pozór, pretekst, parawan:* Interesom swoim dawał pospolitego dobra pozorne zasłony. Troc. Zachodzący między twoim a moim interes obłudną z oczu zdejmie zasłonę. Troc. Salomon, chcąc pod zasłoną pisać głębokie rzeczy o Bogu, uczynił w księgach swoich rozmowy pary ludzi w wielkiej miłości. Górn. *(=pod przenośnią, pod figurą, pod alegorją, symbolicznie, figurycznie, przenośnie).* 2. *blaszka wisząca na dziurce od klucza (od strony mieszkania, aby do niego nie zaglądano).* 3. [Z.] *deska do zamykania pieca w izbie włościańskiej.* 4. przen. *osłona, tarcza, obrona, ochrona, opieka, protekcja, ucieczka:* Jezdni husarze mają swe zasłony na wyloty nieprzyjacielskie — tarcze. Gil. Pod zasłoną i obroną herbownej twojej tarczy, tak wielowładnej ręki. Troc. Dasz memu wstydowi zasłonę, jeśli mi przywrócisz ojca. L: *(=zabezpieczenie).* 5. *gatunek pasjansu.* 6. anat. Z. a. **Żagiel** (velum): Z. w mózgu: środkowa przednia (v. medium anticum), rdzeniowa przednia (v. medullare anterius) i tylna (v. medullare posterius). Anat. i zool.: × Z. mrużna, p. **Migotka.** 7. bud.: Z. piecowa = *czapka i krążek z żelaza lanego, służące do zamknięcia komina, aby ciepło z niego nie uciekało.* 8. fecht.: Z. a **Zastawa** *zasłonięcie ś. walczącego bronią sieczną przed ciosem przeciwnika,* p a r a d a, o d p ó r. 9. hut. *ekran, blacha zawieszona pod kapą nad ogniskiem, aby ogień nie wypalał oczu kuźniakom i kowalom.* 10. kol. Z. parowozowa = *budka parowozowa dla maszynisty.* Z. śnieżna = *zagroda ochronna przeciw zawiejom śnieżnym,* o d ś n i e ż n i k, ś c i a n a o d ś n i e g o w a. 11. mech.: Z. do rur wpustowych a. ściana w dymnisku u parowozu. 12. woj., p. **Kurtyna:** Z., wał między dwoma bastjonami. Gemb. Z. na giwerze od deszczu i słońca (r. 1791). Gemb. Zdr. **Zasłonka.**

Zasłonak, a, lm. **i** bot. (cortinarius) *grzyb z rodziny bedłkowatych.* Gatunek: Z. c y n a m o n o w y a. G o ł ą b e k, H o ł u b e k (c. a. agaricus cinnamoneus).

Zasłonecznić się, i ś., ił ś. 1. *zajaśnieć, zabłyszczeć ś. nakształt słońca:* Znaki zasłonecznią ś. Słow. 2. *zostać zalanym blaskiem słonecznym:* Łąk tych różaność poranna zasłoneczniła ś. Słow.

Zasłonecznie przys. od **Zasłoneczny:** Z., za słońcem. L.

Zasłonecznienie się a ś., blm., czynność cz. **Zasłonecznić ś.**

Zasłoneczny *za słońcem będący; leżący między zwrotnikiem a kołem biegunowym:* Najwyższe góry są w krajach podsłonecznych i we środku krajów zasłonecznych. Wyrw. Dwa kraje mierne a zasłoneczne między tropikami i cyrkułami polarnemi. Przen.: Cisza światów zasłonecznych. Gliń. *(= niezmiernie odległych, poza systemem planetornym znajdujących ś.).*

Zasłoniciel, a, lm. **e** p. **Zasłaniacz:** Z., obrońca. Ps. flor.

Zasłonić, i, ił, [**Zacłonić**], nied. **Zasłaniać,** [**Zacłaniać, Zacłoniać**] 1. *zakryć zasłoną, zakryć; zawiesić, zapuścić zasłonę:* Obraz zasłonką, na słupach drewnianych zawieszoną, zasłoniony. Star. *Aranei exigua vestibula praepandunt,* zasłaniają siatkami, zadziewają, roztaczają siatki. Kn. Z. obraz zasłoną, twarz kwefem, siatką. Troc *(=zakwefić twarz).* Twarz florą zasłoniona. L. Wychodząc z nierządnego domu, zasłonił twarz według zwyczaju, bo stamtąd wychodzący ludzie wstydzą ś. Skar. *(=zakrył, zatulił).* Chociaż to jaśnie ludzie widzą, zasłoniwszy przedsię psiną oczy, daj dwie na łęk. Rej. Prawda słowa Bożego ciemnościami bywa zagaszona abo zasłoniona. Baz. *(=zaćmiona).* Oko twoje ciemnością wielką zasłonione będzie. Rej. Rozkosz myśl zasłania i w dziwne ją rzeczy przywodzi. Prot. *(=mąci, mami, zaślepia).* Słońce obłokiem zasłonię, i księżyc nie poda światła swego. Leop. *(=zakryję, zawlokę, zaciągnę;* słońce obłokiem zawiodę. Leop.). Słońce obłokiem zasłonię. B. G. Chmurka a. obłoczek mały i śrzód biała dnia słońce ludziom zasłoni, iż go ujrzeć nie mogą.

Żarn. Z. kogo, co przed czym, od czego = *osłonić, zabezpieczyć, ochronić przed czym* Bania wyrosła nad Jonaszem, aby zasłaniała głowę jego i zastawiała go od gorąca. B. G. (tak że był cień nad głową jego, ażeby go zasłaniała. Leop.; *aby go ocieniała, zaciemniła).* Djogienes prosi Aleksandra: nie zasłaniaj mnie od słońca. Warg. (= *nie zastępuj mi od słońca).* Zasłaniać kogo od słońca Troc. Przen.: Żadna skrytość nie zasłoni cię od mojego badawczego wzroku. Rzew. Zasłania swój pochód (= *kryje, tai; kryje ś., tai ś. z nim).* Przen.: Z. co czym = *upozorować, zamaskować, wymówić, usprawiedliwić, wytłumaczyć:* Kupno zapłacone zasłonił płaszczykiem darowizny. P. chet. Zasłania swoję zbrodnią pijaństwem. Troc. Przen.: † Z. wydatki = *pokryć, wyrównać.* 2. od kogo, od czego, przed kim, przed czym = *zastawić, obronić, zabezpieczyć:* Zasłonił mię od kija, od jego niełaski. Troc. Pańską twoją mię zasłaniasz obroną. Troc. Kasztel miasto od nieprzyjaciela zasłania i broni wszystek trakt do niego należący. Troc. Nic go od winnej jemu kary nie zasłoni. Szym. Ciebie nic od śmierci dzisiaj nie zasłoni. Dm. Piersiami swemi zasłonił króla. Wirt. Od południa zasłaniali Polskę Kozacy. Lel. Zasłonięci lasem i oblani wodą, z pokoleń w pokolenia ludzie wiek swój wiodą. Syrok. Kozacy na Siewierszczyźnie, nie zasłonieni Dnieprem, bojąc ś. Moskwy, jej też nierównie więcej, niż Polsce, okazywali przychylności. Moracz. Książę mnie zasłoni. Fred. A. Co innego jest stan miejski przeciwko krzywdom i uciskom szlachty bronić i zasłaniać podług sprawiedliwości, a co innego niższych nad wyższych przekładać. L. 3. cz. ni. = a) *przeszkodzić od światła, od widoku, zasłonić światło, zaćmić:* Nie zasłaniaj mu przy robocie. Troc. Zasłonił mu ręką, aby podpisu nie czytał. (Troc.) = *zakrył ręką podpis.* Coś mi w oczach zasłania (= *mam plamkę na oczach, coś mi wpadło w oczy, nie widzę dobrze*. b) † Z. komu = *zaćmić komu (obumbrare):* Anioł rzekł Marji: Duch zstąpi w Cię, a moc Boga najwyższego zasłoni Tobie. Białob. 4. anat. Mięsień zasłaniający a. Zasłaniacz, † Zatykacz, Muskuł zatykający; Muskuł zatyczkowy (obturator s. musculus obturatorius). × Więzadło zasłaniające = *więzadło zasłonowe* (ligamentum obturatorium). Zasłoniony = *zatkany* (obturatus) Otwór zasłoniony kości biodrowej (foramen obturatum ossis ilei). **Z. ś.** l. *zasłonić siebie, zakryć ś., okryć ś.; zasłonić sobie twarz:* Aniołowie zasłaniali ś. przed oblicznością Boga w niebie. Lach. (= *zakrywali sobie oczy).* Zasłania ś. kapeluszem i mówi odwrócony... L. Zasłoniła s. chustką Troc. Zasłaniać ś. od słońca, od ognia. Troc. Z. ś. kwetem, woalem (= *zakwefić ś., zawoalować ś.).* 2 *osłonić ś., zastawić ś., złożyć ś. czym:* Zasłonił ś. tarczą od razu Troc. Wyniesioną nad głowy tarczą ś. zasłonią. Bardz. Drzwiami ś. i ścianami, nie sądem i prawami zasłonił. Siem. J. Możemy ś. Z. od przewagi magnata. Rzew. 3. przen. *zastawić ś., złożyć usprawiedliwić ś., uniewinnić ś., wymówić ś., tłumaczyć s. czym, zwalić na co:* Szkoda ś. zasłaniać, kiedy rzecz jest oczywista. Troc. (= *wykręcać ś., wyłgiwać ś.).* Zasłania ś. starością Troc. Zasłania s. niewiadomością

2. **Zasłonić, i, ił** *zaprawić słonością.* L.

Zasłonidło, a, lm. **a** p. **Ciemnik.**

Zasłonieć, eję, ał *zajść słonością, nabrać słoności.* L.

I. Zasłonienie, a, blm., p. **Zasłonięcie.** Troc.

2. **Zasłonienie, a,** blm. l. czynność cz. 2. **Zasłonić.** 2. czynność cz. **Zasłonieć.**

Zasłonienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasłonić ś.**

Zasłonięcie. a, blm., **Zasłonienie** czynność cz. l. **Zasłonić:** Zyski jego są takie, że po zasłonieniu wszelkich wydatków pomnażają założony fundusz. Sur.

Zasłonka, i, lm. i p. **Zasłona.**

× **Zasłonnik, a,** lm. i *ekran, zasłona od ognia:* Dwunasty zabytek obyczajów krakowskich wyobraża Z. przed kominem, olejno na płótnie malowany. Wor.

Zasłonny p. **Zasłonowy.**

Zasłonowy, Zasłonny l. przym. od **Zasłona:** Chmura zasłonowa, p. **Chmura.** Walczą bez żadnej zasłonnej zbroi. Niem. 2. anat. (obturatorius): Błona zasłonowa (membrana obturatoria s. ligamentum obturatorinm) = *błona zakrywająca otwór kości biodrowej, t. zw. otwór zasłoniony a. jajowaty* (foramen obturatorium). Błonki zasłonowe: a) *cienka błona między odnogami strzemienia w uchu;* b) *błona szczytowa potyliczna między pierwszym kręgiem a kością potyliczną* (membrana atlantooccipitalis); c) *błona gnykowotarczowa* (membrana hyothyreoidea) *między kością gnykową a chrząstką tarczowatą.* Kanał Z. (canalis obturatorius) = *wązka szpara w otworze kości biodrowej, ponad błoną zasłonową tegoż.* Nerw Z. (nervus obturatorius). Tętnica zasłonowa (arteria obturatoria). 3. patol.: Przepuklina zasłonowa (hernia obturatoria). Rwa udowa z powodu uwięźnienia przepukliny zasłonowej (neuralgia obturatoria).

[**Zasłowić, i, ił**] *zaręczyć:* Z. córkę kawalerowi.

[**Zasłowienie, a,** blm.] czynność cz. **Zasłowić.**

× **Zasłuch, u,** lm. **y** p. **Zasłych.**

Zasłuchać się, a ś., ał ś., nied. **Zasłuchiwać ś.** *zatopić ś. w słuchaniu, wsłuchać ś. w co:* Zasłuchani żeglarze rozbijali ś. o podnożne skały. Od. Zasłuchiwałem ś. w te pieśni, w których tęsknocie tyle wesela, w których wesołości tyle rzewnego smutku. Krasz. Profesor Hipolit zasłuchał ś. nad bajkami i pieśniami ludowemi. Krasz.

Zasłuchanie, a, blm., p. **Zasłuchanie ś.**

Zasłuchanie się, a ś., blm., niek. **Zasłuchanie** czynność cz. **Zasłuchać ś.;** *stan tego, co ś. zasłuchał:* Cisza tedy panowała w komnacie a Z. wielkie. Gliń. W tę gwarną noc wspomnień kładzie ś. spokój zasłuchania na duszę. Brt.

× **Zasłuchiwać, uje a. † iwa, iwał** p. **Zasłyszeć.**

Zasłuchiwać się, uje ś., iwał ś. p. **Zasłuchać ś.**

Zasłuchiwanie, a, blm., czynność cz. **Zasłuchiwać.**

Zasłuchiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasłuchiwać ś.**

Zasługa, i, lm. **i** l. w lm. *płaca, zapłata, pensja za służbę:* Z, zasługi, zasłużone, wysłużone, wysługa, należące ś. komu zasługi czyli myto odsłużone, zarobione. L. Zasługi czeladzi, płaca najemnikom powinnaby być od zwierzchności ustanowiona. Kluk. Czeladź za pewne zasługi i codzienne pożywienie służy. Kluk Ja utrzymuję interesa mego pana, za to biorę zasługi. L. (= *jestem płatny).* Teraz zazwyczaj ledwie mogą służący otrzymać te zasługi, na które ś. zgodzili. L. Nic niemasz ordynaryjniejszego, jak widzieć panów zatrzymujących przez długi czas zasługi swoim służącym. L. Musi być jeszcze u pana moje miesięczne, strawne, moje

roczne, moje zasługi, moje suchedni i to wszystko, co panowie sługom na postanowieniach pisać, a nie dawać zwykli. L. Mam u pana mego zasługi, to ci najmę, ojcze, stancją. L. *(= zaległą pensję).* Pan mój umyślnie na końcu roku kłóci ś. z ludźmi, aby ich od siebie bez zasług wypędzić. L. Z. żołnierza = *żołd, płaca,* ×lenung. L. (=jurgielt). Żaden wojskowy potrącić sobie nie ma zasługi pieniędzy podatkowych. Troc. Zasługi żołnierz bierze. Troc. Pobierać zasługi. Zasługi dawać, płacić. Troc. **2.** *to, czym ś. kto dobrze zasłużył,* †meryt: Najpierwsza prawdziwej zasługi zasada jest wypełnienie tej rzeczy, do której wykonania najmniejszego nie mieliśmy obowiązku. L. Osobliwa to będzie przed Panem Bogiem Z. Troc. Odważnemi w boju i w pokoju jaśnieje zasługami. Troc Wielki ma zasługi. Troc. Zmniejsza swoję zasługę, kto chwali sam siebie. Cho. Nie wprzód niebo, ale wprzód idzie Z. Fred. M. To jego osobista Z. Położyć wielkie zasługi w kraju, w literaturze, dla nauki. Mnie nie do tego, tylko to mówię, aby była nagroda równa zasłudze. Orzech. Zasługami swemi i przykładami świętemi Kościół Boży ozdobił. Skar. Nie ten u mnie żył długo, kto wiek przeżył długi, lecz kto życie wielkiemi ozdobił zasługi. Nar. Opowiada z rozkoszą swe dawne zasługi. Fel. Dał plag dwieście za strawne, a sto za zasługi. Kras. Synowie Gerlica walczyli w szeregach polskich i zasłużyli na znaki męstwa i zasługi. Koź. Ale kiedy o grzechach jego wszyscy wiecie, czas i zasługi jego ogłosić po świecie. Mick. Chciałem mą własną zasługą zyskać twe względy. Mick. **3.** ×**Zasługi,** ×**Zasłużność** *wartość przez zasługi, godność wsparta na zasługach.* L. Chwała lub nagana powinny czynić stopnie swoje według wymiaru zasług lub niezasłużności. L.

Zasługiwać, uje, iwał i Z. ś. p. **Zasłużyć.**

Zasługiwanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zasługiwać.**

Zasługiwanie się a ś., blm., niek. **Zasługiwanie** czynność cz. **Zasługiwać ś.:** Jakie zasługiwania dla najmniejszych urzędów a bardzo krótkich pożytków. Hrb. *(= zabiegi, zachody, starania, zabiegania).*

†**Zasługować, uje, ował i †Z. ś.** p. **Zasłużyć.**

†**Zasługowanie, a,** blm., czynność cz. **Zasługować:** Usprawiedliwienie nasze przed Bogiem nie tylko w sprawiedliwości Chrystusowej zasługującej należy, ale i w odrodzeniu, w którym przez zasługę Chrystusową, zasługującą nam nie tylko zbawienie, ale i moc zasługowania Jego, uczynki dobre dopełnieniem są usprawiedliwienia. Zigr.

†**Zasługowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zasługować ś.**

Zasłupieć, eje, ał *osłupieć, stanąć słupem, skamienieć, zdrętwieć.*

Zasłupienie, a, blm., czynność cz. **Zasłupieć:** W zdumieniu, w zasłupieniu poznała Sieniawskiego. Tet.

Zasłupkować, uje, ował myśl. (o zającu) *cupnąć, usiąść na tylnych skokach.*

Zasłupkowanie, a, blm., czynność cz. **Zasłupkować.**

[**Zasłużczyzna, y,** lm. **y**] *nagroda, wynagrodzenie, zasługi.*

I. Zasłużenie, a, blm., czynność cz. **Zasłużyć:** Z. kary, nagrody. Troc. Postanowienie moje niezasłużenia niczym na to, aby mi ś. powinęła noga, jest tak mocnym. Korz.

2. Zasłużenie, ×**Zasłużnie,** przys. od **Zasłużony** *wedle zasług, słusznie, sprawiedliwie, godnie, z prawa:* Z. mu ś. to należy.

Zasłużeniec, ńca, lm. **ńcy** *człowiek zasłużony:* Starcy, zasłużeńcy, mężowie nauki, sławy, cnoty. Żer.

Zasłużenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasłużyć ś.**

Zasłużeńszy st. w. od **Zasłużony:** Starszych i zasłużeńszych zhasał. Mick. Nie już zasłużeńsi, ale mocniejsi do urzędów pierwsi byli. Pilch.

†**Zasłużnie** przys. od **Zasłużny,** *zasłużenie.*

×**Zasłużność, i,** blm., p. **Zasługa.**

×**Zasłużny** p. **Zasłużony.**

×**Zasłużone, ego,** blm., p. **Zasługa:** O zapłacie żołnierzom zasłużonego. Konf. Z., wysługa. Troc.

Zasłużony, ×**Zasłużny I.** *który położył zasługi, pełen zasługi, pełen zasług, szanowny dla swoich zasług:* Mąż Z. Z. człowiek, sługa, żołnierz. Troc. Nie bierze Z., ale szczęśliwy. Byk. Człowiek dobrze krajowi Z. Z. profesor. Z. nauczyciel. **2.** *dany, należny za zasługi, słuszny, sprawiedliwy, godny; powinny ze względu na zasługi:* Niezasłużne odebrał honory. Dm Nagroda, kara zasłużona. Niech je pył Z. choć na czas ogarnie. Mick. **3.** †Z. = *wysłużony.* Jeżow. Chleb Z., p. **Chleb** pod **5.**

Zasłużyć, y,ył. nied. **Zasługiwać,** †**Zasługować I.** *służeniem zarobić, służbą zjednać; wysłużyć:* On dziedziczny wójt służbą od wójtostwa zasługuje. Ort. Zasłużył tę godność. Troc. Zasłużył sobie sto złotych. L. **2.** a. ×**Z. ś. co, na co** = *zasługując ś. zarobić na co, zyskać, zaskarbić co, stać ś. godnym czego; ściągnąć co na siebie:* Co kto zasłużył, niech cierpi. Zegl. Jeślibym ja komu czego pożyczył, a onby w tym gardło zasłużył, tedy ja przedsię dóbr swych dla niego nie stracę. Sz. *(= zasłużył na karę śmierci).* Zasłużysz tym na karę. Troc. *(= narazisz ś. na nią).* Co za żonę ma hrabia, nie umie ś. zasługiwać na jej przyjaźń. L. Zasłużył tę godność, tę karę. Troc. Zasłużył sobie chęć i życzliwość wszystkich. Troc. Z. na nagrodę, na wyróżnienie, na wzmiankę, na uznanie, na wdzięczność. Z. na naganę, na potępienie. Przen.: Czyn ten zasługuje na uwagę *(= wart, godzien jest uwagi, jest ważnym).* **3.** ×Z co komu = *zjednać w nagrodę zasług:* Rzecz ta zasłużyła mu, aby wszystkie wieki w słusznej miały pamięci imię jego. Ustrz. Usprawiedliwienie nasze przed Bogiem nie tylko w sprawiedliwości Chrystusowej zasługującej należy, ale i w odrodzeniu, w którym przez zasługę Chrystusową, zasługującą nam nie tylko zbawienie, ale i moc zasługowania jego, uczynki dobre dopełnieniem są usprawiedliwienia. Zigr. **4.** *odsłużyć, służbą lub zasługą odrobić:* Kiedyby człowiek wolny przyszedł za którego pana i siadł na woli, a wysiedziawszy wolą, abo nie wysiedziawszy do końca, chciał precz iść, tedy pierwej ma Z. panu tyle, ile na woli siedział, a nie robił. Stl. **5.** †Zasługiwać komu, p **Z. ś. Z. ś. I.** *usługami stać ś. użytecznym, położyć zasługi zjednać sobie uznanie, wdzięczność, poważanie, stać ś. zasłużonym:* Dobrze zasłużył ś. krajowi. Pozwól wacpan, niech ś. pierwej pannie zasłuży. L. **2.** (w danym wypadku) *przysłużyć ś., okazać usługę, wyświadczyć usługę:* Dobrodziejstwo ci ten świadczy, któremuś ś. nigdy nie zasłużył. L. *(= bez żadnej z twojej*

strony zasługi). 3. Zasługiwać ś. komu, †**Zasługiwać** komu = *zabiegać o pozyskanie czyjegoś uznania, czyich względów, zalecać mu ś., świecić mu bakę, świadczyć mu godność, nadskakiwać mu, umizgać mu ś.:* Już trzy dni, jak ś. zasługuję, a żadnego wzajemności dowodu nie widzę. L. O, jakożby to była wielka pociecha twoja a radość twoja, a jakobyś dziwnie zabiegał i zasługował to książęciu onemu. Rej. Jak mógł, każdemu zwykł ś. zasługiwać. Niem. 4. × Z. ś. na co, p. wyż.: Z. na co.

Zasłych, u, lm. **y,** × **Zasłuch** *to, co kto zasłyszał, posłuch, zasięgnięcie wiadomości ze słyszenia, pogłoska:* Dopiero teraz to z zasłychu, to z pamiętników wynurzają ś. u nas z owej wielkiej przeszłości pojedyńcze ustępy. Sł. wil. Wiem to z zasłuchu *(= ze słyszenia).*

× **Zasłychnąć, nie, nął** p. **Zasłyszeć.**

× **Zasłychnięcie,** a, blm., czynność cz. **Zasłychnąć.**

Zasłynąć, nie, ął, ęła *zacząć słynąć, stać ś. sławnym, nabrać sławy, wsławić ś.*

Zasłynienie, a, blm., p. **Zasłynięcie.**

Zasłynięcie, a, blm., **Zasłynienie** czynność cz. **Zasłynąć.**

Zasłyszeć, y, ał, × **Zasłychnąć,** nied. × **Zasłuchiwać** l. a. [Z. ś.] o czym, co = *słuchem zasięgnąć, zaczerpnąć wiadomości, zasięgnąć języka, zachwycić słuchem, dowiedzieć ś. przypadkiem, powziąć wiadomość ustną, usłyszeć z daleka, posłyszeć.* Rej, Otw. S. Jak tylko zasłyszeli, że ś. nieprzyjaciel zbliża... Coś zasłyszeli o naszych prawach. Co mniemasz, w jakiej bojaźni oni byli, gdy już czuli i zasłychnęli, że ś. wilk do owczarni śpieszył. Żarn. Zasłychnałem o tym. Hrb. *(= doszła mię wieść o tym).* Już byli zasłychnęli, że tam mieli jeść. Leop. (słyszeli, iż tam mieli jeść. B. G.). Już trochę o tym sekrecie zasłyszała. L. Co tylko zasłyszy, notuje. Szymon zasłychnął, że chcieli tę twierdzę wydać Demetrjuszowi. Leop. Myśmy zasłychnęli, iż Żydowie nie przyzwolili ojcu memu, żeby s. mieli wdać w obrzędy greckie. Leop. Naród, któregom nie znał, ten mi służył; co uchem zasłychnął, usłuchał mię. Leop. (skoro usłyszeli, byli mi posłuszni. B. G.). Moskwa, o naszych prawach zasłychnąwszy, z nami spólnie wolności zażywać nie chcieli. Star. Turcy o tym trochę zasłychnęli, iż wielkie wojsko ku ratowaniu ich ciągnie. Baz. Zasłychnął, iż miał do Cypru przypłynąć. Birk. W tym szmer i zgiełk ludzi następujących zasłuchiwają. Błaż. *(= dolatuje ich).* Jegomość mu powiesz otwarcie o zasłyszanej przez nas deklaracji Ożarowskiego. Kaczk. [Kłaniam, panie bracie, cóż tam zasłyszali?]. Wójc. [Ojciec, matka przyjechali, jak ś. o tym zasłyszali, już na wesele Wójc. Gdzie tylko zasłyszał o pannie bogatej, żenił synów. Pol. 2. × Zasłuchiwać kogo = *słuchać, dawać mu posłuch, ucho:* Nikczemnych i pochlebców lubią zasłuchiwać. Sł. wil. 3. × Z. co = *przesłyszeć ś. w czym, usłyszeć fałszywie, ominąć słuchem.* Sł. wil.

Zasłyszenie, a, blm., czynność cz. **Zasłyszeć.**

[**Zasłyszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zasłyszeć ś.**

† **Zasmaczenie, a,** blm., czynność cz. **Zasmaczyć.**

† **Zasmaczyć, y,ył** p. **Zasmakować.**

Zasmagać, a, ał l. i **Zasmagnąć** *zacząć smagać; smagając zaciąć.* 2. *smagając zabić; zachłostać, zabiczować, zabatogować, ubiczować, zaciwczyć, zasiec rózgami, batem*

Zasmaganie, a, blm., czynność cz. **Zasmagać.**

Zasmagnąć, nie, nął p. **Zasmagać.**

Zasmagnięcie, a, blm., czynność cz. **Zasmagnąć.**

× **Zasmak, u,** lm. **i,** † **Zakrs** *zasmakowanie, upodobanie.* Przen.: W południowych krajach Europy, z tamtej strony Alp śnieżystych jeszcze widać we wegetacji Z. południowego nieba. *(= przypomnienie, resztki, ślady).*

Zasmakować, uje, ował, † **Zasmaczyć** l. w czym, × czego, × co = *upodobać sobie smak czego; znaleźć upodobanie, zagustować w czym, nabrać gustu do czego, zapalić ś. do czego, polubić co:* W czym raz umysł ludzki ma upodobanie, oczy ś. wpatrzą i język zasmaczy, cóż, kiedy serce da swą kreskę na nią? Pot. Zasmakowali sobie tego. Troc. Żołnierstwo zasmakowało w rabunkach i życiu bez pracy. Niem. 2. komu, cz. ni. *przypaść do smaku, do gustu, zapachnieć, narobić apetytu, zrobić komu oskomę, uśmiechnąć mu ś.:* Zasmakowało co komu. Kn. Korzyść nieprzyjacielowi zasmakowała, gotowości nie widzi, o przewodnika mu nie trudno. Falib. Zasmakowało mu to. Troc. 3. † Z. komu co = *zrobić mu smacznym, ponętnym, wzbudzić apetyt na co, dodać mu gustu do czego, zachwalić, zalecić, osłodzić mu co:* Sama tej ziemi naszej natura mogła nieprzyjacielowi niezbyte gniazdo Z. Dek. Orest najpierwszy śmierć Pirra Grekom zasmakował, on ich w kościół wprowadził, on ich informował. Mor. A.

Zasmakowanie, a, blm., czynność cz. **Zasmakować:** Porównanie zmyślnego zasmakowania z wewnętrznym umysłu uczuciem. L. Serca na łonie wolności wypielęgnowane przyńczyć do zasmakowania niewoli byłoby rzeczą miłą. Węg.

Zasmalać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasmolić.**

Zasmalanie, a, blm., czynność cz. **Zasmalać.**

Zasmalanie się, a ś. blm., czynność cz. **Zasmalać ś.**

Zasmarkać, ka a. **cze, kał** *zaplugawić smarkiem, usmarkać, osmarkać.* **Z. ś.** *zaplugawić ś. smarkiem, smarkami, osmarkać ś., usmarkać ś.*

Zasmarkanie, a, blm., czynność cz **Zasmarkać.**

Zasmarkaniec, ńca, lm. **ńcy** *smarkacz, zasmarkany, smark, smarkul, gil.*

Zasmarkanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasmarkać ś.**

Zasmarkany l. im od. **Zasmarkać ś.** 2. rz., p. **Zasmarkaniec.**

Zasmarować, uje, ował, nied. **Zasmarowywać** l. *smarując zawalać; zaszmelcować, zamazać:* Klapy u surduta tłuszczem zasmarowane. 2. przen. *zapisać niezgrabnie, zapeckać, zagryzmolić, zagwazdać, zabazgrać:* Zasmarował cały arkusz. Przen.: Rodzic zostawił mu majątek jak łza czysty, on atoli w ciągu lat sześciu tak zasmarował jego tabulę, że zrobiła ś. jak maź czarna. Rog. 3. przen. *zatrzeć, zamazać, zatuszować, łeb czemu skręcić:* Z. drażliwą sprawę pieniędzmi. 4. *smarując zatkać, zapełnić; zamazać, zalepić:* Nakryjesz garnek nakrywą, a szpary od nakrywy gliną dobrą zasmarujesz i zwolna zasuszysz. Torz. Nieraz człowiek ciekawy, śledząc pszczół pracę, zamiast chat prostych śklane im stawiał pałace, lecz oszukany, nic nie widział, bo nim swoim budowlom fundamenta dały, woskiem gmach ów zwodniczy wprzód zasmarowały. Tom.

Zasmarowanie, a, blm., czynność cz. **Zasmarować.**

[**Zasmarowany**] *zabrudzony:* Rodzice spostrzegli swego syna zasmarowanego.

Zasmarowywać, uje, ywał p. **Zasmarować.**

Zasmarowywanie, a, blm., czynność cz. **Zasmarowywać.**

[Zasmażany]: Kapusta zasmażana bez grochu.

Zasmażenie, a, blm., czynność cz. **Zasmażyć.**

[Zasmażka, i, lm. **i]** p. **Zapalenie.**

Zasmażyć, y,ył 1. *zacząć smażyć.* L. 2. *smażąc zaprawić; zapalić, zaskwarzyć:* Z. potrawę masłem.

† **Zasmącać, a, ał i Z. ś.** p. **Zasmucić.**

† **Zasmącanie, a,** blm., czynność cz. **Zasmącać.**

† **Zasmącanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zasmącać ś.**

† **Zasmącenie, a,** blm., czynność cz. **Zasmącić.** Kaz. 1555.

† **Zasmącenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zasmącić ś.**

† **Zasmącić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zasmucić.**

[Zasmekotać, ce, tał] (o dzieciach) *smoktaniem i pluciem zabrudzić:* Z. sukienkę.

[Zasmekotanie, a, blm.] czynność cz. **Zasmekotać.**

× **Zasmelcować, uje, ował** p **Zaszmelcować.**

× **Zasmelcowanie, a,** blm., czynność cz. **Zasmelcować.**

Zasmęcać, a, ał i × **Z. ś.** p. **Zasmucić.**

Zasmęcanie, a, blm., czynność cz. **Zasmęcać.**

Zasmęcanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasmęcać ś.**

Zasmęcenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zasmęcić.** 2. p. **Zasmęcenie ś.**

Zasmęcenie się, a ś., blm., niek. **Zasmęcenie** czynność cz. **Zasmęcić ś.:** Zbawicielu, przez to żałośne Z. Twoje... Wuj.

Zasmęcić, i, ił i × **Z. ś.** p. **Zasmucić.**

[Zasmędzenie, a, blm.] czynność cz. **Zasmędzić.**

[Zasmędzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zasmędzić ś.**

[Zasmędzić, i, ił i **Z. ś.]** 1. p. **Zaswędzić.** 2. p. **Zaswędzieć.**

Zasmętniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasmętnić.**

Zasmętnianie, a, blm., czynność cz. **Zasmętniać.**

Zasmętnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasmętniać ś.**

Zasmętnić, i, ił, nied. **Zasmętniać** *zrobić smętnym, zasmucić.* **Z. ś.** *stać ś. smętnym, zasmucić ś.:* Ja sam aż ś. zasmętnił, usłyszawszy pierwsze granie. Słow. Bohaterowie (powieści) zasmętniają ś. dla kobiety w tonie psychicznym „Nowej Heloizy", bajronizują. Grzym. A moja ś. dusza zasmętnia. Wysp.

Zasmętnienie, a, blm., czynność cz. **Zasmętnić.**

Zasmętnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasmętnić ś.**

Zasmoktać, cze, tał 1. *zacząć smoktać; smoknąć.* 2. *zachlipnąć; smokcząc połknąć.* 3. *smokcząc=całuj c, zamęczyć.*

Zasmoktanie, a, blm., czynność cz. **Zasmoktać.**

Zasmolenie, a, blm., czynność cz. **Zasmolić.**

[Zasmolenieo, ńca, lm. **ńcy]** *smoluch, brudas.*

Zasmolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasmolić ś.**

Zasmolić, i, ił, nied. **Zasmalać** 1. *smołą zalepić, zalać, zamazać; osmolić, posmolić:* Z., zakorkować beczkę. *Impico,* zasmalam, smołą pomazuję. Mącz. Zasmalam, *oppico.* Kn. Wziąwszy koszyczek z sitowia, okleiła go i zasmoliła z wierzchu. Leop. (obmazała go klejem a smołą. Leop., B. G.). W trunnach dobrze zasmolonych węże znajdowano. Otw. Ze mną pić będziesz wino bardzo tanie, którem zasmolił sam tak rok we dzbanie. Petr. 2. *zabrudzić, zabrukać, zawalać, zamorusać, pobrudzić, zbrukać, zbrudzić, posmolić.* **Z. ś.** *smołą a. czym innym zabrudzić ś., zabrukać ś, zawalać ś., zamorusać ś., posmolić ś., usmolić ś.:* Drażniło go przy stole towarzystwo czeladzi, która, zasmolona, siadała z nim razem do stołu. Bał.

[Zasmoluny] *brudny.*

Zasmradzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasmrodzić.**

Zasmradzanie, a, blm., czynność cz. **Zasmradzać.**

Zasmradzanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zasmradzać ś.**

Zasmrodzenie, a, blm., czynność cz. **Zasmrodzić.**

Zasmrodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasmrodzić ś.**

Zasmrodzić, i, ił, nied. **Zasmradzać** 1. cz. ni. *zapełnić smrodem; narobić, napuścić smrodu, zafetorzyć, zapowietrzyć,* żart. *zakadzić.* 2. co = *przejąć smrodem, zaśmierdzić, zrobić śmierdzącym:* O wychodkach jezuickich co rzekę, któremi Jezuici zasmradzają świat. Opal. 3. *zapełnić odchodami, zafajdać, zasrać:* Sra a sra, a już zasmrodził pełniuchny urynał. Pot. **Z. ś.** *zaśmiardnąć ś., zacuchnąć, stać ś. śmierdzącym:* Czy nie widzisz, gdy mięso z ciepła ś. zasmrodzi, leżąc chwilę, jak ś. w nim robactwo zarodzi.? Żebr.

† **Zasmród, odu,** lm. **ody** *zasmrodzenie; wyziew smrodliwy, smród wychodzący skąd:* Ścierwów stosy leżą i szkodzą, zasmrodami zalatując wszędy. Żebr.

Zasmucać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasmucić.**

Zasmucanie, a, blm., czynność cz. **Zasmucać.**

Zasmucanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasmucać ś.**

Zasmucenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zasmucić.** 2. *smutek.*

Zasmucenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasmucić ś.**

Zasmuciciel, a, lm. e *ten, co zasmucił a. zasmuca: Perturbator,* zatrudniciel, zamieszacz, Z. Mącz.

Zasmucicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zasmuciciel.** L.

Zasmucić, i, ił, † **Zasmącić, [Zasmęcić],** † **Zasmęcić, Zasmętnić,** nied. **Zasmucać,** † **Zasmącać,** † **Zasmęcać, Zasmętniać,** † **Zasmurzać** *nabawić smutku; napełnić, okryć smutkiem; pogrążyć w smutku, strapić, zafrasować, zmartwić:* Matkę swoję tym (na tym) zasmucił. Troc. Z. czyje serce. *(=zakrwawić).* Sława twoja zasmąci go. Leop. *(=nie da mu pokoju, nie cieszy go).* Niewiasta złością odmienia oblicze swoje a zasmurza twarz swoję jako niedźwiedzica. B. G. *(=nachmurza).* Nie zasmącaj ani ciąż brata swego. Leop. List twój mnie ogromnie zasmęcił. Krasiń. Przen.: *zrobić smutnym, posępnym:* Deszczyk zasmucał powietrze. Słow. **Z. ś.,** [**Zasmutnieć**] *okryć ś., napełnić ś. smutkiem, pogrążyć ś. w smutku, popaść w smutek, sposępnieć, posmutnieć, zafrasować ś., strapić ś., zmartwić ś.;* × *zachmurzyć ś., nachmurzyć ś., zmarszczyć ś.:* Przymówił tej pani przykro, tedy ulękła ś. ta pani i zasmęciła ś. Ort. Zasmęciło ś. w gniewie oko moje. Leop. (zasmuciło ś. Leop.). Zasmuceni senatorowie zanieśli do posłów gorące prośby za nieszczęśliwym sejmem. Szaj.

† **Zasmurzać, a, ał** p. **Zasmucić.**

† **Zasmurzanie, a,** blm., czynność cz. **Zasmurzać.**

[**Zasmutnieć, eje, ał**] p. **Zasmucić**

[**Zasmutnienie, a,** blm.] czynność cz. **Zasmutnieć.**

Zasnąć, zaśnie, zasnął, × **Zaspać,** nied. **Zasypiać.** [**Zasipiać**] **I.** *zostać ujętym przez sen, usnąć zwolna, zacząć spać, zapaść w sen, pogrążyć ś. we śnie:* Zachowujcie ś. cicho: chory zasypia. Za sypiam, Z., usypiam. Kn. Bogdaj to Z., byle sen był smaczny, mniejsza, na miękkim łożu, czy na ławie, bogdaj to. Z., chociaż sen dziwaczny, słodsze te baje, niż troski na jawie. Kras Zaśnij, przyśni-ć ś. co wesołego. Kn. Chcą spać, czytając, niechże i zasną Kras. Z. nie może. Troc. (= *zmrużyć oka, nie ma snu*). A gdy będziem zasypiali, niech Cię nawet sen nasz chwali. Karp. Ktoby na straży zaspał, dozorcy straży wolno będzie takiego zaraz zabić. Paszk. (= *zdrzemnąć ś.*). Po pięciu dniach od wylężenia jedwabniki pierwszy raz zasypiają i przez 36 godzin nic nie jedzą. Przędz. Jeszcze nie zaspał (zasnął) chory. Troc. Przen.: Dziewczyna będzie kobietą, nim dwa razy słońce zaśnie. Słow. (= *zajdzie*). Przen.: I Homer, jak powiadają, czasem zasypia. Karp. (= *drzemie, traci energję, bywa niewyraźny*). Przen.: Z. w Panu, Z. w Bogu, Z. na wieki, snem wiecznym, nieprzespanym = *umrzeć, zamknąć oczy, powieki.* Nie umarł śmiercią wieczną, ale zasnął w Panu swoim do czasu. Rej. Ociec już stary, a do tego słabowity, niezadługo zapewne zechce Z. Bogu. L. **2.** (o rybie) *przestać żyć, usnąć, zdrętwieć:* Ryba zasnęła. Troc.

† **Zasnęły, † Zaśniony,** [**Zaśniony, Zaśnięty**], † **Zaśniący** *który zasnął:* Snadź jeszcze i tu w tym żywocie trudniej twardo zasnętego człowieka obudzić, niźli było Panu śmiercią umarłego. Rej. Wiele ciał zasnętych wyszło z grobów Bud. Chrystus zmartwychwstał pierwiastkiem ludzi zasnętych; jako bowiem przez człowieka śmierć, tak i przez człowieka powstanie umarłych. Kucz. Z tego najświętszego grobu, złożywszy z siebie ludzką śmiertelność, jako pierwiastek zaśnionych, raczyłeś powstać. Groch. [Podanie o zaśnionych, rycerzach pod Mątwami. Gwara między ludziami o zaśnionym wojsku. Mic.]. Ciała zaśniących a umarłych chrześcijan są w opiece miłego Boga Gil.

Zasnowa, y, lm. **y** *to, czym zasnowano, zarobiono jaki otwór:* Do przytwierdzenia szczebli posłużyły namokłe łyka rogożek i Z. wozów z sucharów. Jeż. Ten artykulik co moment wpadał, jak bąk w siatki pajęcze, i rwał zasnowę. Jeż.

Zasnować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zasnuć.**

Zasnowanie, a, blm., czynność cz. **Zasnować.**

Zasnowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasnować ś.**

Zasnowywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasnuć.**

Zasnowywanie, a, blm., czynność cz. **Zasnowywać.**

Zasnowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasnowywać ś.**

Zasnucie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zasnuć: 2.** *to, co zasnuto, węzeł, plątanina:* Tego zasnucia nitek ująć nie mogę. Jeż

Zasnucie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasnuć ś.**

Zasnuć, uje, uł, Zasnować, nied. **Zasnuwać, Zasnowywać I.** *zacząć snuć prząść, zaciągnąć nić, osnowę* (właśc. i przen.): Wdziękami twarzy a serca przymioty zasnułaś dla mnie wiek złoty. Kniaź. Poseł francuski de Lionne zasnuł nową intrygę. T. K. (= *zadzierzgnął, nawiązał*). Świat ozwierał ciężko mgławicami zasnute oczy. Reym. Słoneczne błyski z czoła mu strzelają, ale i noc ciemna, burzliwa oblicze mu zasnuwa. Sprowadzenie Tuhaj beja do Perekopu świadczyło, jako chana obchodzą knowania, przez Chmielnickiego zasnute. Jeż. **2.** [Z pończochę] = *zacerować.* **Z. ś.** *zawlec ś., zaciągnąć ś., zawiązać ś., zadzierzgnąć ś., nawiązać ś.:* Zasnuwały ś. pajęcze nici, kłębiły różowe mgły. Brt. Tu zasnuwa ś. wbrew temu wszystkiemu nagle negocjacja. Jaroch. Ilekroć zasnują ci ś. łzy w oczach, zwróć je na Cezara. Oss. (= *staną, zakręcą ś., rzucą ci ś.*).

[**Zasnukać, a, ał**] **I.** *zawdziewać, otulić.* Gwar. **2.** *zawinąć:* Szak ja ci nici dała, żebyś sito zasnukała. Gwar.

[**Zasnukanie, a,** blm., czynność cz. **Zasnukać.**

Zasnuwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasnuć.**

Zasnuwanie, a, blm., czynność cz. **Zasnuwać.**

Zasnuwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasnuwać ś.**

[**Zasobek, bku,** lm. **bki**] **I.** *plecy.* **2.** *byt.*

† **Zasobić się, i ś., ił ś.** *zaopatrywać ś., prowidować ś., robić zapasy, gromadzić zasoby.*

† **Zasobienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zasobić ś.**

† **Zasobnica, y,** lm. **e I.** forma ż. od **Zasobnik.** L. **2.** *zadek, tyłek, pośladek, dupa,* żart. *stara pani, pietrowa, sempiterna:* Dopuści na cię Pan wrzody na zasobnicy. B. B. (zarazi cię wrzodem a niemocą zadnicy. B. G.).

Zasobnie przys. od **Zasobny.**

Zasobnik, a I. lm. **cy** *ten, którego kto ma za sobą, z tyłu:* Djabeł pędem sunął za kulbakę i za szyję obłapił szlachcica; spytał ś. tenże swego zasobnika, coby on był za jeden? Oss. **2.** lm. i fiz. = **Akumulator.**

Zasobność, i, blm., rz. od **Zasobny.**

Zasobny I. *Z. będący za kim, z tyłu kogo, tylny, zadni:* Czterdzieści pięć ran przedsobnych w piersiach odniósł, zasobnych żadnych nie miał. Warg. **2.** × Z. a. × **Zasobowy** *zapasowy:* Dobrze mieć oś zasobną. Dobrze, gdy będzie druga zasobna rękojeść. Kluk. **3.** *nie ubogi, zamożny, dostatni, mający zasoby:* Gospodarz Z. = *dobrze zagospodarowany, mający wiele rąk do pracy i silne gospodarstwo.*

[**Zasobownia, i,** lm. **e**] *skład żywności.*

× **Zasobowy** p. **Zasobny:** Kapitał Z. (= *zapasowy*): Kasa zasobowa majstrów kowalskich. Kapitał Z. (= *rezerwowy*).

[**Zasoby**]?: Jakie przedsoby, takie Z.

× **Zasoczenie, a,** blm., czynność cz. **Zasoczyć.**

× **Zasoczyć, y,ył** *zapuścić, zaprawić sokiem.* L.

[**Zasoczynić się, i ś., ił ś.**] *zakurzyć ś., zapylić ś.*

[**Zasoczynienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zasoczynić ś.**

Zasolenie, a, blm., czynność cz. **Zasolić.**

Zasolić, i, ił, nied. **Zasalać I.** *zaprawić, zasypać solą, nasolić:* Pypeć drobiu w końcu języka zdejmować i zaraz to miejsce Z. Haur. Śledzie Z. Parowanie wody słonej a. przasnej, zasalanej rumem solnym. Paw. Przen. × Zasala płaczem niesłone rosoły. L. **2.** *zjeść coś słonego:* Musiał Z., bo spija wodę. **3.** przen. *dosolić, dokuczyć, dać ś. we znaki, dojąć do żywego, zapiec, zalać sadła, dogrzać, zaleźć za skórę:* Żenić ś. z tak ubogą, coż teraz za wniosek, bo jeżeli nadzieja

licznych kiedyś wiosek, tym czasem i głód dojmie i bieda zasoli. Zabł. **4.** gór. = a) *zasypać szór piaskiem suchym i grubym, ażeby wodę zaskórną wstrzymać.* b) *zsączyć i wysuszyć sól osiadłą na dnie panwi, kończąc w ten sposób wywarzanie solanki.* Łab.

† **Zasolonka, i,** lm. **i** *mięso solone, peklowina, pekeflajsz.* Troc. Taki chory wystrzegać ś. ma grubych pokarmów, wędzonek, zasolonek. Haur.

× **Zasolwować, uje, ował** *rozwiązać, rozpuścić, zamknąć:* Z. sesję.

× **Zasolwowanie, a,** blm., czynność cz. **Zasolwować.**

[**Zasosolony**] *zawalany sosem.*

× **Zasowić, i, ił** *zasępić.* L.

× **Zasowienie, a,** blm., czynność cz. **Zasowić.**

Zasób, obu, lm. **oby** I. *nagromadzone źródło, z którego ś. czerpie zamożność, zapas:* Ocembrowanie zdroju solnego niech będzie jak najgłębsze, aby zawsze mógł być jak największy Z. zebranej soli. Kluk. Burnet czyni ziemię dętą i w tej dętości zachowuje dla zasobu wiele wody. Kluk. *(= od wszelkiego przypadku, na czarną godzinę, w rezerwie)* (dla zasobu, od przypadków. Kluk.). Przy każdym ogrodzie powinien być Z. młodych drzewek, aby były na dorędziu, gdy ś. starsze zepsują. Kluk. *(= szkółka, płonnik).* Wedle stawu grobla. wedle zasobów obszary. Jord. Cały Z. umysłowy tego przed królem gumalastycznego człowieka, a przed innemi pyszałka, zawiera ś. w niewyczerpanej gadatliwości. Spas. Zasoby naukowe. Gdzież są te szczęścia jego bogate zasoby? Moraw. **2.** ekon. *kapitał* = a) *część mienia przeznaczona do otrzymania dochodu, dla odróżnienia od zapasu użytkowego;* b) *wszystkie środki produkcyjne, dla odróżnienia od gotowych produktów;* c) *wszystkie produkty przeznaczone do dalszej produkcji, dla odróżnienia od płodów przyrodzonych i pracy ludzkiej, przeznaczonych także do produkcji.* Z. u ż y t k o w y = *wszelkie produkty przeznaczone do spożycia bezpośrednio.* Z s t a ł y = *narzędzia produkcji przynoszące dochód właścicielowi, bez przechodzenia z ręki do ręki* Z. o b i e g o w y = *narzędzia produkcji przynoszące dochód przez ciągłe przechodzenie z ręki jednego właściciela do drugiego.* Z. m a r t w y a. ś p i ą c y = *pozostający czasowo bez wszelkiego zastosowania.* Z. uwięziony, wymienny, miejscowy, publiczny, prywatny.

[**Zasób**] przys. *ciągle, wciąż:* Z. (ciągiem) sobie na tym piecu leżysz.

Zaspa, y, lm. **y, Zasyp,** × **Zasep** I. *zasypanie, zasypywanie.* Przen.: Okręgu zaspę Jupiter wszystkiego widząc, dżdże zraził. Żebr. *(= zalew, powódź, potop).* **2.** *dana ilość sypkiego tworzywa, użyta naraz do zasypania:* Skła w hucie razem nie sypać, ale po trochu, lecz jak ś. pierwszy zasyp ustoi, to drugi wsypać. Torz. **3.** *to, co ś. utworzyło przez zasypanie śniegu, piasku, wydma, wydmisko, lawina, kupa, pagórek usypany:* Na brzegu był zasep piasku. Przyb. Ziemia tam zaspami śnieżnemi i lody okryta. Otw. Śnieg, chociaż po mału, ba i drobny leci, a przecię wielkie czyni zaspy i zamieci. P. Koch. Przyszły na Turków wielkie śniegi, iż zewsząd zaspami ogarnieni, ani dalej ciągnąć, ani ś. wrócić nie mogli. Stryjk. Często tam ginie niejeden pielgrzym, zasuty piaskami i pogrzebiony wielkiemi zaspami. P. Koch. Tak wśrzód stepów, tak wśrzód zaspów i Kaukazów i Hydaspów, pewien, iże świat pokona, wiódł tryumfy bożek grona. Kras. Z. morska = *duna.* **4.** zł. *zasypanie ś., zakopanie ś.* = *zdradzenie ś.*

Zaspać, śpi, spał, nied. **Zasypiać** I. × Z, p. **Zasnąć.** Paszk. **2.** cz. ni. *przespać czas właściwy, oznaczony:* Czemuś nierychło przyszedł? Zaspałem. Kn. Złąśmy straż mieli, zaspaliśmy. Skar. Przen.: Z. czas, okazję i t. p. = *opuścić, nie dopilnować, omieszkać, zaniedbać, przegapić, przegawronić.* Będę ś. starał, abym naszego uszczęśliwienia nie zaspał. L. Zasypiam czego, przesypiam sprawę, przez niedbalstwo utracam. Kn. Nie zaśpi on tego. Kn. Nie zasypiaj okazji, którą ci może niebo z umysłu zsyła. L. Kwapił ś. do Rzymu, by nie zaspał swego. Paszk. Książę Wilhelm, od Jadwigi, aby swych rzeczy, nie zasypiał, przestrzeżony, do Krakowa przyjechał. Błaż. Nie chciał Z. pogody w odbieraniu zawojowanych derewni. Koch W. Ode dnia do dnia ociągając ś., nagodnych wczasów i pogody zasypiają. Pilch. Szatan, który Bogu jeszcze w niebie zawiścił chwały, a człowiekowi Bożej łaski, nigdy nie zaspał, aby nie miał ludzi zwodzić od znajomości Boskiej. Gil. *(= nie opuścił nadarzającej ś. sposobności).* Spieszno ś. na bitwę gotować poczęli, a nasi też tym czasem nie zasypiali. Pilch. *(= nie próżnowali, nie tracili czasu).* Kiedy ś. trafi wezyr, który nie rad, jako mówią, gruszki w popiele zaśpi, ma intratę, jaką chce. Kłok. Gdzie potrzeba, nie zaśpią gruszek w popiele. L. Teraz, o teraz otrząśnij ś. śmiele, nie chcąc tej gruszki zasypiać w popiele. Koch. W. Ja mojej powinności nigdy nie zaspałem. Karp. U mnie dużo zaspanego, za to ja teraz dzień i noc czuwać muszę. Krasz. **3.** *spaniem zagłuszyć, zatłumić; przespać:* Chcąc nieco głód Z., spali po przyżbach. Sienk. **4.** *zmarnować na spanie, przespać:* Drugi będzie tak niedbały, że zaśpi a zapije wszystkie czasy swoje. Rej. **Z. ś.** *zapędzić ś. w spanie, spać na zabój:* A to ś. zaspał!

Zaspakajać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaspokoić.**

Zaspakajanie, a, blm., czynność cz. **Zaspakajać.**

Zaspakajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaspakajać ś.**

† **Zaspałość, i,** blm. *ospałość, senliwość, nałóg zasypiania;* przen. *drzemota, odrętwienie, letargy gnuśność, lenistwo, ociężałość, niezaradność, obojętność, apatja:* Boże, obudźże Z. naszę! Skar.

Zaspały I. [Z.] *który zaspał:* Chwytajcie, nikogo nie mijajcie, jak starego, tak małego i za pieczem zaspałego. **2.** × Z. p. **Zaspany.**

Zaspanie, a, blm., czynność cz. **Zaspać:** Jedwabniki za pierwszym zaspaniem dostają główek bardzo siwych. Przędz. *(= zaśnięciem).*

Zaspano przys od **Zaspany:** Wygląda jakoś Z.

Zaspany I. im. od **Zaspać.** **2.** a. × **Zaspały** *osowiały, błędny od snu, ociężały wskutek trapiącej senności, senny, mający zaspane oczy, ociężały, niedołężny, niewytrzeźwiony ze snu:* Zaspane ma oczy. Troc. Azor usiadł poważnie na przednich łapach, zaspałym wzrokiem patrząc na swego pana. Chodź. **3.** przen. *gnuśny, leniwy, ospały:* Zaspanym wskazuje, jako już wysoko słońce oświaty.

† **Zasparzenie, a,** blm., czynność cz. **Zasparzyć.**

† **Zasparzyć, y,ył** *zasadzić w sparze = w zatrzasku:* Spar wielki, zwany krzyżowym, w którym są dwa lub cztery ptaszki zasparzone, i mały, o jednym tylko ptaszku. Cyg.

Zaspokajać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaspokoić.**

Zaspokajanie, a, blm., czynność cz. **Zaspokajać**.

Zaspokajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaspokajać ś.**

Zaspokoić, i, ił, nied. **Zaspakajać**, **Zaspokajać** I. kogo = *przywrócić mu spokój, uspokoić go, rozchwiać jego niepewność:* Zaspokojono go jako tako uroczystym zapewnieniem. Wszakem ja w samym wsparciu i natchnieniu nie poprzestał myślami wesołemi i poważnemi siebie koić i zaspokajać. Pilch. 2. *załagodzić, uśmierzyć, zmitygować, uciszyć, zażegnać, zagodzić, wyrównać:* Z. spór. Kłótnie sąsiedzkie zaspokajać. Koss. 3. głód, pragnienie, żądze = *zasycić, uśmierzyć, ukoić, zadowolić:* Namiętność niezaspokojona panowała nad nim wyłącznie. Krasz. 4. *zakończyć zadowalająco, załatwić:* Byłbym może w cichości zaspokoił tę sprawę. L. 5. dług = *zapłacić, uiścić, spłacić, załatwić:* Z. dług, dłużnika. We mnie istnieje suma niezaspokojonych potrzeb. Orzesz. **Z. ś.** I. *odzyskać spokój, uspokoić ś., pozbyć ś. niepokoju, upewnić ś.* 2. czym = *zadowolić ś., ukontentować ś., poprzestać na czym, przestać na czym, przestać pragnąć.*

× **Zaspokojca**, y, lm. y *ten, co zaspakaja, co zaprowadza spokój:* Wysławiajmy starowników poczciwości, zaspokojców w domach swoich. Wuj. Zaspokojce sumienia. Wor.

Zaspokojenie, a, blm. I. czynność cz. **Zaspokoić**. 2. *spokój, zadowolenie, satysfakcja.* 3. *zadosyćuczynienie, zapłata, spłata:* Z. długów. Mamy wielorakie potrzeby, bez zaspokojenia których żadnym sposobem obejść ś. nie możemy. Kołł.

Zaspokojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaspokoić ś.**

Zasposabiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasposobić**.

Zasposabianie, a, blm., czynność cz. **Zasposabiać**.

Zasposabianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasposabiać ś.**

Zasposobić, i, ił, nied. **Zasposabiać** *przysposabiając zaopatrzyć:* Zakrystja była bogato zasposobiona. Krasz. Chatę zasposabiał w żywność i sprzęt potrzebny. Krasz. **Z. ś.** *przysposabiając ś. zaopatrzyć ś.* Krasz. Mnóstwem zabawek dziecinnych zasposobiła ś. dla Stasia na drogę. And.

Zasposobienie, a, blm., czynność cz. **Zasposobić**.

Zasposobienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasposobić ś.**

Zaspójka, i, lm. i mul. *kielnia.*

† **Zaspół** p. **Wzaspół**. L.

[**Zaspómoga**, i, lm. i] *zapomoga.*

× **Zasprzączkować**, uje, **ował** *zapiąć na sprzączki:* Zasprzączkowane trzewiki. Rzew.

× **Zasprzączkowanie**, a, blm., czynność cz. **Zasprzączkować**.

Zaspurtować, uje, **ował** cyk. *zacząć spurtować:* Zaspurtował już na pół koła przed metą.

Zaspurtowanie, a, blm., czynność cz. **Zaspurtować**.

Zasrać, a, ał, nied. **Zasrywać** *srając zawalać kałem, osrać, zafajdać, ofajdać, opaskudzić.* **Z. ś.** *srając zawalać ś. kałem; osrać ś., posrać ś., zafajdać ś., ofajdać ś., opaskudzić ś.* L.

Zasraj, a, lm. e p. **Zasraniec**.

Zasrajduszek, szka, lm. szki żart. *mały zasraniec.*

Zasrajduszka, i, lm. i żart. forma ż. od **Zasrajduszek**.

Zasrana, ej, lm. e forma ż. od **Zasrany**.

Zasranie, a, blm., czynność cz. **Zasrać**.

Zasraniec, ńca, lm. ńcy, **Zasraj**, **Zasrany** *sracz, srajek, gowniarz, smród, śmierdziel, śmierdziuch, smarkacz, smarkul, fąfel, malec, chłystek, pagaj:* Komu to tu! taki Z.! Niechno przyjedzie do nas ten Z. Słow. (= *kiep, dureń*).

Zasranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasrać ś.**

Zasrany I. im. od **Zasrać**. 2. *lichy, nędzny, niewiele wart, mizerny, nikczemny:* Co to tam warto takie zasrane gospodarstwo! Zasrana dola. **Z., ego**, lm. i rz., p. **Zasraniec**.

Zasrebrzać, a, ał p. **Zasrebrzyć**.

Zasrebrzanie, a, blm., czynność cz. **Zasrebrzać**.

Zasrebrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasrebrzać ś.**

Zasrebrzanie, a, blm., czynność cz. **Zasrebrzyć**.

Zasrebrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasrebrzyć ś.**

Zasrebrzyć, y,ył, nied. **Zasrebrzać** *zawlec, zaciągnąć srebrem, posrebrzyć, osrebrzyć.* **Z. ś.** *zajaśnieć, zamajaczyć blaskiem srebrzystym:* Z przeciwnej strony nieba zasrebrzył ś. księżyc. Gom. Na Wiśle zazieleniła ś. i zasrebrzyła fala. Tet.

† **Zasreszenie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zasreszyć ś.**

† **Zasreszyć się**, y ś.,ył ś. *przelęknąć ś., przestraszyć ś., przerazić ś., wzdrygnąć ś., wstrząsnąć ś.* Pot.

Zasromać, a, ał, nied. † **Zasromawać**, *zawstydzić srodze, okryć sromem, zażenować, skonfundować.* Op. Zasroman być. Ps. flor. Milczą, zasromani. P. Koch. (= *ze wstydu*). Nie zasromawajcie jej. Bud. Niechaj nie będą zasromani ci, którzy Ciebie szukają. B. B. (niechajże nie będą zawstydzeni. B. G.). Panie, zasromaj czoła pogańskie zelżywościami. Birk. Ufność w Tobie mający od oblicza Twego nie odchodzi zasromany. P. Koch. **Z. ś.** *zawstydzić ś. srodze, okryć ś. sromem, zażenować ś., skonfundować ś.; zalać ś., zapłonąć wstydem:* Niech ś. zawstydzą i zasromają. Bud. (niech będą pohańbieni. B. G.). Tak był zasromany, tak na ś. i sromotę swoję rozgniewany, iżby rad, żeby go w ziemię zakopano. P. Koch. Pomiernie ś. od wstydu Z. godzi. L. Potrzeba tego wyciąga, aby ś. zły wstydził i zasromał oczu wszystkiego świata. Skar. Z przyszłym mym życiem broni niewinności sumnienie czyste i niezasromane. P. Koch. Antek ś. mocno zasromał. Krasz. Pośrodku gospody stało ich wiankiem kilkanaście, jak makowych kwiatków polnych, rumianych i ślicznych, napół zasromanych, pół zalotnych, a drugim kołem za niemi parobcy. Krasz. Za nim biegiem pędzili ludzie gniewni i zasromani. Krasz.

Zasromanie, a, blm., czynność cz. **Zasromać**: On pomni, że go w Z. wprawił, gdy niewstydliwe jego szaleństwo objawił. Otw. To wstyd, to hańba zasromania godna, ustawicznie w niepobożności leżąc, nigdy ś. nie chcieć obaczyć. Żarn.

Zasromanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasromać ś.**

† **Zasromawać**, a, ał i † **Z. ś.** p. **Zasromać**. Ps. flor

† **Zasromawanie**, a, blm., czynność cz. **Zasromawać**.

† **Zasromawanie się**, a ś, blm., czynność cz. **Zasromawać ś.**

† **Zasromiciel**, a, lm. e *ten, co zasromał,* × **zawstydziciel**. L.

Zasrómocenie, a, blm., czynność cz. **Zasromocić**: O, jakie Z. i potępienie wasze będzie! Bals.

Zasromocić, i, ił *okryć, napełnić sromotą; zhańbić, pohańbić, zawstydzić.* L.

Zasrożeć, eje, ał p. **Zasrożyć ś.**

Zasrożenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zasrożeć.** 2. czynność cz. **Zasrożyć.**

Zasrożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasrożyć ś.**

Zasrożyć, y,ył *uczynić srogim, rozsrożyć, rozjątrzyć, zapalić gniewem, rozzłościć, rozsierdzić, rozwścieczyć.* **Z. ś.**, **Zasrozeć** *zapalić ś. srogością, rozsrożyć ś., rozjątrzyć ś., zapalać gniewem, stać ś. srogim, unieść ś., rozzłościć ś., rozsierdzić ś., rozwścieczyć ś.*

[**Zasrus**, a, lm. y] *smarkacz, zasraniec, śmierdziel.*

Zasrywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasrać.**

Zasrywanie, a, blm., czynność cz. **Zasrywać.**

Zasrywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasrywać ś.**

Zassać, zassie, zassał, nied. × **Zasysać** 1. *zacząć ssać.* L. **Z. ś.** 1. *zapędzić ś. w ssanie:* Suka tak ś. zacięła i tak ś. zassała (wbiwszy zęby w borsuka), że nie chciała go puścić. Pol. 2. bed. *nasiąknąć, napęcznieć:* Beczka, wysmarowana łojem, zassała ś.

Zassanie, a, blm., czynność cz. **Zassać.**

Zassanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zassać ś.**

Zastać, zastanie, zastał, nied. **Zastawać** 1. × Z., **oi** za kogo = *zastawić go sobą, zaręczyć zań, stanąć w czyjej obronie, poświęcić ś., odpowiedzieć za kogo:* Ja za to dziecko krwią moją zastanę. Pol. 2. kogo, co gdzie = *natknąć s. na kogo, na co, spotkać, zdybać, złapać na jakim miejscu, zejść ś. z nim gdzie nieoczekiwanie, trafić gdzie na kogo, na co:* Gdy kto zastanie u kogo co swego. Mac. z Roż. Mnieć jeszcze złość w matce przeklęta zastała, mnie grzech jeszcze w mleku podawała. Kochan. Z. kogo w domu. Wybierał ś. do odwiedzenia znaczniejszych w mieście osób i liczbę kartek spisać kazał do oddania, gdyby mu ś. zdarzyło kogo nie Z I.. Co zastaniesz, to jedz. Kn. *(= co Bóg da).* Zastałem go na, przy robocie. Troc. Gdziem zastał, mogę tak rzec, święte obyczaje. Kochan. List twój siostrę zastał. Troc. Zastał go u stołu. Troc. Zastałem tę książkę u niego. Troc. *(= znalazłem).* Często je zorza na modlitwie zastawała. Skar. Zastanie cię Pan niegotowym. Skar. Jeżeli was anioł na tym miejscu i w tym statku nie zastanie, zapłatę swoję stracicie. Skar. Aby ich próżnującemi nigdy nie zastał. Skar. Przybywszy, zastał wszystko w nieładzie. Z. kogo przy obiedzie. † Kto cudze obiady zastaje, tego żywot nie ma być poczytan za żywot, bo myśl swą frasuje pokarmy cudzemi. B. B. *(= stara ś. zastać je, trafić na nie, który ich patrzy).* 2. kogo na czym, przy czym, z kim = *zejść, zdybać, przydybać, złapać, przyłapać, przycapić:* Zastał go u żony. Troc. Zastaję kogo na czym, schodzę kogo na czym. Kn Nieszczęśliwą byłabym, gdyby mię tu zastał z wacpanem. L. *(= gdyby nas tu zszedł).* Wstyd złodzieja, gdy go zastaną. Wuj. Z. kogo na gorącym uczynku. Przen.: Zastał mię deszcz. Kn. *(= złapał, zaszedł, zaskoczył, spotkał).* Zastał mię deszcz, śnieg na drodze. Troc. 3. [Z. o kogo] (dok.) *stać o kogo; zatroszczyć ś. o kogo, pomyśleć o nim, dbać o kogo.* **Z. ś., oi ś.** 1. † Z. ś. = *zatrzymać ś., powstrzymać ś., stanąć w miejscu, zahamować ś., zastanowić ś.:* Koło ś. zastało. L. 2. *przez stanie zostać przy danym stanie, zachować daną postać, ulec zastojowi, stagnacji, znieruchomieć, okrzepnąć, zsiąść ś., ściąć ś., skrzepnąć:* Gdy ś. tygiel w formie trochę zastoi, obręcze zsuwają, klepki odejmują, i tygiel ś gładki zostaje. Torz. Gruczoł miejsca został i wzrost wysiadłego pagórka ma. i z wieku zastał ś. długiego. Żebr. Prace ręczne nie dają ś. krwi zastawać, czyniąc ją czerstwiejszą. L. [Gadała też wciąż i bez ustanku, bojąc ś., by ś. jej zuchwy nie zastały. Ork.] 3. *przez stanie ustalić ś., utrwalić ś., stężeć, okrzepnąć:* Gdy ś. balja rozeschnie, nalać na nią wody, niech ś. zastoi.

Zastalać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zastalić.**

Zastalanie, a, blm., czynność cz. **Zastalać.**

Zastalanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastalać ś.**

Zastalenie, a, blm., czynność cz. **Zastalić:** Jesteś człowiekiem mikołajowskiego zastalenia duszy. Żer.

Zastalić, i, ił, nied. **Zastalać** 1. *zahartować na stal.* L. Przen.: *zakrzepić, zahartować, utwierdzić:* Chciałem sprawiedliwością umocnić i Z. naród. Zam. 2. przen. *zatwardzić, zakamienić, zobojętnić, zakrzemienić, zaskalić:* 3. [Z.] *zlutować, zestawić.* **Z. ś.** *ustalić ś., przyjść do równowagi, uspokoić ś.:* „Basis twojej choroby to nie bicie krwi, tylko... myśli"... Nie. Już zastaliło ś. serce; myśli ustały.

Zastałka, i. lm. i bot. (stackhousia) *roś. z rodziny zastałkowatych.*

Zastałkowate rośliny bot. (stackhousiaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Zastałość, i, blm., rz. od **Zastały**, *zastój, nieruchomość, brak ruchu, stagnacja:* Położenie w Niemczech wikła ś. coraz silniej wskutku powszechnej zastałości ekonomicznej. Walka pomiędzy zastałością a potrzebą reformy. Bart. Z zamarłym sercem martwy jak słup stałem..., jakaś Z., jakaś wrytość w czczości. Moraw.

† **Zastały** *który ś. zastał:* Na zastałym Iksjon kole stał. Kn. *(= zahamowanym).*

Zastanawiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zastanowić.**

Zastanawianie, a, blm., czynność cz. **Zastanawiać.**

Zastanawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastanawiać ś.**

Zastanie, a, blm., czynność cz. **Zastać.**

Zastanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastać ś.**

Zastanowiciel, a, lm. e *ten, co zastanawia a, zastanowił:* Jowisz Z., Jupiter *stator.* L. Tu niech, prawi Romulus, tobie stanie kościół, zastanowicielu Jupiter. Fal.

Zastanowicielka, i, lm. i, forma ż. od **Zastanowiciel.** L.

Zastanowić, i, ił, nied. **Zastanawiać** 1. *uczynić, że co stanie w biegu, w ruchu, zatrzymać, powstrzymać, zahamować:* Podróżnych gwałtem zastanawiają, a coby kto z nich kędy o czym słyszał, pytają. Warg. Z. zegar *(= zastawić).* Z. bieg interesów *(= spowodować zastój, stagnację).* Za takim trafunkiem hetman na tymże miejscu wojsko swe zastanowił. Boh. Z. płyn = *zatamować, utamować.* Wódka ta, gdyby zbytnie kogo lekarstwo sprawowało, dać tylko kubek wypić, zastanowi i posili. Syr. Z. krew. Perz. Sok ten krew, która stolcem wychodzi, t. j. krwawnice, zastanawia. Sien. Z jakiej kolwiek przyczyny krwi płynienie pochodzi, nie trzeba

go nagle zastanawiać. Comp. Zastanawiający, *sistendi vim habens*. Kn. Zastanowił bieg jego, wodę. Troc. Skutek decyzji swej zastanawia i nadal punktualność zaleca. T. K. 2. kogo = *zastanowić jego uwagę, uderzyć jego uwagę, zdumieć, zadziwić, zdziwić, dać mu do myślenia:* Ta okoliczność mocno mię zastanawia. L. Mocno mię to zastanawia (= *zachodzę w głowę*). [To me zastanowiło]. Zastanawiające postępy, wynalazki (= *godne podziwu*). **Z. ś.** I. *zatrzymać ś., wstrzymać ś., powstrzymać ś., stanąć w miejscu:* Zastanowi' ś. przede mną na drodze. Troc. [Niech pani wielomożna tu sie nie zastanáwia, ino jedzie dalij. Ciupaga Sobka Topora zastanowiła ś. w powietrzu. Tet.]. Gdy najjaś. pan zastanowił ś., przystąpili do karety. Nar. W wesołej uciehli rozmowie, i wszyscy nagle ś. zastanowili. Korz. Gdy weszli w ulicę, postrzegli nas na dziedzińcu — zastanowili ś. Chodź. Wagler chodził wielkim krokiem po pokoju, zastanawiał ś., szedł znowu. Krasz. Zastanowiły ś. konie. Troc. Zastanowił ś. zegar. Troc. Zastanowiła ś. woda w rurze. Troc. Zastanowiło ś. wojsko. Troc. Woda nie powinna ś. zastanawiać na miejscu, aby przez ustawiczną odmianę zawsze była świeża. Kluk. Zastanowiły ś. wody płynące z gór i stanęły w jednej kupie. B. G. (= *zaparły ś., wsparły ś., spiętrzyły ś., wzbiły ś.*). 2. = a) nad czym = *zatrzymać uwagę, pomyśleć, wziąć co na uwagę, na rozum, pod rozbiór, roztrząsnąć, rozpatrzyć co, rozejrzeć ś. w czym, zebrać myśli:* Z. ś. nad położeniem rzeczy. Trzeba ś. dobrze wprzód nad tym Z. (= *namyślić ś., pomyśl·ć*). Zastanów ś. wacpani, kiedy chcesz mówić do mnie. L. Żadne w Polszcze zgromadzenie nie zastanowiło ś. z uwagą nad ważnością przedmiotu. Czart. A. Niewiadomość zwykła używać wiele darów rozumu, nie zastanawiając ś. nad ich źródłem. Śniad. Nie będzie od rzeczy nieco ś. nad tym Z. Brodz. b) *wejść w siebie, opamiętać ś., upamiętać ś., obejrzeć ś., umiarkować ś., umityguwać ś.:* Co robisz, człowieku, zastanów ś.! (= *miej rozum*).

Zastanowienie, a, blm. I. czynność cz. **Zastanowić:** Z. zajadłości pospólstwa. Troc. (= *ukrócenie, zmitygowanie, powściągnięcie, pohamowanie*). Lekarstwo na Z. biegunki, febry. Troc. Z. krwie. Troc. (= *zatamowanie krwi*). 2. † Z. *zawieszenie broni, rozejm:* Rzymianie takie z Brennsem uczynili Z., że mieli mu dać tysiąc funtów złota. Bud. B. Udał ś. Dymitr w rokowanie i posłał do Olgierda o ugodę i Z. przymierza. Stryjk. (= *ustanowienie*). 3. a. **Zastanowienie ś.** czynność cz. **Zastanowić ś.**; *rozwaga, uwaga, myśl, rozsądek, namysł:* Mówi, działa bez zastanowienia. (= *na oślep*). Czas i Z. są najlepszemi mistrzami we wszystkim. Koss. Po długim zastanowieniu ś. oświadczył swoje zdanie. L. Czasem niezastanowienie ś. lepiej nam służy, niż najumiejętniej skombinowane plany. Spas. 4. *podziw, podziwienie, zdumienie:* Co było w zastanowieniu w kraju najpierwszym osobom. Nies.

Zastanowienie się, a ś., blm. I. czynność cz. **Zastanowić ś.** 2. p. **Zastanowienie.**

† **Zastany** im. od **Zastać,** *którego zastano, zdybany, złapany:* Przywiedli niewiastę na cudzołóstwie zastaną Bud. Nie jest zastana ona na jawnym cudzołóstwie. Leop. Z. na rebelji i wzięty. Troc.

† **Zastaranie, a,** lm. a *staranie, zabieganie*. Modl. Wac.

[**Zastarowny**] *starowny, zabiegliwy*

Zastarzałość, i, blm., rz. od **Zastarzały:** Z. choroby (= *zastarzenie choroby*).

Zastarzały, [Zastarzany] I. *który ś. zastarzał, zadawniony, przestarzały:* Nałóg Z. Choroba zastarzała (= *chroniczna, zapuszczona*). Zastarzała choroba, przyjaźń. Troc. Z. to zwyczaj. Troc. Zastarzałe słowo. Troc. (= *przestarzałe, archaizm*). Z. (inveteratus). Długo Z. wrzód zwykł gorzej szkodzić. Stryjk. [Kołtun zastarzany]. Z. w niecnocie, w tym rzemieśle. Troc. W niemocie był tak Z., jak ów chory, co mu suchoty wzmóc już nie dopuszczą. Górn. Zastarzałym czynić, *inveterare*. Kn. 2. *przestarzały, przepadły, przedawniony:* Czynsz Z. Troc. Zastarzałe długi, zapisy te ś. rozumieć mają, którym dziesięć lat minęło. Troc.

[**Zastarzany**] I. p. **Zastarzały.**

Zastarzeć, eje, ał a. **Z. ś.** I. × Z. *zajść starością, zwątleć przez starość, zestarzeć ś.* L. 2. *będąc w kim, w czym, zrosnąć ś. z nim, zakorzenić ś., zadawnić ś.:* Dać ś. chorobie, złemu Z. L. Zabieżeć niecnotom, chorobom trzeba, aby ś. nie zastarzały. 3. *przedawnić ś., zaginąć z czasem, pójść w zapomnienie:* Nie zastarzały ś. jeszcze załugi twoje. Troc.

[**Zastarzelec, lca,** lm. **lcy**] *człowiek w grzechach zastarzały, zatwardziały, niepoprawny grzesznik.*

Zastarzenie, a, blm. I. czynność cz. **Zastarzeć.** 2. p. **Zastarzenie ś.:** Z. choroby. Troc.

Zastarzenie się, a ś., blm., niek. **Zastarzenie** czynność cz. **Zastarzeć ś.**

Zastaw, u, lm. **y,** × **Zastawa** I. *zastawienie, zastawianie, zastawienie ś., zastawianie ś.:* Podanie wierzycielowi rzeczy ruchomej ku zabezpieczeniu pożyczonej rzeczy nazywa ś. Z., *pignus*. Ostr. Nie byłem przy zastawie tej rzeczy. Troc. Z zastawu wykupić. Troc. Roku 1320 Mazowsze Litwa bez zastawy zawojowała. Stryjk. (= *bez obrony, bez oporu*). Wiedział o Tatarów szyku i sposobie, iż na tym wiek swój strawił, znał ich wszystkie sprawy, świadom ich rady wszystkiej i w koszu zastawy. Stryjk. Kasa pożyczkowa na Z. ruchomości (= lombard). 2. *rzecz dana wierzycielowi jako zabezpieczenie zwrotu należności, fant; kwota dana w tymże celu:* Zastawa, fiscatio, obligatio Ort Rzecz, która wierzycielowi dla zabezpieczenia jego pretensji przyzwoicie podana jest, nazywa ś. zastawem. Cyw. W zastawie biorę, abo w zastawie co biorę, daję na zastawę. Kn. Daję w zastawę abo w zastawie co, zastawiam co w czym abo na czym. Kn. Wrócił fant abo zastawę. Leop. To przyjaciel, co na słowo pożycza; i u Żyda na Z. dostanie. Trzt. W zastawie zostawujemy to. Kn. Gwoli onemu przyrzeczeniu wystawia zastawę wszystkich dóbr. P. chel. Dał mi pieniądze, a ja powiedziałem, że mu wypuszczę w zastawie wieś na przyszły św. Jan. L. Turcy mniemają, że poseł jest, nakształt zastawy a. warunku, zakładem wierności ludzi narodu swego, załogą towarów tureckich, które na okrętach swoich mają. Kłok. Na Z. życie z innemi kładę, tylko niech przyjmie król moję posadę. Wad. Bogacze od tych, co płacić nie mogą, ciężko rzecz pożyczaną wyciągają, a przeciwko Bożemu przykazaniu takie zastawy od nich biorą, jakie im ku obronie ciała są potrzebne. Kucz. Dał, zapisał dom, rolę w Z. Troc. Bez zastawu pożyczył mi pieniędzy. Na Z. mi pożyczył. Troc. Takowa zastawa nie ma zostawać na noc u kredytora a. wierzyciela. Orm.

Zastawy od nich synów przedniejszych familji wzięli. Warg. (=*zastawami, jako zakładników*). Akt (urzędowy) zastawu. Z. nieruchomości antychretyczny, z prawem pobierania przez wierzyciela użytków z rzeczy zastawionej. Glog. Z. nieruchomości na upad = Z. pod przepadkiem t. j przepadający niepunktualnemu dłużnikowi na rzecz wierzyciela. Glog. Dać, zastawić co na Z Kup butelkę piwa i zostaw dziesiątkę na Z. Zwrócić, wykupić, odebrać Z. Przen.: *rękojmia, zadatek, zapewnienie, gwarancja:* Przenajśw. Sakrament jest zastawem wiecznego szczęścia. Bals. Pan nasz zostawił znamienitą pamiątkę pewnego zbawienia naszego a jakoby niejaki zadatek abo zastawę tych obietnic, które mamy w ewangielji. Baz. Bogini Wiara rękę swoję zdrowia ludzkiego na pewniejszą zastawę podawa. Warg. 3. × Z., p. **Zastawa.**

Zastawa, y, lm. **y,** × **Zastaw** I. *zagroda, zapora, barjera, tama, przeszkoda; zasłona, obrona:* Pruski mistrz Teodoryk trzy groble usypał i trzy rowy głębokie wykopać dał, chcąc temi zastawami najazdów do ziem pruskich Litwie zabronić. Stryjk. Z. wału. Troc. (=*przedpiersień*). Z., ścianka, przegroda drewniana, wstawiana w wagonach do przewożenia zboża. 2. a. † **Zastawnik** wody = *stawidło, szluza;* p. **Jaz.** [Z., grobla do zatrzymywania wody]. 3. *wojsko broniące jakiego miejsca, załoga, osada, garnizon:* Na mur kamienie rzucają, a spędziwszy zastawy pod mur ś. podkopywają. Warg. Jagiełło, iż zamku grodzieńskiego mocą dobyć nie mógł, głodem zastawę krzyżacką wymorzyć wymyślił. Stryjk. 4. stołowa = *ogół naczyń i nakryć na stole jadalnym:* Odejdź i przynieś zastawę, a nie zapomnij także szampana butelki. Asn. 5. fecht. *obronne zasłonięcie ś. pałaszem, zasłona, parada, odpór.* 6. gór., w kopalni węgla, *stemple wspierające strop na granicy miejsca chodnika, przeznaczone na zawalenie, gdzie już filar i drzewo zostało wybrane — a dalszą częścią chodnika, jeszcze nienaruszoną.* Łab. Zdr. **Zastawka.**

Zastawać, aje, awał i **Z. ś.** p. **Zastać.**

Zastawanie, a, blm., czynność cz. **Zastawać.**

Zastawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastawać ś.**

× **Zastawca, y,** lm. **y** p. **Zastawnik.**

Zastawczy p. **Zastawny.**

× **Zastawczyni, i,** lm. **e** I. *ta, co zastawia u kogo.* 2. *ta, co bierze w zastaw.*

Zastawek, wka, lm. **wki** stol. I. p. **Bankajza:** Z., chwytka, bankajza, hak czworograniasty do podtrzymywania deski, półki u ściany. 2. *hak z głową płaską i sprężyną z boku, wchodzący w otwory w warsztacie stolarskim, a służący do opierania na nim wyrobów stolarskich oraz ich ściskania i przytrzymywania w czasie heblowania.* Łab.

Zastawiacz, a, lm. **e** I. *ten, który zastawia:* Kłusownicy i zastawiacze drutów, sideł. 2. hut. *robotnik w pudlingarni, zatrzymujący i puszczający młot przez wyciąganie lub zastawianie szperu w czasie kucia lupy pudlowej pod młotem.* Łab.

Zastawiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zastawić.**

Zastawianie, a, blm., czynność cz. **Zastawiać:** Z. sieci. Troc. Z. drzwi stołem. Troc. Z. rzeczy cudzych i swoich. Troc. Mocnym piersi naszych zastawianiem całość ojczyzny utrzymaliśmy. Troc.

Zastawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastawiać ś.**

Zastawidło, a, lm. **a:** Tamowanie, Z., zapust wód, *cataracta* Mącz.

Zastawić, i, ił, nied. **Zastawiać,** † **Zastawować.** I. kogo, co czym = *postawiwszy zasłonić; postawiwszy zaprzeć; zawalić, zatarasować, zabarykadować, zaprzątnąć:* Z. kogo tarczą. Zastawił go laską od razu. Troc. Z. lustro pudełkami. Z. drzwi beczkami, zedlami = zaprzątnąć. Kn. Zastawił drzwi beczkami, stołkami. Troc. Z. kogo sobą = *stanąwszy zasłonić, obronić:* Bania wyrosła nad Jonaszem, aby zasłaniała głowę jego i zastawiała go od gorąca. B. G. Zastawia swoją głową pana. Li. Żona, gdy męża biją, sama go sobą zastawia. Hrb. 2. † Z. kogo za siebie = *przysłać, postawić za siebie, zamiast siebie, wyręczyć ś kim:* Ktoby tam nie mógł przybyć, ma Z. za siebie. Bz. 3. co = *dać w zastaw, zafantować:* Zastawiam u kogo dom, rolę, szatę, łańcuch i. t. d., daję zastawę abo w zastawie co, zastawiam co w czym abo na czym. Kn. Jeśliby kto komu zastawił dobra w pewnym długu... Tyt. pr. magd. Jeśliby kto drugiemu imienie w sumie pieniędzy zastawił, tedy ten, co zakupił i w dzierżeniu będzie, służbę ziemską z tego zastępować ma. Stl. Zastawiony dom, zegarek. Troc. Zastawił u mnie szatę, łańcuch, dom, wieś w takiej sumie. Troc. Zastawiła fartuch u Żyda na gorzałkę. Z. zegarek w lombardzie. Z. dobra w długu. Zgubiona czy zastawiona przezeń pieczęć podkanclerska dostała ś. w ręce Żydów tamecznych. Szaj. 4. Z. upust, staw = *zaprzeć, zapuścić, zamknąć:* Zastawiam upust, stawidło, zatykam. Kn. Z. kratę, upust. Troc. × Z. piec. Troc. (= *zamknąć, zasunąć*). 5. *zatrzymać, zatamować, wstrzymać, powstrzymać, zahamować:* Zastawiać wodę = wstrzymywać przypływ wody przez zamknięcie stawidła. Łab. Z. zegar, wiatrak. Młynarz, mając młyn na pospolitej rzece, zastawił wodę dla swej potrzeby, aby jej tym więcej miał. Sz. Góry w równinie z gęstych trupów składał, ze krwi wylanej mógł rzeki Z. P. Koch. [Krew Z.]. 6. *wystawić przeciw komu, nastawić, rozstawić, założyć, zarzucić:* Stąd będą na cię zastawiać sidła i będą kłaść potwarzy jawne. Groch. Każdy jednak huzar, na któregoby natarł, musiałby choć najmniejszy Z. opór przerzynającemu ś. Chodź. Zastawionych uszedł sieci. Troc. Z. na kogo sidła, sieci, łapkę. Troc. Z. pułapkę. Niech przestaną zastawiać sidła na konsula w samym jego domu. Siem. J. 7. *nastawić; wstawić, postawić na ogień, przystawić do ognia:* Zastawiam mięso, kocieł. Kn. Garnek, potrawa zastawiona. Troc. 8. = a) co czym = *stawiając zająć, zapełnić, zaprzątnąć:* Z. stół półmiskami, potrawami. Stoi stół zastawiony wspaniale. L. (=*z wspaniałą zastawą*). Stół miał zastawiony cukrami słodkiemi. P. Koch. W sali stół zastaliśmy zastawiony na osób prawie czterdzieści. Krasz. (=*nakryty*). Przyjmuje je z okazem ludzkości i każe hojne stoły zastawiać dla gości. Przyb. Sześć zastawionych stołów z winem i herbami w tumulcie wywrócono do góry nogami. Tremb. Zastawiono pańsko stoły, nakryte zwierzyną, rybami. Troc. Cały pokój zastawiony gratami. b) co = *podać na stół:* Nim zastawiono wieczerzę, zabawiliśmy ś. dyskursami. Kras. 9.! [Z kogo] = *zmusić, znaglić, skłonić.* **Z. ś.** I. czym = *zasłonić ś., zakryć ś.*, fecht. *złożyć ś.:* Z. ś. tarczą, ręką, kijem od razu. Troc. [Powiadałoś: nie bój mnie ś., mas fartusek, zastawze ś. Przen: Z. ś. kim, czym = *zasłonić ś., złożyć ś., wymówić ś., usprawiedliwić ś., wykręcić ś., wyłgać ś.; przyto-*

czyć co na swoją obronę, zmówić na kogo, na co: Zastawia ś. bratem twoim. Troc. Zastawiał ś. brakiem czasu. Reym. 2. [Z. ś. kim] = *wyręczyć ś.:* Pani robotę nam gani, a sama nie robi, zastawia ś. nami. 3. *zastawiając = pożyczając na zastaw, zadłużyć ś.:* Zastaw s., a postaw ś Krasz. 4. *stanąć w miejscu, zeprzeć ś., zastanowić ś., zatrzymać ś.:* Wody, które z wierzchu spadają a cieką, w jednej kupie ś. zasadzą a zastawią. Leop. (zszpaczą. Leop.; woda płynąca z góry stanie w jednej kupie. B. G.). *(= spiętrzą ś.).* Na słowo Jozuego zastawiło ś. słońce, i miesiąc stanął. Bud. Izali w gniewie Jego zastawiło ś. słońce, a jeden dzień stał ś. jako dwa? Leop. (izali ś. nie ręką Jego słońce zastawiło? B. G.). Nie mogła oślica ustąpić ani na tę, ani na owę stronę; zastawił ś. Balaam Leop. *Contumaces boves,* woły, które ś. zastawiają, zacinają, a nie dbają nic na bicie, ociętne, krnąbrne. Mącz. Wszyscy, którzy szli mimo to miejsce, gdzie Azabel był padł i umarł, zastawiali ś. Leop. (zastanawiali ś B. G.). 5. *postawić ś., stawić czoło, oprzeć ś., sprzeciwić ś., wystąpić przeciw komu, przeciw czemu:* Najemnik, gdy wilk werwał ś. w trzodę między owce, ucieka, nic ś. zastawić nie chce. Glicz. Amurat wyznaczył dwanaście tysięcy pieszych i jezdnych, aby, jeżeliby Skanderbeg nadjechał, jemu ś. zastawili mocno. Baz. Nikt ś. Persom nie zastawił i wojska żadnego w owej stronie Justynjan nie miał. Skar. Żaden mu ś. nie oparł ani zastawił. Leop. Zastawiając ś. z zamorza nieprzyjacielowi. Czachr. Zastawili ś. przeciwko Mojżeszowi i Aaronowi. Leop. Listom królewskim, jeśli jego pierścieniem były zapieczętowane, żaden ś. Z. abo sprzeciwić nie smiał. Leop. Gdy przyszedł Celas do Antjocha, zastawiłem mu ś. w twarz, bo było go w czym strofować. Leop. (sprzeciwiłem mu ś. w twarz, bo był godzien nagany. B G.). Póki oczu nie zawrę, póki tchu nie stanie, póty ci ś. zastawię, zdrajco! Min. Zastawił ś. mężny hetman. Troc. Zastawiaj ś., zapieraj ś. mężnie przeciwko Turkom. Troc. Piersiami swemi i fortuną jako murem ś. zastawił. Troc. 6. † Z. ś. za kogo, za co, za kim, za czym, o kogo, o co = *wyjąć ś., upomnieć ś., wstawić ś., stanąć w obronie:* Zastawiać ś za co, bronić czego. Orzech. Zastawiaj ś. o prawdę (przy prawdzie), jako najlepiej możesz. Troc. *(= walcz o nią, obstawaj przy niej).* Zastawiał ś. za króle i wolność. Troc. Tedy Simon zastawił ś. i walczył za naród swój. Wuj. My ś. Annibalowi za Rzym zastawiali. Bardz. Rozpocznij kłótnię, a ja ś. za ciebie zastawię. Hoł. Nikt ś. o krzywdy nie chce Z. P. Koch.

Zastawienie, a, blm., czynność cz. **Zastawić.**

Zastawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastawić ś.**

† **Zastawisko, a,** lm. **a** *miejsce, w którym zastawiono sieci.* Skr. Gdy strona powodowa żałobę podniesie bądź o łąkę, a. o Z... Nisz.

Zastawka, i, lm. **i** l. p. **Zastawa:** Sam z wybranym ludem na wszystkie ś. zastawki puszczał Pilch. Zastawki do zastawienia wody w upustach przy młynach bywają sosnowe. Kluk. 2. *przyrząd, zapomocą którego wstrzymuje ś. bieg machiny, obrót koła i t. p.:* W wiatraku Z. tamuje obrót skrzydeł i kamienia. Sol. [Z., stawidło przy młynach] Szper. Z. do utrzymania młota pudlowego w chwili jego podniesienia po ostatnim uderzeniu, gdyż machina poruszająca ciągle idzie, nie tak, jak we fryszerce, gdzie w miarę potrzeby kucia puszcza ś. w ruch koło wodne; za wyjęciem zastawki, czyli odszperowaniem, młot znów jest czynny. Łab. 3. × Z. *zasadzka:* Zawsze ten trzpiot musi mi pomieszać moje zastawki. Bog. Woj. 4. [Z.] *przeszkoda, trudność w interesach:* Trzeba ś. przyszykować na wszystkie zastawki. 5. anat.: Z., × Załóżka, × Zatyczka, × Zasuwka. × Zapora, × Zasłona, × Klapka, † Zatkanka, † Drzwiczki. Z. w sercu dwudzielna (a. mitrowata) p. **Dwudzielny.** Z. trójdzielna a. trzypłatowa (valvula tricuspidalis). Z. zatoki wieńcowej Tebezjusza (valvula sinus coronarii Thebesii). Zastawki półksiężycowate (valvulae semilunares). Z. pochwy, p. **Błona.** Z. żyły głównej dolnej Eustachjusza (v. venae cavae inferioris Eustachii). Z. żyły wielkiej serca (v. Vieussenii). Z. dołu łódkowatego cewki moczowej (v. fossae navicularis urethrae). Z. wężownicowata Heistera w wątrobie (v. spiralis Heisteri). Z. kanału nosowołzowego (v. canalis nasolacrimalis s. Hasneri). 6. bart. *zatwór, zatworek, zasuwka, dłuż.*

Zastawkowy przym. od **Zastawka.** Anat. (valvularis): Wada zastawkowa serca. Szmer Z. w sercu. Tony zastawkowe serca.

Zastawniczy przym. od **Zastawnik:** Urząd Z., przedsiębiorstwo zastawnicze = *instytucja, w której pożyczają pieniędzy na zastawione fanty, lombard.* Podskarbi nie miał żadnych rewersów zastawniczych na brakujące klejnoty.

Zastawnie przys. od **Zastawny.** L.

Zastawnik, a l. lm. **cy** = a) *ten, co zastawia:* Z. stawu. Troc. Z. sideł. b) *ten, co bierze w zastaw, co pożycza na zastaw; wierzyciel hipoteczny; fanciarz:* Zastawnicy, którzy sumy pieniężne jakiemikolwiek kontraktami na dobrach mają. Vol. Dłużnik, jeśli zastawnikowi sumy nie powróci... Zam. Zastawnicy zwykli dawać ochotnie, żeby dostać za jaką sumę miasteczka, wsi, domy. Haur. Po wyjściu lat siedm zupełnych już takowy Z. a. dzierżawca staje ś. prawdziwym dziedzicem. Orm. Obaczysz, jak w rok puścim z kwitkiem panów zastawników twoich pięknych folwarków. Chodź. c) a. × **Zastawca** *ten, co zastawia u kogo:* Obowiązany jest Z., aby zastawcy po zaspokojeniu długu rzecz zastawioną nazad oddał. Cyw. **Dłużnik a. zastawca.** Św. z Woc. d) *człowiek dany w zastawie, zakładnik:* Posłom kreteńskim zastawników nakazawszy, nadziei ubłagania nie odjął. Siem. J. Panowie zastawnicy w domu moim zostają, ale w ścisłej opatrzności. Grab. 2. lm. **i** = a) † Z., p. **Zastawa.** Kn. b) *żelazko sterczące u łuku, procy, kuszy, za które zakłada ś. ściągnięta cięciwa:* Naciągnął ją (cięciwę kuszy) na żelazny Z. Sienk. Rozległ ś. szczęk żelaznych zastawników przy kuszach. Sienk.

Zastawny l. a. **Zastawczy** *mogący być zastawionym.* L 2. a. **Zastawowy** *tyczący ś. zastawu; zastawiony:* Dom zastawowy. L. Sprawa zastawna. Troc. Paknęliby była żałoba personna, to jest częsna, jako jest o długi abo którekolwiek rzeczy, iże zastawne. Św. z Woc. Przyszedł do tego stanu, iż wszystkie długi przodków swoich spłacił, dobra zastawne wykupił. Kras. *(= zastawione).* Kredyt jest dwojaki: jeden słowny, drugi Z. Sur. Wypuszczając dobra w dzierżawy kilkoletnie a. zastawne. Korz. Suma zastawna. Z. kredyt. List Z., p. **List** pod 5. 3. *tyczący ś. zastawy:* Gwałtowny nurt groble zastawne wali. Koch. J. 4. × Z. *zastawiony, obstawiony:* W roz

kosznym tym miejscu zastaliśmy stół Z. potrawami. L. 5. bart.: Pszczoły zastawne. p. **Kantówka**. Drzewo zastawne = *na które zaciągnięto ul korzennik dla zwabienia roju.* Pol. 6. hut.: Łopata zastawna = *służąca do wstrzymania wypływu surowizny z otworu spustowego czyli sztychu przez zacięcie przy samym spuście.* Łab.

Zastawodawca, y, lm. **y** *ten, co oddaje na zastaw:* Licytacje niewykupionych i nieprolongowanych fantów odbywają ś. ze szkodą zastawodawców.

† **Zastawować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zastawić.** Skr.

† **Zastawowanie, a,** blm., czynność cz. **Zastawować.**

† **Zastawowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zastawować ś.**

Zastawowy p. **Zastawny.**

[Zastąg, u, lm. **i, Zaściąg]** *wstążeczka do zawiązywania koszuli u szyi.*

[Zastąpiać, a, ał] *zachodzić drogę, plątać ś. pod nogami:* Czego mi zastąpiasz?

[Zastąpianie, a, blm.] czynność cz. **Zastąpiać.**

[Zastąpiciel, a, lm. **e]** p. **Zastępca:** Z. fojta.

Zastąpić, i, ił, nied. **Zastępować,** prow. **Zastępywać** 1. × Z. za *do* = *stąpając zajść za co, zakroczyć, zaleźć:* Z. za krzak, przestąpić krzak nizki. Troc. (= *przejść, przekroczyć go).* Zastąpił koń. Kn. (= *przelazł przez szleję, postawił nogę na zewnątrz szlei = szelki, zaszłapił).* 2. komu od czego = *wystąpiwszy zagrodzić mu drogę, przeciąć mu drogę, nie dać przystępu:* Zastąp od drzwi, aby nie wyszedł. L. Zastąp tam ode drzwi, aby nam nie uciekł. L. Chciałem odchodzić, aż tu ode drzwi zastępować jejmość poczyna. L. Z. komu w drodze = *wystąpić przeciw komu, wyjść na spotkanie a. dla powstrzymania kogo, stawić mu czoło, stawić mu opór w drodze.* Zastępuję komu w drodze, zastanawiam ś. przeciw komu. Kn. Tam trzeba zajechać, tam nieprzyjacielowi drogę Z. Jan. Ale mu wprzód od zamku drogę zastąpiła. P. Koch. Już Turcy z janczarami zastąpili pasy. Susz. Ja mu zastąpię drogę i muszę dowiedzieć ś. prawdy. Bog. Woj. Amalek chciał im bronić przejścia i z wojskiem zastąpił im drogę. Hof. Zwabią ś. znów wilcy niebawem i mogliby powtórnie Z. Sienk. [Jaś zastępuje i (= jej) drogi]. Przen.: † Z. = *stanąć wpoprzek, stanąć na drodze, przeszkodzić:* Trudno ś. ten młodzieniec ma stać uczonym, któremu doma niedostatek wielki zastąpił abo za szyję bije. Glicz. Zastępować na drogach = *napadać, napastować, rozbijać po drogach.* Zastępuję na drogach, rozbijam na drodze, zbijam, odzieram na polu, na morzu. Kn. Polifem był zbójca, który przejeżdżającym ludziom po drogach, w lesiech zastępował. Otw. Przen.: † Z. czemu = *zapobiec, zabiec, zaradzić czemu, zażegnać co, nie dopuścić do czego:* Wielce temu złemu Z. a zaskoczyć mogą. Glicz. 3. † Z. kogo = *stanąć w jego obronie, obronić, osłonić go; upomnieć ś., ująć ś. za kim:* Kto lichwiarze oroni i zastępuje, tedy tak niechaj będzie karany, jak lichwiarz. P. chel. Stany wysokie od śmierci i sądu Bożego nie zastąpią. Skar. Zastąpił mię u króla. Troc Swojemi piersiami ojczyznę zastąpił. Troc. 4. † Z kogo w kontrakcie, w prawie, u prawa = *zapewnić, zabezpieczyć go w kontrakcie, wobec prawa, zagwarantować mu co:* Zastępuję kogo w kontrakcie, w prawie = waruję komu. Kn. † Zastępuję kogo w prawie = *ręczę za kim.* L. 5. Z. miejsce *zająć, zabrać, zalec, zapełnić:* Aniołowie jako śliczne namioty zastąpili one pola szerokie w niebie, w których przemieszkiwa Bóg na wieki. Birk. Aby te materje księgi i miejsca nie zastąpiły. Troc. Jegoby poddani pół świata Z. mogli Troc. Pochwały jego całą zastąpiły dedykacją. Troc. Syn ojca wyswobodził z więzów, przyjąwszy je na siebie, miejsce jego zastąpił. Bog. Woj. Kochanek moje zastępował miejsce, chciała mi ona nos zakręcić. Bog. Woj. Kiedy zima nadchodzić ma, tedy nie zrazu gwałtem przypadnie, ale znienagła biedzi ś. z latem, aż jej lato ustąpić musi, a zima ono miejsce zastępuje dotąd, aż je onoż lato z miejsca zasię wyprze. Podw. 6. przen : Z kogo = *zająć jego miejsce, wejść w jego funkcję, wyręczyć go, zostać jego namiestnikiem:* Mamże ja ciebie grzbietem moim zastępować? Troc. (= *grzbietu za ciebie nadstawiać).* Zastępuję kogo w panowaniu, w urzędzie. Troc. Te dobra odebrane ludu zastępować mają ciężary. Troc. Na tych, którzy nas zastępują, mieć oko należy. Kras. Marszałek, rządca dworu, pana zastępuje. Kras. Na to namiestników chowam, aby mię zastępowali w tym, czego sam przez ś. czynić nie mogę. Kras. Łudzą ś. niektórzy pisarze i czytelnikom chcą oczy zamydlić, że dostatek rzeczy może Z. niedostatek języka; jak czasem okazałość słów zastępuje słabość myśli. Kopcz. Każdy za siebie cierpi, i nikt nikogo w cierpieniu Z. nie może. Kras. A. To jest siła moralna (religji), której w żadnym wieku, w żadnej społeczności, żadne wynalazki rozumu nigdy nie potrafiły Z. Sniad. Któż dzieciom matkę zastąpi? Krasz. Ojca a matki rodzonych nikt nie zastąpi. Krasz. Wielki był żal po człowieku, którego nikt nie mógł Z. Krasz. Wyobraźnia górowała nad innemi moralnemi władzami i częstokroć zastępywała je w czynie. Kacz. Sporym oknom niedostawało szyb wielu, zastępywanych szmatami. Orzesz. Niech i ten zginie, zastąpi go trzeci. Kniaź. 7. Z. ekspens, sumę, wydatki, potrzeby = *zastąpić, wyręczyć kogo w płaceniu, w zaspokojeniu ich, założyć na nie, pokryć z swojej kieszeni, wyłożyć za kogo:* Zygmunt zastępował przez dwa dni ekspens bądź na konie, bądź na ludzi. L. Zastąpiłem tę sumę z swoich pieniędzy i zapłaciłem. L Podróżne monarchów potrzeby zastępowali włościanie i miasta dodawaniem żywności przejeżdżającym bez zapłaty. Nar. Ja podatku Szymonowego z mojej kieszeni nie zastępuję. Karp. 8. † Z. = *nastąpiwszy przycisnąć:* Kolanem zastąpiwszy, gibki róg osadził. Żebr. *(oppositogenu, przycisnąwszy kolanem.* L.). 9. *zajść w ciążę, zachwycić płodu, począć, zostać brzemienną:* Zastąpiła niedawno brzemieniem. Otw. (zachwyciła płód. Otw.). Jeśli niewiasta, zastąpiwszy, nie ma wielkiego obciążenia w sobie, znak jest, iż syna w żywocie nosi. Sien. Kiedy białogłowa zajdzie płodem, zatrzymuje ś. w niej krew miesięczna. [Ziele, co od niego zastąpi na chłopaka (= *zajdzie w ciążę i urodzi chłopca).* Doktorzy mówią, że nieboga zastąpiła. Troc. 10. † Ktoś zarwał wątpliwych słów oszukanym uchem i rozumiał Aury imię, którąm tak mianował nimfy jakiej, mniemając, żem gdzie zastępował. Żebr. *(nympham mihi credit amari;* żem zachwycił miłości, żem ś. zajął ogniem miłości. L.). 11. chem. *podstawić, w składzie związku na miejsce jednego pierwiastku wprowadzić drugi:* Z. wodór przez chlor. Zastępować miejsce darmo, niepotrzebnie, przeszkadzając = *zawalać, zaprzątać miejsce, być na zawadzie:* Zastępuje darmo miejsce.

Ku Które drzewo owocu nie daje, wytnij je, czemu ziemię próżno zastępuje? Sek. Darmo te rzeczy miejsce zastępują. Troc. [Pełno w izbie gárków, ino zastępują]. Zastępuję komu miejsce, zasiadam miejsce, *occupo locum primum.* Kn. *(=zajmuję, zasiadam przed nim, odbieram mu stopień wyższości, pierwszeństwa; zamykam mu sobą drogę do awansu).* [Nima co drugim miejsca zastępować]. Ork.

Zastąpienie, a, lm. **a i.** czynność cz. **Zastąpić.** Z w drodze komu. Troc. Zaćmienie słońca pochodzi od zastąpienia księżyca między ziemią a słońcem. Troc. Uwolniony za zastąpieniem łaski królewskiej. Troc. Z. w drodze komu, *occursus.* Kn. Z., zasłonienie. Kn. Z. kogo u prawa. Kn., Troc. Brzemienność rachujemy od chwili zastąpienia, czyli upłodnienia jaja. Śniad. J. Po złączeniu i skutecznym zastąpieniu rośnie w macie zwierzątko. Kluk. Fałszywe Z. nazywają *mola;* w fałszywym zastąpieniu cały żywot podnosi ś., nie jako w prawdziwym zastąpieniu, nad pępkiem. Comp. 2. chem., p. **Metalepsja.** 3. chir. Z. utraconych członków przez sztuczne (prothesis)

Zastemplować, uje, ował, Zastęplować, †**Zasztemplować** *zaznaczyć, zatwierdzić stemplem, ostemplować, ocechować.* Przen.: Idee własności, zastemplowane jeszcze przez Rzymian, przechodzą z pokolenia w pokolenie. Spas.

Zastemplowanie, a, blm., czynność cz. **Zastemplować.**

†**Zasterczeć, y, ał** *zacząć sterczeć nagle.* L.

†**Zasterczenie, a,** blm., czynność cz. **Zasterczeć.**

Zasterować, uje, ował *zacząć sterować.* L.

Zasterowanie, a, blm., czynność cz. **Zasterować.**

[**Zastęchlenie się, a ś,** blm.] czynność cz. **Zastęchlić ś.**

[**Zastęchlić się, i ś., ił ś.**] p. **Zatęchnąć.**

[**Zastęgły**] *który stęgł, stężały, zakrzepły:* Wejście Ornaku najstraszniejszym jest w tej czarnej, zastęgłej ciszy. Mic.

[**Zastęgnąć, gnie, gnął** a. **gł**] *stężeć, zakrzepnąć.*

[**Zastęgnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zastęgnąć.**

Zastękać, a, ał, × **Zastęknąć** *zacząć stękać; stęknąć, zajęczeć, jęknąć, wydać stęk, jęk:* Z nich żaden nie był obrażon i przez ten wszystek czas żaden nie był zastękał. Baz. W Polszcze czyli Włoch, czy Francuz, czy Niemiec, owa zastęka jakiś cudzoziemiec. Pot. Sowa spłoszona zastęka. Szymon. Przen.: × Z. *zaskrzypieć, zakwękać, zachwiać ś., ponieść uszczerbek, zostać naruszonym, rozstroić ś., nadwątlić ś.:* Zdrowie to z domowej rany zastękało, które dotąd lud miasta w zdrowiu swym chowało. Błaż.

Zastękanie, a, blm., czynność cz. **Zastękać.**

× **Zastęknąć, nie, nął** p. **Zastękać.**

× **Zastęknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zastęknąć.**

Zastęp, u, lm. **y i.** [Z.] *napaść, napad:* Zrobić Z. na drodze. 2. [Z. drogi] *(=zastępowanie, zwyczaj prawny w Lubelskim).* 3. *zastąpienie, zastępowanie przeciw czemu, zastawianie ś., opór, odpór, zasłona,* × *zastawa:* Piorun bije w kościół Jowisza, zastępu nie mając, wali mury spadając, kruszy wypadając. Bardz. 4. *wał ochronny, przedpiersień, parapet, nasyp, za którym bezpiecznie działają żołnierze, robotnicy i t. d.:* Z. wału, rzecz sypana dla ochrony, zasłony robotników, żołnierzy. Dudz. Z. wyczeczny. Troc. Wystawił przedbramny Z. Dudz. Za zastępami robotnicy robią. Dudz. 5. *tłum, gromada, poczet, legjon, huf, hufiec, wojsko:* Był Z. wielki. HJ. Z. wojska, nieprzyjaciół. Bóg daj, abyś rosł i mnożył ś. i był w zastępy mnogiego ludu. Leop. Przed zastępy woła, w bramach miejskich wydaje słowa swoje. Leop. (na głowie tłuszcz woła. Leop.; w największym zgiełku woła. B. G.). Wszystek Z. mężów walecznych jego był trzydzieści i pięć tysięcy. Leop. Głowy zastępów izraelskich. Leop. (wojska. Leop.; wodze wojsk izraelskich. B. G.). Pan zastępów, Bóg zastępów *(=mocy, chórów).* Święty, święty, święty Pan zastępów. Skar. Widziałem Pana siedzącego na swym stolcu, a wszystek Z nieba stoi koło niego. Leop. *(=orszak).* Przen.: Wątła fala, uwikłana między szuwary, zasnęła wśród ich zastępu. Żer *(=mnogości, ęstwy).* Usnąłem... widzę Z. na Z. uderza, Dęboróg wiedzie hufce Jana Kazimierza. Syrok. 6. *pewna jednostka wojska: hufiec, legja, pułk:* Legja rzymska abo Z. miał w sobie żołnierza około 6000. Warg. Odprawiwszy brak i popis, trzy zastępy wyrównał. Warg. Wolskim zastępom do miasta pod mury drogę uczynił. Warg. 7. × Z. *posiłki żołnierskie przyjacielskie.* Dudz., Troc. 8. [Z., **Zastępki**] *ciąża, brzemienność, zastąpienie.* 9. p. †**Zastępy.** Zdr. **Zastępik.**

Zastępca, y, lm. **y,** × **Zastępnik i.** × Z. *ten, co zastępuje, napastnik:* Z. na drodze. Kn., Troc. 2. *ten, co zastępuje czyje miejsce, czyją osobę, namiestnik, surogat, substytut:* Z., praecessor. Ks. Ł. Z. prokuratora. Dał za siebie zastępcę do wojska. Przen.: *rzecz zastępująca co, substytut:* Wszystko to zastąpić miały: waleczność żołnierza, szaspoty, kartaczownice i rowki żołnierskie; powiemy słów kilka o każdym z tych zastępców tego, co brakowało. Jeż. 3. *rękojmia, poręczyciel, ręczyciel, rękojemca,* × *ewiktor:* Pan jest zachodźca, czyli Z. za występki twoje, on na ś. wziął wszystkie przewinienia twoje. Rej. Z, zachojca, iściec. Rej. 4. *ten, co ś. za kim wstawia, przyczynia, wnosi instancję, pośrednik, protektor, orędownik, rzecznik,* × *przyczyńca,* × *przyczyniciel:* Będzie ten sędziem, który też jest zastępnikiem i pośrednikiem naszym. Skar. 5. *zakładnik,* × *zastawnik, zastaw, osoba w zakład dana:* Wziął syny ich w zastępce i posłał je do Jeruzalem. Leop. (wziął syny ich w zakładzie. B. G.). Przyślij dwu synów zastępce, by wypuszczony nie uciekł od nas. Leop. (w zakładzie B. G.).

[**Zastępców**] *należący do następcy:* Chłop poszedł paść zastępcową gęś

Zastępczo, × **Zastępnie** przys. *sposobem zastępstwa, w zastępstwie, tymczasowo:* Sprawować obowiązki Z.

Zastępczy przym. od **Zastępca i.** a. × **Zastępny,** †**Zastępczyny** *zastępujący kogo, wyręczający go tymczasowo:* Rządy zastępcze *(=rejencja).* Obywatele uznali na ratuszu potrzebę rady tymczasowej, czyli rady zastępczej. Wyb. Wkrótce rada zastępcza podzieliła ś. na cztery departamenta. Wyb. Są to w całym znaczeniu słowa „gatunki zastępcze", jak je nazywa gieografja botaniczna, t. j. gatunki pełniące we florze Ameryki Północnej tę samą funkcję. Nad to jeszcze Ruś Wołochów za zastępczyne sobie miała. Steb. (że jej miejsce zastąpiły. L.). 2. patol.: Krwotoki zastępcze, krwawienia zastępcze z nosa, z guzów hemoroidalnych lub innych organów ciała, występujące zamiast właściwej miesiączki, miesiączkowanie zastępcze (menstruatio vicaria).

× **Zastępczyna, y,** lm. **y** p. **Zastępczyni.** Sł. wil.

Zastępczyni, i, lm. **e,** × **Zastępczyna,** × **Zastępnica,** × **Zastępniczka** forma ż. od **Zastępca:**

Z. przełożonej. Najśw. Panna, zas'ępnica nasza. Skar. Najprzedniejsza jest pośredniczka i zastępniczka w przyczynie swej matka Chrystusowa. Skar.

† **Zastępczyny** p. **Zastępczy.**

Zastępek, pku, lm. **pki** *to, co ś. używa dla zastąpienia czego innego, surogat.* Sł. wil.

Zastępik, u, lm. **i** p. **Zastęp:** Z., *legiuncula.* Mącz.

|Zastępki, ów, blp.| p. **Zastęp.**

|Zastępliwy| *kłótliwy:* Dziewka zastępliwa.

Zastęplować, uje, ował p. **Zastemplować.**

Zastęplowanie, a, blm., czynność cz. **Zastęplować.**

× **Zastępnica, y,** lm. **e** p. **Zastępczyni.**

× **Zastępnictwo, a,** lm. **a** p. **Zastępstwo.** L.

× **Zastępniczka, i,** lm. **i** p. **Zastępczyni.**

× **Zastępnie** p. **Zastępczo.** L.

× **Zastępnik, a,** lm. **cy i.** p. **Zastępca. 2.** fabr. *czynnik nowszy i tańszy, mający zastąpić poprzednio używany:* Z. indyga, wymiotnika.

Zastępny 1. *który może być zastąpionym.* **2.** × Z. p. **Zastępczy.** Troc.

Zastępować, uje, ował p. **Zastąpić.**

Zastępowanie, a, blm., czynność cz. **Zastępować.**

Zastępstwo, a, lm. **a,** × **Zastępnictwo** *zastępowanie, wyręczanie kogo,* × *namiestnictwo; czynność za kogo spełniana:* Asesor w zastępstwie sędziego. Iść na Z.

† **Zastępy, ów,** blp. *stercz gruczołu krokowego* (prostata); *stercz przyjądrza* (epidydymis).

Zastępywać, uje, ywał prow., p. **Zastąpić.**

Zastępywanie, a, blm., czynność cz. **Zastępywać.**

Zastodole, a, lm. **a** *miejsce za stodołą, za stodołami:* Przemknął ś ogrodem, po zastodolu, przez chwasty i okólniki. Żer.

Zastoina, y, lm. **y** patol., p. **Zastój.**

Zastoinowy patol., przym. od **Zastoina:** Zapalenie zastoinowe Puchlina zastoinowa. Obrzęk Z. Przekrwienie zastoinowe. Żółtaczka zastoinowa Wątroba zastoinowa. Płuco zastoinowe. Nerka zastoinowa. Tarcza a. brodawka zastoinowa nerwu wzrokowego. Marskość zastoinowa nerwu wzrokowego. Marskość zastoinowa a. stwardnienie zastoinowe (induratio cyanotica).

|Zastoiwanie a, blm. i **|Z. ś|** czynność cz. **Zastoiwać ś.:** Do zastoiwania duh i kabłęków na brony drewniane miano w każdym gospodarstwie na jednej ścianie budynku wbite kołki i łukowaty kawał drzewa odpowiedniej formy.

|Zastojeć, i, jał i Z. ś., Zastoiwać ś., Zastojować ś.| (o drzewie surowym, użytym na pewien przedmiot) *zaschnąć w nadanym mu kształcie:* Deska zastojuje ś **|Z. ś.|** *osłabnąć z długiego stania:* Koń ś. zastojał.

|Zastojenie, a, blm.| czynność cz. **Zastojeć.**

|Zastojenie się, a ś., blm.| czynność cz. **Zastojeć ś.**

|Zastojować się, uje ś., ował ś.| p. **Zastojeć.**

|Zastojowanie się, a ś., blm.| czynność cz. **Zastojować ś.**

Zastojowy przym. od **Zastój:** Organizacja państwowa społeczeństwa chińskiego utrzymywała je przez dziesiątki wieków w zastojowej bezwładności. Patol.: Torbiel zastojowa. Guz Z. = *torbiele i guzy, w których wskutek zamknięcia ś. przewodu wyprowadzającego nastąpiło zatrzymanie ś. (stagnacja) wydzieliny.*

Zastole, a, lm. **a i.** † Z., **|Z.|,** † **Zastół** *miejsce za stołem:* Król, rozgniewawszy ś., wstał z zastola i szedł z onego miejsca do sądu. Leop. (wstał w popędliwości od onej uczty. B. G.: wstał od stołu. L.). On, natychmiast wyskoczywszy z zastola, opuścił obiad swój. Leop Wynidź zaraz, wynidź sam z zastola. Pot Z bracią fortuny czekali jednakiej, i których uprzedzali do zastola, tym ś. pewnie uprzedzić nie dali do pola. Pot. Z., za stołem miejsce. Troc. Z, wyższe miejsce za stołem: uczta, biesiada. Pot. Otóż, że mnie w rejestrze proszonych nie mieli, wyprosili z zastołu, jednak nie wypchnęli Zabł. Owości niedługo moja z zastola leci, kaduk ją wyrzucił w pośrzód izby. Hrb. Kruk ś. z zastola ochotnie wywali, szedł i podle słowika jął śpiewać. Papr. Sunie ś. długi szereg po zastolu. L. |Siedzi na zastołu. Wynidzi z (za) tego stola|. **2.** [Z.] *deska pokrywająca dwa nieco od siebie odległe stoły.*

Zastolny *za stołem będący; za stołem siedzący:* Przysłuchajmy ś. rozmowie zastolnych biesiadników. Jeż. [Panowie zastolni!]. Zastolni biesiadnicy. Jeż. Nie uważał na zastolną rozmowę. Jeż. Mości panowie zastolni i przedstolni, jeśli z wolą, a. nie z wolą. Kaczk.

† **Zastorc enie, a,** blm., czynność cz. **Zastorczyć.**

† **Zastorczyć, y, yl** *zatknąć, aby sterczało.*

Zastosować, uje, ował, [Zastósować], nied. **Zastosowywać** *przystosować, przyrównać, użyć stosownie, odnieść do kogo, do czego trafnie, zaaplikować:* Z. artykuł prawa do danego przestępstwa. Przysłowie dobrze zastosowane. Mógłbym do ciebie Z. słowa mędrca... (= *słusznie zwrócić je do ciebie*). Z. chemję do sztuk i rękodzieł. Sacharynę zastosowano do wyrobu wódek słodkich. Z. co w praktyce. (= *wprowadzić w użycie stosownie*). Chcę wierzyć, że swe zasady w praktyce zastosujesz. Plug. Pierwiastkowe ubiory zastosowane były odpowiednio klimatowi. Wójc. Fakt ten zastosowuje do naszych stosunków. (=*przykrawa*). **Z. ś.** do kogo, do czego = *nagiąć ś., wziąć z kogo, z kogo, z czego miarę, wskazówkę dla siebie,* nied. *akomodować ś., wzorować ś., moderować ś. na czym:* Z. ś. do czyjego żądania, polecenia, do wskazówki, do wzoru. Nie jestem wymagającym, zastosuję ś. do was. (= *ograniczę ś., zniżę ś. do warunków, w których żyjecie, zgodzę ś. z wami*).

Zastosowalność, i, blm., rz. od **Zastosowalny:** Wierzą w natychmiastową Z. i tryumf swoich pomysłów. Spas.

Zastosowalny *możliwy do zastosowania:* Plan, pomysł, projekt Z.

Zastosowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zastosować:** Nie wiadomo, jakim ś. ten środek okaże w zastosowaniu (= *w praktyce, w użyciu*). Wynalazek ten ma Z. w przemyśle. Matematyka nawet pomija wszystkie praktyczne zastosowania.

Zastosowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastosować ś.**

Zastosowywać, uje, ywał i Z. ś. p. **Zastosować.**

Zastosowywanie, a, blm., czynność cz. **Zastosowywać.**

Zastosowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastosowywać ś.:** Niezłomny upór litewski w odróżnianiu ś. i niezastosowywaniu ś. do zasad cesarstwa niemieckiego. Lel.

Zastój, oju, blm. **1.** *ustanie ożywienia, brak ruchu, stagnacja, ospałość:* Z. w handlu, w interesach. Z. umysłowy (= *brak postępu*). Z. w akcji dyplomatycznej. **2.** a. **Zastoina** patol (stasis)

stan patologiczny, wyrażający ś. ustaniem ruchu cieczy, głównie ustanie w naczyniach włoskowatych i małych ruchu krwi, która wskutek tego ulega skrzepnięciu.

† **Zastół, ołu,** lm. **oły** p. **Zastole.**

Zastrachany (Sł. wil.) *zastraszony, zalękniony, zatrwożony, zestrachany, wystraszony, przerażony, przestraszony, spłoszony.*

[**Zastósować, uje, ował**] p. **Zastosować.**

[**Zastósowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zastosować.**,

× **Zastrajać, a, ał** i [**Z. ś.**] p. **Zastroić.**

× **Zastrajanie, a,** blm., czynność cz. **Zastrajać.**

[**Zastrajanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zastrajać ś.**

Zastrajkować, uje, ował *zacząć strajkować, zaprzestać pracy.*

Zastrajkowanie, a, blm., czynność cz. **Zastrajkować.**

Zastraszać, a, ał p. **Zastraszyć.**

Zastraszająco przys. od **Zastraszający:** Epidemja szerzy ś. Z.

Zastraszający *który zastrasza; zatrważający, przerażający, okropny, groźny, straszliwy na przyszłość:* Choroba robi zastraszające postępy.

Zastraszanie, a, blm., czynność cz. **Zastraszać.**

Zastraszenie, a, blm., czynność cz. **Zastraszyć.**

[**Zastraszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zastraszyć ś.**

Zastraszyć, y,ył, nied. **Zastraszać** kogo **I.** *strasząc zagrozić komu, zaniepokoić go:* Z. kogo procesem. Wieley bogowie, wstrzymujcie ręce moje! moja rozpacz mię zastrasza. L. Szlachta, zastraszona od drugich stratą lub osłabieniem wolności, bardzo ostygle postępowała. Alber. 2. *zatrwożyć, nastraszyć; nabawić, napędzić, narobić komu strachu,* żart. *napędzić komu pietra, pietrka, przestraszyć, przerazić, przejąć kogo strachem:* Choroba jego zastrasza mię. [Antek wszed za ołtarz, chcący go Z.]. 3. × Z. kogo dokąd = *strasząc zapędzić, zagnać; zapłoszyć:* Tak mało serca ma, iże zając go na czasy w jaskinie puste i głuche zastraszy. Lubom. Miecz ś. ostry zawinie, furje biczami i wściekłe eumenidy swemi gorgonami za świat ich gdzie zastraszą. Tw. [**Z. ś.**] *zalęknąć ś., zatrwożyć ś. zaniepokoić ś., przestraszyć ś., przerazić ś.*

× **Zastroić, i, ił,** nied. × **Zastrajać** *nastroić, urządzić, przygotować:* [Djabli zastroili se muzykę] [**Z. ś.**] *przygotować ś., wybrać ś.:* Zastrája sie jak sójka do Cieplic. Tak sie zastrájá k temu, jak...

Zastroje, ów, blp. *pszczoły błąkające ś., które dopiero ula a. barci szukają.* L.

Zastronek, nka, lm. **nki,** [**Zastronie, Zastrzenie**] *sąsiek w stodole, zapole, zasiek, pacha:* Wtedy wierzeje (stodół) skrzypiały, parobcy gwarzyli, a stado dziewek gziło ś., kwicząc po zastroniach. Tet.

[**Zastronie, a,** lm. **a**] p. **Zastronek.**

× **Zastronnie** przys. od **Zastronny.**

× **Zastronnik, a,** lm **cy** *człowiek zastronny; stronnik, zwolennik:* Każdy z obrońców i zastronników tych rozmaitych sekt. Cyan.

× **Zastronność, i,** blm., × **Zastrońśtwo** rz. od **Zastronny:** Karać surowo sędziów źle sprawujących swój urząd a. przez umyślne niedbalstwo, a przez widoczną Z. L. Mąż ten nie może ś. nigdy uwodzić swojolubstwem i zastrońśtwem. L.

× **Zastronny** *stronny, stronniczy, parcjalny, jednostronny, uprzedzony do jednej ze stron.* L.

× **Zastrońśtwo, a,** blm., p **Zastronność.**

[**Zastropić, i, ił**] *zrobić wierzchołek dachu.*

[**Zastropienie, a,** blm.] czynność cz. **Zastropić.**

Zastrugać, ga a. że, gał, nied. **Zastrugiwać I.** *zacząć strugać, zarznąć, zaciąć strugając.* 2. *strużąc ostro zakończyć; zaciosać, zarznąć, zaszpicować:* Z. drewno. Z. ołówek *(= zatemperować).*

Zastruganie, a, blm., czynność cz. **Zastrugać.**

Zastrugiwać, uje, iwał p. **Zastrugać.**

Zastrugiwanie, a, blm., czynność cz. **Zastrugiwać.**

Zastrukać, a, ał myśl. *zacząć strukać; strukając dać ś. słyszeć:* Kiedy z pierwszym brzaskiem wiosny w niedoścignionych błękitach zastruka klucz przeciągających żórawi... Sp.

Zastrukanie, a, blm., czynność cz. **Zastrukać.**

Zastrupiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zastrupić.**

Zastrupianie, a, blm., czynność cz. **Zastrupiać.**

Zastrupianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastrupiać ś.**

Zastrupić, i, ił, nied. **Zastrupiać I.** ranę = *strupem zakryć; zasklepić, zaskwarzyć, zapiec, zaskorupić.* 2. *zapełnić, pokryć strupami.* **Z. ś. I.** (o ranie) *strupem ś. zakryć; zasklepić ś., zaskorupić ś., zaskwarzyć ś., zaschnąć na strup:* Jeśliby ś. otworzenie strupu zastrupiło, tedy strupu nie oddzieraj gwałtem, ale w ślazie maczaj gąbkę i przykładaj na strup, aż zmięknie. Sien. 2. *pokryć ś. strupami:* Zastrupiony (squarrosus).

Zastrupienie, a, blm., czynność cz. **Zastrupić.**

Zastrupienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastrupić ś.**

Zastrychować, uje, ował I. *strychując zakryć, zarównać.* L. 2. żagiel = *spuścić.* **Z. ś.** (o koniu) *strychując ś. zadrasnąć ś.*

Zastrychowanie, a, blm., czynność cz. **Zastrychować.**

Zastrychowanie się, a ś., blm, czynność cz. **Zastrychować ś.**

× **Zastryknąć, nie, nął** p. **Zastrzyknąć.**

× **Zastryknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zastryknąć.**

× **Zastryszeć, y, ał** (o lodzie) *zbić ś. w kupę dla braku wyjścia, zaprzeć ś., zeprzeć ś., zatkać ś., utworzyć zator.*

× **Zastryszenie, a,** blm., czynność cz. **Zastryszeć.**

Zastrzał, u, lm. **y, Zastrzała I.** *postrzał, pocisk, którym kogo zastrzelono:* Wiele na nas mają sideł i zastrzałów. Hrb. Przen.: Zastrzały (postrzały) kupidynowe. Troc. Kupidowe zastrzały. Rej. Wolność języka jest wielka, zastrzały ich chytre i ogniste. Skar. *(= ukłócia, docinki, przycinki, przymówk zjadliwe).* Wąż zda ś. najpokorniejszy, a wzdy ma w gębie skryty Z. maluczki, ale bardzo szkodliwy. Sekl. *(= żądło, strzałę).* 2. *rana, postrzał.* Przen.: Stoi jak wryty, Z. mając na sercu miłości niezbyty. Szymon. Trapi serce miłością zastrzału srogiego. Kraj. Jest to więc, moje dzieci, instynkt, abo raczej miłości tęgi Z., co z wami dziwaczy. Zabł. 3. bud. = a) a. † **Zastrzelenie** *sztuka drzewa ukośna, jednym końcem w podwalinie utkwiona, drugim wspierająca słup pionowy* (Podcz.), *podpora ukośna, krzepica: Fulcrum,* podpora, zastrzelenie ściany a. czego takiego, żeby nie padło. Mącz. Przen.: Rozum myśl swoję stwierdzał tylu prawd zastrzałem w jednościenności stopnia. Nagl. *(= dowodami popierającemi).* b) *krzyżulec ukośny, wystawiony na zgniecenie przy konstrukcjach mostów żelaznych.* 4. a. **Zanogcica**

lek. (panaritium) *rozpadlina przy paznogciu, nabrzmienie końców palców zbyt bolesne i zaognione, pochodzące z zatrzymanej w krążeniu ciekłości:* Przeciw zabiciu za skórę trzaską, tarniem a. gwoździem a. przeciw zastrzałom plastrzyk ten przyłożyć, wnet wyciągnie. Urzęd. **5.** wet. *zapalenie skóry w szparze międzyracicowej u bydła lub nad pazurem u psów.* **6.** woj. (w podkopach) *sztuka drzewa gruba, dana poprzecznie między słupami dla odporu przeciwko naciskaniu ziemi:* Po robienie przekopów, zastrzałów i rowów pobocznych. Sur. Samo ścieśnienie brzegów groblą lub zastrzałami będzie dostatnie do poprawienia złego. Sur. **Na Z.** przys. *ukośnie, pod kątem:* Do rzek głównych, płynących tam czterma dolinami, wpada na Z. mnóstwo pomniejszych rzeczek i potoków górskich. Sł. wil. Na Z. odpiera na średnim biegu koryto Odry pasmo wyżyn ku północnemu zachodowi. Pol. Zdr. **Zastrzałek.**

Zastrzała, y, lm. **y** l. p. **Zastrzał. 2.** fl. *sztuka drzewa wolno płynąca na szrykówkach przy głowie.*

Zastrzałek, łku, lm. **łki** p. **Zastrzał.** Troc, L.

Zastrzec, że, gł, nied. **Zastrzegać** *zawarować, wymówić; warując zapewnić, zabezpieczyć:* Z. sobie co w kontrakcie. W tym stanie Anglikom traktat zastrzegł i zabezpieczył osady ich. L. **Z. ś.** l. przeciw czemu = *oświadczyć ś. zgóry przeciw czemu, zapowiedzieć, ostrzec zawczasu, że czegoś nie przyjmiemy, że ś. z czymś solidaryzować nie myślimy i t. p.:* Zastrzegam ś. przeciwko możliwym pomyłkom w rachunku, który tu podaję. Zgóry zastrzegam ś., że to nie jest moje ostateczne słowo. **2.** [Zastrzegać ś.] *mieć ochotę na co, kasować ś. na co, mieć ś. ku komu, ku czemu:* Kocur ś. zastrzega do sadła. Kuba ś. zastrzega do Wojtkowej Zośki.

× **Zastrzeg, u,** lm. **i** p. **Zastrzeżenie:** Jeżeli potrafię odłączyć rozwój podmiotu od zastrzegu indywidualnego przedmiotu, wyjdę zwycięsko. Wilk.

Zastrzegać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zastrzec.**

Zastrzeganie, a, blm., czynność cz. **Zastrzegać.**

Zastrzeganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastrzegać ś.**

Zastrzelać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zastrzelić.**

Zastrzelanie, a, blm., czynność cz. **Zastrzelać.**

Zastrzelanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastrzelać ś.**

Zastrzelenie, a l. blm., czynność cz. **Zastrzelić. 2.** † Z., p. **Zastrzał.**

Zastrzelenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastrzelić ś.**

Zastrzelić, i, ił, nied. **Zastrzelać, Zastrzeliwać.** † **Zastrzelować** l. *strzeliwszy zabić; ustrzelić:* Z. sarnę flintą, szrotem, strzałą. Troc. Przen.: Pod deszcz słońcami tęcza zastrzelona nieba długie miłować zwykła zachylona. Żebr. Rub.: Z. kogo = *podkurzyć mu pod nos, zesmrodzić ś. pod nos:* Psa za ogon nie ciągnij, bo zastrzeli cię z góry. Trzt. **2.** *strzelić za kogo, za co:* Bieżało pacholę, a on zastrzelował strzały zań. B. B. (wystrzelił strzały dalej przedeń. B. G.). **3.** przen.: × Z. kogo = *zadać mu trudność, zaskoczyć kogo:* Zaś mię zastrzeli temi słowy. Górn. **Z. ś.** *zabić ś. strzeliwszy do siebie,* rub. *palnąć sobie w łeb.*

Zastrzeliwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zastrzelić.**

Zastrzeliwanie, a, blm., czynność cz. **Zastrzeliwać.**

Zastrzeliwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastrzeliwać ś.**

† **Zastrzelować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zastrzelić.**

† **Zastrzelowanie, a,** blm., czynność cz. **Zastrzelować.**

† **Zastrzelowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zastrzelować ś.**

[**Zastrzemić, i, ił, Zastrzępić**] *wbić sobie drzazgę w ciało:* Z. palec. [**Z. ś.**] *urazić ś., skaleczyć ś., zakłóć ś. strzemką:* Dziecko, pełzając po podłodze, zastrzemiło ś.

[**Zastrzemienie, a,** blm.] czynność cz. **Zastrzemić.**

[**Zastrzemienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zastrzemić ś.**

[**Zastrzemka, i,** lm. **i**] *drzazga w zastrzale.*

[**Zastrzenie, a,** lm. **a**] p. **Zastronek.**

Zastrzesze, a, lm. **a,** [**Nawias**] *brzeg strzechy słomianej, wychodzący za ściany, okap strzechy.*

Zastrzeżenie, a, lm. **a,** × **Zastrzeg** l. czynność cz. **Zastrzec. 2.** *warunek, klauzula, zawarowanie sobie pewnych praw, ostrzeżenie:* Wierzyciel zrobił Z. na hipotece dłużnika. Z. hipoteczne. Zgadzam ś., z tym jednak zastrzeżeniem, iż... (= *z tym warunkiem, wymawiając sobie to, iż...*).

Zastrzeżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zastrzec ś.**

× **Zastrzęgać, a, ał** p. **Zastrzęgnąć.**

× **Zastrzęganie, a,** blm., czynność cz. **Zastrzęgać.**

× **Zastrzęgnąć, nie, ął,** [**Zaszczęgnąć**], nied. × **Zastrzęgać** *utkwić, uwięznąć, wbić ś., wpić ś., wleźć:* Strzała zastrzęgła w dachu. [Ręka nieżywego człowieka zastrzęgła w gardle]. Przen.: Myśl ta zastrzęgła jej w głowie. Słowa zastrzęgły mu w gardle. Krasz. Z. = *ugrzęznąć, zagrzęznąć, uwięznąć, ulgnąć:* Z. w błocie. Kaczk. [**Z. ś.**] *zalać ś., wdać ś.:* Robaki ś. w czym zaszczęgną.

× **Zastrzęgnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zastrzęgnąć.**

× **Zastrzęgnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zastrzęgnąć ś.**

[**Zastrzępić, i, ił** i **Z. ś.**] p. **Zastrzemić.**

[**Zastrzępienie, a,** blm.] czynność cz. **Zastrzępić.**

[**Zastrzępienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zastrzępić ś.**

Zastrzyc, że, gł, nied. **Zastrzygać** *zacząć strzyc; strzygąc zaciąć, przystrzyc.* L.

[**Zastrzyg, u,** lm. **i**] l. *nierówne ucięcie kloca.* **2.** w lm. w obcisłych spodniach górali, *rozcięcia u dołu z boku nogawic, zapinane na haftki.*

Zastrzygać, a, ał p. **Zastrzyc.**

Zastrzyganie, a, blm., czynność cz. **Zastrzygać:** Z. włosów dzieciątka przy chrzcie. Sak. (= *strzyżenie po raz pierwszy*). Twój ociec w Podteliczu, a ty w Dubnie, jak tańce, tako i Z. włosów przy ślubach odprawował. Pim.

Zastrzykać, a, ał p. **Zastrzyknąć.**

Zastrzykanie, a, blm., czynność cz. **Zastrzykać.**

Zastrzykiwać, uje, iwał p. **Zastrzyknąć.**

Zastrzykiwanie, a, blm., czynność cz. **Zastrzykiwać;** *injekcja.*

Zastrzyknąć, nie, nął, × **Zastryknąć, Zastrzykać,** nied. **Zastrzykiwać** l. *zacząć strzykać; strzyknąć:* Zastrzykało mi w uchu, w kolanie. **2.** *wstrzyknąć za skórę; zaszprycować:* Z. morfinę. **3.** kogo = *wstrzyknąć mu lek pod skórę:* Zastrzykiwanym kazał masować nogi. Ochor. **4.** *strzyknąwszy zakropić, zalać:* Mamka zastrzyknęła dziecku pokarmem oczy. **5.** anat., p. **Nastrzykać.**

Zastrzyknienie, a, lm. **a** p. **Zastrzyknięcie.**

Zastrzyknięcie, a, lm. **a, Zastrzyknienie** czynność cz. **Zastrzyknąć;** *injekcja.*

Zastrzyżenie, a, blm., czynność cz. **Zastrzyc.**

Zastudzać, a, ał p. **Zastudzić.**

Zastudzanie, a, blm., czynność cz. **Zastudzać.**

Zastudzenie, a, blm., czynność cz. **Zastudzić.**

Zastudzić, i, ił, nied. **Zastudzać** *zrobić, że co zastygnie; studząc zachłodzić; studząc dać zakrzepnąć:* W kamień członeczki białe Bóg zastudził. Słow. Jakże można: zastudziwszy serce z jednego uczucia, rozgorzał zaraz drugim? Krasz.

× **Zastukać, a, ał,** ×**Zasztukać, Zastuknąć,** ×**Zasztuknąć** *stuknąć, zakołatać, zapukać, uderzyć:* Z. do drzwi. Z. czym w co. Gdy siedli do stołu, baba we drzwi zastuka; zastukawszy, ode drzwi ucieka. Jabł. Kilka razy w chałupkę zastuknął. Bardz. Żeby trochę i w bęben werbel jeden zastukano. L. *(= zabębniono).* Przen.: Nie zrobi nic, zastukamy gdzieindziej. Krasz. *(= zwrócimy ś., udamy ś. do kogo innego).*

Zastukanie, a, blm., czynność cz. **Zastukać,** × **Zasztukanie.**

Zastuknąć, nie, nął p. **Zastukać.**

Zastuknienie, a, blm., p. **Zastuknięcie.**

Zastuknięcie, a, blm., **Zastuknienie** czynność cz. **Zastuknąć.**

Zastukotać, ce a. cze, tał *zacząć stukotać; stukając zatrajkotać, zakołatać, zabębnić:* Bryczka zastukotała na mostku ostatnim i wtoczyła ś. w dziedziniec. Krasz.

Zastukotanie, a, blm., czynność cz. **Zastukotać.**

[Zastup, u, lm. **y]** *rydel:* Wzięli z izby rydel, czyli, jak go tam zowią, Z. Krasz.

× **Zasturchać, a, ał** p. **Zaszturchać.**

× **Zasturchanie, a,** blm., czynność cz. **Zasturchać.**

× **Zastursać, a, ał** p. **Zaszturchać.**

× **Zastursanie, a,** blm., czynność cz. **Zastursać.**

† **Zastydły** p. **Zastygły.**

† **Zastydnąć, nie, nął** p. **Zastygnąć.**

† **Zastydnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zastydnąć.**

Zastygać, a, ał p. **Zastygnąć.**

Zastyganie, a, blm., czynność cz. **Zastygać.**

Zastygłość, i, blm., rz. od **Zastygły:** Wiek nadawał tym jasnym a zimnym oczom jakąś Z i niemal surowość. Krasz.

Zastygły, † Zastydły *który zastygł, zakrzepły, zsiadły od zimna, skamieniały:* Nieraz do kurhanów kładliśmy zastygłych, co ś. już pod chłodną ziemią budzili i żyli. Krasz. Kisielek Z. Serce zastygłe *(= zamarłe).* Miłość ona sobie wyobrażała mniej namiętną, spokojną, zewnątrz zastygłą, gorejąca we wnętrzu serca. Krasz. Wpatrywał ś. w zastygłe w głaz i ciszę, poważne twarze gotyckich rycerzy na omszałych płytach. Wrocz. Duch mój, zgnieciony głębią oceanów, szyderstwem kłuje swą zastygłą wartę. Mic. By Pan nie zastał serc ani mysli naszych zastydłych a oziębłych w wierze. Rej.

Zastygnąć, gnie, gnął a. gł, † Zastydnąć, nied. **Zastygać** l. *ostygszy stwardnieć, zakrzepnąć, zsiąść ś.:* Galareta zastygła Kiedy ś te mieszaniny należycie wyszmelcują nad ogniem, kładą ś. na naczynia sadłem wysmarowane, a jak mieszanina zastygnie, będzie tak twarda, że ją na kawałki rąbać potrzeba, i dlatego nazywa s. szmelc skalisty. Jak. J. Odlew w formie zastygł. *(= stygnąc zasiał ś.).* Miejsce po nim zastygło = już go dawno tutaj niema, już dawno stąd uszedł. Już i miejsce po nim zastygło. Jakto! odjechał? Kaczk. W Słochini wtenczas już i miejsce było zastygło po panu Michale. Kaczk. Za mniej, aniżeli minutka, już po nas tu ślad zastygnąć powinien. Jeż. **2. przen.** *zamrzeć, obumrzeć, zaniknąć:* Jest to wielki, rozległy, ozdobny w pomniki cmentarz ducha, w którym życie zastygło, namiętności stęgły i zamarły. Sł. wil.

Zastygnienie, a, blm., p. **Zastygnięcie.**

Zastygnięcie, a, blm., **Zastygnienie** l. czynność cz. **Zastygnąć.** 2. przen. *stan obumarcia, brak życia, odrętwienie, apatja, letarg:* Oprócz karnawału, resztę czasu przepędzamy w zastygnięciu i apatji. Sł. wil.

Zasubhastować, uje, ował, *subhastując zająć:* W gubernji Radomskiej zasubhastowano za należność Towarzystwu Kredytowemu Ziemskiemu 123 dóbr większych. Bl.

Zasubhastowanie, a, blm., czynność cz. **Zasubhastować.**

Zasucie, a, blm. l. × Z., czynność cz. **Zasuć.** 2. gór. (w Krakowskim) *zasypanie piaskiem, żwirowiskiem lub rupciami w kopalni lub starych zrobach.* Łab.

× **Zasuć, uje, uł** l. *zasypać:* Często tam ginie niejeden pielgrzym, zasuty piaskiem i pogrzebiony wielkiemi zaspami. P. Koch. Las zasuło całkiem śniegiem. Sienk. Zasute śniegiem okna. Sienk. Dna zasute złotem. Wysp. Z., napełnić. Pot. Ognie zasuły ś. popiołem na trzonach i pogasły. Sienk. Gdym do niego strzelał, to go jakoby mgłą zasuło. Sien. [Oczy łza zasuła]. Przen.: *suto zapełnić, zaopatrzyć; zapchać czym:* Boki forum zasute były rzędami kolumn. **2.** [Z.] *wsypać:* Zasułempieniądze w lipę.

Zasuggiestjonować, uje, ował p. **Zasugiestjonować.**

Zasuggiestjonowanie, a, blm., czynność cz. **Zasuggiestjonować.**

Zasuggiestjować, uje, ował p. **Zasugiestjonować.**

Zasuggiestjowanie, a, blm., czynność cz. **Zasuggiestjować.**

Zasugiestjonować, uje, ował, Zasuggiestjonować, Zasugiestjować, Zasuggiestjować *wprowadzić w stan sugiestji:* Zasuggiestjuj ją dla mnie. Bht.

[Zasujnąć, nie, nął] p. **Zasunąć.**

[Zasujnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zasujnąć.**

[Zasukać, a, ał] *zawiązać rękawy.*

[Zasukanie, a, blm.] czynność cz. **Zasukać.**

Zasuła, y, lm. **y** p. **Płacha.** Sł. wil.

[Zasumitować się, uje ś., ował ś.] *doświadczyć, zaznać:* Chłop ś. lepi (więcej) zasumitował swaru od kobiety o zbanek, jak wprzódzi o gorzałkę.

[Zasumitowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zasumitować ś.**

Zasumować się, uje ś. ował ś. *zasmucić ś., zasępić ś., zakłopotać ś., zafrasować ś.:* Łopatka mocno ś. tym zasumował. Kaczk. Zasumował ś. i zatużył na dobre. Lam

Zasumowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasumować ś.**

Zasunąć, nie, nął, [Zasujnąć], nied. **Zasuwać** l. *wsunąć za co:* Z co za szafę. **2.** *posunięciem zakryć, zasłonić, zaciągnąć:* Zasuń firankę. Węg. Odsunięte firanki kazała Z. Wirt. Snem zmorzony, powieki zasuwa. Hul. *(= zamyka, zawiera, skleja).* Zasunął wpół powieki. Mick. Siedzenie gnuśne w zamkniętych pokojach a. w zasuniętych taflami karetach. L. Kamień nad wami, jak nade mną, zasunięty będzie. Krasiń. **3.** *posu-*

nięciem zamknąć: Z. drzwi, okna *(= zamknąć na zasuwkę, zaryglować).* Z. piec *(= zamknąć, zatkać).* **4.** *wsunąć, wsunąwszy zapuścić:* Zasunął szablę do pochwy. Sienk. Oczy miała zamglone, główkę jakby zasuniętą w ramiona. Sienk. *(= wtuloną, wciśniętą).* Z. szufladę *(= zamknąć).* **Z. ś.** I. *sunąc ś. dostać ś. dokąd, za co, zawlec ś., zaczołgać ś., zajść:* Mgła tajemnicza zasuwa ś. nad nami *(= zasnuwa ś.).* Zasuwała ś. mgła sina ciężko i powoli. Brt. **2.** *wsunąć ś., wtulić ś., wcisnąć ś., zapaść:* Usiadła głębiej w swym miejscu, zasunęła ś. w kącik. Żer. Zasuwać ś. będziesz w ciemności Tartaru. Krasiń. Myśl jego zasuwała ś. w ciemność, a pod nogami otwierała ś. przepaść. Sienk. **3.** *zawlec ś., zaciągnąć ś., zasnuć ś., zakryć ś.:* Myśl na ten czas traci swą żywość i polot, zasuwa ś. mgłą i pomrokiem. Chodź. **4.** *zamknąć ś. na zasuwkę, zasunąć drzwi za sobą:* Zasuń ś. i nie otwieraj nikomu, póki ś. nie odezwie. **5.** Zasuwać ś. = *być urządzonym do zasuwania:* Te drzwi zasuwają się na rygiel

Zasunienie, a, blm, p. **Zasunięcie.**

Zasunienie się, a ś., blm., p. **Zasunięcie ś.**

Zasunięcie, a, blm., **Zasunienie** czynność cz. **Zasunąć.**

Zasunięcie ś., a ś., blm., **Zasunienie ś.** I. czynność cz. **Zasunąć ś.** **2.** chir. (dislocatio) *przesunięcie ś., przemieszczenie, zboczenie od położenia prawidłowego:* Z. ś. odłamków kostnych (dislocatio ad longitudinem cum contractione).

Zasunięty I. a. **Zasuniony** im. od **Zasunąć.** **2.** [Z., **Zasuty**]: Duża widoczna płama na sukni, gdy gęsta bardzo, nosi nazwę: zasunięta a. zasuta.

× **Zasupić, i, ił** *zakapturzyć, zasłonić, okryć.* Mrong.

[**Zasupić się, i ś., ił ś.**] *zadumać ś., zamyślić ś., zasmucić ś., zachmurzyć ś.:* Człeczysko patrzy w panią jak we święty obrazek .., a pani jemu ś. zasupi i nic. Jun.

× **Zasupienie, a,** blm., czynność cz. **Zasupić.**

[**Zasupienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zasupić ś.**

[**Zasupiony**] *posępny, zamglony:* Dzień Z.

Zasuponić, i, ił prow. *zacisnąć, zawiązać suponiami:* Z. kleszcze chomąta

Zasuponienie, a, blm., czynność cz. **Zasuponić.**

Zasuspendować, uje, ował *zawiesić:* Z. kogo w urzędzie.

Zasuspendowanie, a, blm., czynność cz. **Zasuspendować.**

Zasuszać, a, ał p. **Zasuszyć.**

Zasuszanie, a, blm., czynność cz. **Zasuszać.**

Zasuszenie, a, blm., czynność cz. **Zasuszyć.**

Zasuszony I. im. od **Zasuszyć.** **2.** przen. *zawiędły, wyschły, suchy:* Z. jak mumja. Panna Piskulska dobrze już zasuszona. Krasz. **3.** apt.: Krew wołowa zasuszona (sanguis bubulus siccus).

Zasuszyć, y, ył, nied. **Zasuszać** *sprawić, że co zaschnie, zrobić suchym; susząc zatrzymać, utrwalić w danym kształcie:* Z. kwiatek. Nakryjesz garnek nakrywą, a szpary od nakrywy gliną dobrą zasmarujesz i zwolna zasuszysz. Torz. Te próbki zrobiwszy, pomału ich Z., potym z tyglami ożgnąć i w piec szklarski wstawić. Torz. Kiedy glinę glejem zwiąże, lepiej ś. daje robić i zasuszać i zlepiać, lecz gdy więcej dodawano gleju, to ś. ledwie setny Z. dał tygiel. Torz. Przy gojeniu ran z osadnienia końskiego, trzeba dawać pomoc prochem zasuszającym, jako jest proch z chusty spalonej. Trzyc. Drzewo, tak potym rozkochane, jeszcze w latorośli Z. chciał nieprzyjaciel. Birk. Przen.: Mechanizmem wirtuoz w sobie myśl zasuszył i odrętwił. Krasz. *(= wyjałowił).* Z. ś., przepościć ś. Rej.

Zasuty I. × Z. im. od **Zasuć.** **2.** [Z.] p. **Zasunięty.**

Zasuwa, y, lm. **y, Zasuwka** I. *rzecz służąca do zasunięcia = zamknięcia drzwi, okien i t. p., rygiel:* Z. w zamku u drzwi, lub zasuwka mimo zamku osobno do drzwi przybita. L. Z. drewniana, od wnętrza izby zamykana i otwierana. [Z. ślepa] = *zasuwa otwierana i z zewnątrz zapomocą klucza, a. ręką włożoną do wnętrza przez otwór w drzwiach.* Z. w zamku = *rygiel, ślósak wyskakujący z zamku i wchodzący w skobel za pokręceniem klucza.* **2.** Krwawe żyły żadnemi pastkami czyli zasuwkami, któreby wsteczne płynienie krwi powściągały, opatrzone nie bywają. Perz. (zastawkami, zakładkami, zatkankami, (valvulae) *(= pinseta, szczypczyki sprężynowe).* Zamknąć drzwi na zasuwę *(= zaryglować),* na zasuwkę *(= zasunąć).* **3.** *blat, deska do zasuwania otworu, szyber:* Z. u komina, przecinająca prąd powietrza w kanale kominowym. Z. w stawidle = *część ruchoma stawidła.* Zasuń, odsuń zasuwkę przed okienkiem. Troc. **4.** [**Zasuwka**] *przyrząd, zapomocą którego tkacz wysuwa przędzę nie naprzód, ale wstecz.* **5.** anat.: Zasuwka = a) (obex) *delikatna trójkątna płytka pokrywki komory czwartej w mózgu,* × z w o r k a. b) × zasuwka, p. **Migotka.** **6.** bart., p. **I. Dłużnica.** **7.** bud.: Ornamentacja bizantyńska składa ś. z t. zw. zasuwki, czyli wstępnej winiety. Sok. **8.** ryb. *przegroda z drzewa, płotu, lub siatki drucianej, zabezpieczająca dopływ od wejścia ryb drapieżnych, lub umieszczana przy odpływie, aby ryby ze stawu nie uciekały.* **9.** teatr. *część dekoracji teatralnej, malowana na płótnie i przybita na łatach drewnianych, wyobrażająca ścianę domu, dachy, przedpokój, krzaki i t. p., ustawiana zwykle poza oknami lub drzwiami scenicznemi.* **10.** wet.: Zasuwka = *nogieć* (membrana nictitans), *błona czerwona kształtu półksiężycowego, leżąca w kącie oka zwierzęcia, przy nosie; błonka mrużna.* Piątk. Zając śpiąc oczu nie zamyka, lecz ma nad oczami osobną zasuwkę. Kluk. Zdr. **Zasuweczka.**

Zasuwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasunąć.**

Zasuwalny I. *mogący być zasuwanym.* **2.** anat.: Błona zasuwalna, p. **Migotka.**

Zasuwanie, a, blm., czynność cz. **Zasuwać.**

Zasuwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasuwać ś.**

Zasuwany I, im. od **Zasuwać.** **2.** *urządzony tak, ażeby ś. mógł zasuwać:* Szczypczyki, kleszczyki zasuwane *(= zamykane klamerką zsuwaną).*

Zasuweczka, i, lm. i p. **Zasuwa.**

Zasuwka, i, lm. i p. **Zasuwa.**

Zasuwkowy przym. od **Zasuwka:** Szczypczyki zasuwkowe.

Zasuwniak, a, lm. i p. **Zasuwnik.**

Zasuwnica, y, lm. **e** *gatunek piły, piła nacięciowa.*

Zasuwnik, a, lm. **i, Zasuwniak** *strug (hebel), którym wyrabiają nacięcia w jaskółczy ogon.* Wiórnik Z. (Grathobel).

Zasuwny, Zasuwowy I. przym. od **Zasuwa:** Zapór Z. = *wentyl z szybrem.* **2.** hut.: Drzwiczki zasuwowe z przeciwwagą są z żelaza i dają ś. w otworze, zwanym furtą, służącym do nabijania w piecach płomiennych, jak oto: pudlowych, szwejcowych, żarowych czyli glijowych i t. p. Łab. **3.** mech: Rama zasuwowa, w której między

krążkami przesuwa ś. drążek dla utrzymania równociągłości ruchu, np. u machin parowych. Łab.

× **Zaswajać, a, ał** p. **Zaswoić.**

× **Zaswajanie, a,** blm., czynność cz. **Zaswajać.**

× **Zaswarzenie, a,** blm., czynność cz. **Zaswarzyć.**

× **Zaswarzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaswarzyć ś.**

Zaswarzyć, y, ył I. × Z. *poswarzyć.* 2. [Casem zaswarzę, ale Boże broń kosmacem] = *czasem zaklnę, ale nigdy czartem.* × **Z. ś.** *poswarzyć ś.*

Zaswatać, a, ał *zacząć swatać; swataniem zamówić; wyswatać.* L., Orzesz. Niechbym ja kogo zaswatał, toby za niego poszła. Sienk. Panna Helena została zaswataną. Jeż. **Z. ś.** do kogo, *zacząć starać ś. o kogo, rozpocząć konkury, uderzyć do panny, do niewiasty.*

Zaswatanie, a, blm., czynność cz. **Zaswatać.**

Zaswatanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaswatać ś.**

Zaswawolenie, a, blm., czynność cz. **Zaswawolić.**

Zaswawolić, i, ił, Zaswywolić, × **Zaswawolować** *zacząć swawolić; zaigrać, zafiglować:* Lud nasz zaswawoli czasem w pieśni. Wój.

× **Zaswawolować, uje, ował** p. **Zaswawolić.** L.

× **Zaswawolowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaswawolować.**

× **Zaswędnieć, eje, ał** p. **Zaswędzieć.** L.

× **Zaswędnienie, a,** blm., czynność cz. **Zaswędnieć.**

[**Zaswędrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaswędrzyć.**

[**Zaswędrzyć, y, ył**] *porobić swędry = plamy, poplamić.*

Zaswędzenie, a, blm. I. czynność cz. **Zaswędzić.** 2. czynność cz. **Zaswędzieć.**

[**Zaswędzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaswędzieć ś.**

Zaswędzić, i, ił, [**Zasmędzić**] *przejąć swędem, zatlić ś., zakurzyć ś., zakopcić ś., zapalić ś.:* Śladu w deskach nie było, ino ś. trochę zaswędziły. Tet.

Zaswędzieć, i, ał, [**Zasmędzić**], × **Zaswędnieć** I. *zacząć swędzieć; zaświerzbieć:* Ręka mię zaswędziała. [Zasmędziéło go coś na głowie]. Przen.: Skóra go zaswędziała, grzbiet go zaswędział = *chce widocznie dostać baty, kije.* Jeśli cię naprzykład kiedy grzbiet zaswędzi, pamiętaj, że tu mieszkam. Zabł. [Sumienie go zasmędzi (= *poruszy, ruszy*)]. [**Z. ś.**] *zagorzeć, zaczadzieć.*

× **Zaswoić, i, ił,** nied. **Zaswajać** I. *przyswoić sobie, przywłaszczyć, zabrać sobie:* Uszło to dotąd i cudze zaswajać. L. Kędy, przeprawiwszy ś. Duńczykowie flotą i ten port zaswoiwszy, gniazdo sobie plotą. Pot. Zapomniałeś, że złoto kto inszy po tobie zaswoi; sława twoja nie zginie i w grobie. Pot. Jeśli złe pokolenie przy uporze stoi, jeśli ś. nie nawróci, szatan go zaswoi. Pot. (= *weźmie jak swego*). Dusze już z szatańskiej wyjęte tandety znowu sobie Mahomet zaswaja przeklęty. Pot. 2. *ująć, zjednać, zniewolić, skaptować sobie:* Alboż cię sobie, gdym ja tak niedbały, moje kochanie, kto inszy zaswoił? Pot. Dla kogóż mam nieszczęsna ś. stroić i kogo wdziękiem urody Z.? Chr. 3. † Z. *zaspokoić, ukoić, ugłaskać, oswoić, uśmierzyć:* Poduszką skronie układa z chciwości i żałosne serce chce Z. Wad.

× **Zaswojenie, a,** blm., czynność cz. **Zaswoić.**

Zasworować, uje, ował, Zasforować *zająć na sworę, zawiązać sworą.*

Zasworowanie, a, blm., czynność cz. **Zasworować.**

Zaswywolenie, a, blm., czynność cz. **Zaswywolić.**

Zaswywolić, i, ił p. **Zaswawolić.**

Zasycać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zasycić.**

Zasycanie, a, blm., czynność cz. **Zasycać.**

Zasycanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasycać ś.**

Zasycenie, a, blm., czynność cz. **Zasycić.**

Zasycenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasycić ś.**

Zasychać, a, ał p. **Zaschnąć.**

Zasychanie, a, blm., czynność cz. **Zasychać.**

Zasycić, i, ił, nied. **Zasycać** I. *sycąc zaspokoić głód, pragnienie, nasycić, uspokoić.* Z. pragnienie (= *ukoić, uśmierzyć*). Ser zasyca (= *jest sytny*). Przen.: Z. ogień = *podsycić, podtrzymać:* Na stanowiskach przygasłe ogniska, zasycone mokrym paliwem, zapałały nanowo. Jeż. Ognisko w sieniach świeżym zasyciła drzewem. Jeż. 2. *sycąc zaprawić:* Chciałem Z. miodu na Basine i Michała wesele. Sienk. **Z. ś.** *nasycić ś.; zadowolić ś. jedząc; zapchać ś.:* Z. grochem.

Zasyczeć, y, ał, Zasyknąć I. *zacząć syczeć, wydać syk, syknąć:* Rozpalone żelazo w wodzie zasyczało (= *zaskwierczało*). Samowar zasyczał (= *zaszumiał*). 2. *sycząc zagłuszyć.*

Zasyczenie, a, blm., czynność cz. **Zasyczeć.**

Zasygnalizować, uje, ował, Zasygnować *zameldować sygnałem:* Zasygnalizowana na rynku zbożowym zwyżka pszenicy wpłynęła ożywczo na ruch kontraktowy. Parostatek zasygnalizował odwrót.

Zasygnalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zasygnalizować.**

Zasygnować, uje, ował I. p. **Zasygnalizować.** 2. *zadzwonić w sygnaturkę:* Na mszę św. zasygnują. Krasz. Gdy mi, zasygnowawszy, wychodzić przyszło z mszałem, nie wiem doprawdy, jak ś. dostałem do wielkiego ołtarza. Krasz.

Zasygnowanie, a, blm., czynność cz. **Zasygnować.**

Zasykać, a, ał *zacząć sykać.*

Zasykanie, a, blm., czynność cz. **Zasykać.**

Zasyknąć, nie, nął p. **Zasyczeć.** L.

Zasyknięcie, a, blm., czynność cz. **Zasyknąć.**

Zasyłać, a, ał p. 2. **Zasłać.**

Zasyłanie, a, blm., czynność cz. **Zasyłać.**

Zasymilować, uje, ował *asymilując zjednoczyć, zespolić, zlać w jedno:* Francja nie potrafiła Z. żywiołu arabskiego w Algierze. **Z. ś.** *asymilując ś. zjednoczyć ś., zespolić ś., zlać ś. w jedno:* Wtedy Żydzi zleją ś. z nami, zasymilują ś., stopią ś. w jedną całość narodową. Żyd dzisiejszy musiałby ś. wprzód zderabinizować, zanimby ś. mógł Z.

Zasymilowanie, a, blm., czynność cz. **Zasymilować.**

Zasymilowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasymilować ś.**

Zasympatyzować, uje, ował z kim, z czym = *zacząć sympatyzować; powziąć, uczuć sympatję ku komu, ku czemu, polubić kogo, co.*

Zasympatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zasympatyzować.**

Zasyp, u, lm. **y** I. p. **Zasep:** Z. nabojów do wielkiego pieca (hut.). 2. *nasyp, miejsce za-*

sypane gruzem, kamieniami i t. p.: W gruz rozsypane, tylko ówdzie kupą kamieni, indziej zasypem sterczały. Byk. **3.** mł. *jednostajne doprowadzenie ziarna pomiędzy powierzchnie mielące kamieni, wysypywanie jego z kosza na te powierzchnie.* Małyszcz.

Zasypa, y, lm. **y, Zasypka** zł. *zasypanie ś., złapanie ś., zdradzenie ś, wydanie ś., wpadnięcie w ręce policji:* Nie wiedzą, jak wielka czeka ich odpowiedzialność na wypadek zasypy.

Zasypać, pie, pał, nied. **Zasypywać,** × **Zasypować** I. *sypiąc zapełnić, zakryć; zawalić, zarzucić:* Z. ten rów trzeba. Troc. Wszystkie studnie na ten czas zamiotali i zasypali ziemią. Leop. Toż samo miejsce, na którym mówię, było zasypane ciałami i krwią obywatelów zatopione. Siem. J. Stąpając po grobach Scypjonów, patrzał na zasypane gruzami dawnej Rzymian okazałości i przepychu. Śniad. Z. dół gruzem, kałużę piaskiem. **2.** *posypać, przysypać, potrząsnąć czym obficie:* Już popiół zasypywać począł podwórze. Niem. Z. pismo piaskiem. Z. kogo = *zagrzebać, pogrzebać:* Żywcem zasypany. Och! niejedną twarz waszę, tak dobrze mi znaną, zakryto w czarny kaptur, piaskiem zasypano. Syrok. Z. drogę kwiatami = *usypać, usłać.* Ilu ich padło, nim doszli nakoniec do owej łosy, ciałami jeńców zasypanej Sienk. Mogiła ich, dotąd zasypywana kamieniem i gałęźmi, zowie ś.: Cygan - cyganicha. Krasz. Zasypuje grad ziemię. Dm. Most zasypywano poprostu deszczem ognia i żelaza. Sienk. Jakie dobre pięć godzin zasypywali nas ogniem. Chodź. Przen.: Zboże amerykańskie zasypuje nasze targowiska. Przen.: Z. kogo pytaniami, gradem obelg, prośbami = *obsypać, zarzucić, obrzucić.* **3.** kuch.: Z. co czym = *zaprawić, zagęścić co przez nasypanie czego:* Rosół kaszką zasypany. Zasyp to solą pieprzem. Troc. Rosół ten tak mi smakuje, jak gdyby makaronem włoskim był zasypany. L. **4.** mł. *nasypać ziarna na kamienie młyńskie, celem ich zmielenia.* Małyszcz. **5.** zł. *wydać, zdradzić, zakopać, zgubić, skompromitować:* Niechcący zasypał go swoim zeznaniem. [Zasypali (uwięzili) mi go (andrusa). **Z. ś.** (o przestępcy) *wydać ś., zdradzić ś, zakopać ś., zgubić ś., wpaść w ręce sprawiedliwości:* Tłumacząc ś. głupio, zasypał ś. Żart.. *zbajać ś., pokpić sprawę, ośmieszyć ś., skompromitować ś.:* Aktor zasypał ś. w drugim akcie. Zbyt prędko odzyskał werwę, ażeby nie Z. ś. po raz drugi. Prus.

Zasypanie, a, blm. I. czynność cz. **Zasypać. 2. a. Stratyfikacja** ogr. *przechowanie nasion w wilgotnym piasku.*

Zasypanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasypać ś.**

Zasypiać, a, ał I. p. **Zasnąć. 2.** p. **Zaspać.**

Zasypianie, a, blm., czynność cz. **Zasypiać.**

Zasypisko, a, lm. **a** gór. *stare zroby w kopalni, wyprzątnięte i już zasypane:* Łab. Stropy komór runą, szyby ś. zawalą, powstaną zasypiska. Paw.

Zasypka, i, lm. **i** I. apt. (aspergo, pulvis adspersorius) *proszek do zasypywania, posypka.* Z. oczna (pulvis ophthalmicus) = *proszek do zasypywania oczu.* **2.** zł., p. **Zasypa.**

Zasypłać, pie, ał, × **Zaszyplać,** × **Zaszypłać** *zawiązać na sypeł, sypiąc zagmatwać; zaplątać:* Z. nici.

Zasypłanie, a, blm., czynność cz. **Zasypłać.**

× **Zasypować, uje, ował** i × **Z. ś.** p. **Zasypać.**

× **Zasypowanie, a,** blm., czynność cz. **Zasypować:** Z., *impletio cavi terra agesta.* Kn. Piasek do zasypowania papieru. Torz.

× **Zasypowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zasypować ś.**

Zasypowy kosz w młynie = *z którego sypią ziarno na kamienie młyńskie.* Małyszcz.

Zasypywacz, a, lm. **e** I. gorz. *przyrząd do zasypywania słodu do kadzi zaciernej:* Automatyczny Z. słodu. **2.** *przyrząd, zasypujący ziarno na koła młyńskie.* Małyszcz. Z. odsrodkowy, pasowy, walcowy, wstrząsający.

Zasypywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zasypać.**

Zasypywanie, a, blm. I. czynność cz. **Zasypywać. 2.** lek. *wprószenie, zaprószenie, opylenie.*

Zasypywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasypywać ś.**

× **Zasysać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zassać.**

× **Zasysanie, a,** blm., czynność cz. **Zasysać.**

× **Zasysanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zasysać s.**

× **Zasystować, uje, ował** I. *zatrzymać ś., zaprzestać, dać pokój, zabastować:* Po piątym kieliszku zasystował. **2.** *wstrzymać, zawiesić:* W głównym szybie kopalni zasystowane zostały wszelkie roboty kopalniane. Szaj. W.

× **Zasystowanie, a,** blm., czynność cz. **Zasystować.**

† **Zasyt, u,** lm. **y** *zasycenie, sytość, dosyt:* U mnie szczęśliwość szczęśliwością, gdy ty masz cząstkę w niej, lecz niedzielone z tobą nudne są zasyty. Przyb.

Zaszabrować, uje, ował mul. *zaćwiekować szpary w murze szabrami, t. j. drobnemi kawałkami cegły a. dachówki.* Mag.

Zaszabrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszabrować.**

Zaszachować, uje, ował (w grze w szachy) *zastąpić szachem figurze przeciwnika, zagrozić jej:* Przen.: *postawić w trudnym położeniu, trzymać w szachu:* Z. siły nieprzyjaciela Taktyką jego było mieć w kraju dwa stronnictwa, aby ewentualnie jednym Z. drugie. Lpn.

Zaszachowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszachować.**

Zaszachrować, uje, ował, nied. **Zaszachrowywać** *szachrując zatuszować, zataić, zaprzeć, zamachlować, zatachlować:* Zaszachrowała mi rubla. Poradzić sobie nie umiesz! na co ta zbyteczna delikatność? zełgać, wyprzeć ś., Z., omanić, aby tylko nie oddać. L.

Zaszachrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszachrować.**

Zaszachrowywać, uje, ywał p. **Zaszachrować.**

Zaszachrowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaszachrować.**

† **Zaszadzenie, a,** blm. I. czynność cz. **Zaszadzić. 2.** czynność cz. **Zaszadzieć.**

† **Zaszadzić, i, ił** *zakryć sadzią, pokryć szronem, oszadzić.*

† **Zaszadzieć, eje, ał** *zawlec ś. sadzią, pokryć ś. szronem,* × *oszadzieć.*

Zaszafranić, i, ił *zaprawić a. powalać szafranem.* L.

Zaszafranienie, a, blm., czynność cz. **Zaszafranić.**

Zaszalbierować, uje, ował I. *szalbierując zataić, zaprzeć (komu co), zamachlować.* **2.** *szalbierstwem zarobić.*

Zaszalbierowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszalbierować.**

Zaszaleć, eje, ał *zacząć szaleć:* Oglądali najpierwszy połysk burzy, która niebawem nad biedną krainą Z. miała. Jeż. **Z. ś.** *zapędzić s.*

w szaleństwo, szał: Miłością swoją obałamuciła mi serce, żem ś. zaszalał. Kaczk. Przen.: *zakochać ś. szalenie, zadurzyć ś.:* Gdybym był malarzem, zaszalałbym ś. w tej kobiecie. Bał.

Zaszalenie, a, blm., czynność cz. **Zaszaleć.**

Zaszalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszaleć ś.**

Zaszalmować, uje, ował kosz. *zaciąć sztakę.*

Zaszalmowanie, a, blm., czynność cz.. **Zaszalmować.**

Zaszalować, uje, ował *zakryć, zabić szalowaniem, oszalować.*

Zaszalowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszalować.**

Zaszamerować, uje, ał *zająć, zasadzić, zakryć szamerowaniem.*

Zaszamerowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszamerować.**

Zaszamotać, ocze a. × oce, tał l. *zacząć szamotać; szarpnąć, targnąć, zachwiać, zaszarpać, zabujać, zaszastać, zakołysać, zagibotać:* Wiatr drzewem zaszamotał. 2. *szamocząc zapodziać, zarzucić; zatarmosić.* **Z. ś.** *zacząć szamotać ś., zaszastać ś., zachwiać ś., zabujać ś., zakołysać ś., szarpnąć ś., targnąć ś., zagibotać ś.:* Zaszamotał ś., krzyknął parę razy... i skamieniał. Orzesz.

Zaszamotanie, a, blm., czynność cz. **Zaszamotać.**

Zaszamotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszamotać ś.**

Zaszanc, u, lm. **e** p. woj. **Korona.** Troc, L.

Zaszanować, uje, ował *szanując zaoszczędzić, zachować:* Często grosz zaszanowany oddawał ubogiemu. Krasz. Pole myśliwskie trzeba tego roku zostawić odłogiem, by zaszanowawszy stan obecny, zebrać w roku następnym plon podwójny. **Z. ś.** *szanując ś. zaoszczędzić ś., zakonserwować ś.:* Chory zaszanował ś. i wyleczył. Koż A.

Zaszanowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszanować.**

Zaszanowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszanować ś.:** Niezaszanowanie ś. przy pierwszym objawianiu ś. niemocy. Korz.

Zaszańcować, uje. ował *zasłonić, zakryć szańcami, oszańcować:* Kształtem Rzymianów obóz swój zaszańcowali. Bron. **Z. ś.** *zasłonić ś., zakryć ś. szańcami, oszańcować ś.:* Węgrowie też w drugą stronę prawie przeciw Urowieckiemu ś. zaszańcowali. Piotr. Przen.: Zaszańcowany, jak zwykle, za swoim biurkiem. Gaw.

Zaszańcowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszańcować.**

Zaszańcowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszańcować ś,**

Zaszargać, a, ał, nied. **Zaszargiwać** *zachlapać błotem od dołu, poszargać, uszargać, zabłocić, zachlastać:* Z. spodnie, spódnicę. Trzeba było w nich po błocie deptać i suknie zaszargiwać. Korz. Z. rosą = *zarosić.* Przen.: Choć muzę moją w twojej krwi zaszargam, sięgnę do wnętrza twych trzew — i zatargam. Słow. Z. majątek, hipotekę = *obsłużyć; obciążyć, nadwerężyć długami.* W interesach pieniężnych reputacji swej nie zaszargał. Kal. (= *nie splamił*). **Z. ś.** *zachlapać ś. błotem od dołu, poszargać ś., uszargać ś., zabłocić ś., zachlastać ś.:* Zaszargał się jak baran. Prz. Przen.: *popaść w niekorzystne interesy, długi, zadłużyć ś.:* Dla miłości własnej zaszargał ś., wyprzedał ś. Krasz.

Zaszarganie, a, blm., czynność cz. **Zaszargać.**

Zaszarganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszargać ś.**

Zaszargiwać, uje, iwał i **Z. ś.** p. **Zaszargać.**

Zaszargiwanie, a, blm., czynność cz. **Zaszargiwać:** Wytwory mleczne pozwalają na życie pańskie bez zaszargiwania hipoteki lichwiarskiemi długami.

Zaszargiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszargiwać ś.**

† **Zaszarkać, a, ał** p. **Zasarkać.** L.

† **Zaszarkanie, a,** blm., czynność cz. **Zaszarkać.**

× **Zaszarłacenie, a,** blm., czynność cz. **Zaszarłacić.**

× **Zaszarłacić, i, ił** p. **Zaszkarłacić.** L.

Zaszarpać, pie, pał, Zaszarpnąć l. *zacząć szarpać; szarpnąwszy zarwać; szarpnąć, targnąć, zaszamotać.* 2. *szarpiąc zamęczyć.*

Zaszarpanie, a, blm., czynność cz. **Zaszarpać.**

Zaszarpnąć, nie, nął p. **Zaszarpać.**

Zaszarpnienie, a, blm., p. **Zaszarpnięcie.**

Zaszarpnięcie, a, blm., **Zaszarpnienie** czynność cz. **Zaszarpnąć.**

Zaszarzeć, eje, ał l. *zacząć szarzeć:* Już zaszarzało, wkrótce i słońce ś. ukaże (= *zaczęło dnieć, rozwidniać ś., brzask nastał*). 2. *ukazać ś., zamajaczeć w szarym kolorze.*

Zaszarzenie, a, blm., czynność cz. **Zaszarzeć.**

× **Zaszasnąć, śnie, snął** p. **Zaszastać.**

Zaszastać, a, ał, × **Zaszastnąć,** × **Zaszasnąć** l. *szastem zarzucić na co, za co, smyrgnąć, szmajstnąć na co, za co.* 2. *zaszurgotać; poruszyć ś. z szastem, szurając ś.; zachrobotać:* Zaszastały krzesła, rozszedł ś. szmer błogosławieństwa, i biedna ofiara wiosny zajęła pociehu miejsce u stołu. Krasz. [**Z. ś.**] *rzucić ś., zatrzepotać ś., plusnąć:* Ryba się zaszastała we wodzie.

Zaszastanie, a, blm., czynność cz. **Zaszastać.**

[**Zaszastanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaszastać ś.**

Zaszastnąć, nie, nął p. **Zaszastać.**

Zaszastnięcie, a, blm., czynność cz. **Zaszastnąć.**

× **Zaszaśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaszasnąć.**

† **Zaszcie, a,** lm. **a** p. **Zajście.**

Zaszczać, y, ał, nied. **Zaszczywać** l. *szcząc sięgnąć aż dokąd, aż sa co.* Sł. wil. 2. *szcząc zamoczyć, zaplugawić poszczać, oszczać, zasikać, posikać, osikać, zasiusiać.* **Z. ś.** *szcząc zamoczyć ś., zaplugawić ś.; poszczać ś., oszczać ś., zasikać ś., zasiusiać ś.*

Zaszczanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczać.**

Zaszczaniec, ńca, lm. **ńcy** *zaszczany plugawiec, zaszczywający ś., szczyl.* L.

Zaszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszczać ś.**

† **Zaszczawić, i, ił** *?:* Nie godnam światować; owa z tej rodziny, którychem zaszczawiła, zabij mię, nie inny. Żebr. (*quos impia laesi*).

† **Zaszczawienie, a,** blm., czynność cz. **Zaszczawić.**

Zaszczebiotać, ocze a. × oce, tał l. właśc. i przen. *odezwać ś. szczebiotem, zacząć szczebiotać:* Tu jaskółka tak zaszczebiotała. Kniaź. 2. *szczebiocząc zagłuszyć, zakrzyczeć:* Kanarki nie zaszczebioczą twego miłego głosiku. Sł. wil.

Zaszczebiotanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczebiotać.**

Zaszczecenie, a, blm., czynność cz. **Zaszczecić.**

Zaszczecić, i, ił szew. *założyć szczecinę:* Z. szczecinę, założyć do dratwy.

Zaszczekać, a, ał, Zaszczeknąć, nied. **Zaszczekiwać** **1.** *zacząć szczekać; odezwać ś. szczekaniem, szczeknąć:* Pies zaszczeknął, musi tam kto być. Troc. Gdy mijał wrota naszych sąsiadów, muc, któremu znać figura jego nie podobała ś., zaszczeknął L. Nie zaszczeknie na cię i jeden pies. Leop. Gdy mu ś. spać zachce, a sługa niechcąco obali a. czym zakołace, a. pies oknem zaszczeka, to już słudze kijem, a wygę obiesić. Rej. Fałesznego pasterza prorocy zowią psem niemym a ochrapionym, z gardłem zatuczonym, który nigdy zaszczeknąć nie może na wilka, przychodzącego do owieczek swoich. Rej. Przen.: [Będę też ciął, zawołał, aż echo zaszczekło]. **2.** kogo = *szczekając zagłuszyć.* **Z. ś.** *zapamiętać ś. w szczekaniu, zapędzić ś. w szczekanie, rozszczekać ś.* Przen., gm.: *zagadać ś. zapomiętale, zahargotać ś.*

Zaszczekanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczekać.**

Zaszczekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszczekać ś.**

Zaszczekiwać, uje, iwał i **Z. ś.** p. **Zaszczekać.**

Zaszczekiwanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczekiwać.**

Zaszczekiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszczekiwać ś.**

Zaszczeknąć, knie, knął a. **kł** p. **Zaszczekać.**

Zaszczeknięcie, a, blm., czynność cz. **Zaszczeknąć.**

Zaszczelniać, a, ał p. **Zaszczelnić.**

Zaszczelnianie, a, blm., czynność cz. **Zaszczelniać.**

Zaszczelnić, i, ił, nied. **Zaszczelniać** **1.** *zasadzić szczelnie, sztywno, zaszpanować:* Z. deskę w warsztacie stolarskim, aby ją heblować. **2.** *zatkać szczelnie, uszczelnić, zadychtować:* Z. szparę.

Zaszczelnienie, a, blm., czynność cz. **Zaszczelnić:** Z. tłoka *(= szczelne obłożenie).*

Zaszczenić się *szczenną zostać:* Suka domowa zaszczeniła ś. od wilka.

Zaszczenienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszczenić ś.**

Zaszczep, u **1.** blm. *zaszczepienie, zaszczepianie.* **2.** lm. **y** właśc. i przen. *to, co zaszczepiono, pierwsze ziarno, zawiązek, zaród, zaczątek:* Pożytki, z nowej misji wypływające, skłoniły papieża do wzięcia w protekcją tego zaszczepu. Nar. *(= nowo zaszczepionego, założonego kościoła).* Przen.: *zaszczepiciel, zaszczepca, założyciel, ojciec, praojciec, protoplasta:* Leo był to Z. owego bohatyrów domu, z którego najsławniejszy od Gaulów Rzym uwolnił. Stasz.

Zaszczepać, pie a. **× pa, ał, Zaszczepnąć** **1.** *zacząć szczepać, nadszczepać.* **2.** *rozszczepać aż za pewien kres.* L.

Zaszczepanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczepać.**

× Zaszczepca, y, lm. **y,** **× Zaszczepiacz, × Zaszczepiciel** *ten, co zaszczepia a. zaszczepił, ugruntował, wpoił, krzewiciel, fundator, założyciel:* Z. cnoty. Piast, zaszczepca domu po nim idących królów. Nar. *(= praojciec, patryjarcha, protoplasta).* Zaszczepiciel krajowy. Przyb. Focjusz, ów sławny Z. poróżnień z rzymskim kościołem. L. *(= początkodawca, inicjator).* Kalwin, sławny Z. wyznania, które do tych czas jego imię nosi. Cz. Obwinią zaszczepców nowego wyznania o niecnotliwe powody tego oddziału. Cz. Reuchlin, pierwszy Z tej literatury w Niemczech. Wiszn. Z. postępu. Siem. *(= krzewiciel).*

× Zaszczepiacz, a, lm. **e** p. **Zaszczepca:** Z. roślin, **! i n o k u l a t o r.**

Zaszczepiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaszczepić.**

Zaszczepianie, a, blm., czynność cz. **Zaszczepiać.**

Zaszczepianie się, a ś., blm, czynność cz **Zaszczepiać ś.**

× Zaszczepiciel, a, lm. **e** p. **Zaszczepca:** Był zaszczepicielem lepszego gustu nadobnych nauk. Św.

Zaszczepić, i, ił, nied. **Zaszczepiać** **1.** komu co = *szczepiąc zapuścić, zasadzić:* Z. ospę, wścieklizną. Ci, co ospę zaszczepiają w maju, dzieciom zaszczepionym po wolnym powietrzu po ogrodach chodzić nakazują. Krup. Większa liczba z ospy naturalnie napadającej umiera, aniżeli z ospy zaszczepionej. Krup. Z. drzewo = *oczkować, okulizować.* Wiersz, porównywający dolę osiadłego w cudzej stronie wygnańca z losem zaszczepionej pod andaluzyjskim niebem drzewiny. Szaj. Przen.: *wszczepić, wbić, wrazić, wetknąć, uwięzić, zasadzić, wcisnąć:* Duchy zaszczepione w skałę na pokucie pędzą wieki całe. Uj. Przen.: *wpoić, wdrożyć, zakrzewić, zasiać, wszczepić.* Świętobliwość skruchę zaszczepia w grunt duszy. L. On to w moim sercu zaszczepił miłość rozumnej wolności. L. Zaszczepiaj zemstę w imieniu Boga, nie zemszczonego dotąd. Krasiń. Zaszczepiło ś. w umysłach panięcych pewne lekceważenie własnego kraju. Szaj. *(= zrodziło ś., powstało).* **2.** kogo = *zaszczepić mu ospę* (p. wyż.). **3.** a. **Zaszczepnąć** *zamknąć zaszczepką.* Okno przymknięte zaszczepił. Mick. Weszli, winiarz drzwi ze środka zaszczepnął. And. **Zaszczepiać ś.** **1.** *być wrażdzonym do zamykania ś. na zaszczepkę.* **2** [**Z. ś.**] = a) *ująć ś., chwycić ś., wziąć ś.:* Z. ś. za ręce. b) *złapać ś. w żelaza.*

Zaszczepienie, a, blm., czynność cz. **Zaszczepić:** Z. ospy (vaccinatio). Sposób zaszczepienia ospy: bierze ś. ropa ospy dobrej, czyni ś. maleńka rana i zmaczawszy w ropie śpilkę, kładzie ś. tę w ranę zrobioną, a. lancetem ropą napuszczonym rankę ś. czyni, co zaszczepieniem zowią. Krup. Z., zaszczepianie (inoculatio), szczepienie, wniesienie do organizmu przez ranę skóry pewnego produktu (zwykle pochodzącego z bakterji) celem zapobieżenia chorobom (szczepienie zapobiegawcze a. uodpornienie), względnie celem leczenia choroby już istniejącej. Przedmiotem tej epopei będzie Z. religji chrześcijańskiej w Litwie. Koź.

[**Zaszczepienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaszczepić ś.**

Zaszczepka, i, lm. **i, Zaszczypka** **1.** *najprostsze zamknięcie drzwi, rodzaj klamki z kawałka drzewa, którym ś. drzwi zapierają tylko, zatyczka:* Ta chata nie miała ani ganku z wystawą, ani okienic, ani klamek i zaszczypek żelaznych. Jeż. Drzwi od ganku zamknięte zaszczepkami, i kołkiem zaszczepki przetknięto. Mick. **2.** [**Z**] *łatka na przyszwie obuwia, przy podeszwie dana, przyszczepka.* **3.** [**Z.**] *rodzaj wypustki we szwie u spodni góralskich:* Portki białe ze zaszczepkami niebieskiemi i czerwonemi z włóczki. Tet. **4.** lek. (compressorium penis): Z. do ściśnienia kanału korzenia przy nasprycowaniu macharzyny służąca. Czer.

Zaszczepliwy (inoculabilis) *dający ś. zaszczepić.*

Zaszczepnąć, nie, nął p. **Zaszczepić. Z. ś.** *zamknąć ś. na zaszczepkę, zaszczepiwszy drzwi:*

Wbiegła do izby i zaszczepnęła ś. ze środka. Krasz.

× **Zaszczepny** *przybrany, przyjęty przez kogo, adoptowany, naturalizowany:* Zostać zaszczepnym rodakiem tej ziemi. Wor. *(rub. przyszywanym).*

Zaszczerbiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaszczerbić.**

Zaszczerbianie, a, blm., czynność cz. **Zaszczerbiać.**

Zaszczerbianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszczerbiać ś.**

Zaszczerbić, i, ił, nied. **Zaszczerbiać** *zapełnić, okryć szczerbami, powyszczerbiać.* L. **Z. ś.** *dostać szczerb, powyszczerbiać ś.*

Zaszczerbieć, eje, ał, † **Zaszczerzeć** *stać ś. szczerbatym, wygryzionym, wyjedzonym.* L.

Zaszczerbienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zaszczerbić. 2.** czynność cz. **Zaszczerbieć.**

Zaszczerbienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszczerbić ś.**

† **Zaszczerzały** *który zaszczerzał:* Gangrena w inszych członkach skryte wydubniałości czyni, nie otworzone, tylko zaszczerzałe. Syr. *(= cokolwiek rozchylone).*

† **Zaszczerzeć, eje, ał** p. **Zaszczerbieć.** L.

† **Zaszczerzenie, a,** blm., czynność cz. **Zaszczerzeć.**

[**Zaszczerzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaszczerzyć ś.**

[**Zaszczerzyć się, y ś., ył ś.**] *rozgniewać ś., zaczerwienić ś.*

[**Zaszczęgnąć, nie, nął** i **Z. ś**] p. **Zastrzęgnąć.**

[**Zaszczęgnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zaszczęgnąć.**

Zaszczękać, a, ał, Zaszczęknąć *wydać szczęk, odezwać ś. szczękiem, szczęknąć, zacząć szczękać:* Z. zębami *(= zadzwonić zębami).*

Zaszczękanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczękać.**

Zaszczęknąć, nie, nął p. **Zaszczękać.** L.

Zaszczęknienie, a, blm., p. **Zaszczęknięcie.**

Zaszczęknięcie, a, blm., **Zaszczęknienie** czynność cz. **Zaszczęknąć.**

× **Zaszczęsny** *szczęsny aż do zbytku, nader szczęśliwy, najszczęśniejszy:* Taż będzie mojej sromoty przyczyna, skądem zaszczęsnych godzin wyglądała. L.

× **Zaszczęśnie** przys. od **Zaszczęsny.** L.

Zaszczkać, a, ał 1. × Z. p. **Zaczkać. 2.** p. **Zaszczknąć.**

Zaszczkanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczkać.**

Zaszczknąć, nie, nął 1. × Z. p. **Zaczkać 2. a. Zaszczyknąć, Zaszczkać,** nied. **Zaszczykać** *zacząć szczykać, szczyknąć, uszczknąć, uszczypać, zaszczypać, zaszczypnąć, skubnąć, uskubać, zachwycić, zająć, ująć:* Koniowi z ochwatu tak skóra stężeje, iż jej palcami nie można Z. Trzyc. Zaszczknął mię robak. Troc. *(= ugryzł, ukąsił, zaciął, uciął, ukłół).* Przen.: Z. czego = *spróbować, zakosztować, skosztować, zażyć:* Czemu nie zażyć pogody, ani tak znakomitej nie Z. jagody? Tw.

Zaszczknienie, a. blm., p. **Zaszczknięcie.**

Zaszczknięcie, a, blm., **Zaszczknienie** czynność cz. **Zaszczknąć.**

Zaszczucie, a, blm., czynność cz. **Zaszczuć.**

Zaszczuć, uje, uł, Zaszczwać, nied. **Zaszczuwać 1.** *zacząć szczuć; poszczuć:* Gdy myśliwy ułoży go (psa) systematycznie, gdy stopniowo zaszczuje, rzuca ś. na oślep na wroga. Jeż. **2.** *szczuciem zamordować, zabić szczując; uszczuć, złowić:* Chlubił ś., że niedźwiedzia jamnikami zaszczuł. L.

Zaszczutkować, uje, ował 1. *zacząć dawać szczutki, zacząć przytykać.* **2.** *zamordować szczutkami.* L.

Zaszczutkowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczutkować.**

Zaszczuwać, a, ał 1. p. **Zaszczuć. 2.** [Z.] *szukać zwierzyny z pomocą psów:* Myśliwi po chróścinie zaszczuwają.

Zaszczuwanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczuwać.**

Zaszczwać, a, ał p. **Zaszczuć.**

Zaszczwanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczwać.**

Zaszczycać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaszczycić.**

Zaszczycanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczycać.**

Zaszczycanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszczycać ś.**

Zaszczycenie, a, blm., czynność cz. **Zaszczycić:** Osadzili ś. tam dla zaszczycenia stolicy kijowskiej od niebezpieczeństwa rozmaitego. Wer. Rozciągnął obłok na Z. ich. Wr. Włodymierz, porażon od Piecinigów, ledwo ś. skrył pod jakiś most, który mu ś. uciekającemu ku zaszczyceniu trafił Stryjk **2.** † Z. lm. **a** *to, co zaszczyca = chroni, osłania, ochrona, schronienie:* Z., obrona. Pat. Zdrowie nasze tam położymy, gdzie Z. całości ojczyzny potrzebować będzie. Sienk. Z. domu = *szczyt, dach:* Grad zaszczycenia domów gwałtownie przełamywał. Błaż. *(tecta,* Krom.*;* dachy, szczyty. L.*).*

Zaszczycenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszczycić ś.**

† **Zaszczyciciel, a,** lm. **e,** † **Zaszczytca,** † **Zaszczytciel** *ten, co zaszczyca a. zaszczycił, obrońca, protektor, opiekun:* Zaszczytciel. Ps. flor. Zaszczytca. Ps. flor. Pomocnik mój i zaszczytca mój Ty jeś, Boże mój. Ps. puł

† **Zaszczycicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zaszczyciciel.** L.

Zaszczycić, i, ił, nied. **Zaszczycać 1.** × Z. *zasłonić, zastawić, obronić, uratować, ochronić, zachować, zabezpieczyć.* Ps. flor., Pat. Jezu Chryste, zaszczyci nas od cirpienia. Naw. Dwaj Machabeusza między sobą mieli, zaszczycając go zbroją swoją. Leop. (Machabeusza między ś. wziąwszy, a zaszczyciwszy go tą, którą mieli, zbroją, żeby nie był raniony, ochraniali go. B. G.). Z. ręki nieprzyjacielskiej wyrwę miasto to i zaszczycę nad miastem tym. B. B. (będę bronił miasta tego. B. G.). Błogosławiony, który jest zaszczycon od języka złego. Leop. (kto jest ochroniony przed nim. B. G.). W każdy dzień pokusy ręką swą podpjeraj i zaszczycaj nas. Modl. Wac. Zaszczycali go jednostajnemi siłami. Troc. To go zaszczyciło. Troc. Zaszczyca Trojan łaska Feba. Dm. Zaszczycający, t. j. broniący, protegujący kogo, protektor. L. **2.** czym = *odznaczyć, wyróżnić zaszczytnie, przynieść chlubę, uczcić, honorować:* Nie urodzenie, ale cnota człowieka zaszczyca. L. Jeśli twoim przykładem mą cnotę podsycisz, większym mnie, niż ja ciebie, podarkiem zaszczycisz. L. Obywatel ten był przyjaźnią i częstą gościną zacnych ludzi zaszczycony. Siem. J. Królowie nasi zaszczycali przodków naszych w Marsowym dziele. L. Kawaler, zaszczycony orderem św. Stanisława. L. *(= udekorowany, ozdobiony).* Zaszczyca on mnie swoją przyjaźnią. L. *(= darzy ku memu zaszczytowi).* Potomek ojca i przodków wielokrotnie urzędem kanclerskim zaszczycony. Szaj. Za-

szczyćać zaufaniem swoim. **Zaszczycać ś.** l. *być zaszczycanym, korzystać z zaszczytu, szczycić ś., być w możności poszczycić ś.:* Najsroższe bitwy w oczach moich miłe, z tej nie ustąpię, poznasz mym przykładem, jakim ś. ojcem zaszczycasz i dziadem. Krasz. 2. *mieć sobie za zaszczyt, uważać sobie za honor, chlubić ś., być dumnym z czego:* Zaszczycam ś. zostawać j. m. pana najniższym sługą. L.

Zaszczykać, a, ał p. **Zaszczknąć.**

Zaszczykanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczykać.**

Zaszczypać, ple, pał l. i **Zaszczypnąć** *szczypiąc zachwycić; zacząć szczypać, uszczypać, zaszczknąć, zaszczkać, szczyknąć, uszczknąć, skubnąć, uskubać:* Gdy pchła człowieka zaszczypnęła, uchwycił ją. Jabł. *(= ugryzła, ukąsiła, zacięła, ucięła, ukłóła).* Robak, żeby od drugiego zaszczypiony był abo ukąszony, z boleścią ś. broni. Cziach. 2. *szczypaniem zamęczyć.*

Zaszczypanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczypać.**

× **Zaszczypek, pka,** lm. **pki** l. *zaszczypanie, zaszczypnięcie.* 2. a. †**Zaszczypka** przen. *zaczepka; drażnienie, słowo uszczypliwe, przycinek, docinek:* Zaszczypkiem mu do tego dał okazją. Troc. Puszczę ich (jeńców), jeżeli żadnej zaszczypki z Litwy i Lachów ne budet. Niem.

Zaszczypka, i, lm. **i** l. p. **Zaszczepka.** 2. †Z., **Zaszczypek.**

Zaszczypnąć, nie, nął p. **Zaszczypać.**

Zaszczypnienie, a, blm., p. **Zaszczypnięcie.**

Zaszczypnięcie, a, blm., **Zaszczypnienie** czynność cz. **Zaszczypnąć.**

Zaszczyt, u, lm. **y** l. †Z. *to, co zaszczyca = zasłania, zastawia od złego razu, od niebezpieczeństwa, obrona, ochrona, tarcza, zasłona:* Czynią gotowość do obrony zamku pod sporządzonym na Z. przybytkiem. Chr. Na Z. wolności praw. Troc. Pod twoim zaszczytem ta książka polskiemu ś. pokazuje światu. Troc. Potrzeba pomknąć ś. dalej na Z. ojczyzny. Paw. Konstytucja z r. 1621 nazywa pospolite ruszenie znamienitym Rzpltej zaszczytem. Paw. *(= środkiem obrony).* 2. × Z. *pomoc, ratunek, sukurs:* Bacząc, że krótko ś. na tej stolicy miał osiedzieć, to uprządł sobie, żeby ś. w pieniądze fundował, któremiby w wątpliwych rzeczach ś. ratował, i gdy nań nastąpił wiatr przeciwny jaki, miał ten Z. od razu i nędzy wszelakiej. Tw. Z. przyjacielski sukurs, posiłki wojenne. Dudz. Zaszczyty, posiłki przyjacielskie przybyły. Troc. Dziękuje za zaszczyty przyjacielskie. Troc. 3. *opieka, protekcja, protektorat:* Następcy jego będą hospodarami wołoskiemi pod zaszczytem monarchów rosyjskich. 4. †Z. *pozór, płaszczyk, pokrywka, pretekst; asumpt, pochop, pobudka:* Pod pokrywką wykonania dekretów amfiktjonów, Filip Z. brał do ciemiężenia różnych narodów greckich. Nagan. 5. *to, co kogo zaszczyca, co mu przynosi chlubę, honor:* Pięknie to, że w pisaniu mocny jesteś wierszy, lecz dobrym być człowiekiem to Z. najpierwszy. Dm. Krew pańska jest Z. przed gminem. Kras. Być mędrszym, niż rządzeni, to Z. rządzącego. Kras. Mantua Z. z Marona odnosi. Hul. *(= szczyci ś., że jest jego ojczyzną).* Z., słowo nieszczęśliwie wymyślone, jest przetłumaczeniem na polskie francuskiego honoru. Brodz. Dawni Polacy mieli zamiast zaszczytów znaczenie, zaletę, sławę, godność, dobre imię. Brodz. Z. to jego. Troc. *(= zasługa).* W tym ma wielki Z. Troc. Z wieku mu i urzędu ten Z. należy. Mick. Poczytuje on sobie za Z., że może służyć panu. L. Mam Z. być wacpana dobrodzieja uniżonym sługą. L. Mam Z. prosić Zarząd o udzielenie mi urlopu. Zrobić komu Z. Jest to wielki dla nas Z. mieć u siebie tak znakomitego gościa. Czym przynosi Z. swemu krajowi, swojej rodzinie. Wejdę do twego domu ze czcią i zaszczytem. Rzew. Przen.: *osoba przynosząca zaszczyt; duma, chluba, chwała, ozdoba:* Potomku rycerzów dawny i zaszczycie rodaków zawołany, w ciosach sławny, wodzu mężnych junaków. Kras. Pisarz ten jest zaszczytem swojego wieku. L. Kościoła katolickiego Z. Marja de Pazzis. Skar. Nieraz na najwyższych postawione stopniach (białogłowy) zaszczytem były wieku swojego. Kras. 6. × Z. *cześć, szacunek, uznanie, pochwała, poważanie, hołd, uwielbienie, uszanowanie:* Charakter męża tego znany wszystkim powszechny Z. odbiera od wszystkich. L. 7. w lm. *stanowiska zaszczytne, dostojeństwa, dostojności:* Dojść do najwyższych w kraju zaszczytów. Ubiegać ś. o zaszczyty. Książę, jasnego domu szczepie znamienity, któremu większe dajesz nad wzięte zaszczyty. Tremb. Odejmmy mu te wszystkie jego zaszczyty, niemniej on w pamięci ludzkiej żyć nie przestanie. Pot. S. Obywatele, co ś. podówczas o ten dobijali Z. Pot. S. Sopliców czyż nie równe Tęczyńskim zaszczyty? Mick. 8. × Z. *przywilej, prerogatywa, pierwszeństwo, przewaga:* Z. to jego. Troc. W tym ma wielki Z. Troc. 9. woj.: †Z. *wał ochronny, nasyp, szaniec, przedpiersień, parapet:* Zaszczyty sypać. Dudz. Nieprzyjaciel ogromne sypie zaszczyty. Troc. Z. przed bramą usypano. Troc. Z. wału. Z. wycieczny. Troc. Zaszczyty szańca tak wysokie być mają, żeby działa dobrze okryły. Dek. Działa te, gdy używać przyszło, zostawały dla krótkości swojej zaszczytami i kosze pozapalały. Dek.

†**Zaszczytca, y,** lm. **y** p. **Zaszczycicіel.**

†**Zaszczytciel, a,** lm. **e** p. **Zaszczycicіel.**

Zaszczytnie przys. od **Zaszczytny:** Znany Z. na polu naukowym.

× **Zaszczytnik, a,** lm. **cy** *dygnitarz, dostojnik:* Każdy Z. ze stanu rycerskiego był pewny ze strony braci swoich należytego uczczenia. Bobrow.

Zaszczytność, i, blm., rz. od **Zaszczytny:** Z. powołania. Niewyczerpany zapas rozlicznych godności i urzędowań, co którym trudnym jest do uczynienia rozkład, nie mniej trudne stopniowanie zaszczytności. Bobrow.

Zaszczytny przym. od **Zaszczyt** = a) *chlubny, poczesny:* Przodkowie ci stoją tu potomstwu modelem zaszczytnym. Kniaź. Zaszczytnym zaś rodzajem sięgając Jagieły, uwielbia kraj przewagą i wiecznemi dzieły. Kniaź. Nie mogęż ja, szukając trwalszych sławy zysków, zaszczytniejszą krwią moich oznaczyć pocisków? L. *(= godniejszą).* Przebrakował niewolniki, coby ś. zdało do pokoju jego i do zaszczytnej dworu polityki. Wad. *(= okazałej, wspaniałej).* Wzmianka zaszczytna. Zaszczytne wyróżnienie. Wszystkie zaszczytne w heraldyce postaci są cząstkami pola tarczy. Bobrow. Najgłębiej byłby dotknął ten niezaszczytny frasunek hetmana Sieniawskiego. Kaczk. b) czym = *zaszczycony, zdobny:* Igła zaszczytna posługą Minerwy. Nar. Bogatym złotogłowem lub tyrskim Z. skarłatem. Kniaź.

Zaszczywać, a, ał p. **Zaszczać.**

Zaszczywanie, a, blm., czynność cz. **Zaszczywać.**

†**Zaszedzenie, a,** blm. l. czynność cz. **Zaszedzić.** 2. czynność cz. **Zaszedzieć.**

† **Zaszedzić**, i, **il** *zawlec, zaciągnąć szronem, sadzią.*

† **Zaszedzieć**, eje, **ał** *zajść szarzyzną a siwizną.*

[**Zaszalepać**, pie, **pał**, **Zaszelpotać**] *zaszeleścić, poruszyć ś.:* Zając pod krzakiem zaszelepał. Nie zaszelepie ci ptak nad głową, nie posłyszysz głosu dawnych mieszkańców lasu. Krasz. Miał poklęknąć, gdy do drzwi coś zaszelpotało. Krasz.

[**Zaszelepanie**, a, blm.] czynność cz. **Zaszelepać.**

Zaszeleszczenie, a, blm., czynność cz. **Zaszeleścić.**

Zaszeleścić, i, **ił** a. **ał** *zacząć szeleścić; zrobić, wydać szelest.*

× **Zaszelmować**, uje, **ował** = **Oszelmować.** L.

× **Zaszelmowanie**, a, blm., czynność cz. **Zaszelmować.**

[**Zaszelpotać**, a, **ał**] p. **Zaszelepać.**

[**Zaszelpotanie**, a, blm.] czynność cz. **Zaszelpotać.**

Zaszemrać, a, **ał**, **Zaszemrzeć** I. *zacząć szemrać; wydać szmer:* Tu znowu zaszemrał pocałunek. Sienk. 2. kogo, co = *zagłuszyć szmerem.* L.

Zaszemranie, a, blm., czynność cz. **Zaszemrać.**

Zaszemrzeć, ę, **ał** p. **Zaszemrać.** L.

Zaszemrzenie, a, blm., czynność cz. **Zaszemrzeć.**

[**Zaszendrować**, uje, **ował**] *okopcić ś. od ognia.*

[**Zaszendrowanie**, a, blm.] czynność cz. **Zaszendrować.**

Zaszeplenić, i, **ił** *zacząć szeplenić, odezwać ś. szepleniąc:* Co u licha robicie? zaszeplenił Rogatko. Krasz.

Zaszeplenienie, a, blm., czynność cz. **Zaszeplenić.**

Zaszept, u, blm. *zaszeptanie, urwany szept, szepnięcie:* Pan Bolesław! jękło wichrowym zaszeptem. Brt.

Zaszeptać, pcze a. × **pce**, **ptał**, nied. **Zaszeptywać** I. *zacząć szeptać, szepnąć, poszepnąć.* Przen.: O głośni braciszkowie! dzwon smutny zaszeptał. Mick. 2. co a) *zacząć szeptać = odmawiać szeptem:* Zaszepcesz pacierz, to ś. modli z tobą. Kon. b) *szeptaniem zaczarować:* Z. ranę. **Z. ś.** *zapamiętać ś. w szeptaniu:* Po ławkach, gdzie spojrzeć, — znieruchomione w cieniu, w siebie wtulone i zaszeptane pary. Brt.

Zaszeptanie, a, blm., czynność cz. **Zaszeptać.**

Zaszeptanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszeptać ś.**

Zaszeptywać, uje, **ywał** i **Z. ś.** p. **Zaszeptać.**

Zaszeptywanie, a, blm., czynność cz. **Zaszeptywać.**

Zaszeptywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszeptywać ś.**

Zaszeregować, uje, **ował** *zaciągnąć w szeregi, wcielić do szeregów:* Zaszeregowany do naszego obozu, stał ś. obrońcą prawych zasad. Krasz. (= *skaptowany, zwerbowany*). Konia mu tylko brakło, aby go tylko do kawalerji narodowej Z. Krasz.

Zaszeregowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszeregować.** Przen.: Z. człowieka, jak kółka do wielkiej machiny. Krasz.

Zaszewka, i, lm. i, **Zaszywka** *zakładka zaszyta:* Rozpuść zaszewkę, bo suknia już za ciasna. Rozpuszczała zaszywki stanika... nic nie pomagało. Zap.

Zaszfilować, uje, **ował** piek. *opryskać wnętrze pieca wodą przed wsadzeniem pieczywa, dla wytworzenia w nim* (w piecu) *pary, do udelikatnienia pieczywa potrzebnej.*

Zaszfilowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszfilować.**

† **Zaszkadzać**, a, **ał** p. **Zaszkodzić.**

† **Zaszkadzanie**, a, blm. czynność cz. **Zaszkadzać.**

Zaszkaradzać, a, **ał** p. **Zaszkaradzić.**

Zaszkaradzanie, a, blm., czynność cz. **Zaszkaradzać.**

Zaszkaradzenie, a, blm., czynność cz. **Zaszkaradzić.**

Zaszkaradzić, i, **ił**, nied. **Zaszkaradzać** *oszkaradzić, zeszkaradzić, zaszpecić, zeszpecić, oszpecić; zaplugawić, zapaskudzić, zaświnić, zababrać, zagwazdać.*

Zaszkarłacenie, a, blm., czynność cz. **Zaszkarłacić.**

Zaszkarłacić, i, **ił**, † **Zaszarłacić** *zrobić szkarłatnym, zafarbować szkarłatno, zaczerwienić.*

× **Zaszkleć**, i, **ał**, nied. × **Zaszklewać**, × **Z. ś.** *zajść szkłem (lub jakby szkłem):* Popatrzył jeszcze raz dokoła zaszklewającemi ś. oczyma. Tet.

Zaszklenie, a, blm. I. czynność cz. **Zaszkleć.** 2. czynność cz. **Zaszklić.**

Zaszklenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszklić ś.**

× **Zaszklewać**, a, **ał** i **Z. ś.** p. **Zaszkleć.**

× **Zaszklewanie**, a, blm., czynność cz. **Zaszklewać.**

× **Zaszklewanie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zaszklewać ś.**

Zaszklić, i, **ił** I. *zawlec, zaciągnąć szkłem, oszklić:* Okienko niezaszklone zasuwą, naprędce wystruganą, obwarował. Krasz. 2. *zakląć, ściąć jakby w szkło:* Cisza zaszklona w powietrzu i słońce iskrzące. Tet. 3. ! Z., **Z. ś.** *zabłyszczeć szkłem, zalśnić:* Łzy zaszkliły w oczach. Bht. Wszystkie ś. oczy rosami zaszkliły. Kon. **Z. ś.** *zaciągnąć ś., zawlec ś., zajść jakby szkłem:* Zaremba zaszklonemi oczyma popatrzył na Mirską. Tet.

Zaszklnąć, nie, **nął** i **Z. ś.** p. **Zalśnąć.**

Zaszklnić, i, **ił** *zaciągnąć niby szkłem:* Łza cicha i niespodziana zaszklni źrenicę. Krasiń. **Z. ś.** p. **Zalśnąć.**

Zaszklnienie, a, blm. I. czynność cz. **Zaszklnąć.** 2. czynność cz. **Zaszklnić.**

Zaszklnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszklnić ś.**

† **Zaszkoda**; y, lm **y** *zaszkodzenie i to, co zaszkodzi, co szkodzi, szkodliwość a. przeszkoda:* W winie nie może nic być naleziono, coby jadem a. zaszkodą jaką ludzką mogło być nazwano. Cziach. Bądź zaszkodę, bądź zakazanie, to wszystko wniwecz obraca. Bz. Bukiew turecka kiszkom szkodzi, ale ta Z. bywa ujęta przyprażaniem na ogniu. Syr. Cesarskie prawa wszystkie zaszkody uprzątnąć chciały. Birk. (= *przeszkody*).

† **Zaszkodca**, y, lm. **y**, † **Zaszkodzca** *ten, co zaszkodził, co szkodzi; ten, co przeszkodził a. przeszkadza, przeszkoda:* Wy jesteście zaszkodcy nasi. Smotr. Dosyć mają ci zaszkodcy na tym, że ś. sami na przyjaźń ku nam sposobić nie mogą. Smotr.

† **Zaszkodnie** przys. od **Zaszkodny.** L.

† **Zaszkodny** I. *mogący zaszkodzić, szkodliwy* Zaszkodne używanie ziół. Syr. Sprawa ta zaniosła ś. więcej na Z gomon, niż na zbawienny pożytek. Smotr. 2. *nagradzający szkodę, zapewniający odszkodowanie, indemnizacyjny:* Listy zaszkodne nie mają być dawane rotmistrzom, wszakże za szkody im będzie dosyć uczyniono. Herb. 3. *przeszkodny, będący na przeszkodzie, zawadzający:* Przy darach Bakchowych bez zaszkodnej biedy siedziem z drużyną naszą. Petr

4. woj.: † Z. = *bagażowy, obłogowy, ciężarowy:* Zaszkodne wozy. Stryjk. Moskwa, porzucając ciężary i konie ustawające i insze zaszkodne statki i żywności, wojsko swoje uwodzili. Stryjk. Miał Jan Albrecht pod Soczawą 80000 ludu rycerskiego krom woźnic, kucharzów i inszych zaszkodnych ludzi. Stryjk.. Psy zaszkodne. Ek.

† **Zaszkodzca, y,** lm. **y** p. **Zaszkodca.**

Zaszkodzenie, a, blm., czynność cz. **Zaszkodzić:** Z. na zdrowiu i dobrym mieniu. Troc.

Zaszkodzić, i, ił, [**Zaschodzić**], nied. † **Zaszkadzać I.** *przynieść szkodę, wyjść na szkodę:* Gdzie ziele świniak sieją przy domach, nie zaszkadzają czary żadne. Urzęd. Kto ś. chytro obchodzi z przyjacielem, ten sobie zaszkadza. Jabł. Jeżeli dobre życzenia niewiele pomogą, cóż złorzeczenia mogą Z.? Perz. Ani pomoże, ani zaszkodzi. Nie zaszkodzi. Troc. Co zaszkodziło, to nauczyło. Kn. Móc Z., a nie chcieć, to największa chwała. Mih. Dotknieni krzywdą, nie zaszkadzali. B. B. (= *nie mścili ś.*). Sądź, Panie, tych, którzy mi zaszkadzają, racz zwalczyć tych, którzy na mnie walczą. Wr. Żydowskie obrzezanie nam nie przynależy i owszem zaszkadza nam więcej. Białob. Nie jedz tego, bo ci może Z. **2.** *stanąć na przeszkodzie, zawadzić:* Przysłużyć ś., abo też zaszkadzać mogli królowi. Błaż. Jużeś słyszał, co zaszkadza niektórym słuchać słowa Bożego. Białob. Nie zaszkodzi spróbować.

† **Zaszkolenie, a,** blm., czynność cz. **Zaszkoleć.**

† **Zaszkoleć, i, ił** p. **Zaskomleć.**

[**Zaszkwary, ów,** blp] *nieczystości.*

Zaszlachtować, uje, ował bydlę = *zabić w szlachtuzie; zabić, zarzezać, zarznąć.*

Zaszlachtowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszlachtować:** Po zaszlachtowaniu wołu mięso sprzedają w jatce.

[**Zaszlakować, uje, ował**] *zauważyć śledząc:* Nie wiedział ino, że w tej społeczności żyli prócz niego i ludzie; nigdy nikany ich nie zaszlakował, nie mógł nijak przypuszczać, żeby ś. tu kryli. Ork.

[**Zaszlakowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaszlakować.**

Zaszlamować, uje, ował, nied. **Zaszlamowywać** *zapełnić szlamem, zamulić.* L.

Zaszlamowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszlamować.**

Zaszlamowywać, uje, ywał p. **Zaszlamować.**

Zaszlamowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaszlamowywać.**

[**Zaszląndrać się, a ś., ał ś.**] *zawalać ś.*

[**Zaszląndranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaszląndrać ś.**

× **Zaszlejfować, uje, ował** p. **Zaszlifować.**

× **Zaszlejfowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaszlejfować.**

Zaszlicować, uje, ował org. *zarznąć drzewo dla wpuszczenia w to zarznięcie drugiego kawałka drzewa.*

Zaszlicowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszlicować.**

Zaszlochać, a, ał, × **Zaślochać I.** *zacząć szlochać, odezwać ś. szlochem, zachlipać, zalkać, zapłakać:* Powinien nad stratą dni swoich Z., co żyjąc nie dbał, nie mógł lub nie umiał kochać. L. **2.** kogo, co = *zagłuszyć szlochaniem.* **Z. ś.** *szlochając zmordować ś.; rozpłakać ś.:* O mój ojcze, woła zaszlochany, już cię nie obaczę więcej! Stasz.

Zaszlochanie, a, blm., czynność cz. **Zaszlochać.**

Zaszlochanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszlochać ś.**

× **Zaszlufować, uje, ował** p. **Zaszlifować.**

× **Zaszlufowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaszlufować.**

Zaszluzować, uje, ował mul. *zabić ostatnią cegłę w sklepienie.*

Zaszluzowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszluzować.**

Zaszłapać, pie, pał, [**Zaślapać**], **Zaszłapić,** † **Zaślapić,** nied. **Zaszłapywać,** † **Zaślapywać I.** *zacząć szłapać, dać ś. słyszeć, idąc szłapią:* Zaledwie na brzask ś. miało, gdy zaszłapały kroki czyjeś pode drzwiami. Krasz. **2.** *nastąpić, stąpnąć, nadeptać, zawadzić nogą.* Pot. Gdy koń zaddniemi nogami na przednie zaślapuje, to bardzo szkodzi. Trzyc. (gdy tylnemi o przednie zawadza, gdy ś. ściga, goni. L.). Na tym miejscu nigdy trawa nie rośnie, gdzie raz jazda turecka kopytem zaszłapi. Kłok. (= *zatratuje*). **3.** (o koniu) *przestąpić rzemień, sznur w uprzęży, zaplątać ś., uwikłać ś. w nie.* Przen.: **Z. a. Z. ś.** *zaplątać ś. w miłość, zakochać ś., zadurzyć ś.:* Zaszłapał — powiada ś. o koniu w postronki splątanym i o człowieku zakochanym. Jeż. Zbytnio tego szerepetkę ośmielasz... nieostrożny jesteś... biedaczysko gotów Z. Krasz. Gadajcie, co chcecie, ja ś. na tym znam, pan Aleksander zaszłapał. Krasz. Zaszłapał ś. w pannie Anieli i wali czułe listy. Pad. Miałżebym tak od pierwszego spojrzenia Z. ś. w wieśniaczce? Jeż. Panienka ś. zaszłapała w tym glansowanym pajacu. Zap. **Z. ś.** *poszłapić ś., poszkapić ś., złapać ś., zaplątać ś., uwikłać ś.:* W zawodzie pociech swoich ś. zaszłapi. Pot. Żeby też stary zaszłapał, ot, tobym go dopiero pociągnął! Krasz.

Zaszłapanie, a, blm., czynność cz. **Zaszłapać:**

Zaszłapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszłapać ś.**

Zaszłapić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zaszłapać.**

Zaszłapienie, a, blm., czynność cz. **Zaszłapić.**

Zaszłapienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszłapić ś.**

Zaszłapywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zaszłapać.**

Zaszłapywanie, a, blm., czynność cz. **Zaszłapywać.**

Zaszłapywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszłapywać ś.,**

× **Zaszłość i,** lm. **i** *przypadek, wypadek:* W wyliczeniach tego rodzaju napotykamy trzy zaszłości.

× **Zaszły I.** *który zaszedł:* Słońce zaszłe. Syn marnotrawny od ojca w dalekie krainy Z. Bals. Szukać zaszłych a zabłądzonych owieczek swoich. Rej. Znędzony i Z. stan Rzpltej. Mącz. (= *zastarzały*). Ziemomysł syna Mieczysława w zaszłym wieku zostawił. Błaż. (= *w podeszłym*). Z. na rozumie. Troc. (= *stępiały, zniedołężniały, zdziecinniały, obłąkany*).

[**Zaszmajchlować, uje, ował**] *przypochlebiać ś.*

[**Zaszmajchlowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaszmajchlować.**

Zaszmelcować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zaszmulać.**

Zaszmelcowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszmelcować.**

Zaszmelcowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszmelcować ś.**

Zaszmerać, ra a. × **rze, rał** *zacząć szmerać, zrobić szmer:* Seraficzne herby w powiewach

zaszmerały. Przyb. Dopókąd ś. Lubecki umizgał do pani, i myszka nam nie zaszmerała w pokoju. L. (= *nie zaszeleściła, nie zachrobotała*). Zaszmerało mu w głowie = *zaczmerało, zamiło ś., zaszumiało, zawróciło, zakręciło, zamąciło.* Lubo i ja mogę wypić, jednakże wkońcu i mnie zaszmerało trochę w głowie. Skarb.

Zaszmeranie, a, blm., czynność cz. **Zaszmerać.**

[Zaszmorg, u, lm. **i]** *arkan, zadzierzg, pętla.*

[Zaszmórgnąć, nie, nął] *zaciągnąć, zadzierzgnąć:* Zaszmórgnęło mi gardło, żem słowa przemówić nie mógł.

[Zaszmórgnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zaszmórgnąć.**

Zaszmulać, a, ał, Zaszmelcować *zrobić aż błyszczącym od wygładzonego brudu, zaświechtać, zasmarować, zawalać, zabrudzić, zaboruchać, zabrukać.* **Z. ś.** *zaszmulać ubranie na sobie, zaświechtać ś., zaboruchać ś., zasmarować ś.*

Zaszmulanie, a, blm., czynność cz. **Zaszmulać.**

Zaszmulanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszmulać ś.**

Zasznurować, uje, ował, † Zasznurzyć, nied. **Zasznurowywać I.** *sznurując zaciągnąć:* Z. stanik, trzewik. Przen.: Z. gębę = *zacisnąć, zamurować, stulić, zamknąć:* Cóż mówisz? coś tak przedtym dyskurował, teraz jakobyś gębę zasznurował. Lubom. Z. usta = *zacisnąć pretensjonalnie,* nied. *krygować:* Ona ma całą minę przymuszoną, kiedy wchodzi do pokoju, tak jakoś zaszznuruje gębę. L. **Z. ś. I.** *zaciągnąć sznurówkę na sobie, ścisnąć ś. sznurówką, krygować ś.* **2.** *zamknąć ś., zaciągnąć wejście za sobą sznurem, sznurami:* Jedzie z pola i w swym ś. namiocie zasznurzy. Pot.

Zasznurowanie, a, blm., czynność cz. **Zasznurować.**

Zasznurowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasznurować ś.**

Zasznurowywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zasznurować.**

Zasznurowywanie, a, blm., czynność cz. **Znsznurowywać.**

Zasznurowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasznurowywac ś.**

† Zasznurzenie, a, blm., czynność cz. **Zasznurzyć.**

† Zasznurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasznurzyć ś.**

† Zasznurzyć, y, ył i **† Z. ś.** p. **Zasznurować.**

Zaszorować, uje, ował I. *szorując zatrzeć.* **2.** piaskiem w wodzie = *szorującym* (= płynącym szeroko, gwałtownie) *piaskiem zaryć, przywalić, zasypać, zakryć.* Kn. Zaszorowany piaskiem w wodzie. Troc. **3.** konia = *ubrać w szory.* L

Zaszorowanie, a I. blm., czynność cz. **Zaszorować. 2.** *zasyp:* Z. piaskiem w wodzie.

I. Zaszosować, uje, ował *zająć na szosę, zażwirować na szosę:* Aleje przeznaczone do ruchu kołowego uchwalono Z.

2. Zaszosować, uje, ował *zadyktować, podać, zadeklarować do podatku:* Najdą li za żywota przy człowieku w jego imieniu (= mieniu), słowie aż ma więcej, niźli zaszosował pod przysięgą. Ort.

I. Zaszosowanie, a, blm., czynność cz. **I. Zaszosować.**

2. Zaszosowanie, a, blm., czynność cz. **2. Zaszosować.**

Zaszpalerować, uje, ował *zakryć a. zająć szpalerami.* L.

Zaszpalerowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszpalerować.**

× **Zaszpalerze, a,** lm. **a** *miejsce za szpalerem:* Z zaszpalerza słowa ś. wydały z dołu kaplicy. Żebr.

Zaszpanować, uje, ował I.fl.: Z. żagiel, p. **Szpanować. 2.** rzem. *zamocować w śrubsztaku a. śrubami, aby ś. robota sztywno trzymała, gdy koło niej robią.*

Zaszpanowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszpanować.**

[Zaszparować, uje, ował] I. *zaoszczędzić:* Sidor zaszparował i ma buty. Sew. **2.** *zatkać, pozatykać, zamazać szpary między deskami, cegłami.* **3.** myśl. *wyrwać ze skrzydeł ubitej lotnej zwierzyny parę piór i przewlec je przez nozdrza dla powieszenia.*

Zaszparowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszparować.**

Zaszpecać, a, ał p. **Zaszpecić.**

Zaszpecanie, a, blm., czynność cz. **Zaszpecać.**

Zaszpecenie, a, blm., czynność cz. **Zaszpecić.**

Zaszpecić, i, ił, nied. **Zaszpecać, † Zaszpeciwać** *zrobić szpetnym, oszpecić, zeszpecić, zeszkaradzić:* Zaraz iusza farba chorujących bywa, zaraz straszliwa chudość twarzy zaszpeciwa. Otw.

† Zaszpeciwać, a, ał p. **Zaszpecić.**

† Zaszpeciwanie, a, blm., czynność cz. **Zaszpeciwać.**

Zaszperać, a, ał, † Zaszperlać I. *zacząć szperać.* **2.** *szperając zarzucić, zawieruszyć, zadziać, zakopać, zagrzebać.* L.

Zaszperanie, a, blm., czynność cz. **Zaszperać.**

† Zaszperlać, a, ał p. **Zaszperać.** L.

† Zaszperlanie, a, blm., czynność cz. **Zaszperlać.**

Zaszperować, uje, ował I. † Z. *zaaresztować, przyaresztować, przytrzymać, zatrzymać, zająć sądownie:* Jeśliby płacić nie chciał, tedy osiadłość jego ma być zaszperowana i pieczętowana, i tak sądownie ma być do płacenia długu przymuszon. Sz. **2.** mech. *zastawić młot przez założenie zastawki, szperu.* Łab.

Zaszperowanie, a, blm. czynność cz. **Zaszperować.**

Zaszpicować, uje, ował, Zaśpicować *zaciąć szpiczasto, zaostrzyć, zaciosać, zatemperować.*

Zaszpicowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszpicować.**

Zaszpilać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaśpilić.**

Zaszpilanie, a, blm., czynność cz. **Zaszpilać.**

Zaszpilanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszpilać ś.**

Zaszpilenie, a, blm., czynność cz. **Zaszpilić.**

Zaszpilenie się, a ś., blm, czynność cz. **Zaszpilić ś.**

Zaszprycować, uje, ował *szprycowaniem zapuścić; zastrzyknąć.*

Zaszprycowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszprycować**

Zaszpuntować, uje, ował, nied. **Zaszpuntowywać** *zatkać szpuntem:* Z. antałek. Dotąd piwa nie szpuntować, póki dobrze w achtelach nie wyrobi; jak robić przestanie, to go Z., piaskiem a. słomą otuliwszy kraje. Haur. Olej w tych dzbanach żelaznemi pokrywami mocno był zaszpuntowany i popieczętowany. Star. Z. abo

czopy zatknąć u kłód, *relinere dolia*. Mącz. Naczynie moszczem nalane Z., smołą dobrze zamazawszy. Trzyc. Ziółko kalcenować, t. j. zaszpuntowawszy w garncu, spalić. Sien. Jakże ś. napić, kiedy beczka zaszpuntowana na śmierć? Kaczk. Przen.: Z grobu jak zaszpuntowanego wdzięczna bardzo wonia wychodziła. Birk. (= *szczelnie zamkniętego, zasklepionego*).

Zaszpuntowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszpuntować.**

Zaszpuntowywać, uje, ywał p. **Zaszpuntować.**

Zaszpuntowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaszpuntowywać.**

Zaszrajbować, uje, ował co, żart. = *zapisać zamaszyście, zaszłychować:* Zaszrajbował cały arkusz.

Zaszrajbowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszrajbować.**

Zaszrankować, uje, ował *zająć, zamknąć szrankami, zagrodzić, zagraniczyć.* L.

Zaszrankowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszrankować.**

† **Zaszreniały** p. **Zaszroniały.**

† **Zaszrenić, i, ił** p. **Zaszronić.**

† **Zaszrenieć, eje, ał** p. **Zaszronieć.**

† **Zaszrenienie, a,** blm. 1. czynność cz. **Zaszrenić.** 2. czynność cz. **Zaszrenieć.**

† **Zaszreszenie, a,** blm., czynność cz. **Zaszreszyć.**

† **Zaszreszyć, y,ył,** † **Zaśrzeszyć** *zająć, okryć śrzezią;* p. **Zaszronić.**

Zaszroniały, † **Zaszreniały,** † **Zaśrzeniały** *który zaszroniał, oszroniały.*

Zaszronić, i, ił, † **Zaszrenić,** † **Zaśrzenić** *okryć szronem, oszronić,* † z a s z a d z i ć, † o s z a d z i ć.

Zaszronieć, eje, ał, † **Zaszrenieć,** † **Zaśrzenieć** *okryć ś. szronem, oszronieć,* † o s z a d z i e ć, † z a s z a d z i e ć.

Zaszronienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zaszronić.** 2. czynność cz. **Zaszronieć.**

Zaszrubnik, a, lm. i *narzędzie do zakręcania i odśrubowania macic śrubowych.* Ls.

Zaszrubować, uje, ował p. **Zaśrubować.**

Zaszrubowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszrubować.**

Zaszrubowywać, uje, ywał p. **Zaśrubować.**

Zaszrubowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaszrubowywać.**

Zaszrykować, uje, **ował** fl. *zastawić szryki* p. **Szrykować.**

Zaszrykowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszrykować.**

Zasztachetować, uje, ował, × **Zasztakietować** *zająć, zagrodzić sztachetami.*

Zasztachetowanie, a, blm., czynność cz. **Zasztachetować.**

× **Zasztakietować, uje, ował** p. **Zasztachetować.** L.

× **Zasztakietowanie, a,** blm., czynność cz. **Zasztakietować.**

× **Zasztemplować, uje, ował** p. **Zastemplować.**

× **Zasztemplowanie, a,** blm., czynność cz. **Zasztemplować.**

× **Zasztęplować, uje, ował** p. **Zastemplować.**

Zasztopferować, uje, ował kraw. *zaszyć rozdarte miejsce, bez znaku.* (P. Ranterować).

Zasztopferowanie, a, blm., czynność cz **Zasztopferować.**

× **Zasztukać, a, ał** p. **Zastukać.**

× **Zasztukanie, a,** blm., czynność cz. **Zasztukać.**

Zasztukować, uje, ował *sztukując załatać.* L.

Zasztukowanie, a, blm., czynność cz. **Zasztukować.**

Zaszturchać, a, ał, × **Zasturchać, Zaszturgać,** × **Zaszturkać,** × **Zastursać,** × **Zaszturknąć** *szturchając zamęczyć, zabić.*

Zaszturchanie, a, blm., czynność cz. **Zaszturchać.**

Zaszturgać, a, ał p. **Zaszturchać.**

Zaszturganie, a, blm., czynność cz. **Zaszturgać.**

× **Zaszturkać, a, ał** p. **Zaszturchać.**

× **Zaszturkanie, a,** blm., czynność cz. **Zaszturkać.**

× **Zaszturknąć, nie, nął** p. **Zaszturchać.**

× **Zaszturknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaszturknąć.**

Zaszturmować, uje, ował *zacząć szturmować, szturmowaniem zaatakować.*

Zaszturmowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszturmować.**

Zasztychlować, uje, ował kraw.: Z. kieszenie = *tam i napowrót jeszcze raz grubą nitką przeszyć, aby ś. nie rozrywały.*

Zasztychlowanie, a, blm., czynność cz. **Zasztychlować.**

Zasztychować, uje, ował *sztychowaniem zapisać:* Z. arkusz.

Zasztychowanie, a, blm., czynność cz. **Zasztychować.**

Zasztyftować, uje, ował 1. *zabić, zamocować sztyftami:* Z. szybę. 2. rub. *zaostrzyć jak sztyft, zatemperować:* Z. ołówek.

Zasztyftowanie, a, blm., czynność cz. **Zasztyftować.**

Zasztykutać się, a ś., ał ś. *sztykutając ś. zajść dokąd.*

Zasztykutanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasztykutać ś.**

Zasztyletować, uje, ował kogo = *zakłóć, zażgać sztyletem, sztyletami:* Ten straszny człowiek Z. ją gotów w głębi lasu. Orzesz.

Zasztyletowanie, a, blm., czynność cz. **Zasztyletować.**

Zasztympować się, uje ś., ował ś. zł.: Zasztympował ś. = *wydała ś. jego kradzież.* Estr.

Zasztympowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zasztympować ś.**

Zasztywnieć, eje, ał *zajść sztywnością, zesztywnieć:* But na zasztywnionej nodze. Tet.

Zasztywnienie, a, blm., czynność cz. **Zasztywnieć.**

× **Zaszubić, i, ił** *zawinąć, zapatulić w szubę.*

× **Zaszubienie, a,** blm., czynność cz. **Zaszubić.**

[**Zaszułać się, a ś., ał ś.**] *szułając ś. zawlec ś. dokąd; zatułać ś.*

[**Zaszułanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaszułać ś.**

Zaszum, u, lm. **y** *zaszumienie, szum zaczynający ś.:* Stado kuropatw zerwane w Z. mgły. Brt. Słychać po basztach głuche sygnały rogów i nałażących tłumów Z. ogromny. Brt.

Zaszumieć, i, ał, × nied. **Zaszumiewać** *zacząć szumieć, wydać szum, zaszeleścić, zaszemrać:* Samowar zaszumiał (= *zasyczał*). Zaszumiały pobrzeżne Dunaju lasy i krzewiny wesoło. Koch. W. Tu Wisła, żarliwym nurtem pędząc swoje zapławy zakrętne, wszem w uszech zaszumiewa. L. Często, choć wielkie chmury zaszumiały, mały deszcz dały. Koch. W. Zaszumiało coś wzgórę, alić jastrząb z drzewa pochwycił wnet bażanta w nogi, jako trzeba. Rej. Owdzie orzeł szerokim skrzydłem przez obszary zaszumiał,

strasząc wróble, jak kometa cary. Mick. Zaszumiało coś w lesie. Zaszumiało mu w głowie= *zaczmerało, zaszmerało, zaroiło ś., zakołowało ś., zakręciło ś.* (podpił sobie).

Zaszumienie, a, blm., czynność cz. **Zaszumieć.**

× **Zaszumiewać, a, ał** p. **Zaszumieć.**

× **Zaszumiewanie, a,** blm., czynność cz. **Zaszumiewać.**

Zaszumować, uje ował *zacząć szumować.*

Zaszumowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszumować.**

Zaszurgotać, ce a. cze, tał p. **Zaszastać.**

Zaszurgotanie, a, blm., czynność cz. **Zaszurgotać.**

[Zaszustnąć się, stnie ś., stł ś., Zaszuścić] *zaszeleścić:* Wtém ś. coś zaszustło. A tuż ci z pod nóg zwierz prychnie, zaszuści, przepadł! Kon.

[Zaszustnięcie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zaszustnąć ś.**

[Zaszuszczenie, a, blm.] czynność cz. **Zaszuścić.**

[Zaszuścić, i, ił] p. **Zaszustnąć.**

Zaszuwaksować, uje, ował *zasmarować, zamazać, zatrzeć szuwaksem:* Z. buty.

Zaszuwaksowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszuwaksować.**

Zaszwankować, uje, ował *zacząć szwankować, zachwiać ś., niedomagać:* Z. na zdrowiu. Z. w interesach, na umyśle.

Zaszwankowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszwankować.**

Zaszwargotać, ce a. cze, tał 1. *zacząć szwargotać, dać ś. słyszeć szwargotem:* Ilekroć Żydzi, u okna stojący, głośniej trochę zaszwargotali, budził ś. Orzesz. 2. *zagłuszyć, zakrzyczeć szwargotaniem.*

Zaszwargotanie, a, blm., czynność cz. **Zaszwargotać.**

Zaszwędać się, a ś., ał ś. *szwędając ś. zaleźć dokąd.*

Zaszwędanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaszwędać ś.**

× **Zaszybiać, a, ał** p. **Zaszybić.**

× **Zaszybianie, a,** blm., czynność cz. **Zaszybiać.**

× **Zaszybić, i, ił,** nied. × **Zaszybiać** *zawrócić, odurzyć, obałamucić:* Miłością fryjerki nie chce zaszybiony syn utratny z posagiem wielkim pojąć żony. L. *(=odurzony, omamiony, opętany, oplątany, obałamucony, usidlony).* Dla nowicjuszki ciężkoby było zdobyć ś. na takie doświadczenia, ale bardzo miło dla kochanki miłością zaszybionej. L. *(=uniesionej, rozmarzonej, upojonej, zaślepionej, olśnionej, opanowanej).* Górnolotnością twoją zaszybieni. L. *(=zachwyceni, uniesieni, oczarowani, olśnieni, porwani, zdumieni)* Czego utworzyć nie mogą Kameny, skoro rymopis mózg sobie zaszybi? Kniaź. *(=zagrzeje, zapali, zaogni).* Z. głowę trunkiem = *odurzyć, zamroczyć, zagrzać, zalać, zaprószyć:* Żona dla niego tym nieznośniejsza, gdy sobie głowę zaszybi hanyżem. Min. Poczuł mareotyckim trunkiem zaszybiony rozum trwogi prawdziwe. Min. Ona mi podczas, głowę zaszybiwszy trunkiem, nocne huczki kazała płacić basarunkiem. L. Głowę zaszybia mu wiecha. Min. Znałem wielu tak zaszybionych i nierozumnych, którzy z lekkich bardzo przyczyn przez nieroztropność swoję ściągnęli sobie nieprzyjaciół. L. *(=postrzelonych; przewrotnych głów, przesądnych).*

× **Zaszybienie, a,** blm. 1. czynność cz. **Zaszybić.** 2. *stan tego, co uległ zaszybieniu:* Jesteś przy swojej kochance, ona rozpościera to w tobie poruszenie, które jest życiu twemu słodyczą, i póki cię to Z. łudzi, póty cię w tym utrzymuje. L.

[Zaszybiony] *głupowaty, niespełna rozumu, któremu brak klepki w głowie.*

Zaszybować, uje, ował 1. dokąd = *szybując zapłynąć a. zafrunąć.* 2. *zacząć szybować:* Przy ziemi nieraz zaszybuje. Uj.

Zaszybowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszybować.**

Zaszycie, a, blm. 1. czynność cz. **Zająć.** 2. (i **Zaszywanie**) chir.: Z. pochwy (colpocleisis, colporrhaphia)=*zamknięcie pochwy, sztuczne zwężenie pochwy).*

Zaszycie się, a ś., blm, czynność cz. **Zaszyć ś.**

Zaszyć, yję,ył, nied. **Zaszywać** 1. *zamknąć, zawrzeć zeszyciem, zszyć do kupy; zeszyć:* Co ś. rozpróło, zaszyj Kn. Z. ranę. Zaszyj dziurę. Troc. *(=szyjąc zreparuj).* Poganie w Prusiech, kiedy niewiastę pogrzebują, tedy jej włożą nici i igłę, aby sobie zaszyła, jeśli ś. jej co zedrze na onym świecie. Stryjk. Z. na sztych (kraw.)= *zeszyć sukno, materję, trzymając ją złożoną dubeltowo w palcach.* Mag. 2. co w co, w czym = *szyjąc zamknąć, zawrzeć; obszyć co czym:* Zaszył towar w worze, w płótnie. Troc. Z. pieniądze w połę. Maca hetman kupioną odzież i znachodzi coś zaszytego. Szaj. Z. pakiet w płótno. Przen.: Żebyś chciał co takiego i pod sercem Z., każdy ma prawo wydrzeć, kto może ustraszyć. Nar. *(=jak najgłębiej ukryć).* Zaszywam w worze. Kn. Ojcobójca w Rzymie, w wór skórzany zaszyty, z hańbą nieznośną życie tracił. Siem. J. Tarkwinjusz król, Marka Tulljusza, duumwira, w skórę zaszywszy, kazał w morze wrzucić. Warg. Przen.: Zewsząd mądrego wypłaszają i radziby go w własną skórę zaszyli. Pilch. **Z. ś.** *ukryć ś., zapaść głęboko, usunąć ś. w co, zakopać ś., zagrzebać ś.:* Z. ś. w siano, w stóg, w słomę. Zając zakopał ś., zaszył ś., jeżeli tak ś. schował i siedzi sobie, że go znaleźć nie można. Rogacz zaszył ś. w chaszczach. Widać, że ś. gdzieś zaszył. Chodź. Tymczasem dwaj jeźdźcy już ś. w puszczę zaszyli. Krasz.

Zaszydzenie, a, blm., czynność cz. **Zaszydzić.**

Zaszydzić, i, ił 1. *pozwolić sobie na szyderstwo, zakpić, zadrwić:* Oto adwokat! Żyd zaszydził, i jemu ś. zdaje, że ja z nieboszczykiem chcę spisywać testament przy jego siostrzeńcu i służących. Rog. 2. *szyderstwami zmusić do milczenia, zagłuszyć.*

Zaszyjek, jka, lm. **jki** 1. [Z.] *tylna część szyi, karku.* 2. † Z., pogębek, raczej: uderzenie za szyję. L.

× **Zaszykować, uje, ował** 1. *zarządziwszy uszykować.* 2. *zaadresować = posłać, zwrócić:* Ostrzegał ich, aby szanowali warsztat, do którego ich zaszykują. Korz.

† **Zaszykować, uje, owął** (właść. **Zaszyjkować**) *bić po szyi, uderzać w szyję.* Glos.

× **Zaszykowanie, a,** blm., czynność cz. × **Zaszykować.**

† **Zaszykowanie, a,** blm., czynność cz. † **Zaszykować.**

Zaszynkarzenie, a, blm., czynność cz. **Zaszynkarzyć.**

Zaszynkarzyć, y, ył *zacząć szynkarzyć.*

Zaszynkować, uje, ował *zacząć szynkować.* L.

Zaszynkowanie, a, blm., czynność cz. **Zaszynkować.**

[**Zaszypieć**, i, ał] *zasyczeć:* Osły, nic po ludzku wykonać nie umieją — zaszypiał Abramowicz, niknąc za kotarą. Eww.

[**Zaszypienie**, a, blm.] czynność cz. **Zaszypieć.**

× **Zaszyplać**, a, ał p. **Zasypłać.**

× **Zaszyplanie**, a, blm., czynność cz. **Zaszyplać.**

× **Zaszypłać**, ple, płał p. **Zasypłać.**

× **Zaszypłanie**, a, blm. czynność cz. **Zaszypłać.**

Zaszywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaszyć.**

Zaszywanie, a, blm., czynność cz. **Zaszywać:** Cyrulik mieć musi igieł kilka do zaszywania wnętrzności trupa. Czer. Igła osobliwsza do zaszywania arterji przy odejmowaniu ręki. Czer.

Zaszywanie się, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zaszywać ś.**

Zaś, Zasie, × **Zasię,** [**Zasiek, Zasi, Zasik, Zasiok**] I. † Z., † Zasię *nazad, napowrót, z powrotem, znów, znowu, nanowo, powtórnie, jeszcze raz:* Zasię, *retro, retrorsum.* Ps. flor. Z., znowu, nanowo. Pot. Wychudła od głodu liszka wemknęła się w ciasną dziurę do śpiżarni; potym, gdy ś. objadła, nie mogła Z. nazad wyleźć dla odętego brzucha. Jabł. Szczygieł, wyleciawszy z klatki, Z. do niej nie chciał. Pieniądze, któreśmy wam dali za zboże, zasięśmy do domu z wormi przynieśli. Biel. M. *(= za powrotem do domu w worach znaleźliśmy).* Witold ziemię żmudzką, którą był Krzyżakom postąpił, Z. opanował. Paszk. Skała ś. jej otworzyła i przejscie jej dawszy, Z. ś., jako była, zamknęła. Skar. Krogulec, gdy mu ś. stęskniło u pana, który go dla przypiórek chował, chcąc zasię wolność mieć, zaleciał od niego. Jabł. Podał katom język i ręce, mówiąc: dla praw Bożych gardzę niemi, nadzieję mając iż je od Boga zasię mieć będę. Skar. Ja kładę duszę moję, abym ją zasię wziął, i mam moc położyć ją, a mam też moc zasię wziąć ją. Kucz. *Denuo,* Z, znowu, drugi raz. Mącz. Jedź w dobry czas, abych cię zaś oglądał zdrowo. Kochan. Dawno umorzone błędy Oryginesa Z. ożyły. Skar. Puścim ś. kęs i Z. w ś. uderzymy mocą. Żebr. Gdy gniew minie, a wino ś. też wyszuma, tedy zasię człowiek k sobie a ku pierwszemu zmysłowi przychodzi. L. Nie mówi przyjacielowi: idź teraz, przyjdźże Z., a jutro-ć dam, mogąc terazże dać. Leop. (idź a wróć ś. B. G.). Sami siebie bardzo ś. obawiać powinniśmy, zaś byśmy od zbawiennej nie odeszli drogi. Kucz. *(= abyśmy powtórnie...).* Daj zasię (nazad) książkę. Troc. Pieniędzy od niego zasię dostać nie mogę. Troc. Zasię nazad wziąć. Troc. Zasię dać, wrócić. Troc. [Wróć sie Z. Paście ś., kaczęta, przydę Z. Za Z. = *napowrót*]. 2. † Zasię *naodwrót, odwrotnie, przeciwnie* (vice versa): Gdy ś. zmiesza koń z oślicą, a. żasię, tedy też inszy rodzaj z tego pochodzi. Trzyc. 3. † Z., † Zasię *owszem, raczej, przeciwnie, nadto:* Ani złość złością ma być oddawana, ale zasię ma być zwyciężona w dobroci. Kucz. Gdy dziecię przyszło do ojca skarżyć na onego, który go dla występku jakiego skarał, Z. mu jeszcze ociec przydał i poprawił. Glicz. 4. † Z. *(jak) tak, tak również, w równej mierze:* Jak żołnierz, zwierza bijąc, wprzód ś. zaprawuje na krwi zwierzęcej, Z. lud okrutnie morduje. Bach. 5. † Z. *bądź cobądź, przynajmniej, mimo to, jednak, z tym wszystkim, wszelako, przecież:* Z. tej nocy, abo tej nocy lepak, nie wyspokoiłem ś. jako było potrzeba. Kn. Pochlebiał tak kształtnie, że co nie lubili pochwał, to ze słów jego kontenci Ż. byli. Jabł. Obiecałeś, a zasię (jednak, przecię) nie czynisz. Troc. Bez przelania zasie krwie jąkże statek wywrócić do góry dnem? Żer. Z., aby to tak było. Troc. 6. Z., × Zasię, [Zasiok] *przeciwnie, znów, tymczasem, gdy:* Ty bogaty, ja Z. ubogi. Troc. On Z. pobiegł. Troc. W kościele zasię modlą ś. co rana. Syrok. [Jedne były tłuste, drugie zasiok chude]. 7. × Z. a. [**Zaśki**] *czyż? jak to? tedy, to, więc, mianowicie, właśnie:* Ja Z.! — A jużci nie kto inny. L. *(= czyż ja?).* Z.! jak to! Ależ ta grobla to grobla bardzo krótka! — Krótka Z.! wszak ci to jej będzie z pół mili. L. Jak to Z.? L. Ja, mościa dobrodziejko, ja Z.! L. *(= no, ja! a ja!).* Ja Z.! — A jużci nie kto! L. Dalibóg ci to on i pan major idzie! — Pan major Z.! Miał to być jakiś garbarz. — Garbarz Z.! L. Co Z.! co za rozpacz, skądże to? L. Jeszczem też takich skutków nie widywał wina! Z. wstawszy od biesiądy swych przyjaciół grona, smucić ś. i tak stękać, jak kiedy kto kona? Zabł. Ja Z. to miałem powiedzieć? [Zaśki pan wie?]. 8. [Zaśby] *gdzieby tam, gdzież znowu, czemuby, co znowu:* Żałujecie to (Antkowi)? Zaśby, ale co za tłusto, to może być i Antkowi niezdrowo. Reym. 9. [Zasie, Zasię] *potym, następnie, później:* Dźwigajcie wy przód, a zasie ja bede dźwigał. 10. † Zaś *może, nuż:* Z. dzisiaj ś. uspokoi. Troc. A zasie tam i jest jeszcze?... Zasie z paniczem? Karcz. II. [Z] *także, też, również, tudzież:* Uświadczyłbyś go i w Pańszczycy i w Gąsiennicowych stawach i Z. znowu przy Miętusiach na Miętusiej. Tet.

Zaścianek, nku, lm. **nki** 1. p. **Zaścienie.** 2. *rodzaj więzienia:* Z., czyli trójkąt: urządzano ku temu w węgle izby trzecią ścianę dowolnie zakładającą ś.; tam stawiano winowajcę i zabudowywano go na godzin kilka. Rul. 3. *osada drobnej szlachty, która sama uprawia swą rolę, zagroda:* Słynie szeroko w Litwie Dobrzyński Z. Mick. Nie we włości ich szukać, ale po zaściankach: w Dobrzynie, w Rzezikowie, w Ciętyczach, w Rąbankach. Mick. W najmniejszym zaścianku i w największym dworze znalazłeś jego książkę. Pol. 4. [Z.] *dach.*

[**Zaścianie**, a, lm. a] p. **Zaścienie.**

Zaściankowicz, a, lm. e *mieszkaniec, posiadacz zaścianku:* Nie umiemy powiedzieć, czy tryumf adwokata górował nad tryumfem zaściankowicza. Rol. Przejęła zabobonnych tych zaściankowiczów niewymowną grozą. Zag.

Zaściankowość, i, blm., rz. od **Zaściankowy:** Stawały wpoprzek jego dążeniom samolubne wyrachowanie, ograniczenie, Z. Paw.

Zaściankowy przym. od **Zaścianek:** Szlachcie Z. Z. brat. Syrok. Przen.: *partykularny = małomiasteczkowy, parafjański:* Zaściankowi politycy. Prus.

[**Zaściąg, u,** lm. i, **Zastąg, Zaściąga, Zaścięga**] *wstążeczka do zawiązywania koszuli u szyi.*

[**Zaściąga**, i, lm. i] p. **Zaściąg.** Zdr. [**Zaściążka, Zaścieżka, Zaścizka**].

[**Zaściągać**, a, ał] p. **Zaściągnąć.**

[**Zaściąganie**, a, blm.] czynność cz. **Zaściągać.**

× **Zaściągnąć**, nie, nął, × **Zawściągnąć**, † **Zaścięgnąć**, ned. × **Zaściągać**, × **Zawściągać** *ściągnąwszy zatrzymać, zawiązać, zapiąć.* Pas złotym zanklem zaściągniony. Koch. J. [A jak mnie zaściągá, dusy ze mnie sięgá. Wziun igłę taką,

co nią nieboszczykowi zaściągali (zaszywali) coniebądź].

× **Zaściągnienie, a,** blm., p. **Zaściągnięcie.**

× **Zaściągnięcie, a,** blm., **Zaściągnienie** czynność cz. **Zaściągnąć.**

[**Zaściążka, i,** lm. **i, Zaścieżka, Zaściżka**] **I.** p. **Zaściąga:** W koszulkach czyściuteńkich, zaścieżkami zdobnych Sow. Ustroiła go w koszulkę z zaścieżką. Jeż. **2.** *taśma, wstążka:* Za rozrywkę służyło rozkładanie i przymierzanie sukni, korali, pereł, zauszników, zaścieżek i t. p. przedmiotów. Jeż.

[**Zaścibiać, a, ał**] *zapinać szpilką.*

[**Zaścibianie, a,** blm.] czynność cz. **Zaścibiać.**

[**Zaścibić, i, ił,** (nied.) **Zaściubiać, Zaściubać**] *zatknąć.*

[**Zaścibienie, a,** blm.] czynność cz. **Zaścibić.**

† **Zaście, a,** blm., p. **Zajście.**

× **Zaścielać, a, ał** p. **I. Zasłać.**

× **Zaścielanie, a,** blm., czynność cz. **Zaścielać.**

[**Zaścielenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaścielić.**

[**Zaścielić, i, ił** p. **I. Zasłać:** Jakiejże przepaści miłość nie zaścieli? Fred. A.

† **Zaścienić, i, ił** *zacienić, zaćmić, zaciemnić:* Z., *obumbrare.* Ps. flor.

† **Zaścienie, a,** lm. **a,** [**Zaścienie, Zaścianie**], **Zaścianek,** † **Zaścianki** (lm.) *miejsce za ścianą:* Wsiadła na osła i jechała po zaścieniu góry. Bud. (zjeżdżała głębią góry. B G.; pod zasłoną góry, zasłonięta od góry. L.). Uciekając, wpadł w jakieś zaścianki i tam ś. zatail; ale jeden, widząc, gdzie wpadł, ukazał żołnierzom ono miejsce między ścianami. Skar.

† **Zaścienienie, a,** blm., czynność cz. **Zaścienić.**

Zaścienny I. *będący za ścianą:* Nim doszedłem zaściennej piramid ulicy, schyliwszy ś., podniosłem kamień soczewicy. Słow. **2.** † Z. *ościenny, zagraniczny, zewnętrzny:* Król, wojnę zaścienną między cesarzem chrześcijańskim a tureckim mając na pilnej pieczy, złożył sejm. Biel. J.

[**Zaściera, y,** lm. **y**] *fartuch rzemieślniczy (mularzy, kowali i t. d.).* Zdr. [**Zaścierka**].

[**Zaścierka, i,** lm. **i**] p. **Zaściera:** A ja tam na przedzie w mojej jaskrawej zaścierce stojąca... Słow.

[**Zaścieżka, i,** lm. **i**] p **Zaściążka.**

[**Zaścięga, i,** lm. **i**] p. **Zaściąg.**

† **Zaścięgnąć, nie, nął** p. **Zaściągnąć.**

† **Zaścięgnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zaścięgnąć.**

† **Zaścigać, a, ał** p. **Zaścignąć.**

† **Zaściganie, a,** blm., czynność cz. **Zaścigać.**

† **Zaścignąć, gnie, gnął a. gł,** nied. **Zaścigać** *doścignąwszy zastać, spotkać, zdybać, zaskoczyć, złapać, zachwycić kogo:* Noc kogo zaścigła, zapadła = zamierzchł. L.

† **Zaścignienie, a,** blm., p. **Zaścignięcie.**

† **Zaścignięcie, a,** blm., **Zaścignienie** czynność cz. **Zaścignąć.**

[**Zaściobać, a, ał**] *zaszyć, sczepić byle jak szyjąc.*

[**Zaściobanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaściobać.**

[**Zaściółka, i,** lm. **i**] *prześcieradło.*

Zaściskać, a, ał *zamęczyć ściskaniem:* Jabym jej koło dziecka pomogła, bo ona, widzę, zacałuje go, zaściska i poradzić mu nie potrafi.

Zaściskanie, a, blm., czynność cz. **Zaściskać.**

[**Zaściubać, a, ał**] p. **Zaściubić.**

[**Zaściubianie, a,** blm.] czynność cz. **Zaściubać.**

[**Zaściubiać, a, ał**] p. **Zaścibić.**

[**Zaściubianie, a,** blm.] czynność cz. **Zaściubiać.**

[**Zaściążka, i,** lm. **i**] p. **Zaściążka:** Koszula związana czerwoną zaściążką. Jeż. Kilka zwitków bynd, kosmyki, zaściążki obecnością swoją śród drobiazgów innych świadczyły, że właścicielką skarbów tych była dziewczyna. Jeż.

[**Zaśki**] p. **Zaś.**

× **Zaśklenie, a,** blm., czynność cz. **Zaśklić.**

× **Zaśklenie się, a ś.,** blm., czynność cz **Zaśklić ś.**

× **Zaśklić, i, ił** p. **Zaszklić.**

× **Zaśknąć, nie, nął** p. **Zaśnąć.**

× **Zaśknić się, i ś., ił ś.** p. **Zaśnąć.**

× **Zaśknienie, a,** blm., czynność cz. **Zaśknąć.**

× **Zaśknienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaśknić ś.**

× **Zaślamować, uje, ował** p. **Zaszlamować.**

× **Zaślamowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaślamować.**

× **Zaślamowywać, uje, ywał** p. **Zaszlamować.**

× **Zaślamowywanie, a,** blm., czynność cz. **Zaślamowywać.**

[**Zaślapać, pie, pał** i **Z. ś.**] p. **Zaszłapać.**

[**Zaślapanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaślapać.**

[**Zaślapanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaślapać ś.**

[**Zaśląkły**] *zmizerniały, wynędzniały.*

× **Zaślep, u,** blm. *zaślepienie, ślepota:* O niczym nie myślał w swej złości zaślepie. Przyb.

† **Zaślepa** *ślepo.* Zwr. M.

Zaślepiacz, a, lm. **e** p. **Zaślepiciel.** L.

Zaślepiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaślepić.**

Zaślepianie, a, blm., czynność cz. **Zaślepiać.**

Zaślepianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaślepiać ś.**

Zaślepiciel, a, lm. **e,** × **Zaślepiacz** *ten, co zaślepia a. zaślepił.* L.

Zaślepicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zaślepiciel.** L.

Zaślepić, i, ił, nied. **Zaślepiać I.** *stępić, przytępić, razić wzrok; oślepić, olśnić:* Który niejako trochę małym a przysłonionym wzrokiem chce słońce widzieć, niejako w nie wejrzeć może; ale kto wszystkim a bystrym wzrokiem śmiele na nie patrzeć usiłuje, zaślepionym być musi. Żarn (Zaślepiać, u rzemieślników niektórych: *blindować*). Przen.: Z. kogo = *olśnić, omanić, unieść do utraty objektywnego poglądu, obałamucić, opętać, upoić, zadurzyć, uprzedzić kogo na korzyść kogo, czego:* Miłość, zbytnia pomyślność, namiętność ludzi zaślepia. Zaślepił go, jego rozum. Troc. Grzech nasz tak nam zaślepił oczy nasze. Rej. O zaślepieni, co w bogactw chciwości utopiliście swe wszystkie żądności. Lubom. Alfons, mściwym gniewem zaślepiany, matkę swoję kuć każe w kajdany. Przyb. **2.** [Z.] *zbałamucić.* **Z. ś.** czym **a. w kim, w czym** = *dać ś. omanić, unieść ś., upoić ś., zawrócić sobie głowę, zadurzyć ś., uprzedzić ś. nierozsądnie na korzyść kogo, czego, zakochać ś. w kim, nie widząc jego stron ujemnych:* Zaślepił ś. w błędzie. Troc. Zaślepiać ś. nad ułożeniem ojca. Rzew. (= *unosić ś. w zaślepieniu*).

Zaślepienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zaślepić. 2.** p. **Zaślepienie ś.**

Zaślepienie się, a ś., blm., † **Zaślep I.** czynność cz. **Zaślepić ś. 2. a. Zaślepienie** *stan tego, co ś. zaślepił, szał, zapamiętałość, uniesienie, niepoprawność:* Płakać nad zaślepieniem ludzkim.

Zaślepiony I. im. od **Zaślepić. 2.** myśl.: Z. ptak = *ptak drapieżny, któremu przy unoszeniu*

oczy zakryte zostały: Gdy je (drzemliki) będziesz wprawował, masz im wypuszczać ptaszka zaślepionego jakiegokolwiek. Cyg. A tam na tym (kółeczku) gołębia masz uwiązać zaślepionego. Cyg.

Zaślepka, i, lm. **i** *ślepe szczeliwo.* (Blindscheibe).

Zaślepły. *który zaślepł, oślepły:* Mało w zaślepłych oczach ich cudów ś. stało. Susz.

Zaślepnąć, pnie, pnął a. **pł, Zalsnąć, [Zaslnąć], †Zaslnąć, †Zaślnąć** *stracić wzrok, oczy, oślepnąć, olsnąć, zaniewidzieć, ociemnieć.* × Przen: Z. gniewem = *unieść ś., zapamiętać ś., zacietrzewić ś.; zaciec ś., zawziąć ś. w gniewie:* Zalsnąwszy gniewem, bieży ku potkaniu. Pot. Chociaż wzrok dobry masz i widzisz, aleś ciężej tym czasem, niż na oczu, zaslnął, abowiem ci Bóg świata tego oślepił zmysły, abyć nie świeciła światłość ewangielji. Salin. Zalsnąć miłością. Pot. Teraz, słysząc niezmierne obietnice, znowu do końca z tak wielkiego zalsnęła obłowu. Pot.

× **Zaślepnienie, a,** blm., p. **Zaślepnięcie.**

Zaślepnięcie, a, blm., × **Zaślepnienie,** † **Zaślnienie,** †**Zaslnienie** l. czynność cz. **Zaślepnąć.** 2. *ślepota;* przen., p. **Zaślepienie ś.**

[Zaślepotać, ce a. **cze, tał]** *zaszeleścić.*

[Zaślepotanie, a, blm.] czynność cz. **Zaślepotać.**

× **Zaślęczać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zaślęczyć.** L.

× **Zaślęczanie, a,** blm., czynność cz. **Zaślęczać.**

× **Zaślęczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaślęczać ś.**

× **Zaślęczenie, a,** blm., czynność cz. **Zaślęczyć.**

× **Zaślęczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaślęczyć ś.**

× **Zaślęczyć, y, ył,** nied. × **Zaślęczać** *ślęcząc zapuścić, zamęczyć.* L. **Z. ś.** *ślęcząc zamęczyć ś.*

Zaślimaczenie, a, blm., czynność cz. **Zaślimaczyć.**

Zaślimaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaślimaczyć ś.**

Zaślimaczyć, y, ył l. *ślimacząc zakryć; zaślinić; zamazać, obmazać czym wilgotnym, lepkim i ślizkim jak śluz:* Rana zaślimaczona = *zaszła materją, rozpaskudzona, zaropiała, zagnojona.* Mięso zaślimaczone = *obślizłe.* **Z. ś.** *zaślinić ś., okryć ś. śluzem a. czym podobnym, oślznąć.*

Zaśliniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaślinić.**

Zaślinianie, a, blm., czynność cz. **Zaśliniać:** Z., naślinianie (insalivatio) *zmieszanie* (pokarmów) *ze śliną.*

Zaślinianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśliniać ś.**

Zaślinić, i, ił, nied. **Zaśliniać** *zawalać, okryć śliną; oślinić, poślinić.* **Z. ś.** *zawalać ś., okryć ś. śliną; oślinić ś., poślinić ś., zapluć ś.:* Z. ś. mówiąc. Rozzłościwszy ś., krzyczał, sapał, zaślinił ś. (= *zapienił ś.*).

Zaślinienie, a, blm., czynność cz. **Zaślinić.**

Zaślinienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaślinić ś.:** Żwawo, potężnie, z zaślinieniem ś. nastawali na siebie. L.

Zaśliwiać, a, ał p. **Zaśliwić.**

Zaśliwianie, a, blm., czynność cz. **Zaśliwiać.**

Zaśliwić, i, ił, nied. **Zaśliwiać** l. *zapełnić, zasadzić śliwami.* 2. *śliwiąc ś. zająć, odąć* (p. Śliwić ś.).

Zaśliwienie, a, blm., czynność cz. **Zaśliwić.**

Zaśliznąć, nie, nął *stać ś. nieco oślizłym a. ślizkim, zajść ślizkością.* L.

Zaśliźniać, a, ał p. **Zaśliźnić.**

Zaśliźnianie, a, blm., czynność cz. **Zaśliźniać.**

Zaśliźnić, i, ił, nied. **Zaśliźniać** *zająć ślizkością, śluzem.*

Zaśliźnienie, a, blm. l. czynność cz. **Zaśliźnić.** 2. p. **Zaśliźnięcie.**

Zaśliźnięcie, a, blm., **Zaśliźnienie** czynność cz. **Zaśliznąć.**

† **Zaślnąć się, nie ś., nął ś.** *zalśnić ś., zabłyszczeć:* Nie patrz na wino, gdy płowieje, gdy ś. zaślnie w szklenicy barwa jego. Wuj.

† **Zaślnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaślnąć ś.**

× **Zaślochać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zaszlochać.**

[Zaślochać się, a ś., ał ś, Zaślorać ś.] *zaszargać ś.*

× **Zaślochanie, a,** blm., czynność cz. **Zaślochać.**

[Zaślochanie się, a ś., blm.] czynność cz. **[Zaślochać ś.].**

† **Zaślub, u,** lm. **y** p. **Zaślubiny.**

Zaśluba, y, lm. **y** bot. (*cyclobothra*) *roś.*

Zaślubiać, a, ał p. **Zaślubić.**

Zaślubianie, a, blm., czynność cz. **Zaślubiać.**

Zaślubić, i, ił, nied. **Zaślubiać,** † **Zaślubować** l. † Z., † Z. komu = *ślubując zapewnić; zaprzysiąc:* Gdy zaślubił, że jeńców miał puścić wolno podług umowy, puścili go żywo dla zachowania zdrowia swej braci. Leop. (gdy obietnicę wielkiemi obowiązkami zatwierdził. B. G.). Bóg pamięta na przymierze, które zaślubił Abrahamowi, i na przysięgę swoję, którą uczynił Izaakowi. Leop. (które postanowił z Abrahamem. B. G.). Pan, chociaż cieleśnie szedł do nieba, zaślubił wiernym swoim, iż tu zasię z niemi miał być aż do samego skończenia świata. Rej. Zebrali ś. niektórzy z Żydów i zaślubili to pod klątwą, że nie mieli jeść ani pić, aż Pawła zabiją. Leop. (sprzysięgli ś. Leop.; zawiązali ś. klątwą. B. G.). 2. † Z. kogo z kim = *zaręczyć:* Jadwiga, będąc zaślubioną z księciem rakuskim, winna dochować mu wiary. Sł. wil. 3. komu pannę, niewiastę = *wydać za kogo, dać mu za żonę, poślubić.* 4. sobie kogo = *wziąć za małżonka, pojąć w małżeństwo, poślubić:* Sama sobie męża obiera, sama zaślubia bez wiedzy ojca, matki. L. Pan Łakomski gotów Z. sobie trąd, starość, kalectwo i najgrubsze przywary, byleby przytym wziął sto tysięcy. L. (= *z najgorszą ś. ożenić babą*). **Z. ś.** *pobrać ś., wstąpić w związki małżeńskie, zawrzeć ślub:* Dragutin zaślubił ś. był z węgierską księżniczką Katarzyną. Zm.

Zaślubienie, a, blm., czynność cz. **Zaślubić:** Przytomny byłem ceremonji zaślubienia doży weneckiego z morzem Adrjatyckim. L.

Zaślubienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaślubić ś.**

Zaślubiny, in, blp., † **Zaślubki,** † **Zaślub** *zaślubienie, akt, ceremonja zaślubienia; zrękowiny, zaręczyny, zmówiny:* Rozumiem, że waćpan potrzebujesz obrączki na swoje Z. L. O zaślubinach, ślubach, kontraktach małżeńskich i t. d. Wyrw. O wymowie małżeńskich zaślubków. Błaż.

† **Zaślubki, ów,** blp., p. **Zaślubiny.**

Zaślubny przym. od **Zaślub,** *tyczący ś. zaślubin, zaręczynowy,* × *zrękowinny:* Śpiewa z młodożeństwem hymn Z. Stasz. (= *na zaślubiny czyje*). Posłowie polscy o siostrę Ładysława Kazimierzowi w stan małżeński prosili, wszakże przecię postanowienia zaślubnego nic w ten czas nie czyniono. Błaż.

† **Zaślubować, uje, ował** i **Z. ś.** p. **Zaślubić.**

† **Zaślubowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaślubować.**

† **Zaślubowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaślubować ś.**

† **Zaślapić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zaszłapać.**

† **Zaślapienie, a**, blm., czynność cz. **Zaślapić.**

† **Zaślapienie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaślapić.**

† **Zaślapywać, uje, ywał** p. **Zaszłapać.**

† **Zaślapywanie, a**, blm., czynność cz. **Zaślapywać.**

Zaśmiać się, eje ś., ał ś., nied. **Zaśmiewać ś.** l. *zacząć ś. śmiać, roześmiać ś., uśmiechnąć ś.* Przen.: Cinrowi na widok ten oczy ś. radością zaśmiały. Jeż. *(=zabłysły).* 2. nied. *zanosić ś. od śmiechu, śmiać ś. na umor, pokładać ś. od śmiechu:* Zaśmiewano ś. z pełnej humoru gry p. Winklera i innych.

Zaśmianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśmiać ś.**

† **Zaśmiardać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zaśmierdzić** i **Zaśmiardnąć ś.**

† **Zaśmiardanie, a**, blm., czynność cz. **Zaśmiardać.**

† **Zaśmiardanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaśmiardać ś.**

× **Zaśmiardnąć, dnie, dnął a dł** p. **Zaśmiardnąć ś.**

Zaśmiardnąć się, dnie ś., dnął ś. a. dł ś., × **Zaśmierdzić ś.**, × **Zaśmiardnąć**, × **Zaśmierdnąć, Zaśmierdzieć, Zaśmierdzieć ś.**, nied. † **Zaśmiardać ś.** *zajść smrodem, stać ś. śmierdzącym, zasmrodzić ś., zacuchnąć, zatęchnąć:* Woda, długo stojąc, zaśmierdzi ś. Petr. *(=zepsuje ś.).* Woda zaśmiardła. Nar. Już ś. powietrze, ziemia tobą zaśmierdziała od twego wszeteczeństwa. Papr. (ziemia zaraziła ś., skaziła ś. L.). Woda ś. w studni zaśmiardła, a piwa ani kropli. Krasz. Aby mięso nie zaśmierdziało. Troc. [Można zabitą żabę byle schować, a ona ś. nie zaśmierdzi].

× **Zaśmiardnienie, a**, blm., p. **Zaśmiardnięcie i Zaśmiardnięcie ś.**

× **Zaśmiardnięcie, a**, blm., czynność cz. **Zaśmiardnąć.**

Zaśmiardnięcie się, a ś., blm., **Zaśmiardnienie ś.**, czynność cz. **Zaśmiardnąć ś.**

Zaśmiecać, a, ał p. **Zaśmiecić.**

Zaśmiecanie, a, blm., czynność cz. **Zaśmiecać.**

Zaśmiecenie, a, blm., czynność cz. **Zaśmiecić:** Przykładać ś. do zaśmiecenia języka.

Zaśmiecić, i, ił, nied. **Zaśmiecać** *zapełnić, zarzucić śmieciami, zabarłożyć:* Rusztowanie pozostało, stróżując nad dziedzińcem błotnistym, zaśmieconym. Orzesz. Przen.: Takie zastępy... podkopują moralność publiczną i zaśmiecają umysły chwastami. Kaczk.

† **Zaśmiedzenie, a**, blm., czynność cz. **Zaśmiedzić.**

† **Zaśmiedziały** *który zaśmiedział, zaśniedziały.* Przen.: Z., *obsoletus.* Kn. *(= zadawniony, zastarzały, zapleśniały).*

† **Zaśmiedzić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zaśniedzić.**

† **Zaśmiedzieć, eje, ał** p. **Zaśniedzieć.**

× **Zaśmielać, a, ał** p. **Zaśmielić.**

× **Zaśmielanie, a**, blm., czynność cz. **Zaśmielać.**

× **Zaśmielenie, a**, blm., czynność cz. **Zaśmielić.**

× **Zaśmielić, i, ił**, nied. × **Zaśmielać** *ośmielając zachęcić, dodać śmiałości, ośmielić:* Rzekł wilk do baraniego syna: i któż to zaśmielił waści, że ś tak ważysz mącić mój napitek? Tremb.

× **Zaśmierdnąć, nie, nął** p. **Zaśmiardnąć.**

Zaśmierdzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaśmierdzić.**

Zaśmierdzanie, a, blm., czynność cz. **Zaśmierdzać.**

Zaśmierdzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśmierdzać ś.**

Zaśmierdzenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zaśmierdzić.** 2. czynność cz. **Zaśmierdzieć:** Te materje, z któremi wody bywają pomieszane, tak dalekie są od zgniłości i zaśmierdzenia, jak niebo od ziemi. Syk.

Zaśmierdzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśmierdzić ś.**

[**Zaśmierdziały**] *który ś. zaśmiardł, śmierdzący:* Z. koń, zdechły.

Zaśmierdzić, i, ił, nied. **Zaśmierdzać**, † **Zaśmiardać** co = *zapuścić, przejąć smrodem; zrobić śmierdzącym, zasmrodzić.* **Z. ś.** p. **Zaśmiardnąć ś.**

Zaśmierdzieć, i, ał 1. *zalecieć smrodem, wydać z siebie smród:* Coś tu zaśmierdziało. 2. × Z., p. **Zaśmiardnąć ś. Z. ś.** p. **Zaśmiardnąć ś.**

† **Zaśmierzenie, a**, blm., czynność cz. **Zaśmierzyć.**

† **Zaśmierzyć, y,ył** *śmierząc zaspokoić.* L.

Zaśmieszenie, a, blm., czynność cz. **Zaśmieszyć.**

Zaśmieszyć, y,ył 1. † Ż. komu = *zabawić śmieszeniem kogo, zacząć śmieszki stroić; zabłaznować, zażartować, pobudzając do śmiechu:* Człowiek uczony obejść ś. może bez tych błaznów, którzyby mu wszeteecznemi kunsztami swemi Z. umieli. Kosz. [Co im tak zaśmieszyło? *(=wydało ś. śmiesznym)*]. Z., *cachinnos movere.* Mącz. Umieć krotofilić, Z. Kosz. 2. *zamęczyć śmieszeniem:* Śmiechem na śmierć zaśmieszą, szyderstwami zaduszą. Byk.

Zaśmiewać się, a ś., ał ś. p. **Zaśmiać ś.**

Zaśmiewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśmiewać ś.**

[**Zaśmigiwać, uje, iwał**] p. **Zaśmignąć.**

[**Zaśmigiwanie, a**, blm.] czynność cz. **Zaśmigiwać.**

[**Zaśmignąć, nie, nął**, nied. **Zaśmigiwać**] *zamachnąć, zaciąć:* Popędzał woły, zaśmigując biczem. Ork.

[**Zaśmignięcie, a**, blm.] czynność cz. **Zaśmignąć.**

Zaśniad, u, lm. **y** i **a.** † **Ześniad, Zaśniat**, poł. (mola) *nazwa pewnych stanów zwyrodnienia jaja płodowego poronnego:* Z. groniasty (mola hydatidosa). Z. krwawy (m. carnosa s. sanguinea s. sanguinolenta). Z. pęcherzasty (m. vesicularis), *płód niedonoszony, niedoszły,* † *pomiot, pomiotek, niedonosek, niedochodek, zaparzysko, zaporzysko, porzutek, poroniątko, porączę,* [*zawcześniak*], † *odchodczę:* Z., niedonoszony płód. Kn. Narosty i zaśniady, w żywotach niewiast wyrastające, roztworem macicznym dobywane być powinny. Perz. Zaśniat inni zaparzyskiem zowią Syr. Zaśniat i zaparzysko. Syr. Stawszy ś. niewieścim zaśniadem, byłbym robactwu paszą i obiadem. Chr. 2. [Z.] *zaród, zarodek, zawiązek czego.*

× **Zaśniadły** *zaśniedziały.* Przen.: Zmiennym fortuny losem w lustrze swym zaśniadłe domy. Nar. *(= spłowiałe, zblakłe).*

× **Zaśniadnąć, dnie, dł** p. **Zaśniedzieć.**

× **Zaśniadnięcie, a**, blm., czynność cz. **Zaśniadnąć.**

Zaśniadowy przym. od **Zaśniad:** Ciąża zaśniadowa.

†**Zaśniałość, i,** blm., p. **Zasiniałość.**

[**Zaśniały**] p. **Zasiniały.**

Zaśniat, u, lm. **y** p. **Zaśniad.**

† **Zaśniący** p. **Zasnęły.**

Zaśnicie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśnić ś.**

Zaśnić się, i ś., ił ś. *zażądać ś. choćby tylko we śnie, przyśnić ś., zamarzyć ś.:* Postawcie armję stojącą, a obaczycie, czyli ś. zaśni królowi łamać zaprzysiężone pakta. Kaczk.

Zaśniecać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaśniecić.**

Zaśniecanie, a, blm., czynność cz. **Zaśniecać.**

Zaśniecanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśniecać ś.**

Zaśniecenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zaśniecić. 2.** p. **Zaśniecenie ś.**

Zaśniecenie się, a ś., blm. **1.** czynność cz. **Zaśniecić ś. 2. a. Zaśniecenie** *stan rzeczy zarażonej śniecią.*

Zaśniecić, i, ił, nied. **Zaśniecać** *zarazić, zepsuć śniecią.* **Z. ś. 1.** *zarazić ś., zepsuć ś. śniecią.* **2.** *stracić płodność, stać ś. jałowym, zajałowieć:* Od skórek z jagód winnych zaśniecają ś. kokosze. Trzyc. Od bobu kokosze nieść jaja przestawają i zaśniecają ś., gdy go często jedzą. Trzyc. [Jaja ś. zaśniecą]. Kokosz, zaśnieciwszy s. od tłustości, przestała więcej nieść. Jabł. **3.** przen. *skazić ś., zepsuć:* Świeżej wiarki człowiek z zaśnieconą główką. Klon. (=*jałową, pustą*).

Zaśniedzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zaśniedzić. 2. a. Z. ś., Zaśniedziałość** *stan rzeczy zaśniedziałej; śniedź pokrywająca co.* Przen.: Maluje ś. w tym ta zaśniedziałość umysłów, ta nieradność. Paw. (=*gnuśność, zastój*).

Zaśniedzenie się, a ś., blm. **1.** czynność cz. **Zaśniedzić. 2.** p. **Zaśniedzenie.**

Zaśniedziałość, i, blm. **1.** rz. od **Zaśniedziały. 2.** p. **Zaśniedzenie.**

Zaśniedziały, † **Zaśmiedziały,** × **Zaśniadły** *który zaśniedział, pośniedziały.*

Zaśniedzić, i, ił, † **Zaśmiedzić 1.** *zapuścić, okryć śniedzią.* **2.** × Z przen. *zabrudzić, zaplugawić, zapaskudzić, zaszpecić:* *Squalidus*, zaśniedzony, pośmiedziały, zaplugawiony. Mącz. **Z. ś.** p. **Zaśniedzieć.**

Zaśniedzieć, eję, ał, † **Zaśmiedzieć, Zaśniedzić ś.,** × **Zaśniadnąć 1.** *zajść śniedzią, pośniedzieć:* Kiedy sama wewnątrz armata zardzewieje, zaśniedzieje... Chm. B. Pieniądze w mieszku tym od najmniejszego do największego zaśniedzieją. Syk. **2.** przen. Z. gdzie = *zasiedzieć ś., zżyć ś., zrosnąć ś., wżyć ś., zakorzenić ś., zaaklimatyzować ś., zastarzeć ś., przyzwyczaić ś., zapleśnieć, zadawnić ś.:* Takem ś. jakoś już tutaj zasiedział, zaśniedział, różnemi stosunkami i przyzwyczajeniami powiązał. **3.** × Z. przen. *zabrudzić ś., zaplugawić ś., zapaskudzić ś., zaszpecić ś.*

Zaśniedziony, Zaśniedzony 1. im. od **Zaśniedzić. 2.** im. od **Zaśniedzić ś.**

Zaśniedzony p. **Zaśniedziony.**

× **Zaśnieja, i** *?*: Wielkiej a czystej pszenicy odpadają ziarna, ale to nie dziw: musiały być lekką obmierzłe zaśnieją. Bart.

Zaśnienie, a, blm., p. **Zaśnięcie.**

Zaśnieżać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaśnieżyć.**

Zaśnieżanie, a, blm., czynność cz. **Zaśnieżać.**

Zaśnieżanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśnieżać ś.**

Zaśnieżenie, a, blm., czynność cz. **Zaśnieżyć.**

Zaśnieżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśnieżyć ś.**

Zaśnieżyć, y,ył, nied. **Zaśnieżać** *zapełnić, zasypać, zakryć śniegiem, ośnieżyć:* Nie wycierasz nóg, zaśnieżyłeś podłogę w izbie (= *naniosłeś na nią śniegu*). Przen.: *zabłyszczeć śnieżną białością, zabielić:* Dziewki zaśnieżyły kwiatami piersi. Gliń. (=*zabłysły śnieżnemi piersiami*). Czy rusałka biała piersią nie zaśnieży pod słońce? Tet. Zaśnieżone ulice. × Nieos.: Zaśnieżyło = *zaczął padać śnieg.* **Z. ś.** *zapełnić ś., zakryć ś. śniegiem.* Nieos.: Zaśnieżyło ś. = *zaniosło ś. na długotrwały śnieg, śnieg pada na dobre, rozśnieżyło ś.*

Zaśnięcie, a, blm., **Zaśnienie,** † **Zasen** "**I.** czynność cz. **Zasnąć:** Śmierci człowieka sprawiedliwego Pismo nie zowie śmiercią, jedno zaśnieniem. Rej. Roku 48 Euzebjusz kładzie zasen, abo Z., abo, jak my zowiemy, wniebowzięcie Najśw. Matki. Skar. **2.** *stan śpiącego, uśpienie, sen,* przen. *śmierć:* Jak długo trwało to wzajemne Z., owa zupełność i doskonałość szczęścia? Żer.

[**Zaśnięty**] p. **Zasnęły.**

Zaśniony p. **Zasnęły:** Podanie o zaśnionych rycerzach pod Mątwami.

Zaśpicować, uje, ował p. **Zaszpicować.**

Zaśpicowanie, a, blm., czynność cz. **Zaśpicować.**

[**Zaśpić, i, ił**] *uśpić:* Czarownica zaśpiła go tam w polu. Pokazał zaśpionych królów polskich.

[**Zaśpienie, a,** blm.] czynność cz. **Zaśpić.**

Zaśpiew, u, lm. **y** *zaśpiewanie, intonacja:* Wierzę, że każdy żywy Z. ducha jest jak potężny meteoru lot, że szlakiem światła w ciemności wybucha, znacząc gościniec dla niebieskich rot, co idą długo w jego jasny pas, choć Z. przebrzmiał i meteor zgasł. Ostr. B.

× **Zaśpiewacz, a,** lm. **e** *ten, co zaśpiewywa, zaśpiewał a. zaczyna śpiewać.*

Zaśpiewać, a, ał 1. i nied. × **Zaśpiewywać** *zacząć śpiewać, odezwać ś. śpiewem, zanucić, zaintonować:* Umarłym zaśpiewawszy przy ich zimnym grobie, zaśpiewam i żywym, zaśpiewam i sobie. Groch. Z. co = *śpiewając wykonać co, odśpiewać:* Artysta pięknie zaśpiewał tę arję. Z piosnkę. **2.** przen.: Z. komu = *powiedzieć, objawić co niemiłego; zażądać, zacenić:* Co mi też zaśpiewa za tę robotę? Znalazł kogoś, co mu dał, ile zaśpiewał. Krasz. Spróbuj waćpanna, pójdź tylko za niego, zobaczysz potym, co on jej zaśpiewa! L. (=*jak ci będzie imponował*). Zaśpiewam ja mu inaczej! (= *wezmę ś., wystąpię do niego w inny sposób, zacznę z nim z innej beczki!*). **3.** [Z] *zaczarować na śmierć:* Tyżeś moje zaśpiewała dzecę. **4.** myśl. (o psie) *zaszczekać na zwierza, zagrać:* Psy zaśpiewały, i myśliwcy porwali ś. do strzelb. Krasz. **Z. ś.** *zapędzić ś. w śpiewanie, być bardzo zajętym swym śpiewem; śpiewając zapamiętać ś.*

[**Zaśpiewałka, i,** lm. **i**] *dziewczyna zaczynająca śpiew w gronie śpiewających towarzyszek.*

Zaśpiewanie, a, blm., czynność cz. **Zaśpiewać.**

Zaśpiewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśpiewać ś.**

Zaśpiewywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zaśpiewać.**

Zaśpiewywanie, a, blm., czynność cz. **Zaśpiewywać.**

Zaśpiewywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśpiewywać ś.**

Zaśpilać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaśpilić.**

Zaśpilanie, a, blm., czynność cz. **Zaśpilać.**

Zaśpilanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaśpilać ś.**

Zaśpilenie, a, blm., czynność cz. **Zaśpilić.**

Zaśpilenie się, a ś, blm., czynność cz. **Zaśpilić ś.**

Zaśpilić, i, ił. Zaszpilić, × **Zaśpilować,** nied. **Zaśpilać, Zaszpilać** l. *zapiąć śpilką a. na guzik, na haftkę.* 2. [Z. furtkę] = *zamknąć lufcik.* **Z. ś.** *zapiąć na sobie odzienie śpilką, na guzik, na haftkę*

× **Zaśpilować, uje, ował** i × **Z. ś.** p **Zaśpilić.**

× **Zaśpilowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaśpilować.**

× **Zaśpilowanie się; a ś.,** blm., czynność cz. **Zaśpilować ś.**

Zaśrubnik, a, lm. i *narzędzie do zakręcania i odkręcania muterek śrubowych, klucz.* Ls.

Zaśrubować, uje, ował, Zaszrubować, nied. **Zaśrubowywać, Zaszrubowywać** l. *śrubując zawrzeć; zakręcić:* Z. drzwiczki u pieca. Napój ten, gdy przechłodnie, przecedzić i w sklenicznych flaszach dobrze zaszróbowanych na chłodzie chować. Syr. 2. *wpuścić śrubę, wśrubować i wkręcić.* × Przen.: Mocno to sobie w pamięć Z. Rej. *(= wbić w pamięć, zapisać sobie w głowie).*

Zaśrubowanie, a, blm., czynność cz. **Zaśrubować.**

Zaśrubowywać, uje, ywał p. **Zaśrubować.**

Zaśrubowywanie, a, blm., czynność cz. **Zaśrubowywać.**

† **Zaśrzedni** *wychodzący zewnątrz środka, za środkiem będący, ekscentryczny, mimośrodkowy:* Lecz jak on krążył? trudna wytłumaczyć praca, czy wysoko, czy nizko, czy wpół śrzednie koła, czy też zaśrzednie robił, czy wzdłuż, nie wiem zgoła. Przyb.

† **Zaśrzeniały** p. **Zaszroniały.**

† **Zaśrzenić, i, ił** p. **Zaszronić.**

† **Zaśrzenieć, eje, ał** p. **Zaszronieć.**

† **Zaśrzenienie, a,** blm. l. czynność cz. **Zaśrzenić.** 2. czynność cz. **Zaśrzenieć.**

[**Zaśtupać, a, ał**] *zajść, dojść:* Możesz do domu bez niebezpieczeństwa Z.

[**Zaśtupanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaśtupać.**

[**Zaświabczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaświabczyć ś.**

[**Zaświabczyć się, y ś., ył ś.**] *zaodziawszy chustkę na głowę, zawiązać ją na szyi w tyle.*

Zaświadczać, a, ał p. **Zaświadczyć.**

Zaświadczanie, a, blm., czynność cz. **Zaświadczać.**

Zaświadczenie, a l. blm., czynność cz. **Zaświadczyć** 2. lm. **a,** *świadectwo wydane, atestat, atestacja, atest.*

Zaświadczyć, y, ył, [**Zaświarczyć**], nied. **Zaświadczać,** [**Zaświarczać**] l. *zeznać na korzyść jako świadek, poświadczyć, potwierdzić świadectwem swoim:* Z. co ustnie a. na piśmie. On może tu najlepiej Z. To najlepiej o twoim kochaniu zaświadczy. Sienk. 2. [Z.] *zostać:* Nie zaświadczy go nigdy w domu (Por. Uświadczyć).

[**Zaświarczać, a, ał**] p. **Zaświadczyć.**

[**Zaświarczanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaświarczać.**

[**Zaświarczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaświarczyć.**

[**Zaświarczyć, y, ył**] p. **Zaświadczyć.**

× **Zaświat, u,** lm. **y, Zaświecie** *kraina zaświatowa, nadziemska:* W jakibądź Z. odejdziem oboje, ścigać nas będą zgryzot niepokoje. Krasiń. Narody go (żywot wieczny) na ziemi dostąpić powinny, nim każden osobnik go w zaświatach dostąpi. Krasiń. Marzenie uniesione przez duszę w Z. Z mej duszy jakiś potężny chór bije w zaświaty. Rż. Radzi, żeśmy ś. wyrwali z mistycznych zaświatów. Dąb. Dałeś mi serce dumne a ogniste, żądne ulecieć w zaświatów obszary. Gliń. Dusza jego uleciała w zaświaty. Jemu ś. zdawało, że onego zna dobrze, że ich dusze, gdzieś w zaświatach ożenione ze sobą, tutaj ś. szukają. Bał. Oswajałem ś. pomału z tym swoim zaświatem, rozpoznając obyczaje różnego stworzenia. Ork. Krążyć z nim w zaświecie sztuki. Żer.

× **Zaświatny** p. **Zaświatowy.**

Zaświatowiec, wca, lm. **wcy** *istota z tamtego, z innego świata, istota nieziemska, nadziemska.*

Zaświatowość, i, blm., rz. od **Zaświatowy:** Pomimo dochodzącego skądś z głębi groty huku, ma ś. wrażenie ciszy, zaświatowości. Dąb.

Zaświatowy, × **Zaświatny** *za światem będący, pozaświatowy, nieziemski, nadziemski:* Z., któryby był za światem, *ultramundanus.* Kn. Szatan po manowcu zaświatowym chodzi. Przyb. Co jest jak duchów zaświatowa miłość. Asn. Jak cień przepadną w mgły zaświatowe. Las. Niebo wyglądało już jak turkusowy Z. ocean z horyzontami ze złota i płomieni. Mic.

Zaświątkować, uje, ował *zacząć świątkować, zaświętować.*

Zaświątkowanie, a, blm., czynność cz. **Zaświątkować.**

Zaświdrować, uje, ował, × **Zaświdrzyć** *zacząć świdrować; świdrując zakręcić; zawiercić.* Przen.: Zaświdrowało mi w nosie. Przen.: Zaświdrowało w niej to, że ś. Pawełek nie jej, ale Emilce oświadczył. Jeż. *(= zakorciło, zajątrzyło, zabodło, zakłoło).*

Zaświdrowanie, a, blm., czynność cz. **Zaświdrować.**

× **Zaświdrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zaświdrzyć.**

× **Zaświdrzyć, y, ył** p. **Zaświdrować.** L.

Zaświecać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaświecić.**

Zaświecanie, a, blm., czynność cz. **Zaświecać.**

Zaświecanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaświecać ś.**

Zaświecenie, a, blm. l. czynność cz. **Zaświecić.** 2. p. **Zaświecenie ś.**

Zaświecenie się, a ś., blm., niek. **Zaświecenie** czynność cz. **Zaświecić ś.:** Przy pierwszym zaświeceniu dnia dostrzegł go Sobek. Tet.

Zaświechtać, a, ał, × **Zaświektać** *zatłuścić, zaszmelcować, zaszmulać, wyświechtać, zabrudzić, zabrukać, zawalać:* Z. chustkę, papier. **Z. ś.** *zatłuścić ś., zaszmelcować ś., zaszmulać ś., wyświechtać ś., zawalać ś., zabrudzić ś., zabrukać ś.*

Zaświechtanie, a, blm., czynność cz. **Zaświechtać.**

Zaświechtanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaświechtać ś.**

Zaświecić, i, ił, nied. **Zaświecać** l. *zapalić, rozniecić, aby świeciło:* Zaświecam świecę. Kn. Zaświeć świecę. Troc. [Z. palce trupa]. Na dzień ś. nadmieniało, kiedy zaświeciła kaganiec. Ork. Obiedwie zaświecają małe łojówki. Wysp. 2. *zrobić światło, rozświecić, zapalić światło:* Z. w mieszkaniu. Umarł już; więc, Panie, zaświeć nad jego duszą. Kaczk. *(= roztocz światłość wiekuistą).* 3. komu = *poświecić aż dokąd, zaprowadzić, odprowadzić, wyprowadzić go z światłem:* Zaświeć mu do drzwi. Troc. 4. *zacząć świecić, zaświtać, zajaśnieć:* Niepomyślnym dziś dzień ten zaświecił mi blaskiem. L. Przen.: Pogodna

zaświeciła chwila. Troc. (= *zawitała*). Fortuna mu przed oczy zaświeciła. Troc. (= *uśmiechnęła ś.*). I przeszłość zbawienna, i przyszłość zaświeca. Krasiń. Ów ksiądz cichy powstał jako prorok, aby Z. krajowi przykładem. Sienk. 5. a. **Z. ś.** *ukazać ś. w jasnej postaci, zamigotać, zamajaczyć blaskiem, zabłyszczeć, błysnąć, zalśnić ś., zajaśnieć:* Coraz to nowa chata zaświeciła w krzakach leszczyny i tarna. Krasz. Błyskawica zaświeciła. Zaświeciły (a. zaświeciły ś.) ślepie wilka. Piorun, chmury rozprówszy, zaświeca ś. srogi. Bardz. Zaświeciło ś. od błyskawicy, od świecy. Troc. (= *zrobiło ś. jasno, rozwidniło ś.*). Księżyc ś. zaświecił. Troc. Gwiazdy ś. zaświeciły. Troc. Głupi ś. przez rok świeci, a gdy trzeba właśnie Z. ś., nie mając oleju, wygaśnie. Pot. Na twarzy majora zaświecił ś. uśmiech dobry, głęboki Żer. Wycieraj, póki ś. nie zaświeci (= *póki nie nabierze glansu, póki nie dostanie połysku*). Przen.: Tak ś. w głowę uderzyłem, aż mi ś. coś w oczach zaświeciło. L. (= *aż mi ś. w oczach rozwidniło, zaiskrzyło, aż mi w oczach świeczki stanęły*). Tak uderzył mię w gębę, aż mi ś. w oczach zaświeciło. L. 6. × Karta zaświeciła = *wyszła jako atutowa, wyświeciła ś., wyświęciła ś.:* Każdemu pięć kart rozdawszy, wyrzucę jedną kartę, aliści dzwonka zaświeciła. Boh. 7. myśl. (o wilku) *pokazać ś. w nocy.*

Zaświecie, a, blm., p. **Zaświat:** Z., za światem miejsce. Troc. *Z., ultramundanus locus.* Kn. Płótno na zaświeciu jakimś rękoma aniołów nieskazitelnych utkane. Orzesz. Duch jej bój straszny z bladem toczył ciałem, chciał z cudnych kształtów wyrwać ś. w Z. Psm.

[**Zaświegonić się, i ś., ił ś.**] *zawalać ś.*

[**Zaświegonienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaświegonić ś.**

Zaświegotać, ce a cze, tał p. **Zaświerczeć.**

Zaświegotanie, a, blm., czynność cz. **Zaświegotać.**

[**Zaśw(i)egotany**] *zaświechtany, zawalany, zabrudzony.*

× **Zaświekotać, ce a. cze, tał** p. **Zaświerczeć.**

× **Zaświekotanie, a,** blm., czynność cz. **Zaświekotać.**

× **Zaświektać, a, ał** p. **Zaświechtać.**

× **Zaświektanie, a,** blm., czynność cz. **Zaświektać.**

Zaświerczeć, y, ał, Zaświerszczeć, Zaświerkać, Zaswiegotać, × **Zaświekotać,** × **Zaświerkotać, Zaświergotać, Zaświergolić** I. *zacząć świerczeć, świerszczeć, świerkać, świergotać, świergolić; ćwierknąć, świercząc odezwać ś.:* Wróble zaświerczały. Przen.: Naciągnął łuk, przesunął palcem po cięciwie, aż zaświegotała, jak jaskółka. Sienk. Gdy sygnaturka zaświegotała na kościele, kiej ten ptaszek, zwołujący na modlitwę, ocknęła stara znagła. Reym. Przen.: Krwawe blaski zaświerkały w koralach na niewieściej głowie. Syrok. (= *zaigrały, zalśniły, zabłyszczały*). 2. *świerczeniem zagłuszyć.*

Zaświerczenie, a, blm., czynność cz. **Zaświerczeć.**

Zaświergolenie, a, blm., czynność cz **Zaświergolić.**

Zaświergolić, i, ił p. **Zaświerczeć.**

Zaświergotać, ce a. cze, tał p. **Zaświerczeć.**

Zaświergotanie, a, blm., czynność cz. **Zaświergotać.**

Zaświerkać, a, ał p. **Zaświerczeć.**

Zaświerkanie, a, blm., czynność cz. **Zaświerkać.**

[**Zaświerknąć, knie, knął a. kł**]*?*: Łycka nie poderli, dziewczynie zaświerkli.

[**Zaświerknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zaświerknąć.**

× **Zświerkotać, ce a. cze, tał** p. **Zaświerczeć.**

× **Zaświerkotanie, a,** blm., czynność cz. **Zaświerkotać.**

Zaświerszczeć, y, ał p. **Zaświerczeć.**

Zaświerszczenie, a, blm., czynność cz. **Zaświerszczeć.**

Zaświerzbić, i, ił *zarazić świerzbą.*

Zaświerzbieć, i, ał kogo, cz. ni. = *zacząć świerzbieć, zaswędzieć:* Dłoń mię zaświerzbiała. Nieos.: Zaświerzbiało go. Przen.: Zaświerzbiała go widać skóra = *chce widocznie co oberwać.* Język go zaświerzbiał = *nie utrzymał go na wodzy, musiał ś. wygadać, wypaplać z czym.*

Zaświerzbienie, a, blm. I. czynność cz. **Zaświerzbić.** 2. czynność cz. **Zaświerzbieć.**

Zaświetleć, eje, ał *zajaśnieć, zabłyszczeć, zaświecić ś., zaiskrzyć ś.:* Wzrok puściła po rozłogach, błądziła nim i po czasie niejakimś źrenice jej zaświetlały, zwracając ś. w punkt jeden. Jeż.

Zaświetlenie, a, blm., czynność cz. **Zaświetleć.**

Zaświetnieć, eje, ał *zajaśnieć, zabłyszczeć, stać ś. świetnym, odznaczyć ś.:* Szczerym ogniem zaświetniały ich klingi w jaśni powietrza. Krasiń.

Zaświetnienie, a, blm., czynność cz. **Zaświetnieć.**

Zaświeża przys. I. p. **Świeży.** 2. *zaraz, bez opóźnienia, bezzwłocznie:* Podajemy tę rozmowę, jak ją król Z. zapisał. Kal.

Zaświęcenie, a, blm., czynność cz. **Zaświęcić.**

Zaświęcić, i, ił I. †Z. *zaliczyć w poczet świętych, ogłosić za świętego kanonizować:* Stani sława świętego zaświęcił papież Aleksander IV. Teof. Czy chcesz Z. Husa twojego? wszak wy nie zowiecie tych świętemi, których za wiarę ewangielicką palą. Tworz. 2. †Z. dzień jaki = *zaliczyć do świąt, zrobić świątecznym:* Helżbiety świętej dzień zaświęcił Grzegorz papież; tenże święto Pawła św., Jana św. i ścięcie jego. Teof. 3. [Z.] *pokazać ś., nadejść, zjawić ś., zawitać:* Scholastyka mróz utyka, a nim Walek nam zaświęci, obaczysz, mróz kark skręci. Jakim Medard dniem zaświęci, takie będą sianożęci. 4. karc.: Z. = *kozerę wyrzucić* (L.), *wyświęcić kartę atutową, wyjść w nią.*

Zaświęcony I. im. od **Zaświęcić.** 2. **Zaświęcone** święto = *uroczyste (nie tylko kościelne).*

Zaświętować, uje, ował *zacząć świętować, zaświątkować; porzucić pracę, urządzić bezrobocie, zastrajkować.*

Zaświętowanie, a, blm., czynność cz. **Zaświętować.**

Zaświnić, i, ił *zaplugawić, zapaskudzić, zagwazdać, zabrukać, zabrudzić, oświnić, poświnić, zababrać, zapaprać, zawalać, zapaćkać, zanieczyścić.*

Zaświnienie, a, blm., czynność cz. **Zaświnić.**

Zaświsnąć, nie, nął p. **Zaświstać.**

Zaświstać, sta a. szcze, stał, Zaświszczeć, Zaświsnąć I. *zacząć świstać; świsnąć. zagwizdać, gwizdnąć:* Zaświsnę na nie i zagromadzę je. B. G. (zakrzyknę. Leop.). Otrząsnął ś. dąb wielki, rózgi zaświszczały, lub nie był wiatr, i samym zadrżał strachem zdjęty. Żebr. Aż zaświszczał biez. Z. na kogo = *zawołać go, świsnąwszy.* 2. *wydać głos, wildze właściwy.* 3. kogo, co = *świszcząc zagłuszyć.*

Zaświstanie, a, blm., czynność cz. **Zaświstać.**

Zaświszczeć, y, ał p. **Zaświstać.**

Zaświszczenie, a, blm., czynność cz. **Zaświszczeć.**

Zaświśnięcie, a, blm., czynność cz. **Zaświsnąć.**

× **Zaświt**, u, lm. y l. *początek świtu, pierwsze zaświtanie, brzask.* L. 2. bot. (asteriscium) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Zdr. **Zaświtek.**

Zaświtać, a, ał, × **Zaświtnąć** *zacząć świtać, świtając zaświecić; zajaśnieć, rozwidnić ś.:* Zaświtało = *nastał świt:* Zaświtnął dzień. Troc. Jak zaświtnęło (zaświtło), odjechali. Troc. Zaświta, świta, świt jest. L. Przen.: Zaświtała myśl szczęśliwa, przyniesiona przez anioła i włożona na jej skronie. Krasz. (= *błysła, powstała, pojawiła ś., zawitała*)

Zaświtanie, a, blm. l. czynność cz. **Zaświtać.** 2. × Z., p. **Zaświt.**

Zaświtek, tku, lm. tki p. **Zaświt.**

× **Zaświtnąć**, nie, nął p. **Zaświtać.**

Zaswitnia, i, lm. e bot. (staavia) *roś.*

× **Zaświtnienie**, a, blm., p. **Zaświtnięcie.** Troc.

× **Zaświtnięcie**, a, blm., × **Zaświtnienie** czynność cz. **Zaświtnąć.**

[**Za — ta**] p. **Za — tam.**

Zatabaczać, a, ał p. **Zatabaczyć.**

Zatabaczanie, a, blm., czynność cz. **Zatabaczać.**

Zatabaczenie, a, blm., czynność cz. **Zatabaczyć.**

Zatabaczyć, y,ył, nied. **Zatabaczać** *zawalać, zasypać tabaką:* Nos, dziad zatabaczony. W mieście stał załogą Sas opiły i zatabaczony. Kaczk. Trzymał w ręce chustkę zatabaczoną. Kaczk.

Zataborować, uje, ował l. co = *zająć, zasłonić, zagrodzić, zabarykadować taborem.* 2. *zastawić tabor.*

Zataborowanie, a, blm., czynność cz. **Zataborować.**

[**Zatacenie się**, a ś., blm.] czynność cz. **Zatacić ś.**

[**Zatachlenie**, a, blm.] czynność cz. **Zatachlić.**

[**Zatachlić**, i, ił] p. **Zatachlować.**

Zatachlować, uje, ował. [**Zatachlić**], † **Zataszlować** l. × Z. *w sposób oszukański zamienić, zachwycić i zapodziać; zamachlować, zaszachrować.* 2. † Z. *zakryć, zataić:* Zoczył je syn Mai, zamknął i zataszlował wśród leśnej gęstwiny. Żebr. (*occultat.* L.). 3. [Z.] *sprzedać pokryjomu, pozbyć ś. sekretnie czego* 4. [Z.] *zapodziać.*

Zatachlowanie, a, blm., czynność cz. **Zatachlować.**

[**Zatachmać**, a, ał] *zapodziać, zatracić, przeszachrować, zaprzepaścić.*

[**Zatachmanie**, a, blm.] czynność cz. **Zatachmać.**

[**Zatachnić**, i, ił] do kwaczu zł. = *zapakować, wpakować, wsadzić do kozy.* Estr.

[**Zatachnienie**, a, blm.] czynność cz. **Zatachnić.**

[**Zatachtarzenie**, a, blm.] czynność cz. **Zatachtarzyć.**

[**Zatachtarzyć**, y,ył] *zapodziać, zarzucić:* Zatachtarzyłem chustkę.

[**Zatacić się**, i ś., ił ś.] *zaczaić ś., schronić ś.:* Z. ś. pod kierz przed deszczem.

Zataczać, a, ał i Z. ś. p. **Zatoczyć.**

Zataczanie, a, blm., czynność cz. **Zataczać:** Z. koliste gałki ocznej (rotatio bulbi). Z. oczyma (nystagmus) — *drżenie kołujące gałek ocznych.*

Zataczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zataczać ś.**

× **Zataczywać**, a, ał i Z. ś. p. **Zatoczyć.**

× **Zataczywanie**, a, blm., czynność cz. **Zataczywać.**

× **Zataczywanie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zataczywać ś.**

Zataflować, uje, ował *pokryć, założyć, obłożyć a. zagrodzić taflami.*

Zataflowanie, a, blm., czynność cz. **Zataflować.**

Zataiciel, a, lm. e *ten, co zataił a zataja:* Z. *occultor.* Mącz.

Zataicielka, i, lm. i forma ż. od **Zataiciel.**

Zataić, i, ił, nied. **Zatajać** l. *zatrzymać w tajemnicy, ukryć, utaić, nie wydać na jaw:* Słowa nie dotrzymał, dane do schowania zataił sprzęty. L. Chytrze ś. uczai, ale przedsię natury swej psiej nie zatai. Paszk. Lucylo, już nie czas przede mną zatajać; chcę wnijść do najskrytszych serca twojego zakątków. Węg. Niepodobna siebie samą Z. przed sobą. L. Z. kogo = *przemilczeć o kim.* Skr. Aby panowie do tajemnic swoich takich mężów nie przypuszczali, którzyby tak otworzyści byli, żeby niczego w sobie Z. nie mogli. Kosz. (= *utrzymać w tajemnicy*). Wielkie bogactwa, wierna miłość, ciężka choroba, zranione sumnienie nie mogą być zatajone. Rys. 2. *zamilczeć, przemilczeć, zachować, zatrzymać przy sobie:* Z. co na spowiedzi. Nic w sobie Z. nie mogli. (= *utrzymać w tajemnicy*). 3. *zotłumić, przytłumić, ukryć, nie pokazać po sobie, powściągnąć:* Zaczął żałować, że jej zatajonego w głębi serca uczucia otwarcie na wyjezdnym nie wyznał. Dan. Podobno nie wiesz, iż gniew zatajony bywa tym bardziej w sercu rozżarzony? 4. tłustość w kaszy = *zagotować zupełnie, aby jej widać nie było.* 5. kuch.: Z. kaszę = *ugotować tak, że stężeje.* **Z. ś.** l. *ukryć ś., skryć ś., przyczaić ś., utaić ś.:* Nie zatai ś. nigdy szydło w worze. Rej. Niemasz nic tak skrytego w sercu, coby ś. zlekka rozmaitemi sposobami na wierzch nie wydało; szydło w worze jak ś. ma Z.? Birk. Lepiej tak będzie, bo gdyby nas zdala ujrzeli, to alboby zdołali ś. gdzieś Z., a. obronę przygotować. Sienk. Baby z dziećmi w głębiach borowych zatajone. Sienk. 2. [Z. ś.] *udać nieżywego, wstrzymać dech w sobie:* Biła nią (rózgą) bez miłosierdzia tak odmieńca, że jaz ś. zatajuł.

Zatajać, a, ał i Z. ś. p. **Zataić.**

Zatajanie, a, blm., czynność cz. **Zatajać.**

Zatajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatajać ś.**

Zatajeć, je, jał *zacząć tajeć.*

l. **Zatajenie**, a, blm., czynność cz. **Zataić**; *tajemnica, sekret:* Przestrzegł kasztelana, aby tę rzecz w największym miał zatajeniu. Alber. Włada doskonale dyplomatycznemi zatajeniami. Stadn. Z. choroby (dissimulatio) = *ukrywanie choroby, Z. objawów chorobowych, zwłaszcza przez umysłowo chorych.*

2. **Zatajenie**, a, blm., czynność cz. **Zatajeć.**

Zatajenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zataić ś.**

[**Zatajkiem**] przys. *podostatkiem, obficie.*

† **Zatajnie** przys. od **Zatajny**, *zataiwszy, tajnie* Chcąc tego nie Z. zamilczeć, skrypt świadeczny swemu o tym podał stryjowi. L.

† **Zatajny** l. *mogący być zatajonym.* 2. *zatajony, tajny, utajony, skryty.*

[**Za tak roczek**] *od dziś za rok:* Bodaj zdrowo plonowała pszenica, Z. doczekała.

[Za tam, Za ta] *może ta jako, zapewne, spodziewać ś. można:* Za-ta jutro pogoda będzie.

Zatamować, uje, ował, nied. **Zatamowywać** *zagrodzić, zatrzymać tamą.* Przen.: *wstrzymać, zahamować, powstrzymać:* Z. krew (= *utamować*). Z. oddech. Z. przejazd. Z. drogę (= *zawalić*). Z. ruch uliczny.

Zatamowanie, a, blm., czynność cz. **Zatamować:** Z. krwotoku. Z. krwi (haemostasis) = *wstrzymanie krwawienia z tętnicy lub żyły.*

Zatamowywać, uje, ywał p. **Zatamować.**

Zatamowywanie, a, blm., czynność cz **Zatamowywać.**

Zatańcować, uje, ował i Z. ś. p. **Zatańczyć.**

Zatańcowanie, a, blm., czynność cz. **Zatańcować.**

Zatańcowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatańcować ś.**

Zatańcowywać, ywa a. owuje, ał i Z. ś. p. **Zatańczyć.**

Zatańcowywanie, a, blm., czynność cz. **Zatańcowywać.**

Zatańcowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatańcowywać ś.**

Zatańczenie, a, blm., czynność cz. **Zatańczyć.**

Zatańczyć, y,ył, Zatańcować, nied. **Zatańcowywać** I. *zacząć tańcować; potańcować, potańczyć.* 2. co = *odtańczyć, przetańczyć:* Z. walca. 3. kogo = *zamęczyć tańczeniem:* Na śmierć zatańcowywał mu żonę. Prus. 4. co = *zagłuszyc, zatłumić tańczeniem:* Bawiono ś. na zabój w Warszawie, jakby chciano Z., zahulać wielką, bezmierną niedolę. Fin. **Z. ś** *zamęczyć ś. tańczeniem, oddać ś. tańcowi do zapamiętania ś.:* Och! niech ś. jeno post skończy, zatańcuję ś. na umor. Sienk.

Zatapetować, uje, ował *zakleić, zakryć tapetami:* Z. drzwi.

Zatapetowanie, a, blm., czynność cz. **Zatapetować.**

Zatapiać, a, ał i Z. ś. p. **Zatopić.**

Zatapianie, a, blm., czynność cz. **Zatapiać:** Z., podtapianie kół wodnych = *podstąpienie wezbranej wody pod koła, skutkiem czego obrót ustaje.* Łab.

Zatapianie, się, a ś., blm., czynność cz. **Zatapiać ś.**

† **Zatarać, a, ał i † Z. ś.** p. **Zatarzać.**

Zatarasić, i, ił I. † Z. p. **Zatarasować.** 2. [Z.] *zadeptać, zatratować:* I turbował ś. w sercu o całość tej odrobiny, którą mogą Z. w tłoku, że ani piśnie. Ork.

Zatarasować, uje, ował. † **Zatarasić** *zagrodzić tarasem, zatasować, zabarykadować, zawalić, założyć, zaprzeć:* Drzwi co najlepiej zatarasowała. Kochan. Stały jeszcze zamknione bramy i zatarasowane. Wuj. Aod, zatarasowawszy drzwi, tyłem usiadł. Skar. Zatarasowała próżne drzwi, założywszy na wrzeciądz łuczywo. Bardz. Zamknął kanclerzowi pańskie, zatarasił progi, nie wnijdzie tam skrzywdzony, nie trafi ubogi. Prw. Przen.: × Nieprawością zatarasowane uszy twoje. Smotr. (= *zatkane, zamurowane*). **Z. ś.** *zagrodzić siebie tarasem, zabarykadować ś., założyć, zawalić, zaprzeć przystęp do siebie.*

Zatarasowanie, a, blm., czynność cz. **Zatarasować.**

Zatarasowanie się, a ś., blm., czynność cz **Zatarasować ś.**

Zataraszenie, a, blm., czynność cz. **Zatarasić.**

† **Zataraszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zatarasić ś.**

Zatarcie, a, blm., czynność cz. **Zatrzeć:** Do uwarzenia piwa dobrego te cztery sztuki należą: Z, dowarzenie, chmielu dosmażenie, zadanie drożdżów. Haur. Taźbiery także ś. na Z. gorzałki przydadzą. Haur. To rozstrzelenie ich (budników-Mazurów) nie wpłynęło bynajmniej na pomieszanie z ludem okolicznym, na Z. pochodzenia, zapomnienie mowy. Krasz.

Zatarcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrzeć ś.**

† **Zatarczka, i,** lm. i p. **Zatarg.**

[Zatarć, zatrze, zatarł i Z. ś.] p. **Zatrzeć.**

Zatarg, u, lm. i, × **Zatarga,** † **Zatarzka,** † **Zatarżka,** † **Zatarczka** *nieporozumienie czynne, zajście, poróżnienie, komeraż, spór, waśń, zwada, utarczka, starcie, konflikt, przejście nieprzyjemne, kłótnia,* × *zatargnienie,* † *zawadja:* Z. o granicę. Rozsądzał między niemi zatargi. Miejskie niełatwości i zatarczki, (= *kłopoty*). Ani blask twój sędziego, ni patrona ludzi, gdy obu co raz świeżej Z. pieni budzi. Hul. Zręcznym ś. autor komedji pokaże, kiedy wykoncypuje położenia delikatne, w których wpada w Z. lub trudność amant z osobą kochaną. Czart. A. (= *zakłopotanie*). Z. ś. z tego wywiązał żywy i z obu stron uparty. Krasz. Algimunt państwa w pokoju trzymał, tylko co miał trochę zatarczki z Dawidem, książęciem łuckim. Biel. M. Miałem zatarczkę niemałą tudzież i lud mój z syny Amon. Leop. (miałem niemały spór. B. G.). Przykre od ludzi żołnierskich zatarczki najbardziej w tym razie dokuczać będą. Ber. (= *napaści, natręctwa.* L.). Gdy ś. ludziom przytrafi jaka zatarczka, przychodzą do mnie, żebym rozsądził między niemi. Leop. (zatarszka. Lecp.; gdy sprawę jaką mają. B. G.). Nie mając żadnej z nim zatargi, zwróciła serce, choć mu już oddane. Szym. Folwarek uważam jak port z miejskich niełatwości i zatarzek. Trzyc. Między nim i biskupem wrocławskim o pierwsze miejsce zaszła zatarga. Nies. Nie po tych zatargach. Troc. Miałem z nim zatargę Troc. Zwykłe sąsiedzkie zatargi. Mick. Nie ustawała też zatarga ze Szwedami. Nar. Od owej... zatargi... szewca z krawcem upłynęło już dni siedm. Fred. A. 2. [Z., **Zatorg, Zator**] ryb. *miejsce muliste bardzo głębokie, w którym można uwięznąć, utopić ś., grąż, topiel.*

× **Zatarga, i,** lm. **i I.** p. **Zatarg. 2.** *przeszkoda:* Wielką w tym zatargę (przeszkodę) miałem. Troc.

Zatargać, a, ał, Zatargnąć I. *zacząć targać, targnąć, zaszarpać, szarpnąć, pociągnąć, zatarmosić:* Owa ś. razem gęstym dąb zwątlony wali i liną zatargniony gwałt lasu obali. Żebr. 2. *targając zamęczyć; zaszarpać.* 3. *targając zawlec, zaciągnąć dokąd:* Jaszczurki zatargały trupa w żar. Słow. **Z. ś.** *targnąć ś., szarpnąć ś., zaszamotać ś.:* Żeby mogło żywiej Z. ś. serce. Dan.

Zatarganie, a, blm., czynność cz. **Zatargać.**

Zatarganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatargać ś.**

Zatargnąć, nie, nął p. **Zatargać. Z ś.** I. p. **Zatargać.** 2. [Z. ś.] *paląc (tytoń) zaciągnąć ś.*

Zatargnienie, a I. blm., p. **Zatargnięcie. 2.** × Z. p. **Zatarg:** Do pogodzenia Ludwika Węgierskiego z księciem bełskim pomogło Z. między Węgrami a Polakami dla ranienia w twarz Szafrańca. Stryjk.

Zatargnienie się, a ś., blm., p. **Zatargnięcie ś.**

Zatargnięcie, a, blm., **Zatargnienie** czynność cz. **Zatargnąć.**

Zatargnięcie się, a ś., blm., **Zatargnienie ś.** czynność cz. **Zatargnąć ś.**

Zatargować, uje, ował, nied. **Zatargowywać** *zacząć targować.* L. Nie zatargowujcie skóry niedźwiedzia, kiedyście go jeszcze nie ubili. Gliń. Koń zatargowany, panna zaręczona (Prz.). Orzesz.

Zatargowanie, a, blm., czynność cz. **Zatargować:** Po zatargowaniu gruntu włościanin wnosi zadatek.

Zatargowywać, a, ał p. **Zatargować.**

Zatargowywanie, a, blm., czynność cz. **Zatargowywać.**

× **Zatarkać, a, ał, Zatarkotać** *zacząć tarkać, tarkotać; zaturkotać.* L.

× **Zatarkanie, a,** blm., czynność cz. **Zatarkać.**

Zatarkotać, ce a. **cze, tał** p. **Zatarkać.** L.

Zatarkotanie, a, blm., czynność cz. **Zatarkotać.**

Zatarmosić, i, ił l. *przerzucając zarzucić, zapodziać, zaprzepaścić, zawieruszyć.* 2. *tarmosząc zamęczyć; zaszarpać, zatargać.*

Zatarmoszenie, a, blm., czynność cz. **Zatarmosić.**

Zatarń, i, lm. e bot., p. **Strzeligłóg.**

× **Zatartarzenie, a,** blm., czynność cz. **Zatartarzyć.**

× **Zatartarzyć, y,ył?:** Tę kartkę szanowną ojcowie mi zatartarzyli, więc ją w krótkości, jak umiałem, złożyłem. Byk.

[Zatartuska, i, lm. **i]** *zacierka z żytniej grubej mąki, ugotowana na wodzie.*

Zatarty im. od **Zatrzeć.**

× **Zatarzać, a, ał,** † **Zatarać** *tarzając zatoczyć.* L. Choć podobieństwem żadnym nie pijany, raz ś. zatarza i pijanym zmyśla. Pot. **Z. ś.** *tarzając ś. zatoczyć ś.*; rub. *zaryć, zaorać nosem.*

× **Zatarzanie, a** blm., czynność cz. **Zatarzać.**

× **Zatarzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zatarzać ś.**

† **Zatarzka, i,** lm. i p. **Zatarg.**

Zatasować, uje, ował, × **Zatasowywać** l. × Z. *stasować, skartować, zmieszać:* Z. karty, zamieszać. L. 2. *zatarasować, zawalić, zaprzeć, zabarykadować:* Na petardy ś. ostrzegszy, bramy zatasowali. Mask. Jest tam kto, hej! dokoła zamknąć, Z Fred. A.

Zatasowanie, a, blm, czynność cz. **Zatasować.**

× **Zatasowywać, uje, ywał** p. **Zatasować.**

× **Zatasowywanie, a,** blm., czynność cz. **Zatasowywać.**

[Zataszczenie, a, blm.] czynność cz. **Zataszczyć.**

[Zataszczyć, y,ył] l. *zaciągnąć, zawlec, powlec, zaprowadzić gwałtem dokąd,* gm. *potaszczyć:* Z. kogo na ratusz. 2. [Z.] *zarzucić, zgubić.*

† **Zataszlować, uje, ował** p. **Zatachlować.**

† **Zataszlowanie, a,** blm., czynność cz. **Zataszlować.**

Zatatarzenie, a, blm., czynność cz. **Zatatarzyć.**

Zatatarzyć, y,ył *zapełnić, zaludnić Tatarami.*

Zatatrać, a, ał *narzuciwszy pokryć:* Z., zagrzebać, zaklepać wszystko, co było! Żer. Zamknął (drzwiami) otwór (w sianie) i zawlókł, zatatrał deskę (= drzwi) sianem. Żer.

Zatatranie, a, blm., czynność cz. **Zatatrać.**

Zatatrzański *z tamtej strony Tatr będący, z za Tatr; stamtąd pochodzący.*

† **Zatąpać, a, ał** p. **Zatupać.** L.

† **Zatąpanie, a,** blm., czynność cz. **Zatąpać.**

[Zatchem] *bez ustanku:* Dziadu prawili Z.

× **Zatchły** p. **Zatęchły.**

l. † **Zatchnąć, nie, nął** p. **Zatkać.**

2. † **Zatchnąć, nie, nął** i † **Z. ś.** p. **Zatęchnąć.**

Zatchnąć się, nie ś., ął ś., nied. **Zadychać ś.** *zadusić ś. własnym oddechem, stracić wolność oddechu:* Z. ś. biegnąc (= *zadyszeć ś., zdyszeć ś., zaziajać ś., zziajać ś.*). Ono rotmistrze do niego prędko i zadychając ś. bieżą. Skar. Słaby, chciawszy mocniej chodzić, natychmiast ś. zadycha, poci ś. Krup. Poleuktus, ponieważ człek tłusty był, a dzień bardzo gorący, tedy ś. stojąc pocił a zadychał od swej długiej mowy. L. Tu ś. zatchnęła i zalana łzami nie mogła więcej mówić. P. Koch. Zatchnął ś. = *tchu mu zabrakło, sparło mu oddech w piersiach.* Biegnąc tu, strasznie ś. zatchnął. L. Ach, zatchnęłam ś., biegnąwszy prędko. L. A wtymem ś. w skok porwał i tak lotnie sprawił, żem ś. zatchnął. Jabł. Ale cóż to? gdzież Tytus zatchnąwszy ś. pędzi? Min. Chuda szkapa tatarska na podolską milę ani ś. zatchnie, a każdego, by wierę na trzy skoki skakał, tedy pewnie ugoni. Rej. Zatchnęły mu ś. piersi, tak że ledwie zieje, z członków jego pot hojnym strumieniem ś. leje. Dm. Z gęby piana ś. toczy, a lubo zatchnięty, głos silniejszy nad ludzki miał on niepojęty. Jabł. (= *zadyszany, zaziajany*). Także uciekać będziesz, pieszczochu zatchniony! nie takeś obiecował twojej ulubionej. Li. Będziesz, pieszczochu zatchniony, uciekał, nie takeś swojej kochance przyrzekał! Min. Dyszała cała, zatchnięta w sobie. Słow.

Zatchnienie, a, blm., p. **Zatchnięcie ś.**

l. + **Zatchnienie, a,** blm., p. l. † **Zatchnięcie.**

2. † **Zatchnienie, a,** blm., p. 2. † **Zatchnięcie.**

Zatchnienie się, a ś., blm., p. **Zatchnięcie ś.**

† **Zatchniewać, a, ał** i † **Zatchniewać ś.** p. **Zatkać.**

† **Zatchniewanie, a,** blm., czynność cz. **Zatchniewać.**

† **Zatchniewanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zatchniewać ś.**

l. † **Zatchnięcie, a,** blm., **Zatchnienie** czynność cz. l. † **Zatchnąć.**

2. † **Zatchnięcie, a,** blm., † **Zatchnienie** czynność cz. 2. † **Zatchnąć.**

Zatchnięcie się, a ś., blm., **Zatchnienie ś., Zatchnięcie, Zatchnienie** czynność cz. **Zatchnąć ś.:** Zatchnienie, utrata oddechu. Błaż. ;Z. (apnoea s. apnoë) bezdech; dyszenie wskutek utrudnionego oddechu. Z., *interclusio animae.* Kn. Wszakom ja w samym wsparciu i zatchnieniu nie przestawał myślami wesołemi i odważnemi siebie koić i zaspokajać. Pilch.

[Zatcimiać, a, ał] *zaciemniać, zasłaniać komu światło, stanąć komu od światła.*

[Zatcimianie, a, blm.] czynność cz. **Zatcimiać.**

[Za tela] l. *dopóki.* 2. *tymczasem:* A jo Z. idem spać. Tet. 3. *za ten czas.* 4. *przez ten czas, w ciągu tego czasu:* Co já téz bedem jád Z.?

Zatelefonować, uje, ował *zagadać przez telefon, rozmówić ś. z kim przez telefon, dać mu znać przez telefon, donieść mu co przez telefon:* Zatelefonował do straży ogniowej, zawiadamiając o swoim niemiłym położeniu.

Zatelefonowanie, a, blm., czynność cz. **Zatelefonować.**

Zatelegrafować, uje, ował *zakorespondować telegraficznie:* Zatelegrafowano ostrożnie do rządcy. Krasz.

Zatelegrafowanie, a, blm., czynność cz. **Zatelegrafować.**

Zatelepać się, pie ś., pał ´ś. *telepiąc ś. zawlec ś., zaleźć.*

Zatelepanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatelepać ś.**

[Zateleszczenie, a, blm.] czynność cz. **Zateleszczyć.**

[Zateleszczyć, y,ył] *zaciągnąć, zawlec po ziemi:* Zateleszczyłem worek aż do stodoły.

[Za tem] I. *potym, następnie.* 2. A Z. = *zresztą:* Zdawało mi ś., że on tu wczoraj był A Z. nie pamiętam.

Zatemperować, uje, ował pióro, ołówek = *zarznąć do pisania,* × wytemperować: Gęsie pióra, jeżeli są przezroczyste i dobrze zatemperowane, użyte być mogą do rysowania gór. Łs. Te wszystkie rzeczy daleko pierwej były do skutku przyprowadzone, niżeli ten autor piórko zatemperował na swoję historją. Świt.

Zatemperowanie, a, blm., czynność cz. **Zatemperować.**

[Za ten czas] przys. *tymczasem:* Zebyś mi tu za ten cas zabiła tego chłopaka.

Zaterać, a, ał, Zatyrać *terając pozbawić wszelkiego znaczenia, wszelkiej wartości, sterać, sponiewierać, zmarnować:* Macocha dziecko zatyrała. **[Z. ś.]** I. *zmarnować ś., sponiewierać ś.* 2 *zarzucić ś., zadziać ś., zapodziać ś., zawieruszyć ś.*

Zateranie, a, blm., czynność cz. **Zaterać.**

Zateranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaterać ś.**

[Zatergnąć, nie, nął] *umrzeć, wyciągnąć nogi.*

[Zatergnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zatergnąć.**

Zaterlikać, a, ał *zacząć terlikać; terlikając odezwać ś.; zatrelować.*

Zaterlikanie, a, blm., czynność cz. **Zaterlikać.**

Zaterminować, uje, ował *zacząć termin u majstra, zacząć praktykę terminatorską.*

Zaterminowanie, a, blm., czynność cz. **Zaterminować.**

× **Zatestamencenie, a,** blm., czynność cz. **Zatestamencić.**

× **Zatestamencić, i, ił** *zapisać, zapewnić testamentem:* Nieboszczyk pismem zatestamencił wieczne utrzymanie. Fred. A.

[Za też ta, za tyż ta] *zwrot wyrażający i pewne zdumienie i niedowierzanie i ubolewanie, zależnie od okoliczności.*

Zatęchlina, y, lm. **y, Zatęchłość** I. *zajście stęchlizną; stęchlizna, zaduch:* W takim zawarciu muszą być zaduchy, pleśni, zatęchliny. Haur. Hippokrat w morowym powietrzu kazał ognie palić, wysuszając tym zatęchłość wiatru. Petr. 2. *zatchnienie, duszność, dychawica, dychawiczność, krótki oddech,* × zaduch: Wilgotne wiatry ludziom letnym czynią zatęchłości. Trzyc.

Zatęchłość, i, lm. **i** p. **Zatęchlina.**

Zatęchły, × Zatchły *który zatęchł, stęchły:* Wyziewy z jezior zatęchłych wstają. Przyb. Przen.: Ze mnie archiepiskopa uczynią episkopa i to jakiegoś zatchłego tytułu. Smotr. *(in partibus).* Jak ja, taki koczkodan Z., wydam ś. tam wśród waszego eleganckiego świata. Krasz. (= *zakazany, obskurny, bez znaczenia*).

Zatęchnąć, zatęchnie, zatęchnął a. **zatęchł, Z. ś., [Zastęchlić ś.], † Zatchnąć ś.** *zajść stęchlizną, stęchnąć:* Wielka woda abo nigdy, abo rzadko ś. zatchnie, gdzie przeciwnie mała woda lada za przyczyną wnet ś. skazi. Górn.

Zatęchnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatęchnąć ś.**

Zatęgły *który zatęgł, stężały, zesztywniały, skostniały:* Po zawiędłej, jakby zatęgłej brózdami twarzy Toporowej popłynęły strugi łez. Tet.

Zatęgnąć, nie, gł *stężeć, zesztywnieć, skostnieć:* Beata konia wstrzymała i jak gdyby zatęgła w siebie nieruchoma. Tet. Pozostawiali na śniegach całe kompanje towarzyszy, na kości zatęgłych od mrozu. Tet.

Zatęgnięcie, a, blm., czynność cz. **Zatęgnąć.**

Zatępiać, a, ał p. **Zątępić.**

Zatępian, u, lm. **y, Żelazne drzewo** bot. (side rodendrum) *roś.*

Zatępianie, a, blm., czynność cz. **Zatępiać.**

× **Zatępić, i, ił,** nied. **Zatępiać** I. *wytępić, wyplenić.* 2. *stępić, przytępić:* Siekiera zatępiona. Troc. Zatępiłeś mój nóż. Troc. Książęta, gdy z saraju wychodzą, muszą mieć umysł tak zatępiony i zhukany, żeby im bardziej słuchać, niż rozkazywać przystało. Kłok. Takie wychowanie zatępia rozumy. Troc (= *zakuwa*). Zatępiony i zhukany umysł. Troc.

Zatępieć, je, ał *stępieć, stępić ś., przytępić ś.*

× **Zatępienie, a,** blm. I. czynność cz. **Zatępić.** 2. czynność cz. **Zatępieć.**

[Zatęschnić, i, ił] p. **Zatęsknić.**

[Zatęschnienie, a. blm.] czynność cz. **Zatęschnić.**

[Zatęsić, i, ił, Zatysić] *zatłumić, stłumić, zaduśić, zagasić, przygasić:* Z. ogień.

[Zatęsienie, a, blm.] czynność cz. **Zatęsić.**

Zatęsknić, i, ił, [Zatęschnić], nied. **Zatęskniać** I. do kogo, do czego, za kim, za czym = *zacząć tęsknić, uczuć tęsknotę; stać ś. tęsknym nakoniec, nie widząc kogo, czego:* Z. do matki, za krajem. 2. × Z. kogo = *nabawić go tęsknoty, uczynić go tęsknym:* Ani ich żądane zatęsknią nadzieje. L. Z. ś. *umrzeć z tęsknoty:* Za żonę mi dasz Pazyteję, za którą ś. dniami całemi zatęskniam. Ml.

Zatęsknienie, a, blm. I. czynność cz. **Zatęsknić.** 2. p. **Zatęsknienie ś.;** *tęsknota.*

Zatęsknienie się, a ś., blm., niek. **Zatęsknienie** czynność cz. **Zatęsknić ś.**

Zatętnić, i, ił, Zatętnieć I. *zacząć tętnić, odezwać ś. tętnieniem:* Powóz na bruku zatętnił. (= *zadudnił, zaturkotał*). Zatętnił wielki dzwon w kaplicy zamkowej. Dzierz. Zatętniał jakiś szelest. Stasz. Zdało mu ś., że w uszach śmiech szyderski zatętnił, i porwał ś. za głowę. Krasz. W stodołach cepy zatętniły. Prus. Serce żywiej zatętni (= *zabije, zadrga, zakołacze*). 2. *wydobyć tętnienie, zabrzmieć, zadźwięczeć:* Zatętniłem w klawisz ręką. Słow.

Zatętnieć, i, ał p. **Zatętnić.**

Zatętnienie, a, blm., czynność cz. **Zatętnić a. Zatętnieć.**

Zatężać, a, ał p. **Zatężyć.**

[Zatężały] *stężały, skostniały.*

Zatężanie, a, blm., czynność cz. **Zatężać.**

Zatężenie, a, blm., czynność cz. **Zatężyć.**

Zatężyć, y,ył, nied. **Zatężać** *stężyć nieco, tęższym uczynić, tęgo zaprawić:* Zatężać krochmalem chusty. Troc.

[Zatka, i, lm. **i]** *patyk do zatykania jarzma, jarzemko, snoza.*

Zatkać, a, ał, † Zatchnąć, † Zakchnąć, † Zaknąć, nied. **Zatykać, † Zatychać, † Zatchniewać** I. *wetknąwszy zamknąć, zapchać:* Wódkę tę na słońcu, dobrze w sklenicy zatkawszy, wylutrować. Syr. Zatkał wszystkie dziury. Troc. Zatknął flaszę. Troc (= *zakorkował*). Z. beczkę (= *zaszpuntować*). Z. piec (= *zamknąć, zasunąć*). Gdy ś. z okrętem źle dzieje, gdy dziur jego nie

zatykamy... Skar. Przen.: Z. dziurę = *zapełnić, wynagrodzić stratę, powetować ubytek.* W r. 1661 Turcy stracili przez szturm 28 galer; zatykając dziurę, kazał zaraz wezyr nowe budować. Kłok. Tym ci wszędy Z. Kn. (tylko też to umiesz. (Kn.); tym jednym biedę ratujesz. L.). Nami najgorszą dziurę zatykają. P. Koch. *(= wyręczają ś. nami dla wyrównania braku, zażegnania niebezpieczeństwa).* Musiałem nos zatykać. L. Z. uszy watą. Przen.: *zasłonić, zatulić:* Zatknie uszy na gwary ludzkie. Pilch. *(= nie chce ich słuchać, wiedzieć o nich).* Z sobie uszy na co *(= nie chcieć czego słyszeć).* Głuchym nie potrzeba będzie Z. sobie uszy przed niemądrym bezbożników szyderstwem. L. Z. uszy potrzeba na nikczemne szczebietliwych języków plotki. L. *(= puszczać je mimo uszu, nie słuchać ich, być głuchym, nie zważać na nie).* Kto do prawego szczęścia dąży, niech zatknie uszy na gwary ludzkie. Pilch. Z. komu usta, gębę = *zamknąć, zmusić do milczenia.* Rozprawiasz mi, niecnoto? pięścią ci gębę zatkam. L. Nie doczekasz ś. tego, żebyś mi miał gębę Z. L. Milcz, abym ci mieczem gęby nie zatkał. Skar. Apostoł Z. chce heretykom usta. Zigr. Toć tak Zwingljusz usta twe niewstydliwe zatyka, jako pełne potwarzy. Zigr. Gębę mu zatkał. Kn. Zatkał mu tym zarzutem gębę. Troc *(= przeparł go w argumentacji).* Kto ś. na mnie spojrzy, czapką oczy zatka. Glog. Całkiem mię zatkało, że tchu nie mogę złapać. Sienk. Dziecko, płacząc, zatkało sobie oczy piąstkami. Tu Zagłoba uszy zatknął i wołał jeszcze żałośniej: nic nam po Żydu. Sienk. Przen.: Z. komu gębę = *przekupić, byle milczał, byle ś. zaspokoił, byle przycichł ze swoją pretensją.* **2.** Zatknąć, nied. Zatykać = *wetknąwszy założyć; natknąć, zasadzić, nasadzić, wbić, wścibić, aby sterczało:* Zatykam na rożen pieczenią. Kn. Zatknij pieczenią na rożen. Troc. Wiśnia, patrz, jako wszczepiona i w płonkę twardą zatkniona prędko ś. w niebo porywa. Dar. J. Na wałach tej twierdzy zwycięskie zatknął chorągwie. L Druzus tam orły rzymskie zatknął, gdzie ledwie o Rzymianach wiedziano. Oss. Białe chorągwie na wieżach zatknięto. Mick. Na miejsce Paleologów zasiadł tam Mahomet i księżyc turecki zatknął. Lel. Z. co za co = *zasunąć, wetknąć, wsunąć, zasadzić, wścibić, wrazić, włożyć:* Henryk landgraf zwykł nosić na czapce srebrną szkofijkę, za którą pióro kapłunie zatknął. Kosz. Z. rękę za pas. Gość w cudzym domu powinien ręce sobie za pas zatknąć, a oczy powiekami zakryć, żeby nie wszystko widział i niczego ś. nie tykał. Trzt. **3.** × Z. łąki (i t. p.) = *obstawić je tykami z wiechami na znak, że na nich paść nie wolno.* Sł. wil. Było to właśnie na wiosnę; zatykano łąki. Krasz. **4.** *tkaniem zająć, pokryć; po tkacku zarobić.* **5.** [Zatykać czym oczy] = *podtykać wciąż co w braku czego innego:* Zatykać oczy kartoflami. **6.** anat. (obturare, obstruere): †Wiąz zatykający, †więzadło zamykające, †więzadło zasłaniające (ligamentum obturatorium) = *więzadło zasłonowe* †Myszka zatykająca, †Zatykacz, †Myszka zatykowata (musculus obturatorius, obturator) = *mięsień zasłaniający, zasłaniacz.* **7.** chir. *tamponować, zatkać otwór w ciele dla wstrzymania krwotoku.* **8.** lek.: Z. w ciele ludzkim bieg cieczy = *zaćpać, zapchać, zamulić.* L. Biegunki zatykającemi lekarstwami nie bywają znoszone. Perz. Zatkawszy nieczystość w kiszkach, której ś. przyrodzenie chciało pozbyć, zaognienie sprawia. Perz. Paniom, którym ś. macica zatchniewa a. zatycha, pomaga jałowiec. Urzęd. Gdyby ś. próg macicy zarażeniem jakim zacisnął i zatchnął, żadnej ślizkości nie mając, nie godzi ś. o wypędzeniu płodu pomyślić. Spicz. Podkurzaniem i płód zaumarły i zapalenie i zatchniona krew bywa wygnana. Spicz. Zamula to i zatyka żywot. Troc. **9.** zł. *zamknąć, podeprzeć.* **Z. ś.** l. *zapchać ś., zeprzeć ś., zatrzymać ś., stłoczyć ś., zewrzeć ś.:* Kra zatkała ś. *(= zrobił ś. zator).* **2.** *zadusić ś., straciwszy dech:* Mnie wstyd po chłopsku mordować; co innego, jeśli ś. zatkniesz do rana, bo to ś. już nie jednej świni przygodziło. Sienk. Musiał zmarznąć a. zatknął ś., bo własną czapkę dotychczas w zębach trzyma. Sienk. Ha, basałyki!... cud będzie, jeśli ś. nie zatknę. Sienk. **3.** *zostać zatkanym, zapchać ś., zamulić ś.:* Otwory, rury zatkały ś. **4.** †Z. ś. = *zapiąć ś.:* Włożyła rąbek i zatknęła ś. Bud. **5.** [Zatykać ś.] *ubierać sobie głowę kwiatami.* **6.** Hut.: Zaprawa w wielkim piecu zatkała ś. = *zapchała ś od spodu pozostałemi nieczystościami.* Łab.

Zatkalik, a, lm. i zool. (platypus) *chrząszcz czteroczłonkowy kornikowaty.*

† **Zatkalny** p. **Zatykalny.**

Zatkane tony waltorni muz. *gdy ręka lewa przykrywa otwór instrumentu.*

Zatkanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zatkać:** Z. dziury. Troc. **2.** p. **Zatkanie ś.** Patol. (obturatio, obliteratio): Z. przewodu, Z. jamy. Z. stolca (obstipatio alvi, coprostasis, constipatio, obstructio alvi) = *zatwardzenie, obstrukcja.* Z. naczyń. O zatkaniu krwawym, czyli o krwawej kile; jest to zatkanie ś., czyli przeszkoda przechodzenia krwi w żyłach krwawych naczyń nasiennych uczyniona. Perz. Z., zamulenie w ciele żył. Kn., Troc. Sapki leczenie, to jest zatkania nosa. Sien.

Zatkanie się, a ś., blm., niek. **Zatkanie** czynność cz. **Zatkać ś.**

† **Zatkanka, i,** lm.i *zastawka, zasuwka, zapadka:* Zatkanka lub walwula w jajku białogłowskim, która powrotu robaczkowi nasionowemu nie dopuszcza. Krup.

Zatkany I. im. od **Zatkać. 2.** lek., p. **Niedrożny.**

Zatknąć, nie, nął i **Z. ś.** p. **Zatkać.**

Zatknienie, a, blm., p. **Zatknięcie.**

Zatknienie się, a ś., blm., p. **Zatknięcie ś.**

Zatknięcie, a, blm., **Zatknienie** czynność cz. **Zatknąć.**

Zatknięcie się, a ś., blm., **Zatknienie ś.** czynność cz. **Zatknąć ś.**

Zatknięty, × **Zatkniony I.** im. od **Zatknąć** *który zatknięto.* **2.** †Z. a. **Zatchnęły** *który ś. zatkał.*

× **Zatkniony** p. **Zatknięty.**

× **Zatkwić, i, ił** *założyć, zasadzić, aby tkwiło, utkwić.*

× **Zatkwienie, a,** blm., czynność cz. **Zatkwić.**

[**Zatlać się, a ś., ał ś.**] p. **Zatleć.**

× **Zatlały** *który zatlał:* Zatlała rola już gore, napoły obumierając z ciepła. Otw. *(= rozpalona, przepalona, spalona, spieczona).*

[**Zatlanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zatlać ś.**

Zatleć, eje, ał, Zatlić ś., [**Zatlać ś**], nied. **Zatlewać** *zacząć tleć; zatlić ś., zająć ś., zapalić ś. nieznacznie; zająwszy ś., tleć:* Drań, piec okrywająca. zwykła od wielkiego ognia zatlewać. Torz. Przypatrz ś., człecze, co ś. z iskrą dzieje: zda ś. już zgasnąć, aż znowu zatleje. Bratk. Blada siarka z dymów zatlewa pomału. Żebr. Jak ś. więc próżna kłosia słoma zagorewa, jak ś.

więc od łuczywa pasieka zatlewa, któreyw nagodź lub blizko przysadził podróżny, lubo dnia nie czekając, odbiegł nieostrożny, tak Bóg w płomienie zabrnął. Żebr.

Zatlenie, a, lm. **a i.** czynność cz. **Zatlić.** 2. czynność cz. **Zatleć:** Ja w mym sercu postrzegłem te pierwsze zatlenia, które bytność pięknego rozniecа stworzenia. Szym. *(= pierwsze ognie, iskry miłości).*

Zatlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatlić ś.**

Zatlewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatlić.**

Zatlewanie, a, blm., czynność cz. **Zatlewać.**

Zatlewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatlewać ś.**

Zatlić, i, ił, nied. **Zatlewać** *zapalić tak, żeby tlało, zapuścić ogień:* Między węgły ścian ogniem zatlone sukna uwoszczone z inszemi ogień żarzącemi przyprawami i knotami wtykają podpalacze. Smotr. Postrzegł, że ś. namiętność do zatlonego równała ognia, który kiedy niekiedy, z popiołów wybuchając, ogniste wyrzuca iskry. Troc. Przen.: Z. oświatę = *wzniecić, rozniecić, zaszczepić, zakrzewić.* Duchem zatlon ogrom zgorze, jak suchego siana stóg. Krasiń. **Z. ś.** p. **Zatleć.**

Zatłaczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatłoczyć.**

Zatłaczanie, a, blm., czynność cz. **Zatłaczać.**

Zatłaczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatłaczać ś.**

[Zatłamsić, i, ił] *zadusić.*

[Zatłamszenie, a, blm.] czynność cz. **Zatłamsić.**

Zatłoczenie, a, blm., czynność cz. **Zatłoczyć:** Mała ozanka mocz i miesiące przywodzi, grube wilgoci cieńczy i Z. jelit otwarza. Spicz.

Zatłoczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatłoczyć ś.**

Zatłoczyć, y,ył, nied. **Zatłaczać I.** *tłocząc wepchnąć, wcisnąć, wpakować; wtłoczyć:* Boleść w głąb Z. Krasiń. 2. *tłocząc zapchać, zatkać, zapełnić:* Pomnisz, jako Kurcjusz dla sławy był wskoczył, onę dziurę smrodliwą sam sobą zatłoczył. Papr. Cały dziedziniec był zatłoczony wojskiem. Sienk. *(= natłoczony).* Z. = *zatwardzić; sprawić obstrukcję żołądka; zapakować, obciążyć, przeładować go.* 3. kogo = *tłocząc zadusić, zagnieść, zdusić:* Mamka dziecię zatłoczyła. Troc. 4. [Z.] *zagnieść:* Zapomniałam se placuska Z. **Z. ś.** *wtłoczyć ś., zacisnąć ś., wcisnąć ś., schować ś.; tłocząc ś. zajść, przedostać ś. aż dokąd:* Stado zatłoczyło ś. w ten kąt. Sienk. Bałem ś., żeby ś. w kąt nie zatłoczyli. Sienk. Zatłoczył ś. przed sam wielki ołtarz.

Zatłoka, i, lm. **i** bud. p. **Kaseton.**

[Zatłóka, i, blm.] *omasta z sadła wieprzowego, używana do potraw dla czeladzi:* Kapusta, krupnik z zatłóką. Wal. (por. **Zatłuka**).

Zatłuc, cze, kł, nied. **Zatłukać I.** *tłuczeniem zabić; utłuc:* Zatłuką was baby sprosne kamieniami. Li. Łotrze, żeby cię piorun, żeby cię grad zatłukł. Li. Myślałem, że go febra zatłucze *(= tłukąc, miotając nim zabije).* Igor, od cerkwi do gmachu kniahini przelatując z rąk do rąk, nareszcie zatłuczony. Lel. 2. kogo dokąd = *tłukąc ś., kołacąc ś. z nim zaprowadzić go:* W tak dalekieś mnie tu zatłukł krainy? Lubom. **Z. ś.** 1. [Z. ś.] *zacząć tłuc, zastukać, zakołatać, zapukać:* Zatłuk sie we drzwi. 2. dokąd = *tłukąc ś., kołacąc ś. zawlec ś., zajść, zakołatać ś.:* Lepiejże teraz drogi tej zaniechać, bobyś ś. tylko zatłukł tam daremnie. P. Koch. Azaż mędrcy owi nie mogli byli sobie pomyśleć, iż przez onę gwiazdę oszukani byli, iż ś. próżno zatłukli a szyderstwo z siebie uczynili? Żarn.

Zatłuczenie, a, blm., czynność cz. **Zatłuc.**

Zatłuczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatłuc ś.**

[Zatłuka, i, blm.] *okrasa ze słoniny do jadła.* (por. **Zatłuka**).

Zatłukać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatłuc.**

Zatłukanie, a, blm., czynność cz. **Zatłukać.**

Zatłukanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatłukać ś.**

Zatłumiać, a, ał p. **Zatłumić.**

Zatłumianie, a, blm., czynność cz. **Zatłumiać.**

Zatłumić, i, ił, nied. **Zatłumiać I.** właśc. i przen. *tłumiąc zagłuszyć; stłumić, zdławić, przytłumić, przydusić, zadusić, zdusić, zatłoczyć; zagasić, przygasić, zaćmić, przyćmić:* Światło większe zawsze zatłumia mniejsze. Sak. Zatłumił nieprzyjaciela, swawolę pijaństwa. Troc. Wino żal, smętek zatłumia, Troc. Z. chorobę. Troc. *(= opanowawszy ją, usunąć).* Pijaństwo rozum zatłumia. Troc. *(= przytępia).* Pierwszy raz przyjeżdżający ze wsi do stolicy zatłumiony zostaje wielością rzeczy, które ś. przed jego oczyma snują. Kras. *(= odurzony, oszołomiony).* Masz tu wywód osób książęcych w lotopiszcach zatłumiony, dowodnie od mas wyrażony. Stryjk. *(= zagmatwany, zawikłany).* Ci wielebni doktorowie inszym drogę do nieba zatłumiają, a sami do niego nie wchodzą. Żarn *(= zawalają, zaprzątają, zabierają).* Święta prawda, aczkolwiek ją tłumią, a wszakże jej nigdy nie zatłumią. Wer. *(= nie zagłuszą, nie zatrą).* Szkodliwy kąkol szeroko rozszerza listy swoje a wiele zagasza a zatłumia tego nasienia wiernego Pańskiego. Rej. Gdziekolwiek jest święta nauka Pańska, wszędy niszczy a zatłumia nauki i sprawy tego nikczemnego królestwa świata tego. Rej. Karbo trybun, grachańskich rozruchów, świeżo zatłumionych i umorzonych, mocny wzbudziciel. Warg. *(= uśmierzonych).* Własnego sumnienia głosu trudno mi Z. w sobie. L. *(= zagłuszyć, uspokoić).* Cóż ci mam powiedzieć? idź i mężnym bojem zatłum powinność, zatłum zemstę w sercu moim. L. *(= zaspokój, załagodź).* Boleść zatłumia mowę. God. Marysia w płacz; zatłumiła go zrazu, ale potym buchnął z niej jak ogień. Tet. × Przen.: Zatłumił pieniądze Rzeczypospolitej. Troc. *(= zagarnąwszy, skręcił, schował sobie).*

Zatłumienie, a, blm., czynność cz. **Zatłumić:** Strój bobrowy na Z. macicy białym głowom służy. Troc. Tych na Z. buntu wysłaliśmy. Tet.

[Zatłusnąć, nie, nął] *zamknąć na kłódkę:* Zatłusnęli go.

Zatłuszczenie, a, blm., czynność cz. **Zatłuścić:** Pierze, sierci, skóry i t. d. są dobre dla zatłuszczenia pola. L. Jak ciało ludzkie zbytnim tuczeniem zbytnich humorów nabiera, tak i ziemia zbytecznym zatłuszczeniem lub nader powtórzoną preparacją traci dzielność w zbytku. L.

Zatłuszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatłuścić ś.**

Zatłuszczony I. im. od **Zatłuścić. 2.** kip.: Zatłuszczone wino = *nieczyste, mętne, nieklarowne.*

Zatłuścić, i, ił I. *tłusto zaprawić:* Z. pole = *zagnoić.* L. 2. *zawalać tłustością, potłuścić, zaświechtać, zaszmelcować:* W brudnym chałacie i zwyczajnej zatłuszczonej czapce. Gom. Obtarł w rękaw zatłuszczone usta. Bał. Przen.: Wygrasz, abyś któremu z możniejszych garść zatłuścił. Pot. *(= posmarował, dał łapówkę).* **Z. ś.** *zawalać ś. tłustością, potłuścić ś., zaświechtać ś., zaszmelcować ś.*

[**Zatłuśnięcie**, **a**, blm.] czynność cz. **Zatłusnąć**.

[**Za to**], † **Za to** sp. *dlatego*: [Nie będziesz ma Z., iżeś, ma dzieweczko, nie szumna]. † Zatoby = pro eo ut. Ps. flor.

Zatoczek, czka, lm. **czki** pal., zool. (planorbis) *krzuchopełz płucodyszny*.

Zatoczenie, **a**, blm., czynność cz. **Zatoczyć**.

Zatoczenie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Zatoczyć ś.**

× **Zatoczny** p. **Zatoczysty**.

Zatoczony I. im. od **Zatoczyć**: 2. przym. *kolisty, zaokrąglony, owalny, okrągły*. 3. anat.: † Szew Z. - *szew wieńcowy, koronowy* (sutura coronalis).

Zatoczyć, y, yl, nied. **Zataczać**, × **Zataczywać** I. *tocząc zawlec; potoczyć aż dokąd, zakulić*: Zatocz tu na to miejsce kamień. Troc. Działa i moździerze zatoczono. Troc. (= *wyprowadzono na odpowiednie miejsce*). Dwaś wozy z twojej kuźni w nasz obóz zatoczył. Tremb. 2. *wyprowadzić w krąg, zakrążyć, zakolić, roztoczyć wokół, zakreślić kolisto*: Z. cyrkiel. Sol. Zatoczona linja idzie ze wnątrz kołem na wierzch. Grz. Z. obóz. Troc. (= *roztoczyć, rozłożyć dokoła*). Nieprzyjaciel z tamtej strony Kamieńca obóz swój zatoczy okiem nieprzemierzony. Tw. W niemałym gronie ochoczych stanął na tej Dniestru stronie, obóz zatoczywszy. Tw. Szlachta zatoczyła w milczeniu krąg naokół rycerzy. Sienk. (= *otoczyła ich*). Jeszcze ś. burza nie zaczęła, z tym wszystkim morze ś. rozsiadać i coraz gęstsze i ogromniejsze bałwany zataczać poczęło. Pilch. (= *taczając ś. wyrzucać kołowato, kolisto*). [Ja sobie wyskoczę i chusteńką mą zatoczę (= *wywinę wokoło, machnę dokoła*)]. Żrebcem pospolicie nie każdy zatoczy, a miasto zatoczenia rychlej przez łeb skoczy. Szafrańcowie stary dom z tego herbu byli, a zdawna jako i dziś tą szkapą toczyli. Rej. (= *wykręci, zawróci, skręci*). Z równym swój co dzień bieg kona weselem, bądź mu jutro Feb jasnym rydwanem zatoczy, bądź chmurnym niebo Jowisz kirem zapomroczy. Kniaź. (zajedzie, zawita. L.). Z. konia = *przykrócić cugli koniowi, aby łeb dobrze trzymał, kark zataczał*. Koń kark zatacza = *skręca, zaokrągla, załamuje, zwija w łuk, fasuje ś.* Z. taniec = *zakręcić, wywinąć, uciąć tańca, puścić ś. wkoło tańcząc*: Radosny taniec zatacza piętą skoczny winobraniec. L. 3. *zaokrąglić, zakończyć okrągło, odtoczyć*: Jako ziemia i woda w okrąg są zatoczone, tak też pewnie i żywioł powietrza okrągło jest zatoczony. Otw. Tam brzeg zatoczony ściska szumny gwałt morza skalnemi ramiony. Nar. [Nie umiał ci go (drużba chleba) Z. (przy pieczeniu), musiał ci go potłoczyć]. 4. *tocząc zaostrzyć; zawecować*: Srogi Kupido, co swe groty zmacza we krwi, a bystrym kamieniem zatacza. Nar. 5. *tocząc zarównać, zagładzić; zaszlifować*: Z. szczerbę w nożu. 6. Z. beczkę piwa i t. p. = *tocząc z niej, zapocząć ją, zacząć z niej ściągać płyn*. 7. [Z. rękawy] = *zawinąć, zakasać*. **Z. ś.** I. *taczając ś. a. tocząc ś. zajść dokąd, zatarabanić ś.*: Zatoczył ś., w kałużę. Oss. 2. *zakręcić ś., skręcić ś., zwinąć ś., załamać ś., wić ś.*: Smok coraz ś. w okrągłe krańce zataczywa. Otw. 3. *potoczyć ś., posłonić ś., zachwiać ś. na nogach*: Z pijanym, choć kto trzeźwy, niechaj ś. zatacza. Zabł. Od trwogi jakby ś. popili: wszyscy ś. zataczają. Ryb. Poziera nań, chwiejąc ś. i zataczając. Min. Nie mógł wytrzymać tęgiemu razowi: zatoczywszy ś., na ziemi ś. zwinął. P. Koch. Zbladł nagle, jak ściana, i w tył ś. zatoczył. Pol. 4. × Z. ś., przen. *zarysować ś., wystąpić, roztoczyć ś.*: Na pobladłych rysach dworzan myśl strachu ś. zataczała. Sł. wil.

× **Zatoczysto**, × **Zatoczyście** przys. od **Zatoczysty**: Z. kręcone, kręte. L.

× **Zatoczysty**, × **Zatoczny** I. *zwinięty w zatoki, kręcący ś. zatokami, kręty, łukowaty, zgięty, wężykowaty, falisty, śrubowaty, esowaty, spiralny*: Z., w zatoki zwiniony abo zatokami ś. kręcący. Kn. Stąd getulskiej Tetydy niehamowne szyby zatocznym ściera portem grzbiet krętej Liliby. Kniaź. Wraz konie miedzią kute do wozu zakłada, złota im grzywa na karku zatoczysta spada. Dm. Pełen dróg krętych i wąwozów zatoczystych, zdatnych do zasadzek. Nar. Port Z. Bałwany zatoczne. Kniaź. (= *zataczające ś.*). 2. anat.: Z., **Zatokowaty, Zatokowy** = *fałdzisty* (sinuosus).

× **Zatoczyście** p. **Zatoczysto**.

Zatok, u, lm. **i** I. † Z., p. **Zatoka**. 2. *zalew, przedostanie ś. dokąd cieczy, napływ, zapływ*: Wzgórza chronią Pińszczyznę od zatoków wód Dnieprowskich. Pol. Zatoki po drogach w zimie na śniegu. Kn.

Zatoka, **i**, lm. **i**, † **Zatok** I. *zatoczenie, zataczanie, zaokrąglenie, zakręt, wężyk, zakół*: Robaczek ten, gdy to drzewo napada, krętą je zatoką dokoła objada. Toł. 2. *zakręt, skręt, zwrot, kolano; miejsce, gdzie rzeka wężykiem idzie*: Zatoki rzek, zakręty. Kn. Wzdłuż wykręconej zatoki. Mick. 3. *wir, toń, odmęt, bezdeń, otchłań wodna, topiel, zatop*: W tobie ich cała nadzieja ratunku, proszą, abyś ich z tej zatoki wyciągnął. Pilch. 4. *krąg, skręt, koło, zwój, pierścień, splot, obręcz*: Zatoki wężowe, powrozowe = kręgi. Kn. W zatoki zwijać, składać. Troc. Zwijać ś. w zatoki, jako wąż. Troc. Zwijanym sposobem, zatokami okrągłemi, śrubowato, *instar spirae*. Kn Smok w głąb niezmierzony zatokiem ś. zwija. Żebr. Smok krętnemi pasmami łuszczyste zatoki łamiąc, pnie ś. jak obłąk, srogie strojąc skoki. Żebr. Wąż pozgarbiony na okrągłe zatoki. Otw. Scytowie Bajazeta do klatki sadzają, gdy go w Krecie w Dedalowych zatokach zamknięto. Toł. (= *labryncie, w błędokręcie*). 5. Z. zawoju tureckiego (Troc) = *brzeg w wałek zwinięty dokoła, zawałek*. 6. Z. morza, rzeki = *odnoga, odlewisko, golf, wybrzeże*: Niemen wpada w zatokę, Kurlandzką zwaną. Skrzet. Pucka Z. niedaleko Gdańska. L. Zatok morski, odnoga. Troc. Z. rzeki, drogi. Troc. Na to potrzęsiemy znowu bucze a. pojadę na zatoki. Chodź. 7. *ślizka spadzistość na drodze, od sań wygładzona, po której sanie zataczają*. Kn. Zatoki po drogach zimie na śniegu. Troc. 8. [Zatoka] *zwłoka, odwłoka, mitręga, bałamuctwo, opóźnienie*: Coś tu dziś wszystko na zatokę. Fred. A. 9. a. † **Jama, † Kobielistość, † Zapadlina, † Zaklęśnina, † Wklęśnina** anat. (sinus): † Wewnętrzny zatok ucha, p. **Grobelka**. Z., jama kostna w kościach czaszki: Zatoki czołowe (sinus frontales). Zatoki kości klinowej (s. sphenoidales). Zatoki boczne nosa (s. paranasales). Zatoki szczękowe (s. maxillares v. antrum Highmori) Zatoki żylne w oponie twardej. Zatoki strzałkowe (s. sagittales). Z potyliczna (s. occipitalis). Z. jamista, p. **Jamisty**. Z. poprzeczna (s. transversus v. lateralis). Zatoki skaliste (s. petrosi). Z. pionowa (s perpendicularis). Zatoka kolista (s. coronarius v. circularis). Zatoki w rozmaitych okolicach ciała: Z. wieńcowa serca (s. coronarius cordis). × Z. wypastnico-pęcherzowa,

p. **Odbyto-pęcherzowy.** Z. moczopłciowa (s. urogenitalis). Z. tętnicy głównej (s. maximus). Z. żylna (s. venosus). Z. cewki moczowej (s. urethralis). **10.** Z. a. żyła krańcowa, p. **Krańcowy.** **11.** patol.: Zakrzep zatoki żylnej. Zapalenie zatoki żylnej.

Zatokować, uje, ował myśl. *zacząć tokować, zacząć grę miłosną:* Zatokuje głuszec. Pol.

Zatokowanie, a, blm., czynność cz. **Zatokować.**

Zatokowaty p. **Zatoczysty.**

Zatokowo przys. od **Zatokowy:** Kora łuszczy ś. w błonkowate, Z. powykrawane kawałki. Rost.

Zatokowy I. przym. od **Zatoka:** Prąd Z. = *golfstrom, potężny prąd oceaniczny, doprowadzający wodę ciepłą z okolic zwrotnikowych na wybrzeża zachodniej Europy.* Liść Z., **Buchtowany.** Liście okrągławo-zatokowe. Rost. **2.** anat., p. **Zatoczysty.**

Zatomizować, uje, ował *sprowadzić do atomu.*

Zatomizowanie, a, blm., czynność cz. **Zatomizować:** Wystąpiło tu naocznie całkowite zatomizowanie moralne. Kosk.

Zatonąć, nie, ął I. *tonąc zapaść na dno; utonąć, pójść na ano, zniknąć z powierzchni wody:* W Wiśle zatonął. Troc. Okręt ś. łamał i zatonął. Troc. Łodzia na morzu bez żeglarza, tam i sam ś. tułając, zatonie. Trzyc. Miał jedyną w okręcie nadzieję, którego oczekiwał, lecz ten ze wszystkiemi zatonął. L. List pisany na okręcie w momencie, gdy już miał Z. L. Jakże byłoby przykro Z. u brzegu, całe przebywszy morze! L. Znowum ś. bała, abyś dla nieznaku nie zawiązł był gdzie na Hebrowym haku, i żeby twoje dla jakiej niesprawy nie zatonęły w siwych nurtach nawy. Chr. Przen.: Zatonął w łakomstwie, w długach. Troc. (= *ugrzązł, zabrnął w nie po uszy*). Przen.: Oczy jej zatonęły głęboko w moich. Korz. **2.** *zostać zalanym przez wodę, schować ś. pod wodę, zniknąć pod wodą:* Zatonęły wsi, lasy. Kn. Zatonęły łąki, lasy. Troc. Przen.: *zniknąć, zginąć, pogrążyć ś. w niepamięci, pójść w zapomnienie:* Ich wymagania zatonęły w konwulsyjnych wstrząśnieniach.

† **Zatonęły,** × **Zatoniony** *który zatonął, zatopiony:* O towarach zatonęłych na wodzie. Stl. Trudno jest rzeczy zatonęłe wynosić. Rej.

Zatonienie, a, blm., p. **Zatonięcie.**

Zatonięcie, a, blm., **Zatonienie** czynność cz. **Zatonąć:** W budowie tej widać Z. myśli w materjale.

× **Zatoniony** p. **Zatonęły.** Wor.

Zatop, u, lm. **y,** m., × **Zatop, pi,** lm. **pie** ż. I. *zatopienie, zatapianie:* W nawałności marynarze zatopem drobniejszych rzeczy kosztowniejsze zachowują. Fred. M. (= *wyrzucaniem do wody*). **2.** *zanurzenie ś. statku w wodzie, zagłębienie ś. jego w wodę:* Gabary z osiemnastocalowym zatopem. Pol. **3.** *potop, powódź, zalew:* Człowieczy przemysł od tego nagotowanego na nich zatopu ustrzec ich nie może. Smotr. **4.** *miejsce zatopione, zalane wodą:* Przez błotniste zatopy, przez jałowe role, kędy ś. tylko wisze krzewią a kąkole, nie porzucaj tych gruntów, skąd przy lekkiej pracy i ludzie ś. najedzą i powietrzni ptacy. L. (= *trzęsawiska, mokradła, mokradliny*). **5.** Z morski, rzeczny = *toń, wir, topiel, otchłań, odmęt, bezdeń:* Mokra śmierć poda ich w słonych wód zatopy. Groch. Uszli żelaza, a mokra ich śmierć i ślepe pożarły zatopy rzeki nieubłaganej. Tw. Szczęśliwy, który w budzie gdzie kryjomy żywot utai a. tak świadomy zatopów morskich i flagi, że gdzie zniknąć mógł tej plagi. Tw. Po przysmaczki jadą za morskie zatopy. Pot. **6.** × Z. *przepaść:* Lód ogromne łamały zatopy. Troc. **7.** a. **Ferzenka** garb. *zapuszczenie skóry w kadź z płynem do garbowania.*

[**Zatopa, y,** lm. **y**] *kałuża pozostała po ulewie.*

Zatoperzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatoperzyć ś.**

Zatoperzyć się, y ś.,ył ś. *zaperzyć ś., zacietrzewić ś.* Owa! jaki los.—Który los, przerwał Winterfeld: on karciarz, szuler, paniez a grosse fanaberje. Rpp.

Zatopiciel, a, lm. **e** *ten, co zatopił a. co zatopi.*

Zatopicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zatopiciel.**

Zatopić, i, ił, nied. **Zatapiać** I *zapuścić w płyn, w wodę, zanurzyć, pogrążyć w wodzie, w płynie, sprawić, że zatonie:* Zatopiony jaz, p. **Jaz.** Morze Faraona z wojski okryło nurty bystremi na wieki zatopione. Gęb. Zatopiono czarownicę. Troc. (= *utopiono*). Zatopił skarb w sadzawce. Troc. Zatop koniec rurki w wodzie. Troc. Zatop okręty w głębinie. Dm. Zdołał Mniewski prowadzone ciężkie działa zabrać i Z. Lel. Przen.: *zapuścić, zasadzić, utkwić, wrzepić, wpiąć, utopić, wrazić, wbić, wpakować:* Gdy serce spokojne, (polip) zatapia w nim szpony. Mick. Zęby mi, jak szpony, zatopili w grzbiecie. Mick. Z. ręce we włosach. Z. sztylet w piersiach. Przen.: Z. wzrok w kim, w czym (= *wlepić w kogo, w co*). Natchnione oko w przyszłość zatapia. Z. w czym myśl swoją (= *zaciec ś., zagłębić ś., pogrążyć ś., zamyślić ś., zadumać ś.*). Przen.: Owa, co na cały rok wyrobią chłopi, to on za jeden tydzień wszystko w brzuch zatopi. Rej. (= *utopi; przeje*). Zatopił substancją w brzuchu. Troc. **2.** *zakryć wodą, płynem, zalać, nawodnić:* Wisła, występując z brzegów, zatapia nadbrzeżne miejsca L. Ta rzeka zatapia lasy, wsi, łąki. Troc. Z ludźmi pospołu i miasta i grody nieuśmierzone zatopiły wody. Kochan. Zatopił pola, miasta, zamki wysokie i góry. Skar. Przen.: Aby cię nie zalały a nie zatopiły te marne burzliwości tego świata, tak iżby ś. potym z nich ani wynurzyć, ani obaczyć nie mógł. Rej. (= *pochłonęły, ogarnęły, zaabsorbowały*). **3** † Z. co czym = *zalać:* Z. co łojem, woskiem, ołowiem. Troc. Zatapiam co łojem, woskiem. Kn. **4.** ![Z.] *zapalić, napalić w piecu:* Z. w piecu, źle, zamiast: zapalić w piecu. Dudz. **Z. ś.** I. † Z. ś. *utopić ś.:* Z rozpaczy ś. zatopił. Troc [Miała ś. Z.] **2.** *zatonąć, pójść na dno, pójść pod wodę, utonąć, pogrążyć ś., zanurzyć ś., skryć ś. pod wodą:* Słońce musi z tamtej strony zatapiać ś. w morzu. Krasiń. Przen.: Z. ś. w czym = *utonąć, pogrążyć ś., zagłębić ś., zaciec ś., oddać ś. czemu zupełnie, być przez co pochłoniętym:* Jakże w żalu zatopiony ś. być zdaje! L. Człowiek zatopiony w myślach. L. Jak gościa tego uczęstować, w myślach ś. zatapia. Przyb. (= *gubi ś. w myślach, łamie sobie głowę*). Wszystek ś. i w miłości i w prośbie zatapia. L. Z. ś. w modlitwie, w zadumie. Zatapia ś. w rozmyślaniu, w myślach, w rozkoszach. (= *tonie*). Zatopił ś. w naukach. Kras. W mnóstwie uciech zatopieni. Szym. Żydzi zatopieni w nabożeństwie. Hoł. Oderwawszy ś. od dzieła, w którym był zatopiony. Krasz. Selim i Hania zdawali ś. zatopieni w rozmowie. Sienk. Jego oczy zatapiały ś. w oczach Ewy lękliwie, stopniowo, chyłkiem. Żer. **3.** bud.: Z. gzyms = *wpuścić go w ścianę.* **4.** chem. *zalutować przez stopienie końców rury szklanej.* **5.** a. **Ferzenkować** garb. *zanurzyć (skórę) w dębnicy.*

Zatopienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zatopić: Z. kopalni. 2.** hist (impregnatio) *pogrążenie tkanek posiadających jamki w celoidynę lub parafinę, które twardniejąc tworzą razem z tkanką całość zdatną do pokrajania na skrawki mikroskopowe.*

Zatopienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatopić ś.**

Zatopiony 1. *którego zatopiono a. który ś. zatopił.* **2.** p. **Zatonęły.**

Zatopny 1. × Z. *mogący zatopić, zatapiający, zalewający, zalewny:* Flaga **zatopna.** Przen.: Wśród zatopnych pierzy. *(= betów, w których tonąć trzeba).* **2.** *do zatopienia, mogący być zatopionym.* **3.** *pełen zatopów.*

Zatopowy, Zatopny przym. od **Zatop: Kadź zatopowa** (garb.) = *kadź, fasa z dębnicą, wkopana w ziemię, w której skóry garbują, ferzenka gruba.*

Zator, u, lm. **y,** × **Zatór 1.** *zatorowanie = zahamowanie, zawalenie, zaparcie toru = drugi, osobliwie nurtu rzeki, wody:* Morze, w swym zatorze w dwie ściany rozstąpione, Faraona z wojski okryło z nagła bystremi nurty zatopione. Gęb. **2.** *zatkanie ś., zaparcie ś., sparcie s., stłoczenie ś. kry, a stąd wylew, zapakowanie koryta rzeki lodem:* Dla uniknięcia wylewu wysadzono Z. dynamitem. **3.** *nowe łożysko rzeki:* Gdy coraz dawny zamula a torem mknie Wisła nowym, zowią to zatorem, bo co jednemu brzegowi ujmuje, w drugi to suje. Klon. **4.** Zator, p. **Zacier. 5.** lek., p. **Możdżeń: Z. barwikowy, nowotworowy, skrzyżowany, tętnicy płucnej, tłuszczowy.** Zdr. **Zatorek.**

Zatorek, rka, lm. **rki** 1. p. **Zator. 2.** a. **Zatornik** (embolus) *czop zatorny, zatorowy, wywołujący zatkanie naczynia.*

Zatornik, a, lm. i lek., p. **Możdżeń** i **Zatorek.**

Zatorny p. **Zatorowy.**

Zatorować, uje, ował 1. †Z. tor = *drogę zawalić, zabarykadować, zaprzeć, zatarasować.* Sł. wil. **2.** *zacząć torować drogę.* Sł. wil.

Zatorowanie, a, blm., czynność cz. **Zatorować.**

Zatorowy, Zatorny 1. przym. od **Zator. 2.** *zacierowy.* **3.** bart.: Klej Z. ułów, p. **Zasklep. 4.** lek.: Czop Z. a. zatorny, p. **Możdżeń.**

Zatorturować, uje, ował, nied. **Zatorturowywać** *zamęczyć torturowaniem:* Ilekroć przyszedł do nas w odwiedziny z miasta, był poprostu zatorturowywany przez te nieznośne owady. Rogoź.

Zatorturowanie, a, blm., czynność cz. **Zatorturować.**

Zatorturowywać, uje, ywał p. **Zatorturować.**

Zatorturowywanie, a, blm., czynność cz. **Zatorturowywać.**

Zatowarzyszenie, a, blm., czynność cz. **Zatowarzyszyć.**

Zatowarzyszyć, y,ył 1. *zacząć towarzyszyć, zawtórować, zaakompanjować:* Naszczekiwaniu psów niebawem zatowarzyszyło echo piania koguta. Jeż. **2.** *zapełnić „towarzyszami" = socjalistami:* Niema bodaj ministerjum tak zatowarzyszonego, jak to właśnie ministerjum (= ministerjum pracy). Niem. A.

Zatór, oru, lm. **ory 1.** × Z., p. **Zator. 2.** [Z.] = a) Brzegi jeziora głębokie v. Gople zowią ś. zatory. b) *miejsce głębokie, woda głęboka, głębia.*

Zatracać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatracić.**

Zatracalność, i, blm., rz. od **Zatracalny.**

Zatracalny *podległy zatracie, znikomy:* Na pielgrzymkę duszę i ciało mu dano; on ciągle jeden, ten sam, niezatracalny. Krasiń.

Zatracanie, a, blm., czynność cz. **Zatracać.**

Zatracanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatracać ś.**

Zatracenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zatracić. 2.** *zatrata, zaguba, zniszczenie, zagłada; potępienie, beznadziejny stan potępieńców:* Nie kochasz ś. ty w zatraceniu naszym, bo po burzy czynisz uciszenie, a po płaczu rozradowanie wlewasz. Leop. Powiąznęli narodowie w zatraceniu tym, które uczynili. Leop. (w zatracie tej, którą uczynili. Leop.; w sieci, którą skrycie zastawili, uwięzła noga ich. B. G.). Wieczne Z. imienia polskiego będzie smutnym końcem niezgody naszej. L. Jako jaje stłuc, tak to tu nic u niego targnąć ś. na bliźniego swego a starać ś. o gardło a o Z. jego. Rej. Nie ogląda zatracenia abo skazy, gdy uźrzy, że i mądrzy umierają i zginą. Leop. Z. pamiętników historji. Kołł. Synowie zatracenia. Zostawili mnie w zatraceń toni. Krasiń. Ulituj ś. nad zbłąkaną córką, zwróć latawicę z drogi zatracenia. Krech.

[**Zatraceniec, ńca,** lm. **ńcy**] **1.** *urwis, obieś, niegodziwiec, nieznośnik, utrapieniec:* Dopókiż tego złodzieja i zatraceńca trzymać będziecie? Dar. **2.** *człowiek, który wcale nie widział figury krzyża.*

Zatracenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatracić ś.**

Zatraciciel, a, lm. **e** *ten, co zatracił a. zatraca:* Spustoszyciel a. Z. Rej. Oni, którzy swą niecierpliwość i wszeteczność szemrania wydali przeciwko Bogu, są wykorzenieni od zatraciciela, a od węży poginęli. Leop. Szemrali, a poginęli od zatraciciela. Wuj.

Zatraciciełka, i, lm. i forma ż. od **Zatraciciel.**

Zatracić, i, ił, nied. **Zatracać 1.** *zaprzepaścić, zagubić, zarzucić, zadziać, zapodziać, zawieruszyć.* **2.** *sprawić, że zaniknie, utracić, wyzbyć ś., stracić:* Miasto nasze zatraca dawny wygląd. Życie ludu zatraca stopniowo pierwotny swój charakter. **3.** *zagładzić, wytracić, wygładzić, wyniszczyć, wytępić, zniweczyć, zagubić, wygubić, znieść, wykorzenić:* Ród ich zatracę. Niech zatraci Pan każde usta zdradliwe. Leop. (niech straci a zniszczy. Leop., niechaj Pan wytraci wszystkie wargi pochlebne. B. G.). Modliłem ś. Panu: nie zatracaj ludu Twego. Bud. Szatan w tym pośredniku którąkolwiek z tych natur chciał Z. a. zniszczyć. Gil. (znieść. L.). Dusze z tego świata schodzące na dwa stany dzielone być mają: na stan zbawionych i stan zatraconych Smotr. *(= potępionych).* Zatraci Pan miasto to. Wuj. Bogactw pragniesz, które wielu zatraciły. Warg. *(= zgubiły, do zguby przywiodły).* Zatracił nieprzyjaciela swojego, złą naukę, imię jego. Troc. Nie zdołacie wy Greków ze szczętem Z. Dm. Teraz pora obmierzłe wam dawno Z. to plemię. Wor. I pokolenie nasze zatracisz do końca. Mick. Z. duszę. [**Z. ś.**] **1.** *zginąć, przepaść, zawieruszyć ś., zapodziać ś., zadziać ś.:* Zatracił ś gdzieś w latach, że ani słychu--widu o nim Tet. **2.** *umrzeć.*

Zatracony 1. im. od **Zatracić. 2.** [Z.] *djabli, djabelski, przeklęty, niegodziwy, utrapiony, nieznośny:* Z. bąku! Pokrako warsiaska, bedzies mi tu przy narodzie pijaństwo zadawał? a hyclu jeden, wyskrobku Z. Las. Zeby z piekła nie wyźroł, piekielnik, ten naucyciel Z. Tet. Wrócilibyście, psiogłowce zatracone! Tet. **3.** [Z.] *niedogodny, niekorzystny, zły.*

Zatradować, uje, ował *tradując zabrać, zająć sądownie, stradować:* Siedział oddawna w Warszawie, a dobra jego zatradowano. Kraj. M.

Dwoje tylko zapust w Warszawie odprawił, a natychmiast za ostrygi, wino szampańskie wieś zatradowano. Kras.

Zatradowanie, a, blm czynnośc cz. **Zatradować.**

† **Zatrafnować, uje, ował** p. **Zatrefnować.**

† **Zatrafnowanie, a,** blm., czynność cz. **Zatrafnować.**

Zatrajkotać, oce a. **ocze, tał** I. *zacząć trajkotać:* Ledwie układła ś., gdy zatrajkotało na dworze, i jakiś głos obcy doleciał ją od strony młyna. Prus. 2. *zagłuszyć trajkotaniem.* **Z. ś.** *trajkocąc zagadać ś.*

Zatrajkotanie, a, blm., czynność cz. **Zatrajkotać.**

Zatrajkotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrajkotać ś.**

Zatrapić, i, ił I. *trapieniem zamęczyć; zafrasować, zagryźć, zadręczyć, zamartwić.* 2. × Z.? *zadrapać = zagrabić:* Wszystko Ostrogskich zagarnął dom butny, to i kroniki także zatrapili. Pol. 3. [Z.] *zamęczyć, zabić:* Mordują sie, az zatrapili (wielką rybę). **Z. ś.** *zamęczyć ś. strapieniem, zafrasować ś., zagryźć ś., zadręczyć ś., zamartwić ś.:* Rany Boskie! a dyćbym ja ś. na śmierć zatrapił. Bał.

Zatrapienie, a, blm., czynność cz. **Zatrapić.**

Zatrapienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrapić ś.**

Zatrat, u, blm., × **Zatret,** × **Zatretowanie** wet *obrażenie korony kopyta u koni od uderzenia podkową drugiej nogi:* Maść z ruty na zatret koniom przykładać. Syr. Na zatretowanie, aby ś. potym kopyto nie zaropiło, zaraz jak najlepiej krew wyciśnij. Dor. Zatretowaniu końskiemu maść z ruty użyteczna. Syr.

Zatrata, y, lm. **y** *zatracenie, zagłada, zniszczenie, zaguba, zguba:* Feniksie, to, co dla nas zgonem, tobie życiem i wiekiem jest nienadwątlonym, odnawiasz w wszystko trawnej swój żywot perzynie, ginie starość, lecz mimo twej zatraty ginie. Kniaź. Powiązneli narodowie w zatracie tej, którą uczynili. Leop. (ku zginieniu jego. B. G.). Niezgoda nie rokuje prędkiej i łatwej dogorywającego narodu zatraty? L. Sprzysiężenie ś., Katyliny na zgubę rzpltej,. na zatratę pierwszych w ojczyznie osób. Nagur. Niech gniew zatratą winowajczych ukoi. Nar. *(= straceniem).* Podpadaliśmy wszyscy pod wiecznej zatraty wyrok. Bals. *(= potępienia).* Kraj cały płonął... chmury klęsk ś. nad nim spiętrzyły, grożąc niechybną, jak ś. zdało, zatratą. Syn. Nie wiem, czy w piaskach głodnych pustyń ma Z. Sf.

Zatratnie przys. od **Zatratny.** L.

Zatratny i *przynoszący zatratę, zgubny, zagubny:* Zatratna władza, *exitialis.* Błaż. 2. *mogący być zatraconym:* Zawisza Czarny, człowiek niezatratnej pamięci, przez cnoty własne godny. Błaż. *(= nieśmiertelnej, niepożytej).*

Zatratować, uje, ował, † **Zatretować** I. *tratując zabić; zadeptać, przejechać na śmierć, roztratować:* 2. *stratować, stłoczyć:* Rozpoczynali procesa o wydarte barcie, zatratowane pola, zajęty remanent. Rol. Jeździ modnie, bo niedawno babę zatratował. L. **Z. ś.** (o koniu) *nabawić ś. zatratu.* Kn.

Zatratowanie, a, blm., czynność cz. **Zatratować.**

Zatratowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatratować ś.**

Zatrawa, y, lm. **y** *zatrawianie, zatrawienie.*

† **Zatrawiać, a, ał** p. **Zatrawić.**

† **Zatrawianie, a,** blm., czynność cz. **Zatrawiać.**

Zatrawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrawiać ś.**

† **Zatrawić, i, ił,** nied. † **Zatrawiać** *strawić, przetrawić.* **Z. ś,** *zarosnąć bujną trawą:* Włóczył ś. po rosistej, bujnie na rdzawym torfie zatrawionej ziemi. Weys. Zatrawione skraje gościńca. Weys.

Zatrawiec, wca, lm. **wce** zool. (onthophagus) *chrząszcz pięcioczłonkowy wachlarzorogi.*

† **Zatrawienie, a,** blm., czynność cz. **Zatrawić.**

Zatrawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrawić ś.**

[**Zatrawniczenia się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zatrawniczyć ś.**

[**Zatrawniczyć się, y ś.,ył ś.**] *pokryć ś. zielonością, zazielenić ś., zatrawić ś.*

Zatrąbić, i, ił, × nied. **Zatrębywać,** × **Zatrębować** *zacząć trąbić; odezwać ś. trąbieniem, zagrać na trąbie, na trąbach, uderzyć w trąby:* Z. w róg. Zatrąbili w trąby. Wuj. Zatrąbi trąba, i umarli z martwych powstaną. Jeł. Przen.: Zatrąbił na wojnę świętą do grobu bożego. Skar. *(= dał hasło, zachęcił, zagrzał, pobudził).* O wojnie w lubym rozmyślaj pokoju, a niż zatrąbią, gotuj ś. do boju. Dek. Żart.: Tu dobył kolorowej chustki i zatrąbił na czerwonym nosie. Bał.

Zatrąbienie, a, blm., czynność cz. **Zatrąbić.**

Zatrącać, a, ał p. **Zatrącić.**

Zatrącanie, a, blm., czynność cz. **Zatrącać.**

Zatrącenie, a, blm., czynność cz. **Zatrącić.**

× **Zatrącicieł, a,** lm. **e** *ten, co zatrąca a. zatrącił.*

× **Zatrącicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zatrącicieł.**

Zatrącić, i, ił, nied. **Zatrącać** I. × Z. co = *trąciwszy zapchać, rzucić aż dokąd.* 2. × Z. kogo = *trącić, uderzyć; zadać komu raz:* Z. kogo, dać komu raz. Kn. 3. [Z.] *zabić; zabić wieprza lub krowę.* 4. Zatrącać czym = *trącić nieco, oddawać, zalatywać, pachnąć,* nieos. *słychać czym:* To wino siarką, ten miód woskiem zatrąca. Troc. Zatrącać czego = *zarywać czego, zakrawać na co:* Zatrąca włoskich obyczajów. Troc. Zatrąca z włoska *(= zacina; ma akcent włoski).* 5. rub. *przetrącić, przegryźć, przekąsić:* Zatrącimy co przed obiadem. Z. czego po wódce.

Zatrefić, i, ił *utrefić.*

Zatrefienie, a, blm., czynność cz. **Zatrefić.**

† **Zatrefnować, uje, ował,** † **Zatrafnować** *zażartować trafnie:* Z czasem uczciwie. Górn. *Commovere theatrum,* poruszyć tych, co patrzają, Z. co. Mącz.

† **Zatrefnowanie, a,** blm., czynność cz. **Zatrefnować;** Ostrożnie, abyś, zamiast zatrefnowania, nie obraził. Górn.

Zatrelowwć, uje, ował *zacząć trelować, zaterlikać.*

Zatrelowanie, a, blm., czynność cz. **Zatrelować.**

× **Zatret, u,** lm. **y** p. **Zatrat.** Troc.

† **Zatretować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zatratować.**

† **Zatretowanie, a,** blm., czynność cz. **Zatretować.**

† **Zatretowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zatretować ś.**

× **Zatrębować, uje, ował** p. **Zatrąbić.**

× **Zatrębowanie, a,** blm., czynność cz. **Zatrębować.**

× **Zatrębywać, uje, ywał** p. **Zatrąbić.**

× **Zatrębywanie, a,** blm., czynność cz. **Zatrębywać.**

|Zatrępać się, a ś., ał ś.| *zamęczyć ś.*

|Zatrępanie się, a ś., blm.**|** czynność cz. **Zatrępać ś.**

Zatrętwiały p. **Zadrętwiały.**

Zatrętwić, i, ił p. **Zadrętwić.**

Zatrętwieć, eje, ał p. **Zadrętwieć.**

Zatrętwienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zatrętwić. 2.** czynność cz. **Zatrętwieć.**

|Za trochy| *wkrótce, po niejakim czasie:* Z. przyszło znowu dwok dziadków.

Zatroczenie, a, blm., czynność cz. **Zatroczyć.**

Zatroczyć, y,ył, Zatrokować *trokami zająć, zawiązać, zaciągnąć, zasznurować.*

Zatrokować, uje, ował p. **Zatroczyć.**

Zatrokowanie, a, blm., czynność cz. **Zatrokować.**

× **Zatropiczny** *poza zwrotnikiem leżący, znajdujący ś., stamtąd pochodzący:* Gdzieś w zatropicznej oceanu stronie. Moraw.

Zatroskać, a. ał, Zatroszczyć kogo = *napełnić troską, zakłopotać, zaturbować, zafrasować, zmartwić, zasmucić, zaambarasować, zaniepokoić, zaalarmować, zaaferować, zaalterować:* I cóżeś to nam uczynił, najmilszy synu, iżeś nas tak zatroskał a zatrwożył? Rej. Na złość czynić abo Z. Mącz. Widzenia te które je tak zatroskały, wystrzegały, by nie poginęli, nie wiedząc, przecz to złe cierpieli. Leop. **Z. ś. 1.** *wpaść w troskę, zakłopotać ś., zafrasować ś., zaturbować ś., zaniepokoić ś., zaambarasować ś.:* Zatroskał ś. bardzo i płakał. Jabł. O nic ś. nie zatroszczy = *głowa go nie zaboli; nic go nie obejdzie.* Siadłem, zamyśliwszy ś. i zatroskawszy. B. B. (zasmęciwszy ś. B. G.). Bym ja królem został, nie byłaby żadna rzecz, oczbym ś. zatroskał. Rej. Nigdy nie zaburzyli ani zatroskali ś. ci, którzy zawzdy szukali a pragnęli sprawiedliwości. Rej. Argja, na śmierć synów swych Kleobisa i Bytona nic ś. nie zatroskawszy, powiedziała: widzę, iż u bogów niemasz nic lepszego, jedno śmierć. Rej (= *nie zasmuciwszy ś. bynajmniej*). Każdy tu rad, wesół, niezatroszczony, nie myśli, czy jest tam świat inny. Byk. **2.** *zdumieć ś., zadziwić ś., zadziwować ś., zdziwować ś., zastanowić ś.:* Zatroskał ś., że nie jest, ktoby w drogę zaszedł. Leop. (zadziwował ś. Leop.; zdumiał ś. B. G.).

Zatroskanie, a, blm., czynność cz. **Zatroskać.**

Zatroskanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatroskać ś.**

Zatroszczenie, a, blm., czynność cz. **Zatroszczyć.**

Zatroszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatroszczyć ś.**

Zatroszczyć, y,ył i Z. ś. p. **Zatroskać.**

|Zatrubować się, uje ś., ował ś.| p. **Zaturbować ś.**

|Zatrubowanie się, a ś., blm.**|** czynność cz. **Zatrubować ś.**

|Zatruchleć, eje, ał| *zmieszać ś.:* Nasz paneńko zatruchlał i nic s nie obzywał, jeno słuchał kieby księdza jakiego kazaniem.

|Zatruchlenie, a, blm.**|** czynność cz. **Zatruchleć.**

Zatrucie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zatruć. 2.** p. **Zatrucie ś.**

Zatrucie się, a ś., blm., niek. **Zatruoie** czynność cz. **Zatruć ś.:** Choroba z zatrucia (toxonosis, toxicomosis, toxicosis) Z. jodem (jodismus) Z. krwi (toxaemia, toxicaemia). Z. morfiną (morphinismus). Z. gazami. Z. rtęcią (mercurialismus) Z. grzybami. Przewłoczne Z alkoholem.

Zatruć, uje, uł, nied. **Zatruwać 1.** *zaprawić trucizną:* Z. studnię, strzałę. Z. organizm = *przejąć trucizną.* Z. ząb = *zapuścić trucizną.* Przen: Z. komu życie (= *zaprawić goryczą*). Nie zatrujeż dni twoich jad zgryzoty mściwy? Pot. **2.** kogo = *zabić trucizną, struć, otruć:* Zatruto to dziecię. Troc. **Z. ś. 1.** *zaszkodzić sobie rzeczami trującemi, niezdrowemi, struć ś* **2.** przen. *zamartwić ś., zagryźć ś., zadręczyć ś.*

† **Zatrudliwie** przys. od **Zatrudliwy:** *Perplexe loqui,* chytrze a Z mówić. Mącz.

† **Zatrudliwy** *mnożący trudności, zawikłujący, zawiły, niezrozumiały, zagadkowy, ciemny.* L.

Zatrudniać, a, ał i Z. ś. p. **Zatrudnić.**

Zatrudnianie, a, blm., czynność cz. **Zatrudniać.**

Zatrudnianie się, a ś., blm, czynność cz. **Zatrudniać ś.**

Zatrudniciel, a, lm. **e** *ten, co zatrudnia a. zatrudnił: Perturbator,* Z, zamieszacz, zasmuciciel. Mącz.

Zatrudnicielka i. lm. **i** forma ż. od **Zatrudniciel.** L.

Zatrudnić, i, ił, nied. **Zatrudniać 1.** *zrobić trudnym, trudniejszym, utrudnić, zrobić uciążliwym, uciążliwszym:* Zatrudnił dużo jego sukcesy, tę sprawę. Troc. Powinienem wysłużyć, tylko że niektóre zatrudniają sprawy. Troc. (= *przeszkadzają*). Chciwość panowania, pycha, swawola czynią drogę zatrudnioną do nieba. Gil. Takim lekarstwem niemoc rozdrażniwszy, mało dobrego sprawi, owszem zatrudni. Ocz. (= *pogorszy*). Wygnanie męcherzowego kamienia i moczu zatrudnionego. Sien. **2.** rozum = *przytępić, zaćmić, zaciemnić, obałamucić, odurzyć:* Szczęśliwe powodzenie w rzeczach zatrudnia rozum w ludziach. Baz. **3.** × **Z.** *zawikłać, zaciemnić, powikłać, zagmatwać, pogmatwać, zaplątać, pomieszać, zamotać:* Rzeczy pismy swemi tak zatrudnili i zawikłali, że do pojęcia trudne. Syr. Salustjuszowi zarzucają, jakoby on zawiłemi słowy tak bardzo historją swą zatrudnił. Pilch **4.** × **Z.** *zakłopotać, zaambarasować, zaturbować, zatroskać, zafrasować, wprawić w kłopot:* Zatrudniło mię to zapytanie. L. Jest tu tylko jedna rzecz, która mi w tym momencie bardzo głowę zatrudniła. L. Wychodzi z miną zatrudnioną. L. Nasz hajduk przestał na spokojnym i niezatrudnionym żywocie w Jedykule. Szaj. **5.** kogo = *zabrać mu czas, zająć, zaprzątnąć, zabawić go, dać mu zajęcie, pracę, użyć go do jakiej pracy:* Teraz czas mam, potym będę zatrudniony. L. (= *nieczasowy*). Zatrudnił go w swojej kancelarji. Sprawami inszemi zatrudnionemu niełacno mu było z nim sprawy żadnej mieć. Kosz Często trzeba i z tym odejść: zatrudniony jegomość; lub niemasz pana w gospodzie. Smotr. Zatrudniony sprawami. Troc. Lewą rękę zatrudnioną mając, bił ś. prawą. Warg. Żałuję, że waspana zatrudniam. Troc (= *zabieram mu czas, odrywam go od jego zajęcia, od jego spraw, że go trudzę, fatyguję, że mu ś. naprzykrzam*). Powinien mahometan pięć razy modlitwy mówić przez dzień, a jeśli zabawny, tedy przynajmniej rano i w wieczór; a ktoby bardzo zatrudniony był, tedy przynajmniej raz powinien modlić ś. Star. Licznemi sprawami zatrudniony (= *obarczony, zaaferowany, zakłopotany*). Z. czas czym = *zająć, zapełnić, zaprzątnąć, zabrać, poświęcić, obrócić na co, trawić na czym, przepędzić wśród czego, na czym:* Lecz już nadto temi fraszkami czas zatrudniam. Syr. **Z. ś. 1.** † **Z. ś.** *stać ś. trudnym, trudniejszym, utrudnić ś., zaciemnić ś., zawikłać ś., zagmatwać ś., zahaczyć ś. o jaką trudność.*

Trzebaby wyłożyć, czym jest różna natura od persony; ale zatrudniła ś. ta rzecz słowy, których na polskie wyłożyć nie możem. Skar. **2.** *zająć ś. robotą, wziąć ś. do roboty, nie siedzieć próżno, z założonemi rękoma:* Zatrudnijże ś. czym, leniuchu! Zatrudniać ś. czym = *trudnić ś., zajmować ś., bawić ś.:* On zatrudnia ś. rzemiosłem. Proszę wacpani, abyś ś. tym nie zatrudniała, co do niej nie należy. L. (= *nie interesowała ś., nie zajmowała ś. tym, nie wtrącała ś., nie mieszała ś., nie wcibiała nosa do tego, nie wdawała ś. w to*). **3.** †Z. ś. *strudzić ś., utrudzić ś., zmordować ś., zmęczyć ś., sfatygować ś.:* Niemała część Turków już wyjeżdżała na górę, a zatrudniwszy ś. na owych przykrych miejscach, chcieli już na najwyższy wierzch góry wyjechać. Baz.

Zatrudnienie, a I. blm., czynność cz. **Zatrudnić. 2.** lm. **a** p. **Zatrudnienie ś.**

Zatrudniony I. im. od **Zatrudnić. 2.** †Z. *ciężki, trudny, przykry, uciążliwy:* Uciekł ś. Witold do Krzyżaków, którzy z pierwu go, że ich pod Z. czas do dania ratunku używał, strofowali. Błaż. (*adverso demum tempore suo.* Krom.). Rzeczy widzą ś. zatrudnione. Błaż. Zgubiony był człowiek, by nie przyszedł ten pan a nie pojednał mu tego tak zatrudnionego gniewu Bożego, Rej. Wzmiankowane dobra były zatrudnione różnemi sumami. Paw. (= *obciążone*). Nieprzyjaciela w zatrudnionym i złym miejscu trzymają. Warg. **3.** *zagmatwany, pokręcony, zawikłany, ciemny, zaciemniony, poplątany:* W one księgi namieszał powieści fałszywych i zatrudnionych. Skar. Styl Z. Troc.

Zatrudnienie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zatrudnić ś. 2.** a. **Zatrudnienie** = a) *utrudnienie, przeszkoda, trudność:* Ci, którzy nam i potrzebom naszym niemałe zatrudnienia czynili. Z. A. b) *to, czym ś. kto zatrudnia, trudni; zajęcie, czynność, robota, praca:* Porządek powszechnych zatrudnień. Sur. Musi gra być jednym z jego głównych zatrudnień, kiedy was tak do czysta obskubuje. Korz. Wystaram ś. o jakieś Z. Bał. Czas wolny od zatrudnień. c) × Z. *kłopot, trudność, zachód, kram, ambaras:* Mam z tym dużo zatrudnienia. Sł. wil. Gdybyś mógł był widzieć jej pomieszanie, jej Z., pomyśliłbyś toż samo, co ja. L. (=*zaambarasowanie, pomieszanie, pokój, alteracyę.*

Zatrudzenie, a, blm., czynność cz. **Zatrudzić.**

Zatrudzić, i, il *zadać komu trud do pokonania, sprowadzić komu trudność:* Nie tak kropidła pocisk mistyczny złe duchy w ciele zatrudzi Kniaź.

Zatrukać, a, ał *zacząć trukać; zagruchać, zakwilić.*

Zatrukanie, a, blm., czynność cz. **Zatrukać.**

× **Zatrunąć, nie, nął** p. **Trunąć.**

× **Zatrunięcie, a,** blm., czynność cz. **Zatrunąć**

[Zatrupiać, a, ał] *zgnić.*

[Zatrupianie, a, blm.] czynność cz. **Zatrupiać.**

[Zatrusić, i, il] ogień = *zaprószyć ogień.*

[Zatrusienie, a, blm.] czynność cz. **Zatrusić.**

Zatruto-językowy *tyczący ś. zatrutego języka, zjadliwy w mowie:* Świat gwarliwy, przykry, długo- i zatruto- językowy musiał tam brzęczeć i gwarzyć o nim uszom twoim. Krasiń.

Zatruwacz, a, lm. e, Złoślina, Złodrzew bot. (antiaris) *roś. z rodziny chlebowcowatych.* Gatunek: Z. jawański a. Upas, Upasowe drzewo (a. toxicaria).

Zatruwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatruć.**

Zatruwanie, a, blm., czynność cz. **Zatruwać.**

Zatruwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatruwać ś.**

Zatrwa, y, lm. **y** bot. (trevia) *roś.*

[Zatrwać, a, ał] *wstrzymać ś., zaczekać:* A taki zatrwamy! Żer.

[Zatrwanie, a, blm.] czynność cz. **Zatrwać.**

Zatrważać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatrwożyć.**

Zatrważająco przys. od **Zatrważający: Zaraza** szerzyła ś. Z.

Zatrważający I. im. od **Zatrważać. 2.** *straszny, alarmujący, rozpaczliwy, okropny, groźny:* Stan chorej jest Z. Bał.

Zatrważanie, a, blm., czynność cz. **Zatrważać.**

Zatrważanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrważać ś.**

Zatrwian, u, lm. **y, a. Kosmek, Kormek,** niek. **Zawciąg** bot. (statice) *roś. z rodziny ołownicowatych.*

× **Zatrwonić, i, il** *strwonić, przetrwonić.*

× **Zatrwonienie, a,** blm., czynność cz. **Zatrwonić.**

† **Zatrwożały** p. **Zatrwożony.**

Zatrwożony, † **Zatrwożały** *który zatrwożał = zatrwożył ś., strwożony, zdjęty trwogą, przerażony, wylękły, wylękniony, przestraszony, wystraszony:* Z. nieprzyjaciel. Koch. J.

† **Zatrwożeć, eje, ał** p. **Zatrwożyć.**

Zatrwożenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zatrwożyć. 2.** p. **Zatrwożenie ś.**

Zatrwożenie się, a ś., blm., niek. **Zatrwożenie** czynność cz. **Zatrwożyć ś.:** Z., trwoga napadająca. L. W tym tak nagłym zatrwożeniu oni rozmaicie wołali, wiercąc ś. tam i sam, tak iż samą swą sprawą jeszcze większą trwogę czynili. Baz. Jakie to bywa Z. na świecie, gdy ś. pojawi jakie nowe okrucieństwo czyje. Rej.

Zatrwożyć, y,ył, [Zatwożyć], nied. **Zatrważać** *zdjąć, przejąć, napełnić trwogą; przerazić, zaniepokoić żywo, przestraszyć, wystraszyć, zaalarmować, zastraszyć, przelęknąć, nabawić, strachu:* Zatrwożeni jesteśmy niebezpieczeństwem, którego ś. boimy; przelęknieni niebezpieczeństwem przytomnym. Niem. Myśli jego zatrwożyły go tak, iż ś. biodra jego zatrząsnęły. B. B (myśli jego zatrwożyły nim. B. G.). Niebezpieczeństwo, które stąd pochodzi, bynajmniej nie zatrważa cnoty mojej. L. Ta nowina wojsko zatrwożyła. Troc. (= *zaalarmowała*). **Z. ś.,** † **Zatrwożeć** *doznać trwogi, przerazić ś., zaniepokoić ś. żywo, przestraszyć ś., wystraszyć ś., ulęknąć ś., wylęknąć ś.:* Ten, którego niezmieszanym, niezalęknionym zowiemy, mało co i rzadko ś. kiedy zmiesza i zatrwoży, nie zaś nigdy. Pilch. Ani w tak trudnym razie zatrwożył ś. Marjusz, abo cożkolwiek na sercu upadł. Pilch. Tak ś. on mocno zatrwożył, iż wolałby umrzeć, aniżeli ś. o tych rzeczach dowiedzieć. Siem J. Zatrwożone sumnienie. Wuj. Z. ś. z sobą. Troc. Naglony o pośpiech przez zatrwożonych i zniecierpliwionych wierzycieli, udałem ś. do Przyborowa. Orzesz.

Zatryksać, a, ał I. *zacząć tryksać, zabość.* **2.** *tryksaniem zabić; zabość.*

Zatryksanie, a, blm., czynność cz. **Zatryksać.**

Zatryksnąć, nie, nął *tryksnąć, zabość, uderzyć rogami.*

Zatryksnięcie, a, blm., czynność cz. **Zatryksnąć.**

[Zatrynić się, i ś., il ś.] *zaciągnąć ś., wypalić papierosa.*

[Zatrynienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zatrynić ś.**

Zatryprzenie, a, blm., czynność cz. **Zatryprzyć.**

Zatryprzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatryprzyć ś.**

Zatryprzyć, y, ył *zarazić tryprem.* **Z. ś.** *zarazić ś. tryprem, dostać, zarwać trypra.*

Zatryumfować, uje, ował *odnieść naraz tryumf; zacząć i. cieszyć z powodu tryumfu:* Radziwiłł zatryumfował z początku nad swemi własnemi wojskami i nad szlachtą. Sienk.

Zatryumfowanie, a, blm., czynność cz. **Zatryumfować.**

Zatrzalin, a, lm. **y, Cisik,** bot. (podocarpus) *roś. z rodziny zatrzalinowatych.*

Zatrzalinowate rośliny, bot. (podocarpeae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych z działu nagoziarnych.*

Zatrzask, u, lm. **i** l. *zamek sprężynowy zatrzaskujący ś. sam.* **2.** [Z., **Zatrzaska**] *potrzask, pułapka, samołówka na zwierzęta:* Ja stawiam zatrzaski na wilka, a złowiłem wróbla i czyżyka; pokój chcę zamurować—i cudzołożnika zamurowałem. Słow. Beniowski wpadł więc w szatańską zatrzaskę. Słow. **3.** kol. *rodzaj zamknięcia zwrotnic.*

[**Zatrzaska, i,** lm. **i**] p. **Zatrzask.**

Zatrzaskać, a, ał, Zatrzasnąć, nied. **Zatrzaskiwać** l. *zacząć trzaskać; wydać trzask, odezwać ś. z trzaskiem, trzasnąć; zatrzeszczeć:* Bledną, grzmot zatrzaska, zamży. Syrok. [Chłopiec korbaczką zatrzasnął] *(= palnął, strzelił z korbacza).* **2.** p. **Zatrzasnąć.**

Zatrzaskanie, a, blm., czynność cz. **Zatrzaskać.**

Zatrzaskiwać, uje, iwał p. **Zatrzaskać** i **Zatrzasnąć.**

Zatrzaskiwanie, a, blm., czynność cz. **Zatrzaskiwać.**

Zatrzasnąć, śnie, snął a. sł, nied. **Zatrzaskiwać** l. p. **Zatrzaskać.** **2.** co = *zamknąć z trzaskiem:* Z. drzwi. Z. drzwi na zatrzask. Zaczęły ś. żegnania, uściski, machania rękami, chustkami, płacze, całowania, przy akompanjamencie zatrzaskiwanych drzwiczek. Bał. **3.** *trzasnąwszy zabić:* Niechże ich pioruny zatrzasną. Bał. [Bodaj cię, Jasiu, pioruny zatrzasły, kiej na moim liczku jagody zagasły]. **Z. ś.** l. *zamknąć siebie trzasnąwszy drzwiami za sobą:* Wbiegła, a trzasnąwszy drzwiami, zatrzasła ś. w mieszkaniu i wydostać ś. z niego nie mogła. **2.** *zamknąć ś., zapaść z trzaskiem:* Gdy suche zatrzaśnie ś. za nami wieko trumny, niech nas z wiankiem dziewictwa na skroni pokryje. Krasz.

Zatrzaśnienie, a, blm., p. **Zatrzaśnięcie.**

Zatrzaśnięcie, a, blm., **Zatrzaśnienie** czynność cz. **Zatrzasnąć.**

Zatrząsać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatrząść.**

Zatrząsanie, a, blm., czynność cz. **Zatrząsać.**

Zatrząsanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrząsać ś.**

[**Zatrząska, i,** lm. **i**] *niepokój, ruchawka, rozruch, zaburzenie, wojna, rewolucja:* Niedługo padła Z. *(= nastały wypadki z r. 1831).*

Zatrząsnąć, śnie, snął a. **sł** i **Z. ś.** p. **Zatrząść.**

Zatrząść, ęsie, ął, ×Zatrzęść, Zatrząsnąć, nied. **Zatrząsać, †Zatrzęsować** l. czym, co = *zacząć trząść, trząsnąć, trząchnąć, wstrząsnąć, wzruszyć, zaszamotać, potrząsnąć, zachwiać, zaruszać, zakołysać:* Gdym znowu rzekł: przybądź, najmilejsza! zachrzęsło liście pod krzem i krzakiem samym coś zatrzęsło. Otw. Zatrząsnę niebem tak bardzo, iż ś też i ziemia z miejsca swego ruszyć musi. Podw. Meduza zatrząsła łbem, aż na nim węże zachrzęściały. Otw. Ale ich i tam poczczą dobrym ciosem i tak potężnie wsparują załogi, że zatrząsnąwszy i głową i nosem, pójdą w rozsypkę. Jabł. Zniknął a śmiercią swą zatrząsnął światem. Groch. Wielorybowie wybijać będą z tych siatek twoich, będą zatrzęsować łódką twą Rej. *(= potrząsać).* Kudły zatrząsł na grzywie. Mick. Przen: *zachwiać, poruszyć w posadach.* Dwaj panowie przez swe waśnie zatrzęśli wojskiem, wielką szkodę uczynili Rzpltej, bo ś. przez ich swary zamieszanie uczyniło. Biel. M. Tak prawami a wolnością swoją zatrząsamy, jako owym plugawym ogonem lisim, co im ławy pocierają. Rej. Zatrząsnął Mahomet II Wenetami, chcąc Włochom panować. Paszk. Odszczepieństwo światem chrześcijańskim ciężko zatrzęsło. Zigr. Zatrząsł światem i upadł. Niem. Swoim skinieniem zatrząsł Olimp cały. Dm. **2.** *trzęsąc zamęczyć, roztrząść:* Ani widzi, uściskami zatrzęsiona, że tam ktoś wygramolił ś. z powozu nieoczekiwany. Kos. **3** [Z.] *zaprószyć.* **Z. ś.,** Z. sobą l. *zacząć trząść ś., wstrząsnąć ś., wzruszyć ś., zadrżeć, drgnąć, zadrgać, wezdrżeć, zadygotać, zachwiać ś., zakołysać ś., poruszyć ś.:* Zatrzęsła ś. ziemia. Aż ś. szyby w oknach zatrzęsły *(= zabrzęczały, zadzwoniły).* Ta łódka Pańska nigdy ś. zatrząsnąć, nigdy ś. zanurzyć, nigdy ś. ochynąć nie może. Rej. Z. ś. od gniewu, strachu, od złości a. z gniewu i t. d. Wszystko ś. we mnie zatrzęsło (od złości). *(= zagotowało).* Przen.: Zatrzęsło ś. w mieście = *zawrzało, zakipiało, zagotowało ś., poruszyło, wzburzyło ś., zakotłowało ś.* Zatrzęsły ś. Czechy domowemi niezgodami. Nar. Po zejściu Beli zatrzęsło ś. królestwo węgierskie niepewnością następcy. Nar. Zatrząsł ś. w duchu swoim. Rej. Wszystko nad mniemanie widzisz, jako sobą zatrząsnęło tym postrachem przybycia tureckiego. Jan. **2.** [Z. ś.] *zarzucić ś., zawieruszyć ś., zapodziać ś., przepaść:* Sądziliśmy, że ś. list gdzie zatrząsł na poczcie. Krasz. Wkońcu biczysko mu ktoś schował, czapka ś. gdzieś zatrzęsła. Krasz.

Zatrząśnięcie, a, blm., czynność cz. **Zatrząsnąć.**

Zatrząśnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrząsnąć ś.**

Zatrzebić, i, ił *zacząć trzebić.*

Zatrzebienie, a, blm., czynność cz. **Zatrzebić.**

Zatrzeć, trze, tarł, nied. **Zacierać** l. *tarciem zagładzić, zarównać, zasmarować, zamazać:* Zacierać, u mularza, wyprawę na ścianie lub suficie, wodą kropiąc, zacierką zacierać. Mag. Wyprawić ścianę u mularza znaczy wapnem narzucić ścianę i Z., co nazywają także tynkować. Mag. Z., trąc zaniszczyć, wyniszczyć, zakryć. L. Nos siąknął na ziemię i nogą zatarł *(= roztarł).* Czas wszystko zaciera. Troc. Czas zatarł ten napis *(= starł).* Radabyś Z., coś przedtym pisała. Szym. Z. fugę. Troc. Liszka tropy zaciera. Troc. Chcieliby Z. miejsca, z których wyszli, aby ich nie wytropiono. Troc. Przewrotnemi gada ustami, pomruga oczyma, zaciera nogą, palcem mówi, złym sercem myśli. Leop. (mówi nogami swemi, ukazuje palcami. B. G.). Przen.: Z. czym = *zakryć, zasłonić, upozorować:* Snadnie Z. imieniem bratskim lube skradki, jest mi z tobą dowora mówienia w ukradki. Żebr. Zacieram co, co inszego w mowę wtrącam, farbuję to, com źle rzekł, tracę ślad. Kn. Zaciera, co niefortunnie wyrzekł abo uczynił. Kn. *(= zagaduje).* Pięknemi to zatarł słowy. Troc.

I dziś, gdziekolwiek baczy czart te stopy Chrystusa a wierną naukę Jego, wszędzie ją zaciera, wszędzie ją zaniszcza. Rej. Zatrzy poprawą ten występek, tę niesławę. Troc *(=napraw, zrównoważ, wynagrodź).* Azaż nie radniej jest szukać, jakby krzywdę Z. i ugoić, niźli jakby ś. jej zemścić? Pilch. Gdyby wiedział, jak ciężko cię uraził, o jakżeby żałował pewnie i sposoby znalazł ciebie ubłagać, a obelgę nam uczynioną Z L. Swoję ze krwi zacność strasznemi zatarł zbrodniami. Nagur. *(=zniósł, zniszczył; zhańbił, splamił, zeszpecił).* Wcześnie na twarzy wstyd zatarty, nie rumienią czoła szpetne żarty. L. *(= wytarty, wygluzowany).* Twarz jego niosła w sobie jakąś wielkość, której ani kłopot, ani starość Z. nie mogły. Stasz. Wszystkie anarchiczne wyobrażenia powinniśmy zacierać w naszych umysłach. Kołł. *(= tłumić).* Poznał, że jest zatarty francuską suknią i wykształceniem swojego współzawodnika. Rzew. *(= zakasowany, zagłuszony).* Z. sprawę, rzecz = *zagodzić, załagodzić, zarównać, załatać, zatuszować, zasmarować, zamazać, skręcić.* Skoro pan za mnie mścić ś. nie możesz, więc zatrzyjmy tę rzecz. L. Zatrzyj tę sprawę, bo nie wiem, co mu mam odpowiedzieć L. Z. kompromitującą sprawę. Wielorako trzeba gniew ukracać i zacierać, najwięcej zaś w śmiech i żart obracać. Pilch. Dla dobra publicznego wszystkie partykularne Z. trzeba urazy. L. *(=zapomnieć o nich, puścić je mimo siebie).* Losy moje już naprawione, ta szacowna ręka zaciera we mnie pamięć tych nieszczęść, które mi kiedy złość ludzi wyrządzić mogła. Bog. Woj. *(= każe mi zapomnieć o nich).* Basza, gdy ś. wrócił, wielką sławę sobie uczynił, i jego występek a sromotę Skanderbeg zatarł i wszystkę onego niecnotliwego uczynku pamiątkę ludziom z pamięci wybił. Baz. Ręczę ci za niego, że przeszłe rzeczy zatrze, że ś. poprawi. Pot. *(= zapomni o nich, zerwie z niemi).* Zginiem, toć żaden naszej wiek nie zatrze sławy. Koss. *(= nie zagasi, nie zatłumi, nie zaćmi).* 2. × Zacierać kim = *pomiatać; lekceważyć go, nie mieć go za nic.* Sł. wil. 3. Z. ręce = *potrzeć rękę o rękę z radości:* Przystąpił do mnie, zacierając ręce i skacząc. Kaczk. Amurat dłonie zatarł i posyłkę po Jerzego pchnął. Jeż. 4. *rozetrzeć, mieszając z płynem:* Zacierać psom tłucz. Troc. Z. kaszkę. (Por.: Zacierki). 5. [Z.] *zadrobić:* Sama królewna zatarła w nim kluseczki. 6. × Z. kogo, z kim = *zadrzeć z kim, zaczepić kogo:* Nie wykrzykuj ani trąb na tryumf przed wojną, acześ zatarł, sam hardy, z osobą spokojną. Mias. Zaciera drugich, nikomu gadać nie da w posiedzeniach, L. *(=przerywa im, zagaduje ich).* Chcemy innych zacierać, na mniemane krzywdy utyskujemy, wyciągamy po każdym ludzkości. L. 7. †Z. *zawrzeć:* Tybyś był jedyny, z kimbym chętnie zatarła wdzięczne pokładziny. Żebr. 8. myśl. (o psie) *zgubić ślad zwierzyny.* 9. piw., gorz. *wsypać surowy produkt do kadzi zacierowej i zmieszać; wykonać proces zcukrzania płodów rolnych, zawierających skrobię, przy współudziale słodu i djastazu:* Z. w browarze słód, w gorzelni ziemniaki i t. p. Już słód zatarto. Troc. Z. ś. l. *obetrzeć sobie mięśnie trące ś. o siebie:* Tłuścioch, dużo chodząc, zatrze ś. (na udach). 2. × Z. ś. *zatrzeć ś., zawadzić o siebie:* Nadto ś. wozy zacierały w błocie i trakt dość ciasny zawalały bardziej. Jabł. 3. *zniszczyć ś., zaniknąć wskutek tarcia, wytrzeć ś., zatrzeć ś.:* Napis zatarł ś. Wisło, nie Polak z ciebie wodę pije, jego ś. nawet zacierają ślady. Karp. Przen.: Twe zasługi nie zatrą ś. w naszej pamięci. 4. †Z. *zmarnieć, wyniszczyć ś., wycieńczyć ś.:* Turek, jako był wielki, wszystek ś. na Wiedniu samym zatarł, że też potym wojsko swoje musiał dwakroć do domu odwodzić. Jan.

[Zatrzemcenie, a, blm.] czynność cz. **Zatrzemcieć.**

[Zatrzemcieć, i, ał] *zadrżeć.*

[Zatrzepa, y, lm. **y]** *niezgrabijasz.*

Zatrzepać, pie, pał, nied. **Zatrzepywać** l. a. **Zatrzepotać,** × **Zatrzepiotać,** × **Zatrzpiotać** *zacząć trzepać, trzepnąć:* Zatrzepotał skrzydełki, wzleciał potym wzgórę. Rej. Ptak skrzydłami zatrzepie. Fred A. Sowy, wrony, nietoperze zatrzepotały skrzydłami. Oss *(= załopotały).* 2. *trzepaniem zapędzić dokąd.* Sł. wil 3. *trzepaniem zniszczyć, zaniszczyć.* Sł. wil. 4. p. **Podtrzepać:** Polewka z serwatki zatrzepana mąką na rzadko 5. × Z., gm. *pokrzepić, wzmocnić:* A wino mu bardzo lubuje, tobym mu głowę zatrzepała. Sł. wil. **Z. ś.** *trzepnąwszy zaszeleścić:* Czasem zatrzepią ś. wyloty (kontusza) i brzękną (w tańcu) karabele. Reym.

Zatrzepanie, a, blm., czynność cz. **Zatrzepać.**

Zatrzepanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrzepać ś.**

× **Zatrzepiotać, ce** a. **cze, tał** i × **Z. ś.** p. **Zatrzepać.** Przen.: Skrzypicie l wtył odrzucił głowę, zatrzepiotał skoczną nutką. Syrok.

× **Zatrzepiotanie, a,** blm., czynność cz. **Zatrzepiotać.**

× **Zatrzepiotanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zatrzepiotać ś.**

Zatrzepotać, ce a. **cze, tał** i **Z. ś.** l. p. **Zatrzepać.** 2. *zadrgać, zatrząść ś.:* Dotknął jej powiek—zatrzepotały i opadły mocno. Reym. Przen.: *zaszastać ś. trzpiotowato:* Pani Leontyna w sposób siedmnastoletni zatrzepotała i wybiegła. Orzesz.

Zatrzepotanie, a, blm., czynność cz. **Zatrzepotać.**

Zatrzepotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatrzepotać ś.**

Zatrzepywać, uje, ywał p. **Zatrzepać.**

Zatrzepywanie, a, blm., czynność cz. **Zatrzepywać.**

Zatrzeszczeć, y, ał l. *zacząć trzeszczeć, wydać trzask, zaskrzypieć:* Łóżko zatrzeszczało. Konie przeraził niemało, skoczyły, leje ś. zwikłał, jarzmo zatrzeszczało. Dm. 2. (o ptaku) *zaświergotać:* Gdy czyże zatrzeszczą, cześnik nakrywa klatki. Pol. Ani zaćwirka wróbel lub sikora, nie zatrzeszczy sroka. Matl.

Zatrzeszczenie, a, blm., czynność cz. **Zatrzeszczeć.**

Zatrzęsienie, a, blm. l. czynność cz. **Zatrząść. 2. a. Z. ś.** czynność cz. **Zatrząść ś.** Stał ś. grom, błyskanie, Z. ziemi. Rej. 3. *gęstwa, rój, czerniawa, mrowie, ćma, chmara, mnóstwo, wielka obfitość:* Bywa tu obfitość kantaryd, co mówię? obfitość, Z.! Jun. *(=kupa, jedna na drugiej, aż ś. trzęsie).* Istne Z. balów publicznych. Dawniej kandydatów na zięciów była moc, Z. Jun. Papug i wszelkiego drobniejszego ptastwa Z. Sienk. Listy niweczą to Z. błędnych anegdot, puszczonych w świat. Mck.

Zatrzęsienie się, a ś., blm. l. czynność cz. **Zatrząść ś. 2.** p. **Zatrzęsienie.**

†**Zatrzęsować, uje, ował** p **Zatrząść.**

†**Zatrzęsowanie, a,** blm., czynność cz. **Zatrzęsować**

× **Zatrzęść, ęsie, ąsł** i × **Z. ś.** p. **Zatrząść.**

× **Zatrzpiotać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zatrzepać.**

× **Zatrzpiotanie, a,** blm., czynność cz. **Zatrzpiotać.**

× **Zatrzpiotanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zatrzpiotać ś.**

Zatrzym, u, lm. **y** l. a. †**Bremza,** †**Pramza** gór. *obręcz lub łuk koła drewniany, przyciskający wał i tamujący jego obrót.* Łab. **2.** mech. *klucz do zatrzymywania napływu pary przy cylindrze parowym.* Łab.

× **Zatrzymacz, a,** lm. **e** *ten, co zatrzymał a. co zatrzymuje, wstrzymywacz:* Z., który zatrzymuje. zadzierżacz, zadzierżyciel, wstrzymywacz. L. Z., który zatrzymuje drugich, *morator, retentor.* Kn.

Zatrzymać, a, ał, nied. **Zatrzymywać,** †**Zatrzymawać** **1.** *zacząć trzymać, potrzymać, przetrzymać przez pewien czas:* Z., nie puścić z ręki, potrzymać w ręce. L. Rybitw jeden ułapił rybkę w bystrej rzece, a wyjąwszy ją z saku, zatrzymał ją w ręce. Papr. Kędy rzucił oczyma, na kim oko zatrzyma... Or-Ot. **2.** *uwięzić, zaaresztować, przytrzymać, przyaresztować:* Ci, którzy tu jeszcze nie wypłacili, tedy tam po śmierci, na mytarstwach będąc zatrzymani, wypłacywają Sak. Zgromadzenie narodowe francuskie uchwaliło, ażeby król Ludwik XVI zatrzymanym został, gdzie tylko spotkanym będzie. L. Z. dłużnika, rzeczy czyje Troc. Z. uciekającego = *złapać.* Przen.: Deszcz mię tu zatrzymał. Troc. (=*nie pozwolił mi ś. ruszyć*). Ważne sprawy zatrzymały mię jeszcze tydzień w Warszawie. **3.** *nie puścić od siebie; zatrzymać u siebie; zachęcić, przyzwyczaić do danego miejsca:* Zatrzymał mię na obiad. Troc. Bojąc ś., by zgoła nie odszedł nad zwyczaj prędzej do domu, przyjacielsko go i towarzysko zatrzymał. Warg. Aby gołębie Z. i przy domu zachęcić, potrzeba im gołębniki budować. Haur. **4.** *zadzierżeć, powstrzymać, powściągnąć, zatamować, zastanowić, osadzić w miejscu, zahamować.* Nie zatrzymawać, non refrenare. Glos. Z. konia w biegu. Troc. Bóg morskie wody trochą piasku cienkiego zatrzymywa, a harde poniża. Skar. (=*zagradza*). Z. pociąg kolei, bieg wielkiego pieca. Z. machinę, zegar (=*zastawić*). Z. krew (=*zatamować*). Zatrzyman niedostatkiem mowy. Rej. (zatrudniony, zakłopotany, żenowany. L.) Czas niejaki zatrzymany wzrok był, że patrząc oczyma nań swemi, nie poznali go. Odym. (=wstrzymany, zasłoniony, zaćmiony L.). Pomykał niezmordowanie, przerwaniem wątku życia w polocie zatrzymany. Lel. Z. od upadku = *podtrzymać.* Sięgnął Huz do skrzyni Bożej i zatrzymał ją, bo ją byli zachwiali bycy. Bud. (zadzierżał. B. G.). Przen.: Zatrzymaj go od tego. Troc. Zatrzymał go od tego szalonego kroku. **5.** *nie puścić, nie zwolnić, zachować dla siebie, zostawić przy sobie, przetrzymać, nie wydać:* Zatrzymać sobie co cudzego. Kn (=*przywłaszczyć sobie*). Gotówkę możesz sobie Z., bylebyś zwrócił papiery. Zatrzymali mię przy kasie całe dwie godziny. Zatrzymawam kupię (= towar) na czas drogi, trzymam co skąpo, nie używam, nie przedaję. Kn. Nie niemasz ordynarniejszego, jak widzieć panów zatrzymujących przez długi czas zasługi swoim służącym. L. (=*wstrzymujących, nie dających, nie uiszczających, nie wypłacających*). Z. komu pensję, Z. dla kogo miejsce w teatrze, w kościele, (=*zarezerwować*). Zatrzymam dla ciebie posadę, póki nie wrócisz (=*poczekam z nią na ciebie*). **6.** *nie przepuścić przez siebie, zachować, przechować, utrzymać w sobie:* Słoma długo zatrzymuje ciepło (=*jest złym przewodnikiem ciepła*). Przen.: Prawo powinno być krótkie, aby je tym snadniej nawet prostacy, jakby głos z nieba wyszły, Z. mogli. Pilch. (=*zachować w pamięci, utrzymać w pamięci, spamiętać, zapamiętać*). Nie ruszaj ś., zatrzymaj dech, czyń ś. umarłym. L. Z. mocz, urynę. L. Cieczenie kroplami moczu zatrzymanego (ischuria paradoxa v. incontinentia paradoxa). Przen.: Z. co = *dochować, nie wydać, nie zdradzić czego:* Nie zatrzyma słowa. Troc. Z. tajemnicę. Troc. Zatrzymaj to przy sobie (=*zachowaj w tajemnicy*). **Z. ś. 1.** *nie iść dalej, stanąć, przystanąć, zaczekać, poczekać, postać gdzie trochę:* Pilny mam interes, Z. ś. nie mogę. L. Bądź waćpan łaskaw Z. ś. tu w sali. L. Idź prosto, nie zatrzymuj ś. na ulicy. Zatrzymał ś. przy wystawie sklepowej. Zegar zatrzymał ś. na dwunastej. Lody zatrzymały ś. (=*stanęły, zaparły ś., wsparły ś., zapchały ś., zrobił ś. zator*). Z. ś. w biegu. Zatrzymał ś. już na samym brzegu przepaści. Ten energiczny działacz nie zatrzyma ś. w połowie drogi, nie zatrzyma ś. przed niebezpieczeństwem (=*nie cofnie ś., nie zawaha ś. przed nim*). Z. ś. u kogo = *zamieszkać, zabawić chwilowo, stanąć u niego:* Przyjechawszy, zatrzymał ś. u wuja. Przen..: Z. ś. nad czym = *zastanowić ś., pomyśleć nad czym, rozważyć co baczniej:* Niektórzy zatrzymywali ś. nad tym. Torz. **2.** † Z. ś. od czego = *powstrzymać ś., powściągnąć ś., wstrzymać ś.*: Abyście ś. spowiadali z grzechów i od nich ś. zatrzymali. Zigr. Z. ś. od śmiechu nie mogę. Troc. **3.** † Z. ś. w domu = *zostać domu, nie wychylić ś. z domu, siedzieć w domu, nie opuścić domu:* Zatrzymawam ś. w domu, nie wychodzę, nie wyjeżdżam. Kn. Z. ś. doma. Troc.

Zatrzymanie, a, blm., **1.** czynność cz. **Zatrzymać:** Z. zapłaty sługom i najemnikom. **2.** † Z. *aresztu:* Z. dłużnika, rzeczy jego. Troc. Hetman Rynalda chciał mieć w zatrzymaniu. P. Koch. **3.** † Z. *zachowanie, schowanie:* Golgota po Pańskim skonaniu na dwie ś. części rozdarszy przerwała, z których Go jedna część w swym zachowaniu pospołu z łotrem sprawiedliwym miała, druga zaś złego Gesmana w przerwaniu od dalonego od Pana trzymała. Odym. Patol.: Niemożność zatrzymania moczu w pęcherzu, mimowolne moczenie, moczociek (incontinentia urinae). Niemożność zatrzymania kału, mimowolne oddawanie kału (incontinentia alvi s. faecalis). Kurczowe Z. moczu (ischuria spastica). Z. moczu prędko konia zgubić może. Kluk.

Zatrzymanie się, a ś., blm., niek. **Zatrzymanie.** czynność cz. **Zatrzymać ś.** Pat.: Z. ś, Z., zastój (retentio, suppressio). Z. kału, stolca = *zatwardzenie, obstrukcja* (coprostasis, obstipatio alvi). Z. łożyska (w macicy) (retentio placentae). Z. miesiączki, ustanie miesiączki (suppressio mensium). Z. ś. moczu, niemożność moczenia (retentio urinae, ischuria). O zatrzymaniu ś. moczu. Perz.

† **Zatrzymawać, a, ał,** i † **Z. ś. p. Zatrzymać**

† **Zatrzymawanie, a,** blm., czynność cz. **Zatrzymawać.**

† **Zatrzymawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zatrzymawać ś.**

Zatrzymywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zatrzymać.**

Zatrzymywanie, a, blm., czynność cz. **Zatrzymywać.**

Zatrzymywanie się, a ś., blm., czynność **Zatrzymywać ś.**: Z., ś. **tętna,**

Zatuczać, a, ał p. **Zatuczyć.**
Zatuczanie, a, blm., czynność cz. **Zatuczać.**
Zatuczenie, a, blm., czynność cz. **Zatuczyć.**
Zatuczyć, y, ył, nied. **Zatuczać** *zrobić, że co zatyje, utuczyć, spaść; tucząc zapchać:* Psi niemi już zatuczyli gardła swoje, iż tylko leżą około stadka, a szczekać nie mogą ani umieją. Rej. Psy z zatuczonemi gardły, choć widzą przychodzącego wilka, ani zaszczekać umieją. Rej. Pies ochrapiały z gardłem zatuczonym zaszczeknąć nie może na wilka, przychodzącego do owieczek swoich. Rej. Dziś oni tak swe gardła marne zatuczyli, iż nie jest rzecz podobna, by głos wypuścili. Chrz.

† **Zatuka, i,** blm. *gatunek potrawy:* Leucophagium, quidam cibus albus, qui fit ex gallinarum carnibus, ein gestoses. Mur.

Zatulać, a, ał p. **Zatulić.**
Zatulanie, a, blm., czynność cz. **Zatulać.**
Zatulenie, a, blm., czynność cz. **Zatulić.**
Zatulić, i, ił, nied. **Zatulać** l. *tuląc zasłonić; zakryć, otulić, zapatulić, opatulić, zawinąć, osłonić:* Z. dziecko chustką. Z. twarz kapturem. 2. [Z.] *zatkać, zamknąć:* Z. piec. 3. Z. oczy, uszy, gębę = *stulić, zamknąć.* Z. oczy = *stulić, zamrużyć, zmrużyć.* Oczy zatulamy, gdy co rozmyślamy. Rej. Zatulam uszy, gębę zatykam. Kn. (= *stulam*). A gdy będę dłużej rozmawiał, usta swe ręką zatulę. Wuj. Zatulać uszy mamy na mowy bezbożne. Hrb. Oczy zawarła, uszy zatulała. Skar. Zatulę słuch mój i zamknę oczy. Tremb. Kiedy skargi słuchał, zawsze jedno ucho zatulił. Bud. B. (Por.: audiatur et altera pars). Bardzoć jakoś przykra święta prawda Jego, że przed nią zatulasz, jako wąż, gdy go zaklinają, marne uszy twoje. Rej. Polikarp zwykł był sobie zatulać uszy, gdy jakie błędy u ludzi wartogłowych słyszał. Baz. Z. ś. *tuląc ś. zasłonić ś.; zapatulić ś., zawinąć ś., owinąć ś., osłonić ś.:* Oddajcie mi koszulę, suknię, płaszcz — wołała dziewczyna, zatulając ś. gunią. Tet. Drzemie Noc, zatulona w gwiaździsty płaszcz. Wysp. Przen.: Powiadają, że moje kwiaty są jakby dreszczem zatulone, pąki zawsze zwiędłe. Brt.

Zatuła, y, lm. **y** l. [Z.] *zatykadło z gliny i słomy a. z deski, służące do zatykania otworu w piecu.* 2. p. l. **Dłużnica.** 3. *fartuch skórzany rzemieślniczy.* (p. **Szorc**).

Zatułać się, a ś., ał ś. dokąd = *tułając ś. zajść; zabłąkać ś.* L. Przen.: Zatułał mu ś. w oczach pobłysk zapału. Dan.

Zatułanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatułać ś.**

Zatułowie, e, lm. **a** *zakończenie tułowia, część tułowia za śródtułowiem leżąca, czyli trzeci pierścień tułowia.*

Zatumaniać, a, ał p. **Zatumanić.**
Zatumanianie, a, blm., czynność cz. **Zatumaniać.**
Zatumanić, i, ił, nied. **Zatumaniać** l. [Z.] *zamylić, zamroczyć:* Cieśla może mieć do tego stopnia wzrok zatumaniony, że kaleczy sobie ręce i nogi. Umieją oczy Z. i być niewidzialnym. Wójc. 2. cz. ni. *puścić tuman, wybuchnąć tumanem:* Rój ochoczy, jakby śnieżek wśród zamieci, zatumaniał tylko w oczy i parami w kółko leci. Syrok. 3. przen., p. **Zamachlować.** 4. *oszołomić, odurzyć, obałamucić:* Miłością swoją obałamuciła mi serce, obietnicami głowę, żem ś. zaszalał, zatumanił, żem wszystko, cały świat stracił z przed oczu. Kaczk. Artykuł był lichy w rzeczy, ale nic łatwiejszego, jak Z. publikę. Krasz. (= *zasypać jej piaskiem oczy*). Zalał żonę potopem wykrzykników i przysłów, zahuczał śmiechem, zatumanił nowym nawałem gości. Dzierz. Czort zatumanił. Tet. Główniak siedział jak zatumaniony. Tet.

Zatumanienie, a, blm., czynność cz. **Zatumanić.**
Zatupać, Zatąpać, Zatupnąć l. *zacząć tupać, tupnąć.* 2. kogo co = *tupaniem zagłuszyć.* L.
Zatupanie, a, blm., czynność cz. **Zatupać.**
Zatupnąć, nie, nął p. **Zatupać.**
Zatupnienie, a, blm., p. **Zatupnięcie.**
Zatupnięcie, a, blm., **Zatupnienie** czynność cz. **Zatupnąć.**

Zatupotać, ce a. **cze, tał** *zacząć tupotać, odezwać ś. tupotem, zatętnić nogami.*
Zatupotanie, a, blm., czynność cz. **Zatupotać.**
[**Zaturać się, a ś., ał ś.**] *zatoczyć ś., zakulać ś. dokąd.*
[**Zaturanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaturać ś.**

Zaturbować się, uje ś., ował ś., [**Zatróbować ś.**] *zakłopotać ś., zatroskać ś., zmieszać ś., zafrasować ś., zaambarasować ś., zaalterować ś., zaaferować ś.:* Po wyjściu jego zaturbowałem ś. mocno. And. Dusza zaturbowana. Słow. Jasiek był srodze czymś zaturbowany. Kon.
Zaturbowanie, a, blm., p. **Zaturbowanie ś.**
Zaturbowanie się, a ś., blm. l. czynność cz. **Zaturbować ś.** 2. a. **Zaturbowanie** *zakłopotanie, kłopot, troska, frasunek, zmartwienie, ambaras, pomieszanie, strapienie, zaaferowanie, alteracja:* Z. było niemałe, gdy w owym człowieku poznano weterana. Pol.

Zaturczenie, a, blm., czynność cz. **Zaturczyć.**
Zaturczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaturczyć ś.**
Zaturczyć, y, ył *zapełnić, zaludnić Turkami.* **Z. ś.** *zapełnić ś., zaludnić ś. Turkami.*
[**Zaturknąć, nie, nął**] *zatrzepotać, furknąć:* Z. skrzydełkami.

[**Zaturknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zaturknąć.**
Zaturkotać, ocze a. **oce, tał,** × **Zachurkotać** *wydać turkot, zacząć turkotać, zatętnić, zatrajkotać:* Stary doskonałe miał ucho, i byle zaturkotało co, wybiegał otwierać sam, kłaniając ś. do ziemi. Krasz.

Zaturkotanie, a, blm., czynność cz. **Zaturkotać.**
[**Zatuszkowany**] p. **Zaduszkowany.**
Zatuszować, uje, ował, nied. **Zatuszowywać** l. *zaczernić, zamazać, zamalować tuszem.* Przen.: Żaden cień nie zatuszowywał i nie łagodził konturów jaskrawego obrazu. Dan. 2. przen.: Z. przykrą sprawę i t. p. = *zatrzeć, zamazać, skręcić.* Autor francuski zatuszowywa tę dzikość obyczaju ogólnego. Kasz.

Zatuszowanie, a, blm., czynność cz. **Zatuszować.**
Zatuszowywać, a, ał p. **Zatuszować.**
Zatuszowywanie, a, blm., czynność cz. **Zatuszowywać.**

[**Zatuzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zatużyć ś.**
[**Zatużyć się, y ś.,ył ś.**] *zatęsknić, zasmucić ś.:* Zasumował ś. i zatużył na dobre. Lam
Zatwar, u, lm. **y** bot. (sterculia) *roś. z rodziny zatwarowatych.*
† **Zatwardły** p. **Zatwardziały.**
× **Zatwardnąć, dnie, dnął** a. **dł.** p. **Zatwardzieć.**
× **Zatwardniać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zatwardzić.**

× **Zatwardniałość**, i, blm., rz. od **Zatwardniały**.

× **Zatwardniały** p. **Zatwardziały**.

× **Zatwardnianie**, a, blm., czynność cz. **Zatwardniać**.

× **Zatwardnianie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zatwardniać ś.**

× **Zatwardnić, i, ił** p. **Zatwardzić**.

× **Zatwardnieć, eje, ał** p. **Zatwardzieć**.

× **Zatwardnienie**, a, blm. l. czynność cz. **Zatwardnieć**. 2. czynność cz. **Zatwardnić**.

× **Zatwardnięcie**, a, blm., czynność cz. **Zatwardnąć**.

Zatwardzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatwardzić**.

Zatwardzanie, a, blm., czynność cz. **Zatwardzać**.

Zatwardzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatwardzać ś.**

Zatwardzenie, a, × **Zatwardnienie** l. blm., czynność cz. **Zatwardzić**. 2. a. × **Zatwardnięcie**, blm., czynność cz. **Zatwardzieć**, *zatwardzenie ś.*, × *zatwardnienie ś.* 3. **Zatwardzenie**, a, lm. a *stan tego, co zatwardziało:* a) Z. żołądka. (Troc) = *zatkanie, zaparcie, zatrzymanie ś., trudne odejście stolca, obstrukcja* (constipatio s. obstipatio alvi, coprostasis). b) × Z. przen., p. **Zatwardziałość**.

Zatwardzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatwardzić ś.**

† **Zatwardziać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zatwardzić**.

Zatwardziałość, i, blm., rz. od **Zatwardziały**.

Zatwardziały, [Zakwardziały], × **Zatwardniały**, † **Zatwardły**, × **Zatwardzony**, *który zatwardział, stwardniały*, × *stwardziały*, † *stwardły*. Żywot Z. = *zapiekły, zapchany, zatkany:* Żywot zapiekły a. Z. Sien. Żołądek, żywot Z. Troc. Przen.: Serce zatwardziałe = *nieczułe, kamienne, zakamieniałe, zacięte, nieużyte:* Amurat mieszczanom tyle pieniędzy obiecał, coby i najzatwardzialsze serca osłabić mogło. Baz. (= *najstalsze, najodporniejsze, najstateczniejsze*). Tracą swą wolność bracia, składają haracze, a na to serce nasze zatwardziałe nie płacze? Wyb. (= *zdrętwiałe*). Człek zatwardziałego serca. Grzesznik Z. (= *zakamieniały, niepoprawny*). Lud zatwardziałego karku. Wuj. (= *twardego, nieugiętego, hardego*). Naród w złościach Z. nad Nim ostatek tyrańskiwa wykonał. Odym. Z. mur starością. Troc. Jest nasz naród Z. Sienk. (= *zawzięty*). [Zatwardziała dusza] = *skąpiec, samolub, egoista*. Przen.: A toć jest on twardy młot, co opoki tłucze, a zatwardziałym zamkom to są mocne klucze. Rej. (= *silnym, hartownym, tęgim, niepożytym*).

† **Zatwardzianie**, a, blm., czynność cz. **Zatwardziać**.

† **Zatwardzianie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zatwardziać ś.**

† **Zatwardziawać**, a, ał i † **Z. ś.** p. **Zatwardzieć** i **Zatwardzić**.

† **Zatwardziawanie**, a, blm., czynność cz. **Zatwardziawać**.

† **Zatwardziawanie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zatwardziawać ś.**

Zatwardzić, i, ił, † **Zaćwierdzić, [Zaćwirdzić]**, × **Zatwardnić**, † **Zatwierdzić**, nied. **Zatwardzać**, † **Zatwardziawać**, × **Zatwardniać**, † **Zatwardziać**, † **Zatwardziwać**, † **Zatwierdzać** l. *przejąć twardością, zrobić twardym*, × *stwardzić*, × *stwardnić, zakrzemienić, zakamienić, zaskalić, zahartować:* Z. rozpalone żelazo w zimnej wodzie. Troc. (= *zahartować, zakwasić*). 2. przen. *zrobić wytrzymałym, wytrwałym, zahartować:* Praca zatwardza ciało. Z. kogo do czego = *zrobić wytrzymałym, wytrwałym na co, zaprawić, zahartować na co, do czego, przyzwyczaić do czego, zaprawić w grubą robotę:* Z. kogo do pracy i trudów. Troc. Przen.: Z. umysł (= *przytępić*). Szczęśliwość słabe umysły zatwardza, ale wyniosłe serca miękczy, i nic powolniejszego niema nad rycerza wygranego, uweselonego. Węg. Z. serce, Z. umysł, zatracić czułość. L. (= *znieczulić*). 2. Z. żołądek, żywot (= *spowodować obstrukcję, zapiec, zapchać, zatkać*). Twarde jajka zatwardzają. Troc. *Eduro*, zapiekam, wielmi zatwardzam. Mącz. Medykamenta zatwardniające, *adstringentia*, są, które części owisłe, zbyt miękkie, słabe mocniejsze, twardsze gibczejsze czynią. Krup. Zmarzła trawa źrzebiętom złe trawienie w żołądku czyni i on zatwardza. Dor. Ryż biegunkę zastanawia i zatwierdza. Syr. Swoje miękkie serce zatwardziwasz. P. Koch. Próżnoby to Panu przyczytać, iż je tak Z. raczył. Rej. Zatwardził serce jego. Troc. Zatwardzili uszy swoje a nie chcą słuchać głosu Pańskiego. Rej. **Z. ś.** p. **Zatwardzieć**.

Zatwardzieć, eje, ał, Zatwardzić ś., × **Zatwardnieć**, × **Zatwardnąć**, nied. † **Zatwardziawać** l. *zajść twardością, stać ś. twardym, stwardnieć, stwardnąć, zakamienieć*, × *zakamieć:* Od tego żołądek zatwardzieje. Troc. 2. przen. *stać ś. zatwardziałym, nieczułym, zakamieniałym, nieużytym, zaciąć ś.:* Zatwardziało terazże serce Faraona. Leop. Z. w błędzie (= *trwać uporczywie*). Serce moje nie zatwardziało, jest czułe. L. Z. w czym, na co = *zaprawić ś., zahartować ś., stać ś. wytrzymałym; przyzwyczaić ś., przywyknąć do czego:* Abyś w schizmie swej nie zatwardziawał. Smotr. Zatwardział w złości. Troc. Z. na trudy. 3. w kim, w czym = *zakorzeniwszy ś. stwardnąć; zastarzeć ś.:* Zatwardzić ś. w okrucieństwie. L. Aza to jest podobna nagle to z siebie zewlec, czemu ś. kto przez długi czas wzwyczai, co ś w niego wrodziło i w nim zatwardziało? Hrb.

× **Zatwardzielszy** = *zatwardzialszy:* Najzatwardzielszy = st. n. od Zatwardziały. Pan Sknerski jest to jeden z ludzi nieludzkich, człowiek najnieużytszy i najzatwardzielszy na świecie. L.

† **Zatwardziwać, a, ał** p. **Zatwardzić**.

† **Zatwardziwanie**, a, blm., czynność cz. **Zatwardziwać**.

Zatwarowate rośliny, bot. (sterculiaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych*.

Zatwarzać, a, ał p. **Zatworzyć**.

Zatwarzanie, a, blm., czynność cz. **Zatwarzać**.

† **Zatwierać, a, ał** p. † **Zatworzyć**.

† **Zatwieranie, a**, blm., czynność cz. **Zatwierać**: Z zimności pochodzą wilgoci, krwi zsiadanie, uliczek Z., zastanawianie krwi. Spicz.

Zatwierdzać, a, ał p. **Zatwierdzić**.

Zatwierdzanie, a, blm., czynność cz. **Zatwierdzać**.

Zatwierdzenie, a, blm., czynność cz. **Zatwierdzić**.

× **Zatwierdziciel, a**, lm. e *ten, co zatwierdzi, zatwierdził a. zatwierdza*. L.

× **Zatwierdzicielka, i**, lm. i forma ż. od **Zatwierdziciel**. L.

Zatwierdzić, i, ił, † **Zaćwierdzić, [Zaćwirdzić]** i. p. **Zatwardzić**. Przen.: *nadać moc prawną, potwierdzić, sankcjonować:* Z. układ, umowę, budżet, statut. Z. kogo na urzędzie. Z. wyrok

(= konfirmować). **2.** †Z. *zamocować, umocować: Figo,* utykam, zagłabiam, zatwierdzam. Mącz. *Fibulis tigna conjuncta,* balki obręczami zbite, zahaftowane i zatwierdzone. Mącz. Przen.: †Z. *zameldować:* List od wójta i przysiężników z gajnego sądu z tego to miasta, gdzie był ten człowiek zatwierdzon. Ort. Będzie człowiek zatwierdzon w jednym mieście, a zbieży do drugiego miasta. Ort. **3.** †Z. *podać kogo do sądu, zapozwać, zaskarżyć go:* Prawo to jest tego dla, iż człek będzie zatwierdzon ku prawu o przerzeczone rzeczy. Ort. **4.** †Z. *zasądzić, skazać:* Człek zatwierdzony w naszym prawie rok i dzień o głowę, o rany a. aczkoli takiego. Ort.

Zatwor, u, lm. **y, Zatwór l.** *to, co służy do zawarcia, zaparcia, zamknięcia, zapora, zasuwa, rygiel, zawora:* Połamał drzwi miedziane i zatwory żelazne skruszył. Bud. (zawory żelazne rąbi. B. G.). Zamki te wysokiemi mury, bronami i zatworami opatrzone były. B. B. (zawo rami. B. G.). **2.** bart., p. **l. Dłużnica:** W marcu trzeba spodni Z. z ula wyjąć, a wychędożywszy ul, zaś Z. wprawić. Kąc. Dzianki w ulach na jeden tylko zatworek bywają. Kąc. Zdr. **Zatworek.**

Zatwora, y, lm. **y l.** [Z.] *rygiel w zamku ślepym.* **2.** *otwór, wylot, przestrzeń otworu* L. **3.** anat.: Z. macicy, †Wicie maciczne, †Wicie macicy, Ujście maciczne, Wylot macicy (os uteri): Kobiety ś. boją, aby Z. macicy nie była nazbyt roztworzona a szeroka; lecz gdy która chce mieć małą, niech smaruje maściami, które zatwierają a ściągają. Spicz. Gdy macicy Z nazbyt roztworzona a szeroka, tedy trzeba lekarstwa przykładać, które zatwierają a ściągają. Sien. Porzucenia rozmaite są przyczyny, abowiem niekiedy Z. spodnia macice tak bywa, szeroka, iż ś. dobrze zamknąć nie może, ani płodu zatrzymać. Sien. Zdr. **Zatworka.**

Zatworek, rku, lm. **rki** p. **Zatwor i Zatwór.**

Zatworka, i, lm. **i,** p. **Zatwora.**

Zatworzenie, a, blm., czynność cz. **Zatworzyć.**

†**Zatworzenie, a,** blm., czynność cz. †**Zatworzyć.** Modl. Wac.

Zatworzyć, y, ył, nied. **Zatwarzać l.** †Z. *zacząć tworzyć, zapoczątkować tworzenie ś., sprawić, że ś. wszczyna:* Wsze rzeczy zatwarza wilgi par. Żebr. **2.** [Sosnę poczytywano za własność królewską, lecz ją wydziać, czyli barć zrobić, Z., czyli przygotować, należało do bartnika].

†**Zatworzyć, y, ył,** nied. †**Zatwierać,** †**Zatwarzać l.** *zawrzeć, zamknąć, zaprzeć, zatkać, zapchać:* Ani zatwarzaj nade mną szachta ust swoich, neque urgeat super me puteus os suum. Ps. flor. Zatworzyć. B. Sz. Dla oddechu... gdy człowiek usta zatworzy. And. z Kobyl. Usta zatwarzając. And. z Kobyl. Trzymają zapieczętowane księgi, ale otworzyć ich nie mogą, póki nie odpieczętuje on, który ma klucz Dawidów, który otwiera, a nikt nie zatwiera. Hrb. Ule zatwarzać. Kąc. Ul Z. Kąc. Wirydarz od południa i od zachodu ma być zatworzony a. drzewem zasadzony, gdyż z tych to stron wiatry bywają pochmurne. Trzyc. Lew śpi, oczu nie zatwierając. Sien. Krokodyl, gębę otworzywszy, gdy chce jeść, zatworzy oczy; ptacy mniemają, by zdechły leżał, do niego lecą, a on je chwyta. Spicz. Orzeł dzieci swoje oczyma ku słońcu obraca, a któreby ś. patrzenia w słońce broniło, oczy zatwarzając, z gniazda wyrzuca, jako niegodne gniazda swego. Sien. *(= mrużąc, stulając).* Obraca ś. tyłem, a owszem jeszcze zatwarza oczy i uszy ich. Rej. *(= zatula, zatyka).* Kobiety ś. boją, aby zatwora macicy nie była nazbyt roztworzona a szeroka; lecz gdy która chce ją mieć małą, niech smaruje maściami, które zatwierają a ściągają. Spicz. Lekarstwa przykładać, które (macicę) zatwierają a ściągają. Sien. **2.** †Z. *skojarzyć, związać, zespolić, zjednoczyć, połączyć:* Ci małżonkowie, którzy byli tym małżeństwem zatworzeni, pilnie Boga chwalili. Glicz. **3.** †Z. *zawrzeć, zamknąć, objąć, zająć:* Bóg sam zrządził człowiekowi Pismo św., w którym On sam siebie tudzież zbawienie samego Z. a obwieścić raczył. Glicz.

[Zatwożenie, a, blm.] czynność cz. **Zatwożyć.**

[Zatwożyć, y, ył] p. **Zatrwożyć.**

Zatwór, oru, lm. **ory** p. **Zatwor.**

Zatybrowy *za rzeką Tybrem znajdujący ś., stamtąd pochodzący:* Napojony powieściami o krwawych obyczajach zatybrowych dzieci. Krasz.

Zatybrze, a, blm. *kraj za rzeką Tybrem; część Rzymu za Tybrem:* Na zatybrzu, około klasztoru dosyć było cicho. Krasz.

[Zatychniony] *zatęchły, stęchły:* Powietrze koło niej jak z grobu, zimne, wilgotne, zatychnione. Tet.

Zatycie, a, blm., czynność cz. **Zatyć.**

Zatyczać, a, ał p. **Zatyczyć.**

Zatyczanie, a, blm., czynność cz. **Zatyczać.**

Zatyczenie, a, blm., czynność cz. **Zatyczyć.**

Zatyczka, i, lm. **i,** ×**Zatyka,** ×**Zatykaczka, Zatyk, Zatykadło l.** *to, co służy do zatykania czego, czopek, korek:* Z. na końcu osi wozu *= lon, lonek, przewłoka, zawłoczka, sworzenek).* Przen.: Dwuch osi świata zatyki. Nagł. *(= biegуny, polusy).* [Z.] *= kołeczek żelazny w pługu.* Z. do flaszy Troc. Z. piecowa. Kn., Troc. *(= baba).* W piecu chymicznym oddechy niemało pomagają do rządzenia ogniem przez zatykadła. Krum. Zatykadło. Rogal. Zatykadełko rurki. Czer. Zamknąć skobel na zatyczkę *(= na zaszczepkę, na kołek).* **2.** †Z. białogłowska *= woal, welon, woalka, kwef, podwika:* Z. niewieścia, *velum, plagula feminarum ori velando.* Kn. Odejmie Pan córom syjońskim kołnierze, manele i zatyczki. B. B. (czepce i zawieszenia. B. G.). Z. niewieścia. Troc. Cóż powiedzieć o zatyczkach, łańcuchach złotych i pierścieniach? Jarz. **3.** [Z.] *przykrywka do tajki.* **4.** a. †**Walwuła,** †**Walwuła** anat. (valvula) *= zastawka, klapka, zapadka, zatkanka,* †*zasuwka:* W ciele zatyczki a. walwuły, zapadki Krup. †Zatyczki czapce biskupiej podobne p. **Dwudzielny.** †Z. nosa, p. **Czopek.**

Zatyczkowaty, Zatyczkowy anat.: †Muszkuły zatyczkowate (musculi obturatores). Perz.

Zatyczkowy p. **Zatyczkowaty.**

Zatycznica, y, lm. **e** rzem. *piła do wycinania dziur na zatyczki, czopnica.*

Zatycznik, a, lm. i druk. p. **Internakulum.**

Zatyczny p. **Zatykowy.**

Zatyczyć, y, ył, nied. **Zatyczać, Zatykać** *tykami zaznaczyć, tyczkami zasadzić, obstawić; zatknąć tyki:* Z. chmielnik, łąkę. Łąki już zatykać miano. Krasz.

Zatyć, yję, ył, nied. **Zatywać l.** *zacząć tyć, stać ś. zanadto otyłym, spaść ś., zatuczyć ś., zarosnąć tłustością:* Ogarczycy szczennej nie dać Z. Ostror. Zatyłe serce *= zatwardziałe.* Widząc, nie będą widzieli, bo zatyło serce ich, słuchać im przykro, oczy zamykają. Skar. Zatyło serce ludu tego. Wuj. Zatyło bardzo serce ludu tego, uszyma z ciężką przykrością słuchali i mrużyli

oczy na Boskiego światła przytomność, żeby patrzali. Odym. 2. [Z.] *zagoić ś.:* Pokiel ociec bije, to dziura zatyje.

Zatyk, u, lm. **i l.** †Z. p. **Zatyczka. 2.** [Z.] *zatyczka przy jarzmie.*

Zatyka, i, lm. **i l.** ×Z. p. **Zatyczka. 2.** [Z.]= a) p. **Duchownica.** b) *kołek, zapomocą którego przewoje zaczepiają ś. za grządziel,* [obartuch].

Zatykacz, a, lm. **e l.** [Z.]=**Natęgacz. 2.** [Z.] *popychadło, popychlę, człowiek, którym ś. we wszystkim posługują, wyręczają ś.* 3. anat.: †Zatykacze a. myszki zatykające, †myszki zatyczkowate (obturatores)=*mięśnie zasłaniające a. zasłaniacze.*

× **Zatykaczka, i,** lm. **i** p. **Zatyczka.**

Zatykać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zatyczyć i Zatkać.**

Zatykadełko, a, lm. **a** p. **Zatykadło.**

Zatykadło, a, lm. **a l.** p. **Zatyczka. 2.** ×Z. lek. *czopek skubankowy do tamowania krwotoku, zwitek gazy lub waty* (turunda, tenta, tampon). **Ż.** maciczne (pessarium occlusivum). Z., zatyczka (obturator, obturatorium) *narzędzie z kauczuku, metalu i t. d. do zamykania otworów w. ciele, zwłaszcza braków w podniebieniu.* 3. [Z.] *zasuwka.* Zdr. **Zatykadełko.**

Zatykalnie przys. od **Zatykalny.** L.

Zatykalny, †Zatkalny *dający ś. zatykać, zatykać, urządzony do zatykania.* L.

Zatykanie, a, blm., czynność cz. **Zatykać.**

Zatykanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zatykać ś.**

Zatykotać, ce a. **cze, tał** *zadygotać:* Źle!.. to coś będzie! zatykotały serca. Dzierz. (= *zabiły*).

Zatykotanie, a, blm., czynność cz. **Zatykotać.**

Zatykowy, Zatyczny przym. od **Zatyk.** Anat.: Z. (obturatorius) – *zatykający, zasłonowy.*

Zatyle, a, lm. a *miejsce z tyłu, strona zatylna, zad:* Warkocze po zatylu słoniowym trzpia tają. Żebr.

Zatylnie przys. od **Zatylny.** L.

Zatylnik, a l. ×Z. lm. **cy** *ten, co jest z tyłu za kim,* ×zapleczник. 2. [Z., **Zatelnik,** lm. **i**] = a) *rodzaj gwoździa u zadu wozu do przytrzymania rozwory.* b) *żelazny klinik, którym ś. trzósło w pługu zagłębia z tyłu.*

Zatylny *z tyłu będący, tylny, zadni:* Patrzy okiem pilnym, żeby ich nie okrążył i polem zatylnym nie zawarł. Pot.

× **Zatył, u,** lm. **y** p. **Zatyłek.**

Zatyłek, łka a. łku, lm. **łki, [Zatełek].** × **Zatył l.** *strona, część czego tylna, tył czego, zad czego:* Prosi, żeby zawczasu obmyślił posiłki, a jeśli być może, Turkom szedł w zatyłki. Pot. Wsunęła ś. między stoły, a stamtąd w drzwiczki od zatyłka. Rzew. Dworek położony od zatyłku tego przedmieścia. Rzew. Każdy Z. Sienk. W głębokim Zachodzie, na zatyłkach Ameryki, ukrywa ś. ród starej daty. Krem. (= *w odległych zakątkach*). Z. głowy = *potylica, tyłogłowie.* Z. głowy (occiput). Perz. **2.** †**Zatyłki**=*straż tylna, arjergarda:* Pierzchających nieprzyjaciół zatyłki natarczywie nasi mordują. Błaż. 3. [Z.]=a) *boczna część dachu.* b) *dwa przeciwne końce u szczytu strzechy.* c) [Zatyłki] = *zasuwki zbite z kilku desek i zasłaniające przód i tył wozu.*

Zatyły *ten, co zatył, otyły, zarosły tłustością:* Są postacie zatyłe potwornie i wychudzone na suchy badyl. Rodz. Przen.: Mówiłem niepobożnym: nie mówcie zatyłą szyją. B. B. (nie mówcie krnąbrnie. B. G.).

Zatym, Zatem, sp. *więc, tedy, stąd, dlatego, przeto:* Masz żyć, Z. oszczędzaj, coć fortuna dała. L.

[**Za tym czasem**] *podczas.*

Zatynkować, uje, ował *zakryć tynkiem.*

Zatynkowanie, a, blm., czynność cz. **Zatynkować.**

Zatyrać, a, ał p. **Zaterać.**

Zatyranie, a, blm., czynność cz. **Zatyrać.**

[**Zatysić, i. ił**] p. **Zatęsić.**

Zatyszański *z tamtej strony rzeki Tyszy = Cisy leżący, znajdujący ś., mieszkający, stamtąd pochodzący, zacisański:* Węgry dzielą ś. na cztery cyrkuły: Przeddunajski, Zadunajski, Przedtyszański, Z. Wyrw.

[**Zatyszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zatysić.**

[**Zatytłany**] *zawalany, zamazany, zachlapany, utytłany, utytłany.*

Zatytułować, uje, ował *zaopatrzyć w tytuł; nazwać według tytułu:* Waga zatytułował sam skrócenie historją książąt i królów. Lel.

Zatytułowanie, a l. blm., czynność cz. **Zatytułować:** Naruszewicz zatytułowaniem: Historja narodu polskiego — podniósł myśl historyczną. Lel. 2. lm. a *tytuł:* Artykuły, czyli rozdziały, zatytułowaniami odosabnia. Lel.

Zatywać, a, ał p. **Zatyć.**

Zatywanie, a, blm., czynność cz. **Zatywać.**

[**Za tyż ta**] p. **Za też ta.**

× **Zauczestniczenie, a,** blm., czynność cz. **Zauczestniczyć.**

× **Zauczestniczyć, y,ył,** × **Zauczęstniczyć** w czym=*zacząć uczestniczyć, wziąć udział.*

× **Zauczęstniczenie, a,** blm., czynność cz. **Zauczęstniczyć.**

× **Zauczęstniczyć, y,ył** p. **Zauczestniczyć.**

Zaucztować się, uje ś., ował ś. *zacząć ucztować na zabój, zatonąć w ucztach.*

Zaucztowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaucztować ś.**

[**Zaudać się, a ś., ał ś.**] *zawziąć ś.:* Zaudał ś., żeby to zrobić (=*wziął ś., usadził ś.*). Deszcze ś. zaudały (=*zaniosło ś. na długie deszcze*).

[**Zaudanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zaudać ś.**

Zaufać, a, ał w kim, komu, **Zadufać** (w co, w czym, czemu) *położyć ufność, spuścić ś. na kogo, na co, zawierzyć komu, czemu:* Można mu Z. (=*to człowiek pewny*). Z. szczęściu swemu. (= *liczyć, rachować, spuścić ś. na nie*).

× **Zaufaniec, ńca,** lm. **cy** p. **Zaufany.**

Zaufalszy st. w. od **Zaufały:** Pośrednikiem tu był najzaufalszym i prawą ręką.

× **Zaufałość, i,** blm., rz. od **Zaufały,** *zaufanie.*

Zaufały l. ×Z., p. **Zaufany. 2.** [Z.] *ufny, pełen wiary.*

Zaufanie, a, blm., **Zadufanie l.** czynność cz. **Zaufać. 2.** a. × **Zaufałość,** × **Zadufałość** *ufność:* Mieć do kogo a. w kim Z. Cieszy ś. zaufaniem swego pryncypała. Zyskać Z. w sobie (=*zarozumiałość, zarozumienie, prezumpcja,* ×zamnienie). Mąż zaufania = *człowiek, na którym ogół jakby na samym sobie polega.* Postawiono w parlamencie kwestję zaufania, *wotum zaufania, wotum ufności* (=*odwołano ś. do ogółu zebranych, czy ufa i pochwala postępowanie danego swego członka*). Zadosyć uczynię zaufaniu autora. Dm. Żeby pozyskać Z. i szacunek, trzeba przedewszystkim być ich godnym. Pot. Czyśmy w dopełnieniu obowiązków naszych stali ś. godnemi zaufania najwyższej władzy krajowej? Śniad. Bliżej jego

osoby znajdując ś., posiadał Z. wojewody. Krasz. Umiał odrazu pozyskać Z. współziomków. Hosz.

Zaufaniec, ńca, lm. **ńcy** *człowiek zaufany, poufnik, powiernik:* Ucieka ś. do rady swych zaufańców. Proch.

Zaufany, × Zaufny I. *pokładający w kim, w czym ufność; ufający mu.* Z. w czym = *ufny w co, liczący na co, spodziewający ś. wiele po czym:* Moja matka ślepo jest w Dojrzalskiej zaufana, że na krok nigdy mojej nie odstępuje siostry. L. Z w sobie = *zarozumiały.* 2. a. **Zaufały** *któremu można zaufać, pewny:* Osoba zaufana. **Z., ego,** lm. i rz. *człowiek, któremu można zaufać, któremu zaufano, powiernik,* × zaufalec, × wierniś: Przysłać zaufanego, żeby z nim w jego imieniu... Rzew.

× **Zaufny** p. **Zaufany.**

[**Zaugorzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaugorzyć.**

[**Zaugorzyć, y,ył**] *zapuścić ugorem, pozostawić odłogiem:* Grunt serca ludzkiego jest tu bardzo zaugorzony i zaniedbany.

[**Zająć się, zajmie ś., zajął ś.**] *ująwszy ś. czego ustalić ś., umocnić ś.:* Zaująn się brzyg (= *już ś. nie obsuwa*).

[**Zajęcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zająć ś.**

× **Załatwić, i, ił** *załatwić.*

× **Załatwienie, a,** blm., czynność cz. **Załatwić:** Z. wszelkich okoliczności. Wej.

Zaułek, łka, lm. **łki** I. a. × **Zawułek** *zagłębienie jako odnoga ulicy, zakątek, zakamarek, kąt; wązkie przejście z jednej bocznej ulicy na drugą, przecznica:* Kryją ś. po zaułkach miasta. (= *po dziurach*). Żadnej w mieście ulicy, żadnego zaułka niema, w którymby dom dla Milona nie był najęty. Siem. J. W pobocznych ulicach, przecznicach abo zawułkach. Dub. Zemknąwszy z kramnicy kołaczów, gomółek, pierników, w ciasny umykam Z. Kniaź. 2. anat. (recessus) *zachyłek, zatoka, ślepe zakończenie jamy, dno jamy.*

Zaułkowy przym. od **Zaułek:** Zaułkowi przechodnie zasłyszeli na dziedzińcu niezwykły gwar i ruch. Orzesz.

[**Zaumarcie, a,** blm.] czynność cz. **Zaumrzeć,** *sen zimowy niektórych zwierząt.*

[**Zaumarć, zaumrze, zaumarł**] p. **Zaumrzeć.**

[**Zaumarły, Zaumarty**] *który zaumarł, zamarły, obumarły, uśpiony letargicznie:* Cesarz wydawał ś. jak Z. Tet. Pustkowia zaumarłe pełniły ś. żywym, ciepłym powietrzem. Tet. A las abo stał cicho, jak Z., a. ś. kołysał i szumiał. Wszystko wydawało ś. zaumarte. Tet.

[**Zaumarty**] I. p. **Zaumarły.** 2. *odbywający sen zimowy.*

[**Zaumierać, a, ał**] p. **Zaumrzeć.**

[**Zaumieranie, a,** blm.] czynność cz. **Zaumierać:** Z. roślin w czasie zimy. Pol.

[**Zaumrzeć, zaumrze, zaumarł, Zaumarć,** nied. **Zaumierać**] I. *zapaść w sen zimowy, w letarg, obumrzeć:* Oczy, jakoby w nich dusza zaumarła. Swistak zaumarł. Wszelka wegetacja w górach zaumiera. Głos zaumierał, i martwa była mowa, jako zwalony posąg u rozdroża. Uj. 2. myśl. (o wilku postrzelonym) *udać nieżywego.*

† **Zaumyślnie** przys. od **Zaumyślny.** L.

† **Zaumyślny** *umyślny, naumyślny, rozmyślny:* Hetman umiał omyłkę tę w Z. postępek obrócić. Fal.

[**Zauobchodzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zauobchodzić.**

[**Zauobchodzić, i, ił**] *obchodzić ś., postępować z kim.*

[**Zauporzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zauporzyć ś.**

[**Zauporzyć się, y ś.,ył ś.**] *zaciąć się w uporze, uporczywie, uprzeć ś. zawzięcie:* Te piaszczyste zagony pod lasem, jak ś. zauporzą, to przez lat kilka niby na śmiech rodzą tylko żytko z miotłą, jarzynkę nędzną. Ost.

[**Zauroczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zauroczyć.**

[**Zauroczyć, y,ył**] *urzeknąć:* Psia kostka, tamten zając bez słuchów; zauroczył, czy co? Dyg.

Zaustryjaczenie, a, blm., czynność cz. **Zaustryjaczyć.**

Zaustryjaczyć, y,ył *zrobić Austryjakiem a. austryjackim.*

Zausze, a, lm. **a** I. [Z.] *miejsce za uchem:* Inséms kobiétom po zausu sepce (= *do ucha, na ucho*). 2. a. † **Uszko,** × **Miękisz ucha,** × **Zauszniczka,** × **łatka ucha** anat. (lobulus auris, lobulus auriculae) *płatek uszny:* U spodu ucha wisząca a miększa część zowie ś. zauszem, *lobus.* Perz.

† **Zauszek, szka,** lm. **szki** p **Zausznik.**

† **Zauszka, i,** lm. **i** p. **Zausznica.**

Zausznica, y, lm. **e,** † **Zauszka,** † **Nausznica,** † **Nauszka** I. *ozdoba noszona u ucha, kolczyk:* Kładzie perły na palce, na szyję łańcuszki, wiesza na pierś zaponki, u uszu zauszki. Żebr. Zauszniee tak są ciężkie, że wyciągają i psują uszy. L. Z., nauszka, zauszka. Troc. [Zauszniczki = kolczyki]. 2. a. **Zauszniczka** *kobieta pochlebiająca komu i obgadująca przed nim ludzi sekretnie, a zarazem powiernica:* Ona to jest zausznicą i główną działaczką spisku. Kraus. 3. [Z.] *uderzenie ręką w twarz, policzek:* Dał mu zasznicę. 4. [Z.], † Z, † **Zauszyca,** † **Parotyda** *zapalenie gardzieli u świń:* Zauszyce a. świnie wrzody kobyla mięta leczy. Syr. Zdr. **Zauszniczka.**

Zausznictwo, a, blm. *obłudne pochlebianie, rzemiosło zauszników, potwarze:* Z., zauszne powtarzanie. L. Szczuka. lepiej ś. zna na zausznictwie, niźli ja. Krech.

† **Zauszniczać, a, ał** *zajmować ś. zausznictwem.* L.

† **Zauszniczanie, a,** blm., czynność cz. **Zauszniczać.**

× **Zauszniczek, czka,** lm. **czki** p. **Zausznik.**

Zauszniczka, i, lm. **i** p. **Zausznica.**

Zauszniczy przym. od **Zausznik; Zauszny:** Język Z. (= *potajemnie potwarczy, obmawiający*).

Zausznie przys. od **Zauszny,** *potajemnie, do ucha:* Napominali Teodozjusza młodszego, aby nieprzyjaciół swych, którzy o nim Z. mówili, na gardle karał. Baz. (= *zaocznie*).

Zausznik, a, † **Zauszek,** † **Nausznik** I. lm. **cy** = a) *ten, co potajemnie, podszeptem szarpie sławę drugich:* Z., *susurro, qui occulte laedit.* Kn. b) *zaufany, powiernik,* × *wierniś,* × *zaufalec, konfident niegodziwy.* 2. lm. i zool. = a) p. **Perkoz.** b) a. **Skorc** = *skorek* (owad). Zdr. **Zauszniczek.**

Zauszny I. *za uchem będący:* † Wrzód Z. = *poduszny, świni, parotis.* Kn. (= † *zausznica,* † *zauszyca,* † *parotyda*). Z. wrzód. Troc. 2. † Z. *do ucha mówiący a. mówiony:* Z. powiadacz, co do ucha komu powiada dla przypomnienia, *nomenclator, monitor.* L. Z. powiadacz, *monitor in scena suggerens histrioni.* Kn. (= *podpowiadacz, sufler*). Spowiedź zauszna. Skar. (= *douszna, uszna*).

Zautomatyzować, uje, ował *zrobić automatycznym:* Z. ś. *stać ś. automatycznym.*

Zautomatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zautomatyzować:** Zautomatyzowane w bezczelnych ruchach i pozach. Reym.

Zautomatyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zautomatyzować ś.:** Z biegiem czasu wskutek koniecznego skostnienia, zautomatyzowania ś. tych form językowych i rozszerzenia ich na wszystkie wyrazy, każdy rzeczownik ustalił ś. w tym lub innym rodzaju. Rozw. (mowa o ustaleniu ś. dwuch rodzajów rzeczowników, według pojęć: samiec i samica).

× **Zauważać, a, ał** p. **Zauważyć.**

× **Zauważanie, a,** blm., czynność cz. **Zauważać.**

Zauważenie, a, blm., czynność cz. **Zauważyć.**

Zauważyć, y,ył, nied. × **Zauważać** **1.** *spostrzec, zaobserwować, zrobić spostrzeżenie:* Z. kogo w tłumie. Zauważyłem, że Anglicy, jako słuchacze, są nadzwyczaj wyrozumiali. Wady jego, wiernie zauważane, bez ogródki opowiadała. And. Dostała ś. do bramy, na most i nie zauważona przez nikogo znikła w ciemnościach posępnej nocy. Prus. Nie trzeba żyć bardzo długo, ażeby Z.. jak znaczne dzieją ś. w obyczajach odmiany. K. Krasz. O ile mogłem Z., miałeś szczęście. Krasz. **2.** *zrobić uwagę, wtrącić, odezwać ś.:* Blady dziś, zauważyła pani.

Zauzdać, a, ał, † **Zanuzdać,** nied. **Zauzdywać,** † **Zanuzdywać** *zająć uzdą, założyć uzdę, zakiełznać, zakiełzać, zachełznać, okiełznać:* Z. konia. Przen.: Z. kogo = *obuzdać, powściągnąć, ukrocić, poskromić, uskromić, pohamować, wziąć w karby, w ryzy:* Zostali Scyci zauzdani po kilkaletnim i krwawym hałasie. Pot. † **Z. ś.** *wziąć na kieł.* Przen.: *wyuzdać ś., rozuzdać ś., rozzuchwalić ś., rozpasać ś., rozhukać ś., rozwydrzyć ś., rozbrykać ś.:* Zbytek ciału naszemu ku rozpustności wędzidła popuszcza: dosyć jest bujny ten osieł nasz, a gdy mu nad miarkę dosypiesz, będzie bujniejszy; dosyć jest przez ś. pyszny, a gdy go przybierzesz, zauzda ś., po sobie poglądając, jako ubrany koń. Żarn. Akademja w munsztuk bojaźni już cię okiełznała, a według tego jako ś. w nim będziesz zanuzdywał, surowiej jeszcze z tobą postąpić może. Żebr.

Zauzdanie, a, blm., czynność cz. **Zauzdać.**

† **Zauzdanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zauzdać ś.**

Zauzdywać, a, ał i † **Z. ś.** p. **Zauzdać.**

Zauzdywanie, a, blm., czynność cz. **Zauzdywać.**

† **Zauzdywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zauzdywać ś.**

Zawabiać, a, ał p. **Zawabić.**

Zawabianie, a, blm., czynność cz. **Zawabiać.**

Zawabić, i, ił, nied. **Zawabiać** *wabiąc zająć, zawieść, uwieść, zamanić:* Kogóżby tedy takie słowa nie zawabiły? Rej. Ja zawabię ją i zawiodę na puszczą. Bud. (ja nią łudzić będę i wywiodę na puszczą. B. G.). Nieraz ś. rzucam zaślepiony w miecze, gdzie mię zawabi blask jasnego czoła. Uj.

Zawabienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zawabić.** **2.** myśl. *zawycie myśliwego podobne do wycia starego wilka.*

Zawachlować, uje, ował **1.** *zacząć wachlować.* **2.** Z. co = *wachlując rozżarzyć, zaniecić:* Z. ogień. Sł. wil.

Zawachlowanie, a, blm., czynność cz. **Zawachlować.**

Zawada, y lm. **y** **1.** *to, co zawadza na drodze, przeszkoda, zawała, szkopuł, ; stork:* Cokolwiek bieg rzeczy jakiej zastanawia, powszechnym imieniem zawady nazywamy. Rogal. Cokolwiek fizycznie bieg jakowej rzeczy zatrzymuje, zawadą zowiemy. Brodz. Kanoniczne przeszkody, nie zaś zawady. Kras. A. Uprzątnąć zawady. Skar. Lub mocą, lubo dowcipem i radą szkodźcie im wszędzie i bądźcie zawadą. P. Koch. Armata powinna być tak zakarowana, aby leżała na swoim łożu poziemnie, a zatym mniej wzruszała ś. za podskoczeniem koła na jakiej zawadzie. Jak. J. Wiatr wielki i niepogoda uderzyła i potłukła okręty o zawady. Leon. *(= o skały, rafy, haki, szkopuły).* Przeszli zawady, bo miłość szła wprzódy, zmiatała śniegi i topiła lody. Karp. Przen.: *przeszkoda, trudność, przeciwieństwo, przeciwność:* Zewsząd cię potyka w niepewnej Z. drodze. Kniaź. Zaledwieśmy w tym pracowitym dziele przebyli te zawady, które przesąd, interes, duma lub nałóg do bezładu ustawicznie stawiał na drodze naszemu prawodactwu. Ust. Decymus Brutus, ich przeciwny radzie Galji sprawca, był im na zawadzie. Chr. Dla dawniejszej miłości zawady nie miały miejsca w nim płomienie nowe. P. Koch. Czy to do wzięcia miasta bogi na zawadzie, czy też tchórzostwo ludzi zawadę nam kładzie? Dm. *(= czyni nam wstręty).* Stopniami zręcznie potrafił usunąć te zawady. Śniad. Wysokie dostojności do szczęśliwego i spokojnego życia są zawadą. Troc. O, jak on wielbił Opatrzność, iż mu tak mocną zawadę uprzątnąć raczyła. Boh. **2.** × Zawady podróżne = *ciężary, pakunki, bagaże, juki, tłomoki, obłogi:* Jeden ufiec był zostawion przy obozie i zawadach. Nar. Zawady wojenne wyprawić, a sam za niemi ciągnąć. Nar. Zawady wojenne, ciężary wojenne. Troc. **3.** † *Z wada przeszkadzająca, szkodliwa, szkoda, skaza, uszkodzenie, defekt, szwank:* Zbytni chłód wody z śniegu martwi korzeń drzewa, a chociażby ś. takowa woda potym od słońca zagrzała, wzdy ona pierwsza Z., jej zimnem uczyniona, trudno już ma być oddalona. Trzyc. **4.** × Z., × **Zawadja** *zwada, spór, zatarg, zajście, waśń, komeraż.* L. **5.** × Z., przen. *zawadjak, zawadjaka.*

† **Zawadca, y,** lm. **y** p. **Zawadjak.**

× **Zawadja, i,** lm. **e,** **1.** p. **Zawada.** **2.** p. **Zawadjak.**

Zawadjacki przym. od **Zawadjak**; **[Zawedjacki]** *kłótliwy, zaczepny, buńczuczny, czupurny, awanturniczy, zuchowaty, junacki:* Mina zawadjacka. Po pokoju biegał mężczyzna o minie zawadjackiej. Rog. **2. Z., ego,** lm.. **ccy** p. **Zawadjak. Po Zawadjacku** przys., p. **Zawadjacko.**

Zawadjacko przys. od **Zawadjacki:** Zawadjacko gestykulujący pijak. Orzesz.

Zawadjactwo, a, blm. *usposobienie zawadjaka, czupurność, kłótliwość, awanturniczość, junakierja, pochopność do zwad i bójek, buńczuczność.*

Zawadjaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Zawadjak.**

Zawadjak, a, lm. **i, Zawadjaka,** × **Zawadyja, [Zawedyja], Zawadjacki,** † **Zawadca,** † **Zawadzca,** *człowiek pochopny do zwady, kłótnik, niespokojny duch, awanturnik, burda, junak, zabijaka:* Z., nocens. Ps. flor. Ten zawadyja nieszczęsny, łomignat, burda, szaleniec, ...co już raz... na patrol pruski wpadł obcesowo. Krasz. Ludzie mu ś. wydawali zamaszyści nad miarę, butni i zawadyje. Krasz.

Zawadjaka, i, lm. **i** p. **Zawadjak.**

[Zawadło, a, lm. **a]** *zawada, ciężar, brzemię, kłopot:* A bodajś, dziewczyno, na wieki przepadła, żeś mi zgotowała te na kark zawadła! Kasp. **2.** *podpinka u kapelusza (?).*

Zawadny *zawadzający, przeszkadzający, będący na zawadzie:* Dług dla obciążonej substancji był Z. Mat. *(=nie na rękę).* Widząc ś. zawadnym, kazał sobie podać karetę. Krasz. Nie naprzykrzał ś. gospodarstwu, starając ś. być jak najmniej zawadnym. Krasz. Wpraszała ś. znowu grzecznie do Borowej, obiecując być jak najmniej zawadną. Krasz.

× **Zawadyja, i,** lm. **e.** p. **Zawadjak.**

Zawadzać, a, ał i Z. ś. p. **Zawadzić.**

Zawadzanie, a, blm., czynność cz. **Zawadzać.**

Zawadzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawadzać ś.**

†**Zawadzca, y,** lm. **y** p. **Zawadjak.**

Zawadzenie, a, blm., czynność cz. **Zawadzić.**

Zawadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawadzić ś.**

Zawadzić, i, ił, nied. **Zawadzać, [Zawodzić]** l. a. **Z. ś.** *zaczepić, zahaczyć, trącić, zetrzeć ś., zewrzeć ś. mimowolnie:* Z. osią o drzewo. Troc. Gdy wiosłem kto robi na czółnie, wiosłem o wodę zawadzając czoln popycha. Troc. Z. szatą o za gożdż. Troc Zawadził nożem w deszce o ćwiek. Troc. *(=trafił, natknął ś. na ćwiek):* Jadąc, zawadził o słupi wywrócił. Zawadziłem połą o hak i wyrwałem sobie kieszeń. Wóz zawadził. L. Zawadzały ś. wozy, zacierały ś. L. Jesteś jak suchy pień na roli, co ś. oń pługi zawadzają. Rej. Gdy biegły rumaki do miasta, o pniak ś. zawadziły. Dm. [Zawadził ci ś. jej fartuszek na kole]. Zawadziło ś. koło o kamień. Troc. Z. kołem o mur. Troc. Kiedyś tam na Nowym Świecie zawadził o kamień przecię. Węg. Zawadzała skazówka o skazówkę na zegarze. Figura niezgrabna, bez ułożenia, rękawy wszystko na ramiona wyrzuca i szablą zawadza. L. Swawolni chłopi krakowscy lubią wozem zawadzać, co daje powód zwady. Brodz. **2.** Z. rozmyślnie *=zaczepić, zahaczyć, zapiąć, założyć:* Z. co o co. L. Poczynisz też haczki, które zawadzać będziesz na pętlice. B. B. (zawiedziesz haczyki w pętlice. B. G.). Judasz zginąć umyślił, a który w ręku miał powróz, mocno zawadził do sęku, zadzierzgnąwszy go, potym rzucił sobą, że ś. w pół rozpukł. Odym. Przen.: Koniec końców, żeście mnie zawadzili o honor. Kaczk. *(=zadrasnęli, drasnęli).* Zapewne o twe zawadził serduszko. L. *(=zamącił w nim spokój, zajął cię).* Przen., żart.: Z. o jakie miejsce *= zboczyć, wpaść, wstąpić, zajrzeć do niego po drodze, nie ominąć go, zatrzymać ś. w nim:* Przejeżdżając, zawadzimy i o Warszawę *(=będziemy i w niej)* Z. o kogo, o co w mowie *=potrącić, wspomnieć mówiąc, zrobić aluzję, napomknąć o kim, o czym.* **3.** †Z. w co, za co *=zasadzić, zapuścić, zabić, wrazić, utkwić, zatknąć:* Gdy ś. komu miecz skrzywi, woli go, o ścianę zawadziwszy łamać a napraszczać, choćby ś. i złamał, niżliby mu ś. czasu potrzeby spadać miał. Rej. †Z. czym w kogo, w co *=uderzyć, machnąć; wbić, zatopić, wetknąć, wpakować, wsadzić co:* Każdy, wziąwszy swego równego za głowę, zawadził mieczem w bok przeciwnego, i padli wszyscy społu. Leop. (utopił miecz swój w boku jeden drugiego. B. G.). W drzymającego ochotnym zawadzi orężem. Żebr. Często starych z młodemi na marach wynoszą, w każdą głowę zawadzi Prozerpina kosą. Li. Przen.: Seweryn Herburt, zawadziwszy sam przed ufem we wszystko wojsko wołoskie, mężnie sobie poczynając zginął. Orzech. *(= wtargnąwszy, wpadszy, uderzywszy, runąwszy, zapuściwszy ś.).* **4.** czym *=zahaczywszy a. zapuściwszy zająć;* rub. *zajechać czym:* Witeljusz gdy ś. skrył, wyciągnęli go z jamy i zawadzili hakiem pod gardło, wlekli do Tybru, pluskając nań błotem Biel. M. Z. sierpem w dostałe zboże. Kn. Zawadzam pługiem w rolą. Kn. Majtki zgodnemi szyki zawadzą w wodę i machają wiosłami. Pot. **5.** przen.: Z. czym *=zajść, podejść, zacząć, spróbować chytrze, zdradziecko, nagabywać:* Szatan chytry rozmaitemi sztukami i nielada rozumu ludzi często do upadków usidława. Gil. **6.** *stanąć na zawadzie, na przeszkodzie, przeszkodzić, wejść w drogę, bróździć, wadzić:* Z., nocere. Ps. flor. Gdzie ich wiele, jeden drugiemu zawadza. Kn. Już ś. sprawuje tajemnica nieprawości; tylkoż ten, który teraz zawadza, będzie zawadzał, aż odjęt będzie z pośrzodku, a tedyć objawion bądzie on złoczyńca. Baz. Wiele tych trefunków jest, które zawadzają do wypełnienia rady naszej. Górn. Żywemu nie burza nie zawadzała, ani umarłemu chwały nie uwłoczyła. Birk. Idę zdjąć surdut i szpadę, bo mi to próżno zawadza. L. Kontent jestem z pozbycia ś. reszty gratów, które próżno w domu zawadzały. L. *(=miejsce zabierały, zawalały).* Między zwaśnionemi i dobre zawadzi. Fred. M. *(= daje pochop do waśni).* Pijanemu i mucha zawadzi. Bratk. Lada co na nosie zawadzi. Troc. Choremu byle co zawadzi. Kn. *(= niedogodek; ledu co przykre, nieznośne, markotne.* L.). Ustąp na stronę, nie zawadzaj mi. Troc. Alboć to zawadza? Troc. Zawadzisz mu w tym przedsięwzięciu. Troc. Coś mi w oku zawadza *(= uraża).* Proste przysłowie: Kupisz, nie kupisz, potargować nie zawadzi. L. *(= nie zaszkodzi).* Kieliszek jeden, drugi zdrowiu nie zawadzi. Kras. Jeszcze podobno nikomu nie zawadziło co umieć. Hof. Nie zawadzi tu namienić... Troc. *(=nie będzie z drogi).* Nie zawadzi tu dołożyć, powiedzieć... Troc. **Z. ś. I.** *zacząć ś. wadzić, posprzeczać ś., poważnić ś., pokłócić ś., poróżnić ś., rozpocząć zwadę:* Z. ś. z kim. L. Zawadziłem ś. z nim. Troc. **2.** p. **Zawadzić. 3.** †Zawadza ś. gdzie co a. czego *=przebija ś. po śród innych, zjawia ś. między innemi, występuje sporadycznie, trafia ś., nawija ś., przytrafia ś., zdarza ś., praktykuje ś. niekiedy, ma czasami miejsce, daje ś. widzieć, spotyka ś.:* Zmieszana czerwona farba z białością, t. j. zawadza ś. białości między czerwonym. Mącz. Rzadko ś. teraz wąs zawadzi, niema już sarmatyzmu. Kraj. M. Poganie Polacy w dni święte bogów swoich gry, tańce i krotofile rozmaite stroili, a osobliwie 25 maja i 20 czerwca, co ś. jeszcze poniekąd w Litwie i Rusi dotychczas zawadza na wsiach Paszk. Rozkazał Bóg Abrahamowi, aby wyszedł z Mezopotamji, bowiem ś. już w niej bałwochwalstwo zawadziło. Biel. M. Jako ś. tego zawzdy na świecie zawadziło i dziś zawadza, iż wielu różnie rozumie o bóstwie Pańskim. Rej. Wiele ś. przykrości i męki w tych rzeczach zawadza, które my za rozkosz sobie poczytamy Star. Za różnością miary i wagi w każdym województwie nierządu ś. zawadzało. Herb. Niezgody ś. między niemi zawadzają. Biel. M. Nieznośna Żydów robić sędziami, co u nas ś. często zawadza na Podolu i Wołyniu. Petr. Na dworze u niektórych panów zawadzają ś. takowi, którzy panom swym pospolicie za uchem śpiewają. Kosz. *(= trafiają ś. zausznicy).* Na świecie siła głupich ś. zawadza. Górn. *(=zjawiają ś., gdzie ich nie posieją).* [Nima tam takiego bydła rosłego, ale ś. zawadzi. Widno coś w niej z tatusia zawadziło. *(= dziedzicznie przeszło)*].

× **Zawadzisto** przys. od **Zawadzisty.** L.

× **Zawadzisty** *pełen zawad:* Droga zawadzista. Kazimierz W., gdy przez miejsca zawadziste i przez łomiste chrostowiska jelenia pierzchającego dojechać usiłuje, koń, padszy, gwałtownego potłukł. Błaż.

Zawahać, a ał *zacząć wahać, zakiwać, zakołysać, zachwiać, zabujać, zaruszać.* **Z. ś. I.** *zacząć wahać ś., zakiwać, zakołysać ś., zaruszać ś., kiwnąć ś.* **2.** przen. *zachwiać ś., drgnąć w postanowieniu:* Zawsze pozostaną zawahani, czy bohater ich nazywał ś. tak lub owak. Krasz. Czuła ciepło uśpionego dziecięcego ciała i zawahała ś. znowu. Orzesz. Zawahała ś., serce poczęło jej bić gwałtownie. Bał.

[**Zawahadło, a,** lm. **a**] *wahadło, perpendykuł.*

Zawahanie, a, blm., czynność cz. **Zawahać.**

Zawahanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawahać ś.**

Zawakować, uje, ował, × **Zwakować** cz. ni. (o posadach, urzędach) *zacząć wakować, opróżnić ś., otworzyć ś.:* Zawakowało u mnie probostwo, pisze do niego, niebardzo intratne, ale na porządne utrzymanie ś. plebana wystarczające. Wien Przen.: Zamilkło tu prawo, i święta zawakowała sprawiedliwość. Rol.

Zawakowanie, a, blm, czynność cz. **Zawakować.**

Zawakowany *który zawakował, opróżniony, wakujący:* Ani nawet nie myślał, kiedy mu król zawakowane starostwo sandomierskie nadał. Alber. Świeżo Z. urząd wojskiego słonimskiego. Rzew.

I. Zawalać, a, ał, [**Zawarlać**] *powalać, uwalać, zaświechtać, zanurzać, zapaćkać, zababrać, zanieczyścić, zabrukać, zasmolić, zamorusać, zapaskudzić, zaświnić.* **Z. ś.** *powalać ś., uwalać ś, zaświechtać ś, zanurzać ś, zapaćkać ś., zababrać ś., zanieczyścić ś., zabrukać ś., ubrukać ś., zasmolić ś, zamorusać ś., zapaskudzić ś., zaświnić ś.*

2. Zawalać, a ał i **Z. ś.** p. **Zawalić.**

I. Zawalanie, a, blm, czynność cz. **I. Zawalać.**

2. Zawalanie, a I. blm., czynność cz. **2. Zawalać 2.** † Z., p. **Zawał.**

I. Zawalanie się, a ś., blm., czynność cz. **I. Zawalać ś.**

2. Zawalanie się, a ś., blm., czynność cz. **2. Zawalać ś.**

[**Zawale, a,** lm. **a**] *lekkie pochylenie gruntu.*

Zawalenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zawalić. 2.** p. **Zawalenie ś.**

Zawalenie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zawalić ś. 2.** a. **Zawalenie** gór. *zarabowanie, załamanie ś. stropu po wybraniu podpór z drzewa z wyrobionej przestrzeni kopalni węglowej.* Łab.

Zawalić, i, ił, nied. **Zawalać,** [**Zawalować**] **I.** *zarzucić ciężarem a. ciężarami, przytłoczyć; waląc zakryć, zająć, zasypać, zapchać, zapakować, założyć, zabarykadować, zatarasować; waląc zamknąć, przywalić, zagrodzić:* Bramy ziemią zawalą. Tw. Zawali wrota ziemią. Tw. Grób Pański był zawalony kamieniem wielkim od wschodowej strony. Odym. Droga lasow gęstością, gór wysokich przykrością i wąwozów ciasnością zaległa i zawalona. Stryjk. Niech Kamieniec i Lwów opatrzą co prędzej, nim serca dostanie nieprzyjaciel i zwycięstwem srogi przez mię dziś zawalone te przestąpi drogi. Tw. *(= zaległe, zajęte, bronione, osadzone, trzymane).* Śnieg zawalił drogi. Gościńce zawalone, zasieczone drogi. Krasz. Kaźń inną bierze przed ś. Jowisz: wytopić ród ludzki i z wszech niebios Z. go dżdżami. Żebr. *(= zatopić, zalać).* Zawali go ziemią. Troc. Zawalili go kamieniami. Troc. Dom go zawalił. Troc. *(= pogrzebał).* Zawalony obalinami. Troc. Pole zawalone trupami *(= zasłane, usłane obficie).* Ołtarze nasze szaleństwem zaślepiony Klodjusz po wycięciu świętych gajów wielkiemi gmachami zawalił. Siem. J. Swojemi bojarami i rozmaitym kozactwem dwie pierzeje rynku zawalił. Kaczk. Przen.: Zawalony pracą, interesami *(= pochłonięty, obarczony, obciążony, zasypany).* Przen.: Przewracając pozew, mówi: a niechże go! zawalił całą, widzę, stronę. Wyb. *(= zasmarował, zabazgrał, zapisał gęsto).* Nadto ś. wozy zacierały w błocie i trakt dość ciasny zawalały bardziej. Jabł. *(= zapchały, zacieśniły, zapakowały).* **2.** *zawalić sobą; rozwaliwszy ś. zająć, zabrać miejsce, zalec:* Głazy roztrzaskanych gór pobliższe zawalały brzegi. Niem. Rząd ten gmachów obalony zawalił całe morza brzegi. Niem. Życzyli młodym szczęścia, zdrowia,.., a do izby szli, że wnet zawalili ławy i wszystkie kąty. Reym. *(= zasiedli ociężale).* Przen.: *znaleźć ś. na niewłaściwym miejscu niepotrzebnie, zawadzając:* Zastępuję miejsce, zalegam, zawalam drogę, przystęp. Kn. Z. daremnie miejsce. Troc. Sprzątnij to, niech nie zawala miejsca na stole. Stół ten darmo tylko miejsce zawala. **3.** *waląc zapełnić, zasypać, zarównać:* Z rów gruzem. Troc. Z. studnię. Ci rowy Z., ci dachy rzuconemi głowniami chcą spalić. Dm. **4.** *zarwać waląc, obalić:* Z. łóżko, most. Lawina dom zawaliła. **5.** *zwalić, walnąć, palnąć, zamalować, zdzielić, lunąć, uderzyć,* rub. *zająć, zajechać kogo czym:* Wynosi w górę swoję maczugę, a wywijając nią nad głową, straszliwie zawalił Numę w puklerz. Stasz. Zawaliłam, jakem dziewką była, Jacentemu rymarzowi harbuza takiego, aż mu sto świeczek w oczach stanęło. Jeż. **6.** rub. *założyć co (na siebie) z fanfaronadą, pyszniąc ś.; wystrychnąć ś. w co:* Zawalił krawat fantazyjny. Zawalił nowy frak *(= wystąpił w nim pretensjonalnie).* **7.** Jury Z., p. **Jury. Z. ś. I.** *zarwać ś., zapaść ś., runąć:* Zawalił ś. kościół, dom. Troc. Zawaliło ś. miasto, *sepulta urbs ruinis. (= zagrzebało ś. w własnych ruinach).* Kn. Zawaliło ś. miasto od trzęsienia. Troc. Nie odstrasza nikogo od murowania nowej kamienicy to, że ś. na tym miejscu pierwsza zawaliła Górn. Łóżko ś. pod nim zawaliło. Pułap, podłoga zawaliła ś. Lód, kanał, schody, most zawaliły ś. **2.** † Z. ś. dokąd = *zwalić ś., zakraść ś., wcisnąć ś. nawalnie, wpakować ś., zakwaterować ś.:* Już tak ś. był dalece głód między oblężonych zawalił, że ledwie kilka dni oblężenie wytrzymać mieli. Błaż.

Zawalidroga, i, lm. **i I.** *ż. to, co drogę zawala, zawada, przeszkoda, tama:* Zacność, którą kto ma z wielu pięknych przymiotów, częstokroć bywa zawalidrogą i tamą do szczęścia. L. **2** m. i *ż. próżny ciężar ziemi, próżniak, darmozjad, truteń, człowiek do niczego, zjadacz chleba:* Taki Z. i darmojad nie może być miły gospodarzowi. L. Ty urwiszu, ty zawalidrogo! L. Złość mię bierze, oj, gdybym tak mógł, jak nie mogę, zębami bym rad tego darł zawalidrogę. Zabł. [Z., włóczęga, próżniak].

Zawalina, y, lm. **y** p. **Zawał.**

Zawalisko, a, lm. **a** p. **Zawał.**

Zawalisty I. *zawalny, walący ś.:* Porohy sterczą w kolczatych iglicach granitu i w zawalistych łomach z wód Dnieprowych. Pol. **2.** [Z.] *zajmujący sobą zbyt wiele miejsca:* Rechcący byk jest silnie zbudowany, Z. i muskularny.

† **Zawalitarz, a,** lm. **e** gór., p. **Zechweltarz.** Łab.

[**Zawalnia, i,** lm. **e**] *osyp z ziemi naokoło domu, w kształcie zewnętrznej ławeczki.*

Zawalnica, y, lm. **e** l. p. **Zawałka.** **2.** [Z.] *ból gardła, choroba gardła u ludzi i zwierząt.*

Zawalny l. *zawalający, zawalisty, nawalnie zasypujący, zapadający:* Zawalne ścierać będzie śniegi. Hul. **2.** [Z.] = a) *nawalny, bujny, wspaniały, gęsty:* Zawalne zboże. Zawalna zima (Pol) = *ciężka zima.* **3.** a. **Zawałowy** *za wałem będący, zaokopowy, przedokopowy:* Okopy zawalne. Troc. Z. las. Pol. Zawalna puszcza. Pol.

[**Zawalować, uje, ował**] p. **Zawalić.**

[**Zawalowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zawalować.**

† **Zawałtarz, a,** lm. **e** gór. p. **Zechweltarz.** Łab.

Zawał, u, lm. **y, Zawała** l. × Z. *zawalenie ś.:* Król Bela, niespodzianą budynku zawałą za gwałtownym od burzy wstrząśnieniem przytłoczony, wkrótce życia dokonał. Nar. **2.** a. **Zawalisko** *miejsce zawalenia, miejsce zawalone, zapadłe:* Trzęsienie ziemi dzieje ś. od wiatrów, w lochy i zawaliska podziemne wbiegłych. Otw. **3.** a. [**Zawałka**] *zwał, wał, zaspa:* Okropne śniegów zawały. Niem. **4.** a. **Zawaliny** *rozwalina, ruiny, ruina, gruzy czego, zwaliska, rumowisko.* Kn. **5.** a. **Zawalina** *to, co drogę, miejsce zawala, co zalega, zapycha, zapiera, swoją bryłowatością zawadza, tama, zapora, załoga, zawada:* Podpada tej karze, kto zawadę jaką znaczną na moście czyni, czy to przez położone umyślnie zawały, czy też... Ostr. Dziedzic uprzątnąć zawały był powinien. Ostr. Uchodząc przed goniącym nieprzyjacielem, zrobisz zawalinę na czele mostu. Papr. Lasy dla prędszego wzrostu podkrzesane, z gałęzi i zawalin oczyszczone. Koss. (z zawalenia drzewami upadłemi. L.). Wojsko, gdy blizko zawału gór Macedońskich nadciągnęło, przejazdem trudnym ustraszone, odjazd sobie wolny usilnie wymóc miało. Błaż. (= *masy gór, wału gór*). Sprawy o zawały rzek spławnych. Zam. Tramwaje i omnibusy tworzyły jakieś zawały nie do przebycia. Brt. (= *zatory*). Przen.: *zawada, przeszkoda, przeciwieństwo, przeciwność, trudność, szkopuł:* Abyśmy tedy ten Z. odwalili. Jan. Odprzątając zawały, trzeba co najbliżej przystępować do doskonałości. Petr. W dobrym dbały mija cnoty zawały. Petr. Znajdzie przed sobą tysiąc trudnych do przebycia zawałów, które jej cnota i honor stawia. L. On główniejsze urumował zawały, a potomność co dojrzalszych używa owoców. L. Podobno zawału tego handlowi naszemu nie uchylimy nigdy. Świt. Należy wśród ludzkości, jak wśród lasów, czynić poręby — aby niszczyć starzejące ś. zawały postępu. Mic. [Ino tym jego córuchnom byłam na zawalisku]. Bliź. Był nie pomocą, ale zawałą. **6.** † Z. *załam, załamek, zakręt, zaułek, krąg:* Ucho ma w sobie rozmaite załamania, aby grzmot abo dźwięk do uszu przychodzący pierwej ś. nieco w tych zawałach zabawił. Sak. (= *w tych krętych kanałach*). **7.** [Zawały = *część lasu*]. Cisz. **8.** fl. *drzewo, kamień lub inna zawada w korycie rzeki, pod wodą ukryta.* **9.** gór. *przypadek zawalenia ś. w kopalni jakiej wytni, szybu, sztolni, biegni i t. d.* (L.); *miejsce w kopalni węgla zawalone, z opadłym stropem.* **10.** Z., † **Zawałka,** † **Zawałek** patol. (infarctus) = a) *wypełnianie tkanek organu ciałem obcym:* Z. moczanowy w nerce a. złogi moczanowe w nerce. Z. wapienny nerek. Z. barwikowy w nerce. b) *zmiany w tkankach, wywołane przez zator:* Z. zatorowy (i. embolicus). Z. bezkrwisty (i. anaemicus v. albus). Z. krwotoczny a. wybroczynowy a. czerwony (haemorrhagicus). Z. płucny a. nawał płuca zapalny.

Zawała, y, lm. **y** p. **Zawał.**

Zawałek, łku, lm. **łki** l. p. **Zawał.** **2.** Z. u zawoju tureckiego = *brzeg w wałek zawinięty dokoła, zatok, zatoka.* **3.** woj. *fortyfikacja zewnętrzna.* Troc.

Zawałęsać się, a ś, ał ś. *wałęsając ś. zajść, zawlec ś., zabłąkać ś., zatłuc ś.*

Zawałęsanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawałęsać ś.**

Zawałka, i, lm. **i** l. [Z.] = a). *zaspa śniegu.* b) Zawałki, [**Zawalnica, Gałwaczki**] *twarde, obrzękłe gruczoły na szyi* (inflammatio glandularum lymphaticarum). b) *choroba gruczołów gardlonych u dzieci.* c) *choroba świń.* **2.** † Z., anat, p. Gruczoł: Nauka o zawałkach, czyli gruczołach, *adenologja.* Perz. Zawałki w ciałach naszych, będące są miękkiemi i gąbkowatemi istotami. Perz. Zawałki łzowe, *glandulae lacrimales.* Perz. Zawałki w czeluściach, *amygdalae autiades.* Perz. (p. **Migdał**). † Kryskowa Z., p. **Trzustka.** Kryskowa Z. jest z rodzaju skupionych, czyli kilku w jednę złożonych zawałek, *glandula conglomerata.* Perz. W mózgu dwie zawałki: pinelowa i plwocinowa. Perz. † Z. piersiowa (Perz.), p. **Grasica.** **3.** wet. *karbunkułowe zapalenie gardła u świń.*

Zawałkować, uje, ował l. *wałkując zakryć, zarobić, wygładzić.* **2.** garb. *nadawać skórze właściwą formę przez wałkowanie odpowiednim narzędziem*

Zawałkowanie, a, blm., czynność cz. **Zawałkować.**

Zawałowy p. **Zawalny.**

† **Zawaniać, a, ał** p. **Zawonieć.**

† **Zawanianie, a,** blm., czynność cz. **Zawaniać.**

† **Zawaniawać, a, ał** p. **Zawonieć.**

† **Zawaniawanie, a,** blm., czynność cz. **Zawaniawać.**

Zawantować, uje, ował mul., p. **Zawapnić.**

Zawantowanie, a, blm., czynność cz. **Zawantować.**

Zawapnić, i, ił mul. l. *wapnem zaprawić, zakryć, zaciągnąć; wapnem zamazać, zawalać.* L. **2.** a. **Zawantować** *wypełnić, wyrównać zaprawą wewnętrzne spojenie poziomych warstw wznoszonego muru.*

Zawapnienie, a, blm., czynność cz. **Zawapnić.**

Zawar, u, lm. **y** l. apt. (ebullimentum) *lekarstwo w wodzie warzone do zagotowania,* z a k i p. **2.** † Z., gór. *jednorazowy war soli, jednowarzenie soli, jeden cerun wywarzony.* Łab.

Zawarcholenie, a, blm., czynność cz. **Zawarcholić.**

Zawarcholić, i, ił *wszczęć warchoł, zamieszanie, zawichrzyć, nawarzyć piwa.*

Zawarcie, a, blm. l. czynność cz. l. **Zawrzeć:** Z. pokoju, ugody, kupna. Troc. Z. portu, kraju, ziemi. Troc. Z. ziemi na niewywożenie towarów. Gostk. Z. wekslu na kogo. Troc. **2.** p. **Zawarcie ś. 3.** † Z., lm. **a** *to, co służy do zamknięcia, zamknięcie, zamek, zawora:* Językowi dwoje Z. przyrodzenie dało. Gil. (= *dwa rzędy zębów*). Z. korony na krzyż szczerozłociste. Niem. **4.** † Z. *miejsce zamknięte, odosobnione:* Z., zamknięcie, klauzura. Biel. M. Sieci sarnie i insze wszelakie polne naprzód mają być w dobrym zawarciu pod jednego kluczem. Ek. (= *schowaniu*). Białogłowy w Turczech w zawarciu mieszkają. Star. (= *pod kluczem*). W moim to jest zawarciu. Troc. My w zawarciu, a waszy na swobodzie siedzą. Piel.

Trzymał oblężonych w zawarciu. Krasz. **5.** × Z. *zawartość, treść, osnowa, sens:* Listy te wspomnione są w następującym zawarciu. L. Odebrałem list z Lizbony, a że sądzę być godnym onego Z. wiadomości publicznej, w. p. panu go komunikuję L. Poemat ten jest czołem i arcydziełkiem jego utworów; o jego zawarciu i cechach musimy więc trochę szczegółowiej tu wspomnieć. Tysz. **6.** gór.: W kopalniach węgla kamiennego, gdy filar jest wybrany i drzewo wyrabowane w przodku chodnika dotykającym odbudowanego filaru; część tegoż chodnika, na zawalenie obok filaru przeznaczona, odcina ś. i oddziela gęsto wstawionemi słupkami, zabezpieczającemi resztę chodnika, przy którym będą jeszcze filary wybierane od załamań stropu. Łab. Z. oklinione=*tama szczelnie zakliniona w przodku chodnika, w bliskości zwłaszcza dawnych zrobów, przeciwko zdarzającemu ś. parciu wód podziemnych.* Łab. **7.** hut. Z. pieca wielkiego po jego wygrzaniu, przez wstawienie babki w miejsce rozebranego cygana. (poczym rozpoczyna ś. bieg pieca). Łab.

†**Zawarcie** przys. od **Zawarty**, *zwięźle, ściśle, krótko, węzłowato.* Troc. Ten sto kart pisze, a drugi na karcie sens da Z. Stryjk.

Zawarcie się, a ś., blm., niek. **Zawarcie** czynność cz. **Zawrzeć ś.**: Z. dziurek w ciele, *condensatio meatuum corporis.* Kn.

Zawarczeć, y, ał, Zawarknąć *zacząć warczeć; odezwać ś. warcząc; warknąć:* Napięty od Parysa nagle łuk zawarczy, leci strzała i celu swojego nie mija, rani w nogę Tydyda i w ziemię ś. wbija. Dm. (= *furknie*). Choć silną ręką ciśnion krwi pocisk niesyty chybił, zawarczał tylko i drży w ziemię wbity. Dm. Nie było, ktoby ruszył piórem i gębę otworzył i zawarczał. Boh. Kołowrotek pod nogą jej zawarczał nagle. Krasz. Zagrały piszczałki, zadzwoniły blachy i dzwonki, zawarczały bębny. Rog. To być nie może! zawarczał Żyd, rwąc brodę. Krasz. Słucham, patrzę, zychło li ś. niebo pochmurzy i nawałnica zawarczy. Krasz. Zawarkły strzały. Ml.

Zawarczenie, a I. blm., czynność cz. **Zawarczeć. 2.** †Z. *głos warczący, wark.* Sł. wil.

[Zawarć, zawrze, zawarł] p. **Zawrzeć.**

Zawarknąć, knie, knął a. kł p. **Zawarczeć.**

Zawarknięcie, a, blm., czynność cz. **Zawarknąć.**

[Zawarłać, a, ał] p. **I. Zawałać.**

[Zawarłanie, a, blm.] czynność cz. **Zawarłać.**

Zawarować, uje, ował, nied. **Zawarowywać I.** *warując zastrzec; zabezpieczyć, zapewnić; zagwarantować; wymówić:* Mieszczanom krakowskim zostaje zawarowana wolność i niezawisłość od wszelkich sądów zamiejskich. Szaj. Złoży sumę zawarowaną dawnemi dokumentami. **2.** × Z., [Z.] *zachować, uchować, ochronić, zastrzec:* Boże, zawaruj! Ciek. (=*broń Boże*). Jakie też miał błogosławieństwo od ludzi, Boże zawaruj! kiedy szedł, ludzie nań plwali jako na hostją. Falib. (= *Boże ś. zlituj, polituj, nie daj, Boże*). Nasza Polska, jako jedyna czysta panienka, od wszelakiej skazy była zawarowana. Wer. Zawaruj, Panie, bym nie w tył zwrócił oczy, a z niecierpliwości zawierzgnął. Nagł. [Panie Jezusie, zawarujże nas chromoty, ślepoty].

Zawarowanie, a, blm., czynność cz. **Zawarować.**

Zawarowywać, uje, ywał p. **Zawarować.**

Zawarowywanie, a, blm., czynność cz. **Zawarowywać.**

Zawartość, i, blm., †**Zawartki** *to, co ś. w czym zawiera, co ś. znajduje zawartym, co jest czym objętym:* Porównanie znajdujących ś. w porządku inwentarzy z zawartością szkatuły... Jeż. Olej stanowi tylko mniejszą Z. orzecha palmowego (= *część składową*). Z. naczynia. Z. dzieła, listu (= *treść, osnowa, tekst*). Ani kupiec zwojów, ani sprzedawca nie mieli pojęcia o ich zawartości. Nagan. Taką dały pogodę rozesłane kartki, spędziwszy niepotrzebnych skrupułów zawartki. Pot. Z. żołądka, komórki (contentum).

Zawarty I. im. od **Zawrzeć. 2.** †Z. *skryty, zamknięty w sobie, nie otwarty, kryjący ś. z swemi myślami, zamysłami:* Z, skryty, którzy swe myśli, zamysły kryje, nie otworzysty. Kn. **3.** †Z. *tajny, poufny, w ścisłym kółku zamknięty:* Listy mu oddał od drugich panów senatorów, które w zawartej radzie były czytane. Biel. J. **4.** lek.: Krwawnice zawarte, p. **Krwawnica.**

Zawarunkować, uje, ował *uzależnić od warunku, zastrzec warunkiem:* Wniosła sumę do kasy, zawarunkowawszy użycie procentów na wsparcia. Następstwa jednakich przyczyn, zawarunkowanych wystąpieniem na powierzchni ziemi różnic klimatycznych.

Zawarunkowanie, a, blm., czynność cz. **Zawarunkować.**

Zawarzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawarzyć.**

Zawarzanie, a, blm., czynność cz **Zawarzać.**

Zawarzanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zawarzać ś.**

Zawarzenie, a, blm., czynność cz. **Zawarzyć.**

Zawarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawarzyć ś.**

Zawarzyć, y,ył, nied. **Zawarzać I.** *zacząć warzyć, zagotować.* **2.** [Z.] *zaczepić kogo.* **Z. ś.** *zagotować ś., zawrzeć.* L.

× **Zawaśniać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zawaśnić.**

× **Zawaśnianie, a,** blm., czynność cz. **Zawaśniać.**

× **Zawaśnianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawaśniać ś.**

× **Zawaśnić, i, ił,** nied. × **Zawaśniać** *zachęcić, podburzyć do waśni; powaśnić, poróżnić, pokłócić, powadzić, pogniewać.* × **Z. ś.,** × **Zawaśnieć** *popaść w waśń, poróżnić ś., pokłócić ś., powaśnić ś., posprzeczać ś., powadzić ś., pogniewać ś., poprzykać ś., stanąć na bakier:* Zawaśnione serca. Nieprzyjaciele będą niezliczeni, a wszyscy przeciw tobie zawaśnieni. Groch. Turcy mają lud prosty zdawna z wielu przyczyn na Rzymian zawaśniony i teraz jeszcze bardziej zawaśniający ś. przez podobne naszym kąkolosiewce. Smotr.

× **Zawaśnieć, eje, ał** p. **Zawaśnić.** L.

Zawaśnienie, a I. blm. a) czynność cz. **Zawaśnić.** b) czynność cz. **Zawaśnieć,** *waśń, niechęć, różnica, kwas, niezgoda, nieprzyjaźń, zwada, gniew, komeraż.* Błaż., Troc. Służyłem zdrowiem nie oglądając ś. na żadne zazdrości i zawaśnienia. Nar.

× **Zawaśnienie się, a ś.,** blm. **I.** czynność cz. **Zawaśnić ś. 2.** p. **Zawaśnienie.**

× **Zawaśnik, a,** lm. **cy** *ten, co waśń między ludźmi sieje, co ich waśni między sobą, intrygant:* Nie dba, gdy s[illegible]ań Z. obruszy. Przyb.

[Zawaterniak, a, lm. **I, Zawaternik]** *kloc drzewa na ognisko:* Gruby zawaternik z tyłu watry stał. Tet.

[Zawaternik, a, lm. **i]** p. **Zawaterniak.**

Zawazać, a, ał l. p. **Zaważyć. 2.** × Z. p. **Zawieźć.**

Zaważanie, a, blm., czynność cz. **Zaważać.**

†**Zaważe, a,** lm. **a,** †**Połuważki,** *sykl, waga, drachma:* Atersata dał na skarb złota tysiąc zaważy, bani pięćdziesiąt, sukien kapłańskich 5 set a 30. B. Sz. Z tysiąca a z siedmidziesiąt a z pięci zaważa udziałał głowy słupowe. B. Sz.

Zaważenie, a, blm., czynność cz. **Zaważyć.**

Zaważyć, y,ył, nied. **Zaważać** l. ile = *okazać ś. w pewnej ilości po ważeniu, uczynić pewną ilość na wagę:* Wiele ten ciężar zaważy? *(=ważyć może).* Zaważę to a. owo, ważę tyle. Kn. Zaważy dziesięć funtów. Kn. Ile zaważysz? Zaważy ta bela cetnar. Troc. Połóż na tę wagę męk Pańskich wszystkie grzechy twoje: pióra, wierz mi, nie zaważą, porównane z tym ciężarem. Birk. Przen.: *mieć pewną wagę = wartość, znaczenie.* **2.** co = *wyrównać, dorównać czemu w wadze; dorównać w wartości, w znaczeniu, wyrównać czemu, stanąć z czym na równi, zrównoważyć co.*: Pańskiego dobrodziejstwa ani niebo, ani ziemia zaważyć nie może. Rej. *(=nie zaważy tyle, ile ono waży).* **3.** co = *zaryzykować odważnie:* Żeś dla litości swoje zaważył życie, przeto ci skarbnik w Łubniach dziesięć czerwonych złotych wypłaci. Sienk. **4.** †Z., cz. ni.=a) gdzie = *zamierzyć, zmierzyć, uderzyć = zwrócić ś. dokąd, celować, godzić na co:* Syn starszy tam nie chciał, gdzie mógł dostać żony, a sąsiad nie chciał, ale chodził w obce strony, a owszem tam zaważał, gdzie zręczona była komu innemu panna. Szymon. b) na co = *zwrócić na co uwagę, zatrzymać ś., zastanowić ś. nad czym.* Sł. wil. **5.** [Z.] *unieść, podważywszy drągiem:* Jak zaważyli kamienia, wybuchła woda.

× **Zawąchać, a, ał** *poczuć węchem, zwąchać nieco, zwietrzyć, przewąchać.* L.

× **Zawąchanie, a,** blm., czynność cz. **Zawąchać.**

[**Zawąkroić się, i ś., ił ś.**] *zanęcić ś.*

[**Zawąkrojenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zawąkroić ś.**

†**Zawążać, a, ał** p. **Zawężyć.**

†**Zawążanie, a,** blm., czynność cz. **Zawążać.**

†**Zawążeaie, a,** blm., czynność cz. **Zawążyć.**

†**Zawążyć, y,ył** p. **Zawężyć.**

Zawciąg, u, lm. **i** l. †Z., p. **Zawściąg. 2.** bot.= a) (armeria) *roś. z rodziny ołownicowatych.* Gatunek: Z. pospolity, × zawściągacz, × zawścięgacz, (a. vulgaris). b) p. **Zatrwian.**

†**Zawciągacz, a,** lm. **e** p. **Zawściągacz.**

× **Zawciągać, a, ał** p. **Zawściągnąć.**

× **Zawciąganie, a,** blm., czynność cz. **Zawciągać.**

× **Zawciągnąć, nie, nął** p. **Zawściągnąć.**

× **Zawciągnienie, a.** blm., p. **Zawściągnięcie.**

× **Zawciągnięcie, a,** blm., × **Zawciągnienie** czynność cz. **Zawciągna**

Zawciągowate a. **Zawciągowe** rośliny bot. p. **Ołownicowate**

× **Zawcięgacz, a,** lm. **e** p. **Zawściągacz.**

Zawczasu przys. l. × Z. *w potrzebnym czasie, wczas.* Troc, L. **2.** *póki czas, naprzód, zgóry:* Przygotuj ś. Z. na wszystko. Kto do służby wyjdzie, tego krew Z. wrogom przedaną bodzie.

× **Zawczesno** p. **Zawcześnie.**

Zawczesność, i, blm., rz. od **Zawczesny.** L.

Zawczesny l. *zbyt wczesny, poprzedzający czas potrzebny, przedwczesny:* Wiadomość zawczesna. Zdradził swoją zawczesną chciwość. Rzew. O Amfilochu! więc sen twój był tylko marzeniem i jak zawczesną igraszkę rozbiły go losy. Krasiń. **2.** poł. (praematurus): Płód Z., przedwczesny, wcześniak (foetus praematurus). Poród Z., przedwczesny (partus praematurus) = *przerwanie ś. ciąży przed terminem prawidłowym, wtedy jednak, gdy płód zdolny jest do życia samodzielnego.*

[**Zawcześniak, a,** lm. **i**] lek. p. **Niedonosek.**

Zawcześnie l. a. × **Zawczesno** przys. od **Zawczesny:** Z, kwiatku, Z! jeszcze północ mrozem dmucha Mick. Rosło pięcioro nieletnich dzieci; na nieszczęście, zawczesno osierocił je ojciec. Szaj. **2.** [Z.] *zawczasu.*

Zawczoraj, [**Zawczorym**] przys. *przed dniem wczorajszym, onegdaj.*

Zawczorajszy *onegdajszy:* Z. dzień. Rzew. Cały dzień Z. z nim razem płynęliśmy. Chodź.

[**Zawczorym**] p. **Zawczoraj.**

[**Zawdać, a, ał**] *podać, zadać:* Chodź mi, Jasiu, trawkę zawdaj. Wójc.

[**Záwdanek, nku,** lm. **nki, Záłdanek**] *zadatek:* Żenich daje młodusze na Z. kilka reńskich srebrem.

[**Zawdanie, a,** blm.] czynność cz. **Zawdać.**

[**Zawdé**] p. **Zawsze.**

[**Zawdy**] p. **Zawsze.** Zdr. [**Zawdziuchno, Zawdziusieńko, Zawdziuteńko, Zawdziutko, Zawdziuteńki, Zawdziutki**].

[**Zawdziać, eje, ał,** nied. **Zawdziewać**] l. *wdziewając założyć; wdziać, włożyć, oblec, przywdziać:* Hardy kołpak aż na brwi zawdziewał *(=wciągał, zasuwał).* Na znak smutku szatę żałobną zawdziewa. Przyb. Alboż to jeden, co nic kiedyś nie umiał, stał ś. sławnym doktorem, czarną suknią zawdziawszy? L. Zawdział na oczy lisówkę. Skarb. Zawdziała chustkę, wzięła do ręki koszyk. Ork. [Jabko utkwione na koziołku, czyli zawdziane] *(= zatknięte, nasadzone, nadziane).* Pomagały jej zawdziewać łachy. Ork. Poczęła zawdziewać gorączkowo łachy. Ork. Zawdziejno na siebie ten ornat i koronę. Kon. **2.** *założyć, włożyć:* Judasz zawdział na szyję powróz. Klon.

[**Zawdzianie, a,** blm.] czynność cz. **Zawdziać.**

[**Zawdziewać, a, ał**] p. **Zawdziać.**

[**Zawdziewanie, a,** blm.] czynność cz. **Zawdziewać.**

Zawdzięczać, a, ał p. **Zawdzięczyć.**

Zawdzięczanie, a, blm., czynność cz. **Zawdzięczać.**

Zawdzięczenie, a, blm. l. czynność cz. **Zawdzięczyć:** Mam mu wiele do zawdzięczenia. *(=jestem mu wiele winien, wyświadczył mi wiele).* **2.** †Z., † **Zawdzięk** *wdzięczność, wywdzięczenie ś., dzięka, podziękowanie:* Darował mi tego lwa w Z. odebranej gościnności. Stasz. Wam ona w zawdzięk odpłaty poświęca te wonne kwiaty. Kniaź. Z., wzajemność. Bobr.

Zawdzięczyć, y, ył, nied. **Zawdzięczać** komu co l. *zapłacić wdzięcznością, odwdzięczyć; wywdzięczyć ś., okazać wdzięczność za co:* Jakże mam panu Z. tę łaskę? Jemu za chleb w ojczyźnie prędszy i obfity tą posługą zawdzięczać rzeczypospolitej. Nar. **2.** *być obowiązanym za co, posiadać dzięki komu, dzięki czemu:* Wszystko, co umiem, jemu mogę Z. *(=mam, posiadam — wyznaję to z wdzięcznością—od niego).* Powodzenie swoje szczęściu zawdzięcza. *(=winien).* Szkoła, której wyłącznie zawdzięczam całe moje, nie tylko lekarskie, ale oraz i nauczycielskie wykształcenie. Br.

†**Zawdzięk, u,** lm. **i** p. **Zawdzięczenie.**

Zawdzin, u, lm. **y** bot. (symplocos) *roś. z rodziny styrakowcowatych.*

[Zawdziuchno] p. Zawdy.
[Zawdziusieńko] p. Zawdy.
[Zawdziuteńki] p. Zawdy.
[Zawdziuteńko] p. Zawdy.
[Zawdziutki] p. Zawdy.
[Zawdziutko] p. Zawdy.

Zawecować, uje, ował I. *zacząć wecować.* 2. *wecowaniem zaostrzyć, zakończyć.*

Zawecowanie, a, blm., czynność cz. **Zawecować.**

[Zawedyja, i, lm. e] p. Zawadjak.

Zawelonować, uje, ował *zakryć, zasłonić welonem:* Weszła dama zawelonowana. Rog.

Zawelonowanie, a, blm., czynność cz. **Zawelonować.**

× **Zawendrować, uje, ował** p. **Zawędrować.** L.

× **Zawendrowanie, a,** blm., czynność cz. **Zawendrować.**

Zawerbować, uje, ował *werbując zaciągnąć; zwerbować:* Z. kogo do wojska. Utrzymywał król, iż przynajmniej dla mającego Z. ś. żołnierza powinienby podskarbi jaką pożyczkę wymyślić.

Zawerbowanie, a, blm., czynność cz. **Zawerbować.**

Zawerniksować, uje, ował *zaciągnąć werniksem, powerniksować.* Przen., żart.: Żyd w mocno zawerniksowanym żupanie. Krasz. *(= wyświeconym, błyszczącym od brudu; zaszmulanym, zaświechtanym).*

Zawerniksowanie, a, blm., czynność cz. **Zawerniksować.**

[Zawerucha, y, lm. y] *taniec, który ś. odprawia we czworo, trzymając ś. nakrzyż za ręce i kręcąc ś. szybko wkoło.*

× **Zaweselenie, a,** blm., czynność cz. **Zaweselić.**

× **Zaweselić, i, ił** *rozweselić.*

× **Zawet, u,** lm. **y** p. **Zawetowanie.**

× **Zawetować, uje, ował** *zapłacić wet za wet, odwetować, odpłacić, wynagrodzić, oddać:* Zawetował sprzeciwnikom swoim a wyspom oddał zapłatę ich. B. B. *(= oddał za swoje).* Owa ani obaczysz, jako to Bóg sowito zawetuje. Rej.

× **Zawetowanie, a** I. blm., czynność cz. **Zawetować.** 2. lm. **a,** × **Zawet** *odwet, wet za wet, zapłata, odpłata, nagroda.*

Zawezwać, wie, wał, × **Zazwać** *wezwać, powołać:* Z. doktora do chorego. Z. obywateli pod broń. Możnaż było nie zapytać ją o środki ratunku, nie Z. rady jej i sądu? Orzesz. Praca zawezwanych ku pomocy cudzoziemców uczonych. Szaj.

Zawezwanie, a, blm., czynność cz. **Zawezwać.**

Zawędrować, uje, ował, × **Zawendrować** I. *wędrując zajść dokąd:* Zawędrowałem piechotą do klasztoru. Chodź. × Z. precz = *powędrować:* Miłośnika swego, gdy jej był precz zawędrował, z gliny sobie obraz ulepiła. Gil. 2. rzem. (o czeladniku, który odbył wędrówkę zagraniczną dla wydoskonalenia ś.) *zgłosić ś.* (choćby kilkakrotnie) *do majstra po robotę.*

Zawędrowanie, a, blm., czynność cz. **Zawędrować.**

Zawędzenie, a, blm., czynność cz. **Zawędzić.**

Zawędzić, i, ił *owędzić nieco; zrobić, że co zawiędnie:* Zawędziwszy w niewczesnym obozie cynadry, wróca ś. dziś na piece, do stywy, na adry. Pot. Przen.: Zamoreczyk głodny zawędził os. Stryjk. Z. ś. przen.: Zawędził ś., zbrunowiał, zwieśniaczał. Jeż.

Zawęszenie, a, blm., czynność cz. **Zawęszyć.**

Zawęszyć, y, ył *zwęszyć, poczuć co zalatującego, zawietrzyć:* Niełatwo przynętu chwycą, choć połcia zawęszą słoniny. Kon. Wilki z rozkoszą zawęszyły świeże padło. Dyg.

× **Zawęzgłać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zawęźlić.**

× **Zawęzgłanie, a,** blm., czynność cz. **Zawęzgłać.**

× **Zawęzłać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zawęźlić.**

× **Zawęzłanie, a,** blm., czynność cz. **Zawęzłać.**

× **Zawęzłanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawęzłać ś.**

× **Zawęźlenie, a,** blm. I. czynność cz. **Zawęźlić.** 2. p. **Zawęźlenie ś.**

Zawęźlenie się, a ś., blm., niek. **Zawęźlenie** I. czynność cz. **Zawęźlić ś.** 2. patol. *zwęźlenie:* Z. jelit (volvulus) = *skręcenie kiszek około osi własnej krezki a. około innej pętli kiszek a. wreszcie (rzadziej) około własnej osi.* Z. ś. sznurka pępkowego = *utworzenie ś. na sznurku węzła a. supła (węzła prawdziwego) wskutek przedzierzgnięcia ś. ruchomego płodu przez pętlę sznurka pępkowego.* Z. sieci dużej = *całkowite lub częściowe skręcenie ś. sieci około osi podłużnej.*

Zawęźlić, i, ił, × **Zawęzłać,** × **Zawęzgłać** *zawiązać na węzeł, zasypłać, zaplątać:* Sznurek był dobrze zawęźlany. Bał. Z. ś. *zaplątać ś. na węzeł, zasypłać ś.:* Coraz lepsza siatka zawęźli ś. cieśniej. Syrok. Kto skierował drogi tych trzech ludzi tak, że ś. zeszły i zawęzgłały?

× **Zawężenie, a,** blm., czynność cz. **Zawężyć.**

× **Zawężyć, y, ył,** † **Zawążyć,** nied. † **Zawążać** *zwężając ściągnąć; zrobić węższym, zwęzić.* L.

Zawgryn, u, blm. *pewien gatunek farby zielonej.* Troc. Minja uczyni ś. świetna, gdy do niej zawgrynu żółtego przymieszasz. Haur.

Zawiać, eje, ał, Zawionąć, nied. **Zawiewać** I. cz. ni. = a) *zacząć wiać, powiać, zadąć, zadmuchać, dmuchnąć, wionąć:* Bez Boskiej woli lekkie ś. nie chwieje powietrze, biedny ni wietrzyk zawieje. Lubom. b) *wiejąc zalecieć; powiać aż dokąd; wianiem wpaść:* Zawiewa wiatr, *adspirat.* Kn. Miluchne zawiewają zefiry. Troc. Gdy przednia ściana równa jej otworowi, w kominek zawiewa i dymi. L. Jakoś zawiewał nieco wiatr chłodny. Krasz. K. Chłód dziwny zawiewał od ścian, że mimo rozgorączkowania trzęśli ś. z zimna. Reym. Przen.: Tęsknym przeczuciem blizkiej śmierci wszędzie zawiewa list każdy. Drz. *(= tchnie, zalatuje, trąci).* Przen.: Od Wrocławia zawiewa owym Petrkiem, którego tu nienawidzą. Krasz. *(= nadchodzą o nim wieści, słychać o nim).* 2. cz. czyn. = a) kogo = *zarazić powietrzem, razić, ruszyć powietrzem, tknąć powietrzem, zaciągnąć przeciągiem, sparaliżować:* Kark mu zesztywniał, bo go zawiało. Zawiało go a. wiatr, przeciąg go zawiał. Gm., żart.: Zawiało go = *upił ś., skrochmalił ś., udziudział ś.* b) co dokąd = *wiejąc zapędzić, przynieść:* Zawiałem okręt do portu. Słow. Wiatr uderzał o szyby i zawiewał śpiew daleki, wyraźne słowa. Ork. c) *zakryć, zasypać wiejąc:* Zawiał wiatr piaskiem, śniegiem. Kn. Wiatr śniegiem, piaskiem zawiał drogę. Troc.

† **Zawiadacz, a,** lm. **e** p. **Zawiadowca.**

† **Zawiadać, a, ał** p. **Zawiadywać.**

Zawiadamiacz, a, lm. **e** *ten, co zawiadamia:* Doktór Leete dotknął ś. zawiadamiacza. Bell.

Zawiadamiać, a, ał p. **Zawiadomić.**

Zawiadamianie, a, blm., czynność cz. **Zawiadamiać.**

× **Zawiadomiać, a, ał** p. **Zawiadomić.**

× **Zawiadomianie, a,** blm., czynność cz. **Zawiadomiać.**

Zawiadomić, i, il, nied. **Zawiadamiać,** × **Zawiadomiać** kogo o czym = *udzielić mu wiadomości, uwiadomić, powiadomić go, donieść, zaanonsować mu.*

Zawiadomienie, a l. blm., czynność cz. **Zawiadomić.** 2. lm. **a** *wiadomość ustna a. piśmienna, udzielona, posłana komu, anons:* Posłać komu Z.

Zawiadować, uje, ował p. **Zawiadywać.**

Zawiadowanie, a, blm., czynność cz. **Zawiadować:** Z. czym. Troc. Św. Sebastjana kościołek zostaje pod zawiadowaniem ojców Franciszkanów. Star.

Zawiadowca, y, lm. **y,** × **Zawiadywacz,** † **Zawiadacz, [Zawiadowiec]** *ten, co zawiaduje, zarządca, administrator, kierownik, dozorca, dyrektor, intendent:* Spichlerzów zawiadacze. Kosz. Wójtowie, jako dozorcy i zawiadacze wsi, od radelnego wolnemi zostawać mieli. Błaż. Szukali, kogoby wszystkiej wojny zawiadaczem uczynić mieli. Błaż. *(= dowódcą, naczelnikiem, wodzem naczelnym).* Z. wieku młodego. Pir. *(= przewodnik, wychowawca, mentor, guwerner).* Ludzi krytykujących bez uszczypliwości i bez pasji mianować mogę zawiadowcami dobrego i prawdy. L. *(= szafarzami).* Z. żywności lub furażu. Gemb. Kol.: Z. pociągu. Z. przystanku. Z. stacji = *naczelnik stacji.* Pomocnik zawiadowcy. Z. szlaku = *inżynier szlakowy.* Z. warsztatu = *werkmajster.* Z. pieca wielkiego w hucie.

Zawiadowczy przym. od **Zawiadowca.**

Zawiadowczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Zawiadowca.**

[Zawiadowiec, wca, lm. **wcy]** p. **Zawiadowca.**

Zawiadowstwo, a, lm. **a** *stanowisko, obowiązki zawiadowcy, zawiadywanie, zarząd, dozorowanie, administracja, dyrekcja, intendentura.*

× **Zawiadywacz, a,** lm. **e** p. **Zawiadowca.** Bobr.

Zawiadywać, uje, ywał, Zawiadować, † **Zawiadać,** † **Zawiedać,** † **Zawiedować** l. czym, † co = *zarządzać, rządzić, administrować, kierować, dyrygować czym, dozorować nad czym, być zawiadowcą czego:* Zawiadował miasto (miastem), dobrami mojemi. Troc. Oficer, co artylerją zawiadował. Troc. *(= dowodził).* Pan Sochaczewski pułkiem jego zawiadował. Boh. To wszystko ekonom ich Z. będzie. Grab. P. 2. † Z. o czym, co = *mieć staranie, pi czę, myśleć o czym z obowiązku, troszczyć ś. o co, mieć co na swej głowie, opiekować ś., władać czym, mieć co pod sobą:* Tą rzeczą o tej rzeczy zawiaduję. Troc. Starostwo Malborskie razem dwom zlecono, snadź, aby jeden o majętnościach i dochodach królewskich, a drugi o warunkowych żołnierzach zawiadywał. Błaż. Zawiaduję o czym, *praesum negotio, fungor munere.* Kn. Duchowie niebiescy o rzeczach ziemskich zawiadują. B. B. Snejbrato, bożek pruski, ptastwa powietrzne i domowe zawiedał. Stryjk. 3. † Z. co = *obmyślać, przewidywać, opatrywać:* Wszystko zawiadała mądra głowa jego. Groch.

Zawiadywanie, a, blm., czynność cz. **Zawiadywać:** Miał zawsze kilka haftarek pod zawiadywaniem, które kształcił w tym kunszcie Penelopy. Byk.

[Zawianek, nka, lm. **nki]** *drobny szczupak.* Goł.

Zawianie, a, blm. l. czynność cz. **Zawiać.** 2. *choroba, której kto uległ od przeciągu powietrza, paraliż.*

Zawiany gm. *pijany.*

[Zawiarszenie, a, blm.] czynność cz. **Zawiarszyć.**

[Zawiarszenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zawiarszyć ś.**

[Zawiarszyć, y,ył i Z. ś.] p. **Zawierszyć.**

† **Zawiartka, i,** lm. i. **[Zawiartka]** l. p. **Zawartka.** 2. p. **Zawierucha.** 3. [Z.] *osoba żywa, co ani chwili na miejscu nie posiedzi, żywiec, wiercipięta.*

Zawias, u, lm. **y** p. **Zawiasa.**

Zawiasa, y, lm. **y,** † **Zawias, [Zawiasj,** † **Zawiaz,** † **Zawiesa,** † **Zawies, [Zawies, Zawiesa],** † **Zawiosa** l. *rodzaj przegubu ślusarskiej roboty, na którym obracają ś. zamykane drzwi, skrzydło okna, wieko kufra, skrzyni i t. d.:* Drzwi obracają ś. na zawiasie swojej. Bud. Jako ś. drzwi obracają na zawiasach swoich, tak leniwiec na łóżku swoim. B. G. Niczego ś. podjąć nie chcą, jedno leżą a na pościeli ś. przewracają, jako drzwi na zawiasach. Kosz. Czemu ś. waść kręcisz, niby na zawiasie: szust, szust! Wyb. *(= jak na śrubie).* Drzwi zawiasą rządzone bywają. Smotr. Kardynałowie stąd ś. mianują, że blizko przy papieżu być mieli i radą go wspierać, jako zawiasy, *cardines,* drzwi wspierają. Skar. Potrzebujemy cieślów do domów budowania, ślusarzów do zawias. Glicz. Zawias części: rurka i czop. Kn. Z. krępowana = *miejscem składającym ś. wystająca ponad ramę.* Z. esowa = *której wąsy, przybijane do drzwi, skrzydła, wieka, mają kształt podwójnego S.* Z. czopowa = *z czopem do zawieszenia drzwi, do okna.* Z. polska, pojedyńcza a. krzyżowa, pasowa, flamandzka = *osadzona na kruku i obracająca ś. na nim.* Z. podwójna a. francuska = *złożona z dwuch części podobnych sobie, obracających ś. na wspólnym trzpieniu.* Przybić do drzwi zawiasy. Troc. Skrzypią zawiasy. Troc. Sztuczna Tysbe, omacznie zawias obróciwszy, uszła foremnie straży. Żebr. *(= uchyliwszy, odemknąwszy drzwi).* Przen. żart. *przegub, staw:* Kto mi ś. do rzeczy odezwie, to go w kark, że mu w zawiasach zaskrzypi. Jord. Chwałaż Bogu, że mi już ręka chodzi dobrze w zawiasach. Sienk. Zawiasy u gęby miej język za zęby. Rej. *(= szczęki zamykające ś.)* Popsuły mi ś., zardzewiały mi zawiasy u nóg *(= nie mogę dobrze chodzić, odmawiają mi nogi posłuszeństwa; zesztywniały mi nogi).* 2. † Zawiasy ziemi = *punkty oporu końców jej osi; bieguny; fundamenty, posady, podwaliny ziemi:* Pan w ręku swoich ma ziemskie zawiasy, na których świat zawiesił. Groch. Jeszcze Bóg ziemi nie był uczynił, ani zawiaz okręgu ziemi. Leop. (ani zawioz. Leop.). Przen.: W ściślejsze ujmiesz go zawiasy. L. *(= ryzy, karby, kleszcze).* 3. Zawiasy = **Nasuwka** pod 3). 4. anat. *staw zawiasowy* (ginglymus, ginglymoarthrosis). Girt. Z. w małżowinach (cardo) = *obrót, biegun.* 5. myśl.: † Zawiasy a. **Płotki** = *sieci zawieszone na drzewie celem złowienia ptaka.* Zdr. **Zawiaska.**

× **Zawiasisty** p. **Zawiasowy.**

Zawiaska, i, lm. **i** p. **Zawiasa:** Zawiaski do skrzyni. Troc. Zawiaski okienne. Troc. Na zawiaskach pargaminowych do dwunastego wieku były pieczątki. Cz. *(= na rzemykach).* Ziemia zawiaskami wzruszona, wody ś. na morzu wzburzyły. Bardz. *(= w posadach swoich wstrząśniona).*

Zawiaskowy przym. od **Zawiaska:** Zawiaskowe podkowy, które ś. stulać i rozszerzać mogą, do każdego kopyta ś. przydadzą. Kluk. *(= składane).*

× **Zawiasny** p. **Zawiasowy.** Troc.

× **Zawiasoboczny** p. **Zawiasowoboczny.**

× **Zawiasokątowy** p. **Zawiasowokątowy.**

Zawiasowoboczny, × **Zawiasoboczny** anat.: Staw Z., † staw kątoległy (ginglymus lateralis).

Zawiasowokątowy, × **Zawiasokątowy** anat.: Staw Z. (ginglymus angularis).

Zawiasowy, × **Zawiasny** l. przym. od **Zawiasa**: Zawiasowa rurka, Z. czop. Troc. Klamra zawiasowa, p. **Klamra**. Gwóźdź Z. Z. słupiec abo część drzwi przy zawiasach. Kn. **2.** † Z., **Zawiasisty**, † **Zawiesisty** *główny, podstawowy, kardynalny*: Zawiasowe cnoty, zawiesiste cnoty, kardynalne. Bals. Chciałbym, aby ta z zawiasowych cnot najprzedniejsza, która cnotom innym właściwy wymierza środek, sama w swoich od nas utrzymywana była obrębach. L. **3.** anat.: Staw Z., × stawoskład biegunowy, × bloczek, × przestronny staw zapuszczony, × zawias, × przemianowe wpojenie (ginglymus). **4.** gór.: Gniecalnia, tłocznia zawiasowa p. **Tłocznia.** **5.** mech.: Klapy spadające, czyli zawiasowe. Łab. **6.** rzem.: Imadło zawiasowe.

Zawiaśnik, a, lm. i (Jar.), **Kłopotek** (W. A.), **Pielgrzymek** (Kluk) (spondylus) *małża bezgłowa jednomuskułowa.*

[**Zawiat, u,** lm. **y**] *zakład.*

† **Zawiaz, u,** lm. **y** p. **Zawiasa.**

† **Zawiazka, i,** lm. **i** p. **Zawiasa.**

Zawiązać, że, zał, † **Zawięzać,** nied. **Zawiązywać,** † **Zawięzywać,** † **Zawięzować** l. *związać, zadzierzgnąć, zaciągnąć na węzeł, na supeł*: Z. sznurek na zadzierzg, na kokardkę. Ściągnij sznur od windy i zawiąż go. Z. chustkę pod brodą. Z. sznur u lelki = *wiązaniem zaczepić; uwiązać.* **2.** *wiązaniem zrobić, uformować*: Zawiąż węzeł. Troc. Jeden węzeł zawiązał, drugi zawięzował. P. Koch. Przen.: A komu na swym wąsie węzełek zawiąże, ten zadrży, choćby to był sam Radziwił książę. Mick. (= *ku komu poweźmie ansę, chrapkę, na kogo ś. zaweźmie*). Z. kokardę. Z. sobie krawat na szyi. Przen.: *nawiązać, zawrzeć, utworzyć*: Z. z kim stosunki (= *wejść w nie, zabrać je*). Z spółkę, towarzystwo, stowarzyszenie (= *zorganizować*). Lepidus z Antonjuszem i Oktawjanem zawiązali powtórny tryumwirat. Lel. Walkę zawiążem o skarby i piękną Helenę. Mł. Traktowałem dość lekko sercowe sprawy, zawiązywałem bez entuzjazmu i zrywałem bez żalu. Bał. **3.** *związać, skrępować*: Zawięzuję opak ręce. Kn. Przen: Z. komu świat = *złamać życie, zagrodzić drogę do dalszego szczęścia.* Chłop młody co w tej babie za smak upatruje? Kto tak ś. żeni, świat sobie, mówią, zawięzuje; jabym wolał na szyję powróz sobie włożyć i wisieć, niżli ś. raz przy trupie położyć. Szymon. Panienka ta, udawszy ś. do zakonu, świat sobie zawiązała. L. Wolałem siedzieć w kącie utajony, ciemny wiek sobie zawiązawszy worem. Nar. **4.** *zebrawszy w jedno związać, skupić; wiązaniem zamknąć, zawrzeć, zacisnąć; zasznurować*: Trzewiki bez sprzączek, w fontaż tylko zawiązane. L. Człowiek skąpy worki zawiązuje. Prot. Złodziej u pręgi rózgami weźmie chłostę, a włosy mu na wierzchu głowy w czuprynę zawiążą. Sz. Zawiąż worek. Troc. Po naładowaniu wora Z. go trzeba. Dzieciom świeżo na świat wydanym pępek zawięzywać potrzeba. Perz. Przen.: Z. gębę, usta= *zatkać, stulić, zamknąć, zacisnąć, zamurować*: Im usta Z., aby ś. więcej nie ważyli z plotkami do nas przychodzić. L. Jaka jest moc prawdy świętej, iż musi zawżdy Z. gębę każdemu omylaczowi. Rej. (= *zmusić go do milczenia*). Jakby im gębę zawięzał, nie wiedzieli, co na to odpowiedzieć. Kłok. **5.** przen.: *zebrać w jedno, zreasumować, zsumować, uogólnić, ująć, objąć w całość, zawrzeć, zamknąć w całość*: Krótko mówiąc i w sumę wszystko zawięzując, ze strony wszystkich dobrodziejów mówię, iż... Salin. Dobrześ zawiązał wszystkę rzecz niedługiemi słowy. Hrb. Katonowie obadwaj w małych słowiech wielkie rzeczy zawięzywali. L. Pod złodziejstwem każde niepobożne, nieprzystojne rzeczy nabywanie Pan Bóg zawiązał. Hrb. (= *objął jego mianem*). W tym przysłowiu snadno wszystko Z. możesz. Troc. Przen.: *wywnioskować, wnieść, zakonkludować*: Z., zawrzeć z tego musimy, że... Troc. **6.** † Z. *zakończyć, zawrzeć, zamknąć ostatecznie co, skończyć z czym, dodać co na dobitkę*: Tym pan tę przypowieść swą ostatnie zawiązał. Rej. Lecz abym już krótko ten wykład zawiązał, biorę Bernata św. słowa. Białob. Ewangielją tę Jezus tak zawiązał. Wuj. **7.** *zawinąwszy, założywszy związać*: Koniowi ogon Z. (konia zachwostać. L.). Pozłocistego, by też nie umiał i kozie ogona zawięzać, alić go na urzędy sadzają. Rej. (= *trzech zliczyć*). Teraz lada kto z wierszem swata ś. poprostu, jeszcze nie umie kozie zawiązać i chwostu, a już słowom ogony zwięzuje, na rzeczy nie znając ś., jak sroka koło płotu skrzeczy. Zim. **8.** † Z. *zawikłać, zaplątać, zagmatwać, zasupłać, zamotać, pokręcić*: Niektóre rzeczy dla uciechy i śmiechu tak ś. zawięzują, i rozwiązanie ich nieumiejętnemu bywa trudne, a umiejętnemu bardzo łatwe. Górn. (szarady, logogryfy, zagadki). **9.** przen.: † Z. kogo = *uparować w ciasny kąt, zapędzić w kozi róg, przyprzeć do muru, zakłopotać, zaambarasować*: Jeden człowiek prosty i nieuczony tak go prostemi a króciuchnemi słowy zawiązał, że nietylko umilknąć, ale i na prawdę zezwolić musiał. Żarn [Ależ mi zawiązała! (= *zabiła klina, ćwieka, powiedziała coś takiego, czego wykonać nie można*)]. **10.** *owiązać, przewiązać*: Z. ranę. Troc. (= *zabandażować, opatrzyć*). Z. skaleczony palec. Z. oczy (= *owiązawszy, zakryć, zasłonić*). Z. rękę, sobie głowę, komu oczy. Troc. Nie widzę, mam zawiązane oczy. L. O cna ojczyzno, choćbym twej granicy z zawiązanemi dotknął ś. źrzenicy, wnetbym cię poznał, tak mi coś wdzięcznego zaraz do serca skoczyło samego. Lubom. Wstyd oczy zawiązał, że jak na ofiarę gmin nikczemny bydlęcy szli. Tw. Przen.: [Z. chorobę = Bożą mękę opasać płótnem, aby przez to zyskać ulgę w cierpieniach]. **11.** † Z. kogo, przen. *związać, zobowiązać, skrępować*: Jonatan nie słyszał tego, aby ociec zawięzował lud przysięgą. Leop. Przysięgą żołnierza obowiązać, przysięgę brać, wyciągać, Z. przysięgą. Kn. Z. kogo przysięgą, ślubem, szlachectwem, sumnieniem, słowem cnotliwym, przekleństwem. Troc. **12.** co w co = *zawinąwszy związać; owinąwszy schować*: Z. pieniądze w węzełek, towar w papier. Zawiąż to świadectwo, zapieczętuj zakon między uczniami mojemi. B. G. (zawięź oświadczenie. Bud.; schowaj, miej w schowaniu. L.). Zawiązał dziecięciu trzy talery przy chrzcie. Troc. (= *dał na wiązanie*). **Z. ś. l.** (o roślinie) *zwijając ś. utworzyć główkę; zarodzić ś., sformować ś., wykształcić ś. z zalążka*: Zawiązuje ś kapustą, wiąże ś. Kn. Już ś. owoc zawiązuje. Przen.: *utworzyć ś., powstać, zorganizować ś., zacząć ś., wszcząć ś., wziąć początek*: Zawiązało ś. bractwo. Mick. Zawiązała ś. spółka, komisja. Zawiązało ś. towarzystwo eksploatacji nowo odnalezionych źródeł. Chrześcijaństwo wchodziło do zawiązanego

już państwa Mieszka I bez gwałtownego nacisku że strony potęgi niemieckiej. Pleb. Zawiązała ś. między niemi przyjaźń. miłość *(=zrodziła ś.)*. Przen.: Z. ś. komu = *przyjść jako korzyść, okroić ś.* Nic mi ś. tego nie zawiąże, nie ukroi. Ern. *(=nie przyjdzie; nie będę miał nic z tego.* Nic mi ś. z tego, nie utyję tym. Kn. Co ś. stąd Koronie zawięzuje, iż wojsko ma na papierze, a nie w. skutku. Biel. M. Rozumieli niektórzy, że Elżbieta trucizną umarła, ale nie wiem, coby ś. było Władysławowi zawiązało z jej śmierci? Biel. M. Prawdziwa prawda, bo cóżby ś. zawiązało ludziom tak mądrym, zacnym łgać, kłamać tak śmiało? Min. Nam pociecha z tego, żeśmy dobrze uczynili, chociaż ś. nam stąd nic nie zawiązało. Górn. Panowie wolą komu inszemu, z którego ś. nic nie zawiąże, dać, darować, usłużyć, niż którego młodzieńca na nauki opatrzyć. Gliez. Są ludzie, którym słowo Boże jest jako muzyka, która skoro minie, nic ś. po niej nie zawiąże. Skar. *(= nic ś. po niej nie zostaje)*. Przen.: *wywiązać ś., wyniknąć, wypłynąć, pokazać ś. z czego, pójść za czym:* Z tych słów nic ś. nie zawiąże na twoję stronę. Pim. Ale co ś. z tak dzikiej ma Z. mowy, sen czy pijaństwo, złośliwy żart, czy zawrót głowy? Żabł. **2.** †Z. ś. *zawrzeć ś., zamknąć ś., zostać objętym; rozumieć ś.:* Przed tym, niż swobodne pisma poczęły być, w krótkich słowach wiele rzeczy zawięzywało ś. a zamykało. L. Pod imieniem Bożym zawięzuje ś. Ociec, Syn i Duch św. Farn. **3.** †Z. ś. *zakończyć ś., skończyć ś., spełnić ś., zamknąć ś.:* Jan był ostatni, którym ś. wszystko o Mesjaszu proroctwo zawiązało i zamknęło. Skar. **4.** †Z. kogo = *zobowiązać ś., związać ś., skrępować ś.:* Dwa radce służyli przy dworze, a jeden darował drugiego z dobrej woli i zawiązał ś. tako: który między nami pierwej umrze, tego mają rzeczy i dobra zostać temu, co zostanie między nami żyw. Ort. Zawiązał ś. przysięgą, że nie pojedna ś. z niemi. Warg. Uczynię dosyć przysiędze, którąm ś. zawiązał ojcu twemu. Leop. Lud izraelski zawiązał ś. ślubem Panu. Leop. Będą ś. dobrowolnie zawięzywać na zachowanie rządu. Bz. Zawięzuje ś. a. kogo szlachectwem, cnotą, sumnieniem. Kn. Zawięzuję ś. abo kogo przeklęctwem. Kn. *(=zaklinam go)*.

† **Zawiązały, †Zawiązany** *zsiadły, krępy, zwięzły, karłowaty, przysadzisty.* Troc. Z., *compactus.* Kn. Wystąpił z wojska ruskiego chłopek mały, ale zawiązany. Stryjk. Koń zawiązałego uda i piersi wypukłej. Pot. **2.** *zawiły, zagmatwany, zagadkowy, ciemny, niejasny, skomplikowany:* Rozwiązanie zawiązałych rzeczy. Wuj. (objawienie gadek i rozwiązanie rzeczy trudnych. B. G.). Słyszałem, że możesz wykładać trudne rzeczy i zawiązałe rozwiązać. Wuj. Karku miąższego, głowy zawiązałej, ciała grubego.

Zawiązanie, a, blm., czynność cz. **Zawiązać:** [Gusła przez Z.].

Zawiązanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawiązać ś.**

Zawiązany I. im. od **Zawiązać. 2.** im. od **Zawiązać ś. 3.** †Z. czas, dzień = *nie sądowy, w którym ś. sądy nie odbywają:* Gorące rzeczy, co ś. poczną w otworzonych dniach, nie mogą być sądzone w zawiązanych dniach. Ort. Sądy zawiązane = *zawieszone, zasuspendowane, judicium suspensum.* L.

[**Zawiązarek, rka,** lm. **rki, Zawiozarek**]: Ku mowie wpuszczają w poduszkę nowochrzczonego dziecka po pieniążku; zowie ś. to: dać na Z. *(=na wiązanie)*.

Zawiązek, zku, lm. **zki, Zawiązka, †Zawiąź, †Zawięź** I. *zawiązanie; to, co służy do zawiązywania, wiązadło:* Zawiąz, vinculum. Glos. Mam jeszcze bladych włosów zawiązkę. Mick. Przen.: †Z. *związek, spójnia, łącznik, węzeł, łańcuch, ogniwo, nić:* Twoje dla mnie przysługi stały ś. tym wiecznym zawiązkiem, któryby cię ze mną łączyć powinien. Stasz. **2.** *węzeł, supeł:* [Na Podlasiu robią zawiązki w zbożu]. Nikt nie powiedział, żeby komu w czym zaszkodzili, nawet ich o czary, o zawiązki w zbożu nie posądzano. Krasz. **3.** †Z. *obowiązek.* Otw. S. **4.** embr. *zalążek, zarodek, kiełek zapłodowy, początki, zadatki, pierwiastki płodu,* †*zapłodek* (germen). Z. kostnienia (punctum ossificationis). Z. naczyniowy. Z. pierwotny. Z upłodnienia zarodku w samicy staje ś. Z na przyszły płód, i to jest poczęciem. L. Zawiązki = świeżo zawiązane owoce. Jank. Deszcz nieustanny, popsuwszy młodociane wszelkiego ziarna zawiązki, płonną tylko słomę zostawił. Nar. Miło błądzić w tych uliczkach, widzieć owoc, kwiat w zawiązkach, wiatr szeleści po gałązkach. Kras. *(=w pączkach)*. Czym w polu zasiew, czym zawiązka w kwiecie, tym w życiu męża szkolne sześciolecie. Syrok. Przen.: *zaród, zarodek, pierwiastek, wszczątek, pierwociny, początek, zadatek, źródło:* Trudno do uwierzenia, aby Nero z najłaskawszego pana miał ś. razem stać najokrutniejszym, aby jeszcze w dzieciństwie jego jaki ś. zasiewek i Z. okrucieństwa przyszłego na wierzch nie przebijał. Pilch. Niektórzy mienią, iż dusza wyobrażenia i zawiązki poznania rzeczy ma wrodzone. L. Ludzie sami zagłuszają pierwsze one prawd zawiązki, któremi niebo dusze nasze obdarzyło. L. Z nauk pochodzą wszystkie cnót zawiązki. Alber. Opowiadał mu pierwsze lata swojego dzieciństwa, owe pierwsze zawiązki swojej miłości. Stasz. Ta rzecz wielkiej na potym klęski zawiązkiem była. Pilch. Rzecz to jeszcze w zawiązku *(= w kolebce)*. Tępić zło w zawiązku.

× **Zawiązyały** *zawiązany.* Troc.

Zawiązka, i, lm. i p. **Zawiązek.**

Zawiązkowy przym. od **Zawiązek** a. od **Zawiązka:** Organy zawiązkowe i szczątkowe, czyli zmarniałe. Wrześ.

Zawiąznąć, źnie, znął a. **zł** p. **Zawięznąć.**

Zawiąznięcie, a, blm., czynność cz. **Zawiąznąć.**

Zawiązywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zawiązać.**

Zawiązywanie, a, blm., czynność cz. **Zawiązywać:** Z zabobonu za mego czasu jeszcze lud sarkał na Z. zboża. Cz. *(=na wiązanie kłosa z kłosem)*.

Zawiązywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawiązywać ś.**

† **Zawiąź, ęzi,** lm. **ęzie** p. **Zawiązek.**

Zawibrować, uje, ować *zacząć wibrować, zadrgać:* W źrenicach zawibrowały mu cienkie metaliczne połyski, niby migotanie igieł. Dan. Poruszył ś. dzwon, w którym zawibrowało spiżowe serce. Walew.

Zawibrowanie, a, blm., czynność cz. **Zawibrować.**

× **Zawichłać, le, łał** i × **Z. ś.** p. **Zawikłać.**

× **Zawichłanie, a,** blm., czynność cz. **Zawichłać.**

× **Zawichłanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawichłać ś.**

× **Zawichnąć, nie, nął** *zwichnąć, wywichnąć:* Z. nogę. L.

× **Zawichnienie, a,** blm., p. **Zawichnięcie.**

× **Zawichnięcie, a,** blm., × **Zawichnienie** czynność cz. **Zawichnąć.**

× **Zawichr, u,** lm. **y** p. **Zawichrzenie.**

Zawichrzać, a, ał i Z. ś. p. **Zawichrzyć.**

† **Zawichrzały** *który zawichrzał = który ś. zawichrzył:* Rozum Z. Dor.

Zawichrzanie, a, blm., czynność cz. **Zawichrzać.**

Zawichrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawichrzać ś.**

† **Zawichrzeć, eje, ał** p. **Zawichrzyć.**

Zawichrzenie, a I. blm., czynność cz. **Zawichrzyć.** **2.** lm. **a,** × **Zawichr** *zaburzenie, zawierucha, burza = zamieszka, zamęt, niesnaska, rozruch, zamieszanie, rozterka, warchoł, niepokój:* Zawichrzenia domowe w kraju. Walka pełna zawichru, huku i płomieni. Słow.

Zawichrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawichrzyć ś.**

Zawichrzyć, y,ył, nied. **Zawichrzać I.** *zacząć wichrzyć, zawiać wichrem.* Przen.: Djabeł między niemi zawichrzył. Troc. *(= narobił zamętu, niepokoju).* Gdy otmęty srogiej burzy zawichrzą, stroskanej Kamenie na twym łonie dajesz przytulenie. Sak. **2.** co = *zamącić, zakłócić, wzburzyć, zaburzyć, naruszyć:* Z. spokój. Jarmeryk. z więzienia umknąwszy, nowe rozruchy w królestwie duńskim zawichrzył. Błaż. *(= wszczął, wzniecił).* **3. czym** = *zaszamotać, zatarmosić, zatargać, zachwiać:* Przelotny wiaterek to trawką zawichrzy, to w trzcinę, w tatarak s. wkradnie. Len. **4.** × Z. rozum = *zamącić, pomieszać, zadurzyć, odurzyć, zawrócić głowę, oszałomonić:* Gdzieby pokrzyku komu ćwieré łótu zadano, temu tak rozum zawichrzy, że ś. stanie jako błazen. Syr. Zostać hrabiną to powab zdolny Z głowę. L. **Z. ś.,** † **Zawichrzeć** *stać ś. zawichrzonym, zwichrzyć ś., zaburzyć ś., zakłócić ś. wichurą, zakotłować ś.:* W zawichrzone powietrze pod dach ś. kupią gołębice. Koch. J. Zawichrzony czas. Nar. Zawichrzywszy ś. ziemia, gwałtownie zadrżała, iż nieba przed kurzawą wielką nie widziała. Papr. Kłąb czarny, olbrzymi zawichrzonych obłoków raz wraz ogniem pryska, grzmotu huk s. roztrąca o skalne zamczyska. Tet. *(= stargonych).* Ogromne stado wron zawichrzyło ś. nad ich głowami. Sienk Przez wypędzenie Władysława II zwykłe następstwo rodzinne zawichrzyło ś. *(= zostało zburzone, naruszone, poplątało ś., zagmatwało ś., powikłało ś., pokręciło ś., pomieszało ś.).* Nieuchwalona z powodu zawichrzonych obrad zapłata wojska. Szaj.

[Zawicianka, i, lm. **i]** *dziewczyna, która miała dziecko.* (Por. Zawitka).

Zawicie, a I. blm., czynność cz. **Zawić.** **2.** lm. **a** = a) † Z. *zwłoki, ciało:* Zawicia tych, co s. rodzą, zawsze muszą zwiotszeć i zniszczeć. Pilch. Ściągam z siebie ten obwód, to Z aż do ostatniej skóry; dzień ów, którego ś. jako ostatecznego lękasz, jest ci dniem rodzin na wieczność. Pilch. b) *zawinięcie, zawiniątko, tobołek, pakunek.* L. Póki u nas będzie to Z., nie pożyje cię nieprzyjaciel zgoła. P. Koch. c) *to, w czym co zawinięto, owinięto, zawój, opaska, powijak, bandaż:* Z., sposób zawijania, *redimitus.* Kn. Chorą rękę w zawiciu nosi. Troc. Z. głowy = *przykrycie na głowę, przepaska:* Z., ubranie głowy, welon. Zwr. M. Z. pogańskich i kapłanów żydowskich, *velamentum, infula.* Kn. Z., w którym szedłem na ofiary smutne. Koch. J. *(vittae).* Panna w zawiciu = mająca twarz owiniętą na sposób wschodni. Otw. S. Z., zasłona mniszek, welon. L. Z. kobiece = *kwef, podwika, woal, zawijka,* niek. *czepek.* Dąbrówka wieńcem zawsze a koroną, zawiciem zaś nigdy, głowę stroiła. Błaż. Upuściła Z. z głowy, które napadszy lwica posiepała. Otw. Żona koniecznie chce mieć Z. nową fozą. Star. *(= nowomodny czepek).* Z. wieśniaczek. Troc. Z. żydowskie w zbożnicy. Troc. d) [Z.] *pięć łokci płótna do okręcania głowy podczas oczepin, a po śmierci kobiety służące jako „nakidka".* e) [Z.] *białe płótno na ubiór głowy dla panny młodej.* f) [Z.] *rańtuch, chustka.* g) anat.: × Z., p. **Zawicie ś.**

† **Zawicie** przys. od **Zawity.** Ks. Ł. Nakazujemy tobie, abyś ś. przed nami, czyli sądem naszym starościńskim, osobiście i Z. stawił. Czucz.

Zawicie się, a ś., blm., niek. **Zawicie** czynność cz. **Zawić ś.** Anat.: Z. (plexus) *splot:* Z. nerwowe, *plexus,* staje ś. z zaplecenia i złączenia wielu włókienek nerwowych nakształt jakiej siatki. Krup. W nerwach znajdują ś. węzły, *ganglia,* i zawicia, *plexus.* Krup.

Zawić, ije, ił i **Z. ś,** p. **Zawinąć.**

† **Zawidliwie** przys. od **Zawidliwy.** L.

† **Zawidliwy** p. **Zawistny.**

[Za widnia] p. **Za widoku.**

† **Zawidnik, a,** lm. **cy** p. **Zawistnik.**

[Za widoku, Za widnia] *póki jeszcze widno:* Zrobić co Z.

× **Zawidować, uje, ował** p. **Zawidzieć.**

× **Zawidowanie, a,** blm., czynność cz. **Zawidować.**

Zawidzenie, a, blm., czynność cz. **Zawidzić** a. **Zawidzieć.**

[Zawidzić, i, ił] p. **Zawidzieć.**

[Zawidzieć, i, ał], † Zawidzieć, [Zawidzić], † Zawiścić, † Zawistać, × **Zawidować,** † **Zajźrzeć I.** *zazdrościć:* Z., zazdrościć, zajrzeć. B. Sz., H.J. Zawidowałem szalonym, pokój niezbożników baczący. Bud. (byłem zawiścią poruszon przeciwko szalonym, widząc szczęście niepobożnych. B. G.). Nie zawiduj człowiekowi krzywdzącemu, ani obieraj żadnej drogi jego. Bud. (nie zajrzyj mężowi gwałt czyniącemu B. G.). Wielkich łakomce dóbr nienasyceni, lepszego coraz zawidują-c bycia. Zabł. Nie zawidzę ci. Nie zawidzi nikomu chleba codziennego, a łamie s. nim z każdym ubogim. Kaczk. Zawidził też panom polskim nad wyraz wszelki. Tet. **2.** × Z. *pałać zawiścią, nienawidzić:* Biada mnie, jeżelibym kiedy poważył ś. Z. jakiejkolwiek innej religji. Stasz. Moje serce zapewnia mię, iż tu zawidzonym nie będę. Stasz. **[Z. ś] I.** *dać ś. widzieć, pokazać ś.:* Coś mu ś. zawidziało. Łoś. *(= zobaczył coś).* **2. a. [Uwidzieć ś.]** *spodobać ś.:* Zawidziało mi ś. z wieczora Marysię, a nad rankiem Kasię. **3.** *zachcieć ś., zażądać ś., spodobać ś.:* Zawidziało ci ś. jabłek. Będę głosował, jak mi ś. zawidzi. Jord *(= jak będę uważał za stosowne, za dobre).*

† **Zawidzny** p. **Zawistny.** And. z Kobyl.

† **Zawieczerzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawieczerzyć ś.**

† **Zawieczerzyć się, y ś.,ył ś.** *zapóźnić ś. do wieczora.* L.

× **Zawieczniać, a, ał i** × **Z. ś.** p. **Zawiecznić.**

× **Zawiecznianie, a,** blm., czynność cz. **Zawieczniać.**

× **Zawiecznianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawieczniać ś.**

Zawiecznica, y, lm. **e, Wiecznik** bot. (hoplotheca) *roś.*

× **Zawiecznić, i, ił,** nied. × **Zawieczniać** *uczynić co wiecznym, wiecznotrwałym, uwiecznić; zadawnić:* ×**Z. ś.** *stać ś. wiecznym, uwiecznić ś., zastarzeć ś., zadawnić ś.:* Na nieszczęście nic nie zdołało zatrzeć cudzoziemskiego miast zarodku, i nic ś. nie wydarzyło, coby spoiło lub zbliżyło strony, zawieczniła ś. zatarga niewypowiedzianie szkodliwa. Sł. wil.

× **Zawiecznienie, a,** blm., czynność cz. **Zawiecznić.**

× **Zawiecznienie się, a ś.,** blm. czynność cz. **Zawiecznić ś.**

× **Zawieczniony,** × **Zawiekowały** *który ś. zawiecznił, zadawniony, odwieczny, zastarzały:* Miłość zawieczniona. Hul. Szkoda dawnych posiadaczów wyrzucić z zawiekowałych siedlisk Kras.

Zawieczny l. *będący za wiekami, który istnieć będzie po upływie wieków:* Coraz więcej zakochują ś. w Tym, który przedwiecznym i zawiecznym i nadwiecznym zarazem. Krasiń. 2. *odwieczny, prastary:* Pojmiecie ś. w zawiecznym języku. Moraw.

† **Zawiedać, a, ał** p. **Zawiadywać.**

† **Zawiedanie, a,** blm., czynność cz. **Zawiedać.**

† **Zawiedować, uje, ował** p. **Zawiadywać.**

† **Zawiedowanie, a,** blm., czynność cz. **Zawiedować.**

Zawiedzenie, a, blm., × **Zawiedzienie** czynność cz. **Zawieść:** Posiłkami, które mu dawano, wzgardził, przeciwko zdrowemu rozumowi a z wielkim zawiedzeniem zamysłów pana swego. Ustrz. Zawiedzienie ludzi, dusz. Troc. Mendog dla zawiedzienia i utracenia ziem swoich porzucił wiarę chrześcijańską nowo przyjętą. Stryjk.

Zawiedzenie się, a ś., blm., × **Zawiedzienie ś.** czynność cz. **Zawieść ś.**

× **Zawiedzienie, a,** blm., p. **Zawiedzenie.** L.

† **Zawiedzieniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Zawódca** i **Zawodziciel.**

× **Zawiedzienie się, a ś.,** blm., p. **Zawiedzenie ś.**

[**Zawiej, u,** lm. **e**] p. **Zawieja.**

Zawieja, i, lm. **e,** [**Zawiej, Zawiejka, Zawiejucha**] *burza z wiatrem lub śniegiem, wieja, wichura, zawierucha, zawiew, zadymka, zamieć,* †**wija,** †**wijadł,** †**wijadl,** †*miecielica,* †**zawroch,** †**chera:** †**zawartka,** †**zawiartka,** †**zawiertka:** Ryk wód, szum zawiei. Mick. Ktoś tam może z żywiołów zawiei zdoła na jakiś wolny brzeg wypłynąć. Berw. Chłop cieszył ś., że go zawiejka nie spotkała w polu. Prus.

[**Zawiejka, i,** lm. **i**] p. **Zawieja.**

Zawiejny *pełny zawiei, z zawiejami, odznaczający ś. zawiejami, wietrzny, burzliwy:* Śnieżna i zawiejna zima. Pol.

Zawiejski *za wsią znajdujący ś., poza wsią położony, stamtąd pochodzący.*

[**Zawiejucha, y,** lm. **y**] p. **Zawieja.**

× **Zawiekowały** p. **Zawieczniony.**

× **Zawieniec, nca,** lm. **ńce** *pewna suma, prawnie wyznaczona nieposażnej żonie z majątku męża a jej dożywocie na pewnej części jego majątku* Glog.

Zawieprzański *znajdujący ś., położony za rzeką Wieprzem a. stamtąd pochodzący.*

Zawieracz, a, lm. **e** l. †Z. *ten, co zawiera, zawierający, zamykacz:* Rzemieślników i zawieraczów tysiąc. B. B. (cieślów i kowalów. B. G.). 2. [Z.] *okno do otwierania i zamykania.*

Zawierać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawrzeć.**

Zawieradło, a, lm. **a** l. a. **Zapieradło** (Troc) *rzecz służąca do zawierania, zamykania, zatwór, zawora, zapora, zapieradło, zasuwa, rygiel, wrzeciądz.* 2. kol. *naczynie do przesyłki olejów lotnych.*

Zawieranie, a, blm., czynność cz. **Zawierać.**

Zawieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawierać ś.**

Zawieratka, i, lm. **i** bot. (petunia) *roś. z rodziny psiankowatych.*

†**Zawierca, y,** lm. **y** w dawnej Polsce, *szlachcic drugiego rzędu,* †**świerczałka,** †**świrczałka, scartabellus.**

Zawiercać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawiercić.**

Zawiercanie, a, blm., czynność cz. **Zawiercać.**

Zawiercanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawiercać ś.**

Zawiercenie, a, blm., czynność cz. **Zawiercić** a. **Zawiercieć.**

Zawiercenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawiercić ś.** a. **Zawiercieć ś.**

Zawiercić, i, ił, †**Zawiercieć,** [**Zawiercieć, Zawiertować**], nied. **Zawiercać** l. właśc. i przen. *zacząć wiercić; wiercąc zakręcić; zaświdrować:* Z. wałkiem w donicy. Zanurza go (=sztylet) po rękojeść i zawierca. Sienk. Z. ogonem (= *zakręcić, zamachać, machnąć, zakiwać, kiwnąć*). [Kowal zawtórował żarliwie, jaże w uszach zawierciało]. Reym. Tabaka mu zawierciła w nosie. Radbyś potym śmierci, gdy w tym zranionym ciele jad srogi zawierci. Żebr. (= *zakole*). Rzecz ta w głowie zawierci mu nieraz. Pot. (= *zakorci, zakłopocze, nie da mu spokoju*). 2. × Z. *zapuścić w otwór zrobiony świdrem:* Miało stać, aby Jana Wychowskiego i całą starszyznę kozacką do Moskwy w dyby zawierconą odesłał. Moracz. [Rogi jego (wołu) w drzewo zawierciałem, żeby sie nie rusał]. **Z. ś.** *zacząć ś. wiercić; wiercąc ś. zakręcić ś.; zaświdrować ś., poruszyć ś. na miejscu niespokojnie, nerwowo:* Nieszczęście zawierci ś. trochę, jako wicher, i może-ć czego kęs porwać, jako śmierci, ale czego potrzebniejszego, tego porwać nie może, to jest cnoty, rozumu a dobrej nadziei. Rej. O srogich postrachach gdy słuchamy, tedy ś. nam trochę we łbie zawierci. Rej. (= *zawróci ś., zamąci ś., zakołuje ś.*). Gdyby czuł strach, nie jest taki zuchwalec, iżby ś. zawiercieć nie miał. Rej. (= *iżby go nie zakorciło*). [Chłopi jeno ś. zawiercili na taką gadkę].

Zawiercieć, i, ał i **Z. ś.** p. **Zawiercić.**

†**Zawierka, i,** lm. **i** l. × Z., p. **Zawierucha.** L. 2. gór. *ostatni wieniec obudowy.*

†**Zawiernie** przys. *zaiste.* B. Sz.

Zawierszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawierszyć.**

Zawierszanie, a, blm., czynność cz. **Zawierszać.**

Zawierszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawierszać ś.**

Zawierszenie, a, blm. l. czynność cz. l. i 2. **Zawierszyć.** 2. lm. †Z. a *wierzch, szczyt, dach, zakończenie górne:* Okno jedno miała ta skrzynia Noego pod zawierszeniem, inni rozumieją, iż całe korabiu Z. oknem było. Chm. B.

Zawierszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawierszyć ś.**

l. × **Zawierszyć, y,ył** *zasypać, zapełnić wierszami:* Pełna niedoszłych nasza poetów ojczyzna, że miary zawierszona nie ma już polszczyzna. Zim.

2. † **Zawierszyć, y,ył** i [Z.] p. **Zawierzchować.**

Zawiertka, i, lm. **i** l. † Z., p. **Zawierucha. 2.** [**Zawiertka**] *wicherek, zakrętka, supeł zawiązany na zbożu, do guseł:* Czarownica nasyłała płaksy na dzieci, kręciła zawiertki w zbożu. Krasz.

[**Zawiertować, uje, ował** i **Z. ś**] p. **Zawiercić.**

[**Zawiertowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zawiertować.**

Zawierucha, y, lm. **y,** † **Zawierzucha,** [**Zawierzucha, Zaniewierucha**], † **Zawroch,** † **Zawiertka,** † **Zawiartka,** [**Zawiartka**], † **Zawartka,** [**Zawartka**], † **Zawierka,** † **Miecielica,** † **Chara,** † **Wija,** † **Wijadł,** † **Wijadł, Zawiew,** × **Zawiewa,** [**Zawiwa**], † **Zawiewka** *burza z zadymką, kurzawa, zamieć, wichura, zawieja, wieja:* Zimą podczas zawierzuch. Torz Po cichej chwili Z. wstaje. Koch. W. Ustały zawieruchy. Koch. W. Zimą Z. kręci. Jabł. Zawieruchy śnieżne w tym miesiącu panować będą. Troc. Okręt morska zatopiła Z. Troc. Taka Z. Troc. *(=nawalnica, nawalność).* Taka Z., jakby djabli wesele wyprawiali. Prz· Zrywały ś. też często zawierzuchy straszliwe. Kłęch. Przen.: Na ognisko miechem dmucha, leci iskier Z. Kon. *(=mrowie).* Królujesz, Pani słoneczna, w mętach, w gwiazd zawierusze. Wysp. Przen.: *zawichrzenie, burza, zamieszanie, zamieszka, zamęt, rozruch, niepokój:* Z. w kraju. W onym zawrochu książę, na jednym miejscu stojąc a w samym przedsięwzięciu trwając, czapką na ludzi kiwał. Baz. Przez naszą zleniałość dopuszczamy ś. mnożyć tym zawrochom epireńskim. Baz. Zmniejszyło ś. bardzo tych wybornych koni gniazdo, które ostatnie domowe zawieruchy ledwie nie do szczętu wytępiły. Świt. Wojenne ustały zawieruchy. Troc. Wojenne zawierzuchy od zbujałego kozactwa wzburzone. Nies. Widzisz, Tarnowski, że choć w zawierusze, jeszcze twój naród w zacne męże płodny. Kras. Jęków, łkania i modłów taka Z., że usłyszała nawet ta biedna i głucha. łow. Nie utyskuj na wiosenne rzek szumnych zalewy, ni mroźnych wiatrów północy zawiewy. L. Po morskich zawiewkach śmierci szukają. Troc. Okręt ś. na morskiej rozbił zawiewce. Troc. Ten to jest, który, kochającą dziewkę zdradziwszy, umknął namorską zawiewkę. Chr. Przen.: Nie ratował ojczyzny w zawiewce. Chr. *(=w zamieszce, w zamęcie, w niepokoju, w rozruchu, w zaburzeniu).* Agamemnon, chcąc oną zawiewkę uspokoić, śle do domu po dziewkę. Pot. *(=swar, zwadę, spór, rozterk).* W zawierusze rewolucyjnej trzeba ś. naprawdę ruszać i stanowczo decydować: z nami lub przeciw nam. Bał. **2.** [Z.] przen. *hałaburda, zawadjaka, burda, krzykacz:* Mój ojciec Z. **3.** [Z.] *czapka męska zimowa futrzana.* **4.** [Z.] *jeden z tańców ludu podlaskiego.*

Zawieruszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawieruszyć.**

Zawieruszanie, a, blm., czynność cz. **Zawieruszać.**

Zawieruszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawieruszać ś.**

Zawieruszenie, a, blm., czynność cz. **Zawieruszyć.**

Zawieruszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawieruszyć ś.**

[**Zawieruszka, i,** lm. **i**] *czapka zimowa z długiemi na uszy zasłonami, które ś. w czas spokojny noszą podwiązane na wierzchu czapki.*

[**Zawieruszny**] przym. od **Zawierucha:** W nocy ciemne, zawieruszne Piotrek nieraz wystawał pod okienkiem chaty Dyg

Zawieruszyć, y, ył, nied. **Zawieruszać** l. × Z. *zapełnić zawieruchą, zawichrzyć, zaburzyć, wzburzyć;* przen. *zaniepokoić, zakotłować, skotłować:* Zawieruszył cały kraj. **2. a.** [**Zaniewieruszyć**] *zarzucić, zadziać, zapodziać, zagubić, zaprzepaścić, zaprzątnąć:* Kto te papiery zawieruszył? Troc. **Z. ś. l.** × Z. *zapełnić ś. zawieruchą, zaniepokoić ś. zawieruchą, zaburzyć ś., wzburzyć ś., zawichrzyć ś., zakotłować ś., skotłować ś.:* Zawieruszyła ś. znowu Wielkopolska. Nar. **2.** *zarzucić ś., zadziać ś., zapodziać ś., zaginąć, zaprzepaścić ś., zatarmosić* Tynfy nie wiedzieć gdzie ś. zawieruszą. Jabł. List od Taidy do ojca pisany zawieruszył ś na poczcie Śniad. Czacki tak mi ś. zawieruszył, że od kilku niedziel nie nie wiem, gdzie ś. znajduję· Kołł. Może ś gdzie zawieruszył, może gdzie zapędził? Krasz. Gdzie ś. to Szafrańska była zawieruszyła? Jord. **3.** *zabłąkać ś., zabłądzić, zboczyć dokąd, zjawić ś. gdzie ni stąd ni zowąd:* Czasem zawieruszył ś. w naszą okolicę Żydek. Sł. wil. **3.** [Zawieruszyć serce i głowę] *zaprószyć = upić ś.:* Żadnego pomiędzy niemi nie było takiego, któryby sobie serca tą dziewką nie. zawieruszył. Kaczk.

Zawierzać, a, ał, p. **Zawierzyć.**

Zawierzanie, a, blm., czynność cz. **Zawierzać.**

† **Zawierzchnie** przys. od **Zawierzchny.** L.

† **Zawierzchny** *zwierzchni, wierzchni, powierzchowny, zewnętczny:* Zawierzchne i wnętrzne fortecy obrony. Troc.

† **Zawierzchować, uje, ował,** † **Zawierszyć,** [**Zawierszyć, Zawiarszyć**], † **Zawierzchszyć,** nied. † **Zawierszać,** [**Zawierszać**] *zakończyć wierzchem, z wierzchu zakończyć, zakryć od góry, pokryć dachem:* Zawierzchować stóg siana. Kościół ten kijowski jest w wierzchu dwiemanaścioma wież zawierszony, a trzynasta bania nakształt latarni jest śrzód kościoła. Wer. On sam, gdy już wywiedzie mury, dach zawierszy, zostawiwszy następcy dom, umrze najpierwszy. Min. *(=położy z wierzchu).* Okno uczynisz skrzyni a na łokciu zawierszysz je z wierzchu. Bud. (na łokieć wywiedziesz je wzwyż B. G.). Z. stóg siana, mendel zboża na polu. Dwuch hajdamaków zakopało skarb pod dębem dwa razy zawierszonym *(=mającym dwa wierzchołki).* Pięć par pisek na półmisku, na półmisku na cynowym, na obrusie na bielonym, i kiełbaską okrążywszy, serem, masłem zawierszywszy. Glog Przen.: Też z koroną od przodków swych wziął Zygmunt pierwszy, którego z nas żaden wiek sławy nie zawierszy. Pot. *(=którego wiekowi sławy żaden z nas nie dorówna).* **Z. ś. l.** *zostać zawierszonym, przybrać postać foremnego wierzchołka:* Wkrótce stóg ś. zawierszył. Chodź. **2.** [Z. ś] *uwieńczyć ś., zakończyć ś.:* Co dzień pilnie pyta, jakim ś jej zaloty zawierszają skutkiem? Mor. A.

† **Zawierzchowanie, a,** blm., czynność cz **Zawierzchować.**

† **Zawierzchszenie, a,** blm., czynność cz. **Zawierzchszyć.**

† **Zawierzchszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawierzchszyć ś.**

† **Zawierzchrzyć, y, ył,** p. **Zawierzchować.**

Zawierzenie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zawierzyć. 2.** × Z. *ufność położona w kim, zaufanie:* Lud, pomyślnością dwu wieków unoszony, z zawierzeniem pędzi za swym przewodnikiem Sł. wil.

Zawierzgać, a, ał, Zawierzgnąć *zacząć wierzgać, wierzgnąć,* gm. *lignąć:* By osieł z nie cierpliwości nie zawierzgnął kopytkiem. Nagl.

Zawierzganie, a, blm., czynność cz. **Zawierzgać.**

Zawierzgnąć, nie, nął p. **Zawierzgać.**

Zawierzgnienie, a, blm., p. **Zawierzgnięcie.**

Zawierzgnięcie, a, blm., **Zawierzgnienie** czynność cz. **Zawierzgnąć.**

[**Zawierzucha**, y, lm. y] p. **Zawierucha.**

Zawierzyć, y, yl I. komu, czemu = *polegać na kim z ufnością, dać mu wiarę, zaufać, uwierzyć:* Zawierzył mu na słowo. Młodzież zawierzająca temu zasłonić ś. potrafi jego powagą od wszelkiego zarzutu. Czart. A. 2. co = *powierzyć z ufnością:* Wyjeżdżając, zawierzył przyjacielowi swoje mienie.

Zawierzytelnić, i, il *uwierzytelnić:* Miał przy sobie tylko zawierzytelnionego, jako posła, urzędnika cesarskiego. Moracz.

Zawierzytelnienie, a, blm., czynność cz. **Zawierzytelnić.**

Zawies, u, lm. y p. **Zawiasa.**

Zawiesa, y, lm. y p. **Zawiasa.**

Zawiesić, i, il, nied. **Zawieszać**, † **Zawieszywać** I. *wieszając zakryć, zasłonić:* Zawiesił okno płótnem. L. 2. *wieszając zająć, zapełnić:* Już cały strych chustami zawieszony. Z. ścianę obrazami. 3. *założyć, zaczepić, aby zawisło, aby wisiało, powiesić, uwiesić; uczepić:* Zawieszona na kołek szabla. Troc. Zawieszam na ścianie kapelusz. L. Z. kapelusz na goździu. L. Zawiesisz zasłonę na słupach. Leop. (zawiesisz ją na haczykach. B. G.). Zbudował bramę i zawiesił wrota jej. Leop. (= *zasadził, wstawił na zawiasy*). Gdy u wierzchu oczapu powróz rozprawował, potym, włożywszy w zadzierzg kark, spuścił ś. i zaciągnął gardziel śmierci chciwy i zawiesił wśrzód odrzwia ciężar nieszczęśliwy. Otw. Obraz zasłonką na słupach drewnianych zawieszoną zasłoniony. Star. Od nieba aż do ziemi złoty sznur pleciony, na którym nakształt wiadra ludzki zawieszony los. Kołak. Zawieszony ten obraz na tym miejscu, nade drzwiami. Troc. Dyjomed lwią skórę na barkach zawiesza, bierze oszczep i budzić tych wodzów pospiesza. Dm. (= *zarzuca*). Dyjonizjusz nad tronem Damoklesa miecz płytki na cienkiej bardzo nitce zawiesił. Boh. Zawiesił ten strój na szyję, chusty na linę. Troc. Skóra schnie zawieszona w gorącym dymie. Ryb. Pan w ręku swoich ma zawiasy, na których świat zawiesił. Groch. Wzbudzisz ściany marmurowe, filary djasprowe, zawiesisz podniebienia z indyjskiego kamienia. Susz. (= *utwierdzisz w górze*). Kareta, w której Ludwik XIV jechał, zawieszona była. L. (= *wisiała na resorach*). Niniejszy list zawieszoną i znaczną pieczęcią królewską utwierdzony. Herb. Zawieszam co w kościele, *suspendo Deo aliquid*. Kn. Wotywki na ołtarzach zawieszają, żarzyznę obiecują. Bals. Zawieszenie kościelne, podarek w kościele zawieszony. Kn. Zawiesił ślub w kościele. Troc. Leżał krzyżem przed świętym Maryi obrazem, zawiesił na nim wotum, serce złotolite. Moraw. Przen.: Z. na kołku pychę, tytuły. Kn. (= *porzucić je, zapomnieć o nich, dać spokój z niemi*). 4. Zawieszony między bojaźnią i nadzieją. Troc. [Z. kogo] = *powiesić, obwiesić:* Zawiesili zbójnika. Przen.: Rzecz nasza zawieszona jak na ostrzu stali, ta chwila a. zgubi, a. nas ocali. Dm. (= *wisi, trzyma ś.; niepewna, chwiejna*). 5. † Z. co na kim, na czym = *oprzeć, zasadzić, ugruntować, pokładać, zrobić zawisłym, uzależnić od kogo, od czego:* Na mojej to zawiesiłem deliberacji, rozsądku. Troc. Więc go ja też chcę miłować, ufać mu i usługować, na nim zawieszę nadzieję, póki me członki duch grzeje. Groch. Kazał Bóg Abrahamowi opuścić miłe rzeczy, które miał, a spodziewać ś., czego nie miał, a na samym go słowie swym i na wierze zawiesił. Skar. (= *kazał mu na nim przestać, polegać, na nie liczyć, spuścić ś. na nie*). 6. † Z. *wesprzeć, zeprzeć, powstrzymać, powściągnąć, spiętrzyć:* Morza są zawieszone na ziemi. Rej. (zamknięte, zakreślone. L.). Został tam ze trzema tysięcy ludzi, aby na sobie lud Matjaszów zawiesił, a gdy go Matjasz dobywał, bronił ś. dobrze. Biel. M. Przen.: W języku francuskim niektóre litery zawieszają ś. w nosie dla lepszej pronuncjacji. L. (= *przetrzymują ś.*). Zawieście aż dopóty swe zdanie, póki nie... Nagan. (= *wstrzymajcie ś. ze zdaniem*). Są, którzy sensa przecinają i w tym wdzięk jakiś upatrują, gdy myśl zawieszą i słuchaczowi dorozumiewać ś. każą. Pilch. (= *zostawią, przetrzymają w niepewności, w oczekiwaniu, zatrzymają w zawieszeniu*). Zawieszać kogo na rzeczy. Troc. Łaskę mu pokazują, a kiedy on mniema, by był na koniu, to go słowy obojętnemi zawieszą a. nań kłuczkę jaką najdą, aby ś. z nim pogniewać. Górn. Tu ś. wszyscy zastanówcie, na tym umysły wasze zawieście, póki czas macie. Baz. (= *zatrzymajcie; skupcie uwagę*). Jeśli mu Bóg zdrowia użyczy, toć już ślubuje polepszyć żywota swego a już w tym błędzie nie zawieszać myśli swych. Rej. Twoje słowa rozwadne i zawieszone: Troc. (= *dające do myślenia, wątpliwe, niepewne, zagadkowe, ciemne*). 7. *odłożyć na później, odroczyć, wstrzymać na teraz, przerwać na pewien czas:* Ach! cóż syn ojcu mógłby odmówić? gniew mój zawieszam do czasu. L. Zawieś do czasu twój zamysł wspaniały. L. Karę zawieszam. L. Z. odwiedziny. Zawiesiłem dekret gotowy do ukarania zuchwalstwa tych nieprzyjaciół, dla których ty chciałeś łaski. L. Zawieś na moment me niepokoje. L. Z. broń, wojnę, bój, przerwać na czas dalszą wojnę, uczynić rozejm. L. (= *zawrzeć zawieszenie broni*). Zawieszam sądy, limituję, odkładam na czas sprawowanie sądu. L. Sądy zawieszone. L. Zawieszono, odłożono tę sprawę. Troc. Z posiedzenie. Abonament zawieszony (= *wstrzymany*). Walkę wolności z despotyzmem uważano tylko za zawieszoną, ale nie za zakończoną. Lib. Firma ta zachwiała ś. w interesach, a nawet zawiesiła wypłaty (= *przestała płacić należności, stała ś. niewypłacalną*). Z. kogo = *zasuspendować, usunąć czasowo od czego:* Niektórych biskup od przyjmowania świątości na trzy lata zawieszał. Skar. Zawieszam kogo od sprawowania urzędu, zakazuję komu sprawowania urzędu, suspenduję. L. Dla opieszałości zawieszono go w sprawowaniu urzędu tego. L. Zawieszony urzędnik usprawiedliwia ś. z zarzutów. L. Zawieszony od sprawowania urzędu duchownego, świeckiego, *suspensus*. Kn. Sejm dla wojen zawieszony. Troc. Prawo zawieszone otworzyć. Troc. Apelacja zakłada ś. przez zapisanie w aktach w ciągu dziesięciu dni, i tym sposobem zawiesza ś. wykonanie wyroku. Kras. A. Oprawca czynność swoją wciąż powolnie ciągnął dalej, zawieszając ją chwilami, ażeby Osman bej mógł pytania zadawać. Jeż. (= *przerywając*). Z. wykłady (naukowe). 8. apt. *zrobić zawiesistym:* Ciało zawieszające (emulgens). 9. druk.: Z. wiersz = *pomieścić jego koniec na końcu następnej linji i zakreślić go klamrą*. 10. praw. = a) † Dni Zawieszone = *dni niesądowe* (dies ligati, feriati. Tuch.). b) † Z. sprawę = *wytoczyć proces, rozpocząć sprawę w sądzie:* Już tę sprawę u trybunału zawieszono. Troc. (= *pomieszczono na wokandzie*). Z.

sprawę u sądu. Mrong. Zawieszona sprawa, *lis pendens, sub judice lis est.* Kn. (wisząca, sądząca ś. L.). Sąd już zawieszon jest jemu. Rej. (już wyznaczony, zasądzony na niego. L.). c) † Zawieszona zmowa = *warunek, klauzura.* Troc. **Z. ś. l.** *zawiesić siebie, uwiesić ś., uczepić ś.*: Inach ś. bydlęciu sam wzdychającemu u rogów i u szyi śnieżnej zawieszywa Otw. Jako go zoczył, jak z procy do niego skoczył i zaraz u ucha jego zawiesił mu ś. Lubom. Przen.: Z. ś. gdzie przy kim = *znaleźć sobie czasowe zajęcie, miejsce, zaczepić ś. gdzie, przy kim*: W oczekiwaniu stałego stanowiska zawiesił ś. tymczasowo przy adwokacie. Dowiaduje ś., że ten nowy kuzynek, który przybył do Warszawy Z. ś. na jakiej posadzie... Kasz. **2.** o co = *zawisnąć; zaczepiwszy ś. wisieć,* × u w i s n ą ć: Już lecąc w przepaść, zawiesił ś. o krzak i ocalał. Zawieszony na powietrzu. L. (= *unoszący ś.*) Przen.: † Z. ś. w czym, na czym = *zawisnąć od czego, zasadzać ś., polegać, oprzeć ś. na czym*: W tym dwojgu przykazaniu zawiesił ś. wszystek zakon i prorocy. Leop. (na tych dwuch przykazaniach wszystek zakon i prorocy zawisnęli. B. G.). W dwojgu rozkazaniu miłości Boga i bliźniego, zawiesił ś. wszystek zakon. Żarn. Oni mówią, iż ten, który na samej wierze zawiesił ś. *(pendet)*, przeklęty jest; apostoł Paweł powiada tych, którzy na samej wierze polegli *(innituntur)*, błogosławionemi być. Zigr. **3.** † Z. ś. *zatrzymać ś., wstrzymać ś., wesprzeć ś., wspiąć ś., wspiętrzyć ś., stanąć murem, słupem*: Podniósł Mojżesz rózgę, woda ś. rozstąpiła i nakształt murów ś. zawiesiła. Wuj. Przen.: Nie godził ś. chrześcijaninowi przez oczy zawieszać ś., lecz przez zabawę myśli swych. Zigr. *(per oculos suspensum teneri.* L.). **4.** bart. (o roju pszczół) *obsiąść drzewo lub inny przedmiot dla odpoczynku.* Sł. wil.

Zawiesidło, a, lm. **a** (pendullum) *wszelka nić a. pręt utrzymujący jedno lub więcej ciał zawieszonych lub przywiązanych do punktu stałego.* Jak. J.

Zawiesie, a, lm. **a** gór. *wiązanie, legary utrzymujące pompy w szybach, zawieszone czy to na śrubach, czy na łańcuchach, czy wreszcie na linach.* Łab.

Zawiesina, y, lm. **y** l. p. **Emulsja**: Wykonano doświadczenie z emulsją, z zawiesiną barwnika w wodzie. Niezmiernie delikatne zawiesiny metali w wodzie. Ścieki przy pomocy racjonalnie urządzonych osadników i sit oddzielających, zatrzymując około 70% organicznych zawiesin, mieszając ś. z ogromną ilością wody w Wiśle, dadzą pomyślne wyniki. **2.** apt. *emulsja, mleczanka* (emulsio), *lekarstwo podobne do mleka, składające ś. z ciała nierozpuszczalnego i płynu wodnego (rozczynnika), w którym ciało to (zarobień) zapomocą substancji zawieszającej (zarobidła) jest stale utrzymywane w stanie jak najdelikatniejszego rozdrobnienia*: Z. migdałowa a. orszada (emulsio amygdalorum dulcium v. lac amygdalatum).

Zawiesisto. Zawiesiście przys. od **Zawiesisty**: Koło to młyńskie Z. stoi. Troc. W odwiedziny przyjechał bardzo suto i zawiesiście wystrojony. Krasz.

Zawiesistość, l. blm., rz. od **Zawiesisty.** Troc. L.

Zawiesisty l. × Z., p. **Zawieszalny. 2.** *suto zwieszający ś., zwisający*: Listy pergaminowe z pieczęciami zawiesistemi ołowianemi. Zawiesista skała, miasto. Troc. Wąs Z. = *sumiasty, jak u sapera, bałabański.* Wąs Z., dziarska mina djabła. Pśń. × Wół Z. = *z wiszącym podgardlem.* Pod jarzmo poszły zawiesiste ogniem i Marsem woły płomieniste. Chr. Nos Z. = *pociągły, na dół spuszczony, haczykowaty, krogulczy*: Nos Z. u Persów był w wielkiej wadze, tak iż zawsze wielkonosego króla sobie obierali. Sak. Koń, gdy ma nos bardzo tępy a Z., bywa zadusisty, bowiem przestworno oddychać nie może.. Trzyc. **3.** p. **Zwisły. 4.** a. [**Zawiesity**] *gęsto zgotowany, zlekka ciągnący ś. za łyżką*: Z. sos, gęsto zgotowany, tak że łyżka w nim prosto ś. w trzyma. L. Szlichta dla tkaczów być powinna z mąki żytniej z wodą przegotowanej, nie więcej, jak barszcz dzieżny, zawiesista. Przędz. **5.** [Z.] *zamaszysty, rubaszny*: Artysta, jako Z. facetus, był wyborny tak co do gry, jak i co do śpiewu. **6.** † Z. *nie prosty, nie prostopadły.* **7.** † Z., † **Zawiasowy,** † **Zawiasny** *główny, kardynalny*: Zawiasowe cnoty, zawiesiste cnoty, kardynalne: Bals. Liczba zawiesista, zawiasowa, *numerus cardinalis.* L. Raz, dwa, trzy są liczby zawiesiste. Troc. **8.** myśl: Ogar Z. = *ogar z dużemi obwisłemi uszami i wargami, klapouchy*: Ogar Z. Pot. Szczekające Scyle zawiesiste. P. Koch.

Zawiesiście p. **Zawiesisto.**

[**Zawiesity**] p. **Zawiesisty.**

[**Zawiesło, a,** lm. **a**] *zawiasa żelazna.*

Zawieszacz, a, lm. **e** l. *ten, co zawiesza.* L. **2.** † Z. *ten, co ś. zastanawia, zatrzymuje*: Rozmyśl ś., nędzny zawieszaczu na wątpliwościach, a raz weź zdanie. Rej. (= *człowieku niezdecydowany, wahający ś., wątpicielu*). **3.** anat.: † Z. jąder, p. **Dźwigacz.**

Zawieszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawiesić.**

[**Zawieszak, a,** lm. **i**] *zawiesidło, pętlica u surduta.*

Zawieszalny, × **Zawiesisty** *możliwy do zawieszania, przeznaczony do zawieszania, zawieszany, wiszący*: Zawiesisty lichtarz. Troc. Gór.: Klucz Z. Łab. Pompa zawieszalna szybowa, w szybach nie dobitych do czerpaka, czyli pogłębiających ś., musi być ruchoma, aby w miarę opuszczania ś. szybu i wodostanu mogła być ustawioną czyli zawieszoną tak, aby sarkacz (u spodu pompy) dochodził do czasowego czerpaka. Łab.

Zawieszanie, a, blm., czynność cz. **Zawieszać.**

Zawieszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawieszać ś.**

× **Zawieszczać, a, ał** p. **Zawieszczyć.**

× **Zawieszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zawieszczać.**

× **Zawieszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zawieszczyć** i **Zawieścić.**

× **Zawieszczyć, y, ył,** × **Zawieścić,** nied. × **Zawieszczać** *wieszcząc przepowiedzieć, prorokować, zawróżyć*: Rozpustnik, któremu sumnienie zawieszcza przyszłe jego nieszczęście, staje ś. względem siebie prorokiem nieomylnym. L. Przestań źle zawieszczać. L. Czyliż ja kłamałem w ten czas, gdym zawieszczała, że nad nami wisi coś smutnego? L.

Zawieszeniczko, a, lm. **a** p. **Zawieszenie.** Niem.

Zawieszenie, a l. blm., czynność cz. **Zawiesić:** Sprawa ta pozostaje w zawieszeniu. Z. broni = *rozejm, armistycjum,* † f r y s z t. Fiz.: Z. = *utrzymanie ciała w równowadze, uchronienie od upadku przez połączenie go z jednym lub kilku punktami podpory.* Z. dwunitkowe = b i f i l a r n e. Z. Cardana = *taki sposób zawieszenia przedmiotów na układzie kół połączonych, aby one ochronione były od kołysań tych kół, używane np. na okrętach do zawieszania lamp i busol.* **2.** lm. **a** = a) † Z., [Z.] *łańcuszek, ozdoba, wieniec lub korale na szyi za-*

wieszone. Ciek. Szykne Felka ma Z. Z., róża brylantowa, nad nią trzy perły. Niem. (= *naszyjnik*). b) † Ślubne Z. = *wotum kościelne*. Ślubne kościołowi darował Z. Troc. Z. w kościele a. podarek zawieszony. Kn., Troc. c) *amulet, talizman:* Z. od czarów, od powietrza, od febry. Troc. d) † Z. *firanka, zasłona, kotara:* Opony, przykrycia łowcze, zawieszenia, łożne kobierce, obrusy. Ort. e) † Z. *pieczęć wisząca u dyplomu:* Z., zawieszona pieczęć, wisząca na pergaminowych i t. d. zawiaskach pieczęć dyplomatów. L. Fryderyka cesarza przywilej ze złotym zawieszeniem. Błaż. Niniejszy list zawieszoną i znaczną pieczęcią utwierdzamy. Herb. f) hut.: Z. ramowe = *ramy zawieszone, na których spoczywają niekiedy walce wierzchnie, zastępujące sztendry różnych przyrządów w hutach*. Łab. g) ret.: Z. myśli = *figura krasomówcza, gdy myśl nie wyraża ś. w całości, gdy umyślnie zostawia ś. niepewność; niedomówienie*. Zdr. × **Zawieszeniczko.**

Zawieszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawiesić ś.**

† **Zawieszywać, a, ał** p. **Zawiesić.**

† **Zawieszywanie, a**, blm., czynność cz **Zawieszywać.**

× **Zawieścić, i, ił** p. **Zawieszczyć.**

Zawieść, ódł, edzie, nied. **Zawodzić** I. kogo = *wiodąc kogo zajść z nim dokąd; zaprowadzić, odprowadzić go aż dokąd:* Rzekł anioł: ja i zawiodę gę, i zaś przyprowadzę do ciebie. Leop. Zawiódł mię w pasze niepospolite. Kn. Daleko mię w las zawiodłeś. Troc. Obaj jedną myślą przejęci zawiedli na gęsty las, którym szli ku Zakopanemu. Przen.: *pociągnąć, zwabić, znęcić:* Drugiego trąbka w las tak głęboko zawiedzie, że ledwie w nocy ś. z niego wytłucze. Rej. Zawiedziesz go tam, gdzie chcesz. Kn. Chciwość zdobyczy dalej w pogoń żołnierza zawodziła. Warg. Zawiedziesz go w tym, gdzie chcesz. Troc. Zawiódł go do tego. Troc. 2. *zaprowadzić, zaciągnąć:* Jako najprędzej miejcie ś. do sprawy, straży zawodźcie, opatrujcie mury. P. Koch. (= *rozprowadzajcie*). Zawodził wartę, gwardją z bębnami i piszczałkami do pałacu. Troc. Skryte miny w podziemi tam gdzieś zawodzą. Tw. (= *zakładają, wyprowadzają, wybijają*). Zawodzić mgłę, zasłonę na oczy czyje. Troc (= *zaślepić, otumanić go*). Nie dajcie sobie tej mgły na oczy zawodzić. Troc. (= *dymu w oczy puszczać*). [Siatkę zawiedzie (= *zarzuci, założy*). 3. † Z., [Ż.] *odwieść, sprowadzić z prostej drogi, uwieść, zwieść:* Nieużytecznie znaki wykładać źle zawiedzionego błędu jest. Zigr. Wolność jest żyć, jako kto chce według Pana Boga i rozumu, nie zawiedzionego błędami żadnemi. Birk. [Zawiód ci on dziewczynę od ojca, od matki] (= *uwiódł ją*). 4. *omylić, oszukać, zdradzić kogo; zrobić zawód komu, nie ziścić nadziei; nie dotrzymać słowa, obietnicy:* Neker zawiódł Francją swemi projektami finansowemi L. Żebym ci wierzyła? zawiedziesz mię w pośrzodku zaczętego dzieła. L. Woli Z. i zdradzić przyjaciela, niż zepsuć swój komplement rzetelnością. L. Zawodzić nie chcę, broń Boże, nikogo: niebezpieczeństwo wszystkim ś ogłasza. Chr. Zawiódł sumnienie, duszę moję. Troc. Tak wiele ludzi zawodzi. Troc. Z. czyje nadzieje, oczekiwania, zaufanie. Z. wiarę swoję, pokój. Troc. Przyjaźni naszej nigdy nie zawiodę. Troc. (= *nie sprzeniewierzę ś.*). Zaręczam, że twoich myśli nie zawiodę. Dm. Ustanowieniem niedołężnego rządu zawodziliście nadzieje wojska i ludu. Mochn. Zawiedzie jedna nadzieja, my ś. za drugą chwytamy Jeł. Nigdy nie zawiodły jego domysły. Jeł. (= *nie chybiły*). Lepiej zawodzić nie było. Troc. (= *robić zawód, obiecywać daremnie, durzyć, zawracać głowę*). Uczuł, że dłoń jeszcze nie zawiedzie broni. Mick. Nie chciałbym zawodzić ufności. Sienk. Umieli zawodzić znakomicie jego czujność. Żer. 5. † Z. co w co = *wciągnąć, włożyć, zaciągnąć, wewlec, założyć, zasadzić, wsadzić, wciągnąć, wdziać, wetknąć, wścibić:* Uczynisz haczyków pięćdziesiąt i zawiedziesz haczyki w pętlice. B. G. (zawadzać je będziesz za pętlice. B. B.). (= *zahaczać, zaczepiać, zapinać*). Uwiną popiół w powłokę, potym zawiodą drążki. Leop. (przewloką. Leop.; założą drążki do niej. B. G.). Przen: Z. kogo w co = *zaplątać, wplątać, zawikłać, uwikłać, usidlić, zamotać:* Familją swoją zawiedli w ciężkie kłopoty. Birk. Zdrowie i sławę tracą, tracą majętności i ojczyznę zawodzą w ostatnie trudności. Kochan. (= *nabawiają ich*). Gładkość zwierzchnia zwykła wielu w błąd zawodzić. Kołak. (= *wprowadzać*). Sami błądzą i inne w błąd zawodzą. Leop. 6. † Z. co czym = *zaciągnąć, zawlec, zakryć, zasłonić:* Słońce obłokiem zawiodę, a księżyc nie poda światła swego. Leop. (zasłonię. Leop.). Włóż ś., o sama (Najśw. Panno), prosimy za to, by po tych wichrach nastąpiło lato, żeby ten kancer i domowe wrzody zgoiwszy, on ból zawiódł blizną zgody. Mias. 7. † Z. konie = *zaprząc, założyć:* Konie zawodzić każe w skok boginiom rączym. Żebr. (*jungere imperat.* L.) 8. × Z. dobra = *zadłużyć, odłużyć, obciążyć, zapisać, zaszargać ich hipotekę:* Wolno każdemu dobra swoje oddać, przedać, w długu i w sumach Z. i zastawić. Stl. Panowie obawiają ś., żeby królowa nie zawiodła imion tych komu innemu, na które ma przywileje. Górn. Gdyby syn, nabywszy sobie imienie, dał ojcu dzierżeć, tedy tego imienia ociec nikomu żadnym prawem wiecznością ani w sumie zawodzić nie może. Stl. Kiedy kto na jakich dobrach zapisze żonie oprawę, nikomu innemi nie może takich dóbr zawodzić. Cz. Ów dobra zawiedzione zapisze możnemu człowiekowi twardemu, niepobożnemu. Klon. Te dochody na okupno dóbr stołu naszego, przed unją zawiedzionych, naznaczamy. Zyg. Z majętność = zastawić, odłużyć. Ciek. Ma dochód z dóbr na trzy lata zawiedziony. Troc. (= *zapisany, zawarowany, zapewniony, zastrzeżony*). W posagu zawiedzione i zapisane dobra. Troc. Nie uchronili ś. skarbu w tak wielkie długi Z., iż nie było żadnego dochodu, któryby na trzy lata nie był zawiedziony. Kłok. (= *zaangażowany, zadłużony na rzecz wierzycieli*). Zawodzić majętność zapisami, długami. Troc. Zawodzi majętność swoję. Troc. 9. Zawodzić płacząc = *zanosić ś. od płaczu, wywodzić żale, rozwodzić ś. z niemi, lamentować, biadać płacząc:* Tuląc twarze w fartuchy, zawodziły smutnym płaczem. Krasz. Nie markoć mi serca, nie zawodź. Sew. Zawodzić pienie = *wywodzić trele, melodje; śpiewając wyciągać nuty:* Zawodziła godzinki tak, że ją we wsi słyszano. Krasz. Zbite w gromadkę grono pań wesoło zawodziło żarciki. Jord. Cienkim, lecz donośnym głosem na godzinkową nutę zawiódł. Orzesz. [Jak sobie zaśpiewam, jak sobie zawiedę, usłyszą mie ludzie, choć nadali bede]. 10. × Z. taniec = *rozpocząć, poprowadzić, zacząć:* Gdzie radzi ostrzem grają, śmierć taniec zawodzi. Troc. [Zawiodły koło = zaczęły taniec]. 11. [Zawodzić] p. **Zawadzić.** Z. ś. 1. *doznać zawodu, narazić ś. na zawód,*

omylić ś., oszukać ś., przeliczyć ś., przerachować ś., rozczarować ś., rub. *złapać ś.:* Przykroby mi było Z. ś. na tym mniemaniu, które ci jest tak miłe. L. W tym, co pisał, nigdy ś. nie zawiódł. Skar. *(= nie pobłądził, nie poszkapił ś.).* Socynistowie na uprzedzającej rzeczy bardzo ś. zawodzą i mylą, jako ś. już pokazało. Salin. Na tych sposobach Socyn i jego wszyscy naśladowcy bardzo ś. zawodzą. Zawiedziecie ś. djabelnie, jeżeli na to czekacie, już wyciągnąłem ś. do ostatka. L. Dawno ś. ludzie na grzechu zawiedli. Wad. *(= sparzyli ś.).* Kiedyż ś. na dzieciach dobry zawiódł ojciec? Tremb. Zawiódł ś. na swoim zdaniu, na swojej nadziei, na przyjaźni z tobą zawziętej. Troc. Nie zawiedziesz ś. wacpan na tym. Troc. **2.** †**Z. ś.** *zamachnąć ś., zamierzyć ś., rozmachać ś.; rozpędzić ś., zapuścić ś., zapędzić ś., zanieść ś., zabrać ś., porwać ś., szykować ś., usiłować, kusić ś., chcieć:* Włożywszy Dawid kamień w procę i zawiodszy ś. nią, ugodził Goljata w czoło. Leop. *(= zakręciwszy nią).* Zawodzę ś. na co, zapuszczam ś. na co, do kogo = zanoszę ś. Kn. Ciał ś. z pniewia dobywać zawodzi. Żebr. *(truncis avellere corpora tentat).* Darmo gadać ś. zawodzi. Żebr. Zawodzi ś. rzec, ale nie śmie. Mącz. Przestał mówić, lubo jeszcze zawiódł ś. był coś więcej powiedzieć. Lubom. (zaniósł ś. na więcej. L.). Dochodzić prawdy zawodzi ś. Troc. Na to ś. zawiódł. Troc. *(= zawziął, uwziął).* Zawodzę ś., zapuszczam ś. do skoku *impetum capio.* Kn. *(= nabieram rozmachu, odsadzam ś.).* Karolus zawodzi ś. na wojnę *(= zbierał ś., gotował ś., szykował ś., miał ś. ku wojnie).* **3.** †**Z. ś.** *zapędzić ś., zapuścić ś., odstąpić od rzeczy, szerzyć ś., rozwodzić ś.:* Niedaleko ś. zawodząc, pójdźmy do Konstantynopola. Wer. **4.** †**Z. ś.** *rozpuścić ś., puścić ś., wylać ś. na co, oddać ś. czemu, zabrnąć w co, utonąć, pogrążyć ś. w czym:* Młodzi ludzie na wielkie zbytki i utraty niepotrzebne i szkodliwe szeroko zawodzić ś. zwykli. Falib. Zawiódł ś. i zabrnął w wielkie kłopoty. Troc. Z wojewodą płockim zawiódł ś. dziad mój w prawny wielki proceder. Mat. Zawodzi ś. na długą rzecz. Troc. *(= zanosi ś., ma ś.).*

Zawieśnik, a, lm. **i** gór. *kątomiar do mierzenia upadu pokładu lub pochylenia robót podziemnych: półkole zawieszalne, podzielone na stopnie i z pionem, stopnie te wskazujące.* Łab.

Zawietrzenie, a, blm., czynność cz. **Zawietrzyć.**

[Zawietrznica, y, lm. **e]** p. **Zawietrznik.**

[Zawietrznik, a, lm. **i, Zawietrznica]** *deska na końcu dachu, aby go chroniła od wiatru, równolegle z kozłami położona.*

Zawietrzyć, y,ył *zwietrzyć po zalatującym zapachu, zwęszyć, zachwycić zapachu czego, zwąchać:* Nad gęś niemasz żadnego zwierzęcia, któreby rychlej człowieka zawietrzyło. Sien. Nad najlepszą zwierzynę przekłada flisowską jarzynę, kiedy już tam raz tego abo trzy grochu zawietrzy. Klon. Wilk byłby mnie już zawietrzył. Sienk. Pies, obdarzony doskonałym węchem, może Z kury na znaczny dystans. Przen.: *poczuć pismo nosem, zmiarkować, przewąchać, poczuć, co ś. święci,* rub. *przeniuchać:* Zawietrzył to Swentopełk, przeto wzajem na księcia sidła napina. Błaż.

Zawiew, u, lm. **y** p. **Zawierucha.**

× **Zawiewa, y,** lm. **y** p. **Zawierucha.** Sł. wil.

Zawiewać, a, ał p. **Zawiać.**

Zawiewanie, a, blm., czynność cz. **Zawiewać.**

Zawiewka, i, lm. **i** l. p. **Zawierucha. 2.** *zadymka, zasyp, kurzawa, zamieć, zawieja, wieja, zawiewanie śniegiem, piaskiem:* Zabłąkać ś. na zawiewce. Troc. *(= na drodze zawianej).* Śniegi były wielkie i zamieci a. zawiewki srogie, lody były miąższe. Biel. J.

Zawiewny przym. od **Zawiew:** Tam widziało dziewczę chmur gry od ledwo widnych zawiewnych aż do ciężkich ciemnych. Tet.

Zawiezienie, a, blm., **Zawóz, Zawózka** czynność cz. **Zawieźć:** Z. na wygnanie. Troc *(= wywiezienie, deportacja).* Z. gdzie na wygnanie, *deportatio.* Kn.

Zawieźć, ezie, ózł, nied. **Zawozić,** † **Zaważać** l. kogo, co dokąd = *wioząc dostawić, odwieźć dokąd:* Zawożę co, kogo dokąd, *deveho.* Kn. I choćbyście nas prosto w Itak nie zawieźli, dość, żebyście w sąsiedzki Epir nas dowieźli. Jabł. Cóż mi wacpan przywiózł? — A coś mi wacpan dał Z.? Trzt. *(= czapka za biret, piękne za nadobne).* Z. kogo na samo miejsce. Z. tylko do jakiego miejsca = *dowieźć, podwieźć.* **2. Z., Zawozić** (dok.) = *zapełnić, zarównać czym nawożonym:* Z. rów, dół. Kn.

[Zawiędka, i, lm. **i, Więdka]** *brukiew suszana na nitkach, nalana warem, sparzona i zakruszona mąką.*

Zawiędły, Zawiędniały, Zawiędnięty l. *który zawiądł, zaschły, zwiędniały:* W ogniu obóz stanął, gdy ś. las zajmie zewsząd Z. i stary. Jabł. *(= zaschły).* **2.** *zawędzony, uwędzony, wędzony:* Na wsi połcie i schaby i zawiędłe szynki i pochrzepcizna. Ejs. Twardy jak ser Z. Krasz. Przen. *suchy a jędrny; zastarzały, dojrzały, zakorzeniony:* Mocne miał kości, zawiędłą nature. Jabł. Ten Telemak tak młody, Z. w kości, ten kolos mógł obalić olbrzymiej wielkości. Jabł. Oblicze miał od żarów opalone słonecznych, pociągłe, włos czarny, spojrzenie przenikliwe, postać zawiędłą i jakby ciężarem jakim na barkach przytłoczoną. Jun. Staruszka nizka, szczupła, zawiędła, w czarnym czepeczku ze szlarkami. Gaw. **3.** patol.: Z. guz krwawniczy (marisca) = *zaschły guz hemoroidalny.*

Zawiędnąć, ędnie, ędnął a. ądł, × **Zawiędnieć** l. *zacząć więdnąć, więdnąc podeschnąć.* **2.** *więdnąc zaniknąć, zamrzeć, zwiędnąć, uschnąć.* **3.** *wędząc ś. zasnąć; zawędzić ś.*

Zawiędniale przys. od **Zawiędniały:** Przedstawiał ś. pod postacią dzikości zupełnej, chudo, Z. Jeż.

Zawiędniały p. **Zawiędły.**

Zawiędnienie, a, blm., p. **Zawiędnięcie.**

Zawiędnięcie, a, blm., **Zawiędnienie** czynność cz. **Zawiędnąć;** *stan, w jakim ś. znajduje co zawiędłego.*

Zawiędnięty p. **Zawiędły.**

× **Zawiędnisty** skąpiec = *obrzydliwy, brzydki, brudny.* Sł. wil.

† **Zawięzać, że, zał** i † **Z. ś.** p. **Zawiązać.**

† **Zawięzanie, a,** blm., czynność cz. **Zawięzać.**

† **Zawięzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawięzać ś.**

Zawięzić, i, ił, † **Zawięźbić,** nied. † **Zawięźbiać** l. *zrobić, że co gdzie zawięźnie, uwięzić: Implico,* zawięźbiam, zamotawam, zawikławam. Mącz. Plugawe wilgotności w żyłach Z. Petr. *(= zatrzymać, wstrzymać, zamknąć).* **2.** × Z. *zawikłać, zamotać, usidlić, zagrążyć, zaplątać:* Zawięźbić młodzieńca na mylnych rozkoszach świata tego. Mącz. Wielkimi sprawami zawięźbiony, *impli-*

catus. Mącz *(=związany, zaprzątnięty, pochłonięty, zajęty)*.

Zawięzły *który zawiązł, ulgnął, uwięzły; zawikłany, zamotany, usidlony, zaplątany:* Z kłącza rozmarynowego czynią śpilki do wychędożenia zębów i do wypychania rzeczy między niemi zawięzłych. Syr. Narzędzia do wyjmowania czego zawięzłego w gardle Czer. Ukazał Abrahamowi Bóg barana w chróście zawięzłego. Skar. Tyś nas w grzechu zawięzłych ratował. K. G.

Zawięznąć, źnie, znął a. **ązł, Zawiąznąć** *zacząć więznąć, zagrzęznąć, ulgnąć, uwięznąć, ugrzęznąć:* Mięso zawięzło mi w zębach. Furman na targ z bryką siana jadąc, zawiązł w błotnej drodze. Jak. W. Koń zawiązł w błocie. Alb. Zawiązneła w ziemi. Żebr. Znowum się bała, abyś dla nieznaku nie zawiązł był gdzie na Hebrowym haku i żeby twoje dla jakiej niesprawy nie zatonęły w siwych nurtach nawy. Chr. To, co w zębach zawięzło, ma być piórkami dłubano. L. Sarna w sieci zawięzła. Troc. *(=zaplątała ś)*.

† **Zawięzować. uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zawiązać.**

† **Zawięzowanie, a,** blm., czynność cz. **Zawięzować.**

† **Zawięzowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawięzować ś.**

× **Zawięzywać, uje, ywał** i × **Z. ś.** p. **Zawiązać.** Biel. M.

× **Zawięzywanie, a,** blm., czynność cz. **Zawięzywać.**

× **Zawięzywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawięzywać ś.**

[Zawięź, i, lm. **e]** *zawiązek owocu na drzewie.*

† **Zawięźbiać, a, ał** p. **Zawięzić.**

† **Zawięźbianie, a,** blm., czynność cz. **Zawięźbiać.**

† **Zawięźbić, i, ił** p. **Zawięzić.**

† **Zawięźbienie, a,** blm., czynność cz. **Zawięźbić.**

Zawięźla, i, lm. **e** bot. (mimusops) *roś. z rodziny sączyńcowatych.*

Zawlęźnięcie, a, blm., czynność cz **Zawięznąć.**

Zawięzenie, a, blm., czynność cz. **Zawięzić.**

Zawięzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawięzić ś.**

Zawijacz, a, lm. **e** *ten, co zawija.* L.

Zawijaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Zawijacz:** Z., pracownica w fabryce kwiatów.

Zawijać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawinąć.**

[Zawijadło. a, lm. **a]** *zawinięcie, to w co zawijają:* Hop, hop, jak to ładnie naszej Jagnie w zawijadle. Spało maleństwo, zawinięte w pieluchy i zawijadła. Łoź.

Zawijanie, a l. blm., czynność cz. **Zawijać.** Lek. *otulenie ciała całego lub jego części w prześcieradła wilgotne, w koce:* Z. tułowia. 2. lm. **a** *sposób, w jaki zawijają, w jaki zawinięto:* Owe karteluszowe zawijania zakończeń obramowań początek wzięły w starożytnej Etrurji. Gers.

[Zawijaniec, ńca, lm. **ńce]** *walc, tańczony w obiedwie strony z nadzwyczajną szybkością.*

Zawijanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawijać ś.**

[Zawijanka, i, lm. **i]** *obrączka na głowie koła od wozu przy samym wylocie, zawinięta do góry.*

Zawijanki, nek, l. *rzeczy zawinięte.* 2. kuch. *potrawa ze szczupaków w obłączki.* Troc. 3. † Z. *zawijanie ś. koło czego, krzątanina, zwijanie ś, uwijanie ś.,* rub. *uwijantes.* L.

Zawijany l. im. od **Zawijać.** 2. *powstały wskutek zawijania:* Zrazy zawijane. **[Z., ego,** blm.] rz. *rodzaj tańca:* Puścił ś. ze swoją „zawijanego". Karez.

Zawijarka, i, lm. **i, Ruńdmaszyna** *machina do rolowania blachy.*

Zawijka, i, lm. **i** l. [Z.] *to, czym zawiją, zawicie; zasłona, podwika; szal płócienny, głowę i ramiona okrywający.* Goł. Matka stara ś. dla córki o kilkanaście domowych ręczników na zawijki. Kładą czepiec, zawój i zawijkę. 2. bot. (peridium) *otoczka, okrywa ciała owocowego* (sporangium) *a powłoka owocników grzybów.*

Zawikłacz, a lm. **e** *ten, co zawikła, co sprowadza zawikłanie, intrygant.*

Zawikłać, ła a. **ie, ał,** × **Zawichłać,** nied. **Zawikływać,** † **Zawikłować,** † **Zawikławać** *zagmatwać, zaplątać, zamotać: Implector,* zapletawam, zamotawam, zawikławam. Mącz. Dziwny świat zawikłany zawzdy huczy a szumi około łbów ludzkich, jakoby ś. pszczoły roiły. Rej. Sprawa bardzo delikatna, bardzo zawikłana. L. Z. nici. Troc. Przen.: *powikłać, pogmatwać, poplątać, zamotać, zaciemnić:* Z. sprawy. Troc. Z. myśl. Febry złożone a zawikłane. Krup. *(=skomplikone).* **Z. ś.** *zagmatwać ś., zaplątać ś., powikłać ś., pogmatwać ś., poplątać ś., zamotać ś.:* Z. ś. w odpowiedzi, w tłumaczeniu ś.

† **Zawikłale** p. **Zawile.**

1. **Zawikłanie, a** l. blm., czynność cz. **Zawikłać.** 2. a. **Zawikłaność,** × **Zawikłość** *powikłanie, zawiłość, plątanina, gmatwanina, zamęt, trudność:* Jakim sposobem ta naiwność i pierwotność zdołała wplątać ś. pomiędzy nasze Z. i subtelność? Orzesz. 3. anat.: × Z., × **Zakręt,** × **Skręt** w uchu (labyrinthus) *labirynt.* 4. astr.: Zawikłania w ruchu planet = *zakłócenie w ruchu planet.* 5. patol. *powikłanie choroby* (complicatio).

2. **Zawikłanie** przys., p. **Zawile.**

Zawikłanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawikłać ś.**

Zawikłaność, i, lm. i rz. od **Zawikłany,** p. **Zawikłanie.**

Zawikłany l. im. od **Zawikłać.** 2. Z., st. w. **Zawikłańszy** *zawiły, skomplikowany, niezrozumiały, niejasny, ciemny:* Pod przewodem scholastyki obiegła filozofja zawikłańszy daleko okres manowców, na jakie wpadli niegdyś Grecy. Szan. 3. anat.: × Muskuł Z., Myszka zawiła, Muskuł przeplatany, × Myszka przepleciona, Muskuł przepleciony × Muskuł spleciony = *mięsień splecíony karku* (musculus complexus).

Zawikłańszy p. **Zawikłany.**

† **Zawikławać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zawikłać.**

† **Zawikławanie, a,** blm., czynność cz. **Zawikławać.**

† **Zawikławanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawikławać ś.**

× **Zawikłość, i,** lm i p. **Zawikłanie.**

† **Zawikłować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zawikłać.**

† **Zawikłowanie, a,** blm., czynność cz. **Zawikłować.**

† **Zawikłowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawikłować ś.**

Zawikływać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zawikłać.**

Zawikływanie, a, blm., czynność cz. **Zawikływać.**

Zawikływanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawikływać ś.**

Zawilcowy chem.: Kamfora zawilcowa p. **Kamfora.**

× **Zawilczenie, a,** blm., czynność cz. **Zawilczyć.**

× **Zawilczyć, y,ył** *zapełnić wilkami:* Pokój pana Zubrawy był jeszcze bardziej zawilczony. Mach *(=zapełniony trofeami z polowań na wilki).*

Zawile, Zawiło przys. od **Zawiły; Zawikłanie,** † **Zawikłale.**

Zawilec, lca, lm. **lce, Zawilek, [Kozielec]** bot. l. = **Sasanka**: Z. gajowy, [konopka, koziagryść, Kosia drzyć, Kozia gryźć]. **2.** p. **Pełnik.**

Zawilecznik, a, lm. **i, Anemonina, Anemon, Kamfora zawilcowa a. sasankowa** *substancja krystaliczna, otrzymywana z różnych gatunków sasanki.*

[**Zawilgły**] *który zawilgł, zaszły wilgocią:* A wszędzie mech zielony, Z. Tet. Wyjął gęsle, kołki zawilgłe popluł i zębami przykręcił. Tet.

Zawilgnąć, gnie, gnął a. gł *zajść wilgocią, zwilgnąć, zamoknąć, zamięknąć.*

Zawilgnienie, a, blm., p. **Zawilgnięcie.**

Zawilgnięcie, a, blm., **Zawilgnienie** czynność cz. **Zawilgnąć.**

Zawilgocenie, a, blm., czynność cz. **Zawilgocić, Zawilżenie.**

Zawilgocić, i, il, Zawilżyć *zapuścić wilgocią:* Z. mieszkanie. **Z. ś., Zawilgotnieć, Zawilgnąć, Zawilżeć** *zajść wilgocią:* Mury u dołu tak ś. zawilgociły, że miejscami aż mchem porosły. Rog.

Zawilgotnieć, eje, ał p. **Zawilgocić.**

Zawilgotnienie, a, blm., czynność cz. **Zawilgotnieć.**

Zawilina, y, lm. **y** p. **Serpentyna.**

Zawilżeć, eje, ał p. **Zawilgocić.**

Zawilżenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zawilżeć. 2.** czynność cz. **Zawilżyć.**

Zawilżyć, y, yl p. **Zawilgocić.**

Zawilek, lka, lm. **lki** p. **Zawilec.**

Zawiło p. **Zawile.**

× **Zawiłorogi** *mający zawiłe, splątane, krzaczaste rogi.* Kn., Troc.

Zawiłość, i I. blm., rz. od **Zawiły. 2.** lm. **i a.** × **Zawikłość** *plątanina, gmatwanina, zawikłanie;* przen.: *zamęt, trudność:* Z. drzewa, gdzie ś. splątują z sobą gałęzie. Kn. Sęki i zawiłości drzewa dlatego natura dała, żeby ś. tam sok zastanawiał i tym więcej trybował. Trzyc. Nie mozól sobie głowy temi zawiłościami, żebyś nie stetryczał. L. Jak gdyby byli wyroków tylko samych obwieszczycielami, ćmią je i kryją zawiłością. Kras. Nowaby ś. w powieści zrodziła Z. Mick. Zostawisz w dole tajemnic Z. Krasiń. W wypowiedzeniu myśli dojrzałaś Z. Gliń.

† **Zawiłować, uje, ował** *zacząć wiłować, być wiłą, zaszaleć.*

† **Zawiłowanie, a,** blm., czynność cz. **Zawiłować.**

Zawiły I. *kręty, pokręcony, skręcony, świdrowaty, pokrętny, wichrowaty.* Róg Z. Troc. Baran łba zawiłego. (= × *zawiłorogi,* × *zawity).* Z. jako róg. Kn. Rosa w listkach zawiłych (= *zwiniętych, skręconych).* **2.** *węzłowaty, guzowaty, sękowaty:* Pień Z. Troc. (pień z wielu wyrostków zlepiony, gdy od korzenia gałęzie ś. skupiają. L.). Siekiera, rąbiąc wierzbę zawiłą, chcąc jej rychlej pożyć, z niej klinów naciosała. Jabł. Między krajowemi drzewami najzawilsze są: jarzębina i brzost. Kluk. Przen. *zawikłany, powikłany, zagadkowy, zagmatwany, trudny do rozplątania, rozstrzygnięcia, ciemny, niejasny, niezrozumiały, skomplikowany:* Zawiła to sprawa. Troc. Styl Z. Troc Zawiłe wrzucono kwestje, tak że ich nikt zgadnąć nie mógł. Wad. Salustjuszowi zadają, jakoby on zawiłemi słowami historją swą zatrudnił. Pilch. Sens Z. na jarmarku. Kam. Nie czekając zawiłych rozstrzygnienia sporów. Tremb. Z tego to dzieła pochodzą wszystkie miejsca zawiłe, które z ciężkością zrozumieć przychodzi. L. O zakładbym poszedł, że jest niewinny; pozwól, niech tego zawiłego dochodzę pasma. Bog. Woj. Niedostępne figury i zawiłe frazesa. Zabł. Język jest prosty, kiedy rzeczy zawiłe, wyniosłe myśli i głębokie pojęcia może wydać zwięzłe, zrozumiałe i sposobem zbliżonym do mowy potocznej. Śniad. Rozwiązanie tak zawiłego pytania. Śniad. **3.** † Zawiła głowa = *głowa z bujnym, grzywiastym włosem, wichrowata.* Rej. **4.** anat.: × **Myszka zawiła,** p. **Zawiklany. 5.** kam.: Kamień Z. = *kamień, choć nie twardy, ciężko odłupujący ś. pod dłutem.*

Zawinąć, nie, nął, Zawić, nied. **Zawijać I.** *owinąwszy zakryć; zatulić:* Zawić, Z. Rej. Zawinął rękę, głowę chustką, palec w płatek. Troc. (= *owinął, zawiązał).* Smok ich długim zaplotem zawija, jadem śmiertelnym zabija. Żebr. (= *owija, obejmuje, okręca, oplata).* Tu chytry smok, nabrzmiały jadem niezleczonym, sprosnym sine zadziergi zawija ogonem. Nar. [Ogrodnik głowę miał zawiniona]. **2.** † Z. dziewczynę = *oczepić, ubrać w czepek:* Niewiastę rozkapturać, a dziewkę zawić. Zwr. M (zaczepić, w czepek, czyli zawicie, ubrać, pannę w jejmość przewierzgnąć. L.). [Braciszku, zawiń siostrzyczkę. Z tobą mię, mój Jasieńku, z tobą zawiją]. **3.** *zwinąwszy założyć; skręcić, zagiąć, podwinąć, odwinąć, zakasać:* Z. rękawy. Olbrzymie muskuły, widne z pod zawiniętego rękawa. Sienk. Z. suknię a. sukni, spodnie. Z. listek (= *zwinąć w trąbkę).* Z. włosy (= *utreflć).* Z. róg u karty = *zachylić, załamać.* Z. fałdę, zakładkę u sukni. Zawijać blachę = blach. *falcować.* **4.** × Z. = *zrobić przez wicie, zwinąć, uwić, ukręcić, upleść:* Gdzie prawda zawija gniazdo swe, już i sprawiedliwość i wszystkie inne cnoty przy niej osadzić ś. muszą. Rej. (= *ściele, zakłada).* **5.** czym = *wywinąć; machnąwszy zagarnąć, zająć; zakręcić, wykręcić, zakołować:* Okrągłym wrzecionem zawijała wartko. Żebr. (= *zataczała, toczyła).* Trzymał w ręku potężne polano i zawijał nim nie żartem. Krasz. A Jagusią miotał i zawijał, że ś. w ten jeden kłąb zwarli i jako to pełne wrzeciono po izbie wili, że ino wicher szedł od nich i moc. Reym. Ej, nogi moje, niechże z okrzykiem taneczek sobie zawiniem. L. (= *wywiniem, utniem, wykręcim; puścimy ś. w taneczek).* **6.** Zawijać = *zajadać, futrować, zmiatać, sprzątać, repetować, pałaszować, młócić, ćwiczyć, pucować,* rub. *wsuwać:* Zgłodniały zawijał, aż mu ś. uszy trzęsły. **7.** dokąd = *skręcić, zwrócić:* [Ja do insyj konia zawinę] (= *zwrócę ś., uderzę, pojadę).* Z. do portu i t. p. = *przybić, zapłynąć, dopłynąć, wylądować:* Zawinął szczęśliwie do portu. Troc. **8.** łódkę u pala = *przywiązać ją u pala, zacumować.* Sł. wil. **9. Z. ś. I.** *owinąwszy ś. zakryć ś.; owinąć ś., okręcić ś., zatulić ś., zapatulić ś., otulić ś., opatulić ś., oburdać ś.:* Ci niecnotliwi kazali, aby Susana była odkryta, bo ś. była zawiła, aby ś. wzdy tak nasycili piękności jej. Leop. (bo była zakryta. B. G.). Z. ś. w prześcieradło, w płaszcz. Przen.: Czekaj zawsze cierpliwie a w cnotę ś. zawiń! Opal. (= *uzbrój ś.).* × Z. ś. *uziąć czepek na głowę, oczepić ś., okapturzyć ś.:* Eleonorę, która ś. w klasztorze lwowskim Panien Sakramentek na wieczną służbę Bogu zawiła. Nies. **2.** *zaplątać ś., zawikłać ś., owinąć ś., zamotać ś., omotać ś., opleść ś., okręcić ś.:* Gdy siadł krogulec na drzewie, pętlice, które u nóg jego wisiały, zawinęły ś. około gałęzi, tak iż on nijak ś. odjąć nie mógł. Jabł. Droga przestronna, ale przykro zawijana około góry. Niedź. Uciekajcie od namiotów ludzi niezbożnych, abyście ś. w ich grzechach nie zawinęli. Kaczk. (= *nie zabrnęli, nie zagrzęźli, nie*

zawięźli, nie utknęli). **3.** † Z. ś. gdzie, między czym = *zaplątać ś.* = *znaleźć ś. między innemi, nawinąć ś., nadarzyć ś., trafić ś., nagodzić ś., zdarzyć ś., zabłąkać ś.:* Między dobremi w kościele Bożym źli ś. zawijają. Dambr. Pracowicie uczył i z pogaństwa jeszcze zawijające ś. błędy wykorzeniał. Nies. **4.** *zakrzątnąć ś., uwinąć ś., zwinąć ś., pospieszyć ś. z czym:* Zawiń ś. koło polewki, bo mi kaducznie zimno. L. Czterech go napadło, dałem mu sukurs i w tym zapale, gdy ś. mocno zawijam, zgubiłem worek. Boh. *(= wykręcam ś.).* Idź teraz do ojca, a ja ś. tu koło Hipolita zawinę. Boh. *(= zajmę ś. nim).* Dobregoś wacpan gustu, ja sam, gdybym bratem jej nie był, za katybym ś. około niej zawijał. Boh. Koło kogo ś. miłość zawinie, ten musi być szczęśliwym. L. Tak mię to rozgniewało, żem ś. wraz zawinął i czymprędzej przez Kale do Anglji popłynął. Niem. *(= zabrałem ś.).* Tereska zawinęła ś. koło nalepy, podnieciła ogień. Ork. [Zawija ś. kiela dwora *(= kręci ś.).* **5.** [Zawijać ś.] *stroić ś. w czepek mężatki.* **6.** [Z. ś.] *mieć dziecko nieślubne.*

Zawindować, uje, ował *zaciągnąć przy pomocy windy.*

Zawindowanie, a, blm., czynność cz. **Zawindować.**

Zawiniątko, a, lm. **a** p. **Zawinięcie.**

Zawinić, i, ił *popaść w winę, stać ś. winnym, przewinić, przeskrobać, zgrzeszyć, wykroczyć:* Kto zawinił, ten odpowiadać będzie. Trzeba szczerze wyznać, w czym ś. zawiniło. Libonius, iż był wielce zawinił cesarzowi, gdy mu dwie armacie poraził, dlatego przed gniewem jego dalej uchodzić musiał. Stryjk. Kowal zawinił, a ślósarza obieszono. Prz. Kmieć, czy szlachcic zawinił. Vol. I cóżeśmy niebacznym na własne dobro sąsiadom zawinili? Wor. Cóżeśmy przecie tym wrogom naszym zawinili? Wor.

Zawinienie, a I. blm., czynność cz. **Zawinić. 2.** lm. **a** *wina, której ś. kto dopuścił, przewinienie, wykroczenie.*

× **Zawinienie, a,** blm, p. **Zawinięcie.**

× **Zawinienie się, a ś.,** blm., p. **Zawinięcie ś.**

Zawinięcie, a I. a. × **Zawinienie** czynność cz. **Zawinąć. 2** lm. **a** *paczka, w której co zawinięto, tłumok, tobołek.* Zdr. **Zawiniątko.**

Zawinięcie się, a ś., blm., × **Zawinienie ś.** czynność cz. **Zawinąć ś.**

Zawinięty, Zawiniony im. od **Zawinąć.**

Zawiniony p. **Zawinięty.** Wen., L.

[**Zawiokać, a, ał**] *zachęcić konia do biegu, wołając: wio!*

[**Zawiokanie, a,** blm.] czynność cz. **Zawiokać.**

[**Zawionąć, nie, nął**] **I.** *wionąwszy zalecieć; zawiać, powiać, zadąć:* Jak zawiunie wiater, zader jej wszystkich kiecków, kosiuli na łeb. **2.** *wionąwszy zagasić; zadmuchnąć:* Świece wiater zawionął.

[**Zawionięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zawionąć.**

† **Zawiosa, y,** lm. **y** p. **Zawiasa.** Henr., Mur.

† **Zawiosny** przym. od **Zawiosa,** *zawiasowy:* Zawiosnych cnot tych sztyrzy są. Łop.

Zawiośnieć, eje, ał *zacząć być wiosną:* Ot, zawiośniało, pocieplało w lesie. Syrok.

Zawiośnienie, a, blm., czynność cz. **Zawiośnieć.**

[**Zawiozarek, rka,** lm. **rki**] p. **Zawiązarek.**

Zawiórzenie, a, blm., czynność cz. **Zawiórzyć.**

Zawiórzyć, y,ył *zasypać wiórami:* Migał jego czerwony w zielone pasy spencerek i siwa baranica na podeptanych, zawiórzonych śniegach, gdzie obrabiali drzewo. Reym.

[**Zawiracz, a,** lm. **e, Wirak**] *część składowa krosien.*

Zawirować, uje, ował *zacząć wirować, zakołować, zakręcić ś.:* Snieg, zawirowawszy kilka razy w powietrzu, opadał na ziemię. Orzesz. Nad górą tuman zawirował duchów. Psm.

Zawirowanie, a, blm., czynność cz. **Zawirować.**

Zawisać, a, ał p. **Zawisnąć.**

Zawisanie, a, blm., czynność cz. **Zawisać.**

Zawiska, i, lm. **i** gieol. (cerithium) *mięczak brzuchopełzy trąbikowy.*

Zawisłość, i, blm., rz. od **Zawisły.**

Zawisły I. a. † **Zawisny** *który zawisł, wiszący:* Idmonową córę, która ś. z gorliwości wielkiej obwiesiła, zawisłą dobrotliwa Pallas podchwyciła. Żebr. Wagi artyleryczne, niby szubienica mocna, drewniana, na której wisi kibić żelazna z dwiema szalami na ramionach tej kibici zawisłemi. Jak. J. Obraz jej, u korony tam zawisny, był pocałowany. L. **2.** p. **Zwisły. 3.** przen.: Z od kogo = *zależny, podległy, niesamodzielny.* Państwo zawisłe. Z. od czego = *uwarunkowany czym:* O dalszych przyczynach ruchu, nie zawisłych od ciężkości. Hube.

Zawisnąć, śnie, snął a. sł, nied. **Zawisać I.** *zatrzymawszy ś. zwisnąć; uwiesić ś., zawiesić ś.; zostać obwieszonym,* rub. *zadyndać:* Uwięzła Absalonowi głowa na dębie, a gdy on zawisł między niebem a ziemią, muł, na którym siedział, przebieżał. Wuj. Absalon, zawisszy na dębie, trzema włóczniami pchnięty został. Lach. Filida na drzewie migdałowym zawisła. Chr. *(= powiesiła ś.).* Za rękę u podwoja zawisnął nieżywy. Żebr. *(pependit).* Upadł kamień pode mną, ledwiem u gałązki jedną ręką zawisnął. Rej. *(= ocalił ś. uwiesiwszy ś.).* Zawisnął między młotem i kowadłem. Pot. Swoje mistrz na skrzydł parze ustanowił ciało i na powietrzu zawisł, zachynąwszy śmiało. Żebr. *(= uniósszy ś. został).* Strzała niechybna z cięciwy wyciągnionej wyszła i schroniona w kolistym zasuwie zawisła. Żebr. Niech ciężar zawiśnie na sznurku przez klubkę. Troc. Niesie dwie szklanki, które na końcach laski zawisły. Troc. Pan zabija, odziera, najeżdża, rozgania, siedzieć mu jednak w krześle, a ty, chłopku, pewnie za snopek lub barana zawiśniesz na drewnie. Pilch. *(= zostaniesz powieszony).* Z. na przyrządzie gimnastycznym, wysoko zawieszonym. Fala (dymu) poziomo w pół izby zawisa i nad głowami jako obłok ś. kołysa. Mick. Rój muszek w powietrzu zawisł. Promień wytrysnął i w białej chmurce jako złoty grot zawisnął. Mick. *(= utkwiwszy został).* Przen.: Zawisnęła oczyma na jego twarzy. Bał. *(= zatrzymała oczy; wlepiła w nią oczy):* Swawolnemu zdrowie na łyczku zawiśnie, a łasztem choroby przypadną. a jeszcze cudzoziemskie. Birk. *(= na nitce ś trzyma, na włosku wisi).* **2.** przen.: Z. od kogo = *być w zawisłości od niego:* Na tym dwojgu przykazaniu wszystek zakon zawisł i prorocy. Wuj. = *być zależnym, podwładnym mu być, podlegać mu, zależeć od niego:* Wiesz, iżeś zawisnął od niego, a iżeś mu subordynowany. Salin. **3.** od kogo, od czego na czym, † z kogo = *zależeć, być w zależności, być czym uwarunkowanym, zasadzać ś., gruntować ś. na czym, podlegać, opierać ś. na czym:* Obrót ziemskiego zegara od wag i kół i od żelaznego porządku wszystek zawisł. Kulig. Wszyscy ludzie u Boga zawisnęli, w Nim bowiem wszyscy jesteśmy, żyjemy i ruchamy ś. Salin. Los nas

wszystkim od ugruntowania dobrej konstytucji zawisł. Kons. Nie chcą tego poznać panowie, iż od wielkości i dobrego mienia poddanych ich własna możność zawisła. Kras. Szczęśliwość państwa zawisła na dobrych obywatelach. L. (= *spoczywa*). Na komenderującym powodzenie całego wojska zawisnęło. Dek. Cnota zawisła na zwyczaju czynić według praw, a występek na zwyczaju przeciwnym. L. Urząd książęcia jak ci ś. zda i na czym zawisł? Boh. Mądry zawsze pracuje, aby na sobie samym najwięcej zawisł. Oss. (= *sobie najwięcej zawdzięczał*): W tym wszystko zawisło. Troc. (= *w tym cała rzecz*). Od tego to zawiśnie. Troc. Na twojej woli wszystko zawisło. Troc. Życie moje i zdrowie od twego życia i zdrowia zawisło. Troc. W pomocy twojej siła szczęścia mego zawisło. Troc. Zawisło na tym życie twoje. Troc. Z. w czym = *zawierać ś., zamykać ś. w czym:* W tej tajemnicy największa chwała Boża i wszystka pewność zbawienia naszego zawisnęła. Min. 4. † Dlatego ś. z dziatkami do tego znamienia, przez wodę i Ducha św. uczynionego, rodzice kwapią, a ta sentencja Pańska i to napisanie Pawła św. na nich nie zawisnęło. Rej. (na nich nie pozostawało, uwięzło, na nich ś. nie uiściło. L.).

× **Zawisnik, a,** lm. **cy** p. **Zawistnik.**

× **Zawisność, i,** blm., rz. od **Zawisny,** *zawiść:* Potomność bez respektu i zawisności sprawy monarchów zwykła nicować. Troc.

× **Zawisny** p. **Zawistny.** Gosł., Kaz. 1555.

† **Zawisny** p. **Zawisły.**

† **Zawistać, a, ał** p. **Zazdrościć.**

†**Zawistanie, a,** blm., czynność cz. **Zawistać.**

× **Zawistka, i,** blm., p. **Zawiść.**

× **Zawistnica, y,** lm. **e,** × **Zawiśnica** forma ż. od **Zawistnik.**

† **Zawistnienie, a,** blm., p. **Zawiść.** Sł. wil.

Zawistnik, a, lm. **cy,** × **Zawisnik,** † **Zawiśniak,** × **Zawisnik,** † **Zawidnik,** † **Zawiśń I.** *człowiek zawistny, zazdrośnik:* Z w miłości (= † *zelant,* † *zelotyp*). Mina twoja dzika zdaje mi ś. oznaczać w tobie zawiśnika. Zabł. Wreszcie gardzisz fortuny srogość i jej groty i bezsilnych zawiśniów płochopędne zwroty. Kniaź. 2. † Z *rywal, współubiegający ś., konkurent, antagonista, współzawodnik:* Zawiśnik, Z., *aemulus.* Kn. 3. † Z. *nienawistnik, nieprzyjaciel, przeciwnik, wróg:* Wnet znalazł zawistnika i nieprzyjaciela sobie. Steb. Wasz mól dwojaki: jeden, co doma rzeczy miesza; drugi—postronny spornik a zawisnik wasz. Jan. Pan odstąpił od ciebie, a przeniósł ś. do zawiśniaka twego. (przestawa z nieprzyjacielem twoim. B. G.). 4. † Z.: Bóg święty i mocny Z. jest. Wuj. (zapalczywy. B. G.).

Zawistny, † **Zawiśny,** × **Zawisny,** † **Zawidliwy,** † **Zawidzny,** † **Zawiściwy I.** *pełen zawiści, pałający zawiścią, zazdrosny:* Szatan, on zawiściwy a uporny prześladowca człowieka nędznego. Rej. Zawisnym, zazdrościwym na to patrzy okiem. Troc. (= *nienawistnym; zezem, zpodełba*). Z. jestem, zawistam. Kn. 2. *podejrzliwy, zazdrosny o kogo, o co* Z. o swoją żonę (= *zelant, zelotyp*). Ofiara zawistnej miłości. Leop. (ofiara podejrzenia. B. G.) Małżonek Z. Troc. U dawnych Polaków mąż o cnotę swojej małżonki troskliwy nazywał ś. zawistnym, a że troskliwość miała imię zawiści; teraz ta troskliwość daleko gładziej zowie ś. żaluzją i inne ma całe znaczenie. L. Brzydal, jaki zawisny o swoję żonę. L. Gdy o Bogu Pismo mówi, że Z. w miłości, znaczy to, że tego zakazuje, gdy kto chwałę z miłością najwyższą, Jemu samemu winną, kędy indziej przenosił. Wiśn. Zawidliwa miłość domu twego zjadła mię. Bud. (gorliwość domu twego zżarła mię. B. G., 3. [Z.] *mściwy.*

† **Zawistość, i,** blm. p. **Zawiść.**

Zawistota, y, lm. **y** bot. (knoxia) *roś. z rodziny marzanowatych.*

† **Zawisy** nasienne, anat., p. **Nasienny.**

× **Zawiszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zawiścić.**

× **Zawiścić, i, ił** p. **Zazdrościć.**

† **Zawiściwie** przys. od **Zawiściwy.** L.

† **Zawiściwy** p. **Zawistny.**

Zawiść, i, blm., † **Zawistość,** † **Zawistnienie** *zazdrość; nienawiść pochodząca z zazdrości:* Kain, zawiścią wzruszony, zabił brata. Baz. Z. spać nie daje. Tremb. Z. małżeńska = *miłość zazdrosna, podejrzliwa,* † z e l o z j a, † ż a l u z j a. Zawiścią małżeńską zdjęty. Troc. Z. (zazdrość) szalona. Troc. W zawiści, w nienawiści jest. Troc. Nieszczęśni nie mogą zawiści uniknąć. Tremb. Schniesz od zawiści. Kniaź. Z zawiści nienawiść powstała. Rzew. Niech kraj na tym nie szkoduje, że mnie Z. prześladuje. Niem. Na ziemi naszej imię jej powtórzy Z. Fel. Z., którą czuł dla Tadeusza, tym mocniej hrabię przeciw Soplicom porusza. Mick. Musim porzucić głupstwa nasze, nierozumy, próżności, lekkomyślności, zawistki, prywaty, zgoła dzieciństwa. Krasiń. Zdr. **Zawistka.**

[**Zawiślanka, i,** lm. **i**] *mieszkanka zawiśla.*

Zawiślany p. **Zawiślański.**

Zawiślański, Zawiślany, × **Zawiślny** *za Wisłą, z tamtej strony Wisły będący, z za Wisły pochodzący:* Zawiślańskie województwa. L. Kraje zawiślane. Nar. Tak mi mojej, mój Pietrze, lutni struny grały, a strunom zawiślane echa podrzeźniały. Zabł.

I. Zawiśle, a, blm. *miejsce, kraina leżąca za Wisłą, z tamtej strony Wisły:* Czasem nam wielka potrzeba każe pożyczać na zawiślu chleba. Klon. Po zawiślu. Tw.

2. × **Zawiśle** przys. od **Zawisły,** *zależnie.*

× **Zawiślny** p. **Zawiślański.** Troc.

† **Zawiśniak, a,** lm. **cy** p. **Zawistnik.**

× **Zawiśnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Zawiśnik,** *zawistnica:* Nieszczęśliwa Z. Marja Stuart sławnej Elżbiety, królowej angielskiej. Jak. J. (emulująca z nią. L.)

× **Zawiśnie** przys. od **Zawiśny** a. od **Zawisny,** *zawistnie:* Kto więcej wierszów nad mnie w prędszym czasie złożył? kto z lepszym głosem śpiewał? Przy mnie ani piśnie Hermogen, sławny śpiewak, tylko klnie Z. L.

Zawiśnienie, a, blm., p. **Zawiśnięcie.**

Zawiśnięcie, a, blm., **Zawiśnienie** czynność cz. **Zawisnąć.**

× **Zawiśnik, a,** lm. **cy** p. **Zawistnik.**

† **Zawiśny** p. **Zawistny.**

† **Zawisy** nasienne, anat. p. **Nasienny.**

† **Zawiśń, a,** lm. **e** p. **Zawistnik.**

Zawitać, a, ał gdzie, dokąd, do kogo *przybyć, zjawić ś.:* Ja nadzieję mam, że tu zdrów wkrótce zawita. Dzień zawitał. Kn. (= *zaświtał, zabłysnął, nadszedł*). Dziś mi dzień godny, dziś pierwszy raz zawitał. L. Zawitaj k nam, Duchu św. Op. Zawitaj, ranna jutrzenko. Tw. Obrońca Polski, Chodkiewicz zawitał. Kras. Już do hrabstwa pan swego zawitał. Kras. Radość zawitała raz jeszcze do naszego domku. Błot. Król niebieski k nam zawitał. Pśń. Drejnar nie ba-

wiąc tu zawita, popasywał stąd o dwie mile. Boh. *(= stanie)*. Nie trafiwszy do tamtego domu, do nas zawitał. Boh. Miły ten gość niespodzianie zawitał. Troc. Zawitała szczęśliwa godzina, dzień oczekiwany. Troc. Pocoś tu, kumie, zawitał? Mick. Zawitaj, Matko rodzona! Wójc. *(= witaj, bywaj)*.

× **Zawitać, a, ał** *zawijać, zaplatać:* Wiklić co, Z., splatać. Bobr.

† **Zawitalec, lca,** lm. **lcy** *przychodzień, przybysz:* Mniejszej my kondycji w ojczyźnie swej własnej, niż Ormianie, Żydzi, do państw tych zawitalcy. Smotr.

Zawitanie, a, blm., czynność cz. **Zawitać.**

× **Zawitanie, a,** blm. czynność cz. × **Zawitać.**

× **Zawitek, tka,** lm. **tki** *tok śrubowy.* L.

[**Zawitka, i,** lm. **i**] **1.** *garść kłosów na niwie związana z tajemniczym zaklęciem przez czarownika, który chce sprowadzić jakie nieszczęście na dom właściciela zboża.* **2.** a. [**Pokrytka**] *dziewczyna, która utraciła panieństwo; niewiasta z nieślubnym dzieckiem.* **3.** *brzeg zawinięty,* rzem. *felc:* Zaczęli odciągać worki za zawitki. Żer..

[**Zawitra**], † **Zawitro** przys. *rano.*

† **Zawitro** p. **Zawitra.** Sł. wil.

† **Zawitrzny** *poranny, ranny:* Modlitwa zawitrzna. Sł. wil.

× **Zawity 1.** *zawinięty:* Pierścień w płatek Z. Troc. [Zawita dziewka] = *oczepiona, młoda mężatka.* **2.** *zawisły, zawikłany, poplątany,* **3.** Twarz zawita. Troc. = *pomarszczona, pofałdowana.* **4.** *sękowaty, zawiły, wichrowaty:* Pień Z. **5.** † Rok *(= termin)* Z. = *nieodwołalny, stanowczy, prekluzyjny, peremptoryjny.* Ks. Ł., Rej, Biel. M., Klon., Bobr. Skazano na pewny a na Z. rok przynieść świadectwo. Ort. Z. rok = termin, na którym strona pozwana koniecznie stanąć powinna. Cz. (Por. Czasokres). Przen.: Skoro ś. Izasław do Kijowa wrócił, uiścił ś. śmierci z długu, będąc na rok Z. pozwany. Stryjk. Wszak nie „Z. rok, będzie-ć to jeszcze w czas. Rej.

[**Záwiwa, y,** lm. **y**] p. **Zawierucha.** Pc.

Zawiwatować, uje, ował *zacząć wiwatować, odezwać ś. na wiwat, wiwatując zawołać:* Żebym tu miał swoją baterję, tobym im zawiwatował! Reym.

Zawiwatowanie, a, blm., czynność cz. **Zawiwatować.**

Zawizować, uje, ował *stwierdzić podpisem, notatką, pieczęcią, że ś. dokument widziało, że był przedstawionym, położyć wizę na dokumencie; postarać s. o wizę dla swego dokumentu:* Z. pasport.

Zawizowanie, a, blm., czynność cz. **Zawizować:** Żądał zawizowania rewersu przez komisję ekonomiczną. Kraus.

Zawlec, ecze, ókł, a. **ekł** nied. **Zawlekać, Zawłóczyć,** † **Zawłaczać 1.** kogo, co dokąd = *wlokąc zajść z nim; powlec aż dokąd, zaciągnąć:* Mysz zawłoczy wszystko do swej jamki. Zawlókł go za włosy na dwór. Troc. Stamtąd zawleczono ciało na rynek. Niem. Przen.: *pociągnąć, zagnać, zapędzić, unieść:* Upominał, by ich nadzieja łupu dalej nie zawlokła. Warg. Przen.: *sprowadzić, przynieść z sobą:* Moda francuska i do nas zawleczoną została. Kaczk. Z. dokąd zarazę, choroby. **2.** *zaciągnąć, powlec; wlokąc zakryć, zasłonić.* [Niebo zawlekane kiedy piaskami rozwianemi Reym.]. Oto samotny idę ja, a ścieżki mi zawłóczy mgła. Mark. **3.** *nawlec; wlokąc zaciągnąć:* Zawłóczyć igłę, nitkę. Troc *(= przewlec nitkę).* **4.** nitkę = *igłą zaciągnąć, zrobić zawłoką:* Z. włosień koniowi spleconemu. **5.** a. (dok.) **Zawłóczyć** *zabronować:* Zawłóczę siewbę broną. Kn. **6.** × Zawłóczyć = *cerować.* **Z. ś. 1.** *zostać zawleczonym:* Niech ś. ani jedna setnia Z. nie da. Jeż. Powiadają nasi Polacy, iż słowo w księgi zawlecze ś. jednym piórkiem, ale z ksiąg nie wynidzie dziesięcią par wołów, byś zaprzągł i założył. Birk. **2.** *powlec ś., zaciągnąć ś., zakryć ś., zasłonić ś., zajść:* Niebo zawlekło ś. chmurami. Rynek zawlókł ś. dymami, podniosły ś. głosy: gore! gore! Sienk. **3.** dokąd = *wlokąc ś. zajść; dowlec ś., zagramolić ś., zaleźć:* Nie mogę ś. Z. do mojej matki, siły mnie odstępują. L. Gdy go żona z wielką biedą podpierała, zawlókł ś. na łóżko. Świt.

Zawleczenie, a, blm., czynność cz. **Zawlec:** Ostatni ratunek konia spleconego Z. włosienia i tak długo onego niewyjmowanie, aż sam wygnije, i rana ś. wyczyści. Lk.

Zawleczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawlec ś.**

Zawlekać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawlec.**

Zawlekanie, a, blm., czynność cz. **Zawlekać:** Igła szeroka do zawlekania tasiemki. Czer.

Zawlekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawlekać ś.**

† **Zawłaczać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zawlec.**

† **Zawłaczanie** a, blm., czynność cz. **Zawłaczać.**

† **Zawłaczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawłaczać ś.**

Zawładać, a, ał p. **Zawładnąć.**

Zawładanie, a, blm., czynność cz. **Zawładać.**

Zawładnąć, dnie, dnął a. **dł,** nied. **Zawładać** i **Zawładywać** kim, czym, nad kim, nad czym; gdzie = *zacząć władać, zagarnąć pod swoją władzę, zapanować; opanować kogo, co, owładnąć kim, czym:* Z. państwem, czyim umysłem. Nad Marją zawładła teraz ręka wdowy Ludwiki. Turcy zawładli na półwyspie Bałkańskim. Waskwez w siodło wpadnie, krajów wschodnich nie ujrzy ani w nich zawładnie. Przyb. Moskwa gród, gdzie cary rosyjskie zawładły. Przyb. *(= władzę swoją założyli).* W początku roznamiętniony i oburzony, więcej sobą zawładywał. Krasz.

Zawładnienie, a, blm, p. **Zawładnięcie.**

Zawładnięcie, a, blm., **Zawładnienie** czynność cz. **Zawładnąć.**

Zawładywać, uje, ywał p. **Zawładnąć.**

Zawładywanie, a, blm., czynność cz. **Zawładywać.**

Zawłaszczalny *który może być zawłaszczony.*

Zawłaszczenie, a, blm., czynność cz. **Zawłaszczyć.**

Zawłaszczyć, y, ył *zająć na własność:* Biliśmy ś.... ale nie zmartwychwstał król, któryby zaklęcie w czynie wykonane *(= przysięgę kozaków, że pobiją wrogów)* przyjął, osłonił koroną Piastów i Jagiellonów i dla Polski zawłaszczył. Czajk. Ekon.: Dobra zawłaszczone = *stanowiące wyłączną własność osoby fizycznej lub prawnej.*

Zawłoczka, i, lm. **i, Zawłóczka** *sworznik, zatyczka, sztyft przetykający ś. przez otwór w końcu drążków, w tulejkach i t. d. dla łączenia lub przytrzymywania.* Łab. Z. a. szplint– rodzaj gwoździa przeciw spadaniu muterek, podkładek na osiach i t. d.

Zawłoczny przym. od **Zawłoka, Zawłóczny** *służący do robienia zawłoki, od zawłóczenia:* Iglica zawłoczna.

Zawłoka, i, lm. **i 1.** *zawleczenie, zawlekanie.* L. **2.** *zasłona zawlekająca co, powłoka:* Księżyc

świecił w zawłokach przejrzystych chmurek. Żer. 3. [Z.] *włóczęga, włóczykij, powsinoga, przybłęda.* Goł. Tak to zawsze ś. dzieje tam, gdzie obcy Z. przed staremi sługami ma wejście do pańskiego serca. Chodź. Kiedy głodny człek znajdzie ś. we wsi, to już pewnie Z. Kaczk. 4. zb. *włóczęgi, włóczykije, przybłędy:* Giermanami zwą ś. gromady zawłoki z cudzych stron świata. Pol 5. bud. *sztuka żelazna, nieco klinowata i spłaszczona, która ś. wpuszcza w ucho ankry.* 6. a. × **Przewłoka** lek., wet. *daw. środek: taśma, knot, powrózek, które podprowadzano pod skórę i tam zostawiano, aby wywoływały i podtrzymywały ropienie:* Z. w bliskości oka i jej skuteczność w chorobach oczu. Narzędzia do zawłoki powiek, moszen, do zawłoki otworzenia. Czer. Z., zawłoczny pod skórą włos, np. Z. przez pierś przeciągnięta. Wolsz. Z. na karku skuteczniejszą bywa i lepiej wilgoci szkodliwe ściąga, niżeliby je dwa upusty ściągnąć potrafiły, zwłaszcza w niemocach głowy i dolegliwościach oczu. Perz. Jak Z. na karku *setaceum* dawana bywa. Perz. Bydlętom w takiej chorobie trzeba przeciągać zawłoki. Wolsz. Z pomykania włosienicy w zawłoce bywa boleść koniowi. Trzyc. 6. wet.: Zaciąg, Z. u bydła to, co u ludzi bielmo, łuszczka, katarakta. L.

[**Zawłoki, ok,** blp.] *sznurowadła do chodaków.*

Zawłokowaty chir.: **Rana zawłokowata** = *rana postrzałowa tak powierzchowna, jak rana od zawłoki.*

× **Zawłoski, ów,** blp. *darcie, targanie za włosy; zalotki:* Po onym urąganiu, po sprosnym upiwaniu, po biciu, po zawłoskach i poszyjkowaniu przyszło do niezliczonych ran, do krwi rozlania. Groch. Rektor studenty w sprawach kryminalnych mniejszych, jako o Z. i skrwawienie, niewielkiej zwadzie, uczynione, ma moc sądzić. Herb.

Zawłóczenie, a, blm., czynność cz. **Zawłóczyć.**

Zawłóczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawłóczyć ś.**

Zawłóczka, i, lm. i p. **Zawłoczka.**

Zawłóczny p. **Zawłoczny.**

Zawłóczyć, y, ył p. **Zawlec.**

† **Zawnętrznie** przys. od **Zawnętrzny,** *zewnętrznie.* L.

† **Zawnętrzny** p. **Zewnętrzny.** Troc.

Zawnioskować, uje, ował *zadecydować w formie wniosku, wywnioskować, zakonkludować, wnieść z czego.*

Zawnioskowanie, a, blm., czynność cz. **Zawnioskować.**

[**Zawniwecz**] *wniwecz.*

† **Zawnuk,** a, lm. i *syn prawnuka, praprawnuk.* L.

Zawoalać, a, ał p. **Zawoalować.**

Zawoalanie, a, blm., czynność cz. **Zawoalać.**

Zawoalenie, a, blm., czynność cz. **Zawoalić.**

Zawoalić, i, ił p. **Za oalować.**

Zawoalować, uje, ował, Zawoalić, nied. **Zawoalać** *zasłonić woalem, zakwefić, okwefić.* Przen.: Przezroczysta fala zawoalowana parą. Prus. Cicho, miękko, niby cień zawoala wesołość zmarszczek. Bht. **Z. ś.** *zasłonić sobie twarz woalem, zakwefić ś., okwefić ś.:* Po drodze zawoalowałam ś. szczelnie. Rodz. Spotkał na schodach zawoalowaną damę, idącą pośpiesznie na górę. Bał.

Zawoalowanie, a, blm., czynność cz. **Zawoalować.**

Zawoalowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawoalować ś.**

† **Zawodca, y,** lm. **y** = **Ewiktor.** Glog.

Zawodliwy *grożący zawodem, niepewny, bałamutny, zwodniczy:* Stanowisko nienormalne, zawodliwe, groźne nawet. Jeż.

Zawodne, ego, blm., leśn. **1.** *dochód od wskazania i wycechowania sążni.* Sł. wil. **2.** *dochód od wskazania kwatery na obszernych łąkach, którą ma kosić żądający robić siano za opłatą później od stoga.* Sł. wil.

Zawodniczy *tyczący ś. zawodnika a. zawodnictwa, zapaśniczy, wyścigowy:* Są, którym proch olimpski wozem wstrząsać miło, kres w cyrku Z., gdzie nie zawadziło zagrzane w biegu koło. L. **Biegać na zawadniczym placu.** Troc. **Meta, czas Z.** Bobr. **Z., ego,** lm. **owie** rz. *zawiadowca wyścigów:* Z., *praefectus agoni.* Kn.

Zawodnić, i, ił *zatopić, zalać wodą.*

Zawodnie przys. od **1. Zawodny.**

[**Zawodnie, a,** lm. **a**] *mniejsza część wsi znajdująca ś. z drugiej strony rzeki, jeżeli ta przepływa przez wieś.*

Zawodnienie, a, blm., czynność cz. **Zawodnić.**

Zawodnik, a 1. lm. **cy** a) *ten, co biega w zawody pieszo a. konno, zapaśnik wyścigowy:* Pewny cel mają zawodnicy, do którego ś. wyścigają. Gil. Jedna droga jest zawodnikom: począć biegać od przodku do końca, jako też od końca do przodku. Petr. Przen. *współzawodnik, rywal, współubiegający ś., konkurent:* Ci dumni zawodnicy razem i domagają ś. hetmaństwa. Stasz. c) † Z. *kurjer, goniec, biegacz.* Pot. **2.** lm. **ki** = a) *koń wyścigowy, wyścigowiec, biegun.* Kwiat. Między końmi różnoże jest, gdyż niektóre są woźniki, drugie zawodniki, jedne kmiece, drugie rycerskie. Trzyc. Powodne konie, zawodniki, pocztowe konie wargeltu pewnego opisanego nie mają. Sz. Wojewoda mulfański królowi dwuch zawodników rączych przydał. Błaż. Na zawodniku koniuszy przybieży. Pot. Prosi, żeby pewnego mu dać przewodnika, jeszcze dziś na rączego chce wsiąść zawodnika. Pot. Oprócz polskich koni widzisz tureckie, neapolitańskie, hiszpańskie dzianety i zawodniki. Niem. Wybrane polskie zawodniki. Goł. b) † Z. *jeden z dwuch biegunów kuli ziemskiej.* Tuch. c) hut. *jeden z klinów bukowych lub grabowych, wbijanych za słupy hełzowe dla wzmocnienia rusztowania młotowego w fryszerce.* Łab. d) mł. *jeden z klinów do wzmocnienia ramion koła młyńskiego.*

× **Zawodnik, a,** lm. **cy** *ten, co zawodzi, zwodziciel, mamiciel:* Zbigniew winą, on wszystkiego przyczyną, on kłamcą i zawodnikiem. Krasz.

Zawodność, i, blm., rz. od **1. Zawodny.**

1. Zawodny 1. *zawodzący, na którego liczyć nie można, zwodny, zwodniczy, uludny, niepewny, omylny, bałamutny, chybny:* Zawodna nadzieja. Troc. Z. to człowiek. Troc. Napisy na barometrach o deszczu, pogodzie i t. p. są częstokroć zawodne. Sniad. Ten środek tak daleko jest Z., że nawet końcem powściągnienia marnotrawstwa użyty, nie może być usprawiedliwionym. Sur. Obiecuje być jak najmniej zawodną. Krasz. **2.** p. **Zawodowy. 3.** † Z. *prędki, szybki, rączy, lotny, żwawy, chybki:* Pompejskie łodzie lekkie, średnie, rącze, natrzec i umknąć i otoczyć zgodne, cesarskie (Cezara) ciężkie i w miejscu stojące, skąd przyleniwsze i nie tak zawodne. Chr.

2. Zawodny *będący za wodą, stamtąd pochodzący (zarzeczny, zamorski).* L.

Zawodować, uje, ował 1. × Z. *chodzić w zawody, biegać w zapasy, ścigać ś., wyścigać ś., zapaśniczyć*

Koń gdzie ma Z., tam... Wuj. Stąd ci znać, jeślim, na tej szkapie zawodował. Alb. Przen.: Ni wiesz, ni ś. czujesz, przed kim głucha uciekasz, i stąd zawodujesz. Żebr. 2. × Z., przen. *współubiegać ś., rywalizować, konkurować.* 3. [Z.] *zajmować ś.*

Zawodowanie, a, blm., czynność cz. **Zawodować.**

Zawodowiec, wca, lm. **wcy** *fachowiec, specjalista w pewnym zawodzie:* Zawodowców nie tylko z wyższym, ale i niższym wykształceniem, na palcach u nas policzyćby można.

Zawodowo- p. **Zawodowy.**

Zawodowo przys. od **Zawodowy:** Kolej potrzebuje tylko ludzi młodych i Z wykształconych. Rog.

Zawodowy l. a. **Zawodny, Zawodniczy** = a) *tyczący ś. zawodów, zapaśniczy, wyścigowy:* Bieg Z Koń Z. Przestrzeni placów zawodowych szranki. Zabł. b) Koń Z = *pochodzący z przedniejszej stajni, rasowy,* 2. *tyczący ś zawodu = powołania, specjalny, fachowy, profesjonalny:* Najemnicy mają spoidła w tak zwanych związkach zawodowych (trade-union) i w izbach syndykalnych (Fachverein). Instytut Z. Szkoła zawodowa. Kurs nauk w szkołach zawodowo-ogólnych (połączonych) nie powinien trwać dłużej, niż wymaga tego normalny kurs obu zakładów. Piet. Ruch zawodowo-związkowy kobiet. 3. lek.: Choroby zawodowe = *rozwijające ś wskutek podziałania pewnych szkodliwości, zależących od wykonywania zawodu* (np. choroby kopaczów podziemnych). Niezdolność zawodowa = *niezdolność do pracy zawodowej.*

Zawodzenie, a, blm. czynność cz. **Zawodzić:** Przydał Andrzeja Karchowskiego dla zawodzenia straży, człeka w tej mierze biegłego. Biel. J Niekiedy ozwało ś. na pastwisku Z. pasterza, rozbrzmiało w powietrzu i umilkło. Niem. A. Doleciało go z oddali Z. skrzypiec. Ork.

Zawodzenie się, a ś. blm, czynność cz **Zawodzić ś.**

× **Zawodziciel, a,** lm. **e** p. **Zawódca.**

Zawodzić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zawieść.**

Zawodzie, a, lm. **a** *miejsce za wodą.* Kn.

Zawoik, a, lm. **i** p. **Zawój.**

× **Zawolsty** *kręcony jak zawój, zwinięty, kręty, wichrowaty, walisty, prkrętny:* Drzewo zawoiste. Łuna pożarna to nakrywa ś. dymów sinych zawoistym zwałem, to bluzga wwyż i niebiosy iskier powrozami porze. P. N.

† **Zawojca, y,** lm. **y** p. **Zawódca.**

Zawojec, jca l. lm. **jce** = a) p. **Zawój.** b) [Z.] myśl., p. **Paszkot.** 2. × Z., lm. **jcy,** × **Zawojnik** *człowiek chodzący w zawoju:* Dumni zawojce otomańskiego księżyca. Wor. Gdyby zgoda, pewnieby zawojnicy z was mocy nie mieli. Wer. Odęty zawojnik swe gnuśne pieszczoty spiżowemi zawiera o stu zamkach wroty. Nar.

Zawojek, jku, lm **jki** l. p. **Zawój.** 2. † Z. *część grzbietnia futerka lisiego* Ust. cen. Mamy sami lisy cudniejsze od niemieckich z zawojku i z szlamy. Pot. Lis cudny z zawojku. Zawojki = rodzaj futra lisiego, czyli część lisów zwierzchnia. Goł. 3. bot. = a) p. **Lilja.** b) (rosa turbinata) *roś. z rodzaju róży.*

[**Zawojka, i,** lm. **i**] l. p. **Namiotka.** 2. p. **Sawojka.**

Zawojkowy przym. od **Zawojek:** Zawojkowa szuba lisia. Ins. c. l.

[**Zawojna, y,** lm. **y**] *żerdź, drąg, wzdłuż wozu położony, którym ś. za pomocą łańcucha przymocowuje, przyciska ładunek na wozie.*

× **Zawojnik, a** l. lm. **cy** p. **Zawojec.** 2. lm. **ki** *wielka binda.* L. Z zawojnikiem go i z książką do grobu pochowano. Troc.

[**Zawojnować, uje, ował**] *przymocować, przycisnąć zawojną ładunek na wozie.*

[**Zawojnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zawojnować.**

Zawojować, uje, ował, nied. **Zawojowywać** l. *wojując zająć; podbić, opanować:* Z kraj. Większą część żywota spędził w polu i na koniu, od Moraw do Bałtyku, odzyskując i zawojowując ziemie. Krasz. 2 przen. *opętać, obsiąść, pozbadnąć, ujeździć, osiodłać, opanować, ujarzmić:* Żona go zawojowała. On rozumiał, że go jedynego kocha, tak go zawojowała ta niewiasta płocha. Jabł. Skargi i wyrzekania przeciwko opłakanemu stanowi zawojowanych małżonków nadniemeńskich. Szaj. 3. [Z.] p. **Skaptować.**

Zawojowanie, a, blm., czynność cz. **Zawojować.**

[**Zawojowaty**] *bury w pręgi:* Wilkołaki obrośnięte były siercią zawojowatą.

Zawojowy przym. od **Zawój:** Prześcieradło całkowite cienkie zawojowe z strzępeczkami. Goł. (= *muślinowe*).

Zawojowywać, a, ał p. **Zawojować.**

Zawojowywanie, a, blm., czynność cz. **Zawojowywać.**

× **Zawolski** p. **Zawołżański.**

† **Zawołacz, a,** lm. **e** p. **Zawoływacz.** L.

Zawołać, a, ał, nied. **Zawoływać** l. *zacząć wołać; wołając odezwać ś., krzyknąć:* Wilk nawet człowieka tak oczami mami, że i Z. nie może, kiedy go wilk pierwej postrzeże. Lubom. Jeśli mnie będziesz zatrzymywał, to gwałtu zawołam. Boh. Niech tu zawołam Troc. Zawołaj na gwałt, na ratunek Troc. Kłamstwo! drugi zawoła. Mick. W niebo o pomstę zawołał. Mick. Dziecko zawołało: jeść! 2. kogo, na kogo = *zwrócić ś doń wołając:* Ruszajcie! kupiec na sługi zawoła. Mick. Na lud zawoła Mick. Z. kogo po imieniu. Zawołaj na psa, żeby nie szczekał. 2. do kogo, dokąd = *wezwać, przywołać, powołać:* Uchwacon był za gorąca i zawołanym przed sąd. Ort. Kiedyby na kogo kto zawołał o dług albo inną rzecz. Ort. Zawołano Absalona, i wszedł przed króla. Leop. (powołano Absalona. Leop.; przyzwano. B. G.) Zabakaj go, bakaj go, chłopski wyraz = zawołaj, wezwij. Kn. Z. lokaja, niechaj ze mną pójdzie. L. Często do dyscyplin i martwienia jako do zbroi zawoływała go ta pokusa. Birk. (= *ciągnęła, zachęcała*). Tu ja was zawołuję, chrześcijanie. Bals. (= *wzywam, zaklinam; zwracam ś. do was*). Zawołaj dziewki. Troc. 3. † Z. kogo kim = *obwołać, okrzyknąć, wybrać, ogłosić:* Herakljusz, zawołany, cesarzem od żołnierzy, wybrał ś. przeciw Fokasowi. Skar. 4. † Z. *nazwać:* Lubo zrazu pisali ś. Jackowskiemi z Bąkowa, potym jednak koło r. 1590 już Bąkowskiemi zawołani. Nies. Toporczykowie pojmali Hynka, pułkownika czeskiego, od tego czasu Hynkami pospolitym głosem zawołani. Nies. Najprzód w krakowskiej akademji doktorem filozofji zawołany Nies. (= *mianowany*). 5. [Z.] *wygłosić ogłosić, obwieścić:* Zawołali zapowiedzi za interdultem.

l. **Zawołanie, a,** lm. **a** l. czynność cz. **Zawołać:** Z, *exclamatio.* Kn. Czekać na tym miejscu do zawołania panicza. L. (= *póki nie zawoła*). Na Z. a. na zawołaniu = *gotowiusieńki, na skinienie, na rozkazy, na polorędziu, tuż:* Na wszystkię zawołania w. pana dobrodzieja gotów będę. L

Taką rzeczą i wolności nic nie musisz mieć? — Nie inaczej, zawsze na zawołaniu, zawsze na uwięzi. L. Całe życie faraonowi służył, u kwindecy był na zawołaniu, marjasza nieodstępny przyjaciel. L. Z. na gwałt. Troc. Wszystko było gotowe na Z. Korz. Łzy ma na Z. Bądź gotów na każde pana Z. Dm. Filip II miał na swe Z. inkwizycją i Jezuitów. L. (= *na usługi, do rozporządzenia*). 2. † Z. blm. *sława głośna, rozgłos, głośność*. Wen., Orzech. Miał ten bogacz przed światem wielkie Z. Wuj. (= *wziętość, mir, znaczenie, powagę*). Królowa Saba, usłyszawszy Z. a sławę Salomonową, przyjechała, aby go skusiła w zagadkach. Leop. Nie zostawiajmy zelżywości a sromoty sławie a zawołaniu naszemu. Leop. Uczyńmy też my sobie Z. a pójdźmy potykać ś. Leop. (uczyńmy też i my sobie imię. B. G.). 3. † Z., lm. a *powołanie, stan, profesja, fach, specjalność, zawód*. 4. [Z.] *przeznaczenie, los*: Stępnął Jasio na podłogę, wykręcił nogę; niesceśliwe Z., chodzić nie mogę. 5. her. *hasło*: Krzyk, którym spółklejnotnicy ś. zwoływali, odpowiednio do każdego godła, zwał ś. Z. (proklama). Św. Z., słowo lub godło jakie, na tarczach lub szyszakach wyrażone, służące do rozpoznawania ś. podczas bitwy. W bitwie grunwaldzkiej zawołaniem były słowa: Kraków, Wilno. Z. = hasło rodowe, godło. Sob. Poszczególne rody szlacheckie posługiwały ś. t. zw. proklamacjami, czyli hasłami, zawołaniem rodu swojego. Mał. Leliwa jest zawołaniem, t. j. proklamacją imionową, wskazującą praojca rodu, imieniem Lela. Mey. Ojcowiznę, jaka mi należy, odbiorę, ale rodu i zawołania z niemi trzymać nie będę. Krasz. Z., przydomek. Ks. Ł. Że ród ów Z. miał inne, a nazwisko Kaltkugel spadło na jedną szlachetnego szczepu latorosl dopiero w tym stuleciu, na którego koniec własnemi naszemi oczami patrzymy. Jun. (= *nazwisko*). Zaczęli wymieniać swoje imiona, herby, zawołania. Sienk (p. Godło).

2. **Zawołanie** przys. od **Zawołany**: Człowiek Z. uczony. Syr.

Zawołany I. im. od **Zawołać**. 2. przym. = a) *sławny, czynny, znany, okrzyczany, głośny, rozgłośny; doskonały, pierwszy, wybornwy, wytrawny; zamiłowany, zagorzały, gorący, namiętny*: Wyspa ta jest zawołana dla dostatku tam soli. Łęcz. Przytaczam zawołanych i doświadczonych gospodarzów naukę. Świt. Z. na kupie gnoju. Rys. (znają go w jego wsi. L.). I stał ś. zawołanym aż do kończyn świata. Wuj Zawołana piękność. Z. myśliwy, gospodarz. Mędrzec Z., który wiele rzeczy użytecznych odkrył. Kras. Do tego wreszcie przyszedł, iż człek Z. Kras. Żył Jazłowiecki, rycerz zawołany. Niem. Zawołanym był lekarzem. Rzew. (= *wziętym*). Łebak Z. palestry. Rzew. b) *okazały, uroczysty, solenny, świetny, wspaniały*: Kazimierz zawołanym obrzędem koronę bierze. Błaż.

× **Zawołganiec**, ńca, lm. ńcy p. **Zawołżanin**. Wor.
× **Zawołgański**, p. **Zawołżański**.
† **Zawołgski** p. **Zawołżański**.

[**Zawołoka**, lm. i] *przybłęda, włóczęga*: Ten Z., jak przyszedł razu jednego, tak i zeszedł bez wieści. Dzierz.

† **Zawołski** p. **Zawołżański**.

† **Zawołwywacz**, a, lm. e, † **Zawołacz** *ten, co zawołuje, wzywa, wzywacz*. L.

Zawoływać, uje, ywał I. p. **Zawołać** 2. *wzywać*: Upadam na kolana, wszystkich świętych zawołuję.

Zawoływanie, a, blm., czynność cz. **Zawoływać**.

Zawołżanin, a, lm. anie, × **Zawołganiec** *mieszkaniec zawołżański*: Zawołżanie mają wiele w swym języku słów arabskich. Klecz.

Zawołżanka, i, lm. i forma ż od **Zawołżanin**. L.

Zawołżański, × **Zawołgański**, † **Zawołgski**, × **Zawolski**, **Zawołski** *za rzeką Wołgą będący, położony, z za Wołgi pochodzący*: Przyszli do Europy z okolic zawołżańskich. L. Zawołżańscy Tatarzy po śmierci Żeladyna podzielili ś. w zdaniu o wyborze następcy. Cz. Tatarowie zawołgscy, to jest za Wołgą rzeką mieszkający. Błaż. Horda Tatarów zawołskich jest rzeczona od rzeki Wołhi, za którą mieszkają. Paszk. Astrahańscy Tatarzy, inaczej zawolscy (z za Wołgi), odwiedzali Ruś niejednokrotnie. Rol.

× **Zawoniacz**, a, lm. e *ten, który co zawonia*. L.

Zawoniać, a, ał p. **Zawonić** i **Zawonieć**.

Zawonianie, a, blm., czynność cz. **Zawoniać**.

Zawonić, i, ił, nied. **Zawoniać** *zapełnić, zaprawić wonią*: W powietrzu rozlewała ś. świeżość, zawoniona oddechem pola, niedalekiej łąki i lasu. Korz.

† **Zawonieć**, eje, ał, † **Zawoniać**, nied. † **Zawaniać**, † **Zawaniawać** I. czym = *zapachnąć; zalecieć wonią, wydać woń czego*: Zawaniawam czym. Mącz. 2. czego = *zachwycić woni czego, powąchać, zachwycić węchem*: Wiele jest takich, którzy nie tylko skosztować, ale i zawonieć wina nie mogą. Wuj. (= *znieść zapachu*). Zawoniał Bóg wdzięcznej wonności ofiary Noego. Leop. 3 przen. *zawietrzyć, zwietrzyć, zwąchać, przewąchać*, rub. *przeniuchać, domyślić ś., zmiarkować, pomiarkować ś., spostrzec ś.* Ciek.

Zawonienie, a. blm. I. czynność cz. **Zawonić**, 2. czynność cz. **Zawonieć**.

† **Zawor**, u. lm y p. **Zawora**. B. Sz.

Zawora, y, lm. y, † **Zawor** I. *zasuwa drewniana zewnętrzna, zapora, wrzeciądz, rygiel, zawiradło u wrót a. wierzei*: Z drewniana. Woł. Z., vectis. Ps. flor. Zawor = wrzeciądz, drąg, vectis B. Sz. Z., zapora, zaporka, zasuwka, zapadka żelazna do drzwi przybita. Kn. Zbudował miasta murowane, które miały bramy, zawory i zamki. Leop. (miasta obronne w murzech, z bramami i zaworami. B. B.). Już kruszył fórty miedziane i zawory żelazne starł. Żarn. Bystre słońcowe konie biją kopyty w zawory. Żebr. Próbowałem odciągnąć zawory — napróżno. Mick. ... byś mi uchylił bram zawory. Wysp. 2. [Z.] *klamka staroświecka drewniana, bez sprężyny, zapadająca w karb jedynie swoją ciężkością*. 3. przen. *tarcza, przedmurze, obrona; podwalina, fundament, twierdza*: Salickie prawo było prawie gruntem i mocną zaworą rzeczypospolitej. Baz. 4. † Z. *zawarcie, zamknięcie, niewola*: Które długo w ciasnej dyszały zaworze, gwiazdy rozniecily ś. Żebr. 5. *zawada, zawała, przeszkoda, tama, zagroda, barykada*: Dziwne zawory morzu—miasto granic piasek założyć mu raczył Pan Bóg za statut i prawo wiekuiste. Wiśn. Dopókąd nie zerwały ś. zawory oceanu i morza Czarnego, morze Śródziemne było tylko szczupłym jeziorem. Stasz. Części południowe Ameryki są zawalone strasznemi góry; słonie nie mogły ś. żadną miarą przez te niezwyciężone przeprawić zawory. Stasz. 6. *zawarcie ś., zapchanie ś., zatkanie ś., zator przewodu w kanale jakim*. St. wil. 7. patol.: † Z., **Zawór** jelit = *zawężlenie jelit, niedrożność jelit* (ileus, volvulus, miserere). Zdr. **Zaworka**.

Zaworka, i, lm. I p. **Zawora**.

Zawornik, a, lm. **i, Zwornik** bud. *środkowa cegła lub kamień sklepienia, klinowato ociosany, zwierający jego połowy,* klucz, sklepnik: Z., kamień frambużny, sklepny, kamień sklep zawierający. Kn. Kamień w sklepieniu najwyższy, polegający na drugich, pospolicie nazywają Z. Zabł. Kamienie niższe nie mogłyby gmach usklepić bez zawornika. Zabł.

Zaworny przym. od **Zawora**: Użyj miecza za zaworną sztabę i załóż nią te wrota. Uj.

Zawoskować, uje, ował, × **Zawoszczyć** *zatrzeć, zakryć, zarównać woskiem; zaciągnąć, powlec, zaprawić roztopionym woskiem, powoskować, nawoskować:* Z. podłogę. Z. knot.

Zawoskowanie, a, blm., czynność cz. **Zawoskować.**

× **Zawoszczenie, a,** blm. czynność cz. **Zawoszczyć.**

× **Zawoszczyć, y,ył** p. **Zawoskować** L.

Zawotować, uje, ował *wotowaniem zadecydować, uchwalić:* Niemal ważniejsza jeszcze była druga część obrad, na której z powszechną zgodą zawotowano, iż... Sienk.

Zawotowanie, a, blm., czynność cz. **Zawotować.**

[Zawoz, u, lm. **y, Najezdek]** *napływ (zjazd) interesantów:* Do młyna przed Wielkanocą był straszny Z. (= *wiele osób zjechało ś. ze zbożem do mielenia.*

Zawozić, i, ił I. *zwożąc zapełnić, zasypać:* Z. dół piaskiem, gruzem, kamieniami. Z. rów. Troc. [Jakiś większy urząd ma przejeżdżać tamtędy i bez to przykazują Z. wyrwy]. Reym. 2. p. **Zawieźć.**

× **Zawoźnie** przys. od **Zawoźny.** L.

× **Zawoźnik, a,** lm. **cy** *ten, co zawozi; ten, co przyjechał do młyna ze zbożem dla zmielenia a. co wraca z mąką od młyna.* Gdyby szlachcic nadszedł na młyn i tamby gwałt komukolwiek a. i zawoźnikowi uczynił... Vol.

[Zawoźno] (jest) przys. *dużo* (jest) *zawoźników w młynie, wielkie skupienie podwód w jednym miejscu.*

Zawoźny *przywieziony, dowieziony, sprowadzony skąd:* Tobie zawoźne z Afryki szkarłaty służą za szaty. L. Lekkoważnej monety kować przestań, zawoźną fałszywą z ziemi wywołuj. Błaż.

Zawożenie, a, blm., czynność cz. **Zawozić.**

Zawód, odu, lm. **ody** I. × Z., *zawiedzenie, zawodzenie aż za co, uprowadzenie daleko.* L. 2. *zapuszczenie ś., puszczenie ś., zapęd, skok, rozmach, rozpęd, zamach:* Z., bieg prędki. Kn. W Z. bieżeć, wskok. Kn. W lot, w skok, w Z., nagle, *raptim.* Kn. (= *w cwał, cwałem*). *Raptim,* kwapiąc, w Z., w lot, wskok, nagle. Mącz. (= *co tchu, na jednej nodze, co żywo, co sił, na złamanie karku, duchem, w te pędy, pędem*): Gdy chciał na koniu w skok i w Z., to mu ś. zasadził. P. Koch. Widziałem, jak biegła w Z., aby was przestrzegła, że ja idę. L. Jak zawodem, przybiegł do mnie z przestrogą tam, kędy ja stałem. Jabł. Jednym zawodem zdobył twierdzę. Sł. wil. Za trzecim zawodem rzecz całą ukończył. Sł. wil. Zawodem (prędkim gonieniem) mi konia znarowił. Troc. Jechać, lecieć, pędzić, bieżeć Z. Troc. Czasowładny okręgów niebieskich Z Troc. [A moja Marysiu, wyjdzijze w zawodzie] (= *prędko*). 3. część. w lm. *bieg wyścigowy, wyścig, wyścigi, gonitwy.* Ciek., Kwiat. Z., bieganie na zawodniczym placu. Kn. Z. biegam albo na zawodzie, *curriculum conficio.* Kn. Pochlebnicy panu zwyciężyć ś., zapasy chodząc a. ś. w zawodzie wybiegając dobrowolnie dają. Kosz. Za nie wiecie, iż ci, którzy w Z. biegają, wszyscy bieżą, ale jeden bierze zakład. Leop. (ci, którzy w Z. bieżą. B. G.). Ten weźmie zakład, kto Z. ubieży. Pot. Puścić ś. w Z. o co. Troc. W Z., w zawody bieganie. Troc. Zawody olimpijskie. Troc. Jadę w Z., abym rychlej stanął. Troc. Nie biegaj zawodu, powoli lepiej. Troc. Z. biegać. Błaż. (= *biegać na wyścigach*). Z. wygrywa Otw. S. Na jej spojrzenie młodzież biegła zawodem, jak gdyby muchy do czary z miodem. Syrok. (= *jeden przez drugiego*). Zawody końskie, wyścigania na wozach, chodzenie zapasy, turnieje, gonitwy, bitwy pojedynkiem. Górn. I u zawodu, kto nie może być pierwszym, wiele ma przed trzecim, gdy wtórym przybieży. Górn. Czas miły trawią, goniąc się w zawody. Drużb. 4. *plac wyścigowy, szranki, arena:* Z., przestrzeń wyścigów, *stadium.* Głos. *Curriculum,* Z., t. j. miejsce, gdzie Z. puszczają. Macz. Koniowi na zawodzie, gdy mu wolno wędzidła puszczą, a iż s. wysili, tedy czasem ledwie kłusem do kresu przybieży. Rej. Z., miejsce zawodów a. plac biegania. Troc. Na zawodzie konni i piesi biegali. Troc. 5. *rzemiosło, zadanie życiowe, profesja, sposób do życia, zatrudnienie, w którym ś. kto wyłoskonalił i któremu ś. oddał, specjalność, fach, branża, stan, któremu ś. poświęcił, powołanie:* Z. życia publicznego. L. (= *karjera*). Widzisz około tego nędznego świeckiego zawodu, jako ś. ludzie pilnie starają, jak szkapy harcują, jako je po kresu wodzą, dziwnie stroją. Troc. Pięknyż to Z., który ma na celu życie po zgonie i wiek nieśmiertelny; wszyscy doń dążą, nie dochodzi wielu, bo prac nie znosi, tylko umysł dzielny Zabł. A już do tego kresu Z. ś. nasz skończył, czytelniku łaskawy. Stryjk. Obrać sobie Z. Biegły w swym zawodzie. Z. duchowny, kapłański, naukowy, wojskowy. 6. † Z. *zakład:* Przegrać Z Troc 7. × Z *zachód około czego, praca łożona na co, kłopot, ambaras, impreza, zabieg, zamierzenie, przedsięwzięcie, zamiar, zamysł, usiłowanie, kuszenie ś. o co:* Próżne zawody leczyć stare lata, choćbyś doktorów miał z całego świata. L. Daremny Z., niesmaczna praca. Kłok. Z. daremny. Troc. 8. [Z.] *nawrót, powrót, powtórny raz:* Jeżeli dziecko raz już odłączone od piersi ssie na drugi Z., to wtedy ma dwa serca i dwie dusze. W powiecie tym len sieją na trzy zawody, aby w czasie nieurodzaju jedna siejba udała ś. Przędz. Badany kilkoma zawodami, przeczy. [Na kilka zawodów] = *kilka razy, kilkakrotnie.* 9. [Z.] *zwyczaj:* Tera niema zawodu, żeby kurne chaty byli. 8. *stajnia rozpłodowa:* Owe dzielne zawody koni. Star. Rozmnożyły ś. podobne zawody i po szlacheckich dobrach. Goł. 10. [Z.] *hodowla, zasiew, rozpłód:* Ani na Z. nie zostało ś. mąki (= *ani na nasienie*). 11. *zawiedzenie, zwiedzenie kogo, zawiedzenie ś., oszukanie ś., omylenie, niezaszczenie nadziei:* Im większe nadzieje, tym boleśniejszy ich Z. Stasz. Mniej zawodu ma, prędko gdy komu odmówią. Min. Bez zawodu = *niezawodnie, napewno, z pewnością.* Spotkał mię Z. Doznać zawodu (= *zawieść ś.*) [Płacze dziewczyna nad swoim zawodem].

× **Zawódca, y,** lm. **y, Zawódzca,** † **Zawojca,** × **Zawodziciel,** † **Zawiedzieniec** I. *ten, co zawodzi czyją nadzieję, zwodziciel:* Wolą ś. tych swoich zwodzicielów i zawodzicielów nauki trzymać, niż słów Pańskich. Sak. Zwiedziony zawodzicielu! Pim. Zawiedzieńcy z nas naśmiewają ś., iż dufamy w samego Boga. Żarn. Jeśliby on koń

nic takiego po sobie do siódmego dnia nie pokazał, tedy on targ onego konia targiem ma zostać, a gdyby on koń był kradziony, tedy zawojca kupca onego konia swym groszem i nakładem zastąpić, oswobodzić i bez szkody jest winien uczynić. Orm. **2.** × Z. *pierwotny prawy właściciel rzeczy, o którą toczy ś. proces w sądzie:* Z., autor procesu, długów, zapisów. L. Gdyby kto to imiennie, o co pozwany, komu puścił, urząd żałobnikowi odprawę do końca na onymże imieniu czynić ma, a dzierżący niczym tego zabraniać nie może, ale w tym zawódcę swego patrzać ma, który mu pienne imienie zawiódł. Stl. Gdyby kto pozwał o należność jakiej własności, a pozwany stawił zawódcę, któren mu ten majątek przedał, tedy równie pozwany i zawódca nie mają być uwolnieni od sądu, ale gdy pokaże ś. niesprawiedliwa przedaż cudzej własność, ta, komu z prawa należy, przysądzona zostanie, a pozwany poszukiwać ma zawodcę; gdyby zaś ten Z. nie był osiadłym, natychmiast sprawiedliwość czyniona być ma dla poszukującego bezpieczeństwa u swego zawodcy. Cz. Jeśliby kto kogo pozwał o imienie, mieniąc do niego mieć prawo, a pozwany stawiłby ku prawu zawódcę, który mu to imienie, przedał a. jakimkolwiek prawem zawiódł; a gdy go ten Z. zastąpił, tedy jako ten zawódzca, tak i pozwany z prawa odchodzić nie mają, aż ś. ten zawódzca z żałobnikiem rozprawi, a gdzieby ś. pokazało, że zawódca niesłusznie cudze imie nie puścił, tedy temu, kto szuka prawa, przysądzone być ma, a on swoich szkód szukać na zawódzcy będzie. Stl. Kradzionej rzeczy gdy ś. kto imie u kogo, a ciągnie ś. na zawódzcę ten, u którego zastano, ma mu być dopuszczono. Magd. Pozwany, gdyby nie mógł na tych rokach za jaką słuszną przyczyną listów a. zawódzcy mieć, a brałby sobie w takowych rzeczach na drugie roki, tedy sąd ma mu tego dopuścić. Stl.

× **Zawódczy** przym. od **Zawódca,** × **Zawódzczy** *zawodzący dobra, t. j. obciążający je zapisami, długami; odstąpiony, nabyty przez ustąpienie nabywcy, otrzymany od drugiego.*

× **Zawódzca, y,** lm. **y** p. **Zawódca.**

× **Zawódzczy** p. **Zawódczy.**

Zawódka, i, lm. **i** *statek wodny przy młynie pływaku, sześć stóp szeroki, na którym spoczywa koniec wału.*

Zawój, oju, lm. **oje** **I.** *zawinięcie, zwój:* Wymyślono z lżejszego futra zawoje, czyli kołdry, do jednej poduszki przybyła i druga. Goł. Z. zawiasy = *ucho zawiasy.* Z. tulipanu, róży. Mick. Pomiędzy rozmaitemi roślinami królował bodiak o zawoju czerwonym. Jeż. (= *o koronie czerwonej).* Kujawą nazywają tu (na Kurpiach) bezdrzewne, piaszczyste, zgołoborzone pagórki lub zawoje piasków, wśród lasów położone. Pol. (= *wydmy ślimakowato zwinięte).* Przen.: Tuli ś pod zawoje nocy. **2.** *zawinięcie około głowy.* Rej. Z. niewieści **3.** [Z.] *płótno do zawijania na weselu panny młodej.* **4.** [Z.] *płat perkalu białego, długi na 5 łokci, noszony w święto przez mężatki.* Wójc. **5.** [Z.] *owinięcie na gładkim czepku.* **6. a.** × **Zawojka,** × **Zawójka,** † **Zawojec** *nakrycie głowy ludów wschodnich, turban,* × t u r b a n t, × t u l b a n t, × t u l i p a n t: Wszyscy Turcy zawoje białe, noszą, tylko powinni z linji Mahometowej w zielonych chodzą Paszk. Z miękkiej bawełny Z wity wkoło zdobił mu skronie i wesołe czoło. P. Koch. Z. turecki, perski. Troc. **7.** × *handaż, binda:* Czarnym zawojem lewą rękę obwinął. Troc. **8.** *gatunek muślinu:* Z. bawełniany, złotem określony. Troc. Z. chamcham. Troc. (= *lekki muślinowy).* **9 a. Ślimacznica, Wężownica** bud. *spiralne ozdoby na głowicy słupa w porządkach jońskim i korynckim.* Podcz. **10.** myśl. *skóra obwisła u sarny pod gardłem* **11.** zool. (turbo) *mięczak brzuchopełzy skrętowy,* s z k a r ł a t, m i e s i ą c z e k. Zdr. **Zawojek, Zawoik.**

× **Zawójka, i,** lm. **i** p. **Zawój.** Wor.

Zawór, oru, lm. **ory** **I.** p. **Zawora. 2.** [Z.] *żórawi studzienny.* **3. a. Zawornik, Zwornik, Zamek, Klucz** bud. *kamień środkowy, najwyżej w sklepieniu leżący i zwierający jego połowy:* Zwornik w sklepieniu, kamień a. cegła kliniasto wykierowana do środka sklepienia, z których ostatni wierzchny, zamykający całe sklepienie, nazywa ś. kluczem. Jak. J.

Zawóz, ozu, lm. **ozy, Zawózka** *zawożenie, zawiezienie, transport, dostawa, dowóz do jakiego miejsca:* Dodajmy do tego te niezliczone oborki, zaorki, zawózki, obwózki. Rol.

Zawózka, i, lm. i p. **Zawóz.**

Zawracać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawrócić.**

Zawracanie, a, blm., **Zawrót** czynność cz. **Zawracać. 2.** p. **Zawracanie ś.**

Zawracanie się, a ś., blm., **Zawrót,** niek. **Zawracanie** czynność cz. **Zawracać ś.:** Zawracanie głowy z oczu zaćmieniem, zamierzch w oczu. Kn

[**Zawraz**] *razem, wespół:* Wyganiać bydło gromadzkie Z. z dworskim.

× **Zawrąbek, bku,** lm. **bki** *miejsce zawrąbione:* Z blachy.

× **Zawrąbiać, a, ał** p. **Zawrąbić.**

× **Zawrąbianie, a,** blm., czynność cz. **Zawrąbiać.**

× **Zawrąbić, i, ił,** × **Zawrębić,** nied. × **Zawrąbiać,** × **Zawrębować** **I.** *zagiąwszy brzeg, obrąbić; zaobrębić:* Zawrąbiony. Troc. Zawrąbiony, mający brzegi nieostre ale rozłożyste i trochę załamane, jako w słoikach szklanych bywa, *linguatus,* brzeżysty. Kn. **2.** bud. *połączyć sztuki drzewa na wręby.*

× **Zawrąbienie, a,** blm., czynność cz. **Zawrąbić.**

Zawreć, wre, wrzał p. **2. Zawrzeć.**

† **Zawrewać, a, ał** p. **2. Zawrzeć.**

† **Zawrewanie, a,** blm., czynność cz. **Zawrewać:** Jaje z masłem zmieszane dzieciom na Z. oczu i klejowatą flegmę najlepsze. Urzęd.

× **Zawrębić, i, ił** p. **Zawrąbić.**

× **Zawrębienie, a,** blm., czynność cz. **Zawrębić.**

× **Zawrębować, uje, ował** p. **Zawrąbić.**

× **Zawrębowanie, a,** blm., czynność cz. **Zawrębować.**

Zawrężać, a, ał p. **Zawrężyć.**

Zawrężanie, a, blm., czynność cz. **Zawrężać.**

Zawrężenie, a, blm., czynność cz. **Zawrężyć.**

Zawrężyć, y,ył, nied. **Zawrężać** stol. *dokonać platowania filungów.*

[**Zawrocie, a,** lm. **a**] p. **Zawrót.**

Zawrot, u, lm. **y** p. **Zawrót.**

[**Zawrota, y,** m. **y**] p. **Zawrót.**

[**Zawrotem**] przys. *wzajemnie, również:* Bogu chwała, odrzek pocesor i Z. pyta: A u was co słychać?

Zawrotka, lm. **i** **I.** *droga na zawrocie, miejsce zawrotu, skręt:* Ot i Z. do Szługurysów. Rodz. **2.** [Z., **Zawrotnica**] *gorzałka, wódka.*

[**Zawrotnica, y,** lm. **e**] p. **Zawrotka.**

Zawrotnie przys. od **Zawrotny.**

Zawrotnik, a, lm. **i** p. **Zawrótnik.**

Zawrotność, f, blm., rz. od **Zawrotny**.

Zawrotny, Zawrotowy l. *tyczący ś. zawrotu, zawracający, zawrócony.* L. Zawrotne manowce. Wor. *(= kręte, pokrętne).* 2. ×Z., przen. *przewrotny:* W niczym nie dały ś. widzieć u nas zapały oburzeń zawrotnej demokracji. L. Na waszę sentencją, którąście one święte męże zawrotnym duchem potępili, nie pozwalam. Baz. 3. a. × **Zawrotogłowy** *sprawiający zawrót głowy, odurzający, oszałamiający:* Ja tej zawrotogłowej pracy nie podjąłem ś. w nadziei jakiego zysku. Stryjk. *(= kłopotliwej, ambarasownej).* Jeśli zawrotnym na nią spojrzę okiem. Krasiń. Koniczyna wprost zawrotowym perfumem zaprawiała powietrze. Weys. Snać nazbyt już ciężyły królowi dumy zawrotne, pragnął choć na chwilę ś. z nich otrząsnąć. Ostr. S. Musiało z początku wolno, potym szybciej, wreszcie ze wściekłą, zawrotną prędkością pędzić. Gom. *(= szaloną).* Wir walców doszedł do zawrotowej szybkości. Weys. Skrzydła ptaka w zawrotnym pędzie lecącego. Bht. Nad stromą otchłanią, nad zawrotnemi przepaściami. Dan.

Zawrócenie, a, blm., czynność cz. **Zawrócić**: Pasiecznik ma dzwonek abo miedzicę dla zawrócenia zbujanego roju brząkaniem. Haur.

Zawrócenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawrócić ś.**

Zawrocić, i, ił, nied. **Zawracać** l. a. Z. ś. cz. ni. *jadąc lub idąc zakręcić nazad, skręcić w bok; nawrócić, skierować ś. w inną stronę, cofnąć ś.:* Jak ś. nie zawróci, jak nie pójdzie w las! *(= jak ś. nie odwróci, nie zawinie).* Z. w zad, w bok. Troc. Z. z drogi do domu. Z. w bok, w prawo, w lewo = *zboczyć*, posp. *zbakierować, wziąć ś. w bok, w prawo, w lewo.* Zawróć ś., starcze, tu na igrzysko. Mick. Wjechał młody panek i, obiegszy dziedziniec, zawrócił przed ganek. Mick. 2. kogo, co = *nawrócić, zwrócić, skierować w inną stronę:* W bok dyszlem mierzą, zawrócę ich. L. *(= zawrócę ich z drogi, aby do nas wstąpili).* Z. kogo z drogi *(= zniewolić go do wrócenia ś., cofnąć go).* Zawracam wóz, nawę, *circumflecto currum.* Kn. [Z. koniem]. Zawróć wóz, czoln, ozołnem, wozem. Troc. 3. oczy = *przewrócić, wywrócić, wykręcić, przewalić:* Zawracać oczy. Troc. Konający zawraca oczy. 4. komu głowę = *odurzyć, zamącić, oszołomić, zaprószyć, zakręcić, zaczmerać komu w głowie:* Gdy uchmielonym piwem, szmerem zatartym kto głowę zawróci i by masłokiem w szaleństwo obróci, to firleje stroi. Gil. Zawraca głowę wino, mąci. Kn. *(= kręci, szumi w głowie).* To wino głowę zawraca. Troc. Przen.: Zawracać komu głowę = *nudzić, zaprzątać głupstwami, niepokoić niepotrzebnie.* Przen.: Z. komu głowę = *przewrócić komu w głowie, zajechać komu do głowy:* Filozofja Kanta zaczęła wielu głowę zawracać. Kołł. Piękna edukacja dzieciom, kat wie, czym głowę Z. L. *(= przewrócić w głowie: obałamucić, zaprzątnąć, zająć, nabić głowę).* Łacno to, nie zawróci to głowy. Kn. *(= nie zakręci ci ś. od tego w głowie, nie zaboli cię od tego głowa, nie nałamiesz sobie od tego głowy).* Ta kobieta zawróciła mu głowę. *(= zajęła go sobą, rozkochała go w sobie; stracił dla niej rozum, zadurzył ś. w niej, szaleje za nią).* Kobiety djabelnie umieją głowy zawracać mężczyznom. L. Obudwu naszym kobietom głowy zawrócił. L. Gdzie ś. tylko pokażę, piękność moja wszystkim głowy zawraca. L. *(= odurza, olśniewa).* Gładyszka mu głowę zawróciła. Troc. 5. [Z.] cz. ni. *odrzec, odpowiedzieć, odeprzeć:* Dziaduś wnet zawrócili panu w te słowa. 6. anat., p. **Natężyć**. Z. ś. l. p. wyż. 2. (o oczach) *przewrócić ś., odwrócić ś., wykręcić ś., przekręcić ś.*, posp. *przewalić ś.:* Zawracają ś. konającemu oczy. Troc. Oczy mu ś. zawracają. Troc. 3. przen. *zakręcić ś., zakołować ś., zamącić ś.:* Zawróciło mi ś. w głowie *(= dostałem zawrotu głowy).* Głowa mi ś. zawróciła gorzej jeszcze, niż od starego węgrzyna. L. O małżeństwie źle sądzić żaden nie umie, tylko ten, któremuby ś. głowa zawracała a prawie szalał z mózgu. Glicz.

† **Zawróć, i**, lm. **e** p. **Zawrót**.

Zawrót, otu, lm. **oty, Zawrot**, † **Zawróć** l. *zawracanie, zawrócenie, zawracanie ś., zawrócenie ś.:* Ogromna skały urwa runie z grzmotem do dołu, rwie, wywraca, trzaska, na co trafi w zawrocie. Stasz. Nie naprawi sam Dedal upornej machiny, gdzie ś. sprzeczne trą zawrotem sprężyny. Nar. Przen.: *schyłek, zachód, koniec, kres:* Na zawrocie (schyłku) jesieni. Troc. Z. życia, miesiąca, roku, schyłek. L. 2. *wir, odmęt:* Nierozmyślny marynarz ani wie, gdzie ś o skałę otrąci a. w Z. wpadnie. Rej. Przen.: Wpędza ś. w ten Z., który panuje na wielkim świecie. L. *(= zamęt, rejwach, rozgardjasz, rwetes, niepokój, tarapaty, trudność, zgiełk, zamieszanie, powiklanie).* Dziwne są zawroty tego świata. Rej. 3. Z., [**Zawrocie**] *miejsce, gdzie ś. co zawraca, gdzie zawracają, zakręt, skręt, kolano:* Z., zakręt, zawróć. Kn. Z. drogi, rzeki. Troc. Wóz ś na zawrocie wywrócił. Troc. [Siałem proso na zawrociu]. Dwanaście lat my przelewali krew na zawrociach świata. Żer. 4. bart. *choroba pszczela.* 5. patol.: Z. głowy. † **Wartogłowość** (vertigo) *kręcenie ś., kołowanie ś. w głowie, kołowacizna, odurzenie:* Z., wartogłowość. Spicz. Dwojaki jest Z. głowy: jeden lekki, w którym ś. tylko objekta wkoło obracają, drugi cięższy, w którym nie tylko ś. rzeczy wszystkie wkoło obracają, ale też i ćmią tak dalece, że chory podczas zaledwie na nogach utrzymać ś. może. Comp. Z. głowy uszny (v. ab aure laesa v. choroba Menièra). Z. głowy padaczkowy (v. epileptica). Z. głowy padaczkowy krtaniowy (v. laryngea, ictus laryngeus). Z. głowy pochodzenia żołądkowego (v. stomachalis). Z. głowy oczny (v. ocularis). Przen.: *pomieszanie zmysłów, warjacja, obłęd, obłąkanie, fiksacja, bzik, szał:* Liczba żon sprawowałaby wielki Z. głowy w domu dla nieuchronnej zazdrości. Kłok. Ten człowiek cierpi jakiś Z. głowy: koniecznie wpiera we mnie, że ma znajomość ze mną. L. Boże! cóż za okropna sytuacja! wielkie szczęście, jeśli nie dostanę zawrotu. L. *(= jeśli nie oszaleję).* Przen.: Sen to był filozofa tego, bo i uczonej Z. głowy jego. Susz. *(= urojenie, mżonka, marzenie, ubrdanie, utopja, fikcja, przywidzenie).* Przen.: *zawracanie, zawrócenie, zaprzątnięcie głowy, ambaras, kłopot, kram:* Mam z tym tylko niepotrzebny Z. głowy.

Zawrótnik, a, lm. **i, Zawrotnik** fl. *drążek podobny do świécy, którym zapomocą chluby szorce do ramienia przyciągają.*

Zawróżenie, a, blm., czynność cz. **Zawróżyć**.

[**Zawróżenie się, a ś**, blm.] czynność cz. **Zawróżyć ś.**

Zawróżyć, y, ył *zacząć wróżyć; wróżąc zapowiedzieć;* ×zawieszczyć, ×zawieścić. [Z. ś.] *podchmielić sobie, zaprószyć sobie głowę, upić ś.*

† **Zawrzać, a, ał** p. 2. **Zawrzeć**.

Zawrzały *który zawrzał, zapiekły, zastrupiały, zaropiały.* Wor. Zszedł z świata, ręką Swarana

zabity, oczy, jak światło, kiedy dogorywa, piersi zawrzała krwią rana okrywa. Kras.

† **Zawrzanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Zawrzać:** Zemgłości a zawrzania oczu, które bywają w zaranku, pomazując śliną czczą wyczyściać. Urzęd.

× **Zawrzask, u,** lm. **i** *zawrzeszczenie, wrzaśnięcie, wrzask:* Na pierwszy Z. wstaje, słucha, zadrżał. Stasz.

× **Zawrzaskać, a, ał** p. **Zawrzeszczeć.**

× **Zawrzaskanie, a,** blm., czynność cz. **Zawrzaskać.**

× **Zawrzasknąć, nie, nął** p. **Zawrzeszczeć.**

× **Zawrzaśknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zawrzasknąć.**

Zawrzasnąć, nie, nął p. **Zawrzeszczeć.**

Zawrzaśnięcie, a, blm., czynność cz. **Zawrzasnąć.**

I. Zawrzeć, zawrze, zawarł, [Zawrzyć], nied. Zawierać I. *zwarszy zacisnąć; zamknąć, zaprzeć:* Dźwirze były zawrzony. Op. Prawica Twoja tam gdzie otworzy, nie zawrze żaden i zaś nie skorzej odwieść drzwi, gdzie Twój zamek zapadnie. Mias. Zawrzyj drzwi, dom. Troc. Ten, którego apteka rewidowana nie będzie... żeby onę zawarł i zawartą miał tak długo, póki revisionem od panów doktorów nie otrzyma (r. 1633). Z. flaszę. Troc *(= zatkać).* Z. kurkiem beczkę. Troc *(= zatkać, zaszpuntować).* Z. komu gębę, pysk, zamknąć, zapchać. L. Zawarł mu gębę. Troc. Zawarł paszczękę krzykającej hydrze. Hrb. Gębę mu zawarło. Kn. *(= odjęło mu mowę).* Kiedym struchlałą ręką oczy twe zawierał. Nar. Przymówek ś. nie lękaj: któż zawrze niewyparzoną gębę? Bacz. Przen: Z. świętych przyczynie chciał gęby i zasług ich wywrócić na ręby. Mias. Sen zawarł mu oczy *(= stulił).* Śmierć mu oczy zawarła. Troc. Zawarł oczy i mowę stracił. Troc. Dozwólcie więc, bym, zawierając powieki, zawarł je z tą po ciechą... Niem. Drzwi zawarte, rzeczy zawarte. Troc. Pieką chwilami rany niezawarte. Ostr. S. *(= niezarosłe, niezasklepione, niezabliźnione).* Król rozgniewał ś i zawarł ojca swego na jednym zamku. Hist. rzym. *(=zasadził w zamknięciu).* Z. granicę, drogę = *zamknąć, zagrodzić, odciąć, zabarykadować, zatarasować.* Z. granicę, kraj, drogę. L. Gdy Wrocławianie nowe jakieś cła na nasze towary ustawili, Kazimierz Jagiełło kazał ziemię Z. i tam więcej nie dał z towary jeździć. Biel. M. Nie jest nikomu do cnoty zawarta droga, każdemu do niej wolno, każdego do siebie przypuszcza, każdego do siebie wzywa. Górn. Port, ziemię, miasto zawarto. Troc. Port zawarty. Troc. Zawieram ciało, t. j. dziurki w skórze ściskam. *adstringo* Kn. *(= zatykam, zasklepiam, zapycham).* Zimno dziurki w ciele zawiera. Troc. To ziele ma siłę, ciało, dziurki w ciele zawierającą. Troc. W szachach: zawarł moję damę. Troc *(= osaczył, zaszachował, ruszyć jej nie mogę).* Dziś zawrze cię w ręce mojej, że cię zabiję Leop. (dziś cię poda w ręce moje. B. G.; nie wypuści cię z rąk moich, nie uwolni. L.). **2.** *skończyć, zakończyć, uciąć, zamknąć.* Orzech. On, ojca obaczywszy, mdłą rękę i głowę dźwiga upadającą, lecz już zawarł mowę. Bardz. *(= stracił mowę, odjęło mu mowę).* Mowę zawarł zaniemiały. K. G. Pan zawarł mowę słowem: spełniło ś. B. B. **3.** Z., Z. w sobie = *zamknąć, zmieścić; objąć, otoczyć, ogarnąć sobą; pochłonąć:* Dwie linje proste figury nie zawierają. Sol. Granie (= krawędzie) zawierające, zawierająca linja = zewnętrzna. Troc. I w tonieniu pochwały godzien, którego zawarło morze ster trzymającego i opierającego ś. mocno. Birk. *(= pożarło).* Zabrnęła, aż jej biały ud z kolanem zawarł zdrój śklany. Mias. Swiat, choć tak mały i ciasny w okręgu swym, tak przecię w sobie wiele zawiera i zmieszcza rzeczy wielkich, iż w nim zamykają ś. sposobnie i bez ciasnoty morze i ziemie i wyspy i lądy. Łęcz. Ta księga wiele uczonych w sobie zawiera materji. Troc. Mało mówi, a wiele w sobie zawiera. Troc. W tym rozdziale były zawarte te materje. Troc Chwałę jego wielkie zawierają księgi. Troc. **4.** słowami, w słowach, mową, w mowie = *zamknąć, objąć, wyrazić; sprowadzić, zredukować do danych słów.* Lacedemończycy wszystkich w zwięznej mowie celowali i w tym ś. ćwiczyli, żeby krótkiemi słowy wiele Z. mogli. Bud. B. Zawarł rzecz w tych słowach. Krótkiemi słowy, w krótkie słowa co Z. Troc. Któżby wszystkich wieków dzieje trochą ksiąg mógł Z.? Warg. Wielkie dzięki w krótkie zawieram słowa. Troc. **5.** † Z. w myśli, myślą = *wywnioskować, wnieść, zakonkludować, umyślić, udeterminować, ustalić w myśli:* W swoich to myślach zawarł. P. Koch. **6.** *skojarzyć, zawiązać, zabrać:* Z tak zacnym kawalerem Z. chcę dożywotnią przyjaźń. L. Ona nie przystanie na to małżeństwo, które wacpan Z. chciałeś. L. Z. pokój, sprawę, kontrakt. Troc *(= ustanowić wespół z kim).* Między sobą pomiar uczynili, granice zawarli i dani ustawili. Star. *(= ustanowili, ustalili; rozgraniczyli ś.).* Zawarli uroczyste przymierze. Nar. Pierwszy raz pokój szczery i stały zawarli. Mick. **7.** [Z.] *zadrzeć, posprzeczać ś., pobić ś.:* Kto z drugim zawrze, pozbędzie ś. oka. **Z. ś. I.** *zawrzeć siebie, zamknąć ś.:* Zawarwszy ś., doma siedzieli. Wuj. *(= zatarasowawszy ś., zabarykadowawszy ś.).* **2.** *zostać zawartym, zamknąć ś.:* Sprzątanie z pola rychłe niemały pożytek uczyni, że ś. w czas bydło rozpuści, bo ś. tłusto może Z. na zimę Haur. *(= zamknąć w stajni).* Już ś. zawarł pokój. Troc. *(= nastąpił).* Sprawa ś. między nami zawarła. Troc. *(= załatwiła ś., zakończyła ś.).* **3.** *zwarszy ś. zacisnąć ś., zapaść, zatrzasnąć ś.; zamknąć ś.:* Drzwi ś. zawarły. Troc. A niech ś. zawrzą złym usta przeklęte. Groch. Wygrała prawda, gęby ś. zawarły. Groch. *(= zaniemiały, zamilkły).* Zawiera ś. wrzód, rana. Troc *(= zasklepia ś., zaciąga ś., zamyka ś., zarasta ś).* Synowie Benjamin ś. gwałtownie zawarli, bijąc. Leop. *(= zwarli).* **4.** *zamknąć ś., skryć ś., schować ś., zostać, zataić ś., przyczaić ś. w kim, w czym; wniknąć, zakraść ś., wdać ś., wedrzeć ś., wcisnąć ś. w kogo, w co:* Narodowie ciepłych krajów nie są tak trwali w cudzych ziemiach, jak północni, bo ś. mor prędko między nie zawrze, iż mają pory otworzone w sobie. Biel. M. Wszystko w swej klubie; dżdże z nieba wypadły i w otworzonej zawarły ś. ziemi. Chr. Z. ś w pogany. Pot. *(= zapędzić ś., zagłębić ś.).* **5.** Zawierać ś. w kim, w czym = *znajdować ś., mieścić ś.:* Najtrudniejsza rzecz wiedzieć, co ś. w kim zawiera. Pot. *(= co ś. w kim święci).* Co ś. w tej mieszaninie zawiera? *(= co w niej jest? co wchodzi w jej skład? co ś. na nią składa?).* **6.** † Z. ś. *zawikłać ś., zaplątać ś., wdać ś., zapędzić ś., zabrnąć:* W srogą i długą wojnę z nami ś. zawarł. Troc.

2. Zawrzeć, zawre, zawrzał, † **Zawrzać,** nied, † **Zawrewać I.** *zacząć wrzeć, zagotować ś.:* Przystaw do ognia w garku, niech zawre, potym odstaw i ostudź. L. Przen.: *zakipieć, zagotować ś.,*

wzburzyć ś., zapalić ś.: Wszystka krew we mnie zawrzała. Z. gniewem. Przen.: *powstać wrzawą, zakotłować ś., zagotować ś., zakipieć:* Po wyjściu jego wielki gwar zawrzał w salonie. Sroga bitwa zawrzała na całej linji od Mokotowa aż ku Wiśle. Sienk. Zawrzało morze straszną burzą. Przybysz. 2. × Z. *zapiec ś., zastrupić ś., zaropieć.*

× **Zawrzedzenie, a,** blm., p. **Zawrzodzenie.**

× **Zawrzedziałość, i,** lm. **i = Owrzodzenie:** Zawrzedziałości w uściech ziele to pomaga, płócząc je nim. Syr. Serdeczny korzeń ranom i zawrzedziałościom zagniłym w uściech jest ratunkiem. Syr.

× **Zawrzedziały = Owrzodziały.**

× **Zawrzedzić, i, ił = Owrzodzić.**

× **Zawrzedzieć, eje, ał = Owrzodzieć.**

Zawrzenie, a, blm., czynność cz. **Zawrzeć.**

Zawrzeszczeć, y, ał, † **Zwrzeszczeć, Zawrzasnąć,** † **Zwrzasnąć,** × **Zawrzasknąć,** × **Zawrzaskać** I. *odezwać ś. wrzaskliwie, wrzasnąć, zacząć wrzeszczeć, krzyknąć:* Zawrzeszczeli zuchwale, mówiąc... Ptaszęta naraz zawrzasły całym chórem. Ostr. S. Hufce zawrzasły. Ml. (Strzelec donośny) gromko zawrzasnął. Ml. Dzieciak zawrzeszczał = rub. *rozdarł ś.* 2. *wydać głos właściwy sójce:* Sójka zawrzeszczała. 3. kogo, co = *wrzeszcząc zagłuszyć. zakrzyczeć.*

Zawrzeszczenie, a, blm., czynność cz. **Zawrzeszczeć.**

Zawrzodowacenie, a, blm., czynność cz. **Zawrzodowacić.**

Zawrzodowacić, i, ił = Owrzodzić.

Zawrzodzenie, a, blm., czynność cz. **Zawrzodzić**

Zawrzodziałość, i, lm. **i = Owrzodzenie.**

Zawrzodziały = Owrzodziały.

Zawrzodzić, i, ił = Owrzodzić.

Zawrzodzieć, eje, ał = p. **Owrzodzieć.**

[**Zawrzysko, a,** lm. **a**] *szopa na krowy w halach*

† **Zawrzysto** przys. od **Zawrzysty.**

† **Zawrzysty** I. *do zawierania, zamykania, zamykający ś.,* × *zamczysty:* Prędko Z., o zamku, który ś. prędko zamyka. L. 2. *zawarty, zamknięty, zaparty, zaciśnięty:* Maciczne usta zbytnie ziejące i otworzone ziele to leczy i otwór łona i macicę zawrzystą uczyni. Syr. Krwawnik wodny kwiaty ma na swym kłączu zawrzyste, jako jakie szyszaki. Syr. Żyłki z stolca wychodzące nabrzmiałe i zapuchłe, zawrzyste ślepemi hemoroidami zowią. Syr.

[**Zawsie, a,** lm. **a**] *miejsce za wsią:* Po zawsiu chodzić. Chałupa, co po zawsiu w lesie stała.

[**Zawsiorno**] p. **Zawsze.**

† **Zawstyd, u,** blm., p. **Zawstydzenie.**

Zawstydać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawstydzić.** Rej.

† **Zawstydanie, a,** blm., [**Zawstydanie**] czynność cz. **Zawstydać.**

† **Zawstydanie się, a ś.,** blm., [**Zawstydanie ś.**] czynność cz. **Zawstydać ś.**

Zawstydlina, y, lm. **y, Mydleniec, Mydlnica, Pawlina, Pawlinka** bot. (koelreuteria) *roś. z rodziny zapianowatych.*

Zawstydzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zawstydzić.**

Zawstydzanie, a, blm., czynność cz. **Zawstydzać.**

Zawstydzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawstydzać ś.**

Zawstydzenie, a, blm., † **Zawstyd** I. czynność cz. **Zawstydzić:** Z. kogo. Kn. Uwielbię cię na zawstyd twoich nieprzyjaciół. Przyb. Ta ambicja posłuży mu kiedyś do niezawstydzenia tych krewnych, jakich mu Bóg dał przeze mnie. Krasz. 2. a. **Z. ś.** czynność cz. **Zawstydzić ś.:** Tak wielkiemu panu, jak widzę, żadna rzecz nie jest zawstydzenia godna. Baz. Z. ś., wstydzenie ś. czego, sromanie ś., wstyd. Kn.

Zawstydzenie się, a ś., blm., p. **Zawstydzenie.**

Zawstydziciel, a, lm. **e** *ten, co kogo zawstydza a. zawstydził.* L.

Zawstydzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zawstydziciel** L.

Zawstydzić, i, ił, † **Zawstydać,** [**Zawstydać**], nied. **Zawstydzać** kogo = *nabawić wstydu, okryć wstydem, zasromać, zażenować, zdetonować:* Niechaj nie będą zawstydani ci, którzy Ciebie oczekawają. B. B. *(= sromotnie zawiedzeni).* Lica zawstydzone = *oblane rumieńcem wstydu, wstydliwe, zapłonione od wstydu.* Z. kogo swą grzecznością. **Z. ś.** I. *okryć ś. wstydem, oblać ś. rumieńcem wstydu, zapłonąć wstydem, zasromać ś., zażenować ś., zdetonować ś., spiec raka:* Spuść oczy, zawstydź ś. L Lepiej ś. krótko Z., niż długo żałować. Kn. Niech ś. zawstydam. Bud. Przen.: Zawstydziło ś. licem rubinowym zorze. Mick. *(= zarumieniła ś. zaczerwieniła ś. zorza).* 2. *powstydzić ś., najeść ś wstydu:* Nie zawstydzisz ś. zań. Kn. 3. kogo = *miec go sobie za sromotę, wstydzić ś. przyznać doń, zaprzeć ś. go wstydliwie:* Jeśli ś. będziem wstydać prawdy Pana swego, zawstyda ś. on nas u Ojca wiecznego. K. G.

[**Zawszany**] *zawszony, wszywy, wszarz.*

Zawsze, † **Zawżdy,** [**Zawżdy, Zawszegdy, Zawszedy,** † **Zawżgy, Zawdy, Zawde, Zawdyk, Wse, Wsie, Zawsiorno, Wsiórno**] I. przys. = a) *na każdy raz, za każdym razem, w każdej chwili; ciągle, nieustannie, bez ustanku, bez przerwy, wiecznie, wciąż:* Zawżdy. Ps. flor., Pat., Glos., S. Par., Kaz. 1555, Wen., Rej. Panie Boże, daj, aby to zawżdy, a jeśli nie może być zawżdy, tedy aby wżdy często było z pożytkiem ludzkim. Baz. Bóstwo samo z siebie nigdy z żadnym stworzeniem nie mówiło, jedno zawżdy przez jaki instrument, a. przez anioła, a. przez proroka, a. wżdy przez jaki pośrzodek do tego godny. Rej. Z. co robić. Kn (*=nigdy nie próżnować).* Z. czynny. Przyb. Z. jedno sprzykrzy ś. Przyb. *(=jedno a jedno bez końca).* Machmud spał tęgo a wtym wąż sunie ś. z góry, Turczyn śpi Z. Szym. *(= wciąż śpi a śpi).* Z. to będzie *(= póki świat światem).* Z. jednakową piosnkę śpiewa. L. Na Z. Troc. Raz na Z. Troc. Zabraniam ci tego raz na zawsze. L. Rozstali ś. na Z. Jesteś, jakaś była zawżdy. Krasiń. Zawżdy kanki (*= nasze krasnoludki)* w dziuplach wierzb starych ś. gnieździły. Gliń. Juści że i mamrot i przeklętnica też,... ale zawżdy żona i gospodyni! Reym. Człowiek, choćby najlepszy, zawżdy w czymś skrewić musi. Orzesz. Przyszłość zawsze niepokoi nas żywych. Dyg. Zawdy i wszędy trza było Suhaja. Ork. Miałam wej takiego chłopaka, zawdyk czerwony na gębie. Bliź. Z. musi ś. spóźnić! 2. a. **Zawszeć** sp. *w każdym razie, bądź cobądź, jakkolwiek bądź, pomimo to, wszelako, atoli:* Ha! to prawda! ale Z źle, myślę sobie, Kaczk. Zawdyk to nieprzespieczna rzecz. Sienk. Lepiej zawdy podleźć, niż przeskoczyć. Ork. Zawdy trzeba ś. spodziewać, że rozłąka może nastąpić. Ork.

Zawszeć p. **Zawsze.**

[**Zawszedy**] p. **Zawsze.**

[**Zawszegdy**] p. **Zawsze.**

Zawszenie, a, blm. I. czynność cz. **Zawszyć.** 2. lek. *choroba wszawa, wszawica, wszawość, oblezienie wszami* (phtiriasis).

Zawszyć, y, ył kogo, co = *obdarzyć wszami, zapełnić wszami:* Zawszony, *wszawy* (pediculosus).

× **Zawściąg, u,** lm. **i,** † **Zawciąg** l. *zawściągnięcie, zatrzymanie, powściągnięcie, wstrzymanie, zahamowanie:* Którekolwiek słowa trzyma jego zdanie, ważne na Z. panny, zdobywa ś. na nie. Żebr. (fugientem posse morari).

Zawściągacz, a, lm. **e,** × **Zawścięgacz,** † **Zawciągacz,** × **Zawcięgacz** l. × Z. *ten, który kogo a. co zawściąga.* L. 2. bot. p. **Zawciąg.**

Zawściągać, a, ał p. **Zawściągnąć.**

Zawściąganie, a, blm., czynność cz. **Zawściągać.**

× **Zawściągiwać, uje, iwał** p. **Zawściągnąć.**

× **Zawściągiwanie, a,** czynność cz. **Zawściągiwać.**

Zawściągnąć, nie, nął. × **Zawciągnąć,** nied. **Zawściągać,** × **Zawciągać,** × **Zawściągiwać,** × **Zawciągiwać** *ściągnąwszy zatrzymać, powściągnąć, powstrzymać, zahamować, zatamować:* Zawściągnij konia, liny. Troc. Z urynę. Jasność sprawiedliwości już odeszła z świata, i słońce wdzięcznych promieniów zawściągnęło, a wszystkę ziemię ciemność złości ogarnęła. Żarn. Szczudłonogi Gradive, każ krwawej Bellonie, niech na chwilę zawściągnie uzbrojone konie. Kraj. Potrwaj, proszę cię, zgotujemy prze cię koźlątko: anioł odpowiedział: chociażbyś mię też zawściągnął tedyć ja nie będę jeść chleba twego. B. B. (choćbyś mię zatrzymał. B.G.). **Zawściągać moc.** L. Przen.: *pohamować, powściągnąć, ukrócić, powstrzymać, poskromić, stłumić, pomiarkować, utemperować, zreflektować, zmitygować:* Niech będzie błogosławionym od Pana, który nie zawściągnął miłosierdzia swego od żywych i od umarłych. Wuj. (= *nie cofnął*). Gdzie zwierzchność swywoli nie zawściąga, tam już powszechna niewola. Star. Pomierna bojaźń zawściąga animusz, ustawiczna zaś i do żywego dojmująca upadłych w zuchwałości podnosi. Pilch. (= *tłumi*). Nigdy go rozkosz tak nie zanęciła, iżby go od należytych zabaw Z. mogła. Pilch. Po zniszczeniu Olinjanów żaden z pogranicznych Filipa nie zawciągnąłby. Nagur. Przeciwko sercu opornemu a zawściągnionemu niewiarą i grzechem. Rej. (= *upartemu, zaciętemu*). Oczy zwolenników, którzy szli do Emaus, były tak zawściągnione, iż Jezusa poznać nie mogli. Żarn., Rej. (= *przytępione, przyćmione*). W bezrządnych narodach, gdzie swobodne możniejszych występki nie czują nad sobą zawściągającej ręki. Nar. Cóż może barziej Z. mięsopust pogański, jako przypominanie i rozmyślanie męki okrutnej Pańskiej. Krń. Z. swawolę pospólstwa. Troc. **Z. ś.** l. *zaciągnąć ś., zapaść:* Zawściągnęła ś. na twarz śmiertelna przyłbica Żer. 2. przen. *powściągnąć ś., pohamować ś., powstrzymać ś., pomiarkować ś., utemperować ś., zreflektować ś., zmitygować ś., zapanować nad sobą:* Zawściągnął ś Żdżara wśród swego napadu. Kon.

× **Zawściągnienie, a,** blm., p. **Zawściągnięcie.** Troc.

Zawściągnienie się, a ś., blm., p. **Zawściągnięcie ś.**

Zawściągnięcie, a, blm., **Zawściągnienie** czynność cz. **Zawściągnąć:** Wody, t. j. uryny zawściągnienie. Ocz. Pościmy ku zawściągnieniu bujności ciała. Baz.

Zawściągnięcie się, a ś., blm., × **Zawściągnienie ś.** czynność cz. **Zawściągnąć ś.**

Zawściągniony, Zawściągnięty im. od **Zawściągnąć.** Żarn., Rej, Troc.

[**Zawściążka, i,** lm. **i,** Plotka] *wstążeczka kolorowa do zawiązywania kołnierza koszuli.*

Zawściec się, knie ś., kł ś., Zawścieknąć ś., × **Zawścieklić ś.** *zapamiętać ś. w wściekłości, zaciec ś., zaciąć ś. w gniewie, zawziąć ś.:* Skoro ś. rozeszła wieść, jako obcy nieprzyjaciel wszedł w granice, to ś. naród na śmierć zawściekł, rozjuszył. Zer. Skuli mi ręce zawściekleni kaci. Syrok.

Zawścieczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawściec ś.**

× **Zawściekienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zawścieklić ś.**

× **Zawścieklić się, i ś., ił ś.** p. **Zawściec ś.**

Zawściekły l. *który ś. zawściekł, zaciekły, zawzięty, zapamiętały, zajadły, wściekły.* 2. [Na głowę mężczyźni kładą w zimie wielką czapkę, zwaną zawściekłą, z barana czarnego, z wierzchem granatowym, ze skrzydłalmi wysokiemi, związanemi wstążką modrą lub czerwoną].

Zawścieknąć się, knie ś., kł ś. p. **Zawściec ś.**

Zawściecknięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawścieknąć ś.**

× **Zawścięgacz, a,** lm. **e** p. **Zawściągacz.**

× **Zawściubiać, a, ał** p. **Zawściubić.**

× **Zawściubianie, a,** blm., czynność cz. **Zawściubiać.**

× **Zawściubić, i, ił,** nied. × **Zawściubiać** *wściubiwszy zatknąć, założyć:* Pomóż mi zatykać koło pasa, rychło zawściubiaj. Alb.

× **Zawściubienie, a,** blm., czynność cz. **Zawściubić.**

Zawtórować, uje, ał, Zawtórzyć *zacząć wtórować = akompanjować, zagrać a. zaśpiewać do wtóru:* Z. komu na flecie. Przen.: *przywtórzyć; wtórując przyświadczyć, odezwać ś. jakby w odpowiedzi:* Temu płaczowi zawtórowało ze dwa tysiące ludu, przepełniającego cmentarz. Krasz. Napiszesz komedyjkę, a my grać będziemy.— Wybornie, zawtórowało towarzystwo. Bał. Zawtórowali wodzowi śmiechem inni oficerowie. Sienk.

Zawtórowanie, a, blm., czynność cz. **Zawtórować.**

Zawtórzenie, a, blm., czynność cz. **Zawtórzyć.**

Zawtórzyć, y, ył p. **Zawtórować.**

Zawulstować, uje, ował blach. *zawinąć brzeg arkusza blachy w rolkę, do jednego cala grubości mającą.*

Zawulstowanie, a, blm., czynność cz. **Zawulstować.**

† **Zawułek, łka,** lm. **łki** p. **Zaułek.**

Zawycie, a, blm., czynność cz. **Zawyć.**

Zawycie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawyć ś.**

Zawyć, yje, ył (o psie, wilku) *odezwać ś. wyciem, zacząć wyć:* O północy szedł do lasu, tam gdy głosem zawył jako wilk, wilcy też zszedszy ś, zawyli, na on ś. głos odzywający. Stryjk. Przen.: Zawyła tłuszcza (= *ryknęła = wydała wściekły okrzyk, jęk*). Przen., gm. *zaszlochać, zajęczeć z płaczem, zaryczeć, ryknąć, jęknąć:* Oddam wet za wet dobrodziejce, zawyje i ona, jak jej dokuczę L. Z. w bólu. Matki nieszczęsne, co ś. nie ukryły przed poganinem, przycisnąwszy do piersi dziatki swe, zawyły. Tw. **Z. ś.** *zapamiętać ś. w wyciu, zamęczyć ś. wyjąc:* Chciał się Z na śmierć. Tet.

[**Zawyjek, jka,** lm. **jki**] *potylica, tylna część głowy.*

[**Zawyknąć, nie, nął**] *zawyć, zajęczeć.*

[**Zawyknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zawyknąć.**

Zawyrokować, uje, ował l. *wydać wyrok, zadekretować.* Przen.: *wyrzec stanowcze zdanie o czym,*

orzec, zadecydować, oświadczyć ś. w formie stanowczej: Tak ma być! — zawyrokował. 2. kogo, co = *zasądzić wyrokiem, skazać sądownie:* Wykupywał zawyrokowanych na katorgę Polaków. Tok. Unikając zawyrokowanej kary, jako banita, życie swoje oddaje do rozporządzenia nim pierwszemu, który go spotka. Koź. *(= wyznaczonej wyrokiem).* Odbył pokutę, na którą go zawyrokowano. Kasz.

Zawyrokowanie, a, blm., czynność cz. **Zawyrokować**.

[**Zawyskać, a, ał**] l. *zawołać, zahuczeć, huknąć, zaśpiewać.* 2. *zawyć.*

[**Zawyskanie**, a, blm.] czynność cz. **Zawyskać**

[**Zawyta**] *rodzaj przekleństwa:* A kajżeś ś. zadziała, Z. jedna! Dyg.

Zawzgórze, a, lm. a anat. (metathalamus) *część mózgu ściśle do wzgórza* (thalamus opticus) *przylegająca i związana z nim.*

Zawziąć, Zaweźmie, Zawziął, nied. **Zawzinać** l. *zabrać, zachwycić, złapać, wziąć z sobą mimochodem, za jedną drogą, po drodze:* Z. co cudzego, *auferre quid alienum per imprudentiam.* Kn. Skarb monastyrski, który jest przy Eljaszu, jako chwale Bożej zawzięty, przywrócić kazał. Okol. Z. co cudzego. Troc. Z., wziąć z sobą. Ork. 2. † Z. na sobie suknię = *zebrać, obcisnąć ją na sobie; zakasać ją: Colligere vestem,* Z. na siebie suknią a. ś. wskasać. Mącz. Przen.: *Locum gustavit,* zawziął z kolana, nie chce mu ś. stąd do domu. Mącz. 3. † Z. co skąd = *powziąć, zaczerpnąć, otrzymać, odebrać, przejąć, zapożyczyć:* Potym uczuł za grzechy swoje skruchę płaczorodną, taką od Chrystusa zawziął Piotr łaskę swobodną. L. Zaweźmie pochop do dzielności. Lubom. Szacunek osoby jego z nigdy niewychwalonych pism jego zawziąłem. L. 4. † Z. gruntu = *zarwać; zakorzenić ś., przejąć ś., zachwycić gruntu, zakrzewić ś.:* Czego kto w sześciu lat młodości nie zacznie, gruntu nie zaweźmie. Falib. Zawziął siły. Otw.S 5. †Z. *zawiązać, zabrać, powziąć, zawrzeć:* Z Erykiem Władysław i Witold jawne przymierze i zjednoczenie między sobą zawzięli. Błaż. Kazimierz pokój i ustawy zawzięte Władysława brata z Krzyżakami potwierdził. Błaż. Rozejm między królami zawzięto. Błaż. Zawziętej ku mnie to przypisuję niełasce. Troc. Od pierwszej zawziętej z waćpanem znajomości Troc. Zadatek zawziętej życzliwości. Troc. Zdawna zawzięta przyjaźń, nieprzyjaźń. Troc. Podług przyjaźni swojej, którąśmy między sobą zawzięli. Chmiel. 6. † Z. *wszcząć, zacząć, rozpocząć, przedsięwziąć:* Nową Siedmiogrodzanie na Polskę zawzięli wojnę. Nies. *(= podnieśli).* Zawziętą drogę pragnie wskok odprawić. Otw. S. Z. ś., nied. **Zawzinać ś.**] l. † Z. ś. *zabrać ś., zebrać ś, podnieść ś.:* Ktoby rzekł do góry: zaweźmi ś. a wrzuć ś. w morze, stanie ś. Sekl. 2. *podjąć ś., wziąć sobie za zadanie, usiłować gorliwie, zapalić ś. do czego gorliwie, wysilić ś., uprzeć ś., zamyślić, umyślić, uwziąć, postanowić sobie, usadzić ś., zabrać ś. na dobre, zagiąć parol, postarać ś. usilnie:* Szczypiąc mię, śmie i w tym naganiać, żem ś. tak trudnej wojny zawziął był uchraniać. Otw. Już od kilku godzin siekiernicy ś. zawzinali, jeszcze nie było wyłomu. Dec. Pallas zawzięta na Troi zatratę. Dm. [Kiedyś taka, kiedyć ś. tak zawzinas, to pokaż mi te jabko]. Jak ś. kobieta na co zaweźmie, dokonać tego musi. L. Kiedy ś. na co zaweźmiemy, nic nam nigdy nie przeszkodzi. L. Jak ś. zawezmę, to mu wcale głowę zawrócę. L. Pryncypały wygnania Bolesława obawiały ś., aby syn jego, krzywdę taką pamiętając, mścić ś. onej nie zawzięł. Błaż. Z obojej strony, gdzie ś. miecz zaweźmie, krwi być rozlanie musi, bo jedni sieką, drudzy ś bronią. Żarn. Złe szczęście, kiedy ś. gdzie zaweźmie, kto zahamować może? Podw. Choroba kiedy zaweźmie ś. na śmierć, t. j. kiedy siły w pacjencie nie potrafią wstrzymać jej mocy, tedy i Salomon w takim razie nic nie potrafi. Perz. Jak ś. zawezmę, choć z najlepszą chęcią, w kwadrans zmacham zupełnie. Krasz. Nie pójdę! zawzinał ś., czując jednocześnie, że czyni naprzekór samemu sobie. Dan. Zawziął ś., jak Żyd w tańcu. Prz. 3. na kogo, na co = *uwziąć ś. zajadle, zaciąć ś. zażarcie, zacietrzewić ś., rozzłościć ś., zapamiętać ś., zaostrzyć zęby, zapalać nienawistnie, powziąć ansę:* A tyś ś., widzę, zawzięła na mnie. L. Za afront ten lud ów zajadł ś. i zawziął cały. Jabł. Zawziętemu na swój honor tak odpowiedział. Troc. Za coby ś. tam która miała na mnie zawzinać, skorom żadnej nigdy w życiu nie zahaczył? Sienk. 4. × Z. ś. *zostać zawartym, zawiązać ś., nastać, skojarzyć ś., przyjść do skutku, ustalić ś.:* Niech ś. od dnia dzisiejszego między nami przyjaźń zaweźmie. Pilch. 5. *zająć, zawiązać, wszcząć ś., powstać, wybuchnąć, zarodzić ś., rozszerzyć ś., wyniknąć; pójść od kogo, od czego, wziąć początek, zrodzić ś.:* Zawziął ś. ogień. Troc. Ach, Boże, bez którego nic ś. nie zawzięło, i dlaczegoż tak Twoich opuszczasz rąk dzieło? Dm. Powietrze morowe okrutnie ś. w wojsku Bolesława zawzięło było. Błaż. Zbóje, którzy ś. byli na ten czas w Polszcze zawzięli, Kazimierz W. uskromił. Biel. M. *(= zagęścili ś., zagnieździli ś., rozmnożyli ś.).* Od narodu Włodzimierzów kijowskiej i wszystkiej Rusi książęta zawzięły ś. Błaż. O początku cerkwi z początku taki zwyczaj zawzięty dotąd zachowuje ś. Pim. *(= zapoczątkowany).* Gdy ś. wojna między Francuzami a Hiszpanami zawzięła. Nies. *(= rozsrożyła ś.).* 6. † Z. ś. *przyjąć ś., zakorzenić ś., zakrzewić ś., wzmóc ś., wybujać, zaplenić ś., zakwitnąć:* Na takie serca gdy wpadnie słowo Boże, prze niesposobność ich Z. ś. tam nie może. Żarn. Na początku wiosny nie zaraz trzeba bydło wygnać na pole, póki ś. słusznie nie zaweźmie pasza. Haur. Rolnictwo czy ś. może Z. gruntownie w tym kraju, gdzie zwierzchność nie wydała prawa dla jego zachęcenia? Świt. Miłość nauk i kunsztów zawzięła ś. pomału między Francuzami pod trzecią królów familją. L. W armaty i w wojenne zawzięty machiny, ma ś. już ku stolicy. Tw. *(= zasobny, obfitujący, zaopatrzony, zamożny).* Śpieszmy ś. w kraje święte, w infuły, w bogactwa zawzięte. Li.

Zawziątek, tku, lm. **tki** l. [Z., blm.] p. **Zawziętość**: Mieć na kogo Z. *(= chrapkę; złość, urazę, ansę do kogo).* 2. [Z.] *zapał:* Głodni, ochrzcili, poranieni, krzepią ś. zawziątkiem uczucia. Dyg. 3. † Z. *zaczątek, początek, wszczątek, zaród, zarodek, zawiązek:* Rzymianie swego Z. narodu do bogów przytaczali. Błaż. 4. †Z., † **Zawzięcie** *poczynanie sobie, zamysł, przedsięwzięcie, zachód, zawód:* Senatorowie Witolda w płochomyślnych, szkodliwych zawziątkach napominali. Błaż. My do zawziątku wróćmy ś. naszego. Błaż. Bogowie, zdarzcie zawzięciu mojemu. Żebr. *(summa conjunctio.* Krom.). 5. † Z. *zawiązek, łączność, węzeł, spójnia, ogniwo:* Między Jagiełłem a Witoldem wierny trwał zobopólnej zgody i miłości Z. Błaż. 6. † Z. *zadatek, dowód:* Przyjmij ten przyjaźni, życzliwości mojej Z. 7. [Z.] *człowiek zawzięty, zaciekły, uparciuch.*

[**Zawziątka, i,** blm.] **1.** p. **Zawziętość. 2.** *uraza, pretensja:* Mieć zawziątkę na kogo.

1. Zawzięcie, a 1. blm., czynność cz. **Zawziąć. 2.** p **Zawzięcie ś. 3.** †Z., lm. **a** p. **Zawziątek. 2. Zawzięcie** przys. od **Zawzięty:** Zajmował ś. Z. czyszczeniem swojego ubrania. Nudzę ś. Z. Los mię prześladuje i trapi Z. Skrzet.

Zawzięcie się, a ś., blm., niek. **Zawzięcie,** czynność cz **Zawziąć ś.**

Zawziętość, i, blm. **1.** a. [**Zawziątka, Zawziątek**] rz. od **Zawzięty:** Z. na kogo, przeciw komu, zaciętość, zażartość, zajadłość. L. Jeśliś żył w zawziętości z bratem twoim, pojednać ś. z nim powinieneś. Zachar. Nieukojoną ku nieprzyjacielowi Z. w sercu warzy. Bals. Głęboko w sobie Z tę zatać. Tw. Niechaj Z. zła i popędliwa, zjadła nienawiść w sercu nie przebywa. Koch. W. W obudwu stronach siły, nie Z., ustawały. Troc. Jeszcze takiego zawziątku, jak dziś, nigdy u Majchra nie widział. Dyg. Nikt ze słów zawziętości ich poznać nie zdoła. Mick. Rósł z tego niemały zawziątek, i Falibożanie strasznie ś. odgrażali. Dyg. Podrapał ś. w głowę z pewną zawziątką. Karcz. Gdzie spojrzysz, wszędzie srogość i zawziątek. Kon. Dyć wesele od tego, by Z. stajała, i braterstwo a. zgoda rosły między ludźmi. Reym. [Nie mam na nikogo wielgiego zawziątku. Zawziątku do niego za ustąpioną wieś nie miał żadnego]. Byk. (= *pretensji, ansy, urazy*). **2.** *zawzięcie ś., uwzięcie ś., usadzenie ś. na co, uporczywe trwanie przy czym:* Z. to nieprzełamana. Troc. Dziś niedowiarstwo za bystrość rozumu, Z. kosterstwa za zabawę osób godnego urodzenia, przewrotna chytrość za cnotę nadworną są poczytane. L. (= *uparte przywiązanie, słabość, żyłka, pociąg, pasja*). Szorując bieliznę z zawziątką. Karcz. Zalecać ś. do niej wziął na zawziątkę. Karcz. (= *wziął na kieł; na umór, na dobre*).

Zawzięty 1. im. od **Zawziąć. 2.** *zacięty, zapamiętały, zajadły, zapalczywy, zażarty, uporczywy w gniewie, nieubłagany, nieprzejednany, zabity:* Z. na kogo. Bardzo jesteś Z. Troc. Zawziętym tchnąć duchem. Troc.

Zawzinać, a, ał i Zawzinać ś. p. **Zawziąć.**

Zawzinanie, a, blm., czynność cz. **Zawzinać.**

Zawzinanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zawzinać ś.**

† **Zawzniać, a, ał** *ogłosić, oznajmić.* Ps. flor.

† **Zawznianie, a,** blm., czynność cz. **Zawzniać.**

† **Zawznieć, i, ał** *zabrzmieć:* Z., sonare. Ps. flor.

† **Zawznienie, a,** blm., czynność cz. **Zawznieć.**

Zawżdy p. **Zawsze.**

† **Zawżgy** p. **Zawsze.** B. Sz.

† **Zawżymać, a, ał** *zatłoczyć, zagnieść, zapchać, zatrzymać, wstrzymać:* Wódka z poziomek zawżymane czyszczenie miesięczne paniom wzbudza. Syr. (? może: *zatrzymane*).

† **Zawżymanie, a,** blm., czynność cz. **Zawżymać.**

[**Zazabadlenie, a,** blm.] czynność cz. **Zazabadlić.**

[**Zazabadlić, i, il**] p. **Zabadlić.**

† **Zazbanie, a,** blm. *miejsce za dzbanem:* Każe on piwo nosić, z zazbania wygląda. Klon.

[**Zazberczeć, y, ał**] *zadzwonić, zadźwięczeć, zabrzęczeć:* A tu coś zazberczy jej nad głową i odzywa ś. do niej ostry męski głos. Tet. Zazberczały metalowe kółka przy ciupagach. Tet. Jak strzélół, to jaże okna zazbérczały. Niezadługo zazberczał dzwonek w zakrystji, i organy zahuczały w kościele. Ork.

[**Zazberczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zazberczeć.**

[**Zazbierywać, a, ał**] *zbierać:* Z. włókna.

[**Zazbierywanie, a,** blm.] czynność cz. **Zazbierywać.**

[**Zazbójować, uje, ował**] *zabić:* Béle koga» dziada ja nie zazbójował nigda. Tet.

[**Zazbójowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zazbójować.**

Zazdrosnie, Zazdrośnie przys. od **Zazdrosny.**

Zazdrosny, Zazdrośny, [Zazdrostny], †Zajzdrosny, [Zadrosny], †Zazdrościwy, †Zazdrośliwy, [Zazdrośliwy], †Zaźrzywy, †Zaźrywy, †Zawidliwy 1. *zazdroszczący, pełen zazdrości, zawistny:* Dziwnie ś. gryzie sam w sobie zazdrościwy człowiek, gdy darów Bożych a. których sam nie ma, a. równe być swoim widzi, a. mniejsze ma, bliźniemu swojemu nie życzy. Hrb. Zazdrościwemu swoje rzeczy nie smakują Żegl., Troc. Kto zazdrościw, sam sobie krzyw. Rys. Patrząc na cudze zbiory, zazdrośny schnie marnie. L. Cóż zazdrościwi z swych spraw za zysk mają? nienawiść cierpią, a nic nie wygrają. Rej. Nikogo nigdy nie znajdziesz zazdrościwszym cudzej sławie prócz tego, który, wszystkiemi niewstydy zmazany będąc, zwątpił, aby jego imię w potomne czasy miało być kiedy sławne. Zigr. Tym, którzy sławę jako czerw wiercą i dziurawią, t. j. obmowcom i zazdrościwym, twardą jest i cierpką cnota. Birk. Człowieka z raju zazdrościwy wyrzucił nieprzyjaciel. Groch. (szatan). Zbigniew, duchem fakcji tchnący a władzy wyższej w bracie swoim Z. Wg Nie lada szturm w te czasy wytrzymał Pompejusz, z jednę stronę od zazdrośliwej skargi, a z drugą od lamentów mizernych człeka pospolitego. Warg. Mąż Z. (= *podejrzliwy, niespokojny o żonę*). Gdy mąż trochę Z., znać, że kocha żonę. L. Strasznie Z. tak mię śpiegował, łajał, kiedym z którym mężczyzną gadała. L. Na pierwszym noclegu wyniknął pierwszy skutek Kazanowskiego kalumnji zazdrościwej. Boh. Zazdrościwe połyka śliny. Troc. Zazdrościwym okiem płacze na dobre powodzenie bliźniego. Troc. Z. o swoją żonę. **2.** †Z. *któremu zazdroszczą, zazdroszczony:* Z.,.zazdrości podległy, któremu zajrzą drudzy. Kn.

Zazdrostka, i, lm. **1.** p. **Zazdrość:** Dała ś. znać niejaka Z. Skar. Zazdrostki między równemi być muszą. Skar. **2.** *firaneczka w oknie:* Godzina, w której ś. zwykła pokazować za swoją zazdrostką, jeszcze jest daleka. L. Świateł niema, zazdrostki pospuszczane, a tu cichy gwar, cichy szum i kroków szelesty ostrożne. Gliń. **3.** bot. (ximenesia) *roś.*

Zazdrostnik, a, lm. **cy** p. **Zazdrośnik.**

[**Zazdrostny**] p. **Zazdrosny.**

[**Zazdrostować, uje, ował**] p. **Zazdrościć.**

[**Zazdrostowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zazdrostować,**

× **Zazdroszczać, a, ał** p. **Zazdrościć.**

× **Zazdroszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zazdroszczać.**

Zazdroszczenie, a, blm., czynność cz. **Zazdrościć.**

× **Zazdrościciel, a,** lm. **e** p. **Zazdrośnik.** Troc.

Zazdrościć, i, il, †Zajzdrościć, × Zazdroszczać, [Zazdrostować], × Zawiścić, †Zawidzieć, †Zawidować, †Zajrzeć *uczuwać zazdrość, patrzeć na co zawistnym okiem:* Zajrzeć komu dobrego powodzenia. Troc. Nie zajrzyj, nie zazdrość szczęściu mojemu. Troc. Zawrzała walka na pióra

między Tomickim a rodziną Łaskich, którzy zawiścili Tomickiemu. Mor. K. Ach, niedozwolona w tym życiu zupełna szczęśliwość, byłem od siłu zazdroszczony. L. Jeśli nie zawiścił innym klasom cząstki swych swobód, tedy każda nowość wydawała mu ś. zdradną Sur. Pod sekretem zapowiadane chrzciny były częstokroć zazdroszczane. Chodź. Dziś anioł tobie niejeden zazdrościł. Mick.

† **Zazdrościwie** przys. od **Zazdrościwy**, *zazdrośnie*, Troc. Z., *invidiose*. Kn.

† **Zazdrościwy** l. p. **Zazdrosny**. 2. na robotę i t. p. = *chytry; chciwy roboty, zabiegliwy, pracowity*. Skarb.

Zazdrość, i, blm., † **Zajzdrość**, † **Zaizdrość**, † **Zazrość**, [**Zandrość**, **Zagroź**], *zazdroszczenie, zawiść, dręczenie ś. cudzym dobrem; zawistne współubieganie ś.*: W każdej rzeczy Z., chyba w nędzy nie. Rys. Z. jest zwyczaju psiego: wnet będzie jeden warczał, gdy głaszczą drugiego. Rej. Dawid przez Z. był wpadł w niełaskę u Saula. Rej. Stąd im Z. urosła. Kochan. Musi człowiek miarę jakąś przystojną chować, chce- li obronną ręką ujść zazdrości ludzkiej. Górn. Sieją między niemi Z., jednemu przy drugim większą łaskę pokazując. Górn. Spróchnienie kości, Z. Wuj. Szatańska Z. niech nad wami nie panuje. Skar. Z szczerej zazdrości pokazuje nieżyczliwość ku bliźniemu, i pokoju z nim żadnego mieć nie może, i zgody z nim niechce. Skar. Z. z światłości ciemność rodzi, z śniegu smołę. Birk. Z. schnie, gdy kogo widzi szczęśliwego... sama sobie męką. Birk. Z. rośnie w nas z cudzych dóbr, jakich a. my sami nie mamy, a. mniejsze mamy: a jeśli im równe, tedy przedsię tych, którym zajrzymy, w takiej czci i wadze być nie radzi widzimy, w jakiej sami jesteśmy. Baz. Niecnotliwa Z., chyba w niebie jej niemasz. Rys. Z. jest żałość i frasunek, przychodzący ludziom z cudzego szczęścia. Otw. Z. nie może jeno z fortunnym być. Rej. Z. w nieszczęściu nie bywa ozdobna, gdzie szczęście widzi, pani to osobna. Rej. Zajzdrosny na ognisku kogut ś. potyka, orzeł orła, byk sięga rogatego byka, wszystkich Z. dostaje szkodliwemi sztychy, fryzowane prałaty i strzyżone mnichy. Węg. Jako za słońcem cień idzie, tak za godnością Z. Biel. M. Z. z cudzego dobra ś. rodzi. Kn Dla zazdrości nie pokazuj majętności. Rys. Z. jest dobra, gdy złemu dobrego zażrzymy, a zła — gdy dobrym dobrego. Rej. Święci, wygnawszy od siebie żagiew zazdrości, błogosławieństwa swego obfitości wszystkim chcą użyczyć. Birk. Przed zazdrością w niebie nie być. Rys. (by nie mieć sobie zazdrosnych). Kracząca Z. wnet od dokonania dzieł chwalebnych odrazi. Alb. Z. płacze na tych, którzy ś. cieszą, cieszy ś. z tych, którzy płaczą. L. Ten to srogi dziworod, łez ludzkich nie syty, patrząc na twe zasługi, sławę i zaszczyty, ryknął L. Niechaj ś. Z. puka, bodaj mi zajrzano, wolę to, niżby mię pożałować miano. Szymon. Kiedy Bóg zechce, Z. nie przeszkodzi. Rys. Zła zazdrości, zjadliwemi usty zarzucasz w wieku gnuśnym dni pełne rozpusty. Hul. Z. z palcy wyschłemi, twarzą siną, bladą. L. Chce kto konterfet zazdrości widzieć, przeczytaj poetę; blada, mówi, i chuda, oczy ma ponure, zęby zardzewiałe, piersi od żółci zielone, język trucizną oblany, śmiechu w niej nie pytaj. chyba gdy nieszczęście cudze widzi, usnąć nie może, bo ją frasunki nieśpiącą chcą mieć, schnie, gdy widzi szczęśliwego, szarpa drugich i sama w sobie targaniec cierpi, sama sobie męką. Birk. Z jędza blada, co światłości nie cierpiąc, w czarnych lochach siada, nigdy prosto nie patrzy, zyzem tylko strzyże, żółcią pluje i splutą żółć za pokarm liże, smutna zawsze, chyba gdy ciężkie słyszy bole, każdy ją trat pomyślny ostrym sztychem kole. L. Z. ciężko znosi, gdy kogo równego w urodzeniu widzi być mienia zacniejszego. Błaż. Zazdrości z czego nabyć. Troc. Odzywa ś. świegotliwa, wrząca, drapieżna, nienasycona Z. Troc. Z. wewnątrz ssie, a przeto zdrowiu szkodliwa. Krasz. Niechaj ś. Zoil od zazdrości puka. Kras. Oblał ś. żółcią zazdrości. Mick. Opity trucizną zazdrości, zdawał ś. obojętnym, a pękał ze złości. Mick. Z. i nienawiść Kain wszczął pierwszy. Od. Z. towarzyszy powodzeniu, jak cień światłu. Prus. Z. miłosna, zawiść miłosna, żaluzja. L. Zdr. **Zazdrostka.**

× **Zazdrośliwie** przys. od **Zazdrośliwy**, *zazdrośnie*: Rzemiosło ich jest przegadywać o ludziach Z. i krytycznie posądzać. L.

× **Zazdrośliwiec, wca**, lm. **wcy** p. **Zazdrośnik.**

× **Zazdrośliwy** p. **Zazdrosny.**

Zazdrośnica, y, lm. **e** forma ż. od **Zazdrośnik**: Lecz żeby Z. sławy (Arachna) zrozumiała, jakiej płacy za głupstwo swe wyglądać miała, przydała (Pallas) w czterech rogach (tkaniny) farbą oznaczone cztery spory, krótkiemi znaki rozsądzone. Otw. Zdr. **Zazdrośniczka.**

Zazdrośniczka, i, lm. **i** p. **Zazdrośnica**. L.

Zazdrośnie przys. od **Zazdrosny.**

Zazdrośnik, a, lm. **cy** l.. × **Zazdrościciel, Zazdrostnik,** × **Zazdrośliwiec** *człowiek zazdrosny, zawistnik*: Posiał djabeł nasienie, z którego urośli niegodziwcy, zazdrośnicy, porubnicy, świętokupy. Białob. To ni od kogo zadać ś. nam nie może, tylko od zazdrośliwca. Smotr. Z., zazdrościciel, zazdrościwy, zazdroszczący, *invisor*. Kn. Z. miłosny, małżeński, małżonek zazdrosny, zawistny L. Dla zazdrośnika słówko wyrzeczone do ucha jest rzeczywistością. L. Co za naprzykrzony Z.! L. Dość to były mocne słowa dla zazdrośnika. Niem. 2. × Z. *współzawodnik, rywal*: Wymyślono (w szkołach) emulnsów, po polsku zazdrośników. Kit.

Zazdrośny p. **Zazdrosny.**

† **Zazdrowiec, wca**, lm. **wce** *puchar, z którego ś. pije za zdrowie czyje; wilkom.*

† **Zazdrownie** przys. od **Zazdrowny.** L.

| **Zazdrowny** *który ś. pije za zdrowie, przeznaczony do picia za zdrowie, wiwatowy*. L.

[**Zazdrzeć, y, ał**] p. **Zajrzeć.**

[**Zazdrzenie, a**, blm.] czynność cz. **Zazdrzeć.**

† **Zazdybać, bie, bał** *zdybawszy zastać, zająć*: Wenera z Marsem pod jednąż zadybana siatką. Chr.

† **Zazdybanie, a**, czynność cz. **Zazdybać.**

Zazębiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zazębić.**

Zazębianie, a, blm., czynność cz. **Zazębiać**: Łączenie przez Z. drzewa o drzewo. Podcz.

Zazębianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zazębiać ś.**

Zazębić, i, ił, nied. **Zazębiać** l. *zaciąć w ząb, w zęby, zrobić zębatym*: Koło zazębione. 2. *zaczepić zębem*: Z. i odzębić machinerje, których kołami zębatemi ruch ś. przesyła. Łab. **Z. ś.** *zaczepić ś. zębami*: Dokonywają ś. sprawy pomimo nas: koła ś. zazębiają za koła zębate, nie dbając przecie o to, że zmiażdżą zwyciężoną duszę. Żer. Przen: Zazębia ś. ze zgrzytem chwila cierpienia, o chwilę cierpienia idzie głuchy czas. Grb.

Zazębienie, a l. blm., czynność cz. **Zazębić.** 2. lm. **a** *wycięcie zębate, brzeg zębaty*: Z., kształt wy-

cięcia zębów w kołach zębatych; rysunek, czyli profil zębów zazębiających ś. Łab. Anat: Z. kości czaszkowych = *szew zębaty* (sutura dentata).

Zazębienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zazębić ś.**

[**Zazga, i**, lm. **i**] *mała piaszczysta wydma wśród pola.*

† **Zazginąć, nie, nął** *zaginąć.*

† **Zazginienie, a**, blm., czynność cz. **Zazginąć**: Potym nam wszystkim upadek, Z. Podl.

[**Zazgrzybieć, eje, ał**] *zajść zgrzybiałością.*

[**Zazgrzybienie, a**, blm.], czynność cz. **Zazgrzybieć.**

[**Zazgrzypieć, i, ał**] *zaskrzypieć, zarzępolić*: Popróbował palcem strun, zazgrzypiał na nich krótkim smykiem. Tet.

[**Zazgrzypienie, a**, blm.] czynność cz. **Zazgrzypieć.**

Zazgrzytać, a, ał, † **Zagrzytać, Zazgrzytnąć,** † **Zagrzytnąć,** † **Zagrytać,** † **Zagrytnąć** l. *zacząć zgrzytać; zaszczękać, zgrzytnąć*: Dzik, postrzegszy go, ostrym kłem zazgrzytn e. Tw. Z. zębami. Przen.: *zaskrzypieć, skrzypnąć*: Jak trzaskający piorun, zazgrzytły zawiasy, rozwód drzwi wielkich wydał skrzypliwe hałasy. Przyb. Kielich zaświstał, zazgrzytał. Mick. Sanki zazgrzytały na bruku wielkiego, podsypanego wysoko podjazdu. Kow. Czasem kamień pod stopą zazgrzytał. Sienk. (= *zatrzeszczał, zachrzęścił, zachrupał, zachrobotał*). 3. kogo, co = *zatrzeć, zagłuszyć zgrzytaniem.*

Zazgrzytanie, a, blm., czynność cz. **Zazgrzytać.**

Zazgrzytnąć, tnie, tnął a. † **tł** p. **Zazgrzytać.**

Zazgrzytnienie, a, blm., p. **Zazgrzytnięcie.**

Zazgrzytnięcie, a, blm., **Zazgrzytnienie** czynność cz. **Zazgrzytnąć.**

Zaziajać się, a ś., ał ś. *zziajać ś., zadyszeć ś., zadychać ś., zatchnąć ś., zdyszeć ś.*: Zaszargać ś. aż po pas. zgrzać, spocić, Z. L.

× **Zaziajały** p. **Zaziajany.**

Zaziajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaziajać ś.**

Zaziajany, × **Zaziajały** *który ś. zaziajał, zziajany, zadyszany, zdyszany*: Aż on mnie znowu zaziajały napada. Kon. St.

† **Zaziąbiać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zaziębić.**

† **Zaziąbianie, a**, blm, czynność cz. **Zaziąbiać.**

† **Zaziąbianie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaziąbiać ś.**

† **Zaziąbić, i, ił** i **Z. ś.** p. **Zaziębić.**

† **Zaziąbienie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zaziąbić ś.**

† **Zaziąbnąć, bnie, bnął** a. **bł** p. **Zaziębić.**

† **Zaziąbnięcie, a**, blm., czynność cz. **Zaziąbnąć.**

Zazieleniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zazielenić.**

Zazielenianie, a, blm., czynność cz. **Zazieleniać.**

Zazielenianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zazieleniać ś.**

Zazielenić, i, ił, nied. **Zazieleniać,** † **Zazieleniwać** l. *zakryć zielonością, uzielenić, umaić*: Wiosna, nastawszy, ziemię ogrzawszy, zioła i drzewo rozliczne zazieleniwszy i kwiatki rozlicznie umalowawszy, lato ze sobą przywodzi. Rej. Deszcz pomierny zawżdy piękniej zioła ożywia i zazieleniwa, niźli ów gwałtowny. Rej. 2. *zafarbować, zamazać na zielono; powalać w czym zielonym, pozielenić.* **Z. ś.** a. **Zazielenieć** l. *ukazać ś., zamajaczeć w zielonym kolorze.* 2. *zajść zielonością, okryć ś. zielonością, zacząć zielenić ś.*: Łąka zazieleniła ś. *Herbesco.* zazieleniwam ś. Urs Ziemia, mrozy umorzona, zaś na wiosnę obżywiona bywa, drzewo, listki zrzuciwszy i jakoby uschnąwszy, zaś ś. ku latu zazieleniwa i wdzięczne kwiateczki z siebie wydawa. Żarn. Jak przyjdzie wiosna, wszelki gaj zazielenieje. Nagur. Niechaj wie, że tu ś. trawa nie zazieleni dla niego. Kaczk. Już trawka zazieleniała. Krasz.

Zazielenieć, eje, ał p. **Zazielenić.**

Zazielenienie, a, blm, l. czynność cz. **Zazielenić.** 2. a. **Z. ś.** czynność cz. **Zazielenieć, Zazielenić ś.**

Zazielenienie się, a ś., blm., p. **Zazielenienie.**

† **Zazieleniwać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zazielenić.**

† **Zazieleniwanie, a**, blm., czynność cz. **Zazieleniwać.**

Zaziemski *znajdujący ś. poza ziemią, nadziemski, zaświatowy*: Śpiewająca ta kraina zaziemskie chóry przypomina. Len. (= *niebiańskie*). Rozprawiał o tajemnicach zaziemskiego życia, o świecie duchów. Chm. Z. strumień promiennego świata. Pszk. Z. mrok. Asn.

Zazierać, a, ał p. **Zajrzeć.**

Zazieranie, a, blm., czynność cz. **Zazierać.**

Zazierka, i, lm. **i, Gilja** bot. (gilia) *roś. z rodziny poziołkowatych.*

Zaziewać, a, ał, × **Zaziewnąć** l. cz. ni. *zacząć ziewać; ziewnąć.* 2. co = *ziewaniem zatrzeć, zagłuszyć.* **Zaziewać ś.** żart. *zaszkodzić sobie, zadać sobie śmierć przez zbyt długie ziewanie*: Z nudów można na śmierć Z. ś. Ta namiętność jeszcze jakoś mię trzymała, inaczejbym ś. na śmierć zaziewał. Krasz.

Zaziewanie, a, blm., czynność cz. **Zaziewać.**

Zaziewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaziewać ś.**

× **Zaziewnąć, nie, nął** l. p. **Zaziewać.** 2. p. **Zazionąć.**

× **Zaziewnięcie, a**, blm., czynność cz. **Zaziewnąć.**

Zaziębiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaziębić.**

Zaziębianie, a, blm., czynność cz. **Zaziębiać.**

Zaziębianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaziębiać ś.**

Zaziębić, i, ił, † **Zaziąbić**, nied. **Zaziębiać,** nied. † **Zaziąbiać** kogo, co = *ziębiąc a. oziębiwszy zaszkodzić mu, przyprawić go o chorobę, przeziębić*: Z. żołądek. Troc. Na zaziębiony żołądek lekarstwo. Ślesz. Z. rosnące ciasto = *oziębić, ostudzić przez nieuwagę.* Nie zaziębiaj ciała, też go nazbyt nie pal. Rej. **Z. ś.,** × **Zaziębnąć,** † **Zaziąbnąć** *ziębiąc ś. a. oziębiwszy ś. zachorować; przeziębić ś.*: Gdy chory wyjdzie z łóżka i zaziębi ś., może biegunki dostać. Perz. Ciało zaziębło. Troc.

Zaziębienie, a l. blm., czynność cz. **Zaziębić.** 2. lm. **a, Zaziębienie ś.** *choroba, spowodowana zbytnim oziębieniem ś., przeziębienie* (refrigerium, refrigeratio): Choroba z zaziębienia.

Zaziębienie się, a ś., blm., niek. **Zaziębienie** czynność cz. **Zaziębić ś.**

× **Zazięblina, y**, lm. **y** p. **Zaziębłość.**

× **Zaziębłość, i,** × **Zazięblina** l. *przymiot, stan tego, co zaziąbł, co zaziębło*: Wino takowe od nawietrzenia i zaziębłości, zwłaszcza macicy, użyteczne. Syr. Choroba z zaziębliny. Sien. 2. *to, co zaziębło, zamarzło, odzięblina, odziębliznа, miejsce odziębione, zamróz = mróz w ciele*: Z. Rej Rzepa z sadłem gęsim zamróz a. Z. z nóg wyciąga. Syr. Śpiwrzód zaziębliną wyciągnie, gdzie przyłożysz. Sien.

Zaziębły l. × Z *zaziębio y, wystudzony, ostygły, zastygły,* × z a c h ł o d ł y, × o c h ł o d ł y: A żywe

ciepło rozległo ś. w ciele zaziębłym, wyschłym po długim zbyt poście. Kon. Przen.: *oziębły, obojętny, apatyczny:* Nie dozwala mu być zaziębłej myśli (Rej), ale wesołego oblicza. Krasz. Zaziębła starość. Rej. Zaziębła myśl, co ś. to rozumem a stałością nie sprawuje, i jeśli kiedy bezpieczna a wesoła być może? Rej. 2. †Z. *zimny, mroźny:* Za latem błotna jesień przychodzi, a za jesienią zaziębła i niewdzięczna zima. Rej.

× **Zaziębnąć, ębnie, ąbł** p. **Zaziębić.**

× **Zaziębnienie, a,** blm., p **Zaziębnięcie.**

× **Zaziębnięcie, a,** blm., × **Zaziębnienie** czynność cz. **Zaziębnąć,** *zaziębienie ś., przeziębienie ś.*

Zazimować, uje, ował I. cz. ni.: Z. gdzie = *zatrzymać ś. na zimę, zamieszkać, zostać na zimę, przezimować.* 2 × Z. co = *zachować na zimę, zatrzymać dla przezimowania; zaopatrzyć na zimę:* Bydło Z. najlepszym sianem. Torz.

Zazimowanie, a, blm., czynność cz. **Zazimować.**

Zaziołek, łka, lm. **łki** bot. (malesherbia) *roś. z rodziny męczennicowatych.*

Zazionąć, nie, nął, [**Zaziónąć, Zaziunąć, Zaziuwać**], **Zaziewnąć** *zaczarować oddechem, zahipnotyzować; ozionąć:* Już on pod ziemią, już go zazionęły jędze. Pot. [Zaziuneno go cosi, jak gad ptaka ocami. Tet. Gad ptaka ocami zaziunie, co mu nie ucieknie. Nie wies, boś zaziuniony— rzekła Toporowa Żelazna. Tet.].

Zazionienie, a blm., p. **Zazionięcie.**

Zazionięcie, a, blm., **Zazionienie** czynność cz. **Zazionąć.**

[**Zaziorać, a, ał**] kogo = *zadać urok, urzec wzrokiem.*

[**Zazioranie, a,** blm.] czynność cz. **Zaziorać.**

[**Zaziónąć, nie, nął**] p. **Zazionąć.**

[**Zaziónięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zaziónąć.**

[**Zaziunąć, nie, nął**] p. **Zazionąć.**

[**Zaziunienie, a,** blm.] p. **Zaziunięcie:** Skaranie z tym zaziunieniem. Tet.

[**Zaziunięcie, a,** blm.], **Zaziunienie** czynność cz. **Zaziunąć.**

[**Zaziuwać, a, ał**] p. **Zazionąć.**

[**Zaziuwanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaziuwać.**

[**Zazka, i,** lm. **i**] *piłka (do wyrzynania, do rznięcia).*

Zazłocenie, a, blm., czynność cz. **Zazłocić.**

Zazłocenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zazłocić ś.**

Zazłocić, i, ił *zakryć złoceniem, zawlec, zaciągnąć pozłotą, ozłocić.* Przen.: Trzeba było zapłacić, przekupić, Z., choćby ostatnim groszem. Kaczk. (= *zatuszować, zasmarować pieniędzmi*). **Z. ś.** I *zaciągnąć ś., pokryć ś. złotym blaskiem:* Jaskrawo zazłociło ś. niebo. Lt. Na dalszym planie czaty lasu, zazłocone na wierzchołkach i zarumienione zachodem słońca. Jell. 2. *błysnąć, ukazać ś., zamajaczyć, mignąć w złotym kolorze:* Co chwila zazłoci ś. wśród zieleni lis, który przed ludźmi ucieka. Sts.

[**Zazłować się, uje ś., ował ś.**] *obrazić ś. na kogo, rozzłościć ś., zagniewać ś. nań.*

[**Zazłowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zazłować ś.**

Zaznaczać, a, ał p. **Zaznaczyć.**

Zaznaczanie, a, blm., czynność cz. **Zaznaczać.**

Zaznaczenie, a I. blm., czynność cz. **Zaznaczyć.** 2 lm. **a** *miejsce zaznaczone, znak zanotowany w danym miejscu:* Zaznaczenia, punkta naznaczone na częściach machin przy ich składaniu dla znalezienia, które gdzie należą lub jak ś. stykać mają. Łab.

Zaznaczyć, y,ył, nied. **Zaznaczać** I. *zakreślić, naznaczyć; zanotować:* Z. granicę. Zaznacz to ołówkiem. 2. przen. *wskazać z pewnym naciskiem, zwrócić na co uwagę, zaakcentować, skonstatować:* Wiadomości tu nadchodzące zaznaczają silną działalność ze strony opozycji. 3. myśl (o zwierzu) *zostawić ślad krwawy, zafarbować:* Zwierz zaznaczył, lecz widocznie nie otrzymał strzału w komorę.

Zaznać, a, ał, nied. **Zaznawać** I. kogo, co = *zaczerpnąć znajomości, zdążyć poznać, zasięgnąć znajomości, zapamiętać między swemi znajomemi:* Chciałem rzpltę przywieść do tej pory, w której od przodków moich ją zaznałem. Chr. Z ustnych podań osób, które zaznały jeszcze osobiście księcia. Zaś ś. mało takich chciwców zaznało, którzy... Iż. (= *poznało, zdarzyło ś. widzieć i poznać*). Tęczyński mu powiedział, że zaznał jeszcze Ferdynanda Cortez, zdobywcę Meksyku. Niem. 2. czego = *doznać, doświadczyć, zakosztować, zażyć:* Zaznane dobrodziejstwo zawsze miej w pamięci. Haur. Cud niezaznan w świecie z tego bolu wykwita. Krasiń. Ta idylla dała jej tyle szczęścia dotąd niezaznanego, szczęścia zakazanego. Rol. Głowa spoczywa jakoby na czyjejś dłoni dobrotliwej, zaznając ciszy i nicości. Żer. Nie zaznał jeszcze niedostatku (= *nie wie jeszcze, co to niedostatek*). 3. × Z. kogo, × **Z. ś** z kim p. **Zaznajomić. 4.** [Z. kogo] *poznać:* Bodajm cię, Jasieńku, była nie zaznała.

† **Zaznajać, a, ał** p. **Zaznosić.** L.

Zaznajamiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zaznajomić.**

Zaznajamianie, a, blm., czynność cz. **Zaznajamiać.**

Zaznajamianie się, a ś., czynność cz. **Zaznajamiać ś.**

† **Zaznajanie, a,** blm., czynność cz. **Zaznajać.**

Zaznajomić, i, ił, × **Zaznać,** nied. **Zaznajamiać,** × **Zaznawać** kogo z kim = *zapoznać, poznajomić, poznać:* Prosiłbym, byście mnie wacpaństwo zaznali w domach i z osobami pierwszej dystynkcji L. Trzeba go będzie zaznawać wszędzie, bo to musiało zdziczeć na wsi. Muzy, kto was nie ogląda, nigdy ozdobnym, zawsze wzgardzonym być musi; kto was zażna, kto darów wszystkich raz zakusi, nigdy wzgardzonym, zawsze ozdobnym. ś. stawi. Szymon.

Zaznajomienie, a, blm., czynność cz. **Zaznajomić.**

Zaznajomienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaznajomić ś.**

× **Zaznamionować, uje, ował** *zaznaczyć znamieniem.*

× **Zaznamionowanie, a,** blm., czynność cz. **Zaznamionować.**

Zaznanie, a, blm., czynność cz. **Zaznać.**

× **Zaznanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaznać ś.**

Zaznawać, aje, awał i × **Z. ś.** p. **Zaznać.**

Zaznawanie, a, blm., czynność cz. **Zaznawać.**

× **Zaznawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zaznawać ś.**

Zaznoba, y, lm. **y** *mały kołek przy końcu dyszla.*

[**Zazoga, i,** lm. **i**] *grunt opoczysty, opoka.*

[**Zazolenie, a,** blm.] czynność cz. **Zazolić.**

[**Zazolić, i, ił, Zezolić**] *zamoczyć sobie ubranie od dołu, chodząc np. po rosie, zaszargać.*

Zazołzować, uje, ował *zacząć zołzować, zachorować na zołzy:* Przepryskuje, boję ś., żeby do sęka nie zazołzował. Bliź.

Zazołzowanie, a, blm., czynność cz. **Zazołzować.**

[**Zazór**]: Na Z. = *wcale, zupełnie:* Tera to tego ani na Z. nie zobaczy (= *ani na oko*).

[**Zazrak, a,** lm. **i**] *cudak, potwór.*

[**Zazrękować, uje, ował**] *zaręczyć.* **Z. ś.** *zaręczyć ś.*

[**Zazrękowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zazrękować.**

[**Zazrękowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zazrękować ś.**

† **Zazrość, i,** blm., p. **Zazdrość.** Ps. flor., Glos.

† **Zazrzeć, y, ał** p. **Zajrzeć.**

Zazrzędzenie, a, blm., czynność **Zazrzędzić.**

Zazrzędzić, i, ił *zacząć zrzędzić, zamruczeć:* I coś gniewliwie zazrzędził pod nosem. Pol.

Zazucie, a, blm, czynność cz. **Zazuć.**

Zazuć, uje, uł, nied. **Zazuwać. l.** *zaciągnąć, wciągnąć, wzuć z tyłu na nogę:* Zazuwam trzewik, *aliud est* obuwam, *ut* obułem, alem nie zazuł; chcąc obuć trzewik, nie mogę Z., *tergum calcei pedi induco.* Kn. Pan młody zmylił kroki, nie zezosał czupryny, ani kapci nie zazuł, już dziś, jako iny. Pot. Zazuj mi trzewik, bot (= *but*). Troc. **2.** Zazuty, **Zazuwny, Zazuwisty** trzewik, t. j. z wysokim napiętkiem; niezazuty, t. j. bez napiętka. Mag. **3.** [Zazute cizmy] = *zasznurowane.*

[**Zazula, i,** lm. **e**] p. zool. **Kukułka:** Z. jest ptakiem opiekuńczym sieroty. Wój. Kukułka na Rusi zowie ś. powszechnie zazulą, ruską, dla odróżnienia od zazuli żydowskiej, t. j. dudka. Zazule zawsze prawdę mówią, zauważyła Helena. Sienk. Zdr. [**Zazulka**].

[**Zazulka, i,** lm. **i**] p. **Zazula.**

Zazuwać, a, ał p. **Zazuć.**

Zazuwanie, a, blm., czynność cz. **Zazuwać.**

Zazuwisty p. **Zazuć.**

Zazuwny p. **Zazuć.**

† **Zazwać, wie, wał,** × nied. **Zazywać** *wezwawszy zażądać, zawezwać, zawołać, wezwać, powołać:* Przy początku choroby zazwijcie uczonego doktora. Perz. Każdy nieuk, zazwany na początku do chorego, jeszcze bardziej chorobę pogorszy. Perz. Antonjusz Cycerona zazwał; on zmyślił, jakoby z drogi niedomagał. Kasz. Ja, Jehowa, zazwałem cię. Bud. (abo zawołałem. Bud.). Żołnierze zawezwani, *evocati*, którzy, w żołdzie lata swe wysłużywszy, nie byli wpisowani w poczet żołnierzy rzymskich, lecz ś. na prośbę hetmana a. dla przysługi ojczyzny do żołnierskiego ś. rzemiosła wracali. Pilch.

† **Zazwanie, a,** blm., czynność cz. **Zazwać:** Wyście wezwani w jednej nadziei zazwania naszego. Bud. (= *jesteście powołani w jednej nadziei powołania waszego* B. G.).

† **Zazwierzchni** *powierzchowny.* Rozm.

Zazwierzenie, a, blm., czynność cz. **Zazwierzyć.**

Zazwierzyć, y, ył *zapełnić zwierzyną:* Czym lepiej miejscowość jest zazwierzoną, tym chętniej do niej ściągają lisy.

[**Zazwir, u,** blm.] p. **Zazwór.**

[**Zazwoniać, a, ał**] *dzwonić:* Same zwonki zazwoniały.

[**Zazwonianie, a,** blm.] czynność cz. **Zazwoniać.**

[**Zazwonić, i, ił**] *zadzwonić.*

[**Zazwonienie, a,** blm.] czynność cz. **Zazwonić.**

[**Zazwór, oru,** blm., **Zazwir**] *imbir.*

Zazwyczaj przys. *zwykle, zwykłym trybem, zwyczajnie:* Nosząc jak Z. juki, szedł za panem. Mick. Symcha Boruch, Z. jak każdy szynkarz, z konieczności rozmowny, spoważniał i zamknął ś. w sobie. Jun.

Zaźrebić, i, ił *zapłodnić klacz.* **Z. ś.** (o klaczy) *zajść źrebięciem, począć ś. źrebną.*

Zaźrebienie, a, blm., czynność cz. **Zaźrebić.**

Zaźrebienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zaźrebić ś.**

[**Zaźreć, y, ał**] p. **Zajrzeć.**

[**Zaźrenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaźreć.**

[**Zaźryć, y, ył**] p. **Zajrzeć.**

† **Zaźrywy** p. **Zaźrzywy.**

† **Zaźrzeć l. y, ał** p. **Zajrzeć. 2. eje, ał,** nied. **Zaźrzewać** *dojrzeć = dojść do dojrzałości.*

† **Zaźrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zaźrzeć.**

† **Zaźrzewać, a, ał** p. **Zaźrzeć.**

† **Zaźrzewanie, a,** blm., czynność cz. **Zaźrzewać.**

† **Zaźrzyć, y, ył,** nied. p. **Zajrzeć:** Z., zazdrościć. Rej.

† **Zaźrzywać. a, ał** p. **Zajrzeć:** Z., zazdrościć. And. z Kobyl.

† **Zaźrzywanie, a,** blm., czynność cz. **Zaźrzywać.**

† **Zaźrzywy, Zaźrywy** *zazdrosny.* And. z Kobyl.

[**Zaźwięczeć, y, ał, Zaźwiękać**] *zadźwięczeć*

[**Zaźwięczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zaźwięczeć.**

† **Zaźwięk, u,** lm. **i** *odgłos, echo.* Mym.

[**Zaźwiękać, a, ał**] p. **Zaźwięczeć:** Sabelusia zaźwiękała.

[**Zaźwiękanie, a,** blm.] czynność cz. **Zaźwiękać.**

† **Zaż l.** sp. p. **lza.** Biel. M., Rej, Glicz. Z. tak dzisiejsze matki syny swe miłują? Papr. Gdzie jest brat twój? Kain odpowiedział: zażem ja stróżem brata mojego? Leop. (izalim ja stróżem brata? B. G.). Wszakżeś mu odmówiła przystęp, zaż to mało wzgardy? Min. Wiele mi ich rzecze onego dnia: Panie, Panie, zażechmy przez imię Twoje nie prorokowali? Sekl. **2.** przys. *może, a nuż:* Rzućmy ś. do nóg obie, zaż ś. ułagodzi. Min.

[**Zażachnąć się, nie ś., nął ś.**] *żachnąć ś., nagle, wzdrygnąć ś.:* Zażachnął ś. czegoś, jakby zimny dreszcz przechodził mu po ciele. Zach.

[**Zażachnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zażachnąć ś.**

Zażalenie, a l. × Z, blm., czynność cz. **Zażalić. 2.** × Z, lm. **a** *żal, uraza, pretensja:* Anglja jedynym jest krajem, do którego Hiszpanja ma zażalenia. L. **3.** lm. **a** *skarga, zaskarżenie, reklamacja.* L. Zrobić, wnieść Z. Obaj skazani wnieśli Z. nieważności (= *reklamację*).

Zażalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zażalić ś.**

Zażaleniowy przym. od **Zażalenie:** Księga zażaleniowa.

× **Zażalić, i, ił** kogo, co **l.** *napełnić żalem, rozżalić, rozgoryczyć, zasmucić:* Niewdzięcznością dobroczyńcę swego zażalił. L. Rwą na głowach włosy swoje zażalone matki. Zachar. W tłumie branek poznano córkę królewską z postawy zażalonej, gdyż przez nią powaga ś. i męstwo przebijały. L. Niech nieszczęśliwość powszechna zmiękczy zawzięte i zażalone serca. Kołł. (= *zakrwawione*). Słowa urażają i długo w zażalonej tkwią pamięci. Zabł. **2.** na kogo, na co = *zajątrzyć, podbechtać, poduszczyć; zrazić do kogo:* Brzetysław, dawny nieprzyjaciel, świeżym przymusem do wrócenia opanowanych krajów bardziej jeszcze zażalony. Nar. Na mnieś Mścisława zażalił i na niewinną wszystkie swoje zbrodnie zwalił. L. **Z. ś. l.** *napełnić ś. żalem, powziąć żal, rozżalić ś.* **2.** na kogo, na co = *rozzłościć ś., rozjątrzyć ś., zajątrzyć ś.; zrazić ś. do kogo.*

† **Zażałować, uje, ował,** [**Zażałować**] *zacząć żałować, pożałować:* Strzałą ją przebiwszy, ach niestetyż, nierychło karania srogiego miłośnik

zażałował i siebie samego, że słuchał i nazbyt ś. gniewał, nienawidzi. Otw. Dopieroż tam Phineus w ten czas niespokojny zażałował niesłusznie zapoczętej wojny i na każdego własnym imieniem wołając, ratunku ś. dopraszał. Otw. [Moja Marysiu, zażałujes tego].

Zażałowanie, a, blm., czynność cz. **Zażałować.**

I. Zażarcie, a, lm., czynność cz. **Zażreć.**

2. Zażarcie, Zażarto przys. od **Zażarty** *zajadle, wściekle.*

× **Zażarłość, i,** blm., rz. od **Zażarły** *zażartość, zajadłość, zaciętość, wściekłość.*

× **Zażarły** p. **Zażarty.**

Zażarto p. **2. Zażarcie:** Skoczyłem tak Z., żem ś. znalazł z drugiej strony. Fred. A.

Zażartość, i, blm., rz. od **Zażarty,** × **Zażarłość.**

Zażartować, uje, ował *zacząć żartować, pozwolić sobie na żart; żartując zadrwić, zakpić:* Nie wadzi podczas Z. Kn. Z. z kogo, żart sobie z niego stroić. L.. Zażartowałeś z nas, ale darujemy ci. L. *(= oszukałeś nas dla żartu).* Aleby z nas fortuna djabelnie zażartowała, gdyby hultaje kuferek z pieniędzmi nam zabrali. L. **Z. ś.** *zapuścić ś., zapędzić ś. w strojeniu żartów.*

Zażartowanie, a, blm., czynność cz. **Zażartować.**

Zażartowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zażartować ś.**

Zażarty, × **Zażarły I.** *który ś. zażarł, zapamiętale zajął ś. żarciem:* Obżarstwo zażarte. Nar. Wilk Z. **2.** przen. *zajadły, zacięty, zawzięty, zacietrzewiony, zapalczywy, zapamiętały, gwałtowny, namiętny, zaciekły, wściekły, zajątrzony, zajuszony:* Mars Z. Troc. Z. jak pies. Prz. Z. jak wilkołak. Prz. Mina grożąca, pyszna i zażarta. Jabł. Otóż skończony spór wasz długi i Z. Mick. Ów spór Z. rejenta z asesorem o sławne ich charty. Mick.

Zażarzenie, a, blm., czynność cz. **Zażarzyć.**

Zażarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zażarzyć ś.**

Zażarzyć, y,ył *zająć żarem, rozżarzyć, zażec, zapalić, zaognić.* **Z. ś.** *zająć ś. żarem, rozżarzyć ś., zapalić ś., zaognić ś., zażec ś.:* Zażarzeni potkali ś. z sobą. Rut.

Zażąć, zażnie, zażął, nied. **Zażynać I.** *zacząć żąć, zacząć żniwo; żęciem zająć, zagarnąć; zakosić:* Kto piérwy ráz zażnie, tó se sycko zeznie. **2.** † **Z.** *zarznąć, rznięciem zahaczyć, zająć, naderznąć, zaciąć, zaciosać:* Utkwionego oszczepu gwałtem dobyć chciał ze pnia zażętego. Koch. J. Przen.: Zażął Szwed Wielkopolskę, Brandeburczyk Prusy, Niemiec przypadł do ziemie, jako wilk na jagnię. Pot. *(= zarwał jej).* Syn twój, gdy nieco nauki zażdżm.e *(zam.: zażnie?),* obrócić ś. ma na jakie postanowienie. Gliez. *(= zarwie, liznie, zachwyci, skosztuje).* **3.** [Z.] *(o żniwiarzu) wyprzedzić żniwiarza przed sobą żnącego.*

† **Zażąć, Zażmie, Zażdmie, Zażął,** † **Zażdżąć,** nied. **Zażymać I.** *zacisnąć, pocisnąć, zachwyciwszy zagnieść; zatłoczyć.* Pot., Ciek. Drugą rękę miej pogotowiu, coby go poimał, za spory kiedy zażmie. Cyg. Piwobyś mu z gęby wycisnął, gdybyś mu ją zażął. Jak obszerz zawisłe ręką zażął chmury, grzmot powstał. Żebr. *(manu lata pressit.* L.) Z pijaństwa one gęby, z których wycisnąłby piwo, gdybyś go za nie zażdżął. Opal, Cesarz Krzyżakom nie wszystkim ofiarował ś., chcąc tak znowu jeszcze w jakiejkolwiek sumie Z. ich. Błaż. *(ut aliquid de iis emungeret.* Krom.). Lew spuszcza z sierdzistości, gdy mu grzywę wyzłocą, gdy go zażdżą i tak umordują, że cierpliwie musi ś. dać przyozdobić. Pilch. Któż tak cierpliwym znajduje ś., aby mu to, gdy jawne niebezpieczeństwa usilnie stawać musi, a kto inszy nagrodę bierze, aby mu to Z. serca nie miało? Błaż. *(= ścisnąć serce, zaciężyć na sercu).* Nie wydrzesz, co on ostrą zażdmie nogą. *(= przydeptawszy zagarnie, zagrabi).* **2.** *zarosnąć, zaciągnąć ś., zagoić ś., zamknąć ś., zabliźnić ś., wyrównać ś.:* Pamiętał Szwed owe boje Gustawowe, skąd jeszcze bolejące nie zażęły guzy. Tw. **3.** p. **Zażąć.**

Zażądać, a, ał I. czego = *zacząć żądać, wystąpić z żądaniem, zechcieć, zapragnąć:* Kazał był tak wiele mu dać, jakoby jeno zażądał. Kosz. Za żądane zostało nadanie hospodarowi indygienatu, czyli prawa obywatelstwa polskiego. Szaj. Zażądał widzieć swe papiery. Z. czego w sklepie = *kazać sobie dać.* Zażądało mu ś. = *zachciało mu ś., wzięła go chętka, przyszedł mu fałszywy apetyt.* Chory już zażądał księdza *(= domagał ś.; uczuł konieczność wyspowiadania ś.).* **2. Z. ile** = *zacenić:* Ile też zażąda za ten towar? *(= będzie żądał).*

Zażądanie, a, blm., czynność cz. **Zażądać:** Oburzało szlachtę samo Z. zezwolenia na wojnę.

Zaździe p. † **Zażąć.**

† **Zażdżąć, zaździe, zaździł** p. † **Zażąć.**

× **Zażdżony** (zam.: **Zadżdżony**) *dżdżem = deszczem zapełniony, dżdżysty:* Zażdżone bystrym wiatrem obłoki. Żabł. Nim warkliwym czarnych chmur zawrotem trzaśnie zażdżony Jowisz witym z ognia grotem. L.

Zażebrać, brze, brał *zacząć żebrać:* Przypadł jakby na kolana przed obliczem dolí nieubłaganej i zażebrał o ratunek. Reym.

Zażebranie, a, blm., czynność cz. **Zażebrać.**

Zażebrowy *znajdujący ś. za żebrami, stamtąd pochodzący.* Anat.: Krainy zażebrowe u zwierząt (hypochondria) = *okolica podżebrowa, podżebrze, górne boczne okolice brzucha pod żebrami chrząstkowemi.*

Zażec, zażże, zażegł, Zażegnąć, Zażgnąć, † **Zażżec,** † **Zażżec,** † **Zażglić,** nied. **Zażegać,** † **Zażog** c [**Zażegować, Zażygować**], † **Zażglać I.** *zapuścić ogniem, zrobić, aby ś. paliło, zapalić, podpalić; zająć, ogarnąć, objąć ogniem:* Zażgę. Ks. Ł. Zażżycie B. Sz. Ogniem Twego Ducha św. zażży, Boże, serce moje i me wszystko pomyślenie. Naw. Z. świecę, pochodnię, lampę i t. d. = *zaświecić:* Uboga niewiasta, jeśli grosz zgubiła, izali nie zażega świece i umiata domu? Wuj. Kiedy odpusty lub Zielone Świątki czas wam przyniesie, dla jego pamiątki świece odlane woskiem zażegajcie. Zim. Na każdy dzień zażegać będzie na ołtarzu drwa i żżec będzie na nim łój. Bud. (będzie zapalał drwa i palić będzie tłustość. B. G.). Gdy Aaron lampy zażże będzie kadził. Bud. (gdy rozpali lampy. B. G.). Zażegł w stog zwalone zioła. Żebr. (cremat. L.). Żywica na okrętach, zaledwie tylko pożogi chwyciła, objęła wszystko płomieniem zażgnięta. Chr. Rzucone ognie, zażegszy świątnicę, nędzny lud, który ś. tam schronił, dymem umorzyły. Nar. Nero obwinił chrześcijan, iż Rzym zażegli. L. Nazajutrz, kiedy pochodnie zażegał i światło Febus miotał z swego wozu... P. Koch. *(= kiedy świtało).* Przen.: Kupid, w jej serce bełcik zażgniony kładąc, rozniecił słodkie płomienie. Zabł. Ale jeszcze nie wcześniej i daleko raniej, trzeciego z nich Rafała taż Awernu pani nieużyta, tylko co zażgnąwszy, zgasiła Tw. *(= tylko co powoławszy do życia).* **2.** ogień = *rozpalić, roz-*

niecić: Wielkaby to nieludzkość była ogień nie dać zażżec, drogi nie wskazać, wody nie dopuścić poczerpnąć. Górn. Jako pierwej u świętych ludzi zażegała ś. sama ofiara, tak poganie sami zażegali on ogień z ofiarą. Biel. M. Zażgli ogień w pośrzodku dwora. Bud. (rozniecili. B G.). Blaskowych na znak żażgnionych ogniów. Pot. Ognie pożaru zażegli na gody Słow. Hanka zażegła ogień w kominie. Reym. Przen.: *zapalić, podżec, podbechtać, poduszczyć, zagrzać:* Tamże on zażegał mnicha onego, przeciwnika prawdy Bożej. Baz. Oczy jego mrużące ś. i bolejące były zażgnięte. Orzesz. (= *iskrzące, błyszczące*). Z. ś. *zapalić ż., zająć ś. (ogniem), zatlić ś.; wybuchnąć płomieniem, błysnąć światłem:* Zapalić ś., Z., *adoleri.* Mącz. Skoro ś. gdzie dom zażże, niech żaraz ogień obwoływają. Baz. U słońca swych splendorów sobie pożyczają, gdzie Febe kredensuje, a znowuż i od niej tysiąc innych pomniejszych zażgnie ś pochodni. Tw. (=*zajaśnieje, zaświeci ś.*). Zażgło ś.= *zapaliło ś., zajęło ś., wynikł pożar, (gore, ogień, pożar).* Zażgło ś. w Krakowie r. 1494 u piekarza i wygorzało wszystko, cokolwiek było domów od Nowej bramy aż do Świeckiej. Biel. M. Roku 1536 dwie części zamku krakowskiego zgorzały; winowano w tym ks. Jarockiego, iż ś. z jego przyczyny zażgło od świecy w izbie królewskiej, gdzie legał. Biel. M. Zażgło ś. o południu, a gorzało aż do nocy. Biel. M. Jak świece bezpłomienne zażegają ś. od zapalonej pochodni. Rzew. Przen.: [Gdy ś. Tatry zażgną...] = *oblejq ś. rumionym blaskiem; zabłyszczą od słońca).* Dla Hektora miłość ś. w piersiach mych zażegła, z Hektorem ś. zgasiła i w grobie poległa. Mor. A. (=*zagorzała, rozgorzała, zapłonęła, wznieciła ś.*). Dopiero gmin ś. w gniewy zażże niehamowne. Żebr. (=*zapali ś., zaogni ś.; zapłonie, uniesie ś., rozjątrzy ś., zawrze, zakipi gniewem).* Zażgniona dusza zapałem. Rzew.

† **Zażega, i,** lm. i p. **Zażoga.**

× **Zażegacz, a,** lm. e *ten, co zażega, zapalacz, podpalacz; podżegacz; poduszczyciel, instygator.*

Zażegać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zażec.**

Zażeganie, a, blm., czynność cz. **Zażegać.**

Zażeganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zażegać ś.**

Zażeglować, uje, ował dokąd = *żeglując zajechać.* L.

Zażeglowanie, a, blm., czynność cz. **Zażeglować.**

Zażegnać, a, ał, nied. **Zażegnywać,** † **Zażegnawać** *żegnaniem, znakiem krzyża zakląć, oddalić, wyleczyć zabobonnie:* Z. chorobę, chmurę. Żmija ma ten obyczaj, gdy ją zażegnawają, tedy uszy zatula, aby nie słuchała. Wr. Żmije zażegnawa, kiedy je czarownik zaklina chytro. Wr. Przen.: *roztropnym wdaniem ś. odwrócić, oddalić co, zapobiec czemu:* Z. nieszczęście, burzę, wojnę. Uczestnicy przymierza dokładali wszelkich możliwych starań, aby wybuch Z. Ostateczna ruina jakoś zażegnywała ś., chociaż już było kręto. Byk.

Zażegnanie, a, lm. **a** czynność cz. **Zażegnać:** Słowa na zaklinanie wężów i na Z złego. Proc.

† **Zażegnawać, a, ał** p. **Zażegnać.**

† **Zażegnawanie, a,** blm., czynność cz. **Zażegnawać.**

Zażegnąć, nie, nął p. **Zażec.**

Zażegnięcie, a, blm., czynność cz. **Zażec, Zażegnąć.**

Zażegnięty, Zażegniony im od **Zażegnąć:** Przy słabym blasku zażegnionej świecy ciekawie oglądał pieczarę. Krasz.

Zażegnywać, a, ał p. **Zażegnać.**

Zażegnywacz, a, lm. e *ten, co zażegnywa, zamawiacz, znachor.*

Zażegnywanie, a, lm. a czynność cz. **Zażegnywać:** Gusłami, szeptami, zaklinaniem, zażegnaniami chcą leczyć chorego. Haur. O urokach i zażegnywaniu. Perz. Szeptania i zażegnywania mają być brane za kuglarstwo i za wyłudę grosza poczytywane. Perz. Leczyła różnemi ziołami, przy których i szepty i zażegnywania różne odprawiała. Krasz.

[**Zażegować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zażec.**

[**Zażegowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zażegować.**

[**Zażegowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zażegować ś.**

Zażeleźnieć, eje, ał *ukazać ś., zamajaczyć, zamigotać w kolorze żelaza:* Różany rozblask i zorze, na wschodzie zażeleźniały i skryły ś. w wodzie. Kon.

Zażeleźnienie, a, blm., czynność cz. **Zażeleźnieć.**

[**Zażenąć, nie, nął**] *zagnać, zapędzić:* Z. bydło, żołnierza na kraj świata.

† **Zażenie, a,** blm., **Zażżenie** *zapalenie; oświetlenie.* Glos.

[**Zażenienie, a,** blm.] p. **Zażenięcie.**

[**Zażenięcie, a,** blm., **Zażenienie**] czynność cz. **Zażenąć.**

Zażenować, uje, ował *zawstydzić, zakłopotać zaambarasować, zmieszać, onieśmielić.* **Z. ś.** *zawstydzić ś., zakłopotać ś., zaamborasować ś., zmieszać ś., onieśmielić ś.:* Przysunęła ś. tak blizko do niego, że był zażenowany. Był może więcej zażenowany, niż uszczęśliwiony. Bał.

Zażenowanie, a l. blm., czynność cz. **Zażenować.** 2. lm. a. **Zażenowanie ś.** *stan tego, co ś. zażenował, żenada, wstyd:* Drwiła z jej prowincjonalnych ceremonji i zażenowań z błahych powodów. Es. Banknot przyjął ze łzami wdzięczności i z pewnym zażenowaniem. Bał.

Zażenowanie się, a ś., blm., l. czynność cz. **Zażenować ś.** 2. p. **Zażenowanie.**

Zażeracz, a, lm. e *ten, co zażera, pożeracz.*

Zażerać, a, ał i **Z. ś** p. **Zażreć.**

Zażeranie, a, blm., czynność cz. **Zażerać.**

Zażeranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zażerać ś.**

[**Zażerty**] *zawzięty, uparty.*

[**Zażębocenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zażębocić ś.**

[**Zażębocić się, i ś., il ś.**] *zachmurzyć ś.*

Zażęcie, a, blm., czynność cz. **Zażąć:** Krzywe kotwice miecą, aby tak wkleszczywszy zażęciem, odpoczynek okrętom był. L. (zajęciem, zachwytem kotwic). W onym porcie okrętów lina nie strzymała, ani krzywym zażęciem kotew nie wściągała. Koch. J.

Zażgać, a, ał, Zażgnąć l. *zacząć żgać, żgnąć, ubość, ukłóć, szturchnąć:* Z. kogo rogami. Ale raźna zażgła go renifera za skórę. Mor. Ja go tylko włosami nakryję i powiem: Maffio skłamał! — a on pójdzie i ciebie nożem zażga. Zuł. 2. *żganiem zabić; zakłóć; zabośc na śmierć.*

Zażganie, a, blm., czynność cz. **Zażgać.**

† **Zażglać, a, ał** p. **Zażec.** Ps. flor.

† **Zażglanie, a,** blm., czynność cz. **Zażglać.**

† **Zażglenie, a,** blm., czynność cz. **Zażglić.**

† **Zażglić, i, il** p. **Zażec.**

Zażgnąć, nie, nął p. **Zażgać.**

Zażgnięcie, a, blm., czynność cz. **Zażgnąć.**

Zażgnięty, × **Zażgniony** im. od **Zażec** i od **Zażgnąć.**

× **Zażgniony** p. **Zażgnięty.**

† **Zażmiąć, mie, mął** p. **I. Zażąć.**

† **Zażmięcie, a,** blm., czynność cz. **Zażmiąć.**

† **Zażmudzenie, a,** blm., czynność cz. **Zażmudzić.**

† **Zażmudzić, i, il** *zaplugawić, zapaskudzić, zawalać, zabrukać, zaświnić.*

Zażoga, i, lm. **i,** × **Zażega I.** *zażeganie, zapalenie, podpalenie.* **2.** *ogień = pożar, pożoga:* Moja bez kadzidlnej wielmożność zażogi. Żebr. (numeh adhuc sine thure meum est. L). Łacno zażogę nieci, gdy ją rudna jędza rozdmuchuje i z wiatrów pomocą napędza. Przyb. Przen.: Salomon, wzniecając zażogi po świętych skrytościach wnętrznomodlnych, tak żarzył... L. *(= zapały).* Przyszedszy k sobie z okrutej zażogi, ocz stała, zjawić chciała. Żebr. (valido ab aestu, opłonąwszy. L.). **3.** *rzecz służąca do wzniecenia ognia, żagiew, głownia, podpałka:* Siarką i smołą zaprawione zażogi miotali. Pilch. Zażegi smolne, któremi ogień podniecają. Pilch. Przen.: *podnieta, pobudka, bodziec:* Niby wielkiego męstwo nie poczęło na wojnie, gdyby gniew mu zażogi i bodźców nie dodawał a ochoczych na niebezpieczeństwo nie ośmielał. Pilch. Zdr. **Zażożka.**

† **Zażogać, a, ał** p. **Zażeo.**

† **Zażoganie, a,** blm. czynność cz. **Zażogać.**

Zażołądkowy *za żołądkiem leżący.* Anat.: × Gruczoł Z., × gruczoł podżołądkowy, × gruczołek podżołądkowy, × gruczoł trzustkowy, × poduszka podżołądkowa, × piękne mięso = *trzustka* (pankreas). × Tętnica gruczołu zażołądkowego = *tętnica trzustkowa* (arteria pancreatica). × Tętnica zażołądkowo-dwunastnicowa = *tętnica trzustkowo-dwunastnicza* (arteria pancreatico-duodenalis).

Zażołędny *znajdujący ś. za żołędzią.* Anat.: Rowek Z. (sulcus retroglandularis) = *szyjka żołędzi członka męskiego* (collum glandis).

× **Zażożka, i,** lm. **i** p. **Zażoga.** L.

Zażółcenie, a, blm., czynność cz. **Zażółcić.**

Zażółcić, i, il, nied. † **Zażółciwać** *zafarbować, zamazać na żółto, zrobić żółtym, pożółcić:* Pierzem ś. oba boki poczęły ś. okrywać i zażółciwiać włosami jagody. Otw. **Z. ś I. a. Zażółknąć,** × **Zażółknieć I.** *zajść żółtością, zżółknąć; zawalać ś., wytrzeć ś. w czym żółtym, pożółcić ś.:* Jeziorko wśród łąk, zażółconych już jesienią. Jell. **2.** *zamajaczeć, mignąć, ukazać ś. w żółtym kolorze:* Z wnętrza sklepu wyszedł niewielki wyrostek i, zażółciwszy ś. przystrzyżoną kulą głowy, zaczął okiennice zamykać. Zap.

† **Zażółciwać, a, ał** i † **Z. ś,** p. **Zażółcić.**

† **Zażółciwanie, a,** blm., czynność cz. **Zażółciwać.**

† **Zażółciwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zażółciwać ś.**

Zażółknąć, nie, nął p. **Zażółcić.**

× **Zażółknieć, eje, ał** p. **Zażółcić.**

Zażółknienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zażółknieć. 2.** p. **Zażółknięcie.**

Zażółknięcie, a, blm., **Zażółknienie** czynność cz. **Zażółknąć.**

Zażreć, żre, żarł, Zazrzeć, Zażrzeć, [Zazryć, Zażarć], nied. **Zażerać I.** *zacząć żreć, napocząć żrąc; żrąc zajeść; pożreć, zagryźć;* przen. *strawić, stoczyć, zniszczyć:* Czasem wilki zażarły całe rody góralskie. Tet. Rdza żelazo, wrzód ciało zażera. **2.** nied. *żrąc zajadać = jeść sobie z apetytem, zajadać, zawijać, pałaszować:* A wilk w najlepsze owcę zażera. **Z. ś. I.** *pożreć ś., zagryźć ś. nawzajem.* **2°** przen. *zaciąć ś. w gniewie, zaciec ś., zapamiętać ś., zawziąć ś., rozeżreć ś., rozjeść ś., rozjadowić ś., rozwścieczyć ś., zacietrzewić ś.:* Zażarł ś. I mnie, com mu przeciwił ś. chutnie, swą silną pięścią w gardło uderzył okrutnie. Otw.

Zażuchwowy *za żuchwami położony.* Anat.: Okolica zażuchwowa (regio retromandibularis).

× **Zażucie, a,** blm., czynność cz. **Zażuć.**

× **Zażuć, uje, uł,** nied. **Zażuwać** *żując zajeść.*

× **Zażuwać, a, ał** p. **Zażuć.**

× **Zażuwanie, a,** blm, czynność cz. **Zażuwać.**

Zażwian, u, lm. **y** bot. (cardapatium) *roś. z rodziny złożonych.*

Zażycie, a, blm, czynność cz. **Zażyć:** Sławniejszy jeszcze zwycięstwa zażyciem, niżeli sławy zwycięskiej nabyciem. Leszcz. Dom (uczonego) dla ucznia jest otwarty, bibljoteka wolna do zażycia. Kołł. *(= do użytku, do korzystania).*

Zażyciowy *przyżyciowy, za życia istniejący, za życia powstały* (intravitalis).

× **Zażyczenie, a,** blm., czynność cz. **Zażyczyć.**

× **Zażyczyć, y, ył** *powziąć życzenie, zachcieć, zapragnąć; złożyć swoje życzenie, powinszować.* Sł. wil.

Zażyć, zażyje, zażył, nied. **Zażywać I.** nied. *używać, mieć w użyciu:* Chciałoby ciało rozkoszy zażywać, dojeść, dopić, dospać. Wuj. U Rzymian białogłowy długi czas, Boże zachowaj, jedno jednej szaty zażywały. Falib. *(= jedną szatę nosiły, obywały ś. nią, chodziły w niej).* Turcy niebardzo chwalą nabożeństwo przy muzyce, twierdząc, że ich fundator jako żywo nie zażywał muzyki. Kłok. Skromnych zalotów i próśb zażywają młodzieńcy, co ś przystojnie kochają. Lubom. Zażywaj dóbr doczesnych pod miarą. Nar. *(= użytkuj z nich).* Sukna angielskiego do szat zażywa. Troc. Gorzalina też była w blaszanych ładownicach, jakich natenczas zażywano. Pas. Mówiono, iż nie chcą Polacy jednej wielkiej wojny, aby jej ciągle zażywać. Sienk. **2.** kogo, czego = *użyć, spróbować czego, posługiwać ś., posiłkować ś. kim, czym, uciekać ś. do czego:* Zażywają piki i szable w boju. Troc. Wszelkich zażyję sposobów na jego ratowanie, choćby mi przyszło i życie utracić. Boh. We wsze osoby darmo ś. namieniwszy, nakoniec podoby zażył ptaka, co w nogach nosi pioruny. Żebr. Ej, żołnierze! męstwa zwyczajnego w przeszłych ze mną potrzebach zażyjcie swojego. Leszcz. S. Prawdy a żartów jako soli zażywać, bo przesolisz. Fred. M. Dobrej, złej do tego zażył okazji, czasu. Troc. Zażył słowa, wyrazu tego. Troc. Czyżby podłej kondycji człowieka zażywano do akompanjowania panu, jakim był starosta? Z. fortelu, sztuki. W całej okolicy nikt już chłopa nad inwentarz nie używa. Chl. **3.** kogo = *użyć; zrobić z nim, co ś. podoba, obejść ś. z nim tak lub owak, potraktować go w jaki sposób, wziąć go w swoje ręce, w obroty, dokazywać, wyrabiać z nim, co ś chce, pokierować nim:* Przed waćpanem czapki zdjąć nie chce, mnie jako chłopca swojego zażywa. Boh. Jak chcąc można go Z, bardzo dobry człowiek. Węg. Gdyby cię, jak na męża przystało, był zażył, ostatni raz, Atrydzie, byłbys go znieważył. Dm. Z. konia = *pokierować nim, należycie go użyć, powozić, toczyć nim, trzymać ś. na nim:* W Saraju młódź wprawują do jazdy na koniu, nie tylko żeby na nim pięknie siedzieć i dobrze go Z., ale też żeby z konia we wszystkim biegu z łuku strzelać. Kłok. Zwartych żartko Z. Arabin umie w miejscu koni. Tw. Jako ś. do łuku ułożyć, konia Z. wężykiem,

twoje pierwsze były zaprawy. Leszcz. S. Koni, nie wie, z jakiej Z. strony. Żebr. (=*jak ś. wziąć, jak ś. zabrać do nich*). Z. konia z miejsca. Rzew. Każdy szlachcic umiał konia Z. Przen., żart.: Z. kogo, Z. kogo z mańki = *oszukać, podejść, wyprowadzić w pole, użyć, wystrychnąć go na dudka, zadrwić z niego, urządzić go:* Jakżem starca zażył! Wyb. Jak tego dziada Z. Wyb. Mimo skąpstwa jegomości pana Szymona potrafię go Z. Wyb. Nie wyjdzie mu na sucho sztuka, którą mię zażył. L. Poznaję teraz sztukę jego, zażyłże mnie z mańki! L. Z mańki myśli wacpana Z. L. Wszystkie przygotowuję środki, żeby ją należycie Z. z mańki. L. Podobnoś ś., pani żono, nie spodziewała, żebym cię tak z mańki zażył. L. Mniejsze dzieciska ganiały ślepego konia, chcąc go napędzić do stawu, jeno co koń mądrala nie dał ś. Z. z mańki. Reym. **4.** nied. *mieć, posiadać co; cieszyć ś., rozporządzać czym, korzystać z czego:* Zażywa zdrowia, sławy. Tejże duchownej władzy i jurysdykcji zażywają nad wszystkiemi patryjarchami, nie wyjmując żadnego, sądzą ich, karzą, suspendują, ekskomunikują. Smotr. **5.** *sprawować, piastować, pełnić, spełniać co, władać czym:* Ten, co go umie Z., godniejszym urzędu. Mor. A. **6.** *wyzyskać, spożytkować co, skorzystać z czego:* Dobry hetman ma umieć, jak zwycięstwo otrzymać i, otrzymawszy, jak go zażywać. Bud. B. W kraju tym nie umieją Z. żywności ziemi swej, ani sobie wodami dogodzić. Łęcz. (=*wyeksploatować*). Filozofować o czasie nikt od nas lepiej, zażywać czasu nikt nad nas gorzej nie potrafi. L. Z. czasu, pory, *occasionem arripere* Kn. Lepiej tego Z., co darmo ma zginąć. Kn. Niemasz nic tak świętego, czegoby ułomność ludzka na złe Z. nie mogła. Ustrz. (=*obrócić, użyć, nadużyć*). **7.** *użyć, wziąć, spożyć, zjeść a. wypić:* Wędzone mięsa często zażywane nie są zdrowe Haur. Miernie zażywać kuchni, piwnicy i łóżka, to nie zaboli ani głowa, ani palec, ani nóżka. Haur. Zażywają najczęściej nabiału. Troc. [A kiej będziemy tego karpia zazywać?]. Mikołaj św., niemowlęciem będąc, środy i piątki poszczywał, raz piersi w te dni zażywał, i tak zaraz od młodości zażywał wstrzemięźliwości. L. Z. tabaki (=*pociągnąć, niuchnąć*). Z. tabaczki. L. Czy nie zażyjesz dobrej tabaczki? L. Człowiek może zbytecznie tytuń kurzyć, pić trunki, tabakę zażywać do tego stopnia, że mu ś. od tego wstrzymać niepodobna. L. Zażyj śmiertelnej tabaki. Kors. Przepraszam, nie zażywam Korz. (=*nie zażywam tabaki*). Z. lekarstwo, proszki. Cóż mu na tę chorobę robicie? i od kogo co zażywa? Perz. (=*kto mu przepisuje recepty, kto go leczy*). Zażył lekarstwa. Troc. Zażywałem już różnych dekoktów. Comp. **8.** czego = *używać, rozkoszować ś. posiadaniem czego, nacieszyć ś. czym, doznać pociechy z czego, nie żałować sobie czego, skosztować przyjemności, słodyczy czego, napawać ś., uraczyć ś. czym:* Niech z raz tych pociech przed śmiercią zażyję. Lubom. Miljon pociech z nim zażyłem. L. (=*miałem*). Żyjcie wesoło, w szczęściu opływajcie i wszystkich słodkich pociech zażywajcie. Lubom. Milsze mi z tobą o małym kawałku życie, aniżeli gdybym przyzwoitych urodzeniu mojemu w domu ojca mego zażywała wygód. L. Jak sobie zasiejesz, tak doma zażyjesz. Haur. Mając, nie Z.—głupstwo. Kn. Zażyłeś dobrego, skosztuj też złego. Kn. Stare lata chwalmy, a swych zazywajmy Kn. Młody może Z. świata. Otw. Jeszcze młody, jeszcze mu trzeba Z. świata. Paszk. Z. świata, póki służą lata. Bals. Owo po prostu, niech kto chce plecie, zgoła żyć trzeba i Z. na świecie. Lubom. Zażywać cienia pod jaworowemi liściami, smaczny chłód wydającemi. Lubom. Lotna ptaszyna przestronnego powietrza zażywa. Koch. W. Dobrego zdrowia, którego zażywał długo król Zygmunt, ja między innemi przyczynami tę kładę, iż był powściągliwym. Birk. (=*którym ś. cieszył, które mu dopisywało*). Gdy zaś czas każe, zażywaj szczerej miłości, co natura radzi. Lubom. Powiadają, iż Scypio zażył był nieco tej białejgłowy. Górn. Żonę mu wzięli i podług swej woli tam jej zażywali, od czego gardło dała. Falib. (=*gwałcili ją*). Stonobea, prze gładkość i piękną podstawę chcąc go Z. i mieć z nim potajemną sprawę, z najpierwszego widzenia w sobie myślić jęła, jakoby miłość onej przezeń skutek wzięła. Kraj. Łazarz teraz po śmierci w uciechach zażywa. Boh. (=*opływa*). Zażywam sobie, używam sobie, żyję dobrze, kosztownie, dogadzam sobie. Kn. (=*bonuję, labuję sobie*). Zażywaj sobie. Troc. Słodkiego zażywamy pokoju. Troc. Wszyscy chętnie ś. do kieliszków brali, by wesela rzetelnie Z. Reym. Wszystkie społem do chałup powrócą radośnie zażywać świąt. Reym, Ir.: *użyć, zaznać, doznać, nacierpieć ś., ucierpieć, mieć*, posp. *najeść ś.:* Nie dziw, iż nędzy zażyjem. Skar. Niemało ja z nim utrapienia zażyłem! Żeby ich skojarzyć, wiem, że niewielkiej zażyjemy trudności. L. [Z. męki]. **9.** × **Z. i zażywie, zażył** (o ranach) *zagoić ś., zarosnąć, zabliźnić ś., zasklepić ś., zamknąć ś.* Rej. Chociaż mi rana zażyła, ale pamiątka rany została. Jabł. × **Z. ś. z kim** = *wejść z nim w zażyłość, zżyć ś., spoufalić ś. w pożyciu, w zachowaniu, zbratać ś., pokumać ś. z nim, zbliżyć ś. z nim, zbliżyć ś. doń:* Zażyj ś. z Chryzypem, z Posydonjuszem, oni cię przywiodą do poznania rzeczy. Pilch. Przen.: Gdy ś. z pokornością zażyjecie, z mniejszą to szkodą waszą będzie. Rol. (=*staniecie ś. pokorniejszemi*).

Zażydzenie, a, blm., czynność cz. **Zażydzić.**

Zażydzić, i, ił *zanieczyścić Żydami, przepełnić Żydami, do zbytku zaludnić Żydami:* Zapomnę o tym zażydzionym kraju Reym. (=*zażydzonym*).

[**Zażygować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zażec.**

[**Zażygowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zażygować.**

Zażyle przys. od **Zażyły.**

Zażyłość, i, lm. i rz. od **Zażyły:** Jeśli miła ci Z. z Grekami, przestawaj z Sokratesem, z Zenonem. Pilch. Miał z tą niewiastą Z. Pilch. Rodzice jej dla zażyłości ze mną skłonieni są uczynić tobie preferencją nad innych. L. Gdyby jej była w tych dniach nie odwiedziła żona moja, mimo kilkonastoletnią Z., uczynilibyśmy sobie z niej nieubłaganą nieprzyjaciółkę. Kras. Wejść z nim w bliższą Z. Odm. Począł swą dawną z Horeszką Z. opowiadać. Mick. Dużo ludziom wybaczał, stąd takie niedobrze uważane zażyłości z próżniakami a. pasorzytami wielkiego świata. Spas.

Zażyły I. *poufały, familjarny, konfidencjonalny:* Zdawna zażyła i ugruntowana przyjaźń. Pilch. Wymowny, przychylny, ludzki i Z. Pilch. Jak gołębie, w zażyłej kochamy ś. parze. L. Zażyłe zachowanie, zażyłe stosunki (=*zażyłość*). **2.** [Z. człowiek] *dobrej tuszy, okazały* (Por. [Podufały]).

Zażymać, a, ał p. I. **Zażąć.**

Zażymanie, a, blm., czynność cz. **Zażymać.**

Zażynać, a, ał p. **2. Zażąć.**

Zażynanie, a, blm., czynność cz. **Zażynać.**

[**Zażynki, nek,** blp.] I. *zaczęcie, początek żniw:* Wesela, Z., dożynki, wiejskie podwieczorki, oto

coraz nowe podniety do serdecznej wesołości. Chodź. U nas najweselsze Z. Mick. 2. *jedna z danin kmiecych dla dworu:* Z. = daremszczyzna, powinność kmieca dla dworu. Goł. Dodajcie do tego: Z., obżynki, zagrabki, ograbki... Rol.

× **Zażywacz, a,** lm. **e** *ten, co zażywa:* Z. tabaki. L.

Zażywać, a, ał p. **Zażyć.**

Zażywanie, a, blm., czynność cz. **Zażywać:** Z. oręża, instrumentu, słowa. Troc. Tabaka do zażywania. Vol. Z. pokarmu, napoju, lekarstwa. Troc. Z. rozkoszy, pokoju. Troc.

Zażywiać, a, ał i Z. ś. p. **Zażywić.**

Zażywianie, a, blm., czynność cz. **Zażywiać.**

× **Zażywianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zażywiać ś.**

Zażywić, i, ił, nied. **Zażywiać** l. *zapłodnić życiem, ożywić:* Oczy błękitnym zażywię kolorem. Szym. Duch zażywiający prace tępiał i gasnął. Czart. A. Twory, które iskra z nieba spadła zażywia, wyciskają swoje piętno siły. Czart. A. 2. *zasilić żywnością, pożywić, posilić, zakarmić:* Zioła z ognia żywiołowego mają moc zażywiającą, wyparzają wodności, czyszczą nieczystości. Spicz. Przen.: To była ich główna podnieta, wciąż przez Lucchesiniego zażywiana. Kal. × **Z. ś.** *zasilić ś. żywnością, pożywić ś., posilić ś.:* Gdy żołądź zrodzi ś., bydło nań nietylko w dzień, ale i na noc wyganiać, aby ś. słusznie na przyszłą zażywiło zimę. Haur.

× **Zażywienie, a,** blm., czynność cz. **Zażywić.**

× **Zażywienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zażywić ś.**

Zażywnie, Zażywno przys. od **Zażywny:** Mieszczanie, robotnicy, gmin zażywno i wesoło wyglądali. Krasz.

Zażywno p. **Zażywnie.**

Zażywność, i, blm., rz. od **Zażywny:** Nabierze (dziecko) pewnej zażywności, która mu potem przy trudach szkolnych z pomocą przychodzi. Iln.

Zażywny l, × **Z.** *mogący być zażytym, spożytym, jadalny:* Z odchowania bydła folwarcznego będziesz miał wygodę zażywną. Haur. 2. *tęgi, korpulentny, dobrej tuszy; karmny, tuczny:* Krowa taka jeśli będzie zażywna, na domową zabić ją potrzebę Haur. Wołowina zażywna w kuchni. Troc. Gęś jest w sobie sytna i zażywna. Troc. (= *tłusta*). Zażywni a cieliści ludzie. Perz. Wychyliła ś. jeszcze jakaś postać kobiety dwudziestokilkoletniej, przystojnej i zażywnej. Gaw. Był dosyć Z., nie do tego jednak stopnia, aby go można zaliczyć do grubasów. Żer. Nie był otyły, ale dość Z. Sienk. Przen.: †Z. *tęgi, silny, mocny, porządny, masywny:* Pierwszego na mur drabiny zażywne wniosły Aleksandra Wielkiego. Chr. 3. [Z., Jeśny] *dużo jedzący, obżarty; dużo potrzebujący pożywienia, aby ś. najeść.* 4. [Z.] *dużo w sobie mieszczący, pakowny, przestronny:* Z. worek, somsiek.

Zażyzniać, a, ał i Z. ś. p. **Zażyznić.**

Zażyznianie, a, blm., czynność cz. **Zażyzniać.**

Zażyznianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zażyzniać ś.**

Zażyznić, i, ił, nied. **Zażyzniać** *zapłonić, zrobić żyznym, użyznić:* Słońce stworzone, aby zażyzniło ziemię. Stasz. Popioły takie zażyzniają grunta. Kluk. **Z. ś.** *zapłodnić ś., stać ś. żyznym, użyznić ś.:* Po latach trzydziestu lub więcej, kiedy grunta ś. zażyzną. T. K.

Zażyznienie, a, blm., czynność cz. **Zażyznić.**

Zażyznienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zażyznić ś.**

†**Zażżec, gnie, gł** p. **Zażec.**

†**Zażżycie** (rozk.) p. **Zażec.** B. Sz.

Ząb, zęba a. †**zębu,** lm. **zęby,** [**ząby**], **zębów** a. †**ząb** l. anat. (dens) *rodzaj pieńka osadzonego swojemi korzeniami w komórkach szczęki rzędem zinnemi, a służącego do kąsania, gryzienia i żucia pokarmów:* Korona, szyjka, jama zęba. Kanał korzenia zęba. Otwór wierzchołka zęba. Zęby siekacze a. siekacze (dentes incissivi s. risorii). Zęby przednie, †zęby przodkowe, × zęby nacinające, × zęby przerzynające, × śmieszki. †Zęby psie, †Średnie zęby. × Zęby kątowe i kątne (dentes canini s. angulares) = *zęby boczne*, kły, × kiełce (dentes laterales). × Zęby podoczne (dentes oculares) = *kły górne.* Zęby trzonowe, × żuwające a. †młyńskie (dentes molares s. maxillares s. multicuspidati). Zęby mądrości (dentes sapientiae, gemini s. intimi). × Zęby stanowne, × zęby poślednie, × zęby zadnie. Zęby trwałe (dentes perennes s permanentes) Zęby przeciwstawne. Zęby mleczne (dentes caduci s. decidui s lactici). Zęby przedtrzonowe przednie a. dwuguzkowe (dentes praemolares s. buccoles s. bicuspidati). Najtwardsze ciała naszego kości w dołkach obu szczęk jak kliny umocowane; każdy Z. zwykliśmy dzielić na koronę i korzeń. Wei. Zęby są przednie, śmieszki. Dyk M. Zęby dzielić ś. należy na cztery gatunki: zęby przednie, siekaczami, *incisores*, drugie za niemi kłami, *canini*, trzecie trzonowemi, *molares*, a czwarte zębami mądrości, *dentes sapientiae*, ponazywane. Perz. Zęby mądrości są to dwa z trzonowych ostatnie, które s. dopiero puszczają w trzydziestym roku. Kirch. Przy zębach przednich są dwa zęby kły rzeczone, te, które są w czelusci, zowią s. kły psie, w wyższej kły oczne; wierzch ich koniczasty, korzeń od przednich grubszy. Kirch. Zębów trzonowych jest dziesięć, wyższa ich część jest czworograniasta, mają trzy lub cztery korzenie. Kirch. Zęby puszczam, *dentio.* Kn. O puszczaniu ś. zębów dzieciom. Comp. Klucie ś., czyli wyrzynanie ś. zębów. L. Emilek miał nieco większą gorączkę z przyczyny zębów, które ś. przerzynać zaczęły L. Gdy ś. dziecku zęby kluć nie chcą, co robić? Perz. Wilczy Z., ząb wilka. L. Wilcze zęby w srebro oprawne dzieciom dają, gdy ś. im z trudnością ząbki klują. Haur. Gdy ś. dziecku zęby kluć nie chcą, dają mu wilczy Z. do gryzienia. Perz. Mleczne zęby, młodociane, pierwsze, które w siódmym roku wypadają. Krup. Zęby jagnięce a. owcze. Pierwsze ośm zębów, które w przodku pyska jagniętom przez dziąsła ś. przerzynają, nazywają ś. mleczne a. jagnięce zęby. Waisz. Człowiekowi zęby poczynają padać około siedm lat. Sak. Mojżeszowi sto i dwadzieścia lat było, gdy umarł, a nie zaćmiło ś. oko jego, ani ś. poruszyły zęby jego. Wuj. Z. siedział w szczęce, jak dąb w opoce. Fred. M. Co ty mnie zdrowe zęby zamawiasz! Prz. (= *czemu chcesz to we mnie wmówić*). Zębami zgrzytali i bledli. Skar. Zębów u człowieka liczą 32. Troc. Zęboma trzymać, uchwycić, zgrzytać, kłapać. Troc. Z. z rzędu wyrosły, przyrostek. Troc. Kąsałbym go zęboma. Troc. Zęby, kły. Troc. Nie wierz gębie, połóż na zębie. Prz. Jeszcześ wtedy koszulę w zębach nosił (= *jeszcześ był wtedy dzieckiem*). Usta jej korale przechodzą, zęby jak perły, a piersi bielsze od mleka. L. Wybić komu zęby. Kn. Gdy mu ś. upomina tego, co pożyczył, będzie prędko zęby

swe od kamienia liczył. Papr. (dłużnik zęby mu wybije). [Chcąc zębów nie zbierać, trzeba ś. poniewierać] (= *chcąc nie mieć wybitych przez gości zębów, trzeba z własnego domu uciekać*). Dać komu w zęby, po zębach (= *uderzyć go w zęby*). Zęby wypychać, wykałać. L. (= *wydłubywać z zębów*). Wilczy Z. zwykł podle trzonowych zębów koniowi wyrastać, język obraża i wiele przeszkadza. Lk. Psie zęby u konia, kiedy niektóre trzonowe zęby wyrastają z tego abo owego boku, nad zwykłe z drugiemi porównanie ostrzeją, abo niby drugie jakie zęby na wierzchu wypuszczają, zatym język koński obrażają. Dor. Dwa zęby wierzchnie, dwa spodnie, które konie najpierwej zmiatają, rostrucharze zowią pierwsza trawa abo pierwszej trawy. Trzyc. Plama na zębach końskich, dołek. L. (= *bób koński*). Konia poznać po zębiech. Alb. Przen.: Koniowi darowanemu nie patrzą w zęby. Zigr. Spadku czekając, pogląda na onego, po kim ś. czego nadziewa, w zęby mu jako źrebcowi zaglądając, jeśli już zronił, a. jeśli je przypadł, lata mu liczy, powiada, iż to już niemłody pater, czasby mu przed Mojżesza. Rej. Śmierć nie brakuje, w zęby nie patrzy. Rys. Śmierć nie patrzy w zęby. Rys. (= *nie ma względu na wiek*). Trzeba pierwej pilno w zęby patrzyć, niż komu dobrodziejstwo uczynić. Rej. (= *przypatrywać mu ś., ocenić go*). Obawiam ś., Kasiniu, by ci nie chciał mój panisko zajrzeć czasem w zęby. L. (= *pocałować cię, umizgnąć ś., szczerzyć do ciebie zęby*). Zębami świecić, rozumie, że grzeszy, uśmiechać ś. każdemu ma pilno na pieczy. Bach. (= *suszyć zęby, szczerzyć zęby = wdzięczyć ś.*). [Zęby przedawać = *śmiać ś. chętnie; rozmawiać dużo z kawalerami*. Mówić bez zęby = *mówić niechętnie; mówić językiem poprawnym, książkowym*]. Kilka słów wymuszonych przez zęby odpowiedział. L. (= *wycedził*). Zęby na kogo wyszczerzać, wytrzeszczać, oszczerzyć zęby, oszczerzyć ś. L. Do uszu rozdarli gęby, wyszczerzywszy na mnie zęby. Ryb. Zgrzytnął zęby wyszczerzone. Słonk. W piekle będzie płacz i zgrzytanie Z. Leop. (płacz i zgrzytanie zębów. B.G.). [Zęby na grzędę założył a.: Położył zęby na policy = *zabrakło mu chleba*. Siadł na koniu zębami do tyłu (= *twarzą do ogona*)]. W niespokojności śmierci co moment ś. lęka, pierś mu bije gwałtownie, a Z. o Z. szczęka. Dm. Szczękać, klepać, dzwonić zębami. L. I gdyby była speł.na zdrowe miała, jeszczeby była zębami zgrzytała. Kras. Zęby klepie, zmyśliwszy zimnicę. Nar. Pan dziś cudzy jeść będziesz obiad, ale ja już trzeci dzień zębami dzwonię, a pan o strawnym ani myślisz. L. (= *głód mrę*). Spiż z dzwonów naszych dziś (za Kościuszki) ś. stała bronią, ci, co pieczenie jedli (pieczeniarze królewscy), niech zębami dzwonią. Alber. Z. mu wypadł, Z. go boli. Troc Ściąć zęby. L. (= *zacisnąć je mocno*). Z gniewu zęby ścina. Pot. Ściąwszy gniewem zęby... Pot. Ust czyli zębów do kupy ścięcie. Perz. Czego krzywego gdy kto z prędka a jakoby ścinając zęby, a nie z lekka napraszcza, rychlej snadź złomi, niż naprości. Glicz. Szwank ślepy wziąwszy, zęby ścięła. Żebr. (*duplicata vulnere coeco est*. L.). Aż nareszcie zęby zaciął i niby tak zobojętniał i zmartwiał. Kaczk. Przen.: Zęby ściął = umarł. L. (= *wyszczerzył zęby, zadarł brody = umarł*). Niejeden młody sukcesor zadrze zęby, nim stary antecesor z nóg ś. zwali. L. Ścinać zębami, skosić, zjadać, wyjadać, wygryzać. L. Kto dał zęby, da i chleb. Błaż. (= *Stwórca nie opuści*). Wdowa bogata niech będzie stara jak świat, troszczyć ś. nie trzeba: łatwiej ś. bez zębów obejść, niż bez chleba. L. Oko za oko, Z. za Z. Wuj. Kłóci ś. Z. za Z. = *odpowiada przeciwnikowi za każdym słowem, nie da sobie słowa powiedzieć, nie zostaje dłużnym*. Do ząb ś. powadzić. Błaż. (= *pokłócić ś. do upadłego*). Mieć z kim swaru do ząb, *magna rixa*. Mącz. Jezus milczy na żywe kłamstwa i jawne potwarze, a ja o żywą prawdę do zębu ś. swarzę. Pot. (= *zajadle, udry na udry, do upadłego*). O tę rzecz aż do ząb nastawia ś. Zigr. Zaraz jej gniewno, Z. za Z. ujada ś. i gryzie. L. W bronieniu Amaryli Z. za Z. zacięty, miał też dla niej karb duży od berdysza wzięty. Ejs. Umawiali ś. Z. za Z. Oss. Pospolicie bywa, kiedy najwięcej chleba narobimy, aliści zębów nie będzie. Rej. Zęby zjeść, zęby zadrzeć, długim używaniem nadwątlić. L. Przen.: Zęby na tym zjadł. L. (= *stary wyjadacz, praktyk, ćwik*). Na kozackich wojnach zęby zjadł. Krasz. Starość, co już zęby zjadła, będzie z ciebie uczyła dzieci abecadła. Dm. Ani w Z. = *nic zgoła, ani weź, ani rusz*. Nie umie nic, ani w Z. [Ani na Z.]. Czekam na moję szkapę, póki przetrze zęby. L. (= *póki sobie nie podje, nie popasie*). Drogość wielka, jednym zębem chleb trzeba jeść. Kn. (= *oględnie, skąpo, oszczędnie*). Na Z. mu to nie padnie, mało to nań. Kn. Na Z. to mi nie padnie = nie utyję tym. Kn. (= *to ledwie na jeden Z., wróbel ś. tym nie naje*). Nie twych to zębów kostka. Kn. Szkodaby, żeby ten smaczny kąsek na czyje insze przyszedł zęby. L. (= *żeby ś. miał komu innemu dostać*). Ach, niecnoto! na cudzą pszenicę zębyś zaostrzył. Bog. Woj. (= *wziął cię apetyt, wzięła cię oskoma, oblizujesz ś., ślinki łykasz; zazdrość ci jej*). Zaostrzyli zęby na mój majątek. Bog. Woj. Ale daruj, kaducznie na nią zęby ostrzę. — Z kochania, czy przeciwnie? L. (= *zagiąłem na nią parol*). Dajesz mu paszczęki smocze za truny, aby w drapieżnych zębiech był zmelony. Tw. Wilk głodnym zębem oborę wyrzeże. L. Na Z. gryzącego wziętym robaka. Kulig. W tym piśmie chciał ukazać wilczy swój Z. (= *zajadłość, nienawiść, zawziętość, groźne usposobienie*). Ho! ho! ty lepiej wiesz, za co mam Z. do ciebie. Krasz. (= *złość, ansę*). Pismo to zapalczywe nie piórem, ale zębem wilczym jest pisane. Żebr. Ważył ś. też królowi psie ukazać zęby. Żebr. (= *stawić ś. zuchwale, z furją, krnąbrnie*). Mnie, sierotą krzcząc, ojcowski psi Z. ukazała. Żebr. (*exhibuit linguam scelerata paternam*. L.). Sosny, topole, dęby, te stare borów dzieci, co na wiatry zęby ukazują. Jabł. (= *co ś. wiatrom śmiało stawiają, sprzeciwiają*). *Mordicus tenere*, zębami trzymać, o ściętą szyję nie chcieć puścić. Mącz. (= *rękami i nogami trzymać ś. czego, trzymać co zawzięcie*). Rękoma obiema i nogami radby ś. dodrapać do tego, czego żąda. L. (= *bierze ś. na pazury; za wszelką cenę*). Wszędzie mię złośliwym zębem szarpią i spotwarzają. Pilch. (= *językiem; żądłem, słowem*). Żadnej tak skromnej szczęśliwości nie masz, któraby zębu złośliwego ustrzec ś. mogła. Warg. (= *obmowy oszczerstwa, potwarzy*). Zębów umarli nie mają. Birk. (= *nie odgryzują ś., nie odpowiadają, nie bronią ś.*). Wziąć kogo na zęby = *na język, na języki, na fundusz, zacząć go obmawiać, wziąć go za przedmiot obmowy, szkalowania, potwarzy*. Musimy ś. chwalić, boście nas na zęby wzięli. L. Dobiesza królowa rada do posług swych używała; przetoż ludzie wzięli to sobie byli na Z. Biel. M. (= *źle o tym gadali, posądzali ich*). Jeśli

urzędniki weźmiecie na zęby, tedyć otrą czoła, a jawnie, bez wstydu wszystko złe broić będą. Leon. Na Z. mię sobie wszyscy wzięli Kn. Na Z. go wzięli, mówią o nim wszyscy, noszą go. Kn. Bywa to między ludźmi, że kogo wezmą na zęby, to wyżej czasem wyniosą, niż trzeba. Boh. Gdyby cię kto chciał niebacznie brać za Z., prawdy nie lubiąc, niech wprzód uzna swój błąd Stryjk. (= *krytykować cię, wzorki z ciebie wybierać, szykanować cię*). Jest to cnota nad cnotami trzymać język za zębami. Prz. (= *milczeć; być oględnym w mówieniu*). Miej język za zęby. Kn. (= *umiej milczeć*). Ale, mój panie, język za zębami proszę, proszę. L. (= *o sekret proszę*). Dobrze zgoła powiedział Sokrat umęczony, że łatwiej w gębie trzymać węgiel rozpalony, niż język za zębami, tak mu srodze piecze. Nar. Gdyby niejeden miał język za zęby, pewnieby nie miał wyciętej gęby. Jabł. Tak ci podziękuję, że ci zęby za uszami wyrosną. Prus. Przen.: Z. czasu = *jego niszczące, trawiące działanie:* Stare mury już od wielu wieków stoją i dzielnie bronią ś. niszczącym zębom czasu. Jun. Rączka jej i nóżka uderzały kształtami pełnemi i utoczonemi, ale nie dotkniętemi jeszcze zębem czasu. Krasz. Z. słoniowy (Troc) = *kość słoniowa*. Zęby słoniowe z Indji przynoszą. Leop. 2. den. Z. ćwieczkowy. Przesadzanie zębów (transplantatio dentium). Wsadzanie zęba napowrót (reimplantatio dentis). Wszczepianie zęba (implantatio dentis). Plombowanie zębów = *wypełnianie dziurawych zębów*. Wyrywanie zęba (extractio dentis). Zęby sztuczne. Zwarcie zębów = *sposób ich przystawania do siebie po zwarciu szczęk, zgryz* (articulatio). Wykluwanie ś., wyrzynanie ś. zębów (dentitio) = *ząbkowanie*. Zęby nie wyklute. Starcie zębów. 3. patol. Ból zęba (odontalgia). Zapalenie zęba (odontitis). Próchnienie zęba (caries dentis). Chwianie ś. zębów (gomphiasis). Cierpnienie, skołczenie, trętwienie zębów (stupor dentium). Dzwonienie, szczękanie zębami (crepitus dentium). Zgrzytanie zębów (stridor dentium). Zęby grzybkowate, wrębiaste (dentes pectinati). 4. †Z., p. **Dziadek**: Rozłupać orzech zębem. Troc. 5. *rzecz zadzierzysta, wcięcie mniej lub więcej podobne do zęba:* Perdiks, rybie pośrzednie skrzele obejrzawszy, na wzór onych w żelezie twardym wyrzezawszy zęby wieczne, najpierwszy piłę wymistrzował. Żebr. Upatrzywszy kość śrzednią w rybim grzbiecie, na jejże kształt i ostre żelazo odkować i hartowne zęby w nim kazał wykarbować, i tak on sam wprzód nalazł używanie piły. Otw. Zęby u zegarmistrzów to, co palce u młynarzów. Sol. Arachne czołnkiem wątek w śrzodek zapuszczony chyżemi palcy miecie z tej i z owej strony, zbijając materyją zębami twardemi, na tę sprawę do gęstej płochy wprawionemi. Otw. Wątek w ostrym czołniku śrzodkiem samym lata palców dziełem, a tego między postawami płocha wkarbowanemi potrąca zębami. Żebr. Żeby dokumenta nie mogły być sfałszowane, w międzystronach, gdzie były słowa jakie nabożne zapisane, wyrzynano w zęby, aby w przypadku potrzeby jeden egzemplarz z drugim był stosowany, jeden egzemplarz czasem był na kilka części tak rozrzynany, i to nazywało ś. *diplomata dentitata* lub *identitata*. Cz. Zęby na kole młyńskim = *palce*. Z. u klucza = *bródka, broda, pióro, bart*. Z. u klucza. Kn. Przez nią poprzek od prawej strony klucz, między którego zębami krzyż. Nies. Z. u klucza; Z. a. palec w kole młyńskim. Troc. Wycinać zęby. Wycinać co w zęby. Z. u grabi, u grzebienia (= *kolec*). Przy koszeniu zboża przyprawia ś. do kosy motyczkę drewnianą, przy której jest kabłąk, grządka i cztery zęby. Zęby u grabi, u brony (= *kolce; kołki u brony*). Z. w cierlicy = *deszczka spadająca przy międleniu lnu między dwa rowki drugiej deszczki*. 6. bot.: Babie zęby, p. **Żywiec.**, Koński Z., p. **Koński.** Lwi Z., p. **Nicennica.** Psi Z., p. **Płączyca** i **Trzewnik.** Wilczy Z. *brodawnik mleczowaty* (leontodon taraxacum). 7. p. **Czop.** 8. zoot.: Zęby owcze, p. wyż. pod **I.** Z. jadowy = *ząb u węży rurkowaty lub z brózdą na powierzchni, po którym spływa jad do rany*. Zdr. **Ząbek, Ząbeczek, [Zębulek].** Zgr. **Zębisko, [Ząbsko, Zębsko].**

× **Ząbal, a,** lm. **e Zębal.**

Ząbczasto przys. od **Ząbczasty.**

Ząbczasty p. **Ząbkowany.**

Ząbeczek, czka, lm. **czki** p. **Ząb i Ząbek:** Przy wieczku tej silni jest umocniona sprężynka, zaczepiająca ś. w ząbeczkach pręta. Jak. J.

Ząbek, bka, lm. **bki I.** p. **Ząb:** Dzieciom ząbki zwykły ś. puszczać ósmego od urodzenia miesiąca. Comp. Muszą słabsze i subtelniejsze ząbki twardszym ustępować. Sak. Ukryj ś. (kwiatku), nim cię zgubi szronu ząbek. Mick. Taśma u szmuklerza rozmaita, jak oto: w wemik, futrowana, w bugler, w wężyk, w oczka, w ząbki. Mag. Ząbki w kołnierzyku, w grzebieniu. Rękawy u koszuli z ząbkami. Wycinać w ząbki. Przen.: Ząbki ci ś. przecierają = *zaczynasz rezonować, stajesz ś. wymownym*. Fred. A. 2. Z. czosnku = *cząstka główki czosnku*. 3. *miano psów z bardzo białemi zębami*. Kn., Troc. 4. anat.: Ząbki szwów czaszki (denticula) (= *gzygzaki*). 5. bot., p. **Żywiec.** 6. bud. *zdobina architektoniczna w postaci małego sześcianu, jakich szereg z przerwami bywa umieszczany pod głównym gzymsem w stylach starożytnych:* Na przystrojenie gzemsów wymyślili ząbki. Rogal. Zdr. **Ząbeczek.**

Ząbkować, uje, ował I. co = *wyrzynać, wycinać, wystrzygać w ząbki, karbować i t. p.:* W jednym miejscu ten granit miał szczyt prawidłowo ząbkowany. Gom. 2. (o dziecku) *dostawać ząbków, chorować na wyrzynanie ś. pierwszych ząbków*.

Ząbkowanie, a, Zębowanie, Zębienie I. blm., czynność cz. **Ząbkować.** 2. lm. **a,** *to, co wyząbkowano, wycięto, wyrznięto w ząbki; ogólna nazwa ząbków w czym zrobionych, ząbkowatość:* Testament Kazimierza Wielkiego uchylony przecięto, lecz to przecięcie nie jest sposobem ząbkowania, *dentitatio*. Kn. 3. lm. **a** (dentitio) *choroba dziecięcia, dostającego ząbków, zębowanie, zębienie:* Trudne Z. Trzecie Z. = *zęby szczątkowe stożkowate, wyrastające czasami po wypadnięciu zębów stałych*.

Ząbkowany I. im. od **Ząbkować.** 2. a. **Ząbkowaty, Ząbczasty** *powycinany, powyrzynany w ząbki, karbowany, w ząbki zrobiony, zębaty,* × *zębiaty, zębiasty, zębisty: Serratus posticus*, myszka ząbkowata lub wykarbowana. Krup. Sierp ząbkowaty. Troc. Wtóry ślaz jest liścia drobno ząbkowanego. Syr. Ziele sierpik ma liście długie, wązkie, zewsząd około krajów drobno i ostro ząbkowane jako sierp. Syr. Z., narzynany, karbowany. L. Koszula ząbkowana = *z brzegiem w ząbki*. Hebel Z., canubel, z nacinanym w zęby dłutem ostrym do heblowania w karbiki, aby powierzchnia lepiej klej przyjmowała, używany pod fornirowanie. Łab. Anat.: Więzadło ząbkowane (ligamentum dentatum v. denticulatum). Szew Z. (sutura dentata), szew piłkowaty, piłowaty.

Ząbkowato przys. od **Ząbkowaty**: Z. schodzisty, jako w głowiej kości szwy, w rybich zębach, *imbricatus*. Kn. Z. schodziste są szwy w głowiej kości, rybie zęby. Troc.

Ząbkowatość, i, blm. **1.** rz. od **Ząbkowaty. 2.** p. **Ząbkowanie**. Troc.

Ząbkowaty p. **Ząbkowany.**

Ząbkowy przym. od **Ząbek.**

Ząbr, zębra, lm. **zębry 1.** † Z. *tygrys*. Chn. **2.** wet.: × **Ząbry** (lm.), † **Ząbrze**. [**Ząbrze, Ządrze**], × **Zajedź, Ochłony, Nasosy, Najady** *obrzmienie podniebienia i dziąseł u koni*: Kiedy koń melancholik, i kiedy kląska, zwykli na to konowale ząbry koniu puszczadłem otwierać. Haur. W dzień św. Szczepana wszelkie konie sprawują; krwi upuścić, suchoty i ząbry zdjąć, zęby wychędożyś. Haur. Ząbrze nazywają, kiedy koniom około zębów trzonowych narasta jaka skorupa mięsista, chropowata, okrywająca zębów połowicę i dziąsła wszystkie. Dor. Koniom w pysku zajedzie wyrzynać trzeba. Kluk. Na zajedzie, kiedy dziąsła nabrzmiewają i zęby okrywają, wytrą ś. octem i solą. Kluk. Ząbrze, zajedź. Rej.

Ząbrze, a, lm. a p. **Ząbr.**

Ząbrzyna, y, blm., p. **Zubrzyna**: Brat Aleksander przysyła z Litwy ząbrzyny ćwierć. Paw.

[**Ząbsko, a**, lm. **a**] p **Ząb.**

[**Ządrosny**] p. **Zazdrosny.**

[**Ządrze, a**, lm. **a**] p **Ząbr.**

† **Ząpeza, y**, lm. **Rzumpeza.**

† **Zązel**?: Z., (nm.) *saumseil*.

[**Zązelenie, a**, blm.] czynność cz. **Zązelić.**

[**Zązelić, i, il**] *łajać kogo, być nieprzychylnym, zgryźliwym:*

[**Zbabczone listki**] bot. p. **Krzecina.**

Zbabiały *ktory zbabiał, zniewieściały:* Zbabiałych w gnuśnym życiu egoistów. Wyb.

Zbabić, i, il *zrobić babą*, przen. *zniewieścić:* Zbytek mężów zbabi. Pot.

Zbabieć, eje, ał *stać ś. babą* (o kobiecie) *zestarzeć ś.:* Grzbiet zgarbaciał, twarz zbabiała. Li. Czyście zapomniały, iż nam wiek służy, żeście nie zbabiały. Lubom. Póki to młodsze było, to ssała z każdego, opętawszy ślepiami do ostatka; teraz już zbabiała. Krasz.

Zbabienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zbabić. 2.** czynność cz. **Zbabieć.**

Zbabrać, brze, brał 1. *zwalać, spaćkać, zababrać:* Nogę podstawią, i człek koziołka wywróci.—I zbabrze ś., dodał gospodarz. Jeż. Wolałbym być upieczonym lub ugotowanym, aniżeli zbabranym. Jeż. **2.** [Z.] *zepsuć:* Z. robotę (=*sfuszerować, spaskudzić, spartolić, sknocić*). Z. konia.

Zbabranie, a, blm., czynność cz. **Zbabrać.**

[**Zbacywać, a, ał** i **Z. ś.**] p **Zbaczyć.**

[**Zbacywanie, a**, blm.] czynność cz. **Zbaczyć.**

[**Zbacywanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zbacywać ś.**

Zbaczać, a, ał p. **Zboczyć.**

Zbaczanie, a, blm., czynność cz. **Zbaczać.**

[**Zbaczenie, a**, blm.] czynność cz. **Zbaczyć.**

[**Zbaczenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zbaczyć ś.**

[**Zbaczyć, y,ył, Zboczyć**, nied. **Zbacywać**]. **1.** *przypomnieć:* Nie mogę pilno (prędko) Z. Tego lata musiał im Z. święty Marcin, bo jego odpust był koło Ludźmierza. Ork. Pamiętajże na wtorek!—zbaczyło paru Józkowi, gdy odchodził. Ork. Zbaczył se ową noc, kiedy to z karczmy uciekał przed ludźmi. Ork. Tereska!—zbaczyła se matka—lećno za ojcem Ork. **2.** *zabaczyć, zapomnieć, przepomnieć:* Przeżywał myślami dużo chwil zbaczonych. Ork. [**Z. ś.**] **1.** *przypomnieć ś., przyjść na pamięć:* Zawdy mi się zabacuje, jako stary Bury pedział. Tet. **2.** *zlęknąć ś.*

† **Zbać się, zboi ś., zbał ś.**, [**Zbać ś.**] *zlęknąć ś., przelęknąć ś., zatrwożyć ś.:* Już puszczać pioruny miał na ziemię gwałtem, lecz ś. zbał, by pożoga, zmógszy ś., nie doszła świętych niebios. Żebr.

1. Zbadać, a, ał, nied. × **Zbadywać** *zgłębić; badając dojść; wybadać, poznać, odkryć, dociec:* Do ojca należy Z. skłonności swej córki. L. Próżno usiłowała Z. skrytości moje. Bog. Woj. (= *odgadnąć*). Tajemnych zamiarów zbadywać ś. nie godzi. Przyb. Nie zbadał tego rozumem. Przyb. (=*nie zgruntował*). Prawda dotąd jeszcze nie jest ze wszech miar zbadana. Pilch. Któż zbadał puszcz litewskich przepastne krainy? Mick.

2. Zbadać, a, ał p. **Zbość.**

1. Zbadanie, a, blm., czynność cz. **1. Zbadać.**

2. Zbadanie, a, blm., czynność cz. **2. Zbadać.**

[**Zbadnąć, dnie, dnął** a. **dł**] **1.** kogo=*poznać ś. na czyim niedołęstwie i skutkiem tego brać go na fundusz*. **2.** Zbadło mi ś.=*sprzykrzyło mi ś., znudziło mi ś.* Mik. z Wilk

[**Zbadnięcie, a**, blm.] czynność cz. **Zbadnąć.**

[**Zbadurać się, a ś., ał ś.**] *zwalać ś., zbabrać ś., unurzać ś.:* Z. ś. w błocie.

Zbaduranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbadurać ś.**

× **Zbadywać, uje, ywał** p. **1. Zbadać.**

× **Zbadywanie, a**, blm., czynność cz. **Zbadywać.**

Zbagatelizować, uje, ował *sprowadzić do bagatelnego znaczenia, spotsponować, zlekceważyć:* Wykroczenia, mające oblicze zbrodni, a zbagatelizowane ludzkiemi pojęciami. Bht.

Zbagatelizowanie, a, blm., czynność cz. **Zbagatelizować.**

Zbagnić, i, ił *przejąć bagnem, zmienić w bagno:* Zbagniona, martwym rumem naniesiona puszcza leśna porastać poczęła wegietacją karłów. Sp.

Zbagnienie, a, blm., czynność cz. **Zbagnić.**

Zbajać, a, ał, [**Zbajczyć**] *bając zmyślić, skomponować:* Coście, kumie, coście, chłopie, zbajczyli przez całą noc. Wysp. **Zbajać ś.** *skompromitować ś., zblamować ś., zbłaźnić ś., wystrychnąć ś. na dudka, ośmieszyć ś.:* Bodaj, czym ś. znowu nie zbajał.

Zbajanie, a, blm., czynność cz. **Zbajać.**

Zbajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbajać ś.**

[**Zbajczenie, a**, blm.] czynność cz. **Zbajczyć.**

[**Zbajczyć, y,ył**] p. **Zbajać.**

Zbajronizować, uje, ował *nadać cechy bajronizmu.*

Zbajronizowanie, a, blm., czynność cz. **Zbajronizować**: Przekładanie Piekła (Dantego) nad Czyściec i Niebo pochodzi z naszego powszechnego zbajronizowania smaku.

Zbakać, a, ał 1. † Z. *złajać, sfukać, zburczeć, skrzyczeć, zgromić*. Glos. Zbakał Pan morze Czerwone, to jest bakając, kazał mu ustąpić, *increpuit mare rubrum*. Wr. Zbakałeś pogaństwo. Wr. **2.** [Z.] *zganić.*

Zbakanie, a, blm., czynność cz. **Zbakać.**

Zbakierować, uje, ował 1. co=*przekrzywić na bakier, skrzywić, skośławić:* Czapkę zbakierował na głowie gwałtownym ruchem. Dzierz. Młynek ze zbakierowanym dachem. Wilcz. **2.** *sprowadzić na bok, skierować, zawrócić, zwrócić:* Zbakierował konie ku karczmie. **3.** *sprowadzić, naprowadzić, nakierować, skierować ku czemu a. na co*: Z. roz-

mowę ku czemu, na co. 4. przen. *zwichnąć, wykoleić, spaczyć:* Życie moje zbakierowane na zawsze. 5. cz. ni. *zejść a. zjechać na bok, zboczyć, zawrócić, skręcić, skierować ś., minąć ś. z prostym kierunkiem, zgubić drogę.* **Z. ś. i.** *przekrzywić ś. na bakier, skrzywić ś. na bok, skośławić ś.:* Czepek zbakierował ś. na głowie. Bał. 2. *zwichnąć ś., wykoleić ś., spaczyć ś.:* Umysł zbakierowany. Głowa zbakierowana.

Zbakierowanie, a, blm., czynność cz. **Zbakierować.**

Zbakierowanie się, a ś., czynność cz. **Zbakierować ś.**

Zbalować się, uje ś., ował ś. *znużyć ś. balowaniem.*

Zbalowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbalować ś.**

× **Zbalsamować, uje, ował** i. *przejąć balsamem, uczynić balsamicznym:* Wiosna zbalsamowała powietrze. 2. p. **Zabalsamować:** Zbalsamowaną, wiecznym zdjętą spaniem. Słow.

× **Zbalsamowanie, a,** blm., czynność cz. **Zbalsamować.**

[**Zbałamęcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zbałamęcić.**

[**Zbałamęcić, i, ił**] *poróżnić, z drogi sprowadzić:* Ach, żyliśmy, żyli, jak dwa ptaszki w parze, chto nas zbałamęcił, Pan Jezus go skarze.

Zbałamucenie, a, blm., czynność cz. **Zbałamucić.**

Zbałamucić, i, ił i. kogo=*zdurzyć bałamucąc; sprowadzić z drogi obowiązku, prawości, zepsuć:* Z. kogo=zwodzić, uwodzić go, w takie położenie wprowadzać, żeby nie wiedział, czego ś. trzymać. L. Zbałamuciła mu syna. Z. dziewczynę, mężatkę= *uwieść, zwieść, sprowadzić z uczciwej drogi.* 2. kogo = *zepsuć = znarowić, przyzwyczaić do czego nadzwyczajnego:* Zbałamucony na łakociach. Kmieć zbałamucony z niechęcią ś. zabierał do os dnictwa. Rol. 3. czas = *stracić na bałamuctwie, zmitrężyć, zmarnować, zmudzić:* Niejedna ś. to noc w karczmie zbałamuciła. L.

Zbałwaniać, a, ał p. **Zbałwanić.**

Zbałwanianie, a, blm., czynność cz. **Zbałwaniać.**

Zbałwanić, i, ił, nied. **Zbałwaniać** *wzburzyć w bałwany, fale; poruszyć, skotłować, rozhukać:* Wiatr zbałwanił morze. Przen.: Dostał policzek, który go zmiął, zmitrężył, zgnębił, przeraził, zbałwanił. Jeż.

Zbałwanienie, a, blm., czynność cz. **Zbałwanić.**

Zbałwanowaciały *który zbałwanowaciał:* Na posiedzeniu sądu przedstawił ś. jako człowiek zupełnie Z.

Zbałwanowacieć, eje, ał *stać ś. bałwanowatym, zniedołężnieć, ociężeć, zapatycznieć, zbałwanieć, zbaranieć.*

[**Zbán, a,** lm. **y**], † **Zban** p. **Dzban:** Zostawiła Z. swój u zdroju. Leop. Zdr. [**Zbanek, Zbanok, Zbaneczek**], † **Zbanuszek.**

Zbanalizować, uje, ował *sprowadzić do stanu banalności, nadać cechy banalności:* Zbanalizowana miłość współczesna musi ś. stać tym, czym być powinna — siłą kosmiczną. Kńcz.

Zbanalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zbanalizować.**

Zbandażować, uje, ował *ściągnąć, skrępować bandażem, bandażami:* Na łóżku swym rzucał ś., zapominając o zbandażowanej ręce, i wołał. Krasz.

Zbandażowanie, a, blm., czynność cz. **Zbandażować.**

[**Zbaneczek, czka,** lm. **czki**] p. **Zban.**

[**Zbanek, nka,** lm. **nki**] p. **Zban.**

[**Zbaniały**] *który zbaniał, wzdęty:* Cielę zbaniałe.

[**Zbanieć, eje, ał**] *wzdąć ś., odąć ś., stać ś. pękatym jak bania.*

[**Zbanienie, a,** blm.] czynność cz. **Zbanieć.**

† **Zbanie się a ś.,** blm., [**Zbanie ś.**] czynność cz. **Zbać ś.**

[**Zbanknotować, uje, ował**] p. **Zbankrutować.**

[**Zbanknotowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zbanknotować.**

[**Zbankowy**] przym. od **Zbanek,** *dzbankowy:* Szyja (= otwór) zbankowa.

[**Zbankretować, uje, ował**] p. **Zbankrutować.** Troc.

[**Zbankretowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zbankretować,** *zbankrutowanie.*

[**Zbankretowany**] p. **Zbankrutowany.** Troc.

Zbankrutować, uje, ował, [**Zbankretować, Zbanknotować, Zbańczyć**] i. *stracić, zrujnować ś. w interesach, w handlu, zostać bankrutem; upaść, stać ś. niewypłacalnym:* Kupiec, kraj zbankrutował. Nie bój ś., nie zbankretują bawarje, jak dziś nie pójdziesz. Prus. 2. przen. *stracić, upaść, zbiednieć:* Z. na zdrowiu = *skapieć, skapcanieć, podupaść, spasować:* Do cna zbankrutował, wygląda jak śmierć. Kobieta, która, zbankrutowana na honorze, wielbi wstyd, cnotę... L. Nauka celowości zbankrutowała w całej naturze, dlaczegóż tylko człowiek nie zamyka jej swego kredytu? Święt.

Zbankrutowanie, a, blm., czynność cz. **Zbankrutować;** *bankructwo.*

Zbankrutowany, [**Zbankretowany**] *który zbankrutował, upadły w interesach, niewypłacalny.*

[**Zbanok, nka,** lm. **nki**] p. **Zban:** Jach sia ucho wurwe, to czort Z. porwe.

† **Zbanuszek, szka,** lm. **szki** p. **Zban.** Syr.

[**Zbańczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zbańczyć.**

[**Zbańczyć, y,ył**] p. **Zbankrutować.**

† **Zbarać, a, ał** *przemóc, pokonać.* [**Z. ś.**] i. *wzdragać ś., drożyć ś.:* Dziewczyna ś. zbarała (= *nie miała ochoty*). 2. *sprzeczać ś.*

† **Zbaranie, a,** blm., czynność cz. **Zbarać:** Żydów wszystkich z miasta rugować, acz nie bez zbarania i za to ich do nieba o pomstę wołania. Tw.

Zbaranieć, eje, ał *zgubić = stracić głowę, stanąć jak głupi, zapomnieć języka w gębie, osłupieć ze zdumienia:* Zaczepiony w ten sposób, zbaraniał. Tak pięknie zagrał, żem aż zbaraniał. Powstańcy sascy zbaranieli. Choiń.

Zbaranienie, a, blm., czynność cz. **Zbaranieć.**

[**Zbaranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbarać ś.**

Zbaraszkować, uje, ował *baraszkując zmitrężyć, zmarnować; spędzić na baraszkach, stracić na niczym:* Z. czas.

Zbaraszkowanie, a, blm., czynność cz. **Zbaraszkować.**

Zbarażczyk, a, lm. **cy** *wojak, który ś. odznaczył, który walczył pod Zbarażem:* Stary to Z.! umie ciąć szablą. Sienk.

Zbarbaryzować, uje, ował, Zbarbarzynić *uczynić barbarzyńskim:* To świadczy o czysto bizantyńskim stylu i takichże motywach, tylko że zdziczałych i zbarbaryzowanych.

Zbarbaryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zbarbaryzowanie:** Potworny zgrzyt wszechstronnego już zbarbaryzowania. Brt.

Zbarbarzynić, i, ił p. **Zbarbaryzować.**

Zbarbarzynienie, a, blm., czynność cz. **Zbarbarzynić**, *zbarbaryzowanie:* Rzplta czerwona dąży ku zbarbarzynieniu świata. Krasiń.

Zbarczenie, a, blm., czynność cz. **Zbarczyć.**

Zbarczyć, y, yl ptaka = *zranić w skrzydło, obarczyć:* Myśl ma, zamiast powietrzne przerzynać bezdenie, włóczy ś. jak zbarczone żórawie po ziemi. Tet. Nieraz zbarczony głuszec ratuje ś. pieszą ucieczką.

[Zbarłożenie, a, blm.] czynność cz. **Zbarłożyć.**

[Zbarłożyć, y, yl] *zmarnować, stracić, zmitrężyć, strawić:* Z. kupę czasu.

× **Zbarwiczkować, uje, owal** *barwiczką ze wszystkim pokryć; ubarwiczkować, pobarwiczkować, urużować, porużować.* L.

× **Zbarwiczkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zbarwiczkować.**

× **Zbarwić, i, il** *zabarwić zupełnie, pobarwić dokładnie, pofarbować, sfarbować, zafarbować:* Potok krwią zbarwiony. Łąka macierzanką i jaskrami zbarwiona. Karcz.

× **Zbarwienie, a,** blm., czynność cz. **Zbarwić.**

[Zbasić się, i ś., il ś.] *przegrać w grze w kości.*

× **Zbasować, uje, ał** *zbuzować, złajać, sfukać, skrzyczeć, zbeształ basem, zgromić:* Wierz mi, że kary nie ujdziesz za zbrodnie, tak zbasowana (prorokini) zapadła w trypodzie. Chm. B. W izbie odosobnionej trochę ś. zbasowało tych asystentów Kraus.

× **Zbasowanie, a,** blm., czynność cz. **Zbasować.**

× **Zbaszenie, a,** blm., czynność cz. **Zbaszyć.**

[Zbaszenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zbaścić ś.**

× **Zbasztardzony** p. **Zbękarciały.**

× **Zbaszyć, y, yl** *zrobić baszą:* Dla męża, którego wieszcz (Mickiewicz) zbaszył, zjunaczył, zśmieszył. Oliz.

Zbatogować, uje, ował, × **Zbatożkować, Zbatożyć** *zbić batem, batożkiem, zbiczować, zesmagać, obić mocno, wybatożyć, skatować.*

Zbatogowanie, a, blm., czynność cz. **Zbatogować.**

Zbatożenie, a, blm., czynność cz. **Zbatożyć.**

× **Zbatożkować, uje, ował** p. **Zbatogować.**

× **Zbatożkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zbatożkować.**

Zbatożyć, y, yl p. **Zbatogować.**

[Zbaw, u, blm.] *pozbawienie, strata:* Z. zdrowia, czasu, pieniędzy.

Zbawca, y, lm. **y, Zbawiciel,** † **Zbawiacz** *ten, co zbawia, ocala od czego; wybawca, wybawiciel, ochroniciel:* Z. a. Z. świata = *Jezus Chrystus, Zbawiciel, Odkupiciel.*

Zbawczo przys. od **Zbawczy.**

Zbawczość, i, blm., rz. od **Zbawczy.**

Zbawczy I. *tyczący ś. zbawcy:* Zstąpił z nieba, by ludziom zbawczą podał rękę. Przyb. Wyglądam go tam, jakby jakie zbawcze bóstwo. Stasz. 2. *tyczący ś. zbawienia, zbawiający, zbawienny:* Zbawcze działanie modlitwy. Zbawcze środki lekarskie *(= skuteczne).* 3. anat.: × Żyła zbawcza, p. **Odpaluszkowy.**

× **Zbawczyna, y,** lm. **y** p. **Zbawczyni.**

Zbawczyni, i, lm. **e,** × **Zbawczyna** forma ż. od **Zbawca; Zbawicielka:** Z. w nieszczęściu. Zbawczyną cię zbór sławić greckich matek będzie. Żebr. Medea, zbawczyna kłopota Jazona. Żebr. *(= która go wybawiła z kłopotu).* Tyś, Pani, zbawicielka, Tyś orędowniczka. Wyb.

[Zbawękiwać, uje, iwał] *zbywać kogo słowami:* Zbawękuje go tylo.

[Zbawękiwanie, a, blm.] czynność cz. **Zbawękiwać.**

† **Zbawiacz, a,** lm. **e** p. **Zbawca.** Troc, L.

Zbawiać, a, ał i Z. ś. p. **Zbawić.**

Zbawianie, a, blm., czynność cz. **Zbawiać.**

Zbawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbawiać ś.**

Zbawiciel, a, lm. **e** p. **Zbawca:** Sobą (wąż) w chłopa ś. wycela... w swego zbawiciela. Mick.

Zbawicielka, i, lm. **i** p. **Zbawczyni.**

Zbawicielowy, × **Zbawicielów, Zbawicielski** *tyczący ś. zbawiciela:* Matka Zbawicielowa. Skar. Judasz stał ś. zdrajcą i wydawcą Zbawicielowym. Pim. Eucharystja, świętość odmienionego chleba w Ciało i Krew Zbawicielową. Karnk. Duch św. z Boga Ojca, według Zbawicielowej mowy, pochodzi. Fund. Zbawicielów grób. P. Koch. Naukę Zbawicielską ogłosił. Gaw.

× **Zbawicielów** p. **Zbawicielowy.**

Zbawicielski p. **Zbawicielowy.**

Zbawicielstwo, a, blm. *charakter, rola, posłannictwo zbawiciela.*

Zbawić, i, il, nied. **Zbawiać** I. kogo czego = *pozbawić; odjąć, odebrać mu co, wyzuć, ogołocić go z czego.* S. Par. Z., *privare.* Ps. flor., Błaż. Król chciał go Z. gardła. Biel. M. *(= odebrać mu życie, pozbawić go życia, stracić, zgładzić go).* Z. kogo żywota. Troc. Zbawił go dóbr, honoru. Troc. 2. kogo czego, od czego = *zachować, ocalić, uchronić, wyzwolić, uchować:* Zbawiłeś mię przypadku, śmierci, przygody. Kn. Zbawił mię Bóg śmierci, choroby. Troc. Zbawiłeś mię tego nieszczęścia, kłopotu. Troc. Wiem ja, że nic od śmierci Z. mię nie zdoła. Dm. Śmierci wiecznej nas zbawił. Pśń. Na czarnym koniu, z uzbrojoną świtą, zbawiłbym Zbawcę lub wyrąbał krocie zbójców — na zemstę umarłemu. Słow. Naglem przejrzał, żem zbawion szczęścia. Sł. 3. *uchronić od stanu potępienia po śmierci, zapewnić szczęśliwość wiekuistą, życie wieczne, królestwo niebieskie:* Kto wytrwa aż do końca, ten będzie zbawiony. Wuj. Zbawił nas Bóg, *absolute; vel* Zbawił nas Chrystus, *salvare.* Kn. Bogu własna Z. człowieka, *salvare hominem; sed:* zbawił mię Bóg pewnej śmierci, *servavit me Deus incolumem, vindicavit me ab interitu.* Kn. Ten, który nas okupił, Ten nas i zbawił. Salin. Bóg przyszedł zbawiać, co było zginęło. Białob. Męka Pańska pierwej była pożyteczna i pierwej zbawiła, niż ś. stała. Białob. Zbawiony po śmierci, zbawienia wiecznego uczestnik, błogosławiony, wybrany. L. Zbawił Bóg łotra na krzyżu wiszącego. Troc. Chrystus Pan nas i świat cały zbawił. Troc. Zbawi duszę swoję. Wuj. Coś mi szepnęło, aby tę duszę Z. *(= tego Żyda ochrzcić).* 4 [Z.] *stracić, zgubić, zmarnować:* Niech twoja chudoba nikiedy we wielki skwar nie robi, bo tym zbawisz chudobę. *(= pozbawisz ś. bydła).* Zbawili mi konia. Pogankę z tego świata zbawił *(= zgładził).* Szkodaby było dziewczyny, były słowa baby, gdyby ją zbawił hultaj jaki. Jeż. 5. [Z.] *zabawić, zająć, zatrzymać, przytrzymać:* Zbawi nas z godzinę. Z. ś. I. *zbawić siebie a. jeden drugiego nawzajem, wyzwolić ś., ocalić ś., wybawić ś.:* Widząc jeleń, że ś. próżnemi nie zbawi zawody, biedny, z niewiernej ziemi rzuca ś. do wody. L. *(= nie wykręci ś., nie wykpi ś.).* 2. [Z ś.] *zabawić ś., zatrzymać ś.:* To ja ś. tak długo zbawił. Ork.

Zbawienie, a, lm. **a** I. czynność cz. **Zbawić.** 2. *stan zbawionego, żywot wieczny po śmierci.* Znak,

godło zbawienia. (= *krzyż*). Duszne Z. Strojmy skutki dobre (spełniajmy czyny dobre), jakobychom przez nie otrzymali zbawienie Kaz. Gnieź. Z. świata. Troc. (= *odkupienie*). Wieczne go cieszy Z. Troc. Każden z wieków woła: zlituj ś. nade mną, godzien zbawień świat? Krasiń. Jak pragnę zbawienia! (= *jak mi Bóg miły i t. p.*). Wygląda go jak zbawienia.

Zbawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbawić ś.**

Zbawiennie przys. od **Zbawienny**: Oddziałało to Z. na jego zdrowie. O, jakże Z. mówisz! L.

Zbawienność, i, blm., rz. od **Zbawienny**. L.

Zbawienny, Zbawczy, †Zbawitelny *zbawiający, przynoszący zbawienie*: Wywiera wpływ Z. (= *nieoceniony, dobroczynny, błogi*). Rada zbawienna. (= *zdrowa, trafna, pożyteczna, nieoceniona*). Myśl arcyzbawienna (= *szczęśliwa, genjalna, trafna, wyborna*). Środek Z. Lekarstwo zbawienne. (= *zdrowiodajne, skuteczne*). Zbawienne imiona Sobieskich, Żółkiewskich. Susz. Oczy moje oglądały zbawitelne Twoje. Sekl.

Zbazgrać, rze, rał p. **Zabazgrać.**

Zbazgranie, a, blm., czynność cz. **Zbazgrać.**

[**Zbąbać się, a ś., ał ś.**] *spić ś.*

[**Zbąbanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zbąbać ś.**

× **Zbąblać, a, ał** p. **Zbąblić.**

× **Zbąblanie, a**, blm., czynność cz. **Zbąblać.**

× **Zbąblenie, a**, czynność cz. **Zbąblić.**

× **Zbąblić, i, il**, × **Zbęblić**, nied. × **Zbąblać** co = *zmącić, zbełtać tak, że ś. okryje bąblami.*

[**Zbącz, a**, lm. **e**] *garniec do palenia wódki.*

[**Zbeceć, y, ał**] *zabeczeć, zapłakać*: Dostał, bo zbecał—przemknęło przez głowę Sablika. Tet.

[**Zbecenie, a**, blm.] czynność cz. **Zbeceć.**

Zbechtać, a, ał kogo = *zbuntować przeciw komu, nabechtać, podbechtać, napompować, podburzyć.*

Zbechtanie, a, blm., czynność cz. **Zbechtać.**

Zbeczeć się, y ś., ał ś. *becząc zmęczyć ś.; spłakać ś.*

Zbeczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbeczeć ś.**

Zbekać się, a ś., ał ś. *zniszczyć ś., schuchrać ś. bekaniem ś.*: Jelen kraśny idzie na gody, a po nich jest zniszczony i schudzony, pobekany a. zbekany. Sumiń.

Zbekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbekać ś.**

[**Zbel, a**, lm. **e**] *szczebel, stopień, gradus, trep*: Zobaczył na drabinie, na dziesiątym zbelu, jak ci jakiś górnik robi se z kilofa.

[**Zbelczenie, a**, blm., czynność cz. **Zbelczyć.**

[**Zbelczenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zbelczyć ś.**

[**Zbelczyć, y,ył**] *najeżyć.* [**Z. ś.**] *najeżyć ś.*

× **Zbełgotać, ocze** a. × **ce, tał, Zbełkotać** *bełgocząc zmówić.*

× **Zbełgotanie, a**, blm., czynność cz. **Zbełgotać.**

[**Zbełknąć, nie, nął**] p. **Zbzygnąć.**

[**Zbełknięcie, a**, blm.] czynność cz. **Zbełknąć.**

Zbełkotać, ocze a. × **oce, tał** l. p. **Zbełgotać.** 2. × Z. p. **Zbełtać.**

Zbełkotanie, a, blm., czynność cz. **Zbełkotać.**

Zbełtać, a, ał, [Zbełtać], Zbełkotać *skłócić, zmącić, zbić głośno płyn*: Z. mleko zsiadłe. Zbełtane jaje (= *zepsute, zaparstek*). Szukając zguby, dzikie morzaśmy zbełtali. Nar. Przen.: Jakiś batalion w popłochu wpadł między nas i zbełtał nam szyki. Gąs. (= *zmieszał, zwikłał*).

Zbełtanie, a, blm., czynność cz. **Zbełtać.**

[**Zber, a**, lm. **y**] *wielki ceber.* Zdr. [**Zberzyczek**].

[**Zberbeslć, i, il**] *zmiętosić, zmiąć, zgnieść.*

[**Zberbeszenie, a**, blm.] czynność cz. **Zberbesić**

[**Zberceć, y, ał**] p. **Zbyczeć.**

[**Zbercenie, a**, blm.] czynność cz. **Zberceć.**

[**Zberdesić, i, il**] kogo = *skrzyczeć, sfukać, zlajać zgromić.*

[**Zberdeszenie, a**, blm.] czynność cz. **Zberdesić.**

[**Zberedzenie, a**, blm.] czynność cz. **Zberedzić.**

[**Zberedzić, i, il**] *ściągnąć, zwędzić, skraść.*

[**Zberezić, i, il**] *strawić, spędzić na zbereżeństwach*: Zberezili wczoraj całą noc. Sew.

[**Zberezyje, i**, blp, **Berezyje, Zbereż**] *zbereżeństwa, nieprzyzwoitość*: Robić Z. Zberezie wyprawiać (= *dokazywać*). Ja wam dam muzyki, tańce, zberezie! krzyczała Sew.

Zbereźnie przys. od **Zbereźny**: Miś uśmiechnął ś. Z. Weys.

[**Zbereźnik, a**, lm. **cy, Bereźnik**] l. *psotnik, szkodnik, zbytnik, swawolnik, łobuz, figlarz, urwis, rozpustnik, bezwstydnik*: A to Z.! żeby ś. też nago pokazywać. Pamiętam starego, jak był kawalerem: cóż to był za Z.! żadnej dziewczynie nie dał przejść spokojnie. Gdy był w dobrym humorze, pozwalał małym zbereźnikom wchodzić za sobą do ogródka. Bał. Oko miał otwarte i nucił stary Z. Tet. 2. *złoczyńca, zbrodniarz.* 3. *niedowiarek, bezbożnik*: Nie kpij, zbereźniku z rzeczy świętych.

[**Zbereźny**] *psotny, swawolny, sprośny, rozpustny*: A to Z. naród!

[**Zberężenie, a**, blm.] czynność cz. **Zberezić.**

Zberężeństwo, a, lm. **a** *psota, sprosność, nieprzyzwoitość, żart, figiel nieskromny, żartowanie nieprzyzwoite, dokazywanie bezwstydne, bezeceństwo, wybryk, zdrożność.*

[**Zberk, u**, lm. **i**] *krawędź.*

[**Zberkać, a, ał**] p. **Zberknąć.**

[**Zberkanie, a**, blm.] czynność cz. **Zberkać.**

[**Zbérki, ów**, blp.] p. **Zbery.**

[**Zberknąć, nie, nął**, nied. **Zbyrkać, Zbyrczeć**] *zadźwięczeć, szczeknąć, zabrzęczeć*: Z. kajdanami.

[**Zberknięcie, a**, blm.] czynność cz. **Zberknąć**: Szabli do boku przyciśniętej szczęk, ostróg Z. krótkie i u siwego czoła wystawiona dłoń: — Cześć—mam—kłaniać ś! Brt.

× **Zberlony** *zaopatrzony w berło.* Przen.: Liljami złotemi miał dłonie zberl ne. Słow.

[**Zbery, ów**, blp., **Zbyry, Zbérki**] *kąty, miejsca niedostępne, nierówne, kamieniste, przepaściste, wertepy, dziury, wyboje*: Po takich zberach jeździć niebezpiecznie Chować ś. po kocich zberach. Dzieci lubiom chodzić po zbyrach. 2. *rupiecie, otręby, wiórki.*

[**Zberzyczek, czka**, lm. **czki**] p. **Zber.**

Zbestwiałość, i, blm., † **Zbestwiłość** *zbestwienie, rozbestwienie, zezwierzęcenie, zdziczałość, rozpasanie, cielesność, lubieżność, jurność*: Rzepa wzwód otrokom pobudza i iewiastom Z. Trzyc.

Zbestwić, i, ił *rozbestwić, rozpasać, wyuzdać, zezwierzęcić*: Nie jedz wiele, abyś ciała swego nie zbestwił. Skar. Nagą jego zbestwiona gładkością, srogą ś. zapaliła ku niemu miłością. Otw. Tłum zbestwiony. **Z. ś., Zbestwieć, eję, ał** *stać ś. podobnym bestji, rozpasać ś., wyuzdać ś., zdziczeć, rozhukać ś.*: I rozumna dusza gdy ś. zbestwi, nie pytaj o cnoty. Bach. Kaim, iż nierządnym człowiekiem był, z cnoty ś. zbestwiwszy, nic mu dobrego z oczu nie patrzało. Glicz.

Zbestwienie, a, blm. l. czynność cz. **Zbestwić.** 2. czynność cz **Zbestwić ś.** a. **Zbestwieć**; **Zbestwiałość, †Zbestwiłość.** 3. patol. (bestialitas) *zbydlęcenie, otępienie umysłowe, sodomja, nierząd*

między osobami tej samej płci **samcołóstwo** *samkołóstwo*, *skotołóstwo* (zoophilia erotica, zooerastia). *obcowanie płciowe człowieka ze zwierzętami.*

† **Zbestwiłość**, i, blm. p. **Zbestwiałość**, *zbestwienie.*

Zbesztać, a, ał *wybeształ, złajać, mocno wyłajać, zbuzować, zekpać, zwymyślać, zrąbać, zjeździć, sfutrować, zburczeć.*

Zbesztanie, a, blm., czynność cz. **Zbesztać.**

[**Zbeśnieć, eje, ał**] *wściec ś.:* Z. z gniewu.

[**Zbeśnienie, a,** blm.] czynność cz. **Zbeśnieć.**

[**Zbełtać, a, ał**] p. **Zbełtać.**

[**Zbełtanie, a,** blm.] czynność cz. **Zbełtać.**

Zbezbożnić, i, ił *uczynić bezbożnym:* Czymże ś. dziś Żydowie od Kaima różnią, skoro krwią ręce Syna Bożego zbezbożnią? Pot.

× **Zbezbożnienie, a,** blm., czynność cz. **Zbezbożnić.**

× **Zbezczestnieć, eje, ał** *stracić cześć, zbezcześcić ś., stać ś. bezecnym:* Omdleje na siłach, na rozumie, zbezczestnieje zupełnie. Krasiń.

× **Zbezczestnienie, a,** blm., czynność cz. **Zbezczestnieć.**

Zbezczeszczenie, a, blm., czynność cz. **Zbezcześcić.**

Zbezcześcić, i, ił p. **Zbezecnić.**

Zbezdennieć, eje, ał *stać ś. bezdennym:* Oczy mu ściemniały i zbezdenniały, jak dwie przepaście. Psm.

Zbezdennienie, a, blm., czynność cz. **Zbezdennieć.**

Zbezecnić, i, ił, Zbezcześcić, × **Zbezeczcić** *uczynić bezecnym, pozbawić czci, osromocić, zhańbić:* Zbezcześcić relikwje *(=sprofanować).* Zbezcześcili mnie, zhańbili wobec całego świata. Kaczk. Dziwił ś., że mógł kiedyś znajdować przyjemność ściskać ręce tych panów zbezczeszczone. Bał.

× **Zbezeczcić, i, ił** p. **Zbezecnić.**

× **Zbezeczczenie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Zbezeczcić,** *zbezczeszczenie.* **2.** *hańba,* × *bezcześć, sromota, profanacja.*

† **Zbezpieczać, a, ał i** † **Z. ś.** p. **Zbezpieczyć.**

† **Zbezpieczanie, a,** blm., czynność cz. **Zbezpieczać.**

† **Zbezpieczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbezpieczać ś.**

† **Zbezpieczenie, a,** blm., czynność cz. **Zbezpieczyć.**

× **Zbezpiecznieć, eje, ał,** † **Zbezpieczyć ś.** *stać ś. bezpiecznym = pewnym siebie, nabrać serca, otuchy, śmiałości, hardości, zuchwalstwa:* Przedtemeś ś. na to oglądała, a teraz zbezpieczniałaś. Tym szczęściem nieprzyjaciel zbezpieczniawszy, podemknął ś. tej nocy pod mury białe. Mask.

× **Zbezpiecznienie, a,** blm., czynność cz. **Zbezpiecznieć.**

† **Zbezpieczyć, y, ył,** nied. † **Zbezpieczać** *zabezpieczyć, ubezpieczyć, zrobić bezpiecznym:* Z ich rąk Bóg wyrwie ubogiego i zbezpieczy. **Z. ś.** p. **Zbezpiecznieć.**

Zbezsilenie, a, blm., czynność cz. **Zbezsilić,**

Zbezsilić, i, ił p. **Zbezsilnić.**

Zbezsilniały *który zbezsilniał, opadły z sił, wyzuty z sił, wycieńczony:* Zbezsilniała i bezrozumna starość. Bał.

Zbezsilnić, i, ił, Zbezsilić *uczynić bezsilnym,* × *zbezwładnić, ubezwładnić, obezwładnić, wycieńczyć:* Narody konające lub zbezsilnione wytwarzają zwykle bigotów i niedowiarków. Bał. Głód i znużenie dokuczały mu i zbezsilniły go zupełnie. Bał. Długo biłem ś. w piersi i pokutowałem, ale pokuta nie uszczęśliwiła drugich, a mnie zbłaźnić i wkońcu Z. mogła. Krasiń.

Zbezsilnieć, eje, ał *stać ś. bezsilnym, spaść z sił, wycieńczeć, zemdleć:* Aż zbezsilnieją w nim (w sercu) wszystkie kochania. Krasiń.

Zbezsilnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zbezsilnić. 2.** czynność cz. **Zbezsilnieć.**

Zbezużytecznić, i, ił *zrobić bezużytecznym, pozbawić pożytku:* Zima zbezużyteczniła ogród. Jeż.

Zbezużytecznienie, a, blm., czynność cz. **Zbezużytecznić.**

Zbezwładniać, a, ał p. **Zbezwładnić.**

Zbezwładniały *który zbezwładniał:* Zbezwładniałe i osłabłe ciało i szpitalna atmosfera lekarstw wywoływały niemiłe w niej uczucia. Bał.

Zbezwładnianie, a, blm.. czynność cz. **Zbezwładniać.**

Zbezwładnić, i, ił, nied. **Zbezwładniać** *uczynić bezwładnym, pozbawić swobody ruchów, ubezwładnić, obezwładnić, skrępować, zbezsilnić.* Syrok. Obawa utraty tej wolności zbezwładniła go. W nerwach zaś zbezwładnionych mózgu bezwłada odzywa ś. smutkiem i rozpaczą. Krasiń.

Zbezwładnieć, eje, ał *stać ś. bezwładnym, stracić władzę = swobodę ruchów, zemdleć.*

Zbezwładnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zbezwładnić. 2.** czynność cz. **Zbezwładnieć. 3.** *bezwładność, bezsilność, niemoc, brak dzielności:* Z. umysłowe.

× **Zbęblenie, a,** blm., czynność cz. **Zbęblić.**

× **Zbęblić, i, ił** p. **Zbąblić.**

[**Zbębnić, i, ił**] *zbić, złoić, zdzielić, ściągnąć:* Jak go zbębni raz i drugi... Z. komu skórę (*=wygarbować).*

[**Zbębnienie, a,** blm.] czynność cz. **Zbębnić.**

Zbędnie przys. od **Zbędny.** L.

Zbędność, i, blm., rz. od **Zbędny.**

Zbędny I. † Z. *do zbycia, zbyty = mogący być zbytym, pozbytym, którego można uniknąć, uchronić ś.* L. **2.** *zbyteczny, niepotrzebny, niekonieczny:* Czytanie listów tych, jest zbędne. Stj. Tajemniczość taka byłaby całkiem zbędną. LeW. *(=nie na miejscu.).*

[**Zbęk, a,** lm. i] **I.** p. **Zbuk. 2.** *śmierdziel, człowiek cuchnący.*

[**Zbękać się, a ś., ał ś.**] *spaskudzić ś. = zesrać ś.:* Moje prosie zbękało ś.

[**Zbękanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbękać ś.**

Zbękarcenie, a, blm., czynność cz. **Zbękarcieć,** *wyrodzenie ś., zwyrodnienie, degeneracja.*

Zbękarciały, × **Zbasztardzony** *który zbękarciał, zwyrodniały:* Owce hiszpańskie u nas zbasztardzonemi i przekształconemi wcale zostają. Wolsz. Przen.: Zbękarciałe djalekta zaraziły źrzódłowy język. Cz.

Zbękarcieć, eje, ał *stać ś. jakby bękartem, wyrodkiem, odmieńcem, złą istotą, wyrodzić ś.*

[**Zbękły**] *cuchnący, zepsuty.*

[**Zbichnąć się, nie ś., nął ś., Zgichnąć ś.**] *zgromadzić ś., zebrać ś., zlecieć ś.*

[**Zbichnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbichnąć ś.**

I. Zbicie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zbić. 2.** *odpór słowny, zaprzeczenie, dowody zbijące czyje twierdzenie, replika, refutacja.*

2. Zbicie przys. od **Zbity** *szczelnie, ściśle, dychtownie.*

Zbicie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbić ś.**

Zbiczować, uje, ował *zbić biczem, biczami, zbatogować, zesmagać, wybatożyć; biczowaniem skatować:* Wszystek skrwawiony, zbiczowany. Groch.

Zbiczowanie, a, blm., czynność cz. **Zbiczować**.

Zbić, **zbije**, **zbił**, nied. **Zbijać**, [**Zbiwać**] I. *uderzywszy a. uderzając strącić, zrzucić:* Sternik od wołów był zbity i porwany. Birk. Matki u nich kładą synom na słup chleb, który za cel mając mety wyznaczonej, procą zbijać muszą i nie wprzód jeść. Pilch. Wilhelm Tell zbił jabłko z głowy syna (=*zestrzelił*). Zbił książę z siodeł trzech rycerzy. Sienk. (=*zsadził, wysadził*). Koronę cesarską nogami z głowy mu zbił. Zigr. Przen.: Z. z kolei, z porządku, z tropu=*wybić, wytrącić*. Z. z myśli, z głowy. Niemylnym idą rzeczy wieczne torem, żaden ich swoim nie zbije uporem przypadek z gruntu. Susz. Musiałby pierwej z toru wrodzonego Z. wodę z ogniem, niż dokaże tego. Lubom. Zbijają przez to możniejszych z animuszu. Kłok. Zbijać możniejszych z animuszów. Troc. Zbijać kogo z nadziei, z imprezy. Troc. (=*wyzuć*). W grze „w zbijanego“: Z. duszę=*trafiwszy piłkę przeciwnika, strącić ją z rachunku*. Wskopecznemu psu trzeba ustawicznego przystawa, któryby go zbijał, ilekroć wskopec ś. puści. Ostror. (=*zwracał z wstecznej drogi*). × Zbijać psy=*być hyclem*. Sł. wil. [Zbija pies psa=*prześciga, przegania*]. Z., w karty grając. L. (=*zabiwszy wyświeconą kartę, zabrać*). Zbijam kogo, czyj dowód, mowę=odpór daję słowy. Kn. Z. dowody, twierdzenie czyje=*znieść, zobojętnić, unicestwić*. Niechajże będzie wolno temu, przeciwko któremu kto przysięga, onego świadka Z., ponieważ był pieniędzmi przenajęty do złożenia świadectwa. P. cheł. (=*odrzucić, usunąć, oddalić*). Zbijać kogo, czyją rację, naukę. Troc. Zbija tu Pan razem dwa błędy Żydów dzisiejszych; oba te błędy zbija Pan Jezus, ukazując wyraźnie, że... Dambr. Zbijamy sami najlepsze nasze nauki, jeżeli z naszym nie zgadzają ś. życiem. L. (=*przeczymy im, zadajemy im kłam, stajemy w przeciwieństwie*). Poglądy, z systemu Hegla wysnute, po swojemu zbijał. Chm. Zbijać pozew. Troc. To nieszczęście nie zbije afektu stateczności. Troc. 2. *sklepać, skuć, otłuc, stłuc, z wierzchu, ściąć, zedrzeć, zdzelować, bijąc ścisnąć, skupić, skoncentrować, spłaszczyć biciem:* Zbijam co w stępie, otłukam. Kn. Zbijam w moździerzu, tłukę w moździerzu. Kn. Grad zbił zboże (=*stłukł, bijąc zgniótł, stłoczył*). Introligator dobrze zbił księgę, papier. Troc. Z. mięso na zrazy, na befsztyk. Czcionki drukarskie zbite przez długie używanie. Druk, pismo zbite. Zbijać bruki, Zbijać bąki (=*wałęsać ś., włóczyć ś., próżnować, szlifować bruki*). 3. do kupy, w kupę=*biciem złączyć, spoić, bijąc skleić, zrobić, bijąc ściągnąć do kupy:* Zbijam co gwoździmi=zwieram co. Kn. Trumna z czterech desek zbita. Zbij te dwie deski goździami. Troc. Zbijać beczkę obręczami=pobijać. Kn. Zbijać szafę, łóżko. Troc. Przen.: Wszystko do kupy zbite: męże i konie. Dm. (=*stłoczone, zwarte, skupione*). Przemysł, zbiwszy orszak niejaki żołnierza wolnego, nieprzyjaciela podszedł. Błaż. (=*zebrawszy naprędce*). Pisząc, bardzo zbijasz wiersze. (=*skupiasz, ściskasz*). P. **Zbity**. [Czarownica zbija te kobyły=*zbiera, spędza, zgania*]. Choć wszystko zniszczy i w jeden kąt zbije, kto mu ś. oprze, kto podniesie szyję? Chr. (=*stłoczy, wepchnie, wpakuje, wciśnie*). Wiatry na powietrzu, z przeciwka z sobą walcząc, chmury z chmurami zbijają, z którego otrącania ś. chmur o chmury grzmoty pochodzą. Otw. Z. majątek, pieniądze=*zebrać kutwiąc, zgromadzić łakomie, uciułać, naciułać, złożyć*. Zbił na tym grosze (=*zrobił*). [Wódko moja, wódko, ni miałem cię pijać, alem se pomyślał: co ta bede zbijać]. 4. kogo=*wybić do ostateczności, ćwiczyć, sprać, skatować, wygrzmocić, skuć, stłuc:* Z. na kwaśne (a. na leśne) jabłko. Zbijam kogo, wybijam. Kn. Z. pięściami. Kn. (=*wydzbękać*). Z. jak purchatkę. Kn. Zbijam łeb jak purchatkę. Kn. Zbijam komu gębę. Kn. Z. kogo kijem. Troc. Z. nieprzyjaciela=*pobić na łeb, na szyję, porazić, stłuc, pokonać, zmasakrować, znieść:* Pobił nieprzyjaciela, zbił, siła pojmał. Jabł. Wojna zakończona pomyślnie, nieprzyjaciel zbity. Boh. Z. nieprzyjaciela, wojsko. Troc. Sobieski Turków zbił. Wirt. Cezar Helwetów nad Arar zbił. Lel. 5. † Zbijać=*rozbijać, trudnić ś. rozbojem:* Zbijać, rozbojem ś. bawić. Troc. Dziś niech jawnie kto zbija, niech zdradza, niech kradnie, forytarza dostanie jako czego snadnie. Kochan. [Zbijać=*zbójować*]: Zbijam, rozbijam na drodze, rozbojem ś. bawię. Kn. Miasto obrony, drapieżyli a zbijali. Biel. Rozbójnicy przy granicach śląskich zbijali wszędzie w Polszcze, Kawka i Szwieborowski. Biel. M. Przez zbytki wielu majętności poutracało, i przetoż drudzy aże zbijali. Biel. M. Znać to po tobie, żeś był rozbójnikiem, nawykłeś tego, z Araby zbijając. P. Koch. 6. † Z., [Z.] *zabić:* Barana zbijemy, wesele sprawiemy. Zbijam kogo aż na śmierć. Kn. Mordowali tak bardzo, że onego dnia zbili więcej trzechset mężów. Leop. 7. *rozbić, stłuc:* Z. szklankę, garnek, szybę. Z. szybę=*wybić*. Bodaj kark zbił swoją otwartością. L. (=*skręcił, złamał*). 8. [Zbijać na kogo]=*spędzać, zwalać, zganiać, składać:* Jadám zbija na moje dzieci, że mu sér wzięli. 9. szczot.: Z. włos=*obrównać w puszce, w foremce końce jego w płaszczyznę a. główkę*. **Z. ś.** I. *zbić jeden drugiego, rozgromić siebie wzajemnie, zderzyć ś., zetrzeć ś., pokonać jeden drugiego:* Spuszczano szermierzów rzymskich, ażeby ś. rąbiąc zbijali i wysiekali wobec ludu. Nagur. Zbijam ś., *confligo*. Kn. Wołoszczyzna wielkie teatrum, na którym ś Węgrowie, Polacy, Niemcy zbijają. Kłok. (=*spotykają ś. zbrojnie*). W tej nawalności wiatry i wały ś. zbijały. Troc. Zbijać ś. z kim o państwo. Troc. Przen.: Marszałek sejmowy powinien notować racje *pro et contra*, któremiby ś. zbijano. Leszcz. (=*któremiby spierano ś., sprzeczano ś.*). Huczne ś. muzyki z przeciw, nemi zbijały dźwiękami. Mor. Widzę, jak ś. śmierć z miłością zbijają. Troc. 2. *ulec zbiciu, zostać zbitym:* Zbiłem ś. mocno na kouiu. L. (=*stłukłem ś.*). Markusa, który o tym koncyljum szpetnie mówił, kłamstwa wywodnie ś. tu zbijają. Skar. 3. *złączyć ś., skupić ś., skawalić ś., zespolić ś., zjednoczyć ś., sprzymierzyć ś.:* Mąka zbita w grudkę. Rozbici jesteście, skoro ś. zbijecie znowu, krzyż w ręce ująwszy, zwyciężycie. Krasz. 4. *wzbić ś., wznieść ś., unieść ś., podnieść ś.:* [Gęś zbije ś. na skrzydliska]. Przen.: *zdobyć ś.:* Jeszczem ś. musiał Z. na wszystko, od łyżki i miski począwszy. Krasz. Rozkładały ś. poważnie gofry, zbijały ś. w masę grymasiki, bielały albertki. Zap.

Zbiec, **gnie**, **gł**, **Zbieżeć**, † **Zbiegnąć**, nied. **Zbiegać**, × **Zbiegiwać**, † **Zbiegawać** I. *biegnąc spuścić ś., ściec, spłynąć, spaść:* Zbiegać, Z. z góry na dół. L. Zbiegam z góry, z zamku, *decurro ab arce*. Kn. Wody, które na dole są, zbieżą a opadną Leop. (spłyną i zginą, a nie będzie ich. Leop.: woda płynąca z góry stanie w jednej kupie. B. G.). Z. na dół. Troc. Zbiegłem z góry. Troc. Woda tam na dół zbiega. Troc. Jako śniegi zbiegły; ziemia nadeschła. Mask. Zbiegł starosta

do sali bieslady. Słow. Ścieżka nieprzebyta, wężykowata, zbiegająca ku łożyskowi starego Tyrasu. Rol. 2. (o czasie) *zejść, ubiec, upłynąć, zlęcieć, przejść, minąć, przeminąć:* Zbiega dzień, zbiegł mi dzień. Kn. Zbiegł mi dzień, czas. Troc. Lata zbiegają. Troc. Bo komuż milej kiedy czas zbieżał upłynny, jako gdy leżąc w chłodku, łykał soczek winny? Nar. Tak nam niech zbieży dzień cały! Groch. Radują ś., iż im czas prędko zbiega. Rej. W mięsopusty sobie tuszy, iż nam prędko post zbieży; potym z Wielkiej Nocy liczy, dalekoli do św. Jana, tusząc siebie, iż to prędko zbieży, bo tam też potym rychło żniwo i owoce nastaną. Rej. 3. *biegnąc schronić ś. na inne miejsce, ujść, uciec, umknąć, zemknąć, przebiec dokąd chroniąc ś.:* Konie przelękłe, zbiegszy z drogi, po miejscach nierównych i zawad pełnych wóz ciągnęły. Otw. Zbiegam od pana, *perfugio*. Kn. Zbieżeli do Mieczysława trzej bracia z Węgier, synowcy Stefana. Biel. M. Józef chciał tajemnie zbieżeć od Marji, iż była ciężarna. L. (= *porzucić ją chyłkiem, uciec od niej*). Serce mi zbiegło, a nie wiem inaczej, jedno do Hanny, tam bywa naraczej. Kochan. Zbiegła dziewczyna, Bóg wie, skąd. L. Panienka zbiegła, sama przybyła, opuszczona. L. Zbiegł od wojska, od regimentu. Troc. Z. z klasztoru. Troc (= *opuścić go potajemnie, porzucić go chyłkiem*). Zbiegszy z Tyru przed bratem, Dydo berło trzyma. Dm. Przen.: *skipieć, wykipieć:* Zbiegł rosół naprawdę. Korz. Garnek zbiegający. Jeż. 4. Zbiegać (dok.) co, jedno po drugim = *biegając zwiedzić pośpiesznie, naprędce, biec, przebiec, oblecieć, spenetrować:* Zbiegać miasta, wsie, ulice. L. Konno za jedną noc wszystkę onę drogę zbieżeli. Warg. W pierwospy cicho ruszył i niemal nad świtaniem całą drogę aż do Rzymian zbieżał. Warg. (= *odbył, przebył*). Koń, póki stoi w stajni, póty żadnej drogi, by też i nie raz zbieganej, nie pamięta. Pilch. Zbiegał wszystkie kraje, jako pszczołą, miód z różnych kwiatów biorąc. Skar. Idźcie, zbiegajcież ziemię! i zbiegały wszystkę ziemię. Leop. (obejdźcie ziemię. B. G.). Oto są oczy Pańskie, które zbiegawają wszystkę ziemię. Leop. (biegają po wszystkiej ziemi. Leop.; przechodzą wszystkę ziemię. B. G.). On, by piorun, wszystkie kąty zwiercieć i zbieżeć chce. Podw. Jak wielem zbiegał, szukając rączemi krokami ciebie. Lubom. Zbiegał okrąg świata wszystkiego. Rej. Ale wiele Staropolaków teraz, zbiegaj całą Polskę. Troc. Szpitale nawiedzał, katusze zbiegał, żeby był z wzgardzonych od świata miejsc niebu bogaty profit czynił. Nies. Świat cały napróżno zbiegłem, przeglądając mnóstwo dziewic śmiertelnych. Słow. Przen.: Potwarzy na papieżów szukali i historją zbiegali, aby ich czym takim posromocili. Skar. (= *przebiegli, zdrabowali, zwertowali, przeszukali, przetrząśli*). Zbiegaj wszystkę jako chcesz Biblją, nie najdziesz nigdzie ani wzmianki o tym. Hrb. Wszystkie pisma doktorów starych i nowych zbiegawszy, żadnego dowodu nie znalazłem. Smotr. Przen.: Byś zbiegał wszystkie rady, pomocy i nadzieje świata tego, jeśli nie będzie rady, pomocy a opatrzności Pana tego, słaba jest z każdej strony nadzieja twoja. Rej. (= *przebiegł myślą*). 5. †Z. *zmęczyć bieganiem, spędzić, zmachać, sforsować*. Błaż. Zbiegam konia, zbieżeć konia, *cursu ac lassitudine exanimare equum*. Kn. Zbieżeć konia. Troc. 6. × Z. kogo= *przybiegszy zdybać, złapać, zejść, zastać go na czym:* Juno mogła częstokroć Jowisza swojego zbieżeć schodzącego na górach z nimfami. Otw. Zbiegł tak niespodzianie Turków, że ich zbił. Leszcz. S. Smoka jak przeżegnał ziół niepomnych sokami, a trzy razy przegnał słowa sen zawodzące... jak sen czuło oczy zbiegł. Żebr. Jeśli śmierć mię zbieży, znajdzie mię gotowego na przyjęcie. Nagur. Zbiegł nagle, niespodzianie na tym sługę. Troc. 7. [Zbiegać] = *zejść, zbywać, być nadto, pozostawać*. 8. !Zbiegać = *pobiec, polecieć, skoczyć:* Zbiegam do miasta po mięso. Orzesz. Z. ś. I. Zbiegać ś. (dok.) *zmęczyć ś. bieganiem, zmachać ś., zlecieć ś.:* Nie szanując zdrowia i zbieganych koni. Merk. Koń ś. zbiegł i ustał. Troc. 2. *biegnąc zgromadzić ś.; zlecieć ś., zebrać ś. pędem:* Kiedy zasię przydzie ku starości, wszytki k niemu zbieżą ś. żałości. Biel. M. Nie inaczej ś. pochlebnicy zbiegają do tych, gdzie czują co wziąć, jak krucy do ścierwu. Kosz. Cała ś. zgraja ludu około nas zbiegła. Szym. Zbiegali ś. do legjonów tułacze. Lel. Zbiegli ś. jak na widowisko. Prz. Zbiegło ś. na to widowisko pospólstwo. Troc. Na ten hałas zbiegli ś. wszyscy mieszkańcy. Przen.: *zewrzeć ś., skupić ś., zamknąć ś., ścisnąć ś.:* Strzała gdy wypuszczona ku celowi, rozdzielone nią powietrze tudzież ś. zaś zbiega, że żaden nie wie ścia onej strzały. Leop. (strzała powietrze rozbija, które ś. zaś prędko samo w sobie schodzi, tak że nie znać, kędy przeszła. B. G.). Leci na dno przepaści, wody ś. zbiegają nad głową jego, już go w liczbie zmarłych mają. Dm. Przen.: W kwestji tej ś. wiele innych kwestji zbiega. (= *mieści ś., schodzi ś., koncentruje ś.*). Poniżej miasta zbiegają ś. dwie rzeki (= *biegnąc łączą ś., spływają ś.*). Tam ś. zbiegają Bug i Wisła. Troc. Przy wsi ś. zbiegają drogi. Troc. (= *łączą ś., schodzą ś.*). Rzuca ku niemu wzrok pełen dzikości, zbiegają mu ś. brwi najeżone, długie i czarne. Stasz. Przen: *ściągnąć ś., zmniejszyć swoją pierwotną objętość:* Mieszanina spirytusu i wody mniejszą zajmuje przestrzeń, aniżeli użyte na nią spirytus i woda, t. j. zbiega ś. Przen. (o tkaninie): *skulić ś., skurczyć ś., zstąpić ś., zejść ś.:* Sukno na deszczu zbiegło ś. Prześcieradło w praniu zbiegło ś. Każda sztuka sukna, nim do folusza pójdzie, musi być zmierzona, a folusznicy powinni naznaczać, wiele ś. w folowaniu każdego sukna zbiegło. Świt. Po namaszczeniu tym czarowniczym olejkiem skóra zgrubieje, włosy powstaną, ogon wywinie ś., palce w kopyta zbiegą ś., słowem, człowiek osłem ś. stanie. Boh. (= *zrosną ś., złączą ś.*). Przen.: *ściąć ś., zsiąść, zwarzyć ś.:* [Śmietanka zbiegła ś.]. Krew ś. zbiegła. (= *skrzepła, stężała, zgęstniała*). 2. × Zbiegać ś. = *rozbiegać ś., rozhukać ś., rozbrykać ś., rozpędzić ś. w biegu, ponieść:* Że ś. często żartkie zbiegają woźniki w kolesie, wziąć było w tęgie krygi bystrego dzianeta, szkoda niećwiczonego pada na stangreta. L.

[Zbiednąć, dnie, dł] p. **Zbiednieć.**

Zbiednić, i, ił p. **Zbiedzić.**

Zbiednieć, eje, ał, [Zbiednąć] I. *stać ś. biednym, popaść w biedę, podupaść, zubożeć:* Widziałach ją w ostatnią niedzielę wystrojoną, jak zawdy, i nie znać po niej, żeby zbiedła. Ork. 2. przen. *znędznieć, zacząć wyglądać źle, jak biedne, sterać ś., spasować.*

Zbiednienie, a, blm. I. czynność cz. **Zbiednić.** 2. czynność cz. **Zbiednieć.**

[Zbiednięcie, a, blm.] czynność cz. **Zbiednąć.**

Zbiedzenie, a, blm., czynność cz. **Zbiedzić.**

Zbiedzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbiedzić ś.**

Zbiedzić, i ił, Zbiednić *uczynić biednym, zubożyć, zniszczyć, sprawić, że będzie wyglądał jak biedny, znędznić, znękać, sterać:* W Atniejskiej ziemi zbiedzony Dedal żył w pokoju, *fatigatus.* Żebr. Czego ty taka zbiedzona, taka mizerna? And. Dla matki zbiedzonej i schorowanej był z największym uszanowaniem. Korz. **Z. ś.** *biedząc ś. zmęczyć ś., sfrasować ś. i mieć wyraz biednego = nieszczęśliwego na twarzy, zbiednieć, znędznieć, sterać ś.:* Wszystko zbiedzone, skarlałe, zbiednione.

I. Zbieg, a, lm. **dzy a gi, † Zbieglec, † Zbieglca, † Zbiegca, † Zbiegun, Zbiegły** *ten, co zbiegł skąd, dezerter, uciekinier:* Zbiedzy po tym dekrecie ochotnie do ojczyzny śpieszą. Chr. Mają go zatwierdzić słowie jako winowatego zbiegcę. Ort. Zwawszy ji ku prawu trzykroć i nie stanie- li, skarać ji o to jako zbieglcę. Ort. Wójt przyszedł z nią do domu tego zbieglca. Ort. Z., przechodzący do nieprzyjaciela. Z. klasztorny, *apostata, transfuga monachus.* Kn. Kaimie, w przeklęctwie zostawając, wiecznie zbiegiem na świecie i tułaczem będziesz. Odym. (włóczęgą, biegusem. L.). Zbieglec, bojąc ś. gniewu pańskiego, nie chciał ś. wrócić. Hrb. Z. powrócony, zachwycony, *reprehensus, retractus ex fuga.* Kn. Sługa niewolny jeśliby uciekł, tedy pan ten, do którego przyjdzie, ma powiedzieć, iż na swym dworze ma sługę takiego zbieguna. Tarn. J. Ja ciebie posyłam do synów izraelskich, do narodów zbieglców, które odstąpiły ode mnie. Leop. (do narodów odpornych, które mi ś. przeciwiły. B. G.). Biada wam, synowie zbiegowie. Leop. (odbieglcy. Leop.; biada synom odpornym. B. G.). Któż mawia królowi: odstępniu a. zbieglcze?, któż zowie książęta bezbożnemi? Leop. (kto może rzec królowi: o bezecny! B. G.). Człowiek apostata abo zbieglec ustami przewrotnemi mówi. Leop. (odszczepieniec. Leop.; niepobożny, złośliwy chodzi w przewrotności ust. B. G.). Gdy mnie unteroficerowie w kwaterze nie znajdą, zaraz mię za zbiega meldować będą. L. Z. jeden przechodzący do nieprzyjaciół. Koch. W. Zbiega ze wsi złapano. Troc.

2. Zbieg, u, lm. **i I.** *zbieżenie skąd, ścieczenie, ściek, spadek; zbieżenie ś., zbieganie ś., zgromadzenie ś., nagromadzenie ś.:* Z. wody. L. Z. przyczyn śmierci. Z. żył w górnictwie, złączenie ś. razem kilku żył kruszcowych. L. Z. dwóch rzek = *spływ, połączenie ś., zlanie ś.* × Z. ludu = *zbiegowisko, stek, kupa, tłum, zebranie.* Z. okoliczności = *przypadnięcie ich naraz, złożenie ś., zejście ś. ich.* Z. wierzycieli = *konkurs.* Właściciel dobra oddał pod Z. wierzycielów, odprzysiągszy ś. swojej własności. Cz. **2.** [Z.] *to, co zbywa, co jest nadto, reszta.* **3.** fl. *brzeg naspy piaszczystej, wodą przykrytej.*

Zbiegać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zbiec.**

† Zbiegały p. **Zbiegany.**

Zbieganie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zbiegać. 2. a. Zbieganie ś.** czynność cz. **Zbiegać ś., Zbieg:** Z. a. stargnienie konia, gdy koń zachoruje z biegania wielkiego abo trudu, iż jeść nie może, trzeba mu żyły zaciąć. Lk.

Zbieganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbiegać ś., Zbieg.**

Zbiegany I. a. † Zbiegały, † Zbieżały *który ś. zbiegał = rozbiegał, rozbiegany, rozpędzony, rozhukany:* Zbiegane konie. Garcz. Koniowi zbytnie jazdą zbiegałemu i przyjechałemu owsianą słomą nogi nacierać pomocne. Syr. Koniowi zbytnią jazdą zbiegałemu i przejechałemu zielem tym nogi nacierać. Syr. Koń zbieżały. Rys. **2.** [Z. pasiczek] = *kilkakolorowy pasek, używany przy rózdze weselnej.*

† Zbiegawać, a, ał i **† Z. ś.** p. **Zbiec.**

† Zbiegawanie, a, blm., czynność cz. **Zbiegawać.**

† Zbiegawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbiegawać ś.**

Zbiegca, y, lm. **y I. † Z.,** p. **I. Zbieg. 2.** [Z.] *przybłęda.*

× Zbiegiwać, uje, iwał i **× Z. ś.** p. **Zbiec.**

× Zbiegiwanie, a, blm., czynność cz. **Zbiegiwać.**

× Zbiegiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbiegiwać ś.**

† Zbieglca, y, lm. **y** m., p. **I. Zbieg.**

Zbiegły I. *który zbiegł = uciekł:* Wymeldować kogo za zbiegłego, = *za niewindomego z powytu.* [Zbiegłe wilki] = *które uszły śmierci na polowaniu.* Zbiegła dziewczyna. (= *Bóg wie, skąd przybyła.* L. Z. z wojska. (= *dezerter, uciekinier).* Zbiegli żołnierze. Troc. Na kurytarzu panowała mieszanina zapachów kuchennych: przypalone tłuszcze i zbiegłe mleko. Grusz. (= *wykipiałe).* Zbiegła kawa. Z. chłop od pana. Troc. Zbiegłe wojsko. Troc. **2.** *ubiegły, przeszły, miniony, zeszły:* Dochowały nam tę zaletę zbiegłe wieki. L. O wy, zbiegłe rozkoszy, wy chwile niestałe, a. mniej bądźcie żywe, a. więcej trwałe. L. **3.** *który ś. zbiegł:* Zbiegłą i nieruchomą krew starać ś. potrzeba do ruchu i krążenia przyprowadzić. Perz. (= *skrzepłą, zsiadłą, stężałą, zastygłą).* [Z. jak świeczka]. **4.?:** [Kobieta marnego rodu, zbiegłego chodu].

Zbiegnąć, nie, nął i **Z. ś.** p. **Zbiec.**

Zbiegnienie, a, blm., p. **Zbiegnięcie.**

Zbiegnienie się, a ś, blm., p. **Zbiegnięcie ś.**

Zbiegnięcie, a, blm., **Zbiegnienie** czynność cz. **Zbiegnąć,** *zbieg:* Z., zbieżenie parowozu, wozów (gdy ruszą same ze stacji, bez obsługi).

Zbiegnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbiegnąć ś.,** *zbieg.*

Zbiegostwo, a, lm. **a, Zbiegowstwo** *uciekanie, zbiegnięcie, ucieczka, dezercja:* Z. w armji. Postawiono posterunki wojskowe na granicy, aby przeszkodzić zbiegostwu ludności.

Zbiegowisko, a, lm. **a I.** *zbieżenie ś. tłumne ludu, tłum, kupa:* Z. wszelkiego rodzaju wyrzutków społeczeństwa. (= *stek).* **2.** *miejsce tłumnego zebrania ś.:* Niż stawał ś. zbiegowiskiem coraz to tłumniejszej ciżby. Dub. M.

Zbiegowiskowy przym. od **Zbiegowisko:** Hałas, zamieszanie zbiegowiskowe

Zbiegowski przym od **Zbieg:** Plany zbiegowskie. Kryjówka zbiegowska.

Zbiegowstwo, a, lm. **a** p. **Zbiegostwo.**

Zbielać, a, ał p. **Zbielić.**

Zbielały *który zbielał:* Zbielałe na słońcu kości. Sienk.

Zbielanie, a, blm., czynność cz. **Zbielać.**

Zbieleć, eje, ał, Zbielić ś., nied. **Zbielać ś.** *stać ś. białym, zblaknąć:* Głowa, włosy zbielały = *osiwiały.* Bławatki, kąkole zbielały od słońca. Len. Roślina, która ś. zbiela, siwieje na wiosnę. Bobr. Noc już zbielała. Sienk. **2.** × Z. *zabielić ś., migнąć, zamajaczeć, ukazać ś. w kolorze białym:* Plusk zgromny, zaburzyła ś. fala, zbielił ś. bałwan, kask adą pryśl ponad kaliny. Sts.

Zbielenie, a, blm., **I.** czynność cz. **Zbieleć. 2.** czynność cz. **Zbielić.**

[**Zbielenie, a,** blm.] czynność cz. [**Zbielić**].

Zbielenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbielić ś.**

Zbielić, i, ił, nied. **Zbielać** *zrobić białym, ubielić, obielić, pobielić; bieląc zmyć, zetrzeć:* Z. plamę. Trwoga twarz mu zbieliła. Uj. **Z. ś.** p. **Zbieleć.**

[**Zbielić, i, ił**] 1. *przypomnieć sobie, pomyśleć o czym, pamiętać:* Ani nie zbieli o tym (= ani mu w to w głowie). 2. *zapomnieć.*

× **Zbier, a,** lm. **owie** p. **Zbir.**

× **Zbieractwo, a,** blm., pog. *zbieranie lada czego:* Z. i archeologja. Sł. wil.

Zbieracz, a, lm. **e,** †**Zbierca** 1. *ten, co zbiera, składa do kupy, zgromadza:* Z. monet, marek. *(= kolekcjonista).* Z. owocu z ogrodu. Kn. Z. wina, *vindemiator.* Kn. *(= winobraniec).* Z. drobiu. Kn., Troc. Z. jabłek. Z. czegokolwiek podły abo chytry, *machlarz.* Kn. 2. Z. z ksiąg = *kompilator.* To nie historyk, to Z., łatacz kawałków historycznych bez braku i rozsądku Nar. Zbieracze i wykładacze zaprzątają ś. objaśnieniem tego, czego sami nie rozumieją. L. Niektóry szląskich dziejów zbierca. Błaż. 3. × Z. *zabieracz, łupieżca, rabuś:* Ptak więcej ś. boi zbieraczów, gdy odleci od ptasząt. Perz. 4. *pilnik z grubym nacięciem.* 5. *zbiornik, zbieradło; kolektor.* 6. przęd. *część składowa zgrzeblarki, zbierająca z bębna przerobione przędziwo* Trj.

Zbieraczka, i, lm. **i** 1. forma ż. od **Zbieracz:** Z. kłosów. 2. *korczak, niewielka płaska łyżka na trzonku, służąca do zbierania lekkich zanieczyszczeń z płynów.*

Zbierać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zebrać.**

Zbieradło, a, lm. **a** *zbiornik, zbieracz, kolektor.*

Zbierajgrosz, a, lm. **e** *sknera, kutwa, zbierający pieniądze:* Jeżeli jej przyjdzie las podzielić z jakim prozaicznym zbierajgroszem, nie wyżyje pewno. Krasz.

Zbieraki, ów, blp. *dzikie gęsi, które późno do nas na wiosnę przylatują.* Sł. wil.

Zbieralnik, a, lm **i** *zbiornik w pracowniach chemicznych, w probierniach, naczynie, w którym ś. skrapia płyn destylowany.*

Zbieralny *tyczący ś. zbierania, zbiorowy, zbierany:* Książki zbieralne = *bibljoteka.* Bobr. Książki zbieralne, pełne domysłów. Bobr.

Zbieranie, a, 1. blm. czynność cz. **Zbierać,** *zbierka, zbiórka:* Z. z pola = *sprzęt, zbiór, zbiórka.* Z. czego rozproszonego. Kn. Widziałeś konia mego korwety i susy, to takie nóg Z., tó nagięcie karku! Zabł. Z. ludu na wojnę. Kn. Z. wody deszczowej. Kn. *(= łapanie).* Z. z ksiąg rzeczy. Kn. *(commenta, hypomnemata.* L.). Z. z ksiąg, *excerptio.* Kn. Z. owoców, wina. Kn. Z. terminów, szeregów w matematyce = *sumowanie.* 2. p. **Zbieranie ś.**

Zbieraniec, ńca, lm. **ńcy** a. **ńce** *jeden z ludzi zbieranych, gromadzonych, jeden ze zbieraniny ludzi:* Więc to tam byli z całego świata zbierańce różnego języka i krwi. Krasz.

Zbieranie się, a ś., niek. **Zbieranie** czynność cz. **Zbierać ś.:** Z. ś. na wymioty, nudności, wyrywanie na wymioty *(vomituritio).* Kobyli szczaw jest bardzo dobry na Z. wrzodów zatwardziałych. Spicz. Zaognienie do jątrzenia, czyli zbierania otoku przyprowadzić. Perz.

Zbieranina y, lm. **y,** × **Zebranina,** × **Zbieranka** 1. *zebranie różnorodnych lichych rzeczy, łachów, gratów i t. p., zbiór ludzi różnych narodowości, łotrów, włóczęgów, tałatajstwo, hołota, motłoch; szczątki wojska z różnych pułków i t. p., niedobrane towarzystwo, ludzie, żołnierze ściągani z rozmaitych miejsc bez wyboru, nie stanowiący jednolitej i karnej gromady:* Kosecki, przywoławszy do siebie majora z Słucka, został ze swojemi zbierankami w Nieświeżu. Odmówił przyjęcia dowództwa nad jazdą, która ś. z dwuch pułków zbieraniny awanturniczej składała. Krasz. 2. *kompilacja, łatanina.* 3. [Z., **Gajówka**] *prawo zbieranie suszu leśnego:* Z chłopami zrobił ugodę o zwolnienie zbieraniny i dał im sztuk lasu takiego że ha! Wilcz. [Chodzić do lasu na gajówkę, czyli zbierankę].

Zbieranka, i, lm. **i** 1. × Z., p. **Zbieranina.** Troc. L. 2. † Z. *jedna z dzikich gęsi przybywających małemi stadami:* Gęgawa (gęś) ta jest łacna bardzo do dostania, bo gęgawy zbieranki, abo też jałowe, tedy aż po Wielkiej Nocy wychodzą. Cyg. 3. † Z. *zgłoska, sylaba.* Kn., Troc.

Zbierany 1. im. od **Zbierać:** Mleko zbierane *(= pozostałe po zebraniu śmietanki).* 2. [Z.] *fałdowany:* Spódnica zbierana. Buty zbierane.

Zbierarka, i, lm. **i,** **Karbarka** tech. *maszyna do zbierania.*

† **Zbierca. y,** lm. **y** p. **Zbieracz.**

Zbiérek, rku, lm. **rki wody, Zwódek** fl. *przybór, wzbiór, wezbranie wody.*

Zbierka, i, lm. **i** 1. p. **Zbieranie.** Przen.: W siódmy dzień, że jest zebranie a Z. Pańska, nie będziesz nic czynił. Leop. (że jest święto uroczyste Pana Boga twego. B. G.). 2. [Zbiérki] *czas sprzętu z pola.* 3. [Z.] *składka, kwesta.*

× **Zbierostwo, a,** blm., p. **Zbirostwo**

[**Zbierować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zebrać.**

[**Zbierowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zbierować.**

[**Zbierowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbierować ś.**

× **Zbierstwo, a,** blm., p. **Zbirostwo.**

[**Zbiery, ów,** blp.] *wióry, heblowiny.*

Zbiesić, i, ił, [**Zbisić**] *rozwścieczyć, rozzuchwalić, wzburzyć, rozbestwić, rozsrożyć.* **Z. ś.** 1. a. × **Zbiesieć** *wściec ś., rozbestwić ś., rozpasać ś., rozwścieczyć ś., rozzuchwalić ś.:* Zbiesiwszy ś., porzucili wiarę i stali ś. gorszemi od pogan. Wuj. Wkrótce Izrael ś. zbiesił. Pot. 2. [Z. ś.] *zepsuć ś., zhardzieć* (o młodzieży).

× **Zbiesieć, eję, ał** p. **Zbiesić ś.** Sł. wil.

Zbieszenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zbiesić.** 2. czynność cz. **Zbiesieć.**

Zbieszenie się, a ś., blm., nied. **Zbieszenie** czynność cz. **Zbiesić ś.**

† **Zbieżały** p. **Zbiegały.**

Zbieżeć, y, ał i **Z. ś.** p. **Zbiec.**

Zbieżenie, a, blm., czynność cz. **Zbiec** a. **Zbieżeć:** Z. do nieprzyjaciela. Troc.

Zbieżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbiec ś.:** Zbieganie, Z. ś., *concursus hominum.* Kn. Za zbieżeniem ś. tak niepomyślnych okoliczności, ukazywali ś. także czasem ludzie uczeni. Czart. A.

Zbieżność, i, blm., rz. od **Zbieżny:** Jednoczesna Z. tych samych utyskiwań. Grudz. Z. klina = *zwężenie klina, wymiar, o który szerokość na jednym końcu jest mniejsza od jego szerokości na drugim końcu.* Z. szeregów nieskończonych, Z. iloczynów nieskończonych, Z. jednostajna, niejednostajna, bezwzględna. Cechy zbieżności szeregu. Z. (convergentia) = *ustawienie oczu, w którym osie wzrokowe (optyczne) nie biegną równolegle, ale ś. przed okiem zbiegają.* Z. utajona (esophoria), *ezoforja = dążność do zezu zbieżnego (w zezie utajonym).*

Zbieżny *zbiegający ś., krzyżujący ś., stykający ś., styczny:* Premjer był niejako zbieżnym ogni-

skiem mnóstwa rozbieżnych dążności. Mat.: Szereg nieskończony jest Z., gdy granica sumy jego wyrazów istnieje i jest skończona. Iloczyn nieskończony jest Z., gdy granica iloczynu jego wyrazów istnieje i jest skończona. Szereg lub iloczyn Z. jednostajnie, niejednostajnie, bezwzględnie i t. d.

× **Zbieżysto** przys. od **Zbieżysty**: Ku południowi płynie Z. Pol.

Zbieżystość, i, blm., rz. od **Zbieżysty.**

Zbieżysty l. *spadzisty, pochyły, stromy:* Cały zrąb wyspy jest wysoki, więcej Z. ku zachodowi Pol. Dla spławienia samych wód lądowych potrzeba zbieżystych dolin. Do chaty prowadziła ze wsi wolno zbieżysta i szeroka droga. Pol. **2. a.** [**Roznowaty**] *grubszy przy nasadzie, cieńszy na końcu (np. bicz).*

Zbigocenie, a, blm., czynność cz. **Zbigocieć.**

Zbigocieć, eje, ał *stać ś. bigotem.*

Zbijacz, a, lm. **e** l. *ten, co zbija, odpornik, odporca.* **2.** [Z., **Zbijak**] *chłopak rozpustny.* **3.** [Zbijacze] = *rama, w której umieszczona jest płocha, t. j. długa na szerokość płótna, szeroka 5 cali, grzebieniowata drabinka, składająca ś. z delikatnych szczebelków, treścią zwanych, pomiędzy któremi przechodzą nici postawu,* b i d ł a, b i j a d ł a, n a b i k i, z b i j a c z e *(=rama, którą ś. tkanina przybija).*

Zbijać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zbić.**

Zbiják, a, lm. **i** l. *rodzaj płaskiej łopatki stalowej z trzonkiem, do zbijania mięsa.* **2.** [Z.] = a) p. **Zbijacz.** b) *włóczęga, powsinoga, włóczykij, łazęga.* **3.** p. **Zbijany.**

Zbijanie, a, blm. l. czynność cz. **Zbijać:** Odpór słowny, Z a. zbicie mowy czyjej, replika nie jest polskie słowo, ani łacińskie. Kn. Co? odpowiadać temu buntownikowi i aż do zbijania go miałbym ś. uniżać, gdy go ukarać mogę? L. **2.** gór. *odwalanie kłopcia ociosanego i klinami od ściany odsadzonego, odrywanie soli od ścian solnych.* Łab.

Zbijanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbijać ś.:** Z. ś. jednej rzeczy z drugą, uderzanie w ś. Kn. *(= zderzanie ś.).*

Zbijanka, i, blm., fl. *zbijanie tratew przy palu.*

Zbijany l. im. od **Zbijać:** Zrazy zbijane = *bite.* **2. Z., ego,** blm. *rodzaj gry w piłkę, gra w zbijanego, ekstrameta.*

Zbijarnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie zbijają, zabijają.* Troc.

Zbijobruk, a, lm. **i** *wałkoń zbijający bruki, szlifibruk.* Wb.

Zbilansować, uje, ował *bilansując sprowadzić do końca, do zamknięcia, do zlikwidowania:* Z. całoroczne dochody. Przen.: Musi wycierać obce kąty, niepewny zresztą, czy nie zbilansuje życia w rynsztoku. Prus.

Zbilansowanie, a, blm., czynność cz. **Zbilansować.**

[**Zbilenie, a,** blm.] czynność cz. **Zbilić.**

[**Zbilić, i, ił**] p. **Zbylić.**

Zbiorczy przym. od **Zbiórka,** *służący za punkt zborny.* Osady zbiorcze uchodźców.

Zbiorek, rku, lm. **rki** p. **Zbiór:** Choć Z. mierny, to go pomnoży praca. Niem,

Zbiornia, i, lm. **e** *skład, miejsce, gdzie ś. znajduje zbiór czego, muzeum, magazyn.* Sł. wil.

Zbiornica, y, lm. **e** p. **Zbiornik:** Żywa Z. światła migała ze swego ogniska (o Beatryczy w „Niebie" Dantego). Poręb.

Zbiornik, a, lm. **i, Zbieralnik, Zbiornica** l. *miejsce a. naczynie, do którego ś. co zbiera, miejsce do czasowego przechowania czego, rezerwoar; odbieralnik, przyjemnik w przyrządach destylacyjnych:* Z. wody= *wodozbiór, kolektor, basen.* Z. wody przy machinach parowych = *cysterna.* Z. pary u machiny = *kołpak.* Z. gazu. Z. elektryczności = *akumulator.* Z. u lampy = *część lampy zawierająca materjał palny.* **2. Z. kurczliwy** = *narząd (pęche rzyk) = u wymoczków, odpowiadający nerkom u zwierząt wyższych.* **3. anat.:** Z. mleczu a. mlecza pokarmowego (**cisterna chyli**). **4.** chir.: Z. moczowy, [k a c z k a] = *naczynie szklane do odbierania moczu, oddawanego przez chorego w łóżku.* **5.** gorz., p. **2. Grand. 6.** lek., p. **Odbieralnik.**

Zbioropismo, a, lm. **a** *pismo zbiorowe, zbiór pism (=prac literackich):* Wydawane od r. 1878 Z. „Morphologische Untersuchungen". BdC.

Zbiorowisko, a, lm. **a** l. *tłum, kupa, gromada, rzesza, zbiór stale zebranych jednostek:* Miasto, Z. ludzi. **2.** (w klasyfikacji) *grupa, gromada, skupienie:* Gatunki wchodzące w skład zbiorowiska. Zbiorowiska owe przedstawiają skupienia jednakowych postaci biologicznych. **3.** astr.: Z. gwiazd, gromadka gwiazd = *skupienie mnóstwa gwiazd drobnych, które razem w lunetach wydaje ś. jedynie obłokiem jasnym, czyli mgławicą,* g r o m a d a g w i a z d, r ó j g w i a z d.

Zbiorowo przys od **Zbiorowy.**

Zbiorowość, i, blm., rz. od **Zbiorowy:** Ta zbiorowa reakcja walczy też ze zbiorowością, z całą grupą. Spas.

× **Zbiorowód, odu,** lm. **ody** *ocean.* L.

Zbiorowy l. *złożony z wielu pojedyńczych jednostek, na który ś. wielu składa, kolektywny:* Zbiorowe podanie, wystąpienie. Rzeczownik Z. *(= który w liczbie poj. wyraża wiele jednostek, np. rodzeństwo, stado).* „Wieniec", pismo zbiorowe. Książka, praca zbiorowa. Urząd Z. *(=reprezentowany przez kilka osób).* Zbiorowe usiłowania. **2.** fil. *syntetyczny:* Metoda zbiorowa. **3.** anat.: Gruczoły składane, zbiorowe, p. **Gruczoł.**

Zbiór, oru, lm. **ory** l. *zebranie, zbieranie:* Jan Łaski pierwszy przedsięwziął Z. statutów od Kazimierza W. aż do Aleksandra r. 1506. L. *(= kodeks).* Z. praw koronnych. Troc. W Ukrainie często połowę jednę urodzaju ofiarują robotnikowi za Z. drugiej. Djar. gr. *(= za sprzęt, za zbiórkę).* Najpiękniejsze zboże na tej żyznej równinie nie tylko przytłoczone, ale mułem tak przywalone zostało, że zupełnie o jakimkolwiek zbiorze zwątpiono. L. Z. chmielu *(= obrywanie chmielu).* [Po deszczu pszczoły wylatują na Z.]. Wyszczególniał dobre strony źrebca: wyłamanie karku, odsadę ogona, Z. nóg i t. d. Bliź. **2.** *zebranie ś., zbieranie ś.:* Z., miejsce zbioru pułku. Gemb. W każdym ciele jest jakiś punkt, koło którego wszystkie jego części na równowadze utrzymują ś., *centrum gravitatis,* Z. ciężaru. Os. J. *(=punkt ciężkości, skoncentrowanie ś., środek, centrum).* Przen.: *suma, skrót, kompendjum, krótkie zebranie czego, treść, wyciąg, kwintesencja, synteza:* Dziesięć przykazań Bożych są zbiorem i skróceniem wszystkich praw. Kucz. Z obrządków chrztu poznać ś. może wiary chrześcijańskiej Z. Kucz. **3.** *to, co zebrano:* Z., zebrane urodzaje, zebrane zboże. L. *(=plon).* Chłop tym bezpieczniej i rozrzutniej Z. swój na pijaństwo obraca, nie czyniąc sobie z niego zapasu, iż wie, że gdy nic nie będzie miał, pan musi go w głodzie karmić. L. Z. wiadomości. **4.** częś. w lm. **Zbiory** = *nagromadzone zasoby, majątek zebrany, bogactwa, fortuna:* Nie chcę, by kto inny za mój Z., kiedy ja umrę,

używał. Star. Ze złego zbioru drobna dziatwa nie ucieszy ś. Koch. W. Cudze zbiory napychają djabłu wory. Prz. Rozszafował swoje i kościelne zbiory. Troc. 5. *kolekcja, mniej lub więcej dokładny komplet:* Z. książek = *księgozbiór, bibljoteka, książnica.* Z. obrazów = *galerja.* Z. rysunków = *galerja, album, teka.* Zbiory naukowe. Z. narzędzi chirurgicznych (armamentarium). Z. objawów chorobowych charakteryzujących pewną chorobę (syndrome). 6. × Z. *kupa, gromada, tłum, zastęp, poczet, orszak:* Zbiory wielkie ze wszech stron pieszych, jezdnych stali, jedni drugich jakoby snadź nigdy nie znali. Biel. M. Przen.: Na komedji możesz poznać różnego zbioru ludzi. L. *(= autoramentu, stanu, kondycji; różnych grup).* 7. [Z., **Zbirka**] *fałda.* 8. [Z.] *ubiór, stroje.* 9. mat.: Z. lub mnogość liczb, punktów, elementów. Z. skończony, nieskończony, ciągły. Zdr. **Zbiorek.**

Zbiórka, i, lm. i i. p. **Zbiór**: Z. plonów = *sprzęt.* [Prawo zbiórki w lasach dworskich. Zbiórki = *żniwa*]. 2. *zbiornik, zebranie ś., zbieranie ś., zbiorowisko, zbiór, nagromadzenie:* Nie mógł dłużej utrzymać łez żałosnych zbiórki. Pot. Wszyscy, co rzeczy uważają głębiej, boją ś. złego deszczu z takiej zbiórki. Pot. *(= z takiego nagromadzenia chmur).* W srogiej tej bitwie krew toczą z ludzkich ciał jako ze zbiórki. Chr. Słuchając te powieści swojej córki, przepuści rzewne łzy jako ze zbiórki. Pot. 2. † Z. *kojarzenie ś., związek, pobranie ś., połączenie, marjaż, małżeństwo:* Obcemu chce dać król swą córkę, tylko wojsko twoje rozerwać tę zbiórkę może. Pot. 3. [Zbiórki, **Rezginie**] *chodaki, postoły.* 4. inż. = a) w budowie dróg, *ziemia zebrana z miejsc wyższych i przewieziona w niższe na nasypki.* b) *zbiór wody, cysterna.*

Zbir, a, lm. y a. **owie**, × **Zbier** i. *siepacz, ceklarz, oprawca, łapacz:* Posłał tam zbiry a oprawce swoje. Wuj. Zbier, ceklarz, łapacz, oprawca, siepacz. Kn. Wolno było zbierom a. ceklarzom imać złoczyńcę i w pałacach kardynalskich. Warg. Więc zbirem raczej był, co pasł oczy krwawie Gawiń. 2. *policjant, pachołek miejski:* Wreszcie talery łagodzą zbiery. Zabł. (zbirowie, żołnierze miejscy w Rzymie Zabł.). Zbierowie i śpiegowie, jako psi śledzący, przeniknęli i wymacali każdy kącik. Łęcz. Zbirowie, harcerze, orężnicy, giermkowie, halabartnicy *satellites.* Nar. Wschodni królowie używali rzezańców do najtajemniejszych posług, którzy mieli pod sobą zbirów, kruków, drabów poufałych. Nar. Pelagona rzezańca Neron nad setnikami i żołnierzami jakby nad zbirami przełożył. Nar. Nie trzeba będzie ani zbirów do mierzenia ziemi i liczenia dochodów, ani... Rzew. 3. przen. *okrutnik, kat, tyran, zbój, opryszek, zbójca, bandyta, łotr, drab:* Nie okrutnikiem ani żadnym zbirem jestem, o dziewko, jako mię tak hydzisz. Tw. Wydajna śmierć Chrystusa, uczyń wolnym zbiera Pot. *(= łotra Barabasza).* Wolim żywym wypuścić zbiera, a niech Jezus już umiera, krzykną zjadłe wraz tłuszcze. Koch. W Judyt zbiera piekielnego skruszyła głowę, a nam niebieskiego dworu otwarła drzwi. Koch. W.

[**Zbirek**, rku, blm.] *kamyczki galmanu.*

Zbirka, i, lm. i p. **Zbieranie.**

Zbirostwo, a, blm., × **Zbierostwo, Zbirstwo,** × **Zbierstwo**, i. *stan, rzemiosło zbirów:* Numa znosi drapieżne Romula zbierostwo. Stasz.

Zbirstwo, a, blm., p. **Zbirostwo.**

Zbisurmanić, i, ił *zrobić bisurmanem, rozhultać.* Z. ś. a. × **Zbisurmanieć** i. *stać ś. bisurmanem:* Dla uniknięcia galer, zbisurmanił ś. nieszczerze pan Korytnicki. Szaj. Zbisurmaniony potomek Habdanków zaczął łupieskiemi napadami trapić południowe granice polskie. Szaj. 2. przen. *rozpuścić ś., rozpasać ś., stać ś. niesfornym, rozwiązłym, rozhultać ś., puścić cugle swym namiętnościom, rozlobuzować ś.*

× **Zbisurmanieć**, eje, ał p. **Zbisurmanić.**

Zbisurmanienie, a, blm. i. czynność cz. **Zbisurmanić.** 2. × Z., czynność cz. **Zbisurmanieć**, *zbisurmanienie ś.*

Zbisurmanienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbisurmanić ś.**

Zbitek, tka, lm. tki *bydlę zbite, zmęczone, spracowane, niedobitek:* Mięso z samych zbitków. Doić zdechlaki, a orać w zbitki. Jord.

Zbitka, i, lm. i gram. *dźwięk powstały ze zlania ś. sąsiednich dźwięków:* Przykładem pierwszego z trzecim kierunku są zbitki: ckliwy z tskliwy.

Zbitość, i, blm., rz. od **Zbity:** W tej treściwości i zbitości prawie zbytecznej scen i samych nawet wyrażeń jest taka głębokość myśli... Tarn. Z. (consistentia) konsystencja = gęstość ciała, zależąca od spójności jego cząstek.

† **Zbitować, uje, ował** *rozdzielić, dividere.* B. Sz.

† **Zbitowanie**, a, blm., czynność cz. **Zbitować.**

Zbity i. im. od **Zbić:** Idź na Z. łeb! *(= idź, zbij łeb; idź, skręć kark, idź na złamanie karku).* 2. *ścisły, skupiony, szczelny, zwarty, gęsty:* Ujrzeli przed sobą zbitą kupę dzików. Sienk. Coraz wyżej piętrzyło ś. morze; zbita piana opryskiwała białe ciało ptaka. Przybysz. Od młodych rozsianych smreków pada Z., potężny cień. Tet. *(= nieprzenikliwy).* Ciasto zbite *(= natarte).* 3. fizj. (compactus) *ścisły, zwięzły:* Tkanka kostna zbita. 4. min.: Minerał Z. bezkształtny = *mający ułożenie w odłamie jednostajne, nie ziarniste.* Łab. Antymon Z. Djabas Z. = *afanit djabasowy.* Dioryt Z. = *afanit diorytowy.* Gips ziarnisty, łuskowaty, Z. = *alabaster.* Hematyt Z. Limonit Z., żelaziak brunatny Z. Odłam Z. *(= o powierzchni prawie gładkiej).* Ruda zbita. Sienit Z podobny do zieleńca (diorytu). Łab. Syderyt Z. Wapień Z., czyli wapniak. 5. patol.: Zbita wyrośl (kostna ezostasis eburnea).

Zbiurokratyzować, uje, ował *zrobić biurokratycznym, przejąć biurokratyzmem:* Z. społeczeństwo.

Zbiurokratyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zbiurokratyzować.**

[**Zbiwać**, a, ał i Z. ś.] p. **Zbić.**

[**Zbiwanie**, a, blm.] czynność cz. **Zbiwać.**

[**Zbiwanie się**, a ś., blm.] czynność cz **Zbiwać ś.**

Zbladły *który zbladł:* Z bladłych ust Piotrowina idą słowa. Groch. Rachel zbladłą twarz ukryła w dłonie. Krech.

Zbladnąć, dnie, dnął a. **dł, Zblednąć, Zblednieć** i. *stać ś. bladym, pobladnąć na twarzy:* Telimena zbladła, złożyła książkę, wstała nieco i usiadła. Mick. 2. *zblaknąć, wyblaknąć, zblakować, spłowieć, wypłowieć, spełznąć.* Przen.: *upaść, stracić na powadze, znaczeniu:* I samo na punkcie ostatnim stanęło chrześcijańskie państwo a prawie zbladnęło. Pasz. Zbladł od gniewu, od strachu. Troc. Stoją, zbledli jak chusta, w głębokim milczeniu. L. Na te słowa jak trup zbledniał. Stasz. Zbladł, nie dorzezałbyś ś. w nim krwi. Kn.

Zbladnienie, a, blm., p. **Zbladnięcie.** Troc.

Zbladnięcie, a, blm., **Zblednięcie, Zblednienie**, czynność cz. **Zbladnąć.**

Zbladzenie, a, blm., czynność cz. **Zbladzić.**

Zbladzić, l, ll, Zbledzić *zrobić bladym, bledszym.*

! Zblakbulować, uje, owal *przebalotować = przegłosować, odrzucić:* Zblakbulowany został w arystokratycznym klubie.

! Zblakbulowanie, a, blm., czynność cz. **Zblakbulować.**

Zblakły *który zblakł, wyblakły, spłowiały, spełzły:* Znów ś. wlecze, aż spotka kardynała w purpurze zblakłej od wilgoci podziemiów. Krasiń. Przen.: Nieco zblakłe wdzięki *(=zwiędłe, przygasłe).*

Zblaknąć, knie, knął a. kł, Zblakować, [Zblechować] *wyblaknąć, spłowieć, spełznąć, zbladnąć = stracić barwę właściwą.*

Zblaknięcie, a l. blm., czynność cz. **Zblaknąć. 2.** lm. **a, Zblakowanie** *miejsce zblakłe:* Tym sposobem z każdej materji wszelkie plamy, skazy i zblakowania wyjdą. Haur.

Zblakować, uje, owal p. **Zblaknąć.**

Zblakowanie, a l. blm., czynność cz. **Zblakować. 2.** lm. **a** p. **Zblaknięcie.**

Zblamować się, uje ś., owal ś. *zbłaźnić ś., wystrychnąć ś. na dudka, wystawić ś. na pośmiechowisko, ośmieszyć ś., zbajać ś.:* Kaliszany kiedyś tam zblamowali ś. szpetną rejteradą. Kon.

Zblamowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zblamować ś.**

Zblankować, uje, owal han. (o walorach, papierach wartościowych i t. p.) *sprzedać, ale z obowiązkiem dostarczenia dopiero w umówionym terminie, po kursie jednak obowiązującym w chwili sprzedaży.*

Zblankowanie, a, blm., czynność cz. **Zblankować.**

Zblazować się, uje ś., owal ś. *wyniszczyć ś., zdenerwować ś., znudzić ś., zmęczyć ś., przesycić ś. wrażeniami; wyczerpać ś. wskutek hulaszczego życia, zobojętnieć na wszystko, zapatyczyć:* Nerw dramatyczny stępiał nieco na Zachodzie, zblazował ś. skutkiem nadmiernej czynności innych nerwów. Jell. W zblazowanych magnatach obudził formalny zapał. Prus.

Zblazowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zblazować ś.**

[Zblechować, uje, owal] l. *zbielić na blechu* Z. płótno. **2.** p. **Zblaknąć.**

[Zblechowanie, a, blm.] czynność cz. **Zblechować.**

Zblednąć, nie, nął p. **Zbladnąć.**

Zblednieć, eje, ał p. **Zbladnąć.**

Zblednienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zblednieć. 2.** p. **Zbldnięcie.**

Zblednięcie, a, blm., **Zblednienie** czynność cz. **Zblednąć.**

Zbledzenie, a, blm., czynność cz. **Zbledzić.**

Zbledzić, i, il p. **Zbladzić.**

† Zblesieć, eje, ał *zgłupieć, zbaranieć, podupaść na rozumie: Deseri a mente,* Z., zgłupieć, zejść na rozumie. Mącz.

† Zblesienie, a, blm., czynność cz. **Zblesieć.**

Zbliska, p. **Zblizka.**

[Zbliza] p. **Zblizka.**

Zblizka, Zbliska, × Zbliża, [Zbliza] przys. *z niewielkiej odległości:* Przyjrzeć ś. Z. Koło sprawy już nieprzyjaciel zbliża na Niemców nastawał. Lel.

Zbliznowacenie, a, blm. (cicatrisatio) *wytworzenie ś. blizny.*

[Zbliźnić, i, il] *zrodzić bliźnięta:* Owca, krowa zbliźniła.

[Zbliźnienie, a, blm.] czynność cz. **Zbliźnić.**

× Zbliża p. **Zblizka.**

× Zbliżacz, a, lm. **e** anat. p. **Dosiebny.**

Zbliżać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zbliżyć.**

Zbliżanie, a, blm., czynność cz. **Zbliżać:** Zrównania nie mogące być a. dokładnie rozwiązane, a. w całkiej wartości wyrażone zupełnie, są przedmiotem teorji zbliżania, approximationis. Sniad.

Zbliżanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbliżać ś.**

[Zbliżawka, i, lm. **i]** *lorneta.*

Zbliżenie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zbliżyć. 2.** p. **Zbliżenie ś.** Przen.: *bliższe stosunki, porozumienie ś., zgoda nastała po niezgodzie a. obojętności:* Nastąpiło poufalsze Z. Bał.

Zbliżenie się, a ś., blm., **Zbliżenie** czynność cz. **Zbliżyć ś.**

Zbliższa przys. *z bliższego punktu:* Z. na rzeczy patrząc.

Zbliżyć, y,ył, nied. **Zbliżać l.** *zrobić bliższym, przybliżyć, przysunąć bliżej:* Z. książkę do oczu. Przen.: Z. kogo do siebie = *dać mu wolny przystęp do siebie, spoufalić go.* Przen.: Koleje zbliżają do siebie miejscowości. Zbliżony Wołyń do Litwy nowemi drogami. Djar. gr. Przen. *pokazać bliższym, niż jest w rzeczywistości, przybliżyć, ściągnąć na mniejszą odległość:* Luneta zbliża przedmioty. Przen: *sprowadzić, ściągnąć, uczynić możliwszym:* Wolność źle zrozumiana zbliżyła anarchję. L. **2.** *złączyć, zjednoczyć, skojarzyć, zbratać:* Nieszczęście, niebezpieczeństwo, wspólny interes zbliża ludzi. Lubomirski, zbliżony tytułem księcia do godności królewskiej, może z czasem o tron ś. kusić. Moracz. **Z. ś. l.** *stać ś. bliższym, przybliżyć ś., przystąpić, podejść, przysunąć ś. bliżej:* To mówiąc, zbliżył ś. pod samo pogorzelisko. Krasz. Zbliż ś. do mnie *(=chodź do mnie).* Z. ś. do celu, do doskonałości. **2.** przen. *zawiązać bliższe stosunki między sobą, porozumieć ś., pogodzić ś. w zdaniu:* Zbliżyli ś. do siebie. **3.** *nadejść, przybliżyć ś., zajść:* Stanowcza godzina, śmierć zbliża ś.

Zblokować, uje, owal l. *ścisnąć, związać, zgnębić blokadą:* Czy nieprzyjaciel Zbaraż opuścić, czy też Z., wygłodzić zamierzył, nie wiadomo. Kub. **2.** *związać, złączyć, zrzeszyć w blok:* Zblokowani robotnicy. Zaufanie do Polski, jako zblokowanej z silnym sąsiadem.

Zblokowanie, a, blm, czynność cz. **Zblokować.**

Zblucie, a, blm., czynność cz. **Zbluć.**

Zbluć, uje, uł, Zbluwać, nied. **Zbluwać** *blując zrzucić, zwrócić; oddać, zrzygać, zwomitować.* Mącz.

Zbluwać, a, ał p. **Zbluć.**

Zbluwanie, a, blm, czynność cz. **Zbluwać.**

[Zbluzak, a, lm. **i]** *nożyk do skrobania kartofli.*

Zbluzgać, a, ał *zbryzgać, schlapać, spryskać, obryzgać, ochlapać, opryskać ze wszystkim, pobryzgać, pochlapać, popryskać:* Z. odzienie krwią. **Z. ś.** *zbluzgać siebie, zbryzgać ś, spryskać ś., schlapać ś., obryzgać ś. zupełnie, pobryzgać ś., popryskać ś., pochlapać ś.*

Zbluzganie, a, blm., czynność cz. **Zbluzgać.**

Zbluzganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbluzgać ś.**

Zbluźnić, i, il l. *bluźniąc, bluźnierstwem zgrzeszyć:* Arcykapłan rozdarł szaty swoje, mówiąc: zbluźnił! Wuj. **2.** *obarczyć, zeszpecić cechą bluźnierstwa, nacechować bluźnierczo:* Prawda często bywa zbluźniona. Skar. Wędrówek wirch zbluźniony krzyzem! Mic. Dziwnie przykre wrażenie robiła na mnie ta zbluźniona starość. Orzesz.

Zbluźnienie, a, blm, czynność cz. **Zbluźnić.**

Zbiwać, a, ał p. **Zbluć.**

Zblwanie, a, blm., czynność cz. **Zblwać.**

Zbłagać, a, ał *błagając zmiękczyć, uprosić, przebłagać, ubłagać.* **Z. ś.** *zmiękknąć na czyje błagania, dać ś. ubłagać:* On ś. zbłaga naszemi modły niewątpliwie. Przyb.

Zbłaganie, a, blm., czynność cz. **Zbłagać.**

Zbłaganie się, a ś., blm., czynność cz **Zbłagać ś.**

Zbłamować, uje, ował *skórki futrzane pojedyńcze zestosować w błamy.* L.

Zbłamowanie, a, blm., czynność cz. **Zbłamować.**

[**Zbłanykać się, a ś., ał ś.**] *zbłądzić, zabłąkać ś.*

[**Zbłanykanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbłanykać ś.**

Zbłaznować, uje, ował *po błazeńsku spisać ś.:* Trochę tu może Stańczyk zbłaznował.

Zbłaznowanie, a, blm., czynność cz. **Zbłaznować.**

Zbłaźnić, i, ił I. *korzystając z czyjej głupoty zwieść go; zbałamucić, uwieść, skusić, oszukać jak głupca, obałamucić, ogłupić, omamić, zaślepić:* Tym sposobem można całe królestwo Z. i oszalić. Pot. Łakomstwo tak wszystkich zbłaźniło, że prawie do dobrego oczy im zaćmiło. Paszk. Mnie po prawdzie szczęście było tak dalece już zbłaźniło, żem śmiał rzec... P. Koch Powrócił Kurzeniecki, deputat piński, zbłaźniony od marszałka w lit., z Słonima. Mat. Ksiądz oficjał bał ś. dziwnie o to, by go ksiądz władyka nie zbłaźnił na grecką wiarę. Szaj. 2. *wystrychnąć na błazna, wystawić na pośmiewisko, wykierować na dudka, ośmieszyć.* Rej. Nie godziło ś. do takiego stopnia Z. tę postać. **Z. ś.** I. *skusić ś., zwieść ś. przez swoją naiwność, zbałamucić ś., obałamucić ś., oszukać ś., omamić ś. przez głupotę:* Król dał ś. takim. bałwochwalstwem Z. i zwieść. Baz. Gdybyś brał z córek pogańskich za syny twoje, błaźniłyby ś. córki ich za bogami swemi i uczynią, że i twoi synowie zbłaźnią ś. za bogami ich. Bud. Prorok, któryby ś. zbłaźnił a powiadał co inszego, niżli słowa moje... Rej. Pierwsze sowy bywały mądre, ale teraz już ś. też zbłaźniły. Jabł. 2. *wystawić ś. na błazna, wystrychnąć ś. na dudka, zblamować ś., podać ś. na pośmiewisko, zbajać ś., ośmieszyć ś.:* Świat teraz na poły zbłaźniony. Troc.

Zbłaźnienie, a, blm., czynność cz. **Zbłaźnić.**

Zbłaźnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbłaźnić ś.**

Zbłądzenie, a I. blm., czynność cz. **Zbłądzić.** 2. × Z., lm. a *błąd.*

Zbłądzić, i, ił I. *błądząc zejść z właściwej drogi; zbłąkać ś., zabłąkać ś., stracić drogę z oczu.* Przen: Stało ś., iż język ich, zbłądziwszy, prawdę wyrzekł. Smotr. *(= przez pomyłkę).* Zboczyć od prawdy, Z Poc. 2. *popełnić błąd, pobłądzić, pomylić ś.:* Zbłądziło ś. sądowi w wyroku. 3. *zrobić źle, zawinić, zgrzeszyć, wykroczyć; palnąć głupstwo, poszkapić ś.:* Zbłądziliśmy, i nikt tu z nas nie jest bez winy. Co człowiek zbłądził gniewu jadem... Mick. 4 [Z] *zmylić:* Z. sobie drogę.

Zbłądzony: anat. × Cewka zbłądzona Hallera (vas aberrans Halleri, † vasculum aberrans epididymidis) = *naczynie zbaczające najądrza († przyjądrza), oddzielny zrazik pod postacią ślepego kanału zakrętnego, przylegający do najądrza.*

Zbłąkać, a, ał *sprawić, że ś. zabłąka, sprowadzić z właściwej drogi:* Czy mię kiedy noc zbłąka... Mick. **Z. ś.** I. *zejść z właściwej drogi, zbłądzić, zabłąkać ś.:* Albo to człowiek szalony, albo też święty, który ś. zbłąkał na ziemię. Kaczk. Chodził wtenczas jakby owca zbłąkana, nudził ś., gderał, majaczył. Kaczk. *(= błędna).* Przen.: Zbłąkany grzesznik. Jesteśmy jak gdyby zbłąkani, a osobliwie od tego czasu, jak my ś. pobrali. L. 2. Zbłąkany (aberratus) *obłąkany.*

Zbłąkanie, a, blm., czynność cz. **Zbłąkać.**

Zbłąkanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbłąkać ś.**

[**Zbłędnieć. eje, ał**] *zglupieć, ogłupieć.* Ps.

[**Zbłędnienie, a,** blm.] czynność cz. **Zbłędnieć.**

Zbłękitnić. i, ił *zrobić błękitnym:* Promienie wiosenne słońca... zbłękitniły dym, rozpływający ś. ku górze białą chmurą. Ork. Pani ozłocona, zbłękitniona muślinami nieb i mórz. Budz.

Zbłękitnieć, eje, ał *stać ś. błękitnym, nabrać barwy błękitnej:* O! ten błękit pijcie duszą, a wam wszystko zbłękitnieje. Krasiń.

Zbłękitnienie, a, blm. I. czynność cz. **Zbłękitnić.** 2. czynność cz. **Zbłękitnieć.**

† **Zbło, a,** lm. a p. **Ździbło.** L.

Zbłocenie, a, blm., czynność cz. **Zbłocić.**

Zbłocenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbłocić ś.**

Zbłocić, i, ił, *zwalać błotem, pobłocić, zabłocić, umurzać w błocie, ubłocić, zszargać, zaszargać, uszargać, poszargać, zachlastać:* Gałęzie zbłocone mułem. Otw. Precz z tym zbłoconym łachmanem. Krasz. Nic w sercu i nic! cisza! pustka!... dzbanek tylko stoi rozbity, zbłocony i próżny. Krasz.

× **Zbłysnąć się, nie ś., nął ś.** p **Zbłyskać.**

† **Zbłogosławić, i, ił** kogo, co *pobłogosławić:* Tedy bogowie, złamanego przymierza zemściciele, męstwo nieprzyjacielskie zbłogosławili. Fal.

† **Zbłogosławienie, a,** blm., czynność cz. **Zbłogosławić.**

Zbłotnieć, eje, ał *zamienić ś. w błoto:* Ziemia zbłotniała, myśmy dżdżem zmoczeni. Biał.

Zbłotnienie, a, blm., czynność cz. **Zbłotnieć.**

× **Zbłyskać, a, ał,** × **Zbłysnąć ś.,** × **Zbłyszczeć,** *zabłysnąć, błysnąć, zaświecić:* Ledwo ś. słońce zbłysło, już skryły je dymy pożarne. Kon.

× **Zbłyskanie, a,** blm., czynność cz. **Zbłyskać.**

× **Zbłysnąć, nie, nął** p. **Zbłyskać.**

× **Zbłyszczeć, y, ał** p. **Zbłysnąć.**

× **Zbłyszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zbłyszczeć.**

× **Zbłyśnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbłysnąć ś.**

Zbobrować, uje, ował *bobrując skopać, zryć:* Myszy oziminę tak zbobrowały, że łan wyglądał, jak podziurawiony przetak.

Zbobrowanie, a, blm., czynność cz. **Zbobrować.**

[**Zbocenie, a,** blm.] czynność cz. **Zbocyć.**

[**Zbocyć, y, ył**] *zapomniec, zabaczyć:* Zbocyłem tego ocynić.

Zbocz, y, lm. **e** p. **Zbocze.**

Zbocze, a, lm. **a, Zboczysko, Zbocz** *bok, stok, pochyłość, ubocz, spadzistość, spadek:* Płaszczyzna, przytykająca od wschodu do wsi Obertyna, z dwuch stron ścieśniona znacznemi zboczami falisto wznoszących ś. płaskowzgórzy. Czoł. Gmachy stojące na zboczach góry. Sienk. Strome Z. Kon. Zboczem drgnęła kozica. Kon. Las czarny, co porósł gór zbocza. Tet. Biegłem po ścięty ch zboczach. Tet. Pijmy kwiatów woń rzeźwą, co na zboczach gór kwitną. Tet. Blask, co lśnił po grzbietach zboczy. Kasp. Zieleń twych (jeziora) przezroczy... w koronie wirchów i zboczy. Kasp. Wjechano na kamienną drogę, po jednej stronie ze stromemi ścianami skał i zboczysk. Zbrz. Potok pędzący na dół świerkowym zboczem. Na wschodniej zboczy Alp Pol. Słoneczne

Z. = strona gruntu słoneczna, t. j. zwrócona ku słońcu.

Zboczenie, a, lm. a czynność cz. **Zboczyć**: Z. = *zwrot na bok,* × z d r o ż e. Z. od (z) prawdy. Troc. Poprawić, prostować zboczenia z drogi obowiązku. Troc. I z najbłędniejszych zboczeń powrót jest do Boga. Siem. Z. od natury jest zboczeniem od szczęścia. Niem. Przeciwko błędom i zboczeniom powstaje zdrowy rozsądek. Staw. Z. z drogi obowiązku. Z. od myśli głównej (= *odstąpienie*). Astr.: Z., d e k l i n a c j a gwiazdy = *odległość gwiazdy od równika niebieskiego, wyrażona łukiem koła godzinowego, przez tę gwiazdę przechodzącego:* Z. gwiazdy północne (= *gdy gwiazda przypada na północ względem równika*). Z. gwiazdy południowe (= *gdy gwiazda przypada na południe względem równika*). Koła zboczeń, p. astr. **Koło.** Fiz.: Z., d e k l i n a c j a, × a b e r a c j a, × p e r t u r b r a c j a (aberratio, declinatio) = *odchylenie.* Z. magnetyczne = *kąt, jaki igła magnesowa tworzy z południkiem geograficznym danego miejsca.* Z. wschodnie, zachodnie = *Z. z odchyleniem igły na wschód lub zachód.* Linje jednakowego zboczenia magnetycznego = *izogony.* Igła zboczeń, busola zboczeń. Muz.: Z. = *chwilowa modulacja.* Lek. (anomalja, deviatio, excessus, exorbitatio) = *nieprawidłowość, zwichnienie ze stanu prawidłowego, nienormalność,* p. **Obłęd.** Z. chorobowe oczu w tę samą stronę. Z. macicy (deviatio uteri). Z. macicy ku tyłowi (retrodeviatio uteri). Z. położenia (ectopia) = *wypadnięcie.* Z. wzrostu. Z. źrenicy (corectopia). Z. węchowe (parosmia). Ps. (peryersio) *spaczenie, zepsucie, skażenie.* Z. popędu płciowego (perversio sexualis v. psychopathia sexualis). Z. woli (parabulia).

Zboczne, ego, lm. e kol. *grzywna za zboczenie.*

× **Zbocznie** przys. od **Zboczny.** L. Zmusić do wypłaty zaległości, do zwrócenia Z. użytego grosza publicznego. Bobrow.

× **Zboczność, i,** blm., rz. od **Zboczny**: Dowodzi Z. tego uniesienia i okazuje rzetelną postać tego interesu. L.

× **Zboczny,** × z d r o ż n y, *zbaczający, wybaczający, uboczny, postronny, poboczny, pośredni* (= *nie wprost*): Dowodzenie zboczne a. przez niepodobność, *indirecta* a. *per absurdum,* okazuje, iż wszelkie inne w tej mierze twierdzenie byłoby fałszywe. Gawroń.

Zboczyć, y, ył, × z d r o ż y ć, nied. **Zbaczać** I. *zejść, zjechać w bok, wyboczyć, minąć ś. z prostym kierunkiem, wziąć ś.* = *skręcić w bok, zbakierować:* Zbaczam i z gościńca w stronę uchodzę. Pilch. Drżę cały, dzwonię zębami, co krok noga moja zbacza. L. (= *taczam ś., słaniam ś., chwieję ś na nogach*). Ciało niebieskie zbacza = *oddala ś. od równika.* Przen.: Kobieta matematyki niech zna tylko tyle, żeby nigdy z prostej nie zboczyła drogi. Hof. Z. z drogi honoru, od prawdy = *oddalić ś. od niej, minąć ś. z nią, zejść z niej.* Którzy od prawdy zbaczają, wszyscy jednako nie błądzą. Pilch. Zboczy od prawdy antjocheński biskup, zbłądzi jerozolimski. Poc. Jakże daleko słowa zbaczają od prawdy. L. Zboczyliśmy z traktu naszej materji. Boh. (= *odstąpiliśmy*). Dla słusznych przyczyn musiałem od tej materji Z. Troc. 2. dokąd, do kogo = *jadąc a. idąc wstąpić;* posp. *zawadzić o kogo, o co.* Milę z drogi zboczymy do pobliższego miasta. Kras. **Z. ś.** I. *pochylić ś., przechylić ś., przekrzywić ś., zbakierować ś.:* Po parowach kraj ś. zboczył. Pol. 2. † **Z. ś. z kim** = *przyłączyć ś., przystąpić doń spotkawszy ś. z nim; zejść ś. z nim:* Wnetże on ot zboczy ś. z nami, a dobrze, że nie pójdziemy sami. Mias. Z drugim ś. mężem cnotliwym zboczy. Mias. Z niemi ś. zboczyła. Żebr. 3. anat.: Zbaczający (aberrans, abnormis, anomalus), × z b o c z n y. Naczynie zbaczające najądrza († przyjądrza) (vas aberrans epididymidis) = × *cewka zbłądzona Hallera.* 4. patol.: Miesiączka zbaczająca (deviatio mensium) = *miesiączkowanie nieprawidłowe.*

Zboczysko, a, lm. a p. **Zbocze.**

† **Zbodny** *możliwy do zbodzenia.*

Zbodzenie, a, blm., czynność cz. **Zbość.** Przen.: † Z. sumienia = *ukłócie, zgryzota, udręczenie, wyrzut sumienia.* Gryzienie i Z. sumnienia. Wuj.

Zbogacać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zbogacić.**

Zbogacanie, a, blm., czynność cz. **Zbogacać.**

Zbogacanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbogacać ś.**

Zbogacenie, a, blm., czynność cz. **Zbogacić.**

Zbogacenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbogacić ś.**

Zbogacić, i, ił, nied. **Zbogacać** *wzbogacić, zrobić bogatym, obdarzyć bogactwem:* Tatary łupem, który od nas mają, swój ubogi skarb znacznie zbogacają. Petr. Zyski stajenne nie tuczą tak i nie zbogacają, jak zyski szafarzów, kucharzów i pasztetników pańskich. L. Przen.: Z. swój umysł. Gdy ś. wiosna powraca, kwiatki z niemi zbogaca. Dar. J. **Z. ś.,** × **Zbogacieć,** † **Zbogatnieć** *wzbogacić ś., stać ś. bogatym, dorobić ś.:* Z ubogiego zbogaciał i dobra kupił. Skar. Zbogacieć. Otw. S. Miasto one wielkie, w którym zbogatnieli wszyscy, którzy mieli okręty na morzu z dostatków jego. B. G. (wzbogacili ś. B G.). Kto miłuje wino i tłuste kąski, nie zbogatnieje. Krń. W miejsce rycerskiego ducha Kozaków stawiał zbogaconego kupca z Epiru. Szaj.

× **Zbogacieć, eje, ał** p. **Zbogacić.**

† **Zbogatnieć, eje, ał** p. **Zbogacić.**

† **Zbogatnienie, a,** blm., czynność cz. **Zbogatnieć.**

[Z Bogiem] *żegnaj, żegnajcie, bądź zdrów, bądźcie zdrowi:* Z Bogiem łyżki, z Bogiem miski!

† **Zbogomówca, y,** lm. **y** *wyniośle, zarozumiale mówiący, mędrek:* Müncer z chłopstwem entuzjastów a. zbogomówców kacerstwa naśladował. Zigr. (Por.: jakby z Panem Bogiem trzeciego dnia mówił. L.).

Zbohaterować, uje, ował *zrobić bohaterem, natchnąć bohaterstwem:* Biedne i rozkoszne życia chwile! ich przeznaczeniem otworzyć serca człowieka, podnieść go, uszlachetnić, Z., rzucić w świat ideałów. Krasz.

Zbohaterowanie, a, blm., czynność cz. **Zbohaterować.**

[Zboiny, ów, blp.] I. *łusy z przetopionego wosku.* 2. od pszczół = *wosk czarny*

† **Zboisko, a,** lm. a, **[Tok]** *boisko, klepisko, gumnisko:* Ziele to rośnie przy gumniskach a. zboiskach. Syr.

[Zbojać się, a ś., ał ś.] *zlęknąć ś., przestraszyć ś.*

[Zbojanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zbojać ś.**

× **Zbojaźnieć, eje, ał** *bojaźnym ś. stać, drżeć z bojaźni:* Gdyby czarci nową o tym wieść mieli, znowuby zbojaźnieli.

× **Zbojaźnienie, a,** blm., czynność cz. **Zbojaźnieć.**

† **Zbojować, uje, ował** *zwojować, zbić, pokonać w boju, pogromić, zwalczyć; zawojować, podbić:* Z. nieprzyjaciela, kraj. Demetrjusz chciał stłumić a Z. Tryfona. Leop. (zebrał wojsko, aby walczył

przeciw Tryfonowi. B. G.). Wszyscy, którzy ś. byli zebrali nań, bo go zbojowali, bali ś. bardzo, wszakoż jednak śmieli ś. potykać. Leop. (aby go zwalczyli B. G.). Powiat ten zbojował przed oblicznością synów izraelskich. Leop.

† **Zbojowanie, a,** blm., czynność cz. **Zbojować.**

Zboksować, uje, ował *zbić boksując:* Z. nieprzyjaciela, współzawodnika.

Zboksowanie, a, blm., czynność cz. **Zboksować:** Lord udał ś. do niego z zamiarem zboksowania go.

Zbolałość, i, blm., rz. od **Zbolały.** Troc, L.

† **Zbolałszy** st. w. od **Zbolały:** Wódka rumiankowa na głowę najmdlejszym i najzbolałszym ludziom służy. Syr.

Zbolały I. *zmożony przez ból, przejęty bólem, zmordowany bólem, wycieńczony boleniem, bolący, obolały, bolesny w dotknięciu:* Zbolałe miejsce. Z., *qui totus dolet.* Kn. Z. członek, ząb. Niewiasta nędzna a zbolała ciężką niemocą swoją dotknęła szaty Jego. Rej. Przen.: Z. owoc = *nadgniły, nadpsuty, odleżały, odciśnięty:* Zbolałe, jabłko. Groch, ziemniak Z. [Z., struchlały = *psujący ś., np. pień, drąg*]. 2. *znękany boleścią moralną, strapiony, złamany cierpieniem, bolejący, boleściwy, przybity boleścią:* Uczuła on ogień prawie jako piekielny w onym zbolałym sumnieniu swym. Rej. Zbolałe serce. Troc. Z. na sercu. Troc. Z. na duszy.

× **Zboleć, eje, ał** I. *zostać przejętym bólem, osłabnąć z bólu, spaść z sił, struchleć z bólu:* Aleksander, gdy na jednej potrzebie zraniony zbolał, do żołnierzów rzekł... Petr. Zbolał każdy cnotliwy a. pobożny człowiek, patrząc na niekarność okrutników. Zw. 2. *zaboleć:* Ot! lepiej usiądź na tym pniu drugim, bo cię nogi zbolą. Rog.

× **Zbolenie, a,** blm., czynność cz. **Zboleć:** Wyraz smutku, zbolenia, zwątpienia prawie. Krasz.

Zbolszewiczały *który zbolszewiczał.*

Zbolszewiczeć, eje, ał *stać ś. bolszewikiem, bolszewickim, przejąć ś. duchem bolszewizmu.*

Zbolszewiczenie, a, blm. I. czynność cz. **Zbolszewiczeć.** 2. czynność cz. **Zbolszewiczyć.**

Zbolszewiczyć, y, ył I. **Zbolszewizować** *zmienić na bolszewika na bolszewickie:* Z. masy. Z. Polskę.

Zbolszewizować, uje, ował p. **Zbolszewiczyć.**

Zbolszewizowanie, a, blm., czynność cz. **Zbolszewizować.**

Zbombardować, uje, ował *bombardując zburzyć.*

Zbombardowanie, a, blm., czynność cz. **Zbombardować.**

× **Zbonować, uje, ował** I. *spędzić, strawić na bonowaniu:* Z. czas pewien. 2. *stracić, zmarnować, przepuścić bonując:* Z. majątek.

× **Zbonowanie, a,** blm., czynność cz. **Zbonować.**

× **Zbor, u,** lm. **y** p. **Zbór.**

× **Zboranin, a,** lm. **anie,** × **Zborowy** *ten co ma prawo zbierać ś. na zgromadzenia:* Wszyscy, co poosobnie bytowali a prawo do takowego gromadzenia ś. mieli, byli zboranie, zborowi. Sł. wil

× **Zborczy** *zbiorowy:* Pismo zborcze. Pot. S.

Zborgować, uje, ował I. *wziąć na borg, skredytować.* 2. komu = *dać na borg, skredytować mu:* Oddam ci to, nie zborgując. Kn. (= *nie przetrzymam, nie puszczę w odwłokę*). Przen.: Krwi własnej i gardł naszych przy tobie nie zborgujemy. Błaż. (= *nie poskąpimy; szczędzić, żałować jej nie będziemy; pardonować, folgować jej nie będziemy*). × Z. ś. *zadłużyć ś., zabrnąć w długi:* Urzędnik powinien i z karczmy wyganiać chłopa, aby zasiał, bo nie ten łotr, co pije, a ma za co, ale ten, co nie ma, bo ten ś. musi Z., a zatym wisieć. Haur.

Zborgowanie, a, blm., czynność cz. **Zborgować.**

× **Zborgowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zborgować ś.**

[**Zbornia, i,** lm. e] *miejsce, gdzie ś. zbierają.* **Wzbornią** = *razem, wespół.*

Zborny *służący do zbierania, do zbierania ś.:* Tam naznaczyły punkt Z. uniwersały królewskie. Sienk.

† **Zboropiśca, y,** lm. **y,** † **Soboropiśca** *pisarz zborowy, soborowy = piszący o soborach:* Nasz bezimienny Z., maszkarą klerycetwa pokryty. Smotr.

Zborownik, a, lm. **cy** *należący do zboru, członek a. przełożony zboru:* Na Stefana św. synagozanie a. zborownicy, nie mogąc go przegadać, włożyli nań potwarz. Skar. Członek zboru ewangielickiego, Z.

Zborowy I. *tyczący ś. zboru, zgromadzenia, gminy, gminny:* Służący przed przybytkiem namiotu zborowego. Bud. (namiotu zgromadzenia. B. G.). Wtym stanęły dwie osoby: jedna w modrej od zborowej strony, druga w popielatej barwie od miasta. Wiszn. **Z., ego,** lm. i rz. a) × Z., p. **Zboranin:** Włożą starsi zborowi ręce na głowę jego. Bud. (starsi zgromadzenia. B. G.). b) *dysydent:* Woli być lutrem a. kalwinem abo jakim zborowym, niżeli unitem abo Rzymianinem. Sak.

[**Zborwiać, a, ał**] *namawiać, uspakajać.*

[**Zborwianie, a,** blm.] czynność cz. **Zborwiać.**

† **Zborzenie, a,** blm., czynność cz. **Zborzyć.**

† **Zborzyć, y, ył** I. *zburzyć, zniszczyć.* Grabow. 2. *zwalczyć, pokonać:* Żadna rzecz wiernych jego Z. nie może. Łb.

Zborzysko, a, lm. **a, Zborzyszcze, Soborzysko, Soborzyszcze** pog. I. *fałszywe zgromadzenie, koncyljum; synod heretycki:* Szlachta ciągnęła do stolicy jedna, druga do miast powiatowych na zborzyska sejmikowe, na narady. Krasz. Śnię Z. italskich zbrodniarzy. Syrok. Synod nieprawy a. zborzyszcze rozbojne w Carogrodzie. Skar. Bluźnierskie zborzyszcze, *pseudosynodus.* Skar. Co lepsi na tym djabelskim zborzyszczu sprzeciwili ś. Skar. Nie był to synod, ale zborzyszcze złośliwych. Skar. Na zborzyszczu w Tyrze melecjanie obwiniali, a arjanie sądzili. Skar. Podpisał zborzyszcze toruńskie 1595 r. Nies. W tym zborzyszczu układano środki, ażeby porwać pana Zamojskiego. Rzew. (= *na tej schadzce*). Siła handlarzy rachowała zborzyszcze znaczne i przydługo trwające. Krasz. 2. *kościół heretycki, zbór.* Troc. Kościoły heretyckie, zborzyszcza djabelskie nazwane być mają a nie Chrystusowe zebrania. Skar.

Zborzyszcze, a, lm. **a** p. **Zborzysko**

Zbość, zbodzie, zbódł, nied. **Zbadać** I. *bodąc zepchnąć, zrzucić, strącić:* Piechota nasza w bok Turkom przyszła, którzy je z koni jęli zbadać oszczepy, tak że poczęli ku górom ustępywać. Biel. M. (= *bodąc zsadzać*). Przen.: A jako cię twe szczęście nie uwiodło, okaż to, że cię także nieszczęście nie zbodło. Kochan. (= *nie strąciło, nie poniżyło*). Ty pokornego na górę sadzasz, hardego na dół zelżywie zbadasz. Ryb. Bóg Panem świata i sam wszystkim włada, hardego z miejsca wysokiego zbada. Kochan. 2. *wyparować, wyprzeć, wysadzić, zepchnąć, spędzić, zegnać:* Idzie prosto do zamierzonego kresu, nie dając ś. chy-

trym szlakom zbadać z gościńca prawego. K. G Nie dać ś. nigdy, jak mówią, z poczciwej drogi zbadać. Bud. B. *(=odwieść).* Nie zbodę go, choć i tak od kraju włoskiego, a Lawinja żoną przecię będzie jego. Koch. J. Przen.: *zmieść, znieść, wyrumować, zburzyć, zrównać z ziemią:* Wiele twierdz z miejsca swego siła zbodła. Czahr. 3 † Z. *zbić, zwalczyć, przeprzeć, pokonać, zmóc, zwyciężyć.* Przen.: Ile ich przeciwko niemu dysputowało, wszystkich wielką rozumu ostrością zbodł. Baz. Gdy zapalczywości Z. rozumem nie może, tak z sobą rokuje darmosilna Medea. Żebr. Poczęli byli posłowie niektórzy przeciwko temu mówić, ale ich drudzy z tego zbodli. Biel. J. 4. przen.: † Z. *=znieść, ścierpieć. wytrzymać:* Smrodliwych zbadać parsków dalej nie mogła Żebr. 5. *ubodszy ścisnąć, zewrzeć:* Potym zaraz zbodszy konia, Decjusz. wśrzód nieprzyjacielskich hufów sobie śmierci, ojczyźnie zdrowia szukając, wpadł. Warg. *(=dawszy koniowi ostrogę).* Przen.: *ubość, ukłóć, dokuczyć, dotknąć boleśnie:* Gdy mnie zbodli srodze, rzekłem gniewnie... Pol. 6. *bodąc zmasakrować; skłóć; bodzeniem zabić; zabość, zakłóć:* Zbodziony, przekłuty. Sekl. Gdy Antygonowi powiedziano, że syn jego sobie mężnie na harcu poczynał, że ich kilku zbódł, a potym też sam zbodzion i zabit, nic ś. nie zafrasował. Wer. Dziki ptasznik sinogarlicę grotem zbada. Nar. *(=przeszywa).* Mało na tym, ale i drogi zasiada, gdzie jako inny zbójca niewinne zbada. Kochan.

[Zbośławić, i, ił] *skłamać, zełgać, scyganić.*

[Zbośławienie, a, blm.] czynność cz. **Zbośławić.**

Zbośniaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbośniaczyć ś.**

Zbośniaczyć się, y ś.,ył ś. *stać ś. Bośniakiem:* W drugim i trzecim pokoleniu ten żywioł ś. zbośniaczy. Spas.

[Zboziatko, a, lm. a] p. **Zboże.**

× **Zbożać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zbożyć.**

× **Zbożanie, a,** blm., czynność cz. **Zbożać.**

× **Zbożanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbożać ś.**

× **Zbożany** p. **Zbożowy.** Troc. Z., ze zboża. zbożowy. Kn.

Zboże, a, lm. a l. a. † **Żyto** *ogólna nazwa roślin polnych kłosistych, z których robią mąkę na chleb; ziarno z tych roślin:* Pola pokryte zbożem. Z dojrzewa. Zwozić Z. do gumna. Z. w snopie i w ziarnie. Składać Z. w sterty. Młócić Z. Sierpień od sierpa rzeczon, bowiem tego miesiąca już wszelkie zboża sierpa a żniwa potrzebują Trzyc.. Zbożem obfitują nizkie doliny. Kochan. Wszelki rodzaj zboża. Kochan. Grad Z. tak pobił, iż nie było po co z sierpem wychodzić. Górn. Oracz nie żałuje swego zboża rzucać w ziemię, gdzie zginie, wiedząc, że mu ś. wróci. Skar. Kto pierwej Z. do młyna przyniesie, pierwej ma mleć. Sz. Z. na polu rosnące, niepożęte Kn. Dostałe na polu Z. Kn. Zboża położenie, pochylenie od wiatru, od deszczu, *strages.* Kn. Z. wymłócone i wychędożone daje ziarno przednie, poślednie *(=pośład),* plewy, trzyny, zgouiny; słomę prostą kłosiastą, mierzwiastą *(mierzwę);* od ziarna na przetakach odchodzą zrzynki. L. Ryzować Z, szuflami Z. podczas przeróbki przerzucać ze statku na ląd, a z lądu na statek. Mag. Zboża są to rośliny, których ziarna powszechnie ludziom są potrzebne. Kluk. Dwie niedziele kwitnie, dwie niedziele ś. wysypuje, dwie niedziele dojrzewa Z. na polu. Rys. Co snop to innego zboża Koch W. Jare zboża sieją ś. nawiosnę i zbierają ś. tegoż lata. Syr. Z. w stertach zbutwiało i zgniło. Kras. Już ś. i Z. do góry wzbiło. Karp. Jeszcze na pniu stoi Z. Mick. Tym czasem przenoś moją duszę utęsknioną do tych pól malowanych zbożem rozmaitym. Mick. Boży duch wiekuje w mowie: z Boga chleb ś. zbożem zowie. Zaf. Ziarko zboża małe, a świat żywi. Pol. Owsiane. jęczmienne Z. a. owies, jęczmień. Troc. Z. w ziarnie, w ziarnach. Troc. Z. na garściach. Troc. Z. w kłosie. Troc. Z. niesiane, samorodne, z przeszłego żniwa ostatków. Troc. Przekupień zboża. Troc. Zboża ś. zrodziły. Troc. Żąć Z. Troc. Pszeniczne Z., pszenica. Troc. Niema zboża bez kąkolu. Prz. 2. [Z.] *owies.* 3. † Z. *mienie, dobro, majątek.* B Sz., Glos. 4. † Ochwat żytny abo obroczny roztrucharze pospolicie zbożem zowią. Dor. 5. bot.: Z. mysie a. mysze, p. **Koziook** Zdr [**Zboziatko, Zbożeńko**]. Zgr. **Zbożysko.**

× **Zbożeć, eje, ał** p. **Zbożyć.**

Zbożenie, a, blm. l. × Z. czynność cz. **Zbożeć.** 2. † Z., czynność cz. **Zbożyć.**

× **Zbożenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbożyć ś.**

[**Zbożeńko a,** lm. a] p. **Zboże.**

Zbożnie przys. od **Zbożny:** Bacznie, Z. i nabożnie żył a szczerość miłował. L. Pamiątkę moją Z. zachowajcie. Bud. B.

Zbożność, i, blm, rz. od **Zbożny:** Chodził Dawid przed Bogiem w doskonałości serca i w zbożności. Bud. (w prostości. B. G.). Bóg ucieczka moja, Bóg zbożności mojej. Budz. (Bóg mój miłosierny. B. G.). † Góra zbożności, † góra miłosierdzia, † komora miłosiernych a. potrzebnych = *rodzaj lombardu w wiekach średnich.*

Zbożny l. *nabożny, pobożny, (nie bezbożny), poczciwy, zacny, świątobliwy, bogobojny:* Aby Bóg dał zbożne skonanie. Praca zbożna. Zbożne usiłowania. Czemu ś. lękacie i niepotrzebną, zbożne białogłowy, do serc swych bojaźń z strachem przypuszczacie? Odym. Daj małżonkom miłość zbożną, K.-G. Poszli zbożni rybarczycy o poranku w lesie. Kasp. Ogarnia go zawsze jakowyś niepokój, nawet w zbożnych krainach, a cóż dopiero w boru tak dzikim Sienk. Widziałem zbożne widowisko i szłyszałem słowa dzieci maleńkich. Psm. 2. *błogi, błogosławiony, szczęsny:* Bogarodzico, spuść nam Twego Chrzciciela Z. czas tj spuść nam czas łaski. podając nam Syna Twego, który nas w chrzcie św. obmył. Skar. Daj na świecie Z. pobyt, po żywocie rajski przebyt. Bogar. (pobożne życie. Skar.). Czas po temu Z., miły, wdzięczny, póki żyjemy. Birk. 3. † Z., [Z.] p **Zbożowy.**

Zbożodajny, Zbożodarny *dający, przynoszący zboże:* Kto jest posiadaczem takich niw zbożodajnych, może spać spokojnie.

Zbożodarny p. **Zbożodajny:** Zbożodarna ziemia. Ml. Pola zbożodarne. Ml.

Zbożokrów, owu, lm. **owy** bot., p. **Pszeniec.**

× **Zbożopławny** *pławiący, spławiający zboże:* Zbożopławna Wisła. Nar. Promem po zbożopławnej steruje Wiśle. Ryb. J.

† **Zbożorodny** *rodzący, wydający zboże:* Licyjska ziemia zbożorodna. Otw. Żółtowłosa zbożorodna matka. Żebr.

× **Zbożosiejny** *służący pod zasiew zbża:* Maron rolników uczył, jako krzywy pług ma zarzynać zbożosiejne niwy. Nar.

Zbożowiec, wca, lm. **wce, Wołek** zool. (*calandra granaria*) *chrząszcz czteroczłonkowy z rodziny słonikowatych.*

Zbożownik, a, lm. **cy** *handlarz zboża, kupiec zbożowy.*

Zbożowo p. **Zbożowy.**

Zbożowy l. a. †**Zbożny,** [**Zbożny**], × **Zbożany** przym. od **Zboże**: Ziarno zbożowe. Handel Z. Kupiec Z. *(=handlujący zbożem).* Skład Z *(=spichlerz, spichrz,* × *żytnica).* Rynek Z. Elewator Z. Jarzyny polne słuszniej zbożnemi zowiemy, jako groch, krupy i innych wiele, co z ziarna przyprawiają, Niemcy zowią *Zugemüs,* ale nierozdzielnie, bo tak ogrodne, jako zbożne jednako zowią. Sien. Daru nie godzien zbożnego, kto swego z pługu prosto wywiódszy krzywego, zamorzył pracowniczka. Żebr. Zbożny (Z.) garniec. Posiedzenie zjazdu zbożowo-handlowego. 2. bot.: Jastrun Z., p. **Jastrun.** 3. Gęś zbożowa, p. **Gęś.**

Zbożówka, i, lm. **i** zool. p. **Rolnica.**

Zbożyć, y,ył, nied. × **Zbożać** *zrobić podobnym Bogu, ubóstwić:* Zbożajcie, o ile to na ziemi podobna, rodzinę zapomocą jej członków. Sł. wil. × **Z. ś.** × **Zbożeć** l. *stać ś podobnym Bogu, ubóstwić ś.* (z urąganiem) *stać ś. niby Bogiem:* Aż nie wątpiąc, że ś. zbożył, że jak Boga stwórcą znał, tak ś. stwórcą sam tu stworzył. Krasiń. Szczęśni, którym dano zbożeć. Poręb. Wstań i chodź w Panu, gdyś ś. duchem zbożył. Pol. 2. *ukorzyć ś. jakby przed Bogiem, skruszyć ś., stanąć jak niebożątko, jak Jezusek, zrobić położną († zbożną) minę:* Hetman nacisnął (nalegając), a Sawicz zbożył. Pol.

Zbożysko, a, lm. **a** l. p. **Zboże**: Panie! niepienne Z., bo silne było złożysko, trzebać dzisiaj na korzec bić, niżeli go przyjdzie namierzyć. Rej. 2. *pole, na którym rośnie zboże, pole zbożowe.* L.

× **Zbożysty** *bogaty w zboże, obfity w zboże, okryty zbożem.*

[**Zbóisko, a,** lm. **a**] p. **Zbój.**

I, Zbój, a, lm **e** l. a. **Zbójca,** [**Zbójnik, Zbónik**] *ten, co po drogach rozbija, rozbójnik, opryszek, rabuś:* Ty zbóju świętokrzyski. Prz. Patrzy, jak Z., zpodełba. Złodziej, nie zbójca, w nocy bowiem kradnie, w dzień zbójca bierze, cokolwiek napadnie. Min. Gdy ś. kradzież nie nada, tymże przywilejem dziś zbójcą może być, kto wczoraj był złodziejem. Pot. Polifem jednooki był zbójca, który przejeżdżającym ludziom po drogach w lesiech zastępywał. Otw. Wątpię, żeby imć był zbójcą, bo podobno jegomości i owszem rozbili. L. Bili, siekli, mordowali srodzy katowie, właśni zbójcowie. L. *(=prawdziwi, istni zbójcy).* To zbójca, co cywilne śmiało depce prawa, bohatyr na gardle, co narodom stawa, łotr jest, co kilku zdarszy, pod miecz schyla głowę, bohatyr, co bezkarnie zdarł świata połowę. L Ukrzyżowano z Jezusem dwu zbójcu Bud. *(= łotrów).* Sycylja srogą wojnę miała z frajbitery abo z zbójcami morskiemi. Wrag. Idzie... aż zbójcy obskoczą dokoła, a zbójców było dwunastu. Mick. 2. *zabójca, morderca:* Do komnat weszli brata zbójcy. Słow. 3. † Z., [Z., **Zbójka**] *rozbój, rabunek, zbójectwo.* Pot. Ażeby kto o złodziejstwo abo Z. przed sądem był przemożon trzykroć abo dokonań. St. wil. [Iść na Z., brać ś. na Z. Snimek pirsy raz po zbóju hodzował. Tet. Wracają z tej zbójki. Czy po zbóju chodził, czy gdzie tak ś. tylko błąkał: nie wiedzieli ludzie. Tet. 4. myśl. *wilk głodny.* 5. szew. *kawał żelaza do wbijania gwoździ dużych w obuwie.*

2. **Zboj, u,** lm. **e,** [**Zbój**] gór. *słup równoległościenny, w ścianie solnej w Wieliczce wyrąbywany,* k ł o p e ć, k ł a p e ć. Łab.

Zbójca, y, lm. **y** p. **Zbój.** Zdr. [**Zbójczyk**].

× **Zbójcokryty** *w którym ś. zbójcy kryją:* Las Z. Dudz. Po zbójcokrytym Krępaku. Petr.

× **Zbójcomorski** *tyczący ś. zbójców morskich, korsarski:* Zbójcomorska wojna, którą zbójcy morscy przeciw komu wiodą. Mącz.

[**Zbójcowa, ej,** lm. **e, Zbójczyna, Zbójka, Zbójniczka, Zbójnica, Zbóniczka**] *żona zbójcy.*

Zbójczy l. p. **Zbójecki.** 2. *zabójczy, morderczy:* W obszernych piecach zbójcza stal topnieje. Bobr.

[**Zbójc(z)yk, a,** lm. **cy**] p. **Zbójca.**

[**Zbójc(z)yna, y,** lm. **y**] p. **Zbójcowa.**

Zbójczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Zbójca.** Troc., L. Męża Z. żona bieży. Mick.

Zbójecki przym. od **Zbójca; Zbójczy,** [**Zbójnicki**] *rozbójniczy, morderczy:* Uczynek, napad Z. Czyliż wydarte łupy i zbójcze nakłady, które na ułęknione weiskamy sąsiady, sądzicie, że ubóstwo krajowe nagrodzą? Tom. Z zbójczego rodu oczyścił włości. L. Ej, boleść zbójecka rozdzierać własne piersi dla porodu dziecka. Dziki wędrownik, zbójeckiemi nawy przybywszy do nas, losy me odmienił, panów mych wyciął, a perły ocenił. Nar. (skarga Amerykanów).

Zbójecko przys. od **Zbójecki.**

Zbójeckość, i, blm., rz. od **Zbójecki.**

Zbójectwo, a, lm. **a, Zbójstwo,** [**Zbójestwo, Zbójnictwo**] *rzemiosło zbójcy, rozbójnictwo, mord; postępek, czyn zbójecki:* Zyskany zbójnictwem tron okrucieństwy przyszło utrzymywać. Skrzet. Groźni rycerze, którzy trudnili ś. zbójnictwem. Sien. Wprowadzone były 'okupy za Z., rany; zgwałcenie i łupiestwo. Spas.

[**Zbójestwo, a,** lm. **a**] p. **Zbójectwo.**

[**Zbójka, i,** lm. **i**] l. p. **Zbójcowa.** 2. p. l. **Zbój.**

[**Zbójnica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Zbójnik** *rozbójnica.*

[**Zbójnicki**] przym. od **Zbójnik,** p. **Zbójecki**: Chodnik Z. Ho! zbójnickiego mało w nich ostało. Ork. Zawdy to przecie krew zbójnicka. Ork.

[**Zbójnictwo, a,** lm. **a**] p. **Zbójectwo.**

[**Zbójniczek, czka,** lm. **czki**] p. **Zbójnik.** Tet.

[**Zbójniczka, i,** lm. **i**] p. **Zbójcowa.**

[**Zbójniczy**] przym. od **Zbójnik.**.

[**Zbójnik, a,** lm. **cy**] p. l. **Zbój**: Słyszałeś ty o tatrzańskich zbójnikach? Bał. Więcej ś. do ludu i do podhalskich zbójników ów obyczaj stosuje. Sienk. Wyprawa zbójnicka. Zdr. [**Zbójniczek**].

Zbójować, uje, ał *być zbójem, zajmować ś. zbójectwem, rozbijać:* Janásik zbójował. Hetman zbójecki, cok po Uhrak zbójował. Tet.

[**Zbójowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zbójować**: Słynny równie ze swej starożytności, jak i ze zbójowania, sołtysi ród z Białki. Tet.

[**Zbójstwo, a,** lm. **a**] p. **Zbójectwo.**

[**Zbóniczka, i,** lm. **i**] p. **Zbójcowa.**

[**Zbónik, a,** lm. **cy**] p. l. **Zbój.**

Zbór, oru, lm. **ory** l. *zebranie, zgromadzenie, zbiorowisko ludzi, tłum, rzesza, gmin, gromada, skupienie ludzi.* Grabow., Fort. Rozradzaj ś., naród, i Z. i mnóstwo narodów będzie z ciebie. Bud. (naród i mnóstwo narodów będzie z ciebie. B. G.) Powstań, Panie, a Z. abo gromada ludzi obtoczy Cię. Leop. (do Ciebie ś. zbieży zgromadzenie narodów. B. G.). Jakiej radości używają wszyscy anieli i wszystek Z. niebieski. Rej. *(=chór, zastęp, hufiec).* Będzie ś. modlił kapłan za wszystek Z. ludu izraelskiego. Leop. *(za wszystkie zgromadzenie. B. G.) (=za ogół ludu izraelskiego).* [Z., drużyna, zebranie rozmaitych ludzi]. Warty czuły swą bezsilność wobec tego zboru zbroj-

nych w ciupagi chłopów]. 2. × Z., *wielki zjazd kościelny, sobór, synod, koncyljum.* Rozm. Zgromadzenia święte pospolicie zborem bywają nazwane, chociaż to nazwisko tak świętemu, jak też świeckiemu zgromadzeniu służyć może. Baz. Z. powszechny, z wieluset biskupów zgromadzony. Troc. Gdy Arjuszowe na Syna Bożego bluźnierstwo rozdział w kościele uczyniło zebrał ś Z. abo koncyljum w Nicei. Skar. Konstantyn Wielki zwołał do Nicei Z powszechny z biskupów w roku 325. Lel. *(= koncyljum ekumeniczne).* 3. *zgromadzenie wiernych, ogół wyznawców, kościół:* Z., synagoga, ecclesia. Ps. flor. Z. chrześcijański. Kn. Kościół, abo Z. wiernych Chrystusowych. Wuj Z. chrześcijański. Sekl. 4. *parafja nie katolicka, protestancka, dysydencka, gmina,* × **bróg**: Pozdrawiają was zbory Chrystusowe. B. G. 5. † Z. *dom Boży, kościół:* Obchodzą chrześcijanie dzień narodzenie Pańskiego nocnemi, przeddziennemi, porannemi, poobiednemi do zboru świętego schadzkami. Gil. Lud, padszy, leży u zboru Boskiego. Bardz. W zborze wykładał im pisma według daru od Pana Boga użyczonego Baz. Gdzie były zbiory (zbory) abo kościoły lżejszym kosztem opatrzone, tam też pobożniejsze i pokorniejsze sprawy zawżdy bywały. Rej. 6. *kościół ewangielicki, dysydencki, dom modlitwy, kircha.* Orzech. Z., *novo sensu nostri saeculi, quem haeresis huic voci affinxit infamem, idem est, quod coetus ab ecclesia fugitivorum; et locus, in quem hujusmodi homines ad sua sacra conveniunt.* Kn. Sakramentarzami, braćmi małego zboru, bo Z. kalwiński, od którego ś. odszczepili, wielkim zborem nazywano. Wiszn. Jakoś my sobie nowych ministrów, nowych zborów, brogów zbożnie naczynili, tak też zrazu nieszczęście wielkie Polski ś. jęło. Podw. O Z. w Toruniu świeżo erygowany komisją naznaczymy. Vol. Domy chwały Bożej dysydentów odtąd mają być nazwane kościołami, nie zborami. Vol. Od czasów reformacji tylko kościoły wyznań luterskich i kalwińskich zborami ś. zowią. Brodz. Wystawienie dwuch zborów. jednego na ulicy św Jana, drugiego na ulicy ś. Ducha. Niem.

× **Zbóstwić, i, ił,** × **zbożyć** *zmienić w bóstwo, ubóstwić:* Osoby trzy w jedności zbóstwione Przyb. Chleb i wino w sakramencie jest to samo ciało Pańskie zbóstwione. Wuj.

× **Zbóstwienie, a,** blm., czynność cz. **Zbóstwić.**

Zbótwiały p. **Zbutwiały.**

Zbótwieć, eje, ał p. **Zbutwieć.**

Zbótwienie, a, blm., czynność cz. **Zbótwieć.**

× **Zbracenie, a,** blm, czynność cz. **Zbracić.**

× **Zbracenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbracić ś.**

× **Zbracić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zbratać.**

† **Zbraczać, a, ał** p. **Zbroczyć.**

† **Zbraczanie, a,** blm., czynność cz. **Zbraczać.**

Zbradzać, a, ał p. **Zbrodzić**

Zbradzanie, a, blm., czynność cz. **Zbradzać**

† **Zbrajać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zbroić.** Sł wil.

† **Zbrajanie, a,** blm., czynność cz **Zbrajać**

† **Zbrajanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbrajać ś.**

Zbraknąć, nie, nął p. **Zabraknąć**

Zbraknięcie, a, blm., czynność cz **Zbraknąć.**

Zbrakować, uje, ował l. *odrzucić jako brak, wybrakować, wysortować.* 2. [Z.] p. **Zabraknąć.**

Zbrakowanie, a, blm, czynność cz **Zbrakować.**

Zbramować, uje, ował *obramować.* Rej, Biel. M.

Zbramowanie, a, blm., czynność cz. **Zbramować.**

Zbraniacz, a, lm. **e** *ten, co zbrania, wzbraniacz.* L.

Zbraniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zbronić.**

Zbranianie, a, blm., czynność cz. **Zbraniać.**

Zbranianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbraniać ś.:** Z ś. zmyślone, nieszczere. Troc.

× **Zbranie, a,** lm. **a** *ubranie męskie, spodnie.* Sł wil.

Zbrantować, uje, ował złoto, srebro = *spławić w ogniu, oczyścić ogniem.*

Zbrantowanie, a, blm, czynność cz. **Zbrantować.**

Zbratać, a, ał, × **Zbracić, Zbratnić,** *złączyć węzłem braterskim; skojarzyć ściśle, zespolić;* przen. *połączyć, pogodzić co z czym:* Z. niewinność z płodnością matki. Wor. **Z. ś.** *złączyć ś. węzłem braterskim; pobratać ś., pokumać ś., skoligacić ś., zaprzyjaźnić ś., sprzymierzyć ś.:* Wen. Prusowie pogani, zbraciwszy ś z Litwą. Murin. Zbracił ś on dawno z djabłem, dawno ś. z nim zna i zawartą z nim przyjaźń ma. Birk. Zbracić ś. Błaż. Nie na tym, chocia kto majętność utraci, zawżdy bogat i zacny, gdy ś. z cnotą zbraci. Rej. Młody, lekkomyślny, ze złemi zbratany. Tremb. Z. ś. duchem = *spowinowacić ś., spokrewnić ś.* Gdy i to zamiarowi nie sprosta, idą po posiłek do zbraconych z mową naszą djalektów. Czart. A. Zbratali ś. między sobą i bracili narody. Brodz. Jestem na ziemi sercem z wielkim ludem zbratan. Mick. Sąd zbliżonych przejednywał i zbraconych do domów odsyłał. Krasz. *(= pogodzonych, pojednanych).*

Zbratanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zbratać. 2.** 2. p. **Zbratanie ś.**

Zbratanie się, a ś., blm., niek. **Zbratanie** czynność cz **Zbratać ś.:** Wielkie święto sławy i zbratania. Wysp.

Zbratnić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zbratać.**

Zbratnienie, a, blm., czynność cz. **Zbratnić.**

Zbratnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbratnić ś.**

× **Zbrazyljanizować, uje, ował** *zmienić, przerobić na brazylijskie, na Brazyljanina.*

× **Zbrazyljanizowanie, a,** blm., czynność cz. **Zbrazyljanizować:** Miało to być próbą zbrazyljanizowania cudzoziemców. Chełm.

[Zbrechać, a, ał] *brechając zełgać, skłamać:* Zbrechałbym jak pies, gdybym powiedział, żem nie umiłował ciebie. Jeż.

[Zbrechanie, a, blm.] czynność cz. **Zbrechać.**

[Zbrechtać. a, ał] p. **Zabrechtać.**

]Zbrechtanie, a, blm.] czynność cz. **Zbrechtać.**

Zbredzenie, a, blm., czynność cz **Zbredzić.**

Zbredzić, i, ił *bredzeniem skomponować, bredząc powiedzieć; palnąć głupstwo.*

[Zbręsieć, eje, ał] *zwarjować.*

[Zbręsienie, a, blm.] czynność cz. **Zbręsieć.**

× **Zbroczały** *który zbroczał, zbroczony, ubroczony:* W płaszcz posoką Z. nieczystą stroi ś. Żebr. Krwią korzeń Z. zrządził, że morwy maści szarłatnej przybrały. Żebr. Ubroczony, zbroczony, Z. L.

× **Zbroczeć, eje, ał** *zostać zbroczonym.*

Zbroczenie, a, blm., czynność cz. **Zbroczyć:** Z. krwią. Troc.

Zbroczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbroczyć ś.**

Zbroczyć, y,ył, † **Zbrodzić,** nied. † **Zbraczać** *ubroczyć, pobroczyć, zlać, sposoczyć:* Z. krwią = *zakrwawić, zwalać, zafarbować.* Zbroczyła krew szatę. Troc. Zbroczył krwią ręce. Troc. Zimny

mu pot czoło zbroczył. Koss. A. Niczyich rąk nie zbrocz krew. Wysp. **Z. ś.** *ubroczyć ś., pobroczyć ś., zwalać ś., umazać ś., sposoczyć ś.:* Zbroczyła ś. ręka twoja krwią ojcowską. Troc.

× **Zbrodliwy** p. **Zbrodniczy.**

Zbrodnia, i, lm. **e** l. a. † **Zbrodzień** *ciężkie wykroczenie przeciw prawu, kryminał:* Zbrodnie są przestępstwem, na które prawa przepisują kary główne. Z cnoty w zbrodnią przechodzi. L. Największą zbrodnię wypełnić gotów. Górn. Radby, aby nikt nań zbrodni jego nie wiedział. Skar. A tego przyczyna była Z. Oileja syna. Dm. Z., co bezecnemi duszę szpeci zmazy, tak nam straszne dnia tego (ostatniego) wystawia obrazy. Dm. Ci, którzy zabój ów za zbrodzień mieli, ganić go jako kryminał zaczęli. Chr. Z. to niesłychana pani zabija pana. Mick. Z. stanu. Najszkaradniejsze zbrodnie płazem mu puścił. Mick. Siedziałem zamknięty jak w turmie za zbrodnie o chlebie i wodzie przez cztery tygodnie. Pol. **2.** [Z.] p. **Zbrodniarz:** Nieszczęśliwy. Z.

Zbrodniarka, i, lm. **i** forma ż. od **Zbrodniarz.**

Zbrodniarski p. **Zbrodniczy.**

Zbrodniarz, a, lm. **e, Zbrodzień,** × **Zbrodnik** *ten, co popełnił a. stale popełnia zbrodnie, kryminalista, łotr, złoczyńca,* rub. *kajdaniarz, prochownik.* Barabas był w więzieniu z zbrodniami, że w zwadzie zbroił był mężobójstwo. Leop. Z. Kaim. Przyb. Zbrodniarze ci w koło wpleceniem mają być karani. Sz. Uciekłbym na pustynią i odbieżałbym ludu mego, bo wszyscy wyrodkowie i skupienie zbrodniów. Skar. Bez przekonania i dowodów, bez sądu żadnego na karania nas, złoczyńcom, łotrom, mężobójcom i zbrodniom własne, potępiając. Skar. Gorszą ś. z niej (cierpliwości Boga) zbrodniowie wielcy i mówią: niemasz Boga, zapomniał świata... Birk. Szafraniec, zbiwszy (zebrawszy) gwardją wielką zbrodniarzów, z zamku swego drogi pospolite zasiadał. Błaż. Miasta palą zbrodniarze. Koch. W. Taka w człowieku jest potęga sumienia, że najwięksi zbrodniarze sami ś. oskarżają przed sądem. Kras. Sami jesteście zbrodnikami. Nar. Jako, zbrodniku! jako? ty jaszczurze plemię! Zabł. Z. ją kochający wróciłby do cnoty. Mick. Trzykroć dłoń płatnych zbrodniarzy odparła siła nieznana. Od. Jakiż to zbrodzień śmie ś. znajdować tu z nami? Od. Kolligatów tego zbrodnia z Węgier wygnano. Nies. Zbrodzień ten był wzrostu wysokiego, średnio otyłej i silnej postaci. Koź.

× **Zbrodniczenie, a,** blm., czynność cz. **Zbrodniczyć.**

Zbrodniczo przys. od **Zbrodniczy.**

Zbrodniczość, i, blm., rz. od **Zbrodniczy:** Badania statystyczne nad biegiem zbrodniczości zatrwożyły społeczeństwo. Spas.

Zbrodniczy, Zbrodniarski, † **Zbrodny,** † **Zbrodnisty,** × **Zbrodliwy** *tyczący ś. zbrodniarzá, jemu a. zbrodni właściwy, łotrowski, występny:* Zamach Z. Zazdrość zbrodnista, podejrzenia krwawe. Mor. A. Z. cierpi gwałt cnota. Hul. Odróżniano więzienie poprawcze od zbrodniczego. Scz. (= *kryminalnego*). W sercu skalanym tak zbrodliwą zmazą. Leszcz. Więcej ś ważysz, niźli matka twoja zbrodna, gorszas od niej Bardz Jakże w czarnej zbrodniarskich spisków widzieć nocy? Przyb. Orfeusza w piekle grania wdzięki ulżyły zbrodniarskim cieniom męki. Przyb. Haniebną i zbrodniarską chęć podniesienia pamiętnego rokoszu. Św.

× **Zbrodniczyć, y, ył** *popełniać zbrodnie, prowadzić życie zbrodnicze:* Zbrodniczyły wciąż, a nie znały, co Duch. Krasiń. Mają być wzięte na tortury za to, że zbrodniczyły. Krasiń.

† **Zbrodniejszy** st. w. od **Zbrodny:** Najzbrodniejszy złoczyńca. Góra ta naznaczona była na karanie najzbrodniejszych uczynków. Leszcz.

× **Zbrodnik, a,** lm. **cy** p. **Zbrodniarz.**

† **Zbrodnisty** p. **Zbrodniczy.**

† **Zbrodny** p. **Zbrodniczy.**

Zbrodzenie, a, blm., czynność cz. **Zbrodzić.**

Zbrodzić, i, ił, nied. **Zbradzać** l. *brodząc zejść* = *przejść, sforsować, przebrnąć:* Byk, unosząc Europę, zbradza morskie topiele. Nar. W malutkiej rzeczce, którą każdy Z. mógł, gdy koń pod nim padł, utonął. Skar. Wzniosły ś. były wody głębokiej rzeki, której nie mógł Z. Leop. (nie mógł przebrnąć. B. G.). Wysoko ś. był Tyber wyniósł, że pogonia żadną miarą na koniach Z. nie mogła. Birk. Rzęki nad zwyczaj dla wielkich dżdżów wezbrały, że żadną miarą zbrodzone być nie mogły. Birk. Z. rzekę. Troc. Mierzę nawodnienie i zbradzam błota. Mic. Przen.: Z. co = *przeciągnąć* = *przejść przez co.* Zbrodziła Polskę roku 1363 plaga morowego powietrza. Błaż. **2.** † Z. *zgłębić, zgruntować, wysondować, zbadać, wyrozumieć, pojąć:* Któż Z. może sądy boże i tajemności ich wiedzieć? Skar. Bóg wszechmocnością krąg ziemski przechodzi, grunt i dno morskie noga Jego zbrodzi. Chr. **3.** [Z.] *stratować, zdeptać:* Zbrodzona była pszenica. **4.** † Z., p. **2. Zbroić. 5.** † Z. p. **Zbroczyć.**

Zbrodzień, dnia, lm. **dnie** l. p. **Zbrodniarz. 2.** † Z. p. **Zbrodnia.**

Zbroica, y, lm. **e** *zbroja bogata, okazała, potężna:* Za niemi jedzie w zupełnej zbroicy Gwelf. P. Koch. Pierwszy mąż jechał w zupełnej zbroicy. Mick. Głucho dzwonią gdzieś pałasze, twardych zbroic słychać brzęki. Krasiń. Ledwom spytał, ich zbroice zagrzegocą w głuchy dźwięk, z wszystkich piersi wypadł jęk. Krasiń. Zdr. **Zbroiczka.**

Zbroicowy przym. od **Zbroica:** Przy blasku zbroicowych lśnień. Rgw.

Zbroiczka, i, lm. **i** p. **Zbroica:** Miejże ś. też czasem do koniczka, do zbroiczki i do innych potrzebnych sobie rzeczy. Rej. Wyprawił syna przed hufcami w porządku, ubranego we zbroiczkę lekuchną, z kopijką na plecach. Wys. Krzywoust przywdział zbroiczkę. Krasz. Za pieniądze kupiłem zbroiczkę. Sienk. Dałam mu zbroiczkę godną. Sienk.

1. Zbroić, i, ił, nied. *uzbrajać, zaopatrywać w broń:* Młodzi rzymska, którą senat zbroi, nie prywata, wszech buntów w tobie zemsta stoi. Bardz. Merkury, ty zbroisz język w dziwne chytrości. Klon. **2.** [Z. ś.] *wymówić ś.:* Ciężko mu sie przydzie Z. **Z. ś. 1.** *uzbrajać ś., przywdziewać na ś. broń; szykować ś. do wojny, stawać na stopie wojennej:* Żołnierz, państwo zbroi ś.

2. Zbroić, i, ił, † **Zbrodzić** co, dok. = *dopuścić ś. czego, zrobić, splatać, popełnić co złego, zawinić, przeskrobać, spsocić:* Cóżeś tam znowu zbroił, że na cię krzyczano? Zbrodzić, zbroić. Biel. M. Barabas w zwadzie zbroił mężobójstwo. Leop. (uczynił mężobójstwo. Leop.). Któż tak srogim rękom złorzeczyć nie będzie, które ś. nie wstydziły Z. takiej sprawy? L. Choć ś. co i zbroiło, uszło jakoś przecie. Fred. A.

Zbroisko, a, lm. **a** p. **Zbroja:** Ukazuje ś. rycerz w staroświeckie Z. ubrany. Stasz.

Zbroja, i, lm. **e, [Zdroja, Zdraja]** **1.** *ochronne okrycie żelazne dawnych rycerzy, koni:* Z. zupełna = *okrycie żelazne piersi i pleców oraz obojczyk, zarękawie, szyszak, fartuch kolczasty zwany szorcem, i uzbrojenie nóg; pancerz:* Z. cała składa ś. z szyszaka, pancerza i z blachownic. Cz. Według Marcina Galla, dwojakim sposobem uzbrajali ś. Polacy: jedni, *loricati*, mieli zbroje z blach żelaznych, drudzy, *clypeati*, samych puklerzów używali, wreszcie lekko przybrani. Nar. Z. największa jego pierzyna, a z przyłbicy najsmaczniejszy trunek. Górn. Zbroje zardzewiały. Kochan. Płatnerzom zbroje we dnie i w nocy z wielką pilnością robić rozkazował. Kochan. Na wszystkich lśni ś. broń i Z. Stasz. W zbroi walczyć. Zbroję zdzieram, abo ze zbroi odzieram kogo, exarmo. Kn. Szczęk świetnej jego zbroi. Kras. Ż. na całe ciało przeciw broni nieprzyjacielskiej. Cz. W żelaznej zbroi i złotej koronie. Niem. Daje mu tarczę, miecz i zbroję złotą. Niem. Tak przy okrętach Grecy, zażarci na boje, koło ciebie, Achillu, przywdziewają zbroje. Dm. Zbroję nosić, brać, złożyć. Troc. Ubrać kogo w zbroję. Troc. Kto nie ma zbroje, mijaj boje. Prz. Pierś nasza wiecznie do zbroi przykuta. Mick. Po drugiej stronie w szyszaku i zbroi na koniu Niemiec nieruchomy stoi. Mick. Zbroi więź, nadobne ułożenie różnych narzędzi i sprzętów wojennych, jakie starożytni ze zbroi nieprzyjacielskiej na polu bitwy na znak zwycięstwa wznosili. Podcz. **2.** †**Z.** *oręż, broń:* Między zbroją prawa ustały. Skar. **3.** **[Z., Zbrój]** *narzędzie do roboty, statek* (np. łopaty, motyki dla kopacza, siekiery i piły dla cieśli). **4.** chem.: Owe śkła, które wystawione być mają na goły ogień, nie mogą goło nagłej mocy ciepła znieść, przeto oblepiają je gliną, która to polepa nazywa ś. zbroją, *lorica*. Krum. **5.** fiz. = a) Z. magnesu czyli Z. magnetyczna = *kotwica magnesu, ankier magnesu.* Z. kondensatora (p. Kondensator). b) Zbroje = *induktory przyrządów indukcyjnych, zwłaszcza machin dynamoelektrycznych*, armatura, ankier. Zdr. †**Zbrojka, Zbroiczka.** Zgr. **Zbroisko.**

[Zbrojać się, a ś., ał ś.] *wzbraniać ś., wymawiać ś., tłumaczyć ś.*

[Zbrojanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zbrojać ś.**

Zbrojarz, a, lm. **e** *rzemieślnik, który robił zbroje, płatnerz:* Złotników, zbrojarzów, szwaczek. Sur.

× **Zbrojba, y,** lm. **y** *herb, tarcza herbowa:* Herbowny kierownik v. herold otrębywał imię rycerza i herb, czyli zbrojbę jego. Bobrow. Niekiedy użyjemy przekładu: Wappen, armairies wyrazem zbrojby. Bobrow.

Zbrojenie, a, blm., czynność cz. **Zbroić.**

Zbrojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbroić ś.**

Zbrojeniowy przym. od **Zbrojenie:** Projekty zbrojeniowe Niemiec. Ustawa zbrojeniowa. Podatek Z.

†**Zbrojka, i,** lm. **i** p. **Zbroja.** Troc, L.

Zbrojmistrz, a, lm. **e:** Jenerał-Z. = *jenerał broni* (=Nm. Generalni-Feldzeugmeister).

Zbrojmistrzostwo, a, blm. *urząd, ranga zbrojmistrza.*

Zbrojmistrzowski przym. od **Zbrojmistrz.**

Zbrojnia, i, e p. **Zbrojownia.**

†**Zbrojnica, y, e** p. **Zbrojownia.**

Zbrojnie, Zbrojno przys. od **Zbrojny,** *orężnie:* Wkroczyć Z. do kraju. Zbrojno czynić, stanąć. Troc. Priamus nie mógł patrzeć na syna miłego z Menelaem w tym polu zbrojno czyniącego. Kochan. *(= bronią rozprawiającego ś.).* Swaty i drużby wystąpili zbrojno. Słow. Zbrojno obuci Danaje. Ml.

Zbrojnik, a, lm. **cy** p. **Zbrojownik.**

[Zbrojnik, a, lm. **cy]** *łobuz, hultaj.*

Zbrojno p. **Zbrojnie.**

Zbrojnobok, a, lm. **i** zool. (chirocentrus) *ryba miękkopromienna otwartopęcherzowa brzuchopłetwa.*

× **Zbrojnogolenny** *mający golenie uzbrojone, w zbroi:* Achejanie zbrojnogolenni. Ml.

× **Zbrojnokoleśni** mężowie. Ml. (dosłownie: *uzbrojeni w konie.* Ml.). Zbrojnokoleśni towarzysze. Ml.

Zbrojnoskrzel, a, lm. **e** zool. (serranus) *ryba ciernіopromienna.*

Zbrojnoskrzelny zool. *opatrzony pokrywą skrzelową, uzbrojoną zębiastemi wyrostkami.*

Zbrojność, i, blm., rz. od **Zbrojny:** Jednostka powinna być w stanie ciągłej walki, a przynajmniej zbrojności. Bog. W.

Zbrojny **1.** × **Z.** przym. od **Zbroja** **2.** *zaopatrzony w broń, wzbrojony, orężny; okryty zbroją,* poet. *zakuty w stal, w żelazo:* Z. zupełnie, kiryśnik. Kn. Z., uzbrojony. Kn. Lepszy żołnierz Z., aniżeli strojny. Rys. *(= rękaw nie bije, lecz ręka).* Pers strójny, nie Z. Pot. *(= nie bitny, nie waleczny).* Zbrojną ręką. Troc. Mąż Z. w żelazo i zgrozę. Krasiń. Po śnieżystej zamieci do wsi Z. mąż leci. Mick. W izbach szynkowych pełno zawsze zbrojnego i niezbrojnego ludu. Rol. Siła zbrojna *(= wojsko).* Napad Z. *(= z bronią w ręku).* Pokój Z. *(= bez rozbrojenia, wśród pogotowia wojennego).* Przen.: Ach! taką tylko młodość nazwać piękną, która zaburzy pierś jeszcze niezbrojną. Słow. *(= nie zahartowaną, nie uodporniona).*

[Zbrojny] *brojący wiele; niespokojny, ruchliwy; żuchwały, dokazujący, żywy.*

× **Zbrojonośny** *noszący zbroję:* Zbrojonośna Minerwa.

Zbrojownia, i, lm. **e, Zbrojnia,** †**Zbrojnica, Cekauz, Cekhauz, Czekhauz, Czekauz, Cejkauz, Cejkhauz, Cajghauz, Cejghauz, Ceghauz, Cegauz, Cajkauz, [Cajchoż]** *skład zbroi, skład broni, rynsztunku, arsenał:* Z., ceghauz, arsenał, miejsce wyznaczone na skład wszelkich dostatków i rynsztunków wojennych. Jak. J. Mogłoby to (arsenał) po polsku nazywać ś. zbrojnia. Sar. Przen.: Z. przepisów administracyjnych.

Zbrojowniczy przym. od **Zbrojownik:** Sień zmieniła ś. odrazu w ogromny Z. warsztat. Jeż.

Zbrojownik, a, lm. **cy, Zbrojnik** **1.** × **Z.** *rycerz zbrojny, uzbrojony, wojownik,* × *walecznik:* Sułtan wysłał eskadrę przeciw zbrojownikom moskiewskim. L. Mocnemu zbrojnikowi, który w pokoju trzymał królestwo swoje, hołdować wszyscy musieli. Pot. Gdy mocny Z. strzeże pilno przybytku swego, tedy w pokoju jest wszystko dobro jego Rej. Położon równo z ziemią on okrutny mocarz a mocny zbrojnik, on czart okrutny. Rej. **2.** × *Z. przełożony nad zbrojownią, cekwart, rynsztunkowy.* **3.** a. **Zbrojowy** *ten, co robi zbroje, płatnerz,* × pancerzniarz, × pancerznik, †blachownik.

Zbrojowny przym. od **Zbrojownia,** *arsenałowy:* Kindżałów, koncerzów, pancerzów i innych zbrojownych przybrań. Nies.

Zbrojowy **1.** przym. od **Zbroja,** *rynsztunkowy, orężny.* Troc. Towarzysze mają kaftan Z., szyszak, naszyjnik. Św. **2.** rz. p. **Zbrojownik.** Troc. Z., ten, co robi zbroje, płatnerz. Kn.

Zbrokendaunować, uje, ował wet., p. **Zbrokdownować.**

Zbrokendaunowanie, a, blm., czynność cz. **Zbrokendaunować.**

Zbrokdownować, uje, ował, Zbrokendaunować wet. *dostać brokdaunu:* Zbrokendaunowany koń.

Zbrokdownowanie, a, lm., czynność cz. **Zbrokdownować.**

[**Zbrondyny, yn**, blm.] *część ubrania:* Podajże mi chłopcze te moje Z, niechże podaruję swej mamce jedynyj.

Zbronić, i, ił, nied. **Zbraniać** I. [Z.], †Z. = *zdołać obronić; ocalić.* Orzech., Otw. S. Wielkiej sławy dostanie, kto od pogan zbroni kościół św. P. Koch. 2. [Z.] *wzbronić, zabronić komu czego:* Żaden nie zbroni śmierci takiemu, co sam spieszy do niej. Chr. **Z. ś.** I. *dać skuteczny opór, oprzeć ś., opędzić ś.:* Jego prośbie pokornej nie mogę ś. Z. Tremb. 2. nied., czego = *wzbraniać ś., wzdragać ś., ociągać ś. z przyzwoleniem, robić z czym ceregiele, ceremonjować ś.:* Miłość rodziców wszelakie przykrości przy wychowaniu dziatek przezwyciężyć może, tak iż do gardła swego przy dziatkach swoich rodzice oprzeć ś. nie zbraniają. Żarn.

× **Zbronnie**, × **Zbronno** przys. od **Zbronny.** L.

× **Zbronno** p. **Zbronnie.**

× **Zbronny** I. *bronny, zabroniony, wzbroniony, zakazany, niedozwolony, niewolny:* Zbronna być im nie ma przedać majątku. Jbn. To mi nie lubo, co mi ś. godzi; co zbronne, to mię rozpala. Hul. Dalekie od cnót przodków obyczaje niech Z. mają wstęp prawem w te kraje. L. 2. *buntowniczy, wszczynający niepokoje, wichrzycielski.* Sł. wil.

Zbronować, uje, ował rolę = *zwłóczyć* = *zabronować, wybronować, pobronować należycie:* Z. zagon. Podorać na dwa cale, Z., podsiać rzepak.

Zbronowanie, a, blm., czynność cz. **Zbronować.**

Zbronzowiały *który zbronzowiał:* Z. od burz na morzu. Mic. Śród guzowatych zbronzowiałych pni palm chwiały ś. śmiałe łodygi aloesów. Dan.

Zbronzowić, i, ił, Zbronzować *zrobić bronzowym:* Skwar słoneczny zbronzowił ich twarze (= *opalił*). Słońce zbronzowało nielitościwie jej piękną twarz. Chmura o zbronzowionej piersi sunęła cicho przez błękity. Glin.

Zbronzowieć, eje, ał *stać ś. bronzowym, nabrać barwy bronzowej:* Zawiądł i zbronzowiał na wiatrach i słońcu. Jeż. Zawędził ś., zbronzowiał, zwieśniaczał. Jeż. (= *opalił ś*).

Zbronzowienie, a, blm. I. czynność cz. **Zbronzowić.** 2. czynność cz. **Zbronzowieć.**

Zbroszurować, uje, ował *zebrać, zszyć w broszurę.*

Zbroszurowanie, a, blm., czynność cz. **Zbroszurować:** Arkusz druku kosztował wraz z papierem i zbroszurowaniem około 70 franków.

[**Zbrożyna, y**, lm. **y**] *dymnik staroświecki, sklecony z chróstu i gliny.*

[**Zbrój, oi**, lm. **oje, Zbroja**] I. *zaprzęgi, uprząż na konia:* Te waszom Z. 2. *przyrządy rzemieślnicze, statki:* A wto mo wolom z hłopów, nieg Z. z domu zabiere i tu przydzie. Tet.

× **Zbrózdować, uje, ował?** *Effilare*, niciami co Z.. dać przykład. Mącz.

× **Zbrózdowanie**, a, blm., czynność cz. **Zbrózdować.**

Zbróździć, i, ił, Zbruździć I. *zorać w bróżdy, pokryć bróżdami:* Z. pole. Przen.: Babią postać wziąwszy, siwemi włosami skroń przykryła i skórę zbróździła zmarszkami. Otw. **Zbróżdżona** twarz. Kon. Zapatrzyła ś. bezmyślnie w zapocone szyby, zbróżdżone ociekającemi kroplami. Reym. Z czołem nizkim i zbrużdżonym. Orzesz. 2. przen. *zbałamucić = stanąć na przeszkodzie, pomieszać, powikłać, pobróżdzić, pokpić sprawę, narobić trudności, nie spisać ś., zawieść.*

[**Zbróżdżać, a, ał**] komu = *odradzać, przekładać, perswadować, przeszkadzać:* Braciá mu zbruzdzali, zeby sie djabłu nie zaprzedawał.

[**Zbróżdżanie**, a, blm.] czynność cz. **Zbróżdżać.**

Zbróżdżenie, a, blm., czynność cz. **Zbróżdzić.**

[**Zbrucz, u**, lm. **e**] *łąka mokra:* Z. (rzeka) nastaje (=zaczyna ś.) w okolicy bezleśnej nieprzejrzanych łąk podmokłych, „zbruczami" zwanych. Pol.

× **Zbruczenie**, a, blm., czynność cz. **Zbruczyć.**

× **Zbruczyć, y,ył** p. **Zbrudzić.**

[**Zbruć się, uje ś., uł ś.**], *opędzić ś., ognać ś.:* Nie mogłam Z. ś. złodziejowi.

Zbrudzenie, a, blm., czynność cz. **Zbrudzić.**

Zbrudzić, i, ił I. a. **Zbrukać,** × **Zbruczyć** *zabrudzić, ubrudzić, zrobić brudnym, zanieczyścić, pobrudzić, zawalać, powalać:* Chciałbym z niezbrukanemi włosami i nieskażony położyć ś. w grobie. Jeż. Z. koszulę (= *znosić do zabrudzenia*). Przen.: *splamić, sponiewierać, sprofanować:* Umiesz Z. ironją każde uczucie czystsze, szlachetniejsze. Bał. 2. [Z. kogo] *zmieszać z błotem, wyłajać, zwymyślać, zelżyć.*

!**Zbruillować się, uje ś., ował ś.** z kim = *zetrzeć ś., pokłócić ś., poróżnić ś.:* Przyszło nakoniec do tego, żeśmy ś. zbruillowali ze sobą. Kaczk.

!**Zbruillowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zbruillować.**

Zbrukać, a, ał p. **Zbrudzić.**

Zbrukanie, a, blm., czynność cz. **Zbrukać.**

Zbrukować, uje, ował, × **Zburkować** *zewrzeć, zmocować brukiem, ubrukować.* Przen.: Już był mróz rzeki zburkował. Błaż. (= *ścisnął, pomościł*).

[**Zbrukować, uje, ował**] *spotrzebować, zużyć:* Z. wiele soli.

Zbrukowanie, a, blm., czynność cz. **Zbrukować.**

[**Zbrukowanie**, a, blm.] czynność cz. [**Zbrukować**].

× **Zbrunacenie**, a, blm., czynność cz. **Zbrunacić.**

× **Zbrunacić, i, ił** p. **Zbrunatnić.**

Zbrunatnić, i, ił, × **Zbrunacić** *uczynić brunatnym, zmienić na brunatne.*

Zbrunatnieć, eje, ał *zmienić ś. na brunatne, stać ś. brunatnym:* Odnoża słonek sine, bo nie miały jeszcze czasu Z.

Zbrunatnienie, a, blm., I. czynność cz. **Zbrunatnić.** 2. czynność cz. **Zbrunatnieć.**

Zbrutalizować, uje, ował *zrobić brutalnym:* Zbrutalizowane przez prusactwo Niemcy. Świat skąpany we krwi i zbrutalizowany przez wojnę. Wpływy germańskie zbrutalizowały postać dogmatycznego szatana. Mat. I.

Zbrutalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zbrutalizować.**

Zbrutalnieć, eje, ał *stać ś. brutalnym, zordynarnieć.*

Zbrutalnienie, a, blm., czynność cz. **Zbrutalnieć.**

[**Zbryczny**] *niespokojny.*

× **Zbrykać, a, ał,** × **Zbryknąć** konie = *znarowić.* × **Z. ś.** I. *znarowić ś., rozhukać ś., wziąć na kiel; bryknąwszy zerwać ś.; rozbrykać ś., zbiegać ś., rozbiegać ś., ponieść:* Konie mi ś. zbrykały i pogruchotały wózek. Kaczk. 2. przen.: *rozpasać ś., rozpuścić ś., rozbestwić ś., wyuzdać ś., rozkielznąć ś.:* Przekleństwo niebo ściąga na zbrykane dzieci. L. (= *rozswawolone*). Koza ś. zbrykała.

× **Zbrykanie, a,** blm., czynność cz. **Zbrykać.**
× **Zbrykanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbrykać ś.**
Zbrylantować się, uje ś., ował ś. cukier. *zmatować ś.*
Zbrylantowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbrylantować ś.**
Zbrylantowany *zmieniony w brylanty:* Widok skał, zbrylantowanych od szronu i dziwacznych cieni. Pol.

Zbryzgać, a, ał, nied. **Zbryzgiwać** *zabryzgać, pobryzgać, obryzgać, spryskać, schlapać, skropić, opryskać, ochlapać, popryskać, pochlapać, zbluzgać:* Wchodzi żołnierz cały zbryzgany krwią i zakurzony piaskiem. Stasz. Zatrzymałem ś. nad rynsztokiem, żeby nie zbryzgał moich pończoch jedwabnych. L. Pamiętaj, że to błoto, jak który pończochy sobie zbryzga, powiedzą, że bez dna muszą mieć karetę. L. Jedna z nich, przytomniejsza, zaczęła ją zbryzgiwać wodą. Korz.
Zbryzganie, a, blm., czynność cz. **Zbryzgać.**
Zbryzgiwać, uje, iwał p. **Zbryzgać.**
Zbryzgiwanie, a, blm., czynność cz. **Zbryzgiwać.**
[**Zbryznąć, nie, nął**] *sprysnąć = zeskoczyć:* Z. z konia.

[**Zbryznięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zbryznąć.**
[**Zbrzazgnąć, gnie, gnął** a. **gł**] 1. *dostać obrzazgu, skisnąć, skwaśnieć:* Śmietana zbrzazgła. 2. *oślizgnąć ś.* (np. o drodze po deszczu).
[**Zbrzazgnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zbrzazgnąć.**

[**Zbrzątwić, i, ił**] *zmyślić sobie co.*
[**Zbrzątwienie, a,** blm.] czynność cz. **Zbrzątwić.**
† **Zbrzechać, a, ał** *zełgać, skłamać podle.*
† **Zbrzechanie, a,** blm., czynność cz. **Zbrzechać.**
Zbrzeże, a, lm. **a** *miejsce z brzegu, pobrzeże, brzeg, skraj:* Białe pawie ze złotemi zbrzeżami ogonów nad głową leciały. Mic.
Zbrzeżny *znajdujący ś. z brzegu, od brzegu, skrajny, pobrzeżny, nadbrzeżny, brzegowy, brzeżny:* Zbrzeżne pióra w skrzydle. Troc. Dwie zbrzeżne kolumny stanowiła kamienica. Syn. Z. kamień (Troc, L.) = *zwornik, zawornik w sklepieniu,*
Zbrzydnąć, dnie, dnął a. dł, dnęła a. **dła** 1. *stać ś. brzydkim:* Z. po ospie. 2. *obrzydnąć, obmierznąć, stać ś. nieznośnym, wstrętnym:* Zbrzydło mu życie.

Zbrzydnięcie, a, blm. czynność cz. **Zbrzydnąć.**
Zbrzydzanie, a, blm., czynność cz. **Zbrzydzać.**
Zbrzydzenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zbrzydzić.** 2. × Z. *wstręt, obrzydzenie:* Panna nie ma do mnie zbrzydzenia. Pol.
Zbrzydzić, i, ił, nied. **Zbrzydzać** 1. *zrobić brzydkim, zeszpecić, zeszkaradzić, oszpecić, oszkaradzić:* Szkło zbrzydzone szumowinami. 2. Z. co komu, sobie = *zrobić obrzydliwym, obrzydzić, obmierzić, zohydzić:* Od bogów i ludzi zbrzydzony. Z całego świata nie rad był, narzekał i życie sobie zbrzydzał. Krasz. 3. kogo = *przejąć obrzydzeniem:* Zbrzydzili go widokiem niechlujnym. Tet. 4. [Z. macicę] = *wyleczyć wstrętnym lekarstwem.*
[**Zbrzyżdżenie, a,** blm.] czynność cz **Zbrzyżdżyć.**
[**Zbrzyżdżyć, y, ył**] *zdeptać.*
× **Zbucenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbucić ś.**

Zbuchać, a, ał 1. kogo = *zbić go kijem, wyłoić, wygrzmocić, zbuzować, wyokładać.* 2. co = *zjeść łapczywie, spałaszować, zrepetować, sfutrować, zmłócić, ściwczyć, zmieść, spucować, sprzątnąć, spakować:* Przeklęty dziadu, cóż tu strzec, byś w garść nie chuchał, aby to syn lub dziedzic wyzwoleniec zbuchał. Iż. [Z. ś.] *stać ś. zarozumiałym.*
Zbuchanie, a, blm., czynność cz. **Zbuchać.**
[**Zbuchanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbuchać ś.**

× **Zbucić się, i ś., ił ś.** *unieść ś. butą, nadąć ś.*
[**Zbuczeć, eje, ał**] *zgnić.*
[**Zbuczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zbuczeć.**
[**Zbuczniały, Zbutrzniały**] *który zbuczniał:* Z drzewa, jeśli nie zbuczniałe, łoża do rusznic. Ek.
[**Zbucznieć, eje, ał, Zbutrznieć**] *spróchnieć, zmurszeć, zbutwieć.* Kaz. 1555. [Ciało zbuczniało].
[**Zbucznienie, a,** blm.] czynność cz. **Zbucznieć.**
[**Zbuczy**] przym. od **Zbuk:** Zbucze jaje = *zbuk.*
Zbuczyn, u, lm. **y, Brzozowiec** bot. (samyda) *roś. z rodziny zbuczynowatych.*

Zbuczynowate rośliny, bot. (samydaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Zbudować, uje, ował 1. *budując skonstruować; wybudować, wystawić, postawić budynek:* Zbuduję domeczek. Len. Zbudował gościniec wspaniały do granicy czeskiej. Krasz. Naród ten był na świecie możny; miasta wielkie i zacne zbudował. Wiśn. (= *założył*). Pyszny pałac zbudował. Troc. Noe zbudował korab. Nie odrazu Kraków zbudowano. Prz. (= *trzeba cierpliwie czekać końca, wyniku*). Dobrze zbudowany (o człowieku a. zwierzęciu) = *mający dobrą budowę ciała.* Żart.: [Zbudował dziewczynie dziecko]. 2. przen. *zasadzić, oprzeć, wyprowadzić, ugruntować.* Na tym zbudował twe szczęście. 3. przen. *dokazać, wskórać, pokurać, dokazać, poradzić, zrobić:* Bez pieniędzy nic tu nie zbudujesz. Mądremi listami i pisaniem łaskawym unosić chciał króla onego papież, ale na ten czas nic w nim nie zbudował. Skar. 4. przen.: Z. kogo = *wpłynąć nań dodatnio, dać mu dobry przykład, polepszyć go; wywrzeć dobre wrażenie, zachwycić, dać dobry przykład:* Wojsko, obozy nie zbudowały mnie; nawykłem do większego porządku, ładu. Z. kogo swym przykładem. Kazanie go nie zbuduje. Nie byłem wcale zbudowany wyborem. Bał. Zbudował bliźniego życiem swoim. Troc. 5. zł.: [Z. a. pokazać koguta czerwonego] = *podpalić dom.* Z. ś. *podnieść ś. moralnie, polepszyć ś.:* Z. ś. czyją nauką, napomnieniem, przykładem. Z. ś. z kogo, z czego. Troc.
Zbudowanie, a, blm. 1. czynność cz. **Zbudować.** 2. p. **Zbudowanie ś.**
Zbudowanie się, a ś., blm., niek. **Zbudowanie** czynność cz. **Zbudować ś.:** Z ś. z kogo, wzięcie dobrego przykładu. Troc. Przybyli umyślnie na to nabożeństwo cudzoziemcy z wielkim zbudowaniem asystowali. Nar.
Zbudzać, a, ał i Z. ś. p. **Zbudzić.** Garcz.
Zbudzanie, a, blm., czynność cz. **Zbudzać.**
Zbudzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbudzać ś.**

Zbudzenie, a, blm., czynność cz. **Zbudzić.**
Zbudzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbudzić ś.**
Zbudziciel, a, lm. **e** *ten, co zbudza a. zbudził.* L.
Zbudzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zbudziciel.** L.
Zbudzić, i, ił, nied. **Zbudzać,** [**Zbudzować**] 1. *obudzić, przebudzić, rozbudzić:* Zbudziły mię ze snu krzyki. Zbudził go Pan Bóg, rozwiązawszy boleści piekielne. Hrb. 2. przen. *wzbudzić, ocucić, wyrwać z apatji, z bezczynności, ożywić, podniecić:* Aż ich znów kiedy płomień zemsty zbudzi. Trzeba go Z. z błękitnych omamień, choćby rzu-

cając potępienia. Uj. To, coś zbudził do życia siłą twego słowa, nie legło. Z. ś. *obudzić ś., przebudzić ś., rozbudzić ś., ocknąć ś. ze snu.* Dosłyszał i jakby ze snu zbudzony, zerwał ś. nagle ze swego miejsca. Kaczk. Przen.: Z. ś. z apatji, z bezczynności (= *otrząsnąć ś.*).

[**Zbudzować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zbudzić.**

[**Zbudzowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zbudzować.**

[**Zbudzowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbudzować ś.**

[**Zbuić się, i ś., ił ś.**] p. **Zbujać ś.**

Zbujać się, a ś., ał ś. I. [Z. ś., **Zbuić ś., Zbujać**] *wybujać, wyrosnąć nadto bujno.* **2.** × Z. ś. = *rozbujać ś., rozkołysać ś., rozfalować ś.* Przen.: *rozigrać ś., rozswawolić ś., rozpasać ś., rozkiełznać ś., rozhukać ś., zhukać ś., wziąć na kiel, zbestwić ś., znarowić ś., rozbestwić ś., rozszaleć, rozwścieklić ś.:* Wojenne zawieruchy od zbujałego kozactwa wzburzone. Nies. Zbujane namiętności teraz rozumem ukraca. Tremb. Trudno go hamować, kiedy ś. raz zbuja. Troc. Gdy ś. chłop zbuja, niemasz miary. Biał. [Koń ś. zbujał. Drużyna ś. zbujała, jużby do domu nie chciała]. Zbujał ś. koń i wcale ś. zabłąkał. Troc.

× **Zbujały,** × **Zbujany I.** *który ś. zbujał, rozbujały, rozbujany:* Zbujane namiętności teraz rozumem ukraca. Pilch. Wiek nasz już wyszumiał, już przywary młodzieńczą popędliwością zbujałe osłabił. Pilch. Szczęściem zbujali tych znienawidzili, których obrazili. Pilch. (= *zbałamuceni, uniesieni, znarowieni*). **2.** *wybujały, który wypadł, aby bujać sobie po powietrzu:* Rój Z. = *który wyleciał z ula.* Pasiecznik ma mieć dzwonek abo miednicę dla zawrócenia zbujanego roju brząkaniem, kropidło dla zakropienia. Haur.

[**Zbujanie, a,** blm.] czynność cz. **Zbujać.**

Zbujanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbujać ś.**

[**Zbujenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbuić ś.**

Zbuk, a, lm. **i,** [**Dzbuk, Zbęk, Bełtun, Bołtun**] *złe, zepsute, niezalężone jaje; jaje, które kura bez koguta niesie.* Przen., o człowieku ponuro, zpodełba patrzącym = *zam. zbój:* Ty zbuku!

Zbukły: Jaje zbukłe = *zbuk.*

!**Zbulwersować, uje, ował** *wzburzyć:* Jeden ze sceptyków, zbulwersowany tym, co widział, obmyślił aparat...

!**Zbulwersowanie, a,** blm., czynność cz. **Zbulwersować.**

Zbuntować, uje, ował, [**Zbuńtować**] *poduszczyć do niesubordynacji, pobudzić do buntu, zrewoltować, zrewolucjonizować:* Z. lud. Wacpani chcesz mi żonę Z. L. **Z. ś. I.** †Z. ś. *złączyć ś., związać ś., sprzymierzyć ś.:* Abyśmy ś. zbuntowali z królem rzymskim w ligę. **2.** *podnieść bunt, powstać, wzburzyć ś.:* I znowu rozległ ś. ów znany okrzyk: „Jarema idzie!" od którego zamierały serca zbuntowanego ludu. Sienk. **3** przen., posp. (o rzeczach) *wyjść ze swego miejsca, pokręcić ś.:* Krawat mi ś. zbuntował.

Zbuntowanie, a, blm., czynność cz. **Zbuntować.**

Zbuntowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbuntować ś.**

[**Zbuńtować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zbuntować.**

[**Zbuńtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zbuńtować.**

[**Zbuńtowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zbuńtować ś.**

× **Zburkować, uje, ował** p. **Zbrukować.**

× **Zburkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zburkować.**

Zburczeć, y, ał, [**Zburkocyć**] *skrzyczeć, zgromić, złajać, zbuzować, zwymyślać, zrąbać, sfutrować, zekpać, zjeździć, zbesztać, wybesztać:* Tak go zburczę, tak go wybesztam, iż pozna, żem kobieta L. Zburczawszy ją tak, zamknął, a po chwili przyniósł śniadanie. Krasz.

Zburczenie, a, blm., czynność cz. **Zburczeć.**

[**Zburdać, a,, ał**] *zbudzić.*

[**Zburdanie, a,** blm.] czynność cz. **Zburdać.**

Zburknąć, nie, nął *burknąć.* Tam do kata! zburknął Kasper. Zach.

Zburknięcie, a, blm., czynność cz. **Zburknąć.**

[**Zburkocenie, a,** blm.] czynność cz. **Zburkocyć.**

[**Zburkocyć, y, ył**] p. **Zburczeć.**

[**Zburtać, a, ał**] *zmiąć:* Z. łóżko.

[**Zburtanie, a,** blm.] czynność cz. **Zburtać.**

Zburzeć, eje, ał *stać ś. burym, stracić kolor, nabrać brudnego koloru, spłowieć, spełznąć, wyblaknąć, zblaknąć.*

I. Zburzenie, a, lm. **a** czynność cz. **Zburzyć:** Z. Troi. Jan św. patrzał na Z. Jeruzalem. Skar. Z. odebranej fortecy. Jak. J. To mordy, to pożogi, to zburzenia głoszą. Fred. A.

2. Zburzenie, a, blm., czynność cz. **Zburzeć.**

Zburzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zburzyć ś.**

† **Zburzka, i,** lm. **i I.** *burza, burzka.* **2.** przen. *zaburzenie, wzburzenie, rozruch, zamęt:* W pokoleniu Efraim stała ś. trwoga i Z. Leop.

Zburzyciel, a, lm. **e** *ten, co zburzył:* Aleksander Wielki, wywrócicieł i Z. monarchji perskiej. Stryjk.

Zburzycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zburzyciel.**

Zburzyć, y,ył I. p. **Wzburzyć:** Zburzone uspokoić umysły. Troc. **2.** *przyprowadzić do nieporządku, stargać, zwichrzyć:* Podniósł ręce ku głowie, zburzył niemi włosy. Orzesz. **3.** *obrócić w perzynę, zniszczyć, rozwalić, obalić, zrujnować, zdemolować:* Z. miasto. Zburzone znowu budować zamki. Troc. W wielu miejscach i same mury zburzone zostały do fundamentów. Kaczk. **4.** [Z.] *zakołatać, zachrobotać, zastukać, hałasować, stłuc ś.:* Cosi zburzyło na powale. Przysełeś w nocy, inoś malućko zburzył na oknie, abo pod ścianę, cyk ci kie nie otwarła? Tet. **Z. ś.** p. **Wzburzyć ś,**

× **Zburzyszcze, a,** lm. **a** *ruina, rumowisko, rozwaliny:* Straszne po całym ich wierzchu stało Z. Scz. Może na zburzyszczu wysokich skał, które ś. rozpadły w rumowie głazów. Żer.

Zbutelkować, uje, ował *ściągnąć w butelki:* Trzeba było specjalnych do tego wiadomości, które np. wino Z., a które nalać na lagier lub od niego oddzielić i t. p. Byk.

Zbutelkowanie, a, blm., czynność cz. **Zbutelkować.**

[**Zbutka, i,** lm. **i**] p. **Zbutwiałka.**

Zbutniały *który zbutniał, zhardziały:* Wie o tym dobrze, że go zbutniała szlachta nie dopuści do żadnego urzędu. Kaczk.

[**Zbutniały**] p. **Zbutwiały.**

[**Zbutnić, I, ił**] *zrobić butnym, wbić w dumę.*

Zbutnieć, eje, ał *stać ś. butnym, zdumnieć zhardzieć, spysznieć:* Siennicki zhardział, zbutniał, że nawet na szlachtę nie chciał patrzeć. Bart.

[**Zbutnieć, eje, ał**] p. **Zbutwieć.**

[**Zbutnienie, a,** blm.] **I,** czynność cz. [**Zbutnić**]. **2.** czynność cz. [**Zbutnieć**].

[**Zbutrzniały**] p. **Zbutwiały.**

Zbutwiałka, i, lm. **i,** [**Zbutka**] *drzewo zbutwiałe.*

Zbutwiałość, i, blm., rz. od **Zbutwiały; Zbotwiałość,** [**Zbutrzniałość**] × **Butwiałość.**

Zbutwiały, Zbótwiały, [Zbutniały, Zbutrzniały] *który zbutwiał, spleśniały, spróchniały, zmurszały, zgniły:* Obuwie zbutwiałe. Zbutrzniały do znaku runie. Tet. Sukno zbutwiałe *(= zleżałe).*

Zbutwieć, eje, ał, Zbótwieć, [Zbutrznieć, Zbutnieć] *spróchnieć; zgnić, zmurszeć, spleśnieć:* Suknie na trupie, kości zbutwiały. Rzepa zbutwiała *(= stała ś. łykowata).* Skóry zbutwiały. Sodoma tak zgorzała, że i ziemia i powietrze i woda zbótwiały. Wuj. Pamięć jego z pochwałami i nie zbutwieje nigdy. Birk. Nawa zgniła, zbutwiała. Zigr. Zbutnieć i rozpaść ś. trumna nie mogła. Krasz.

Zbutwielizna, y, lm. **y** *rzecz zbutwiała, mursz:* Można zagrząźć w zbutwieliźnie, w zdradnej spróchliźnie, w zgniłych mokradłach. Tet.

Zbutwienie, a, blm., czynność cz. **Zbutwieć.**

Zbutwień, a, lm. **e** zool., p. **Komarnica.**

Zbuzować, uje, ował *zburczeć, zbeształ, zwymyślać, złajać, zgromić:* Pójdę go Z., złaję i z błotem zmieszam. L. Nieprzyjaciel, ciężej, niż Alcydową, zbuzowany klawą, nie śmiał ś. z nim kosztować. Tw.

Zbuzowanie, a, blm., czynność cz. **Zbuzować.**

Zbycie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zbyć. 2.** *nadmiar, zbywająca resztka, pozostałość:* Sukna okazało ś. dosyć, jeszcze jest na zbyciu dwa łokcie. [Na zbyciu zostało dwa grosze *(= reszty, nadwyż)*]. **2.** *sprzedaż, przedaj tego, co zbywa:* Dom ten jest na zbyciu. Troc. *(= do sprzedania).* Towar do zbycia.

Zbycie się, a ś., blm., czynność cz. **Zbyć ś.**

Zbyć, zbędzie, zbył, nied. **Zbywać 1.** czego = *pozbyć, postradać, stracić, utracić, zgubić co:* Więcej zbędzie, niż nabędzie. Glicz. Choć sam gardła zbędzie, nic nie dba, byle bracią swoję oswobodził. Paszk. Łakoma ona chciwość bezecnego złota nie ustała, choć zbywał już tego żywota. Papr. *(= rozstawał ś., żegnał ś. z nim).* Chcieli coś mówić, ale zbywszy mowy, miasto słów, spólne mieszali wzdychania. P. Koch. Kamienie ostrości i twardości zapoczęły zbywać a miękczeć i powoli postaci porywać. Żebr. Gwiazdy, nie chcąc widzieć jej niecnoty, pod chmury s. pokryły, noc poświaty zbyła. Otw. Z. honoru, żywota, substancji swojej. Troc. [Kto przystąpi do mnie, zbędzie szyi]. **2.** pracę, trud i t. p. = *pozbyć ś. ich, zwolnić ś. od nich, zepchnąć je, załatwić ś., ułatwić ś. z niemi:* Pamiętajmy o operze, abyśmy ś. na niej znajdowali, zbądźmy nasze lekcje. L. Niektórzy te nauki byle Z odprawują. Pir. *(= byle jak, aby prędzej, aby dalej, lada jako).* Robi byle Z. Z. kogo, co czym = *zadowolić, zaspokoić byle jak, zagadać byle czym, przejść do porządku dziennego nad nim, pozbyć ś. go tanim kosztem:* Zbądź go żartem. Troc. Zbywać kogo obietnicami. Troc. Zbyła go obietnicą, półsłówkami. Co tylko mu powiesz, zbywa wszystko jednym słowem: nieprawda. Oss. Djonizy świętokradztwa swoje żartami a dworstwem pokrywał i zbywał. Warg. Zbywam kogo, *eludo.* Kn. Zbywam kogo żartem. Kn. Zbył mię żarcikiem, odpowiedział mi, żem gadał jako anioł. Węg. Giedymin, zbywając w Kiernowie rozmaitemi łowami przeszłej pracy i niewczasów wojennych, jachał w głębsze puszcze. Stryjk. Publiczności byle czym Z. nie można *(= zadowolić, zaspokoić).* Potrząsali głową i śmiechem św. Pawła zbywali polubownicy Epikura. Wor. Z. czego = zbyć ś. czego. Błaż. Z. kogo = *pozbyć ś. go, odprawić, wyrugować, wypędzić go:* Ojciec bez winy kłopotu z miasta mię zbył i srodze pokląt idącego. Żebr. Z. czego złego, przykrego = *uwolnić ś. od niego, pozbyć ś., wyzbyć ś. go, odczepić ś. od niego, skończyć z nim, otrząsnąć ś. z niego:* Cóż? czy zbyłeś kłopotów, chorób i niewczasów przez to, że tysiącami brząkasz i rachujesz? Opal. Próżno! nie zbędziesz troski, zbiegu nieszczęśliwy, idzie pogoń za panem—frasunek troskliwy. Nar. Złym złego Z. Rys. *(= klin klinem wybić).* Im jedna ta nadzieja—śmiercią licha Z. Chr. Nigdy onej farby już z siebie nie zbędą. Paszk. Piłat, Z. wodą chcąc grzechu, przed Żydami umył swe ręce. Odym. Uczyń tak, jakośmy ś. namówili, a prędko ich zbędziemy od siebie. Boh. Zbądź niewczesnej dumy. Słow. *(= zrzuć pychę z serca).* Zbądź niewczesnej trwogi. Słow. Owca, nie mogąc jej (wrony) Z., dobrze ś. nie wściekła. Pokusy Z. nie mogłem z głowy. Ryd. **3.** *sprzedać byle jak, przedać za byle co, byle ś. pozbyć, wyzbyć ś. za byle co:* Wszystkie na targu zbył towary. Troc. Aż ś. on kurczy, aż ratunku prosi, czego Z., tego Z., ano już późno, dekret ferują. Falib. Zbywać co od boru = pozbywać ś. czego z boru, odstępować, sprzedawać co z boru. Skr. **4.** [Z. kogo] = *zgładzić, stracić, zabiwszy pozbyć ś. go, sprzątnąć go:* Dám mu pałką, wnet go zbądę. Oj! miła, miłeńka, zbądź brata rodzonego, będziesz miała mnie młodego. Wójc. cz. ni. = a) † Z. *wybyć, wysiedzieć, usiedzieć, pobyć, zabawić:* Kiedy ś. w ulu pszczół wiele narodzi, nie zbędą w ulu, rój z ula wychodzi. Bratk. Z., pobyć, zabawić. Rej. b) † Z. = *zejść z oczu, zniknąć z przed oczu, ujść, zemknąć, uciec:* Puściło ś. za nim w pogonią kilkanaście koni, ale im zbył. Biel. J. Zbywa przed robotą, jak pies przed muchami. Prz. Z. ś. brali z domu. Żebr. Opadła mię kupa żołnierstwa, atolim im zbyła między leśne cienie. P. Koch. c) † Z. w co = *przejść w inny stan; zmienić swą postać, przeobrazić ś., przekształcić ś., przedzierzgnąć ś., przemienić ś.:* Jakoż zielone rószczki oplótł sobą, zbył w kamień, który został pod węża osobą. Żebr. d) nieos., nied. *nie dochodzić miary, nie wystarczać, nie starczać, braknąć, brakować, niedostawać:* Na przyzwoitych nie zbywa mu wygodach. L. Może mu w samej rzeczy zbywa na pieniądzach, bo teraz trudno o nie. L. Nie na czasie ci zbywa, ale na sercu. Boh. Mnie na sercu zbywa? mnie? mospanie, prędzej zginąć potrafię, niż ś. przelęknąć kogo. Boh. Nikt w świecie mówić nie może, że w zdarzeniu zbywa mi na męstwie. L. Nigdy na skutku pomyślnym nie zbędzie, na co ś. tylko dwie osób usadzi. Hul. Na niczym zbywać ci nie będzie. Bogaczom zawsze na czymś zbywa. Karp. Zbywa mi na przyjacielu, na dobrych księgach. Troc. Nie zbywało mi na okazjach do tego. Troc. Nie zbywa mu na dobrych chęciach. Na chlebie, zda mi ś., nie zbędzie człowiekowi. Chodź. Nigdyć na ludziach i koniach nie zbędzie. Mick. e) i nieos.: Zbywa co, czego = *jest nazbyt, zostaje, jest za wiele, nadto, schodzi:* Spyta ś. Jezus: jakoście wiele koszów nabrali, co ułomków zbywało, gdym siedmioro chleba między cztery tysiące ludu rozłamał? Sekl. (wieleście koszów zbytu ułomków wzięli? Sekl.). Lepiej, gdy zbywa, niż gdy nie dostaje. Kn. Koń, na którym jeżdżę, nazbyt drogi, przedaj go, a kup mi tańszego, a co zbędzie, niech mają ubodzy. Skar. Ów, któremu zbywa, ma obowiązek z prawa natury dać temu, który zgoła nie ma. Pilch. Jednako grzeszy, gdy kto z miary wykracza, jako i ten, który miary nie dochodzi;

równy występek jest, gdzie co zbywa, jako gdzie nie dostawa. Kosz. Zbywa mu żywność. Troc. Zbywały zawsze pieniądze. Troc. Co zbywa pracy, to spędzam przy dzieciach, przy śpiewie. Len. [Nie duża nas celadka, toć zbędzie grochu. (= *wystarczy, będzie dosyć*). Porachował pieniądze i jeszcze zbyło]. **Z. ś. I.** czego = *stracić, utracić, postradać co:* Spokojności ś. ino zbędziesz, że nawet to jadło pokrzywą ci ś. w gębie wyda. Reym. [Zbył ś. Sywki]. **2.** czego = *pozbyć ś. czego, zwolnić ś., uwolnić ś., odczepić ś. od czego, otrząsnąć ś. z czego; odetchnąć swobodnie, odzyskać wolność po czym:* Aby ś. już zbył wołania, do prośby ś. ich nakłania. Jak. W. Zbyłem ś. dziś dnia złego. Troc. Zbył ś. kłopotu wielkiego, długu fraszką. Troc. Wy, cienie, w jasną odziane prostotę, coście rycerskiej zbyły ś. kolczugi. Asn. **3.** [Z. ś.] *uwolnić ś. od namów, opędzić ś., wymówić ś., wykręcić ś., oprzeć ś.:* Chłopiec sie nie mógł matce Z. i poszedł. **4.** [Zbywać ś.] *sprzeczać ś., spierać ś.*

Zbydlać, a, ał p. **Zbydlęcić.**

Zbydlanie, a, blm., czynność cz. **Zbydlać.**

[Zbydlenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zbydlić ś.**

Zbydlęcać, a, ał p. **Zbydlęcić.**

Zbydlęcanie, a, blm., czynność cz. **Zbydlęcać.**

Zbydlęcenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zbydlęcić. 2.** *stan człowieka, który stał ś. podobnym do bydlęcia, zatrata wszystkich cech moralnych człowieczeństwa, zbestwienie, zezwierzęcenie:* Naukę niewiary, beznadziejności i zbydlęcenia wykładają.

Zbydlęcić, i, ił, nied. **Zbydlęcać, Zbydlać** *zniżyć do bydlęcia, zrobić bydlęciem, doprowadzić do stanu zezwierzęcenia, zbestwić:* Miłość zbydlęca, co było Boże. Syr. Jakże tego nie widzieć, że to zezwierzęca, zbydla i poniża. Krasz. Wszystko ś. wzajem zbydlęca w swym człowieczeństwie. Brt.

[Zbydlić się, i ś., ił ś.] *dostać bicie.*

[Zbylać, a, ał] p. **Zbylić.**

[Zbylanie, a, blm.] czynność cz. **Zbylać.**

[Zbylenie, a, blm.] czynność cz **Zbylić.**

[Zbylić, i ił, Zbilić, Zbielić] tylko w wyraż.; „Nie zbyli", „Ani zbyli" = *ani wspomni, napomknie, ani pisnie, ani pomyśli:* O długu ani zbyli. Ani zbyli o mnie. Dziewka ani se Z. dała.

[Zbyrcać, a, ał] *składać skrzętnie, zbierać, ciułać.*

[Zbyrcanie, a, blm.] czynność cz. **Zbyrcać.**

[Zbyrcenie, a, blm.] czynność cz. **Zbyrcić.**

[Zbyrcić, i, ił] p. **Zbyrczeć.**

[Zbyrczeć, y, ał] p. **Zbyrknąć.**

[Zbyrczenie, a, blm.] czynność cz. **Zbyrczeć.**

[Zbyrk, u, blm.] *odgłos zbyrczenia, brzęk, szczęk:* Będzie Lucyper myślał, że wóz do piekła z miedzianemi gorkami wiezom, telo bedzie zbyrku. Tet.

[Zbyrkać, a, ał] p. **Zbyrknąć.**

[Zbyrkanie, a, blm.] czynność cz. **Zbyrkać.**

[Zbyrki, ów, blp.] **I.** *miejsca nierówne, jazy.* **2.** *pole nie nadające ś. pod uprawę, nieużytki.*

[Zbyrknąć, nie, nął, nied. **Zbyrkać, Zbyrczeć, Zberczeć, Zbyrkotać]** *zadzwonić, zaszczękać, zabrzęczeć:* Zbyrcały na nogach kajdany. (Owieczkom) dzwonki zberczą. Zsz. Będę zbyrkać kluczykami, jako sarna rożyczkami. Kolb. Czuję, jako mi pod pazdurami (zadziora) brzęka i zbyrczy. Sienk. Ciupagę zbereczącą mosiądzem wysoko ponad głowę rzucił. Mic. Owce dzwonkami zberczą Tet.

[Zbyrknięcie, a, blm.] czynność cz. **Zbyrknąć.**

[Zbyrkotać, oce a. **ocze, tał]** p. **Zbyrknąć.**

[Zbyrkotanie, a, blm.] czynność cz. **Zbyrkotać:** Z coraz dalsza słychać było Z. kłapacy. Tet.

Zbystrzeć, eje, ał *stać ś. bystrym, bystrzejszym:* Wzrok mu zbystrzał (= *zaostrzył ś.*).

Zbystrzenie, a, blm., czynność cz. **Zbystrzeć.**

I. Zbyt, u, lm. **y I.** *zbywanie, zbycie, sprzedaż, odbyt, pokup:* Liczy na łatwy Z. towarów. **2.** † **Z.,** p. **Zbytek.**

2. Zbyt, † **Wzbyt** przys. *nazbyt, zbytnio, do zbytku, nadmiernie, zbytecznie, za, bardzo, za wiele, nadto, za nadto, nader, za, nadzwyczaj, nadzwyczajnie, wielce, nad wyraz, niezmiernie:* Jeszcze Z. wcześnie. Cieśniny morskie, w których podczas wzbyt pokój, podczas Z. okrutna burzliwość. Warg. Przykrzył mu ś. wzbyt upornie. Warg. Pierwsza droga przykra wzbyt, nią ledwie jak trzeba wzmagają świeże konie. Żebr. Wzbyt mi to dziwno. Żebr.

Zbyteczek, czku, lm. **czki** p. **Zbytek:** Zbytecznków mu ś. zachciewa.

Zbytecznictwo, a, blm. *zbytkowanie. zbytek:* Natura urągała ś. zbytecznictwem, jaśniała blaskiem. Jeż.

Zbyteczniczy przym. od **Zbytecznik:** Tam ręka zbytecznicza wprawiała ś. w rozwalanie budynków. Jeż.

Zbytecznie przys. od **Zbyteczny; Zbytnio,** × **Zbytnie, Zbyt.**

† **Zbytecznik, a,** lm. **cy** p. **Zbytnik.**

Zbyteczność, i, blm., rz. od **Zbyteczny; Zbytniość,** † **Zbytkość:** Z., zbytek. Biel. M., Troc, L. Żaden nad niego łakomstwa, wszeteczności, zbyteczności ostrzej nie zganił. Li. (= *zbytku, zbytkowania, wybryków*). Zbytkości ujmować, a niedostatkowi przydawać. Leszcz. Pomiarkowanie zbytkości ujmuje, a niedostatkowi przydaje. Leszcz.

Zbyteczny, Zbytni, × **Zbytny,** † **Zbytki I.** *zbywający z czego, pozostały, nadto będący, resztujący:* Z, zbytni, co zbywa. Kn. Zbyteczne pieniądze. Troc. **2.** *wychodzący z miary, bezmierny, nadmierny, niezwykły, nadzwyczajny, przesadny, nieumiarkowany, zbyt wielki:* Z. na obie stronie, aby nazbyt wiele, aby nazbyt mało. Kn. Zbytni w czym, wielki bardzo, usilny. Kn. Światło zbyteczne zaćmiewa. Lubom. Sprawiedliwość zbytnia krzywdą. Skar. Cnoty zbytnie w grzech ś. obracają. Pot. Zbytnie potrawy szkodzą. Troc. (= *zbyt obfite*). Zbytnia praca, miłość, pilność. Troc. Rozkoszy zbytnie, których nauczyliśmy ś. w domu. Star. Udaje zbyteczną czułość. **3.** *niepotrzebny, niewymagany, któregoby ś. można było pozbyć, niekonieczny, nieproszony:* Zbyteczna troskliwość. W nędzy łacno poznawamy, jak wiele zbytnich rzeczy miewamy. Kn. Zbytnia ufność w miłosierdzie Boże. Zbytnie rzeczy w ciele ludzkim, *excrementa alvi et oris, sudor, humores varii.* Kn. Nie zbytecznym będzie wydobyć tu kilka takich codziennych rysów. Szaj. (= *nie od rzeczy*). Z pierwszej... izby wynieśli wszelki sprzęt zbytni do komory. Reym. **4.** † **Z.,** p. **Zbytni.** Kaz. 1555.

Zbytek, tku, lm. **tki,** † **Zbyt I.** × **Z.** *to, co zbywa z czego, zostaje, reszta, resztka, pozostałość, część pozostała, ostatki.* B. Sz. Z., co zbywa, zostawa, *vicinum,* ostatki. Kn. Wieleście koszów zbytu ułomków chleba wzięli? Sekl. (wieleście koszów nabrali, co ułomków zbywało? Sekl.). Iż bitwa mało nie [do wieczora trwała, przeto Z. dnia i noc na wytchnienie odłożono. Błaż. Kazimierz Z. roku tego I drugiego początek w Ra-

domiu przeżył. Błaż. (=*schyłek*). Z., ostatek wina dla niego zostaw. Troc. **2.** *to co, jest zbytnim, co z miary wychodzi, co jest nadto, nadmiar, przesada, nadużycie, wybryk, ekscesy:* Niepotrzebne gałązki winne obcinają, zbytki obrzezując, aby tym obfitszy owoc przynosiły. Wuj. I w dobrym Z. cnotą ś. nie zowie. Kras. Witeljusz, raz gniewliwy, drugi raz nazbyt łaskawy, między (z obu tych przymiotów. L.) zbytkami powagi zachować nie umiał. Lubom. Można wykroczyć przeciw grzeczności nie tylko przez jej niedostatek, ale też i przez Z. L. Zbytku nigdy niemasz na wstydliwości. Skar. Każdy Z. i rzeczy najzdrowszej szkodliwy jest. Syr. Z. każi pożytek. Rys. Z. zdrowie psuje. Kn., Troc. (=*co nadto, to niezdrowo*). Pomiarkujże teraz Z. żalu mojego. L. (wielkość, miarę żalu mojego. L.). Zbytkiem państwa gną. Troc. Z. Rzym zagubił. Troc. Z. chorobą płacić trzeba. Troc. Z. w szaciech, w strawie. Troc. Z. w życiu. Troc. Z. wenery szkodliwy. Troc. Hrabina d'Angouleme chwaliła go do zbytku. Niem. Widziałem ich żywo tańcujących i do zbytku pijących. L. (=*na umor, do upadłego, na zabój*). Pan Jezus zbytku, który jadłem i piciem popełniony bywa, zakazuje. Dambr. We wszystkich stanach za zwyczaj dzień wesela, dzień zbytku. L. Kiedy mierności Z. próżny ustępuje? Zbyl. × Trzy zbyty, × Na trzy zbyty, × Na trzy zbytki, [Na Z.] (= *zbyt, nazbyt, zanadto, do zbytku, zbytecznie, zbytnio, przesadnie:* Już tego na trzy zbyty=*do zbytku, za wiele tego*. Pr. Więc leda krzywdę sobie na trzy zbyty szerzy. Hist. w Lan. Chudsi bracia, wierzcież mi, że to są trzy zbyty, kiedy zadek stroicie w drogie aksamity. Koch. W. Na trzy zbyty lubuje opojona winem, sądząc głupie, że takim sławy doszła czynem. L. Pani jedna, słuchając często słodkich słów o pewnym młodzieńcu, którego nigdy nie była widziała, jęła go sobie na trzy zbytki cukrować, iż nie miało już być na świecie nic godniejszego nad niego. Górn. Na trzy zbytki z szlachcicem ś. wycałować. Łoż. Zdawałoby ś., że już poprzednio na trzy zbytki opisanej. Kl. [Trwała czasem zabawa na trzy zbyty, to jest od niedzieli wciąż aż do środy] **3.** *rzecz zbytkowna, zbytni wydatek, rzecz dogadzająca próżności, głupstwo:* Traci pieniądze na zbytki. Jak siła takowych, którzy na stroje, na pachołki, na poszosne, na zbytki nakłady wielkie czynią, pompę swoję kosztem rozmaitym ukazują. Dambr. A, to cuda! to dziwy! a, to już wspaniale! — Ej, zbytki, panie bracie! to nie po naszemu! Pol. Robi zbytki. **4.** *przepych nadmierny, wystawność, zbytkowność, pompa:* Rozkosz go nie wabi, Z. nie łudzi. Z. w ubraniu. Co było niegdyś zbytkiem, dziś bez tego obejść ś. nie można. Krasz. **5.** *zbytkowanie, nieumiarkowanie, niewstrzemięźliwość, zbytnie pozwalanie sobie, niestatek, swawola, rozrzutność:* Rozum ludzki od zbytków tępieje. Kochan. Zbytku żadnego chwalić nie mogę. Kochan. Z., jako morze, wszytko pożrze. Kochan. Jako Polska jest Polską, większych zbytków nie było. Wuj. O Boże mój! jakie zbytki w to ś. królestwo wniosły. Skar. Z. w domu, jako suchoty ciała: powoli stęka, ale pewna śmierć. Gost. Niech miernosci Z próżny ustępuje. Zbyl. Syn dobry ojczyzny nie na zbytki, ale na obronę miłej ojczyzny dostatki swoje łożyć ma. Rd. Niechaj ś. każdy zbytków niepotrzebnych strzeże. Kras. Z. każdy złe skutki za sobą prowadzi Kras. Ci, co ś. na takowe nie udają zbytki, patrz, jakie swej trzeźwości odnoszą pożytki. Kras. Nie w używaniu rzeczy wszelakich wina bywa najdowana, ale w zbytku. Krń. A Paweł św. uczy: nie upijajcie ś. winem, w którym jest Z. Krń. Z. zje i wielkiego pana. Prz. **6.** Zbytki = *żarty, figle, dokazywanie, psoty, pustota, swawola dziecinna:* Zbytki go ś. trzymają. Zbytków mu ś. zachciewa. [Robić co na zbytki] = *na złość, na przekór*. **7.** †Z. *wydziwianie, dokazywanie, znęcanie ś., gwałt, zbrodnia, nadużycie:* Nieugłaskany bądź i nieużyty, i miej nad matką większe w złości zbyty. Chr. Ktoby uczynił komu gwałt, rozbój, rany, szkodę i jakikolwiek Z. Stl. Jakie nad nami szczęście czyni zbyty! Chr. Zdr. **Zbyteczek.**

†**Zbytki** p. **Zbyteczny.** And. z Kobyl.

Zbytkować, uje, ował I. × Z. w czym, z czego = *mieć czego do zbytku, obfitować, opływać w co:* To miasto w wyśmienitych zbytkuje pałacach. Troc. Francuzi zbytkują z pieczystych zwierzyn, z modnych szat i potraw. Troc. **2.** Z., Z. czym, z czym, w czym = *przesadzać, dokazywać, wydziwiać, dopuszczać ś. nadużyć, ekscesów, zbytnio sobie pozwalać:* I w filozofji nie trzeba Z. Kras. Żona moja zbytkuje z ogrodem, a ja z stajnią. Kras. **3.** Z., †Z. ś. z kim, nad kim = *robić sobie igraszkę z kogo, wydziwiać, męczyć kogo wymyślnym, wyrafinowanym sposobem, dokazywać, pastwić ś., znęcać ś. nad kim:* Ta panienka, co dalej, więcej ze mną zbytkuje. L. (=*dręczy mię*). Jeszcze nad Nim kat zbytkował, gdy Go cierniem koronował. L. Nieprzyjaciel go jak niewolnika powrozy krępował, mordował i na śmiech nad trupem zbytkował. Bach. Ojciec, matka, brat siostry nie ratuje, gdy poganiec nad nią ś. zbytkuje. Rak. **4.** *robić zbytki, wybryki, głupstwa dla zaspokojenia swej próżności; używać, hulać, puszczać ś.:* Ona, choć nie ma w co ś. odziać, przecię tak zbytkuje, że pożyczane łańcuchy na ś. kładzie. Petr. Wielka to niesprawiedliwość, aby syn twój miał Z., a panu twemu miało niedostawać. Skar. Drugi w dobrach twych Z. będzie. Skar. O, najmilsza matko, już zbytkują dzieci twoje, źle tych dostatków używają. Skar. Już od kilku niedziel zbytkuję i siedzim. Krasz. Rozsądek i natura zabraniają i tym także Z. Śniad. Nie zbytkuj, narodzie, bo ci bieda dobodzie. Prz.

Zbytkowanie, a, blm., czynność cz. **Zbytkować:** Z. Wenery człowieka psuje. Troc. Lud wiejski do zbytkowania w trunkach skłonny. Św. (=*nadużycia*).

†**Zbytkowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbytkować s.**

Zbytkownie przys. od **Zbytkowny.**

[Zbytkownik, a, lm. **cy]** p. **Zbytnik:** Zamierzam odbyć wędrówkę do siedliska pysznych zbytkowników i samolubów. Orzesz.

Zbytkowniś, a, lm. **e** piesz. od **Zbytkownik:** Zbytkownisie i krezusy mogli jeszcze mieć filiżankę kawy i cygaro. Korz. Nagość ubogiego mogłaby być okryta próżnemi wydatkami zbytkownisia. Błot.

Zbytkowność, i, blm., rz. od **Zbytkowny:** Z. ta i osobliwość ich tym ponętniejszemi czyniły te wyroby Orzesz.

Zbytkowny, Zbytkowy *pełen zbytku, odznaczający ś. zbytkiem wystawy, pyszny, wymyślny, bogaty, kosztowny, wykwintny, pompatyczny:* Wystawa zbytkowna. Stół Z. Psuli humor epikurejczykowi, dostawcy rozmaitych zbytkownych i niezbytkownych produktów. Rol. Apartamenta księż-

nej, więcej od pokojów samego księcia okazałe, nie zbytkowne jednak. And.

Zbytkowy p. **Zbytkowny.**

Zbytni I. p. **Zbyteczny.** 2. †Z., p. **Zbytny.** 3. gór.: †Zbytnie pole = *miejsce nie kopane i na kopalnie jeszcze nie zajęte; miejsce zbywające między kopalniami, miejsce obok kopalni*, †oberszar, †oberschar, †operszał.

Zbytnica, y, lm. **e** forma ż. od **Zbytnik; Zbytnicka:** Damy te nasze są zalotnice, kartownice, próżniaczki, strojnisie, zbytnickie. L. Zdr. **Zbytniczka.**

Zbytnicka, iej, lm. **ie** p. **Zbytnica.**

[**Zbytniczek, czka,** lm. **czki**] p. **Zbytnik:** A ten konicek wielgi Z.

Zbytniczka, i, lm. **i** p. **Zbytnica.**

× **Zbytnie** p. **Zbytnio.**

Zbytnień, a, lm. **e** min. *minerał z gromady spinelowców, z rzędu glinianów, pleonast, cejlonit.*

Zbytnik, a, lm. **cy,** †**Zbytecznik,** [**Zbytkownik**] I. *człowiek oddany zbytkowi, rozkosznik, rozpustnik, niestatek, marnotrawca, hulaka, rozrzutnik:* Nie wiem, jeśli zbytecznicy, złodzieje tak dalece szkodzą obyczajom, jako łgarze. Baz. Pałace zbytników nikną w pieczar cienie. Przyb. Hamulcem był nieraz dla zbytników. Krasz. Tym dobrym gienjuszem jest hojna ręka możnego zbytecznika. Sp.

Zbytnio, × **Zbytnie** przys. od **Zbytni:** Zbytnie. S. Par., Kaz. 1555. Zbytnie żyje, ś. gniewa. Troc. Zbytnie pić, jeść. Troc. Zbytnie wielki. Troc. Zbytnie długi. Troc. Z jednej ostateczności wpadasz w drugą: jak zbytnieś go kochał, tak zbytnie chcesz nienawidzieć. L.

Zbytny, †**Zbytni,** †**Zbyteczny** I. *swawolny, figlarny, pusty, którego ś. zbytki trzymają, psotny, lubiący dokazywać:* Malec, kot Z. 2. [Z.] *żartobliwy, śmieszny, wesoły, jowjalny:* Śpiewanka zbytna. 3. p. **Zbyteczny.** 4. *zbytkujący, zbytkowi oddany, hulaszczy, niestateczny, marnotrawny, swawolny, rozpustny; wszeteczny, nierządny:* Przygany innej jemu dać nie możemy, jedno iż synów zbytecznych nie karał. Hrb. Nie godzą ś. do rycerskich spraw kochankowie a zbyteczni ludzie. Baz. Syna trzeba strzec od głupich a plugawych chłopiąt, od zbytniej czeladzi, bo co zmłodu widzi, słyszy, to mu ś. snadno wbije w onę młodą pamięć jego. Rej. Galenus, człowiek zbytny i sprosny. Skar. Nie byłem Z. Bud. (bezpieczny. B. G., zuchwały. L.). Mesalina chodziła potajemnie do domu zbytniego. Biel. M. (wszetecznego, do zamtuza. L.; do domu *publicznego*). [Z., wszeteczny].

Zbytowy przym. od **Zbyt:** Z. rynek, handel.

Zbyty I. im. od **Zbyć.** 2. †Z. p. **Zbywalny.**

Zbywać, a, ał i †**Z. ś.** p. **Zbyć.**

Zbywając przys. od **Zbywający,** *zbywając:* Z kimże ś. żenisz? — Nie wiem! odpowiedział Z. Rodz.

Zbywalny, †**Zbyty** *mogący być zbytym, którego ś. można łatwo pozbyć:* Beneficja nie są tu zbywalnemi. Kraus. Ja, córka twoja, takżem ci jest zbyta, że mam być nagrodą zwycięstwa tego? Pot.

Zbywanie, a I. blm., czynność cz. **Zbywać.** 2. †Z., lm. **a,** *wybieg, wykręt, wymówka:* Twoje odpowiedzi są próżne ewazje a zbywania. Zigr.

† **Zbywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zbywać ś**

Zbziczały, Zbzikowany *który zbziczał, zwarjowany:* Zemsta była łatwą nad człowiekiem chorym, gorzej niż chorym, do najwyższego stopnia zbzikowanym. Łoś. Jesteś zbzikowany. Sew.

Zbziczeć, eje, ał, Zbzikować *dostać bzika, sfiksować, zwarjować, zgłupieć, zdziwaczeć.*

Zbziczenie, a, blm., czynność cz. **Zbziczeć.**

Zbzikować, uje, ował p. **Zbziczeć.**

Zbzikowanie, a, blm., czynność cz. **Zbzikować.**

Zbzikowany p. **Zbziczały.**

[**Zbzygnąć, gnie, gnął, Zbełknąć**] *bzyknąwszy spełznąć na niczym.* Przen.: Zbzygło mu z pánewki = *nie udało mu ś.*

[**Zbzygnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zbzygnąć.**

Zc- p. **Sc- Śc.**

Zcała przys. *zupełnie, całkowicie.*

Zcałkować, uje, ował = **Scałkować** mat. *znaleźć całkę dla danej różniczki; rozwiązać dane zadanie różniczkowe.*

[**Zcapać, pie, pał**] = **Scapić.**

[**Zchaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zchaczyć.**

[**Zchaczyć, y,ył**] p. **Zhaczyć.**

[**Zchudobniany**] *zubożały.*

Zcichapęk, a, lm. **i** = **Ścichapęk:** I magister Z. wcale nieźle ś. składał. Byk.

[**Z ciejsa** p. **Z cieńsza.**

[**Z ciemna**] *po ciemku.*

Zcienić, i, ił = **Ścieńczyć:** Zcienione wraz rozsuwają boki. Mick.

[**Z cieńsza, Z ciejsa, Co z ciejsa**] *co cieńsze:* Z. porobieł.

[**Zcudować, uje, ował**] *wydziwiając na różne sposoby skrzyczeć, zwymyślać:* Zbił go, skrzyczał, zcudował.

† **Zczedł** p. **Zejść.**

Zczepiać, a, ał = **Sczepiać.**

Zczepianie, a, blm., czynność cz. **Zczepiać.**

Zczepianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zczepiać ś.**

Zczepić, i, ił i **Z. ś.** = **Sczepić** i **S. ś.:** Jęli ś. wodzić, jak dwa zczepione jastrzębie. Sienk. Zamiast faktów, zczepialiśmy nieraz tylko przypuszczenia. Brk.

[**Zczepienie, a,** blm.] czynność cz. **Zczepić.**

Zczepienie się, a ś, blm., czynność cz. **Zczepić ś.**

[**Zczernieć, eje, ał, Zczerznieć, Ścirnieć, Ściarnieć**] = **Sczernieć.** Hektor... uchwycił głaz..: zczerniony, na polu leżący. Ml. (= *sczerniały*). Naraz świat zczerniał, puszcza stała pod grozą burzy wiszącej u sklepienia nieba. Dyg.

[**Zczerznieć, eje, ał**] p. **Zczernieć.**

[**Zczerznienie, a,** blm.] czynność cz. **Zczerznieć.**

Zczesać, sze, sał I. = **Sczesać.** 2. [Z.] *uczesać:* Niech cię zmyje, zczese. Wojewodzice byli w francuskich tużurkach, włosy po prostu zczesane. And.

Zczesanie, a, blm., czynność cz. **Zczesać.**

† **Zczetł** p. **Zczyść.** B. Sz.

[**Zczosować, uje, ował**] I. *zerwać, wściągnąć, cofnąć konie lejcami.* 2. *urwać z ceny ofiarowanej za co pierwotnie.*

[**Zczosowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zczosować.**

Zczuchrać, a, ał p. **Zczochrać.**

Zczuchranie, a, blm., czynność cz. **Zczuchrać.**

[**Zczulenio się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zczulić ś.**

[**Zczulić się, i ś., ił ś.**] *rozczulić ś., roztkliwić ś.*

[**Zczuwały**] *czujny.*

[**Zczyniać, a, ał**] p. **Zczynić.**

[**Zczynianie, a,** blm.] czynność cz. **Zczyniać.**

[**Zczyniarka, i,** lm. **i**] *miotła ze słomy, którą ś. przy wianiu zboża zmiata puste kłoski z pokładu ziarn czystych.*

Zczynić, i, ił l. [Z., nied. **Zczyniać**] *wygrabić, a potym lekko miotłą zmieść zgoniny ze świeżo omłóconego ziarna, rozpostartego cienko na klepisku w stodole.* **2.** [Z. len lub konopie] = *rozpostrzeć i ułożyć.* **3.** [Z. zboże] = *oczyścić na przetoku.* **4.** † *zrobić, uczynić:* Z. dziwnie, *mirificare.* Ps. flor. † **Z. ś.** *zrobić ś., stać ś.:* Z. ś., *fieri.* Ps. flor.

Zczynienie, a, blm., czynność cz. **Zczynić.**

† **Zczynienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zczynić ś.**

[**Zczynki, ów,** blp., **Zczyny**] *omiotki, obmiotki grubsze źdźbła i plewy, które ś. przy wianiu zboża zmiata zczyniarką.* Dyg.

[**Zczyny, ów,** blp.] p. **Zczynki.**

[**Zczysta**] *czysto, dokładnie:* Wymalował obraz Z. Z. był ruskiego pochodzenia. Rzew.

Zczyszczenie, a, blm., czynność cz **Zczyścić.**

Zczyszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zczyścić ś.**

Zczyścić, i, ił i **Z. ś.** = **Szczyścić:** Zczyść paznogciem krzesiwo. Mick.

† **Zczyść, zczcię, zczetł** *zliczyć; przeczytać.* B. Sz.

Zćmić, i, ił = **Ścmić:** Noc zćmi błękit. Rom.

Zćmienie, a, blm., czynność cz. **Zćmić.**

Zćwiczenie, a, blm., czynność cz. **Zćwiczyć.**

Zćwiczyć, y,ył = **Ścwiczyć:** I konia zćwiczył, i sługę obił, a klął nieustannie Krasz.

Zdać, zdam, zdał, nied. **Zdawać,** [**Zdajać**] l. *dać od siebie komu, dając zrzec ś., złożyć na czyje ręce, przelać, scedować na kogo, oddać, wydać na rzecz czyją, odstąpić, zlecić, przekazać komu:* Gdy już burgrabia ma wstać z miejsca sądu swego, zda w moc sądy wszystkie wójtowi. Groic. Fieodor zdał ochoczo ciężar panowania na szwagra swego Borysa. Niem. Zdał majątek na syna, a sam osiadł na łaskawym chlebie. Wrócę na chwilę, tylko zabawę zdam. Krasz. (= *zdam drugim, aby ją prowadzili*). Chce Z. urząd bratu swojemu. Troc. Z. urząd duchowny komu. Troc. Królowie, postarzawszy ś., zdali nieraz rządy synom i wnukom. Pilch. Przen.: Z. co na kogo, komu = *zostawić z ufnością, poruczyć, polecić, powierzyć, oddać komu, polegając na nim, ulec mu z rezygnacją:* Zdaję to na wolą twoję. Troc. Zdaj Bogu resztę, na głos jego pełny grozy opuszcza Neptun mętne wełny. Nar. Pamiętając na Opatrzność, więcejbyśmy na Pana Boga zdawali, niźli pracami świata tego ś. wikłali. Hrb. Zdaj na Pana żądanie twoje, a On cię pocieszy. Koch. W. Na ciebie to zdaję. Troc. Zdaję to Bogu. Troc. [Król musiał Z. to na próby]. **2.** † Z. pod co = *poddać, wydać, oddać:* Pod jarzmo niewolnicze Z. pańskie ramiona. Bardz. **3.** × Z. z grubszego pieniądza (L.) = *strąciwszy (od należności pozostałość) dać (ją płacącemu), wydać resztę* (por.: moneta zdawkowa): Zdaję komu z talara, z czerwonego złotego i t. d. L. Zdaj mi z poczwórnego. Kn. Zdaj mi z tego talera, na ten talar dwa tynfy. Troc. [Trzeba mi Z. dwa złote]. **4.** *przedstawić do uznania, przyjęcia, złożyć:* Z. rachunek, sprawę z czego. Z sumy tej winien będzie Z. rachunek na sejmie (= *wyliczyć ś., wytłumaczyć ś.*). Z. sprawę z przebiegu posiedzenia. Żądac, by mu zdała liczbę z tego wszystkiego. Rzew. Kilka mi próśb ostatnich zdał. Słow. Z. egzamin. Zdał odrazu do drugiej klasy. **5.** † Z. kogo wyrokiem = *oddać go dla wykonania na nim wyroku, skazać, wydać go w ręce sprawiedliwości, potępić go.* Rozm., Rej. Kto ma być na wieczne więzienie zdan, abo na gardle, na poczciwości skaran, abo z ziemie wygnan... ludzie doświadczeni w cnocie a w sprawiedliwości sądzić to mają, nie król. Górn. Jeśliby po oczyszczeniu trąd rósł, zda go kapłan za nieczystego. Leop. Kaninjus dziw prawie w tej mierze postąpił; jednego zdawszy, od drugiego sam będąc zdany; Gajusa swoim dekretem zdał, a przecię córkę jego wziął za żonę; od Marka zaś Koloniego sam zdany i obelżony, nad wszelką wiarę obronę potym we wszystkim miał. Warg. Za twoją apelacją o kłamstwo cię zdadzą. Smotr. Senat zdał dekretem Sokratesa, iż wnosił jakąś wiarę nową. Warg. Ze wszech miar zasłużony Rzpltej, niesłusznie dekretem zdany. Warg. Zdany dekretem miał więzienie podjąć. Warg. Zdany na co, o co. Kn. Prokurator, żeby posłużyć panu, zda adwersarza bez prawa. Petr. Zdaję na śmierć kogo, skazuję na śmierć. Kn. Jednemu zdanemu na śmierć szyję rozkazał siekierą uciąć. Warg Gdy Marek Horacy siostrę zabił, król Tullus zdał go na śmierć. Warg. Zwyczaj stary miał białe kamyki z czarnemi, temi na śmierć zdawano, puszczano owemi. Żebr. Piłat, jaszczurczemu dogodę plemieniu czyniąc i srogiej ich zapalczywości, przedsięwziął Pana Z. na śmierć okrutną. Odym. Zdaj ku stracie, strać go, ukrzyżuj, ukrzyżuj, Piłacie. Odym. Jaszczurczy naród żydowski umyślił Z. Jezusa ku krzyżowi. Odym. Na biskupów żydowskich, którzy Pana na tak haniebną śmierć niewinnie wydali, żałujesz ś., a ty go sam tylekroć na śmierć i pohańbienie zdawasz, ilekroć świętą naukę Jego od siebie odpychasz. Być zdan i skazan w takie męki, którym już żadnego końca nie będzie. Rej. Byli też i tacy, co o gardło oskarżeni, ani zdani, ani wolni zostali. Warg. W zysku kogo zdawać. L. (= *skazać go na zapłacenie pozywającemu sumy przegranej*). Z. niesłuchanego, niebronionego, stronę nieprzybytną. Troc. Zdano go na śmierć, na wieżą. Troc. **6.** [Z.] *oddać, wydać:* Z. zbójów do sądu. **7.** † Z komu przysięgę = *zadać, wyznaczyć; pociągnąć go do przysięgi:* Kto zdawa drugiemu przysięgę, już nie może przeciw niemu czynić w tej sprawie, jeśliby przysiągł. Groic. **8.** [Z. komu ślub] = *dać mu ślub.* **9.** [Z. kogo z kim] = *dać im ślub, połączyć ich węzłem małżeńskim.* **10.** karc. *dać kartę należącą do 40 lub 20:* I jegomość kartę łaje, a z czterdziestu jejmość zdaje. St. wil. **Z. ś.** l. na kogo, na co = *spuścić ś., oddać mu ś. z zaufaniem, zaufać mu, polegać na nim:* I czegoż płaczesz? ot, zdaj ś. na Boga, którąć naznaczył, ta nie minie droga. Kniaź. Zdaję ś. na dobre ludzie, na wolą Boską, na twoję łaskę, na króla sprawiedliwego. Troc. Z. ś. na jednaczów. Troc. Ja na ciebie zupełnie ś. zdałem. Troc. Zdał ś. na fale i wiatry, na dyskrecją nieprzyjaciela. Troc. Z. ś. możemy na sąd pańskiej cioci. Mick. **2.** [Z. ś.] *zdać sprawę, policzyć ś., porachować ś., wyrachować ś.* **3.** [Z. ś.] *przedstawić ś. za kogo, za co, udać kogo, co:* „Ona ś. zdała za niemowę. **4.** *zdawać ś., wydać ś., wyglądać tak lub inaczej, przedstawić ś. na oko a. wyobraźni, widzieć ś.:* Faryzeuszowie umieli-ć postawkę stroić świątobliwości, zdali ś. ludziom nabożni, a w rzeczy obłudą pachnęli. Dambr. Blokauz jeden chróstem i wiszami leśnemi tak nieznacznie nastrożył, jakoby ś. lasem Turkom zdał przyrodzonym. Tw. To pewnie hrabia z nim nadchodzi, zdawajmy ś. nic nie uważać. L. (= *pokazujmy po sobie, że nic nie uważamy; że nie uważamy*). Zdam ś. ja tu tobie plątać. Troc. Zdał ś. chwycić zdania tego. Troc. Zdaje ś. zły, złym. Troc. Zda ś. być nieporu-

szonym. Troc. Azaż bogaty ludziom nieszczęśliwy ś. zda? Troc. Każda rzecz ś. mniejsza zda zdaleka. Troc. Ten sposób zdaje mi ś. bardzo trudny. Troc. Te podatki zdały im ś. nieznosne. Troc. Rzecz mi ś. bardzo potrzebna zdaje. Troc. Fałszywie mi ś. zdało Troc *(=przywidziało mi ś)*. Bynajmniej, wcale nie jest tym, czym ś. zdaje. Troc. Z samym tylko kanclerzem Borys zdał ś. za jedno. Żółk. (zdawał ś. być jedna dusza. L.). Zdam ś., zdasz ś., zda ś. i t. d. = *zdaję ś., zdajesz ś., zdaje ś. i t. d.* Zdam ś. *rarius*, zda mi ś. *frequentius, videre mihi videor*. Kn. Jakże ta noc zdaje mi ś. być długa! L. Długośmy siedzieli, a momentem ś nam zdawało. Węg. Zdaje mi ś. co za = wydaje ś. czym. L. Witoldowi zdało ś. to za sromotę, że Skirgiełła nadeń przełożono. Biel. M. Za sromotną rzecz zdało ś. im takiego najwyższą władzą poczcić, który Polakom hołduje. Błaż. *(=poczytali, wzięli za sromotę)*. Zdaje mi ś. (a. coś mi s. zdaje), że nie będzie pogody. Wszystko zda ś. przemawiać za nim Zdaje ci ś.! *(=łudzisz ś., jesteś w błędzie)*. A mnie ś. zdało wtenczas, nie wiem czemu, że słońce słońcu nie równe złotemu. Słow. Posłowie czescy chcieli po Kazimierzu, aby ustąpił z Prus Krzyżakom; zdało ś. to Polakom za śmiech. Biel. M. Zdaje mi ś., zda mi ś., widzi mi ś, wydaje mi ś. acz z niepewnością. L. Cicho! zda mi ś., pułkownikowa idzie. L. To, co nam ś. zdaje, nie zawsze jest w rzeczy samej; pozory często mylić zwykły. L. Gdzież jestem, co mi ś. zdaje, jakaż mnie trwoga przeraża? L. *(=co ś. snuje przed oczyma, jakież mam widzenia)*. Nam ś. czasem zdaje, że tak, przecię nie tak rzeczy idą. L. Przymuszasz mię odpowiedzieć ci, że ś. to wacpanu tylko tak zdaje. L. Zda mi s., rozumiem, trzymam, mniemam, mam za to. Kn. Wszystko mi ś. zdaje, że to on pieniądze ukradł. L. Zda mi ś. fałszywie. Kn. *(=przywidziało mi ś., troi mi ś. w głowie)*. Twierdzić upornie co-jest głupiego: zda mi ś. tak — jest mowa mądrego. Kn. [Posłuchajcie, co mi ś. zdało] *(=co mi ś. śniło)*. Zdały ś. wyrzucać iskierki. Rzew. **5.** × Z. ś. = *zdać ś. właściwym, stosownym, słusznym, dobrym, podobać ś.:* Pozwolono każdemu powiedzieć swe widzenie, co ś. komu zdało mówić. Biel. M. Daje on, komu ś. zda. Troc. Zdaje mi ś., żebyś poszła za Damona. L. *(=radziłbym ci, życzyłbym ci)*. Jeżeli ś. to Towarzystwu zdawać będzie, radziłbym ś. w tym celu do mężów tych zgłosić. Niem. Ponieważ ś wacpanu tak zdaje, przeto samo mnie s. inaczej zdawać będzie. L. Więc nie zdaje ś. wacpanu, abym ś. żenił z Klarysą? L. Nie zdaje mi ś. *(=nie sądzę, nie myślę, nie trafia mi to do przekonania)*. Ani ś. to wacpanu nie zdaje, abym Hortensją wydał za pana Mazepskiego? L. [Tylko mi s. jedna Wilcanecka zdaje *(=przypada mi do gustu)*. Karczma mu ś. strach zdała. Cylić sie mój chlib nie zdá?] **6.** *okazać ś. zdatnym, przydać ś., być dogodnym, dogadzać, nadać ś.:* Na mało ś. zda śmiałość przeciw wyższej sile. Przyb. Na co ś. to zda? Troc. *(=do czego to prowadzi, co z tego przyjdzie, co ś. z tego zawiąże?)*. Na nic mi ś. przyjaźń twoja zdała. Troc. To ś. psu na budę nie zdało! Na licha ś. to zdało! *(=licha warto)*. [Nie zdało ś. żąć na wydział] *(=nie warto)*. Na cóżby mi ś. zdały teraz te wszystkie prace? Troc. Na cóż mu ś. zdała ta kibić tak wspaniała? Fel. Jestem już w wieku podeszłym, przetoż mi ś. widzi, że ś. ja nie zdam dla córki wacpana. Boh. Starość moja nie równa ś. z młodością córeczki wacpana, przeto zdaje mi ś., iż ś. nie zdam dla niej. L. **7.** [Z. ś. z kim, z czym] = *dobrać ś., pasować:* But ś. zda *(=jest prawie)*. Siwe oczka mawa, oboje sie zdawa. **8.** [Z. ś.] *należeć, wypadać:* Odjyzdzaćby w drogę zdało sie. **9.** [Z. ś.] *zdarzyć ś., wypaść, trafić ś., przytrafić ś.:* Pamiętajcie krzywo na siebie nie patrzyć, gdy któremu z was zda ś. potknąć.

Zdagierotypować, uje, ował *zdjąć, sportretować zapomocą dagierotypji:* Mieliśmy niepohamowaną ochotę Z. taką posłać historyczną, która ś. pokazuje w Polsce na załomie dwuch wieków: XVII i XVIII wieku. Bart.

Zdagierotypowanie, a, blm., czynność cz. **Zdagierotypować.**

Zdajać, a, ał p. **Zdoić.**

[**Zdajać, a, ał**] l. i [Z. ś.] p. **Zdać. 2.** Z. gęśle = *stroić skrzypce.*

Zdajanie, a, blm., czynność cz. **Zdajać.**

[**Zd janie, a,** blm.] czynność cz. [**Zdajać**].

[**Zdajanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdajać ś.**

Zdający im. od **Zdawać. Z., ego,** lm. **y** rz. *ten, co przystępuje do egzaminu:* Ilu jest zdających?

Zdala p. **Zdaleka.**

† **Zdalaczynny** *czynny zdaleka, działający nie bezpośrednio:* Przez zdalaczynne, czy przez bezśrzednie dotknienie. Przyb.

[**Zdalać, a, ał**] *obchodzić, omijać, jak od czego złego, trzymać ś. zdaleka:* Od mrówki będą Z. **Z. ś.** *oddalać ś.:* Zdalam ś., mówię z drogi doświadczenia. Stasz.

[**Zdalanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdalać.**

× **Zdalaświtny,** × **Zdalpołyskny** *świecący ś., połyskujący zdala:* Zbroja zdalaświtna.

× **Zdalbodny** *bodący zdala:* Kopja zdalbodna. L.

[**Zdalecza**] przys. p. **Zdaleka.** Ocz.

[**Zdaleczka**] przys., p. **Zdaleka.**

Zdaleka, Zdala, [**Zdalecza. Zdaleczka, Zdalka, Zdalki**] przys. l. *z dalekiej odległości; z dalekiego miejsca:* Z. ładnie wygląda. Przychodzi Z. Czekał Z., za gęstym usiadłszy krzakiem. Mick. Już Z. suchych odbiegł wybrzeży. Mick. Tylko Z. ode mnie! *(=wara ode mnie! nie zbliżaj ś. do mnie!)*. **2.** *daleko:* [Kotek i piesek odeśli Z. *(=precz)*. Przen.: Trzymać ś. od kogo Z. = *unikać zbliżenia ś., bliższych stosunków z nim, stronić od niego.*

[**Zdalka**] p. **Zdaleka.**

[**Zdalki**] p. **Zdaleka.**

× **Zdalpołyskny** p. **Zdalaświtny.**

× **Zdałać, a, ał** p. **Zdołać.**

× **Zdałanie, a,** blm., czynność cz. **Zdałać.**

Zdamieć, eje, ał *stać ś. damą, wyjść na damę:* Zdamiała Żydówka.

Zdamienie, a, blm., czynność cz. **Zdamieć.**

Zdanie, a, lm. **a** l. czynność cz. **Zdać:** Z. (wyrok, dekret) na śmierć. Troc. Kondemnatę nazywano po polsku „zdaniem u sądu". Glog. **2.** *rozumienie czyje w pojedyńczym wypadku, mniemanie, sąd, opinja, sposób widzenia, zapatrywania w danym przedmiocie, przekonanie:* Ten pan, zdaniem moim, kto przestał na swoim. Koch. Podług mego zdania. Górn. *(=jak na mój rozum)*. Jestem młodszy laty, a wyście starsi, przeto, zwiesiwszy głowę, wstydziłem ś. oznajmić zdania mego. Wuj. Wolno ma być każdemu bratu przestrzec i Z. swoje powiedzieć. Skar. Wszyscy inni za jego zdaniem poszli Skar. Na jego zdaniu i rozumieniu pospolicie drudzy polegali Pomb. Każdego Z. przyjmuj, ale swego ś. rozumu trzymaj. Rys. Gnusny karw siodła sobie, zrzebiec

jarzma życzy, mym zdaniem, co kto umie, niechaj ś. w tym ćwiczy. Iż. Mów swoje Z., słucham. L. O tym pomyślę, a jutro moje zdanie otworzę. L. Wyrobić sobie o kim Z *(=opinję, przekonanie, sąd, wyobrażenie, pojęcie)*. Powiadają, a bardzo wielu, takie Z. Kras. Na to ś przyda (rozum), według mego zdania, żeby nie odpowiadać na głupie pytania. Kras. Nie lubię pism spornych... szanując a. cierpliwie znosząc cudze Z., a mego nikomu nie narzucając. Sniad. Wedle zdania mojego, wszystkich cnotliwych. Troc. Z. swoje powiedz. Troc. Tegoż być zdania. Troc. Jestem zdania tego. Troc. Z. odmienne. Troc. Jak jurysta, daj w tym swoje Z. L. By wynikłe w kraju zamieszania na mnie nie padły, dajcie swoje zdania, dajcie, jak krew oszczędzić. Wyb. *(=opinje, wnioski)*. Czemuś tak pomieszany, czemuż nie dasz zdania? Wyb. Pytała Tadeusza zdania i ze zdań wyciągała nanowo pytania. Miek. Odmienić Z. Ile głów, tyle zdań. **2.** × Z. *stopień za naukę ucznia:* Dostał dobre Z. **3.** *przekonanie, zasada, determinacja, orjentacja:* Nie ma własnego zdania, daje ś. nabechtać. Oss. Mieczysław II, płochy prostak, bez pojęcia rzeczy i własnego zdania. Nar. Ma o tym (w tym wzg gdzie) swoje wyrobione, ustalone Z. Władysław Herman, pan miałkiego rozumu, a na cudzym zdaniu najczęściej polegający. Nar. Opłakana ta dola żyć z cudzego zdania. Min. *(=według cudzego widzimisię)*. **4.** × Z. *rozsądek, rozsądność, rozwaga, trzeźwość, zastanowienie, rozgarnięcie, pojęcie, przytomność umysłu:* Wyjdź na przechadzkę w miejsca mogące cię rozweselić, aż ś. chmura z umysłu twego rozejdzie i Z. ci ś. wypogodzi. Perz. wmaginacja, humor. L.): Głupi, Pallas im zdrowie odebrała Z. Dm. *(=rozum)*. **5.** [Z.] *zdatność, nizum, zdolność, spryt*. Ty do nijakiej roboty N más zdania. **6.** [Z.] *przekonanie, upodobanie, gust:* mi mum do tego zdania. Daliście mi syna. po żoim zdaniu. **7.** [Z.] *ślub*. **8.** gram. *myśl wyratona słowami:* Cała ta myśl: słońce jest świetne nazywa ś. sądem, póki jest u mnie wewnątrz; gdy ją zaś drugiemu w słowach odmaluję, nazywa ś. zdaniem Kopcz. Z. twierdzące, przeczące, nawiasowe, pytające, główne, poboczne, współrzędne, podrzędne, ściągnięte, niezupełne. Z. twierdzące, poświadczające, stanowiące. Troc. Z. z autora, z pisma *=frazes, sentencja, maksyma:* Czytać Z. za zdaniem. Cóż tu odpowiedzieć na Z. z ksiąg Cycerona przytoczone? L. Zdr. **Zdanko.**

Zdanie się, a ś., bim., czynność cz. **Zdać ś.:** Z. ś. na jednacze, kompromis. Troc.

[**Zdanowa**] przys. *nanowo*.

†**Zdany** termin *=termin oznaczony*. Ks. Ł.

Zdańko, a, lm. **a** p. **Zdanie:** Swoje zdanie z moim zdańkiem zgodzi. Syrok.

Zdarcie, a, blm., czynność cz. **Zedrzeć.**

Zdarcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zedrzeć ś.**

[**Zdarć, zedrze, zdarł** i **Z. ś.**] p. **Zedrzeć.**

[**Zdarma** rozumu] *bez racji, ni z tego, ni z owego*.

Zdarnie przys. od **Zdarny:** Złowim ptaszki sokołami Z. Pol. *(=udatnie, zgrabnie, zręcznie, umiejętnie, należycie, jak ś. należy)*: Jeśli odnowić potrzeba psiarnię, to pewno porucznik uczyni to Z. Pol.

[**Zdarny**] **1.** *zdarzony, udarzony, udany, dobry:* Chleb, chłopak Z. Ciasto zdarne. **2.** *zręczny, zgrabny, zdatny, udatny; podatny, dobry)*. Pan też Z. do umizgów. Bliż. Do drobnej nózki, krągłego ramienia i różnych kształtów mniej lub więcej zdarnych. Asn.

Zdarty im. od **Zedrzeć:** Z., przedarty, unieważniony. Napom. Z., zedrany, *vicinum* oszarpany. Kn. Tak ś. żalił przede mną szlachcic niepomału, od świętego nieborak Z. trybunału. Nar. Gruba siermięga zdarta i zwalana. Krasz. *(=podarta)*. Z. w strzępy. Przyszłość... zasiędzie spłakana czytać, zdarta z części. Wysp. *(=obdarta, wyzuta)*.

†**Zdarz, u,** lm. **e** p. **Zdarzenie.**

Zdarzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zdarzyć.**

Zdarzanie, a, blm., czynność cz. **Zdarzać.**

Zdarzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdarzać ś.**

Zdarzenie, a I. blm., czynność cz. **Zdarzyć:** Panie, to praca moja, a Z. Twoje. Kochan. *(=pomoc z góry, dar nieba, błogosławieństwo)*. Dzień dzisiejszy poświęcić myślę rymem swoim, za zdarzeniem, o piękna Melpomeno, twoim. Kochan. Z. losu. L. Radzi byli temu zdarzu. L. **2.** lm. **a** = a) *zdarzenie ś., przypadek, zbieg okoliczności, wydarzenie, traf, trafunek, przygoda, wypadek:* Dziwne, szczególne, osobliwsze, zabawne Z. To zwykłe Z. Wyb. *(=zwykła historja)*. Z., zdarzona sposobność, okazja. L. Częstokroć Z. szczęśliwe nada myśl niewyćwiczonemu, na którąby ś. najdoskonalszy nie zdobył. Kras. Zdawały ś. przedstawiać jakoweś Z. Miek. Stara powieść, stare i Z. Siem. [Wojsko postanowili go ująć, ale Z takie było, że do trzecich raz ubiegał] *(=przypadek chciał, że...)*.

Zdarzenie się, a ś. I. blm., czynność cz. **Zdarzyć ś. 2.** p. **Zdarzenie.**

× **Zdarzyciel, a,** lm. **e I.** *ten, co zdarza, daje powodzenie, błogosławi*. Bud. **2.** *zbawiciel, zbawca*. B. G.

× **Zdarzycielka i,** lm. **i** forma ż. od **Zdarzyciel.**

Zdarzyć, y,ył, nied. **Zdarzać I.** Z., Z. co, Z. komu, czemu *=sprawić, że ś. uda, udarzy, poszczęści, do czego sprzyjać, pobłogosławić, zapewnić pomyślność, pomóc*. Wen. Ci, którzy mijali błogosławieństwa Pana Boga swego, robotnikom nie winszowali, ani mówili: Bóg zdarz do wsystkiego. Ryb. Zdarz mi, Apollo, prośbą cię tu wzywam, niech z czerstwą siłą mej pracy zażywam. L. O Teba, zdarz trafić, pewnym gdzie mierzę postrzałem. Żebr. *(=daj, pozwól)*. Ofiarę bogom czynił i matce Wenerze, by przedsięwzięciu memu zdarzyły w tej mierze. Koch. J. *(=by mu zapewnił powodzenie)*: On mówi do swych wesoło: ludowi Swojemu wielki Twórca nieba zdarzył, już koniec mamy wszystkiemu trudowi. P. Koch. Których świętych cześć poczytasz za swoje, zdarz teraźniejszą lichą pracę moję. Groch. Zdarz nam wszystkie nasze sprawy, o Boże nasz łaskawy! Kochan. *(=daj im szczęśliwy obrót, zapewnij im pomyślny wynik)*. Zdarz ci Bóg, panie cnotliwy, na to miejsce wstęp szczęśliwy. Groch. Pan pośle anioła swego z tobą i zdarzy drogę twoję. Wuj. (poszczęści drogę twoję. B. G.). Patrzał na nią, chcąc wiedzieć, zdarzył-li Bóg drogę jego, czyli nie. Leop. Pan Bóg zdarza prace nasze. Troc. Niech zdarzy miłościwy Bóg. Troc. Wolał los brać za kark i zmuszać, by zdarzał fortunnie. Sienk. [Jakbym ja kukiałek nie muskał, tobym ich nie zdarzył] *(=nie zrobił jak należy)*. **2.** co *=nadarzyć, sprowadzić, sprawić, nastręczyć, dać, zrządzić, udarować, obdarzyć, obdarować czym:* Niechże to zdarzą nieba litościwe, by tobie było to przyjście szczęśliwe. Lubom. Boże, czy zdarzasz co, czy nie, Tyś stwórca, za to dług mój wiernie służyć. Koss. Co Pan Bóg zdarza, wszystko to dobrze. Kras. Hazard wielce dla mnie miły zdarzył mi wacpana gościem.

Kras. Zdarzyło szczęście, że... Troc. (=*szczęście mieć chciało, że...*). Bogu chwała, że taką zdarzył mi kochankę. Mick. O siewcy i żniwiarze, zdarz wam los czas pogodny i spokojne wczasy. Sf. **Z. ś. I.** *poszczęścić ś., udarzyć ś., udać ś., powieść ś., pójść szczęśliwie, dobrze wypaść:* Niechaj ś. wam szczęśliwie zdarza na morzu i na ziemi. B. B. (niech ś. wam dobrze dzieje. B. G.). Zdarzać ś., z dobrym skutkiem być dokonanym. Grabow. [Chleb ś zdarzył. Pszenica ś. zdarzyła. Jaka zdarzona twoja córeczka.] (=*zgrabna, zręczna, zdatna*). **2.** *trafić ś., przytrafić ś., przygodzić ś., wydarzyć ś., przydarzyć ś., wypaść, zajść, stać ś., nadarzyć ś., nastręczyć ś.:* Ale to ś. zdarza, powinnaś wybaczyć. Wyb. (=*to bywa, to rzecz zwyczajna, niema w tym nic nadzwyczajnego*). Zdarzyło ś., *fortuna ita tulit*. Kn. I to nie mniejsza prawda, że na szerokim świecie nic lepszego od ciebie jej Z. ś. nie może. Rzew. (=*znaleźć ś.*). Wybuchy tu i owdzie zdarzone utłumił po kolei w samym zarodzie. Kaczk., Rumienił ś. na wspomnienie, co mu ś. wczoraj zdarzyło. Zdarzył ś. wypadek. Zdarzało ś. dawniej, iż... (=*bywało*). Zdarzyła ś. okazja. Tak ś. jakoś zdarzyło, iż... (=*złożyło ś.*).

× **Zdatkowy** p. **Zdawkowy.** L.

Zdatnie I. przys. od **Zdatny. 2.** × Z. *udatnie, zręcznie, składnie, zgrabnie, gładko:* Z. mu z dłuta leciały już wióry, że mu tam zrównać mógł już mało który. **3.** × Z. *dogodnie, łatwo:* Mnie ś. zdaje, iż zdatniej poddaństwo osłodzić, niż go zanieść Kras.

Zdatności, i, blm., rz. od **Zdatny:** Nie zawsze godność wraz z zdatnością chodzi, bo ś. nie jednym sposobem nabywa. Szost. Było to pole popisu dla jego charakteru i zdatności. Sniad. Nabierać zdatności do posług rządowych i towarzyskich Sniad. W miarę coraz wydatniejszej swojej zdatności i pilności w obowiązkach, zarabiał na uznanie. Sniad. Trudno było uwierzyć, aby w jednym człowieku mieścić ś. mogła Z. do takiego... wejrzenia i postawy, a razem z nią takie rozważne mówienie. Orzesz.

Zdatny I. *sposobny, uzdatniony, uzdolniony, wprawny, biegły, wyrobiony, umiejętny, pojętny, mający otwartą głowę:* Wydobywać z mas ludu zdatną młodzież. Z. robotnik. **2.** do czego, na co = *przydatny, dobry, stosowny, odpowiedni, nadający ś.:* Chłop Z. do wojska. Wprawdzie więcej za Adherbalem paszło, ale zdatniejsi do boju — za Jugurtą. Pilch. Żadne z tych piór do pisania nie jest zdatne. L. Zdatnym być do czego, zdać ś. na co. L. Drzewo zdatne do budowy. Z jak wół do karety. Prz. (=*zgrabny*). Nie tylko zasłużonych, ale i zdatnych do przyszłej pracy wybierać trzeba. Kras. Ten do lemiesza, ten do berła Z. Kras. A. Byłem i byłbym pewnie pan nom na coś zdatnym. Karp. Dobierać ludzi zdatnych Kołł. Mężowie, którzy na coś więcej zdatni. Mick. **3.** [Z.] *zdolny, udolny:* Ja tak Z. zrobić. Cym ja cie Z. podnieść, takiś duży! **4.** [Z.] *udatny, kształtny; ładny, dobry.* **5.** × Z., p. **Zdawkowy.**

Zdawać, zdaje, awał i Z. ś. p. **Zdać.**

Zdawanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zdawać:** Ceremonje około zdawania imienia i t. d. Groic.

Zdawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdawać ś.** Mając mowie o wadach zdawania ś. i o mysli obłąkaniach potrzeba wprzód o durnowatości w powszechności namienić. Perz. O wadzie zdawania ś., *de hallucinatione*. Perz.

† **Zdawca, y,** lm. **y** *ten, co zdaje, wydaje, podaje:* Z. rachunku. Słowo jest Z. rozumu. Haur. (=*tłumaczem*).

Zdawczy *tyczący ś. zdawania:* Komisja zdawcza i komisja odbiorcza. Komisja zdawcza robót kolejowych.

Zdawić, i, ił, † **Zdławić** *udawić; zdławić; zgniotszy, ścisnąwszy, zdusić, zadusić, udusić.* B. Sz. Mógłby go skukłać, Z., a jednak... (=*zgnieść*). **Z. ś.** *udawić ś., udławić ś., zadusić ś., udusić ś., zadawić ś., zadławić ś.*

Zdawiendawna [**Z dawień dawna, Zdawna zdawień, Z dawności, Z dawna dawnego, Z dawnia z dawnieńka**] przys. *od bardzo dawnego czasu, oddawna, zdawna:* Osiedli tu Z (p. Dawno).

Zdawienie, a, blm., czynność cz. **Zdawić.**

Zdawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdawić ś.**

[**Zdawień**] p. **Zdawiendawna.**

[**Zdawiny, in,** blp., **Zmówiny**] *zaręczyny, część obrzędu weselnego.*

Zdawka, i, lm. **i,** *to, co ś. zdaje z grubszego pieniądza, reszta.* L.

Zdawkowo przys od **Zdawkowy:** Ach, Boże! — zdziwiła ś. Z. (=*banalnie, w sposób pospolity*). Brt.

Zdawkowy przym. od **Zdawka;** × **Zdatkowy,** × **Zdatny:** Moneta zdawkowa. Cz. (=*do zdawania reszty służąca, bilonowa*). Moneta zdawkowa, mieszana z miedzią, czarnej otrzymała nazwisko Cz. Zdawkowej, czyli bilonowej, zagranicznej wchód nie ma być wolny. S. Grodz. Złotówki pruskie niech odtąd redukowane będą, a zdawkowa moneta niech kursu u nas zupełnie nie ma. L. Gruba moneta pruska z podobną stratą zamienia ś. na zdatkową saską. Sur. Przen.: Zbyć kogo zdawkową odpowiedzią, zdawkowym frazesem, zdawkową monetą = *czczym, banalnym, oklepanym frazesem.*

Zdawna przys. *od dawnego czasu, oddawna.* P. **Zdawiendawna.**

[**Z dawna dawnego**] p. **Zdawiendawna.**

[**Z dawnia z dawnieńka**] p. **Zdawiendawna.**

× **Zdawniać, a, ał** p. **Zdawnić.**

× **Zdawniały,** × **Zdawniony** *który zdawniał, przestarzały, zastarzały, przedawniony, zadawniony:* Kształt Z. lub niewygodny jest przynajmniej nietyle powabny. L. Wolimy siebie i dzieci i żony na los wydawać przez zwyczaj zdawniony. Kniaź. Tłumacząc Szekspira, dowiódł, że zbadał potrzeby literatury, nie rzucając ś. na twory zdawniałe ani na nowe francuskie. Krasz.

× **Zdawnianie, a,** blm., czynność cz. **Zdawniać.**

× **Zdawnić, i, ił,** nied. **Zdawniać I.** *przez dawność zakorzenić, zagruntować:* Zwyczaj zdawniony. **2.** *przedawnić, zadawnić; dawnością osłabić, uczynić nieważnym, przestarzałym:* Moda zdawniona. (=*odwieczna, staroświecka*, żart. *przedpotopowa*).

× **Zdawnieć, eje, ał I.** *zadawnić ś., zakorzenić ś. przez dawność, zastarzeć, zestarzeć ś.* **2.** *stracić wartość wskutek dawności, przedawnić ś.*

× **Zdawnienie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Zdawnić. 2.** czynność cz **Zdawnieć.**

[**Zdawnieńka**] p **Zdawiendawna.**

[**Z dawności**] p **Zdawiendawna.**

[**Z dawnych dawna**] p. **Zdawiendawna.**

† **Zdąbić, i, ił** *zrąbać, ściąć* Skr.

† **Zdąbienie, a,** blm., czynność cz. **Zdąbić.**

Zdąć, zedmie, zdął, nied. **Zdymać I.** *dmąc spędzić, zrzucić z czego; zdmuchnąć, zwiać.* **2.** *dmąc spędzić do kupy, zwiać:* Dopiero go duma zdęła

niepoczciwa. Krasz. **Z. ś.** *wzdąć ś.*: Kto ś. objadł, kto ś. zdyma. Fred. A. [Zdęta krowa. Coś mi ś., córko, tak bardzo zdęna?].

Zdążać, a, ał p. **Zdążyć.**

Zdążanie, a, blm., czynność cz. **Zdążać.**

Zdążenie, a, blm., czynność cz. **Zdążyć.**

Zdążyć, y,ył, †Zdężyć, [Zdużać], nied. **Zdążać I.** [Zdążać kogo] dok. = *zmóc borykając ś.; zmocować*: Wprzód postaraj ś. Z. mojego dziadka. Kto kogo zduża? **2.** Zdążać, **[Zdużać]** dok. *wydołać, podołać, móc, dać radę, czuć ś. na siłach*: Żonisko chore, ja nie zdążam, córka nie wydoła. *(= niedomagam)*. Krasz. [Pszczółka przyniesie jeno tylo, co zduża]. **3. za kim** = *nadążyć za nim; dotrzymać mu kroku, nie zostać w tyle*: Jak wiele pola i lasów okrąży, za obłąkanym nim dziecięciem zdąży. Susz. Nie zdążysz za nim. Troc. Nie wiem, czy zdążę za wami po tym śniegu. Błot. Prędko dyktujesz, nie zdążę pisać. Z. mu w bieganiu, w robocie, w pisaniu nie mogę. Troc. *(= dotrzymać placu)*. Nied.: *podążać, pośpieszać, śpieszyć, zmierzać*: Zdążać do celu. Zaczynamy wolniej zdążać za Chrystusem. Kajs. Niech też do Niehrymowa ksiądz na nocleg zdąży. Przen.: *wystarczyć, nastarczyć*: Gdy jego utrat nie mógł cierpieć, a. gdy na jego utraty nie mógł zdężyć. Mącz. **4.** *zdołać zrobić co na czas, nie spóźnić ś. z czym*: Ja stara i słaba, nie zdążyłabym przyjść tu na mszę. Wirt. Uciec niecnota nie zdążył. Kniaź. Konstanty Mohila zaledwie z życiem do Chocima schronić ś. zdążył. Niem. Przen., żart. *zdołać, potrafić*: Jużeś zdążył otrzymane pieniędze przeputać!

[Zdba, y, lm. **y]** p. **Izba.** Zdr. **[Zdebka].**

†Zdbło, a, lm. **a** p. **Źdźbło.**

Zdeb, bia, lm. **bie I.** †Z., p. **Zbik. 2** [Z.] *kot, kot bardzo śmiały, zuchwały i odważny.* Przen., pog., *człowiek pochmurny, posępny, ponury, nurek; próżniak, nieczuły, skąpiec, samolub.* **3.** [Z.] *przekleństwo.*

Zdebankować, uje, ował kogo = *znieść czyj bank, wygrać oteń wszystkie jego pieniądze.*

Zdebankowanie, a, blm., czynność cz. **Zdebankować.**

[Zdebel, bla, lm. **ble]** *żartobliwa nazwa dzieci lub małych zwierząt.*

Zdebilitować, uje, ował *osłabić*: Zdebilitowano ich (= piechotę) z armaty Pas. Słodkość aury w Kapui ze szczętem zdebilitowała Kartagińczyka Sienk.

Zdebilitowanie, a, blm., czynność cz. **Zdebilitować.**

[Zdebiony] *zasępiony, chmurny, smutny.*

†Zdebka, i, lm. **i** p. **Zdba**: *Musaeum*, miejsce, gdzie księgi rozłożone są, Z., komora a. gmaszek do uczenia. Mącz.

†Zdebło, a, lm. **a** p. **Źdźbło.** Troc.

Zdeboszować się, uje ś., ował ś. *zniszczyć ś. przez rozpustę, schuchrać ś.*

Zdeboszowanie, a, blp., p. **Zdeboszowanie ś.**

Zdeboszowanie się, a ś., blm., **Zdeboszowanie** czynność cz. **Zdeboszować ś.**

[Zdebrze, y, blp.] *wyrwy, doły w ziemi.*

Zdecentralizować, uje, ował p. **Rozśrodkować**: Dowództwo zdecentralizuje ś. i rozproszy niejako. Bl.

Zdecentralizowanie, a, blm., czynność cz. **Zdecentralizować.**

× **Zdech, u,** blm. *wydanie ostatniego tchnienia, zdechnięcie, śmierć, skonanie*: Długi Z. Brud. Komu do śmiechu, drugiemu do zdechu. Rys. Do zdechu, na Z. = *na umor, na zabój, do upadłego*. Do zdechu ś. śmiać. Troc *(= do rozpuku)*. Śmiechu do zdechu. Troc. Do zdechu płakał, biegał, szermował. Troc. *(= zawzięcie, zapamiętale)*. My wprawdzie do zdechu śmieliśmy ś. Dudz. Za światem ugania ś. do zdechu. Wad. Patrz swego powołania a pracuj do zdechu. Klon. *(= do ostatniego)*. Na Z. tego pragnie, ją kocha. Troc. Na Z. rób, a mało jeść dają. Dziew. I żywych i umarłych drze pleban do zdechu. Pot. Kradnie na Z., sztucznie. Kn. *(= gm. na hura, na grandę)*.

Zdechlacki przym. od **Zdechlak.**

Zdechlaczek, czka, lm. **czki** p. **Zdechlak.**

Zdechlaczyna, y, lm. **y** m. *zdechlak budzący litość.*

Zdechlaczysko, a, lm. **a** p. **Zdechlak.**

Zdechlak, a, lm. **i,** × **Zdechlina** rub. *człowiek wątły, słabowity, mizerny, któremu ś. niewiele należy, chuchrak, chorlak, cherlak, wymoczek, mizerak; młodzik zniewieściały, elegancik z nadniszczonym zdrowiem*: Jeszczem doprawdy nie taka stara i szpetna, jak ty zdechlaku. Krasz. Piekłem dla zdechlaka jest bezpieniężność. Jeż. Mleko na wąsach, a żółto w dziobku... zwyczajnie sobie ...zdechlaki. Każdego, kto jedno w dom do niego przyjdzie, chociaż czasem Z. drugi będzie, pyta, jeśliby z nim z łuku strzelać nie chciał. Górn. *(= trup, cień, niedobitek)*. Zdr. **Zdechlaczek.** Zgr. **Zdechlaczysko.**

Zdechlina, y, lm. **y,** × **Zdechlizna I.** *coś zdechłego, mięso zdechłego zwierzęcia, padlina, padło, ścierw, ścierwo, trup*: Z zdechłych zwierząt mięso. Mącz. Zdechlin wszelkich strzec ś. trzeba. Haur. Zdechliny owczej jeść psom nie dopuszczaj, by snadź dla smaku ich mięsa owiec ś. gryźć nie pokusiły. Trzyc. Przen.: Splugawili ziemię moję w zdechlinach bałwanów swoich a obrzydnościami swojemi napełnili dziedzictwo moje. Leop. (splugawili ziemię trupami obrzydliwości swojej. B. G.). **2.** × Z. *wyziew z trupa, trut.* Czuć zdechlinę. **3.** × Z. p. **Zdechlak.**

× **Zdechlizna, y,** lm. **y** p. **p. Zdechlina.**

Zdechły, [Zdechnięty, Zdechniony] *który zdechł*: Pies Z. już nie kąsa. Tw. Gdy na lisa głód przychodzi, tedy ś. zdechłym uczyni i, rozwaliwszy ś., leży, gębę otworzywszy a ozór wywiesiwszy. Spicz. Niż Z. lew, lepszy kondys żywy, bo ten kąsa, tamtemu, kto chce skubie grzywy. Pot. Ryksa Polaki ś. brzydziła jako psy zdechłemi. Opal. Niech padnie Z. i bez nadziei pogrzebu Jabł. Koń został Z. bez duszy. P. Koch. Przen., rub. (o człowieku) *ledwie żywy, osłabiony, schorowany, ledwie włóczący nogami, zdechlak*: Gospodarstwa zaniedbał, zdechniony łazi. Tet.

Zdechnąć, chnie, chł, nied. **Zdychać a. [Zdekować] I.** (o zwierzętach) *skończyć życie, paść*: Myśliwiec łuk wyciągnął, ugodził (jelenia) w czoło. zdechł, tylko ś. mężny zwierz raz obrócił wkoło. Papr. Od czego drugie zwierzę zdycha, to temu żywiołem. Pot. Zdechł pies, koń, wół. Troc. Zdechło bydlę. Troc. Do nieba skargi przychodzą z wioski, że wczoraj zdechło jagniąt kilkoro. Len. Przen., przys „Zdechł pies": Junaczył, junaczył, a teraz to zdechł pies! *(= teraz to go niema, stracił na fantazji, schował dudy w miech, poszedł jak zmyty, zapomniał języka w gębie, zgłupiał)*. **2.** (o człowieku) pog *umrzeć, wyzionąć ducha, wydać ostatnie tchnienie, skonać, skończyć życie*: Zdechnąć, jak zdychają bydła, co ducha nie mają. K. G. Zdechł sprosną śmiercią Arjusz bluźnierca. Kulig. Słysząc Ananjasz i Safira

słowa Piotrowe, upadli i zdechli. Hrb. Ananjasz zdechł nagle i z żoną swoją przed nogami apostolskiemi, iż ś. fałszywie chciał obchodzić z niemi. Rej. Szymon czarnoksiężnik przez sztuki djabelskie latał po powietrzu, przez modlitwy Piotra św zrzucony jest z Kapitoljum, golenie połamał i prędko potym z bólów wielkich zdechł. Birk. Oszalawszy, ciało na sobie kąsał i tak zdechł. Skar. Na wszawą chorobę cztery lata zdychał. Birk. Wszyscy zgodnie sobie życzyli, aby Djonizy tyran co rychlej zdechł, dla jego wielkiego okrucieństwa. Warg. Prosiłem króla, by mię kazał odwieźć do domu Jonaty, bym tam zdechł. Leop. (bym tam umarł. Leop.). Nie usłyszysz, by kto dziś zacny inaczej zdechł, jedno powiedzą, iż byli tam na jednej biesiedzie, tamże ś. rozniemógł, takżeć charlał, charlał, ażci poszedł. Rej. Hetmani na lepszej pieczy takie więźnie zawżdy miewali, którzy sobie, idąc w okowach przy koniu, z wesołą myślą śpiewają, niźli owego, co zdechł napoły. Rej. Jeśli mię nie poratujesz, zdechnę z rozpaczy. L. *(=zginę, uschnę).* Przen.: Duch w nich tak zdechł, że w każdym żołnierzu wojsko marszałkowskie widzą i jako owce pod nóż łby oddają. Sien. *(=upadł, zamarł).* Przekleństwo: Ż ebyś zdechł! *(=żebyś zmarniał, skisł, pękł i t. p.).* Przen.: Zdychać nad czym = *padać z wysiłku; zabijać ś. ślęcząc:* Zdycham nad czym, umieram nad czym, *vicinum* kawęczę. Kn. Zdycha, umiera nad tą pracą, zawsze nad nią siedzi, pilnuje jej. Dudz. Zdycha, umiera nad tą pracą. Troc. Przen.: †Z. na co = *uschnąć, schnąć, umierać z czego, przepadać za czym:* Zdechł na grosz, na łakoci, na nowiny. Troc. Zdechł na grosz, na łakoci, na nowiny i t. d., bardzo żąda. Dudz. Łakomy zdechł na grosz. Kn. *(=dałby ś. powiesić).* Łakotliwy zdechł na łakoci. Kn. Zdechł na nowiny, nowin rad słucha. Kn. Teraz słudzy na próżnowanie abo mitrężenie zdechli. Petr. Zdechł na zysk, na nowiny. Otw. S. Przen.: Zdychał derwisz z widzenia tak pięknej urody. Otw. S. *(= namiętność go pożerała).* 3. cukier. (o karmelu) *stracić klarowność,* (o kandyzie) *zostać w zbyt grubej warstwie na cukierku (zbrylować).*

× **Zdechnienie, a,** blm., p. **Zdechnięcie.**

Zdechnięcie, a, blm., × **Zdechnienie** czynność cz. **Zdechnąć.**

[**Zdechnięty**] p. **Zdechły.**

|**Zdechniony**| p. **Zdechły.**

Zdecydować, uje, ował co=*decydując ustalić; wydać decyzję co do czego i przez to załatwić, skończyć ostatecznie; postanowić o czym:* Jak pan to zdecydujesz? **Z. ś. l.** na co=*powziąć decyzję co do czego, odważyć ś. na co, zdeterminować ś.:* Z. ś. na kupno, na odjazd. **2.** *rozstrzygnąć ś., być zdecydowanym:* Dziś mój los ś. zdecyduje.

1. Zdecydowanie, a, blm., czynność cz. **Zdecydować.**

2. Zdecydowanie przys. od **Zdecydowany.**

Zdecydowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdecydować ś.**

Zdecydowany 1. im. od **Zdecydować. 2.** *który ś. zdecydował, zdeterminowany, determinowany, gotowy na wszystko, zryzykowany:* Była zdecydowana na wszystko, byle... Bał.

Zdecyfrować, uje, ował *dojść znaczenia cyfrowanego pisma, odcyfrować:* Z. depeszę. A force przypatrywania ś. zdecyfrowałem, że mi pisze o Cyrjakusie, który w tych dniach, pożegnawszy ś. z Giżyckim, wyjeżdża. Drz.

Zdecyfrowanie, a, blm., czynność cz. **Zdecyfrować.**

†**Zdefalkować, uje, ował** *wytrącić, potrącić.* L. Z. z tego, co kto płaci.

†**Zdefalkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdefalkować.**

[**Zdefecieć, eje, ał**] *zbiednieć, zubożeć.*

[**Zdefecienie, a,** blm.] czynność cz. **Zdefecieć.**

Zdefektować, uje, ował *uszkodzić, zdekompletować:* Zdefektowany egzemplarz, któregoby nawet antykwarjusz nie kupił. Gaw.

Zdefektowanie, a, blm., czynność cz. **Zdefektować.**

Zdeferanowany?: Jeżeli ś. oddawał temu (pisaniu) z zamiłowaniem, to ś. trzęsie zdeferanowaną ohydą rozkoszy. Dan.

Zdefigurować, uje, ował, Zdeformować *wypaczyć, wykoślawić, zeszpecić na figurze, na formie, pozbawić zgrabnej figury, np. przez strój dziwaczny, niezgrabny:* Przeszłość nasza jest zupełnie zapomnianą i zdefigurowaną. Krasz Piękna panna prawie bezwiednie poszła za zdeformowanym kształtem kobiecym. Kow.

Zdefigurowanie, a, blm., czynność cz. **Zdefigurować.**

Zdefinjować, uje, ował co=*ustalić ostatecznie znaczenie czego przez ścisłą definicję, określić:* Fantastyczne gierlandy kwiatowe, których nawet najbieglejszy botanik nie potrafiłby Z. Rol. Jeden pojmuje wyraz *siła,* jak mu każe nauka, drugi podciąga podeń najrozmaitsze, bliżej nie zdefinjowane pojęcia. Bog.

Zdefinjowanie, a, blm., czynność cz. **Zdefinjować:** Z. tej normy nastąpi zapewne kiedyś. Jeż.

Zdeformować, uje, ował p. **Zdefigurować.**

Zdeformowanie, a, blm., czynność cz. **Zdeformować.**

Zdefraudować, uje, ował *sprzeniewierzyć, przemycić:* Przy nim znaleziono prawie wszystką zdefraudowaną sumę.

Zdefraudowanie, a, blm., czynność cz. **Zdefraudować.**

Zdegienerować, uje, ował p. **Wynaturzyć:** Zdegienerowana część piękna wogóle. Krasz.

Zdegienerowanie, a, blm., czynność cz. **Zdegienerować.**

Zdegienerowany *zwyrodniały.*

Zdegradować, uje, ował *obniżyć z wyższego stopnia hierachji na niższy:* Z. urzędnika, oficera.

Zdegradowanie, a, blm., czynność cz. **Zdegradować.**

Zdegustować, uje, ował *obrzydzić.*

Zdegustowanie, a, blm., czynność cz. **Zdegustować.**

[**Zdejmać, a, ał i Z. ś.**] p. **Zdjąć.**

[**Zdejmanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdejmać.**

[**Zdejmanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdejmać ś.**

[**Zdejmić, i, ił**] p. **Zdjąć.**

[**Zdejmienie, a,** blm.] czynność cz. **Zdejmić.**

Zdejmować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zdjąć.**

Zdejmowanie, a, blm., czynność cz. **Zdejmować.**

Zdejmowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdejmować ś.**

[**Zdejmywać, a, ał i Z. ś.**] p. **Zdjąć.**

[**Zdejmywanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdejmywać.**

[**Zdejmywanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdejmywać ś.**

Zdekadencenie, a, czynność cz. **Zdekadencieć.**

Zdekadencieć, eje, ał *stać ś. dekadentem a. dekadenckim:* Tak zdekadenciał, że go trudno było poznać w wybladłym alkoholiku. Piąt.

Zdekadentyzmować, uje, ował *nacechować dekadentyzmem:* Wlewali w ideę piękna źródła zdekadentyzmowanej chorobliwie fantazji. Piąt.

Zdekadentyzmowanie, a, blm., czynność cz. **Zdekadentyzmować.**

Zdekatyzować, uje, ował p. **Stąpić** pod **6.**

Zdekatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zdekatyzować.**

Zdeklarować, uje, ował I. co = *oświadczyć, obwieścić, oznajmić, obiecać, przyrzec, zadeklarować, wystąpić z ofertą, oświadczyć ś. z gotowością zrobienia czego.* **Z. ś.** *oświadczyć ś. z gotowością, ofiarować ś., zaofiarować ś., zgodzić ś., zdecydować ś., powziąć postanowienie, wyjawić je:* Zdeklarowała ś. wyjść za niego. Książę Modeny zdeklarował ś. jako wróg armji francuskiej. Żer. Ten ś. zdeklarował i o panny rękę tegoż dnia prosić ś. gotował. Tet. Przen.: Oświadczył doktór państwu, że warjacja ś. zupełnie zdeklarowała. And.*(= rozwinęła ś. do stanu normalnego; ujawniła ś. w zdecydowanej formie).*

Zdeklarowanie, a, blm., czynność cz. **Zdeklarować.**

Zdeklarowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdeklarować ś.**

Zdeklarowany I. im od **Zdeklarować. 2.** *który ś. zdeklarował, zdecydowany, zgadzający ś., zdeterminowany:* Z. kochanek. **3.** przen. *jawny, formalny, skończony:* Z. złodziej, wróg Tak zwany stan rycerski stał ś. zdeklarowanym przeciwnikiem środków i zamysłów rycerskich. Szaj.

Zdeklasować, uje, ował *wytrącić poza granice właściwych klas:* Rzesze zdeklasowane są luźnym piaskiem, który, choć nie zatracił poczucia społecznego, jednakże słabo jest związany ze społeczeństwem. Rewolucja, zamierzając ś. na burżuazję i czynowników, trafiła w zdeklasowanego inteligienta, owego tworu pośredniego między rzeczywistym panem a istotnym sołdatem.

Zdeklasowanie, a, blm., czynność cz. **Zdeklasować**

Zdekompletować, uje, ował co = *uszkodzić kompletność czego, zepsuć komplet czego:* Z. zbiór, Część Niemców wychodzi z sali, by Z. komisję.

Zdekompletowanie, a, blm., czynność cz. **Zdekompletować.**

Zdekoncertować, uje, ował, Zdekonfiturować kogo = *zbić go z toru, z pantałyku, zmieszać, pomieszać, zaambarasować, zaalterować; zaaferować; zażenować, zawstydzić:* To go zdekoncertowało, i nie miał chęci mówić dalej. Bał. **Z. ś.** *zmieszać ś., pomieszać ś., zażenować ś., zawstydzić ś., zdetonować ś.:* Patrzał na niego długo niezdekoncertowany. Korz.

Zdekoncertowanie, a, blm., czynność cz. **Zdekoncertować.**

Zdekoncertowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdekoncertować ś.**

Zdekonfiturować, uje, ował p. **Zdekoncertować.**

Zdekonfiturowanie, a, blm., czynność cz. **Zdekonfiturować.**

[Zdekować, uje, ował] p. **Zdechnąć:** Ani wieprzek tak od noża pilno nie zdekuje. (Bajki Sabałowe).

[Zdekowanie, a, blm.] czynność cz. **Zdekować.**

Zdekretować, uje, ował *zawyrokować, orzec, zaopinjować:* Przyszli tylko, by ruszywszy ramionami, Z. po francusku, że teatr był bardzo nędzny. Krasz.

Zdekretowanie, a, blm., czynność cz. **Zdekretować.**

[Zdel] p. **Zdelka.**

Zdelikacenie, a, blm., czynność cz. **Zdelikacieć.**

Zdelikaciały p. **Zdelikatniały.**

Zdelikatniały, Zdelikaciały *który ś. stać zbyt delikatnym, który zdelikaciał:* O czasy zdelikaciałe i słabe! Wor.

Zdelikatnieć, eje, ał, Zdelikacieć *stać ś. delikatnym, delikatniejszym.*

Zdelikatnienie, a, blm., czynność cz. **Zdelikatnieć.**

[Zdelka, i, lm. **i, Zdel]** *długość:* Na zdelkę. = *na długość, wzdłuż.*

Zdemaskować, uje, ował kogo = *ogołocić go z maski, zdjąć, zedrzeć mu maskę;* przen. *pozbawić kogo obłudnego płaszczyka, ujawnić czyje rzeczywiste a ukryte zamiary; zawstydzić go ujawniwszy jego zamiary:* Julja zarumieniła ś, że zdemaskował jej plany. Bał. Z. oszusta. Ze zgrozą dowiaduje ś. Fryderyk o zdemaskowanej perfidji Francuzów. Ask. **Z. ś.** *zdjąć z twarzy swojej maskę;* przen. *zdradzić ś., wydać ś. ze swemi ukrytemi zamiarami:* Zdemaskował ś. tym postępkiem. Na ostatnim balu hrabina zdemaskowała ś. Podrażniona zbytnią uprzejmością, jaką niektóre panie okazywały jej ulubieńcowi, zdemaskowała ś. zbyt wyraźnie, bo chodziło jej o pokazanie, że nikt nie ma większego od niej prawa do niego. Bał. Leonowi wydawała ś. w tej chwili pani Herminja odrażającą—zdemaskowała ś. do reszty, zobaczył intrygantkę i rozpustnicę.

Zdemaskowanie, a, blm., czynność cz. **Zdemaskować.**

Zdemaskowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdemaskować ś.**

Zdematerjalizować, uje, ował co = *pozbawić stanu, charakteru materjalnego, uduchownić, uduchowić, zduchowić:* Przechodząc przez szereg coraz to szlachetniejszych form, zdematerjalizował ś. zupełnie w dziełach wieszczów naszej epoki. Mat. I.

Zdematerjalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zdematerjalizować.**

Zdemilitaryzować, uje, ował *pozbawić zarządzeń militarnych, charakteru militarnego:* Z. teren. Z. policję.

Zdemilitaryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zdemilitaryzować.**

[Zdemka, i, lm. **i]** *bąbel na skórze.*

Zdemokratyzować, uje, ował *zrobić demokratycznym.* **Z. ś.** *stać ś. demokratycznym:* Zdemokratyzowali ś. Francuzi. Orzesz.

Zdemokratyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zdemokratyzować:** Doba zdemokratyzowania wrażeń duchowych.

Zdemokratyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdemokratyzować ś.:** Po zdemokratyzowaniu ś. społeczeństwa, t. j. po skasowaniu przegród kastowych.

× **Zdemoljować, uje, ował** p. **Zdemolować.**

× **Zdemoljowanie, a,** blm. czynność cz. **Zdemolować.**

× **Zdemolować, uje, ował, Zdemoljować** *przywieść do upadku, zrujnować, rozwalić, zburzyć:* Zdemoljować młyn Boskiego na rzece Pilicy. T. K.

× **Zdemolowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdemolować.**

Zdemontować, uje, ował *rozebrać na części machinę; zrobić armatę nieużyteczną przez umyślne jej uszkodzenie.* Przen.: Palestra wzięła w opiekę młodą żonę dyrektora teatru, gwardjacy postanowili opiekę tę Z. Rol.

Zdemontowanie, a, blm., czynność cz. **Zdemontować**.

Zdemoralizować, uje, ował *przejąć zgnilizną moralną, zepsuć moralnie, sprowadzić z drogi cnoty:* Zdemoralizowany motłoch. Zdemoralizowane wojsko = *zbuntowane, wyszłe z karbów subordynacji, obałamucone namową do niekarności.* Ta kupa zbita, za lada alarmem skłonna do ucieczki, zdemoralizowana, przerażona. Sienk. **Z. ś.** *zepsuć ś., upaść moralnie, zejść z drogi cnoty.*

Zdemoralizowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zdemoralizować** 2. *demoralizacja, stan tego, co zostało zdemoralizowane a. co ś. zdemoralizowało; zgnilizna, gangrena moralna; upadek moralny, zepsucie.*

Zdemoralizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdemoralizować ś.**

× **Zdenacjonalizować, uje, ował** p. **Zdenaturalizować**.

× **Zdenacjonalizowanie, a**, blm., czynność cz. **Zdenacjonalizować**.

Zdenaturalizować, uje, ował, Zdenacjonalizować kogo = *wynarodowić, pozbawić cech narodowych, charakteru narodowego:* Cudzoziemskie pomysły nie zdenaturalizowały go. Krasz. **Z. ś.** *wynarodowić ś.:* Uczucia moje dziecinne tak ś. powikłały i zdenaturalizowały. Kaczk.

Zdenaturalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zdenaturalizować**.

Zdenaturalizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdenaturalizować ś.**

Zdenerwować, uje, ował kogo = *rozdrażnić, osłabić na nerwach, przyprawić o rozstrój nerwowy.* **Z. ś.** *rozdrażnić ś., osłabnąć na nerwach:* Im bardziej publiczność jest zdenerwowaną, tym bardziej rządowi wypada być przezornym.

Zdenerwowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zdenerwować**. 2. *stan tego, który został zdenerwowanym, a. który ś. zdenerwował, rozstrój nerwowy, rozdrażnienie nerwow.*

Zdenerwowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdenerwować ś.**

[**Zdenki, ów**, blp.] *reszta strawy na dnie garnka lub misy.*

[**Zdenowa**] *nanowo, od początku.*

× **Zdenuncjować, uje, ował** kogo = *zadenuncjowawszy zdać go komu, zdradzić go.* Krasz.

× **Zdenuncjowanie, a**, blm., czynność cz. **Zdenuncjować**.

× **Zdeorganizować, uje, ował** p. **Zdezorganizować**.

× **Zdeorganizowanie, a**, blm., czynność cz. **Zdeorganizować**.

[**Zdep, a, lm. y**] *gałgan, lichota, (o koniu) zdechlak:* Takigom zdepa kupił.

× **Zdepansować, uje, ował** *wydać, wyłożyć, wyekspensować na co pieniądze; strwonić pieniądze.*

× **Zdepansowanie, a**, blm., czynność cz. **Zdepansować**.

! **Zdepeizować, uje, ował** kogo = *zmieszać, wywieść w pole:* Mój Wincenty zdawał ś. być zdepeizowanym. Orzesz.

! **Zdepeizowanie, a**, blm., czynność cz. **Zdepeizować**.

Zdepesować, uje, ował ręk. *wymierzyć, ile ze skóry da ś. wykrajać rękawiczek.*

Zdepesowanie, a, blm., czynność cz. **Zdepesować**.

Zdeponować, uje, ował *złożyć jako depozyt, do przechowania:* Z. pieniądze w banku.

Zdeponowanie, a, blm., czynność cz. **Zdeponować**.

Zdepopularyzować, uje, ował kogo = *zrobić niepopularnym, pozbawić go popularności = wzięcia:* Z. kogo w oczach publiczności. **Z. ś.** *narazić ś. na niepopularność, stać ś. niepopularnym, stracić popularność, zniechęcić do siebie masy.*

Zdepopularyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zdepopularyzować**.

Zdepopularyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdepopularyzować ś.**

Zdeprecjonować, uje, ował p. **Zdeprecjować**.

Zdeprecjonowanie, a, blm., czynność cz. **Zdeprecjonować**.

Zdeprecjować, uje, ował, Zdeprecjonować *obniżyć wartość:* To, coby wypadło dopłacić do zdeprecjowanych pieniędzy, zaciężyłoby fatalnie, zwłaszcza na skarbie węgierskim. Smarz. On zdeprecjonował akcje cukrowni w Dobroskokach, a potym zakupił je sam. Grusz.

Zdeprecjowanie, a, blm., czynność cz. **Zdeprecjować**.

Zdeptać, ce a. cze, tał *depcąc zbić, stłoczyć, zmiąć; stratować:* Do prasy jagody włożone naprzód mają być zdeptane. Trzyc. W Bogu dokażemy rycerstwa, a Ten zdepce sprzeciwniki nasze. Bud. (Bóg podepce nieprzyjacioły nasze. B. G.). Przen.: *sponiewierać, zmieszać z błotem, znieważyć:* Ten prawdziwie piekielny trybunał (inkwizycji) zdeptał i połamał prawa Boga, towarzystwa i ludzkości. Śniad. Pobici hetmani, zniesione wojska, zdeptana sława narodu. Sienk. Postanowił sam na czele wiernych szkockich regimentów Z. ogień w zarodku. Sienk. (= *zdusić, stłumić*). „Niech cię kaczki zdepczą“ (więcej okrzyk podziwu, niż złośliwa klątwa) = *nie bój ś!:* Śliczną była Andzia, niech ją kaczki zdepczą. Jun.

Zdeptanie, a, blm., czynność cz. **Zdeptać**.

[**Zder, Wzder**]: Na Z. komu robić = *na złość, na przekor.*

Zderabinizować się, uje ś., ował ś. *zerwać z rabinizmem:* Żyd dzisiejszy musiałby ś. wprzód Z., zanimby ś. mógł zasymilować.

Zderabinizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zderabinizować**.

Zderanżować, uje, ował *pomieszać, pokręcić:* Coś ś. tam zderanżowali, bo bardzo są smutni. Dęb. L.... który go z obu stron w twarz pocałował, perukę mu „zderanżował“, jak powiadał, wyściskał go. Krasz. (= *stargał, skrzywił*).

Zderanżowanie, a, blm., czynność cz. **Zderanżować**.

[**Zderć, i**, lm. **e**]*?:* O jarach na zderciach przy granicy pruskiej nie wiemy, gdzie one były. Krzyw.

[**Zderdać, a, ał**] *zrobić masło w kierzni.*

[**Zderdanie, a**, blm.] czynność cz. **Zderdać**.

Zderka, i, lm. **i** stol. *zdarte ostrze noża, które zebrać należy, ostrząc nóż; drut, grat na ostrzu.*

× **Zderutować, uje, ował** kogo = *zbić z terminu, z tropu, wprowadzić w błąd, oszukać, obałamucić.* **Z. ś.** *zmieszać ś., zbić ś. z tropu, oszukać ś.:* Matka zderutowana grzecznością panny. Korz. Zmieszał ś. prawie i zderutował, po chwili jednak rzekł... Korz. Nie dała ś. Z. tą nieruchomością gospodarza domu. Orzesz. A djabli go tam wiedzą, jak dalej! odpowiedział zderutowany młodzieniec. Orzesz.

× **Zderutowanie, a**, blm., czynność cz. **Zderutować**: Dla przyzwoitości i zderutowania opinji opuściła go, ale wkrótce do niego powróci. Korz.

× **Zderutowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zderutować ś.**

Zderzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zderzyć.**

Zderzak, a, lm. i *odbijak, bufor u wagonu kolei żelaznej:* Pochwycony zastał przez zderzaki i zgnieciony.

Zderzakowy kol. przym. od **Zderzak:** Denko zderzakowe, p. **Denko.** Obsada zderzakowa, g i l z a.

Zderzanie, a, blm., czynność cz **Zderzać.**

Zderzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zderzać ś.**

Zderzenie, a, lm. **a i.** czynność cz. **Zderzyć. 2.** p. **Zderzenie ś.**

Zderzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zderzyć ś.**; niek. **Zderzenie** *karambol:* Z ś. wagonów na kolei. Z. ś. boczne = *zawadzenie, starcie ś., potrącenie ś.*

Zderzyć, y,ył, nied. **Zderzać i.** *zbić w kupę uderzeniem, uderzyć jedno o drugie:* Co było znakiem, że wnet kopjami zderzą. Sienk. 2, [Z] *uderzyć:* Sobakę Z. **Z. ś.** *zbić ś. w kupę uderzeniem, zetrzeć ś., zetknąć ś. gwałtownie:* Wagony kolejowe zderzyły ś. o siebie. Gdy oni skoczą ku sobie zdało s., że dwie razem zderzają ś. góry. Pot. Była rzecz trudna ręcznych zażyć broni, w żartkim locie już ś. zderzających koni. Pot. Jagniątka młode, skacząc przeciw sobie, zderzają ś. w nieporożyste czoła. Pot. Barany zderzają ś. rogami *(= tryksają ś.).*

× **Zdespektować, uje, ował** kogo, co = *ubliżyć, uchybić, przynieść mu ujmę:* Co dwór przez głupie rządzenie ś. kogo z ludzi zdespektuje a. obrazi Spas.

× **Zdespektowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdespektować**

Zdesperować, uje, ał o kim, o czym = *stracić wszelką nádzieję, zwątpić, oddać ś. rozpaczy.*

Zdesperowanie, a, blm., czynność cz. **Zdesperować.**

Zdesperowany i. *który stracił wszelką nadzieję, który ś. oddał rozpaczy, zrozpaczony.* **2.** *co do którego stracono nadzieję, zrozpaczony, beznadziejny, przepadły, stracony:* Widząc, że sprawa ta zdesperowana ... Tw. Rzeczby zdesperowana przeciw wodzie płynąć. Tw.

Zdestylować, uje, ował *sklarować destylując.*

Zdestylowanie, a, blm., czynność cz. **Zdestylować.**

× **Zdeszarżować, uje, ował** *wystrzelić, aby ś. pozbyć naboju.*

× **Zdeszarżowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdeszarżować.**

† **Zdeszenie, a,** blm., czynność cz. **Zdeszyć.**

† **Zdeszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zdeszyć ś.**

† **Zdeszyć, y,ył** i † **Z. ś.** p. **Zdyszeć.**

Zdeterminować się, uje ś., ował ś., Zdeterminować *zdecydować ś. na wszystko, odważyć ś., zryzykować ś., przygotować ś. na wszystko:* On na przyrzeczenie lub na rekuzę zdeterminował. Chodź.

Zdeterminowanie, a, blm., czynność cz. **Zdeterminować.**

Zdeterminowanie się, a ś., qlm., czynność cz. **Zdeterminować ś.**

Zdeterminowany p. **Zdecydowany:** Wybrali z pomiędzy siebie dwunastu ludzi co najsprytniejszych i najwięcej zdeterminowanych. Kaczk. Wątpliwość w osiągnięciu korony wstrzymywała książąt saskich od więcej zdeterminowanych kroków. Puł. *(= stanowczych, rozpaczliwych).*

Zdetonować, uje, ował i. kogo = *sprawić, że spuści z tonu, upokorzyć, zbić go z terminu, zmieszać, pomieszać, zaalterować, zdekoncertować, zawstydzić, zażenować, zakłopotać, zaambarasować.* **2.** teatr. *zaśpiewać fałszywie, spaść z tonu, nie dociągnąć lub przeciągnąć.* **Z. ś.** *spuścić z tonu, zmieszać ś., zażenować ś., zakłopotać ś., zaambarasować ś.:* Bynajmniej tym nie zdetonowana, potrząsała ciągle mą ręką. Orzesz.

Zdetonowanie, a, blm. **i.** czynność cz **Zdetonować. 2. a. Zdetonowanie ś.** *stan osoby, którą zdetonowano, a. która ś. zdetonowała.*

Zdetonowanie się, a ś., blm., **Zdetonowanie** czynność cz. **Zdetonować ś.**

Zdetronizować, uje, ował kogo = *złożyć go z tronu, pozbawić go władzy monarszej.*

Zdetronizowanie, a, blm., czynność cz. **Zdetronizować.**

× **Zdetrunkować, uje, ował** *potrącić, odtrącić:* Z. sumę, należność.

× **Zdetrunkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdetrunkować.**

Zdewastować, uje, ował *spustoszyć, zniszczyć:* Jak zdewastuje Krzemień, to nie będzie miał z czego płacić. Sienk. Opracował i wyłożył program oraz instrukcją dla gospodarki w majątkach zdewastowanych.

Zdewastowanie, a, blm., czynność cz. **Zdewastować.**

× **Zdewinkować, uje, ował** *zobowiązać, zjednać, ująć, zniewolić:* Niespodziewanym dobrodziejstwem chcąc Z. Kurzenieckiego, deputata pińskiego, wraca mu tę protestacją. Mat. Zdewinkowałaś sobie, jaśnie oświecona księżno, serce Boskie, zdewinkowałaś afekty niebieskie. Wjs.

× **Zdewinkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdewinkować.**

× **Zdezolować, uje, ował** p. **Zdyzelować.**

× **Zdezelowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdezolować.**

[**Zdezenterować, uje, ował**] p. **Zdezerterować.**

[**Zdezenterowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdezenterować.**

Zdezerterować, uje, ował, [**Zdezertować, Zdezenterować**] *zbiec:* Z. z wojska. Chociaż zdezertował od łoża chorego, do winy ś. nie poczuwał Krasz. Takem ś. śpieszyła ze strachu, byś pan nie zdezertował z posterunku, żem nawet nie zmieniła kostjumu. Kon.

Zdezerterowanie, a, blm., czynność cz. **Zdezerterować.**

[**Zdezertować, uje, ował**] p. **Zdezerterować.**

[**Zdezertowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdezertować.**

Zdezorganizować, uje, ował, × **Zdeorganizować i.** *rozprząc, zaprowadzić nieład, nieporządek:* Społeczeństwo zamieniłoby ś. w bandę zdeorganizowanych manjaków-gienjuszów. Kńcz. **2.** *pozbawić zmysłów przy magnetyzowaniu.*

Zdezorganizowanie, a, blm. **i.** czynność cz. **Zdezorganizować. 2.** p. **Dezorganizacja.**

Zdezorjentować, uje, ował *zbić z tropu, zmieszać.*

Zdezorjentowanie, a, blm, czynność cz. **Zdezorjentować.**

Zdezorjentowany *zbity z tropu, nie mogący ś. zorjentować, połapać:* Jestem Z. i nie wiem, co począć. Krasz.

Zdezynfekować, uje, ował co = *poddać dezynfekcji:* Z. ubranie, mieszkanie. Stary kanał miejski ma być w części dolnej zasypany i zdezynfekowany.

Zdezynfekowanie, a, blm., czynność cz. **Zdezynfekować.**

Zdębiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zdębić.**

Zdębiały *który zdębiał, stwardniały, zastygły:* Kartofle zdębiałe. Wino zdębiałe. Krasz.

Zdębianie, a, blm., czynność cz. **Zdębiać.**

Zdębianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdębiać ś.**

Zdębić, i, ił, nied. **Zdębiać, Zdębować I.** *stwardzić jak dąb.* **2.** skórę = *zgarbować, wyprawić korą dębową.* Przen.: Z. komu skórę = *wygarbować* = *wyłoić, wygrzmocić, zerżnąć, ćwiczyć, wyokładać, zbić, statarować.* **Z. ś.** *stanąć dęba, wspiąć ś.:* Zlękła szkapa zdębiła ś. Słow. Woda staje, zdębia ś. cofnięta. Słow. *(= spiętrzyła ś., skłębiła ś).* I myśli ś. trwogą twój koń nie zdębia. Słow. Te trzy mary koniowi memu zdębionemu stały na drodze. Słow. Ma odwagę spełniania czynów, od których włosy zdębiłyby ś. nawet. Mic.

Zdębieć, eje, ał I. *stać ś. twardym, zatwardzieć, zadębieć:* Kartofle, ostygszy, zdębiały *(= skołczały).* [Zdębiało zboże na wiosnę = z a g ę d z i a ł o, *stłumiło ś. w wegietacji).* Przen.: *zdrętwieć, skamienieć, osłupieć:* Z. z przerażenia. **2.** *dostać smaku drętwego:* Wino zdębiało.

Zdębienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zdębić. 2.** czynność cz. **Zdębieć.**

Zdębienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdębić ś.**

Zdębować, uje, ał I. p. **Zdębić.** *2.* gm. *dać dęba = uciec, dać drapaka, drapnąć.*

Zdębowanie, a, blm., czynność cz. **Zdębować.**

Zdęcie, a, blm., czynność cz. **Zdąć.**

† **Zdężenie, a,** blm., czynność cz. **Zdężyć.**

† **Zdężyć, y,ył** p. **Zdążyć.**

Zdjablenie, a, blm., czynność cz. **Zdjablić.**

Zdjablić, i, ił *zmienić w djabła, zrobić djabłem:* Twardowski, Boruta, Rokicki i t. d., wszystko to szlachta, których zdjabliła fantazja narodowa. Darow.

[**Zdjachła**] *dużo.*

Zdjąć, zdejmie, a. [**zdyjnie, syjmie, sejmie, symie, zjemie, zdjymnie**], **zdejmiesz a.** [**zdyjnies**], **zdejmiemy a.** [**styjeniem**], **zdejmą a.** [**zdymią**], **zdjąłem a.** [**sjąnek, sjonek**], **zdjął a.** [**zdjon, zdzion, zniął, sjąn, sjon, sjón, styjon, symuł**], **zdjęłam a.** [**sjenam, sjénam**], **zdjęła a.** [**zdjena, zdyjena, zdiyna, sjęła, zdjęli a.** [**zdjeni, zdyjeni, styjeni**], **zdjęły a.** [**zjęny, sjeny, sjény**], rozk. **zdejm a.** [**sejm**], **zdejmij a** [**sejmij**], **zdejmijta a.** [**zdjimta**], † **Zdniąć**; [**Zdyjąć, Sjąć, Styjąć, Zejmić, Snic**], nied. **Zdejmować,** [**Zdejmywać, Zdyjmać, Zdymać, Zdejmać, Zdjimać, Zejmować, Sjimować, Syjmować, Symować**], † **Zymać I.** *ująwszy wziąć precz; zebrać; wziąwszy precz usunąć; usunąć z czego:* Zdjął pierścionek z palca, obrazy ze ściany. Troc. Zdejmij talerze ze stołu. Troc *(= sprzątnij).* Kto ś. nawinie, wydrą z kożuchów, z butów zdnią. Piotr. *(= wyzują, obedrą).* Zdjąłeś ze mnie ciężar wielki. Troc. *(= uwolniłeś mię od niego).* Przen.: Zdjąłeś mi kamień z serca. Zdejm tę kartę, ten napis wcale jest nie do rzeczy, trzeba tu inszy zawiesić. L. Z. kożuch z mleka *(= zebrać).* Śmietana z mleka zdjęta. L. Z co z nitki. L. *(= zewlec, ściągnąć, zsunąć, zdziać).* Opuszczać skórę, u rzeźnika, zdejmować skórę z bydlęcia. Mag. *(= zdzierać).* Siła ich, co ś. zdają na twarzy pięknemi, ale zdyjm im maszkarkę, aż oni szpetnemi. P. Koch. Od południa do wieczora ciągle kładłem i zdejmowałem suknie. L. Z. obuwie = *zzuć, ściągnąć.* [Zdejma nie zdejmujący *(= nie zdejmując)*]. Z. przed kim czapkę, kapelusz. Troc *(= odkryć głowę, ukłonić mu ś., uchylić czapki, kapelusza).* Jakby ich nie poznał, i czapki nie chciał Z., słowa dobrego nie dał. L. Przed wacpanem i czapki Z. nie chce. Boh. Przyszedłeś do tego kresu wzgardy, iż nikt przed tobą czapki nie zdjął. Węg. Jeśli potykam konsula, nic nie opuszczę, co do uczciwości wyrządzenia przynależy: zsiędę z konia, zdymę czapkę, zstąpię z drogi. Warg. Czy mi nie każesz kapelusz Z., he? L. Bierze ś. za czapkę, ale jej nie zdejmuje. L. Wchodząc do kościoła, czapki nie zdejmował. Skar. Wygląda, jak z krzyża zdjęty. *(= jak pasyjka, bezwładny z wycieńcze ia).* Te włoski złote i tak dzisiaj święte, w mogiłce z główki maleńkiemu zdjęte. Słow. *(= ścięte).* (Płótna namiotu) były jak próchna, z ludzkich trumien zdjęte. Słow. Zaklinam ciebie, zdejm zawoje z głowy! Słow. Przen.: Z. z kogo co = *uwolnić go od czego.* Prosili, aby zdjęli z nich jarzmo greckie. Leop. (aby wybawieni byli z jarzma. B. G.). Dopomoże upadłemu: zdejmie z nich lichwę, zamierzy srogą pomstę. Kochan. Z. z kogo klątwę, czary. Z. areszt z czego *(= uwolnić co od położonego na czym aresztu).* Zdawaćby ś. mogło, że oblężenie już zdjęte. Sienk. Z. komu kataraktę z oka. Przen.: Z. drut z ostrza = *zebrać, zeszlifować gruby kant, brzeg jego, obciągnąć go.* Z z kogo maskę pośmiertną. *(= urobić ją na twarzy nieboszczyka).* Z. plan = *wymierzyć i nakreślić rzuty gruntu, ogrodu, budowli i t. d.* Jak traktują żołnierza! złote mu obiecują góry, a potym kija nie zdejmują z niego. L. *(= nie przestają go okładać kijami).* Teraz, według swojego zdania, nie zdejmuj karania ani łaski z grzbietu mego, do upodobania Twego. Groch. Okażęć drogę, której ś. masz trzymać, a oka swego z ciebie nie chcę zymać. Kochan. *(= spuszczać).* I to jest jeden sposób miłosierdzia bogów, gdy kogo prędko zdejmą z świata. Górn. *(= zabiorą).* **2.** kogo = *przejąć, wziąć, ogarnąć, owładnąć, opanować, opaść, oblecieć, przerazić, przeszyć, napaść, przeniknąć, przejść, poruszyć, wzruszyć:* Ledwo wskoczył w rzekę, gdy zbyteczne zimno onej, zdjąwszy go nagle, tak przyrodzone ciepło w nim zatłumiło, że tonąć począł. Ustrz. Gdy szły chorągwie pod miasto rozwite, wszystkich okrutna trwoga zdejmowała. P. Koch. Młodzieniaszek jeden, wsadzony do więzienia, tak wielką był zdjęty bojaźnią, iż omdlał i krwią ś. pocił. Boh. Serce moje strach zdejmuje, i drżę cała, jak w odmęcie. L. Ciekawością zdjęty widzenia obozu, pośpieszyłem tam. L. *(= wiedziony, powodowany).* Strach go zdjął *(= obleciał).* Tak ciężką chorobą jest zdjęty, że go doktorowie odstąpili, rozumiejąc, iż ś. z niej nie miał wyleżeć. Birk. *(= złożony, złamany, dotknięty, napadnięty, zaskoczony).* Często, onemi pracami i starością zdjęty, choroby cierpiał. Skar. Głodem zdjęci. Ocz. Zdejmuje, zdymuje mię żal, gniew, strach. Troc. Zdjęty miłością. Troc *(= rozmarzony miłością).* Snem głębokim zdjęta. Hoł. *(= ujęta).* Nalazła syna swego miłego, jak zdjęty płaczem ogromnym leżał na Patrokla ciele. Ryd. Słuszna na taką urodę ś. zapatrywać, do której tesknica oczy zdejmuje. Troc. Zdjął mię smutek, gdym ujrzał w chmurach ciemnych losu dwie istoty cierpiące bez jęku, bez głosu. Słow. **3.** fot.: Z. fotografję z kogo, z czego = *sfotografować kogo, co, sportretować zapomocą fotografji, dokonać zdjęcia fotograficznego, odfotografować kogo, co.* **4.** karc.: Z. karty = *rozdzielić talję na dwie części, ażeby je przełożyć, zebrać karty.* **5.** przęd.: Zdejmować pełne kopki przędzy z samo-

prząśnic ciągłych i niciarek = *obciągać, ściągać.* Trj. **Z. ś. I.** Zdejmować ś. = *być urządzonym do zdejmowania, móc być zdejmowanym:* Ta skówka zdejmuje ś. **2.** [Z. ś.] *zdjąć z siebie ubranie, rozebrać ś., zewlec ś.* **3.** × Z. ś., × **Wzdjąć ś.** (o wodzie) = *wezbrać, wzdąć ś., przybrać, nabrzmieć, podnieść ś., nabrać:* Strużka, z ściekłych wód zdjęta nabiegłą pucheliną, w niezbędne płynie morza z ogromną daniną Zabł. **4.** *zebrać ś., zabrać ś., powstać, ruszyć ś.:* Wojska zdjęły ś. z leż i poszły w marsz. Jeż. **5.** †Z. ś. za co, o co = *ująć ś., upomnieć ś., wstawić ś.:* Za okręty greckie mężnie ś. zdejmował, gdy Trojanie na nie następowali. Otw. A wymowa ma, jeśli mam jaką, com teraz o pana ś. zdejmował nią a o was nieraz. Otw. O krzywdę ś. zdejmuję człowieka ubogiego. Ryb. **6.** fot. *odfotografować ś.:* U kogoś ś. zdejmowała?

[**Zdjena**] p. **Zdjąć.**

[**Zdjeni**] p. **Zdjąć.**

Zdjęcie, a I. blm., czynność cz. **Zdjąć:** Z. z krzyża. Trwożą go tych główek niezdjęciem z krzyży. Słow. **2.** lm. **a** *rysunek wprost z osoby, z przedmiotu zrobiony, plan miejscowości w takiż sposób sporządzony:* Gieologiczne zdjęcia kraju prowadzone będą dalej. Z. fotograficzne = *fotografja kogo, czego.* **3.** garb.: Z. skóry z bydlęcia = *szlachtunek skóry.* **4.** przęd. *pełny nawój niedoprzędu, przędzy lub nici, zdjęty jednocześnie z całej odnośnej machiny, t. j. z niedoprzędnicy, samoprząśnicy, niciarki i innych,* o b c i ą g. Trj.

Zdjęcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdjąć ś.**

[**Zdjimać, a, ał** i **Z. ś.**] p. **Zdjąć.**

[**Zdjimanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdjimać.**

[**Zdjimanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdjimać ś.**

[**Zdjimta**] p. **Zdjąć.**

[**Zdjon**] p. **Zdjąć.**

[**Zdjymnie**] p. **Zdjąć.**

† **Zdłabić, i, ił** p. **Zdławić.**

† **Zdłabienie, a,** blm., czynność cz. **Zdłabić.**

† **Zdłabienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zdłabić ś.**

Zdławić, i, ił, † **Zdłabić** *zdusić, udusić, zadusić, udawić,* × *zadawić, zadławić, udławić.* Przen. *zgnębić, zjeść:* Tuśmy usiedli, gdy nas wojna zdłabi, skoro Foceą w popiół ogień stoczy. Chr. Herkules dwa węże zesłane od macochy zdławił. Dm. Niech te czasy cholera zdławi! Jord. Potąd ś. z nim pasuje, pokąd nie zdławi. Ork. I tak mi Bóg na wstępie życia grozą grzechu kazirodczej myśli piersi zdławił. Brt. Drżącemi ustami i zdławionym szeptem nazwał siebie głupcem, idjotą, warjatem. Orzesz. **Z. ś.** *zgnębić ś., zadusić ś. udusić, ś., udławić ś., zadawić ś., zadławić ś.:* Siada, lecz zawsze gniewny połykając całkiem, ledwie ś. nieskąsanym nie zdławił kawałkiem. Węg.

Zdławienie, a, blm., czynność cz. **Zdławić.**

Zdławienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdławić ś.**

[**Zdłub, u,** lm. **y**] *część sani.*

Zdłubać. bie, bał, nied. **Zdłubywać** I. *dłubiąc zerwać:* Z. strupek. **2.** *dłubiąc zrobić; zmajstrować.*

Zdłubanie, a, blm., czynność cz. **Zdłubać.**

Zdłubywać, uje, ywał p. **Zdłubać.**

Zdłubywanie, a, blm., czynność cz. **Zdłubywać.**

[**Zdłuza, y,** lm. **y**] p. **Zdłuż.**

[**Zdłużć**] *na długość, wzdłuż:* Długa niezmiernie, czasem na półtora chłopa Z. Tet.

[**Zdłuż, y,** lm. **e, Zdłuże, Zdłuza**] p. I. **Dłużnica**

× **Zdłużać, a, ał** p. **Zdłużyć.**

× **Zdłużanie, a,** blm., czynność cz **Zdłużać.**

[**Zdłuże, a,** lm. **a**] p. **Zdłuż:** Zdłuża w barciach były zasłaniane śniatami, t. j. przybitemi na zdłuzie klockami, a z nich każdy nadto trzema kunami bywał przymocowany Gac

× **Zdłużenie, a,** blm., czynność cz. **Zdłużyć.**

[**Zdłużenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdłużyć ś.**

* **Zdłużnia, i,** lm. **e** gór.: Z., wyraz ten chciano zaprowadzić na oznaczenie chodnika, zwłaszcza kierunkowego. Łab.

× **Zdłużyć, y,ył,** nied. × **Zdłużać** I. *przedłużyć, przewlec, przeciągnąć:* Chcesz Z. chwilę, która ucieka? Syrok. Jeżeli którego zdybią z naszych synów, różnym pozorem zdłużają spotkanie. Uj. **2.** *zadłużyć, odłużyć, obciążyć długami, zaszargać:* Nabywszy za bezcen zdłużone majątki, byliby ś. na wieki zagnieździli w siedliskach wyniszczonych rodaków. Ojciec ją *(= wioskę)* zdłużył. Prusz. [**Z. ś.**] *sprzykrzyć ś., znudzić ś.:* Onemu ś. zdłużyło.

Zdmuchać, a, ał p. **Zdmuchnąć.**

Zdmuchanie, a, blm., czynność cz. **Zdmuchać:** Następuje Z. wielkiego pieca, to jest zupełne zawieszenie jego czynności.

Zdmuchiwać, uje, iwał p. **Zdmuchać.**

Zdmuchiwanie, a, blm., czynność cz. **Zdmuchiwać.**

Zdmuchnąć, nie, Zdmuchać, nied. **Zdmuchiwać** I. *dmuchnąwszy spędzić, zrzucić z czego, zdąć,* (o wietrze) *zwiać:* Zdmuchnij z księgi kurzawę. Troc. Strzec, by wiatry z fryzury pudru nie zdmuchały. Niem. Pierwszy Jan prochy przed nią zdmuchiwał. Sienk. Przen.: Z. jednym słówkiem tę trudność, ten zdmuchnął argument. Troc *(= zmiótł, zniósł, zbił).* Rozumiesz, że to Z. mogę? Troc *(= w mig zrobić, wytrząsnąć z rękawa, igrając sprawić).* Myśl narodowa ujrzała, że z niej nałożone krzywdzące ją formy jedności chrześcijańskiej nagle zdmuchnięte zostały. Lel. Przen.: Z komu z przed nosa = *sprzątnąć, zabrać mu z przed nosa:* Może ci kusy po śmierci mojej z przed nosa Z. pieniądze. Jeż. Ja tymczasem z kniaziówną do Łubniów pojadę; jeśli ci jej nie zdmuchnę, to ś. pozwolę starej babie w żarnach na osypkę zemleć. Sienk. **2.** *dmuchnąwszy zgasić; zadmuchnąć, (dmuchnąwszy, spędzić z niej ogień):* Zdmuchnij świecę i śpij! **3.** *dmuchnąwszy spędzić do kupy; zdąć, zwiać.* **4.** zł. *skraść,* gm. *schuchnąć, chuchnąć, gwizgnąć.*

Zdmuchnienie, a, blm., p. **Zdmuchnięcie.** Troc.

Zdmuchnięcie, a, blm., **Zdmuchnienie** czynność cz. **Zdmuchnąć:** Szuka tylko sposobności zdmuchnięcia jej zręcznie. Fred. A. *(= porwania, sprzątnięcia, skradzenia).* Była to nagroda za zręczne Z. łba z karku. Jeż. *(= ścięcie).*

Zdmuchnięty, Zdmuchniony im od **Zdmuchnąć:** Zdmuchniony z uwiędłej gałęzi. Mick.

Zdmuchniony p. **Zdmuchnięty.**

† **Zdniąć, zdejnie, zdniął** p. **Zdjąć.**

† **Zdnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zdniąć.**

† **Zdoba, y,** lm **y** I. p. **Ozdoba:** Z. niebios, matka Jezusowa. L. Witaj, zdobo wielka! L. Z. na Rzym przyjść miała z jego śmiercią i życiem. Grzech, wszystkę zdobę rzeczy zdzierając, daje mierzłość brzydką. L. **2.** [Z.] *stan pomyślny:* Trzymajże ją w dobrej zdobie.

Zdobieiel, a, lm. **e** *ten, co zdobi, ozdobiciel, piększyciel, ubieracz, dekorator.* Troc. Piększyciel, Z., ubieracz, smukarz Kn. Przen.: *mówca po-*

chwalny, panegirysta: Z., mówca na pochwałę czyją, piększyciel, panegirysta. Kn.

Zdobicielka, i, lm. i forma ż. od **Zdobiciel.** Troc. Z., piękroszka. L.

Zdobić, i, ił l. *przyozdabiać, ozdabiać, upiększać, piększyć, krasić, dekorować; być ozdobą, służyć ku ozdobie, stroić, przystrajać, ubierać:* Zdobiły go bogate szaty. Z. pannę młodą. Troc. Zdobiły swój język słów doborem. Troc. Poczetem swoim niemałym wojsko jego zdobił. Skar. Przen.: Zdobią go wysokie przymioty. 2. co (fałszywie, zmyślnie, chytrze) = *piększyć, barwić, farbować, cukrować, osładzać, pstrzyć = udawać za piękniejsze, za lepsze:* Prawdę Z. nie trzeba. Kn. Zdobię co fałszywie, zmyślnie, chytrze = piększę, farbuję, cukruję Kn. Zdobię złą sprawę = udaję dobrze, udaję pięknie. Kn. Od króla posły byli, rzecz księcia finlandzkiego zdobili bardzo. Bart. 3. †Z. *upodobać:* Ze wszystkich narodów rozmnożonych zdobiłeś sobie lud nowego Izraela. Smotr. 4. piek. *przerabiać ciasto z dodatkami, jak cukier, masło, jajka, migdały.* **Z. ś.** *przyozdabiać ś., ozdabiać ś., upiększać ś., piększyć ś., stroić ś., ubierać ś.; być ozdobionym, dekorowanym, dekorować ś., przystrajać ś.:* Nie chcę ich nic cukrować, cukrować ich przodki zacnemi, kiedy ś. sami zdobią. Rej. Próżno ś. wrona czarna pawim piórem zdobi. Stryjk. Sala zdobiła ś. na przyjęcie dostojnych gości.

Zdobidło, a, lm. **a** l. *rzecz służąca do ozdoby, ozdoba, ornament, dekoracja.* 2. *narzędzie do zdobienia.*

Zdobienie, a, blm., czynność cz. **Zdobić.**

Zdobienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdobić ś.**

Zdobina, y, lm. **y** bud. *każdy członek służący do wewnętrznego lub zewnętrznego przyozdobienia budowli, rzeźbiony lub malowany, w stylu odpowiednim i na właściwym miejscu użyty.*

[**Zdobiony**] *ładny:* Oczki zdobione.

Zdobniak, a, lm. **i** stol. l. *gzyms.* 2. Wiórnik Z. = *strug do wyrabiania karnesów.*

Zdobnica, y, lm. **e** druk., p. **Zdobnik.**

Zdobnictwo, a, blm. *sztuka zdobienia.*

Zdobniczo- p. **Zdobniczy.**

Zdobniczy przym. od **Zdobnictwo:** Sztuka zdobnicza w najwyższym swym rozwoju. Orzesz. Dzieło to w ogólności pełne smaku wytwornego, dużej piękności linji i zdobniczo-artystycznej.

Zdobnie przys. od **Zdobny:** Podaj chętną rękę rytmom onym, choć nie w stroju drogotkanionym, niż kto twoje zdobniej potym zabrzmi sprawy piórem złotym. Mias. Wiek twój pierwszy Z. sami zaprawowali w naukach a za młodu k nim przywykali. L.

Zdobnik, a l. lm. **cy** *ten, co ś. trudni zdobieniem ścian, sufitów, upinaniem, dekorator.* 2. lm. **ki, Zdobnica** druk. *inicjał, winieta.*

[**Zdobnisty**] *ozdobny:* Warkocz Z.

Zdobność, i, blm., rz. od **Zdobny:** Z., ozdoba, ornament. Troc.

Zdobny l. *pełen ozdoby, jaśniejący ozdobami, ozdobiony, ozdobny:* Gładzona, zdobna mozajką posadzka. Przyb. Szkło różną farbą zdobne. Mias. Tu już twe czyny w zdobną przybierasz koronę. L. Skoro błysnął majestat, precz posępne myśli, już nam radość na sercach zdobne znaki kreśli. L. Zdobne płótno. Jeż. Z. w dwie herbowe tarcze ganeczek. Jord. Z. wydłużonym dziobem. Sienk. Sale zdobne portretami. Sienk.

†**Zdobradziwów** przys. p. **Z dobra dziwu** *sam z siebie.*

[**Z dobra dziwu**], †**Zdobradziwów**, [**Z dobra miru, Zdobrawoli**] *ni stąd, ni zowąd, ni z tego, ni z owego, nie wiedzieć z czego, bez powodu, bez racji, bez przyczyny, samo przez ś.; niewiele myśląc:* Gdy sposobią miecz, ogień, narzędzie tracenia, drzwi same zdobradziwów odsiadły, z rąk same zdobradziwów łańcuchy opadły. Żebr. (*sponte sua.* L.).

[**Z dobra miru**] p. **Z dobra dziwu.**

Zdobrawoli p. **Z dobra dziwu.**

Zdobrodusznieć, eje, ał *stać ś. dobrodusznym, zmienić ś. na dobrodusznego.*

Zdobrodusznienie, a, blm., czynność cz. **Zdobrodusznieć.**

× **Zdobrzeć, eje, ał,** [**Zdobrzyć**] *stać ś. dobrym; udobruchać ś., wrócić do dobroci, ochłonąć z gniewu, złagodnieć:* Z. w swojej złości. (= *upamiętać ś.*). Ta zła baba przez te sztuki przecię zdobrzała w swojej złości. Haur.

Zdobrzenie, a, blm., czynność cz. **Zdobrzeć** a. cz. **Zdobrzyć.**

[**Zdobrzyć, y, ał**] p. **Zdobrzeć.**

Zdobycie, a, blm., czynność cz. **Zdobyć.**

× **Zdobyciel, a,** lm. **e** p. **Zdobywca.**

Zdobycie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdobyć ś.**

Zdobycz, y, lm. **e** l. a. × **Zdobytek** *to, co na kim zdobyto, szczeg. co zdobyto na nieprzyjacielu, łupy,* †bitunek, †bitunk: Z. wojenna. Między innemi zdobyczami wziął koronę króla Ammonitów. Birk. Trzymaj więc, coś dostał w zdobyczy. Kras. Niechaj z odwagą berło ojcowskie dziedziczy, gdy wróci z boju pełen wojennej zdobyczy. Dm. Jakby kraj własny lub zdobycze cudze Litaworowi podarował, słudze. Mick. Burka pełna, zdobyczy tam wiele Mick. Ruś, starożytny królów polskich mieczem zdobytek. Nar. 2. × Z. *to co można zdobyć, złowić:* Rzeki pruskie Z. niemałą ryb rozmaitych w sobie mają. Paszk. 3. *to, na co ś. kto zdobył, dorobek:* Z. wieków, zysk cnoty posiadają zdzierce, zwierzchność bez poważania, prawo w poniewierce. Kras. Zdobycze naukowe.

Zdobyczny przym. od **Zdobycz:** Turcy chowają stare zbroje, jako znaki zdobyczne zwycięstw. Kłok. Zwycięzca zdobyczną obetkany korzyścią nazad przejeżdżał. Błaż. Konie zdobyczne. Susz. Widzicie kokoszy zdobyczne? Alb. (= *ukradzione przez żołnierzy*). Krwią zdobyczną zajuszone lwięta płoszą przed sobą drobniejsze zwierzęta. Susz. Nie widzę w nich nic, coby ludziom wolnym przystało, ale niewolą jakąś zdobyczną i na rozbój zwyczajną. Jan. (do robienia zdobyczy wprawną L.) Pszczoły z skrzętnym starunkiem pracują nad zdobycznym z ziół słodkich rabunkiem. Zabł. Osobliwych zdobycznych koni zażywają Bron.

Zdobyć, zdobędzie, zdobył, nied! **Zdobywać** l. *dobywszy zająć, zabrać; opanować przemocą, podbić, zawojować:* Aleksander posłał był dobywać miasta, które gdy zdobywano, cieszył ś. Biel. M. Ziemię przechodząc wskróś, plony zdobyte uwodzą. Tw. Tytus Jeruzalem zdobył i zburzył. Lel. Z. miasto, zamek. Z. kraj (= *zawojować*). Łupy bogate, w cerkwiach i zamkach zdobyte. Mick. Wielokrotnie przez wojska polskie i Kozaków zdobywane miasta i zamki legły w gruzach. Szaj. Przen.: Z wielkim trudem zdołałem sobie Z. bilet na pociąg, do teatru, miejsce na statku. Z. sobie stanowisko (= *wyrobić sobie przebojem, dobić ś. go, wybić ś. na nie*). 2. a. [**Zadobyć**] co skąd = *dostać, wyrwać, wziąć, sprokurować, wy-*

trzasnąć: Skądeś u licha zdobył takiego psa? Zdobywszy sobie skądciś pieniędzy, poszedł na hulankę. **3.** × Z. co skąd = *wydobyć, wyzwolić* L. **Z. ś. I.** †Z ś. w co = *zaopatrzyć ś. w co, zdobyć sobie co:* Zdobyli ś. żołdacy niepodobnie w suknie, szable, pieniądze, zawoje. Rel. 1685. **2. na co** = *zebrawszy siły dokazać, dopiąć czego, wskórać, uzyskać co, wysilić ś., wysadzić ś., na co:* Zdobywam ś. na co, *conquiro, colligo.* Kn. Po trzebą na to ś. zdobywać, byś zasług co najwięcej mógł sobie nabywać. Groch. Zdobywać ś. na rzecz, na słowa. Troc. Ciesz ś., Haneczko, z takiej ofiary, a na podobne zdobądź ś. dary, masz mu i ty dać wzajemny datek, za kwiatki kwiatek. Kniaź. Wojsko, na serce ś. zdobywszy, Numancją śmiałą i hardą zapaliło, zburzyło. Warg Ów, który raz w łykach ciężkich będzie, na serce mężne już ś. nie zdobędzie. Li. Żądło z językiem takim wyjął, że też do tego czasu na inny Z. ś. nie mogli. Zigr. Komedjanci, chcąc udać wstyd, zwieszają głowę, tłumią głos, spuszczają oczy i wlepiają w ziemię; na rumieniec jednak Z. ś. nie mogą. Pilch. Sądy takowym zlecano, którzy nigdy na zdrowy rozsądek Z. ś. nie mogli. Star Ciężko westchnąwszy, zdobył ś. na łkaniem częstokroć przerywane słowa. L. *(= zdołał je wydobyć z siebie).* Ledwo dzisiaj wieczorem Egle urodziwa półgębkiem na odpowiedź księdzu ś. zdobywa i mężowi, którego nie zna a. mało, wiarę przyrzeka, miłość obiecuje stałą. Węg. Zdobywam ś. na rzecz, na słowa, wytwarzam ś. Kn. Na wielkie dzieła trzeba ś. zdobywać. Kras. Z. ś. na odpowiedź, na komplement, na wydatek. Na tę ofiarę zdobywamy ś. jedynie dla twego dobra. Rzew. Na co tylko sztuka Z. ś. może. Już ś. zdobywał na perorę nową. Kras. **3. na co** = *dorobić ś., dochrapać ś., przyjść, dojść do czego, wywalczyć sobie co):* Zdobył ś. na pieniądze, na potęgę, na życzliwość pospólstwa. Troc. Lepiej ś. zdobywać na wsi, niż na drogie kamienie. Petr. Tak, żeśmy ś. nakoniec na zbroję zdobyli. P. Koch. Przen.: Zdobywać ś. na świadki = *poszukiwać, zyskiwać, zjednywać świadków.* Skr.

× **Zdobytek, tku,** lm. **tki** p. **Zdobycz.**

× **Zdobytość, i,** lm. i *to, co nabyto, wydobyto, co z pracą zdobyto:* Wygody nie podsycane początkowemi rolniczego wypracowania zdobytościami prędkoby ustawać musiały. L.

× **Zdobywacz, a,** lm. **e** p. **Zdobywca.**

Zdobywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zdobyć.**

Zdobywanie, a, blm., czynność cz. **Zdobywać.**

Zdobywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdobywać ś.**

Zdobywca, y, lm. **y,** × **Zdobywacz,** × **Zdobyciel** *ten, co zdobył a. zdobywa:* Zdobyciel naszej wolności. L. Giedymin, Z. Kijowa. Nar. Ci ludzie zdobywcy wnet karki Indjan ujarzmią niewolą. Przyb. Żeby ś. do prawa straconego wrócić, zrzucić zdobywcę. Przyb. Z przestrachu podskoczą, gdy potężnych zdobywców na swych grzbietach zoczą. Przyb. Lizybona z nieustraszonym męstwem odpierała pysznych zdobywców. Przyb. Przybywszy wielkim morzem, ogarnia Indje i, ćmiąc imię ich pierwszych zdobywców, podbije. Przyb.

Zdobywczo przys. od **Zdobywczy:** Ubierał ś. do niej Z. i godzinami całemi słuchał jej deklamacji. Krasz.

Zdobywczość, i, blm., rz. od **Zdobywczy:** Z. klasyfikuje ś. na rodzaje, na jednym końcu których stoi heroizm, na drugim zbrodnia. Jeż.

Zdobywczy przym. od **Zdobywca,** *tyczący ś. zdobywania, zdobywający, ujarzmiający, podbijający:* Oręż Z. Rzym miał świat opanować zdobywczym zaborem. Przyb.

† **Zdobywstwo, a,** blm. *zdobywanie, usiłowanie podbijania, zawojowywania:* Chciał zaćmić wszystkie narody wojennemi dzieły, które w starożytności zdobywstwem słynęły. Przyb.

[**Zdociać się, a ś., ał ś.**] *rozebrać ś.*

[**Zdocianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdociać ś.**

Zdodatnić, i, ił *zmienić na dodatnie, zrobić dodatnim, polepszyć, poprawić:* Przywiodłeś mię do pragnienia, aleś napoił mnie, — do braku, aleś zdodatnił mnie. Krasiń.

Zdodatnienie, a, blm., czynność cz. **Zdodatnić.**

[**Zdogieniać, a, ał**] p. **Zdognać.**

[**Zdogienianie, a,** blm.] czynność cz. **Zdogieniać.**

Zdogmatyzować, uje, ował *ująć w dogmat, sprowadzić do dogmatu.*

Zdogmatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zdogmatyzować:** Z. tego, co, jeżeli żyć miało, miało ś. uzupełniać i doskonalić. Szuj. Na ostatecznym szczeblu zdogmatyzowania czci dla tworów mowy ludzkiej ubóstwiono modlitwę. BdC.

[**Zdognać, a, ał, Zdogonić,** nied. **Zdogieniać**] *dogonić, dopędzić.*

[**Zdognanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdognać.**

[**Zdogonić, i, ił**] p. **Zdognać.**

[**Zdogonienie, a,** blm.] czynność cz. **Zdogonić.**

Zdoić, i, ił, nied. **Zdajać** *dojąc spuścić; wydoić:* Pasterz pilnuje Neery, a obcy przystaw owce zdaja dwakroć w godzinie. Nagur. **Z. ś. I.** posp. *spić ś., strąbić ś.* **2.** [Z. ś.] *wycieńczyć ś., znużyć ś., zmęczyć ś.:* Skapy tak ś. zdoiły, że ustały pod batami. Las.

Zdojenie, a, blm., czynność cz. **Zdoić.**

Zdojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdoić ś.**

[**Zdolać, a, ał**] p **Zdołać.**

[**Zdolanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdołać.**

† **Zdole** p. **Zdołać.**

[**Zdoleć, eje, ał**] p. **Zdołać.**

Zdolen p. **Zdolny.**

[**Zdolenie, a.** blm.] czynność cz. **Zdoleć** a. cz. **Zdolić.** Tet.

[**Zdolić, i, ił**] p. **Zdołać.**

Zdolnie przys. od **Zdolny:** Kto Z. rzecz przełoży i kto ją zrozumie? Dm. *(= należycie, jak ś. należy, godnie, trafnie, umiejętnie).*

Zdolnostka, i, lm. i p. **Zdolność:** Choćby najmniejsza Z. nie zwiędła marnie w ukryciu. Kaczk.

Zdolność, i, lm. **i** I. rz. od **Zdolny,** *dar do czego, uzdolnienie, sposobność, zdatność:* Z., siła zdołająca, wydołająca, zdatność odpowiadająca, † przemożenie, † przemoga, † przemożność. L. Z. jest wrodzona bystrość umysłu, któremu nauka przychodzi bez trudności, a więc który przy pracy łatwo ś. rozwinąć, wysoko ukształcić, nauczyć ś. myśleć o swoich siłach, lub do jakiego szczególnego zawodu usposobić ś. zdoła: który nareszcie prędzej od wielu innych rzecz pojmie, głębiej pomyśli i daleko lepiej wykona. Kras. A. Mieć wielkie zdolności. Z. do nauk, do malarstwa. Celować zdolnościami. Jeśli łódź bez zdolnego sternika ostać ś. nie może, a jakże ś królestwo ostoi bez zdolnego do rządu pana? Nar. Zaniedbują zdolności swojej i nie dochodzą stopnia tego, do któregoby przyjść mogli. Kras. Kto ma Z., przy pracy wszystko mu ś. uda; Z. z pracą nie dzieła, lecz z dzieł robi cuda. Dm.

Napisanie całej historji naszego kraju przechodzi moją Z Kołł. Profesor .. wyrzekł, że masz Z. do nauk ścisłych. Krasiń. Z. do życia, żywotność (facultas vivendi). Z. płciowa (potentia coeundi). Z. płodzenia, zapładnianie (potentia generandi). Z. robienia testamentu, rozporządzania ostatnią wolą. (= *warunki do tego, wymagane przez prawo, poczytalność*) Z. wrodzona a przymiot (indoles). Z. kiełkowania = *stopień procentowy puszczania kiełków w ziarnie jęczmiennym do wyrobu piwa.* Z. płatnicza kupca = *możność płacenia swych zobowiązań.* Bankier poinformował s osobiscie w banku austro-węgierskim we Lwowie o zdolności kredytowej hrabiego. 2. fiz. *własność, a raczej siła, czyli natężenie pewnej własności, jak np.:* Z. wysyłania i pochłaniania promieni i ciepła Z. elektryczna. 3. kol.: Z. przewozowa drogi żelaznej = *siła przewozowa drogi żelaznej.* Zdr. **Zdolnostka.**

Zdolny, Zdolen I. z natury = *bystry, pojętny, sprytny, sposobny:* Z. młodzieniec. Z. do nauk. 2. *uzdolniony, biegły, wprawny, umiejętny, wyrobiony, wykwalifikowany, dobry:* Z. doktór, prawnik, rzemieślnik. Jeśli łódź bez zdolnego sternika ostać ś. nie może, a jakże ś królestwo ostoi bez zdolnego do rządu pana? Nar. 3. *zdołający, mogący, potrafiący, będący w stanie co zrobić; gotowy, zdecydowany, zrezygnowany, zdeterminowany:* Wpół senny, wpół na jawie, czuć i marzyć Z. Mick. Z. jest trzy noce z rzędu nie spać (= *potrafi*). Z. popełnić największą zbrodnię. 4. do czego = *zdatny, przydatny, dobry, nadający ś., stosowny, odpowiedni, kwalifikujący ś.:* Z do wojska. Nie jest dziś Z. do niczego. (= *jest dziś do niczego*). Nie jest temu Z. Troc. A gdy siła chęci zdradza, gdy grot z słabej pada dłoni, syn ciężką starość nagradza, Z. do konia i broni. Niem Oficjalista, któryby dla wziątku nakręcał świadectwa, niezdolny na zawsze do wszystkich urzędów ogłasza ś. Ostr. (= *niegodny*). 5. × *Z. dojrzały, słuszny:* Dorósł lat zdolnych. Nies.

Zdołać, a ał, [**Zdołać, Zdoleć, Zdolić**], nied. **Zdoływać,** × **Zdałać** I. × Z. komu, czemu *podołać, wydołać, sprostać, wyrównać, poradzić, dać radę, uczynić zadość:* Zdołam komu, mam siły, mocy zeń, *par illi sum viribus, exaequo illum viribus.* Kn. (wydoływać, zdużać komu, być z to, mieć z to. L.). Tej pracy sam nie zdołasz. Leop. Niechaj tego nie czyni, kto czemu nie zdoła. Slonk. Dawna przypowieść: dwiema i sam Herkules nie zdoła. Papr. Niebezpieczeństwu temu tamecznı ludzie ani radzić, ani zdołać już mogą. Vol. (= *wystarczyć; znieść, przenieść, ścierpieć, wytrzymać je*). Z. duszy swej. Otw. S. (= *uczynić zadość jej potrzebie lub pragnieniu, zadowolić, zaspokoić ją*). Co za domysł szczęśliwy, całe miasto woła, już wynalazcy tego nikt w sztuce nie zdoła. L. (= *nie zrówna ś. z nim, nie dorówna mu*). Nie mogę mu w tym Z. Troc. Zdołam siłom, nauce, sposobności jego. Troc. Nie zdołasz temu. Troc. Nie zdoła temu sposobność moja. Troc. Nigdy twym nie zdoła imprezom dzielność nasza. Bardz. 2. *być zdolnym zrobić co, móc, być w możności, być w stanie, mieć dosyć siły, zdolności, potrafić, dokazać, zrobić:* Jeden stary wół więcej zdoła, niż dziesięć młodych kozłów. Kn. To, com przyjął, będę, póki zdołam, utrzymywać, a jeśli nie wystarczę, wolę pod ciężarem urzędu mego upaść, niżeli abym miał to, co mi powierzono, opuścić. Siem. J. Mniej nie zdołam, a ty kazesz więcej. Kn. Ledwie oczy przetrzeć zdołam, wnet do mego Pana wołam Karp Kto klęski, kto tej nocy rzeź opisać zdoła? Dm. O synu! głosem płaczliwym zawołał, zemdlał i więcej już mówić nie zdołał. Kras. Radości swej wypowiedzieć nie zdołam. Wasz rozsądek zdoła zajrzeć w głębiny tej prawdy. Poręb. Zdołałem go przekonać (= *udało mi ś.*). Dopieroż ci chudzięta poznali niewolą Pańską, gdy im każą dźwigać, co nie zdołą. Pot. Częstują go, czym zdołą, i strasznie radziby go widzieć. Ork. (= *na co ich stać*). Brońcie nas i opiekujcie, pokiele ino zdołacie, a my za wami wszyscy, do jednego Ork. Jak nie zdołę sam na czas, to chłopów przynajmę. Ork. Kochanie gorzej, jak więzienie, z więzienia wyzwolą, z kochania nie zdołą. Glog. Gwar telo przerozmaitych, bo każde ma swoją, że choćby człek całe życie wsłuchował ś. pilnie, to ś. nijak nie zdoli wszystkich ponauczać. Ork. Nie wiem, czy ś. zdołę z pod tego wydobyć. Ork. A jak też i będę robił, co zdołę, to mię nikt za psa nie weźmie, ba, za człeka. Ork. Póki nie zdołę pojechać, zarobić, i posłać wam. Sew. (= *nie zdążę*). Przez (= bez) gospodarskiej ręki zdolił. Karcz. Chorzy sami iść nie zdołą. St. Rozum twój sam z siebie zdoła wyrozumować ogniwa tajemnic. Poręb. Żadna moc ludzka nie byłaby chłopa polskiego na jego los ruszyć zdoliła. Tet. Gorzej było, kiej nie zdołeł iść, abo ci gicale w tej młace pokręciło, abo gad uzarł. Żer. 3. † Z. *przezwyciężyć, pokonać, złamać, przemóc, zmóc:* Rozpacz ich z nędzy nieodbytej zdoła. Chr. 4. × Z. *wydać, zdradzić, dać poznać, zwiastować, zapowiedzieć:* Głos i twarz jego coś boskiego w sobie zdoła. Jabł.

Zdołanie, a, blm., czynność cz. **Zdołać.**

Zdołkować, uje, ował *zrobić dołkowatym:* Jeśli biała blizna jest, a nie zdołkowana skóra, tedy jeszcze nie trąd. B. B. (nie głębsza, niż inna skóra. B. G.).

Zdołkowanie, a, blm., czynność cz. **Zdołkować.**

† **Zdonosić, i, ił** *donieść jedno po drugim w pewnej liczbie, naznosić, poznosić.* L.

† **Zdonoszenie, a,** blm., czynność cz. **Zdonosić.**

† **Zdopadać, a, ał** *dopaść kolejno jeden po drugim, nazbierać ś. przez dopadanie.* L.

† **Zdopadanie, a,** blm., czynność cz. **Zdopadać.**

× **Zdoprawdy** *doprawdy, naprawdę, rzeczywiście, w samej rzeczy, istotnie:* Powiedz, Bohdanie, czy Z. żyją królowe twoje podwodną gospodą? Słow.

[**Zdor, u,** lm **y**] I. *błona z narosłą tłustością, pokrywającą żołądek wieprza karmnego.* 2. *błona brzuszna wieprzowa, w którą słonina pokrajana i posolona wkłada ś. i zaszywa.* Wal.

[**Zdorędzenie, a,** lm. **a**] *zdarzenie.*

† **Zdostatczenie, a,** blm., czynność cz. **Zdostatczyć.**

† **Zdostatczyć, y,ył** *wystarczyć.*

Zdój, oju, lm. **oje** *spuszczenie mleka przez dojenie, udój:* Urywczy wiodąc żywot o kobylim zdoju, ani chcą, ani mogą posiedzieć w pokoju. Pot.

[**Zdólny**] *przynoszący szczęście, powodzenie.*

[**Zdra, y,** blm.] *odrobina, źdźiebło:* Ani zdry = *ani krzty.* Rzecz tę powtórzył do zdry (= *całkiem*). Ze zdrą opowiedział swoje zdarzenie (= *ze wszystkiemi szczegółami*). Wiatr spalił w drodze tę łakomą córkę do zdry (= *do cna, do szczętu*) Myszy kontrakt zjadły ze zdrą (= *ze szczętem, ze wszystkim*). O zdrę = *o mało, tylko co:* O zdrę ś. nie ożeniuł.

Zdrabować, uje, ował I. *drabując zjeżdzić, spędzić:* Z. konia. 2. *drabując przewertować; przedrabować, przeszperać.*

Zdrabowanie, a, blm., czynność cz. **Zdrabować**. [**Zdrach**, a, lm. y] p. 1. **Drach**.

[**Zdrachnąć, nie, nął**] *wzdrygnąć ś., wstrząsnąć ś., żachnąć ś.:* Widziałem tasiemkę zdrachnąłem: myślałem, że to kołtun. [**Z. ś.**] *trochę ś. przestraszyć*.

[**Zdrachnięcie**, a, blm.] czynność cz. **Zdrachnąć**.

[**Zdrachnięcie się**, a **ś.**, blm.] czynność cz. **Zdrachnąć ś.**

Zdrada, y, lm. y, [**Zdreda, Zrada, Zdradzina**] 1. *zdradzenie, podejście zdradliwe, podstęp, niewierność, sprzeniewierzenie ś., wiarołomstwo, perfidja:* O, przeklęty Judaszu, powiedz... coś złego uczynił, iżeś ś. takiej zdrady nad Nim dopuścił. Op. Jakiemi ś. zdradami nie podszywał, aby tylko królestwa tego dostał Orzech. Usta jego przeklęctwa pełne i zdrady. Koch. Wnet ś. tu ich nieprawość i Z. pokaże. Kochan. Którzy w swym sercu zdradę tylko knują. Kochan. Każdej godziny obawiaj ś. zdrady. Kochan. Pospolicie książęta i królowie, acz zdradę z swoim pożytkiem miłują, ale zdrajców nienawidzą. Stryjk. Serce twe jest pełne zdrady i fałszu. Wuj. Wszystko, co zdradą chciała utrzymać. Wuj. Oto prawy Izraelita, w którym zdrady niemasz Wuj. Z. liszce przystoi, gwałt lwowi. Kosz. Mieli nadzieję dobyć miasta przez zdradę niektórych mieszczan. Błaż. Mostem się kładzie, kto z kim na zdradzie. Rys. Postrzegł zdradę, o zemstę zaraz ś. pokusił. Kras. Przez chciwość, co ś. Boga nie obawia, knuje im zdradę i sidła zastawia. Niem. Wszędzie jest Z. i w chłopskiej komorze, lecz nigdzie więcej, jak na pańskim dworze. Jabł. *(=nieszczerość, obłuda, podstęp, podejście, oszukaństwo).* Z. małżeńska, polityczna. O zdradzie żony ani ś. dowiedział. Gwar. Zawsze zdrajcę czeka Z., skądkolwiek na niego spada. Jak. W. Lecz ukrytą cię sztuką śmierć życia pozbawia, kto zdradą ginie, większej żałości nabawia. Jak. W. Zdradą co wyłudzić. L. Stać, być komu na zdradzie. *(=upatrywać sposobność, aby go zdradzić, korzystać z każdej okazji, aby zdradzić).* [Wódki nie pił, dzieuch nie zacypiał, nikomu na zdradzie nie stał]. Tet. Na zdradzie, [Na zdradę]=*zdradziecko, podstępnie:* Nie każdemu człowiekowi dowierzaj, bo są niektórzy tacy, co na zdradzie nietylko dobrze mówią, ale też drugiemu dobrze działają. Jabł. *(=obłudnie).* Ci ichmościowie są zawsze nam na zdradzie. L. *(=zdradzają, oszukują nas, wydają nas).* Fortuna zawżdy na kole ś. toczy, a z tym na zdradzie, z kim najpiękniej w oczy. Rej. Jeszcze to mówią, żebym im na zdradzie była i okrutne Tatary na nie przywodziła. Biel. M. Prosił na rozmowę Abnera Joab, aby z nim mówił na zdradzie, i tam go zabił puinałem przy rozmowie. Birk. Uradzili między sobą książęta ruscy posłać do Bolesława Krzywoustego na zdradzie, opowiadając mu, gdyby on przyjechał, tedy mu wszyscy posłuszeństwo chcieli oddać. Biel. M. Z. w stosunkach lennych = *felonja*. Z. idzie za nieszczęściem, jak pies za panem. Prz. Z. w kącie siada rada. Troc. O Z.! Bracia! kto mi dopomoże? Słow. 2. *wydanie kogo, czego nieprzyjacielowi, odkrycie skompromitowanego wobec wroga:* Przez zdradę jednego z sprzysiężonych odkryto ich wszystkich. 3. †Z. =*podejście wojenne, zasadzka:* Zasadźcie ś. na zdradzie za miastem. Leop. (na załodze. Leop.; patrzajcie, abyście uczynili zasadzkę za miastem. B. G.). Annibal, bacząc miejsce ku zdradzie słuszniejsze, niż ku czemu inszemu, w nocy je swojemi hufcami zasadził. Kosz. Między górami lud na zdradzie zasadziwszy, nieprzyjaciela porazil, że jeden z wojska jego nie został. Kosz. 4. fl. *niebezpieczeństwo*. Zdr. [**Zdradka**].

†**Zdradca**, y, lm. y p. **Zdrajca**.

[**Zdradka**, i, lm. i] 1. p. **Zdrada**. W zdradki = *podstępnie, zdradliwie:* Śmierć mnie nieubłagana zaskoczyła w zdradki.

Zdradliwie Zdradnie, Zdradno, [**Zradliwie**] 1. przys. od **Zdradliwy**: Z. myślisz, zdradę myślisz. Troc. Z. abo zdradę myślę, *dolos machinor*. Kn. Siostra i matka kochana w domu ode mnie zdradnie odbieżana, ach, nieszczęśliwam uchodnia. Chr. (kryjomo, ukradkiem. L.). 2. *niebezpiecznie, ryzykownie:* Chodzić po linie jest Z. O charakternikach Z. po nocy gadać. [W nocy to Z. chodzić]. 3. *dotliwie*.

Zdradliwość, i, blm., rz. od **Zdradliwy**: Na Z. męską zbytnio miała narzekać. Sienk. *(=na bałamuctwo męskie).*

Zdradliwy, Zdradny, [**Zradny, Zdredny**] 1. a. **Zdradziecki, Zdradniczy** *zdradzający, zdrajczy, oszukańczy, przeniewierczy, podstępny, chytry, lisi:* Wywikłaliśmy ś. z ich sieci zdradliwych. Kochan. Doły zdradliwe kopają. Kochan. Panie, ty nas zachowaj od ludzi zdradliwych. Kochan. Lepsze są rany od miłującego, niż zdradliwe całowanie od nienawidzącego. Wuj. Prawdę swemi zdradliwemi wymysłami fałszowali. Skar. Przestrzegał Rzymiany, aby zdradliwej jego nauce wiary nie dawali. Skar. Czyżbyśmy tak chciwie przykładali usta do czary szczęścia, gdybyśmy wiedzieli, że na dnie jej jest zdradna gorycz rozczarowania? Dyg. Naszę ziemię okręcił Z. wąż. Uj. Rzutny ryś, zdradna kuna, krwiożerczy, podstępny lis. Tet. O czym prawi chwiejna trzcina? czy o zdradnej żonie? Kasp. *(=niewiernej, wiarołomnej).* Postawą i twarzą łagodną miodowe słówka tworzyć, a zdradliwym sercem, co być może najgorszego, myślić. Kosz. Chrystus djabłem nazwał Judasza dla zdradnych myśli. Białob. Co słowo, sztuka zdradna; co krok, podstęp nowy; zdrajca czynmi, giestami, milczeniem i słowy. Kras. Liszka jest zdradliwa. L. I ptak długo miłuje zdradliwe sidła, wszelako go czasem nieszczęsna zwabi ponęta. L. Im więcej los zdradny pochlebia, tym więcej trzeba ś. mieć na ostrożności. L. Nigdy nie przychodzi bez jakiegoś dowodu pamięci o płci pięknej i zdradliwej. Krasz. *(=fałszywej).* 2. *niepewny, zwodniczy, zawodny, któremu dowierzać nie można; niebezpieczny, ryzykowny:* Zdradna pogoda. Przejście zdradne w górach. Nie zawżdy z zdradliwego skoczenia lub na łodzie pośliźnienia ś. noga ze stawu wyskakiwać zwykła. Perz.

Zdradnica, y, lm. e 1. [Z.] forma ż. od **Zdradnik**, *istota zdradzająca, zdrajczyni.* 2. zool. (elaps) *wąż jadowity*.

[**Zdradniczek, czka**, lm. **czki**] p. **Zdradnik**.

Zdradniczy p. **Zdradliwy**.

Zdradnie p. **Zdradliwie**.

[**Zdradnik**, a, lm. **cy**] p. **Zdrajca**. Zdr. [**Zdradniczek**].

Zdradno p. **Zdradliwie**.

†**Zdradycja**, i, lm. e żart. *zdradna tradycja, zmyślone niepewne podanie:* Niechaj, jako chcą, zabobonniki ku górze podnoszą zdradycje swoje. Żarn.

Zdradzać, a, ał i Z. ś. p. **Zdradzić.**
Zdradzanie, a, blm., czynność cz. **Zdradzać.**
Zdradzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdradzać ś.**

Zdradzenie, a, blm., czynność cz. **Zdradzić.**
Zdradzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdradzić ś.**

× **Zdradziciel, a,** lm. **e** p. **Zdrajca.**
× **Zdradzicielka, i,** lm. **i** p. **Zdrajczyni.**

Zdradzić, i, ił, [Zradzić, Zdredzić], nied. **Zdradzać I.** *nie dochować wiary, podejść zaufanego, oszukać zdradziecko, zawieść, sprzeniewierzyć ś. komu, odstąpić kogo:* Długo męża prostaka, cudzołożąc, zdradzała. Skar. Zdradziła męża właściwego. Troc. Z. kraj, przyjaciela, zaufanie. Kto oszukiwa ufającego sobie, ten zdradza. Lubom. Nikt nie może być zdradzony, chyba kto ufa. Lubom. Nie wierz nikomu, nikt cię nie zdradzi. Jabł. Że jeden i drugi zdradził, nie idzie zatym, że wszyscy są zdrajcy. L. Kto Boga zdradził, a kogóż nie zdradzi? Rys. Pozór zdradza. L. *(= oszukuje, mami, zwodzi, w błąd wprowadza).* Z. panią swoję. Troc. Zdradziłeś mię w tym. Troc. Z. ojczyznę Troc. W którym czasie abo ich więcej nazabija, abo ojczyznę zdradzi. Skar. Nie zdradziłem nigdy przecię. Kniaź. Milczał, boby krzyczała młodzież, że ...tamuje progresy, że zdradza. Mick. Ja zdradzam! będęż jak róża rozkwitał? Słow. Zdradził kraj, wiarę — ksiądz prymas w Krakowie wyklął go. Słow. [Z. z wianka] *= uwieść, zbałamucić, pozbawić dziewictwa.* 2. *wydać, odkryć nieprzyjacielowi potajemnie:* Śpieg nas zdradził Z. tajemnicę. Który ściągnie rękę ze mną w misę, ten mię zdradzi. Op Miły Jezus wiedział, kto Go miał Z. Op. Ażeby tedy poznał Achior, iż nas zdradza, pojedźmy na góry. Wuj. Łzy go zdradziły *(= zdemaskowały)* Przen.: ! Zdradzać co = *pokazywać po sobie, objawiać, ujawniać mimo woli:* Odezwał ś. językiem łamanym, co zdradzało w nim urlopnika. Zdradza wielkie zdolności, niepokój Młody od dzieciństwa zdradzał złe instynkta. Rol. 3. *opuścić, odstąpić, nie dopisać, zawieść, stać na przeszkodzie:* A gdy siła chęci zdradza, gdy grot z słabej pada dłoni, syn ciężką starość nagradza, zdolny do konia i broni. Niem. 4. [Z] *uderzyć w czułe miejsce.* 5. [Z.] *skrzywdzić.* 6. [Z] *zabić.* **Z. ś. I.** *zawieść ś., oszukać ś., sparzyć ś., złapać ś.:* Z. ś. na spekulacjach. 2. *wydać ś., zdemaskować ś.:* Zdradził ś. taką odpowiedzią. Alem ś. nadaremnym nie zdradził zapałem. Mick. 3. *myśl.:* Lis zdradzony = *który ś. poznał na zasadzce, trutce i t. p.:* Czasem lis zdradzony zakopuje z powłoki, odnosząc wszystkie gałki, a nawet i grzanki.

† **Zdradziec, dzca,** lm. **dzcy** p. **Zdrajca.**
Zdradziecki p. **Zdradliwy.**
† **Zdradzieckie** p. **Zdradziecko.** Troc.

Zdradziecko, † **Zdradzieckie;** przys. od **Zdradziecki;** † **Zdrajczo, Po zdradziecku:** Zdradzieckie, Z., *dolose.* Kn. Zdradzieckie, Z. Troc. Po zdradziecku, Z., zdrajczo, zdradzieckie. Kn. Po zdradziecku nas zaszedł, nie przestrzegszy nas; niespodzianie przyjechać co za podejście, co za zdrada. L. Nie śmieją w oczy natrzeć, lecz z boku Z. podejść pragną. L. Nie przestawał swych sztuk czynić, czasem jawnie, czasem Z. Birk. On myśli, jak nas zdrajczo w ruinie pogrzebie. Przyb. Postępkiem ich handlu zdrajczo przeszkadzali. Przyb. Z. go zażył. L. *(= z mańki).* Śmiesz tak Z. ze mną postępować! L. Smutek wyjrzy na blask dzienny i zdrajczo wyda ukrywane brzemię. Gliń.

Zdradziectwo, a, lm. **a I.** *rola zdrajcy.* 2. *postępek zdradziecki, zdradliwe podejście, zdrada:* Posądzić kogo o Z. Był częstokroć zdradzieckiem potykany. Leop. (zdrajcą częstokroć nazywany był, jakoby Cypru sobie powierzonego odbieżał, a do Antjocha ś. udał B. G.).

[**Zdradzina, y,** lm. **y**] p. **Zdrada.**
Zdragać się, a ś., ał ś. = **Wzdragać ś.**
Zdraganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdragać ś.**

Zdrajca, y, lm. **y, [Zdrajda],** † **Zdradźca,** × **Zdradnik** *ten, co zdradził, co zdradza; sprzedawczyk:* Judasz, Z. Nie stój przed obliczem tego, co rad potwarza, aby nie usiadł jako zdradnik przeciw ustom twoim. Leop. (jako nieprzyjaciel. Leop.; aby nie usiadł jako zasadka na usta twoje. B. G.). Wszyscy są książęty zdradziec. B. B. *(= zdrajców).* Nabrałeś darów u ludzi, też u zdradziec. Bud. Żaden zamek nie ma tak ciężkiego oblężenia, ani tak jadowitych nieprzyjaciół i domowych zdradziec. Skar. Z Inflant zdradziec niemało do Moskwy odeszło. Piel. Męki i śmierc Zbawiciela od niewdzięcznych ludzi a zdradziec swych, w których ś. kochał. Groch. Poseł, gdy ś. domyśla więcej, niż mu poruczą, zdrajcą jest. Zigr. Kto oszukiwa ufającego sobie, ten nazywać ś. może zdrajcą. Lubom. Z. prokurator. Troc. Co słowo, sztuka zdradna; co krok, podstęp nowy: Z. czynmi, gestami, milczeniem i słowy Kras. Że jeden i drugi zdradził, nie idzie za tym, że wszyscy zdrajcy. L. Drży zdrajcy serce lękliwe. Gor. 2. † **Z. ż.,** p. **Zdrajczyni.**

Zdrajczo p. **Zdradziecko.**
Zdrajczy p. **Zdradziecki.**
× **Zdrajczyna, y,** lm. **y** p. **Zdrajczyni**

Zdrajczyni, i, lm. **e,** × **Zdrajczyna,** forma ż. od **Zdrajca;** † **Zdradzicielka,** † **Zdrajca:** O, niecnoto, nie zmyślaj, tyś jest zdrajca moja, moje dziatki pogryzła ta zła gęba twoja. Papr. Brzydka zdrajczyno, wierutna szalbierko! Lubom. Czyniła zdrajczyna, jako mogła najchytrzej, to, na co była przenajęta. Skar. Bramy były zawarte, jedna tylko od Tarpei panny, zdrajczyny ojczyzny, była otworzona. Otw. Wszystkoś pokłócił, jam stąd zdrajczyna siostrzyna, ty dwójżon. Żebr. Zdrajczyna Junony była Egina, dlatego że z jej mężem Jowiszem miała sprawę cudzołożną. Otw. Pójdźmy szukać żony, gdzie zdrajczyna bawi? L. Krew ś. we mnie burzy, gdy patrzę na tę zdrajczynę. L. Zdradzicielka, krzywdzicielka, szalbierka. Bobr.

[**Zdrajda, y,** lm. **y**] p. **Zdrajca.**
Zdranka, i, lm. **i** p. **Wzdręga.**
Zdrań, i, lm **i** p. **Wzdręga.**

Zdrapać, pie, pał, nied. **Zdrapywać I.** *drapiąc zerwać, zedrzeć paznogciami:* Znalazszy na drzwiach kościelnych obraz, zdrapał go. Zigr. Nie ma ś. już nic na potym upominać i ten dług napisany mają zarazem Z. Gac. Z. strup, obwieszczenie przylepione. Przen. † Z. = *unieważnić, przekreślić, usunąć.* Orzech. 2. *drapaniem zedrzeć w kawałki; podrapać, podrzeć, poszarpać, rozszarpać:* Jeśli ś. kapłanowi spowiadać będziesz, tedyć tę kartę zdrapam. Baz. *(= wydrę, podrę).* Rewerenda ta nie tylko była wytarta i zdrapana, ale też od starości farbę zmieniła. Wys. Nie chciałem listu pokazać, by go ludzie pijani

nie zdrapali. Warg. [Zając mie (dziewczynę) zdrapał]. (=*pokiereszował, porysował*). Z. zapisy i cyrografy niesprawiedliwe. Wuj. 3. Z. ziemię= *wzruszyć, podorać, wzdrapać, wzorać*: Trawę zebrawszy, łąkę Z., a tak zaorawszy ją, powtóre możesz osiać. Trzyc. Miejsce zdrapane przeoraniem zwłóczyć i zrównać. Trzyc.

Zdrapanie, a, blm., czynność cz. **Zdrapać.**

Zdrapować, uje, ował *drapując zebrać w fałdy, udrapować.*

Zdrapowanie, a, blm., czynność cz. **Zdrapować.**

Zdrapywać, uje, ywał p. **Zdrapać.**

Zdrapywanie, a, blm., czynność cz. **Zdrapywać.**

Zdrasnąć, nie, nął *drasnąwszy zerwać, ściągnąć; zdrapać.*

[**Zdrasnąć się, nie ś., nął ś.**] *przelęknąć ś.*

Zdraśnienie, a, blm., p. **Zdraśnięcie.**

Zdraśnięcie, a, blm., **Zdraśnienie** czynność cz. **Zdrasnąć.**

[**Zdraśnięcie się, a ś.,** blm , czynność cz. **Zdrasnąć ś.**

Zdrażnić, i, ił *drażniąc zirytować; rozdrażnić, rozjątrzyć, podrażnić*: Z. zmysły.

Zdrażnienie, a, blm., czynność cz. **Zdrażnić.**

I. Zdrażać. a, ał i × **Z. ś.** p. **I. Zdrożyć.**

I. Zdrażanie, a, blm., czynność cz. **I. Zdrażać.**

× **Zdrażanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdrażać ś.**

[**Zdrąb, ębu,** lm **ęby domu**]=*zrąb domu, cztery ściany domu bez dachu.*

† **Zdrąchnąć, nie, nął** *zgnić.* B. Sz.

† **Zdrąchnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zdrąchnąć.**

† **Zdrążenie. a,** blm., czynność cz. **Zdrążyć.**

† **Zdrążyć, y,ył,** † **Zdrożyć** *wydrążyć.* L.

[**Zdreda, y,** lm. **y**] p. **Zdrada.**

[**Zdredzenie, a,** blm.] czynność cz **Zdredzić.**

[**Zdredzenie się, a ś..** blm.] czynność cz. **Zdredzić ś.**

[**Zdredzić, i, ił** i **Z. ś.**] p. **Zdradzić.**

[**Zdrena, y,** lm. **y**] zool.= **Wzdręga.**

Zdrenować, uje, ował *ściągnąć wilgoć zapomocą drenów, osuszyć drenami, pokryć siecią drenów*: Z. łąkę. Z. ranę = *ściągnąć z niej ropę zapomocą drenu.*

Zdrenowanie, a, blm., czynność cz. **Zdrenować.**

Zdreń, i, lm. **e** p. **Wzdręga.**

Zdrepcenie, a, blm., czynność cz. **Zdrepcić.**

Zdrepcić, i, ił p. **Zdreptać.**

Zdreptać, a, ał, Zdrepcić I. *drepcząc zejść = obejść*: Z. wszystkie kąty. 2. [Z.] *zdeptać, stratować*: Z. konisiem rozmaronek z grzędy.

Zdreptanie, a, blm., czynność cz. **Zdreptać.**

Zdrewniały *który zdrewniał*: Pędy zdrewniałe. Rost.

Zdrewnieć, eje, ał I. *stać ś. jak drewno, zdrzewieć; osłupieć, skostnieć, zesztywnieć, zdrętwieć, skamienieć, stanąć jak wryty*: Ktoby przed starcem przerzekł słowo niewstydliwe, już tam członki zdrewniały przed sądami żywe. Schot. Przen.: *oniemieć, zdumieć*: Zdrewniał na miejscu.

Zdrewnienie, a, blm., czynność cz. **Zdrewnieć.**

[**Zdrębina, y,** lm. **y**] *cztery ściany w studni, zrąb studni.*

Zdręczenie, a, blm., czynność cz. **Zdręczyć.**

Zdręczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdręczyć ś.**

Zdręczyć, y,ył *dręcząc zgnębić, znękać; udręczyć do ostatka, strapić, zgryźć, struć.* Rej. Przen. Zdręczyli w pęciech nogi Józefa w Egipcie. Białob. (=*zmęczyli*). Zdręczyłam pana, byłam tak niegrzeczna! St. **Z. ś.** *dręcząc ś. zgnębić ś., zgryźć ś.*: Srodze zdręczony tą rozmową, poszedł przez furtkę, łączącą mieszkanie księżny z pałacowym ogrodem. And.

Zdrętwiać, a, ał p. **Zdrętwić.** L

Zdrętwiałość i, blm., rz. od **Zdrętwiały**; × **Strętwiałość** *drętwość, zdrętwienie, odrętwienie*: Glina w ogniu nabiera zdrętwiałości i łatwo ś. pada. Krum. (=*sztywności*).

Zdrętwiały, × **Strętwiały** *który zdrętwiał, drętwy, odrętwiały, ścierpły*: Członki zdrętwiałe. Rozchodzić nogi zdrętwiałe. Zdrętwiałe zęby do siebie przychodzą, gdy je solą natrzesz. Troc. Przen.: Jeszcze noce były jesienne, pełne cieniów zaczajonych pod ścianami zdrętwiałych chat. Reym. Przebudzi zdrętwiałą rzeczpospolitą i na ratunek nam pośpieszy. Sienk.

Zdrętwianie, a, blm., czynność cz. **Zdrętwiać.**

Zdrętwić, i, ił, × **Strętwić,** nied. **Zdrętwiać** *zrobić drętwym, odrętwić, znieczulić*: Najpierw ją zdrętwił strach i skamienił. Kon. Przen.: Te tragiczne otwarte mogiły zawściągły stopę twą, zdrętwiły ducha. Kon. Lek zdrętwiający=*znieczulający* (anaestheticum). **Z. ś.** p. **Zdrętwieć.**

Zdrętwieć, eje, ał, × **Strętwieć, Zdrętwić ś.** *stać ś. drętwym, zesztywnieć, odrętwieć, ścierpnąć*: Zdrętwiała mi noga. Troc. Zęby mi zdrętwiały. Troc. Z. od zimna (=*zesztywnieć, zgrabieć*). Język twój, bez tego tępy, zdrętwiał. Troc. (=*skołowaciał*). Od niedoszłych jagód zęby zdrętwieją. Palce mi zdrętwiały od zimna. Przen.: *zdumieć, oniemieć, stanąć jak wryty, osłupieć, skamienieć, struchleć*: Stał i bił Filistyny, aż ustała ręka jego i zdrętwiała z mieczem. Wuj. Tym cudem tak ś. zdumieli i zdrętwieli wszyscy niewierni, iż żałować z serca grzechu swego poczęli. Skar. Jako słup jaki zdrętwiała, stała bez mowy. Skar. Wszystko na nich ciało zdrętwiało. Skar. Pod twojemi ciosy nie zdrętwiała odwaga, ale zemdlały siły moje. Krasiń Zdrętwieli wszyscy na to powtarzanie. Kras. Tępieje wszystko: zmysły, umysł..., człowiek zdrętwia ś., zastyga, nie cierpi i nie czuje. Krasz.

Zdrętwienie, a. blm. **1.** czynność cz. **Zdrętwić. 2.** czynność cz **Zdrętwieć**: Z., otrętwienie przemijające członków ciała. Z. od zimna. (= *skostnienie*). **3.** p. **Zdrętwiałość.**

Zdrobiazgować, uje, ował *rozdrobnić*: Wrodzony popęd do wzniosłych czynów i wielkich zbrodni, zdrobiazgowany na lichym podłożu codziennych karlich walk. Bht.

Zdrobiazgowanie, a, blm., czynność cz. **Zdrobiazgować.**

Zdrobić, i, ił *zużyć na drobienie, podrobić*: Z. ciasto na zacierki.

Zdrobienie, a, blm., czynność cz. **Zdrobić.**

Zdrobniałość, i, blm., rz. od **Zdrobniały.**

Zdrobniały *który zdrobniał, zmalały, skarłowaciały*: Gram.: Wyraz Z., postać zdrobniała wyrazu (jak: domeczek, malutki, maluchno i t. p.). Wyrazy zdrobniałe, np. maluczki. Kopcz. Zdrobniałe potomki bogatego dziedzica. Kras.

Zdrobnić, i, ił *sprowadzić do drobnych rozmiarów, zmniejszyć; zrobić drobnym, skarłowacić.* Lek.: Dawka zdrobniona (dosis refracta), dawka drobna.

Zdrobnieć, eje, ał *stać ś. drobnym, zmaleć, skarłowacieć*: Puls u pacjenta, zdrobniawszy, cofnął ś. Perz.

Zdrobnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zdrobnić. 2.** czynność cz. **Zdrobnieć.**

[**Z drobniusieńka**] *drobniusieńko*: Z. ładnie chodzić.

Zdroiczek, czka, lm. **czki** p. **Zdrój.**

Zdroić, i, ił *zlewać zdrojem:* Z. krwią ziemię. (= *broczyć*).

Zdroik, a, lm. **i** p. **Zdrój.**

Zdroisko, a, lm. **a i.** p. **Zdrój.** L. 2. p. **Zdrojowisko.**

Zdroisto p. zys. od **Zdroisty,** *z wielką liczbą zdrojów.* L.

Zdroisty *pełen zdrojów, obfitujący w zdroje.* L.

[Zdroja, i, lm. **e]** p. **Zdrój**

[Zdrojczysko, a, lm. **a]** p. **Zdrojowisko.**

Zdrojek, jka, lm. **jki i.** p. **Zdrój.** Troc, L. 2. bot. = a) p. **Źródłek.** b) a. **Studziennik, Mech rzeczny** *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny zdrójkowatych.*

Zdrojenie, a, blm., czynność cz. **Zdroić.**

× **Zdrojewisko, a,** lm. **a** p. **Zdrojowisko.** Troc.

[Zdrojny] p. **Zdrojowy.**

[Zdrojowczysko, a, lm. **a]** p. **Zdrojowisko.**

Zdrojowicz, a, blm., żart. *La Fontaine:* Nie żałby być kopę lat uczącym ś. żakiem, aby ś stać, jakim był Z. prostakiem. Tremb.

Zdrojowiec, wca, lm. **wce** zool. (gammarus pulex) *skorupiak obunogi słodkowodny.*

Zdrojowisko, a, lm. **a,** × **Zdrojewisko, Zdroisko, [Zdrojczysko, Zdrojowczysko]** **i.** *miejsce, gdzie zdroje wytryskują:* Zdrojewisko, *crater.* Macz. Zdrojewisko, *scaturigo palustris.* Kn Środek Azji jest zdrojowiskiem największych rzek Lel. Jest nieprzebranym zdrojowiskiem zalewającym koryta Warty. Pilcy. Sur. Wiedzieli, że gdy na zdroisku dziad (= dąb stary) nie zieleniał, jeszcze chłodem groziło. Krasz. 2. *miejsce, gdzie wypływają wody mineralne, wody = miejsce kąpielowe.*

Zdrojownictwo, a, blm. *nauka o zdrojowiskach mineralnych.*

Zdrojowo- p. **Zdrojowy.**

Zdrojowy, [Zdrojny] przym. od **Zdrój:** Woda zdrojowa własną swoją mocą wytryska i bieży. Kluk Zakład Z = *zakład kąpielowy, łazienki* Leczenie zdrojowe = *balneoterapja.* Dworzec Z = *kurhauz.* Ruda zdrojowa, tak nazwana dla obecności kwasu zdrojowego. Skorowidz zakładów zdrojowo kąpielowych Zakład zdrojowo leczniczy wód mineralnych.

Zdrojówka, i, lm. **i** bot., p. **Przyjemka.**

Zdroń, a, lm. **e** myśl. *młody łabędź w puchu:* Stara nazwa na oznaczenie młodych łabędzi w puchu — zwano je zdroniami. Nazwa „Z" niezawodnie do starej gwary myśliwskiej należy.

† **Zdrowa Marja** rz., p. **Zdrowaś.** Troc.

Zdrowaś, nieod., niek. lm. **e, Zdrowaśka i.** *zdrowaś Marja* (w pacierzu), † **Zdrowa Marja** *Pozdrowienie anielskie:* Po mszy, odmawiając jeszcze po drodze zdrowaśki, wracał do domu na śniadanie. Krasz. Skończyła szeptać zdrowaśkę. Kon. Potym „Ojcze nasz", i „Zdrowaś", i „Wierzę", „Dziesięcioro" i koronki. Mick. Odmówił zdrowaśkę. Krasz. [Dawać na przypominki, czyli na zdrowaśki. Zdrowaśki po kazaniu za dusze zmarłych. Dała zdrowaście (= *na przypominki*). Nizać zdrowaśki, p **Nizać.** Zmówić 3 zdrowasie]. (= *zdrowaśki*), Ojcze nasz, końca mu nie masz, Zdrowaśki (poszły) do Kaśki, Dziesięcioro przeleciało bez jezioro (na tych, co nieuważnie, z roztargnieniem pacierz mówią). Zmówiła pięć pacierzy, wiele Zdrowych Marji. Zdrową Marją ku chwale panny Marji mawiać na każdy dzień postanowił papież Jan XXII. Teof. Za pacierzem zwykliśmy Zdrową Marją mówić. Hrb. Zupełny różany wieniec składa ś. z 150 Zdrowych Marji i z 15 pacierzy, rozdzielonych na dziesiątki. Bz. Pustelnikowie ci, powtarzając często pacierz i Zdrowe Marje na powrózkowych paciorkach, nabożnie rozmyślali. Bz. Na jednych liczy gałkach procent i pacierze, dziesięć Zdrowych (Marji), a od sum po 15 bierze. Nar. Tak długo grona w moszczu gorącym trzymać, jakoby zmówił dwie Zdrowe Marje. Trzyc. Zmówiła 5 pacierzy i tak wiele Zdrowych Marji ku czci jego. Wys. 2. *czas potrzebny do zmówienia tej modlitwy:* [Nie wyszło trzy zdrowaśki]. Nie minęła i zdrowaśka, a rzężeć już przestał. 3. „Zdrowaś Marja" u ludu mówią zam. *wielka choroba, padaczka, choroba św. Walentego, epilepsja,* chcąc uniknąć wymówienia tych nazw. Chory na tę chorobę, Zdrowaś Marja.

Zdrowaśka, i, lm. **i** p. **Zdrowaś.**

Zdroweczko, a, lm. **a** p. **Zdrowie:** Najczulej wypytywał go o Z. i o gospodarstwo. Rog.

[Zdrowiczko, a, lm. **a]** p. **Zdrowie.**

† **Zdrowić, i, ił** **i.** *uzdrawiać, robić zdrowym, dawać zdrowie:* Egierska woda brzuch, węgierskie wino zdrowi serce. Pot. Pan lunatyków zdrowił od czarta miętanych. K. G. Jehowa niech go strzeże i zdrowi go. Bud. (Pan go strzegł i zywić go będzie). Z. kogo czym = *pozdrawiać, witać:* Dobry człowiek dziś, kto ma pieniążki, tak mówią, a jeszcze który daje, radzi panem zdrowią. Jag.

Zdrowie, a, lm. **a i.** *stan istoty zdrowej, zdrowość:* Szlachetne Z., nikt ś. nie dowie, jako smakujesz, aż ś. zepsujesz; tam człowiek prawie widzi na jawie, i sam to powie, że nic nad Z. Kochan. Jakoli ś. ma na zdrowiu? odpowiedzieli: zdrów dobrze. Leop. (a dobrze ś. ma? a oni odpowiedzieli: dobrze. B G.). Przywitał go i pytał o Z. P. Koch. Jestem dosyć krzepki i na zdrowiu mam ś. dobrze. Pilch. Zewsząd źle, Z. mi wypowiada, zmysły tępieją, choroba śmiercią grozi. Koch. W. (= *nie dopisuje, nie służy, szwankuje*). Nie ucieszy ś. nieprzyjaciel, jeśli ja Z. nie chore leczyć będę. Warg. Jan Albracht, chorym ś. zdrowiem wymawiając, z Wołoch do Polski ś. śpieszył. Stryjk. Zdrowiu służący, zdrowy. Kn. (= *zdrowiodajny, uzdrawiający leczniczy, lekarski*). Wielu ludziom zwykła dobywać ś. często krew z nosa, co im bywa na Z. Comp. (= *ku zdrowiu, zdrowo*). Dobre obyczaje dobre Z. czynią. Jabł. Milsze jest Z. po ciężkiej nie mocy, milszy wschód słońca po burzliwej nocy. Szost. Przy zdrowiu być = *być zdrowym, mieć ś. dobrze, czuć ś. dobrze.* Król niebezpiecznie na zdrowiu zapadał. Niem. Także wedle słowa Pańskiego wzmógł ś. po lekku i przyszedł aż do zupełnego zdrowia. Wys. Co my za biedacy! co to kosztuje zdrowia, kłopotów i pracy! Przyb. Słabe, słabowite, nietęgie, kruche, wątłe Z. Kamienne, żelazne, końskie Z. Jedno Z., a tysiączne choroby. Prz. Nadwerężyć, stargać, sterać Z. Oszczędzać, szanować, ochraniać Z. Cieszyć ś. dobrym zdrowiem. Być w dobrym zdrowiu. Stracić, odzyskać Z. Poprawić ś. na zdrowiu. Z. czerstwe, słabe. Troc. Z. za wszystko stoi. Troc. Z. i dobre sumnienie waż sobie za dobre mienie. Troc. [A jegomość jak ś. tu miewają we zdrowiu?]. W drogę! jedź w zdrowiu! Sienk. Stan zdrowia, Zdanie sprawy ze stanu zdrowia publicznego. Uczucie zdrowia (euphoria, euexia). Dom zdrowia (= *lecznica, szpital*). Rada zdrowia = *rada lekarska.* Oddział służby zdrowia, służby lekarskiej. Sprawy zdrowia, zdrowotne, policyjnolekarskie. Referent do spraw zdrowia. Policja

zdrowia. policja lekarska. Radca zdrowia. Książeczki zdrowia nierządnic (= *czarne książeczki*). Świadectwo zdrowia. Ochrona zdrowia publicznego = *higjena publiczna*. Nauka zachowania zdrowia = *higjena*. Pijaństwo o Z. przyprawia. Białob (= *o utratę zdrowia, o niezdrowie, o chorobę*). Do kichającego: na zdrowie! sto lat zdrowia! daj Boże zdrowie! Roku 590 było takie powietrze, że skoro w nim kto kichnął, zaraz umarł, i dlatego kichające pozdrawiamy: Boże daj zdrowie! ale dawniejszy to obyczaj. Sak. Kichnął, wszyscy: Boże, daj Z. Pot. Powiedziałbym temu, który kicha: sto lat zdrowia! L. Życzę zdrowia i wszelkiej pomyślności! Na Z! *vox bene precanti alicui*. Kn. Daj Boże Z., szczęście, witanie wiejskie. Oss. (pomagaj Bóg, zdarz Boże. L.). Upił ś., co daj Boże Z. Oss. (= *jak bela, jak cztery dziewki*). Było tego tałałajstwa, daj Boże Z. Oss. (= *co niemiara, do licha*). Pamiętam, jak trybunał sądziłem w Piotrkowie, kasztelan był marszałkiem, niech mu Bóg da Z.... Niem. (= *niech go ma w swej opiece, niech mu da wszystko dobre*). Każcie sobie, proszę, nalać wina, niech wam idzie na Z. Nagł. Piję prze Z. a. przez Z. a. za Z. czyje. Kn. Prze Z. gospodarza pije, wstawaj, gościu! a. prze czyje? prze królewskie, powstawajmy, a także je wypijajmy. Kochan. Kufle wysuszali, pełniąc do dna przez Z. Brud. Tym czasem wypijmy za Z. jegomości, mojego miłościwego pana i kochanego dobrodzieja. Kras. Dano jeść, usiedliśmy sam na sam oboje, tyś za moje wypijał, ja za Z. twoje. Zabł. Niezmierny staroświecki pstrozłocisty rostruchan na stole kładą, który miał winem napełnić i wypić za moje Z. Kras. Kazał sobie podać jakieś straszne kieliszysko, wlewa do niego całą butelkę i przepija do mnie za Z. gospodarskie. L. Teraz przyjedź do kogo, to jeśli ś. zdarzy wypić jeden kieliszek za gospodarskie Z, a drugi za podziękowanie tak wielkiej łaski, to już basta, już dosyć, ani ś. więcej spodziewać, o nieustającej, jak przedtym, ani pomyślić można. L. Wypić choć za jednego Z.; w kącie godzi ś. choćby całą flaszkę lub butlę. L. Będziemy wypijać Z. przyjaciół naszych. Węg. Na Z. twoje. Troc. Pić, pełnić za, prze Z. czyje. Troc. Z. duszy = *prawidłowy stan władz ducha*. 2. × Z. *życzenie zdrowia, pozdrowienie, ukłon:* Przypadło dziecko, pani matce Z. przyniosło. Zebr. Nazo wygnaniec, twój, przyjaciel Flaku, zdrowie-ć posyła z gotyckiego szlaku. L. 3. Pić czyje Z., wznosić czyje Z. = *wznosić kielich, wiwat, toast z życzeniami dla kogo:* Zaczęły ś. podług zwyczaju ceremonjalne zdrowia, kielich za kielichem lata, ochota ś. wzmaga, piją na potęgę. L. (= *zaczęło s. przepijanie*). Piję zdrowie dam! Z. twoje! (= *piję do ciebie, w twoje ręce*). Zaczęły ś zdrowia jegomościów księży, celebransa i kaznodziejów. L. Przy stole spełniane były następujące zdrowia: *wiwat* ojczyzna, król, konstytucja. L. Za moje Z. oddałem jego Z., nastąpiło małżonek naszych, dalej dzieci, dalej krewnych, przyjaciół, na końcu pomyślnych sukcesów. Kras. To samo Z, co i mój mąż pił. L. Jedno Z jest zdrowym—zdrowia swego nie pić, próżno Z. wypiwszy, Z. własne krzepić. L. Niech tysiączne pijają zdrowia piwoszowie, nie zazdroszczę im wprawdzie, dość mi jedno Z. Kniaź. Bodajem ś. udawił tym zdrowiem, jeśli w nim kości są. Zwr. M. (żartobliwe przekleństwo pijackie). Nie jedną kolej obszedł i Z. Troc. [Zdrowiem do niej pije]. 4. *ocalenie, nienaruszenie, całość, bezpieczeństwo; ratunek:* Abowiem dla drowia waszego posłał mię Bóg. Hj. Gdy już we zdrowiu wysiedli na ziemię, Panu dziękowali, iż ich z niebezpieczności morskiej wybawił. Baz. Błocko wielkie nadzieję obrony abo zdrowia okazywało. Warg. Z. państw dziś w ręku twoich. Troc. Zbodszy konia, Decjusz, wśród nieprzyjacielskich ufów, sobie śmierci, ojczyźnie zdrowia szukając, wpadł. Warg. Uciekającym łodzie królewskie, nieopodal na Wiśle stojące, do zdrowia pomogły. Błaż. 5. *życie, głowa:* Z. za bliźniego kłaść mamy. Skar. Chrystus dał za nas Z. twoje i my też je dla braci kłaść mamy. Skar. (że On duszę swą za nas położył, my takież mamy kłaść duszę swa za bracią. Leop.). Za Chrystusa Z. swoje położył. Skar. Ż. nawet na szańc kładli, aby cnoty ochronili. Birk. Kto dla ojczyzny niesie na plac Z., kto ś. do gardła przy prawdzie opowie... Groch. Mężnie ś. bili w ostatniej zdrowia nadziei. Warg. Wzgardzić zdrowiem to Z. w niebezpiecznym razie. Pot. (= *wzgarda życia ratunkiem życia*). Jaropełk Węgrzyna jednego naprawia, aby do Bolesława rzkomo przeszedł, a pogodę upadszy, o Z. jego pokusił ś. Błaż. Selim, stojąc na Z. własnemu ojcowi, Kafę miasto ubieżał. Stryjk. Jeśliby po drodze nam kto stał o Z., sam rozum ukazuje, że mu odpór damy i tym mu ś. odganiać będziemy, czym mamy. Piel. (= *nastawał na życie*). Wszystko człek gotów dać za swoje Z. Chr. Wszystko człek dla zdrowia waży. Rys. Kochał ś. w nim, jako w zdrowiu swoim. B. B. (umiłował go, jako duszę swoję. B. G.). Widziała, że z tego, którego nad Ż. swe miłowała, poczciwie mieć nie mogła. Górn. Publjusz Decjusz Z. swe za Z. rzpltej i całość bogom ofiarował. Warg. Ja mu ufam, jako zdrowiu swemu, bom jego wiary dobrze świadom. Paszk. (= *jak sobie samemu, jak własnej duszy, jak własnemu sercu*). Zdrowia swego nie jest bezpieczen. Sb. J. Służyłem zdrowiem, nie oglądając ś. na żadne zazdrości i zawaśnienia. Nar. Miał ś. ucieczką salwować i królewskie Z. na szańc wystawić. Nies. Sam z placu pierzchnął, Bolesława Krzywoustego, pana swego, Z na szańc zajątrzonemu nieprzyjacielowi wystawiwszy. Bobrow. O Z. idzie. Troc. Folgować nieprzyjacielowi na zdrowiu. Troc. Z. swoje za ojczyznę odważyć. Troc. 6. † Z.: Widząc w nim wymowy biegłość i publiczne obrad Z. i bez zakału sprawiedliwość, na deputata go obrali. Nies. (= *zdrowość, dzielność, trafność, mądrość, rozum, celowość, użyteczność*). Zdr. **Zdrówko, Zdróweczko, [Zdrowiczko, Zdrowisie]**.

Zdrowiec, wca, lm. **wce** bot. = **Tytuń**. Troc, L. × **Zdrowiectwo, a**, blm. = **Djetetyka**.

[Zdrowieczko, a, lm. **a]** p. **Zdrowie**: Dzień dobry, drogi wieszczu! jak Z. służy? Syrok. Ale Z., widzę, dobre. Krasz.

Zdrowieć, eje, ał (resanescere, revalescere, convalescere, reconvalescere) *przychodzić do zdrowia, wracać do zdrowia, wyzdrawiać, ozdrawiać*. Mącz.

Zdrowienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zdrowić**. 2. **Zdrowieć**.

× **Zdrowieniec, ńca**, lm. **ńcy, Wyzdrowieniec, Ozdrowieniec** *człowiek przychodzący do zdrowia po długiej chorobie, rekonwalescent*.

Zdrowiodajny, Zdrowiodawczy, × **Zdrowodajny** *dający zdrowie, leczniczy, leczący:* Środek Z. (= *zbawienny na chorobę*). Źródło zdrowiodajne. Rozcierała mu piers wonną i zdrowiodawczą

tłustością. Rzew. Obfitość przyrządów zdrowiodawczych. Dęb.

Zdrowiodawca, y, lm. y *ten, co daje zdrowie, uzdrawia, co wyleczył, uzdrowiciel.*

Zdrowiodawczy p. **Zdrowiodajny.**

[Zdrowisie, a, lm. a] p. **Zdrowie**

Zdrowiuchno przys. od **Zdrowiuchny; Zdrowiusieneczko, Zdrowiusienieczko, Zdrowiusieńko, Zdrowiuteneczko, Zdrowiutenieczko, Zdrowiuteńko, Zdrowiutko:** Dziecko chowa ś. Z. Wygląda Z.

Zdrowiuchny, Zdrowiusieneczki, Zdrowiusienieczki, Zdrowiusieńki, Zdrowiuteneczki, Zdrowiutenieczki, Zdrowiuteńki, Zdrowiutki *zupełnie, ze wszystkim zdrowy:* Wstał Z. Hrb. Pogląda jej w oczy, oczy widzi zdrowiuchne, jakoby nigdy żadnego bólu nie miały. Hrb. Był zdrowiuteńki i umarł. Boh. Zdrowiuteńka (muszko) po powietrzu długobyś latała, byś była mojej rady usłuchała. L.

Zdrowiusieneczki p. **Zdrowiuchny.**
Zdrowiusieneczko p. **Zdrowiuchno.**
Zdrowiusienieczki p. **Zdrowiuchny.**
Zdrowiusienieczko p. **Zdrowiuchno.**
Zdrowiusieńki p. **Zdrowiuchny.**
Zdrowiusieńko p. **Zdrowiuchno.**
Zdrowiuteneczki p. **Zdrowiuchny.**
Zdrowiuteneczko p. **Zdrowiuchno.**
Zdrowiutenieczki p. **Zdrowiuchny.**
Zdrowiutenieczko p. **Zdrowiuchno.**
Zdrowiuteńki p. **Zdrowiuchny.**
Zdrowiuteńko p. **Zdrowiuchno.**
Zdrowiutki p. **Zdrowiuchny.**
Zdrowiutko p. **Zdrowiuchno.**

Zdrowo przys. od **Zdrowy:** Horacjusz Kokles bezpiecznie i Z. wypłynął. Warg. *(=cało, szczęśliwie).* Z. tam żyć. Troc. Nie zdrowo mi, źle mi jakoś. Kn. [Mam ś. dosyć Z.]. Z. mu to. Troc. Z. pij, jedz. Troc. Żył do lat stu Z. *(=w zdrowiu).* Nie Z. do cudzych żon zachodzić. L. *(=niebezpiecznie).* Wiem ja, co mi Z. *(=co mi służy, co mi idzie na zdrowie).* Nie każdy zna, co mu Z. Rys. Przen.: Z. sądzi o rzeczach, Z. gada. *(=dobrze, trafnie, mądrze, rozsądnie, słusznie).* Z. myśleć, zapatrywać ś. na co *(=trzeźwo).*

× **Zdrowodajny** p. **Zdrowiodajny:** Lekarstwo zdrowodajne. Rośliny zdrowodajne

Zdrowomyślny *zdrowo myślący, trzeźwo zapatrujący ś.* L.

Zdrowostan, u, lm. y *stan pod względem zdrowia, stan zdrowotny:* Śmiertelność jest naturalnym następstwem zdrowostanu. Trep.

Zdrowość, i, blm., (salubritas) rz. od **Zdrowy** *zdrowie, zdrowostan, stan zdrowotny:* Powietrza Z. a i zarażenie jak ma być poznane Trzyc. *Indolentia,* Z., niestroskanie. Mącz. Z. powietrza, wody. Troc. [Aby koń został w zdrowości]. *(=w zdrowiu).*

Zdrowotnictwo, a, blm. *sprawy zdrowotne, sprawy zdrowia publicznego, urządzenie policji lekarskiej.*

Zdrowotno- p. **Zdrowotny.**

Zdrowotność, i, blm. I. *stan zdrowia, zdrowostan, w jakim znajduje ś. ludność kraju, miasta i t. p., stan zdrowia publicznego, zdrowie powszechne:* Ministerjum spraw wewnętrznych zarządziło zbadanie zdrowotności w komisarjatach pogranicznych. Z. miasta a. w mieście poprawiło ś. 2. przen.: *zdrowie moralne, stan moralny, właściwy stan duchowy:* Nawoływania do podniesienia zdrowotności naszego ogółu.

Zdrowotny *tyczący ś. zdrowia, zdrowotności, sanitarny:* Wartość zdrowotna mieszkań podniosłaby ś.... Zarządzenia zdrowotne. Warunki zdrowotne. Poprawienie warunków w zakresie zdrowotnym jest to tylko jeden ze szczegółów ogólnej walki z niezdrowiem. Przepisy obowiązujące komisje zdrowotno-wykonawcze.

[Zdrowować, uje, ował] *być zdrowym, cieszyć ś. zdrowiem, żyć w zdrowiu, mieć ś. dobrze na zdrowiu.*

[Zdrowowanie, a, blm.] czynność cz. **Zdrowować.**

Zdrowy, Zdrów I. *cieszący ś. zdrowiem, nie chory:* Ciała organiczne, póki ś. w nich dzieje wszystko podług porządku, póty są zdrowe. L. Zdrow-em dobrze, zdrów kto, *valeo, valet.* Kn. *(=czuję ś. dobrze, mam ś. dobrze, nic mi nie jest).* Z., zdrowie mający. Kn. Jestem zdrów wyśmienicie i apetyt mam główny. Boh. Nie ze wszystkim Z. = *słabowity, nie tęgiego zdrowia, choć nie choruje.* Dydo źle zdrowa tak z swą siostrą wierną. Koch. J. Był zdrów, chciał być zdrowszy, teraz w grobie. Haur. Inszy chód tobie, insza dzisiaj mowa, pysznij ś. zdrowa. Kniaź. Gadaj zdrów *(=gadaj mu tam, gadaj sobie, dobrze ci mówić, gadaj, kiedy ci ś. podoba).* Żartuj zdrów, kumie wilku. Mick. *(=żartuj kiedy chcesz)* Niech zdrów łaje, kiedy daje. Prz. Niech zdrowi mówią, co chcą i żartują. Wad. Niech ś. zdrowi kochają i tejże godziny niech płyną, jeśli chcą, do swojej krainy. Mor. A. Pij zdrów długo w noc, niech frasunek nowy nie psuje-ć głowy. Petr. Dał ci Bóg, zdrów korzystaj. Nar. Wszyscy ś. uspokoili, uśnij zdrów, śpij, synu miły. Groch. Kogo nogi nie bolą, bodaj zdrów stał. Pim. Od gęstych „daj zdrów" pozbył chłop i siły. Biał. (od gęstego spełnienia za zdrowie. L.). A bodajbyś zdrowa, Kleantys — bodajś złamał szyję! — Bodaj zdrowa, Kleantys. — Nie widzieli trutnia z tym jego bodaj zdrowa! Zabł. (pozdrawiam, pomaga Bóg). Żebyś tak zdrów był, jak to prawda! Wszedszy anioł do Marji, rzekł: Zdrowaś, łaski pełna, Pan z Tobą! Leop. *(=bądź pozdrowiona).* Anioł tak Najśw. Pannę pozdrowił: zdrowaś, abo wesel ś., łaski pełna, Pan z Tobą. Skar. [Przy oświadczynach młodzi przepijają do siebie mówiąc: Zdrów, Franuś! Zdrów, Maryś!] *(=twoje zdrowie!).* Adieu, pożegnanie terminem używanym wyrażone, na jedno wychodzi, cobym miał mówić: bądź zdrów. L. Żegnam cię, żyj zdrów. L. Klerwil uściskał serdecznie swego przyjaciela, powiedział: bywaj zdrów, jutro odjeżdżam. Bądź zdrów, już mnie więcej oglądać nie będziesz. L. *(=żegnam cię).* Przen: Oho, bądź zdrów! = *już po wszystkim, już przepadło, już klamka zapadła, adju, Fruziu!* Schowaj ś., bo jak cię wezmą na cel, bądź zdrów, Maćku, już po tobie! Wójc. Lepszy jest ubogi Z., niż bogacz zachorzały. B B. (lepiej ś. ma ubogi zdrowy i mocny, niżeli bogacz na ciele zachorzały. B. G.). Kto czyni jaki zapis, ma być Z. na umyśle; a jeśli jest na ciele chor, a na rozumie zdrów, tak, jako jest, niech będzie pisano: chory na ciele, a wszakże Z. na umyśle i przy rozumie będący. Herb. *(=przytomny).* Nie potrzebują zdrowi lekarza, ale ci, co ś. niedobrze mają. Leop. Był zdrów, jak koń. L. Zdrów gdyby ryba. Zabł. Zdrów dobrze, Z. jak rybka. Kn. Zdrów by rybka, rybka jako śledź, a śledź jako gnój. Rys. Z jak byk. Czuję ś. zdrowym, zdrowszym. [Pytanie przy spotkaniu: Zdrowi mocni? *(=jak ś. macie?)*]. Mama czy zdrowa? ciotunia, domowi? Mick. Owoc Z. *(=nie zgniły, nie zepsuty, nie robaczywy, nie zleżały).* Drzewo zdrowe *(=jędrne, nie spróchniałe, nie uschłe, nie robaczywe, nie zgniłe).* Płótno zdrowe, skóra zdrowa *(=tęgie, nie zbo-*

lałe, nie nadwątlone, nie przetarte, nie zleżałe, mocne, dychtowne, jędrne). Stanął na sądach zdrów na rozumie i na ciele. Troc. Jest przy zdrowych zmysłach *(=przytomny, trzeźwy).* Przen.: Z rozum *=naturalny, nie spaczony, prosty, chłopski.* Z. na rozsądek. Troc. Z. rozum radzi. Troc. *(=sam rozum dyktuje).* Mało masz zdrowego rozumu. Bardz. *(=oleju w głowie).* Długoż będziecie przez rozum źle Z. trapić mi duszę nieznośnemi słowy? Chr. Stało ś. to z nieuwagi głów źle zdrowych. Tw. *(=niedowarzonych).* Wziąć co na zdrowy rozum. Fukać nań poczęła i upominać, aby zdrowsze miało tej rzeczy rozumienie. Birk. *(=rozsądniejsze, słuszniejsze).* Zdrowa rada *(=trafna, mądra, rozsądna, zbawienna, przykładna, pożyteczna, dobra).* Zdrowa to rada była. Troc. Rady zdrowe wspólnemu dobru. Groch. W starym znajdziesz radę zdrową. Prot. Jednego umiejętnością, drugiego wiarą, trzeciego zachowaniem, które masz, tego dobrą radą, owego zdrowym napominaniem wspomagaj. Górn. Przen.: Zdrowe prawo *=słuszne, uzasadnione, niezaprzeczone.* Przeciwko tamtemu zdrowe prawo ma. Sz. Zdrowe prawo. Skr. **2.** *cały, nietknięty, ocalały, nienaruszony, nieuszkodzony, bezpieczny:* Ja nadzieję mam, że tu zdrów wkrótce zawita. L. Dobrze zdrowego aby pan strzegł na wieki. Hrb Uciekaj zdrów, pójdę w twoje tropy, byś w same piekło obrócił swe stopy. Lubom. *(=pókiś cały).* Odrzekszy ś. broni, zasłonę mając od poczynającej ś. już nocy, zdrowi szli. Pilch. Nigdyby był zdrową nogą do miasta nie wszedł. Warg. Noe został od potopu Z. Stryjk. *(=ocalony).* Kazał im ufać Temu, który ptastwo niebieskie karmi, obiecując im, iż tym sposobem mieli być zdrowi i cali. Birk. Obiecujemy koronę zawżdy całą, całą i nie umniejszoną zachować. Hrb. *(=w należytym, dobrym, kwitnącym stanie).* Żaden kąt od pogańskiej i chłopskiej nawały we wszystkiej Rusi Z. nie został i cały. Zim. Ząb jeszcze Z., szkoda go wyrywać. **3.** *sprzyjający zdrowiu, użyteczny dla zdrowia; wychodzący na zdrowie, zbawienny dla zdrowia; strawny:* Zdrowe tu powietrze, miejsce. Troc. Z. klimat. Z. pożywienie. Z. napój. L. Przen.: † Z. *=dobry, praktyczny, pożyteczny, korzystny:* Wdowi chleb nie wszystkim Z. L. U wdowy chleb gotowy, ale nie wszystkim Z. Prz. *(=nie wszystkim wychodzi na dobre).* Abo obozu bronić, abo uciekać, coby zdrowszego było, nie mogli wiedzieć Warg. Nam zdrowsze rany i tysiąc śmierci dla Jezusa, niźli zdrowie doczesne. Skar. Ta wolność niepozywania od urzędu... ubogiej szlachcie zdrowa być nie może, a zwłaszcza, iż tu i głowę i rany pieniędzmi płacą. Górn. Niektórzy wielki nakład na poselstwa łożą, choć to i skarbowi i ich majętności bardzo niezdrowe. Bud. B. **4.** † Zdrowe oko, przen. *nieprzychylne, obojętne, nieczułe; łaskawe, miłosierne:* Mógłżeś zdrowym okiem patrzeć, gdy synowica twoja tak wiele łez wylała? Górn. *(=suchym, niebolesnym).* Kiedy Pan patrzy zdrowym okiem na kogo, niechaj będzie jak chce nikczemny, tedy co jedno pocznie, każdy chwali. Górn. **5.** [Z.] (o człowieku, zwierzęciu lub rzeczy) *silny, duży, tęgi, rosły:* Z. Kozak, kamień, ślimak, dąb

Zdrożać, a, ał i [Z. ś.] p. **I. Zdrożyć.**

Zdrożałość, i, blm., rz. od **Zdrożały.** Troc, L.

Zdrożały *który zdrożał, podrożały.* Troc, L.

Zdrożanie, a, blm., czynność cz. **Zdrożać.**

[**Zdrożanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdrożać ś.**

† **Zdroże, a,** lm. a *bezdroże, manowiec, zbocze, błędna droga, obłęd.* L.

[**Zdroże**] p. **Zdrożeć.**

Zdrożeć, żeje a. [że], **żał** *poskoczyć w cenie, podnieść ś. w cenie, podrożeć, stać ś. droższym:* Chleb zdrożał o grosz na funcie.

1. Zdrożenie, a, blm., czynność cz. **Zdrożeć.**

2. Zdrożenie, a, blm., czynność cz. **1. Zdrożyć.**

3. Zdrożenie, a, blm., czynność cz. **2. Zdrożyć.**

† **Zdrożenie, a,** lm. a p. **Zdrożność.**

Zdrożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdrożyć ś.**

Zdrożnie przys. od **Zdrożny:** Niezdrożnie zdało mi ś tu przytoczyć. Sak. *(=nie od rzeczy, stosownie, w porę).* Wszakże to ś. zda bardzo Z., że między Żydy był ten obyczaj, iż na weselach insi goście za swój grosz strawę miewali. Sekl.

Zdrożność, i 1. blm., rz od **Zdrożny. 2.** lm. i a. † **Zdrożenie** *postępek naganny, wykroczenie, występek, wybryk, grzech, błąd, nieprawość, złość, przewrotność:* Nie wiem, co twierdzić, jeśli cnoty Alcybjada, czyli zdrożności ojczyźnię szkodliwsze były? Warg. Gdzież takie ustawy, gdzieby ś. zdrożności i złe nie zakradło? Kras. Myślmy, patrząc na Z. czy wielką, czy małą: i nas to może spotkać, co innych spotkało. Kras. Karcić zdrożności. Gdy więc ganię zdrożności... Kras. Nieraz na myśl przychodziły zdrożności pierwiastkowej edukacji. Kras. Kto ś. rządzi przekonaniem i początkami (zasadami) prawemi życia, nie jest naśladowcą cudzych zdrożności. Śniad. Mała Z. do większej prowadzi. God. Mam prawo naganiać twoje zdrożności. Wys. Cel ich karcenie bronią żartu tej śmiesznej strony wad ludzkich i tych zdrożności, których prawa dosięgnąć nie mogą. Bal. Zdrożności ześrodkowały ś. w stolicy. Rzew.

Zdrożny 1. † Z. *będący komu z drogi, wybaczający z drogi, nie przy drodze leżący, odwodzący z drogi:* Z., *devius.* Kn. Wieś bardzo zdrożna. Troc. **2.** przen.: × Z. *=niedorzeczny, niewłaściwy, nie na miejscu, niewczesny, niestosowny, nieskładny z sobą samym:* Niezdrożna rzecz to tu namienić. Kłok. *(=nie od rzeczy, stosownie, w porę).* Co być mogło zdrożne w ojcach naszych, strzeżmy ś. tego. Kras. Miał za zdrożnego mieszczanina w Rzpltej tego, który by ś. tym nie kontentował, co drugim dano. Warg. Potrzeba być bacznym, doświadczając, co lepszego i zdrożniejszego jest. Gil. Zbytek i w dobrym Z. Kras. **3.** *naganny, występny, zły, grzeszny, bezecny, niemoralny, przewrotny:* Z. postępek. Życie zdrożne i niemoralne.

1. Zdrożyć, y,ył, nied. **Zdrożać, Zdrażać** *uczynić droższym, podrożyć, podnieść cenę; uczynić cenniejszym:* Ona sława, która jakoby przyznawała godność jego kochance, go zdrożyła. Górn. **Zdrażać ś.** *drożyć ś., zdragać ś., wzdragać ś., wzbraniać ś., robić ceremonje, wahać ś. z nieśmiałości:* Ni ś. przyznać zdraża, że bardziej Adonisa, niż niebo poważa. Otw. Proszę parobka z gorzelni, aby wywołał ekonoma, lecz zdraża ś. pijany hołysz. Wilk. [Matka ś. zdraża zrazu. Ja sie bede zdrażała, za mąż iść nie chciała].

2. Zdrożyć, y,ył, nied. **Zdrażać 1.** *zboczyć z drogi, minąć ś. z drogą, zbłądzić.* **2.** przen. *zrobić co zdrożnego, zbłądzić, wykroczyć, przeskrobać, pobłądzić, zawinić, przewinić:* Senat, nic nie zdrożywszy, niczego ś też nie bał. Warg. By ś. puścił za gniewem a srogości użył, raczejby zdrożył, niżeli zdrożność a występek skarał

Warg. 3. *zmęczyć drogą, niewygodami podróży.* **Z. ś.** *zmordować ś. drogą, trudami podróży:* Jadł smaczno, bo był zdrożony i głodny. Sienk. Konie były mocno zdrożone. Sienk. Masa zdrożonych zwierząt. Kon.

† **Zdrożyć, y,ył** p. **Zdrążyć.**

Zdrój, oju, lm. **oje,** † **Wzdrój,** [**Zdroja**] *promień, którym ś. woda z ziemi sączy do źródła, krynica; strumyk płynący ze źródła, struga:* Miło patrzeć na zdroje, kiedy wodę biją. Kochan. Z. we źródle ustawnie ś. wybija. Kn. Z. *et* źrzódło: w jednym źrzódle bywa kilka zdrojów, jedno źrzódło z wielu zdrojów, źrzódło wycieka precz; Z pod czas mało abo nic, jako w studniach, studzienkach. Kn. Z. żywej wody w porach znacznych wytryskał. Przyb. Z. bijący = *wytrysk, fontanna.* Wyście jako góry, z których rzeki i zdroje wytryskują, a my jako pola, które ś. onemi rzekami polewają i chłodzą. Skar. Widzisz, jak ciało próżniactwem niszczeje, jako Z. wśmiardnie, gdy ponik nie leje. L. Z zdroju tego mętna kryształowa wynika woda. Troc. Obacz, że niżej ciebie, niżej stojąc zdroju, nie mogę mącić pańskiego napoju. Tremb. Przen.: *źródło, początek, rozsadnik:* Skarżyli ś. na uschnięcie płynącego im niegdyś zdroju rozrzutności książęcej. Z tego zdroju wszystkie złe, wszystkie dobre wynika. Troc. Słońce jest wzdrój światłości. Sien. Przen.: *struga, strumień, potok:* Z. łez, łask. Zdr. **Zdrojek, Zdroik, Zdroiczek.** Zgr. **Zdroisko.**

Zdrójkowate bot. *rodzina mchów* (fontinalaceae).

Zdrów p. **Zdrowy.**

Zdróweczko, a, lm. **a** p. **Zdrowie:** Z. pani hrabiny cierpi bardzo na tym. Orzesz.

[**Zdrówkać, a, ał**] *przepijać do kogo, życząc mu zdrowia:* Poczym poczęli do siebie Z. wódką, blaszanemi kwaterkami. Tet.

[**Zdrówkanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdrówkać.**

Zdrówko, a, lm. **a** p. **Zdrowie:** Jakże Z. pani?

[**Zdrucenie, a,** blm.] czynność cz. **Zdrucić.**

[**Zdrucić, i, ił**] p. **Zrzucić.**

Zdrutować, uje, ował *spoić drutem; drutując ściągnąć, ścisnąć, zreparować:* Z. garnek. Ja miskę każę Z. Zap. **Z. ś.** gm. *spić ś. tęgo, skuć ś., skrochmalić ś., schlać ś.*

Zdrutowanie, a, blm., czynność cz. **Zdrutować.**

Zdrutowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdrutować ś.**

† **Zdruzgać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zdruzgotać.**

† **Zdruzganie, a,** blm., czynność cz. **Zdruzgać.**

† **Zdruzganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zdruzgać ś.**

Zdruzgotać, ocze a. × **oce, tał,** † **Zdruzgać,** † **Stroskotać** *zgruchotać, strzaskać, roztrzaskać, rozbić, zmasakrować; stłuc, skruszyć z trzaskiem:* Kula zdruzgotała mu goleń. Remigjusz czaszę onę zdruzgotaną spoił, iż rozpadlin znać na niej nie było. Skar. Zdruzgotane szczątki tysiącznych przedmiotów. Sienk. Przen.: Nazajutrz wstał z łóżka blady, zdruzgotany na duszy, sam dla siebie odmienny i niezupełnie zrozumiały. Żer. **Z. ś.** *trzasnąć na kawałki, roztrzaskać ś., rozbić ś.; stłuc ś. skruszyć ś. z trzaskiem:* Gdyby łódź z onych skał upadła, w kęsyby ś. zdruzgała Biel. M.

Zdruzgotanie, a, blm., czynność cz. **Zdruzgotać.** Chir.: Z. kości (fractura comminutiva).

Zdruzgotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdruzgotać ś.**

Zdrużenie, a, blm., czynność cz. **Zdrużyć.**

Zdrużenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdrużyć ś.**

Zdrużyć, y,ył *połączyć w drużynę, stowarzyszyć skojarzyć, zbratać.* **Z. ś.** *połączyć ś. w drużynę, stowarzyszyć ś., zbratać ś.*

[**Zdry**] *zupełnie, całkiem.*

[**Zdryg**] p. **Wzdryg.**

† **Zdrygać, a, ał** *drżeć, wzdrygać ś., wstrząsać ś.* Glos.

[**Zdryganić, i, ił**] konia = *spędzić, zmęczyć.*

† **Zdryganie, a,** blm., czynność cz. **Zdrygać.**

[**Zdryganienie, a,** blm.] czynność cz. **Zdryganić.**

× **Zdryndać, a, ał** *zawołać, kiwnąć, machnąć, zaruszać czym.* L.

× **Zdryndanie, a,** blm., czynność cz. **Zdryndać.**

[**Zdrzało, a,** lm. **a**] *zwierciadło, lustro*

† **Zdrzasnąć się, nie ś., ął ś.,** † **Zżasnąć ś.** *przerazić ś., przelęknąć ś., przestraszyć ś., wylęknąć ś., wystraszyć ś., zatrwożyć ś.*

† **Zdrzaśnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zdrzasnąć ś.**

† **Zdrzazgać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Strzaskać.**

† **Zdrzazganie, a,** blm., czynność cz. **Zdrzazgać.**

† **Zdrzazganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zdrzazgać ś.**

† **Zdrządzenie, a,** blm., czynność cz. **Zdrządzić:** Z. prawa, *dispositio juris.* Tuch.

† **Zdrządzić, i, ił** *zrządzić, zarządzić, rozporządzić.*

[**Zdrzebia**] p. **Źrebię.**

[**Zdrzeć, zdrze, zdarł**] p. **Zedrzeć.**

† **Zdrzeć, y, ał** p. **Zrzeć.**

[**Zdrzeleć, i, ał**] *dojrzewać:* Zboże zdrzeleło.

[**Zdrzelenie, a,** blm.] czynność cz. **Zdrzeleć.**

× **Zdrzem, u,** blm., × **Zdrzym** *zdrzemnięcie ś.*

× **Zdrzemać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zdrzemnąć ś.**

× **Zdrzemały,** † **Zdrzymały** *który ś. zdrzemnął:* Pod makiem Morfeusza ledwie był Z., aż mu niebo objawia przez sen przyszłą wielkość. Przyb.

Zdrzemanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdrzemać ś.**

× **Zdrzemnąć, nie, nął** p. **Zdrzemnąć ś.**

Zdrzemnąć się, mnie ś., mnął ś., mnęła ś. a. [**mła ś.**], **Zdrzymnąć s.,** × **Zdrzemnąć,** × **Zdrzymnąć, Zdrzemać się, Zdrzymać ś.,** † **Wzdrzemać ś.,** † **Wzdrzymać ś.,** × **Zdrzemać,** × **Zdrzymać,** nied. **Zdrzemywać ś.** *drzemiąc zasnąć nieco; zadrzemać:* Zdrzemnę ś. chwilkę = *podrzemię, przedrzemię ś.* Spracowana, zdrzymała ś., siedząc. Auszp. Czy mi kaci nadali zdrzymać ś.: wszystkie przez to interesa wspak poszły. L. Jam ś. w kącie zdrzymnął, jak mysz na bębnie, co ś. ruszę, to ś. zlęknę. L. Siadała do przędzenia bardzo znużona, więc często ś. zdrzemywała. Krasz. Życie płynęło falą cichą, jakby zdrzemniętą. Gom. Prowokacje ozywiły nanowo zdrzemnięte od jakiegoś czasu uczucia patrjotyczne.

× **Zdrzemnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zdrzemnąć,** *zdrzemnięcie ś.*

Zdrzemnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdrzemnąć ś.**

Zdrzemywać się, uje ś., ywał ś. p. **Zdrzemnąć ś.**

Zdrzemywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdrzemywać ś.**

[**Zdrzenie, a,** blm.] czynność cz. [**Zdrzeć**]

× **Zdrzeń, i,** lm. **e** p. **Rdzeń.** Ocz., Troc. A na odłogu szczęścia zgryzota korzeni swe kolczyste łodygi robaczliwej zdrzeni. Malcz.

[**Zdrzeszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zdrzeszyć.**

[**Zdrzeszyć, y,ył**] *związać.*

[**Zdrzetelny**] *widoczny.*

Zdrzewić, i, ił, Zdrzewnić *zamienić w drzewo.* Radosny krzew zdrzewi strącza wistarji. Żer.

Zdrzewieć, eje, ał, Zdrzewnieć *zamienić ś. w drzewo, zdrewnieć.*

Zdrzewienie, a. blm. **1.** czynność cz. **Zdrzewić. 2.** czynność cz. **Zdrzewieć.**

Zdrzewło, a. lm. **a** bot. p. **Wątra.**

[**Zdrzewniały**] *zardzewiały.*

Zdrzewnieć, eje, ał p. **Zdrzewieć.**

Zdrzewnienie, a. blm., czynność cz. **Zdrzewnieć.**

[**Zdrzeżdżenie, a.** blm.] czynność cz. **Zdrzeżdżyć.**

[**Zdrzeżdżyć, y,ył**] *zdruzgotać, strzaskać w drzazgi.*

[**Zdrzok, u,** blm.] p. **Wzrok.**

[**Zdrzóbek, bka,** lm. **bki**] p. **Źrebię.**

[**Zdrzódelny**] *źródlany.*

[**Zdrzódło, a,** lm. **a**] p. **Źródło.**

× **Zdrzymać, a, ał** p. **Zdrzemnąć ś.**

† **Zdrzymały** p. **Zdrzemały.**

Zdrzymanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdrzymać ś.**

× **Zdrzymnąć, nie, nął** i **Z. ś.** p. **Zdrzemnąć ś.**

× **Zdrzymnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zdrzymnąć.**

Zdrzymnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdrzymnąć ś.**

[**Zdrżącz, y,** blm., **Drżącz, Drygutka**] *dreszcze, drżączka.*

† **Zdubiechany:** Myśl zdubiechana = *zmieszana, roztargniona, nieprzytomna.* Km.

Zdublować, uje, ował, × **Zduplikować,** × **Zduplować** *zdwoić, podwoić:* Z. pulę, podatki. W roku 1775 wieeinstygatorowie skasowani, a instygatorowie zdublowani. Bobrow.

Zdublowanie, a, blm., czynność cz. **Zdublować.**

[**Zduchnąć, nie, nął**] *szturchnąć:* W domu niema nic, ani na oko Z.

[**Zduchnięcie, a.** blm.] czynność cz. **Zduchnąć.**

† **Zduchny** *smierdzący?* Więc dopieroż dopiero, Z., sprosny gachu, tak mi grozisz? Pot.

Zduchowić, i, ił *zmienić materjalność w duchowość, uduchowić, zrobić duchowym, zdematerjalizować.*

Zduchowienie, a, blm., czynność cz. **Zduchowić.**

[**Zduchowina, y,** lm. **y**] *zedma, pływający kożuch z traw i ziół na łąkach.*

Zduchownić, i, ił *wyzuć z ducha, z charakteru duchownego:* Zduchowniony ucieleśnieniem, zbrojny rozstrojem naród. Krasiń.

Zduchownieć, eje, ał *zmienić ś. w duchowny:* Dlatego przebaczam, żem zduchowniał. Krasiń. Wiem, że wściekłość nie jest zduchownieniem. Krasiń.

Zduchownienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zduchownić. 2.** czynność cz. **Zduchownieć.**

[**Zdudać się, a ś., ał ś.**] **1.** *zorjentować ś., połapać ś.* **2. a.** [**Zdudlać ś.**] *spić ś., udziudziać ś.*

[**Zdudanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdudać ś.**

× **Zdudkować, uje, ował** *zdurnieć, zgłupieć ze strachu, zbaranieć, stchórzyć:* Słyszał głos z przed siebie, nie zdudkowało mu serce, nie gorzała na nim czapka. Oss.

× **Zdudkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdudkować.**

[**Zdudlać się, a ś., ał ś.**] p. **Zdudać ś.**

[**Zbudlanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdudlać ś.**

[**Zdudlenie, a.** blm.] czynność cz. **Zdudlić.**

[**Zdudlić, i, ił**]: Prosiemy na parę kuropat(w), żeby pan młody panny jak najprędzej dopad(ł); i na parę wróbli, pan młody pannę młodą jaknajprędzej zdudli (p. Dudlić).

Zdudzenie a, blm. **1.** × Z., czynność cz. **Zdudzić. 2.** [Z.] czynność cz. **Zdudzieć.**

Zdudziałość, i, blm., rz. od **Zdudziały:** Wzrok, w którym malowało ś. ogłupienie, Z. Bał.

Zdudziały *który zdudział, osłabły.*

× **Zdudzić, i, ił** *strudzić, skołatać, sturbować.*

[**Zdudzieć, eje, ał**] *zasłabnąć:* Baran tak zdudział, że mu aż sie nogi plątajo.

[**Zdugować, uje, ował**] *dugując znieść.*

[**Zdugowanie, a.** blm.] czynność cz. **Zdugować.**

Zdulerować, uje, ował skórę. ręk. *dulerując ścienić, zebrać w grubości.*

Zdulerowanie, a, blm., czynność cz. **Zdulerować.**

[**Zdumać, a, ał**] *dumając zdecydować:* Ona zdumała, wianeczek dała. [**Z. ś.**] *zamyślić ś.:* On ś. tak zdumał, że jej nie widział.

[**Zdumanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdumać.**

Zdumiale przys. od **Zdumiały.** Troc.

Zdumiałość, i, blm., p. **Zdumienie.**

Zdumiały, l. a. † **Zumiały, Zdumiony, Zdumiany,** † **Zdumiejący,** † **Zdumliwy** *który ś. zdumiał, oniemiały, osłupiały z podziwu, przejęty podziwem:* Z. bardzo, ale nie strwożony, wielki bohatyr został w one czasy P. Koch. Wszystkiemu ś. śmiać—głupich, niczemu ś. nie śmiać—zdumiałych. L. Wino człowieka zbyt sromiężliwego a. jakoby zumiałego czyni bezpieczniejszym a świebodniejszym. L. Po tym napoju Turcy tak zdumiejący będą, jakoby w zachwyceniu jakim byli. Syr. Zdumiałym kogo czynić. Troc. Hegezyp zdumliwym okiem patrzał na niego. Jabł. Wchodzi, cofnął ś., toczy zdumione źrenice po ścianach. Mick. Pięknaś jak anioł, Z. świat woła. Berw. **2.** [Z.] *zamyślony, zasępiony, smutny:* Straśnie Z. je; nie je w takich humorach, jak zawsze.

Zdumieć, eje, ał, † **Zumieć,** × **Zadumieć,** nied. **Zdumiewać,** † **Zumiewać,** × **Zadumiewać,** † **Zumiewać ś. l. a. Z. ś.,** † **Zhumieć ś,** *odejść od siebie z zadziwienia, zdziwić ś., zastanowić ś. do zapamiętania; oniemieć, osłupieć z podziwu:* Teraz jakby zdumiał, że tak być mogło. Rodz. I zdumiał ów możny: w Woli i Wólce nie było już kamieni. Rodz. Czemski zdumiał na dobre. Weys. Zumiał ś. Abimelech, że przyszedł Dawid. Leop. (zdumiał ś. Leop.). Zdumiał ś., spotykając Dawida. B. B. (zląkł ś. B. G.). Owa, gdzieśkolwiek pojrzał, musiałeś ś. zumieć, bo trudno tam tym kształtom było wyrozumieć. Rej. Zumieli ś. wszyscy i dziwowali ś. Wuj. Widząc to wszystko, bardzo ś. zumiała. B. B. (zdumiewała ś. bardzo. B. G.). Każdy, który pójdzie przez kościół, zumieje ś. i rzecze: czemuż tak Pan Bóg uczynił kościołowi temu? Leop. (zumie ś. Leop.; dom ten będzie każdemu mimo idącemu na podziw. B. G.). W ten dzień zumieją ś. najpodlejsi z ludu, a co celniejsze, ogarnie strach. Leop. (nade dniem jego zdumieją ś. potomkowie, a przodki ogarnie strach. B. G.). Gdy to usłyszeli, zdumieli ś. bardzo, rzeknąc: kto tedy może być zbawion? Sekl. Jezus nauczał w bożnicach, tak że ś. też zhumiewali i mówili: skądże wżdy temu ta mądrość? Sekl. (= *nie mogli wyjść z podziwu*). Zumieli ś. nad rozprawami a odpowiedziami Jego. Żarn. Prawie ś. byli zadziwowawszy zumieli, słysząc dziwne te powieści. Rej. Zumiewali ś., słysząc one Jego słowa. Baz. Gdy skończył Jezus te to mowy, zumiewały ś rzesze nad nauką Jego. Sekl. Stali około Niego, zhumiawszy ś. Rej. Kto myślą nie zdumie ś. nad twoją tak dzielną potęgą? L. Jak ś. zumiał był Nabuchodonozor nad onemi trzema młodzieńcami, których był kazał wrzucić do pieca ognistego! Rej. Bożykowski zdumiał ś. zrazu tak niespodziewaną odpowiedzią. Dyg. Zdumiałem ś na

taką bezczelność. †Z. ś. komu, czemu = **Z. ś.** *nad kim, nad czym, zdziwić ś. komu, czemu.* Błaż. Człowiek chrześcijański Z. ś. iście a dziwnej Boga wszechmogącego radzie nadziwować ś. musi. Żarn. Tym rzeczom ś. i rodzice Jezusowe, i wszyscy, co o nich słyszeli, z wielkim podziwieniem prawie zumieć musieli. Wuj Zdumieli ś. wszyscy, którzy Go słuchali, rozumowi i odpowiedziom Jego. Skar. Zdumiewali ś. nauce Jego. Wuj Na takie sprawy Boskie serce ludzkie zdumiewać ś. musi, bo ich rozumem nie dojdzie. Skar. O, jako ś. nie zdumiewać na taką mądrość. Skar. Kto ś. na taką miłość ku pospolitemu dobremu nie zdumieje? Skar. Kto ś. temu wydziwić mógł i na te ś. rzeczy nie Z. Skar. Zumiałem ś. Zumiałem ś. onemu widzeniu. Leop. (zdumiewałem ś. Leop.: zdumiewałem ś. nad onym widzeniem. B. G.). Zumiał ś. król tak haniebnie okrutnemu uczynkowi Leop. Ci to, którym kiedyś wszystek ś. świat zdumiał. Groch. 2. kogo, × **Zadumić** kogo = *zdjąć go podziwem, wprawić w zdumienie:* Zdumiał go swoją mądrością Męstwem swoim narody zdumiewał Kras.

†**Zdumiejący** p. **Zdumiały.**

Zdumienie, a l. blm., czynność cz. **Zdumieć.** 2. lm. **a a. Z. ś. a. Zdumiałość,** †**Zzumiałość** *podziw, zaduma, sensacja:* Wywołać powszechne Z. Wprawić kogo w Z. × Upadło na św. Piotra Z., i widział niebo otworzone. (= *zachwycenie, objawienie, widzenie, wizja*). Zlękł ś. Izaak zumieniem wielkim. Leop. (zdumieniem. Leop.: zlękł ś. zlęknieniem bardzo wielkim. B. G.). Dwie żyły w tyle głowy, gdy będą zacięte, pomagają przeciw boleści głowy, każeniu rozumu i zzumiałości i też prawemu od rozumu odejściu. Spicz. Nadeszła znowu epoka zdumień i niepokojów. Prus.

Zdumienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdumieć ś.** Troc.

Zdumiewać, a, ał i Z. ś. p. **Zdumieć.**

Zdumiewająco przys. od **Zdumiewający,** *dziwnie:* Poprawił ś. Z.

Zdumiewanie, a, blm., czynność cz. **Zdumiewać.**

Zdumiewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdumiewać ś.**

Zdumiony p. **Zdumiały.**

[**Zdumkotać, a, ał**] p. **Szeredzić.**

[**Zdumkotanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdumkotać.**

† **Zdumliwy** p. **Zdumiały.**

Zdumnieć, eje, ał l. *stać ś. dumnym, spysznieć.* 2. [Z.] *zdziwić ś.*

Zdumnienie, a, blm., czynność cz. **Zdumnieć.**

Zdun, a, lm. **owie,** [**Dzdon, Bzdun**] *rzemieślnik robiący garnki z gliny, garncarz,* a. *stawiający piece:* Izaliż glina rzecze zdunowi: cóż czynisz? B. B. (izali glina rzecze garnczarzowi swemu... B. G.). Bękartowie rzemiosła nie mogą robić i między pany zdunami a. garnczarzami i t. d. wielkie o to porywki powstają. Glicz. Piecownik, Z., rzemieślnik piecowe kachle i piece robiący. Podcz.

Zdunek, nka, lm. **nki** l. min. *garkowiec, kamień garnkowy (lapis commensis v. ollaris), odmiana popielatu łatwo urobliwa talku, z której wyrabiają naczynia kuchenne.* Łab. 2. (nemesia) zool. *pająk czteropłucny.*

[**Zdunka, i,** blm.] l. *glina garncarska.* 2. p. **Zduństwo.**

Zdunowa, ej, lm. **e** *żona zduna.*

Zdunowy l. *należący do zduna.* 2. × Z., p. **Zduński.**

Zdunówna, y, lm. **y** *córka zduna:* To już dola, kiedy hożej zdunównie jestem potrzebna. Krasz.

Zduńczyk, a. lm. **owie** l. *chłopiec, czeladnik zduński:* Agatokles, król, iż był zduńskiego narodu, gdy dobywał jednego miasta, kiedy nań wołali z muru: zduńczyku, maszże garńce, co będziesz niemi swym żołnierzom płacił? odpowiedział, iż nie mam garńców, ale wami im miasto garńców będę płacił. Rej.

Zduński, × **Zdunowy** przym. od **Zdun,** *garncarski:* Warsztat Z. Koło zduńskie. Statek Z. nie rzecze zdunowi: co chcesz ze mną poczynać. Kołak. Jako garńce zdunowe, tak je tłuc będę. Rej. Glina zduńska, garncarska. L.

Zduństwo, a, blm., [**Zdunka**] *rzemiosło zduna, garncarstwo.*

× **Zduplikować, uje, ował** p. **Zdublować.**

× **Zduplikowanie, a,** blm., czynność cz. **Zduplikować.**

× **Zduplować, uje, ował** p. **Zdublować.**

× **Zduplowanie, a,** blm., czynność cz. **Zduplować.**

Zdurniać, a, ał, [**Zdurnieć**] kogo = *zwymyślać kogo od durniów, zekpać, zbeształ, zbuzować, złajać, zjeździć:* [Ci panowie zdurnieli go jeszcze].

Zdurnianie, a, blm., czynność cz. **Zdurniać.**

× **Zdurnieć, eje, ał** p. **Zdurzeć.** Troc, L.

[**Zdurnieć, eje, ał**] p. **Zdurniać.**

× **Zdurnienie, a,** blm., czynność cz. **Zdurnieć.**

× **Zdurzeć, eje, ał,** × **Zdurnieć,** *zgłupieć, ogłupieć, stracić głowę, zwarjować, zbaranieć, odurzeć:* Prawdziwie Z. mi przyjdzie, jeśli to zamieszanie dłużej trwać będzie. L. Tamci zmieszali ś., stanęli w miejscu, zdurnieli. Gom. [Złodziej zdurzeje i da ś. złapać].

Zdurzenie, a, blm. l. czynność cz. **Zdurzeć.** 2. rz. od **Zdurzyć.**

Zdurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdurzyć ś.**

Zdurzyć, y,ył kogo l. *zawrócić (komu) głowę, zwieść, zmanić, wyprowadzić w pole, oszukać go:* Opinja publiczna Z. ś. tym nie da. 2. *odurzyć, oszołomić:* Telem mu głowę zdurzyło. 3. [Z.] = a) *zgłupieć, zwarjować.* b) *najeżyć, postawić:* Z. kudły, grzywę.

Zdusić, i, ił *udusić, zadusić, zdławić:* Mało go nie zdusiła w uścisku. 2 Przen.: *stłumić, zgłuszyć:* Sprawę Z. i utaić potrafiła. [Zduś swoje niepokoje]. Krasz. Odkrył palto ogromnych rozmiarów i zduszony kapelusz cudzy. Krasz. (= *zgnieciony, zmięty*). Ruszą na samego króla i zduszą dzieło poczynającej ś. obrony. Sienk. Krótki, zduszony w tej samej chwili wykrzyk: Hosp...! wyrwał ś. z ust strażnika Sienk. Jeszcze noce były jesienne; rozgniłe noce dygotliwego milczenia, przeniknięte zduszonym krzykiem trwogi. Reym. **Z. ś.** *udusić ś., zadusić ś.*

[**Zduszać, a, ał**] *wyżymać:* Płótno zduszają z kału (aby było czyste).

[**Zduszanie, a,** blm.] czynność cz. **Zduszać.**

Zduszenie, a, blm., czynność cz. **Zdusić.**

Zduszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdusić ś.**

× **Zdużać, a, ał,** [**Zdążać, Zdużyć**] l. a. × **Zdużeć,** cz. ni. *zrównać ś. w sile, w możności, być dość silnym, mocnym; być w stanie, w możności; móc, zdołać, wydołać, potrafić, poradzić, dać radę, sprostać:* Umyślił Łokietek Mazurów postraszyć, aby w domu wojną utrapieni, Krzyżakom pomagać nie zdużali. Stryjk. Afrowie, Sardzi, Sikuli Hiszpani żadnym ich kształtem postrzec nie zdużą. Dokończymy żąć żytka, cośmy wczoraj nie zdużali. L. Już dalej

ja biedna niewiasta nie zdużę. Pot. (=*nie nadążę, nie nastarczę*). Wyciągnąć ten ciężar kilka chłopów nie zdużeją. Troc. Baczyłiby, żeby mógł im Z., aby ś. o nie pokusił. Piotr. Gdyby zdużył, poszedłby sam nie mógł, to choć syna; oddał. Krasz. Jeszcze za tych czasów, kiedyśmy zaledwie Z. mogli przemocy nieprzyjacielskiej. Sienk. [Pszczółka przyniesie jeno tylo, co zduża]. 2. kogo = *zmóc, zmocować, przemóc, pokonać, zwalczyć, zwyciężyć*: Łacno każdy słabego zduża. Petr. Kto kogo zduża, ten tego osiodła, lecz ta praktyka niejednego zwiodła. Jabł. Wielkié ono był olbrzym Dawidek lichota, a wzdy zdużał dość prędko tak wielkiego chłopa. Papr. Nie mogliśmy go Z., starzy oba. Wad. [Kto kogo zduża?].

Zdużanie, a, blm., czynność cz. **Zdużać.**

Zdużeć, eje a. y, ał p. **Żużać.**

[**Zdużenie, a,** blm.] czynność cz. **Zdużyć.**

[**Zdużyć, y,ył**] p **Zdużać.**

Zdwajać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zdwoić.**

Zdwajanie, a, blm., czynność cz. **Zdwajać.**

Zdwajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdwajać ś.**

Zdwoić, i, ił, nied. **Zdwajać** I. *rozdwoić, rozszczepić na dwoje*: Tam chodu żaden cień nie zdwaja. Przyb. 2. a. † **Wzdwoić** *podwoić, zdublować; powiększyć, zwiększyć, spotęgować, natężyć*: Wylewy zdwajają jeszcze zniszczenie. Z. czujność. Zdwoiła uprzejmość dla Leona. Bał. Napiętnowany, zakuty, pod zdwojoną eskortą, po raz trzeci powędrował na Syberję. Rol. Z. przędzę = *złączyć w jedną nić dwie lub więcej nitek przędzy jednogatunkowej*. 3. okul.: Widzenie zdwojone, p. **Dwojenie ś.** Ważny objaw porażenia mięśni oka polega na zaburzeniu w widzeniu zespolonym, na podwójnym (zdwojonym) widzeniu. 4. terat.: Twory zdwojone, zrośląki (monstrua duplicia): O powstawaniu istot nieprawidłowych, monstrualnych, zdwojonych. **Z. ś.** I. *rozdwoić ś., rozszczepić ś. na dwoje*. 2. *być podwojonym; podwoić ś., zdublować ś.; zwiększyć ś., powiększyć ś., spotęgować ś., natężyć ś.*: Więc ze siebie samego wystąpić może, Z. ś., stroić ś., zesetnić we własnych utworach. Krasiń.

Zdwojenie, a, blm. I. czynność cz. **Zdwoić**: Z. = *dwu rzeczy złączenie* (conduplicatio, congeminatio). Kn. 2. lm. **a a. Zdwojenie ś.** = a) anat.: Z. otrzewnej, wychodzące z tylnej ściany brzusznej, zwie ś. krezką (mesenterium). 3. patol. Z. tonów sercowych. Z. wargi (labium duplex) = *wrodzona warga zdwojona*. c) ps. Z. a. dwoistość osobowości.

Zdwojenie się, a ś., blm., niek. **Zdwojenie** czynność cz. **Zdwoić ś.**

Zdworaczały, × **Zdworzały** *który zdworaczał*: Gajus był zdworzały człowiek. Kosz. Szlachcic ten był człowiek trefny a Z. Kosz.

Zdworaczeć, eje, ał, × **Zdworzeć** *stać ś. dworakiem, nabrać dworactwa, manjer dworskich*.

Zdworaczenie, a, blm. I. czynność cz. **Zdworaczeć.** 2. czynność cz. **Zdworaczyć.**

Zdworaczyć, y,ył *zrobić dworakiem, przejąć manjerami dworskiemi*: I Parnas już zdworaczył. Kras.

× **Zdworzały** p. **Zdworaczały.**

× **Zdworzeć, eje, ał** p. **Zdworaczeć.**

× **Zdworzenie, a,** blm., czynność cz. **Zdworzeć.**

× **Zdwunastokrotnieć, eje, ał** *zwiększyć ś. dwanaście razy*: Kapitał, procentując, zdwunastokrotniał.

× **Zdwunastokrotnienie, a,** blm., czynność cz. **Zdwunastokrotnieć.**

[**Zdyb, bia,** lm. **bie**] *przybłęda; człowiek dziki, dzikus*: Pódzies, smyku, pódzies, zdybiu. Wysp

× **Zdybacz, a,** lm. **e** p. **Zdybywacz.** L.

Zdybać, bie, bał, × **Zdybnąć,** nied. **Zdybywać,** [**Zdybować**] I. kogo = *zastać, zejść znienacka, złapać go na czym*: Już tam wstyd zginął, kogo w grzechu zdybano. Górn. Gdy ś. niewiasta pzzyzwyczai do Żyda chodzić na przepalankę, wlecze, co zdybie, choć jej mąż boków zmaca, gdy ją przy czym zdybie. Comp. Zdybano go, kiedy kradł. Jabł. Zdybał dziewkę na tym. Troc. Kiedy kto na zabójstwie a. sfałszowaniu jest zdybany, samo zabójstwo, samo sfałszowanie rzeczy są dowodem zbrodni. Alber. [Tu me nocka zdybała (=*zaszła*)]. Widzicie, jako mię zdybała fortuna. Warg. (*deprehendit*, napastowała, napadła L.). 2. kogo, co = *natrafić na kogo, na co, spotkać, znaleźć, złapać = zastać kogo, co*: Cesarz nieraz nas w ogrodzie zdybywał. Niem. Siedź, stary grzybie, nikt cię już nie zdybie. Rzew. Wie on, gdzie co Z., oberwać. Kn. (=*wyrwać, zdobyć, sprokurować*). Z. kogo, *opprimere aliquem imprudentem*. Kn. Zdybiesz jeszcze rzeczy moje ukradzione. Troc. [Druzbowie jé (panny młodej) sukają póty, jaz ją zdybio. Nie mogła węgli żarnych w chałupie Z. Nie ukradem, ale zdybałem. Podzielilbym ś. z pierwszym człowiekiem, któregobym zdybał. W naszej wsi to tego nie zdybie, żeby świnie po chałupach trzymali]. 3. [Z.] *natrafić, przypomnieć*: Ja zdybię wszystko, przypomnę sobie wszystko. [**Z. ś.**] *spotkać ś., zejść, zetknąć ś. niespodzianie, natknąć ś. na kogo, na co*: Wczas właśnie zdybujemy ś. Zabł. Póty go będę szukał, póki ś. z nim gdzie nie zdybię. L.

Zdybanie, a, blm. I. czynność cz. **Zdybać.** 2. p. **Zdybanie ś.**

Zdybanie się, a ś., lm. a ś., niek. **Zdybanie** czynność cz. **Zdybać ś.**: Niech tam już będzie, jak będzie, byle ś. na siebie do zdybania nie porywali. Jeż. (=*do spotkania = do pojedynku*).

[**Zdybek, bka,** lm. **bki**] *znajda, znajdek*.

[**Zdybichać, a, ał**] *zmęczyć ś. aż do utraty tchu, zatchnąć ś., nie móc tchu złapać ze zmęczenia*.

[**Zdybichanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdybichać.**

[**Zdybić się, i ś., ił ś.**] *zdziczeć*.

[**Zdybienie się, a ś.,** blm.] czynność cz **Zdybić ś.**

× **Zdybnąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zdybać.**

× **Zdybnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zdybnąć.**

× **Zdybnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zdybnąć ś.**

[**Zdybować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zdybać.**

[**Zdybowanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Zdybować.**

[**Zdybowanie się, a ś.,** lm. a ś.] czynność cz. **Zdybować ś.**

Zdybywacz, a, lm. **e,** × **Zdybacz** *ten, który kogo, co zdybuje, a. który ś. z kim, z czym zdybuje*. L.

Zdybywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zdybać.**

Zdybywanie, a, lm., a czynność cz **Zdybywać**: Takich zdybywań, nimeśmy doszli do miasta, było jeszcze kilka. Kaczk.

Zdybywanie się, a ś., lm. a ś. czynność cz **Zdybywać ś.**

[**Zdych, a,** lm. **y**] *człowiek chorowity, zdechlak, cherlak*.

Zdychać, a, ał I. p. **Zdechnąć.** 2. [Z.] *wzdychać*.

Zdychanie, a, blm., czynność cz. **Zdychać**; Z. bydła. Troc (= *padanie bydła*).

Zdychawiczeć, eje, ał p. **Zdychawicznieć.**

Zdychawiczenie, a, blm., czynność cz. **Zdychawiczeć.**

Zdychawicznieć, eje, ał, Zdychawiczeć, [**Zdychawiecieć**] *stać ś. dychawicznym, dostać dychawicy*

Zdychawicznienie, a, blm., czynność cz. **Zdychawicznieć.**

[**Zdychawiecieć, eje, ał**] p. **Zdychawicznieć.**

[**Zdychawiecienie, a,** blm.] czynność cz. **Zdychawiecieć.**

[**Zdychnąć, nie, nął**] *westchnąć.*

[**Zdychnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zdychnąć.**

Zdychtować, uje, ował *zrobić dychtownym, uszczelnić:* Z. okręt.

Zdychtowanie, a, blm., czynność cz. **Zdychtować.**

Zdyfamować, uje, ował 1. *zniesławić, zaszkodzić w opinji:* Jeszcze pana zdyfamuje, i będzie niełądnie Bliż. Pan go zdyfamował szkaradnie. Jun. 2. [Z.] *zwymyślać.*

Zdyfamowanie, a, blm., czynność cz. **Zdyfamować.**

[**Zdyjąć**] p. **Zdjąć.**

[**Zdyjena**] p. **Zdjąć.**

[**Zdyjeni**] p. **Zdjąć.**

[**Zdyjęcie, a,** blm.] czynność cz. **Zdyjąć.**

[**Zdyjęcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdyjąć ś.**

[**Zdyjmać, a, ał i Z. ś.**] p. **Zdjąć.**

[**Zdyjmanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdyjmać.**

[**Zdyjmanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdyjmać ś.**

[**Zdyjnie**] p. **Zdjąć.**

[**Zdyjnies**] p. **Zdjąć.**

[**Zdymać, a, ał i Z. ś.**] 1. p. **Zdjąć.** 2. *wzdymać ś.:* Od ciężkiego śniechu aze zdyma.

[**Zdymanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdymać.**

[**Zdymanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdymać ś.**

[**Zdymią**] p. **Zdjąć.**

[**Zdymienica, y,** lm. **e, Zdymka, Odgniát**] *odgniecenie i wzdęcie ś. skóry na ciele.*

[**Zdymká, . i,** lm. **i**] 1. *miejsce, z którego wiatr zwiał śnieg.* 2. p. **Zdymienica.**

[**Zdymorka, i,** lm. **i**] *śliwa, która wskutek deszczów wyrasta prędko, lecz pozostaje żółta i nie ma pestek ani smaku.*

[**Zdyngować, uje, ował kogo**] = *zlać wodą w drugie święto Wielkanocy, sprawić dyngus, śmigus.*

[**Zdyngowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdyngować.**

[**Zdyrdzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zdyrdzić ś.,** *zgon, śmierć.*

[**Zdyrdzić się, i ś., ił ś.**] pog. *umrzeć, skonać.*

Zdysgracjonować, uje, ował p. **Zdyzgracjonować.**

Zdysgracjonowanie, a, blm., czynność cz. **Zdysgracjonować.**

† **Zdysgustować, uje, ował** kogo = *zniechęcić, zrazić:* Tylą gryzot zdysgustowany, przestał chodzić tak gorliwie koło ojczyzny. L.

† **Zdysgustowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdysgustować.**

Zdyshonorować, uje, ował *zniesławić, zbezcześcić, pozbawić honoru.*

Zdyshonorowanie, a, blm., czynność cz. **Zdyshonorować.**

Zdyskontować, uje, ował *spłacić przed terminem, trąciwszy odpowiedni procent:* Z. weksel.

Zdyskontowanie, a, blm., czynność cz. **Zdyskontować:** Przen.: Z. ostateczne pozytywizmu.

Zdyskredytować, uje, ał *pozbawić wiary, powagi, znaczenia:* Z. kogo = *popsuć mu opinję, zdepopularyzować go.* Z. kogo w oczach czyich. Zdyskredytowano go w opinji publicznej. Z. pieniądze papierowe (= *obudzić dla nich nieufność ogółu i tym sposobem obniżyć ich wartość*). Król chce napowrót wprowadzić zdyskredytowaną już dzisiaj starożytną kopję husarską. Kaczk.

Zdyskredytowanie, a, blm., czynność cz. **Zdyskredytować.**

Zdyskwalifikować, uje, ował kogo, co = *odmówić, nie przyznać mu kwalifikacji, nie uznać kwalifikacji, zrobić niezdatnym do jakiego celu:* Komisja zdyskwalifikowała kotły (= *uznała je za nieprzydatne po wybuchu*).

Zdyskwalifikowanie, a, blm., czynność cz. **Zdyskwalifikować.**

Zdystansować, uje, ował konia, jeźdźca w wyścigu = *uprzedzić go w dobieżeniu do mety, pozostawić go w tyle:* W forsownym tym wyścigu podkoniec zostali zdystansowani. Przen.: Zdystansujemy wszystkich współzawodników. Prus. (= *zakasujemy, prześcigniemy*).

Zdystansowanie, a, blm., czynność cz. **Zdystansować.**

Zdysymulować, uje, ował *zataić, ukryć prawdę, udać, nie dać poznać po sobie, pokryć milczeniem, uważać za niebyłe:* Choć byłem z tego niekontent, ale, nie urażając patrona, a w nim matki mojej, musiałem Z. Mat. Mógł podkomorzy tę krzywdę zaraz powetować, ale to zdysymulował, aż potym aż nadto ś. zemścił. Mat.

Zdysymulowanie, a, blm, czynność cz. **Zdysymulować.**

× **Zdyszały** p. **Zdyszany.**

Zdyszany, × **Zdyszony,** × **Zdyszały** *który ś. zdyszał, zadyszany, zziajany, zatchnięty, zasapany:* Zbliża ś. do chałupy sporym krokiem, wchodzi zdyszały. Nar. Wojewoda Z. bieży w zamek. Mick. Na zdyszanym koniu nadbiegł umyślny. Krasz. Pośpiechem Z. Kon. Poczęła powtarzać zdyszanym szeptem: Boję ś.! boję ś.! boję ś.! Sienk.

× **Zdyszeć, y, ał,** † **Zdeszyć** *wyzionąć ducha, wydać ostatnie tchnienie, umrzeć.* Troc. Nierazby człek chcąc zdyszał, lecz dufliwie krzepi nadzieja, szepcąc w ucho: jutro będzie lepiej. Ryb. J. Kania, gdy jej już matka nie pochlebiła, od wielkiego frasunku nieboga zdeszyła. Papr. **Z. ś.** *zadyszeć ś., zziajać ś., zatchnąć ś., zasapać ś.*

× **Zdyszenie, a,** blm., czynność cz. **Zdyszeć.**

Zdyszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdyszeć ś.:** Sablik kochał Z. ś. swych piersi. Tet.

× **Zdyszony** p. **Zdyszany:** Z. wiekiem i trudami. Wor.

Zdywidować, uje, ował druk. *rozdzielić znaczkiem wyraz, którego część przenosi ś. do następnego wiersza.*

Zdywidowanie, a, blm., czynność cz. **Zdywidować.**

Zdyzelować, uje, ował, Zdezelować, × **Zdezelować** *zużyć, zniszczyć przez używanie, powycieranie, powydzieranie:* Z. machinę. Mnie ś. zdaje, że fortepian—tak nazywał stary i zdezelowany klawicymbał—przechylił ś. Szaj. Dach na dworze zupełnie ś. zdezelował. Krasz. Zdyzelowane obuwie. Z. obcas (= *ściąć*). Przen.: Z. zdrowie (= *stargać, sterać, nadwątlić*).

Zdyzelowanie, a, blm., czynność cz. **Zdyzelować.**

Zdyzgracjonować, uje, ował, Zdysgracjonować kogo = *pozbawić go swej łaski:* Zajął u Helenki miejsce ministra bez teki a zdyzgracjonowanego dworaka. Orzesz.

Zdyzgracjonowanie, a, blm., czynność cz. **Zdyzgracjonować.**

× **Zdyzgustowany** p. **Dyzgustowany:** Wszak i on ma wiele racji być Z. i nawet trwożliwy. St. Aug.

[**Zdyzolować, uje, ował**] *zwolnić, usunąć:* Z. kogo od służby.

[**Zdyzolowanie, a,** blm.] czynność cz **Zdyzolować.**

Zdziać, eje, ał, nied. **Zdziewać** *ściągnąć, zdjąć z kogo odzież.* L.

† **Zdziać, eje, ał** komu = *nadać imię, nazwać; utworzyć, urobić imię* B. Sz. Jako mu dzieją, a. zdziano imię? Kn. Niepodobna, aby tak wiele dochodów próżnującym nadawać, abo imiona proboszczów, kanoników, księży bez przyczyny Z. mieli. Baz. Jak mu zdziano? Troc. Jakie mu imie zdział ociec? Troc.

[**Zdziać się, eje ś., ał ś.,** nied. **Zdziewać ś.**] *spodziać ś.*

Zdziadzieć, eje, ał, *zestarzeć ś.:* Tomek znalazł, że Imo podstarzał ś. i, jak ś. wyraził, zdziadział. Rog.

Zdziadzienie, a, blm., czynność cz. **Zdziadzieć.**

Zdziałać, a, ał, nied. **Zdziaływać** 1. *zrobić, stworzyć, uczynić:* Stało ś., pojąć trudno, z jakich pobudek, dobrowolnie przez Ottona III zdziałane. Lel. Ojciec dokumentem, zdziałanym 1823 r., rozposażył dzieci za życia. Kor. (= *sporządzonym*). Stwórca wszech rzeczy... już zdziałał niebo i ziemię i wypełnił je żywiołami. Gom. 2. *zrobić pomimo trudności, postawiwszy na swoim, osiągnąć jako skutek działania, usiłowania, dokazać, dobonać czego, sprawić, potrafić co:* Mając w sercu poczciwe uczucie, a w ręku pałasz, wysłużysz prawą chwałę, wielkie rzeczy zdziałasz. Przyb. Nie tu nie zdziałasz (= *nie poradzisz, nie zwojujesz*). Jego to wstawiennictwo zdziałało, że... (= *dało w wyniku*). Ach, żadnych niemasz na tym świecie darów, czymby podziemnych uniknąć legarów, trudno to Z., by człek skazitelny był nieśmiertelny. Swr. Któż odwołać może, co ś. już raz stało? kto zrobi niezdziałanym to, co ś. zdziałało? Przyb. Zdziaływały to instynkty, idące na podtrzymanie nerwów. Brt. 3. † **Z. kogo** = *zmóc, złamać, pożyć, wycieńczyć, wysilić, znędzić, pokonać, zwalczyć:* Stefan wojewoda poraził 100,000 Turków, mając trochę ludzi, więcej rozumem i sprawą, niżeli mocą, abowiem nadolną ziemię pierwej wygłodził i trawę posuszył ogniem, na miejsce złe ich przywiódł i tymże ich zdziałał więcej, niż poraził. Biel. M. Stefan Turków tym więcej zdziałał, iż ziemię, gdzie mieli ciągnąć, przedtym był sam wypalił i wygłodził. Stryjk. Turków dwieście tysięcy na placu zostało, Bajazet ś. też sam otruł, szczęście go zdziałało. Stryjk. Te rozkoszne ludzie łatwo Z. wszędzie. Biel. M. Tu nas dobrze nauczy, jako walczyć mamy, jej radą Moskwę, Niemce. Tatary zdziałamy. Biel. M. Możesz li nieprzyjaciela bić i z tyłu i z boków, łacno go zdziałasz. Papr. Gdy nieprzyjaciele bieżeli na odsiecz zamkowi, łatwie je zdziałał i, sześćdziesiąt ich zabiwszy, przez dwieście pojmał. Biel. M. Nie możono wężowi nic udziałać rohatynami, aż go na ostatek kuszami wielkiemi zdziałano, że legł i zdechł. Warg.

Zdziałanie, a, blm., czynność cz. **Zdziałać.**

[**Zdziałt, a,** blm.] *starszy padalec, strzegący Sybilli.*

[**Zdziamgać, a, ał**] *dziamgając zjeść powolnie.*

[**Zdziamganie, a,** blm.] czynność cz. **Zdziamgać.**

Zdzianie, a, blm., czynność cz. **Zdziać.**

† **Zdzianie, a,** blm., czynność cz. † **Zdziać.**

[**Zdzianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. [**Zdziać ś.**].

Zdziar, u, lm. **y** = **Dziarno:** Uderza ucho srogi na zdziarach głos morza. Żer. U morskiego brzegu biało żółte wydłużenia zdziarów lądowych. Żer.

[**Zdziára, y,** lm. **y**] 1. *drzazga.* 2. *klacz sucha.*

† **Zdziarstwo, a,** blm., p. **Dziarno.**

[**Zdziarzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zdziarzyć.**

[**Zdziárzyć, y, ył**] 1. *oszczędzić.* 2. kogo, p. **Zdzielić.**

Zdziczałość i, blm., rz. od **Zdziczały; Zdziczenie:** Poznajomienie ś. z Byronem w bardzo słabym tylko stopniu mogło przyłożyć ś. do zdziczałości, do pomiatania wszelkiemi światowemi warunkami i konwenansami. Spas. Zdziczenie obyczajów opilcze (inhumanitas ebriosa)

Zdziczały, Zdziczony *który zdziczał:* Zdziczałe zwycięstwem żołnierstwo czyniło po włościach zbytki. Nar. (= *rozbestwione*). Stepy zdziczałe były dzikiemi polami zwane Pol. Koń zdziczony. Garcz.

Zdziczeć, eje, ał, Zdziczyć ś. *stać ś. dzikim, nabrać dzikości:* Czy to można tak prędko Z.? czemu ja zawsze frysz? L. Dopóki step nie zdziczeje, to jest: dopóki słoneczne mchy nie przygłuszą traw pasznistych. Pol. Trzeba go będzie zaznawać wszędzie, bo to musiało Z. na wsi.

Zdziczenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zdziczeć.** 2. czynność cz. **Zdziczyć.** 3. p **Zdziczałość.**

Zdziczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdziczyć ś.**

Zdziczony p. **Zdziczały.**

Zdziczyć, y, ył *zrobić dzikim.* **Z. ś.** 1. p. **Zdziczeć.** 2. *odstręczyć ś., odstrychnąć ś., odbić ś., zrazić ś., zlisić ś.:* Pewnie orzeł od gniazda swego ś. zdziczy (= *pocznie stronić jak dzikus*).

Zdziebdziątko, a, lm. **a** p. **Źdźbło.** Przys.: Myśli pani majstrowa, że ja go znam? ani zdziebdziątka. Krasz. (= *ani krzty*). Z. z nosa do pana podobny. Krasz. (= *kruszynę, cokolwiek, troszeczkę*).

Zdziebdziuchno, a, lm. **a** p. **Źdźbło.**

Zdziebełątko, a, lm. **a** p. **Źdźbło.**

Zdziebełko, a, lm. **a** p. **Źdźbło.**

Zdziebko, a, lm. **a** p. **Źdźbło.** Przys. *cokolwieczek, troszeczkę, kruszynę:* Była tym wypadkiem odrobinkę, Z. poirytowaną. Gaw. Mroz sfolżał i ociepliło ś. Z. Reym.

Zdzieblątko, a, lm. **a** p. **Źdźbło.** Przys.: *cokolwieczek, troszeczkę, kruszynę.*

× **Zdzieblisty,** × **Zdzieblnisty, Zdzieblny** *podobny do źdźbła, czczy, pusty wewnątrz jak trzcina:* Pierzysko zdzieblisteprosowe. Troc.

× **Zdzieblnisty** p. **Zdzieblisty.** Troc.

Zdzieblny p. **Zdzieblisty.** Troc.

[**Zdzieblusko, a,** lm. **a**] p. **Źdźbło.** Przys.: Kogo kocham Z. Kolb. (= *troszeczkę, cokolwiek, kruszynkę*).

Zdziebłko, a, lm. **a** p. **Źdźbło.**

Zdziecięcenie, a, blm., czynność cz. **Zdziecięcieć.**

Zdziecięciały p. **Zdziecinniały.**

Zdziecięcieć, eje, ał p. **Zdziecinnieć.**

Zdzieciniały p. **Zdziecinniały.**

Zdziecinić, i, ił *zrobić dziecinnym, przerobić na dziecko:* Chcą człowieka Z. koniecznie, by z karbów nie wyszedł. Pad. Napróżno starała ś. ją Z., zabawić czymś właściwym wiekowi. Krasz.

× **Zdziecinieć, eje, ał** p. **Zdziecinnieć.**

× **Zdziecinienie, a,** blm. 1. czynność cz. **Zdziecinieć.** 2. p. **Zdziecinniałość.**

Zdziecinniałość, i, blm., rz. od **Zdziecinniały; Zdziecinnienie,** × **Zdziecinienie, Zdziecięcenie;**

Ma w tym upodobanie, posunięte do zdziecinniałości. Bał. (= *do dzieciństwa*). Wyzyskiwał zdziecinnienie starościny. Krasz. Po upadku i zdziecinieniu sztuki greckiej nastał gust gotycki. Lel.

Zdziecinniały, × **Zdzieciniały**, **Zdziecięciały** *który zdziecinniał:* Starzec Z. Tu zdziecięciała powaga, tam naigrawający ś. cynizm. Krasz. Że był już prawie w starości swej Z., łacno go było każdemu na wszystko namówić. Biel. J.

Zdziecinnieć, eje, ał, × **Zdziecinieć, Zdziecięcieć** *stać ś. dziecinnym; zniedołężnieć jak dziecko, stać ś. naiwnym jak dziecko:* U stóp jego zdziecinieją męże Stary książę już był zdzieciniał przez lata. Górn. Zdziecieniał w swym sędziwym wieku. Wad. Doczekał ś. takiej starości, że prawie zdziecinieje. Leszcz. Od starości zdziecieniał. Troc. Prawdziwie zdziecieniałem, a jak dziecko małe, ściskałbym ustawicznie rączki twoje białe. Zabł.

Zdziecinnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zdziecinnieć. 2.** p. **Zdziecinniałość.**

× **Zdziedziczenie, a,** blm., czynność cz. **Zdziedziczyć.**

× **Zdziedziczyć, y, ył** *odziedziczyć, otrzymać w spadku.* L.

Zdzielenie, a, blm., czynność cz. **Zdzielić.**

Zdzielić, i, ił, [**Zdziarzyć**] *zwalić, ściągnąć, kropnąć, złoić* (i t. d., p. Uderzyć): Z. kogo kijem Jakże nie zdzielę. To nie tak rzęsiste iskry z pod młota lecą, jak mnie z pięści! Kon. Zdzielił go w łeb kamieniem. Żer.

[**Zdzielnica, y,** lm. **e**] *dziewczyna umiejąca wykonywać różne robótki kobiece.* Goł.

× **Zdzielca, y,** lm. **y** *autor:* Owóż wynurzyłem ś. zdzielcą Lel.

× **Zdzielczy** przym. od **Zdzielca,** *autorski:* Piękny Z. zamysł przerwany i zawieszony. Lel.

× **Zdzielstwo, a,** blm. *autorstwo:* Piśmiennictwu, zdzielstwu, czyli autorstwu sprzyjające okoliczności. Lel.

Zdzier, [**Zdzir**] **I.** † Z., **u,** lm. **y** *zdzieranie, zdzierstwo:* Tak handle ustają i droga do Tyru zapomina ś. wszystkim dla ciężkiego zdzieru. Jabł. **2.** [Z, **u,** lm. **y**] *resztka zużytego narzędzia.* **3.** [**Z., a,** lm. **y**] (o mężczyźnie) *ladaco, drab,* (o kobiecie) *stara ladacznica, wycieruch, tłuk, tłomok, szyfon* [zdziera, zdzira]: Nie komornik, nie prefesjant jaki, abo i jenszy niemiecki Z. Reym.

[**Zdziera, y,** lm. **y**] **I.** p. **Zdzier. 2.** pog. *stara panna.*

Zdzieracz, a, lm. **e I.** p. **Zdzierca. 2.** *raszpla.* **3.** tok.: Nóż Z. (Schrottstahl).

Zdzierać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zedrzeć.**

Zdzierak, a, lm. **i** rzem. *gatunek grubego pilnika:* Z. okrągły, półokrągły, płaski, trójkątny.

Zdzieranie, a, blm., czynność cz. **Zdzierać:** Z. łyka konopnego. Trj

Zdzieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdzierać ś.**

Zdzierca, y, lm. **y, Zdzieracz,** [**Zdzirca, Zdziernik, Zdzierus, Zdzirus**] *ten, co zdziera, łupieżca, wydzierca; ten, co drogo bierze, derus, żyła, wyzyskiwacz:* Sędzia niesprawiedliwy, Z. i potępiacz ubogich spraw Nie ludźmi takowym zdziercom, być było, ale wilkami drapieżnemi a. niedźwiedziami. Star. Łakomca i zdzieracz. Pir. Ten, co zdzierał, zwan był Z. Kras. O! tam nie brak zdzirusów w Warszawie... nie! Kos.

Zdzierczy przym. od **Zdzierca;** × **Zdzierski** *łupieżczy, grabieżczy:* Z. zakon Krzyżaków. Zdzierczе łakomstwo. Nar. Wyzwolił mnie od zdzierczych przewłocznych form. Rzew.

Zdzierek, rka, lm. **rki** mul. *zdarty pendzel mularski, używany do nakrapiania ścian wodą.*

Zdziergacz, a, lm. **e** anat., p. **Zwieracz.**

Zdziergać, a, ał I. p. **Zadziergnąć. 2.** *złączyć wyrób dziany zapomocą ściegu łańcuszkowego.*

Zdziergadło, a, lm. **a** anat. *pętla, zdziergadło pętlicowe.*

Zdzierganie, a, blm., czynność cz. **Zdziergać,** *zadzierzganie.*

Zdziergnąć, nie, nął, Zdzierzgnąć, [**Zdzirgnąć**], nied. **Zdziergać, Zdzierzgać,** *ściągnąć brzeg (np. woreczka) nawleczony na sznurek i przez to zamknąć co, zadziergnąć:* Z. kapciuch z tytoniem.

Zdziergnięcie, a, blm., czynność cz. **Zdziergnąć.**

Zdzierki, ów, blp. **I.** † Z., p. **Zdzierstwo. 2.** [Z.] *koszta sądowe.*

Zdzierkowy *do zdzierania służący:* Kalendarz Z. na każdy dzień, z oddzielnych kartek złożony.

Zdzierniak, a, lm. **i, Zdziernik** rzem. *gatunek hebla:* Wiernik Z. (Schrotthobel).

Zdziernik, a I. lm. **cy** p. **Zdzierca. 2.** lm. **i** rzem., p. **Zdzierniak.**

Zdzierstwo, a, lm. **a,** † **Zdzierki** *zdzieranie, wydzierstwo, łupiestwo, wyzysk:* Rozumiałem, że ś. zdzierstwem zbogacę, alić oto w jednym momencie i to, com drugim wydarł, i to, com sprawiedliwie sobie wysłużył, straciłem. L. Niejeden obraca męstwo swoje na łupy i zdzierki, aby mógł co najwięcej zgromadzić groszów. Papr. Zdzierstwa urzędników były największym zawsze powodem do rebelji. Nar. Z. urzędowne. Troc.

[**Zdzierus, a,** lm. **y**] p. **Zdzierca.**

[**Zdziéry, ów,** blp.] *pakuły.*

[**Zdzierzępać, a, ał**] *potargać.*

[**Zdzierzępanie, a,** blm.] czynność cz. **Zdzierzępać.**

Zdzierzgnąć, nie, nął p. **Zdziergnąć.**

Zdzierzgnienie, a, blm., p. **Zdzierzgnięcie.**

Zdzierzgnięcie, a, blm., **Zdzierzgnienie** czynność cz. **Zdzierzgnąć:** Z. szyi powrozem (strangulatio).

† **Zdzierżawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zdzierżeć.**

† **Zdzierżawanie, a,** blm., czynność cz. **Zdzierżawać.**

† **Zdzierżawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zdzierżawać ś.**

× **Zdzierżawić, i, ił** p. **Zadzierżawić.**

× **Zdzierżawienie, a,** blm., czynność cz. **Zdzierżawić.**

[**Zdzierże, y,** blp.]: On ma słabe Z. = *zamki, nie może długo wstrzymać naturalnej potrzeby.*

× **Zdzierżeć, y, ał,** × **Zdzierżyć,** nied. × **Zdzierżywać,** † **Zdzierżawać I.** *utrzymać, unieść:* Chybaby mi ręka uschła i topora Z. nie mogła. Sienk. Przen.: *wytrwać w dzierżeniu, dodzierżeć, dotrzymać, dochować:* Pierwej, gdy co zacnego w Polsce zamawiano, tedy to czeskim słowem Z. obiecano. Rej. Jeślić nie zdzierżą w twoim handlu wiary. Klon. Szlachcic słowo zdzierży. Sienk. **2.** co, czemu = *wytrzymać co, zdołać, podołać, poradzić, sprostać, oprzeć ś. czemu, dostać czemu.* Dek. Nie mogę sam Z. wszystkiego ludu tego, bo mi ciężki jest. Wuj. (nie mogę ja sam znieść wszystkiego ludu tego, bo to nad możność moję. B. G.). Nicea Z. nie mogła szturmowi. P. Koch. Miasto nie mogło Z. szturmowi. P. Koch. Błogosławiony, który zdzierżywa pokusie. Wuj. (który znosi pokuszenie. B. G.). Hetmanowi nie zdzierżę, bo nie mnie ś. z nim równać. Sienk. **3.** *wstrzymać,*

powstrzymać, zatrzymać, powściągnąć: Wiara wszelką broń czartowską zdzierżywa. K. G. Cóż począć z tym człowiekiem, którego ani w szczęściu, ani w złym razie Z. nie można? Wys. Najazdu jego Z. nie mogli. Wuj. Łzy mu ś. do oczu cisną: zdzierżył je, nie puścił z oczu na lico. Tet. × **Z. ś.** *wstrzymać ś., powstrzymać ś., wytrzymać, zapanować nad sobą, znieść, ścierpieć, przenieść na sobie: Risum tenere* zdzierżawać ś. od śmiechu. Mącz. Aczei tak pilną i uczoną mowę grzech przerwać, a wszakoż Z. ś. nie mogę, abym cię tu nie pytał... Orzech.

× **Zdzierżenie, a,** blm. **I.** czynność cz. **I. Zdzierżeć. 2.** czynność cz. **Zdzierżyć.**

× **Zdzierżenie się, a ś.,** blm. **I.** czynność cz. **Zdzierżeć ś. 2.** czynność cz. **Zdzierżyć ś.**

× **Zdzierżyć, y, ył** i × **Z. ś.** p. **Zdzierżeć.**

× **Zdzierżywać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zdzierżeć.**

× **Zdzierżywanie, a,** blm., czynność cz. **Zdzierżywać.**

Zdzierżywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdzierżywać ś.**

[**Z dziesiąta jedno**] przys. *piąte przez dziesiąte.*

Zdziesiątkować, uje, ował *stracić a. ukarać co dziesiątego:* Z. pułk. Zostali pobici, zdziesiątkowani, ledwie życiem uszli. Sienk.

Zdziesiątkowanie, a, blm., czynność cz. **Zdziesiątkować.**

Zdziewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zdziać.**

Zdziewanie, a, blm., czynność cz. **Zdziewać.**

Zdziewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdziewać ś.**

× **Zdziewosłąbić, i, ił** p. **Zdziewosłębić.**

× **Zdziewosłąbienie, a,** blm., czynność cz. **Zdziewosłąbić.**

Zdziewosłębić, i, ił, × **Zdziewosłąbić** *dziewosłębiąc skojarzyć; zeswatać, poswatać:* Małżeństwo Władysława z Zofją sam Witold zdziewosłąbił był. Błaż.

Zdziewosłębienie, a, blm., czynność cz. **Zdziewosłębić.**

[**Zdzigowaty**] *?:* Czapka zdzigowata z kutasem.

Zdziobać, bie, bał, † **Zzobać** *skłóć dziobem:* Bodaj cię kurek zdziobał. *(= bodaj cię gęś kopnęła, niech cię nie znam).* Przen.: Zwabiwszy w łąki zielone słowik dudka, zdradził żonę, a dudek za to pod gajem zdziobał mu samiczkę wzajem. L. *(= nacieszył ś. z nią, użył jej).*

Zdziobanie, a, blm., czynność cz. **Zdziobać.**

[**Zdziocha, y,** lm. **y**] *widły żelazne do gnoju.*

[**Zdzion**] p. **Zdjąć.**

Zdzior, a, lm. **y** stol. *gatunek hebla.*

[**Zdziorba, y,** lm. **y**] *człowiek łakomy i chciwy.*

[**Zdziorki, ów,** blp.] *odpadki włókniste konopi przy międleniu lub czesaniu, używane na powrózki.*

[**Zdziory, ów,** blp.] *łachy, potargane worki, wańtuchy.*

[**Zdzir, a,** lm. **y**] p. **Zdzier.**

[**Zdzira, y,** lm. **y**] p. **Zdzier.**

[**Zdzirus, a,** lm. **y**] p. **Zdzierca.**

Zdziurawiały *ktory zdziurawiał, zdziurawiony:* Płuca na wzór gębki lekkiej zdziurawiałe. L.

Zdziurawić, i, i *podziurawić:* Ręka jego od postrzału z samopału zdziurawiona. Birk. Kropla wody, kapając ustawicznie, najtwardszy kamień zdziurawi. Górn. [To mur kajsi kulami zdziurawiony gruchnon. Tet.]. × Przen.: Mając zdziurawione sumnienie. Pot. *(= nieczyste).* To tak zdziurawił ten areszt, że ś. wszyscy stróżowie, komisarze i sami sędziowie zeszli i dziwowali. Tet. [Przen.: Niezachowanie postu, choćby tylko w pewne dni, dziurawi cały Wielki Post *(= przerywa).* **Z. ś., Zdziurawieć** *stać ś. dziurawym, podziurawić ś.:* To dziw, iż sieć ś. nie zdziurawiła, choć dość wielkie były ryby. Odym.

Zdziurawieć, eje, ał p. **Zdziurawić.**

Zdziurawienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zdziurawić. 2.** czynność cz. **Zdziurawieć.**

[**Zdziurceć, y, ał**] *często ganić.*

[**Zdziurcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zdziurceć.**

[**Zdziurkować, uje, ował**] co = *porobić w czym dziurki.*

[**Zdziurkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zdziurkować.**

Zdziwaczały *którzy zdziwaczał:* Długi czas wahałem ś., czy iść za wolą zdziwaczałej fantazji. Bał.

Zdziwaczeć, eje, ał, Zdziwaczyć ś. *stać ś. dziwacznym stać ś. dziwakiem:* Z. nastarość. *(= stetryczeć).* Talent ich a. ś. wykrzywi i zdziwaczy, a spospolituje. Chm.

Zdziwaczenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zdziwaczeć. 2.** czynność cz. **Zdziwaczyć.**

Zdziwaczyć, y, ył kogo = *zrobić dziwacznym, wystrychnąć dziwacznie, skazić dziwactwem:* Pojmie za żonę przystojnie wychowaną i jeszcze zbrodniami matczynemi nie skalaną, fochami nie zdziwaczoną. Pilch. **Z. ś.** p. **Zdziwaczeć.**

× **Zdziwiać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zdziwić.** Słow.

× **Zdziwianie, a,** blm., czynność cz. **Zdziwiać.**

× **Zdziwianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zdziwiać ś.**

Zdziwić, i, ił, nied. × **Zdziwiać I.** *zadziwić, zdjąć podziwem, wprawić w podziw, zdumieć, zastanowić:* Zdziwiło mię to bardzo. **2.** † Z. co = *dziwnie zaścić, dziwnie objawić, ku podziwieniu okazać:* Błogosławiony Pan, że zdziwił miłosierdzie swe mnie w mieście obronnym. Leop. (dziwne uczynił. Leop.). **Z. ś. I.** *zadziwić ś., zdumieć ś., zastanowić ś.* **2.** [Zdziwiać ś. nad kim] = *wydziwiać; natrząsać ś. zeń, drwinki zeń stroić, brać go na zęby:* Zdziwiać ś. nie dam nad moim rodem. Kaczk.

Zdziwienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zdziwić. 2.** a. × **Z. ś.** *stan osoby zdziwionej, zdumienie, podziw,* × zadziw: Ku wielkiemu mojemu zdziwieniu. Ze zdziwieniem wszystkich. Wyraził swoje Z. na to. Okazać Z. Spostrzegłem ze zdziwieniem, że... Któż wyrazi moje Z., gdy... Jakie gody? zapytał, zdziwienie grając. Krasz. Z. go ogarnęło.

Zdziwienie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zdziwić ś. 2.** × **Z. ś.** p. **Zdziwienie.**

Zdźbło, a, lm. **a** p. **Źdźbło.**

[**Zdźgło, a,** lm. **a**] *koszula.* (por. Gzło).

Zdźwiękowanie, a, lm. **a** *asonacja.* Karł.

Zdźwigać się, a ś., ał ś. *spracować ś., zmordować ś. dźwiganiem:* U mnie będzie daleko lepiej, niebardzo ś. zdźwiga (koń) codziennie wypocznie, podje sobie trawy. Dyg.

Zdźwiganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zdźwigać ś.**

Zdźwignąć, nie, ął *dźwignąwszy ruszyć z miejsca.*

Zdźwignienie, a, blm., p. **Zdźwignięcie.**

Zdźwignięcie, a, blm., **Zdźwignienie** czynność cz. **Zdźwignąć.**

† **Zdżąć, zdźmie, zdżął,** nied † **Zdżymać** *zżąć, ścisnąć, zgnieść, zmiąć:* Skrzepł olbrzym, gdy go zdżął za boki. Mias Jako gdy zaleci jastrząb gdzie gołębicę lecącą do dzieci i już ją zdźmie pazury. Tw.

Zdżdżewnica, y, lm. **e, Zdżewnica, Dżdżewnica, Dżdżownica** *robak deszczowy, glista:* Gdy ś.w ziemi

znajdują robacy ziemni, zdżewnice a. glisty, to znak tłustej ziemi. Haur. Jętką obłokszy wędkę, to płocica, kiełb, okoń porwie, gdy cienka zdżewnica. Biel.

† **Zdżęcie, a,** blm., czynność cz. **Zdżąć.**

Zdżgać się, a ś., ał ś. rub., *spić ś., skuć. ś., skrochmalić ś., udziudziać ś. = upić ś. jak sztok.*

Zdżganie się, a ś, blm., czynność cz. **Zdżgać ś.**

Zdżymać, a, ał p. l. **Zżąć.** Grabow.

Zdżymanie, a. blm., czynność cz. **Zdżymać.**

Że przyi., p. **Z.**

Zeagonit, u, lm. y min. *minerał z gromady sylikoidów, z rzędu wodorokrzemianów zeolitów,* $SCa\ Al_4\ Si_3\ O_{10} \cdot 3K_2\ Al_2\ Si_3\ O_{10} \cdot 5.5\ H_2\ O$.

Zebachit, u, lm. y min. *minerał z gromady sylikoidów, z rzędu wodorokrzemianów zeolitów.*

[**Zeblec, cze, kł** i **Z. ś.**] p. **Zwlec.**

[**Zeblóczenie, a,** blm.] czynność cz **Zeblóczyć.**

[**Zeblóczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zeblóczyć ś.**

[**Zeblóczyć, y,ył** i **Z. ś.**] p. **Zwlec.**

[**Zebno**] sp. *choćby, żeby nawet:* Posłabym za capa. Z. był brodaty.

Zebra, y, lm. y zool. (hippotigris zebra) *zwierzę jednokopytowe pręgowane.*

Zebrać, zbierze, zebrał, rozk. **zbierz** a. [**zbier**], nied. **Zbierać,** [**Zbierować**] **I.** *biorąc skupić; złożyć do kupy, zgromadzić, nazbierać, naskładać, uskładać:* Człowiek gospodarny ustawicznie pracuje, chce-li, aby co miał, a to zbierając mało do wielkiego, trochę do większego, aż zbierze a zapomoże ś. w kupie i sprzęt. Glicz. Po groszu zbierając, zbierzesz; po szelągu ciskając, rozciskasz. Rys. *(= ciułając, oszczędzając).* Wyda ś. rychło, co ś. zebrało nierychło. Kn. I ten pieniędzy nie zbierze, kto nie żyje filutem. L. Nie synowie ojcom skarby zbierają, ale ojcowie synom. Skar. On na drugiego zbiera, a sam głodem umiera. Kochan. Co lepiej, jeśli na nauki syna dać, aby na żywot wieczny ś. miał, jeśli nie rzemiosło, aby wychowania tylko sobie zbierał. Glicz. (aby tylko na wyżywienie zarabiał. L.). W krótkim czasie, zebrawszy wszystkie rzeczy, wezbrał ś. i jechał w dalekie kraje. Leop. *(= spakowawszy).* Zbiera na posag, na czarną godzinę *(= odkłada).* Zbierał pieniądze. Troc *(= kuł, zbijał, robił pieniądze).* Zbierał księgi. Troc. Piękne z ksiąg zebrał materje. Troc *(= powybierał; uzbierał, nazbierał ich).* Zbierać wodę deszczową. Troc *(= łapać).* Wpadł w beczkę wkopaną, gdzie wodę zbierano. Mick. Zbierać oklaski = *otrzymywać ze wszystkich stron.* Z. szczegóły = *zsumować, zliczyć.* Zbierzesz te liczby w jedną kupę a. sumę. Troc. [Rose siały i rose zbierowały. Tet.]. Fingalu, w tobie jest zebrana i dzielność bitwy i słodycz pokoju. Kras. *(= skoncentrowana, złączona, skojarzona, zjednoczona, skupiona).* [Zbier ze talary *(= zgarnij)*]. Z. lud = *pozbierać, zgromadzić, ściągnąć, zwołać.* Zbieram żołnierza, wojsko. Kn. Świdrygał, wojsko zebrawszy, ciągnął na Podole, któremu Władysław z swym ludem zastąpił u Łucka. Biel. M. Zebrał na prędkości żołnierza, wojsko. Troc. Zbierać składkę. Zbierać ofiary *(= kwestować).* Przerznął ś. z zebranemi przez siebie siłami bardzo walecznym marszem z Sandomierskiego na Wołyń. Kaczk. Przen.: *skulić, skurczyć, ściągnąć, stulić:* Eneasz zebrał członki, do ziemi ś. schylił. Dm. Płaszczem ś. wszystka do ziemi okryła, oczy wstydliwe sama w ś. zebrała. P. Koch. *(= zmrużyła, stuliła, zacisnęła).* **2.** × Z. = *ułożyć, wypracować, skomponować, usnuć:* Pracowicie zebrana mowa. L. Ale jak subtelnie jeszcze zebrał potwarz! Siem. J. Czyż nie poznajesz, że oni to z miejskich złośliwych rozmów zebrali? Siem. J. **3.** przen. *ściągnąwszy ułożyć; zgarnąć, sfałdować:* Jaspis szatę na piersi zebraną strzymuje. Ustrz. *(= udrapowaną).* W rugi czoło zbierasz. L. *(= marszczysz).* Wszystkie włosy w tył zebrane. L. Rzucił ś. na siodło, cugle zebrał, nahajką ściągnął konia. Krasz. Kiedy nawałności następują, żagle zbierają, dlatego aby wiatry mocy nad okrętem nie miały. Otw. *(= zwijają, ściągają, zdejmują, sprzątają, usuwają, spuszczają, składają).* **4.** Zbierać nogi = *układać kształtnie, szybko, stąpając; pośpieszać, śpieszyć ś., uciekać, dać drapaka:* Bieży jeleń, przesadza ziemie, lekkie stopy zbiera, czyni skok wielki, by przerwał swe tropy. L. Zając szybko zbierał nogi. Jak. W. Trzeba będzie dobrze nogi zbierać, żeby zdążyć do bezpiecznego miejsca przed świtem. Jun. **5.** *ująwszy usunąć; zdjąć, sprzątnąć, pozbierać:* A skoro po potrawach z stołu zebrano, kubki splecione wieńcy z winem podawano. Koch. J. Obóz Z. = *zwinąć.* Ku dniowi obóz zbierać kazał. Warg. Zbierzmy ze stołu. Troc. Zbierać ostatki pozostałe. Troc. Zbierać niedobitki Troc. Zbieram co na ziemi abo z ziemi podnoszę. Kn. Owocu dębowego nie obierają, tylko na ziemi za dojrzałością zbierają. Haur. Zbierać wino. Troc (winobranie). Z. grzyby (grzybobranie). By to nie tu, nie rzekłbyś tak śmiele i po ziemibyś pewnie zbierał zęby P. Koch. *(= miałbyś zęby wybite).* Leży tego kupa koło nas, brać one trzeba, a nie pojedynkiem zbierać Pilch. Adam z zimnej trętwości przez słuchu zasłuchy wydobył ś. i zebrał rozsypane duchy. Przyb. Zbieram z pola = sprzątam Kn. Przez niepokój wojenny z pola rolnik nie zebrał. Błaż. W starym zakonie kazano, aby żąć i zbierając zboża z pola, kłosów na ziemię upadających nie zbierali, ale ubogim na zbieranie zostawili. Skar. Cokolwiek ś. na tym polu najdzie, to kosą podetną, zbiorą i do stodoły zwiozą. Groch. Zbieram pierze z szaty, zbieram zdziebka. Kn. Zbierać kamienie po polu, jagody, zioła. Troc. Zbierać śmietanę z wierzchu mleka = *zdejmować, zgarniać.* Zapraszał do siebie na kawę z śmietanką, własnemi rękami zbieraną. L. Mleko zbierane. Mleko niezbierane *(= mleko prosto od krowy).* Z. tłuszcz z rosołu. Zbierać nierówności gruntu = *zrównać, zniwelować, zestrychować, ściąć* Nie przestając na przyrodzonej równości miejsca, potrzeba pod gruntwagą jedne miejsca zbierać, drugie nawozić. Kluk. Z. włosy (na głowie) = *ściąć do równości, przystrzyc, spuścić, przyciąć.* Zbierać włosy u fryzjera, przycinać, czyli przystrzygać włosy. Mag. Z. kanty *(= ściąć).* Z. drut z ostrza noża *(= zeszlifować stępiony brzeg jego).* Z. róg w kopycie *(= zestrugać, zetrzeć).* Zbierać co w co. Kn. Niech mi ś. uściskać cię godzi, synu miły, i ducha, który cię odchodzi, w usta Z. Bardz. *(= wciągnąć, wessać; scałować, przejąć).* Pszczoły miód i wosk zbierają z kwiatów. L. Z. karty = *zdjąć część talji z wierzchu, aby położyć na niej pozostałą część spodnią.* Ustawicznie zbiera i tasuje karty tak, że są zbrudzone. L. Już zbiera koło siebie chory. Troc. *(= chwyta koło siebie, skubie przed skonaniem).* Sławnego skora śmierć Achilla zbiera, Tyton w przewlekłej starości umiera. Pilch. *(= zabiera,* posp. *sprząta).* Zbierać kogo z tego świata. L. Czemu ten w pośrzodku swoich dni zebrany? czemu owego

licho nie bierze? Pilch. Już podeszłym w leciech, a leda dzień mię Z. może. L. Niedługo zażyjesz tych zbiorów, zbiorą cię też niedługo. Opal. Jan papież tego roku, do ojca zebrany, poszedł. Skar. (= *powołany*). Z. ptaki, wybierać ptaki. Troc, L. (= *wybierać, zabierać, wyławiać ptaszęta z gniazda*). Oka w pończosze podnieść, rozrachować, przybierać, Z. Mag. (w kupę ściągnąć. L.). **6.** *wezbrać, nabrać, wystać ś., naciągnąć, narwać:* Zaczynają te najpierwej wysychać i odpadać krosty, które naprzód zebrały. Krup. Krosty naprzód zbierać i ropieć zaczynają na twarzy. Krup. Jak prędko dobrze zebrały wezykatorje, odjąć je po trzeba. Krup. **7.** *wezbrać, przybrać, podnieść ś., wznieść ś., nabrzmieć:* Woda, rzeka zbiera. L. Jako po deszczu wielkim potok zbiera, tak na nich coraz większy lud naciera. P. Koch. W morze zwykle wchodzą rzeki, a nie zbiera. Zigr. **7.** *wzmóc ś., powiększyć ś., spotęgować ś., wysilić ś.:* W ospie gorączka zbierająca, *febris suppuratoria*. Krup. **8.** *przeniknąć, przejąć, zdjąć, wziąć, ogarnąć, opanować:* Język obłożony, że aż strach zbiera patrzeć. [Przechodzącego koło takich miejsc strach zbiera]. Aż litość zbiera. Żal go zbierał. Kaczk. Człowieka, jaka w te czarcie górzyska wejdzie, aż lęk zbiera Rog. [Tańcują, którego ochota zbierze. Zebrała go chętka. Syna złość zebrała]. **9.** [Ślinka kogo zbiera] = *ślinka mu na co płynie, bierze go oskoma:* Nas scycka (= *ślinka*) zbirá, jag uuñi jedzo]. **10.** [Z kogo] = *naprzeć, przyprzeć:* Brata po tem miéku i gruskach zbiérało na usiádkę. **11.** druk.: Zbierać w drukarni, po wydrukowaniu dzieła arkusze podług porządku liter lub numerów zbierać na ligi Mag. **12.** kon.?: Szarża husarzy nie była podobna do natarcia dawnych w stal okutych rycerzy na ciężkich fryzach, których kłus lub zebrany galop wyczerpywały. Wot. **13.** piw.: Zbierać piwo z kadzi fermentacyjnej = *przerwać główną fermentację przez usunięcie z kadzi, a pomieszczenie piwa w fasach lagrowych.* **14.** szew.: Z liczko = *usunąć naturalną wierzchnią powierzchnię skóry.* **Z. ś. f.** *uzbierać ś., nazbierać ś., zgromadzić ś.:* Zebrała ś. woda w dołku. Z kwesty zebrała ś. pokaźna sumka (= *powstała wskutek zbierania*). Lud zbiera ś. do kościoła (= *schodzi ś., zgromadza ś., napływa, gromadzi ś.*). Zebrał ś. tłum ciekawych. Zbierzcie ś. a słuchajcie, synowie, ojca swego. B. B. Faryzeuszowie, usłyszawszy, iż zamknął usta Jezus Saduceuszom, w jedno ś. zebrali. Sekl. (= *zeszli ś.*) Śmierć nam milsza, niż jarzmo niewoli, niechaj ś. senat zbiera, niech będzie gotowy o tej godzinie. L. Niech go tędy wprowadzi, póki ś. do stołu nie zaczną zbierać goście. L. Odczuwał potrzebę wypowiedzenia tych myśli, które ś. w duszy jego zbierały. Chm. **2.** *skulić ś., skurczyć ś., ściągnąć ś., skupić ś.:* Nie uląkł ś. Ferat, miecza od boku dobył sam w ś. zebrany. P. Koch. (wziąwszy ś. w kupę. L.). Patrząc na dziw straszny Orland w ś. zebrany, nie ma żadnej na sercu i twarzy odmiany. P. Koch. Przen.: Patrona cały umysł zebrany być powinien. L. (= *nie rozstrzepany, nie rozrzucony*). Z. ś. z siłami (= *wytężyć, zebrać siły swe, wysilić ś., wziąć ś. na pazury*). Zapytajcie go, jeśli ś. już zebrał z sobą, rozumiemy, że ś. tego nie zaprzy. Smotr. (= *wszedł w siebie, zastanowił ś., wziął na rozum*). Zebrawszy ś. z pamięcią, niech przyzna, jeśli nie tak, jak piszemy. Rut. (= *wezwawszy na pomoc pamięć, skupiwszy pamięć*). **3.** † Z. ś. na co = *zdobyć ś., wysilić ś., wysadzić ś.* Kn. Witygies zebrał ś. na wojsko i miał ludzi do boju 150 tysięcy. Skar. Dotąd sobie Bolesław po wojnie węgierskiej wydychał, dokąd ś. dostatecznie na wszystko przeciwko Rusi nie zebrał. Błaż. Czynią-é sobie dobrą myśl Rusacy, aleć to z wierzchu postawę tylko stroją, daleko-é serce od postawy mają, na które trudno ś. Z, kto je raz straci. Biel. M. **4.** dokąd = *wybrać ś., przygotować ś., przyszykować ś., aby udać ś.; zdecydować ś. na wyruszenie, na podjęcie czego:* Nad samym świtem zbierałem ś. wyjść z pieczary, w której noc przebyłem. Stasz. Gdy Jaćwingowie często księstwo Włodzimierskie najeżdżali, zebrał ś. na nich książę Jarosław; Jaćwingowie zaś, zebrawszy ś., w sprawie stojeli. Stryjk. Mam na ś. niektóre nieprzyjaciele, przeciwko którym ś. Z. chcę, ábym je o gardło przyprawił. Kosz. Od dawnego czasu zbierałem ś. wnijść z tobą w obszerną rozmowę względem mojej synowicy. L. Zbierać ś. na coś, starać ś. o coś. Zw. Oddawna zbierałem ś. napisać do was, ale brak czasu stał mi na przeszkodzie. Z. ś. do wyjścia, do wyjazdu. [Zastaję właściciela zebranego na kolej. Zbierajcie ś. do dom. Wóje. (= *zabierajcie ś., miejcie ś. ku domowi*). Zbierzcie sie tyz za kumosie (= *zgódźcie ś., zdecydujcie ś. być kumą*) Zebrali ś. i polecieli (= *zebrali ś.*; posp. *wzieli i polecieli*)]. **5.** *zbierając sformować ś., zrobić ś.* Zbiera ś. wrzód, ropi ś., ropę wypuszcza, ropą ciecze. Kn. **6.** Zbierać ś. na co = *zanosić ś. na co mieć ś. na co:* Zbiera ś. na co = ma ś. ku czemu. Kn. Zbiera ś. na deszcz = zbierają ś. obłoki. Kn Zbiera ś na burzę (= *burza nadciąga, nadchodzi, idzie*). Jeszcze przenika serce żałość szczera, i gdy to piszę, na łzy mi ś. zbiera. Kniaź. (= *łzy mi ś. kręcą w oczach, cisną mi ś. do oczu*). Na miękkiej trawie czujni pasterze, gdy na łagodny sen im ś. zbierze, zasnęli twardo. L. (= *zdejmuje ich sen, morzy ich sen*). Zbiera mi ś. na womit = womitować mi ś. chce. Kn. (= *mdli mię, nudzi mię, mam mdłości, nudności*). Zbiera ś. na wojnę (= *szykuje ś. wojna; wojna wisi w powietrzu, zagraża wojna*). **7.** nieos. † Zbiera ś. dobrych ludzi. (Kn.) = *przebiera ś., ubywa.* **8.** anat. † Gruczoły w kłąb zebrane, p. **Gruczoł.**

† **Zebrana, ej,** lm. **e** *zebranie, zbiór, pora zebrania:* Na winnicy po zebranej bywają zostawione grona. (= *po winobraniu*).

Zebranie, a, † **Sebranie** I. blm., czynność cz **Zebrać:** Z. wody deszczowej, *aquilegium*. Kn Gracz mówi: jam posunął tu, wacpan tam, jam wacpanu dał do zebrania, wacpaneś postawił tu w rogu, a ja zdejmuję. Czart. A. Z. z pola (= *sprzęt*). Troc. Z. owoców. Troc. **2.** *zebranie ś.:* Białość krost przemienia ś. w żółtość, która doskonałe Z. oznajmia. Krup. **3.** *suma, ogół:* Po skończonym działaniu czyni ś. Z, *r ductio*. Jak. J. Z. liter na jedno ruszenie wargi, języka L. (= *zgłoska, sylaba,* † *z b i e r a n k a*). **4.** *zsumowanie, streszczenie, treść, suma, kwintesencja:* Z krótkie czego, sumowanie. Kn. Całej świata historji Z. zawsze z mapą dziecięciu dać czytać, a potym obszerną historją drugim nawodem L. (= *skrót*). W zwięzłym zebraniu przyczyn krótką dać odprawę. Bals. Krótkie Z. rozdziałów. Troc. **5.** *zebranie ś. uczestników, schadzka a zjazd, posiedzenie, sesja, zgromadzenie, gramada, zbiorowisko, koło, kołko, grono:* Z. towarzyskie Być na zebraniu. Zagaić, rozwiązać Z. Ogólne, walne, doroczne, nadzwyczajne Z. Uczestnik zebrania. Z. naukowe. Z. stanów. Troc. Ksiądz Łukasz Lwowczyk w wielkim zebraniu

kazał w Przeworsku. Orzech. Gdzie jeno pójdziesz, wszędzie usłyszysz szkodliwe cudzemu honorowi mowy; niema tego zebrania, niema tego domu, gdzieby cudzej sławy nie nicowano. Boh. (= *kompanji*). Zawżdy błogosławieństwo Pańskie wisi nad domem jego i nad zebraniem jego. Rej (= *nad ogółem jego mieszkańców; nad rodziną, familją, rodem jego*). Rozstąpiła ś. ziemia i pożarła Datana i przysuła Z. Abironowe. Leop. (okryła rotę Abironową. B. G.). Z. duchowne, kapłańskie, biskupie = *sobór, zbór, koncyljum:* Koncyljum w Konstancji było zebranie duchownych, gdzie Husa Jana spalono. Biel. M. Swięte Trydenckie Z. Kucz. Z. księży, Z. zakonne = *stowarzyszenie, zgromadzenie, kongregacja:* Ludwik Gonzaga, zakonnik zebrania Pana Jezusowego. Wys. Zebrania kapłańskie rozpędzone były, wszystek święty zbiór onej ś. porażki bał. Skar. Łaska, którą W. K. M. przeciw naszemu zebraniu okazujesz. Wuj. Ignacy z Lojoli, fundator i ociec zebrania Pana Jezusowego. Wys. 6. czego = *zebranie ś. czego, nagromadzenie ś., zbiór, zbiorowisko:* Z. wód. Niechaj ś. zbiorą wody, które pod niebem są, na jedno miejsce, że ś. ukaże susza, i stało ś. tak; i nazwał Bóg suszę ziemią, Z. wód nazwał morzem. Leop. (zgromadzenie wód. Leop.). Ludzkość przy zupełnym inszych cnót zebraniu. Troc. Wielkich pieszczot Z. Troc. 7. † Z. *mienie, majątek, dobro:* Opuściła dom bogaty ojca, jedyna jego zebrania dziedziczka. Skar. A syna po ojcu ma dojrzeć urzędnik (ekonom) i włodarz, aby nie utracał zebrania starego. Ek.

Zebranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zebrać ś.** (p. Zebranie)

[**Zebrować, uje, ował**] p. **Żebrać.**

[**Zebrowanie, a**, blm.] czynność cz. **Zebrować.**

Zebrzyca y, lm. **e**, bot. = **Koprownik.**

Zebu nieod. *bengalski gatunek wołu z garbem na plecach, z krótkiemi rogami:* Tu po raz pierwszy widzieliśmy stado garbatych, ociężałych Z. Sienk.

[**Zebucie, a**, blm.] czynność cz. **Zebuć.**

[**Zebucie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zebuć ś.**

[**Zebuć, uje, uł, Zezuć**, nied. **Zebuwać**] *zzuć, zdjąć buty, rozzuć.* [Z. ś.] *rozebrać ś., zdjąć z siebie odzienie.*

[**Zeburzenie, a**, blm.] czynność cz. **Zeburzyć.**

[**Zeburzyć, y,ył**] p. **Żebrać.**

[**Zebuwać, a, ał**] p. **Zebuć.** Pc.

[**Zebuwanie, a**, blm.] czynność cz. **Zebuwać.**

[**Zebuwanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zebuwać ś.**

Zebździeć ś., i ś., ał ś. *zesmrodzić ś., puścić bąka.*

Zebździenie się, a ś., czynność cz. **Zebździeć ś.**

[**Zec y**, lm. **e**] p. **Rzyć.**

Zecbret, u, lm. **y**, × **Zycbret** druk. *deska wyheblowana, służąca do spuszczania na nią kolumn złożonego pisma.*

Zecer, a, lm. **rzy, Zycer** l. *ten, co podług rękopisu składa pismo, czcionki w drukarni, towarzysz sztuki drukarskiej, składacz.* 2. *brukarz, układający kamienie w bruku.* Zdr. **Zecerek.**

Zecerek, rka, lm. **rki** p. **Zecer.**

Zecernia, i, lm **e** *oddział drukarni, w którym zecerzy pracują:* Drukarski chłopiec pędził do zecerni. Gom.

Zecerowa, ej, lm. **e** *żona zecera.*

Zecerski przym. od **Zecer**; × **Zycerski.**

Zecerstwo, a, blm. *rzemiosło, zatrudnienie zecera.*

Zecerzyna, y, lm. **y** *lichy, nędzny a. biedny zecer.*

Zechamer, (Zec-hamer), mra, lm. **mry** *trybel o drewnianym trzonku w rodzaju młotka z rowkowanym końcem,* wygładnik, odsadnik, przystawnik.

Zechcenie, a, blm., czynność cz. **Zechcieć.**

† **Zechcentel, tla**, lm. **tle** (w Olkuszu) *szesnasta część kopalni dzielonej na akcje.* Łab.

Zechcieć, chce, chciał *powziąć chęć, zachcieć, zażądać, zapragnąć:* Dadzą, czego tylko zechce. (= *będzie chciał; o czym tylko zamarzy*). A jeśli nie zechce podpisać?

× **Zechcyk, l. u**, lm. **i** *sześćdziesiąt, kopa:* Od zechcyku przędzy po groszu. Vol. 2. **a**, blm. *pewna gra w karty:* Mąż wyjął z biurka talję kart i nauczył ją grać w t. zw. zechcyka. Zap.

[**Zechlać, a, ał**] *zjeść.*

[**Zechlanie, a**, blm.] czynność cz. **Zechlać.**

Zechsztajn, u, blm., **Cechsztajn** *wapień permski.* Łab.

† **Zechweltarz, a**, lm. **e**, † **Zalwartarz**, † **Zawaltarz**, † **Zawalitarz** *stróż w kopalni; dozorca dozorujący hasplarzy i trakarzy; dozorca narzędzi w kopalni.* Łab.

† **Zecknąć, nie, nął**, [**Zecnąć, Zecnić**], **Zecknić**, *sobie zmierzić, zohydzić, obrzydzić, obmierzić sprzykrzyć:* Jużem zecknił sobie, mówi młody Leszek, pieszczony i próżnujący żywot. Błaż. By od większego smutku sobie nie zecknął, przeto proszę was, abyście potwierdzili przeciwko niemu miłość. Leop. (by snadź zbytni smutek go nie pożarł. B. B.). Widząc osieł, że pieska głaskali wszyscy, zecknął sobie w swym stanie, nierówny rozdział winując Jabł. Zecknąwszy sobie senat polski z trudnościami nierządu, jedynowładztwa chwycił ś. Błaż. † **Z ś.**, [**Z. ś.**] komu, nieos. = *obrzydnąć, znudzić ś., obmierznąć, sprzykrzyć ś.*, rub. *przejeść ś.:* Zecknęło ś. osłowi w ustawicznej pracy. Jabł. Zecknić ś. Biel. M. [Przecie ja tu sam, i zecnąć mi ś. chce na piękne. Ork. To ś. im na wsi zecniło. Weys.].

Zecknić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zecknąć.**

Zecknienie, a, blm., czynność cz. **Zecknić.**

Zecknienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zecknić ś.**

† **Zeknięcie, a**, blm., czynność cz. **Zecknąć.**

† **Zecknięcie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zecknąć ś.**

Zeclinja, i, lm. **je** druk. *linje służące za podkład pod wiersze, składane w winkielaku i ułatwiające przeniesienie ich na szufelkę,* przekładka, przekładniczka.

[**Zecnienie, a**, blm.] czynność cz. **Zecnić.**

[**Zecnienie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zecnić ś.**

[**Zecnięcie, a**, blm.] czynność cz. **Zecnąć.**

[**Zecnięcie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zecnąć ś.**

Zecować, uje, ował piek. *podawać piecowemu.*

Zecowanie, a, blm., czynność cz. **Zecować.**

[**Zecyrka, i**, lm. **i**] *ćwiczenie, egzercycja.*

[**Zeczczenie, a**, blm.] czynność cz. **Zeczczyć.**

[**Zeczczenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zeczczyć ś.**

[**Zeczczyć, y,ył, Zećcyć**] *zgłodnieć, wygłodzić ś., wycieńczyć ś., spaść z sił z głodu:* To idę raz, pani moja, do Hucisk, a tu na mnie siły uderzają, żem bo zeczczona w sobie przy onej sieczce. Kon. [Z. ś.] *zrobić ś. źle, zrobić ś. mdło.*

[**Zeczfać, a, ał**] *zaczekać.*

[**Zeczfanie, a**, blm.] czynność cz. **Zeczfać.**

Zeczwornik, a, lm. **i** bot. (marsilia) *roś. z gromady paprotników, z rzędu dzierzęg, z rodziny zeczwornikowatych.*

Zeczwornikowate bot. (marsiliaceae) *rodzina roślin.*

[**Zeć, Zjeć, Zje**] *partykuła używana szczeg. w odpowiedziach:* Zdrowiście ta? — Z. ta, chwała Bogu.

[**Zećcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zećcyć.**

[**Zećcenie się, a ś.,** blm.] czynność cz **Zećcyć ś.**

[**Zećcyć, y, yl i Z. ś.**] p. **Zeczczyć.**

[**Zećkać się, a ś., ał ś.**] *naćkać ś., naćpać ś., objeść ś.*

[**Zećkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zećkać ś.**

[**Zećmić się, i ś., il ś.**] *zmierzchnąć ś.*

[**Zećmienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zećmić ś.**

[**Zećpać, a, ał**] *spakować = zjeść opychając ś.:* Żeby go wieprze za to zećpały *(= zżarły)*

[**Zećpanie, a,** blm.] czynność cz. **Zećpać.**

× **Zedarty** *zdarty.* Troc.

× **Zedel, dla,** lm. **dle** p. **Zydel.** Ort., Ust. cen. Zdr. × **Zedelek.**

× **Zedelek, lka,** lm. p. **Zedel.** Troc. Tu panna Helena, siedząc przy piecu na zedelku ze spuszczonemi skromnie oczkami, cieniutko śpiewała światowe pieśni. Chodź.

† **Zedrany** *zdarty.* Fort., Troc. Zdarty, Z., *vicinum* oszarpany. Kn.

† **Zedrgnąć się, nie ś., nął ś.,** [**Zedrżeć**] = **Wzdrygnąć ś.:** Nieprzyjaciele, słysząc twą sławę, zedrgną ś. a polękają przed tobą. B. B. (drżeć i lękać ś. będą przed tobą. B. G.). Zedrgnęło ś. od strachu twego serce moje. Bud. (drży od strachu przed tobą serce moje. B. G.). Kto ś. nie zedrgnie przed majestatem Bożym? Hrb. Zedrgnął ś. Rej. On na takie ś. jego przedsięwzięcie zedrgnął. Warg. [Fakla się zląk, jaze zedrżał.]. Tet.

† **Zedrgnienie, a,** blm., p. **Zedrgnięcie ś.**

† **Zedrgnienie się, a ś.,** blm., p. **Zedrgnięcie ś.**

† **Zedrgnięcie się, a ś,** blm., † **Zedrgnienie ś.,** niek. † **Zedrgnienie** czynność cz. **Zedrgnąć ś.:** Bez zedrgnienia czasem patrzeć na nią nikt nie mógł. Skar.

× **Zedrwieć, eje, ał** *stracić głowę, przytomność, osobliwie ze strachu, zbaranieć, osłupieć, struchleć, przerazić ś.:* Zedrwiał gospodarz, gdzieby gość ten miał umrzeć w jego domu. Pot. Poznał go, widziałem go, rzecze, na swe oczy przy Jezusie! zedrwiał Piotr, ale przecie skończy. Pot. Za usłyszeniem o ciągnieniu Filipa zedrwieli Foceuszowie, mniemając ś. być już zwyciężonemi. Nagur. Czemuż ten, który co rok ś. odnawiał, biały orzeł tak dzisia zedrwiał, tak osowiał? Pot.

× **Zedrwienie, a.** blm., czynność cz. **Zedrwieć.**

× **Zedrwiony** *który zedrwiał:* Na pospolitą zedrwionej fantazji zapadł chorobę. Bardz. (*=przesadzonej, wybujałej*).

Zedrzeć, zedrze, zdarł a. [**zderł**], **zdarty** a. [**zderły, zedrzeły**], [**Zdrzeć, Zedrzyć**], nied. **Zdzierać,** [**Zdzirać**] l. *darciem ściągnąć; zerwać:* Z jakim drżeniem ustek dziecina płakała, gdy z niej piękne sukienki zła ręka zdzierała. Li. Zedrzyj mu perukę z głowy. Troc. Zdarłem go z woza. Troc. Zdziera z siebie wąż skórę. Troc. (*=zrzuca; lini ś.*). Wolę, iż skórę ze mnie zedrze, aniżbym miał przysięgać. Biel. M. (*=złupi, obedrze*). Z. kapelusz z głowy, obicie ze ścian. Z. z kogo odzienie. Z. plakatę. Z. strzechę, poszycie. (*=obedrzeć je z słomy*). Z. z kogo maskę. (*=zdemaskować go*). Z zabitego rycerza zdzierał Mars łup krwawy. Dm. Przen.: Daj mi ziele, coby powoli zdarło wdzięk z jej lica. Zdzieracie poczciwość z nich Rej. Zdarłem uśmiech z mej twarzy. Sf. **2.** przen.: Z. co z kogo, od kogo = *wydrzeć, złupić, wyłupić, wydusić, wymóc, wycisnąć:* Naśladuj rady mojej: wyłup, kędy możesz, zedrzyj, z kogo możesz, wylichw, jako możesz. Rej. Turczyn od smętnych chrześcijan dań żałosną zdziera. Paszk. Przen.: *obedrzeć, zędrzeć, wyżyłować, wyzyskać kogo, ściągnąć zeń niemiłosiernie, złupić ze skóry:* Mojej córce kilka gałganów, wstążek i kornetów kupiłem, a już mnie te przeklęte szachrajki zdarły z pięćset złotych. L. Zdzierać kogo, Z. kogo, niesłuszną i przesadną wziąć od niego zapłatę, ogołocić go z pieniędzy, z majątku. L. Będziemy ludzi zdzierać, a ściany stroić. L. W Warszawie najlepiej ś. mają rzemieślnicy, bo też najlepiej oni ludzi obdzierają. Boh. Na wyjezdnym zdarł mię gospodarz za to, że mi dał apartament, w którym stał podczas elekcji w Frankfurcie palatyn reński. Kras. Zdarł ze mnie niemiłosiernie. Któż teraz w cnocie wsparcia będzie szukał? ten wielki, mądry, kto zdarł, kto oszukał. Kras. Zdarli Holendrzy na djamencie Francuza, jak to zawsze bywa, jeden drugiego bliźni oszukiwa. Nar. Persa ś. stroił, a Macedo zdzierał. Nar. Z. jeden drugiego to rozumem nazywają. L. Naprawa nadpsutych wieńców bardzo wiele ją kosztowała, bo zdarta była od szwaczki i aż musiała ś. zadłużyć. L Tak ś. żalił szlachcic niepomału, od świętego nieborak zdarty trybunału. Nar. Ten rzemieślnik zdziera niemiłosiernie. Zdarł ze mnie okrutnie za mieszkanie. Zdarł jak z ołtarza. Prz. Zdzierają podróżny h. Troc. Nie zszlachcić naród cały, lecz chce szlachtę Z. z chwały. Krasiń. **3.** *drąc zniszczyć; podrzeć:* Z. suknie (*=znosić*). Z. obuwie, podeszwę, obcas (*=ściąć, zdyzelować*). Z. co w strzępy. **4.** *wściągnąć, ściągnąć, wspiąć, spiąć, powstrzymać.* Napom. Ten i ów zdarł konia, by ze strasznym mężem ś. nie spotkać. Sienk. Gudin mocno zdarł konia. Żer. **5.** *uciekać, umykać, dawać drapaka:* W każdej bitwie tak ci zdzierają, jak zające. Sienk. **Z. ś. l.** *drąc ś. zniszczyć ś., zużyć ś., znosić ś., podrzeć ś.:* Z. ś., zdarło ś.. *defrustari.* Kn. (*rozlecieć ś. na kawałki.* L.). Obuwie, podeszwa, obcasy zdarły ś. (*=ścięły ś., zdyzelowały ś.*). Przen.: Z. ś. = *stargać swe siły, swoje zdrowie, zniszczyć ś., wyczerpać ś., wycieńczyć ś., zużyć ś.:* Zdzieram ś. vel Z. ś. = zdrowie, siły utracić. Kn. Zdzieram ś., siły tracę na czym, targam siły. L. Zedrą ś. ci ubodzy chłopi. Troc. Zdarł s. na tych trudach. Troc. **2.** × Z. ś. *rozedrzeć ś., rozerwać ś., rozdzielić ś.:* Z. ś. nie mogę, na dwuch miejscach razem być nie mogę. L. **3.** † Z. z czego = *zerwać ś., urwać ś.:* Zdarłeś ś. z powroza. Pot. Przen.: † Zdzierać ś. z czego = *wzdrygać ś.; wzdragać ś., wzbraniać ś., drożyć ś.* H. Jana. Zdzierać ś. czego = *wymawiać ś., wyłamywać ś., wykręcać ś. od czego.* Górs. J. Z tego ś. trudno zdzierać, poczniimy, co chcemy, jeśli po dobrej woli nie pójdziem, musiemy. Groch. Zdziera ś., wybija ś. z tego. Troc.

[**Zedrzeły**] p. **Zedrzeć.**

[**Zedrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zedrzyć.**

[**Zedrzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zedrzyć ś.**

[**Zedrżeć, y, ał**] p. **Zedrgnąć.**

[**Zedrżenie, a,** blm.] czynność cz. **Zedrżeć.**

[**Zedyć**] partykuła: *toć, przecież, wszakżeż.*

[**Zedżer, a,** lm. **y**] p. **Zegar.**

Zefarowichit, u, lm. **y** min. *sylikoid należący do fosforanów wodnych.*

Zefir, u, lm. **y** l. *wiatr zachodni łagodny, wietrzyk.* Zim. Podmuch, powiew zefiru. Z. na cichym morzu podnosi bałwany. Kochan. Szybko jak Z. łączkę przelata. Zan. 2. *bawełniana tkanina powiewna, cienka.* Zdr. **Zefirek.**

Zefirek, rku, lm. **rki** p. **Zefir:** Wiosny płochy Z. głosi przyjście blizkie, przelatując z pagórków na doliny nizkie. Nar. Zefirków córy, srebrne lilije. Nar.

Zefirowy przym. od **Zefir:** Suknia zefirowa.

Zega, i, lm. **i, Żega** rzem. *piłka zębata do rznięcia, łaubzega:* Z., wiele rzemieślników nazywa tak piłkę zębatą do rznięcia. Mag.

Zegar, a a. **u,** lm. **y, †Zygar, [Zygór, Dzygar, Zedżer]** l. *przyrząd mechaniczny do mierzenia czasu, czasomierz, × godzinnik:* Z. wagowy *(= którego mechanizm poruszany jest działaniem spadającego ciężaru, czyli wagi).* Z. sprężynowy *(= którego mechanizm poruszany jest działaniem rozkręcającej ś. sprężyny).* Zegary wahadłowe: wieżowe, ścienne, astronomiczne. Zegary sprężynowe czyli balansjerowe: zegarki kieszonkowe, chronometry, zegary stołowe i t. d. Z. godzinowy = *bijący tylko godziny.* Z. grający. Z. zamkowy, miejski, kościelny. Z. wskazuje, bije, wygłasza godziny. Z. wybił dwunastą Już dziesiąta na zegarze. Z. chodzi, stanął, zatrzymał ś., wyszedł, spóźnia ś., spieszy ś. Popchnąć, posunąć, cofnąć, nakręcić, naregulować, zatrzymać Z. Nastawić Z. (= wskazówkę zegara) na trzecią (godzinę). Rub.: Z. kłamie, oszukuje *(= fałszywie wskazuje, bije).* †Z. najpewniejszy brzuch. Prz. Dziewiąta na zegarze. Troc. Zegary jedne wybijają 12, tak od północy, jako też od południa, i zowią ś. półzegarze, drugie od zachodu aż do zachodu słońca 24, i te nazywamy zegarem całym; trzecie, które już ustały, od wschodu słońca. Sol. Z. cały. Troc O godzinie ósmej. według całego zegara. Grab. W Krakowie przy Kościele Panny Marji był Z. cały, który po zachodzie słońca tak w lecie, jako i w zimie każdego czasu 24 wybijał. Haur. Dziś pod imieniem zegarów w używaniu są te, które dawniej półzegarzami u nas zwano. L. Co godzina na zegarze uderzy, to już czas przeminął. Rej. I tobie kiedyś wybijaną uderzą zegary Pot. Nie mogło być więcej na zegarze nad godzinę szóstą Lubom. Mości panowie gospodarze, już dziesiąta na zegarze, strzeżcie ognia i złodzieja, chwalcie Boga, w nim nadzieja. L. Budzą ciszę wieczornej godziny głośnym wahadłem po ścianach zegary. Słow. Z. słoneczny = *kompas,* × *słonecznik.* Zegara słonecznego pręt, drót, czopek drótowy, sznurek ukośny, *gnomon* Kn. Słonecznego zegara a. słonecznika pręt, drót a. sznurek ukosny. Troc. Z lub zegarek ciekący, wodny, piaseczny (L.) = *klepsydra.* 2. *przyrząd mechaniczny kontrolujący:* Z. gazowy, p. **Gazometr.** Z. do kontrolowania czujności stróżów, nakręcany przez nich w oznaczonych odstępach czasu. Z. u pojazdu, kontrolujący przestrzeń przejechaną przez niego kursami. 3. Z. morski = *busola, kompas:* Gdy zegara morskiego nie mieli, wiatr ich porwał i trzy niedziele po morzu kołatał, iż nie wiedzieli, gdzie ś. znajdują. Warg. 4. *rodzaj pasjansu* 5. Z. kuchenny = *narzędzie do obracania pieczystego.* L. 6. druk. *przyrząd u pośpiesznej machiny drukarskiej, wskazujący liczbę odbitych przez nią arkuszy,* liczebnik, iloskaz Zdr. **Zegarek, Zegareczek.** Zgr. **Zegarzysko.**

Zegareczek, czka, lm. **czki** p. **Zegar:** Zegareczki modne poczęły nam ś. podobać. L. Nim będę miał honor czym lepszym przysłużyć ś. wacpanu, teraz ten Z. Boh.

Zegarek, rka, lm. **rki** l. p. **Zegar** (szczeg. mały zegar kieszonkowy): Z. kieszonkowy, męski, damski, złoty, srebrny, kryty. Z. bijący = *repetjer.* Obciągnąć Z. Łańcuszek od zegarka. Kto ma folwarki, może mieć zegarki. Prz. Punktualny, jak Z. Życie z zegarkiem w ręku *(= z skrupulatnym rozłożeniem czasu na różne zajęcia).* Był wystrojony, przy zegarku. (= *miał przy sobie zegarek).* W zegarku ruch indeksu od ruchu wewnętrznych kółek pochodzi. Kopcz. Wisiały rzędem zegarki kameryzowane. Kras. W zegarku piasecznym jeden piaseczek po drugim wycieka. Fur. 2. [Zegarki] = *pastylki* (pastil. sanun.).

Zegarkowy l. przym. od **Zegarek:** Szkiełko zegarkowe. Koperta zegarkowa. Obrót zegarkowych skazówek czyli indeksów. Ustrz. Oczy jej podobne są do indeksu czyli skazicieła zegarkowego Bals. Z. łańcuszek. Troc. Życie jego przy jenerale przybrało regularność zegarkową. Jeż 2. Z. ogon (u gołębiarzy) = *ogon gołębia, w którym pióro, białe u nasady, przybiera stopniowo kolor ciemniejszy ku końcowi.*

Zegarmistrz, a, lm. **e, [Zegiermistrz, Zygiermistrz, Zegarnik]** *rzemieślnik robiący, reparujący zegarki:* Z., co rządzi zegar. Kn. Żart: Z., co obcasy nakręca. Prz *(= szewc)*

× **Zegarmistrzka, i,** lm. **i** p. **Zegarmistrzyni.** L.

Zegarmistrzostwo, a, blm., **Zegarmistrzowstwo** *sztuka robienia zegarków, zegarów, rzemiosło zegarmistrza:* Zegarmistrzowstwo, jeden z najsubtelniejszych kunsztów. Haur.

Zegarmistrzowa, ej, lm. **e,** *żona zegarmistrza.* L.

Zegarmistrzowski przym. od **Zegarmistrz:** Kunszt Z Haur.

Zegarmistrzowstwo, a, blm., p. **Zegarmistrzostwo.**

Zegarmistrzówna, y, lm. **y** *córka zegarmistrza.*

× **Zegarmistrzyk, a,** lm **i** *czeladnik zegarmistrza.* L.

Zegarmistrzyni, i, lm. **e,** × **Zegarmistrzka** *ta, co robi zegary, zegarki.* L.

[Zegarnik, a, lm. **cy]** p. **Zegarmistrz.**

× **Zegarny** p. **Zegarowy.**

Zegarowy, × **Zegarny** przym. od **Zegar:** Tarcza zegarowa Wieża zegarowa. Zegarna godzina. Wor. Mechanizm Z. Tarcza zegarowa *(= cyferblat).* Dzwon Z *(= jakikolwiek przyrząd dzwoniący w zegarze).* Przyrząd Z. = połączony z nabojem i sprowadzający jego wybuch w oznaczonym czasie. Barometr Z. = a) *barometr podający wskazania swe za pośrednictwem skazówki obiegającej tarczę.* b) niek. *aneroid.*

Zegarzysko, a, lm. **a** m. i ni., p. **Zegar:** Z. było, a figurki na nim tańcowały gdyby w szopce. Krasz.

Zegielgarn, u, lm. **y, Zygielgarn** *niby żeglarska żaglowa przędza, gatunek szpagatu:* Z. Troc. Zygielgarn, nici do pakowania. Dudz.

[Zegiermistrz, a, lm. **e]** p. **Zegarmistrz:** W jednym mieście Z, był. Kolb.

× **Zegiej, a,** lm. **e** bot. p. **Widlak.**

× **Zegleń, a,** lm. **e** bot., p. **Widlak.**

[Zegleń, a, lm. **e]** p. **Zegleń.**

[Zeglewać, a, ał] *bić, walić:* Ich tam zeglewali, bili, mordowali, niech sąd Boski broni. Rozw.

[Zeglewanie, a, blm.] czynność cz. **Zeglewać.**

[Zegłóweczek, czka, lm. **czki]** p. **Zegłówek.**

[Zegłówek, wka, lm. **wki]** *poduszka.* Zdr. **[Zegłóweczek].**

Zegnać, gna a. **† zżenie** a. **[zeżenie], gnał,** rozk. **gnaj** a. **† zżeń, [zeżeń], Zgonić,** nied. **Zganiać** I. *goniąc zgromadzić, skupić; spędzić:* Zganiam do kupy, *compello.* Kn. Oślepione owieczki swoje raczył zganiać a przyłączać do siebie. Rej. Raczej krowy zegżone do stada podźmy, zżeńmy; wilk z lasu rad ś. tu więc skrada. Gawiń. Zganiać bydło do kupy. Troc. Pasterka trzodę do owczarni zgania. Szym. *(= zagania).* [Zeżeń swinie]. 2. z góry, z powierzchni = *goniąc usunąć; spędzić, przepędzić, przegnać:* Zganiam precz, *depello, abigo.* Kn. Bóg z nieporządnych ciemności wyważył ziemię ku górze, zegnawszy z niej wody w morze. Groch. Nieprzyjaciela z pola zgonił. Troc. Światło ś. prezentuje, nocne ćmi płomienie, stare Baby pobladły, i Wóz z nieba zżenie toż światło. Bardz. Cożkolwiek bądź, wyjeżdżaj, nim noc dzień ten zżenie; bież do Kolchów, tam przyduś miłosne płomienie. Min. Z. kota, muchy ze stołu. Zgoniny, które ś. z omłóconego zboża zganiają, koniom i wołom są wyśmienitym obrokiem. Kluk. [Ja tego zdrajcę ze świata zegnała] *(= zgładziła).* Zgania ta wódka złoto ze srebra. Troc. *(= odłącza, strąca, szejduje).* Zganiać glejtę Troc. Nie zegnał jednak słońcem owej słoty, jaka ciemnicą zaszła w jego duszę. Ork. 3. *spędzić, zczyścić, usunąć, zniszczyć, wywabić:* Łuski a. otręby ze płci zganiać. Sien. Włosy zganiać, gdzie ich nie potrzeba Sien. Zganiać plamy, łuski. bielmo, włosy. L. Piegi z twarzy Z. Troc. Zganiać zaraźliwe powietrze z mieszkania. Troc *(= wypędzać).* 4. Zganiać co na kogo, na co = *spędzać, zwalać, zmawiać, składać:* Sam spsocił, a na kogo zgania. Zwykliśmy wiele zganiać na zarazę. Perz. Turcy posła naszego na lesie zabili, co rozumiem, na saprzą uczyniono i na łotrowstwo zeguano. Biel. M. Gdy krowy mleka szczupło dają, na czary i gusła rady zganiają Haur. Co jeden na drugiego zganiał. Troc. [A zeżeńże na chłopca]. 4. † Zgonić = *dognać, dogonić, dopędzić, doścignąć:* Ten sobie Z. życzy, ów ujść z zdrowiem całym. Otw. Nie żywili nikogo tego, kogo potkali a. zgonić mogli. Górn. Nie oprę ś., aż męża z Cyreny zgonię i dźwignę z nim krzyż on zbawienny. Mias. 5. Zgonić = *gonieniem zmęczyć, zmordować, sforsować; przepędzić aż do nadwerężenia, spędzić:* Z. konia. **Zgonić ś.** (dok.), **Zganiać ś.** *zmęczyć ś., zmordować ś., sforsować ś. gonieniem, zlecieć ś., zmachać ś.:* Kiedy ś. pies zgoni, trzeba mu piwem rozbić parzę, a jeśli nazbyt zgoniony, i mlekiem. Ostror.

Zegnanie, a, blm., czynność cz. **Zegnać.**

× **Zegnicie, a,** blm., czynność cz. **Zegnić.**

× **Zegnić, ije, ił** p. **Zgnić.**

[Zegnoić się, i ś., ił ś.] *spocić ś.*

[Zegnojenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zegnoić ś.**

× **Zegrać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zgrać.**

× **Zegranie, a,** blm., czynność cz. **Zegrać.**

× **Zegranie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zegrać ś.**

[Zegroda, y, lm. **y]** *ogród.*

× **Zegzić, i, ił, Zgzić** *gżąc zapalić, nabawić szaleństwa.* × **Z. ś.** *gżąc ś. zapalić ś., rozszaleć ś.; być pobudzonym przez upał słońca a. przez owady:* Zegżone bydło trąciło kopytem. Nar. Raczej krowy zegżone do stada podźmy, zżeńmy; wilk z lasu rad ś. tu więc skrada. Gawiń. Wszeteczna babo, czyż w skrzepłych żyłkach krew zagżona bryka? Nar. *(= podniecona namiętnie, wzburzona).* [Już go bący poszczypali, już sie zegził].

Zegzorcyzmować, uje, ował *egzorcyzmując zwalczyć:* A myśmy po sobie tylko spojrzały, oczami mówiąc, żeśmy szatana zegzorcyzmowały. Słow.

Zegzorcyzmowanie, a, blm., czynność cz. **Zegzorcyzmować.**

[Zegzułt, a, lm. **y]** *Jezuita.*

× **Zegżenie, a,** blm., czynność cz. **Zegzić.**

× **Zegżenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zegzić ś.**

Zehamf, u, blm. powr. *konopie w dobrym gatunku.*

[Zej]!: Naska góralska Z. przecie w kyrpcak a. boske sła?... Tet.

[Zejdeł, dła, lm. **dłe]** *szklanka do piwa.*

[Zejdźmy] p. **Zejść.**

† **Zejma, y,** blm. I. *zejmowanie, zjęcie.* Sł. wil. 2. *zachwycenie, zachwyt.* L.

† **Zejmać, a, ał** i † **Z ś.** p. **Zjąć.**

† **Zejmanie, a,** blm., czynność cz. **Zejmać.**

† **Zejmanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zejmać ś.**

[Zejmić, i, ił i **Z. ś.]** p. **Zdjąć.**

[Zejmienie, a, blm.] czynność cz. **Zejmić.**

[Zejmienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zejmić ś.**

Zejmować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zjąć.**

Zejmowanie, a, blm., czynność cz. **Zejmować.** Troc Z., zjęcie, zejma. L.

Zejmowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zejmować ś.**

† **Zejrzeć, y, ał, [Zejźrzeć, Zeźreć],** nied. † **Zzierać** I. *spojrzeć na dół, wejrzeć.* 2. *ujrzeć, spostrzec; patrząc zdybać; podpatrzyć:* Zejrzeli go, jak ściągał rękę do worka. 3. [Z.] *stać ś. dojrzałym.* 4. [Z.] *zmizernieć.* † **Z ś.** na co = *obejrzeć ś.; wziąć co na uwagę:* Cokolwiek czynić będziesz, zejrzyj ś. na koniec, zejrzyj ś. na śmierć. Pilch. *(= pomnij, miej wzgląd, bacz na nie).* Mały stąd zaszczyt twój, że powierzchowne słowa rozumieją; niechby ś. zejrzeli raczej na twe chwalebne sprawy, a z nich pochop do dobrego brali. *(= zapatrzyli).* Zejrzymy ś. na to, abyśmy tym, czym podziwienie sprawić chcemy, innych do śmiechu nie pobudzili. Pilch.

Zejrzenie, a, blm., czynność cz. **Zejrzeć.**

† **Zejrzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zejrzeć ś.:** Z. ś. na nas samych prawidłem dla nas będzie, zwłaszcza jeśli ś. z tobą naradzać zechcemy. Pilch.

[Zejsło] p. **Zejść.**

[Zejszła] p. **Zejść.**

Zejscie, a, lm. **a,** † **Zeście,** † **Zeszcie,** † **Zniście** I. czynność cz. **Zejść:** Po zejsciu z góry stanął nad rzeką. Troc. Po zejsciu jego z urzędu brat mój nastąpił. Troc. Z. księżyca, gwiazd = schód, schyłek. Kn. Schyłek czego, roku, lata, zeście, schód, *extremum anni.* Kn *(= resztki).* Z. = *śmierć, zgon.* Jedno jest wszystkich weszcie do żywota i jednakie zeszcie. Wuj: (jedno jest weście wszystkim ku żywotowi i jednostajne schodzenie. Leop.). Świat... mógłby nie rok i nie dwa czernić ś. w żałobie po twym zejściu. Kochan. Z. bez pokuty. Skar. Po zejściu z tej ziemi Skar. Bóg jej dał bardzo szczęśliwe Z. Skar. Zejscia jej bez żałości i serdecznego bólu i wylania łez naszych wspominać nie można. Skar. Po zejściu jego. Troc. Z. z tego świata. Troc. Kto żalem prze-

jęty nie był, że którego, gdyby można było, nieśmiertelnym mieć wszyscy chcieli, tego potrzebnego nawet przez naturę zejścia nie czekano. Siem. J. Niestetyż! mówi na to głupie męstwo, co krwią, ba, zejściem częstokroć zwycięstwo ugania. Opal. Akt (spisany) zejścia = *sepultura.* **2.** *miejsce, drogą, którą schodzą, schód, spadek, spadzistość, pochyłość do schodzenia:* Przybliżył ś. już Jezus ku ześciu abo dołowi góry Oliwnej. Sekl. **3.** p. **Zejście ś. 4.** gim.: Z. a. opuszczenie= *powolne lub prędkie opuszczenie ciała po wykonaniu ćwiczeń gimnastycznych.* **5.** lek.: Z. choroby (eventus morbi) = *zakończenie choroby, wynik, wypadek choroby.* Z. pomyślne (eventus faustus). Z. niepomyślne (eventus infaustus). Z. śmiertelne, śmierć (exitus letalis, decessus, mors).

Zejście się, a ś., blm., †**Zeście ś.,** †**Zeszcie ś.,** †**Zniście ś.,** †**Ziście,** niek. **Zejście I.** czynność cz. **Zejść ś.:** Zeście, oglądanie ś. z kim, potkanie. Kn. *(= schadzka, widzenie ś., zobaczenie ś., zobaczenie, wizyta, spotkanie ś., widzenie).* Oglądanie ś. z kim, ujrzenie, zeście obecne, *ut* do oglądania, do ujrzenia, do zejścia co odłożyć, *in congressum alterum,* W tym zejściu, potkaniu go raniono. Troc. Z. ś., Z., sprawa cielesna. L. Na jedno tedy zeszcie niewiasta poczęła. Leop. (na jedno poznanie poczęła. Leop.). Ale przymiot... aza go nie z jednego z plugawą zejścia zaraz oberwać może Ocz. Z. ś., zejście, zgromadzenie, schadzka, skupienie ś. ludu, abo miejsce skupienia, schodzenia, zbór, zebranie. L. Tego dnia będziecie mieli święte zeście, a żadnej roboty nie poczniecie. B. B. (dnia pierwszego zgromadzenie święte mieć będziecie. B. G.). Pasterze czują nad trzodą Pańską, pilność czyniąc około ludu Bożego, pasząc ześcia ludzkie słowem prawdy. Rej. Gdzie ś. kolwiek na jakim ześciu być przytrefi, by też siedział napoczciwszy człowiek, gdy przyjdzie chociajby nawiętszy nikczemnik a łańcuchów nawiesza na sobie, już ś. ty pomknij szarasy, siądźże ty pozłocisty. Rej. (= *na posiedzeniu, na sesji).* Rozkosznemi rzeczami tak świeccy, jako duchowni zdobią swe ześcia i biesiady, po stołu dzięki czyniąc Bogu, a zasię do tegoż ś. wrócić, podczosać zasię języka o ludziach mówiąc. L. Na przeszłym zejściu umówiliśmy z sobą. Troc. Wszystkie skryte zejścia, schadzki zakazano. Troc

Zejść, zejdzie a. [**zyjdzie, zeńdzie, zyńdzie. znidzie**]. **zejdziemy** a. [**zejdęmy. zyjdąmy**], **zejdą** a [**zydą**], **zszedł, zeszedł.** [**szczed, szczet zysed. znyset**], †**zczedł,** †**sczedł,** †**szczedł, zeszła** a. [**zejszła**]. **zeszło** a. [**zejsło, znysło**]. [**Zęść Zeńść**], †**Znijść,** †**Ziść,** nied. **Schodzić,** × **Schadzać I.** *idąc spuścić ś. z góry, zstąpić; usunąć ś. z powierzchni:* Do jaskini przez wiele stopni po wschodzie schodzono. P Koch. Schód, którym schodzą na dół, jako wschód na górę, właśnie mówiąc. Kn. Mesjasza, który ich nawiedził, szczedszy z wysokosci, przyjąć nie chcieli Wuj. Schodzić, zstępować z góry. Troc. Schodziłeś z góry taki sam blady, taki sam wysmukły, jak dzisiaj, tylko że z okiem w płomieniach. Krasiń. Ku Jordanu schodzi wodom. Uj. Sąd zszedł na grunt. *(= przybył).* Towary, skóry Wisłą schodzą do Gdańska. Troc. Z do piwnicy. Woda schodzi *(= spływa, ścieka).* Ścieżka schodzi ku dołowi *(= zniża ś., chyli ś., prowadzi, kłoni ś. ku dołowi).* Krew z naciętego miejsca schodzi *(= odchodzi, spływa, ścieka, sączy ś.).* Zszedszy na brzeg, naleźli młodzieńca pięknego, bez siły i bez ruchu w piasku leżącego. Cho. Wszedłem na drogę szczęścia, z której dziś schodzę. Fred. A. Przen.: *upaść, dojść do stanu poniżenia:* Z. na psy, na dziady. Znamienici panowie schodzili do stanu drobnej szlachty. Mochn. Rzeczpospolitą djabli biorą, bo już tak bezsilna, na takie psy zeszła, że ś nikomu nie może opędzić. Sienk. Przen.: *zmaleć, zmniejszyć ś., zredukować ś.:* Z. do zera *(= skończyć ś. na zerze).* Przen.: *zniżyć ś., uniżyć ś.:* Z. aż do prośby, aż do drobiazgów. **2.** *zaniknąć, zniszczeć, skończyć ś., mieć ś. ku schyłkowi, ku końcowi, ubyć, wyczerpać ś., wyjść, spasować, skapieć, zmarnieć, zestarzeć ś., podupaść, zniedołężnieć, zwątleć:* Zima, lato schodzi. Troc. Schodzący rok, życie. Troc. Jam ś. zstarzał i jużem szedł w leciech. Wuj. (zszedłem w leciech. B. G.). Da-ć Pan serce bojaźliwe i oczy schodzące i duszę żałością utrapioną. Leop. (oczy zemdlone. B. G.). Marja z wielkiego smutku prawie umierała, lubo język jej w słowa ubogi szczedł i ścisnęty zewsząd serce trwogi. Odym. Co ś. chlubisz w padolech? zszedł padoł twój. Leop. (co ś. chlubisz w wałech? rozplozł ś. padoł twój Leop.: co ś. przechwalasz dolinami? spłynęła dolina twoja. B. G.; przepadła, już po niej. L.). Zboża, które na każdy rok dawano, nie domagałem ś., bo był bardzo zczedł i zubożał lud. Leop. (ciężka była niewola na ten lud. B. G.). Z. na czym = *podupaść, szwankować, niedomagać.* Na zdrowiu schodził i prawie umierał. Star. Pobożny rozprasza na prawo zubożałe, którzy zeszli na zdrowiu starością. Gil. [Matka ze sił zeszli. Kon. *(= opadli)*]. Umarł we stu i dwudziestu lat, a jeszcze był nie zszedł na wzroku ani stracił czerstwości. B. B (nie zaćmiło ś. oko jego. B. G.). Już był bardzo zszedł na wzroku, tak iż nic rozeznać nie mógł. B. B. (oczy jego już ś. były poczęły zacimiać. B. G.). Schodzi miesiąc, zima, *decrescit, senescit.* Kn. Schodzący, na schodzie, abo kończący ś. rok, miesiąc, *vertens annus, exiens, volvens.* Kn. Schodzi już zima, mroźne tają lody, a wiosna miła i Zefir ś. śmieje. Kniaź. Mam pełną beczkę wina albańskiego, któremu schodzi z roku dziewiątego. Li. *(= kończy mu ś. rok dziewiąty).* Jedno schodzi, drugie wschodzi, a. ś. rodzi. Kn. *(= jednemu ze świata, drugiemu na świat).* Co ś. rodzi, to schodzi. Kn. Wesele moje jest-ci wypełnione; on ci musi rość, a ja schodzić. Sekl. (podleć a. umniejszać ś. Sekl.). Dzionek schodzi, noc zapada. Pod lat niewieścich schodziła południe. Mick [Z. na kaput, (p. Kaput)]. **3.** *upłynąć, przejść, minąć, ujść, zbiec, ubiec:* Czas, lata schodzą. Troc. Chcę tu zostać, aby mi czas zszedł Troc. Czas mi schodzi na czytaniu i pisaniu. Jeżeli każdy w obfitości słów zdania swoje będzie oświadczał, to na samym mówieniu sejm zejdzie. Djar. gr. *(= spełznie).* Wszystkim ś. potym, kiedy wiek nasz znijdzie, tam stawić przyjdzie. L. Niech mu dzień wesoło schodzi. Groch. Dzień zszedł wesoło. Kras. Krotochwilny w drodze towarzysz stoi sam za woźbę, jakoby cię wiózł, gdy czas z takowym wdzięcznie zejdzie. L. Tak zszedł ostatek zimy. Kochan. Smutno jej schodziły dni. Korz. *(= pędziła dni).* [Na cémby świat schodziuł?] *(= coby ludzie robili).* **4.** *wygasnąć, ustać, skończyć ś., wymrzeć:* Zacny dom Augustusów szczedł bez potomka. Biel. M. Laurze, nie kwitnij! zeszły wielkie dusze. Kras. *(= minęły, przebrało ś. ich, już ich nie masz).* **5.** *opuścić dane miejsce, przejść dokąd i ąd, odejść, ustąpić, usunąć ś., oddalić ś., pójść precz, ujść:* Powinni ś. wszyscy przed swoim wojewodą popisować, a na

św. Marcin wychodzić na pole, a drudzy schodzić. Star. Rzekszy, zszedł w obłoki, zostawiwszy onych. Groch. Schadzam, schodzę, uchodzę, chronię ś. Kn. Tu sobie po nadbrzeżnych czasem krzakach schadza, czasem ś. pod drzew gęstych cieniami ochładza. Nar. Znijść mu muszę z oczu. L. Ani ś. deszczowi Z. pod mój dach wzdryg nie. Żebr. (= *umknąć*). Inni wymawiali ś., że im konie zeszły, pachołkowie pouciekali. Górn. Przen.: Żołnierz zszedł z posterunku (= *opuścił go*). Przen.: Plama zeszła = *wyszła, znikła z powierzchni, puściła*. Farba schodzi = *złazi, obłazi, puszcza*. Puchlina, piegi, sinośc (i t. p.) schodzą = *ustępują, rozchodzą ś., znikają, zmniejszają ś.* Nigdy nie schodziła z nich pilna opatrzność Pańska. Rej. (= *nie odstępowała, nie opuszczała ich*). Straż a opieka Pańska nie zejdzie z niego. Rej. Sztuka ta nie schodzi z repertoaru. Sztuka ta nie schodzi z desek teatralnych, ze sceny. Zeszedł kto ze sceny publicznej = *wycofał ś. do życia prywatnego, do zacisza domowego; społeczeństwo zapomniało o nim, przestał być ogólnie znanym*. Uśmiech nie schodzi z jego twarzy. Wszyscy życzymy, żeby korona z głowy potomstwa jego nie schodziła. Pas. [Schodzić z pola] (*o psie, gdy dla starości już niezdatny do polowania*). **6.** Z., Z. ze świata = *umrzeć, rozstać ś. z tym światem, przenieść ś. na tamten świat:* Zabitą śmiercią zszedł Hipolit. Otw. Nieswoją Z. śmiercią znaczy śmierć gwałtowną. Pilch często trzy części ze czterech dworu baszy powietrzem zejdą. Kłok Urban papież męczenniczą koroną szczedł. Biel. M. Przemysław szczedł, nie zostawiwszy po sobie żadnego potomka. Biel. M. Co ś. łyse urodzi, łyse ze świata schodzi. Bies. Pięknie zszedł ze świata i umarł śmiercią ludzi sprawiedliwych. Dambr. Rozumny tak ma z świata tego schodzić, jak z uczty. Koss. Jan dobrowolną i przyrodzoną śmiercią miał Z. z tego świata. Białob. Z. podagrą. Wen. Powietrzem zszedł. Troc. Zszedł w tym roku król. Troc. [Lepiej pójść za mąż, niż dziewczyną schodzić]. **7.** *idąc zboczyć, zstąpić, ustąpić, wykroczyć:* Z. komu z drogi = *ustąpić ś., zrobić mu miejsce*. W drogę nie wchodź nikomu, lecz nie każdemu schodź z drogi. Faleń. Z. z toru, z drogi (= *zgubić je, minąć ś. z niemi*). Przen.: Z. z drogi cnoty, honoru, obowiązku (= *wykroczyć; sprzeniewierzyć ś. im*). Jeżeli serce jest nieskażone, tedy pewnie i rozum z toru prawego na ubocz nie zejdzie. Pilch. Z. komu z drogi, z oczu = *usunąć ś., nie włazić mu już w oczy, unikać go, nie pokazywać mu ś.* Gdy go ujrzę zdaleka, schodzę z drogi. **8.** *zbyć, zostać:* Schodzi z stołu siła. Kn. (= *wraca*). Ze stołu nic nie zeszło. L. Siła zawsze ze stołu naszego schodzi. Troc. Pieczyste zeszło ze stołu. Troc. Przy przykrawaniu zeszedł klin sukna, kawałek bala (= *odszedł, odpadł*). Oj! oj! nie mówię, żeby to dawniejsze lata, kiedy z roku na rok stożek żyta schodził, a w zasieku zawsze bywały zapasy. Krasz. **9.** na kim, na czym = *zbywać na czym, brakować, niedostawać czego, nie starczyć:* Schodzić, *deficere*. Ps. flor. Co oliwie tej zeszło na urodzie, obfitością nagradza. Kn. Co jej zeszło na urodzie, obfitością i cnotą nagradza. Troc. Co na jednym zeszło, drugim ś. nagrodziło. Ern. Zbyt dobrze o sobie trzymając, rozumiecie, iż wam co do wewnętrznej szczęśliwości wszystkiego brakuje. Kras. Do żadnego dzieła bądź najtrudniejszego ani mu na mężnej cnocie, ani na wrodzonych przymiotach nie zeszło. Oss. Której kiedy zbrodni na obrońcy zeszło? Pilch. Ponieważ na ludu rzymskim nie schodzi wam, senatorowie, nie dawajcież przyczyny sądzenia, jakoby na was schodziło ludowi rzymskiemu. Nagur. (lud do waszej pomocy gotów, bądźcie ludowi do pomocy. L.). Ojczyźnie i w sagu i w todze nie zszedł w pokoju, nie zszedł i we trwodze. Jabł. (nie chybił jej, nie ubłiżył pomocy, usługi. L.). Mówił on panu: ujeżdżaj, boć o cię gra idzie, a ja jeśli tu zginę, mało ć na tym zejdzie. Papr. (mała szkoda, mała strata, mały ubytek. L.). Nie schodzi to mu na sposobach, na ludziach sposobnych Troc. Ma sposobność, ale mu zejdzie (schodzić będzie) na pilności. Troc. Wiem, na życzliwości twojej nic nie schodzi. Troc. Zejdzie na kim. Rej (= *brak kogo*). Na mnie schodzić nie będzie. Troc (= *już ja w tym będę, ażeby...*). Na pieniądzach mu schodzi. Troc. Schodzi na czym. Wen. Najszczęśliwszym będziesz z królów, albowiem na niczym ci schodzić nie będzie. Ostr. S. W kraju naszym nie schodziło na zwolennikach tej szczególnej nauki. Ostr. S. **10.** × Z. z czego = *wyzuć ś., ogołocić ś.; rozstać ś., rozejść ś. z czym, stracić co, pozbyć ś., wyzbyć ś. czego:* Gorzko było Janowej Z. z rysiej szubki i łańcucha. Krasz. **11.** kogo = *nadszedszy zastać, zaskoczyć, złapać; zdybać:* Schodzę kogo, *inopinatus advenio*. Kn. Pocóż mnie znienacka schodzić? Abożem cię schodził? Ah, Nino! czy ś. godzi znienacka nas schodzić! Zabł. Julją córkę zszedł August z kobietami, a one pielą jej włosy z siwizny. Bud. B. Będę pode drzwiami pilnował, żeby pan Szymon nie zszedł ichmościów. Idźże sobie, mówię ci, gdyby nas moja matka zeszła razem, tobym ś. już i widzieć z tobą nie mogła. L. Nie chodź tu tak często, jak cię drugi raz jejmość zejdzie, nie wywiniesz ś. tak gładko, jak pierwej. L. Ah, pójdź, może tu nas kto Z. L. Schodzę kogo na czym złym, *deprehendo*. Kn. Zszedł mnie, jakem dobywał z worka pańskiego kilkunastu czerwonych złotych. Czart. A. Pięknie nas zeszedł, jakby jakich złodziejów. L. Muszę cichuteńko Z. ją z jakim galantem, a potym dopiero pokażę jej, że jestem mężem. L. Zszedłeś nas wacpan. Troc. Z ruśnicy nie tylko ptaka, ale i zwierzę może Z. Trzyc. (= *podejść, ustrzelić*). **12.** † Z. kogo = *podejść, zdybać; zasadzić ś. nań:* Schadzam na kogo, schodzę na kogo, *obambulo, insidias alicujus vitae meditans, molliens*. Kn. (dybię na kogo. L.). Schodził (schadzał) na niego, aby go zabił. Troc. Jako rozbójca wilk koło obory schadza wieczorem na zawarte stada. P. Koch. Oszukać a rozumem schodzić. Rej. **13.** † Z. czym = *zajść, splynąć, oblać ś.:* Z. czym, zajść czym, np. materją, otokiem, ropą. L. Potłuczenia zwolna goić należy, dopóki potłuczone ciało otokiem nie zejdzie. Perz. **14.** † Zejdzie komu co, p. **Z. ś. 15.** Schodzić co, dok. *zmierzyć krokami, przejść, obejść; chodząc zwiedzić, obejść:* S. pola, lasy, miasto, *peragrare, obire*. Kn. Jednego dnia, kiedy miasto wszystko schodził... Prot. Siła lasów omacmie schadza Otw. Skrążyłem ziemię i schodziłem ją. Wuj (okrążałem ziemię i przechadzałem ś. po niej. B. G.). Wstań że a schodź ziemię wszerz i wdłuż. Leop. Miał S. wszystkę ziemię, opowiadając możność Bożą. Leop. (wszelkie miejsca, gdzie ludzie, mieszkają, obchodzić. B. G.). Niektórzy schodzili rozmaite prowincje. Leop. (przemierzali krainy. Leop.). Przy dę do was, gdy obejdę Macedonją, bo Macedonją schodzę. Leop. (bo pójdę przez Macedonją B. G.). Tu edeńskie ogrody żywą stopą schadza. Len. **16.** *znisz-*

czyć chodzeniem, znosić, zużyć: Wdziawszy na swe plecy szaty schodzone, mówią, że dalecy z krajów odległych. Leszcz. S. Kupił sobie stary żupan i schodzone szarawary. Koch. W. Wdowę żonę pojmujesz, jakoby też stary żupan lub schodzone kupił szarawary. L. Schodzić buty na posługach. Rzew. Ja zęby na tym zjadłem, nogi schodziłem. Jun. [Pełną skrzynię sukien, bym ich nie schodziła. Progów nie przedepce, podwórza nie schodzi]. Przen.: Na swe rodzice narzekają, że ich też kiedy uczyć nie dali, że swoje lata na dworze prosto z chłopiąt jeszcze zeszli a strawili. Glicz. Lepiej o tym rozumieli, którzy ładnego czasu późno nie chcą znijść. Glicz. **17.** × Z. *wzejść:* Zboże, słońce zeszło. Gdzie ich nie posiejesz, tam zejdą. Jeż. [Rozmaryjan zielony nie schodził. Owies zejdzie]. [Ciasto zejdzie] = *ruszy ś., wyrośnie, pójdzie w górę.* **18.** ![Schodzić] dok. *iść, pójść:* Schodź, przynieś. **19.** [Schodzić] = *szkodzić.* **Z. ś. I.** *zetknąć ś., spotkać ś., zdybać ś. z kim, z czym, natknąć ś. na kogo, na co:* Temi drzwiami idźmy, to ś. z nim zejdziemy. L. Zejdź ś. z nim dla ugody. Troc. Zeszli ś. z sobą na drodze, w kościele. Troc. A gdy ś. zejdą trafem u sąsiada, zawsze ś. z sobą kłócą po łacinie. Syrok. Przen.: Rzeki ś. schodzą = *spływają ś., łączą ś., zbiegają ś., jedna wpadła w drugą.* Ulice, drogi schodzą ś. Na tę jednę drogę do grobu wszystkie nasze gościńce schodzą ś. Karp. Na jeden dzień zeszły ś. dwa święta (= *przypadły, złożyły ś.*). Ostateczności schodzą ś. z sobą na drogach życia. Orzesz. Z. ś. w zdaniach = *zgodzić ś., zmówić ś. na jedno:* Schodzić ś. w zdaniach, zbliżać ś. do zgody, jednomyślności, zgadzać ś. zwolna. L. Przen.: *skoncentrować ś., zebrać ś., spiknąć ś., skupić ś., zlać ś., zmieszać ś., zespolić ś.* W czym ś. wiele niesprawiedliwości schodzi. Troc. W nim ś. pospolu zeszła i niepowściągliwość i łakomstwo. Troc. Wosk i smoła topiona w jedno ś. schodzą. Troc. **2.** *potkać ś., zewrzeć ś., zetrzeć ś.; napaść, wpaść na siebie:* Zezedwszy ś na równym polu, kartagińskiego nieprzyjaciela snadnie zwyciężył. Kosz. **3.** † Z. ś. z kim = *odbyć sprawę cielesną:* Zszedł ś. z nią, a ona zarazem poczęła. B. B. Gdy już była poślubiona Marja Józefowi, pierwej niż ś. zeszli, naleziona jest, iż nosiła w żywocie z Ducha św. Leop. Ktobykolwiek z pogłowia męskiego szczedby ś. z mężczyzną tak, jak z niewiastą, śmiercią umrze. Leop. Przeklęty, który ś. schodzi z wszelakim bydlęciem. Leop. (który przebywa z bydlęciem. Leop.; któryby obcował z bydlęciem. B. G.). Córki swe Lot zgwałcił z niewiadomości i opilstwa; ty zaś trzeźwy nie tylko z wnuczką, ale też z siostrą schodziłeś ś. i z córką. Zigr. **4.** *zebrać ś., zgromadzić ś., ściągnąć, skupić ś.:* Krawcy, gdy ś. zejdą, mówią o nożycach, kowale też o kleszczach, mnichy o kapicach. Rej. Szczedszy ś. drugi raz do rady... Wuj. Zeszedł ś. św. synod w wielkim efezyńskim kościele. Hrb. Pewnych czasów do kościoła ś. schadzali. Wuj. Juno mogła częstokroć Jowisza zbieżeć schodzącego ś. na górach z nimfami. Otw. Nie może być, byśmy mieli poić trzody, póki ś. wszystkie nie zejdą. Leop. (póki ś. nie zżenie wszystek dobytek. Leop.; ażby ś. zebrały wszystkie stada. B. G.). Schodzą ś. na nabożeństwo. Troc. Na radę gromada ludzi ś. zeszła. Troc. Lud ś. do kupy schodzi. Troc. Na wysepce rzeki Lewinus zeszli ś.: Lepidus pośrednik z Antonjuszem i Oktawjanem. Lel. [A jakby wam o bitke sło, to sie zejńdźmy han na grani]. Tet. Nasi obywatele schodzili ś. hurmem do nowego przekupnia. Korz. W takich-to chatach, bywało, wszyscy schodzim ś. z wieczora. Uj. **5.** *zstąpić ś., zbiec ś., skurczyć ś., skulić ś.:* Sukniaby ś. do kupy zeszła, gdyby niestępowana zmokła. Grod. **6.** częś. Schodzić ś., dok. = *zmordować ś. chodzeniem, sforsować nogi:* Zszedłem ś. (ubiegałem ś.), dalej nie mogę. Troc. Schodziłem ś., uchodziłem ś., ubiegałem ś. Kn. Kędyż już pójdę nędzny, w które strony strudzone nogi obrócę schodzony? Lubom. **7.** Schodzić co, dok. = *zużyć ś., zniszczyć ś., zedrzeć ś. chodzeniem; znosić ś.:* Schodziła ś. suknia twoja. Troc. To kolej pantoflów i ludzi, że ś. schodzić muszą. Krasz. **8.** × Z. ś., nieos. = *zdarzyć ś., trafić ś., przytrafić ś.:* To może ś. schodzi. Sł. wil. **9.** † Z. ś., [Z. ś.] *zdać ś., nadać ś.* Ocz. Mam ja pry, jednego, coby ś. na to zszedł bez wątpliwości. P. Koch. Wszystko, co Bóg stworzył, służy ku pożytku naszemu, abowiem to, co ś. nie zgodzi użytkowi ciała, zejdzie ś. na pożytek duchowi. Łęcz. I mnicha, choć ś. nic nie zszedł, nie odeszli. P. Koch. Nazbyt bujnego młokosa figle ni nacz ś. nie przygodzą, bo ni do męstwa, ni do żadnej potrzebnej rzeczy, chyba uciekać, toby s. wzdy na to zeszły. Rej. Turcy mają niezliczoną rzecz imaginacji, które ś. na nic nie znijdą, tylko na pokazanie ułomności rozumu ludzkiego. Kłok. Na nic ś. nie zejdzie tobie ta odpowiedź. Zigr. Jeśliby ś. teraźniejszemu królowi zeszła piechota węgierska, racz mi oznajmić, a jabym ją prosto do Warszawy ordynował. J. Kaź. Którzy ś. wszystko bać będą, do niczego ś. nie zejdą. Karnk. Nie zejdzie ś. kupieckie serce do żołnierskiej sprawy. Birk. Niechaj będzie kto ozdobion i statecznością i pomiarą, a jeśli prawdy nie będzie, nie wiem, do czegoby ś. takowy człowiek zyść miał królowi każdemu. Wer. Nie baczę ja tego w sobie, abym ś. do tego urzędu, na który mię przekładacie, zyść mógł. Papr. Książka taka na pieprz ś. zejdzie, nie tobie. Troc. Na nic te rzeczy ś. nie znijdą. Troc. (= *nic z nic nikomu nie przyjdzie*). [Zeszłoby ś. zaświecić? spytał suchaj — Jak uważacie]. Ork. (= *dobrzeby było*). **10.** † Zejdzie ś., † **Zejdzie** co komu = *ujdzie, wolno mu, przystoi, wypada, stosownym jest, godzi ś., można.* Błaż. Jednej ś. samej, jednej zejdzie tobie (Wenero) bogów uśmierzać i niewolić sobie. Tw. Zejdzie panom wszystko, a ubogiemu nie zejdzie ś. wszystko. Birk. Nie każdemu ś. to zejdzie. Kn. Uczyń, jak chcesz, wierz, w co chcesz, żyj, jako chcesz, wszystko-ć ś. zejdzie. Żarn. Zejdzie ś. komu co, ujdzie mu, wybaczy mu ś. L. Osobnym ludziom, kiedy ś. chwalą, ma ś. im Z. Górn. (= *darować*). Ladajako mówić zeszłoby to ś. gdzieindziej, ale przed waszmością żadną miarą. Górn. Uszczypliwa ta odpowiedź u Augusta, który był łaskawy a dobrowolny, zeszła ś. L. Rzecze dziś dzieciątko takie słowo, ledwo to staremu zyść ś. może. Falib. Ledwieby ś. dudarzowi abo niewstydliwej jakiej przekupce na trecie zeszło. Pim. Zeszłoby ś. to białej głowie. Troc.

[**Zejźrzeć, ał**] p. **Zejrzeć.**

[**Zejźrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zejźrzeć.**

† **Zeknąć, nie, nął** = **Skląć.** L.

† **Zeknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zeknąć.**

† **Zekitać, a, ał** (?) *pożreć.* B. Sz.

Zekpać, a, ał kogo = *wykpać na wszelkie sposoby, zdurniać, zbeształ, zbuzować, sfutrować, złajać, zwymyślać od kpów.* L. Ja draba nie znam,

co może jest i lepiej, bobym z miejsca zekpał. Żer.

Zekpanie, a, blm., czynność cz. **Zekpać.**

[**Zekpić, i, ił**] *złudzić, oszukać, w błąd wprowadzić.* × **Z. ś.** = **Wykpić ś.** L.

† **Zekpieć, eje, ał** *zejść na kpa, stać ś. kpem, zbankrutować moralnie:* Zekpiał świat, trzeba go poprawić. Dzw.

Zekpienie, a, blm. **I.** [Z.] czynność cz. **Zekpić. 2.** † Z., czynność cz. **Zekpieć.**

× **Zekpienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zekpić ś.**

× **Zekrwawić, i, ił** = **Skrwawić.** L.

× **Zekrwawienie, a,** blm., czynność cz. **Zekrwawić.** Napom.

[**Ze kry**]: Skoro ze kry, jeno ze kry = *na wczesną wiosnę:* Starzy radzili siać groch skoro Z.

× **Zekształcać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zekształcić.**

× **Zekształcanie, a,** blm., czynność cz. **Zekształcać.**

× **Zekształcanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zekształcać ś.**

× **Zekształcenie, a I.** blm., czynność cz. **Zekształcić. 2.** lm. **a** p. **Zekształt.**

× **Zekształcenie się, a,** blm., czynność cz. **Zekształcić ś.**

× **Zekształcić, i, ił,** × **Zekształtować,** nied. × **Zekształcać I.** *złożyć w kształt jaki bez należytej spójni, sformować, zlepić nieumiejętnie, sklecić niekształtnie.* **2.** *zniekształcić:* Typ gatunkowy zbiera formy do harmonji, a zebrawszy je, przez chwilę żywota zdobi twór tą jednością, potym ją rozkłada i zekształca. Lib. Tak zekształtowała najpospolitsze życia zdarzenia. Żm. **Z. ś.** *ułożyć ś. dorywczo w kształt jaki nie sposobem organicznym, niekształtnie.*

× **Zekształt, u,** lm. **y** *kształt wadliwy, ułomny, zlepkowy, postać tego, co straciło kształt; bezkształt.*

× **Zekształtować, uje, ował** i × **Z. ś.** p. **Zekształcić.**

× **Zekształtowanie, a,** blm., czynność cz. **Zekształtować.**

× **Zekształtowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zekształtować ś.**

[**Zekucàrz, a,** lm. **e**] p. **Zekutor.**

[**Zekucyja, i,** lm. **e**] p. **Egzekucja.**

[**Zekutnik, a,** lm. **i**] p. **Zekutor.**

[**Zekutor, a,** lm. **rzy, Zekucárz, Zekutnik**] = **Egzekutor.**

× **Zelant, a,** lm. **ci,** × **Zelator,** × **Zelota** *gorliwiec, zapaleniec, fanatyk, zagorzalec, człowiek żarliwy o co:* Z. za dobro ojczyzny. L. Wielką to sławę czyniło temu o honor Boski zelantowi. Skar Słyszę odgłos szemrających zelantów; a w cóż ś. obrócim my szlachta? Leszcz. Zostawił syna Stanisława, zelanta ojcowskiej fantazji. Nies. Zelanci, a zwłaszcza Sapieha, czynili dotkliwe wymówki Potockiemu. Kal. Pobłażanie to wywołało szemranie niektórych surowych i zagorzałych zelotów. Tarn.

× **Zelantka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zelant:** Gorliwa o cześć Boską Z. Nies. Nie bądźże taką o sprawiedliwość zelantką. L.

× **Zelator, a,** lm. **rzy** p. **Zelant.**

† **Zelbon, a,** lm. **y,** † **Zelwon** *legary w ścianę wpuszczane, na których wieńce cembrunku szybu spoczywają.* Łab.

Zele, a, lm. **a** *narzędzie muzyczne cygańskie:* Kapela z dzwonkami, z zelami, z bębenki. Mick

Zelektryzować, uje, ował kogo, co = *przejąć elektrycznością.* Przen.: *wstrząsnąć, poruszyć do głębi, wzruszyć:* Gra artysty zelektryzowała publiczność. Wieść ta zelektryzowała wszystkich.

Zelektryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zelektryzować.**

[**Zelga, i** blm.] **I.** *odwilż w porze zimowej, zelżenie mrozu, odwilż po mrozach.* **2.** *ulga; odpoczynek, wytchnienie, pauza.*

× **Zelgnąć, nie, nął,** × **Zelnąć,** † **Zylnąć,** nied. × **Zlegać,** × **Zligać,** † **Zlgać I.** *zlepić ś., skleić ś., przylgnąć nawzajem.* **2.** Z. z czego = *puścić, zwolnieć, odlepić ś., odkleić ś.* L

× **Zelgnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zelgnąć.**

[**Zeli**] = **Jeżeli.**

[**Zelicek, cka,** lm. **cki**] *dzbanek.*

Zelint, a, lm. **y** ryb., p. **Zalint.**

[**Zelisko, a,** lm. **a**] p. **Zielsko.**

× **Zelnąć, nie, nął** p. **Zelgnąć.**

× **Zelnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zelnąć.**

× **Zelota, y,** lm. **ci** p. **Zelant.**

× **Zelotyp, a,** lm. **owie** *zazdrośnik w miłości:* Brat jego Z., to i on musi być taki. L.

Zeloty m, u, blm., † **Zelozja,** † **Zelus** *gorliwość, żarliwość, fanatyzm:* Ta dziwna obojętność rycerstwa, znanego z swego religijnego zelotyzmu, tłumaczy ś. tylko niechęcią księcia dla całej tej sprawy. Piek. Pierwszy w dom swój wniósł herezją z taką o nią zelozją, że na sejmie warszawskim w pałacu jego wszyscy panowie, temiż błędami uwikłani, tłumem ś. schodząc, zbór sobie założyli. Nies. Zelus Boży, t. j. żarliwość i gniew o krzywdę Bożą. Skar. Fałszywy zelus w nas, w rzeczy chcemy Bogu służyć, a my sobie służym. Skar.

Zelować, uje, ował, Dzelować *dawać nową podeszwę do starego obuwia.*

× **Zelować, uje, ował** *gorliwie obstawać, żarliwie ujmować ś., fanatycznie bronić, występować;* Był heretykiem i za takiemiż zelując, przeszkodzić chciał fundacji kolegjum naszego. Nies. Najmocniej zelował przeciw tej zbyt wielkiej liczbie kawalerji. Kal.

Zelowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zelować. 2.** p. **Zelówka.**

× **Zelowanie, a,** blm., czynność cz. × **Zelować.**

† **Zelozja, i,** blm., p. **Zelotyzm.**

Zelóweczka, i, lm. **i** p. **Zelówka.**

Zelówka, i, lm. **i, Dzelówka, Zelowanie** *podeszwa obuwia:* Z. nowa. Kon. Żart. *rozbratel, rodzaj kotletu wołowego.* Zdr. **Zelóweczka.**

× **Zelsnąć, śnie, ął** *oślepnąć, zaślepnąć, ociemnieć, zaniewidzieć:* Bez jego światłości zelsnąćby musiało oko twoje. Bz.

× **Zelśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zelsnąć.**

† **Zelus, u,** blm., p. **Zelotyzm.**

† **Zelża, y,** lm. **e** p. **Zelżywość.**

Zelżeć, eje, ał, Zlekczeć I. † **Z.,** † **Zelżyć** *stać ś. lżejszym, stracić na wadze,* (przen.) *na znaczeniu:* Czasem pan niedbałością swoją a puszczeniem wszystkiego na szrot u poddanych zelży. Górn. By człeku Bóg miał zelżyć, byłoby brzydkim. Żebr. **2.** *puścić, sfolgować, zwolnieć, zmniejszyć ś., złagodnieć:* Mróz zelżał. Po tych mrozach jakoś zelżało. = *cieplej, znośniej ś. zrobiło).* [Deszcz zelżał] *(= zwolniał, ustał, zmniejszył ś).* Trochę Z., bo za wartko idziem *(= zwolnić kroku).* [Zelżyjcie tyz (wierzycielu) jesce tydzień *(= pofolgujcie, zaczekajcie, bądźcie cierpliwi).* Zelżyjta! *(= uciszcie ś., przestańcie, dajcie pokój)*].

Zelżenie, a I. blm. a) czynność cz. **Zelżeć.** b) † Z., czynność cz. **Zelżyć. 2.** × Z., lm. **a** p. **Zelżywość.**

Zelżyciel, a, lm. **e** *ten, co zelżył.* L.

Zelżycielka, i, lm. i forma ż. od **Zelżyciel.** L.

Zelżyć, y,ył, nied. **Zelżywać I.** czego = *zrobić co lżejszym, ulżyć, pofolgować czego, zmniejszyć co:* Przyszli do Roboama, prosząc, żeby im zelżył podatków. Zał. Przen.: [Cobyście mi telo zelżyli, cobyk ino hań ku jednemu niedźwiedziowi zalecioł. Tet. *(= pomogli, sprawili ulgę w chorobie)*]. **2.** †Z. *zmiękczyć, złagodzić, pomiarkować, ukrócić:* Homer Achillesowi dał cytarę, aby pokazał, jako rycerskiego człowieka zabawy srogie mają ś. podczas zelżywać. Warg. **3.** kogo = *znieważyć słowami, złajać, zwymyślać, zmieszać z błotem, obrzucić obelgami, zbeształ:* Zelżony, wstydem okryty, musiał uchodzić z koła i nie śmiał podnieść oczu przed królem. Szaj. Zelżył ś., złajał, nie oszczędzając sobie najsroższych przekleństw. Es. **4.** †Z., p. **Zelżeć. 5.** kogo = *zhańbić, zesromocić, zbezcześcić, okryć wstydem, zniesławić, skompromitować kogo, ubliżyć mu, sprawić ujmę:* Spadł wstyd zupełny, jak zwyczajnie bywa, na tego, który inszego zelżywa z prześladowaniem. Leszcz. Ojca i męża zelżywa a zawstydza wszeteczna. Leop. (w hańbę wdawa. B. G.; *wstyd mu robi, hańbę mu przynosi, ściąga na niego; okrywa go hańbą).* Dziecię, które rozpuszczą na swawolę, zelżywa matkę swoję. Leop. (zelży. Leop.; zawstydza matkę swoję. B G.). Jedni pojmali sługi królewskie niewinnie, drudzy zaś zelżyli ich, spotwarzyli. Dambr. Pan sługi, a ociec syna nigdy nie zelży. Rys. Wrzaskiem wszystkich okrutnym i częstym krzykaniem i sromotnym prośby odmawianiem znacznie zelżony. Warg. Ż. niewiastę = *zgwałcić.* Kn. Cesarz August córkę i wnuczkę zelżone i zesromocone precz od siebie zasłał. Kosz.

× **Zelżywać, a, ał** p. **Zelżyć.**

× **Zelżywanie, a,** blm., czynność cz. **Zelżywać.**

Zelżywie, × **Zelżywo** przys. od **Zelżywy:** Ciało Pańskie, pod osobą chleba zawarte, z przybytku ołtarzów Z wyrzucili. Koch. W.

× **Zelżywo** p. **Zelżywie.**

Zelżywość, i, lm. **i** rz. od **Zelżywy; Zelżenie,** †**Zelża** *zelżenie, obelga, wstyd, sromota, afront, hańba, despekt, kompromitacja.* Błaż. Słup zelżywości, na którym Pana naszego posadzono przed Piłatowym pokojem sądowym i tam ukoronowano, dziwnie zelżono. Warg. Myślił pomścić ś. zelżywości swojej nad bezecnym Parysem. Kochan. Nie chcąc swej stronie zelżenia uczynić, musi wycieńczać inne Biel. M. Szli, radując ś., iż ś. stali godnemi dla imienia Jezusowego Z. cierpieć. Wuj. Wejrzyj a obacz Z. naszę. Wuj. Nie prosto zgubić i zabić, ale jaką największą mogli Z. i ohydę u ludzi, uczynić Mu w śmierci chcieli Skar. Ktoby ś. takowej zelżywości nie wstydził. Skar. Im kto jest zacniejszy i mędrszy, tym go każda Z. bardziej boli. Skar. Jeśli przyszedł nasz czas, umierajmy za bracią naszę, a nie czyńmy zelżywości sławie naszej Skar. Nie godzi ś. dobrym synom o Z. i niecześć matki swej milczeć. Skar. Aczkolwiek to wszystko krzywda, co ś. przeciwko prawu dzieje, wszakże w prawie naszym za krzywdę nie bywa rozumiano, jedno Z. Sz. Batory z wielką jego zelżywością był nad niego przełożony. Alber. Zniewagi i zelżywości największe, nawet z życia niebezpieczeństwem złączone, ponosili. Alber. Z. sromotną cierpi. Syrok. Okryty wszelkiemi zelżywościami. Bobr.

Zelżywy *pełen zelżywości, sromotny, uwłaczający, hańbiący, haniebny, obelżywy kompromitujący:* Miotać słowa zelżywe. Drzewo zelżywe (krzyż). Ni Hektor uwłoczony, ni Mars w lichej siatce, ani później Bajazet w cyprysowej klatce zelżywszym był widokiem. Tw. Panienka rzadka, urodziwa, małżonka przezeń nie była zelżywa. Groch. Złe imię, złego łoża, bo hańba zelżywa. L. Józef Piłata o ciało prosił Pańskie, żeby mu uczciwy mógł sprawić pogrzeb, z drzewa zelżywego zdjąwszy. Odym. Nie śmiem powtarzać słów zelżywych, które miotała przeciw córce swojej. Niem. Zelżywa to dla nich była ucieczka. Troc. Zelżywe języki. Troc *(= pochopne do obelg).* Za najnikczemniejszego będzie poczytany, gdyby nie pomścił ś. tylu krzywd zelżywych. Alber. Na zelżywe zarzuty jego król odpisał. Alber. Wyrazowi „chłop" nadaje zelżywe znaczenie. T. K. Zelżywe tchnienie wieków. Żer.

[**Zelepuchy**] p. **Zielepuchy.**

†**Zelga, i,** blm. *zelżenie, skłamanie.* Tuch.

Zelgać, łgam a. łgę, łże, łgał, nied. × **Zelgiwać I.** *skłamać, zmyślić, skomponować:* Kto śmie Z., śmie i kłamać. Prz. Im kto bardziej zełże, tym za większego polityka, gładkiego mówcę i dowcipnego poetę uznany bywa. L. Żadna bestja tak nie zełże, jak człowiek. Boh. Zełgałeś, szalbierzu. Troc. Snadź lepiej już prawdę powiedzieć, niż Z. a. ją ukrywać. Sienk. **2.** myśl, przen. *pstrzyknąć, nie wystrzelić, spalić na panewce:* Strzelba mi zełgała. Troc.

Zełganie, a, blm., czynność cz. **Zełgać.**

× **Zełgiwać, uje, iwał** p. **Zełgać.**

× **Zełgiwanie,** a, blm., czynność cz. **Zełgiwać.**

† **Zełknąć, nie, ął,** × **Złykać,** *połknąć:* Dziesięć zełknąłby ten jeden. Bies., Burl.

† **Zełknienie, a,** blm., p. **Zełknięcie.**

† **Zełknięcie, a,** blm., **Zełknienie** czynność cz. **Zełknąć.**

Zembraty, ów, blp., **Zymbraty** *belki na kant wycinane, które u spodu statku na kantach ś. dają:* Z. do mostów i do statków rzecznych bywają sosnowe. Kluk. Zimbraty nazywają ś. belki na kant wycinane, które u spodu statku na kantach ś. dają. Mag. W młynach wodnych= cembraty. L.

Zembrzyca, y, lm. **e** bot. p. **Koprownik.**

Zemdlały, Zemdlony, †**Zemdły,** [**Zemglony**] *który zemdlał, osłabiony, opadły z sił:* Zewlec ś. z zemdłego przyrodzenia. Leop. Sama rzecz niechaj zemdłą trzeźwi pamięć. Górn. Lękł ś., aż stanął wszystek na poły Z. Rej. Zemdlony żniwiarz upałem srogim dyszy w południe, leżąc pod brogiem. Nar. Jak ś. ma potkać murzyn słońcem upalony! co Arabin uczyni z natury zemdlony? Stryjk W oczach zaczęło ś. jej mącić, i zemdlona padła na ziemię. Bał. Jestem zemglonym poranka spojrzeniem. Kon.

Zemdleć, eje, ał, [**Zemgleć**], †**Zemdlić,** nied. (lep. Mdleć) **Zemdlewać,** †**Zemdliwać,** [**Zemglewać**] **I.** *stać ś. mdłym, omdleć opaść z sił, zesłabnąć, osłabnąć:* Stawy lędźwi jego zemdlewały, i kolana jego tłukły ś o ś. społem. Leop. (związki bioder jego rozwiązały ś. B. G.). Ani zemdlewaj, gdy będziesz od niego trestan. Leop. (nie trać serca. B. G.). Żołądek od głodu zamarł, wszystkie też członki zemdlały. Jabł. Już zemdliły wszystkie siły w nim, i wieniec cierniowy ciężko bodł głowy, i niezwykłe brzemię nachylało Go aż prawie na ziemię. Odym. **2.** *stracić przytomność, paść bez zmysłów:* Zemdlał = *zrobiło mu ś. słabo, niedobrze.*

Zemdlenie, a, blm., [**Zemglenie**] **I.** czynność cz. **Zemdleć. 2.** czynność cz. **Zemdlić. 3.** lek.: Z.,

†**Zemdliwość** *stan istoty, która zemdlała, a. którą zemdlono, mdłość, bezsilność, niemoc, omdlenie, zamroczenie przytomności, nagły, zwykle przejściowy stan osłabienia z utratą przytomności, zależny od anemji mózgu* (deliquium animi, lipothymia, lipopsychia, syncope, eclipsis, eclysis). Obchodził Jezus miasta, ucząc i k temu uzdrawiając wszelką chorobę i wszelką zemdliwość między ludźmi. Sekl.

Zemdlewać, a, ał p. **Zemdleć.**

Zemdlewanie, a, blm., czynność cz. **Zemdlewać.**

Zemdlić, i, il, [**Zemglić**], nied. ×**Zemdliwać,** [**Zemgliwać**] **I.** *zrobić mdłym, osłabić, pozbawić sił, wycieńczyć, wyczerpać:* Odepchniona, padła na ziemię, od smutku zemdlona. Odym. Siły nasze zemglił. Tak zadane zemdliły go rany, że już nic prawie siłami nie władał. Odym. Nie tylko, aby odegnał onego okrutnego wilka, ale go prawie zemdlił a zniszczył możność jego. Rej. Woda letnio zagrzana, często pita, moc żołądkową zemdliwa. Trzyc. Latorośl swą tłustością bujną zemgliła gałązkę, przy której wyrosła. Trzyc. Przypuściłeś, aby żywot mój był zemdlony jako pająk. Wr. (wszelki człowiek jest mgły jak pająk. Wr.). Iżem ś. nie osoczył sercem ani usty, przeto zemglone są cnoty moje. Wr. (im dłużej człowiek zamilcza grzechy swe, tym mglejsze bywają cnoty jego. Wr.). Zakryłeś twarz Twoję od nas i zemdliłeś nas w ręce nieprawości naszych. Bud. (nieprawości nasze jako wiatr unoszą nas. B. G.). Niemoc, choroba mię zemdliła. Troc. Krwawe Marsa znoje Turczyna zemdliły. Troc. Rozkosze zaprawdę umysły ludzkie i ciała zemglewają i znikczemniwają, a ustawiczna praca potwierdza. zmocniwa. Kwiat.

×**Zemdliwać, a, ał** p. **Zemdleć.**

×**Zemdliwanie, a,** blm., czynność cz. **Zemdliwać.**

†**Zemdliwość, i,** blm., p. **Zemdlenie.**

Zemdlony p. **Zemdlały.**

†**Zemdły** p. **Zemdlały.**

[**Zemelka, i,** lm. i] p. **Zemla:** Kupowano świeże zemelki na Stradomiu. Paw.

[**Zemełka, i,** lm. i] p. **Zemła.**

[**Zemgleć, eje, ał**] p. **Zemdleć.**

[**Zemglenie, a,** blm.] **I.** czynność cz. **Zemgleć. 2.** czynność cz. **Zemglić.**

[**Zemglić, i, il**] p. **Zemdlić.**

†**Zemgnąć, nie, gł** *zmrużyć, zamrużyć, zamknąć, stulić:* Z. oczy. Pot.

†**Zemgnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zemgnąć.**

†**Zemiąć, zemnie, zemnął** p. **Zmiąć.**

[**Zemieniec, ńca,** lm. **ńce**] *mały kwiat biały lub niebieski, podobny do wiśni.*

Zemknąć, knie, knął, knęła a. kła, †**Zemsknąć,** †**Smyknąć,** nied. **Zmykać, Smykać I.** *pomknąwszy zsunąć, zdjąć, ściągnąć; zesmuknąć:* Ale mu pierwej z palca on pierścień zemknęła. P. Koch. Zmykać smycz, zmykać charty ze smyczy = ściągać smycz ze szyi psów, spuścić ze smyczy. L. Smyczy ze psów zemknięno, zwierz wszystkie wygania, lecąc, rówien ptakowi. Żebr. Zwierz on obierze u sieci zwierzchne przeskakował, aż musieli i charty z smyczy nań pozmykać; prosili mię, bym zemknął też Lelapsa swego, który już ś. dawno rwał chciwy do zdobyczy, chcąc zatrzymawającej z szyi swej zbyć smyczy, ledwiem zemknął, ale wnet dojrzeć go nie mogę, tylko co tu i owdzie znać na piasku nogę. Otw. (= *puścił, wypuścił*). Ledwie domawiam, on zemknie mężnego Melapa swego do dzika onego. Lubom. Żubrowie, szkodcy wielcy, także świnia dzika, na te niechaj smycz twoja mężne charty zmyka. Szymon. Zmyka Nota, ten pióry wypada mokremi. Żebr. Cóż zuchwalszego nad człowieka, gdy mu jako ze smyczy szczęście łaski zmyka; niechże strach padnie, alić on do Rzymu bierze posturę pątnika. L. (= *gdy nań sypie łaski*). Zmyknij to powoli z góry na dół. Troc. Zmykać liście, korę z gałęzi. Troc (= *osmykać, obmuskiwać*). Zemknął wprzód Tatary. Troc (= *wypuścił*). Zemknął psa z powroza. Troc. (= *spuścił*). **2.** *wemknąć, wciągnąć, wsunąć głądko:* Ci, zachodząc wszędy, z cichych wód różne rybki smykają na wędy. Gawiń. O, jaka złość wnętrzności do wnętrzności smykać. Żebr. (= *wmykać, wtykać, wścibiać, wpychać w siebie, łykać*, gm. *wsuwać*). Raz ujźrzał osieł, jak bonończyk z chętnej pana zmyka pokarm dłoni, uszkami strzyże i ogonkiem dzwoni. L. (= *porwawszy, łyka, sprząta*). Na węża łakomego, co dzieci połyka, poślem bociana, co rad węże smyka. Biel. M. (= *wsarka*). Grać na lutni i w multanki a. pełne zmykać szklanki. L. (= *sorbać, wychylać*). **3.** *usunąć, sprzątnąć, zmieść, zgarnąć precz:* Gwiazdy jutrzenka zmyka gromadą, sama nawet na niebie znika. Żebr. Przen.: Bóg, śmierć nas zmyka. Troc. (= *zabiera, sprząta, zgładza ze świata*). Rada go z tego urzędu zemknęła. Troc (= *wydaliła*). **4.** *musnąwszy scedzić, wycisnąć; wymusnąć:* Swe srogi i ogromny w tej skale zamyka Polifemus owce, a wymiona ich smyka. Koch. J. (= *wydaja, doi*). **5.** *pomknąwszy zsunąć, skupić, zebrać, zgromadzić:* Zemknął wojsko pod miasto. Troc. Przen.: Nad morzem wierzch wysoki. w szczyt jeden zamkniony, ku wodom pod drzewami stoi zasklepiony. Żebr. (= *zeorany, zakończony smukło*). **6.** czego = *musnąwszy wziąć, urwać, skubnąć, uskubać:* Z kądzieli smyka kłaków. Gosz. **7.** *ściągnąć, skraść gracko, grypsnąć, zwędzić, sprzątnąć:* Smykam, kradnę co komu, sprzątam. Kn. Umykam co komu, ujmuję, ubliżam, smykam, porywam, kradnę nieznacznie a. kryjomo ubieram, *subtraho*. Kn. Pan podskarbi kradnie, piwniczy zmyka. Kras. Innych nam wydzierają, my zaś nas samych ukradkiem zmykamy. Pilch. Zmyka co ukradkiem. Troc. **8.** cz. ni *umknąć, uciec, czmychnąć*, posp. *drapnąć, zwiać, ulotnić ś.; wymknąć ś. dokąd:* Zemknęła do gaiku, jak sarna pierzchliwa. L. (= *pierzchła*). Jak mię skropił po łbie, tom tak zmykał, jak djabeł przed święconą wodą. L. To tu miejsce dla mnie wcale niebezpieczne, zmykajmy! L (= *w nogi!*). Zoczył ją syn Mai, zemknął i zataszlował wśrzód leśnej gęstwiny. Żebr. Ja tymczasem zemknę, a wolę powrócić i powinszować zgody. L. Zmyka, widzę, szambelan, i coś pomieszany. L. (= *wynosi ś.*). Cóż to wacpan przede mną ustawicznie zmykasz, przechadzasz ś w zamysłach, od ludzi unikasz? Niem. Przen: Tak prędko nasze zmykają lata, więc trzeba wcześnie używać świata, póki czas w dobie. Zabł. (= *uciekają, zlatują, schodzą, upływają, mijają, ulatują*). Dni najlepsze najpierwej zmykają. Pilch. **Z. ś. I.** *ześliznąć ś., osunąć ś., obsunąć ś., opsnąć ś.:* Baszt tych mur nie szedł prosto, lecz pochodzisto i pochyło, a to dlatego, żeby kule do niego wystrzelone snadniej ś. zmykały. Baz. Skoro ptak padnie na prątek, chcąc ponęty dosiąc, tedy ś. klinik zemsknie, a schwyt, sidłem ptaka za nogę pochwyciwszy, wzgórę podniesie. Trzyc. [Zemkła mi ś. nóżka, stojąc na kamieniu]. Część ś. nieba pomyka, część ś.,

smyka. Pilch. (część ś. posuwa, część ś. usuwa. L.). Zmyka ś. co, *delabitur tractim.* Kn. Nic z tego nie niszczeje, co ś. z oczu zmyka i do wszystkorodnej natury skrytym nurtem powraca; ustaje to, ale nie ginie. Pilch. *(=usuwa ś., schodzi, wymyka ś., umyka ś., ustępuje ś. z przed oczu).* Zemknął ś. w rów z drzewa. Troc. Zemknęła ś. drabina. Troc. Pies ś. z powroza zmyka. Troc. *(=zrywa ś.).* 2. Smykać ś.=*suwać ś., ślizgać ś., pełzać, czołgać ś.:* Niechaj wody z siebie wypuszczą rzecz smykającą ś. Leop. (niech wywiodą wody płaz. B. G.). Bóg skazał węża, mówiąc: na brzuchu smykać ś. będziesz. Biel. M. 3. †Smykać ś.=*zwijać ś., uwijać ś., krzątać ś., snuć ś., kręcić ś., szwendać ś.:* Niech nas teraz frasunek żaden nie tyka, niech ś. noga po ziemi wesoło smyka. Petr. Z motowęzmi i z siecią ś. smykał, a z wód ryby drgające wędziskiem wymykał. Żebr. *(=prześlizgiwał ś. ukradkiem, przemykał ś. chyłkiem).* 4. †Z. ś. *pomykając ś. zebrać ś., ściągnąć ś., zgromadzić ś., skupić ś.:* Wojska ś. ku Poznaniowi zmykają. Troc. 5. Jedwab ten nic nie wart, tylko ś. smyka i rwie. L. *(=ciągnąc ś. rozłazi ś., ujmuje ś., rwie ś.).*

Zemknienie, a, blm., p. **Zamknięcie.**

Zemknienie się, a ś., blm., p. **Zemknięcie ś.**

Zemknięcie, a, blm., **Zemknienie** czynność cz. **Zemknąć.**

Zemknięcie się, a ś., blm., **Zemknienie ś.** czynność cz. **Zemknąć ś.**

Zemknięty, × **Zemkniony** im. od **Zemknąć.**

× **Zemkniony** p. **Zamknięty.**

[Zemla, i, lm. **e, Zemła, Zemla], †Żemla** *bułka.* Mrong. Żemła, chleb pszenny. Kn. Żemła, bułka chleba, strucla. L. Manna była smaku jakoby żemły z miodem L. (biały chleb. Leop., jak placki z miodem B. G.). Część żemły polanej olejem. Leop. (część mąki pszennej zaguiatanej. Leop. B. G.). Choremu daj polewki a. żemłę z wodą a z masłem. Sien. Ośrzodka ze żemeł światłych. Sien. Chleb mój, którym ja dał tobie, żemły, oliwę i miód. B. B. (żemłę. B. G.). Krakowski trzewik, poznańska panna, wiślicka żemła, przemyskie piwo. Rys. (non plus ultra. L.). Nie biały chleb, ale żemła. Kn. *(=nie kijem, ale pałką).* Zdr. **[Zemełka].**

† **Zemlany** przym. od **Zemla; †Żemlany, †Żemłowy, [Żemłowy], †Zemłowy, [Zemłowy].**

Zemleć, zmiele, zmielą a. **[zmelą], zmełł** a. **[zemlał, zemleł, zemluł], zmelli** a. **zmełli, zmielony** a. **[zmełty, zemlony, zmloty],** × **Zmielić,** nied. × **Zmielać** *mieląc zetrzeć, skruszyć; skończyć mleć, pomleć wszystko:* Z. w młynie zboże, na młynku kawę, na maszynce mięso. Przen.: Pół roku jazdy do Antjochji, do tego, któż wie, rychło nam tam zmielą. *(=narządzą, nagotują, przysposobią).* Przen.: *zetrzeć, zmiażdżyć, skruszyć, zgruchotać, zmasakrować, zgryźć:* Dajesz mu paszczęki smocze za truny, aby w drapieżnych zębiech był zmielony. Tw. Czemuż tak ściskacie lud mój i oblicza ubogich ludzi zmielacie, by mliwo? Leop. (przecże trzecie lud mój a oblicze ubogich bijecie? B. G.). **Z. ś. l.** *ulec mieleniu, zostać zmielonym:* Wiecie, komu wprzód zaniosą do młyna, stary to zwyczaj, prędzej mu ś. zmiele. Pot. *(=kto pierwszy, ten lepszy).* Przen.: *złożyć ś. szczęśliwie, powieść ś., udać ś., poszykować ś.:* Wszędzie ś. im to, jak zamyślą, zmiele. Chr. Przen.: Jednemu ś. zmiele, tobie ś. skrupi. Rys. *(=jednemu ś. zbiera, na drugiego padnie).* Co ś. tobie nie skrupi, to ś. innemu zmiele. Prz. *(=co ciebie nie dojdzie, to ś. innemu dostanie).* Komuby ś. zmełło, ale co mnie, toby ś. skrupiło. Oss. Na kim ś. zmiele, na nas ś. skrupi. Tet. *(=kowal zawinił, ślusarza powiesili).* Wodnemu ś. zmiele, tobie ś. skrupi; komu ś. zmiele, tobie ś. skrupi. Kn. (na wilka okrzyk, a wrona świnie bezpiecznie skubie. L.). Starosta może dociec tajemnicy; jejmości ś. to skrupi, a mnie zmiele; ją połają, a mnie z domu wypędzą. L. Ta-li snadź cnocie twej będzie obrada, że tobie skrupi, a innym ś. zmiele. Chr. 2. *zetrzeć ś., zedrzeć ś., zdyzelować ś., zniszczyć ś. przez mielenie:* Ustanąć żarna, bo ś. zmielą.

[Zemledzierżca, y, lm. **y]** *posiadacz ziemi:* Obywatele grodów, równie jak wielu bojarów zemledzierżców, byli... Lel.

[Zemła, y, lm. **y]** p. **Zemla.** Zdr. **[Zemełka].**

[Zemłać, a, ał] *żuć, przeżuwać, jeść po trosze, przegryzać.*

[Zemłanie, a, blm.] czynność cz. **Zemłać.**

† **Zemłowy** p. **Zemlany.**

Zemocjować, uje, ował kogo = *poruszyć, zdenerwować, wzburzyć, wstrząsnąć:* Tak jestem jeszcze zemocjowany tym wypadkiem! *(=tak jeszcze nie mogę przyjść do równowagi, do siebie, uspokoić ś.).*

Zemocjowanie, a, blm., czynność cz. **Zemocjować.**

[Zemrok, a, lm. **i]** *obłok.*

Zemrzeć, zemrze, zmarł, nied. **Zmierać, †Zmirać** 1. *zejść ze świata, umrzeć, skonać:* Ociec niedawno był zmarł. Warg. Skoro zmarł w Paryżu Dominik św., Jordan wybrany jest na mistrza zakonnego Birk. Czy to nie głupstwo nędznie żyć na świecie, dlatego żebyś zmarł bogato? Opal. Powietrzną trwogę odpędził od siebie, gdyż tuż tuż zmirało mnogo ludzi. L. 2. komu= *zabraknąć, ubyć komu wskutek śmierci, odumrzeć go:* Zmarł kościołowi na jego żal ciężki. Groch. 3. × Ryba zmarła=*usnęła, zasnęła, zdechła.* Lepsza suknia nowa, niż stara, a ryba świeża, niż zmarła. Sak. 4. *obumrzeć, zamrzeć, zdrętwieć, stracić władzę:* W paraliżu, czyli zachwacie, wszystkie stawy zmierają i żyły wszystkie upadną. Sien. 5. †Zmierać = umierać, *truchleć, drętwieć, cierpnąć:* Zmieram prawie, gdy sobie niektóre rzeczy wspomnę; bodajby nigdy do serca mego nie zaglądały. Birk. Zmierał prawie, gdy wspomniał na Bolesława Śmiałego. Birk. *(=krew mu ś. w żyłach ścinała).* 4. × Zmierać na co= *umierać, usychać z żądzy czego, przepadać, ginąć, szaleć za czym, goreć, pałać żądzą:* Przecz królewno, zmierasz na gościa i obcej ś. łożnicy napierasz? Żebr. **Z. ś.:** Zmarło mu ś.=*przygodziło mu ś. umrzeć:* Prędzej ś. zawsze zmiera młodym. Pot. Cóż to, w tak młodym, czerstwym wieku i jemu ś. zmarło? L. Wsadzon od Ateńczyków, dał w więzieniu gardło, i tak mu ś. mizernie w tej niesławie zmarło. Klon. Kiedyż ś., aj, kiedy Suhajowi zemrze? Ork. Zmarło ś. nieborakowi.

† **Zemsknąć, nie, nął** i † **Z. ś.** p. **Zemknąć.**

† **Zemsknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zemsknąć.**

† **Zemsknięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zemsknąć ś.**

Zemsta, y, blm. *zemszczenie ś., pomsta, odwet:* Zemstą zapalony. Dm. Tkliwy na cierpienia ludzi (Kołłątaj) nie miał w sobie ani zawziętości, ani zemsty. Sniad. Z. jest oddawanie złości za złość i krzywdy za krzywdę. L. Z. krwawym uzbrojona łatem śmiertelne zadawa rany. L. Nie uchronisz ś. jej zemsty. L. Krwawa, straszna, piekielna Z.

Taka była Z. wielkiej duszy. Krasiń. Pałać, schnąć zemstą. Miotany zemstą. Z pośpiech radzi. Słow. Nieubłagany w zemście. Wtedy godzina zemsty uderzy. Zal Zaprzysiąc zemstę. Zemście zadość nie uczyni. Mick. Zemścić ś., ale powód taić. Mick. Za obelgę, którą dziś poniosłem, prędkoby zemstę znalazło to ramię. Mick. Nie miał po sobie syna, któryby zemstę poprzysiągł na grobie. Mick. Gdzież jesteś, synu zemsty? Krasiń. Cóż to za Z. w starym twarda i straszliwa! Słow. Zaprzysięgamy zemstę aż do śmierci. Słow. Dlaczegoż brać zemstę z tych, którzy jutro będą rzeczą godną litości? *(=wywierać na nich zemstę).* Wezmę zemstę na nieprzyjacielu. Uj. Niema złej drogi zemście na wrogi. Krasz. 2. *mściwość:* Najwyższa rozpacz i Z. go ogarnia. Prawda urazę i nienawiść rodzi, za nią zajadła Z. w tropy chodzi. P. Koch.

[**Zemstować, uje, ował**] l. a. **Zemścić**] *pomstować, kląć, przeklinać.* 2. *mścić ś.*

[**Zemstowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zemstować.**

×**Zemstowładny** *władający zemstą:* O nocy, rozpuść cienie twoje! o zemstowładna, ty, co uderzasz po ciemku, kryj sztylet mój, póki nie wymierzę go w serce ofiary mojej! L.

[**Zemstownik, a,** lm. i] *ten, co zemstuje:* Zémstowniki, przeklętniki.

Zemszczenie, a, blm. czynność cz. **Zemścić.**

Zemszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zemścić ś.,** *zemsta:* Z. ś. czego Troc.

Zemszczony *za którego ś. zemszczono, pomszczony:* Zaszczepiaj zemstę w imieniu Boga, nie zemszczonego dotąd. Krasiń.

[**Zemszczyk, a,** lm. i] zool. p. **Dzierżba.**

Zemszenie, a, blm., czynność cz. **Zemszyć.**

[**Zemszony**] p. **Zamszowy.**

Zemszyć, y,ył, [**Zmechacić**] l. *skosmacić:* Skóra na rękawiczce zemszona. 2. *omszyć, okryć mchem:* Włosy na brodzie zemszone. Przyb.

Zemściciel, a, lm. **e** *ten, co ś. mści, mściciel:* Sługa i Z. Djany. Otw.

Zemścicielka, i, lm. i forma ż. od **Zemściciel:** Czy szabli, zemścicielki tych kłótni, czekacie? Bardz.

Zemścić, i, ił l. × Z. kogo = *zemścić ś. za kogo, pomścić go:* Z. syna. Słow. Jak ich zemścisz? Krasiń. 2. [Z.] nied., p. **Zemstować. Z. ś.** *wywrzeć zemstę, odemścić ś., pomścić ś., oddać wet za wet, odwetować złe:* Z. ś. nad kim. Z. ś. za krzywdę. Z. ś. czego. Troc. Szanfary przysiągł. Z. ś. na pokoleniu Salaman. Mick.

Zemściwy *chciwy zemsty, mściwy:* Miotają swoją zemściwą głupotę. Żer. Z. tłok szachrajów. Żer.

Zemulsjować, uje, ował *skłócić, zmieszać na emulsję.*

Zemulsjowanie, a, blm., czynność cz. **Zemulsjować.**

[**Zemżać, a, ał**] p. **Zemżyć.**

[**Zemżanie, a,** blm.] czynność cz. **Zemżać.**

[**Zemżenie, a,** blm.] czynność cz. **Zemżyć.**

[**Zemżenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zemżyć ś.**

[**Zemżyć, y,ył, Zemżać**] l. (o śnie) *zmorzyć, opanować, napaść kogo.* 2. a. [**Z. ś.**] *zdrzemnąć ś.:* Nad ranem chwilkę zemzała spokojnie i zbudziła ś. nieco zdrowszą. Ork.

[**Zena, y,** lm. y] p. **Żona.** Wóje.

[**Zenąć, nie, nął**] p. **Gnać.**

Zend, u, blm. l. *język dawnych Persów.* 2. *doktryny religijne Zoroastra, z komentarzami.*

[**Zendar, a,** lm. y] p. **Zandarm.**

Zendra, y, lm. y p. **Młotowiny.**

Zendrować, uje, ował fl. *ładować statek głębiej na przemiałach (=mieliznach), aniżeli pozwala głębokość wody; ustawiać statek napoprzek rzeki a. wszerz mielizny, aby woda wyżłobiła w piaszczystym dnie dostateczną głębokość dla przepłynięcia.*

Zendrowanie, a, blm. czynność cz. **Zendrować.**

Zendrowy przym. od **Zendra; Zędrowy,** × **Zyndrowy:** Dachówka zendrowa *(=zendrówka).*

Zendrówka, i, lm. i, **Zędrówka** l. *kamień mieszczący w sobie część rudy żelaznej, niezdatnej do przetopienia.* 2. mul. *cegła mocno wypalona z domieszką żelaza, cegła wodotrwała, klinkier.*

Zendyjski, Zendzki przym. od **Zend:** Język Z. **Zendzki** p. **Zendyjski.**

Zengować, uje, ował, Zyngować, Zingować kuch. *posmarować, pomazać tłuszczem, potłuścić:* Zyngować, pozengować ciasto lub pieczyste masłem lub tłustością a. też żółtkami od jaj ubitemi. L. Pierniki zynguj sytą miodową. Comp.

Zengowanie, a, blm., czynność cz. **Zengować.**

[**Zenienie, a,** blm.] czynność cz. **Zenąć.**

Zeniszek, szka, lm. **szki** bot. l. (balsamita), **Bełżyna** *roś. z rodziny złożonych.* **Gatunek:** Z. pospolity (b. vulgaris), *znany w ogrodach.* Kanufjer, Kanufjor, Kanuper. 2. a. Z. krwawnik p. **Krwawnik.** 3. a. **Wąsowiec** (ageratum) *roś. z rodziny złożonych.* 4. niek. zam. Wrotycz piwonja

Zenit, u. blm., × **Nadgłównik,** × **Punkt nadgłówny, Punkt wierzchołkowy** *punkt na niebie tuż nad głową obserwatora, najwyższy punkt na niebie, punkt przecięcia ś. linji pionowej, czyli wierzchołkowej, z pozorną sferą niebieską.* Z. pozorny = *wskazany przez kierunek siły ciężkości.* Z. geometryczny = *wskazany przez kierunek promienia ziemskiego.* Przen.: *najwyższy punkt, najwyższy stopień wzniesienia ś., wytężenia, szczyt:* Dziś mój Z., moc moja dzisiaj ś. przesili. Mick. Szczęście panny Klary i nadzieje pana Augusta dochodziły do zenitu. Korz. Wesołość nasza doszła do zenitu. Sienk. U zenitu potęgi i chwały. *(=w pełni).* Ruch Paryża dochodzi wieczorem do zenitu. *(=do maksymum).*

Zenitalny, Zenitowy przym. od **Zenit,** *wierzchołkowy.* Gie.: Zenitalno-zwrotnikowe deszcze = *deszcze padające perjodycznie w okolicach zwrotnikowych w porach zenitalnego stanowiska słońca.* Odległość zenitalna gwiazdy = *odległość kątowa gwiazdy od zenitu, dopełnienie zatym jej wysokości* (p. astr. Wysokość). Osobną salę o oświetleniu zenitowym zapełniają obrazy Rubensa. Lpn. Rozświetlony zenitową miłością. Wb. *(= dochodzącą do szczytu, najwyższą).*

Zenitowy p. **Zenitalny.**

Zenkiel, kla, lm. **kle** l. † Z. p. **Zankiel.** 2. ryb. *ciężarek ołowiany u sieci rybackiej, aby pionowo w wodzie stała,* grąz.

Zenkier, a, lm. **y** zeg. *rodzaj dłutka do zebrania wierzchniego kantu dziurki przez wiercenie w niej tym narzędziem.*

† **Zenklarz, a,** lm. **e** p. **Zanklarz.**

Zenkować, uje, ował zeg. *zbierać, pogłębiać, rozszerzać brzeg dziurki.*

Zenkowanie, a, blm., czynność cz. **Zenkować.**

Zenonizm, u, blm. *filozofja Zenona Greka, stoicyzm.*

Zentuzjazmować, uje, ował kogo = *przejąć entuzjazmem, zapalić.*

Zentuzjazmowanie, a, blm., czynność cz. **Zentuzjazmować.**

Zeń = *z niego.* Pot., Troc.

[**Zeńdzie**] p. **Zejść**.

[**Zeńsc**] p. **Zejść**.

Zeolit, u, lm. **y** min. *jeden z minerałów z gromady sylikoidów, z rzędu wodorokrzemianów.* × Z. włóknisty, p. **Natrolit**. Z. desmin.

[**Zepchać, a, ał**] p. **Zepchnąć**.

[**Zepchanie, a**, blm.] czynność cz. **Zepchać**.

Zepchnąć, nie, nął, [**Zepchać**], nied. **Spychać** I. *pchnąwszy zrzucić, strącić, zwalić; pchaniem usunąć z powierzchni* Przywiedli ich na wierzch jednej skały i spychali ich na szyję z wierzchu na dół. Leop. (zrzucili ich z wierzchu skały. B. G.). Powstała na chrześcijan wielka burza, iż ich zabijano, topiono, spychano i rozmaitemi śmierciami gubiono. Skar. Onych wodzów ślepych w tenże padół przepaści Z. usiłują Smotr. Pycha dawniej szatana z niebios zepchnęła wierzchołka. Przyb. Zepchnij go z ławy na ziemię. Troc. Spychać każe okręty na wodę. Żebr. *(= zsuwać pchaniem, spuszczać; odbijać od brzegu).* Gdy wiosna wesoła nadchodzi, okręty z brzegów na morze spychają Li. Grozi, że skoro tylko pierwsze błysną zorze, zepchnie swoje okręty na morze. Dm Z. okręt osiadły na piasku. Na szyję Z., zrzucić na dół kogo. Kn Z mostu na Wołchowie spychali zwycięzcy zwyciężonych. Mor. T. Przen.: Ku zbrodniom jeden drugiego na łeb spychamy. Pilch. *(= popychamy).* Jeden drugiego kreskami spycha, Pot. *(=zrzuca z urzędu, z godności, z dostojeństwa).* Z jaką to ostrożnością młodego chłopca prowadzić trzeba! jeden krok z drogi ich spycha. Ochoc. *(= wytrąca).* Wynosząc do funkcji deputackiej przez moc i potęgę swoje kreatury, a spychając sobie nielubnych. Kit *(= usuwając przemocą).* Los spycha naród w otchłań poniżenia. Tarn. Z tronu króla tego zepchnęli. Troc. Gdy go prymas z tronu spychał. Krasiń. Wielbląda zapchnąwszy na puszczę, wrócę do domu. Uj. Przen.: Powszedni ludzie spychali ten stosunek do rzędu zwykłych namiętności. Rol. *(= obniżali, redukowali).* Jedno wspomnienie spychało drugie. Bał. *(= tłoczyło ś na jego miejsce).* Przen.: Z. co na kogo = *zmówić, zwalić, spędzić, złożyć, zegnać:* Swojego licha przyczynę każdy chętnie na drugiego spycha. Pot. **2.** przen. *załatwić ś., aby ś. pozbyć; zaspokoić byle jak:* Z. dług. [Z. ubogiego = *pozbyć ś go małym datkiem*]. Spychać robotę *(= robić byle zbyć).* **3.** przen. Spychać co z dnia na dzień = *odkładać co, nie chcąc lub nie mogąc ś. zebrać na załatwienie,* **4.** do kupy = *pchając zsunąć do kupy, stłoczyć:* Św. Michał kopę spychał. Prz. *(=żniwa pokończone, zebrane).* **5.** †Z. *zapchać, zatkać:* Palec na uściech położyć dość mało, masz li źle mówić, zepchaj pięścią całą. Bratk. **6.** anat.: †Myszka spychająca (Perz.) = *mięsień zniżający, zniżacz, obniżacz* (musculus depressor s. deprimens).

Zepchnienie, a, blm., p. **Zepchnięcie**. Troc.

Zepchnięcie, a, blm., **Zepchnienie** czynność cz. **Zepchnąć**: Zepchnienie na szyję. Kn. Fortuna skora Dymitrowa jako na zepchnieniu była z piętra wysokiego. Tw. *(= na schyłku; wisiała na włosku).* Okul.: Z. i przewrócenie zaćmy soczewkowej (depressio et reclinatio cataractae) = *operacja okulistyczna zaćmy).*

Zepchnięty, Zepchniony im. od **Zepchnąć**: Zajrzy wam szatan w niebie miejsca, z którego zepchniony. Groch.

Zepchniony p. **Zepchnięty**.

[**Zepka, i**, lm. **i**] = **Rzepka**. Wójc.

†**Zeplwać, a, ał** *oplu ć, oplwać.* Glos.

†**Zeplwanie, a**, blm., czynność cz. **Zeplwać**.

Zeprać, spierze, zeprał p. **Sprać**. Z. ś. *zmęczyć ś. praniem:* [Zaprałem ś., zeprałem okropnie *(=zmęczyłem ś. bijatyką).*

Zepranie, a, blm., czynność **Zeprać**.

[**Zepranie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zeprać ś.**

[**Zepreć**] p. **2. Zeprzeć**.

Zeprzały *który zeprzał*

[**Zeprzany, Zeprzaniutki**] *zwiędły, zepsuty.*

I. Zeprzeć, zeprze, sparł, [**Zeprzyć, Zepreć**], †**Sprzeć**, [**Sparć**], nied. **Spierać** I. *prąc uderzyć, parciem zewrzeć; prąc powstrzymać, powściągnąć; osadzić w zapędzie:* Z żołnierzami swemi uderzywszy na nieprzyjaciela, sparł go i poraził. Baz. Na pierwszym potkaniu łacno Turków sparli i rozgromili. Baz. *(= zatrzymali na sobie; starszy ś. zatrzymali).* Lewe skrzydło nieprzyjacielskie sparli, iż uciekać musieli. Warg. **2.** *prąc zrzucić, zepchnąć, zsunąć, zwalić, strącić, zegnać, sparować; odeprzeć, odepchnąć, odparować, odsadzić.* Wen. Kto ś. tym sposobem dóbr imuje, szkody żadnej nie ma, by go też potym z nich sparto. Sz. Prosili Kijowianie od Kazimierza, aby im którego greckiej wiary przełożył, wszakże potym, gdy króla z przedsięwzięcia Z. nie mogli, Gastolta przyjęli. Stryj. *(=odwieść od przedsięwzięcia).* Uczniów swych z tego mniemania Z. nie mógł. Żarn. (=*wyprowadzić, wywieść).* Zeprzyj, Jehowo, przepierających mię, zwalcz walczących mię. Bud. Przen.: Z. dowodami, argumentami = *zbić, odeprzeć, zwalczyć:* Chrystus, walcząc z szatanem, pismo pismem spiera. Żarn. Błędy ich Pismem świętym sparł. Wuj. *(=zniósł).* Wielu ich jest nieposłusznych próżnomówców i zwodzicieli, których trzeba spierać. Leop. (trzeba im usta zatkać. B. G.). Tych, którzy ś. sprzeciwiają, trzeba spierać. Leop. Przed-laty zwyczaj był u królów, że ś. z sobą o wiele rzeczy spierali, a gdzie kto sparł kogo, temu bryłę złota drugi dać musiał. Podw. **3.** w kupę, do kupy = *zbić, skupić, stłoczyć, zewrzeć w kupę.* L. **4.** p. **Wesprzeć**: Religja sparta na wierze ma dosyć dla uspokojenia serca ludzkiego. Kołł. Oto bramy, łuki tryumfów, sparte z ciosów białości mleka. Wysp. Mnie pod sercem spiera. Jeż. Żeby cię kolka sparła. Sew. Zeby ich sparło w ostatku. Sienk. Pod koniec kartofli tak ją sparło, że musiała łyżkę położyć. Prus. Przen.: Jak mnie ochota zeprze, tedy o niczym nie pamiętam i prosto w dym walę. Sienk. *(=weźmie, uniesie, zdejmie, zakorci).* **Z. ś.** I. *prąc na siebie zewrzeć ś., zetrzeć ś.; walcząc zbić ś., stłoczyć ś. w kupę, zderzyć ś.; prąc zatkać ś., zaprzeć ś.; zgromadziwszy ś., spiętrzyć ś., zatarasować ś., zatrzymać ś.:* To przez sparte sprzeczne siły spełnionym zostanie. Fred. A. Lód sparł ś. na rzece. *(=zrobił ś. zator).* Woda z pagórków sparła ś. w dolinie. Syrok. *(=zatamowała ś.).* Ziemia ś. sparła, nie puści. Wysp. Przen. i nied., †**Sparzać ś.** *zetrzeć ś. słownie, zawiązać spór, posprzeczać ś., pokłócić ś.:* Rozpieraj mię, anie, z temi, którzy ś. ze mną spierają. B. G. Niby to prawda... lecz na tej ziemi trudno ś. spierać z ludźmi grzesznemi. Len. **2. Wesprzeć ś.:** Sparta i śliczna twarz, blada, w piór łagodnym cieniu. Malcz. Bolesław roześmiał ś. szydersko, sparty na ręku, patrzał ciągle na wylękłego. Krasz Sparła ś. na ramieniu i bezmyślne wejrzenie na dziedziniec rzuciła. Krasz. Sparszy ś o drzwi, słuchał spokojnie i obojętnie dalszej osnowy listu. Krasz.

2. Zeprzeć, zeprzeje a. **zepre, zeprzał**, [**Zeprać**] I. *zepsuć ś. od gorącej wilgoci, uprzeć, za-*

przeć zupełnie. **2.** [Z.] *zwiędnąć, uschnąć:* Trawy, liście, kwiaty zeprzały, zeprały.

Zeprzenie, a, blm., czynność cz. **2. Zeprzeć.**

Zepsić się, i ś., ił ś. p. **Zepsieć.**

Zepsieć, eje. ał, Spsieć, Zepsić ś., Spsić ś. *zejść na psy, zmarnieć, znędznieć, spodleć, znikczemnieć, wyrodzić ś., zkapconieć, spasować.* Rej. Sokół kiedy więc zepsieje, biedna wrona mu dogrzeje. Kn. Świat nakoniec wszystek tak zepsieje, że trzeba sądnego dnia będzie. Opal. Stadnikowi trawy nie dawaj, bo mu zaraz w nogi wstąpi i zepsieje. Dor.

Zepsienie, a, blm., czynność cz. **Zepsieć.**

Zepsienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zepsić ś.**

[**Zepsnąć, nie, ął**] *ześliznąć, zemknąć, zsunąć,* [**Z. ś.**] *ześliznąć ś., zemknąć ś., zsunąć ś., opsnąć ś., obsunąć ś.:* Zepsnęła ś. Walkowa z drabiny. Słowo jakie prostackie niechcący zepsnie ś. zjęzyka. Szymon.

[**Zepsnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zepsnąć.**

[**Zepsnięcie się, a ś.,** blm., **Zepśnienie ś.**] czynność cz. **Zepsnąć ś.**

× **Zepsować, uje, ował** i × **Z. ś.** p **Zepsuć.**

× **Zepsowanie, a,** blm., czynność cz. **Zepsować.**

× **Zepsowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zepsować ś.**

× **Zepsowany I.** im. od **Zepsować. 2.** myśl., p. **Zepsuty.**

× **Zepstrykać, a, ał,** × **Zepstrzykać** kogo = *przymówić mu, przemówić ś. z nim, poprztykać ś. z nim, złajać, skrzyczeć, zfukać go:* Brzydkosmy ją zepstrzykali, a djabli wiedzą za co. L. × **Z. ś.** *porztykać ś., podrzeć ś., pokłócić ś., pogniewać ś., zetrzeć ś. słownie:* Zeprztykaliśmy ś. niepotrzebnie, wacpani mię zdrajcą, ja wacpanią filutką nazwałem. L.

× **Zepstrykanie, a,** blm., czynność cz. **Zepstrykać.**

× **Zepstrykanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zepstrykać ś.**

Zepstrzenie, a, blm., czynność cz. **Zepstrzyć.**

Zepstrzyć, y,ył *popstrzyć, upstrzyć, spstrokacić:* Potrawy zepstrzone w potrząski rozliczne, pozłotki, farby. Rej.

× **Zepstrzykać, a, ał** i p. **Zepstrykać.**

× **Zepstrzykanie, a,** blm., czynność cz. **Zepstrzykać.**

× **Zepstrzykanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zepstrzykać ś.**

Zepsucie, a, blm., × **Zepsowanie I.** czynność cz. **Zepsuć. 2.** a. **Z. ś.,** × **Zepsutość** *skażenie, demoralizacja, zgnilizna moralna:* Z. obyczajów. Siać Z. (=*zgorszenie*). Trup, chaos powolnego żywiołów zepsucia. Mick. Weszła na drogę zepsucia. Urósł z zepsowania drugiego. Troc. Z., skaza, skażenie, zgorzknienie, stłuczenie. Kn. Wszakoż jednak w owe dni nie dam was w konieczne Z. Leop. (końca z wami nie uczynię. B. G.; nie dam was w ostateczną zgubę. L.). Grążnąć w Z. Przyb. Z. prędko, naprawa nierychło ś. wiedzie. Fred. M. Jak gdyby była najpoważniejszą, w kadzidłach klasztornych zwędzoną dla niezepsucia ś. pensjonarką. Krasz

Zepsucie się, a, blm. **I.** czynność cz. **Zepsuć ś. 2.** p. **Zepsucie.**

Zepsuć, uje, uł, × **Zepsować I.** *wyprowadzić z dobrego, należytego stanu, uczynić nieprzydatnym, popsuć, uszkodzić:* Trocha truciny wino narozkoszniejsze zepsuje i w jad obróci. Żarn. Jeśliśmy ją zepsowali, to i naprawić potrafimy. Chl. Tak oni tchórzowie i dobrym pachołkom serce byli zepsowali. Pas. Jeden głupi zepsuje, tysiąc mądrych nie poprawi. Fred. M. Nóż zepsuty. Troc. Zegarek zepsowany. Troc. Łacniej dobre zepsować, niż złe naprawić. Kn. Jużeś tam coś zepsuł! (posp.: *zmajstrował*). Jedźże, jakeś nieoszacowany, bo nam kompanją zepsujesz. Czart. A. (= *dobry humor nam zepsujesz*). Jak naprawić żołądek zepsuty przez niewczas. L. (= *rozstrojony*). Smak zepsuty (= *skażony*). **2.** *moralnie = zgorszyć, zdemoralizować, skazić; sprowadzić z prawej, uczciwej drogi, zdeprawować, skorumpować:* Jeden zły wielu dobrych zepsuje. Kn. Zły dobrego zepsuje. Kn Tyś go zepsuł, obwiesiu, jako żywo! L. Był to człowiek tamtego zepsowanego wieku, nienadwerężonej cnoty. Nies. Obyczaje zepsowane. Troc. Reformacja zepsowanych obyczajów polskich, napisana przez Szymona Starowolskiego. Niewolnik okuty łatwo puści tyraństwo do duszy zepsutej. L. Nierządnemi rozkoszami zepsowanym i skażonym będąc, pierwsze lata na igrze i na tańcach strawił. Kosz. Między zepsowanemi występek równo z cnotą chodzi. Fred M Nadskak wał jej z rycerską galanterją niezepsutego mieszkańca puszcz poleskich. Rol Dobrego karczma nie zepsuje, złego kościół nie naprawi Prz. Chłopak z gruntu, do szpiku kości zepsuty Z. kogo pieszczotami, pochlebstwami, pobłażaniem. (= *zbałamucić*). Cesarz turecki wziął Kafę przez zdrajców Włochów, złotem zepsowanych Stryjk. (= *przekupionych, podkupionych*). **3.** † Z *znieść, uchylić, skasować, unieważnić, odwołać, zniweczyć:* Listy, córkom wstępowanie na królestwo zbraniające, psujemy, wyniszczamy, a zepsowane, wyniszczone i próżne opowiadamy. Herb. Wszystkie ceremonje starego zakonu Chrystus swym zakonem zepsował, i apostołowie wolnemi od nich wierne Boże uczynili. Skar. **4.** myśl. = a) *zabić, zagryźć:* Ryś zepsuł sarneczkę Pol. b) Biskup krakowski Paweł, gdy mu kto u sieci zwierza zepsował, tedy go rohatyną z gniewu przebił. Biel. M. (gdy przeszkodził zwierzowi do sieci wnijść, gdy chybił w tym L.). **Z. ś.,** [**Zepśnić ś., Zepśnieć**] **I.** *popsuć ś., uskodzić ś., pogorszyć ś., przestać być dobrym, przydatnym:* Bywszy złe, zepsowało ś. Rys. (= *im dalej, tym gorzej*). Żołądek zepsuł ś. (= *rozstroił ś.*). Służąca zepsuła s. Uczeń zepsuł ś. **2.** *zgnić, rozłożyć ś., ulec rozkładowi, stęchnąć, zaśmiardnąć ś.:* Ciało zepsuło ś. Potrawa, stojąc długo, zepsuła ś. **3.** Kobieta brzemienna zepsuła ś. = *poroniła, zepsuł ś. w niej płód, nie donosiła płodu.* **4.** *popsuć ś. moralnie, zgorszyć ś., zdemoralizować ś.:* Gdy ś. dobry człek zepsuje, przecię, czym był, pokazuje. Kn. Cóż bowiem prędzej, jako człowiek, ś. zepsuje, gdy ma wolność, a władza mniej nad onym czuje. Św. Co mówić o tych ludziach, którzy są tak zepsowanego serca, że za dobre często złym płacą. L **5.** *nie udać ś., nie udarzyć ś., nie zdarzyć ś.:* [Ciasto ś. zepśniło. Zepśniło mi ś. całe pieczyste. Groch ś. zepsnił, bo późno siany. Zepśnieje mi ś. wszystko, wolę psu wylać. Ork. Bo ci wszystko zepśni do imentu. Ork.].

Zepsuj nieod., p. **Majster.**

× **Zepsutość, i,** blm., p. **Zepsucie.**

Zepsuty I. im. od **Zepsuć,** × **Zepsowany. 2.** myśl. Ptak Z. = *do którego nieraz strzelano, a stąd trudny do zabicia, płochliwy:* A gdy ptak bystry abo zepsowany, idź do niego śmiele, nic mu nie folgując. Cyg.

[**Zepśnić się, i ś., ił ś.**] p. **Zepsuć.**

[**Zepśnieć, eje, ał**] p. **Zepsuć.**

[**Zepśnienie, a,** blm.] czynność cz. **Zepśnieć.**

[**Zepśnienie się, a ś.,** blm.] **I.** czynność cz. **Zepśnić ś. 2.** p **Zepsnięcie ś.**

× **Zerdzały** *zardzewiały:* Dziś w zaniedbaniu leżały studniska wody, zerdzałą zadziergane rząsą. Wysp. Ja w śnie narodu piekielnym, uśpiony i miecz Z. mój, wieki daremny. Wysp.

Zerdzawieć, eje, ał p. **Zardzewieć.**

Zerdzawienie, a, blm., czynność cz. **Zerdzawieć.**

Zerdzewieć, eje, ał p. **Zardzewieć;** Czy po śmierci ten rapier mój nie zerdzewieje. Mick.

Zerdzewienie, a, blm., czynność cz. **Zerdzewieć.**

[**Zergować, uje, ował**] pog. *kłócić ś., żreć ś.:* Zergują tylko Żydówki.

[**Zergowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zergować.**

I. Zerk, u, lm. **i** *spojrzenie ukośne, zez.* L. Spozierać zerkiem. (= *ukradkiem*). **2.** † Zerki (lm.) *zwiady, zazieranie:* We stu koni prowadzi konwoju do Kamieńca dla Ordy zerek i rozboju. Pot.

2. Zerk *w. oznaczający zerknięcie:* Ja wtedy Z. na podczaszankę. Korz. Ja Z. na nią skrycie. Fred. A.

Zerkać, a, ał nied., p. **Zerknąć.**

Zerkanie, a, blm., czynność cz. **Zerkać:** Z. oczkiem.

Zerknąć, nie, nął, × **Zyrknąć,** nied. **Zerkać,** × **Zyrkać,** [**Zerkoczyć**] *spojrzeć zezem, z pod oka, rzucić ukradkiem gorące spojrzenie, błysnąć okiem:* Łakomie zerkasz na Kasię. Jak go zobaczyli, ino po sobie zerknęli. Krasz. Babki, zerkając na nią, to śpiewały, to poszeptywały. Krasz. Zerknęła na mnie. Krasz. Zerknęła ku niemu — już go na ganku nie było, podział ś. gdzieś. Jeż. Zyrkał pełnym chytrości okiem. Korz. Zerkał, a oczy mu jak u kota pobłyskiwały. Orzesz. (= *łypał oczyma*). Dziewczęta na chłopców zerkały (= posp. *robiły oko*).

Zerknięcie, a, blm., czynność cz. **Zerknąć.**

Zerko, a, lm. **a** p **Zero.**

[**Zerkoczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zerkoczyć.**

[**Zerkoczyć, y,ył**] p. **Zerknąć.** Kpw.

Zerlity, ów, blp. *skamieniałości źródeł wrzących.*

[**Zernąć, nie, nął**] p. **Zerznąć.**

[**Zernięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zernąć.**

Zero, a, lm. **a I.** mat. *liczba równa różnicy dwuch liczb całkowitych, różnica dwuch jakichkolwiek liczb równych sobie.* Z. funkcji = *wartość zmiennej niezależnej, czyli argumentu, dla której funkcja staje ś. równą zeru.* Nic nie powinno właściwie brać ś. za Z. Łs. Żart.: Z. od zera, pożyczam od Żyda. Syrok Z obrachunku wypadło Z Przen.: *nic, bagatelka, fraszka, furda, głupstwo, drobnostka:* Choroba twoja to jeszcze Z w porównaniu z moją. Przen.: Pani piękna jeszcze i miła, on sam zupełne Z. Krasz. (= *człowiek bez znaczenia, wartości, wpływu, malowana lalka*). **2.** *znak, cyfra oznaczająca taką liczbę:* Dopisać, zmazać Z. Z. w arytmetyce znaczące cyfrę, nic z siebie nie znaczące, ale w przydaniu do liczby powiększające wielość o dziesięć. Kras. (= *dziesięć razy*). **3.** fiz. *punkt początkowy pewnej rachuby, pewnej podziałki,* jak np.: Z. potencjału. Z skali termometrycznej, w termometrach naszych = *punkt topliwości lodu.* Stopnie wyżej i niżej zera = *stopnie ciepła i zimna.* Termometr spadł do zera. (= *wskazuje już tylko Z ciepła*). Zdr **Zerko.**

Zerowy przym. od **Zero:** Wartość zerowa. Punkty zerowe funkcji.

[**Zerty**] p. **Żarty.**

Zerwa, y, lm. **y I.** *zrywanie, zerwanie.* L. **2.** *to, co ś. zerwało, rozerwało.* L. **3. a. Zerwisko** = a) *urwisko, zarwa, bryła oderwana:* Drapie ś. na skały, skacząc po bezdennych rozpadlinach z zerwy na zerwę. Stasz. b) leśn. *drzewo, którego wierzchołek został zerwany przez burzę* (por. Wiatrołom). **4. a. Rapunkuł dziki,** [**Turan**] bot. (phyteuma) *roś. z rodziny dzwonkowatych.* Gatunek: Z. kłosowa (ph. Spicatum).

Zerwać, zerwie, zerwał, nied. **Zrywać I.** *rwąc ściągnąć; zedrzec:* Zerwałem go za włosy z woza. Troc. Zrywam co, kogo, *deripio aliquem de curru, capillo.* Kn. Psiarnie swe stroi w blask drogich kamieni, zerwanych z piersi córek książąt i króli. Od. Jeden drugiemu zrywał czapkę, ciskał do góry, dając znak, żebym ją przestrzelił. Jeł. Z. zasłonę. Z. obicie ze ściany (= *obedrzeć*). Wiatr zerwał dach. Z zamek ze drzwi (= *oderwać*). **2.** kwiat, owoc = *urwawszy zebrać; urwać, oberwać, uszczknąć:* Zrywał kwiatki, jabłka. Troc. Skoro ś. kwiatek rozwija, zaraz go Z. należy. L. W ogrodzie zrywać będę najpiękniejsze róże, do twych je przypnę włosów lub na łonie złożę. Szymon Jabłka niedojźrzałe zrywa ręka twoja. Hul. Niedojźrzałej nie zrywaj jagody. Petr. **3.** × Z co gdzie = *zarwać, zachwycić, oberwać* = *złapać* = *dostać urywkiem, zdobyć, wytrzasnąć, sprokurować, skubnąć.* L. Niemasz tam co Z. Troc. (= *nie pożywisz ś tam*). Zerwał mi talar z rachunku. Troc (= *urwał mi*). Przen.: Węchem już apetyt zrywa. Jak. W. **4.** *rozerwać, przerwać, urwać:* Nitkę zerwałem. L. Zerwij ten stryczek. Troc. Pokąd pies na łańcuchu jest, przypadek jest stać ś. mogący, że zerwie łańcuch a. kto szalony spuści go. L. Na zerwanych jej kajdanach miecz u piersi zawieszony Krasiń. (= *starganych*). Żyłę sobie zerwał. Troc. Przen: Za Jana Kazimierza pierwszy raz sejm od jednego posła był zerwany w r. 1652. Skrzet. Z. sejm, sejmik. Troc. Co bądź, to bądź, muszę Z to nieszczęśliwe małżeństwo. Boh. (= *nie dopuścić do niego*). Z przyjaźń. Niem. (= *uczynić rozbrat*). Z. układy, kontrakt. Z. traktat, przymierze (= *złamać, wypowiedzieć*). Z. z kim = *Z. z nim stosunki, rozstać ś., rozejść ś., wziąć rozbrat z nim:* Była ona wielce smutną, z czego wnosić mogłem, że zerwali z sobą. Niem Przen.: *naderwać, nadwerężyć, stargać, sforsować:* Patrząc na jej swawolę, trzeba było zrywać boki. Mas. J. (= *zrywać od śmiechu*). Zrywać piersi od krzyku. Z. osła, bydlę robiąc, konia bieżąc. Troc. (= *spędzić konia*). Z. nogi od ustawicznego biegania. Z. ś. **I.** *porwać ś. z miejsca, wstać raptownie, skoczyć:* Z. ś. na równe nogi. Widząc, iż rycerstwo tył nieprzyjacielowi podawało, z konia ś. sam zerwawszy, a chorągiew pochwyciwszy, wdarł ś. między nieprzyjaciele. Kosz. Zachwiał ś., padł na jedno kolano, lecz zrywa ś. natychmiast. Stasz. Równo z głową rękami obejmuje łańcuch, ciągnie topolę ku ziemi wolniej, razem zrywa ś. dwa razy krzepczej; trzasło drzewo i pada z łoskotem Stasz. Tak zerwali ś. rzesko, że ta bitwa z obu stron zbyt okrutna była. Jabł. Sen czy pacjent spokojny miewa, czy lekki, czy ciężki, czy ś. często przebudza, czy ś. zrywa, czy leży jak pień? Perz. Śpij jeszcze, nie zrywaj ś. tak rano. Zerwał ś. goniec znękany boleścią. Uj. Czernihowski i Rylski kniaziowie zerwali ś. od Litwy dla bezpieczeństwa i spokoju i przeszli do Moskiewskiego. Krasz. Zerwali ś. z sobą. Troc. (= *porwawszy ś. zwali ś. z sobą; porwali ś. na siebie, rzucili ś. na siebie*). Zrywali ś. do szabel. (= *rwali ś., porywali ś., rzucali ś., brali ś. raptownie*). Z. ś. do lotu. Kuropatwa zerwała ś. (= *sfrunęła, pofru-*

nęła, uleciała, wzleciała, pierzchła). Stado dzikich gęsi zerwało ś. Przen.: × Z. ś. = *opuścić swe siedlisko, ruszyć ś. z miejsca, wynieść ś.:* Kmiecie mogli każdego czasu Z. ś., ruszyć ś., opłacając to zerwanie trzema grzywnami. Sł. wil. Przen.: *powstać gwałtownie, wszcząć ś. nagle.* Wiatr ś. zerwał. Burza ś. zerwała. **2.** *przerwać ś., rozerwać ś., urwać ś.:* Będzie na obiedzie jadł dostatnie, jednak nie tak, aby ś. aż pas na nim zerwał. Syk: *(= aby pękł).* Zbyt silona cięciwa najprędzej ś. zerwie. Nagł. Zerwała ś. nitka. Troc. *(= nie wytrzymała).* Ta nić ś. nie zerwie *(= nie puści; jest zbyt silna, aby ś. miała Z.).* Koń zerwał ś. Troc. **3.** *oderwać ś., urwać ś., urwawszy ś. zemknąć:* Jabym ś. im zerwał był z powroza, tak mię gnało. Rom. Przen.: *rozchwiać ś.:* Nieraz ś. przyjaźń zerwała przez postępki niegrzeczne. L. Układy zerwały ś. Zerwał ś. sejm. Troc. **4.** przen.: *poderwać ś., przerwać ś., sforsować ś., nadwerężyć ś., zaszkodzić sobie przez wysiłek:* Z. ś. robiąc, bieżąc. Ładował mię, ledwom ś. nie zerwał. Jabł. Baba ma rodzącą w udzie uwiązać, a to dla tego, by ś. nie zerwała a. nie wykiełzła. Spicz. Łańcuch schwyciwszy, razem całą swoją moc rusza; ale za pierwszym razem zerwany, już ś. poprawić nie może... Stasz. Z. ś., dźwigając ciężar *(= podźwignąć ś., podźwigać ś.).* **5.** †Z. ś. *okroić ś., wpaść do rąk jako obrywka, zyskać ś.:* Leda na czym ś. pieniądz zerwie. Glicz. *(= skubnie ś.).* Wszystkie zdobyczy, których dostawają w lecie, idą na sułtana, które ś. im w zimie zrywają, onym należą. Kłok *(= trafiają ś.).*

Zerwalność, i, blm., rz. od **Zerwalny.**

Zerwalny *możliwy do zerwania:* Małżeństwo monogamiczne, łatwo zerwalne przez obie strony.

Zerwanie, a, blm., czynność cz. **Zerwać:** Marzyłem boską różę, bliski jej zerwania, zbudziłem ś. Mick. Z. stosunków = *rozbrat, rozstanie, rozłąka.* Zachowaj przyjaźń Wacława... zbyt nagłe Z. może skazówką dla świata zostanie. Fred. A. Wszystko uczynię dla zerwania tego aljansu L.

Zerwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zerwać ś**

[Zerwina, y, blm.] *rdza.*

Zerwisko, a, lm. **a l.** p. **Zerwa. 2.** [Z.] *choroba z podźwignięcia ś.:* Chory je ze zerwiska.

[Zerwiś, a, lm. **e]** *urwis.*

[Zerys, a, lm. **y]** *berberys.*

[Zerzekać, a, ał] *zmawiać, odmawiać:* Z. „wierzę Boga".

[Zerzekanie, a, blm.] czynność cz. **Zerzekać.**

[Zerzepić się, i ś., ił ś.] *skarłowacieć:* Rozsada ś. zerzepi.

[Zerzepienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zerzepić ś.**

[Zerzeszały] *który zerzeszał.*

[Zerzeszeć, eje, ał] (o pewnych jarzynach, jak rzodkiew, rzepa, kalarepa) *stracić wskutek starości smak i mięsistość, sparcieć.*

[Zerzeszenie, a, blm.] czynność cz. **Zerzeszeć.**

[Zerzędzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zerzędzić ś.**

[Zerzędzić się, i ś., ił ś.] p. **Zerznąć ś.**

[Zerzęsieć, eje, ał] *zbutwieć.*

[Zerzęsienie, a, blm.] czynność cz. **Zerzęsieć.**

Zerznąć, rznie, rznął a. **[rzynoł], zerznęła** a. **rzła, Zerżnąć,** × **Zrzezać,** †**Zrzazać,** nied. **Zrzynać,** †**Zrzazować** l. *rznięciem zdjąć; ściąć, zsiec:* Pomona sierpem krzywym częścią wilków zrzyna rózgi strychuje rozlazłe, pręt częścią szpuntuje w kraj zaskórny. Żebr. Zrzyna mięso i wszystko odbiera od kości. Bardz. [Zrzytko zerznięte]. *(= zżęte).* **2. a. [Zernąć]** *zbić, obić, ściąć, ścwiczyć, złupić, złoić:* Zerznął babę kańczugiem. Z. komu skórę. Aleś mnie zerznął, księże, jak kota w worze. Kaczk. Zerznięty! kompletnie, co ś. zowie; dobrze mu tak! Krasz. Przen., rub.: Z. kogo w pismach = *skrytykować dotkliwie, zrąbać, schlastać, zjeździć go, sprawić mu cięgi.* **3.** [Dysc go zerznął (Dyg.) = *strzepał, ściął, zlał.* **4.** Z. kobietę, gm. = *użyć jej cieleśnie, schędożyć, złupić, trzepnąć, zrypać ją.* **Z. ś. l.** *ubrać ś. siarczyście, zestroić ś. krzykząco, wystroić ś., wystrychnąć ś., wyelegantować ś.:* Zerznęła ś. w nową suknię. **2.** posp. *źle odpowiedzieć lekcję, nie zdać egzaminu, ściąć ś.:* Zerznął ś. z matematyki. **3.** gm. *sfajdać ś. na twardo, skantować ś., spaskudzić ś., zesrać ś.:* Z. ś. w portki. **4.** gm. *urznąć ś., spić ś., schlać ś.* Sł. wil.

Zerznięcie, a, blm., czynność cz. **Zerznąć.**

Zerznięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zerżnąć ś.**

Zerznięty, × **Zerzniony** im. od **Zerznąć.** Troc.

× **Zerzniony** p. **Zerznięty.** Troc.

[Zerzygany] *zmęczony rzyganiem.*

[Zerzynać, a, ał] *żąć:* Z. pszeniczne snopy.

[Zerzynanie, a, blm., czynność cz **Zerzynać.**

Zerżnąć, nie, nął i **Z. ś.** p. **Zerznąć.**

Zerżnięcie, a, blm., czynność cz. **Zerżnąć.**

Zerżnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zerżnąć ś.**

†**Zes, u,** lm. **y,** †**Zez,** †**Zys,** †**Zyz a. kostka zezowa** = *sześć oczek na kostce do grania; rzucenie kości takie, że ś. odsłoni sześć: Senio,* sześć, to jest Z. na kostce. Mącz. Z., szóstka w grze w kości. Goł. Chciał ś. pojedynkiem bić z nim, lub kość zyzem lub padnie cynkiem. Pot. *(= jakkolwiek kostka padnie, cokolwiek wypadnie).* Jam tylko wiedzieć, coby Z szczęśliwy przyniósł, najbardziej pragnął, coby es uszkodził. Słonk. Niechaj ja twoje mary śmiertelne zalęgę, niźli ś. z tobą tak prędko rozprzęgę, ale że już ostatnie poszły zyzem losy, a z wiatrem poszły życzliwe me głosy, jużeś w młodości skończył dojrzałe twe żydło, już ciało twoje szlachetne ostydło. Zim. *(= już klamka zapadła, już wyrok zapadł, już po wszystkim)*

Zesadzać, a, ał p. **Zsadzić.**

Zesadzanie, a, blm., czynność cz. **Zesadzać.**

Zesadzenie, a, blm., czynność cz. **Zesadzić.**

Zesadzić, i, ił p. **Zsadzić.**

× **Zesamobójczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zesamobójczyć ś.**

× **Zesamobójczyć się, y ś., ył ś.** *zostać samobójcą:* Zesamobójcz ś na zawsze! Krasiń.

Zesamogłoskować, uje, ował *sprowadzić do samogłoski, zmienić w samogłoskę, zwokalizować, zsonantyzować:* Zesamogłoskowane „j" i „v" BdC

Zesamogłoskowanie, a, blm., czynność cz **Zesamogłoskować.**

Zesamolubić się, i ś., ił ś. *zejść na samoluba, zmienić ś. w samoluba, stać ś. samolubem.* Przen.: *odosobnić ś., wyodrębnić ś.:* Wszędzie rozłam, rozpad i rozstrój — cząstki tylko, a każda nienawistna drugiej, we wszystkość Z. ś. chce, wytępiając inne. Krasiń.

Zesamolubienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesamolubić ś.**

Zeschematyzować, uje, ował *sprowadzić do schematu, uporządkować, wykonać podług stałego wzoru, stałej formuły:* Jakiś barok skrócony i jakby zeschematyzowany. Kos.

Zeschematyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zeschematyzować.**

Zeschizmatyczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeschizmatyczyć ś.**

Zeschizmatyczyć się, y ś., ył ś. *zejść na schizmatyka:* Zeschizmatycz ś. — ty podła! Krasiń. Myślał, że jestem Polakiem zeschizmatyczonym. Koź A.

Zeschły, Zeschnięty *który ś. zesechł:* Kij Z. (wyschły, zeschły). Troc. Krew, trawa zeschła. Zeschła krew posiniałe szpeciła ciało. Koch. W. Zeschłe naczynie, beczka. Troc. Zeschła sykomora. Uj. Poł.: Płód Z. (foetus papyraceus) *(= jeden z płodów bliźniaczych po zamarciu w macicy zasycha na masę spłaszczoną, jak papier pergaminowy).*

× **Zeschnąć, zeschnie, zeschnął** a. **zesechł, zeschnęła** a. **zeschła,** nied. × **Zsychać,** × **Zesychać** I. *zeschnąć ś., uschnąć, wyschnąć:* Chleby, któreśmy wzięli ciepłe z domu, chcąc iść ku wam, teraz zeschnęły i od wielkiej starości ś. pokruszyły. Leop. (chleb ten wysechł i pobleśniał. B. G.). Przen.: Prędko u nich zeschnie słowo Boże, jakoby ono ziarno, co weszło na kamieniu, a niedługo ś. zieleniło. Gil. *(= zwietrzeje, wywietrzeje, zblaknie).* **Z. ś.** I. *schnąc zbiec ś., skurczyć ś.:* Zsycha ś. mur, **statek** = rozsycha ś. Kn. Na ziemi piaszczystej źrzebiętom dziwnie ś. rog zsycha i pada. Dor. Ziemie słone pospolicie ś. zsychają i ściskają, padając ś. dla suchości a zimna. Trzyc. 2. *wyschnąwszy zlepić ś.:* Włos, krwią zbroczony, w kupę ś. zsycha. Koch. W. Krew zeschła ś. *(= zaschła, skrzepła, zeskorupiła ś.).*

× **Zeschnięcie, a,** blm., czynność cz **Zeschnąć.**

Zeschnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeschnąć ś.**

Zeschnięty p. **Zeschły.**

[Zesknąć, nie, nął] *umrzeć cicho, spokojnie, zasnąć na wieki.*

[Zesknięcie, a, blm.] czynność cz. **Zesknąć.**

Zesetnić, i, ił *stokrotnie pomnożyć, powiększyć.* **Z. ś.** *pomnożyć ś., powiększyć s stokrotnie:* Więc że siebie samego może wystąpić, zdwoić ś., stroić ś., Z. ś. we własnych utworach. Krasiń.

Zesetnienie, a, blm., czynność cz. **Zesetnić.**

Zesetnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesetnić ś.**

[Zesędrzany]: Zesędrzane deski = *stare deski.*

[Zesędrzeć, eje, ał] *zdrętwieć, ścierpnąć, skostnieć:* Z. od zimna.

[Zasędrzenie, a, blm.] czynność cz. **Zesędrzeć.**

[Zesforniać, a, ał] = **Przebałękać.**

[Zesfornianie, a, blm.] czynność cz. **Zesforniać.**

Zesforować, uje, ował p. **Zesworować.**

Zesforowanie, a, blm., czynność cz. **Zesforować.**

[Zesiatać, a, ał] *spłoszyć.* **[Z. ś.]** *zadyszeć ś., uganiać ś.*

[Zesiatanie, a, blm.] czynność cz. **Zesiatać.**

[Zesiatanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zesiatać ś.**

Zesiąść, zesiądzie, zesiadł i **Z. ś.** p. **Zsiąść.**

[Zesiedzenie, a, blm.] czynność cz. **Zesiedzieć.**

[Zesiedzieć, i, ał] *siedząc spędzić; przesiedzieć:* I zesiedziałbych dzień, dwa dni... nic mnie do chałupy nie ciągnie. Ork. Poczęli ś. raczyć serdecznie i zesiedzieli całe popołudnie, wieczór, aż do późnej nocy... Ork.

Zesiekać, a, ał p. **Zsiec.**

Zesiekanie, a, blm. czynność cz. **Zesiekać.**

[Zesietnieć, eje, ał] *zbiednieć, zmarnieć, znędznieć, zmizernieć, spasować:* Kiepska pasza, to i bydło zesietniało.

[Zesietnienie, a, blm.] czynność cz. **Zesietnieć.**

Zesikać, a, ał *sikając zmoczyć; posikać zupełnie.* **Z. ś.** *sikając zalać ś., zeszczać ś.*

Zesikanie, a, blm., czynność cz. **Zesikać.**

Zesikanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesikać ś.**

Zesiniały p. **Zsiniały.**

Zesinieć, e, je, ał, p. **Zsinieć.**

Zesinienie, a, blm., czynność cz. **Zesinieć.**

Zesiusiać się, a ś., ał ś., dziec. *siusiając odbyć potrzebę; zrobić siusiu.*

Zesiusianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesiusiać ś.**

Zesiwieć, eje a. **[i], ał** *zsiwieć:* Kiebyk se té ocy na siwo pomalować mogła! coz im robić? Nie zesiwiom mi w głowie. Tet.

Zesiwienie, a, blm., czynność **Zesiwieć.**

Zeskakiwać, uje, iwał p. **Zeskoczyć.**

Zeskakiwanie, a, blm., czynność cz. **Zeskakiwać.**

Zeskalenie, a, blm., czynność cz. **Zeskalić.**

Zaskalić, i, ił *zmienić w skałę:* Inszy już tak będzie... tak odrzewnieje, tak rozum zeskali... Kon.

Zeskamotować, uje, ował I. *usunąć, skryć niepostrzeżenie, sprzątnąć, z przed oczu sztuką kuglarską.* Przen.: Jak on kardynałowi zeskamotował wojnę, podobnież jenny Fleury świsnął pokój. Ask. Ten aforyzm zeskamotował mu baronek. Mic. 2. *skraść zręcznie, ściągnąć, grypsnąć niepostrzeżenie.*

Zeskamotowanie, a, blm., czynność cz. **Zeskamotować:** Wyobraźmy sobie, że jaki zdolny autor pozwoliłby sobie na Z. podobnej sceny z przed oczu czytelnika.

Zeskąpieć, eje, ał, Oskąpieć *zejść na skąpca, skąpcem ś. stać:* Przy schyłku życia Kromer zeskąpiał. Wiszn.

Zeskąpienie, a, blm., czynność cz. **Zeskąpieć.**

Zeskoczenie, a, blm., czynność cz **Zeskoczyć.**

Zeskoczyć, y, ył, × **Zskoczyć,** nied. **Zeskakiwać** I. *skoczyć z czego, skoczyć z góry na dół:* Zskakuję, *desilio ex alto.* Kn. Ten ś. tarczą i mieczem broni, zostawując i naokoło tam i sam rączo zeskakując. P. Koch. Z. z wozu, z konia. *(= zsiąść skoczywszy).* 2. hut.: zeskakiwać (o nabojach wielkopiecowych) *spadać, zniżać ś. wskutek nieregularnego schodzenia nabojów, zatrzymywania ś. i zasklepiania ś.* Łab. **[Z. ś.]** *zbiec ś., skurczyć ś.:* Suknia ś. zeskoczyła.

Zeskok, u, lm. i gim. *zeskoczenie z przyrządu gimnastycznego w dół a. w głąb.*

[Zeskokować, uje, ował] myśl.: Z. zająca = *przesadzić skok (nogę) przez skok dla zawieszenia na kołku lub łatwiejszego przytroczenia do torby myśliwskiej.*

[Zeskokowanie, a, blm.] czynność cz. **Zeskokować.**

Zeskontować, uje, ował co = *wyzyskać co przed czasem, wyzyskać to, co ma dopiero nastąpić:* Jeżeli za lat 8 przed otwarciem wystawy można w Paryżu Z. w tej formie jej dobre strony, to cóż dopiero będzie w dalszym ciągu?

Zeskontowanie, a, blm., czynność cz. **Zeskontować.**

Zeskorupiały *który zeskorupiał:* Ono tak szlachetne ciało wisi na gorącości słonecznej, na okrutnym drzewie rozpięte, już zeschłe, już zeskorupiałe. Rej.

Zeskorupić, i, ił *zamienić w skorupę.*

Zeskorupieć, eje, ał *zeschnąć ś., stwardnieć jak skorupa.*

Zeskorupienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zeskorupić.** 2. czynność cz. **Zeskorupieć.**

[**Zeskórać, a, ał**] *wskórać, zyskać.*

[**Zeskóranie,** a, blm.] czynność cz. **Zeskórać.**

Zeskórnieć, eje, ał *zmienić ś. w skórę zeschnąć ś., stwardnąć w skórę.*

Zeskórnienie, a, blm., czynność cz. **Zeskórnieć.** Patol.: Z. (xeroma, xerosis) = *zeschnięcie błony śluzowej, prowadzące do porośnięcia jej naskórkiem:* Z. spojówki i rogówki oka (xerophtalmos). Z. błony śluzowej pochwy (xerosis vaginae). Z. błony śluzowej jamy ustnej (xerostomia).

Zeskrobać, bie, bał, × **Zskrobać,** nied. **Zeskrobywać** 1. *skrobiąc zdjąć, zebrać:* Z. farbę, brud. Na mokro łatwiej ś. zeskrobuje *(=daję ś. zeskrobywać).* 2. *skrobiąc zebrać do kupy.* 3. *skrobiąc ściąć na kawałeczki, na wiórki:* Z. chrzan.

Zeskrobanie, a, blm., czynność cz. **Zeskrobać.**

Zeskrobywać, uje, ywał p. **Zeskrobać.**

Zeskrobywanie, a, blm., czynność cz. **Zeskrobywać.** Lek. (raspatio) *skrobanie, odłuszczanie, np. wybujałej ziarniny na ranie zapomocą łyżeczki* (curette), lub okostnej zapomocą skrobaczki (raspatorium).

[**Zeskromić się, i ś., ił ś.**] p. **Oskromić ś.**

[**Zeskromienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zeskromić ś.**

Zeskromnieć, eje, ał *zrobić ś. skromnym, spotulnieć.*

Zeskromnienie, a, blm., czynność cz. **Zeskromnieć.**

[**Zeskrudlać, a, ał**] *zmrużać, stulać:* Z. oczy przed słońcem.

[**Zeskrudlanie, a,** blm.] czynność cz. **Zeskrudlać.**

Zeskrzydlenie, a, blm., czynność cz. **Zeskrzydlić.**

Zeskrzydlić, i, ił myśl. *postrzelić w skrzydło:* Zeskrzydlił jedną pardwę. Weys. Bażant zeskrzydlony i młyńcem jednej zdrowej lotki wiosłujący w dół. Weys. Przen.: Było to stworzenie bardzo milutkie, tylko zanadto zeskrzydlone. Jeż.

Zeskubać, bie, bał, Zeskubnąć, nied. **Zeskubywać** 1. *skubiąc zdjąć, ściągnąć.* 2. *skubiąc zebrać na kupę.* 3. *skubiąc poszarpać na kawałki:* Z. płótno na szarpie.

Zeskubanie, a, blm., czynność cz. **Zeskubać.**

Zeskubnąć, nie, nął p. **Zeskubać.**

Zeskubnięcie, a, blm., czynność cz. **Zeskubnąć.**

Zeskubywać, uje, ywał p. **Zeskubać.**

Zeskubywanie, a, blm., czynność cz. **Zeskubywać.**

Zeskwarzenie, a, blm., czynność cz. **Zeskwarzyć.**

Zeskwarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeskwarzyć ś.**

Zeskwarzyć, y,ył *uskwarzyć nawskroś, usmażyć na skwarki; skwarząc wysuszyć.* **Z. ś.** *uskwarzyć ś. nawskroś, usmażyć ś.; skwarząc ś. wyschnąć:* Góry na wzrok Twój tak ś. zeskwarzyły, jak od ognia łój. Gęb.

Zesłabieć, eje, ał p. **Zesłabnąć.**

Zesłabienie, a, blm., czynność cz. **Zesłabieć.**

Zesłabły *który zesłabł, osłabły, osłabiony, zemdlony.*

Zesłabnąć, nie, ął a. **bł, Zesłabieć,** [**Zesłabnieć**] *stać ś. słabym, osłabnąć, osłabieć, opaść z sił, spaść z sił, stracić siły, zemdleć:* Zesłabł= siły go opuściły. Raptownie, mocno zesłabieć. Niem. Od dnia wczorajszego strasznie zesłabiał, rozumiejąc już, że ta noc miała być ostatnią życia jego. L.

[**Zesłabnieć, eje, ał**] p. **Zesłabnąć.**

Zesłabnienie, a, blm., 1. p. **Zesłabnięcie.** 2. [Z.] czynność cz. **Zesłabnieć.**

Zesłabnięcie, a, blm., **Zesłabnienie** czynność cz. **Zesłabnąć:** Wśród zesłabnienia i podupadania starodawnych władz. Bobrow.

Zesłać, ześle a. szle, zesłał, nied. **Zsyłać, Zesyłać** 1. *posłać, wysłać, zasłać z góry:* Ześlij, miły Panie, Ducha św. Wr. *(= spuść).* Bóg Jezusa zesłał, aby został pośrednikiem naszym. Wr. Bóg go nam tu zesłał. L. *(= jakby nam tu z nieba spadł).* Nie zasypiaj okazji, którą ci może niebo z umysłu zsyła na zaspokojenie długu. L. *(= zdarza).* Dowiedz ś., co nam niebo zsyła. L. Dobrzeż to Bóg opatrzny radzi o człowieku, kiedy nań utrapienia zsyła w całym wieku. Drużb. Za krzywdy i za grzechy stare nową Pan zesłał na tę ziemię karę. Pol. Kogo Pan Bóg kocha, krzyżyki nań zsyła. Bóg zsyła strapienia. 2. *posłać z urzędu, wysłać, aby zeszedł (na grunt):* Dla rozsądzenia tej sprawy zsyłamy tam komisarza. Vol. Przysięgę wierności przed wojewodą wileńskim, od króla zesłanym, wykonał. Alber. × **Z. ś.** *skomunikować ś. przez posłów:* Król i królewicz, zesławszy ś. z wielkiemi monarchami, uczynią sąd wobec posłów nad metropolitą Filaretem. Dar.

× **Zesłać, ściele, ał,** nied. **Ześcielać, Ześcielać** *zdjąć posłanie; zwinąć, zebrać posłanie.* L.

Zesłanie, a, blm. 1. czynność cz. **Zesłać.** Z. Ducha św. = *fakt zesłania Ducha św. = Zielone Świątki.* Nie człowieczeńskim kształtem miało być to święte Z. i poczęcie Pańskie. Rej. 2. *to, co zesłano, posłano skąd, szczeg. z góry; zesłaniec:* Każdy tam Telemaka jak jakie Z. Boskie sobie uważał. Jabł.

× **Zesłanie, a,** blm., czynność cz. × **Zesłać.**

Zesłaniec, ńca, lm. **ńcy, Zesłannik** 1. *człowiek zesłany; posłannik, poseł, posłaniec z nieba:* Zaraz nie zastawszy go, jakoby za jakim z nieba zesłańcem, za nim idziemy. Smotr. Naczelnik rządowy uważany jest zawsze od nas jako Z. od Boga. L. Zesłanniku Boży! Krasiń. Zoroaster, Z. Ormuzda. Krasiń. *(= poseł).* 2. *człowiek wysłany za karę (przez rząd rosyjski w głąb Rosji lub na Syberję).*

× **Zesławić, i, ił** = **Osławić.** L.

× **Zesławienie, a,** blm., czynność cz. **Zesławić.**

Zesłowaczenie, a, blm., czynność cz. **Zesłowaczyć.**

Zesłowaczyć, y,ył *zmienić na słowacki lub na Słowaka:* Z. Polaków, mieszkających wśród Słowaków w północnych Węgrzech.

Zesłowiańszczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zesłowiańszczyć.**

Zesłowiańszczanie, a, blm., czynność cz. **Zesłowiańszczać.**

Zesłowiańszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesłowiańszczać ś.**

Zesłowiańszczenie, a, blm., czynność cz. **Zesłowiańszczyć,** *słowianizacja.*

Zesłowiańszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesłowiańszczyć ś.**

Zesłowiańszczyć, y,ył, × **Zsłowiańczyć,** × **Zsłowiaczyć,** nied. **Zesłowiańszczać** *przerobić na słowiański a. na Słowianina:* Imię to—Irydjon—na wsi lud pospolity na Radjona lub Radziwona zesłowiańszcza. Krasz. **Z. ś.** *przemienić ś. na sło-*

wiański, przejść duchem słowiańskim: Waregowie zesłowiańszczyli ś. Powinniby ś. dawno Niemcy Z wśród rzeszy ludów, w której mieszkali. Bart.

Zesłowiczeć, eje, ał *zmienić ś. w słowika:* Zesłowiczała gołębica. Lam.

Zesłowiczenie, a, blm., czynność cz. **Zesłowiczeć.**

Zesłupieć, eje, ał l. a. **Zesłupić ś.** *stanąć słupem, stanąć dęba:* Koń ś. rzucił i zesłupił. Rodz. Koń ś. zesłupił i uniósł. Rodz. 2. *osłupieć, stanąć jak wryty:* Otrzeźwiony widokiem, zesłupiał. Krasz. Cóż ty tak zesłupiała? Kon.

Zesłupienie, a, blm., czynność cz. **Zesłupieć.**

Zesłupienie się, a ś, blm., czynność cz. **Zesłupić ś.**

Zesmagać, a, ał *smagając ściąć, zerznąć, zbatożyć, ćwiczyć, wysmagać.*

Zesmaganie, a, blm., czynność cz. **Zesmagać.**

Zesmalać, a, ał l. p. **Zesmalić.** 2. i Z. ś. p. **Zesmolić.**

Zesmalanie, a, blm., czynność cz **Zesmalać.**

Zesmalanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesmalać ś.**

Zesmalenie, a, blm., czynność cz. **Zesmalić.**

Zesmalić, i, ił, nied. **Zesmalać** co = *smaląc zmieść z powierzchni czego, zniszczyć; osmalić, opalić.*

× **Zesmarknąć, nie, nął** co = *smarknąwszy zrzucić, oddać; wysmarknąć.*

Zesmarknięcie, a, blm., czynność cz. **Zesmarknąć.**

Zesmarować, uje, ował *zmazać, szczeg. czym tłustym, wysmarować, posmarować.* L. [Z. ś.] *usmarować ś., umazać ś., uwalać ś:* Chłop zesmarował sie smoło.

Zesmarowanie, a, blm., czynność cz. **Zesmarować.**

[**Zesmarowanie się, a,** blm.] czynność cz. **Zesmarować ś.**

Zesmażenie, a, blm., czynność cz. **Zesmażyć.**

Zesmażenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesmażyć ś.**

Zesmażyć, y, ył *usmażyć nawskroś, zeskwarzyć, smażąc wysuszyć.* Z. ś. *usmażyć ś. nawskroś, zeskwarzyć ś; smażąc ś. wyschnąć.*

Zesmoktać, kcze a. × **kce, ktał** *smokcząc zebrać, wysmoktać.*

Zesmoktanie, a, blm., czynność cz **Zesmoktać.**

Zesmolenie, a, blm., czynność cz. **Zesmolić.**

Zesmolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesmolić ś.**

Zesmolić, i, ił, nied. **Zesmalać** l. *osmolić zupełnie, zwalać, pomazać smołą.* 2. *posmolić, zasmolić, usmolić, uczernić, zamorusać, pomorusać, umorusać, zbrudzić:* Sala ratuszowa zapełniła ś. jakiemiś zakazanemi figurami w wytartych surdutach, z twarzami zesmolonemi. Bał. 2. [Z] *powalać.* Z. ś. l. *zwalać ś, umazać ś. smołą.* 2. *posmolić ś., zasmolić ś, usmolić ś., uczernić ś, zamorusać ś, pomorusać ś., umorusać ś., zbrudzić ś*

× **Zesmorgać, a, ał** rub. l *zjeść, wypić wszystko, co podano, sprzątnąć, ćwiczyć, spalaszować, sfutrować, zrepetować, wysuszyć.* 2. p **Zesmuknąć.**

× **Zesmorganie, a,** blm., czynność cz. **Zesmorgać.**

Zesmrodzenie, a, blm., czynność cz. **Zesmrodzić.**

Zesmrodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesmrodzić ś.**

Zesmrodzić, i, ił *przejąć, napełnić smrodem; zasmrodzić, zafetorzyć.* Z. ś. *puścić gaz dołem,* rub. *puścić bąka, skurzyć ś., skopcić ś.*

[**Zesmucenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zesmucić ś.**

[**Zesmucić się, i ś., ił ś.**] *zasmucić ś.*

Zasmuknąć, nie, nął, Zesmyknąć *smuknąwszy zsunąć, musnąwszy zemknąć, zerwać, ściągnąć co z czego.*

Zesmuknienie, a, blm., p. **Zesmuknięcie**

Zesmuknięcie, a, blm., **zesmuknienie** czynność cz. **Zesmuknąć,** *Zesmyknięcie.*

Zesmutnieć, eje, ał *smutnym ś. stać, posmutnieć:* Potym znów zesmutniała, znowu świat ją nudzi. Syrok.

Zesmutnienie, a, blm., czynność cz. **Zesmutnieć.**

[**Zesmyczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zesmyczyć.**

[**Zesmyczyć, y, ył**] *wytargać, wydrzeć:* Z. kogo za łeb.

Zesmyknąć, nie, nął p. **Zesmuknąć,**

Zesmyknienie, a, blm., czynność cz. **Zesmyknąć.**

Zesmyknięcie, a, blm., p. **Zesmuknięcie.**

Zesnować, uje, ował p. **Zesnuć.**

Zesnowanie, a, blm., czynność cz. **Zesnować.**

Zesnowywać, a, ał p. **Zesnuć.**

Zesnowywanie, a, blm., czynność cz. **Zesnowywać.**

Zesnucie, a, blm., czynność cz. **Zesnuć.**

Zesnuć, uje, ął, × **Zsnuć, Zesnować,** nied. **Zesnuwać,** × **Zsnować, Zesnowywać** *snując zemknąć na dół a. w kupę, zetkać; splątać, zwikłać:* Wróg i nieodmiennych przyczyn między sobą zsnowanych pasmo. Oss. *(= skomplikowanych, skombinowanych).*

Zesnuwać, a, ał p. **Zesnuć.**

Zesnuwanie, a, blm., czynność cz. **Zesnuwać.**

Zesobaczenie, a, blm., gm. czynność cz. **Zesobaczyć.**

Zesobaczyć, y, ył *zwymyślać, złajać jak psa.*

[**Zesob**] *razem, w jedno:* Skręcił łańcuch Z

Zesowieć, eje, ał *osowieć, sposępnieć, osępieć, zasępić ś.*

Zesowienie, a, blm., czynność cz. **Zesowieć.**

Zespajać, a, ał p. **Zespoić.**

Zespajanie, a, blm., czynność cz. **Zespajać.**

Zespalać, a, ał i Z. ś. p. **Zespolić.**

Zespalanie, a, blm., czynność cz. **Zespalać:** Ideałem jest jak najczęstsze Z. zabawy z pracą, rekreacji z nauczaniem. Zawil.

Zespalanie się, a ś., blm, czynność cz. **Zespalać ś.**

× **Zespały** = **Rozespany.** Jabł.

Zespecjalizować, uje, ował *sprowadzić, zredukować do pewnej specjalności, zrobić specjalnym:* Z. pracę, naukę.

Zespecjalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zespecjalizować.**

× **Zespichrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zespichrzyć.**

× **Zespichrzyć, y, ył** *zebrać, zgromadzić, złożyć do spichrza, jakby do spichrza:* Jowisz staje ś. tylko wyrazem ognia, zespichrzonego w dębie. Brk.

× **Zesplatać się, a ś., ał ś.** *splesć ś. wzajemnie, posplatać ś:* Do rąk ręce, zesplatajmy ś. jak wieńce.

× **Zesplatanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zesplatać ś**

× **Zespoić, i, ił,** nied. × **Zespajać** *zespolić, zjednoczyć, złączyć.* × **Z. ś.** *zespolić ś.*

× **Zespojenie, a,** blm., czynność cz. **Zespoić.**

× **Zespojenie się, a ś,** blm., czynność cz. **Zespoić ś.:** Z. ś. pojedyńczych państewek w cesarstwo.

Zespolenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zespolić. 2.** *łączność przedmiotów, stan połączenia.* **3.** p. **Zespolenie ś.** anat. (anastomosis, communicatio). Z. naczyń krwionośnych (anastomosis vasorum, inosculatio vasorum, reunio vasorum) = *połączenie naczyń między sobą.*

Zespolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zespolić ś.**

Zespolić, i, ił, × **Zspolić,** nied. **Zespalać** *wespół zjednoczyć, złączyć, zlać w jedno, połączyć:* Gdy nas miłość zespoli, którą honor czyści, wtedy kładziemy małżeństwo w najwyższej korzyści. Tremb. Zespolić w sobie wytworność z burzliwością, tajemniczość z tragizmem. Gom. Jej serce odczuwało serce Jasia, zespalając ś. z nim każdym tętnem. Zag. Dusza żywa z żywym ciałem, zespolona świętym szałem. Krasiń. Niech będę z tobą zespolona. Wysp. **Z. ś. I.** *zjednoczyć ś., złączyć ś., połączyć ś., zlać ś., spoić ś.:* Wszystkie wdzięki zespoliły ś. tam w jedną całość. (= *zestrzeliły ś.*). Zespolił ś. z naszą gazetą (= *zżył ś.*). **2.** mat.: Liczba zespolona = *składająca ś. z rzeczywistej i urojonej.* Wartość zespolona. Funkcja zmiennej zespolonej.

Zespołecznić, i, ił *zmienić w społeczny.* **Z. ś.** *zmienić ś. w społeczny:* Musi nazad Z. ś. w tym, w czym ś. samo odspołeczniło. Krasiń.

Zespołecznienie, a, blm., czynność cz. **Zespołecznić.**

Zespołecznienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zespołecznić ś.**

Zespój, oju, lm. **oje** min. *sposób połączenia z sobą cząstek jakiej kopaliny lub skaliny.*

Zespójka, i, lm. **i** mul. *kielnia do spajania, fugowania szczelin.*

Zespół, ołu, lm. **oły** *pewna liczba osób, przedmiotów, złączonych z sobą harmonijnie ku wspólnemu celowi, pomagających sobie wzajemnie w osiągnięciu wspólnego celu, zespolenie ich w tym celu, ansambl:* Z. śpiewaczy. Kolory złagodził i sprowadził do miłego zespołu. Gom. Z. kół zębatych

Zesrać się, a ś, ał ś., nied. **Zesrywać ś.** *sfajdać ś.:* Z. ś., zerznąć ś., zesmrodzić ś.

Zesranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesrać ś.**

Zesrebrzenie, a, blm., czynność cz. **Zesrebrzyć**

Zesrebrzyć, y,ył *posrebrzyć, osrebrzyć.* L.

Zesromocać, a, ał p. **Zesromocić.**

Zesromocanie, a, blm., czynność cz. **Zesromocać.**

Zesromocanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesromocać ś.**

Zesromocenie, a, blm., czynność cz. **Zesromocić.** Pat., Troc. Z., zelżenie, zgwałcenie. Kn. Z. naszego domu. Rzew.

Zesromocenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesromocić ś.**

Zesromocić, i, ił, nied. **Zesromocać** *okryć sromotą, nabawić sromoty, zrobić sromotnym, osromocić, zhańbić, zbezcześcić, zniesławić, skompromitować, zelżyć, okryć wstydem:* Z., reprobare, arguere. Ort. Zhańbisz naród i własne zesromocisz imię, sławne od dzieł chwalebnych świata, dawne w Rzymie. Koss. Z. niewiastę. (= *zgwałcić*). Córkę zesromoconą niewinną być znaleźli. Skar. Małżonki wielu braci naszych zesromocają. Grab. P. Kościół twój zesromocili, miasto z gruntu wywrócili. Kochan. (= *sprofanowali*). **Z. ś.** *okryć ś. sromotą, zbezcześcić ś., zhańbić ś., zniesławić ś., okryć ś. wstydem, sprofanować ś., osromocić ś.:* Dziecko twoje dopuściło ś. względem ciebie nieposłuszeństwa, ale ani ś. zesromociło samo, ani też zesromociło imię twoje. Jeż.

Zesrożeć, eje, ał *stać ś. śrogim.*

Zesrożenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zesrożeć. 2.** czynność cz. **Zesrożyć.**

Zesrożyć, y,ył *zrobić srogim, rozsrożyć, nasrożyć, zajątrzyć.*

Zesrywać się, a ś., ał ś. p. **Zesrać ś.**

Zesrywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesrywać ś.**

Zessać, ssie, ssał, × **Zssać** *ssąc spić, ściągnąć.* Przen.: A starszyzna już zaczynała narzekać odwiecznym zwyczajem na mokre żniwa i zessane uprawy. Jord.

Zessanie, a, blm., czynność cz. **Zessać.**

[Zestajać, a, ał] na co = *przystawać na co, zgodzić ś. z czym.*

[Zestajanie, a, blm.] czynność cz. **Zestajać.**

× **Zestarzały,** × **Zstarzały** *który ś. zestarzał:* Tlepolem... zabił zestarzałego Likimna. Mł. Przejście korony z głowy zestarzałego ojca Zygmunta III na skroń wcale inaczej usposobionego syna Władysława IV. Szaj.

Zestarzeć, eje, ał, × **Zstarzeć, Z. ś.** *zostać starym, postarzeć, zapędzić ś. w lata:* Gdy ś. bocian zestarzeje, zaraz dziecię jego, wziąwszy ojca do gniazda, żywi, jak onego on żywił w młodych leciech. Papr. Takiego życzy sobie mieć męża, jakiego szukając, nie tylkoby Z. ś., ale i cale, że tak rzekę, zgrzybieć musiała. L. Chleb zestarzał ś. (= *szczerstwiał*).

Zestarzenie, a, blm., czynność **Zestarzeć** i **Zestarzyć.**

Zestarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zestarzeć ś.:** Z. ś. przedwczesne (senilitas v. senium praecox).

Zestarzyć, y,ył *zrobić starym, starszym, postarzyć:* Żywot ciężki i boleściwy zestarzył ją, przedwcześnie uczynił zwiędłą. Krasz.

Zestatecznieć, eje, ał *statecznym, stateczniejszym ś zrobić.*

Zestatecznienie, a, blm., czynność cz. **Zestatecznieć.**

Zestaw, u, lm. **y** mat. *układ punktów płaszczyzn lub ich kombinacji.*

Zestawca, y, lm. **y, Monter** *rzemieślnik składający części konstrukcyjne w całość.*

Zestawiać, a, ał p. **Zestawić.**

Zestawianie, a, blm., czynność cz. **Zestawiać.**

Zestawić, i, ił, Zstawić, nied. **Zestawiać, Zstawiać I.** *zdjąwszy, sprzątnąwszy postawić; niżej postawić, zniósszy postawić niżej:* Składam, zsadzam, zstawiam. Kn. Gdy wóz stanął, lewitowie zstawili skrzynię Bożą i postawili ją na kamieniu wielkim. Wuj., B. G. Zstaw dzban ze stołu na ławę. Troc. Zstawić wino do piwnicy. Troc (= *spuścić beczkę wina*). **2.** *przystawić jedno do drugiego dla porównania, przyłożyć, przymierzyć jedno do drugiego:* Myślałem o innych ludziach i ciągle ś. z niemi zestawiałem. Dąb. **3.** *zetknąć szczelnie, dokładnie celem połączenia, zesztukowania, zsadzić, złożyć jedno z drugim, zestosować, zesztukować, nastawić:* Z. części kości złamanej. **4.** = **Reasumować** pod **I. 5. a. Zmontować** machinę, most, wóz i t. p. = *złożyć je w całość z ich składowych części.*

Zestawienie, a, lm. **a** czynność cz. **Zestawić.**

Zestawnia, i, lm. **e, Montownia** *miejsce składania maszyn.*

Zestawnik, a, lm. **i** ogr. *klomb lub grupa z kwiatów:* Z. roślin kwitnących.

Zestąpić, i, ił p. **Zstąpić.**

Zestąpienie, a, blm., czynność cz. **Zestąpić.**

Zestetyzować, uje, ował *zrobić estetycznym, zmienić na estetyczne:* Pragniemy Z. wszystko, co świat oddaje na pastwę temperamentu i obyczaju.

Zestetyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zestetyzować.**

[**Zestębnować, uje, ował**] *stębnując zszyć jedno z drugim.*

[**Zestębnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zestębnować.**

Zestępować, uje, ował p. **Zstąpić.**

Zestępowanie, a, blm., czynność cz. **Zestępować.**

Zestopniować, uje, ował *podnieść do wyższego stopnia, powiększyć:* Mogliśmy być wyrozumialsi dawniej, lecz dziś wolno Z. żądania. Wszystko to zestopniowane odpowiednio, stosownie do wysokosci oddziałów. Jeż.

Zestopniowanie, a, blm., czynność cz. **Zestopniować.**

Zestosować, uje, ował 1. *złożyć, zestawić, złączyć szczelnie jedno z drugim:* Czółna na szczęście były zestosowane bokami Sienk. 2. *zszyć materjał kantami tak, ażeby nie było znać szwu.*

Zestosowanie, a, blm., czynność cz. **Zestosować.**

× **Zestosunek, nku,** lm. **nki** p. **Zestosunkowanie.**

Zestosunkować. uje ował, nied. **Zestosunkowywać** 1. × Z. = *zestawić, aby dojść stosunku, porównać dla otrzymania wyobrażenia stosunku.* 2. *złączyć stosunkami, ustosunkować:* Karpiński, zestosunkowany z ludem. Spokrewniona i zestosunkowana z mnóstwem zacnych rodzin krajowych. Orzesz. Każdy charakter, każda osobistość odrębna występowała tu, jak w wielkiej chemicznej mieszaninie różnorodne ciała, wedle natury swej zestosunkowując ś. z drugiemi. Krasz.

Zestosunkowanie, a, blm., × **Zestosunek** czynność **Zestosunkować.**

Zestosunkowywać, uje, ywał p. **Zestosunkować.**

Zestosunkowywanie, a, blm., czynność cz. **Zestosunkowywać.**

× **Zestowarzyszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zestowarzyszyć ś.** Zbyteczne Z. ś. wzgardę przynosi. Prz

× **Zestowarzyszyć się, y ś.,ył ś.** *zbliżyć ś. towarzysko, spoufalić ś., zbratać ś., zżyć ś., pokumać ś.*

Zestrachać, a, ał *zdjąć strachem, wystraszyć, spłoszyć, przerazić nagle:* Konie zestrachane. **Z. ś.** *zestraszyć ś., spłoszyć ś., przerazić ś., wystraszyć ś:* Tak mi serce dudni, jak gdyby ś zestrachało. Kaczk. Nie było nikogo: służąca uciekła zestrachana, wszystkie drzwi stały otwarte Reym. Mroczało już, więc biegł przodem i zestrachanemi oczyma wypatrywał Kubowego krzyża. Reym.

Zestrachanie, a, blm., czynność cz. **Zestrachać.**

Zestrachanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zestrachać ś.**

Zestrajać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zestroić.**

Zestraj nie, a, blm., czynność cz. **Zestrajać.**

Zestrajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zestrajać ś.**

Zestraszenie, a, blm., czynność cz. **Zestraszyć.**

Zestraszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zestraszyć ś.**

Zestraszyć, y,ył *spędzić, przepędzić nastraszywszy; spłoszyć:* Zestraszone jej nagłym skokiem ptastwo rozsypało ś. po murawie w różne strony. Orzesz. Zbójcy zestraszeni poczęli uciekać. **Z. ś.** *nabawić ś. strachu, przerazić ś., spłoszyć ś.:* Konie, przywykłe przechodzić koło leżących ciał, nie zestraszyły ś. Sienk.

Zestrofowac, uje, ował *skarcić, zganić, skrzyczeć, złajać, sfukać:* Jan zestrofował parobka za jakąś opieszałość. Rodz., Ole.

Zestrofowanie, a, blm., czynność cz. **Zestrofować.**

Zestroić, i, ił, nied. **Zestrajać** *dobrać, złożyć w harmonijną całość:* [Zestroiłem se wszyćkie ćtyry woły]. **Z. ś.** *ustroić ś., wystroić ś., ubrać ś., wyelegantować ś.:* Mój kompan wchodzi zestrojony. A to ci ś. wystroił! czapka czerwona, a na niej pawich piór moc. Sew. Kobiety zestrojone świątecznie postawały kupami. Reym.

Zestrojenie, a, blm, czynność cz. **Zestroić.**

Zestrojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zestroić ś.**

Zestrój, oju, lm. **oje** *harmonijne połączenie, zespół, harmonijne zlanie ś., konstrukcja:* Akord wyraźny, jak muzyczny Z. trzech dźwięków.

† **Zestruc, że, gł** p. **Zestrugać.** L.

Zestrugać, ga a. że, gał, † **Zestruc** *strugając zerznąć, zheblować, sciosać.*

Zestruganie, a, blm., czynność cz. **Zastrugać.**

Zestrupiać, a, ał p. **Zestrupić.**

Zestrupianie, a, blm., czynność cz. **Zestrupiać.**

Zestrupić, i, ił, nied. **Zestrupiać** *sformować, wytworzyć strup; zamienić w strup.* Apt.: Środki lekarskie zestrupiające a. ż ż e r a d ł a (escharotica v. caustica (remedia). **Z. ś.** *wytworzyć ś. w postaci strupa z tkanki zmartwiałej wskutek przyżegań, oparzenia, odmrożenia i t. p.*

Zestrupienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zestrupić.** 2. p. **Zestrupienie ś.**

Zestrupienie się, a ś., blm., niek. **Zestrupienie** czynność cz. **Zestrupić ś.**

† **Zestrużenie, a,** blm., czynność cz. **Zestruć.**

Zestrychować, uje, ował *ściąć, zebrać strychulcem:* Z. masło, mąkę równo z brzegami naczynia. Przen., żart.: Zestrychował nas z kozła biczyskiem po głowach. Od.

Zestrychowanie, a, blm. 1. czynność cz. **Zestrychować.** 2. gie., p. **Abrazja.**

[**Zestrzebnąć, nie, nął**] p. **Strzebnąć.**

[**Zestrzebnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zestrzebnąć.**

[**Zestrzec, że, gł**] *dostrzec.*

Zestrzelać, a, ał 1. myśl. *postrzelić:* Sarna poszła zestrzelona. 2. nied. p. **Zestrzelić.**

Zestrzelanie, a, blm., czynność cz. **Zestrzelać.**

Zestrzelanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zestrzelać ś.**

Zestrzelenie, a, blm., czynność cz. **Zestrzelić:** W zestrzeleniu drobnych potęg jest siła.

Zestrzelenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zestrzelić ś.**

Zestrzelić, i, ił, nied. **Zestrzelać, Zestrzeliwać** *strzeliwszy strącić:* Z. samolot. 2 przen. *zwrócić, skierować, zebrać w jeden punkt, ześrodkować, zogniskować, skoncentrować, skupić:* Zestrzelmy myśli w jedno ognisko i w jedno ognisko duchy. Mick. Zestrzeliwszy w jedno ognisko wszystkie rozproszone siły narodu, spodziewam ś. wytworzyc potęgę Asn. **Z. ś.** *zwrócić, skierować ś., zebrać ś. w jeden punkt, ześrodkować ś., zogniskować ś., skoncentrować ś., skupić ś* Przen.: *skupić uwagę:* Całym sercem zestrzelił ś. w swym synu, tak że mu wszystko zobojętniało.

Zestrzeliwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zestrzelić**

Zestrzeliwanie, a, blm., czynność cz. **Zestrzeliwać.**

Zestrzeliwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zestrzeliwać ś.**

[Zestrzeżenie, a, blm.] czynność cz. **Zestrzec.**

Zestrzyc, że, gł, nied. **Zestrzygać** l. *strzygąc ściąć, zebrać, zdjąć:* Z. włos na suknie. 2. *ściąć nożycami do kupy.* Przen.: *stulić.* Za najmniejszym szelestem zestrzygał uszki i chrapał nozdrzami. Korz. Kruczek zestrzygł uszy, zakręcił ogonem, zaszczekał. Korz. Pies, gdy usłyszał ten głos, podniósł głowę, zestrzygł uszami, spojrzał bystro, skądby wychodził. Korz. (= *poruszył*).

Zestrzygać, a, ał p. **Zestrzyc.**

Zestrzyganie, a, blm., czynność cz. **Zestrzygać.**

Zestrzyknąć, nie, ął *strzyknąwszy zlać z wierzchu.*

Zestrzyknięcie, a, blm., czynność cz. **Zestrzyknąć.**

Zestrzyżenie, a, blm., czynność cz. **Zestrzyc.**

× **Zesucie, a,** blm., czynność cz. **Zesuć.**

× **Zesuć, uje, uł** p. **Zsuć.**

× **Zesumować, uje, ował** p. **Zsumować.**

× **Zesumowanie, a,** blm., czynność cz. **Zesumować.**

Zesunąć, nie, nął i **Z. ś.** p. **Zsunąć.**

Zesunięcie, a, blm., czynność cz. **Zesunąć.**

Zesunięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesunąć ś.**

[Zesuswalenie, a, blm.] czynność cz. **Zesuswalić.**

[Zesuswalić, i, ił] *zgnieść, zmiąć, zmiętosić.*

Zesuwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zsunąć.**

Zesuwanie, a, blm., czynność cz **Zesuwać.**

Zesuwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesuwać ś.**

Zesuwisko, a, lm. a *zsuwająca ś. ziemia, urwisko:* Wał zesuwiska pękając posuwa ś. w dół, ku osadom ludzkim. Ls.

[Zeswarzenie, a, blm.] czynność cz. **Zeswarzyć.**

[Zeswarzyć, y,ył] *zburczeć, skrzyczeć, sfukać, złajać, zbuzować.*

Zeswatać, a, ał *swatając zbliżyć, skojarzyć; poswatać:* Z pannę z kawalerem. Pora dziewczynę Z Rodz. Radby był Sobek Marynę z Nędzą Z. Tet. Przen: Wszystkich krzywd ludzkich natchnion z nieba, z sprawiedliwością on dzieje zeswata. Krasiń. (= *skojarzy, pożeni*). **Z ś.** *wydać ś zamąż, wyswatać ś*

Zeswatanie, a, blm., czynność cz. **Zeswatać.**

Zeswatanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeswatać ś.**

[Zeswoić, i, ił] kogo z kim = *wynaleźć pokrewieństwo między niemi.*

[Zeswojenie, a, blm.] czynność cz. **Zeswoić.**

Zeswojszczenie, a, blm., czynność cz. **Zeswojszczyć.**

Zeswojszczyć, y, ył *zrobić swojskim, zmienić na swojski:* Wyrazy obce, zeswojszczone zupełnie... tak, że je od własnych i odróżnić trudno. Abr.

Zesworować, uje, ował, Zesforować *ściągnąć do swory, sprzęgnąć sworą, połączyć, zespólić* Przen.: Ten dziad drwi ze mnie, bodaj, czy moich palców nie zesworuję z jego kudłami. L. (= *nie zapuszczę w jego kudły*).

Zesworowanie, a, blm., czynność cz. **Zesworować.**

Zesychać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zeschnąć.**

Zesychanie, a, blm., czynność cz. **Zesychać.**

Zesychanie się, a ś., blm., czynność cz **Zesychać ś.**

Zesyłać, a, ał p. **Zesłać.**

Zesyłanie, a, blm., czynność cz. **Zesyłać.**

Zesypać, pie, pał i **Z. ś.** p. **Zsypać.**

Zesypanie, a, blm., czynność cz. **Zesypać.**

Zesypanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesypać ś.**

† **Zesypować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Zsypać.**

† **Zesypowanie, a,** blm., czynność cz. **Zesypować.**

† **Zesypowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zesypowac ś.**

[Zesypunek, nku, lm. **nki]** *znoszenie darów w naturze przez przyszłych uczestników wesela do domu ojców dziewoi.*

Zesypywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zsypać.**

Zesypywanie, a, blm., czynność cz. **Zesypywać.**

Zesypywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zesypywać ś.**

× **Zesyzmatyczeć, eje, ał** p. **Zsyzmatyczeć.**

× **Zesyzmatyczenie, a,** blm. l. czynność cz. **Zesyzmatyczeć.** 2. czynność cz. **Zesyzmatyczyć.**

× **Zesyzmatyczyc, y,ył** p. **Zsyzmatyczyć.**

Zeszabować, uje, ował czcion. *zebrać grad z czcionki po jej odlaniu.*

Zeszabowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszabować.**

[Zeszamotać się, oce ś. a. ocze ś., otał ś.] *zmordować ś. szamotaniem:* Zeszamotali ś. i pomęczył przy nim. Ork.

[Zeszamotanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zeszamotać ś.**

Zeszarzać, a, ał p. **Zszarzać.**

Zeszarzanie, a, blm., czynność cz. **Zeszarzać.**

Zeszastać, a, ał p. **Zszastać.**

Zeszastanie, a, blm., czynność cz. **Zeszastać.**

Zeszatkować, uje, ował p. **Zszatkować.**

Zeszatkowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszatkować.**

† **Zeszcie, a,** lm. a p **Zejście.** Km.

Zeszczać się, y ś., ał ś., nied. **Zeszczywać ś.** *zrobić z wodą pomimo woli, poszczać ś.*

Zeszczanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zeszczać ś.**

Zeszczecinieć, eje, ał *stwardnieć na podobieństwo szczeciny:* Włosy mu zeszczeciniały.

Zeszczecinienie, a, blm, czynność cz. **Zeszczecinieć.**

[Zeszczekać, a, ał] *zełgać jak pies:* Zeszczekałeś jako piesek. Kolb.

[Zeszczekanie, a, blm.] czynność cz. **Zeszczekać.**

† **Zeszczekiwać, uje, iwał** p. **Zeszczknąć.**

† **Zeszczekiwanię, a,** blm., czynność cz. **Zeszczekiwać.**

Zeszczepiać, a, ał p. **Zeszczepić.**

Zeszczepianie, a, blm., czynność cz. **Zeszczepiać.**

Zeszczepić, i, ił, nied. **Zeszczepiać** *przeszczepić.*

Zeszczepienie, a. blm., czynność cz. **Zeszczepić.**

Zeszczepieniec, ńca, lm. **ńcy** *ten, z którego zeszczepia ś. a. przeszczepia ś skórę, limfę i t. p.*

Zeszczknąć, nie, nął, Zeszczyknąć, nied. **Zeszczykiwać,** † **Zeszczykować,** † **Zeszczekiwać** *zeszczypać; szczknąwszy zebrać, zerwać; zeskubać, uszczknąć, uszczypać:* Bób, aby ś. tym lepiej krzewił, trzeba jemu wierzchołki zeszczykować, gdy już na cztery palce od ziemi odrośnie. Trzyc. Kto chce gęsty chmiel mieć, trzeba pierwsze wierzchołki zeszczykować, aby ś zasię puszczał a krzewił od korzenia. Trzyc. Niż go zeszczknął, kwiat to był wdzięczny na on czas i drogi. Tw. Pracowita pszczołka z różnych ogrodów zeszczekiwa co przebrańsze ziola na słodki swój budynek Tw. Ten, co myślił nietkniętej kwiat Z Djanie, sprosny Orjon odebrał kazń psoty, leg

szy haniebnie panieńskiemi groty. Kniaź. Przen.: Naśladowcy Pitagorasa nie wątpili, że dusze nasze ze wszystkiej myśli boskiej są zeszczknione. Bud. B. *(= zczerpane, zlepione, zlane).*

Zeszczknięcie, a, blm., czynność cz. **Zeszczknąć.**

Zeszczknięty, Zeszczkniony im. od **Zeszczknąć.**

Zeszczkniony p. **Zeszczknięty.**

Zeszczuplać, a, ał p. **Zeszczuplić.**

Zeszczuplanie, a, blm., czynność cz. **Zeszczuplać.**

Zeszczupleć, eje, ał *stać ś. szczuplym, szczuplejszym, stracić na tuszy, schudnąć.*

Zeszczuplenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zeszczupleć.** 2. czynność cz. **Zeszczuplić.**

Zeszczuplić, i, ił *zrobić szczuplym.*

Zeszczutkować, uje, ował *zbić szczutkami, przyczkami:* Godzien być zeszczutkowanym L.

Zeszczutkowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszczutkować.**

Zeszczykiwać, uje, iwał p. **Zeszczknąć.**

Zeszczykiwanie, a, blm., czynność cz. **Zeszczykiwać.**

Zeszczyknąć, nie, nął p. **Zeszczknąć.**

Zeszczyknienie, a. blm., p. **Zeszczyknięcie.**

Zeszczyknięcie, a. blm., **Zeszczyknienie** czynność cz. **Zeszczyknąć.**

† **Zeszczykować, uje, ował** p. **Zeszczknąć.**

† **Zeszczykowanie, a,** blm., czynność cz. **Zeszczykować.**

Zeszczypać, pie, pał p. **Zeszczknąć.**

Zeszczypanie, a, blm., czynność cz. **Zeszczypać.**

Zeszczywać się, a ś., ał p **Zeszczać ś.**

Zeszczywanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zeszczywać ś.**

[**Zeszedł**] p. **Zejść.**

[**Zeszeredzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zeszeredzić.**

[**Zeszeredzić, i, il**] *obmówić, oczernić.*

Zeszkapieć, eje, ał (o koniu) *zejść na szkapę, stać ś. szkapą:* Ustrzegszy źrzebców, tedy bardziej kmiecych szkap, bo ś. pasterz wymówi z tego, a stado zeszkapieje. Ek. Tęgi koń zeszkapiał w pokornego wywłokę. Weys. Przen.: Zestarzałem, zeszkapiałem, oczy nie służą, dychawica męczy. Krasz. Straciłeś na cyrkumferencji, zeszkapiałeś. Reym. *(=skapconiałeś, zmizerniałeś, zniedołężniałeś).*

Zeszkapienie, a, blm., czynność cz. **Zeszkapieć.**

Zeszkaradnieć, eje, ał *szkaradnym zrobić ś., zbrzydnąć.*

Zeszkaradnienie, a, blm., czynność cz. **Zeszkaradnieć.**

Zeszkaradzenie, a, blm., czynność cz. **Zeszkaradzić.**

Zeszkaradzić, i, ił *zrobić szkaradnym, oszkaradzić, zeszpecić, oszpecić, zbrzydzić, zbezcześcić, splugawić, sprofanować:* Bóg, zeszkaradzone dusze nasze upatrując... Bz. Zabojem zgwałcić, Z. co, *funestare ares humanis hostiis.* Kn. Z. co zabojem. Troc. Zeszkaradził łoże małżeńskie. Troc. Z. ręce krwią przyjaciela swego. Troc. Chęć wynalezienia czegoś szkaradnego na te dwie przyjaciółki, aby je z innemi zeszkaradzonemi kobietami zrównało. Krasz.

Zeszkarłatnieć, eje, ał *stać ś. szkarłatnym, szczerwienić ś.*

Zeszkarłatnienie, a, blm., czynność cz. **Zeszkarłatnieć.**

Zeszkicować, uje, ował co *zdjąć szkic z czego; odrysować a. opowiedzieć, streścić w formie szkicu.*

Zeszkicowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszkicować.**

Zeszklały im. od **Zeszkleć:** Uwisała na jego ustach zeszklałemi od łez oczami. Brt.

Zeszkleć, eje, ał, × Ześkleć, Zeszklić ś., × Ześklić ś., *stać ś. szkłem, zmienić ś. w szkło, przybrać powierzchowność lub własności szkła.* Przen. Oczy zeszkleją. *(= stracą wyraz, życie).* Spojrzyj na to umęczenie w szeroko otwartych, zeszklonych oczach na białych jak kreda twarzach. Brt.

Zeszklenie, a, blm., czynność cz. **Zeszkleć.**

Zeszklenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeszklić ś.**

Zeszklić się, i ś, ił ś. p. **Zeszkleć.**

[**Zeszkliwić się, i ś., ił ś.**] *obmierznąć, obrzydnąć:* Zeszkliwił ś. jej stan małżeński.

[**Zeszkliwienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zeszkliwić ś.**

Zeszlachcenie, a, blm., czynność cz. **Zeszlachcieć.**

Zeszlachcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeszlachcić ś.**

Zeszlachcić się, i ś., ił ś., Zeszlachcieć *zmienić ś. w szlachcica, stać ś. szlachcicem.*

Zeszlachcieć, eje, ał p. **Zeszlachcić ś.**

Zeszlamować, uje, ował, Zszlamować, × Ześlamować *zebrać szlam, oczyścić ze szlamu.*

Zeszlamowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszlamować.**

† **Zeszlejszy** st w. od **Zeszły.**

Zeszlicować, uje, ał stol. *szlicując zarznąć drzewo dla wpuszczenia w to zarznięcie drugiego kawałka, np. na winklu.*

Zeszlicowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszlicować.**

Zeszlifować, uje, ował, × Ześlifować *szlifując zetrzeć, zgładzić; odszlifować, wyszlifować, spolerować, wypolerować:* Z. nierówność. Z. nóż, szkło. Z szczerby na nożu.

Zeszlifowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszlifować.**

Zeszłapić, i, ił, × Ześłapić *szłapiąc zdeptać, stratować.*

Zeszłapienie, a, blm., czynność cz. **Zeszłapić.**

× Zeszłoletni p. **Zeszłoroczny.**

Zeszłoniedzielny *tyczący ś. zeszłej niedzieli:* Jego zeszłoniedzielna hojność pozwalała spodziewać ś. i dziś poczęstunku. Karcz.

Zeszłoroczny, × Zeszłoletni *tyczący ś. zeszłego roku, przeszłoroczny.*

† **Zeszłość, i,** blm. *upadek sił, szczeg. z powodu starości, zgrzybiałość, niedołęstwo:* Przez Z. lat swych i przez niesposobność zdrowia stolicę swą koniu innemu ustąpić musiał. Smotr. Onych staruszków szedziwych i od wielkiej starości zgarbionych wiedziono bardzo wiele, którzy, gdy ci, co je wiedli, tym prędzej biegli, nadążyć przez Z. nóg nie mogli. Leop. Aby już gdzie sobie jaki dwór jeden obrała, w którymby, już folgując zeszłości lat swych, bezpiecznie mieszkać mogła. Z. A. Pomnij mię w mej zeszłości. Ryb. Ci kasztelani, co przez złe zdrowie i Z. czynnemi być nie mogą. Vol. Przez zdrowie i Z. stanąć nie mógł. Troc

Zeszłotygodniowy *tyczący ś. zeszłego tygodnia.*

Zeszłowieczny *tyczący ś. zeszłego wieku:* Jakby żywe, spoglądały twarze dam dekoltowanych, w gazach i jedwabiach, elegantek zeszłowiecznych. Gaw.

Zeszły I. *który zszedł:* Z tego świata zeszłych nieboszczykami zowiemy. Smotr. *(= odeszłych,*

zmarłych). Przy pogrzebnych zeszłego króla ceremonjach pieczęci swoje kruszą. Bobrow. Osadzić miejsca po zeszłych urzędnikach. Troc. Z bezpotomnie. 2. *przeszły, miniony, ubiegły:* W zeszłym miesiącu, roku. Troc (*= w tamtym*). 3. † Z. *podeszły, stary, zgrzybiały, sędziwy:* Anna św. była zeszła bardzo w leciech. Białob. Wdowa ta już zeszła w leciech, ale świeża w nabożeństwie. Wuj. Widząc ojca w leciech, zeszłemu wolno substytuta podawać. Vol. Nie żeby małżeństwo w lata zeszłym mniej należało. Zygr. Spokojnie aż do zeszłej starości na swym małym Kulwiańskim udziale panował. Nies. (*= do głębokiej, do późnej*). Zacharjasz i Elżbieta już byli zeszłych lat. Rej. Wieku tak zeszłego. Prot. Pod Z. mój wiek, pod lata moje stare, już jedną nogą stoję w grobie, wiem, że z tym światem co godzina rozstać mi ś. przychodzi. Smotr. W zeszł m jest wieku. Troc. Zeszłe ma lata. Troc. Starodub, wyraz mowy potocznej, znaczący starucha wesołego. Darow 4. † Z. *znędzniały, zniedołężniały, niedołężny, zmizerowany, wycieńczony, wyczerpany, zgrzybiały, strupieszały, wątły:* Zdrowie zeszłe, które ś. na włosku dzierży. Mącz. Oto słyszysz, że Pan uleczył zeszłego człowieka. Rej. Co to za dziw, że stary, Z. wstrzymał ś. nie dotknąć wszeteczniey? Górn. Co zeszłego ożywić. Rej. Furmani mają mieć konie godne, niezeszłe. Tarn. J. Pożrzysz zasię... jeśliże jest nędzniejsze, zeszlejsze a niedbalsze państwo... jako jest królestwo polskie? Rej. (*= w większym upadku będące*). To jest święte przyrodzenie tego miłościwego Pana ludzie zeszłe a upadłe podpomagać. Rej Z. na czym = *podupadły, niedomagający, szwankujący:* Jagiełło chciał Witołdowi koronę dobrowolnie spuścić, bacząc swój wiek stary, k temu na zdrowiu będąc Z. Biel. M. Matjasz wolał z nami, niż z Turkiem walczyć, zwłaszcza że widział króla polskiego na skarbiech zeszłego. Biel. M. (*= zubożałego*). Nic będzie żadnego tak na rozumie zeszłego, ażeby nie widział na oko, że ś. sprzysiężono. Nagur. Z. na rozumie. Troc.

Zeszmelcować, uje, ował zdń.: Z. kafel = *przepalić go przy wypalaniu.*

Zeszmelcowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszmelcować.**

Zeszmelerować, uje, ował kosz. *zebrać w szerokości szynę na szmelerze.*

Zeszmelerowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszmelerować.**

Zeszmulać, a, ał p. **Zaszmulać.**

Zeszmulanie, a, blm., czynność cz. **Zeszmulać.**

Zesznurować, uje, ował, nied. **Zesznurowywać** *sznurując ściągnąć, związać; zasznurować:* Z. trzewik. Przen.: Z. usta (*= ściągnąć pretensjonalnie, wstydliwie*). Były tam i dewotki z zesznurowanemi ustami, wypuszczające nosem pobożne westchnienia. Bał. Panna Tekla silniej zesznurowała buzię i odśpiewała z podwójną energją. Sienk.

Zesznurowanie, a, blm., czynność cz. **Zesznurować**: Stulejka, czy Z. przedskórka nad żołędzią: czasami zaś podobne Z. przytrafia ś. pod główką i nazywa ś. załupką. Perz.

Zesznurowywać, uje, ywał p. **Zesznurować.**

Zesznurowywanie, a, blm., czynność cz. **Zesznurowywać.**

!Zeszofować się, uje ś., ował ś. *zgrzać ś.*: Czemużeś tak zeszefowana? Prus.

!Zeszofowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeszofować ś.**

Zeszorować, uje, ował p. **Zszorować.**

Zeszorowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszorować.**

[Zeszpać, a, ał] *stoczyć, roztoczyć:* Robakiby cię zeszpały.

Zeszpakowacenie, a, blm., czynność cz. **Zeszpakowacieć.**

Zeszpakowacieć, eje, ał *stać ś. szpakowatym, posiwieć zlekka.*

[Zeszpanie, a, blm.] czynność cz. **Zeszpać.**

Zeszpecenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zeszpecić.** 2. *szpetność, brzydota nabyta.* Sł. wil.

Zeszpecić, i, il *zrobić szpetnym, oszpecić, zbrzydzić, zeszkaradzić, oszkaradzić:* Witeljus, zbytki a obżarstwem zeszarzony (zeszpecony), był zabit. Kosz. Od wszystkich odsądzony majętności, wyzuty z honorów, na dobrym imieniu zeszpecony, za dobrodziejstwo karę odnoszę. Bardz. Ospa go zeszpeciła Zimno jej ś. zrobiło na samę myśl, że Bolcia mogła być zeszpeconą tą chorobą. Bał.

Zeszpetnieć, eje, ał *stać ś. szpetnym, zbrzydnąć:* Po dwuch latach zeszpetniała. L.

Zeszpetnienie, a, blm., czynność cz. **Zeszpetnieć.**

Zeszpikować, uje, ował żart. *skłuć:* Szpadą go zeszpikował.

Zeszpikowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszpikować.**

[Zeszpocenie, a, blm.] czynność cz. **Zeszpocieć.**

[Zeszpocieć, eje, ał] *zesztywnieć, zgrabieć, skostnieć:* Ręce zeszpociały.

× **Zeszpotawić, i, il** *zrobić szpotawym = krzywonogim, skoślawić:* Z trzewik. Mącz. = *wydeptać krzywo, wykrzywić wykoślawić.*

× **Zeszpotawienie, a**, lm., czynność cz. **Zeszpotawić.**

Zeszprycować, uje, ował *skropić, zwilżyć szprycowaniem.*

Zeszprycowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszprycować.**

× **Zeszramić, i, il** *okryć szramami, poranić:* Zeszramionemu winę piętnadziestą zapłaci. Vol.

× **Zeszramienie, a**, blm., czynność cz. **Zeszramić.**

Zeszronieć, eje, ał, †Ześrzonieć, †Ześrzenieć *zamienić ś. w szron, ściąć ś. od mrozu* (mówiąc o parze w powietrzu).

Zeszronienie a, blm., czynność cz. **Zeszronieć.**

Zeszrotować, uje, ował, Zeszrótować *skrupić, zemleć na grubo:* Oczyszcza z łuski zeszrotowaną kukurydzę.

Zeszrotowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszrotować.**

Zesrzótować, uje, ował p. **Zeszrótować.**

Zesztukować, uje, ował, nied **Zesztukowywać** *sztukując złączyć:* Z. dwa kawałki sukna, belki.

Zesztukowanie, a, blm., czynność cz. **Zesztukować.**

Zesztukowywać, uje, ywał p. **Zesztukować.**

Zesztukowywanie, a, blm., czynność cz. **Zesztukowywać.**

Zesztywniać, a, ał p. **Zesztywnić.**

Zesztywniały *który zesztywniał:* Postanowił nękać ich dopóty, dopóki broń nie wypadnie z ich rąk zesztywniałych. Sienk.

Zesztywnianie, a, blm., czynność cz. **Zesztywniać.**

Zesztywnić, i, il, nied. **Zesztywniać** *zrobić sztywnym:* Z. krochmalem gors koszuli. Przen., żart.: Okrutny upał rozmiękcza ich krochmal, zesztywniający stosunki towarzyskie w Europie. Sienk

Zesztywnieć, eje, ał *zrobić ś. sztywnym, stężeć:* Padł bez czucia i zesztywniał. Ręce zesztywniały od mrozu. *(= skostniały, zgrubiały).* Przen.: *zrobić ś. zimnym, nieprzystępnym, wymuszonym:* Zesztywniał, jak Anglik.

Zesztywnienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zesztywnić.** 2. czynność cz. **Zesztywnieć.** 3. *sztywność.* 4. chir.: Z. stawu. *(ankylosis)* = *stężenie stawu zupełne a. zrost kości w stawie, jako następstwo sprawy zapalnej w samym stawie i w tkankach go otaczających.*

Zeszukać, a, ał *wszędzie obszukać.*

Zeszukanie, a, blm., czynność cz. **Zeszukać.**

Zeszumować, uje, ował p. **Zszumować.**

Zeszumowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszumować.**

Zeszwabić, i, ił pog. *zniemczyć.* **Z. ś.** *zniemczyć ś.*

Zeszwabienie, a, blm., czynność cz. **Zeszwabić.**

Zeszwabienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeszwabić ś.**

Zeszwagrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zeszwagrzyć ś.**

Zeszwagrzyć się, y ś., ył ś. *spowinowacić ś. przez szwagierstwo.*

Zeszwajsować, uje, ował, Zeszwejsować rzem.: *Z. zelazo = złączyć, spoić przez skucie na gorąco, zwarzyć, zgrzewać.*

Zeszwajsowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszwajsować.**

Zeszwejsować, uje, ował p. **Zeszwajsować.**

Zeszwejsowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszwejsować.**

[**Zeszwiektać,** a, ał] *zbrudzić, zwalać, wyświechtać.*

[**Zeszwiektanie,** a, blm., czynność cz. **Zeszwiektać.**

Zeszycie, a, blm. 1. czynność cz. **Zeszyć.** 2. chir. *szew, nałożenie szwu* (sutura, rhaphia). Z. brzegów powiek *(tarsorrhaphia).* Z. podniebienia *(uranorrhaphia).* Z. podniebienia miękkiego i języczka *(staphylorrhaphia).* Z. warg sromowych a. sromnych *(episiorrhaphia).* Z. żołądka *(gastrorrhaphia* szew żołądkowy) Z. pochwy *(colporrhaphia).* Z. pochwy i krocza *(colpoperineorrhaphia).*

Zeszycik, u, lm. i p. **Zeszyt,** *kajecik.*

Zeszyć, yje,ył p. **Zszyć.**

Zeszykować, uje, ował *zestawić w pewnym szyku, zszeregować, uszeregować.*

Zeszykowanie, a, blm., czynność cz. **Zeszykować:** Te osobistości nie dawały podstawy do zeszykowania właściwych stronnictw politycznych. Kal.

Zeszyt, u, lm. y *kilka arkuszy zeszytych, poszyt; kajet, sekstern:* Dzieło to wychodzi zeszytami a. w zeszytach. Uczeń robi zadanie w zeszycie. Wydobył z pliku papierów spory Z. Wil. Zdr. **Zeszycik.**

Zeszywać, a, ał p. **Zszyć.**

Zeszywanie, a, blm., czynność cz. **Zeszywać.**

[**Ześcibiać, a, ał**] p. **Ześcibić.**

[**Ześcibianie,** a, blm.] czynność cz. **Ześcibiać.**

[**Ześcibianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Ześcibiać ś.** *sposobność widzenia ś., stosunek, obcowanie, przestawanie z kim:* Co wartować będzie dla cię Z. ś. z chłopami twojemi?

[**Ześcibić, i, ił,** nied. **Ześciblać, Ześcibolić**] *zszyć ladajako:* (Miał) rękawiczkę z palcami wielokrotnie ześciblanemi czarną nicią. Żer. [**Ześcibić ś.**] = *zetknąć, spotkać ś. z kim, natknąć ś. na niego:* Wstydno im było Z. ś. z panem oko w oko.

[**Ześciblenie,** a, blm.] czynność cz. **Ześcibić.**

[**Ześciblenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Ześcibić ś.**

[**Ześcibolenie,** a, blm.] czynność cz. **Ześcibolić.**

[**Ześcibolić, i, ił**] p. **Ześcibić.**

†**Zeście,** a, lm. a p. **Zejście.** Rej, Ocz.

Ześcielać, a, ał p. 2. **Zesłać.**

Ześcielanie, a, blm., czynność cz. **Ześcielać.**

Ześcielać, a, ał p. 2. **Zesłać.**

Ześcielanie, a, blm., czynność cz. **Ześcielać.**

× **Ześkleć, eje, ał** p. **Zeszkleć.**

× **Ześklenie,** a, blm., czynność cz. **Ześkleć.**

× **Ześklenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Ześklić ś.**

× **Ześklić się, i ś., ił ś.** p. **Zeszkleć.**

[**Ześlągać, a, ał**]: Ześlągało go = *zmokł na deszczu.*

[**Ześląganie,** a, blm.] czynność cz. **Ześlągać.**

× **Ześlamować, uje, ował** p. **Zeszlamować.**

× **Ześlamowanie,** a, blm., czynność cz. **Ześlamować.**

[**Ześląknąć, nie, nął**] *zziębnąć na słocie.*

[**Ześląknięcie,** a, blm.] czynność cz. **Ześląknąć.**

Ześlepić, i, ił *oślepić.*

Ześlepienie, a, blm., czynność cz. **Ześlepić.**

[**Ześlezienie,** a, blm.] czynność cz. **Ześleźć.**

[**Ześleźć, ezie, azł**] p. **Zleźć.**

[**Ześlekły**] *który ześlakł, zziębły.*

Ześlimaczenie, a, blm., czynność cz. **Ześlimaczyć.**

Ześlimaczyć, y, ył *oślimaczyć zupełnie.* L.

Ześlinić, i, ił, Zślinić *zmoczyć, zwilżyć śliną, oślinić, poślinić zupełnie.*

Ześlinienie, a, blm., czynność cz. **Ześlinić.**

Ześlizgiwać się, uje ś., iwał ś. p. **Ześliznąć ś.**

Ześlizgiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ześlizgiwać ś.**

Ześlizgnąć się, nie ś., nął ś, p. **Ześliznąć ś.**

Ześlizgnięcie się, a ś., czynność cz. **Ześlizgnąć ś.**

Ześliznąć się, nie ś., ął ś., Ześlizgnąć ś., nied. **Ześlizgiwać ś.** *pośliznąwszy ś. zemknąć ś.; ślizgając ś. zsunąć ś.; ośliznąć, obsunąć ś.:* Noga mi ś. ześliznęła z kamienia. Drzewo ześlizgiwa ś. ze spadzistej góry. *(= ślizgając ś. spada).* To wszystko, co mówiła mu o opinji ludzkiej, o potrzebie statku, o niesławie, ześlizgiwało ś. po nim jak grot po pancerzu. Sienk. Węże, plamiste jaszczury... z nor ześlizgnięte podskalnych do murów, na białe płyty wpełzły ciche. Wysp.

Ześliźnienie się, a ś., blm., p. **Ześliźnięcie ś.**

Ześliźnięcie się, a ś., blm., **Ześliźnienie ś.** czynność cz. **Ześliznąć ś.**

Ześlubić, i, ił, [**Ześlubować**] *złączyć, skojarzyć ślubem:* Nie rozślubi żadna siła, co myśl Zbawcy ześlubiła. Krasiń. Związał im ręce ksiondz, ześlubował ik, zaprzysiąg. Tet.

Ześlubienie, a, blm., czynność cz. **Ześlubić.**

[**Ześlubować, uje, ował**] p. **Ześlubić.**

[**Ześlubowanie,** a, blm.] czynność cz. **Ześlubować.**

Ześluzić się, i ś., ił ś. *zmienić ś. w śluz, pokryć ś. śluzem:* Pożókł i spodlał śnieg na drodze, ześluził ś., pobrudził i zadeptał. Matl.

[**Ześlużenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Ześluzić ś.**

× **Ześłapić, i, ił** p. **Zeszłapić.**

× **Ześłapienie,** a, blm., czynność cz. **Ześłapić.**

Ześmiać się, eje ś., ał ś. *uśmiać ś.* L.

Ześmianie się, a ś., blm., czynność cz. **Ześmiać ś.**

[**Ześmiardnąć, dnie, dnął** a. **dł, Ześmiargnąć**] *prześmiardnąć, zepsuć ś.*

[**Ześmiardnięcie, a,** blm., czynność cz. **Ześmiardnąć.**

[**Ześmiargnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Ześmiargnąć.**

× **Ześmiedzenie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Ześmiedzić. 2.** czynność cz. **Ześmiedzieć.**

× **Ześmiedzić, i, ił** p. **Ześniedzić.**

× **Ześmiedzieć, eje, ał** p. **Ześniedzieć.**

[**Ześmielenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Ześmielić ś.**

[**Ześmielić się, i ś, ił ś.**] *nabrać śmiałości, zdobyć ś. na śmiałość:* Ześmieliłem ś., wstaję z ziemi powiadam... Dyg.

Ześniad, u, blm., p. **Zaśniad.**

[**Ześniadać, a, ał**] *zjeść śniadanie; zjeść na śniadanie:* Nazajutrz zrana ześniadali, co mogli. Ork. Musisz co ześniadać, a potym przewdziać ś. Ork.

[**Ześniadanie, a,** blm.] czynność cz. **Ześniadać.**

† **Ześniały** p. **Zsiniały.**

[**Ześnieció się i ś., ił ś., Zśnieció ś.**] *zarazić ś. śniecią, stać ś. śnieciastym:* Tak ś. pszenica wyrodzi, tak ś. zśnieci, że bardzo rzadka w kąkolu. Pot.

† **Ześnieć, eje, ał** p. **Zsinieć.**

[**Ześnieć, eje, ał**] *zblednąć:* Ześniał jak trup.

Ześniedzenie, a, blm. **I.** a. × **Ześmiedzenie** czynność cz. **Ześniedzić. 2.** czynność cz. **Ześniedzieć.**

Ześniedziały, Zśniedziały, † **Smledziały** *który ześniedział:* Co tu robisz, zśniedziały od wstydu mitrążka? żółty do czerwonego rzekł kruszec pieniążka. L. Nie chcę od was więcej ani złota, ani srebra smledziałego. Bz

Ześniedzić, i, ił, × **Ześmiedzić** *uczynić śniadym.* L.

Ześniedzieć, eje, ał, × **Ześmiedzieć, Zśniedzieć,** † **Ześnieć,** † **Smledzieć** *zajść śniedzią, zaśniedzieć zupełnie, stracić kolor, śniadym ś. stać, spłowieć, spełznąć:* Acz ześniecie w pośrodku ich, będziecie jak pióra gołębiey posrebrzanej. Leop. (chociażeście leżeć musieli między kotły, przecię będziecie jako gołębica mająca pióra posrebrzone. B. G.).

Ześnieżenie, a, blm., czynność cz. **Ześnieżyć.**

Ześnieżyć, y,ył p. **Zaśnieżyć.**

[**Ze śpasu**] *z żartu, żartem.*

† **Ześpiewać, a, ał** *odśpiewać, wyśpiewać, wykonać co śpiewając.* L. Ześpiewała cząstkę pierwszą—Józek śpi... Ześpiewała drugą... Józek śpi. Ork. [*I. ś.*] *zmęczyć ś., zmordować ś. śpiewaniem.*

† **Ześpiewanie, a,** blm., czynność cz. **Ześpiewać.**

[**Ześpiewanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Ześpiewać ś.**

Ześredniojęzykowić, i, ił gram. *zmiękczyć, spalatalizować.*

Ześredniojęzykowienie, a, blm., czynność cz. **Ześredniojęzykowić.** BdC.

Ześrodkować, uje, ował, nied. **Ześrodkowywać** *zebrać w jeden punkt, ściągnąć do punktu środkowego, zestrzelić, skupić, zogniskować, scentralizować, skoncentrować:* Wychowanie ześrodkowane było na poznanie języków klasycznych (= *zredukowane*). Ześrodkowała uczucie wyłącznie w synu. Rzew. Pragnienie miłości jeszcze nie ześrodkowane na jakiś wyraźny przedmiot. Jeż. **Z. ś.** *zebrać ś. w jeden punkt, skierować ś. doń, zestrzelić ś., skupić ś., zogniskować ś., skoncentrować ś.:* Wszystko ś. kupi, zrasta, ześrodkowywa. Krasiń. W nim (w mieście) ześrodkowywała ś. wszelka rzecz publiczna, wszelki ruch i handel całego powiatu. Kaczk.

Ześrodkowanie, a, blm., czynność cz. **Ześrodkować.**

Ześrodkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ześrodkować ś.**

Ześrodkowość, i, blm. *koncentryczność.* L.

Ześrodkowywać, a a. uje, ywał i **Z. ś.** p. **Ześrodkować.**

Ześrodkowywanie, a, blm., czynność cz. **Ześrodkowywać.**

Ześrodkowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ześrodkowywać ś.**

Ześrótować, uje, ował myśl. *zestrzelać, podziurawić śrócinami:* Z. zająca.

Ześrótowanie, a, blm., czynność cz. **Ześrótować.**

Ześrubować, uje, ował, nied. **Ześrubowywać** *ścisnąć, zewrzeć, ściągnąć śrubą, śrubami.*

Ześrubowanie, a, blm., czynność cz **Ześrubować.**

Ześrubowywać, uje, ywał p. **Ześrubować.**

Ześrubowywanie, a, blm., czynność cz. **Ześrubowywać.**

† **Ześrzenieć, eje, ał** p. **Zeszronieć.**

† **Ześrzenienie, a,** blm., czynność cz. **Ześrzenieć.**

† **Ześrzonieć, eje, ał** p **Zeszronieć.**

† **Ześrzonienie, a,** blm., czynność cz. **Ześrzonieć.**

[**Zeświadczać, a, ał**] p. **Podświadczać.**

[**Zeświadczanie, a,** blm.] czynność cz. **Zeświadczać.**

Ześwidrować, uje, ował *świdrowaniem zdziurawić, podziurawić.*

Ześwidrowanie, a, blm., czynność cz. **Ześwidrować.**

[**Zeświecenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zeświecić ś.**

[**Zeświecić się, i ś., ił ś.**] *świecąc spalić ś.:* Świécka sie zeświéciéła.

Ześwieczczeć, eje, ał *zmienić ś. na świecki, na światowy.*

Ześwieczczenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Ześwieczczeć:** Widoczny tu wpływ Reja, a może i protestantyzmu, który, jako reakcja przeciw ześwieczczeniu i spogańszczeniu, starożytności klasycznej mało dowierzał. Brk. **2.** czynność cz. **Ześwieczczyć.**

Ześwieczczyć, y,ył *zrobić świeckim.*

× **Zeświętnąć, tnie, tnął, tnęła** a. **tła** *stać ś. świętym, przybrać postać świętego:* Możem zeświętła tą koroną zboża. Słow.

× **Zeświętnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zeświętnąć.**

Ześwinić, i, ił *zwalać, zbrukać, splugawić, spaskudzić.*

Ześwinienie, a, blm., czynność cz. **Ześwinić.**

[**Ześwisnąć, nie, nął**] *zsunąć ś., ześlizgnąć ś.*

Ześwistać, szcze, stał, nied. **Ześwistywać** *zwabić, zwołać świstaniem:* Las, do którego zapomocą przynęty zwabia ś. zwierzynę, ześwistuje ś. gończe psy i zawiadamia myśliwych. Prus.

Ześwistanie, a, blm., czynność cz. **Ześwistać.**

Ześwistywać, uje, ywał p. **Ześwistać.**

Ześwistywanie, a, blm., czynność cz. **Ześwistywać.**

[**Zeświśnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Ześwisnąć.**

Zetacyzm, u, blm *sposób czytania po grecku, w którym litera ζ czyta ś. jako „z" (a nie jako*

„dz"): Uwaga lingwisty rozprasza ś. na dziedziny rozległe języków i nauk, obojętnych dla niego same przez ś., ześrodkowuje ś. na zjawiskach jednorodnych, zajmujących go (np. „zetacyzmie"). App.

[Zetchnąć, nie, nął] *westchnąć serdecznie.*

[Zetchnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zetchnąć.**

Zetkać, tka a. †**tcze, tkał** l. *zrobić sposobem tkackim, zesnować po tkacku, utkać.* L. Dać tkaczom snować, a potym, gdy tkacz zetcze... Ek. **2.** i **Z. ś.** p. **Zetknąć.**

Zetkanie, a, blm., czynność cz. **Zetkać.**

Zetkanie się, a ś., blm., niek. **Zetkanie** czynność cz. **Zetkać ś.:** Z. ś z kim, potkanie. Kn. *(= spotkanie ś.).* Na zetkaniu ś, spotykając ś. z ludźmi, do każdego miłym ś. udać umie. Petr. Obyczaj był zawżdy między ludźmi zachowany, iż w zetkaniu a. też nawiedzeniu jeden drugiego społecznie pozdrawiali. Żarn. Z., potyczka, bitwa, akcja Ku

Zetknąć, tknie, tknął, tknęła a. tkła, [Styknąć], †**Zetkać,** †**Styczyć,** nied. **Stykać** *zbliżyć do siebie, aby jedno drugiego dotknęło, przytknąć, przyłożyć, przysadzić:* Z psa z kotem nosami. **Z ś.** *zbliżyć ś. aż do dotknięcia ś., złączenia ś.:* Na lewej stronie śledziona przy niższym ujściu żołądkowym leży, a zetkło ś. z nim jelito, które zowią puste. L. Pociągi zetknęły ś. *(= zderzyły ś, wpadły na siebie).* Góry stykają ś. podstawami *(= schodzą ś.).* Przen.: Styka ś. z najwyższemi sferami *(= ma z niemi styczność, stosunek, ociera ś. o nie, żyje z niemi).* **2.** z kim = *spotkać ś., zdybać ś., zejść ś.; natknąć ś. na niego:* Gdy Pana szukać będziesz, wnet On ś zetka z tobą. Wuj. Fabjus, gdy ś. z ojcem swoim na ulicy zetkał, nie chciał mu z drogi zstąpić. Dambr. Gdy ś. pająk przechadzał, zetkała ś. z nim pedagra. Jabł. Dopiero za wioską zetknęli ś. i, pozdrowiwszy, wyszli na puste pole. Krasz. [Zetkał ś. z jakimsi rybakiem]. **3.** Z. ś. z kim po nieprzyjacielsku = *zderzyć ś., zetrzeć ś., spotkać ś.; uderzyć na ś.*

Zetknięcie, a, lm. **a** l. czynność cz. **Zetknąć:** Z. elektryczne = *kontakt, połączenie końców dwu przewodników, dwu drutów zwłaszcza, dla zamknięcia prądu elektrycznego.* Elektryczność wzbudzona przez Z. **2.** p. **Zetknięcie ś.**

Zetknięcie się, a ś., blm, niek. **Zetknięcie** l. czynność cz. **Zetknąć ś.:** Z ś. dwuch ciał. *(= kontakt)* Punkt zetknięcia dwuch linji. Im bliżej leżą punkta zetknięcia, *contactus,* jakiego łuku krzywego z styczną, tym mniejszy jest kąt między stycznemi. Hube. **2.** przen. z kim = *stosunek, styczność, kontakt:* Zetknięcia ś. moje z poturczonemi tubylcami były zbyt pobieżne i krótkie. Spas.

[Zetlałek, łka, lm. **łki]** *człowiek chorowity, chuchrak, zdechlak.*

Zetlały *który zetlał:* Porozrywał i poszarpał oponę chmur, jakby zetlałą ze starości szatę. Sienk.

Zetleć, zetleje a. †**zetle, zetlał, Zetlić ś.** p. **Stleć:** Róża jednak nie zetliła ś. na nierozsypujący ś. popiół Mic. Przen.: Którzy wszystko dla prywat zarzucą w pomiętle, a ona instrukcyja w pleśni kędy zetle. Pot. *(= zniszczeje, rozsypie ś. w proch, zbutwieje, zniknie, spopieleje, zostanie strawiona).* Ciało już w trumnie zetlało. Powiedz tej Mocy, która serc nie słyszy, że tak ś. zetli, jak serce w popiele. Mic

Zetlenie, a, blm., czynność cz. **Zetleć.**

Zetlić się, i ś., ił ś. p. **Zetleć.**

[Zetnuć, nie, nął] p. **Sciąc.**

Zetowy przym. od **Zet.** Rzem.: **Żelazo zetowe, zetówka** = *żelazo w postaci litery Z*

Zetówka, i, lm. **i** rzem. p. **Zetowy**

†**Zetrwać, a, ał** l. *trwając wytrzymać; przetrwać, wytrwać, wybyć.* Wen. Przeor ma Z. rok cały na urzędzie. Bz. Kilka lat aby tam zetrwał, potrzeba. Glicz. Przyjaciel, towarzysz stołu, nie zetrwa w dzień potrzeby; przyjaciel, jeśli zetrwa z tobą stale, będzie tobie jako rówiennik. Leop. *(= dochowa ci przyjaźni, będzie ci wiernym, nie odstąpi cię).* Jeśli zwyciężeni utrapieniem ustaną i tył podadzą, szkodę wezmą, bo wniwecz robota ich pójdzie; ale kto zetrwa w ogniu prześladowania, zbawion będzie. Baz. Chrześcijanie na rozmyślaniu rzeczy świętych z małuchną pracą ledwie krótki czas Z. mogą. Żarn. Domowe śliwki krainy żądają miernej, wszakoż i w zimnej zetrwają. Trzyc. *(= utrzymają ś.).* **2.** *zaczekać, zatrzymać ś., zostać, pobyć, poczekać.* Błaż. Na prośbę marszałkową żaden ustąpić nie chciał: zdało ś. jednym, aby zetrwali do jutra, gdyż już wieczór był. Biel. J. Prosił, aby ś. jeszcze nie rozjeżdzali a do poniedziałku zetrwali. Biel. J. Zetrwajcie tu a czuj·ie ze mną. Wuj. Zetrwaj tu dziś, a jutro cię odprawię. Bud. (zostańże tu jeszcze dziś. B G.). Prosił, aby tylko do północy zetrwali, a on już z niemi miał wsiadać. Papr. Z. tam musiał kilka dni. Groic *(= zabawić).* W Mantui około dwuch miesięcy zetrwał, tym czasem w kolegjum przemieszkał. Wys. *(= zamieszkał).* Jezus nie zetrwałby był na weselu, gdyby tam były jakie zbytki i wszeteczeństwa. Białob. Rzecze: zetrwaj tu, najmilszy, troszkę. Wys. Rzecze ubogiemu, aby zetrwał, aż s. wróci do domu. Wys. Potym, trochę zetrwawszy, rzecze do niego. Bud. B. *(= zostanowiwszy ś.).*

†**Zetrwanie, a,** blm., czynność cz. **Zetrwać:** Racz mi dać w dobrym Z. Pn.

†**Zetrwożenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zetrwożyć ś.**

†**Zetrwożyć, y,ył** i †**Z. ś.** p. **Strwożyć ś.:** Gdy niemi począł wiatr kołysać, zetrwożyli ś na onej wodzie. Rej.

[Zetrząchać, a, ał] *strząsać.*

[Zetrząchanie, a, blm.] czynność cz. **Zetrząchać.**

Zetrzeć, zetrze, starł, [Starć], nied. **Ścierać** l. co z czego *tarciem usunąć; oczyścić:* Z. ze stołu Nie starłes dobrze kretą. Troc. *(= nie zmazałeś).* Magdalena Mu nogi maścią naciera, łzami kropi, włosami ściera. Groch. Z. kurz. Co lekko przychodzi, a gdy nie szacują, miło wspomnieć pot przeszły, starte łzy smakują. Zabł. Z. plamę. *(= trąc wywabić).* Zetrzyj z twarzy pot. *(= trąc zbierz).* Ośrzodkę ziemły z miodem zaczynie, tym twarz zmazać, ściera wszelkie plamy. Syr. Przen.: Kot, patrząc na mysz, oskominę ściera. Czahr. *(= oblizuje ś., ślinkę łyka).* **2.** *wytrzeć, obetrzeć do sucha, do czysta:* Zetrzyj stół. Troc. Chustką sobie zetrzyj twarz z potu. Troc. Z. ławę ścierką 3. *tarciem zgładzić, zedrzeć, zdzyelować; wytrzeć, obetrzeć:* Starłem sobie nogę, bo mię but uwierał *(= okaleczyłem przez starcie, obtarłem .* Starł koniowi kark chomątem. *(= obtarł, okaleczył; osednił, odsednił go).* Tryby koła starte. *(= scheltane).* Pilnik już starty. Zęby konia starte. Przen.: Nędzni szli o kiju cudze progi ścierać. Kniaź. *(= pocieroć)* Przen.: *zgładzować, zatrzeć, strawić, zgładzić, zniszczyć:* Wszyst-

ko czas zetrze, i z wieki zaginie, co chwała głosi i co sławą słynie. Lubom. Zazdrością starte jego zasługi. Troc. Lata swe na naukach starli. L. **4.** w proch, na proch = *utrzeć, sproszkować:* Z. bułkę, imbir, chrzan. Na proch starty. Troc. Starty, utarty, utłuczony drobno. Kn. Ścierać co w proch. Kn. Przen: *znieść, zbić, zmiażdżyć, skruszyć, zmasakrować, zmieść z oblicza ziemi, zgnieść, zgruchotać:* Zetrzyj niepobożnego, zetrzyj w proch, Panie. Kochan. Z, zgnieść, zgruchotać. Kn. Mogę cię Z., jak pył nikczemny. L Ja starłbym go na proch, jak motyla. L. Nędzni, lękacie ś., aby kiedy Pan nie powstał na nogi swoje a nie starł was, jako zdziebłka między palcy swemi. Rej. Gdy i kamień czas kruszy, i pług kuty z stali czas zetrze; samych rymów cios śmierci nie zwali. Hul. Człowiek wychodzi jako kwiat, i bywa start, i ucieka jako cień. Wuj. Wtym go w czoło uderzył i starł. Opal. Pan był zranion dla nieprawości naszych, był start dla grzechów naszych. Wuj. Dwojakim starciem, t. j dwojaką plagą zetr e je Pan. Wuj. Jam go starł i przywiódł do zguby K. G. Synowie jego będą starci ubóstwem. Wuj (będą ś. korzyć ubogim. B. G.). Ja, on niegdyś bogaty, nagle starty jestem. Wuj. (potarł mię. B. G. Chrystus niezwyciężoną śmierć starł. Groch. Mokra śmierć wodze wojska faraońskiego starła czerwonemi wirami. Groch. (= *pochłonęła*). Niezadługo ten lud zetrzemy, a już nie będziem mieć przeszkody. Leon. Oboje wojska mniejsze i więtsze małą naprawdę ręką pogromił i starł. Birk. Starła szatana w potyczce wszystkowładna siła i trzasnąwszy piorunem, na głowę strąciła z nadpowietrznego stropu w zgubę niezbrodzoną. Przyb. Sobieski starł najstraszliwszego Polski nieprzyjaciela. Świt. Epirensowie Turków prawie starli i porazili. Baz. Starł nieprzyjaciela, wojsko. Troc. Harde Krzyżaki tak starł jednym bojem. Kochan. Bóg pokoju niechaj zetrze szatana pod nogami waszemi. Wuj. Oto starci są nieprzyjaciele nasi. Wuj. A Filipa i Persę, króla cetejskiego, starli na wojnie. Wuj. Oto czas jest wspólnemi siłami grożący. Rzym Z Lel. Odwłoka Fabjusza, natarczywość Marcella Z. Annibala nie mogły. Lel. Starł nieprzyjaciół, przyjaciół podźwignął. Od Tu i owdzie jakiego hultaja fortelem starł. Sienk. **5.** *trąc zerznąć co do jednego, popiłować wszystko:* Z. drwa. **6.** *trąc zetknąć, zewrzeć, ścisnąć:* Ściera drewno z drewnem, aby ognia naniecił. Troc. **Z. ś.** I. *zostać startym, ulec starciu, zużyć ś., zedrzeć ś. przez tarcie, zatrzeć ś.:* Jeszcze ś. smutne z oczu łzy nie starły, oto ś. znowu już drugie otwarły. Groch. Przekładaj owoc liściem, aby ś. nie starł. Troc. (= *aby nie zmatował*). Zęby, pilnik, napis starły ś. Moneta, medal starty. (= *gładki, na którym ś. stempel starł, wytarty*). Napis starł ś. (= *zatarł ś.*). Przen.: *utarszy ś. zobojętnieć, stracić na świeżości, spowszednieć, zblaknąć, zwietrzeć:* Jak wiele wybornych dowcipów przy usilnej pracy, chodząc około rzeczy nieużytecznych, nieużytecznie ś. starło, trudno wyliczyć Pilch. Najwyborniejsze dowcipy, zaprzątnione owemi wykrętnemi subtelnościami, nikczemnie ś. starły. Pilch. Charaktery tak starte, indywidualności niewybitne w społeczeństwie naszym. Krasz. (= *zużyte, banalne, tuzinkowe, stereotypowe*). Istota tak starta i zawiędła, że nawet dziwactwem żadnym nie mógł wzbudzić ciekawości. Krasz. (= *niewyraźna*). Przen.: Chwila wesela starła ś. zupełnie z pamięci. Krasz. (= *wypadła, wyszła, wywietrzała, uleciała z głowy; zatarła ś. w pamięci*) I ta święta, o którą moc szatańska ś. starła, drgnęła w grobie. Uj. (= *stępiła ś., złamała ś., rozbiła ś.*). **2.** *zetrzeć siebie, wytrzeć ś., natrzeć ś., wyszorować ś.:* Ścieram ś. ścierką grubą. Kn. Ścierać ś. chustką. Troc **3.** *zetknąwszy ś. otrzeć ś. o siebie, zderzyć ś., stuknąć o siebie, wpaść na siebie:* Pociągi starły ś. z sobą. Przeciwniey starli ś. z sobą. (= *natarli na siebie*). Ścieram ś. z kim ręką, orężem, potykam ś. z nieprzyjacielem. Kn. Ledwo ś. z naszemi jego wojska starły, nie wydzierżały stosu, ani ś. oparły. Groch. Starł ś. ze mną ręką, orężem. Troc. Tym czasem trwała walka, grzmi wrzaskiem powietrze, wtedy ś. Teucer młody z śmiałym Imbrem zetrze. Dm. Uderzył Krzywousty naprzód na ruskie wojska, starły ś i ścięły ogromnie obiedwie stronie. Stryjk. Wódz wojska czuje kołatanie w sobie serca, nim s. dwa wojska ku sobie zbliżą i mężnie zetrą. L Stąd ś. zetrę z bykiem, niechaj mię okrutnemi uderza rogami. Bardz. Tu ś. ścierały wojska. Nar. (= *walczyły*). Tak ś. obadwa wojska razem starły. Kras. Już wojna, już ś. ścierają. Kniaź. Przen.: Ścierać ś. słownie = *sprzeczać ś., walczyć, przemawiać ś., przekomarzać ś., kłócić ś., ściąć ś.:* Ścieram ś. z kim słowy, rozpieram ś. z kim, przegadywam ś. Kn. Zetrzyj ś. z kim słowy. Troc. Stany ś z sobą niedawnych czasów ścierały o ster Rzpltej. Górn. Bazyli W. z arjany ś. ścierał a wiary katolickiej bronił. Skar. Faryzeuszowie mieli jakąś wrodzoną waśń przeciwko Panu i często ś z Nim ścierali. Dambr. Wnet niewola z wolnością zetrą ś. w poswarze. Przyb. **4.** *współzawodniczyć, wyścigać ś., współubiegać ś., rywalizować, emulować:* Tymeś mi serca dodał, żem ś. rymy swemi ważył Z. z poety co znakomitszemi. Kochan. Lepiej było rozpuścić płoche te karty po wietrze, niż piórem Z. z piórem potężniejszym. Mias. Pasterskie fletnie przy nim s. ścierały, a dźwięk uczony gaje odbierały. Mias.

[**Zetrztać się, a ś., ał ś.**] *stajdać ś., spaskudzić ś., zesrać ś.*

[**Zetrztanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zetrztać ś.**

× **Zetrzyciel, a,** lm. **e** *ten, co ściera:* Mesjasz miał być zetrzycielem szatana. Białob.

× **Zetrzycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zetrzyciel.** L

Zeuglodon, a, lm **y** *zwierzę ssące wielorybowe skamieniałe, długości przeszło 100 stóp, w utworach trzeciorzędowych.* Lab.

Zeuksyt, u, lm. **y** min *minerał z gromady sylikoidów, z grupy granatu, odmiana turmalinu.*

Zeuneryt, u, lm. **y** min. *minerał z gromady spinelowców, z rzędu arsenjanów,* $Cu\ (UO_2)_2\ As_2\ O_8 + 8\ H_2\ O$.

Zeuropeizować, uje, ował, Zeuropejczyć. *przerobić na europejski, uczynić europejskim:* Z. Warszawę, budynek, gust wschodni. Z. pożar wojenny. Mamy do czynienia z bizantynizmem trzeźwym i mocno zeuropeizowanym. Spas. Niemiecki ustrój polityczny musi być zeuropeizowany na wzór angielskiego i francuskiego. Knt. I rzekł: Rosję zeuropejczyć mogę. Mick.

Zeuropeizowanie, a, blm., czynność cz. **Zeuropeizować.**

Zeuropejczenie, a, blm., czynność cz. **Zeuropejczyć.**

Zeuropejczyć, y, ył p. **Zeuropeizować.**

Zew, zwu, lm. **zwy** *wezwanie, wzywanie, wołanie:* Idzie ku mnie jakby wiatru marcowego dmący Z. Kasp. Dies irae! dies illa! świat ś. kruszy na twój Z. Kasp. Śpiew stawał ś. elegijny, słabnął w Z. skargi. Za ścianą skrzypiec Z., struny ś. tęsknie żalą. Mir.

Zewaluować, uje, ował *wyrównać pod względem wartości, ceny:* Drogą rewindykacji i substytucji zewaluował kurs waluty zagranicznej na rynkach zamiejscowych. Kraus.

Zewaluowanie, a, blm., czynność cz. **Zewaluować.**

[**Zewiać, a, ał**] p. **Ziewnąć.**

[**Zewianie, a**, blm.] czynność cz. **Zewiać.**

Zewlec. cze, kł i **Z. ś.** p. **Zwlec.**

Zewleczenie, a, blm., czynność cz. **Zewlec.**

Zewleczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zewlec ś.**

[**Zewlekać, a, ał** i **Z. ś**] p. **Zwlec.**

[**Zewlekanie, a**, blm.] czynność cz. **Zewlekać.**

[**Zewlekanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zewlekać ś.**

× **Zewłaczać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zwlec.**

× **Zewłaczanie, a**, blm., czynność cz. **Zewłaczać.**

× **Zewłaczanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zewłaczać ś.**

× **Zewłok, u**, lm. **i** p. **Zwłoki.**

× **Zewłoka, i**, lm. **i** l. p. **Zwłoka. 2.** p. **Zwłok. 3.** × *Z. rozebranie ś. z obleczenia, zdjęcie odzienia.* Sł. wil.

× **Zewłóczenie, a**, blm., czynność cz. **Zewłóczyć.**

× **Zewłóczenie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zewłóczyć ś.**

× **Zewłóczyć, y, ył** i × **Z. ś.** p. **Zwlec.**

[**Zewnątrz, Zewnuka**] przys. i (Z. czego) przyi. l. *od środka ku wierzchowi, ku powierzchni, ku granicom czego, poza co, poza obręb czego, za co, przed co:* Z., *ab intus, de intus; oppositum* z dworu, *forinsecus, extrinsecus.* Kn. Wyszedł Z. domu. Troc. (= *przed dom*). Z. wynikają złe myśli. Faru. Będą ś. radować tak wnątrz, patrząc na święte oblicze bóstwa Twego, i Z., patrząc na uwielbione człowieczeństwo. Wr. **2.** *za obrębem czego, poza czym, poza granicami czego; zewnętrznie, od wierzchu, po wierzchu, ze strony zewnętrznej:* Z państwa. Wysmarować smołą Z. i wewnątrz. Z. drzwi (= *z dworu, od dworu, od ulicy*). Należli oślę uwiązane Z. u drzwi. Sekl. Z. i wewnątrz kościoła Troc. Przen.: *powierzchownie, z pozoru, na pozór, pozornie:* Na Z. są cudni, a w seren drapiestwa pełni Baz. **3.** (rzeczownikowo) *strona zewnętrzna, zewnętrze, wierzch; świat zewnętrzny, zagranica, okolica poza obrębem danego miejsca:* Gdy ręka jest do wewnątrz obrócona, nakręcają ją do Z., ciągnąc sprychową kość około łokciowej obróconą nazad. Krup. Brać lekarstwo na Z. (= *nie przez żołądek*). Przybyło to z Z. (= *z zagranicy, skądinąd*). O chęci Porty do czynnej akcji wątpić wolno dopóty, dopóki z Z. nie nastąpi inicjatywa. Impuls z Z. **4.** wieśl. *od brzegu rzeki.*

Zewnątrzmaciczny poł. (extrauterinus): Ciąża zewnątrzmaciczna, ciąża pozamaciczna (gravi ditas ectopica) = *ciąża nieprawidłowa, w której płód nie rozwija ś. w macicy, lecz w jajnikach, w jajowodach lub w jamie brzusznej.*

Zewnątrzoponowy patol. (extrameningealis): Krwiak Z. (haematoma extrameningeale).

Zewnątrzosierdny, Zewnątrzosierdziowy anat. (extrapericardialis) *znajdujący ś. zewnątrz osierdzia:* Tarcie zewnątrzosierdne = *szmer, zależący od tarcia ś. złogów włóknikowych na zewnętrznej powierzchni osierdzia o opłucną podczas ruchów serca.*

Zewnątrzosierdziowy p. **Zewnątrzosierdny.**

Zewnątrzotrzewnowy p. **Zewnątrzotrzewny.**

Zewnątrzotrzewny, Zewnątrzotrzewnowy, Zaotrzewny (retroperitonealis, extraperitonealis) *będący na zewnątrz otrzewnej:* Cięcie cesarskie zewnątrzotrzewne a. pozaotrzewne = *zewnątrzotrzewne przecinanie szyjki macicy ciężarnej celem wywiązania tą drogą płodu.*

Zewnątrztorebkowy anat. (extracapsularis) *znajdujący ś. zewnątrz torebki.*

Zewnętrze, a. lm **a** l. *strona zewnętrzna:* Czara wyobrażała Z. kaplicy. Mic. **2. a. Zewnętrzność** przen. *powierzchowność pozór; płaszczyk, osłona, pokrywka, maska:* Pod zewnętrzem płochym skrywał ambicję. Nieraz już zewnętrzność uderza.

!Zewnętrznianka, i, lm. **i** hist. (tunica externa v. adventitia) *błona zewnętrzna ściany tętnicy*, !odziedza przydana, !przydanka Krs.

Zewnętrznie przys. od **Zewnętrzny**, *zewnątrz:* Żyją tak gwałtownie Z., by nie myśleć wewnątrz.

Zewnętrzność, i, blm., rz. od **Zewnętrzny; Zewnętrze** L. Z. jego odpowiadała głosowi opinji. Bał. Z. martwa, kiedy dusza jéj nie grzeje. Garczyń. Komnaty zamkowe jego po myśłem zdobione, wreszcie cała Z. dworu i tego, co ś nazywać zwykło lepszym towarzystwom, nosiły wyraźne znamiona francuszczyzny. Gom.

Zewnętrzny, × Zawnętrzny l. *tyczący ś. zewnętrza, znajdujący ś. zewnątrz, powierzchowny:* Uważam śliczność i okrasę twoję nie tak dalece zwierzchowną, jako zewnętrzną duchowną. Bz. Niezbożni wyrzuceni będą w ciemność najzewnętrzniejszą. Sekl. Pokuta, pokazanie żalu wewnętrznego zewnętrznym znakiem. Karnk. Strona, cecha zewnętrzna. Widok Z. Łuk sklepienia Z. (= *wypukły*). Świat Z. (= *otaczający nas, objektywny, zmysłowy*). Lekarstwo zewnętrzne. Jezioro zewnętrzne. p **Jezioro** Objawy zewnętrzne. **2.** *zagraniczny, obcokrajowy:* Pożyczka zewnętrzna. Nieprzyjaciel, handel Z. Ministerjum spraw zewnętrznych. **3.** anat.: Powierzchnia zewnętrzna czaszki (exocranium) Zewnętrzna ciecz błędnika (perilympha). Przewód słuchowy Z. (meatus acusticus externus). Ucho zewnętrzne (auris externus). × Myszka zewnętrzna szczękojęzykowa a. × myszka szeroka lub zewnętrzna kości językowej, × muskuł szczęko-gnykowy (musculus myohyoideus) = *mięsień gnykowo-żuchowy.* × Muskuł przegubu Z. (musculus soleus v. gastrocnemius internus) = *głowa głęboka mięśnia trójgłowego łydki, czyli mięsień płaszczkowaty a. łydkowy spodni.* × Muskuł ramieniowy Z. (musculus triceps brachii = *mięsień trójgłowy ramienia.* Mięsień międzyżebrowy Z. (musculus intercostalis externus). Mięsień skośny brzucha Z. (musculus obliquus abdominis externus). Mięsień skrzydłowaty Z. (musculus pterygoideus externus). Mięsień tarczowonalewkowy Z. (musculus thyreoarytaenoideus externus). † Muskuł prosty Z. gałki oka, p **Gniewny.** Tętnica nasienna zewnętrzna (arteria spermatica externa). Tętnica szyjna zewnętrzna (arteria carotis externa). Tętnica biodrowa zewnętrzna (arteria iliaca externa). Tętnica szczękowa zewnętrzna (arteria maxillaris externa). Żyła szyjna zewnętrzna (vena jugularis externa). Żyły rdzeniowe zewnętrzne (venae spinales externae) Żyła kręgowa zewnętrzna (vena salvatella) = *żyła odłokciowa*

śródręczna (vena metacarpea dorsalis). Nerw szyjny Z. (nervus caroticus externus). Nerw nasienny Z. (nervus spermaticus externus). Nerw skrzydłowaty Z. (nervus pterygoideus externus). × Zatok Z. ucha (helix auriculae)= *obrąbek ucha*. 4. antr.: Guzek potyliczny Z., p. **Nadkarcze.** 5. apt.: Zewnętrzne, powierzchowne używanie leków (usus medicamentorum externus). 6. chir.: Przecięcie zewnętrzne cewki moczowej (urethrotomia externa). Choroba zewnętrzna. 7. embr. *pochodzący z zewnątrz* (exogenus, ectogenus). Blaszka zarodkowa zewnętrzna (ectoderma). 8. fecht.: Pchnięcie zewnętrzne = *pchnięcie w przeciwnika z prawej strony jego szpady.* 9. f.z.: × Bieg, którym ś. odległości między cząstkami ciała zgoła nie odmieniają, nazywa ś. biegiem wspólnym, czyli zewnętrznym; taki jest bieg kamienia, kuli drewnianej a. ołowianej; przeciwny temu biegowi jest ruch wewnętrzny, gdy ś. odległości między cząstkami ciała jakiego odmieniają, taki np. sprawujemy w wodzie stojącej, gdy ją laską mieszamy. Hube. 10. hut.: Blaty zewnętrzne pieca = *blaty lane surowiznowe, któremi są obstawione zewnątrz, z boków piece płomienne.* Łab. 11 nar.: Strona zewnętrzna = *strona zwrócona w kierunku spodu:* Zewnętrzna noga, narta. Zewnętrzne kanty nart. 12. mat.: Gdy w jakiej figurze bok jeden będzie przedłużonym, kąt między tym przedłużeniem a bokiem przyległym nazywa ś. zewnętrznym. Gawroń. 13. wiośl. *od brzegu rzeki położony.*

[Zewnuka] p. **Zewnątrz.**

[Zewreć, zewre, zewrzał] p. **2. Zewrzeć.**

1. Zewrzeć, zwarł, [Zwarć], nied. Zwierać 1. *zacisnąć; zebrać w kupę, zetknąć, aby zmocować; ścisnąć, zbić dla zawarcia, aby przywarło:* Zwieram co, zbijam gwoździami, ujmuję. Kn (spinam. Kn.; zbijam kołkami, gwoździami i t. d. L.). Ogłowią a uzdą czeluści ich zewrzyj. Leop. (w munsztuku a w wędzidle czeluści ich skróć. Leop.; gębę ich wędzidłem kiełznąć musisz. B. G.). Część okna zwarta była, część stała otworem. Hul. *(= przymknięta, zamknięta).* Z. belki, deski gwoździami. Troc. Postępowali zwartemi szeregami *(= zbitemi, ramię przy ramieniu).* Zimnym mrozem wszystkie rzeczy zwiera Boreas. Bardz. *(= ścina, stęża, skuwa).* Duch św. ten nas w jedność świętych zwiera. K. G. *(= łączy, zespala kojarzy).* Aż ja, wszystkie siły zwarszy, zwichnę go w krzyżach. Jabł. *(= zebrawszy ś. z siłami, wytężywszy je).* Psy Z. = *zesworować; wziąć, zebrać na smycz.* Uczyć ś. trzeba, jak psy wywierać i Z. Ostror. Psy zwierać. Troc. Z. konia ostrogami *(= spiąć, zbość, ścisnąć ostrogami, dać mu ostrogę).* Z. konia = spiąć ostrogami. Błaż. Zwarszy konia ostrogami, do swoich uskakował. Papr. Teodor konia zewrze, a koń na smoka wskoczył wszystkiemi nogami. Skar. Konia Z. ostrogami i na nieprzyjaciela śmiało natrzeć kazał. Warg. Zwartych żartko zażyć Arabin umie w miejscu koni. Tw. Zwarszy konia, do tych, co ś. wprzód potykać mieli, bieżał. Warg. Jako to rzekł, lekka jazda, zwarszy ostrogami konie, skoczy za rzekę. Bardz. Zwarszy konia ostrogami, pędził do niego. Troc. **Z. ś. l.** *zawrzeć ś., zamknąć ś., zatrzasnąć ś., zacisnąć ś.; ściągnąć ś., zrosnąć ś., zasklepić ś., zabliźnić ś.:* Sidła nieuźrane ludzkiemi oczami robi, te by za lekkim ponikiem zwierały ś, sprawił. Żebr. Zwiera ś. rana. Troc. 2. *szczepić ś., zetknąć ś., zetrzeć ś., schwycić ś. za bary, za łby, potkać ś.:* Zwarli ś. i za ręce mocno ś. ściskają. Bardz. Niech ś. kto ze mną potka w określonym kole, niech ś. zewrze, niech wyjdzie. Bardz. Jak ś. zwierają, jak z muszkietów palą... Jabł. Już ś. ma Z. z przeciwnikami. Pot. Szablą ś. teraz, nie słowy zwierajcie. Chr. Tak hufce polskie z Krzyżaków rotami zwarły ś. z trzaskiem. Niem. Dwakroć próbowali ś. Z. i dwakroć rozerwani utworzyli dwie osobne kupy. Sienk. [Choćby wszyscy zwarli ś. już na mnie]. Ork.

2. **Zewrzeć, zewrze, zewrzał, [Zewreć]**, nied. **Zwierać** *zacząć wrzeć, zawrzeć, zagotować ś.* × **Z. ś. l.** × **Z. ś.** *wrąc wzburzyć ś.:* Woda w kotle ś. już zwiera. Troc. W sercu jej zewrzało. Tet. 2. *wrąc zsiąść ś., ścząć ś.; zwarzyć ś.* L. [Śmietanka. śmietana ś. zwarła].

Zewrzenie, a, blm., czynność cz. 2. **Zewrzeć.**

× **Zewrzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zewrzeć ś.**

† **Zewschodni** *ze wschodu, od wschodu idący, wschodni:* Wiatr Z. B. B

[Ze wsiem] p. **Ze wszystkim.**

[Ze wsim] p. **Ze wszystkim.**

Zewstecznić, i, ił *zepchnąć wstecz, zrobić wstecznym, zacofać:* On opóźnion, po tej i tamtej stronie grobu zewstecznion, nędny i nikczemny będzie. Krasiń.

Zewstecznienie, a, blm., czynność cz. **Zewstecznić.**

[Zewstydzenie, a, blm.] czynność cz. **Zewstydzić.**

[Zewstydzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zewstydzić ś.**

[Zewstydzić, i, ił] *okryć wstydem, zawstydzić.* **Z. ś.** *okryć ś. wstydem, zawstydzić ś.* Karcz.

Zewsząd przys. *ze wszystkich stron:* Z. nacierają na nas nieprzyjaciele. L. Ciągną na jarmark Z. Z. otoczony niebezpieczeństwem. L. *(= wkoło, naokoło, dokoła).* Z wielkiego smutku prawie umierała, ścisnęły Z. serce jej trwogi. Odym. Już nie czas... Z tłumnie pogan wrogi biegną przez wielkie marmurowe wschody. Słow.

Ze wszystkim, [Ze wsiem, Ze wsim] *zupełnie, całkiem, do cna:* Grad wytłukł Z. żyto.

[Zewziątek, tku, blm.] p. **Zewziątka.**

[Zewziątka, i, blm., **Zewziątek]** *zawzięcie ś., zawziętość, zajadłość:* Skąd też taka straszna Z.? Ork.

[Zewzięty] *zawzięty, zajadły:* Jaki to obwieś był Z Ork.

Zez, u, lm. **y, Zyz** l. a. **Zezowatość** okul. (strabismus) *wada ustawienia oczu, polegająca na tym, że osie wzroku, przecinające ś. normalnie na przedmiocie, na którym wzrok w danej chwili spoczywa, są w zezie skoszone w ten sposób, że jedna tylko oś jest skierowana na przedmiot, druga zaś zwraca ś. gdzieindziej:* Z. akomodacyjny (s. alternans). Z. pozorny (s. apparens). Z obuoczny (s. binocularis). Z. zbieżny (s. convergens). Z. ku dołowi (s. deorsum vergens). Z. ku górze (s. sursum vergens). Z. rozbieżny (s. divergens). Z. utajony (s. latens) Z. jawny (s. manifestus). Z. jednooczny (s. monolateralis). Z. porażny (s. paralyticus). Z. prawdziwy (s. verus). Zezowatość bierna (lusciłas, lusciositus). Operacja zezu (strabotomia). Hak do operacji zezu, nożyk do operacji oczu. Kąt zezu. Przyczyny zezowatości zespolonej. W wielu razach usposobienie do zezowatości bywa następstwem braku równowagi między względnemi siłami mięśni. Zezem patrzyć. Kn. Zezem, ślozem, świdrem, rożnem,

na ukos patrzyć. Troc. Zezem patrzący nigdy prosto nie patrzy, zyzem tylko strzyże. Przen.: Patrzeć na kogo, na co zezem = *krzywym okiem, zawistnie, nienawistnie.* Byle pan krzywo spojrzał, alić wszyscy zyzem patrzą. Drużb. **2. a. Zezowaty, †Brlok** *człowiek zyzowaty:* Teoretycznie każdy Z. powinien widzieć podwójnie. Zdr. **Zezek.**

× **Zez, u,** lm. **y,** × **Zes,** × **Zyz, Zys** *szóstka, sześć oczek na kości do grania: Senio, sześć,* to jest zes na kostce Mącz. Kość zezem padła. Troc. Wszystkie zezy. Troc. Urzucenie zezów. Troc. Zezy rzucić. Troc. Przen.: Chciał ś. pojedynkiem bić z nim, lub kość zyzem lub padnie cynkiem. Pot. (= *cokolwiek wypadnie*). Jam tylko wiedzieć, coby zes szczęśliwy przyniósł, najbardziej pragnął, coby es uszkodził Słonk. (= *los, traf*). Niechaj ja twoje mary śmiertelne zalęgę, niźli ś. z tobą tak prędko rozprzęgę. ale że już ostatnie poszły zyzem losy, a z wiatrem poszły życzliwie me głosy, jużeś w młodości skończył dojrzałe twe żydło, już ciało twoje szlachetne ostydło. Zim. (= *że już klamka zapadła, że już po wszystkim*).

Zeza, y, lm. **y, Zęza, Zyza** *spód okrętu, na który spływają wszelkie nieczystości i woda z całego okrętu.* Przen.: *matnia, sieć, łapka, bieda, opały, tarapaty, błoto:* Sam wódz wpadnie w zyzy, uciekając. Siedzę, jak na zyzie. (= *siadłem na koszu, przepodłem, poszedłem z kwitkiem*). Sł. wil.

[**Zezalać się, a ś., ał**] *zaszargać ś., zamaczać ś.*

[**Zezalanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zezalać ś.**

[**Zezbyrcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zezbyrcyć.**

[**Zezbyrcyć, y, ał. Zazberczeć**] *zabrzęczeć, zadzwonić:* Aleście mi zezbyrceli nade głowom; cysto pikniek ś. przelękła. Tet.

[**Zezdać się, a ś., ał ś.**] *spodobać ś.*

[**Zezdanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zezdać ś.**

Zezek, zku, lm. **zki** p. **I. Zez.**

Zezgniłoszenie, a, blm. *stanie ś. zgniłoszem, zniedołężnienie, zgnicie, zgnilizna:* Wogóle potrzeba powtarzania wrażeń lubieżno-krwiożerczych jest potężnym czynnikiem, współdziałającym bujnemu rozkwitowi i rozpanoszeniu ś. zdekadencenia, zezgniłoszenia i zdziczenia. BdC.

[**Zezgnoić, i, ił i Z. ś.**] p. **Zeznoić.**

[**Zezgnojenie, a,** blm.] czynność cz. **Zezgnoić.**

[**Zezgnojenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zezgnoić ś.**

Zezgrzybieć się, eje ś., ał ś. *zestarzeć ś., stać ś. zgrzybiałym.*

Zezgrzybienie się, a ś., blm., czynność cz **Zezgrzybieć ś.:** Czuję, jak Boguś prosił, by cię wyprowadził z pośród tego bizantyńskiego zezgrzybienia ś. wszelkiej szlachetności i poczciwej, dobrej, zacnej wiary. Krasiń.

Zeziębnąć. ębnie, ębnął a. **ąbł** p. **Zziębnąć.**

Zeziębnięcie, a, blm., czynność cz. **Zeziębnąć.**

[**Zezimek, mku,** lm. **mki**] *schyłek zimy przed wiosną:* Aż tu mnie na Z znów po kościach łamać zaczęło. Kon. Tera, na Z., najwięcej starych umiera. Kon

Zezłoszczenie, a, blm., czynność cz. **Zezłościć.**

Zezłoszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zezłościć ś.**

Zezłościć, ił, [**Zeźlić**] *zgniewać, rozzłościć, zirytować ś.:* Zezłościłam was; wybaczcie! Rodz. **Z. ś.** *rozzłościć ś., zgniewać ś., zirytować ś.:* Że dojrzał Jewkę z dzieckiem na ręku, stojącą w gromadzie swoich świadków, to ś. zeźlił zarno, jako że skory był do złości. Reym. Zeźlił ś., bo mu konia ukradli. Prus. Zeźlił ś. jak pies. Tet. Wara ci do Jagusi! — myślał zeźlony sielnie. Reym. Głupia! — mruknął zeźlony. Reym. Wójt mię zeźlił. Reym.

Zeznać, a, ał, nied. **Zeznawać I.** *zadyktować, wyjawić to, co wie w danej sprawie, podać do protokółu:* Muszę prawdę Z Kn. (= *wyznać*). Obwiniony, świadkowie zeznają. Z. przed sądem. Z. prawdę. Z. na korzyść obwinionego. Z., jak było. Zeznał, że u Jakóba Paciorkiewicza, budnika, często konie podejrzane widywano. Krasz. **2.** × Z. *uznać za swoje, przyznać ś. do czego.* S. Par., Kaz 1555. L. **3.** [Z.] *zdecydować, rozporządzić, uznać za dobre:* Trójca święta tak zeznała, że te pare złączyć miała. **4.** [Z.] *poznać, rozeznać:* Ojciec nie wiedział, że to jego córka; on już ni móg Z. [**Z. ś.**] **I.** *zwierzyć ś., przyznać ś., wygadać ś., wyznać tajemnicę:* Żebyś sie nikomu nie zeznał, bo jak sie zeznas, to umrzes. Zeznál sie tén, ze jest zły. **2.** [Z. ś. w czym] = *poczuć ś. do czego, zdać sobie sprawę z czego:* Tak ś. wieśniak zeznaje w swych winach. Syrok.

Zeznanie, a, I. blm., czynność cz. **Zeznać. 2.** lm. **a** *to, co zeznano, świadectwo:* Zeznania świadków. Poczynił ważne zeznania. Akt zeznania (praw.).

[**Zeznanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zeznać ś.**

Zeznawać, a, ał i [**Z. ś.**] p. **Zeznać.**

Zeznawanie, a, blm., czynność cz. **Zeznawać.**

[**Zeznawanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zeznawać ś.**

× **Zeznawca, y,** lm. **y** *ten, co zeznaje a. co zeznał.*

× **Zeznawczy** przym. od **Zeznawca,** *dotyczący zeznania:* Zwolna naśladownictwo zaczęło ustępować zeznawczemu przyswojeniu rzeczy. Sow.

[**Zéznąć, nie, nął**] *zerknąć, łypnąć zezem:* Jenoby mu tam był który do Zośianki zéznął, brał za hunefuty, za łeb i peu! ś nim w pole, a włosy zostały w garści. Tet.

[**Zéznięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zèznąć.**

[**Zeznoić, i, ił, Zezgnoić**] *spocić:* Z. koszulę.

[**Z. ś.**] *spocić ś., uznoić ś.*

[**Zeznojenie, a,** blm.] czynność cz. **Zeznoić.**

[**Zeznojenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zeznoić ś.**

[**Zezobotać się, a ś., ał ś.**] *zeszargać ś., uszargać ś., zbłocić ś.*

[**Zezobotanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zezobotać ś.**

[**Zezolenie, a,** blm.] czynność cz. **Zezolić.**

[**Zezolić, i, ił, Zazolić**] *zaszargać, zamoczyć sobie ubranie od dołu, chodząc np. po rosie.*

Zezomiar, u, lm. **y, Strabometr** *narzędzie do linijnego wymierzania zezowatości.*

Zezomierz. a, lm. **e, Forometr** *narzędzie do wymierzania kąta zezu.*

Zezooki p. **Zezowaty.**

Zezować, uje, ał *patrzeć zezem, być zezowatym:* Twój brat zezuje, a mój kuleje. Przen.: *zerkać, łypać zezem:* Zezował ku welinowej karteczce, niedyskretnie wyłaniającej ś. z pod... Oczy mu zezowały, i zacisnął drżące usta. Bht.

Zezowanie, a. blm, czynność cz. **Zezować.**

Zezowatość, i, blm., **I.** rz. od **Zezowaty. 2.** p. **Zez.**

Zezowaty, Zyzowaty, Zezooki, Zyzooki. †Brlokowaty l. *patrzący zezem, świdrowaty, krzywooki, kosooki:* Zezowatemi za nią oczyma patrzała. Otw. Z, zezujący, kosooki. †rozoki i dooki (strabo, luscus). Borsuk, jamnik zezooki, publicysta nasz głęboki Fred. A. 2. Z., ego, lm. ci rz., p **Zez:** Z. ślepych jest wodzem. Prz. 3. kip.: Wino zezowate = *czerwone, wpadające w odcień fijoletowy.*

× **Zezowy** przym. od 2. **Zez:** Kostka zezowa = L. (= × *zes*).

[**Zezreć, zezre, zeżarł i Z. ś.**] p. **Zeżreć.**

[**Zezryć, zezry, zezrał**] p. **Zeżreć.**

[**Zezrzeć, zezrze, zeżarł i Z. ś.**] p. **Zeżreć.**

†**Zezrżać, a, ał** *zarżeć:* Mniejszy skoczek jest prędszy, a jako skoro zezrża, tak wnet z swego łoża wyskoczy. Spicz.

†**Zezrżanie** a, blm., czynność cz. **Ze rżać.**

[**Zezucie, a,** blm.] czynność cz **Zezuć.**

[**Zezucie się a ś.,** blm.] czynność cz. **Zezuć ś.**

[**Zezuć, uje, uł i Z. ś**] p. **Zzuć.**

[**Zezula, i,** lm. **e**] p. **Kukułka.** Zdr. [**Zezulońka, Zieziula**].

Zezwać, zezwę a. †zzowę, zezwie a. †zzowie, zezwał, nied. **Zzywać, †Zzowić** l. *wołaniem zgromadzić; skrzyknąć, zwołać:* Z. sługi Wszystkie bartniki Z. Nisz. Rozesłał sługi swoje, iżby zezwali onych wezwanych na gody. Rej. Zzywajcie zbór, zgromadzajcie lud. Leop. (zzowcie zbór, zgromadzajcie stare. Leop.; zbierzcie starsze B. G.). Zzywa ona przyjaciołki i sąsiadki Bud. (zwoływa przyjaciółek i sąsiadek. B. G.). Urząd miejski uczynił to, że panów swych zezwał i egzaminował. Rut. Poważniejszemu pasterzowi czasu potrzeby spółbiskupy swoje zzywać władza dana była. Smotr. [Zezwał Sobek chłopów ze Skalnego Podhala]. Tet. 2. [**Zezwać, dok. zzywać**] *zwymyślać, zbeształ, złajać, wyzwać.* **Z. ś.** *zezwać jeden drugiego, zwołać ś. wzajemnie, skrzyknąć ś.:* Zzowcie ś. trąbą, przyzowcie zbór, zgromadźcie zbór, zgromadźcie lud Skar

× **Zezwalacz, a,** lm. **e** p. **Zezwoliciel.**

Zezwalać, a, ał i × **Z. ś.** p. **Zezwolić.**

Zezwalanie, a, blm., czynność cz. **Zezwalać.**

× **Zezwalanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zezwalać ś.**

Zezwanie, a, blm., czynność cz. **Zezwać.**

Zezwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zezwać ś.**

Zezwierzęcać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zezwierzęcić.**

Zezwierzęcanie, a, blm., czynność cz. **Zezwierzęcać.**

Zezwierzęcanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zezwierzęcać ś.**

Zezwierzęcenie, a, blm l. czynność cz **Zezwierzęcić.** 2. czynność cz. **Zezwierzęcieć,** *zezwierzęcenie ś*

Zezwierzęcenie się, a ś., blm., p. **Zezwierzęcenie.**

Zezwierzęcić, i, ił, nied. **Zezwierzęcać** *uczynić jakby zwierzęciem, pozbawić cech człowieczeństwa, zbestwić, zrobić okrutnym, rozpasanym:* Zezwierzęconą głowę niegodnie stroić w blaski Chrystusowe. Uj. Jakże tego nie widzieć, że to zezwierzęca, zbydla i poniża? Krasz. **Z. ś.** p **Zezwierzęcieć.**

Zezwierzęcieć, eje, ał, Zezwierzęcić ś. *zejść na zwierzę stać ś podobnym do zwierzęcia, stracić cechy człowieczeństwa, stać ś. rozpasanym, okrutnym, zbestwieć:* Są ludzie, którzy nie znają wygodniejszego mieszkania od ławy szynkowej, których uczucia, chęci, myśli zezwierzęciały. Bał. Obyczaje, mało, że grube, ale, że tak powiem, zezwierzęcone. And. Stanowiła rezydencję zezwierzęconego człowieka i prawie uczłowieczonego psa. Dyg.

× **Zezwłok, u,** lm. **i** p. **Zwłok.**

[**Zezwodzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zezwodzić.**

[**Zezwodzić, i, ił**] p. **Zwieść.**

Zezwolenie, a, blm. l. czynność cz. **Zezwolić,** a. gm. **Zezwoleństwo** 2. kare. = *sposób gry w tak zwanego „lombra".*

Zezwoleństwo, a, blm., gm. p. **Zezwolenie.**

× **Zezwoliciel, a,** lm. **e,** × **Zezwalacz** *ten, co zezwala.* L.

× **Zezwolicielka, i,** lm. i forma ż. od **Zezwoliciel.** L.

Zezwolić, i, ił, †Zzwolić, †Zwolić, nied. **Zezwalać, †Zwalać** l. komu = *nie bronić, pozwolić, dozwolić:* Panowie i szlachta Ludwikowi zezwolili, aby po nim dziewki dziedziczyły. Hrb. 2. na co = *przystać dobrowolnie, zgodzić ś., zdecydować ś. na co:* Małżeństwo jest wspólną umową, więc jednej tylko osoby zezwolenie do złączenia małżeństwa dosyć być nie może, lecz dwie osoby, na to Z. powinny. Kucz. Zwalają na wszystko o co ich żądają. Leop. (przestawają na każdej rzeczy, o którą je kto żąda. Leop.; ochotnie pozwalali na wszystko. B. G.). †**Z. ś.** z kim = *zgodzić ś., zmówić ś. na jedno.* Zw. Z. ś., zgodzić ś., do jednego celu złączyć. L. Rycerstwo, jedno stajnie ś. zwoliwszy, za pana go obrali. Papr. Na Kraka ś. wszyscy jednostajnemi głosami zezwolili, aby ich był przełożonym. Paszk. Oni zatym, wspólnie ś. zezwoliwszy, dali dank Taletowi filozofowi. Warg. Zezwolili ś. na to potym, aby po dwu braci wysadzali z obojej strony. Warg Zezwolą ś., że jutro znowu przyjdą na toż miejsce. Pot. (= *zmówią ś.*). Zezwoliwszy ś. wszyscy na jeden dekret... Nisz.

† **Zezżec, zezże, zezżegł** p. **Zżec.**

† **Zezżenie, a,** blm., czynność cz. **Zezżec.**

[**Zeźli**] p. **Jeżeli.**

[**Zeźnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zéznąć.**

† **Zeźrać się, a ś., ał ś.** *obejrzeć ś.* Fort.

† **Zeźranie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zeźrać ś.**

[**Zeźreć, y, ał**] *dostrzec.*

[**Zeźrenie, a,** blm.] l. czynność cz. **Zeźreć.** 2. czynność cz. **Zeźryć.**

[**Zeźryć, y,ył**] *stać ś. dojrzałym, dojrzeć:* Zboże już zeźrało.

[**Zeźrzeć, y, ał**] *baczyć na co, troskać ś.*

[**Zeźrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zeźrzeć.**

[**Zeżarcie, a,** blm.] czynność cz. **Zeżreć.**

† **Zeżarcie się a ś.,** blm., czynność cz. **Zeżreć ś.**

[**Zeżąć, zeżmie, zeżął**] p **Zżąć.**

† **Zeżec, zeżże, zeżegł** p. **Zżec.**

[**Zeżęcie, a,** blm.] czynność cz. **Zeżąć,**

[**Zeżgać, a, ał**] *zrobić co powoli:* Adyć już ze żgał wkońcu te buty. [**Z. ś.**] *zrobić ś. powoli, zechnąć ś. = załatwić ś.:* Jakby już na to przyszło, to ś. tam **zeżga** w jesieni.

[**Zeżganie, a,** blm.] czynność cz. **Zeżgać.**

[**Zeżganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zeżgać ś.**

× **Zeżniwić, i, ił** *zamienić na żniwo.* Sł. wil. Przen: *sprawić, aby co przyniosło plon:* Przez was myśl swą Pan zeżniwi. Krasiń.

× **Zeżniwienie, a,** blm., czynność cz. **Zeżniwić.**

Zeżrec, zeżre, zeżarł a. zżarł, [**żdżar, żdżarty. [Zezrec, Zezryć, Zezrzeć, Zeżrzeć. Zeżrać, Zżarć**], nied. **Zżerać, †Zżyrać,** [**Zeżerać, Zeżyrać**] l. *żrąc spożyć, pożreć:* Szatan ustawicznie ryczy

jako lew, krążąc około ciebie, jakoby cię Z. mógł. Rej. Dam ją Z. zwierzętom dzikim. Rej. Uczynili pod stołem tajemne weście, a przez nie wchodzili i zżyrali one rzeczy. Leop. (pożerali one rzeczy. Leop.). [Dobytek hłopski psami gończemi zeżerali]. Tet. *(= spasali)*. Przen.: *strawić, schłonąć, stoczyć, zgryźć, zniszczyć, pożyć, zjeść:* Miecz go zeżre i tych, którzy przy nim. Leop. (od miecza zginie. B. G.). Świeca jarząca, chociaż ma knot zdrowy, płomieniem zżarta, perz z niej popiołowy. Bur. Tym urobionym olejkiem twarz pocieraj, flaki z niej zeżre. Spicz. *(= wyżre, wygryzie)*. Piasek zeżre wam stopy. Krasiń. *(= obeżre)*. Pieśni twe zeżrą ci serce, jak jady rozlane. Krasiń. 2. przen. *zgryźć, strasować, zdręczyć, strawić, zjeść:* Uprzejme poruszenie a. zapalenie o dom twój zżarło mię. Sekl. **Z. ś.** *zgryźć ś., zdręczyć ś., strasować ś.:* Zeżrę ś. od złości. Wyb.

Zeżrzeć, zeżrze, zżarł i **Z. ś.** p. **Zeżreć.**

× **Zeżwać, a, ał** p **Zżuć.**

× **Zeżwanie, a,** blm., czynność cz. **Zeżwać:** Niektore ryby zęby mają, ale więcej ku dzierżeniu pokarmu, niżli ku zeżwaniu. And.

[**Zeżycie, a,** blm.] czynność cz. **Zeżyć.**

[**Zeżyć, yje,ył**] *spędzić życie, strawić czas:* Aby Z. to życie, niech ś. ta już tak wlecze. Ork.

[**Zeżyrać, a, ał**] p. **Zeżreć.**

[**Zeżyranie, a,** blm.] czynność cz. **Zeżyrać.**

† **Zeżżenie, a,** blm., czynność cz. **Zeżżec:** Z., całopalenie = *holocaustum*. B. Sz.

× **Zębacenie, a,** blm. 1. czynność cz. **Zębacić.** 2. czynność cz. **Zębacieć.**

× **Zębacić, i, ił** *robić zębatym.*

† **Zębacieć, eje, ał** *stawać ś. zębatym, dostawać zębów.*

Zębacizna, y, lm. **y** *miejsce zębate u jakiego przedmiotu, zęby:* Łucznik jeden wycelował w niego z zębacizny murów i omal go nie zabił. Bart.

Zębacz, a, lm. **e** i. [Z.] *ten, co ma wielkie zęby. zębal.* 2. [Z.] *ten, co ma bardzo mało zębów.* 3. [Z.] *człowiek lubiący ś. wiele śmiać, śmieszek.* 4. × Z. = *zębodłub, wykałaczka.* 5. a. **Zębak** *strug zębkowany.* 6. zool. (annartrichas) *ryba ciernio-promienna.*

Zębak, a, lm. **i** i. *koło zębate.* 2. p. **Zębacz.**

Zębal, a, lm. **e, Ząbal, Zębacz** i. *człowiek zębaty, mający wielkie zęby.* Troc. Z., zębaty, wielkozęby. Kn. Z., od wielkości zębów. Kopcz. 2 *człowiek kłócący ś. ząb za ząb, uszczypliwy, cięty, uparty, wyszczekany, swarliwy, gębaty.* 3. [Z.] *wyśmiewacz, wykpisz, figlarz, dowcipniś.*

[**Zębarka, i,** lm. **i**] *baba lecząca na zęby:* Włościanka, mając o pół mili dentystę, gotowa mil parę jechać do baby, która leczy zażegnywaniem; babę ową zowią zębarką.

Zębatka, i, lm. **i** bot. p. **Zabiczka.**

† **Zębatszy** st. w. od **Zębaty.**

Zębaty, † Zębiaty, [Zębiaty], Zębiasty, Ząbczasty, Zębczasty i. *mający zęby, opatrzony zębami.* Zębata, choć stara baba. Troc. Orła Z. wilk najmniej ś nie boi. Biel. M. Z., mający duże zęby, zębal, wielkozęby. Bobr. Szkaradna ta bestja zewsząd kilkaset oczu miała, zewsząd zębiata. Kosz. Przen.: Tych pustyń nie wiek narobi Z., nie żadna starość miast wywróci tyle. Chr. *(= trawiący, niszczący wszystko.* Por.: Ząb czasu). 2. przen. *cięty, ostry, zjadliwy, uszczypliwy, kostyczny, sarkastyczny:* Z. Momus. Troc. Piórem zębatym na ustawy kościelne powstaje. Żebr. [Ż., uszczypliwy]. Królowie zębatszym posłom zawsze coś dali i gęby im zatykali. Biel. M. *(= wygadanym, wyszczekanym)*. Z., swarliwy. Dudz. Wedle potrzeby Rzpltej raz ze wszystkiemi, drugi raz przeciwko wszystkim był, strzegąc Rzpltej, w czym, iż tak rzekę, zębatym senatorem był. Orzech. 3. † Z, przen. = *ciemny, zawiły, niezrozumiały.* Dudz. Pismo łatwe, drugie zębate. Troc. Jakie pisanie mamy bardziej chwalić: do woli prawie łatwe, czyli to, które jest trochę zębate? Górn. 4. *powycinany w zęby, grzebieniasty:* Strzępy zębate jajowodu (p. anat. Djabli). Mur Z. Zębczaste mury. Jeż. 5. anat.: Mięsień Z., piłowaty (musculus serratus s. dentatus), × myszka ząbczasta, muskuł ząbczasty, × myszka piłkowata, × muskuł piłkowaty, × myszka piłeczkowata, × myszka wykarbowana. × Pociąg Z. (processus odontoideus epistrophei) = *ząb kręgu obrotowego.* Zębowa opaska hipokampa (fascia dentata hippokampi) = *wypukłość opatrzona karbami na powierzchni i leżąca na zakręcie hipokampa (w mózgu).* Rąbek Z. (ora serrata) = *linja wyzębiona, leżąca na granicy między siatkówką właściwą nerwową a rzęskową* 6. a. **Zębowaty** mech.: Z., ząbkowaty. Kn. = *z wsadzanemi kołcami, spicami.* Brona zębiasta. B. B. (wóz z zębami nowemi. B. G.). Koło zębate. Rogal., Łab. (p. mech. Koło). = *trybowe, palczaste.* Koła zębate używają ś. do pomnożenia siły, do pomnożenia szybkości, do odmienienia kierunku w ruchach, do umiarkowania ruchu na pewne stanowiska czasu a. nakoniec do wskazowania ruchów a. rozległości, których oko nie mogłoby inaczej dostrzec. Jak. J. Interesowały go wszystkie koła zębate i niezębate. Korz. Młyn kleknął i szczęki zębowate ruszył. Mick. Dłuto zębate, grzebieniaste, do toczenia śrub, śrubstal. Łab. Kolej zębata = *zębnicowa, o szynach kołach zębatych.*

Zębczasty p. **Zębaty.**

[**Zębczysko, a,** lm. **a**] p. **Ząb,**

Zębiak, a, lm. **i** (odontoma) *guzek wyrodzony na zębie:* Z. koronowy. *(= na korzeniu zęba).* Z. twardy a. dentinoid v. odontinoid.

Zębiarka, i, lm. **i, Zębownica** tech. *machina do wyrzynania zębów.*

Zębiasty p. **Zębaty.**

Zębiatka, i, lm. **i** tech., p. **Karbowanka.**

Zębiaty p. **Zębaty:** [Z., ząbkowany, zazębiony. Liście zębiate].

[**Zębić, i, ił**] *zaopatrywać w zęby grabie lub bronę.* [**Z. ś.**] *zębacieć, dostawać zębów, szczerbić ś.:* Topór podciął słupy — most ś. zębi okrutną szczerbą. Glin.

† **Zębidło, a,** lm. **a** p. **Zębodłub.** Mym.

Zębiec, bca, lm. **bce** a. [**Zębsce**] i. *wielki ząb, zębisko:* Katolickie miasto zgrzytało plotkarskiemi zębcami na widok prześlicznej i jakby coraz piękniejszej nierządnicy. Żer. Psy ujadają, szczerząc z pysków zębce białe. Wysp. 2. anat. † Z., p. **Obrotowy.**

Zębiełek, łka, lm. **łki** zool. (crocidura) *zwierzę ssące owadożerne, z wolnemi połcami, pokryte miękkim włosem.*

Zębienie, a, lm. **a** p. **Ząbkowanie.**

[**Zębienie, a,** blm.] czynność cz. **Zębić:** Z., zębowanie, ząbkowanie = wykluwanie ś. zębów (dentitio).

Zębię, ęcia, lm. **ęta,** [**Zębulek**] piesz. *maleńki śliczny ząbek:* Fantazja! aby zębięta nie próżnowały. Krasz.

Zębina, y, lm. **y, Zębówka, Dentyna** (substantia eburnea dentis, ebur dentis) *główna masa zęba, nadająca mu kształt zewnętrzny:* Z. kostnawa. (osteodentin).

Zębinoszkliwy embr.: Warstwa zębinoszkliwna, skorupka zębowa = *część górna rozwijającego ś. zęba, składająca ś. ze szkliwa i zębiny.*

Zębinotwórczy *wytwarzający zębinę.* Embr.: Komórka zębinotwórcza.

Zębiny, ln, blp., **Dentaliny, Igły morskie** gieol. *gatunek skamieniałych jednoskorupowych, bez skrętów muszli, po obu stronach otwartych.* Sł. wil.

Zębisko, a, lm. **a** m. i ni., p. **Ząb:** A cóż za zębiska! a cóż za ryba taka! Kon. Ze zębisków, jak ta jesce mo pojeden, ozór wywaliół... Tet.

Zębisty p. **Zębaty**; *suto zaopatrzony w zęby.*

[**Zębiszcze, a,** lm. **a**] *ząb zepsuty.*

Zębnica, y, lm. **e** *kolej zębata.*

Zębnicowy przym. od **Zębnica,** *zębaty:* System budowy kolei zębnicowej.

Zębnictwo, a, blm.. p. **Dentystyka.**

Zębnik, a, lm. **i** *koło zębate.*

Zębny, Zębowy I. przym. od **Ząb:** Pokarm niebieski nie jest gębny, Z., brzuchowy, ale umysłowy, i nie ten je, co gębę z zębami przynosi, ale ten, co wierzy. Żarn. Nieprawa dusz idzie nie z zębowego, ale duchownego pożywienia Ciała Pańskiego. Żarn. Zębna fluksja. L. Zębna błonka. Troc. × Dłubaczka zębna. × Zębna szpilka, × *zębne piórko = wykałaczka, zębodłub.* Zębne kleszczyki. Troc. (= *lewarek*). 2. bot.: Zębne ziele (anacyclus pyrethrum) *roś. z rodziny bertramu.*

Zębociąg, a, lm. **y** *lewarek do wyrywania zębów, zębne kleszczyki.*

Zębodłub, a, lm. **y,** × **Zębacz,** × **Dłubiząb,** † **Zębidło,** † **Koliząb,** † **Kołoząb** *wykałaczka, dłubaczka; szpilka, piórko do dłubania w zębach.*

Zębodołowy przym. od **Zębodół.** Anat.: Kanały zębodołowe (canales alveolares). Łęki zębodołowe (juga alveolaria). Nerw Z. górny: przedni i tylny (nervus alveolaris superior: anterior et posterior). Nerw Z. dolny (n. alveolaris inferior). Obrąbek Z. (limbus alveolaris). Wyrostek Z. szczęk (procesus alveolaris). Tętnice zębodołowe: górna i dolna (arteriae alveolares: superiores et inferiores).

Zębodół,ołu, lm. **oły,** × **Zębodołki,** × **Komórki zębowe, dziąsłowe,** × **Łoże, gniazdo zębów** = *zagłębienie, dołek w szczęce, w którym osadzony jest ząb.*

Zębodzioby zool. p. **Wciętodzioby.**

† **Zębogadacz, a,** lm. **e** *człowiek gadający przez zęby.* L.

× **Zęboł, a,** lm. **e** p. **Zębół.**

× **Zębołek** I. **a,** lm. **owie** p. **Dentysta.** 2. **łka,** lm. **łki** p. **Zębół.**

Zębolica, y, lm. **e** bot. p. **Żółtodrzew.**

× **Zębołom** I. **a,** lm. **y,** × **Zęborwacz,** żart. × **Zęborwot** *ten, co zęby wyłamuje, wyrywa.* Troc., L. Zęborwoty, okoleki, lekoroby, krążyświaty, biegusy, pasibrzuchy, darmozjady. Goł. 2. **u,** lm. **y** p. **Zębół.** Zdr. **Zębołomek.**

× **Zębołomek, mku,** lm. **mki** p. **Zębołom.**

[**Zębołup, a,** lm. **y**] *śmieszek, szyderca.*

Zęborodczy anat.: × Błonka zęborodcza = *zębozarodkowa, nazębna.*

Zęborożec, żca, lm. **żce** zool. p. **Jednorożec.**

× **Zęborwacz, a,** lm. **e** p. **Zębołom.** Troc., L.

× **Zęborwot, a,** lm. **y** p. **Zębołom.**

Zęborzeźnia, i, lm. **e** p. **Nacinalnia.** Łab.

Zębostrąk, a, lm. **i** bot. p. **Rukiewnik.**

Zębotłuk, a, lm. **i** *to, czym zęby tłuką.* Troc. Zębotłuki, *dentifrangibula,* pięści. Kn.

Zębować, uje, ował I. p. **Ząbkować.** 2. a. **Kryszplować** garb.: Z. skórę = *chropowacić, chropowato wyprawiać.*

Zębowanie, a, blm., czynność cz. **Zębować** (p. **Zębienie**). Trunek ten lekkiemu zębowaniu dziecinnemu jest ratunkiem. Syr.

Zębowaniec, ńca, lm. **ńce** zool. (portunus) *krab.*

Zębowaty *podobny do zęba.*

Zębownica, y, lm. **e** p. **Zębiarka.**

Zębownik, a, lm. **i** I. a. **Zębne ziele** bot. (anacyclus pyrethrum) *roś. z rodzaju bertramu.* 2. a. **Kryszpel** garb. *narzędzie do zębowania skóry.*

Zębowód, odu, lm. **ody** embr. *gubernaculum dentis.*

Zębowy, Zębny I. przym. od **Ząb:** Dłubaczka zębowa (p. Zębny). 2. anat. (dentalis): Emalja zębowa, p. **Szkliwo.** × Główka zębowa = *korona zęba* (corona dentium). Komórki zębowe = *zębodoły* (alveoli dentium). Korzeń Z., p **Korzeń.** Kość zębowa, p. **Kostniwo.** × Pacierz Z., czyli drugi pacierz szyjowy = *krąg obrotowy* (epistropheus). × Wyrostek Z., × Wyrostek zębowaty, szyszkowaty drugiego kręgu szyjnego (processus odontoideus epistrophei) = *ząb kręgu obrotowego* (dens epistrophei). 3. embr.: Brodawki zębowe, p. **Brodawka.** 4. lek.: Kleszcze zębowe, p. **Kleszcze.** 5. patol.: Kamień Z. (odontolithos) = *kamienisty osad na zębach.* Zapalenie miazgi zębowej (pulpitis).

Zębozarodkowy anat.: × Błonka zębozarodkowa = *zęborodcza, nazębna.*

× **Zębół, ołu,** lm. **oły,** × **Zęboł,** × **Zębołom** *zachylenie papieru nakształt zęba w dawnych dokumentach, na którym wyciskano pieczęć, znak wszelki, godło; załamanie w bilecie wizytowym i t. p.* Sł. wil. Zdr. **Zębołek.**

Zębówka, i, lm. **i** I. p. **Zębina.** 2. zool. (dentex) *ryba ciernioptomienna.*

Zębrzyca, y, lm. **e** bot., p. **Smłod.**

[**Zębsce, ów,** blp.] p. **Zębiec.**

[**Zębsko, a,** lm. **a**] p. **Ząb.**

Zębujący I. im. od **Zębować.** 2. rz. **ego,** lm. **y** *chłopczyk chory na wyrzynanie ś. zębów.*

[**Zębula, i,** lm. **e**] *kobieta o wielkich zębach a. która ma mało zębów.*

Zębuleo, lca, lm. **lce** *sztanga zębata, sztanga z zębami.*

[**Zębulek, lka,** lm. **lki**] p. **Zębię.**

[**Zędolenie, a,** blm.] czynność cz. **Zędolić.**

[**Zędolić, i, il**] p. **Żędolić.**

Zędra, y, lm. **y, Zendra,** [**Cąder**] p. **Młotowiny.**

Zędrowy przym. od **Zędra.**

Zędrówka, i, lm. **i, Zendrówka** *kamień mieszczący w sobie część rudy żelaznej, niezdatnej do przetopienia.* Sł. wil.

[**Zędzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zędzić ś.**

[**Zędzić się, i ś., il ś.**] p. **Żędzić ś.**

[**Zęniaczka, i,** blm.] p. **Żeniaczka.**

[**Zęniaty**] p. **Żonaty.**

Zęsiać się, a ś., ał ś. dziec. *sfajdać ś.*

Zęsianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zęsiać ś.**

[**Zęść**] p. **Zejść.**

Zęza, y, lm. **y** I. † Z. *błoto, bagnisko.* Klon. 2. p. **Zeza.**

[**Zęźreć, y, ał**] p. **Zejrzeć.**

[**Zęźrenie, a,** blm.] czynność cz. **Zęźreć.**

Zfacjendować, uje, ował = **Sfacjendować,**

Zfacjendowanie, a, blm., czynność cz. **Zfacjendować.**

[**Zfasować się, uje ś., ował ś.**] *roztyć ś.*

[**Zfasowanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zfasować ś.**

[**Zfasowany**] *roztyły.*

Zgabać, a, ał l. × Z. p. **Zgabnąć.** 2. † Z. kogo = **Sfantować.**

[**Zgabanie, a**, blm.] czynność cz. **Zgabać.**

× **Zgabnąć, nie, ął**, nied. **Zgabać** *uchwycić wyciągniętemi rękami, złapać, ułapić.* L.

× **Zgabnienie, a**, blm., p. **Zgabnięcie.**

× **Zgabnięcie, a**, blm., **Zgabnienie** czynność cz. **Zgabnąć.**

[**Zgáby, ów**, blp.] *różne sprzęty domowe.*

× **Zgachować, uje, ował** kogo = *wystrychnąć na gacha.* L.

× **Zgachowanie, a**, blm., czynność cz. **Zgachować.**

Zgadać, a, ał l. × Z., nied. p. **Zgadnąć.** 2. [Zgadać] kogo, dok. = *nagadać mu; skrzyczeć, złajać, zwymyślać go.* **Z. ś.** l. *zmęczyć ś. gadaniem.* L. 2. × Z. ś. z kim = *posprzeczać ś., przemowić ś., ściąć ś. na słowa.* L. 3. nieos.: Zgadało ś o tym = *zeszła, zwróciła ś. rozmowa na to, trafiło ś. mimowoli wpaść w rozmowie na to:* Przy kolacji zgadało ś. jakoś o dawnych czasach.

[**Zgadałki, łek**, blp., **Gadki**] *krótkie wierszyki, najczęściej rymowane, wyrażające pod przenośnią znaczenie jakiego przedmiotu.*

Zgadanie, a, blm., czynność cz. **Zgadać.**

Zgadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgadać ś.**

[**Zgadanki, nek**, blm.] *zabawa dziecinna, w której wyszukuje ś. w danej potrzebie winowajcę lub oznacza pewien przedmiot.*

[**Zgádka, i**, lm. **i**] *zagadka.*

Zgadnąć, dnie, dnął a. dł, nied. **Zgadywać**, × **Zgadać** l. *domyśliwszy ś. dojść znaczenia; rozwiązując przewidzieć, wpaść na myśl; przepowiadając trafić; odgadnąć:* Kto tak mądry, że zgadnie, co nam jutro przypadnie Falib. Który ci pierwszy imię Lentulusa nadał, znać był wieszczkiem i dobrze przyszłe rzeczy zgadał L. Ale żebym miał odkryć to, co będzie? nie chciej być w takim, Solimanie, błędzie, bo tego człowiek śmiertelny nie zgadnie. P. Koch. Mądry bez wróżka zgadnie. Kn. Wy, gdy ustawnie wróżycie po świecie, niemasz dziwu, że też raz we sto lat zgadniecie. Pot. Jak ś. to wszystko skończy, ja tak przewiduję, i zobaczycie z czasem, jeśli nie zgaduję. Niem. Nie trzeba zgadywać, co nas czeka. Troc. Zgadnąłeś tę tajemnicę. Troc. Trudno Z., byłci on odważniejszy, czy szczęśliwszy. Pilch. (= *rozstrzygnąć, rozsądzić, zdecydować*). Wieszczbiarze oddawna zgadywali, że... (= *przepowiadali, prorokowali*). Zgadywano, że kogoś potajemnie kocha. Mick. Nie ze wszystkim wiem, ale zgaduję. Nie zgadnie pan Niewieski, co robi Pan niebieski (o wydawcy Kalendarza). Śmierć zarówno godzi na mnie i na was; kto zgadnie, na kogo pierwej wypadnie? Kniaź. Czasem zgaduje burzę. Fel. Wieszczym duchem zgadywać nie umiem. Krasiń. 2. kogo, co, [czemu] = *domyślając ś. poznać, przeniknąć, odkryć:* Z. czyje myśli, czyj gust. Chociaż jej nie znasz, sam ją zgadniesz w tłumie, poświadczy tamta kraina, co najpiękniejszą ma twarz przy rozumie, to pewnie będzie Rozyna. Karp. Nie ze wszystkim o tej rzeczy wiem, ale zgaduję, wszyscy ludzie oświeceni w interesach tak, jak ja i mój pan, zgadują zawsze. L. Powiedz-że, kto to jest ta śliczna puziaczká? — Zgadajcie! — Nie potrafię Z. L. Nie tylko widzisz, coć pod zmysły wpada, lecz aż zamysły twoje podejrzliwość zgada. L. Ja nie prorok, żebym pańskie myśli zgadywał. L. Mów sam, czego chcesz, ja nie prorok, nie zgadnę. Boh. Zgaduję cię = *rozumiem cię, domyślam ś., co czujesz, co myślisz.* Długo trwała, niźlim temu ziółkowi zgadła (= *poznała, rozpoznała, rozeznała je*). 3. Z. zagadkę = *wytłumaczyć jej znaczenie, rozwiązać, rozstrzygnąć.* Zgadywać zagadkę = *łamać sobie głowę nad jej rozwiązaniem.* Zagadnę wam teraz zagadkę, jeśli, gadając, zgadniecie mi ją. Bud. (jeśli ją zgadniecie i wyłożycie mi ją, tedy dam wam trzydzieści szat, a jeśli mi jej nie zgadniecie, tedy wy mnie dacie trzydzieści szat. B. G.). Przysłane gadki trafił i zgadał. Jabł. Zgadywać zagadkę bez skutku, starać ś., by zgadnąć, rozwiązywać. L. Zgadnij tę gadkę. Troc. Nikt prawdy słuchać nie chce, a gdyby mu zgadło, zarazby takie cisnął o ziemię zwierciadło. Nar. (= *zdradziło, wydało, zdemaskowało go; wyjawiło, odkryło prawdę*). Oto zwierciadło, co wszystko zgadło. Krasiń.

Zgadnienie, a, blm., p. **Zgadnięcie.**

Zgadnięcie, a, blm., **Zgadnienie** czynność cz. **Zgadnąć.**

[**Zgadownik, a**, lm. **cy**] *odgadujący nazwę dzieci w grze „w ptaszki".*

[**Zgadula, i**, lm. **e, Gadula, Gadulica**] m. **a.** ż. *zgadywacz, zgadywaczka.* W grze dziecięcej: Zgaduj, Z., w której ręce złota kula? Młodzież bawiła skromne dziewice przedpotopową grą: gadaj, Z., gdzie złota kula? Wilk. Ha, no, zgaduj że teraz, Z. gdzie moja złota kula? ani rusz nie mogłem ś. domyślić, co to wszystko znaczy. Zag. (= *bądź tu mądrym*). [Z. złapał tego, u którego znajduje ś. pieniążek lub kamyczek].

[**Zgaduwka, i**, lm. **i, Zgadywadka, Zgadywka, Zagadywka**] *zagadka.*

Zgadywacz, a, lm. **e** *ten, co zgaduje:* Zabobonni zgadywacze, niewstydliwi wróżbitowie. Żebr. Jeślibv mi Z. przepowiedział kalectwo, wybaczylibyście mi chroniącemu ś. tego. Sir.

Zgadywaczka, i, lm. i forma ż. od **Zgadywacz.** L.

Zgadywać, uje, ywał p. **Zgadnąć.**

[**Zgadywadka, i**, lm. **i**] p. **Zgaduwka.**

Zgadywanie, a, blm., czynność cz. **Zgadywać:** Rozprzestrzenia ś. rozum dowcipnym pytaniem, które pospolicie zowią zgadywaniem (raczej zagadką), kiedy na pytanie, obojętnemi słowy ułożone, stara ś. młody doskonale odpowiedzieć. Klecz.

[**Zgadywka, i**, lm. **i**] p. **Zgaduwka.**

Zgadzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zgodzić.**

Zgadzanie, a, blm., czynność cz. **Zgadzać.**

Zgadzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgadzać ś.:** Z. ś. głosów. Troc.

[**Zgadzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zgadzić ś.**

[**Zgadzić się, i ś., ił ś.**] *zniesławić ś.*

Zgaga, i, lm. **i** l. (pyrosis, orexis) *uczucie palenia lub bolesnego skurczu, wznoszącego ś. z żołądka do przełyku i gardła, w zależności od nadmiernego wytwarzania ś. kwasów w żołądku; pieczenie w gardle z niestrawności, z tłustości potraw:* Na zgagę ckliwą lekarstwo. Haur. Betki, pleśń lub Z. w gębie, *aphthae.* Perz. Z. mię pali. Troc. [Gdy kto cierpi na zgagę, mówią, że glista mu ś. poscała]. Przen.: Do śmierci będzie go paliła ta Z. Pot. (= *niepokój, mól, frasunek,*

zgryzota, utrapienie, niesmak). Ten pije, ten klnie, wielu ze złości ś. wścieka, z niecierpliwości już ich Z. pali. L. Z. go piecze na ten tyr niespodziany. Pot. Krwią tylko ugaszona Z. Pot. Zapocisz ś. dobrze, będziesz go miał z zgagę. Mącz. *(= aż ci dopiecze, aż stanie ci kością w gardle).* Jagiełło wonnych rzeczy ś. chronił, zowiąc to **zgagą.** Paszk. (ckliwą pieszczotą. L.). Przen.: [Z.] m. i ż. = a) *człowiek ckliwy, niedotykany, wrzód, niedogodek, dziwak.* b) *kłótnik, plaga, człowiek naprzykrzony:* Zgago ty jakaś stara, przebrzydła! Krasz, 2. Plamy, które dzieci z żywota matki na ciele swym wywodzą, zgagą nasze białogłowy zowią. Syr.

† **Zgaić, i, ił** l. *ogaić.* L. 2. sad = *zagajając złożyć* Przysiężnicy mają siedzieć na ławicy w sądzie ku prawu o wszelkie prawo, ocz sąd zgają. Ort.

Zgajać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zgoić.**

Zgajanie, a blm., czynność cz. **Zgajać.**

Zgajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgajać ś.**

† **Zgajenie, a,** blm., czynność cz. **Zgaić.**

Zgalać, a, ał p. **Zgolić.**

Zgalanie, a, blm., czynność cz. **Zgalać.**

Zgalopować] uje, ował *zbiec galopem:* Widział Napoleona pędzącego na wzgórek za Neyem, który po niego zgalopował. Tet.

Zgalopowanie, a, blm., czynność cz. **Zgalopować.**

Zgalwanizować, uje, ował *przejąć, nasycić galwanizmem.* Przen.: Z. ducha. Słow. *(= wstrząsnąć, zelektryzować, ocucić, ożywić).* Ospałe społeczeństwo bodaj chwilowo było zgalwanizowane. Rog.

Zgalwanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zgalwanizować.**

† **Zgałęzieć, eje, ał** *zmienić ś. w gałąź, przejść w gałąź.* Pat.

† **Zgałęzienie, a,** blm., czynność cz. **Zgałęzieć.**

Zgałganić, i, ił l. *zrobić gałganem, obdartusem, hołotą; znikczemnić, spodlić.* 2. [Z.] *zmarnować, zniszczyć, strwonić.*

Zgałganieć, eje, ał *stać ś. gałganem, obdartusem, hołotą, opuścić ś., złapserdaczeć; znikczemnieć, spodleć, zmarnieć:* Takeście już zgałganieli, że chcecie wybić ostatnią źrenicę wolności klubowej. Żer.

Zgałganienie, a, blm. l. czynność cz. **Zgałganić.** 2. czynność cz. **Zgałganieć.**

[**Zgałusić, i, ił**] *zmieszać razem.*

[**Zgałuszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgałusić.**

× **Zgamracenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgamracić ś.**

× **Zgamracić się, i ś., ił ś.** *stać ś. gamratem:* Niechże ś. koło nas tam który zgamraci, rozpusty śmiercią niechybnie przypłaci. Kniaź.

Zgangrenowacenie, a, blm. l. czynność cz. **Zgangrenowacić.** 2. czynność cz. **Zgangrenowacieć.**

Zgangrenowacić, i, ił p. **Zgangrenować.**

Zgangrenowacieć, eje, ał *stać ś gangrenowatym, zajść gangreną, być spalonym przez gangrenę.* Przen. *zepsuć ś. nawskroś, upaść moralnie, zdemoralizować ś.*

Zgangrenować, uje, ował, Zgangrenowacić *strawić gangreną, przejąć gangreną, zrobić gangrenowatym:* Nogę mu zgangrenowało. Przen.: *przejąć zgnilizną moralną, zepsuć nawskroś, zdemoralizować:* Zgangrenowało go lada jakie wychowanie. Krasz. I nasze miasto ma takie wrzodowate narośla, zgangrenowane miejsca, a choć zakryte w zakątkach, przecież niepodobna, by ich szkodliwego wpływu nie czuć było w organizmie. Bał. Umiera z duszą zranioną, ale nie zgangrenowaną. Miljonowa fortuna Jezuitów w znacznej części rozszarpaną została przez złą wolę niektórych zgangrenowanych naszych możnowładców. Bądz.

Zgangrenowanie, a, blm., czynność cz. **Zgangrenować.**

Zganiacz, a, lm. **e,** × **Zgoniciel** *ten, co zgania.*

Zganiać, a, ał l. p. **Zegnać:** [Ci latali za kumotrami, zganiali. Zebyście jedno na drugie złego nie zganiali]. 2. [Z.] p. **Zganić.**

Zganianie, a, blm., czynność cz. **Zganiać:** Z. złota ze srebra. Troc.

Zganić, i, ił, nied. [**Zganiać**] l. kogo a. co komu = *naganić, przyganić; skrytykować:* Zganił a obrzydził go, że chciał mieć królestwo jego. Leop. *(= potępił). (= obwinił go.* B. G.). Zganiono mu, gdy dozwalał na scenie występować sztukmistrzom. *(= wzięto mu za złe).* Zganione obyczaje, postępki. Troc. Łatwiej wszystko Z., niżeli co poprawić. L. Z. czyj wybór, gust. 2. † Z. wyrok, = *zaskarżyć do wyższej instancji; zaapelować:* Apelując sprawę do wyższego sędziego wedle prawa, stojąc bywa wotum zganione i zepsowane, a siedząc bywa ferowane. P. cheł.

Zganienie, a, blm., czynność cz. **Zganić.**

Zganiony l. im. od **Zganić.** 2. † Moneta zganiona = *wycofana z obiegu:* O zapłaceniu monety zganionej. P. cheł.

† **Zganny** *naganny:* Musisz ś. sam poczuwać do zgannego czynu. Przyb.

[**Zganowić, i, ił**] p. **Zegnać.**

[**Zganowienie, a,** blm.] czynność cz. **Zganowić.**

† **Zgańbić, i, ił** p. **Zhańbić.**

† **Zgańbienie, a,** blm., czynność cz. **Zgańbić.**

[**Zgapiały**] *zwiędły.*

Zgapić się, i ś., ił ś. *nie zauważyć, przeoczyć, nie dopatrzyć ś., nie zwrócić uwagi, nie dopilnować ś., zrobić głupstwo przez nieuwagę, zgawronić ś.:* Zgapiłem ś., bo trzeba było inaczej postąpić.

Zgapieć, eje, ał l. *stać ś. gapiem.* 2. *zostać odurzonym, zadziwić ś. niezmiernie, stanąć jak gap, zgłupieć, zbaranieć.* 3. [Z.] *stracić humor.* 4. (o roślinach) *zwiędnąć.*

Zgapienie, a, blm., czynność cz. **Zgapieć.**

Zgapienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgapić ś.**

Zgarać, a, ał l. † Z. p. **Zgorzeć.** 2. [Z. na kogo] = *cierpieć, lubić kogo:* Nie może na niego Z.

Zgaranie, a, blm., czynność cz. **Zgarać.**

Zgarbacenie, a, blm. l. czynność cz. **Zgarbacić.** 2. czynność cz. **Zgarbacieć.**

Zgarbacić, i, ił *zrobić garbatym.*

Zgarbacieć, eje, ał *stać ś. garbatym, dostać garba, zgarbić ś.*

Zgarbiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zgarbić.**

Zgarbianie, a, blm., czynność cz. **Zgarbiać.**

Zgarbianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgarbiać ś.**

Zgarbić, i, ił, nied. **Zgarbiać** *skrzywić w garb, zrobić garbatym, zgarbacić, pochylić:* Wiek go zgarbił. Starość go zgarbiła. Troc. Wiek zgarbiony. Troc. Starość krzywi a zgarbia. Troc. Mający chorobę, *tetanus* zwaną, nie może szyi ani przed ś., ani nazad *(= w tył)* Z. *(= skrzywić).* Mącz. **Z. ś.** *pochylić ś., nachylić ś.; stać ś. garbatym, zgarbacieć, dostać garba:* Z. ś. od starości. Pierwej zgarbieni szli i pochyleni, ale jaskinia coraz ś. rozwodzi. P. Koch. *(= schyleni).* Widząc młodzieniec starca jak łuk zgarbionego, pytał go: chciałby mu łuk przedać? Jabł. Cha-

dzał staruszek miły do onej Bożej męki, zgarbiony, podpierając ś. kosturem. Orzech. Postrzegłem sędziwego starca siedzącego, zgarbionego nad księgą. Oss. Stara księżna, zgarbiona, już ś. odprostować nie mogła. Krasz.

Zgarbieć, eje, ał *skrzywić ś. garbato, dostać garba, zgarbacieć.*

Zgarbienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zgarbić.** 2. czynność cz. **Zgarbieć.** 3. *pochyłość wypukła grzbietu, garb, garbatość* (gibbositas).

Zgarbienie się a ś., blm., czynność cz. **Zgarbić ś.** *trzymanie ś. pochyło na podobieństwo garbatych.*

Zgarbować, uje, ował skórę = *wygarbować, wygarbować, wyprawić należycie.* Przen.: Z. komu skórę = *zbić, wygarbować, zerznąć, ćwiczyć, wyłoić, ściąć, statarować.*

Zgarbowanie, a, blm., czynność cz. **Zgarbować.**

† **Zgardzać, a, ał** p. **Zgardzić.**

† **Zgardzanie, a,** blm., czynność cz. **Zgardznć.**

† **Zgardzenie, a,** blm., czynność cz. **Zgardzić.** Wyzwól mię z mocy djabelskiej, w którąm wpadł w Z. rajskie. Wiszn.

† **Zgardzić, i, ił,** nied. † **Zgardzać** *wzgardzić, gardzić, pogardzać czym:* Tak siedział, z swoim cieniem rozmawiając a wszelką pomoc żywota zgardzając. Sęp. Zgardzał ten nimfy, co mu ś. kłaniały. Sęp.

† **Zgarlecenie, a,** blm., czynność cz. **Zgarlecić:** Przetłuc migdały, roztwarzając wódką różaną, wlejże polewki szczucej, abo w której lin wrzał, a to dla zgarlecenia. Sien.

† **Zgarlecić, i, ił** *zmienić w garletę = galaretę.*

Zgarnąć, nie, rnął a. [**rł**], nied. **Zgarniać,** × **Zgartać,** × **Zgarnywać, Zgartywać, [Zgarnować],** 1. *garnięciem zsunąć, zebrać, w kupę; zagarnąwszy ściągnąć, zmieść:* Sobie zgarnął pieniądze, a mnie przywiózł kwity. Wyb. *(= zagrabił, zabrał).* Celniki, ilekroć złoto zgartają, tyle nas razy z skóry odzierają. Zabł. [Oni rzną, a on ino pieniądze zgarnuje... do tego dobry! ho! ho! liczyć, chować, zgarnować. Ork. Sobek zgarnował trociny kierpcami. Ork.]. Z pieniądze ze stołu. Z. śnieg z dachu, popiół z rusztu. Przen.: Występują tematy biblijne i naturalja, za które policja zgarnia odrazu autorów i aktorów. [Djabeł go zgarnie]. *(= sprzątnie).* W hucie na ów czas powierzchowność materji śklanej zgartują na dół z lekka. Torz. Z. sobie włosy z czoła. *(= odgarnąć).* Śnieg znacznie spadły z dachu zgartywał. Cyw. 2. *zmieść, sprzątnąć, zgładzić, zabrać, porwać:* Ze 40 tysięcy miał owiec, które mu niedawno zaraza tak zgarnęła, iż zaledwie teraz może ich mieć tysiąc. L. 3. † Z. przen. sobie co = *ściągnąć, sprowadzić na siebie:* Z. winę. Z. sobie sroższy sąd Boga. *(= narazić ś. nań).* 4. † Z. na kogo = *zwalić, spędzić, zegnać, zmówić, złożyć:* Ociec zgarnął na syna winę, aby przez jego usprawiedliwion był. Żarn. **Z. ś.** *garnąć ś. zebrać ś., zgromadzić ś.:* Lud ś. zgarnął, a starszyzna siadła. Pol. Puścił ś. myślą w świat owych nowych i wielkich idei, do których wówczas garnęła ś. młodzież całej środkowej Europy. Kaczk.

Zgarniacz, a, lm. **e** l. a. **Zgarnywacz,** × **Zgartywacz** *ten, co zgarnia.* 2. gór. *łopata, szufla do zgarniania żuzli w kopalni,* odgarniacz. Łab. 3. a. **Zmiatak** kol. *miotła przymocowana przed kołami parowozu, czyszcząca szyny w czasie jazdy.*

Zgarniaczka, i, lm. **i** *narzędzie odlewnicze do zgarniania.*

Zgarniać, a, ał p. **Zgarnąć.**

Zgarnianie, a, blm., czynność cz. **Zgarniać.**

Zgarnienie, a, blm., p. **Zgarnięcie.**

Zgarnięcie, a, blm., **Zgarnienie** czynność cz. **Zgarnąć.**

[**Zgarnować, uje, ował**] p. **Zgarnąć.**

[**Zgarnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgarnować.**

[**Zgarny**] *wstrzemięźliwy, mało jedzący, wybredny.*

× **Zgarnywacz, a,** lm. **e** p. **Zgarniacz.**

× **Zgarnywać, uje, ywał** p. **Zgarnąć.**

× **Zgarnywanie, a,** blm., czynność cz. **Zgarnywać.**

Zgarotować, uje, ował kogo = *stracić zapomocą garoty.*

Zgarotowanie, a, blm., czynność cz. **Zgarotować.**

Zgarować, uje, ował *zrobić dziurę w drzewie.*

Zgarowanie, a, blm., czynność cz. **Zgarować.**

× **Zgarszać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zgorszyć.**

× **Zgarszanie, a,** blm., czynność cz. **Zgarszać,** lep. *gorszenie.*

× **Zgarszanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgarszać ś.,** lep. *gorszenie ś.*

× **Zgartać, a, ał** p. **Zgarnąć.**

× **Zgartanie, a,** blm., czynność cz. **Zgartać.**

× **Zgartywacz, a,** lm. **e** p. **Zgarniacz:** Z., poruszany siłą pary, rzucał buraki do elewatora. Grusz.

× **Zgartywać, uje, ywał** p. **Zgarnąć.**

× **Zgartywanie, a,** blm., czynność cz. **Zgartywać:** Gdyby tego nie robił zgartywania, toby ś. z wierzchu fryta stopiła a pod spodem byłaby surowa. Torz.

Zgasać, a, ał p. **Zgasnąć.**

Zgasanie, a, blm., czynność cz. **Zgasać.**

Zgasiciel, a, lm. **e** *ten, co zgasił.*

Zgasicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zgasiciel.**

Zgasić, i, ił, nied. † **Zgaszać** (lep. Gasić), [**Zgasywać, Zgasować**] 1. *stłumić, zdusić ogień, światło = zagasić:* Z. pożar *(= ugasić),* ogień na kominie. Słaby ogień lada wiatr zgasi, a wielki ś. od wiatru mnoży. Skar. Z. świecę. *(= zadmuchnąć).* Lepiej świecy nie ucierać, niż ucierając ją Z. Kn. *(= lepsza szkódka, niż szkoda, lepsza niewygoda, niż strata).* Ktoś nadchodzi, zgaśmy światło. L. 2. × Z. przen. *zagasić, ugasić, uśmierzyć, zaspokoić:* Z. pragnienie. *(= nasycić).* Chciwości a ognia przykładadając, nie zgasisz. Kn. 3. przen. *wystudzić, wyziębić, stłumić:* Zgaszę w jego duszy sentymenta przywiązania synowskiego. L. Ale patrz w ich serce... najlepiej ogień Z., dopóki w iskierce. Mick. Przen.: Pamięć zgaszonego narodu. Wor.

Zgaslewka, i, lm. **i, Orlica, Paprotnik** bot. (pteris) *roś. z gromady paprotników, z rzędu paproci.* Gatunek: Z. pospolita. *(p. aquilina).*

Zgasisty *łatwy do zgaszenia.* Bobr.

Zgasłość, i, blm., rz. od **zgasły:** Kształty duchów ze zgasłości nie wschodzą. Krasiń.

Zgasły. [**Zgaśnięty**] *który zgasł:* [Świeca zgaśnięta].

Zgasnąć, śnie, snął a. **sł** l. *przestać ś. palić a. świecić, zagasnąć, wygasnąć, zmierzchnąć:* Świeca zgasła. Troc. Ogień zgasł. Gdzie niemasz drew, zgaśnie ogień. B. B. Przen.: Słońce zgasło *(= zaszło, skryło ś.).* Już ostatnie perły gwiazd zamierzchły i na dnie niebios zgasły. Mick. Gdy słońce zgasło, pobladło niebo. Weys. Już gwiazdy przede mną zgasły Wysp. Zgasną oczy. *(= zaćmią ś.).* Przen.: *ustać, wygasnąć, skończyć ś., zniknąć, przepaść:* Sława jego w martwym nie

zgaśnie popiele. Troc. Zgasł zapał. Zgasła, zgasnęła wolność. Kn., Troc. Przen.: *umrzeć, skonać, zasnąć na wieki:* Zgasł na mych ręku w kwiecie wieku. Z. przy kim, przy czym, a. przed kim, przed czym = *stracić na świetności, blasku, wartości, wziętości, zbladnąć, zblaknąć, zginąć:* Zgasłem przy nim = *zaćmił mię.* (= *obscuror.* Kn.). On, jak świeca przy słońcu, zgaśnie przy tym świetle. Pot. Przy tej Djanie wszystkie zgasły urody. Troc. Zgasłeś, jak klecha przed organistą. Nar.

[**Zgasować, uję, ował**] p. **Zgasić.**

[**Zgasowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgasować.**

[**Zgasywać, uje, ywał**] p. **Zgasić.**

[**Zgasywanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgasywać.**

† **Zgaszać, a, ał** p. **Zgasić.**

† **Zgaszanie, a,** blm., czynność cz. **Zgaszać.**

Zgaszenie, a, blm., czynność cz **Zgasić.**

× **Zgaśnienie, a,** blm., p. **Zgaśnięcie:** Swąd od zgaśnienia świece. Troc.

Zgaśnięcie, a, blm., × **Zgaśnienie** czynność cz. **Zgasnąć.**

[**Zgaśnięty**] p. **Zgasły.**

[**Zgatłać się, a ś., ał ś.**] *rozburzyć ś., spaść.* Gwar.

[**Zgatłanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zgatłać ś.**

Zgatunkować, uje, ował *rozgatunkować, posegregować, rozsegregować.* L.

Zgatunkowanie, a, blm., czynność cz. **Zgatunkować.**

[**Zgawędzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgawędzić.**

[**Zgawędzić, i, ił**] *spędzić na gawędzeniu.*

Zgawronić się, i ś., ił ś. p. **Zgapić ś.**

Zgawronienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgawronić ś.**

[**Zgawusić, i, ił**] *nawalić, [naprać].* (Por. Naprać).

[**Zgawusienie, a,** blm.] czynność cz. **Zgawusić.**

Zgąbczenie, a, lm. **a** patol.: Z. kości = *gąbczastość kości, zrzeszotnienie kości wskutek znikania substancji kostnej zbitej a powiększania ś. substancji gąbczastej.* Z., *gąbczastość wątroby wskutek ogólnego miąższowego zapalenia wątroby.*

Zgburowacenie, a, blm., czynność cz. **Zgburowacieć.**

Zgburowacieć, eje, ał *stać ś. gburowatym.*

Zgderać, ra a. rze, ał *wygderać.*

Zgderanie, a, blm., czynność cz. **Zgderać.**

× **Zgęba, y,** lm. **y** *tyle, ile ś. w gębę na raz zmieści.* Przen.: *kawałek, kęs chleba:* Żyd, ostatnią zgębę chleba wyłudziwszy chłopu, kradnie go z pieniędzy. Stasz.

[**Zgęsiały, Zgęziały, Ogęziały**] *zniedołężniały, osłabiony z powodu choroby lub zmartwienia, osowiały, zleniwiały i. skurczony od zimna; skąpconiały, zgnuśniały:* Człowiek, drób Z. Taki był Z., że ino miał klapnąć. Bliz.

× **Zgęsły** p. **Zgęstniały.**

Zgęsnąć, śnie, snął i × **Z. ś.** p. **Zgęścieć:** Trzeba, aby to lekarstwo dobrze wrzało, póki nie zgęśnieje. Haur.

× **Zgęsta** przys. *dość często, często, nie zrzadka.* Hospodarowie wołoscy rozmijali ś. po drogach polskich, jeżdżąc Z., do Radomia, Lwowa i t. d. Sł. wil.

† **Zgęstać się, a ś., ał ś.** p. **Zgęścieć.**

† **Zgęstanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgęstać ś.**

× **Zgęstły** p. **Zgęstniały.**

Zgęstnąć, nie, nął p. **Zgęścieć.** Mącz.

× **Zgęstnieć się, a ś., ał ś.** p. **Zgęścić:** Zgęstnąć. Mącz. Zgęstniał ś. mrok współczesnej świątyni złego. Mic.

Zgęstniały. × **Zgęsły,** × **Zgęstły, Zgęściały** *który zgęsnął:* Wapno ma wiele zgęstłych humorów. Troc. Wystawmy sobie planety świeżo zgęstłe, wewnętrznie jeszcze rozciekłe. Stasz. Tam wodę zgęstłą znaleźli. B. B. (wodę gęstą. B. G.). Krew zepsuta i zgęstła do wszelkiej niesposobnym czyni żywości. L. Miedziane odmioty samorodne przy rudach, jak popioły zgęstłe, żużle. Kn. Zgęsły. Troc. Z pochew miecza jego zgęsła posoka kroplami ściekała jeszcze. Krasz. Zgęsła para. Poręb.

× **Zgęstnianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgęstniać ś.**

Zgęstnieć, eje, ał p. **Zgęścieć.**

Zgęstnienie, a, blm., czynność cz. **Zgęstnieć:** Z. krwi (anhydraemia) = *zmniejszenie ś. we krwi zawartości wody (a z nią i soli) w pewnych stanach chorobnych.* Zgęstnienie, *densatio.* Kn.

Zgęstnięcie, a, blm., czynność cz. **Zgęstnąć.**

× **Zgęstnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgęstnąć ś.**

× **Zgęstwiać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zgęścić.**

× **Zgęstwianie, a,** blm., czynność cz. **Zgęstwiać.**

× **Zgęstwianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgęstwiać ś.**

× **Zgęstwić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zgęścić.** Troc, L.

† **Zgęstwieć** p. **Zgęścieć.**

Zgęstwienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zgęstwić.** 2. czynność cz. **Zgęstwieć.**

× **Zgęstwienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgęstwić ś.**

Zgęszczacz, a, lm. **e** p. **Zgęszczalnik** i **Zgęściciel.**

Zgęszczać, a, ał i **Z ś.** p. **Zgęścić.**

Zgęszczalnik, a, lm. **i, Zgęszczacz** 1. chem. *kondensator, część przyrządu, w której para lub gaz przybiera stan skupienia ciekły.* 2. fiz., p. **Zgęściciel.**

Zgęszczalność, i, blm., rz. od **Zgęszczał**

Zgęszczalny *który można zgęścić.*

Zgęszczanie, a, blm., czynność cz. **Zgęszczać.**

Zgęszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgęszczać ś.**

Zgęszczenie, a, blm., czynność cz. **Zgęścić:** Gdy ciało jakie gęstszym robimy, niszcząc i wyganiając siłę wewnętrzną rozpychającą, nazywa ś. to zgęszczeniem. Rogal.

Zgęszczenie się, a ś., b m., czynność cz. **Zgęścić ś.**

Zgęściały p. **Zgęstniały.**

Zgęściciel, a, lm. **e, Zgęszczalnik, Zgęszczacz** fiz. *kondensator.*

Zgęścić, i, ił, × **Zgęstwić,** nied. **Zgęszczać,** × **Zgęstwiać** *ściskając, skupiając zrobić gęstym lub gęściejszym, skondensować, zagęścić:* Leki zgęszczające (remedia incrassantia, inspissantia). Zimno ciała zgęszcza. Uważając materją elektryczną płynącą z jednego ciała w drugie, roztrząsa moc i skutki tej materji zgęszczonej i zebranej w jedno miejsce. Sch. (= *skoncentrowanej*). O medykamentach, krew zgęszczających. Krup. Leczenie zgęszczonym powietrzem. (= *ścieśnionym*). **Z. ś.** p. **Zgęścieć.** Przen.: Gdy ś. noc zgęszcza. Mick. (= *gdy coraz grubsze ciemności zapadają*).

Zgęścieć, eje, ał, Zgęścić ś., Zgęstnąć, × **Zgęstnąć ś., Zgęsnąć,** × **Zgęsnąć ś.,** † **Zgęstwieć, Zgęstnieć,** † **Zgęśnieć,** nied. † **Zgęstać ś.,** × **Zgęs-**

tnlać ś. *stać ś, gęstym lub gęstszym, zagęścić ś., zsiąść ś., sziąć ś., stężeć:* Zgęstać ś. Kn. *In densitatem coire*, zgęstnąć. Macz.

† **Zgęśnieć, eje, ał** p. **Zgęścieć.**

Zgęśnienie, a, blm., czynność cz. **Zgęśnieć:** Trzeba, aby to lekarstwo dobrze wrzało, póki nie zgęśnieje, potym odstawić dla zgęśnienia lepszego. Haur.

Zgęśnięcie, a, blm., czynność cz. **Zgęsnąć.**

× **Zgęśnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgęsnąć ś.**

[**Zgęziały**] p. **Zgęsiały.**

Zgiąć, zegnie, zgiął a. [**zgnył**], † **segnioł**, † **segnio**, rozk. **zegnij**, nied. **Zginać**, † **Zgibać**, [**Zgibać**] *gięciem skrzywić, uchylić, schylić; nagiąć, ugiąć:* † Kolana Tobie zgibaję ku chwale Twej i ręce Tobie składaję. Naw. (= *klękam*). Głupi niech nie zgina kolano przed fortuną. Pod Ottomanem despotą lud karki zgina. Przyb. (= *upada pod jarzmem niewoli*). Te pieniądze mówiły o wiecznym poście, o karku po dniach całych ku ziemi zginaniu. Orzesz. Zginam co, naginam czego, *inflecto, curvo.* Kn. Olbrzym siły wielkiej zginał drzewa i sosien przychylał od góry. Żebr. Trzcinę zegnie burza, ale jej nie złamie. L. Palce możemy Z., wyciągnąć i odciągnąć. Wei. (= *złożyć*). Myszka krótka zgibająca palca wielkiego, *flexor brevis pollicis* Krup. Już z za wyniosłych tej góry grzbietów słychać głos tyrsów, brzękadeł, fletów, zgnij (= *zegnij*) głowę, łoskot coraz ś. bliży, zgnij prędko głowę, oto bluszcz świeży. Cho. (= *nadstaw głowy*). Przez prędkość zapomniał u ruśnicy Z. kurka. Pot. (= *spuścić, nacisnąć*). Oss. Gdy inni Słowianie zginali dla słabości Sasom, Polacy bronili swej niepodległości. Nar. (= *ulegali, ustępowali*). Święta bojaźń do ziemi was zgina. Karp. (= *tłoczy*). Zgiął szpadę. Troc. [Nie będę ja capką zginał u twoich kulon]. Wójc. **2.** × **Z.** *zgnieść, stłoczyć, zbić, sprasować, przygnieść:* Niemasz ciała tak twardego, aby nie mogło być zgięte, zgięcie zaś czyni ś. przez zbliżenie wzajemne do siebie cząstek. Rogal. **3.** anat.: Mięsień zginający a. zginacz, × zgibacz, × muskuł zgibający, × muskuł naginający, muskuł schylający (musculus flexor). Muskuł zginający napięstka łokciowy (musculus flexor carpi ulnaris). Muskuł zginający napięstka promieniowy (m. f. c. radialis). Muskuły zginające palca wielkiego: długi i krótki (m. f. pollicis longus et brevis). Muskuł zginający palca małego ręki (musculus flexor digiti quinti manus brevis). Muskuł zginający palców stopy długi i krótki (m. f. digitorum pedis longus et brevis). Mięśnie zginające paluchа: długi i krótki (musculi flexores hallucis: longus et brevis) Muskuł zginający palca małego stopy krótki (m. f. digiti quinti pedis brevis). **Z. ś. l.** *skrzywić ś.; zgarbić ś.; ugiąć ś., wygiąć ś., ulec zgięciu, nagiąć ś, schylić ś.:* Z. ś. w pałąk, we dwoje. Z. ś. pod ciężarem. Pręt ś. zgiął. Którzy z góry idą, ciała wstecz cofają; którzy zaś w górę postępują, zginają ś., albowiem ciężarem swym ważyć ś. ku pochyłości, a wstępując wstec z go cofać wychodzi właśnie na to, co występkom ulegać. Pilch. Samice ś. skrzywią rodząc i zginają, a potym rykiem płód swój ogłaszają. Chr. Sucha gałązka prędzej ś. złamie, niżeli ś. zegnie. Rogal. (= *podda ś. zginaniu*). Ugięty, co ś. ugiął, zgiął, *pandus ramus.* Kn. Zgięty pod ciężarem starości. Troc (= *uginający ś., skulony, skurczony, złamany*). Drzwi ś. od gorąca zgięły (= *spaczyły ś.*). Własnym ś. kłosy ciężarem zginają. Kras. W smutku tyś ś. zgięła, bo na ciebie krew bryznęła. Uj. (= *upadłaś na duchu, złamałaś ś.*). **2.** × **Z. ś.** *stłoczyć ś., zbić ś., ścisnąć ś., skurczyć ś.:* Ciała zginają ś. i kurczą, będąc uciśnione. Rogal.

× **Zgibacz, a,** lm. **e, Zginacz** *ten, co zgina.* Anat.: Z. (musculus flexor). Z. palców = *muskuł długi a. przewierciany.* Z., muszkuł długi. Krup. Jako inne palce mają zgibacza, muszkułem przewiercianym nazwanego, tak i wielki palec ma własnego zgibacza. Krup.

× **Zgibać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zgiąć.**

× **Zgibanie, a,** blm., czynność cz. **Zgibać.**

× **Zgibanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgibać ś.**

× **Zgichnąć, chnie ś., chnął ś.** a. **chł ś.** p. **Zichnąć ś.**

× **Zgichnienie, a,** blm., czynność cz. **Zgichnąć.**

[**Zgiełczeć, y, ał**] **I.** *skomleć.* **2.** *rozlegać ś.*

[**Zgiełczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgiełczeć.**

× **Zgiełczny** p. **Zgiełkliwy.**

[**Zgiełda, y,** lm. **y**] **I.** *tłum niesworny.* **2.** *nędzarze.* **3.** p. **Zgiełk.**

[**Zgiełeczko, a,** lm. **a**] p. **Zgiełko:** Dusza więcy nie weźmie ze świata wysługi, jedno Z. z czterma deskami.

Zgiełk, u, lm. **i,** † **Giełch,** † **Giełg,** † **Giełk,** [**Zgiełda**] *huk zagłuszających ś. nawzajem głosów, wrzawa, gwar, hałas, harmider, rejwach, zamęt:* Z. świata, dworu. Z. jarmarczny. Będzie Z. od mnóstwa ludzi. Wuj. Wjechali nie tylko bez strzelania, bez mordów, ale zgoła bez żadnego zgiełku. Górn. Siła walczy na siłę, tarcza trze ś. tarczą, Z. ś. szerzy. Dm. Wzmaga ś. Z., szczękają żelazne oszczepy. Dm. U progu nowy Z. i zamieszanie. Słow. Szum pochodził od zgiełku ludzi. Słow.

[**Zgiełka, i,** lm. **i**] *niedojrzały owoc, np. jabłko, gruszka.*

Zgiełkliwie, Zgiełkliwo przys. od **Zgiełkliwy.** L.

Zgiełkliwo p. **Zgiełkliwie.**

Zgiełkliwość, i, blm. **I.** rz. od **Zgiełkliwy:** Z. giełdy **2.** *skwierczenie, skomlenie psa.*

Zgiełkliwy, × **Zgiełczny** *pełen zgiełku, wrzaskliwy, hałaśliwy, krzykliwy:* Zgiełkliwe pieniaczów swary. Mów próżnych, niedokończonych, zgiełcznych. Szym. Nareszcie skończyła ś. zgiełkliwa noc. Sienk.

† **Zgiełko, a,** lm. **a,** [**Zgiełko**] = **Giezlko** (p. **Gzło**) Zdr. [**Zgiełeczko**].

Zgiełkować, uje, ował *sprawiać zgiełk:* Języki, oręże, obyczaje, powikławszy ś., zgiełkują z sobą. Krasiń.

Zgiełkowanie, a, blm., czynność cz. **Zgiełkować.**

[**Zgiełznać, a, ał**] *spętać, okiełznać.*

[**Zgiełznanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgiełznać.**

[**Zgiemzić, i, ił**] *zmiąć, zmiętosić, zgnieść.*

[**Zgiemżenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgiemzić.**

Zgieneralizować, uje, ował *sprowadzić do rozmiarów gieneralnych, uogólnić:* Z. rysy topograficzne przez linje proste. Niektóre rzeczy słyszał niedość dokładnie, inne zaś przedwcześnie zgieneralizował. Kop.

Zgieneralizowanie, a, blm., czynność cz. **Zgieneralizować.**

[**Zgieniać, a, ał**] p. **Zegnać.**

[**Zgienianie, a,** blm.] czynność cz. **Zgieniać.**

Zgiermanić, i, ił p. **Zgiermanizować.**

Zgiermanienie, a, blm., czynność cz. **Zgiermanić.**

Zgiermanizować, uje, ował, Zgiermanić *zmienić na giermańskie, zniemczyć:* Niemcy nazwiska ludzi i miejsc zgiermanili. Syrok.

Zgiermanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zgiermanizować.**

Zgierować, uje, ował *przyciąć listwę, sztabik na winkiel, np. do ramy.*

Zgierowanie, a, blm., czynność cz. **Zgierować.**

Zgięcie, a I. blm., czynność cz. **Zgiąć. 2.** lm. **a**=**a**) *miejsce, gdzie co jest zgięte, kolano, łuk: załam, skręt, zakręt:* Ucięli mu rękę z pięcioma palcami po Z. Wóje. *(=po staw).* Wsunął mu nogę między kolana, uderzył w Z. i zwalił na ziemię. Sienk. b) anat. *(flexura):* Z. biodrowe okrężnicy, p. **Esowaty.** Z. okrężnicy prawe *(f. coli dextra s. f. hepatica).* Z. okrężnicy lewe *(f. coli sinistra s. f. lienalis).* Z. dwunastniczojelitowe *(f. duodenojejunalis).* Z. dwunastnicy górne i dolne *(f. duodeni superior et inferior).* Z. krzyżowe odbytnicy *(f. sacralis).* Strona zgięcia na kończynach. c) patol. Z. macicy ku tyłowi (retroflexio uteri). Z. macicy ku przodowi (anteflexio uteri). Z. macicy na bok (lateroflexio uteri).

Zgięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgiąć ś.**

[Zgięgać, a, ał] *narzekać bez potrzeby.*

[Zgięganie, a, blm.] czynność cz. **Zgięgać.**

Zgiętka, i, lm. i zool. (paragus) *owad dwuskrzydły krótkorogi.*

Zgiętowłos, a, lm. **y** zool. (gonia) *owad dwuskrzydły krótkorogi muchowaty.*

Zgięty I. im. od **Zgiąć. 2.** [Z.] garbaty. **3.** anat. *(flexus):* Myszka przeskrzywiona lub okołozgięta podniebienia *(musculus circumflexus palati mollis).* Krup. Z. ku tyłowi (retroflexus). Macica zgięta ku tyłowi (uterus retroflexus). Kolano zgięte (genu flectum).

Zgilotynować, uje, ował kogo = *ściąć gilotyną.*

Zgilotynowanie, a, blm., czynność cz. **Zgilotynować.**

× **Zginacz, a,** lm. **e** p. **Zgibacz.**

Zginać, a, ał i Z. ś. p. **Zgiąć.**

Zginanie, a, blm., czynność cz. **Zginać:** Zginaniem wszystkich kolan będziesz tu uczczony. Przyb.

Zginanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zginać ś.:** Nieoszczędny swych krzyżów drugiego chce nauczyć, żeby także swych nie szanował i lekceważył przykrości i boleści zginania ś. L., *(=kłaniania ś.).*

Zginąć, nie, nął I. *zapodziać ś., zadziać ś. zarzucić ś., zawieruszyć ś., zostać zgubionym, zaprzepaścić ś.:* Temu największy grzech, komu co zginie. Rys. Radujcie się ze mną, żem nalazł owcę moję, która była zginęła. Wuj. Co zginęło, zginęło. Kn. *(=przepadło).* Zginął mi z oczu *(=znikł, straciłem go z oczu).* Zawiniątko zginęło mi w drodze. *(=zostało zgubione).* Nic ci tu nie zginie. *(=nic ci tu nikt nie ruszy, nie ukradnie).* Komu prosię zginie, temu w uszach piszczy. Rys. Zła siekiera nigdy nie zginie. Kn. Zginęła księga. Troc. Major zginął bez śladu, jakby przepadł w wodę. Nigdy nie zginie uczynek wspaniały. Jabł. *(=nie przejdzie bez śladu).* Plama zginęła *(=znikła, wyszła).* **2.** *przestać istnieć, zaginąć, zniknąć, sczezнąć, ulec zagładzie:* Wiara zginęła a wycięta jest z ust ich. Wiśn. Jeśli kto napisze kronikę moję, zginie Cezarów sława. L. *(=zaćmi ś., zblednie, zgaśnie).* Co zginęło, trudno tego wetować. Kochan. Zginą, jak śnieg od słońca i wosk od ognia, nieprzyjaciele Jego. Skar. Co ś. łyse urodziło, łyse i zginie. Prz. Jakeś prędko urosła, tak też prędko zginiesz. Kras. Zginęli Grecy, zginęli Rzymianie. Dm. Jeszcze Polska nie zginęła, póki my żyjemy. Pśń. **3.** *popaść w nieszczęście bez nadziei ratunku, przepaść, być zgubionym, straconym, pogrążyć ś. w przepaść, pójść z kamieniem do dna.* Ach, przystawaj na wszystko, bo inaczej zginęliśmy, już po nas! L. Zginiesz jak ruda mysz. Prz. Jeszcze nie zginął, kto zaufał Panu. Prz. **4.** *ponieść śmierć nienaturalną, polec, paść, stracić życie:* Źle Z., obieszon a. ścięt być, *perire supplicio.* Mącz. Mam-li Z., niech zginę uczciwie. Kn. Tym, co zwycięstwy przywyknęli słynąć, dwie tylko drogi: zwyciężyć lub Z. Kras. *(=zwycięstwo lub śmierć).* Mawiał Tyberjusz: Bodaj mię wszyscy bogowie i boginie zgubili, żebym już raz zginął, a nie codziennie ginął z wielką męką moją. Birk. Niech i zginę. L. Każdy, kogo ś. trwożliwie lęka, tego mieć pragnie zginionym. Hul. Porwał ś. jak lew, a zginął jak mucha. Prz. Kto mieczem wojuje, od miecza zginie. Prz. Ten, komu ś. udało ocean przepłynąć, może na Dunajcu Z. Tremb. Zginął z ręki kata. *(=poniósł śmierć).* Zginął na morzu, na wojnie. Troc. Marnie zginął. Troc. [I ona ze światu zginie].

†**Zginęły** p. **Zginiony,** Sekl. Wypadłem z pamięci w sercach ludzkich, jako umarły, stałem ś. jako naczynie zginęłe. B. B. Radość tak jest aniołów nad człowiekiem nędznym a zginęłym, który ś. zasię uzna a przywróci ś. ku łasce Pana swojego. Rej. Jezus cierpiał za nas grzesznych a przez grzech zginęłych. Hrb. Słowo twoje przyskoczyło z nieba w pośrzodek zginęłej ziemi. B. B. (w pośrzodek ziemi na zginienie podanej. B. G.). *Confectus,* Z., zmordowany. Mącz.

Zginienie, a, blm., p. **Zginięcie.**

†**Zginieńszy** st. w. od **Zginiony:** Nie był Z. stan nasz, jak owego czasu. Tw.

Zginięcie, a, blm., **Zginienie** czynność cz. **Zginąć,** *zguba, śmierć, zagłada, zatrata, zatracenie:* Idź na zginienie. L. *(=na złamanie karku, na zbity łeb).* W pośrzodek ziemi na zginienie podanej. B. G. Zginieniem swoim Kodrus sprawił, iż Ateny nie zginęły. Warg. Uwiedziona okrucieństwem, do ostatniego zginienia kniazia przywieść chce, szuka ona rozkoszy ze zguby jego. Górn. Niebezpieczeństwo zginienia do szczętu. Czart.

[Zginięty] p. **Zginiony.**

Zginiony, †Zginęły, [Zginięty] *który zginął, przepadły, zgubiony.* Wen. Ilekroć widzę kogo w nieszczęśliwym stanie, zaraz mi mój Z. syn na myśli stanie. Tremb.

Zgipsować, uje, ował p. **Ugipsować.**

Zgipsowanie, a, blm., czynność cz. **Zgipsować.**

[Zgiździć się, i ś., ił ś.] *poszkapić ś.*

[Zgiździenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zgiździć ś.**

[Zglądać, a, ał, Zględować] I. *patrzeć po kątach.* 2. *upatrywać.* 3. *spoglądać.*

[Zglądanie, a, blm.] czynność cz. **Zglądać.**

× **Zglądnąć, nie, nął** *spojrzeć, wejrzeć.* Sł wil.

× **Zglądnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zglądnąć.**

[Zglenie, a, blm.] czynność cz. **Zglić.**

Zgleniwo, a, lm. **a** bot. (draparnaldia) *roś. z gromady wodorostów, z rodziny chaetophoraceae.*

[Zglewiały, Zgliwiały] I. *zmarznięty.* 2. Ser Z. = *rozłożony, zgniły; który po rozgrzaniu na ogniu ciągnie ś. w nitki.*

[Zglewieć, eje, ał] *zmarznąć, zziębnąć:* Ręce mi zglewiały.

[Zglewienie, a, blm.] czynność cz. **Zglewieć.**
[Zględować, uje, ował] p. **Zglądać.**
[Zględowanie, a, blm.] czynność cz. **Zględować.**
[Zględy, ów, blp.] *oględy, zaręczyny.*
[Zględziny, in, blp. *obrzęd przedweselny, zaloty.*
Zglicz, a, lm. **e** *miejsce nizkie, krzakami leszczyny a. tarniny zarosłe.* Sł. wil.
[Zglić, i, ił] *mdlić, mdło ś. robić, nudzić, sprawiać nudności.*
Zglijować, uje, ował żelazo = *rozpalić aż do topienia ś. i tym sposobem spoić jego kawałki, zwarzyć.*
Zglijowanie, a, blm., czynność cz. **Zglijować.**
Zglinić, i, ił *zwalać, powalać gliną.* **Z. ś.** *zwalać ś., powalać ś. gliną:* Z. w błocie. *(= unurzać ś.).* Zstąp z drogi, choćbyś ś. też po pas w błocie zglinił. Stryjk.
Zglinienie, a, blm., czynność cz. **Zglinić.**
Zglinienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zglinić ś.**
× **Zglisko, a,** lm. **a** p. **Zgliszcze.**
× **Zgliszcz, a,** lm. **e** p. **Zgliszcze.**
Zgliszcze, a, lm. **a,** × **Żgliszcze,** × **Żglisko,** × **Zgliszczko l.** zgorzelina, × zgorzelisko, *miejsce, gdzie palono umarłych, miejsce ze stosem pogrzebowym:* Gdzie rzeka Wilna do Wilji wpada, żglisko, to jest plac palenia ciał książęcych i panów przedniejszych litewskich, fundował był Swatoróg, gdzie też kapłani litewscy bogom ofiary za dusze zmarłe książąt czynili, i ogień wieczny gorzał. Stryjk. Trabus, książę litewski, umarł prędko w Nowogródku, zawieźion od synowców swych na miejsce zwyczajne, tam, gdzie Wilna do Wilji wpada, palon tamże na żglisku poświęconym. Biel. M Ogień niebieski tak go spalił, iż umierając, jedno żglisko z grobem znalazł. Warg. Głowę Helwjuszowa około owego żgliska Cezarowego niesiono. Warg Zstąpił na równinę, kędy są żgliszcza Gallów. L. Poliksena, Pelida że do grobu wniosła, przy jego żgliszczu sama krwawą śmierć poniosła Tol. Trzykroć głośno maluczkiej twej umbry wezwiemy, trzykroć z smutną pochodnią żgliszcze obejdziemy. Tol., Kniaź. **2. a. Zgorzelizna, Zgorzelina,** × **Zglisko,** × **Zgliszcz** *miejsce, gdzie był pożar, pogorzelisko, spalenisko; miejsce po wypalonym lesie:* Zgorzelina, zgorzałego a. spalonego co. Kn. Na okropnych wsi i domów wiejskich zgorzeliskach. Nar. Żgliszcze, miejsce pożaru. Dudz. Żgliszcze Sodomy. Przyb. Ledwie iljackiej widać zgorzeliny. Bardz. (= nec locus, ubi Troja fuit). Tesalskie widzi zgorzeliny. Bardz. I brzmiącą piersią nad zgliszcza i groby nuci podróżnym piosenkę żałoby. Mick. Stojąc wokoło swięconego zgliszcza, żywemi w niego patrzyły oczyma. Słow. Jeszcze zgliszcz złowrogi tlił ś. Radz. Wół za rogi orze Z. Pol. Wilcy wyli na zgliszczach dawnych miast. Sienk. Duchowieństwo krzyżackie odprawiło na dymiących s. jeszcze zgliszczach nabożeństwo dzięk czynne. Sł. wil. Niknące zglisko (zorzy) lśniło jeszcze na wodach nieznanych. Żer. **3.** hut. *Zgliszcze = wiązanie z drutu lub żelaza dla umocnienia jądra formy (czyli karnia) w odlewach pustych.* Łab.
× **Zgliszczko, a,** lm. **a** p. **Zgliszcze.** L.
Zgliszczowy przym. od **Zgliszcze:** Zgliszczowe miejsce. Troc. *(= zgliszcze).* Okruchowiec Z, z okruchami kości zwierząt przedpotopowych wśród wapieni. Łab.

Zgliszczyn, u, lm. **y** bot. **l.** *(leptobryum) roś. z gromady mchów liściastych z rodziny prątnikowatych.* **2.** p. **Skrętek.**
[Zgliwiały] p. **Zglewiały.**
[Zgliwić, i, ił] *zmamlać, rozmoczyć w ustach:* Dziecko chleb zgliwi pomalusku.
[Zgliwieć, eje, ał] *zepsuć ś., zgnić.*
[Zgliwienie, a, blm.] **l.** czynność cz. **Zgliwić. 2.** czynność cz. **Zgliwieć.**
× **Zglozować, uje, ował** p. **Zgluzować.**
× **Zglozowanie, a,** blm., czynność cz. **Zglozować.**
× **Zgluzować, uje, ował,** × **Zglozować** *starszy wygluzować, zmazać, zatrzeć, zgładzić, wyniszczyć, wytępić.* L.
× **Zgluzowanie, a,** blm., czynność cz. **Zgluzować.**
[Zgłabnąć, nie, nął] *ściągnąć dla siebie, zabrać, zagrabić:* Z. pieniądze.
[Zgłabnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zgłabnąć.**
[Zgłackotać, ce, tał] *połknąć.*
[Zgłackotanie, a, blm.] czynność cz. **Zgłackotać.**
× **Zgłada, y,** blm. *zgładzenie, zagłada, wytępienie:* O zgładzie i wytępieniu całego senatu zamyślał. Pilch. Lucyna oną zgładą zalecić ś. Junonie pragnęła. Żebr. *(merum donare caput Junoni voluit.* L.). Mylny wyrok zgłady. Sf.
× **Zgładca, y,** lm. **y,** × **Zgładzca, Zgładziciel** *ten, co zgładza, zatraciciel, wytępiciel:* Tyś nieprzyjaciół moich zgładzca Ryb. Jezu, królu wieczny, zgładzco grzechów dostateczny. Koch. W. Pokuta przed Bogiem jest wszystkich grzechów zgładzcą. Białob. Palcat Morfeusza, snów wódz i Z Żebr. Tezeusz, Z. Minotaura. Otw. Herkules, zgładziciel strasznych cudów. Petr.
Zgładzać, a ał p. **Zgładzić.**
Zgładzanie, a, blm., czynność cz. **Zgładzać.**
× **Zgładzca, y,** lm. **y** p. **Zgładca.** L.
Zgładzenie, a, blm., czynność cz. **Zgładzić.**
× **Zgładziciel, a,** lm. **e** p. **Zgładca.**
× **Zgładzicielka, i,** lm. i forma ż. od **Zgładziciel.**
Zgładzić, i, ił, nied. **Zgładzać l.** *wygładzić, zrównać, urównać, ugładzić, zrobić gładkim, zebrać nierówności:* Z. szczerb z noża. Troc, *(= zeszlifować).* **2.** przen.: *zatrzeć, wyrównać, zniszczyć, zmazać, naprawić, sprostować:* Podług mnóstwa lutowania Twego zgładź lichotę moję. Ps. flor. Zgładzi wiek przyszły, co dzisiejszy szpeci, z poczciwych matek dobre będą dzieci. Kras. Ja zgładzam występy twoje, a grzechów twoich nie wspomnę. Bud. Dobremi uczynkami zgładził dawne występki i błędy. L. **3.** Z. plamę = *wywabić, wyprowadzić, oczyścić:* Zgładził tę plamę. Troc. **4. a. [Zgławęczyć]** kogo = *pozbawić życia, zabić, stracić, sprzątnąć go:* Podobno przed czasem chcesz mnie Z. z świata. Kochan. Nieprzyjaciel mój, jako lew okrutny, szuka mej duszy, aby ją mógł Z. Kochan. Stara ś. wszelkim obyczajem, jakoby go z świata zgładził. Biel. M. Z lepszym pożytkiem będzie, gdy robi złoczyńca, niźliby go miecz zgładził, abo szubienica. Biel. M. Wszystko pospólstwo zawołało: zgładź Jezusa, a puść nam Barabasza. Sekl. Żydzi wołali na Piłata: zgładź go, zgładź go. Odym. Z. kogo z świata. Troc. Życie jego w niebezpieczeństwie, zgładzi go tyran. L. Wymierza strzelbę, chce go Z. z świata. Kras. Jak Herod, chce całe pokolenie Z. Mick.
× **Zgładzisty** *możliwy do zgładzenia.* Troc., L.
Zgłaszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zgłosić.**
Zgłaszanie, a, blm., czynność cz **Zgłaszać.**

Zgłaszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgłaszać ś.**

[**Zgławęczenie, a**, blm.] czynność cz. **Zgławęczyć.**

[**Zgławęczyć, y, yl**] p. **Zgładzić.**

[**Zgłaz, u**, lm. **y**] ryb. *głębokie miejsce w rzece o kamienistym dnie.*

Zgłąbiały *który zgłąbiał:* Jasiek... nosi wczorajsze zgłąbiałe ziemniaki. Kon.

× **Zgłąbić, i, il** p. **Zgłębić.** L.

Zgłąbieć, eje, ał *nabrać własności głąba, zdębieć, zdrętwieć:* Kartofle, ostygszy, zgłąbiały.

Zgłąbienie, a, blm., czynność cz. **Zgłąbieć.**

× **Zgłąbienie, a**, blm., czynność cz. **Zgłąbić.**

× **Zgłąbsz, y**, lm. **e** *głębia, przepaść, bezdeń, bezdenność:* Gdy na środek jeziora przyszli, wpadli w Z niezmierną. Kras.

[**Zgłęba, y**, lm. **y**] *przykrość, kłopot, utrapienie:* Wzięliśmy go sobie na zgłębę.

[**Z głębia**] *z głęboka, ze spodu, ode dna:* Tak lemiesz, w grudź pulchną zatknięty, kroi na wiosnę łan i z głębia porze. Kon.

Zgłębiacz, a, lm **e** i. **a. Zgłębiciel** *ten, co zgłębia.* **2. a. Pogłębiacz, Podskibnica** *narzędzie rolnicze do poruszania głęboko roli, do wzruszania warstwy spodniej czyli podskibia.*

Zgłębiać, a, ał p. **Zgłębić.**

Zgłębianie, a, blm., czynność cz. **Zgłębiać:** Słaba głowa nie zdolna do zgłębiania tego, co ś. w niej zawiązało i utkwiło Śniad.

Zgłębiciel, a, lm. **e** p. **Zgłębiacz.** L.

Zgłębicielka, i, lm. i forma ż. od **Zgłębiciel.** L.

Zgłębić, i, il, nied. **Zgłębiać** l. *zrobić głębszym, pogłębić:* Z. grunt. [Chcąc dostać ś. do wnętrza kopalni, zgłębia ś., t. j. kopie ś. szyb]. Z. obraz = *usunąć na głębszy plan.* **2.** *dojść głębokości, gruntu, zbrodzić, zgruntować.* Przen.: *zbadać co do gruntu, dojść, dociec czego, poznać, wystudjować co gruntownie:* Z. naukę, tajemnicę. Dzisiejszy wiek chce liznąć wszystkiego, a nic Z. nie umie. Czart. A. Wpajajmy młodym ludziom, żeby ś. starali poznać i Z. swój język i wzorowych w nim pisarzy. Śniad. Ty jeden zgłębiasz skrytości i tajniki nasze. Wor.

Zgłębienie, a, blm., czynność cz. **Zgłębić.**

† **Zgłębieżniało** przys. od **Zgłębieżniały:** Jeśli chart, wyżeł będzie Z. chodzić, k temu samopas, po takim psie mało. Biel.

† **Zgłębieżniały** myśl.?

× **Zgłębnie** przys. od **Zgłębny.** L.

Zgłębnik, a, lm. **i** chir. (specillum, exploratorium: *narzędzie kształtu pręcika lub rurki służące do badania jam, przetok i tkanek, jako też do celów leczniczych*, sonda: Z. rowkowany (specillum sulcatum). Z. włosowaty (s. tenue). Z. kolankowy. Z. składany. Z. maciczny a. histerometr. Z. przełykowy. Z. żołądkowy.

Zgłębnikować, uje, ował chir. *badać zgłębnikiem, sondować.*

Zgłębnikowanie, a, blm., czynność cz. **Zgłębnikować.**

× **Zgłębny** *mogący być zgłębionym.* L.

Zgło, a, lm. **a** l. † Z. p. **Gzło. 2.** [Z.] *koszula na trupa.* Zdr. [**Zgiełko, Zgieleczko**].

Zgłoba, y, lm. **y** l. † Z., [Z.] *przeszkoda, zapora, kłopot, ambaras, zawada, zawała:* Przywłaszczajmy sobie na odległych morzach panowanie, do których nam przystępu przez rozliczne zgłoby broniło przeznaczenie do tej doby. Przyb. Matusowa łap za lejce, żeby ś. wóz kaj nie wywalił i nie było większej jeszcze zgłoby. Sieroteczka, jak ś. to dziecięcina zabawia sama grzecznie, z nią to ta musi, kumeczko, nijakiej nie mata zgłoby? Karcz. **2.** [Z.] *nudziarz.* **3.** † Z. *nieprawość, zdrada:* Z., iniquitas. Ps. flor. Nie rozpominaj tedy zgłoby mojej i krewności człowiectwa mego. Wiszn. **4.** † Z *złość, rozjątrzenie, zajadłość.* B Sz.

Zgłobić, i, il l. † Z. *spoić razem, zespolić, sklamrować:* Coagmentatus, spojony, zgłobiony. Mącz. **2.** [Z.] *nudzić.* † **Z. ś.** *irytować ś., złościć ś., sierdzić ś., srożyć ś.:* Z. ś., malignari. Ps. flor.

Zgłobienie, a l. blm., czynność cz. **Zgłobić. 2.** lm. **a** *miejsce, gdzie co zgłobiono:* Compago, spojenie, Z., zjęcie. Mącz.

† **Zgłobliwie** przys. od **Zgłobliwy.**

† **Zgłobliwy** *nieprawy, niesprawiedliwy:* Z., iniquus. Ps. flor.

[**Zgłobne**] *trudno.* Gwar.

[**Zgłobny**] *swawolny, psotny, figlarny.*

† **Zgłodać, a, ał** *głodaniem spotrzebować, nadwątlić, stępić, zedrzeć, zgryźć, zdyzelować:* Zęby ich na sucharach zgłodane. Pot.

† **Zgłodanie, a**, blm., czynność cz. **Zgłodać.**

Zgłodniałość, i, lm. **i** rz. od **Zgłodniały:** Gdy sobie na puszczy pomóc nie mogli w onych zgłodniałościach swoich, iż dufali Opatrzności, tedy im wody z suchych skał płynęły. Rej. (= *pragnieniu, spragnieniu*).

Zgłodniały, Zgłodzony, [**Zgłodowany**] *który zgłodniał, znędzony głodem, wygłodzony, głodny, łaknący.* Przen.: Uczucia zapomniane, zgłodniałe pragnęły miłości. Bał. (= *spragnione, stęsknione*).

Zgłodnieć, eje, ał, Zagłodnieć *stać ś. głodnym, wygłodzić ś.:* [Nic nie miałem w uściech, i pan tyż musiał Z.] Ork. Przen.: Stary zgłodniał na ludzi i dał ś. za język wyciągnąć. Krasz.

Zgłodnienie, a, blm., czynność cz. **Zgłodnieć.**

[**Zgłodowany**] p. **Zgłodniały.**

[**Zgłodzeć, eje, ał**] *oziębić ś., ostygnąć.*

Zgłodzenie, a, blm., czynność cz. **Zgłodzić.**

[**Zgłodzenie, a**, blm.] czynność cz. **Zgłodzeć.**

Zgłodzić, i, il *zmorzyć, znękać, wycieńczyć głodem.* Okol. Osła tak zgłodził, że już ledwie chodził. Moraw. On przeziąbł może, on nie jadł, pewnie go zgłodzili. Krasz.

Zgłodzony l. im. od **Zgłodzić. 2.** p. **Zgłodniały.**

Zgłosić, i, il, nied. **Zgłaszać** l. × Z. *ogłosić, zrobić głośnym, głośno oznajmić.* L. **2.** co gdzie = *zgłosić ś. z czym, wystąpić z czym, zameldować co:* Z. swą kandydaturę. Dużo jest takich, którzy nie zgłaszają zastrzelonej zwierzyny, chyba że żandarm od czasu do czasu jedną lub drugą sztukę do sądu zgłosi. (= *przyniósszy przedstawi*). **3.** myśl. (o psie) *dać znać głosem:* Psy tropiące **zgłaszają. Z. ś.** l. do kogo, gdzie = *zwrócić ś., udać ś., stawić ś.* **Z. ś.** po odbiór pieniędzy. **Z. ś. osobiście, listownie. Z. ś. ze swemi prawami. Uczniowie zgłaszają ś.** już do zapisu. **Zrobiłem ogłoszenie, ale ś. jakoś nikt nie zgłasza.** (= *nie przychodzi, nie zjawia ś., nie pokazuje ś.*). **Na opróżnione miejsce zgłasza ś.** mnóstwo. **2.** [Z. ś.] *zgodzić ś., przystać na co.*

Zgłoska, i, lm. **i** gram. *sylaba.*

Zgłoskotwórczy gram. *tworzący, stanowiący zgłoskę, samogłoskowy.* Dźwięki, głoski zgłoskotwórcze. Rozw. (= *przeważające w zgłosce*). Zgłoskotwórcze **r.** BdC.

Zgłoskować, uje, ował *składać z dźwięków zgłoski, sylabizować.*

Zgłoskowanie, a, blm., czynność cz. **Zgłoskować.**

Zgłoskowy l. przym. od **Zgłoska,** *sylabowy.* **2.** *jednozgłoskowy.*

Zgłoszenie, a l. blm., czynność cz. **Zgłosić**: Kundysy aż do zgłoszenia tropowca trzymane bywają na łańcuchach. 2. p. **Zgłoszenie ś.**

Zgłoszenie się, a ś., Zgłoszenie (lm. a) czynność cz. **Zgłosić ś.** Na wezwanie otrzymał wiele zgłoszeń.

Zgłośność, i, blm.: Z. tonów = *stosowność, zgodność, harmonja* (p. L. pod Względność).

Zgłowniać, a, ał p. **Zgłownić.**

Zgłowniały *który zgłowniał:* Na czole plama, by węgiel Z.

Zgłownianie, a, blm., czynność cz. **Zgłowniać.**

Zgłownić, i, ił, nied. **Zgłowniać** drzewo = *obrócić w głownię, nadwęglić, nadpalić.*

Zgłownieć, eje, ał *zmienić ś. w głownię, nadpalić ś.*

Zgłownienie, a, blm. l. czynność cz. **Zgłownić.** 2. czynność cz. **Zgłownieć.**

[**Zgłówki, ów,** blp] *pojedyńcze części wozu.*

Zgłuchły *który zgłuchł:* Z. od okrzyków. Wor. (= *ogłuszony*). Z wieży ś. kołysze dzwon Z. i stary Kon. (= *o stłumionym, stępionym dźwięku*).

Zgłuchnąć, chnie, chnął a. uchł, Zgłuszeć. l. *ogłuchnąć.* 2. (o dźwiękach) *zmilknąć, umilknąć, ścichnąć, ucichnąć,* poet. *skonać, zamrzeć.* Przen.: Zgłuchnął, zamarł dla niego cały świat. Gaw.

× **Zgłuchnienie, a,** blm., p **Zgłuchnięcie.**

Zgłuchnięcie, a, blm., **Zgłuchnienie** czynność cz. **Zgłuchnąć.**

[**Zgłumić, i, ił**] l. *zmarnować, zmarnotrawić, zniweczyć, stracić, nie obrócić na pożytek przez niedbalstwo, złą wolę.* Sł. wil. 2. kogo = *znękać.* [**Z. ś.**] *zmarnować ś., zmarnieć, zniszczeć, zepsuć ś.:* Owoce ś zgłumiły Zgłumiony talent.

[**Zgłumienie, a,** blm.] czynność cz. **Zgłumić.**

[**Zgłumienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zgłumić ś.**

[**Z głupia**] *głupio, po głupiemu:* Z. wszystko robi.

Zgłupiały *który zgłupiał.*

[**Zgłupić, i, ił**] *zrobić głupim, wystrychnąć na dudka, zdurzyć, zwieść, zmamić:* Boć mię ludzie zgłupili. Bliz.

Zgłupieć, eje, ał l. *stać ś. głupim, stracić rozsądek, ogłupieć:* Czyś zgłupiał!? (= *zwarjował, oszalał*). Przyłóżcie oko i ucho do ziemi — zgłupieli, co? jeszcze tego nie słyszeli. Tet. 2. przen. rub. *stanąć jak głupi, zdumieć ś., oniemieć, osłupieć, stracić głowę, odurzeć, zbaranieć:* Zgłupiał na to.

Zgłupienie, a, blm., czynność cz. **Zgłupieć.**

× **Zgłuszeć, eje, ał** p. **Zgłuchnąć.**

Zgłuszenie, a, blm. l. czynność cz. **Zgłuszeć.** 2. czynność cz. **Zgłuszyć.**

Zgłuszyć, y,ył l. *zrobić głuchym, pozbawić słuchu, ogłuszyć.* 2. *stłumić głos, dźwięk, zagłuszyć dźwięczność, zdusić dźwięki.* 3. *zagłuszyć nie dać rosnąć, przygłuszyć, stłumić, zdusić.*

× **Zgmatać, a, ał** p. **Zgmatwać.**

× **Zgmatanie, a,** blm., czynność cz. **Zgmatać.**

Zgmatwać, a, ał, × **Zgmatać** *pogmatwać stłoczyć, zmieszać, zmącić, pomieszać, splątać, poplątać:* Prawa boskie i ludzkie zgmatwał. Pilch. Zgmatwane w sznurach i powrózkach namiotów siodła, rzędy, kufle, kosze, dzbany. Krasiń. (= *uwikłane*).

Zgmatwanie, a, blm., czynność cz. **Zgmatwać:** Zmącenie i Z. słuszności i niesłuszności. Pilch.

Zgmerać, ra a. rze, rał l. *gmerając zdjąć, zebrać, ująć:* Ten praw wiecznych żywot nie wieczności nie zgmerze. Bals. 2. *gmerając zsunąć do kupy; zgrzebać.* L. 3. *gmeraniem znaleźć; wyszperać:* Pod ziemią i pod wodą już ich (lekarstw) zgmerali, a nakoniec ich i tam dostać nie mogą. Rej.

Zgmeranie, a, blm., czynność cz. **Zgmerać.**

Zgnajać, a, ał p. **Zgnoić.**

Zgnajanie, a, blm., czynność cz. **Zgnajać.**

† **Zgnąbić, i, ił** p. **Zgnębić.**

† **Zgnąbienie, a,** blm., czynność cz. **Zgnąbić.**

Zgnębiać, a, ał p. **Zgnębić.**

Zgnębianie, a, blm., czynność cz. **Zgnębiać.**

Zgnębić, i, ił, † **Zgnąbić,** nied. **Zgnębiać** *ucisnąć, uciemiężyć, przygnębić, ujarzmić:* Miasto tego, co był ułożył sobie Z. go, uściskał serdecznie. L. Zgnębiony w obliczu prawa. Rzew. Stał zgnębiony, nie wiedząc, co począć. Bał. (= *zgryziony, złamany, przybity, struty*).

Zgnębienie, a, blm. l. czynność cz. **Zgnębić.** 2. *stan tego, którego zgnębiono, przygnębienie.*

Zgniatacz, a, lm. e główki, poł. (cranioclast) *narzędzie do wydobycia uprzednio przedziurawionej i wymóżdżonej główki płodu przez ścieśnioną miednicę,* kranioklast.

Zgniatać, a, ał l. p. **Zgnieść.** 2. [Z.] *gnieść, zagniatać:* Z. kluski.

Zgniatanie, a, blm., czynność cz. **Zgniatać:** Poł.: Z. czaszki a. główki płodu (craniocłasis).

Zgnicie, a, blm., czynność cz. **Zgnić.**

Zgnić, ije, ił, × **Zegnić** l (o istotach organicznych) *zmienić ś. w zgniliznę, w gnój, zepsuć ś., rozłożyć ś., przejść zgnilizną:* W grobie ciałem, niźli królewic rozumu dojdzie, gnić będę, a. już zgniję. Skar. Co komu miło, choćby na poły zgniło. L. Tak mi Z. w złotogłowiu, jak i w zgrzebnej szmacie. Pot. (= *trup trupem*). Rychlej suchy pniak zgnije, nim uschnie zielony. Pot. Bóg nie dał nawet Z. ich ciałom. Kaczk. Przen.: *zmarnieć:* Zgnijesz, łotrze, w więzieniu. Przen. *zgnuśnieć w zastoju, zwątleć, obumrzeć:* Ludność zgniła pod ręką Rzymian.

Zgniecenie, a, blm., × **Zgniecienie** l. czynność cz. **Zgnieść:** Gdy ciało gęstszym robimy, przykładając z wierzchu inną siłę ściskającą go, nazywa ś. to zgięciem a. zgnieceniem Rogal. Zgniecienie. Troc. 2. gór.: Z. pokładu = *gdy warstwa tak jest ściśnięta między stropem i spągiem, iż prawie znika, a dalej znowu grubieje.* Łab. Z. chodnika = **niżczyzna** *lub* **wążczyzna,** *stosownie do tego, czy chodnik ściśnięty z wierzchu, czy z boków.*

× **Zgniecienie, a,** blm., p. **Zgniecenie.**

Zgnieciony, × **Zgniecony** im. od **Zgnieść:** Rany od upadku, od otarcia, od postrzału zgniecionemi ranami nazywane bywają. Perz.

× **Zgniecony** p. **Zgnieciony.** Troc.

Zgnieść, zgniecie, zgniótł, nied. **Zgniatać** l. *gniotąc stłoczyć, ścisnąć; sprasować; spłaszczyć, ugnieść, zmiażdżyć; pognieść, zmiąć, zmiętosić:* Zgniótł list w kulkę i do kosza cisnął. W pulchnym łożu miękkie zgniatać pierze. Hul. Suknia zgnieciona, jakby ją kto psu z gardła wywlókł. Machina zgniotła mu palce. Przen.: *zdusić, stłumić:* Zbrodnia i przemoc zgniotły niewinność i prawość. Rzew. Nadzieje swoje nazwał nierozumnemi i choć z bólem serca, zgniótł je i zdeptał. Bał. 2. hut. Z. żelazo = *skuć je młotem na płask, aby wygnieść z niego żużel.*

Zgniewać, a, ał, *zagniewać, zezłościć, rozzłościć, rozgniewać, zirytować, rozsierdzić:* Zgniewałaś mnie, boś mi gęby nie dała. Zląkł ś. Jasiek, że ją zgniewa. Tet. Z. ś. *rozgniewać ś., zirytować ś., zagniewać ś., rozsierdzić ś., unieść ś. gniewem, wpaść w gniew, zezłościć ś., rozzłościć ś:* Jam

zgniewana. Mias. Oszczep pogramia mężów zastępy, gdy córka mocarza zgniewa ś. na nich. Ml. Żeby ś. król o to nie zgniewał. Kaczk. Gdy go tym wszyscy prześladować zaczęli, zgniewany wyszedł z domu. Bał. [Pani ś. ponos wieldze zgniewała]. Korcz.

Zgniewanie, a, blm., czynność cz. **Zgniewać.**

Zgniewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgniewać ś.**

Zgniłak, a, lm. i p. **Zgniłek.**

Zgniłcowy przym. od **Zgniłec,** *szkorbutowy, skorbutowy:* Wrzody w czeluściach z zgniłcowej krwi lub z lubieżnej nieczystości pochodzące. Perz.

Zgniłec, lca, lm. **lce** l. p. **Zgniłek.** 2. bart. *choroba pszczół z zepsucia zalążków.* 3. lek. *gnilec, skorbut, szkorbut.*

Zgnilizna, y, blm., × **Zgniłość** l. *zgnicie, gnicie, rozkład:* Z. (putredo, putrescentia) gnicie, × zgniłość, × gnilizna. Zgnilizną już starzec śmierdzi. Troc. Usposobienie krwi do zgnilizny. 2. *miejsce zgniłe, rzecz zgniła:* Z. moralna = *ostateczny upadek moralny, zepsucie, demoralizacja, gangrena moralna.* 3. bot.: Biała Z. = *choroba drzewa, polegająca na zmniejszeniu ś. w nim węgla.* 4. wet. *padlina owiec.*

Zgniliznowy przym. od **Zgnilizna;** Grzybki zgniliznowe, saprofityczne, czerpiące pożywienie z rozkładających ś. ciał organicznych.

Zgniluch, a, lm. **y** p. **Zgniłek.**

Zgniławy *zgniły nieco, napół zgniły:* Odkryła głowę, chcąc ochłodzić rozpalone skronie w tej zgniławej powodzi. Zap.

Zgniłek, łka, lm. **łki, Zgniluch, Zgniłosz, Zgnilec, Zgniłak** *gnojek, człowiek gnuśny, leniuch, ospalec, gnój:* Ty zgniłku, piecuchu, niedołęgo! Ja szabli na ciebie, zgniłku, nie potrzebuję. Krasz. Legawa suka go urodziła, pokrakę... Z., obieżyświat. Prus.

× **Zgniłka, i,** lm. **i,** × **Gniłka** l. *gruszka zgniła, ulęgałka:* Przebierać jak w zgniłkach. 2. w lm. a) *rzeczy pogniłe:* Zgniłki na dziesięcinę zostawiono. (= *snopy zgniłe*). b) *dom stary, próchno, ruiny, rudera.* Troc.

Zgniłosz, a, lm. **e** p. **Zgniłek.**

× **Zgniłość, i,** blm., p. **Zgnilizna.**

Zgniły, † **Gniły, [Gniły, Zgnity]** l. *który zgnił;* Zgniłe jabłko, drewno. Troc. Kłamstwa strzegł ś., jak zgniłego psa. Petr. Kain ten krwią zbluzgany, rozpustą Z. Krasz. [Choć z wirchu zdrowe, środzi zgnite]. Matl. 2. *zepsuty, stęchły, śmierdzący:* Moszcz światum oddał zgodny, Bogu fus oddaję; światum poświęcił kokosz, Bogu zgniłe jaje. Kulig. 3. *zwątlony, zgrzybiały, niedołężny:* O smutku, o rozpaczy, o mój wieku Z., na tożem tak długo żył? Mor. A. 4. *gnuśny, leniwy, ospały, bojaźliwy:* *Ignavus*, leniwy, Z., bojaźliwy. Mącz. 5. [Z.] *leniwy, nieskory:* [Z. do płacenia]. 6. Kolor Z. = *brudno-zielony.* 7. † Zgniłe morze = morze Azowskie. Troc. 8. garb.: Dębina zgniła, p. **Dębnica.** Moczka zgniła, p. **Moczka.** 9. lek.: × Zgniłą gorączka, × gnilec ostry gorączkowy (febris putrida) = *gorączka gnilna:* Wielką gorączkę nazwano zgniłą gorączką stąd, iż bardzo łatwo soki ciała w tej chorobie psować ś. i gnić poczynają. Perz. Panujące zgniłe choroby najpospolitszą stają ś. przyczyną do zarazy. Świt.

× **Zgniotłość, i,** blm. *własność tego, co może być zgniecionym.*

[Zgnity] p. **Zgniły.**

Zgnoić, i, ił, nied. **Zgnajać** l. *sprawić, aby co zgniło, dać czemu zgnić:* Jak ten pas w ziemi zgnił, tak ja zgnoję pychę Judy. Wuj. Buntownika tego Bolesław do, więzienia wtrąciwszy, zgnoił. Błaż. Potym był pojman i w więzieniu zgnojon. Biel. M. Znajdzie ś. drugi, co piętnuje, co bije do umoru, co w tarasie zgnoi. Opal. Na wrzód plastry przykładają, aż ś. sam zgnoi i przepuknie. Petr. 2. *uprawić gnojem, nawozić gnojem, umierzwić obficie:* Z. rolę. Zgnojone role. Ek.

Zgnojenie, a, blm., czynność cz. **Zgnoić.**

Zgnuśniałość, i, blm., rz. od **Zgnuśniały; Zgnuśnienie.**

Zgnuśniały *który zgnuśniał.*

Zgnuśnić, i, ił *uczynić gnuśnym.* Kźn.

Zgnuśnieć, eje, ał *stać ś. gnuśnym, zleniwieć, rozleniwić ś., zasiedzieć ś. w bezczynności, ociężeć, zniedołężnieć:* Święty pokoju, ty masz wadę w sobie, że ludzie radzi zgnuśnieją przy tobie. Kochan.

Zgnuśnienie, a, blm. l. czynność cz. **Zgnuśnić.** 2. czynność cz. **Zgnuśnieć; Zgnuśniałość.**

Zgoda, y, lm. **y** l. *zjednoczenie woli własnej na pewnym punkcie z wolą obcą, zgodzenie ś., brak sprzeczności, zgodność, jednomyślność, jedność, harmonja:* Brat brata radby, w czym mógł, podstąpił a oszukał: z przyrodzenia rzadka Z. Rej. Rzadki jest ptak feniks na świecie, ale to jeszcze rzadszy ptak: między bracią Z. Rej. W zgodzie z małej rzeczy wielkie rosną. Rej. Użycz pokoju nam i świętej zgody. Kochan. A najprzód starajcie ś. o społecznej zgodzie. Kochan. Spólna ojczyzna i matka miła, jako was do zgody wiąże i zniewala! Skar. Aby wszyscy, jako jednego ojca dzieci, zgodę i miłość braterską zachowali. Skar. Gdy poddane i ubogie uciskać, to tam Z. Skar. Z. wszystko trzyma, a niezgoda wszystko rozprasza i gubi Skar. Z. wszystkiego dobrego jest matką. Skar Daj nam ducha miłości, jedności i zgody, jako braci rodzonej jednego ojca. Skar. Jeśli szaty miłości i zgody braterskiej nie mamy, izali nas nie wypędzą z rozkosznego godownika i z gód Pana naszego? Skar. Między wszystklemi cnotami zupełna panuje Z., ani jedna drugiej pierwszeństwa bierze, niektóre atoli z nich niektórym osobom składniej przypadają. Pilch. Ja do zgody, jak ryba do wody. Prz. Ja dziś do zgody, jak do wódki. Kon. Żadną ś. rzeczą tak Z., z której wszystko dobre pochodzi, między ludźmi nie wiąże, jako jednym Bogiem i wiarą jedną. Skar. Snadniej przyjdziem ku obronie, kiedy będzie Z. Biel. M. Lepsza Z., niż zwada; Z. wszystko mnoży, niezgoda wszystko kazi i domy uboży. Szymon. Gdzie Z., tam i siła. Pot. Gdzie Z., tam Pan Bóg mieszka. Rys. Trudna Z. z ogniem woda. Kn. Z. buduje, niezgoda rujnuje. Prz. Życie w pokoju i wzajemnej zgodzie. Mias. Z. rodem z nieba. Koch. W. Milszy mi z tobą, gdy nieba pozwolą, przy miłej zgodzie kąsek chleba z solą. Koch. W. Wszystkie w świecie zgodą trwają państwa. Szost. Zgodą małe rzeczy mnożą ś., a niezgodą wieczne niszczeją. Groic. Za zgodą małe rzeczy pomnożone bywają, a za różnicą niszczeją. Gil. Kto ma zgodę na pieczy, zgodzi ś. z przyjacielem w każdej rzeczy. Rys. Niezgoda jedność dzieli, śmiała trąbić na trwogę i kłaść w strzemię nogę. Mias. Przez niezgodę tracą ludzie świebodę. Rys. Wolność niezgodą ginie. Żegl. Nie bardzośmy w zgodzie. L. (= *nie bardzo zgodni, nie w wielkiej przyjaźni, nie w najlepszej harmonji, jesteśmy z sobą na polityce*), Z. między nami, jak wilkom z barany. Rys. Spiknęli ś. z sobą i konspirowali, lecz przeklęta Z.

takowa, która ś. dzieje ze zgubą. Dambr. *(=związek, porozumienie, sojusz).* Dotąd powszechna między bracią Z. nad wszystkich wyżej stawi Wallenroda Mick. Żyją z sobą w zgodzie. Mick. Niech Z. między nami kwitnie. Mick. Być w zgodzie z sobą. *(=nie przeczyć sobie).* Być w zgodzie z sumieniem swoim *(=w porządku)* Z. między częściami dzieła, Z. barw, dźwięków *(=zgodność, wzajemna odpowiedniość, składność.)* **2.** *zgodzenie ś., zezwolenie, przystanie na co, przyzwolenie, aprobata:* Marszałek sejmowy, po trzy kroć zapytawszy ś., jeśli jest Z. na przyjęcie czytanego projektu, potrójną usłyszał jednomyślność. Djar. gr. Krzyknęły zgodnie obydwa narody, Polska i Litwa: niemasz na to zgody. L. Z.! wyraz przyzwolenia, przystawania na co. L. Propozycją w radzie podający, niżeli przyjdzie *ad turnum*, pyta ś. zgromadzonych, czyli jest Z.. Słowo Z., a też milczenie, oznacza jednomyślność. Skrzet. Hasłem w obradach polskich jednomyślności jest Z. Jeżow. Po skończonym czytaniu konstytucji ogólny powstał okrzyk: Z.! Z.! Ust. Czy Z. na to, kochaneczko? — Niech będzie Z. L. Dłonią w dłoń uderza: Z! Z! L. *(=no, dobrze! dobrze!)*, Z., idziem, gdzie każesz, będziem ś. sposobić. a. odważnie zginąć, lub odważnie pobić. Wyb. Daj mi rękę! wszystko ci wybaczam. — Z., i ja cię także przywracam do dawnej łaski. Wyb. Pobrali ś. za zgodą (a.: ze zgodą) rodziców. Za zgodą stanów państwa. A, Z. już! Z! niech ś. młodzi kojarzą. Syrok. **3.** *układ, zgodzenie ś., umowa, ugoda, (szczeg. służących z chlebodawcami):* Iść do zgody. Parobek był już u zgody. [Szukał parobka na zgodę. Jak ty będziesz na tej zgodzie. Zgody z nim żadny nie robił]. Wracam od zgody. Są pomiędzy państwem takie zgody, że kto wprzódy ozdobi wiankiem ... Pol. **4.** po sporze, po starciu ś. z kim = *pogodzenie ś., porozumienie, pojednanie, pokój, rozejm:* Lepsza słomiana Z., niż złoty proces. Prz. Z. między nami, Doroteczko! L. Przyznać ś., upokorzyć ś., przeprosić, i Z.! L. *(=i koniec, i cała rzecz, i po wszystkim, i cicho, i sza).* Lepsza Z. łyczana niż proces rzemienny. Prz. On chce zginąć lub wygrać, lecz pokój przekłada nad zwycięstwo, bo milsza Z., niż zwada. Jabł. No, no, już Z. z nami! L. Niema zgody! chcę satysfakcji. L. Z. obejmuje w sobie wszelkie umowy, spory jakiegokolwiek bądź rodzaju kończące. Świt. Z. na trzy lata! Prz. Między stronami wojującemi nastąpiła Z. *(=pokój, rozejm, kompromis).* Przywieść, nakłonić przeciwników do zgody. Zaprowadzić zgodę. **5.** Niech żyje Z.! = *nazwa pewnego pasjansu.* **6.** gram. *zgadzanie ś. z sobą wyrazów w zdaniu według prawideł składni:* Z. przymiotnika z rzeczownikiem. Składnia zgody. Co mi po tym, że wiersze twoje pięknie kształcisz, jeżeli łamiesz zgodę, jeśli język gwałcisz? Dm.

× **Zgodliwie** przys. od **Zgodliwy.** Wen.

× **Zgodliwość, i,** blm., p. **Zgodność.**

× Zgodliwy p. **Zgodny.**

† **Zgodł** p. **Zgodnąć.** B. Sz.

[**Zgodnąć, nie, nął,** nied. **Zgodywać**] *zgadnąć, odgadnąć;* Zgodywać zagadynki *(=rozwiązywać zagadki).*

† **Zgodnąć, dnie, dł** *ocenić, oszacować.* B. Sz.

Zgódnie, × **Zgodno** przys. od **Zgodny;** × **Zgodliwie:** Umysł pasterzów tych był zgodny; nie chce jeden tam, drugi sam, ale wszyscy Z. mówią: pójdźmyż do Betleem. Dambr. *(=w jeden głos, chórem).* Anna spokojnie i zgodliwie z mężem swoim żyła. Białob. Tak lepiej i zgodliwiej z Pismem św. Białob. Pozwólcie jeszcze, bym ś. ku pożytkowi dusz waszych zgodniej wytłomaczył. Bals. *(=stosowniej).* Wszyscy razem Z. wyciągajcie ramiona *(=jednostajnie, równo).* Z. z życzeniem Pańskim. *(=stosownie, odpowiednio do niego).* Z. z tym, com wyżej powiedział *(=w myśl tego).* Z. z oryginałem. Żyli z sobą Z. *(=w zgodzie, w harmonji, w jedności, zgadzając ś.).* Chór śpiewa Z. *(=równo).*

Zgodniebrzmiący *zgodny co do brzmienia.* Bobr.

† **Zgodnienie, a,** blm., czynność cz. † **Zgodnąć.**

[**Zgodnięcie, a,** blm.] czynność cz. [**Zgodnąć**].

Zgodno I. × Z. p. **Zgodnie.** 2 [Z.] *zgoda, dobrze; prawda, wistocie, rzeczywiście:* Oknembyś mi go podała. — A Z. Jest mi Zosia. — Z., prawda.

† **Zgodnocięgły** *harmonijny, harmonijnie nastrojony:* Ciebie ja, luba Irene, wspomionę, ilekroć zgodnocięgłą strunę palcy swemi nawiedzę. Ryb. J.

× **Zgodnodźwięczny** *harmonijny:* Jak mistrz z klawiszów wprawną ręką wydobywa zgodnodźwięczne tony. Rzew.

× **Zgodnodźwięk, u,** lm. i p. **Zgododźwięk.**

Zgodność, i, blm. I. rz. od **Zgodny;** × **Zgodliwość,** × **Zgodnota,** *zgoda, kongruencja:* Wszelkiego pożytku jest we wszelkich staniech pokój, Z., swarność. Gil. Z. kolorów, dźwięków *(=stosowność, harmonja, dobór umiejętny).* Z. kopji z oryginałem. *(=tożsamość).* Własną ręką podpisano: tak ma stać ś., Lucyferes, a za Z.: Hadramelach. Mick. Z. zeznań. *(=jednozgodność).* Z. poglądów. Gdy w małych szczegółach nie są zgodne, w ogólnej zgodności objawiają, że płyną z jednego czasu. Lel. **2.** mat.: Z. liczb, p. **Kongruencja.**

Zgodny, × **Zgodliwy** I. † **Zgodny,** przym. od **Zgoda:** Cena zgodna. B. Sz. *(=umowna, umówiona, o którą ś. zgodzono).* **2.** *miłujący zgodę, mający ją na celu, nie złośliwy, zgadzający ś. z drugiemi, przystający na jedno z innemi, cichy, potulny, karny, swarny:* Umysł pasterzów tych był Z.; nie chce jeden tam, drugi sam, ale wszyscy zgodnie mówią: pójdźmyż do Betleem. Dambr. Bracia zgodliwi są wielkie dziwy. Kn. Zgodne państwo, zgodni bracia. Troc. Zgodnych nikt nie przełamie. Rys. Lepszy jest huf jeleni zgodliwych, które lew pod sprawą wiedzie, niżli huf lwów niezgodliwych, którzy ś. sami kąsają. Rej. Byłby sam Bóg hetmanem w ich zgodliwej sprawie. Paszk. *(=mającej zgodę na celu, pokojowej, kompromisowej).* [Franek Z. był]. Ork. Bądź zgodliwy z twoim przeciwnikiem rychło, póki jesteś w drodze z nim. Bud. (zgódź ś. z przeciwnikiem twoim. B. G.; pogódź ś. L.). Ziele to bydło w jarzmie niesworne i niezgodliwe czyni pokorne, ciche i zgodliwe. Syr. Po śmierci Prokulfa zgodnym ś. stał, aby osierociałą po nim katedrę posiadł. Nies. *(=skłonnym, gotowym, chętnym).* Zgodne tony *(=harmonijne).* Chór Z. *(=równy).* Muzykowie, naciągając i spuszczając struny, wdzięczne pienia i zgodliwe czynią. Petr. Z muzyki zgodnej dusza jest złożona Km *(=zgranej).* Zgodna muzyka, zgodne dźwięki. Troc. **3.** *jednakowy, podobny, jednozgodny:* Od grobu jak ś. wróciły do jedynastu uczniów, co wiedziały, wszystko im zgodnym głosem oznajmiły. Odym. *(=jednobrzmiącym).* Przed ludem Z. głos puścili. Odym. Zgodne zapatrywania *(=nie sprzeczne, nie różniące ś.).* Z. = podobny. Napom. Z. z oryginałem. **4.** × Z. *stosowny, zgadzający ś., odpowiedni:* Oczy, jakżeście z myślami zgodliwe. L. Zgodne doskonanie (conformitas) *(=zgodne z celem, należyte wykonanie).* Zgodną na to dał

odpowiedź. Troc (= *godną*). **5.** × Z. do czego, ku czemu, na co = *zdatny, przydatny, odpowiedni, podatny, nadający ś., zdolny:* Ptaki dopóty pisklętom swoim żywność do gniazd noszą, póki pisklęta przez nabycie skrzydeł i siły nie staną ś. zgodnemi do szukania żeru. Bals. Pompejskie łodzie lekkie, średnie, rącze, natrzeć i umknąć i otoczyć zgodne, cesarskie ciężkie i w miejscu stojące, skąd przyleniwsze i nie tak zawodne. Chr. Rzecz zgodna do zamącenia państwa tego. Troc. Obaczę, jeżeli topór do tego Z. Troc. Światum wino dał, Bogu zaś lagier daruję, moszcz światum oddał Z., Bogu fus oddaję. Kulig. (= *dobry, cenny, wartościowy*). Czy podobna, by umysł jego wspaniały był zgodnym do podobnych czarności? L. Z. do berła. **6.** mat.: × Zgodne linje (Troc) = *równoległe, paralelne.*

× **Zgododźwięk, u,** lm. i, × **Zgodnodźwięk** poet. *harmonja:* Objaw mi, Boże, jak jedno dzieło Twych ręku różnić ś. może w tym zgododźwięku! Gosz. Niechaj ucho surowo zgodnodźwięku pilnuje. Sł. wil.

Zgodzenie, a, blm., czynność cz. **Zgodzić.**

Zgodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgodzić ś.**

× **Zgodziciel, a,** lm. e *ten, co zgadza, rozjemca, pojednawca, kompromisarz.* L.

× **Zgodziciełka, i,** lm. i forma ż. od **Zgodziciel.** L.

Zgodzić, i, ił, nied. **Zgadzać** I. kogo = *godząc zbliżyć, przywieść do zgody, pogodzić, pojednać:* Jeśli kto rozróżnionych przyjaciół chce Z., musi wprzód od jednego do drugiego chodzić. Pot. Wadzących ś. zgodził. Troc. Przen.: Umie Z. pożytek z przyjemnością (= *przystosować, połączyć, skojarzyć*). **2.** ∔Z. sprawę = *zagodzić, załagodzić, załatwić polubownie:* Gdy już sprawa do sędziego przyjdzie, zgodzona być nie może. Sz. **3.** *uzgodnić, ujednostajnić, usunąć sprzeczności, znieść różnice, zbliżyć jedno do drugiego:* Dziateczki, śpiewajcie, głosy zgadzajcie. L. Postanawiamy, aby artykuły sejmikowe korygowali i między sobą zgadzali. Herb. Deputaci ci prawa litewskie z statutem polskim co najbliżej zgadzać mają, aby już w jednej Rzpltej jednaka sprawiedliwość ludziom iść mogła. Vol. (= *konfrontując uzgodniać*). Trzynaście latopisczów zgadzałem, konkordowałem i w jedno miejsce dla wybadania prawdy znosiłem. Stryjk. Ja nigdym ś. więcej nie zdumiał, jedno gdym te artykuły przeczytał i pilnie zgadzał z świadectwy Pisma św. Baz. (= *porównywał*). Francuskie tłumaczenie z łacińskim zgadzał, aby mógł po łacinie błędy pokazywać ludziom. Baz. **4.** co = *stargować, zamówić, obstalować:* Z. sobie, dla kogo co u rzemieślnika. Troc. Z. kogo = *porozumiawszy ś. co do warunków, nająć, umówić:* Z. ludzi do roboty. Z. woźnicę, kucharza. **5.** ∔Z., [Z.] komu = *dogodzić, schlebiać, hołdować:* Młodzież, na rozum nie dbając, a żądzom tylko zgadzając, zdrowie i sławę tracą. Kochan. Gdy złym bliźnim zgadzamy, a karność potrzebną opuszczamy, onemiż samemi Bóg nas karze. Skar. Tak poczynała w swym osierocenin, cnocie zgadzając tylko a zbawieniu. Groch. **6.** ∔ Zgadzać dokąd = *zmierzać, zdążać, godzić dokąd:* Tak pięknym bywa Amor, a tak ś. wymuskuje, kiedy na taniec do swej matki zgadza. Mor. A. **7.** [Zgadzać] *godzić, czyhać:* Zgadzać na czyją duszę. **Z. ś. I.** Zgadzać ś. z kim = *żyć w zgodzie, zgodę zachowywać, być w zgodzie, być jednej myśli, jednego usposobienia, zdania, jednych upodobań:* Kto ś. z drugim rad nie zgadza, osobno sobie niech dogadza. Kn. Zgadzają ś. jak pies z kotką. Rys. Kto ś. sam z sobą nie zgodzi, temu żaden nie dogodzi. Kn. (Kto sam z siebie nie kontent, lub sam z sobą sprzeczny. L.). Do podobania ś. dobrze ludziom i to ci posłuży, kiedy ś. z ludźmi zgadzać będziesz, ani zawżdy będziesz patrzał tego pracowitego ćwiczenia, ale biesiady, towarzystwa, żartów, krotofil, tańców i innych pociech z chęcią pomożesz. Górn. (= *utrzymywać z niemi stosunki, żyć z niemi*). Kto ma zgodę na pieczy, zgodzi ś. z przyjacielem w każdej rzeczy. Rys. Nie zgadzam ś. z kim, nie trzymam z kim, różnię ś. od kogo. Kn. Uczeni ś. w tym nie zgadzają. Troc (= *różnią ś. w zdaniach, w mniemaniach*). Ja ś. zawsze zgadzam z wolą nieba i z wolą starszych. Mick. Zofja ś. także z wolą opiekunów zgadza. Mick. Przen.: (o rzeczach) *być zgodnym, stosownym, pasować do czego, odpowiadać czemu, ujść = nie razić, kwadrować z czym:* Zgadza ś. z Pismem św., z twoim zdaniem, z wolnością. Troc (= *nie przeczy wolności*). Te kolory nie zgadzają ś. z sobą (= *kłócą ś. z sobą, odskakują od siebie*). Zgodzi ś. ta farba najlepiej do tej maści. Troc. Głosy tej muzyki, tego chóru nie zgadzają ś. z sobą (= *rażą rozdźwiękiem, dysonansem, dysharmonją*). Jedno z drugim ś. nie zgadza (= *nie klei ś.*). To sukno każdemu mieszczaninowi ś. zgodzi. Troc. Często charaktery małżonków nie zgadzają ś. (= *źle bywają dobrane*). **2.** z kim na co = *zaaprobować co, pisać ś. na co, przystać, zezwolić, przyzwolić, zdecydować ś. na co, przychylić ś., skłonić ś. do czego:* Zgodził ś. na dalszą podróż. Stany ś. na to nie zgodzą. Troc. Na to, proszę aspana, nigdy ś. nie zgodzę. Syrok. Gdy o hetmana rada była, wszyscy ś. na Tarnowskiego zgodzili (= *opowiedzieli ś. za nim, przystali nań*). Zgodzisz ś. na to, że tak być nie powinno (= *przyznasz*). Nie mogę ś. z tym Z., żeby to miało być dobrze (= *pogodzić ś. z tą myślą, nie mieści mi ś. w głowie*). **3.** *pojednać ś., pogodzić ś., porozumieć ś.:* Zgodzą ś., jak ś. każdy już zmorduje, bo zwyczajnie po wojnie pokój następuje. Niem. Ludzi wiązali do trupów, tak że członki z członkami ś. zgadzały. Warg. (= *przystawały do siebie*). Jest to u Porty zrozumienie, że ś. zabawy z gospodarską usługą Z. nie mogą. Kłok. Przeciwne rzeczy ś. nie zgodzą. Kn. Zrana Helenę przechodzi, w wieczór z babami ś. zgodzi. Li. (= *narówni z babami*). Jego usta ś z sercem zgodziły. Lubom. Niechaj słowa ś. zgadzają prawdziwie z uczynkiem. Bardz. (= *idą w parze*). Niech ś. sprawy zgadzają z wyznaniem. Lach. Chciałeś ś. udać za kawalera dobrego, lecz wacpana ręka nie zgadza ś. z językiem. Boh. Czy tylko słowa twoje zgadzają ś. z prawdą? L. (= *nie mijają ś.*). Pochlebniki umieją ś. z pańską myślą zgadzać a w nótę jej trafić. Kosz. Sakramenta starozakonne z sakramentami nowego zakonu nie są równe i nie zgadzają ś. z sobą. Salin. Zgadzać ś. w mowie = *toż samo mówić, zmówić ś. na jedno potakiwać, przyświadczać komu:* Gdy nas opadli bandyci, na jedną powieść zgadzaliśmy ś. wszyscy, co nam najbardziej pomogło. Warg. Ludzie o tobie ś. nie zgadzają. Rej. (= *różnie mówią*). Zegarki nasze zgadzają ś. (= *idą jednakowo, wskazują jedną godzinę*). Niem. Nie wierzę ja temu! — Zgódźże ś. wacpan. L. **4.** *ułożyć ś., umówić ś., wejść w układy, w argi:* Śmierć moja u sądu oczyma świecić, dopieroż o basarunk nigdym ś. nie zgadzał, anim o jawne

zbrodnie nie zjednywał wieży. Koch. W. **5.** w targu, o kupno = *umówiwszy ś. o cenę, przyjąć ją; stargować co:* Zgódź ś. z kupcem o tę wielką kłódkę, którą targowałem przy tobie; nie chciał jej wczoraj dać od dwudziestu złotych, daj mu dziś 21, byle mnie tylko nie podkupił nikt. L. **6.** na służbę, do obowiązku, do kogo = *przyjąć służbę, obowiązki, zawarszy ugodę:* Zgodził ś. za lokaja. Zgodziła ś. za niańkę do dwojga dzieci. Zgodziła ś. do doktora. Kucharka zgodziła ś. i wzięła już zadatek. **7.** † Z. ś., [Z. ś.] na co, do czego = *zdać ś., przydać ś., nadać ś., być użytecznym:* Aczbym ci co pisał o niej (o kani), ale nie wiem, na coć ś. Z. ma, ale że szkodę czyni, tedy jej nie żal dostać. Cyg. (Kuropatwa) rozkoszny to ptak, do stołu ś. zgodzi Cyg. O krasce aczcibych co napisał, aleć ś. nie zgodzi ninacz. Cyg. Nie zgadzam ś., nie przygadzam ś., nie strafiam ś. do czegó, *non sum aptus.* Ku. Ku czemu ś. najwięcej Z. będziem mogli, w tym ś. najwięcej ćwiczyć mamy. Kosz. (= *będziemy mogli być zdolnemi).* Do tego ś. to zgodzi. Kn. Wszystko, co Bóg stworzył, służy ku pożytku naszemu, abowiem to, co ś. nie zgodzi użytkowi ciała, zejdzie ś. na pożytek duchowy. Łęcz. **8.** † Z. ś. *przygodzić ś., zdarzyć ś., wydarzyć ś., przytrafić ś., trafić ś., złożyć ś.:* Zgodziło ś. potym, aż mąż onej umarłej żony pojął żonę tego umarłego męża. Ort.

Zgoić, i, ił, nied. **Zgajać** *zagoić, wygoić, uleczyć, zabliźnić:* Z. ranę. Nie odnawiaj rany zgojonej. Kn. **Z. ś.** *zgoić ś., zabliźnić ś., uleczyć ś., wygoić ś.:* Ręka ś. zgoi, lecz cięższa w sercu dokucza mi rana, tej mi lekarstwo żadne nie zgoi. L. Rana ś. zgoi, a słowo ś. nie zgoi. Rys.

† **Zgoistość, i,** blm., rz. od **Zgoisty.**

† **Zgoisty** p. **Zgojny.** Troc, L.

Zgojenie, a, blm., czynność cz. **Zgoić.**

Zgojenie ś., a ś., blm., czynność cz. **Zgoić ś.**

† **Zgojny,** † **Zgoisty** I. *możliwy do zgojenia, uleczalny:* Zgojny raz. Chr. Rana zgojna. Chr. **2.** *zdolny zgoić:* Lekarstwo zgojne. L.

Zgoleć, eje, ał *stać ś. gołym:* To wszystko, za pozwoleniem, zgolało. Krasz.

† **Zgolemo** przys. od **Zgolemy:** W ten czas trzeci, zabrawszy ich w czapkę Z., od wozu umyka. Glicz. (=*pełno, czubato).* Masło naśladuje przyrodzenia mlekowego, dlatego, biorąc je Z., żywot purguje mocno. Urzęd. Com świeżo od Z. ścierwem jadowitym Pytona gniotącego wyszpilował godnie. Żebr. *(pestifero tot jugera ventre prementem).*

† **Zgolemy** I. *doszczętny, zupełny, kompletny:* **2.** *sam w sobie, sam przez ś. wzięty:* O tych więc inszych gadkach dzień długi strawiła, światłości zgolemą część powzdają wieczerzy. Żebr. *(= lucis partem ultimam).* Niektórzy moczą perły cało w soku limoniowym w zakrytym zgolemym naczyniu. Sien. Łuk pospolity główki drobne, nie jako pierwszy zgoleme, miewa. Syr.

Zgolenie, a, blm., czynność cz. **Zgolić.**

Zgolić, i, ił, × **Zgolnąć,** nied. **Zgalać.** I *goląc zebrać, ściąć; ogolić:* Z. wąsy. Przen.: *skosić:* Kłęby dymu pokrywają swoją czarną osłoną zgoloną ziemię. Szukasz mędrców? i ci w grobie, Tales, Bion, Solon, Zeno, Kleant w jednej dobie i Periander zgolon. L. (= *skoszony, zmieciony, sprzątnięty przez śmierć).* Przen.: *obedrzeć, ogołocić, oporządzić kogo.* Sł. wil. **2** *uderzyć kogo silnie, zdzielić, wyciąć.* Sł. wil. **3.** [Z.] *zjeść doszczętnie, zmieść, sprzątnąć.* **4.** [Z. kogo] = *wystrychnąć na dudka, ograć w karty; odpowiedzieć tak, że przeciwnik musi zamilknąć.*

× **Zgolnąć, nie, nął** p. **Zgolić.**

× **Zgolnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zgolnąć.**

Zgoła przys. *ze wszystkim, całkiem, zupełnie, wogóle, krótko mówiąc, jednym słowem, słowem, bezwzględnie, bezwarunkowo, absolutnie, wprost, ze wszech miar, w każdym razie; wcale, bynajmniej:* Rzecz, która nigdzie nie jest, Z. nie jest. Zigr. Z. nic. Jest to Z. nieoszacowany człowiek. L. Cokolwiek mówimy, było mówiono; cokolwiek piszemy, było pisano; cokolwiek działamy, inni już to działali. Z. niemasz nic nowego pod słońcem. Kras. Bywają niektóre potrawy słodkawe, ale nie Z słodkie; drugie też bardzo słodkie, które nazywają drojkie. Syk. Rzeczy zbawiennych proś Z Hrb. (=*bezwarunkowo).* Co według czasu pozwalają, tego nie Z. pozwalają. Petr. (=*nie bezwzględnie).* Kiedy Pismo św. mówi, że złodziej ma być obieszony, rozumieć to masz, iż nie Z., ale władzą urzędową i za prawem pisanym ma być obieszon. Sz. (=*nie poprostu, nie parfors).* Straciwszy wszystkie włosy, i z tyłu i z czoła, cóż ci już zbywa stracić, łysy? głowę Z. Min. (=*chyba już tylko).* Kiedy więc na targ przyjechał, przedał zboże, a nie czekał; teraz Z. trzeba prosić i z domu do domu nosić] Gdzieniegdzie jedli w sieniach, albo i Z. przed domami. Reym. Niebo przecierało ś. już zdziebko nad ziemią czarną, głuchą i Z. w mrokach zagubioną. Reym. Z. wino nie jest przyczyną pijaństwa, ale wino wiele pite. Petr. (= *samo przez ś.).* Z. odmówił, nie chciał odpowiedzieć. Troc. (=*wręcz).* Zrazu nie podobała mu ś. Z., podziwiał tylko jej grę na fortepianie. Chm. W waszą furtę nie pukałem Z. Syrok. Z. ruch był w. mieście. Rzew. Możnaby zniszczyć wszystkie zamki i klucze i wyrzucić, jako przedmioty Z. zbyteczne i niepotrzebne. Jun. Myślałem, że Z. anioł. Sienk. (=*iście, poprostu, wprost).*

† **Zgołacać, a, ał** p. **Zgołocić.**

† **Zgołacanie, a,** blm., czynność cz. **Zgołacać.**

× **Zgołoborzenie, a,** blm., czynność cz. **Zgołoborzyć:** Po zgołoborzeniu kraju. Pol.

× **Zgołoborzyć, y,ył** *zamienić w gołoborze:* Piaszczyste, zgołoborzone zagórki. Pol. × **Z. ś.** *zamienić w gołoborze:* Gdzie nieoględnie wycięto sośniny, zgołoborzył ś. kraj. Pol.

† **Zgołocenie, a,** blm. I. czynność cz. **Zgołocić. 2.** czynność cz. **Zgołocieć.**

† **Zgołociały** *który zgołocial:* Naprzyjmował sobie buntownik ludzi zgołociałych i tułaczów. B. B. (ludzi lekkomyślnych. B. G.). (=*oberwusów, obdartusów, hołotę, hałastrę, tałałajstwo).* Hultaj Z. Klon.

† **Zgołocić, i, ił,** nied. † **Zgołacać** *ogołocić, obedrzeć, zrobić gołym, złupić:* Tym, których spędzono z szańców, mówili, iż dla żadnej przyczyny nie trzeba było zgołacać miejsca swego. Warg. (= *opuszczać).* Cały obóz na czele i po lewej stronie zgołocony baczyli. Warg. Drzwi zamykamy przed temi, którzy, dla Chrystusa zgołoceni, pomocy a schronienia od nas potrzebują. Żarn.

† **Zgołocieć, eje, ał** *stać ś. gołotą, stać ś. gołym, obdartym, hołyszem, stracić mienie:* O szlachcie, co zgołocieli. Vol.

[**Zgołościeć, eje, ał**] *ogołocieć, stać ś. gołym:* Nareszcie przyroda zgołościała zupełnie, przyoblekła posępne barwy żałoby. Dyg.

[**Zgołościenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgołościeć.**

I. Zgon, u, lm. **y I.**=**Skon.** Ciek. Śpiewam sobie przy ostatnim zgonie. Koch. W. Z. przekładać chwalebny nad żywot nikczemny. Tremb. Kiedy mnie ojciec stary żegnał przy swym zgonie. Karp. Gdziebym ś. nie usuwał nikomu do zgonu. Karp. Z. chwalebny Żółkiewskiego. Cz. Stary Gowo-rek przy zgonie oglądał Leszka na tronie. Niem. Do zgonu życia mojego twoim zostaję przyjacie-łum. Troc. Jako w twarzy lekarza wzrok przy-jaciół czyta wyrok życia lub zgonu miłej im osoby. Mick. Przen.: Do zgonu = *do szczętu, do cna, ze wszystkim, doszczętnie, z korzeniem, całkiem, zgoła, z kretesem;* Do zgonu tej sekty nie chciał tłu-mić. Troc. **2.** × Z. *koniec, schyłek, upadek, zguba:* Wszystko niknie przy śmierci, każda rzecz ma zgony. L. **3.** [To wszystko jest już przy zgo-nie=*jest gotowe*].

2. Zgon, u, lm. **y I.** *zganianie, zegnanie do kupy:* Z. ryb do sieci = *napędzanie; połów ryb.* Kn. **2.** *ostatnia toń, na którą niewód zaciągają.* **3.** *zga-nianie, zegnanie, spędzanie, spędzenie skąd.* L. **4.** [Z., **Zhon**] *ogromne stado bydła.* **5.** bart. *kilka-naście rojów pszczół, które ś. zebrały w jeden rój.*

[**Zgona, y,** lm. **y**] *rola złożona z dwuch składów, czyli z czterech zagonów.*

× **Zgoniciel, a,** lm **e** p. **Zganiacz.**

× **Zgonicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zgoniciel.**

Zgonić, i, ił I. p. **Zegnać:** Czy ją zgonię? nie wiem. Sienk. Jeśli tak, niechże jedzie na-przód, bo jeśli ich zgoni, tedy ś. nie spłoszą. Sienk. Zbyszko nie mógł Z. swego giermka, albowiem ów jechał dniem i nocą. Sienk. Serce, jak mały biedny zajączek, od chartów zaciekłych w olbrzymich zgoniony polach. Żer. (= *zmęczony, zdyszany wskutek gonienia).* [Ale mnie ta Bonek bronił, ze mnie przecie sewc nie zgonił. Po-leciał wcas, sędy zgóniół, ale nie naláz nic] (= *zbiegał, biegając spenetrował, przeszukał).* **2.** przen. *spędzić, przepędzić, przebyć, strawić:* Przy-patrzył ś. zblizka grze, w którą oni i dzień cały zgonią. Kon. **3.** [Z.] *struchleć.*

[**Zgonie, i,** blp.] p. **Zgoniny.**

[**Zgoniec, ńca,** lm. **ńcy**] p. **Zgonnik.**

Zgonienie, a, blm., czynność cz. **Zgonić.**

[**Zgonina, y,** lm. **y, Zgonie**] **I.** w lm. *części drobne, po wymłóceniu zboża pozostałe, kłosy, ziarna po-ślednie, pośład, omiotki, obmiotki, ograbki, zgrze-biny, spachy, spachowiny, grubsze plewy, spadające przy wianiu na czyste zboże i zmiatane jako pasza dla bydła.* Dyg. Trzy źrebce na zgoninach. Wilk. Siedział aż do zmierzchu, aż do upra-gnionej chwili wiania omłotu, odbierania zgonin, pośladu. Żer. [A któż tobie plew zamiesza, a krowie zgoni?] **2.** *wosk czarny w ulu, z któ-rego miód wybrano.* Zdr. [**Zgoninka**].

[**Zgoninka, i,** lm. **i**] p. **Zgonina:** Zgoninki. Rej.

[**Zgonnik, a,** lm. **cy, Zgoniec, Goniec**] **I.** *han-dlujący trzodą chlewną, skupujący i zaganiający ją za granicę, goniec, wieprzarz, wieprzownik; handlarz, skupujący po wsiach trzodę chlewną, owce i drób i sprzedający je.* **2.** a. [**Zgońszczyk**] *ten, co pędzi bydło, przeznaczone na jarmark:* Bara-nie czapki, zasmarowane dziegciem koszule i brudne twarze zgońszczyków. Korz. Najmował zgonników i do Warszawy pędził (wieprze). Jun.

× **Zgonny I.** *możliwy do zegnania, dający ś. zaganiać.* **2.** przym. od **Zgon,** *śmiertelny; od zgu-by, zgubny, fatalny.* Na zgonnej toni. Rys. (= *zgub-nej, śmiertelnej).*

[**Zgońszczyk, a,** lm **i**] p. **Zgonnik.**

† **Zgorać, a, ał** p. **Zgorzeć.**

† **Zgoranie, a,** blm., czynność cz. **Zgorać.**

Zgorączkować, uje, ował *strawić, spiec, spalić gorączką, rozgorączkować:* Usta zgorączkowane. Polepszenie gorączkowe, pospolite u zgorącz-kowanych, przeminęło. Jeż. Przen.: *podniecić, wzbudzić zaciekawienie, zniecierpliwić, rozdrażnić, zdenerwować, wzburzyć:* List ten nie byłby mię bardzo zgorączkował nadzieją, gdyby nie data. Słow.

Zgorączkowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zgo-rączkować. 2.** *stan tego, którego zgorączkowano.*

[**Zgorczysty, Wzgorczysty**] *pełen wzgórków, pagórkowaty, wyniosły.*

[**Zgoreć, e a. eje, ał**] p. **Zgorzeć.**

[**Zgorenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgoreć.**

Zgorszenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zgorszyć. 2.** *zły przykład, zepsucie:* Lękam ś., żeby nie dać zgorszenia. Siać Z. Z. dane komu, wzięte z kogo. Troc. Biada światu dla zgorszenia. Rej. Do kościoła mamy ś. ku zlepszeniu, a nie ku zgor-szeniu schodzić. Wuj. **3.** *zgroza, oburzenie:* Ku wielkiemu mojemu zgorszeniu. **4.** [Z. dać] = *rozgniewać, zgniewać kogo.* **5.** [Z. mieć] = *gnie-wać ś.*

Zgorszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgor-szyć ś.**

† **Zgorszliwie** przys. od **Zgorszliwy.** L.

† **Zgorszliwość, i,** blm., rz. od **Zgorszliwy,** *zgor-szenie, zepsucie, zły przykład.*

† **Zgorszliwy, † Zgorśliwy** *gorszący, mogący zgor-szyć:* Mowy tak szalone a zgorszliwe. Wuj. To jest rzecz trudna, smętku, żałości pełna, a k temu zgorśliwa, gdy nas świat za sprośniejsze a Bogu naobrzydliwsze ludzie z społeczności wymietuje i zabija. Żarn.

† **Zgorsznąć, nie, nął** p. **Zgorzknąć.**

† **Zgorsznieć, eje, ał** p. **Zgorzknąć.**

† **Zgorsznienie, a,** blm., czynność cz. **Zgor-sznieć.**

Zgorszyciel, a, lm. **e** *ten, co daje zgorszenie, co gorszy, gorszyciel.*

Zgorszycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zgorszyciel.**

Zgorszyć, y,ył, † **Wzgorszyć,** nied. × **Zgor-szać,** † **Wzgorszać I.** *zrobić gorszym moralnie, zepsuć złym przykładem, zdemoralizować:* Z. nie-winne dziecię. Ktoby zgorszył jednego z tych małych, którzy w mię wierzą, lepiej mu, aby zawieszono kamień młyński u szyje jego i za-topiono go w głębokości morskiej. Wuj. **2.** *obu-rzyć, przejąć zgrozą:* Zgorszyli mię swą nie-karnością w tak ważnej chwili. **Z. ś. I.** *zdemo-ralizować ś., zepsuć ś. przez zły przykład.* **2.** *oburzyć ś., przejąć ś. zgrozą:* Szepnęła cicho zgorszona księżna do hrabiny Aurelji. Bał.

† **Zgorśliwość, i,** blm., rz. od **Zgorśliwy.**

† **Zgorśliwy** p. **Zgorszliwy.**

† **Zgorśniały** *który zgorśniał, zgorzkniały.*

† **Zgorśnieć, eje, ał** p. **Zgorzknąć.**

† **Zgorśnienie, a,** blm., czynność cz. **Zgorśnieć.**

Zgoryczony *przejęty goryczą, rozgoryczony, zgorzk-niały:* Z., zniechęcony do życia, kilkakrotnie zarzucał swój zawód, pomimo że miał ogromne powodzenie i poparcie.

Zgorzałość, i, blm., rz. od **Zgorzały,** *zgorzelizna, spalenizna:* A już wiatr na nas pędził tę Z. bliz-kiego ognia. Kon.

Zgorzały I. *który zgorzał, spalony:* Wieś zgo-rzała. Troc. Aby ś. zgorzałe miejsce od zdro-wego ciała odłączyć mogło. Troc. (= *zgangreno-wane).* **2.** *zeschły, słonecznym upałem spieczony:* Nadzieją sięgał dżdża nędzny oracz zgorzałemu zbożu. P. Koch.

Zgorzeć, e a. eje, ał, † Zgorać, [Zgoreć] I. *gorejąc spalić ś.; spłonąć:* Dom jego zgorzał. Troc. Kiedy ogień zgore. Troc. *(=zgaśnie po gorzeniu).* W gruzach Iljon zgorze. Wysp. Przen.: [Zgore to na nim jak na psie]. Ślub zaraz ma być, bo zgorzeję. Sienk. 2. × Z. od słońca *=ogorzeć, opalić ś., spalić ś.*

Zgorzel, i, lm. **e** I. bot.: Z. liści sercowych buraka i gnicie korzeni wywołują grzybki i bakterje pasorzytnicze. Z. łodyg ziemniaczanych objawia ś. przez wczesne czernienie młodych łodyg od ziemi. Z. siewek buraczanych. Choroba ta pojawia ś. zaraz po wzejściu: młode roślinki dostają po niej] iścieni czarnych plamek, opadają i obumierają 2. patol. (mortificatio, gangraena): Z., *gangrena, † martwienie członka. † mięso zmartwiałe, gnile* a. *martwe = martwica, obumarcie tkanek lub całych części ciała, jako skutek spraw chorobowych:* Z. gazowa (g. emphysematosa) Z. szpitalna (g. nosocomialis). Z. starcza (g. senilis). Z. samoistna (g. spontanea). Z. z zatrucia (g. toxica). Z. policzków, p. I. **Noma**. Z. warg sromnych (noma). Z. rojnicza a. r o j n i c a (ergotismus gangraenosus v. raphania). Z. wilgotna (sphacelus). Z. sucha (mumificatio).

× **Zgorzelec, lca,** lm. **lce** *orzeł czarny, przyjęty za herb przez zniemczonych książąt śląskich zamiast białego.* Nar.

Zgorzelica, y, lm. **e** *cynober, zapalający ś. przy świecy.* Kluk.

Zgorzelina, y, lm. **y** p. **Zgorzelizna.**

Zgorzeliinowy przym. od **Zgorzelina.**

Zgorzelisko, a, lm. **a** p. **Zgorzelizna.**

Zgorzellzna, y, lm. **y, Zgorzelina. Zgorzelisko** I. p. **Zgliszcze.** 2. przen : Gorę ogniem (miłości), pewne na tę zgorzeliznę lekarstwo, gdy wina liznę. L. *(=zapał, płomień, żar, ogień, szał).* 3. *smak, zapach czego spalonego:* Małmazja dlatego zgorzeliną trąci, iż beczki żywica podkurzają. Warg. 4. patol. (gangraena) *skutek zgorzeli: obumarła tkanka lub obumarła część ciała:* Z. na ciele od ognia, strup. Kn., Z. ust., p. **Dzięgna.**

Zgorzeliznowy przym. od **Zgorzelizna; Zgorzelinowy,** × g a n g r e n i s t y.

Zgorzelowaty (sphacelodes) *podobny do zgorzeli.*

Zgorzenie, a, blm., czynność cz. **Zgorzeć.**

× **Zgorzeń, rznia,** lm. **rznie** lek. p. I. **Noma.**

Zgorzkły p. **Zgorzkniały.**

Zgorzknąć, knie, knął a. kł, Zgorzknieć, † Zgorsznieć *napełnić ś. goryczą, stać ś. gorzkim:* Nie szkodzi masła przesolić dla robaków i zgorzknienia. Haur. Przen.: *zapatrzyć, zniechęcić ś., stać ś. cierpkim, stetryczałym:* Zgorzkło serce moje. B. G.

Zgorzkniałość, i, blm., rz. od **Zgorzkniały:** Z., zgorzknienie. Troc.

Zgorzkniały, Zgorzkły *który zgorzknął:* Zgorzkniałe mięso, masło. Troc. Słonina zgorzkniała. Troc. Przen. *(o człowieku) skwaszony, kwaśny, zniechęcony, zapatrzony, cierpki, stetryczały:* Ocierała ś. o ludzi zepsutych, zgorzkniałych. Krasz. Począwszy od sług, od najmniej podlegających urokom, kwaśnych, zgorzkłych ludzisk starych, aż do dzieci. Krasz. Tak młody, tak niezgorzkniały, mimo plamki rozpaczy czarnej na powierzchni. Spas.

× **Zgorzknić, i, ił,** *zrobić g o r z k i m.* L.

Zgorzknieć, eje, ał, p. **Zgorzknąć.**

Zgorzknienie, a, blm., p. **Zgorzknięcie.** 2. × Z., czynność cz. **Zgorzknić.** 3. p. **Zgorzkniałość.** Troc.

Zgorzknięcie, a, blm., **Zgorzknienie** czynność cz. **Zgorzknąć.**

× **Zgorzysty** *mogący łatwo zgorzeć, mogący być spalonym, zapalny, łatwo zapalny, palny:* Kamień Z., kamień niezgorzysty. Bobr. Len niezgorzysty, *asbeston.* Kn.

× **Zgospodarować, uje, ował** I. *zmarnować źle gospodarując; przegospodarować.* L. 2. *gospodarując zyskać, zarobić; zagospodarować.* L.

× **Zgospodarowanie, a,** blm., **czynność cz. Zgospodarować.**

† **Zgospodarzeć, eje, ał,** *stać ś. gospodarzem, zagospodarować ś., zbogacić ś., dorobić s. na gospodarstwie:* Jeszcześmy, jeszcze byli nie zgospodarzeli, żebyśmy ś. tak słusznej wojny wzdrygać mieli. Pot.

† **Zgospodarzenie, a,** blm., czynność cz. **Zgospodarzeć.**

[**Zgoszczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgościć.**

† **Zgoszczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgościć ś.** Troc.

[**Zgościć, i, ił**] *zyskać:* Z. niemało grosza. † **Z. ś.** *zagościć ś., zasiedzieć ś. w obcym miejscu, zatrzymać ś. gdzie.*

Zgotować, uje, ował I. † Z. *zrobić gotowym, przygotować, ugotować, wygotować, wyszykować, przyszykować, przysposobić.* S. Par. Wszeteczny język do złorzeczeń zgotowany. Wuj. *(=stworzony).* Poślę anioła swego, a ten zgotuje drogę przed obliczem moim. Leop. (przeprawi drogę. Leop. Zgotowane litery wysłałem. Wys. 2. komu co = *zapewnić, mieć dla kogo w pogotowiu, przygotować, wyprawić komu co, wydać co dla kogo, wystąpić z czym dla kogo:* Bóg dla swych wiernych szczęście zgotował. Zgotowano mu wspaniałe przyjęcie. Z. komu co złego = *sprowadzić, ściągnąć co na niego, stać ś. przyczyną czego, narobić mu czego, nabawić go czego, narazić go na co:* Ludu mój, cóżem ci uczynił? zgotowałeś krzyż Zbawicielowi swemu Pśń. 3. *gotując sporządzić; nagotować, uwarzyć:* Człowiek niektóry zgotował wieczerzą wielką i wielkich na nią powołał. Rej. Tak na świecie zawsze, że kto zgotuje, ten nie je. Krasz † **Z. ś.** I. *przygotować ś., przyszykować ś., przysposobić ś.:* Nigdy nic wielkiego nie zaczęli, aż ś. pierwej zgotowali postem. Wuj. 2. dokąd = *zebrać ś., wybrać ś., wyprawić ś.:* Którzy są na daleką drogę zgotowani. Ort.

Zgotowanie, a, blm., czynność cz. **Zgotować.**

† **Zgotowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgotować ś.**

Zgotowany, † Zgotowiony I. im. od **Zgotować.** 2. przen. *zwarzony, wzburzony, zirytowany, zdenerwowany, poruszony* Jestem cały Z. *(= wszystko ś. we mnie gotuje).*

† **Zgotowiony** p. **Zgotowany.** L. Spytał go, dokąd zgotowiony iść zamyślał? L.

† **Zgóraprosto** przys. od **Zgóraprosty.** L.

† **Zgóraprostownica, y,** lm. **e = Stawnoprostownica.** Troc.

† **Zgóraprosty = Stawnoprosty.** Troc.

[**Zgórek, rka,** lm. **rki**] *wzgórek.*

[**Zgórność, i,** blm.] *góra, przewaga:* Ma Z. nad chłopem.

† **Zgóroprost, u,** lm. **y** *linja prostopadła.* Troc.

Zgorować, uje, ował *wystrzelić nad cel:* Mierząc nad oko, zgórowałem. Trzeci bataljon strzelił pośpiesznie i zgórował, dlatego, że strzelał w kierunku swoich własnych bataljonów. Jeż.

Zgórowanie, a, blm., czynność cz. **Zgórować.**

[**Zgórowato**] *czubato, z czubem, z nasypką:* Namierzyć Z.

Zgóry przys. **1.** *z wysokości, ku dołowi:* Spadł Z. na dół. Zdołu i Z. *(= z wierzchu).* Przen.: Przykład idzie Z. *(= od wyższych sfer).* Rozkaz Z. *(= od wyższej władzy).* Wszystko to mamy Z. *(= z nieba, od Boga).* **2.** przen.: *dumnie, pysznie, lekceważąco, imponująco:* Patrzy na nas Z. Odprawa dana Z. i zimno. Krasz. **3.** przen.: *ostro, wręcz, obces:* Powsiadł nań Z. **4.** Płacić Z. *(= w chwili przejmowania, wynajmowania czego, naprzód, antycypando).*

× **Zgórzystość, i,** blm., rz. od **Zgórzysty.** L.

× **Zgórzysty** p. **Wzgórzysty.** L.

[**Zgrabcieć, eje, ał**] p. **Zgrabieć.**

[**Zgrabcienie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrabcieć.**

Zgrabiały *który zgrabiał, skostniały, zdrętwiały:* Zgrabiałe ręce ogrzewać. Troc. Lata Z. mrozem przez knieje, przez łąki myśliwiec, gładkiej w domu odbiegszy małżonki. Nar. Zgrabiałe ich ręce zaledwie mogły utrzymać janczarki i dzidy. Sienk.

Zgrabiciel, a, lm. **e** *ten, co zgrabia a. co zgrabił.* L.

Zgrabić, i, ił, † **Zgrabnąć,** nied. [**Zgrabować**] **1.** *zgarnąć grabiami do kupy.* **2.** z czego, skąd= *ściągnąć, zebrać, zmieść grabiami.* **3.** *zrównać, zgładzić grabiami, pograbić:* Z. ścieżkę. **4.** × Z. *zgrabnie wystawić, ukształcić, kształtnie naśladować.* L. Cnoto, ty prosto działasz i szczerze, daremnie zimna obłuda te lube chce Z. cuda, które podajesz Temirze. Kniaź.

Zgrabieć, eje, ał, × **Zgrabnieć** *zdrętwieć jak grabie, skostnieć, zesztywnieć:* Ręce od zimna zgrabiały. Czyż nam ręce już całkiem zgrabiały? czyż nie potrafimy jeszcze uderzyć? Kaczk.

Zgrabienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zgrabić. 2.** czynność cz. **Zgrabieć.**

Zgrabieżenie, a, blm., czynność cz. **Zgrabieżyć.**

Zgrabieżyć, y,ył, *złupić, ograbić:* Zgrabieżyli dwór Delpacego w Glinniku. Tet.

Zgrabki, ów, blp. *zgrabione odłamki, liście, słomki it. p.* L.

[**Zgrableć, eje, ał,** p. **Zgrablić**] *skostnieć, skurczyć ś. od zimna.* Gwar.

[**Zgrablenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrableć i Zgrablić.**

Zgrablić, i, ił] p. **Zgrableć.**

Zgrabnie przys. od **Zgrabny:** Z. mu z tym. *(= do twarzy).* Tańczyć, kłaniać ś. Z. *(= z wdziękiem).* Suknia Z. uszyta

† **Zgrabnąć, nie, ął** p. **Zgrabić.**

× **Zgrabnieć, eje, ał** p. **Zgrabieć.**

× **Zgrabnienie, a,** blm., czynność cz. **Zgrabnieć.**

Zgrabniuchno przys. od **Zgrabniuchny.**

Zgrabniuchny, Zgrabniusi, Zgrabniutki Zgrabniuteńki *bardzo zgrabny i przez to milusi, milutki:* Figurka zgrabniusia.

Zgrabniusi p. **Zgrabniuchny.**

Zgrabniusio przys. od **Zgrabniusi.**

Zgrabniuteńki p. **Zgrabniuchny.**

Zgrabniuteńko przys. od **Zgrabniuteńki.**

Zgrabniutki p. **Zgrabniuchny:** Ona to cacko dziewczyna! drobniutka, zgrabniutka. Orzesz.

Zgrabniutko przys. od **Zgrabniutki.**

Zgrabność, i, blm., rz. od **Zgrabny:** Niech żyje Z! (gdy kto stłucze co, przewróci i t. p.). Z. w ruchach i powierzchownym ułożeniu. Korz. *(= układność, gracja, wdzięk, szykowność).* Twoja Z., twe wdzięki i chybkość są godne podziwu. L.

Zgrabny 1. *łatwy do zgrabienia.* L. **2.** *składny, zręczny, szykowny, kształtny; zwinny, sprytny, chwacki, gracki:* Nóżka zgrabna. Z. do wszystkiego. Z., jak wół do karety. Prz. Z. chłopiec.

[**Zgrabować, uje, ował**] p. **Zgrabić.**

[**Zgrabowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrabować.**

[**Zgracha, y** lm. **y**] p. **Zgraja.**

[**Zgracisko, a,** lm. **a**] p. **Zgrat.**

Zgracka przys. *gracko:* Wyjechałem Z. Pol.

Zgracować, uje, ował 1. *zgarnąć gracą do kupy.* L. **2.** Z. skąd, z czego=*zebrać, zmieść, zeskrobać gracą.* L.

Zgracowanie, a, blm., czynność cz. **Zgracować.**

Zgrać, a, ał, × **Zegrać,** nied. **Zgrywać** *grając znieść, zbić; rozegrać:* Z. pulę=*zrobić wszystkie punkty puli.* **Z. ś. 1.** *grając ogołocić ś., wyzuć ś. z pieniędzy, z fantów, przegrać wszystko,* rub. *grając spłókać ś.:* Zgrany co do grosza. Przeklina ś., jak gracz do szeląga zgrany. L. Zgrał ś. do szeląga. Kras. Odniosę pieniądze zgranemu, który na mnie jak na wybawiciela czeka. L. Ulokowany przy stoliku, zgrywa ś. i klnie. L. Rai sumy paniczom, co ś. w karty zgrali. Czart. A. Wszystko mu nie do gustu, noc na kartach strawił, wszystko źle, zgrał ś., klejnoty zastawił. Kras. Z. ś. do koszuli. Prz. Zgrał ś. jak basetla we Wstępną środę. Prz. Panicz zgrał ś., jak skrzypce. Rog. **2.** *dopasować ś. w grze w harmonijny zespół:* Orkiestra zgrana. Zgrani muzycy.

Zgraja, i, lm. **e,** † **Graja 1. a.** [**Zgracha**] *gromada, tłum, banda, kupa, ciżba, gawiedź, motłoch, gmin, zbieranina, tłuszcza, hałastra, tałałajstwo:* Otaczała Zbigniewa Z. pochlebców, pustaków i innej próżniackiej u dworu rzeszy. Nar. Na wozach, wózkach, pieszo, konno pędzi Z.; ten już ukradł, ten kradnie, tamten ś. przyczaja. Kras. To pan! krzyczy Z. Kras. Byle ś. na krok ruszyć, zaraz Z. dudków mię otacza, którzy ś. oglądają i wyśmiewają. L. [Kiedy stanął za kołem tańczących, wśród zgrachy ciekawych]. Ork. Biegnie Z. dzieci i podrostków. Z. łotrów, ulicznków, oszustów. **2.** † Z. *poczet, rzesza, orszak, zebranie:* Między zgrają panienek, które koło niej były, być ś. najpodlejszą zdała. Skar. Orszak, gwardja, Z. Kn. Gdy mu przy zgrai zacnych ludzi tańcować przyjdzie. Górn. Gdy dworzaninowi przyjdzie być w potrzebie abo w jakiej utarczce, ma ś. o to bacznie starać, aby ś. jakokolwiek wyłączył od zgraje. Górn. Przen.: *nawał, mnóstwo, natłok:* Kłopot wszelki i Z. trosk niezmiernych. Gawin. **3.** [Z.] p. **Kapela. 4. a. Łaja** myśl. *gromada psów, kupa, swora psów.*

[**Zgrajdować, uje, ował**] *zsunąć, spuścić.*

[**Zgrajdowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrajdować.**

† **Zgrajnie** przys. od **Zgrajny,** *hurmem.* L.

× **Zgrajny** przym. od **Zgraja,** *tłumny, gromadny:* Wielkie zamieszanie izby nastąpiło przez zgrajne domaganie ś. głosów. Djar. gr.

Zgrajowato przys. od **Zgrajowaty.** L.

Zgrajowaty *mający pozór zgrai:* Kuchcice, woźnice i insza zgrajowata gawiedź żołnierska lekkoważnie nieprzyjaciela wżarzyła. Błaż. *(= promiscuum vulgus).*

× **Zgramiać, a, ał** p. **Zgromić.**

× **Zgramianie, a,** blm., czynność cz. **Zgramiać.**

× **Zgramolenie, a,** blm., czynność cz. **Zgramolić.**

Zgramolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgramolić ś.**

× **Zgramolić, i, ił** *gramoląc zdjąć, zebrać.* **Z. ś.** *gramoląc ś. zleźć.*

Zgranatowieć, eje, ał *stać ś. granatowym, zsinieć:* Słowa te zacięły go jak biczem, zgranatowiał, oczy krwią zaszły, ale szedł dziarsko. Ost.

Zgranatowienie, a, blm., czynność cz. **Zgranatowieć.**

[**Zgrandowae, uje, ował**] zł. *okpić, oszukać.*

[**Zgrandowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrandować.**

[**Zgrandzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrandzić.**

[**Zgrandzić, i, ił**] zł. *oszukaństwem co zyskać, ściągnąć, skraść.*

Zgraniać, a, ał p. **Zgranić.**

Zgranianie, a, blm., czynność cz. **Zgraniać.**

Zgranić, i, ił, nied. **Zgraniać** rzem. *zebrać kanty, fazować.*

Zgranie, a, blm., czynność cz. **Zgrać.**

Zgranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgrać ś.**

Zgrat, a, lm. **y** cukier. *przyrząd do oskrobywania ciasta, złożony z blachy.*

[**Zgrát, a,** lm. **y**] *grat, sprzęt.* Zgr. [**Zgracisko**]

[**Zgratać się, a ś., ał ś.**] *wstać, zwlec ś., zgramolić ś., podnieść ś.:* Zgratał ś. powoli, poszukał kapelusza, chazukę zawiesił na ramionach. Ork Jak rznon nim (niedźwiedziem) do pniáka, to ledwie się zgrátał.

[**Zgratanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zgratać ś.**

Zgrąpek, pka, lm. **pki** zool. p. **Pokrąp.**

× **Zgrązić, i, ił** p. **Zgrążyć.**

× **Zgrążenie, a,** blm., czynność cz. **Zgrążyć** i **Zgrązić.**

× **Zgrążyć, y,ył,** × **Zgrązić** *pogrążyć, zagrążyć, zatopić, ponurzyć, zamurzyć.* Przen.: Z. kogo w nędzę. W grubo żółciste myśli zgrążony. Przyb. *(=zatopiony).* Ryb.: Z. sieć. Drygawica musi być dobrze zgrążona.

Zgreczały *który zgreczał, zgreczony:* Miasta greckie i prędko zgreczałe w Italji. Lel.

Zgreczeć, eje, ał p. **Zgreczyć.**

Zgreczenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zgreczeć.** 2. czynność cz. **Zgreczyć.**

Zgreczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgreczyć ś.**

Zgreczyć, y,ył kogo = *przerobić na Greka.* Z. co = *zrobić greckim.* **Z. ś., Zgreczeć** 1. *zmienić ś. na Greka:* Pan Bułgar zgreczony w dalsze rozmowy nie zachodził. Budz. Konstantyn Wielki zgreczył ś. Poręb. 2. *przystąpić do kościoła greckiego:* Wenet pewny, zgreczywszy ś. Ustrz.

[**Zgremplować, uje, ował**] p. **Zgręplować.**

Zgremplowanie, a, blm.] czynność cz. **Zgremplować.**

[**Zgrębieć, eje, ał**]: Pod Krakowem wyrażają ś. o zbożu (lub roli), gdy ono stwardnieje, oblegnie, że zgrębiało.

[**Zgrębienie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrębieć.**

[**Zgrępa, y,** lm. **y**] *małe urwisko nad drogą lub u miedzy.*

[**Zgręplować, uje, ował, Zgremplować**] przędzę = *oczyścić gremplą.*

[**Zgrępiowanie, a,** blm] czynność cz. **Zgręplować.**

Zgręzy, ów, blp. *męty, ustoiny, osad, fusy, nierozpuszczalny gąszcz na dnie płynu.*

† **Zgrodzenie, a,** blm., czynność cz. **Zgrodzić.**

† **Zgrodzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgrodzić ś.**

† **Zgrodzić, i, ił** *połączyć, złączyć.* **Z. ś.** *złączyć ś., połączyć ś.:* O, jak to ciężko z głębokiej otchłani wyleźć na górę, jakie spracowanie, oraz przed śmiercią goniącą uchodzić i z Alcydem ś. stąpającym zgrodzić. Mor. A.

× **Zgromadca, y,** lm. **y** p. **Zgromadziciel.**

† **Zgromadnie.** † **Zgromadno** przys. od **Zgromadny.** Troc. Zgromadno, gromadnie, gromadą, gromadami, kupą, kupami. Kn. Zgromadno ś. na naukę zjeżdżają. Warg. Patryarchów i książąt zgromadno siedziało. Warg. Z łuków w nieprzyjaciół strzelają gromady, którzyby byli nie tak zgromadno bieżeli, by byli Rodomonta przy sobie nie mieli. P. Koch.

† **Zgromadno** p. **Zgromadnie.**

† **Zgromadność, i,** blm l. rz. od **Zgromadny:** Zeszło ś. pospólstwo zgromadnością wielką. Warg. Akademja krakowska zgromadnością, poważnością, zacnością ludzi sławna. Warg. Jako go wielkie szczęścia za żywota spotykały, długoby trzeba pisać dla zgromadności znacznej. Warg. *(=nagromadzenia ś., nawału)* 2. *zgromadzenie, liczna gromada, tłum, społeczność, społeczeństwo, towarzystwo:* Scypjo niekiedy, dla spoczynku od zgromadności ludzkiej, na stronę, jakby z morza do brzegu, odbijał. Kosz.

† **Zgromadny** *tyczący ś zgromadzenia, zgromadzania* = a) *możliwy, łatwy do zgromadzenia, do zgromadzania:* Z., łatwy do zgromadzenia. L. b) *skory, chętny do zgromadzania ś., towarzyski, społeczeński:* Z., snadny do zgromadzenia, gromadę miłujący. Kn. Człowiek to Z., snadny do spółkowania, spółkowanie miłujący. Troc. Mrówki, pszczoły zgromadne, snadne do zgromadzenia, gromadę miłujące. Troc. Z., gromadę i spółkowanie miłujący, snadny do spółkowania i pospolitości, miłosnik pospolitości a dobra pospolitego abo rzeczy pospolitych. Kn. c) *gromadny, liczny, wieloliczny, tłumny:* Dwór dosyć Z., cudny i ozdobny chowałł. Warg. d) Z., *active, congregandi vim habens.* Kn. Z., gromadzący na kupę lub do kupy. L

Zgromadzać, a, ał i Z. ś. p. **Zgromadzić.**

Zgromadzanie, a, blm., czynność cz. **Zgromadzać.**

Zgromadzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgromadzać ś.**

× **Zgromadzca, y,** lm. **y** p. **Zgromadziciel.** L.

Zgromadzenie, a l. blm., czynność cz. **Zgromadzić:** Z. wody, pieniędzy, ludzi. Troc. Z., kupienie czego, gromadzenie. Kn. 2. **a. Zgromadzenie ś.** czynność cz. **Zgromadzić ś.** = a) *gromada, kupa, skupienie ludzi, tłum, gmin, rzesza* Kn. Z na miejscu wypadku. Z. = *ogół zebranych widzów, słuchaczy, uczestników.* A gdy wołało wszystko Z... ukazała ś. chwała Pańska. Wuj. Kościół jest wszystkich ludzi chrześcijańskich po całym świecie Z. Karnk. *(=społeczność, społeczeństwo).* To szanowne Z., nabywszy już prawo do wdzięczności publicznej za tyle przysług edukacji krajowej... Sniad. Całe huczne Z. milczało chwilę. Mick. b) *zjazd, zebranie, schadzka, sejm, wiec, posiedzenie, sesja, konwent;* Zgromadzić ludzi, Z. zwołać. L. Rozwiązać Z. Z. agronomów. Walne, doroczne Z. Z. prawodawcze. Z. duchownych = *koncyljum, sobór.* c) Z. jako stała instytucja = *stowarzyszenie, zrzeszenie, związek, towarzystwo, korporacja, cech:* Z. rzemieślników. Z. kupców. Starszy zgromadzenia stolarzy, kotlarzy. Należeć do zgromadzenia. Członkowie zgromadzenia. Wpisać ś. do zgromadzenia. Z. duchowne = *kongregacja, towarzystwo, stowarzyszenie, kolegjum, zakon, konwikt.* Z. księży Misjonarzy. Z. księży Pijarów. Z. sióstr miłosierdzia.

Z. zakonne = *konwent.* Osoby, Z. jeznickie dawniej **składające.** Koź. Z. panieńskie. Grab. *(=klasztor, zakon żeński).*

Zgromadzenie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zgromadzić ś. 2.** p. **Zgromadzenie.**

× **Zgromadziciel, a,** lm. **e,** × **Zgromadca,** × **Zgromadzca I.** *ten, co zgromadził a. zgromadza, gromadziciel, zbieracz.* Troc., L. **2.** *ten, co lubi gromadę.* L.

× **Zgromadzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zgromadziciel,** *gromadzicielka.* L.

Zgromadzić, i, ił, nied. **Zgromadzać** *zebrać do gromady, skupić:* Z. zasoby. Czegoś w młodości swej nie zgromadził, jako w starości znajdziesz? Wuj. (jeśliś w młodości twej nie zgromadził, cóż znajdziesz w starości twojej? B. G.). (= *nie uzbierał, nie uskładał, nie złożył*). Niejeden starł już życie, kiedy ś. jeszcze zapaszał i zgromadzał na przeciąg dalszego życia. Pilch. Z. rozproszonych żołnierzy. *(= ściągnąć, pozbierać).* Z. ludzi = *zwołać zgromadzenie.* Zgromadzam ludzie, pieniądze. Troc. Zgromadzone rzeczy = *nagromadzone bez ładu.* Troc. **Z. ś. I.** *zebrać ś., skupić ś., zejść ś., zjechać ś.:* Zgromadzili ś. pod sztandar. Dyrekcja zgromadza ś. dwa razy do roku *(=zasiada).* [Dziękuję całkij kompanii, chtórzyście tu zgromadzeni]. **2.** anat.: Gruczoły zgromadzone, p. **Gruczoł.**

× **Zgromadzisty** *łatwy do zgromadzenia.* Troc.

Zgromiciel, a, lm. **e** *ten, co zgromił* a. *gromi, pogromca, gromiciel:* Ziem zgromicielu, z Rzymian najmożniejszy. Chr.

Zgromić, I, ił, nied. × **Zgramiać I.** *gromiąc zbić, zwalczyć; pogromić, porazić na głowę, znieść, zmasakrować:* W boju zgromił amazonki srodze. Dm. Zgromiłam w sobie osobistą miłość i dumę. Stasz. **2.** *upomnieć surowo, skrzyczeć, sfukać, zbeształ, zbuzować, złajać, zmaltretować.*

Zgromienie, a, blm., czynność cz. **Zgromić,** *pogrom:* Z., hałas, walka. Ś. Par.

[**Zgromność, i,** lm. **i, Zgroza**] *zgromienie, kara:* Za to powinna być Z. On nie boi ś. żadnej zgrozy. Niema nad nim zgrozy.

Zgroza, y, [**Hruza**] **I.** blm. *groza, wstręt, odraza, strach, przerażenie, oburzenie:* Przechodzi go Z., kiedy ś. zamyśli, że będzie zięciem mordercy ojca swego. Stasz. Z. przechodziła każdego na samo wspomnienie zbirów. Stasz. Z. lub upodobanie. Stasz. Śmiesz mi iść przed oczy w zgrozie twego czoła i być w miejscu, gdzie hańba twa na ciebie woła. L. *(=z groźnym czołem).* Wrzawa powszechna powstaje, aż Z. Krasz. Widziałem i w zgrozie odwróciłem oczy. Krasiń. W obozie zbudzonym, zdumiałym było głuche milczenie i Z. Mick. Z. było patrzeć na to. O zgrozo! co ja widzę! **2.** lm. **y.** *rzecz wzbudzająca zgrozę, okropność:* Każdy podróżny oglądał te zgrozy. Mick. **3.** [Z.] p. **Zgromność.**

× **Zgrozić, i, ił** *pogrozić, zagrozić:* Jak pan, zgroziwszy książętom... Słow.

[**Zgroznąć, nie, nął**] *zdumieć ś.* (?).

[**Zgroznięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zgroznąć.**

[**Zgroźniak, a,** lm. **cy**] **I.** *okrutnik, tyran.* **2.** *przezwisko:* Ty zgroźniaku mierlawy!

[**Zgroźno**] **I.** przys. od **Zgrożny. 2.** *groźnie, ze zgrozą.* Rom.

[**Zgroźny**] *surowy, szorstki, nieprzyjemny.*

× **Zgrożenie, a,** blm., czynność cz. **Zgrozić.**

Zgruba, Z gruba p. **Gruby:** Jankes bierze rzeczy Z. Sienk.

Zgrubiać, a, ał, p. **Zgrubić.**

Zgrubiale p. **Zgrubiało.**

Zgrubiało, Zgrubiale przys. od **Zgrubiały:** Z. rozszerzone w wierzchołku łuski twarde.

Zgrubiałość, i, I. blm., rz. od **Zgrubiały. 2.** lm. **i** *zgrubienie = miejsce, gdzie co zgrubiało:* Z. na drzewie.

Zgrubiały I. *który zgrubiał:* Ręce od pracy zgrubiałe. **2.** gram. Postać wyrazu zgrubiała (np. wilczysko) = *oznaczająca niezwykle wielkie rozmiary a. obrzydzenie do przedmiotu, pogardę dla niego.*

Zgrubianie, a, blm., czynność cz. **Zgrubiać.**

Zgrubiarka, i, lm. **i** rzem. (Stauchmaschine) *machina do zgrubiania.*

Zgrubić, i, ił, nied. **Zgrubiać** *zrobić grubym, grubszym, pogrubić:* Zgrubił niemal jeszcze grubość mięśni i ordynarnych rysów oblicza. Zgrubiać, rzem. = *sztauchować.*

Zgrubieć, eje, ał, † **Zgrubnąć,** † **Zhrubnąć,** [**Zhrubnąć**] **I.** *stać ś. grubym, grubszym, pogrubieć, utyć, stłuścieć, popełnieć:* Roztył, utył i zhrubł a odstąpił od Boga. Leop. (otył, stłuściał, zgrubiał. B G.). Pies, najadłszy ś., zgrubiał. **2.** × Z. przen *zordynarnieć, zdziczeć:* Z. przy ciężkiej robocie. Mieszkając długo w górach, zgrubiał był srodze, zarosłą brodę, suknią zdrapaną, ciało wyschłe mając. Skar. (zdziczał, zleśniał. L.). Nie poznali go, bo był bardzo nędzną i niezwykłą robotą zgrubiał. Skar.

Zgrubienie, a I. blm., czynność cz. **Zgrubić i Zgrubieć. 2.** lm **a** = a) p. **Zgrubiałość.** b) anat. (intumescentia) *nabrzmienie:* Z. szyjne rdzenia kręgowego (i. cervicalis medullae spinalis). Z. lędźwiowe rdzenia kręgowego (i. lumbalis medullae spinalis). c) gór. Z. warstwy lub żyły = *grubsze miejsce w ciągu warstwy lub żyły.* d) patol.: Z. członków palcowych (pachyacria). Z. kości rozlane (hyperostosis). Z. opłucnej. Z. brzegu powiekowego (pachyblepharosis v. tylosis palpebrarum v. tylosis ciliaris).

† **Zgrubnąć, bnie, bł** p. **Zgrubieć.**

† **Zgrubnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zgrubnąć.**

Zgrubsza przys., p. **Gruby:** W szkołach Z. ociosani. Kal. [Zebrał co Z.] = *co grubsze, ile można.*

[**Zgruch, u,** lm. **y**] *hałas nagły; kłopot:* Głupi narobił zgruchu.

Zgruchnąć, chnie, chnął a. [**chł**] *zbić do kupy, a. wybić skąd głośnym uderzeniem.* L. [**Z. ś.**] *zbić ś. w kupę, zbiec ś. nagle i gromadnie, sypnąć ś., zwalić ś.:* W jednej godzinie, zgruchnąwszy ś., kilkadziesiąt tysięcy ludu byłoby tych rozbójników na sztuki zatłukło. Stasz. Ktoś odkrył źródło życiodajne; zanim zeń woda tryskała białą strugą, już ś. zgruchnęła wielka mnogość ludu, którzy zepchnęli onego odkrywcę, depcząc po jego ciele. Ork. A wy, druchny, żebyście się do kupy zgruchły. Naród zgruchnął ś. pod ratusz i patrzył jak na widowisko, z trwożliwą uciechą Ork.

Zgruchnięcie, a, blm., czynność cz. **Zgruchnąć.**

Zgruchnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgruchnąć ś.**

Zgruchotać, ota a. ocze a. † **oce, otał** *gruchocząc strzaskać; zdruzgotać, pogruchotać, rozbić, zmiażdżyć:* Kula zgruchotała mu kość. Z. komu czaszkę pałką. Burza dach z części zamku zrzuciła i zgruchotała. Koź. Pas osunął ś. na piersiach z zgruchotaną klamrą turkusową. Krasiń.

Zgruchotanie, a, blm., czynność cz. **Zgruchotać.**

Zgruntować, uje, ował I. *zgłębić do gruntu, dostać do gruntu, znaleźć dno:* W rzece wysiadł z wozu, spodziewając ś., że jeszcze zgruntuje. Pot. 2. przen. Z. co = *zbadać gruntownie, znurtować, zgłębić; dojść, dociec czego:* Skrytej natury nigdy nie zgruntuje. Susz.

Zgruntowanie, a, blm., czynność cz. **Zgruntować.**

× **Zgrupiać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zgrupować.**

× **Zgrupiały** *który zgrupiał, zlepiony w grupki, grudki:* Jak krupki pszenne, jak sól zgrupiała. Matl.

× **Zgrupianie, a,** blm., czynność cz. **Zgrupiać.**

× **Zgrupianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgrupiać ś.**

× **Zgrupić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zgrupować.**

× **Zgrupieć, eje, ał** p. **Zgrupować.**

× **Zgrupienie, a,** blm. I. czynność cz. **Zgrupić.** 2. czynność cz. **Zgrupieć.**

× **Zgrupienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgrupić ś.**

Zgrupować, uje, ował, × **Zgrupić,** nied. × **Zgrupiać** *zebrać, złożyć, ustawić w grupę, ugrupować:* Z. towarzystwo do fotografji. (= *utworzyć z niego grupę*). Z. szczegóły około głównego punktu. Z. materjały. Dosyć jest nieprawdopodobnym, iżby rządowi udało ś Z. przewagę głosów około tego projektu. **Z. ś.,** × **Zgrupić ć.,** × **Zgrupieć** *zebrać ś., ustawić ś, w grupę, utworzyć z siebie grupę, ugrupować ś.:* Jeźdźcy zgrupowali ś. na wyniosłości. Sienk: Z. ś. w fotografji. Stronnicy zgrupowali ś. około swego mistrza, pod swoim sztandarem. (= *zebrali ś., zgromadzili ś.*).

Zgrupowanie, a, blm., czynność cz. **Zgrupować.**

Zgrupowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgrupować ś.**

Zgruźlenie, a, lm. a p. **Zgruźlenie ś.**

Zgruźlenie się, a ś., blm., **Zgruźlenie** czynność cz. **Zgruźlić ś.:** Wapienne zgruźlenia, na jakie natrafiamy w pokładach gliny.

Zgruźlić się, i ś., ił ś. *zlepić ś. w gruzełki, zbić ś. w grudki, w bryłki.*

[**Zgryjatyka, i,** lm. i] *muzyka:* Wielgie zabawy i zgryjatyki.

Zgrymasić, i, ił *pokazać grymas, odmówić, nie przyjąć, nie zgodzić ś. przez grymas:* Zgrymasiła, a teraz żałuje, bo została starą panną. Mógłby przecież Z., bo dziewczyna bez kapelusza. Zap.

Zgrymaszenie, a, blm., czynność cz. **Zgrymasić.**

Zgrymaszony *rozgrymaszony, rozkapryszony, zepsuty grymasami:* Traktował ją jak zepsute, zgrymaszone dziecko. Bał.

[**Zgrypsnąć, nie, nął**] *grypsnąwszy skraść; ściągnąć, zwędzić, zeskamotować.*

[**Zgrypsnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrypsnąć.**

Zgrywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zgrać.**

Zgrywanie, a, blm., czynność cz. **Zgrywać.**

Zgrywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgrywać ś.**

Zgryz, u, lm. **y** I. [Z.] p. **Zgryzota.** 2. den (articulatio) *sposób ustawienia względem siebie zębów obu zwartych szczęk:* Regulowanie zgryzów.

Zgryzać, a, ał p. **Zgryźć.**

Zgryzadło, a, lm. a den. *narzędzie dentystyczne* (articulator).

Zgryzanie, a, blm., czynność cz. **Zgryzać:** Z., przegryzanie, działanie niszczące czynników chemicznych (kwasów, alkaljów) na kruszce i kamienie. Łab.

Zgryzienie, a, blm. I. czynność cz. **Zgryźć.** 2. × Z., p. **Zgryzota.** 3. patol. (corrosio) *wygryzienie, zżarcie, wyżarcie, wytrawienie = zniszczenie tkanek, zapomocą środków żrących lub też wskutek owrzodzeń.*

Zgryzienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgryźć ś.**

!Zgryzły *zgryziony:* Na stosie zgryzłych kości. Wor. Przen.: *znękany, udręczony, zbolały:* On wymową zgryzłego głodem i chorobą zmiękczy. Żebr. Zgryzłe sumnienie. Troc. (= *toczone, trawione wyrzutami*). Czas Z. Troc.

Zgryzota, y, lm. **y,** × **Zgryzienie,** × **Gryz,** [**Zgryz**] *udręczenie, zmartwienie, frasunek, utrapienie, troska:* Więcej tam zgryzot, gdzie większe pieniądze, a zatym tkliwsze dręczą umysł żądze. Kniaź. Z nim, jak z dziećmi, tyle mam kłopotów, zgryzot. Nie może zataić srogiego zgryzienia. Jabł. Z. sumienia = *niepokój sumienia, robak toczący sumienie.* Tajona Z. Dla ciężkiej sumienia zgryzoty i melancholji trzy dni z pokoju nie wychodził. Skar. Złośliwi od zgryzoty schnęli, zębami zgrzytali i blednieli. Skar. Robak zgryzoty toczy me sumienie. Niem. Zamknął niewczesną śmiercią (Batory) i krótki ciąg pomyślnego panowania i ciężkie swoje zgryzoty. Niem. Liczył dni smutne ciężkiemi zgryzoty. Niem. Gdy go dręczyły nudy lub zgryzoty. Mick. Jaka tam będzie siła wiecznego płomienia, wnoś to z jego iskierek, ze zgryzot sumienia. Mick. Dni moje ciężkie zatruły zgryzoty. Słow.

Zgryzotarstwo, a, blm. *zgryzoty, zatrucie życia zgryzotami:* Kłopotarstwo, Z. i różne plagi. Orzesz.

× **Zgryzotny** przym od **Zgryzota:** Aby goić zgryzotne na sercu zastrzały na skuteczne ulepki z wina i gorzały. Zabł. (na frasunek dobry trunek). Zgryzotne mozoły. Kniaź.

Zgryźć, zgryzie, zgryzł, × **Zgryznąć,** nied. **Zgryzać** I. *gryząc zmiażdżyć; pogryźć, zżuć:* Jako zgniłość, mam być skażany i jako odzienie, które mól zgryza. Leop. (= jako szata, którą mól psuje. B. G.). Już ani rdza, ani mól Z. ani zniszczyć nie może. Rej. Trzeba ś. w życiu odgryzać, żeby nie być zgryzionym. Krasz. (= *zmasakrowanym*). Z. pokarm, mając go łyknąć. Kości na pół zgryzione jakichś nieostrożnych gości. Myszy zgryzły odzienie (= *ścięły*). Z. orzech. Z białego czarne, a z czarnego białe zrobić umie, jak orzech. Z. L. (= *jak z bicza trzasł*). Wzięli odwach, jak orzech zgryzł. Kaczk. (= *jak ręką machnął*). 2. żart. *stłuc, zbić:* Z. szklankę, talerz. 3. przen. *zniszczyć, zjeść, strawić:* Aby go tam śmierć zgryzła. Słow. Choroba go zgryzła. Rdza zgryzła żelazo. 4. przen.: Z. kogo = *strudz zmartwić, sfrasować, strapić, zdręczyć:* O to usiłuje, aby ojca Z. L. Mocno go to zgryzło. Ledwo idzie zgryziony, stroskany bez miary, przywiązanie do pana wesołość w nim truje. L. Dusza moja rozerwana upada pod boleścią, którą jest zgryziona. L. 5. przen.: Z. co = *strudz w sobie; strawić, ścierpieć, połknąć mimowolnie co przykrego:* Krótka, ale zaostrzona, nie mogła legacja pono być zgryziona. Tw. 5. Z. wargi = *przygryźć:* Ledwie zgryzioną wargą nie upuścił śmiechu. Mick. 6. [Z.] *narzekać.* **Z. ś.** *strudz ś., zmartwić ś., sfrasować ś., strapić ś., zdręczyć ś.*

Zgryźliwie przys. od **Zgryźliwy.**

Zgryźliwość, i, I. blm., rz. od **Zgryźliwy.** 2. × lm. i p. **Zgryzota:** Wszytkie przykrości i zgryźliwości, które na człowieka przypaść mogą, przyjaźń osładza. L.

Zgryźliwy, × **Gryźliwy,** † **Zgryźny** I. † Z. *gryzący, żrący, szczypiący:* Ogień z dymem zgryź-

liwym rozdmuchany pryskał w oczy nasze. L. Cudne kształty uporna na ś. przybiera, gdy jej stąd zgryźny pilnik, zowąd młot doskwiera. Nar. **2.** przen. *gryzący, frasujący, frasobliwy, trujący, martwiący, dręczący, niepokojący, pełen troski, żalu, żałosny:* Łaska od niego umyka ś. Boska, a zaś zgryźliwa naciera nań troska. L. Trzeźwym wszystko jest nudno, nic prócz wina pono zgryźliwych trosków od cię nie odpędzisz doli. Kochan. Zgryźna nowina. Pot. Zgryźna to nowina była. Troc. Zgryźna go myśl turbuje *(=niespokojna, kłopotliwa).* Siwizna czasem z zgryźliwego życia pochodzi. L. *(=pełnego zgryzot, zatrutego, kłopotliwego).* Chłopiąt i niewiast gniew bardziej jest Z., niżeli ciężki. Pilch. *(=kłótliwy, zrzędny, swarliwy).* Matka, zgromiwszy go zgryźliwemi słowy, policzek mu wycięła. Skar. Zgryźny tyran. Pot. *(=doskwierający, dokuczliwy, dający ś. we znaki).* I zgryźna zazdrość w jego duszy i zgiełk żądz niespokojnych. Przyb. *(=gryząca ś.).* **3.** *skłonny do zgryzot, żółciowy:* Człowiek Z. *(=śledziennik).* Pytają ś. badacze natur ludzkich zgryźni. Pot.

†**Zgryźnie** przys. od **Zgryźny:** Chciał narodowi uzdę wdziać niewolniczo tak hardzie, tak Z. Pot.

†**Zgryźny** p. **Zgryźliwy.**

Zgrzać, eje, ał, †**Zgrzeć,** nied. **Zgrzewać** l. *zagrzać, rozgrzać, nagrzać:* Częścią z upalenia, częścią z drogi bardzo zgrzany, Aleksander w rzekę skoczył. Warg. Przen.: [On nogi doma nie zgrzeje *(=nie zagrzeje miejsca, nie usiedzi w domu).*]. **2.** przen.: W nieprawości urodziłem ś., a w grzechu zgrzała mię matka moja. Bud. (postąpiła mną, abo poczęła mię. Bud.; w grzechu poczęła mię matka moja. B. G.). **Z. ś.** l. *zagrzać ś., rozgrzać ś.:* Z. ś. przy pracy *(=spocić ś.).* **2.** (o zbożu) *sprzeć, zaprzeć; zagrzać ś.*

Zgrzanie, a, blm., czynność cz. **Zgrzać.**

Zgrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgrzać ś.**

[**Zgrzáty**] *zgrzany.*

Zgrzebacz, a, lm. **e** *ten, co zgrzebuje.* L.

Zgrzebać, bie, bał, × **Zgrzebnąć,** × **Zgrześć,** †**Zgrzonąć,** nied. **Zgrzebywać** l. *grzebiąc zgarnąć do kupy:* Pies zgrzebał posłanie. *(=skopał).* Popiół zgrzenie i zbierze. Leop. **2.** *grzebiąc zdjąć, ściągnąć, zgarnąć skąd.*

Zgrzebanie, a, blm., czynność cz. **Zgrzebać.**

[**Zgrzebelce, a,** lm. **a**] p. **Zgrzebło.**

× **Zgrzebiany** p. **Zgrzebny.** Troc, L.

Zgrzebie, a, lm. **e** a. † i *krótkie włókna, poozstające przy czesaniu przędziwa pomiędzy zębami szczotki, wyczeski lnu, konopi, pakuły, paklepie:* Z., wyczoski lniane lub konopne pierwszego czesania, gorsze od paczesi. Trj. Z. lniane, konopne. Rej. Troc, Bobr. Z. są to przykrótsze włosy w czesaniu lnu lub konopi, zostające na szczotkach. Jak. J. Konopie, które od wyprawy czyli czesania odchodzą, paczesiem i zgrzebiem zowiemy. Przędz. Lonty mogą być dobre z zgrzebia lnianego lub konopnego, jednakże z lnianego będą nierównie lepsze. Jak. J. Wielka wada w ubogim prosta odzież z zgrzebia. Zabł. (zgrzebna; jak cię widzą, tak cię piszą). Z. do utykania statków, okrętów. L. Wplątałeś ś., niebożę, jako kokosz w zgrzebie, która, im ś. więcej graboli z nich, tym ś. bardziej pląta. Rut. On ś. umotał, jako kot we zgrzebiach. Rej. Papieża gdy koronują, zgrzebi przed nim palą, mówiąc: tak mija cześć świata. Skar. Trzciny nadłamanej nie złamał, zgrzebia zapalonego nie zgasił. L. *(=nie zapobiegł nieszczęściu).*

× **Zgrzebienie, a,** blm., czynność cz. **Zgrześć.**

[**Zgrzebię, cia,** lm. **ta**] p. **Żrebię.**

Zgrzebiny, in, blp. *kłosy zgrabione przy oczyszczaniu ziarna zboża.* Sł. wil.

[**Zgrzebionki, ów,** blp.] *płótno najgrubsze, robione z konopi.*

Zgrzebiowy przym. od **Zgrzebie;** *zgrzebny.* Troc, L.

Zgrzeblaczka, i, lm. **i, Garnczarka** *robotnica obsługująca zgrzeblarki.* Trj.

Zgrzeblarka, i, lm. **i, Zgrzebnica** *machina do zgrzeblenia.* Trj.

Zgrzeblarnia, i, lm. **e** *oddział przędzalni, w którym uskutecznia ś. zgrzeblenie.* Trj.

Zgrzeblenie, a, blm., czynność cz. **Zgrzeblić.**

Zgrzeblica, y, lm. **e** tech. *narzędzie płaskie, mające karby drewniane w celu wydobycia ze skóry groszkowatości.*

Zgrzeblić, i, il przędz. *oczyszczać przędziwo ostatecznie zapomocą zgrzeblarki, rozplątać je i ułożyć możliwie równolegle do siebie.* Trj.

Zgrzebło, a, lm. **a,** × **Grzebło** l. *narzędzie żelazne do czesania, czyszczenia koni:* Szczotka, broda twarda jak Z. **2.** *narzędzie do zgrzebywania, wygrzebywania, hak:* Porwałem trupa i rzuciłem straży, aby go wzięła na żelazne zgrzebła. Słow. **3.** hut. *pręt żelazny, haczykowato zakończony jakby małą motyką, dorajmowania mufli w piecach cynkowych.* Łab. **4.** myśl. *noga kuropatwy.*

Zgrzebłołuskie ryby zool., p. **Ryby.**

Zgrzebłowato przys. od **Zgrzebłowaty.** L.

Zgrzebłowaty *podobny do zgrzebła:* Łodyga zgrzebłowata, *caulis strigosus,* gdy szczeciny są płaskie, przy nasadach łuskowato rozszerzone. Jund.

† **Zgrzebna, y,** lm. **y** rz. *płótno zgrzebne:* Koszula ze zgrzebny. Pot.

× **Zgrzebnąć, nie, nął** p. **Zgrzebać.**

[**Zgrzebniák, a,** lm. **i**] *garnek niepolewany.*

Zgrzebnica, y, lm. **e** l. a. **Zgrzebnina** *płótno zgrzebne, paklak, part, wańtuch:* Za łokieć zgrzebnicy pół grosza. Stl. **2.** [Z.] a. [**Grzebnica**] *suknia z płótna zgrzebnego:* [Do kościoła w zgrzebnicy, a do karczmy w spódnicy. Odziana świtką i zgrzebnicą, z odkrytą piersią. Las.]. **3.** przędz., p. **Zgrzeblarka.**

× **Zgrzebnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zgrzebnąć.**

Zgrzebnik, a, lm. **i** *jeden z wałków w zgrzeblarce, pokrytych igłami.*

Zgrzebnina, y, lm. **y** l. p. **Zgrzebnica. 2.** zb. *zgrzebie, kupa zgrzebi.* L.

Zgrzebny, × **Zgrzebiany** l. a. [**Grzebny**] przym. od **Zgrzebie,** *paklepny, parciany:* Wór Z. *(=wańtuch).* Płótna worowe czyli zgrzebne. Przędz. Niemądry, który gardzi zgrzebnym, surowym worem, prostą a niemalowaną skrzynią, w którejby było złoto. Gil. Zgrzebna opończa. [Płótno zgrzebne = *grube, konopne*]. Zgrzebna przędza Troc. **2.** [Miska zgrzebna] =*niepolewana.* Płótna cienkie, paczesne, zgrzebne. Vol. Zgrzebna przędza. Troc. Przen.: Wypogodź serce, rzuć te cery zgrzebne. Mor. A.

Zgrzebywać, uje, ywał p. **Zgrzebać.**

Zgrzebywanie, a, blm., czynność cz. **Zgrzebywać.**

[**Zgrzecha, y,** lm. **y, Zgrzydlak**] *nazwa jednego z djabłów.*

Zgrzecznieć, eje, ał *stać ś. grzecznym, wygrzecznieć.* L.

Zgrzecznienie, a, blm., czynność cz. **Zgrzecznieć.**

† **Zgrzeć, eje, ał** i † **Z. ś.** p. **Zgrzać.** Ps. flor.

× **Zgrzegotać, oce, otał** *skrzeczeć, grzegotać.*

× **Zgrzegotanie, a,** blm., czynność cz. **Zgrzegotać.**

† **Zgrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zgrzeć.**

† **Zgrzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zgrzeć ś.**

Zgrzeszenie, a l. blm., czynność cz. **Zgrzeszyć.** 2. † Z., lm. **a** *grzech:* Odpuścisz nam nasze Z. Pśń.

Zgrzeszyć, y, ył l. *popełnić grzech, przestąpić przykazanie Boskie a. kościelne:* Z. myślą, mową, uczynkiem. 2. *przeskrobać, zbroić, zawinić:* Jako kto zgrzeszył, tak go karzą. Kn. Powiedział swą żałobę, a w czym on zgrzeszył, w tym jego przysiężnicy tako. Ort. *(=pobłądził).* Zgrzeszywszy, pokutuj. Żegl. *(=pij piwo, kiedyś go nawarzył).* Panie! nie daj mi Z., bo dalibóg zdaje mi ś, że pani nie tak nieboszczykowi za żywota sprzyjała, jak teraz ś. wjego w oskowej kochasz postaci. L. *(=panie, odpuść!).* Z. przeciw komu, † komu, przeciw czemu. Kto mi zgrzeszy, krzywdzi duszę swoję. Bud. *(kto grzeszy przeciwko mnie, krzywdę czyni duszy swojej. B. G.).* Z. przeciw prawdzie, przeciw przyzwoitości. *(=wykroczyć).* Zgrzeszyłem tylko, że moje lata tak ś. nadaremnie sterały. Mick. *(=zbłądziłem).* Zgrzeszyłciem, mój Panie, zgrzeszyłciem. Bud. Z. z kim = *popełnić z nim grzech nieczystości:* Zgrzeszyła z nim. Troc.

× **Zgrześć, zgrzebie, zgrzebł** p. **Zgrzebać.**

† **Zgrzewa, y,** blm., [**Zgrzyw**] *zgrzewanie, zgrzanie, gorąco, upał, spieka, spiekota, żar:* Ziół mokrych słoneczna Z. przysuszyła. Żebr.

Zgrzewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zgrzać.**

Zgrzewanie, a, blm., czynność cz. **Zgrzewać.**

Zgrzewanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zgrzewać ś.**

Zgrzewek, wka, lm. **wki** l. × Z. *miejsce (np. na pochyłości od strony słońca), gdzie w czasie tęgich mrozów śnieg w południe topnieje.* 2. [Z.] *odwilż mała w dniu mroźnym w południowej porze, gdy śnieg nieco topnieje.*

[**Zgrzęda, y,** lm. **y**] p. **Zrzęda.**

[**Zgrzędzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrzędzić.**

[**Zgrzędzić, i, il**] l. p. **Zrzędzić.** 2. a. [**Grdykać, Grdękać**] *pić wódkę.*

[**Zgrzępa, y,** lm. **y**] *bezładna kupa gnoju.*

[**Zgrzęzić, i, il**] *zbronować:* Jak sie dobrze brónom zgrzęzi, gnoju nawiezie, to pole obrodzi. Pc.

[**Zgrzęzienie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrzęzić.**

Zgrzęzły *zsiadły, osiadły, opadły, pogrążony:* Doły, pagórki, zgrzęzłej każda zmiana roli innąć ofiarę wspomni śmierci lub niedoli. Czart.

Zgrzmocenie, a, blm., czynność cz. **Zgrzmocić.**

Zgrzmocić, i, il *zbić, zgromić:* Pójdę z Czarnieckim, Goljatów zgrzmocę. Syrok.

† **Zgrzonąć, nie, nął** p. **Zgrzebać.**

† **Zgrzonięcie, a,** blm., czynność cz. **Zgrzonąć.**

Zgrzybialec, lca, lm. **lcy** *człowiek zgrzybiały, grzyb.*

Zgrzybiało przys. od **Zgrzybiały:** Staro i Z. wyglądający. Krasz.

Zgrzybiałość, i, blm., rz. od **Zgrzybiały,** *wiek zgrzybiały, schyłek życia:* Do wielkiej zgrzybiałości przyszli. Otw. Przychodząc człowiek do zgrzybiałości w wieku osmdziesiątym, ciągnie ostatki już przykrego życia. L.

Zgrzybiały *przeżywający ostatnie lata starości, bardzo stary, strupieszały:* Niemasz tak starego i zgrzybiałego, ktoryby na duszy, jeśli s. postara, nie odmłodniał. Skar. Wynidź, a podnieś zgrzybiałe członki twoje. Skar. Od tego zaraz czasu, skorom bronią władać mógł, aż do zgrzybiałego wieku. Paszk. Gdy już zestarzał ś. i niemal zgrzybiałym ś. stał, odprawił ją, iż już późno i nierychło ś. ożenić mu było. Glicz. Z. ś. dziad na nogi skarży. L. Białogłowa stara i zgrzybiała, kostnica swoich piękności spróchniała. Lubom. Zgrzybiałe lata nadeszły, nie one, które złotemi abo tłustemi zwano, ale to są lata żelazne, skaliste, twarde, trudne, których nie lada jako pożyć. Podw. Z., stary bardzo, jedną nogą w grobie Kn. Z. wiek, staruszek. Troc. Zgrzybiała babka. Troc. Zgrzybiała starość. Kras. Jak cię tylko w zgrzybiałym wieku oglądamy, będziem krzyczeć na starych. Kras. Rodzic mój nieboszczyk, a twój pradziadek, Panie świeć nad jego duszą, mówił on, umarł w zgrzybiałej starości na Różańcową. Chodź. Miał otuchę, iż z marszałkowstwa królowej odziedziczy trzymaną teraz przez swego zgrzybiałego stryja wielką laskę koronną. Szaj. Starzec to był wcale jeszcze silny i nie zgrzybiały. Byk. Jeleń Z., gdy już ledwie nogi suwa. Mick. Wyciągnął ku niej zgrzybiałą prawicę. Krech.

× **Zgrzybić, i, il** *skurczyć, schylić, zmarszczyć nakształt grzyba.* L.

Zgrzybieć, eje, ał *zestarzeć ś. wielce, skulić ś., zniedołężnieć przez starość:* Kto ś. temi rozkoszami niezmiernie bawi, zgrzybieje przed czasem i uwikła ś. w choroby bez liczby. Birk. Przen.: Jako szlachecka krew niszczeje prędko przy ubóstwie, tak królewskie dostojeństwo zgrzybieje prędzej przy nieopatrzeniu. Birk. *(=upadnie, zniszczeje, osłabnie, zwątleje, zmarnieje).*

Zgrzybienie, a, blm. l. × Z., czynność cz. **Zgrzybić.** 2. czynność cz. **Zgrzybieć.**

[**Zgrzydlák, a,** lm. **i**] p. **Zgrzecha.**

Zgrzyn, u, lm. **y** bot. (rauwolfia) *roś. z rodziny toinowatych.*

[**Zgrzypice, ic,** blp.] *drzwi.*

[**Zgrzypieć, i, ał**] p. **Zgrzypnąć.**

[**Zgrzypienie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrzypieć.**

Zgrzypik, a, lm. **i, Zerdzianka** zool. (lamia) *chrząszcz czteroczłonkowy z rodziny długorogich.*

[**Zgrzypnąć, nie, nął** nied. **Zgrzypieć**] *skrzypnąć, zatrzeszczeć:* Sánki na kamieniu zgrzypiom. Smierzć gryzie, aze zuchwy zgrzypiom. W te razy zgrzypły dźwierze. Tet. A ten głos był tak, jakby kto na niesmarowanej osi zgrzypiał. Tet. Śnieg zgrzypi. W ręce oficera zgrzypiało gęsie pióro. Tet.

[**Zgrzypnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zgrzypnąć.**

Zgrzyt, u, lm. **y,** × **Grzyt** l. *zgrzytanie, zgrzytnięcie zębami, odgłos zgrzytnięcia:* Musiał ze zgrzytem rozpuścić wojsko zwycięskie. Dzik, co, zgrzytem chrobocąc, kieł swój ostrzy krzywy. Pilch. Jędza szybko wstaje i Z. wydawa łoskotny. Przyb. Przyszedł na ostateczną nędzę, Z. i narzekanie. Przyb. Ożeni ś. taki, nieszczęśliwa żona, w domu piekło, ubóstwo, długi, Z., rozpacz. Bals. Piekła wcielony Z. Sow. 2. [Z.] *gniew, niesnaski:* Ciężki Z. w chałupie. Dziaduś jeno zgrzytem spojrzał na chłopów *(=nienawistnie).* Pan Matuska w pysk raz i drugi... i na niego zgrzytem *(=zakrzyknął z uniesieniem).* Podarujta mój ciężki Z. na jegomości *(=uniesienie ś.).* 3. *chrzęst, szczęk, skrzyp:* Już Z. broni, oręża tętent grzmi i głuszy akcjackich ś. ludów lękające uszy. Min. Między błyskających i przerażających broni zgrzytem. Swad. Pełne.

uszy zgrzytu. Pot. Z. po stronach lidyjskich Żebr. Zgrzyty jaskrawe mącą melodję. Dan.

Zgrzytać, a, ał p. **Zgrzytnąć.**

Zgrzytanie, a 1. blm., czynność cz. **Zgrzytać.** 2. lm. **a** *zgrzyt:* Tam będzie płacz i Z. ząb. Leop. W piekle, gdzie Z. ząb, gdzie wieczne ciemności, gdzie niewytrwane męki, gdzie niemasz litości. Groch. W brzękocie bębnów, wśród trąb zgrzytania wiejski ś. obraz przed nim odsłania. Syrok.

× **Zgrzytliwie** przys. od **Zgrzytliwy.** L. Mróz sto razy gorszy od dymu — odpowiedziała Z. i przypadła do nóg gospodyni. Ork.

× **Zgrzytliwy, × Zgrzytny** *wydający, zgrzyt, pełen zgrzytu, szczęku:* Wojna ś. ściele i zgrzytliwej pomyka krwawą ręką broni. Żebr. Maszt słyszeć ś. dał z tak zgrzytnym grzmotem, jakby niebo upadało. Przyb. W tych zgrzytnych żelazach. Krasiń.

Zgrzytnąć, nie, nął, × **Grzytnąć,** nied. **Zgrzytać,** [**Grzytać**] 1. *ścisnąć zęby z chrzęstem, wydać zgrzyt, zazgrzytać:* Rzeźwy koń, miedzianą trąbę słysząc, zgrzyta i za brzmiącym jej głosem chęć do wojny chwyta. Otw. Wszystkie różne narody od gniewu zgrzytały i że im chce zwycięstwo wydzierać, ś. bały. Jabł. Nogami tupają, zębami zgrzytają, oczami strzelają. L. Z. na kogo ze złości. Otóż ja będę zgrzytał na was, jako więc skrzypi wóz bardzo nałożony siana. Leop. Zapalczywość ich zgrzytała na nas. Bud. Polacy zgrzytali na Kazimierza Jagiełłowica, iż za jego wolą Litwa Łucko wzięła. Stryjk. *(= sarkali, obruszali ś., zżymali ś.).* Zgrzytał, zgrzytnął na niego zębami. Troc. Przen.: Zgrzytały łańcuchy windy, zawiasy. *(=chrzęściały trąc ś.).* Ostrzy klingę na zgrzytającym kamieniu. Krasiń. Wesoły przechodzień zagwiżdże arjetkę i laseczką o kamienie uderzy, pałasz zgrzytnie po bruku. Orzesz. *(= szczęknie).* 2. [Z.] *krzyknąć na kogo głośno, wrzasnąć; zgromić kogo.*

× **Zgrzytnie** przys. od **Zgrzytny.** L.

Zgrzytnięcie, a, blm., czynność cz. **Zgrzytnąć.**

× **Zgrzytny** p. **Zgrzytliwy.**

[**Zgrzyw, u,** lm. **y**] p. **Zgrzewa.**

[**Zgrzywa, y,** lm. **y**] *grzywa.*

Zguba, y, lm. **y,** † **Zgubiel** 1. † Z. *zgubienie, utracenie, utrata:* Apetytu wcale Z. jest bardzo zła. Krup. 2. *zaguba, zatrata, zagłada, klęska, zginięcie bez ratunku, niebezpieczeństwo oczywiste, nieszczęście:* Człowiek człowiekowi zgubą. Żegl. Ku ruinie i wspólnej zgubieli. Chr. Po tej zgubieli. Pot. Już wisi nad karkiem Z. Nar. Na waszą zgubę odetchnął Gaudenty. Kras. Nie ujdzie ostatniej zguby. Troc. Zasadził ś. na zgubę ojczyzny. Troc. Więcej zguby wróżył Litwinom od niemieckiej strony szyszak. Mick. Przyprowadzić do zguby. Stać ś. przyczyną zguby. Zachować od zguby. Radzić komu na zgubę, dla swego zysku. L. Nastawać na czyją zgubę, 3. † Z. *strata, utrata:* Przez zgubę swego obejścia. Ort. [Stratę panieństwa zwią po wsiach zgubą wianka]. 4. † Z. *zgubienie, stracenie, śmierć:* Niechaj syna na zgubę prowadzą. L. 5. a. [**Zgubina**] *to, co zgubiono, rzecz zgubiona:* Znalazła ś. Z. Kto znalazł cudzą zgubę, powinien ją oddać. Haur. Cieszyli ś., że znaleźli zgubę. Oss. Gdy pieniądz swój znajdzie, wzowie przyjaciółek swych, mówiąc im: rozradujcie ś. pospołu ze mną, iżem znalazła zgubę swoję. Rej. Pierścień, który wrzucił w morze, ryba pożarła; potym, gdy ułowioną przed nim na stole postawili, dobrowolną zgubę w jej żołądku znalazł. L. 6. † Z. *rzecz wybrakowana, brak, odpadek:* Na uczcie rozpasować ś. tym to przysłusza, którzy są jakoby jaka Z. owych jatek, gdzie strawne rzeczy i łakoci przedawają. L.

× **Zgubca, y,** lm. **y** p. **Zgubiciel.**

Zgubiciel, a, lm. **e,** × **Zgubca** *ten, co zgubił, przyprowadził do zguby, niszczyciel:* Z. to mój. Troc. Pancerni Trojanie wielkim przyszli tłumem, wojsko ich zgubcę swego wśród siebie zamyka, a jak psy i myśliwi obracają dzika, tak oni bohatyra. Dm. Niech zgubca wiary z wolnych ś. nie szydzi. Przybor. Król elekcyjny, Z. wolności narodowej. L.

× **Zgubicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zgubiciel,** *niszczycielka.* L.

Zgubić, i, ił 1. *dopuścić do zaginięcia, dać zginąć, stracić przez niedopatrzenie, uronić:* Kto więcej miał, ten więcej zgubił. Jabł. Co djabeł zgubił, to my znajdziem. Prz. Szuka, czego nie zgubił. *(= upatruje, coby ukraść).* Z. ślad *(= zmylić; stracić z oczu).* Przen.: Sielska zagroda, zgubiona wśród łąk, ogrodów. Gom. *(= ukryta, tonąca, zagrzebana, ginąca).* W miękkich fałdach twej sukni zgubiony, ustami piję złotej godziny czar. Sf. Pies zgubił zwierza (myśl.) = *zgubił ślad jego.* Z. oczko w pończosze = a) *dać mu spaść z drutu przez nieuwagę;* b) *zebrać dwa oczka w jedno przy zwężaniu ś. pończochy.* 2. co = *stracić, postradać, pozbyć zbyć czego:* Zgubili rozum Polacy za tą swoją nową wiarą. Hrb. Wszystko zginęło, Konrad wszystko zgubił. Mick. 3. [Z. co] = *pozbyć ś. czego, uwolnić ś. od czego:* Z. swoje grzechy. 4. *przyprowadzić do zguby, przyprawić o zgubę; przywieść do upadku, zrujnować:* Bodaj mnie wszyscy bogowie i boginie zgubili, żebym już oraz zginął, a nie co dzień ginął z wielką męką moją. Birk. Bodajby cię bogowie zgubili, zgubili! Siem. J. Nic mi już do czynienia nie pozostaje, jestem zgubiony! L. *(=przepadłem, już po mnie).* Męstwo cię twoje zgubi nieodwłocznie. Dm. Donosząc, że on pasiekę zgubił, że gnilec wpuścił. Krasz. *(=zmarnował, zniszczył).* Wszystkie ordy mogły ś. zwrócić przeciw kozactwu, które wówczas byłoby zgubione bez ratunku. Sienk. [Teraz będą pewnie zgubieni]. 5. kogo = *stracić, zgładzić, zadać mu śmierć, wykonać na nim wyrok śmierci, dokonać egzekucji:* Zadanie komu rzeczy jakiej szkodliwej, która pacjentowi rozum pomiesza, ciało pokrzywi lub go z tego świata zgubi, ma ś. brać za truciznę. Perz. List do żony rano pisany tego dnia, gdy miał być zgubion. Baz. Fałszerza tego z pieniędzmi zgubiono. Ort. Gdyby nie było natenczas w ziemi a. w mieście mistrza, alias kata, sami bartnicy to mogą sprawić, aby zdrajcę i złoczyńcę Z. Nisz. 6. bil.: Z. bilę a. Z. ś. = *wpędzić swoją bilę do luzy.* Z. ś. we grze bilaru, swoję bilę zrobić do dziury. Mag. Z. ś. 1. *zginąć w tłumie, zapodziać ś. gdzieś, zabłąkać ś., odbić ś. od towarzystwa:* Roztargniony chłopiec zgubił ś. nam w drodze. Pies zgubił ś. i biega, jak oszalały, szukając swego pana. Przen.: *nie móc ś. połapać, zorjentować ś., utonąć, przepaść:* Autor zgubił ś. w szczegółach. 2. *zginąć, przepaść, stracić głowę, oszaleć:* Na urodzie Kryspa macocha jego Fausta zgubiła ś. Skar. [Za mojem Jankiem mało ś. nie zgubię]. 3. *narazić ś. na zgubę, stać ś. powodem własnej zguby, zginąć z własnej winy, przepaść, narazić ś. na klęskę, zgubić siebie:* Zgubisz ś. tym hazardem! Figurowali tam zbójcy, trucicielе, zgubione kobiety.

Orzesz. *(=upadłe)*. **4.** † Z. ś. *odebrać sobie życie, pozbawić ś. życia, popełnić samobójstwo, zabić ś., zadać sobie śmierć:* Z duchowego prawa tako mamy: aż tego człowieka, co ś. sam zgubi, tego nie mają pogrześć w ziemi... Ort. **5.** bil. p. wyż.

† **Zgubiel, i,** lm. **e** p. **Zguba.** Troc.

Zgubienie, a, blm., czynność cz. **Zgubić.**

Zgubienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zgubić ś.**

[**Zgubina, y,** lm. **y**] p. **Zguba.**

[**Zgubisko, a,** lm. **a**] *zgorszenie?:* Ojciec młodego dziwcaka zaklina o ratunek dla swojej córki, będącej w przykrej sytuacji, bo gdyby doktór płodu nie spędził, byłoby we wsi straśne Z.

† **Zgubliwie** przys. od **Zgubliwy.** L.

† **Zgubliwy** p. **Zgubny.**

Zgubnie przys. od **Zgubny:** Oddziałało to Z. na jego zdrowie.

Zgubność, i, blm., rz. od **Zgubny.** L.

Zgubny, † **Zgubliwy** **I.** *przynoszący zgubę, niebezpieczny, fatalny, groźny, wielce szkodliwy:* Achilla śpiewaj, muzo, gniew Z., co szkody nieprzeliczone ściągnął na greckie narody. Dm. Pod uchem go Pryjamid zgubnym dosięgł razem. Dm. *(= śmiertelnym).* Spadł z tak zgubliwej wysoczyzny. Przyb. Wenera nawie na przeszkodzie była, żeby do zgubliwego portu nie wchodziła. Przyb. Bym zgubnych bólów nie był ci przyczyną, wara, dziecię. Żebr. Przez różne nieszczęśliwe przypadki na Z. wyszli koniec. Bals. Powiedz mi, mój panie, czemu na zgubne sądzisz mię karanie? Chr. **2.** † Z. *podległy zgubie, na zgubę przeznaczony:* Na twardej skale wisiała opięta w żelazne pęta, aż gdy Perseusz śmiercią ś. jej wzruszył, zabiwszy stróża, okowy pokruszył, co większa jeszcze, wziął za żonę ślubną panienkę zgubną. Zim. **3.** † Na zgubne imię = *na wieczną zagładę, na przepadłe, na dobre, na zawsze, na amen:* Pokazał ludziom zacność ich rodzaju, już ś. więcej nie mieli za istoty na zgubne imię stworzone. Oss. Jeśliby jeden drugiemu dobra swe w zgubne imię zafantował tym sposobem, jeśliby ich na czas pewny nie wykupił, aby mu je było wolno sprzedać a. zastawić, ma być pozwan na trzy sądy. Sz. Jak trzeci raz złodzieja złapią, już go na zgubne imię do więzienia dadzą, w manele go ubiorą i w kajdany wsadzą. Klon. **4.** bil.: Zgubna bila = *swoja bila, wpędzona do łuzy.* **5.** Zgubne imię, woj. = *niebezpieczne stanowisko.* O zgubne imię, jak o wakans, ś. starał. Troc. Bieżeć na zgubne imię Troc. *(=na szańc, w ogień, na sztych, na niebezpieczeństwo).* Na zgubne imię wystawiona straż. Troc.

† **Zgubogroźy** *grożący zgubą, złowrogi, złowieszczy:* Jesliżeby jeszcze co do zguby Troi zostawili bogowie w skrytej radzie swojej... co rzekszy, ręką w stronę skazał a obraz zgubogrożej Minerwy ukazał. Otw. (Obraz ten zowie tak dlatego, że jego wzięcie a. jego utracenie wróżyło Trojanom pewną zgubę i zginienie, które ich potym nie minęło. Otw.).

† **Zgubonośny,** † **Zguborodny** *przynoszący, ściągający zgubę, zgubny.* L.

† **Zguborodny** p. **Zgubonośny.** L.

[**Zgudka, i,** lm. **i, Zgutka**] *czkawka:* Hanka oprzytomniała, otwierając oczy, Z. ją jeno chyciła. Reym.

Zgumować, uje, ował *nasycić, zaprawić obficie gumą:* Płótno zgumowane.

Zgumowanie, a, blm., czynność cz. **Zgumować.**

[**Zgurb, u,** lm. **y, Zgurba**] *fałda, zmarszczka, nierówność sterczqca, wzdęta:* Wiatr dmuchał od zachodu, zgurby ś. na wodzie tworzyły. Ork.

[**Zgurba, y,** lm. **y**] p. **Zgurb.**

[**Zgurbać się, a ś., ał ś.**] p. **Zgurbić ś.**

[**Zgurbanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zgurbać ś.**

[**Zgurbić, i, ił**] *zmarszczyć, sfałdować, porobić garby wzdęte.* [**Z. ś.** i nied. **Zgurbać ś.**] *zmarszczyć ś., sfałdować ś., wzdąć ś. w garb, w garby:* Portki zgurbione *(= wypchnięte na kolanach i t. p., skurczone w fałdy).*

[**Zgurbienie, a,** blm.] czynność cz. **Zgurbić.**

[**Zgurbienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zgurbić ś.**

× **Zgurtować, uje, ował** *ściągnąć gurtami, opasać.* Km., L.

× **Zgurtowanie, a,** blm., czynność cz. **Zgurtować.**

[**Zguślazować, uje, ował**] mocą guślarską dokazać czego *(np. zepsuć krowom mleko).*

[**Zguślazowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zguślazować.**

[**Zgutka, i,** lm. **i**] p. **Zgudka.**

[**Zguzdrać, a, ał**] *spartaczyć, spartolić, zrobić niewprawną ręką, spotrzebowawszy na to długi czas.*

[**Zguzdranie, a,** blm.] czynność cz. **Zguzdrać.**

Zguzowacenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zguzowacić. 2.** czynność cz. **Zguzowacieć.**

Zguzowacić, i, ił *zrobić guzowatym.* L. **Z. ś., Zguzowacieć** *stać ś. guzowatym, dostać guzów.* L.

Zguzowacieć, eje, ał p. **Zguzowacić.**

Zgwałcać, a, ał p. **Zgwałcić.**

Zgwałcanie, a, blm., czynność cz. **Zgwałcać.**

Zgwałcenie, a, blm., † **Zgwałt** czynność cz. **Zgwałcić:** Z. białejgłowy, gwałt niewieście wyrządzony. L. Białogłowskie Z. Vol. Z. niewiasty (stuprum, violatio, vitiatio), dokonanie na niewieście aktu spółkowania pozamałżeńskiego z użyciem przemocy (gwałtu, pogróżek, podstępu, uśpienia i t. d.). Symulacja zgwałcenia. Targną ręce na zgwałt swoich własnych panów. Przyb.

× **Zgwałciciel, a,** lm. **e,** × **Zgwałtownik** *ten, co gwałci a. zgwałcił, gwałciciel:* Heretyk ten szczególnej chwały Chrystusowej fundamentu jest zgwałcicielem. Zigr. List ten zbija gwałtowniki ślubów Bożych. Hrb.

× **Zgwałcicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zgwałciciel,** *gwałcicielka.*

Zgwałcić, i, ił, nied. **Zgwałcać** **I.** *dopuścić ś. gwałtu, zhańbić przemocą:* Z. pannę, żonę czyją. Troc. Z. niewiastę. Ktoby niewiastę zgwałcił, wieżą niższą karan będzie. Zam.. A tam poczciwość, wstyd zgwałcony. Karp. Z. miejsce święte, kościół = *sprofanować, zbezcześcić.* Z. kościół, miejsce święte, gwałtem ś. do niego wedrzeć, przeciw jego przywilejom co uczynić, nieprzystojnego co w nim zbroić, *vicinum* sprofanować. Kn. Z. kościół zabojem. Troc. W tym punkcie zarzutu swego dowiódł, że go moralnie zgwałcono. Spas. **2.** *pogwałcić, złamać, naruszyć:* Z. pokój, przymierze, święto, post. Troc. *(= nie dochować go, złamać).* Prawaśmy twoje, ach, wstydnie zgwałcili. Wad. Przen.: Przeto do Sycylii wysłał Kuryjona, którędy środkiem ziemia od morza zgwałcona. Bardz.

† **Zgwałt, u,** lm. **y** p. **Zgwałcenie.**

× **Zgwałtownik, a,** lm. **cy** p. **Zgwałciciel.**

[**Zgwar, u,** lm. **y**] *szum, hałas, zgiełk.*

Zgwara, y, lm. **y** fl. *toń, głębia w wodzie, wir.*

[**Zgwaryjować, uje, ował**] p. **Zwarjować.**

[**Zgwaryjowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgwaryjować.**

[**Zgwarzać, a, ał i Z. ś.**] p. **Zgwarzyć.**

[**Zgwarzanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgwarzać.**

[**Zgwarzanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zgwarzać ś.**

[**Zgwarzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zgwarzyć.**

[**Zgwarzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zgwarzyć ś.**

[**Zgwarzyć, y,ył,** nied. **Zgwarzać**] *pogawędzić.* Sł. wil. [**Z. ś.**] *zmówić ś., zgadać ś., porozumieć ś.:* Spytała drżąco, byle ino co rzec, byle ino usłyszeć głos jego i Z. ś. z jego duszą. Reym. Mnogim zrobiło ś. pilno zgwarzać ś. ze swojemi. Reym. Idę na miasto, spytuję ś., ale trudno ś. z niemrawami Z. Ork.

[**Zgwazdać, a, ał**] *spartolić, spartaczyć, sfuszerować, źle zrobić.*

[**Zgwazdanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgwazdać.**

[**Zgwertować, uje, ował**] *ścisnąć:* Nie bede krzyczał, jak mi ręke zgwertujes.

[**Zgwertowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgwertować.**

[**Zgwizdać się, a ś., ał ś.**] *zwołać ś. gwizdaniem:* Złodzieje zgwizdali ś.

[**Zgwizdanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zgwizdać ś.**

[**Zgwizdnąć, nie, nął**] *zagwizdać, gwizdnąć:* Żołnierz zgwizdnął i zawołał czarta.

[**Zgwizdnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zgwizdnąć.**

[**Zgwizdować, uje, ował**] *zwoływać gwizdaniem:* Z. psy.

[**Zgwizdowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zgwizdować.**

[**Zgzić się, i ś., ił ś.**] *rozbiegać ś., rozbrykać ś:* Woły ś. zgziły. (P. **Zegzić ś.**).

[**Zgżenie się, a ś.,** blm.,] czynność cz. **Zgzić ś.**

[**Zhaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zhaczyć.**

[**Zhaczyć, y,ył**] *ściągnąć, skraść.*

Zhaftować, uje, ował l. [Z.] *haftując zeszyć:* Brzuch mu zhaftowała. 2. † Z. *zahaftować, uhaftować:* Szata najdroższemi perłami zhaftowana. Wuj.

Zhaftowanie, a, blm., czynność cz. **Zhaftować.**

[**Zhaić, i, ił**] czas=*żmitrężyć, zbałamucić, zmarnować, stracić.*

Zhajdamaczeć, eje, ał *stać ś. hajdamakiem, zhajdamaczyć ś.*

Zhajdamaczenie, a, blm. l. czynność cz. **Zhajdamaczeć.** 2. czynność cz. **Zhajdamaczyć.**

Zhajdamaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhajdamaczyć ś.**

Zhajdamaczyć, y,ył kogo=*zrobić hajdamakiem.* **Z. ś.** p. **Zhajdamaczeć:** Urok nazwiska niewiele znaczył u zhajdamaczonych kozaków. Rol.

[**Zhajenie, a,** blm.] czynność cz. **Zhaić.**

Zhakatyzować, uje, ował *zmienić w hakatystę.* **Z. ś.** *zmienić w hakatystę:* Centrowcy szląscy zhakatyzowali ś.

Zhakatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zhakatyzować.**

Zhakatyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhakatyzować ś.**

[**Zhałasić, i, ił, Zharnasić**] *połamać, poburzyć porozwalać, porozrzucać.*

Zhałasować, uje, ował kogo = *skrzyczeć, wykrzyczeć, sfukać, zgromić.*

Zhałasowanie, a, blm., czynność cz. **Zhałasować.**

[**Zhałaszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zhałasić.**

Zhamować, uje, ował *hamując wstrzymać; zahamować:* Z. wóz. Słow.

Zhamowanie, a, blm., czynność cz. **Zhamować.**

Zhandlować, uje, ował l. *zbyć przez handel, sfacjendować.* 2. *osiągnąć, zyskać handlując:* Zawdy z kolejnikami handlowaliśta beze mnie... i tylom zhandlował... westchnął Ślimak, wskazując na pogorzelisko. Prus.

Zhandlowanie, a, blm., czynność cz. **Zhandlować.**

Zhańbić, i, ił, *okryć hańbą, zesromocić, osromocić, zbezcześcić, zniesławić, sprofanować:* Zhańbię was, jeśli mię nie usłuchacie. Z. kobietę *(=zgwałcić)* **Z. ś.** *okryć ś. hańbą, osromocić ś., splamić ś. czymś niegodnym, zbezcześcić ś., zniesławić ś.*

Zhańbienie, a, blm. l. czynność cz. **Zhańbić.** 2. *hańba, sromota, wstyd, niesława:* Nie urośnie u nas w województwie pan Pasek za takie braci naszych Z. Pas. Ujrzysz, jak mścić ś. będą krzywd bratnich i własnego zhańbienia. Krasiń.

Zhańbienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhańbić ś.**

× **Zharcać, a, ał,** p. **Zharcić.**

× **Zharcanie, a,** blm., czynność cz. **Zharcać.**

× **Zharcenie, a,** blm., czynność cz. **Zharcić.**

× **Zharcić, i, ił,** nied. × **Zharcać** *zahartować, wzmocnić, umocnić, utwierdzić:* Zharcając tron Piastowy waszym rodem. Wor.

Zharcować się, uje ś., ował ś. *zmordować ś. harcując.*

Zharcowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zharcować ś.**

Zhardzenie, a, blm., czynność cz. **Zhardzieć.**

Zhardziały *który zhardział:* Iwan, zhardziały ostatnim powodzeniem, domagał ś. brzegów Berezyny. Mor. T.

Zhardzieć, eje, ał, [**Zhonornieć**] *stać ś. hardym, zdumnieć, zadrzeć nosa:* Zwyczajnie człek zhardzieje, gdy mu ś. dobrze dzieje. Kochan. Gotowi ludzie pomyśleć, żem zhardział. Jeż.

Zharmonizować, uje, ował *złożyć, zlać, złączyć, zespolić w całość harmonijną:* Architekt tak te łuki, kolumnady, pilastry i olbrzymie powierzchnie zharmonizował, że stanowią piękną całość. Spas. **Z. ś.** *zlać ś., złączyć ś., zjednoczyć ś. w całość harmonijną, zastosować ś. do...:* W jego wyobraźni stanęły postacie hryneńskie i zharmonizowały ś. w jeden pełny zastęp, owiany atmosferą czynów i słów. Jeż. Wszystkie te czy uzdolnienia, czy funkcje rozwijały ś. stopniowo i zharmonizowały ś. tylko wkońcu. Spas.

Zharmonizowanie, a, blm., czynność cz **Zharmonizować:** Z. sprzecznych ze sobą pierwiastków. Chm.

Zharmonizowanie się, a ś., blm., czynność cz **Zharmonizować ś.**

[**Zharnasić, i, ił**] p. **Zhałasić.**

[**Zharnaszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zharnasić.**

Zharować, uje, ował, × **Zhorować** *zmęczyć harowaniem.* **Z. ś.** *zmęczyć ś. harując.*

Zharowanie, a, blm., czynność cz. **Zharować.**

Zharowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zharować ś.**

Zhartować, uje, ował *zahartować:* Każą dźwigać jarzmo dla nich zhartowane. L. *(=ukute).* **Z. ś.** *wzmocnić ś., stężeć przez hartowanie ś., zahartować ś.:* Koleżeństwo nasze zhartowało ś. w przyjaźń. Jeż. Pojawił ś. nowy żywioł, który ś. przyjął, wzrósł, spotężniał i w ogniu walk wiekowych zhartował. Jeż.

Zhartowanie, a, blm., czynność cz. **Zhartować.**

Zhartowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhartować ś.**

Zhasać, a, ał I. *zmordować hasaniem:* Było poco konia Z. L. Zhasanych koni do potyczki nie prowadził. Przen.: Z. kogo = *zjeździć* = *skrytykować, złajać*, rub. *zrąbać:* Na sejmiku patricios zhasał. Mick. **Z. ś.** I. *hasając zmordować ś.; stańczyć ś.; tańcząc zmordować ś.*

Zhasanie, a, blm., czynność cz. **Zhasać.**

Zhasanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhasać ś.**

[Zhawtąd] *stąd.*

× **Zhebanować, uje, ował** drzewo = *przyprawić tak, ś. zdawało hebanem.* L.

× **Zhebanowanie, a**, blm., czynność cz. **Zhebanować.**

Zhebesieć, eje, ał *stać ś. hebesem, stępieć umysłowo.*

Zhebesienie, a, blm., czynność cz. **Zhebesieć.**

Zheblować, uje, ował I. *heblując zgładzić:* Z. deskę. Przen.: Trzeba jeszcze odmienić trochę samą naturę, trochę ją obciąć, trochę zheblować. Spas. 2. Z. nierówność = *heblując zebrać, ściąć, zgładzić.*

Zheblowanie, a, blm., czynność cz. **Zheblować.**

Zhelenizować, uje, ował *zmienić na Helenów, zgreczyć:* Grecy Fanarjoci usiłują Z. Bułgarów macedońskich.

Zhelenizowanie, a, blm., czynność cz. **Zhelenizować.**

Zheretyczały *który zheretyczał:* Już niektóre głosy przemawiały za koniecznością odsądzenia od kary wiarołomnego i zheretyczałego króla. Rzew. Puścił mu Ossyliskie i Kurońskie biskupstwa, które od zheretyczałych natenczas biskupów był pokupił. Bobrow.

Zheretyczeć, eje, ał *stać ś. heretykiem, heretyckim, zheretyczyć ś.:* Danja i Szwecja zheretyczała. Skar. Zachęcono Kazimierza, aby królestwa czeskiego opanować przeniewierzonemu i zheretyczałemu Jerzemu nie dopuszczał. Błaż.

Zheretyczenie, a, blm I. czynność cz. **Zheretyczeć, *zheretyczenie ś.*** 2. czynność cz. **Zheretyczyć.**

Zheretyczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zheretyczyć ś.**

Zheretyczyć, y,ył *zrobić heretykiem, heretyckim.* **Z. ś.** p. **Zheretyczeć.**

[Zhernieć, eje, ał] *zdumnieć, zhardzieć:* Zherniał, jakby ślajgrem ostał.

[Zhernienie, a, blm.] czynność cz. **Zhernieć.**

Zhieratyzować, uje, ował ?: Pragniemy Z. wszystko, co kościół odrzuca.

Zhieratyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zhieratyzować.**

Zhintaizm, u, blm. *ubóstwianie przyrody:* Buddaizm panował tu obok dawniejszego zhintaizmu, opartego na ubóstwianiu przyrody.

Zhipochondrzały *który zhipochondrzał:* Z. odludek.

Zhipochondrzeć, eje, ał, × **Z hipokondrzeć** *stać ś. hipochondrykiem.*

Zhipochondrzenie, a, blm., czynność cz. **Zhipochondrzeć.**

× **Zhipokondrzeć, eje, ał** p. **Zhipochondrzeć.**

× **Zhipokondrzenie, a**, blm., czynność cz. **Zhipokondrzeć.**

Zhisteryzować, uje, ował *zrobić histerykiem, histerycznym.*

Zhisteryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zhisteryzować.**

Zhiszpanizować, uje, ował *zrobić Hiszpanem, zrobić hiszpańskim:* Zhiszpanizowany to Polak. Troc.

Zhiszpanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zhiszpanizować.**

[Zhłumić, i, ił] *zepsuć.*

[Zhłumienie, a, blm.] czynność cz. **Zhłumić.**

Zhodować, uje, ował *hodując zrobić kim, czym.* **Z. ś.** *wyhodować ś., wychować ś.:* Wesołe okolice, w których ś. zhodował, uspokoiły wzburzoną cholerę naprzeciw Jezuitom. Chodź. Wszak jam w krzyżackim zhodował ś. domu. Słow. ...niby rodzeństwo, z którym ś. zhodowało (= wychowało się) pod jednym dachem. Orzesz.

Zhodowanie, a, blm., czynność cz. **Zhodować.**

Zhodowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhodować ś.**

Zhojnieć, eje, ał *stać ś. hojnym:* Łacno jest Z. na cudzym. Błaż.

Zhojnienie, a, blm., czynność cz. **Zhojnieć.**

[Zholeć, eje, ał] I. *zubożeć, zbiednieć:* A choć który zholeje, to składamy z ostatniego na zapomogę brata. Chodź. 2. *nie udać ś., nie obrodzić, nie dopisać:* Gdy zbiór ś. nie uda lub nie dopisze i braknie, mówią wtedy: ej! — zholało. Dużo też waspan latosiego roku zebrał pszenicy? — Zholało.

Zholendrować, uje, owa kraw. *holendrując zszyć.*

Zholendrowanie, a, blm., czynność cz. **Zholendrować.**

[Zholenie, a, blm.] czynność cz. **Zholeć.**

Zholować, uje, ował statek = *holując ściągnąć.*

Zholowanie, a, blm., czynność cz. **Zholować.**

Zhołdować, uje, ował *podbić, ujarzmić, zrobić hołdowniczym:* Zhołdował wolne narody. Troc. Przen.: Gospodarz rolą swą niepłodną pracą i naprawą zhołduje i uczyni płodną. Górn. Przen.: *podbić, zniewolić, oczarować, ująć, zjednać, zobowiązać sobie kogo:* Z. kogo wymową. Zhołdowałeś sobie i same nieprzyjazne serca. Troc. Dobrego człeka na złe Z. żadna siła, żaden mus nie potrafi. Pilch. *(= skusić, skaptować, skłonić, pociągnąć).* Musieli ś. mieć na ostrożności przeciw tym, których zhołdowali sobie przez tyle dobrodziejstw. Kołł. Zhołdowałeś mnie swemi dowodami. Rzew.

Zhołdowanie, a, blm., czynność cz. **Zhołdować.**

[Zhomtać, cze, tał] *zgnieść, zmiąć, zmiętosić:* Chustka zhomtana. Wal. W kufrze twoim wszystko zhomtane, jak u psa w gardle. Wal. **[Z. ś.]** *zgnieść ś., zmiąć ś.:* Nie kładnij tego odzienia do worka, bo ś. w drodze zhomcze. Wal.

[Zhomtanie, a, blm.] czynność cz. **Zhomtać.**

[Zhon, u, lm. **y]** *partja wołów na rzeź przeznaczonych.*

[Zhonornieć, eje, ał] *zhardzieć, zdumnieć.*

[Zhonornienie, a, blm.] czynność cz. **Zhonornieć.**

[Zhonorzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zhonorzyć ś.**

[Zhonorzyć się, y ś.,ył ś.] *uczuć ś. obrażonym na honorze:* Już nie bacę, com im ta powiedział, bo się straśnie zhonorzyli, zech to ich niby obraził. Ork.

[Zhorobić, i, ił] *namówić, nabić komu głowę czymś, namówić, by czegoś żądał; rozdrażnić.*

[Zhorobienie, a, blm.] czynność cz. **Zhorobić.**

× **Zhorować, uje, ował** i × **Z. ś.** p. **Zharować.**

× **Zhorowanie, a**, blm., czynność cz. **Zhorować.**

× **Zhorowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zhorować ś.**

[Zhósować się, uje ś., ował ś.] *rozpróżniaczyć ś.*

[Zhósowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zhósować ś.**

[**Zhrubka, i,** blm.] *grubość; szerokość:* Na zhrubkę = *na grubość; na szerokość, wszerz.* (Por. **Grubia**).

† **Zhrubnąć, nie, nął** p. **Zgrubieć.**

† **Zhrubnięcie, a.** blm., czynność cz. **Zhrubnąć.**

[**Z hrubsza**] p. **Gruby.**

[**Zhrubść**] przys. *na grubość; grubości:* Sadła béło Z. na pół piądzi.

[**Zhruzdać, a, ał**] *stratować, zdeptać:* Z. łąkę. (Por. **Gruzdać**).

[**Zhruzdanie, a,** blm.] czynność cz. **Zhruzdać.**

[**Zhuchrać, a, ał**] *zniszczyć, wycieńczyć na zdrowiu.*

[**Zhuchranie, a,** blm.] czynność cz. **Zhuchrać.**

× **Zhuczały** *który zhuczał, zhukany:* Pułkownik województw wielkopolskich przeciwko zhuczałemu kozactwu w r. 1645. Nies.

× **Zhuczeć, y, ał** p. **Zhukać.**

× **Zhuczenie, a,** blm., czynność cz. **Zhuczeć.**

Zhukać, a, ał, nied. **Zhukiwać** I. *hukając zwołać; skrzyknąć:* A tam zabłądzić, niech Bóg nie dopuszcza: nie zhukasz ludzi, nie trafisz do domu. Syrok. 2. *odurzyć, zgnębić, przybić hukaniem, zahukać, zanukać.* Kn. Książęta te, gdy z seraju wychodzą, muszą mieć tak umysł zatępiony i zhukany, żeby im bardziej słuchać, niż rozkazywać przystało. Kłok. Jako zhukany zwierz i szczwana łania ucieka. Mor. A. *(=spłoszony krzykiem, łoskotem).* **Z. ś.,** × **Zhuczeć** I. *hukając zwołać ś., skrzyknąć ś. hukaniem:* Jęli ś. Kurpikowie zhukiwać po lasach. Sienk. 2. *rozwydrzyć ś., rozbrykać ś., wzburzyć ś., rozszaleć ś., rozbestwić ś.:* Koń zhukany w mych sankach tak ś. rozkomosił, że leciał ze mną, gdzie chciał. L. Ja słyszę, jak nagle ocean zhukany z straszliwym miota rykiem ogromne bałwany. Dm. Zhukane narody nie tak ś. łacno do pokoju przychylały. Nar. Począł ostro trzymać zhukane owe różnozaciężne chorągwie. Nar. Chciał utrzymać w klóbach powinności zhukane majątkami i powagą pany. Nar. O, szczęśliwa samotności, co wyprowadzasz człowieka z tłumu zhukanego, w którym głos rozumu jest przywalony i rzadko słyszany. L. Gdy przyszła pierwsza chwila próby, jako zhukany koń dęba stajesz. Sienk. Jest w tym nadaniu wzmianka o zhukanym hajdamactwie. Rol.

Zhukanie, a, blm., czynność cz. **Zhukać.**

Zhukanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhukać ś.**

Zhukiwać, uje, iwał i Z. ś. p. **Zhukać.**

Zhukiwanie, a, blm., czynność cz. **Zhukiwać.**

Zhukiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhukiwać ś.**

× **Zhulać, a, ał** *hulając strwonić; przehulać.* L. **Z. ś.** *zmęczyć ś., wycieńczyć ś. hulaniem:* Wczoraj ś. zhulał i wrócił z umalowanym okiem. Sew. Hrabia ś. zjawił o południu, zhulany, blady, ziewający pomimo wiosennego słońca. Rodz.

× **Zhulanie, a,** blm., czynność cz. **Zhulać.**

Zhulanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhulać ś.**

Zhultaić się, i ś., ił ś. *stać ś. hultajem, rozhultaić ś., złotrzyć ś., złotrzeć, zbisurmanić ś., rozpuścić ś.* L. Miasto odsyła gminom wiejskim zhultajone żebractwo.

Zhultajenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zhultaić ś.**

Zhumanizować, uje, ował *zrobić humanitarnym, przejąć humanizmem:* Jeżeli to mizantropja, to bardzo złagodzona i zhumanizowana. Spas.

Zhumanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zhumanizować.**

Zhumifikować, uje, ował *zrobić ziemnym, upodobnić ziemi pod względem cząstek składowych:* Przyswojenie węgla z organicznych zhumifikowanych szczątków. Jent.

Zhumifikowanie, a, blm., czynność cz. **Zhumifikować,**

× **Zhusarczenie, a,** blm., czynność cz. **Zhusarczyć.**

× **Zhusarczyć, y,ył,** *zrobić husarją, husarskim:* Działyński przysłał ordynans swojej chorągwi, żeby wyszła z dywizji pod pozorem husarczyzny, że ją miał Z. Pas.

Zhusycenie, a, blm. I. czynność cz. **Zhusycić.** 2. czynność cz. **Zhusycieć.**

Zhusyciały *który zhusyciał.*

Zhusycić, i, ił *zrobić stronnikiem Husa; zrobić husyckim.*

Zhusycieć, eje, ał *przejąć ś. zasadami Husa, stać ś. jego stronnikiem.*

× **Zhyclenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zhyclić ś.**

× **Zhyclić się, i ś., ił ś.** *stać ś. hyclem, zostać nim.* Przen.: *stać ś. łotrem, zhultaić ś., rozhultaić ś., złotrzyć ś., zbisurmanić ś., rozbisurmanić ś.*

× **Zhydzenie, a,** blm., czynność cz. **Zhydzić.**

× **Zhydzić, i, ił** p. **Zohydzić;** Zhydziwszy sobie wymuszone powołanie. Nar.

[**Ziabi**] p. **Żabi.**

[**Ziabice, ic,** blp.] *kamienie czarne; gatunek wilgotnej skały (złej do stawiania pieców).*

Ziać, eje, ział p. **Zionąć.**

Ziająć, eje, aja a. × **ai, ał.** [**Ziarać**] I. *oddychać z trudem otwartemi ustami, otwartą paszczą, dyszeć, pracować piersiami, tchnąć, zipać:* Zieje i zmordowany dyszy. Pot. Ty źródło wołom w pługu ziejącym z swej wody i trzodzie dajesz rozbiegłej ochłody. Min. Na to leyli przybiegł udyszony, a gdy przestał Z. rum sobie czyni między lud strwożony. L. Pies wściekły, język wywiesiwszy, biega, ziając i wyjąc chrapliwie, piany z ust toczy. Comp. Ha ha ha ha, ledwo ziaję, uch! już nie wytrzymam dłużej. L. Tuż naciera brytan ziającym pyskiem, a on mu ś. wymyka uchodzeniem ślizkim. Toł. *(=rozdziawionym dla chwycenia).* Kadmus nabiegi smoka zatrzymuje i wystawioną bronią paszcze ziającą zadzierżywa, do siebie ś. przymykającą. Otw. [Opuściuł skrzydła, jak gęś, co ziaje] *(=opadła z sił).* Przen.: *grozić, przerażać, czyhać na kogo:* Piekła czeluść otworem stoi i przepaścią ziaja. Min. Język ich jak puginał, razi a trucizną ziai. L. 2. [Z.] *wpatrywać ś. w co bardzo, gapić ś., gawronić ś.*

[**Ziajak, a,** lm. i] *człowiek wpatrujący ś. w co ciekawie.*

Ziajanie, a, blm., czynność cz. **Ziająć.**

[**Ziana**] p. **Ziu.**

[**Ziandar, a,** lm. **y**] p. **Żandarm.**

[**Zianek, nka,** lm. **nki**] = **Wianek.**

Zianie, a, blm., czynność cz. **Ziać.**

[**Zianziaj, a,** lm. **e**] *więzienie.*

[**Ziapa, y,** lm. **y**] *gęba szeroko otwarta, japa:* Otworzył ziapę, jak wrota.

[**Ziapać, a, ał**] I. *płakać, krzyczeć bez ustanku* (o dzieciach). 2. *ciągle gderać, fukać, łajać.*

[**Ziapanie, a,** blm.] czynność cz. **Ziapać.**

[**Ziapka, i,** lm. **i**] *klinik u koszuli powyżej ramienia.*

Ziarać, a, ał I. [Z.] p. **Ziająć.** 2. Z. *żreć, gryźć.* Kwiat.

[**Ziaranie, a,** blm.] czynność cz. **Ziarać.**

Ziareczko, a, lm. **a** p. **Ziarno:** Na uchu... każdym (dzbana) po dwoje gołąbków ziareczka dziobały. Ml. W każde z makowych ziareczek wbij mi takie trzy bretnale. Mick.

Ziarenko, a, lm. **a** p. **Ziarno:** Ziarenka, maczek.

Ziarenkowiec, wca, lm. **wce** bakt. (coccus, micrococcus) *kokus, bakterja kształtu okrągłego:* Z. ruchliwy (micrococcus agilis). Z. a. prątek krwawy (micrococcus prodigiosus). Z. czworaczy (m. tetragenus). Z. moczowy (m. ureae). Z. ropny (m. pyogenes). Z. róży (m. erysipelatis). Z. mleczny (m. lacteus). Z. pstry (m. versicolor). Z. torebkowy (ascococcus).

Ziarenny, Ziarnowy przym. od **Ziarno:** Ziarenne łona. Słow.

[**Ziareńko, a,** lm. **a**] p. **Ziarno.**

Ziarko, a, lm. **a i.** p. **Ziarno 2.** bot.: Z. miesięczne, p. **Miesięcznik.**

Ziarkowany *nakrapiany, jakby usiany ziarnami:* Promienie różnokolorowego światła igrają po zielonej szarfie, ziarkowanej złotem. Krasiń. (por. **Ziarnkować**).

[**Ziarnąć się, nie ś., nął ś.**] *połknąć, zaciągnąć ś. papierosem:* Dajno mi sie razik ino Z.

Ziarneczko, a, lm. **a** p. **Ziarno:** Kuropatwa, przechodząc one wszystkie grzędy, zbierając ziarneczka, zaglądała wszędy. Papr. Czyliż ja myszka przez to, że zjem Z. w komorze, dom gospodarski wymorzę? L. Czego chcecie, macie obie: to Z., to Z., teraz z Bogiem idźcie sobie! Mick.

Ziarnia, i, lm. **e** mł. *skład ziarna.*

Ziarniak, a, lm. **i** *owoc suchy niepękający, w którym zalążek jest zrośnięty z owocem.* Rost.

× **Ziarniasty** p. **Ziarnisty.**

× **Ziarniaty** p. **Ziarnisty.**

× **Ziarnica, y,** blm., lek. p. **Jaglica.**

Ziarnić, i, ił p. **Ziarnować.**

[**Ziarnie, a,** blm.] *zbiór ziarn, ziarno.*

Ziarnieć, eje, ał chir. (o ranach, wrzodach) *porastać, wypełniać ś. ziarniną, granulować.*

Ziarnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Ziarnić. 2.** czynność cz. **Ziarnieć, ziarnkowanie,** (granulatio) *powstawanie ziarniny; pokrywanie ś. ziarniną.*

[**Ziarnięcie się, a ś.** blm.] czynność cz. **Ziarnąć ś.**

Ziarnik, a, lm. **i l. a. Zerowisko, Tok, Paprza** myśl. = a) *miejsce padania ptaków.* b) *miejsce w lesie, gdzie posypują zboże, żołądź, bukiew dla przynęcenia czarnej zwierzyny.* **2.** zool. (tinea granella) *gatunek mola.*

Ziarnina, y, lm. **y i.** *miód w ziarnkach, znajdujący ś. między komórkami na skład miodu w ulach.* **2.** chir. (granulatio) × b r o d a w k i m i ę s n e, *czerwone brodawki wielkości ziarnka prosa, wydobywające ś. w znacznej liczbie z tkanek powierzchni rany, jako wyraz dążenia rany do gojenia ś. przez ziarnienie, prowadzące do wytworzenia ś. blizny.*

Ziarniniak, a, lm. **i** patol. (granuloma) *nowotwór składający ś. z tkanki ziarninowej i powstający np. wskutek nadmiernego bujania ziarniny:* Z. grzybiasty a. g r z y b i c a g u z o w a (granuloma fungoides v. mycosis fungoides) (choroba skórna). Ziarniniaki zakaźne, np. gruzełek, kilak (syfilityczny).

Ziarniniakowy przym. od **Ziarniniak** (granulosus).

Ziarninowy hist. przym. od **Ziarnina:** Narosty ziarninowe, p. **Narost.** Tkanka ziarninowa = *młoda tkanka komórkowa, tworząca podłoże dla ziarniny.*

Ziarnisko, a, lm. **a** *elewator zbożowy:* Inżynier N. wskazuje na potrzebę budowania ziarnisk.

Ziarnisto przys. od **Ziarnisty.** L.

Ziarnistość, i, blm., rz. od **Ziarnisty:** Z. czyli granulacja powierzchni słońca.

Ziarnistszy, † Ziernistszy st. w. od **Ziarnisty:** Gdy wiatr z północy a. z zachodu powiewa, rozstawcie snopy, bo tak kłos ziernistszy bywa. Szymon.

Ziarnisty, × Ziarniasty, × Ziarniaty, † Ziernisty l. *mający duże, jędrne ziarna, gruboziarnisty:* Ziarniste, jędrne w tym roku zboże. Troc. Owies dla gęsi żeby był ziernisty. Haur. Ziarno drobne posiewniejsze jest od ziarnistego, bo ziarnistego więcej z miary, aniżeli z garści wychodzi na zagon. Haur. Kawior Z. **2.** *pełen ziarn:* Kłos Z. Troc. **3.** *w ziarnach, złożony z ziarn; podobny do ziarn,* z i a r n o w a t y, z i a r n k o w a t y: Z. kruszec. Troc *(= topiony w ziarna).* Ołów Z. Troc. Złoto ziarniste. Troc. Ziarniste kruszcu topienie. Troc. Ziarnista ozdoba, robota. Troc. Ziarnista skóra, tęgo wyrobiona. Troc *(= groszkowata, szagryn).* Widziałżeś, kędy mają swe noclegi ziarniste grady a. sypkie śniegi? Chr. Ziarniste srebro, srebro w ziarnkach. L. Śnieg Z. *(= suchy, sypki jak grysik).* Chmura ziarnista. **4.** bot.: × Jabłko ziarniste, p. bot. **Granat.** Granatowe abo ziarniste jabłka, jakoby makowice, rosną na drzewie we Włoszech. Sien. Ziarniaste jabłka. Spicz. Poczynił ziarnistych jabłek czterysta na dwu siatkach. Leop. (malogranatów. Leop.; jabłek granatowych. B. G.). Grzyb Z., p. **Grzyb. 5.** embr.: Krążek Z., p. embr. **Krążek. 6.** hist. (granularis, granulatus, granulosus): Warstwa ziarnista (stratum granulatum). Utkanie ziarniste (formatio granulosa). Błona ziarnista pęcherzyka jajkowego (membrana granulosa folliculi). **7.** min.: Budowa (złożenie) minerałów krystalicznych ziarnista: wielkoziarnista, gruboziarnista, drobnoziarnista. *(= składająca ś. z składników mineralogicznych kształtu ziarn nieforemnych, nieprawidłowo z sobą pomieszanych).* Złam, odłam Z. Łab. Błyszcz żelaza Z. Dolomit Z. Gips Z. Kwarc Z. Sól kamienna ziarnista. Wapień Z. **8.** patol.: Marskość ziarnista nerki, wątroby.

Ziarniwo, a, lm. **a** bot. (hydrurus) *roś. z gromady wodorostów, z klasy zielenic.*

Ziarnko, a, lm. **a, Ziarko l.** p. **Ziarno:** Ziarnka nasienne (fizj., granula seminis). Ziarnka w jabłku *(= pestki, jąderka).* Z. wykiełkowane, zroszczone skrobiowe. Z. piasku, prochu, kaszy, grochu. Jako Z. piasku przyrównane do wieczności. Skar. Z. pieprzu. Z. soli. Z. krupne. L. Siejmy te małe ziarnka na roli serc naszych. Skar. Posypiesz znowu ziarnka prawdziwe onym jeszcze nieprawie zumarłym owieczkom Pańskim. Rej. Z. do ziarnka, aż ś. zrobi miarka. Zabł. Przen.: *odrobina, resztka, kruszyna, zdziebło, cokolwiek:* Wszystko do ziarnka, do pieniążka oddał. Kn. *(= co do grosza, co do joty).* Nie ma ni ziarnka zdrowego rozsądku. L. *(= ani za grosz).* **2.** *kuleczka:* Topienie kruszcu w ziarnka. Troc. Z. śrótu. Ziarnka srebra, złota. L. Chce im ś. ziarnek świecących na szyję i iglic gładkich i guzów i wszystkich tych zabawek. Krasz. *(= paciorków).* **3.** *najmniejsza waga, gran:* Każdy łót ma 18 ziarek. Łs. **4.** *miara długości:* Stolarze i ślicerze dzielą każdy cal na ziarnek a. *minut* 8. Łs. **5.** anat.: † Z. kryształowe = *so-*

czewka w oku. **6.** bot.: Z. rajskie, p. bot. **Rajski**: Nie brakło ni szafranu, ni imbieru, gwoździków, ani t. zw. rajskich ziarnek. Krasz.

Ziarnkować, uje, ował *usypywać jakby ziarnkami:* Przebierał palcami po szarfie zielonej, złotem ziarnkowanej. Krasiń.

Ziarnkowanie, a, blm., czynność cz. **Ziarnkować.**

Ziarnkowato przys. od **Ziarnkowaty.**

Ziarnkowaty i. p **Ziarnisty,** *podobny do ziarn:* Ruda cynowa ziarnkowata. **2.** bot.: Jeleniak Z., p. **Jeleniak.**

Ziarnkowy przym. od **Ziarnko.**

Ziarno, a, lm. **a i.** bot. *nasienie, istotna część owocu, w której drogą kiełkowania powstaje nowa roślina:* Z garści ziarn taki urodzaj zostanie. Kochan. Siejąc tak piękne Z. Górn. Ziemia owoce rodzi, naprzód trawę, potym kłos, a potym pełne Z. w kłosie. Wuj. Jeśli Z. pszeniczne, wpadszy w ziemię, nie obumrze, samo zostawa. Wuj. Na bojowisku jest Z., są też i plewy. Karnk. Wiatr nie porywa ziarna, ale plewę, i mocnego drzewa burza nie obali. Skar. Z onego ziarna tak drobnego i wzgardzonego wielkie drzewo urosło. Skar. Siejem w ziemię te ciała, jako ziarna pszeniczne, które na wiosnę onę ... odrodzą i rozkwitną. Skar. Skoroby Z. szatańskie puszczać trawę poczęło, wyrwać ś. i wypleć zaraz ma. Skar. Plewa na stronę wiatrem odeszła, Z. zostało. Skar. Jak Z. nie może być bez plewy, tak człowiek bez ułomności. Petr. Z trafunku ślepa kokosz na Z. trafi. Syk. I ślepej kokoszy Z. ś nadarzy. Rys. Trafiło ś., jak ślepej kurze Z. Prz. Pierwej będą kwiatki, niż Z. Pot. Niepodobna jest mieć Z. bez plewy. Pot. Precz plewy od ziarna, tchórze od mężnych. Pot. Z. gołe rodzące. Kn. Roślina z ziarna pochodzi, jak ptak z jajka. L. Na siew pszenicę obierać, ile można, Z. w Z. Haur. Choćby na wybór było Z. w Z na nasienie, właśnie jakby je przeliczył i wybrakował, jednak... Haur. Z. na roli posiane nie chce być za gnuśne miane. Dar. J. Z pożytkiem wraca ś. Z. w ziemię wrzucone. L. U nich dwadzieścia ziaru na jedno zasiane rachują. Świt. Patrzy z pilnością po świecie szerokim, co godne chwały, a co ś. nie godzi, gdzie Z. dobre, gdzie ś. kąkol rodzi. Groch. Ziarn zbieranie. Troc. Z. gołe, długie, okrągłe. Troc. Z. głuche *(=czcze, puste, suche).* Z. cięte *(=przetrącone, przepołowione Z.).* Zdrowe Z. Ziemia na pokarm dała ziarna, owoce, jagody. Tremb. Tę myśl jak Z. rzucam na tę ziemię. Krasiń. Przen.: Z. niezgody *(=zaród).* O, gwiazdy Boże, ziarna niebieskich żniw. Sf. **2.** zb. *ziarna, zbiór ziarn:* Zboże wymłócone i wychędożone daje Z. przednie, *(poślad),* odjemne *(odjemki);* od ziarna na przetakach chędożonego odchodzą zżynki. L. Z. rodzić, wydawać. Troc. Zbyt mało ziarna w grubym snopie słomy. Br. **3.** *kuleczka, bryłka okrągła:* Ziarna kruszcowe, tworzące ś. przez puszczanie roztopionemi kroplami na wodę. Łab. Z. śrutu. Ziarna złota, srebra. Troc. Żywią ś. kosztem pracy drugich, przesuwając tylko ziarna różańca. Bał. *(=paciorki).* **4.** *najmniejsza waga, gran:* Z., waga, granum. Kn. Roku 1410 trzy ziarna = strączek jeden. Ostr. Weź ambry dwa ziarna. Troc. **5.** [*zboże*]. **6.** [*mak*]. **7.** anat. (granum, granulum, granulatio): Ziarna pajęczynówkowe a. ziarna opony pajęczynowatej (granulationes arachnoideales) = *białawe lub czerwonawe wyniosłości brodawkowate pajęczynówki* (opony mózgowej), *przenikające niekiedy przez oponę twardą mózgu aż do kości czaszki i tworzące w niej zagłębienia.* **8.** apt.: Ziarna sagowe (grana sago). **7.** bot.: Z. miesięczne, p. **Miesięcznik.** Z. rajskie (amomum grana paradisi) *roś. z rodzaju amomku* (p. **Kardamomka**). Owe drogie nawówczas pieprze indyjskie... ziarna rajskie, przyprawy wszelkie. Krasz. Ziarna garbarskie, p. **Sumak.** **9.** hist. (granulum, granum). Ziarna komórkowe. **10** *?:* Rubin wielki, alias Z. Niem. *(=oczko?).* Szafir jeden wielki, alias Z. Niem. Zdr. **Ziarnko, Ziarenko, Ziarko, Ziarneczko, Ziareczko,** [**Ziareńko**].

Ziarnojad, a, lm. **y** zool. *ptak żyjący ziarnem.*

† **Ziarnonoszy i.** a. † **Ziarnonośny** *zbierający ziarna, znoszący je:* Ziarnonosze wojsko *(=mrówki),* które lecie ziarna znaszają do gniazd swoich dla żywności na zimę. Otw. Ziarnonośne wojsko, *granifer exercitus.* Żebr. **2.** p. **Ziarnonośny.**

Ziarnonośny i. p. **Ziarnonoszy 2.** a. **Ziarnorodny** *wydający ziarna, rodzący je, dostarczający ich.* L.

Ziarnoplon, u, lm. **y** bot. (ficaria) *roś. z rodziny pestkowatych.* Gatunek: Z. wiosenny a. pospolity a. Babikrówka a. Jaskier trędowy, trędowaty, Jaskier ziarnoplon (f. ranunculoides), dawniej Zielem jaskółczym mniejszym zwany (ranunculus ficaria).

Ziarnorodny p. **Ziarnonośny.**

Ziarnoskręt, u, lm. **y** (physostemon) *roś. z rodziny kaparowatych.*

Ziarnować, uje, ował, Ziarnić *kształtować w ziarna, dzielić na ziarna:* Z. proch. Proch nie ziarniony. Papr. F.

Ziarnowanie, a, blm., czynność cz. **Ziarnować:** Z., drobienie kruszców, granulowanie, puszczanie ich w czasie topienia kroplami na wodę, aby ś ścinały w drobne kawałki. Łab.

Ziarnowato przys. od **Ziarnowaty.** L.

Ziarnowaty (granulosis, granulatus) **i.** *podobny do ziarna, mający kształt ziarna.* **2.** p. **Ziarnisty:** † Kości ziarnowate (ossa sesamoidea). Chrząstka ziarnowata a. ziarnkowata (cortilago triticea).

Ziarnowie, a, blm. **i.** [Z.] *janowiec* (genista). **2.** p. **Granuloza.**

Ziarnowiec, wca, lm. **wce** zool. (bruchus) *chrząszcz czteroczłonkowy słonikowaty.*

× **Ziarnozbierny** *zbierający ziarna:* Ziarnozbierne mrówki. Żebr.

Ziarnożer, a, lm. **y** *zwierzę żrące ziarna, żywiące ś. niemi:* Ptaki ziarnożery. L. *(=ziarnojady).*

Ziarnowy p. **Ziarenny.**

Ziarnówka, i, lm. **i, Siewka** *drzewko a. krzew, w szkółce nasiennej wzrosłe z nasienia.*

[**Ziawek, wka,** lm. **wki**]: **Ziawki** = *to, czym ryba oddycha.*

Ziazia nieod., dziec. *boli.*

Ziąb, u, blm., [**Ziębota**] *zimne powietrze, zimno przejmujące:* Nie wychodź z dzieckiem na taki Z. A wy tu czego na mrozie takim, ziębocie? Karcz.

Ziąbić, i, ił p. **Ziębić.**

Ziąbienie, a, blm., czynność cz. **Ziąbić.**

† **Ziąbnąć, nie, nął** p. **Ziębnąć.**

[**Ziąbnieć, eje, ał**] p. **Ziębnąć.**

[**Ziąbnienie, a,** blm.] czynność cz. **Ziąbnieć.**

† **Ziąbnięcie, a,** blm., czynność cz. **Ziąbnąć.**

[**Ziąbrze, a,** lm. **a**] *rodzaj wrzodu, powstającego u góry zębów przednich konia, który jada obrok z trzynami.*

[**Ziąmniak, a,** lm. **i**] p. **Kartofel.**

† **Zib, u.** lm. **y** = **Szyb.** Łab.

[**Zibać się, bie ś., bał ś., Zibotać ś.**] *huśtać ś., chybotać ś., gibać ś., gibotać ś., kołysać ś.*

[**Zibanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zibać ś.**

[**Zibawka, i,** lm. **i**] *huśtawka.*

[**Zibrz, a,** lm. **e**] (galeopsis) *roś. zwana konopnica, czyli sadziec konopiowaty.*

† **Zichnąć się, nie ś., nął ś.** [**Zgichnąć ś., Zbichnąć ś.**] *skupić ś., zgromadzić ś., zebrać ś., zlecieć ś.:* Władysław, do Rzymu wjeżdżając, żeby zgichnionemu ukrył ś. ludowi, przywrze szyb kryształowych w karocy. Tw. [Chłopstwo się zgichło na krzyżowe drogi].

† **Zichnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zichnąć ś.**

Zidealizować, uje, ował *sprowadzić do ideału, zrobić idealnym:* Literatura nasza wychodziła z czystych idealnych światów do zidealizowanych przedmiotów narodowych Krasz.

Zidealizowanie, a, blm., czynność cz. **Zidealizować.**

Zidentyfikować, uje, ował co z czym = *utożsamić, zrobić tym samym, sprowadzić do tego samego, wziąć za to samo.*

Zidentyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Zidentyfikować.**

Zidjocenie, a, blm., czynność cz. **Zidjocieć:** Chyba wziąć ś. do kufli piwa i dojść do zidjocenia. Kow.

Zidjociały *który zidjociał:* Pół Z. z pijaństwa i wszelkiej hulatyki podkomorzego Janusz Opolski. Tet.

Zidjocieć, eje, ał *stać ś. idjotą, zgłupieć zupełnie:* Zdechniesz z głodu a. zidjociejesz. Prus.

Zidjotyzować, uje, ował *zrobić idjotycznym:* Istoty ludzkiej, biedą i ciemnotą zidjotyzowanej. Orzesz. Stan ten porównać można do stanu rozweselenia zidjotyzowanego. Jeż.

Zidjotyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zidjotyzować.**

[**Zidki**] *szparki.*

Ziebro, a, lm. **a** p. **Żebro.** Ocz.

[**Ziebrón, a,** lm. **y**] pog. *cham* (przezwisko nadawane włościanom przez łyków).

[**Ziebrzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Ziebrzyć ś.**

[**Ziebrzyć się, y ś.,ył ś.**] *gniewać ś., srożyć ś.*

[**Zieć, Zjeć, Zeć, Zje**] partykuła, używana w odpowiedziach: *a no, toć i t. p.:* Zjeć mi ś. przyznaj. Zdrowiście ta? Zjeć ta kwała Bogu.

Ziegelerz, a, lm. **e** min. *miedź ceglasta.*

Zieisty p. **Ziejka.**

Ziejec, jca, lm. **jce l.** bot. = a) (dracunculus) *roś. z rodziny obrazkowatych.* Gatunek: Z. pospolity a. Jaszczurcze ziele (d. vulgaris). b) p. **Gajowiec.** c) Z. wielki = *nazwa dawna rośliny: aronek włoski.* 2. × Z., zool., p. **Ziejka.**

Ziejka, i, lm. **i,** × **Zieisty małż,** × **Ziejec,** × **Poziewacz** zool. (chama) *małż bezgłowy dwumuskułowy.*

Ziel, i, blm. **l.** × Z., zb. *zieloność, zieleń:* Z olszowej zieli. Garcz. Góry naodziane zielą marzących świerków. Kasp. 2. Czarna Z., p. **Sasanka.**

[**Zielanina, y,** blm., **Zielenina**] *gorczyca.*

Zielarnia, i, lm. **e** *izba przy aptece na skład ziół.*

[**Zielaz, a,** lm. **y**] p. **Żelazo.**

[**Zielący**] *zieleniejący:* Stoi gruszka zieląca.

Ziele, a, lm. **zioła,** † a. × **ziela, Zioło l.** bot. (herba) *roś. jednoroczna z łodygą zielną, t. j. miękką, zieloną, bylina:* Adamaszkowe Z. (lychnis v. pulmonaria). Ambrowe Z. (teucrium marum) roś. z rodzaju *ożanki.* Angielskie Z. = *pieprz angielski* (myrtus pimenta). Balsamowe Z., p. **Omirnia.** [Z. Cyndalji] (herba chelidonii). × Cyrenajskie Z., p. **Okrzyn.** CzarneZ., p. **Sasanka.** Czosnkowe Z. = a) p. **Ożanka;** b) p. **Pszonak.** Czujne Z., p. **Czułek.** [Czyścowe Z. a. Czyściec]? Dymionne Z., p. **Dymieniczny.** [Dziadowskie Z.] (lichen pulmonaria). Dziewicze Z. (potentilla tormentilla). Dziewięciorakie Z. (tragea pulvis aromat.). **Gadowe Z.,** p. **Czosnek.** Garbarskie Z., p. **Sumak.** × Gęsie Z., **Srebrnik.** Glistne Z., p **Glistnik** Gołębie Z., p. **Witułka.** [Grobowe Z.] (sempervivum tectorum). [Gromowe a. piorunowe Z.] p. **Szparag.** [Guziczkowe Z.] *malva vulgaris.* Indychtowe a. Indygowe Z., p. **Indygo.** Jaskółcze Z., p. **Jaskółczy:** Jaskółcze Z. a. [**Niebospad**]. Jaszczurcze Z., p. **Ziejec.** Językowe, Językowe Z., p. **Językowy.** Kamforowe Z., p. **Kamforatka** i **Niestatek.** Kamienne Z., p. **Smagliczka.** Kawiane Z., p. **Łubin.** [Kiełbasiane Z.] p. **Kiełbaśnik.** Kocie Z. (teucrium marum) *gatunek ożanki.* [Kolkowe Z.] *dziewięćsił pospolity* (carlina vulgaris). Koszykowe Z., p. **Ostrzyż.** Kościelne Z., p. **Trójkwiat.** Koźle Z., p. **Koźlik.** Kruszcze Z., p. **Kruszczyk.** Krwawe Z., p. **Krwawoziół.** [Krzyżowe Z.] (hypericum perforatum, senecio vulg), [Kukawczyne Z.] orchis maculata. [Kurskie]. Kurze Z., p. **Srebrnik.** [Lakowe Z.] *flores cheiranthi.* [Latawcowe Z.] *jakaś roślina.* [Maciców e a. Maciczne Z.] *herba matricariae.* [Madrowe Z.] *madrowiec* (scrophularia nodosa). [Matcze Z.] *melisa.* Nocne Z. = *lnica* pospolita (linaria vulgaris). Z. ostre, p. **Lepczyca.** Pánny Márjej Z., Pánny Márjej miętka (mentha graeca, herba Divae Mariae). Paraliżowe Z., p. **Pierwiosnek.** Pchle Z., p. **Językowy.** Piaskowe Z., p. **Piaskownica.** Z. piekielne. Pierścionkowe Z., p. **Bertram.** Piżmowe Z., p. **Piżmaczek.** Pluskwowe Z., p. **Pchlica.** Płeszne Z., p. **Babka.** Płeszne Z., Płeszno, Babka płesznik (plantago psyllium). Płucne a Płucowe Z., p. **Płucnik.** Pomurne Z., p. **Pomurnik.** Postawne Z., p. **Trzebucha.** Powietrzne Z., p. **Iwomianek.** Przymiotowe Z., p. **Przymiotno.** Rogowe Z., p. **Kościeniec.** Sezamowe Z., p. **Łogowa.** Stare Z., p. **Przymiotno.** Suche Z., p. **Kocanka.** Świętej Barbary Z., p. **Gorczycznik.** Świętojańskie Z., p. **Dziurawiec.** Z. świętego Piotra *drjakiew podgryziona* (scabiosa succisa). Z. świnie, p. **Wieprzyniec.** Z. tatarskie, p. **Ajer.** Pierniczki, tłuczenniki i tatarskie ziele w cukrze nie osłodziły mi śmiertelnej nudy. Kźm. Wątrobne Z. p. **Trzylaszczka i Wierszotka.** Wrzodowe Z. = **Tytoń.** Zębne Z. (anacylus pyrethrum) *roś. z rodzaju bertramu.* Zimniczne Z. = **Tarczyca** pospolita. Wyszedł w pole, aby narwał ziół polnych. Leop. Niech płynie jako rosa wymowa moja: jako deszcz na Z., a jako kropla na trawę. Wuj. Rosa na mdłe zioła padnie. Kochan. Z., bylina, *herba.* Kn. Zioła są, których ciała nad ziemią dla wielości cząstek czczych dotykaniu miękko ś. opierają. Kluk. [Oj, chmielu, chmielu, ty bujny zielu]. Wieśniaczki dziś na ołtarz Matki Zbawiciela niosą pierwszy dar wiosny, świeże snopki ziela. Mick. (Ziemia) da ziołów mieszczanom. Kon. Zioła zbierane botanicznie. Kn. Zioła kuchenne. L. Ziela przednie kładą do potraw, t. j. bazylikę, tymianek, bobkowe liście, estragon, pory, selery, pietruszkę. Wiel. W. Zbierać, suszyć, sparzyć zioła. Naparzanie

ziół. Materzcyk z ziół aromatycznych. Leczyć ziołami. Zioła rozmaite u aptekarzów, *species*. Kn. Przen.: *nasienie, posiew, plemię:* By takiego ziela więcej było po ojczyźnie mojej, jeszczeby Polska Korona w dawne one kwiaty zakwitnęła. Birk. Przen.: *zarodek, zawiązek, zalążek, korzeń, początek:* Złe to chcieli tłumić w zielu. Chr. Nie byłoby tych klęsk, kiedyby ś. ten wąż zgładził w ziele. Chr. W ziele, w zielu co, *in herba*, jeszcze zielone, jeszcze nie wyrosłe, nie dojźrzałe, dopiero w początkach, w zawiązku. L. 2. [Z.] *groch:* Co to za król wasz, ziela nie ma, ani pieniędzy; pójdźcie wy do nas, pieniędzy, ziela, wszystkiego dużo; istotnie musiało być dużo, gdyż marnowali je bez potrzeby, strzelając w dzień i w nocy do naszych szańców. Górs. 3. [Z.] *rózga weselna.* 4. [Z.] *spory snopek różnego gatunku roślin.* 5. [Z.] *kwiat doniczkowy.* Zdr. **Ziółko, Ziółeczko,** † **Zieliczko.** Zgr. **Zielsko.**

Zieleniak I. **u** = a) lm. **i** *gatunek starego wina.* b) blm. (glaucoma) *choroba, w której s czewka oka przybiera kolor zielonawy lub błękitny.* Sł. wil. 2. [Z., **a**, lm. **i**, **Zieleniatek**] *grzyb jesienny o kapeluszu powleczonym skórką zielonkowatą.*

Zieleniarka, i, lm. **i** *przekupka handlująca zieleniną:* Pożycza zieleniarkom, takim babom, co sprzedają warzywa na targu, i od rubla bierze tygodniowo tylko pięć kopiejek. Jun.

Zieleniarstwo, a, blm. *rzemiosło zieleniarek:* Ciotka zalecała rzemiosło, a p. Raczek Z. Prus.

[**Zieleniatek, tka,** lm. **tki**] p. **Zieleniak.**

[**Zieleniato**] przys. od **Zieleniaty.**

[**Zieleniaty**] *zielony, niedojrzały.*

Zielenica, y, lm. **e** I. *barwa zielona, lazurowa:* Na miedziance srebra niemało, lazur przy nim bardzo kosztowny, Z. (barwa zielona) bardzo cudna. Rol. 2. *śniedź na miedzi.* 3. bot = a) a. **Glon,** [**Glan**], † **Glan, Zrostnia, Wodne nici** *roś. z gromady wodorostów, z rodziny zielenicowatych.* b) Zielenice (chlorophyceae) *nazwa ogólna roślin stanowiących klasę wodorostów.* 4. gór., min. † Z. *ruda miedziana zielona.* Łab. Z. = *malachit.* Łab. 5. ryb., fl. *przestrzeń wód morskich w niewielkiej odległości od brzegu, odznaczająca ś. piękną zieloną barwą.*

Zielenić, i, ił *farbować zielono, robić zielonym.* **Z. ś.** p. **Zielenieć.**

Zieleniec, ńca, lm. **ńce** I. *skwer, wirydarz:* O niektórych formach tych drzew i krzewów warszawiak ma pojęcie, bo je widzi na zieleńcach i w ogrodach miejskich. Jank. W krzakach zieleńca naprzeciwko dworca kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. 2. [Z.] *łąka.* 3. bot. (monanthes) *roś. z rodziny gruboszowatych.* 4. min. *zielonoskał, skała złożona z feldspatu* (albitu lub oligiazu) *i amfibolu,* diorył. Łab.

Zielenieć, eje, ał, Zielenić ś. I. *stawać ś. zielonym, zachodzić zielonością:* Liście same przez, siebie Z. nie mogą. Pilch. Pierś z podgardłkiem wołowi od mchu ś. lipkiego zieleni. Bardz. Tak, jak oliwa, będę ś. zieleniał. Ryb. Sto lat ubiegło, jak Polaków skronie pysznym ś. laurem zieleniły. Kniaź. Trawka ś. zieleni. Zielenieje ze złości. 2. *ukazywać ś., majaczeć w kolorze zielonym, wydawać ś. zielonym:* Wszędzie zielenią ś. nowiny. Coś tam zielenieje. Kto ś. nie leni, temu ś. zieleni. Prz. (= *darzy ś., powodzi ś.*). 3. bot.: Popłoch zieleniejący, × **oset pawłoczny** (onopordon virens).

[**Zieleniejszy**] p. **Zieleńszy.**

Zielenienie, a, blm. I. **czynność cz. Zielenić. 2. czynność cz. Zielenieć.** (Por. **Zielenina**).

Zielenienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zielenić ś.**

Zielenina, y, lm. **y,** × **Zielenizna** I. × Z., [**Zieleniwo**] = a) *rzecz zielona:* Czasem nędzny listeczek kwitłej zieleniznу umizga ś. z pod skorup pól, gdzie zamróz puszcza. L. Obrus biały, jak opłatek, umajony w zieleniźnie. Syrok. b) *ogrodowizna, jarzyna, warzywo, strawa ogrodowa.* L. 3. † Z. *zazielenienie ś., zielenienie ś., zieleniенie, zieloność:* W pierwszej zieleninie przed jesienią ginie. Zdr. **Zieleninka.**

Zieleninka, i, lm. **i** p. **Zielenina:** Skąpiec ten żył tylko podczosem i zieleninką. Iż. Mamyż żyć zieleninką samą? L.

Zieleninowy przym. od **Zielenina:** Ślaz żydowski Z., bot. corchorus olitorius) *roś. z rodzaju żydawy.*

Zieleniste przys. od **Zieleniste.**

Zieleniste *pełen jaskrawej zieloności, zieleniejący:* Zieleniste pola. Bobr.

Zieleniuchno przys. od **Zieleniuchny;** × **Zieloniuchno,** † **Zieleniuczko,** † **Zieloniuczko,** [**Zieleniućko**], **Zieleniutko,** × **Zieloniutko, Zieleniuteńko,** † **Zieloniuteńko, Zieleniusieńko,** × **Zieloniusieńko,** [**Zieloneńko**].

Zieleniuchny, × **Zieloniuchny,** † **Zieleniuczki,** [**Zieleniućki**], † **Zieloniuczki, Zieleniusieńki,** † **Zieloniusieńki, Zieleniutki, Zieleniuteńki,** × **Zieloniuteńki,** [**Zieloneńki**] *zupełnie zielony, bardzo zielony, zewszystkim. zielony:* Raz, gdy na zieloniuchnej i wesołej trawce z kwiatków wieniec sobie wiązała ku zabawie... Węg. Siadam zapomniały na Z. pagóreczek mały. L.

† **Zieleniuczki** p. **Zieleniuchny:** Zieleniuczka łąka. Rej.

† **Zieleniuczko** p. **Zieleniuchno.**

[**Zieleniućki**] p. **Zieleniuchny.**

[**Zieleniućko**] p. **Zieleniuchno.**

Zieleniusieńki p. **Zieleniuchny.**

Zieleniusieńko p. **Zieleniuchno.**

Zieleniuszka, i, lm. **i** zool. (psilopus) *owad dwuskrzydły krótkorogi.*

Zieleniuteńki p. **Zieleniuchny.**

Zieleniuteńko p. **Zieleniuchno.**

Zieleniutki p. **Zieleniuchny.**

Zieleniutko p. **Zieleniuchno.**

[**Zieleniwo, a,** lm. **a**] p. **Zielenina.**

Zielenizna, y, blm. I. × Z., p. **Zielenina. 2.** [Z.] *owoce niedojrzałe.*

Zielennica, y, lm. **e** *czysto zielony wodorost wód słodkich.*

Zieleń, i, blm. × **Ziel** I. *barwa zielona, zieloność; tło zielone:* Z. ciemna, jąsna. Troc. Wymkną ś. w górę przez trawy zielenie dwa kły jelenie. Wsród pól zieleni. Ściany tym bielsze, że odbite od ciemnej zieleni topoli. Mick. 2. *przestrzeń zielona, łąka zielona:* Na jednej wespół zieleni żer dla siebie mieli. Kniaź. Smok ten cuchnie, gdzie stąpi, jad śniady rozrzuca, a tym Z. i łąki barwiste zasmuca. Min. 3. *ubranie zielone:* Po państwie otomańskim obaczy siła takich, co chodzą w zieleni. Star. Kto w zieleni, żenić ś. nie leni. Rys. Człowiek w zieleni. Troc. [Panna młoda występuje sama w zieleni]. 4. chem. *barwnik zielony:* Z. Guigneta, szwejnfurcka, jodowa. Z. paryska = *farba arszenikowa, używana w ogrodnictwie i gospodarstwie rolnym.* Z. karminowa = *karmin zielony.* Z. miedziowa = *śniedź, grynszpan, rdza miedziana,* zielonokrusz, *krzemian miedzi wodnisty.* Z. niklowa = *wodny krzemian magnezji i niklu,* pime-

i t. Z. metylowa. Z. roślinna = chlorofil, *drobne zielono zabarwione białkowate ciałka, znajdujące ś we wszystkich rosnących częściach roślin, najobficiej zaś w liściach.* 5. karc. ×Z. = *pik, wino:* Z. ś. święci. Troc.

Zieleńcowy l. przym. od **Zieleniec:** Zboże zieleńcowe *(=chwaściste)* 2. [Z.] *z ziarna niedojrzałego, zielonawego:* Krupy zieleńcowe. 3. min.: Porfir Z. = *gdy na tle zieleńca (diorytu) są kryształy albitu.* Łab.

[**Zieleńko, a,** lm. a. **Zielinko**] *ziółko* Wójc.

Zieleńszy, [Zieleniejszy, Zieloniejszy] st. w. od **Zielony.**

[**Zielepuchy, uch,** blp, **Zełepuchy**] *owoce niedojrzałe, spadłe z drzewa.*

[**Zielepupa, y,** lm. y] *jagoda niedojrzała.*

[**Zieleźniak, a,** lm. i] p. **Żeleźniak.**

Zielibława, y, lm. y (lachenalia) *roś. z rodziny liljowatych.*

Zielibło, a, lm. a bot. (chlorophytum) *roś.*

Zielibrzan, u, lm. y (laurelia) *roś.*

[**Zielicho,** lm. a] p. **Zielsko.**

† **Zieliczko, a,** lm. a p. **Ziele:** Z. wszelkie w ogrodzie rosnące. Mur.

† **Zielina, y,** lm. y, [**Zielina**] *roślina zielna delikatna, ziele, trawka, ziółeczko.* B. Sz. Szczawik, zielinkę tę dwojakiego rodzaju znajdujemy. Syr Bóg rzekł: niech ziemia wypuści wszelką zielinę, drzewa zaś owoc swój według rodzaju swego. Gil. Zdr. **Zielinka.**

[**Zieliniák, a,** lm. i] *roś. wodna.* Pc.

Zielinka, i, lm. i p. **Zielina.**

Zielipan, a, lm. y bot. p. **Agapant.**

Zielisława, y, lm. y bot. (jussiaea) *roś. z rodziny wiesiołkowatych.*

Zielisto przys. od **Zielisty,** *z wielką ilością ziela.* L.

Zielistość, i, blm., rz. od **Zielisty.** L.

Zielisty, Zielenisty l. *pełen ziół, okryty ziołami:* Z., ziół pełny. Troc. Zieliste pole. B. B. (pole zielone. B. G.). 2. *do ziela, do zielska podobny.* L.

Zieliszka, i, lm. i zool. (sapromyza) *owad dwuskrzydły krótkorogi muchowaty.*

Zieliwo, a, lm. a bot. (chaetophora) *roś. z gromady wodorostów, z rodziny chaetophoraceae.*

[**Zielna, ej,** blm.] *Matka Boska Zielna, święto dnia 15 sierpnia:* Na Zielną. Po Zielnej.

[**Zielniáczka, i,** lm. i] = [**Kapuścianka**].

Zielnictwo, a, blm. *nauka o ziołach, znajomość ziół:* Sławnej w swej biegłości w zielnictwie. Stasz.

Zielniczek, ozka, lm. **ozki** p. **Zielnik.**

Zielniczka, i, lm. i forma ż. od **Zielnik,** *kobieta koło ziół chodząca, na ziołach ś. znająca lub zioła sprzedająca.* L.

Zielniczy *tyczący ś. zielnictwa, od zielnika, botaniczny, ogrodniczy:* Napełnia ta komisja bibljoteki, szczepi zielnicze ogrody. L. Z drugiej strony przyległe sady i ogrody różnych pełne rozkoszy, a nie tak ćwiczeniu, ani cyrklom zielniczym, jako przyrodzeniu i miejscu powinne. Tw. *(=wirydarskim, skwerowym).*

Zielnik, a l. lm. **oy,** † **Herbuarzysta,** † **Herbularzysta,** † **Herbularz** *zbieracz ziół, człowiek zajmujący ś. ziołami, sprzedający je, leczący niemi, botanik.* 2. lm. i = a) *księga traktująca o ziołach, herbarz.* L. b) *zeszyt z umieszczonemi w nim roślinami zasuszonemi:* W botanicznym ogrodzie rozdają kilka razy w tygodniu rośliny chcącym mieć Z. L. c) *miejsce, gdzie rosną zioła, ogród ziołowy, plantacja ziół:* W zielniku gładkich szczepów rzędem roście siła. Koch. W. On o żaden owoc twój nie stoi zgoła, o żadne w tym zielniku najzacniejsze zioła. Żebr. d) [Z.] *wazon do kwiatów.*

Zielny l. przym. od **Ziele:** Rośliny jednegoż rodzaju czasem mają gatunki jedne drzewiaste, drugie zielne. L. Rosa zielna. Bud. (rosa na ziołach. B. G.). Drzewa ś. już stroją w zielną postawę. L. Nauka zielna, czyli, jak ją jednym słowem mianują, botanika. L. (ziołopismo. L.). Nauka zielna Linneusza. Krum. (o ziołach. L.). Polewka zielna. Troc. Wyskok Z. L. N. Panna Zielna = Wniebowzięcie N. Panny, iż w to święto zioła przynoszą do kościoła dla poświęcenia. L. *(=uroczystość d. 15 sierpnia).* W dzień Panny Marji Zielnej dziesięcina z gęsi ma być oddawana. Sz. W wigilją N. Panny Zielnej. Kras. Rzecz ta tak aż do P. Marji Zielnej zostawała. Smotr. Na M. Boską Zielną. 2. bot.: Z. indycht, p. **Niedoszla.** Zielna matka, p. **Bylica.**

× **Zielodłubek, bka,** lm. **bki** *żaba.* Przyb.

† **Zielokwitły** p **Ziołokwitły.**

Zielon, u, lm. y bot. (chlora) *roś. z rodziny goryczkowatych.*

× **Zielona, ej,** blm., p. **Zielone.**

Zielonatka, i, lm. i bot. (peliosanthes) *roś. z rodziny liljowatych,*

Zielonatkowy p. **Żarłoczek.**

Zielonawo , p. **Zielonawy.**

Zielonawo przys. od **Zielonawy.**

Zielonawość, i, blm., rz. od **Zielonawy.** Kn.

Zielonawy l. *nieco zielony, wpadający w zielony.* Zielonawobiały = *biały z odcieniem zielonym, trzymający środek między zielonym i białym:* Płyn Z. Zielonawo-błękitne oczy Muszki. Zap. Zielonawoczarny. Drzewa alei spływają ś. w jedną masę zielonawo-matową. Górs. K. M. Z uśmiechem na zielonawo-srebrną rzekę spoglądał. Zap. Oczy młodej lady o zielonawo-stalowym połysku. Es. Szereg podkrzesanych topoli zlewa ś. konarami w jedną masę zielonawo-szarą. Górs. K. M. Oczy jego przybrały Z. kolor. Prus. 2. anat., patol.: Mięsak Z. (chloroma) = *rodzaj mięsaka (nowotworu) o jasno zielonej powierzchni przekroju.* 3. min.: Granat Z. = *agrestnik, Al Si + Ca Si.*

Zielone, ego l. blm., × **Zielona,** × **Zielone mienione** *dziecięca gra wiosenna, zasadzająca ś. na tym, ażeby nie zapomnieć mieć przy sobie listek zielony:* Grać w Z. Z. mienione, gra dziecinna. L. Z tych drzew zrywam latorośle, te Marynie pięknej poślę, zielonym niech ś. zabawi, a niech słuszny zakład stawi; ta gra tym ś. prawem chlubi: komu zwiędnie, kto je zgubi lub go zbędzie inszym kształtem, opłaca zakład ryczałtem. Koch. W. 2. *przyprawa zielona, którą potrząsają potrawy:* Młode kartofle po ugotowaniu posypują zielonym.

[**Zieloneńki**] p. **Zieleniuchny:** Stoi jawor wedle drogi, jawor Z. Psń.

[**Zieloneńko**] przys. od **Zieloneńki.**

× **Zieloniak, a,** lm. i lek. p. **Jaskra.**

[**Zieloniejszy**] p. **Zieleńszy.**

× **Zieloniuchno** p. **Zieleniuchno.**

× **Zieloniuchny** p. **Zieleniuchny.**

† **Zieloniuczki** p **Zieleniuchny.** L

† **Zieloniuczko** p. **Zieleniuchno.**

† **Zieloniusieńki** p. **Zieleniuchny.** L.

† **Zieloniusieńko** p. **Zieleniuchno.**

× **Zieloniuteńki** p. **Zieleniuchny.**

× **Zieloniuteńko** p. **Zieleniuchno.**

Zielonka, i, lm. **i l.** [Z.] = a) *rodzaj ziela rosnącego frendzelkowato nizko na łąkach.* b) [Zielonki] *rodzaj gruszek.* c) [Z., lm. **owie**] m. *strażnik leśny, bo chodzi w zielonym mundurze.* **2.** bot., p. **Bedłka, Syrojeszka** i **Widłak. 3.** garn. *farba, polewa zielona do naczyń glinianych.* **4.** min. Z., **Ziemia zielona, Zielonoziem** *minerał z gromady sylikoidów, z rodziny biotytu.* **5.** myśl. *młoda kuropatwa, która już piór dostaje.* **6.** zool. (ortygometra porzana) *ptak podkasały z rodziny derkaczy.*

Zielonkawo- p. **Zielonkawy.**

Zielonkawy, Zielonkowy, Zielonkowaty *wpadający w zielony, w zielonawy:* Z. kolor wód. Korz. Nieskończone przestwory oceanów, gładkich jak szyby szkła zielonkowatego. Orzesz. Jest tam dom, zdaje mi ś., Z. Korz. Miód Z. Ml. Poplamiony zielonkawo-czarny chałat. Grusz.

Zielonkowato przys. od **Zielonkowaty.**

Zielonkowaty p. **Zielonkawy.**

Zielonkowy p. **Zielonkawy:** Zielonkowe spodnie. Krasz. Łupek Z. Łab.

Zielono- p. **Zielony.**

Zielono przys. od **Zielony:** Z. ubrany. Troc. Z. farbować, malować. Troc. Ciąć żyto na Z. = *póki zielone.* Zbioru gryki na siano dokonać na Z. Jemu w głowie Z. (= *pstro; żółto w dziobku*). Dziewczę młode, a w młodej głowie Z. Jeż. Z. u ciebie w głowie. Krasz.

Zielonogłowy mający *zieloną głowę:* Czubate nury, zielonogłowe kaczory, drobniutkie kaczątka ...zbiegły ś. za ziarnem. Orzesz.

† **Zielonogórski** *bergrynowy:* Zielonogórskiego i szwedzkiego sukna postaw. Ins. c. l.

Zielonokrusz, u, lm. **e** min. *minerał z gromady sylikoidów, z rzędu wodorokrzemianów, z grupy galmanu.*

Zielonokwiat, u, lm. **y** bot. p. **Wichlin.**

Zielono-lesisty *odznaczający ś. zielonemi lasami:* Ftyrja zielono-lesista. Ml.

Zielonooki *mający oko zielone, mający oczy zielone:* Strzeż ś. pani tego potwora zielonookiego. Rodz.

Zielonorośl, i, lm. **e?:** O całych pokładach wapienia, utworzonych pancerzy zielonorośli.

Zielność, i, blm. **l.** rz. od **Zielony,** *kolor zielony, zieleń:* Z barwinku dziewki wieńce sobie wiją dla długo zachowałej i ustawicznej zieloności. Syr. (= *świeżości*). Z. oczom przyjemna. Troc. Drzewa w zimie Z. swą tracą, w lecie zaś, jakoby zmartwychwstawszy, kwitną. Karnk Szarańczy ostatek owoców, zboża i wszelkiej zieloności na ziemi i drzewach pożarły. Skar. W młodym wiek ekskuzą i Z. głowy. L. (= *niedojrzałość głowy, płochość, pustota*). **2.** † Z. *zieleniną, zielona roślinność:* Robaki te nie szkodziły trawie, drzewinie ani żadnej zieloności. Rej. Z. na kuchnią, jako pietruszka. Troc (= *nać, natka zielona*). Potrząśnij potrawę zieloności. Troc.

† **Zielonośny** p. **Ziołonośny.**

Zielonowłosy *mający włosy zielone:* Zielonowłosa rusałka. Mick. Wynurzająca ś., jak nimfa zielonowłosa z pośrodka kryształów ruchomego zwierciadła. Korz. Usiadł w cieniu palmy zielonowłosej. Jeż.

Zielonoziem, u, lm. **y** p. **Zielonka.** Łab.

Zielony l. *odznaczający ś. kolorem zieleniny:* Zielona farba jest jakoby w pośrzodku między inszemi farbami. Sak. Czyżykowie zieleni. Mor. Osoby koło miedzi w górach pracujące mają najczęściej włosy zielone. Wei. Zielona łąka. Aż Z. ze złości. Zielona puszcza. Pol. Wspaniałemu a poczciwemu umysłowi wszystko równo, wszystko mu zielono, wszystko mu za jedno, co mu kolwiek od szczęścia przypadnie, tak złego, jako dobrego. Rej. Zielona farba, bergryn. Troc. Zielona maść. Troc. Z. groszek. Przen.: Kto przez śkło zielone patrzy, temu ś. wszystko w tym kolorze wydaje. L. (= *różowe*). Wracamy do usposobienia kobiet dworskich królewny Anny; nadzieje ich były zielone, i nic dziwnego. Bart. (= *różowe, uśmiechające ś., obiecujące*). Przen.: Z. stolik = *gra w karty.* Zastałem ich przy zielonym stoliku. Żart.: Zielona komora = *las, zarośla, którędy przemycają towary.* Włosy miał czarne jak kruk, oczy zielono-bure. Kaczk. Zielonoczarny proporzec. Sienk. (= *w połowie zielony, w połowie czarny*). Kamień zielono-modry, p. min. **Kamień.** Farba zielonomodra (armeniacum). Łany, pokryte zielono-niebieskawą pszenicą. Grusz. Pole, zasypane kupami galmanu i zielono-popielatej ziemi. Bał. Oliwy krzak zielono-siwy. Zielonoszary, zielono-żółty. Troc. Zielono-żółtawe kwiatuszki. Zielono-żółta gęstwina kwiatów. Orzesz. Papucie żółte, zielone, czerwone, żółto-zielone, zielono-żółte. Gliń. **2.** × Z. *nie suchy, świeży, kwitnący, czerstwy, młody, zakonserwowany:* Z., nie suchy, nie uschły. Kn. Zielone lata kwitnącej młodości. Lubom. Nieopatrznie mój czas uciekł biegły, przyszedłem do lat mych straty zielonych. Kulig Kto żyje z młodych lat powściągliwie, długo żyje i do zielonej i szczęśliwej starości przychodzi. Birk. Pan mój zna, co drzewo zielone, co zbutwiałe próchno. L. (= *co panna, co babsko*). **3.** *młody, niedojrzały:* Owoc jeszcze Z. Wiekiem zielonej uwiedzion młodości, udałem ś. od Boga do świata lubości. Kulig. (= *płochej, niestatecznej, lekkomyślnej, wietrznej*). Przed czasem umysł wysoki i w małym, i znać w zielonym, co ma być w dojźrzałym. Tw. *Zielona głowa. L. **4.** Zielone Świątki (Pentecostes) = *uroczystość Zesłania Ducha św.:* Na drugi dzień Zielonych Świątek bywa odpust na Bielanach. L. Przen.: × Na Zielone Świątki = *nigdy, na święty nigdy, na św. Fryc,* rub. *na św. Jury.* **5.** [Z. niedziela] = *kwietnia, palmowa, wierzbna niedziela.* **6.** [Z. czwartek] = *Boże Ciało.* **7.** bot.: Z. wilk = *nazwa rośliny* z a r a z a (orobanche), a mianowicie jej gatunków: Z. większa i Z gałęzista (o. major i o. ramosa). **8.** chem.: Witriol Z. = *siarczan metaliczny.* Łab. **9.** garb.: Skóra zielona = *skóra surowa niewyprawna.* **10.** gór.: Sól zielona = *sól kamienna wieliczkowska barwy zielonej, gruboziarnista, tworząca bryły w wierzchnim pokładzie gliny słonej.* **11.** min.: Karmin Z., p. **Karmin.** Koperwas Z. = *odmiana witriolu.* Kreda zielona, zielonkowa, w której są rozpuszczone cząstki zielonek, czyli zielonoziemów gliniastych. Łab. Miedniak Z. *krzemomalachit, Cu Si + 2 Aq. krzemian miedzi wodnisty, seledynowo zielony.* Łab. Ołowiak Z. = *piromorfit, ołów Z., fosforan ołowiu, zwykle połączenie fosforanu z chlorkiem lub fluorkiem wapna, 3 P_3 O Ph_5 O_2 + Ca Fl_2.* Piaskowiec Z. kredy od koloru rozproszonych w nim ziarn zielonki. Łab. Ruda miedzi zielona = *malachit.* Stasz. Ruda żelaza zielona = *zasadowy fosforan żelaza trójwartościowego,* k r a u r y t. Turmalin Z. Łab. Ziemia zielona, p. **Zielonka.** Złoto zielone = *aljaż 70 części złota, 30 części srebra.* Łab. **12.** zool.: Dzięcioł Z., p. **Żolna.** Jaszczurka zielona, p. **Jaszczurka.** † Krówka zielona = *kantaryda.*

† **Zielorodny** p. **Ziołorodny.**

× **Zielowonny** p. **Ziołowonny.**

× **Zieloznawca, y,** lm. **y** p. **Ziołoznawca.**

Zielsko, a, lm. **a, i.** p. **Ziele. 2. a.** [**Zielisko, Zelisko, Zielicho**] *chwasty ogrodowe lub polne, kąkol:* Zielskiem obrosły zagony. Troc. Szadziec, Z. spetne. Urzęd. Złe Z. prędko rośnie. L. Z zboża trzeba zielska wyrywać. Zaw. *(=pleć zboże).* Po wielkim głodzie powietrze morowe srogie na ludzi przyszło z pokarmów, chwastów i zielsk ledajakich. Stryjk.

[**Ziem**] nieod., p. **Ziemia:** Puharem o Z. trzasnął. Pol. [Na Z. Trzęcie ś. Z. Popod Z. Chybaj do Z. *(=do grobu).* Z. groniowa = *gatunek ziemi, w której znajdują ś. kawały płasko połupanej skały.* Zarazby ś. zapienił, alboby go o Z. rzuciło. Sienk. Djabła w katedrze na Z. zrzucono. Sienk. O Z. s. cisła i płakała. Kon.

† **Ziemaczek, czka,** lm. **czki** p. **Ziemak.**

† **Ziemak, a,** lm. **i i.** p. **Ziomek. 2.** p. **Ziemniak.** Zdr. **Ziemaczek.**

Ziemba, y, lm. **y** zool., p. **Zięba.**

[**Ziembić, i, it**] i. p. **Ziębić. 2.** p. **Zięblić.**

[**Ziembienie, a,** blm.] czynność cz. **Ziembić.**

[**Ziembl, i,** lm. **e**] p. **Ziembla.**

[**Ziembla, i,** lm. **e, Ziębla, Ziembl**] **I.** *ugor po jarzynie.* **2.** *podorywka, pokład jesienny pod zasiew jary:* Podorywki jesienne, zwane ziemblą na Rusi. Karw. Świeżo poorana Z. Krasz. Ziembl orać a. robić = *orać w jesieni rolę pod zasiew jary, na przyszłą wiosnę nastąpić mający.* Orka na ziębl. Jeż.

Ziemia, i, lm. **e,** [**Ziem, Ziemnia, Ziemła**] **I.** *kula ziemska, krąg ziemski, glob ziemski, ziemiokrąg, planeta przez nas zamieszkana, bryła niebieska w skład układu słonecznego wchodząca:* Tyś fundament założył nieobeszłej ziemi. Kochan. Z., bryła pewnej postaci i rozległości w przestrzeni świata. Sniad. Z. mieszkanie ludzi, podzielonych na różne społeczeństwa. Sniad. Z. okrągła nakształt ziarna pieprzu. Troc. Z. ma w okręgu swoim 6000 mil polskich. Troc. Przez ziemię rozumie s. ów cały okrąg ziemski, który ś. z nami wokoło swojej osi i około słońca obraca. Kluk. Bóg z nieporządnych ciemności wyważył ziemię ku górze, zegnawszy z niej wody w morze. Groch. Obszar, gnuśności zalany odmętem: to Z.! Mick. Niebo ś. bliż ziemie nakłoniło. Kon. Ta Z., ten wielki glob—to moje wielkie serce. Wrocz. **2.** *świat doczesny, padół ziemski, nizina ziemska:* Ta Z. jest tylko padołem płaczu. Gd. Te rzeczy są tak dalekie od siebie, jako niebo od ziemi. Syk. Ktokolwiek w niebo patrzy, a po ziemi chodzi, niemasz dziwu, że często łbem w kamień ugodzi. Pot. Kto jedną nogą w niebo, drugą mierzy w ziemię, i tam, i tu nie dojdzie, zerwie mu ś. strzemię. Pot. Z góry mówi, nie z nizka, nie z dołu, nie z ziemi, ale z góry, t. j. z nieba, z wysoka. Wiśn. Poet.: Powrót z ziemi *(=śmierć).* Nie zaznał na ziemi pokoju, niechaj ma od poczęcienie wieczne w Bogu *(=za życia, w życiu doczesnym, na tym świecie).* **3.** *susza, ląd, ląd stały, kontynent:* Bóg rzekł: niechaj ś. zbiorą wody, które pod niebem są, na jedno miejsce, że ś. okaże susza; i stało ś. tak; i nazwał Bóg suszę ziemią, a zebranie wód nazwał morzem. Leop. Bóg niebo sprawił niestanowne, ziemię okrągłą i morze żeglowne. Groch. Świat, choć tak ciasny w okręgu swym, przecię w sobie wiele zawiera i zamieszcza rzeczy wielkich, iż w nim zamykają ś. sposobnie i bez ciasnoty morze i Z., wyspy i lądy. Kn. Z bez morza, nie wyspa, ląd. Kn. Z wierzchu nagle majtka krzyczącego słyszę: Z., Z., towarzysze! Przyb. W owym porcie wysadziwszy na ziemię wszystko wojsko, przez kraj ich jechał. Baz. Gdy już we zdrowiu wysiedli na ziemię, napominał ich, aby Bogu dziękowali, że ich z niebezpieczności morskiej wybawił. Baz. **4.** *powierzchnia ziemi, dno, tło, grunt, podłoga:* Przy ziemi ptak leciał. Troc. Radbym go pod ziemią głęboko widział. Troc. Toś jeszcze na ziemi? myślałem, żeś dawno pod ziemią był. Troc. Poszedł pod ziemię i w groby. Troc. Dla wstydu radbym ś. pod ziemią widział. Troc. (radbym ś. pod ziemię schował). Nie wart, że go święta Z. nosi. Schnie pod nim Z. Troc *(=nie wart, że go Z. nosi).* Radbym, aby ś. Z. pode mną rozstąpiła. Troc. Dla wstydu radbym ś. pod ziemią widział; to słysząc, radbym, aby mi ś. Z. rozstąpiła. Kn. Schnie Z. i zapada ś. pod krzywoprzysiężcą. Troc. Ubita Z. zamiast podłogi *(= klepisko).* O ziemię uderzyć. Troc. O ziemię paść. Troc. W samym biegu koń, chłop o ziemię. Troc. Przen.: Reputacja, sława, zamysł jego cale o ziemię upada. Troc. Żeby ś. on pod ziemią skrył, to go znajdę. Boh. Przepadli w ziemię poganie, kiedyś puścił swój strach na nie. Ryb. Z ś. rwie, ryczy skała. Pśń. Rozstąpiła ś. Z. i pożarła Datana i pokryła i przysuła zebranie Abironowe. Leop. Oby ś. rozstąpiła wnet Z. pode mną a do dusz mię spuściła nędzną w otchłań ciemną. Koch. J. Już ten gryzie ziemię, co bluźnił na wiarę i na nasze plemię. Wyb *(=już gnije w ziemi, już umarł).* „Rozstąp ś. ziemio!“ = *rób, co chcesz, żeby nie wiem co.* Święta i zacna jest pani nasza, ale gdy czego zapragnie, rozstąp ś. ziemio, musi być. Krasz. Przepadł, rozstąp ś. ziemio, i nie wiem, gdzie go szukać. *(=bez śladu, jak kamień w wodę).* Dudni po bruku, aż ś. Z. trzęsie, aż Z. huczy, jęczy. Spać na ziemi. Kras. *(=na gołej ziemi).* Na ziemi leży, z ziemi podnieść. Troc. Podnieść szpilkę z ziemi, chociaż niekoniecznie to z ziemi, lecz raczej z podłogi, z posadzki, z pokładu. Wbić koł w ziemię. Tupnąć w ziemię. Włóczyć po ziemi. W ziemię, do ziemi = *w dół, od dołu.* W ziemię patrzyć. Troc. Wnurzywszy łeb w ziemię, myśli. Rej. Wstydząc ś., spuścił oczy w ziemię, a. na stronę obrócił. Wys. Suknia długa do samej ziemi. Powalić, przewrócić kogo, co na ziemię. Przen.: Wszelkiej sztuki zażyli, aby jego przedsięwzięcie na ziemię obalili. Wys. *(=zburzyli, zniszczyli).* Kto ś. nie zlęknie, jako braterska nienawiść ludzie, choć święte, na ziemię porzuca. Skar. *(=pomiata, poniewiera niemi).* Co którego uderzył, to on chłast o ziemię. Przen.: Zazdrość ludzi złych o ziemię go uderzyła. Skar *(=sponiewierała go).* Dygnitarstwa, honory i delicje o ziemię rzuci. Birk. *(=wzgardzi niemi).* O ty z twoją rachubą, Symonie, o ziemię, żleś nieboże, rachował. Tworz. *Fefellit spes,* chybiła, mnie nadzieja, abo moja nadzieja o ziemię. Mącz. *(=za nic).* Mury ludziom walecznym są ku ozdobie, bo im sławę czynią, czego gdy niemasz, wszystko o ziemię. Bud. B. *(=za nic, na licha).* Ziemię kopać. Troc. Znaleźć co na ziemi. Troc. Wykopać dół w ziemi. Podnieść ś. z ziemi. Uciąć drzewo u samej ziemi. Ledwie odrósł od ziemi, a jużby ś. pannom zalecał. [Umarły, jeżeli jest strzygoniem, po pewnych obrzędach przestaje chodzić po ziemi, lecz chodzi ziemią, t. j. pod ziemią]. **5. a. Ziemica** *grunt, rola, pole, gleba, niwa:* Mieszczanin, co sobie ziemicę kupi, za ziemianina waży. Jeżow. *(=kawał ziemi, gruntu,*

pola). Przez ziemię, ile rolnikowi potrzebną, rozumiemy tylko powierzchność jej, różne rośliny rodzącą. Kluk. Uprawiać ziemię. Z. wszystkorodna. Otw. Wiosna odziewa wszystkorodną ziemię. Groch. Okrąg ten ziemi, na którym mieszkamy, zawiera różne gatunki ziemi, które my ziemiami nazywamy. Kluk. Cięższe ziemie, lżejsze ziemie. Kluk. Ziemię pospolitą, *humus*, zwyczajnie czarną ziemią nazywamy. Kluk. *(=czarnoziem).* Dobra ziemia nasienia nie traci, ale z pożytkiem wraca. Skar. Nie każda Z. daje jabłka. Rys. Na jednej ziemi kąkol i pszenica rośnie. Kn. (potrzeba tolerancji. L.). Przez ziemię rozumieją ś. w szczególności te ciała suche, w wodzie ś. rozchodzące, jako np. ta jest, na której siejemy. Kluk. Jowisz gotuje straszne nawałnice, lub grad, lub śnieg, szeroko bielący ziemice. Dm. Z żyzna, tłusta, sucha, piaszczysta. [Martwa Z.] = *martwica, calizna.* Z. urodzajna a. próchnica, ogrodowa, rumkowata, sypka, gliniasta, iłkowata, wapienna. Jak chcesz, to ś. tą ziemicą z tobą dzielę na poły. Słow. Hej! bo ino płakanie jest na tej ziemice, jeno żałość a turbacja! Reym. **6. a. Ziemica** = a) *kraj, państwo, królestwo, księstwo:* Z Włoska, Angielska, Francuska, Hiszpańska, Brabancka. Mur. Z wojskiem przez Epireńską ziemię jechał. Baz. Siedmiogrodzka Z. = *Siedmiogród.* L. Duńska Z. = *Danja.* L. Polska Z. = *Polska.* L. Jest wszystko, luba! czegóż tam nie staje? Luba! jest wszystko! wszystko! — prócz tej ziemi. Słow. Tatarowie w XIII wieku wszystkim książętom i ziemiom chrześcijańskim w postrach byli. Stryjk. Na walnym sądzie pokaże s. Chrystus widomy wszystkiemu ludowi zgromadzonemu przed stolicą Jego ze wszech narodów i ziem świata tego. Odym. Marsz, marsz, Dąbrowski, z ziemi Polskiej do Włoskiej. Wyb. Z. święta, obiecana, ślubowana = Palestyna. L. Prawdziwa to dla nich Z. obiecana *(=kraina mlekiem i miodem płynąca).* Ktokolwiek stanie nogą na ziemi polskiej, używa opieki rządu. Ust. *(=na gruncie polskim, na terytorjum polskim, w granicach Polski).* Pieśń o ziemi naszej. Pol. b) *część kraju, kraina, powiat, dzielnica, prowincja:* Każda okolica z pewnej liczby opol złożona miała swój gród warowny i stanowiła jakby powiat, kasztelanję, a pewna liczba takich powiatów z grodami, czyli warowniami, stanowiła ziemię. Głog. Z. Chełmińska, Dobrzyńska, Kujawska, Pomorska, Łęczycka, Mazowiecka, Wieluńska, Czerska, Łomżyńska, Zakroczymska, Rawska, Sochaczewska, Gostyńska. Z., tak ś. nazywają w Polsce części, na które województwa są podzielone. Kras. Nie tylko to po ziemiach, znajdziesz wśród Warszawy, co bez braku czytają książki dla zabawy. Dm. *(=nie tylko na prowincji).* Gdyby natenczas w ziemi a. w mieście nie było mistrza, alias kata. Nisz. Bolesław umyślił ś. pomścić nad Swarnem; ruszył tedy ziemią Mazowiecką, a wszystkim ś. kazał ściągnąć do popisu i szyku do Ropczyc. Stryjk. Witajcież do nas, wy z Proszowskiej ziemi. Brodz. Z. Ognista. Ziemica, Z. Wen. Niemasz ziemi nad moją ziemicę. Syrok. Ten jeden naród burzy w poddanych nam ziemicach pokój. Leop. Królował Aswerus nad stem i siedmi a dwadzieścia ziemic. Leop. Z. Torcipieńska, Z. Albuceńska. Biel. M. Gród sławny wśród dziewięciu, już dziś prosta Z. Li. Pięć tu ziemic, przedziałów nie znać odległości. Żebr. Ta wieś do ziemicy miasta tego należy. Troc. (do jej dziedziny. L.). Księstwo Mazowieckie polubiło podział na ziemie, książęta mazowieccy wprowadzili nazwę ziem na Podlasiu i na Rusi Czerwonej. Lel.] c) *prowincja, posiadłość, terytorjum, kolonja:* Ziemie Francuzów w Afryce. **7.** *sypka część powierzchni ziemi, proch, piasek:* Garść, kupa ziemi. Zasypać dół ziemią. Przysypać co ziemią. Między inszym stworzeniem w Piśmie świętym człowieka przez to słowo Z. rozumieć mamy, że go Bóg z ziemi, z gliny stworzył Karnk. Zwozić ziemię. (O człowieku): Niech mu Z. lekką będzie. Chleb czarny jak święta Z. Przen.: *ciemny kolor ziemisty:* Z. na twarz chorego padła. **8.** chem. † Z. *tlenek nierozpuszczalny w wodzie i niekrystaliczny, np. wapno, krzemionka.* Z. alkaliczna = *tlenek wapnia, barytu lub strontu.* [Dniestrowa Z.] p. **Glina.** Z. japońska, p. **Katechu.** **9.** gór.: Płonna Z. = *Z. nie zawierająca w sobie ciała (rudy) kopanego w pokładzie.* Lab. Z. ałunowa = *ałun.* Z. folarska, foluszowa, mydlasta, sukiennicza, suknowalska, p **Mydlasty.** Z. jadalna = *glina biaława, łagodna (w Boliwji).* Z. kaselska, p. **Kaselski.** Z. lemnejska, cudowna Z. saska = *glina pieczętna odpowiednio uformowana, z odciskiem panującego lub rządcy wyspy Lemnos, „bardzo skuteczne lekarstwo przeciwko rozmaitym chorobom".* Z. niebieska = *okruchowce spojone, złożone przeważnie z serpentynu i minerałów pokrewnych i zawierające niek. oliwin i bronzyt.* Z. okrzemkowa = *nagromadzenie szczątków organicznych.* Z. ołowiana = *ruda ołowiana mączasta, ołowianka.* Z. pieczętna, w starożytności = *glina łagodna i plastyczna.* Z. porcelanowa = *kaolin właściwy, ziemisty, sypki, rozcieralny, w dotknięciu chudy, w stanie mokrym plastyczny.* Z. Schnorra = *pokład kaolinu w granicie.* Z. zielona, Zielonka = *seledonit.* Z. żółta, p. **Melinit.** Zdr. **[Ziemeczka, Ziomka].** Zgr. **Ziemisko, Ziemsko.**

[Ziemeczka, i, lm. **i]** p. **Ziemia.**

† **Ziemek, mka,** lm. **mkowie** p. **Ziomek.** Kn., Troc, L.

† **Ziemiaczek, czka,** lm. **czki** p. **Ziemiak.** L.

× **Ziemiaczka, i,** lm. **i** p. **Ziomka.**

Ziemiak, a l. † Z., lm. **cy** p. **Ziemianin. 2.** [Z., lm. **ki**] p. **Ziemniak.** Zdr. † **Ziemiaczek.**

Ziemian, u, lm. **y** min. *tellur.*

Ziemianin, a, lm. **anie, [Ziemnianin], † Ziomak l.** × Z. *mieszkaniec ziemi = kuli ziemskiej, śmiertelnik, człowiek:* Z., terrigena Ps. flor. Tobie chwała na wysokości, a nam ziomakom pokój dobrej woli — opiewali aniołowie. Bz. Ów Merkury, pośrzednik i ziemian i bogów. Kniaź. Gwiazdy stałe, ogromność ich, liczba, odległość od ziemi godne są uwagi każdego ziemianina. Wyrw. Ziemianie jednocienni, różnocienni, wkołocienni, bezcienni. L. Słonie tak przedtym były przyrodzennie ziemianami około północnych, jak teraz są mieszkańcami krajów południowych. Stasz. *(=mieszkańcami).* **2.** × Z., p. **Ziomek. 3.** × Z., *rolnik, kmieć, chłop, włościanin:* Ziemianie w ziemi pyszczą dla grosza, jak świnie. Jag. Każdemu ziemianinowi powinna być obmyślona; chłop jej u nas żaden nie ma. Leszcz. Pan abo Z., który ma między sąsiady pole a. rolą we wsi, kiedy tam ma żąć, z wozem ma jechać na żniwo, aby zboże zebrał i odwiózł na miejsce bezpieczne. Haur. Skoro jemu nie rzeczesz: miłościwy panie, to już pewna przymówka, że głupi ziemianie. Kochan. *(=ziemianinie) (=prostaku, gburze, chamie, grundychwale).* [Wy gburzy .. ziemnianie]. **4.** *szlachcic, właściciel majątku ziemskiego, dziedzic, obywatel ziemski,* rub. *szlagon, hreczkosiej:* Z ziemianów ś. żołnierze rodzą; wojna

stanie, z żołnierzów zaś do roli wracają ziemianie. Pot. Z., wolny sobie dzierżawca starodawny a. szlachcic domowy, urodzony tylko, a niezasłużony Rzpltej. L (np. z Zamościa — Zamojski, z Tenczyna—Tenczyński, z Tarnowa—Tarnowski i t. d.). Szlachta, po wiach i majętnościach mieszkający, nazywają ś. ziemianie, a ich osiadłości dziedziczne dobra ziemskie. Wiel. W. Stan rycerski, t. j. szlachta, w senacie nie umieszczona, nazywają ś. inaczej ziemianami, a posłowie ich ziemskiemi, już to, że po wsiach swoich, które też mają nazwisko dóbr ziemskich, mieszkając, uprawy ziemi pilnują: już to, że dawniej Polska dzieliła ś. na ziemie, stąd każdej szlachtę zwano ziemianami, przydając nazwisko prowincji, np. ziemianie krakowscy, sandomierscy i t. d. Skrzet. Obrotni ziemianie każą przez tydzień chłopu na pańszczyznę samowtór wychodzić, a przez dni trzy pojedyńczo. L. Mieszczanin, co sobie ziemię kupi, za ziemianina waży. Jeżow. Co sobie Z. nagotuje, to mu senator zje. Rys. (= co sobie Spytek nagotował, to zjadł pan Krakowski. Opal.; urzędy bez dochodu zjedzą człowieka. L.).

× **Ziemianinka, i,** lm. i p. **Ziemianka.** Troc.

Ziemianka, i, lm. i l. a. × **Ziemianinka** forma ż. od **Ziemianin**: Jowisz z boskiego Junony łona do jednej ś. wkradł ziemianki. Kniaź. Nigdy mnie, jak dziś, piękność nie ujęła żadna, nie rozgrzała bogini, ni Z. ładna. Dm. Jam rozumiał, że to tam królowa, bo Z. tak strojnych pachołków nie chowa Zbyl. Dziś jedna nad drugą upstrzeńszy ubiór mieć usiłuje, Z. chce zrównać z kasztelanką, kasztelanka z wojewodzanką, wojewodzanka z królową. Żarn. **2. a.** [**Ziemlanka**] *mieszkanie wydłubane w ziemi; chata nędznie sklecona:* Z., piwnica w ziemi rznięta. Kn. Drużyny tatarskie wkraczały na cudzy grunt, rozbijały szałasy, budowały ziemianki. Jeż. Z. służyła niegdyś za przytułek dla wszystkich ludzi, jako przejście od jaskini do domu właściwego. Karł. Jamę wykopać kazał, darnią ją pokrył, i znalazła ś. niespodzianie ziemlanka. Krasz. Do rzędu ziemianek należą też tak zwane *ule*, czyli okrągłe kopce nasypowe, zamieszkiwane wewnątrz. Karł. **3.** *piwnica wykopana w ziemi, na jarzyny:* Z., piwnica w ziemi rznięta, dół na jarzyny, gruba, parsk. dół, loch, Z. do chowania ziół, win, owoców. Kn. **4.** ogr. *skrzynia na rośliny wgłębiona w ziemię.*

Ziemiański *tyczący ś. ziemianina a. ziemiaństwa, rolniczy, rolny, agrarny:* Przygotowania są takowe, na jakie ś. mój stan Z. zdobyć może. Kras. Księga ziemiańska miała służyć na dowód posesji dostatecznej do głosu na sejmiku. L. Stało to ś. we wsi jednej ziemiańskiej. Hrb. Wszędzie w królewszczyznach są wsi ludniejsze, niżeli ziemiańskie, że mają pańszczyznę mniejszą, a grunty więcej, niżeli ziemiańscy poddani. L. Ziemiańskie gospodarstwo = ziemiaństwo. Troc. *tyczący ś. ziemianina = szlachcica, szlachecki, ziemski:* Sąd Z. Księga ziemiańska. (= *w której była spisana szlachta wotująca na sejmikach*). Z mąż = *nobilis vir.* Słown.

Ziemiaństwo, a, blm. **1.** *trudnienie ś. uprawą roli, rolnictwo, gospodarstwo ziemiańskie:* Z., gospodarstwo ziemiańskie. Troc. *Georgicorum* a. Ziemiaństwa Wirgiljusza przekładanie Otwinowskiego. L. Masz z ziemiaństwa i ze wsi, i z rol swoje pożywienie. Skar. **2.** zb. *ziemianie, szlachta ziemska:* U ziemiaństwa jest ten obyczaj dzieciom rządzić a chować bakałarze. Glicz. Jest to nie tylko u ziemiaństwa, ale i w mieściech. Glicz. To bywa w mieściech pospolicie, ba i u ziemiaństwa też. Glicz.

Ziemica, y, lm. **e** p. **Ziemia.** Zdr. † **Ziemiczka.**

† **Ziemiczka, i,** lm. **i** p. **Ziemica:** Peloponez ziemiczkę nieprzyjaciel najechał. Kosz.

† **Ziemierzniący** *rznący, krający ziemię:* Ziemierzniące żelazo Gosł.

Zieminek, nka, lm. **nki** zool. (geophilus) *zwierzę stawonogie ze skupienia wijów ostrorożnych.*

Ziemiodawca, y, lm. **y** *dawca ziemi, nadający komu ziemię:* Inspekcja stała, któraby regulowała stosunki i nieporozumienia między osadnikiem a ziemiodawcą. Kasz.

Ziemiokrad, a, lm. **y** p. **Ziemiokradca.**

Ziemiokradca, y, lm. **y, Ziemiokrad** *ten, co kradnie ziemię:* W opinji ludu Foy stał ś. ziemiokradcą. Nagan. Ludzi tych nazwała agitacja ziemiokradami, a bil ministerjalny zamierza zmusić ich do porzucenia osad.

Ziemiokrąg, ęgu, blm., p. **Ziemia** pod **I.**

× **Ziemiokres, u,** lm. **y,** p. **Widnokrąg.** Troc.

× **Ziemiokresny** przym. od **Ziemiokres.** Troc.

Ziemiokreśnie przys. od **Ziemiokresny.** Troc.

Ziemiolity: Mur Z., lepianka. Podcz.

× **Ziemiomiar I. a,** lm. **owie** = **Mierniczy;** × **Ziemiomierca,** × **Ziemiomiernik. 2. u,** blm. *miernictwo, gieometrja.*

× **Ziemiomierca, y,** lm. **y,** p. **Ziemiomiar.**

Ziemiomiernictwo, a, blm., p. **Miernictwo:** Uczeń Andrzeja z Łęczycy, nauczyciela ziemiomiernictwa. Św.

× **Ziemiomierniczy** przym. od **Ziemiomiernik; Gieometryczny.**

× **Ziemiomiernik, a,** lm. **cy** p. **Ziemiomiar.**

× **Ziemiomierski** przym. od **Ziemiomiar;** *miernicży, gieometryczny.*

Ziemiomierstwo, a, blm., p. **Miernictwo.**

× **Ziemiomorski** *lądowy a zarazem i. morski, ziemnowodny:* Król pelejski oddaje ć trud ziemiomorskiego biegu. Bardz.

× **Ziemiopełstwo, a,** blm. *stan ziemiopłazu, pełzanie, czołganie ś. po ziemi;* Przen.: *podłe płaszczenie ś. przed kim, służalczość:* Znajdzie ś. nauka, która ma szlachetniejsze i podniesione od podłego ziemiopełstwa skłonności. L.

Ziemiopis I. a, lm. **owie** *gieograf.* Klecz. **2.** † **Z., u** lm. **y** *mapa, karta gieograficzna:* Z., t. j. *mapa.* Bals. (karta gieograficzna. L.).

Ziemiopisarstwo, a, blm., p. **Gieografja.**

× **Ziemiopiski,** × **Ziemiopisny** *gieograficzny.* L. Stare ziemiopisne zapiski islandzkie. Bońk.

× **Ziemiopismo, a,** blm. = **Gieografja:** Z. stare. Troc. Z. powszechne. Troc.

Ziemiopistwo, a, blm. = **Gieografja.**

Ziemiopłaz, u, lm. **y,** × **Ziemiopłez** *płaz, gad, gadzina, pełzacz,* × *czołg,* × *czołgacz:* Gadzina, Z., gad, *repens animal.* Kn. Ziemiopłez. Kn. Ziemiopłazy, *reptilia.* L. Bydło i wszelki Z. Wuj. (wszelki płaz ziemski. B. G.). Ujrzałem wszelkie podobieństwo ziemiopłazów i innych zwierząt. Leop. (czołgatnych i innych zwierząt. Leop.; wszelakie podobieństwa płazu i zwierząt obrzydłych. B. G.). Ziemiopłazy łaskawego grzbietu, gdy je na wznak przewrócisz, póty ś. w różne przeguby skręcają, aż siebie na miejsce odstawią. Pilch.

× **Ziemiopłazny** przym. od **Ziemiopłaz,** *pełzający, czołgający ś., gadzinny.* L.

× **Ziemiopłez, u,** lm. **y** p. **Ziemiopłaz.** L.

Ziemiopłód, odu, lm. **ody** *płód, produkt ziemny:* Przerabianie ziemiopłodów. Ziemiopłody, które

grunt wydaje. Cyw. Zboże, pasza, drzewo, ziemio płody. Cyw. Cena pracy tam była mała, a nakładów na odrodzenie ziemiopłodów prawie nie znano. L. Majątek z ziemiopłodów zebrany jest funduszem równo bogactwa kraju i partykularnych. Cz. Klasa ludzi trudniących ś. reprodukcją, przerobieniem ziemiopłodów lub ułatwieniem konsumpcji. Cz. Sekwestr na wszelkie ziemio płody strączkowe.

× **Ziemiorodca, y,** lm. **y** p. **Ziemioród.**

Ziemiorodny *zrodzony z ziemi:* Ziemiorodni bracia. Otw. *(= ludzie porodzeni z posianych zębów smoka zabitego przez Kadmusa.* Por. Smokorodowie). Z nieprzyjaciołý ziemiorodnemi siewby swojej ś. popadł. Żebr. *(tellure creatis.* L.). Ziemiorodne zwierzęta. Biel.

Ziemiorodzca, y, lm. **y** p. **Ziemioród.**

× **Ziemiorodztwo, a,** blm., p. **Gieologja.**

× **Ziemioród, oda,** lm. **ody.** × **Ziemiorodca,** × **Ziemiorodzca** *człowiek zrodzony z ziemi:* Czemu nie pobudzę okrutnych cielców przeciw niemu i srogich ziemiorodzców i smoka czułego? (ludzi abo żołnierzów z ziemi urodzonych. Otw.). Z Tyfon. Otw. *(= nie przybysz, autochton, tubylec, krajowiec).* Przecz nań byków nie naraże, wtąż ziemiorodów srogich?. Żebr. (mowa tu o zrodzonych z ziemi nieprzyjaciołach i o sianiu ich przez Jazona. Otw.). Teukrom nakazał Apollon, aby ś. tam sadowili, gdzieby ich ziemiorodzcowie naszli; u Hanaksytu wielość myszy w nocy przybiegła i szkodę wielką im poczyniła; tam tedy mieszkać poczęli. Otw.

Ziemioryjka, i, lm. **i** zool. (bathyergus) *zwierzę szczurowate.*

Ziemiotłoczny *tłoczący ziemię.* Mrong.

× **Ziemiotwórstwo, a,** blm., p. **Gieogienja.**

Ziemiować, uje, ował ogr. *przykrywać, przysypywać ziemią.*

Ziemiowanie, a, blm., czynność cz. **Ziemiować.**

Ziemiowładca, y, lm. **y, Ziemiowładzca** *władca ziemi.* L.

Ziemiowładczyni, i, lm. **e** *władczyni ziemi.* L.

Ziemiowładnie przys. od **Ziemiowładny.** L.

Ziemiowładny *władający ziemią, panujący nad ziemią:* Mocarze ziemiowładni, co was w poczet sadza lud bogów jest nad wami wyższa jeszcze władza. Nar.

Ziemiowładzca, y, lm. **y** p. **Ziemiowładca.** L.

Ziemiowładztwo, a, blm. *władanie ziemią, panowanie nad nią.* L.

Ziemiowodny p. **Ziemnowodny.**

† **Ziemiowody** p. **Ziemnowodny.**

Ziemiowód, oda, lm. **ody** *zwierzę ziemnowodne:* Rodzaj ziemiowodów, co żer z dwuch stron miewa. Przyb.

Ziemioznawca, y, lm. **y** *znawca ziemi, gieograf.*

Ziemioznawczy przym. od **Ziemioznawca,** *gieograficzny:* Studja ziemioznawcze.

Ziemioznawstwo, a, blm. **l.** p. **Gieognozja.** Lab **2.** p. **Gieografja.**

Ziemiożerstwo, a, blm., patol. (geophagia) *pociąg do jedzenia ziemi, zwłaszcza wapna i gliny, jako objaw spaczonego smaku u umysłowo chorych; objaw pewnych chorób, np. niedokrwistości tęgoryjcowej,* g i e o f o b j a (aukylostomiasis v. chlorosis aegyptiaea v. chlorosis tropica).

Ziemiórka, i, lm. **i** zool. = **Pleniówka.**

Ziemisto przys. od **Ziemisty:** Ta ziemia straciła już dla niego odtąd barwy jasne i wyglądała jeno Z., jak grób rozkopany świeżo. Ork.

Ziemisty l. *pełen ziemi:* Wody ziemiste, *tophacae,* mają w sobie wiele ziemi tej lub owej, którą, stojąc, znacznie składają. Kluk. **2.** *mający w swym składzie ziemię, złożony z ziemi, powstały z ziemi; zbliżony do wierzchnich warstw ziemi; dający ś. łatwo zetrzeć na proszek:* Gips Z., p. **Gips.** Kobalt Z. Wapień, kreda są ziemiste. Części ziemiste, wapniste, powoli części twarde, t. j. kości ś. stają. Kirch. **3. a. Ziemisty** *podobny z barwy do ziemi:* Barwa ziemista skóry (gilvor), jako objaw pewnych postaci charłactwa (cachexia). Żółcizna Abramowicza nabrała teraz ziemistego koloru trupiego. Eww.

† **Ziemka, i,** lm. **i** p. **Ziomka.**

[**Ziemla, i,** lm. **e**] p. **Ziemia.**

[**Ziemlaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Ziemlak.**

[**Ziemlak, a,** lm. **i**] **l.** p. **Ziomek. 2.** = **Kartofel.** Zdr. [**Ziemlaczek**].

Ziemlarka, i, blm., gór., *sól drobna nieczysta w ziarnach, nie idąca na sprzedaż.* Lab.

Ziemniaczanka, i, blm. *zupa z ziemniaków, kartoflanka.* Ndw.

Ziemniaczany, [**Ziemniakowy**] **l.** przym. od **Ziemniak,** *kartoflany:* Zacier Z Mąka, bulwa ziemniaczana. Twarz koloru ziemniaczanego nadawała ś. do każdego wieku. Bał. Czerniały badyle ziemniaczanej naci. Żer. Dusze tu rosną, jak te naci ziemniaczane. Ork. Z. dół = *na przechowanie ziemniaków przeznaczony,* p a r s k, [p e r s k, k o p i e c, w ą d ó ł, ł a ż o n y d ó ł]. **2.** bot.: Zaraza ziemniaczana (phythophtera infestans) *grzybek choroby kartoflanej.*

Ziemniaczek, czka, lm. **czki** p. **Ziemniak.**

Ziemniaczysko, a, lm. **a l.** *pole, na którym wykopano ziemniaki kartoflisko:* Podobne szarym ziemniaczyskom w polu. Ork. **2** p. **Ziemniak.**

Ziemniak, a, lm. **i** [**Zimiak, Zimiok, Zimniok**] *kartofel.* Zdr. **Ziemniaczek.** Zgr. **Ziemniaczysko.**

Ziemniakowy l. p. **Ziemniaczany:** [Mączka ziemniakowa] = *amylum solani.* **2.** bakt.: Prątek Z. (bacillus mesentericus) tworzy na kartoflach powłoki silnie pofałdowane, podobne do krezki (mesenterium).

Ziemniara, y, lm. **y** bot., p. **Arakacznik.**

Ziemnisko, a, lm. **a,** ogr. *zapas ziemi przygotowany do użycia pod rośliny.*

Ziemnisto przys. od **Ziemisty.**

Ziemnisto - p. **Ziemnisty.**

Ziemnisty p. **Ziemisty:** Ziemisto - blada twarz dygotała mu bydlęctwem. Brt.

Ziemno- p. **Ziemny.**

† **Ziemno-alkaliczny** chem. *należący do gromady wapniowców, dawniej zwanych metalami ziem alkalicznych.*

† **Ziemność i,** blm. *podłość, humilitas* (Glos.), *poziomość, płaskość.*

Ziemnowodny, Ziemiowodny, † **Ziemiowody** *tyczący ś. ziemi i wody zarazem:* Glob a. kula ziemnowodna. Wyrw. Opatrzność najwyższa chciała, aby kula ziemnowodna pełna była żywiołów. Torz. Wodnoziemne, ziemiowodne zwierzę. Kn. Są zwierzęta wodne, są zwierzęta ziemskie i są nakoniec wodnoziemskie, czyli ziemiowódne. Jez. Tu syrlejski mieszkaniec Chersydr ziemiowody zrodził ś. Bardz. Owady ziemnowodne, p. **Owad.**

Ziemny l. *tyczący ś. powierzchni ziemi a. wnętrza ziemi; podziemny; gruntowy, rolny:* Biskup w pieczarach i dziurach ziemnych służbę Bożą odprawował. Skar. Gdyby ś. komu krzywda stała w zabraniu ziemi, popisowaniu granic i w przeoraniu miedz i innych rzeczach ziemnych. Stl. *(= jego ziemi, gruntów, pola, włości ś. tyczących).* Czynsz Z. Star., Wej. Od oceanu

ziemnego aż do międzyziemnego morza granice ich rozciągały ś. Steb. Ziemne schowania czyli soły, śpiżarnie. Glog. Loch Z. Smak Z., jak gdyby ziemię gryzł. L. Każde zwierzę ziemne. Bud. (każde zwierzę ziemi. B. G.). Ziemne łasice. Mor. Żaba niema abo parszywa, abo ziemna. Syr. Mieszkał w ziemnej chacie. Sienk. *(=w ziemiance).* Na polance widać było wygasłe kopce smolarskie i dwie ziemne chaty. Sienk. Łokcie są trojakie: kupieckie, prętowe i ziemne. Ustaw. **2. p. Ziemski. 3.** [Jabłko ziemne] = **Kartofel. 4.** apt.: Wosk Z. = *ozokieryt, parafina naturalna.* **5.** bot.: Bluszcz Z., p. **Bluszczyk.** Gdula ziemna, p. **Gdula.** Gruszka ziemna, p. **Chobot.** Jabłko ziemne, p. **Słonecznik.** Migdałki, Migdały a. Kasztanki ziemne, p. **Cibora.** Orzech Z. = a) p. **Orzacha.** b) (carum a. bunium bulbocastanum) *roś. stanowiąca gatunek karolka.* c) nazwa *bulwek rośliny lędźwian główkowy a. bulwowy* (lathyrus tuberosus). Żółć ziemna, p. **Tysiącznik. 6.** gór.: Świder Z. = *świder służący do wiercenia w ziemi, w skałach.* **7.** min.: Dziegieć Z., olej Z. = *nafta.* Korek Z., p. **Korek.** Smoły ziemne = *węglowodory stałe i ciekłe, niekiedy pomieszane z ciałami żywicznemi i węglowemi, asfalt, żywica ziemna, balsam Z., bitum.* Smoła ziemna sprężysta, elastyczna = *elateryt.* Węgiel Z. = *węgiel kopalny, węgiel brunatny, lignit.* O kopalniach węgli ziemnych w samym kraju. Stasz. Wosk Z., kopalny. **8.** zool,: Glista ziemna, p. **Dżdżownik.** Mysz wielka ziemna = *chomik.* Dudz. Chomiki szczekają nakształt psów, i stąd zowią je psami ziemnemi; na Podolu nazywają je skrzeczkami. Ład. Ziemne szczenię, piesek Z., szczeniak Z., ślepiec (spalax typhlus).

Ziemski I. *tyczący ś. planety, na której mieszkamy, ściągający ś. do naszego świata:* Kula ziemska. Skorupa ziemska. Równik ziemski. Zjawiska ziemskie. Linje ziemskie widma słonecznego, linje teluryczne. Atmosfera ziemska. Magnetyzm Z. **2. a. Ziemny** *tyczący ś. tej tu ziemi, nie niebieski, doczesny, światowy:* Więzienia tureckiego ostatnia nędza i, że tak rzekę, ziemskiego piekła męki rozum uciskają. Kłok. Człowiek z ciała ziemskiego i z ducha nieśmiertelnego złożony. K. G. Temi ziemskiemi dobrami gardzili. Skar. Ziemskie stworzenia. Troc. Raj to Z. Troc. Ziemska przy tym świetle niknie wspaniałość. Troc. Duchu, światło Boże! gołąbko Syjonu! dziś chrześcijański świat, ziemne podnóże Twojego tronu widomą oświeć postacią. Mick. **3.** × *krajowy, swojski:* Ziemskie sukno, wino. Troc. **4.** *tyczący ś. obszaru ziemi posiadanego przez ziemianina, ziemiański, rolny, wiejski, nie miejski:* Osiadłości dziedziczne ziemian nazywają ś. dobra ziemskie. Wiel. W. Wioski ziemian mają nazwisko dóbr ziemskich. Skrzet. Ziemscy ludzie temu zadosyć czynić nie mogli, aby podsłuchy i straż dzierżeć mieli. Tarn. J. *(=wieśniacy).* Kiedy ś. my za granicę wojennym sposobem ruszymy, obywatelom z nami jadącym zapłacimy prawa ziemskie, t. j. za każde drzewo *(=kopję)* pięć grzywien, także też za szkody i więzienie dosyć im uczynimy Herb. Większa część obywatelów wrocławskich, tak ziemskich, jak mieszczan, nie lubiła Konrada. Nar. *(=szlachty ziemiańskiej, obywateli ziemskich, ziemian).* Szlachta w senacie nie umieszczona nazywa ś. inaczej ziemianami, a posłowie ich ziemskiemi. Skrzet. Własność, posiadłość ziemska, majątek Z. **5.** *tyczący ś. ziemi = powiatu, powiatowy, prowincjonalny:* Ziemskie prawo jest, które ludzie jednej ziemi a. jednego powiatu między sobą stanowią. Sz. *Speculum Saxonum,* Zwierciadło saskie prawem ziemskim dlatego zowią, iż jest prawem wszystkich ludzi tamtej ziemi. Sz. Ziemskie prawo jest, które ludzie jednego państwa między sobą trzymać postanowili, jakie jest prawo ziemskie, polskie stanowi rycerskiemu dane. Groic. Tę lub owę wieś prawem ziemskim posiadam. Kołł. (prawem własności gruntowej. L.). Majątek Z. Sądy ziemskie = *rozstrzygające spory między szlachtą a. między szlachtą i nieszlachtą.* Sądy ziemskie, różniące ś. od innych magistratów. Kołł. Sądy ziemskie składa sędzia, podsędek i pisarz. Ostr. Dekret sądu ziemskiego wileńskiego. L. Pisarz Z. **6.** fiz.: Luneta ziemska = *gatunek lunety,* perspektywa. **Po ziemsku** przys. *jak na ziemi, po ludzku, poziomo, nizko, materjalnie, nie wzniośle:* Po ziemsku potężny *(=potężny środkami materjalnemi).*

Ziemsko, a, lm. **a** p. **Ziemia:** Jużci mam tego ziemska niemało. Kaczk.

Ziemskość, i, I. blm., rz. od **Ziemski:** Moja Z. Przyb. Jedynym śladem ziemskości są trwogi przepływające przez serce. **2.** × Z., p. **Ziemstwo:** Dobra tej ordynacji mają być wrócone prawu ziemskości. L.

Ziemstwo, a, lm. **a I.** *sąd ziemski, trybunał prowincjonalny; samorząd gminny:* Zaczęli proces w ziemstwie, potym w głównym sądzie. Mick. Z., *judicia nobilitatis provincialia, praeside judice, subjudice, notario, ubi causae in quolibet districtu judicantur.* Krom. Zygmunt August, zaprowadzając w 1560 r. w Litwie na wzór Korony Z., czyli sądy ziemskie. Bobrow. Zapomniałeś, jak doniosłym głosem odzywałeś ś. za kratą ziemstwa słonimskiego. Rzew. Sprawa ciągnęła ś. w ziemstwie i grodzie. Rzew. Z. ma sędziego, podsędka, pisarza. Troc. **2.** *osoby sąd taki składające:* Prześwietne Z., z którego ręku odbieram tę łaskę. L. **3.** zb. *ziemianie, ziemiaństwo, szlachta ziemska, szlachta jakiej ziemi, powiatu.* **4.** *cała hierarchja dostojników i urzędników po województwach i powiatach.* Bart.

Ziemszczeć, eje, ał *stawać ś. ziemskim:* W miarę jak inne szczątki ziemszczeją, rzeźbiarstwo zdaje ś. uduchowniać. Od.

Ziemszczenie, a, blm., czynność cz. **Ziemszczeć.**

Ziemszczyzna, y, lm. **y** *właściwość jakiej ziemi, jakiej okolicy.*

[**Ziena, y,** lm. **y**] *kobieta:* Ale go zradziéła jedna staro Z. Tet.

[**Ziency**] przys. *więcej.* Zawil.

× **Zienie, a,** blm. *tchnienie, oddech, ziewnięcie:* Ojciec, kończąc już ostatnie Z., Boga błaga na Zairy zbawienie. L.

× **Ziepać, pie, pał** p. **Zipnąć.**

× **Ziepanie, a,** blm., czynność cz. **Ziepać.** Wor.

Zierać, a, ał p. I. † **Zrzeć. 2.** [Z.]. p. **Ziarać.**

Zieranie, a, blm., czynność cz. **Zierać.**

[**Ziérbak, a,** lm. **i**] p. **Źrebak.**

[**Ziergnąć, gnie, gnął, gnęła** a. **gła, Zirgnąć**] *zerknąć.*

[**Ziergnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zierynąć.**

[**Zierkaty**] (o oku konia) *zezowaty.* Pol.

† **Ziernistszy** p. **Ziarnistszy.**

† **Ziernisty** p. **Ziarnisty.**

Ziew, u, lm. **y I.** *usta, paszcza ziewającego; ziewanie, ziewnięcie:* Ostatnim Zefir ziewem rzekł do drzew bez duszy. Nar. I ziewy (lew) rozdarł straszliwie. Mick. **2.** *szpara między częściami źle spojonego drzewa a. między niedomykającemi ś.*

drzwiami, oknami. Podcz. **3.** hut. *małe otwory w formach do odlewów, po bokach wlewu, któremi w czasie odlewania powietrze z formy uchodzi.* **4.** tkac. *kąt tworzący ś. przez rozchylanie ś. płaszczyn nitek na maszynie tkackiej,*

[**Ziéwa, y,** lm. **y**] *jama skrzelowa u ryb:* Ryba ziewą tymy ziwamy. Pc.

Ziewacz, a, lm. **e** *ten, co często ziewa, poziewacz:* Z., ziewaczkę cierpiący. Kn. Troc.

Ziewaczka, i, lm. **i** l. a. × **Ziewanka** *ta, co często ziewa, poziewaczka.* Troc, L. Tuż za Nudziszem wierna jego kortezanka usta swe modnie otworzy, ziewanka. Kniaź. *(= uosobione ziewanie).* **2.** *częste ziewanie, skłonność do ciągłego ziewania: Oscedo,* Z., gdy kto bez przestanku ziewa, ciągnie ś. Mącz. Z., poziewanie zbytnie. Troc.

Ziewać, a, ał p. **Ziewnąć.**

Ziewanie, a, blm., czynność cz. **Ziewać**; *ziewaczka:* Z. go napadło. Z. kurczowe (chasmus, chasma). Z. przypada z dymów grubych, napełniających szczęki. Sak.

Ziewnąć, nie, nął, nied. **Ziewać,** [**Zewiac**] l. *zaczerpnąwszy z zewnątrz powietrza, przez otwarte usta wyzionąć je z głębi gardła:* Czemu, gdy jeden ziewa, ziewa i drugi? L. Waćpan zawsze wtedy ziewasz, gdy kto wprzódy ziewnie. L. Strzeż ś. tylko, pani, ziewnąwszy, ziewnienie zażegnać, zlęknie ś. bowiem djabeł i pryśnie, a ja oniemieję. Oss. Ocknony ziewnie tylko i zasypia znowu. Tremb. Ziewa mi ś. = ktoś mię dobrze a. źle wspomina. Kn. Ziewa mi ś. = napada mię ziewaczka. L. Modlił ś., ziewał, drzymał i drzymając kiwał. Moraw. Przen., żart. *świecić dziurami, mieć dziury, być dziurawym:* Buty ziewały. Kaczk. *(=rozdziawiły ś.,* rub. żart.: *chciały pić).* **2.** × Z. czym, p. **Zionąć.**

Ziewnienie, a, blm., p. **Ziewnięcie.** Troc.

Ziewnięcie, a, blm., **Ziewnienie** czynność cz. **Ziewnąć,** *ziew:* Ziewnienie, zionienie, *hiatus extremus expirantis.* Kn.

† **Ziewny** przym. od **Ziew,** *ziewający:* Ziemię wypukłość ziewnym płynem dokoła oblała. Przyb.

† **Ziewoduchy** *wyziewający, wydychający dech:* Tkwi tam gąszcz ziewoduchej i ognistej piany. Przyb.

[**Ziewy, ów,** blp.] *części krosien roztwierające ś. z wątkiem dla przesunięcia (przetkania) czółnka z osnową.*

[**Zieziula, i,** lm. **e, Ziuziula, Zuzula, Zuzela Kukawka**] *kukułka.* Zdr. [**Zieziulka, Zieziuleńka**].

[**Zieziuleńka, i,** lm. **i**] p. **Zieziula.**

Zieziulka, i, lm. **i** l. p. **Zieziula.** **2.** [Moskiewska Z.] *wrona.* **3.** bot. p. **Storczyk.**

Zięba, y, lm. **y, Ziemba,** [**Brzostówka, Wiszonek, Wiszonk**], **Leśniczek** zool. (fringilla coelebs) *ptak wróblowaty, stożkodzioby, z rodziny łuszczaków.*

[**Ziębać, a, ał**] p. **Ziębić.**

[**Ziębanie, a,** blm.] czynność cz. **Ziębać.**

Ziębi l. przym. od **Zięba.** **2.** bot.: Ziębie noski, p. **Bodziszek.**

Ziębiączka, i, lm. **i** *ziębnienie, uczucie zimna wewnętrznego, ziąb:* Duszność, kaszle, ostuda, ziębiączki jesienne. L.

Ziębić, i, ił, [**Ziąbić**], † **Ziąbić** l. *być zimnym w dotknięciu, razić zimnem:* Lód ziębi. **2.** *przejmować zimnem, silnie ochładzać, studzić; przemrażać:* Nim kucharze wydadzą, drugie ziąbią. Pot. Drugiego, choć go nie ziąbi mróz, słońce nie piecze, wysadzi fortuna wysoko. Pot. [Ziąbi na dworze = *chwyta mróz, dokucza zimno.* Ziębi mnie=*zimno mi; mam febrę*]. Przen.: *wyziębiać, studzić, robić obojętnym, zobojętniać:* Niech pohańbieni będą, którzy ludzie do cnoty ziębią. Skar. Ani mnie to ziębi, ani grzeje. Pr. *(= zupełnie mi to obojętne, wszystko mi jedno).* Bardziej to słowo zapala, niż ziębi. Troc. **Z. ś.** p. **Ziębnąć.**

Ziębienie, a, blm. l. czynność cz. **Ziębić.** **2.** *zimno przejmujące, dreszczyki, ograżka, mróz przejmujący kogo* (algor); p. lek. **Dreszcz.**

[**Ziębienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Ziębić ś.**

[**Ziębl, i,** lm. **e**] p. **Ziembl.**

[**Ziębla, i,** lm. **e**] p. **Ziembla.**

[**Ziębienie, a,** blm.] czynność cz. **Ziębić.**

[**Ziębić, i, ił, Ziembić**] *orać na zimę.*

Ziębława, y, lm. **y, Batyza** bot. (batis) *roś.*

[**Ziębło, a,** lm. **a**] *pole na zimę zaorane.*

Ziębłokrasa, y, lm. **y, Dzwonecznik** bot. (calandrina) *roś. z rodziny portulakowatych.*

Ziębnąć, bnie, bnął a. **bł,** † **Ziąbnąć,** † **Ziębnieć,** [**Ziąbnieć**] l. a. **Ziębić ś.** *być wystawionym na ziąb, na zimno, cierpieć zimno, marznąć:* Czego tam ziębniesz? chodź do domu! *(= wystajesz na zimnie).* Ziębnie ś. Troc. Ziębniemy w mieszkaniu, nie mając całych okien. Ziemia sprowadza mróz, trzeba Z. Pilch. Prawidło natury temi nas prawidłami określiło: nie pragnąć, nie łaknąć, nie Z. Pilch. Ziąbłem, ziębnę, zimno mi. Kn. Pragnącym, nagim, ziębnącym słuszna rzecz jest dać ratunek. Baz. Wszystek lud ziębnie ze strachu Jabł. *(= mróz, dreszcz go przejmuje; drętwieje, kostnieje, krzepnie, truchleje, zamiera lud).* **2.** *stygnąć, przechodzić zimnem, tracić ciepło, chłodnąć.* Przen.: Miłość ziębnie, stydnie nabożeństwo. Wuj. *(=obojętnieje).* Ofiar niemasz, nabożeństwa i pielgrzymstwa ziębnieją, miłość próżnowaniem zmarła. Baz.

† **Ziębnieć, eje, ał** p. **Ziębnąć.**

Ziębnienie, a, blm. l. czynność cz. **Ziębnieć.** **2.** p. **Ziębnięcie.** L.

Ziębnięcie, a, blm., **Ziębnienie** czynność cz. **Ziębnąć:** Z. zwłok.

† **Ziębołowiec, wca,** lm. **wcy** *ptasznik łowiący zięby.* L.

[**Ziębota, y,** blm.] p. **Ziąb.**

[**Zięciak, a,** lm. **i**] p. **Zięć.**

Zięciaszek, szka, lm. **szkowie** p. **Zięć.**

× **Zięcin** p. **Zięciowski.**

[**Zięciny, in,** blp.] *zaręczyny.*

Zięciostwo, a, blm., **Zięciowstwo** *powinowactwo zięcia, stan, rola jego:* W potrzebie w oczy zajdę, nigdyć moja dusza zięciostwa nie pozwoli zbyć ś. Juljusza. Bardz.

Zięciowski, × **Zięciowy,** × **Zięcin** przym. od **Zięć:** Raczej zięcia, niż zięciowych pieniędzy szukał. Warg. Zięciowską krew ze krwią pomieszał teściowską. Żebr.

Zięciowstwo, a, blm., p. **Zięciostwo.**

× **Zięciowy** p. **Zięciowski.**

Zięć, a, lm. **owie,** [**Zięciak**] *mąż kobiety w stosunku do jej rodziców, mąż córki.* Zdr. (a. z przekąsem) **Zięciaszek,** × **Ziętaszek.**

× **Ziętaszek, szka,** lm. **szki** a. **szkowie** p. **Zięć.**

Zignorować, uje, ował *ignorując nie zwrócić uwagi, nie zechcieć znać.*

Zignorowanie, a, blm, czynność cz. **Zignorować.**

† **Zigrać, a, ał,** nied. † **Zigrawać,** † **Zigrywać** kogo = *rozigrać, rozswawolić; zhukać igrając, rozruszać, rozochocić.* L. **Z. ś.,** (właśc.: *wzigrać ś.*). a. Z. z kim = *rozigrać ś., rozhukać ś., rozswawolić ś.:* Zigrywają ś. Żebr. Terazbyś ze mną zigrywać ś. chciała, kiedyś, niebogo,

sobie podstarzała. Kochan. Jagnię zigrywa z sobą i do cycka godzi. Żebr. Pieść syna, a uczyni ś. bojaźliwym, zigrawaj ś. z nim, a zasmuci cię. Leop. (= *igraj z nim, wdaj ś. z nim w figle*). Baranek zigrawający. ś. nie wie, że go do rzezi ciągną. Leop. Przen.: Prędko wody ś. zigrały. Lubom., Otw. (= *wzburzyły ś., wspieniły ś., rozhukały ś.*). Morze za wianiem wielkiego wiatru zigrawało ś. a zruszało ś. Leop. (burzyć ś. poczynało. B. G.). Ambrę w morzu najdują, gdy morze zigrawa ś. Urzęd.

† **Zigranie, a,** blm., czynność cz. **Zigrać.**

† **Zigranie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zigrać ś.**

† **Zigrawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zigrać.**

† **Zigrawanie, a,** blm., czynność cz. **Zigrawać.**

† **Zigrawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zigrawać ś.**

† **Zigrywać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zigrać.**

† **Zigrywanie, a,** blm., czynność cz. **Zigrywać.**

† **Zigrywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zigrywać ś.**

[**Zilknie**] p. **Zilknieje.**

[**Zilknieje, Zilknie**] *zestarzeje ś., zjałowieje.*

Zilustrować, uje, ował *ilustrując uwydatnić szczegółowo, zobrazować:* Aby dokładniej Z. powyższe kwestje, podajemy poniżej stosunek... Rol.

Zilustrowanie, a, blm., czynność cz. **Zilustrować.**

[**Zilwica, y,** lm. **e**] *siostra męża, szwagierka.*

Zima, y, lm. **y,** [**Zimna**] **I.** *najchłodniejsza pora roku:* Z. już za drzwiami. Z. łagodna, tęga, surowa, śnieżna, mroźna, przepadzista. Zapasy na zimę. Zima w tym roku pośpieszyła ś. Z. stara dygi wyprawuje, czołga ś. łyso, lub włos biały skazuje. Żebr. Wiezie Booetes skrzypiące wozy, osiwiałą nam zimę i oczaste mrozy. Leszcz. S. Nadchodzący mróz i śnieg znakiem jest, że Z. niedaleka. L. Z. jest koniec roku leniwa, gnuśna i mdła. Kłok. Za latem błotna jesień przychodzi, a za jesienią zaziębła i niewdzięczna Z. Rej. Jesień wino i jabłka rozmaite dawa, potym do gotowego gnuśna Z. wstawa. Kochan. Ongi srożyła ś. Z. i stępiła mglistym powietrze śrzonem, a ziemia niemiłą postawą skrzepła. Pośpiesza, porania ś. Z. Kn. Z. każdego pyta: bracie, jakeś strawił lato? Jeżow. Gdy nie zasiejem za dobrej chwili, przez całą zimę będziem pościli. Nar. Widzisz, jako po zimie wiosna następuje? i to nastąpić musi, co nas dziś frasuje. Szymon. Pamiętać trzeba na to, że jak za zimą lato żarławą chleborodne na przemiany kroczy, tak pociecha frasunkom prędko zajdzie w oczy. Ryb. J. Pomyśleć o zimie lecie nie zawadzi. Troc. Po niepogodnej zimie piękna wiosna chodzi. Troc. Z. pośpiesza ś., poraźnia ś., opóźnia ś., ustaje. Troc. Zimę uśmierza wiosna, wiosnę lato niszczy, z którego nadchodzi utratą jesień; ta skoro swoje wysypie zboże, znowu do swego Z. wraca łoża. L. Z. kalendarzowa. Panowanie jego rozciąga ś. od kraju zimy aż do tego, w którym jej niema nigdy. Krasz. (= *od północy*). † **Zimie,** [**Zimie**] = *w zimie, zimą, podczas zimy, w czasie zimy.* Błaż., Ocz. Zimie, *hieme, hiberno.* Kn. Zimie i lecie sukni tylko a. płaszcza używała Skar. W krajach wilgotnych zimie nie bywa mroźność zbytnia. Troc. Ogród, wszystko zgarnąwszy, i owoc i kwiecie, cieszy swego uprawcę i zimie i lecie. Św. W lecie zdrowsze są potrawy, jak oto jagnięcina i t. d., zimie zaś zejdzie ś. i wołowina. Sak. [Jak lecie, tak zimie żywota konać]. Kon. **3.** [Z.] *szron.* **4.** astr. *przeciąg czasu od chwili przesilenia zimowego do porównania wiosennego (grudzień, styczeń, luty).* Zdr. [**Zimeńka**]. Zgr. **Zimisko.**

Zimaczka, i, lm. **i,** p. **Zimnica.**

× **Zimać, a, ał** (Z-imać) *złapać, pojmać, zająć zabrać w niewolę:* Was przez strach w pęto niewolnicze zimał. Przyb. Z orłem gdy w górę orlica ś. wzbije, chcąc wytropiony połów Z. szponem... L. Ludzie, biegając do ognia, złodzieja zimali. Bud. B. Idą-li o pokój, zimajcież ich żywo; jeśli też ku bitwie, takież ich żywo pojmajcie. Leop. × **Z. ś.** *chwycić ś., szczepić ś., zewrzeć ś.* Rej. [Smok jak wyleciał, tak ś. zimal i(smok ze świniarkiem)].

Zimalza, y, lm. **y** bot., p. **Wiciokrzew.**

× **Zimanie, a,** blm. (Z-imanie) czynność cz. **Zimać:** Książąt Z. Ryb. (= *pojmanie*).

[**Zimanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zimać ś.**

[**Zimarka, i,** lm. **i**] *?:* Huculi prosili na sejmie o uwolnienie płacenia podatków, osobliwie od zimarek.

[**Zimek, mku,** lm. **mki, Zymk**] *wiosna.*

[**Zimeńka, i,** lm. **i**] p. **Zima.**

[**Zimergot, a,** lm. **y**] f. *osoba, której zawsze zimno, zmarzluch, zmarzlak.*

[**Zimergotać, a, ał**] *trząść ś. od zimna.*

[**Zimergotanie, a,** blm.] czynność cz. **Zimergotać.**

[**Zimiak, a,** lm. **i**] p. **Kartofel.**

Zimie p. **Zima.**

[**Z imieniem, Do imienia, Do imoty**] przys. *zupełnie, ze wszystkim, do cna, z kretesem.*

Zimień, a, lm. **e** zool. (trichocera) *owad dwuskrzydły długorogi.*

[**Zimiok, a,** lm. **i**] p. **Kartofel.**

Zimisko, a, lm. **a** p. **Zima.**

[**Zimna, ej,** blm.] p. **Zima.**

Zimnawo przys. od **Zimnawy.**

Zimnawy *nieco zimny, niezupełnie zimny.*

Zimnica, y, lm. **e** i. **a Febra,** [**Frebra, Frybra, Fybra, Chrybra, Drżączki, Zimna, Zimno, Zimocha, Zimaczka, Zimnisko, Zima**], † **Gorączka zimna** (febris): Z., bagiennica, malarja (malaria, aria cattiva, paludismus). Z. codzienna (f. i. quotidiana). Z. czworodniowa, kwartana, czwartaczka (f. i. quartana). Z. jesienna. Z. nieregularna (febris intermittens erratica). Z. a. gorączka przepuszczająca, przerywana (f. intermittens). Z trzydniowa, trzeciaczka (f. i. tertiana). Z. utajona (febris intermittens larvata). Z. złośliwa (f. i. perniciosa s. comitata). Z. a. gorączka zwalniająca (f. remittens). Lekarze dzielą gorączki na zimnice czyli febry, na palące gorączki, zgniłe gorączki, żółciowe, osutkowe, trawiące, złośliwe. Perz. Z., febra, *intermittens*, jest to owa gorączka, która ś. z wielkim zimnem, drżeniem i wstrząśnieniem ciała zaczyna, po którym wielkie gorąco, potym pot, a po pocie opuszczenie na kilka godzin lub kilka dni następuje. Perz. Febrom przestającym od różnych różne nadano imiona; ludzie znaczniejsi zowią febrami, pospolstwo je nazywa drżączkami, zimnicami, psinami, ciotuchnami i t. d. Krup. Wiosenne zimnice bywają dobrotliwe i łatwo ginące; jesienne zaś bywają uporczywszemi i gwałtowniejszemi. Perz. Trzęsie go Z. Czahr. Przepuści Pan na cię suchoty, zimnicę, gorączkę. B. B. Słudzy, gdy u panów robią, Z. ich w ten czas, czyli febra zimna napada, a gdy jedzą, wtedy ś. pocą. L. (leniwi są do roboty). Zimnicę mam. Troc. Zawarł oczy i cały trząsł ś. jak w zimnicy. Krech. [Krople na zimę. Jak na cię popatrzę, aż mię bije zima. I takeś gnił w tym gnoju, a zima cię trzęsła. Żer. Trzęsąc ś. cała, jak od

zimnicy, popędziła w uroczysko leśne. Tet. 2. Zimnice, *aquae minerales frigidae*, są to wody mineralne, które latem są zimne, a w zimie nieznacznie ciepłe. Kluk. 3. [Z.] *grunt zimny, nieurodzajny.* 4. a. **Kubecznica** bot. (diapensia) *roś. z rodziny zimnicowatych.* (Por. Cieplice). Zdr. **Zimniczka.**

Zimnicowate rośliny, bot. (diapensiaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Zimniczka, i, lm. i p. **Zimnica:** *Febricula*, Z. Mącz.

Zimnicznik, a, lm. **i, Zimniczne ziele** bot., p. **Tarczyca.**

Zimniczny, Zimniczy przym. od **Zimnica,** *febryczny:* Kto miał w sobie zimnicznej więcej nieczystości, musiał też dłużej zimnicę cierpieć. Perz. Nawroty zimniczne. Perz. Symptomata zimniczne. Zimniczne ziele, p. **Zimnicznik.** Zimniczne ziele, *tertianaria.* Troc. Lek. (malaricus) bagienny. Pasorzyt zimniczy (plasmodium malariae s. haemamoeba malariae). Rwa zimnicza (neuralgia malarica). Charłactwo zimnicze a. pozimnicze (cachexia malarica).

Zimniczy p. **Zimniczny.**

× **Zimnie** p. **Zimno.**

× **Zimnieć, eje, ał** *stawać ś. zimnym, stygnąć, ostygać, chłodnieć, ziębnąć, oziębiać ś.* Mącz.

× **Zimnienie, a,** blm., czynność cz. **Zimnieć.**

[Zimnieńki] p. **Zimniuchny.**

Zimnisko, a, lm. **a i.** p. **Zimno:** Z. było przejmujące, nieznośne. Kon. Z. takie było w izbie. Kon. 2. p. **Zimnica.**

Zimniuchno przys. od **Zimniuchny;** † **Zimniuczko, Zimniusieńko, Zimniusienieczko, Zimniuśko, Zimniuteńko, Zimniutko.**

Zimniuchny, † **Zimniuczki, Zimniusieńki, Zimniusienieczki, Zimniuśki, Zimniuteńki, Zimniutki, [Zimnieńki]** *zupełnie zimny:* Może zimnieńkiej wody do główki przynieść? Orzesz.

† **Zimniuczki** p. **Zimniuchny.**

† **Zimniuczko** p. **Zimniuchno.**

Zimniusienieczki p. **Zimniuchny.**

Zimniusienieczko p. **Zimniuchno.**

Zimniusieńki p. **Zimniuchny.**

Zimniusieńko p. **Zimniuchno.**

Zimniuśki p. **Zimniuchny.**

Zimniuśko p. **Zimniuchno.**

Zimniuteńki p. **Zimniuchny.**

Zimniuteńko p. **Zimniuchno.**

Zimniutki p. **Zimniuchny.**

Zimniutko p. **Zimniuchno.**

I. Zimno, a, lm. **a i. a. [Zima, Zimnica]** *brak ciepła, nizka temperatura, powietrze zimne, chłód, ziąb:* Z. mnie ierze, przejmuje, przechodzi. Zimna ś. już zaczynają. Suknia od zimna Z. daje ś. we znaki. Z. przejmujące, dokuczliwe Ręce zgrabiały od zimna Drżeć od zimna Znosić Z. Z. nic więcej nie jest, jak utrata ciepłoczynu. L. Niedostatek ciepła pospolicie nazywamy zimnem. L. Wypędź Z. Pilch. Nie w ciepłej izbie, ale na zimnie, owiniony w pieluszki Bóg leżeć raczył. Białob. Suknią z siebie przedał, a gdy potym mróz uderzył, Z. wielkie cierpiał. Jabł. Dobrze powiadają, że każdy ksiądz od zimna z tego schodzi świata, bo gdy kona, wystudzą izbę ci czuwacze. Opal Z. bezwzględne = *bezwzględne zero temperatury.* Stopnie zimna = *stopnie termometru niżej punktu zera.* Nadmierna wrażliwość na Z. (krymaesthesia). Z. trupie (algor mortis). Leczenie zimnem (psychrotherapia, krymotherapia, frigotherapia). Dla zimna leniwiec orać nie chciał. Wuj. Jeździ na czaty, głód i Z. znosi. Niem. [Zima mi jest. Od zimy ś. trząsła. Com ś. zimy namarzł. Zsz. I mnie matce zima. Kon. Król uczuł zimnicę]. 2. p. **Zimnica.** 3. [W grze w kokota, gdy szukający na bok zachodzi, wołają: Z.!]. Zgr. **Zimnisko.**

2. Zimno, [Zimnie] przys. od **Zimny:** Z. u was jak w psiarni. Z. mi (jest). *(=zziąbłem, zmarzłem).* Buczno, a w pięty Z. Kn. Z. na dworze. Kn. Powróciwszy, widzi, że Z. na tym miejscu, gdzie tamten siedział Trzt. *(=że już ślad po nim ostygł).* Aż mi ś. Z. zrobiło. *(=mróz, dreszcz mię przeszedł, ażem struchlał zdrętwiał, aż mi krew w żyłach zastygła).* Przyjął go Z. Na Z.= *w stanie zimnym, kiedy jest zimny:* Szynka na Z. Potrawy na Z. Jem kurczę na Z. Na Z., Z. jeść. Kn. Z. trudno sklepać żelazo. Przen.: Rozpatrzmy tę rzecz na Z. *(=z zimną krwią, z zimną rozwagą, na chłodno, na trzeźwo, nie unosząc ś., przedmiotowo).* Odtąd mieszkańcy miasta o tym, co rzeczywiste, radzić będą zimnie. Kn. Wszystkich przyjmujesz Z., dlatego też w potrzebie nie masz przyjaciół. L. Zgromadzono radę, w której po upłynieniu jego na Z. już roztrząsano zamysły jego. Ustrz.

† **Zimnogroźny** p. **Zimogroźny.**

Zimno-grzeczny *grzeczny ale zimny, ale sztywny, obojętny:* Wszczęła ś. zwykła rozmowa, wśród której Denhof był zimno-grzecznym. Kaczk.

Zimnokruch, u, blm., **Zimnokrusz** *żelazo łamliwe, czyli kruche na zimno, co pochodzi od obecności w nim fosforu.* Łab.: Gatunek żelaza, który ś. daje kować młotem, póki jest rozpalony, lecz na zimno ś. kruszy, nazywamy podług niemieckiego zimnokrusz. Kluk.

Zimnokrusz, u. blm., p. **Zimnokruch.**

Zimnokrwistość, i, blm., rz. od **Zimnokrwisty.**

Zimnokrwisty *odznaczający ś. zimną krwią:* Ryby i inne zwierzęta zimnokrwiste. Natarcia współczesnej kawalerji zachodniej, używającej zimnokrwistych koni. Wot.

× **Zimnopłynny** *chłodzący swym płynem:* Strumień Z. L.

Zimnopoczciwy *chłodny, sztywny, obojętny a poczciwy:* Wszystkie kobiety nasze dzielą ś. na dwie kategorje: na zimno-poczciwe i zimnowystępne. Krasz.

Zimność, i, blm., rz. od **Zimny; Zimnota** *przymiot zimna, zimno:* Z. przeciwna jest gorącości. Smotr. Z. zimy przychodzi z tego, iż słońce przezlisz dalekie bywa. Sien. Z zimności pochodzą wilgoci, krwi zsiadanie, uliczek zatwieranie, zastanawianie krwi. Spicz. Zimności moc jest ochłodzić, zbytniej ciepłości umniejszać. Spicz. Chmiel skłania ś. ku zimności, ma moc uśmierzać boleść, z gorącej przyczyny pochodzącą. Spicz. Zimnota względem mnie rozpoczęła ś., gdy odkryto zamiary króla. Jaroch.

Zimnota, y, blm., p. **Zimność.**

Zimny I. × Z., p. **Zimowy. 2.** *nie ciepły ani gorący, nizkiej temperatury, chłodny, ziębiący, nie grzejący:* Klimat Z. Zimna kąpiel. Przekąski zimne i gorące *(=na zimno i na gorąco).* Leczenie zimną wodą. Jako ś. tu z tego placu zemkniesz, by cię zimną wodą zlał, bardziej ś. przestraszysz. Rej. Z. wiatr z północy wiał, i ściął ś lód z wody. Wuj. Woda sama z siebie zimna jest, palić nie może. Skar. Nie zagrzeje ś. skrzepły od zimnego. L. Zimna u mnie bez ognia kuchnia [...] *ostygła, nie pali ś. na niej).* Teraz,

kiedyś w tym zimnym położona grobie, czym cię inszym mam uczcić, jeno płaczem swoim. Kochan. Umarłym zaśpiewawszy przy ich zimnym grobie, zaspiewam i wam żywym, zaśpiewam i sobie. Groch. On mnie ubrał w sukienki do tej zimnej trumienki. Len. Jedna zimna mogiła moją biedę skończyła. Len. Z. jak lód. Z. jak słup soli. Mick. Aż Z pot na nim bije. Mick. Przen.: Przypędził go do zimnej wody. Rys. (=*zapędził go w ciasny kąt, przyparł go do muru, przywiódł go do ostateczności*). Przywiedzie-li zbrodnia do zimnej wody starosta, już ś. strzec, już czujno spać musi. Górn. Obiad już zupełnie Z. (=*wystygł, wyziąbł*). Zimne dziś powietrze (=*ziąb*). Zimne mieszkanie. Troc. Saturn Z. Troc. Śnieg Z. Troc. [Zimne nogi a. drygle = *galareta*]. **2.** *nie zapalający ś. bez ognia, flegmatyczny, niekrewki, wystudzony; apatyczny, nienamiętny, niezapalny; obojętny, oziębły, sztywny, chłodny, nieczuły, niechoczy, nieużyty, nieugięty, niewzruszony*: Zimna natura. Troc. Krew zimna=ciepła nie mająca. Troc. Starzec Z. Troc. Niejeden sprawie i powinności małżeńskiej dosyć uczynić nie może, jako są pospolicie z przyrodzenia zimni. Sz. Przen.: Serce samo jaśniej tego uczyć zwykło, niż ta zimna książka. L. (= *martwa*). Z. jak posąg, jak głaz. Zimny ś bardzo, choć jesteś młody. Troc. W wywiędłych członkach zgrzybiałej starości zimną podżega chciwość do miłości. Lubom. Umiemy być na wszystko i zimni i czuli. L. Zadawał ciosy z zimną krwią. Zimna rozwaga. Z rozsądek (=*objektywny, trzeźwy, przedmiotowy, bezstronny*). Nędzni najemnicy a zimni wyznawcy prawdy. Rej. Zimna to była konsolacja. Troc. Ani Z., ani ciepły. Stasz. Ani Z. ani gorący. Wuj Znam uczynki twoje, żeś nie jest ani Z, ani gorący, bodajżeś był abo Z. abo gorący, a tak, ponieważeś letny, a nie Z. ani gorący, wyrzucę cię z ust moich. B. G. Coś jeszcze niemiło dla serca młodziana zawierać rozumne przyjaźni z dziewicą, co lśnią ś, lecz zimne, jak stal szlifowana. Kor. Z. miał pozór i zobojętniały wyraz twarzy. Krasz. **3.** *niewytrzymały na zimno, nie znoszący zimna, nie cierpiący zimna, zmarzły, piecuch*: Troc. Z., nietrwały na zimno, zimna niecierpiący. Kn. **4.** [Z. członek rodziny] = *nie rodzony, przyrodni*, posp. *przyszywany*: Zimna matka = *macocha*. Zimna siostra=*siostra przyrodnia*. Zimna babka=*ciotka jednego z rodziców*. Z. dziad, zimna babka=*brat lub siostra rodzonego dziada lub babki*. Zimna babka=*siostra rodzonej babki*. Z. dziad=*ojciec ojczyma lub macochy*. Babka ciepła i zimna=*rodzona i nierodzona*. Z. dziadek=*dziadek wnuków brata, dziad stryjeczny, wujeczny i wogóle nierodzony; starszy krewny wogóle*. Zimna mać=*teściowa*. **5.** [Z. rzemieślnik] = *partacz, fuszer, niewart rzemieślnika*: Z. majster, Z. ślusarz, kowal. **6.** [Z. nawóz] = *nawóz bydlęcy*. Sł. wil. **7. hut.**: Z. wiatr = *zadymanie pieców zimnym powietrzem*. Łab. **8. lek.**: Febra zimna, † gorączka zimna, p. **Zimnica**. **9.** min.: Gleba zimna *gliniasta*. **10.** myśl.: Trop Z. = *zwietrzały, którego psy nie czują*.

[**Zimocha, y**, lm. **y**] p. **Zimnica**.

Zimochów, owu, lm. **owy** *głęboki staw lub sadzawka do przechowywania żywych ryb w zimie*.

Zimochówka, i, lm. **i** *roślina potrzebująca przechowania na zimę*. Kluk.

† **Zimogroźny**, † **Zimnogroźny** *groźny zimą a. zimnem*. L.

Zimokwit, u, lm. **y** bot p. **Zimowit**.

Zimoląg, u, lm. **i a. owie** *człowiek zbyt czuły na mrozy, zmarzlak, piecuch*. L.

[**Zimolężny, Zaumarty**] *odbywający sen zimowy*: Swistak zaumarty.

[**Zimoluchy, ów**, blp., **Pawele**] *jakaś roślina*.

× **Zimonośny** *przynoszący zimę, sprowadzający ją*.

Zimorodek, dka, lm **dki, Rybaczek, Rybiarz** zool. (alcedo ispida) *ptak lekkodzioby wróblowaty z rodziny zimorodków*.

Zimorodki, Rybaczki zool. (alcedinidae) *rodzina ptaków wróblowatych, skupienie lekkodziobych*.

× **Zimorodny** *zimę a. zimno rodzący, wydający*. L.

Zimostradki; dek, blp **I.** *owoce rozmaite nierychło dojrzewające*. Kn., Troc. Z., wiśnie, gruszki. Troc. **2.** *gatunek gruszek*. Rost., Ład. (= *zimówki*).

× **Zimostradny I.** p. **Zimożrzały. 2.** *zimę, zimno tracący; po zimie, po zimnie następujący*: Styczeń jest miesiąc Z. Troc. W kwietniu po zimostradnych czasach natura znowu wnętrzne otwiera pory. Haur.

[**Zimostratek, tka**, lm. **tki**] *pierwiosnek*.

Zimostrawki, wek, blp., bot., p. **Zimowit**.

Zimosz, a, lm. **e** bot., p. **Roślidława**.

[**Zimoszka, i**, lm. **i**] *kochanica, kochanka, nałożnica*.

Zimoszowate rośliny, bot. = **Roślidławowate**.

Zimotrwały *trwający przez zimę, wytrzymały na zimę*: Rośliny zimy ś. nie bojące nazywamy zimotrwałemi. Kluk.

Zimować, uje, ował I. *być, mieszkać przez zimę, przepędzać zimę, trwać przez zimę*: Zimowaliśmy w tym mieście. Troc. Niekrasina zimowała w mieście Rzew Wojska stąd, kędy zimowały, do głównego ś. wszystkie popisu ściągały. P. Koch. **2.** kogo, co = *chować, utrzymywać przez zimę*: Z. bydło, pszczoły. Woły zimowane, *karmne*. Vol. (= *tuczne*). Wziął cło od wołów zimowanych szlacheckich. Vol. Te woły były własnym ziarnem a. gumnem przez zimę zimowane. Paw. Można kuropatwy Z., łapiąc je w siatki, a na wiosnę dopiero wypuścić. Sumiń. [Przystańże do Jasieńka, on cię będzie Z.].

Zimowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zimować**; **Zimówka**, × **Zimowla**: Z. bydła. Troc. Znużony był lud srogą i głodną w obcym a mroźnym kraju zimówką. Nar. Zimowania miejsce, leża żołnierska zimna, mieszkanie zimne. Kn. Zimowania mojego miejsce. Troc. Owoc na Z. Troc. Zimowla żołnierska, zimowanie wojska. Dudz. Żadne niebezpieczeństwa poruszać nas nie mogą do jakiego obmyślenia sposobu zimowli żołnierskich. Opal. Z. pszczół, żywienie pszczół zimne. Kn. Pszczołom trzecią część miodu na Z., na zimę, na żywienie zimne zostawić trzeba. Troc. Zimowlą odprawiać. Troc. Uda ś. zaopatrzyć wyprawę w zapasy potrzebne do nowej zimowli. Wrb. Pompej w okolicach Kolchidy zimowlą odbywał. Lel. Wyjechali na zimówkę do Nizzy. Jord. Na zaspokojenie wojska sejm naznaczył po 20 złotych z łanu na zimowlę (hybernę). Mor. T. [Owczarz wygnał swego psa precz od siebie na Z.]. **2.** p. **Zimowisko**.

Zimowisko, a, lm. **a**, **Zimówka**, × **Zimowla, Zimowie, Zimowanie**, [**Zimowik**] **I.** *miejsce pobytu przez zimę, mieszkanie zimowe, zimowe leże*: Niektóre ptastwo od nas na swe Z. odleci. Bardz. Wojsko na zimowanie rozpuścić. Troc. Chłopi na swej granicy chińskiej mają swoje mieszkania, czyli zimowia zwane, w nieprzystępnych górach i gęstych lasach utajone. Ciec. Tyle wytchnienia,

co na zimowikach, oazach stepowych, polanach w głębi jarów rzuconych. Rol. **2.** fl.: Z. statków na rzece. Wiązać ś. na Z.

Zimowit, u, lm. **y, Zimokwit** bot. **l.** (colchicum) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunki: Z. jesienny (c. autumnale) *zwany na wiosnę* Bąchorami, *latem i jesienią* Zimostrawkami; Z. pstry (C. variegatum), *niekiedy* paluchami *zwany.* **2.** p. **Rozsiad.**

Zimowitowate, Czernilcowate rośliny bot. (colchicaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych a. są uważane za plemię rodziny liljowatych.*

Zimowitowy, Zimowity przym. od **Zimowit:** Nasiona zimowitowe. Kłąb Z. Jej jasne suknie, o tym delikatnym tchnieniu zimowitego fjoletu, wchłonęły blask koncertowej sali. Brt.

Zimowity p. **Zimowitowy.**

× **Zimowla, i,** lm. **e** p. **Zimowanie i Zimowisko.**

† **Zimowlina, y,** lm. **y** *ziąb, zimno, zima dokuczliwa, tęga, zimisko:* Tak wszystka zachodnia hiszpańska kraina spiekła ś., gdy ją sucha trapi Z. Bardz.

Zimownik, a, lm. **i** *chata, budynek, folwark, w którym Kozacy zaporoscy, nie wracając do kureni, przez zimę mieszkali, latem zaś zajmowali ś. gospodarstwem rolnym.* Glog. Zimę często przesiadywał u ojca w jego zimowniku. Pad. Od ujścia Pszoły była zupełna pustynia, na której gdzieniegdzie tylko bielały kozackie zimowniki. Sienk.

Zimowy, †Zimny l. przym. od **Zima:** †Chleb Z., p. **Chleb** pod **7.** Zawezwani listem jegomości do ułatwienia dystrybuty chleba zimowego. Grab. Pójdą na zimowe chleby. Jabł. Żołnierz po kampanji pójdzie na zimowe stanowisko. Boh. Zimowe leże. Pora zimowa. Krajobraz Z. Kupców zwano gościami zimowemi. Jęczmień Z. Ubranie zimowe. (= *na zimę*). Okna zimowe. (= *dubeltowe*). Kit Z. (= *do oblepienia okien dubeltowych*). Ferje zimowe. (= *w zimie przypadające*). Owoce zimowe. (= *pod zimę dojrzewające*). Punkty ekliptyki najbardziej od równika usunięte nazywają ś. stanowiskami letnim i zimowym. Sen Z., otrętwienie zimowe = *sen letargiczny pewnych zwierząt ciepłokrwistych (świstaka górskiego, jeża, chomika pospolitego, niedźwiedzia brunatnego, borsuka, nietoperza).* **2.** bot. Jabłko zimowe, p. **Miąszlin.** Rzepak Z., p. **Rzepak.** Rzeżucha zimowa, p. **Gorczycznik.** **3.** myśl. Zimowe ptaki, śnieguły, kawki, wrony. **4.** zool. [Drozd Z.] *pluszcz* (cinclus aquaticus).

[**Zimoziaj, a,** lm. **e**] *roś. leśna, w zimie zielona.*

[**Zimoziele, a,** lm. **a, Modrzak**] *roś. kwitnąca jesienią w barwie jasno-niebieskiej.*

Zimozielon, u, lm. **y** bot. (moneses) *roś. z rodziny gruszyczkowatych.* Gatunek: Z. jednokwiatowy (m. grandiflora) a. Gruszyczka jednokwiatowa (pirola uniflora).

Zimoziół, ołа, lm. **oły, Linnea** bot. (linnaea) *roś. z rodziny przewiercieniowatych.* Gatunek: Z. północny (l. borealis): Z., krzewinka ta rośnie zwykle w najciemniejszych leśnych zakątkach i do tego we mchu bywa ukryta, przeto z trudnością daje ś. wyśledzić. W.

† **Zimoźrzały,** × **Zimostradny,** × **Zimostradły** owoc = *późno, pod zimę dojrzewający, zimowy:* Dwie kilkowiekowe lipy... jedna wczesna, druga zimostradna. Gac. Zimostradłe gdule. Goł. Dziady zimostradne! wyjąwszy, którym z młodu okazje żadne omieszkać ś. nie dały. Pot.

Zimówka, i, lm. **i l.** p. **Zimowanie. 2.** *owoc zimowy = późno dojrzewający.*

× **Zinaczenie, a,** blm., (Z - inaczenie), czynność cz. **Zinaczyć.**

× **Zinaczenie się, a ś.,** blm., (Z-inaczenie ś.), czynność cz. **Zinaczyć ś.**

× **Zinaczyć, y,ył** (Z inaczyć), † **Zinakszyć** *przeinaczyć, inszym uczynić, zmienić, odmienić, przekształcić, przeobrazić, przerobić:* Z., exinanire. Ps. flor. **Z. ś.** *przeinaczyć ś., stać ś. innym, zmienić ś. na inny, przemienić ś., odmienić ś., przekształcić ś., przeobrazić ś.* Rej. Leżałem już jako umarły, a rozum mój zinaczył mi ś. Leop. (= *pomieszał ś.*). Jam ś. już teraz daleko zinaczył. P. Koch. Piękność zinakszona. Otw. S. Widzę dobrze, iże ś. wioski zinaczyły. Zbyl.

[**Zinąć, nie, nął**] *szybko pędzić:* Koza zinena bez potok. Kaz ta zinis?

× **Zinąd** przys. *z innego miejsca, z przeciwnej, z tamtej, z drugiej strony, zowąd, stamtąd:* Stąd ich ściska szabla polska, Z. bojaźń chytrego okrutnika. Nar. Z. przyszedł. Troc. Z. to pochodzi. Troc.

× **Zindra, y,** lm. **y** p. **Zendra.**

× **Zindygnować, uje, ował** *zgniewać, oburzyć:* Zindygnowała mnie ta obelga dla starca spokojnego. Łoź.

× **Zindygnowanie, a,** blm., czynność cz. **Zindygnować.**

Zindywidualizować, uje, ował *sprowadzić do od dzielnego indywiduum, wyosobnić, wyodrębnić:* Z. naród, państwo. Tam przeważa własność drobna, mniejsza, zindywidualizowana, rozstrzelona. Paw.

Zindywidualizowanie, a, blm., czynność cz. **Zindywidualizować.**

Zingować, uje, ował, Zyngować, Zengować kuch. *smarować masłem, tłuszczem:* Zyngować, pozengować ciasto lub pieczyste masłem lub tłustością, albo też żółtkami od jaj ubitemi. Wiel. W. Zinguj to masłem, oliwą. Troc. Pierniki zynguj sytą miodową. Comp.

Zingowanie, a, blm., czynność cz. **Zingować.**

[**Zinić, i, ił**] *?:* Ona idzie z matuleczką zini swoim okiem.

[**Zinienie, a,** blm.,] czynność cz. **Zinić.**

[**Zinięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zinąć.**

Zinja, i, lm. **e** bot. p. **l. Cynka.**

× **Zinkwizycenie, a,** blm., czynność cz. **Zinkwizycić.**

× **Zinkwizycić, i, ił,** *stracić, zniszczyć przez inkwizycję:* Mam nadzieję, żeś ś. obronił i że protestantyzm, obyczajem już u katolików nie praktykowanym, nie zinkwizycił aż do płomieni stosu drugiej tej edycji. Krasiń.

Zinnerz, u, blm., min. *kruszec cynowy.*

Zinowka, i, lm. **i** bot. p. **Janowiec.**

Zinstrumentować, uje, ował *skomponować na instrumenty:* Przyjdzie dzień, w którym zinstrumentują muzykę Chopina, nie zapominając wcale fortepjanowej partji. Żel.

Zinstrumentowanie, a, blm., czynność cz. **Zinstrumentować.**

Zintegrować, uje, ował *scalić, zlać w jedno.* **Z. ś.** *scalić ś., zlać, ś. w jedno.*

Zintegrowanie, a, blm., czynność cz. **Zintegrować.**

Zintegrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zintegrować ś.:** Wspomnieć jeszcze muszę o zintegrowaniu ś., zlaniu w jedno niemal poglądów na naszą współczesność.

Zinwalidzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zinwalidzić ś.**

Zinwalidzić się, i ś., il ś. *zejść na inwalidę, sterać ś. jak inwalida:* Gdzieżeś ś. pan tak zinwalidził? Zap.

Zinwentaryzować, uje, ował, Zinwentarzować, × Zinwentować *spisać w inwentarz, objąć inwentarzem:* Z. majątek. Zlustrowali i zinwentarzowali, statum dóbr spisali. Mat. Należące do niej potrzeby Z. Vol. Armatę z wiadomością hetmana wielkiego zinwentarzować kazano. Vol.

Zinwentaryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zinwentaryzować:** Sprawę zinwentaryzowania pomników budownictwa i sztuki prowincji pomorskiej postawiło sobie za zadanie pomorskie Towarzystwo historyczno-archeologiczne

Zinwentarzować, uje, ował p. **Zinwentaryzować.**

Zinwentarzowanie, a, blm., czynność cz. **Zinwentarzować.**

× Zinwentować, uje, ował p. **Zinwentaryzować.**

× Zinwentowanie, a, blm., czynność cz. **Zinwentować.**

Zinwertować, uje, ował cukr., gorz. *zamienić cukier krystaliczny (sacharozę) na mieszaninę cukru gronowego (dekstrozy) i owocowego (lewulozy) przez przyszczepienie cząsteczki wody.*

Zinwertowanie, a, blm., czynność cz. **Zinwertować.**

[**Ziobać, bie, bał**] *dokuczać, doskwierać:* Chłop na mnie ziobie *(= mąż mi dokucza).*

[**Ziobanie, a,** blm.] czynność cz. **Ziobać.**

[**Ziobereczko, a,** lm. **a**] p. **Ziobro.**

[**Zioberko, a,** lm. **a**] p. **Ziobro:** Spożyli wieczerzę, złożoną z kur pieczonych, kozich zioberek wędzonych. Jeż.

[**Ziobro, a,** lm. **a**] p. **Zebro.** Zdr. [**Zioberko, Ziobereczko**].

[**Ziobrowy**] przym. od **Ziobro,** *żebrowy, żeberny.*

[**Ziolanka, i,** lm. **i**] **1.** *farba zielona używana do polewania naczyń przez garncarzy.* **2.** *młody bażant podrostek po pierwszym pierzeniu ś. w lecie.*

Zioła, ziół p. **Ziele.**

× Ziołojadacz, a, lm. **e** *ten, co jada zioła, coś. niemi żywi.* L.

Ziołokwitły, † Zielokwitły *kwitnący w ziele.* L.

† Ziołonośny, † Zielonośny, † Ziołorodny, † Zielorodny *przynoszący = rodzący zioła:* Pagórki ziołorodne. Otw. Apolo nad Amtyzu progiem ziołorodnym owiecki pasał. Szost. Kędy panuje zielorodna wiosna, tam i pokrzywa bujno roście sprosną. Zim.

× Ziołopis, a, lm. **owie** *autor piszący o ziołach, botanik.* Troc. Ziołopisowie, *alias* botaniści, dobrze o tym wiedzą. Brz. Z. starodawny. Syr.

× Ziołopisarstwo, × Ziołopistwo, × Ziołopismo *dzieło o ziołach, opis ziół, botanika.* L.

× Ziołopismo, a, lm. **a** p. **Ziółopisarstwo.** L.

× Ziołopistwo, a, lm. **a** p. **Ziołopisarstwo.** L.

† Ziołorodny p. **Ziołonośny.** Troc L.

† Ziołoświetny *świetny od ziół.* L.

× Ziołowonny, × Zielowonny *woniejący od ziół, aromatyczny:* Trosk wolen, sam z owocami, syn z jagnięty chodzi, a mać war zielowonny doma do nóg chłodzi. Ryb. J.

Ziołowy, Zielny przym. od **Zioła,** od **Ziele:** Mam rozpocząć kurację ziołową Krasiń. Wódka ziołowa. M. Boska Zielna *(= uroczystość d. 15 sierpnia).*

Ziołozbiór, oru, lm. **ory** *zbiór ziół.*

Ziołoznawca, y, lm. **y, × Zieloznawca** *znawca ziół, botanik.* Krum.

× Ziołozwierz, a, lm. **e** p. **Zwierzokrzew.** L.

† Ziomak, a, lm. **i** p. **Ziemianin.**

[**Ziomber, bra,** lm. **bry**] *jakaś roślina.*

Ziomek, mka, lm. **mkowie, × Ziemianin, † Ziemek, † Ziemak,** [**Ziemlak**] *rodak, współziomek, współobywatel, konpatrjota, swojak:* Z. tegoż miasta, ziemek tegoż kraju, narodu. Kn. Za Gramatykę ... ziomkowie (napis na medalu dla Kopczyńskiego). Skarżą nań ziemkowie, a obcy Go (Chrystusa) sędzia broni. Gd. Na swego ziemka ziemkowie skarżyli. K. G. Jezus, iż w ojczyźnie swojej był wzgardzony, przeto do miasta Nazaret nie wchodził, znając w tym naród ziemków przyrodzony, którzy, iż ś. Pan ubogo narodził, i robiącego ciesielstwo widali z Józefem, przeto mniej Go poważali. Odym. Chcąc do Koryntu powrócić, wybrał sobie okręt i żeglarzy z Koryntu, zwierzając ś. im, jako ziemkom swoim. Jabł. Wrócili ś. z tej nowej osady do swoich ziomków starych. Klon. Aby ziomków swoich mogli poratować. Sak. Justynus był Z. Szymona czarnoksiężnika z Samarji. Skar. Z królem ziomkiem po polsku doskonale ś. rozmówią. Koch. W. Idzie, ziomku i rodaku, o twoję rodzinę. Koch. W. Metryka Wołyńska 1528 r. wspomina ziemianina swego i posesjonata. Nies. A co czynił dla kraju, co dla swoich ziomków, na osobnej to karcie damy dla potomków. Tremb. Jesteśmy z jednej prowincji, ziemlaki. Krasz. **2.** [Z] *tubylec, autochton:* Z., każdy obywatel żywiecki, którego przodkowie z Żywca pochodzili.

Ziomka, i, lm. **i** f. forma ż. od **Ziomek; † Ziemka** *rodaczka, współziomka, współobywatelka, konpatrjotka, swojaczka:* Ziemka. Ocz. Caemis Elejatowna Achillesowi ziemką była. Żebr. Im więcej do ofiar biorą cudzoziemek, tym mniej ginie od strasznej orki samych ziemek. P. Koch. **2.** [Z] *poziomka.* Słow. **3.** [Z.] p. **Ziemla.**

Ziomkostwo, a, blm. *stan, rola, charakter ziomka.* L.

Ziomkowski *tyczący ś. ziomka, ziomków.* L.

[**Ziolna, y,** lm. **y**] p. **Wełna.**

Zionąć, nie, nął, × Ziewnąć, nied. **Ziać, × Ziewać,** [**Ziorać**] **1.** *wypuścić dech, tchnąć, chuchnąć, szeroko otworzywszy gębę, rozdziawiwszy paszczę.* Przen.: *puścić parę z ust, pisnąć, odezwać ś., otworzyć usta:* Drudzy zakrzyknąć chcieli, ale omyleni od głosu, ledwo Z. mogli potrwożeni. Koch. J. *(hiantes.* L.). Wszyscy ani Z nie śmieli przeciw wszystkim jego sprawom. Zigr. Taką niewolą na nich wwalił, że też nie tylko na nieznośne jarzmo jego Z. nie godzi ś. im, lecz też gdyby przeciwko niemu prawdę mówili, obowiązani przysięgą, że ś. grzechu dopuszczają. Zigr. Wszyscy jednostajnemi mianowali usty Władysława, i ktoby wspominał nadeń inszego, a nawet i zionął, nie obrał ś. Tw. Ziewnąć nawet nie będzie ś. godziło. L. × Nie czuję, co ś. koło niego dzieje, ale iż żywot w nim był utajony, znać po stękaniu, iże jeszcze zieje. P. Koch. *(= ziaje, tchnie, dyszy, zipie).* Przen.: Miłość ogniem zionie. Mick. Poznanie ich języków, z których oddycha i zieje duch starożytności *(= wieje, zalatuje; w których czuć ducha starożytności).* Przen.: *być rozdziawionym, stać otworem:* Gdzieby otwór łona: szyja a. maciczne usta zbytnie ziejące i otworzone były, lekarstwo to macicę zawrzystą czyni. Syr. Usta nie mają być ziejące ani pyskate, ale tak złożone, jakoby ś wargi całowały. L. Jak mile otwarte zieją kwiateczki, niby ś. śmieją. Dar. J. *(= stoją rozchylone).* Od północy Tatry bardzo wielkie zieją. Kn. *(= przerażają, przygniatają swoim ogromem,*

swoją otworzystością). Czółno ponad ziejące przepaści przeskakiwało z jednej fali na drugą. Przybysz. **2.** co a czym = *wyzionąć, wyschnąć, wydzielić, wydać; dyszeć, trącić, zalecieć, buchnąć, oddawać czym:* Milszy nad zwyczaj zapach ziały kwiatki. Przyb. Na wsi żyje, wiatr zdrowe nań powietrze zieje. L. *(= pędzi).* Gdzie bagna pontyńskie dech zabójczy zioną. God. Jeszcze krwią Pitona zieją dziś jaskinie. Tw. Dymem siarki cała okolica zieje Dm. **3.** *buchnąć, sypnąć, gruchnąć, rzygnąć, miotać czym:* Etna siła ma oddechów, ustawnym ziejących płomieniem. Otw. Ogniami ziejąca chimera. Dm. Kakus gęstym dymem ział z paszczęki. Dm. Ciało ledwie duszę ziewnie, zaraz ś. w nim krew zsiada. Pot. × Ziewać, oddychać. Pot. W ten czas, gdy winną ziewając parą, ledwie ś. na nogach utrzymać może, przychodzi na teatrze ś. pokazywać. L. Ziewając wściekłością, która dusiła serce jego, wywarł przeciwko Tacjuszowi najobrzydliwsze złorzeczeństwa. Stasz. Hersylja tylko zemstą i wściekłością ziewała. Stasz. *(= pałała).* [Ziewał złością]. Wschodni skrawek horyzontu zaróżowił ś. i ział światłością. Dąb Gdy boli serce, więc jęki swemi zioną przekleństwo niebu i ziemi. Syrok. *(= miotają zjadliwie)* Kiedy chmura naokół zionęła pioruny. God. Ze wszystkich stron zionęło morderczym ogniem. Jeż. Francuzi zieją ogniem na dolinę. Sienk. Przen. Na łbie Gorgońskim miasto żądeł oni dziś ostre zieją dzidy. Koch. W. *(= wysuwają, wystawiają groźnie, najeżają).*

Zionienie, a, blm., p. **Zionięcie.**

Zionięcie, a, blm., **Zionienie** czynność cz. **Zionąć.**

[Ziopać się, pie ś., pał ś.] *ucierać ś., spierać ś., wadzić ś., kłócić ś.:* Matka ziopie ś. ze mną, a nie wie, o co.

[Ziopanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Ziopać ś.**

[Ziorać, a, ał] **1.** p. **Zionąć. 2.** a. **[Zierać]** *czekać:* Nie dajcie nam tu długo Z. **3.** *wygadywać na kogo a. drażnić wzrokiem, nieprzystojnym i wyzywającym wpatrywaniem ś.* **4.** *zauroczyć.*

[Zioranie, a, blm.] czynność cz. **Ziorać.**

Ziółeczko, a, lm. **a** p. **Ziele:** Rozmaite ziółeczka wynoszą mi w nocy. Jeżow. Drzeweczka, ziółeczka. Jeżow. Jak ś. po ziółeczkach ogrzejesz, to ci wiele pomoże. Wójc.

Ziółko, a, lm. **1.** p. **Ziele:** Ziółka gorzkie, piersiowe. Sparzyć, pić ziółka, które ś. wodą parzone piją, jak herbata. Kn. On ci każe mieć uadzieję w kadzidle, w kropidle, w ziółku, w głowience, w gromnice, w błażejku. Rej. Nieświadomyś na to Z. Zwr. M. (myślisz, że to gwoździk, a to oset, nie znasz ś. na paniczu. L.). Cień lubi, jak me ziółka. Mick. Przen.: *filut, człowiek przebiegły, dokuczliwy, chytry, ptaszek, Judasz:* To Z.! I samam tak głupia była, żem ci też kiedy wierzyła, dziś już nic, i pókim żywa, znam cię, Z., żeś pokrzywa. Kochan. Znam cię, Z., żeś pokrzywa. Prz. **2.** [Dziecięce ziółka] p. **Herbata.**

[Ziórko, a, lm. **a]** p. **Ziarnko.**

[Zip, u, blm.] *zipnięcie, tchnienie, dech:* Nie było długo z niego zipu dobyć *(= docucić ś. go).*

[Zipa, y, lm. **y]** *skrzela, przez którą ryba oddycha.*

Zipać, pie, pał p. **Zipnąć.**

Zipanie, a, blm., czynność cz. **Zipać:** Jeżeli Z. objawiać ś. może w ostatniej żywota chwili, a zatym objawiać ś. może i w ciągu żywota. Jeż.

[Zipki]: Gotować w Z. groch, kartofle = *bez roztarcia na miazgę.*

Zipnąć, nie, nął, [Ziupnąć], nied. **Zipać** l. a. × **Ziepać,** *odetchnąć, ziewnąć,* nied. *dyszeć słabo, tchnąć; robić, pracować piersiami:* Jeszcze zipie. *(=jeszcze ś. w nim duch kołacze).* Już ledwie zipie. Zając skoki wyciągnął i ani zipnął. Jeż. Ani zipnął, kończąc życie nagle. Jeż. Głowę podniósł, szyję wyciągnął, nos naprzód wystawił, oczy przymrużył i zipał, t. j., chwytał w płuca powietrze zapomocą krótkich, urywanych oddechów Jeż. Ziepając, ducha wyzionął. Chl. **2.** [Ani słówka nie zipnie] = *ani słówkiem nie odezwie ś., ani pary z ust nie puści, ani ust nie otworzy.* **3.** [Z.] *odetchnąć, westchnąć:* Jakiś dziw, że ci, którzy samą nadzieją ziepali, na jej ś. łono w zapale rzucili. Wor.

Zipnienie, a, lm. **a** p. **Zipnięcie.**

Zipnięcie, a, lm. **a, Zipnienie** czynność cz. **Zipnąć.**

[Zirać, a, ał] *wyciągać rękę do kogo, drażniąc go.*

[Ziranie, a, blm.] czynność cz. **Zirać.**

[Zirk, zirk]: Każda dziewka na cię Z. Z. = *zerka, spogląda, rzuca oczami, robi do ciebie oko.*

[Zirkać, a, ał] *zerkać, spoglądać, spozierać, robić oko do kogo.*

[Zirkanie, a, blm.] czynność cz. **Zirkać.**

[Zirkaty] l. *mający wzrok ostry.* **2.** Mak Z. = samosiewny, czyli padaliczny, którego korona główki odstaje i dziurki zostawia otwarte, przez co za powiewem wiatru wysypuje ś. nasienie.

Zironizować, uje, ował *sprowadzić do ironji, zrobić ironicznym, obrócić w ironję:* Z. maksymę.

Zironizowanie, a, blm., czynność cz. **Zironizować.**

Zirytować, uje, ował *zgryźć, zjątrzyć, wzburzyć, strać.* **Z. ś.** *zgniewać ś., zgryźć ś., zjątrzyć ś., wzburzyć ś:* Długo chodził po pokoju zirytowany Bał.

Zirytowanie, a, blm, czynność cz. **Zirytować.**

Zirytowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zirytować ś.**

× **Ziskać, ska** a. **szcze, skał** *znaleźć, spenetrować szukając.*

× **Ziskanie, a,** blm., czynność cz. **Ziskać.**

Ziskrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Ziskrzyć ś.**

Ziskrzyć się, y ś.,ył ś. *zaiskrzyć ś., roziskrzyć ś.:* Ziskrzyły ś. wązkię, przymglone oczy starego Topora. Tet. Ziskrzyły ś. krzemienie o ocel w torbce. Tet. Słońce ziskrzyło ś na niebie. Tet.

Zistaczać, a, ał i Z. ś. p. **Zistoczyć.**

Zistaczanie, a, blm., czynność cz. **Zistaczać.**

Zistaczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zistaczać ś.**

Zistocić, i, ił i Z. ś. p. **Zistoczyć.**

Zistoczenie, a, blm., czynność cz. **Zistoczyć** a. **Zistocić.**

Zistoczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zistoczyć ś.** a **Zistocić ś.:** Cokolwiek ś. działo po Zygmuncie Auguście, ginie w zistoczeniu ś. z historją polską Czart. A.

Zistoczyć, y,ył, Zistocić, nied. **Zistaczać** *zlać, zespolić pod względem istot.* **Z. ś. l.** *zlać ś., zespolić ś. swoją istotą z istotą czyją:* Autor prawie każdy tak ś. zistacza z dziełem swoim, tak ś. z nim spaja węzłem miłości własnej, iż przyjść nie może do odłączenia pisma swego od osoby swojej. Czart. A. **2.** a. **Ziścić ś.** *spełnić ś., sprawdzić ś., urzeczywistnić ś. w istocie:* Pozór zistocił ś. w prawdę. Mał.

Ziszczać, a, ał i Z. ś. p. **Ziścić.**

Ziszczalność, i, blm., rz. od **Ziszczalny.**

Ziszczalny *możliwy do ziszczenia:* Z. plan, projekt, zamiar. Ziszczalne marzenie.

Ziszczanie, a, blm., czynność cz. **Ziszczać.**

Ziszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ziszczać ś.**

Ziszczenie, a, blm., czynność cz. **Ziścić.**

Ziszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Ziścić ś.**

Ziścić, i, ił, nied. **Ziszczać** l. *sprawdzić w istocie, uiścić, nie zawieść, spełnić obietnicę, urzeczywistnić:* Matko zwolena, Maryja, ziści nam, spuści nam, kirjelejson. Bogar. Pan niebios... swych sądów skrytych wiedzę ziści. Faleń. Czy tyle tylko nieziszczonych projektów, nieuskutecznionych pragnień? Rol. Z. czyją nadzieję. Z. co komu. Troc. *(=dotrzymać obietnicy, przyrzeczenia, spełnić zobowiązanie).* Ziścił on kraju nadzieję. Niem. *(=nie zawiódł oczekiwań).* Kto wiele obiecuje, mało ziści. **Z. ś.** *sprawdzić ś., spełnić ś., wypełnić ś., urzeczywistnić ś.:* Przepowiednia ziściła ś. Kochaj mię tylko, potym niech ś. groźba ziści. Mick. [Słowo Boże ziścić ś. musi].

† **Ziście, a,** lm. **a** p. **Zejście.**

† **Ziście się, a ś.,** lm. **a ś.** p. **Zejście ś.**

† **Ziść, zidzie, zszedł,** † **Z. ś.** p. **Zejść.**

[**Zitać, a, ał**] zł. *mówić.*

[**Zitanie, a,** blm.] czynność cz. **Zitać.**

[**Ziugać, a, ał**] l. *uderzać czym ostrym, kłóć, bość, żgać.* 2. *wpadać:* Koła ziugają w rów.

[**Ziuganie, a,** blm.] czynność cz. **Ziugać.**

[**Ziupnąć, nie, nął**] p. **Zipnąć.**

[**Ziupnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Ziupnąć.**

[**Zi, zi, zi**] l. *nawoływanie na źrebięta.* 2. *nawoływanie na prosięta.*

Zizanja, i, lm. **e** bot. p. **Ostruda.**

[**Ziuziać, a, ał**] *spać, lulać.*

[**Ziuzianie, a,** blm.] czynność cz. **Ziuziać.**

[**Ziuziu**] niepod. dziec. l. *zimno.* 2. a. [**Zizi**] *lulu, lulaj, śpij:* Śpij, synku, zizi, w pokoju. Zap. 3. *spanie:* Iść Z. *(= iść spać).*

[**Ziu, ziu, ziu; Ziuziu, ziuziu, Żużu, żużu**] przyśpiew: *lulu, lulaj:* Nad kołyską śpiewa ś.: ziu, ziu. ziu. A-a-ziu ziana, a z wieczora do rana.

[**Ziuziula, i,** lm. **e**] p. **Zieziula.**

Zizolować, uje, ował (Z-izolować) *wydzielić, odosobnić, wyodrębnić:* Okazy sztuki z XVII w. chronologicznie zizolowane, pozbawione antecedencji i kontynuacji. Wyrazy jako znaki oddzielnych, mniej lub więcej zizolowanych w świadomości naszej wyobrażeń pozajęzykowych. Szb.

Zizolowanie, a, blm., czynność cz. **Zizolować.**

† **Zjachać, zjadzie, zjachał** i † **Z. ś.** p. **Zjechać.**

† **Zjachanie, a,** blm., czynność cz. **Zjachać.**

† **Zjachanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zjachać ś.:** Z. ś. z kim. Troc.

Zjadacz, a, lm. **e** l. *ten, co zjada:* Lis pewny, wielki Z. królików, wielki łapikura. Tremb. 2. [Z.] *pieczeniarz:* Wójt, zjadać, patrzy ino, zeby cudze zjeść i wypić. 3. „Z. chleba“ = *darmozjad, leniuch:* Dopóki zwykłych „zjadaczów chleba“ (Słow.) w aniołów nie przetworzy. Chm. 4. przen.: Z. serc=*zdobywca serc:* Sława zjadacza serc Ost. Zaczął przed niemi chodzić z ruchami i uśmiechami wytrawnego zjadacza serc niewieścich. Orzesz.

Zjadać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zjeść.**

Zjadanie, a, blm., czynność cz. **Zjadać.**

Zjadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjadać ś.**

[**Zjadarka, i,** lm. **i**] (w baśniach) *kobieta zjadająca ludzi.*

[**Zjádek, dku,** blm., **Zjadło**] *zjedzenie, jedzenie:* Masz co do zjádku?

× **Zjadki, ów,** blp. *rzeczy zjedzone, resztki jedzenia, niedojadki, ogryzki:* Koń ten już nie przebiera, szczykając Z. na wytartym tłoku. Pot.

Zjadle przys. od **Zjadły:** Miecz zahartować, by rąbał zjadlej. Syrok. Najzjadlej na Stanisława zagniewani byli Szarscy i książę Jan z żoną Krasz.

Zjadlej st. w. od **Zjadle.**

Zjadlica, y, lm. **e** zool., p. **Tysiąconóg.**

Zjadlina, y, lm. **y** bot. (mauria) *roś. z rodziny nanerczowatych.*

Zjadliwie przys. od **Zjadliwy:** Miecz Z w piersi po same jelca wraził. Żebr. Człowiek Z. żartobliwy podoba ś. na moment. Kras.

Zjadliwość, i, blm., rz. od **Zjadliwy,** × **Zjadłość:** Psu ostry węch, gdy tropić, rozsierdziona zjadłość, gdy ś. mu rzucać i kąsać trzeba, największą jedna zaletę. Pilch. Zjadłość dawnego rankoru darowali ojczyźnie. Kras. Z. trucizny, toksyczność.

Zjadliwy, × **Zjadły, Jadowity** l. *zajadły, zażarty, zaciekły, wściekły: Praerabidus,* zjadły, gniewliwy, jadowity. Kn. Zwierzęta, zjadłe dla obu, na nich ś. rzuciły. Petr. Zła zazdrości, zjadliwemi usty zarzucasz w wieku gnuśnym dni pełne rozpusty. Hul. W sercu zwaśnionym żreć ś. zwadą zjadłą, Ryd. Psów wrzask Z. 2. *jadowity, niszczący, trawiący, zabójczy:* Zjadliwa choroba. *(= złośliwa).* Gorączka zjadliwa, zimnica zjadliwa (febris perniciosa). Nowotwór Z. a. złośliwy (neoplasma malignum). Dla ciebie zjadłe smakują trucizny. Kras. 3. przen. *bardzo złośliwy, dotkliwy, dokuczliwy, uszczypliwy, nienawistny, szyderczy, kostyczny:* Uśmiech, dowcip, żart Z. Żart ma skutki miłe z uczucia wdzięcznego, nie powinien być zjadliwym. Kras. 4. [Zjadliwa siekiera]= *ostra siekiera.*

[**Zjadło, a,** blm.] p. **Zjadek.**

× **Zjadłość, i,** blm., p **Zjadliwość.**

× **Zjadły** l. p. **Zjadliwy.** 2. a. [**Zjaśny, Zjadny, Jecy, Jedki**] *jadalny, dobry do jedzenia, smaczny, smakowity, apetyczny:* Trawa zjadła. Rzeczy zjadłe *(= produkty spożywcze).* 3. techt.: Raz Z. = *silny, śmiertelny, fatalny.*

[**Zjadny**] l. a. [**Jedliwy, Jedki**], † **Jeńcy** *wiele i wszystko jedzący, żarty, obżarty, żarłoczny.* 2. p. **Zjadły.**

Zjadowicenie, a, blm., czynność cz. **Zjadowicieć:** Ziele to od zagnicia wilgotności i zjadowicenia ich jest skuteczne lekarstwo. Syr.

Zjadowicieć, eje, ał *stać ś. jadowitym; stać ś. zjadliwym, zajadłym, rozwścieczyć ś.:* To przeczuł i spochmurniał, posmutniał i zjadowiciał. Sf.

× **Zjadowiczenie, a,** blm., czynność cz. **Zjadowiczyć.**

× **Zjadowiczyć, y,ył** p. **Zjadowić.**

× **Zjadowić, i, ił,** × **Zjadowiczyć** l. *zrobić jadowitym, struć jadem, zatruć:* Biedrzeniec krew zjadowiczoną z jadu wychędaża. Syr. 2. *rozjadowić, rozjątrzyć, rozzłościć:* Długim wygnaniem zjadowiony. Nar.

× **Zjadowienie, a,** blm., czynność cz. **Zjadowić.**

[**Zjadrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zjadrzyć.**

[**Zjadrzyć, y,ył**] *sfałdować, ściągnąć, skręcić:* Reba się zjadrzy i pódzie. Pc.

[**Zjajać, a, ał**] *ziewać.*

[**Zjajak, a,** lm. **i**] *człowiek zagapiony na co, gap, gawron.*

[**Zjajanie, a,** blm.] czynność cz. **Zjajać.**

[**Zjajcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zjajcyć.**

[**Zjajcyć, y,ył**] *zapłodnić.*

× **Zjakować, uje, ował** *nadać rzeczy pewną jakość.*

× **Zjakowanie, a,** blm., czynność cz. **Zjakować.**

[**Zjakubieć, eje, ał**] *zgłupieć, osłupieć:* Tak zjakubiał, że nie wiedział, co począć.

[**Zjakubienie, a,** blm.] czynność cz. **Zjakubieć.**

[**Zjałowić, i, ił**] (o owcy, krowie a. kozie) *poronić płód*, (o kobyle) *porzucić.*

Zjałowieć, eje, ał *stać ś. jałowym; przestać dawać mleko; stać ś. niezdatną do rozpłodu; poronić płód:* Krowy zdychały, owce zjałowiały, kobyły porucowały. Tet.

Zjałowienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zjałowić. 2.** czynność cz. **Zjałowieć.**

Zjaponizować, uje, ował *zmienić na japoński:* Ja już jestem zanadto zjaponizowany, abym mógł mieć dużo iluzji pod tym względem *(t. j. pod wzgl. marzenia o oryginalnych wspaniałościach pałacu cesarza japońskiego).*

Zjaponizowanie, a, blm., czynność cz. **Zjaponizować.**

[**Zjarchać się, a ś., ał ś.**] *zestarzeć ś.*

[**Zjarchanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zjarchać ś.**

[**Zjarczeć, eje, ał**] *stać ś. jarkim, niewytrzymałym, skruszeć.*

[**Zjarczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zjarczeć.**

[**Zjargać się, a ś., ał ś.**] *rozgniewać ś.*

[**Zjarganie, się a ś.,** blm.] czynność cz. **Zjargać. ś.**

Zjarzenie, a, blm., czynność cz. **Zjarzyć.**

Zjarzenie się, a, ś., blm., czynność cz. **Zjarzyć ś.**

× **Zjarzmić, i, ił** *ujarzmić.* Garcz.

× **Zjarzmienie, a,** blm., czynność cz. **Zjarzmić.**

Zjarzyć, y,ył rzem. *zagrzać na skrę.* [**Z. ś.**] *rozjarzyć ś., zapalić ś., zaognić ś.:* Jej ś. oczy zjarzyły, i zęby ścisnęły. Tet.

Zjastrzębiać się, a ś., ał ś. p. **Zjastrzębieć.**

Zjastrzębianie się, a ś, blm., czynność cz. **Zjastrzębiać ś.**

Zjastrzębić się, i ś., ił ś. p. **Zjastrzębieć.**

Zjastrzębieć, eje, ał, Zjastrzębić ś., nied. **Zjastrzębiać ś.** *stać ś. jastrzębiem, przejść w jastrzębia, nabrać jego natury, zbystrzeć:* Niemasz gorszej rzeczy, jak kiedy sowa zjastrzębieje. Rys. *(=kiedy biedota spanoszy ś.).* Niech ś. ta sowa zjastrzębia, jako chce, przedsie sowa sową będzie, z orłem nigdy nie zrówna. Orzech. Lepsza fortuna rada wielu zepsuje; staropolska niesie przypowieść: kiedy sowa zjastrzębieje, wyżej lata, niż sokół. Fred. M. Dobrze Polacy mówią: kiedy sowa zjastrzębieje, nie widzi słońca, ale oślep lata i bardziej, niż sam jastrząb, odyma ś.; tak kreatury ludzkie wnet spyszniejąą. Lubom.

Zjastrzębienie, a, blm., czynność cz. **Zjastrzębieć.**

Zjastrzębienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjastrzębić ś.**

† **Zjaśniać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zjaśnić.**

† **Zjaśniały** *który zjaśniał, zajaśniały, rozjaśniony, jaśniejący, świetny:* Króla Melindy dwór cały szkarłatem, jedwabiami Z. Przyb.

† **Zjaśnianie, a,** blm., czynność cz. **Zjaśniać.**

† **Zjaśnianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zjaśniać ś.**

† **Zjaśnić, i, ił,** nied. † **Zjaśniać** *rozjaśnić, rozwidnić, wyjaśnić:* Przen: *rozweselić, wypogodzić, rozchmurzyć:* Lecz ty nie zjaśniasz źrzenie, co ś. próżno toczą. Przyb. † **Z. ś.,** † **Zjaśnieć** *zajaśnieć, zjawić ś., ukazać ś. w jasności, zabłyszczeć; rozjaśnić ś., rozwidnić ś., wyjaśnić ś.:* Wnet zjaśniała Królowa niebios. L.

† **Zjaśnieć, eje, ał** p. **Zjaśnić.**

† **Zjaśnienie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Zjaśnić. 2.** czynność cz. **Zjaśnieć.**

† **Zjaśnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zjaśnić ś.**

[**Zjaśny**] p. **Zjadły.**

Zjaw, u, lm. **y** p. **Zjawisko.**

Zjawa, y, lm. **y I.** p. **Zjawisko. 2.** [Z.] *widmo:* Wygląda jak jaka Z.

× **Zjawiać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zjawić.**

× **Zjawianie, a,** blm., czynność cz. **Zjawiać.**

Zjawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjawiać ś.**

Zjawica, y, lm. **e** bot. (meteorus) *roś.*

† **Zjawiciel. a,** lm. **e** *ten, co zjawia a. zjawił, objawiciel:* Z. częstochowskich, leżajskich zabobonów. Zigr.

× **Zjawicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zjawiciel,** *objawicielka.* L.

Zjawić, i, ił. nied. × **Zjawiać I.** × Z. *uczynić jawnym, jawnie okazać, ukazać na jawie, objawić:* Kaz. 1555. Z., *revelare.* Ps. flor. Swoją świętą moc zjawił. Psń. **2.** [Z.] *oznajmić, wyjawić, zameldować:* Przyszedł ci do dom, tę nowinkę zjawił. **3.** [Jak owce dobrze napasies, to i mleka zjawiom]. *(=przypuszczą przy dojeniu).* **Z. ś. I.** *ujawnić ś., wyjść na jaw, okazać ś. jawnie, wydać ś.:* Zjawiły ś. długi jego, choroby, nauki heretyckie. Troc. **2.** *pojawić ś., ukazać ś., pokazać ś., nadejść, wystąpić, wziąć ś. skąd:* Zjawiły ś. znaki na niebie, krosty na ciele. Zjawił ś. sensacyjny artykuł w gazecie. Zjawił ś. ktosiś z kąta, ozwał ś. ktosiś tym zarzutem. Troc. Bodajby ten dzień nie zjawił ś., którego ci ślubowałam! L. Zjawił ś głód, pomór. Zjawił ś. przecież nareszcie! Skądeś ś. tu zjawił? Gdzie ś. tylko zjawił, wszystkich opowiadaniem i żartami bawił Mick. Czy słychano w świecie, żeby ś. prorok zjawił w Nazarecie? Zal. **3.** [Z ś] *zgłosić ś., stawić ś., przybyć:* Ma Z. ś. wierzyciel po odbiór grosza.

Zjawienie, a I. blm., czynność cz. **Zjawić:** Na wyspie Patmos Jan św. pisał księgi zjawienia a. objawienia tajemnic dziwnych Bożych. Białob. *(Apokalypsis.* L.), Z. Pańskie, *Epiphanias,* Trzech Królów święto. Kn. **2.** lm. **a** p. **Zjawisko.**

Zjawieniec, ńca, lm. **ńcy** *cudownik, objawiciel:* Aniołami złotemi jesteście, którzyście do nas przybyli, jak zjawieńce. Słow.

Zjawienie się, a ś. I. blm., czynność cz. **Zjawić ś.:** W postaci dziewicy, której Z. poprzedza straszliwą chorobę. Mick. Przed zjawieniem ś. dżumy. Mick. **2.** p. **Zjawisko.**

× **Zjawiennictwo, a,** blm., *obłęd, polegający na tym, że ś. zdaje, jakoby ś. widziało rzeczy nadprzyrodzone, wizja, zachwycenie, przywidzenie, wizjonerstwo:* Z. trafia ś. najczęściej zbyt zagorzałym w religji ludziom, którym przez nabicie sobie głowy roi ś. na wyobrażeniu, iż ze świętemi obcują lub że przez aniołów różne rozkazy i objawienia odbierają. Perz.

× **Zjawiennik, a,** lm. **cy** *ten, co miewa widzenia, wizjoner, jasnowidzący:* Przeszedłeś swym dziwactwem wszystkie zjawienniki. L. Okoliczności wszystkie objawienia onego wykładał człowiek ten, któremu nikt nie zadawał, aby miał być zjawiennikiem. Ustrz. Nie jestem z liczby tych zjawienników, którzy bajki rozsiewać zwykli, ani z liczby owych, których strachopłodami zowiem. L.

× **Zjawienny** przym. od **Zjawienie:** Widzenie zjawienne. L.

× **Zjawiny, in,** blp., p. **Zjawisko.**

Zjawisko, a, lm. **a,** † **Jawisko I. a. Zjaw, Zjawa, Zjawienie** × **Zjawiny** *zjawienie ś., objawienie ś.:* Świetny zjaw tworzy Boga. Przyb. Święta to zjawa. L. *(=wizja, widzenie).* Opowiada w pismach wszystką twoją zjawę. Poręb. Czas zjawin Mesjasza wielkiego. Przyb. Wielki, jasny

zjaw Chrystusa. Psm. Zjawy anhellicznych duchów. Mic. 2. *to, co ś. zjawia, co ś. zjawiło, objawienie, fenomen, cud, widowisko, dziwowisko:* Ezechjelzjawem prowadzony. Przyb. Boska mądrość nieraz s. przez nadzwykłe zjawy do serc uda. Przyb. *(=znaki).* Te zjawy same nam są dla ostrzeżenia. Przyb. Skryte niebios wyroki Wespazjanowi panowanie przez dziwne zjawy oswiadczyły. Nar. Sny te dobrą jej wróżyły przyszłość zjawem miłym. Czas wyznaczony obwieszczonemu zjawowi nie był przyszedł. L. Treść tej zjawy była taka. L. Zgadł te chwalebne zjawiny Adam. Okazał ś. nakształt płynącego w powietrzu zjawiska. Przyb. *(=widma, widziadła).* Bóg uczynił z nich okropną zjawę, że stali jako wielkie słupy złote. Słow. Idzie zjawa lekka, gracji pełna. Zap. Cudnemu dziwił ś. zjawieniu. Mick. Co za dziw, co za zjawienie! co tu robi ta figura? Przychodzisz nareszcie? co za Z.! *(=meteor, rzadki, niezwykły gość).* Mało tego, jak zjawienie! *(=jak na lekarstwo).* Wszystkie zjawy, wszystkie marzenia, wszystko, co nadaremnie czeka odpuszczenia, matko spraw! Las. 3. *objaw, fakt:* Ostatniemi czasy dążymy do specjalizowania ś., a Z. to daje ś. zauważyć na każdym polu działalności ludzkiej. 4. fiz. *wszelki fakt dostrzeżony, wszelka zmiana w przyrodzie zachodząca, objaw, fenomen:* Zjawiska fizyczne, chemiczne, świetlne, cieplikowe, elektryczne, mechaniczne, atmosferyczne. Zjawiska niebieskie *(=objawy na niebie zachodzące).* Zjawiska izochroniczne, p. **Izochroniczny.** W naturze przyczyny zjawisk są ukryte. Przyb. Zjawienie powietrzne, napowietrzne, meteor. L. Górnicy każą to mieć za szczególniejsze Z. L. Z. nadprzyrodzone, optyczne.

Zjawiskowy przym. od **Zjawisko:** Splot Z.

Zjazd, u, lm. **y** l. *zjeżdżanie, zjechanie:* Miejsce zjazdu. Troc. Z. u górników = spuszczenie ś. do kopalni. Łab. [Z., zejście do kopalni]. Z. z góry łatwiejszy jest, niż wjazd na górę. 2. *zjeżdżanie ś., zjechanie ś., zgromadzenie, kongres:* Z. naukowy. Z. lekarzy i przyrodników odbył ś. w Krakowie. Będzie tam zacnych ludzi wielki Z. Orzech. Zjazdy. Skar. Na sejmy, wówczas zjazdami zwane. Wiszn. Obwołano Z. sejmowy w Krakowie. Z. religijny = *synod, sobór.* Z. w Wiślicy. Na zjeździe Andrzejowskim postanowiono. Troc. 3. *zjechanie na grunt, zejście na grunt dla oględzin, kondescensja:* Kondescensja, Z. sądu na grunt dóbr jakich, gdzie kontrowersja zaszła. Kras. 4. *miejsce, droga, którędy zjeżdżają z góry ku dołowi:* Z. szeroki. Z. a. Nowy Z., Nowa droga = *ulica, wjadukt w Warszawie, prowadzący od zamku ku Wiśle.*

Zjazdowy przym. od **Zjazd:** Sąd kondescensorjalny a. Z., nazwany od zjechania na grunt lub na miejsce sporne, którego w miejscu sądowym dla zachodzących trudności decydować nie można było. Ostr. Mieszkania z urzędu dla posłów w miastach zjazdowych niekiedy wydzielano. Św. Szyb wjazdowy a. Z. Łab. Klatka zjazdowa (w szybie). Łab. Przedział (szybu) Z. Łab.

† Zjąć, zejmie a. **† sejmie, † zyjmie, † zymie,** nied. **† Zejmować, † Sejmować, † Zyjmować, † Zymać, † Zimać** l. *zebrać; wziąwszy skupić, zetknąć; zebrawszy spoić, zewrzeć, ściągnąć; ująwszy złączyć, spoić, ścisnąć w kupę, sczepić:* Zejmuję co gwoździami, spinam. Kn. Z. dwie deski gwoździami, zejmij klamrami te balki. Troc. Ciesi proste niespojone jednę przeciwko drugiej kładą, żelazami je zejmują, ziemią dostatecznie fasują. Warg. Ciesi żelazami zejmują mocno, że ich ani rozerwać niepodobna. Warg. (klamrują, zachwytują, spajają L.). Zwiercianym i nakształt kraty zjętym drzewem, toż ziemią bagnisko zawalał. Warg. Włosy głowy twojej jako pawłoka królewska, zjęta cewkami. Leop. (jako szarłat zwiniony. Leop.). Ostrym tarnem głowę zjęrą i twarz spławioną pokaże świętą, w purpurze. Mias. *(=opiętą, ściśnioną).* Trawa, wzrosnąwszy, ziemię zjęła i zrościła. Trzyc. *(=spoiła, skleiła, ścisnęła, zasklepiła).* Już ona noc minęła, co nas była ćmami zjęła. K. G. *(=objęła, ogarnęła).* 2. *złączyć, zespolić, zjednoczyć, skojarzyć:* Boże w Trójcy jednością zjęty. K. G Wesel ś., cerkwi święta, Bogu ślubem zjęta. K. G. Z. z kim przyjaźń, towarzystwo, małżeństwo = *zawrzeć, zawiązać, zabrać je, wstąpić w nię:* Przyjacielstwo Z. z niektórym domem, *adoptare se alicujus familiae.* Mącz. Usłyszał o Rzymianach, że przestawają na każdej rzeczy słusznej, o którą je kto żąda, i którzykolwiek przystawają do nich, że zejmują z niemi przyjacielstwo. Leop. (że z niemi w przyjaźń wstępują. B. G.). Posłał Judasz do Rzymu, aby zjęli z niemi przyjacielstwo i towarzystwo zawarli. B. G.). Z. małżeństwo, zawrzeć małżeństwo, pobrać ś. Ł. Księgi Rut są o małżeństwie, które zjął Boos z poganką. Leop. 3. *ująć, złapać, schwytać, pojmać:* Was przez strach w pęto niewolnicze zimał. Przyb. Z orłem gdy w górę orlica ś. wzbije, chcąc wytropiony połów zimać szponem... L. Ludzie, biegając do ognia, złodzieja zimali. Bud. B. Idą-li o pokój, zimajcież ich żywo, jeśli też ku bitwie, takież ich żywo pojmajcie. Leop. 4. a. **† Wzdjąć, † Wzjąć** *zdjąć, przejąć, opanować, schwycić, ogarnąć, przeniknąć, dotknąć, napaść:* Wielkie wzgardzenie i podłe ważenie nauk zjęło dziś umysły ludzkie. Glicz. W modłach trwa, sen go nie zejmie. Groch. *(=nie zmorzy).* Żaden go sen nigdy nie zejmie. Kochan. Księżyc swym przechodzeniem przez te 12 znamion skłania i zejmuje prawie swym rządzeniem te nizkie rzeczy na ziemi ku rozmaitym sprawom ich. Spicz. (obejmuje, osięga. L.). Za dopuszczeniem Bożym za grzechy moje choroba tamże mię z ęła. Smotr. Bardzo zjęty niemocą, nikogo nie chciał mieć przy sobie. Skar. *(=obezwładniony, wyczerpany, osłabiony).* Zejmuje mię boleść, żal. Kn. Filistyńczyki zjął żal, zjęło rozgniewanie. Groch. Było koło niéj nieco pachołków, miłością zjętych. Groch. *(=pałających).* Mając serce litością zjęte, za sromotę nie poczytała ani hańbę sobie usłużyć jego w czym osobie. Odym. Zjęte jest serce moje nad rzeszą, że już trzy dni nie mają, coby jedli. Sekl. (serdecznie mi lito rzeszy. Sekl.). Stała wedle krzyża Matka święta Marja, serce mając przerażone gorzką boleścią i żałosnym zjęta frasunkiem. Odym. Piłat różnemi począł sposobami Żydów przywodzić, żeby utrapionej i różnemi już zjętej boleściami osobie Jego wżdy pofolgowali. Odym. Słusznie go zjęła okrutna boleść na wszystkich rzeczach wewnątrz. Leop. (zjęła go nieuleczona boleść wnętrzności i srogie wnętrzne dręczenie. B. G.). Niezwykłe bacząc przyjście Jego, strach ich wielki zjął i trwoga lękliwa. Odym. Zjęła wszystkich bojaźń, i wielbili Boga. Wuj. Z nim gruby Edomczyk w lot bieżał, a oba, strachem zjęci, z bystrego Dunaju wodami na wyścigi lecieli. Koch. W. Tym większą wzdjęty ciekawością, gdym na niego nalegał... L. Tak ją często ciężka żałość, głód i boleść wzajmowała,

iż też onym okrutnikom łając i złorzecząc, przeciw sobie ich pobudzała. Wiśn. **5.** p. **Zdjąć.** Biel. M., Napom. Król zjął pierścień z ręki swej i dał go Hamanowi. Bud. (zdjął pierścień swój z ręki swej. B. G.). *(= ściągnął).* Zjął pierścień z ręki swojej, a włożył go na rękę jego. Leop. (zjął. B. G.). Trzy korce złotych pierścieni, co naszym były z palców zjęte po pogromie, na ziemię wysypał. Warg. I zjął pierścień z ręku swych. HJ. Koronę dał sobie Z. z głowy. Piel. Kniaź młody, wstawszy z miejsca, szłyk swój zjąwszy z głowy, o królu jął ś. pytać, jeśliby był zdrowy. Piel. Bez ukłonu, ni czapek nie zejmując z głowy. Piel. Pyszny rękawicę z tej ręki, na której sygnet, sejmie, a w drugiej ją dzierży. Rej. Zjęli ciało Jego z krzyża. Leop. (zjęto trupa Jego z drzewa. B. G.). Zejmę lutnią wielostroną, już od roku zawieszoną Groch. Zymcie w czas jarzmo z siebie tych szatanów brzydkich. Groch. Zejmij bóty z nóg twoich, bo to miejsce święte jest. Skar. *(= ściągnij, zzuj).* Zły duch, zjąwszy z nich cechę Chrystusową, swoją ich cechuje. Wuj. Osa stara łupież z siebie sejmuje, a tak ś. odmładza. Sien. *(= zrzuca, zlinia).* Gdy te drwa w garńcu nażeleją, odprzątniesz ogień, a sejmi garniec roztropnie ze drwy. Sien. *(= odstaw).* Boga o to prosiła, aby ją a. z świata zjął, a. małżonka takiego zrządził, z którymby płód mieć mogła. Glicz. *(= zebrał, zabrał),* **Z. ś.** z kim **I.** × Z. ś. *schwycić ś., sczepić ś., zewrzeć ś., zetrzeć ś.:* Z łabędziem w walce zjął ś. orzeł morski. Pol. **2.** † Z. ś. *złączyć ś., zmieszać ś. cieleśnie:* Wnijdź do żony brata twego a zejm ś. z nią, abyś wzbudził potomka bratu swemu. Leop. (złącz ś. z nią. B. G.). Insze zwierzęta same z sobą ś. zymują, a wżdy im tego ludzie za grzech nie rachują. Otw. (gżą ś., parzą ś., grzeją ś. według upodobania. L.). Samcowie zejmowali ś. z samicami. Leop. **3.** † Z. ś. za kogo, o co = *ująć ś., upomnieć ś., wstawić ś.:* Mojżesz, zjąwszy ś. za pasterze, obronił dzieweczki. Leop. (wstał za niemi. Leop.). Krzyżacy księży dziesięciny dać nie chcieli, o co ś. zjęli biskupi polscy i zaklęli ich. Biel. M. *(= wdali ś. w to).*

[Zjądrzeć, eje, ał] p. **Zjędrnieć.** Łop.

[Zjądrzenie, a, blm.] czynność cz. **Zjądrzeć.**

Zjątrzenie, a I. blm., czynność cz. **Zjątrzyć. 2.** *miejsce w ciele zjątrzone, zajątrzenie, zaognienie, zapalenie, wrzód.* **3.** *stan tego, co ś. zajątrzyło.*

Zjątrzyć, y,ył p. **Zajątrzyć.**

[Zje] p. **Zeć.**

Zjechać, zjedzie, zjechał, † **Zjachać,** nied. **Zjeżdżać I.** *jadąc spuścić ś.; zsunąć ś., stoczyć ś.:* Potym zjeżdżała wolno z góry. P. Koch. Z góry zjeżdżać. Troc. Z. wozem, konno, saniami. Gdy już zjechali z tej góry, hamulec pękł. L. Z. po poręczy, na tyłku. Z. szybem do kopalni. **2.** *jadąc zjawić ś.; nadjechać:* Z. na grunt. Zjechał król z całym senatem na ten akt, gdzie i biskupi Z. nie zaniechali. Troc. Zjechali ś. na publiczną radę. Troc. Sąd zjechał na miejsce zbrodni. Zjechali, stają, a pierwszy z rycerzy krzyknie i w trąbkę mosiężną uderzy. Mick. Pan hrabia ma jutro sam Z. do dworu; podkomorzy już zjechał z żoną i z córkami. Mick. Panowie bardzo dworno zjeżdżali na zjazdy. Pol. **3.** *jadąc zboczyć, skręcić; wykroczyć; ustąpić, usunąć ś., z drogi jadąc:* Zjechał na stronę. Troc. Zjeżdżam z drogi, ustępuję drogi, prawdy, powinności, trybu. Kn. *(= mijam ś. z niemi).* Niektórzy podróżni czasem z prawej drogi dla wesołego miejsca na bok zjeżdżają. Kosz. Bezecne drogi wszędzie mię zatrzymywały, jak tylko z pocztowego traktu zjechałem. L. *(= jak tylko rozstałem ś. z nim).* Przen.: Rozmawiając, od suczki zjechali do nowej fryzowania mody. L. *(= zboczyli; zeszli na nową fryzowania modę).* **4.** *jadąc zemknąć, ujść, uciec, usunąć ś., ustąpić; odjechać:* Zjeżdżam skąd, uchodzę. Kn. Najemnik jego majętnostki pobrał sprzęt wszystek i rolne gospodarstwo i zjachał. Warg. (gm. *zwiał).* On chce z mego kraju zjachać potajemnie. Koch. J. Z. z pola, wrócić do domu. L. Dla pluty i zimna musiał z pola Z. Warg. Przen.: Już ostatnia godzina na zegarze docieka, nachylony wiek każe zjeżdżać z pola pielgrzymowania tego. Koch. W. **5.** kogo = *przyjechawszy nagle zastać, zdybać, najechać kogo:* Z. kogo na gorącym uczynku. Po zdradziecku nas zaszedł, nie przestrzegszy nas; niespodzianie przyjechać co za podejście, co za zdrada! od stworzenia świata żaden ojciec syna swego w podobnym nie zjechał razie. L. Walentego cesarza Gotowie, zjechawszy, zamordowali. Gil. **Z. ś. I.** *jadąc zetknąć ś., spotkać ś. w drodze, zawadzić o siebie jadąc:* Zjechał ś. z nim na drodze do Krakowa. Troc. Wozy ś. w cieśni zjechały. Troc. Zjeżdżam ś. z kim, zajeżdżam komu. Kn. Zajeżdżam komu, zjeżdżam ś. z nim w cieśni. Kn. **2.** *jadąc zebrać ś., zgromadzić ś., zejść ś.:* Zjechaliście ś. w imię Pańskie na opatrowanie niebezpieczności koronnych. Skar. Zjeżdżać ś., przybywać do zjazdu, jazdą zgromadzac ś., zbierać ś., schodzić ś. L. Kupcy ś. na jarmark zjadą, zjeżdżą. Troc. Zjeżdżają ś. stany na sejm w Warszawie, na zjazd. Troc. Zjechali ś. na publiczną radę. Troc. Zjechał ś. z przeciwną stroną na utarcie ugody. Troc. Goście już ś. zjeżdżają.

Zjechanie, a, blm., czynność cz. **Zjechać:** Miał z rządem uniwersytetu przykre zajście z powodu niezjechania na czas do Kowna. Chm.

Zjechanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjechać ś.**

[Zjeć] p. **Zeć.**

× **Zjednacz, a,** lm. e *ten, co zjednał, pojednał, pogodził.* L.

Zjednaczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zjednoczyć.**

Zjednaczanie, a, blm., czynność cz. **Zjednaczać.**

Zjednaczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjednaczać ś.**

Zjednaczka, i, lm. i forma ż. od **Zjednacz.** L.

Zjednać, a, ał, nied. **Zjednywać,** † **Zjednawać,** [**Jednywać**] **I.** *zgodzić, pojednać, pogodzić, uzgodnić.* Napom. Zjednał przeciwne umysły. Troc. *(= doprowadził do zgody, skłonił do zgody).* Czyście rozum z uczuciem zjednali? Kor. **2.** † Z., [Z.] *zgodzić, ugodzić, umówić, zamówić, nająć, wynająć;* Najemnym żołnierzom służbę wypowiedziano, że nazbyt drogo zjednani byli. Błaż. Z. sobie sługę, konia, mieszkanie. Troc. [Czyli to córka rodzona, czyli kucharka zjednana?]. **3.** † Z. pokój = *porozumieć ś., ułożyć ś. co do pokoju, ustalić go, zgodzić ś. nań, zawrzeć ugodę:* Pokój z Saracenami tak zjednali, aby dań cesarz dawał. Skar. Legatów posyłają, którzy między nami i onemi przyjaźń, miłość i pokój zjednają. Smotr. **4.** sobie kogo = *zyskać go sobie, pozyskać, skaptować, zwabić, ująć:* Prostotą a cierpliwością prędko wszystkich sobie zjednał. Skar. Abraham za swoją powolnością Mesjasza w dom swój sobie, zjednał. Skar. Z. sobie kogo pieniędzmi. L. *(= przekupić, kupić, przenająć).* **5.** co = *wyjednać, uzyskać, zyskać, wyrobić, zapewnić, zaskarbić*

zdobyć: Jaką, rozumiesz, zazdrość zjednałeś sobie? Kochan. *(=wywołałeś).* Jednając sobie u pospólstwa miłość. Górn. Stąd wieczną sławę zjednali sobie. Skar. Jako prosił i co zjednał, pewności żadnej niemasz. Skar. *(=wskórał).* Oto krew testamentu i przymierza z Bogiem, która gniew Boski ubłagała i przyjaźń Jego zjednała. Skar. Miłość wielką u żołnierstwa i dobre mniemanie u wszech ludzi o cnotach swoich wielkich sobieście onemi postępki swemi zjednali. Skar. I drugie to sobie dobrodziejstwo... jako wdzięczność łaski jego zjednamy. Skar. Zjednał nam łaskę u króla. Troc. Tedy mają sobie Z. pozwolenie. Psł. Człowiek, który tyle zjednał sobie szacunku. Śniad. Zjednał sobie cześć, uwielbienie i wdzięczność. Śniad. **6.** † Z. = *zwrócić, dirigere.* B. Sz. **Z. ś. I.** † Z. ś. *zgodzić ś., pojednać ś., pogodzić ś.* Rej. Skr. Grzech jest złagodzony, a zjednał ś. człowiek z Bogiem; niebo jest otworzone, a zjednał ś. człowiek z aniołem. Wuj. *(=zrównał ś.).* Jeden człowiek zabił swą żonę, przyniósł ukazanie swego rozgrzeszenia list i zjednał ś. z jej przyrodzonemi przyjaciółmi. Ort. A może-li takiemu mirołomcy odpuszczać, aby ś. z nim zjednał. Ort. Zjednałby ś. z nim, iżby w sądzie o onej rzeczy żadnej wzmianki nie było. Nisz. **2.** [Z. ś.]. *zgodzić ś., ugodzić ś., nająć ś., wynająć ś., umówić ś.:* Pachołek zjedna ś. na cały rok. Zjednał sie bydła paś.

Zjednanie, a, blm., czynność cz. **Zjednać:** Z., zrządzenie. Glos.

Zjednanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zjednać ś.**

† **Zjednawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zjednać.**

† **Zjednawanie, a,** blm., czynność cz. **Zjednawać.**

† **Zjednawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zjednawać ś.**

× **Zjednieć, eje, ał** p. **Zjednoczyć.**

× **Zjednienie, a,** blm., czynność cz. **Zjednieć.**

Zjednoczenie, a, blm., czynność cz. **Zjednoczyć:** Z. dzieci z różnych małżeństw = *zrównanie, równouprawnienie.* Gdy osoby, które z przeszłego małżeństwa żyjące jeszcze dzieci mają, z sobą ślub małżeństwa zawierają i ugodę czynią, którą dzieci różnego małżeństwa równie z sobą do dziedziczenia przypuszczonemi zostają, wtedy nastaje tak nazwane Z. dzieci. Cyw. Z. wojska ż wojskiem. Troc. Na sejmie lubelskim 1569 r. skończyła ś. gruntownie unja a. Z. W. Ks. Litewskiego z Koroną. Biel. M. Na tym synodzie unja, t. j. Z. Rusi w wierze z Rzymianami, zupełnie stanęło. Steb.

Zjednoczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjednoczyć ś.**

Zjednoczyciel, a, lm. **e** *ten, co zjednoczył a. zjednacza.*

× **Zjednoczycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zjednoczyciel.** L.

Zjednoczycielski przym. od **Zjednoczyciel:** Wielbiciele zjednoczycielskich zasług Bismarka.

Zjednoczyć, y,ył, nied. **Zjednaczać** *złączyć w jedno, zlać, zespolić, wcielić nawzajem:* Chrystus złącza nas i zjednacza z Sobą. Dambr. **Z. ś.,** × **Zjednieć** *złączyć ś., zlać ś. w jedno, zespolić ś., wcielić ś. nawzajem:* Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Sklep zjednoczonych szewców w Radomiu. Zjednoczeni stolarze warszawscy. Ten, co od dzieciństwa wzrósł w kraju tym uroczym i przyzwyczajeniem zjednał z nim. Słow.

Zjednolicenie, a, blm., czynność cz. **Zjednolicić.**

Zjednolicenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjednolicić ś.:** Trudno było powziąć przekonanie o szczerości przybyszów w chęci zjednolicenia ś. z nami. Rzew.

Zjednolicić, i, ił *zrobić jednolitym, zlać w jedno:* Nie życzyli sobie szlacheetwa, któreby ich zjednoliciło z obcym narodem Rzew. Mazurowie wszystkie prowincje kraju krwią swoją zlutowali, narodowość polską rozprzestrzenili, zjednolicili Rzpltę. Bart. **Z. ś.** *stać ś. jednolitym, zlać ś. w jedno:* Zjednoliciły ś. stosunki z moim przywiązaniem. Rzew. Zjednoliciły ś. dusze z sobą od samego dzieciństwa. Rzew.

Zjednostajniać, a, ał p. **Zjednostajnić.**

Zjednostajnianie, a, blm., czynność cz. **Zjednostajniać.**

Zjednostajnić, i, ił, nied. **Zjednostajniać** *zrobić jednostajnym, ujednostajnić, zrównać.*

Zjednostajnienie, a, blm., czynność cz. **Zjednostajnić.**

Zjednostkować, uje, ował *skupić w jednostkę, sprowadzić do jednostki, skoncentrować w jednostce:* Bóg niepełność ofiary ukarał słabością ducha nie zjednostkowanego w jednej i pewnej formie. Krasin.

Zjednostkowanie, a, blm., czynność cz. **Zjednostkować:** Ja tak zawsze nazywam każde Z. uczucia. Żm.

× **Zjednota, y,** lm. **y** *jedność, zjednoczenie, zespół.* St. wil.

[**Zjednować, uje, ował**] *namawiać, zjednywać:* Z. panienki lá chłopców.

[**Zjednowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zjednować.**

Zjednywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zjednać.**

Zjednywanie, a, blm., czynność cz. **Zjednywać.**

Zjednywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjednywać ś.**

Zjedzenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zjeść. 2.** [Z.] *jedzenie.*

Zjedź, i, blm. zb. **I.** *osoby, zwierzęta objadające kogo i dopominające ś. o pożywienie.* **2.** *inwentarz, gadzina.* **3. a. Zjednice** blp. *pszczoły, które na inne barcie mniej muszne napadają i miód rabują, wilki, łakotniki, snuż, pszczoły napastnicze.*

Zjełczały *który zjełczał:* Tłuszcz Z. Zjełczałą okrasą cuchnące jadło przełknął. Orzesz. Przen.: To z jakiegoś romansu Z. pomysł. Żer.

Zjełczeć, eje, ał *stać ś. jełkim, zgorzknieć:* Masło zjełczało. Słonina zjełczała.

[**Zjemle**] p. **Zdjąć.**

[**Zjenteresować się, uje ś., ował ś.**] *zdziwić ś., zdumieć ś.:* Una macocha zjenteresowała ś., ze to tak zrobione.

[**Zjenteresowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zjenteresować ś.**

Zjeść, zje, zjadł, † **Śnieść I.** *spotrzebować na jedzenie, spożyć, skonsumować:* Kapłani Baala sami zjadali ofiary przynoszone. Rej. Mówiła mi, daj syna twego, a zjemy go dziś, a syna mego zjewa (lpd.) jutro: a tak uwarzyłyśmy syna mego i zjadłaśwa (lpd.), i rzekłam k niej nazajutrz: dajże syna twego, że go zjewa (lpd.). Bud. (daj syna twego, żebyśmy go zjadły dzisiaj, a jutro zjemy syna mego, i uwarzyłyśmy syna mego i zjadłyśmy go; potym rzekłam jej: daj syna twego, abyśmy go zjadły. B. G.). Kiedy wiele w kuchni kucharzy, to oni samym próbowaniem potraw więcej zjedzą, jak na stół dadzą. L. Gdy kapłan hostją rozdziela, mówi: rozdrabia ś. i rozdziela ś. baranek, który zawsze ś. rozdrabia, a nie rozdziela, którego zawsze jedzą, a nigdy nie zjadają. Pim. Zjadło ś., spiło ś., *comesum, epotum.* Kn. Dobrze wam zgotowana

smakuje biesiada, dobrze ś. wino spija, dobrze mięso zjada. Dm. Gdzie go Z., tam go Z., byle nie doma. Rys. (patrzy, gdzie ś. z komina ku rzy. L.). Żenić ś. nie jest to Z. z masłem kawał chleba, i żebyś nie żałował, długo myślić trzeba. Zabł. Zjadłaby go kotka przez noc. Rys. (nie wiele tego, na jeden ząb. L.) Na obiad sam zjada ćwierć cielęciny. Wpadam do domu, zjadam obiad i uciekam. Przen.: Panna śmietanę zlizała, a młodzieniec sadło zjadł. Sak. (oboje nic nie winni. L.). Pies podtula pod ś. ogon, czując to na ś., że komu sadło zjadł. Rej. (= *że zawinił, że przeskrobał, że zgrzeszył*). Przen.: Cożeś to zjadł, bracie, że wszyscy instygują na cię. Pot. (= *zbroił*). Nie zjem ci go. Kn. (= *nie wezmę ci, nie zginie ci*). Pokaż, co masz w ręku, nie bój ś., przecież ci nie zjem. Usta roztworzył, jakby chciał Z. całą izbę. (= *połknąć, pochłonąć*). Zjadł go = *podobny do niego*. Dudz. (= *jak wykapan, jak z oka wzięty, jakby z niego skórę zdjął*). Podobni sobie, jeden drugiego zjadł. Kn. Zjedliby go od kochania. Pot. Zjem cię żywo. Lubom. (= *zacałuję na śmierć*). Prawie go już nie zjada obiema oczyma. Jabł (= *nie pożera*). Chciał mię Z. wzrokiem. Jabł. Zjadłby krzyż za nim = jedeu drugiego broni. Kn. (dałby ś. za niego ukrzyżować. L.). Na to ś. urodził, aby był zjedzonym od szlachty z samej miłości. Kaczk. Poczęli zaraz z przerażonym Bazylewiczem zjadać ś. na surowo od pierwszego wieczora. Krasz. Wiem, że ś. ona zje ze złości. Krasz. Zjesz djabła, zjesz licha, [zjesz dziuga], jeśli tego dokażesz (= żeby nie wiem co, *nie dokażesz tego*). Zjadłeś djabła z taką robotą! (= *niech cię licho i t. p.*). Zjedzże sto katów. L. (= *niech cię kaci wezmą*). Zjesz sto djabłów, djable, rzekł... Oss. Zjedzże djabła, tamten zapewne wziął moję suknią. L. (= *tam do djabła! do licha! do kaduka!*). A to cię jakieś złe przyniosło tu do nas, bodajbyś miljon zjadł! L. Za ten rozkaz, myśliłem sobie, jak pan wstanie, życzy mu, niech zje kopę djabłów na śniadanie, drugie tyle na obiad, czworo na wieczerzę! Zabł. Stój, głupcze, ledwo ś. nie wygadałem, ale zjecie mi djabła. L (= *oszukacie ś., zawiedziecie ś. potężnie*). **2.** † Z. = *ujeść, ugryźć, ukąsić:* Alić szpetna jaszczorka za trzewik mu wpadła, zwierciawszy ś., uciekła, a nic go nie zjadła. Rej. **3.** przen., żart. *opuścić, połknąć, zapomnieć:* Z. literę, pisząc. Z. głoskę, mówiąc. Zjadłeś = zabaczyłeś. Kn. **4.** przen. *jedząc zniszczyć, zubożyć; objeść, przyprawić o bankructwo:* Tu go konie zjedzą, że siano drogie. L. Konie go zjadły. Kn. **5.** przen. *przejeść, strawić, zużyć, przepuścić, zmarnować, spotrzebować, wyekspensować:* Ów swej intraty za rok i dalej nie zje, a twej za kilka miesięcy nie stanie. Falib. **6.** przen *pochłonąć, zabrać:* Trzysta złotych, cóż u djabła, co to ta apteka zjadła. L. (= *kosztowała, co to poszło na nią*). Długi zjadają ledwo nie wszystkie dochody. Karty, kieliszek, kobiety go zjadły (= *zniszczyły, zubożyły, zrujnowały, zmarnowały*). Zje cię i z nogami; przyjdzieć żebrać. Kn. **7.** przen.: † Z. = *pożyć, pokonać, przezwyciężyć, zabić, zgubić:* Ten temu pan, kto kogo zje. Rys. Zjadłeś mię, zabiłeś mię, zgubiłeś mię. Kn. Przen: Z. kogo w rozmowie = *zbić go z pantałyku, zbić jego zdanie*. **8.** rub.: Z. śledzia = *stłuc ś., zbić ś.:* Szklanka, wazka zjadła śledzia. **9.** *zeżreć, zgryźć, strawić, zniszczyć, stoczyć, wyjeść:* Rdza zjadła żelazo, miedź, srebro. L. Żelazo rdzą ś zjada skazitelną, mól wniwecz siecze księgę nieczytelną. L. Każdego ziemia Z. musi, jak ryba robaka. Orzesz. Choroba go zjadła. **10.** myśl.: Z. strzał = *otrzymać śmiertelny postrzał, połknąć kulkę:* Obliczono wkońcu, ile zjadł strzałów, póki go ostatni na miejscu nie położył. Karw.

Zjezuicać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zjezuicić.**

Zjezuicanie, a, blm., czynność cz. **Zjezuicać.**

Zjezuicanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjezuicać ś.**

Zjezuicenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zjezuicić. 2.** czynność cz. **Zjeznicieć.**

Zjezuicenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjezuicić ś.**

Zjezuicić, i, ił, nied. **Zjezuicać** *zrobić Jezuitą, zrobić jezuickim, przejąć zasadami jezuickiemi:* Batory chciał kraj Z. **Z. ś.** p. **Zjezuicieć.**

Zjezuicieć, eje, ał *stać ś. Jezuitą, przejąć ś. zasadami jezuickiemi.*

Zjeździć, i, ił, nied. **Zjeżdżać 1.** *zużyć, zniszczyć jeżdżeniem, zajeździć:* Z. konie. pojazd. **2.** Z. kraj i t. p. = *jeżdżąc zwiedzić; objechać we wszystkich kierunkach:* I najmniejsze miasteczko u Gaskonów zjeździł. P. Koch. Przyszli, aby wyśpiegowali i wypatrzyli i zjeździli ziemię twoję. Leop. Kraje zjeżdżone. Troc. **3.** posp.: Z. trzewiki = *ściąć, zedrzeć, z jednego boku więcej, niż z drugiego.* **4.** przen.: Z. kogo = *złajać; zmyć mu głowę; zbuzować, zgromić, zbeształ, zhasać, skrzyczeć, zwymyślać:* Zjeździł go jak burą sukę. Prz. Z. kogo w pismach = *skrytykować, zrąbać, schlastać, zerżnąć.* **Z. ś. 1.** *zmordować ś., zmęczyć ś., sfatygować ś. jazdą* (szczeg. końmi). **2.** *zniszczyć ś., zmarnieć, zużyć ś. jeżdżeniem:* Był konik, ale ś. zjeździł. **3.** (o trzewikach) *ściąć ś., zedrzeć ś. z jednego boku więcej, niż z drugiego.* **4.** gm. *zniszczyć ś. wskutek nadużycia rozkoszy cielesnych, schuchrać ś., zdeboszować ś.*

† **Zjeźdź, i,** blm. *zjadki? niedojadki?* Księża szlachcie kóp rozmiatać nie mieli, oprócz żeby im Z. jaką abo zgniłki na dziesięcinę zostawiono. Biel. M.

Zjeżać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zjeżyć.**

Zjeżanie, a, blm., czynność cz. **Zjeżać.**

Zjeżanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjeżać ś.**

Zjeżdżać, a, ał 1. i **Z. ś.** p **Zjechać. 2.** p. **Zjeździć.**

Zjeżdżalnia, i, lm. **e** gór. *wogóle przyrząd do spuszczania ś. do kopalń i wyjazdu z tychże, machiną poruszany.* Łab.

Zjeżdżanie, a, blm., czynność cz. **Zjeżdżać:** Z. do szybu kopalnianego.

Zjeżdżanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjeżdżać ś.**

Zjeżdżenie, a, blm., czynność cz. **Zjeździć.**

Zjeżdżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjeździć ś.**

Zjeżenie, a, blm., czynność cz. **Zjeżyć.**

Zjeżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjeżyć ś.**

Zjeżyć, y,ył, nied. **Zjeżać** *wzjeżyć, najeżyć, postawić, nastroszyć, spiętrzyć, podnieść:* Ptak zjeżył skrzydła. W tym suka zjeżyła grzbiet. Tet. Na owo straszne, zjeżone mogiłami i zbroczone krwią pogranicze, więc na Podole, na Ukrainę i Ruś Czerwoną, napływały coraz nowe fale polskich osadników. Sienk. Przen.: Tego trzeba, ażeby ta sprawa, lubo działami zjeżona pozornie, weszła na drogę obustronnego porozumienia. Kaczk. (= *groźna, straszącą*). **Z. ś.** *wzjeżyć ś., najeżyć ś., nastroszyć ś., powstać, stanąć, podnieść ś.:* Czy ś. najmniej na drzewie zjeżyły powichrzone listki, tak ś. dusza zlęknie,

aż od bojaźni na ziemię przyklęknie. L. (= *zwichrzyły ś.*). Fosy i majdany aż do szańców zjeżyły ś. mogiłami. Sienk. Włosy zjeżone od strachu.

Zjęcie, a, blm. I. czynność cz. **Zjąć**: Z. = połączenie, skojarzenie. Ciek. Z. małżeństwa między dwoma rodzicami. Wys. Po zjęciu z tego świata niemasz czasu dobrzeczynienia. Zigr. (= *po zejściu ze świata, zgonie, śmierci*). 2. p. **Zjęcie ś.**

Zjęcie się, a ś., blm., niek. **Zjęcie** czynność cz. **Zjąć ś.**: Stało ś. tedy, że w onym zagrzaniu, które bywa przy zjęciu, patrzyły owce na one pstre pręty i rodziły potym pstre jagnięta. Leop. (poczynały owce, patrząc na one pręty, gdy przypuszczanie bywało. B. G.).

Zjędrnić, i, ił, [**Zjędrznić**] *uczynić jędrnym.*

Zjędrnieć, eje, ał, [**Zjędrznieć, Zjądrzeć**] *stać ś. jędrnym, okrzepnąć*: Biel z czasem zjędrnieje, zmocnieje. Świt. [Ziarno zjędrzniało]. Nie dając Z. duchowi pogaństwa.

Zjędrnienie, a, blm. I. czynność cz. **Zjędrnić.** 2. czynność cz. **Zjędrnieć.**

[**Zjędrznić, i, ił**] p. **Zjędrnić.**

[**Zjędrznieć, eje, ał**] p. **Zjędrnieć.**

[**Zjędrznienie, a,** blm.] I. czynność cz. **Zjędrznić.** 2. czynność cz. **Zjędrznieć.**

[**Zjęnł**] p. **Zdjąć.**

× **Zjętka, i,** lm. **i** *sprzążka.*

[**Zjęzykować, uje, ował**] *wygadać, wypowiedzieć*: Czego nie zjęzykowali: że pan stary, że dziad stary. Wysp.

[**Zjęzykowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zjęzykować.**

[**Zjuchcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zjuchcić.**

[**Zjuchcić, i, ił**] zł. *skraść pocichu, ściągnąć, zwędzić.* Estr.

Zjuczenie, a, blm., czynność cz. **Zjuczyć.**

Zjuczyć, y,ył *zdjąć juki, rozebrać z juków.*

Zjudzenie, a, blm., czynność cz. **Zjudzić.**

Zjudzić, i, ił, I. [Z.] *zmanić, złudzić, oszukać.* 2. *znudzić, zmęczyć, zmordować, zdręczyć.* Sł. wil.

Zjunaczenie, a, blm., czynność cz. **Zjunaczyć.**

Zjunaczyć, y,ył *zrobić junakiem, przerobić na junaka*: Dla męża (Twardowskiego), którego wieszcz (Mick.) zbaszył, zjunaczył. Oliz.

Zjurgieltować, uje, ował *zjednać, kupić, skaptować, ująć przyznaniem jurgieltu*: Nie zjurgieltował ani jednego zelanta. Reym.

Zjurgieltowanie, a, blm., czynność cz. **Zjurgieltować.**

Zjurzenie, a, blm., czynność cz. **Zjurzyć.**

Zjurzyć, y,ył *rozjurzyć, roznamiętnić, rozbestwić, rozpalić lubieżnie*: Patrzył na bezwstydne nagości, pożerane zjurzonemi oczami. Reym.

Zjuszenie, a, blm., czynność cz. **Zjuszyć.**

Zjuszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zjuszyć ś.**

Zjuszyć, y,ył *zlać, zwalać juchą, zajuszyć, pojuszyć, ujuszyć, zbroczyć, sposoczyć, skrwawić, pokrwawić*: Stłukę, skaleczę, zbiję, skrwawię, zjuszę, zabiję. kto ś. porwie: wara! wara! Zabł. Wypytywał, czy nie ranny, twarz jego zjuszona musiała tę obawę zrodzić. Budz. Zjuszony pysk. Jord. Z. z., *zwalać ś. juchą, zajuszyć* (i t. d., p. wyż.) *ś.*

† **Zjutra** przys. *nazajutrz*: Przed Wielkanocą, kiedy u nas bywają największe utrapienia i posty, oni skoro Z., używają a mięsem i winem żyły swe rozciągając, chychocą ś. Wuj.

Zk — p. **Sk —.**

[**Zkądka**] *skąd.*

[**Zkiepśnieć, eje, ał**] I. p. **Skiepśnieć.** 2. *zachorować.*

[**Zkiepśnienie, a,** blm.] czynność cz. **Zkiepśnieć.**

[**Z końca**] I. *z początku, zrazu*: Z końca me howali, zyciek mioł dobre; nie wybyło dwa roki, odmieniło ś., wygnali me. Tet. 2. *z końca lub z początku.*

[**Zkrocza**] *stępa*: Te koniki zawsze Z. chodzą.

[**Z krzywa**] *krzywo.*

[**Z kumosi**] *ze znajomości.*

[**Zlabać się, a ś., ał ś.**] *opić ś.*

[**Zlabanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zlabać ś.**

× **Złaborować się, uje ś., ował ś.** *spracować ś., strudzić ś.*: Odpoczywać chcesz? Cóżeś ś. to tak złaborował? Krasz.

× **Złaborowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Złaborować ś.**

† **Zlabować, uje, ował** *dogodzić sobie, pozwolić sobie, użyć rozkoszy.* Sł. wil.

† **Zlabowanie, a,** blm., czynność cz. **Zlabować.**

Zlachcenie, a, blm. I. czynność cz. **Zlachcić.** 2. czynność cz. **Zlachcieć.** 3. p. **Zlachcenie ś.**

Zlachcenie się, a ś., blm., niek. **Zlachcenie** czynność cz. **Zlachcić ś.**: Wychodzili z tej zasady, że dostatek zrodzi potrzebę oświaty, a co za tym idzie, zlachcenie. Rol.

Zlachcianka, i, lm. **i** *ta, co ś. zlachciła*: Gmin kmiecy, zniecierpliwiony, licząc na króla powstrzymywacza, oburzył ś., upomniał ś. o zlachcianki i o świeże ujmy. Lel.

Zlachcić, i, ił, Zlaszyć *zrobić Lachem, spolszczyć.* **Z. ś., Zlachcieć, Zlaszeć** *zmienić ś. w Lacha, spolaczyć ś.*: Szlachta taka mieszkała na Litwie i na Rusi, a choć ś. lachciła na potęgę, ale w epoce naszego opowiadania nie zlachciła ś. jeszcze zupełnie. Rol. Dostatek zrodzi potrzebę oświaty, a co za tym idzie, zlachcenie, jak ś. zlachciła przed wiekiem szlachta ruska. Rol. Linja ta najwcześniej zlachciała. Rol. W otoczeniu wiernego hajduka i zlaszonego potomka Czeremisów stawił ś. pod rodzinną strzechą. Rol. Gdyby wskok tym nowościom nie zabieżeli, prędkoby Rusini zlaszeli. Tw.

Zlachcieć, eje, ał p. **Zlachcić.**

Zlać, zleje, zlał, † **Zlić** I. *laniem zrzucić, scedzić; ulać z wierzchu, stoczyć, spuścić płyn*: Z. = ulać. B. Sz. Zlewam z wierzchu, defundo. Kn. Zlej trochę z wierzchu. Troc. Z. ostrożnie kawę, gdy ś. ustoi. Z. śmietankę z mleka, pozłotę z rosołu (= *zebrać ulaniem*). Zlewam w beczkę wino, piwo. Kn. (= *przelewam*). Przen.: *spuścić z góry, zesłać*: Słońce zlewa światło. Sienk. Bóg zlał na niego łaski, błogosławieństwo. Opatrzność na nią była zlała, co tylko szczęście tworzy. Wirt. Księżyc zlewał strumienie światła na łąki. Przybysz. Przen.: Z co na kogo = *przelać, zdać, przenieść, scedować nań, przekazać mu*: Z. na kogo swoje prawa, władzę. Te uczucia zlał z matki na córkę. Zlewam dobra na kogo. Troc. Przodkowie to na dom nasz zlali prawo. Troc. 2. *lejąc zmoczyć co do nitki, polać, oblać, zalać*: Jakby mię kto zlał ukropem. Skrzet. Na pikniku zleją i poszturchają. Wyb. Wybiegł w rozpaczy, łzami zlany. Wyb. (= *zalany*). Punickie trzy wojny krwią zlite. Stryjk. Z. ulicę przed zamiataniem. W łaźni zlewają rozpalone kamienie dla wydobycia pary. Te pieniądze opowiadają o smutnej doli, o czole zlanym strumieniami potu. Orzesz. Przen., rub.: Z. kogo = *skropić, zbić, złoić, obłożyć kijem, batem, sprać*: Z. kogo batem, kijem. 3. *lejąc zebrać, złączyć, zmieszać*: Zlewam co pospołu, *confundo*. Kn. Z. kruszce = *stopić w jedno, dla otrzymania stopu, aljażu, spławić*: Zlał piwo z miodem Troc. Zlewam kruszce, spuszczam, topię co. Kn. Zlewał Klemens wszyst-

kie świętych kościołów klejnoty, aby stąd pieniądze bito dla żołnierza. Zigr. Przen.: *złączyć, zmieszać, zespolić, zjednoczyć:* Z. z sobą pojęcia, dźwięki, kapitały. I mnie wicher zapędził, z tobą zlałem skrzydła. Mick. **Z. ś. l.** *lejąc ś. spaść; spłynąć. ściec:* Woda zlała ś przez otwór do wnętrza. W ogród nasz zmierzch ś. zlewa. Sf. Przen.: Z. ś. na kogo = *spłynąć, spaść, przejść, zwalić ś., posypać ś.*; nied. *dotyczyć kogo, ściągać ś., odnosić ś. do niego:* Kto złość każe komu, to ś. zlewa na niego. Bardz. (= *zwraca ś., obraca ś. nań, skrupia ś. na nim*). Pożytki z reprezentacji teatralnych na słuchaczów zlewają ś. nieskończone. L. (= *wynikają, wypływają dla nich*). Ta pogróżka na mnie ś. zlewa. Troc. Dowiedziałem ś. od szpiegów, że ś. ta dzicz tu ze wszech stron zlała. Krasz. (= *zwaliła ś.*). Zlały ś. nań łaski. **2.** *polać ś., schlapać ś., pochlapać ś., oblać ś., zmoczyć ś.:* Z. ś., pijąc wodę, jedząc obiad. Łzami z pod serca trzykroć ś. zleje. Syrok. Głowa ś. dziecięciu zlała = strupy mu ś. na głowie zlały. L. **3.** *rozlawszy ś; złączyć ś.; spłynąć ś.:* Ospa ś. zlała. Perz. Dnia po wysuciu czwartego około krost dobrzo wyniesionych, nie zlewających ś., ukazują ś. kręgi czerwone. Krup. Tu obie rzeki zlewają ś. (= *schodzą ś. w jedno*). **4.** *zeszczać ś. pod siebie.* **5.** [Z. ś.] = *źle odpowiedzieć lekcję, zblamować ś., ściąć ś.* **6.** patol.: Ospa zlewają ca ś. (variola confluens) = *ciężka postać ospy, w której gęsto rozsiane krosty zlewają ś. i tworzą razem wrzody.*

Zlagować, uje, ował, gm. *zbić, ściągnąć, zdzielić, złożyć lagą = lachą = laską (potężną) = kijem.*

Zlagowanie, a, blm., czynność cz. **Zlagować.**

Zlagrować, uje, ował kam. *zgładzić płaszczyznę kamienia.*

Zlagrowanie, a, blm., czynność cz. **Zlagrować.**

× **Zlakierować, uje, ował** *wylakierować, polakierować.* L.

× **Zlakierowanie, a,** blm., czynność cz. **Zlakierować.**

Zlaksować się, uje ś., ował ś. *wypróżnić ś. laksując.*

Zlaksowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlaksować ś.**

× **Zlamować, uje, ował** *skończyć lamowanie, zalamować.*

× **Zlamowanie, a,** blm., czynność cz. **Zlamować.**

Zlanie, a, blm., † **Zlicie** czynność cz. **Zlać.**

Zlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlać ś.**

Zlany, † **Zlity** im. od **Zlać.**

Zlaskować, uje, ował *powydrążać żłobkowato na powierzchni, pokarbować.*

Zlaskowanie, a, blm., czynność cz. **Zlaskować.**

Zlasować, uje, ował wapno = *zmieszać wapno niegaszone z wodą.* **Z. ś.** *zmienić ś. przez lasowanie ś. swej wapiennej zawartości przy zetknięciu ś. jej z wilgocią atmosferyczną:* Gips zlasował ś. Marmur zlasował ś. i popękał pod wpływem deszczów. Jun.

Zlasowanie, a, blm., czynność cz. **Zlasować.**

Zlasowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlasować ś.**

Zlaszeć, eje, ał p. **Zlachcić.**

Zlaszenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zlaszeć. 2.** czynność cz. **Zlaszyć.**

Zlaszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlaszyć ś.**

Zlaszyć, y, ył i **Z. ś.** p. **Zlachcić.**

I. Zlatać, a, ał I. co = *lotem przebiec w różnych kierunkach, latając zwiedzić; oblecieć, obiec, przebiec:* Całą wieś zlatałem, nigdzie go znaleźć nie mogę. L. **Z. ś.** *zmordować ś., zmachać ś. lataniem, zbiegać ś., nalatać ś*

2. Zlatać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zlecieć.**

Zlatanie a, blm., czynność cz. **I** i **2 Zlatać.**

Zlatanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlatać ś.**

Zlatany, [Zlecony] *który ś. zlatał, zleciał, zmordowany, zziajany leceniem.*

[Zlatki]?: Kupiłem jałowicę i dałem ją Marynie na Z.; odda mi krowę z drugim cielęciem. Sew.

[Zlatować, uje, ował i **Z. ś.]** p. **Zlecieć.**

[Zlatować się, uje ś., ował ś.] (o ziemi) *pokruszyć ś. wskutek gorąca letniego.*

[Zlatowanie, a, blm.] czynność cz. **Zlatować.**

[Zlatowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zlatować ś.**

Zlatynizować, uje, ował, × **Złacinić, Złacinnić, Złacińszczyć I.** co = *zrobić łacińskim, nadać czemu formę łacińską:* Z. imie. Nazwisko to zniemczone i złacinione. Nar. **2.** *zmienić na obrządek łaciński, katolicki:* Wilno, poczęści zrusiałe, poczęści zlatynizowane przez Gasztołdów, nie mogło mieć pociągu do poganina Kiejstuta. Stadn. Starali ś. oni spolszczyć i Z. tamtejszy lud ruski zapomocą szkół. Tretj. **Z. ś. I.** *zmienić ś. na łaciński, przybrać formę łacińską* **2.** *przejść na obrządek łaciński, stać ś. katolikiem:* Szlachta miejscowego pochodzenia zlatynizowała ś. Jun.

Zlatynizowanie, a, blm., czynność cz. **Zlatynizować.**

Zlatynizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlatynizować ś.**

Zlatywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zlecieć.**

Zlatywanie, a, blm., czynność cz. **Zlatywać.**

Zlatywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlatywać ś.**

× **Zląc, zlęże, zląg** p. **Zlęgnąć.**

× **Zląc się, zlęknie ś., zląkł ś.** p. **Zlęknąć ś.**

[Zlątrasić się, I ś., II ś., Zlątrasować ś.] *rozprózniaczyć ś.*

[Zlątrasować się, uje ś, ował ś.] p. **Zlątrasić ś.**

[Zlątrasowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zlątrasować ś.**

[Zlątraszenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zlątrasić ś.**

Zlec, zlegnie, zległ p. **Zlegnąć.**

Zlecać, a, ał p. **Zlecić.**

Zlecanie, a, blm, czynność cz. **Zlecać.**

I. Zlecenie, a I. blm., czynność cz. **Zlecić. 2.** lm. **a a)** *to, co zlecono, interes zlecony, porucenie, mandat, polecenie, komis:* Dopełniam tylko zleceń tego, który mię posyła. Mam do pana Z. Dobrze mi ś. sprawiła w tym zleceniu. Na Z. pana N. bank wypłaci... Kantor zleceń. (= *komisowy*). Wacpan jesteś ten felczer, z którym z mego zlecenia mówiono o pewnym chorym. Boh. Lizeta ma rozum i bardzo mi ś. dobrze sprawiła w tym zleceniu. L. Wy tyle tysięcy obywatelów rzymskich, za jednym zleceniem i jednego czasu zabitych, jakim umysłem znieść powinniście? W prywatnych i najmniejszej nawet wagi rzeczach o samo zaniedbanie zlecenia, jako o występek godny niesławy, do sądu zapozywają. Siem. J. Osobne było u Rzymian prawo zlecenia, którym równa złodziejstwu kara wymierzona była na tych, którzy w powierzonym sobie interesie źle ś. sprawili, a. przez zdradę, a. przez niedbalstwo. Siem. J. Na straży zostający mieli w zleceniu nie wdawać ś. w utarczkę. Alber.

(= rozkazem, skinieniem). b) †Z. *zalecenie, podanie kogo na urząd i t. p., rekomendacja, protekcja.*

2. Zlecenie, a, blm., czynność cz. **Zlecić.**

× **Zlecenie, a,** blm., p. **Zletnienie.**

Zlecenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlecić ś.**

× **Zlechicki** *szlachecki:* Posiadłości zlechickie były wielkie lub drobne, podzielne, mogące ulec zmianom. Lel.

× **Zlechictwo, a,** blm. *szlachectwo:* W 1042 r. Kazimierz wynosi do zlechictwa prostego wojaka Grzegorza. Bobrow.

× **Zlechita, y,** lm. **ci** *szlachcic:* Znamieniem zlechitów było posiadanie ziemi z pierwszej ręki. Lel.

Zleciciel, a, lm. **e l.** *ten, co zleca a. zlecił.* **2.** kup. *osoba powierzająca wykonanie jakiego interesu na jej rachunek meklerowi, czyli ajentowi wymiany.*

Zlecić, i, il, nied. **Zlecać,** †**Zlecywać l.** co komu = *polecić, poruczyć, powierzyć; zdać na kogo:* Oracz pola Bogu zleca. Kochan. Tobie Bóg państwo zlecił, a nam kościelnych rzeczy powierzył. Skar. Wam je Pan Bóg zlecił, wam majętności i zdrowia ich poruczył. Skar. Zleciwszy Marcie, siostrze swej, wszystko domowe gospodarstwo, sama ś. na bogomyślność udała. Skar. Co sam sprawić możesz, drugiemu nie zlecaj. Kn. Poruczam co komu, polecam, zlecam, *committo, credo.* Kn. Zlecając człowiekowi moc a panowanie nad zwierzęty, ptaki i inszemi bestjami, Bóg go panem ziemi ogłosił. Glicz. Zlecił mi tę sprawę. Troc. Zlecił mi to testamentem. Troc. Zlecono mi oddanie tego listu. Mam na nich oko, żeby dobrze wypełnili, co im zlecono. Kras. Niełatwo było rozróżnić, czy zlecone tak wcześnie funkcje miały znaczenie obowiązków, czy też raczej zaszczytów. Szaj. Darują i wiecznie jemu zlecają ojczyznę swą Sułkowską ze wszystką rolą. Gac. **2.** †Z. kogo na urząd i t. p. = *zalecić, polecić, przedstawić, zarekomendować, forytować.*

× **Zlecić, i, il** p. **Zletnić.**

Zlecieć, i, ał, [**Ślecieć**], nied. **Zlatać, Zlatywać,** [**Zlatować**] **l.** *lecąc spuścić ś., spaść; sfrunąć:* Ptak z drzewa na zagon zleciał. Troc. Zlatał, zlatywał ptak, jakom go postrzelił. Troc. **2.** *spaść, zwalić ś. na dół, runąć, zsunąć ś., rymnąć:* Czy ci ś. szczęśliwości aniołów zachciewa? zachcieli być bogami i z nieba zlecieli. Przyb. Powodzenie jeszcze wyżej go podniosło, aby tam koniecznie stanął, skądby pewniej na złamaną zleciał. Pilch. Z drzewa zleciawszy, nogi połamał. L. Nie zleciałżeś waćpan raz z trzeciego piętra, pnąc ś. po drabinie do jakiejś demozelki? L. Wszystko (ubranie) z niego zlata (= *oblata, opada, jest na niego za obszerne, zeszczuplał a. drze ś. na nim).* Z sosny jej ś. zleciało? Sienk. [Wszystka woda zleciała] (= *ściekła, spłynęła).* **3.** *zejść szybko, minąć, zbiec, przelecieć, przejść:* Tam parę godzin zlatywało jej jak jedna rozkoszna minuta. Orzesz. **4.** *zjawić ś. w lot, przybyć niespodzianie, nadlecieć, wlecieć, wpaść:* Zleci on tu jak piorun. **5.** co=*oblecieć, przebiec w różnych kierunkach, zlatać wzdłuż i wszerz:* [Dziurawa płachta całe pole śleci] (= *brona).* Zleciałem cały targ i nigdzie nie znalazłem tego, czego potrzebuję. **Z. ś. l.** *zebrać ś. w lot, zbiec ś., zgromadzić ś. lecąc; nazlatać ś., pozlatać ś.:* Orłowie ś. tam zlatują, gdzie ścierw jaki poczuwają. Kn. Umizg, uśmiech, miłe z nim obcowanie, to ich przynęca i to jest dla nich, jak dla much, słodycz, na którą ś. zlatują. L. Wrony ś. zleciały. Troc. Zlecieli ś. na tę nowinę, na tę trwogę. Troc. Zlecieli ś., jak kruki do padła. Prz. Chmury kruków i sępów zlatywały ś. na ścierwo. Oss. Zleciały ś. do słowika ptaki. Kras. Sępy na ścierwo kupami ś. zlatują. Jund. **2.** *zmęczyć ś. lataniem:* Jakżem ś. zbiegała, zleciała, ledwo tchnę. L. Zleciałem ś. napróżno (lecąc) kawał drogi.

[**Zlecony**] p. **Zlatany.**

†**Zlecywać, a, ał** p. **Zlecić.**

†**Zlecywanie,** blm., czynność cz. **Zlecywać.**

× **Zleczać, a, ał** p. **Uleczyć.**

× **Zleczanie, a,** blm., czynność cz. **Zleczać.**

× **Zleczenie, a,** blm., czynność cz. **Zleczyć:** Łacna choroba ku zleczeniu. Troc.

†**Zleczny** *leczniczy, leczący, kuracyjny:* Trunek Z.

Zleczyć, y, ył l. p. **Uleczyć:** Zleczony, wyleczony. Wen. **2.** *uzdrowić:* Zleczyłem te wody, nie będzie więcej stamtąd śmierci ani niezdrowia. Rud. Przen.: Któż cię zleczy, Jeruzalem, Jeruzalem? Wuj.

†**Zleczysty** *możliwy do zleczenia, uleczalny:* Choroba poznana zleczysta. Kn.

[**Z ledwością**] *ledwie, nieledwie, zaledwie.*

[**Zleg, u,** lm. **i**]: W nowo budującym ś. domu słupy drzwi i okien nie dochodzą u góry, bo jak ś. płazy zlegną, to mogłyby ś. zatrzymując na słupach pokrzywić na węgłach domu; cieśla te otwory, obliczone na późniejsze zlegnięcie ś. ścian domu, nazywa zlegami.

1. × **Zlegać, a, ał** p. **Zelgnąć.**

2. × **Zlegać, a, ał** p. **Zlegnąć.**

1. × **Zleganie, a,** blm., czynność **l. Zlegać.**

2. × **Zleganie, a,** blm., czynność cz. **2. Zlegać.**

× **Zleganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zlegać ś.**

Zlegalizować, uje, ował *zmienić na legalny, zalegalizować, zatwierdzić legalnie:* Z. testament.

Zlegalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zlegalizować.**

Zległy *który zległ:* Rola tęgo zległa a chwastem zarosła czworego potrzebuje orania. Trzyc. (= *zbita, zsiadła, skleśla wskutek leżenia, uleżała).* Gdzie ziemia jest piaszczysta a nie zległa, ale sypka, niepodobna, aby ś. tam wilgotność mogła zastanowić. Trzyc. Blanki świeżo wywiedzione i jeszcze najmniej nie zległe długo szturmowi wydzierżeć nie mogły. Błaż. Towar Z. (= *zleżały, zależały = zepsuty od leżenia).* Zległa niewiasta = *położnica.*

Zlegnąć, nie, nął, × **Zlęgnąć,** † **Ślęgnąć,** [**Ślęgnąć**], × **Zląc, Zlec,** nied. × **Zlegać,** × **Zlęgać l.** *zostać złożonym, położyć ś. na dłuższe leżenie:* Niewiasta wległa, porodziła, powiła. Dudz. (= *leży w połogu).* Gdy ś. dowiedział, że jednego przyjaciela żona była zległa, szedł wnet do niego nawiedzać a winszować sześciniedziałce z tego, co jej Pan Bóg dał. Glicz. Przen.: Zda-ć ś. za pociechę całą noc pić, skakać, ale przewróciwszy kartę na wspak, gdy ta pociecha złęże, pewnie smętek urodzi, bo za one skoki bolą nas więc boki. Rej. **2.** × Z. co = *zrodzić, urodzić, powić:* Jeśli ta góra wielką śmieszną myszkę zlegnie. Tremb. × **Z. ś. l.** Zlegać ś. = *kłaść ś., pokładać ś.:* Od śmiechu ś. zlegać a. trząść. L. Przen.: Zlegać ś. = *rozlegać ś.:* Zlegają ś. z tego głosu lasy i góry. Koch. J. **2.** *uleżeć ś., ulec ś., sklęsnąć, stęchnąć, zbić ś. w kupę skutkiem spokojnego leżenia:* Zlega ś. co, ulega ś. co.

Zlegnienie, a, blm., p. **Zlegnięcie.**

Zlegnienie się, a ś., blm., p. **Zlegnięcie ś.**

Zlegnięcie, a, blm., **Zlegnienie** czynność cz. **Zlegnąć.**

Zlegnięcie się, a ś., blm., Zlegnienie ś. czyn. **Zlegnąć ś.**

Zlegutka przys. *zlekka, lekko, delikatnie.*

[Zlegutka, i, lm. **i]** *kobieta mająca zlec.*

Zlekceważenie, a, blm., czynność cz. **Zlekceważyć:** Takie Z. rady poważnej było nad ich spodziewanie. Kaczk.

Zlekceważyć, y, ył kogo, co = *potraktować lekceważąco, okazać lekceważenie, zbagatelizować:* Opuszczonemu sierocie zlekceważyłeś ojca. Kaczk.

[Zleknieć, eje, ał] *stać ś. lżejszym, stracić na wadze.*

[Zleknienie, a, blm.] czynność cz. **Zleknieć.**

† **Zlekować, uje, ował** p. **Uleczyć.**

† **Zlekowanie, a,** blm., czynność cz. **Zlekować.**

Zlekczeć, eje, ał, † **Zelżeć** *stać ś. lżejszym, stracić na wadze.* Przen.: × Sława nasza zlekczeje *(= ucierpi na wartości, zmaleje).*

Zlekczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zlekczeć. 2.** czynność cz. **Zlekczyć.**

Zlekczyć, y, ył *zrobić lżejszym.* Przen.: Zlekczywszy kijowskiej katedry skarby i dochody, do Konstantynopola częstokroć wzbiegiwał. Steb.

Zlekka [Zletka, Zlekuciecka] *lekko, delikatnie, powoli, ostrożnie:* Dotknąć Z. Koszulę poprawiła zletka. Słow. [A pomalutku z moją, a pomalutku, zletka, da bo ją nózki bolą].

[Zlekuciecka] p. **Zlekka.**

Zleniałość, i, blm., rz. od **Zleniały:** Prze naszę Z. dopuszczamy ś. mnożyć tym zawruchom epireńskim. Baz. Nie trzeba pokazać po sobie haniebnej nikczemności a zleniałości dlatego, że ś. troszka krwi przeleje. Baz. Wielką wadą pospolitego ruszenia jest Z. szlachty, nie ćwiczącej ś. po domach w sztuce wojennej. Papr.

Zleniały p. **Zleniwiały.**

Zlenić, i, ił p. **Zlinić.**

Zlenieć, eje, ał 1. p. **Zleniwieć. 2.** p. **Zlinieć.**

Zlenienie, a, blm., czynność cz. **Zlenieć.**

[Zlenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zlić ś.**

Zleniwiać, a, ał p. **Zleniwić.**

Zleniwiałość, i, blm., rz. od **Zleniwiały,** *zleniałość, zleniwienie, lenistwo nabyte.*

Zleniwiały, Zleniały 1. *który zleniwiał, zgnuśniały.* Leniwy i Z. najbardziej robotnikowi nalega. Troc. **2.** *ospały, ociężały, leniwy, apatyczny, powolny:* Zleniałe od pragnienia członki. Troc.

Zleniwianie, a, blm., czynność cz. **Zleniwiać.**

Zleniwić, i, ił, Zlenić, nied. **Zleniwiać** *zrobić leniwym, ociężałym, gnuśnym.*

Zleniwieć, eje, ał, Zlenieć 1. *stać ś. leniwym, zgnuśnieć, rozlenić ś.:* Zlenieć. Orzech. Przedtym pracował, teraz zleniał. Troc. **2.** *ociężeć, stać ś. apatycznym, powolnym, ospałym:* Zleniał żołnierz od upału. Troc.

Zleniwienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zleniwić. 2.** czynność cz. **Zleniwieć.**

Zlep, u, lm. **y 1.** *zlepienie, zlepienie ś., sklejenie* (conglutinatio). **2.** a. **Lepa** *kit.* **3.** min., p. **Konglomerat.**

Zlepek, pku, lm. **pki,** × **Zlepka 1.** *coś zlepionego, ulepionego spluskanego:* Okrutnik, wszetecznik, Z ze wszystkich zbrodni. Nar. *(= stek, zbiór).* Nie przestała ulegać urokowi jego słowa, pociągał ją ku sobie ową mniemaną mądrością swoją, zlepkiem najrozmaitszych zrzynków szychu. Krasz. Przen.: *człowiek mizerny, ulepiony z gliny:* Nie potrafi śmiertelny Z. piać Twej chwały. Przyb. On ja, z nikczemnej podły Z. bryły. Kniaź. Często żadnym nie ujęty w zapędach wędzidłem, dumny Z., jakby go celniejszym tworzydłem Sprawca życia wytłoczył, a nie z tejże gliny, czyni, co mu jest lubo, a nie, co jest winny. Nar. Tyś mój Twórca, ja Twojej jestem Z. ręki, będę, czym chcesz. Zabł. Zlepku śmiertelny, te są wyroki i nieodmienne statuty, któremi-ć każe ustawić kroki los w dyjamencie wykuty. Nar. By śmiertelny Z. w znikomej postaci nie ufał, iż go traf marny ubogaci. L. Dumą nadęty Z. skazitelności. Wor. A oni, czcze zlepki gliny, dumni z swej nicości, zginą. Od. **2.** przen. *całość byle jak sklecona z różnorodnych części, konglomerat:* Austrja, Z. narodowości. **3.** bot. (eurotium) *roś z gromady grzybów, z rzędu workowców, z rodziny mącznikowatych.*

Zlepiać, a, ał i Z. ś. p. **Zlepić.**

Zlepianie, a, blm., czynność cz. **Zlepiać:** Z. kamieni = *spajanie ich kitem, mastyksem, gipsem, ołowiem.*

Zlepianie się, a ś., blm. czynność cz. **Zlepiać ś.** Bakt.: Z. ś. bakterji = *aglutynacja* (agglutinatio), *sklejanie ś. bakterji w małe grudki pod wpływem podziałania na zawiesinę bakterji surowicy krwi ustroju, który jest lub był zakażony temi samemi bakterjami — na zawiesinę tychże bakterji.*

Zlepić, i, ił, nied. **Zlepiać 1.** *lepiąc spoić; skleić:* Kilka trzcin do kupy łączy, woskiem zlepia, z nich najwdzięczniejsze tony wywodzi. Stasz. Spój anielskie w jeden rozum rozumy, zlep w jednę bryłę krasomówców wszystkich, przedsię nie dosięgnie wspaniałości Bożej Poe. *(= złącz, zjednocz, zespol, zlej).* **2.** *lepiąc, zrobić; ulepić.:* Rzekłbyś, że z niebios samych odbiera daniny że go Bóg z innej zlepił, niżeli nas, gliny. Nar. Przen. *złożyć byle jak, sklecić:* Bóg wie, po jakiemu to zlepił: ani sensu, ani ładu. **3.** apt.: Lek zlepiający, spajający, lepidło (remedium glutinans, remedium agglutinans). **Z. ś., [Zlepnąć]** *zelgnąć do kupy, skleić ś.; skupić ś., zbić ś. w kupę:* Ziarnka prochu ciepło zabarytowane zlepiają ś. do kupy. Jak. J. Oczy mu ś. zlepiają. *(= kleją ś., zamykają ś., stulają ś.).* Oczy mu ś. zlepiają, usypia biedne dziecię. L. Śkło gorące nie tylko samo z sobą zlepia ś., to jest sztuka do sztuki, ale też do rozgrzanego metalu, zwłaszcza do żelaza, jak karuk, chwyta ś. Torz.

Zlepienie, a, blm., czynność cz. **Zlepić.**

Zlepieniec, ńca, lm. **ńce** p. **Konglomerat.**

Zlepienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlepić ś.** Lek.: Z. ś., zlep, sklejenie (conglutinatio). Z. ś. warg sromnych mniejszych (c. labiorum minorum vulvae). Z. ś. warg macicznych (c. orificii uteri).

Zlepieszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlepieszczyć ś.**

[Zlepieszczyć się, y ś., yła ś.] (o owcy jednorocznej) *okocić ś.*

Zlepiony 1. im. od **Zlepić. 2.** a. × **Zlepły** *który ś. zlepił:* Przetarł zlepłe snem czarniawe oczy. L.

× **Zlepka, i,** lm. **i** p. **Zlepek.**

× **Zlepły** p. **Zlepiony.**

[Zlepnąć, nie, nął] p. **Zlepić.**

[Zlepnienie, a, blm.] p. **Zlepnięcie.**

[Zlepnięcie, a, blm., **Zlepnienie]** czynność cz. **Zlepnąć.**

Zlepny patol.: Zapalenie zlepne (inflammatio adhaesiva) *sklejenie ś. i zrost dwu stykających ś. powierzchni tkankowych pod wpływem sprawy zapalnej.*

Zlepszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zlepszyć.**

Zlepszanie, a, blm., czynność cz. **Zlepszać.**

Zlepszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlepszać ś.**

Zlepszenie, a, blm., czynność cz. **Zlepszyć:** Z. a poprawienie imienia najętego, emphyteusis, melioratio. Tuch. Do kościoła mamy ś. ku zlepszeniu, a nie ku zgorszeniu schodzić. Wuj. Daj żywota Z., byśmy w pokoju dni zażywali. K. G.

Zlepszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlepszyć ś.**

† **Zlepszyć, y, ył,** [**Zlepszyć**], nied. **Zlepszać** *polepszyć, zrobić lepszym, poprawić; zbudować moralnie:* Odchodzili z jego kazania zlepszeni i zbudowani. Skar. **Z. ś.** *stać ś. lepszym, poprawić ś.; zbudować ś. moralnie:* Będąc karani, nic ś. nie zlepszali. Ryb. [Widzieli, że mu ś. nic nie zlepsza, Dyg. Prawda, że ci ś. zlepszyło.] Dyg.

Zleśnieć, eje, ał I. *zarosnąć lasem, drzewem, chróstem.* 2. × Z. (o drzewach) *zdziczeć.*

Zleśnienie, a, blm., czynność cz. **Zleśnieć.**

[**Zletka**] p. **Zlekka.**

Zletnić, i, ił, × **Zlecić** *uczynić letnim, ciepławym, zwolnić:* Z. wodę. **Z. ś.** p. **Zletnieć.**

Zletnieć, eje, ał, [**Zlecić ś.**] *stać ś. letnim = ciepławym, zletnić ś.*

Zletnienie, a, blm. I. czynność cz. **Zletnić.** 2. czynność cz. **Zletnieć.**

Zlew, u, lm. **y** I. *zlanie, zlanie ś., zlewanie, zlewanie ś., spław:* Wszystko to mówiło językiem będącym zlewem dwu mów wschodnich: syryjskiej i chaldejskiej. Orzesz. *(= mieszaniną).* Przen.: Mętny Z. tonów. Garcz. *(=zespół).* 2. *miejsce zlania ś., zlewania ś., basen, koryto rzeki i wpadających do niej rzeczek:* Z. Wisły. 3. *misa do zlewania pomyj, przytwierdzona do ściany i połączona rurą z kanałem:* Z. podwórzowy = *skrzynka na nóżkach, z dziurkowanym dnem, postawiona na rynsztoku — do zlewania pomyj.* 4. anat.: Z. a spływ zatok żylnych opony twardej mózgu (confluens sinuum durae matris v. torcular Herophili) = *miejsce połączenia ś. zatok poprzecznych z zatokami strzałkowemi i prostą.* 5. piw. *napełnianie (w piwnej izbie browarnej) beczek wywozowych ufermentowanym piwem górnej fermentacji.*

† **Zlew** p **Żełw.** Tuch.

Zlewa, y, lm. **y** I. † Z. *zlewanie, zlanie, fala deszczowa, ulewa, deszcz ulewny:* Z. szumiała po dachu wielkiej karczmy. Pol. Przen.: *potok, grad, stek:* Ach! jak mię martwisz twą zarzutów zlewą. Przyb. 2. † Z., lek., p. **Natrysk.**

Zlewacz, a, lm. **e** I. † Z. *ten, co zlewa.* Z. kruszców. = *giser.* Troc. Z. kruszców, *fusor.* Kn. Wogniu zgorzał ołów, próżno Z. zlewał. Wuj. (próżno złotnik pławi. B. G.). Oszukał ś. każdy Z. w swym obrazie rytym. bo omylne jest ono, co on ulał. Leop. (pohańbiony bywa złotnik od obrazu rytego. B. G.). Z. oleju, *capulator.* Kn. 2. *pijak, opój, dolewacz.*

× **Zlewaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zlewacz:** Mistrzyni doświadczona *in arte bibendi,* Z. L.

Zlewać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zlać.**

Zlewanie, a, blm., czynność cz. **Zlewać:** Z., odlewanie płynu z ponad osadu. Zlewanie, odlewanie kruszców. Kn. Z. wina z kieliszka. Troc. Zlewania kruszców nauka. Troc. Z., oblewanie zimną wodą, kąpiel polewana.

Zlewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlewać ś.**

† **Zlewarnia, i,** lm. **e** *miejsce, gdzie zlewają kruszce, gisernia.* L.

Zlewca, y, lm. **y** *ten, co daje przekaz, co odstępuje komu weksel, indosant.*

Zlewek, wku a. wka, lm. **wki** I. w lm. = a) [**Zlewki**] *deszcze ulewne, ulewy.* b) *rzeczy zlane razem, mieszanina pozlewanych resztek; popłóczki, pomyje:* Z., ostatki wina lub innego napoju. L. Kiepskie wino, same zlewki! *(=lura, mikstura).* Baba wyniosła krowom cebrzyk ze zlewkami. Jeż. Przen.: *zlepek, łatanina, zbieranina, mieszanina, kompilacja:* Kroniki są raczej niezgrabnym zlewkiem wielu rzeczy w różnych czasach działanych, niżeli porządną historją. Nar. Obywatelstwo rzymskie stawało ś. zlewkiem wszystkiego narodu, zlewkiem obywateli świata. Lel. *(=konglomeratem).* 2. *kruszec stopiony w bryłę, sztaba, szyna, laska, goleń kruszcowa:* Z posągów Boskich złotych i srebrnych porobił zlewki. Nar. Mówi Pirrus Fabrycjuszowi: dam ci tyle złota i srebra w pieniądzach i zlewkach, iż potrafisz utrzymać okazałość wielkim ludziom, przyzwoitą. Oss. Gdy ś. tego popiołu dosyć już nasypie w spodni sklep huty szklanej, odstudzić go trzeba, Z. zrobić i na sito gęste przesiać. Torz. *(=stopioną materję).* 3. przen. *przymieszka, domieszka:* Czystą a żadnym rodu obcego zlewkiem nie zmąconą krew Sarmatów zaburzył przechód Gotów Nar. 4. × Z. *wpływ, wkład, udział, przyczynek:* Uważamy godność Greków według stopnia ich zlewku do szczęśliwości ludzkiej. L. 5. [Z.] chem., p. **Zlewka.** 6. praw. = a) Z. na kogo = *cesja, ustąpienie, przekaz, transfuzja.* L. b) Zlewki = *rubryka w księdze hipotecznej, zawierająca treściwy wykaz sum zahipotekowanych.*

Zlewisko, a, lm. **a** morza = *obszar wód, spływających do niego, basen morza:* Z. morza Czarnego. Pol.

Zlewka, i, lm. **i,** [**Zlewek**] chem. *puharek, becherek, naczynie używane powszechnie w pracowniach do różnych manipulacji z cieczami:* Z. Erlenmeyera.

Zlewkowy przym. od **Zlewek:** W akcie zlewkowym wyliczone są włości. Rol. Kolumna zlewkowa w księdze hipotecznej.

Zlewnia, i, lm. **e** I. cukr. *miejsce do zlewania w cukrowni:* Zeszli do antresoli, prowadzącej do zlewni. Grusz. 2. tech. *miejsce na rzece lub kanale powyżej zastawy.*

× **Zlewnik, a,** lm. **i** *naczynie, do którego ś. co zlewa.* Sł. wil.

Zlewny I. *mogący być zlanym.* L. 2. przym. od **Zlew:** Żelazo zlewne. 3. lek.: Kąpiel zlewna, spadowa, nawalna, spadówka. 4. piw.: Kadź zlewna, p. **Kadź.**

Zlezienie, a, blm., czynność cz. **Zleźć.**

Zlezienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zleźć ś.**

Zleźć, zie, azł, [**Ześleźć, Ślazić**], nied. **Złazić,** [**Złazować, Ślazować**] I. *leząc zejść, spuścić ś.;* rub. *zgramolić ś., starabanić ś.:* Z. z wozu. Z kamienia nie [zlazę]. Kolb. Robak z drzewa zlazł na ziemię. L. Zleźć z drzewa na dół. Troc. Zlazł z dachu. Troc. [Niech zlazą z koni]. Sienk. Przen.: [Ty mi nie zlezies nigdy z mojej myśli. Dziedzic śláz teráz na dziada] *(=wyszedł).* 2. przen. *obleźć, zejść, spaść:* Skóra z palców złazi. Farba, pokost złazi *(=ściera ś., wyciera ś., puszcza).* **Z. ś.** *zejść ś. zwolna; łażąc, leżąc zebrać ś., zgromadzić ś.:* Zamiast przyjść razem, złażą ś. po jednemu. Złażą ś do niej chłopy.

Zleżały I. *zepsuty, nadwątlony od długiego leżenia:* Towar Z. Zleżałe kupiłeś sukno. Troc. Niezleżały towar, ślepy kupiec. Rys. Mąka

starego mlewa bywa zleżała, molowata, zatęchła. Syr. Przydarza mi ś. toż samo, co księgom zleżałym i z sobą zlipłym. Pilch. 2. [Z.] *który lubi leżeć.*

Zleżeć się, y ś., ał ś. I. *zepsuć ś. od długiego leżenia* 2. × **Z. ś.**, *uleżeć ś. odleżeć ś., wyleżeć ś.; leżąc przyjść do pożądanego stanu:* Wapno, kiedy w zimnym dole długo ś. zleży, przechować trzeba na fundamenta.

[**Zleżenie, a,** blm.,] *połóg:* Gdy już czas zleżenia przychodził. Troc.

Zleżenie się, a. ś., blm., czynność cz. **Zleżeć ś.**

× **Zlęgać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zlegnąć,**

× **Zlęganie, a,** blm., czynność cz. **Zlęgać;** *połóg, poród.*

× **Zlęganie się, a ś.,** blm., czynność cz **Zlęgać ś.**

× **Zlęgnąć, nie, zląg!** p. **Zlegnąć.**

× **Zlęgnięcie, a,** blm., czynność. cz. **Zlęgnąć.**

† **Zlękany** p. **Zlękły.**

× **Zlękły, Zlękniony,** † **Zlękany** *który ś. zląkł:* Nikt niezlękły nie został. Żebr Zlęknieni i przestraszeni. Wuj. Okropność i trwoga zlękłą ziemię obeszły. Kniaź. Dlaczego zlękany w bladej twarzy masz trwogi? Przyb. Wiem, że przed tobą świat zlękniony stoi. Słow. Patrzył na jego zlęknioną twarzyczkę. Kon. Biegłam z Olimpu chyża. na twoje zaklęcia zlękła. Wysp.

× **Zlęknąć, nie, nął,** × **Zląc** kogo = *przelęknąć, przerazić, strwożyć, przestraszyć, nastraszyć:* Za chwilę, w której widać bronił ś. czemuś, co go zlękło, szepnął: pytasz ś., kany mój dom? Ork. **Z. ś.** I. *przerazić ś., przestraszyć ś., wystraszyć ś.:* Zląkł s., jakby wilka zobaczył. Prz. 2. o kogo= *zaniepokoić ś.:* Zlękłem ś. o cię. Troc.

× **Zlęknienie, a,** blm., czynność cz. **Zlęknąć.**

× **Zlęknienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zlęknąć ś** ; *lęk, strach, przestrach, przerażenie.*

× **Zlężenie, a,** blm. *rozwiązanie, połóg, słabość, poród:* Z., połóg. Rej. Z., powicie, czyli zrodzenie dziecięcia, złog. L. Wtym żona jego stękać poczęła, a była na zlężeniu. Górn. Zwyczajny czas zlężenia jest dziewiąty miesiąc, albowiem dziewiątego miesiąca wypełnionego Z. przychodzi. Sien. Niewiasta przed zlężeniem ma chodzić do łaźni i siedzieć w wannie do samego pasa. Sien. Matce, gdy z Aleksandrem chodziła, śniło ś. mało przed zlężeniem, że pochodnią urodziła. Kochan. Białogłowa brzemienna z dóbr wyrzucona być nie ma nie tylko przed zlężeniem, ale i po zlężeniu, póki do kościoła nie pójdzie a ś. nie wywiedzie. Sz. Proście króla, aby dopuścił niewiastom prawie na zlężeniu będącym w mieście przezimować. Baz. Częstokroć po porodzeniu a. po zlężeniu wpadają niewiasty w niemocy rozmaite. Sien.

[**Zlężony, Poległy**] *zgnieciony, zbity, stłuczony przez burzę:* Zboże zlężone.

† **Zlgać, a, ał** p. **Zelgnąć.**

† **Zlganie, a,** blm., czynność cz. **Zlgać.**

† **Zlgnąć, nie, nął** p. **Zelgnąć.**

† **Zlgnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zlgnąć.**

† **Zlichmanić, i, il** *strwonić, zmarnować:* Chcąc Z. ten dzień wszytek. (Satyra na chłopów). w. XV.

† **Zlichmanienie, a,** blm., czynność cz. **Zlichmanić.**

[**Zlichnąć, chnie, chnął** a. **chł**] *stać ś. lichym a. lichszym, zmarnieć:* Moje krowy były ładne, ale teraz bardzo zlichły.

[**Zlichnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zlichnąć.**

Zlichocenie, a, blm. I. † Z. czynność cz. **Zlichocić.** 2. [Z.] czynność cz. **Zlichocieć.** 3. † Z. *lichota, nędzota, nędza, marnota, marność, mizerota, próżność, biedota, ubóstwo:* Wszystek dostatek tego świata, okrom Pana Boga, wieczne Z. jest. Białob.

† **Zlichoceńszy** st. w. od **Zlichocony:** · Nie może być zwybrańszego, zwyłupieńszego, zlichoceńszego, *spoliatius.* Mącz.

† **Zlichocić, i, ił** p. **Zlisić.**

[**Zlichocieć, eje, ał**] *stać ś. lichym, zmizernieć.*

Zlichtować, uje, ował *umniejszyć ładunku w statku towarowym przy pomocy lichtonu* (p. Lichtować).

Zlichtowanie, a, blm., czynność cz. **Zlichtować.**

Zlichwić, i, ił I. *zebrać lichwą.* L. 2. kogo = *złupić, zedrzeć lichwą*

Zlichwienie, a, blm , czynność cz. **Zlichwić.**

† **Zlicie, a.** blm. *zlanie:* Herezja Sabeljańska względem zlicia dwuch osób w jednę. Smotr.

× **Zlicina, y,** lm. **y** *rzecz ulana, posąg lany:* Opuścili prędko Boga i uczynili sobie zlicinę. *(= cielca litego.* Wuj.). Zliciny i rycia są zupełnie podobne zwierzętom teraźniejszym. Stasz.

Zlicytować, uje, ował *sprzedać przez licytację, stradować:* Wiem, że i teraz, jak tam jakiego długu nie zapłaci, a sporego, to go mogą sprzedać. Z. Krasz. *(= zlicytować mu mienie).* Z. komu mienie.

Zlicytowanie, a, blm., czynność cz. **Zlicytować.**

Zliczać, a, ał p. **Zliczyć.**

Zliczanie, a, blm , czynność cz. **Zliczać.**

Zliczenie, a, blm., czynność cz. **Zliczyć.**

[**Zliczki, ów,** blp.] *opłata pieniężna od rojów nowych.*

† **Zliczność, i,** blm., rz. od **Zliczny.** L.

† **Zliczny** p. **Zliczysty.**

Zliczyć, y,ył, nied **Zliczać** I. *licząc zsumować; zrachować, dojść liczby kogo, czego, przeliczyć, przerachować, policzyć, porachować:* Cokolwiek wydasz, zlicz a zważ, a datek wżdy i wziątek napisz. Leop. (wydawaj pod liczbą i pod wagą. B. G.). I nalązszy, trzeba Z. Rys. Kto zliczy gwiazdy? 2. † Z. *licząc zgarnąć, zebrać:* Pieniądze zgubi, co za żyto zliczył. Zbyl. 3. [Z.] *zdać, przekazać pod liczbą, zostawić licząc:* Królestwo ci zliczę w dziedzictwo. × **Z. ś.** *złożyć rachunek, wyliczyć ś., wyrachować ś.:* Zliczył ś. z darów i skarbów. Wor.

† **Zliczysty,** † **Zliczny** *mogący być zliczonym, ograniczony co do liczby:* Otóż zliczne uczynił dni żywota mego. Leop. (oto na dłoni wymierzył dni moje. B. G.).

† **Zlić, zleje, zlił** p. **Zlać.**

[**Zlić się, i ś., ił ś.**] p. **Złościć.**

× **Zligać, a, ał** p. **Zelgnąć.**

× **Zliganie, a,** blm., czynność cz. **Zligać.**

Zligować, uje, ował *złączyć, związać w ligę, skoalizować, sprzymierzyć:* Zligowani potłukli ś. między sobą. Jeż.

Zligowanie, a, blm., czynność cz. **Zligować.**

Zlikwidować, uje, ował *zwinąć, zakończyć przedsiębiorstwo handlowe, przemysłowe przez ostateczny obrachunek:* Z. spółkę akcyjną. Zmuszony był Z. upadające przedsiębiorstwo. Przen.: Z. co = *skończyć z czym, skończyć co, skwitować z czego:* Z. stosunek z kim. Obiecywał sobie przerwany sen Z. Krasz. Z. spór. **Z. ś.** = *Z. swoje sprawy, zwinąć swoje interesy po ostatecznym obrachunku, skwitować ś.:* Zamanifestowawszy swą przyjaźń

pożyczeniem mu dziesięciu tysięcy rubli, raz i ostatecznie zlikwidował ś. absolutnie. Kasz.

Zlikwidowanie, a, blm., czynność cz. **Zlikwidować.**

Zlikwidowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlikwidować ś.:** Niekorzystne warunki ekonomiczno-społeczne zmuszają właścicieli ziemskich do zlikwidowania ś. Donim.

Zlim, u, lm. **y** *tyka złamana, wbita w niebezpiecznym miejscu w dno rzeki, dla ostrzeżenia flisaków* Sł. wil.

Zlimitować, uje, ował *zalimitować, zawiesić, odroczyć, wstrzymać.*

Zlimitowan e, a, blm., czynność cz. **Zlimitować.**

Zlinczować, uje, ował *stracić, powiesić doraźnie bez sądu, drogą linczu.*

Zlinczowanie, a, blm., czynność cz. **Zlinczować.**

Zlinić, i, ił, Zlenić *sprawić, aby co wyliniało.* **Z. ś. a. Zlinieć, Zlenieć** *wylinieć.*

Zlinieć, eje, ał p. **Zlinić.**

Zlinienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zlinić. 2.** czynność cz. **Zlinieć.**

× **Zlipać się, a ś., ał ś.** p. **Zlipnąć.**

× **Zlipanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zlipać ś.**

× **Zlipiać się, a ś., ał ś.** p. **Zlipnąć.**

× **Zlipianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zlipiać ś.**

† **Zlipły** *który zlipł, zlepiony:* Przydarza mi ś. to samo, co księgom zleżałym i z sobą zlipłym. Pilch.

× **Zlipnąć, pnie, pnął a. pł,** nied. **Zlipać ś**

× **Zlipiać ś.** *lepić ś., zelgnąć:* Zlipa ś. co Kn. Zlipia ś. co. Troc.

× **Zlipnienie, a,** blm., czynność cz. **Zlipnąć.**

× **Zlipnięcie, a,** blm., **Zlipnienie** czynność cz. **Zlipnąć.**

[**Zlipować, uje, ował**] *zobaczyć, spostrzec:* Kapelanka zlipuje, to ś. będzie gudrać (= bać).

[**Zlipowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zlipować.**

Zlisiały I. *który zlisiał:* Kapusta zlisiała. Jakby ci tego pewnie próżnie nie powtarzał i zlisiałej kapusty znowu nie przyważał. Pot. (od liszek zjedzonej. L.).

† **Zlisić, i, ił,** † **Zliszyć** † **Zliszszyć,** † **Zlichocić I.** *zrobić lichszym, pogorszyć, znędzić, zbiedzić, zmarnować, zmizerować: Afflictus,* strapiony, zlichocony, znędzony, udręczony. Mącz. **2.** *zrazić, zniechęcić, odstręczyć:* Nie chciał ś. Witold przeciwiać, by posła królewskiego nie Z. Sienk. Nim pójdę, dobrze pierwej sobie ułożę, co mu mam powiedzieć, aby ś. nie zlisił, ale w Bogu nadzieja! Sienk. (= *nie uraził ś.*). † **Z. ś. I.** a. † **Zlisieć,** † **Zliszeć,** † **Zliszajeć I.** *stać ś. lichym, znędznieć, zbiednieć, zmizerować ś.: Consumptus,* strawiony, znędzony, zliszony. Mącz. Błądząc długo po puszczy, zdziczą ś. i zliszą. Pot Tak Lucjusza zawód popędliwy przez krótką wojnę zlisił ś. i zmycił. Chr. Gdy dziecię mamki jąć ś. nie chciało, ciało jego zliszajało, tak jak każde zwierzę, które czasu swego nie dossie, zliszeje. Orzech Ślubem było naszej miłości, że niż ś jedno od drugiego zliszy, w obojgu sercach smierć ma być gotowa. Pot. **2.** [Zliszyć ś.] *porzucić gniazdko* (o samicy ptasiej, gdy pozna, że poruszono jaja w jej nieobecności). **3.** [Z. ś.] *odrzeć ś.* **4.** [Z. ś.] *spełznąć na niczym:* Zlisiła ś nam podróż. **5.** Król ... zliszyłby ś. = przestałby być królem.

Zlisieć, eje, ał, Zlisowacieć *stać ś. lisowatym.* L.

† **Zlisieć, eje, ał** p. **Zlisić.**

Zlisienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zlisić. 2.** czynność cz. **Zlisieć.**

Zlisowacenie, a, blm., czynność cz. **Zlisowacieć.**

Zlisowacieć, eje, ał p. **Zlisieć.** L.

† **Zliszajać, a, ał** p. **Zlisieć.**

Zliszajały *który zliszajał:* Macierz niemało ś. zasłużyła Rzpltej, chowając wątłe, zliszajałe dziecię na przyszłego bohatera. Rol.

† **Zliszajanie, a,** blm., czynność cz. **Zliszajać.**

† **Zliszajeć, e, ał** p. **Zlisić.**

† **Zliszajenie, a,** blm., czynność cz. **Zliszajeć.**

† **Zliszenie, a,** blm., czynność cz. **Zliszeć.**

† **Zliszenie, a,** blm., czynność cz. **Zliszyć.**

† **Zliszszenie, a,** blm., czynność cz. **Zliszyć.**

† **Zliszszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zliszszyć ś.**

† **Zliszszyć. y, ył i** † **Z. ś.** p. **Zlisić.**

× **Zlit, u,** blm. *śpiż, bronz.*

× **Zlitować, uje, ował I.** kogo = *pobudzić do litości.* Słow. **2.** p. **Zlutować. Z. ś.,** † **Zlutować ś.,** [**Zlutować ś.**], † **Zalitować ś.,** † **Zalutować ś. I.** *uczuć litość, ulitować ś., zmiłować ś., użalić ś.:* Zlitował ś. nad nędzami ich. Leop. (użalił ś. utrapienia ich. B. G.). Zmiłuję ś. nad tym, którego mi lito, a miłosierdzie okaże nad tym, nad którym ś. zlituję. Leop. Zmiłuję ś., nad kim ś. zmiłuję, a zlutuję ś., nad kim ś. zlutuję. Salin. (zlituję ś., nad kim ś. zlituję. B. G.). Zlutujcie ś. nade mną, wżdam tylko wy przyjaciele moi. Leop. (zmiłujcie ś. nade mną. B. G.). Zmiłował ś. nade mną, nad ubóstwem moim. Troc. Wołałem ze łzami: zlituj ś. nad sierotami. Mick. Pewna była, że ją poszanują i zlitują ś. jej, iż głodna wchodziła do domostw. Krasz. Boże zlituj ś.! (= *Boże, polituj, pożal ś., Boże, Panie, odpuść!*). Zlituj ś., co wyrabiasz! (= *bój ś. Boga, na miłość Boską*). **2.** [Z. ś.] *otworzyć szczodrobliwie rękę.*

Zlitowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zlitować. 2.** *zlitowanie ś., litość, miłosierdzie, współczucie, politowanie:* Mieć nad biednemi Z. Prawda, także Z., są to Pańskie własności. Ryb.

Zlitowanie się, a ś., blm., niek. **Zlitowanie** czynność cz. **Zlitować ś.**

Zlitowany I. × Z. im. od **Zlitować. 2.** † Z. *tknięty litością, litujący ś.:* Idomen, od fortuny tak źle traktowany, będzie nad nieszczęsnemi pewnie Z. Jabł.

× **Zlitowy** przym. od **Zlit,** *śpiżowy, bronzowy.*

Zlitwinić, i, ił, Zlitwinizować *zmienić w Litwina.*

Zlitwinienie, a, blm, czynność cz. **Zlitwinić**

Zlitwinizować, uje, ował p. **Zlitwinić.**

Zlitwinizowanie, a, blm., czynność cz. **Zlitwinizować.**

† **Zlity** *zlany.*

Zlizać, że, zał, Zliznąć, nied. **Zlizywać,** [**Zlizować**] **I.** *liżąc zebrać z czego:* Panna śmiotanę zlizała, a młodzieniec sadło zjadł. Sak. (= *oboje zgrzeszyli, oboje niewiniątka*). Mówiłam jej, żeby zawezwała znachorkę, którąby jej a. odszeptała, a. odkadziła, a. odlała, a. zlizała. Jeż. **2.** *liżąc zebrać do kupy.* L.

Zlizanie, a, blm., czynność cz. **Zlizać.**

Zliznąć, nie, nął p. **Zlizać.** L.

Zliznięcie, a, blm., **Zliźnięcie** czynność cz. **Zliznąć.**

Zlizowanie, a, blm., czynność cz. **Zlizować.**

Zlizywać, uje, ywał p. **Zlizać.**

Zlizywanie, a, blm, czynność cz. **Zlizywać.**

Zliźnięcie, a, blm., p. **Zliznięcie.**

[**Zlizować, uje, ował**] p. **Zlizać.**

[**Zlizowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zlizować.**

Zlodnieć, eje, ał, Zlodowacieć *ściąć ś. w lód, zmienić ś. w lód:* Serce, co wiele cierpiało, dziś nakształt głazu ścierpło i zlodniało. Krasiń.

Zlodniały im. od **Zlodnieć,** *zlodowaciały, zmarzły:* Jezioro zlodniałe. Tet. Na tle szelestu drobnych

grudek zlodniałego śniegu słyszę miarowe tykotanie ściennego zegara. Zag.

Zlodnienie, a, blm., czynność cz. **Zlodnieć.**

× **Zlodociały** zam. **Zlodowaciały:** Zlodociałe morze. Wor.

Zlodowacenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zlodowacić. 2.** czynność cz. **Zlodowacieć.**

Zlodowaciały, Zlodniały *który zlodowaciał:* Zajrzawszy w głąb ich, znalazłaby ś. wszędzie kropla jadu, łza zastygła, serce zlodowaciałe, wspomnienie trupie. Krasz.

Zlodowacić, i, ił, † **Zlodzić** *zrobić lodowatym, zamienić w lód, zmrozić.*

Zlodowacieć, eje, ał, † **Zlodzieć** *stać ś. lodowatym, zmienić ś. w lód, stać ś. podobnym do lodu, zmarznąć.*

† **Zlodzenie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Zlodzić. 2.** czynność cz. **Zlodzieć.**

† **Zlodzić, i, ił** p. **Zlodowacić.**

† **Zlodzieć, eje, ał** p. **Zlodowacieć.**

Zlojalizować, uje, ował *zrobić lojalnym.*

Zlojalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zlojalizować.**

Zlokać się, i ś. ił ś. *zejść na lokaja, stać ś. służalcem:* U nas w państwie konstytucyjnym nie wyobrażają sobie nawet, żeby ś. można tak Z.

Zlokajenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlokać ś.**

Zlokalizować, uje, ował *ograniczyć, przeszkodzić rozszerzeniu ś., umiejscowić:* Z. pożar. Bitwa wrzała wciąż, lecz jakby w jednym zlokalizowana punkcie. Jeż. *(=skoncentrowana).* **2.** *związać z danym miejscem, przyswoić danej miejscowości:* Zlokalizowany i zależny od fabryki pobyt robotnika. Myt o słupach Herkulesowych mógł ś. u nas Z.

Zlokalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zlokalizować:** Tłumacz żywe niemieckie typy przeniósł na grunt polski; dla tej anomalji Z. tej farsy jest kompletnie chybione.

Zlokautować, uje, ował *dotknąć lokautem:* Z. robotników.

Zlokautowanie, a, blm., czynność cz. **Zlokautować.**

Zlokować, uje, ował *lokując schować; ulokować, umieścić:* Z. pieniądze w kantorku. Karp

Zlokowanie, a, blm., czynność cz. **Zlokować.**

× **Zlordzenie, a,** blm., czynność cz. **Zlordzieć.**

× **Zlordzieć, eje, ał** *stać ś. lordem, wyjść na lorda:* Chwała Bogu, żem nie zlordział. Krasiń.

Zlot, u, lm. **y** *zlatanie ś., zlecenie ś.* L.: Z. sokołów. **2.** myśl. *czas zbierania ś. w jesieni kaczek dzikich w oparzeliskach.* **3.** [Zloty] *gromadzenie ś. ptaków w stada przed odlotem.*

Zlotnić, i, ił *zrobić lotnym, ulotnić, zmienić (płyn) w parę.* L.

Zlotnienie, a, blm., czynność cz. **Zlotnić.**

Zlotowy przym. od **Zlot:** Plac Z.

[**Zlotrować się, uje, ś., ował ś.**] **I.** *zniszczyć ś., zepsuć ś.* **2.** *rozluźnić ś.*

[**Zlotrowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zlotrować ś**

Zlózować, uje, ował p. **Zluzować.**

Zlózowanie, a, blm., czynność cz. **Zlózować.**

† **Zluba, y,** blm. *upodobanie; samolubstwo* Glos.

[**Zlubiać, a, ał**] *lubić:* Jaśka wszyscy we dworze zlubiali.

[**Zlubianie, a,** blm.] czynność cz. **Zlubiać.**

[**Zlubić, i, ił,** † **Zlubić** *polubić, ulubić, upodobać sobie:* [Chłop żonę strach zlubił, co gospodarną była]. To u mnie nie lada, żeś mnie zlubił ty, co wiesz, kto zacny, kto ciura, nie kto szlachcic z ojca, lecz w kim dobra natura. Iż. Zlubił sobie tedy Lot krainę około Jordanu. Leop Zlubiło ś. komu = *spodobało ś.* B. Sz. Zlubiło ś. Joasowi, żeby poprawiał domu Pańskiego. Leop. (umyślił w sercu swoim odnowić dom Pański. B. G.). Zlubiło ś. tak Panu, aby mię królem obrał. Leop. (upodobał mię sobie za króla. B. G.). Ta-ć jest góra, w której ś. zlubiło Panu Bogu mieszkać. Wr. Ziemia. gdy będzie opuszczona od nich, zlubi ś. w tych świętach, które ma przez ich spustoszenie. Leop. (rada będzie odpocznieniu swojemu. B. G.). [**Z. ś.**] *nadać ś., przydać ś.:* Jak ś. olaz (=ziele kolące) zlubi, to pomoże.

Zlubienie się, a ś., blm., czynność **Zlubić ś.**

[**Zlubiny, in,** blp.] *ostatni wieczór panny młodej, dziewiczy wieczór.*

† **Zluchna, y,** lm. **y** *piękna złośnica, kapryśnica:* Do Zluchny. Koch. W. (imię zmyślone).

× **Zludnić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zaludnić.**

× **Zludnienie, a,** blm., czynność cz. **Zludnić.**

× **Zludnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zludnić ś.**

Zlunąć, nie, ął *lunąć z góry, lunąwszy zlać.* L.

Zlunięcie, a, blm., czynność cz. **Zlunąć.**

Zlustrować, uje, ował *obejrzeć szczegółowo, na wszystkie strony, zrewidować:* Zlustrowano dobra biskupów. Osman zlustrował u Adrjanopola całą tę potęgę. Nar. Z. kogo=*zmierzyć oczyma.* Przen.: *zwiedzić, spenetrować:* Zlustrował wszystkie te miejsca i już powrócił. Stary dobył srebrną cebulę z kieszeni i zlustrował godzinę z zegarkiem. Rodz.

Zlustrowanie, a, blm., czynność cz. **Zlustrować.**

Zluterszczenie, a, blm., czynność cz. **Zluterszczyć.**

Zluterszczyć, y,ył p. **Zlutrzyć.**

Zlutować, uje, ował *spoić, złączyć zapomocą lutu, zeszwejsować.* **Z. ś. I.** *złączyć ś. zapomocą lutu.* Żart.: Rozmowa wnet ś. zlutowała nanowo. Krasz. *(=nawiązała ś.).* Myślę, że wkońcu ich zlutujesz, bo baba zawsze zrobi swoje. Sienk. *(=złączysz węzłem małżeńskim).*

† **Zlutować się, uje ś., ował ś.,** [**Zlutować ś.**] p. **Zlitować.**

† **Zlutowanie, a,** blm., czynność cz. † **Zlutować:** Z., litość. Sekl.

† **Zlutowanie się, a ś.,** blm., [**Zlutowanie ś.**] czynność cz. **Zlutować ś.**

Zlutrzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zlutrzyć.**

Zlutrzanie, a, blm., czynność cz. **Zlutrzać.**

Zlutrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zlutrzać ś.**

Zlutrzeć, eje, ał p. **Zlutrzyć.**

Zlutrzenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zlutrzeć. 2.** czynność cz. **Zlutrzyć. 3.** p. **Zlutrzenie ś.**

Zlutrzenie się, a ś., blm., **Zlutrzenie,** czynność cz. **Zlutrzyć ś.**

Zlutrzyć, y,ył, Zluterszczyć, nied. **Zlutrzać** kogo=*przerobić na luteranina, zaszczepić w nim zasady luteranizmu:* Biron pragnął zluterszczyć cerkiew. Bart. Z. co = *zrobić luterańskim.* Z. szkołę. **Z. ś.** *stać ś. luteraninem a, luterańskim, przejść zasadami luterańskiemi:* Rozbiera je (słowa Pisma św.) w duszy już z niemieckiej strony, gdzie bywał na wycieczce powrócił zlutrzony. Syrok.

Zluzować, uje, ował, × **Zlózować, Złużnić I.** *obluzować, obruszać.* **2.** Z. żołnierza, wartę, dyżurnego i t. p.=*zwolnić, zastąpiwszy go kim innym a. osobiście.* **Z. ś.** *obluzować ś., obruszać ś. na swym miejscu:* Klamka zluzowała ś.

Zluzowanie, a, blm., czynność cz. **Zluzować:** Kazali mi stać jakby na warcie, bez zluzowania. Pilch.

Zluzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zluzować ś.**

Zluźnić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zluzować.**

Zluźnienie, a, blm., czynność cz. **Zluźnić.**

Zluźnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zluźnić ś.**

Złabudać, a, ał rub. *dostać, zdobyć z mozołem, uciułać co, dochrapać ś czego.*

Złabudanie, a, blm., czynność cz. **Złabudać.**

Złachać, a, ał gm. *łachając zedrzeć:* Z. ubranie.

Złachanie, a, blm., czynność cz. **Złachać.**

Złachmanić, i, ił *zmienić w łachman, zedrzeć, zniszczyć na łachmany:* Szaty złachmanione. Kśm. Ameryka jest jeszcze czymś, czymś niezupełnie złachmanionym. Orzesz.

Złachmanienie, a, blm., czynność cz. **Złachmanić.**

[**Złáchręść**] *rodzaj przekleństwa.*

× **Złaciniać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Latynizować.**

× **Złacinianie, a,** blm., czynność cz. **Złaciniać.**

× **Złacinianie się, a ś.,** czynność cz. **Złaciniać ś.**

× **Złacinić, i, ił** p. **Zlatynizować:** Nazwisko to zniemczone i złacinione. Nar.

× **Złacinieć, eje, ał** p. **Zlatynizować ś.**

× **Złacinienie, a,** blm. **1.** p. **Zlatynizowanie. 2.** p. **Zlatynizowanie ś.**

× **Złacinienie się, a ś.,** blm., p. **Zlatynizowanie ś.**

Złacinniać, a, ał p. **Złacinnić.**

Złacinnianie, a, blm., czynność cz. **Złacinniać.**

Złacinnić, i, ił p. **Zlatynizować.**

Złacinnienie, a, blm., czynność cz. **Złacinnić.**

Złacińszczenie, a, blm., czynność cz. **Złacińszczyć.**

Złacińszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Złacińszczyć ś.**

[**Złacnić, i, ił**] *zrobić tańszym, uprzystępnić w cenie:* Czy nam to złacni sól?

[**Złacnieć, eje, ał**] *stać ś. łaknącym, zgłodnieć.*

[**Złacnieć, eje, ał**] *stanieć.*

[**Złacnienie, a,** blm.] **1.** czynność cz. **Złacnić. 2.** czynność cz. **Złacnieć.**

[**Złać**] p. **Złajać.**

Zład, u, lm. **y** rzem. *plan, zarys, obrys, układ.*

Zładnieć, eje, ał *zrobić ś. ładnym, wyładnieć, spięknieć, wypięknieć, wyprzystojnieć.* L.

Zładnienie, a, blm., czynność cz **Zładnieć.**

Zładować, uje, ował, nied. **Zładowywać 1.** *zdjąć co naładowanego.* **2.** *ładując nagromadzić do kupy, spakować:* W sieni stoją zładowane kosze. Pol. **3.** × rub.: Z. co = *zrobić.* **4.** [Z., **Zładowiać**] *przygotować:* Jużem ś. zabrała, jużem zładowała. Z. obiad (=*przyrządzić*). **5.** [Z.] *naprawić, zreparować, sporządzić, narządzić.*

Zładowanie, a, blm., czynność cz **Zładować.**

[**Zładowiać, a, ał**] p. **Zładować.**

[**Zładowianie, a,** blm.] czynność cz. **Zładowiać.**

Zładowywać, uje, ywał p. **Zładować.**

Zładowywanie, a, blm., czynność cz **Zładowywać.**

[**Zładzenie, a,** blm., czynność cz. **Zładzić.**

[**Zładzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zładzić ś.**

Zładzić, i, ił 1. *sprowadzić do ładu, zgodzić, pogodzić:* Pani jedna mogłaby ich Z. Sienk. **2.** *sprawić, urządzić, wyporządzić, przygotować, przyszykować, załatwić:* Z. sanie po myśliwsku. Pol. Zładziłem dla niej z żywnością dwa kosze. Pol. Rozkazałem Węgrzynowi, aby parokonną telegę zładziwszy, wyjechał do Ustrzyk. Kaczk. U panien przed ślubem w głowie porządku niema... to ś. zładzi. Krasz. W domu choć człek chory, niejedno zładzi. Sienk. Czy chcesz za czeskie góry,... żeś zładził mnogie znaki i rycerzy skrzydlatych las konny. Wysp [Daliż do wróżek, kieby jak zładziły, coby ją pan dziedzic pojął za swoją]. [**Z. ś.**] *przygotować ś., przysposobić ś., wybrać ś., przyszykować, ś. zebrać ś.:* Poczym ś w drogę do Tarnowa zładził. Pol.

Złagadzać, a, ał, p. **Złagodzić.**

Złagadzanie, a, blm., czynność cz. **Złagodzać.**

Złagodnieć, eje, ał 1. *stać ś. łagodnym, udobruchać ś.; spotulnieć.* **2.** *zelżeć, sfolgować, zmniejszyć ś.:* Mróz złagodniał.

Złagodnienie, a, blm., czynność cz. **Złagodnieć.**

Złagodzenie, a, 1. blm., czynność cz. **Złagodzić. 2.** *środek łagodny, łagodniejszy.* Takie złagodzenia nie są nigdy środkami radykalnemi wyleczenia złego.

Złagodzić, i, ił, nied. **Złagadzać 1.** *zrobić łagodnym, łagodniejszym, ułagodzić, zmitygować, utemperować, uskromnić, ukoić:* Idę Z. samopały. Pol. Z. ton mowy. Z. ból. Złagadzaj, jak możesz, ton wyższości. Wiszn. **2.** [Z.] *zjednać, ująć, zniewolić, zyskać:* Z. kogo łagodnym słóweczkiem. **3.** [Z.] *przygotować.* **4.** [Z.] *poprawić, zreparować, narządzić, sporządzić:* Z. zamek (zepsuty). **5.** apt. Kamień piekielny złagodzony (lapis infernalis mitigatus s. argentum nitricum cum alkali nitrico s. lapis infernalis nitratus) = *stopiona mieszanina azotanu srebrowego i potasowego.* [**Z. ś.**] *przygotować ś., przysposobić ś., przyszykować ś.*

Złaja, i, lm. **e** *gromada, psów szczekających, zgraja:* Prędsza nad jelenia złają psów pędzonego. Otw. Straszy Z. psów wieprza dzikiego. Otw. Lis nie leniwszy od ptaka złaję oszukiwa, uciekając. Otw. Złaje na łup chciwej wielkie za Akteonem mnóstwo ś. waliło. Otw. By na starca jurnego, gdy ś. w nocy tuła, z pośmiechem wszystkich Z. psów szczekała czuła. Z. wilków. Koch. W.

Złajać, e, ał. *sfukać, zbeształ, zwymyślać, zbuzować, zjeździć, zgromić:* Matka ją połajała, złajała, nie było czego. Zelżył ś., złajał, nie oszczędzając sobie najsroższych przekleństw. Es.

Złajanie, a, blm., czynność cz. **Złajać.**

Złajdaczeć, eje, ał p. **Złajdaczyć.**

Złajdaczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Złajdaczeć. 2.** czynność cz. **Złajdaczyć.**

Złajdaczyć, y, ył *zrobić łajdakiem, wyprowadzić na łajdaka:* Towarzystwo to złajdaczyło go. **Z. ś., Złajdaczeć** *stać ś. łajdakiem, wyjść na łajdaka:* Młódź złajdaczyła ś. Partja Kołłątajowych składała ś. z kupców zbankrutowanych i czeladników złajdaczonych. Rzew. Księżyc, widocznie złajdaczony, szuka po brzegach zdechłych ostryg. Mk.

Złajectwo, a, blm. (hybriditas) *mieszanie ras psów.*

Złajnik, a, lm. **i, Złannik, Złanik,** † **Złamnik** (animal hybridum) *pies ze złai, pies mieszaniec:* Złamnik, proste psisko, bez rasy, kundel. Błaż. Pod strażą nieuśpionych złajników. Kochan. Wilki pod noc cicho chylą ś., aby postrzeżonych Z. jaki nie wydał.. Ustrz. Już go sztychem raz z przodu, raz z boku pomaca, równie jak Z. wieprza dzikiego obraca. Pot. Z. dzika obraca. Troc. Sroży ś. i na bydło, że go ni złajnicy, ni pastuszy, ni srodzy zbronić mogą bycy. Otw. Wilk dokazuje, kiedy o złamnikach przy trzodzie nie czuje. Set.

× **Złaknąć, nie, ał** p. **Załaknąć.**

× **Złaknienie, a,** blm., czynność cz. **Złaknąć.**

Złakniony *zgłodniały strawiony łaknięciem:* Serce, złaknione zwycięstwa, kołace w piersiach. Ml. Odwagą... przejęło ś. serce,.. walki złaknione Ml.

× **Złakocenie, a,** blm., czynność cz. **Złakocić.**

× **Złakocić, i, ił,** × **Złakotać** *zwabić łakociami.* L.

Złakomić, i, ił *zwabić łakomemi rzeczami; rozłakomić.* **Z. ś.,** [**Złakusić ś.**] *połakomić ś., ułakomić ś., ułaszczyć ś., połaszczyć ś. na co.*

Złakomieć, eje, ał *stać ś. łakomym.*

Złakomienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Złakomić. 2.** czynność cz. **Złakomieć.**

Złakomienie się, a ś., blm., czynność cz. **Złakomić ś.**

× **Złakotać. a, ał** p. **Złakocić.**

× **Złakotanie, a,** blm., czynność cz. **Złakotać.**

[**Złakrew**] *rodzaj przekleństwa.*

[**Złakusić się, i ś., ił ś.**] p. **Złakomić.**

[**Złakuszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Złakusić ś.**

Złam, u, lm. **y** *odłam:* Z. żelaza żylasty, włóknisty, blaszkowy, ziarnisty, stalisty. Łab. Zabiliście świnię, którą Z. granatu w żywot ugodził. Sienk. Złamy skał. Sienk. Zgr. **Złamisko.**

× **Złamacz, a,** lm. **e,** † **Złomca,** × **Złomiciel** *ten, co łamie a. złamał.* L. Nie będzie li złomcą miru? Ort. Mogą tego złomcę miru nazajutrz ożałować. Ort.

Złamać, złamie a. [**złumnie**], **złamał,** † **Złomać,** † **Złomić,** † **Słomić,** nied. **Złamywać** I. *łamiąc rozdwoić; rozłamać, przełamać:* Złomić, confringere. Ps. flor. Sędzia, uczyniwszy skazanie, laskę złamie. Groic. Czego krzywego gdy kto zprędka napraszcza, rychlej snadź złomi, niż naprości. Glicz. W sztuki złomione zwierciadło. Wuj. *(=rozbite).* Rękę i nogę złamał we dwoje. L. Potrzeba, byśmy ciała pochowali tych ukrzyżowanych, przeto ich goleni Z., by prędzej byli umorzeni. Odym. Szyję złomić. Wuj. Ja biedny, ze skały na łeb zrzucony, ledwom sobie karku nie złamał. L. *(=ledwom sobie karku nie skręcił).* Idź, złam kark *(=na złamanie karku, na zbity łeb, skręć kark)* † **Na złamaną** = *na złamanie szyi, na złamanie karku, na zbity łeb.* Powodzenie jeszcze wyżej go podniosło, aby tam koniecznie stanął, skądby pewniej na złamaną zleciał. Pilch. Przen.: Złamany szeląg = *fenig ani grosz, nic bynajmniej:* Nie wziął od nikogo szeląga złamanego od aprobacji przywilejów. Star. Jesteśmy goluteńcy, i fenika złamanego w domu niemasz. L. Tym sposobem nie będziesz miał nigdy złamanego szeląga Opal. Nie dałbym za to złamanego pieniążka. Kn. Nie mam złamanego grosza przy duszy. Przen.: Lecz kraju nie chcę, bo ziemie złamane rozgraniczają ś. krwią i żałobą dzieci i matek. Słow. *(= poćwiartowane, rozdzielone, rozczłonkowane, rozszarpane).* Przen.: Buntownik złomił jarzmo moje. Wuj. *(= wyłamał ś. z pod niego, skruszył, zrzucił je).* Miał Z. jarzmo ciężkości zakonnej. Rej. Z. wiarę, słowo, przymierze, przysięgę, umowę, kontrakt, post = *nie dotrzymać, nie dochować go; naruszyć, zgwałcić, przestąpić go:* Miejskie prawo a. przywileje złomią. Ort. Królowiś swemu wiarę złamał. L. *(=wiarołomnyś).* Podniosłeś przeciw mnie wojnę, złamawszy przymierze a stawszy ś. gwałtownikiem praw wszystkich narodów. Baz. Przen.: Z. opór nieprzyjaciela = *przeprzeć, zwalczyć, zmóc, pokonać, przemóc, przełamać:* Z. potęgę turecką. Złamany nakoniec tylą przeciwnościami nieprzyjaciel prosił o zawieszenie broni. Nar. Wielki człowiek nie zgięty, ale złamany chyba upadnie. Karp. Wygnanie, choć dalekie, serca nie złamało Plautowi, ani Sylli. Bardz. Dał pokój, sam w sobie gniew złamał. Warg. Ojcze, jeśliże wczas nie złomisz młodości, wierz mi, iście zapłaczesz nad nią ku starości. Rej. Przen.: *znękać, zgnębić, przybić, strącić:* Złamany przeciwnościami, wiekiem, chorobą. Złamany na duchu. Odezwała ś. złamanym głosem. Korz *(=zbolałym).* Ze złomanym sercem wrócił nad Wisłę. Szaj. **Z. ś.** I. *ulec złamaniu, ułamać ś., pęknąć:* W zadek wziął rózgą, aż ś. złamała. Zigr. Kto spadnie na ten kamień, złamie ś., a na kogo upadnie, tego zdruzgoce. Leop. *(złomoce ś.* Leop.: roztrąci ś. B G.). **2.** *dać ś. złamać, spuścić z tonu, zmóc ś., pokonać siebie, przeprzeć siebie, upaść na duchu, przemóc ś.:* Z giestu widać i z pokłonu, że zupełnie ś. złamał ów szlachcic Słow. To jeszcze wcale nie daje żadnej pewności, że ś. w naszym postanowieniu złamiemy. Kaczk. *(=zachwiejemy).* **3.** [Z. ś.] *upić ś.* **4.** a. **Kiwnąć** *umrzeć.*

Złamanie, a, lm **a** I. czynność cz. **Złamać:** Z. kości. Idź na Z. karku, szyi a. na złamaną (p. Złamać). Puścili ś. na Z. karku = *naoślep, na widoczne niebezpieczeństwo, na pewną zgubę.* Bez złamania wiary mogli tego, który ją pierwej złamał, karać. Warg. *(= bez wiarołomstwa).* Bóg surowo karze za Z. przysięgi. Wirt. **2.** *złamanie ś., pęknięcie:* Z. sprężyny, resoru. Chir.: Z. kości jest to podzielenie kości z przyrodzenia całej na dwa, trzy kawałków, z powierzchownego gwałtu trafić ś. mogącego. Perz. Z. kości proste (fractura simplex). Z. proste kości, gdy tylko sama kość złamaną zostanie, nie uczyniwszy w ciele żadnej rany. Perz. Z. kości powikłane a. otwarte a. × złączone (fractura complicata) = *Z. kości z przebiciem skóry.* Z. kości poprzeczne (fractura transversa). Z. kości ukośne a. skórne (fractura obliqua). Z. kości z odbicia (contrafractura). Z. samego mostka zdarza ś. bardzo rzadko, zazwyczaj bowiem łączy ś. ono ze złamaniem co najmniej kilku żeber Wach.

Złamaniec, ńca, lm. **ńce** fl. *kół, pręt retmański, mający wierzchołek ku dołowi przyłamany, służący do wskazywania statkom i tratwom miejsc niebezpiecznych.*

Złamanie się, a ś., blm., czynność cz. **Złamać ś.**

Złamek, mku, lm. **mki, Złomek** *złamanie; część rzeczy złamanej, ułamek, odłamek:* Ziele to złomki kości spaja i zwiera. Syr. Stochmal złamki kości zwarza. Syr. Spadszy z góry, srogi grab skruszył sobą cały, aż mu na złamkach jego jelita zestały. Otw. Okrętu złomki rozbitego. Otw. *(= szczątki).* Zdaje ś. być złomkiem jakiejś gminnej pieśni. Darow. *(=urywkiem, fragmentem).* (Kopja) prysła w drobne złamki. Sienk. *(= drzazgi).* Hut.: Złamki surowiznowe, p. **Fragment.**

Złamiec, mca, lm. **mce** min. *euklaz (minerał z gromady sylikoidów, z rzędu krzemianów bezwodnych, z grupy granatu).*

Złamisko, a, lm. **a** p. **Złam:** Złamiska, wykroty, niezdatne na budulec, mogą być pobierane bezpłatnie.

† **Złamnik, a,** lm. **i** p. **Złajnik.**

[**Złanie, a,** blm.] czynność cz. **Złać.**

Złanik, a, lm. **i** p. **Złajnik.** Troc.

1. Złannik, a, lm. **i** p. **Złajnik.**

2. Złannik, a, lm. **cy** *żołnierz łanowy, łannik, łanowy, łanowiec* (p. Łanowiec): Ucieczka łanowych (złanników) dała pochop jakiemuś obozowemu rymotwórcy do sklecenia wierszydeł. Rol.

Złapać, pie, pał, [złapiuł, złapiół, złapiyła, złapieli], [Złapić, Złapnąć] I. *schwycić, schwytać, uchwycić, złowić, scapić, przyłapać, przytrzymać:* Za szyję go złapał i całował serdecznie. L. Poił, dawał, darował, kogo tylko złapał. L. Jeżeli go kiedy złapię, potrafię ś. zemścić za krzywdę. L. Z. złodzieja *(= pojmać, pochwycić, zatrzymać).* To, co złapię, to moje. L. *(= co mi wpadnie w ręce).* [Trza iść na jaz, może ś. co złapi. Ork. O, to mądry ptak, a jak go mas złapić, to wnet fuknie do dziury. Matl. Złapałem cię, ptaszku, mam w ręku moich świadectwo wiarołomstwa twego. L. *(=mam cię!).* Z. za kij *(=porwać).* Z. co komu=*porwać, wydrzeć, ukraść, skraść, grypsnąć.* Zająca, mówi ś., uszczwać, ugonić, nie Z. Chm. B. Na Litwie, kiedy małe dziecko, potknąwszy, upadnie, starsi, chcąc je pocieszyć i rozweselić, powiadają: patrzcie, patrzcie! Jaś zająca złapał. Wal. 2. przen.: Nie wiem, co powiedział, tylkom to złapała: co za pomieszanie, gdyby ś. dowiedziano, że on tu jest! L. *(=podchwyciłam słuchem, wpadło mi w uszy).* [Bólem ją złapiło] *(=ból ją złapał, napadł, dostała bólu).* Boleści ją złapiły ode śmiechu. Z. gadką = *skorzystać z czasu, żeby co powiedzieć:* Dziaduś złapali gadką do pana]. [Kaczkę Z.]=*upaść w błoto.* [Z. kampę] p. **Kampa.** [Z. Bartka=*przypalić jedzenie*]. Przy gotowaniu smoły czyli destylacji suchej drzewa mówiono, ażeby piec podczas iścia nie złapał lisa, t. j. nie zapalił ś. wewnątrz. 3. kogo na gorącym uczynku=*zdybać, przydybać, zastać, zajść, zaskoczyć.:* Nie wiem, czy go teraz złapię w domu. *(=zastanę).* Przen.: Noc nas złapała *(=zaszła).* 4. co skąd=*dostać, zdobyć, wyrwać, sprokurować, wziąć:* Skądeś złapał taki zegarek? Kontent jestem, żem złapał chciaż tę kapocinę. Złapał trochę pieniędzy *(=wpadło mu w ręce).* Przen.: A chcesz ty co na pysk oberwać? ode mnie prędko co złapiesz. L. 5. *dostać, nabawić ś., zarwać czego, zarazić ś. czym:* Złapał od niej ptaszka i teraz ś. leczy. **Z. ś.** I. *złapać jeden drugiego; wziąć ś., chwycić ś., schwycić ś., porwać ś.:* Złapali ś. za bary. Z. ś. za głowę. 2. w sidła, w pułapkę i t. p.=*wpaść w nie, zaplątać ś., zawikłać ś., uwikłać ś.* Z. ś. za połę o krzak i t. p.=*zaczepić ś.* 3. przen. *oszukać ś., załapać ś., zawieść ś.:* A toś ś. złapał, bo to nie był on!

Złapanie, a, blm., czynność cz. **Złapać.**

Złapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Złapać ś.**

[Złapić, i, ił i Z. ś.] p. **Złapać.**

[Złapienie, a, blm.] czynność cz. **Złapić.**

[Złapienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Złapić ś.**

[Złapnąć, nie, nął i Z. ś.] p. **Złapać.**

[Złapnięcie, a, blm.] czynność cz. **Złapnąć.**

[Złapnięcie się, a ś., blm.] czynność cz. **Złapnąć ś.**

Złapserdaczeć, eje, ał *wyjść na łapserdaka, zbiednieć i opuścić ś.*

Złapserdaczenie, a, blm., czynność cz. **Złapserdaczeć.**

Złasić się, i ś., **ił ś.** I. × Z. ś. p. **Złaszczyć ś.** 2. [Z. ś.] *zacząć ś. łasić:* Pies do pana ś. złasił.

Złasować, uje, ował *porwać pokryjomu, zjeść co ukradkiem przez łakomstwo:* Nie puszczaj go do spiżarni, żeby czego nie złasował. Pies mi złasował mięso. Może już złasowałeś gdzie słowika? Gliń. (o kocie). Pewno Aurelka złasowała do fartuszka te ciasteczka. Dan.

[Złászcza] p. **Zwłaszcza.** Pc.

Złaszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Złaszczyć ś.**

Złaszczyć się, y ś., ył ś., × **Złasić ś.** *skusić ś. przez łakomstwo, chciwość, ułaszczyć ś., połaszczyć ś., złakomić ś.:* Z. ś. na co.

Złaszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Złasić ś.**

Złatać, a, ał I. *łatając zszyć; zrobić z kawałków, z łat, zesztukować, wyłatać, połatać, wysztukować, posztukować:* Złatała sobie spódnicę. Zamiast dziejów kościoła złatał lichą kronikę swojego zakonu. Wiszn. *(=sklecił, skompilował).* 2. przen.: Z. komu skórę, grzbiet = *wyłatać = obić, wygarbować, wyłoić, statarować, ściąć, zerżnąć.*

Złatanie, a, blm., czynność cz. **Złatać.**

Złatwić, i, ił, I. *zrobić łatwym, łatwiejszym, ułatwić, udogodnić:* Złatwił im polot w niebiosy. Moraw. 2. *załatwić, zładzić.* **Z. ś.** *zostać załatwionym; załatwić ś., ułatwić ś.:* Aby ś. wszystko złatwiło, a na zwierzynie nie brakło i miodzie. Mick. Porwanie ś. nierozsądne Murata i jego upadek zupełny po kilkodniowej wojnie ten interes złatwił. Rzew. *(= skończył szczęśliwie).* Jeszcze tylko trochę pozwólcie ś. Z. Rzew. W przeciągu półtorej godziny złatwiłem ś. na komorze. Rzew.

Złatwienie, a, blm., czynność cz. **Złatwić.**

[Zława, y, lm. y] *nizina.*

Zławiać, a, ał i Z. ś. p. **Złowić.**

Zławianie, a, blm., czynność cz. **Zławiać.**

Zławianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zławiać ś.**

[Złaza, y lm. y] *jedna z istot, które złażą, które ś. złażą:* Ale to jak z owcami, kiedy ś. je do koszara zawiera na noc: staną u wchodu, pospinają nogi przednie na wysokim progu i patrzą szerokiemi oczami w ciemne wnętrze, dumając, czy nie lepiej byłoby nocować na polu; nawołuj głośno, wganiaj, proś — nie słyszą — żadna cię Z. wtedy nie usłucha. Ork.

Złazić, i, ił I. p. **Złeźć.** 2. *łażąc obejść, schodzić, zwiedzić we wszystkich kierunkach:* Złaziłem miasto, wsie okoliczne. Troc. Złaził całe miasto i nie znalazł go. **Z. ś.** *zmordować ś. łażąc; nałazić ś.*

Złazić się, i ś., ił ś. I. p. **Złazić.** 2. p. **Złeźć.**

[Złazować, uje, ował] p. **Złeźć.**

[Złazowanie, a, blm.] czynność cz. **Złazować.**

Złażenie, a, blm., czynność cz. **Złazić.**

Złażenie się, a ś., blm., czynność cz. **Złazić ś.**

Złączać, a, ał i Z. ś. p. **Złączyć.**

Złączanie, a, blm., czynność cz. **Złączać.**

Złączanie się, a ś., blm., czynność cz. **Złączać ś.**

Złączenie, a, blm I. czynność cz. **Złączyć:** Akt złączenia = *dowód nadający nowozamężnej nazwisko męża.* 2. fecht. *przyłożenie, dotknięcie szpadą lub swoim floretem szpady lub floretu przeciwnika.* 3. p. **Złączenie ś.**

× **Złączenie** p. **Złącznie.** Troc, L.

Złączenie się, a ś., blm., **Złączenie** I. czynność cz. **Złączyć ś.;** *łączność, zespół, związek, suma:* Kość mej kości, ciało mego ciała, więc jedna w złączeniu istota z was cała. Takie ś. staje Z., takie spojenie, takie słodyczy twojej używanie, że ś. jednością nazywa od samego Pana naszego. Poc. Państw Z. Troc. *(=unja).* Z. słów, sił. Troc. Godny z fortuny imienia, z zacnemi domy mający złączenia. Szm. *(= koligacje).* Z., *combinaison*, działanie ciał wzajemne mocą powinowactwa i stąd powstałe mieszaniny różnych gatunków i własności, np. sole obopólne, złączenia metaliczne i t. d. L. Z. małżeńskie, cielesne = *stosunek płciowy, stosunek cielesny, sprawa cielesna.* Złączenie ś. cielesne L. W złączeniu małżeńskim większą lubość poczuwają białogłowy, niżeli mężczyzny. Otw. Spólne małżonków Z., przez

które ś. małżeństwo wykonywa. Karnk, Złączenia pielesnego przed grzechem Adam i Ewa nie mieli. Karnk. Hjena w jedne lata bywa samcem, w drugie zaś samicą, która bez złączenia ś. z samcem płód swój rodzi. Otw. Neptun, w konia ś. przemieniając, z Cererą i Meduzą nierządne Z. miewał Otw. Bydlęcia różnego rodzaju z drugim złączeniem spólnym dla płodu mieszać nie będziesz. B. B. Ktoby ś. dotknął jakiej nieczystości ciała zmarłego a. tego, z któregoby płynęło nasienie złączenia. Wuj. **2.** Z. księżyca (Troc) = *położenie, w którym księżyc znajduje ś. na linji między ziemią a słońcem.* Z. księżyca, księżyca zaście abo podście pod słońce, księżyc nieświecący, *coitus lunae.* Kn. Trzeba ci wiedzieć postępek księżyca, który miewa, oddalając ś. a. przybliżając miejscem a. swym promieniem ku drugim planetom na niebie, a czasem ś. z niemi złącza pod jednym znakiem, a ten jego postępek zowiemy Z. Sien. Księżyc na nowiu jest w złączeniu z słońcem. HR. **3.** × Z. ś. głębokie, anat., p. anat. **Głęboki.**

† **Złączka, i,** lm. i gram. I. *łącznik w zdaniu* (copula). Sł. wil. **2.** *spójnik* (conjunctio). Troc. **3.** kol. = kol. **Łubek.**

× **Złącznie,** × **Złączno,** × **Złączenie** przys. *łącznie, razem, wespół, w połączeniu, ogółem.* L.

Złącznik, a, lm. i org. = org. **Kopulacja.**

× **Złączny,** × **Złączysty** I. *mogący być złączonym.* **2.** anat.: Błona złączna, p. anat. **Łącznica. 3.** gram: Wyraz Z. jest przymiotnik ze swoim rzeczownikiem położony, np.: urodzajna ziemia. Kopcz.

× **Złączyciel, a,** lm. **e** *ten, co złącza, połączyciel.* L.

× **Złączycielka, i,** lm. i forma ż. od **Złączyciel.** L.

Złączyć, y, ył, nied. **Złączać** I. *połączyć, zjednoczyć, zespolić, zlać w jedno, spoić, skojarzyć, związać:* Mąż i żona małżeństwem złączeni. P. cheł. Co Bóg złączył, człowiek niechaj nie rozłącza. Sekl. Siła złączona trudna do rozerwania. L. (= *skombinowana*). Żadna rzecz nas więcej nie złącza, jak jedność umysłu. Wuj. (= *nie zbliża*). Gdyby gdzie blizko siebie były macice białego i czarnego wina; tedy zerznąwszy po rózdze z obudwu, tak je społem Z., aby oko śrzednie jednej prawie przytulił do oka drugiej, tak je zrównając, jakoby jedno były. Trzyc. Chrystus złącza nas i zjednacza z sobą. Dambr. Daleś ś. za nas męczyć, chcąc nas z sobą wiecznie Z. K. G. Za czasów apostołów obie wieczerze na wzór Pańskiej złączali: i cielesną, i sakramentalną. Skar. Złączył te kraje, te słowa. Troc. Ma być księstwo Ruskie tak, jak Litewskie, z Polską złączone. Moracz. Złączył cnotę z naukami. Troc. **2.** anat.: Błona złączająca, p. **Łącznica. 3.** apt.: Lek złączający (remedium conjungens). **4.** gram.: × Złączający spadek = *narzędnik.* Troc. Złączające namieśnictwo, zaimek złączający (Troc) = *zaimek łączący, względny.* **Z. ś.** *połączyć ś., przyłączyć ś., zjednoczyć ś., zespolić ś., zlać ś. w jedno, spoić ś., skojarzyć ś., związać ś.:* Hufce złączyły ś. (= *zeszły ś.*). Wapno ściśle ś. złącza z murem. L. (= *zwarza ś., przystaje, przylega doń*). Weź twoję broń najlepszą i tu złącz ś. ze mną, będziemy oba sobie pomocą wzajemną, i słabych broń złączona wiele może zrobić, a my i najdzielniejszych potrafimy pobić. Dm. (= *przystań do mnie*). Trzeba ci wiedzieć postępek księżyca, który miewa, oddalając ś. a. przybliżając miejscem a. swym promieniem ku drugim planetom na niebie, a czasem ś. z niemi złącza pod jednym znakiem, a ten jego postępek zowiemy złączenie. Sien.

× **Złączysto** przys. od **Złączysty.** L. Z., spoisto. Troc.

× **Złączysty** p. **Złączny.** L. Z., spoisty. Troc.

Złe, ego, blm I. a. **Zło** *zła rzecz, nieszczęście, klęska, zguba, szkoda, krzywda i t. p.:* Nie wódź nas na pokuszenie, ale nas zbaw ode złego. Nie pomoże szkapie złocista uzda, ani złemu mieczowi nowe pochwy; przecię zawżdy Z. złym być musi. Rej. Zowiemy złym wszystko, co w nas może uczynić a. powiększyć boleści lub pomniejszyć jakążkolwiek rozkosz. Cyan. Prosimy Boga, aby nas obroniwszy od grzechu, obronić raczył od wszelakiego złego, obronić od ognia, od wody, od gradu, piorunu, od wojny, nieprzyjaciela, od powietrza morowego, od choroby, od więzienia, od wszelkich utrapień. Karnk. Z., zła rzecz, nieluba, złego co, złość, szkoda, klęska, utrata, sromota, nieszczęście, choroba, rana, śmierć, zguba, szubienica i t. d. Kn. Otrzymał Midas prośbę swoję, ale ze swym złym. Petr. Nie uboję ś. zła, boś ty ze mną. Bud (nie będę ś. bał złego. B. G.). Z. wisi nad Trojąm. Dm. Na Z goni, na zgubę. L. Do nieprzyjaciół swych, którzy ś. z jego złego cieszyli, mowę swą obraca. Ryb. (= *z jego biedy, nieszczęścia*). Rozgniewali ś. i myślili jeszcze Z. na Z przydać i cięższej ś. jeszcze z ludem obchodzić. Leon. Wyjdzie mu to na Z. (= *na zły koniec*). Długo ś. Z. pamięta. Rej. Z. nigdy nie uciecze. Rej. Z. przychodzi prędko, a odchodzi pomału. L. Ze dwojga złego mniejsze rozum radzi. Pot. Każdy ze dwu złych mniejsze wybierać ma. Sz. Wolęć mniejsze Z., niż większe. L (lepsza szkódka, niż szkoda, ma być kwaśno, niech będzie ocet, masz wisieć, to za obie nogi. L.). Lepiej ś. odważyć i złem zbyć złego, raz umrzeć każdemu. Pot. Złego złym zbyć. Fred. M. (= *klin klinem wybić*). Ale że ś. Z. złym jednym nie kończy, drugi topień z otchłani wysunie ś. rączy. Min. Choć Z. wielkie dziewczyna, ale miłe bardzo. Hul. Co tu w tym złego, żem prawdę mówił? L. Że go kocham, cóż w tym złego? L. Siła złego na jednego. Z. wisi nad Trojąm. Wziąć komu co za Z., mieć mu co za Z. Doznać od kogo wiele złego. Wyrządził mi wiele złego. Nic ci złego nie zrobił. Wie, że rozpaczać jest to zło przydawać do zła. Mick. Uczynić sobie co złego. Kn. (= *targnąć ś. na siebie, popełnić samobójstwo*). Zdolna jestem chwycić ś. wszystkiego, i bądź pewien, że sobie co złego zrobię. L. Myślał sobie co złego uczynić. Troc. Z. dobrym nagradzać. Troc. Zabiegaj wczas złemu. Troc. Na Z. psi wyją. Troc. (= *wycie nie zapowiada nic dobrego*). Niech go Z. spotka—wszystkie rodzaje nieszczęścia oznacza. Wójc. Czasem uczeni ludzie rozumu na Z. używają. L. (= *na zły cel*). Rzecz ta nie stąd zła, że jej kto na Z. używa. Susz. **2.** *zgorszenie, demoralizacja, niemoralność, zepsucie, niecnota; zły uczynek, zły postępek, złość, grzech, nieprawość, zła droga, złe postępowanie, złe sprawowanie ś., złe życie:* Nie trzeba złych rzeczy pisząc uczyć: samo ś. Z. uczy. Urzęd. Zwróć od zła, a czyń dobrze. Bud. (odwróć ś. od złego, a czyń dobrze. B. G.). Na Z. jak zapalił. Gostk. Wykorzenić zło (a. Z.). Z. nigdy ś. nie ukryje. Prz. Z. dobrego nie wyciągnie. Prz. Pokazywać komu drogę, kusić, namawiać, pobudzać kogo do złego. Prowadzi to do złego. Na Z. to on ma rozum. **3.** *zły duch, djabeł, czart, licho, kaduk,*

kat: Śmieje ś., by Z. na szkodę. Rys. W tych ruinach strachy częstokroć przebywają, i jak lud prosty mówi, Z. mieszka. L. Już ś. po rozwalinach złe nie tłucze. L. O, niechże djabli, choroba, wszystko Z. takich bierze ichmciów. L. Z. cię tu chyba przyniosło! Czy mi go Z. nadało! Wyb. Czy go tu Z. na mnie nasłało? L. Radbym wiedział, co za Z. naszego starego tu przyniosło. L. Nie umrę na Z. złemu Ryb. Oj, niemasz kobiety, którejby Z. nie skusiło. L. *Monstrum hominis*, szkaradny, by co złego. Mącz. Jakby co złego ujrzał, tak krzyknął. Kn. Do czasu człek bezbożny krzywdzi, broi, mąci, mówią, że ś. samo Z. o drzewo roztrąci. Pot. Samo ś. Z o Bożą mękę rozbije. Żegl. (złość, czary, djabelstwo kark skręci. L.). [Skarbów w ziemi Z. pilnuje. A la złemu = *a do licha.* Tu coś z becki jak Z. wylała].

× **Złechcony** im. od **Złechtać:** Krwią Z. niewinnego stada, na żarłocznym ś. brzuchu wilk z ostępu skrada. Nar.

Złechtać, cze a. × **ce, tał** *łechcąc skusić, znęcić, wzbudzić, podniecić:* Wszystko mi zmierzło, niczego wziąć nie chcę, nic mi ni gustu, ni smaku nie złechce. L. Żyzniejszego lub bardziej za chwalonego kraju złechtała ich chluba. Oss. Żona, gdy ją chuć rozigrana złechce, to z tym, to z owym na przemianę broi. Kniaź.

Złechtanie, a, blm., czynność cz. **Złechtać.**

[**Złepać, pie, pał**] p. **Złopać.**

[**Złepanie, a,** blm.] czynność cz. **Złepać.**

† **Złeptać, a, ał** *zeźréć, pożréć.* B. Sz.

† **Złeptanie, a,** blm., czynność cz. **Złeptać.**

Zło, a, lm. **a** **I.** *sama treść złego; zła rzecz uosobiona:* Szatan, niby skryte Z. w naturze, od początku walczył z nami **2.** p. **Zle.**

I. [**Złoba, y,** lm. **y**] *złość, złośliwość, zła chęć, złe usposobienie, rozdrażnienie, irytacja, niegodziwość, przewrotność.* Modl. Wac. Słońce! dlaczego opuszczasz dzieci swoje w nocy i wydajesz je na łup złobie ciemności? Dyg. Odgadywał na rzut oka wszelką złobę skrytych zamiarów człowieka. Dyg. Jest pewne ponure pokrewieństwo instynktów nawet wśród sterujących wolą w biegunowo przeciwne kierunki; ci najtrudniej uwierzą w złobę krewniaka. Brt.

2. [**Złoba, y,** lm. **y**] p. **Żleb.**

[**Złobcaty**] p. **Złobkowaty.**

[**Złobić, i, ił**]: Gněk złobio = *kark skręcą.*

[**Złobienie, a,** blm.] czynność cz. **Złobić.**

[**Złobny**] *złośliwy:* Nie dam ci wianecka, nie twojam dziewecka, boś Z. Wóje.

× **Złobrojczy** *brojący złe:* Bogdaj pod moim rządem miecz sprawiedliwości nie broczył ś w złobrojczej. Stasz.

[**Złocący**] p. **Złocisty.**

Złocenie, a **I.** blm., czynność cz. **Złocić.** **2.** lm. **a** *miejsce złocone; powłoka złota, pozłota:* Rzeźby z bogatemi złoceniami.

[**Złocenie, a,** blm.] p. [**Złocyć**].

Złocenie się, a ś., blm., czynność cz. **Złocić ś.**

× **Złociciel, a,** lm. **e** *ten, co złoci, złotnik, pozłotnik.*

× **Złocicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Złociciel,** *pozłotniczka.*

Złocić, i, ił *pokrywać warstewką złota, pozłacać, wyzłacać; ozłacać, uzłacać, robić złocistym:* Z., pozłocić kubek. Troc. Z. i srebrzyć elektrycznie = *galwanizować.* Przen.: Słoneczków małych skąd tyle, kto je otoczył tak mile, znać, że je słońce złociło i przez swe ciepło spłodziło. Dar. J. Słońce góry, niebo złociło. Troc. Przen.: Z. komu pigułkę = *barwić, słodzić, pstrzyć, obwijać w jedwab, w bawełnę.* Z. mizerje. Troc. Postępować musiał jak aptekarz, co pigułki złoci. Jabł. **Z. ś.,** × **Złocieć** *stawać ś. złocistym, okrywać ś. barwą złotą; połyskiwać, błyszczeć jak złoto:* Zda ś., promieńmi złoci ś. jej szata. Dach z blachy złocił ś. od słońca. Mick.

× **Złocieć, eje, ał** p. **Złocić.** Troc, L.

Złocień, a, lm. **e** bot. **I.** a. × **Chryzantem,** [**Fryzant**] p. **Jastrun. 2.** p. **Krwawnik. 3.** *roś. lonas.*

[**Złocieńki**] p. **Złociuchny.**

† **Złocik, a,** lm. **i** *pieniądz złoty, złoty, złotówka.* Kn., Troc.

[**Złocisko, a,** lm. **a**] p. **Złoty.**

1. Złocisto p. **Złoty.**

2. Złocisto przys. od **Złocisty.** L.

Złocisto-bogaty *złocisty i bogaty, bogaty od złota:* Stroje złocisto-bogate. Słow.

Złocistopióry *mający złociste pióra:* Wielki kogut Z. strzepnął skrzydła. Krasz.

Złocistość, i, blm., rz. od **Złocisty.** L.

Złocistowłosy *mający złociste włosy:* Złocistowłosa istota. Zm. Szła złocistowłosa. Kon. Złocistowłosa Ewa. Kasp.

Złocisty, [**Złocący**] **I.** *złoty, szczerozłoty, złotolity:* Z. pierścień. Troc. Przen.: Nic nie powiem, panie mój Z., ale niech go zobaczę! Prus. (=*najdroższy*). **2.** *złocony, pozłocony, pozłocisty:* Grecja Gorgjasza obraz z szczerego złota lany w kościele postawiła, która inszym dotąd tylko złociste kładła. Warg. Łyżka a dwie złociste srebrne. Niem. Z. (pozłocony) kubek. Troc. Srebra złocistego na brzegach 14, wszystkiego złocistego nad złotych 16. Gostk. Pstro Z. rostrucharz. Kras. Papier Z. (= *koloru złota*). Cytryna karlica z złocistemi gałki. Mick. Skóra złocista. Włożył kontusz aksamitny złocisto-brunatnego koloru. Kaczk. Tren mieniący ś. tajemniczo złocisto-cielistemi barwami. Zap. Maryś miała śliczne oczka czarne, płeć białą, włos złocisto-ciemny. Krasz. Tombak złocisto-czerwony. Na złocisto-seledynowym tle nieba ukazała ś. piękna wieczorna gwiazda. Dyg. Dziecko nagie i całe złocisto-śniade promieniło pięknością nerwowych i delikatnie rzeźbionych kształtów. Zap. Złocisto-żółte kołnierze i wyłogi. Mańk. **3.** *złotem tkany, złotogłowy, lśniący od złota:* Pyta kupca o jakie złociste materje na aparaty kościelne. Haur. Bławatnik piękne złociste na aparaty kościelne przedaje materje. Troc. **4.** *zawierający w sobie złoto, złotodajny:* Z. kruszec, złocista ziemia. L. Srebro złociste = *zawierające około 28% złota.* Mosiądz czerwony a. Z. = *tombak.* Łab. **5.** × Z. kawaler (Troc). p. **Złoty** (rycerz). **6.** bakt.: Gronkowiec Z. (staphylococus aureus) = *ziarnkowiec ropny, wytwarzający hodowle koloru złota.* **7.** min.: Iskrzyk Z. = *iskrzyk złożony z żelaza i siarki, koloru złota i blasku kruszcowego.* Łab.

Złocisz, a, lm. **e** żart. *złoty, złotówka:* Dajcieno, kolego, złocisza, bo tak bez gronia jakoś nie tego!

Złociszek, szka, lm. **szki** bot. (galatella) *roś. z rodziny złożonych.*

Złociuchny, Złociutki, [**Złocieńki, Złoteńki, Złociuśki, Złociusieńki**] piesz. od **Złoty:** Mój Z. zrób to dla mnie! Złociuchna to księga. Troc. Z. to mąż. Troc. Złociuchne listki. Troc. Moja mileńka, złocieńka, brylantowa! Orzesz. Sama jedna, panieneczka moja złocieńka, biedneńka.

Orzesz. Mój złociuśki, serdeczny! Mój złociusieńki! Tet.

[**Złociusieńki**] p. **Złociuchny.**

[**Złociuśki**] p. **Złociuchny.**

Złociutki p. **Złociuchny.**

Złocony im. od **Złocić.** Przen.: Złocona młodzież = *pozująca na złotą, pozłacana.*

[**Złocyć, y,ył**] *zoczyć.*

Złoczynienie, a, lm. **a,** czynność cz. **Złoczynić:** W niewiadomą toń spoglądam, w której czarne sepje złoczynień. Mic.

† **Złoczynnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Złoczyńca,** *zbrodniarka, łotrzyca:* Takowej złoczynnicy kat za dekretem szyję ucina. Haur. Wojna jest źródłem wszelakich niecnot, nierządnych niewiast, zwodnic, złoczynnic. Kosz.

† **Złoczynność, i,** lm. **i, Złoczyństwo,** † **Źleczyństwo** *zwyczaj, nałóg brojenia złego; zbrodnia, niecnota, występek, łotrostwo, zły uczynek:* Swidrygiełło odumierając Łucko Litwie oddać rozkazał, nie pamiętając jej przeciw sobie złoczynnośei. Błaż. Między wszystkiemi złoczyństwy żadne gorsze, jak zdrada. L. Złoczyństwo, im pospolitsze jest, tym srożej bywa karane. Sz. Bogu nie chcieli być posłuszni, szatana zaś usłuchali i inszemi rozmaitemi złoczyństwy przeciwko Panu wykroczyli. Sekl Wszystkie ustawy Chrystusa abo świętego żywota uczą, abo złoczyństwa bronią. Sekl. Jedzą nie tylko krom potrzeby, ale też dla złoczyństwa, jak mówią, dla trunku, aby mieli, po czymby pić mogli. Sekl. Złoczyństwa popełniać. L. Sam do stolicy na odebranie nagrody za złoczyństwo uciekł. Nar. Przekonanego o różne złoczyństwa ściąć pod Chocimem rozkazał. Nar. Pocieszał ś. tym złoczyństwem. Krasz.

Złoczynny. I. a. † **Źleczynny,** † **Złoczyński** *brojący zle, zły, występny, zbrodniczy, łotrowski:* Wielka liczba ludzi niedostatecznych, złoczynnych i podłużonych do rozbójników ś. cisnęła. Błaż. Oni nasamprzód złoczynną szablę ukowali. Kochan. (= *morderczą, zabójczą, katowską*). Polityka stała ś. złoczynną przez własną osnowę. L. (=*przewrotną*). Dawała złoczynna i na zgubę moją nastawiona ręka Korz. **2.** Z. dla kogo= *dybiący na czyje zło, szkodliwy, wrogi:* Cały wasz naród dla mnie Z. Kniaź.

[**Złoczyń, a,** lm. **e**] *król wszystkich żmij.*

Złoczyńca, y, lm. **y** *zbrodniarz, zbrodzień, kryminalista, kajdaniarz, łotr:* Z. dobrze nie czyni. Sekl. Niektórzy mincarze pieniądze potajemnie i złośliwie fałszują, przeto takich złoczyńców śladować każdemu potrzebnie należy. Sz. Z. szlachcic, na gardło za złodziejstwo skazany a. o inny gardłowy uczynek. a od śmierci uwolniony, szlachectwo traci. L. Złoczyńców na stracenie prowadzą. Troc. Nie ubogiego, lecz złoczyńcę wieszają. Bud. Aby w tym, w czym was pomawiają jako złoczyńce, z dobrych uczynków, przypatrzywszy ś. wam, chwalili Boga, Wuj. Od niego posłani ku pomście złoczyńców. a ku chwale dobrych. Wuj. By ten nie był złoczyńcą, nie podalibyśmy go byli tobie. Wuj. Z lepszym pożytkiem będzie, gdy robi Z., niżby go miecz zgładził abo szubienica. Biel. M. Każdyby tak Z. uszedł. Skar. Apostoł i jeść z złoczyńcami nie każe. Skar. Złoczyńcom - srogość, a cnocle i dobroci, godności, nauce i mądrości przyjaźń pokazować. Skar. Złoczyńcy miasto włosów ucho urzynają. Sz. Z. (bartny), dopuszczający ś. kradzieństwa pszczół a. wydarcia pszczół a. porąbienia jakiego drzewa z pszczołami. Skr.

Złoczyńczy, † **Złoczyński** I. przym. od **Złoczyńca:** Z. pal. Troc. **2.** p. **Złoczynny.**

† **Złoczyński** p. **Złoczyńszy.**

Złoczyństwo, a, lm. **a** p. **Złoczynność.**

Złoć, i, lm. **e** bot. (gagea) *roś. z rodziny liljowatych.*

Złodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Zatruwacz.**

Złodziej, a, lm. **e** I. † Z. *złoczyńca:* Pókiś mi dobrze czynił, zwałem dobrodziejem; jakeś mi złość wyrządził, zowię już złodziejem. L. **2.** *ten, co kradnie:* Znają ś., jak złodzieje w jarmark. Kn. Na złodzieju czapka gore. Żegl. Mądry, przebiegły, wytrawny, śmiały, czelny, domowy Z. Strzeż ś. go jak złodzieja. Przyjaciele złodzieje czasu. Pilch. (=*kradną, zabierają go*). I na złodzieja robić trzeba Prz. Złodzieja obwieszono. Troc. Z. wierutny. Troc. Z. wielki, wierutny, sławny, *trifur.* Kn. Z. nie przychodzi, jedno żeby kradł. Skar. Będziesz złodziejem, jeśli kraść będziesz. Sien. Jeżeliby tu Z. jaki kraść przyszedł, to go tak przez kij przesadzę, że tu więcej nie zajrzy. L. Wielcy złodzieje małe wieszają. Rys. Małe złodzieje wielcy karzą. Kn. Z. a kłamca dwaj bracia. Kn. Równo przechowywacza, jak i złodzieja karzą. Ostr. Z. złodzieja nie rad sądzi. Groic. Lepszy mądry Z, niż głupi włodarz. Rys. (=*mniej szkody przynosi*). Trudno w tym domu ukraść, gdzie sam pan Z. L. Złodziejowi worek do schowania powierzyć. L. Złodzieja obiesiwszy, po ortel. Troc. Z. z licem. Troc. (=*złapany na gorącym uczynku*). Z. większy nie może być, kto sam sobie kradnie. Rej. Dzień Pański przyjdzie jako Z. Rej. (=*nagle, niespodzianie, znienacka*). Z. rzeczy świętych=*świętokradca.* **3.** wymyślając: Ty złodzieju! = *łotrze, hyclu, szubienicznіku, nicponiu.* Smrodzie, śmierdziuchu, pomyjo, powrozie, obiesiu, złodzieju, niecnoto. Kn. **4.** (u świecy palącej ś.) *wilk, część knota ubocznie świecę topiąca.* **5.** [Z.] *chłop, który przodował w ostatniej chwili żniw.* **6** [Z.] *taniec galop.* **7.** [Z.] *pewna gra.* **8.** [Z.] *osoba grająca w liszki.* **9.** [Z.] *osoba biorąca udział w grze w tkacza.* Zdr. **Złodziejek,** × **Złodziejczyk, Złodziejaszek.**

† **Złodziejarnia, i,** lm. **e** *więzienie dla złodziejów i wogóle złoczyńców:* I w Jassiech ci to bywała takowa śpiżarnia za inszych hospodarów a. Z. Pot. Winnego zbójcę wyjmą z złodziejarni, a Chrystusa wrzucą do katuszy. Pot.

Złodziejaszek, szka, lm. **szkowie a. szki** p. **Złodziej.** Pocieja traktuje jak ostatniego szubrawca i złodziejaszka. Reym.

× **Złodziejczyk, a,** lm. **i** p. **Złodziej.**

Złodziejek, jka, lm. **jki** p. **Złodziej:** Małe złodziejki imać, a wielkie puszczać. Prz. *Furculus,* Z.; *furunculus,* złodziejczyk. Mącz. Małe złodziejki wieszacie, wielkim ś. nizko kłaniacie. Rej. Złodziejki wieszają, złodzieje są wolni. Groic. Bąk ś. przebije, a mucha uwiąźnie, wielkie złodzieje małego złodziejka osądzili. Falib. Z., *furunculus.* Bobr.

Złodziejka, i, lm. **i** I. forma ż. od **Złodziej.** L. **2.** [Z.] *rodzaj piłki (do piłowania) długości dużego noża, jednym końcem oprawionej.*

Złodziejski przym. od **Złodziej** a. od **Złodziejstwo:** Wyprawa złodziejska. Sztuczka złodziejska. Czemu złodziejskim okiem w cudze dobro wzierasz? L. Złodziejskie rzemiosło, złodziejstwo. Kn. Złodziejska wojna maroderów. Troc. Złodziejskiego nic nie kupować. Ek. (=*kradzionego, pochodzącego z kradzieży*). Z. to kupiec. Troc. (=*zdzierający, odzierający ze skóry*). Lek.: Obłęd Z., p. **Kleptomanja.** [Złodziejska trawa]=

ziele, za którego dotknięciem najlepsze zamki mają ś. otwierać. **Po złodziejsku, Złodziejsko,** † **Złodziejskie** przys. = *sposobem złodziejskim, jak złodzieje przywykli:* Złodziejskie, po złodziejsku. Kn.

† **Złodziejskie** przys., p. **Złodziejski.**

Złodziejsko p. **Złodziejski.**

Złodziejstwo, a l. lm. **a** *rzemiosło złodzieja, popełnienie kradzieży; kradzież:* Gdy kto o Z. będzie obwinion:.. Mac. z Roż. Srogie o Z. karanie jest postanowione. Górn. Z. jest zdradliwe ujmowanie rzeczy cudzej. Sz. Z. jest niesłuszne wzięcie rzeczy cudzej bez wiadomości pana jej. Sz. Z. jest cudzej rzeczy nad wiadomość i wolą pańską umykanie. Klon. Z. i przywłaszczenie sobie cudzej rzeczy jest przeciwko sprawiedliwości. Karnk. Pod złodziejstwem każde niepobożne i nieprzystojne rzeczy nabywanie Pan Bóg zawiązał. Hrb. O, jakoby to wielkie Z. u nas wykorzenić. Skar. Ubóstwo, złodziejstwa pokrywka. Kn. Za Z. karzą szubienicą. Boh. Pojedynek jeszcze gorszy, niż Z. Boh. Jak za Z. karzą szubienicą, tak w niektórych państwach i za pojedynki. Boli. Z., kradzież. Troc. 2. blm., zb. *złodzieje, ogół złodziei.* L.

× **Złodzietny** *mający złe dzieci.* Sł. wil.

× **Złofarbisty** *źle farbujący, mający zły kolor.* L.

Złoić, i, ił l. *zwalać łojem.* 2. przen. *zdzielić, ściągnąć, wyciąć, kropnąć, grzmotnąć, łupnąć* = *uderzyć, zbić, wygarbować, wytatarować, wygrzmocić, złomotać, wysmarować, zerżnąć, ćwiczyć:* Z. kogo kijem Po staroświecku skórę ci złoję batem Wyb.

† **Złoimienny** *mający złe imię.* L.

Złojenie, a, blm., czynność cz. **Złoić.**

Złojowacenie, a, blm., patol. (steatosis) *stłuszczenie; nadmierne wydzielanie gruczołów łojowych (choroba skórna)* (hypersteatosis).

† **Złokształty** *mający zły kształt, niezgrabny.* L.

† **Złolubnik, a,** lm. **cy** *ten, co zło lubi.* L.

Złom, u, lm. **y** l. *odłam skały pojedyńczo stojący, wielki głaz:* Na złomy skał strumień ś., zlał. Zal. Na skalistym złomie siedział młody człowiek. Krasz. Złomy czerwonego pociemniałego granitu. Gom. Ścieżka ginęła wśród złomów strąconych kamieni i drzew. Żer. Wielkie statki idą już na drzazgi i na złomy. Kasp. Już przelewały ś. fale przez kamienne złomy, coraz wyżej piętrzyło ś. morze. Przybysz. Dziś siedzę na złomach skał, patrzę na morze i myślę o Tobie. Przybysz. 2. leśn. p. **Kły.** 3. myśl., p. **Dom.**

[**Złomać, mie, mał**] p. **Złamać.**

[**Złomanie, a,** blm.] czynność cz. **Złomać.**

† **Złomca, y,** lm. **y** p. **Złamacz.**

Złomek, mku, lm. **mki** p. **Złamek.**

× **Złomiciel, a,** lm. **e** p. **Złamacz.**

× **Złomicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Złomiciel.** L.

† **Złomić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Złamać.** Rej.

† **Złomienie, a,** blm., czynność cz. **Złomić:** Jezus kazał, aby każde Z. natychmiast aby się wróciło i przyłączyło sie swemu stawu. Rozmyśl.

† **Złomienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Złomić ś.**

Złomignat, u, lm. **y** bot., p. **Późnik.**

Złomikamień, a, lm. **e** bot., p. **Łomikamień.**

Złomisko, a, lm. **a** *nagromadzenie złomów, kupa złomu:* Na dole przedwiecznego lasu zawały złomiska, porosłe skorupami mchów. Pol. Na mszarnym posłaniu puszczy leżą wykroty i złomiska. Pol. Lecą przez wały złomisk Tet. W złomiskach zwalonego mostu konie zaczęły ś. plątać. Tet.

× **Złomisty** p. **Złomny**

× **Złomiślub** l. **u,** lm. **y** *złamanie ślubu, wiarołomstwo:* Z., złamanie ślubu, ślubołomstwo, wiarołomstwo. L. Złomiśluby i krzywoprzysięstwa mnichów. Wuj. 2. **a,** lm. **owie** *ten, co ślub złamał a. łamie, wiarołomca, ślubołomca:* Gdy sobie kto żywot duchowny obierze, gdyby potym tego żałował, byłby złomiślubem. Sz. Ty bezecny odszczepieńcze, złomiślubie! Wuj. Gdyby kto gwar przyrzekł i nie mogąc mu dosyć uczynić, połowicą wargeltu odkupi ś., będzieli ten mógł być złomiślubem nazwan a. nie? Sz. · Lichwiarze, kosterowie, złomiślubowie, także ci, którzy miastu liczby z szafunku dać nie mogą, tych wszystkich dobra do skarbu przychodzą. Sz.

× **Złomny,** × **Złomisty** *mogący być złamanym:* Jak przez mur walną mocą skołatany lub przez wybite drzwi i złomne ściany, przeszedł do nich. Chr. W zawody na złomnym puścił ś. drewnie. Krasz. Ty wzgardą zdepc me serce złomne, że choć odchodzę w bezotusze, aż nazbyt prędko cię zapomnę. Sf.

× **Złomotać, ce** a. **cze, tał** *złamać, połamać z łomotem, zgruchotać, zbić, strzaskać, roztrącić.* × **Z. ś.** *złamać ś. z łomotem, stłuc ś., zgruchotać ś., zbić ś., strzaskać ś., roztrącić ś., zdruzgotać ś.:* Kto upadnie na ten kamień, złomoce ś., a na kogo zaś upadnie, tego zdruzgoce a zetrze. Leop (złamie ś. Leop.; roztrąci ś. B. G.).

× **Złomotanie, a,** blm., czynność cz. **Złomotać.**

× **Złomotanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Złomotać ś.**

× **Złomówca, y,** lm. **y,** × **Złorzecznik** *ten, co źle mówi o drugich, obmówca, potwarca, oszczerca:* Z., potwarca. Wuj. Ktoby słowem uwłoczył czci brata, rada uznać ma, jakiego Z. taki winien jest karania, i osądzić go według swego zdania. Odym. Niejednego już ewangielja z furjata cichym, ze złomówcy dobromówcą uczyniła. Wuj.

† **Złomózgi** *skażonego mózgu.* L.

† **Złomyślny** *źle myślący.* L.

† **Złonaślednictwo, a.** blm. *naśladownictwo złego.* L.

† **Złonaślednik, a,** lm. **cy** *naśladowca złego.* L.

Złooki *mający złe, uroczne oczy:* I drzewo uschnie, chałupa spłonie, pies zdechnie, bydlę schudnie, gdy na nie Z. spojrzy. Goł.

† **Złopłodny** *płodzący złe.* L.

× **Złopowiestny** *złowieszczy:* Z. słowianobójca opanował Łużyce za Łabem. Bońk.

× **Złorzec, cze a. knie, kł** *przekląć:* Złorzekłem barbarzyństwo kraju. Stasz.

Złorzeczenie, a, lm. **a, Złorzeczeństwo** l. czynność cz. **Złorzeczyć a. Złorzec:** Drzewa schną na jego Z. Prz. Z. głupstwo. Troc. Najgorsze Z. racbować w przeklęctwie szatanów tysiącami. Troc. 2. *przekleństwo, klątwa, wymysły, wymyślanie:* Chrystus nie oddał złorzeczeństwa za złorzeczeństwa, my i jednego słowa przykrego cierpieć nie możemy, ale za jedno złe słowo sto gorszych oddawamy. Dambr. Wiele potwarzy i złorzeczeństwa nań wkładał. Skar. Na bluźnierstwa, na złorzeczeństwa usta otwarte mają. Wuj. Złorzeczeństwo i kłamstwo wezbrały. Birk. Odłóżcie te wszystkie rzeczy: gniew, popędliwość, złość, złorzeczeństwo, plugawe słowa z ust waszych. Rej. Komu stary człowiek błogosławi, wnetże błogosławieństwo nad onym ś. stawi; a komu zaś złorzeczy, złorzeczeństwo miewa. Prot. Ruben tak nad sobą uznał złorzeczeństwo. Prot.

Złorzeczeństwo, a, lm. **a** p. **Złorzeczenie.**

× **Złorzeczliwie** przys. od **Złorzeczliwy:** Z., *maledice.* Mącz. Zaocznie a. z pośmiechem, a. od prawdy Z. i uszczypliwie o kim mówić. Bud. B.

× **Złorzeczliwość, i,** blm., rz. od **Złorzeczliwy.** Troc, L.

× **Złorzeczliwy,** × **Złorzeczny** *złorzeczący, przeklinający, lżący, wymyślający, pomstujący; szkalujący, potwarczy:* *Mordax homo,* zły, złorzeczny, zjadły. Mącz. Jeżeli ci zaś dzielność nadał Bóg odwieczny, czy przeto pozwala, byś tak był złorzeczny? Dm.

× **Złorzecznik, a,** lm. **cy** *ten, co złorzeczy, wymyślający; ten, co o drugich źle mówi, obmówca, potwarca, oszczerca:* Lucjan, bluźnierca i Z. Skar.

× **Złorzeczny** p. **Złorzeczliwy.**

Złorzeczyć, y,ył komu, czemu = *życzyć złego, wymyślać; kląć, lżyć, przeklinać kogo, co, pomstować na kogo, na co:* Złorzeczę *minus est quam* przeklinam. Kn. Złorzeczony a przeklęty człowiek, który sobie czyni bałwan rzezany a. lany. Leop. Hiob otworzył usta i złorzeczył dniowi swemu. Wuj. Jako mam Z., któremu nie złorzeczył Bóg. Wuj. Ktoby złorzeczył ojcu swemu abo matce, śmiercią niechaj umrze. Wuj. Gdy mu złorzeczono, nie złorzeczył. Wuj. Nie odpowiadaj temu, coć złorzeczy. Skar. Z. okrucień stwu, doli. Mick. Ileż razy wam w duszy złorzeczyłem skrycie!

† **Złosny** p. **Złośliwy.**

× **Złosteczka, i,** lm **I** p. **Złość.**

Złostka, i, lm. **i** *złośliwość małej wagi, uszczypliwość, ironja, figiel, psikus, szpas:* Śmieszy mię ich Z. L. Serca z rozumem rzadko ś. zgadzają, wzajem współ sobie złostkę wyrządzają. L. Nigdym ś. nie spodziewał, żebyś waćpan chciał taką złostkę wypłatać Elizie. L. Z lekką złostką dziwił ś. cudownemu przeistoczeniu dzielnej dziewczyny. Sł. wil. Por. **Złość.**

† **Złostnik, a,** lm. **cy** p. **Złośnik.** Glos.

† **Złostny** p. **Złośliwy.** And. z Kobyl. Z., iniquus. Ps. flor.

Złoszczenie, a, blm., czynność cz. **Złościć.**

Złoszczenie się, a ś., blm, czynność cz. **Złościć ś.**

Złościć, i, ił *przyprowadzać do złości, gniewać sierdzić, irytować.* **Z. ś.** *unosić ś. złością, gniewać ś., sierdzić ś., irytować ś., rzucać ś.:* Im więcej rozmyśla, tym bardziej ś. na swoich braci złości i sroży. Stasz. Czy już ostygł Domaros, czy ś. jeszcze złości? ale pewnie już dobry. Wyb. [Franuś, nie złościj ś.]. Ork.

[**Złościj się**] p. **Złościć.**

× **Złościopamiętny** *mściwy.*

† **Złościwie** przys. do **Złościwy.**

† **Złościwość, i,** blm., rz. do **Złościwy.** Modl Wac.

† **Złościwy** p. **Złośliwy.** Glos., Sekł., S. Par.

Złość, i I. blm., rz. od **Zły:** Z., złośliwość, złe przymioty serca. L. Z. w sobie zamyka nieszczerość a odmienność umysłu i przewrotność. Rej. Z. jawna i ukryta, druga satyra Krasickiego. L. Jest ostatnia i opłakana Z. tych, którzy i sami są źli, i dobrych nieradzi widzą i one prześladują. Skar. Woda z błota Z. w ś. bierze. Troc. (= *psuje ś., gnije*). Z. z wrzodu ustąpi. Troc. (= *złośliwość*). **2.** lm. **i** *nieprawość, grzech, zło, występek, przewinienie, wina:* I żeby nie pomniał złości braciej twojej. HJ. Jakim był kaznodzieją, jako przykładnym, jako złości karał, wiedzą to dobrze, którzy jego kazania słuchali. And z Kobyl. Bóg nas karze za złości nasze. Większa moc Boska, niż Z. ludzka. Prz. (= *niesprawiedliwość, przewrotność*). **3.** *gniew gwałtowny, wybuch gniewu, zapalczywość, uniesienie, furja, pasja, irytacja:* Z. Amanowa wszystkie wierne wygładzić chciała. Skar. Miary w złości swej nie mają. Skar. Chcąc Z. wrodzoną pokryć postacią łaskawą. Błaż. Bił ojciec rózgą dziecię, że ś. nie uczyło; gdy odszedł, dziecię rózgę ze złości spaliło. Kras. Nową złością znagła zapalony. Kras. A już też mię prawdziwie wszystkie złości biorą. Zabł. Wszystkie mnie złości biorą, słysząc wacpana tak mówiącego. L. Z. mię bierze, trutniu borowy, dziadu przemierzły. L. Wywrzeć swoją Z. na kim. Unieść ś. złością. Ochłonąć ze złości. Pałać złością. Wpaść w Z. Pienić ś., zaczerwienić ś. od złości (a. ze złości). Nie mamże na to pękać ś. od złości? L. Ach, oszaleję od złości. L. Zdawał ś. obojętnym, a pękał od złości. Mick. Ze złości ląd nogą trącił. Mick. Z. mię znowu porwała. Mick. Z. piękności szkodzi. Prz. (= *złoszczenie ś.*). **Na Z.** = *na przekór:* Na Z., na psotę, na niecnotę komu co uczynić. Kn. Chcą, żeby ś. nie gniewać, a one właśnie jak na Z. robią. L. Na Z. czynić abo zatroskać, *aegre facere.* Mącz. Na Z. mi ją wydziera, na Z. mi ją bierze. Mor. A. Wie zapewne o wszystkim, a jak na Z. pyta. Zabł. Ja to żartem wyrzekła, a ty na Z. właśnie prawdą mienisz dla żartu wymówione baśnie. Zabł. Co za zuchwałość na Z. mi w dom ją sprowadzić i jeszcze zamknąć ś. z nią w swoim pokoju. L. Rozumiałem, że ś. upamiętacie, ale widzę, że jak na Z. publiczności, trzeci już numer waszej gazety wychodzi. L. Godna podziwienia, jak ś. w Turczech, na Z. tyrańskiwu i wymysłom szatańskim, znajdują chrześcijanie. Kłok (= *wbrew*). Nie umrę na Z. złemu. Ryb. Ja też na Z. już wesoła żyję. Lubom. Na Z. nie pójdę. Lubom. (= *otóż właśnie*). Mój mąż zamknął mię za kratą, znalazłam sposobność otworzyć kłódkę i na Z. jemu zaraz z domu pójdę. L. Po co ten tu bakałarz jak na Z. przychodzi? L. **4.** lm. **i** *coś złego, uczynek złośliwy, psota, psikus, figiel; szkoda, krzywda:* Pókiś mi dobrze czynił, zwałem dobrodziejem, jakeś mi Z. wyrządził, zowię już złodziejem. L. Kto Z. każe komu, to ś. zlewa na niego. Bardz. Komodus takich ludzi na urzędy do powiatów słał, którzy jemu samemu złości płodzić pomagali. Kasz. Ludzie dopiero złości opuszczają, gdy ich płodzić nie mogą. Jabł. Zdr. **Złostka,** × **Złosteczka.**

Złośliwie przys. od **Złośliwy:** Nie uczyniłam nic z tych rzeczy, które ci na mię Z. zmyślili. Wuj.

Złośliwiec, wca, lm. **wcy** p. **Złośnik.**

† **Złośliwiejszy** *złośliwszy.* Napom.

Złośliwość, i, blm., rz. od **Złośliwy:** Z. charakteru. Ludzie napełnieni nieprawości, niecnoty, złośliwości. Wuj. Satyryk ten nie ma nic z tej szczypiącej żartobliwie złośliwości. L.

Złośliwy, † **Złościwy,** † **Złostny,** † **Złosny,** × **Złośny I.** *zjadliwie zły; kostyczny, sarkastyczny, uszczypliwy, pochodzący ze złości, nienawistny:* Z. człowiek. Z. język. Złośliwa potwarz. O, wielka fałszywość złosnego Judasza. Op., Św. z Woc. (de causis criminalibus). O rzeczy złościwe grzechowe. Zmiłuj ś. nade mną, Boże litościwy, bo mię prawie w ziemię wbił człowiek Z. Kochan. Z. język. Górn. Ogródź ciernіem uszy twoje, nie słuchaj języka złośliwego. Wuj. Nawróćcie ś.

od dróg waszych złych a od myśli waszych złośliwych. Wuj. Był człowiek serca złośliwego. Skar. Złościwego sama złość jego pobić musi. Rej. Jakób był dobrego, a Ezau, brat jego, złosnego umysłu. Białob. Wielki niewstyd Judasza złościwego. Wuj. Moja siostra złośliwa, swarliwa, kłótliwa, odurzy, zakręci, zamęczy mnie nawet samego. L. *(= złośnica)*. Zawsze srogiemi pomstami a zgrozami hamowali złośliwe przyrodzenie. Rej. *(= skłonne do złego)*. Salomonow syn Roboam złośny wiódł żywot sprośny. Stryjk. Nie ujrzysz tam najezdników ani złośnych rozbójników. Li. Wielką krzywdą narodu polskiego ujęty, którą od Turka złośnego co raz ponosił przez tatarskie szlaki. Paszk. Nad słuszność pragnął złośny czeskim zostać królem. Bach. Jakoż tam może być serce złośliwe, gdzie są postępki szczere i prawdziwe? Lubom. Niechaj nie będzie dworzanin obmówcą złościwym. Górn. Kto potwarze na święte miasta złośny ciska, ten szalonego człeka nie uszedł nazwiska. L. Usta złośnym słowom przyuczone sławą dzieł jego są mocno zamknione. Chełch. Nie przestał jednak złośnego igrzyska tyran zawzięty, mściwy i obłudny. Chr. Złosnej to musim przypisać fortunie. Chr. Spraw swych złośnych nie hamuje. Bach. Złośne występki były wygładzone. Li. Żarciki złośliwe, ostre. Mick. **2.** *gniewliwy, gniewny, zawistny, markotny:* Abo oko twoje złośne jest, iżem a to dobry? Sekl. Jeśliby oko twoje złościwe było, wszystko ciało twoje ciemne będzie. B. B. (jeśliby oko twoje złe było. B. G.) [Król Z. okropnie się gniwał]. **3.** patol. (o nowotworze: raku, mięsaku) (malignus, perniciosus) *skłonny do niszczenia przez rozszerzanie ś. na tkanki sąsiednie, przez dawanie przerzutów do organów oddalonych i wywieranie zgubnego wpływu na stan ogólny ustroju:* Obrzęk Z. Choroba złośliwa. Nowotwory złośliwe, Gorączka złośliwa (febris perniciosa). Zimnica złośliwa. Do najpospolitszych nowotworów złośliwych sutki należy rak (carcinoma). Złośliwemi chorobami bywają te, do których ś. wiele gwałtownych, niebezpieczeństwem grożących przypadków przywięzuje (przyłącza). Perz.

Złośnica, y, lm. **e** *kobieta złoszcząca ś., pasjonatka, jędza, furja.* L.

× **Złośniczy,** × **Złośnikowy** przym. od **Złośnik:** Potwarz złośnicza. Nar. Przeklęctwo Pańskie jest w domu złośnikowym. B. B. (w domu niezbożnika. B. G.).

× **Złośnie** przys. od **Złośny.**

Złośnik, a, lm. **cy,** † **Złostnik, Złośliwiec** l. † Z. *człowiek zły, niegodziwiec, grzesznik.* Sekl. Błogosławiony mąż, który nie odszedł w radę złośników. Wr. A dlatego złośnicy nie powstaną w dzień sądny. Wr. Gorszy nad cudzołożniki, sodomczyki i inszе złośniki. Wuj. Święci ojcowie Dioskora jak złośnika i niezbożnika za to sądzą, że ś. biskupa rzymskiego ważył wyklinać. Smotr. Nie chciał mieć na tym dosyć zabić niewinnego na ciele, kusiłby ś. znać Z. i o duszą, by do niej mógł mieć przystęp i najmniejszy. Smotr. **2.** *człowiek skłonny do złoszczenia ś., pasjonat, raptus, furjat, impetyk:* Biedna dziewczyna przez tego złośnika. L. **3.** † Z. *zły duch, djabeł, czart, szatan, złe; nieprzyjaciel, wróg, przeciwnik:* Przychodzi Z. i porywa, co jest wsiano w sercu ich. Wuj.

× **Złośnikowy** p. **Złośniczy.**

× **Złośny** p. **Złośliwy.** Wen.

[Złotak, a, lm. **i]** *witka, pręt wiklinowy zdatny do plecenia.*

Złotan, u, blm., chem. *sól kwasu złotnego.*

× **Złotarka, i,** lm. **i** p. **Złotniczka.** L.

× **Złotarnia, i,** lm. **e** *warsztat, sklep, kram złotniczy:* Jak w aptece, tak w złotarni, ni do czego ś. nie garnij, bo tego tam wnet zawstydzą, kogo być natrętem widzą. Rys. Z, złotniczy warstat. Troc.

Złotarz, a, lm. **e** l. p. **Złotnik. 2.** *rzemieślnik wyrabiający złoto malarskie, t. j. złoto i srebro płatkowe.* Łab. **3.** *górnik poszukujący złota:* Tacy badacze w kopalniach przeszłości są to nieraz jakowi nieszczęśliwi złotarze, którym często przychodzi górę piasku jałowego przepłókać, zanim... Rol. **3.** *człowiek wystrojony w złoto, bogaty w złoto:* Złotarze kokoszą ś. Z., złotnik, posiadacz złota. Rej.

[Złotawice, ic, blp.] *pręcie z wierzby.*

Złotawiec, wca, lm. **wce** zool. l. (chrysophanus) *motyl dzienny.* **2.** p. l. **Karp. 3.** p. **Kwieciarka.**

Złotawo przys. od **Złotawy.**

Złotawość, i, blm., rz. od **Złotawy:** Mieniła ś. złotawością swego ciała. Orzesz.

Złotawy l. *podobny do złotego, wpadający w złoty:* Kolor łuski Z. Złotawe światło słońca. Brud. Złotawe słońce pokazuje ś. z morza. Chr. Z. świeci ś. na głowie ptaszka tego talarek żółtawy. Tom. Pierwszy. chart, złotawo czerwonawy, zdawał ś. być jedną linją poziomą. Grusz. Przesunęła ś. jej postać o złotawo gorących połyskach nagiego ciała Zap. Gwiazdy przebłyskujące na złotawo-lazurowym niebie. Prus. Jej złotawo-zielona cera, czarne jak aksamit oczy ślicznieby ś. zapewne wydawały. Sienk. **2.** chem.: Sole złotawe. Chlorek Z. a. chlorek złota. Tlenek Z. **3.** min.: Kamień Z., p. **Kamień.**

× **Złoteczko, a,** lm. **a** p. **Złoto:** *Auri sacra fames,* święte jest, ach, święte Z. Jag.

Złotek, tka, lm. **tki** l. [Z.] piesz. *istota złota = kochana:* Kotku, złotku, ratuj. **2.** Z. srebra = *stop złota i srebra, niekiedy i nieco miedzi.* Łab.

[Złoteńki] p. **Złociuchny.**

Złotka, i, lm. **i** l. *gatunek jabłoni.* **2.** zool. (galbula) *ptak dwuparzystopalcowy.* Z. kolorado, p. **Kolorado.**

Złotko, a, lm. **a** p. **Złoto:** O Z., jak z tobą żyć słodko! Dzień dobry, moje Z.!

Złotlin, u, lm. **y, Kierja, Jamabuk** bot. (kerria) *roś. z rodziny różowatych.*

[Złotnia, i, lm. **e]** zool., p. **Wilga.**

[Złotniak, a, lm. **i]** *gatunek łozy z czerwonym odblyskiem.*

Złotnica, y, lm. **e** l. [Z., **Złotocha, Złotowierzb**] *roś. wierzba złota* (salix vitellina). (p. Wierzba). **2.** bot. = a) a. **Cynowód** *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunek: Z. trójlistna a. Trójczak, Z. żółta a. Koźle jajka, Samiec (c. trifolia). b) (asphodeline) *roś. z rodziny liljowatych.* **3.** min. *gatunek gliny żelazistej.*

Złotnicki p. **Złotniczy. Po złotnicku** przys. *sposobem złotnickim, jak złotnik:* Po złotnicku pozłacać. Sien.

Złotnictwo, a, blm., × **Złotolejstwo** *sztuka złotnicza, rzemiosło złotników, jubilerstwo:* Farbiernie, Z. ślusarstwo, piwowarnie, inne sztuki i kunszta, w których zachodzi rzeczy pomieszanie, zawisły od chemji. L. Jeśli ś. trzeba uczyć krawiectwa, szewstwa, aptekarstwa, złotnictwa czas niemały, cóż rozumiecie o najwyższej nauce, o świętej teologji? Hrb.

[Złotniczeniek, ńka, lm. **ńki]** p. **Złotnik**: Złotniczeńku, zrób mi kubek. Len.

Złotniczek, czka, lm. **czki** *czeladnik, chłopiec u złotnika.*

Złotniczka, i, lm. **i,** †**Złotarka** l. *żona złotnika.* 2. *kobieta zajmująca ś. złotnictwem.*

Złotniczy, Złotnicki *tyczący ś. złotnictwa lub złotnika:* Kamień Z. *(= probierski).* Warsztat, sklep Z. *(= złotarnia).* Przemysław był rzemiosła złotniczego. Papr. Kupieckie kramy i złotnicze i mincarskie złupić chciał. Skar. Naczynia, w których ciała roztapiamy na ogniu, tyglami złotniczemi ś. nazywają. Krum. Piasek Z. do form. Kluk. Z. kamień = *kamień probierczy.* Lut Z., do srebra = *sześć części mosiądzu, pięć srebra, dwie cynku, lub srebra 66, miedzi 23, cynku 10 części;* do złota = *18 części złota, 10 srebra, 10 miedzi, przy użyciu boraksu na roztop.* Łab. Klej Z. = *boraks.*

Złotnik, a l. lm. **cy** †**Złotarz** = a) *rzemieślnik wyrabiający przedmioty ze złota i ze srebra; jubiler.* Łab. Możeszli być złotnikiem, nie bądźże kowalem. Kn. Kto nie może być złotnikiem, może być kowalem. Cyw. Z. od złota. Rz. Złotnicy srebra oszacowali. Troc. Pozbierała jabłka złote, zawołała na złotnika. Len. W powszechnym uścisku i niedostatku krajowym nie warto kierować ś. na złotnika. Wiszn. Żart.: Z. *ten, co wywozi zawartość wychodków, gówniarz:* Z. od prewetu, prewetnik. L. [Z. nocny]. b) Złotarz, Z., posiadacz złota. Rej. c) [Złotnik] *oprawca, czyściciel, rakarz, hycel.* 2. lm. **ki** = a) *moneta złota, sztuka złota:* Płaci po trzy złotniki. Słow. Złotnikami napełniona taca. Słow. b) [Z., **Bolączka, Dno**] *macica.* c) bot. p. bot. **Srebrnik,** p. **Złotogłów** d) zool., p. **Zniczek.** Zdr. **[Złotniczeniek].**

Złotny l. × *Z.,* p. **Złoty.** 2. chem.; Kwas Z. = *związek złota z wodorem i tlenem, mający przypuszczalnie skład:* $H_3\ Au\ O_3$.

I. Złoto, a, lm. **a** l. chem., min. *pierwiastek metaliczny, tworzący rodzinę z srebrem i miedzią, Au:* Z. między metalami najczystszy, najciąglejszy, najtrwalszy, najkosztowniejszy, żółtego koloru. Kluk. Z. w sztukach. Kn. Z. w sztabach. L. Z. w bryłach, w sztukach. Troc. Samorodne Z. Troc. Szczere Z. Z. wypalone = *brant.* Płatkowe Z. Z. drobne, piasek złoty, Z. rzeczne. Kn. Z. czerwone bywa mniej szacowne od żółtego, bo w nim znajduje ś. pewna część miedzi, od której nabiera tego koloru. Jak. J. Z. dukatowe ma $23^3/_3$ karatów. Ls., Krum. Z. koronne = *Z. osiemnastokaratowe, mające przymieszki 6% srebra a. miedzi.* Koronne Z. powinno trzymać próbę dwudziestą, to jest, do sześciu czerwonych złotych węgierskich przysady siódmy ośmłotowego srebra. Rz Z. nitkowe. Troc. Mizerne Z., którym ani piersi uzbroisz, jak żelazem, ani do strzelania kulę ulejesz, jak z ołowiu. Koch. W. Lepszy funt złota, niż cetnar ołowiu. Fred. M. Wolę funt złota, niż cetnar ołowiu. Prz. Lepszy funt złota, niż rozumu cetnar; byś był najcnotliwszy z mądrą bardzo głową, bez pieniędzy nie stoisz za szyszkę borową. Burl. Z. tak nowe dobre, jako i stare, w jednakiej cenie idzie. Sak. Jako Z. złotem, acz z ręku plugawych bierze ś.; tak też prawda prawdą, acz z ust plugawych wychodzi. Zigr. Nie wszystko Z., co ś. świeci z góry. Rys., Kras. Nadobnie Kochanowski o tym pisze, mógłby słowa jego sadzić złotem. Paszk. Złotemby słowa jego pisać. Troc. *(= złotemi głoskami).* Złota godne słowa jego. Troc. Złotemby go odważyć. Troc. *(= nieoceniony człowiek).* Złota też, wiem, nie pragniesz, bo to wszytko Twoje. Kochan. Złota kamieniem, a człeka złotem doznawaj. Prz. Sprzedawać co na wagę złota *(= bardzo drogo).* Waży, jak Z. *(= skąpo).* Przen.: Z., srebro widziałem, a ciebie nie widziałem *(= bardzo cię dawno nie widziałem).* × Od złota co = *ze złota co zrobione, złote co.* Musi być pan jakiś, bo wszystko miał od stóp do głów od złota. L. Już ci to świat wie cały, że on nie od złota. L. (że nikczemnik, hołota. L.; *chudopałek).* Przen.: *sam wybór, kwiat, rzecz nieoszacowana:* To Z. pszenica! ziarno w ziarno! *(= wszystkie ziarna dorodne).* Z. pada. Kn. *(= złoty deszcz, nieprzepłacony, nieoszacowany).* To Z. dziewczyna! Przen.: Moje Z, moje złotko, perełka, djamencik, rubinek, klejnot, rybka. L. Śpij, moje Z! śpiewała kołysząc matka swe dziecię, śpij, moja nadziejo cała, moje ty życie! Kniaź. *(= moje skarby).* Żart.: Z, **Złota maść** *wypróżnienie ludzkie, ekskrementa, gówno:* Wlazł, wdeptał w Z. 2. *wyrób ze złota, pieniądz złoty a. zb.: rzeczy złote, pieniądze złote, moneta złota; bogactwo, majątek, mamona:* Na złocie bankiet wszystek. Bardz. *(= na złotych naczyniach, na złotej zastawie).* Krezus wszystkim kazał ś. we złocie nosić, aby Solon obaczył, iż panem jest w skarby i w Z. Glicz. Musi być pan jakiś, bo wszystko miał od stóp do głów od złota. L. Złotem tkany, haftowany, przetykany *(= złotogłów).* Broń złotem nabijana, sadzona. Wygrał dwie okrągłe tabakierki z saskiej porcelany, w Z. oprawne. Pot., L. Z. obrączkowe = *dukaty, czerwone złote obrączkowe.* W złocie płaci. Troc. *(= złotem, dukatami, pieniędzmi złotemi).* Z. w górę idzie. Z. wnet zbłaźni burmistrza i rajcę, Z. uczyni złodzieja i zdrajcę, Z. zabija rodzonego brata, za Z. przeda czasem dziewkę matka. Rej. A kiedy przydą lata, da Pan Bóg rozumne, pogardź Z. i wszystkie obyczaje dumne. Herb. *(= dobra doczesne).* Kościół, ksiądz, ołtarz, święci, korony, ognie, kadzidło bez wszej ochrony, za Z. tego u nas dostają, niebo i Boga za toż przedają. Zigr. Gdy co zrobić, Z. najlepszy robotnik. Jag. Nie Z. szczęście czyni, o bracia, nie Z. Kras. Złota jest próba osełka i ogień, a człeka Z. Troc. W złocie tę ma sumę. Troc. Wszystkie swoje przegrał Z. Troc. Byłby mi dał czapkę złota. Krasz. 3. chem., min.: Z. białe = *platyna.* Z bizmutyczne = *maldonit,* $Au_2\ Bi$. Czerwone Z., koronne Z. = *trzy części złota, dwa miedzi.* Kocie Z. = *produkt przeobrażeń meroksenu (minerału z rodziny biotytu), znajdujący ś. w piasku.* Kocie srebro, srebrnik, kocie Z., złotopiasek, są to łyszczki, kolorem Z. lub srebro naśladujące. Łab. Z. malarskie = *Z. w listkach nadzwyczajnie cienkich do złocenia wyrobów niemetalowych.* Łab. Z. malarskie = *farba: amalgam cyny z siarką i salamonjakiem.* Łab. Z. manheimskie = *tombak.* Z. niebieskie = *stop 0,75 złota i 0,25 żelaza.* Z. piorunujące, piorunowe = *amonjakalny niedokwas złota.* Na mizerere dają Z. strzelającym lub piorunowym nazwane, *aurum fulminans.* Krup. Z. pisarskie = *złoto białe, sylwan, telurek złota i srebra,* $Arg\ Te + 2\ Au\ Te_3$. Łab. Z. zielone = *Z., używane przez złotników, a złożone z 70% złota i 30% miedzi.* Z. żydowskie, p. **Musywgold.** Zdr. **Złotko,** × **Złoteczko.**

2. **Złoto** przys. od **Złoty:** Pomalować na Z. *(= na kolor złoty).*

Złotobarwny p. **Złotobarwy.**

Złotobarwy, Złotobarwny, Złotofarby *koloru złota, złocisty:* Miljony złotobarwnych iskier.

Złotoberyl, u, lm. **e, Chryzoberyl** min. *minerał z gromady spinelowców, z rzędu glinianów, Be Al_2 O_4,* cymofan, złotogórek.

† **Złotobijacz, a,** lm. **e** *ten, co zbija złoto w blaszki, w płatki:* Z., bractearius. Mym.

× **Złotobiodrny** *mający złote biodra:* Strzeż ś. motylków złotobiodrnych. Zabł.

× **Złotoblaski,** × **Złotoblaskny,** × **Złotolśniący** *rzucający blask złoty, błyszczący, lśniący od złota:* Księżyca i ślicznych gwiazd znał dobrze ozdoby, żeby mógł w Otomaniech wymyślony miesiąc i światłem złotoblaskim i rogami przesiąc. Pot. Złotoblasknemi kryte ściany blachy. L.

× **Złotoblaskny** p. **Złotoblaski.**

Złoto-blond *blond z połyskiem złotym:* Włosy Z. Krasz.

Złoto-błękitny *złoty z odcieniem błękitnym:* Ranna zorza na swoim złoto-błękitnym wozie. Stasz.

Złotobramy *mający złotą bramę:* Gród Z. Zal.

Złotobrew, rwi, lm. **rwie** zool. (chrysophrys) *ryba ciernioprómienna:* Z., ryba morska, pstrąg morski. Kn. Z., złotopstrąg. L.

Złotobrewka, i, lm. **i** *dziewica, niewiasta, mająca złote brwi.* L.

Złotobrewy *mający złote brwi:* Był to Z. margrabia Ludwik. Deo.

Złotobrody *mający złotą brodę:* Hetman Z. Pol. Wzdycha i skarży ś. złotobrodemu atamanowi. Rol.

Złoto-bronzowy *bronzowy z odcieniem złotym:* Napawał ś. złoto-bronzowym kolorem jej cery. Zap.

Złoto-brunatny *brunatny z odcieniem złotym:* Promień słońca w ciemnych miękkich włosach i w długich spuszczonych rzęsach zapalał złotobrunatne płomyki. Kon.

Złotobrzeżny *ze złotemi brzegami:* Papier Z. Krasz. Podała matce ćwiartkę złotobrzeżną, w odciski i róże ozdobioną. Jeż. Grusza złotobrzeżna.

× **Złotobrzmiący** *brzmiący od złota:* Zboczył tam z wojskiem złotobrzmiącym. Mias.

Złotobrzuch, a, lm. **y** zool. (chrysogaster) *owad dwuskrzydły krótkorogi.*

Złotocha, y, lm. **y** bot., p. **Wierzba.**

Złotochrońca, y, lm. **y** *stróż, pilnujący złota.* L.

Złotochróst, u, lm. **y, Kolcosit, Sitowiec** bot. (ulex) *roś. z rodziny motylkowatych.*

× **Złotociekły** p. **Złotopłynny.**

Złoto-cisawy *brunatno-żółtawy:* Koń Z. Troc.

Złoto-czerwony *złoty z odcieniem czerwonym:* Szczyty były złoto-czerwone. Rodz.

Złotodajny *dający, przynoszący złoto, złotonośny, złotorodny:* Złotodajne pokłady. Piasek Z. Przen.: *złoty = bardzo korzystny, intratny, dochodny:* Interes Z. (*„dojna krowa“*).

× **Złotodaszy** *mający dach złoty.* L.

† **Złotodenny** *złotodajny, mający bogactwa nieprzebrane:* Kraj Z.

× **Złotodruki** *drukowany złotemi literami* L.

× **Złotodumny** *pysznie złocony:* Złotodumne rogi. Wor.

[**Złotodynia, i,** lm. **e**] *?:* Siedem rzeczy w świecie słynie: jabłka, gruszki, złotodynie.

× **Złotodziej, a,** lm. **e** p. **Złototwórca.**

Złotodzwonny *dzwoniący jakby złotem:* Złotodzwonne ziarnem kłosy. Koź. S.

Złotofarby p. **Złotobarwny.** L.

Złotogałęzi *mający złote gałęzie.* Bobr.

Złotogłowek, wka, lm. **wki** *mający głowę złotego koloru.* L.

Złotogłowić się, i ś., il ś. *stroić ś. w złotogłów:* Nie widziałeś kirysów, nie widział pancerzy: każdy ś. złotogłowi, jedwabi i pierzy. Pot.

Złotogłowiec, wca, lm. **wce** bot. **1.** a. **Złotogłów, Główki złote, Złota czupryna** (chrysocoma) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek: Z. lnianoliściowy (linosyris). **2.** p. **Złotogłów.**

Złotogłowienie się, a ś., blm., czynność cz. **Złotogłowić ś.**

Złotogłownik, a, lm. **cy** *tkacz złotogłów.* L.

† **Złotogłowny 1.** p. **Złotogłowy. 2.** p. **Złotogłowowy.**

Złotogłowowate rośliny, bot. (asphodelaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych, obecnie zaliczana do liljowatych.*

× **Złotogłowo, a,** lm. **a** p. **Złotogłów.**

† **Złotogłowowy,** × **Złotogłowy,** † **Złotogłowny** przym. od **Złotogłów:** Grzebieniarz Z. bogaty z herbami. Mor. Tob. Posłał mu szaty złotogłowe i srebrogłowe w dary. Baz. Kanclerzowi szubę, złotogłowowemi sobolami podszytą. Piel. Suknie dwie złotogłowowe. Mor. Tob. Prawdać, że złotogłowni na spodku panowie, a nad niemi wierzch mają marni szarkowie. Jag. Na głowie miała złotogłowy czepiec, na nim zasłonę białą. Krasz.

Złotogłowy, Złotogłowny 1. *mający głowę złotą, koloru złotego.* L. **2.** × Z., p. **Złotogłowowy.**

Złotogłów 1. owa, lm. **owy** *potwór o złotej głowie* (o bałwanie pogańskich Słowian): Wyprół ś. straszny Z. na fale. Słow. **2. owu a. wiu,** lm. **owy a. owie,** × **Złotogłowo,** † **Złotohław** *tkanina przetykana złotem, lama, altembas, materja złotolita:* Kto zprzodku chodzi w złotogłowie, na ostatku musi chodzić w siermiędze. Petr. Niech pan za oponami siedzi, jako chce, nie będzieli cnotą zafarbowany, jest jako muł złotohławem zakryty, a z niego zejmą złotohław, alić uszy, ogon, głowa wszystko po djable. Rej. Zwłoki jeszcze były całe, świeże, obwinięte w złotogłowo. Bart. Król kazał łożnicę złotogłowem wysłać. Sienk. **3.** [Z.] *adamaszek przerabiany złotem i srebrem.* **4.** [Z.] *czepiec weselny; czapeczka z denkiem złotą nicią wyszywanym:* Ona stoi w złotogłowie. **5.** bot. = a) a. **Asfodyla, Leliwa, Berło, Kwiatokłośnik, Złotnik, Złotogłowiec, Żółtogłów,** † **Kozie jajka, Złotogłów biały, Kozie jajka samica** *roś. z rodziny liljowatych.* b) p. **Lilja.** c) = **Tęgosz.** d) p. **Złotogłowiec.** Zgr. [**Złotogłówczysko**].

[**Złotogłówczysko, a,** lm. **a**] p. **Złotogłów:** Panna młoda od tego nie była, żeby wam złotogłówczyska nie wyrzuciła.

Złotogłówka ognista zool., p. **Zniczek.**

Złotogniady *gniady z odcieniem złotym:* Ruszył pierwszy na swoim złotogniadym wałachu. Kaczk. Wjeżdżał na rosłym, złotogniadym, tureckim bojowym bachmacie. Tet.

× **Złotogorącość, i,** blm., rz. od **Złotogorący.** L.

× **Złotogorący 1.** *mocno żółty, niby palący ś.* Troc. **2.** min.: Z. kamień, p. min. **Kamień.**

× **Złotogorz, a,** lm. **e,** × **Złotolubość** *pragnienie złota, gorączka złota.* L. Nie ślinogorz, ale Z. mu gardło zasiadł. Troc.

Złotogórek, rka, lm. **rki** min., p. **Złotoberyl.**

Złotogrzywek, wka, lm. **wki** *koń złotogrzywy.*

Złotogrzywy *mający złotą grzywę:* Słoneczne złotogrzywe konie. Tw. Nazajutrz słońce z morza wóz wyprowadziło, w którym czworo woźników złotogrzywych było. Km. Już słońce złoto-

grzywe, stanąwszy na wadze, do jednakiej przypuszcza chłodny księżyc władze. Pot. Któremu złotogrzywe konie i pieszczona Febe srebrnym poświadcza rąbkiem zasłoniona. Kjw.

× **Złotogwary** *wydający szelest, dźwięk ze złotych strun:* Czy w twe ręce weźmiesz bardon Z., czy wdzięcznym tonem głośne dąć zaczniesz fujary... Węg. Fortunny stokroć twym złotogwarym, ena Melpomeno, darem, w rodzinną chwilę słodkim na kogo rzucisz raz okiem błogo. Kniaź.

Złotogwoździsty *obfitujący w złote gwoździe:* Berło złotogwoździste. Ml.

† **Złotohław, u,** lm. **y** p. **Złotogłów.**

× **Złotoimienny** *mający imię od złota* (np. Złotousty). L.

Złotojasny *jasny, świetny jak złoto, jasnozłoty:* Febus złotojasne promienie na ocean ciska. Kulig.

Złotojeść, i, lm. **e** bot. 1. p. **Posłonek.** 2. p. **Jaskierek.**

× **Złotojęki** *wydający jęk, dźwięk ze złotych strun:* Lutnia złotojęka. Tryptolema węże otwarte z jęzorem paszczęki zwieszają na mej harfy urok Z. Kniaź. Jeszcze w pierwszych początkach niewłożonej ręki, gdym wdzięczne trącał struny lutni złotojękiej, radziła grać zaloty Wenus sercorucha. Zabł. Szmer Z. ćwiczonej ręki. Kniaź.

Złotokędziorny *mający złote kędziory:* Złotokędziorna Demeter. Ml.

Złotokla, i, lm. **e, Niżawka** bot. (turnera) *roś. z rodziny złotoklowatych.*

Złotoklej, u, blm. *boran sody, Na Bo + 10 Aq.* Łab.

Złotoklowate rośliny, bot. (turneraceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Złotokłosy *mający złote kłosy, pokryty złotemi kłosami:* Niwa złotokłosa. Mick. Jasne bogi złotokłose w złotych wieńcach zbóż. Wysp.

Złotokolan, u, lm. **y** bot. (chrysogonum) *roś.*

Złotokoły *ze złotemi kołami:* Konie faetońskie w karze [= wozie] złotokołej. Tw.

× **Złotokopacz, a,** lm. **e** *człowiek pracujący w minach złotych, kopacz złota.* L.

Złotokopułowy *mający złote kopuły:* Z. Kijów. Bart.

Złotokost, u, blm., p. **Aurypigment.**

Złotokosy *mający złotą kosę, złoty warkocz:* Nie wyrówna tu jej żadna: co to wasza Adelina lub ta druga złotokosa! Darow.

× **Złotokradca, y,** lm. **y,** × **Złotokradzca** *kradnący złoto, złodziej złota.* Kn., Troc.

× **Złotokradzca, y,** lm. **y** p. **Złotokradca.**

Złotokrasa, y, lm. **y** bot. (grielum) *roś.*

† **Złotokręty** *kręty pozłacany:* Świetny ciągną baldekim złotokręte sznury. Pot.

× **Złotokształty** *podobny do złota, złotawy.* L.

Złotokuty *kuty złotem, złotem podkuty.* L.

Złotokwiat, u, lm. **y** bot. 1. a. **Złoty kwiat, Złota bylica, Żółta bylica** (leucanthemum) *roś. z rodziny złożonych.* 2. p. **Jastrun.** 3. Z. syberyjski, p. **Różanecznik.**

Złotokwitły *kwitnący żółto, jak złoto.* L.

× **Złotolazurować, uje, ował** *malować na kolor złotolazurowy:* Paw ogonem koło złotolazurowane toczy. L.

× **Złotolazurowanie, a,** blm., czynność cz. **Złotolazurować.**

× **Złotolazurowy** *złoty z odcieniem lazurowym; częścią złoty, częścią lazurowy.*

× **Złotolej, a,** lm. **e** *ten, co leje złoto, złotnik:* Z., *aurifaber,* złotnik, złotarz, mistrz złotniczy, po dzisiejszemu jubiler. Gl.

Złotolejcy *mający złote lejce:* Złotolejca Artemis. Ml.

× **Złotolejstwo** p. **Złotnictwo.** L.

× **Złotolewnie** przys. od **Złotolewny.** L.

× **Złotolewny** *lejący złoto;* przen. *sypiący złotem:* Widzę, iż niemasz szczeliny tak ścisłej, gdzieby Bóg nie miał Z. dociec. Nar.

Złotolicie, a, lm. **a** *przerabianie, przetykanie złotem:* Król rozdawał żupany i szuby, piękną barwą bławatu powleczone lub złotolicia haftem. Lel.

Złotolina, y, lm. **y** bot. (galphimia) *roś.*

Złotolist, u, lm. **y, Złotoliść** bot. (chrysophyllum) *roś. z rodziny sączyńcowatych.*

Złotolistny, Złotoliści *mający liście złote:* Złotolistnym szedłem gajem. Asn. Dąb Z. Złotowłosy, złotogałęzi, złotoliści. Bobr.

Złotoliści p. **Złotolistny.**

Złotolitka, i, lm. **i** zool. (chrysis) *owad blonkoskrzydły.*

Złotolity 1. *ulany ze złota:* Statua złotolita (= *masyw złota*). Złotolite monarchów pałace. Kniaź. Było tam wiele złotolitych. Tw. Tam na srebrnych podstawkach nimfy złotolite głowy zubrze trzymają w dyjamencie ryte Tw. (= *błyszczące od złota*). 2. *złotogłowy, złotem przetykany:* Pas Z. Każe rozbić nad morzem namiot Z. Pot.

Złotolśniący, × **Złotoblaskny** *lśniący jak złoto:* Ziemię okrywają złotolśniące kłosy. Jabł. Złotolśniące włosy. L. Po ciemnomodrym płynęła jeziorze łódź złotolśniąca. Psm.

× **Złotolub, a,** lm. **y** *człowiek lubiący złoto, chciwiec.* L.

× **Złotolubny** *lubiący złoto.*

× **Złotolubość, i,** blm., p. **Złotogorz.**

Złotołuczny, Złotołuki *uzbrojony złotym łukiem; mający złote łuki.*

Złotołuki p. **Złotołuczny.**

Złotołusk, a, lm. **i, Złotoryb** zool. (coryphaena) *ryba ciernioptomienna makrelowata.*

Złotołuski, × **Złotołuszczy** *mający złote łuski:* Zakończona złotołuskim smokiem. Psm.

× **Złotołuszczy** p. **Złotołuski.** L.

Złotomieczny, † **Złotomieczy,** × **Złotomieczysty** *mający złoty miecz:* Z. Apollo. Ml. Złotomieczysty Apollo. Ml.

† **Złotomieczy** p. **Złotomieczny.** L.

× **Złotomieczysty** p. **Złotomieczny.**

× **Złotomieniacz, a,** lm. **e** *rozmieniający złoto, wekslarz.* L.

Złotomień, a, lm. **e** min. *minerał z gromady sylikoidów, z rzędu krzemianów bezwodnych, z grupy oliwinu.*

Złotomięs, a, lm. **y** bot. p. **Złotośliw.**

Złotomodrzyn, u, lm. **y** *drogi kamień ciemnoszafirowy z złocistemi żyłkami, nieprzezroczysty* (lapis lazuli). Podcz.

× **Złotomówny** 1. a. × **Złotosłowny** *złotousty:* Grecja wspomina swego Jana Złotoustego, Latium Piotra Chryzologa, t. j. złotomównego, Polska Skargę. Birk. 2. *złotogwary, złotojęki:* Ja tu w głębokich smutkach ponurzony jako mam brząkać w złotomówne strony? Nar.

× **Złotomywalnia, i,** lm. **e** *miejsce, gdzie ś. złoto przemywa z rudy, płóczkarnia złota.* L.

× **Złotonaczolny** *złocisty na czole, mający czoło złociste:* Rumaki złotonaczolne. Ml.

× **Złotonienawistnik, a,** lm. **cy** *ten, co nienawidzi złota.* L.

× **Złotonitny,** × **Złotonity** l. *z nici złotych zrobiony, złototkany, złotogłowy:* Złotonitne i jedwabne namioty. Fal. Siedział pod złotonitym baldakinem. Pot. Złotonitym kozłem Aleksander chorągwie przeplata. 2. przen. *złotostrunny:* Arfa złotonitna. Nar.

× **Złotonity** p. **Złotonitny.**

Złotonogi *mający złote nogi:* Uchwycił Herkules w biegu łanią złotonogą. Lubom. Jął Tytan łapać swoje złotonogie konie. Km.

Złotonośny *przynoszący, dający złoto, złotodajny, złotorodny:* Rzeka złotonośna. Położenie wszystkiej tej krainy złotonośne, aurypigmentu i wszelakich farb mnożne jest. Fal. Złotonośne zsepy, czyli usypnie, piaski i żwiry, wśród których złoto ś. znajduje. Łab. Przen.: Złotonośna niwa *(= darząca bogactwem).*

× **Złotonóty,** × **Złotonuty** *nucący tonem złotych strun:* Tam ci odmówią rym sztuką wiązany przy siedmiotulnej odgłosie fujary i w złotonute zabrzęczą organy i złotojękie potłuczą cytary. Zabł.

Złotonury *mający złoto w swym nurcie,* × złotopławny, × złotociekły, × złototoczny: Nad Tagiem złotonurym. Tw.

× **Złotonuty** p. **Złotonóty.**

Złotoognisty *błyszczący złotym ogniem:* Złotoognista kula słońca. Tet.

Złotook, a, lm. **i** zool. (chrysopa) *owad siatkoskrzydły, gładkoskrzydły.*

Złotooki, Złotooczny *mający złote oczy:* Tytan Z. Tw. Febe Z., wylej życzliwy promień twój na świat szeroki. Kjw. Przen.: Atlas niebo złotookie nosi. Podw. Napisał liścik drobny złotoocznym piórkiem pawia. Len.

× **Złotopasy** *z złotym pasem.* L.

× **Złotopiasek** p. **Piasek.**

Złotopiaszczysty *zawierający złoty piasek, pełny złotego piasku:* Złotopiaszczysta rzeka. Tw. Tag, rzeka złotopiaszczysta. Troc.

Złotopienny *mający złoty pień:* Złotopienna pszenica. Tet.

Złotopióry *z piórami złotemi, złotoskrzydły:* Gabrjel przybył Z. z niebieskiej góry. Groch. Filozofji skrzydła złotopióre, któremi w niebo wylatuje w górę. Bardz. Przychodzi do Heleny Irys złotopióra. Dm. Wóz Z. słońca. Pot. Blednie zachód Z. Kon. *(=złotopromienny).* Z. pisarz. L. *(= złotousty).* Przypomnij sam sobie swe ozdoby, łuk i trackie złotopióre strzały. Tw. Anioł stróż Z. Groch.

[**Złotopląska, i,** lm. **i**]: Moja gąska, Z.

Złotopłat, u, lm. **y** bot. (banisteria) *roś. z rodziny łonozlitowatych.*

× **Złotopławny** p. **Złotopłynny.** L.

Złotopłodny p. **Złotorodny.**

Złotopłomienny *błyszczący złotem, złocisto czerwony, złocisty:* Płaszczyk Z. Wor.

Złotopłowy *płowy z złotym odcieniem:* Włos Z.

Złotopłynny, × **Złotopławny,** × **Złotociekły,** × **Złototoczny** *płynący, ciekący złotem, toczący złoto:* Mnie ani złota Tagus złotopławny, ni pereł daje indyjski kraj sławny. Kraj.

Złotopręg, a, lm. **i** zool. (chrysotoxum) *owad dwuskrzydły krótkorogi.*

Złotopromienny *mający złote promienie:* Złotopromienne słońce. Pot. Ty, Febie, ożywiasz ogniem żywioły złotopromiennym. Tw.

× **Złotoprządek, dka,** lm. **dkowie,** × **Złotoprzędca** *ten, co przędzie złote nici.* L.

× **Złotoprządka, i,** lm. **i** forma ż. do **Złotoprządek.** L.

† **Złotoprzędstwo, a,** blm. *przędzenie nici złotych.* L.

Złotopstrąg, a, lm. **i** p. **Złotobrew.** L.

Złotoząb, ęba, lm. **ęby, Ciężkie drzewo, Żelaźnik** bot. (sideroxylon) *roś. z rodziny sączyńcowatych.*

Złotorodny, Złotorody, Złotorodzący, Złotodajny, Złotonośny, Złotopłodny *dający złoto:* Hermus, Paktol, złotorodne. Chr. Złotorodna Hesperyda. Koch. W. Skrzynia ta złotorodnych gór ma drogie treści. Min. Złotorodnego brata Pallas boku przestrzegła. Żebr. *(aurigenae).* Trytonją towarzyszką była złotorodnemu bratu. Otw. Swawolność ludzka złotorodzący pokój i życie szczęśliwe światu wydziera. Star. Tobie na kruszce swe Hebr złotorody otwiera wody. Gawiń.

Złotorody p. **Złotorodny.**

Złotorodzący p. **Złotorodny.**

[**Złotorogasek, ska,** lm. **ski, Złotorożek**] *złotorogi:* Wołek, Z.

Złotorogi *mający złote, wyzłacane rogi:* Herkules łania złotorogą w biegu uchwycił. Lubom. Z. byk. Kołak. Chętliwą dobrą wolą Bóg wdzięczniej, niż ofiary złotorogie, przyjmuje. Stryjk. Pan to tak wdzięcznie przyjmuje, że nigdy tak drogi nie będzie wół Z. Kochan. Świecił na niebie księżyc Z Chr.

[**Złotorożek, żka,** lm. **żki**] p. **Złotorogasek.**

Złotorób, oba, lm. **owie** a. **oby** żart. *ten, co robi złoto.* Przen. *sprowadzający bogactwo; robiący, gromadzący majątek:* W nadziei zmnożenia intrat zapisują sobie owych złotorobów z zagranicy.

Złotoróg, oga, lm. **ogi** bot. 1. p. **Witecznik.** 2 p. **Listocin.**

Złotorózg, a, lm. **i** bot. p., **Witecznik.**

Złotoróżany p. **Złotoróżowy.**

Złotoróżowy, Złotoróżany *różowy z odcieniem złotego:* Złotoróżowym włosem lśni ś. postać jej cała. Dm. Złotoróżowe promienie słońca. Groch. Złotoróżane kwiaty. Słow.

× **Złotoruchy** *mający złote rucho = ogon, płaszcz, obsłonę:* Złotorucha Wenus. Kochan. Płaszcz Wenery Z. Tw. Jutrzenka z łoża wstawa złotorucha. Tw. Póki złotoruche dzień z morza ochyniony światło swe rozwinie. Tw. Liche strzelasz białogłowy, jako złotemi malowany puchy (Kupido) rycerz komunny i pojedynkowy, dzieciuch on hardy pani złotoruchej. Tw. Jeszczem na świata tego dziecinne pieluchy z pierwocinami oddał matce złotoruchej. Zim. Kobierce takie ściele na swoje złotorucha z Adonim wesele. Tw. Horacy pierwszy na łacińskiej trzcinie Alceja przejął bardon Z. Kniaź. Z. proch. Kniaź.

Złotorudy *rudy z odcieniem złotym:* Włosy złotorude. Orzesz.

Złotoruny *tyczący ś. złotego runa:* Baran Z. Niósł Fryksa z Helą skop on Z Pot.

Złotoryb, a, lm. **y** zool., p. **Złotołusk.**

Złotorym p. **Rymozłoty.**

Złotoryty *wyryty w złocie.* Przen.: Król w szacie złotorytej *(= złototkanej, złotogłowej, złotowzorej).*

Złotorzeźba, y, lm. **y** *rzeźba ryta w złocie, złota rzeźba.*

Złotorzęsy *mający złote rzęsy.* Przen.: Złotorzęse słoneczniki. Dan.

Złoto samorodny *samorodny a cenny jak złoto;* Poszanujmy w nim cnotę tym droższą, że jest złotó samorodną. Krasz.

Złotoset, u, lm. **y** bot., p. **Parczoch.**

Złotosiejny *siejący, sypiący złoto.* Przen.: Z. wzrok Febowy. Fred. A.

Złoto-siwy *złoty z odcieniem siwym; częścią złoty, częścią siwy:* Złoto-siwe ananasy, ogromne, niemal jak głowy. Sienk.

× **Złotoskład, u,** lm. **y** *skład złota, skarbiec.* L.

Złotoskrzydły *mający złote skrzydła, złotopióry.* L. Dał mi Pan Bóg i szczęśliwa dola, żem pochwycił rybę złotoskrzydłą. Zm.

× **Złotosłowny** p. **Złotosłowy.**

× **Złotosłowy,** × **Złotosłowny** *słowa złote, t. j. nieocenione wypowiadający, złotousty, złotomówny:* Mówca Z. Otwórz usta złotosłowe. Pot. Wiem onego złotosłownego teologa sentencją. Smotr. Z tych słów najmniej tego ten to złotosłowny mąż nie wyczerpnął. Smotr.

Złotosrebrny *częścią złoty, częścią srébrny:* Z. sarkofag.

× **Złotostępiny** *występlowany w złocie:* Lepszy szeląg z intraty, chociaż jest miedziany, niż pieniądz Z., ale pożyczany. Kras.

× **Złotostrefa, y,** lm. **y** *ryba morska, salpa.* Kn., Troc.

Złotostrefiasty p. **Złotostrefy.** L.

× **Złotostrefisty** p. **Złotostrefy.** L.

× **Złotostręfy,** × **Złotostrefiasty,** × **Złotostrefisty** *ze złotemi strefami = smugami:* Złotostrefisty, złotem bramowany. Kn.

× **Złotostrojny** p. **Złotostrunny.**

† **Złotostrok, u,** lm. **u?:** Pendent kamieńmi drogiemi sadzony, płaszcz aksamitny, Z. zielony. Chełch.

× **Złotostrony** p. **Złotostrunny.**

Złotostróny p. **Złotostrunny.** L.

Złotostrun, u, lm. **y,** × **Zołotostron** *narzędzie muzyczne, np. arfa, ze złotemi, t. j. złotodźwięcznemi strunami:* Z. Dawidowy.

Złotostrunny, Złotostruny, Złotostrónny, Złotostróny, × **Złotostrony** *o złotych, t. j. złotodźwięcznych strunach:* Gęślarz Z. Lutnia moja ulubiona, lutnia wdzięczna, złotostrona. Koch. W. Chociażem nie wziął tego od natury w darze, abym na złotostrunej mógł brząkać cytarze... Św. Wstań z ciemnej truny do złotostrunej arfy, Dawidzie! Mias. Złotostrunnej muzyki słuchali. Szymon.

Złotostruny p. **Złotostrunny.**

Złotostrzelisty *złotem strzelający:* Artemida złotostrzelista. Ml.

Złotosypka, i, lm. **i** w baśniach ludowych, *sama złoto sypiąca:* Kieska Z.

Złotoszaty *mający na sobie złotą szatę.* L.

× **Złotoszczery** *szczerozłoty, złotolity.* L.

Złotoszczytny l. a. **Złotowierzchy, Złotowierzchni** *ze złotym szczytem, wierzchem:* Z. pałac. L. Monaster w Kijowie św. Michała Złotowierzchniego. Fund. 2. *ze złotą tarczą.* L.

Złotoszyty *szyty, wyszywany złotem:* Nawet wielbłądy dwa przyszły złotoszytemi kapami okryte. Tet.

Złotość, i l. blm., rz. od **Złoty,** *kolor złoty:* Z. cery. Deo. 2. lm. **i** *rzecz złota:* Strojni w bławaty, złotości i wstęgi. Deo. Wydaję zamąż moję jedynaczkę, moję ślicznotkę, Joasię najdroższą, moje złotości, moje skarby. Bał.

Złotośliw, u, lm. **y, Złotomięs** bot. (chrysobalanus) *roś. z rodziny różowatych.*

Złototkany, × **Złototkawski** *tkany, przetykany złotem, złotogłowy:* Złototkane szaty. Koch. J. Nie płonie, że nie jest pierwszy z imienia, że go nie złototkane pasy wiły. L. Na wierzchu morawskie, a pod nim ś. gdzieś skryły wzory złototkawskie. Jag.

× **Złototkawski** p. **Złototkany.**

× **Złototoczny** p. **Złotopłynny.**

× **Złototronny** *siedzący na złotym tronie.*

Złototworny *robiący złoto.*

Złototwórca, y, lm. **y,** × **Złotodziej** *starający ś. zrobić złoto, alchemik, alchemista.*

Złototwórczy przym. od **Złototwórca:** Co do mnie, jestem dziś w złototwórczym usposobieniu. Mic.

Złototwórstwo, a, blm. *sztuka robienia złota, alchemja.* Biel. M.

Złotoust, u, lm. **y** (baeria) *roś. z rodziny złożonych.*

Złotousty, × **Błogousty** *którego słowa są złote = nieocenione, wymowny, złotomówny, złotosłowny:* Piotr Z. (= *Skarga*). Z. Chryzostom. Troc. Jan od złota ma być Z. Jag. Chryzostom był dla boskiej wymowy Z. nazwany. Skar. Jan dany na naukę wielkim krasomówcą został, tak iż potym słusznie Chryzostom a. Złotoustym nazwany był. Skar. Z. = Chryzostom. Wuj. Jan św. od złototocznych strug niebieskiej jego do pokuty nauki Z. mianowany. Smotr. Grecja wspomina swego Jana Złotoustego, Latium Piotra Chryzologa, t. j. złotomównego, Polska Skargę. Birk.

Złotouście przys. od **Złotousty:** Publiczność życzyła tryumfu sprawie, tak Z. bronionej. Kraus.

Złotouzdny *z uzdami złotemi.* L.

Złotowarkoczy *mający złote warkocze:* Złotowarkocza Demetra. Ml.

Złotoważny *cenny jak złoto, kosztowny, drogocenny:* Z kupców ten, co złotoważne sprowadza towary, szczodrzej wdzięczność oświadcza, niżeli ów, co podłe rupieci bardziej dla ładunku narzucał. Pilch.

× **Złotowielmożny** *bogaty i wielmożny:* Mówią ludzie, że ten Z. pan coś zwąchał ś. z Moskalami. Słow.

× **Złotowieńczy** *ze złotym wieńcem, mający złoty wieniec.* L.

[**Złotowierzb, u,** lm. **y**] bot. p. **Wierzba.**

[**Złotowierzba, y,** lm. **y**] p. **Wierzba.**

[**Złotowierzbina, y,** blm.] *drzewo złotowierzby:* Patyk złotowierzbiny.

Złotowierzbowy p. **Złotowierzby.** Otw.

Złotowierzby, Złotowierzbowy przym. od **Złotowierzba:** Nierazem i ja złotowierzbym łubkiem, nieraz wybornych malin obsyłał kozubkiem. Tw.

Złotowierzchni p. **Złotyszczytny.**

Złotowierzchy p. **Złotoszczytny:** Złotowierzche chramy. Zal.

Złotowłos, a, lm. **y** l. *ten, co ma złote włosy:* Z. (= Feb), światłem obarczony, błyszczy. L. 2. a. **Włoski** (lm.) bot. (adianthum) *gatunek paproci.* 3. zool. (chrysochloris) *zwierzę ssące z rodziny kretów.*

Złotowłosy *mający złote włosy.* Bobr. Z. warkocz Feba. Kniaź. Słońce złotowłose. Tw. Złotowłosa Erato. Koch. W. Godziny złotowłose już dzień poczynały. Km. Zefir łaskotliwy, pieszczoch trzpiotopióry, złotowłosej rozkoszy przybiera kędziory. L. Złotowłosa Cyntja gwiazdami usieje. Pot. Jęczmień Z. Tet.

Złotowłośnia, i, lm. e bot. (erato) *roś.*

Złotowy l. × Z., p. **Złoty**. 2. a. **Złotówkowy** *złotówkę (30 groszy) kosztujący:* Strucla złotowa. Liczba jednostek złotówkowych nie obejmowała jeszcze całej sumy. Paw.

Złotowzory *tkany w złote wzory, złotogłowy, złototkany:* Z. płaszcz zorzy. Nar.

Złoto-zielonawo przys. od **Złotozielonawy**

Złotoz-ielonawy *zielonawy z odcieniem złotym:* Listki zaczynały więdnąć i przybrały już ową złotozielonawą barwę. Jun.

Złoto-zielono przys. od **Złotozielony.**

Złoto-zielony *zielony z odcieniem zielonym:* Ze strzelił przedziwnie pięknego ptaka, złotozielonego z wierzchu i na piersiach. Dyg. Złotozielone liście klonu. Weys.

Złotoziemny *mający ziemię obfitującą w złoto.*

Złoto-żółty *żółty z odcieniem żółtym:* Puhacz ogromny rozpinał skrzydła, złotożółtym okiem, w głębi którego rozum krył ś. ludzki, złośliwie patrząc w jasność dnia słonecznego Psm.

Złotożyły *poprzerzynany złotemi żyłami:* Ziemia złotożyła. Kn., Troc.

Złotówczyna, y, lm. y *marna złotówka, mizerna zaledwie złotówka:* Została mu zaledwie Z.

Złotówka, i, lm. i l. *moneta = 30 groszy, złoty, złoty polski:* Złotówki ośmdziesiąt z grzywny fejnu, czyniące groszy miedzianych trzydzieści. Vol. Wypisane jest na złotówce polskiej $^1/_{30}$ część grzywny kolońskiej. Ls. Dała mi złotówkę mama, bym zobaczył panorama. Jach. 2. p. **Goldwaser**. 3. [Z.] *sito.* Zdr. **Złotóweczka.**

Złotówkowy p. **Złotowy.**

Złotrować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Złotrzyć.**

Złotrowanie, a, blm., czynność cz. **Złotrować.**

Złotrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Złotrować ś.**

Złotrzeć, eje, ał p. **Złotrzyć.**

Złotrzenie, a, blm. l. czynność cz. **Złotrzeć.** 2. czynność cz. **Złotrzyć.**

Złotrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Złotrzyć ś.**

Złotrzyć, y,ył, Złotrować l. *zrobić łotrem, zhultaić.* Troc. 2. a. **Z. ś., Złotrzeć, Złotrować ś.** *stać ś. łotrem, zejść na łotra, zhultaić ś., postąpić jak łotr, zbroić po łotrowsku:* Sami ś. złotrzywszy, potym drugich błaźnią. Rej. Sami ś. złotrzywszy, drugich psują. Troc. Gdy podrósł, złotrował ś. bardzo i nieczystości służył. Skar. Polacy przywykli patrzeć na Kozaków jako na złotrzone chłopstwo. Moracz. Syn jego złotrowany poutracał wszystko. Ciek. Pilnować chłopów, bo który wreszcie, złotrowawszy, mógłby uciec. Haur. Z onych dziesięciu mężów u Rzymian jeden złotrzył Appius. Biel. M.

[**Złotucha**, y, lm. y] *pewna roślina.*

Złotwa, y, lm. y zool. (chrysaora) *meduza.*

l. **Złoty, ego**, lm. e a) Z. a. Z. polski, [**Złotny**], † **Złotowy, Złotówka** = *30 groszy polskich miedzianych a. 3 szelągi.* b) Z. w swojej istotnej derywacji w dawniejszych wiekach był nazwiskiem monety kursowej złotej, którą my teraz nazywamy czerwonym złotym. Kras. Z. okazuje w swoim nazwisku kruszec, z którego był wybijany. Cz. Wniesione są potym czerwone złote a, floreny, skądeśmy złote nazwali: uchodziły z przodku za Kazimierza Wielkiego po 14, potym po 16 groszy; gdy ś. moneta poczęła psować, za Olbrachta ustawiono czerwony Z. po 50 groszy naszych, która cena i dotychczas przy naszym złotym została; choć czerwony Z., od którego Z. poszedł, tak daleko wyniósł górę; za Aleksandra cena czerwonego złotego stanęła na 32 grosze, i potym poczęła ś. podnosić za zniżeniem monety, tak że przez 102 lat 28 groszy tylko wyniósł ś. a przez te 42 lat przeszło skoczył w górę 162 groszami wyżej. Sum. Zwyczaj w XIII wieku w Niemczech przyjęty mieszania w srebro miedzi podniósł u nas wartość czerwonego złotego od 14 groszy, jak szedł za Kazimierza Wielkiego, do 30 za Olbrachta, do 32 za Aleksandra. Oss. Cetnar soli ma być do Węgier dawany po 4 grosze, które są w złotym czerwonym, a złote nie mają być inaczej brane, jedno po siedmi skotów, to jest po 14 groszy. Herb. Czerwony Z., dukat, czerwieniec, czerwony. L. Złote abo floreny we Florencji bić poczęto r. 1252. Sum. Z grzywny kolońskiej mają bić po 80 czterogroszówek, którym to czterogroszówkom imię złotego naznaczamy; a takich złotych 8 na talar bity. Vol. Z. pruski dwa polskie złote wynosi. Troc. Z. pruski ma polskich dwa. Vol. Z. reński, reński = 4 złote. L. Z. ryński, cesarski. Troc. † Z. kęsy p. **Kęsy.** Lew Z., p. **Lew.** [Z. pruski, których 3 w jednym talarze]. Przen.: [Dwa złote] = *oczy, ślepie, gały* [*cebule*]: Czegoś wlepił we mnie te dwa złote?

2. **Złoty**, [**Złotny**], † **Złotowy** l. *ze złota zrobiony, złożony, złocisty:* Nie tylko u nas, ale i w innych krajach złotą monetę nazywano czerwoną; moneta srebrna białej, a zdawkowa, czyli mieszana z miedzią, czarnej otrzymała nazwisko. Cz. Sprawami tego świata uwikłani, a złotemi łańcuchami upętani. Żarn. Wojować jest to jakoby kto złotą wędą ryby łowił. Kosz. (= *nie stanie skórka za wyprawkę*). Złotą łopatą torować sobie drogę. Gostk. (= *przekupstwem*). Niemasz tak potężnego muru, któregoby złotym nie przełamał taranem. Pilch. Z. orzeł wszędzie doleci. Gol. (= *łapówka wszystko zdziała*). Nieodbity sztych złotej szwajcy. Jag. Złota szwajca mury przebija. Żegl. (wszystko przeniknie. Fred. M.). Gdy ucieka nieprzyjaciel, buduj przed nim most Z., aby śpieszniej uciekał, abyś miał pokój. Birk. (= *ułatwiaj mu ucieczkę*). I świnie złote pachną jako róże. Jag. (= złoto złotem, choć w plugawej skrzyni). Złota ruda. Troc. Mina, żyła złota. Piasek Z. Bryła złota. Zegarek, łańcuch, pierścień Z Z. zegarek, kubek. Troc. Kłaniać ś. złotemu cielcowi. Lepsza słomiana zgoda, niż Z. proces. Prz. Złote runo. Oto w zacnym ubierze i w złotej koronie siadł pomazaniec Boży na swym pańskim tronie, jabłko złote i złotą laskę w ręku mając. Kochan. Kto ś. sławy dobił, lepiej ś. tym, niż łańcuchem ozdobił. Kochan. Niech to pismem będzie napisane złotym dla wieku przyszłego. Kochan. Na kościelech złote były dachy. Kochan. Przy twarzy gaśnie ubiór Z Kochan. Posyłam W. K. Mości te rozmowy tak, jako nie Orzechowskiego złotym, ale moim ołowianym piórem wypisane być mogły. Górn. Nie uczyni księdza długa suknia, ani żołnierza złota szabla Prz. (Na kościołach) krzyże złotne jako słońca w błękitnościach niebieskich gorzeją. Orzesz. [Złota głowa = *złoty czepiec.* Kaśka chodzi w złotej głowie.] Moja kura złote pióra (= *złotopióra*). Przen.: Złote kajdany = *więzy małżeńskie*). Trzyma ją w złotej klatce (= *więzi wśród dostatków*). Złota gorączka = *chciwość złota, uganianie ś. za nim.* Złota młodzież = *wykwintna, bogata, elegancka, wielkoświatowa, kwiat młodzieży, wybór młodzieży.* Ustąpił złotemu paniczowi. Zach. Paniczkowie! jed-

wabniki! złote lalki! Kaczk. Słomiany chłopiec złotą pannę bierze. Jeż. Z. młodzieniec. Złota piana. L. *(=glejta, szlaka, szumowina odchodząca przy topieniu złota).* **2.** Palec Z., palec od złota, do złota, pierścieniowy, wierny, czwarty palec. Krup. **3.** Złota góra=*kopalnia złota, mina złota.* Złota góra = *aurifodina.* Kn. Złote góry pod ziemią żadnego pożytku nie przynoszą. Fur. Obiecać komu złote góry. L. *(= łudzić go obietnicami).* Złote góry obiecuje, a nie ma i ołowianych. Rys. Ślubuje dygnitarstwa i wszelkie honory, nie tylko srebrne fosy, lecz i złote góry. Kulig. Iż jej dla ubóstwa częstemi upominkami i podarkami ująć nie mógł, znagła złote góry obiecywał. Pilch. **4.** *koloru złota, złotobarwy:* Kolor Z. Troc. Gończe złotego słońca, różana jutrzenko! Nar. A niwa mu do stóp kłaniała ś. złota. Słow. Trzy razy księżyc odmieniał ś. Z. Słow. Złote litery. Złota karta. Książka z złotemi brzegami. Zapisać ucznia do złotej księgi. Wypożyczał przedewszystkim dziedzicowi, p. Jarzyńskiemu, którego nazwisko jarzyło ś. w „Złotej księdze". Sienk. *(= honorowej, zaszczytnej, w księdze zasłużonych).* **5.** [Z. placek]=*rodzaj placka pszennego zupełnie żółtego, bo pokrytego zupełnie szafranem.* **6.** *rozkoszny, szczęśliwy, błogosławiony, błogi, świetny, luby, miły; kochany, drogi, jedyny, nieoceniony, nieoszacowany:* Czasy one słusznie ś. złotym wiekiem zwać mogły. Skar. Złota zaprawdę godzina jest, gdy kto pokutuje. Birk. Z. naprzód wiek nastał, który bez przystawa żył, z dobrej woli wiary i cnót strzegł, nie z prawa. Otw. Kiedy bladego złota i najmniej nie znano, czemuż, proszę, wiek tamten złotym nazywano? Koch. W. Najpierwsi ludzie mieli wiek Z., po którym nastąpił wiek miedziany, nakoniec żelazny, na który my nieszczęśliwi trafili. L. Wywiodły ś. lata dawne, zmarły czasy złote sławne, dziś nastały ołowiane, nasze szczęście malowane. L. Zgrzybiałe lata nadeszły, nie one, które złotemi a. tłustemi zwano, kiedy wszystko by cielęta igrało a., jako baby plotą, kiedy z kieł bas płoty pleciono, a połciami i gomółkami domy pobijano; ale to są lata żelazne, skaliste, twarde, trudne. Podw. Żaden obraz rzetelniej nie wskazał wiek Z., jak widok w czasie żniwa wesołej roboty, kiedy ją z serca pełnią szczęśliwi wieśniacy, wszędzie ochocza radość wybiega ś. w pracy. Tom. Wiek Zygmuntów słusznie jest nazwany złotym wiekiem w Polszcze. L. Te złote dla Polski czasy minęły. Świt. Z. interes *(= bardzo korzystny).* Chyba ś. przeto złota wolność nazywać godzi, że kto złoto ma, nad tym, co nie ma go, przewodzi. Pot. Czegoż więcej mam sobie życzyć, jeżeli Z. pokój w tym państwie będzie królował? mała mi będzie szkoda tej korony względem tak wielkiego dobra ojczyzny. Boh. Woli Z. pokój, niż złotą wojnę. Krasz. Polityki nie znali i w oczy złotą prawdę mówili. Niem. *(= świętą).* Złote sny. Złote marzenia. Złote słowa pana ojca. Luba chatko, ty stawisz w mych oczach wiek Z. God. Wam już oto noc majowa przez owadów święte Jany muszeczki swe jakieś złote apokalipsy śpiewała. Słow. W miękkich fałdach twej sukni zgubiony, ustami piję złotej godziny czar. Sf. Swawolą i hardość głupią potępiajmy, a dla ich głupstwa dziecinnego ojczyzny złotej nie traćmy. Skar. Złota była sentencja Katona, którą wspomina Gellius. Birk. Większa jest rzecz dać, niż brać— o, złotać to mowa! Prot. Miękczy ją Apollo złotemi słowy. Tw. *(=wymownemi).* Złota wymowa. Troc. Porębski Z.! skotopaski twoje w tej wadze u mnie, iżby ś. mógł do nich Teokryt przyznać. Kochan. Z. przyjacielu! Troc. O, mój Z. Józefie, przychodzę znowu do ciebie, ożyłem. L. Azaż nie często słychamy onych pozłocistych słów: mój drogi, mój Z.! Klon. Śmiej ś. k niemu, mów co pieszczonego, przyciśnij k sobie synaczka złotego. Groch. Dziaduńko mój Z.! Orzesz. **7.** × Złote głowy = *złotogłów.* **8.** Z. rycerz, Złocisty rycerz = *rycerz Białego Orła; rycerz pasowany przy koronacji królów, cesarzów.* Troc. Rycerze złoci a. rycerze przepasu rycerskiego przedtym byli, co teraz kawalerowie Białego Orła. Troc. Każdy król polski na rynku krakowskim trojakim miecza uderzeniem pomiędzy łopatki złotych rycerzów pasuje: zwyczaj ten wszczął ś. R. P. 1316. Troc. **9.** [Złota kula] = *gra towarzyska:* Zgaduj, zgadula, w której ręce złota kula? **10.** anat.: Krwawnice a. × Złote żyły (venae haemorrhoidales) = *żyły odbytnicze.* Żyły ku otworowi dolnemu idące zowiemy żyłami złotemi czyli hemoroidalnemi. Krup. Złotemi żyłami nazywamy żyły w końcu prostej kiszki, czyli w samym dziurniku; gdy znacznie nabiegną, sprawują bóle; gdy ś. nie otwierają i krwią nie płyną, nazywa ś. to ślepemi złotemi żyłami. Perz. Złote żyłki nabrzmiałe, nieciekące ślepemi zowią, że są zawarte. Syr. **11.** astr.: Złota liczba, p. astr. **Liczba. 12.** bot. Złota bylica, p. **Złotokwiat** Złota czupryna, p. **Złotogłowiec.** Z. deszcz, p. **Szczedrzenica.** [Złote a. żółte drzewo] *lignum luteum.* Złote główki, p. **Złotogłowiec.** Z. guzik, p. **Jaskier.** Złote jabłko, p. **Pomidor.** Z. koszyk, p. **Smagliczka.** Z. kwiat, p. **Jastrun i Złotokwiat.** Złota wierzba, p. **Wierzba. 13.** mat.: Reguła złota = *reguła trzech.* L. Reguła złota, sposób wyrachowania ze trzech liczb wiadomych czwartej niewiadomej. Sol. Reguła złota jest sposób wyrachowania ze trzech wiadomych czwartą niewiadomą, której jest cztery sposoby: pospolita, składana, spólności, wiązania, domniemania; lik Z. Troc. Reguła złota obrócona. Troc. **14.** min.: Kamień Z., złotogorący, złotomień = *minerał z gromady sylikoidów, z rzędu krzemianów bezwodnych, z grupy oliwinu.* **15.** zool.: Złota rybka, p. **Karaś i I. Karp.** Przy nim Piotr św. przyrządza sieci, w którą gdy złotych rybek naleci, zaniesie Panu przez jasne pole i złoży w niebie na srebrnym stole. Len.

Złowabny *wabiący do złego:* Winne temu były złowabne nimfy w postaci świerszczy. Mic.

[Złować się, uje ś., ował ś.] p. **Złościć ś.**

[Złowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Złować ś.**

× **Złowek, wka,** lm. **wki** p. **Dziwak:** Trudniejszy do unoszenia dziwak a. Z., który ś. bujać i sobie nauczył gonić, aniżeli młodzik, w kojcu ochrostany jastrząb. Pot.

× **Złowiarek, rka,** lm. **rki** a. **rkowie,** × **Złowiernik** *ten, co ś. trzyma złej wiary, niedowiarek, kacerz, heretyk.*

Złowić, i, ił, nied. **Zławiać I.** *łowiąc złapać; ułowić:* Z. rybę, ptaszka. Całą noc łowili i nic nie złowili. Myśl. Ogar zławia = *szuka zwierzyny.* **2.** przen. *pojmać, złapać, dostać w ręce, schwytać, scapić:* Trudno Włocha Z. L. Chcą mi pana Z., ale to nie dudek. L. Wiośl.: Z. raka, p. wiośl. **Rak. Zławiać ś. I.** myśl.=a) *odzywać ś. nie widząc zwierza:* Pies powinien iść cicho lub co najwyżej na bardzo świeżym tropie rzadko grubym głosem zaszczekać (zławiać). Psy, wyraź-

nie wpadszy na trop, zławiają ś., powoli ś. nawołują, łączą ś. w jeden potężny chór grubego naszczekiwania. Karw. Przen.: Stare sąsiadki tędy i owędy po tropach ś. zławiały. Fred. A. b) (o ogarach) *tracić trop.*

Złowienie, a, blm., czynność cz. **Złowić.**

× **Złowiernik**, a, lm. i p. **Złowiarek.**

Złowierny *trzymający ś. złej wiary, kacerski, heretycki:* O tej materji do tego czasu między prawdziwemi chrześcijany i złowiernemi heretykami spór dzieje ś. Sak. Herezja ta cerkiew naszę z wiary wyzuwa a czyni ją złowierną i bezbożną. Smotr.

Złowieszczba, y, lm. y *zła wieszczba, zła wróżba, pogróżka, groźba:* Bożec leśny wychrapał, wykrakał złowieszczbę. Dyg.

Złowieszczbnie przys. od **Złowieszczbny.**

Złowieszczbny p. **Złowieszczy.**

Złowieszczenie, a, blm., czynność cz. **Złowieszczyć.**

Złowieszczo przys. od **Złowieszczy**, *złowrogo.*

Złowieszczy, Złowieszczbny, Złowrogi, Złowróżbny *nie przepowiadający nic dobrego, fatalny:* Historja nie ma po Filipie II postaci tak złowieszczej. Złowrogie wrony. Nar. Złowieszczbna wróżbitka. Rzew. Gościa puszczał w podróż w dzień Z. Rzew. *(= fatalny, feralny = w poniedziałek).* Wyjechałem pełen złowieszczbnych przeczuć dla kraju. Rzew. Musiały więc jakieś wyjątkowo złowrogie wichry grać w powietrzu. Sienk. Znaki złowróżbne. Ml. Tak jak ptacy złowróżbni, oni tylko zagładę krakać umieją. AKS.

Złowieszczyć, y, ył *zło, nieszczęście przepowiadać, źle wróżyć:* Toną ametysty wieczornej żarzy nad mrukliwym, złowieszczącym borem. Mic.

Złowonka, i, lm. i zool. (mydaus) *zwierzę ssące z rodziny kun.*

Złowrogi p. **Złowieszczy.**

Złowrogo przys. od **Złowrogi:** Walka Z. huczęca. Ml.

Złowróżbnie przys. od **Złowróżbny:** Lekarze odchodzili od niej ze spuszczonemi Z. głowami. Orzesz.

Złowróżbny p. **Złowieszczy.**

[**Złoze, ów**, blp.] *zołzy u koni.*

[**Złozenie, a**, blm.] czynność cz. **Złozyć.**

[**Złozeń, a**, lm. e] *człowiek zakatarzony.*

× **Złozić, i, ił**, *zbić łozami, zesmagać rózgami.* Powiązać i Z. Słow.

[**Złozować, uje, ował**] p. **Zołzować.**

[**Złozowanie, a**, blm.] czynność cz. **Złozować.**

Złoże, a, lm. a i. a. × **Powód.** † **Ganga** min. *części obce przyrosłe do rudy lub minerału.* Łab. 2. mł., p. **Złożenie.**

Złożenie, a, lm. a i. czynność cz. **Złożyć:** Ściągnąć na siebie gniew Junony za Z. jej ofiary. Orzesz. 2. czynność cz. **Złożyć ś.:** Kiedy był w dobrym humorze i chciał dawne Z. (szablą) pokazać i z siłą ś. popisać... Korz. *(= cięcie, szerm).* Po kilku złożeniach kładł zwykle przeciwnika. Sienk. Po kilku jeszcze złożeniach musiał uznać w duszy wyższość przeciwnika. Sienk. 3. † Z. *choroba obłożna.* Ps. flor. 4. † Z. *miejsce, gdzie co składają, skład.* Kn. 5. × Z. *to, co gdzie złożono, schowano, depozyt:* Bardzo mię sławne miejsca straszy położenie, w inszy kraj namyślam ś. przenieść to Z. Ustrz. 6. † Z. *składka, ofiara:* Uczynili Z. na biedne w Jeruzalem. 7. *sposób złożenia, układ, ułożenie:* Z. papieru, szaty, plicatura. Kn. 8. × Z. *układ, kompozycja, treść, osnowa:* Przyłączam tu osnowę abo Z. tej mowy. Nagur. 9. † Z. *pomieszczenie, ubikacja, komora, mieszkanie, izba, pokój; schronienie, przytułek, siedlisko, ostoja, osiadłość; namiot, szalas, tas, legowisko, kwatera, postój, miejsce tymczasowego pobytu:* Do czeladnej izby i do każdego złożenia, pilnie tego strzec, aby słomy nie noszono, ale maty mają być. Haur. W czeladnych domiech i w gościnnym złożeniu skobli strzec u podwoju. Ek. Zmięszany tym widokiem, wyszedł wnet stamtąd do swego złożenia. Bob. Spalili też nasi swoje miasteczka dla nieprzyjaciół, aby nie mieli nigdzie złożenia. Biel. M. *(= punktu oparcia).* Czech nad Dunajem i Elbą swe Z. abo dzierżawy otrzymał; Lech zaś z wojskiem swym dalej postąpił. Paszk. Damy saraju nie wychodzą nigdy z swego złożenia. Kłok. W domu gospodarskim Z. ma być dla sług, dla dziatek, dla gości. Petr. *(= izba czeladna, dziecinna, gościnna).* Znoju pełen, szedł stamtąd do złożenia swego. Pot. Ale już na sen nocne radzą cienie, to rzekszy, wiódł ich i dał im Z. P. Koch. Weszła do komory, gdzie Z. miała. Wys. Był pokój, kędy gość miał on Z., blizki. Pot. Kupiec do złożenia swego prosił. Otw. S. Z., pomieszczenie. Kn. 10. min. *sposób skupienia cząstek w minerale:* Z. regularne, przypadkowe, Łab. Z. ziarniste *(np. w granicie).* Z. zbite *(np. w wapniu).* Z. ziemiste *(np. w kredzie).* 11. a. **Złoże, Związ** mł. *para kamieni młyńskich razem działających.*

× **Złożenie**, a, blm., czynność cz. × **Złozić.**

Złożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Złożyć ś.**

Złożeńszy st. w. od **Złożony:** Znak przybierá postać nieco złożeńszą. Krzyw.

† **Złożność**, i, blm., rz. od **Złożny;** † **Złożoność.**

× **Złożny**, × **Złożysty** i. *dający ś. złożyć,* × składzisty, × składalny, × składny. 2. Choroba złożna = *obłożna, którą człowiek złożony:* Roków sędzia nigdy nie omieszka krom wielkiej prawdziwej złożnej choroby. Stl.

Złożoność, i, blm. i. rz. od **Złożony** *komplikacja:* Te same ciosna ze wzrostem złożoności społecznej wydały z siebie marki tkackie i kupieckie, herby rycerskie. Krzyw. Wobec wielkiej złożoności problemów międzynarodowych oraz różnorodności warunków politycznych, gospodarczych i kulturalnych, musi powstać siłą rzeczy pewna specjalizacja w samym ministerjum. 2. † Z., p. **Złożność.**

Złożony i. im. od **Złożyć** a. od **Złożyć ś.:** Z. chorobą. Pieniądze złożone. *(= uskładane, zebrane, zaoszczędzone, depozyt).* Z. z urzędu. Z. z trzech części *(= składający ś.).* Z. we troje. W mieszkaniu Symchy Borucha, złożonym z czterech stancji oraz kuchni. Jun. Liść Z. Kłos Z. p. **Kłos.** Zdanie złożone, okres gramatyczny Z. 2. *nie pojedyńczy, skomplikowany, zawiły, skombinowany:* Składany, Z. nie z jednej sztuki, więcej sztuk lub części obejmujący. L. Polska złożona jest z rozmaitych prowincji. L. Rośliny złożone są, które na spólnym kielichu wiele kwiatów mają osadzonych. L. Wyraz złożonym i niezłożonym nazywać ś. też może względem wewnętrznego znaczenia, np. czworonogi. Kopcz. *(= o więcej, niż jednym pierwiastku).* Wyraz składający ś. z wielu wyrazów zowie ś. złożonym, *compositus.* Kopcz. Jeżeli wszystkie wiersze jednaką zgłosek liczbę mają, taki gatunek zowie ś. niezłożonym; złożonym będzie, jeżeli do niego wchodzą wiersze nierówną liczbę zgłosek mające. Kopcz. *(= niejednostajnym, miesza-*

nym). Febry złożone a. zawikłane, *compositae, complicatae.* Krup. *(= skomplikowane).* W arytmetyce: reguła trzech prosta i złożona. Zdanie pojedyńcze i złożone. Choroba złożona. Złożone stosunki wymagają złożonych praw. Sienk. Liliputich „nadludzi", poczytujących ś. za bardzo złożone istoty, lubił przedstawiać Schnitzler. Chm. Im dany osobnik jest naturą bardziej bogatą, złożoną i wielostronną, tym łatwiej mogą ś. w nim łączyć pierwiastki z pozoru całkiem odmienne, jak np. zbrodniczość z wysokim talentem artystycznym. BdC.. 3. anat.: Gruczoł Z., p. **Gruczoł.** Mięśnie złożone (musculi compositi). Zwoje złożone (ganglia composita). 4. bot.: Złożone (compositae) *nazwa rodziny roślin dwuliściennych zrosłopłatkowych.* 5. fiz.: Mikroskop Z., p. **Mikroskop.** Ruch Z. = *ruch, jakiemu ulega ciało poddane współcześnie kilku ruchom, działaniu kilku sił:* Wahadło złożone. Światło złożone= *światło składające ś. z promieni różnorodnych, różnobarwnych.* 6. lek.: Gwiazda złożona, p. **Gwiazda.** 7. mat.: Liczba złożona = *nie pierwsza.* 8. mech.: Krążek Z., p. **Krążek.** 9. min.: Forma złożona, kształt Z., p. **Kształt.** 10. org.: Złożone regiestry organowe są te, w których, obok piszczałki wydającej ton główny, odbrzmiewają i inne, stanowiące jej alikwoty, jak w głosach: kornet, mikstura.

Złożyciel, a, lm. e *ten, co złożył a. złoży.* L.

Złożycielka, i, lm. i forma ż. od **Złożyciel.** L.

Złożyć, y,ył, †**Słożyć,** †**Skłaść,** nied. **Składać,** × **Składywać** I. *zgiąć na płask; przełamawszy, ułożyć w kilkoro, w pewien format a. w paczkę; przyłożywszy jedno do drugiego, złączyć, skupić:* Składam papier, szatę. Kn. List składa i pieczętuje. L. Zdejm mój płaszcz i złóż go pięknie. L. Chusteczkę we dwoje złożoną i w wódce maczając, na oczy przykładać. Syr. Składany, *plicatus.* Kn. Składa postaw sukna. Troc. Złożywszy szaty moje, schowaj je. Troc. Złóż pięknie ten list, ten papier. Troc. Składać bieliznę do magla. Składać blachę, do roboty przygotowując. Podcz. *(= falcować, felcować zaginać, zginać, załamywać).* Z. nić we dwoje *(= wziąć we dwoje).* Przy litanji mówieniu ręce składywał. L. Leniwcze, mało co pośpisz, mało co złożysz ręce twoje, abyś usnął. Leop. (trochę złożysz ręce, abyś odpoczywał. B. G.). Pada na kolana, klęka, ręce składa. Oss. O! proszę pana! rzekła chorążyna, składając ręce. Korz. Składać namioty. Troc. *(= zwijać, zbierać, sprzątać).* Z. robotę *(= odłożyć; zaprzestać roboty).* Składać czcionki. W drukarni zecer z kaszty składa pismo do winkielaku. Mag. Sędzia, słuchając, zwolna okulary składał. Mick. Z. łóżko żelazne *(= zestawić).* Z. skrzydła. Z. scyzoryk *(= zamknąć).* Składać litery. Troc *(= sylabizować).* Wielomówność nie może być bez grzechu, ale kto wargi swoje składa, rozumny jest. Gil. *(= stula, zwiera, zamyka).* 2. †Z., *przymierzyć, zestawić, przyłożyć, przyrównać, przystosować:* Niegodna rzecz jest, aby kto tę zapłatę, którą czyni nauczycielowi za syna, miał równać a składać z zapłatą tą, którą wydaje grabarzowi. Glicz. Gdybyśmy chcieli rzeźnika z doktorem a. nauczycielem Z. a zrównać, najdziem to, iż daleko więcej miałby ś. każdy ociec zachować nauczycielowi, niż któremu mówcy. Glicz. Składając kapłaństwo zakonu starego z kapłaństwem naszego Pana, w nim samym wypełnienie samego kapłaństwa Paweł apostoł ukazuje. Żarn. Solon pokazał, jako ubiory nic nie pomagają ku doremu, gdy złożył Tellusa, człowieka ubogiego, ku Krezusowi. Glicz. Bogactwa, z cnotą złożywszy, pójdą w braki. Troc. 3. *skierować, nakierować, zmierzyć, wycelować, godzić, przystosować, przypasować, nastawić w pewnym kierunku:* Składam ku komu grot, kopją, *dirigo, protendo.* Kn. Złożył fuzją do niego. Troc. Składa grot, kopją, pistolet ku niemu. Troc. Dawszy bojcem koniowi, na zgromadzone niósł drzewo złożone. P. Koch. *(= wymierzone).* Kmiotków gromada pługiem skiby w zagon składa. L. Ta, ślicznie głos składając, słodkie nuci tony. Hul. *(= urabiając, kształtując).* Łuk ciągnie miernie, drzewy do siebie składają. Star. (godzą, mierzą, celują. L.). Dzika szczeciny czczą do góry, by drzewa złożone. Żebr. *(densis similes hastilibus horrent).* On słucha spokojnie i na to odpowiada złożony przystojnie. Jabł. *(= w układnej postawie).* Styrem przez wiatr wielki składa. Zbyl. *(= kieruje, powoduje, włada).* Z. konie na bok. Ossol. Król, dopadszy konia, z jezdnemi swemi składał ku swym. Leop. (uciekł na koniu. B. G.). Już więc miejsca niemasz, dokądbyśmy mieli składać a. uciekać. Leop. Po miesiącu swe kroki ku jaskini składa. Jabł. *(= sunie, pomyka).* Gdy ś. cofnęła i k domu nimfy składa nogi, korzeniem zrosły. Żebr. Proboszcz poczęstował go tabaką, podał mu stołek i złożył uszy do słuchania. Zach. 4. *zebrawszy, położyć w jednym miejscu, zgromadzić, znieść co, nanieść czego:* Zmieńcie z drogi kamienie i składźcie je w stosy Leop. (uczyńcie z nich stosy. Leop.). Z. pieniądze = *zebrać sobie, uskładać, zaoszczędzić, odłożyć, zrobić, zbić, uciułać.* [Na kant składać = pieniądze chować, ciułać]. Obywatele tę sumę na kościół złożyli. Troc. 5. *złączyć w całość, zestawić, skonstruować części:* Składać kółka zegarkowe. Troc. Składany ze sztuk, z części. Kn. Te istoty, na które ciała rozkładają, gdy ich skład roztrząsany bywa, nazywać ś., zwykły początkami, *principia* a. częściami składającemi, *partes constitutivae.* Krum. Zrywam ś. biegę, składam na pamięć wyrazy. Mick. Z. machinę = *zmontować.* Bloki, krążki składane. Łab. Składać część czego = *wchodzić w skład czego, stanowić część czego:* W kraju wolnym każdy obywatel składa cząstkę powszechnego rządu. Niem. Kilka chat włościańskich i mały obszar ziemi składały dziedzictwo mojego dziada. Chodź. Trzej mężczyźni i jedna kobieta skła dali towarzystwo. Krasz. 6. *ułożyć, skomponować, utworzyć, sklecić:* Jam, powiada, snadniuchno w godzinę sto wierszów złożył. Warg. Pijany wierszów, jak mówią, nie składa. Warg. Stefan złożył wiersze w ciemnicy, w których wiarę swą i dufność wyśpiewywał. Baz. Piszę co na trwałość, składam wiersze, księgi, *condo, compono.* Kn. Ksiąg wiele sam składał i pisał. Skar. Składać wiersze, mowę, słowa. Troc. Cyprjan św. przez ofiarę nie mszą, bo ją dobrze potym księża złożyli, ale rozumie ofiarę dziękczynienia. Żarn. 7. *zwołać, zebrać, zgromadzić, skompletować:* Pierwsza powinność króla sejm składać. Herb. Zygmunt roku 1542 sejm do Piotrkowa złożył, ale sam na nim być nie mógł. Górn. Król złożył sejm na marzec. Troc. Decyzją swoją synod w Heilsberdze złożył. Nies. Synod djecezjański łucki złożył. Nies. Złożył sądy ekstraordynaryjne. Sejmiki przedsejmowe składa. Bobrow. Synody prowincjonalne składać. Bobrow. 8. †Z. dzień zgromadzenia ś., odbywania czego = *oznaczyć, wyznaczyć, ustanowić, wskazać, ustalić:* Przyjechali na dzień złożony do Gąsawy na sejm: Leszek

Biały, Henryk Brodaty, Władysław Laskonogi, wszyscy panowie polscy. Biel. M. Przyszedł wszystek lud, jako im był dzień złożył król. Leop. (złożył. Leop.). Potym, złożywszy mu dzień, przyszło ich do niego na gospodę niemało. Leop. (postanowiwszy mu dzień. B. G.). Oblubieniec upominał ś. swej panny; rodzice zezwalają, dzień wesela składają, jej ś. gotować rozkazują. Skar. Zakreśliliście czas zmiłowaniu Bożemu, a na wolą swą złożyliście dzień. Leop. (zamierzyliście. Leop.). [Rozwód... był przy ślubie złożony = *były ułożone warunki rozwodu*]. **9.** *zdjąwszy położyć, wziąć precz co obarczającego:* Składam z osła, muła burdy, ciężary rozbieram, *depono clitellas.* Kn. Tam, zdjąwszy sajdak z ramion, szybki łuk złożyła z cięciwy i w trawie sama ś. porzuciła. Otw. Chrystus, wstawszy, złożył szaty swoje. Dambr. (*= zewlekł*). Już złożył żałobę. Troc. (*= zdjął, zrzucił*). Prosił papieża, aby z niego urząd złożył. Skar. (*= aby go zeń zwolnił*). Przeklęctwo Pańskie zawżdy stać musi nad głowami ich, a opatrzność święta Jego już zawżdy musi być złożona z nich. Rej. (*= odjęta, odebrana im*). Grzechy nasze z nas złożył, a świętemi nas przed Bogiem Ojcem i nieśmiertelne na wieki uczynił. Paszk. Z. (z siebie) urząd, godność = *zdać go, zrzec ś. go.* Z. tekę = *ustąpić ze stanowiska ministra, zrezygnować z urzędu ministra.* Książę panujący z przyczyny podeszłego wieku Z. ma rządy i oddać je synowi. L. Wolę pod ciężarem urzędu mego upaść, aniżeli abym miał to, co raz mi powierzono, a. przez zdradę opuścić, a. przez bojaźliwość Z. Siem. J. Na słowo komenderującego: „złóżcie broń!“ broń na ziemi ś. kładzie. Kaw. Nar. Żołnierz waleczny, kiedy wiek przesłuży w ustawnym boju, ani Marsa dłużej wytrzymać zdoła, składa broń. L. (*= porzuca zawód wojskowy*). Ja, który zawsze pokoju życzyłem, po farsalskiej bitwie nie już Z., ale rzucić broń radziłem. Siem. J. Przen.: Z. broń = *zaprzestać wojny; poddać ś., kapitulować.* Pisarstwo, skarbnikostwo złożył. Troc. Buntu naczelnicy składają miecz przed królem w obliczu stolicy. Fel. Sylla, dopełniwszy porządków, dyktaturę złożył. Lel. Składam niezdatną w tej dobie szablę, wesołość, nadzieję. Karp. Składam u nóg twoich mój scyzoryk Mick. Składam dzięki najuniżeńsze. Krasiń. Przen.: Z. co, Z. z czego = *wyzuc ś. z czego, stracić co, zrzucić, porzucić co, spuścić z czego, pozbyć ś., wyzbyć ś., zaniechać czego:* Nie możeć to być, żeby wespół ze wstydem i ludzkość wszelaką z umysłu razem Z. Żarn. Z. i precz porzucić wszelką złość, zdradę, obłudę. Wiśn. Złóż tę marną pychę serca twego. Rej. Upór serca twego i niedowiarstwo, Tomaszu, złożyłeś. Odym. Złóż myśl ucieczki, darmo ś. mordujesz. Lubom. (*=porzuć, wybij sobie z głowy, wyperswaduj sobie, poniechaj jej*). Sumnienie Z., oswobodzić swoje, cudze, *eximere alicui religionem.* Kn (skrupuł odjąć. L.). Składam co z myśli, odwodzę ś. od czego. Kn. Złóżmy z myśli kłopoty, frasunki. Troc. Już bez broni, bez tarczy, a przecię nie składa serca, w głąb ś. nie kryje, gołemi piersiami zastawia brata. Bardz. (*= nie traci serca, nie upada na sercu*). ...W radnym kole jady złóż swe dawne przeciwko Agamemnonowi, który ludom hetmani. Ryd W dalsze zawody tyran ś. nie wdawając, złożywszy z uporu, wrócił bez krwi Inflanty. Tw. (*= pofolgowawszy, zwolniwszy, skapitulowawszy, spuściwszy z uporu*). Żyjesz, nie żebyś z swej złożył zuchwałości, ale żebyś ś. bardziej w niej umocnił. Nagur. Złożył teraz z dumy, z zuchwałości i z pierwszej swej ku ludziom oziębłości. Troc. Złóż pychę twoję. Troc. Nie złożył nic z fantazji. Troc (*= nie stracił nic na niej*). Dla spadnionej nagle przeciwności złożył pierwszą surowość. Troc. Boże, uczyń, niech brzydki, co ś. Turczyn sroży, z srogości złoży. Koch. W. Prędko musiał z pychy Z. Mor. A. Składać co z siebie = usuwać ś. od czego. Wen. Przen.: Z. co na kogo = *zwalić, zmówić, zegnać, spędzić, zepchnąć na kogo:* W pogaństwie, gdy bękart urósł godnym ku rzeczy jakiej pospolitej, zacierano rodzice nieprawne a niesłuszne, a na boga składano. Gliez. Składam winę na kogo, zmawiam. Kn. O, jak zły, który winę swą na kogo składa. Min. Źle zrobiwszy na ziemi, wszystkie składa winy na macochę. Bardz. Myśmy ś. zwykli wymawiać a. na innych winę składać, a ten święty, składając z innych, sam na ś. był srogi. Skar. Ewa na szatana, Adam na Ewę swój występek składali. Lach. Adam grzech swój składał na Ewę, a Ewa potym na węża, owo oboje chciało ze siebie Z., ale trudno u Pana Boga. Hrb. Ewa na węża winę wszystkę składa, że ją od niego spotkała ta zdrada. Leszcz. Mało nie wszyscy tacy bywamy, iż na drugie przyczynę złego składamy, a sobie pobłażamy i jakobyśmy nic w czym winni nie byli. Baz. Nie trzeba składać swego grzechu na nikogo. Hrb. Kto sobie przyczyną złego, próżno składa na drugiego. Kn. Ksiądz składał wszystko na grzechy ludzkie. Oss. Jeden składał na drugiego. Troc. **10.** † Z. komu = *ustąpić, ulec, poddać ś.:* Znał złe serce jego i nic mu nie złożył, ani słowa dobrego nie dał. Skar. Wściekły, okrutny, hardy, niecierpliwy, Bogu samemu ledwieby co złożył. P. Koch. Złożył Sieniński uporowi królewskiemu, a biskupstwa Gruszczyńskiemu ustąpił. Błaż. (cessit pertinaciae. Krom.). Gdy ś. obadwa wojska przeciw sobie ściągnęły, gdy jeden drugiemu nie chciał Z., potkały ś. zapalczywie z chęcią jednaką. Stryjk. **11.** *uchylić, zwiesić, schylić, opuścić, ugiąć:* Prowincje otwierały wrota i składały głowę pod szczęściem broni ottomańskiej. Kłok. Wszyscy niemal składali głowę pod szczęściem broni Cezara. Nagur. **12.** † Z. = *spuścić z tonu, spokornieć, spotulnieć, stracić na fantazji, na minie, przycichnąć, skapitulować, schować dudy w miech:* By ś. teraz ta twoja buława z grobu twego ukazała, ten panek szwecki, ten Gustaw złożyłby prędko i nie takby ś. srożył. Birk. Owi, co cię miecą, łają, wyzywają przed bitwą, pospolicie wnet złożą. Górn. Złożył i zamilkł wiatr, i oddany jest pokój oceanowi. Birk. **13.** *spuściwszy, położyć; położyć ostrożnie, ułożyć co ciężkiego, zwalić:* Złóż wór na ziemię. Troc. A złożyliście towary? Troc. Składać wino do piwnic. Troc. Składali chorych u nóg Jego, a On je uzdrowił. Leop. Miękki swój bok na twardym często składa progu. Otw. Leżał w domu ciężką chorobą złożony od kilku miesięcy. Nar. (*=powalony, obłożnie chory*). Niebezpieczną złożony chorobą. L. Choroba go w łożku złożyła. Troc. (*=położyła do łóżka*). Ponowiona przechadzka złożyła księżniczkę snem głębokim. Szaj. Żalem złożony nic nie odpowiadał. Troc. (*= złamany, zgnębiony, przybity, znękany, zdjęty*). **14.** *umieścić, ulokować, schować, zdeponować, dać na skład, na przechowanie:* Z. sumę w banku, rzeczy u kogo. Są tam wieże potężne, w których wszystkie prochy składają i chowają.

Star. Tam swe misterstwa wszyscy składali: Fidjas, Lisyp i inni śnicerze. L. Miał wielki puklerz, ale w pokrowiec złożony. P. Koch. Z. pieniądze w depozyt. Przen.: *zasadzić, ugruntować, położyć:* W kniejach Cefal gust złożył i w zwierzu zabitym. Drużb. Składam dziś fortunę na ręku twoich. Troc. Składam w łasce twojej tę ufność. Troc. Wszystkie nadzieje złożyła w Michasiu. Sienk. **15.** *oddać, wręczyć, doręczyć, przedstawić;* przen. *oświadczyć, wyrazić, okazać:* Starostwo krakowskie (złożywszy z niego Czyżowskiego) Pieniążkowi złożono. Błaż. *(=ofiarowano.* Wczoraj w wieczór jakiś kawaler oddał mi bilecik, abym go pani w własne rączki złożyła. L. Ten ciężar składam w ręce twoje bez wiedzy i zezwolenia. Korz. Przy tej okoliczności damom mój uniżony ukłon składam. L. *(=oddaję, wyrażam, oświadczam, zasyłam).* Brata jego odwiedzam co rano, a waćpanu po południu miałem Z. uniżoność moję. L. Stany swoje przed królem złożyli powinszowanie. Troc. Składam suplikę do rąk, do nóg twoich. Troc. Oddajże mi twoje pismo, które mu złożę za powrotem. Rzew. Z. hołd, rachunek, raport, sprawozdanie, ukłon, listy uwierzytelniające, przyrzeczenie, uszanowanie, składkę, ofiarę. W ciągu dni trzech trwającego sądu składał zeznania niejednakowe. Rol. Z. przysięgę *(=wykonać).* Z. egzamin *(=zdać).* **16.** [Z. ogień] = *rozłożyć, zapalić, rozpalić, wzniecić, rozniecić:* Złożyli ogień i zarżnęli barana, aby ś. posilić. Tet. **17.** [Z. głowę] = *uciąć.* **18.** [Z.] *powtórzyć:* Wszyćkiego nie złożę, co pan przepowiadali. **19.** bart.: Z. bór dłużnika = *otaksować, ocenić wartość boru dłużnika.* Skr. **20.** mat.: Z. zrównanie znaczy w gieometrji odrysować linją prostą lub krzywą, w której związek współuszykowanych rodzi zrównanie podane, i to znaczenie należy do zrównań nieoznaczonych. Śniad. Z. zrównanie oznaczone jest to odrysować dwie linje przecinające ś. tyle razy i w taki sposób, aby odcinki do przecięć należące wyrażały wszystkie pierwiastki rzetelne zrównania podanego. Śniad. **21.** myśl.: Z. psy = *zesworować, wziąć na smycz:* Jeśli myśliwiec doskonale tego nie umie, jakoby psy sobie sprzęgać a. składać, a trafi mu ś., że mu ś. sami psi złożą trafunkiem... Ostror. Z. psy (o lisie) = *zwieść psy w bok, w bok ś. rzucić.* **Z. ś. 1.** *zamknąć ś.:* Nóż ś. ten dobrze składa. Troc. Zawsze miał gębę gotową, jak przekupka warszawska, i składać ś. umiał, jak nóż kieszonkowy. Kaczk. **2.** *zwinąć ś., sformować ś. w główkę:* Składa ś. kapusta, sałata, *facit caput.* Kn. Już ś. sałata składa. Troc. Przen: Tak ś. jakoś złożyło = *tak jakoś wypadło, tak ś. jakoś zeszły okoliczności.* **3.** *powstać z części, obejmować w sobie jako część:* Liny, jeżeli mają być dobre, muszą ś. składać z dobrych postronków. Jak. J. Naród wielki składa ś. z różnych narodów małych. L. Pospólstwo u Rzymian składało ś. z rolników, rzemieślników i kupców; u nas samym chłopom to imię służy. L. *(=obejmowało rolników...).* Cały prawie korpus składał ś. z imion znakomitych w kraju. Bukar. Strój składał ś. z koszuli, kożuszka, ze spodni płóciennych i chodaków. Krasz. (p. **Złożony**). **4.** *wziąć udział w składce, zrobić składkę:* Składać ś. z kim na co, *dare symbolam.* Kn. Aby oświadczyli miłość swoję przeciwko królowi, złożyli ś. na sto i pięćdziesiąt tysięcy skudów. Birk. Chrześcijanie apostolscy na każdą niedzielę, schodząc ś., czynili kolekty, to jest składali ś., co kto mógł, na pomoc ubogiej braci. Skar. Niech ś. jedno pomocnicy, każdy z swego, ile może, rzeczypospolitej polskiej złożą, wnetże oni granice sobie rozszerzą. Jan. Składacze, na rząd dający, składający ś. na bankiet abo picie, *collatores symbolarum.* Kn. Złożmy ś. na wino, na bankiet. Troc. Składa ś. z nim na druk tej księgi. Troc. Co dzień z rana składali ś. po 15 dukatów. Ochoc. [Składać ś. z noska] = składać ś. na wódkę. **5.** bronią = *przybrać postawę obronną a. napastniczą, zmierzyć ś., wycelować, godzić, mierzyć, przymierzyć ś., wziąć na cel; zastawić ś., zasłonić ś.:* Nie w czas pożyczać miecza, kiedy ś. już składać. Fred. M. Zwierz zuchwały strasznemi rogami ś. składa, a czart naciera, nagli i kłami dopada. Przyb. Widzi tygrysa wódz rogatej trzody, że ś. na obłów przybliża do stada, sobą ś. jednym za wszystek gmin składa, czyni po piasku porożem rozbody, przeciw zaś bąkom kiść ogona wodzi i takim rojom tak wzgardzenie szkodzi. L. Złożył ś. przed razem szablą, kijem. Troc. Widziemy te razy przed sobą, a Z. ś. im nie możemy. Troc. Wtym szast! cietrzew przeleciał, złożyłem ś., palnąłem — ej, pudło u licha. Syrok. Przen.: Rozum każdej złoży ś. broni. Susz. Słabo ś. broni, kto ś. samą składa sprawiedliwością. Swad. Słowom składaj ś. słowem, szabli szablą, potędze potęgą. Fred. M. Nie możesz ś. temu wszystkiemu lepiej Z., jak cierpliwością i spokojem. L. Przen.: *wymówić ś., usprawiedliwić ś., wytłumaczyć ś., zastawić ś.:* Możecie ś. tym Z., że, jako niewiadomi Warszawy, nie trafiliście do jego domu. Boh. Wyrobiłeś synowi jaśnie wielmożność, a teraz składasz ś. uniżonoscią szlachecką. Rzew. Arcybiskup, składając ś. słabością zdrowia, w senacie nie zasiadał. Alber. Listem, chorobą, sumnieniem ś. składa. Troc. Gdyby ś. kto złożył, że nie wiedział. Troc. Próżno ś. biedna drugich przykładem składa. Tremb. Hetmanowie obstawali przy oderwaniu komendy Flemingowi, składając ś. przed królem, iż ani życia, ani tronu nie byłby pewnym. Krasz. **6.** *wziąć ś. w bok = skręcić na bok, skierować ś., zwrócić ś., nawrócić:* Oracz powinien umieć przy pługu dobrze Z. ś., aby skiby równo składał. Haur. Wóz rwą po oddrożu i to wybijają górę, to krzywym ślakiem k ziemi ś. składają. Żebr. *(=schylają ś., spuszczają ś., opadają, zniżają ś.).* **7.** *nadać ś., przystosować ś., zastosować ś., dopasować ś., zgodzić ś.:* Miał Bolesław dowcip prędki, do wszystkich ś. rzeczy uczciwych a godnych składający. Błaż. *(accommodans se.* Krom.). Nie składa ś. to z prawdą, co mówisz. Sienk. Wiersze te składają ś. z sobą *(=rymują ś.).* **8.** *nałożyć ś., przywyknąć, nawyknąć, przyzwyczaić ś., nałamać ś., wciągnąć ś.,:* Z. ś., składać ś.; nakładam ś. do czego, przywykam czemu, wkładam ś. w co, zwyczaję ś. do czego, wyknę czemu, *asuesco.* Kn. Złożyć ś., nakładać ś. do czego. Troc. **9.** fl. = a) *przystać, przybić, przybliżyć ś., podpłynąć do czego:* Z. ś. z łodzią, z barką do lądu. b) (o wodzie) *spiętrzyć ś., zeprzeć ś.* **10.** gm. *powalić ś., paść, lec, przewrócić ś., upaść:* Poślizgnął ś. i złożył ś. jak długi. [Wybujałe zboże złożyło ś.] *(=położyło ś.).* Znowu bitwę wznawiają, znowu ś. obrażają i trupami składają. Błaż.

Złożysko, a, lm. **a 1.** *pokładzenie ś. zboża:* Nie plenne zbożysko, bo silne było Z. **2.** minerału = *nagromadzenie ś. minerału w danym miejscu ziemi:* Nad Zbruczą ś. kryją złożyska warstw alabastru, marmuru i gipsu. Św. Nafta jest w genetycznym związku z warstwami, w których obecnie

występuje, a jest chyba tylko na drugorzędnym złożysku, że mogła ś. wytworzyć w łupkach, a następnie wsiąkła w sąsiednie piaskowce.

× **Złożysty** l. p. **Złożny.** 2. p. **Składalny.** Kn.

[**Złóbczaki, ów,** blp.] p. **Gęśle.**

[**Złóbnica, y,** lm. **e**] *wrzód wielki, w którym zazwyczaj tworzy ś. otwór większych rozmiarów,* morówka.

Złódź, odzi, blp. *szron, okiść:* Na gałęziach leżała Z. obfita. Sienk. W borach Z. osiadła na sosnach i poczęła łamać gałęzie. Sienk.

Złóg, ogu, lm. **ogi** l. *słój, warstwa, pokład:* Złogi urodzajnego czarnoziemu. Pol. Wody przechodzą potężne złogi ziem napływowych i znajdują opór dopiero pod pokładem martwicy. Pol. 2. zwykle w lm. *połóg, poród, słabość (położnicy):* Po pierwszym złogu stał ś. żywot Cerery niepłodnym, ale, daj go Bogu, wszystkie matki przeniosła tym płodem jednym. Kniaź. Podobnegoż ukrócenia doznają także zbytki, zachowywane przy innych okolicznościach, jak np. przy złogach mieszczanek krakowskich. Szaj. Pora złogów bywa częstokroć porą śmierci. Sienk. Matka (niedźwiedzica) po nowych złogach. Sp. 3. patol. (concremen, concretio) *twardy osad, wytwarzający ś. w tkankach i cieczach ciała:* Z. kamienny, skamielina, kamień, kamyk. Złogi moczanowe (w nerce) *z moczanów, czyli soli kwasu moczowego utworzone.* Złogi moczowe a. kamienie moczowe z osadu moczu (soli moczu). Złogi wapienne. Po uwięźnięciu większego złogu w moczowodzie powstaje kolka nerkowa.

[**Złómienie, a,** lm. **a**] *złamanie.*

† **Złów, owiu,** lm. **owie** *złowienie, łowienie (ryb), połów:* Przy dokończeniu tego złowiu trzeba szukać po stawach utajonych w kątach karpiów. Haur. Cóż? stawy doczekały złowiu? Pot.

[**Złówać się, a ś., ał ś.**] p. **Złościć ś.**

[**Złówanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Złówać ś.**

Złóżka, i, lm. **i** l. × Z. *zeszyt, poszyt, broszura.* Sł. wil. 2. [Z.] *belka, na której położona jest podpłatwica, więc dwie są złóżki w budynku, leżą na tragarzach.* Gwar.

Złp. *złoty polski (30 groszy).*

Złr.=*złoty reński.*

Złubkować, uje, ował, Zalaszować kol. *ścisnąć, zewrzeć, ująć* (szyny) *w łubki* czyli *lasze.*

Złubkowanie, a, blm., czynność cz. **Złubkować.**

Złuda, y, lm. **y** *złudzenie, pozór łudzący, omamienie, ułuda, iluzja:* W tym. o złudo piekielna! wszystko znikło z przed oczu! Z dusz wypleń kąkole złud świętokradzkich. Krasiń. Wszelkie uwielbienia szwalerji dla płci słabej okazują ś. raczej złudą świecącą, niż dowodem rzeczywistej fortuny kobiet w życiu i społeczeństwie. Szaj. Dziwnych doświadczał widzeń i złud wyobraźni. Orzesz. Zdr. **Złudka.**

Złudka, i, lm. i p. **Złuda;** *błaha złuda:* Serce zacichało na jakiejś błahostce pociechy, na złudce nikłego olśnienia pozorem spokoju. Żer.

Złudliwy p. **Złudny:** Nadzieje rozprysły ś. i okazały mu swą wartość złudliwą. Kaczk.

Złudnia, i, zwykle w lm. **Złudnie** *oszukaństwo.*

Złudnie przys. od **Złudny:** Młodzieniec marzy, roi Z. świat serdeczny, tkliwy.

Złudność, i, blm., rz. od **Złudny; Iluzyjność.**

Złudny, Złudliwy *łudzący, ułudny, zwodniczy, mamiący, bałamutny,* iluzyjny.

Złudzać, a, ał p. **Złudzić.** L.

Złudzanie, a, blm., czynność cz. **Złudzać:** Powierzchnia ta Z. głębi czyniła. Byk.

Złudzenie, a l. blm., czynność cz. **Złudzić.** 2. lm. **a** p. **Złuda.** Z. optyczne. Z. zmysłów. To nie rzeczywistość! to Z.! Z. pamięci (paramnesia, pseudomnesia). Zmysły czerstwe i zdrowe podległe są rozmaitym złudzeniom, to jest, że im ś. rzeczy zewnętrzne nie tak wydają, jak są. Śniad. Wyobrażenia nieodpowiadające danej zewnętrznej podniecie i tłumaczące ją opacznie nazywa ś. złudzeniami (illusio). Wach. Błędny sąd wysnuty z omamów lub złudzeń zmysłowych zowie ś. sądem urojonym. Wach.

Złudzić, i, ił, nied. **Złudzać** *zmamić, zwieść, oszukać, omylić, omamić (szczeg. zmysły).*

† **Złup, u,** lm. **y** *złupienie, łupiestwo, grabież:* Barbarosa dobył tego miasta i dał rycerzom na Z. Biel. M.

Złupać, pie, pał, × **Złupnąć** l. *łupiąc ściąć, zrąbać, połupać zewszystkim.* 2. *łupaniem zbić zwierzchu, strącić.* L.

Złupanie, a, blm., czynność cz. **Złupać.**

× **Złupiać, a, ał** p. **Złupić.**

× **Złupianie, a,** blm., czynność cz **Złupiać.**

Złupiciel, a, lm. **e** *ten, co złupił a. złupi.*

Złupicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Złupiciel.**

Złupić, i, ił, Złupieżyć, nied. × **Złupiać,** × **Złupiwać,** × **Złupywać,** × **Złupować** l. *łupiąc zedrzeć; wyłupić, obłupić:* Z. barana ze skóry. (= *obciągnąć*). Troc. Przen.: Z. kogo z czego = *obedrzeć, obrać, wyzuć, ogołocić; pozbawić kogo czego, zrabować, ograbić, okraść, oporządzić:* Grzech złupuje człowieka z wszystkiej cnoty i zasługi. Wuj. Złupiono go ze wszystkich urzędów, z majętności. Troc. Złupił kościoły. Nie masz złupować nikogo z powinnej chwały jego. Wuj. Co może być haniebniejszego, jako kłamliwą gębą Z. poczciwą białogłowę z dobrej sławy. Górn. *Peculor* pospolitą rzecz kradnę, złupywam. Urs. Złupił (wyłupił) skrzynię, pokoje. Troc. Złupieżoną świątyni własność odprowadził. Wor. Ów szalbierz patrjarcha zabity i złupiony od ciurów polskich. Szaj. Za szląską złą mynicę polską starą złupiwali. Grod. (= *wyławiali, wycofywali*). 2. *spałaszować, spucować, zmieść* = *zjeść z apetytem:* Marynatę złup, pysk obetrzyj. Jeż. 3. kogo = *zbić, wygrzmocić, sprać:* Chłop sie upiuł... babę złupiuł.

Złupienie, a, blm. l. czynność cz. **Złupić.** 2. × Z., lm. **a** *łupiestwo, rabunek, grabież, zdzierstwo, rozbój, rozbójnictwo:* Gdyby gród abo zamek jaki obwiniono, że ś. z niego Z. stało, abo że tam łup na zamek wniesiono, tego ś. pan onego grodu może sprawić przysięgą. Sz. Z. z dóbr, z honorów. Troc.

Złupieżenie, a, blm., czynność cz. **Złupieżyć.**

Zupieżyć, y,ył p. **Złupić.**

× **Złupiwać, uje, iwał** p. **Złupić.**

× **Złupiwanie, a,** blm., czynność cz. **Złupiwać.**

× **Złupnąć, nie, nął** p. **Złupać.**

× **Złupnięcie, a,** blm., czynność cz. **Złupnąć.**

× **Złupować, uje, ował** p. **Złupić.**

× **Złupowanie, a,** blm., czynność cz. **Złupować.**

× **Złupywać, uje, ywał** p. **Złupić.**

× **Złupywanie, a,** blm., czynność cz. **Złupywać.**

Złuskać, a, ał, Złuszczyć, nied. **Złuszczać** l. *łuszcząc zedrzeć, zdjąć; obłupić, obłuskać, obrać z łupiny:* Wilk złuszczy sarnę. Pol. (= *złupi*). Jako z pękniętego pierścienia złuskany, podniósł ś. Krywań. Kon. 2. patol. Złuszczający (desquamativus, exfoliativus). Zapalenie płuc złuszczające. **Z. ś.** (o łupinie) *spaść, zejść, obleźć.*

Złuskanie, a, blm., czynność cz. **Złuskać.**

Złuskanie się, a ś., blm., czynność cz. **Złuskać ś.**

Złuszczać, a, ał i Z. ś. p. **Złuskać.**

Złuszczanie, a, blm., czynność cz. **Złuszczać.**

Złuszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Złuszczać ś.** Der. (desquamatio): Z. ś. naskórka. Z. ś. naskórka otrębiaste (d. furfuracea). Z. ś. płatami (d. lamellosa s. membranacea). Z. ś. nabłonka.

Złuszczenie, a, blm., czynność cz. **Złuszczyć.**

Złuszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Złuszczyć ś.**

Złuszczyć, y, ył i Z. ś. p. **Złuskać.**

[Złużować, uje, ował] *bronować niwę, zagony wzdłuż.*

[Złużowanie, a, blm.] czynność cz. **Złużować.**

Zły, [Ladacy, Ledacy, Ladaśty, Ladaszczy], st. w **Gorszy, [Gorsz, Horsz]** *niedobry, niegodziwy, niepoczciwy, złośliwy, przewrotny, nieprawy, nieuczciwy, okrutny, nielitościwy, złośliwy, przykry, zjadliwy:* Żaden Z. wróg zaszkodzić mu nie może. Op. Przecię zawsze złe złym być musi. Rej. Z. zawsze Z. Troc. Ty z nieba pomoc mnie zeszlesz a groźby złych ludzi w śmiech obrócisz. Kochan. Znikąd tak snadnie, jako z złego sąsiada, szkoda nie przypadnie. Kochan. Oto Z. człowiek trapi moję duszę. Kochan. Źli ludzie mię żółcią nakarmili, a w pragnieniu octem poili. Kochan. Z. w swojejże złości ś. uplecie. Kochan. Złe języki go nie trwożą. Kochan. Niechaj Z. nie będzie położon w jednym z dobremi rzędzie. Kochan. Jeśli ten za dobry postępek chce pieniędzy, podobno ś. i na Z. dla pieniędzy pokwapi. Skar. Z. zawżdy na grzbiet ma dębowe goście. Rej. Ze złym źle znaleźć, źle zgubić. Rys. Dobrocią złego pokonasz. Kn. Złych nazywamy tych, którzy, chociaż świętości używają i wiarę wyznają tęż, jaką i dobrzy, lecz życiem i obyczajem od nich ś. różnią. Kucz. Złe ludzie zowiemy niemierne, łakome, wszeteczne, złośliwe, nie iżby każdą z tych sztuk mieli mieć w sobie, ale iż w nich być mogą i są, chociaż nie są wiadome. Górn. Żaden zmazą jaką naznaczony odprzysiąc ś. nie może, bo kto raz Z., zawsze za niedobrego bywa poczytan. Sz. Źli złych ś. boją. Jabł. Kto sobie Z., a cóż innym nie ma być gorszym? Lekar. Łakomy wszystkim Z., sobie najgorszy. Kn. (= *drugim szkodliwy, a sobie najwięcej*). Bardzo Z. człowiek, niegodziwy, piekielny, piekielnik, piekło go nie ma, piekło mu równego nie ma, sam czart, bies, wróg, nieczłowiek. L. Dobrze powiedziano: siła złego dwuch na jednego. L. Co tu w tym złego, żem prawdę mówił? L. (= *co to szkodzi, co w tym nagannego*). Że go kocham, cóż w tym złego? L. Co złe zmłodu, na starość wisieć. Trzt. Po złym panie bywa gorszy. Kn. Pospolicie po złym ojcu bywa gorszy syn. Białob. Złego człowieka karze Pan Bóg przez gorszego. Rys. Z jakim drżeniem usteczek dziecina płakała, gdy z niej piękne sukienki zła ręka zdzierała. Li. Pobudzając dzieci ku okrutności, dają im imiona tygrysów, lwów abo złych ptaków, niektórzy złych ludzi. Łęcz. (= *drapieżnych*). Z złego ptaka złe potomstwo. Żarn. (= *niedaleko jabłko pada od jabłoni*). Nic gorszego nad złą niewiastę. L. Z. przecię za złego nie chce być miany, ale za dobrego. Troc. Jeden Z. wiele zepsuje. (Prz.). Troc. Nie trzeba złego namawiać, sam ś. wyrazi. (Prz.) Troc. Z. we złe wszystko obraca. Troc. Rychlej Z. dobrego zepsuje, niźli dobry złego naprawi. Troc. Złych wesele krótkie. Troc. Szata świetna nie ozdobi złego. Kn. Z. głód, wojna, powietrze, gorsi źli sąsiedzi. Kras. Źle mi w złych ludzi tłumie. Mick. † Dzieci złego łoża = *nieprawego*. P. cheł. 2. na kogo = *gniewny, zagniewany, rozgniewany, sierdzisty, rozzłoszczony, nadąsany, kwaśny, markotny, zirytowany:* Z. na mnie ociec, pan. Kn. Jednakowoż na ciebie trochę zła jestem. —Wacpani dobrodziejka cheesz mówić, iż ś. gniewasz na mnie. L. Opętaną tak bardzo pchnął w on ogień Z. nieprzyjaciel, iż głową w węgle uderzywszy, dunicę rozbiła. Wys. Lepiej złego nie drażnić. Szymon. Zła na syna matka. Troc. Bardzom Z. na niego. Troc. Złej nie drażnij baby. Troc. Złego na cię przeproś pana. Troc. Cóż to wacpan pani mojej zrobiłeś, że tak zła, jak bies jaki. L. Z. jak pies, jak djabeł, jak chrzan. Cóż tam sobie mruczysz, dziewczyno? zdaje mi ś., iż jesteś zła (= *niekontenta, niezadowolona, kwaśna, markotna*). Zła jak suka, jak jędza. Złe oko = *zawistne, zazdrosne, nienawiśtne*. Azaż dlatego ma być złe oko twoje, iżem ja dobry? Żarn. O złych oczach i o urzekaniu złym okiem. Mick. (= *urocznych*). Patrzy na to złym okiem (= *ma to za złe, nie pochwala tego*). Idź precz, bo jestem zła. 3. *gorszący, niemoralny, niecnotliwy:* Z. wpływ. Dawać Z. przykład dzieciom. Zła książka. Nie trzeba złych rzeczy uczyć, samo ś. złe uczy. Urzęd. Złe rozmowy psują dobre obyczaje. Wuj. Na złe to on ma rozum! 4. *niekorzystny, szkodliwy, ujemny, niedobry, zgubny, niepożądany:* Złe strony zimy. Z. rezultat. Z. wpływ, skutek. Złe powietrze (= *niezdrowe, zabójcze, nieczyste*). Złe warunki klimatyczne. [Wiatry bywają tumanami zwane; lecz kiedy ś. młyńcem kręcą, nazywa je lud złym wiatrem. Pol. Od złego wiatru krowa dostaje paraliżu nóg]. Przekleństwo: Bodaj cię zła krew zalała! 5. *niedobry, niepochlebny, niekorzystny, krzywdzący:* Mieć o kim złe wyobrażenie. Zła opinja. Złe imię. 6. *nienależyty, niezdatny, nieudolny, lichy, kiepski, ladajaki, marny, mizerny; zepsuty, uszkodzony; podarty, zdzielowany, zniszczony, niewłaściwy:* Z. towar, materjał, robotnik. Z. z ciebie majster (= *do niczego*). Z. gospodarz (= *nierządny, niegospodarny, nieprzezorny, niezapobiegliwy*). Złe pióro. Złemu rzemieślnikowi każde naczynie złe. Kn. Zła taktyka, złe wyrachowanie (= *błędne, niewłaściwe, mylne*). Nie pomoże szkapie złocista uzda, ani złemu mieczowi nowe pochwy, przecię zawżdy złe złym być musi. Rej. Z. rząd, kiedy poddani panom rozkazują. Bardz. Zła siekiera nigdy nie zginie. Kn. Nie może złe drzewo dobrych owoców rodzić. Wuj. (= *drzewo złego gatunku*). Złe jabłko, a to gorsze. Troc. Zła ta robota (= *partacka, fuszerska*). Buty już złe, trzeba je dać do naprawy. Koszula już zła, pójdzie na łaty. Majątek w złym stanie (= *zrujnowanym, zdewastowanym, opłakanym, fatalnym*). Zła droga (= *nieznośna, okropna, przykra*). Z. czas (= *niepogodny, brzydki, fatalny, niepogoda, zawierucha, zadymka, burza, flaga, chlapanina*). Po złej chwili piękny dzień przychodzi. Kochan. W Z. czas = *w nieodpowiedni, niedogodny, niewłaściwy, niewczesny, nie w porę:* Ach jakże w Z. czas djabeł mię skusił! L. Daj Boże w dobry czas mówić, a we Z. milczeć. Rys. W Z. dzień z Paryża wyjechać musiał i tu dnia fatalnego stanął. L. (= *w nieszczęśliwą godzinę*). W Z. czas wybrałeś ś. ze swemi zapytaniami (= *ni w pięć, ni w dziewięć, nie w porę, jak Filip z Konopi*). W Z. dzień

wacpan przychodzisz, nie mogę teraz wacpana zaspokoić. L. (= *źleś ś. wybrał, źleś trafił*). Te buty źle na moje nogi (= *nie pasują*). Z. gust (= *spaczony*). Źle czasy = *ciężkie, niepomyślne*. Źle teraz czasy. Troc. Z. pieniądz = *niedobry, fałszywy*. Chronią ś. przed nim jak przed złym groszem. L. Znam go jak Z. grosz. Łatwo ś. pan o niej dowie, znajomać tu ona jak Z. szeląg. L. Znam tę chorobę jak Z. szeląg, bom ją miał kilka razy. L. Z. wybór, interes = *niekorzystny*. Źle piwo, zła potrawa = *niedobra, niesmaczna*. Źle jabłko, a to gorsze. Troc. Źle odżywianie ś.= *niedostateczne, nędzne, liche, marne*. Z. stopień ze sprawowania, z postępów = *niedostateczny, mały, mierny, jedność*. Z. nadzór = *niedostateczny, niedość pilny*. Z. katolik, uczeń = *nieprzykładny, niegorliwy, niepilny, opieszały*. Z. dłużnik = *nieakuratny, niepunktualny, niesumienny, nierzetelny*. Źle słowo = *marne, przykre; połajanka, złorzeczenie*. Co to za dobre panisko: czwarty rok u niego służę, a jeszczem złego słowa nie słyszał. L. Chrystus nie oddał złorzeczeństwa za złorzeczeństwo, my i jednego słowa przykrego cierpieć nie możemy, ale za jedno złe słowo sto gorszych oddawamy. Dambr. Do złych słów przyszło. Troc. (= *do wymysłów*). **7.** *nieszczęsny, nieszczęśliwy, fatalny, niepomyślny, krytyczny, złowrogi, złowieszczy, groźny:* Przyszło mu na Z. koniec. Z. aspekt. Troc. Zła wróżba. Z. znak. Z. omen. [Z. raz = *szubienica*]. Zrobić sobie co złego = *targnąć ś. na siebie*. Myślę uczynić sobie co złego. Kn. Zdolna jestem chwycić ś. wszystkiego i bądź pewien, że sobie co złego zrobię. L. 8. Źle mięso w ranach = *dzikie mięso* **9.** Z. duch = *nieczysty duch* (p. niż.). **10.** bot.: × Z. mniszek, p. **Tojad. 11.** lek.: † Źle krosty = **Przymiot. Źle, ego,** blm. = a) a. **Zło,** † **Zła** *zła rzecz, zła sprawa, coś złego:* Źle, zła rzecz, nieluba, złego co, złość, szkoda, klęska, utrata, sromota, nieszczęście, choroba, rana, śmierć, zguba, szubienica i t. d. Kn. Prosimy Boga, aby nas obroniwszy od grzechu, obronić raczył od wszelakiego złego, obronić od ognia, od wody, od gradu, piorunu, od wojny, nieprzyjaciela, od powietrza morowego, od choroby, od więzienia, od wszelkich utrapień. Karnk. Otrzymał Midas prośbę swoję, ale ze swym złem. Petr. Nie uboję ś. zła, boś Ty ze mną. Bud. (nie będę ś bał złego. B. G.). Źle wisi nad Trojąm. Dm. Na złe goni, na zgubę. L. Do nieprzyjaciół, którzy ś. z jego złego cieszyli, mowę swą obraca. Ryb. (= *z jego biedy, nieszczęścia*). Rozgniewali ś. i myśleli jeszcze źle na złe przydać i ciężej ś. jeszcze z ludem obchodzić. Leon. Długo ś. źle pamięta. Rej. Źle nigdy nie uciecze. Rej. Źle przychodzi prędko, a odchodzi pomału. L. Ze dwojga złego mniejsze rozum radzi. Pot. Każdy ze dwu złych mniejsze złe wybierać ma. Sz. Wolęć już mniejsze złe, niż większe. L. (lepsza szkódka, niż szkoda. L.). Lepiej ś. odważyć i złem zbyć złego; raz umrzeć każdemu. Pot. Złego złym zbyć. Fred. M. Ale że ś. źle złym jednym nie koncz, drugi topień z otchłani wysunie ś. rączy. Min. Choć źle wielkie dziewczyna, ale miłe bardzo. Hul. Źle moralne, niecnota, niecnotliwość, złość, złe uczynki, złe sprawowanie ś. L. Zwróć ś. od zła (od złego), a czyń dobrze. Bud. Odwróć ś. od złego, a czyń dobrze. B. G. Nie trzeba złych rzeczy pisząc uczyć, samo ś. źle uczy. Urzęd. Na złe, jak zapalił. Gostk. Na złe czego używać = *nadużywać czego*. Czasem uczeni ludzie rozumu na złe używają. L. Rzecz ta nie stąd złą, że jej kto na złe używa. Susz. Brać za złe, mieć za złe. Za złe komu mam, niekontentem z kogo, niemiło mi nań. Kn. Za złe mam co, markotno mi. Kn. Nie ufaj morzu, Angielczyku bracie, Turek ma wrota morskie, zła to na cię: posiadł Bosfory. Klon. Wie, że rozpaczać jest to zło przydawać do zła. Mick. b) Zły, złe = *zły duch, licho, djabeł, czart, szatan, kaduk, kat*: Śmieje ś., by złe na szkodę. Rys. W tych ruinach strachy częstokroć przebywają i, jak lud prosty mówi, złe mieszka. L. Już ś. po rozwalinach złe nie tłucze. L. O, niechże djabli, choroba, wszystko złe takich bierze ichmościów. L. Czy mi go złe nadało? Wyb. Czy go tu złe na mnie nasłało? L. Radbym wiedział, co za złe naszego starego tu przyniosło. L. (= *jakie licho, co za licho*). Nie umrę na złość złemu. Ryb. Oj, niemasz kobiety, którejby złe nie skusiło. L. *Monstrum hominis*, szkaradny, by co złego. Mącz. Jakby co złego ujrzał, tak krzyknął. Kn. Do czasu człek bezbożny broi, mąci, mówią, że ś. samo złe o drzewo roztrąci. Pot. Samo ś. złe o Bożą mękę rozbije. Żegl. (= *złość, czary, djabelstwo kark skręci*).

Złyczeć, eje, ał *zrobić ś. łykiem, mieszczuchem:* Złyczałem zupełnie. Sew. Ty zdziczejesz lub złyczejesz, co na jedno wychodzi. Sew.

Złyczenie, a, blm., czynność cz. **Złyczeć.**

[**Złydaszek, szka**] *?:* Nie brak i złydaszka, niby starego Chyby. Ork. Nie urodzi gruszeczka jabłuszka, tylko takiegoż złydaszka, jaka sama. Prz.

[**Zły - dni**] *feralny dzień u ludu:* Jeżeli kura zapieje głosem kogucim, to Ukrainiec wnet na progu chaty głowę jej ucina, albowiem ma wróżyć Z.

[**Złydnia**] *przekleństwo:* Bodaj cię Z. pobiła.

[**Złydniować, uje, ował**] *biedować, żyć w niedostatku, dzień opłakiwać.*

[**Złydniowanie, a,** blm.] czynność cz. **Złydniować.**

× **Złykać, a, ał** p. **Zełknąć.**

× **Złykanie, a,** blm., czynność cz. **Złykać.**

Złykowacenie, a, blm., czynność cz. **Złykowacieć.**

Złykowaciały *który złykowaciał.*

Złykowacieć, eje, ał *stać ś. łykowatym:* Brukiew, kalarepa złykowaciała.

[**Złyniec, ńca, łm. ńce**] *rodzaj chwastu.*

Złysić, i, ił *zrobić łysym, wyłysić.*

Złysieć, eje, ał *stać ś. łysym, ołysieć, wyłysieć.*

Złysienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Złysić. 2.** czynność cz. **Złysieć.**

[**Zływolenie, a,** blm.] czynność cz. **Zływolić.**

[**Zływolić, i, ił**] na kogo = *być dlań nienawistnym, nienawidzić go.*

† **Złza, y,** lm. **y** p. **Sloza.** Ocz.

× **Złzawiać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Złzawić.**

× **Złzawianie, a,** blm., czynność cz. **Złzawiać.**

× **Złzawianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Złzawiać ś.**

× **Złzawić, i, ił,** nied. × **Złzawiać** *zlać, zrosić łzami, załzawić.* **Z. ś.** *załzawić ś., zalać ś. łzami, zapłakać:* Zawołał złzawionym głosem (= *załzawionym, łzawym, płaczliwym*).

× **Złzawienie, a,** blm., czynność cz. **Złzawić.**

× **Złzawienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Złzawić ś.**

Zmacać, a, ał 1. *znaleźć macaniem, namacać co, domacać ś. czego; macając poczuć pod palcami:* Dała jemu Z. i ssać piersi. Zigr. Com go zmacał i chciałem pazurami wyciągnąć, tom go jeno głębiej zapychał. Sienk. Przen.: Kiedy zmacał

oczyma p. Czarneckiego, sam podjechał ku niemu i rzekł... Kaczk. *(=natrafił na niego oczyma, spostrzegł go).* Losem go tam zmacała kula w swoim biegu. Paszk. *(=trafiła, zdybała, ugodziła, dosięgła).* Ogień w niej wszystkich członków zmacał aż do kości i rozpalił niebogę w okrutnej miłości. Papr. *(=dostał ś. do nich, dosięgnął ich, przeniknął, zdjął je).* Przen.: Na przepalankę wlecze, co nadybie, choć jej mąż boków zmaca, gdy ją przy czym zdybie. Comp. *(=wyokłada, wysmaruje, wyłoi, wybije).* 2. kogo, co a. czego przen. *zrewidować, przetrząść, spenetrować, przejrzeć, przepatrzyć, przeszukać, obszukać.* Rej. Zbójca torbę moję, wiszącą u łęku konia, zmacał, ale widząc tylko w niej koszulę, dał pokój. Warg. Szukając tych rzeczy, gdy wszystek namiot zmacał, nic nie znalazł. Wuj. Król radził jeszcze pierwej wszystkich dróg Z. Paszk. Wszystkę ziemię wołoską zmacawszy, wszerz i wzdłuż ją splundrowawszy, do swoich krain ś. wrócili. Paszk. *(=zrabowawszy, złupiwszy).* Przen.: *zwąchać, przewąchać, zmiarkować, dojść, domyślić ś.;* Jedna strona zmacała, że ś. uwieść może sędzia korupeją. Jabł. Zmacałeś serca i myśli skrytej. Kochan. (zbadałeś serce. Karp.).

Zmacanie, a, blm., czynność cz. **Zmacać.**

Zmacerować, uje, ował *macerując zmiękczyć, przemacerować.* **Z. ś.** *macerując ś. zmięknąć, przemacerować ś.*

Zmacerowanie, a, blm., czynność cz. **Zmacerować.**

Zmacerowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmacerować ś.**

[**Zmacha, y,** lm. **y**] *drab, olbrzym.*

Zmachać, a, ał rub. 1. *zmęczyć, zmordować, strudzić, sforsować:* Strasznie zmachałem rękę, niech już dosyć tego pisania będzie. L. Z. konie *(=spędzić).* Duglas pójdzie pewnie za wami i mnie tu pole wolne odsłoni; aleś go też, słyszę, zmachał. Sienk. [Zmachałem drogą skapiny]. Zmachane konie dymiły na mrozie, jak kominy. Sienk. 2. Z. co=*zrobić pośpiesznie, machnąć:* Zmachałem kawał roboty. Z. kawał drogi *(=przejść, przejechać pośpiesznie, sforsować).* **Z. ś.,** [**Zmachcić ś.**] *zmęczyć ś., zmordować ś., strudzić ś., sforsować ś.:* Okrutniem ś. zmachał. Niechaj konie trochę wypoczną, gdyż djabelnie ś. dziś zmachały. L. Konie były okrutnie zmachane. Skarb. Jak ś. zawezmę, choć z najlepszą chęcią, w kwadrans ś. zmacham zupełnie. Krasz. Zmachanyś... spocząć ci przecie potrzeba. Jeż.

Zmachanie, a, blm., czynność cz. **Zmachać.**

Zmachcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmachać ś.**

[**Zmachcenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmachcić ś.**

[**Zmachcić się, i ś., ił ś.**] p. **Zmachać.**

Zmachinować, uje, ował *uknuć, zgotować przez machinacje; manewrując zdziałać:* Jak tylko rzeczy doszły ku końcowi, nasza panna coś zmachinuje, kawaler dostał kwitka i znikł. Krasz.

Zmachinowanie, a, blm., czynność cz. **Zmachinować.**

Zmachlować, uje, ował *zrobić machlowaniem; machlując splątać, skręcić; zmajstrować.*

Zmachlowanie, a, blm., czynność cz. **Zmachlować.**

[**Zmaciczeć, eje, ał**] (o rzepie, kartoflach) *przerosnąć, porosnąć w kły, stracić smak.*

[**Zmaciczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmaciczeć.**

[**Zmacierzeć, eje, ał**] (o młodym roju pszczół) *przyłączyć ś. do innego roju, straciwszy własną matkę.*

[**Zmacierzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmacierzeć.**

Zmacniać, a, ał i Z. ś. p. **Zmocnić.**

Zmacnianie, a, blm., czynność cz. **Zmacniać.**

Zmacnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmacniać ś.**

Zmaczać, a, ał i Z. ś. p. **Zmoczyć.**

Zmaczanie, a, blm., czynność cz. **Zmaczać.**

Zmaczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmaczać ś.**

Zmadjaryzować, uje, ował, Zmadziaryzować *zrobić Madjarem, przerobić na madjarski.* **Z. ś.** *zmienić ś. na Madjara, na madjarski:* Niektórzy Słowacy, Chorwaci, Niemcy zmadjaryzowali ś. Pan Pejacewicz, ze krwi Chorwata, ale całkiem zmadjaryzowany. Spas.

Zmadjaryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zmadjaryzować.**

Zmadjaryzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmadjaryzować ś.**

Zmadziaryzować, uje, ował i Z. ś. p. **Zmadjaryzować.**

Zmagać, a, ał i × Z. ś. p. **Zmóc.**

Zmaganie, a, blm., czynność cz. **Zmagać.**

Zmaganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmagać ś.:** To Z. ś. samej z sobą męczy ją i pozór kwasu i smutku nadaje. Krasiń.

Zmagazynować, uje, ował *spakować, złożyć do magazynu:* Z. produkty spożywcze.

Zmagazynowanie, a, blm., czynność cz. **Zmagazynować.**

Zmaglować, uje, ował 1. *skończyć maglować, umaglować, przemaglować:* Z. bieliznę. 2. [Z. kości]=*zbić.*

Zmaglowanie, a, blm., czynność cz. **Zmaglować.**

Zmagnetyzować, uje, ował *namagnetyzować, zamagnetyzować.*

Zmagnetyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zmagnetyzować.**

× **Zmaić, i, ił** *umaić, omaić.* L.

Zmajdrować, uje, ował 1. p. **Zmajstrować.** 2. *zrobić licho:* Nagrobek pozwól mnie Z. Dan.

Zmajdrowanie, a, blm., czynność cz. **Zmajdrować.**

× **Zmajenie, a,** blm., czynność cz. **Zmaić.**

× **Zmajętnić, i, ił** *zrobić majętnym, umajętnić, wzbogacić, uposażyć, wyposażyć:* Zmajętnił arcybiskup nową plebanję. Błaż. × **Z. ś., Zmajętnieć** *przyjść do majątku, dorobić ś., wzbogacić ś.*

Zmajętnieć, eje, ał p. **Zmajętnić.**

× **Zmajętnienie, a,** blm. 1. czynność cz. **Zmajętnić.** 2. czynność cz. **Zmajętnieć.**

× **Zmajętnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmajętnić ś.**

Zmajoryzować, uje, ował *przeważyć swoją większością, zagłuszyć swoją liczebnością, przewagą:* Kadeci wespół z lewicą zmajoryzowali mniejszość prawicową. Naprożno mniejszość protestowała: zmajoryzował ją ogół. Czemski chciał ich Z. w radzie szkolnej. Weys. *(=przegłosować).* Nowe a nizkie warstwy miejskie i wiejskie podzielą ś. wpływem z dotychczasowemi, może je nawet zmajoryzują.

Zmajoryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zmajoryzować.**

Zmajstrować, uje, ał, [**Zmistrzować, Zmistrować**], × **Zamistrzować,** rub. **Zmajdrować** 1. *zrobić co trudnego, zrobić misternie, pomysłowo, skon-*

struować dowcipnie: Samouczek zmajstrował zegar drewniany. Już bieda zmajstrowała parasol. Zag. Kufle bukowe pięknie zmistrowane. Żebr. **2.** *zepsuć robotę, zmalować; zbroić, dopuścić ś. czego, przeskrobać, spsocić, spłatać:* Coś ty tam Z. musiał. Jeż. **3.** [Z.] *zranić wśród pracy.*

Zmajstrowanie, a, blm., czynność cz. **Zmajstrować.**

Zmakać, a, ał p. **Zmoknąć.**

Zmakanie, a, blm., czynność cz. **Zmakać.**

Zmakaronizować, uje, ował *zeszpecić makaronizmami, zapełnić makaronizmami, zrobić makaronicznym:* Wiek XVII zmakaronizował język polski.

Zmakaronizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmakaronizować.**

Zmalały *który zmalał*

Zmaleć, eje, ał, [**Zmalenieć**], † **Zmalić ś.** *stać ś. małym, mniejszym, umniejszyć ś., skarłowacieć, skulić ś., skurczyć ś.:* Tobie ociec miesiąc swój w pełni zostawił, a tak prędko zmalał. Pot. Tak rzeczy idą na świecie koleją: mali urosną, wielcy zmaleją. Koch. W. Z tęsknoty zmizerniał, zmalał. Przen.: *zbagatelnieć:* Kraj w mieście, sprawa na bruku zawsze u nas zmaleją, zbękarcieją. Mochn. × Język nasz teraz bardzo zmalał Bud. *(= zubożał).* Przen.: *osłabnąć, upaść:* Serce, na widok niemożności dorównania wielkim duszom, zmalało.

Zmalenie, a, blm., czynność cz. **Zmaleć.**

[**Zmalenieć, eje, ał**] p. **Zmaleć.**

[**Zmalenienie, a,** blm.] czynność cz. **Zmalenieć.**

† **Zmalenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmalić ś.**

[**Zmaleńka, Z maleńkiego**] *od maleńkości:* Z przywykły do... Rzew. Było mnie, matulu, z maleńkiego bijać.

[**Z maleńkiego**] p. **Zmaleńka.**

† **Zmalić się, i ś., ił ś.** p. **Zmaleć.** Ps. flor.

Zmalować, uje, ował 1. *stworzyć malowaniem, wymalować, odmalować:* Zmalowała z pomocą potulnego metra ogromny łeb jakiegoś Tarkwiniusza. Krasz. **2.** *zbroić co złego, spsocić, zmajstrować, przeskrobać:* Już bodaj zmalował coś. Krasz. Cóżeś to najlepszego zmalował? co ci za koncept przyszedł do głowy swatać pannę ciwunównę temu cyganowi? Krasz. Byle głupstwa mi jakiego nie zmalował. Krasz. Coś tam Bazyljanom zmalował i drapnął ze strachu przed bizunami. Kaczk. **3.** [Z.] *zbić, stłuc (np. garnek), zepsuć.*

Zmalowanie, a, blm., czynność cz. **Zmalować.**

Zmaltretować, uje, ował kogo = *maltretując skonfundować; sponiewierać = sfukać, skrzyczeć, zekpić.* Żart.: Nowiuteńki cylinder niegodziwie zmaltretował. Krasz.

Zmaltretowanie, a, blm., czynność cz. **Zmaltretować.**

× **Zmaluchleć, eje, ał** *stać ś. maluchnym:* Na co ja patrząc, zmaluchlał i z dziatkami razem struchlał. Słow.

× **Zmaluchlenie, a,** blm., czynność cz. **Zmaluchleć.**

Zmalwersować, uje, ował 1. *sfabrykować, podrobić, sfałszować w celu oszukania kogo:* Z. podpis, dokument. **2.** *skraść, sprzeniewierzyć:* Z. pieniądze, papiery.

Zmalwersowanie, a, blm., czynność cz. **Zmalwersować:** Zbiegł po zmalwersowaniu 130,000 marek.

[**Zmałknąć, nie, nął**] *zwisnąć.*

[**Zmałknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zmałknąć.**

[**Zmałpiać, a, ał**] *zwymyślać od małp.*

[**Zmałpianie, a,** blm.] czynność cz. **Zmałpiać.**

Zmałpić, i, ił *zrobić małpą, zaliczyć do małp:* Nie można go wcielić do naszej gromady. — To go Z. Wys. W. [**Z. ś.**] *stać ś. małpą = nierządnicą, skurwić ś.*

Zmałpieć, eje, ał *stać ś. jakby małpą.*

Zmałpienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zmałpić. 2.** czynność cz. **Zmałpieć.**

[**Zmałpienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmałpić ś.**

Zmałpować, uje, ował *małpując przejąć, odtworzyć:* Cokolwiek było można Z., Szwalbiński tu przyniósł z sobą. Krasz. Wołał, żem go podpatrzył, okradł, zmałpował, — głupio zmałpował. Brt.

Zmałpowanie, a, blm., czynność cz. **Zmałpować.**

[**Zmału**] p. **Maleństwo.**

Zmamić, i, ił 1. *mamiąc zwabić dokąd, znęcić:* Króla cielesna lubość zmiękczyła a prawie zmamiła. Murin. *(= zdurzyła, opętała, opanowała, owładnęła).* **2.** *złudzić, zwieść, oszukać, omamić:* Słować są Boże, który nie chce mamić, ani też zmamion może być. Op. [Boginki kobietę zmamiły *(= oszukały, zaślepiły).*

Zmamienie, a, blm., czynność cz. **Zmamić.**

[**Zmamlać, e, ał, Zmamłać**] **1.** *zżuć, rozmoczyć w ustach.* **2.** *zamorusać:* Stoi za drzwiami, ma pyscasek zmamłany. *(= stępor).*

Zmamlanie, a, blm., czynność cz. **Zmamlać.**

[**Zmamłać, mle, mlał**] p. **Zmamlać.**

[**Zmamłanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmamłać.**

[**Zmamrać się, a ś., ał ś.**] *zmówić ś., porozumieć ś., spiknąć ś.; przystać do kogo.*

[**Zmamranie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmamrać ś.**

Zmanewrować, uje, ował *manewrując zrobić:* Zawsze umie tak Z., że ś. w ten moment znajdziemy gdzieś w oddaleniu od wszystkich. Kaczk.

Zmanewrowanie, a, blm., czynność cz. **Zmanewrować.**

Zmanić, i, ił *zwieść, omanić, wywieść w pole, oszukać, okpić kogo, zakpić, zażartować z kogo:* Zmanił mię, byłbym napróżno poszedł. Aha! myśli, że go zmanię. Kos.

Zmanienie, a, blm., czynność cz. **Zmanić.**

Zmanierowany, Zmanjerowany *postępujący jednostajnie według pewnej maniery, wymuszony, nienaturalny, sztuczny, przesadny:* Jest to jedna ciekawa, choć mocno zmanierowana i sztuczna indywidualność. Górs. K. M. Z., powtarzający ś. aż do znudzenia, jednostajny w opracowaniu ról w sztukach teatralnych.

Zmanjaczeć, eje, ał *stać ś. manjakiem, zdziwaczeć.*

Zmanjaczenie, a, blm., czynność cz. **Zmanjaczeć.**

Zmanjerowany p. **Zmanierowany.**

[**Zmanijak, a,** lm. **i**] *nudziarz.*

[**Zmarachować, uje, ował**] *znużyć, zmęczyć.* [**Z. ś.**] *zmęczyć ś., zmachać ś.*

[**Zmarachowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmarachować.**

[**Zmarachowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmarachować ś.**

[**Zmarasić, i, ił**] *zbrudzić.*

[**Zmaraszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmarasić.**

† **Zmarchać, a, ał** *znędzić, zniszczyć, wycieńczyć, zbiedzić, wysilić, sterać:* Król, starością już zmarchany i wzroku już przytępiałego będąc, sam porządku wojennego przestrzegać nie mógł. Błaż.

† **Zmarchanie, a,** blm., czynność cz. **Zmarchać.**

[Zmarć, zemrze, zmarł] p. **Zemrzeć.**

[Zmarkocić się, i ś., ił ś.] p. **Zmarkotnieć.**

Zmarkotnieć, eje, ał, [Zmarkocić ś.] *stać ś. markotnym, posmutnieć; zgryźć ś., struć ś.:* Twarz Fabjana zmarkotniała. Orzesz. Zmarkotniał, i znać było po kierunku wejrzenia, że pocieszała go tylko mitra hrabiowska. Orzesz. Zmarkocony. Rodz.

Zmarkotnienie, a, blm., czynność cz. **Zmarkotnieć.**

× **Zmarlina, y,** lm. **y** *ciało zmarłego, trup, zwłoki:* Król jest żywym głosem, prawo umarła skóra; kto ś. nie boi żywego króla? kto ś. boi zmarliny w papierze? Petr. Owineli zmarlinę Chrystusa w prześcieradło. Dan.

Zmarła, ej, lm. **e** rz. *nieboszczka:* Postanowił, że obywatelstwo być musi liczne, aby przez to sympatji dowiodło dla zmarłej. Krasz.

Zmarły, [Zmarty] im. od **Zemrzeć:** Po zmarłej siestrze dziedziczyć. Troc. Umarły był przyjacielem zmarłego kupca. Troc. Pochowałem matkę martwych zmarłą. Słow. Z wyblakłych fresków zeszły sędziwe postacie świętych ojców z dobrotliwym uśmiechem na bezbarwnych, starczych, zmarłych wargach. Wrocz. Przen.: Tramy zmarłe szeleściały pod nogami. Krasz. *(= uschłe, suche).* † Dobra po zmarłej ręce. Troc. *(= po nieboszczyku).* Przen.: Zmarła przeszłość. *(= miniona).* Zaćmione, zmarłe u stóp Boga słońce. Krasiń. *(= zamarłe).* **Z., ego,** lm. **li** rz. *nieboszczyk, umarły:* Sieroty po zmarłym. Za dusze zmarłych. Zmarłego dobra zabrano. Troc. Zmarli, którzy już świata tego nie używają. Mącz. Z. śmiercią gwałtowną = *denat.*

† **Zmarłymwstanie, a,** lm. **a** *zmartwychwstanie:* O chwalebnym zmarłymwstaniu Zbawiciela naszego pieśń.

× **Zmarmurować, uje, ował** *pokryć, wyłożyć marmurem, pomarmurować.*

× **Zmarmurowanie, a,** blm., czynność cz. **Zmarmurować.**

Zmarmurowieć, eje, ał *zmienić ś. w marmur, skamienieć:* Zakręciła ś. szalonym ruchem i zmarmurowiała na sekundę. Bht.

Zmarmurowienie, a, blm., czynność cz. **Zmarmurowieć.**

Zmarniały *który zmarniał:* Organy zmarniałe = *szczątkowe, zanikłe, zawiązkowe.* Wrześ.

[Zmarnić, i, ił] p. **Zmarnować.**

Zmarnieć, eje, ał, Zmarnować ś. I. *stać ś. marnym, zejść na marne, zniszczeć, znędznieć, zbiednieć, zmizernieć; przepaść marnie:* Z takiej paszy zmarnieje tylko i zmizernieje ś. obora. Haur. Zmarniała dziecina. Orzesz. *(= skapiała).* 2. [Z.] *zginąć, przepaść:* A bodajeś zmarniał! Zmarnieje, jak sól na ukropie. Prz.

Zmarnienie, a, blm. I. [Z.] czynność cz. **Zmarnić.** 2. czynność cz. **Zmarnieć.** Przekleństwo: Idź na Z.! *(= na złamanie karku, na zbity łeb).* 3. patol. *zanik.*

Zmarnotrawić, i, ił p. **Zmarnować.**

Zmarnotrawienie, a, blm., czynność cz. **Zmarnotrawić.**

Zmarnować, uje, ował, [Zmarnić] I. a. **Zmarnotrawić** *strawić, stracić marnie, przemarnować, strwonić, dać zmarnieć:* Założył słynny ogród Zofjówkę, na który zmarnotrawił do 10 miljonów złp. Wójc. Z. majątek. Z. talent *(= dać mu zmarnieć, zaniedbawszy go).* Som tez Pon Bóg nagodził drzewa, i skoda zmarnić. Tet. Zmarnował towar za psie pieniądze. *(= sprzedał za bezcen).* Z. czas = *strawić bezużytecznie.* 2. [Z. kogo] = a) *zabić, zgładzić:* Syn zmarnował synowę. Z. dziecie ze świata. b) *zmordować.* **Z. ś.** p. **Zmarnieć:** Zmarnował ś., jak ruda mysz. Prz. Ten człowiek zmarnował ś. *(= nie osiągnął pozycji odpowiedniej dla siebie).*

Zmarnowanie, a, blm., czynność cz. **Zmarnować:** Nie tylko ma talent, ale miał najnieszczęśliwszą ideę niezmarnowania go. Sienk.

Zmarnowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmarnować ś.**

× **Zmarsk, u,** lm. **i** p. **Zmarszczka.** Pot.

× **Zmarska, i,** lm. **i** p. **Zmarszczka.**

Zmarszcz, a, lm. **e** bot. p. **Smardz.**

× **Zmarszczać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zmarszczyć.**

× **Zmarszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zmarszczać.**

× **Zmarszczanie się; a ś.,** blm., czynność cz. **Zmarszczać ś.**

Zmarszczek, czka, lm. **czki** p. **Zmarszczka.**

Zmarszczenie, a, blm. I. czynność cz. **Zmarszczyć.** 2. anat. (plicatura, rugositas) *załam, załamek, zawinięcie, zagięcie.*

Zmarszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmarszczyć ś.**

Zmarszczka, i, lm. **i, Zmarszczek,** × **Zmarska,** × **Zmarsk,** × **Marsk** I. *marszczka, fałdka, załamka:* Z. na czole *(= bróżda).* Z w sukni. Drgnie, gdy mu piątka przegra trzyrogata i czołem straszy, w które zmarszczki zbiera więcej, niż Jowisz brwiami u Homera. L. Odszedł, mrucząc, z marskiem i kwasem. Jabł. *(= z zmarszczoną twarzą, markotny).* Nim ś. poorze twarz zmarską niezbędną. Kniaź. Na co metryki? na co kalendarzy? liczby wydają lat zmarszczki na twarzy. Min. Wszak w zmarszczkach rozum mieszka, a gdzie broda siwa, tam wszelka doskonałość zwyczajnie przebywa. Kras. Zmarszczki, znaki od ran, kresy, szramy, blizny, paragrafy Te zmarszczki od żelaza i poczciwe blizny świadczą, co przed laty czynił dla ojczyzny. Mor. A. Aż ś. zmarszczki koło oczek pokazują. Troc. Twarz z zmarskami. Troc. Twarz zsiadła zmarszczków linją wężą zastygłych jest kraterów pawężą. Wysp. Zmarsk w suknie. Troc. Zmarszczki w sukniach, w szatach, fałdy. L. Kołnierz w marszczki zebrany. Min. Przen.: † Z. *wada, przywara, zmaza, plama:* Chrystus sam sobie wystawił kościół chwalebny, który nie miał swędry ani zmarski. Leop. (abo zmarsku. Leop.; nie mający zmazy abo zmarsku, ale iżby był święty i bez nagany. B. G.; nie mający makuły i zmarski żadnej. Wuj.; bez żadnej makuły i zmarski. Wuj.). Uczynił ten kościół sobie chwalebnym, zmazy i zmarski nie mającym. Żarn. Każda dusza by była prosta, czysta, by w niej żadnej zmazy a. zmarski nie było. L. Dobrodziejstwa Chrystusowe czynią syny Boskie Bogu Ojcu czyste, bez zmazy i zmarszczku. Białob. 2. anat. (plica, ruga): Z. nakątna (epicanthus epiblepharon) = *fałd skórny zakrywający wewnętrzny kąt oka.* Zmarszczki pochwy (columnae rugarum). Zmarszczki, marszczki, fałdy cieśni jajowodu (plicae isthmicae).

Zmarszczkowaty *mający zmarszczki, pokryty zmarszczkami, pomarszczony.*

Zmarszczkowy I. przym. od **Zmarszczka.** 2. anat.: × Słupki zmarszczkowe szyi macicy (columnae rugarum cervitis uteri) = *marszczki pierzaste* (plicae palmatae)

× **Zmarszczyciel, a,** lm. **e** *ten, co zmarszczył.* L.
× **Zmarszczycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zmarszczyciel.**

Zmarszczyć, y,ył, nied. **Zmarszczać** l. *ściągnąć, złożyć w zmarszczki, w fałdy, sfałdować, skarbować:* Leśne gruszki są cierpnące a więcej zmarszczają i ściskają żołądek. Spicz. Z. czoło, brwi = *namarszczyć, nachmurzyć, ściągnąć brwi, postawić kozła, zrobić marsa.* Z. czoło, niewdzięcznie niełaskawie, patrzać. Macz. Spojrzał na niego z pod brwi zmarszczonych. Kaczk. W samym niebezpieczeństwie nie zmarszczyła czoła. Leszcz. S. Twarz zmarszczona lata pokazuje. Kn. *(= pełna zmarszczek).* Z. kołnierzyk, falbankę. Wiatr zmarszczył powierzchnię wody *(= pomarszczył, nastrzępił).* **2.** anat.: × Muskuł zmarszczający brwi (musculus corrugator supercilliorum), Muskuł brew marszczący, × Myszka brwiowa marszcząca = *mięsień marszczący brwi.* **Z. ś.** *ściągnąć ś., skurczyć ś. w zmarszczki, pomarszczyć ś., sfałdować ś., zbiec ś. w fałdy;* (o osobie) *zmarszczyć brwi* (p. wyż.). Ps. flor. Skóra w wodzie zmarszczyła ś. Zawsze zmarszczone czoło wad oznacza wiele. Hul. Zmarszczył ś. jak kozieł. Prz. Podkomorzanki na to zmarszczyły ś. obie. Mick. Dostatki nasze mamy wedle możności naszej nie skurczoną ręką, nie zmarszczoną twarzą obracać na to, skąd idzie pomnożenie chwały Bożej. Żarn.

[**Zmarszenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmarszyć ś.**

[**Zmarszyć się, y ś.,ył ś.**] *zepsuć ś:* Dziewczyna ś. zmarszyła.

[**Zmartéchstáć, anie, ał**] p. **Zmartwychwstać.**

[**Zmartéchstánie, a,** blm.] czynność cz. **Zmartechstać.**

× **Zmartek, tku,** lm **tki** *puścizna po zmarłym.* Szlachcic nie może brać zmartku po kmieciu chyba wieprza lub jałowicę. Lel.

† **Zmartwewstać, anie, ał** p. **Zmartwychwstać.** i wiz 1555.

† **Zmartwewstanie,** a, blm., czynność cz. **Zmartwewstać.**

Zmartwiać, a, ał p. **Zmartwić.**

Zmartwiałość, i, lm. **i** rz. od **Zmartwiały; Zmartwina.** Sł. wil.

Zmartwiały l. im. od **Zmartwieć:** Przeszłej zimy o małom nie skościał i rękoma od mrozu zmartwiałemi już władnąć nie mogłem. L. Kiedy przeczytawszy ten list, stanął tak zmarty, jako Zofja, i tak rozpaczającym, jak Gochlewil. L. Urodzaje w szczął zmartwiałe. K. G *(= zanikłe, zomilkłe, zmilkłe).* Przen.: Tam te zaskrońce mają studzienny skarb: zmartwiałe słońce i króla węża. Wysp. *(= wygasłe)* Spojrzenie nawet marło w ciemnościach mętnych, pełnych drgań niepokojących, szeptów zmartwiałych. Reym **2.** lek. (necroticus) *obumarły:* Kość zmartwiała = **Martwak.** † Zmartwiałe mięso, p. **Gangrena.**

Zmartwianie, a, blm., czynność cz. **Zmartwiać.**

Zmartwić, i, ił l. nied. **Zmartwiać** *zrobić martwym, zmartwiałym, znieczulić, zdrętwić:* Z. co. Troc. Z. członek ciała. L. Lek.: Sprawa zmartwiająca = *wiodąca do obumarcia, do martwicy tkanki.* **2.** *zasmucić mocno, zgryźć, sfrasować, strapić, struć, stroskać, umartwić:* Bardzo go to zmartwiło. *(= mocno go obeszło).* Ożenienie w domu sułtańskim, lubo przykrym posagiem zmartwione, odyma. Kłok. (przykrością wydawania posagu przyprawne. L.). **Z. ś.** l. *zasmucić ś. mocno, zgryźć ś., sfrasować ś., strapić ś., struć ś., stroskać ś.:* Zmartwił ś., otrzymawszy niepomyślną wiadomość. [Pan bardzo sie zmartwiuł za Lipieńskiego] *(= z przyczyny Lipieńskiego).*

Zmartwieć, eje, ał, [**Zmiertwieć, Zmirtwieć**] *stać ś. martwym, zdrętwieć, obumrzeć, zesztywnieć, struchleć, osłupieć, oniemieć, skostnieć.* Błaż. Ręce zmartwiały od mrozu. *(= zgrabiały).* Wielki go napadł strach, zmartwiał wszystek i ledwo ś. czuje. P. Koch. Na poły zmartwiał język upragniony, grób swój przed sobą widzę otworzony. Kochan. Zmartwiał od żalu, ciężkim tkniony mrozem, na gęste trudy sułtan patrząc zblizka. P. Koch. Zmartwiała, zdrętwiała mi noga. Troc. Zmartwiał na miejscu. Troc *(= stanął jak martwy, jak wryty, osłupiał).*

Zmartwienie, a l. blm., czynność cz. **Zmartwić:** Z. ciała, członka. Troc. **2.** lm. **a** *smutek ciężki, troska, niepokój, frasunek, zgryzota, udręka, udręczenie:* Mam z nim tylko Z *(= ambaras, kłopot).* Z. mają w złym sąsiedzie. Karp. Cały szereg zmartwień. Pel. S. **3.** patol.: Z. kości, chrząstki (necrosis) *obumarcie, martwica, strupieszenie.* Z. fosforowe szczęki = *martwica fosforowa szczęki wskutek wdychania par fosforu, zwłaszcza u robotników w fabrykach zapałek.*

Zmartwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmartwić ś.**

[**Zmartwieńcuch, a,** lm. **y**] *przekleństwo:* Ty zmartwieńcuchu! *(= utrapieńcze).*

Zmartwina, y, lm. **y** p. **Zmartwiałość.**

† **Zmartwy** l. *podległy śmierci, śmiertelny.* L. **2.** p. **Zmartwychwstały.** Glos.

Zmartwychpowstać, anie, ał p. **Zmartwychwstać.**

Zmartwychpowstanie, a, blm., czynność cz. **Zmartwychpowstać:** Do męczenstwa bez zmartwychpowstania. Mick. Przez Twoje święte Z. Psń. Twarz jej lśniła ś. takim blaskiem, jakim lśnić będą twarze świętych po zmartwychpowstaniu. Kaczk.

Zmartwychpowstaniec, ńca, lm **ńcy** *ten, co zmartwychpowstał:* Kindzał był bledszym od spojrzenia zmartwychpowstańca. Kon.

Zmartwychpowstawać, aje, awał p. **Zmartwychwstać.**

Zmartwychpowstawanie, a, blm., czynność cz. **Zmartwychpowstawać.**

Zmartwychwstać, anie, ał, Zmartwychpowstać, † **Zmartwewstać,** † **Wzmartwewstać,** † **Zmartwystać,** [**Zmártechstáć**], nied. **Zmartwychwstawać, Zmartwychpowstawać** *wstać z martwych, powstać z grobu na ponowne życie, umarszy wrócić do życia, ożyć, wskrzesnąć:* Aże sam Bóg zmartwystał. Bogar. Syn człowieczy ma być wydan w ręce ludzkie, i zabiją go, a trzeciego dnia zmartwychwstanie. Wuj. Zmartwychwstanie brat twój. Wuj. Ojciec, zostawując z swej krwi dziatki, niejako sam w nich żyje i zmartwychwstaje. Skar. Obyśmy z Chrystusem zmartwychwstali a z tejże nowiny tryumfu Pańskiego uweselić ś. mogli. Skar. Iż dusza nigdy nie umiera, nie mówimy właśnie, żeby kiedy miała Z., lecz ciała nasze zmartwychwstaną. Karnk. Bolesławie, byś zmartwychwstał, wziąłbyś ś. za tak wiele dusz chrześcijańskich krzywdę. Falib. Nie jutro Z. Rys. Gdyby, zmartwychpowstawszy, między nami ś. znaleźli, aniby nas zrozumieli, aniby nawet poznali. Spas. Młodości! czemuż jej (ludzkości) nie dasz tyle siły, żeby zmartwychwstała z mogiły? Światłość słoneczna zawsze zachodzi i jakoby zmartwychwstaje; drzewa w zimie zie-

loność swą tracą, a lecie zaś, jakoby zmartwychwstawszy, kwitną. Karuk. Przen.: × Włosy na nim zmartwychwstały i podniosły ś. na głowie. Słow. *(= ożyły, stanęły, wzjeżyły ś.).*

Zmartwychwstalny *tyczący ś. zmartwychwstania:* Zmartwychwstalna chwila. Słow. Trumna w chwili zmartwychwstalnej pękła. Słow.

Zmartwychwstały, † Zmartwy *który zmartwychwstał:* W ciele swym równej chwały z Ojcem doszedł Pan nasz Z. K. G. Ty Z. nie tyle biednej potrzebujesz sługi: już wtedy służy Ci Twój wszechświat cały. Krasiń.

Zmartwychwstanie, a, lm. **a** l. czynność cz. **Zmartwychwstać:** Z tej strony grobu przed zmartwychwstań wschodem. Kras. 2. Z. Pańskie *Wielkanoc, Wielka niedziela.*

Zmartwychwstanka, i, lm. **i** l. *zakonnica Zmartwychwstania Pańskiego.* 2. a. **Róża jerychońska, Anastatyka** bot. (anastatica) *roś. z rodziny krzyżowych.*

Zmartwychwstawać, aje, awał p. **Zmartwychwstać.**

Zmartwychwstawanie, a, blm., czynność cz. **Zmartwychwstawać.**

× **Zmartwychwzbudzać, a, ał** p. **Zmartwychwzbudzić.**

× **Zmartwychwzbudzanie, a,** blm., czynność cz. **Zmartwychwzbudzać.**

× **Zmartwychwzbudzenie, a,** blm., czynność cz. **Zmartwychwzbudzić.**

× **Zmartwychwzbudzić, i, ił,** nied. **Zmartwychwzbudzać** *przywrócić do życia, wskrzesić, ożywić:* Zmartwychwzbudzonego oczyma swemi widzieli i z nim obcowali, z nim jedli, pili. Smal. Wszyscy onego zmartwychwzbudzonego widzieli. Smal.

† **Zmartwystać, nie, ał** p. **Zmartwychwstać.**

† **Zmartwystanie, a,** blm., czynność cz. **Zmartwystać.**

[**Zmarty**] p. **Zmarły:** Muód (= módl) s. za duse zmarte.

Zmarzać, a, ał l. † Z. p. **Zmorzyć.** 2. (Zmarzać) p. **Zmarznąć:** Zmarzający łacno. Troc.

Zmarzanie, a, blm., czynność cz. **Zmarzać.**

Zmarzlak, a, lm. **i** (Zmar-zlak), **Zmarzluch, [Zmierźlak, Zmarzniałek], Zmarzły** *człowiek zbyt wrażliwy na zimno, piecuch.*

[**Zmarzlica, y,** lm. **e**] (Zmar-zlica) *gatunek ryby v górali.*

Zmarzlina, y, lm. **y** (Zmar-zlina) *ziemia nieodmarzająca przez cały rok, tundra:* Ziemia tworzy tu do znacznej głębokości zmarzlinę, t. j. pozostaje przez cały rok zamarzła.

Zmarzluch, a, lm. **y** (Zmar-zluch) p. **Zmarzlak.** Zdr. **Zmarzluszek.** Zgr. **Zmarzluszysko.**

Zmarzluszek, szka, lm. **szki** (Zmar-zluszek) p. **Zmarzluch.**

Zmarzluszysko, a, lm. **a** (Zmar-zluszysko) m. a. ni. p. **Zmarzluch.**

Zmarzłość, i, blm. (Zmar-złość), rz. od **Zmarzły;** *mróz, zamróz:* Gdy mrozy wielkie nastawają, masz przestać murowania, bowiem ona Z. murowa rozpuści ś. czasu ciepłego, a tak mur będzie ś. rysował. Trzyc.

Zmarzły (Zmar-zły) l. a. **Zmarznięty [Zmarzniony]** *który zmarzł:* † Zmarzła plaga świata, *zona frigida.* Petr. *(= pas zimny na kuli ziemskiej).* Zmarzłym czynię, *congelo.* Kn. [Béło zmarznione i chorowało. Tet.]. 2. *zbyt czuły na zimno, zmarzlak, zmarzluch.* Przen.: Śnione podróże w cudy, nad gwiazdy i w księżyca srebrem zmarzłe krasy. Sf. *(= zastygłe, zesztywniałe).*

Zmarznąć, znie, zł (Zmar-znąć), nied. † **Zmarzać, [Zmjaznąć, Zmaznąć]** l. *skrzepnąć od mrozu, zamarznąć, ściąć ś. w lód:* Zmarzający łatwo, *qui facile gelu cogitur.* Kn. Zmarzła rzeka. Troc. *(= stanęła).* 2. *zziębnąć, przemarznąć od zimna:* Zmarzły mu palce, nogi. Zmarzłem do szpiku kości. Zmarzłem, jak pies.

[**Zmarzniałek, łka,** lm. **łki**] (Zmar zniałek) p. **Zmarzlak.**

Zmarznienie, a, blm., p. **Zmarznięcie.**

Zmarznięcie, a, lm. **a, Zmarznienie** czynność cz. **Zmarznąć:** Zmarznienie, *congelatio.* Kn. Największa liczba przypadków śmierci ze zmarznięcia jest wynikiem wypadku.

Zmarznięty p. **Zmarzły.**

Zmasakrować, uje, ował *zmiażdżyć, zgruchotać, zdruzgotać, zetrzeć na proch.* Przen.: Z. nieprzyjaciela. *(= zbić, pobić na głowę, znieść, zgnieść).* Z. kogo. *(= zbić na kwaśne jabłko, utłuc).* Nie dobierał wyrazów, aby Z. przeciwnika i zmusić go do milczenia. Bał.

Zmasakrowanie, a, blm., czynność cz. **Zmasakrować.**

Zmasować, uje, ował *skupić, zlać w jedną masę:* Zmasowane artylerje zwalczały ś. Oddziały nasze zatrzymały zmasowany napór przeciwnika *(= masowy).* Tu są jedyne fundusze duchowieństwa rzymskiego; mają być zmasowane na użytek powszechny. Drz.

Zmasowanie, a, blm., czynność cz. **Zmasować.**

† **Zmastykować, uje, ował** *zgryźć, zżuć, przeżuć.* Przen.: Wiśniowiecki, gdy to zmastykuje, za afekty ku sobie rycerstwu dziękuje. *(= zważy, strutynuje).*

† **Zmastykowanie, a,** blm., czynność cz. **Zmastykować.**

Zmaszczenie, a, blm., czynność cz **Zmaścić.**

[**Zmaszczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmaścić ś.**

Zmaścić, i, ił l. *zmazać maścią, olejkiem i t. p., namaścić:* On to da pogrzeb, on przy hojnej stypie i wonią é zmaści i kwieciem osypie. L. Z. cię-m nie mógł, ni iść za twym ciałem. L. Przen.: Pan sklął, zmaścił słowem. Żer. 2. [Z.] *zgnieść, zdeptać, stratować:* Bydło zmaściło ziemię. 3. [Z.] *zbić, stłuc:* Chłop wilkołaka zmaścił do zdry. [**Z. ś.**] *strefić ś. w dzień postny przez zapomnienie.*

† **Zmatać, a, ał** l. *zgmatwać, splątać, zwikłać, pomotać, poplątać, powikłać.* Przen.: W sprawie tak zawiłej i zmatanej rzeczy. Min. *(= zaciemnionej, zagmatwanej, pokręconej).* Często, do mnie zdradliwym przepijając trunkiem, zmysły mi zmatał. *(= zmącił, zmieszał, pomieszał).* 2. *skręcić, skłamać, zelgać:* Prawieś czyście zmatał na głowę twoję. Leop. (prawieś skłamał na głowę twoję. B. G.). Dobrześ zmatał i ty na głowę swoję. Leop. (i tyś czyście skłamał. B. G.). † **Z. ś.** *splątać ś., związać ś., wdać ś., zbratać ś., spąknąć ś.:* Już teraz każdy z niecnotą ś. zmatał. Wad.

† **Zmatanie, a,** blm., czynność cz. **Zmatać.**

† **Zmatanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmatać ś.**

Zmatczenie, a, blm., czynność cz. **Zmatczyć.**

Zmatczyć, y,ył bart. *pozbawić matki:* Jeżeli jednak kiedy ów ul, podstawiony chował w sobie rój pszczelny, któren był zmatczony, zbyt dotkliwe na takiej okropności ślady, rzucają go i innej szukają osady. Tom.

Zmaterjalizować, uje, ował *sprowadzić do stanu materjalnego, ucieleśnić, uzmysłowić:* Czy materję uduchownim, czy ducha zmaterjalizujemy... Krasz.

Z. ś. I. *stać ś. materjalnym, zejść do stanu materjalnego, ucieleśnić ś., uzmysłowić ś.* **2.** *oddać ś. interesom materjalnym, zamiłować je, zobojętniawszy na dobra duchowe; zająć ś. wyłącznie dobrami doczesnemi, gromadzeniem pieniędzy, zabiwszy w sobie wzniosłe, duchowe porywy:* Była to zimna, gruba, krańcowo zmaterjalizowana natura. Orzesz.

Zmaterjalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmaterjalizować.**

Zmaterjalizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmaterjalizować ś.:** Złe tkwi głównie w ostatecznym zmaterjalizowaniu ś. wszystkich pragnień społecznych i dążeń.

Zmatować, uje, ował I. co = *zrobić matowym, zamatować, stępić, przyćmić połysk, blask:* Z. szkło. Czas i kurz zmatowały szyby okienka i zrobiły nieprzejrzystemi. Bał. Roje ptaków kolorowych, o piórach zmatowanych, jak aksamit. Sienk. Na wyboistej drodze siwiły ś. kałuże, niby zmatowane rosą szyby. Reym. Przen.: Oczy przysłoniła długiemi rzęsami i odezwała ś. zmatowanym głosem. Bsł. *(= bezdźwięcznym).* **I. Z. ś.** *stracić połysk, stać ś. matowym:* Sukno od pary zmatowało. Oczy, jaśniejące przed chwilą uśmiechem, zasępiły ś., zmatowały i rysy twarzy przeciągnęły smutkiem. Bał.

Zmatowanie, a, blm., czynność cz. **Zmatować:** Połysk czarnej tafli fortepianu i lśnienie posadzki rzucały na salę jakby pył powietrzny i ogromne Z. barw w głębi. Brt.

Zmatronieć, eje, ał *spoważnieć w sposób właściwy matronom:* Zmatroniała surowość zasad. Rzew.

Zmatronienie, a, blm., czynność cz. **Zmatronieć.**

Zmawiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zmówić.**

Zmawianie, a, blm., czynność cz. **Zmawiać:** Wyszedł rano ku zmawianiu robotników do winnicy swojej. Żarn.

Zmawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmawiać ś.**

Zmaza, y, lm. **y,** † **Maza I.** † Z. *plama, skaza:* O zganianiu zmaz z lica, zwłaszcza pieg, krost, węgrów i t. d. Ślesz. Wywabić, wytrzeć zmazę z sukni. Troc. Przen.: *nieczystość, plugawość:* Dusze i ciała nasze przez Pana Jezusa uwielbione i od najmniejszej makuły i zmazy doskonale oczyścione będą Dambr. Z. grzechowa. Groch. Kto grzechów swoich liczbę wiedzieć może? z tajemnej mazy oczyść mię, mój Boże. Kochan. Dobrodziejstwa Pana czynią syny ludzkie Bogu Ojcu czyste, bez zmazy i zmarszczki. Białob. Dusza by była prosta, czysta, w której by żadnej zmazy i zmarsku nie było. L. Pan uczynił sobie kościół chwalebnym zmazy i zmarski nie mającym. Żarn. Kościół nie mający zmazy abo zmarski Salin. Pierwszy naród ludzki, acz już niejakie zmarski w sobie na on czas znośne miał, od grzechu jednak religją turbujących wolny był. Żarn. Ogień na końcu świata wszystkie z żywiołów zmazy wypali i wszelką od nich szkaradość oddali. Odym. Bez zmazy poczęta *(= niepokalanie poczęta).* O! panie! ja niewinna! ja bez żadnej zmazy. Słow. Przen.: *zarzut, plama, skaza, przywara, przygana:* Z. sławy, dobrego imienia. L. Żaden zmazą jaką naznaczony odprzysiąc ś. nie może, bo kto raz zły, zawsze za niedobrego poczytan. Sz. U nas na mężu zostaje Z. poczciwości i wstydu białogłowskiego; u Turków ś. to obraca na jej ojca, na jej bracią i krewnych. Kłok. **2.** † Z. *potwór, potwora, monstrum:* Ty giniesz, synu, a ja, jako Z., wyniesionego na cię nie cofnę żelaza! Mor. A. **3.** patol., p. **Polucja:** Zmazy nocne są natury chorobowej tylko wtedy, gdy występują zbyt często. † Z. dobrowolna, p. **Onanizm.** Zdr. **Zmazka.**

Zmazać, że, zał, [**Zmazić**], nied. **Zmazywać I.** *zetrzeć, zgluzować, usunąć mazaniem, wymazać, wykreślić, zgładzić:* Z. co napisanego. Kn. Przen.: *skasować, zatrzeć:* Mamy w jego skarbie 80,000 naszej ojcowizny, a więc niech ta suma ś. zmaże, a na następnego św. Jana resztę zapłacimy. Rzew. Jeżeli dzielność klęsk przeszłych nie zmaże, wspaniała rozpacz wszystkiego dokaże. Kras. *(= nie naprawi, nie wyrówna, nie pokryje).* Chrzest zmazuje wszystkie grzechy. Jeł. Z. krwią plamę. **2.** *umazać, uwalać, powalać, zamazać, ubrukać, zbrukać, unurzać, usmolić, skalać, splugawić, splamić; posmarować, namaścić:* Bolesław Śmiały że szczęścia swego miernie nie chciał używać, przyszło do tego, że co nieborak napisał złotem, to zmazał błotem. Biel. M. Nie wierzą, aby kto, Boskie i ludzkie prawa występkiem zmazawszy, zaraz mógł zasnąć spokojnie. Siem. J. *(= sprofanowawszy, zgwałciwszy).* Polacy okrucieństwem swych dziejów nie zmazali. Stasz. **Z. ś. I.** *zetrzeć ś., zamazać ś., zniknąć, spełznąć, wytrzeć ś. od mazania:* Niektóre litery w napisie zmazały ś. **2.** (umyślnie) *zmazać siebie, wysmarować ś., wyświechtać ś., namazać ś., namaścić ś.:* Z. ś. maścią. **3.** (nieumyślnie) *umazać ś., zwalać ś., uwalać ś., zbrukać ś., splamić ś., skalać ś., splugawić ś., usmolić ś., unurzać ś.:* Kto ś. dotknie smoły, zmaże ś. od niej. Leop. (pomaże ś. nią. B. G.). Z. ś. smołą, grzechem, niezbożnością. Troc. Przen.: Człowiek ś. rychlej złemi zmaże, niźli cnotą ozdobi. Skar. *(= skazi).* Oczyścił nas przed majestatem Ojca swego, którzyśmy byli marnie zbrukani a bardzo zmazani występkiem przodków swych. Rej. Familje nam co dawniejsze ustały i te, które ś. jeszcze trochę trzymają, rozmaitemi ś. występkami zmazały. Star. Zazdrościwy cudzej sławie jest, kto, wszystkiemi niewstydy zmazany będąc, zwątpił, aby jego imię w potomne czasy miało być kiedy sławne. Zigr. Walczcie śmiało, mężami chciejcie ś. pokazać, a nadewszystko hańbą lękajcie ś. Z. Dm. Z. ś. najsroższą plamą, z jaką kiedykolwiek wracał Polak z obozu. Szaj. Z. ś. krwią niewinnego.

Zmazanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zmazać:** Zmazaniu podległy. Troc. Łacny do zmazania. Troc. **2.** patol. = **Polucja:** Z. nocne. Troc. Z., zmaza nocna, polucja. L. Miał polucją abo Z. ciała, co uskromiło pokusy cielesne. Zigr.

Zmazanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmazać ś.**

[**Zmazić, i, ił**] p. **Zmazać.**

Zmazka, i, lm. **i** p. **Zmaza.** L.

Zmazurzenie, a, blm., czynność cz. **Zmazurzyć.**

Zmazurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmazurzyć ś.**

Zmazurzyć, y,ył *zmienić na mazurski:* Z. wymowę. **Z. ś.** *zmienić ś. w mazurski, na Mazura.*

Zmazywacz, a, lm. **e** *ten, co zmazuje.* L.

Zmazywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zmazać.**

Zmazywanie, a, blm., czynność cz. **Zmazywać.**

Zmazywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmazywać ś.**

[**Zmażenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmazić.**

Zmącenie, a, blm., czynność cz. **Zmącić.**

Zmącenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmącić ś.**

Zmącić, i, ił *zrobić mętnym, zmieszać, skłócić:* Z. lekarstwo przed użyciem. Przen.: Mowa oceanu podobna do zmąconego gwaru głosów ludzkich. Sienk. **Z. ś.** *zmieszać ś., pomieszać ś., zrobić ś. mętnym:* Wino ś. wzburzy i zmąci. Trzyc. Przen.: *zmieszać ś., pomieszać ś., sturbować ś., zaniepokoić ś., stropić ś., skonsternować ś.:* Gallowie niespodzianą potyczką zmąceni. Nar.

Zmączenie, a, blm., czynność cz. **Zmączyć.**

Zmączyć, y,ył *zwalać, ubielić, wytrzeć w mące, zamączyć, omączyć, pomączyć.* L.

Zmądrować, uje, ował *zwieść swoją przemądrzałością, wystrychnąć na dudka, wywieść w pole:* Jaki zwierz jest, to lis; ale on mnie starego, i to w zimie, zmądruje, a cóż dopiero panieczów, i w lesie, bez tropu.

Zmądrowanie, a, blm., czynność cz. **Zmądrować.**

Zmądrzały l. *który zmądrzał.* 2. [Z., **Zmondzały**] *doświadczony.* 3. [Z.] *zgliwiały:* Z. ser.

Zmądrzeć, eje, ał, × **Zmędrzeć** l. *stać ś. mądrym, przejrzeć na oczy = przyjść do rozumu:* Lud to jest bez porady, daj Boże, by zmędrzeli a rozum wzięli. Leop. (oby mądremi byli. B. G.). I ptaki nawet już tak zmędrzały, że poznają, co chłop, a co snop. Lubom. Świat teraz zmędrzał. Troc. 2. [Ser zmądrzał] = *zgliwiał.*

Zmądrzenie, a, blm., czynność cz. **Zmądrzeć.**

Zmądrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmądrzyć ś.**

Zmądrzyć się, y ś., ył ś. *skoczyć po rozum do głowy, wziąć ś. na sposób, zmiarkować ś., obejrzeć ś., poznać ś., zorjentować ś.:* Widząc dla siebie lepsze widoki, zmądrzył ś. i nie chciał pracować po tej cenie. Kiej w porę nie zmądrzył ś. na kupno, to już dzisia nie da Niemcowi rady. Prus.

[**Zmechacenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmechacieć.**

[**Zmechacieć, eje, ał**] *stać ś. jak mech* (o włosach, gdy ś. dziecku wytrą od poduszki na potylicy i staną ś. mięciuchne, marne: o sukni, gdy ś. wytrze, dostaje meszku i zaczyna ś. drzeć).

Zmechanizować, uje, ował *skonstruować co wedle praw mechaniki.* Przen.: *zrobić mechanicznym:* Zmechanizował siłę wewnętrzną narodu. Podstawą procesów językowych w językach indywidualnych jest t. zw. poczucie językowe, czyli zmechanizowany, funkcjonujący automatycznie, a więc poza świadomością i wolą człowieka system skojarzeniowy. Szb. **Z. ś.** *stać ś. machiną, stać ś. mechanicznym.* Siła wewnętrzna człowieka dała ś. zmechanizować, nawet niżej machiny stawić.

Zmechanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmechanizować.**

Zmechanizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmechanizować ś.**

[**Zmechrać, a, ał, Zmerchać, Zmiechrać, Zmierzchać**] *starqać:* Z. łóżko. Zboże zmechrane.

[**Zmechranie, a,** blm.] czynność cz. **Zmechrać.**

Zmelancholiczały *który zmelancholiczał:* I Konstanty także niegdyś odszedł sterany życiem, zagryziony, Z. Krasiń.

Zmelancholiczeć, eje, ał *stać ś. melancholikiem.*

Zmelancholiczenie, a, blm., czynność cz. **Zmelancholiczeć.**

Zmelanżować, uje, ował *zebrać, zmieszać w melanż.*

Zmelanżowanie, a, blm., czynność cz. **Zmelanżować.**

† **Zmelenie, a,** blm., czynność cz. **Zmelić.**

† **Zmelenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmelić ś.**

† **Zmelić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Zmylić.**

× **Zmeljorować, uje, ował** *ulepszyć:* Pola zmeljorowane obsychają daleko równiej, jednostajniej.

× **Zmeljorowanie, a,** blm., czynność cz. **Zmeljorować:** W pierwszym zaraz roku po zmeljorowaniu było doskonałe zboże.

Zmełcie, a, blm. l. p. **Zmielenie.** Troc. 2. apt. Z. leku (porphyrisatio) *roztarcie leku na tarlicy, sproszkowanie, spylenie* (w moździerzu z porfiru).

Zmełł p. **Zemleć.**

[**Zmemlać, e, ał**] l. *zmącić, zmieszać gęsty płyn.* 2. *lekko poruszyć, przerzucić, zmiąć; pioręc słabo zetrzeć bieliznę w rękach.*

[**Zmemlanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmemlać.**

[**Zmerchać, a, ał**] p. **Zmechrać.**

[**Zmerchanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmerchać.**

[**Zmercować, uje, ował**] *wywabić plamę.*

[**Zmercowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmercować.**

Zmerkantylizować, uje, ował *zrobić mer antylnym, sprowadzić do merkantylizmu:* Z. system handlowy.

Zmerkantylizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmerkantylizować.**

[**Zmesenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmesyć ś.**

[**Zmesyć się, y ś., ył ś.**] *obleźć pierzem, oblepić ś. nim.*

Zmetamorfozować, uje, ował *przeistoczyć, zmienić, odmienić, przekształcić.* **Z. ś.** *przeistoczyć ś., zmienić ś.,,przemienić ś., przekształcić ś., odmienić ś.:* Biedne stworzenie zmetamorfozowało ś. w jego oczach. Orzesz.

Zmetamorfozowanie, a, blm., czynność cz. **Zmetamorfozować.**

Zmetamorfozowanie się, a ś., blm., czynność cz **Zmetamorfozować ś.**

Zmęczenie, a, blm. l. czynność cz. **Zmęczyć.** 2. a. **Zmęczenie ś.** *stan osoby, która ś. zmęczyła, upadek sił wskutek zmordowania ś.:* Na twarzy widać było Z. Czuję Z.

Zmęczenie się, a ś., blm. l. czynność cz. **Zmęczyć ś.** 2. p. **Zmęczenie.**

Zmęczono przys. od **Zmęczony:** Trochę blado i Z. wyglądał. Krasz.

Zmęczony l. im. od **Zmęczyć.** 2. *który ś. zmęczył; wyrażający znużenie, noszący ślady przejść, cierpień, zużycia:* Twarzyczkę miała piękną, choć zmęczoną. Krasz. Król był Z., smutny. Krasz.

Zmęczyć, y, ył *zmordować, strudzić, utrudzić, znużyć, sfatygować:* Ciało zmęczone postami (= *wycieńczone, wynędzone*). **Z. ś.** *zmordować ś., strudzić ś., utrudzić ś., znużyć ś., sfatygować ś.:* Ach, okrutniem Z., aż poty biją na mnie. L. Choć zmęczona podróżą, czuła, że jej z dniem każdym coraz więcej sił przybywa. Sienk.

† **Zmędrować, uje, ował** *dokazać mniemaną mądrością, spsocić, zmajstrować:* Jeżeli szatan mógł tak rychło i przy czujnych dozorcach wymistrzować, a cóż nie miał Z. za dalszych czasów, kiedy pasterze mniej czujni byli? Gil.

† **Zmędrowanie, a,** blm., czynność cz. **Zmędrować.**

× **Zmędrzały** *który zmędrzał, zmądrzały.*

× **Zmędrzeć, eje, ał** p. **Zmądrzeć.**

× **Zmędrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zmędrzeć.**

× **Zmęt, u,** lm. **y** *zmącenie, pomącenie;* przen. *odmęt, zamęt, chaos, rozgardjasz, tumult, rwetes:*

Z której strony achajskiej walczą wojowniki, w takim zmęcie rzeź, w takim pomieszaniu krzyki. Dm.

Zmętlenie, a, blm., czynność cz. **Zmętlić.**

Zmętlić, i, il *zmiętosić, splątać, zwichrzyć, stargać, starmosić.*

Zmętniały *który zmętniał:* Nurty zmętniałego strumienia. Gliń.

Zmętnieć, eje, ał *stać ś. mętnym.* Przen.: Czemu wzrok twój tak zmętniał? Krasiń. *(= stał ś. błędnym, stracił wyraz).*

Zmętnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zmętnieć. 2.** patol.: Z. cieczy wodnej oka. Z., zamglenie rogówki, soczewki = *zaćmienie rogówki, soczewki.*

Zmężniać, a, ał p. **Zmężnić.**

Zmężniały 1. a. [Zmężyły], † Zmężyły *który zmężniał, mężny, odważny, rycerski, waleczny, bohaterski:* Język dwoisty rozegnał niewiasty zmężyłe a pozbawił je siły ich. B. G. **2.** × Zmężniała panna = *panna dojrzała, zdolna do zamążpójścia, panna do wzięcia, panna na wydaniu.* Troc.

Zmężnianie, a, blm., czynność cz. **Zmężniać.**

Zmężnić, i, il, nied. **Zmężniać** *zrobić mężnym, zahartować, wzmocnić:* Szukając sposobów, jakby was Z. Uj. Religja jej nie znała, co to zmężniająca i uszczęśliwiająca cześć dla Najwyższej mądrości, miłości i sprawiedliwości. Orzesz.

Zmężnieć, eje, ał *rozwoić ś. w silnego, dojrzałego człowieka, stać ś. mężnym, nabrać męstwa:* Zmężniał, a może i wyrósł nawet cokolwiek. Nie wylękła ś. na strach ledajaki i na przypadek zmężniała wszelaki. P. Koch.

Zmężnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zmężnić. 2.** czynność cz. **Zmężnieć.**

† Zmężyłość, i, blm., rz. od **Zmężyły.**

Zmężyły p. **Zmężniały.**

Zmglenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmglić ś.**

Zmglić się, i ś., il ś. *zajść mgłą, zrobić ś mglistym:* Gwiazdy nad nami zmgliły ś. żałobą. Uj.

Zmiał, u, lm. **y** *to, co zmielono a. co ś. zmełło, miał pochodzący z starcia:* Złogi czarnoziemu są zmiałem i pozostałościami wielkich warstw wymoczków. Pol.

Zmiałczeć, eje, ał *stać ś. miałkim, mielszym* (= drobniejszym a. płytszym).

Zmiałczenie, a, blm., czynność cz. **Zmiałczeć.**

Zmiana, y, lm. **y 1.** *zmienienie, zmienienie ś., zupełna odmiana, przemiana:* Posłałem papierek rublowy do zmiany. Czas wszystek upływa na zmianach i wspacznych coraz zwrotach. Pilch. Świeża szczęścia Z. Chr. Ziemia nowa członki pochłonęła, po których zmianie wyspa ogromna stanęła. Żebr. Z. wiary = *zmiennictwo, wiarołomstwo.* Z. przekonań, poglądu. Z. dekoracji. Przen.: Z. dekoracji = *odmienny stan rzeczy, zmiana okoliczności, sposobu postępowania.* Przen.: Z. frontu = *zmiana w obejściu ś., w taktyce.* Dyżurny idzie na zmianę = *idzie zastąpić poprzedniego dyżurnego.* Z. warty. Gemb. *(= zluzowanie warty).* Z. czasu, miejsca, powietrza, stosunków, warunków, właściciela. W łonie rządu zajdą wielkie zmiany. Po Nowym roku zapowiadają znaczne zmiany. Będzie Z. *(= stan atmosfery, pogoda ś. zmieni).* Ma ś. na zmianę. Barometr zapowiada zmianę. Na zmianę reumatyzm gorzej dokucza. Nowy kapelusz będę miał na zmianę *(= będę w nim chodził naprzemian ze starym).* Z. między lekcjami w szkole = *pauza.* Wyjść z klasy na zmianę. Przyjaciel bez zmiany = *niezmienny, stały, wierny, niezawodny.* Z. = *każde z pól, na które dzieli ś. płodozmian* (= w trzypolówce = *trzecia część całego obszaru,* w siedmiopolowym gospodarstwie — *siódma* i t. d.). Miał kawałek pola, po trzydzieści morgów w zmianę. Krasz. Zasiano zmianę jedną, nasypano w spichrz ziarna, żeby do pustego nowy gospodarz nie zajechał. Krasz. **2.** *oznaczona liczba robotników pracujących w jednym z kolejnych okresów czasu, w ciągu jednej z części doby.* Z. robotników = *liczba robotników na każdą szychtę w kopalni.* Łab. **3.** astr., fiz. *wszelka chwiejność, niestałość w objawach przyrody:* Zmiany atmosferyczne czyli barometryczne. Zmiany zachodzące w ciśnieniu powietrza, czyli w stanie barometru: przypadkowe i perjodyczne (dzienne czyli dobowe i roczne). Zmiany magnetyczne (dzienne czyli dobowe i roczne). Zmiany magnetyczne, czyli kołysanie ś, siły magnesowej: przypadkowe, dzienne, roczne i wiekowe. Zmiany wiekowe planet. **4.** lek. (metamorphosis, transformatio, mutatio): Z. barwy. Z. odgłosu wypukowego w klatce piersiowej. Z. położenia płodu, macicy. Znajomość zmian pośmiertnych dozwala lekarzowi rozpoznać rzeczywistą śmierć i odróżnić ją od śmierci pozornej. Wach. Z. zębów. **5.** patol.: Z. postępowa a. przeobrażenie postępowe (metamorphosis progressiva). Z. wsteczna (metamorphosis regressiva, regressio, involutio). Z. włóknista a. przeobrażenie włókniste (fibrosis). **6.** teatr. *część aktu sztuki teatralnej, po której zapada kurtyna lub zmienia ś. dekoracje przy otwartej scenie,* odsłona, obraz.

Zmianka, i, lm. **i** p. **Wzmianka.**

[Zmiankować, uje, ował] *robić zmiankę, wzmiankować, wspominać, napomykać.* Bobr

[Zmiankowanie, a, blm.] czynność cz. **Zmiankować.**

Zmianowanie, a, lm. **a** *kolej, w której rośliny na gruncie przez szereg lat rok po roku następować po sobie powinny.* Sł. wil.

Zmianowy przym. od **Zmiana:** Rolnik w wielu miejscach stawał ś. przychylniejszym do zmianowej, aniżeli do odłogowej uprawy. Lel.

† Zmiara, y, lm. **y** *zmierzona ilość, liczba:* Przyjaciół nie Z. Wad. *(= co niemiara).*

[Zmiarczenie, a, blm.] czynność cz. **Zmiarczyć.**

[Zmiarczyć, y, yl] p. **Zmiarkować.**

Zmiarka, i, lm. **i** *owad ziemny* (chloropstacniopus): Pojawił ś. owad ziemny, zwany Z., który wyrządza dotkliwe spustoszenia w ziemiopłodach.

Zmiarkować, uje, ował, [Zmiarczyć] 1. *sprowadzić do danej miary, umiarkować, pomiarkować, przystosować do danych rozmiarów, do danego stopnia, celu:* Umieliśmy naturę Z., przeistoczyć, przystosować do naszych potrzeb. Stasz. *(= utemperować, ukrócić; nałamać do nich).* **2.** spór = *złagodzić, wyrównać, powściągnąć, zmitygować, zreflektować, załatwić, załagodzić, zagodzić:* Spory między Płockim i Chełmińskim biskupy długo trwające, za uznaniem mistrza Krzyżaków zmiarkowane, umarły. Błaż. **3.** a. **Z. ś.** *pomiarkować ś. zorjentować ś., poznać, spostrzec ś., dojść, zwąchać:* Nie mogę Z., gdzie jestem *(= połapać ś.).* Zmiarkował, że to nie przelewki. Bo wam nie w porę, żem zmiarczyła. Wysp.

Zmiarkowanie, a, blm., czynność cz. **Zmiarkować.**

Zmiarkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmiarkować ś.**

[Zmiarówki, ów, blp.] *gatunek ziemniaków.*

Zmiatacz, a, lm. **e** *ten, co zmiata.* L.

Zmiatać, a, ał p. **Zmieść.**

Zmiatak, a, lm. i, **Zgarniacz** *miotła przed kołami przedniemi lokomotywy.*

Zmiatanie, a, blm., czynność cz. **Zmiatać:** Dziś ręki danie wniwecz, dziś słowa Z. w zwyczaj poszło. Szymon.

× **Zmiażdzacz główki,** lek., p. **Kiefalotryb**

Zmiażdżenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zmiażdżyć. 2.** poł.: Z. główki płodu (cephalothlasis, cephalothripsis) *operacja akuszeryjna.*

Zmiażdżyć, y, ył *zgnieść na miazgę, zdruzgotać, zgruchotać, zmasakrować:* Maszyna zmiażdżyła mu rękę Cisza przerażająca, bo przerywana jękami ofiar niedobitych, zmiażdżonych z tysiącami ciał. Sł. wil.

[Zmiącz, y, lm. e, **Zmiączka, Zmiąkaczka, Zmięk, Zmięka, Odmięka].** † **Odmięcz** *odwilż.*

[Zmiączka, i, lm. i] p. **Zmiącz.**

Zmiąć, zemnie, zmiął, † **Zemiąć,** † **Zemnąć** *!. mnąc zgnieść, zmiętosić, wygnieść, wymiętosić, pomiąć, zżąć:* Zmiął papier i rzucił. Zmięte, jak gdyby psu z gardła wyjął. Prz. Szaty bawełniane zmięte aż pod pachy podkasali. Przyb. Niech widzi cudzym śladem pościel zmiętą całą. Hul. Skórę lwią miał na sobie zemiętą. Koch J. Bolą zmięte obrotem i kości i ciało. Hul. (= *zmuażdżone, zdruzgotane, strudzone, zmordowane*) Ubrawszy ś. raz czysto, czystą, niezmiętą i niesplamioną była do wieczora. Korz. Przen. W zmiętej nawet cerze było coś takiego, co wzrok przykuwało. Orzesz (= *wymiękłej, zmarszczonej, wywiędłej, zmęczonej*). Ta rozmowa rozlała po bladej i zmiętej jego twarzy wyraz znudzenia. Orzesz. 2. [Z.] *silić, zbić, potłuc.* Z. garnek. Z kogo.

× **Zmiądlenie, a,** blm., czynność cz. **Zmiądlić.**

× **Zmiądlić, i, ił** p. **Zmiędlić.** Sł. wil.

[Zmiąkaczka, i, lm. i] p. **Zmiącz.**

† **Zmiąszeć, eję, ał** p. **Zmiąższeć**

† **Zmiąszenie, a,** blm., czynność cz. **Zmiąszeć.**

† **Zmiąższeć, eje, ał,** † **Zmiąższeć,** † **Zmiąszeć** *stać ś. miąższym, zgrubieć, przybrać, stwardnieć:* Abowiem zgrubiało a zmięszało serce ludu tego, a uszyma z ciężkością będą słuchać, a oczy swe zawarli. Leop.

† **Zmiąższenie, a,** blm., czynność cz. **Zmiąższeć.**

Zmiecenie, a, blm., **Zmiecienie** czynność cz. **Zmieść.**

[Zmiechrać, a, ał] p. **Zmechrać**

[Zmiechranie, a, blm.] czynność cz. **Zmiechrać.**

Zmiecie, i, blp., **Zmieciny** *kłosy i słoma zmiecione przy pejsowaniu jęczmienia*

Zmiecienie, a, blm., p. **Zmiecenie.**

Zmieciny, in, blp., p. **Zmiecie.**

† **Zmiecisko, a,** lm. a **i.** = **Śmiecisko. 2.** p. **Zmiot.**

Zmiedzieć, eje, ał *stać ś. miedzią, przejąć ś. miedzią:* Ten płyn zmiedział. Przen. Już całe usta zmiedziały, już prawda śpieniężała, już ś. sława całe przedała. Lubom. (= *przedajne, przekupne*).

Zmiedzienie, a, blm., czynność cz. **Zmiedzieć.**

× **Z miedzy** p. **Z między.** Troc, L.

Zmielać, a, ał I. × Z. i × **Z. ś.** p. **Zemleć. 2.** [Z. ś.] *przykrzyć sobie, nudzić ś., niecierpliwić ś.*

Zmielanie, a, blm., czynność cz. **Zmielać.**

Zmielanie się, a ś., blm., czynność cz **Zmieniać ś.**

× **Zmielenie, a,** blm., × **Zmlecie,** × **Zmełcie** czynność cz. **Zmleć:** Prosił o pozwolenie zmlecia żyta bez miarki. Chodź.

× **Zmielić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Zemleć.** L.

Zmielony. × **Zmełty,** × **Zmlety** im. od **Zemleć.**

† **Zmienda, y,** lm. y p. **Żminda.** L.

† **Zmiendactwo, a,** blm., p. **Żmindactwo.** L.

Zmieniacz, a, lm. e **I.** *ten, co zmienia, zamieniacz, przemieniacz, wymieniacz, wekslarz.* **2.** fiz., p. **Girotrop.**

Zmieniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zmienić.**

× **Zmieniać, a, ał** *wzmiankować, napomknąć:* Dał rękojmie, iż nie miał tego nigdy ani wspominać, ani Z. L.

Zmienianie, a, blm., czynność cz. **Zmieniać.**

× **Zmienianie, a,** blm., czynność cz. × **Zmieniać.**

Zmienianie się, a ś., blm., czynność cz **Zmieniać ś.**

Zmieniciel, a, lm. e *ten, co zmienił.*

Zmienicielka, i, lm. i forma ż. od **Zmieniciel.**

Zmienić, i, ił, nied. **Zmieniać I.** *odmienić, zamienić na inne:* Prusowie starzy byli z Litwą jednego narodu i rzecz jednaką mieli, jedno przez obcy naród zmienili język, mało nieco sobie rozumieją i dziś ich rzecz podobna litewskiej. Biel. M. (= *zmienił ś. im język*). Serca mojego nigdy nie zmienię. Troc. Z ton (= *przybrać inny ton*). Z. tryb życia, postępowania Z sposób zapatrywania Miejsca piękność, postawy wdzięk i gust ubrania zmieniły ją, zaledwo była do poznania. Sł. wil. Z. ubranie, bieliznę (= *wziąć inne, przebrać ś., przewdziać ś., przewlec ś.*). Z. wiarę (= *przejść na inną wiarę*). Z. kolor, smak a. Z. ś w kolorze, w smaku (= *zepsuć ś w smaku*). To mleko już zmieniło smak (= *zaczyna kwaśnieć*). **2.** × Z z kim słowo = *zamienić, wymienić, rozmówić ś.* Ci tłumnie biegą z panną lub wdówką. Z. słówko. Syrok. **3.** pieniądze = *rozmienić:* Zmień ten talar bity. Troc. Z. banknot na drobne. Z. ś. **I.** *odmienić ś., otrzymać inny wygląd, charakter:* Gdy wiosna minie, a nastanie lato, tedy ś. z onych burzek snadnie wszystko zmieni, wszystko pięknie zakwitnie, wszystko ś. zieleni. Rej. (= *ulegnie zmianie*). Dorwał jest, widzę, chory, jak ś. zmienił! L. Zmieniła ś. na twarzy. Gdybym ś. zmienił w wstęgę ognistą. Miek. **2.** *stracić smak normalny, otrzymać smak nienaturalny, zepsuć ś.; stracić kolor, zmętnieć:* Wino zmienione jak naprawić i przezroczystym czynić. Ślesz.

Zmienienie, a I. blm., czynność cz **Zmienić. 2.** × Z lm. a *zmiana, odmiana.* **3.** † Z oczu = *omamienie wzroku.* Z oczu od zachodu słońca najczęściej trafia ś. flisom, a i tym, co ku zachodowi idą. Comp.

Zmienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmienić ś.**

× **Zmiennica, y,** lm. e forma ż. od **Zmiennik; Zmienniczka:** Z., zdrajczyni, wiarołomna przez zmienność, niestateczność. L. Ah, ty zmiennico! Mor. A. Idźże: zmiennico! Steb. Chyba kto rozum traci, ten może sobie pochlebiać, że ją stateczną uczynić można; jużem tak przywykł widzieć wacpannę zmiennicą, że mnie to nie martwi. L. Jej dusza, wieczna zmienniczka, wszystkich namiętności i uczuć nierządnica. Krasiń.

× **Zmiennictwo, a,** blm. *zdradziectwo, postępowanie zmiennicze, niestatek, zdrada, wiarołomstwo, zmienność.* Nar.

Zmienniczka, i, lm. I p. **Zmiennica.**

× **Zmienniczy** przym. od **Zmiennik,** *zdradziecki, zmienny, zwodniczy, niestateczny, niestały:* Serce zmiennicze. L. Obyczajem zmienniczych a kłó-

tliwych wewnątrz narodów. Nar. Niestała i zmiennicza wola pokazuje umysł lekki. Pilch. Fortuna ś. zmiennicza zawsze poniewiera, co jedną ręką daje, to drugą wydziera. Pilch.

Zmiennie przys. od **Zmienny**: Nie schybi słońce nigdy swym zapadem, księżyc niezmiennie świeci licem bladym. K. G. Znaki te to królestwo niezmiennie znaczyły. Wad. *(= niechybnie, nieodbicie, niewątpliwie, stanowczo).*

× **Zmiennik, a,** lm. **cy,** † **Izmiennik,** † **Zmieńca** I. *człowiek zmienny, niestateczny, niestały, zdrajca, wiarołomca:* Juljan Z. odpadł od wiary chrześcijańskiej. Skar. *(= odszczepieniec, apostata).* Judasz Z., chcąc swoją ogrodzić niecnotę, rzekł: zalim ja jest rabbi? odpowiedział Pan: tyś jest. Odym. My zdrajce, my Judasze, myśmy Pańscy zmieńcy. Pot. Siłaż tam zmienników jeszcze będzie, nim ty umocnisz państwo twoje. Birk. Zmiennikom nie służył, nie brał pieniędzy nigdy przeciwko królowi, ani wierze, ani ojczyźnie. Birk. Nie dają ś. przenająć za żadne monety, bo u nich każden Z. z narodem przeklęty. Biel. M. Z. z rozkazu hetmańskiego rozsiekany został. Nar. Z. z obozu hetmańskiego doniósł. Nar. 2. [Z.] *człowiek nierzetelny, nie dotrzymujący zobowiązań, obłudny.*

Zmiennobarwisty *odznaczający ś. zmiennemi barwami, mieniący ś. różnemi kolorami:* Morze było widać, jak chodziło zmiennobarwiste. Żer.

Zmienność, i, blm. I. rz. od **Zmienny**: Z. natury ludzkiej. Z. usposobienia, kolei losu. Wszyscy jesteśmy nie tutejsi, jeno nas Z. ludzkich losów tu przyniosła. Sienk. 2. biol. (variabilitas) *zdolność potomstwa do odstępowania w pewnej mierze od znamion rodzicielskich.*

Zmienny I. *łatwy, możliwy do zmienienia, mogący być zmienionym, zamienionym.* L. Moneta zmienna. Rozstronienie zmienne, które dowolnie może być powiększone lub zmniejszone, skracane w czasie lub przedłużane za stosownym nastawieniem, rozstawieniem. Łab. Kapitał stały, lokacyjny, obchodowy, Z., obiegowy. L. 2. *podległy zmianom, niestały, przemienny, niepewny:* Tu, panie, swoboda, tu wierne przyjaźni, których zmienna niestałość rzadko kiedy drażni. Zabł. Zmienną rzeczy koleją, gdy po długim wstręcie coraz ś. ku nam bliżej wiek przysuwa złoty, gdy mądrość, berłem władnąc, acz w srogim odmęcie przedziwnych daje światu wzór maksym i cnoty. Zabł. Wiatry zmienne. Pogoda zmienna. Człowiek zmiennego charakteru, jak chorągiewka na dachu. *(= chwiejnego).* Fortuna zmienna *(= kapryśna).* 3. a. × **Zmienniczy** *oszukańczy, zdradzieczki, zwodniczy, wiarołomny, niestały.* L. † Zmienna baba = *czarodziejska oszustka, guślarka, kuglarka.* Ni ci ziołem czarownym rywalka szkodziła, ni ci wodą hemońską zmienna baba myła. Hul. 4. [Z.] *do zmiany służący, dla rozmaitości podawany:* Barszcz Z. (np. rano burakowy, a w południe kapuściany). 5. astr.: Gwiazdy zmienne, p. **Gwiazda.**

† **Zmieńca, y,** lm. **y** p. **Zmiennik.**

Zmierać, a, ał p. **Zemrzeć:** Zmierało tu i owdzie bydło Troc. *(= padało).* Zmierają teraz ludzie. Troc. W paraliżu czyli zachwacie wszystkie stawy zmierają, i żyły wszystkie upadną. Sien. Gdzie wszelkie życie zmiera w znicestwieniu. Krasiń.

Zmieranie, a, blm., czynność cz. **Zmierać.**

[**Zmierdzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmierdzieć.**

[**Zmierdzieć, i, ał**] p. **Zmierzieć.**

[**Zmierdzony**] p. [**Zmierzony**].

[**Zmierknąć się, nie ś., nął ś.**] p. **Zmierzchnąć ś.**

[**Zmierknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmierknąć ś.**

[**Zmiertwieć, eje, ał**] p. **Zmartwieć.**

[**Zmiertwienie, a,** blm.] czynność cz. **Zmiertwieć.**

[**Zmierwić, i, ił**] *zgruchotać* Tet.

[**Zmierwienie, a,** blm.] czynność cz. **Zmierwić.**

Zmierzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zmierzyć.**

× **Zmierzać, a, ał** (Zmier zać) p. **Zmierzić.**

Zmierzanie, a I. blm., czynność cz. **Zmierzać:** Z. pól, zboża. Troc. 2. × Z., lm. **a** *dążność, zamiar, zamysł, przedsięwzięcie, cel, intencja:* Z. na co myślą. Troc. Z. do celu. Troc. Z. myślą na co, Z. myślą do czego, umysł, koniec spraw, przedsięwzięcie, intencja nie polskie jest. Kn. Szło to wszystko niespornym krokiem, przecież doszło mniej lub więcej zmierzań swoich. Kras

× **Zmierzanie, a,** blm. (Zmier-zanie) czynność cz. × **Zmierzać.**

Zmierzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmierzać ś.**

Zmierzch, u, lm. **y,** [**Zmierk, Zmirk**], † **Zmierzk,** † **Śmierzch,** † **Smierzk,** † **Śmierzk,** † **Zmirk,** × **Mierzch,** † **Mierzk,** † **Mirzk,** † **Mirsch,** † **Zmierzchanie,** † **Zmierzkanie** *pora zmierzchania ś., zmierzchnięcia ś., zorza wieczorna, zmrok, mrok:* Z. wieczorny *(= szara godzina).* Z. zapada. Od zarania do wieczornego zmierzkania. Groch. Już było na zmierzkanie. Stryjk. Wyniesiesz sprzęt swój przed oczyma ich w zmierzkaniu. B. B. (z mierzkiem wynieś. B. G.). Noc jest w ciemny zmirk przybrana. Kulig. Jutrzenka różana, swe ciemię wyniosszy w górę, światłem zmirk rozrzadzi. Kulig. Chmur u nas niemasz, stąd aże do smierzchu widzieć możem, nic nie ćmi firmamentu. Pot. Poszedł z zmierzkiem pod wieczór. Wuj. (z zmierzkiem. B. G.). Z smierzkiem dochodzi kres czucia dziennego. K. G.). Z. pada. Koch. W. [Na zmierku = *pod wieczór*].

Zmierzchać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zmierzchnąć ś.**

[**Zmierzchać, a, ał**] p. **Zmechrać.**

Zmierzchanie, a, blm., czynność cz. **Zmierzchać.**

[**Zmierzchanie, a,** blm.] czynność cz. [**Zmierzchać**].

Zmierzchanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmierzchać ś.**

Zmierzchliwie przys. od **Zmierzchliwy:** Było już Z. Mic.

× **Zmierzchliwy** *zachodzący zmierzchem, mroczny:* Część skrzydły walczy, zmierzchliwe powietrze. Przyb.

Zmierzchnąć, chnie, chnął a. **chł,** × **Omierzchnąć,** [**Zmnirzchnąć ś., Zmięzknąć ś., Zmierknąć ś., Zmirchnąć ś., Zmirknąć ś.**], nied. **Zmierzchać, Zmierzchać ś.,** [**Zmirkać ś.**] *zajść mrokiem, ściemnić ś.:* Zmierzcha ś. = *zmierzch zapada, zmierzch pada.* Gdy już zmierzchać poczynało, stanąłem na nocleg omil ośm od domu pana podstolego. Kras. Zmierzchło ś, *contenebravit.* Kn. Nie jedźmy: zmierzchnęło ś., zmierzchło ś. Troc. Przen.: I rusałki rysy zmierzchły, obraz zniknął w mgłach rozbity. Słow. *(= ściemniały, zamroczyły ś.)* Twarze ich zmierzchły w jednej chwili, i wąsy poczęły ś. poruszać. Sienk. *(= spochmurniały, spochmurniały).*

Zmierzchnica, y, lm. **e** zool., p. **Zmierzchnik.**

Zmierzchnicowate owady zool. (sphingidae) *rodzina owadów łuskoskrzydłych.*

Zmierzchnienie, a, blm., p. **Zmierzchnięcie.**

Zmierzchnienie się, a ś., blm., p. **Zmierzchnięcie ś.**

Zmierzchnięcie, a, blm., **Zmierzchnienie** czyn ność cz. **Zmierzchnąć.**

Zmierzchnięcie się, a ś., blm , **Zmierzchnienie ś.** czynność cz. **Zmierzchnąć ś.**

Zmierzchnik, a, lm. **i, Zmierzchnica** zool. (sphinx) *owad łuskoskrzydły z rodziny zmierzchnicowatych*: Tyś krok cofnęła od bagien tych jadu, gdzie okowane pracują zmierzchniki. Kon.

Zmierzchny p. **Zmierzchowy.**

Zmierzchowy, Zmierzchny I. przym. od **Zmierzch**: Owady, ptaki zmierzchowe. Motyle zmierzchne. Szn. Odchodzę w kraje ciche i zmierzchowe. Kon. Z. spokój. Wrocz. Nagle dźwięków całe roje, jak stado cyranek, co ś. z wody poderwie, zakrąży i w zmierzchowej, wielkiej ciszy płynie wysoko, wysoko. Brt. Cicho rozwiewajmy zmierzchowych szat welony. Sf. 2. okul. Ślepota zmierzchowa, p. **Kurośłep.**

Zmierzenie, a, blm., czynność cz. **Zmierzyć.**

Zmierzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmierzyć ś.**

[**Zmierzgły**] *odrażająco brzydki.*

Zmierzić, i, ił (Zmier-zić), nied. **Zmierzać** *obmierzić, zbrzydzić, zohydzić*: Z. sobie ten żywot. Zaczyna sobie zmierzać nieprawe drogi. Kołł. Z. co sobie. Naród zmierził sobie rząd żołnierski jedynowładny. Mochn.

[**Zmierzić się, i ś., ił ś.**] (Zmier-zić ś.) *znudzić ś., zbrzydnąć, obmierznąć, sprzykrzyć ś.*: Dziewczyny ostały i prześmiewały ś. między sobą, ale... im ś. to zmierziło rychło. Zmierziło ś. jej wszystko i do cna. Reym.

Zmierzieć, eje, ał (Zmier-zieć) p. **Zmierznąć.**

[**Zmierzieć, i, ał Zmierdzieć**] (Zmier-zieć) *uprzykrzyć sobie*: Pana to zmierziało.

Zmierzienie, a, blm. (Zmier-zienie) I. czynność cz. **Zmierzić.** 2. czynność cz. **Zmierzieć.**

[**Zmierzienie, a,** blm.] (Zmier-zienie) czynność cz. [**Zmierzieć**].

[**Zmierzieniec, ńca,** lm. **ńcy**] (Zmier-zieniec) *zrzęda, nudziarz.*

[**Zmierzienie się, a ś.,** blm.] (Zmier-zienie ś.) czynność cz. **Zmierzić ś.**

[**Zmierziony**] (Zmier-ziony) p. **Zmierzły.**

[**Zmierzkoń**]: Zmierzkoniem = *o zmierzchu, o zmroku.*

Zmierzły (Zmier-zły), [**Zmierziony**] *który zmierzł, obmierzły, obrzydły, przemierzły, wstrętny*: Bogu zmierzłe sny Mahometowe. P. Koch.

Zmierznąć, znie, znął a. **rzł** (Zmier-znąć), **Zmierzieć** *obmierznąć, zbrzydnąć, obrzydnąć, sprzykrzyć ś.*

Zmierzony I. im. od **Zmierzyć.** 2. † Z. *dający ś. zmierzyć, ograniczony, określony*: Każda stworzona rzecz jest zmierzona, a grzech jest niezmierny. Wuj.

[**Zmierzony** (Zmier-zony), **Zmierdzony**] *przykry, zrzędny, nudny.*

Zmierzwiciel, a, lm. **e,** *ten, co zmierzwił.* L.

Zmierzwicielka, i, lm. I forma ż. od **Zmierzwiciel.**

Zmierzwić, i, ił I. *zmienić na mierzwę, zetrzeć, potargać, pomierzwić, stargać, zmiętosić, zgnieść*: Wprzód, Filisie, popraw moję plecionkę różową, bo, całując mię, całą zmierzwiłeś mi głowę. Cho. Widzi zmierzwione włosy po szyi trzpiocące. Żebr. Siwe włosy zmierzwiły ś. od igieł smrekowych. Tet. Trochę zmierzwionej przegniłej słomy. Bał. 2. *zapełnić, zarzucić mierzwą*: Z. pole = *umierzwić, namierzwić, zgnoić, nawozić.*

Zmierzwienie, a, blm., czynność cz. **Zmierzwić.**

Zmierzwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmierzwić ś.**

Zmierzwisty *mogący być zmierzwionym.* L.

Zmierzyć, y, ył, nied. **Zmierzać** I. *dojść wymiaru a. objętości zapomocą miary, przemierzyć, wziąć pod miarę*: Z. łokciem, korcem. Z. zboże trzeba. Troc. Kto nie wierzy, zmierz sobie. Żebr. Z. kogo oczyma, wzrokiem od stóp do głów. (= *zlustrować, objąć*). Zmierzył go dumnym, pogardliwym okiem. Zmierzyła jego postać kształtną i wysoką, jego ramiona silne, jego pierś szeroką. Z wzgardą w spojrzeniu zmierzył obszar trudu. Sow. (= *ogarnął, objął dla ocenienia rozmiaru*). Przen.: Ciosem zagłuszony, zmierzył ziemię. Węg. (= *padł jak długi, przewrócił ś*, rub. *złożył ś.*). Z. kraj, ziemię=*zejść, zjechać, obejść, objechać, przemierzyć we wszystkich kierunkach*: Gdy zmierzał po Arabach (= w Arabji) ziem i krajów wiele. Tw. Com ja już widział w świecie, com ja krajów zmierzył. Fred. A. Z. trzewik na nogę. Ban. (= *przymierzyć*). 2. do kogo, do czego, na co, do celu = *wymierzyć, złożyć ś., wycelować, godzić*: Strzelcy, gdy do czego zmierzają, jedno oko zamrużają. Sak. Kto ninacz nie zmierza, w nic nie uderza. Kn. Nie zawsze uderzy, na co zmierzy. Kn. Dziś, powodzią wewnętrznej niezgody porwany, ociec z synem, brat z bratem do siebie zmierzali. Groch. (= *godzili na ś., porywali ś., walczyli z sobą, nacierali, nastawali na siebie*). × Z. kogo = *wziąć go dobrze na cel.* L. Tak dobrze zmierzył Filistrata, że go w sam brzuch uderzył. Jabł. 3. Zmierzać dokąd = *dążyć, podążać, kierować swe kroki, mieć ś. ku komu, ku czemu, śpieszyć, pośpieszyć, ciągnąć*: Człowiek, ledwie z kolebki wyciągniony, pędem do grobu zmierza. L. Cóż masz za cel życia? dokąd ciągniesz? albo dokąd zmierzasz? Opal. Zacząwszy od kolebki, przez cały wiek nasz do śmierci zmierzamy. Oss. (= *posuwamy ś.*). Kto w Boga nie wierzy, pewnie w potępienie zmierzy. K. G. (= *dojdzie; osiągnie je*). Do mieszkania Achilla starzec prosto zmierza. Dm. Skwapliwym krokiem dalej zmierzałem. Alb. Jeden, do mnie ś. zbliżywszy, rzekł: niech mi ś. godzi spytać, dokąd zmierzasz? Alb. To mówiąc, ręką do kieszeni zmierza, spojrzałem, zbladłem, zadrżałem od mrowi: boćkowski rzemień zwinął do talerza i przez stół podał definitorowi. Syrok. (= *ma ś., sięga*). Przen.: Zmierzać myślą = *godzić myślą, zamierzać sobie, dążyć.* Bóg człowiekowi pewny kres, w którymby stał, zamierzyć i pewny cel, do któregoby zmierzać zawzdy miał, naznaczyć raczył. Żarn. Słusznie moje oko i nigdy przedtym i dziś nie zmierza wysoko. P. Koch. (= *nie sięga, nie pnie ś., nie załawia*). Już to niewdzięcznik, kto, oddziaływając dobrodziejstwo wzięte, zmierza na drugi wziątek. Górn. (= *ogląda ś., liczy, ma na celu, obiecuje sobie*). Złego ś. wystrzegać, do dobrego zmierzać. Kras. O czym na początku samym namieniłem, do tego teraz zmierzam. Kras. Ku temu zmierza końcowi. Troc. Widzę, na co zmierza. Troc. (= *kroi, zakrawa, pije*). Ku temu celowi zmierzały i dotąd zmierzają wszystkie usiłowania tej potencji. Mochn. Przen.: Zmierzać ku czemu = *ściągać ś., stosować ś., tyczyć ś., dotyczyć dążyć do czego, mieć co na względzie, na celu*: Pełń obowiązki wszystkie religji, bo wszystkie zmierzają ku chwale Boga i uszczęśliwieniu

twemu. Kras. Na to zmierza owo przysłowie. Troc. Nie wiem, ku czemu zmierza. Troc. **Z. ś. l. z kim** = *stanąć obok niego dla porównania wzrostu.* **2. z kim** = *spróbować ś., spróbować swych sił, zetrzeć ś., stanąć do walki.* **3. do kogo, do czego, do celu, na co** = *zamierzyć ś., ściągnąć, podnieść rękę, targnąć ś. na kogo, na co; wymierzyć, wycelować, złożyć ś., godzić:* Zmierzył ś. nań strzelbą, ręką. Zmierza do celu, do ptaka. Troc. Niezawsze uderzy, na co zmierzy. Troc. Chcąc okazać moją sprawność (w myśliwstwie), zmierzyłem ś. natychmiast. Sienk.

[Zmierźlak, a, lm. **i]** p. **Zmarzlak.**

Zmierźnienie, a, blm., p. **Zmierźnięcie.**

Zmierźnięcie, a, blm., **Zmierźnienie** czynność cz. **Zmierznąć.**

Zmieszać, a, ał, Zmięszać, † Zmieszyć, † Smieść l. co z czym = *pomieszać, przemieszać,* (płyn) *skłócić, zmącić:* Z. wodę z winem. Przen.: Z. kogo z błotem = *sponiewierać, zwymyślać, zbeształ go.* Życie moje przeplatałem twoim, jak dwie złączone, niezmieszane rzeki. Krasiń. Zmieszał wino z wodą, żyto z pszenicą. Troc. Z. karty. Troc *(= przemieszać, stasować).* Szmer zmieszany ze śmiechem śród ciżby ś. szerzył. Mick. Przen.: Z. pojęcia = *poplątać, powikłać, pogmatwać.* Przen., żart.: Z. groch z kapustą = a) *pomieszać, poprzewracać jedne rzeczy z drugiemi, np. szukając.* b) *zmieszać pojęcia.* Przen.: × Wyobrażenie zmieszane = *którego nie można rozróżnić dostatecznie od innych.* Cyan. Przen.: Łaskawość z surowością tak zmieszał, iż surowość łaskawością, a łaskawość surowością być ś. zdała. Skar. *(= złączył, zespolił, zjednoczył w sobie).* **2.** *zbić co z toru, popsuć; udaremnić, pomieszać, zmylić; przeszkodzić czemu:* Z. komu szyki. Sędzia czaty zmieszał. **3. kogo** = *pomieszać, zakłopotać, zaniepokoić, zaambarasować, sturbować, skonfundować, zaaferować, strwożyć, zbić z terminu, zdekoncertować:* Zmieszało go to spotkanie. Troc. **Z. ś. l.** *mieszając ś. złączyć ś., pomieszać ś.:* Zmiesza ś. woda z winem. **2.** × **Z. ś. cieleśnie** = *odbyć sprawę cielesną.* **3.** *pomieszać ś., zalęknąć ś., skonfundować ś., zakłopotać ś., zaniepokoić ś., zaambarasować ś., zaaferować ś.:* To słowo „do kozy!“ tak mię mocno zmieszało, że mię przeszły mrozy. L. Hrabia oczy roztworzył, zmieszany, zdziwiony, milczał. Mick. Zwracając ś. do zmieszanego trochę radcy, spytała niezadowolona. Bał.

Zmieszanie, a, blm., **Zmięszanie l.** = a) czynność cz. **Zmieszać.** b) *stan osoby zmieszanej, konfuzja, niepokój, trwoga, popłoch, kłopot, ambaras.* **2.** *mieszanina, zlepek, kombinacja, zlanie, zespolenie, połączenie:* Człowiek dziwne to Z. doskonałości i krewkości. L.

Zmieszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmieszać ś.,** *zmięszanie ś.*

× **Zmieszczać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zmieścić.**

× **Zmieszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zmieszczać.**

× **Zmieszczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmieszczać ś.**

Zmieszczańczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmieszczańczyć ś.**

Zmieszczańczyć się, y ś., ył ś. *zmienić ś. na mieszczanina:* Dzięki Bogu! nie zmieszczańczył ś. nic. Krasz.

Zmieszczeć, eje, ał *zmienić ś. na mieszczucha, filistrzeć:* Zgnuśniała, zmieszczała Helena — mruczał. Brt.

l. Zmieszczenie, a, blm., czynność cz. **Zmieścić.**

2. Zmieszczenie, a, blm., czynność cz. **Zmieszczeć.**

Zmieszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmieścić ś.**

† **Zmieszenie, a,** blm., czynność. cz. **Zmieszyć.**

† **Zmieszkać, a, ał, [Zmieszkać],** × **Zmięszkać,** nied. **Zmieszkiwać l.** *bawiąc spóźnić ś.; ociągnąć ś., zbałamucić, zmitrężyć, zostać na miejscu, zwlec, nie pośpieszyć ś.* Mik. z Wilk. Wygrana twoja pewna, tylko nie zmieszkiwaj. Żebr. *(= nie bałamuć).* Dziś nie czas, jeśliś zmieszkał wczoraj. Rej. Przen.: *zastanowić ś., zatrzymać ś.:* Kto chce sprawiedliwie osądzić, trzeba na tym Z.: nie o to ś. starać trzeba, żeby ś. siła na dzień osądziło akcji, ale o to, żeby ś. choć mało, ale dobrze sądziło. Górn. **2.** *wytrwać, wybyć, wytrzymać, ostać ś., utrzymać ś.:* Próżno zły ma tuszyć sobie, aby miał Z. przy Tobie. Kochan. Syn twój niechaj w naukach czas dobry uczyni, przy jednym nauczycielu niech zmieszka, aż poczuje i pozna w sobie wiadomość nauki. Glicz. Ani zmieszkają niesprawiedliwi przed oczami Twemi. Wr. **3.** *zabawić ś., zatrzymać ś., zamieszkać, pobyć, zostać, zmitrężyć, zagościć:* Zmieszkaj z nami, boć ś. już wieczór przybliża. Wuj. Zmięszkawszy z tydzień, puściłem ś. za swojemi. Mask. Jechał do N. i tam lat dwie zmięszkał, już to piwo ś. utarło. Mask. Tyle dni, jako prosiła, zmieszkał. Górn. Prosili go, aby zmieszkał u nich, i zmieszkał tam dwa dni. Bud. (prosili go, aby u nich został, i został tam przez dwa dni. B. G.). **4. Z. na świecie** = *przeżyć:* Trzydzieści lat i dziewięć na świecie zmieszkawszy, umarł. Groch. **5. Z. co** = *ociągając ś. opuścić; omieszkać, zaniedbać co.* Rej. Jeśli ś. co milczeniem zmieszka a. wystąpi tedy ś. to zasię mówiąc naprawić może. L. † **Z. ś.** *zbałamucić ś., zmarudzić ś., spóźnić ś., zwlec ś.* Wen.

† **Zmieszkałość, i,** blm. *zaniedbanie, opieszałość.* B. Sz. Z., delictum. Wuj.

† **Zmieszkanie, a,** blm., czynność cz. **Zmieszkać.**

† **Zmieszkanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmieszkać ś.**

† **Zmieszkannie** przys. *ociągając ś.* L.

† **Zmieszkiwać, uje, iwał** p. **Zmieszkać.**

† **Zmieszkiwanie, a,** blm., czynność cz. **Zmieszkiwać.**

† **Zmieszyć, y, ył** p. **Zmieszać.** B. Sz.

Zmieścić, i, ił, [Smierzcić], nied. **Zmieszczać** *pomieścić:* Jednak świat, choć to tak ciasny i mały w okręgu swym, tak przecię w sobie wiele zawiera i zmieszcza rzeczy wielkich, iż w nim zamykają ś. sposobnie i bez ciasnoty morze i ziemia, i wyspy, i lądy. Łęcz. *(= obejmuje sobą).* Trzeba to wszystko Z. w tym kufrze. **Z. ś.** *znaleźć dla siebie miejsce, pomieścić ś., wejść, wleźć:* Zmieścimy ś. tu jakoś wszyscy. Gdzie co raz leżało, i drugi ś. zmieści. Pot. Już ś. i w swoje zmieszczają łożyska pełne rzeki, strugi opadają. Otw. *(= wracają ś., zamykają ś.).* Jeszcze zbywa miejsca, jeszcze ś. tu co zmieści. I na wołowej skórze ś. nie zmieści. Prz. Nie zmieszczą ś. na tym wozie sześciu. Troc. Wszyscy ś. tam zmieścili. Troc. Zmieszczą ś. w tej baryłce cztery garce. Troc. W tej budzie dość miejsca, wszyscy ś. zmieścimy. Kam. Co ś. zmieści, przys. = *ile wlezie, dowoli, dosyta, bez miary, nie żałując, nie skąpiąc, pozwalając sobie:* Wymyśla, co ś. zmieści. Zbiję go, co ś. zmieści.

Zmieść, zmiecie, zmiótł, [Smieść.], Zmiotać, [Zmiotać], nied. **Zmiatać,** × **Zmiatywać,** † **Zmia-**

tować, [Zmietać], † Zmietować l. *z powierzchni* = *zsunąć, zetrzeć mieceniem, zgarnąć, szczyścić, sprzątnąć miotłą, miotełką, skrzydłem, ścierką i t. d.*: Z. pył, proch z czego. Przen.: Synowi Filaretowemu czołem próg zmiatają bojary. Krasiń. Stały jedne za drugiemi jak potężny wał ś. ciągną na owej zmiecionej dolinie. Krasiń. Ten, co światy buduje lub jak proch je zmiata. Kor. Bogowie nie sprawiąż tego, ażeby tak znakomite cnoty zmiotły tyle tak straszliwych niecnot? Nagur. Każdy powiew zmiatał ze skał drogie i wonne korzenie. Niem. Wnet Ajaks Telamonid Symoisa zmiecie, nie znał ślubów małżeńskich i był w wieku kwiecie. Dm. Chciałbym włosy Z. ze skroni. Krasiń. *(= zgarnąć, odgarnąć).* Przen.: Zmiatać głowy z karków. Ach! na tym świecie śmierć wszystko zmiecie. Malcz. Dwom jegrom zaraz głowy zmiata. Mick. Przen.: *zjeść szybko, chciwie, sprzątnąć, spucować, zmłócić, spałaszować, sfutrować, zrepetować, wymieść, zajadać, zawijać*: Z. z miski, z talerza. Zmiótł wszystko do czysta. Zasiedli we trzech do skromnej uczty; gość wygłodzony zmiatał z apetytem. Byk. Nasycił ś., zmiatając ogromnemi porcjami. Krasz. Przen.: *skraść, sprzątnąć, ściągnąć, zwędzić, grypsnąć*. Estr. Zmiótł filuchę *(= skradł chustkę)*. Drobne pieniądze zmiatał. Krasz. **2.** rub. Zmiatać = *szybko uciekać, zmykać*: Wicek, zmiataj, bo ktoś idzie! *(= gm.: wycyckaj!)*. [Zmiótł Tatarzyn w swoje strony] *(= czmychnął, drapnął)*. Człowiekowi obcemu przystępu do siebie nie dają, i gdy je co nastraszy, wprost na futor zmiatają. Jeż. Niech panowie siadają, trza zmiatać. Las. **3.** × Z. *zrzucić, cisnąć, miotać, zwalić, zsunąć*: Umyślnie szaty z ramion zmiatam. Otw. Sprosną swych grzechów szatę na stronę zmiatajmy. Chrz. *(= odrzucajmy)*. Przez gwałt wszystko czynią i podług swego chciwego upodobania jednych zmiatują, drugich stanowią na urząd. Zigr. Już go Bóg raczy zmietować z onego włodarstwa jego. Rej. Nie mogli nieprzyjaciół z muru silnym Z. odporem. Dm. *(= zepchnąć, spędzić)*. Pan i anioły z nieba zmiatował i króle mężne zawzdy o pychę niszczył Wer. Nauczyła mnie Djana w niechybnej mierze śmiertelne strzały zmiatać i leśne bić zwierze. Dm. *(= wypuszczać)*. **4.** [Z.] (o zwierzętach) *wydać pomiot, płód nieżywy, nie donosić, poronić*: Klacz zmietała. **5.** Zmiatać dane słowo, p. niż. **Z. ś. 6.** [Z.] *uderzyć, zdzielić, ściągnąć, lunąć, wyciąć*: Zbój jak go smiecie kijem! **7.** do kupy = *zgarnąć, zebrać, zsunąć mieceniem*: Z. miotłą. L. Zmiatam co do kupy, *converro*. Kn. † **Zmiatać ś.** z danego słowa, zmiatać dane słowo = *zrzucić ś. z niego, nie dotrzymać go, złamać je.*

[Zmietać, a, ał] p. **Zmieść.**

[Zmietanie, a, blm.] czynność cz. **Zmietać.**

[Zmietanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmietać ś.**

[Zmietlenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmietlić ś.**

[Zmietlić się, i ś., ił ś.]: Żyto ś. zmietli = *rozrośnie ś. w nim trawa, wyrośnie w miotłę.*

× **Zmietnik, a,** lm. **i** p. **Śmietnik.**

Zmięcie, a, blm., czynność cz. **Zmiąć.**

Zmiędlenie, a, blm., czynność cz. **Zmiędlić.**

Zmiędlić, i, ił, × **Zmiądlić** len, konopie = *wytrzeć w międlicy*: Przen.: Pospołu zasnęli, ani powstaną zasię, zmiądleni są, jako len, i zagaszeni są. Leop. *(= starci, zmasakrowani)*.

Z między l. a. × **Zmiedzy** *z pomiędzy, z pośród*: Chłop wysed Z. świni. **2.** Na drugi dzień Z. wyszli chłopi z kosami = *jeden w drugiego, wszyscy.*

[Zmięk, u, lm. **i]** p. **Zmiącz.**

[Zmięka, i, lm. **i]** p. **Zmiącz.**

Zmiękczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zmiękczyć.**

Zmiękczałość, i, blm., rz. od **Zmiękczały**: Przyrasta do nas egoizm, chłód, obojętność, Z. Wil.

Zmiękczały l. *który zmiękczał*: On zaś machnął smętnie zmiękczałą jakby w stawach i niemocną ręką. Brt. **2.** poł.: Miednica zmiękczała = *osteomalatyczna, ścieśniona wskutek rozmiękniena kości* (osteomalacia).

Zmiękczanie, a, blm., czynność cz. **Zmiękczać.**

Zmiękczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmiękczać ś.**

Zmiękczeć, eje, ał p. **Zmiękнąć.**

Zmiękczenie, a, blm. l. czynność cz. **Zmiękczeć.** 2. czynność cz. **Zmiękczyć.**

Zmiękczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmiękczyć ś.**

Zmiękczyciel, a, lm. **e** *ten, co zmiękcza a. zmiękczył*. L.

Zmiękczycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zmiękczyciel**. L.

Zmiękczyć, y, yl, nied. **Zmiękczać** l. *zrobić miękkim, miększym, rozmiękczyć*: Z. guz kataplazmami. Przen.: *rozczulić, złagodzić, wzruszyć, skruszyć, poruszyć, rozrzewnić, pozbawić obojętności, zaciętości, zatwardziałości*: Jak mię ten zmiękcza widok! L. Pan zmiękczył ludzkie serca. Kochan. Aby miał zapalić, Z., zwyciężyć, przełamać, wedle potrzeby swej, serca ludzkie. Górn. Spuść nam Ducha św., aby nas ukarał i nawrócił i zmiękczył twardość serc naszych. Skar. Nic nie mogło Z. umysłu zaciętego w uporze zgubnym dla kraju. Mochn. Łudzili ś. nadzieją, że zmiękczeni prośbami córki i stałością obojga, dadzą wkońcu pozwolenie. Bał. Przen.: *zrobić zniewieściałym, rozpieścić, rozleniwić*: Szczęście tych wydyma, owych zmiękcza i gnuśnemi niewieściuchami czyni. Pilch. Długie użycie pokoju nie zmiękczyło ich jeszcze. **2.** apt.: Środki zmiękczające skórę i błony śluzowe (np. mydła, tłuszcze, gliceryna). **Z. ś.** p. **Zmiękнąć.**

× **Zmiękczystość, i,** blm., rz. od **Zmiękczysty**. L.

× **Zmiękczysty** *dający ś. zmiękczyć*. L.

Zmiękнąć, knie, kł, × **Zmiękнieć, Zmiękczeć, Zmiękczyć ś.** *stać ś. miękkim, rozmiękнąć*: Skóra w wodzie zmiękła. Wosk zmiękł od gorąca. Jagusia, choć mocna była, ale rychło zmiękła i jęła mu przez ręce lecieć. Reym. *(= zemdlała, zwątlała, stała ś. bezwładną, flakowatą)*. Zmiękczeje zupełnie. Rzew. Przen.: Jak uderzyli Turcy raz trzeci, dragoni zmiękli. Kaczk. *(= stchórzyli, spuścili z zaciętości, opuściło ich męstwo, stracili hart)*. Głos jej zmiękniał niezwykłym rozczuleniem. Dzierz. Króla cielesna lubość zmiękczyła a prawie zmamiła. Murin. *(= zniewieściła, rozpieściła)*. Takeśmy zniewieścieli, tak dalece zmiękli!

× **Zmiękнieć, eje, ał** p. **Zmiękнąć.**

Zmiękнienie, a, blm., p. **Zmiękнięcie.**

Zmiękнięcie, a, blm., czynność cz. **Zmiękнąć; Zmiękнienie.** Patol. (emollitio, malacia, malacosis). Zmiękнienie czaszki krzywicze (craniotabes) = *zmiękнięcie kości potylicznej u niemowląt chorych na krzywicę*. Z. kości, rozmiękczenie kości (osteomalacia) u ciężarnych i położnic = *rodzaj przewlekłego zapalenia kości z odwapnieniem beleczek kostnych, wskutek czego tkanki kostnej więcej*

ubywa, aniżeli przybywa, i kość staje ś. miękką i łamliwą. Z. oka (ophtalmomalacia, phtisis bubi essentialis) = *rozmiękczenie i zanik gałki ocznej.* Z. rogówki oka (keratomalacia).

Zmiękowaty owad = **Miękkoskórny.**

Zmięsić, i, ił *zmiesić, zmiąć, zmiętosić, rozrobić, ugnieść:* Ziemia, wczoraj porosła murawą, zmięszona była nogami, zgnieciona, zbita. Krasz. *(=zdeptana, rozdeptana, stratowana).*

Zmięszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zmieszać.**

Zmięszanie, a, blm., czynność cz. **Zmięszać.**

Zmięszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmięszać ś.**

Zmięszenie, a, blm., czynność cz. **Zmięsić.**

× **Zmięszkać, a, ał** p. **Zmieszkać.**

Zmięśniały *który zrobił ś. podobnym do mięsa:* Niełupki są otoczone dnem kwiatowym zmięśniałym. Rost.

Zmiętlenie, a, blm., czynność cz **Zmiętlić.**

Zmiętlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmiętlić ś.,** *zmętlenie ś.*

Zmiętlić, i, ił, Zmętlić *zmącić, zmieszać, zaniepokoić, skręcić, sturbować, skłócić.* **Z. ś.** *zmącić ś., zmieszać ś., skręcić ś., sturbować ś.*

Zmiętosić, i, ił p. **Zmiąć.**

Zmiętoszenie, a, blm., czynność cz. **Zmiętosić.**

[**Zmiężknąć, nie, nął** i **Z. ś.**] p. **Zmierzchnąć.**

[**Zmiężknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zmiężknąć.**

[**Zmiężknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zmiężknąć ś.**

× **Zmijacz, a,** lm. **e** *ten, co zmija.* Sł. wil.

× **Zmijaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zmijacz.** Sł. wil.

Zmijać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zminąć.**

Zmijanie, a, blm., czynność cz. **Zmijać.**

Zmijanie się, a ś., blm., czynność cz **Zmijać ś.**

Zmik, a, lm. **i** zool. (xylota) *owad dwuskrzydły krotkorogi.*

Zmikroskopować, uje, ował *zbadać, obejrzeć pod mikroskopem.*

Zmikroskopowanie, a, blm., czynność cz. **Zmikroskopować.**

† **Zmilczawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zmilczeć** i **Zmilknąć.**

† **Zmilczawanie, a,** blm., czynność cz. **Zmilczawać.**

† **Zmilczawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmilczawać ś.**

Zmilczeć, y, ał, nied. † **Zmilczywać,** † **Zmilczawać,** † **Zmilczewać** I. co = *przemilczeć, zamilczeć, pokryć milczeniem, zataić, znieść w milczeniu, ścierpieć milcząco, nie wymówić ś. z czym:* Jako ma cudze rzeczy zataić, który sam na ś. wszystko powie i nic Z. nie może; i woli taki sobie niebezpieczeństwo uczynić a podjąć mówiąc, niżby to miał zataić a Z., co wie. L. Z. komu, *silentio audire, ferre, praeterire.* Kn. Zmilcz mu tej nowiny. Troc *(= nie wydaj).* Dłużej mu nie zmilczał. Troc. Zmilczewa i rozmyśla, co widzi. Żebr. Ją i w nagrodzie znacznej upewniała, lecz ś. ona na sprawę tę zmilczywać zdała. Otw. Pan Fryderyk zmilczał, zaciąwszy usta. Krasz. 2. [Z.] *pofolgować, przestać:* Król woła: zmilc, boś jes namocniejsy! † **Z. ś.** p. **Zmilknąć.**

Zmilczenie, a, blm., czynność cz. **Zmilczeć.**

† **Zmilczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmilczeć ś.**

† **Zmilczewać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zmilczeć** i **Zmilknąć.**

† **Zmilczewanie, a,** blm., czynność cz. **Zmilczewać.**

† **Zmilczewanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmilczewać ś.**

† **Zmilczywać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zmilczeć** i **Zmilknąć.**

† **Zmilczywanie, a,** blm., czynność cz. **Zmilczywać.**

† **Zmilczywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmilczywać ś.**

[**Zmilgnońć, nie, gł**] p. **Zniknąć:** Zmilg my z domu. Pc.

[**Zmilgnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zmilgnońć.**

Zmilitaryzować, uje, ował *zorganizować na sposób militarny, zmienić na wojskowy:* Z. straż bezpieczeństwa. Z. wszystkich mieszkańców. Karł.

Zmilitaryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zmilitaryzować.**

[**Zmiljonować, uje, ował**] *złajać, zbeształ, skląć.*

[**Zmiljonowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmiljonować.**

Zmilkać, a, ał p. **Zmilknąć.**

Zmilkanie, a, blm., czynność cz. **Zmilkać.**

Zmilkły *który zmilkł* (p. **Zmilknąć**): Car został smutnego panem miasta, praw zmilkłych i pustego domu. Bardz. *(= martwych, bezsilnych).* Nacieraj tym korzeniem pięte żyły mdłe a. zmilkłe, uznasz pomoc. Sien. Zmilkłą nogę rozchodzić. Troc. Blady strach oblata zmilkłą w swym gruncie ziemię. L. Włoskiego orzecha jąder pełnych, zdrowych, niezmilkłych dwa łóty ukrajać drobno. Syr. *(=niezwiędłych).* Hanyżowe nasienie ku lekarstwu ma być świeże, pełne, niezmilkłe. Syr.

Zmilknąć, knie, knął a. **kł,** † **Zmilczeć ś.,** nied. **Zmilkać,** † **Zmilczywać ś.,** † **Zmilczawać ś.,** † **Zmilczewać ś.** I. *zamilknąć, umilknąć, zaniemieć, ścichnąć,* (o dźwiękach) *zgłuchnąć, uciszyć ś.,* poet. *skonać, zamrzeć:* Gdy to usłyszeli, poglądając jeden na drugiego, zmilczeli ś. Baz. *Muteo,* zmilczawam ś., zmilkam, niemy ś. stawam. Mącz. Takim odpowiedział, iż ś. wstydzić musieli i zmilczeć ś. w pytaniu swoim. Wuj. Rzecze mu: przyjacielu, jakoś tu wszedł, nie mając odzienia weselnego? a on ś. zmilczał. Sekl. *(=zapomniał języka w gębie).* Cisza! smutek skamieniał, zmilkł ostatni flet. Mnsz. 2. *zmartwieć, ścierpnąć, zdrętwieć.* Już zmysły władzy pozbyły, już wrodzone zmilkły siły. K. G. Zmilkła, zmilknęła mi noga. Troc. [Ręka mi zmilkła].

Zmilknienie, a, blm., p. **Zmilknięcie.**

Zmilknięcie, a, blm., **Zmilknienie** czynność cz. **Zmilknąć:** Korjander jest zbytnie zimny, a czyni omdlenie i zmilknienie głowy. Spicz. *(=odurzenie).*

[**Zmiłować, uje, ował** kogo] = *rozmiłować, rozkochać:* Żeby siostrę widzieć jego, żeby widzieć, żeby ją Z. Zm. **Z. ś.,** † **Smiłować ś.,** nied. × **Zmiłowywać ś.** I. nad kim, nad czym = *zlitować ś., ulitować ś., użalić ś., okazać mu miłosierdzie:* Bóg, zmiłowawszy ś. nad nędzą ludzką, zesłał wybawiciela, Syna swego. Białob. Bóg zmiłuje ś., nad kim ś. zmiłuje, a zlutuje ś., nad kim ś. zlutuje. Salin. Zmiłuję ś. nad tym, którego mi lito, a miłosierdzie okażę nad tym, nad którym ś. zlituję. Leop. Nie należy na tym, co chce, ale na Bogu, który ś. zmiłowywa. B. G. Niewidomy zawołał: Jezusie, synu Dawidów, zmiłuj ś. nade mną! Sekl. Boże, zmiłuj ś. nad nami. Toż to lichota, Boże zmiłujś.! *(= Boże, polituj; pożal ś., Boże, Panie, odpuść).* Zmiłuj ś. nad nieszczęśliwym przyjacielem. Troc. Chwieję ś., upadnę! niech ś. kto zmiłuje! Panna starzeje ś., a nikt ś. jakoś nie zmiłuje nad nią. *(= nie ożeni ś. z nią z li-*

tości). Człowieku, zmiłuj ś., co robisz! *(= dla Boga, na miłość Boską, przez Boga, na Boga, zastanów ś.).* Zmiłuj ś., powiedz nam, co to za sposób? Zmiłuj ś., a pobież czym prędzej. Troc.

Zmiłowanie, a, blm., **Zmiłowanie ś., [Zmiłunek, Smiłunek]** *litość, miłosierdzie, użalenie, politowanie, pożałowanie:* Bardziej, niż nocna straż świtania, pragnie duch Twego zmiłowania. Kochan. Gdy widzim nędzę ludzką, pierwej ś. zasmucamy i do zmiłowania pobudzamy. Skar. Żałujmy tego, a zmiłowania Jego z płaczem prośmy. Skar. Wielkieć winy, ależ Panie, większe Twoje Z. Zal. Nad biednym ma Z. Że go tam wilki nie zjadły, Z. Boże. Sienk. *(= łaska Boska).* Wyczekuje zmiłowania Boskiego. *(= czeka, co Bóg da, co los przyniesie).*

[Zmiłowanie, a, blm.] czynność cz. **[Zmiłować].**

Zmiłowanie się, a ś., blm., p. **Zmiłowanie.**

† Zmiłowywać się, uje ś., ywał ś. p. **Zmiłować.**

† Zmiłowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmiłowywać ś.**

[Zmiłunek, nku, blm.] p. **Zmiłowanie.**

† Zminąć, nie, nął, nied. **Zmijać** I. kogo, **Z. ś.** z kim = *zetknąwszy ś. przemknąć ś. mimo niego, minąć, ominąć, wyminąć:* Jabłka ciskiem wzrażona, zgania bieżącego i zmija. Żebr. Przen.: *wyprzedzić, prześcignąć, zostawić w tyle, zakasować, przewyższyć:* Tento Król i Królewic niebieski w trojakiej rzeczy znamienitej ine wszytki króle zmija. Kaz. Swięt. **2.** co = *ominąć, pominąć, opuścić, przeoczyć:* Jedno zwinąć, drugie Z. Rys.

Zminda, y, lm. **y** *niezgrabijasz, niedojda, niezdara.*

[Zmindolenie, a, blm.] czynność cz. **Zmindolić.**

[Zmindolić, i, ił] *znękać, dokuczyć.*

Zmineralizować, uje, ował *zmienić w minerał, zrobić mineralnym, nasycić ciałem mineralnym:* Chlorki i siarczany litynu, potasu, sodu, magnezu i wapnia zmineralizowały wodę morską.

Zmineralizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmineralizować.**

† Zminienie, a, blm., p. **Zminięcie.**

Zminienie się, a ś., blm., p. **Zminięcie ś.**

† Zminięcie, a, blm., **† Zminienie** czynność cz. **Zminąć.**

Zminięcie się, a ś., blm., **Zminienie ś.** czynność cz. **Zminąć ś.**

Zminjować, uje, ował *zamalować, zasmarować minją.* L.

Zminjowanie, a, blm., czynność cz. **Zminjować.**

† Zminka, i, lm. **i** p. **Wzmianka.** Biel. M., Orzech., Kwiat.

Zmiot, u, lm. **y** *zrzut, wymiot, błwociny, rzygowiny:* Pies do zmiotu wraca, wilk do swej natury. Pot. (pies ś. wraca do zmieciska swego. B. B.).

Zmiotać, a, ał p. **Zmieść.**

Zmiotanie, a, blm., czynność cz. **Zmiotać.**

Zmiotka, i, lm. **i** I. *szczotka do zmiatania kurzu.* **2.** [Z.] *krowa, która poroniła.* **3.** w lm. **Zmiotki** p. **Deptanka.** **4.** kam. *miotełka ze słomy do omiatania wykończanego wyrobu.* **5.** piw.: Zmiotki (lm.) *osad chłodnikowy, stałe części brzeczki, osiadłe na dnie chłodnika.*

[Zmir, u, blm.] *spokój, pokój:* Myszy nie dały mu zmiru.

Zmirk, u, blm., p. **Zmierzch.**

[Zmirkać się, a ś., ał ś.] = *zmierzchać ś., ściemniać ś.:* W tych młacyskach, kie ś. zmirkało, sła ze ziemie taka mgła gęsta. Żer.

[Zmirkanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmirkać ś.**

[Zmirtwieć, eje, ał] p. **Zmartwieć.**

[Zmirtwienie, a, blm.] czynność cz. **Zmirtwieć.**

× Zmirzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmirzyć ś.**

[Zmirzyć się, y ś.,ył ś.], † Zmirzyć ś., [Zmierzyć ś.], † Zmierzyć ś. z kim = *związać ś. przymierzem, sprzymierzyć ś.:* Abyście nie zapomnieli przymierza Jehowy, którym ś. zmirzył z wami. Bud. (przymierza, które uczynił z wami. B. G.). Zmierzył ś. był król judzki z królem izraelskim. Bud. (uczynił z nim pokój. B. G.). Kozacy z Moskwą ś. zmirzyli. Grab.

[Zmiscać, a, ał] p. **Zniszczyć.**

[Zmiscanie, a, blm.] czynność cz. **Zmiscać.**

[Zmiscenie, a, blm.] czynność cz. **Zmiscyć.**

[Zmiscyć, y,ył] p. **Zniszczyć.**

× Zmistrować, uje, ował p. **Zmajstrować.**

× Zmistrowanie, a, blm., czynność cz. **Zmistrować.**

× Zmistrzować, uje, ował p. **Zmajstrować.**

× Zmistrzowanie, a, blm., czynność cz. **Zmistrzować.**

Zmistyfikować, uje, ował kogo = *wprowadzić w błąd, nadużyć jego łatwowierności w celu wyśmiania, ośmieszenia, wywieść w pole.*

Zmistyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Zmistyfikować.**

Zmitrężać się, a ś., ał ś. p. **Zmitrężyć.**

Zmitrężanie, a, blm., czynność cz. **Zmitrężać.**

Zmitrężanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmitrężać ś.**

[Zmitrężeć, eje, ał] *zachorować.*

Zmitrężenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zmitrężyć.** **2.** czynność cz. **Zmitrężeć.**

Zmitrężenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmitrężyć ś.**

Zmitrężyć, y,ył, × Zamitrężyć, nied. **Zmitrężać** I. czas = *mitrężąc spędzić; stracić, strawić bezużytecznie, zbałamucić:* Wojsko polskie zupełnie cztery niedziele na gnuśnym stanowisku zmitrężyło. Błaż. Zmitrężyłeś mi cały dzień *(= zmarnowałeś, zabrałeś niepotrzebnie).* Daleko więcej zmitrężyła czasu sprawa Ponińskiego. Lel. **2.** † Z. czas = *zmudzić, spędzić marnie, skwasić:* Kropidło arcybiskup, z wszystkich dóbr wyzuty, kilka lat w przykrym niedostatku zmitrężył. Błaż. **3.** † Z. kogo = *utrzymać na wodzy, zmudzić, nabawić go mitręgi:* Ani bitwy nie dawał, ani też pokoju i spoczynku dozwalał, aby tylko nieprzyjaciela zmitrężył. Pilch. **4.** × Z. kogo = *znudzić, zniedołężnić, zleniwić, zrobić apatycznym:* Trąbka do reszty go zmitrężyła. Chodź. Nie miał ochoty ani siły do opowiadania, tak czuł ś. zmitrężonym i złamanym. Jeż. **Z. ś.** I. *zmarnować ś., zmarnieć, zniszczeć, podupaść, upaść:* Dostatek ś. zmitręża, gdy zostałam bez męża. Mick.

Zmitygować, uje, ował kogo = *uspokoić, pohamować, udobruchać, utemperować, uśmierzyć:* Z. zapamiętalca. **Z. ś.** I. *uspokoić ś., pohamować ś., udobruchać ś., utemperować ś., opamiętać ś., ochłonąć z gniewu:* Trochę ś. podkomorzyc zmitygował. Krasz. **2.** [Z. ś.] *zmęczyć ś., zmordować ś., strudzić ś., sfatygować ś.*

Zmitygowanie, a, blm., czynność cz. **Zmitygować.**

Zmitygowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmitygować ś.**

× Zmizernić, i, ił i **× Z. ś.** p. **Zmizerować.**

Zmizernieć, eje, ał p. **Zmizerować.**

Zmizernienie, a, blm. **I.** × Z. czynność cz. **Zmizernić. 2.** czynność cz. **Zmizernieć.**

× **Zmizernienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmizernić ś.**

Zmizerować, uje, ował, × **Zamizerować,** × **Zmizernić I.** *zrobić mizernym, znędzić, wynędzić, zbiedzić, sterać, skołatać:* Zmizerowany w tułaczce. Zobaczył mnie zmizerowanego cierpieniem. Bukar. A wiesz, dodał wpatrując ś. w chorego, że zmizerowała cię choroba. Krasz. **2.** [Z.] *zmarnować, zniszczyć:* Z. obuwie. **Z. ś. I.** a. × **Zmizernić ś., Zmizernieć** *stać ś. mizernym, znędznieć, zbiednieć, sterać ś.:* Lud zdeptany, zmizerowany do niczego zdatnym być nie może. L. Z takiej złej paszy zmarnieje tylko i zmizeruje ś. obora. Haur. Musiał być wcale niczego, ale ś. zmizerował. Krasz. **2.** [Z. ś.] *zmarnować ś.:* Dubelt ś. zmizerował. **3.** [Z. ś.] *zdechnąć, paść* (o krowie i wole).

Zmizerowanie, a, blm., czynność cz. **Zmizerować.**

Zmizerowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmizerować ś.**

× **Zmlecie, a,** blm., p. **Zmielenie.**

Zmleczenie, a, blm., czynność cz. **Zmleczyć.**

Zmlecznieć, eje, ał *zmienić ś. w mleko, nabrać cech, własności mleka.* Sł. wil.

Zmlecznienie, a, blm., czynność cz. **Zmlecznieć.**

Zmleczyć, y, ył *powlec białością, niby mlekiem:* Bielmo zmleczyło mu źrenice. Gliń.

Zmleki, ów zool. *zwierzęta ssące.*

Zmlenie, a, blm., czynność cz. **Zmleć.**

Zmlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmleć ś.**

× **Zmlety** p. **Zmielony.** Bobr.

Zmłocek, cka, lm. **ckowie, Młocek** *ten, co młóci cepami.* Karp. Byłbyś bardzo szczęśliwym, gdybym ci zmłocków na toku doglądać pozwolił. Rol.

Zmłodniały *który zmłodniał:* Ziemia zmłodniała, zielem i trawą nasiadła, *mollia pabula surgunt.* Żebr.

× **Zmłodnieć, eje, ał** p. **Odmłodnieć.** L.

× **Zmłodnienie, a,** blm., czynność cz. **Zmłodnieć.**

[Z młodu] *od młodych lat.*

Zmłócenie, a, blm., czynność cz. **Zmłócić.**

Zmłócić, i, ił I. *skończyć młócić; wymłócić, umłócić:* Z. jęczmień. **2.** kogo, rub. *zbić, strzepać, zmasakrować, stłuc:* Niechby mi kto odważył ś. słówko na nas pisnąć, zmłóciłbym go na kwaśne jabłko. Bał. **3.** rub., p. **Zmieść.**

Zmłód, odu, lm. **ody, Armarynta** bot. (cachrys) *roś. z rodziny baldaszkowych.*

Zmłynkować, uje, ował I. *zemleć w młynku, przepuścić przez młynek:* Z. kawę, pieprz. **2.** *oczyścić z pomocą młynka:* Z. tatarkę.

Zmłynkowanie, a, blm., czynność cz. **Zmłynkować.**

Zmnażać, a, ał p. **Zmnożyć.**

Zmnażanie, a, blm., czynność cz. **Zmnażać.**

Zmniejszać, a, ał i Z. ś. p. **Zmniejszyć.**

Zmniejszanie, a, blm., czynność cz. **Zmniejszać.**

Zmniejszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmniejszać ś.**

Zmniejszenie, a, blm., czynność cz. **Zmniejszyć.**

Zmniejszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmniejszyć ś.**

Zmniejszyć, y, ył, nied. **Zmniejszać** *zrobić mniejszym, pomniejszyć, umniejszyć, uszczuplić, okroić, zredukować:* Z. komu zapłatę. Z. kapelusz. One (= przyczyny) nie zmniejszą twej winy. Mick. Z. karę (= *złagodzić, skrócić*). Z. ciśnienie na resory wagonów kolejowych (= *ulżyć*). **Z. ś.** *stać ś. mniejszym, zmaleć, pomniejszyć ś., umniejszyć ś., uszczuplić ś.:* Chcą, aby na ich wolę góry ś. zmniejszały, ludzi wszystkich rachują jak za proszek mały. Jabł. Wrzód zmniejszył ś. Gorączka zmniejszyła ś. Upał zmniejszył ś. Dochody zmniejszyły ś.

[Zmnirzchnąć się, chnie ś., chnął ś. a. chł ś.] p. **Zmierzchnąć.**

[Zmnirzchnięcie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmnirzchnąć ś.**

Zmniszały *który zmniszał:* Zaznajomienie ś. ze światem starożytnym musiało wstrząsnąć zmniszałemi umysłami, oswobodzić je z powijaków scholastyki. BdC.

Zmniszenie, a, blm., czynność cz. **Zmniszyć.**

Zmniszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmniszyć ś.**

Zmniszyć, y, ył *zrobić mnichem:* Z. młodzieńca, rozpustnika, światowca. W „Spowiedzi" odmalował jakiegoś gwałtem zmniszonego Hiszpana. Spas. **Z. ś.** *zostać mnichem, wstąpić do zakonu:* A toć Zbyszek Suła? hę! ty, coś ze mną długo wojował i na Ślązku i pod Krakowem i w Krakowie onej nocy, cośmy ś. zmniszyli. Krasz. (= *przebrali za mnichów*).

Zmnożenie, a, blm., czynność cz. **Zmnożyć.**

Zmnożyć, y, ył, nied. **Zmnażać** *pomnożyć, zwiększyć, zdwoić:* Zmnożonemi siłami wiele rzeczy dokazać można. Na podatki tamta praniem ... nie zmnoży. Karcz.

Zmobilizować, uje, ował *postawić na stopie pogotowia wojennego, uruchomić:* Z. armję, korpus. Mieć dużo dobrej kawalerji, zupełnie zmobilizowanej podczas głębokiego pokoju. Bl. Przen. W czasach obecnych społeczeństwo uruchomiło ś., zmobilizowało ś. Jeż. (= *wyszło ze stanu bezczynności, apatji, zerwało ś. do czynu, do czujności*). Sumę tę proponuje Z. i obrócić na pomoc stowarzyszonym.

Zmobilizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmobilizować.**

Zmocnić, i, ił, nied. **Zmacniać,** † **Zmocniwać** *wzmocnić, skrzepić, pokrzepić, umocnić, utwierdzić, dodać mocy, mocniejszym zrobić.* Wen. Ręka zmacnia miasta murami, fosami. Papr. Rozkosze zaprawdę umysły ludzkie i ciała zemglewają i znikczemniwają, a ustawiczna praca potwierdza i zmocniwa. Kwiat. Takowe bomby nazwane zmocnionemi, którym daje ś. cokolwiek grubsze żelazo w dennej części. Jak. J. Przecię sen mię zmocnił trochę, ale jednak jestem słaba bardzo. L. (= *posilił, pokrzepił*). Na co wielkie statuty i prawa pisane, gdy nie będą zwyczajmi ludzkiemi zmacniane? Baz. (= *wspierane*). Z. ocet Kn., Troc. Potęgę swą zmocnili. Błaż. Swoję partję w Litwie i Prusiech zmocnili. Alber. Zdruzgotali mnie życie młode, sobie powróz zmocnili. Tet. **Z. ś., Zmocnieć I.** *wzmocnić ś., wzmóc ś., na siłach, pokrzepić ś., umocnić ś., utwierdzić ś., nabrać mocy, stać ś. mocniejszym:* Mówił Dawid synowi swemu: Zmacniajże ś. a bądź mężem mocnym. Leop. (zmacniaj ś. a bądź mężem. B. G.). Im więcej jego powagę zniżano, tym ś. więcej zmacniała. Skar. (= *potęgowała ś., utwierdzała ś., podnosiła ś., szła w górę*). **2.** † Z. ś. komu = *dać mu poczuć swą moc, stać ś. dlań zbyt mocnym, wziąć nad nim górę, przewagę:* Jeśli mocniejszy nań przyjdzie, a zmocni mu ś., tedy wszystkę zbroję jego odjąwszy, będzie sobie dzielił łupy jego. Rej. Amonitowie bardzo ś. byli zmocnili synom izraelskim. Rej. (= *dali im*

poczuć swą moc, dali im ś. we znaki swą przewagą). Jestem jako człowiek opiły i któremu ś. zmocni wino. B. B. *(= którego zmoże wino).*

Zmocnieć, eje, ał p. **Zmocnić.**

Zmocnienie, a, blm., czynność cz. **Zmocnić:** W spróchniałej chałupie wszystkie spoje rozwalniają ś., a za zmocnieniem jednych rozsiadają ś. drugie. Pilch. Nauczyciel obaczy, jeśli myśl młodzieńca ku walce, a. też ku zmocnieniu a okrucieństwu? Kosz *(= ku gwałtowności, ku gwałtom).*

Zmocnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmocnić ś.**

† **Zmocniwać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zmocnić.**

† **Zmocniwanie, a,** blm., czynność cz. **Zmocniwać.**

† **Zmocniwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmocniwać ś.**

[Zmocny] dése = *silnie moczący.*

Zmocować, uje, ował *mocując zwalczyć; zmóc, przemóc, przezwyciężyć, przesilić, wysilić, wycieńczyć:* Z. kogo borykając ś. Ustawna praca przesili i każdą rzecz zmocuje, zmorduje. Haur. Wszyscy byli zmocowani od wina. Wuj. *(=zwyciężeni, osłabieni).* Dziesięciu ludzi mężnych razem zmocował. Nies. Bom był zmocowan dróg onych mozołem. Kon. **Z. ś. I.** *mocując ś zmordować ś.; zmordować ś., wycieńczyć ś., zmóc ś., zmachać ś., wysilić ś., nadwerężyć ś., przerwać ś., zerwać ś., sforsować ś.* **2.** × Z. ś. *wzmóc ś., zebrać ś. z siłami:* Podparła ś na kiju, zmocowała i głowę dźwignąwszy, powłokła ś. dalej, śpiewając. Krasz. Po pewnym czasie (ciężko ranny) zmocował ś. w sobie, oprzytomniał i rzekł... Żer. **3.** [Z. ś.] *wzmocnić ś*

Zmocowanie, a, blm., czynność cz. **Zmocować.**

Zmocowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmocować ś.**

[Zmoczać, a, ał] p. **Zmoczyć.**

[Zmoczanie, a, blm.] czynność cz. **Zmoczać.**

Zmoczenie, a, blm., czynność cz. **Zmoczyć.**

Zmoczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmoczyć ś.**

Zmoczyć, y, ył, Zmaczać, [Zmoczać] I. *omoczyć, umoczyć, pomoczyć, zwilżyć:* Św. Makary nie nie jadł, jedno surowe jarzyny wodą zmaczane. Skar. Z. bieliznę do prasowania. Zmaczaj pióro, będziesz pisał. Fred. A. *(= umaczaj).* **2.** *zamaczać, przemoczyć, mokrości nabawić, sflażyć:* Z. ubranie na deszczu. Przen.: Wieczna jest chwała krwią miecza nie Z. Bardz. *(= nie zbroczyć, nie zmazać, nie skalać, nie splamić).* **Z. ś.** *pomoczyć ś., sflażyć ś., narazić ś. na zmoknięcie:* Kto chce ryby jeść, musi ś. Z. Kn. Trzeba ś. zmaczać, kto chce ryby łowić. Rys. Dziwne cuda uczynił, iż na deszczu wielkim i pod rynną zmaczać ś. nie mogli. Skar. *(=zmoknąć).*

Zmodelować, uje, ował I. *skopjować modelując.* **2.** *modelując sprowadzić do pewnej formy, do pewnego charakteru:* W asekuracji szły spojrzenia śmiałe a przeszywające, uśmiech słodki, głos zmodelowany do rzewnej prośby i modlitwy. Rol.

Zmodelowanie, a, blm., czynność cz. **Zmodelować:** Odtwarzanie czyjejś postawy, wyrazu twarzy i wogóle zewnętrznego objawu uczucia czy myśli nie kończy ś. zmodelowaniem tych ruchów.

Zmodernizować, uje, ował *zmienić na sposób dzisiejszy, nadać dawnemu cechy dzisiejsze.* **Z. ś.** *przybrać cechy, pozory dzisiejsze:* Lamus i sernik litewski nie zmodernizowały ś. Krasz. Wśród huku dział odrodziło ś., z nazwiska przynajmniej, owo zmodernizowane cesarstwo niemieckie.

Zmodernizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmodernizować.**

Zmodernizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmodernizować ś.:** Rychłem grozi zmodernizowaniem ś. na szablon przeciętny.

Zmoderować, uje, ował I. *określić, ograniczyć, złagodzić, zmiarkować.* **2.** † Z. praw. *zmniejszyć, umniejszyć, zredukować.*

Zmoderowanie, a, blm., czynność cz. **Zmoderować:** Okoliczności wpływają na Z. tego stosunku.

Zmodrzeć, eje, ał *stać ś. modrym; zsinieć:* Jeden poraził go pięścią przeklętą tak, że mu śliczne zmodrzało lice. Mias.

Zmodrzenie, a, blm. I. czynność cz. **Zmodrzeć.** 2. czynność cz. **Zmodrzyć.**

Zmodrzyć, y,ył *zrobić modrym.* L.

Zmodyfikować, uje, ował *zmienić; złagodzić, przerobić na przystępniejszy:* Z. warunki umowy. Natura ludzka zmianie nie uległa; zmodyfikowała ś jeno w objawach swoich. Jeż.

Zmodyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Zmodyfikować.**

Zmodyfikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmodyfikować ś.**

Zmodzelały *który zmodzelał; zrogowaciały, modzelowaty* (induratus, callosus).

Zmodzeleć, eje, ał *stwardnąć, zgrubieć jak modzel, jak nagniotek.*

Zmodzelenie, a, blm., czynność cz. **Zmodzeleć.**

† **Zmoga, i,** lm. **i** *siła, możność, zdolność:* Wszyscy pracują, każdy pracuje według zmogi i siły swej, pszczołek naśladować w tym usiłujemy. Smotr.

Zmoglin, u, lm. **y** bot. (stravadium) *roś.*

† **Zmogły** *który ś. zmógł, zmordowany, wysilony, strudzony, spracowany:* Zmogłe woły.

Zmojnik, a, lm. **i** bot. (persoonia) *roś. z rodziny owełkowatych.*

† **Zmojony** *który ś. stał moim.* Bud.

[Zmoklena, y, lm. **y]** p. **Zmoklizna.**

[Zmoklina, y, lm. **y]** p. **Zmoklizna.**

[Zmoklizna, y, lm. **y, Zmoklina, Zmoklena, Moklizna, Moklena]** *pot.*

Zmokły *który zmókł, zmoczony, pomoczony, omoczony, przemoczony:* Z. od deszczu. Troc. Wygląda, jak zmokła (a. zdechła) kura. (o skulonym, zbiedzonym, osowiałym). Zdaje ś. nic, tylko zmiana ubioru, a z szykownej damy zrobiła ś. zmokła kurka. Orzesz. Oczy zmokłe od łez. *(= wilgotne, mokre; zalane, zroszone łzami).* Zdziwi ś. Kornelja zmokłym oczom męża, nie śmie wę łzach widzieć Pompejusza. Bardz. W świetne gwiazdy patrzali oczyma zmokłemi od łez. Bardz.

Zmoknąć, knie, knął a. **kł, Zmoczyć ś.,** nied. **Zmakać** *przemoknąć, przejść wilgocią* (szczeg. na deszczu): Leniwy i w domu swym zmoknie. Prz. Zły gospodarz, co w domu zmoknie. Kn. Zmokł od deszczu. Troc. Zmokłem co do nitki. Zmokłem jak flis. Prz. Gdy komu nogi zmokną, obmyć je w letniej wodzie. Krup. *(=zamokną, zamiękną).* Skoro zmoknę, cóż mi po opończy? Pot. Lepiej Z., niżeli utonąć. Fred. M. Między upominaniem i dziełem zmakały mdłe policzki, i ręce ojcowskie skakały. Żebr.

Zmoknienie, a, blm., p. **Zmoknięcie.**

Zmoknięcie, a, blm., **Zmoknienie** czynność cz. **Zmoknąć:** Zmoknienie od deszczu. Troc.

Zmokrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmokrzyć ś.**

Zmokrzyć się, y ś, ył ś. (szczeg. o zwierzętach) *zeszczać ś., zlać ś.*: Z. ś. w łóżku. Bobr.

Zmoleć, eje, ał *dostać moli, zniszczeć z powodu moli.*

Zmolenie, a, blm., czynność cz. **Zmoleć.**

Zmolifikować, uje, ował *złagodzić:* Projekt dysydentów na komisji teraźniejszej jeżeli zmolifikowany nie będzie, zostaje szczególny sposób dopraszania ś. u księcia Repnina... Smol

Zmolifikowanie, a, blm., czynność cz. **Zmolifikować.**

[**Zmolny**] *grymaśny, nudny, przykry, zły, nieznośny:* Takie to Jangliki zmolne. Ork.

[**Zmołatać, a, ał**] *zmierzwić.*

[**Zmołatanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmołatać.**

Zmołdawianić, i, ił *zmienić na Mołdawianina, zrobić mołdawskim:* Zmołdawianiona teraz mieścina ani ś. domyśla dawnej przeszłości. Rol.

Zmołdawianienie, a, blm., czynność cz. **Zmołdawianić.**

† **Zmołwić, i, ił** p. **Zmówić.** Ps. flor.

† **Zmołwienie, a,** blm., czynność cz. **Zmołwić.**

[**Zmondzały**] p **Zmądrzały.**

× **Zmonetyzować, uje, ował** *zmienić na monetę.*

× **Zmonetyzowanie, a,** blm., czynność cz. **Zmonetyzować.**

[**Zmoniszczenie, a,** blm.] czynność cz **Zmoniścić.**

[**Zmoniścić, i, ił**] **sobie co** =*zmyślić sobie*

Zmonitować, uje, ował kogo *monitując zgromić*= *napomnieć surowo; zburczeć:* Jan III, mocno niezadowolony z biskupa, uznał za stosowne Z. go i kazać mu ś. wytłomaczyć z postępowania. Dar.

Zmonitowanie, a, blm., czynność cz. **Zmonitować.**

Zmonopolizować, uje, ował *zmienić w monopol, skupić wyłącznie w jednych rękach:* Z sprzedaż wódki. Pojedyńczy kapitał zmonopolizuje rynek. Z. handel zbożem. Walter Scott, Byron zmonopolizowali uwagę i interes intelektualny. Wciskanie ś. kobiet do wszystkich niemal dziedzin pracy, zmonopolizowanej przez silniejszych.

Zmonopolizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmonopolizować:** Magistrat zamierza starać ś. o Z. wagi na jarmarku wełnianym.

Zmontować, uje, ował *montując zestawić, złożyć:* Z. maszynę.

Zmontowanie, a, blm., czynność cz. **Zmontować.**

Zmor, u, blm. *pomór, śmierć:* Ciemny zmorem, rzezią, cherubinie. Słow.

Zmora, y, lm. **y** I. a. [**Zmoera, Mora, Mara**] *duch nocny, napastujący konie i ludzi śpiących, widmo nocne:* Z. dusi. O upiorach czyli, podług innych, strzygoniach, zmorach. Krup. (= *larwach, strachach, straszydłach, upiorach, strzygach*). Jeszcze nim dziatwę jak zmorą straszyła. Ani ś. brzydsze twarze nocnych zmor znawiają. Przyb. Przen: Zmory troski odganiał. Wlecze ś., jak Z (o idącym zbyt wolno). 2. × Z., *mora, mrowie, dreszcz, mróz, ciarki:* Zląkłem ś, aż przez mię szła Z Mor. A. Mory mię przechodzą. Chr. Przez Argenidę zimna przejdzie mora, pomniąc, jako odprawił ojciec Gelanora. Pot. Wspomniawszy na to, idzie przez mnie Z. Pot. 3. a. † **Duszenie nocne,** × **Koszemar,** × **Koszmar** lek. (asthma nocturnum, incubus, succubus, oppressio nocturna, oneirodynia) *duszenie przez sen; ciężki sen z halucynacjami, bardzo przykremi marzeniami i uczuciem duszenia, gniecenia na piersiach.*

[**Zmorać, a, ał**] I. (o kobiecie) *trzymając do chrztu, powiedzieć przy chrzcie za księdzem po pijanemu, zamiast Zdrowaś Marja, Z., przez co pijana zostaje zmorą.* 2. a. [**Zmorasić**] *zbrudzić, zwalać.*

[**Zmoranie, a,** blm.] czynność cz. **Zmorać.**

[**Zmorasić, i, ił**] I. *zjeść kawał suchego chleba.* 2. *zmordować kogo.* (Por. Zmarachować).

[**Zmoraszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmorasić.**

Zmordować, uje, ował I. *zmęczyć, strudzić, sforsować.* 2. † Z. *zamordować, zamęczyć; mordując zabić:* Tyran ten pięciu braci kazał Z.; gdzie dwie smętne matki zabiły ś. nożami, widząc zbite dziatki. Stryjk. Przen.: Siedzi nad kawałem pieczeni i nie może jej Z. (=*zjeść mimo wysiłku, poradzić jej*). 3. [Z.] *zbić kogo.* 4. *zepsuć:* Zmordowana krew Ork. **Z. ś.** *zmęczyć ś., sforsować ś., sfatygować ś.:* Lekarze zmordowani, zaspani niechaj nie uchodzą od pacjentów zapowietrzonych. Perz. Strumienia szuka łania zmordowana. Kochan. Uszedszy kilka tysięcy kroków, gdy zmordowanym będąc, trochę zasypia. Skar. Zmordowany, kładnę ś. na łóżku. Pilch. Trochę jestem zmordowany, tak wiele biegałem, nim tu przyszedłem. Gość, radością swojaków właśnie opętany, nie czuje ś. pewnie, gdzie krynica żywa, zmordowany odpoczywa. Kras.

Zmordowanie, a, blm., czynność cz. **Zmordować.**

Zmordowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmordować ś.**

Zmorfinizować, uje, ował *przesycić morfiną, struć morfiną.* Przen.: (Polska) zmorfinizowana melancholjami niewoli. Db.

Zmorfinizowanie, a, blm., czynność cz. **Zmorfinizować.**

[**Zmorlec, lca,** lm. **lce**] *pomorka, mgła, powietrze dżdżyste.*

[**Zmorować, uje, ował**] *być zmorą.*

[**Zmorowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmorować.**

[**Zmorscyzna, y,** lm. **y**] *drobny a długi deszcz północno-zachodni.*

Zmortyfikować, uje, ował *uśmiercić.* Przen.: *umorzyć, znieść, unieważnić.*

Zmortyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Zmortyfikować,**

[**Zmorusać, a, ał**] *umorusać, usmolić, zbrudzić:* Z. sadzami.

[**Zmorusanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmorusać.**

Zmorzenie, a, blm., czynność cz. **Zmorzyć:** Nie wszyscy mogli wytrwać dla zmorzenia wielkiego, bo którzy już długo głód cierpieli, skoro im jadło weszło do żywota, zaraz umierali. Leon.

[**Zmorzeniec, ńca,** lm. **ńcy**] *ten, co dużo jada, co nigdy ś. nasycić nie może, nienasytek, wołoduch.*

Zmorzyć, nied. † **Zmarzać,** † **Zmierać** *wycieńczyć niespaniem a. głodem, znużyć; zmordować, zmęczyć, wysilić, osłabić:* Ona, tej nocy smaczny sen zmorzona, takim widzeniem była obdarzona. Auszp. Osłabieni pracą, snem są zmorzeni. L. Twardym snem Bóg zmorzył Adama. K. G. (= *uśpił go mocno, spuścił nań sen twardy*). Zmorzony snem zasnął. Kras. Snem i winem zmorzeni. Dm. Sen go naostatek zmorzył. Krasz. Matkę zmorzył sen. Sow. Przywionie sen i zmorzy ciężkie powieki w upojeniu błogim, dającym siłę. Wysp. Zmorzyła go, widać, rozmowa z tym głupim komendantem. Sienk. Głód go zmorzył. Kwiat dusznym wiatrem zmorzony ginie. Kochan. Ty nas ożywić masz nędzą zmorzone. Ty uweselić w smutku położone. Kochan. Ujechawszy pięć mil, iż nam konie zmorzyły ś. były, musieliśmy zostać na noc. Warg.

Zmoskalenie, a, blm., czynność cz. **Zmoskalić.**
Zmoskalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmoskalić ś.**

Zmoskalić, l, ll, Zmoskwicić, Zmoskwiczyć *zrobić Moskalem, przerobić na Moskala; zruszczyć, zrusyfikować.* **Z. ś., Zmoskwiczeć** *stać ś. Moskalem; zruszczyć ś.:* Listowne odpowiedzi zmoskwiczonych książąt Bielskich — Olgierdowiczów. Stadn. Tatarowie a. wysiedlili ś. do Turcji, a. wytępieni zostali, jak wilcy w Anglji, a. musieli ś. zmoskwiczyć. Wgr. Wielu książąt litewskich zmoskwiciało.

Zmoskwicenie, a, blm., czynność cz. **Zmoskwicić.**
Zmoskwicenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmoskwicić ś.**
Zmoskwicić, i, ll i Z. ś. p. **Zmoskalić.**
Zmoskwiczeć, eje, ał p. **Zmoskalić.**
Zmoskwiczenie, a, blm., czynność cz. **Zmoskwiczyć.**
Zmoskwiczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmoskwiczyć ś.**
Zmoskwiczyć, y, ył i Z. ś. p. **Zmoskalić.**

[**Zmota, y,** lm. **y,** **Smeta**] ryb. *sznurek przy żaku do uwiązywania grubej liny przy palu.*

Zmotać, a, ał l. *zdjąć przez motanie.* 2. *zwinąć motając:* Z. przędzę. 3. [Z.] *związać.* Z. kwiatki w jednę wiązań. 4. [Z.] *splątać.*
Zmotanie, a, blm., czynność cz. **Zmotać:** Z., czyli przędzenie jedwabiu = pierwsza czynność, przedsiębrana celem zdjęcia włókna jedwabnego z kokonów.

Zmotek, tka, lm. **tki** *pęczek nici zmotanych, motek:* Pod próg kładą zmotki z nici. Brk.
Zmotykować, uje, ował *wzruszyć, skopać motyką:* Z. ziemię.
Zmotykowanie, a, blm., czynność cz. **Zmotykować.**
Zmotyliczenie, a, blm., czynność cz. **Zmotyliczyć.**
Zmotyliczyć, y, ył *stoczyć motylicami:* Owce zmotyliczone Krasz.

Zmowa, y, lm. **y** l. *zmówienie ś. przeciw komu w złym celu, porozumienie, konszachty, praktyka, spisek:* Zmowy i konfederacje Rzpltej szkodliwe czynią. Star. Zamek na zmowie poddał. Troc. Z. robotników = *umówienie ś. względem ogólnego porzucenia roboty.* Zmowę z kim mieć, uczynić. Troc. Urządzić zmowę (= *bezrobocie, strajk*). † Zmowę z kim czynić u sądu = zmownie kogo bronić u prawa, *colludere, cum actor et reus litem simulant et ab altero causa proditur.* Kn. Być z kim w zmowie. (= *w porozumieniu*). Zmowy, aby powstać. Lel. 2. × Z. *schadzka, np. kochanków.* L. 3. † Z. *umowa, układ, ugoda, zgoda:* Nagrodzi mi służbę mą wierną jutro, kiedy przyjdzie czas zmowy przed tobą. Leop. (gdy przyjdzie do zapłaty mojej. B G.). Gdy zmowę uczynił z robotniki z pieniądza dziennego, posłał je do winnicy swojej. Leop. (zmówiwszy ś. z robotnikami z grosza na dzień. B. G.). Do ksiąg grodzkich zapisać zmowę i posag z temi, z któremiby należało, z rodzicami. Stanęła z królem duńskim Z., aby delegowani zjechali ś. do Szczecina. Alber. 4. † Z. *zmówiny, zaręczyny; stan zaręczonych:* Panna już będąca w zmowie. Pot. (= *po słowie, zaręczona*). [Wywiady, zmowy czyli pytanki].

† **Zmowca, y,** lm. **y.** *ten, co doprowadza do skutku zmowę, umowę, zgodę, pośrednik:* Mojżesz zmowcą i śrzodkiem był między Panem i Izraelitami, aby opowiedział słowa Jego. Wuj. (stał między Panem a między niemi, aby im odnosił słowa Pańskie B G.).

Zmownie przys. od **Zmowny:** Kupiły ś. rodziny i Z. zmiany i nowości dopełniały. Bobrow.
Zmowny przym. od **Zmowa,** *zmówiony, umowny:* Z. aktor. Bobr. Pod zmownym drzewem siadła. Żebr. Zmowni aktorowie, sędziowie, porozumienie z sobą mający, *collusores.* Kn. Mennica zbogaca kraj, dopóki ś. trzyma w wyrabianiu swych pieniędzy stopy zmownej. Sur. Już miano ją dać za mąż, i upominki zmowne z obu stron pobrano. Skar. (= *zaręczynowe*).

Zmożenie, a, blm., czynność cz. **Zmóc:** Z. nieprzyjaciela. Troc. Zdziwił ś. zmożeniu jego. Troc.

Zmożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmóc ś.**
[**Zmożnie**] *zręcznie, poręcznie, zgrabnie:* Zawdy ręką prawą najzmożniej robić.

Zmożnieć, eje, ał *stać ś. możnym, możniejszym, spanoszyć ś., spotężnieć, zbogacić ś., wzmóc ś.:* Niech przepadną ziemią takie gody, niżbym zdradą zmożniała. Żebr.

Zmożnienie, a, blm., czynność cz. **Zmożnieć.**
Zmóc, oże, ógł, nied. **Zmagać** l. *mieć dosyć siły, zręczności, zdołać, być w stanie, poradzić, dać radę, potrafić, podołać:* Drugim często ten pomoże, który sam tego nie może. Kn. Nie zmogąc (!) ratować ś. siłami, pokorą swe obietnice wznowić myśli. Tw. Furman uwiązł z wozem w strasznym błocie, bicz ani wiu, wiu nic mu nie pomaga, dźwigać i wrzeszczeć już prawie nie zmaga. Jabł. Gdzie jest trudna rada, tarany tam nie zmogą. L. Czy rozum i liche me siły niedościgłych ś. będą ważyły, jednak co zmogę, nieuk w Helikonie, przyjm, mój patronie. Koch. W. Jać jeszcze zmogę swojej chęci oświadczyć, a łaski twojej godnym będę. Tw. (= *potrafię jeszcze*). Mizerna kreaturo, jak ja opisać zmogę twoje utrapienie? Kulig. Zmógł to swoją udatnością. Troc. [Co ci siłeńka zmoże] (= *pomoże*). [Tego Prusaka Pan Bóg skarze, jak ci my go zmogemy. Zmagać rozumem = *podołać głową*]. 2. † Z. komu = *sprostać, dorównać, wydołać, wyrównać mu:* Wszystkim sąsiadom Rzym nie zmoże. Stryjk. 3. kogo, co = *przemóc, zwalczyć, zwyciężyć, pokonać, złamać, pożyć, przeprzeć:* Tyfeusza olbrzyma zmógł i trupa jego przywalił górą. Otw. Jego siła ma nie zmoże. Otw. (= *nie da mu rady*). Ani bystra szabla zmoże. Bardz. Czasem dobrą wolą rychlej pożywiesz, czego złością nie zmożesz. Jabł. Bramy go piekielne nie zmogą. Bals. Każdy frasunek zmoże dobra rada. Mor. A. Wypytaj z niego, jakobyśmy go mogli pochodzić a Z. Leop. Może że tyle przeszkód stałością zmożemy. Niem. (= *przezwyciężymy*). Często mnie dobywali, wzdam jednak nie zmogli. Leop. (nic mi nie mogli Leop.; nie przemogli mnie. B. G.). O, jako zmaga wino wszystkie ludzie, zawodzi rozum! Leop. (o, jak bardzo mocne jest wino, wszystkie ludzie zwodzi. B. G.). Najmężniejszy rycerz, co dobry kufel duszkiem zmoże. Falib. (= *wydusi, zdusi*). Chodziło mu o to, aby Z. Kanwę. Chl. Chcesz wszystko Z., cobyś zamyślał: o nic ś. nie kuś, tylko coć podobna dokazać. Fred. M. Zmógł go swoją chybkością. Troc. (= *przeszedł, zakasował, prześcignął, przewyższył*). Los zmógł ich siłę, lecz nie zachwiał męstwa. Od. Ksiądz zastał na górze Janasza uspionego głęboko i pilnującą go kobietę, także snem zmożoną. Krasz. Ci, którym spieszno było, wołali, by Kwidzynowi dać pokój, kiedy go przez tak długi czas nie zmożono. Krasz. (= *nie zdobyto*). Insi zmożeni do ostatka biedą. Ork. (= *zgnę-*

bieni, zniszczeni). **4.** *zmordować, wycieńczyć, wybić z sił, wysilić:* Oblężeni głodem, żelazem i ogniem zmożeni, sami siebie ogniem potracili. Fal. Zmożony, zmogły, zmordowany. L. Zmogłe woły z pługiem do folwarku zwrócony lemiesz na mdłym wloką karku. L. Czemu zmogła myśl twoja ś. frasuje w radach niebieskich, których nie pojmuje? Petr. **5.** [Zmagano kozły] = *fikać, przewracać, wywijać koziołki.* **6.** [Cielę zmagało głowiną = *usiłowało podnieść głowę*]. **Z. ś. I.** *wzmóc ś., wzmocnić ś., podźwignąć ś.:* Tym, którzy ś. zmagają i z choroby powstają, burak jest ratunkiem. Syr. Kazał ś. ubrać a Z. wszystkiemu wojsku swemu. Leop. *(= zebrać ś. z siłami).* Słabość ś. zmoże. L. *(= spotęguje ś.).* **2.** *wysilić ś., wytężyć ś.; wziąć ś., piąć ś. na pazury; zdobyć ś. na co:* Nikt ś. nie zmagał na porządniejsze budowle drewniane. Krasz. Zmagano ś. na wesołość. Krasz. *(= zmuszano ś. do niej).* **3.** Zmagać ś. = *mocować ś., borykać ś., walczyć, pasować ś., ciągać ś. za bary:* Uderzyli jak w dym na janczarów i poczęli ś. z niemi zmagać tak zaciekle, że... Sienk. Zbyszko i Arnold sczepili ś. z sobą, jak dwa jastrzębie, opletli ś. ramionami i poczęli ś. zmagać straszliwie. Sienk. Za trzy dni będą ś. zmagać. Sienk. Z rykiem chwytają ś. za bary te dwie rzeki w głębinie, zmagają (ś.) tam, trzaskając łbami o granit. Żer. **4.** *wysilić ś., wycieńczyć ś., zmordować ś., zmęczyć ś., sforsować ś.:* Znaleźć niczego nie mogła, czymby poniekąd był on uśmierzony przemor szalony, a już ś. zmogła postem i smutkiem. L. Zmogłem ś., bijąc szkapę prętami. Alb.

[**Zmórasić, i, ił**] *zbić, stłuc, stargać, zniszczyć:* Burza mi zboże zmórasiła.

[**Zmóraszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmórasić.**

Zmówić, i, ił, †**Zmołwić,** nied. **Zmawiać I.** †Z. co = *mówieniem ustalić; omówić, umówić:* Pierwej, gdy co zacnego i w Polszcze zmawiano, tedy to czeskim słowem udzierżeć obiecano. Rej. Zmówiona to sprawa. Troc. Zmówiony (umówiony) czas. Troc. **2.** †Z., [Z.] kogo = *mówieniem zjednać; umówić, zgodzić, ugodzić, nająć:* Gospodarz wyszedł rano jednać a zmawiać robotników do winnicy swojej, a gdy zmowę uczynił z robotniki z pieniądza dziennego, posłał ich do winnicy. Leop. (wyszedł najmować robotniki. B. G.). Gospodarz, zmówiwszy parobków z grosza dziennego, żeby w winnicy jego od zarania robili aż do zaścia słonecznego, posłał ich tamże. Odym. Oni, którzy o jedenastej godzinie byli zmówieni, wzięli każdy także po groszu. Dambr. Żołnierz zmówiony. Troc. Klasztorowi lekarza nadwornego, p. Józefa Kittla, za roczną pensją zmówiła. Zał. S. **3.** †Z., p. **Z. ś. 4.** [Z.] *zaprosić* · [Ubogiego do siebie na obiad Z.]. **5.** ×Z. kogo = *podmówić, namówić:* Oni, traktując miodem szlachtę, zmawiają ją na zaczepkę z panem. Chodź. Spokoju nie było u Polanów od Kaszubów i Pomorców, których podprowadzali i zmawiali Leszkowie. Krasz. **6.** [Z.] *zbałamucić, złakomić:* Zmówiła mię ta mamona. **7.** †Z. niewiastę, pannę = *zyskać od niej słowo, zaręczyć ś. z nią:* Zrękować córkę komu, Z. za kogo, poślubić obiecać. Kn. Zmówiona, zrękowana. Kn Posłowie polscy zmówili w małżeństwo za Aleksandra Helenę. Biel. M. Miał za sobą Zofją Kiemliczównę, z której córka z Janem Chodorowskim, stolnikiem lwowskim, dożywotnie zmówiona. Nies. Pojatę z Żywibundem Dorszprungowiczem dożywotnie zmówioną. Nies. Nie wiadomo, czy już narzeczona, czy tylko zmówiona. Krasz. Obiecałem jej balsam dla rycerza, z którym jest zmówiona Sienk. **8.** na kogo = *złożyć, zwalić, spędzić, zegnać: Praetor cum imperio* od Rzymian posłany, więc co weźmie od kogo, zmawia na Rzymiany. Klon. Chcesz Z. na drugiego zbrodnią przez ciebie zdziałaną. L. **9.** *powiedzieć od początku do końca, odmówić, skończyć mówienie:* Tak długo grona w moszczu gorącym trzymać, jakoby zmówił dwie Zdrowaś Marja. Trzyc. Ubrała ś. panna i zmówiła paciorki. L. Zmówiła pięć pacierzy i tak wiele Zdrowych Marji ku czci jego. Wys. Paweł trzech mszy słuchał, zmówił cztery różańce, na gromnice dmuchał, dwie godziny klęczał. Kras. Nic nie umie, chyba za panią matką pacierz Z. L. *(= własnego zdania nie ma).* Zmówiłem modlitwę. Ojcze nasz. Troc. A kiedy całe zmówili pacierze, wyjmą książeczkę z kieszonki. Mick. Zmówił modlitwę do św. Antoniego. Z. litanję. **10.** †Z. *wymówić, powiedzieć, odezwać ś., przemówić, wyrzec.* Glos. Jeśli jeszcze przeciwnik zmówi... Sak. Jeśli zmawia, jako i mówią schizmatycy... Sak. [Jedno do drugiego słówka nie zmówili]. **Z. ś. I.** *powiedzieć z kim jednocześnie to samo niechcący:* Na jednośmy ś. zmówili: **2.** nieos. *zgadać ś., zejść w mówieniu na dany przedmiot:* A no, kiedy ś. zmówiło o tym, powiem; byłem ci tam z nim. Krasz. **3.** *spiknąć ś., sprzysiąc ś., sprzymierzyć ś., porozumieć ś. spąknąć ś.:* Zdaje ś., iż ś. samo przyrodzenie ze wszystkiemi zmówiło, żeby Konstantynopol uczynić szczęśliwym miastem. Kłok. Jeżeli pomiędzy karłami trafi ś. głuchy i niemy, a potym go i eunuchem uczyniono, w takim ś. znajduje respekcie w saraju, jakoby ś. w nim przyrodzenie z kunsztem zmówiło na wystawienie na świat najdoskonalszego stworzenia. Kłok. *(= złożyło ś. na to).* Zmówili ś. na wilka wilcy koligaci. Kras. Kilka mocarstw zmówiły ś., aby słabsze lub w nierząd pogrążone państwa między sobą dzielić. Kołł. August II zmówił ś. z Rosją i Danją. Lel. Z obcym zmawiali ś. nieprzyjacielem. Lel. Wszystko ś. zmawia, żeby większyć moje pomieszanie. L. Tu i owdzie widywali ich razem, jak ś. zmawiali. Reym. *(= prowadzili z sobą konszachty).* [Zmówili ś. do jednyj dziewczyny, któremu ś. dostanie]. **4. a.** †**Zmówić** *zgodzić ś., ugodzić ś., umówić ś.:* Wyszedł najmować robotniki, a gdy ś. zmówił z niemi z grosza na dzień, posłał ich do winnicy. Sekl. Nie czynięć krzywdy, azaś ś. nie zmówił z grosza? B. B. (azaś ś. nie z grosza zmówił ze mną? B. G. = *o grosz, za grosz).* Zażeś ś nie z pieniądza zmówił ze mną? Żarn. Zażeś nie z grosza zmówił ze mną? Białob. Tedy oni zmówili s nim trzydzieści srebrnych. Leop. Stało ś. czasu niektórego, że ś. iść na ryb łowienie zmówili. Odym. Towarzystwa osobne, jako też i narody, poczęły ś. zmawiać na pewne prawidła. Sur. **5.** *mówiąc dojść do ładu, do porozumienia, zrozumieć ś. mówiąc, porozumieć ś.:* Umiał ś. dobrze Z. języki różnemi. P. Koch. [Tak ś. zniemcół, ze ś. nie mógł Z. ze swymi ojcami]. **6** [Z niemi ś. nie zmówiłem] = *nie przyszło do rozmowy między nami, nie miałem sposobności rozmawiać.*

Zmówienie, a, blm., czynność cz. **Zmówić.**

Zmówienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmówić ś.**

Zmówiny, in, blp., [**Smówiny, Smowiny**] *zaręczyny, zrękowiny.* Dudz. Nie dostaniesz twego poluowieńca, choć już po zmówinach waszych. L. Dzisiaj wesele i dziś Z., często w pół roku bywają też chrzciny. Bratk. Ono złączenie mieszkania naszego cielesnego, któremeśmy byli złą-

czeni w małżeństwie, było to tylko zmówinami, albo zrękowaniem naszym. Baz. [Z., zaloty, zwiady, wywiadki, rainy, zrainy, swaty, śrędziny, zdawiny, pierścionki, smowy, namówiny, namowy, pytanki]. Z., uczta przedślubna po wielkich zaręczynach. Goł.

× **Zmównie** przys. od **Zmówny**, *podług zmowy ze zm wą, w porozumieniu, porozumiawszy ś.:* Rada nieustająca, Z z hetmanami, naznaczy od regimentów pewną liczbę robotników do naprawy dróg. Vol. Z, z namowy, z umowy, *ex pactione.* Kn. Z. kogo bronić u prawa. Troc.

× **Zmówny, × Zmówiony** I. *będący w zmowie, w porozumieniu, sprzysiężony:* Zmówna z królem arystokracja. Zmówni sędziowie, aktorowie. Troc. *(=mający ze sobą konszachty).* 2. *o który ś. zmówiono, umówiony:* Zmówiony, umówiony czas. Troc. Pod zmówionym drzewem siadła. Żebr. *(= obranym na schadzkę).* Zmówna, zmówiona sprawa. Troc. 3. *od zmówin, zaręczynowy:* Już miano ją dać za mąż i upominki zmowne z obu stron pobrano. Skar. Zmówiona, zrękowana. Troc.

Zmraczać, a, ał i Z. ś. p. **Zamroczyć.**

Zmraczanie, a, blm., czynność cz. **Zmraczać.**

Zmraczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmraczać ś.**

Zmrażać, a, ał p. **Zmrozić.**

Zmrażanie, a, blm., czynność cz. **Zmrażać.**

Zmrocz, y, lm. **e** p. **Zmrok.**

Zmroczeć, eje, ał i [Z. ś.] p. **Zmroczyć.**

Zmroczenie, a, blm. I. czynność cz. **Zmroczeć.** 2. czynność cz. **Zmroczyć.**

Zmroczenie się, a ś., blm., I. [Z. ś.] czynność cz. **Zmroczeć ś.** 2. czynność cz. **Zmroczyć ś.**

Zmroczki, ów, blp. *cienie, muszki, plamki, kreski ciemne, ukazujące ś. oku o zmierzchu a. ukazujące ś. oczom tego, któremu ś. robi ciemno w oczach.*

Zmrocznik a, lm. i zool. (podargus) *ptak z rodziny kozodojów.*

Zmroczyć, y,ył *ściemnić, przyćmić mrokiem, zamroczyć:* Niech to ś. spełni zaraz przez ciebie, jak słowo bogów indyjskich, mogących świat nagle Z. Mic. To, mówię waćpanom, aż mię zmroczyło. Sienk. **Z. ś., Zmroczeć, [Zmroczeć ś., Zmroknąć ś., Zmrokczyć ś., Smroknąć ś.]** *ściemnić ś., przyciemnić ś. mrokiem, zamroczyć ś., zmierzchnąć ś.:* Nim ś. zmroczy *(= nim zmrok zapadnie).* Twarz mu ś. zmroczyła, jakby padł na nią cień złowrogi. Morz. Pili razem i pili, jaże ś. zmrokczyło. Ork. Długo szli roztoką na dół, zanim ś. zmrokczyło. Ork. Może w pacierz po zachodzie... zmroczało, i świat ś. zaciągał mgłami, bo na odmianę szło. Reym.

Zmrok, u, lm. **i, [Smrok], Zmrocz** *mrok, zmierzch, przejście od dnia do nocy, zorza wieczorna, szara godzina:* Z. zapadł. Już Z. nadchodzi, i noc ś. zbliża. Skar. Nim mnie wyratowano z błota, trwało to aż do zmroku, i ledwiem na noc o cwierć mili do najbliższej karczmy zajechał. Kras. Lubię iść o zmroku. Mick. W zmroczy *(=w pomroku).* Tet. Przen.: W zmroku pierwszych dziejów samowładztwo rozwija ś. tworzeniem ś. państwa *(=w pomroce dziejowej).*

[Zmrokczenie, się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmrokczyć ś.**

[Zmrokczyć się, y ś.,ył ś.] p. **Zmroczyć.**

[Zmroknąć się, nie ś., nął ś.] p. **Zmroczyć.**

[Zmroknięcie się, a ś. blm.] czynność cz. **Zmroknąć ś.**

Zmrokowy przym. od **Zmrok**, *zmierzchowy:* Motyle zmrokowe.

[Zmrowić się, i ś., ił ś.] p. **Znarowić ś.**

[Zmrowienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmrowić ś.**

Zmrozić, i, ił, nied. **Zmrażać** *ściąć mrozem, przemrozić; przejąć, zdjąć, zgnębić, zabić mrozem:* Pieniężnych żołnierzów niemało ostra zima częścią w drodze zmroziła, a częścią nadmroziwszy, w pół drogi zostać przynagliła. Błaż. Przen.: *ściąć lodem:* Strach silniejszy, niż miłość, zmroził mą duszę i nie dozwolił mi spieszyć im na pomoc. Dyg. Straszna niepewność zaciężyła nad klasztorem i zmroziła zapał w obrońcach. Sienk. Mróz rysował wielkie, zmrożone ciszą drzewa na szybach. Wrocz. Zmrok zapada, kilka zaś osób spogląda w milczeniu na szyby okien, zmrożone, dopiero co różowe, teraz sine. Weys. Zaskrzypiał zmrożony żwir pod oknami. Weys. *(=zmarznięty).*

Zmrożenie, a, blm., czynność cz. **Zmrozić.**

Zmrugiwać, uje, iwał p. **Zmrużyć.**

Zmrugiwać się, a ś., ał ś. p. **Zmrugnąć ś.**

Zmrugiwanie, a, blm., czynność cz. **Zmrugiwać.**

Zmrugiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmrugiwać ś.**

Zmrugły, Zmrużny *który ś. zmrużył, zmrużony, zamrużony:* Zamrugłym w słońce patrzyć trzeba okiem. Troc. Zawsze ja widzieć będę te zmrużne powieki, oczy słupne i zgasłe, trupią siność twarzy? Przyb.

Zmrugnąć, nie, nął p. **Zmrużyć.** L. **Z. ś.,** nied. **Zmrugiwać ś.** *mrugnąwszy porozumieć ś., zmówić ś. z kim:* W twojej ś. jeszcze przytomności na cię zmrugiwają. Star.

Zmrugnienie się, a ś., blm., p. **Zmrugnięcie ś.**

Zmrugnięcie się, a ś., blm., **Zmrugnienie ś.** czynność cz. **Zmrugnąć ś.**

Zmrużać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zmrużyć.**

Zmrużanie, a, blm., czynność cz. **Zmrużać.**

Zmrużanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmrużać ś.**

Zmrużek, żka, blm., **Mrużek** *gra dziecięca, ślepa babka, ciuciu babka, zmurek,* × *babka,* × *mżyk.* Kn., Troc.

Zmrużenie, a, blm., czynność cz. **Zmrużyć.**

Zmrużenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmrużyć ś.**

Zmrużny p. **Zmrugły.**

Zmrużyć, y,ył, Zmrugnąć, nied. **Zmrużać, Zmrugiwać** oczy = *mrugnąwszy stulić, zamrużyć, zamknąć:* Co oczy często zmruża, mrużek. Kn. Ile razy do ciebie mówi, oczy zmruży. L. *(= nie patrzy prosto w oczy, nie ma śmiałego oka).* Chociaż wcześnie spać poszedłem, przecież przez całą noc oka Z. nie mogłem. Boh. *(=nie zadrzemałem, nie mogłem zasnąć).* Z. oczy na wszystko. *(= zamknąć, patrzeć przez szpary, przez palce, nie chcieć widzieć, nie zważać).* Nie zmrużył oczu na nieprzyjacielskie miecze, Troc. Zmruż oczy na swą biedę. L. Dziś czasowi trzeba służyć, pokrywać, a na wszystko obie oczy Z. Pot. Od samego świtu taki zgiełk i hałas w domu, że oka Z. niepodobna. L. Starzec smętnie patrzał na zwłoki dzieci, czekając śmierci z okiem niezmrużonym. Krasz. **Z. ś.** *zostać zmrużonym, skleić ś., zamknąć ś.:* Oko ś. nie zmruża. Mick.

[Zmrygnąć, nie, nął] *smyrgnąć, uciec, czmychnąć.*

[Zmrygnięcie, a, blm.] czynność cz. **Zmrygnąć.**

Zmuda, y, lm. **y, [Żmuda]** I. *mitręga, strata czasu, bałamuctwo:* Z., *omieszka, zamieszka, mieszkanina, omieszkanie.* Kn. Daremnie ś., mężu, biedzisz, nigdy żony nie wyśledzisz; czatuj, dybaj, strzeż, poglądaj, ślubów, przysiąg po

niej żądaj, daremna w tym twoja Z., wszystek ś. zachód nie uda. L. Podnosić cenę do miary wszystkich kosztów i zmudy. Sur. 2. † *Z. marność:* Cóż jest człowiek? co jest świat? fraszka, bieda, Z.! Pot. 3. m. a. ż. = a) *człowiek zmudny, maruda, mitręga, nuda, nudziarz, mantyk, ciemięga, grajdała.* Oss. Panie Z., z ciebie złodziej będzie. Klon. b) [Z.] *człowiek słaby.* c) [Z.] *cukierek, łakoć, przysmak.* d) *łakotniś, łasuch.* 4. *łopatka drewniana do oskrobywania beczki, kubła — z gliny, z iłów.* Łab.

Zmudnie, Zmudno przys. od **Zmudny**; [**Zmudno**]: Jeżeli rzemieślnik nie ma gdzie podziać tego, nad czym Z i pracowicie robił, to wnet ochotę straci. L. Świt.

Zmudność, i, blm., rz. od **Zmudny**. L.

Zmudny, [Żmudny] *pełen zmudy, mitręźny, trujący drobiazgami czas powolnie:* Robota zmudna. Świt. (= *wymagająca cierpliwości, nudna dla swych drobiazgów, dla swej dokładności*). Zmudna to praca. Troc. Sposób ten podziału jest Z. Rogal. Nie dba o to, co zmudna i wysilona praca ku okazałej wytworności stawi. Pilch. Te warkocze do ziemi, plątanina, och, zmudna. Len.

Zmudzenie, a, blm. I. czynność cz. **Zmudzić.** 2. [Z.] czynność cz. **Zmudzieć.**

Zmudzić, i, ił, [Żmudzić], † Omudzić dok. a. × nied.: Nie chcąc nędzy przecierpieć, brzucha swego schudzić, leżąc próżno na miejscu, wolą swój czas Z. Biel. M. Z., Z. co. Z. czas = *nudnie czas stracić, darmo czas struć, strawić; zmitrężyć, zmarudzić, zbałamucić:* W lecie godzinę, nie tylko dzień szkodliwa Z. Zmudzi, nudzi. Zal. (= *bałamuci, mitręży*). Kto wiele uważa, wiele zmudzi. Prz.

[Zmudzieć, i, ał, Żmudzieć]: Zmudział mi czas = *znudził mnie, wiele mi zabrał czasu.*

[Zmudź, i, blm., **Żmudź]** *drobne owoce.*

× **Zmulały** *który zmulał:* Przetrząsać zmulałe papiery. L.

[Zmulatki, ów, blp.]: Na granicy Gnojnicy i Checheł jest grunt nazwany Z.

Zmuleć, eje, ał I. *zmienić ś. w muł; zapełnić ś. mułem, zamulić ś.* 2. *zetrzeć ś., stracić dychtowność, zwiotszeć, zleżeć ś., zbutwieć:* Papiery zmulały, trzeba je przetrząść.

Zmulenie, a, blm. I. czynność cz. **Zmuleć.** 2 czynność cz. **Zmulić.**

Zmulić, i, ił, *zapełnić mułem, zamulić.*

Zmulisko, a, lm. a *mulisko, wielkie nagromadzenie mułu, miejsce zamulone:* Woda wypłócze Z.

[Zmuł, u, lm. y] *ziemia, muł naniesiony przez wodę, muda.*

Zmumifikować, uje, ował *przemienić w mumję, zasuszyć, zakonserwować jak mumję:* Zmumifikowana żagiew wygasłego ogniska. Brt. Starość nie zgarbiła go, ale skróciła, powiedziałbym, zmumifikowała, gdyby ten wyraz nie brzmiał ironicznie.

Zmumifikowanie, a, blm., czynność cz. **Zmumifikować.**

[Zmurcać, a, ał i Z. ś.] p. **Zmurdzać.**

[Zmurcanie, a, blm.] czynność cz. **Zmurcać.**

[Zmurcanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmurcać ś.**

[Zmurceć się, y ś., ył ś.] p. **Zmurdzać.**

[Zmurcenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmurceć ś.** i **Zmurcyć ś.**

[Zmurcyć się, y ś., ył ś.] p. **Zmurdzać.**

[Zmurdzać, a, ał, Zmursać, Zmurcać, Zmurzać, Zmurzyć] *zbrudzić, zamorusać, zasmalić:* Omyj ś., boś zmurdzany, jak nieszczęście. Bał. Brudny i zmurzony zapiecek. Przen.: Gdy chmura niby worem zmurzy niebo. Tw. (= *zaćmi, zakryje*). **[Z. ś., Zmurcyć ś., Zmurceć ś.]** *zbrudzić ś., zamorusać ś., zasmolić ś.*

[Zmurdzanie a, blm.] czynność cz. **Zmurdzać.**

[Zmurdzanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmurdzać ś.**

Zmurować, uje, ował *murując zbudować; wymurować:* Do trzech set kościołów na cześć i chwałę Pana Boga po różnych miejscach zmurowała. Groch. Gdy już zmurowano kościół i klasztor, naznaczony bywał dzień na poświęcenie i wprowadzenie nabożeństwa do kościoła. Chodź. Zmurował on dla siebie z ziemi sklepik osobny. Chodź. Młyn na onym miejscu zmurowali. Św. Z. ś. *wzmoc ś. w budynki murowane, zabudować ś. niemi:* Kraj przez niego zabuduje ś., zmuruje, urośnie, pobogacieje. Krasz.

Zmurowanie, a, blm., czynność cz. **Zmurować.**

Zmurowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmurować ś.**

[Zmursać, a, ał] p. **Zmurdzać.**

[Zmursanie, a, blm.] czynność cz. **Zmursać.**

Zmurszały *który zmurszał:* Drzewo zmurszałe. Czerwona lub czekoladowa farba obleka zmurszałe ściany starych domów miejskich. Orzesz. Przen.: *przeżyty, strupieszały, przestarzały:* Z. konserwatyzm.

Zmurszeć, eje, ał *rozłożyć ś. od gnicia w masę kruszącą ś., zbutwieć, spróchnieć, zgnić.*

Zmurszenie, a, blm., czynność cz. **Zmurszeć.**

[Zmurzać, a, ał i Z. ś.] p. **Zmurdzać.**

[Zmurzanie, a, blm.] czynność cz. **Zmurzać.**

[Zmurzanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmurzać ś.**

[Zmurzenie, a, blm.] czynność cz. **Zmurzyć.**

[Zmurzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zmurzyć ś.**

[Zmurzyć, y, ył i Z. ś.] p. **Zmurdzać.**

Zmusić, i, ił, nied. **Zmuszać** I. *zniewolić, znaglić, przymusić, przyniewolić:* Gdzie co radzą, tam na wolą dają, a gdzie co rozkazują, tam zmuszona służba. Skar. Serca przez gwałt zmuszone nie są nigdy prawdziwie poddane. L. Będę zmuszony wyprosić cię. Okoliczności zmuszają mię do tego (= *popychają*). Chociaż zmuszona będziesz mnie porzucić. Mick. Od wrogów zmuszony, chwycę ś. tego sposobu. Mick. × Zmuszony = *zahukany, nieśmiały, krępujący s., nienaturalny, zażenowany, ceremonjant:* Jest bojaźliwym, zmuszonym, nie śmiejącym nic z siebie pomyślić, nie mogącym rozpościerać swój rozum, słowem, jest zahukany. L. 2. † Z. *zgwałcić:* Caenis po brzegach kryjomych jak ś. przesuszała, bóg morski ją zmusił. Żebr. Przen.: Rozwala ś. na łożu, twardym snem zmuszona, wątpiłbyś, czy to chrapi, czy to nagle kona. Min. (= *owładnięta, opanowana, zdjęta, zmorzona*). **Z. ś.** I. *zniewolić ś., znaglić ś., przyniewolić ś., zadać sobie gwałt, przynaglić ś., przymusić ś.* 2. [Z. ś., **Zmuszyć ś.**] *złamać post, zgwałcić post.*

× **Zmuskać, ska a. szcze, skał, Zmusnąć** *muskając, musnąwszy zetrzeć, zgładzić.*

× **Zmuskanie, a,** blm., czynność cz. **Zmuskać.**

Zmuszać, a, ał i Z. ś. p. **Zmusić.**

Zmuszanie, a, lm. a czynność cz. **Zmuszać:** Natenczas nastąpiły zmuszania na Litwie. Budz.

Zmuszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmuszać ś.**

Zmuszenie, a I. blm., czynność cz. **Zmusić:** Nie przywięzywałem ś. do słów, starałem ś

jednak dochodzić i nie odstępować myśli autora i być wiernym bez zmuszenia tłumaczem. Pilch. *(= nie niewolniczo).* **2.** × Z, lm. **a** *przymus, gwałt:* Cesarzowi nie dowierzał, jeśliby mu jakie Z. uczynił. Skar.

[**Zmuszenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zmuszyć ś.**

Zmuszenie się, a ś., blm, czynność cz. **Zmusić ś.**

[**Zmuszyć się, y ś., ył ś.**] p. **Zmusić.**

Zmuzułmanić, i, ił *zrobić muzułmaninem, zmusić do przyjęcia wiary mahometańskiej:* Właściwości obyczajów, dostrzegać ś. dających pomiędzy zmuzułmanionemi Słowianami. Zm. Coraz większa trudność w dochodzeniu słowiańskiej narodowości zmuzułmanionych przybyszów z nad Wisły lub Dunaju. Szaj. **Z. ś.** *stać ś. muzułmaninem, przyjąć wiarę mahometańską:* Twierdził, iż tamtejsi chrześcijanie jużby ś. dawno zmuzułmanili, gdyby nie ucisk i prześladowanie, na jakie są skazani przez rząd turecki. Bart.

Zmuzułmanienie, a, blm., czynność cz. **Zmuzułmanić.**

Zmuzułmanienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmuzułmanić ś.**

[**Zmużdżenie, a,** blm.] czynność cz. **Zmużdżyć.**

[**Zmużdżyć, y,ył**] *zmiażdżyć.*

† **Zmycenie, a,** blm., czynność cz. **Zmycić.**

† **Zmycenie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zmycić ś.**

† **Zmycić, i, ił** *przemycić gracko, wkraść bez myta, przeszwarcować, wprowadzić bez cła.* **Z. ś.** *wkraść ś. bez myta, przeszwarcować ś., wkręcić ś., wśrubować ś.:* On to niechajby nie myślił ś. Z. Chr. Zbieg ten bojaźnią ś. nie zmyci, wyskoczy na brzeg. Chr.

Zmycie, a, blm., czynność cz. **Zmyć.**

Zmycie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmyć ś.**

Zmyć, zmyje, zmył, nied. **Zmywać,** † **Zmyjać** **I.** co z czego = *myjąc spłókać, zetrzeć, sczyścić na mokro; stoknąć:* Włoska ziemia nie zje szafranu przez rok tyle, jako w kuchniach polskich zmyją na jeden dzień i wyleją z kuchni na ulicę. Gostk. Z rąk twych brud wodą zmywasz, omyj wprzód sumnienie. Groch. Abyście z siebie starą zmazę a stare swe obłędliwe zwyczaje ścierali a zmyjali. Rej. Przen.: *zmazać, zgładzić, usunąć:* Precz mi stąd zaraz, a jeśli winę chcecie Z. z siebie, płaćcie mi daninę. L. Żadna niepamięć, Dafno, cnót twoich nie zmyje, umarła Dafna, Dafny imię jednak żyje. Nar. Taką hańbę Rzymu we krwi syna zmyję. Os. Łzy tylko Z. mogą przewinienia nasze. Hof. **2.** co = *umyć, wymyć, spłókać, stoknąć:* Wprowadziliście mię w tę matnią, a sami ręce Piłata zmywacie. L. Z. stół. Zmywać statki *(= pomywać brudne naczynia od obiadu).* Przen.: *spłókać, znieść, wymyć:* Woda zmyła piasek z ulicy. Przen.: Z. komu głowę, Z. kogo = *zmydlić komu głowę, powiedzieć mu kazanie, pacierz, wytrzeć mu kapitułę, dać mu reprymandę, zburczeć, skrzyczeć, złajać go:* A zmyjże mu głowę. Tremb. Razże to ci ojciec zmył głowę? Oss. Takim kazaniem zmył starcowi głowę, co za szaloną, rzecze, masz ochotę... Szym. Zmył za to go dobrze. Troc. Z. kogo, wytrzeć komu kociołek, Z. bez ługu. Kn. × Z. komu głowę ołowiem = *rozstrzelać go.* Sł. wil. **3.** × Z. kogo = *zgolić, ogolić, skrzywdzić, złupić, zedrzeć, zbić.* L. Rodzice z zalotnikiem córki, zażywszy do woli biesiady, gdy rzecz miała przyjść do skutku, chcieli go z tego Z. suchą wodą i zbyć go jako tako. Haur. *(= puścić z kwitkiem, zbyć z niczym).* Na trybunale jeśli nie stanie on pozwany, to go zmyją. Górn. *(= ukarzą, że popamięta, złupią).* Ani ś. obaczysz, prędko cię tam zmyją. Rej. U nas kto kogo otnie, to i otnie, a prawda, coś słyszałem, że i pana zmyto. Wyb. Wołosza już odpadła, byś też nie był zmyty, strzeż ś., mężny Polaku! Paszk. *(= by ś. tobie nie dostało, byś uszedł cało).* Przen.: Poszedł jak zmyty *(= stuliwszy uszy, spuściwszy nos na kwintę, skonfundowany, zawstydzony).* Poszedł jak zmyty, tylko nieborak czapkę na uszy natulił. L. Pójdziecie oba jak zmyci. L. Tak tedy sprawę przegrał i poszedł jak zmyty. Zabł. Idzie tedy jako zmyty od pisarzów skarbowych i że nie ma nic w trzosie, patrzy, kędyby szablą znowu chleba dostawał. Birk. Tylko co ujrzy kij pies już raz bity, zamruczawszy nań, na stronę ucieka i ogon tuląc, pójdzie jako zmyty. Jabł. Do klasztoru powracał jak zmyty. Oss. Chłopi jak zmyci poszli za nim. Oss. Trusaldym, jak przeczyta ten list, Hipolitka z rąk swoich nie puści, a Leander pójdzie jak zmyty. Boh. **4.** × Z. *uciec, zemknąć, drapnąć:* Czart w przeciwną stronę tyle ś. oddalał, ile on od czarta zmywał. Oss. Z gorącego prawa co tchu zmywałem. Oss.

Zmydlać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zmydlić.**

Zmydlanie, a, blm., czynność cz. **Zmydlać.**

Zmydlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmydlać ś.**

Zmydlenie, a, blm., czynność cz. **Zmydlić.**

Zmydlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmydlić ś.**

Zmydlić, i, ił, nied. **Zmydlać** **I.** *namydlić, omydlić, pomydlić.* **2.** mydło = *zużyć na mydlenie, wymydlić.* **3.** rub. *zbyć niczym rzecz jaką; mydlkując skręcić; zatrzeć wykrętnym gadaniem.* **4.** chem. *działaniem alkaljów na etery i do nich podobne związki organiczne wytworzyć sole kwasów organicznych, czyli mydła.* **Z. ś. I.** *zetrzeć ś., zużyć ś. na mydlenie, wymydlić ś.* **2.** *zmienić ś. w masę podobną do mydła.* **3.** *okryć ś. pianą białą, jakby mydłem:* Poszedł pilnować koni zgrzanych, zmydlonych i zionących parą. Żer.

[**Zmyja, i,** lm. **e**] p. **Żmija.**

† **Zmyjać, a, ał** p. **Zmyć.**

† **Zmyjanie, a,** blm., czynność cz. **Zmyjać.**

× **Zmyk** w., p. **I. Smyk.**

Zmykać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zemknąć**; Zmykać, usuwać. Pot. (Łowiec) zmyka z smyczy (psy). Pot. *(= spuszcza).* Wydawał zdradziecko sekreta własnego nawet pana, zmykał mu listy ze stołu, podsłuchiwał rozmowy. Nar. *(= ściągał, kradł).* Grzmi Osman, każe ś. swym zmykać pomalutku. Pot. *(= zwierać ś., skupiać ś. w szeregach).*

Zmykanie, a, blm., czynność cz. **Zmykać:** Z. czyli trawersowanie = ruch bokiem. Gemb.

Zmykanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmykać ś.**

[**Zmykany, ego,** blm., **Smykany**] *rodzaj tańca.*

Zmyki, ów, lblp., rub., tylko w wyraż.: Zrobić Z. = *zemknąć, uciec, drapnąć.*

† **Zmykły** p. **Smykły.**

[**Zmyknąć, nie, nął**] *zemknąć, uciec, drapnąć.*

[**Zmyknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zmyknąć.**

× **Zmylać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zmylić.**

× **Zmylanie, a,** blm., czynność cz. **Zmylać.**

× **Zmylanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zmylać ś.**

Zmylenie, a, blm., czynność cz. **Zmylić.**

Zmylenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zmylić ś.**

Zmylić, i, ił, † Zmelić, nied. × **Zmylać** I. kogo w czym = *Z. komu co = omylić, pomylić, poplątać mu co, wprowadzić go w błąd:* Król Zygmunt przez Dniepr ś. przeprawił, gdzie swoim serca dobrego przydał, a Moskwie szyki zmylił. Stryjk. *(= zmieszał, poplątał, pokrzyżował).* **Zmyliła, ach,** zmyliła okrutna śmierć szyki. Pot. **Z. kogo** w rachunkach a. **Z. komu** rachunek. **Z. komu** pacierz, modlitwę, rachubę, czytanie = *przerwawszy mu, zmącić mu je; przeszkodzić mu w nich.* Z. komu w książce, w której czytając stanął. L. Nie zmyliła kroku swego. Rej. *(= nie zeszła z właściwego toru).* Z. drogę = *wejść, wjechać na niewłaściwą drogę, zgubić, stracić drogę, zbłądzić.* **2.** *chybić, uchybić, nie trafić, omylić ś., pobłądzić:* Żebyście tak, jak i on, nie zmylili skoku. Prot. *(= nie chybili w skoku).* Lud klęczący słowa nie zmylał, powtarzając i ucząc ś. z uwagą modlitwy. Koss. 3. cz. ni. = a) Kto po prostu idzie, od prawdy nie zmyli. Stryjk. *(= nie odstrychnie ś., nie zboczy, nie oddali ś., nie odstrzeli ś.).* **Iż ś.** wymowy między ludźmi nie przyłożył używać, nieraz potknie ś., ustanie, zmyli, splecie. Glicz. Jako to przystoi białogłowie, kiedy tańcuje, mówiąc co z kim abo żartując, w rzeczy nic o tańcu nie myśli, prosto jakoby zmelić ani umiała, ani mogła. Górn. Wnętrzności oszczepem szukał, lecz ręka zmyliła. Lubom. b) *stracić ślad:* Kiedy psi przedni zmylą, odpędziwszy daleko zająca, pozadni częstokroć poprawiają. Ostror. *(= którego psy z oczu straciły).* **Z. ś.** *zrobić omyłkę, omylić ś., pomylić ś.:* Z. ś., czytając, rachując. Czemu nie grają? — Zmylili ś. Mick.

× **Zmylny** *omylny, błędny:* Zmylnym pióra zapędem niedawno był zwiedziony. L.

Zmyłka, i, lm. i *myłka, omyłka, pomyłka, błąd:* Z. w pisaniu, w rachunku. Zmyłki w dyktandzie.

[**Zmyrchać, a, ał**] p. **Zmechrać.**

[**Zmyrchanie, a,** blm.] czynność cz. **Zmyrchać.**

Zmysł, u, lm. **y** a. [a], † **Smysł** I. *jedna z pięciu własności ciała ludzkiego, dostarczających człowiekowi wrażeń z zewnątrz:* Wszystkie zmysły. słuch, widzenie, smak, powonienie, właściwie mówiąc, są częściami zmysłu dotykania. L. Zmysły nic innego nie są, jeno utkanie i zbiór żył suchych, jako strun na skrzypcach rozmaicie natężonych i nastrojonych. Boh. Smak, zapach, słuch, dotykanie w ścisłej miej straży, pięciorakie te od grzechu zmysły. Min. Smysł ukuszenia, *sensus, gustus,* jest Z. powierzchowny, pojmujący rzeczy smak w sobie mające. Sak. Nie czujemy żadnej rzeczy, która pod zmysły nie podpada, t. j. która żył suchych zmysły składających nie porusza. Boh. Jeśli kiedy, to tu trzeba zmysłów pięci. Pot. (natężenia wszystkich zmysłów, całej uwagi, natężonego rozumu. L.). Gdy dusza rozsądek czyni o rzeczach, zowie ś. rozumem, gdy rozpamiętywa rzeczy, zowie ś. pamięcią, gdy czuje, zowie ś. smysłem. Sak. Samego człowieka inaczej smysł, inaczej imaginacja, inaczej rozum ludzki, inaczej boska widzi rozumność. Bardz. Zmysły są narzędziami czucia. Kołł. Organy zmysłów. Nauka o zmysłach (aesthesiologia, sensologia). **2.** *czucie, przytomność, świadomość siebie, samowiedza, samopoczucie, samopoznanie:* Nie będąc przyuczeni do takiego widowiska, od zmysłów prawie odchodziliśmy. L. Tracić zmysły. Cierpię z biedy, trętwieję i bez zmysłów chodzę. Bardz. *(= bez czucia, martwy).* [Utracić zmysła] = *zwarjować.* Pada bez zmysłów *(= mdleje).* Gdy gniew minie, tedy zasię człowiek k sobie a ku pierwszemu smysłowi przychodzi. L. **3.** † **Z.** *zdolność rozumienia, pojmowania, umysł, rozum, pojęcie, pojętność, mądrość, rozsądek, roztropność:* Minerwa smysłu wielkiego była nad ludzi. Biel. M. Zbawiciel po zmartwychwstaniu otworzył smysł uczniom swoim, aby pismo rozumieli. Karnk. Syn Boży przyszedł i dał nam Z., abyśmy poznali Boga. Leop. (smysł. B. G.). Słuchaj mnie, synu, a ucz ś. nauki smysłu, a słowa moje uważaj na sercu swym. Leop. *(= mądrości, rozumu).* Niemasz tam smysłu dobrego, gdzie jest gorzkość. Leop. W kościele chcę pięć słów smysłem swym mówić, abym też inne nauczył. Leop. (wolę pięć słów zrozumitelnie przemówić, abym i drugich nauczył, niżeli dziesięć tysięcy słów językiem obcym. B. G.). Bóg tych, którzy Go poznać nie chcieli, podał we zły smysł, aby to czynili, co nie należy. Żarn. *(= w nierozum).* **4.** a. [**Smys**] *zmyślność, dowcip, spryt, przebiegłość, przemyślność:* [Mieć dobre zmysła do czego]. Jakie one (mrówki) mają piętra, co tu trzeba było roboty i zmysłu dużego! Ork. Do tego (a. na to) to on ma psie zmysły. **5.** † **Z.** *myśl, znaczenie, sens treść:* Czytali w księgach zakonu Bożego wyraźnie, a wykładając Z., objaśniali to, co czytali. B. G. Ci teologowie tych, którzy co dobrego piszą, psują i na opaczny smysł, jako oni zwykli, wykładają. Żarn. Jest fałszowaniem nauki do czego inszego przystosować słowa Pisma św., aniżeli, słusza, a. też nie w tym smyśle, w którym są napisane. Gól. **6.** fizj.: Z. czego = *odczuwanie czego, poczucie czego, wrażenie czego:* Z. ciepła, dotykania. Z. czasu, miejscowości. Z. mięśniowy, p. **Mięśniowy.** **7.** patol.: Pomieszanie zmysłów (alienatio mentis) = *warjacja, obłąkanie, obłęd.* **8.** [ryb.: Zmysły = *wszelkiego rodzaju przyrządy rybackie].* Zdr. † **Zmysłek.**

[**Zmysła**] przys. *uważnie:* Chłopák cię woła, byś do niego wysła i stompała Z.

† **Zmysłek, łku,** lm. **łki** p. **Zmysł:** *Sensiculus,* Z., rozumek. Mącz.

[**Zmysłowatość, i,** blm.] rz. od **Zmysłowaty.** Mrong.

[**Zmysłowaty**] *zmysłowy, cielesny, lubieżny.* Mrong.

Zmysłowiec, wca, lm. **woy** *człowiek zmysłowy, hołdujący uciechom zmysłowym, lubieżnik, rozkosznik.* Orzesz., Ole. Z. tak nie czuje, rozpustnik tak nie używa, jak ty czuć będziesz wszystkiemi władzami duszy. Żm.

× **Zmysłowność, i,** blm., p. **Zmysłowość.**

Zmysłowo - p. **Zmysłowy.**

Zmysłowo przys. *przez zmysły, zapomocą zmysłów; cieleśnie, fizycznie, materjalnie, konkretnie:* Przedstawić co Z.

Zmysłowość, i, blm., rz. od **Zmysłowy;** × **Zmysłowność,** × **Zmyślność,** † **Smyślność** = a) Siłę zmysłów nazywać możemy zmysłowością. Śniad. J. Z., smyślność, czułość smysłów. Kn., Troc. Masz moc widzenia, Bóg ci to nadaje, czegoby zmyślność twoja nie objęła. Kras. (zmysły twoje. L.). Zmyślność, co na dal rzeczy nie dościga, widzi światełko miłe, które ś. miga. Kras. Człowiek w zmyślności śmiechem ś. najbardziej od zwierząt różni. L. (co do zmysłów, jako stworzenie zmysłom podległe. L.). b) a. † **Zmyślstwo,** † **Smyślstwo** *czułość zmysłów pieściwa, cielesność, lubieżność; chuć, żądza, pożądliwość, rozkosz zmysłowa:* Zmyślność, Z., lubieżność, sensualitas. Glos. Pogrążony w zmysłowości, oddany zmysłowości. Smyślność, czułość

smysłów pieściwa, smysłom lubieżne dogadzanie. Kn. Nad rozum nasz przekładamy zmyślność naszę. Lach. Gdzie tylko ślepa rzuci go podnieta, zmyślności wszystko poświęca i dumie. Kniaź. To ziele ma moc człeka ku zmyślstwu pobudzać. Spicz. Ciała w próżnowaniu, w obżarstwie, w smyślstwie ustawicznym przebywające, są najskłonniejsze ku zarażeniu. Sien.

Zmysłowy, × **Zmyślny** przym. od **Zmysł**; †**Smysłowy**, †**Smyślny** = a) *tyczący ś. zmysłów, należący do nich:* Narzędzie zmysłowe. Narząd Z. Pole zmysłowe kory mózgowej. Nabłonki zmysłowe. Oto wpuszczę w was ducha, a będziecie żywe; dam też wam zmysłowe żyły i każę na was obrość mięsu a rozciągnę po was skórę. Leop. b) *podpadający pod zmysły, materjalny, dotykalny, konkretny:* Zmysłowe rzeczy są, które pod zmysły wpadają. Cyw. Rzeczownik Z. *(= oznaczający rzecz zmysłową).* Kształt Z. Wyraz Z, który znaczy rzecz lub przymiot, podpadający pod zmysł jaki, np. słońce, okrągłość. Kopcz. c) a. [**Zmysłowaty**] *dogadzający zmysłom, ulegający im, powodujący ś. niemi, cielesny, lubieżny:* Żądze zmysłowe. Żądze zmyślne. Bals. Dzieci do tego ś. mają, co im miło; żądza zmysłowa i gniewliwa im panuje. Petr. Porównanie zmyślnego zasmakowania z wewnętrznym umysłu uczuciem. L. Człowiek, jako stworzenie zmyślne, tysiącznym namiętnościom podległy jest. L. Rozkosze zmysłowe. Wilkosz był brzydki, Z. Gom. *(= namiętny).* Wargi grube, zmysłowe *(= świadczące o zmysłowości).* Te sonety odtwarzają chwilę zmysłowo-salonowej miłości, a raczej miłostki. Chm.

Zmyszkować, uje, ował *myszkując znaleźć; wymyszkować, wyśledzić, wytropić, zwąchać.*

Zmyszkowanie, a, blm., czynność cz. **Zmyszkować.**

Zmyślacz, a, lm. **e**, **Zmyśliciel**, †**Zmyślnik**, †**Zmyślaniec** *ten, co zmyśla, udaje, kłamca, łgarz, bajarz:* Prorok fałszywy i Z. snów niechaj zabit będzie. B. B. Łgarz i Z. P. Koch. Montanus, fałszerz i zmyślaniec. Skar. Wielką plagą przegraża Pan królestwu, gdy szalbierskiego w religji zmyślacza przepuszcza. Birk. Niemasz nigdzie tak wielkich zmyślników i hipokrytów, jako Turcy. Kłok. Od wstąpienia na tron nie baczył w ludziach tylko zmyślanie, zdradziectwo i pozorami pokryte zbrodnie, stąd wierzył, iż wszyscy ludzie zmyślnikami byli. Troc. Tego, który zawzdy myśli źle czynić, zowią zmyślaczem złości. B. B. (złośliwym. B. G.; źle myślącym, złe czyli złości wymyślającym, wynajdującym. L.). Z., zmyślaniec, udawacz. Bobr.

Zmyślać, a, ał i †**Z. ś.** p. **Zmyślić.**

× **Zmyślaczka, i**, lm. **i** forma ż. od **Zmyślacz**; **Zmyślicielka**, *łgarka.* Das.

Zmyślanie, a, blm., czynność cz. **Zmyślać:** Z. żartowne, nieszkodliwe, *ironia.* Kn. Wiara nasza nie jest ci jakie próżne Z., ale skuteczne sprawowanie. Rej.

†**Zmyślaniec, ńca**, lm. **ńcy** p. **Zmyślacz.**

†**Zmyślanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zmyślać ś.**

I. Zmyślenie, a I. blm., czynność cz. **Zmyślić.** **2.** lm. **a**, *to, co zmyślono, kłamstwo, wymysł, udanie, fikcja, urojenie, marzenie, imaginacja:* Pan Chrystus nie jest ci jakie Z. a przez sen widzenie, ale jest w ludziach wiernych żywym umocnieniem. Rej. Z. jest żywiołem i duszą poety, gdy wytkniętej rozumem nie przechodzi mety. Dm.

2. Zmyślenie przys. od **Zmyślony**: Przepraszać kogo Z. *(= pozornie, obłudnie, udając).* Z., zmyślając, nieprawdziwie, *ficte.* Kn. Tając swe tyrańskie jady, wolność im wielką Z. nadali. Auszp.

†**Zmyślenie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zmyślić ś.**

Zmyśliciel, a, lm. **e** p. **Zmyślacz.**

Zmyślicielka, i, lm. **i** p. **Zmyślaczka.**

Zmyślić, i, il, nied. **Zmyślać**, †**Zmyśliwać** **I.** †Zmyślać głowę = *wyczerpywać, wycieńczać myśleniem, suszyć, łamać sobie głowę:* Dawniej o elekcjach sobie głowy nie zmyślali. Kochan. **2.** *stworzyć myśleniem, skomponować, wymyślić, uroić co:* Kto zmyślił tę nowinę? Troc. Na niego ten występek zmyślono. Troc. [Wszyscy ludzie na mnie biedną zmyślili]. Wójc. Był poeta, co nigdy nie zmyślał. Kras. Zmyślać poetom ś. godzi. Kras. Gdy do Pisma św. co obcego bywa przydano, a. odmieniono, a. co inszego nad to zmyślono, to też słusznie za fałsz i ciemność ma być miano. Wiśn. W matematyce: iłości zmyślone, *quantitates imaginariae.* Jak. J. *(= urojone).* Zmyślona rzecz, *commentum.* Kn. Zmyślona dla uciechy niech rzecz będzie blizka prawdy, ni w swoje każe wierzyć widowiska. Koryt. W duszy psotnej dziw tajemny zmyśli. Sf. [Chłop nie zmyśli tego za trzeźwu, co mu ś. pijanym zda gadać]. **3.** *wynaleźć, wymyślić, skonstruować:* Nowo zmyślonemi a rozlicznemi mękami męczył ich. Leop. *(= obmyślonemi).* Kto zmyślił statki, dubasy, szkuty, wierzę, że Polsce był nieprzyjacielem a dubielem. Klon. **4.** *udać, sfałszować, naśladować, symulować:* Płaczą nie z serca i prawie zmyślają. Kochan Układł ś. Ammon i zmyślił niemoc. Leop. (założył ś. niemocą. Leop.; układł ś., zmyślając sobie chorobę. B. G.). Chód i głos Z. i postawę umie. P. Koch. Różnie ś. rozstrzelili, ucieczkę zmyślają, a nie są prawdziwie choremi. Skar. Zmyślił jego pieczęć, charakter, głos i mowę. Troc *(= podrobił jego pieczęć).* On fałszywy i zmyślony brat raz i drugi zmyślał ś. modlić. Birk. Żona tu w frasunek i jaki żal nienawiści może być zmyślony łamie ręce, wyrzeka, pełna obłudy. Tw Zmyślona rzecz niedługo w swojej trwa postawie. Min. *(= pozorna, obłudna).* Zmyślać postać, chód, głos mnie uczyła. Lubom. Siostra jego, strój męski wziąwszy, stan zmyśliwszy, do zakonu św. Franciszka wstąpiła. Nies. Jeżeli masz co rozumu, powinieneś bardziej dbać o sławę szczerą, niż zmyśloną. Włod. Niech dziecię nic nie słyszy ani zmyślonego, ani niepewnego, ale tylko rzeczy prawdziwe. Włod. Dymitra zmyślonego na rządy tego państwa odprowadzający. Nies. *(= samozwańca).* Pod zmyślonym nazwiskiem *(= fikcyjnym).* Niestrasznym mi jest ten nieprzyjacielem, co ś. nie może Z. przyjacielem. Lubom. Nazwisko zmyślone, pseudonim. Kn. Gdy zawołają doktora, zmyśloną chorobę pozna i odkryje. L. Pan Piwo zmyślił rękę *(= charakter pisma)* Hanckama. Rol. **5.** *nieprawdę powiedzieć, skłamać, skręcić, zełgać:* Na nasze lata zmyślać nie przystoi. Wuj. Patrzajcie, jako zmyślać umie, wszystko nieszczerze i wszystko obłudnie. P. Koch. Zmyślam co fałszywie, zdradliwie, *ementior.* Kn. Zmyślone a fałszywe nazwisko mający, *pseudonymus.* Kn. Winien odwołać, kto zmyśla zuchwale. Kras. Źle zmyślać, źle i prawdę mówić w pańskim dworze. Kras. Nie zmyślaj, mów prawdę. Troc. Ej, zmyślasz! *(= bajesz, gadasz, bałamucisz, prawisz niestwo-*

rzone rzeczy, zawracasz głowę, pleciesz, blagujesz). 6. †Z., [Z] *zamyślić, zamierzyć, umyślić, obmyślić, ułożyć sobie w głowie, uplanować, ukartować sobie:* Ja zmyślam na was nieszczęście i myślę coś przeciw wam. B. B. (gotuję na was złą rzecz i myślę coś przeciwko wam. B. G.). Siedmio raką złość zmyśla serce jego. Rej. Zmyślił, jakoby złodzieja w kradzieży wyśpiegować. Trzt. *(=namyślił ś.).* [Zając, testament zmyślając, narzeka. Wójc. Dał mu fuzyje tako, co tylo zmyśli ten, co jo ma, to zara zabije]. 7. [Z.] *przypomnieć sobie:* Mać, jak se zmysliła, co maluśkie bez cycka, zabrała ś. do chałupy. †Z. ś. i. być kim, czym = *udać kogo, co:* Zmyślasz ś. być przyjacielem, prostakiem. Troc *(= odgrywasz jego rolę).* 2. *zamyślić ś., zatopić ś. w myślach, zadumać ś.:* Zmyśliwa ś. i niechcąc płomienia zachwyta. Żebr.

† **Zmyśliwać, a, ał** i †**Z. ś.** p. **Zmyślić.**

† **Zmyśliwanie, a,** blm., czynność cz. **Zmyśliwać.**

† **Zmyśliwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zmyśliwać ś.**

† **Zmyśliwy** *zmyślający, udający, zmyślony, udany, kłamliwy, obłudny, fałszywy, nieszczery:* Skryte myśli czeladzi zmyśliwej samo szczęście wydaje przeciwne. Bardz. Zmyśliwe żarty, a co największa, że nie obraźliwe. Km.

Zmyślnie i. przys. od **Zmyślny:** Rzymianom Antjoch nie smyślnie, ale rzetelnie dziękował, że go z wielkich zbytnie rządów wyjęli a w równych granicach panować rozkazali. Warg. Z. oszalał Brutus i tym oszukaniem wielkie swoje cnoty zakrył. Warg. Z., zmyślając Troc. Z., zmyślając, nieprawdziwie, *ficte.* Kn. Pan dał im mądrość i rozum, aby umieli Z. robić te rzeczy, które przykazał. Leop. Klekotał tak Z., kiej bociek prawdziwy. Reym. 2. †Z. *umyślnie, na umyślnie, po rozwadze, z zamiarem:* Trzy dni w drodze będąc, Z. ś. do dawnego siedliska wrócili. Warg. 3. [Z.] *zabawnie, dziwnie:* Jakze sie toto Z. nazywa?

Zmyślnik, a, lm. **cy** i. p. **Zmyślacz.** Troc. (Zeus) Z. wpierw obiecywał... że Iljonu... powrócę zdobywcą, dziś zaś cóż? oszukaństwo widoczne. Ml. 2. [Z., **Zmyśnik**] *ten, co zabawnie zmyśla; ten, co chętnie zmyśla, lub co łatwo wymyśli.*

† **Zmyślnodziej, a,** lm. **e** *romans.* Wład.

† **Zmyślnosłowy** *zmyślny w mowie:* Z., chytrosłowy. L. Ulisses Z. Koch. J.

Zmyślność, i, blm. i. rz. od **Zmyślny;** †**Smyślność,** †**Zmyślstwo,** †**Smyślstwo:** Z., dowcip. Troc. Zmyślnością wrodzoną w każdej kobiecie zostałam oczarowana, że i ja sprawiłam jakieś na nim wrażenie. Rzew. To, co zmyślnością zowiemy, pies posiada w najwyższym stopniu. Jund. 2. × Z., p. **Zmysłowość.**

Zmyślny, †**Smyślny** i. × Z., p **Zmysłowy.** 2. a. [**Zmyśny, Smyśny**] *dowcipny, przebiegły, bystry, sprytny, przemyślny, pomysłowy, przemądrzały, roztropny, wynalazczy:* Z. jak pudel. Prz. Od jednego smyślnego będzie osadzona ojczyzna, a od trzech złośliwych spustoszeje. Leop Cześć i chwała w mowie zmyślnego, ale język nieroztropny jest wywrócenie jego. Leop. Nie zmyślni, a szaleni ludzie. Wuj. Paweł Galaty ucznie swoje niezmyślnemi, nieobrzezanemi zowie. Wuj. Głupszy nad zwierz niezmyślny ten w życiu swym bywa, który doczesnych rozkoszy tak ściśle zażywa, jakby z niemi miał być tu na wieki. Kulig. Człowiek Z. w mądrości trwa jako słońce, ale głupi jako miesiąc mieni ś. Leop. (rozmowa pobożnego zawsze jest o mądrości. B. G.). Był to rzemieślnik Z. i dowcipny, misterny na wszelką robotę. B. B. (pełen mądrości i roztropności i umiejętności na robienie wszelkiej roboty. B. G.). *(=zdolny, uzdolniony, umiejętny).* Poślij mi człowieka zmyślnego, coby umiał robić na złocie i srebrze. B. B. (męża umiejętnego. B. G.). Tak nauczyła roztropna natura urobić szkutę zmyślnego Mazura. Klon. Niech ś. Z. Włoch chlubi z swemi fortelami. Stryjk. *(=chytry).* Ci panowie pospolicie chłopce chowają od misternego, smyślnego zwodzenia białych głów. Glicz. 3. [Z.] *ten, co chętnie zmyśla lub łatwo co wymyśli* 4. †Z. *zmyślony, udany, pozorny, fałszywy:* Zbytni strój i wytworne ubieranie nie różne jest od zmyślnych komedji. Petr. Te godzinki, nie takie czucie, jakiego chce po nas apostoł, ale zmyślne a potworne, nieprawdziwe czekanie przyjścia Pańskiego, ale postawne. Żarn. Arjusz pokutę zmyślną czynił. Skar. *(=obłudną).* 5. [Z.] *składny, ładny, zgrabny, szykowny:* Zmyślna kochanecka. Myślałem ponieść jegomości te dwie zmyśne siemieniate kokoszki. Dyg. 6. [Z.] *zabawny.*

† **Zmyślstwo, a,** blm., p. **Zmysłowość.**

[**Zmyśnik, a,** lm. **cy**] p. **Zmyślnik.**

[**Zmyśny** p. **Zmyślny.**

Zmywać, a, ał i. p. **Zmyć.** 2. [Z. od roboty] = *wykręcać ś. od niej. unikać jej.*

Zmywak, a, lm. i *szmata do zmywania statków kuchennych, pomywak.*

Zmywanie, a, blm., czynność cz. **Zmywać:** Z., l a w o w a n i e = *sposób malowania farbami wodnemi lub tuszem, przy którym stopniowe cieniowanie otrzymuje ś. przez rozciągnięcie farby pędzlem, w wodzie maczanym*

† **Znabycie, a,** blm., czynność cz. **Znabyć.**

† **Znabyć, znabędzie, znabył,** nied. † **Znabywać** *nabywszy zdobyć.*

† **Znabywać, a, ał** p. **Znabyć.**

† **Znabywanie, a,** blm., czynność cz. **Znabywać.** Biel. M.

× **Znachodzenie, a,** blm., czynność cz. **Znachodzić.**

× **Znachodzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znachodzić ś.**

× **Znachodzić, i, ił** i × **Z. ś.** p. **Znaleźć.**

Znachor, ra, lm. **rzy** *wieszczbiarz, czarownik, lekarz ludowy, zamawiacz, guślarz:* Był to znany. w całej okolicy śpiewak, wróżbit i Z. Krasz. Co nasprowadzali znachorów, co robili, co radzili, nic nie pomagało. Krasz. Nie pomogą świata znachory, nie pomogą, serc nie przeinaczą. Wysp.

[**Znachorca, y,** lm. **y**] *znawca, znający ś. na wszystkim.*

[**Znachorka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Znachor:** Zwano ją znachorką od funkcji, jaką pełniła. Jeż.

Znachorski przym. od **Znachor:** Doradzić środek wypróbowany z praktyki znachorskiej. Rog. St.

Znachorstwo,, a, blm. *praktyka znachorów, wieszczbiarstwo, wróżbiarstwo, lecznictwo ludowe, guślarstwo.*

Znacjonalizować, uje, ował *zrobić nacjonalnym, unarodowić:* Z. fabrykę.

Znacjonalizowanie, a, blm., czynność cz. **Znacjonalizować.**

Znacząco przys. do **Znaczący:** Spojrzeli na siebie Z. i zamilkli. Krasz. *(=porozumiewając ś.).* Z. nań popatrzał. Krasz.

Znaczący l. im. od **Znaczyć**. 2. *wiele sobą wyrażający, każący ś. wiele domyślać, wymowny, mówiący wiele, pełen znaczenia:* Spojrzenie znaczące. Giest Z. *(=porozumiewawczy).* Twarzy pięknej i znaczącej. Korz.

Znaczek, czku a. **czka**, lm. **czki** l. p. **Znak**: Z. to tylko miłości mojej. Troc. Z. przyłożyć. Troc. Zrobić Z. *(=zaznaczyć).* Kreska, gwiazdka a. inszy Z. w księdze dla poprawy, dla pamięci. Troc. Z., kreska w księgach uczyniona od czytelnika dla pamięci lub poprawy. Kn. [Jasinek utonął i chusteczkę zgubił na ten Z. tej kochanki, bo ją bardzo lubił]. (Nadzieją) grabarz wesół w pęciech tocząc taczki, tusząc, że kiedy tych blizn zaginą i znaczki. Ryb. J. *(=ślady, blizny).* 2. *marka:* Z. piwny = *marka piwna, za którą wydaje ś. oddawcy oznaczoną ilość piwa.* Zamów lekarstwo w aptece i przynieś Z. Z. dla psa = *tabliczka.* Z. pocztowy = marka pocztowa. 3. [Z., **Znak**] *rekomendacja, legitymacja:* Proszę sądu o Z do księdza *(= legitymację do wydostania od księdza metryki).* 4. bot. (hilum) *rodzaj kreski lub plamki pozostałej na nasieniu wskutek oderwania ś. jego od rośliny.* 5. szew. *szydło do znaczenia miejsc na dziurki do ćwieków.* 6. woj. *nazwa dzidy z małą kitajkową chorągiewką, używanej przez chorągwie lekkie jazdy polskiej.* Pot., Gemb. Zastrzeżono, aby ciągnąć nie sparsim, pojedynkiem, ale pod znaczkiem, t. j. w szyku bojowym. Paw.

Znaczenie, a l. blm., czynność cz. **Znaczyć**: Z. czego kreską. Troc. Atrament do znaczenia bielizny. Oddać bieliznę do znaczenia. Z. drzewa w lesie, Z. bydła = *cechowanie.* 2. lm. a *sens, rozumienie:* Właściwe i przenośne Z. wyrazu. Do słowne, literalne Z. wyrażenia. Matematyka w ścisłym znaczeniu tego wyrazu. Z., sens słowa jest ten. Troc. Co winienem przyjacielowi, wolałbym posłuchać, niżeli wielorako ś. słowo to przyjaciel bierze a. wielorakie ma człowiek Z. Pilch. 3. *waga, zachowanie, wzgląd, mir, wzięcie, wziętość, uznanie, cena, walor, poważanie, w którym kto zostaje:* Kołłątaj był człowiekiem młodym, żadnego jeszcze w kraju znaczenia nie mającym. Sniad. Rzeczywiste Z. dawały zajmowane urzędy. Krasz. Szlachta drobna, niedawno w łonie braterstwa nic nie znacząca, podnosiła ś. z kolei do znaczenia i przewagi. Krasz. Z. co do władzy więcej jest jak wziętość, lecz nie zawsze co do szacunku. Niem. Mając w swoim znaczeniu tyle związków wszędzie. Fred. A. *(= stanowisku).* Stał na szczycie władzy, znaczenia i wpływu. Koss. H.

Znaczeniowo przys. od **Znaczeniowy**: Wyrazy te nie różnią ś. od siebie Z. *(= co do znaczenia).*

Znaczeniowy przym. od **Znaczenie**: Strona znaczeniowa grupy wyrazów w słowniku.

Znaczennia, i, blm., gram. *semazjologja, semantyka.* BdC.

Znaczkować, uje, ował *cechować znaczkiem, znaczkami.*

Znaczkowanie, a, blm, czynność cz. **Znaczkować.**

Znaczkowy przym. od **Znaczek**: Trzydziestkę każdą poprzedzał Z. Jeż. *(= niosący proporczyk).*

Znacznie przys. od **Znaczny** = a) *widocznie, wyraźnie; o wiele, wielce, daleko, znakomicie, bardzo, w znacznym stopniu:* Chory Z. ś. poprawił. Gatunek Z. lepszy. Urodzaje Z. ś. poprawiły. Utratę berła węgierskiego wynagrodziła Z. nadzieja posięścia Polski. Sł. wil. b) †Z. *jawnie, wprost, niedwuznacznie, wyraźnie:* Przymawiał ś. a potym i Z. prosił, aby mu łańcuch darowano. Bud. B.

Znacznik, a, lm. **i** l. a. **Brózdownik, Markier** *przyrząd do robienia równoległych bróżd, radlin przy sadzeniu kartofli, buraków.* Z. kolczasty = *przyrząd do znaczenia rzędów i dołków pod nasienie.* 2. = a) rzem., p. **Punktarek, Równoległoznacznik, Nasiek.** b) *młotek do wybijania cechy, znaku fabrycznego na żelazie lub innym metalu.*

Znaczno *znać, widocznie, widoczna, widać, oczywista, pokazuje ś.:* Wyliczyło ś. dosyć przykładów, skąd Z. jest, że niekiedy niewolnik dać panu dobrodziejstwo może. Górn. Nanowo coś marzy, jak Z. na twarzy. Syrok. Z. po twarzy, że zuch był tęgi. Syrok. Przyległe cele godziną wieczorną grzmiały w sto głosów: Z., żeśmy w szkole. Syrok.

Znaczność, i, blm., rz. od **Znaczny**, *znakomitość, znamienitość, znaczenie.* Troc, L.

Znaczny l. *mający znak, znaczony, wyróżniający ś., odznaczający ś., wydatny, wyraźny, widoczny, uderzający, rażący, uwydatniający ś., łatwy do poznania, odróżnienia:* Kura z uciętym ogonem znaczna między innemi. Ci ludzie tak spryskowani są, jak wałasze nozdrza, i tak znaczni są, jak w żółtych czapkach Żydowie. Glicz. *(= tak biją w oczy).* Joba, męża świętego, historja jest znaczna mało nie każdemu. Rej. *(= znana, wiadoma).* Już znaczne były twego męstwa początki. Kochan. Wsie widniejące na wyżniach suchych, a ledwie znaczne w modrawym powietrzu wstęgami sadów biało kwitnących. Reym. Białe przy czarnym znaczniejsze. Birk. *(= więcej bije w oczy).* Rwą hjacynt smutnemi Z. literami. Ustrz. Błąd to Z. Troc. [Moje świnie wszystkie znaczne: będą miały ogóny pozakręcane]. 2. *wiele znaczący, niemały, pokaźny, ważny, poważny:* Z. majątek, kapitał. Z. postęp. Znaczna zmiana, różnica, odległość. Znaczne ulepszenie. Znaczna część. Z. przybór wody. Z. upływ krwi, ubytek sił. Krzywdy tak znacznej cierpieć nie mieli waleczni Grekowie. Kochan. *(= dotkliwej).* Na brzegu tymczasem zebrał ś. tłum Z. Kon. Z. przyrost ludności. 3. *znakomity, wysoki, pełen znaczenia, znamienity, wybitny:* Nową swą nauką chciał być na świecie znacznym. Hrb. *(= głośnym, sławnym).* Z. urząd. Z. urzędnik. Z. z urodzenia, z majętności. Troc. Więźniów znacznych nabrawszy, lud mnie powierzony stawiłem panu swemu. Kochan. Ukażcież, wy pieniężni, coście tak znacznego uczynili? Kochan. Miał natenczas więźnia znacznego, którego zwano Barabbaszem. Wuj. Za jego znaczne i krwawe zasługi. Vol. 4. †Z. *dający ś. we znaki, dotkliwy:* Pomsta znaczna. Błaż.

Znaczony l. im. od **Znaczyć**. 2. [Z.] *wyznaczony, oznaczony:* Zaprowadził go na miejsce znaczone jego. 3. [Pies Z.] = *łaciasty, łaciaty.*

× **Znaczyciel, a**, lm. **e** *ten, co znaczy, zaznacza:* Anonim niejaki, dziejów polskich dawny Z. raczej, aniżeli pisarz. Błaż.

× **Znaczycielka, i**, lm. i forma ż. od **Znaczyciel.**

Znaczyć, y, ył, × **Znakować** l. *opatrywać znakiem, naznaczać, cechować, znamionować:* Z. bydło. Z. złodzieja piątnem. Troc *(= piętnować).* Z. bieliznę *(= wyszywać na niej znaki).* Prozerpina, swe melankolje ciesząc, daremne matce podarunki szyje: cztery świata żywioły i ojca mieszkanie ćwiczoną igłą znaczy. Ustrz. *(= haftuje).* Gdy piątnują i znakują skóry, wedle znaków

odbierać, aby urzędnik braku sobie nie czynił. Haur. Przypłodek wszelki trzeba piątnować, znakować. Haur. Zbudować z kwiecistych muraw wszystkie te miejsca i znakować świecistym głazem. Przyb. Znakować stada na udzie. Ek. Kazano ich tylko znakować, urzynano każdemu lewe ucho. Rol. 2. *zostawić znak, wycisnąć ślad:* Z gwiazdy gdy promień ś. snuje, którą wychodzi, drogi nie znakuje. Susz. Krwawą stopą znaczy za sobą ślady. 3. *wytykać, wskazywać:* Dzieciom w lesie zabłąkanym zielonemi szmaragdy w trawie znaczył drogę. Sf. Przen.: *wytykać, piętnować:* Arystofanes, znacząc tych ludzi, którzy Rzpltą mieszając rostą, o nich powiada, iż ci tak czynią, jak oni, którzy w odmęcie łowią węgorze. Orzech. 4. *naznaczać, wyznaczać, wymierzać, określać, ograniczać, zakreślać:* Bóg biegiem gwiazd znaczy czasy zimy i lata. Górn. 5. *notować, zapisywać:* Zwiedziłem świat, potrzebne znacząc pilnie rzeczy którychby prosty pielgrzym w żadnej nie miał pieczy. Stryjk. Chcę przez to Z., że... Troc. (= *zaznaczyć*). Przen.: *mierzyć, miarkować, oceniać, konstatować:* Gdy tak boju wypadki okiem wodza znaczył, pięknowłosej Heleny małżonka obaczył. Dm. 6. *dawać poznać, objawiać, wyjawiać, zaznaczać, okazać:* Bóg w cudach wielkość swoją znaczy. Przyb. Sydon, niekiedyś miasto wielkie w Fenicji, którego mury obalone i teraz wielkość znaczą. Leon. (= *świadczą o niej*). 7. *zwiastować, przepowiadać, prorokować, zapowiadać:* Znaczę przyszłe rzeczy, przeznaczam. Kn. Znaczy to pogodę, deszcz. Troc. Znaczący co złego, *ominosus*. Kn. (= *zagrażający czym*). 8. †Z. sobie co = *mieć za znaczne, za znaczące, nie lekceważyć, ważyć, cenić:* Ach, jakoże ś nas nader drogo sobie znaczył, gdyś krew trunkiem, ciało swe chlebem nam dać raczył. Pot. 9. cz. ni. *mieć znaczenie, ważyć, stanowić, być w wadze, w cenie, w poważaniu:* Widziałem ś. dziś z człowiekiem wiele znaczącym u dworu. L. Chcieli byśmy na świecie co Z. L. To nic nie znaczy (= *fraszka, bagatela, nic nie warto*). Łąka niegdyś znaczyła więcej, niż rola. Proszę aspana i honor coś znaczy, honor szlachecki. Syrok. **Znaczy** = a) *jest to samo, co..., równa ś. czemu, wychodzi na to, co...:* Pozbawić kogo chleba znaczy zabić go. b) *wypada więc, że..., widać więc, widocznie tedy, pokazuje ś. więc, że...:* Nie możesz jeść, znaczy nie masz apetytu. 10. *oznaczać, wyrażać, przedstawiać, oddawać co:* Afrykanus z samego imienia znaczy, że trzecią część świata zawojował. Siem. J. Szata biała niewinność znaczy. Groch. Słowo znaczy to lub owo, ma takie lub insze znaczenie. L. (= *tak ś. wykłada, tak ś. tłumaczy, ma taki sens*). Cześć obrazu ściąga ś. do osoby, którą obraz znaczy. Cześć znaczy imię między ludźmi dobre. Petr. Cynobrem malarze krew malują, ani jest rzecz podobniejsza, którąby lepiej krew znakowała, jako cynober. Urzęd. Cóż to znaczy? oziębłe dziękujesz. Krasz. (= *co to jest?*). Co to znaczy? Kn. a.: *co to ma Z.?*). Każdy twój wyraz wiele zawsze znaczy. Tremb. (= *jest pełen znaczenia, wiele mówi*). Dacza wioskę znaczy. Mick. Miał twarz nic nie znaczącą. Krasz. (= *bez wyrazu, bezmyślną*). **Z. ś.** l. *wyrażać ś., okazywać ś., objawiać ś., zaznaczać ś., dawać ś. zauważyć, być widocznym, widać, ujawniać ś., święcić ś.:* Nowy zamek łucki Litwa z gruntu zburzyła dlatego, aby ś. tam nie znaczyła posesja Kazimierzowa. Biel. M. (= *aby nie było jej śladu, aby po niej znaku nie pozostało*). Skoro ś. dzień biały znaczył. Troc (= *zaczął ś. przecierać*). Ledwie co ś. dzień znaczy i źle jeszcze świta, gdy ś. do króla zbieżeli. Pot. Wielka tam na nich łaska pańska ś. znaczyła. Kochan. Ręka boska w tym wszystkim, jak widzę, ś. znaczy; jej poddaję ś. w mojej ostatniej rozpaczy. L. Co to znaczy? Co ś. to ma Z.? (= *jak to rozumieć? co to jest właściwie?*). Widząc, że ochłonął z gniewu i rozpaczy, spytałem go nieśmiało: co to wszystko znaczy? Syrok. Skąd ś. to znaczy? Błaż. (= *skąd ś. to bierze, pochodzi?*). Kapłan za spólną zgodą, która ś. ze słów księżny nieprzymuszonych znaczyła, ślub dał. Górn. (= *wynikała, rozumiała ś., wypływała*). 2. †Z. ś. = *odznaczać ś., wyróżniać ś., uwydatniać ś.:* Młody ten pan między wszystkiemi znaczył ś. w dzielności. Troc. 3. †**Z. ś.** *miarkować ś., kierować ś., orjentować ś. podług znaku, podług znaków:* Po słońcu ś. znacząc, nie drogą dla pogoni, ale największą gąstwiną szedł. Murin. Po bocianach ludzie ś. znakują, jaki w którym roku będzie urodzaj. Haur. 4. [Z. ś. komu] = *należeć ś., zostać przeznaczonym:* Jo już nikomu ni mogem nicym być — mnie ś. ino jedna śmierć znacy. Tet.

Znać, znam a. †**znaję**, [**znum**], **zna** a. [**znaje**], **znał** a. [**zneł**], **znała** a. [**zna**], **znamy** a. [**znajemé, znajema**], **znacie** a. [**znajece**], **znają**, lp. **znawa** a. [**znajema**], **znata** a. [**znajeta**] l. *mieć znajomość kogo, czego, być świadomym czego:* Cyrus w wojsku swoim każdego nie tylko znał, ale i imię wiedział. Dambr. Znam cię, ziółko, żeś pokrzywa. Kochan. Mądrość największa każdego Z. siebie samego. Kn. Znam go jak zły szeląg (a.: jak zły grosz). Prz. Od małego dziecka aż do starego dziada, już go wszyscy znają, jak zły szeląg. L. Znam wacpana na palcach. L. (= *dokładnie*). Byłbym cię, nie znał, piórko cię wydało. Tremb. Znam ja ich dobrze. Kras. Znałem go, ale w nędzy. Kras. Nie znają mię, bom biedny. (= *nie chcą mię Z., odwracają ś. ode mnie*). Kto nie zna złego, nie zna dobrego. Kn. (= *kto nie zaznał, nie doświadczył złego*). Mówimy o rzeczy, której oba nie znawa. Górn. Przyszedł od rzeczy znanych do nieznanych przez porównanie obrazów, jakim przypadkiem lub refleksją do siebie zbliżonych. Sniad. Bóg wzdy dziś znańszy. L. Znam kogo z powieści, słyszałem o nim, wiem, jak go zowią. Kn. Znam kogo ze słyszenia, z nazwiska, z widzenia, z powierzchowności. Znam ją z występów, ze sceny. Znaliśmy ś., pomnisz, gdyś był w Krecie. Jabł. Znam go z twarzy, z imienia. Troc. Znam siostrę twoję. Troc. Zna swój swego. Troc. Znam go dobrze. Troc. Znam tam wiele osób. Mick. A czy znasz ty, bracie młody, te pokrewne twoje rody? Pol. Dać znać komu = *dać mu znak; zawiadomić go*. Skoro powróci, dasz mi Z. L. Że chce do niego, ręką Z. dawała. P. Koch. Znam, panie Pawle, te szlacheckie pieśnie. Syrok. Żart., niby przekleństwo: Niech cię nie znam! (= *niech cię Pan Bóg ma w swej opiece! niech cię kaczki zdziobią!*). 2. kogo za kogo, za co, kim, czym = *mieć kogo za kogo, za co, uznawać go za kogo, za co, wyznawać go kim, czym:* On to przekład miej za czyj chcesz, jedno by nie za mój; ten, któryć tu oto podawam, za mój znam. Bud. Postawił takie prawo Henryk VIII, by króla angielskiego poddani znali i mieli za głowę kościoła w Anglji i na jego wyroku w rzeczach duchownych przestawali. Skar. Przysięgał wojewoda wołoski być zawzdy w posłu-

szeństwie króla polskiego, ani żadnego pana inszego krom jego nie Z. Stryjk. Znał zbór Kalcedoński zwierzchność kościoła rzymskiego, gdy powszechnym patryarchą Leona nazywa i potwierdzenia od niego prosi na to, co postanowił. Skar. Łotr na krzyżu towarzysza sfuknął i milczeć mu i Z. wielkiego króla kazał. Skar. Na wszystko ś. odważa, kto nie zna Boga ni wiary. L. (= *nie chce Z.*) Jakoć ś. dziecię za młodu pyszno a szarłatno nauczy chodzić, potym tak ś. będzie odymało, żeć i ludzi nie będzie chciało Z., słowa inszego, jedno: mój miłościwy — nie da sobie mówić. Glicz. (= *nie mieć za nic*). A znasz ty to, że ja twoim mężem? — Oj, dało mi ś. to dobrze we znaki. L. (= *uznajesz, przyznajesz, wiesz, pamiętasz*). Pana Boga swego prawdziwie za pana Z., jestci Jemu jako najwyższemu wiernie i z chęcią poddanym być, sługą Jego ś. czuć i na wszelkie rozkazanie posłusznym być. Wiśn. Nie zwierzyć ś. komu jestci nie dufać mu, nie Z. go za przyjaciela, społeczności z nim nie mieć, nie Z. go za swego. Wiśn. Chrystus obroną wiernych, gdy za owce ś. Jego być znają a rozkazania Jego nie przestępują. Skar. Synu mój, znam cię teraz Spartaninem i czuję z chlubą, żeś ty moim synem. Kniaź. Znam cię panem moim. Troc. Znam cię być królem moim. Troc. Od lat dwunastu znał mię wiernym sługą. Mick. **3.** †Z., †**Z ś.** *zeznać, przyznać, wyznać, nie zaprzeć*. Skr. Gdzie idzie o jaki gwałt, obwiniony przed sądem zaraz ma przeć a. Z. Sz. W każdej sprawie, kiedy na kogo skarżą, zarazem powinien Z. a. przeć. Sz. Jeden żałuje, a drugi odpowiada, i a. ś. zna, a. przy. Sz. O cokolwiek kto żałuje, to sędzia może obwinionemu skazać, aby a. ś. znał, a. przał. Sz. Sądźcie, jak wam przystoi, znajcie i uprzejmie nam powiedzcie, izali my króla wiecznego dla śmiertelnego odstąpić mamy? Skar. Ale wzdam coś więtszego jeszcze, iż mam prawdę Z, doktor a nauczyciel. Glicz (= *powiedzieć*). Solon obaczył, iż Krezus pan jest w skarby i złoto, ale, iż mam prawdę Z., nie w rozum. Glicz. **4.** †Z. *doznać, doświadczyć, zaznać, poznać:* Sieciech nie znał po synach łaski takiej, jaką po ojcu ich znał. Biel. M. Krzyżacy wnet zapomnieli tych dobrodziejstw, które zawzdy znali od książąt i monarchów polskich. Biel. M. Król z niebytności króla czeskiego bardzo był niekontent, i przeto nie takie chęci znał arcyksiążę Ferdynand, jakich ś. spodziewał. Górn. Pomnij na mnie, mój panie, w onej dawnej chęci, którą ludzie znawali w oczu twoich wzięci. Kochan. Hetman, w żołnierzach zwykłej nie znając ochoty, wszystkich widząc potrwożonych, takiej do nich użył mowy. P. Koch. (= *nie widząc, nie dostrzegając, nie bacząc*). Dosyciem znał przez ten czas uszy twe zamknione, dosyciem znał aż nazbyt oczy odwrócone. K. G. Dosyciem znał dotychmiast uszy twe zamknione, dosyciem znał i nazbyt oczy odwrócone. Kochan. Niechajże już, Panie, Twoje zamiłowanie po Tobie znamy Ryb. Naśmiewca, gdy ś. zestarzał, dzieci z niego ś naśmiewały; on, leżąc cierpiętliwie, to wszystko przyjmował, mówiąc: to sam znam dziś, com drugim pokazał. Papr. Frontyn, uderzywszy w gębę Zbryganiego, mówi: znaj, co umieją słudzy Leljusza. Boh. (= *wiedz, dowiedz ś., poznaj*). Jako ś. to ma stać, kiedy męża nie znam? (= *nie żyłam z nim, nie mam z nim stosunku*). Ja męża nie znam, jam wiecznie Bogu ślubowała dziewictwo. Wor. **5.** × Z. = *wiedzieć:* Senat niechaj w brunatni, posłowie w zieleni, a sędzia parlamentu niech chodzi w czerwieni, aby znano po szacie, jakiej kto godności. Star. (= *rozpoznano, rozeznano*). W niebieskieś ś. sekreta wśrubował, który znasz na wnętrznościach i na gromie świata i na gwiaździe, gdy która ogonem zamiata przyszłe rzeczy. Bardz. Po sobie znam, *ex me conjecturam traho*. Kn. Z dymu ogień znaj a gaś, nie czekaj. Kn. (= *poznawaj*). Po sobie znam. Kn. Myszy tam nie bywają, gdzie o zbożu nie znają. Czahr. Z. co do siebie = wiedzieć co do siebie, przyznać ś. samemu sobie do czego. L. Lepszy głupi, który zna głupstwo do siebie, bo czego nie umie, poradzi ś. u drugich, aniż mądry taki, który w oczach tylko swoich mądry, ten pogardza radą cudzą. Birk. Kto zna chorobę do siebie, łatwie lekarza poszuka. Hrb. (= *kto wie, że jest chory*). Chory, który do siebie choroby nie zna, i nie przyznawa, trudny jest do uleczenia. Smotr. Ja to do siebie znam. Słow. Bodajbyś nigdy nie znał, z jakiej matki ś. urodzą dzieci twoje. Słow. Już będziecie teraz znali, co to polskie są zapusty. Pol. Znajcież wy, kto ów wódz. Wysp. Sam nie znam, gdzie głowę skłonię. Wysp. [Dałabym ja runcke, ale znom jo, komu?]. **6.** Z. języki = *umieć, posiadać, rozumieć je, mówić, władać niemi*: [Ón zná dobrze mówić, grać. Organista nie znał służbé sanować]. **Znać** = a) *można poznać; widać:* Zeszły plamy, już nie nie Z. (= *ani śladu, ani znaku*). Z. pana po cholewach. Prz. Z. wilka po głosie, po sierci; Z. wilka, choć w baraniej skórze Kn. Z. po sierci zwierza, z mowy człowieka. Zigr. Z. dudka między dzięcioły. Rys. Z z octu wino. Kn. Z. dudka z czubka. Kn. Jak zaraz Z. człowieka dworskiego. L. Z. po głosie, Z. po twarzy, Z. po chodzie. Kn. Przystojny z niego chłopak, Z. z oczu, że jakiś poczciwy. L. (= *dobrze mu z oczu patrzy, poczciwą ma twarz*). Nasi szeliniarze niczemu ś. nie godzą, i mało ich Z., i wniwecz ś. obracają. Rej. (= *są małego znaczenia*). Strzała wystrzelona do celu, przez powietrze lecąca, gdy minie, drogi, którędy leciała, nie Z. Gil. Nie Z. go przy nim. Troc (= *ginie, nie widać go, kruszyna, figa przy nim*). Kiedy komu wymawiamy głupstwo, mamy zwyczaj mówić: Z., żeś niewiele wziął plag w szkołach; Z., że cię niedobrze bito; Z., żeś nie często pieniek wycierał. L. (= *widocznie, pokazuje ś.*). Z. co na kim, pokazuje po sobie. Kn. Z. było z obyczajów, z postawy i z chodu, że były wysokiego i zacnego rodu. P. Koch. Z. to po tobie, żeś był rozbójnikiem. P. Koch. Z. było po poświecie królewnine szaty. P. Koch. Z. poczciwą żonę. Opal. Z., żeśmy tu radzi wszyscy tobie. Szymon. Z., że łaski Boga nie potrzebujecie, Z. nie zbywa wam na niczym. Wor. Choć nie słyszysz szlochania, Z., że we łzach tonie. Mick. b) = **Snadź:** Gdy mijał wrota, mnie, któremu Z. figura jego nie podobała ś., zaszczeknął. L. Mimo małego wzrostu, kości Z. miał grube. Krasz. Umykaj, aby Z i tobie ś. nie dostało. Sienk. **Z. ś.** 1. *być sobie wzajemnie znajomym, znać jeden drugiego, mieć z sobą znajomość:* Znaliśmy ś., pomnisz, gdyś był w Krecie. Jabł. Zbraciłem ś. ja dawno z djabłem, dawno ś. my znamy i zawartą między sobą przyjaźń mamy. Birk. (= *jesteśmy w porozumieniu, w zmowie, mamy z sobą konszachty*). O dobrodzieje, znacie ś. wy obydwaj. L. Znacie ś. wy dobrze, to dla was nie nowina zgodzić ś. w takiej rzeczy. L. Znają ś. oni, rozumieją ś. Kn. Znają ś., jak złodzieje w jarmark. Kn.

Bywałem u i znam ś. dobrze z Machnickim. Mick. **2. Z. ś. dać komu.** Błaż. *(= dać ś. uczuć, dać ś. we znaki).* Radzili, aby już Halickiej ziemi Ruś więcej nie dzierżała, bo ś. im nieraz dali Z., ale aby była ku Polszcze przyłączona wiecznie. Biel. M. Szwedowie fraszka, fraszka Kozacy! — djabla fraszka, dali wam ś. Z. Opal. Znowu mu ś. zachciało, co mu ś. raz Z. dało. Kn. *(= na czym ś. raz sparzył, i po szkodzie niemądry).* **3.** na kim, na czym = *znać kogo, co, być znawcą, być biegłym w czym, rozumieć ś. na kim, na czym:* Miły matematyku, znasz ś. na powietrzu, jako wielbłąd na skrzypcach, jako wieprz na pieprzu. Pot. Znający ś. na czym, świadom czego. Kn. Znam ś. ja dobrze na lisach farbowanych. Boh. Choć jestem młoda dziewczyna, ale znam ś na kawalerskich przysięgach. L. *(= wiem, co o nich sądzić).* Wam w zamkach nie Z. ś., co ziomka, a co malina. Słow. Z. ś. na rzeczy, na grzeczności = *umieć ocenić czyją grzeczność, czyją usługę.* Zrób mi tę grzeczność, będę ś. znał na rzeczy *(= wynagrodzę cię godnie).* Znasz ś. ty, widzę, mospanie, na rzeczy, kiedy w szkatule masz złoto na pieczy. Bratk. Dobra Z. ś. na ludziach, wiedzieć ich przymioty. Bach. Waść, widzę, coś nadto przebąkujesz, znaj ś. waść na sobie. L. (nie trzymaj zbyt wysoko, nie przesadzaj w rozumieniu o sobie. L.). Znaj ś. na swojej i ty, człecze, sile. Jabł. *(= sądź o niej należycie, pięzdą ś. mierz, zbyt sobie nie ufaj).* **4.** [Z. ś. z kim] *mieć z kim stosunki cielesne* **5.** × **Z. ś. do kogo, do czego, ku komu, ku czemu,** w czym = *przyznawać ś., poczuwać ś do niego, uznać go za swego.* Sekl. Pyta sąd więźnia, czyli ś. zna do zbrodni, którą mu zarzuca strona. Ostr. Powiadaj, człecze, jeśli ś. znasz do tego, o co skarży na cię? Paszk. Wylewając serce przed Bogiem, Z. ś. do tego, żeś nie jest godzien łaski Jego, a wszystko puszczać na wolę Jego. Groch. Kto ś. do hasła zna Dymitrowego, bij, siecz, wiąż, łapaj hołdownika jego. Paszk. (kto do niego przystał, jemu hołd złożył. L.). Znam ś. do kogo, ozywam ś. do kogo. Kn. Godzi ś. wszelkiemu chrześcijaninowi nie przeć ś., ale Z. do rodziny swojej, a w czym może, aby ich nie opuszczał. Żarn. Chrystus taką musiał mieć naukę i rodzajem znaczną i ubóstwem pokorną, do rodzaju, aby ś. Żydzi znali, i żeby ś. proroctwa iściły, a na ubóstwie aby ś. wzgarda świeckiego królestwa pokazała. Skar. W którym kiedy Spartanka zajęcze serce matka widziała, abo ś. nie znała k niemu, abo go ręką własną zabiła. Górn. Z Kluniaku Kazimierz najpierwej jechał do matki swojej; jednak długo nie chciała ś. k niemu Z. matka, bo go nie mogła poznać, aż gdy znaki powiedział, rzekła: gdyżeś ty jest mój syn. Biel. M. Gdy ś. wszyscy k niemu nie znali, rzekł Piotr: te tłuszcze cię tłoczą, a ty mówisz: kto ś. mnie dotknął? Leop. (gdy ś. wszyscy zapierali. B. G.). Żona za swego męża długów ręczyła i w których ś. zna, te ma one zapłacić. Ort. Niech aby raz zna ś. do wdzięczności każdy, co tak długo z darów korzystał. Koll. *(= ma ś. za zobowiązanego).* Do czego ś. i sami przeciwnicy znają. Wiszn.

† **Znadeszła** p. **Znaleźć.**

† **Znadwornie** przys. od **Znadworny.**

† **Znadworny** *znajdujący ś. zewnątrz dworu, od podwórza:* Ganki były ku sieni znadwornej. Bud. (ku sieni zewnętrznej. B. G.).

[**Znadworu**] przys. *od strony podwórza, z zewnątrz domu.*

† **Z nadworza** p. **Nadworze.**

† **Znadymać, a, ał** *zużyć nadymaniem:* Surm berecyńtyjskich znadymane rogi. Otw.

† **Znadymanie, a,** blm., czynność cz. **Znadymać.**

Znaglać, a, ał p. **Znaglić.**

Znaglanie, a, blm., czynność cz. **Znaglać.**

Znaglenie, a, blm., czynność cz. **Znaglić.**

Znaglić, i, ił, nied. **Znaglać** *przynaglić, zmusić, przymusić, zniewolić, przyniewolić.*

Znagła przys. *znienacka, nagle, niespodzianie, naraz, raptem:* Drżące osiki Z. drżeć przestały. Z., z kopyta, naprędce. L. Wojna ś. z nagła zaczęła: wprzód ś. dowiedzieli o jej zaczęciu, aniżeli ś. na nię gotują. Siem. J.

† **Znaiście, a,** blm., czynność cz. **Znaiść.**

† **Znaiść, znajdzie, znaszedł** p. **Znaleźć.**

Znający I. im. od **Znać. 2.** [Z., **Znajomy**] *uczony, dużo wiedzący.* Z., znająca = *znachor, znachorka.*

[**Znajca, y,** lm. **y**] p. **Znawca.**

[**Znajcopań, a,** lm. **e**] *roś. paniała, gieorginja.*

Znajda, y, lm. **y** I. m. a. ż. **a. Znajdek,** [**Znajdak, Znajduch, Znandek, Znajduk, Znajdur, Znajtek, Znaleźniak**], † **Nalezionek** *dziecię a. zwierzę znalezione a. podrzucone, podrzutek; przybłęda; człowiek niewiadomego pochodzenia:* Patrzała na znajdę. Bal. I rad tej znajdzie niespodzianej, zatarł suche ręce, gotując ś. na dobrą rozmówkę. Brt. **2.** [Z., **Znajdźba**] *rzecz znaleziona.* **3.** bot. *melitaea britomartis.* **4.** gór. *bryła minerału znaleziona w kopalni:* Bryły tych skał znajdują ś. sporadycznie także w młodszych od tego zlepieńca warstwach i znane są u górników borysławskich jako tak zwane znajdy. Zdr. [**Znajdka**].

[**Znajdak, a,** lm. **i**] p. **Znajda.**

Znajdalej przys. *z najdalszego miejsca:* Choć Z. pójdę sobie. Len.

Znajdek, dka, lm. **dki** I. p. **Znajda. 2.** *gatunek jabłoni.*

[**Znajdka, i,** lm. **i**] p. **Znajda.**

† **Znajdł** p. **Znaleźć.**

Znajdować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Znaleźć.**

Znajdowanie, a, blm., czynność cz. **Znajdować.**

Znajdowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Znajdować ś.**

[**Znajduch, a,** lm. **y**] I. p. **Znajda. 2.** myśl. *zrzucony wieniec jeleni:* Rzadko kiedy wpadną w ręce człowieka znajduchy, na którychby nie było śladów rozmaitych ząbków. Sp. Wyszukiwanie znajduchów jest funkcją straży leśnej. Sp.

[**Znajduk, a,** lm. **i**] p. **Znajda.**

[**Znajdur, a,** lm. **y**] p. **Znajda.**

Znajdywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Znaleźć.**

Znajdywanie, a, blm., czynność cz. **Znajdywać.**

Znajdywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Znajdywać ś.**

× **Znajdziciel, a,** lm. **e** p. **Znalazca.** Mrong.

× **Znajdzicielka, i,** lm. **i** p. **Znalazczyni.**

† **Znajdziony** p. **Znaleźć.**

[**Znajdźba, y,** lm. **y**] p. **Znajda.**

[**Znaje**] p. **Znać.**

[**Znajek, jka,** lm. **jki**]?: Rodzina Huculów, posiadająca znajka, zręcznie władającego dłutem.

† **Znaję** p. **Znać.**

[**Znajma**] przys. *zwolna, powoli.*

Znajma, y, lm. **y** bot. (**gingesia**) *roś.*

† **Znajmić, i, ił** p. **Oznajmiać:** Wtym sługa rozkaz znajmi. L.

† **Znajmienie, a,** blm., czynność cz. **Znajmić.**

[**Znajmię, enia,** lm. **ona**] p. **Znamię.**

† **Znajmować, uje, ował** I. p. **Oznajmiać. 2.** *znamionować, znaczyć, oznaczać.* W symbolice

żebra życzliwość znajmują, bo serca blizkie. L. 2. *zjednać sobie, skaptować sobie pieniędzmi; przenająć, przekupić.*

† **Znajmowanie**, a, blm., czynność cz. **Znajmować.**

Znajoma, ej, lm. e l. rz., forma ż. od rz. **Znajomy**; [**Znajomka**]. 2. rz. [Z.] *przyjaciółka.*

× **Znajomca**, y, lm. y l. p. **Znawca.**

[**Znajomczy**] przym. od **Znajomiec.**

Znajomek, mka, lm. **mkowie** p. **Znajomy.**

Znajomić się, i ś., ił ś. *zawierać znajomość, zaznajamiać ś.:* I pan hrabia znajomi ś. z panem? Wilk.

× **Znajomiec, mca**, lm. **mcy** l. p. **Znawca.** 2. p. **Znajomy.**

Znajomienie się, a ś., blm., czynność cz. **Znajomić ś.**

[**Znajomity**] p. **Znakomity.**

× **Znajomka, i**, lm. **i** l. forma ż. od **Znajomek**, *znajoma; przyjaciółka.* 2. [Znajomki] *niewieście duchy, zwane także mamunami lub boginkami.*

× **Znajomo** przys. *po znajomemu, po znajomości, jak wypada znajomemu.*

Znajomostka, i, lm. **i** *przelotna znajomość romansowa, miłostka, stosuneczek:* Już i on ma swoje znajomostki!

Znajomość, i, [**Znamość, Znajomstwo**], † **Znaność** l. blm. *znanie kogo, czego, znanie ś. na kim, na czym, poznanie, umiejętność, biegłość w czym, świadomość czego:* Z mlekiem prawie podawać dziatkom Z. i bojaźń Bożą. Skar. Niedokładna Z. języka. Śniad. Z. reguł powszechnych autor tam wydał i okazał, gdzie każdej regule przypada miejsce właściwe. Śniad. Z. rzeczy obcych naucza nas, jak swoje widzieć i pojmować. Grab. M. Z. powierzchowna, głęboka, gruntowna, wszechstronna. Z. rzeczy, świata, praw, muzyki, sztuki, nauki, siebie samego, serc ludzkich. Ażeby nabył trochę znajomości świata. Mick. 2. lm. **i** *stosunek znajomych między sobą, koligacja, stosunek:* Zawiązać z kim Z. Ma dobre znajomości, ten człowiek zrobi jeszcze karjerę. Dzierz. Widziałem cię z ładną osóbką, czy to nowa Z.? I czasem z poczciwym, a nie opiłym towarzystwem posiedzieć, pomówić, pożartować, bo stąd i ćwiczenie i zachowanie na potym i Z. roście. Rej. Który o tymże czasie żył i z Piotrem św. dobrą Z. w Rzymie miał. Skar. Szkolna, blizka Z. Miałem tam kilka bardzo miłych znajomości. Kras. Nasza Z. nie jest, jak mówią, wczorajsza. Kras. Chciałem po dawnej znajomości wymówić autorowi tę niespodziewaną napaść. Śniad. Był to skutek znajomości ze mną osobistej lub jakiegoś może we mnie zaufania. Kaczk. Z. oblana winem wyrosła bardzo prędko do serdeczności. Krasz. Zabrał z nim bliższą Z. Krasz. Ze wszystkiemi znajomstwo tam mam i wiem, kiedy bez szkody tam pójść można. Gliń. A teraz o znajomstwo łatwiej, niż o tabakę. Ork. Zdr. p. **Znajomostka.**

[**Znajomstwo, a**, lm. **a**] p. **Znajomość.**

Znajomszy st. w. od **Znajomy:** Lepiej zawsze pisać pod adresem znajomszym. Słow.

Znajomy, [**Znómy**], × **Znajom** l. × Z. = a) *znany, głośny, sławny:* Mąż z cnót i światła powszechnie Z. L. Znają mię wszędzie, ten mię pałasz znajomym światu uczynił. Boh. Ten godzien od śmierci chłosty, który wielom znajom, wiera sobie nieznajom umiera. Bardz. Znajomym ś. stać. L. W nim był znajom obraz nieba. Krasiń. b) × Z. *wiadomy, znany:* Powszechny uczenia sposób postępować od znajomej rzeczy do nieznajomej. Kopcz. c) a. × **Znakomity**, † **Znaniec, Znajomek**, × **Znajomiec**, × **Znajomca** czyj = *mający z kim znajomość, osoba zostająca w przyjaznych stosunkach z kim:* Dobry, dawny mój Z. Byłem u znajomych. Zaprasza ś. na pogrzeb krewnych, przyjaciół i znajomych. Z szablą przeciwną na znajomka swego lub nieznajomego natrzeć. Bardz. Pomówię z panem podkomorzym, familjantem wielkim i moim znajomkiem. Sienk. Pójdziem do kupca znajomka. Sienk. Bał ś. tam natknąć na znajomków. Reym. A drudzy zasię znajomkowie to i z dalszych wsiów zjechali. Reym. Pogwarzył coś niecoś ze znajomkami. Reym. 2. [Z.] *znający ś. na czym, znawca czego:* Nie myślał o ucieczce, ale jak Z. kraju, umiał mi tak porządnie opisywać stepy i przyległe granice, jak nie można lepiej. Ciec. 3. [Z., **Znający**] *dużo wiedzący, wiele wiadomości posiadający, uczony.*

† **Znajście, a**, blm., czynność cz. **Znajść:** Kiedy ci oni bogowie znijść tu pozwolili dla znajścia twego ojca... Jabł.

[**Znajść, znajdzie, znaszedł** a. **znajdł**] i [**Z. ś.**] p. **Znaleźć.**

[**Znajtek, tka**, lm. **tki**] p. **Znajda.**

[**Z naju**] *z nas.* Mrong.

Znak, u, lm. **i, Znamię**, † **Znamiono**, [**Znamienie**] l. *szczegół wyróżniający przedmiot z pomiędzy innych rzeczy, to, po czym co poznajemy, co coś wyraża, oznacza, cecha:* Ps. flor., And. z Kobyl., S. Par. Z. jest, który mimo rzeczy onej, którą zmysłom podaje, to jeszcze sprawuje, abyśmy moc rzeczy przez nie pojąć mogli. Kucz. Przez Z. czego inszego domyślawamy ś. i dorozumiewamy ś., jako po stopie na ziemi czyjegoś tamtędy przejścia. Karnk. (= *ślad*). Z. dla pamięci położyć. Troc. Z. fałszywy na czym. Troc. Jedne znaki są z przyrodzenia, które nad to, czym są, coś inszego znaczą, jako dym znaczy ogień: drugie nie są z przyrodzenia, ale ustanowione od ludzi dla porozumienia ś. Karnk. Z. naturalny, który z natury swej ma, iż znaczy rzecz jaką, wolnoczynny, który znaczy rzecz dlatego, iż jest na to obrany a. przez Boga, a. od ludzi. Boh. Zrobił Z. kredą, piórem, ołówkiem, paznogciem. Z. na drzewie (= *karb, nacięcie*). Z. na bieliźnie (= *cyfra, litera wyszyta*). Znaki pisarskie. Z. zapytania. Przen.: To wielki Z. zapytania (= *to jeszcze pytanie, to jeszcze nic pewnego, na dwoje babka wróżyła*). Znaki nad literami. Z. działania. Z. dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia. Z. różniczki, całki. Z. dodatni, ujemny (w matematyce). Znaki po ospie, po ranach = *szramy, blizny.* Wyrzuty podobnej ospy wcale żadnych po sobie znamion nie zostawują. L. Znamię przyrodzone, blizna. Dudz. Znamiona dzieciom pospolite z imaginacji matki płodowi przydają ś. Comp. Z. rodzimy = *znamię* (= *plamka, brodawka i t. p., znajdujące ś. na ciele człowieka od urodzenia*). Znaki szczególne = *znaki rodzime lub kalectwo, zez, znaki po ospie, skrzywienie ciała i t. p.* Z Klunjaku Kazimierz najpierwej jechał do matki swojej; jednak długo nie chciała ś. k niemu znać matka, bo go nie mogła poznać, aż gdy znaki powiedział, rzekła: gdyżeś ty jest mój syn. Biel. M. Ludzie widzieli znamię pod uchem. Krasz. † **Znaku**, [**Do znaku**] przys. = *całkiem, zupełnie, do cna, ze wszystkim, ze szczętem:* [Wóz mu sie do znaku połamał. Zapatrzyła ś. Krystka do znaku. Tet. Nie do znaku rozumiem. Ork.]. Do kogo rola znaku nie należy, na niej nie może siać. Grod. (= *by-*

najmniej, wcale). Przedsię znaku o tym nie myślimy. Grod. Na wiosnę słońce śnieg tak roztopi, że go ani znaku zostanie. Rej. *(= ani krzty, ani śladu).* [Daliście nam do smaku, zjedliście do znaku. Twardoski nie był do znaku szczęśliwym, Janiczek ładny jest do znaku Wróble mi wypiły mak do samego znaku]. Dać ś. komu we znaki = *dokuczyć, dopiec mu, zaleźć mu za skórę, dojąć mu do żywego:* Dobrze ś. dał we znaki na Psim polu knechtom. Koch. W. Czyli na ziemi jest zakącik jaki, gdzieby ś. tak, jak u nas, dała bieda w znaki. Kras. Niedostatek żywności mocno s. dawał we znaki. Lel. W znaki dać ś. komu. Troc. A znasz ty to, że ja twoim mężem? — Oj dało mi ś. to dobrze we znaki. L. **2.** *stempel, piętno, cecha, stygmat:* Z. na pieniądzach wybity. Kn., Troc. Pruskie miasta, jeżeli chcą monetę bić, niechaj stare znaki na nie kładą, a naszych znaków niechaj nie kładą. Herb. Z. potępienia na czole. Armaty znamieniem miesiąca piątnowano. Koch. W. To Z., to piątno prawych chrześcijan krzyża prześladowanie. Dambr. Wodne znaki na papierze stemplowym, na papierach publicznych. Krwawe masz na ręku znamię. Słow. Wycisnął wam na czołach zflamię pragnienia i głodu. Krasiń. Z. fabryczny = *marka, cecha fabryczna.* Z., znaczek pocztowy = *marka pocztowa.* **3.** *szyld; godło:* Z. sklepowy. Sklep angielski pod znakiem jelenich rogów. L. Mieszka pod znakiem lwa. Troc. Przen.: *pozór, pretekst:* Nie psuj daremnie, Morfeusie, maku, hetman ś. zdrzymał, lecz tylko dla znakn. Jabł. *(= dla oka, niby też to).* **4.** †Z. *paragraf, rozdział:* To znajdziesz w znaku szóstym. Sak. **5.** *sztandar, chorągiew:* Z. wojenny. Oderwało ś. kilkaset koni od znaku. Troc. Prochy, armaty i wiele znaków wojennych potracił. Troc. Kościół wojujący pod znamieniem Jezusowym. L. Wejdź pod królewskie znamię. Syrok. Hej, ptaku, ptaku pancernego znaku! Pol. Używając koloru lekkiego znaku, którą to chorągiew szczególnie lubił. Korz. Służył pod jego znakami. **6.** w polu = *kopiec:* Gdy kto ukaże list komisarski, któryby znaczył znamiono granicy, ona granica ma być pewna. Tarn. J. Znaki graniczne. Troc. Lepsze pokazał znaki i kopców usypanie. Z., kopiec, zacios. Sł. wil. Z. ostrzegawczy = *przedmiot wystawiony dla przestrogi, np. tyka na głębinie, wiecha,* sygnał. **7.** Z. ruchem głowy, rąk, figury, twarzą i t. d. = *giest, skinienie, mig:* Ten sobie Z. dali. Troc. Z. spólny, zmowny. Troc *(= Z. umówiony, porozumiewawczy).* Okazawszy na migach wszystkie cechy, przez które są zrozumiałemi znakami, t. j. przyrodzoność, jednostajność, zmysłowość.... Kopcz. Ten sobie Z. dali. Troc. Z. krzyża św. *(= przeżegnanie).* Deszcz znakiem Pańskim odegnał. Birk. *(= zażegnał).* [Leżeć na Z.] = *leżeć na wznak, na krzyż.* Z. dla przestrogi. L. Na dany Z. ścigający ś. wybiegli. [Kto jest jaki, takie daje znaki]. Wydawca Judasz dał im był Z., mówiąc: kogo pocałuję, ten ci jest, trzymajcież Go. Leop. **8.** †Z. zmowny na wsi, w miasteczku, godło. Kn. **9.** wojenny = *parol, hasło:* Na wojnie ma żołnierz Z. swój, po którym go od wojska i żołnierza nieprzyjacielskiego rozeznać. Dambr. Z. wojenny przyszłej potyczki. Kn. **10.** Z. honorowy = *odznaczenie, odznaka, dystynktorjum:* Znamię orderu tego jest orzeł. Troc. Na Z. smętku oblokła sie w czarne odzienie. HJ. **11.** *oznaka, dowód, godło, świadectwo:* Być królem Z. jest szczęścia; dać berło Z. cnoty. Bardz. Zazdrość jeszcze w sercu mają, jest to Z., że ś. kochają. L. Cudność zwierzchnia prawdziwy Z. jest a piątnem wnętrznej dobroci, jak piękny kwiat na drzewie znakiem jest dobrego owocu. Górn. Z. pewny czego, *specimen.* Kn. Na Z. przyjaźni naszej. Troc *(= w dowód).* Na Z. przyjaźni, trwałej pamięci. Zan. Na Z. wdzięczności. Skar. Herby wasze są znaki szlachectwa, a nie szlachectwo. Orzech. Z. niewątpliwy okazał Bóg światu wszemu. Kochan. Z. to pewny, iż w Bogu żyjem, gdy bliźniemu dobrze czynim. Skar. Królu ziemi, gdzież twego panowania znaki? Karp. [Jest pewnym znakiem, że i ta góra należała dawniej do Jąkrów. Znakiem tego, że Morskie Oko z morza wypływa. Naści pół korca maku, nie podaj po sobie znaku *(= poznaki)*]. Z niebieskich oczu, przysłoniętych czarną rzęsą, płynęła wieczna jasność i pogoda — znamiona czystej i niepokalanej duszy. Jord. Śmiech jest znamieniem powracającego zdrowia. Jord. **12.** *przepowiednia, zapowiedź, wróżba, prognostyk, wskazówka, symptom:* Z. pogody, niepogody. Kn. Z. pogody, niepogody, szczęścia, śmierci. Troc. Z. pewny choroby. Troc. Z. dobry, szczęśliwy, nieszczęśliwy. Troc. Dobry Z., świerzbi mi ucho. Kn. Z. przyszłego przypadku dziwny, bywa na niebie, na powietrzu, na płodzie dziwnym. Kn. **13.** †Z. *cud:* Żydzi pragnęli znaki widzieć, gdy im co anieli opowiadali. Białob. Anioł nie opowiada pasterzom dziwnego z nieba znamienia, lecz że nie w miękkiej kolebce, ale w jasłach, uwiniony w pieluszki, Jezus leżeć raczył. Białob. Żądał je widzieć nie z nabożeństwa, ale z dworności dla niektórego znamienia a. cuda, ażeby które cuda przed nim uczynił. Op. Nietylko w żydostwie, ale i u nas w chrześcijaństwie wielu ś. znakom dziwnym sprzeciwiało. Białob. Nie był żaden taki, któryby takie znaki czynił, jak Bóg. Białob. Bóg cudem uczynił znamiona apostolstwa Pawła św. w dziwnych znakach. Białob. **14.** [Z.] *legitymacja, rekomendacja, wydana np. przez sąd do księdza, aby wydał metrykę interesantowi.* [Tymże znakiem] = *na tejże zasadzie, również, tak samo.* **15.** astr.: Z. niebieski = *gwiazdozbiór, konstelacja:* Narodził ś. pod znakiem Lwa. Troc. Ekliptyka dzieli ś. na dwanaście części, zwanych znakami zwierzyńcowemi. Zodjak dwunastą zodjacznemi znakami jest podzielony: Baran idzie przed Bykiem, po Bliźniętach Raki, Lew przed Panną uchodzi, to są letnie znaki; Waga chłodzi z Niedźwiedziem, Strzelec zimnem grozi, Koziorożec ląd wiąże, Wodnik ryby mrozi. Wyrw. Znamię niebieskie, gwiazd pewna liczba i figura. Kn. Na wiosnę słońce przechodzi trzy znamiona: Skopa, Byka i Bliźnięta. Sien. W lecie słońce troje znamion przechodzi: Raka, Lwa i znamię Panny. Sien. Dwanaście jest znamion a. znaków na zwierzyńcu. Troc. Kalendarskie a. astronomiczne znaki = *figury przyjęte dla skróconego oznaczania przedmiotów i zjawisk astronomicznych, a które przeszły do kalendarzy.* **16.** bud.: Staczaniem tramów w Z. piorunowy, to nazywamy, którego kresa szwu ma jakieś podobieństwo do znaku wyobrażającego zwykle piorun lub błyskawicę. Podcz. **17.** chem. *pierwsza litera, a w razie potrzeby pierwsza i jedna z następujących nazwy łacińskiej pierwiastku chemicznego, przedstawiająca nietylko nazwę skróconą, ale także ilość odpowiadającą ciężarowi atomowemu i jedną objętość pary, więc jeden atom,* symbol. **18.** fil. *znamię, cecha:* Z lokalny, znamię miejscowe. **19.** gór.: Znaki miesięczne, kwartalne,

roczne = graniczniki, nacięcia, *ponacinane znaki w chodnikach, wskazujące, do którego punktu z końcem miesiąca, kwartału lub roku roboty doszły.* Łab. **20.** hut.: Znaki na modelu = *wyskoki sterczące w tych miejscach, gdzie przypadają wewnątrz próżnie w formowaniu odlewów próżnych.* Łab. **21.** lek.: Znak rozpoznawczy choroby (signum diagnosticum): Z. śmierci. Z. ukłócia. Znaki zwyrodnienia = *znamiona zwyrodnienia.* Zdr. **Znaczek.**

† **Znakarz, a,** lm. **e** drzewa = *leśniczy, gajowy:* Z. drzew a. śladownik, saltuarius, Forstner oder Holzbauwart. Mur.

Znakomicie, × **Znakomito** I. przys., od **Znakomity:** Z. urodzony. Poprawił ś. Z., wygląda świetnie. Ubawiliśmy ś. Z. **2.** † Z. *uroczyście, publicznie, jawnie, formalnie, demonstracyjnie:* Żeby aktor obwinionego o zgwałcenie pokoju Z. i sollemniter pozwał. P. cheł. Znacznie, Z. Troc. **3.** [Z.] *znacznie:* Dzieś ś. nieznakomicie podziała.

† **Znakomitnik, a,** lm. **cy** *ten, co przykłada pieczęcie, co je wyciska: Signator,* pieczętnik, Z., znaczyciel. Mącz.

× **Znakomito** p. **Znakomicie.**

Znakomitość, i I. blm., rz. od **Znakomity; Znamienitość.** Znaczność, Z. Troc. **2.** lm. **i** *osoba znakomita pod jakimkolwiek względem:* Wyrosł na Z. jakąś lwowsko-galicyjską. Krasz. Zebrały ś. same znakomitości.

Znakomity, [**Znakowity, Znajomity**] I. × Z. *odznaczający ś., niezwykły, znaczny, zwracający uwagę.* L. Z. kapitał, dochód (= *uderzający wielkością, ogromny, poważny).* Usłyszawszy o znakomitym pogromie, który uczynił P. Bóg nad okrutnym rozbójnikiem tatarskim. Birk. (= *walnym, głośnym, dotkliwym, druzgoczącym).* **2.** a. **Znamienity,** [**Znamięnity**] *wiele znaczący, znaczny, wysoki, sławny, znany zaszczytnie, wybitny, świetny, wielki:* Urodziwszy ś. w tak znakomitym domu. Kochan. A nie mniej i to sławni, nie mniej znakomici, które uczcił (Wirgili) pieśniami swemi, nad złoto droższemi. Kochan. Znamienity łotr i buntownik, Barabasz zwany. Odym. (= *osławiony).* Kurjusz, siedząc przy ognisku a rzepę sobie piekąc, nie chciał ani pojrzeć na one znamienite dary, któremi u niego Samnitowie pokój odkupić chcieli. Kochan. Tymeś mi serca dodał, żem ś. rymy swemi ważył zetrzeć z poety co znakomitszemi. Kochan. Przybrał sobie Hunjad w stowarzyszenie znamienite książę albańskie, od Turków Skanderbegiem rzeczone. Błaż. Jako ś. znakomite pióro uroniło ze skrzydeł orła polskiego. Młodź. Dowcip jego, talenta, przymioty stawią go w rzędzie najznakomitszych ludzi, jakiemi ś. ta ziemia wobec Europy i potomności zaszczycać będzie. Dm. Stan mierny i ubogi bywa najczęściej gniazdem i kolebką wielkich lub znakomitych ludzi. Śniad. Znakomici mężowie polscy. Bart. **3.** *wyborny, wyśmienity, świetny, kapitalny, pyszny, doskonały:* Gust Z. Urodzaj Z. Obiad Z. (= *smakowity).* Byłaby to rzecz znakomita. Wino znakomite. **4.** × Z., p. **Znajomy.**

× **Znakować, uje, ał, ował,** × **Znamionować,** × **Znamienować** i × Z. ś. p. **Znaczyć. Z. ś.** jakim herbem = *pieczętować ś., używać herbu, pieczęci:* Snopem, nagodą ś. znakuje. Troc.

× **Znakowanie, a,** blm., czynność cz. **Znakować:** Znany był w starożytności azjatyckiej sposób pierwiastkowy znakowania mowy. Przyb. (= *wyrażania znakami).* Z. krystalograficzne = *opisanie kryształów zapomocą przyjętych w krystalografji znaków.*

× **Znakowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znakować ś.**

[**Znakowity**] p. **Znakomity.** Wójc.

× **Znakowy** przym. od **Znak;** *symboliczny:* Utrzymują oni, iż w Eucharystji w chlebie poświęconym jest znakowe i hasłowe ciało Chrystusowe. Zigr. Rycerstwo znakowe, od którego szlachta nasza wzięła początek. Łag.

Znakozmienny, × **Alternujący** mat. *zmieniający znak na przeciwny:* Funkcja, zależna od *n* zmiennych, nazywa ś. znakozmienną, jeżeli przy wszelkich przemianach tych zmiennych przyjmuje tylko dwie wartości równe co do wartości bezwzględnej: jedną dodatnią, drugą ujemną.

Znakówka, i, lm. **i** *młot z literami do wybijania znaków na bierwionach; narzędzie do wypalania liter na naczyniach.*

[**Znalasek, ska,** lm. **ski**] *nazwa wolu.*

Znalazca, y, lm. **y,** † **Znaleźca,** × **Naleźca,** × **Znajdziciel,** × **Naleziciel,** × **Naleźnik** *ten, co znalazł:* Łaskawy Z. raczy odnieść zgubę pod wskazany adres, za wynagrodzeniem. Znajdziciel. Mrong. Znajdziciel pieniędzy, skarbu. Zam.

Znalazczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Znalazca,** × **Znajdzicielka,** × **Znaleziciełka,** × **Naleziciełka.**

× **Znalazek, zku,** lm. **zki** *to, co znaleziono, co ś. znalazło.*

× **Znaleziciełka, i,** lm. **i** p. **Znalazczyni.** L.

Znalezienie, a I. blm., czynność cz. **Znaleźć:** Po skończonym szukaniu i nieznalezieniu niczego wybiegł pan znowu do sali. Kaczk. Uroczystość (święto) Znalezienia Krzyża św. **2.** † Z., lm. **a** *wynalazek.*

[**Znalezieniec, ńca,** lm. **ńcy, Najduch**] *dziecko nieślubne, bękart, znajdek.*

Znalezienie się, a ś., blm., czynność cz. **Znaleźć ś.:** Dumny był swoim heroicznym znalezieniem ś. Krasz.

Znalezina, y, lm. **y, Znalezisko** *znaleziony zabytek przeszłości, to, co znaleziono:* Na treść tej pracy składają ś.: topografja jaskini... kamienie ustawiane i wreszcie znaleziny luźne. Lingwistyka pragnie poznać i przypuszczalną mowę praczłowieka na podstawie znalezin paleoantropologji. App. Typy dawnych postaci, ich ubiory, znaleziska — oto materjał wystawy staromiejskiej.

Znalezisko, a, lm. **a** p. **Znalezina.** Kraus.

× **Znaleźca, y,** lm. **y** I. p. **Znalazca.** L. **2.** myśl. p. **Popądzca:** Popądzca abo Z., pies, który umie zająca znaleźć. Ostror.

Znaleźć, [**Znalyś, Naleźć**], † **Naleźć,** [**Znajść, Znaś**], † **Znajść, znajdę** a. [**znejdę, znalezę**], **znajdziesz,** [**znańdziesz, znaleziesz**], **znajdą** a. [**znalezą**], [**znajdę = znajdem = znalazłem**], **znalazł** a. [**znajdł, znajd, znadł, znajszedł, znasł**], **znalazła** a. [**znajdła, znádła, znaszła, znajszła, znejsła**], **znalazło** a. [**znajdło, znaszło**], **znaleźli** a. [**znajdli, znádli, znydli, znaśli**], **znalazszy** a. [**znaszedszy**], nied. **Znajdować, Znajdywać,** × **Znachodzić,** [**Znańdować**] I. czego ś. szuka = *odnaleźć, odszukać:* Wszędzie jej szukam, niestety, a nigdzie jej Z. nie mogę. L. Przyszedszy do Rzymu, bardzo mię pilnie szukał i znalazł. Wuj. Ze złym źle Z., źle zgubić. Prz. **2.** *wynaleźć, wyszukać, poszukać, upatrzyć, wybrać:* Kto chce psa uderzyć, kij znajdzie. Prz. Nie znajdziesz lepszego, byś go z świecą szukał. Kn. Z.

swoją zgubę. Nawet wśród dnia białego trudno co Z. u gołego. Prz. Z. sobie żonę. Znajdź mi dobrego lokaja (= *postaraj ś. o niego*). Z. sobie czas na co. Z rozpaczy nie może sobie miejsca Z. (= *nie wie, gdzie ś. podziać, mało ś. nie skręci*). Przyszli przymuszeni, na zgotowane gody po drogach znajdzieni. Kulig. Znajdźno mi nici. Nalazł swój swego. Kn. **3.** *zastać, zejść, zdybać kogo, co, trafić, natknąć ś. na kogo, na co:* Znajdziono rózgę, co ś. rozwinęła, Aaronową. Leszcz. Ledwie znajść takiego kiedy desperata, któryby djabłom kazał brać siebie ze świata. L. Odległą cię znachodzę, w głąb lasów twój obraz oglądam przede mną. L. Kto znalazł przyjaciela, skarb znalazł. Wuj. Nie zaraz pieniądze liczyć, lubo ś. przyśni, żeś skarb znalazł. Fred. M. Między pszenicą znajdziesz kąkol. Opal. Umiej być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela. Kras. Coś znalazł ciekawego w dzisiejszych gazetach? (= *wyczytał*). Wracam do kraju, więzienie w nim znachodzę. Chł. Nie znaszedł mię żaden ani w kościele do kogo mówiącego, ani zbieg ludu czyniącego. Bud. (nie znaleźli mię. B. G.). Nie wiem, czy go w domu znajdę. Znalazłem go czytającego. Znaleźli dziecię w żłobie. Psń. Znaleźli drzwi otwarte, a w mieszkaniu wielki nieład. Przen.: Cóż w tym koszyczku, Chloe, znajdujesz, że go tak bardzo drogo szacujesz? Cho. (= *upatrujesz; czego ś. dopatrujesz, co w nim widzisz nadzwyczajnego, coś ś. tak uprzedziła do niego?*). **4.** przen. *zauważyć, widzieć, osądzić, zawyrokować, wnieść, przyjść do wniosku, przekonać ś.:* Zważywszy okoliczności, znajduję, iż... Jak znajdujusz mój wybór? (= *co o nim sądzisz, myślisz; jak ci ś. on podoba, zdaje, jakim jest, według twego zdania*). **5.** *zyskać co, doznać czego, zapewnić sobie co, spotkać ś. z czym:* Szacunek Z sobie u kogo. L. Znalazł ucznie — któryż błąd nie znachodzi ucznie? Kras. W nieszczęściach Z. ulgę. Kaczk. Był to Ludwik Decjusz, jeden z owych osiadłych niegdyś w Polsce cudzoziemców, którzy znaleziony tu chleb nierzadko przyniesionym z sobą światłem odwdzięczyli. Szaj. Projekt znalazł powszechne uznanie. (= *spotkał ś. z nim*). Garnęli ś. przybysze z obcych krajów, aby tutaj Z. sobie spokojne siedziby. Piek. Z. sobie w kim przyjaciela. **6.** × Z. zdanie, wyrok, dekret (L.) = *wydać, stanowić, orzec:* Chcąc zabieżeć temu, iż (iżby?) takowe dekreta nie były wzruszane, znajdujemy spólną uchwałą, iż... Vol. **7.** [Z. a. **Z. ś.**] *trafić:* Smok już do swego domu Z. nie potrafił. On ś. nie znajdzie do królewskiego pałacu. **8.** [Z.] *wyzwolić:* Panna od smoka béła znajdzóna. **Z. ś.** I. *zostać znalezionym, odzyskanym po zaginięciu:* Znalazła ś. zguba. **2.** *trafić ś., pojawić ś., nadarzyć ś., nawinąć ś., spotkać ś., bywać, gdy brakowało:* Znalazł ś. i na to kupiec. Znajdowali ś. w kraju pustelnicy. Nikt nie znajdł ś. tłumaczyć to wiadomy. Leszcz. Znajdują ś. i tacy (= *bywają*). Podczas konfederacji trzy razy znajdował ś., gdzie ciepło było. Rzew. (= *zjawiał ś.*). **3.** *zostać, ujrzeć ś.; pozostawać:* Błądząc, znaleźliśmy ś. wkońcu w głuchym lesie. Znalazł ś. w trudnym położeniu, w położeniu bez wyjścia. Znajduje ś. ona w ostatniej nędzy. Z. ś. opuszczonym od wszystkich. Z. ś. bez pieniędzy. Napił ś., zasnął, będąc trochę spity, stał ś. trafunek, że ś. znajdł odkryty. Leszcz. Znajdziemy ś. znowu razem. (= *zejdziemy ś., spotkamy ś., zobaczymy ś., stawimy ś.*). Gdy będzie chodziło o dobro ojczyzny, znajdziemy ś. wszyscy (= *nie zbraknie żadnego z nas*). **4.** *wystąpić, postąpić sobie, poradzić sobie stosownie, należycie, zachować ś.:* Umieć ś. Z. w towarzystwie. Z. ś., spodziewam ś, że umiesz. Mick. Żart.: Znalazł ś. w kropce (= *postąpił sobie, wystąpił w sam raz, jak należy*). **5.** × Znajdować ś. = *mieć ś., czuć ś.:* Jakoż ś. teraz, Doryndo, znajdować raczysz? nie czujesz teraz tak boleści? Lubom.

Znaleźne, ego, lm. **e,** [**Naleźne**], †**Naleźne** rz. *nagroda za znalezienie i wrócenie zguby:* Dał mu znaleźnego talarów dwadzieścia. L. Z. w żadnym razie sumy pięciuset łutów srebra przechodzić nie ma. Cyw. Winszujemy znaleźnego! wołali mężczyźni na widok wózka z dzieckiem. Prus.

[**Znaleźniak, a,** lm. **i**] p. **Znajda.**

†**Znaleźny,** × **Naleźny,** × **Nalezisty** *łatwy do znalezienia.* L.

† **Znalny** *możliwy do poznania.* L. Byliśmy między zwrotnikiem i polem australnym, tym to biegunem ziemi najmniej dotąd znalnym. Przyb.

× **Znałogować, uje, ował** kogo = *zarazić, zepsuć, przejąć nałogami, znarowić:* Niezbożni w złym znałogowani. Wad. × **Z. ś.** *zarazić ś, zepsuć ś., przejąć ś. nałogami, znarowić ś.:* Nie będzie wiedział końca swojej złości, i tak ś. zuchwale w grzechach znałoguje. Wad. Temperamentu dosyć żywego, kobieciarz znałogowany, zawczasu zużyty. Krasz. Znałogowałem ś. do tych posiedzeń. Dan.

× **Znałogowanie, a,** blm., czynność cz. **Znałogować.**

× **Znałogowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znałogować ś.**

Znałogowić, i, ił *zrobić nałogowym.* **Z. ś.** *zrobić ś., stać ś. nałogowym, przejść w nałóg:* Wielka jest siła znałogowionej namiętności. Dyg.

Znałogowienie, a, blm., czynność cz. **Znałogowić.**

Znałogowienie się, a ś., blm., czynność cz. **Znałogowić ś.**

× **Znamentanieć, eje, ał?:** Obeszło mię, byście nie szaleli różnie, byś ty nie znamentaniał, nie zcykuciał, bratuń. Iż.

× **Znamentanienie, a,** blm., czynność cz. **Znamentanieć.**

† **Znamić, i, ił** p. **Znamionować:** Z., odznaczyć, uczynić znakomitym Sł. wil.

Znamienicie przys. od **Znamienity.**

† **Znamienić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Znamionować.**

† **Znamienie, a,** blm., czynność cz. **Znamić.**

[**Znamienie, a,** lm. **a**] p. **Znak:** One ś. kłaniały, Z. mi dały.

† **Znamienienie, a,** blm., czynność cz. **Znamienić.**

† **Znamienienie się, a ś.,** blm, czynność cz. **Znamienić ś.**

Znamienitość, i, lm. **i** p. **Znakomitość.**

Znamienity p. **Znakomity.**

Znamiennie przys. od **Znamienny:** Tłumne żebractwo tak Z. ukazuje ś. na tle obrazu życia ulicznego. Paw.

× **Znamiennik, a,** lm. **cy** *zwiastun, przedwiestnik:* Bocian, Z. wiosny.

Znamienny *charakterystyczny, znaczący, wymowny, wiele mówiący, dający do myślenia:* Znamienna cecha talentu. (= *wybitna*). Objaw, fakt Z. Charakter negatywny jest znamienną cechą publicystycznej działalności Julji Wojkowskiej. Chm. W „Balladynie“, nie będącej najlepszym dramatem Słowackiego, ale najbardziej znamiennym,

odbił ś. najdokładniej jego talent marzycielski. Chm. Patol. (characteristicus): Objaw Z. choroby = *najcharakterystyczniejszy* (signum pathognomonicum, s. pathognomicum, s. diacriticum).

Znamienować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Znamionować.**

Znamienowanie, a, blm., czynność cz. **Znamienować.**

Znamienowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Znamienować ś.**

Znamię, enia, lm. **ona l.** p. **Znak. 2.** *piętno, charakter, typ budowli:* Z., czyli piętno czasów pogańskich. Z. sztuki greckiej lub włoskiej z epoki średniowiecznej. **3.** †Znamię przed kościołem, propylaeum. Mur. (= *plac, dziedziniec, cmentarz*). **4.** anat.: × Z. *nerki* (hilum v. hilus renis) = *wnęka nerki.* **5.** biol. *charakterystyczna właściwość danej istoty lub skupienia, po której można je rozpoznać.* **6.** bot. (stigma) *wierzchołek słupka kwiatowego, zwykle pokryty brodawkami lub cieczą kleistą:* Z., *stigma,* jest sam wierzchołek słupka, w nim otwór jest bardzo szczupły, przez który ś. pyłek dostaje do słupka. Czem. **7.** gram.: Z., tym powszechnym wyrazem zowiemy wszystkie znaki pisarskie, *notas orthograficas,* a każde Z. ma w szczególności swoje nazwisko. Kopcz. Z. prawe = *accentus acutus*; Z. lewe, *accentus gravis.* Kopcz. Akcencik, czyli Z. pisarskie. Bobr. **8.** patol. (naevus): Z. barwikowe (n. pigmentosus). Z. brodawkowe (n. verrucosus). Z macierzyste a. wrodzone (n. maternus). Z. naczyniowe a. płomień a. naczyniak skórny zwykły. (n. flammeus s. sanguineus s. vasculosus). Z. naczyniowe sinawe (n. venosus). Z. nerwowe (n. neuropathicus s. neuroticus s. unius lateralis s. linearis). Z. włosiste (n. pilosus). Z. włókniakowe (n. fibromatosus s. molluscifórmis). Obciążenie, względnie zwyrodnienie, objawia ś. na zewnątrz pewnemi cielesnemi i umysłowemi znamionami (stigmata). Wach. Zdr. **Znamionko.**

[**Znamięnity**] p. **Znakomity:** Wszytki panięta znamięnithe. HJ.

Znamiętnić, i, ił *zmienić w namiętność; roznamiętnić.* **Z. ś.** *stać ś. namiętnością, roznamiętnić ś.:* Nadto harda (mowa), by Z. ś. w przekleństwo. Krasiń.

Znamiętnienie, a, blm., czynność cz. **Znamiętnić.**

Znamiątnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Znamiętnić ś.**

† **Znamionać, a, ał l.** p. **Znamionować.** Glos. **2.** *rozważyć.* Ps. flor., B. Sz.

† **Znamionanie, a,** blm., czynność cz. **Znamionać.**

Znamionko, a, lm. **a** p. **Znamię.**

† **Znamiono, a,** lm. **a** p. **Znak.**

† **Znamionoglądacz, a,** lm. **e** *ten, co ma dozór nad chorągwiami, dozorca sztandarów.* L.

† **Znamionopis, a,** lm. **owie** *ten, co opisuje znamiona, co pisze o nich.* L.

Znamionować, uje, ował i **Z. ś.** B. Sz., Glos., Rej. **l.** p. **Znaczyć. 2.** *poznawać, wyróżniać.* And. z Kobyl.

Znamionowanie, a l. blm., czynność cz. **Znamionować. 2.** †Z., lm. **a,** *znaczenie, sens:* Nie pamiętam, abym kiedy czytał to słowo w tym znamionowaniu a. by go tym sposobem używali składacze. Mącz.

Znamionowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Znamionować ś.**

× **Znamitnia, i,** lm. **e** *ten, co jest znakomitym, godnym uwagi.* Sł. wil.

[**Znamka, i,** lm. **i**] p. **Znajoma.**

[**Znamość, i,** lm. **i**] p. **Znajomość.**

[**Znandek, dka,** lm. **dki**] p. **Znajda.** Pc.

Znanie, a l. blm., czynność cz. **Znać:** Akt znania = *spisane zeznanie osoby świadomej czego, zastępujące odpowiedni dowód piśmienny urzędowy (np. metrykę osoby chcącej wylegitymować ś.).* **2.** †Z., lm. **a** rz. *wiadomość.* Sekl.

† **Znaniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Znajomy.** Ps. flor.

Znanie się, a ś., blm., czynność cz. **Znać ś.**

Znany l. im. od **Znać. 2.** [Z.] p. **Znajomy. 3.** [Z.] *znający ś.:* Z. człowiek = *znachor.*

Znarkotyzować, uje, ował *struć, przesycić narkotykiem:* Człowiek znarkotyzowany jest optymistą, jak i odurzony alkoholem.

Znarkotyzowanie, a, blm., czynność cz. **Znarkotyzować.**

[**Znarodeńkiem**] *zupełnie, do szczętu, do cna.*

Znarodowiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Znarodowić.**

Znarodowianie, a, blm., czynność cz. **Znarodowiać.**

Znarodowianie się, a ś., blm., czynność cz. **Znarodowiać ś.**

Znarodowić, i, ił, nied. **Znarodowiać** *uczynić narodowym:* Religja przez obyczaje i język znarodowiona. **Z. ś.** *stać ś. narodowym.*

Znarodowienie, a, blm., czynność cz. **Znarodowić.**

Znarodowienie się, a ś., blm., czynność cz. **Znarodowić ś.**

[**Znaroku**] **l.** *umyślnie, nie przypadkiem.* **2.** *tylko pozornie.*

Znarowić, i, ił, † **Znorowić,** [**Zmrowić, Znaturliwić, Znaturzyć**] *zrobić narowistym, samowolnym, krnąbrnym, upartym, popsuć, uzuchwalić, zbałamucić:* Wołek znarowiony. Błaż. Z. konia (= *nauczyć narowów*). Zły powoźnik dobrego znarowi konia. Troc. Pieniądze ludzi znarowiły. Troc. Wołochowie niestatecznością znarowieni do Węgrów odpadali. Błaż. Nieprzyjaciela a. przestrach, a. gniew znarowi. Pot. **Z. ś. l.** *nabrać narowów, stać ś. narowistym, rozzuchwalić ś., zbałamucić ś.:* Z jego przykładu pobudzeni inni zaraz ś. znarowili. Tw. **2.** [Z. ś.] *przywyknąć, znęcić ś.:* Tak ś. znarowiła do mnie, ażem w nocy ś. wyniósł we świat. Reym.

Znarowienie, a, blm., czynność cz. **Znarowić.**

Znarowienie się, a ś., blm., czynność cz. **Znarowić ś.**

[**Znarządka, i,** lm. **i**] *sporządzenie, naprawa, reparacja:* Oddałem wóz do znarządki.

[**Znarządzenie, a,** blm.] czynność cz. **Znarządzić.**

[**Znarządzić, i, ił**] *sporządzić, naprawić, zreparować.*

× **Znaszać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Znieść.** Glos.

× **Znaszanie, a,** blm., czynność cz. **Znaszać.**

× **Znaszanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znaszać ś.**

× **Znaszenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znaszyć ś.**

× **Znaszyć się, y ś., ył ś.** *stać ś. naszym:* Widziałem dużo naszych, co ś. poniemczyli, ani jednego Niemca, coby ś. znaszył. Krasz.

[**Znaś**] p. **Znaleźć.**

[**Znaść, znajdzie, znaszedł**] p. **Znaleźć:** Coby ciało twoje kruki w polu znasły! Tet. Ino go puścili ze śpytala, — bełł do Dunaja z mostu drugi roz! ale juz lepi, bo go juz więcyl nie znaśli. Tet.

Znaturalizować, uje, ował *zrobić naturalizowanym, uobywatelić.*

Znaturalizowanie, a, blm., czynność cz. **Znaturalizować:** Stara ś., aby począć żyć, uspokoić wprzód moralnym znaturalizowaniem, uobywatelenieni. Krasz.

[**Znaturliwić, i, ił i Z. ś.**] p. **Znarowić.**

[**Znaturliwienie, a,** blm.] czynność cz. **Znaturliwić.**

[**Znaturliwienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znaturliwić ś.**

[**Znaturzenie, a,** blm.] czynność cz. **Znaturzyć.**

[**Znaturzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Znaturzyć ś.**

[**Znaturzyć, y,ył i Z. ś.**] p. **Znarowić.**

† **Znawać, a, ał i † Z. ś.** p. **Znać.**

† **Znawanie, a,** blm., czynność cz. **Znawać.**

† **Znawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znawać ś.**

Znawca, y, lm. **y,** [**Znawiec, Znajca**], × **Znajomca,** × **Znajomiec** *człowiek znający ś. na czym, biegły w oceniu czego, rzeczoznawca, ekspert:* Tak znawcy orzekli, ocenili. Zmierzył rzecz okiem znawcy. Znawcy sztuki probierskiej mają osobliwy gatunek robót swoich. Krum. Znajomca umie wybrać, wie, co szacować. Gol. Obraz z historji Harmodjusa zachwycał znawców i nieznawców. And. Dzieło sztuki wprawiające w podziw znawców i nieznawców. Jeż. Do wykonania sekcji sądowej muszą być wezwani dwaj znawcy. Wach. Czynność znawcy lekarza w czasie śledztwa polega na dokonaniu tak zwanych oględzin. Wach.

Znawczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Znawca.**

× **Znawiać, a, ał** p. **Znowić.**

× **Znawianie, a,** blm., czynność cz. **Znawiać.**

× **Znawidzenie, a,** blm., czynność cz. **Znawidzić.**

× **Znawidzić, i, ał** *znienawidzić:* Obruszają ś. na czyn nieludzkości, znawidzą gwałtowników. Stasz.

[**Znawiec, wca,** lm. **wcy**] p. **Znawca.**

Znawozić, i, ił ziemię = *zgnoić, zasilić nawozem, zmierzwić, umierzwić, skompostować:* Każdy swój grunt doprawia pilnie i znawozi. Gac. Pola były dobrze znawożone i wzorowo uprawione. Rog. Ziemia znawożona popiołem nie wymaga żelazem kutego pługa. Sts.

Znawożenie, a, blm., czynność cz. **Znawozić.**

Znawstwo, a, blm. *znanie ś. na czym, znajomość rzeczy, biegłość w ocenianiu czego:* Rozprawa napisana z naukowym znawstwem. Więcej było stylistyki, niż znawstwa. Gaw. Z nadzwyczajnym znawstwem naprowadzone zagadnienia. Ciepło — rzekł Topór z zazdrosnym znawstwem. Tet.

× **Znazewnątrz** przys. *ze strony nazewnątrz leżącej, zzewnątrz:* Z. do środka jej promieniami biegło. Żm.

[**Znąj**] p. **Znowu.**

[**Znąć, znie, znął**] *rznąć.*

[**Znąd**] *stamtąd.*

[**Znąu**] p. **Znowu.**

Znegocjować, uje, ował *doprowadzić do skutku wskutek negocjacji:* W r. 1786 znegocjowana została pożyczka zagraniczna u Hopego. T. K.

Znegocjowanie, a, blm., czynność cz. **Znegocjować.**

Znekrotyzować się, uje ś., ował ś. *zmartwieć, obumrzeć:* Nie chodzi o to, żeby ś. znekrotyzowała ranka po zastrzyknięciu na plecach. Ochor.

Znekrotyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Znekrotyzować ś.**

Znerwować, uje, ował *rozdrażnić nerwowo, zdenerwować:* Powolna jazda znerwowała mię ostatecznie. Ost. Strasznie jestem znerwowany, strasznie! Mn. Zenon wracał znerwowany i zły na siebie, na nich i na cały świat. Reym.

Znerwowanie, a, blm., czynność cz. **Znerwować.**

Zneutralizować, uje, ował, † **Zneutrować l.** *zrobić neutralnym, zobojętnić, znieczulić:* Wiek podeszły wojewody sztuka umiała jakoś Z. Krasz. **2.** chem. *zmienić odczyn kwaśny a. zasadowy na obojętny, zobojętnić:* Z. kwas przez dodanie zasady. Z. zasadę przez dodanie kwasu. † **Zneutrować ś.** *stać ś. neutralnym, zobojętnieć:* Kasjan nie tylko ś. od ruskiej wiary odszczepił, ale też i z unitami, zneutrowawszy ś., żył. Pim.

Zneutralizowanie, a, blm., czynność cz. **Zneutralizować:** Od zneutralizowania do zobojętnienia krok jeden tylko. Jeż

† **Zneutrować, uje, ował i Z. ś.** p. **Zneutralizowae.**

† **Zneutrowanie, a,** blm., czynność cz. **Zneutrować.**

† **Zneutrowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zneutrować ś.**

× **Znęcacz, a,** lm. **e,** × **Znęciciel** *ten, co znęca:* Z., ponęciciel, zwabiciel. L. Uśmiech, oszczerca, Z. słodkiej krotofili, wdziękami chytrość umili. Kniaź.

Znęcać, a, ał i Z. ś. p. **Znęcić.**

Znęcanie, a l. blm., czynność cz **Znęcać. 2.** lm. **a** p. **Znęcanie ś.**

Znęcanie się, a ś., lm. **a ś.,** [**Znęta**], **Znęcanie** czynność cz. **Znęcać ś.:** Doznawał upokorzeń, naigrawań ś. i znęcań.

Znęcenie, a, blm., czynność cz. **Znęcić.**

Znęcenie się, a ś., blm., czynność cz **Znęcić ś.:** Kar publicznych raczej odstręczenie drugich od zbrodni podobnej, niż Z. ś. nad winowajcą, celem być powinno. Ostr.

× **Znęciciel, a,** lm. **e** p. **Znęcacz.**

Znęcić, i, ił, nied. **Znęcać l.** *nęcąc przyciągnąć; przynęcić, zwabić, zmamić:* Pijanica współbiesiadników swoich znęcił i przyzwyczaił do wina. Pilch. (= *znałogował*). I tą (siecią) cietrzewi dostaniesz, jedno je dobrze trzeba Z. Cyg. Patrzaj, gdzieby ptacy najczęściej ś. pasywali, a tam syp tak, jakobyś je najlepiej znęcił. Cyg. Rój gaszków rozmaitego kroju, przez nieprzeborną kniahinę znęcony, już prawie nie ustępował ś. z domu. Kaczk. **2.** [**Znęcać kim**] *znęcać ś. nad kim.* **Z. ś. l.** *przyzwyczaić ś., przychodzić dokąd pod wpływem ponęty, zbałamucić ś. w tym względzie:* Tak ś. do nas znęcił, że trudno ś. go pozbyć. W Zgorzelicach były obory pańskie, tam też znęcili ś. zbóje. Tet. **2.** Znęcać ś. nad kim a. [kim] = *pastwić ś.; męczyć, trapić, dręczyć go niemiłosiernie, tyranizować go, zadawać mu katusze:* Z. ś. nad swą ofiarą. Jakżeby to krytyka ś. znęcała nad tą postacią. Krasz.

Znędzać, a, ał p. **Znędzić.**

Znędzanie, a, blm., czynność cz. **Znędzać.**

Znędzenie, a, blm. **l.** czynność cz. **Znędzić:** Z. i porażki żydowskie pokłada za pofortunienie rzeczy swoich. Leop. **2.** czynność cz. **Znędzieć.**

[**Znędzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Znędzić ś.**

Znędzić, i, ił, † **Snędzić,** × **Znędznić,** nied. **Znędzać** *doprowadzić do ostatniej nędzy, zgnębić, wynędzić, zbiedzić, uciemiężyć, zmizerować, zniszczyć,*

znękać, wycieńczyć. B. Sz. Z. bydlę nadmiarem pracy. Przez siedm lat głód miał Z. Egipt. Leop. Król egipski robotami koło błota i cegły znędził i zniewolił ich. Leop. Choroby te zepsują oczy wasze, a znędzą dusze wasze. Leop. Obacz, jakom znędzony, od wszystkich porzucony. Ryb. Miasto utrapione i znędzone. Warg. Niewolnice ogniem i karami znędzone gubią. Warg. Panny jego znędzone. Wuj. Kościół smirneński był wielekroć od nieprzyjaciół srogich złupion, znędzon i udręczon. Rej. Faraon znędził lud izraelski. Leop. Oszukał on mię, ale nie dopuścił Bóg, aby mię znędził. Bud. Jechali prosto do Werek i tam biskupowi księdza oszarpanego, znędznionego z listem księcia krajczego oddali. Mat. Znędznił konie, zwątlił. Ern. Krótko mówiąc, sam was niewczas znędzi. Pot. Bogate znędził miasta. Troc. Posilił znędznionych oficerów. Wójc. Niebożęta ludzie bardzo są znędzeni i ratunku potrzebują. Rol. [**Z. ś.**] *znędznieć, wynędznieć, zmizerować ś.*

× **Znędzieć, eje, ał** p. **Znędznieć.** L.

Znędzniały *który znędzniał, wynędzniały, znędzony, znękany, zmizerowany, zbiedzony, zniszczony, wycieńczony:* Na widok wymizerowanego, znędzniałego posypały ś. pytania. Pas. Stworzenia (= ludzie) wyschłe, znędzniałe. Stasz.

× **Znędznić, i, ił** p. **Znędzić.**

Znędznieć, eje, ał, × **Znędzieć** *stać ś. nędznym, wynędznieć, zbiednieć, zmizernieć, wyniszczeć, skąpieć, spasować, zmizerować ś.*

Znędznienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Znędznić. 2.** czynność cz. **Znędznieć:** Opilistwo jest przyczyną znędznienia polskiego. Star. Prorokowali o walce, i o znędznieniu, i o głodzie. L. (o uciśnieniu. B. G.).

Znękać, a, ał *zgnębić, złamać, zmęczyć, przybić, strapić, zdręczyć, skruszyć:* Nasz to Ostrogski Konstanty waleczny pod Orszą znękał hardość nieprzyjaciół, znękał. Kras. *(= uskromił).* Żywe troski, któremi znękany jestem, stargały siły moje. L. Burzą i gromem znękane Trojany. Dm. Tylą dolegliwościami znękana ludzkość. Śniad. Wśród znękanych i osmutnionych umysłów nie było pory pracowania dla literatury. Lib. Życiem znękany. Krasz.

Znękanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Znękać. 2.** *stan znękanego.*

[**Znęta, y,** lm. **y**] **I.** p. **Znęcanie ś. 2.** *przynęta zwabiająca, wabik:* Wyrabiać znętę = *wabić, przynęcać.*

† **Zniadły,** † **Śniadny** *jadalny, do jedzenia:* Macieli tu co zniadłego? Sekl.

[**Zniął**] p. **Zdjąć.**

Znicestwiać, a, ał p. **Znicestwić.**

Znicestwianie, a, blm., czynność cz. **Znicestwiać.**

Znicestwić, i, ił, nied. **Znicestwiać** *zmienić w nicestwo, unicestwić, zniweczyć, zniszczyć:* W promieniach twarzy księżyca przestwór cały znicestwiony, skamieniały. Krasiń. My tedy znicestwimy Janka... ruszymy na niego wszystkie siły ...przywalimy go liczbą. Jeż. *(= zmasakrujemy).* Sprzeczność owa opinji o naturze chłopskiej znicestwia nie naturę ową, ale samę siebie. Jeż. Znalazłem słońce, któreby ci słońce twego kraju przypominało i znicestwiło chytrą moc mego słońca. Przybysz. Wzniecić bunt, szlachtę Z. Tet.

Znicestwieć, eje, ał *zmienić ś. w nicestwo, sczeznąć, zniknąć, przepaść:* Spodlił ś. do nicości i znicestwiał przez podłość. Krasiń.

Znicestwienie, a, blm. **I.** czynność cz **Znicestwić. 2.** czynność cz. **Znicestwieć.**

× **Znicować, uje, ował** *przenicować, wynicować.* L.

× **Znicowanie, a,** blm., czynność cz. **Znicować.**

Znicz, a, blm. *ogień święty u pogańskich Litwinów:* W Gnieznie, Kołobrzedze, Wilnie, Nowogrodzie płonął niegasnący ogień Z., na cześć Nii otchłanią władnącego. Lel. Przen.: *zapał.*

Zniczek, czka, lm. **czki, Królik Zniczek, Złotogłówka ognista,** [**Złotnik**] zool. (regulus ignicapillus) *ptaszek wróblowaty, pokrzewkowaty (gajówkowaty).*

† **Zniczemnieć, eje, ał** p. **Znikczemnieć.** Biel. M.

† **Zniczemnienie, a,** blm., czynność cz. **Zniczemnieć.**

Zniczowy przym. od **Znicz:** Kto zgasi zniczowe ogniska, ten odpust całkowity i niebo pozyska. Syrok.

[**Znidzie**] p. **Zejść.**

[**Zniebacka**] p. **Znienacka.**

Zniebieszczeć, eje, ał *stać ś. niebieskim*

Zniebieszczenie, a, blm., czynność cz. **Zniebieszczeć.**

[**Zniebospad, u,** lm. **y**] *jakieś ziele.*

Zniebozstąpienie, a, blm. *zstąpienie z nieba:* Z. Chrystusa.

[**Zniecenie, a,** blm.] czynność cz. **Zniecić.**

Zniechęcać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zniechęcić.**

Zniechęcająco przys. *w sposób zniechęcający, zniechęcając:* Utrudniona komunikacja działa Z.

Zniechęcanie, a, blm., czynność cz. **Zniechęcać.**

Zniechęcanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniechęcać ś.**

Zniechęcenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zniechęcić. 2.** *stan osoby zniechęconej, niechęć, apatja.*

Zniechęcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniechęcić ś.**

Zniechęcić, i, ił, nied. **Zniechęcać** kogo **I.** *odjąć mu chęć, zrazić, odstręczyć go, zrobić niechętnym, narazić ś. komu, zrazić, odstręczyć, odepchnąć:* Lada bzdura go pomiesza i zniechęci. Zabł. Powiedz mi szczerze, co cię zniechęciło ku temu młodzieńcowi? Zabł. Zniechęcała (ją) jego bezczynność... gniewała bezsilna dobroć. Krasz. Opryskliwością zniechęcił sobie (a. do siebie) klijentów. × Z. króla z wojskiem. (= Z. króla i wojsko do siebie) = *poróżnić.* **Z. ś.** *stracić chęć, stać ś. niechętnym, zrazić ś., zapatycznieć:* Zniechęcił ś. przeciwnościami

[**Zniecić, i, ił**] *wzniecić, rozniecić:* Z. ogień.

Zniecierpieć, i, ał *znienawidzić:* Dziwnie jakoś zniecierpiał Sasów. Kaczk. Ale ja tego Brandta zniecierpiałem i jemu nie ufam. Krech. Chcę ich poznać do gruntu, by ich jeszcze bardziej Z. Ole.

Zniecierpienie, a, blm., czynność cz. **Zniecierpieć.**

Zniecierpliwiać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zniecierpliwić**

Zniecierpliwianie, a, blm., czynność cz. **Zniecierpliwiać.**

Zniecierpliwianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniecierpliwiać ś.**

Zniecierpliwić, i, ił, nied. **Zniecierpliwiać** *uczynić niecierpliwym, wyprowadzić z cierpliwości:* Strona nasza spokojnie znosiła to wszystko, co tylko złość wynaleźć mogła, by ją potwarzami Z. Ust. Obojętnie patrzy w zniecierpliwione miny swoich słuchaczów. Korz. Podniósł ś. z siedzenia zniecierpliwiony. Bał. **Z. ś.** *stracić cierpliwość, nie wytrzymać dłużej cierpliwie:* Do tego stopnia ostre postępowanie posuwa, że nakoniec lud

zniecierpliwiony bierze ś. do broni. L. Zniecierpliwiony sąsiad pogróżki w otwartą nieprzyjaźń zamienił. L.

Zniecierpliwienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zniecierpliwić. 2.** *stan osoby zniecierpliwionej, niecierpliwionej, niecierpliwość wywołana czymkolwiek.*

Zniecierpliwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniecierpliwić ś.**

Zniecniały *który zniecniał, znikczemniały:* Miała oschłe serce i Z. już umysł. Sienk.

Zniecnieć, eje, ał *stać ś. niecnym, znikczemnieć.*

Zniecnienie, a, blm., czynność cz. **Zniecnieć.**

Znieczulać, a, ał p. **Znieczulić.**

Znieczulająco przys. *w sposób znieczulający, znieczulając:* Środki działające Z.

Znieczulanie, a, blm., czynność cz. **Znieczulać.**

Znieczulenie, a I. blm., czynność cz. **Znieczulić. 2.** chir.: Z. sztuczne (anaestia ortefacta) = *Z. w drodze sztucznej wywołane.* Z. miejscowe. Z. eterem (aetherisatio). **3.** patol. (anaesthesia, anaesthesis) *brak czucia, bezczułość, utrata czucia pewnej części ciała, powstająca wskutek obwodowego lub ośrodkowego stłumienia przewodnictwa nerwowego.* Z. obwodowe (a. peripherica). Z. ośrodkowe (a. centralis). Z. bolesne (a. dolorosa). Z. a. nieczułość nerwu trójdzielnego. Z. porażenne a. porażenie czucia.

Znieczulić, i, ił, nied. **Znieczulać** *zmniejszyć czucie, zrobić nieczułym dany członek a. cały organizm, uśpić:* Z. zapomocą chloroformu. *(= zachloroformować).* Przen.: Nie znieczulił głodu i nędzy, lecz uśpił własne sumienie. *(= nie zażegnał).* Wyraz ten obezwładnił, znieczulił, w osłupienie wprawił wszystkich. Jeż. Znieczuliliśmy ś. na interesa własne. Smol. *(= zobojętnieliśmy).* Apt.: Lek znieczulający (remedium anaestheticum).

[Zniedobacka] przys. **I.** *z nieoględności, z niedopatrzenia, z niedozoru, prześlepiwszy.* **2.** p. **Znienacka.** Pot.

Zniedokrwienie, a, blm. *pozbawienie zwierzęcia krwi, sztuczny upust krwi* (w celach doświadczalnych).

Zniedokwasić się, i ś., ił ś. *utlenić ś.* Spas. W trunie zniedokwasiła ś. zgnilizna, słucha i wstaje. Słow.

Zniedokwaszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniedokwasić ś.**

Zniedołężniać, a, ał p. **Zniedołężnić.**

Zniedołężniały *który zniedołężniał, niedołężny już:* Prowincja obarczona znacznym procentem kalek, starców zniedołężniałych i żebraków.

Zniedołężnianie, a, blm., czynność cz. **Zniedołężniać.**

Zniedołężnić, i, ił, nied. **Zniedołężniać** *uczynić niedołężnym, znieudolnić:* Z. myśl i wystudzić serce.

Zniedołężnieć, eje, ał *stać ś. niedołężnym.*

Zniedołężnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zniedołężnić. 2.** czynność cz. **Zniedołężnieć,** *niedołęstwo.* **3.** ps.: Z. umysłowe a. otępienie umysłowe (dementia) Z. umysłowe z otrętwieniem a. Z. ostateczne (dementia apathica). Z. umysłowe z porażeniem postępowym a. Z. poraźne (dementia cum paralysi progressiva v. dementia paralytica v. paralysis progressiva).

× **Zniedźwiedzenie, a,** blm. **I.** czynność cz. **Zniedźwiedzić 2.** czynność cz. **Zniedźwiedzieć.**

× **Zniedźwiedzić, i, ił** *zrobić niedźwiedziem; zdziczyć:* U nas o zniedźwiedzili. Pot. *(= zdziczeli).*

× **Zniedźwiedzieć, eje, ał** *stać ś. podobnym do niedźwiedzia, zdziczeć.*

Zniegrzecznieć, eje, ał *stać ś. niegrzecznym.*

Zniegrzecznienie, a, blm., czynność cz. **Zniegrzecznieć.**

Zniekształcenie, a, I. blm., czynność cz. **Zniekształcić. 2.** lm. **a** *stan rzeczy zniekształconej:* Rozmaite choroby ustrojowe, jak potworne Z.

Zniekształcić, i, ił *pozbawić pierwotnego kształtu, zdeformować.*

Zniekształtnienie, a, lm. **a** (deformatio, difformatio, deformitas) *niekształtność, wada fizyczna ustroju, potworność, nieprawidłowość rozwojowa, zboczenie rozwojowe:* Z. paznokcia (onychosis).

Znielubić, i, ił *przestać lubić, znienawidzić:* Synowie ojca, który za Białego ogłoszony, przez to znielubiony. Orzesz. Kiedy już jego znielubiłam, kłóciłam ś., krzyczałam. Orzesz. Szlachcica musiano ś. pozbyć, bo go książę znielubił. Krasz.

Znielubienie, a, blm., czynność cz. **Znielubić.**

Zniemczać, a, ał i Z. ś. p. **Zniemczyć.**

Zniemczały *który zniemczał, zniemczony:* Szlązak Z. Butne, zniemczałe od pół wieku miasto opasało ś. temi czasy murami. Szaj.

Zniemczanie, a, blm., czynność cz. **Zniemczać.**

Zniemczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniemczać ś.**

Zniemczeć, eje, ał I. *stać ś. niemieckim, stać ś. Niemcem, zniemczyć ś.:* Ziemomysł, gdy ś. jął nazbyt bracić z Krzyżaki, jakoż był i zniemczał prawie, odstąpili go poddani. Biel. M. W obawie, bym mimowolnie nie zniemczał. Lel. **2.** [L.] *stracić na minie* (o myśliwym, gdy spudłuje wobec innych myśliwych).

Zniemczenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zniemczeć. 2.** czynność cz. **Zniemczyć.**

Zniemczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniemczyć ś.**

Zniemczyć, y,ył, nied. **Zniemczać** *przerobić na Niemca, przerobić na niemiecki, zgermanizować:* Nastąpiła zmiana pierwotnego planu najścia na Polskę przez zniemczone Pomorze. Szaj. **Z. ś.** p. **Zniemczeć.**

Zniemiały, Zniemiony *który zniemiał, oniemiały, zmilkły:* Bez odpowiedzi dyszał tylko i zniemiony upadł. Przyb.

Zniemieć, eje, ał *ścichnąć, zaniemieć, zmilknąć:* Gdy przeciwność ustawicznie dusi, nakoniec Z. i ochrapieć musi. Lubom.

Zniemiony p. **Zniemiały.**

† **Zniemocznieć, eje, ał** *stać ś. niemocnym, zesłabnąć, opaść z sił, zemdleć:* Jeśli grzmi tego miesiąca, tedy mnodzy ludzie zniemoczniejią. Spicz. Czas ten niebezpieczny, nie zachowaszli ś. od zimna, zniemoczniejesz. Spicz.

† **Zniemocznienie, a,** blm., czynność cz. **Zniemocznieć.**

Zniemożenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zniemóc. 2.** *brak sił, niemoc, osłabienie, wyczerpanie:* Krzyknęła i przypadła do rannego, który do niej w zniemożeniu wyciągał ramiona. Ostr. S.

Zniemożony *znużony, zemdlony, wycieńczony, zmęczony, strudzony, wysilony:* Śród pracy ustawała nagle, jakby zniemożona. Orzesz.

† **Zniemóc, oże, ógł** *zaniemóc, zesłabnąć, zniedołężnieć:* Z., tabescere. Ps. flor.

[Zniemusić, i, ił] *zniewolić, zmusić:* Z. babę, aby otworzyła.

[Zniemuszenie, a, blm.**]** czynność cz. **Zniemusić.**

Znienacka, † Znienadzka przys. **I. a. [Znienaczka, Znieobacka, Zniebacka, Zniedobacka,**

Znienazdania, Zniesperadka, Zniesperatka] *naraz, niespodzianie, niespodziewanie, ni stąd ni zowąd, raptem, nagle:* Wypadli Z. z zasadzki. 2. † Z., p. **Znienagła.**

[Znienaczka] p. **Znienacka.**

† **Znienadzka** p. **Znienacka i Znienagła.**

† **Znienagła, Znienacka** (Zbyl. A.), † **Znienadzka, [Niezdobaczka]** *pomału, powoli, zwolna, niepostrzeżenie, nieznacznie, stopniowo:* Znagła — Z. L. Znienacka, po mału. Kn. Północne krainy po lekku a znienadzka były narodami napełnione. Stryjk. Wielką Z. wykochali w nich śmiałość. Błaż. Z, po woli. And. z Kobyl. Z. upada. Ek. Kiedy zima nadchodzić ma, tedy nie z razu gwałtem przypadnie, ale Z. biedzi ś. z latem, aż jej lato ustąpić musi. Podw. Ja będę mówił cicho a Z., a wy słuchajcie a w rozum bierzcie. Leon. Prosi i radzi, aby ś. zjeżdżali, szlachetne serca Z. kołysze, wszystko przekłada, czymby ś. wzbudzali. P. Koch. Rewizja listów wielki czas wziąć musiała, bo Z. ś. odprawowała, przestrzegając tego, aby kto ukrzywdzon nie był. Vol. Z., po mału. Kn.

Znienawidzać, a, ał p. **Znienawidzić.**

Znienawidzanie, a, blm., czynność cz. **Znienawidzać.**

Znienawidzenie, a, blm., czynność cz. **Znienawidzieć.**

Znienawidzić, i, ił p. **Znienawidzieć.**

Znienawidzić, i, ił, Znienawidzieć, nied. **Znienawidzać** kogo, co = *powziąć nienawiść przeciw komu.* L. Tę mają przebrzydłą przywarę owi, co szczęściem zbujali, że których obrazili, tych też znienawidzili. Pilch. Przyrodzenie każdego człowieka w skok Z., gdy kogo urazi. Pot. Znienawidzam wszystko, w co ufałem. Krasiń. Panujący książęta wprowadzają pierwsze znienawidzone pobory. Szaj.

[Znienazdania] p. **Znienacka.**

[Znieobacka] p. **Znienacka.**

Zniepewnić, i, ił *zrobić niepewnym:* Sukcesja zniepewni dziedzictwa i własności szlacheckie. Kal.

Zniepewnienie, a, blm, czynność cz. **Zniepewnić.**

× **Zniepodleglenie, a,** blm., czynność cz. **Zniepodleglić.**

× **Zniepodleglić, i, ił** *zrobić niepodległym:* Głoszą, że sprzysiężenie ś. na wybieranie coraz większych intrat podniesie godność człowieczą, zniepodlegli ich. Krasiń.

× **Zniepokajać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zniepokoić.**

× **Zniepokajanie, a,** blm., czynność. cz. **Zniepokajać.**

× **Zniepokajanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zniepokajać ś.**

× **Zniepokoić, i, ił,** × **Zniespokoić,** nied. **Zniepokajać** *zaniepokoić, strwożyć, zmieszać, sturbować, zaaferować.* **Z. ś.** *zaniepokoić ś., strwożyć ś., zmieszać ś., sturbować ś., zaaferować ś.:* Zniepokoili ś. tym magnaci, a między niemi owe trzy domy pańskie. Szaj. Spotkał ją dworzanin z listem od króla, zniepokojonego w najwyższym stopniu brakiem wiadomości o podróży królowej. Szaj. Zniespokojona natarczywą opieką tych dwuch kobiet, namyślała ś. nad sobą sierota. Krasz. Nie wymawiaj tego słowa, napróżnobyś zniespokoił kobietę. Krasz.

× **Zniepokojenie, a,** blm., czynność cz. **Zniepokoić:** Z. jest jednakowe, a jeszcze daleko głębsze, jeżeli rozogniona wyobraźnia zaczyna opanowywać umysły. Kaczk.

× **Zniepokojenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zniepokoić ś.**

× **Zniepowaga, i,** lm. i p. **Zniewaga.** L.

† **Zniepoważać, a, ał** p. **Znieważyć.** Troc.

† **Zniepoważanie, a,** blm., czynność cz. **Zniepoważać.**

† **Zniepoważenie, a,** blm., czynność cz. **Zniepoważyć.**

† **Zniepoważyć, y,ył** p. **Znieważyć.**

× **Zniepożytecznić, i, ił** *zrobić niepożytecznym.* L.

× **Zniepożytecznieć, eje, ał** *stać ś. niepożytecznym:* Wszyscy zniepożytecznieli, niemasz czyniącego dobroci. Bud. (wespół stali ś. nieużytecznemi. B. G.).

× **Zniepożytecznienie, a.** blm. **I.** czynność cz. **Zniepożytecznić. 2.** czynność cz. **Zniepożytecznieć.**

Znieprawiać, a, ał p. **Znieprawić.**

Znieprawianie, a, blm., czynność cz. **Znieprawiać.**

Znieprawić, i, ił, nied. **Znieprawiać** kogo = *sprowadzić z drogi prawej, zrobić nieprawym, popchnąć do czynów nieprawych:* Znana jest ich przedajność: pieniądze ich znieprawiły. Gol. Bourget, snujący ś. po salonach, buduarach i sypialniach zdenerwowanych i znieprawionych mężatek. Głód tym ś. różni od pragnienia, że kiedy ono znieprawia człowieka, to ten go rozumu uczy. Gaw. Kilkoletni pobyt w dużym, hałaśliwym mieście... sparaliżował mu serce, znieprawił umysł. Gom.

Znieprawieć, eje, ał *stać ś. nieprawym:* Znieprawieliśmy. Bud.

Znieprawienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Znieprawić. 2.** czynność cz. **Znieprawieć.**

Znieprzyjaźniać, a, ał p. **Znieprzyjaźnić.**

Znieprzyjaźnianie, a, blm., czynność cz. **Znieprzyjaźniać.**

Znieprzyjaźnić, i, ił, nied. **Znieprzyjaźniać** *zrobić nieprzyjaznym:* Z. sobie kogo = *narazić; zrazić, zniechęcić do siebie.*

Znieprzyjaźnienie, a, blm., czynność cz. **Znieprzyjaźnić.**

Znieprzytomnieć, eje, ał *stać ś. nieprzytomnym, stracić przytomność:* Zdawało ś., że znieprzytomniał. Grb.

Znieprzytomnienie, a, blm., czynność cz. **Znieprzytomnieć.**

Znieruchomiały *który znieruchomiał, nieruchomy:* Niedojedzona kromka chleba leżała u wrytych, zda ś., w ziemię stóp znieruchomiałej kobiety. Orzesz.

Znieruchomić, i, ił *uczynić nieruchomym.* Tet. Stali naprzeciw siebie znieruchomieni i jakby w ziemię wrośli. Gom. **Z. ś.** p. **Znieruchomieć.**

Znieruchomieć, eje, ał, Znieruchomić ś. *stać ś nieruchomym, stanąć jak wryty, osłupieć:* Żywota przeszłości, w którym wszystko znieruchomiało. Westchnienie znieruchomiało w piersi. Psm. (=*zaparło ś., stanęło*). Mówiły zaczajone nerwy w tiku szarpiącym oko, i znieruchomiała. Bht. Cała jego postać nizka, z szerokiemi ramionami znieruchomiała. Bht. Myśl znieruchomi ś. Spas.

Znieruchomienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Znieruchomić. 2.** czynność cz. **Znieruchomieć.**

Zniesienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Znieść:** I szczęście samo do zniesienia trudne! Mick. Z. aresztu. Troc. Kura przy zniesieniu często jaje zjada. Troc. **2.** chir.: Z. lecznicze stawu (arthrodesis, arthrocleisis) *zniesienie stawu operacyjne,*

wywołanie stężenia stawu w celu leczniczym. 3. lek. (relaxatio, dissolutio): Z. napięcia mięśni, tkanek = *zwolnienie, zluźnienie.* 4. myśl: *jaja zniesione przez ptaka:* Pragnąc zabezpieczyć Z. od zatopu, obiera (żóraw) na gniazda naturalne wzniesienia. Sp. Możnaby je uważać całkiem słusznie za zniesienia dwuch daleko od siebie stojących odmian. Sp. Kiedy znajdowano po jedyńcze zniesienia i z ilu jaj składają ś. one?

Zniesienie się, a ś., blm., czynność cz. **Znieść ś.**

× **Znieskończenić się, i ś., ił ś.** *stać ś. nieskończonym:* Znieskończeni ś. głąb duszy. Krasiń.

× **Znieskończenienie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Znieskończenić ś.**

Zniesławiać, a, ał p. **Zniesławić.**

Zniesławianie, a, blm., czynność cz. **Zniesławiać.**

Zniesławiciel, a, lm. e *ten, co zniesławił a. co zniesławi.*

Zniesławicielka, i, lm. i forma ż. od **Zniesławiciel.**

Zniesławić, i, ił, nied. **Zniesławiać** *pozbawić dobrego imienia, obgadać, oczernić, zbezcześcić:* Thomasius stanowczo potępiał kary zniesławiające. Wojewoda sandomierski po Piławcach. zniesławion bardzo i nawet sądem zagrożony. Sienk.

Zniesławienie, a, blm., czynność cz. **Zniesławić:** Ja mam pomagać do Z. mego imienia? Bał.

[**Zniesperadka**] p. **Znienacka.**

[**Zniesperatka**] p. **Znienacka.**

× **Zniespokoić, i, ił** p. **Zniepokoić.**

× **Zniespokojenie, a,** blm., czynność cz. **Zniespokoić.**

Znieść, zniesie, zniósł, nied. **Znosić,** × **Znaszać** I. *nanosiwszy złożyć, zgromadzić, skupić; naznosić, nanosić, poznosić; zebrać nosząc:* Znoszę co do kupy, gromadzę, kupię Ku. Polacy z częstych pogromów poganina znaczne korzyści znaszali do domów. Tw. Grosz cichy troskliwego znosi miljony. Kras. *(= składa, przynosi, formuje, stanowi, wynosi).* Spiski takowe na przyszły sejm mają być zniesione, a dopiero z takich spisków łatwiej ś. rozeznać będzie mogła szkoda Rzpltej. Vol. Z. rzeczy z wozu do mieszkania *(= złożyć).* [Kacmarze chłopca przyjeni i znieśli kufer do izby]. Idą Z. trupy, drudzy zwozić drzewa. Dm. Zniósł te kamienie do kupy. Troc. Kokosz jaja zniosła. Troc *(= złożyła)* Wie zrzędna gospodyni, kiedy kokosz jaje znosi, bo jej kwokaniem nudnym słyszeć daje. Koss. Przen.: Bądź męska, bądź żeńska płeć, wespół łzy swe znoście a sobie jałmużnicy swej płakać pomóżcie. Groch. *(= zlewajcie).* Dla swego dobra co czynisz narodu, jakie dlań znosisz kroki i staranie... Zabł. *(= ponosisz, podejmujesz).* 2. †Z. kogo, co z kim, z czym = *zestawić, zestosować, skonfrontować, porównać; przystosować, przyrównać do kogo, do czego:* Gdy znosimy apostoły, jako pasterze, z pasterzem apostołem Piotrem, książęciem go pasterzów tych znamy. Smotr. Trzeba pilnie zważyć, czego s. podejmujemy, i siły nasze z temi rzeczami, które bierzemy na ś., Z. i pomiarkować. Pilch. *(= zmierzyć).* Zniosłem oryginał z przepisem, druk z rękopisem. Troc. Wydając ten żywot, nie miał czasu ściśle go Z. z innemi rękopisami. Lel. 3. co na dół = *rękami zdjąć, złożyć, zestawić, spuścić; zsadzić:* Z. dziecko, chorego ze schodów. Przen.: Płyniemy po wielkiej głębinie; spracowałeś już dłonie, a nas z drogi zniosło mgieł mamidło. Sf. *(= zmiotło, usunęło, sprzątnęło).* Wiatr kapelusik Krzysiowy z głowy o parę kroków na murawę zniósł. Tet. *(= zerwał, uniósł).* Przen.: Pocieszył smutne, zniósszy z nich jarzmo niewoli okrutne. Odym. Zbytek Rzymian do tego przyszedł stopnia, że całe góry znaszali. Pilch. *(= równali z ziemią, niwelowali).* Wał znosić, przekop równać, tłuc działami mury. Star. Przen.: *zburzyć, zetrzeć z powierzchni ziemi, zniszczyć, usunąć, sprzątnąć, zgładzić, zmieść:* Turek traktować nie chce, ażby Bersadę, miasto ukrainne, zniesiono. Tw. Zaczęto pierwszy wstępek do boju, dymem znosząc bardzo wiele wsi. Błaż. Pirra i Antjocha potężnego i Hannibala śmierć zniosła straszliwego. Li. Aleksander VI kilku kardynałów trucizną Z. postanowił. Zigr. Z. nieprzyjaciela, wojsko nieprzyjacielskie = *zgładzić, rozbić, zgnieść, wybić doszczętnie, zmasakrować, porazić na głowę.* Z. pamiątkę czyją ze świata. Troc. Znosił kacerzów, prawa i wolności szlacheckie. Troc. Znosić mieczem i ogniem. Troc. Tyś nieprzyjaciół państwa zniósł pod Obertynem. Fel. Nad Cissą Węgrów wstępnym znosi bojem. Nar. Siagrjusz od Klodoweusza, Franków króla, przy Swessione zniesiony. Lel. Morską i lądową potęgę perską w jednym dniu Cymon zniósł. Lel. Ciężką zimę wiatr ciepły znosi, ustępuje wiosna latu, i to ś. precz od nas gotuje. Li. *(= wypiera, ruguje, usuwa).* Z. co = *skasować, usunąć, odwołać, cofnąć, zawiesić:* Gdyby to w mojej mocy było, zarazbym pojedynki zniósł. Boh. Co? pojedynki znosić? wolałbym, żeby zniesiono chleb, wodę i powietrze, niż pojedynki. Boh. Gdy ś. znosi wina, znosi ś. i kaźń. Zigr. Tomasz wyznaniem zniósł swą niewierność z wiernych zbudowaniem. Odym. *(= wynagrodził).* Jednę rzecz przeciwną położywszy, druga ś. Z musi. Zigr. *(= wykluczyć, zneutralizować).* Cała księga Bertrama zgoła niech będzie zniesiona. Zigr. *(= odrzucona;* L.: *auferatur).* Na sejmie r. 1638 zadekretowano, że na przyszłość wszystkie prerogatywy kozackie są zniesione. Lel. 4. Znosić, dok. *zużyć noszeniem:* Z. suknię, odzienie. Już wcale był stary kapelusz i wniwecz znoszony, kąty ś. rozpadały i psuły ś. strony. L. Sukno dwubarwiste, grube i nieznoszone. Krasz. *(= nie do znoszenia).* 5. *unieść, udźwignąć, uradzić, utrzymać:* Gdyby tego człeka, gdy go pławili, była woda zniosła, toby go lud o czarodziejstwo potępił. Świt. *(= wysadziła na wierzch).* Więcej podobno przyjąłem ciężaru, aniżeli Z. potrafię. Siem. J. Oto baranek Boży, który znasza grzechy świata. Gil. *(= dźwiga na sobie, nosi, unasza, ponosi, przyjmuje na ś.).* Już ubóstwo jego więcej nie znosiło kosztów w nakładziech prawnych. Paszk. *(= nie podołało, nie wystarczyło, nie wyrównało im, nie wytrzymało ich).* Miasto pałacu mieszkał w lochu ciemnym, lecz inaczej nie zniósł czas i ustawna trwoga... Groch. *(= nie pozwoliły okoliczności).* Niektóre tylko zabawy ukazać ci trzeba, jako czas zniesie, jako ukaże potrzeba. P. Koch. Derwisze muzykę piszczałki wydoskonalili, jako może Z. instrument. Kłok *(= na co ś. wysilić, zdobyć ś. może),* Z. kres = *dojść do kresu.* Grabow. Co możność czyja zniesie. Otw. S. *(= o ile będzie w możności, ile mu sił starczy, o ile podoła, zdoła, wydoła).* Więcej słabość pamięci i żal rzewny nie znosi. J. Kaź. [Tak se znose *(= radzę sobie)* w domu, jak moge]. 6. kogo, co = *ścierpieć, wytrzymać, przetrzymać:* Nieprzyjaciele, nie mogąc nawet Z. twarzy naszych, których sobie za czartów jakich dla natarczywości poczytali, uciekać poczęli. Ustrz. Jeśli

jaka przykrość ci dokuczy, znoś w cierpliwości; nie skura, kto mruczy. L. Nieszczęścia nie czuć rzecz nieludzka, nie Z.,— niegodna męża. Oss. Umiem i niedostatek ścierpieć, umiem Z. dostatek wszystkiego. Zigr. (= *w nim ś. zachować*). Tym cięższe nad sobą panowanie czuje, im niechętniej je znosi. Pilch. Ci, którzy mają wiarę, gotowi wszystko znaszać i cierpieć Baz. Choć Go często obrażamy, On nas w cierpliwości znasza. Ryb. Dla Boga znaszałem urągania. Wuj. (dla Boga ponoszę urąganie. B. G.). Umiejmy znaszać przymówki, potwarze. Wuj. Niemały to stopień mądrości cierpliwie Z. głupstwa ludzkie. L. Znosi stałym sercem dotkliwości. L. Gdy mężnie znosisz, każdy ból mniej ciąży. Mor. A. Kto dawną krzywdę znosi, ten zaciąga nową. Pot. By za mnie ociec legł w grobie, nie zniosę tego na sobie. L. (= *nie dopuszczę do tego*). Ani ja waszych obyczajów zniosę, ani wy mego rządu ścierpieć będziecie mogli. Warg. Państwo dwuch nigdy nie zniesie. Bardz. Patrzajże, jako senat zniósł niecierpliwie, iż wojsko dopuściło Kwintowi zginąć. Warg. (= *zniecierpliwił ś., przyjął z oburzeniem*). Jeśli chcesz, aby cię drudzy znosili, znoś drugich. Jeł. Jam gotów znosić, co zniosłem, co znoszę. Mick. Służyć niewdzięcznym i znosić potwarze to heroizm prawdziwy. Krasiń. Znosić mężnie swoję niedolę. Śniad. 7. † Znosić kogo = *cierpliwie wyglądać, wyczekiwać:* Dusza nasza znosi Pana, bo ratunkiem i obrońcą naszym jest. Leop. (oczekawa Pana. B. G.). Wszyscy, którzy Ciebie znoszą, nie będą pohańbieni. Leop. (którzy oczekawają Ciebie. B. G.). 8. myśl. (o wyżle) *wynosić, przynosić z wody, oportować.* **Z. ś. I.** × Z. ś. *złączyć ś., zrosnąć ś., zjednoczyć ś., skojarzyć ś., zlać ś. w jedno, zespolić ś.:* Rzplta nasza ze dwu państw i narodów w jeden ś. lud zniosła i spoiła. Vol. W kopytny róg paznokci pięć a pięć ś. zniosły. Żebr. (= *skupiły ś., zrosły ś., zbiegły ś.*). 2. z kim = *skomunikować ś., zaradzić ś., porozumieć ś., konferować:* Naradzam ś. z kim o czym, namawiam ś., znoszę ś. namyślam ś., porozumiewam ś. z kim. Kn. Znoszę ś., radzę ś. kogo. Kn. We wszystkich sprawach ś. z nim przez listy znosi. Troc. Około tego ś. z sobą znoszą, jakoby temu zapobieżeć. Troc. Znosili ś. przez księdza z Bołsunowskim. Rzew. 3. [Z. ś.] *wznieść ś.* 4. [Z. ś.] *unieść ś. gniewem.* 5. myśl. (o psie) = a) *unieść ś., zapędzić ś., zabiec, zapuścić ś.:* Rozumu gończemu psu trzeba, a. żeby ś. znosił, a. skoro ś. obaczy, że ś. zniósł, żeby, umilknąwszy, cicho zająca zakładał. Ostror. b) *odbić ś. od śladu zwierza, stracić ślad:* Ogar ś. zniósł. Troc. Pies ś. zniósł wciąż. Troc.

Znieśmiertelniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Znieśmiertelnić.**

Znieśmiertelnianie, a, blm., czynność cz. **Znieśmiertelniać.**

Znieśmiertelnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Znieśmiertelniać ś.**

Znieśmiertelnić, i, ił, nied. **Znieśmiertelniać** *zrobić nieśmiertelnym, unieśmiertelnić:* On uczuciem i miłością Z. tego nie może. Zm. **Z. ś.** *stać ś. nieśmiertelnym, unieśmiertelnić ś.:* Z koła, co ś. znieśmiertelnia, zbiorą ś. w mym słuchu dźwięki. Poręb.

Znieśmiertelnienie, a, blm., czynność cz. **Znieśmiertelnić.**

Znieśmiertelnienie się a ś., blm., czynność cz. **Znieśmiertelnić ś.**

Znieudolniać, a, ał p. **Znieudolnić.**

Znieudolnianie, a, blm., czynność cz. **Znieudolniać.**

Znieudolnić, i, ił, nied. **Znieudolniać** *zrobić nieudolnym, zniedołężnić:* Potężne rządy Kiejstutowicza znieudolniły oręż krzyżacki.

Znieudolnienie, a, blm., czynność cz. **Znieudolnić.**

Znieużyteczniać, a, ał p. **Znieużytecznić.**

Znieużytecznianie, a, blm., czynność cz. **Znieużyteczniać.**

Znieużytecznić, i, ił, nied. **Znieużyteczniać** *zrobić nieużytecznym, udaremnić:* Kowal znieużyteczniał wszystkie ekspensy elegancji. Jeż.

Znieużytecznienie, a, blm., czynność cz. **Znieużytecznić.**

Zniewaga, i, lm. **i,** † **Zniepowaga** *znieważenie, zelżywość, zelżenie, obelga, obraza, zhańbienie, hańba, afront:* Wyrządzić komu zniewagę. Taka Z. krwi wymaga. Z. rzeczy świętych (= *profanacja*). Któryby to poczytał sobie za zniewagę wielką. Birk. Człowiek uczony bez obyczajów jest zniewagą nauk i najniebezpieczniejszą zniewagą towarzystwa. Śniad. Ja mam hołdować? Bolesław zawoła, ja cierpieć taką zniewagę? Niem. Cierniem na drodze biedaka jest, nie Z., bezrobocie. Święt. Przen.: Idź sobie stąd, zniewago Parnasu! Boh. (= *zakało*).

Zniewalać, a, ał i × **Z. ś.** p. **Zniewolić.**

Zniewalanie, a, blm., czynność cz. **Zniewalać.**

× **Zniewalanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zniewalać ś.**

Znieważać, a, ał p. **Znieważyć.**

Znieważanie, a, blm., czynność cz. **Znieważać.**

† **Znieważca, y,** lm. **y** p. **Znieważyciel.**

Znieważenie, a, blm., czynność cz. **Znieważyć.**

× **Znieważniać, a, ał** p. **Znieważnić.**

× **Znieważnianie, a,** blm., czynność cz. **Znieważniać.**

× **Znieważnić, i, ił,** nied. × **Znieważniać** *zrobić nieważnym, zbagatelizować, pozbawić znaczenia:* Jego tryumf ich męstwem będzie znieważniony. Przyb.

× **Znieważnienie, a,** blm., czynność cz. **Znieważnić.**

× **Znieważyciel, a,** lm. **e,** † **Znieważca** *ten, co znieważył a znieważa, hańbiciel:* Z. świętości = *profanator.* Owoż nasz Z., owoż jeśt, krzyknęła. Żebr. Mieli go za szalonego a. za znieważcę tajemnic Pańskich, gdy tak służbę Bożą odprawował. Pim. Episkop ten degradacji podpadł, jako znieważca postanowienia apostolskiego. Pim.

Znieważycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Znieważyciel.**

Znieważyć, y,ył, † **Zniepoważyć,** nied. **Znieważać,** † **Zniepoważać** *zelżyć, zobelżyć, zhańbić, zbezcześcić:* Z. kogo słownie, czynnie. Z. co świętego = *sprofanować.* Ukarać ludzi swawolnych i prawa znieważających. Vol. (= *gwałcących*). Nie ustąpiż miłość znieważona uczuciu przyrodzonemu? L. Gdy zdrożność w usłudze gospodarz postrzeże, nie powinien czeladź w obecności gości znieważać, jest to albowiem dzikie grubijaństwo. Kras.

† **Zniewczasować, uje, ował** *strudzić niewczasem:* Skoro tylko słońce wschodziło, zniewczasowanych nieprzyjaciół zaraz trapi i morduje. Chr. (= *niewywczasowanych*). Zniewczasowana niespaniem orlica u myśliwca na ręku dzikość swą rzuca. Tw. Na przemorzone, zniewczasowane i zwątpiałe pogaństwo. Pot. Jam ś. po swym błądzeniu zniewczasował. Mor.

† **Zniewczasowanie, a,** blm., czynność cz. **Zniewczasować.**

Zniewidzenie, a, blm. **I.** × Z. czynność cz. **Zniewidzić. 2.** [Z.] czynność cz. **Zniewidzieć.**

Zniewidzenie się, a ś., blm. **I.** † Z. ś., czynność cz. **Zniewidzić ś. 2.** [Z. ś.] czynność cz. **Zniewidzieć ś.**

† **Zniewidzić, i, ił** *zrobić niewidzialnym.* **Z. ś.** *stać ś. niewidzialnym:* Przyjdą grube ciemności, wszystko ś. zniewidzi. Przyb. *(= zaćmi ś.).*

[**Zniewidzieć, i, ał**] *zrobić ślepym, oślepić:* Niektórzy ludzie wcale grzybów znaleźć nie mogą, bo ono ich omroczy, zniewidzi. [**Z. ś.**] *niepodobać ś.:* Służba sie mu zniewidziała.

[**Zniewiechać, a, ał**] *zmyślić sobie co.* [**Z. ś.**] *popsuć ś.* (o ludziach).

[**Zniewiechanie, a,** blm.] czynność cz. **Zniewiechać.**

[**Zniewiechanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zniewiechać ś.**

× **Zniewierzenie się, a ś.,** blm., czynność cz **Zniewierzyć ś.**

× **Zniewierzyć się, y ś.,ył ś.** *sprzeniewierzyć ś., stać ś. wiarołomnym:* Poślubiona gwałtem, zniewierzyła ś. młoda żona staremu mężowi.

Zniewieszczenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zniewieścić. 2.** czynność cz. **Zniewieścieć.**

† **Zniewieściać, a, ał** p. **Zniewieścić.**

Zniewieściałość, i, blm., rz. od **Zniewieściały,** *papinkowatość:* Rycerstwo z swojej zniewieściałości chełpiło ś. Stasz.

Zniewieściały *który zniewieściał; papinkowaty, mdły, miękki, nieśmiały, rozpieszczony:* Człowiek Z. = *niewieściuch,* rub. *baba:* Był to typ, jakich dziś niewiele wtedy niezniewieściały jeszcze. Krasz.

† **Zniewieścianie, a,** blm., czynność cz. **Zniewieściać.**

Zniewieścić, i, ił, nied. † **Zniewieściać** *uczynić zniewieściałym, papinkowatym, rozpieścić,* rub. *zbabić.*

Zniewieścieć, eje, ał *stać ś niewieściuchem, zbabieć:* Jakeśmy zniewieścieli, tak dalece zmiękli, żebyśmy ś. dziadowskich rynsztunków przelękli. Pot.

[**Zniewolać, a, ał**] *znieważać:* Z. brzydkimi słowami.

[**Zniewolanie, a,** blm.] czynność cz. **Zniewolać.**

Zniewolenie, a, blm., czynność cz. **Zniewolić:** Z., niewola. Wen. O srogim zniewoleniu wiernych pod jarzmem tureckim. Stryjk. *(= ucisku).*

Zniewolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniewolić ś.**

Zniewolić, i, ił, nied. **Zniewalać I.** *wziąć do niewoli, pozbawić wolności, ujarzmić, podbić:* Z. naród. Niech ś. tym cieszy, że mnie ma w niewoli, ręce mógł związać, myśli nie zniewoli. Kochan. Mamy wielu nieprzyjaciół, którzy nas pod swoję moc i służbę Z chcą. Skar. Zniewoloną włoską ziemię od Langobardów wybawił. Skar. Pan Krakowski chce nas, ludzi wolnych, Z.; nam zaś, ludziom wolnym, w niewolę iść ś. nie godzi. Rol. Przen.: Z. sobie = *podbić, ująć, zobowiązać, zobligować, zyskać, zjednać:* Ziemowit ludzkością i hojnością serca i chęci tak żołnierzów, jako i panów radnych przeciwko sobie zniewalał. Błaż. Nie starając ś. o nie i o nie nie prosząc, zniewolił Niemców, że go szanowali i polubili. Sniad. Co ścisłe zniewolonej miłości stwierdza obowiązki. Troc **2.** *przymusić, zmusić, znaglić, przynaglić, przymusić:* Rozgniewany cesarz polecił Macedonjuszowi, aby ją w domy u jej do ofiar bogom zniewolił. Skar. Interesa zniewalają mię opuścić was. Na to mię nigdy nie zniewolisz, abym ś. djabłom kłaniać miał. Skar. Radował ś., iż stąd Z. ją mógł i prawem karać, jako tę, która ś. bogom pogańskim sprzeciwiając, gardło zasłużyła. Skar. Ty ją siłą zniewolisz, a wówczas Kmicic listy opublikuje. Sienk. Grodno, że miało załogę zbyt słabą, zniewolone było poddać ś. Moracz. **3.** [Z.] *opanować:* Z. rozżalone serce. **4.** [Z. co] = *dać czemu radę:* Wy i całą kwartę wódki zniewolicie *(= wydusicie).* **5.** [Z.] *pozyskać, zdobyć:* Maryś moja... da kiedyż cię zniewolę. **Z. ś. I.** † Z. ś. komu = *oddać mu ś. zupełnie, zaprzedać ś.:* Boga opuszczali, a zniewalali ś. bogom cudzym. Bud. Z. ś. sobie na wspólną pomoc jest wielki pożytek. Skar. *(= zobowiązać ś., związać ś., zdeklarować ś.).* **2.** × Z. ś. wdzięcznością dla kogo = *przejąć ś.; zaciągnąć dług wdzięczności:* Jakąż ś. nie zniewolę dla ciebie wdzięcznością, jeśli tego dokażesz? Zabł.

Zniewolniczały *który zniewolniczał.*

Zniewolniczeć, eje, ał *stać ś. niewolnikiem.*

Zniewolniczenie, a, blm., czynność cz. **Zniewolniczeć.**

† **Zniezbożnieć, eje, ał** *stać ś. niezbożnym* = *bezbożnym:* Zgrzeszyliśmy, znieprawieliśmy i zniezbożnieliśmy. Żarn.

† **Zniezbożnienie, a,** blm, czynność cz. **Zniebożnieć.**

Znieznacznieć, eje, ał *stać ś. nieznacznym, zmaleć.*

Znieznacznienie, a, blm., czynność cz. **Znieznacznieć.**

Znieżywotnieć, eje, ał *stać ś. nieżywotnym:* Treść żywotna, w formę nieżywotną obleczona, Z. musi.

Znieżywotnienie, a, blm., czynność cz. **Znieżywotnieć.**

Znigołąk, a, lm. **i, Drzewo liljowe** (crinodendron) *roś.*

Znihilizować, uje, ował p. **Znihilować.**

Znihilizowanie, a, blm., czynność cz. **Znihilizować:** Dąży do zupełnego znihilizowania jej wpływów na organizmy ludzkie. Orzesz.

Znihilować, uje, ował, Znihilizować *sprowadzić do zera, unicestwić, znieść, zniweczyć:* Z. pracę, usiłowania, znaczenie, wpływ.

Znihilowanie, a, blm., czynność cz. **Znihilować:** Po znihilowaniu supliki tarczyńskiej nie godzimy ś.... Smol. Nie znał różnicy stanów, ras i wiar i dążył do zupełnego znihilowania własności. Tet. *(= zniesienia).*

[**Znija, i,** lm. **e**] p. **Żmija.**

× **Znijacać, a, ał** p. **Znijaczyć.**

× **Znijaczanie, a,** blm., czynność cz. **Znijaczać.**

× **Znijaczenie, a,** blm., czynność cz. **Znijaczyć.**

× **Znijaczyć, y,ył,** nied. **Znijacać** *zrobić nijakim, zniweczyć:* Znijaczona pierwotna potęga umysłu.

Znijść, znijdzie a. † **znidzie, zszedł** i **Z. ś.** p. **Zejść.** Glicz. Przydą, przydą niedawno czasy, że rozbójca rozbójcę znidzie. Kochan. Znijdziesz pod zwierciadlaną rozeznawać tonią roślinkę. Miek. Znijdź, piękna, do mojej chatki; tylko zabierz manatki, bo hołotę znajdziesz u mnie. Syrok. Znidzie ś. to na kuchnią. Opal. I ten (grosz) ś. na wydatki znidzie. Opal.

† **Znik, u,** blm. *znikanie, zniknięcie, zanik.* L.

Znikać, a, ał p. **Zniknąć.**

Znikanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Znikać. 2.** lek. (lysis): Z. gorączki = *powolne spadanie gorączki.* Z. choroby = *ustępowanie choroby.* **3.** mat. *zmniejszanie ś., nieograniczone zbliżanie ś. do zera, stawanie s. zerem:* Forma znikająca, p. **Forma. 4.** min.: Z światła = *zaćmienie:* Z. proste, ukośne. **5.** poł.: Z. części pochwowej macicy = *skracanie ś. części pochwowej w miarę postępu porodu.*

Znikąd, [Zniskąd, Znikądki] przys. *z żadnej strony, z żadnego miejsca:* Z. pociechy, pomocy! Włos martwy, raz zafryzowany, nie mając zniskąd odwilżenia, długo w sobie fryzurę utrzymuje. Perz. Z. nie widzę ratunku. Troc.

[Znikądki] p. **Znikąd.**

Znikczemniać, a, ał p. **Znikczemnić.**

Znikczemniały *który znikczemniał:* Z. ród ludzki.

Znikczemnianie, a, blm., czynność cz. **Znikczemniać.**

Znikczemnić, i, ił, nied. **Znikczemniać I.** *zrobić nikczemnym, zrobić nikczemnikiem, spodlić:* Dawno wyklątem miłość, znikczemnił rozkosze. L. Przesądami znikczemnione narody barbarzyńskie. L. Leżą w ognistym morzu znikczemnione duchy. L. **2.** × Z. *zrobić nikczemnym = marnym = nędznym, zniszczyć, zniweczyć, zmniejszyć do reszty, zabić:* Pokój byłby znikczemnił wasze męstwo. Stasz. Z. umowę = *złamać, stargać, zgwałcić.*

Znikczemnieć, eje, ał I. *stać ś. nikczemnym, spodleć:* Wszyscy ś. odwrócili i wszyscy znikczemnieli, niemasz czyniącego dobrze. Żarn. **2.** *znędznieć, zniszczeć, upaść, spasować, zmarnieć, wyrodzić ś., skarłowacieć, zaniknąć:* Dzielne konie, gdy z rzeźwości i boju mając przedtym sławę, między stado masztalerz puści ich gdzie w trawę, znikczemnieją do czasu. Tw. Epireńskie państwo nagle upadło i niesprośnie znikczemniało. Baz.

Znikczemnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Znikczemnić. 2.** czynność cz. **Znikczemnieć;** *stan tego, co znikczemniał, nikczemność:* Czołgają ś. w hańbie znikczemnienia. Na Z. ballady angielskiej narzeka już Shakespeare. Kl.

× **Znikliwie** przys. od **Znikliwy.**

× **Znikliwość, i,** blm., rz. od **Znikliwy;** × **Znikłość.** L.

× **Znikliwszy** st. w. od **Znikliwy:** Ze wszystkich kruszców żywe srebro jest najznikliwsze. Stasz.

× **Znikliwy** *znikający łatwo, znikomy, nietrwały, niestały, nikły, lotny:* Skoro otworzysz retortę, cząstki znikliwe w okamgnieniu zapalają ś. Wyrw.

× **Znikłość I.** p. **Znikliwość:** Z., znikliwość. Troc. **2.** rz. od **Znikły.** L.

Znikły I. *który znikł.* **2.** p. **Znikomy:** Z., znikomy. Troc.

Zniknąć, knie, knął a. **kł, [Zmilgnoć],** nied. **Znikać I.** *skryć ś., zginąć dla oka, rozwiać ś., nie wiadomo gdzie ś. podziać, stać ś. niewidzialnym:* Znikać z oczu, umykać. L. Znikają gwiazdy, gasną. Kn. Bankiet zniknął. Troc Jako obłoki ułożone w góry od słońca a. od wiatru znikają, tak pałac znika, a same z natury sprawione skały i góry zostają. P. Koch. Noc znikała w swym rańtuchu szarym. Przyb. (= *ulatywała*). Znikł w tłumie (= *zamieszał ś.*). Chata znikła w płomieniach. Krosty, bóle, obawy, ślady znikły (= *ustąpiły*). Znikły nadzieje (= *rozchwiały ś., prysły, rozwiały ś., zgasły*). Znikła, zakryta drzew cieniem. Znikł jak kamfora. Prz. Powiedz, czy nie dojrzysz jakiego rysu na fali, jakiego śladu po zniknionym okręcie? Słow. **2.** [Z.] (o lisie) *skryć ś. w jamę.* **3.** *ulecieć, minąć, zejść, przejść, ujść, upłynąć, przepaść:* Gdy to mówią, czas znika. Zginiesz, i cel żądań twoich zniknie L. Znikają próżności świata. Troc. Próżno nędzny w oczach prawie znika. Mick. (= *zanika, schnie, więdnie, kapieje, marnieje*). **4.** †Z. skąd dokąd = *przemknąć, przelecieć, prześliznąć ś.:* Szczęście zaś, które i tam i sam latać zwykło, od Rusi do Polaków zdradnym skrzydłem znikło. Stryjk. **5.** †Z., †**Z. ś.** czego, czemu, przed czym = *uniknąć, uchronić ś., ujść czego, uciec, uwolnić ś., wykręcić ś., wykpić ś., wyłgać ś. od czego:* Uchodzę czego, wolnym od czego zostaję, znikam czego, uszedłem, uchroniłem ś. tego, owego, *evadere.* Kn. Dla niezdrowia wielu rekreacji uchronić ś. mógł, inaczej żadnym obyczajem zniknąćby ich był nie mógł. Wys. Gdyżeś sam lud upominał w polu, aby stateczne walczył, przecoż sam chcesz znikać śmierci, a przy ludu swym nie stoisz? Leon. Przebóg, niechaj tej niesławy nie mamy, że niebezpieczeństw i pracy unikamy dla rzeczy słusznej i tak sprawiedliwej. P. Koch. Piłat Z. chciał sądu Pana Jezu sowego, ale Go do Heroda odesłał. Żarn. (= *uchylić ś., umyć ręce od niego*). Zniknął posłuchów, straże. Troc. Nie bądź tak zła, nie zniknie sz przecie przed miłością, żadna dziewka nie znikła przed jej wielmożnością. Szymon. (= *nie opędzisz ś., nie wymigasz ś. przed nią*). To nie jest sztuką Z. złemu, ale mężnie przeciwnej fortuny znieść fale. Pot. (= *ustąpić z drogi, ustąpić*). Gdzie zniknę duchowi twemu, kędy obliczu strasznemu. Ryb. Razowi znikał: Żebr. (= *unykał ś.*). Nie wstyd, przez co większemu wstydowi kto znika. Pot. Módlcie ś., abyście ś. tego wszystkiego Z. mogli. Gil. **6.** †Z. kogo, co czym = *usprawiedliwić, wymówić, zbyć czym:* Więzień dawnością żadną uczynku swego Z. nie może. Tarn. J. (bezkarnie ujść. L., ?). Karol pozwał Henryka o dziedzictwo, Henryk go zniknął dawnością. Tarn. J.

Zniknienie, a, blm., p. **Zniknięcie.**

Zniknięcie, a, blm., **Zniknienie** czynność cz. **Zniknąć:** Za anielskim stał ś. otrzeźwiony zniknieniem orszak z bojaźni struchlały halabartników, którzy grobu strzegli. Odym.

Znikomie, Znikomo przys. od **Znikomy.** L.

Znikomo p. **Znikomie.** L.

Znikomość, i, lm. **i** rz. od **Znikomy;** *rzecz znikoma:* Z. rzeczy ludzkich. Obracaj zawsze oczy ku niebu a znikomością śmiertelnych rzeczy pogardzaj. Alb. Gardźmy znikomościami światowemi. Troc. Gardź znikomością chwały skazitelnej, do tej skłoń serce, co pochodzi z cnoty. Kras. Świat i zdrowe oczy znikomością mydli. Wad. Wszystkie dzieła waleczności, pychy i potęgi tak ludzi, jak narodów, są to znikomości, które czas pożera i trawi. Śniad.

Znikomy, †Nikomy, × **Znikliwy, Znikły** *podległy znikaniu, przemijający, nietrwały; czczy, marny, wątły, nikły, lichy:* Baśnie próżne i sny znikome. Kochan. Omyliłaś mnie, jako nocny sen Z., który wielkością złota cieszy zmysł łakomy. Kochan. O, próżny wietrze, o, cieniu Z., jakoś prześwietne w prochu zagrzebł domy. Koch. W. Kupido sztuczny i kiedy chce, wszędzie umie ś. taić i znikomym będzie. Mor. A. (= *mogącym znikać, zatajać ś.*). Rzeczy znikome, które bez swego zniszczenia abo bez swej straty zupełnej użyt kowane być nie mogą, np. piwo, oliwa, zboże, pieniądze. Cyw. Teraźniejsze sprzęty są wygodniejsze, ale znikome, co kilka lat odnawiać je trzeba. Stasz. (= *słabe*). W życiu dni słoneczne rzadkie i chyżo znikome. Krasiń.

[**Znimać, a, ał**] *zdejmować.*

[**Znimanie, a,** blm.] czynność cz. **Znimać.**

× **Zniosek, sku,** lm. **ski** l. × Z. *zniesienie ś., znoszenie ś., zmowa, porozumienie, konszachty:* Wielu z książąt niemieckich dla tajemnych z Bolesławem zniosków wzbraniało ś. cesarzowi dawać ludzi. Kras. **2.** [Z., **Znosek**] *jaja mniejsze od innych, które kura pierwszy raz niosąca ś. zniesie.* **3.** [Z.] *ostatnie z urodzonych przez matkę dzieci, jako mniejsze od innych.*

† **Zniosły** *wzniosły; wyniosły.* Sł. wil.

[**Zniskąd**] p. **Znikąd.**

[**Znisko, a,** lm. **a**] *ból żołądka, rznięcie.*

[**Znista, y,** blm.] p. **Zniszczenie:** Z. ubrania. Nie warto druzbów prosić, bo jest znisty dosyć.

[**Zniszczać, a, ał**] p. **Zniszczyć.**

Zniszczalność, i, blm., rz. od **Zniszczalny.**

Zniszczalny *mogący być zniszczonym, podległy zniszczeniu:* Czyż materja jest zniszczalna?

Zniszczały *który zniszczał, zniszczony:* Zygmunt zaraz po koronacji z panami obmyślíwać począł, jakoby upadek Rzpltej, natenczas prawie w skarbie i w inszych rzeczach zniszczałej, naprawić mogli. Stryjk.

Zniszczeć, eje, ał *ulec zniszczeniu, zmarnieć, zmarnować ś., pójść na marne, zejść na psy, upaść, obrócić ś. wniwecz, przepaść, zginąć:* Radbym już zniszczał na wieki. L. Zwiędło i zniszczało wszystko wśród skwaru. We mgnieniu oka zniszczeją, którzy ś. Boga nie boją. L. W Bytomie zniszczał kruszec srebrny, gdy mieszczanie zabili dwuch kapłanów Papr. Paść może i naród wielki, Z. nie może, tylko nikczemny. Stasz. W gorących wyziewach alkoholu zniszczał i przepadł człowiek. Brt. [Niech zniszczeje!] (przekleństwo) = *niech przepadnie! niech zmarnieje!*

Zniszczenie, a, lm. **a,** [**Zniszczota, Znista**] **I.** czynność cz. **Zniszczyć:** Rozbiera szczegółowo rzecz o zniszczeniach, uszkodzeniach i szkodach. Bliż. **2.** czynność cz. **Zniszczeć;** *stan tego, co zostało zniszczone, zagłada, ruina, dewastacja:* Kędy spojrzysz, pustka i Z. Mick.

[**Zniszczenieo, ńca,** lm. **ńcy**] *marnotrawca.*

Zniszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniszczyć ś.**

× **Zniszczeńszy** st. w. od **Zniszczony:** Te drobiazgi wydały jej ś. jakieś mniejsze, brzydsze i zniszczeńsze. Zap.

[**Zniszczota, y,** blm.] p. **Zniszczenie.**

Zniszczyć, y, ył. [**Zniscyć,** nied. **Zniszczać, Zmiszczać**] **I.** *obrócić w niwecz, zniweczyć:* Przeczytaj ten list i zniszcz go (= *podrzyj, spal*). Ogień, czas wszystko zniszczył. (= *strawił*). Zniszczył swoje szczęście (= *zwichnął, stargał*). Grad zniszczył zboże (= *wybił, stłukł*) Z. wojsko nieprzyjacielskie (= *znieść, zgnieść, zbić, wybić*). Z. miasto (= *zburzyć, zrujnować*). Z. kraj (= *spustoszyć*). Z. majątek (= *spustoszyć, zrujnować, zdewastować*). Z. ślady czego (= *zatrzeć, usunąć*). Zniszczył nadzieje moje. Troc. Zniszczona abo pożarta bywa śmierć w zwycięstwie. Baz. **2. kogo** = *zrujnować na majątku, zubożyć.* **3.** *zużyć, sponiewierać, pozbawić świeżości, znosić, zedrzeć, zszarzać,* gm. *złachać:* Z. ubranie. Z. zdrowie = *stracić, sterać, zrujnować, stargać, zmarnować.* Gorączka, choroba go zniszczyła (= *strawiła, wyczerpała, zgryzła, osłabiła*). **Z. ś. I.** *ulec zniszczeniu, sponiewierać ś., zmarnować ś., zedrzeć ś., sterać ś., zepsuć ś., zszarzać ś.:* Kapelusz mi ś. już zniszczył. **2.** *zniszczyć swoje zdrowie, zrujnować sobie zdrowie, zmarnować ś., sterać ś., schuchrać ś., wycieńczyć ś.:* Przez życie hulaszcze i nieporządne zniszczył ś. na zdrowiu. **3. na mieniu** = *zrujnować ś. majątkowo, dojść do niedostatku:* Zniszczył ś. na kobiety, na karty.

Zniście, a, blm., czynność cz. **Zniść.**

Zniście się, a ś., blm., czynność cz. **Zniść ś.**

Zniść, znidzie, zszedł i **Z. ś.** p. **Zejść.** Z. ś.= *zdarzyć ś.* Jeżow.

Znitować, uje, ował *nitując zreparować; złączyć, spoić nitem, nitami:* Z. kocieł, rurę. Przen.: × Znitował mię z tą żonką. Słow.

Znitowanie, a, blm., czynność cz. **Znitować.**

[**Zniuchać, a, ał**] *zwąchać, zwęszyć, przeniuchać, przewąchać, zmiarkować:* Nie zniuchają: djabeł, czy jego ciotka. Reym.

[**Zniuchanie, a,** blm.] czynność cz. **Zniuchać.**

Zniweczenie a, blm., czynność cz. **Zniweczyć.**

Zniweczyć, y, ył *obrócić w niwecz, zniszczyć, udaremnić, zepsuć, popsuć:* Z. owoce trudów. Z. czyje plany. Zniweczone zostały niekorzystne dla Polski warunki poprzedniego pokoju z kozakami w Zborowie. Szaj.

Zniwelować, uje, ował grunt = *zrównać do poziomu, splantować.*

Zniwelowanie, a, blm., czynność cz. **Zniwelować,** *niwelacja.*

[**Zniwichłać, a, ał**] **I.** *utworzyć co z niczego, stworzyć.* **2.** plotkę = *zmyślić, puścić w kurs.*

[**Zniwichłanie, a,** blm.] czynność cz. **Zniwichłać.**

Znizać, że, zał *nizaniem złączyć:* Kąpie ś. w kwiatach,... na złote druciki znizanych... Orzesz.

Znizanie, a, blm., czynność cz. **Znizać.**

Zniżacz, a, lm. **e, Obniżacz** anat. *mięsień zniżający* (musculus depressor v. deprimens), × Muskuł ściągający w dół, × Muskuł grążący, × Muskuł spychający. Mięsień Z. a. obniżacz przegrody nosowej (musculus depressór septi nasi).

Zniżać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zniżyć.**

Zniżanie, a, blm., czynność cz. **Zniżać.**

Zniżanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniżać ś.**

Zniżenie, a, blm., czynność cz. **Zniżyć:** Z. muru, głosu. Troc. Z. ceny (= *zniżka*).

† **Zniżenie** przys. *uniżenie, jak najpokorniej:* Z. prosząc, wszystkie swoje powolności poświęcam na usługi twoje. Żebr.

Zniżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zniżyć ś.,** *zniżka.*

Zniżka, i, lm. **i I.** *spadek cen, zniżenie ś. ceny, obniżenie cen produktów, spadek kursu pieniędzy, papierów wartościowych, bessa:* Ceny znacznej uległy zniżce. Gra na zniżkę. **2.** fiz.: Z. temperatury = *obniżenie ś. temperatury, oziębienie ś. temperatury.* × Z. barometryczna = *minimum, t. j. najmniejszości barometrycznej, czyli depresji.*

Zniżkowiec, wca, lm. **wcy, Besjer** han. *spekulant giełdowy, co gra na zniżkę.*

Zniżkowo przys. od **Zniżkowy,** *z tendencją zniżkową:* Żyto wyborowe Z.

Zniżkowy przym. od **Zniżka:** Kampanja zniżkowa. Usiłowania spekulacyjne zniżkowe.

Zniżyć, y, ył, nied. **Zniżać I.** *zrobić niższym, obniżyć, zmniejszyć w wysokości:* Z. mur do połowy. Z. poziom (= *opuścić ku dołowi*). **Zniżam** co, czego, uniżam. Kn. Przen.: Z. **cenę** = *zmniejszyć, spuścić.* Wyprzedaż po cenach zniżonych. Z. zwodu, głosu. Troc. Z. głos = *przyciszyć.* Z. ton = *spuścić ton, spuścić z tonu.* Niech sobie boli ręka, niech sobie serce pęka, przecie tonów

nie zniżę. Syrok. Przen.: *postawić na niższym poziomie wartości, znaczenia:* Wielka fortuna wielkiego umysłu potrzebuje, co, jeśli on nie może w równi z nią stanąć, owszem przewyższyć, tedy onę wespół z sobą do ostatniej podłości zniży. Pilch. *(=pociągnie, sprowadzi; spodli).* Posłuszeństwo bierne zniża człowieka do bydlęcia. Jeł. **2.** *umżyć, schylić, skłonić, pochylić, uchylić, zgiąć:* Z. czoło a. czoła przed kim. Przen.: *upokorzyć, poskromić, ukrócić:* Zniżył hardość chłopską, przełomił upór. Okol. **3.** anat.: Mięśnie zniżające (musculi depressores). × Muskuł krtań zniżający (musculus sterno thyreoideus)= *mięsień mostkowotarczowy.* **4.** malar. *zagłębić, umieścić na dalszym planie, usunąć w głąb obrazu:* Malarz to pięknie zniżył. Troc. **Z. ś.** *stać ś. niższym, opaść, osiąść:* Poziom ś. zniża. Wskutek zapadania ziemi wierzchołek kopca zniżył ś. Kraj ś. ten ku wschodowi zniża. Troc. *(= pochyla ś., chyli ś., opada, spuszcza ś.).* Brzeg ten morski, czasem ś. zniżając, czasem podnosząc, czasem ś. wydając na szerokie morze, ma wiele równin, pagórków, dolin i miejsc chłodnych. Łęcz. Głębokość morska odpowiada proporcji wysokości gór, i morze tak ś. nizko zniża, jako ś. ziemia wysoko podnosi. Łęcz. Robotnik, pracując na słońcu, rychłoli ś. zniży, pogląda; gdy ś. ku zachodowi przybliża, z tego ś. raduje. Żarn. Już słońce zniżało ś. zachodowi. Niem. *(= kłoniło ś.).* Przen.: Z. ś. przed kim = *schylić czoła przed nim, upokorzyć ś, uniżyć ś.* Przen.: do czego = *być tak nizkim, podłym, aby ś. na co zdecydować; poniżyć ś., zejść do czego:* Nie będę ś. zniżał do odpowiedzi na potwarz. Zniżył ś. do prośby. Przen.: *zastosować ś., nagiąć ś. do niższego poziomu innych:* W objaśnieniach swych umiał ś. Z. do pojęć swych niekulturalnych słuchaczy.

[**Znobić, i, ił**] *ziębić, przejmować zimnem:* Lód znobi.

[**Znobienie, a,** blm.] czynność cz. **Znobić.**

[**Znocować, uje, ował**] *spędzić na nocowaniu:* Głowę na górce sparła i nockę znocowała. Kon.

[**Znocowanie, a,** blm.] czynność cz. **Znocować.**

× **Znocywstanie, a,** blm. *wstanie po śnie nocnym.* Sł. wil.

Znogować, uje, ował gm. *dać nogę = uciec, dać drapaka, nura, dęba; gm. wystawić.*

Znogowanie, a, blm., czynność cz. **Znogować.**

Znoić, i, ił *nabawiać znoju, zlewać potem, nużyć gorącem, skwarzyć, dopiekać żarem:* Czwarty anioł wylał bańkę swoję na słońce i dano mu Z. ludzie w ogniu. Bud. (dano mu moc trapić ludzi gorącością ognia. B. G.). Znojące dni całych prace. L. Niedość ciężkiemi Z. mię trudami, ostatni jeszcze sposób życia odbierają. Kniaź. Czujność pracowita znoi uprawcę na polu. Kniaź. **Z. ś. 1.** *pocić ś. od gorąca, nużyć ś. od skwaru, piec ś. na słońcu:* Znoili ś. ludzie gorącością wielką. Bud. Przen.: *pracować w pocie czoła, mozolić ś., trudzić ś., mordować ś., męczyć ś., zabiegać, harować w pocie czoła:* Przen.: *troskać ś.:* Jeśli po pijanemu co złego pobroi, często ś. o to potym, potrzeźwiawszy, znoi. Klon. *(= aż ś. poci z kłopotu).* **2.** [Z. ś.] *spocić ś., zwilgotnieć od pary, zrosić ś.:* Gdy ś. kamienie znoją, to będzie deszcz. Oczy łzami znojone. L. *(= zalane, zwilgotniałe, zroszone).*

[**Znoj**] p. **Znowu.**

Znojenie, a, blm., czynność cz. **Znoić.**

Znojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Znoić ś.**

Znojnie przys. od **Znojny.** L.

Znojny, × **Znojonośny** *pełen znoju, znojący, upalny, skwarny:* Znojne południe. Lato znojne ku zemdleniu. Smotr. W lecie znojnego czasu szukamy chłodu. Dor. Z. ruch. Kon. *(= nużący, mozolny).*

× **Znojonośnie** przys. od **Znojonośny.** L.

× **Znojonośny** p. **Znojny.** L.

[**Znok**] p. **Znowu.**

Znosacenie, a, blm., czynność cz. **Znosacieć.**

Znosacieć, eje, ał *stać ś. nosatym, dostać nosaciny:* Kiedy ś zołzom nieprędko zabiega, koń z tego znosacieje. Dor.

[**Znosek, ska,** lm. **ski, Zniosek, Mizynek**] **I.** *jaje niezwykle małe, które kura, po raz pierwszy niosąca ś. zniesie.* **2.** żart. *ostatnie zrodzone przez matkę dziecko, jako mniejsze od poprzednich,* gm. *wyskrobek, wypierdek.* Przen., żart.: Dla małego wzrostu i lichej postaci znoskiem go zwano. Krasz. Albo ś z nich rodzą bohaterzy, lub znoski i potwory. Krasz. Weź ten Z. (pokazując na karła) i daj mu dziesięć bizunów. Pol., Słow. Do czego to podobne to stworzenie! jakiś Z. Krasz.

× **Znosiciel, a,** lm. **e** *ten, co znosi:* Z. jednej rzeczy z drugą, porównywacz, sprawdziciel. L.

× **Znosicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Znosiciel.** L.

Znosić, i, ił i **Z. ś.** p. **Znieść.**

Znoszenie, a, lm. **a I.** czynność cz. **Znosić:** Nie mogą przeciwnicy w swoim przedsięwzięciu żadnej słusznej konsekwencji czynić, czyniąc Z. a. stosowanie rzeczy podobnych i nierównych. Salin. **2.** p. **Znoszenie ś.**

Znoszenie się, a ś., lm. **a,** niek. **Znoszenie** czynność cz. **Znosić ś.:** Tylko listowne miał z niemi znoszenia. Rzew. *(= stosunki, porozumienia)* Niemożność znoszenia dała możność nieznoszenia. Fred. A.

† **Znośliwszy** st. w. od **Znośliwy.** Sekl.

† **Znośliwy** p. **Znośny.**

Znośnie przys. od **Znośny,** *jako tako, ujdzie, można wytrzymać, nie najgorzej:* Czyta Z. W dzień on sądny Sodomom znośniej będzie, niźli miastu onemu. Sekl. *(= lżej).* Niech te cuda prawdziwe twoje serce zatrzyma, to i będzie ci Z., życie czyście przebieży. Len.

Znośnik, a, lm. **i** p. **Legar.** Łab.

Znośność, i, blm., kol. p. **Nośność.**

Znośny, † **Znośliwy** *mogący być zniesionym, ścierpianym:* Dawał wolność żołnierzom małżeństwa, żeby tym niewczas im był znośniejszym. Tw. Żart.: Pan Chwastowski jest nieznośny! — Oj, Z., Z., bo dużo znosi. Sienk. Ciężka rzecz znośna bywa zawsze cierpliwemu. Li. Przen.: *jaki taki, nie najgorszy, który jeszcze ujdzie:* Stopnie na cenzurze ma znośne. Utrzymanie znośne.

Znotować, uje, ował I. *notując zebrać; spisać; ponotować, pospisywać.* **2.** † Z., † **Znucić:** *spuścić z tonu, spasować, ustąpić, ulec:* Głosem tak wdzięcznym, przeciwko któremu najsłodszy ziemski każdyby znotował. P. Koch. „Znucił" znajduje ś. w pieśniach staroświeckich o Herodzie, podobno co teraz mówią: Spuścił na kwintę, spaszował. Włod.

Znotowanie, a, blm, czynność cz. **Znotować.**

[**Znou**] p. **Znowu.**

[**Znouj**] p. **Znowu.**

[**Znouwu**] p. **Znowu.**

[**Znouż**] p. **Znowu.**

Znowa przys. **I.** *od nowego, do nowości, nanowo: od początku:* Wszystko Z. od siekiery ciosać. Krasz. Wszystko Z. poczynać musiał. Krasz.

Zamierza osadzić Z. miasto krakowskie. Szaj. 2. [Z.] p. **Znowu.**

Znowić, i, ił l. nied. **Znawiać** *wznowić, odnowić, ponowić, odświeżyć:* Posłaliśmy do was Z. to braterstwo i przyjacielstwo. Leop. (o odnowienie braterstwa i przyjaźni. B. G.). Bóg obietnice znaczniej znowił był w Dawidzie. Żarn. *(= powtórzył).* Osieł, mniemając, że s. z wełną stanie, co z solą, znawia swoje w rzece pokładanie. Jabł. 2. [Z.] *zmyślić, stworzyć:* Ludzie dużo mogą Z. 3. [Z. se] = *upatrzyć sobie co do kogo, wymyślić.*

[**Znowego**]: Wesela odprawia... lud najczęściej po żniwach żytnich (jak to mówią: Z.).

Znowienie, a, blm., czynność cz. **Znowić.**

[**Znowój**] p. **Znowu.**

Znowu, Znów, [**Znouwu, Znou, Snou. Znąu, Zną, Nowu, Ną, Znowuj, Znowuś, Znowój, Znouj, Znoj, Znowuk, Znówk, Znok, Znouż, Znuż, Znowy, Znowyk, Znowa**] l. a) *po raz drugi, drugi raz, powtórnie;* b) *ponownie, nazad, napowrót, z powrotem:* Zacznij, pół jest roboty zacząć, niech ci zdaje połowa; zacznij Z., a tak koniec będzie. Min. Zaś w mym domu Z. gwałt taki? L. *(= nowy gwałt, drugi raz gwałt taki?).* Ja kładę duszę moję, abym ją Z. wziął, i mam moc położyć ją, a mam też moc Z wziąć ją. K. G. *(= †zasię).* Z. ś. narodzić. Troc *(= odrodzić ś.).* 2. *zaś:* Ale co Z.? L. Cóż to Z.? L. Tyś to temu winna, że zginął kotek. — Ja Z.? L. Czy można Z. wyciągać z kobiety, żeby ś. tylko z wacpanem samym cackała? L.

[**Znowuj**] p. **Znowu.**

[**Znowuk**] p. **Znowu.**

[**Znowuś**] p. **Znowu.**

[**Znowuż**] p. **Znowu.**

[**Znowy**] p. **Znowu.**

[**Znowyk**] p. **Znowu.**

[**Znożać się, a ś., ał ś.**] p. **Znurzać.**

[**Znożanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Znożać ś.**

Znój, oju, lm. **oje** l. *gorąco, skwar, spieka, spiekota, żar, upał sprowadzający prawie omdlenie, wyciskający pot:* Z. słoneczny. B. Sz. Znojem zowiemy gorąco, pochodzące od słońca, z pracy rolniczej i wszelkiej ciężkiej roboty. Brodz. Gdzie wieczny Z. panuje. Kochan. Serce moje schło, jak trawa w srogie letnie znoje. Kochan. Roboczy gospodarz po słonecznym znoju do domu powraca. Kulig. 2. przen.: *pot.:* Z. otrzeć z czoła. 3. przen. *mozół, trud, praca ciężka, krwawica:* Bez walki i znoju kroczy od tryumfu do tryumfu. Po łzach i znoju chodź do pokoju. Hoł. Po znoju ciężkim omdlewać zaczynają siły. Rzew. Wprawiony do znojów rycerskich. Rzew.

[**Znómy**] p. **Znajomy.**

Znów p. **Znowu.**

[**Znówk**] p. **Znowu.**

† **Znucenie, a,** blm., czynność cz. **Znucić.**

† **Znucić, i, ił** p. **Znotować.**

Znudniały, Znudzony *który znudniał, stetryczały, zapatyczniały:* Łaził, jak struty, znudzony, kwaśny. Bał

Znudnieć, eje, ał *stać ś. nudnym, (zapatyczniać), stetrzyczeć.*

Znudnienie, a, blm., czynność cz. **Znudnieć.**

Znudzenie, a, blm. l. czynność cz. **Znudzić:** Baje aż do znudzenia.

Znudzić, i, ił l. *nudząc zmęczyć, znużyć:* Znudził mię swoją gadaniną. Znudzony wszystkim *(= zniechęcony).* 2. *zemdlić, pobudzić do wymiotów:* Lekarstwo znudziło chorego.

Znudzony l. im. od **Znudzić.** 2. p. **Znudniały.**

Znukać, a, ał l. × Z. kogo = *nukając znaglić do czego, przynukać.* L. 2. [Z.] *spędzać:* Z. bydło.

Znukanie, a, blm., czynność cz. **Znukać.**

† **Znurcenie, a,** blm., czynność cz. **Znurcić.**

† **Znurcenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znurcić ś.**

† **Znurcić, i, ił** co = *wyryć w czym nurt.* † **Z. ś.** *zlać ś. w jedno nurtami:* Twych przepaści winy za sobą ś. znurciły. Ryb.

Znurkować, uje, ował l. *zrobić nurka, dać nurka:* Kaczka postrzelona, znurkowawszy, dziobem chwyta ś. trawy. 2. *zdobyć, schwycić, dawszy nurka:* Ona to skarby swoje rozsiewa w głębinach, z których nie znurkuje nikt nigdy niczego. Mic.

Znurkowanie, a, blm., czynność cz. **Znurkować.**

[**Znurować, uje, ował**] *dać nura, dać drapaka, zbiec, uciec,* gm. *znogować:* Znurował gdziesik ze strachu. Reym.

[**Znurowanie, a,** blm.] czynność cz. **Znurować.**

Znurtować, uje ował *nurtując zryć, skopać, zbość.* Przen.: Na ziemi znurtowanej potokami łez trzech pokoleń. Psn. Przen.: *zgruntować, strutynować, wysondować:* Spodem tych gwarów wiała nieznurtowana melancholja ludzkich przeznaczeń. Orzesz.

Znurtowanie, a, blm., czynność cz. **Znurtować**

Znurzać, a, ał, × **Zmurzać,** [**Znożać**] *zanurzać unurzać, ponurzać, zbabrać, zwalać, zbrukać w błocie i t. p.* Przen.: W archanielską znurzany wieść każdy ból nowy staje ś. snem. Uj. *(= zagłębiony, zatopiony, pogrążony).* **Z. ś.** *zanurzać ś., unurzać ś., ponurzać ś., zbabrać ś., zwalać ś. w błocie i t. p.*

Znurzanie, a, blm., czynność cz. **Znurzać.**

Znurzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Znurzać ś.**

× **Znurzenie, a,** blm., czynność cz. **Znurzyć.**

× **Znurzyć, y,ył** l. *zanurzyć, pogrążyć, zatopić.* 2. *wynurzyć, wywnętrzyć.* L.

Znutować, uje, ował *uzdolnić do zachowywania nut:* W głosie, niezupełnie jeszcze znutowanym, było coś niepokojącego. Gom.

Znutowanie, a, blm., czynność cz. **Znutować.**

[**Znutra**] przys. *z wnętrza, od środka.*

[**Znuż**] p. **Znowu.**

Znużenie, a, blm. l. czynność cz. **Znużyć.** 2. *stan osoby znużonej, fatyga.*

Znużenie się, a ś., blm., czynność cz. **Znużyć ś.**

† **Znużnić, i, ił** i † **Z. ś.** p. **Znużyć.**

† **Znużnieć, eje, ał** p. **Znużyć.** Pot.

† **Znużnienie, a,** blm. l. czynność cz. **Znużnić.** 2. czynność cz. **Znużnieć.**

† **Znużnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Znużnić ś.**

Znużyć, y,ył, † **Znużnić** *wyczerpać nerwowo, strudzić, sfatygować, zmęczyć:* Siła ma przed znużonym świeży. Pot. · Wojsko znużone w siłach swoich. Troc. Koń znużony. Troc. Znużony drogą *(= zdrożony).* Przykrą podróżą znużony, przyczołgał ś. do zdroju i tam usiadł dla odetchnienia. L. Spracowany łowami, słońcem uznojony, szuka, gdzieby mógł spocząć, Kupido znużony. Tol. W nieładzie byliśmy znużeni siedmiogodzinną sesją. Ust. Sejm był znużony roczną nieczynnością swoją. Ust. *(= znudzony).* Ledwo przemawiam rozpaczą znużony. L. *(= zdjęty).* Snem znużony *(= zmorzony).* Otarł znużone czoło. Malcz. *(= uznojone).* Stada dzikich gęsi szumią ponad lasem, znużone na popas zapadają z hałasem. Mick. Cichaczem wymknęliśmy ś. więcej

znużeni, niż nasyceni tym uroczystym obiadem. And. **Z. ś.**, † **Znużnieć** *wyczerpać ś. nerwowo, strudzić ś., sfatygować ś., zmęczyć ś.*

[**Znykać, a, ał**] *przeszukać, splondrować.*

[**Znykanie, a,** blm.] czynność cz. **Znykać.**

[**Znyset**] p. **Zejść.**

[**Znysło**] p. **Zejść.**

Zoantropja, i, blm. *obłęd umysłowy, którym dotknięty człowiek wyobraża sobie, że jest zwierzęciem.*

[**Zoat, u,** lm. **y, Zot**] *żołądek.*

† **Zob,** blm., † **Zobia, Zob,** † **Zub,** † **Zubia** I. *ziarno, na pokarm dla ptastwa sypane, posypka:* Te robaczki pomykają ś. do jedzenia owsa a. inszej zobi. Ząbk. Ziarna kokoszom z żytnemi, *alternatim* z zubią sypać. Haur. Trudno ptaszka chować, gdy zobi nie będzie miał. Fal. Każdy to głupi i daremnie robi, co ptak zbiera, nie mający zobi. Pot. Kokoszom aby sytnej zubi nie dawano. Haur. Ty wiesz, jakich trzeba dla pta szą̨t na zób nasion. Koss. Ptaszyna, chociaż na niwach gęstą zobią zbiera, przecież do gniazda swego ś. obziera. Koch. W. 2. *przynęta, wabik, ponęta:* Ptaki na zobię, na ponętę ryby łowią. Pot. Ptaki łacno brać na zobi. Pot. Przen.: Wędę widząc na grobie, cóż tu, rzekę, robi? ile nie mając żadnej na żelezie zobi. Pot. 3. [Z.] *potrawa z grochu:* Zaprosimy na ten groch Z. 4. bot.: † Ptasza Z. = *ligustr.* Ptasza zób, drzewko oliwie i bzowi podobne, jagody kwiczołom, drozdom miłe rodzące, ligustr. Ślesz. Jagody ligustrowe zdadzą ś. do łowienia ptaków, stąd po staropolsku zowią ś. ptaszą zobią. Kluk. Sowi Z., p. **Groch.** Sowi groch sowią zobią zowią, *tabo silvestris.* Sien. Zób żabia, *lens palustris.* Troc.

[**Zobacować, uje, ował**] *oglądać:* Król i królowa żobacujom taki pałac piękny i dziwujom sie.

[**Zobacowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zobacować.**

Zobaczenie, a I. czynność cz. **Zobaczyć.** 2. p. **Zobaczenie ś.:** Do zobaczenia! (= *dowidzenia! żegnam!*).

Zobaczenie się, a ś., blm., niek. **Zobaczenie,** czynność cz. **Zobaczyć ś.: Do zobaczyska, Do widzyska:** Do zobaczenia! (= *do widzenia znowu*). Anusiu, idźmy! do zobaczenia. Tremb. Bywaj zdrów, do zobaczenia. L. Do zobaczenia! (= *dowidzenia*). Do szczęśliwego zobaczenia ś. Bał. Do zobaczyska, poeto mój! Jeż.

Zobaczyć, y, ył, Zoczyć, † **Zoglądać, Obaczyć** I. *ujrzeć, spostrzec:* Co to za uparty; on, widzę, nie wierzy, aż zobaczy. L. (= *aż ś. napcznie przekona*). Skoro go gładki Aleksander zoczył. Kochan. Jakem nieprzyjaciela zoczył, dał mi go Bóg w ręce zaraz. Birk. Gdy ją kiedy zoczę, żeby obminąć, o dwieście mil zboczę. Gor. Kilka mil za Warszawą już polskiej monety nie zobaczy, lecz tylko pruską. L. (= *ani poświeci, ani oko, nie widać*). Jeleń, kiedy wilka zoczy, od smakowitej paszy zarazem odskoczy. Ll. Nie obaczysz Boga, grzeszniku, nie zoczysz tryumfującego, wszeteczniku, Pana. Poc. Ona przed inszemi Pana swego zoczyła zmartwychwstałego. Groch. Tom ja, drzewy zatajona, wysłuchała niezoczona. Jag. (= *zasłonięta, zakryta*). A jeśli ojciec zobaczy? (= *spostrzeże, zauważy?*). Bądź zdrów, już mię więcej nie zobaczysz! Przen.: *przekonać ś.:* Ej, zobaczysz, co to z tego wyniknie! Jak cię palnę, to zobaczysz! (= *będziesz widział, popamiętasz*). 2. *pomiarkować, pomyśleć, namyślić ś., rozważyć okoliczności:* Kiedy tak, to zobaczę! — Ale ja ś. tym zobaczę nie kontentuję. L. **Z. ś.** I. *zobaczyć siebie, swój obraz, przejrzeć ś.:* Z. ś. w lustrze. 2. *zobaczyć jeden drugiego nawzajem, zejść ś., spotkać ś.:* Jutro tedy zobaczymy ś. 3. i nied. † **Zobaczywać ś.** *spostrzec ś., opamiętać ś., zreflektować ś., zmiarkować ś., oprzytomnieć, zorjentować ś.:* Wino dano, różnie z nim gadano, że tak ś. zobaczył, iż do siebie przyszedł. Dyak.

Zobaczysko, a, blm., p. **Zobaczenie ś.** (tylko w wyrażeniu: Do zobaczyska!).

† **Zobaczywać się, a ś., ał ś.** p. **Zobaczyć.**

† **Zobaczywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zobaczywać ś.**

† **Zobać,** † **ba a. bie, bał,** † **Zubać** I. *dziobać; zbierać, szczypać dziobem; dziobiąc zjadać.* B. Sz. Ptacy ś. zlecieli a z onego koszyka zobali, co chcieli. Rej. Nadstawił chłop sidła na żórawie i na gęsi, co mu zboże na polu zobali. Jabł. Mahomet był gołębicę zuczył, kiedy kazał ludziom, przyleciała, padła mu na ramiona i zobała z ucha. Biel. M. Nosił koszyki z ciastem na głowie; ptaki przylatywały i w nich zobały. Zał. W kojcu zawsze trzeba mieć piasek czysty, bo to kapłuny lubią zubać. Haur. Złodzieja tego Z. mają ptacy. Pot (= *ma on zawisnąć na szubienicy na pastwę krukom*). Zobiące i drapieżne ptastwo. Troc. Przen.: Zawsze mu serce mól tajemny zobie. Pot (= *gryzie, toczy, kole, trapi, dręczy*). Myśli biedne serce zobiące. Jabł. (= *trujące*). Przeczuwszy Anton senat na ś. żwawy, że go z tych akcji inwidja zoba... Chr. (= *gryzie go, doskwiera, dokucza mu, prześladuje go*). Przen.: Gdy ś. nieprzyjaciele, koni szukając, rozbiegli, Bolesław, przypadszy, po jednemu zobał. Pot. (= *skubał; co raz to jednego uszczknął*).

[**Zobadło, a,** lm. **a**] *sznurek od kapelusza pod brodę.*

[**Zobal, a,** lm. **e, Gągal**] *podgardle u ptaka.*

[**Zobalenie, a,** blm.] czynność cz. **Zobalić.**

[**Zobalić, i, il**] *obalić, przewrócić.*

† **Zobanie, a,** blm., czynność cz. **Zobać.**

× **Zobcować, uje, owal** *rozgłosić, opublikować, obwieścić:* Proszę cię, kochany Wybicki, tego nikomu nie przepisać lub Z., bobym nie życzył, żeby to teraz w publiczność na świat wyszło. Wyb.

× **Zobcowanie, a,** blm., czynność cz. **Zobcować.**

Zobczały *który zobczał:* Instynkt narodu zobczałych głębszą spotyka niechęcią, niżeli bardzo szkodliwych wichrzycieli. Kal.

Zobczeć, eje, ał *stać ś. obcym, odstrychnąć ś. od swoich:* Bogusław Radziwiłł zobczał.

Zobczenie, a, blm. I. czynność cz. **Zobczeć.** 2. p. **Zobczenie ś.**

Zobczenie się, a ś., blm., niek. **Zobczenie** czynność cz. **Zobczyć ś.:** W jednym był gorszym od wszystkich złych, w zobczeniu. Kal. Mniejszy lub większy stopień wynarodowienia ś., wysłowiańszczenia, zobczenia. Szaj.

Zobecnić, I, il *zrobić obecnym, uobecnić, uprzytomnić.* **Z. ś.** *stać ś. obecnym, uobecnić ś., uprzytomnić ś., zjawić ś. w chwili obecnej:* Z poza wieków upłynionych tyla wraca ta do mnie zobecniona chwila. Krasiń.

Zobecnienie, a, blm., czynność cz. **Zobecnić** i **Z. ś.**

Zobelżać, a, ał p. **Zobelżyć.**

Zobelżanie, a, blm., czynność cz. **Zobelżać.**

Zobelżenie, a, blm., czynność cz. **Zobelżyć.**

Zobelżyć, y, yl, † **Obelżyć,** nied. **Zobelżać,** † **Obelgać** *obrzucić obelgami, zwymyślać, zbeształ,*

zmaltretować, zekpać: Ten, kto wiarę chce burzyć, złotą lutnię zobelża. Or-Ot.

† **Zobia, i,** blm., p. **Zob.**

† **Zobijać, a, ał** *poobijać:* Kobiercami zobijane ściany. Paszk.

† **Zobijanie, a,** blm., czynność cz. **Zobijać.**

Zobjektywizować, uje, ował *zrobić z czego przedmiot wyodrębniony od podmiotu:* W realności swoich postaci, w tym zobjektywizowanym życiu, przesiąkniętej falami niekrzepnącej energji, rozszczepiła ś. na tysiąc promieni osobistość Sienkiewicza. Klej. Główne myśli tych pieśni, do pewnego stopnia zobjektywizowane, znajdujemy już w Dniu dzisiejszym i w Ostatnim. Ant.

Zobjektywizowanie, a, blm., czynność cz. **Zobjektywizować:** Perjod wyjścia języka na zewnątrz, perjod zobjektywizowania języka. BdC.

† **Zobki l.** Potrawa w Z. = *którą po ziarnku i odrobinie jeść trzeba, jakby dziobiąc.* Kn. (np. groch, poziomki i t. p.). **2.** W Z. = *po łebkach, dorywkami, dopadkami, dorywczo, naprędce:* W Z. plon upuszcza, a do bordy co wskok ucieka. Bron. Radzę, abyś tę księgę nie w Z. tylko i powierzchownie, ale z pilnością od początku do końca przeczytał. Dek. Żebym jednak w Z. plotek tych nie przyjęła, zwlokę śmierć swoją. Pot. Sławny nadworny poeta, choć w Z. był napisał tej suczce po śmierci nagrobki. Pot. *(= improwizując).* Przysłał djament a przy nim wiersz w Z. napisany. Pot. W obojgu ćwiczony ksiądz Kochanowski, gdzie przyjdzie bądź w snopki słowa zadziergać, bądź mowę lać w zopki, Petr. Przeżegnawszy w Z. owce, woły, skopy, idzie w kościół, kinąwszy ofiary i popy. Pot. *(= po szczególe, każde zosobna).* **3.** *?:* Nakoniec ciężki wstyd obejmie stany, że dla wolności krwi nie cedząc kropli, tyrana w rządy puszczą, jako w Z. Chr. (może: jak w zboże, jak w stodołę? L.).

[**Zoblec się, cze ś., kł ś.,** nied. **Zobłóczyć ś.**] *zewlec ś., rozebrać ś.:* On sie zoblek, wláz do rzéki.

[**Zobleczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zoblec ś.**

Zobligować, uje, ował p. **Zobowiązać:** Mój ojciec posłał był po nas powóz i zobligował p. B., aby był aniołem stróżem w tej podróży. Bukar. Zobligujesz mię mocno. Orzesz.

Zobligowanie, a, blm., czynność cz. **Zobligować.**

[**Zobłoczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zobłoczyć ś.**

Zobłoczyć, y, ył *zapchać obłokami, skryć w obłokach, zatumanić:* Miasto na podołach, zobłoczone dymem, rzucało w tę stronę głuche, zrywane i ponure zgiełki. Brt.

[**Zobłóczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zobłóczyć ś.**

[**Zobłóczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Zoblec ś.**

Zobłudnieć, eje, ał *stać ś. obłudnym:* I prorok i ofiarnik zobłudnieli. Bud.

Zobłudnienie, a, blm., czynność cz. **Zobłudnieć.**

Zobojętniać, a, ał p. **Zobojętnić.**

Zobojętniałość, i, blm., rz. od **Zobojętniały,** *zobojętnienie, obojętność na wszystko, apatja.* Dzierz.

Zobojętniały *który zobojętniał, zobojętniony, zapatyczniały:* Leżał odrętwiały i Z., psy kośćmi drażniąc i śmiejąc ś., gdy ś. gryzły. Krasz. Patrzał na przyszłość bezsilny i zobojętniony. Rol.

Zobojętnianie, a, blm., czynność cz. **Zobojętniać.**

Zobojętnić, i, ił, nied. **Zobojętniać l.** *zrobić obojętnym:* Prawnictwo zobojętniło wszelkie inne zdolności. Rzew. Przywyknienie do ciągłego obrotu pieniędzy może Z. ludzi na ich znaczenie. Krasz. **2.** chem. *znieść, zniweczyć pewne własności danego rodzaju materji zapomocą dodania odpowiedniej ilości innej materji, której własności są przeciwne, zneutralizować:* Kwasy i zasady zobojętniają ś. nawzajem. Czynnik chemiczny, który burzy, przeistacza, zobojętnia. Krasz.

Zobojętnieć, eje, ał l. na co = *stać ś. obojętnym, zapatyczniеć:* Z. na złość ludzką. Z. w czym = *stracić w czym upodobanie, ochłodnąć.* Z. ku komu, dla kogo = *stracić doń serce, ochłodnąć.* **2.** *stać ś. obojętnym, nie przedstawiać już interesu, sprzykrzyć ś.:* Polowanie mu zobojętniało.

Zobojętnienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zobojętnić. 2.** p. **Zobojętniałość.** Z zobojętnieniem, jakie obycie ś. z nim nadaje. Krasz.

Zobojętniony l. im. od **Zobojętnić. 2.** p. **Zobojętniały.**

Zobopólnie przys. od **Zobopólny,** † o b o s p ó l n i e: Patrzcie, byście ś. sami Z. nie potrawili. Leop. (abyście jedni od drugich nie byli strawieni. B. G.). Mężczyzny do ciężkiej niewoli w trokach powiodą; podrostkowie, białogłowy i panienki wszystkie do porubstwa ciągnąć będą. Jan. Daję wam nowe przykazanie, abyście ś. Z. miłowali, jakom ja was miłował, abyście ś. i wy tak miłowali społecznie. Leop. Z. z sobą mieszkali. Troc *(= spólnie, wespół).* Z., wzajemnie służyć będę. Troc.

Zobopólność, i, blm., rz. od **Zobopólny:** Z., społeczność, wzajemność. Kn. W zobopólności. Leop. Przyjąć kogo do swojej zobopólności. Troc. Zobopólnością tę przysługę odwdzięczać będę. Troc. *(= wzajemnością).*

Zobopólny, † Sobopólny, † Obospólny, × Zopólny l. × Z. *wspólny, społeczny, w kupie razem będący.* L. Z., społeczny zarobek. Troc. **2.** *obustronny, wzajemny, wspólny:* Zobopólne rozmowy. Kochan. Społeczna i zobopólna miłość. Wuj. Między Jagiełłem i Witoldem wierny trwał zobopólnej zgody i miłości zawziątek. Błaż. Zalecał i miłość zobopólną wszystkim. Birk. Zobopólna chęć, *mutua voluntas.* Kn. Za zobopólnym zezwoleniem. Vol. O ukochany, ty jeden z wiela dla zopolnego przybądź wesela. Zabł. Na zobopólnej ś. nie zawiodę miłości. Troc. Już w nas chętka zobopólna spojrzeć razem, westchnąć razem. Syrok. Łatwo wyobrazić sobie zobopólną radość. Chm.

Zobowiązać, że, zał, nied. **Zobowiązywać l.** kogo = *skłonić namową, radą, prośbą do przyjęcia na ś. obowiązku, zobligować:* Z. kogo słowem, pod przysięgą. Z. kogo na wszystko *(= zakląć).* **2.** Z. kogo do czego = *włożyć nań obowiązek, powinność, skrępować, zniewolić, zmusić go:* Umowy zobowiązują ludzi (do dotrzymania). **3.** przen. Z kogo sobie = *zniewolić, ująć, zobligować, zyskać, skaptować, zjednać sobie:* Z. kogo usługą. Jestem panu mocno zobowiązany *(= wdzięczny).* **Z. ś.** *przyrzec zrobić co jako obowiązek, zdeklarować ś.:* Zobowiązała ś. wypłacić okup.

Zobowiązanie, a l. blm., × **Zobowiązek** czynność cz. **Zobowiązać. 2.** lm. a a. **Zobowiązanie ś.** = a) *obowiązek przyjęty na ś. a. włożony na kogo; to, do czego ś. kto zobowiązał:* Dopełnić zobowiązań. Przyjąć na ś. Z. Zrobić Z. Z. piśmienne *(= deklaracja).* Wszedł z księdzem Sołtykiem w zobowiązki być na sejmiku brzeskim. Mat. b) praw.: Z. korealne, p. **Korealny.**

Zobowiązanie się, a ś. l. blm., czynność cz. **Zobowiązać ś. 2.** p. **Zobowiązanie.**

× **Zobowiązek, zku,** lm. **zki** p. **Zobowiązanie.**

Zobowiązywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zobowiązać.**

Zobowiązywanie, a, blm., czynność cz. **Zobowiązywać.**

Zobowiązywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zobowiązywać ś.:** Objaśnienie to było niezobowiązywaniem ś. względem Dżordża do niczego. Jeż.

† **Zobrabiać, a, ał** p. **Zobrobić.**

† **Zobrabianie, a,** blm., czynność cz. **Zobrabiać.**

† **Zobracać, a, ał** *poobracać, poodwracać, pozawracać:* Hetman jedne strzymał, drugie też znowu zobracał. Biel. J.

† **Zobracanie, a,** blm., czynność cz. **Zobracać.**

× **Zobrazić, i, ił** p. **Zobrazować.**

Zobrazować, uje, ował, × **Zobrazić** *przedstawić w obrazie, przedstawić obrazowo:* Trafnie zobrazował widzianą scenę. On to bóstwo zobrazi człeka podobieństwem. Stasz.

Zobrazowanie, a, blm., czynność cz. **Zobrazować:** Wystawa w celu zobrazowania hodowli koni. Brodziński, który miewał trafne przeczucia, wpadł na dobrą myśl zobrazowania polskich tańców. Gom.

× **Zobrażenie, a,** blm., czynność cz. **Zobrazić.**

† **Zobrębać, a, ał** p. **Zobrębować.**

† **Zobrębanie, a,** blm., czynność cz. **Zobrębać.**

† **Zobrębować, uje, ował,** † **Zobrębać** *poobrąbywać, poobcinać, porozrąbywać:* Wina u nieprzyjaciół znaleziono dosyć, ale je król kazał Z. dla jakich jadów. Paszk. (= kazał porozcinać obręcze na beczkach). Kazał je zobrębać. Biel. M.

† **Zobrębowanie, a,** blm., czynność cz. **Zobrębować.**

[**Zobro, a,** lm. **a**] p. **Żebro.**

† **Zobrobić, i, ił,** † **Zobrabiać** *obrobić dokoła, obrąbić:* Skrajnie tej roboty subtelną listwą w okrąg były zobrabiane. Otw.

† **Zobrobienie, a,** blm., czynność cz. **Zobrobić.**

[**Zobroczony**] koń = *który przez pewien czas jadł lepszy obrok.*

[**Zobucie się, a ś.,**blm.] czynność cz. **Zobuć ś.**

[**Zobuć się, uje ś., uł ś.**] *zzuć sobie obuwie, rozzuć ś.*

[**Zobuwacz, a,** lm. **e**] *chłopiec = przyrząd do zdejmowania z nóg obuwia.*

Zobyczaić, i, ił *zrobić obyczajnym, ogładzić pod względem obyczajowym, ucywilizować:* Pracy jego tak potrzebne do uszczęśliwienia każdej zobyczajonej społeczności. L. Reszta zobyczajonej Europy coraz dalej pomykała. Czart. A.

Zobyczajenie, a, blm., czynność cz. **Zobyczaić.**

Zobywatelenie, a, blm., czynność cz. **Zobywatelić:** Z tych wiadomości łatwiejszy wniosek o ich towarzyskiej zasadzie i zobywatelenia stopniu. Stasz.

Zobywatelić, i, ił *zrobić obywatelem, wpoić poczucie obywatelskości:* Wzrasta przekonanie, że cały lud i włościan uczłowieczyć, Z. trzeba. Krasiń.

[**Zocelować, uje, ował**] *zaostrzyć, nastalić:* Kowaliczku mój, złámáł się mi krój! Pójdźże mi go Z., abych mógł nim podorować.

[**Zocelowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zocelować.**

† **Zochocenie, a,** blm., czynność cz. **Zochocić.**

† **Zochocić, i, ił** *zaochocić, rozochocić:* Władysław, gdy już śmiałym i zochoconym sercem do bitwy zmagające ś. rycerstwo obaczył, do potkania trąbić każe. Błaż. (= *zagrzanym*).

[**Zochomor, u,** lm. **y**] *szum.*

[**Zochwacenie, a,** blm.] czynność cz. **Zochwacić.**

[**Zochwacić, i, ił**] rękę, nogę = *ubezwładnić, np. wskutek silnego uderzenia.*

Zoczenie, a l. blm., czynność cz. **Zoczyć:** Wtedy dopiero przyuczą ś. do uważnego stawiania objektów pod nieomylnym punktem zoczenia. Czart. A. **2.** × Z., lm. **a** *to, co kto zoczył, widzenie, wizja, przywidzenie, widok, widmo, widowisko:* Nieszczęśliwe zoczenia snuły mu ś. przed oczy. Niem.

† **Zocznie** przys. od **Zoczny.**

† **Zoczny l.** *mogący być zoczonym, widoczny, widzialny, widomy.* **2.** myśl.: Chart Z. = *mający wzrok bardzo bystry.*

Zoczyć, y,ył p. **Zobaczyć.** † **Z. ś.** komu = *pokazać ś. na oczy, przywidzieć ś, dać ś. widzieć:* Hetman, oblokszy ś. w chłopską suknię, przypasawszy szablicę słowiańską, ochotnie ś. zoczył wszystkim swym towarzyszom. Baz. Skanderbeg z wielkim gniewem i z sromotą po cichuczku ś. Turkom zoczył. Baz.

[**Zoden, dnego**] p. **Żaden.**

Zodjaczny p. **Zwierzyńcowy.**

Zodjak, u, blm. **l.** p. **Zwierzyniec. 2.** Z. denderski *gatunek pasjansu.*

Zodjakalny p. **Zwierzyńcowy.**

× **Zodjatyczny** p. **Zwierzyńcowy.**

† **Zodmieniać, a, ał** *pozmieniać, poodmieniać:* Ten cesarz urzędników, których jego przodkowie ustawili, zodmieniał. Biel. M.

† **Zodmienianie, a,** blm., czynność cz. **Zodmieniać.**

[**Zodziać, eje, ał**] *zdjąć z siebie, zdziać:* Zodział Janosik czuchę, zrucił serdak i pas. Tet. [**Z. ś.**] *rozebrać ś.*

[**Zodzianie, a,** blm.] czynność cz. **Zodziać.**

[**Zodzianie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zodziać ś.**

[**Zofcik, u,** lm. **i**] p. **Zaft.**

[**Zofir, a,** lm. **y**] *zefir* = **a)** *najsilniejszy i największy z trzech, „wiatrów, braci“:* Z., **zefirek** *(wiatr średni)* i **zefireczek** *(wiatr najsłabszy).* **b)** *miano psa.* Zdr. [**Zofirek, Zofireczek**].

[**Zofireczek, czka,** lm. **czki**] p. **Zofir.**

[**Zofirek, rka,** lm. **rki**] p. **Zofir.**

† **Zofista, sty,** lm. **ści** *sofista, mędrek.* Rej.

[**Zofja, i,** lm. **e**] **l. a.** [**Zołna, Żołna**] *ptak wilga, wracająca do nas z cieplic na św. Zofję, 15 maja.* **2.** *sójka.* **3.** bot. *stulisz miotłowy* (sisymbrium sophia).

[**Zoftek, tku,** lm. **tki**] p. **Zaft.**

[**Zoga, i,** lm. **i**] p. **Żoga.**

[**Zogawica, y,** lm. **e**] p. **Żogawica.**

[**Zogawić się, i ś., ił ś.**] *zbrzydnąć, zbrzydzić ś., obmierznąć.*

[**Zogawienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zogawić ś.**

† **Zoglądać, a, ał** p. **Zobaczyć:** Byś ś. też skrył pod ziemię, tam zastanę ciebie; byś wszedł i pod obłoki, zoglądam cię w niebie. Chrz.

† **Zoglądanie, a,** blm., czynność cz. **Zoglądać.**

Zogniać, a, ał p. **Zognić.**

× **Zogniały** *który zognial, rozogniony, palający od ognia, rozpalony:* I belki płomieniste i kamień Z., w jednej mgle aż pod słońce rzucane, latały. L.

Zognianie, a, blm., czynność cz. **Zogniać.**

Zognić, i, ił, nied. **Zogniać** *przejąć ogniem, zapalić, zaognić, rozpalić, rozpłomienić:* Duchy, uderzając na siebie i zogniając moce swoje, zostały stwórcami kształtów sobie podobnych. Krasiń.

× **Zognieć, eje, ał** *zostać przejętym ogniem, zaognić ś., rozognić ś., spłonąć, zapłonąć, rozpalić ś.* L.

Zognienie, a, blm. l. czynność cz. **Zognić.** 2. × Z. czynność cz. **Zognieć.**

Zogniskować, uje, ował *skupić około jednego ogniska, w jednym ognisku, skoncentrować:* Modliła ś. dlatego, że myślenia Z. w stanie nie była. Jeż. **Z. ś.** *skupić ś. około jednego ogniska, w jednym ognisku, skoncentrować ś.:* W stolicy zogniskowała ś. inteligencja całego kraju. Każdy przedmiot w tej duszy, zogniskowanej w sobie, zamkniętej w wnętrzach, przybierał rozmiary wielkie, poważne. Krasz.

Zogniskowanie, a, blm., czynność cz. **Zogniskować.**

Zogniskowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zogniskować ś.**

Zogromić, i, ił *podnieść do rozmiarów ogromu, zrobić ogromnym, spotęgować:* I w tym razie nie Bolesław W. gruntu nowego nie utworzył, tylko podniósł, zogromił i pomnożył rzecz. Nies.

Zogromienie, a, blm., czynność cz. **Zogromić.**

Zogromnieć, eje, ał *stać ś. ogromnym, zolbrzymieć.* Słow. I nie wiesz, jak on w nieszczęściu zogromniał. Asn.

Zogromnienie, a, blm., czynność cz. **Zogromnieć.**

Zohydnić, i, ił p. **Zohydzić.**

Zohydnienie, a, blm., czynność cz. **Zohydnić.**

Zohydzać, a, ał p. **Zohydzić.**

Zohydzanie, a, blm., czynność cz. **Zohydzać.**

Zohydzenie, a, blm. l. czynność cz. **Zohydzić.** 2. czynność cz. **Zohydzieć.**

Zohydzić, i, ił, Zohydnić, nied. **Zohydzać** *zrobić ohydnym, obmierzić, obrzydzić:* Z. komu co. Z. komu kogo. Wyście nas zohydzili w oczach Faraona (przez oczernienie, oszkalowanie). Oczernią nas, zohydzą. Krasz. Gdybym ś. nie lękał Z. własnego rodu. Krasz. Tyś na mnie śmiał bluzgać i zohydzać mnie w oczach pana małżonka mojego. Krasz. Zohydnić wszystkie obecne czystości i niepokalania.

Zohydzieć, eje, ał *stać ś. ohydnym, obmierznąć, obrzydnąć.*

Zoil, a, lm. **e** a. **owie, Zoilus** *krytyk złośliwy, zawistny, uszczypliwy, pełen żółci:* Mówili, że on źle pisze, lecz on temu nie chciał wierzyć, bo i któż żoilów słucha? Od. Dotąd go widywali zdaleka w ulicy, nie śmiejąc zbliżyć ś. do zawołanego zoilusa. Krasz.

Zoilowato przys. od **Zoilowaty.**

Zoilowaty *przypominający zoila:* Jest on zoilowatej natury, zgryźliwy. Krasz.

Zoilowski, Zoilski przym. od **Zoil:** Krytyka zoilowska. I tu można zarzut zrobić Platerowi, że tych zoilskich pism nie zganił. And.

Zoilski p. **Zoilowski.**

Zoilus, a, lm. **y** p. **Zoil.**

Zoizm, u, blm. *życie zwierzęce i objawy jego.*

Zoizyt, u, lm. **y** min. *minerał z gromady sylikoidów, z rzędu krzemianów bezwodnych, z grupy epidotu:* $HCa_2Al_3Si_3O_{13}$.

[**Zojk, u,** lm. **i**] *pisk, lament, jęk gromadny.*

[**Zoki, ów,** blp.] *kapce po kostki.*

Zokiel, kla, lm. **kle, Sokiel** fortep. *wystająca część ozdoby, otaczająca fortepian z zewnątrz* (to samo, co cokuł).

† **Zokolicznić, i, ił** *wyszczególnić.*

† **Zokolicznienie, a,** blm., czynność cz. **Zokolicznić.** Przyb.

Zokrąglenie, a, blm., czynność cz. **Zokrąglić:** Ów ostrokrąg spaja takim zokrągleniem. Mick.

Zokrąglić, i, ił *zebrać na okrągło, zaokrąglić:* Łopatka nakształt kijanki, u wierzchu zokrąglona. Przędz.

Zokrutniały *który zokrutniał:* Z. bożyc walki. Brt.

Zokrutnić, i, ił *zrobić okrutnym, rozsrożyć, rozwścieczyć.*

Zokrutnieć, eje, ał *stać ś. okrutnym, rozsrożyć ś., rozwścieczyć ś.:* Potwór tak zokrutniał, osiągnąwszy, czego pragnął. Krasiń.

Zokrutnienie, a, blm., czynność cz. **Zokrutnić.** 2. czynność cz. **Zokrutnieć.**

Zoksydować, uje, ował *zmienić przez oksydację:* Przenikliwe oczy niespokojnie ś. ruszały, niby dwie krople zoksydowanego merkurjuszu. Bał.

Zoksydowanie, a, blm., czynność cz. **Zoksydować.**

[**Zokwitać, a, ał**] *okwitnąć doszczętnie:* Kwitnie pole fijołkami, kwitnie, już mi zokwitało.

[**Zokwitanie, a,** blm.] czynność cz. **Zokwitać.**

Zol, a, lm. **e** *zolowy kamień, spodni spągowy, podstawowy kamień.* Łab.

[**Zol, u,** lm. **e**] p. **Żal.**

[**Zolba, y,** lm. **y**] *kupa, sterta:* Z. śniegu, ziemi. Pc.

Zolbrzymiać, a, ał p. **Zolbrzymić.**

Zolbrzymiały, Zolbrzymiony *który zolbrzymiał:* Echa tej wieści powróciły w mury Krakowa zolbrzymiałe powszechnym zapałem i entuzjazmem. W jakich płomieniach chodzą myśli, jak goreją uczucia zolbrzymione. Krasz.

Zolbrzymianie, a, blm., czynność cz. **Zolbrzymiać.**

Zolbrzymić, i, ił, nied. **Zolbrzymiać** *podnieść do olbrzymich rozmiarów:* Piękna i silna jest młodość: ozłaca, zolbrzymia wszystko, czego dotknie. Krasz.

Zolbrzymieć, eje, ał *stać ś. olbrzymim, zogromnieć, urość do olbrzymich rozmiarów:* Zolbrzymiał w tej chwili w jej wyobrażeniu.

Zolbrzymienie, a, blm. l. czynność cz. **Zolbrzymić.** 2. czynność cz. **Zolbrzymieć**

[**Zole, a,** lm. **a**] *podeszwa, zelówka u buta.*

[**Zolenie, a,** blm.] czynność cz. **Zolić.**

[**Zolenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zolić ś.**

[**Zolić, i, ił**] l. *moczyć, gotować w zole = w ługu, ługować, łużyć:* Z. chusty (= *zaparzać brudną bieliznę ukropem z popiołem, kładąc rozpalone kamienie do trynoga dla zagotowania wody*). 2. *plamić, brudzić.* 3. *zapładzać:* Gąsior gęś zoli (= *depce*). 4. *spieszyć z robotą.* [**Z. ś.**] *moknąć, gotować ś. w ługu.*

Zolista, y, lm. **ści** *zwolennik, naśladowca francuskiego literata Emila Zoli (1840—1901).* Mat. I.

Zolizm, u, blm. *teorja francuskiego literata Emila Zoli* (1840—1901), *podług której powieść powinna być realistyczna i stanowić wynik rozważań naukowych nad charakterem człowieka i społeczeństwa.*

Zolnica, y, lm. **e** p. **Zolnik.**

[**Zolnik, a,** lm. **i, Zolnik, Zolnica, Zołnica**] *naczynie z klepek drewnianych na trzech nóżkach, w którym bielizna ś. zoli.*

Zolować, uje, ował *zalewać a. zaprawiać i na nowo odwiercać zapał wystrzelony.* Jak. J.

Zolowanie, a, blm., czynność cz. **Zolować.**

[**Zolowy**] *popielny:* Żolowe koryto, od ługu lub popiołu. Pc.

Zolój, u, lm. **e, Próg** fl. *raptowne obniżenie ś. brzegu czyli strądu, stanowiące właściwą granicę wód morskich.*

[**Zoła, y,** lm. **y, Żoła, Zół**], **Łużyna,** † **Kałkus** *łużyny, popiół pozostały z ługu; łużyny, z których*

ług ciecze: Zół mydlarski. Wygotować w zole. *(= wyzolić).* **Z.**, brudny ług, odpływający z trynoga, w którym zolą chusty podczas prania. [**Zoły**] = *woda, w którą garbarz kładzie skórę posypaną otrębami.*

× **Zołdat, a,** lm. **y** p. **Żołnierz.** Drz., Kit.

† **Zołdować, uje, ował = Zhołdować.** Rozm.

† **Zołdowanie, a,** blm., czynność cz. **Zołdować.**

[**Zołki**] *przykry, dokuczliwy, przejmujący, przenikliwy, wilgotny, słotny, chłodny* (o powietrzu, pogodzie).

[**Zołko**] przys. od **Zołki:** Na dworze dziś Z.

[**Zołkość, i,** blm.] rz. od **Zołki,** *chłód, wilgoć, słota:* Jakaż Z. na dworze!

[**Zołmierz, a,** lm. **e**] p. **Żołnierz.**

[**Zołmirz, a,** lm. **e**] p. **Żołnierz.**

[**Zołna, y,** lm. **y**] p. **Zofja.**

[**Zołnica, y,** lm. **e**] p. **Zołnik.**

[**Zołnik, a,** lm. **i**] p. **Zołnik.**

Zołotnik, a, lm. **i** *jednostka wagi rosyjskiej* = $^1/_{96}$ *funta* = $^1/_3$ *łuta* = *96 dolom* = $4^1/_4$ *gramom:* Za wykup jeńca żądano zołotnika, czyli sztukę złota byzantyjską. Lel.

× **Zołoto-stron, a,** lm. **y** p. **Złotostrun:** I w ostrzu szpon Z. Dawidzki hymn tu nieś. Mick.

Zołotostrunny *tyczący ś. zołotostrona:* Zapuścił w nim zołotostrunne szpony. Mic:

[**Zołotucha, y,** lm. **y**] *zołza.*

[**Zołować, uje, ował**] *potaczać, ługować bieliznę.*

[**Zołowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zołować.**

Zołowato przys. od **Zołowaty.** L.

Zołowaty *pełen zoły:* Ziemia zołowata, rzadka, tylko z prochu zebrana, przeto wszelką wilgotność z wierzchu wnet wypija. Trzyc.

Zołowić, i, ił *przetworzyć, zmienić w ołów.* Przen.: Może czarować, może Z., lecz nie doczeka, żeby miała złowić.

Zołowienie, a, blm., czynność cz. **Zołowić.**

× **Zołowina, y,** lm. **y** *ziemia zołowata, sucha, rozsypująca ś. jak popiół, niepłodna.* Trzyc.

† **Zołtarz, a,** lm. **e i. p. Psałterz.** Ort., Kaz. 1555. Księgi psalmowe Polacy z Czechy Z. zowią. Leop. W zołtarzu to czytamy. Kucz. Proroctwo o Panu Jezusie w zołtarzu. Wuj. Marja, wziąwszy Z., poczęła czytać psalm. L. Tam go włożyli, tymczasem śpiewali kapłani Z. i Boga błagali. P. Koch. Jagiełło psałterzysty, którzy Z. w kościele śpiewają, na zamku krakowskim założył i nadał. Biel. M. Sławimy Cię w zołtarzu o dziesięciu strun z śpiewaniem. Leop. (na instrumencie o dziesięciu strunach, na lutni i na harfie z śpiewaniem. B. G.). **2.** *fundacja na śpiewanie psalmów.* L. Wątpliwości swojej po śmierci znaki zostawiali, zwłaszcza one trecezymy, zołtarze, żałomsze, które dlatego za żywota fundowali, iż ś. po śmierci czyścu lękali. Żarn.

[**Zołwica, y,** lm. **e**] p. **Żałwica.**

[**Zoły**] p. **Zoła.**

Zołza, zwykle w lm. **Zołzy,** × **Załzy,** [**Złoze**], † **Świnie guzy** *skrofuły* (scrofulae, scrofula, scrofulosis): Ten plastr zołzy miękczy pod gardłem. Sien. Zołzy i też gruzły, które bywają w szyjej, rozpądza. Sien. Wrzody świnie a. Z. za uszyma i po szyi rozciągniona. Syr. O guziech z zołz, które ś. pod gardłem czynią. Sien. Miewają konie zołzy a. zaskórne brodawki. Trzyc. Zołzy niektórzy robakami zowią; ta niemoc bywa koniom na piersiach a. też na udziech przeciw mosznom, a to z wilgoci zbytnich gorących, które ś. zbierają w okrągłe gałki, skąd pochodzi boleść na one miejsce, potym wstępują w nogi, czyniąc opuchlinę w goleniach i też apertury ciekące; przydają ś. koniom zołzy na głowie, także odymania i apertury, a czasem ś. ta wilgoć obraca w nozdrze, jakoby woda lipka, a tę niemoc zowią Z. ciekąca. Trzyc. Zołzy: guzy między czeluściami napuchłe i twarde, *glanduli*, z rozumienia pospolitego człeka wszelkie guzy twarde, które ś. gdziekolwiek po ciele końskim czynią, zołzami nazywane bywają. Dor. Zołzy, które na szyi bywają, tak je rozganiać możesz, a. ku zbieraniu przywieść: nasusz korzenia trędownikowego a stłucz na proch, wsypże je w karmie choremu, a te je rozpądza. Sien. O guziech i zołziech, które ś. pod gardłem czynią, i o wolach. Szlesz. Zołzy końskie (wet.) *denites v. morbus glandulosus v. coryza glandulosa epizootica equorum.* Zołzy otrętwiałe (scrofulosis torpida). Zołzy drażliwe (scrofulosis erethica).

Zołzować, uje, ował *chorować na zołzy, mieć zołzy:* Szkapa zołzująca. Dor. Jare żyto koniom zołzującym dobre. Haur. Koniom nosatym, zołzującym babia sól lekarstwem. Syr.

Zołzowanie, a, blm., czynność cz. **Zołzować:** Z., kiedy ś. u konia w gruczołkach podgardzielowych soki zamulają. Kluk.

Zołzowaty, Zołzujący *chory na zołzy, mający zołzy.*

Zołzowina, y, lm. **y:** Osutki a. wysypki zołzowe a. zołzowiny.

Zołzowy przym. od **Zołza** (scrofulosus): Liszaj Z. (lichen scrofulosorum). Osutka, wysypka zołzowa = *zołzowina.* Wrzód Z.

Zołzujący p. **Zołzowaty,**

[**Zomiażdżenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zomiażdżyć ś.**

[**Zomiażdżyć się, y ś., ył ś.**] p. **Omiażdżyć ś.**

Zona, y, lm. **y** min., p. **i. Pas.**

[**Zonacenie, a,** blm.] czynność cz. **Zonacyć.**

[**Zonacyć, y,ył**] *znaczenia oddzielnego to słowo nie posiada; używa ś. ono a. w znaczeniu ogólnym „zrobić" a. też w mowie żywej zastępuje wiele słów, które nie przychodzą w danej chwili na usta:* I co nie zonacył, kie zalubieł jednom dziwkę, służkę we Widniu: bełł do Dunaja z mostu. Tet. Z. kogo = *skłonić:* Zonacyli ją ludzie, ze za niego posła. *(= skotłowali jej głowę).*

Zonar, a, lm. **y** *czarny pas a. sznur, który chrześcijanie i Żydzi noszą w Turcji dla odróżnienia ś. od mahometan.*

× **Zonąd** przys. *z onego miejsca, z owego miejsca, stamtąd:* Z. przyszedł. Troc.

[**Z onego**] *skądciś.*

Zonolog, a, lm. **owie** *ten, co posiada naukę o strefach ziemi.*

Zonologja, i, blm. *nauka o strefach ziemi.*

† **Zonować, uje, ował** *trzymać, grzać na słońcu:* Wódkę tę trzeba przelutrować i długo na słońcu Z. Syr.

† **Zonowanie, a,** blm., czynność cz. **Zonować.**

Zoo- = *zwierzo-.*

Zoochemja, i, blm., chem. *część chemji mówiąca o ciałach wchodzących do składu organizmów zwierzęcych i o przemianach chemicznych, jakie odbywają ś. w tych organizmach.*

Zoofag, a, lm. **i** *jadacz mięsa zwierzęcego; zwierzę mięsożerne.*

Zoofenomenologja, i, blm. *nauka o objawach życiowych zwierząt w stanie zdrowia i choroby.*

Zoofil, a, lm. **e** *przyjaciel, miłośnik zwierząt.*

Zoofilka, i, lm. **i** forma ż. od **Zoofil.**

Zoofilja, i, blm. *przesadne zamiłowanie w zwierzętach, graniczące niekiedy z obłędem.*

Zoofity, ów, blp. *zwierzokrzewy.*

Zoofizyka, i, blm. *badanie przyrodniczych własności materji zwierzęcych.*

Zoofob, a, lm. **y** *człowiek cierpiący na przesadną obawę, którą w nim wzbudza widok każdego zwierzęcia.*

Zoofobja, i, blm. *rodzaj obłędu, przejawiający ś. w przesadnej obawie, ogarniającej chorego na widok każdego zwierzęcia.*

Zoofobka, i, lm. **i** forma ż. od **Zoofob.**

Zoogieniczny minerał = *powstały za sprawą organizmów zwierzęcych:* Wapniaki zoogieniczne.

Zoogienja, i, blm. *nauka o powstawaniu zwierząt.*

Zoogieograficzny przym. od **Zoogieografja.**

Zoogieografja, i, blm. *nauka o rozmieszczeniu na ziemi rozmaitych skupień zwierzęcych.*

Zoogiea, i, lm. **e** *galaretowate skupienie bakterji:* Sposób, w jaki układają ś. pojedyńcze osobniki, tworząc zoogleę.

Zoogonja, i, blm. *wydawanie na świat żywych młodych.*

Zoograf, a, lm. **owie** *artysta rysujący a. malujący postacie zwierząt.*

Zoohigjena, y, blm. wet. *higjena zwierząt.*

Zoohigjeniczny przym. od **Zoohigjena.**

Zoolatrja, i, blm. *cześć boska oddawana zwierzętom.*

Zoolit, u, lm. **y** *skamieniałość zwierzęca, skamieniała resztka zwierzęca.*

Zoolog, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje zoologją, biegły w niej.*

Zoologiczny przym. do **Zoologja:** Gabinet Z. Ogród Z. *(= zwierzyniec).* Zbadanie stosunku jednych grup do drugich stało ś. jednym z ważniejszych celów badań zoologiczno-anatomicznych. Nus.

Zoologja, i, blm. *nauka, książka, zawierająca wykład o zwierzętach, dział historji naturalnej dotyczący królestwa zwierzęcego.*

Zoomagnetyzm, u, blm. *magnetyzm zwierzęcy.*

Zoometrja, i, blm. *wymiar ciała zwierzęcego.*

Zoonomja, i, blm. *fizjologja zwierząt.*

Zoopaleontologja, i, blm. *nauka o zwierzętach zaginionych przedpotopowych.*

Zoopatologja, i, blm. *nauka o chorobach zwierząt.*

Zooplasta, sty, lm. **ści** *rzeźbiarz modelujący zwierzęta.*

Zooplastyka, i, blm. *naśladowanie kształtów zwierząt w rzeźbie.*

Zoopsycholog, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje zoopsychologją.*

Zoopsychologja, i, blm. *psychologja zwierząt, nauka o objawach życia umysłowego zwierząt.*

Zoosin, u, blm. *specyfik Mattoniego w Francenshadzie, służący do wywabiania plam rdzy z bielizny, pochodzących z użycia kąpieli borowinowych.*

Zoospermje, ów, blp. *żyjątka nasienne, złożone z główki i ogonka, wykonywające żywe ruchy.*

Zooteistyczny *polegający na ubóstwianiu zwierząt:* Rozmaite zooteistyczne poglądy naszego ludu. Krzyw.

Zooterapja, i, blm. *nauka leczenia zwierząt.*

Zootomiczny przym. od **Zootomja.**

Zootomja, i, blm. *anatomja pojedyńczych gatunków zwierzęcych, ograniczająca ś. samemi tylko faktami.*

Zootrop, u, lm. **y** *zabawka optyczna podobna do stroboskopu, przedstawiająca ruchome figury na białej płaszczyźnie.*

Zootropizm, u, blm. *właściwość ogółu zwierząt zwracania ś. ku światłu.*

† **Zopa, y,** lm. **y** gór. *szopa.* Łab.

† **Zopaczenie, a,** blm., czynność cz. **Zopaczyć.**

† **Zopaczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zopaczyć ś.**

† **Zopaczny** *opaczny.* Przyb.

† **Zopaczyć, y,ył,** † **Zopakować** *przewrócić naopak, przekręcić, spaczyć, wypaczyć:* Często Bóg zopaczy, co człowiek postanowi i co sobie znaczy. Pot. *(= pokrzyżuje).* Miejsce to w Piśmie św. tak jest jasne, że go dotąd żadni odszczepieńcy zopakować nie mogli. Wuj. Moja wróżka tak mi okazuje, iż ś. wasza rada zopakuje. Biel. M. Sromota ś. wstecz cofać i krok zopakować. Ryb. J. Potępiają ich,, że siedm świętych synodów zopakowali. Paszk. Drugi, swej stronie folgując, wiele prawdy zopakował, jako pospolicie Grekowie czynili. Biel. M. † **Z. ś.** *pójść naopak, pokrzyżować ś., pokręcić ś., popsuć ś.* Biel. M., Górs. J.

† **Zopakować, uje, ował** i **Z. ś.** p. **Zopaczyć.**

† **Zopakowanie, a,** blm., czynność cz. **Zopakować.**

† **Zopakowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zopakować ś.**

Zoperować, uje, ował l. a. [**Zoprawić,** nied. **Zoprawiać**] co = *poddać operacji:* Zoperowane oko mniej jest teraz przypodatne, niż drugie. Doktorzy mieli go oprawiać i zoprawiali go. **2.** zł. = a) *operując = majstrując zepsuć, ukręcić:* Z. zamek, kłódkę. b) *majdrując skraść:* Zoperowali mu zegarek.

Zoperowanie, a, blm., czynność cz. **Zoperować.**

Zopierzały *który ś. opierzył, wypierzony.* Przen.: Białogłowy ciastem karmione i zopierzałe na tej strawie Brt. *(= wychowane, wyhodowane).*

Zopieszały *który ś. stał opieszałym, który stracił ruchliwość, rozleniwiały:* Zopieszałe i puchem zagrzane ciała. Brt. (o kobietach leżących w łóżkach).

Zopodal przys. *z miejsca leżącego opodal, z obok:* Wpływ sprawiedliwości działa Z. Kasz.

[**Zoprawiać, a, ał**] p. **Zoperować.**

[**Zoprawianie, a,** blm.] czynność cz. **Zoprawiać.**

[**Zoprawić, i, ił**] p. **Zoperować.**

[**Zoprawienie, a,** blm.] czynność cz. **Zoprawić.**

† **Zopuszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zopuścić.**

† **Zopuścić, i, il** *spustoszyć.* B. Sz.

† **Zopytać, a, ał** p. **Opytać:** Zopytaj sług twoich, tedyć to powiedzą. Leop. Z. = zapytać. Mrow. Król ich zopytał. Wuj. Tubym ś. rad zopytał ich. Wuj. Niech każdy zopyta sam siebie, jeśli... Wuj. Uczyń rozmowę z spółpasterzami twemi, zopytaj ich o podanym ich urzędzie. Smotr. Zopytaj i o powierzonej ewangielickiej przepowiedzi, sąli pasterze o owcach czuli, a nie niedbali najemnicy? Smotr.

† **Zopytanie, a,** blm., czynność cz. **Zopytać:** Synowie są świadkami nieprawości przeciwko złośliwym rodzicom w zopytaniu swoim. B. B.

× **Zor, u,** lm. **y** p. **Zór.**

[**Zor, u,** lm. **y**] p. **Żur.**

[**Zora, y,** lm. **y**] **1.** p. **Zorza. 2.** p. **Ponyta. 3.** *pole zorane.* **4.** *odmiana jabłek.* Goł.

Zorać, rze, rał *poorać, zaorać, przeorać.* Przen.: *zmarszczyć, pomarszczyć, zbróździć, pobróździć:* Wiek twarz mu zorał. Z wiekiem twarz ś. stanie w brózdy zorana. Ustrz. Twarz niezorana namiętnościami przedstawiała myślące i łagodne duszy oblicze. Przen.: Chciałem mu tylko za to wyrzekanie ś. szlacheetwa batogami skórę Z. Sienk. *(= zerznąć, zryć, wygarbować).*

Zoranie, a, blm., czynność cz. **Zorać.**

Zordynarnieć, eje, ał *stać ś. ordynarnym:* Zordynarniał między chłopami. Twarz zordynarniała. *(= zgrubiała).* Umysł jego nie zapleśniał i zordynarniał. Bał.

Zordynarnienie, a, blm., czynność cz. **Zordynarnieć.**

† **Zordynować, uje, ował** *scedować, przekazać:* Wekselbryf na zordynowane pieniądze. Grod.

† **Zordynowanie, a,** blm., czynność cz. **Zordynować.**

[**Zoreńka, i,** lm. **i**] p. **Zora.**

[**Zorędować, uje, ował**] *oznajmić, oświadczyć:* Kazał ojcu iść do dziedzica, żeby to zorędował, że się z jego córką chce zenić.

[**Zorędowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zorędować.**

× **Zorężenie, a,** blm., czynność cz. **Zorężyć.**

× **Zorężyć, y,ył** *uzbroić:* Myśli swe wszystkie zorężył, ubrał w pioruny i w skrzydła sokole. Słow.

[**Zorg, u,** lm. **i, Zurg**] *kłopot; przykrość; kłótnia.*

Zorganizować, uje, ował *złożyć w organizm, w organiczną całość, uorganizować, ukonstytuować, urządzić, zaprowadzić organizację; ująć w ład, uporządkować w celu doprowadzenia do prawidłowego funkcjonowania:* Potężnie zorganizowana głowa. Było trochę wolnej ziemi, wydartej Prusakom, z której zasobów zorganizował wojsko. *(= sformował).* Trzeba, aby przecież ktoś zorganizował ten przemysł, trzeba, aby ktoś podał mu rękę. **Z. ś.** *uorganizować ś., ukonstytuować ś., uformować ś., sformować ś., zawiązać ś. porządnie:* Zorganizowały ś. syndykaty rolne w stowarzyszenia spożywcze. Za granicą stronnictwo to zorganizowane silnie w różnych stowarzyszeniach. Bał.

Zorganizowanie, a, lm., czynność cz. **Zorganizować.**

Zorganizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zorganizować ś.**

[**Zorgować, uje, ował**] **I.** *opiekować ś.* **2.** *poszukiwać czego, starać ś. usilnie o co.* **3.** *kłopotać ś.* [**Z. ś.**] *kłócić ś.*

[**Zorgowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zorgować.**

[**Zorgowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zorgować ś.**

Zorjentować, uje, ował mier.: Z. stolik = *tak go urządzić, żeby po upoziomowaniu jego wszystkie linje na nim będące były równoległe do odpowiednich im linji na karcie mierniczej naturalnej.* **Z. ś.** *rozpatrzyć ś. w miejscowości, w której ś. kto znajduje, połapać ś. w mnóstwie szczegółów:* W świecie dla siebie nowym Z. ś. było niebardzo trudno. Krasz.

Zorjentowanie, a, blm., czynność cz. **Zorjentować.**

Zorjentowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zorjentować ś.**

Zorleć, eje, ał *stać ś. orłem:* Na orłowym gnieździe zorleje i sowa.

Zorlenie, a, blm., czynność cz. **Zorleć.**

[**Zornica, y,** lm. **e**] p. **Zorza;** *gwiazda poranna, jutrzenka; gwiazda:* Podobne do zornic pogodnych nocy lata. Don. Zdr. [**Zornicka**].

[**Zornicka, i,** lm. **i**] p. **Zornica:** Z. ranna i wieczerna.

[**Zoroje**] *zorze:* A widział ci ja miesiąca i Z.

[**Zorota, y,** blm.] *żal ciężki po stracie.*

[**Zorowaty**] *nawpół spróchniały, nadgniły:* Pień Z.

[**Zorowiec, wca,** lm. **wce**] *drzewo zorowate = nawpół spróchniałe, nadgniłe:* A takie zorowce u wierchu w lesie bety, nie utrzymały. Tet.

Zorza, y, lm. **e.** [**Zora, Zarza, Zaza, Zorznica, Zornica**], †**Żara,** †**Żarza,** †**Zarza, Zorze I.** *stan pośredni między jasnością przed wschodem lub po zachodzie słońca, rozjaśnienie górnych warstw atmosfery przez promienie słońca znajdujące ś. pod poziomem:* Z. poranna = *jutrzenka, świt.* Z. wieczorna = *zmierzch, zmrok.* **Z. zaranna zaczyna ś.,** gdy słońce wschodzi na horyzont. Wyrw. Z. zaranna, światło poprzedzające wschód słońca. Włod. Ranna Z. rumiana złączenie czyni między dniem i między nocą. Otw. Poranną zorzę poganie mieli za boginią i nazywali Aurora. Otw. Przed wschodem słońca zorze wznijdą. Syr. Goniec ogniów słonecznych, z Jońskiego morza wstając, złotych promieni blaskiem ranna Z. ledwie świat oświeciła, a różowe skronie drżą w wałów przeźroczystych kryształowym łonie. Ustrz. (por.: gończe złotego słońca, różana jutrzenko). Podczas zarania Z. rumiana znak na wszystkie strony wydawać zwykła swym światłem, nim wdzięczna lampa na niebie rozświeci słoneczna. Odym. Różanoręka Z. Kochan. (różanopalca. Przyb.). Ciemność pędzi za górę jasna Z. ona, bo przed światłem uciekać tej rzecz przyrodzona. Rej Gdy ś. zarza okazować poczęła. B. B. (gdy weszła Z. B. G.). Boga wielbiały porankowe zorze. Chr. Izażeś ty rozkazował zaraniu, a zarzy ukazał miejsce jej? B. B. (izażeś za dni twoich rozkazował świtaniu i ukazałeś zorzy miejsce jej? B. G.). Światłość twoja wyniknie jako Z. B. B. (jako Z. ranna. B. G.). Różana zorza wynika. Groch. Jako zarza, nagotowane jest wyjście Jego. Rej. Słońce zachodziło i wdzięczną niebo zorzą ozdobiło. Auszp. Już wieczorne paliły ś. zorze. Odym. Już swoje zorze jasny dzień przykrył ciemnej nocy cieniem. Auszp. Czy we dnie, czy jaśniały zarze, duch mię mój karze. Kochan. Z. różana. Troc. Z. wieczorna. Troc. Już śpiewasz, skowroneczku, już też i ja orzę, obudwu nas w robocie jedno widzi zorze. Gawiń. Wstawaj z zorzą podczas żniwa. Kras. Rosa pada, czas ś. chłodzi, zorze gasną, księżyc wschodzi. Kras. Kiedy ranne wstają zorze... Karp. Oto zeszło zorze. Słow. Choć wiem, że jutro błyśnie nowe zorze, smutno mi, Boże! Słow. A ten ś. błyskał i mienił na zarzy. Słow. [I zaszło jako wieczorowe zorze. Kon. A w komorze kieby zorze krakowska dzieweczka. Jesce nie zagasły wiecorowe zorza]. Przen., piesz.: Adieu! jasna pogodo, zorzo, miesiącu! L. *(= słonko, perełko, złotko, gwiazdeczko i t. p.).* Przen.: Niechaj ś. zapali ogniem miłości, niechaj zarze goranie blizne. Modl. Wac. *(= gorąco, żar, zapał, płomień, ogień — ardor).* W oczach gore Z. życia. Przen.: A po długim męczeństwie zorzę rozwiodę nad wami. Krasiń. *(= światłość, aureolę, blask, jasność).* **2.** Z. niezwykłej jasności, błyszcząca na niebie przez pewien czas = *łuna zmierzchowa.* **3.** północna, południowa = *zjawisko świetlne na niebie w postaci świetlnych łuków, wstęg, promieni, snopów i t. d., pokazujące ś. w okolicach biegunowych.* **4.** [Z., **Zornica**] *gwiazda poranna.* Zdr. [**Zorzeńka, Zórka**].

[**Zorzan, a,** lm. **y**] *lis wychodzący stale o świcie.*

[**Zorżanek, nku,** lm. **nki**] *przedzorze i świt.*

Zorzany, Zorzowy przym. od **Zorza:** Świateł zorzanych przyzowie. Słow. Cerkiew w prochach zorzanych błyszcząca, czerwona Słow. Na zorzowych każda brzoza łunach była jak harfa o stu złotych strunach. Słow.

Zorze, a, p. **Zorza.**

[**Zorzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zorzyć ś.**

Zorzeńka, i, lm. **i** p. **Zorza**: Serce, lubko, duszko, zorzeńko! Jeż. Przyjdzie Z. do chaty. Kon. Pod jaką zorzeńką idziesz, dolo nasza? Kon.

[**Zorznica, y,** lm. **e**] p. **Zorza**. Zdr. [**Zorznicka**].

Zorzowschodny *ze wschodzącą zorzą zjawiający ś.*: Z. dzionek. Wor.

Zorzowy l. p. **Zorzany**. 2. Barwa zorzowa = *czerwona z bardzo mocnym odcieniem żółtej.*

[**Zorzyć się, y ś., ył ś.**] *bić łuną, żarzyć ś., jarzyć ś.*: Ludzie powiadali, iż ś. od gór zorzy.

Zorzystość, i, blm. rz. od **Zorzysty**. L.

Zorzysty *czerwony, ognisty, jak zorza*. L.

× **Zosobiszczać, a, ał** p. **Zosobiścić**.

× **Zosobiszczanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Zosobiszczać**.

× **Zosobiszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zosobiścić**.

× **Zosobiścić, i, ił,** nied. × **Zosobiszczać** *zrobić osobistym*: Katolicyzm jeden zosobiszcza narody śród plemion. Krasiń. Duch katolicki, w przedziwnej mierze umiejący zosobiszczać wszystko a wiążący one zosobiszczania węzłem miłości. Krasiń.

Zosobna, †Zsobna przys. *osobno, poszczególnie, poosobnie, oddzielnie, pojedyńczo, w szczególności*: Wszyscy rzędem, ekonom sam siedział Z. (= *na osobności*). Wiadomo czynimy wszem wobec i każdemu Z.

Zospowacenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zospowacić**. 2. czynność cz. **Zospowacieć**.

Zospowacić, i, ił *zrobić ospowatym*: Na jego policzku zospowaconym blizn ś. różnego pochodzenia krzyżowało mnóstwo. Krasz.

Zospowacieć, eje, ał *stać ś. ospowatym*.

Zostać, anie, ał, †Ostać, [**Ostać**]; **†Zostanąć, †Ostanąć,** nied. **Zostawać, †Ostawać,** [**Ostawać**], **†Zostajać,** [**Zostajać**] 1. a. Z. ś. *pozostać, nieruszyć z innemi*: Zostaniesz na powitanie, *tu hic nos salutaturus exspecta*. Kn. Już kto miał jachać, w nawę swoję wstąpił, a kto miał Z., z okrętów wystąpił. Groch. Pożegnania zawsze więcej smucą, niźli pocieszają, i tych, co w podróż jadą, i tych, co zostają. Przyb. Zostanę z wami, przy was (= *nie odstąpię was*). [Ja pojadę w cudze kraje, ciebie tu zostało]. Ktokolwiek u ciebie będzie co robił, tudzież mu zapłać, a płaca najemnika twego żadnym sposobem niechaj u ciebie nie zostaje. Leop. (= *nie będzie zatrzymywana, wstrzymywana, przetrzymywana*). Zostań z Bogiem! (= *Bóg z tobą, bądź zdrów*). Zostań-że z Bogiem, tobie ś. nie godzi iść ze mną. P. Koch. Bóg z wami zostań, nienasytne żądze, i z temi, waszym co tleją pożarem. Nar. Został w domu. Troc. Zostań u mnie na obiad. Troc. 2. a. Z. ś. *okazać ś. jako reszta po innych, pozostać samo tylko, zbyć, być niezabranym, być opuszczonym przy usuwaniu*: Z., derelinquere. Ps. flor. Rzeczy jego zostały u mnie. Zabijano ich, tępiono, spychano i rozmaitemi śmierciami gubiono i wyganiano, tak iż ich mało co zostawało. Skar. Zostało ś. co przy niewielu, przyszło do niewielu. Kn. (= *zeszło, zredukowało ś.*). Przyszło do mała, do niewielu, przy niewielu ś. zostało to. Kn. Nie zostaje mi nic innego, jak tylko żebrać. Wszystko dokazać chciała, ale na koszu została. Li. (p. Kosz). **Wszystko** to zostanie po śmierci twej, panie. Rys. (= *zostawisz wszystko, nic nie weźmiesz z sobą*). Oto mój sprzęt cały, łzy mi tylko jedne zostały. Karp. Ty artysto, któremu tylko fortepjan całą pociechą ś. został. Krasiń. Wystarczyło, jeszcze zostało. Mało co ich zostało. Zostawał jeszcze obrzęd rozwiązania dawnych ślubów (= *czekał na ich rozwiązanie*). Została mu przez wieś ścieżka. Prz. Zostały po nim długi. Został po bracie majątek, zostały sieroty. Zostaję żyw po zgubie czyjej. Kn. Stawa tu ten, który jeden tylko z niegodziwego ich został zabójstwa. Siem. J. Co lepsze zginęło, co gorsze zostało. Kn. Zostaję w tyle = *nie nadążam, ustaję*: Zostaję pozad, *posterior fio*. Kn. Zostanie na zad. L. Przen.: †Z. kogo, †komu = *nie dostać, nie dorównać mu; nie zrównać ś. z nim*: Zostaję swych przodków, *non respondeo majoribus, descisco ab antiqua institutione*. Kn. Syn ojca męstwem nie zostawa. P. Koch. Wnet z was maszkarę zdejmą, a ludzie poznają, że Polacy przodków swych bardzo zostawają. Kochan. Ale wiesz, co ś. trzyma i garnie ku tobie, to, iż przodków twych Z. masz za lekkość sobie. Kochan. Sposób mi serce, niech zostanie światu, a Tobie służy, Panie. Kochan. (= *niech opuści świat, niech mu nie dotrzymuje placu, towarzystwa, niech stroni od niego, niech ś. rozstanie, rozbrata z światem*). 3. gdzie = *zatrzymać ś., pobyć, zabawić, być, znajdować ś., przebywać*: Do zostającego w więzieniu przyszedł czart, mówiąc: wynidź a uciekaj! Skar. Zostańcie tu przez noc. Leop. (trwajcie tu przez noc. Leop.). Zostań tu, póki cię nie zawołam Rzekł Tobjasz: gdzie, chcesz, abyśmy zostali? Leop Dziś zostaniemy u Raguela, który jest powinowatym twoim. B. G. Wielu ludzi w zwadzie do Rzymu uciekali i tam zostajali, bo im to dano na wolą. Biel. M. Zostawać u kogo w obowiązkach, w służbie. Ah, to Służalski, który niegdyś u mnie zostawał. L. Powiedz mi, czy zostajesz w służbie u imć pana Jana? L. 4. *zatrzymać ś. w danym stanie, w danym położeniu*: Glina, rzucona na mur, została na nim Plamy, ślady zostały (= *nie ustąpiły, nie zeszły, nie znikły*). Zawiało go, głowa mu ś. wykrzywiła i tak została. Chociażby na miejscu Z., ja jej przecie muszę dostać. Wójc. (= *paść, zginąć, lec*). Trafiony kulą, został na miejscu. Z. na pobojowisku (= *polec*). Z. na koszu (p. Kosz). Został bez ubrania, bez dachu nad głową, bez grosza przy duszy, bez środków do życia. (= *ujrzał ś.*). Niech to przy tobie zostanie (= *zachowaj sekret, nie mów o tym nikomu*). Niech to zostanie między nami. Z. i nadal = *nie przestać być, utrzymać ś., pozostać*: Został na posadzie (= *nie ruszono go z niej* a. *nie porzucił jej*). Znów tylko wielmożnością na lat trzy została. Mick. Zostaję waćpana dobrodzieja sługą. L. Mam sobie za zaszczyt zostawać dozgonnie jw. pana dobrodzieja najniższym sługą. L. Przen.: †Zostawać w słowie, na słowie, na liczbie = *trwać w obowiązku uiszczenia ś. z danego słowa, z rachunku, nie dotrzymać zobowiązania, być winnym spełnić zobowiązanie*: Zostaję w słowie, na słowie, winienem spełnić obietnicę. Włod. Zostaję w słowie, na słowie, *sum reus promissi, non implevi promissum*. Kn. Zostaję na liczbie, nie dopłacam, nie wyrachowałem ś. Kn. Brata twego zahamowaliśmy dla srebra, które był został królowi na rachunku, i dla innych rzeczy, które na ś. miał. Leop. (dla tych pieniędzy, które został winien do królewskiej komory. B. G.). Z. komu dłużnym. Nie został w długu, nie został dłużnym (= *odciął ś., nie zostawił bez odpowiedzi, odpowiedział godnie*). 5. a. Z. ś. przy czym = *obstawać, trwać; trzymać ś. czego, pilnie czego prze-*

strzegać, uprzeć ś. przy czym: Zostaje ś. przy czym, przy prawdzie, cnocie. Kn. Obieraj sobie, przy czym Z. masz. Rej. Przeklęty wszelki, któryby nie zostawał w tych wszystkich rzeczach, które są napisane w księgach zakonu. Salin. Zostaję, zostanę przy tym, dowiodę tego. Kn. Mówcie, co chcecie, ja zostanę przy swoim. *(=nie cofam swego).* Zostaje przy swoim zdaniu, przy nauce tak bezbożnej. Troc. **6. a. Z. ś. † Zostojeć ś.** przy czym = *ostać ś., utrzymać ś.; nie stracić czego:* Rosja chce koniecznie Z. przy Oczakowie. L. W zgodzie samej nadzieja, że ś. przy swobodzie swej dawnej zostoicie. Star. Jeśli ś. okręt Rzpltej zatopi, wasze ś. też prywatne tłumoczki nie zostoją. Skar. *(= nie ocaleją, nie zachowają ś.).* Zostaję ś. przy majętności. Kn. *(=mnie ona dostała ś., na mnie przypadła, mnie ją przyznano, zostawiono).* Na sądzie ostatecznym człowiek ś. przy swym, jako robił, zostoi. Skar. *(=zostanie to na jego rachunku).* Koń lotny wytchnie w stajni mojej, a zawżdy z grzywy jego włos ś. tam zostoi, podkowęli staloną tamże on wyrazi, wszak nogi żartkoskrzydły najmniej nie obrazi. Mias. **7. Z, [Z. ś.]** czym, jakim = *zacząć być, stać ś.; wyjść, wypromować ś. na kogo, być kim mianowanym:* Z. kaleką. Z. księdzem, urzędnikiem. Często Z. szlachcicem piękniej, niż nim ś. urodzić. Pot. Pieniądze robią niezwyczajne cuda, czym nie zostanie, kto rozrzuca złoto! Szym. Milej było Zoroastrowi Z. mędrcem, niżeli królem. Stasz. [Dziad został sie królem] Kto chce być mądrym, niech ś. stanie głupim, aby mądrym został. Skar. Niech księciu zostanie Lisiewicz dobrze znanym. Fred. A. Książę został królem. Troc. W Krynicy na czas sezonu kąpielowego została otwarta stacja telegrafu. Komisji sanitarnej polecone zostało sprawdzić, czy terminatorowie warsztatowi dobrze są odżywiani. **8.** myśl.: Z. w ogniu= *paść na miejscu po strzale:* Sześć dzików zostało w ogniu.

Zostałość, i, lm. **i** *pozostałość:* Włościanie ci po śmierci proboszcza zostałość uważali za swoją i jak puściznę grabili. Gac.

Zostały *który został, pozostały:* Kiedy dobra bez dziedzica zostałe skarb bierze, tedy też powinien nosić wszystkie powinności onego dziedzictwa. Sz.

Zostanie, a, blm., czynność cz. **Zostać:** Z. na liczbie, *reliquatio.* Kn. Z. jego w Warszawie nieszczęśliwe było. Troc. Z. przy zdrowiu, przy honorze, przy majętnościach. Troc.

Zostanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zostać ś.**

× **Zostawacz, a,** lm. **e** *ten, co zostaje.* L.

Zostawać, † awa a. aje, awał i Z. ś. p. **Zostać.**

Zostawanie, a, blm., czynność cz. **Zostawać.**

Zostawanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zostawać ś.**

× **Zostawiacz, a,** lm. **e** *ten, co zostawia.* L.

Zostawiać, a, ał p. **Zostawić.**

Zostawianie, a, blm., czynność cz. **Zostawiać.**

× **Zostawiciel, a,** lm. **e** *ten, co zostawił a. zostawi.* L.

× **Zostawicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zostawiciel.** L.

Zostawić, i, il, [Ostawić], † Ostawić, nied. **Zostawiać, [Ostawiać], † Zostawować, † Ostawować. 1. kogo, co gdzie** = *pozostawić, nie zabrać, nie ruszyć, tak że zostanie:* Tej to nocy dwaj będą na jednym łożu, alić jeden będzie wzięt, a drugi zostawion. Sekl. Bóg wziął głowę króla mądrego, wziął ręce, hetmanów koronnych obudwu, wziął żywot, obfite ruskie kraje, wziął piersi, wojsko ukrainne, tylko nam nogi do uciekania zostawił, abyśmy za Gdańsk i szląskie granice uciekali. Star. Zostawować. Błaż. Złodziej, zabrawszy wszystko, kąty zostawi, a ogień wszystko zabierze. Prz. Zostawił u mnie książkę. Troc. Zostawiłem u was parasol *(= zapomniałem go wziąć).* Na trzy dni mu strawę zostawił. Troc. Z. kogo gdzie = *nie wziąć ze sobą, porzucić, opuścić, odejść go, odjechać go, żeby został, osierocić:* Nie zostawiaj dziecka bez opieki. Z. kogo sam na sam. Zostaw mię sam na sam z piekłem serca mego. Wychodząc z kościoła, zostawił ofiarę na tacy *(= złożył odchodząc).* Zostawuje ciotkę. Rzew. Zostawując obecnych. Skarb. Z. ślad po sobie. Zostawia po sobie ślady *(=znaczy).* Aby znak Z. jaki... zawiesiłem dwa szaraki. Syrok. Cygaro to zostawia w ustach niesmak. *(= sprawia po sobie niesmak).* To wino przysmak, pieprzyk zostawuje. Troc. **2.** *opuścić, porzucić kogo, co, przekazać komu, rozstać ś. z kim, z czym, odstąpić, odejść, osierocić kogo, odumrzeć kogo, co:* Z. po sobie jako puściznę. L. Patrzaj, jaką pamiątkę po sobie zostawił, jakie zamki i miasta wielkim kosztem sprawił. Rej. Znaki zostawił swego męstwa wieczne. Kochan. Wieczną pamiątkę zostawię tym, którzy po mnie będą. Wuj. Zostawił wdowę w wielkich długach. Skar. Umierając, miłość powszechną po sobie zostawił. Nar. Lindoro, cóżeś zrobiła? sierotyś nas zostawiła. Karp. Zostawiam cię ubogim, prawda cię wzbogaci. Karp. Zostawisz ogród, pałac i folwarki, zawisne cię z nich wyprowadzą parki. L. *(=nie zabierzesz ich z sobą).* Nie zostawiaj mnie wdową, a syna sierotą. Dm. Liczne potomstwo, wielkie dostatki dzieciom zostawił. Troc. Dusza przez dzięki ciała odbiegała i przez gwałt prawie świat zostawowała. P. Koch. *(= rozstawała ś., rozłączała ś. z nim).* Pierwej swój zwykły miesiąc bieg zostawi, pierwej go chybi, niźli mnie pożyje. P. Koch. Alem zostawił żonę i dziecię, i to mi rzewne łzy wyciska. Mick. Żałuję tylko, żem nie zostawił nic, coby było łez godne. Mick. Zostawisz w dole u stóp ciemnych wzgórzy wszystko, co dręczy, i wszystko, co boli. Krasiń. **3.** ![Z.] *dać pokój, przestać, nie przeszkadzać, uspokoić ś., ustatkować ś.:* Władek, zostaw... no przecie widzisz, że... jak można napastować przechodzących. Bht. **4.** *oddać, odstąpić, ustąpić do rozporządzenia, zlecić komu, zdać na czyją wolę:* Zostawiam ci zupełnie Koronę, ty mi rządy Litwy zostawisz. Niem. Zostawiam cudzemu rozsądkowi. Kn *(= nie podejmuję ś. sam rozsądzić).* Próżno o przyszłe frasujesz ś. rzeczy, zostawmy dalszej nasz los bogów pieczy. L. Twojej woli, rozsądkowi zostawuję. Troc. Zostawowali zaś wyłuszczenie podobnych kwestji dysertacjom osobnym. Czart. A. Zostawmy resztę Panu Bogu. Mick. Człowiek zostawiony sobie = *puszczony samopas, opuszczony od innych, bez opieki, nie doglądany, puszczony luzem:* Człowiek na osobności sam sobie zostawiony. L. Wierny amant zasmucony lubi sam być zostawiony. L. Mniej rozsądnych nigdy sobie samych zostawować nie trzeba. Pilch. **5.** co, część czego = *zachować, zatrzymać, zaoszczędzić, odłożyć:* Zostaw co na potym, na jutro. Kn. Zostawiam na rozmnożenie, na płód, nie obcinam, nie czyszczę. Kn. Z. w lesie drzewa na odrost, ryby w stawie na płód. Troc. Zostawił regiment na osadę fortecy. Troc. **6.** co przy sobie,

× u siebie = *nie wydać, zachować w tajemnicy, nie rozgłosić, nie wygadać:* Ociec mój miał 500,000 fortuny, ale to waćpan u siebie zostawisz. L. *(= nikomu nie powiadaj, nie mów).* **7.** kogo = *zniewolić, aby został, zatrzymać:* Z. kogo u siebie na obiad, na noc. Z. ucznia po lekcjach w kozie. **8.** Zostawuję sobie co w majętności przedanej, wymawiam sobie. Kn. *(= zastrzegam, waruję sobie co, zatrzymując dla siebie).* **9.** × Z. dziecko od piersi = *odstawić, odsadzić:* Zostawuję dziecię, odsadzam od piersi. Kn. Dnia onego, w którym Izaak jest zostawion od piersi, uczynił Abraham ucztę wielką. B. B. Rosło tedy dziecię i zostawione jest od piersi. B. G. Z., odsadzić dziecię od piersi. Troc.

Zostawienie, a, blm., czynność cz. **Zostawić.**

† **Zostawować, uje, ował** p. **Zostawić.**

† **Zostawowanie, a,** blm., czynność cz. **Zostawować.**

† **Zostojeć się, oi ś., ojał ś.** p. **Zostać.**

Zostrzałość, i, blm., rz. od **Zostrzały:** Ochrapieniu i zostrzałości gardła płókanie takowe jest użyteczne. Syr. Zostrzałości gardła, czyli gardłu zostrzałemu, mąka pszeniczna jest lekarstwem. Syr.

Zostrzały *który zostrzał:* Zęby ode rdzy zostrzałe. Żebr. Italja państwy ociężała i wojny zostrzała. Koch. J. Darcie w kiszkach z jedzenia rzeczy surowych a. zostrzałych i zjadowiczonych wilgotności w nich zgromadzonych. Syr. Gardłu zostrzałemu mąka pszeniczna jest lekarstwem. Syr.

Zostrzeć, eje, ał właśc. i przen. *stać ś. ostrym, nabrać ostrości, zaostrzyć ś.:* Chciał pocałować ją w rękę, ale cofnęła prędko, tłómacząc ś., że brudna od kurzu, że aż zostrzały. Bał.

Zostrzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zostrzeć. 2.** czynność cz. **Zostrzyć.**

Zostrzyć, y,ył *zrobić ostrym, ostrzejszym, zaostrzyć:* Swawola ś. rozrosła, krzywda ząb zostrzyła. (Lech wzbudzony, r. 1649).

† **Zoszalenie, a,** blm., czynność cz. **Zoszalić.**

† **Zoszalić, i, ił** *zrobić oszalałym, szalonym:* Młodzieniec zoszalony a umotany jedwabnym Wenusem. Glicz.

† **Zoszukać, a, ał,** nied. † **Zoszukiwać** *poszukiwać co do jednego:* Zoszukiwała wszystkich. Otw.

† **Zoszukanie, a,** blm., czynność cz. **Zoszukać.**

† **Zoszukiwać, uje, iwał** p. **Zoszukać.**

† **Zoszukiwanie, a,** blm., czynność cz. **Zoszukiwać.**

[**Zośka, i,** blm.] *śmierć, Kostucha, Kostusia.*

[**Zośrodka**] przys. *ze środka, z wnętrza:* Odzywa ś. Z., siedząc w spróchniałej gruszy.

[**Zot, u,** lm. **y**] p. **Zoat.**

× **Zota, y,** blm. *istota kruszcowa, biały kamień zawierający kruszec.* Troc.

[**Z otajką**] p. **Otajka.**

[**Zotawić się, i ś., ił ś.**] *wyzdrowieć.*

[**Zotawienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zotawić ś.**

[**Zotelnik, a,** lm. **i**] *gwóźdź, który ś. wbija na końcu rozwory przy tylnym półwoziu.*

† **Zotwarzać, a, ał** p. **Zotwierać.**

† **Zotwarzanie, a,** blm., czynność cz. **Zotwarzać.**

† **Zotwierać, a, ał,** † **Zotwarzać** *pootwierać co do jednego:* Ziemia zstrząśnieniem swym drogi wodom zotwierała. Otw. Chrystusowi boską cześć dali, skarby swe zotwarzali. K. G.

[**Zotylnik, a,** lm. **i**] *kiczki w tylnej części dachu.*

Zowąd, † Zowotąd przys. *z owego miejsca, z owej strony, stamtąd:* Z. smocy jadowici, a stąd bazyliszki srogie. Smotr. Stąd i Z. woda jak mur stanęła, a oni sucho przechodzili. Wuj. *(= z jednej i drugiej strony, z obu stron).* Ni stąd ni Z. = *niewiadomo skąd; nagle, raptem, naraz:* Ni stąd ni Z. poklócili ś. Przen.: Ni stąd ni Z. = *nie wiedzieć dlaczego, „bez dania racji“:* Jak to można ni stąd ni Z. nienawidzieć człowieka. L.

[**Zowojna, y,** lm. **y**] *drąg, który przywiązuje ś. do kłonic wzdłuż wozu, aby utrzymać na wozie przedmiot obszerny, któryby mógł popsuć szczeble w drabinach.*

[**Zowować, uje, ował i Z. ś.**] p. **Zwać.**

[**Zowowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zowować.**

[**Zowowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zowować ś.**

[**Zowszem**] *owszem.* Pc.

[**Zozdem**] p. **Syzdem.**

× **Zoziębnąć, nie, nął a. ąbł** *oziębić ś., oziębnąć na czas jakiś, na krótko, trochę.* Sł. wil.

× **Zoziębnienie** p. **Zoziębnięcie.**

× **Zoziębnięcie, a,** blm., **Zoziębnienie** czynność cz. **Zoziębnąć:** Przeciwny postępek dworu sprawił dla niej Z. L.

[**Zozula, i,** lm. **e**] p. **Kukułka.**

[**Zozulicz, a,** lm. **e**] przen. *dziecko opuszczone przez rodziców i wychowane przez obcych, jak piskle zozuli.*

Zób, zobi, blm., **Zobia,** † **Zubia i.** zb. *ziarno na karm dla ptastwa, posypka:* Te robaczki pomykają ś. do jedzenia owsa a. innej zobi. Ząbk. Ziarna kokoszkom z żytnemi *alternatim* z sobą sypać. Haur. Kokoszom aby sytnej zubi nie dawano. Haur. Ty wiesz, jakich trzeba dla ptasząt na Z. nasion. L. Trudno ptaszka chować, gdy zobi nie będzie miał. Fal. Każdy to głupi i daremnie robi, co ptaki zbiera nie mający zobi. Pot. Ptaszyna, chociaż na niwach gęstą zobią zbiera, przecież do gniazda swego ś. obziera. Koch. W. **2.** przen. *to, czym nęcą, przynęta, wabik, szczeg. dla ptaków:* Ptaki łacno brać na zobi. Pot. Ptaki na zobią, na ponętę ryby łowią. Pot. **3.** wog. *ponęta, powab:* Wędę widząc na grobie, cóż tu, rzekę, robi? ile nie mając żadnej na żelezie zobi? Pot. **4.** bot., p. **Ligustr.**

[**Zóbtówka, i,** blm.] *pewna potrawa:* Z. z perek.

Zół, zołu, lm. **zoły** p. **Zoła.**

[**Zół, u,** lm. **y**] p. [**Żółw**].

[**Zółna, y,** lm. **y**] p. **Żołna.**

× **Zór, zoru,** lm. **zory.** × **Zor** *wejrzenie, spojrzenie, wzrok, władza widzenia.* Sł. wil.

[**Zórka, i,** lm. **i**] p. **Zorza.**

Zósemkować, uje, ował cyk.: Z. koło = *wygiąć obręcz koła tak, że przybierze ono formę ósemki.*

Zósemkowanie, a, blm., czynność cz. **Zósemkować.**

[**Z palców:** Taniec z paliców] = *walc na trzy pas.*

[**Zpanietrować, uje, ował**] = **Spenetrować.**

[**Zpanietrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Spanietrować.**

Zpiastowić się, i ś., ił ś. *stać ś. piastowym, piastowskim:* Z. ś. z powrotem, rozpocząć od nowa, od kołodziejskiej pracy nad rydwanem polskiego dziejowego pochodu. Db. (o narodzie polskim).

Zpiastowienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zpiastowić ś.**

[**Zpierwoczasu**] p. **Zpierwsza.**

[**Zpierwotku**] p. **Zpierwsza.** Zwr. M.

† **Zpierwu** p. **Zpierwsza.** Zwr. M.

Zpierwsza, † Zpierwu, † Zpirwu, [Zpierwoczasu Zpierwotku] *z początku, zrazu:* Jarosław przykro Z. i rzeźwo ś. potyka. Błaż. Polacy licho co więcej uzyskali pola, jak go Z. mieli. Moracz.

† **Zpirwu** p. **Zpierwsza.** Biel. M.

Zpoblizka, Zpobliża przys. *z poblizkiego miejsca, z sąsiedztwa:* Lotna strzała nie służy Z. Syrok Przyszła Z. Syrok. Potrzeba podjęcia zabiegów na miejscu lub Z. Czern.

Zpobliża p. **Zpoblizka.**

[Z pochopa] = Spochoba.

Z pod, Z popod przyi. **I.** *z miejsca znajdującego się pod czym:* Z. stołu podnieść. Troc. Pies wyskoczył Z. ławy. Troc. Z. ziemie dobyć. Troc. Wybił ś. Z. mocy jego. Troc. Tylkoć Z. opieki macierzyńskiej wyszedł. Troc. Patrzy nań zpodełba. *(= ponuro, nienawistnie, jak zbój).* **2.** *zpobliża, z okolic czego:* Z. Warszawy jadę. Troc.

[Z podla] przys. *z miejsca obok leżącego, z sąsiedztwa:* Sąsiadka Z.

[Z pokąd] *skąd, od której strony:* Słucha, Z. psy szczekają.

[Z pola] *z zewnątrz, ze dwora.*

† **Zpołowić, i, ił** *przepołowić:* Z., *dimidiare.* Ps. flor.

† **Zpołowienie, a,** blm., czynność cz. **Zpołowić.**

× **Z pomiedzy** p. **Z pomiędzy.**

Z pomiędzy, × Z pomiedzy przyi. *z między z pośród:* Odznaczył ś. Z. wszystkich. Z pomiedzy nich ś. ktoś wyrwał. Troc.

[Z popod] p. **Z pod.**

[Z porania] *zrana, rano.*

[Z pośluzia] przys. *pośluźnie, pochyło, spadzisto, ukośnie.*

[Z potrudna] *rzadko kiedy:* Z. ś. zdarza.

[Z powrotem] *napowrót, nazad:* Powrócili óni dwóch tą samą drogą Z.

Z poza przyi. *z za:* Słońce zaczęło wygrążać ś. Z. morza.

[Z prawdy] *naprawdę, doprawdy.*

[Z prawie] *prawie.* Zach.

[Z precka] przys. *zdaleka.*

Zprędka, † Zprętka przys. *prędko, naprędce, znienacka, niespodzianie, nagle, raptem:* Gdyby kto umarł Z. a nagle... Wuj. Godzi ś. tedy tej przestrogi Pańskiej słuchać, abyśmy kiedy w te dni szalone (mięsopustne) na sąd straszny Z. porwani nie byli i nie zginęli. Krń. [(Panna) po trzecie wejrzy, Z. zawoła: jedzie mój kochaneczek. Wójc. Bo Z. ciężkie tutaj przyjdą trwogi. Kon.]. Zprętka na to odpowiedział. Troc. *(= z miejsca, nie namyślając ś.).*

[Zprosta] *poprostu.*

Z przed przys. przyi. *z miejsca znajdującego ś. przed czym:* Wziął mu ją Z. nosa.

† **Zrablać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zrobić.**

† **Zrabianie, a,** blm., czynność cz. **Zrabiać.**

† **Zrabianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zrabiać ś.**

Zrabować, uje, ował *rabując splondrować; złupić, ograbić:* W dom gorejący właściciel wrzucony, pierwej mu wszystkie zrabowano składy. Karp. Zapalone i zrabowane miasto stołeczne Jassy zamieniło ś w zgliszcza. Szaj.

Zrabowanie, a, blm., czynność cz. **Zrabować.**

Zrachować, uje, ował, nied. **Zrachowywać** *rachując zebrać w jedno, zliczyć, obliczyć, obrachować, zsumować.*

Zrachowanie, a, blm., czynność cz. **Zrachować.**

[Zracno] przys. *widno o tyle, że już przedmioty dają ś. odróżnić; chwila rozjaśnienia wśród ciemnej nocy a. nadedniem.*

Zraczenie, a, blm., czynność cz. **Zraczyć.**

Zraczyć, y,ył *stoczyć przez chorobę raka:* Odtrąca najcelniejszą istotę stworzenia, jak sprosną i zraczoną narośl przyrodzenia. Moraw.

[Zrad-] p. **Zdrad-.**

[Zrada, y, lm. **y] I. Zdrada:** Ty śmiesz mi zarzucać zradę? sumienie wytykać? Ork. **2.** *rada, pomoc, ratunek:* Zaniemogła ciężko i nijakiej nie było zrady. Karcz.

[Zradlenie, a, blm.] czynność cz. **Zradlić.**

[Zradlić, i, ił] *przeorać radłem:* Z. grunt zorany.

† **Zradny** *zdradny, zdradliwy.*

[Zradować się, uje ś., ował ś.] *uradować, ucieszyć ś.:* Młody książę zradowany nieść chleb każe swej czeladzi. Wójc.

[Zradowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zradować ś.**

Zradykalizować, uje, ował *zrobić ś., radykalnym, zreformować w duchu radykalnym:* Z. sejm.

Zradykalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zradykalizować:** W bieżącym roku Z. dalsze rad municypalnych posunęło ś. jeszcze dalej.

Zradzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zrodzić.**

Zradzanie, a, blm., czynność cz. **Zradzać.**

Zradzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zradzać ś.**

Zradzenie, a, blm., czynność cz. **Zradzić.**

Zradzić, i, ił I. † Z. *uradzić, dać radę, poradzić, być w możności, być w stanie, zdołać, podołać:* Jak zradził sam zapał, sporszym krokiem za nią ś. wysadził. Żebr. [Z. sobie] = *poradzić sobie, dać sobie radę.* **2.** [Z.] *zdradzić.* Pc.

[Zragać się, a ś., ał ś.] *wzdragać ś.*

[Zraganie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zragać ś.**

Zraić, i, ił I. † Z. *naraić:* Jabłko to Parys, że mu cudzą żonę Wenus tam gdzieś zraiła, onej je przysądził. Tw. **2.** [Z.] *urządzić:* Z. posłanie.

[Zrainy, in, blp.] *oświadczyny, zmówiny, swaty.*

[Zrajca, y, lm. **y] = Zdrajca:** Myślę iść i odebrać temu zrajcy, a oddać innemu. Ork.

Zrajenie, a, blm., czynność cz. **Zraić.**

Zrakowacenie, a, blm., czynność cz. **Zrakowacieć.**

Zrakowacieć, eje, ał patol. *przemienić ś. w raka.*

[Zrały, Jrzały] *dojrzały.*

[Zrambisty]: Dwie budowle zrambiste, czyli piętrowe. Gac.

Zrana, [Zrania] przys. *rano:* Jutro Z.

[Zrania] p. **Zrana.**

Zraniać, a, ał p. **Zronić.**

Zranianie, a, blm., czynność cz. **Zraniać.**

Zranić, i, ił kogo = *zadać mu ranę, uszkodzić, obrazić cieleśnie* (vulnerare): Z. śmiertelnie (sauciare). Zranił mu rękę. Troc (a.: go w rękę). Przen.: To zraniło jego serce. *(= zakrwawiło).* Wstyd i zraniona duma zagrały naraz w nieustraszonym watazie. Sienk. *(= obrażona).*

Zranienie, a, blm., czynność cz. **Zranić.**

[Zrasić się, i ś., ił ś.]: Przyłożyć na bolączkę świńskie łajno, to ś. zrasi.

[Zraszenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zrasić ś.**

× **Zrasplować, uje, ował** p. **Zraszplować.**

× **Zrasplowanie, a,** blm., czynność cz. **Zrasplować.**

Zrastać, a, ał I. i **Z. ś.** p. **Zrosnąć ś. 2.** † Z. **Zrościć.**

× **Zrastanie, a,** blm., czynność cz. **Zrastać,** *zrastanie ś.:* Z. rany. Troc.

Zrastanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrastać ś.**

Zraszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zrosić.**

Zraszanie, a, blm., czynność cz. **Zraszać:** Z., skrapianie roślin wodą zapomocą sikawki, rozpylacza. Z. pól = *nawodnianie, irygacja.*

Zraszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zraszać ś.**

Zraszplować, uje, ował, × **Zrasplować** *spiłować, zetrzeć raszplą.*

Zraszplowanie, a, blm., czynność cz. **Zraszplować.**

[**Zratować, uje, ował, Zretować**] *uratować, ocalić w części, pomóc:* Któż was zratował? Sienk. Do tego przyjdzie, ja już czuję, że się nie zratuję. Ork. Narobi ś., a i tak nijak biedy nie zratuje. Ork. A ciebie już nie zratuje nikt, boś duszę stracił. Ork. [**Z. ś.**] *uratować ś., ocalić ś., pomóc sobie:* Choć ś. ten i ów rzemiosłem zbójeckim wspomógł, nikt ś. nie zratował. Tet.

[**Zratowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zratować:** Wieleć ś. do zratowania księżnej przyczynili. Sienk.

[**Zratowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zratować ś.**

[**Zratowisko, a,** lm. **a**] *pomoc, ratunek.*

Zraz, u, lm. **y,** †**Zrzaz** l. *zerznięty kawał czego, płat, plaster zerznięty: Secamentum,* zrzaz, t. j. odcięta sztuka. Mącz. Z. cytryny. Wolę Z. pieczeni spory, niżeli kalafjory. Pot. Ciebie zaś, Frantowiczu, za to, żeś tak dziarski, wzywam do siebie na Z. pieczeni usarski. Zabł. Z. mięsa. Troc. Zrzaz melonu. Troc. **2.** *rodzaj pieczeni duszonej:* Zrazy, zraziki, z różnego mięsa, jak półtalarek cienko krają zrazy, które na czas kładą na spód rondla, nim inną potrawę złożą. Wiel. W. Nie byłoby to dosyć zrazów, bigosu hultajskiego, a zamiast ostryg po pradziadowsku śledziki. L. Zrazy z kaszą. Zrazy bite, siekane, nelsońskie. Wkońcu wniesiono zrazy na ostatnie danie. Mick. **3.** anat.: Z., **Łata, Płat,** × **Skrzydło,** × **Szmat** (lobus) *część pewnych gruczołów i wnętrzności, np. płuc, wątroby, mózgu:* Zrazy boczne i Z. środkowy (l. pyramidalis). Zrazy łożyska (cotyledones placentae s. placentulae). Zrazy mózgu: ciemieniowy (l. parietalis), czołowy (l. frontalis), potyliczny (l. occipitalis). Z. czworoboczny wątroby (l. quadratus). Zrazy nerkowe (lobi renales Malpighii) = *pojedyńcze odcinki nerki właściwej.* Z. obrączkowy (mózgowia). Z. ogoniasty (wątroby) (l. caudatus Spigelii). Zrazy (płaty) płuc. Z. sutkowy (l. mammae). Zrazy wątroby: prawy i lewy. Móżdżik na dwa ś. udziały, czyli zrazy, *lobos,* rozdwaja. Perz. Wątroba na zrazy podzielona. Perz. **4.** ogr.: Z., **Sztober** *kawałek gałązki szlachetnej, użyty do szczepienia:* Zrazy są to owe rózeczki z dobrych drzew wzięte, które w pieńki szczepić ś. mają. Kluk. Wszczepić w płonkę gruszową Z. z jabłoni. Perz. Starać ś., aby ucinać, czy to sam pień, czy gałęzie, jak tylko można najbliżej małych gałęzi a. latorośli, czyli zrazów. Fors. Zdr. **Zrazik.**

† **Zraza, y,** lm, **y** *odraza, wstręt, obrzydzenie:* Niech cielesne pierzchoty, niech szatańskie zmazy na wieki nie uchodzą swej ode mnie zrazy. L.

Zrazić i, ił, nied. **Zrażać** l. × Z. *strącić, zbić, zepchnąć, zwalić:* Zrażam kogo, spycham, strącam. Kn. Z. kogo ze skały. Zraża, spycha go z krzesła. Troc. Przen. † Z. co z ogólnej sumy = *strącić, potrącić, odtrącić, odciągnąć, odliczyć, wytrącić:* Jeśliby fant był taki, któryby pożytek jaki niósł, tedy on pożytek z ogólnej sumy ma być zrażon. Sz. Gdyby kto dobra owoc dające zastawił, a w umowieby tego nie dołożono, że wierzyciel wszystkie pożytki brać ma aż do wykupienia, one pożytki mają li być zrażone z głównej sumy, czyli nie? Sz. On pożytek na główną sumę ma być zrażon. Sz. Z. kogo z urzędu. Troc. (= *złożyć, strącić, zrzucić*). Z. kogo z godności, dostoeństwa. L (= *wyzuć go z nich, pozbawić go ich*). Okręgu zaspę Jupiter wszystkiego widząc, dżdże zraził. Żebr. (= *zmiótł, spędził precz, zegnał, zbił, odpędził*). Urodę, śliczność, czerstwość zrażą choroby. K. G. (= *zniszczą, strawią*). Zawstydził ś. Faeton i sromem gniew zraził. Żebr. (= *stłumił, przytłoczył, zwyciężył*). Stos umykaniem zrażał i dalszy pęd psował, aż mu Agenorowic grot w gardło wpakował. Żebr. (*arcebat,* w niwecz obrócił. L.). Jużże ś. z tej drogi Z. nie pozwolisz. Otw. Milczałem, żeby mnie z prawej drogi nie zrazili i na swą sektę nie przekabacili. Chr. (= *nie sprowadzili*). Od cnoty nic go nie zrazi, do zbrodni żadna go nadzieja nie powabi. Pilch. (= *nie odwiedzie, nie odciągnie, nie odstręczy, nie odwróci*). Chytro ich z onej myśli zraził i Janowi apetyt do stolicy odjął. Skar. To ich może Z. z ich mniemania. Syk. (= *wywieść, wyprowadzić z błędu*). Już z nadziei ostatniej zrażeni, do końca byli o sobie zwątpili. P. Koch. (= *wyzuci z nadziei, pozbawieni jej*). Z łaski królewskiej go zraził. Steb. Sposobił ś. do buntu Warcisław, lubo go, ustawicznie z Duńczykami wojny zatrudniając, zrażały jeszcze z otwartego nieposłuszeństwa. Nar. (= *wstrzymywały*). **2.** × Z. sobie skórę (L.) = *zedrzeć, zetrzeć, obetrzeć, zdrapać.* Z ranę, palec, nogę. (L.) = *obrazić, urazić.* **3.** × Z. *skazić, zakazić, zepsuć, zarazić:* Zrazi to pokarm. Proc. Przen.: Z. serce = *zwarzyć, strachem zdjąć, przerazić, odjąć, zepsuć, stropić serce.* Wielu z mych ludzi trupem usławszy zamachem swej broni, i najśmielszym serce zraził strachem. Min. Zraziliście nie raz, nie dwa ufce tureckie sercem waszym bohaterskim; ustępował umarłym, który ś. żywych nie chronił. Birk. **4.** *zniechęcić, odstręczyć, odjąć serce, odstraszyć:* Chciwy, srogi, okrutny, wolność w poniewierce miał ostatniej, czym wszystkich zraził sobie serce Mieczysław Stary. Min. (= *naraził*). Ludzie wszyscy prawie mają chęć do ożenin, tylko ich w tej sprawie ubóstwo zraża. Jabł. Nic nie zraża dzielniej zamysły ludzi przewrotnych, jak spokojność dusz wielkich. L. Powinniśmy nie dać ś. przeciwnościom zrażać. L. Nadane szczęście przyjaciół rozmnaża, nagły przypadek w momencie ich zraża. Chr. Żelisław w potrzebie rękę utracił, ale nie zrażony tym szwankiem, tegoż samego Morawca, który mu prawą uciął, lewą zabił. Nar. Duma zrażała ku niemu i czyniła go prawie śmiesznym. Krasz. **Z ś.** *zniechęcić ś., odstręczyć ś., stracić serce:* Kto prawdziwie kocha, nie zraża ś. w początkach trudnością. L. Jest rzecz bardzo właściwa swobodzie zrażać ś. każdą nowością. Koss. Niechaj na duchu nie upada ani ś. trudnościami walki da Z. Feliń. Zrazu Mickiewicz uczestniczył w tłumnych zebraniach, niebawem jednak zraził ś. do nich. Chm.

Zrazik, a, lm. **i,** l. p. **Zraz:** Z. cytryny z cukrem przegryźć. Perz. Czy nie masz tam gdzie

choć dubeltu piwa i zrazika pieczeni? L. **2.** anat.: Z., † **Zrzazik**, × **Szmatek**, × **Szmacik**, × **Skrzydło**, × **Łatka** (lobulus, renculus): Z. dwubrzuścowy (w móżdżku) (l. biventer). Z. półksiężycowaty górny i dolny w móżdżku (l. semilunaris superior et inferior). Z. środkowy w móżdżku (l. centralis). Z. czworokątny w móżdżku (l. quadrangularis). Z. korowy w nercę (l. corticalis). Z. najądrza (l. epididymidis). Zraziki a. wysepki wątroby (lobuli hepatis). Z. ciemieniowy górny w mózgu (l. parietalis superior). Z. okołośrodkowy w mózgu (l. paracentralis). Zraziki płuc (lobuli pulmonales). Zraziki jądra (lobuli testis). Z. a. pęcherzyk gruczołowy (acinus).

Zrazikowaty anat. (lobulatus) *podzielony na płaty, płatowaty.*

Zrazikowy przym. od **Zrazik** anat. (lobulosis): Gruczoły zrazikowe.

Zrazowaty anat. (lobatus) *podobny do zraza:* Wątroba zrazowata, płatowata (hepar lobulatum).

Zrazowy przym. od **Zraz**: Zrazowa pieczenia. Pot. (= *na zrazy*). Pieczenia zrazowa z samego kroku u wołu, skrzydło zaś jest pieczeń przy zrazowej. Mag.

Zrazówka, **i**, lm. **i** *mięso na zrazy, mięso zrazowe.*

Zrazu przys. *narazie, z początku:* Z. nie mogłem zrozumieć, o co chodzi. Zdanie to zrazu zdawało mi ś. niesprawiedliwe, a później wcale inaczej. L. Ozdobne pióra pawia zrazu podobają ś., lecz rychło niknie to upodobanie. L. Pan Kasper, zaszołomiony Z. widokiem panny Teresy, niebawem ś. opamiętał. Kaczk.

Zraźnieć, **eje**, **ał** *stać ś. raźnym, orzeźwieć:* Śmieję ś. tedy co prawda więcej dla niej, żeby z tych smutków zraźniała już raz przecie. Szym. A.

Zraźnienie, **a**, blm., czynność cz. **Zraźnieć.**

Zraźny, **ego**, lm. **i** gór. p. **Odbieracz.**

Zrażacz, **a**, lm. **e** gór. **i.** p. **Odbieracz.** Łab. **2.** a. † **Bunowy** *robotnik w warzelni soli dawniej w Wieliczce, który okruchy solne nakłada, a następnie pozostałości z panwi po wywarzeniu zrzuca.* Łab.

Zrażać, **a**, **ał** i **Z. ś.** p. **Zrazić.**

Zrażanie, **a**, blm., czynność cz. **Zrażać.** Gór.: Z. nad szybem = *wypróżnianie kibli a. wózków z kopalni wydobytych z urobkiem, wysypywanie urobku.* Łab. **2.** szybu = *początkowe zbijanie szybu, pierwsze rozkopywanie ziemi na jeden sążeń od powierzchni na szyb.* Łab.

Zrażanie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Zrażać ś.**

Zrażenie, **a**, blm., czynność cz. **Zrazić.**

Zrażenie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Zrazić ś.**

[**Zrażony**] myśl. (o wyżle) *przestraszony karą przy układaniu i uciekający z pola do domu.*

Zrąb, **zrębu**, lm. **ęby**, † **Zręb** **I.** *zrąbanie, ścinanie drzewa.* Kn. **2.** *to, co zrąbano, drzewa zrąbane, porąb:* Z., porąb, drwa porąbane, pocięte. Kn. Z., same drzewa ścięte. Włod. Z. ma wolny na opał. Troc. **3.** *miejsce, gdzie drzewa ścinają:* Z., porąb, miejsce, gdzie drwa porębują dla potrzeby. Kn. Jechać po drwa do zrębu. Troc. **4.** a. **Wzrąb** *szkielet, wiązanie na budynek:* Z., wzrąb, kleć, drzewa na budynek zrąbione, grubo związane. L. Z., wzrąb, ściany drewnianego domu, na których jeszcze dachu nie dano. L. Z., wiązanie w budowaniu, w wiatraku. Troc. Ma on siana swego po zręby w przyczołku. Pot. (= *pod dach, pod strych*). [Z., ściana drewniana domu]. Na zrębach murów cezaryjskich pałaców czernieją sosny. Sienk. Z. studni = *cembrowina, cembrowanie:* Kozła, stojącego tuż nad zrębem i patrzącego w studnię. Mick Przen.: *dom, węgły domowe:* Do Askalonu niech kto idzie bram, tam moje zobaczy zręby. Uj. Z. we dzwonicy do dzwonów, wiązanie. Troc. Z. a. budynek u wiatraka ma być na sześć grani. Sol. Z. okrętowy tarcicami nie pokryty. L. (= *kadłub*). Przen.: *kontur, zarys:* W dawnej szkoły dramatach o imię tylko chodziło, o ogólny Z. charakteru. **5.** Z., wzrąb karety = *pudło, buda:* Zapłaciłem karetę, choć wysłużoną, tak, jakby była najnowszą, w nadziei, że siodlarze wzrąb odnowić potrafią, a lakiernicy utaić lat kilka jej wieku. Czart. A. **6.** *kres, kraniec, krawędź:* Na zrębie globu, gdzie ziemia ś. kończy, wkroczyliśmy w jakiś dziwny kraj. Przybysz. **7.** *ogrodzenie, płot:* Z. wysoki i mocny zamyka ogrody. Mick. **8.** *wał z drzewa i ziemi, blokauz:* Z., obrona czyli wał wojska, z drzewa i ziemi. Włod. Z. dla obrony ziemią nabity. Kn. (blokauz. L.). Nie pomogły kule częste, zręby mocne, baszty gęste. Kochan. Są tam wysokie dęby, z których twierdze składają i obronne zręby. Zbyl. A. **9.** [Zręby] *małe kawałki drzewa przy rąbaniu odpadające, drzazgi.* **10.** Zręby = *sidła na dzika.* Goł. **11.** gór. *jarzmo, rama, wierzchnie ocembrowanie wylotu czyli ujścia szybu, dawniej w Olkuszu zwane* folbunkstel. **12.** hist. (stroma) *osnowa, podścielisko, wiązanie łącznotkankowe tworów gruczołowych nowotworów i t. d.:* Z. nitkowaty. Z. przegródkowaty. Zdr. **Zrąbek.**

Zrąbać, **bie**, **bał**, × **Zrąbić**, † **Zrębić.** † **Zrąbnąć**, † **Zrębnąć**, nied. **Zrąbywać**, † **Zrębować** **I.** *rąbiąc zwalić; ściąć:* Gdy już wierzba wzrośnie wzgórę, tedy zrębić wierzch, a będzie lepiej rosła. Trzyc. **2.** *porąbać, zsiekać, połupać rąbiąc:* Z., zsiekać, przesiekać, *proscindere quercum ferro.* Kn. Zrąb drewka do rybek. Troc. Z. wołu oprawionego. Troc (= *poćwiertować*). Mruk wydobywa ś. z mych piersi — obłąkany ból jakoby serca zrąbywanego na wióry. Mic. Przen.: Z. komu skórę i t. p. = *zerżnąć, ściąć, zbatożyć, statarować, ćwiczyć.* Przen.: Z. kogo słownie, w pismach = *schlastać, zerżnąć, ściąć, zjeździć, zmaltretować, skrytykować niemiłosiernie:* Z. kogo w gazetach. **3.** rub.: Z. kobietę = *złupić, zerżnąć, zrypać = użyć jej cieleśnie.* **4.** rub. *zjeść z apetytem, ćwiczyć, sfutrować, zbuchać, zrepetować, spałaszować.* **5.** belki, drzewo, dyle i t. p. = *związać, spoić, sklecić grubo, po ciesielsku:* Zrębuję, wiążę, spajam belki, drzewa. Włod. Zrębić (związać) balki. Troc. Z Starodubu ś. mocno bronili, bo ich tam wielu było w zawarciu; zamek był z drzewa dębowego, w izdbice zrąbiony, przeto mu działo każde mało wadziło. Biel. M. Za wiano człowiek rycerskiego stanu żenie swej dać może budowanie zrąbione a. drzewo do budowania zgotowane. Sz. Zrębować = klecić, spajać sztuki drzewa poprzecznie. Bobr.

Zrąbanie, **a**, blm., czynność cz. **Zrąbać.**

Zrąbek, **bku**, lm. **bki** **I.** p. **Zrąb:** Jeleń ryczał na zrąbku, obok podniosłego bukowego lasu. **2.** [Z.] *rąbek:* Ona Z. targuje.

† **Zrąbić**, **i**, **ił** **I.** p. **Zrąbać.** **2.** a. † **Zrębić**, † **Zrąbkować** *obrąbić, obszyć obrąbkiem.* L.

† **Zrąbienie**, **a**, blm., czynność cz. **Żrąbić.**

Zrąbisko, **a**, lm. **a** *miejsce w lesie po zrąbanych drzewach.*

× **Zrąbisty**, × **Zrębisty**, × **Zrębny** **I.** *zrąbny* = *spojony szczelnie:* W ziemskim prawie do wiana należą zrąbiste budowania. Sz. **2.** *szczelny, zwar-*

ty, dychtowny: Pszczoły ku rodzeniu ś. uczynią naprzód jakoby komórkę ciasno zrębistą na cztery grani. Trzyc. Ogrodzie śliczny, przed zwierzęcym zębem Z. dębem. Mias. *(= otoczony szczelnym parkanem, po ciesielsku postawionym).*

† **Zrąbkować, uje, ował** p. **Zrąbić.**

† **Zrąbkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zrąbkować.**

† **Zrąbnąć, nie, nął** p. **Zrąbać.**

Zrąbnica, y, lm. e *budowla złożona z samego wiązania nakrytego dachem:* W pustej zrąbnicy dzwonią same dzwony. Mick. *(= dzwonnicy bez ścian).*

† **Zrąbnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zrąbnąć.**

Zrąbywać, uje, ywał p. **Zrąbać.**

Zrąbywanie, a, blm., czynność cz. **Zrąbywać.**

† **Zrącz** przys. *w ręku.* Rej. (por.: oburącz).

† **Zrączenie, a,** blm., czynność cz. **Zrączyć.**

† **Zrączyć y,ył** *przygotować.* Glos.

† **Zrciadło, a.** lm. a p. **Zwierciadło.** Mym.

Zrdzewiały *który zrdzewiał:* Z. od krwi oszczep. Widzi ich zbroie zrdzewiałe ozdoby. Kaczk.

Zrdzewieć, eje, ał p. **Zardzewieć.**

Zrdzewienie, a, blm., czynność cz. **Zrdzewieć,** *zardzewienie.*

Zrealizować, uje, ował, 1. *ziścić, urzeczywistnić.* 2. *zmienić na gotówkę:* Z. papiery publiczne, oblig, weksel.

Zrealizowanie, a, blm., czynność cz. **Zrealizować.**

Zreasumować, uje, ował *zebrać treściwie w jedno to, co ś. powiedziało, streścić w kilku słowach, powtórzyć w ogólnym rzucie oka:* Z. wywody rozprawy.

Zreasumowanie, a, blm., czynność cz. **Zreasumować.**

Zrebekować się, uje ś., ował ś. gm. *zrzygać ś., zwomitować ś., dostać wymiotów.*

Zrebekowanie się, a ś., blm. czynność cz. **Zrebekować ś.**

Zrebelizować, uje, ował *zbuntować, pobudzić do rokoszu, do oporu władzy.* Z. ś. *zbuntować ś., podnieść rokosz, stawić opór władzy, powstać przeciw niej:* Czoło najazdu roiło ś. mrowiskiem tatarskim i zrebelizowanym kozactwem. Rol.

Zrebelizowanie, a, blm., czynność cz. **Zrebelizować.**

Zrebelizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrebelizować ś.**

Zrecesować się, uje ś., ował ś. przeciw czemu = *wystąpić przeciw czemu, odstąpić od czego:* Zrecesowali ś. przeciw konfederacji.

Zrecesowanie, się, a, ś. blm., czynność cz. **Zrecesować. ś.**

† **Zrechtać, a, ał** p. **Zrzektać.**

† **Zrechtanie, a,** blm., czynność cz. **Zrechtać.**

[**Zreć, zre, żarł** i Z. ś.] p. **Żreć.**

Zredagować, uje, ował *redagując skomponować:* Proszono krola, aby zredagował odpowiedź. Kal.

Zredagowanie, a, blm., czynność cz. **Zredagować.**

Zredlenie, a, blm., czynność cz. **Zredlić.**

Zredlić, i, ił *zorać, skopać radłem:* Polne szlaki między rolami, zredlonemi pod wiosnę. Żer.

Zredukować, uje, ował 1. *sprowadzić do mniejszych rozmiarów, ograniczyć, uszczuplić, zmniejszyć:* Z. wydatki. 2. astr. *obliczyć, sprowadzić przez pewną redukcję:* Wysokość barometru zredukowana, czyli sprowadzona do poziomu morza = *wysokość, jakąby okazywał barometr, gdyby miejsce obserwacji przypadało na poziomie morza.* Długość planety zredukowana = *liczona nie na jej drodze, lecz na ekliptyce.* 3. Z. urzędnika, pracownika i t. p = *usunąć, zwolnić wskutek redukcji stanu liczebnego.*

Zredukowanie, a, blm., czynność cz. **Zredukować.**

Zreferować, uje, ował *zobrazować w sprawozdaniu, złożyć w formie referatu:* Prezes klubu ruskiego oznajmił, że propozycje metropolity zreferuje klubowi ruskiemu. Posłowie ci zreferowali stanowisko rządu członkom klubu.

Zreferowanie, a, blm., czynność cz. **Zreferować.**

Zreflektować, uje, ował kogo = *przyprowadzić do refleksji, opamiętania, zmitygować, umitygować.* Z. ś. *przyjść do refleksji, opamiętać ś., zorjentować ś., spostrzec ś., zmiarkować ś., zmitygować ś., przyjść do siebie, otrzeźwieć:* Gustaw, zreflektowawszy ś., poznał, że człowieka godnego bez przyczyny znieważył. L. Z. ś. w gniewie *(= umitygować ś., utemperować ś., udobruchać s., upamiętać ś., ochłonąć z gniewu).*

Zreformować, uje, ował co = *zaprowadzić w czym reformę, przerobić, zmienić, przekształcić, przeformować, zreorganizować:* Z. szkoły. Przez czas jakiś zreformował ś. Krasz. Może danoby mu Lotaryngję, tę ziemię wygnania zreformowanych królów polskich. Krasz. Słyszałem zdanie, że prace moje, z pierwszych szczególnie lat kilku, zreformowanemi być powinny. Orzesz.

Zreformowanie, a, blm., czynność cz. **Zreformować.**

Zreflektowanie, a, blm., czynność cz. **Zreflektować.**

Zreflektowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zreflektować ś.**

× **Zrefutować, uje, ował** *zwalczyć, zbić dowodzeniem, odeprzeć.*

× **Zrefutowanie, a,** blm., czynność cz. **Zrefutować.**

Zregienerować, uje, ował *odrodzić.*

Zregienerowanie, a, blm., czynność cz. **Zregienerować.**

Zregiestrować, uje, ował, Zrejestrować *spisać w regiestr, w poczet, wciągnąć w spis, w wykaz:* Wszystkie rzeczy ruchome zregiestrowali. Skar. *(= spisali inwentarz).* W tak rozwlekłym królestwie Paprockiemu niepodobna było wszystkie herby i domy zrejestrować. Nies. Nie zaszkodzi Z. dni, które jak woda upływają niepoliczone i toną zapomniane. Krasz.

Zregiestrowanie, a, blm, czynność cz. **Zregiestrować,** *zrejestrowanie.*

Zregimentować, uje, ował kogo = *zmusić kogo w roli regimentarza, nakazać mu co:* Zregimentuję was do posłuszeństwa. Słow.

Zregimentowanie, a, blm., czynność cz. **Zregimentować.**

Zregulować, uje, ował *przyprowadzić do porządku, do normy, uregulować:* Z. zegar. *(= naregulować, nastawić na właściwą godzinę).* Istotnie leżał mój zegarek nakręcony i zregulowany. And. Z. maszynę, wagę, żołądek. Z. granice państwa, bieg rzeki *(= sprostować).* Z. rachunki (= *załatwić, zaspokoić, wyrównać).*

Zregulowanie, a, blm., czynność cz. **Zregulować.**

Zrehabilitować, uje, ował kogo = *przywrócić mu cześć, dobrą sławę, oczyścić z zarzutów, z cofnięciem przykrych ograniczeń, skutków, sprawa*

dzonych niesławą. **Z. ś.** *poprawić ś. z wad, które sprowadziły utratę dobrej opinji:* Radby w ten sposób Z. ś. wobec narodu. Rog.

Zrehabilitowanie, a, blm., czynność cz. **Zrehabilitować.**

Zrehabilitowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrehabilitować ś.**

[**Zrejentować się, uje ś., ował ś.**] *zorjentować ś.*

[**Zrejentowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zrejentować ś.**

Zrejestrować, uje, ował p. **Zregiestrować.**

Zrejestrowanie, a, blm., czynność cz. **Zrejestrować.**

† **Zrejomie** p. **Zrejomo.**

† **Zrejomo,** † **Źrzejomo,** † **Zrzejomie,** † **Zrejomie** przys. od **Zrejomy:** Z., widocznie, oczywiście. Pot. Resztę Bogu oddaję, któregom teraz łaskę zrzejomie doznała. Pot.

† **Zrejomy,** † **Zrzejomy,** † **Źrzejomy,** † **Zrzemy,** † **Źrzetelny** I. *widoczny, widomy, oczywisty, dotykalny, namacalny:* O rzejome wielkiego Boga ze mną dzieła! Pot. Straszno zrzeme miejsca! Żebr. *(= straszne ku widzeniu, strasznie wyglądające).*

Zrejterować, uje, ował, Z. ś., [**Zretorować**] *zemknąć, uciec, drapnąć:* Ze sto chłopów ze wsiów pańskich za mną z obuchami i ohłoblami zagląda w oczy panu komornikowi, więc i zrejterował ś. Chodź.

Zrejterowanie, a, blm., czynność cz. **Zrejterować.**

Zrejterowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrejterować ś.**

Zrekapitulować, uje, ował *streścić, zsumować według głównych punktów:* Zrekapitulowawszy w dwuch słowach ich sens moralny i przebieg, przekonywamy ś., że.., Jaroch.

Zrekapitulowanie, a, blm., czynność cz. **Zrekapitulować.**

Zrekognoskować, uje, ował I. co = *rozpoznać, zbadać; spenetrować:* Z. miejscowość mającej nastąpić utarczki, wojny. Z. twierdzę. *(= przepatrzyć).* Zrekognoskowałem teren... działać potrzeba lente i czekać. Jeż.

Zrekognoskowanie, a, blm., czynność cz. **Zrekognoskować:** Wysłał pięćdziesięciu ludzi dla zrekognoskowania twierdzy.

Zrekoligować się, uje ś., ował ś. *skupić ś. w sobie, zmitygować ś., zreflektować ś., zmiarkować ś.:* Książę hetman cokolwiek ś. zrekoligował, a ja z kolegą moim jużeśmy ś. nagotowali na księcia krajczego, mając mówić nazajutrz. Mat.

Zrekoligowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrekoligować ś.**

Zrekonfortować, uje, ował *przywrócić siły, wzmocnić, pokrzepić.* **Z. ś.** *odzyskać siły, wzmocnić ś., pokrzepić ś.:* Z tej rozmowy, jakby zrekonfortowany, wyszedł blady ks. Brzeski. Krasz.

Zrekonfortowanie, a, blm., czynność cz. **Zrekonfortować.**

Zrekonfortowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrekonfortować ś.**

Zrekonstruować, uje, ował *zmienić co do konstrukcji, przerobić w układzie budowy; skonstruować nanowo:* Możemy sobie Z. taki dworzec. Górs.

Zrekonstruowanie, a, blm., czynność cz. **Zrekonstruować.**

Zrekonstytuować, uje, ował *ukonstytuować nanowo, ustanowić powtornie, przywrócić, wznowić:* Pozostanie zagadką, w jaki sposób i z jakich elementów zrekonstruował Kazimierz I swój poczet pensjonarzy dworskich. Łag.

Zrekonstytuowanie, a, blm., czynność cz. **Zrekonstytuować.**

Zrekrutować, uje, ował *rekrutując złożyć, skompletować:* Pną ś. do przeistoczenia świata zapomocą tak zrekrutowanej większości. Siem. Jeżeli istniejemy dotąd, winniśmy to tylko tym zaciężnym zastępom, które udało nam ś. Z. z ludzi nowych. Bał.

Zrekrutowanie, a, blm., czynność cz. **Zrekrutować.**

Zrektyfikować, uje, ował I. *sprostować, poprawić, zregulować:* Nic nie pomogą wszelkie rektyfikacje, dopóki w zupełności nie zrektyfikujemy naszych błędnych i przesądnych poglądów w tej sprawie. Fm. Naprzód należy Z. bibljografją. Balc. Zrektyfikowany etat na rok przyszły. 2. gorz.: Z. spirytus = *oczyścić oddzieleniem od spirytusu, działaniem środków chemicznych, a następnie destylacji, składników bardzo lotnych (przedgonu, eterów) oraz alkoholów wysoko wrzących (niedogonów, fuzlu).* 3. mat.: Z. krzywą = *znaleźć prostą, równą w przybliżeniu co do długości danej krzywej.*

Zrektyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Zrektyfikować:** Po usunięciu i zrektyfikowaniu tych błędnych dat pozostają następujące dywergencje. Balc.

Zrekuzować, uje, ował komu = *dać mu odkosza, odmówić mu, odpalić, odtrącić, odepchnąć go:* Ona wprawdzie zrekuzowała mu bez namysłu, ale wtedy ani go znała, ani widziała. Sienk. Ale jakże zrobisz, żeby zrekuzowała narzeczonego? Orzesz.

Zrekuzowanie, a, blm., czynność cz. **Zrekuzować.**

[**Zremstunek, nku,** lm. **nki**] *odpoczynek:* Nie miałem żadnego zremstunku.

Zrenegacenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrenegacić ś.:** Z. ś. arystokracji stanowi czarną plamę na dziejach Bośni. Spas.

Zrenegacić się, i ś., il ś. *stać ś. renegatem:* Słuchanie rad zrenegaconej inteligencji kraju. Spas.

[**Zrenia**] przys. *z rana.*

[**Zreńtcwać, uje, ował**] *zdeptać, stratować:* Z. pole.

[**Zreńtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zreńtować.**

Zreorganizować, uje, ował *organizując nanowo zmienić; zreformować.*

Zreorganizowanie, a, blm., czynność cz. **Zreorganizować.**

Zreparować, uje, ował, Zreperować *nareparować, naprawić, sporządzić, narządzić co zepsutego:* Z. zegarek, buty, schody. Z. koszulę, odzienie. *(= zeszyć, zaszyć, załatać, zacerować, scerować).*

Zreparowanie, a, blm., czynność cz. **Zreparować.**

Zreperować, uje, ował p. **Zreparować.**

Zreperowanie, a, blm., czynność cz. **Zreperować.**

Zrepetować, uje, ował rub. *zjeść z apetytem, zrąbać, zbuchać, ćwiczyć, spałaszować, sfutrować, zmieść:* Zrepetował całą misę kaszy.

Zrepetowanie, a, blm., czynność cz. **Zrepetować.**

Zrepublikanizować, uje, ował *przerobić na republikański, zreformować w duchu republikańskim.*

Zrepublikanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zrepublikanizować**: Papież prowadzi sprawę zrepublikanizowania kleru francuskiego.

Zresolwować, uje, ował *rozpuścić, rozwiązać, zwolnić:* Prześwietny sąd rzeczony resolwował, jako ś. później czytać będzie. Byk.

Zresolwowanie, a, blm., czynność cz. **Zresolwować.**

Zrestaurować uje, ował *odrestaurować, odnowić, podreparować, poprawić, zreformować na lepsze, przywrócić do dobrego stanu:* Przyjaciel ci zrestaurował twoję fortunę. Kaczk. Z. dobrą sławę poety. Tysz. Z. gwardję. Dawna wiara musiałaby odzyskać panowanie, a z nią razem zrestaurowałby ś. i cały stary porządek rzeczy. Spas.

Zrestaurowanie, a, blm., czynność cz. **Zrestaurować:** Doktorzy te same wody radzili malarzowi dla zrestaurowania nadwątlonego zdrowia. Bał.

Zresztą przys. *wreszcie, wkońcu, ostatecznie:* To prawda, a Z. co mi do tego! Mógłbym Z. i nie zgodzić ś. (= *na upartego*).

† **Zretelnie** przys. *rzetelnie.* Mosk.

[**Zretorować, uje, ował**] p. **Zrejterować.**

[**Zretorowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zretorować.**

Zretoryzować, uje, ował *sprowadzić do zasad retoryki, ułożyć w sposób krasomówczy:* Nieco zretoryzowany przekład Iljady. Db.

Zretoryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zretoryzować.**

[**Zretować, uje, ował**] I. p. **Zratować 2.** *poratować.*

[**Zretowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zretować.**

× **Zretynować, uje, ował** *zatrzymać, zachować, schować:* Źrebię zretynowałem na prezent dla waćpana. Byk.

× **Zretynowanie, a,** blm., czynność cz. **Zretynować.**

Zreumatyzować, uje, ował *strawić, zniszczyć, zniedołężnić przez reumatyzm:* Nieruchome matadory, rezerwy zreumatyzowane, dostojników, którzy ś. nigdy nie ruszają, powołano dla zawojowania starościny. Krasz.

Zreumatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zreumatyzować.**

Zrewanżować się, uje ś., ował ś. z kim = *oddać mu za swoje, odwzajemnić ś., powetować sobie co na kim, odbić swoje, stanąć z kim na czysto:* Z. ś. w grze.

Zrewanżowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrewanżować ś.**

Zrewidować, uje, ował *obrewidować, przejrzeć, obszukać, przeszukać, przetrząść:* Strzęśli, zrewidowali het do najmniejszego kłapcia, pozabierali papiery. Krasz. Z. złodzieja. Żart.: Złodzieje zrewidowali mu kieszenie.

Zrewidowanie, a, blm., czynność cz. **Zrewidować.**

Zrewizytować kogo = *złożyć mu rewizytę, nawzajem go odwiedzić.*

Zrewizytowanie, a, blm., czynność cz. **Zrewizytować.**

Zrewoltować, uje, ował *wzburzyć, podniecić, podburzyć, zbuntować:* Była rada wśród regiestrowców zrewoltowanych. Dub. M. Eskadra wysłana zrewoltowała ś. Chłopi kresowiccy byli nawskroś zrewoltowani. Tet.

Zrewoltowanie, a, blm., czynność cz. **Zrewoltować.**

Zrewolucjonizować, uje, ował *pobudzić do rewolucji, wzburzyć:* Z. kraj.

Zrewolucjonizowanie, a, blm., czynność cz. **Zrewolucjonizować.**

Zrezygnować, uje, ował I. p. **Zrezygnować ś. 2.** z kogo, z czego = *zrzec ś., ustąpić z rezygnacją, dać za wygraną:* Z. z urzędu, z godności. Nie zaniedbała, aby go przekonać, że dawno już z niego zrezygnowała. Kacz. (= *dała z nim za wygraną, wybiła go sobie z głowy*). Z. ś., Zrezygnować, na co = *odważyć ś., zdeterminować ś., zdecydować ś.:* Zrezygnował ś. na rozłąkę Zrezygnuj na to po męsku. Kaczk. Uwolniła go pobłażliwie od tego ciężaru i zrezygnowała z jego pomocy na rzecz Julji. Bał.

Zrezygnowanie, a, blm., czynność cz. **Zrezygnować,** *rezygnacja.*

Zrezygnowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrezygnować ś.**

Zrezygnowany *który ś. zrezygnował, pełen rezygnacji, zdeterminowany, zdecydowany, przygotowany, zryzykowany:* Z. na wszystko. Męczeństwo zrezygnowane, milczące ledwie ś. dostrzec dawało. Krasz.

Zrąb, u, lm. **y** I. p. **Zrąb. 2.** †Z. w tartakach, trzymający ramę z kołkiem, przewiązany będzie na naznaczonym miejscu, przez które przewiązania chodzi wolno do góry i na dół rama. Sol.

† **Zrębić, i, ił** I. p. **Zrąbać. 2.** p. **Zrąbić.**

† **Zrębienie, a,** blm., czynność cz. **Zrębić.**

Zrębina, y, lm. **y** bud. *sztuki drzewa poziome składające zrąb.*

× **Zrębisty** p. **Zrąbisty.**

† **Zrębnąć, nie, nął** p. **Zrąbać.**

† **Zrębnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zrębnąć.**

× **Zrębny** p. **Zrąbisty.**

† **Zrębować, uje, ował** p. **Zrąbać.**

† **Zrębowanie, a,** blm., czynność cz. **Zrębować.**

× **Zręczenie, a,** blm., czynność cz. **Zręczyć.**

Zręcznie, Zręczno przys. od **Zręczny:** Bronią Z. władać. Kochan. Niedźwiedź weźmie kamień tak Z., jak człowiek rękoma. Troc.

Zręczniutki zdr. od **Zręczny.**

Zręczniutko przys. od **Zręczniutki:** Ma przed sobą sędziego śledczego, który mu z pod serca Z. tajemnicę wyjmuje. Kos.

Zręczno p. **Zręcznie.** Troc, L.

Zręcznostka, i, lm. **i** p. **Zręczność:** A w drodze może jakoś Z. ś. poda. Syrok.

Zręczność, i I. blm., rz. od **Zręczny:** Gdy jeden chce uczcić drugiego, odkrywa i pochyla głowę, gdzie mieszka rozum; lub całuje rękę, gdzie mieszka Z. Sup. **2.** lm. **i** *zdarzona okazja, sposobność:* Kiedy ś. nadarzy Z. ku temu. Z., prosperitas: Błaż. Korzystam ze zdarzonej mi zręczności zgłoszenia ś. do pana. L. Nie opuszczał Vit zręczności przypodobania ś. Handzi. Krasz. Zdr. **Zręcznostka.**

Zręczny I. *dogodny do ręki, poręczny, przypadający pod rękę, podług ręki będący:* Zręczna rękojeść. **2.** *zgrabny, gracki, sprytny, zwinny, chwacki:* W piastowaniu broni zręczni. Krasiń. Z. robotnik. Zręczni lekkim wywijać oszczepem. Mick. Z. człowiek, jak kot, zawsze na nogi upadnie. Prz. Przen.: Zręczna przymówka. (= *zręcznie pomyślana, wypowiedziana*). Zręczny wierszyk. (= *udatny*). **3.** *dogodny, pomyślny, zdarzony:* I tam nie zręczniejszej fortuny zażył, owszem jeszcze więcej ludzi potracił. Błaż. (= *nie lepszej*). Zręczna pora, okazja.

(= podatna, odpowiednia). **4.** [Z.] *przynoszący szczęście, szczęśliwy:* Z. człowiek, któremu ś. powodzi, ma szczęśliwą rękę.

× **Zręczyć, y,ył,** × **Zrękować** *odbyć zrękowiny, zaręczyć, przyrzec oblubieńcowi rękę oblubienicy:* Zrękować córkę komu, zmówić za kogo, poślubić, obiecać. Kn. Rodzice z Silwim zrękowali córkę. Lubom. Już mnie z Silwim matka zrękowała. Lubom. Umyśliła matka córkę w małżeństwo zrękować. Odym. Dziewka zrękowana. Bud. Panienka zrękowana. Groch. Gdy będzie dziewica zrękowana za mąż. Bud. Syn starszy tam nie chciał, gdzie mógł dostać żony, u sąsiad nie chciał, ale chodził w obce strony, a owszem tam zaważał, gdzie zręczona była komu inszemu panna. Szymon. Bogu ś. poślub samemu, oddaj Mu serce stworzone, miłością wieczną zręczone. Dar. J. Córka jego Zuzanna zręczona z Tomaszem Sapiehą, wojewodą nowogrodzkim. Nies. Miał on jedynaczkę córkę, zrękował ją był z Wawrzkiem. Oss. × **Z. ś.** z kim, Z. sobie kogo = *zaręczyć ś. z kim:* Zrękować sobie pannę, zrękować sobie oblubieńca, zrękować ś. L. Zrękuję cię sobie. Leop. Tak dawno zrękowawszy Aliksę, chciał teraz pojmować Berengarją. Ustrz. *(= zrękowawszy sobie Aliksę, zaręczywszy ś. z nią).* Zrękował żonę, a nie pojął jej. Wuj. (ma poślubioną żonę, a jeszcze jej nie pojął. B. G.). Jeśli jest który człowiek, który ś. zrękował z żoną, a jeszcze jej nie pojął? Leop. Uplotła mu z swoich włosów pierścionek, i tak go zaraz sobie zrękowała, i tak ś. z nim stowarzyszyła, jako oblubienica zwykła być towarzyszką oblubieńcowi Zigr. Oblubieniec zrękuje ś. z oblubienicą; toż i Chrystus uczynił: zręczył ś. z kościołem swoim. Dambr. Jezus pierścieniem wiary swej zrękował mię sobie. Wuj.

× **Zręczyny, yn,** blp., p. **Zaręczyny.**

[**Zrędziny, in,** blp.] p. **Zaręczyny.**

Zręka, i, lm. **i** zool. p. **Wzdręga.**

× **Zrękować, uje, ował** i × **Z. ś.** p. **Zręczyć.**

× **Zrękowanie, a,** blm., czynność cz. **Zrękować.**

× **Zrękowinny,** × **Zrękowinowy** przym. od **Zrękowiny,** *zaręczynowy:* Podarek oblubieńczy, Z., *proxenecticum.* Kn. Z. sąd abo sprawa, *sponsus.* Kn. Z. dzień. Troc. Przeciwko mnie szablę podnosisz w prawicy, na której palcu Z. pierścień połyska? Gliń. Powrót wysłańca hasłem był początku zrękowinowych przygotowań. Jeż. Chwila ceremonji zrękowinowej. Jeż.

× **Zrękowinowy** p. **Zrękowinny.**

[**Zrękowiny, in,** blp., **Srękowiny**] *zaręczyny:* Z. ś. odbędą. Rzew. Z. uczynię zaraz, ale pokładzin bez ojcowej woli nie dopuszczę. Sienk.

Zrobaczeć, eje. ał p. **Zrobaczywieć.**

Zrobaczenie, a, blm., czynność cz. **Zrobaczeć.**

Zrobaczniały *który zrobaczniał, zrobaczywiały, robaczywy.* Troc.

Zrobacznieć, eje, ał p. **Zrobaczywieć.**

Zrobacznienie, a, blm., czynność cz. **Zrobacznieć.**

Zrobaczywiały *który zrobaczywiał, zrobaczniały.*

Zrobaczywić, i, ił *zrobić robaczywym, zapełnić robactwem.* L.

Zrobaczywieć, eje, ał, Zrobaczeć, Zrobacznieć *stać ś. robaczywym, zapełnić ś. robactwem, dostać robaków:* Woda od trupów potopionych zśmiardła i zrobaczała. Papr.

Zrobaczywienie, a, blm., **I.** czynność cz. **Zrobaczywić.** **2.** czynność cz. **Zrobaczywieć.**

Zrobić i, ił, nied. **Zrabiać I.** *robiąc utworzyć; uczynić, wykonać, zdziałać, uskutecznić, spełnić, sprawić, dokonać czego:* Z. kulkę z wosku. Z. suknię, buty *(= uszyć).* Suknia dobrze zrobiona *(= odrobiona, wykończona).* Z. dół *(= wykopać, wygrzebać).* Z. dziurę. Z. odkrycie *(= dokonać odkrycia).* Z. awanturę *(= wszcząć).* Z. zamieszanie *(= wywołać, sprawić).* Z. krzyk *(= podnieść, narobić krzyku).* Z. kosztorys *(= sporządzić, wygotować, opracować).* Z. dług *(= zaciągnąć).* Z. znajomość *(= zabrać, zawiązać).* Z. spółkę *(= zawrzeć, zawiązać).* Z. umowę, kontrakt, pokój *(= zawrzeć).* Z. akt u rejenta *(= spisać, sporządzić).* Z. komu guza *(= nabić).* Z. obławę *(= zarządzić).* Z. posiedzenie *(= złożyć, zebrać, zwołać).* Z. z kim zakład *(= pójść z kim o zakład, założyć ś. z nim).* Z. komu miejsce *(= usunąć mu ś., ustąpić mu; wyrobić mu posadę).* Cóżeś najlepszego zrobił! *(= coś narobił).* Z. machinę, przyrząd *(= skonstruować, zmajstrować).* Kra zrobiła zator. Wylew zrobił wiele szkód *(= narobił, zrządził).* Nie wiem, co mam z tym Z. *(= począć).* Z. krok *(= dać krok).* Z. skok *(= wykonać skok).* Z. z kim rachunek *(= porachować ś., obrachować ś. z nim).* Z. postęp *(= postąpić).* Z. ulepszenie, ład *(= wprowadzić, zaprowadzić).* Zrobił porządek przed śmiercią *(= rozporządził swoim mieniem).* Z. ogień a. ognia *(= rozpalić, rozniecić).* Z. bukiet, kokardę, fałdę *(= ułożyć).* Z. wieniec *(= spleść, uwić).* Z. koszyk *(= spleść).* Z. zamach, spisek. Zrób mi herbaty *(= przyrządź, ugotuj).* Zrób na obiad rosół i pieczeń. Z. rewizję *(= dokonać, odbyć).* Z. pieniądze, majątek *(= zbić, zebrać, złożyć).* Z. zadane lekcje *(= odrobić).* Z. wyjątek dla kogo. Z. zastrzeżenie. Z. wydatek. Z. na co duże oczy *(= zdziwić ś.).* Z. źle *(= postąpić, znaleźć ś.).* Z. dyg. *(= dygnąć).* Z. błąd, głupstwo *(= popełnić).* Z. głupstwo *(= palnąć).* Z. z kim koniec *(= skończyć; załatwić z nim).* Z. z kim rozbrat *(= wziąć z nim rozbrat).* Z. kleksa *(= usadzić).* Z. podanie *(= wnieść, wystąpić z nim).* Z. kawał drogi *(= przebyć, odbyć, ujść a. ujechać).* Z. dobrą partję. Z. interes *(= ubić; wyjść dobrze na czym).* Z. furorę, fjasko. Z. efekt, wrażenie *(= sprawić, wywołać).* Z. wrażenie *(= wywrzeć).* Zróbmy handel na swoje zegarki *(= przehandlujmy je, zamieńmy ś. na nie).* Z. zamianę *(= dokonać jej).* Co masz Z. jutro, zrób dzisiaj, co masz zjeść dzisiaj, zjedz jutro. Prz. Z. ruch, giest *(= wykonać).* Z. posunięcie na szachownicy. Z. pokój na niebiesko *(= pomalować na niebiesko).* Z. portret *(= wykonać).* Pracuje drugi i sili ś., a przecie nic nie zrobi *(= nie wskóra, nie dokaże, nie poradzi).* Nie poglądaj z oczka, filutko, nic tym nie zrobisz. L. Z. komu uwagę. [Zrobił mu śmierć] *(= zadał, zgotował).* Z. sobie święto, bezrobocie *(= urządzić).* Nie zrobi mi to różnicz. Z. komu zajęcie przez komornika. Z. komu operację *(= dokonać jej).* Kiedy kobieta płacze, wszystko z mężczyzny Z. potrafi. L. Młodzik bogaty, rozumny, dobrze zrobiony. L. *(= dobrze zbudowany).* **2.** [Z. kogo za co] = *przerobić kogo na kogo, na co, upostaciować jako kogo, jako co:* Panna była zrobiona za żabę. **3.** co komu = *wyrządzić, wyświadczyć, okazać, zrządzić:* Z. komu łaskę, grzeczność, dogodność, ustępstwo. Z. co komu na złość. Nie uciekaj, nic ci nie zrobię (dom.: złego). Z. komu zawód *(= narazić go na zawód).* To nam dobrze zrobiło. Krasz. *(= dobrze oddziałało na nas).* Z. komu figla, psikusa *(= urządzić, spłatać).* Z. komu szkodę *(= zrządzić; narazić go na nią, przyprawić go o nią).* **4.** kogo kim, z kogo kogo = *mianować; wyprowadzić, wykierować, wypromować go na kogo:* Z. ko-

go urzędnikiem. Zrobił z niego wojaka. Z. kogo porządnym człowiekiem (= *wyprowadzić go na porządnego człowieka*). Z. kogo głupcem (= *przedstawić go jako głupca; wystrychnąć, wykierować kogo na głupca*). Wszystko z siebie zrobimy dla tej sprawy. Z. z czego co = *przerobić co na co*: I w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu. Prz. **5.** *odbyć naturalną potrzebę.* Z. *z wodą, wyszczać ś., poszczać ś.*, a. *wypróżnić ś., wysrać ś.*. Z. pod siebie = *zeszczać ś., zlać ś.*; a. *sfajdać ś., zwalać ś., zesrać ś., usrać ś., posrać ś.* **6.** † Z. *zmordować, zmęczyć, spracować, strudzić, wycieńczyć robotą*: Z. konie. Wół stary i zrobiony pługiem i jarzmem. Opal. Panowie rolnikom konie z stajen zabierali, a potym zrobione a. też wynędznione odsyłali. Błaż. **7.** † Z. co = *zużyć, zniszczyć, zedrzeć, zdezelować*: Stare kosy, które chłopy około trawy i sieczki zrabiają. Stroj. Nie zrobione lemiesze. Kochan. **8.** *zyskać, osiągnąć w grze*: Zrobiłem już dwa terna. Z. bilę (na bilardzie) = *wpędzić ją do łuzy*. **9.** mul.: Z. na jeża, p. **Jeż. Z. ś. l.** *stać ś.*: Chory zrobił ś. niecierpliwym. Zrobiła ś. noc (= *nastała, nastąpiła zaszła, zapadła*. **Z. ś. l.** *stać ś.*: Z pierwszego na ciebie wejrzenia, nie wiem, coś mi ś., tak miło na sercu zrobiło, że oczu moich od ciebie oderwać nie mogłem. L. (= *coś mi ś. działo*). Zrobiło ś. ciemno. Zrobiło mi się źle, słabo. **2.** † Z. ś. *narobić ś., spracować ś., sterać ś. pracą, strudzić ś., sforsować ś., utrudzić ś., zmordować ś., zmęczyć ś.*: Płaczcie, kapłani starzy, Pańscy robotnicy, którzyście ś. zrobili na Jego winnicy. Groch. Daj mi tej warzy, albowiemem ś. bardzo zrobił. Leop. Konie ich bardzo ś. zrabiały. Leop. Przez taki nieład zgasną mężne serca, tak mądre głowy ś. zrabiają. Pot. Bóg ś. nie spracuje, ani ś. zrobi B. B. Był głodem i pracą zrobiony a strapiony. Leop. Laty podeszły, sejmami i obozami zrobiony, uciskami stroskany, koronę składam. Swad. Ciężkiemi pracami przez lat 20 ostro z niemi walcząc, obyczaje złe okrutnie gromiąc; był nieomal zrobiony. Birk. (= *wyczerpany, wysilony*). Wracam ś. zrobiona połogami, niech więcej nie będę ślubiona. Bardz. Gdy brzemiennej ciało bywa jakoby zrobionej lub spracowanej, okazuje wielką płodu niebezpieczność. Spicz. Stary marcha zrobiony, znędzniały, nosaty i schorzały. Alb. Woły pługi ciągną wywrócone, pochyliwszy ku ziemi szyje swe zrobione. Li. Koń ś. zrobił. Troc. **3.** [Z. ś. czym w co] = *zmienić ś., przemienić ś., przedzierzgnąć ś., przekształcić ś.*: Sewe zrobiuł sie aniołem. Chłop umarłym sie zrobieł (= *udał umarłego*). Czarny księżnik zrobił ś. w jastrzębia. Z. ś. za kogo, za co = *udać kogo, co*. Zrób się za ogrodnika. **4.** [Co ś. nie Z.] = *oto co ś. stało, przytrafiło*: Co sie nie Z. panu.

Zrobienie, a, blm., czynność cz. **Zrobić.**

Zrobienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrobić ś.**

[**Zrobione, ego**, blm.] *urok* (choroba).

Zrobisko, a, lm. a. gór. p. **Zrób.** Łab.

† **Zrobny** *możliwy do zrobienia, wykonalny*. L.

Zroby, ów p. **Zrób.**

† **Zroczenie, a**, blm., czynność cz. **Zroczyć.**

† **Zroczenie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zroczyć ś.**

Zroczyć y, ył l. a. † **Zrokować** *umówić, ustanowić, wyznaczyć, wskazać*: Jechać będą musieli potym polem dzikim do miejsca sobie zroczonego. Dub. **2.** *złączyć, połączyć, zjednoczyć, zespolić*: Czterysta nacji przywiódł Cezar ku pokorze tego narodu i z Rzymiany zroczył. Chr. † **Z. ś. l.** *zmówić ś., spiknąć ś., znieść ś., porozumieć ś.*: Na tyrana zroczywszy ś., jarzmo z karków zwalili. Chr. **2.** *połączyć ś., złączyć ś., zbliżyć ś., zjednoczyć ś., zespolić ś.*: Płyną w osobnych flotach, ani ś. z sobą jednoczą i zroczą, znać, że na ś. warch mają. Pot. Tuszyli, że ś. Antoni z niemi zroczy. Chr. Skoro ś. rozum ze zmysłami zroczy... Pot. **3.** *spotkać ś., zetknąć ś.*: Z nieprzyjacielem Z. ś. nie mogą. Żebr.

× **Zroczysty,** † **Żroczysty** *przezroczysty, przejrzysty, klarowny*: Mętny potok, niezroczysty. Jabł.

† **Zrodek, dka**, lm. **dki** *zrodzony z kogo, płód czyj, plemię czyje, potomek czyj*. (por. Spłodek): Który kiedy rodzic swego spłodku ś. wstydził, jak ś. ci swoich zrodków wstydali, że ś. do nich znać nie zezwolili. Smotr.

[**Zrodu**] *nigdy*.

Zrodzenie, a l. blm., czynność cz. **Zrodzić, 2.** × Z., lm. **a.** *wszystko, co jest zrodzone, płód, twór, stworzenie*: Zrodzenia niebios i ziemi. Błaż.

Zrodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrodzić ś.**

Zrodzić, i, ił, nied. **Zradzać** l. *spłodziwszy wydać na świat; porodzić, urodzić, narodzić; spłodzić*: Zródź, babo, dziecko, a babie sto lat. Prz. Weź sobie za żonę niewiastę nierządną, zródźże z niej syny płodliwe. Leop. (spłódź dzieci z wszeteczeństwa. B. G.). Abraham zrodził Izaaka, a Izaak zrodził Jakóba, a Jakób zrodził Judę i braci jego. Leop. Przen.: *wywołać, stworzyć, pociągnąć za sobą, spowodować*: To zrodziło potrzebę reformy, podejrzenie. Rozterki zrodziły despotyzm. Tym, żeś swoje przypadki obszerniej wywodził, w jej sercu pałającym nowyś ogień zrodził. Jabł. Przebrana bez rozsądku gorliwość zrodziła fanatyzm. Śniad. **2.** † Z. *odrodzić, odmłodzić, odświeżyć, ożywić, orzeźwić*: Co cudnego jest jego? jedno zboże wybranych, a wino, które zradza panny. Leop. (które rodzi panny. Leop.; zboże młodzieńca, a moszcz panny mowne uczyni. B. G.) **3.** † Z, [Z.] p. **Z. ś. l. Z. ś.** *narodzić ś., urodzić ś.*: Zrodził ś., narodził mu ś. syn. Troc. Przen.: *powstać, wyniknąć, urosnąć, wyłonić ś., zajść, nasunąć ś., nastręczyć ś., zjawić ś.*: Zrodziła ś. kwestja, wątpliwość, potrzeba. Zrodziło ś. pytanie, mniemanie. Wiekuista, niezrodzona, razem z tym światem powstała prawda. Orzesz. **2.** † Z. ś. *odrodzić ś., odmłodzić ś., ożyć*: Drzewa niektóre same dobrowolnie ś. zradzają. Otw. **3.** † Z. ś., [Z. ś.], **Zrodzić,** † **Zdredzać se** *urodzić ś. obficie, obrodzić ś.*: Jeśli żyto zrodzi, będzie tanie. Pot. Jabłka ś. gęsto zrodziły. Troc. [Pszeniczka mi ś. zrodziła]. Wójc.

Zrodzony l. im. od **Zrodzić. 2.** † Z. *który ś. zrodził, rodzący ś., stworzony, śmiertelny*: Syn od samego ojca jest nie uczyniony ani stworzony, ale Z. K. G.

Zrogacenie, a, blm., czynność cz. **Zrogacieć.**

Zrogacieć, eje, ał *stać ś. rogatym, dostać rogów*: Kojskie niewiasty Z. musiały, kiedy Herkulesowe wojska odchodziły. Otw. (Juno te niewiasty w krowy rogate obróciła. Otw.). Przen.: *stać ś. pysznym, nieprzystępnym, zhardzieć, zdumnieć*.

Zrogowacenie, a, blm., czynność cz. **Zrogowacieć**: Z. słodu. Patol. (keratosis). Zapalenie skóry z nadmiernym zrogowaceniem naskórka. Z. torebki włosów (keratosis follicularis).

Zrogowaciały *który zrogowaciał*: Warstwa zrogowaciała naskórka (stratum corneum). Zmiany zrogowaciałej warstwy naskórka (keratonosis). Kauczuk Z. (chem.) p. **Ebonit.**

Zrogowacieć, eje, ał *stać ś. rogowatym, podobnym do rogu, zmienić ś. w istotę rogową:* Skóra zrogowaciała od wnętrza. Kon.

† **Zrok, u,** lm. **i** *zroczone czyli umówione miejsce i czas do widzenia ś., schadzka:* Dali sobie Z., gdzie ś. zjechać mieli. Papr. Nie mógł na czas naznaczony przyjechać tam, gdzie dał był Z. Tatarom. Papr. Zlecił hetman posłom swoim, aby dali Z. posłom cesarskim, gdzie ś. zjechać mieli. Papr. Dał im zrok, za tydzień, niedaleko od pierwszego miejsca, a dali im Z. na uroczysko Karajtebe. Papr. Ma ś. też takowy sąd boży odbyć między czterema ich i czterema naszemi, a Z. naznaczon jest na dworze, u Wacława, króla rzymskiego i czeskiego. Sienk.

[**Zrok, u,** lm. **i**], † **Zrok** p. **Wzrok.** B. Sz.

Zrokokować, uje, ował *zmienić w stylu rokoko:* Zrokokowane błyskotki naszych klasycznych uczonych. Ant.

Zrokokowanie, a, blm., czynność cz. **Zrokokować.**

† **Zrokować, uje, ał,** p. **Zroczyć.**

† **Zrokowanie, a,** blm., czynność cz. **Zrokować.**

Zrolować, uje, ował powr. *zwinąć w rolę, w krąg taśmę.*

Zrolowanie, a, blm., czynność cz. **Zrolować.**

Zronić, i, ił, nied. **Zraniać** l. *zrzucić, upuścić, zgubić, stracić przez wypadnięcie, wyronić:* Żre biec zronił zęby. Koń ten zronił. Troc. Niech tu znowu Turczyn kieł wyuzdany zroni. Pot. 2. Z. płód = *poronić.* Słow. 3. × Z. kogo, co czym = *obsypać, poprószyć, przyprószyć:* Zronione skronie wdzięcznym szronem.

Zronienie, a, blm., czynność cz. **Zronić.**

Zronka, i, lm. **i** zool. (mutilla) *owad błonkoskrzydły.*

Zroń, a, lm. **e** *wyroń, koń, który zronił zęby.* Kn., Troc.

Zropiały *który zropiał:* (Morze) przemywało je (uczucie) nieskończonemi falami, jak ranę zropiałą. Żer.

Zropić, i, ił *okryć ropą, zaropić:* Są febry z części wewnętrznych zropionych. Krup.

Zropieć, eje, ał *zmienić ś. w ropę, przejść w ropę:* A jeżeli w tobie, miły fomfornisiu, krew zropieje, jakoż serce zdrowe i sposobne mieć będziesz? Małp.

Zropienie, a, blm. l. czynność cz. **Zropić.** 2. czynność cz. **Zropieć.** 3. okul.: Z. komórki przedniej oka (hypopyon) = *ropniak komórki przedniej oka.* 4. patol. (empyesis) *przejście wysięku surowiczego w ropę.*

Zropowacenie, a, blm., czynność cz. **Zropowacieć.**

Zropowaciały *zakryty ropą, zaropiały:* Job Z. wrzodami i ranami. Wor.

Zropowacieć, eje, ał *stać ś. ropowatym, zajść ropą, zaropieć.*

Zropuszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zropuszyć ś.**

Zropuszyć się, y ś., ył ś. *upodobnić ś. do ropuchy:* Literatura niezawodnie ś. zropuszyła, przejść musiała przez obrzydliwość ropuchy, nim dostąpiła do Apollina. Krasiń.

Zrosić, i, ił, nied. **Zraszać** l. *skropić, zwilżyć rosą:* Piany bałwanów morskich do ciebie leciały i zroszone z pryskania gwiazdy widzieliśmy. Koch. J. Trzęsie ś. z wierzchu hełmu kutas krwią zroszony. Koch. J. Bieży strumień nowe mijać kraje, zraszać łąki, witać gaje. Kniaź. Żal oczy i tobie zrasza. Kniaź. Rzucił człowiek zroszone oko na tamtę stronę gaju. L. Przen.: Śliczny ten kwiat kropelką nadziei mię zrosił. Sow. 2. *zmoczyć, uszargać, zaszargać na rosie:* Z. sukienkę. **Z. ś.** *zwilżyć ś., skropić ś.; zmoczyć ś., zaszargać ś., uszargać ś. na rosie:* Kiedy ś. łzami lica nasze zroszą. Mick.

Zrosłogłówkowy, Jednolistny bot.: Zrosłogłówkowe (synanthereae) *gromada roślin o kwiatach dwupłciowych i pręcikach zrosłych główkami.*

Zrosłopłatkowy bot., p. **Jednopłatkowy.**

Zrosłopylnikowy pręcik, bot. = *mający pylniki zrośnięte.* Rost.

Zrosły l. a. **Zrośnięty,** × **Zrośnlony** *który ś. zrósł:* Trafia ś., że dziecko na świat zrosłemi do kupy nogami wychodzi. Perz. O zrosłych palcach. Perz. Min.: Bliźniaki (kryształy bliźniacze) zrosłe. 2. *wzrosły:* Towarzystwo przyjaciół nauk, zrosłe w Warszawie. Czart. A. 3. [Z.] *rosły, wysoki:* Chłopacy zrośli.

Zrosnąć, śnie, sł, Zrość, nied. **Zrastać,** † **Zrostać,** † **Zrostawać** l. × Z., p. **Z. ś.** 2. × Z. *wzejść, rosnąć, wzrosnąć, wyrosnąć:* O kwiatki, co na inszej nie zrośniecie ziemi. Przyb. Z młodych lat na chlebie rycerskim zrósł. Warg. Przydał mu za starszego szlachcica znacznego, który z młodych lat swoich zrósł na służbie księcia urbińskiego. Boh. **Z. ś.,** × **Zrosnąć,** × **Zrość** l. *rosnąc złączyć ś., zespolić ś. w jedno:* Kości połamane pospolicie zwykły ś. w cztery, a czasem aż w sześć niedziel do kupy zrostać. Perz. Latorośl ki winne ciało i krew macicy swojej jedzą i piją i z nią ś. złączywszy i zrosszy, istność z niej i moc wzrostu swego mają. Żarn. Członki w ciele pod głową, a gałęzi zjednoczone z macicą zrostawają ś. i obżywają i rostą przez sok własny onej głowy, onej macicy. Gil. Ziemie i księstwa wielkie, które ś. z Koroną zjednoczyły i w jedno ciało zrosły. Skar. W rozdarcie korzenia drzewa kamień był wsterczon, który nie dopuścił takowej dziurze w korzeniu Z. Trzyc. (= *zarosnąć*). W wielkie ciało zrosły ś. narody. Mick. Filozofja przez zstąpienie do rzeczywistości zrość musi z wolą ludzką, zrość z władzą. Lib. Ona zrosła ś. z memi wspomnieniami. Sienk. (= *zżyła ś.*). 2. † Z. ś. czym = *okryć ś. czym rosnącym, porosnąć, obrosnąć czym:* Pola ś. brzydkiemi zrosły rdesty. Tw.

Zrost, u, lm. **y** l. [Z.] p. **Wzrost:** Moja kochanecka malućkiego zrostu. 2. [Z., **Zróst, Wzróst**] *żywokost* (roślina). 3. [Kamienny Z.] = *kamień używany na rany.* 4. anat. (concretio, synechia, adhaesio, symphysis). Z. krzyżo-biodrowy, p. **Krzyżo-biodrowy.** Z. mięsisty = *Z. mięśni z kością,* × mięsozrost, † cielnospój. Z. bezpośredni, p. **Doraźny.** † Prosty Z. (concretio sine medio). Z. przez pośrzodek (concretio cum medio). Urs. 5. patol.: Z. kąta powiekowego z gałką oczną (syncanthus). Z. powieki z gałką oczną (symblepharon). Z. tęczówki (synechia iridis). Z. palców (syndactilia). Z. warg (synchilia, ankylochilia). Z. osierdny (symphysis pericardiaca).

† **Zrostać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zrosnąć.** Zdr. **Zrostek.**

† **Zrostanie, a,** blm., p. czynność cz. **Zrostać.**

† **Zrostanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zrostać ś.**

† **Zrostawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zrosnąć.**

† **Zrostawanie, a,** blm., czynność cz. **Zrostawać.**

† **Zrostawanie się, a, ś.,** blm., czynność cz. **Zrostawać ś.**

Zrostek, tka, lm. **tki** l. [Z.] p. **Zrost.** 2. *całość powstała ze zrośnięcia ś. samodzielnych części:*

lch pojęcia uległy wpływowi wieku, zlewały ś. z nowością i tworzyły osobliwszy miejscowy rozmaitości Z. Lel. Srebro rodzime pojawia ś. bardzo często w formie tak zwanych dendrytów, t. j. rozgałęzionych zrostków, w pewnym stopniu zmarzniętą na szybach wodę przypominających. W kroplach powstają zrostki siarczanu ceru. 3. [Z.] *zrośnięte z sobą dwa owoce lub dwie rośliny.* p. **Zrostka.**

[**Zrostka, i,** lm. **i**] *para owoców lub roślin zrośniętych z sobą.*

Zrostkowy przym. od **Zrostek.** Gieol.: Budowa zrostkowa.

Zrostnica, y, lm. **e** bot. **l.** (zygnema) *rós. z gromady wodorostów, z klasy zielenic, z rodziny zygnemaceae.* 2. p. **Woszerja.** 3. p. **Zielenica.**

Zrostouszek, szka, lm. **szki** (synotus barbostellus) *zwierzę kręgowe ssące rękoskrzydłe.*

Zrostownia, i, lm. **e, Rosztownia** *słodownia, miejsce, gdzie ziarno jęczmienne, poddane na wilgoci kiełkowaniu, przerabia ś. na słód:* Obozowali w zrostowni przy browarze. Fred. A.

Zroszczenie, a, blm., czynność cz. **Zrościć.**

Zroszenie, a, blm., czynność cz. **Zrosić.**

Zroszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrosić ś.**

Zrosztować, uje, ował *przepalić rudę z drzewem.*

Zrosztowanie, a, blm., czynność cz. **Zrosztować.**

† **Zrościć, i, ił,** nied. † **Zraszczać,** † **Zrastać** *uczynić, że co zrośnie ś., dać ś. zrosnąć:* Przęsłka ziele żyły przerwane spaja i zraszcza. Spicz. Trawa, wzrosnąwszy, ziemię zjęła i zrościła. Trzyc. Państw rozdwojone ciało zrościł. Pot. Kościół, t. j. ludzie zebrane a zrościone w głowę żywą Pana Chrystusa przez Ducha św. Gil. Chrystus Pan zjednacza, wszczepia, zrasta nas, odłączywszy od korzenia Adama starego do siebie przez spojenie i obżywienie Ducha swego świętego. Gil.

† **Zrościenie, a,** blm., czynność cz. **Zrościć.** Mur.

Zrość, śnie, sł i Z. ś. p. **Zrosnąć.**

Zrośląk, a, lm. **i** terat. (diplosomia) *twór zdwojony, płód dwoisty, potwór bliźniaczy o dwu zupełnie rozwiniętych ciałach płodów, zrośniętych w jednym lub kilku miejscach.* Z. brzuszny (gastrodidymus). Z. czaszkowy (craniopagus). Z. czołowy (metopagus, metopopagus). Z. główkowy (syncephalus). Z. jednogłowy, p. **Dwuciałek.** Z. krzyżowy (pygodidymus). Z. mieczykozrosły (xiphopagus). Z. miedniczy (ischiodelphus). Z. mostkowy (sternopagus). Z. pępkowy (omphalopagus). Z. piersiowo-brzuszny (thoracogastrodidymus). Z. pośladkowy (pygopagus). Z. potyliczny (janiceps, janus) = *potwór z dwiema zrośniętemi z tyłu głowami i mający dwie twarze: z przodu i z tyłu.* Z. tułowiowy (thoracopagus).

× **Zrośnienie, a,** blm., p. **Zrośnięcie.**

Zrośnienie się, a ś., blm., p. **Zrośnięcie ś.**

× **Zrośnięcie, a,** blm. **l.** czynność cz. **Zrosnąć. 2.** p. **Zrośnięcie ś.**

Zrośnięcie się, a ś., × **Zrośnięcie, Zrośnienie ś.,** × **Zrośnienie l.** blm., czynność cz. **Zrosnąć ś. 2.** Zrośnięcie, lm. **a** *miejsce, gdzie ś. co zrosło, zrost.* **3.** anat.: Z., zrost, spojenie, × stawoskład (symphysis, concretio, reunio). **4.** chir.: Zrośnienie kości połamanych dzieje ś. zapomocą lipkiej ciekłości, z połamanych kości osiągającej. Perz. Spojenie kości bez ruchomości zowie ś. zrośnieniem (symphysis). Krup. Z. doraźne, p. lek. **Doraźny.** Zrośnięcie bezpośrednie rany (reunio per primam intentionem v. prima intentio) = *gojenie ś. doraźne,* rychłozrost. Zrośnięcie następowe, pośrednie rany (reunio per secundam intentionem v. secunda intentio) = *gojenie ś. przez ziarnienie.* **5.** patol.: Z. ś. jąder (zatrzymanych) (synorchidia).

Zrośnięty p. **Zrosły:** Palce, brwi zrośnięte.

× **Zrośniony** p. **Zrosły.** Troc.

× **Zrozmaicać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zrozmaicić.**

× **Zrozmaicanie, a,** blm., czynność cz. **Zrozmaicać.**

× **Zrozmaicanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zrozmaicać ś.**

× **Zrozmaicenie, a,** blm., czynność cz. **Zrozmaicić.**

× **Zrozmaicenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zrozmaicić ś.**

× **Zrozmaicić, i, ił,** × **Zróżnić,** nied. × **Zrozmaicać,** × **Zróżniać** *zrobić rozmaitym:* Są odróżnieni od niższych tejże nazwy, zrozmaiconych urzędników. Powziął rozległy i zrozmaicony pomysł. Lel. Jak zrozmaicone nazwy, tak szyk opisu ukazywał ś. im bez żadnych oznaczonych, przyjętych sposobów. Bobrow. × **Z. ś.** *stać ś. rozmaitym.*

† **Zroznosić, i, ił** *poroznosić, rozproszyć:* Zaraz wszystkie zroznosiła statki i zwywracane w głębi morskiej ponurzyła. Otw.

† **Zroznoszenie, a,** blm., czynność cz. **Zroznosić.**

Zrozpaczać, a, ał p. **Zrozpaczyć.**

× **Zrozpaczały** p. **Zrozpaczony.**

Zrozpaczanie, a, blm., czynność cz. **Zrozpaczać.**

Zrozpaczenie, a, blm., czynność cz. **Zrozpaczyć.**

Zrozpaczeniec, ńca, lm. **ńcy** *ten, co popadł w rozpacz, co ś. poddał rozpaczy, desperat:* Motyw skłaniający młodych zrozpaczeńców do targnięcia ś. na swe życie. Gom.

Zrozpaczony l. a. × **Zrozpaczały** *ogarnięty rozpaczą, rozpaczający, zdesperowany:* Chuci ustroił w szatę zrozpaczałej miłości ojczyzny. Krasiń. Grozi i mnie i drugim mówiła, głową potrząsając, zrozpaczona. Krasz. **2.** *ogarniający rozpaczą z powodu nieudania ś., zdesperowany, zwątpiony, stracony:* Sprawa zrozpaczona.

Zrozpaczyć, y,ył, nied. **Zrozpaczać** *oddać ś. rozpaczy, zwątpić, stracić ostatnią nadzieję:* Król zlęknie ś. i zrozpacza, wściekły sam na siebie. Słow. Maryś już zrozpaczyła, by kiedy Staszka widzieć mogła. Krasz Nie jeden, przebiegszy muzea, przepatrzywszy wiele, zrozpaczy o sobie i stanie ś. rzemieślnikiem. Krasz. I wrócił z drogi tej i nie zrozpaczył. Kon.

Zrozsądnieć, eje, ał *stać ś. rozsądnym.* Ochor.

Zrozsądnienie, a, blm., czynność cz. **Zrozsądnieć.**

Zrozumiale przys. od **Zrozumiały.** L.

† **Zrozumialnie** przys. od **Zrozumialny:** Więcej, niż wy wszyscy, językami mówię, a wszakże we zborze wolę pięć słów Z. przemówić, abym drugich nauczył, niżeli dziesięć tysięcy słów językiem obcym. B. G.

† **Zrozumialny** p. **Zrozumiały.** L.

Zrozumiałość, i, blm., rz. od **Zrozumiały.**

Zrozumiały, Zrozumiany, † **Zrozumialny,** † **Zrozumny,** † **Zrozumitelny l.** *dający ś. zrozumieć, łatwy do zrozumienia, jasny, wyraźny:* Migi są zrozumiałemi znakami. Kopcz. Język dla mnie Z. Dla łatwo zrozumiałych powodów, muszę ś. usunąć. (= *dających ś. wyrozumieć*). **2.** × Z. *bystry = pojętny, przytomny, rozumiejący, rozumny.* L.

Zrozumiany l. im. od **Zrozumieć. 2.** p. **Zrozumiały.**

× **Zrozumiańszy** st. w. od **Zrozumiany**, *zrozumialszy:* Dałby to Bóg, żeby znaleźć prawdziwszą, szczerszą i zrozumiańszą protekcję, niżeli ją z Francji mamy. Ask.

Zrozumieć, e, ał, † **Srozumieć,** † **Wzrozumieć,** nied. **Zrozumiewać** I. *objąć, ogarnąć rozumem, przyjść do poznania czego, pojąć co, zdać sobie sprawę z czego:* Rozumiem, że jestem zrozumiany. L. Pan Jezus niech otworzy zmysły, abyśmy wszystko zrozumieli, poznać i obaczyć mogli. Dambr. Zrozumiewam, powoli pojmuję. L. (= *wyjaśnia mi ś. w głowie*). Czemuż słów moich nie zrozumiewacie, iż nauki mej słuchać nie chcecie? Odym. Słuchajcie słuchając, a nie zrozumiewajcie, baczcie widzenie, a nie poznawajcie. Leop. Zrozumiałeś te słowa, tę rzecz. Troc. Zrozumże pan: to, co dla was jest zwykłym wypadkiem, dla mnie jest powszechną katastrofą. Prus. (= *weź na rozum, zastanów ś.*). Nie mogę tego Z. Troc. (= *nie mieści mi ś to w głowie, przechodzi to moje pojęcie*). Z. Niemca. Mówi tak, że go trudno Z. Z. rzecz, interes (= *zorjentować ś., połapać ś. w nim*). Przen.: Z. pismo nosem = *domyślić ś., co ś. święci.* 2. kogo = *domyślić ś. jego sposobu myślenia, jego zamysłów, intencji, zgadnąć, odgadnąć go, przeniknąwszy poznać go, pojąć, o co mu chodzi:* Nie chwal nikogo z powieści przedtym, niż go zrozumiesz. B. B. Kto za rok pana nie zrozumie, a za dwa nic nie wysłuży, ten ś. pewnie u dworu zadłuży. Rys. Pierwej konia Z., niżeli na nim siedzieć. Pot. Człowiek to tak skryty, że go Z. niepodobna Troc. Wszyscy ś. zbiegli, wszyscy słuchali, ale nikt mię nie zrozumie. Mick. Kto mię zrozumie, ten ś. użali. Mick. 3. Zrozumiewać = *dochodzić znaczenia, rozważać, rozpatrywać, dociekać, badać:* Sprawy boskie tym bardziej są dziwne, im więcej bywają zrozumiewane. Żebr. Zrozumiewam twe drogi święte. Ryb. Mądrość roztropnego jest zrozumiewać drogi swoje. B. B. Prostaczek wierzy każdemu słowu, ale ostrożny zrozumiewa postępki swoje. B. B. Nie ciałem, ale duszą zrozumiewamy. Zachar. Dusza, że obłożona jest ciałem, musi przez rzeczy widome zrozumiewać i poznawać rzeczy niewidome. Karnk. Zrozumiawszy ten przypadek, Cezar zastępy konne wrócił. Warg. 4. co z kogo, od kogo = *wyrozumieć, wymiarkować, zmiarkować, dorozumieć ś., nauczyć ś.:* Od owej mniszki jam wiele zrozumiał tych rzeczy, które tu piszę. Skar. Zrozumiewa z niego, jakoby miał od pana swego zlecenia. Tw. Zrozumiałem z niego, że chce jechać. Troc. Zrozumiałem z tych okoliczności przyszłe nieszczęście jego. Troc. 5. † Z. komu = *okazać ś. wyrozumiałym, wejść w jego położenie, wyrozumieć mu:* Kto czego sam nie doznał, drugiemu nie zrozumie. Kn. Na swą słabość patrząc, zrozumiej drugim. Kn. Z ludzkiej niedoskonałości jeden drugiego znosić i Z. nie mógł. Skar. Pisał do niego, aby złym czasom zrozumiewał, a nic kwapliwie nie czynił i królewskiej łaski, jako mógł, szukał. Skar. Król Ludwik obyczajom polskim przywyknąć nie mógł, Polacy także obyczajów węgierskich Z. nie mogli. Nar. (= *stosować ś. do nich, zasmakować w nich.* L.). Ażem wchodził do świątyń Bożych, toż zrozumiewałem ostatkowi ich. Bud. (tom porozumiał dokończenie ich. B. G.; wydołałem zrozumieniu, pojęciu ich. L.). Kto mądry jest, zrozumie temu, a roztropny nauczy ś. tego. B. B. **Z. ś. I.** *zrozumieć jeden drugiego, porozumieć ś. nawzajem.* 2. × Z. ś. *zapoznać ś., pomiarkować ś., zorjentować ś., połapać ś., obyć ś. z czym, zastosować ś. do czego rozumnie:* Najpierwsza sztuka w wojowniku Z. ś. z siłami swego nieprzyjaciela. Lubom. [Ja ś. jeszcze w gospodarstwie nie zrozumiała].

Zrozumienie, a, blm. I. czynność cz. **Zrozumieć:** Łatwy do zrozumienia. Dać komu do zrozumienia (= *podsunąć mu myśl, napomknąć mu*). Ale słowa jej serdeczne nie znalazły zrozumienia. Ork. (= *wyrozumienia, posłuchu, nie trafiły do przekonania*). 2. *porozumienie:* Z tego niezrozumienia pochodzi wyzyskiwanie ogółu przez jednostki. Jeż. Z Turkiem Z. macie. Brk. (= *konszachty*).

Zrozumienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrozumieć ś.**

Zrozumiewać, a, ał i Z. ś. p. **Zrozumieć.**

Zrozumiewanie, a, blm., czynność cz. **Zrozumiewać.**

Zrozumiewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrozumiewać ś.**

† **Zrozumitelnie** przys. od **Zrozumitelny.**

† **Zrozumitelny** p. **Zrozumiały.**

Zrozumnieć, eje, ał *stać ś. rozumnym, rozumniejszym, przyjść do rozumu, przejrzeć na oczy, zmądrzeć,*

Zrozumnienie, a, blm., czynność cz. **Zrozumnieć.**

† **Zrozumny** p. **Zrozumiały.**

Zrób, obu, część. w lm. **Zroby, Zrobisko** gór. *ślady, reszty zawalonych, zaniedbanych kopalni; doły, z których niegdyś rudę brano, wyrobisko.* Łab. Zroby, dawne doły, w których kiedyś rudę brano. Os. J. W koło miast pełno zrobisk, t. j. wypróżnionych kopalni. Rol.

[**Zróst, u,** lm. **y**] *rodzaj choroby, w której choremu piersi puchną od picia i w której następnie chory jeść nie może.*

[**Zrówna**] *przecież, zapewne.*

Zrównać, a, ał, nied. **Zrównywać,** † **Zrównawać** I. cz. czyn. = a) co = *ściąć, zebrać do równości, urównać, wyrównać; wygładzić:* Zrównywam co, równam co, wyrównywam ziemię, ścianę. Kn. Gdyby gdzie blizko siebie były macice białego i czarnego wina, tedy, zerznąwszy po rózdze z obudwu, tak je społem złączyć, aby oko średnie jednej prawie przytulić do oka drugiej, tak je zrównywając, jakoby jedno były. Trzyc. (= *wygładzając*). Przen.: Z. co z ziemią = *zburzyć do gruntu, ze szczętem:* Scypjon z ziemią zrównał Kartaginę i Numancją. Siem. J. Z ziemią zrównam dumne Iljonu grody. Dm. b) *zrobić równym, jednakowym co do wielkości, znaczenia, porównać:* Tu maksyma, że potrzeba wszystkich Z., sprawi, iż ś. wszystko przywróci. St. Aug. c) jedno z drugim = *porównać, zestawić, skonfrontować; porównywając sprostować, sprawdzić:* Z. świadectwa. 2. cz. ni., **Zrównać** z kim, komu **Z. ś.,** [**Zrówniać ś.**] z kim = *stanąć z nim na równi, dorównać, wyrównać, sprostać mu, pójść w porównanie:* Z. mu chcesz, ale nie zrównasz. Troc. Z. może Polska największemu państwu. Troc. (= *dotrzymać placu*). Francja nie zrówna z Anglją w morską siłę. Troc. Któremu cnotami nikt nie zrównał. Troc Równemu nie zrównasz, a o większego ś. kusisz. Kn. Dziś jedna nad drugą przodek, jedna nad drugą przedniejsze miejsce, ubrańszy i przestrzeńszy ubiór mieć usiłują; ziemianka chce Z. z kasztelanką, a kasztelanka z wojewodzanką, wojewodzanka z królewną Żarn. W wymowie z każdym teologiem zrównał

a w głębokim tajemnic Boskich rozumieniu wielu ich przechodził. Skar. Nie zrównał z nim dzielnością. Błaż. (posp.: *ani ś. umywał do niego*). Złoto ś. ze srebrem nie zrówna. Troc. Poetka poświęca mu słowa pełne współczucia, jako duchowi wyższemu, któryby zrównał bohaterom, gdyby okoliczności przemożne nie zahamowały jego działań. Chm.

Zrównanie, a l. blm. = a) czynność cz. **Zrównać**: Z. czego pod sznur. Troc. b) p. **Zrównanie ś. 2.** lm. **a** mat. = mat. **Równanie**: Wyrażenie związku dostrzeżonego między ilościami jakiemikolwiek wchodzącemi w pytanie nazywa ś. Z., *aequatio*. Jak. J.

Zrównanie się, a ś., blm., niek. **Zrównanie** czynność cz. **Zrównać ś.**: Z. wiosenne dnia z nocą. Wiszn. (*= porównanie*).

† **Zrównawać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zrównać.**

† **Zrównawanie, a**, blm., czynność cz. **Zrównawać.**

† **Zrównawanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zrównawać ś.**

[**Zrówniać się, a ś., ał ś.**] p. **Zrównać.**

[**Zrównianie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zrówniać ś.**

Zrównouprawnić, i, ił *zrównać w prawach*: Z. narodowości.

Zrównouprawnienie, a, blm., czynność cz. **Zrównouprawnić.**

Zrównoważać, a, ał p. **Zrównoważyć.**

Zrównoważanie, a, blm., czynność cz. **Zrównoważać.**

Zrównoważenie, a, blm., czynność cz. **Zrównoważyć.**

Zrównoważyć, y,ył, nied. **Zrównoważać** *sprowadzić do równowagi; zrównać z kim, z czym co do wagi, wartości, skompensować*: Kwota naznaczona mi od matki aż nadto zrównoważała moje rzeczywiste potrzeby. Rzew. (*= pokrywała je, wystarczała na nie*). Wynagrodzenie nie zawsze zrównoważy krzywdę. Wielki Boże! dzięki Ci za to, żeś zrównoważył podłość na tej ziemi poezją. Krasiń. Człowiek zrównoważony = *nie wychodzący z równowagi, nie unoszący ś., rozsądny, stateczny, ustalonych zasad*: Człowiek Z. i normalny. **Z. ś.** *przyjść do równowagi; zrównać ś. co do wagi, wartości, skompensować ś.*: Źle ś. zrobiło, dobrze trza zrobić, aby ś. szala zrównoważyła. Kaczk.

Zrównywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zrównać.**

Zrównywanie, a, blm., czynność cz. **Zrównywać.**

Zrównywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrównywać ś.**

× **Zróżniać, a, ał** p. **Zrozmaicić.**

× **Zróżnianie, a**, blm., czynność cz. **Zróżniać.**

Zróżnicować, uje, ował, Zróżniczkować *porozróżniać w każdej z części a. w każdej jednostce na różny sposób*: Byt narodu na mocniejszych nowych podwalinach oprzeć, sprostać wymaganiom nowego życia, tak wielostronnie rozrośniętego i zróżnicowanego. Jank. **Z. ś.** *pozmieniać ś. na różne sposoby*: Zasada wyższości nader rozwiniętej jednostki nad mało rozwiniętym i niezróżniczkowanym tłumem. Kot.

Zróżnicowanie, a, blm., czynność cz. **Zróżnicować.**

Zróżnicowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zróżnicować ś.**: Niebywałe Z. ś. upodobań indywidualnych.

Zróżniczkować, uje, ował l. *znaleźć, dojść, wykryć rachunkiem różniczkowym*. Jak. J. 2. p. **Zróżnicować.**

Zróżniczkowanie, a, blm., czynność cz. **Zróżniczkować.**

Zróżniczkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zróżniczkować ś.**: Dowodem doskonalenia ś. jest Z. ś. i uwyłącznianie ś. narządów. Masł.

× **Zróżnić, i, ił** p. **Zrozmaicić**

× **Zróżnienie, a**, blm., czynność cz. **Zróżnić.**

Zróżowiały *który zróżowiał.*

Zróżowieć, eje, ał *stać ś. różowym, zaróżowić ś.*: Przesiadywał nad brzegiem stawu, którego powierzchnię, zróżowioną przez jutrzenkę, muskały lotne skrzydła jaskółek. Orzesz. Jakiś ryk zadrgał w zróżowionym powietrzu. Reym. Przen.: *zarumienić ś., sczerwienić ś., poczerwienieć, zaczerwienić ś., sponsowieć, spiec raki, oblać ś. rumieńcem.*

Zróżowienie, a, blm., czynność cz. **Zróżowieć.**

Zrubasznieć, eje, ał *stać ś. rubasznym.*

Zrubasznienie, a, blm., czynność cz. **Zrubasznieć.**

Zrucać, a, ał l. i **Z. ś.** posp. p. **Zrzucić. 2.** fl.: Z. żagiel = *spuszczać żagiel.*

Zrucanie, a, blm., czynność cz. **Zrucać.**

Zrucanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrucać ś.**

Zrucenie, a, blm., czynność cz. **Zrucić.**

Zrucenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrucić ś.**

† **Zruchać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zruszyć.** L.

† **Zruchanie, a**, blm., czynność cz. **Zruchać.**

† **Zruchanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zruchać ś.**

× **Zruchomić, i, ił** *zmienić w ruchomy, uruchomić*: Z. majątek.

× **ruchomienie, a**, blm., czynność cz. **Zruchomić.**

Zrucić, i, ił i **Z. ś.** posp. p. **Zrzucić.**

[**Zrudniały**] p. **Zrudziały**: Zrudniałe ubranie. Orzesz.

[**Zrudnieć, eje, ał**] p. **Zrudzieć.**

[**Zrudnienie, a**, blm.,] czynność cz. **Zrudnieć.**

Zrudzenie, a, blm., czynność cz. **Zrudzieć**: Boki (zdechłego psa) wymoknięte do zrudzenia sierści. Dan.

Zrudziały, [Zrudniały] *który zrudział, wyrudziały, zburzały, spłowiały*: Książka w zrudziałej oprawie. Orzesz.

Zrudzieć, eje, ał *stać ś. rudym, wyrudzieć, zburzeć, spłowieć, stracić kolor*: Zieloność sosnowych lasów zrudziała. Pol. Materja czarna zrudziała od słońca.

× **Zrugować, uje, ował** p. **Wyrugować**: Język słowiański i pamięć osad swych na Podolu, przez Litwę zrugowanych, zachowali. Św.

× **Zrugowanie, a**, blm., czynność cz. **Zrugować.**

† **Zruinować, uje, ował** p. **Zrujnować.**

† **Zruinowanie, a**, blm., czynność cz. **Zruinować.**

† **Zruinowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zruinować ś.**

Zrujnować, uje, ował, † **Zruinować** *przyprowadzić do ruiny, do upadku, zburzyć, zniszczyć*: Dom zrujnowany. Fortuna ma być zrujnowana. Jak. J. Mąż świątobliwy i wielki pracownik w zrujnowanej winnicy Pańskiej. Rol. Z. zdrowie. Żart.: *narazić na wydatek*: Musi mi zrobić prezent, niech go raz przecież zrujnuję. **Z. ś.** *rozpaść ś. w ruiny, dojść do ruiny; zniszczeć na majątku a. na zdrowiu*: Budynek w krótkim ś. momencie na sztuki i popioły drobne zrujnuje. Tw. Pan mój do szczętu ś. zrujnował. L. Zrujnował ś. przecież i wynajął nam powóz. Co mnie za honor Z. ś. na przyjmowanie gości? Bał.

Zrujnowanie, a, blm., czynność cz. **Zrujnować.**

Zrujnowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrujnować ś.**

Zrumienić, i, ił *zrobić rumianym, zarumienić, urumienić, przyrumienić:* Z. pieczeń. Z miecz we krwi. *(= zbroczyć).* **Z. ś.**, [**Zrumienieć**] *stać ś. rumianym, zarumienić ś.:* Chłodziła wachlarzem twarz, zrumienioną z gorąca i szczęścia. Bał.

[**Zrumienieć, eje, ał**] p. **Zrumienić.**

Zrumienienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zrumienić. 2.** czynność cz. **Zrumienieć.**

Zrumienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrumienić ś.**

Zrusiały, Zrusiniały *który zrusiał, zrutenizowany:* Litwin Z. Nar. Wilno po części zrusiałe. Stadn. Iwan po całej Litwie miał stronników, nawet pomiędzy samemi zrusiniałemi Litwinami. Lel.

Zrusić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zrutenizować.**

Zrusieć, eje, ał p. **Zrutenizować.**

Zrusienie, a, blm., **I.** czynność cz. **Zrusić. 2.** czynność cz. **Zrusieć.**

Zrusienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrusić ś.**

Zrusinieć, eje, ał p. **Zrutenizować.**

Zrusinienie, a, blm., czynność cz. **Zrusiniec.**

Zrusowacenie, a, blm., czynność cz. **Zrusowacieć.**

Zrusowacieć, eje, ał *stać ś. rusowatym.*

Zrusyfikować, uje, ował p. **Zruszczyć.**

Zrusyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Zrusyfikować:** Samo to Z. małe ma szanse powodzenia w Królestwie. Spas.

† **Zruszać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zruszyć.**

† **Zruszanie, a,** blm., czynność cz. **Zruszać.**

† **Zruszanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zruszać ś.**

Zruszczały *który zruszczał, zruszczony:* Kniaziowie, umocowawszy lepiej swą zruszczałą władzę... Lel.

Zruszczeć, eje, ał *stać ś. ruskim, przejąć ś. ruszczyzną:* Francuz, wzbogaciwszy ś., wróci do swojej ojczyzny lub stanowczo zruszczeje w drugim pokoleniu. Niejeden Giedyminowicz, Olgierdowicz wynarodowił ś. z litewszczyzny, zruszczał. Bart.

Zruszczenie, a, blm., czynność cz. **Zruszczyć,** *zrusyfikowanie, rusyfikacja:* Tłumy polskiej ludności, osiadującej na kresach, ulegały zruszczeniu i zdziczentu zarazem. Sm.

Zruszczenie się, a ś., blm., czynność cz **Zruszczyć ś.**

Zruszczyć, y,ył, Zrusyfikować *przerobić na rosyjski, zrobić Rosjaninem:* Z. społeczeństwo i nie spodziewano ś. i nie próbowano. Spas. **Z. ś, Zruszczeć** *stać ś. rosyjskim, stać ś. Rosjaninem:* Nesselrode był Niemcem trochę zruszczonym, ale trochę i spolszczonym. Spas.

Zruszenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zruszyć:** Ku wielkiemu znieważeniu majestatu jego ś. stało i zruszeniu pokoju i prawa pospolitego. Biel. J. **2.** [Z.] *choroba macicy.*

Zruszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zruszyć ś.**

[**Zruszka, i,** lm., i] *powstanie, ruchawka, wojna.*

× **Zruszyciel, a,** lm. **e** *ten, co zruszył, wzruszyciel:* Z. pokoju. B. B.

× **Zruszycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zruszyciel.**

× **Zruszyć, y,ył,** [**Zruszyć**], † **Zruchać,** nied. † **Zruszać I.** *ruszywszy zerwać z miejsca; wzruszyć, poruszyć.* Kn. Ten, który najpierwszy po zruszonej wodzie do stawu stąpił, zdrowym ś. stawał. Herb. *(= wzburzonej, zamąconej).* Przen.: Żydzi ci nie jedno wojny czynią, a trwogi zruszają, ani dopuszczają królestwa być w pokoju. Leop. (rozruchy czynią. B. B.). Przen.: Pewny przyjaciel, dary niezruszony, patrzy, jako swej własnej, przyjacielskiej strony. Rej. *(= nieporuszony, niewzruszony, niezachwiany, nieugięty, nieużyty, nieprzejednany).* [Zruszać = *wzruszać, kiwać, potrząsać, kręcić:* Chłopiska se jeno głowami zruszają, jak ich pan dyfamuje]. **2.** kogo = *obruszyć, rozjątrzyć, wzburzyć, zirytować, rozdrażnić, oburzyć, poruszyć:* Jako rozkoszną wielką onę wieczerzą dla folwarków, dla wołów i dla żon ludzie utracają niedbali, a przedsię to nas nic nie zruszy. Hrb. Dałeś przyczynę grzechu ludu memu, abyś mię zruszył a rozdrażnił w grzechach ich. Leop. (pobudzając mię do gniewu grzechami ich. B. G.). **3.** *naruszyć, nadwerężyć, obrazić, uszkodzić, zgwałcić:* Pannie Marji zacniejszej Pan nie mógł uczynić, onę i matką i panną zostawił, gdy ś. w Jej niezruszonym żywocie począł. Bz. Zruszył i złamał przymierze, które miał z królem izraelskim. Leop. (odstąpił od króla B. G.). [Zruszony, nadwerężony, taki, któremu z dźwigu coś ś. oberwało wewnątrz]. Rej. † **Z. ś.**, [**Z. ś.**] **I.** *ruszyć z miejsca, ruszyć ś. z miejsca, dźwignąć ś., zerwać ś., poruszyć ś., wyruszyć skąd:* Góra zruszyła ś. z miejsca swego. Rej. Morze za wianiem wielkiego wiatru zigrawało i zruszało ś. Leop. (burzyć ś. poczynało. B. G.). Zruszył ś. dziadunio z miejsca, chcąc upaść na kolana. Chodź. [Strzeż, Boże, kuźdego, kiedy ś. w nim boleśnica (boleści, kurcze) zruszy]. **2.** *obruszyć ś., wzburzyć ś., powstać, zbuntować ś.:* Bluźnili a zruszali ś. przeciwko Panu. Leop.

† **Zruta, y,** lm. **y** p. **Zrzut.**

Zrutenizować, uje, ował, Zrusić *zmienić w rusiński a. w Rusina.* **Z. ś., Zrusić ś., Zrusieć, Zrusinieć** *stać ś. Rusinem:* Bolko ś. zrusił i tamtejszym obyczajem chce nas prowadzić. Krasz.

Zrutenizowanie, a, blm., czynność cz. **Zrutenizować.**

[**Zrutka, i,** blm.] *woda Wisły w czasie wzbierania rzek górskich:* Woda Wisły bywa zazwyczaj biaława, często mętna; w czasie, kiedy rzeki górskie wzbierają, nazywają ją „zrutką". Pol.

Zrutynizować, uje, ował *przyzwyczaić do rutyny:* Nie zrutynizowani w długiej służbie biurokratycznej.

Zrutynizowanie, a, blm., czynność cz. **Zrutynizować.**

× **Zrychła** przys. *rychło, co rychlej, prędko, co prędzej:* Pytajcie Z., bo i ten list śpieszny. Mał.

[**Zrychtować, uje, ował, Zryktować I.**] *uporządkować, doprowadzić do porządku:* Wszyćko zryktował wyśmienicie. **2.** *wyrychtować, przygotować, zgotować, przyszykować, wyszykować:* Z. komu obiad. Z. komu ryb. [**Z. ś.**] *przyszykować ś.*

[**Zrychtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zrychtować.**

[**Zrychtowanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zrychtować ś.**

Zrycie, a, blm., czynność cz. **Zryć.**

[**Zrycie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zryć ś.**

Zryczałtować, uje, ował *zsumować, obliczyć ryczałtem, uogólnić:* Kwoty przypadające na oba te rodzaje byłyby zgóry zryczałtowane według powiatów.

Zryczałtowanie, a, blm., czynność cz. **Zryczałtować.**

Zryć, yje,ył, I. *zgrzebać, skopać ryjem a. czym innym:* [Pewnie jakich sto radeł udoła w ciągu dnia Z. to nowisko]. Dyg. (= *zorać*). Świnia zryła cały ogród. **2.** [Z.] *nie odpowiedzieć dobrze lekcji w szkole.* [**Z. ś.**] **I.** *spić ś., upić ś., schlać ś., uchlać ś., urznąć ś.:* Zryłeś ś. na frasunek jak Bela. — Nie to tyś ś. zrył wtedy jak Bela, ja piłem i piłem jak smok, i pomimo najlepszej chęci mojej ani rusz upić ś. było. Kaczk. **2.** *nie odpowiedzieć dobrze przy wydawaniu lekcji, pokpić sprawę:* Zryłem ś. z łaciny.

[**Zryćkać, a, ał I.** *zryć, skopać, poryć ryjem* (jak świnia), *popyskać.* **2.** *byle jak skopać, zryć, popyskać, rozgrzebać:* Licho ziemię zryćkali i ziarnem lichym obsiali.

[**Zryćkanie, a,** blm.] czynność cz. **Zryćkać.**

[**Zrykać się, a ś., ał ś.**] *ściąć ś., nie zdać egzaminu; źle odpowiedzieć lekcję.*

[**Zrykanie się, a ś.,** blm.,] czynność cz. **Zrykać ś.**

Zrymować, uje, ował *związać rymem* (dwa wyrazy a. dwa wiersze), *zgodzić pod względem rymu.*

Zrymowanie, a, blm, czynność cz. **Zrymować:** O zrymowaniu wyrazów. Jeż.

[**Zrypać, pie, pał**] **I.** *zbić, obić, ściąć, zerznąć:* Głowy mi nie utnie, na pal nie wsadzi, ale skórę zrypie. Jeż. Na Siczy tylko nie wstyd człowiekowi, kiedy mu skórę od załebka do pięt kijami zrypią. Jeż. **2.** kobietę = *odbyć z nią sprawę cielesną, zrąbać, złupić, zerznąć ją.* [**Z. ś.**] **I.** *zlatać ś., zmachać ś.:* Zrypałem ś. okrutnie. **2.** *objeść ś., obeżreć ś.*

[**Zrypanie, a,** blm.] czynność cz. **Zrypać.**

[**Zrypanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zrypać ś.**

Zrysować, uje, ował I. *porysować:* Szkło zrysowane (= *mające skazy*). Czoło zrysowane parą poprzecznych, dość głękokich zmarszczek. Orzesz. **2.** *zadrasnąć, zadrapać:* Kot twarz mu zrysował. **3.** kuch.: Z. rybę = *pokrajać na dzwona.* Sł. wil **Z. ś.** *dostać rys, popękać, potrzaskać:* Pułap zrysował ś. z przeraźliwym trzaskiem. Sienk.

Zrysowanie, a, blm., czynność cz. **Zrysować.**

Zrysowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrysować ś.**

Zrytmować, uje, ował *sprowadzić do rytmu, zgodzić pod względem rytmu:* Zdarzają ś. tacy, którym śpiew słowika i śpiew p. Reszke wydaje ś. krzykiem zrytmowanym. Jeż.

Zrytmowanie, a, blm., czynność cz. **Zrytmować.**

× **Zryw, u,** lm. **y** *pastwa, igraszka, zguba:* Odstąpić kogo losem na zrywy. Sł. wil.

Zrywacz, a, lm. **e** *ten, co zrywa:* Mecjusz, przymierza między Rzymianami i Albanami Z. L. Przyjemski, sławny Z. sejmów. Niem. Zrywacze sejmu różnych do zerwania używali pozorów. Kit.

Zrywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zerwać.**

Zrywanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zrywać:** Przestraszeni senatorowie zabiegali im u drzwi z prośbami o niezrywanie sejmu. Szaj. **2.** patol.: Z. na wymioty (vomituritio) *zbieranie ś. na wymioty, wracanie, nudności.*

Zrywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrywać ś.**

[**Zrywka, i,** lm. **i**] **I.** *odstawianie drzewa na skład z legowiska.* **2.** *zaburzenie, ruchawka:* Rząd sam te nędzne zrywki przygotował.

[**Zrywny**] **I.** *porywczy, gwałtowny, popędliwy, krewki:* Dobry, jeno okrutnie Z. **2.** Zrywne żelazo = *mające mocne sprężyny i prędko puszczające z zamka.*

[**Zrywować, uje, ował**] p. **Zerwać.**

[**Zrywowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zrywować.**

[**Zryzać, a, ał**] **I.** *łajać kogo, być nieprzychylnym, zgryźliwym; gromić, wymyślać, lżyć:* Ale gromada, lubo w kościele bije ś. w piersi, jednak na owo babsko zryzała. Oss. **2.** *robić wymówki, dokuczać:* Macocha zryzała na pasierba przed królem.

[**Zryzanie, a,** blm.] czynność cz. **Zryzać.**

Zryzykować, uje, ował *zaryzykować, odważyć ś., zdecydować na los szczęścia:* Dam pieniądze na to przedsiębiorstwo, zryzykuję. **Z. ś.** *zrezygnować ś., ryzykując zdecydować ś.:* Z. ś. na rozłąkę.

Zryzykowanie, a, blm., czynność cz. **Zryzykować.**

Zryzykowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zryzykować ś.**

Zrzadka przys. **I.** *nieco rzadko, nie gęsto, tu i owdzie, gdzieniegdzie:* Był gaj Z. zarosły, wysłany murawą. Mick. **2.** *rzadko, nie często, kiedy niekiedy, niekiedy, czasami, od czasu do czasu, sporadycznie.*

[**Zrzadło, a,** lm. a] p. **Zwierciadło.**

[**Zrzasnąć się, śnie ś., snął ś.**] p. **Zżasnąć ś.**

[**Zrzaśnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zrzasnąć ś.**

† **Zrzaz, u,** lm. **y** p. **Zraz.** Zdr. † **Zrzazik.**

† **Zrzazać, a, ał** p. **Zerznąć.** Glos.

† **Zrzazanie, a,** blm., czynność cz. **Zrzazać.**

† **Zrzazik, a,** lm. **i** p. **Zrzaz.**

† **Zrzazować, uje, ował** p. **Zerznąć.** Kn.

† **Zrzazowanie, a,** blm., czynność cz. **Zrzazować.**

† **Zrząd, u,** lm. **y** *rząd, porządek.* B. Sz.

† **Zrządza, y,** lm. **e** *rząd, rządność, zarządzanie, gospodarność, porządne zawiadywanie:* Lepszy człek bez pieniędzy, powiadają, niż pieniądze, gdy zrządze i człeka nie mają. Pot.

Zrządzać, a, ał i [**Z. ś.**] p. **Zrządzić.**

Zrządzanie, a, blm., czynność cz. **Zrządzać.**

[**Zrządzanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zrządzać ś.**

Zrządzenie, a, lm. **a** czynność cz. **Zrządzać:** O dziwna sprawo, o dziwne Z. Pana tego. Rej. (= *rozrządzenie, rozporządzenie, wola, wyrok, palec Boży*). Boskim zrządzeniem to ś. stało. Skar. Uczmy ś., iż ś. wszystko zrządzeniem Boskim, a nie przygodą dzieje. Skar. Boże było Z. i wola, iż w Rzymie św. Piotr krew swoją za Chrystusa przelał. Skar. O ty, czyś człowiek? czy Boskim zrządzeniem anioł, na moją pociechę zesłany? Krasiń. Z. Opatrzności. Z. losu. Z. boskie, *divina dispositio, ordinatio.* Kn. Wieczni bogowie, bez których zrządzenia i tchnąć nie mogą wszystkie przyrodzenia. Lubom. Z., hierarchja, urządzenie. Sekl. Z., urządzenie, położenie. Glos.

[**Zrządzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zrządzić ś.**

× **Zrządziciel, a,** lm. **e** *ten, co zrządził a. co zrządza:* Widząc ś. uwolnionym, a poznając zrządziciela wolności swej, pocznie mu dziękować. Ustrz.

× **Zrządzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zrządziciel.** L.

Zrządzić, i, ił, nied. **Zrządzać I.** † Z., [Z.] *sporządzić, urządzić, narządzić, przyrządzić, zgotować, przygotować, przysposobić, przyszykować:* Zrządzony, uczyniony, zrobiony, factus. Glos. Rzekła (czarownica) i potwarz wieprza dzikiego bez ciała zrządziła. Żebr. Miesce ku bydleniu niezrzą-

dzone. Glos. Pan Bóg, gdy zrządził Adamowi i Ewie odzienie, wygnał ich z raju. Biel. M. Jedzą, co im zrządzisz, bo sam wszystkim rządzisz. K. G. Już stos, już tłuczne świece, już mary zrządzono. Żebr. Ja zrządzam wam, jako mi ociec mój zrządził królestwo, abyście jedli i pili. Sekl. Bóg, chcąc człowieka do siebie przyciągnąć, zrządził mu pismo nauki, w którym wolą swą obwieścić raczył. Glicz. Ptaki wspólne gniazdeczko zrządzają w lesie. Nar. Dał mi Pan Jezus taki przemysł, żech sobie łatkę płótnianą zrządziła na onej koszulinie w boku, jakoby też kieszonkę. Kon. Zara z nich płachtę ściągnie i mnie koszulinę zrządzi. Kon. Nie będziecie płótna tkać, ani z niego koszul dzieciom zrządzać. Kon. Kucharz potrafi wszystko Z. Do ludu tu sproszonego, do obiadu zrządzonego. **2.** *sprawić, ustanowić, postanowić, przeznaczyć, wyznaczyć, zarządzić, zadysponować:* Bóg dzień ku pracy, noc ku wytchnieniu i odpocznieniu człowieczemu Z. raczył. Modl. Wac. Doktór taki napojek zrządził. Troc. *(= przepisał, zaordynował, zaaplikował). Devota sacrificia,* ofiary poślubione, zrządzone, narzeczone, oddane. Mącz. Wierzę, nieszczęście jakie to zrządziło, która złej wróżki jędza zaskrzeczała, co i takiego drogę przestąpiła, abo więc końce wiedma zamotała. Tw. Boże, gdy z litości zrządzisz dzień pociechy, i oni także pospuszczają wiechy. Chr. *(= ześlesz).* Bóg zrządził, Bóg sprawił. Kn. Tak Bóg, los, przypadek zrządził *(= chciał, dał, zdarzył, rozporządził)*, żeście wygrali, bogowie to nieśmiertelni zrządzili. Warg. **3.** † Z. co = *załatwić ś. z czym, obrządzić co, oporządzić.* Skr. Zrządziwszy swoje sprawy, odjechał. **4.** Z. komu męża, żonę = *wyznaczyć, przeznaczyć, upatrzyć, dobrać, wybrać:* Ociec syna swego niechby na małżeństwo namawiał a onemu małżonkę zrządził, uchodząc niepokoju. Glicz. Boga o to prosiła, aby ją był abo z świata zjął, abo małżonka takiego wzdam zrządził, z którymby płód mieć mogła. Glicz. Z nią ociec mię zrządził, z nią mię zrządziła miłość. Żebr. *(= złączyła, skojarzyła).* **5.** a. † **Zrzędzić** *sprawić, spowodować, sprowadzić, wywołać, przynieść, pociągnąć za sobą, zrobić:* Krwią korzeń zbroczały zrządził, że morwy maści szarłatnej przybrały. Żebr. Burza wielką zrządziła szkodę. L. Częstokroć, czego usilne starania dokazać nie mogły, traf nieprzewidziany zrządził nam w ten czas, gdyśmy to najmniej obiecywali sobie. L. Miłość troski zrządza. L. *(= rodzi, jest ich źródłem).* Wiecie, żem grzechu wielkiego nie zrządził, tylkom pobłądził. L. *(= nie popełniłem, nie dopuściłem ś.).* **6.** † Z. kogo na co = *podmówić, namówić, nastroić, narządzić, użyć do czego:* Obiecał król, że ani sam, ani przez zrządzone osoby odtąd następować nie będzie na chana. Tw. **[Z. ś.]** *przygotować ś., przyszykować ś.*

† **Zrzągać się, a ś., ał ś.,** † **Srzągać się** z kim = *kłócić ś., swarzyć ś.* B. Sz.

† **Zrząganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zrzągać ś.**

[Zrzebię, ęcia, lm. **ęta],** † **Zrzebię** p. **Źrebię.**

† **Zrzec, zrzekę, zrzecze, zrzekł,** † **Zrzeknąć** nied. † **Zrzekać** *urzec, urzeknąć, oczarować urokiem:* Która mię Cyrce a Medea zrzekła, żem obrócił serce mez ochotą na grzechy? Kulig. **Z. ś.,** × **Zrzeknąć ś.** nied. **Zrzekać ś.** czego = *zrzucić ś. z czego słownie, zrezygnować z czego, odstąpić, wyrzec ś., odrzec ś. czego:* Z. tronu, korony = *abdykować.* Izasław zachciał dziedzictwa Wyszesława i kazał go do więzienia wsadzić, ażby mu swego zrzekł ś. dziedzictwa. Steb. Ci, którzy chcieli kapłanami być, zrzekali ś. stanu małżeńskiego. Smotr. Klnąc swe przeznaczenie, nieba ś. zrzekają. Przyb. Zrzekł ś. prawa swego do tego. Troc. Tytus zrzekł ś. kochanki i jest słusznie czczony, byłby splamił swe imię, gdyby zrzekł ś. żony. Fel.

× **Zrzechtać, a, ał** p. **Zrzektać.**

× **Zrzechtanie, a,** blm., czynność cz. **Zrzechtać.**

† **Zrzeczenie, a,** blm., czynność cz. **Zrzec.**

Zrzeczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrzec ś.**

Zrzeczny: Zapis Z. = *zrzeczenie ś. prawne.* T. K.

× **Zrzeczywistnić, i, ił** p. **Urzeczywistnić.**

× **Zrzeczywistnienie, a,** blm., czynność cz. **Zrzeczywistnić.**

Zrzeć, zrze, żarł p. **Żreć.** Gosł.

Zrzedły *który zrzedł:* Szczyty leśnych g odrzynały ś. w zrzedłym błękicie nieba. Żer. ór

Zrzednąć, dnie, dł, Zrzednieć, Zrzedzieć I. *zrobić ś. rzadkim, rzadszym, przerzedzić ś.:* Włos zrzedzony czas pudrem przypusza. Fred. A. **2.** [Zrzednąć, **Zrzesać**] *zmizernieć.* **3.** [Z.] *spokornieć:* Ostro wsiąść na niego, to zarazicki zrzednieje. Dyg. Mina zrzedła = *stała ś. rzadszą.* Wszyscy umilkli, i gęste miny przyszłych licytantów majątku znacznie zrzedły. Krasz. Poszedł tam dosyć butny i z gęstą miną, ale mina ta zrzedła bardzo, skoro ś. znalazł w mieszkaniu nowych lokatorów. Bał. Aptekarzowi także pewnie zrzedła mina. Bał. [Syćko sie mu nie wiedło, baba mu umarła, on sam zrzesał. Tet.]. Tyś zrzesany, gazdostwa nie patrzysz. Tet.

Zrzedniały *który zrzedniał.* Troc.

Zrzednieć, eje, ał p. **Zrzednąć.**

Zrzednienie, a, blm., czynność cz. **Zrzednieć.**

Zrzednięcie, a, blm , czynność cz. **Zrzednąć.**

Zrzedzenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zrzedzić. 2.** czynność cz. **Zrzedzieć.**

Zrzedzić, i, ił *zrobić rzadszym, przerzedzić.*

Zrzedzieć, eje, ał p. **Zrzednąć.**

† **Zrzejomie** przys. od **Zrzejomy:** Resztę Bogu oddaję, któregom teraz łaskę Z. doznała. Pot.

† **Zrzejomy,** † **Zrejomy,** † **Zrzemy,** † **Zrzetelny** *widoczny, oczywisty:* O, zrzejome wielkiego Boga ze mną dzieła! Pot. Straszne zrzeme miejsca. Żebr. *(loca plena timoris;* straszliwe do widzenia. L.).

† **Zrzek, a,** lm. **i** *zgłoska.* Korcz.

† **Zrzekać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zrzec.**

† **Zrzekanie, a,** blm., czynność cz. **Zrzekać.**

Zrzekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrzekać ś.**

† **Zrzeknąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zrzec.**

† **Zrzeknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zrzeknąć.**

× **Zrzeknięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zrzeknąć ś.**

× **Zrzekotać, oce, otał** p. **Zrzektać.**

× **Zrzekotanie, a,** blm., czynność cz. **Zrzekotać.**

× **Zrzektać, kce, ktał,** × **Zrzekotać,** × **Zrzechtać** kogo = *znudzić, zmordować rzekotem:* Z niespodzianego hałasu i grzmotu porwie ś. Lepid, tak go zgiełki zrzechcą, i przyrzecze im uczynić, co zechcą. Chr.

× **Zrzektanie, a,** blm., czynność cz. **Zrzektać.**

† **Zrzemie** przys. od **Zrzemy.** L.

† **Zrzemy** p. **Zrzejomy.** L.

[Zrzepić się, i ś., ił ś.] *zlepić ś.:* Nici ś. zrzepiły.

[Zrzepienie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zrzepić ś.**

[Zrzesać, a, ał] p. **Zrzednąć.**

[**Zrzesanie**, a, blm.] czynność cz. **Zrzesać**.

† **Zrzesić**, i, ił *zatrwożyć*. B. Sz.

Zrzeszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zrzeszyć**.

Zrzeszanie, a, blm., czynność cz. **Zrzeszać**.

Zrzeszanie się, a **ś.**, lm. a **ś.** czynność cz. **Zrzeszać ś.**: Blizko półtorasta lat życia politycznego, i to od samego zarania zrzeszań ś. wspólności. szlacheckich, ujął autor w obraz tak prosty. Remb.

Zrzeszenie, a **I.** blm., czynność cz. **Zrzeszyć**. 2. lm. a *związek, koło, stowarzyszenie*: Z. nauczycieli. Z. kupców.

† **Zrzeszenie**, a, blm., czynność cz. **Zrzesić**.

Zrzeszenie się, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zrzeszyć ś.**

Zrzeszeniowy przym. od **Zrzeszenie**: Życie zrzeszeniowe w uniwersytecie.

Zrzeszotnieć, eje, ał *zrzednąć, stać ś. dziurkowatym, jak rzeszoto, stać ś. gąbczastym*.

Zrzeszotnienie, a, blm., czynność cz. **Zrzeszotnieć**. Patol.: Z. kości (osteoporosis).

Zrzeszyć, y,ył, nied. **Zrzeszać I.** [Z.] *związać*: Z. prątki. 2. przen. *złączyć, zjednoczyć, skupić, związać, zespolić*: Zrzeszając króla i naród w jedną wielką gminę. Proch. **Z. ś.** *złączyć ś., połączyć ś., skupić ś., związać ś.*

† **Zrześć**, ecie, ótł *spotkać ś., spotkać kogo, zajść drogę*. B. Sz.

† **Zrzetelnie** przys. od **Zrzetelny**.

Zrzetelnieć, eje, ał **I.** *stać ś. rzetelnym* a. *rzetelniejszym*. 2. [Z.] a) *pożywić ś. w wielkim głodzie, posilić ś., pokrzepić ś.; najeść ś. dobrze*. b) *wyzdrowieć*.

Zrzetelnienie, a, blm., czynność cz. **Zrzetelnieć**.

† **Zrzetelny I.** p. **Rzetelny**. 2. † Z. p. **Zrzejomy**.

× **Zrzewnić**, i, ił i × **Z. ś.** p. **Rozrzewnić**.

× **Zrzewnienie**, a, blm., czynność cz. **Zrzewnić**.

× **Zrzewnienie się**, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zrzewnić ś.**

Zrzezać, że, zał i × **Z. ś.** p. **Zerznąć**. † **Z. ś.** *ponieść stratę, zniszczeć, osłabić ś.* Rej.

Zrzezanie, a, blm., czynność cz. **Zrzezać**.

Zrzezanie się, a **ś.**, blm., czynność cz. **Zrzezać ś.**

× **Zrzęczny** *zręczny*. Troc.

Zrzęda, y, lm. y, [**Zgrzęda**] **I.** *zrzędzenie; dziwactwo, nudzenie mówiącego, gderanie, tetryczenie*: Z. starości, nad najmniejszym punktem mniej czasem zdatne czyniąca refleksje, zawżdy trwożliwa i mniemanego strzegąca ś. podejścia. L. Wszelkie na ś mamy względy, a na drugich czynim zrzędy. Jak. W. Niechaj zawisnym krytyka okiem na mnie obróci swą zrzędę, prostym ja idąc wdzięczności krokiem, winnym ci tonem piać będę. Kniaź. Szczodrotę w skąpstwo, a łagodność w zrzędy mienisz. Nar. Zrzędą-ć twą młodzi radę nazywają zdrową. Pot. Mąż ucieka od żony, wypchnięty swej jejmości zrzędy i fochami. L. Choć raz oparszy ś. i nie dawszy użyć następującej zrzędzie, mów, żeś uwolniony. Słonk. Przez ustawiczną zrzędę mąż jej ś. niemiłym staje. L. To sztuka na fortunę nie dbać, na jej zrzędę. Pot. (= *dziwactwa, kaprysy, wybryki*). Ten był sposób najlepszy: przynajmniej nie będą nieprzyjaciele nasi z zapałczywą zrzędą szukać go w grobie ojca. Min. (= *natręctwem, nudną uporczywością*). Przebóg, kto ś. domyśli i z ciekawą zrzędą między nieboszczykami czyż go szukać będą? Min. Wielki zapas zrzędy i gderactwa miał on w sobie. Chodź. Swatowie dziwną zrzędą nudzić będą. Kor. 2. a. **Zrzędzioch**, **Zrzędziński**, **Zrzędzicki** *osoba zrzędna, gdera, mantyka, nudziarz, maruda, dziwak, niedogadek, tetryk, mamrot, ględa, sprzeka*: Wacpan także wydajesz ś. niby trochę Z. Tremb. Przedwieczne koczkodany, gaduły, zrzędziochy. Węg. Co ten stary Z. gada? L. Czy mię djabli skarali z tym zrzędą? w niczym mu dogodzić nie można. L.

× **Zrzędać**, a, ał p. **Zrzędzić**.

× **Zrzędanie**, a, blm., czynność cz. **Zrzędać**.

Zrzędliwość, i, blm., rz. od **Zrzędliwy**: Najprzód broni zbytniej zabiegliwości, któraby ś. w zmudne skąpstwo i Z. zmienić mogła. Krasz.

Zrzędliwy p. **Zrzędny**.

Zrzędnica, y, lm. e, **Zrzędzicka**, **Zrzędzińska** *kobieta zrzędna, gdera, maruda, dziwaczka, nudziarka, tetryczka*. Krasz. Trafił na zrzędnicę, która mu kilkanaście lat życia zatruła. Chodź.

Zrzędnie przys. od **Zrzędny**. Troc.

Zrzędność, i, blm. I. rz. od **Zrzędny**; **Zrzędzenie**, **Zrzędziarstwo**, × **Rzędność**: Zbyteczna czułość pana nad sługą staje ś. zrzędnością. Kras. Rażące w swoich wady bez zrzędności lubiła poprawiać, miło ją było słuchać nawet strofowanemu. L. Cierpliwe znoszenie zrzędziarstwa męża. Fred. A. 2. × Z. *troskliwość, akuratność, drobiazgowość, pedanterja*: W każdym stanie potrzebna jest gospodarska Z. L.

Zrzędny, **Zrzędliwy I.** *skłonny do zrzędzenia, gderliwy, dziwaczący, nudnie krytykujący*: Umysł Z. łacinnicy *imperiosum* zowią. Fred. M. Co znaczą owe narzekania zrzędne? Słow. 2. × Z. *pedantyczny, uważający, dbały, skrupulatny, zaradny, starowny, skrzętny, drobiazgowo pilny, troskliwy, pieczołowity*: Toście wy wilcy, a nie pasterze oszczędni, na zgubę trzody swojej, nie na życie zrzędni. Jabł. Wie zrzędna gospodyni, kiedy kokosz jaje zno i, bo jej kwakaniem nudnym słyszeć daje. Kosz. Ty wiesz, czym żyje zrzędna mrówka. Koss. 3. × Z., † **Wzrzędny** *rezolutny, bystry, przytomny, pomysłowy, trzeźwo zapatrujący ś.*: Gdzie pokój niepewny a. wojna potrzebna, tam drogi łacniejszej do wojny szukać, są rzeczy człowieka wzrzędnego. Jan.

Zrzędzenie, a, blm., p. **Zrzędność**: W nieczułości na powszechne dobro domowym tylko zaprzątać ś. zrzędzeniem nie jest służyć ojczyźnie. L.

Zrzędziarstwo, a, lm. a p. **Zrzędność**.

Zrzędzicka, ej, lm. e rz. p. **Zrzędnica**.

Zrzędzicki, ego, rz. p. **Zrzęda**.

Zrzędzić, i, ił, [**Zgrzędzić**], × **Zrzędać**, × **Wzrzędzać I.** † Z. *rządzić skrzętnie, zarządzać skrupulatnie, drobiazgowo gospodarować*. L. 2. *dziwaczyć, wydziwiać, gderać, marudzić, mantyczyć, tetryczyć, nudzić, mamrotać, ględzić*: A kiedy na powodzie nie chce iść i zrzędzi, Piotr go młodszy obuchem za plecy popędzi. Pot. Zrzędzi gdyra co moment, ale ś. go nikt nie boi. L. Jej postępki niezawsze mi były do smaku, i najczęściej mieliśmy nad czym Z. L. (= *sprzeczać ś., spierać ś., dysputować, rozprawiać; krytykować co*). Czasem białogłowy są złe, zrzędzą, i ladaco im na nosie zawadzi. Troc. Co ten stary gaweda zrzędzi? L. Powiedz, niech. nie zrzędzi, bo to nawet i starym nie do twarzy. L. Dzieci, które karmią inne niewiasty, a nie matki, często widzimy, jako zrzędzą, krzyczą, kwilą. L. (= *kapryszą, grymaszą, nudzą*). Wacław, gdy z oczu Polakom unika do Pragi, traci w sercach ich miłość i respekt powagi; gości w swym państwie wędrowny, na którym gdy zrzędzi, nie rządzi

w sześć lat śmierć go do grobu napędzi. Min. Od rana do samego wieczora zrzędzi gdyra. L. Zawsze zrzędzi i dziwaczy. Zabł. Przen.: Kto jest winien, na kogo głos sumienia zrzędzi... Dm. (= *robi mu wyrzuty, strofuje go, nie daje mu pokoju, gryzie go*). 3. × Z. czym, nad czym = *dokazywać, wydziwiać, szafować dziwacznie*. L. Lepiej Z. nad gruszką, niż nad człowiekiem. L. Oni ludzkim marnie życiem zrzędzą. Chr. On kości jego i śpiki w nich wędzi, że uznać musi, kto nad nim tak zrzędzi. Chr. Nowym kształtem nieszczęście ś. wzrzędza L. (zabiera ś. w nowe dziwactwa. L.). 4. † Z., dok., † **Zrządzić** *zarządzić, wyznaczyć*: Święte anioły racz na straż Z. K. G.

Zrzędzińska, ej, lm. **e** rz. p. **Zrzędnica.**

Zrzędziński, ego, lm. **scy** rz. p. **Zrzęda.**

Zrzęsić, i, ił *spaść, zlać ś. rzęsiście*: Bez twojej łaski więdnę, usycham, ale gdy zrzęsisz hojną jej rosą, jak listki z pączka, myśli ś. wzniosą. Kniaź.

[**Zrzęsieć, eje, ał**] (o drzewie) *zwątleć, zniszczeć wskutek starości i zleżenia ś.*: Te wypory już zrzęsiały, trzeba podeprzeć słupy innemi.

[**Zrzęsienie, a,** blm.] czynność cz. **Zrzęsieć.**

Zrzęszenie, a, blm., czynność cz. **Zrzęsić.**

† **Zrzosnąć się, śnie ś., snął ś.** p. **Zżasnąć.** B. Sz.

† **Zrzośnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zrzosnąć ś.**

Zrzucać, a, ał i Z. ś. p. **Zrzucić.**

Zrzucanie, a, blm., czynność cz. **Zrzucać,** *zrucanie*: Wdowie szaty przywdziała z mocnym postanowieniem niezrzucania ich nigdy. Patol: Z. (vomitus, vomitio) = *wymioty*. Z., womitowanie. Troc. Wet.: Z. rogów (rejectio). Z. = *poronienie* (abortus).

Zrzucanie się, a ś, blm., czynność cz. **Zrzucać ś.,**

Zrzucenie, a, blm., czynność cz. **Zrzucić.**

Zrzucenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrzucić ś.**

Zrzucić, i, ił, Zrucić, [Zerzucić, Zdrucić, Srucić], nied. **Zrzucać, Zrucać, [Srucać]** I. *strącić, zepchnąć, zwalić, zbić*: Dwie niewieście... z muru zrzucili. Wuj. Konia i jeźdźca jego zrzucił w morze. Wuj. Kazał im kości połamać i z onej góry po skałach Z. Skar. Zrzucam kogo z góry, z mostu. Kn., Troc. Niewolnika, pana swego morderza, rozkazał z góry Tarpejskiej Z. Warg. Ja biedny, ze skały na łeb zrzucony, ledwom sobie karku nie złamał. Oss. Zawadziwszy o półkę, garnek na niej stojący zrzucił. L. Zrzucam z siebie kogo, zsadzam kogo z siebie. Kn. Koń kogo zrzucił, z siebie zsadził. L. Koń zrzucający, koń go zrzucił. Troc. Klacz mię zrzuciła, potłukłem boki. L. Nazyka Tyberjusza Gracha z Kapitoljum zrzucił i ułomkiem od lancy zabił. Warg. Jeśli co panu będzie nie do gustu, można prędko ten ciężar Z., rozwieść ś., i kwita! L. (= *uwolnić ś. od niego, otrząsnąć ś. z niego, pozbyć ś. go, uwolnić ś. od niego*). Przen.: Jarzmo, posłuszeństwo zrzucili. Troc. Z. pęta niewoli. Klął, łajał, pędzał, gniewu nie mając Z. na kogo. Krasz. (= *wywrzeć*). Z. z siebie płaszcz, suknię = *zdjąć nagle, zerwać, zewlec*. Suknie zrzuciwszy, pokazał schudłe i wystarzałe ciało. Skar. Zrzuca płaszcz. Mick. Przen.: Słyszę, jakiś l'abé chciał dla niej czarną suknią Z. L. (= *porzucić stan duchowny*). Albrycht, mistrz pruski, uczynił hołd Zygmuntowi, a zrzucił płaszcz zakonu krzyżackiego i na księstwo pruskie od króla jest przełożon, a od tego czasu zakon krzyżacki w Prusach ustał. Stryjk. Kto zrzuca z siebie ojczysty ubiór, ojczystą mowę, ojczyste obyczaje, ten z siebie zrzuca ojczyznę. Wit. Przen.: Niech tu zaraz zrzuca z siebie szlacheckiego człowieka. Krasiń Z. kogo, co z drogi = *odrzucić na bok, sprzątnąć, uprzątnąć*: Już to ostatnia, nadwinąwszy nogi, kamień, na wstręcie co był, Z z drogi. L. Reszta, zrzucona bagnetem z gościńca, podała tył i uciekła do lasu. Kaczk. (= *spędzona, zegnana*). Z. kogo z dostojeństwa, z urzędu, pozbawić go ich = *złożyć, strącić, usunąć*. Chcąc go z opactwa Z., pisał do króla. Skar. Za ten przestępek twój będziesz zrzucon z królestwa twego. Rej. Zrzucił mocarze z stolców ich, a powyższył pokorne. Rej. Kapłan, który nie pości środy lub piątki, niech będzie zrzucony. Pim. (= *złożony z kapłaństwa*). Ty królów na tron sadzasz, ty ich z tronu zrzucasz. Pot. Lud, kiedy chce, zrzuca niegodnych z urzędu. Dm. Zrzucono go z godności, z urzędu. Troc. Z. kogo z tronu. Troc. [Z. gospodarza z gospodarki]. Huragan zrzucił dach z domu = *zmiótł, zerwał, zdarł*. Z. zęby, sierść = *zronić, stracić przez wypadnięcie, wyronić, zgubić*. Koń zrzuca zęby, jeleń rogi. 2. pokarm = *zwomitować, zwymiotować, zwrócić, oddać, wyrzygać*: Zwracam pokarm = womituję. Kn. Womitować, zwracać, zrzucać. Kn. Objadszy ś, zrzucał. Skar. Pijak, co wczoraj późno jadł, dawno zrzucił skwarne. Rej. Polifem żwał i zrzucał strawę w krwawej jusze. Otw. Zrzucony womitem, wyrzucony. Kn. Zrzucać, pokarm, womitować. Troc. 3. (o samicy) *poronić, nie donosić płodu*: Krowa zrzuciła. 4. *zerwać, złamać, zburzyć, rozrzucić, przerwać, zniszczyć*. Wen. Zrzucam most, przerywam. Kn. Z. most, dom. Troc. Przen.: *złamać, naruszyć, zerwać, stargać co, nie dotrzymać czego*. Zrzucam kontrakt, targ. Kn. Dla łakomstwa przyjaźń ze mną zrzucił. P. Koch. Dał ś. Władysław namówić, że przymierze z Amuratem zrzucił. Biel. M. Zrzucił Izraela, zrzucił wszystkie mury, rozwalił zamki jego. Wuj. Kaszel poronienie przywodzi, siły zrzuca i wszystko ciało wycieńcza. Cziach (= *nadweręża, zrywa, targa*). 5. co w kupę = *rzucając skupić, zgromadzić; zwalić na kupę*. L. Zrzuć te kamienie do kupy. Troc. 6. myśl.: Zrzucił w bok zając. Troc. (= *rzucił ś., uderzył, odskoczył, uskoczył*). [Z. = zepchnąć z drogi na bok zająca (o chartach ścigających go na prostej drodze)]. **Z ś.** I. *być zrzuconym*: Uczucie nie bierze ś. i nie zrzuca, jak suknia. 2. † Z. ś. *złożyć ś., zrobić składkę*: Oppius dla ubóstwa nie mógł igrzysk sprawiać, spektatorowie zrzucali mu ś. Chr. Memmi tak ubogo umarł, żeby go było wedle przystojności nie pogrzebiono, by ś. mu było pospólstwo nie zrzuciło po dwie uncje z głowy. Warg. Zrzućmy ś., bracia, na jego rachunek. Troc. 3. z czego = *zwolnić ś., rzucić, porzucić co*: Polska zrzuciła ś. z gwarancji sąsiedzkiej. L. Choćbyś zrzucać ś. chciała ze słowa, musiałabyś dotrzymać. L. 4.?: Taka mnie pasja ogarnęła, żem mu chciał dać w gębę, tylko że ś. ręką zrzucił. Mat.

× **Zrzut, u,** lm. **y,** × **Zrzutek,** × **Zrzuta,** × **Zrzutka,** † **Zruta** I. *zrzucenie, wyrzucenie, odrzucenie*. L. 2. *spadek, wodospad, katarakta*: Jeden tylko Z., czyli spad z góry pod Jampolem. Św. Przen.: *upadek, zguba, niebezpieczeństwo*: Samym ochem do takiej przyjdzie raczej zrzuty, że Turkom dobrowolnie pozwolim trybuty. Pot. Przyjdzie do zguby i ostatniej zrzuty jednej minuty.

Pot. 3. *to, co zrzucono, wyrzucono, wyrzut, womit, blwociny*, rub. *rzygowiny:* Pies lepce swoje zrzuty. Pot. Szczeka, jak pies, i sam swe zrzuty połyka. Pot.

× **Zrzuta, y,** lm. **y** p. **Zrzut.**

× **Zrzutek, tka,** lm. **tki** p. **Zrzut.**

× **Zrzutka, i,** lm. **i** p. **Zrzut.**

Zrzygać, a, ał, Zrzygnąć co = rub., *zrzucić, oddać, zwomitować, wyrzygać ś.* **Z. ś.** *zmomitować ś., dostać wymiotów.*

Zrzyganie, a, blm., czynność cz. **Zrzygać.**

Zrzyganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrzygać ś.**

Zrzygnąć, nie, nął p. **Zrzygać.**

Zrzygnięcie, a, blm., czynność cz. **Zrzygnąć.**

Zrzymianić, i, ił p. **Zrzymszczyć.**

Zrzymianienie, a, blm., czynność cz. **Zrzymianić.**

Zrzymszczenie, a, blm., czynność cz. **Zrzymszczyć.**

Zrzymszczyć, y, ył, Zrzymianić *przerobić na Rzymianina, narzucić narodowość rzymską:* Nie wykwintnych zrzymszczonych obywateli wielkiego państwa, ale natchnionych malujesz prostaczków (apostołów). Krasz. Oblókł ś. w szkarłat — zwielmożnił, zrzymianił ś. Krasiń.

Zrzyn, u, lm. **y** = **Oblader:** Okna pozabijane zostały zrzynami desek. Żer. Chata z kołków, zrzynów, z gliny i ziemi uklepana, drżała. Żer

Zrzyna, y, lm. **y** p. **Oblader.**

Zrzynacz, a, lm. **e, Skrobacz** I. *pług zrzynający płytko powierzchnię roli; rodzaj pługa służący do pokrywania ściernisk, a także do tępienia perzu.* 2. a. **Szerdegiel** garb. *żelazo do zrzynania mizdry ze skóry wołowej.*

Zrzynać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zerznąć.**

Zrzynanie, a, blm., czynność cz. **Zrzynać.**

Zrzynanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zrzynać ś.**

Zrzynek, nka, lm. **nki** *część zerznięta z całości, skrawek, ścinek, np. koniec kartofla, posiadający oczko, zerznięty na nasienie:* Ze zrzynków i resztek czapkę i kamizelkę szyć sobie kazał. Krasz. Dobył Z. mały pargaminu i ukazał go pytającemu. Krasz. Zajrzano do pieca, gdzie były podarte papiery i zrzynki, i te z niego wydobyto. Krasz. Przen.: Nie przestała ulegać urokowi jego słowa; pociągał ją ku sobie ową mniemaną mądrością swoją, zlepkiem najrozmaitszych zrzynków i kawałków szychu. Krasz.

[**Zrzyniec, ńca,** blm.] *miód zrzynany przed podbieraniem:* Na św. Wawrzyniec zbieraj od pszczół Z.

Zrzynka, i, lm. **i** p. **Oblader.**

† **Zrżać, a, ał** p. **Zarżeć.**

† **Zrżanie, a,** blm., czynność cz. **Zrżać.**

† **Zrżeć, y, ał** p. **Zarżeć:** Zrżę, rżę. Troc.

† **Zrżenie, a,** blm., czynność cz. **Zrżeć.**

Zsadnić, i, ił p. **Zsednić.**

Zsadnienie, a, blm., czynność cz. **Zsadnić.**

Zsadzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zsadzić.**

Zsadzanie, a, blm., czynność cz. **Zsadzać.**

Zsadzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsadzać ś.**

Zsadzenie, a, blm., czynność cz. **Zsadzić.**

Zsadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsadzić ś.:** Ten płyn, po zsadzeniu s. i ukształtowaniu pewnych gór, zmienił ś., opadał. Stasz.

Zsadzić, i, ił, [Zesadzić], nied. **Zsadzać** I. *zdjąć siedzącego z siedzenia; pomóc zejść:* Zsadź dziecię ze stołka na ziemię. Troc. Zsadził syna, wsiadł na osła. Kras. 2. *zepchnąć, zrzucić siedzącego, wysadzić z siedzenia:* Przywalił mię był, alem go z siebie zsadził. Troc. (= *zwalił*). Koń go z siebie zsadził. Troc. Przen.: Z hardej imprezy poganina zsadzę. Jabł. (= *upokorzę go, przygnę mu karku*). Nie dam z siebie szydzić, zsadzę z siebie każdego. Kn. (= *nie dam jeździć po sobie, grać sobie po nosie, stawię ś. każdemu, dam sobie radę*). Z. z urzędu, z dostojeństwa, zrzucić, zepchnąć, złożyć gwałtownie. L. Kniaź wielki metropolity, władyki, opaty według woli swej obiera, na urzędy wsadza i zsadza. Paszk. Zsadzono, zrzucono go z urzędu, z godności, z tronu. Troc. Z., zrzucić jarzmo z siebie. Troc. 3. co z czym do kupy = *zestawić, zestosować, przypasować jedno do drugiego, spoić, szczelnie złączyć:* Sklepiąc piec, uważać trzeba, aby cegiełkę z cegiełką dobrze Z. gliną. Troc. Wykończywszy przodki surduta, krawiec zsadza je z bokami. **Z. ś.** *zsiąść ś., osiąść:* Zsadzał ś. wapień zbity, twardy, kruchu twardego. Stasz. Ten gatunek skał okazuje, do jakiego rodzaju gór należy ta powierzchnia, na której ś. niżej zsadzały góry przedwodowe. Stasz.

Zsaldować się, uje ś., ował ś. han. *wzajemnie ś. spłacić, skwitować ś.*

Zsaldowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsaldować ś.**

Zsamobójczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsamobójczyć ś.**

Zsamobójczyć się, y ś., ył ś. *zabić ś. samobójczo:* Nie zsamobójczona, z własną krwią u łona, przed Bogiem stań. Krasiń.

× **Zsamolubić się, i ś., ił ś.** *stać ś. samolubem, zejść na samoluba:* Wszędzie rozłam i rozłam i rozstrój; cząstki tylko, a każda nienawistna drugiej, we wszystkość Z. ś. chce, wytępiając inne. Krasiń.

× **Zsamolubienie się, a ś.** blm., czynność cz. **Zsamolubić ś.**

× **Zsapać, pie, pał** *sapiąc zrzucić, wyrzucić z siebie; wysapać.* **Z. ś.** *zasapać ś. bardzo.*

× **Zsapanie, a,** blm., czynność cz. **Zsapać.**

× **Zsapanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zsapać ś.**

Zsarkać, a, ał *sarkając zrzucić.*

Zsarkanie, a, blm., czynność cz. **Zsarkać.**

Zsarmacenie, a, blm., czynność cz. **Zsarmacieć.**

Zsarmacieć, eje, ał *zmienić ś. w Sarmatę, stać ś. Sarmatą:* Dobrze zsarmacieli przez wieków koleje Wątrobkowie, Bokszowie i Nagłowscy Reje. Syrok.

Zsatanizować, uje, ował *zmienić w szatana, nadać cechy, charakter szatański, usposobić złośliwie, po szatańsku:* Kościół katolicki mógł u nas nadać rodzimym demonom i zsatanizowanym bóstwom lekko kosmopolityczny koloryt. Mat. I.

Zsatanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zsatanizować.**

Zsączać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zsączyć.**

Zsączanie, a, blm., czynność cz. **Zsączać.**

Zsączanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsączać ś.**

Zsączenie, a, blm., czynność cz. **Zsączyć.**

Zsączenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsączyć ś.**

Zsączyć, y, ył, nied. **Zsączać** *sącząc spuścić, stoczyć; wysączyć, scedzić:* **Z. ś.** *sącząc ś. ściec, spłynąć; zsiąknąć:* Łza spłynie po licu, zatrzymując ś. na zmarszczkach, zsączając ś. w bliznę od bułatu. Krasiń.

Zsednić, i, ił, Zsadnić *nabawić sedna, skaleczyć, zetrzeć skórę:* Zsedniony osieł stęka. L.

Zsednienie, a, blm., czynność cz. **Zsednić.**

× **Zsejmikować, uje, ował** *zrobić, dokazać sejmikując.* L.

× **Zsejmikowanie, a,** blm., czynność cz. **Zsejmikować.**

× **Zsejmować, uje, ował** *zrobić, dokazać sejmując.* L.

× **Zsejmowanie, a,** blm., czynność cz. **Zsejmować.**

× **Zsenatorzenie, a,** blm., czynność cz. **Zsenatorzyć.**

× **Zsenatorzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zsenatorzyć ś.**

× **Zsenatorzyć, y,ył** *zrobić senatorem.* **Z. ś.** *zostać senatorem:* Widzisz, senatorem że został starosta, patrz, jak ś. zsenatorzył. Kras. (= *zbutniał, przybrał minę senatorską).*

Zsep, u, lm. **y** l. p. **Zsyp. 2.** a. **Zsypowisko, Usypnia** gór. *skład napływowy ciał kopalnych, prawie na powierzchni natrafionych, np. usypnie złotych piasków.* Łab.

Zsepisko, a, lm. **a** *zwał usypany:* Zsepiska piasków, gdzie pierwiastkowo przyrodzenie bogate srebra, ołowiu, galmanu, cynku złożyło składy. Św.

Zsepowy przym. od **Zsep:** Leżą na wzgórkach i pasach ziem zsepowych, w ziemiach rumnych. Stasz.

Zserowacenie, a, lm. **a** patol. *(degeneratio caseosa) zwyrodnienie serowate, przeistoczenie nekrobiotyczne produktów patologicznych, białko zawierających, jak: ropa, wysięk, gruzełek — w żółtawo-białą masę serowatą.*

Zsetkować, uje, ował *podzielić na setki.* L.

Zsetkowanie, a, blm., czynność cz. **Zsetkować.**

Zsforować, uje, ował (L.) l. *spuścić z swory.* 2. *złączyć, związać sworą.*

Zsforowanie, a, blm., czynność cz. **Zsforować.**

[Zsiać, eje, ał] *rozsiać, rozsypać, rozproszyć:* Zdyjmże wianek z tego ognia, niech go nie zsieje, a zanieś go do piwnicy, niech najędrznieje.

Zsiadać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zsiąść.**

Zsiadanie, a, blm., czynność cz. **Zsiadać:** Z. z konia. Troc.

Zsiadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsiadać ś.** Lek.: Z. ś. (coagulatio) *krzepnięcie, ścinanie ś.,* × zsiadłość.

I. Zsiadło, a, lm. **a** *część gęsta mleka, oddzielona od płynnej zapomocą przyjątku.* Sł. wil.

2. Zsiadło przys. od **Zsiadły,** *gęsto;* Z. co czynić. Troc. Zsiadać ś. a. Z. czynić. Bobr. Z. czynię, *coagulo.* Kn. (zwarzam. L.).

Zsiadłość, i, blm. l. rz. od **Zsiadły:** *Obesitas,* tłustość, tyłowitość, Z. Mącz. **2.** płynu = *ustoiny, gąszcz, osad na dnie, fusy:* Z. cieczy, płynu, zsiadanie ś., ustoiny, ustałość. L.

Zsiadły im. od **Zsiąść** i przym. l. *który ś zsiadł, zgęstniały, skrzepły, stężały, ścięty:* † Krew zsiadła (Troc. Bobr.) p. **Posoka.** Nogi zsiadłe = *galareta z nóg.* Mleko zsiadłe. (= kwaśne). **2** *krępy, ścisły, zwięzły, przysadzisty, przysadkowaty, mocny w sobie przy niezbytniej wysokości:* Wół do roboty powinien być mocny, Z. Klub. Człowiek Z., krępy, marsowaty. Koss. Piast był wzrostu zsiadłego. Błaż. Wody Jordanu zsiadłe jak mury. Gęb. Twarz zsiadła zmarszczków linją wężą, zastygłych jest kraterów pawęża. Wysp. × Wzrost Z. Kark Z. Bobr. **3.** lek.: Plwociny zsiadłe a. kłębiaste, kłębkowate (sputa figurata).

[Zsiadować, uje, ował] p. **Zsiąść.**

[Zsiadowanie, a, blm.] czynność cz. **Zsiadować.**

[Zsianie, a, blm.] czynność cz. **Zsiać.**

[Zsiać] p. **Zsiąść.**

× **Zsiągać, a, ał** p. **Zsięgnąć.**

× **Zsiąganie, a,** blm., czynność cz. **Zsiągać.**

× **Zsiągnąć, nie, nął** p. **Zsięgnąć.**

× **Zsiągnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zsiągnąć.**

Zsiąkać, a, ał p. **Zsiąknąć.**

Zsiąkanie, a, blm., czynność cz. **Zsiąkać.**

Zsiąknąć, knie, knął, knęła a. kła, × **Zsięknąć** *pozbyć ś. płynu, usunąć płyn przez wysączenie, zsączyć, scedzić;* (o płynie) *spłynąć sącząc ś.; wysiąknąć, zsączyć ś., wysączyć ś.*

Zsiąknięcie, a, blm., czynność cz. **Zsiąknąć.**

Zsiąść, zsiądzie a. **zsiędzie a. [zsiednie], zsiadł,** × **Zsieść, [Zsiaść],** nied. **Zsiadać,** × **Zsiadywać, [Zsiadować]** l. *zejść z siedzenia:* Zsiadam z konia, z woza. Kn. Już ani na konia wsieść, ni zsieść z niego mogę. Prot. Zsieść z okrętu. Troc. (= *wysiąść).* Trzeba często na młodego konia wsiadać i zasię zsiadać, aby takowym zwyczajem nałożył ś. spokojnie stać ku wsiadaniu. Trzyc. Widząc jego twarz, jako trup zbladła i już nie zsiadła, ale z konia spadła. P. Koch. Z cudzego konia i śrzód błota zsiadaj. Rys. Zsiądę i z ponika pragnienie ugaszę. Mick. Przen.: Teraz z cudzego muszą zsiadać. Pot. (= *ustępować; wracać co cudze).* Przen.: Ona (śmierć) zsiadać im z państwa i z majestatu chwały ich i z stolicy ozdoby ich każe i posadza ich w prochu i w ziemi. Skar. Na jego rozkazanie i konsulowie z urzędów zsiadać musieli. Skar. (= *ustępować; składać je).* Z lat i żytu zsiedli. Żebr. (= *wyszły, wyczerpały ś., spełniły ś. chwile ich życia).* **2.** p. **Z. ś. Z. ś.** l. *ściąć ś., skrzepnąć, zbiec ś. w kupę, stężeć, zgęsnąć:* Zsiada ś. mleko, krew, zsiada. L. Mleko kwaszą, aże ś. zsiędzie, a potym od niego serwatkę odcedziwszy, z worów wylewają. Paszk. Gąszcz migdałowy, wlawszy polewki do niego szczuczej, zsiędzie ś., jako gęsta galareta, abo jako mleko podpuszczane. Sien. Zsiedło ś. jako mleko serce ich. Leop. (serce ich zatyło, jako sadło. B. G.). Na krwi wypuszczonej, gdy ś. zsiądzie, woda widzieć ś. daje. L. (gdy ś. ustoi, gdy osiada, gdy krzepnieje. L.). Maść na ciepłym miejscu ś. zsieść nie może. Troc. W mym srogim zimnie krew w ludziach zsiadła, żyły ś. kurczyły. Skar. Tam w tym zacisznym pokoju czai ś., waha, zsiada i w cios zwolna zmienia straszna myśl. Żer. Kie już telo zdoles wytrzymać, to ś. w tobie, bracie, siła zsiednie, jak krzemień. Żer. Przen.: Gdy go widzę, zaczyna ś. krew we mnie zsiadać. L. (= *mróz mię przechodzi, mrowie mię przechodzi).* **2.** *zbiegszy ś. osiadać, osadzać ś. na czym:* W dystylacjach para w krople ś. zsiada, a potym w wodę ś. obraca. Petr. (= *skrapla ś.)* Kiedy rok suchy, zsiada ś. tam na wyspach sól biała jak lód. Papr. (= *zbiera ś. na powierzchni).* Nil, wpadszy w jeziorzyska abo doliny, zsiada ś. w białą sól. Łęcz. **3.** *twardnąć, trętwieć, skorupieć.* L. Paznogcie od tej roboty zsiadają ś. i stwardziewają. Sak.

Zsiec, kę a. **[czę], cze, kł** p. **Zsiekać.**

Zsieczenie, a, blm., czynność cz. **Zsiec.**

Zsiekać, a, ał, Zsiec, [Zesiec] l. *siekąc zbić w kupę.* **2.** *posiekać, usiekać na masę:* Z. mięso na kotlety. Medea Absyrta na sztuki zsiekała i krwią rodzoną pojuszyła tropy. Tw. (= *porą-*

bała). Przen.: *ściąć, schłostać, zesmagać, ścwiczyć, zerżnąć, zrąbać:* Skórę chłopcu rózgami zsiekli. Jęczał, zsieczony bowiem został po gołym ciele. Jeż. 3. *skosić:* Łąkę mu zsiekli osadnicy. Krasz. Brat zesiekł potrawę. Ork.

Zsiekanie, a, blm., czynność cz. **Zsiekać.**

† **Zsierocenie**, a, blm., czynność cz. **Zsierocieć.**

† **Zsierocieć, eje, ał** *osierocieć:* Boimy ś. tego, mocny, miły Panie, by nie zsierociało nasze zgromadzenie. Wiszn.

Zsierotniała skóra (cutis anserina) gęsia skórka, †sierotki, [sierdy] = *wystąpienie na wierzch skóry torebek włosa wskutek kurczenia ś. mięśni przywłosnych pod wpływem zimna.*

× **Zsieść, zsiądzie, zsiadł** i × **Z. ś.** p. **Zsiąść.**

Zsięgać, a, ał p. **Zsięgnąć.**

Zsięganie, a, blm., czynność cz. **Zsięgać.**

Zsięgnąć, gnie a. † **że, gnął, Zsiągnąć,** nied. **Zsięgać.** I. × Z. *sięgnąwszy zdjąć.* L. 2. † Z. *objąć, obstać:* Brzuch (konia), co go pas nie zsięże. Wójc.

Zsięgnięcie, a, blm., czynność cz. **Zsięgnąć.**

× **Zsięknąć, nie, nął** p. **Zsiąknąć.**

× **Zsięknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zsięknąć.**

Zsikać, a, ał *posikać.* L.

Zsikanie, a, blm., czynność cz. **Zsikać.**

Zsilnieć, eje, ał *wzmóc ś. na siłach, stać ś. silnym, okrzepnąć:* Dziś smutek twój jest przejściem ducha twojego, póki tak nie zsilnieje, aby mógł i sobie wystarczyć i drugich wspierać bogactwy swojemi. Żm.

Zsilnienie, a, blm., czynność cz. **Zsilnieć.**

Zsiniały, Zesiniały, † **Ześniały** *który zsiniał:* Wściekłość pieni ś. na jej zsiniałych ustach. Stasz. Usta jej zsiniałe drżały febrycznym ruchem. Bał.

Zsinić, i, ił, Zesinić *zrobić sinym.*

Zsinieć, eje, ał, Zesinieć, † **Ześnieć** *posinieć zupełnie, stać ś. sinym:* Z. od zimna. Zsiniał, jak wątroba. Dam mu nauczkę, aż mu skóra zesinieje. Wilk.

Zsinienie, a, blm. I. czynność cz. **Zsinić.** 2. czynność cz. **Zsinieć.**

Zsiostrzanić się, i ś., ił ś. *złączyć ś. stosunkiem siostrzanym.*

Zsiostrzanienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsiostrzanić ś.:** Kiedy projekt zsiostrzanienia ś. upadł, Róża poprosiła, aby pani Januarowa ją nazywała i siebie nazywać pozwoliła po imieniu. Orzesz.

Zsiwić, i, ił *zrobić siwym.*

Zsiwieć, eje, ał *stać ś. siwym, posiwieć:* Zsiwiała mi głowa. Poręb.

Zsiwienie, a, blm. I. czynność cz. **Zsiwić.** 2. czynność cz. **Zsiwieć.**

Zskakać, a, ał p. **Zeskoczyć.**

Zskakanie, a, blm., czynność cz. **Zskakać.** Troc.

Zskakiwać, uje, iwał p. **Zeskoczyć.**

Zskakiwanie, a, blm., czynność cz. **Zskakiwać.**

† **Zskapieć, eje, ał** *skapieć, znikczemnieć, podupaść.* Rej.

† **Zskapienie, a,** blm., czynność cz. **Zskapieć.**

× **Zskoczenie, a,** blm., czynność cz. **Zskoczyć.**

× **Zskoczyć, y, ył** p. **Zeskoczyć.** Zskoczył z łóżka, z piętra na ziemię. Troc. Zskoczył ze skały w morze. Troc.

[**Z skretesem**] *z kretesem, do cna, zupełnie, ze wszystkim, ze szczętem:* Przepadł Z.

× **Zskrobać, bie, bał** p. **Zeskrobać.**

× **Zskrobanie, a,** blm., czynność cz. **Zskrobać.**

× **Zskrobywać, uje, ywał** p. **Zeskrobać.**

× **Zskrobywanie, a,** blm., czynność cz. **Zskrobywać.**

[**Zskrzepienie, a,** blm.] *pomoc w pracy:* Takie mam z niego Z. Ork.

[**Zskrzytwieć, eje, ał**] *zmarznąć, zziębnąć:* Teraz, Maryś, takie ziąby — zskrzytwiałyby dziewosłąby. Reym.

[**Zskrzytwienie, a,** blm.] czynność cz. **Zskrzytwieć.**

× **Zsłowiaczać, a, ał** p. **Zesłowiańszczyć.**

× **Zsłowiańczać, a, ał** p. **Zesłowiańszczyć.** L.

× **Zsłowiańczanie, a,** blm., czynność cz. **Zsłowiańczać.**

× **Zsłowiańczenie, a,** blm., czynność cz. **Zsłowiańczyć.**

× **Zsłowiańczyć, y, ył** p. **Zesłowiańszczyć:** Słodkie jego (Symonidesa) sielanki który tylko czyta, czuje zsłowiańczonego wdzięki Teókryta. Kras.

Zsłupieć, eje, ał *stanąć słupem, zdębieć, osłupieć:* Wzrok zsłupiał. Wor. *(= stanął kołem).*

Zsłupienie, a, blm., czynność cz. **Zsłupieć.**

Zsmutnieć, eje, ał *stać ś. smutnym, posmutnieć:* Żaden śpiew ptaszyny nie zsmutnieje na chwilę. Moraw.

Zsmutnienie, a, blm., czynność cz. **Zsmutnieć.**

× **Zsnować, uje, ował** p. **Zesnuć.**

× **Zsnowanie, a,** blm., czynność cz. **Zsnować.**

× **Zsnucie, a,** blm., czynność cz. **Zsnuć.**

× **Zsnuć, uje, uł** p. **Zesnuć.**

Zsobaczeć, eje, ał *stać ś. sobaką = zejść na psy, spodleć.* Brt.

Zsobaczenie, a, blm. I. czynność cz. **Zsobaczeć.** 2. [Z.] czynność cz. **Zsobaczyć.**

[**Zsobaczyć, y, ył**] *zwymyślać, zbeształ, zekpać.*

† **Zsobna** p. **Zosobna:** Wypowiedzieć wielkość każdego dobra Z. ani rozum człowieczy, ani język nie może. Hrb.

! **Zsofistyczenie, a,** blm., czynność cz. **Zsofistyczyć.**

! **Zsofistyczyć, y, ył** *zrobić sofistycznym:* Umysły zsofistyczone, jak Prudhona i Mazziniego, najprostszych praw nie pojmują. Krasiń.

Zsojuszenie, a, blm., czynność cz. **Zsojuszyć.**

Zsojuszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsojuszyć ś.**

Zsojuszyć, y, ył *złączyć, związać sojuszem, sprzymierzyć:* Z pogany ś. jednać lepiej, Litwie żoninej dać rękę, Ruś zagarnąć... Węgry zsojuszone nasze... Krasz. **Z. ś.** *złączyć ś., związać ś. sojuszem, sprzymierzyć ś.:* Z. ś. z wrogiem, z sąsiadem.

Zsolidaryzować, uje, ował *zjednoczyć solidarnie:* Wspólny interes zsolidaryzowałby ich silnie. Wielkie zwycięstwo narodowe r. 1812 zelektryzowało i zsolidaryzowało wszystkie stany Rosji. Spas. **Z. ś.** *zjednoczyć ś. solidarnie:* Z tym ich żądaniem jedno tylko stronnictwo centrum odważyło ś. Z. na omawianym posiedzeniu sejmu.

Zsolidaryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zsolidaryzować.**

Zsolidaryzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsolidaryzować ś.:** Gotowość zsolidaryzowania ś. z przyjętemi przez koronę zobowiązaniami.

Zsonantyzowany jęz. *zwokalizowany, zesamogłoskowany; który przeszedł w samogłoskę.* BdC.

Zsondować, uje, ował *zgłębić sondą:* Z. zatokę.

Zsondowanie, a, blm., czynność cz. **Zsondować.**

× **Zspalać, a, ał** i **Z. ś.** = **Zespalać:** Duch z niczym ś. nie zspala. Tet.

× **Zspalanie, a,** blm., czynność cz. **Zspalać.**

× **Zspalanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zspalać ś.**

× **Zspolenie, a,** blm., czynność cz. **Zspolić.**

× **Zspolenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zspolić ś.**

× **Zspolić, i, ił** p. **Zespolić.** Oba w jednym zspolił natchnieniu. Krasiń.

× **Zssać, zssie, zssał** p. **Zessać.**

× **Zssanie, a,** blm., czynność cz. **Zssać.**

† **Zstać, zstoi i zstanie, zstał,** † **Zstanąć,** nied. † **Zstawać** *l. stać, starczyć, wystarczyć, dostawać, nie zbraknąć.* Błaż. Zstaje mi czasu, siły, dostaje mi. Kn. Zstaje mię na co, zdołam. Kn. *(= stać mię, jestem w stanie, w możności, zdołam, mogę).* Jak kogo zstaje, jak kto przemoże. Kn. Dosyć ci jest mieć jednę suknią szarą, a. więc dwie, jeśliby ojca w tym Z. mogło. Glicz. Póki mi wieku zstawać będzie. Troc. Kupił jedwabiu, ile do sznurka zstało. Troc. Nie zstanie to, tego. Troc. **2.** czego=*odstać od czego, porzucić co, zaniechać czego, przestać:* Pada trup uparty, ginie rycerz śmiały, nie jednak serce złożą, nie śrzód takiej flagi zstaną swej przewagi. Tw. † **Z. ś. l.** *stać ś., mieć miejsce, zdarzyć ś., zrobić ś., ziścić ś., dojść do skutku; zostać (czym):* Tu ś. wielki dziw zstał. Leg. Al. Aby mu ś. mądrze zstało. Ez. Na te słowa: „Bóg zstał ś. człowiekiem" przyklękamy. Skar. Mówili długo modlitwy i egzorcyzmy nad kamyczki, aby ś. zstały pieniądzmi. Biel. **M. 2.** *dojrzeć, dostać, wystać ś., dojść do należytego stanu:* Pożytecznie, gdy ś. owoce dobrze zstoją i uźrzeją. Spicz.

† **Zstanąć, nie, nął** p. **Zstać.**

† **Zstanie, a,** blm., czynność cz. **Zstać.**

† **Zstanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zstać ś.**

Zstarodawna przys. *po starodawnemu, po staroświecku:* Nad Dunajem, czyli, jak Z. mieniono, nad Drużyną.

† **Zstarzały** p. **Zestarzały.** Troc. Ci, żyjąc, jako niezstarzałe kruki, widzą swych synów dorosłe prawnuki. Chr.

† **Zstarzeć, eje, ał** i † **Z. ś.** p. **Zestarzeć:** Zachowaj bojaźń Bożą i w niej zstarz ś. Birk. W sławie ś. zstarzał i osiwiał. Troc. Zstarzeje na tym urzędzie. Troc. Zstarzał ś. na naukach. Troc.

† **Zstarzenie, a,** blm., czynność cz. **Zstarzeć.**

† **Zstarzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zstarzeć ś.**

× **Zstatecznić, i, ił** *zrobić statecznym, ustatkować.* L.

× **Zstatecznieć, eje, ał** *stać ś. statecznym, ustatkować ś.* Troc, L.

× **Zstatecznienie, a,** blm. **l.** czynność cz. **Zstatecznić. 2.** czynność cz. **Zstatecznieć.**

† **Zstaw, u,** lm. **y** anat., p. **Staw:** Bóg świata tego zstawy strząsa, kiedy chce. Baz.

† **Zstawać, a a. aje, ał** i † **Z. ś.** p. **Stać.**

† **Zstawanie, a,** blm., czynność cz. **Zstawać.**

† **Zstawanie się, a ś.,** blm., czynność cz **Zstawać ś.**

† **Zstawiać, a, ał** p. **Zestawić.**

† **Zstawianie, a,** blm., czynność cz. **Zstawiać.**

† **Zstawić, i, ił** p. **Zestawić:** Zstaw dzban ze stołu na ławę. Troc. Z. wino do piwnicy. Troc.

† **Zstawienie, a,** blm., czynność cz. **Zstawić.**

Zstąpić, i, ił, × **Zestąpić,** × **Zstępić,** nied. **Zstępować** *l. stąpając spuścić ś.; zejść:* Zstępuje na dół. Kn. Różna jest postawa wstępujących i zstępujących: którzy z góry idą, ciała wstecz cofają, które zaś w górę postępują, zginają ś., abowiem zstępując ciężarem swym ważyć ś. ku pochyłości, a wstępując wstecz go cofać wychodzi to właśnie na to, co występkom ulegać. Pilch. Alić oto zstępowała córka Faraona, aby ś. kąpała w rzece. Wuj. Człowiek niektóry zstępował z Jeruzalem do Jerycha. Wuj. Pan zstąpił z nieba, by ludziom zbawczą podał rękę. Przyb. Zstępuję z nieba i bóg, ziemię przeglądam, kształt wzuwszy człowieczy. Żebr. Sam do niego przyjść a zstąpić raczył. Rej. Zstąp, śliszna Uranjo, z twych przybytków w niebie. Przyb. Pan do piekłów zstąpił, ożył dnia trzeciego. Groch. Wyzywają dobrych dni, a w mgnieniu oka do piekłów zstępują. Leop. (w mgnieniu oka do grobu zstępują. B. G.). *(= schodzą ze świata).* Już siostra zstąpiła do grobu. Os. Wilgoci te w piersiach ś. zbierają, potym zstępują w nogi, czyniąc opuchlinę w goleniach. Trzyc. *(= ściekają, spływają, opadają).* Duch św. zstąpił na apostołów. W początkach świata niewinna w gościnę z nieba zstąpiła Astrea. Karp. Góry, zstąpcie a zakryjcie mię od twarzy rozgniewanego Boga. Troc. Sukcesja na dół zstępująca = *przechodząca ze starszej gieneracji na młodszą.* O sukcesji na dół zstępującej. Zam. Poślubił sobie żonę z pokolenia twego, z dawna jakoż jeszcze od Jakóba zstępującego. Rej. W porządku na dół zstępujących są: syn, wnuk, prawnuk. Troc. Przen.: Żyto coraz na dół zstępuje. Trzt. *(= spada w cenie, tanieje).* Przen.: Trzeba Z. na dno myśli ludu. **2.** z drogi = *zejść, zboczyć, oddalić ś., ustąpić, odbić ś. od drogi:* Zstępuję z drogi. Kn. Mam ci coś rzec, zstąp tu trochę. L. Na śpiegi wysłany, często z drogi zstępując, dla rozmaitego przebiegania, nierychło ś. wracał. Warg. Wszyscy, za wodzem idąc, z gościńca zstępują. Groch. Lepiej ś. trzymać tych, którzy rzedziej z ścieżki a toru zstępują, niż tych, którym ś. to bardzo często trafia. L. **3.** dokąd = *wstąpić, wpaść, zajrzeć po drodze:* Józef chciał zstąpić do domu książęcia. HJ. Król stacji u szlachty niech nie miewa; jeśli ś. nam przyda przez królestwo jechać, zstępowania żadnego do szlachty i ich kmieci nie będziemy czynić, ani żadnej rzeczy względem tego zstępowania nie każemy od nich wyciągać, a jeśliby inaczej nie mogło być, jedno żebyśmy musieli zstępić, tedy za nakładem każemy potrzeby sobie gotować. Herb. **4.** komu z drogi = *zejść, ustąpić, usunąć ś.:* Fabjusz, gdy ś. z ojcem swoim na ulicy zetkał, nie chciał mu z drogi Z. Dambr. Zstąp z drogi, choćbyś po pas w błocie ś. zagrzązł. Paszk. Jeśli potykam konsula, nic nie opuszczę, co do uczciwości wyrządzenia przynależy: zsiądę z konia, zdejmę czapkę, zstąpię z drogi. Warg. Już słońcu wschodzącemu jutrzenka zstąpiła. Bardz. Przen.: Ślady z twarzy zstąpiły *(= zginęły).* **5. Z. i Z. ś.** p. **Stąpić:** Zstępować, zgęszczać sukno. Troc Zstępowane sukno. Troc. *(= dekatyzowane).* Zstępuje ś. sukno w prasie. Troc. Przen.: Baszty i wały ustępują nieprzyjacielskiej mocy, lecz Staremberg nowe wewnątrz toczy, zstępujące ś. utrzymując siły. Susz. *(= kurczące ś., malejące, topniejące).* **6.** anat.: Tętnica główna zstępująca (aorta descendens), × **aorta zstępująca,** × **niższa,** × **zstępna** czyli **dolna.** Okrężnica zstępująca (colon descendens) = *część kiszki grubej.* × Muskuł brzucha zstępujący (musculus descendens abdominis) = mięsień skośny brzucha zewnętrzny (musculus obliquus extremus abdominis). × Muskuł

karkowy zstępujący, muskuł szyjny zstępujący (musculus cervicalis descendens) = *mięsień biodrowo-żebrowy szyi* (musculus iliocostalis cervicis). 6. patol.: Dwubitność zstępująca, p. Dwubitność. Tętno zstępujące (pulsus catacrotus). 7. astr.: Węzeł zstępujący, p. astr. **Węzeł.** 8. gie. *zniżający ś., schodzący ku dołowi, opadający:* Prądy zstępujące = *prądy powietrza opadające z górnych warstw atmosfery.*

Zstąpienie, a, blm., **I.** czynność cz. **Zstąpić:** Chrystusa Z. było z nieba na ziemię, Salin. Z. do piekła. Kn. Z. z gór na dolinę Jerychońską jest bardzo przykre. Hoł. (= *zstęp, spadek, pochyłość*). **2.** lek.: Z., **Zstępowanie** (descensus) *opadnięcie, opuszczenie ś.:* Z. jąder = *opuszczenie ś. jąder z miejsca pierwotnego ich zawiązku do moszny, ostatecznego ich siedliska.*

Zstąpienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zstąpić ś.**

× **Zstąpiony** *który zstąpił:* To nie słowiańskiej wynik dyktatury, lecz Bożej w ludzką zstąpionej natury. Krasiń.

× **Zstepnować,** × **Zstępować,** × **Zstępnować** *zeszyć ścięgami zachodzącemi na siebie, tworzącemi jedną nieprzerwaną linję,* zestebnować (por. nied. **Stebnować**).

× **Zstepnowanie, a,** blm., czynność cz. **Zstepnować**

× **Zstepować, uje, ował** p. **Zstepnować.**

× **Zstępowanie, a,** blm., czynność cz. **Zstepować.**

× **Zstert, u,** lm. **y** = **Sterta.** L.

Zstęp, u, lm. **y I.** *zstąpienie na dół, zejście.* **2.** *miejsce zstępowania na dół; to, po czym zstępujemy, schód:* Z dołu jakiej kamienicy mamy wstępy na górę lub zstępy do piwnicy. Gawroń.

† **Zstępić, i, ił** p. **Zstąpić.**

† **Zstępienie, a,** blm., czynność cz. **Zstępić.**

† **Zstępki, ów** *umowy.* Napom.

Zstępnica, y, lm. **e** anat. (colon descendens) *okrężnica zstępująca (część kiszki grubej).*

Zstępnie przys. *zstępując, w kierunku ku dołowi.*

× **Zstępnować, uje, ował** p. **Zstepnować.**

× **Zstępnowanie, a,** blm., czynność cz. **Zstępnować.**

Zstępny I. *od zstępu, zstępujący:* Krewni wstępni i zstępni, linja zstępna. (*o pokrewieństwie co do osób w młodszym pokoleniu*): Między spokrewnionemi w linji wstępnej i zstępnej małżeństwo utrzymać ś. nie może. Cyw. **2.** anat.: × Aorta zstępna, p. anat. **Zstąpić.**

Zstępować, uje, ował I. p. **Zstąpić. 2.** i **Z. ś.** p. **Zstepować.**

Zstępowanie, a, blm., czynność cz. **Zstępować:** Z. na dół. Troc. Z. na dół, schodzenie. Kn. Zstępowania żadnego do szlachty i ich kmieci nie będziem czynić. Herb. Z. z drogi. Troc. Z. sukna. Troc.

Zstępowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zstępować ś.**

× **Zstopić, i, ił** i × **Z. ś.** *stopić, stopić ś.* L.

× **Zstopienie, a,** blm., czynność cz. **Zstopić.**

× **Zstopienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zstopić ś.**

Zstrychować, uje, ował *zrównać strychulcem, zgarnąć (czub) strychulcem.* Przen.: Percepta zstrychowana. L.

Zstrychowanie, a, blm., czynność cz. **Zstrychować.**

† **Zstygnąć się, gnie ś., gnął ś., gnęła ś.** a. **gła ś.** *zastygnąwszy, złączyć ś.:* Ususz kwiat jabłoni a zetrzyj w panwi na proch, a wsyp do tej huspeniny, wnet ś. zastygnie, skoro tylko z tym prochem zawre. Brk.

† **Zstygnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zstygnąć ś.**

† **Zstyrt, u,** lm. **y** p. **Sterta.**

† **Zstyrta, y,** lm. **y** p. **Sterta.**

Zsucie, a, blm., czynność cz. **Zsuć.**

Zsuć, uje, uł, × **Zesuć** *zsypać, posuć, posypać, usypać, obsypać:* Widząc ś. być nakształt palca gołym, wór cielsku-m przywdział, głowę-m zsuł popiołem. Chr.

! **Zsufletować, uje, ował** *spotwarzyć:* Zajżyńskiego zsufletowano, że wszedszy do spółki z Picińskim i Dromem, oszukał ich na 50,000 rubli. Gliń.

! **Zsufletowanie, a,** blm., czynność cz. **Zsufletować.**

Zsumować, × **Zesumować** *zebrać w sumę, dodać:* Z. cyfry. Jeśli zechcemy wnioski Z., ujrzymy, że autor, jak Proteusz, co chwila zmienia formę. Spas.

Zsumowanie, a, blm., czynność cz. **Zsumować.**

Zsunąć, nie, nął, × **Zesunąć,** nied. **Zsuwać,** × **Zesuwać I.** *posunąć na dół, obsunąć; zemknąć sunąc; ściągnąć, zdjąć:* Gdy ś. tygiel w formie trochę zastoi, obręcze zsuwają, klepki odejmują, i tygiel ś. gładki zostaje. Torz. Z. pieniądze do szuflady (= *zgarnąć*). Chłopcze, zsuniej [! = zsuń] z czoła chmurę smutku (= *usuń, spędź*). Przen.: Niemoc zsunęła go z siodła. Uj. (= *zsadziła, zepchnęła, strąciła*). **2.** do kupy = *sunąc skupić, zebrać, zgarnąć:* Z. stół rozsuwany. Stały stoły dębowe podłużne i zsunione. Korz. (= *zestawione*). **Z. ś. I.** *sunąc spuścić ś., zemknąć ś., spaść, obsunąć ś., oblecieć:* Ona lekko zsuwa ś. z konia, przywiązuje go do drzewa. Stasz. Zsunął ś. z łóżka. Noga zsunęła mi ś. z kamienia. But jeden przy usiłowaniach wygramolenia ś. zesunął ś. z lewej nogi. Wilk. Zsunął ś. na wezgłowie. Sienk. Ciemności coraz większe zsuwały ś. na ziemię. Rog. (= *spadały, opadały, spuszczały ś.*). **2.** × Z. ś. na umyśle = *dostać pomieszania zmysłów, obłędu:* Jedna tylko Jackowa z żalu po mężu zsunęła ś. na umyśle, często zapominała ś., często od rzeczy mówiła lub bez przyczyny ś. śmiała. Rzew.

Zsunięcie, a, blm., czynność cz. **Zsunąć.**

Zsunięcie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zsunąć ś. 2.** patol.: Z. ś. kręgosłupa, ! kręgozmyk (spondylolisthesis) *wada rozwojowa lub nabyta miednicy, polegająca na opuszczeniu ś. ostatniego kręgu lędźwiowego z kości krzyżowej (na której spoczywa) do miednicy, wskutek czego miednica ulega ścieśnieniu.*

Zsupłać, a, ał *supłając skupić; splątać w supeł:* Wszystkie mroczne tajniki duszy poprostu w jeden węzeł nam zsupłał. Brt.

Zsupłanie, a, blm., czynność cz. **Zsupłać.**

Zsurowieć, eje, ał *osurowieć:* Przesąd: Ugotowane mięso pawia po roku znowu zsurowieje. Brk.

Zsurowienie, a, blm., czynność cz. **Zsurowieć.**

[**Zsusfalenie, a,** blm.] czynność cz. **Zsusfalić.**

[**Zsusfalić, i, ił**] *zgnieść, zmiąć, zmiętosić.*

Zsuwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zsunąć.**

Zsuwaki, ów, blp. *drobne odłamki skał o krawędziach ostrych, zsuwające ś. po stokach gór.*

Zsuwanie, a, blm., czynność cz. **Zsuwać.**

Zsuwanie się, a ś., blm. **I.** czynność cz. **Zsuwać ś. 2.** hut.: Z. ś. nabojów wielkopiecowych,

gdy schodzą ukośnie, po jednym raczej boku pieca, i prędzej od jednej strony, niż od drugiej. Łab.

Zsuwka, i, lm. **i, Sówka** hut. *potajemny odciek, czyli dziurka, przed lochorem, gdzie fryszerz, spuszczając zuzel, wypuszcza zarazem i nieco żelaza (na własną nieprawą korzyść).* Łab.

× **Zsycenie, a,** blm., czynność cz. **Zsycić.**

× **Zsycenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zsycić ś.**

Zsychać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zeschnąć**: Mur, statek ś. jeszcze nie zeschnął. Troc. Róża twoja zwiędła zsycha. Wysp.

Zsychanie, a, blm., czynność cz. **Zsychać.**

Zsychanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsychać ś.**

× **Zsycić, i, ił** *dać do sytości, nasycić, ufetować, uraczyć.* **Z. ś.** *nasycić ś., ufetować ś., uraczyć ś.*

Zsyłać, a, ał i **Z. ś. l.** p. **Zesłać. 2.** [**Z. ś.**] (rus.) *powoływać ś.* **3. Z. ś.** † *porozumiewać ś.* Mosk.

Zsyłanie, a, blm., czynność cz. **Zsyłać.**

Zsyłanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsyłać ś.**

Zsyłka, i, lm. **i** rus. *zesłanie, wysłanie gdzie za karę, deportacja:* Kto mógł zgadnąć, co z tego wyniknąć mogło? proste sołdaty, forteca, Z... wszystko było możliwe. Krasz. Skazano go na zsyłkę w sołdaty do rot orenburskich. Baty i Z. spadają na karki rozpanoszonych chłopów. Rol.

Zsyndykować, uje, ował *złączyć w syndykat:* Zsyndykowano fabryki blachy górnośląskie. **Z. ś.** *złączyć ś. w syndykat:* Wskutek tego zsyndykowali ś. fabrykańci gwoździ drutowych. Najpoważniejsze banki i instytucje kredytowe zsyndykowały ś. w celu przyjścia z pomocą przemysłowi. Podniesienie cen towaru zsynzykowanego *(= należącego do zsyndykowanych).*

Zsyndykowanie, a, blm., czynność cz. **Zsyndykować:** W danej sferze przemysłu Z. jednej gałęzi prowadzi do zsyndykowania drugiej.

Zsyndykowanie się, a ś., blm, czynność cz. **Zsyndykować.**

Zsyntetyzować, uje, ował, Zsyntezować *zebrać w syntezę, ująć w całość:* Nawet mój krytyk nie zdoła Z. w myśli realnego osobnika jakiegokolwiek gatunku. Mahr.

Zsyntetyzowanie, a, blm., czynność cz. **Zsyntetyzować:** Ogólnego zsyntetyzowania na wielką skalę dokonał już August Comte. Strasz.

Zsyntezować, uje, ował p. **Zsyntetyzować.**

Zsyntezowanie, a, blm., czynność cz. **Zsyntezować.**

Zsyp, u, lm. **y, Zsep, Zsypka l.** *zsypanie, zsypywanie:* Wymłot w kupie leży na Z. do beczek gotowy. Przyb. **2.** *to, co zsypują:* Lato, co czystym zsypem zbóż spichrze weseli. Koss. Żywności w mąkach, sucharach, zsypkach zbożowych i t. d. T. K. **3.** *podatek w ziarnie, sep, osep, maldr, małdrat:* Do powinności darniczych do stołu królewskiego należał za Piastów osep, sep, czyli zsypka różnego zboża. Nar. Zsep, który powinni byli do zamku oddawać, znosimy. Vol. Był robiony rozkład zsypki podług domów. T. K. **4.** [Z.] *składka zboża w ziarnie, zbierana we wsi na rzecz plebana.* **5.** mł. *wózek do przewożenia ziarna:*

Zsypać, pie, pał, × **Zesypać,** nied. **Zsypywać,** × **Zesypywać,** † **Zsypować,** [**Zsypować**] **l.** *sypiąc złożyć, wysypać na kupę:* Zsypali zboże i przemierzyli. **2.** *sypiąc złączyć, skupić; nazsypywać, pozsypywać:* Zsypali ziarno z wszystkich worków w jedno. **3. czego** = *sypiąc zrzucić z wierzchu; odsypać, usypać.* **Z. ś. l.** (o ziemi) *osypać ś., osunąć ś., obruszyć ś., rozsypać ś.:* Grobla ś. zsypowała, spełzając na dół. Trzyc. **2.** przen. *zgromadzić ś., zwalić ś., zebrać ś. hurmem:* Zdarzały ś jeszcze i okolice takie, na które ś. zsypywało wojsko w dwój- i trójnasób więcej, niżeli go było gdzieindziej. Kaczk.

Zsypanie, a, blm., czynność cz. **Zsypać,** × *zesypanie.*

Zsypanie się, a ś., blm, czynność cz. **Zsypać ś.,** × *zesypanie ś.*

Zsypańce, ów, blp. bart. *pewne ilości pszczół, zbierane z różnych ulów.*

Zsypka, i, lm. **i** p. **Zsyp.**

Zsypkowy przym. od **Zsypka:** Żywiono tę gromadę z pieniędzy zsypkowych. T. K. Regiestra zsypkowe, zboże zsypkowe. T. K.

Zsypować, uje, ował i **Z. ś.** p. **Zsypać.**

Zsypowanie, a, blm., czynność cz. **Zsypować.**

Zsypowanie się, a ś., blm., czynność. cz. **Zsypować ś.**

Zsypowisko, a, lm. **a** gór. p. **Usypnia.**

Zsypowy przym. od **Zsyp.** T. K.

Zsypywać, uje, ywał i **Z. ś** p. **Zsypać.**

Zsypywanie, a, blm., czynność cz. **Zsypywać,** × *zesypywanie,* † *zsypowanie.*

Zsypywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zsypywać ś.,** × *zesypywanie ś.,* † *zsypywanie ś.*

× **Zsyzmatyczenie, a,** blm., czynność cz. **Zsyzmatyczyć.**

× **Zsyzmatyczyć, y, ył,** × **Zesyzmatyczyć** *przerobić na schizmatyka.*

Zszablonować, uje, ował *sprowadzić do szablonu.*

Zszablonowanie, a, blm., czynność cz. **Zszablonować:** Musimy uchylić czoła przed indywidualnością, w których (w czasach barbarzyńskich) ludzie dążą do zszablonowania ludzi, a nie znają kultu bohaterów. Wb.

Zszabrować, uje, ował tok. *zgładzić, zrównać szabrem:* Z. kij, pręt fiszbinowy u parasola.

Zszabrowanie, a, blm., czynność cz. **Zszabrować.**

Zszachrować, uje, ował co = *szachrując zdobyć; szachrując zatracić gdzie dla własnej korzyści, skręcić, zaszachrować, zamachlować, zszalbierować.*

Zszachrowanie, a, blm., czynność cz. **Zszachrować.**

Zszadzenie, a. blm. **l.** czynność cz. **Zszadzić. 2.** czynność cz. **Zszadzieć.**

Zszadzić, i, ił *okryć sadzią, szronem.*

† **Zszadzieć, eje, ał l.** *okryć ś. sadzią, okryć ś. szronem, oszronieć.* **2.** przen. *osiwieć', posiwieć.*

Zszafranić, i, ił *suto zaprawić szafranem, przesycić szafranem.*

Zszafranienie, a, blm., czynność cz. **Zszafranić.**

Zszalbierować, uje, ował p. **Zszalbierować.**

Zszalbierowanie, a, blm., czynność cz. **Zszalbierować.**

Zszamotać, ocze a. × **oce, tał** *zmordować szamotaniem, wyszamotać, starmosić, wytarmosić, stargać, zszarpać.*

Zszamotanie, a, blm., czynność cz. **Zszamotać.**

Zszargać, a, ał, *schlapać błotem, uszargać, poszargać, zaszargać, oszargać, zbłocić, zabłocić, schlastać, zachlastać.*

Zszarganie, a, blm., czynność cz. **Zszargać.**

Zszarpać, pie, pał *poszarpać, szarpiąc zedrzeć na kawałki, na strzępy:* Razu pewnego tak przez poszczute psy zszarpany został, że ledwie duszy można było w nim dopatrzyć. Gliń.

Zszarpanie, a, blm., czynność cz. **Zszarpać.**

Zszarzać, a, ał, Zeszarzać *szarzaniem zniszczyć; poszarzać, wyszarzać, wytrzeć, sponiewierać, zszyfonować:* Z. suknię. Podnosiła jeszcze nad głowami poszarpaną, zbłoconą, zszarzaną jak łachman czerwoną chorągiew. Krasz Trudno też opisać w sposób zajmujący dzieje filozofji scholastycznej, którą rozum ludzki z różnych zszarzanych okrawków greckiej filozofji sobie mozolnie wyłatał. Wiszn. Dawni znajomi nie widzieli jego podartych butów i zszarzanych łokci. Krasz. **Z. ś.** *szarzaniem zniszczyć ś., poszarzać ś., wyszarzać ś., wytrzeć ś., sponiewierać ś., zszyfonować ś.:* Mianował ludzi na pierwsze urzędy, o których sam mówi, że byli niegodni i zszarzani. Kal.

Zszarzanie, a, blm., czynność cz. **Zszarzać.**

Zszarzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zszarzać ś.**

Zszastać, a, ał *zniszczyć szastaniem, wyszastać.*

Zszastanie, a, blm., czynność cz. **Zszastać.**

Zszatanić, i, ił *zrobić szatanem:* Świat szatana anieli, anioła zszatani. Krasiń.

Zszatanienie, a, blm., czynność cz. **Zszatanić.**

Zszatkować, uje, ował, Zeszatkować, *szatkując ściąć; uszatkować, poszatkować:* Z. kapustę.

Zszatkowanie, a, blm, czynność cz. **Zszatkować.**

Zszczęśliwić, i, ił *zrobić szczęśliwym, uszczęśliwić:* Niech nieszczęśliwa, zszczęśliwiona, rozkoszy zaznam. Wysp.

Zszczęśliwienie, a, blm., czynność cz. **Zszczęśliwić.**

Zszczypać, pie, pał, Zszczypnąć, nied. **Zszczypywać, † Zszczypować** *szczypnąwszy zerwać, zdjąć; zeszczknąć, uszczknąć, zerwać, zeskubnąć, urwać, uskubnąć:* Dobrze jest przednie wierzchołki bani zszczypować, aby ś. gałązki gęstsze puszczały ku dawaniu owocu. Trzyc.

Zszczypanie, a, blm., czynność cz. **Zszczypać.**

Zszczypnąć, nie, nął p. **Zszczypać.**

Zszczypnięcie, a, blm., czynność cz. **Zszczypnąć.**

† Zszczypować, uje, ował p. **Zszczypać.**

† Zszczypowanie, a, blm., czynność cz. **Zszczypować.**

Zszczypywać, uje, ywał p. **Zszczypać.**

Zszczypywanie, a, blm., czynność cz. **Zszczypywać.**

Zszepnąć się, nie ś., nął ś. p. **Zszeptać** *zmówić ś., spąknąć ś. szeptem:* Sześć chorągwi, zszepnąwszy ś. z sobą, zgodnie z nami deklarowały. Pas.

Zszepnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zszepnąć ś.**

Zszeptać, pcze a. × pce, ptał, Zszepnąć, nied. **Zszeptywać** *szepcząc zmówić, odmówić:* Z. pacierz. **Z. ś.** *spąknąć ś., zmówić ś. po cichu, szepcząc:* Tu przestał Alet, a mężni żołnierze cicho ś. z sobą sami zszeptywali. P. Koch. W ten raz najwięcej może, żądza oczu skoro ś. na co cicho z sercem zszepnie, ustalonego tam trzeba poboczu, jeżeli kto je zatrzyma i zepnie. L.

Zszeptanie, a, blm., czynność cz. **Zszeptać.**

Zszeptanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zszeptać ś.**

Zszeptywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Zszeptać.**

Zszeptywanie, a, blm., czynność cz. **Zszeptywać.**

Zszeptywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zszeptywać ś.**

Zszeregować, uje, ował *zgrupować w szeregi, uszeregować, uporządkować:* Z. wojsko. Rozmaitość czynności zszeregowaliśmy w zarysach najbardziej ogólnych. Przen.: *zmobilizować, uruchomić:* Z. przeciwko bolszewikom małe państwa nadbałtyckie. **Z. ś.** *zgrupować ś. w szeregi, ustawić ś. w szeregi, uszeregować ś ; uporządkować ś.:* Wnet służba w dwa zszeregowała ś. rzędy i kierunkiem szeregów wskazała mu wejście na schody. Jeż. Idą do boju w gęsto zszeregowanych zastępach.

Zszeregowanie, a, blm., czynność cz. **Zszeregować:** Czasopisma, towarzystwa, jednostki poświęcają swą pracę wydobyciu i zszeregowaniu tych szczegółów. Brk.

Zszeregowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zszeregować ś.**

[Zszetrzenie, a, blm.] czynność cz. **Zszetrzyć.**

[Zszetrzyć, y,ył] *zbadać.*

Zszkapieć, eje, ał, Zeszkapieć *zmienić ś. w szkapę.*

Zszkapienie, a, blm , czynność cz. **Zszkapieć.**

Zszkicować, uje, ował, Zeszkicować *skopjować w szkic.*

Zszkicowanie, a, blm., czynność cz. **Zszkicować.**

Zszlachcenie, a, blm., czynność cz. **Zszlachcić.**

Zszlachcić, i, ił *zmienić w szlachcica, w szlachtę:* Nie Z. naród cały, lecz chce szlachtę zedrzeć z chwały. Krasiń.

Z szlachecka przys. *na podobieństwo szlachcica, na podobieństwo szlacheckiego:* Wyprawiał kurjerów poprzebieranych Z. Kaczk.

× Zszlakować, uje, ował *wyśledzić, wytropić, wyśpiegować:* Daleko lepiej, że jej drogę przebieżysz i że ją zszlakujesz. P. Koch.

× Zszlakowanie, a, blm., czynność cz. **Zszlakować.**

Zszlamować, uje, ował p. **Zeszlamować.**

Zszlamowanie, a, blm., czynność cz. **Zszlamować.**

Zsznurować, uje, ował *związać, skrępować, ściągnąć sznurem:* Własne włosięta zrzynkami zatłuszczonej tafty zsznurował. Kaczk.

Zsznurowanie, a, blm., czynność cz. **Zsznurować.**

Zszorować, uje, ował, Zeszorować *szorując zetrzeć; wyszorować:* Z. brud ze stołu, stół.

Zszorowanie, a, blm., czynność cz. **Zszorować.**

Zszumować, uje, ował, Zeszumować *zdjąć, zebrać szumowiny; odszumować:* Z. rosół, metal roztopiony. Materjał stopiony, z wierzchu zszumowany, leją łyżkami w panew. Os. J.

Zszumowanie, a, blm., czynność cz. **Zszumować:** Warzachwi w kuchni używają do zszumowania piany z rosołów. Wiel. W.

Zszycie, a 1. blm., czynność cz. **Zszyć,** *zeszycie.* **2.** anat. (satura) *szew, stałe połączenie kości między sobą.*

Zszyć, yje,ył, Zeszyć, [Zczyć], nied. **Zszywać, Zeszywać, [Zczywać] 1.** *szyjąc złączyć; szyjąc ściągnąć; zaszyć:* Z. dwa bryty. Z. ranę. Przen.: *zgodzić, pogodzić:* Nie wiem, jak tyle sprzecznych doniesień Z. L. **2. ×** Z. *uszyć:* Z. aż do końca. L. **3.** anat.: Gdy ś. staje zrośnienie między dwiema kościami przez ząbki, jak gdyby dwie żelazne piłki zębami z sobą ś. złączyły, zowią to spojenie przez Z., *sutura.* Kirch.

Zszyfonować, uje, ował p. **Zszarzać:** Suknia zszyfonowana w podróży. Orzesz.

Zszyfonowanie, a, blm., czynność cz. **Zszyfonować.**

Zszykanować, uje, ował kogo = *zrobić mu szykanę, wyszydzić go, wystawić na urągowisko.*

Zszykanowanie, a, blm., czynność cz. **Zszykanować.**

Zszykować, uje, ował *zestosować, spasować w pewien szyk:* Z gronem niedoświadczonym i zszykowanym można rozbić rzecz pożyteczną. Kol. (= *dobranym*).

Zszykowanie, a, blm., czynuość cz. **Zszykować**

Zszywać, a, ał p. **Zszyć.**

Zszywanie, a, blm., czynność cz. **Zszywać.**

Zszywanka, i, lm. **i** *rzecz zszywana z różnorodnych części, zlepek, latanina:* Zabierał ś. grać swój kaprys z tematów narodowych, t. j. zszywankę czterech piosnek. Krasz.

† **Zścigać, a, ał** *doścignąć, dognać, dogonić, dopędzić, wyścignąć.*

† **Zściganie, a,** blm., czynność cz. **Zścigać.**

Zślepły *który zślepł, oślepły, ociemniały:* Mordował w pień przerażoną i zślepłą z trwogi ludność. Sienk.

Zślepnąć, nie, ął *oślepnąć, zaślepnąć, zaniewidzieć:* Źrenica twoja nie zślepnie. Berw.

Zślepnięcie, a, blm., czynność cz. **Zślepnąć.**

× **Zślifować, uje, ował** p **Zeszlifować.**

× **Zślifowanie, a,** blm., czynność cz. **Zślifować.**

Zślinić, i, ił, Ześlinić *zmoczyć, zwilżyć śliną.*

Zślinienie, a, blm., czynność cz. **Zślinić.**

Zślizgnąć się, nie ś., nął ś., Ześlizgnąć ś., Zślizgnąć ś., Ześlizgnąć ś. *poślizgnąwszy ś. zemknąć ś.; zepsnąć ś., zsunąć ś.:* Sztylet jego zślizgnął ś. ze zbroi Greka. Krasiń. Jak sen odpadł, z pamięci ś. zśliznął. Wad.

Zślizgnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zślizgnąć ś.**

Zśliźły, Zśliźniony *który ś. zśliznął:* Języczek nabrzmiały abo i ze swego miejsca Z. do swej miary i na swe miejsce przywodzi. Syr. Ziele to języczek zśliźniony i spadły w gardle na swe miejsce przywodzi. Syr.

Zśliźnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zśliznąć ś.**

Zśliźniony p. **Zśliźły.**

Zślubić, i, ił p. **Ześlubić.**

Zślubienie, a, blm., czynność cz. **Zślubić.**

Zśmieszenie, a, blm., czynność cz. **Zśmieszyć.**

Zśmieszyć, y,ył *zrobić śmiesznym, ośmieszyć:* Dla męża (Twardowskiego), którego wieszcz (Mickiewicz) zbaszył, zjunaczył, zśmieszył. Oliz.

† **Zśniały** p. **Zśniały.**

Zśniecenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zśniecić ś.**

Zśniecić się, i ś.; ił ś. p. **Ześniecić ś.**

× **Zśródzbieżny** *odśrodkowy, odśródpędny:* Ziemia jest wypukła pod ekwatorem, a wklęsła pod biegunami w takim zamiarze, jakiego wyciągają prawidła ciężaru i moc siły śrzódzbieżnej. Stasz.

Zt — p. St — .

Ztamtąd, Stamtąd, [Ztądtam, Stamtela, Ztamtędy] *z tamtego miejsca:* Z. przyjdzie sądzić żywych i umarłych.

[Ztamtędy] p. **Ztamtąd.**

[Ztądtam] p. **Ztamtąd.**

[Z tego] *dlatego, przeto:* Ona Bogu wszechmogącemu swoje panieństwo podślubiła, a z tego inszego męża pojąć nie chce.

[Ztela] p. **Stela:** Nie ruszę ś. Z., żebym miał paść trupem. Prus.

[Ztelka] *tylko.*

[Zterminować, uje, ował] *spisać:* Dziaduś tylo mają gadki, coby tego musi nie Z. na karteluszu.

[Zterminowanie, a, blm.] czynność cz. **Zterminować.**

[Ztermosić, i, ił] p. **Starmosić.**

[Ztermosienie, a, blm.] czynność cz. **Ztermosić.**

[Ztędy] *stąd.*

[Ztoprać, a, ał] *zwalać, zbrukać, spaprać, zbabrać.*

[Ztopranie, a, blm] czynność cz. **Ztoprać.**

[Z trafunku] przys. *przypadkiem, trafunkiem.*

[Z trocha] *trochę.*

[Ztrudnakiedy, Ztrudnakiej] *niewiedzieć kiedy, niewiedzieć jak.*

[Ztrudnakiej] p. **Ztrudnakiedy.**

[Ztytosić się, i ś., ił ś.] (o kapuście w roli) *podmieść ś., wzrosnąć.*

[Ztytoszenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Ztytosić ś.**

× **Zuaw, a,** lm. **i** p. **Żuaw.**

Zub, u, blm., p. **Zób.**

† **Zubać, bie, bał** p. **Zobać.** [Zub] = *pij:* Z. mleko.

† **Zubanie, a,** blm., czynność cz. **Zubać**

Zubas, u, lm. **y** *głos pewien w organach, grubszy czyli niższy bas.* Mag.

[Zubel, bla, lm. **ble]** p. **Zuchel.** Zdr. **[Zubelek].**

[Zubelek, lka, lm. **lki]** p. **Zubel.**

[Zuber]: Na Z. mleć żyto = **Zubrować.**

Zuber, u, blm., gór. *odmiana soli zielonej gruboziarnistej, obficiej zaopatrzona w glinę,* błotnik.

[Zuberek, rka, lm. **rki]** *pewna część składowa młyna.*

† **Zubia, i,** blm., p. **Zób.**

[Zublarka, i, lm. **i]** forma ż. od **Zubiarz.**

[Zubiarz, a, lm. **e]** *przekupień nasion ogrodowych, np. pietruszki, maku, gorczycy i t. d.*

[Zubie, i, blm.] **1.** *drobne, małe gałązki:* Zbierać Z. **2.** *nasienie roślin (dobrych i złych).*

Zubiec, bca, lm. **bce 1.** *rozsocha, kolec.* Mosk. **2.** † Z. anat., p. **Obrotowy.**

† **Zubierać, a, ał** *poubierać:* One roty stoją przed wroty w kirysy zubierane. Koch. W. **Z. ś.** *poubierać ś.:* Na tak straszliwą groźbę ludzie ś. uznali a od mała do wiela w wory zubierali. Chrz.

† **Zubieranie, a,** blm., czynność cz. **Zubierać.**

† **Zubieranie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zubierać ś.**

[Zubnyk, a, lm. **i]** *roślina:* Korzenie zubnyka w fajce chroni od bólu zębów lub go uśmierza.

[Zubocz, y, lm. **e]** **1.** *pochyłość skośna do kierunku drogi, tak że wóz, tocząc ś. po niej, jedno koło ma wyżej, a drugie niżej.* **2.** *spadzisty bok góry.*

Zubożać, a, ał i Z. ś. p. **Zubożyć.**

Zubożałość, i, blm., rz. od **Zubożały,** *zubożenie.*

Zubożały *który zubożał, zbiedniały.*

Zubożanie, a, blm., czynność cz. **Zubożać.**

Zubożanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zubożać ś.:** Umyślne, pozorne Z. ś. w oczach ludzkich. Krasz.

Zubożeć, eje, ał *stać ś. ubogim, podupaść na majątku, zbiednieć.* Przen.: Pamięć moja nie gotowa, i zubożałem już na starość w słowa. Mias. Zboża, które na każdy rok dawano na województwo moje, nie domagałem ś., bo był bardzo zszedł i zubożał lud. Leop.

Zubożenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zubożeć. 2.** czynność cz. **Zubożyć. 3.** a. **Zubożałość** *stan tego, co zubożał, ubóstwo.*

Zubożyć, y,ył, nied. **Zubożać** *przyprowadzić do ubóstwa; zniszczyć, zrujnować na majątku:* Pan zuboża i zbogaca, uniża i wywyższa. B. B. Tym sposobem Rzpltą zuboża. Grod. **Z. ś.** *przyprowadzić siebie do ruiny, ubóstwa.*

Zubr, a, lm. **y** zool., p. **Żubr.**

Zubrować, uje, ował 1. mąkę = *pytlować, szrotować, śrótować, grubo mleć:* [Z., omielać ziarno z łuski]. **2.** zboże = *wiać, czyścić na wietrze.* **3.** [Z.] *wartko z chrzęstem jeść: chrupać* (o koniach). Przen. Żart.: [Zębami zubrujes, a gardłem obsiewas.] **4.** [Z.] *obmawiać, oczerniać.* **5.** Deszcz zubruje = *gęsto pada.*

Zubrowanie, a, blm., [**Zubrówka**] czynność cz. **Zubrować:** Po zubrowaniu mąki, co w skrzyni z pytla, ta najprzedniejsza będzie, którą śrotewą zowią. Haur.

[**Zubrowiny, in,** blp.] **1.** *najgrubsze otręby, pierwsza łuska omielona z ziarna.* **2.** a. [**Zubrzyny**] *odpadki przy robieniu kaszy, przy czyszczeniu zboża na kamieniu w młynie.*

Zubrowy, Zubrzy przym. od **Zubr:** Skóra zubrza. Ocz.

[**Zubrówka, i,** blm.] p. **Zubrowanie.**

Zubrzyca, y, lm. **e, Krowa żubra** *żubr-samica.*

[**Zubrzyny, yn,** blp.] p. **Zubrowiny.**

[**Zubtówka, i,** blm.] *zupa z kartofli, zaklepana mąką i mlekiem.*

† **Zuby, ów,** [**Zuby**] *zęby.* Pot.

[**Zucajny**] p. **Zwyczajny.**

[**Zuch-**] p. **Zuch.**

Zuch, a, lm. **owie,** × **Zuchter** *człowiek dziarski, dzielny, junak, chwat, śmiałek:* Król miał dobrze nagrodzić, ktoby mógł tego zucha fortelem pochodzić. Papr. Trzebaby zsadzić tego zucha z basu. Pot. Niech go tam licho weźmie, jaki Z. do szabli. Fred. A. Nie łapie lew muchy, nie na takich, jak ja, tchórzach znaczą zuchy. Zabł. Znałem już tylu mniemanych zuchów, nasłuchałem ś. ich junakierji. L. Z tym Polaczkiem nie chcę mieć zaczepki, bo to Z. i grubjan. L. (= *zawadjaka, awanturnik*). Walne junaki i zuchy. L. Pięciu braci, wszyscy jeden w drugiego dorodni i zawołani zuchterowie. Kit. W dyby tego zucha. Mick. Maćku, myśliłem, że ty większym jesteś zuchem. Mick. Zdr. **Zuszek.**

× **Zuchać się, a ś., ał ś.** p. **Zuszyć.**

× **Zuchanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zuchać ś.**

[**Zuchel, chla,** lm. **chle, Żuchel**] *kawałek, kęs, kęsek:* Daj mi Z. chleba (= *kromkę*). Troc. Z. sadła, ziemi. Zdr. [**Zuchelek, Zucheleczek, Zuchelątko, Zuszek, Zusek**].

[**Zuchelątko, a,** lm. **a**] p. **Zuchel:** Raz mi ś. zdało, że nie widzi, wziąłem dwa zuchelątka sadła, to jak wsiadła na mnie. Wilcz.

[**Zucheleczek, czka,** lm. **czki**] p. **Zuchel.**

[**Zuchelek, lka,** lm. **lki**] p. **Zuchel:** Biura do spraw czynszowych zarzucane są prośbami ludzi, pragnących dostać aby Z. ziemi i na niej jaką taką chatynkę. Wszczepiając pazury pobocznych skrętów w każdy Z. ziemi, wielkie jedle chwiały swe szczyty. Żer.

[**Zuchny**] *odważny, śmiały.*

Zuchować, uje, ował, × **Zuszyć** *udawać zucha, junaczyć ś., zachowałym ś. okazywać,* gm. *stawiać ś.:* Siadszy na konia, co w dziedzińcu zuszył, stępo i milcząc na wyprawę ruszył. Pol. Hetman stał w miejscu i na krok nie ruszył, a Andaluzka tak i rżał i zuszył, rwąć ś. przy panie, iż każdy ś. zdumiał, że koń tak hardy pana wyrozumiał. Pol.

Zuchowanie, a, blm., czynność cz. **Zuchować.**

Zuchowato przys. od **Zuchowaty:** Wygląda Z.

Zuchowatość, i, blm., rz. od **Zuchowaty;** × **Zuchowstwo.**

Zuchowaty *zakrawający na zucha, wyglądający nań, śmiały, chwacki, dziarski, junacki, odważny:* Chłopak Z. Mina zuchowata. Mina jego zuchowato-głupia wyzywała do żartów. Krasz.

× **Zuchowstwo, a,** blm., p. **Zuchowatość.**

† **Zuchter, a,** lm. **owie** p. **Zuch.**

† **Zuchterstwo, a,** blm., p. **Zuchwalstwo.**

Zuchthauz, u, lm. **y** *dom karny, areszt:* Jabym go do zuchthauzu zamknął. Krasz. Nie wyjdzie już z zuchthauzu, aby znowu broić. Rog.

[**Zuchwa, y,** lm. **y**] p. **Żuchwa.**

† **Zuchwalca, y,** lm. **y** p. **Zuchwalec.**

Zuchwalczy przym. od **Zuchwalec:** Zuchwalcza duma.

Zuchwale, Zuchwało przys. od **Zuchwały:** Coby to rzekł, mospanie, trocki wojewoda, że ś. młokos u starca tak Z. pyta? Syrok.

Zuchwalec, lca, lm. **lcy,** † **Zufalec,** † **Zuchwalca,** × **Zuchwalca,** † **Zufalca,** × **Zuchwał,** × **Zuchwałek,** † **Zufał,** † **Zuchwała** *człowiek zuchwały, śmiałek, arogant, zarozumialec, impertynent:* Biel. M., Skr. Na zuchwalca nie tylko świat, ale snadź i zwierzęta starają ś. o zginienie jego. Rej. Tego sposobu Bóg używa na zufalce i zatwardziałe ludzie. Wuj. Zufalcy, gwałtownicy i wykrętarze prędko giną. Sekl. Józef dał pojmać odpornych i zasłał ich do Tyarny, a drugie zufalce, którzy pomagali Wespazjanowi, mieczem potracił. Leon. Zuchwała, zuchwalca. Dudz. Tak ty dwa zufalce zbódł. Rej. Weźcie tego zufalca, wsadźcie go do wieże. Rej. A czego ty, zufalcze, chcesz? z małej rzeczy kijem weźmiesz. Rej. Tak tu dziwny zufalec był, a bożym ś. posłem czynił. Rej. Milcz, zuchwalcze! przerwała z uniesieniem księżna. Niem. Nadto odważni często zuchwalcowie. Nar. Tę garstkę zuchwalców, co ś. z mgły tumanowej wynurzyła, mogła ona obiec dokoła, pierścieniem żelaznym ścisnąć i zgnieść. Jeż.

Zuchwaleć, eje, ał, Zuchwalić ś., [**Zuchwalować, Zuchwałować**] *stawać ś. zuchwałym, hardo występować, nabierać zuchwałości, zuchwalić ś., uzuchwalać ś.:* Świat zuchwalał i lud przeciw sługom Bożym powstał. Glicz. [A jesce parobcy zuchwałują].

Zuchwalenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zuchwaleć. 2.** czynność cz. **Zuchwalić.**

Zuchwalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zuchwalić ś.**

× **Zuchwalica, y,** lm. **e** forma ż. od **Zuchwalec,** × **Zuchwałka:** Ktoraż to Z. tak cię porysowała? Szymon. Jakim prawem ś. mieszasz w moje sprawy, zuchwalico jedna? Zap.

Zuchwalić, i, ił *robić zuchwałym, uzuchwalać, dodawać zuchwałości, dawać do niej powód, rozzuchwalać:* Opuszczenie należytego zbrodniom karania do tym śmielszego ich popełnienia znarowione zuchwali umysły. L. **Z. ś. 1.** p. **Zuchwaleć. 2.** przeciw komu = *uzuchwalać ś., stawiać ś. zuchwale, poczynać sobie zuchwale, powstawać, buntować ś.:* Przeciw Jehowie nie zuchwalcie ś. Bud. Heroizm garstki za wałami, zuchwalącej ś. przeciwko tysiącom. Jeż. **3. na co** = *kusić ś., ośmielać ś. zuchwale, zbyt śmiało:* Zuchwalili ś. iść na wierzch góry. Bud.

† **Zuchwalny** p. **Zuchwały.**

[**Zuchwalować, uje, ował**] p. **Zuchwaleć.**

[**Zuchwalowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zuchwalować.**

Zuchwalstwo, a, † **Zufalstwo,** † **Zufałość, Zuchwałość I.** blm., p. **Zuchwałość, 2.** lm. **a,** † **Zuchwał,** † **Zufał,** † **Zuchwała,** × **Zuchwałka** = a) *czyn odznaczający zuchwalca, czelność, impertynencja, arogancja, krnąbrność, hardość:* Ta swawola, to zufalstwo, niepowściągliwość szczyra jest niewola. Rozm. Zufalstwo, contumacia. Mym. b) a. × **Zuchowstwo,** † **Zuchterstwo** *czyn odznaczający zucha, junakierja, hazard, awanturowanie ś., rzecz zbyt śmiała:* Zuchwalstwem mi ś. wydaje podobne przedsięwzięcie. 3. × Z. choroby, upór, *petulantia morbi.* Kn. *(= złośliwość, uporczywość, zjadliwość).* Z. a upór choroby. Troc.

† **Zuchwał, a I.** p. **Zuchwalec. 2.** p. **Zuchwalstwo. Na** Z.: a) [Wziąć ś. na Z.] *zrobić śmiałe postanowienie.* Posestry zerwały ś. jak szalone i wzięły na Z. Pol. b) † **Na Z. a.** † **Na zufał** przys. *zbyt, zbytecznie, nadzwyczaj, srogo, groźnie, nad miarę, strasznie:* Z nadmiernych śniegów Dniepr wylał na zufał z zwyczajnych swych brzegów. Tw.

† **Zuchwała, y I.** lm. **y** p. **Zuchwalec. 2.** blm. p. **Zuchwalstwo.**

× **Zuchwalca, y,** lm. **y** p. **Zuchwalec.** Troc.

× **Zuchwałek, łka,** lm. **łkowie** p. **Zuchwalec.**

× **Zuchwalka, i,** lm. **i I.** p. **Zuchwalica. 2.** p. **Zuchwalstwo.**

Zuchwało p. **Zuchwale.** Kn.

Zuchwałomówność, i, blm., rz. od **Zuchwałomówny.** Bobr.

Zuchwałomówny *zuchwały w mówieniu.* Bobr.

Zuchwałość, i I. blm., rz. od **Zuchwały. 2.** p. **Zuchwalstwo.**

[**Zuchwalować, uje, ował**] p. **Zuchwaleć.**

[**Zuchwalowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zuchwalować.**

Zuchwały, [**Zukwały**], † **Zufały,** † **Zaufały,** † **Zuchwalny,** † **Zufalny I.** *hardy, czelny, impertynencki, arogancki, wyzywający,* (o dzieciach) *krnąbrny:* Ton Z., niby wyroki jakie wydający. L. Patrz, by-ć jakiej nie narobił biedy Z. język. L. Ubogie owieczki upotulają ś. pysznym, ukarzają zufałym. Sekl. Zuchwalna bezpieczność, prędkie zepsowanie żywota. Glicz. Z tą wolnością poczęli być Donatyści zuchwali na katolików. Skar. Gdy będzie u kogo syn zuchwał a. uporny. Bud. Zawsze chwalimy barziej zuchwałego, chociaż jaśnie widzimy złe postępki jego. Papr. Nędzą ślepoty swojej wymawiał ś. z występku zadanego, że z oczami razem same nawet zufałe utracił pomyślenie. Sir. Nie chodź w drogę z człowiekiem zaufałym, by ś. snadź na cię nie oburzył. B. B. Jagiełło, zjechawszy ś. z mistrzem pruskim, dla pychy i hardości zaufałych Krzyżaków, nic gruntownego nie zamknął. Stryjk. Napadł na olśnionego świeżym zwycięstwem Bandycza. Kaczk. Z. złodziej. **2.** *zbyt śmiały, awanturniczy, hazardowny:* Zamysł Z. Strach okropny przeraził najzuchwalsze serca. Świt.

× **Zucie, a,** blm., czynność cz. × **Zuć** = **Żuć.** Troc.

† **Zucie, a,** blm., czynność cz. † **Zuć.**

† **Zuciekać, a, ał** *pouciekać, uciec co do jednego.* Pot. Tamże go przy ogniu ścięto, a drudzy zuciekali. Biel. J. Ja nie wiem, jak mi moje zuciekały lata. Otw. S. [Dzieci, co jej zuciekały, przywoli ku sobie. Tet.].

† **Zuciekanie, a,** blm., czynność cz. **Zuciekać.**

× **Zuczać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zuczyć.**

× **Zuczanie, a,** blm., czynność cz. **Zuczać.**

× **Zuczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zuczać ś.**

× **Zuczenie, a,** blm., czynność cz. **Zuczyć.**

× **Zuczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zuczyć ś.**

[**Zuczony**] *przywykły, nawykły, przyzwyczajony, znarowiony, zbałamucony:* Ja tam, żem to na małym sierockim życiu zuczona byłam po służbach, to ta niewiele tego jeść mogłam. Kon. Kto na dużym życiu zuczony był. Kon.

× **Zuczyć, y,ył,** nied. × **Zuczać** *wyuczyć, nauczyć czego; przyłożyć, włożyć, przyzwyczaić, wprawić do czego; wyćwiczyć w czym:* Ochmistrzowanie dworzaninowe ma ś. stąd począć, iżby pana takich obyczajów zwyczaił, któreby go same, gdzieby ś. on obaczył, cnotliwie żyć zuczyły. Górn. × **Z. ś.** *wyuczyć ś., nauczyć ś., wprawić ś., przyzwyczaić ś., nawyknąć.* Ocz. Umyślił chodzić do szkoły Z. ś. [A janioł! — gdzieby zaś, pani moja, sierotę kto inszy zuczył.]. Kon. Mahomet był gołębicę zuczył, kiedy kazał ludziom, przyleciała, padła mu na ramieniu i zobała z ucha. Biel. M. Zwyczaimy ś. temu: naprzód łajać czeladzi, potym żonie, dzieciom, przyjaciołom; a tąk ś. język zuczy źle mówić, że potym wszystkim śmiele złorzeczymy. L. Bydło dla napojenia zganiać trzeba do wody na to własne miejsce, gdzie ś. już zuczyło. Haur. Zuczam kogo, przyuczam. Troc. Zwyknę do konia, zuczę ś. do broni. Syrok. [To mnie odpędzali, to mnie bili, to Bóg wie nie jak cudowali, a ja i tak ś. zuczyła.]. Kon.

× **Zuć, uje, uł** p. **Żuć:** Zuty. Troc.

† **Zuć, uje, uł** *wyzuć.* B. Sz.

Zud, u, blm., p. **Zudowanie.**

Zudować, uje, ował men. *gotować w kwasach chemicznych dla wyciągnięcia na wierzch warstwy złota a. srebra.*

Zudowanie, a, blm., **Zud** czynność cz. **Zudować.**

[**Zufać, a, ał**] *rozpaczać, zwątpić.*

† **Zufać, a, ał** *zaufać.* B. Sz.

† **Zufalca, y,** lm. **y** p. **Zuchwalec.**

† **Zufale** przys. od **Zufały:** Z. postępować. Papr.

† **Zufalec, lca,** lm. **lcy** p. **Zuchwalec.**

† **Zufalny** p. **Zuchwały.** Skr.

† **Zufał, a,** lm. **y** p. **Zuchwalec.**

† **Zufałość, i,** blm., rz. od **Zufały,** *zuchwalstwo.* Rej.

† **Zufały I.** *w sobie = zaufany w sobie, zarozumiały, wiele o sobie myślący:* Piszę nie z zazdrości względem Fedra, nie jestem w sobie tak Z. Jak. W. **2.** p. **Zuchwały.**

× **Zufan, a,** lm. **y** *łyżka durszlakowa.* Dudz. Z., t. j. łyżka żelazna lub miedziana dziurkowana, której w kuchni używają do wybierania potraw i pirogów i t. d., chcąc z wody lub tłustości osączyć. Wiel. W. Z., łyżka żelazna z dziurkami. Troc. Zdr. × **Zufka.**

[**Zufanie, a,** blm.] czynność cz. [**Zufać**].

† **Zufanie, a,** blm., czynność cz. † **Zufać.**

× **Zufeczka, i,** lm. **i** p. **Zupa.** L.

× **Zufka, i,** lm. **i I.** p. **Zufan. 2.** p. **Zupa.** Troc, L.

[**Zuga, i,** lm. **i. Żuga**] *większy bat, mający w środku zbiornik na żywe ryby lub węgorze.*

Zugorzenie, a, blm., czynność cz. **Zugorzyć.**

Zugorzyć, y,ył *zostawić pod ugor:* Po owsie, zugorzywszy, ozimie sieją żyto. Haur.

Zuja, i, lm. **je** *rodzaj pakuł z włosów, błon a. rozkręconych powrozów, do utykania szpar w statkach wodnych:* Zuje do zatykania szczelin w promach bywają kręcone z sierci bydlęcej. Mag. Z. robi ś. z targanu, który kręcą i na szycie dychtują. Mag.

[**Zujka, i,** lm. **i**] p. **Żujka.**

† **Zujmować, uje, ował** *poujmować:* Szatan zujmował dary Boże i pokwasił tak, że nie były pokarmem, ale zarazą ludzkiego zbawienia. Gil. Niecierpliwe karki pługiem zujmowali. Żebr. † **Z. ś.** *zmniejszyć ś., zmaleć, uszczuplić ś., ubyć:* Musiało ś. sił greckich niemało zujmować. Otw.

† **Zujmowanie, a,** blm., czynność cz. **Zujmować.**

† **Zujmowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zujmować ś.**

[**Zujrzeć, y, ał** i **Z. ś.**] p. **Ujrzeć.**

[**Zujrzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zujrzeć.**

[**Zuk, a,** lm. **i**] *owad, zwany inaczej* krówką, *pomiotem żyjący.*

[**Zukwa, y,** lm. **y**] p. **Żuchwa.**

Zukosić, i, ił *przyrznąć jaki wątek budowlany ukośnie względem danego kierunku.*

Zukoszenie, a, blm., czynność cz. **Zukosić.**

Zukrainizować, uje, ował *przerobić na ukraiński:* Z. flotę czarnomorską.

Zukrainizowanie, a, blm., czynność cz. **Zukrainizować.**

[**Zukwały**] p. **Zuchwały.**

[**Zula, i,** lm. **e**] *gliniaste źródło wody słonej:* Wpakował mnie i siebie do zuli po kolana; jest to źródło gliniaste słonej wody, które jeleńie odwiedzają. Nareszcie wydobyłem ś. w ten sposób, że położywszy ś. na ziemi, wyciągnąłem jedną nogę po drugiej i na kolanach przelazłem zulę na suchsze miejsce.

[**Zulberglajta, y,** blm.] *farba nadzwyczaj jadowita, używana do pokostu.*

[**Zulec, lca,** lm. **lce**] **I.** *przyczółek piaszczysty na Wiśle, solec.* Pol. 2.?: Huspenina — termin czeski, rodzaj galarety, zulcu. Brk.

[**Zulnik, a,** lm. **i**]**?:** Płatwy, leżące na stragarzach, łączone są z niemi spinkami; takich spinek, cieńszych od stragarzy, bywa 2, 3 lub 4; bywają i zulniki.

Zulotnić, i, ił *sprawić, żeby ś. co ulotniło a. znikło:* Rozum nurtujący... wszystkie kształty i formy, siłą twórczą ducha kształtującego do żywota powołane, rozwiązał, zulotnił. Lib.

Zulotnienie, a, blm., czynność cz. **Zulotnić.**

Zulus, a, lm. **i** *zwolennik sportu wodnego, nienależący do towarzystwa wioślarskiego.*

[**Zułowić, i, ił**] *złowić:* Z. rybkę.

[**Zułowienie, a,** blm.,] czynność cz. **Zułowić.**

† **Zumiałość, i,** blm., rz. od **Zumiały,** *zdumienie.*

† **Zumiały** *który ś. zumiał, zdumiały, zdumiony.*

† **Zumiar:** Na Z., przys. *nad miarę, nadto, prócz tego:* Z., *insuper.* Mącz. Co wadzi na Z. i w Bożym mieć domu rysztunku dla odsieczy, strzelby dla odgromu? Mias.

† **Zumieć, eje a. e, ał** i **Z. ś.** p. **Zdumieć.** Glos., Rej

† **Zumienie, a,** blm., czynność cz. **Zumieć.**

† **Zumienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zumieć ś.**

† **Zumiewać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zdumieć.**

† **Zumiewanie, a,** blm., czynność cz. **Zumiewać.**

† **Zumiewanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zumiewać ś.**

† **Zumliwy** p. **Zdumliwy.**

Zumowe gwoździe mor. *gwoździe, które służą do ściągania szycia.* (p. Szycie). Mag.

† **Zumpeza, y,** lm. **y.** p. **Rzumpeza.**

† **Zumysłowy** *z umysłu uczyniony, umyślny, naumyślny, rozmyślny:* Uciekał dla mężobójstwa niezmysłowego. Leop.

[**Z umysłu**] *umyślnie, naumyślnie, rozmyślnie:* Z. jabłka w nim trzymam. Krasz. K.

† **Zund, u,** blm., † **Zundt,** † **Sund** *przesmyk między Schonem a wyspą Zelandją; jest kluczem morza Bałtyckiego.* Dyk. Przez Z., Wielki i Mały Bełt morze Bałtyckie łączy ś. z oceanem Północnym. Wyrw. Przen.: W które morze? w Poncki Z. radzisz mi ś. schować? Bardz. (= *w cieśninę morską).*

† **Zundt, u,** blm., p. **Zund.**

Zundyt, u, lm. **y** min. *siarkosol srebra, minerał z gromady lamprytów, Ag Fe Sb_3 S_9.*

[**Z unego**] przys. *skądciś.*

Zunjować, uje, ował *złączyć zapomocą unji:* Synod partykularny niezunjowanej Rusi. Bnnt Enceladów chłopskich Ukrainy, zunjowanej na koronne syny. Gawiń. Zaopatrywanie ś. ogółu ziemian niedawno zunjowanej Rzpltej na prawa poddanych. Jabł. A. **Z. ś.** *złączyć ś. zapomocą unji.*

Zunjowanie, a, blm., czynność cz. **Zunjować.**

Zunjowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zunjować ś.:** Mamy tu na myśli epokę po zunjowaniu ś. politycznym nadkarpackich ludów. Jabł. A.

† **Zunt, u,** blm., p. **Zund.**

Zunyit, u, lm. **y** min. *minerał z gromady sylikoidów, z grupy andaluzytu, krzemian glinu, zawierający także fluor.*

Zupa, y, lm. **y,** † **Supa I.** *polewka, potrawa płynna:* Z. rakowa, z mięsa, z ryb, postna, rumfordzka. Waserzupa, waserzupka. (= *wodzianka, kapłon).* [Czarna Z.] = *czernina.* Z. na mięsie a. mięsna. Z. na rosole. [Gapia Z.] p. **Rosół.** Dziadowska Z., p. **Dziadowski. 2.** żart. *breja, bigos, mieszanina:* Kartofle ś. przegotowały, i zrobiła ś. Z. Nazlewał, narobił zupy. Zdr. **Zupka,** × **Supka,** × **Zufka,** × **Zuwka,** × **Zufeczka.**

× **Zupanja, i,** lm. **e** p. **Zupanją.**

× **Zupan, a,** lm. **owie** a. **i** p. **Żupan.**

Zupełnie przys. od **Zupełny,** *całkowicie, kompletnie, całkiem, ze wszystkim, akurat, kubek w kubek:* Z. tak samo. Podobny, skończony Z. Starać ś. mamy, abyśmy prawdę chrześcijańską bez ujmy i Z. mieli. Skar. (= *bez uszczerbku).* Najdalej za pięć minut uwolnię cię; spuść ś. na mnie Z L. Polegam na tobie Z. (= *w zupełności, bez zastrzeżeń).* × Słudzy, wróciwszy ś., wszystko Z. i porządnie królowi powiedzieli. Skar. (= *dokładnie, szczegółowo, wyczerpująco).* Luboć domyślam ś., czego chcesz, jednak zupełniej słuchać pragnę. Bard. (= wyraźniej. L.). [A, dla Boga, tak bardzo panny zdrożały, po 20 Z. (= *spełna).*

Zupełność, i, blm. **I.** rz. od **Zupełny,** *pełnia, całość, komplet:* Pańska jest ziemia i Z. jej, okrąg ziemi i ci, którzy mieszkają na niej. Żarn. (cała jej masa, *universum.* L.). Słońce po wszystkim świecie jest skutkiem i zupełnością swoją przytomne. Zigr. (= *pełnią).* Z., nienaruszoność. And. z Kobył. Do zupełności i doskonałości ciała człowieczego należą kości i żyły. Karnk. Przywiódł Bolesław państwo przez odzyskanie Krakowa do dawnej zupełności. Nar. Przywrócenie do zupełności, kiedy kto może zasiąść pierwszego stanu, w którym był obrażony. P. chet. Po kamieniu znosząc, murujemy i budujemy wielkie machiny i Z. przywodzimy. Smotr. Z.

dramatu na tym zawisła, żeby ś. już nic więcej nie zostawało do wykładu i dołożenia. Gol. Reguły zakonne w zupełności zachował, iż nigdy nie pomniał, aby miał by najmniejszą przestąpić. Skar. *(= w całej rozciągłości, w całym zakresie).* Polegam na tobie w zupełności *(= zupełnie, ze wszystkim, bez zastrzeżeń, bezwarunkowo, bezwzględnie, nieograniczenie).* Z. = *przymiot dyspozycji, zależący na dostatecznym objęciu całej rzeczy i na należytym jej wyczerpaniu.* 2. × Z. *pełnoletność, dojrzałość:* Małoletni dostępuje zupełności z zaczęciem roku dwudziestego piątego. Cyw. Opieka ś. kończy, gdy sierota do zupełności lat swych dojdzie. Cyw.

× **Zupełnowładnie** przys. od **Zupełnowładny.** L.

× **Zupełnowładny** *władający nieograniczenie, samowładny pełnowładny:* Zupełnowładna zwierzchność. Troc. Nigdy tak mało ukontentowania nie doznałem, jak kiedy zupełnowładnym panem Rzymu zostawałem. Alb.

Zupełny, †**Upełny,** [**Zupołny**] **I.** *pełny, cały, całkowity, wszystek, kompletny, nienaruszony, nieuszczerbiony, dokończony:* Z., we wszystkich swoich częściach cały, wszystek, gdzie nie brakuje ani zbywa, nienaruszony, dokończony. L. Co przedtym a. z przyczynkiem, a. z ucinkiem sakramenta św. podrzucali ludowi, to teraz całe i zupełne bywają rozdawane wierzącym. Zigr. Zelim cesarstwo tureckie, zbywszy ojca i brata, opanował. Stryjk. Ofiarował Jetro zupełne i inne ofiary. Leop. *(= całopalne).* (palone. Leop.; całopalenie. B. G.). Przen.: *tęgi, pełny, jędrny, jakby toczony:* W kim krew panuje z przyrodzenia, taki człowiek jest ciała zupełnego. Zaw. Postawa ta najsłuszniejsza bywa, gdy koń ma ciało zupełne a mocne. Trzyc. Zupełne piersi, krasa ślicznej szyi, szczęsnemu sercu wyścielają łoże. Mor. A. *(= okrągłe).* Z. kolor. Troc *(= wyrazisty, siarczysty, wydatny, zdecydowany).* Człowiek zupełnego rozumu = *normalnego, zdrowego; spełna rozumu:* Zupełnego kto rozumu = przy sobie. Kn. *(= przy zdrowych zmysłach).* Przy sobie jest abo przy rozumie, zupełnego rozumu. Kn. Zupełnego jest rozumu. Troc. Przen.: *absolutny, wszelki, nieograniczony, dokładny, doskonały, prawdziwy, szczery, rzetelny:* Pomnieć masz, abyś w krótkości słów upełną a mocną wiarę pokładał w modlitwach swoich. Rej. By Pan jeno poznał wierną naszę a upełną nadzieję o tym świętym miłosierdziu swoim. Rej. Będziesz zupełnym miłował sercem i duszą Pana Boga twego i k temu myśl swą i siły stosował, jakbyś nic nie umiał nadeń kochańszego. Odym. Mam zupełną nadzieję, że w ten cel uderzysz. Kochan. *(= niepłonną).* Odpust Z. Zupełną wiarą i sercem służmy Panu Bogu. Skar. Nie było ze zwycięstwa wesela zupełnego. Skar. Tu na świecie żadne zupełne szczęście być nie może. Skar. *(= doskonałe).* Spokojność u nas zupełna. Krasiń. Tym sposobem przyjdziemy do zupełnej zgody. Niem. Człowiek Z. = *dojrzały, dorosły, doletni, pełnoletni, skończony.* Wiek Z. = *dojrzały.* Wzrost swój bierze tak długo, aż przyjdzie w męża zupełnego. Żarn. Kiedy już kto do dwudziestego i pierwszego roku przyjdzie, tedy już zupełne lata ma. Sz. Leszek pod opieką był aż do lat zupełnych. Paszk. Gdy do lat zupełnych przyszedł, o mnie samym opisując... Mat. 2. gram. Zdanie zupełne = *w którym nie brak żadnego z podstawowych członków, t. j. podmiotu, łącznika, orzeczenia.* 3. lek.: †Franca zupełna, p. **Przymiot.** Obłęd Z., p. **Obłąd.** Ślepota zupełna, p. **Jasny.** 4. leśn.:Ręby zupełne (w lesie) = *wycięcie w pień, nawet drzew ochronnych i nasienników.* Lab. 5. Zupełna liczba nazywa ś. w odejmowaniu ta, od której inszą mniejszą odejmujem; zowie ś. jeszcze większa, górna, wyższa. Sol. *(totum, integer numerus).*

× **Zupiec, pca,** lm. **pcy** p. **Żupnik.**

Zupka, i, lm. **i** p. **Zupa.**

× **Zupnik, a,** lm. **cy** p. **Żupnik.**

Zupny, Zupowy przym. od **Zupa:** Talerz Z. *(= głęboki).* Przyprawy zupne. Bobr.

× **Zupny** p. **Żupny.** Rzew.

[**Zupołny**] p. **Zupełny.**

Zupowy p. **Zupny:** Jarzyny zupowe.

Zupieć, I, lm. **e** p. **Żupica.** Tak.

[**Zupynić, i, ił**] *wstrzymać w biegu:* Z. konia, krążek.

[**Zupynienie, a,** blm.] czynność cz. **Zupynić.**

[**Zurdzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zurdzić ś.**

[**Zurdzić się, i ś., ił ś.**] *ściąć ś., zsiąść ś.:* Mleko ś. zurdzi.

[**Zurg, u,** lm. **i**] p. **Zorg.**

× **Zurnica, y,** lm. **e** bot. *bucień, roś.*

[**Zurtka, i,** lm. **i**] p. **Żerdka.**

† **Zurywać, a, ał** *pourywać:* Nawałności wstawały, chcąc żagle Z. Ciek.

† **Zurywanie, a,** blm., czynność cz. **Zurywać.**

[**Zur-zać, a, ał**] *piszczeć, kaprysić.*

[**Zur-zanie, a,** blm.] czynność cz. **Zurzać.**

[**Zurzędnie**] *umyślnie.*

[**Zusek, ska,** lm. **ski**] p. **Żusek.**

[**Zusk, u,** blm.] *drobiazg:* Te kartofle taki Z., że 4 dziwki przez 2 godziny nawet dwuch garnków obrać nie mogą.

Zuszek, szka, lm. **szki** p. **Zuch:** Bo cię znam za zuszka. Pol.

[**Zuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Zuchel:** Łapaj węża zielonego, posiekaj go w drobne zuski, wypuść z niego carnej juski. Kolb.

† **Zuszenie, a,** blm., czynność cz. **Zuszyć.**

† **Zusztokor, a,** lm. **y?:** Z. aksamitny z koronami wielkiemi, u którego rękawy rysiami podbite. Mor. Tob. Futro rysie z pod zusztokora aksamitnego bogatego. Mor. Tob.

× **Zuszyć, y,ył,** × **Zuchać ś.** *zachowywać ś. jak zuch, zuchwalić ś., udawać zucha, junaczyć ś.:* Rżał i zuszył. Pol. Koń, chociaż nienarowisty, zuchał ś., najeżył grzywy, wierzgał nogami. Sł. wil.

[**Zutkać, a, ał,** nied. **Zutykać**] *spotkać.*

[**Zutkanie, a,** blm.] czynność cz. **Zutkać.**

[**Zutykać, a, ał**] p. **Zutkać.**

[**Zutykanie, a,** blm.] czynność cz. **Zutykać.**

× **Zuwacz, a,** lm. **e** p. **Zzuwacz.** L.

× **Zuwadlnia, i,** lm. **e** p. **Zzuwalnia.** L.

× **Zuwalnia, i,** lm. **e** p. **Zzuwalnia.** L.

[**Zuwiedzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zuwieść.**

[**Zuwiedzenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zuwiedzieć ś.**

[**Zuwiedzieć się, zuwie ś., zuwiedział ś.**] *dowiedzieć ś.*

[**Zuwieść, zuwiedzie, zuwiódł,** nied. **Zuwodzić**] *uwieść, zbałamucić:* Z. dziewczynę.

× **Zuwka, i,** lm. **i** p. **Zupa.**

[**Zuwodzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zuwodzić.**

[**Zuwodzić, i, ił**] p. **Zuwieść.**

† **Zuzanista, y,** lm. **ści a. owie** *kobieciarz, babiarz, umizgus, bałamut, lowelas, donżuan, szczeg. stary:* (od owych starców, do św. Zuzanny ś. umizgających. B. G.). Kazałem żonie umizgać ś. do sędziów: zaraz w sprawie mojej starsi mi

służyli zuzanistowie, a zaś młodsi szli za niemi. Opal. O, niewstydliwy i w złościach zatwardziały zuzanisto. Pim.

Zuzannit, u, lm. **y** min. *minerał z gromady gipsowców, jeden z siarczanów miedzi i ołowiu.*

Zuzel, zla, lm. **zle** p. **Żużel.**

[**Zuzela, i,** lm. **e**] = **Kukułka.**

Zuzelarz, a, lm. **e** hut. *robotnik wyciągający żużel z wielkiego pieca i wywożący go na plac żużlowy.* Łab.

Zuzlenie, a, blm. *tworzenie ś. żużla przy topieniu rud.*

Zuzlowy przym. od **Zuzel:** Z. Łab. Łopata zuzlowa, zgarniacz, odgarniacz do zgarniania zuzli. Łab.

[**Zuzu!**] *okrzyk uspokajający.*

[**Zuzula, i,** lm. **e**] p. **Kukułka.** Przen: Wrócę po moją zuzulę i do Kijowa z nią pojadę. Sienk. (= *niebogę, gołąbkę*). Zdr. [**Zuzułka, Zuzuleńka**].

[**Zuzuleńka, i,** lm. **i**] p. **Zuzula.**

[**Zuzułka, i,** lm. **i**] p. **Zuzula.**

× **Zużel, żla** lm. **żle** p. **Żużel.** L.

Zużycie, a, blm. 1. czynność cz. **Zużyć. 2.** p. **Zużycie ś.**

Zużycie się, a ś., blm., niek. **Zużycie** czynność cz. **Zużyć ś.:** Dziwną sprzeczność stanowiła jego młodość rzeczywista z tym sztucznym zestarzeniem i zużyciem serca i głowy. Krasz.

Zużyć, uje,ył, nied. **Zużywać** 1. *używając zniszczyć:* Na skórze zużyjesz rózeg całą puszczę. Syrok. Z. suknię. (= *znosić*). Zmieniać wciąż role, sceny i zużyte szaty. Br. Zużył swe siły swawolą. (= *wyczerpał, wycieńczył, stargał, sterał*). 2. na co = *użyć, zużytkować, spożytkować, spotrzebować:* Papier ten zużyję jeszcze na kajet. **Z. ś.** *zniszczyć ś. przez używanie:* W politycznym życiu (tchórz) ś. nie zużył. Mick. Człowiek zużyty = *przeżyty, zniszczony, zdeboszowany, zblazowany*). Temperamentu dosyć żywego, kobieciarz znałogowany, zawczasu zużyty. Krasz. Przen.: *przeżyć ś., spowszednieć, wyjść z mody:* To, co dawniej najwięcej miało powabu dla publiczności i największe przynosiło dochody, jak festyny ludowe i loterje fantowe, zużyło ś. już. Formy zużyte (= *wyzyskane, przestarzałe, zwietrzałe*).

Zużyteczniać, a, ał p. **Zużytecznić.**

Zużytecznianie, a, blm., czynność cz. **Zużytecznić.**

Zużytecznić, i, ił, nied. **Zużyteczniać** *zrobić użytecznym, wyeksploatować, wyzyskać:* Żeby tego niepotrzebnego gościa Z., postanowiła przynajmniej nim ubawić państwo chorążych. Krasz. Starano ś. jak najlepiej i jak najszerzej Z. tę szczęśliwą chwilę. Chm.

Zużytecznienie, a, blm., czynność cz. **Zużytecznić.**

[**Zużytek, tku,** częś. w lm. **Zużytki**] *to, co już zużyte zostało, niepotrzebne pozostałości.*

Zużytkować, uje, ował, nied. **Zużytkowywać** co = *obrócić na swój użytek, spożytkować; skorzystać, zrobić użytek z czego, wyzyskać, wyeksploatować co, użyć czego na co:* Z. siłę pary, odpadki. Uzbierane wiadomostki bieżące umiała Z. wedle wymagań chwili. Krasz. Oboje ułożyli Z. smutek hrabianki na rzecz kościoła; ksiądz Aureli zamyślał spropagować ją do klasztoru pp. Norbertanek i posagiem jej wzbogacić klasztor. Bał. Krytykują każdy nasz krok, podpatrują nawet domowe stosunki i zużytkowują je dla zabawienia czytelników. Bał. (Mickiewicz) zużytkował materjał, dostarczony przez przyjaciół z najświeższych wypadków. Chm. Soroka stanowiła bardzo ważny punkt handlowy, wybrany i odpowiednio zużytkowany w wiekach dawniejszych. Jeż.

Zużytkowanie, a, blm., czynność cz. **Zużytkować.**

Zużytkownia, i, lm. **e** *zakład, w którym ś. przerabia rzeczy zniszczone, zużyte na użyteczne:* Pierwsza warszawska Z. odpadków papierowych.

Zużytkowywać, owuje, owywał p. **Zużytkować.**

Zużytkowywanie, a, blm., czynność cz. **Zużytkowywać.**

Zużywać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zużyć.**

Zużywanie, a, blm., czynność cz. **Zużywać.**

Zużywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zużywać ś.**

† **Zwab, u,** lm. **y** 1. *zwabianie, zwabienie.* 2. *powab, ponęta, przynęta, wabik:* Miłość ma wielkie zwaby.

Zwabiać, a, ał p. **Zwabić.**

Zwabianie, a, blm., czynność cz. **Zwabiać.**

Zwabić, i, ił, nied. **Zwabiać** 1. *wabiąc ściągnąć, sprowadzić dokąd, przywabić; znęcić:* Kurczątka Z. ś. nie dały, gdy je kokosz wabiła, gdy skrzydła swoje rozciągnęła, więc też kurczątka niewdzięczne opuściła. Żarn. Dziś my one miłe towarzystwa a schadzki zaniszczyli, bo już dziś musi tydzień myślić, niźli do siebie przyjacioły zwabi, abowiem nie każdy ś. śmie pokazać na owe półmiski. Rej. Orfeusz zwierzęta pięknym swym śpiewaniem do siebie zwabiał. Papr. Pan Oront swemi obietnicami zwabi waćpana znowu do tychże sideł, w które cię teraz chciał wplątać. Boh. Wypadek zwabia ciekawych. Przen.: Zwabiła sobie amanta (= *złapała*). Zwabiał smutek do duszy. Syrok. Łatwo go było Z. do towarzystwa, zatrzymać, więcej ś. jeszcze oń ubiegano. Krasz... 2. myśl. (o przepiórce) *głos wydawać.*

Zwabienie, a, blm., czynność cz. **Zwabić.**

Zwabnik, a, lm. **i** *koń odznaczający ś. piękną postawą.*

[**Zwacenie, a,** blm.] czynność cz. **Zwacyć.**

[**Zwacyć, y,ył**] *dzwonić.*

Zwać, zwę a. × **zowę,** a. × **zowię** a. × **zwię, zwiesz** a. × **zowiesz, zwie** a. × **zowie, zowią** a. × **zwą,** a. × **zową, zwał,** [**Zwoć**] 1. kogo *wzywać, wołać, przyzywać, przywoływać:* Z., zowę, zowiesz, zową. Ocz. Szedł Samuel do Heljego i rzekł: oto ja, wszakoś mię zwał. Bud. (owom ja, gdyżeś mię wołał. B. G.). Zwano Djogena do Aleksandra; nie chciał iść. Bud. B. Uczyciel przyszedł i zowie cię. Bud. (jest tu nauczyciel i woła cię. B. G.). Rzekł do trzebieńca: zów prędko Michajusza; a on posłaniec, który go Z. chodził... Bud. (chodził, aby przyzwał Micheasza. B. G.). Nie było przedniejszego gościa, dla którego był innych zwał... L. (= *spraszał, zapraszał*). 2. kogo, co = *nazywać, mianować:* Nazywam kogo jako, zowię czym, przezywam. Kn. Marja porodziła syna, a będziesz zwał imię Jego Jezus. Sekl.; (któremu ty wezwiesz imię Jezus. Sekl.; nazowiesz imię Jego Jezus. B. G.). Mieszkał w mieście, które zowią Nazaret. Wuj. (które zowią Nazaret. B. G.). Nie nazywajcie mię Noemi, ale mię zowcie Mara. Wuj. Jak to zowią. Troc. Zowiemy go dobrym doktorem. Troc. Zowią go Piotrem. Troc. (= *ma na imię Piotr, imię jego Piotr*). Królowa Artemizja nazwała bylicę swym imieniem, które ziele przedtym parthenis zwano. Kn. Dla hołysza nie jest dysho-

nor, że go łajdakiem zowią. L. Zowią go żadnie *(= obrzydliwie)*, abo: przezwano go niepięknie. Kn. Zowią mię chytrym. Kn. *(= mają mię za chytrego, uchodzę za chytrego, słynę jako chytry, okrzyczano mię za chytrego)*. Materje morskie do apteki należące, które drogierjami zowią. Star. Ja mieszkańca wsi zowię szczęśliwym, ty miasta. Dm. Za coś ty ś zwał grafem, choć jesteś Polakiem. Tremb. Zwali mię Chodyką. Syrok. To go przez poszanowanie tak zwę. Krasz. [Nie **zwi** *(= nie zwij)* chłopa, choćby stary był, Maćkiem]. **Z. ś.** *nazywać ś., nosić nazwę, mieć imię:* Niech ś. tak zowie, abo niech go tak zowią. Kn. Zowią ś. od miasta. Kn. Dawniej hultaj zwał ś. hultajem, a złodziej złodziejem. Wyb. *(= po imieniu, bez ogródki)*. Zwię ś. Grabiec. Słow. **Co ś. zowie** = *co ś. nazywa, całą gębą, co ha!* Nie! nie! co ś. zowie nie. L. *(= zgoła, literalnie, absolutnie nie)*.

Zwada, y, lm. **y,** × **Swada I.** *kłótnia, swar, spór, sprzeczka, waśń, awantura, burda, zatarg, rozterka, warchoł:* Stary od rady, młody od zwady. Rej, Dobry rycerz jest do zwady. Kochan. Słowa do rady, ręce do zwady. Kn. To podobno waszmość załawiasz na zwadę? Górn. Stąd zaraz poswarki, z poswarków Z., a ze zwady bitwa. Błaż. Rozbiwszy namioty, próżno a nikczemnie i bez rady i bez zwady czas trawili. Stryjk. Jaropełk wymowny, chytry, w zwadzie i poradzie dzielny. Stryjk. Pokaż, co wzdy umiesz: czyś do rady, czy zwady, boju, czy pokoju? Opal. Ani do rady, ani do zwady. Troc. *(= ani do tańca, ani do różańca)*. Wino weseli człowieka, zasię gdy go niemiernie używamy, z dobrej rzeczy obraca ś. we złą, stąd swady, bitwy, zaścia a nieprzyjaźni. L. Niektórzy swadę czynią z picia, t. j. będąc opili, zasię zajdzie tych, u których przy piciu zjedna ś. przyjaźń. L. Gdy starsi bracia już byli w leciech zaszli i więcej do rady domowej, niż do zwady wojennej sposobni, obrano najmłodszego wielkim księciem. Stryjk. Narody słowiańskie skłonniejsze zawzdy były do zwad i wojny. Stryjk. Oprócz zwady bojarów, kraj cały wycieńczony był okropnością wojny. Alber. Nie wiem, jak tam skończyli zwadę naszą wielką, ale to wiem i czuję, żem wziął w łeb butelką. Kras. Oko podbite świadczy, że był w zwadzie. Kras. Swawolni chłopi krakowscy lubią wozem zawadzać, co daje powód do zwady czyli kłótni. Brodz. Ten błąd był jedną z przyczyn naszej smutnej zwady. Mick. **2.** × Z., m, p. **Zwadca.**

× **Zwadca, y,** lm. **y,** × **Zwadzca,** † **Zwadźca,** † **Zwadziec,** × **Zwada,** † **Zwajca,** × **Zwadnik,** × **Zwadziciel** *człowiek zwadliwy, kłótnik, wichrzyciel, awanturnik, burda, hałaburda:* Zwajca ten wadzi ś. z ludźmi w drodze, wadzi i za stołem. Pot. Djabeł od początku był mężobójcą i zwadcą tak między anioły, jak między ludźmi z Panem Bogiem. Wuj. *(= porożnicielem)*. Z., który wadzi ludzi, *sator litis*. Mącz. Jeśli pan zwajca, uźrzysz każdego z arkabuzem koło niego. Rej. Wino czyni pośmiewcę, a napój mocny zwajcę. B. G. Stawisz ś. zwadcą, pijanicą; takiego zwierciadło wyraża. Bals. Gdy sam stateczny żywot poprowadzisz, już do ciebie nie pojedzie pijanica ani zwajca. Star. Z. podobny psu. Bardz. Był takim zwadą, że za samą bitwą jeżdżał w dalekie strony. Kaczk.

Zwadliwie przys. od **Zwadliwy,** *zwadnie.*

Zwadliwość, i, blm., rz. od **Zwadliwy.**

Zwadliwy, Zwadny *skłonny, pochopny do zwady; kłótliwy, swarliwy, burzliwy, niespokojny, czupurny:* Z., który nierad ustąpi, *phytonicus*. Mącz. Zwadliwi ludzie wszędzie niezgody wszczynają. Wuj. Z. najdzie i w pustkach zwadę. Kn. Był to kmiotek gniewliwy i Z. z natury. Boh. Kłótnie między zwadnemi ugasza sąsiady. L. Nie wrzaskliwe te dzieci ani zwadliwe, ani swarliwe. Birk. Aby był nie winopilca, nie coby bijał kogo, ale żeby skromny, nie Z., coby miał syny w posłuszenstwie. Leop. (nie swarliwy. B. G.). Barabas był w więzieniu z zwadliwemi, który był w zwadzie uczynił mężobójstwo. Leop. Z zacisza studenckiego wychodzi na świat często Z. Lel. **2.** Kto nad potrzebę więcej nie pragnąc, na małe przestaje, zwadne morza nie rażą go fale. L. *(= burzliwe, niespokojne)*.

× **Zwadniczka, i,** lm. **i, Zwadzicielka** *kobieta zwadliwa, kłótnica, wichrzycielka, awanturnica*. Mącz.

× **Zwadnik, a,** lm. **cy** p. **Zwadca.**

Zwadzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwadzić.**

Zwadzanie, a, blm., czynność cz. **Zwadzać.**

Zwadzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwadzać ś.**

× **Zwadzca, y,** lm. **y** p. **Zwadca.**

Zwadzenie, a, blm., czynność cz. **Zwadzić:** Z., zwada. S. Par.

Zwadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwadzić ś.**

× **Zwadziciel, a,** lm. **e** p. **Zwadca.**

× **Zwadzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zwadziciel.** Mącz.

Zwadzić, i, ił, nied. **Zwadzać** *powadzić, zwaśnić, powaśnić, pokłócić, poróżnić:* Z. drugich, kość rzucić między drugich. Kn. Zwadził baby. Troc. **Z. ś.** *powadzić ś., zwaśnić ś., pospierać ś., posprzeczać ś., poprzykać ś., poróżnić ś., powaśnić ś., pokłócić ś.:* Z. ś. z kim. Troc. Oni, gdy deszcz gwiazd spadł, zwadzili ś. ze sobą. Tet.

† **Zwadziec, dzca, dzcy** p. **Zwadca.** Rej.

† **Zwadźca, y,** lm. **y** p. **Zwadca.** Wen., Rej.

[**Zwaga, i,** lm. **i**] *zważanie, uwaga, baczenie:* Powinien mieć zwagę na dziecko *(= oko)*.

[**Zwagować się, uje ś., ował ś.**] *rozpróżniaczyć s., zleniwieć.*

[**Zwagowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwagować ś.**

† **Zwajca, y,** lm. **y** p. **Zwadca.**

Zwajchrować, uje, ał kam. *skrzywić, skręcić płaszczyznę sztuki kamienia.*

Zwajchrowanie, a, blm., czynność cz. **Zwajchrować.**

[**Z wajcia**] *z waszecia.*

Zwajcza, y, lm. **e** m. i ż. myśl. *nazwa psa, mianowicie wyżła, doskonale rozumiejącego głos strzelca, stosującego ś. do każdego rozkazu:* Ogar łakomy, chart pokorny, wyżeł Z. — dobrzy bywają.

[**Zwakać, a, ał**] *kłócić ś., wymyślać:* Nie zwakaj darmo telo, nie zwakajze mi nad głowom, baby rade zwakajom.

[**Zwakanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwakać.**

× **Zwakować, uje, ował** p. **Zawakować.**

× **Zwakowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwakować.**

I. Zwalać, a, ał *powalać, zbrukać, zawalać, zbrudzić, zapaćkać, zababrać:* Wybierzesz do tej roboty chłopca, któryby ś. nauczył, że ś. gliną rąk Z. nie boi. Torz. Jeśli zwalasz ręce, to umyjesz je potym. L. Nieszczęściem, zwalani ludzie i rękawiczki zarówno trudno oczyścić ś. dają. Krasz. **Z. ś. I.** *powalać ś., uwalać ś., zawalać ś., zbru-*

kać ś., zapaćkać ś., zababrać ś., posp. *zaświnić ś.*, 2. *sfajdać ś., spaskudzić ś., zesrać ś.*: Dziecko ś. zwalało.

2. Zwalać, a, ał i Z. ś. p. **Zwalić.**

† **Zwalać, a, ał** *nadać kształt wału, taczając sformować*: Ciastu dać wykisnąć, potym go w bochenki, jako pięść wielka, zwalać i w piecu upiec. Syr.

I. Zwalanie, a, blm., czynność cz. **I. Zwalać.**

2. Zwalanie, a, blm., czynność cz. **2. Zwalać.**

† **Zwalanie, a,** blm., czynność cz. † **Zwalać.**

I. Zwalanie się, a ś., blm., czynność cz. **I. Zwalać ś.**

2. Zwalanie się, a ś., blm., czynność cz. **2. Zwalać ś.**

Zwalcować, uje, ował *walcując spłaszczyć; walcem sprasować.*

Zwalcowanie, a, blm., czynność cz. **Zwalcować.**

Zwalczać, a, ał p. **Zwalczyć.**

Zwalczanie, a, blm., czynność cz. **Zwalczać.**

Zwalczenie, a, blm., czynność cz. **Zwalczyć.**

× **Zwalczyciel, a,** lm. **e** *ten, co zwalczył, zwycięzca, pogromca*: Jezus skaziciel śmierci, Z. grzechu. Wuj.

Zwalczycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zwalczyciel.**

Zwalczyć, y, ył, nied. **Zwalczać,** † **Zwalczywać** *walcząc zbić; zwojować, pokonać, przezwyciężyć, zwyciężyć, porazić, przemóc*: Z. nieprzyjaciela. Szatana Chrystus zwalczył. *Debello*, zwalczywam, zwyciężam. Mącz. Zenobja króla perskiego Sapora zwalczyła. Bud. B. Jozue zwalczył i wygnał Chananejczyki. Białob. Zeprzyj, Jehowo, przepierających mię, zwalcz walczących mię. Bud. Zwalczyliśmy Rzymiany, a Horacy nas zwyciężył. Warg. Nie mogła żadna postronna moc nigdy Z. polskiej Korony; zwalczy ją pewnie ten wewnętrzny rozterk. Orzech. Szatana Chrystus zwalczył, piekło zburzył, śmierć zwyciężył, wszystko zwojował. Dambr. Twoja bojaźń zaręcza, że cię najmniejszy zwalczy mimo twe nagaby. Przyb. Przetoż, gdzie siebie nie zwalczysz samego, będziesz wzgardzony u świata wszystkiego. Groch. Czy zwalczy, czy go zwalczą, na miejscu dostoi. Dm. Twarde i ostre musisz Z. ludy. Dm. Przen.: Z. trudności, przeszkody. Siła młodości i woli tak jest potężna, że łamie i zwalcza najtwardsze zapory. Krasz. Znajdują ś. pod wpływem wzruszenia zwalczanego, lecz nieprzepartego. Orzesz.

† **Zwalczywać, a, ał** p. **Zwalczyć.**

† **Zwalczywanie, a,** blm., czynność cz. **Zwalczywać.**

Zwalenie, a, blm., czynność cz. **Zwalić.**

Zwalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwalić ś.**

Zwalić, i, ił, nied. **Zwalać, [Zwalować] I.** *obaliwszy zrzucić, zepchnąć, stoczyć*: Tyfon nieraz ś. nacisk ziemski zawodzi odwalić, a miasta i wysokie mury z siebie Z. Żebr. Z. kamień wielki z góry, nieprzyjaciela z wału kłodzinami. Troc Zwalił z niego ten ciężar. Troc. Ten kamień Argant swą ręką nań zwalił. P. Koch. Doktór torował jej drogę przez drzewa i zwalone kłody. Bał. Przen.: Z. wyrok, uchwałę, postanowienie, testament i t. p. = *unieważnić, skasować*. Sąd apelacyjny zwalił wyrok pierwszej instancji. Chcą go Z. przy nowych wyborach = *zrzucić, strącić, usunąć, złożyć z stanowiska*. Z. mur, budowlę = *rozwalić, zburzyć, rozebrać*. Zamki zwalone w gruzach wielkości swej płaczą Dm. Chociaż czasu fala wszystkie pomniki i grobowce zwala. Mick. [Zwalony most] = *zabawa dziecięca*. Przen.: Zwalił na mnie wielki ciężar, kłopot. Troc. (= *uchyliwszy ś. od niego, mnie go zostawił mnie nim obarczył*). Z. winę na kogo = *spędzić, zmówić, złożyć*: Zwalam co na kogo = *averto culpam in aliquem*. Kn. Jeden na drugiego zwalał. Troc. Zwalamy upadek w raju na białą płeć. Troc. Wiele ludzie na djabłów zwalają. Oss. [Na wolę Boską zwalował wszystko złe na świecie.] Ork. [Jak widział w niej zło, to na świat zwalował za to winę]. Ork. My na was nieobecnych całą winę zwalim. Mick Zwalać śmiech w kogo = *subsannare aliquem*. Ps. flor. Z. kogo z nóg = *obalić, powalić na ziemię, przewrócić, wywrócić*: Ilekroć był z nóg zwalony, tylekroć żwawszy na nogi powstał. Pilch. Odebrał taki cios szablą, iż ś. zaraz, z nóg zwalił. Świt. Opilcom najlepiej smakuje ostatnie ono, które ich z nóg zwala i opilstwa spełna dokonywa. Pilch. (= *ścina z nog*). Choroba z nóg go zwaliła. Trudno to jest do wierzenia, com wytrzymał, gdym był z nóg i sił zwalony. Pilch. Dwa kielichy zwaliły go z nóg, śpi teraz smacznо. L. Co mi to za chwała wiele brać w ś. wina, gdy przepijania twego z nóg zwaleni, senni i rzygający wzbraniać ś. będą, gdy jeden z całej biesiady ostoisz? Pilch. Kto chce Z. drugiego, sam częstokroć pada. Dm. Z. drzewo = *zrąbać, ściąć, spuścić*. **2.** *odwalić na bok, usunąć, uprzątnąć, zrzucić z drogi*. Przen.: Pierwszą trudność zwaliwszy, do drugiej idę. Troc. **3.** co na kupę, co do kupy = *waląc skupić, zrzucić, narzucić, zsypać*: Nie inaczej wspłonął, jako gdyby kto ognia pod słomę nagrzonął, lubby zażegł w stóg zwalone zioła. Żebr. Wiele robót na jedną kupę zwalił. Troc. **4.** [Zwaliło mu głowe = *wyrzuty osypały mu głowę*]. **5.** kogo = *uderzyć silnie, zdzielić, ściągnąć kijem i t. p., wyciąć tęgo, lunąć, grzmotnąć, dzbęknąć*: Konsul, zwaliwszy kijem Turczyna za zniewagę domu swego, wypycha go na łeb. Świt. Czyż nie dosyć wacpanu na tym, żeś mię kijem zwalił? L. Anielka, zamiast żeby mię miała pożywić, zwaliła mię kością z pieczeni ogryzioną w łeb, aż mi guz nabiegł. L. **5.** sukno = *zbić w foluszu, żeby było gęstsze*. Sł. wil. **6.** myśl. *powalić, zastrzelić, ubić*: Z. słonia. Celnym strzałem zwalił niedźwiedzia. **Z. ś. I.** *paść na dół, runąć, stoczyć ś., zawalić ś., zapaść ś., zarwać ś., załamać ś.*: Zwalił ś. dom, most. L. Skała zwaliła ś. na dół. Rzadka wiara, kiedy lepsze z szali szczęście ś. zwali. Bardz. Z ogromnym na ziemię zwalił ś. łoskotem. Dm. **2.** *spaść gromadnie w jedno miejsce; waląc ś. zebrać ś. w kupę*: Wszystkie nieszczęścia razem na mnie ś. zwaliły, boję ś., żeby mnie nie zagniotły. L. Nagłym napadem zgraja na niego ś. zwala. Dm. Mężu, niech wszystkie na mnie zwalą ś. cierpienia. Fel. Upadam pod nieszczęściami, które ś. na mnie zewsząd zwaliły. Błot. (= *przygniotły mnie*). Z. ś. komu na kark = *sprowadzić ś. doń, nie będąc pożądanym, przybyć gromadnie, hurmem, wpakować ś., zakwaterować ś. do niego*: Zwaliła mu ś. na kark cała famuła (= *familja*). Zwaliło ś. gości huk. Gdy krzyknę, pół Krymu na one stepy ś. zwali. Sienk. Mówili o teraźniejszych ciężkich czasach, w których trzy wojny naraz zwaliły ś. na Rzpltą. Sienk. **3.** *powalić ś., rozwalić ś., rozłożyć ś., rozciągnąć ś.*: Gdy na lisa głód przychodzi, tedy ś. zdechłym uczyni i zwaliwszy ś. leży, gębę otworzywszy. Sien. **4.** gm. *nawalić pod siebie, spaskudzić ś., sfajdać ś., zesrać ś.*

× **Zwalina, y,** lm. **y** p. **Zwalisko.**

Zwalisko, a, częś. w lm. **Zwaliska,** × **Zwalina,** × **Zwaliny I.** *rozwaliny, ruiny, rudera, szczątki wa-*

łącego ś. gmachu, urwiska zwalone: Z. grodu. Widziałem zwaliska zamku tego sławnego Troc. Zamczyska, którego widne były pod lasem zwaliska. Mick. Kościół groził miasteczku zwaliskiem facjaty. Wor. Po Euksyn do Baltyku zaległy zwaliska. Wor. Rycerz z konia zesiadł przed zwaliskiem zamczyska. Sf. Przen.: *ruina człowieka, szczątki dorodnej osoby:* Wyprawiłem te szanowne zwaliska, z któremi, jak pani widziała, jechałem. Żer. Kandydatka, jak należało przypuszczać, powiększyć miała liczbę tych malowanych i fryzowanych zwalisk. Żer. **2.** *załamane i zapadnięte ziemie na powierzchni nad zawaliskami podziemnemi, stanowiące zatym doły na powierzchni.* Łab.

Zwaliskowy przym. od **Zwalisko:** Marmur Z. (ruinowy), zawdzięczający właściwy mu rysunek zarówno limonitowi, powstałemu ze zwietrzałej domieszki syderytu, jak cienkim żyłkom kalcytu, które tamowały w części krążenie wód deszczowych.

Zwalisto przys. od **Zwalisty.** L.

Zwalistość, i, blm., rz. od **Zwalisty.** L.

Zwalisty I. *łatwy do zwalenia, potoczysty:* Z. to bałwan, bo okrągły. Troc. **2.** [Z.] *leniwy, powolny, ociężały, niezgrabnie toczący ś.:* Niedźwiedź Z. Pot. **3.** [Z.] *silny, tęgi:* Zwaliste chłopy. **4.** *grubo na dół zwieszający ś.:* Niedźwiedź ma zwaliste kudły. Troc.

Zwalniacz, a, lm. **e** anat.: Muskuł Z. (musculus relaxator). P. anat. **Zwolnić.**

Zwalniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwolnić.**

Zwalnianie, a, blm., czynność cz. **Zwalniać.**

Zwalnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwalniać ś.**

[**Zwalno**] przys. od **Zwalny:** Z. siana na pokosie *(= obficie).*

Zwalny I. *nawalny, gromadny:* Łowcy... służby swej przy pilnowaniu borów i lasów, dla zwalnych napadów na lasy i na zwierzynę, dla małej ich liczby a coraz większej zuchwałości ludzkiej, pełnić skutecznie nie mogą. Gac. **2.** *ciężki.* Odwita przede mną zwalna tajemna przepona: Wysp.

[**Zwalować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zwalić.**

[**Zwalowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwalować.**

[**Zwalowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwalować ś.**

Zwał, u, lm. **y** *kupa, stos czego zwalonego; nawał czego:* Zwały kamieniste, kupy kamieni od skał poodpadanych. Łab. Z., nasyp ze zwietrzałych skał lub ich odłamów. Tu nagruchotane konarów, drzewek, łom, skręty, Z. Tet. Słuchali, jak niedostępne zwały dalekiego granitu wołają ich po imieniu. Żer. *(= złomy).* Z. śniegu, wody = *ławica, hałwan:* Wiatr mroźny huczał od północy, grzebiąc zwałami śniegu wsie całe i sioła Las. *(= zaspami, lawinami).* Giovannina (łódź) tańczy sobie po zwałach wód, jak jej ś. podoba. Dąb. *(= po falach).* Przen.: Szłabyś pod oszczerstw i krzywd ludzkich zwałem. Krasiń. *(= gradem).* A niech tam chmury nadpłyną zwałem. Las. *(= hurmem).* Czujesz wielkich głosów Z. Kasp.

[**Zwała, y,** lm. **y**] *drzewo każde ścięte w lesie i tam leżące.* Przen.: Z. ludzi = *ciżba, tłok.*

[**Zwałęgać się, a ś., ał ś.**] *rozpróżniaczyć ś.*

[**Zwałęganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwałęgać ś.**

Zwałki, ów, blp. = **Swałki.** Łab.

[**Zwałkować, uje, ował**] co = *zjeść łapczywie, spucować, zrepetować, ściwczyć.*

[**Zwałkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwałkować.**

Zwałować, uje, ował *ugnieść ziemię wałem ciągnionym przez konie.*

Zwałowanie, a, blm., czynność cz. **Zwałować.**

[**Zwand-**] p. **Zwand-.**

Zwanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zwać:** Proszę, abyście godnie chodzili we zwaniu, którymeście zwani. Bud. (abyście chodzili tak, jak przystoi na powołanie, którym jesteście powołani. B. G.). **2.** [Z.] *nazwanie, nazwa:* Niema po czym i zwania *(= ani śladu, ani wspominku).*

Zwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwać ś.**

Zwapniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwapnić.**

Zwapniałość, i, blm., rz. od **Zwapniały.**

Zwapniały *który zwapniał:* Arterje, kości zwapniałe. Patol. (petrificatus, calcificatus) skamieniały. Płód Z. (lithopaedion). Wół Z. (struma petrosa).

Zwapnianie, a, blm., czynność cz. **Zwapniać.**

Zwapnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwapniać ś.**

Zwapnić, i, ił, nied. **Zwapniać I.** *zmienić w wapno.* **2.** chem.: †Z. *utlenić metal.* **Z. ś., Zwapnieć** *zmienić ś. w wapno.*

Zwapnieć, eje, ał p. **Zwapnić.**

Zwapnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zwapnić. 2.** czynność cz. **Zwapnieć. 3.** *stan tego, co zwapniało, skamienienie.* Patol.: Z (calcificatio, petrificatio, petrefactio) = *nacieczenie tkanek węglanem lub fosforanem wapniowym.* Z. tętnic = *stwardnienie tętnic* (arteriosclerosis).

Zwapnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwapnić ś.**

Zwar, u, blm. **I.** [Z.] *zupa z makucha.* **2.** [Z.] *upał, skwar.* **3.** lek.: × Z., p. **Drjakiew.**

Zwara, y, lm. **y I.** †Z., †**Zwarka** *zwarzenie, warzenie, war:* Za pierwszą zaraz zwarą pełną gorących sadz ma czelusci. Pot. **2.** fl. *silny wir na rzece w miejscu, gdzie jest ukryty kamień lub drzewo:* „Z. wybija", mówią żeglarze, gdy woda w takich miejscach nie tylko ś. kręci, ale i tryska, burzy ś., jak war.

× **Zwarchać, a, ał** p. **Zwarcholić.**

× **Zwarchanie, a,** blm., czynność cz **Zwarchać.**

Zwarcholenie, a, blm., czynność cz. **Zwarcholić.**

× **Zwarcholić, i, ił,** × **Zwarchać** *postąpić jak warchoł, zawarcholić, pokłócić, zwichrzyć, zawichrzyć, wzburzyć, zaburzyć.*

Zwarcica, y, blm., bot., p. **Kolenchima.**

Zwarcie, a, lm. **a I.** czynność cz. **Zewrzeć:** Z., starcie ś., ścieranie ś., zetkanie ś., potkanie ś., potyczka, walka, mocowanie ś. L. Długo ciężkiemi zwarciami łamane żadnemu ś z nich nie zachwieją czoła. Chr. **2.** a. **Panwia** woj. *wydrążenie zrobione na wierzchu łożowych ścian dla umieszczenia czopów działowych.*

Zwarcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zewrzeć ś.**

× **Zwarczenie, a,** blm., czynność cz. **Zwarczyć.**

× **Zwarczyć, y,ył** p. **Zawarczeć.** L.

[**Zwarć, zewrze, zwarł** i **Z. ś.**] p. **Zewrzeć.**

Zwarjować, uje, ował, [**Zgwarjować**] **I.** × Z. *zmienić, odmienić:* Gdyby kto kwartę gwałtem pobrał a. szafunek jej prawem przepisany impedjował abo zwarjował... Vol. **2.** a. × **Z. ś.** *zostać warjatem, dostać warjacji, oszaleć, odejść od rozumu, sfiksować, zbzieczeć:* Co robisz! czyś zwarjował? *(= czyś ś. wściekł).*

× **Zwarjować się, uje ś., ował ś.** p. **Zwarować.**

Zwarjowanie, a, blm., czynność cz. **Zwarjować.**

× **Zwarjowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwarjować ś.**

Zwarjowany *który zwarjował, oszalały, sfiksowany, zbzikowały:* Nie idzie tu o jakąś garstkę zwarjowanych półmędrków, którym zdaje ś., iż wszystko wiedzą i mają prawo przeczyć wszystkiemu. Z. na tym punkcie *(= ma ćwieka w głowie).* Układał projekta ze swoim przyjacielem, — znasz przecie tego doktora, zawsze przyjemny człowiek, lecz w tym punkcie jeszcze bardziej Z., niż mój mąż — projekta, które mi dreszcze sprawiały.

† **Zwarka, i, i** p. **Zwara.**

[**Zwarka, i,** lm. **i**] **I.** *wir rzeczny.* **2.** *miejsce, w którym nastąpiło spojenie.*

× **Zwarknąć, nie, nął** p. **Zawarczeć.**

× **Zwarknięcie, a,** blm., czynność cz. **Zwarknąć.**

[**Zwarliwy**] *swarliwy, kłótliwy, zwadliwy.*

[**Zwarnica, y,** lm. **e, clenka**] *żętyca gorsza, zbierana.*

Zwaropornik, a, lm. **i** bot. p. **Różanecznik.**

× **Zwarować, uje, ował I.** p. **Zawarować. 2.** † Z. p. **Sforować.**

× **Zwarowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwarować.**

[**Zwarpać, a, ał**] *zeszyć, uszyć ladajako.*

[**Zwarpanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwarpać.**

† **Zwarslować, uje, ował** gór. *zmienić, odnowić oprawę w szybie, wzmocnić rozporami cembrunek, czyli oprawę szybu, odmienić cembrę.* Łab.

† **Zwarslowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwarslować.**

[**Zwartnąć się, nie ś., nął ś., nęła ś. a. tła ś., nęło ś. a. tło ś.**] *nawinąć ś., zdarzyć ś., trafić ś., nadarzyć ś., wypaść, złożyć ś., napatoczyć ś., nastręczyć ś.:* Miałem iść, ale zwartnoń mi sie zárobek, i ostałek doma. Posełek w miasto, zwartnęło mi sie dobrze. Zwartło sie = *oberwało ś., nadarzyło ś.* Zwartło sie = *dostało ś. szczęśliwym trafem.* Czeka, jaże ś. mu co zwartnie. Ork. Tego lata musiał im zbaczyć św. Marcin, bo jego odpust był koło Ludźmierza; i jemu ś. ta czasem zwartnie do roku święto. Ork.

[**Zwartnica, y,** lm. **e**] *obrączką łącząca rozworę z pośladkiem.*

[**Zwartnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwartnąć ś.**

[**Zwartogłowiać, a, ał**] p. **Żwartogłowieć.**

[**Zwartogłowianie, a,** blm.] czynność cz. **Zwartogłowiać:** I odmówił i pacierze przeciw zwartogłowianiu, skolerzeniu (= chorobie skurłata, czyli wymienia). Tet.

[**Zwartogłowieć, eje, ał,** nied., **Zwartogłowiać**] *skołowacieć, dostać zawrotu głowy, dostać kręćka, odurzeć:* Owca zwartogłowiała. Człowiek zwartogłowiał *(= ogłupiał ze złości i szału).*

[**Zwartogłowienie, a,** blm.] czynność cz. **Zwartogłowieć.**

† **Zwartokąt, u, y** *kąt zwarty, ostry.* Troc.

Zwartościować, uje, ował *sprowadzić do wartości realnej, zrealizować.*

Zwartościowanie, a, blm., czynność cz. **Z artościować:** Z. dorobku umysłowego w miarę rozwijania s. postępowych haseł. Las.

Zwartość, i, blm., rz. od **Zwarty:** A gdy spiżowej zwartości i chłodu ciała dotknęły jego ciała, ramię wydłużyło ś. niewolnie. Brt.

× **Zwartować, uje, ował** p. **Zwertować.** Pat.

× **Zwartowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwartować.**

Zwarty I. im. od **Zewrzeć:** Ryglem wrota zwarte. Wysp. **2.** *ścisły, skupiony, zbity, gęsty:* Posuwali ś. zwartemi kolumnami. Z. tłum. A dla ciebie świat cały — jedna zwarta trunа. Kl. Wszystko jakieś niezwarte, widziadłowe, senne. Sienk. Zimą wszelaki zwierz trzyma ś. więcej zwartego lasu. Rysz. Kaj wyniosłe chojary stały zwartą gęstwą i kieby chłopy wsparte o ś. ramionami, tam czarne mroki zalegały. Reym: **3.** Zwarta kolumna = *gatunek pasjansu.* **4.** woj.. Szyk Z. = *w którym żołnierze stoją ściśle obok siebie w szeregach i w pewnych odstępach między szeregami.*

Zwarycz, a, lm. **e, Warycz,** † **Warzycz,** † **Zwarzyc,** † **Zwarzycz,** † **Zwarz,** † **Zwarzysz** gór. *robotnik warzący solankę, czyli surowicę, t. j. otrzymujący z niej sól warzoną tak zwaną warzonkę.* Łab. Robiących około soli warzonej zowią zwarycze. Nar. Jedne z żup wespółek z surowicą wydzierżawiano miejscowym ludziom, zwarzycom, inne zaś... Paw. Daje zwarzycz tysięcy dwa tołpiatej soli. Paw. A jako zwarzy (t. j. zwarzysze) teraz sól sprzedają, tak ja też w tej cenie dać chcę. Paw.

† **Zwarz, a,** lm. **e** p. **Zwarycz.**

Zwarzać, a, ał i Z. ś. p. **Zwarzyć.**

Zwarzanie, a, blm., czynność cz. **Zwarzać.**

Zwarzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwarzać ś.**

[**Zwarzelina, y,** lm. **y**] *grudka ziemi stwardniałej.*

Zwarzenie, a, blm., czynność cz. **Zwarzyć:** Kłosów szczupłych i zwarzeniem zarażonych. Wuj. Żelazo to ku zwarzeniu ś. godzi. B. B. Z. żelaza. L.

Zwarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwarzyć ś.**

Zwarzony I. im. od **Zwarzyć. 2.** *obeschły, ścięty, skrzepły:* Z osuszeniem jeziorzysk i błot zwarzonych znikły dzikie moczyska. Pol. Przen. *kwaśny, markotny, osowiały, zgotowany, zgnębiony, zmartwiony, smutny, posępny, zdetonowany, nieswój:* Chodzi jak Z. Poszedł stąd jak Z. L *(= jak zmyty).*

† **Zwarzyc, a,** lm. **e** p. **Zwarycz.**

† **Zwarzycz, a,** lm. **e** p. **Zwarycz.**

Zwarzyć, y,ył, nied. **Zwarzać I.** *zgotować, uwarzyć, ugotować:* Z. obiad. **2.** *dać ś. zwarzyć, warząc zepsuć:* Z. mleko, śmietankę. **3.** mrozem, gorącem = *ściąć, ścisnąć, pozbawić świeżości, zwędzić, zmarszczyć:* Z. liście, zioła, kwiaty, powarzyć, upałem lub mrozem ścisnąć, świeżości pozbawić, pomarszczyć. L. Głowa skłoniona, jak róża zbytnim słońcem zwarzona. Koch. W. Róża upałem słońca zwarzona daje jeszcze poznać, jakiej rano była piękności. Węg. Kraje zwarzone słońcem. L. W Knidos zimno kwiatów nie zwarza i wiatr ś. nie sroży, zefir wonnym rozwija tchnieniem pączek róży. Szym. Wiatr północny mroźny a zwarzający chłodem swym ściska i spaja nasienie, aby nie zbuczniało w ziemi a. nie zwietrzało. Trzyc. Mróz, który ś. trafił w nocy przed Wniebowstąpieniem, zwarzył młodą koniczynę tak, iż wszystka sczerniała. Świt. Srogi smutek piękność twojej twarzy tak właśnie niszczył, jak mróz, kiedy kwiaty zwarzy. L. Zwarzyła zima piękne nasze zioła. Karp. Przen.: Tak ś. wnętrznie skwarzy, tucząc miłość nadzieją, co go

pewnie zwarzy. Żebr. (= *sparzy, zwiedzie, zawiedzie, zasmuci*). **4.** [Z.] *poswarzyć, pokłócić:* Z. baby. **5.** żelazo = *skuć dwa kawałki żelaza na gorąco, spogrzewać, zeszwejsować*, nied. *spawać:* Jak poznać, że stal tyle rozgrzała ś, że ją z żelazem Z., czyli do żelaza można przylutować. Os. J. **6.** *zewrzeć, spoić:* Stochmal złomki kości zwarza. Syr. Stochmal kości w nodze albo żebro na dwoje przełomione zwarza. Syr. **Z. ś. I.** *zgotować ś., uwarzyć ś., ugotować ś.* **2.** (o mleku, śmietance) *zepsuć ś. przez oddzielenie ś. twarogu od serwatki, zsiąść ś.:* Od samego ranka kłócą ś.: zwarzyła ś. dwa razy śmietanka. Niem. **3.** [Z. ś.] *spocić ś. od upału, zgrzać ś.*

† **Zwarzysz, a,** lm. **e** p. **Zwarycz.**

Zwarża, y, lm. **e** bot. (collabium) *roś.*

Zwaśnić, i, ił *powaśnić, poróżnić, pokłócić, zwadzić, powadzić, poswarzyć:* Z. kogo z kim. **Z. ś.** *powaśnić ś., pokłócić ś., zwadzić ś., powadzić ś., poróżnić ś., poswarzyć ś., poprztykać ś., pogniewać ś., powziąć nienawiść:* Oddawna zwaśnione rodziny. Zwaśnili ś. na mnie ludzie zazdrościwi. Kochan. Widząc bracia, iż ociec więcej Józefa umiłował, zwaśnili ś. nań, a nie mogli z nim mówić łaskawie. B. B. (znienawidzili go. B. G.). Niewinnego na krzyż przybić dali, uporczywie ś. na niego zwaśniwszy. Odym. Kupnym gniewem zwaśniony. Li. Do zwaśnionych małżeństw chciał Radziejowski zaliczyć samęż parę królewską. Szaj.

Zwaśnienie, a, blm., czynność cz. **Zwaśnić.**

Zwaśnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwaśnić ś.**

× **Zwaśń, i,** lm. **e** p. **Waśń:** Interes jest zwykle przyczyną do zwaśni i kłótni.

Zważać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zważyć.**

Zważanie, a, blm., czynność cz. **Zważać.**

Zważanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zważać ś.**

Zważenie, a, blm., czynność cz. **Zważyć.**

Zważenie się, a ś, blm., czynność cz. **Zważyć ś.**

Zważność, i, blm. **I.** × Z. rz. od **Zważny. 2.** [Z.] *uwaga, baczność.*

× **Zważny** *zważający, baczny, pomny.:* Niech sługa wierny, trzeźwy, Z. na me słowa, swojej służby pilnuje. Fred. A.

[Zważować, uje, ował] p. **Zważyć.**

[Zważowanie, a, blm.] czynność cz. **Zważować.**

Zważyć, y, ył, nied. **Zważać I.** co = *ustalić zapomocą wagi ciężkość czego, przeważyć co; ważąc dojść ciężkości:* Cokolwiek wydasz, zlicz a zważ, a dodatek każdy i wziątek napisz. Leop. (= wydawaj pod liczbą i pod wagą. B. G.). Przędziwo poczosać, potym Z. wszystko na kamień, oddać dworce; ona to ma na wagi podzielić kmiotównom. Haur. Zważ ten towar, jeśli 10 funtów waży. Troc. Próżno cnota łzy leje, daremno ś. żali. widzi Bóg i na równej wszystko zważa szali. Min. **2.** co z czym = *porównać, zestawić:* Zważywszy sobie jego cnót siedmdziesiąt z tą jedną niecnotą, poprzestawałem na napomnieniach. Kaczk. **3.** *zrównoważyć, okazać ś. z czym jednej wagi; stanąć za co pod względem wagi:* Przyrodzenie we wszystkich swych sprawach stara ś. o pomiarkowanie między rzeczami, i żeby jedna z drugą jakby zważyła i sztychowała. Łęcz. **4.** *wyprowadziwszy z równowagi zwalić, przeważywszy zepchnąć.* Biel. M. Zważył jesion ogromny, na Hektora cisnął. Dm. Z. co, balancować, ekwilibrować. L. **5. Zważać na kogo, na co** = *uważać, mieć oko, dać baczenie, pilnować:* Zważa, żeby nie uciekł, **żeby nie wykipiało. a. [Zważować] co, na co** = *wziąć na uwagę, w rachubę, uwzględnić, rozważyć co, zwrócić na co uwagę,* nied. *uważać, baczyć, oglądać ś. na co, mieć co na względzie, liczyć ś., rachować ś. z czym:* Ale zważ tylko, na co to mnie narażasz! (= *zastanów ś.*). I nad tym ś. nam zastanowić daje, choć rada dobra, Z., kto ją daje. L. Zważam każde kochanki słowo, a w każdym słowie nowe męczarnie. Syrok. Z radością zważa dziecka żywość i urodę. Mick. Klucznik ją z nowego zważa stanowiska. Mick. (= *zapatruje ś. na nią*). Słuchaj i pilno zważaj każde słowo. Mick. (= *zważ*). Zważ na ogrom świata. Mick. Nakoniec jeden drugiego postrzegli i długo siebie nawzajem zważali. Mick. (= *mierzyli oczyma, spoglądali na ś.*). Nic tego nie zważaj. L. (= *nie dbaj, nie stój o to, nic sobie nie rób z tego, nie oglądaj ś. na to, nie krępuj ś. tym, nie rób sobie z tym ceremonji; nie zaprzątaj sobie, nie zawracaj sobie tym głowy*). Na nic nie zważa (= *nie ma względu, o nic nie pyta*). Nie zważaj na niewdzięczność. Tremb. Zważywszy, że obwiniony jest małoletnim, zważywszy na jego dotychczasowe nienaganne sprawowanie, uważamy za możliwe złagodzić mu wyrok. (= *z uwagi, że...*) Co mówisz komu, o kim, na to zważaj wiele. Dm. Nie zważając na co = *mimo, pomimo czego, bez względu na co.* Wyszedł, nie zważając na słotę. **6.** [Zważać sobie] *pamiętać:* Nie zważam sobie. **Z. ś. I.** *dojść swej ciężkości zapomocą wagi.* **2.** *straciwszy równowagę zwalić ś.; przechylić ś., przeważyć ś.:* Charteczka, skoczywszy na stół, zważyła ś. z stolikiem i nogę złamała. L. Wychyliwszy ś. zbyt z okna, zważył ś. i wypadł. Przen.: × Zważać ś. na co = *ważyć ś., ciążyć, kłonić ś. ku czemu, zwalać ś. na co:* Sprawa publiczna zważa ś. na Babin. Pol. **3.** [Z. ś.] *zawisnąć w locie:* Podrywają ś., gdy ś. wodny orzeł nad wodami zważy. **4.** *uważnie ś. przyjrzeć, przejrzeć ś. pilnie:* Jeśli modniś to kupi zwierciadło a w nim ś. zważać zechce z pilnością, będzie tam mógł swoje widzieć głupstwo. L.

Zwąchać, a, ał, × **Zwąchnąć,** × **Zwęchnąć,** × **Zwęszyć I.** *poczuć, zmiarkować węchem, zwietrzyć, spąchać:* Pies zwąchał zająca. Jak. W. Pies zwęszył zająca. Troc. Przen., rub. *zmiarkować, pomiarkować, domyślić ś., dorozumieć ś.:* Zwąchał, co ś. święci (= *przeczuł*). Zwąchał on, do czego ś. ta przymówka ściągała. Jest nosa dobrego i zwąchał, że mam skarb w domu. L. Zwąchał szatan, że Joba dzieci u brata jego bawią ś. Chr. (= *zwiedział ś.*). Chłopcy djabelnie ś. teraz kierować umieją: nie uderzy żaden tam, gdzie mały posag zwącha. L. (= *poczuje*). [Swój swego zwąchnie odrazu]. Z. pismo nosem (= *zmiarkować, zrozumieć, co ś. święci*). [Zwąchnął, co ś. święci]. **Z. ś.** z kim = *porozumieć ś., wejść w konszachty, zmówić ś., spąchnąć ś.:* Zwąchała ś. z organistą i wszystko dla niego z domu wynosi. L.

Zwąchanie, a, blm., czynność cz. **Zwąchać.**

Zwąchanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwąchać ś.**

× **Zwąchnąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zwąchać.**

× **Zwąchnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zwąchnąć.**

× **Zwąchnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwąchnąć ś.**

Zwągrowacenie, a, blm., czynność cz. **Zwągrowacieć.**

Zwągrowacieć, eje, ał, Zwągrzeć, Zwęgrzeć *stać ś. wągrowatym:* Ani bydlęcia zwęgrzonego **nie zabijać. Wójc.**

Zwągrzeć, eje, ał p. **Zwągrowacieć.**

Zwągrzenie, a, blm., czynność cz. **Zwągrzeć.**

[**Zwąkroić, i, ił**] *zwabić.*

[**Zwąkrojenie, a,** blm.] czynność cz. **Zwąkroić.**

Zwątlać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwątlić.**

Zwątlanie, a, blm., czynność cz. **Zwątlać.**

Zwątlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwątlać ś.**

Zwątleć, eje ał, Zwątlić ś. *stać ś. wątłym, zemdleć, osłabnąć, osłabieć:* Zwątlał i obalił ś. świat, zwątlili ś. wszyscy ludzie ziemscy. Bud. (= upadnie ziemia, obali okrąg ś. ziemski, zemdleją wysokie narody ziemskie. B. G.).

Zwątlenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zwątleć. 2.** czynność cz. **Zwątlić. 3.** *stan tego, co zwątlało, wątłość, mdłość, słabość nabyta.*

Zwątlić, i, ił, × **Zwętlić,** nied. **Zwątlać** *zrobić wątłym, nadwątlić, osłabić, nadwerężyć, naruszyć:* Mury podkopami zwątlone. Ta woda może pomóc, gdy kto zwątloną pamięć ma, iż prędko zapamiętywa. Syk. Starzec był laty i pracą zwątlony. Kras. Król, nie chcąc Z. nadziei do nagody przyjaznej, rozkazał żołnierzy nazad odwołać. Alber. Do sądu radzili powołać tych, co przyczyną byli zwątlonego z Turkiem pokoju. Alber. Tego nic zwątlić, nic zerwać nie mogło, tylko jedna śmierć. Stasz. Apt.: Leki zwątlające (relaxantia) = *leki zwalniające.* **Z. ś.** p. **Zwątleć.**

× **Zwątp, u,** blm., p. **Zwątpienie.**

× **Zwątpiałość, i,** lm. **i** p. **Zwątpienie.**

Zwątpiały l. *który zwątpił:* Otucha wstępowała zwolna we wszystkie zwątpiałe i przerażone serca. Sienk. Jehowa daje mądrość zwątpiałemu Possewinowi. Mic. 2. [Z.] *osłabiony:* Jesce Z., ale mu lepiej.

× **Zwątpiciel, a,** lm **e** *ten, co zwątpił.* L.

Zwątpić, i, ił, Zwątpieć, nied. × **Zwątpiewać** o czym = *stracić nadzieję czego, mieć co za stracone, zdesperować:* Ciężka z tym bitwa, który o swym żywocie zwątpił. Górn. Mistrz, zwątpiwszy w sobie, do Kazimierza przyjechał. Biel. M. (= *straciwszy serce, otuchę*). Zwątpił o zwycięstwie. Troc. Z. o sobie. Troc. Zazdrościwym jest cudzej sławie ten, który, wszystkiemi niewstydy zmazanym będąc, zwątpił, aby jego imię w potomne czasy miało kiedy być sławne. Zigr. Przyjaźń zwątpieć sercu ani mu upaść nie pozwala. Wiszn.

Zwątpieć, i, ał p. **Zwątpić.**

Zwątpienie, a, lm. **a,** × **Zwątp l.** czynność cz. **Zwątpić. 2.** a. × **Zwątpiałość** *stan duszy tego, co zwątpił, brak sercu, otuchy, desperacja, niema rozpacz:* Nie myślmy, aby tu Pan nasz (Chrystus) jaką niecierpliwość, abo Z. jakie temi słowy dał po sobie znać. Skar. Powróć mi spokój, nie dopuść zwątpienia. Dni zwątpień wrócą, pokusa ś. wzmoże. Krasiń. Zmąci wiary, dzieje, człowieczeństwo i ojczyznę, zwątp rozpaczy i nadzieję. Krasiń. Chwili jednej zwątpienia, pomieszania nie dojrzeć. Krasiń. Poznałem okropność zwątpienia, które toczy serce podczas dnia, a które znajdujemy jeszcze na poduszkach, zlanych łzami naszemi podczas nocy. Kras. A. Niemira, który szedł z największemi nadziejami, powrócił smutny, ze zwątpieniem w duszy. Krasz. Piekłem zwątpienia wasze stało mi ś. życie. Berw. Ogarnęła mię zwątpiałość. Orzesz.

× **Zwątpiewać, a, ał** p. **Zwątpić.**

× **Zwątpiewanie, a,** blm., czynność cz. **Zwątpiewać.**

Zwątpiony *o którym zwątpiono, zdesperowany, zrozpaczony:* Z domu wypędzonego, z własnych dóbr wyrzuconego, pogróżek i broni zbójców unikającego, do domu przyjęła i gościa swojego zgubionego już i zwątpionego ratowała. Siem. J. Miał w domu swym pachołę schorzałe i paraliżem ciężko udręczone, a od lekarzów już prawie zwątpione. Odym. Boję ś., byś żyw został, byś nie był śmiertelny, Z., *o puer, ut sis vitalis, metuo.* Kn. W bardzo złym i zwątpionym razie goli ś. głowa i na głowę przykłada ś. wezykatorjum. Krup.

Zwątrobieć, eje, ał l. *stać ś. podobnym do wątroby.* **2.** [Z.] *zsinieć jak wątroba.*

Zwątrobienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zwątrobieć. 2.** patol. (hepatisatio): Z. płuca (h. pulmonum) *stwardnienie płuca w pewnych stanach chorobowych (zapaleniach) wskutek zmiany zbitości jego, z puszystej, pełnej powietrza, na twardą, bezpowietrzną, podobną do zbitej wątroby* Z. komórkowe. Z. włóknikowe. Z. serowate. Z. szare, czerwone.

† **Zwążeć, eje, ał** p. **Zwęzić.**

† **Zwążenie, a,** blm. **l.** czynność cz. **Zwążeć. 2.** czynność cz. **Zwążyć.**

† **Zwążyć, y,ył** i † **Z. ś.** p. **Zwęzić.**

† **Zwedrejstel, a,** lm. **e** gór. *trzydziesta druga część kopalni podzielonej na akcje:* Z. odpowiada dwom firacheentelom olkuskim. Łab.

[**Zwejąć się, jmie ś., jął ś.,** nied. **Zwejmać ś.**] **l.** *domyślić ś.:* Wcalem ś. nie zwejmał (= *nie przyszło mi na myśl, nie przyszło mi do głowy*). **2.** na co = *zdobyć ś.:* Patrzcie, na co on ś. zwejął.

[**Zwejęcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwejąć ś.**

[**Zwejmać się, a ś., ał ś.**] p. **Zwejąć ś.**

[**Zwejmanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwejmać ś.**

× **Zweksować, uje, ował** komu = *dokuczyć, dopiec:* Zweksowałeś mnie tym imieniem ... Henryka. Haj. Jak mąż pani będzie zweksowany! Haj.

× **Zweksowanie, a,** blm., czynność cz. **Zweksować.**

Zwełniały *który zwełniał:* Z zwełniałej skóry łuska oblazła do znaku, same ości zostały przy linowym laku. Pot.

Zwełnić, i, ił *skręcić nakształt wełny, skędzierzawić:* Może ci włosy kołtunami zwełni. Słow. Puszyste, przedziwnie zwełnione obłoki. Zbrz.

Zwełnieć, eje, ał *zmienić ś. w wełnę; zrobić ś. wełniastym:* Pewnie nie podniesiesz, dopiero nie zażyjesz kopji, jeżeli żyły, moc ręki wzmacniające, zwełnieją ci, obropieją. Małp. Kiedyś owal (jej) twarzy musiał być czysto i wyraźnie odznaczony, dziś muszkuły, ściągnięte w chwilach namiętnej rozkoszy, zbezwładniały, omdlały i zwełniały, linje owalu pogięły ś. nieco. Bał. Roztoczone fale skakały z kamieni, jak rozpędzone rumaki, wstrząsając w górę białemi grzywami zwełnionych, miękkich pian. Ork. Zwełnione grzywy piany morskiej. Tet.

Zwełnienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zwełnić. 2.** czynność cz. **Zwełnieć.**

Zwerbować, uje, ował l. *werbując przyciągnąć do siebie; skaptować, zwabić, złapać:* Z. rekruta. Już w Falzburgu dzień przeznaczony, na który zwerbowani zgromadzać ś. mieli. Drz. Kanonik cię zaraz zwerbował. Krasz. **2.** [Z.] *ściągnąć,*

skraść. [Z. ś.] I. *przystać do wojska:* Za handgeldem ś. zwerbował. Łoz.

Zwerbowanie, a, blm., czynność cz. **Zwerbować.**

[**Zwerbowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwerbować ś.**

[**Zweredzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zweredzić.**

[**Zweredzić, i, ił, Zweresić, Wereszyć, Zwernąć**] *skraść.*

[**Zweresić, i, ił**] p. **Zweredzić.**

[**Wereszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zweresić. a. Zwereszyć.**

[**Zwereszyć, y,ył**] p. **Zweredzić.**

[**Zwérknąć się, nie ś., nął ś.**] *obsunąć ś., usunąć ś., wywrócić ś.:* Kamień ś. zwérknął pode mną.

[**Zwérknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwérknąć ś.**

Zwerkować, uje, ował piek. *skręcić duży kawałek ciasta w czasie wygniatania w bryłę kulistą.*

Zwerkowanie, a, blm., czynność cz. **Zwerkować.**

[**Zwernąć, nie, nął**] p. **Zweredzić.**

[**Zwernięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zwernąć.**

Zwertować, uje, ował × **Zwartować** *przewertować, przejrzeć pilnie, przepatrzyć, przeszukać, przetrząść:* Z. księgę. Dla wyśledzenia miasta i aby je wyśpiegować a zwartować mógł, posłał sługi (= *spenetrować*). Przen.: Zwartuj wszystek łeb twój, nic tej konsekwencji nie uczynisz.

Zwertowanie, a, blm., czynność cz. **Zwertować.**

Zweryfikować, uje, ował *sprawdzić; porównać, skonfrontować z czym:* Chcesz oppressive działać, zweryfikuje ś. plenissime. Chodź. Zweryfikowane i spisane z rubryki pierwszej pozycji. T. K. × **Z. ś.** *sprawdzić ś., ziścić ś.:* Prędko ś. ten sen zweryfikował. Mat.

Zweryfikowanie, a, blm., czynność cz. **Zweryfikować,** *weryfikacja.*

× **Zweryfikowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zweryfikować ś.**

× **Zweselenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zweselić ś.**

× **Zweselić się, i ś., ił ś.** *stać ś. wesołym, przyjemnym.* Sł. wil.

[**Zwesoła**] *wesoło.*

† **Zwetować, uje, ował** *wetując spłacić.* Rej.

† **Zwetowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwetować:** Obraził Ludwik na ś. Polaki nieprzemyśliwaniem o zwetowaniu Włodzimierza. Błaż.

× **Zwęchnąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zwąchać.**

× **Zwęchnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zwęchnąć.**

× **Zwęchnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwęchnąć ś.**

Zwędrować, uje, ował *wędrując schodzić, zejść, obejść:* Wzdłuż i wszerz zwędrowawszy nadniemeńskie strony. Syrok. Lokajem zamłodu byłem, a potym świat cały zwędrowałem. Orzesz.

Zwędrowanie, a, blm., czynność cz. **Zwędrować.**

Zwędzać, a, ał p. **Zwędzić.**

Zwędzanie, a, blm., czynność cz. **Zwędzać.**

Zwędzenie, a, blm., czynność cz. **Zwędzić.**

Zwędzić, i, ił, nied. **Zwędzać** I. *uwędzić nawskroś.* 2. *zrobić zwiędłym, zwarzyć, pozbawić świeżości:* Kapusta ma być pod wieczór sadzona, ile (= zwłaszcza) dnia gorącego; bo oparzelisty czas mdli ją i zwędza. Syr. 3. przen. *znędzić, wysuszyć, wycieńczyć, zmorzyć, wywędzić:* Jednych zabije, drugich głodem zwędzi. Wad. Obywatel zwędził ś. z nudy. Chl. 4. przen. *skraść cichaczem, porwać, świsnąć, grypsnąć, ściągnąć, zeskamotować, gwizdnąć, schuchnąć.* 5. [Z.] *uderzyć niespodzianie.*

Zwęglać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwęglić.**

Zwęglanie, a, blm., czynność cz. **Zwęglać.**

Zwęglanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwęglać ś.**

Zwęgleć, eje, ał p. **Zwęglić.**

Zwęglenie, a, blm. I. czynność cz. **Zwęgleć:** Zwęgleniu (carbonisatio) ulega ciało ludzkie, jeśli jest wystawione na dłuższe działanie płomieni lub rozżarzonych ciał stałych. Wach. 2. czynność cz. **Zwęglić:** Z., przeistaczanie drzewa na węgiel przez wystawienie onego na wysoką temperaturę, z utrudnieniem ile możności przystępu powietrza. Łab.

Zwęglenie się, a ś., blm., niek. **Zwęglenie** czynność cz. **Zwęglić ś.**

Zwęglić, i, ił, nied. **Zwęglać** *zamienić w węgiel zapomocą ognia a. chemicznie; rozłożyć związek organiczny w taki sposób, żeby z niego wydzielił ś. węgiel:* Zauważono niezwykłe ułożenie członków ciała w zwłokach zwęglonych. Wach. Głowa czasem wyjrzy, broda, wąs, zroszone iskrami, czoło zwęglone. Krasiń. Sterczały szczątki zwęglone. (= *spalone na węgiel*). **Z. ś., Zwęgleć** *zamienić ś. na węgiel, spalić ś. na węgiel.*

[**Zwęgować, uje, ował**] *skurczyć ś., spaczyć ś., skurczyć ś. od gorąca.*

[**Zwęgowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwęgować.**

Zwęgrzeć, eje, ał p. **Zwągrowacieć.**

Zwęgrzenie, a, blm., czynność cz. **Zwęgrzeć.**

Zwęgrzony lm. od **Zwęgrzeć.**

Zwęszenie, a, blm., czynność cz. **Zwęszyć.**

Zwęszyć, y,ył p. **Zwąchać.**

Zwęzić, i, ił, † **Zwężyć,** † **Zwążyć,** nied. **Zwężać** I. *zrobić węższym, ująć w szerokości; ścieśnić:* Łódź na przodku wązka, wpośrodku szeroka, na ostatku także zwężona bywa. Żarn. Z. pas, stanik (= *zacieśnić*). Ziemia zwężona u obu wierzchołków. Alb. (= *ściśnięta*). Zwężyć tej deski trzeba. Troc. 2. † Z., przen. *ukrócić, uszczuplić, uskąpić, ograniczyć, zmniejszyć, osłabić co, ująć czego:* Z., *concludere.* Ps. flor. Kłodę baranią oraz z potężnemi soki w kocioł wiedma wwaliła, te członków zwężają. Żebr. (*minuntur*). Pan czartowi siłę zwężył. K. G. Zwężam czego, wycieńczam. Kn. Główkę nadobną zwęzi. Mick. 3. anat.: × Muskuł zwężający (constrictor) = *zwieracz, muskuł zwierający.* Ściskacz, czyli muskuł odbiegowy, czyli zwężający. Ryszk. **Z. ś.,** † **Zwęzieć,** † **Zwężeć,** † **Zwążeć** *stać ś. węższym, ubyć w szerokości:* Wyspa ta idziena przód szeroko, a potym ś. zwęża, aż ś. kończy potym jakby klinem. Łęcz. Im bardziej zbliżamy ś. ku wierzchołkow i pasma gór, tym więcej zwężają ś. doliny. Stasz. Zwęziło ś. łoże tak, że drugi spadnie, a kołdra też tak wązka, że obudwu zakryć nie może. Leop. Rury te były szersze na początku, a ku końcowi coraz bardziej ścieśnione i zwężone nakształt trąby wywróconej. Boh.

† **Zwęzieć, eje, ał** p. **Zwęzić.**

Zwężlenie, a, blm. I. czynność cz. **Zwężlić.** 2. patol.: Z. jelit (volvulus), zawężlenie jelit, zawór jelit.

Zwężlić, i, ił *pogiąć, skręcić:* W ściekła, dzika, warjacka rozpacz zgięła Sobkowi krzyż, skró, ciła ramiona, zwężliła palce, i kraty pękły. Tet-

Zwężać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwęzić.**

Zwężanie, a, blm., czynność cz. **Zwężać:** Z. słupów ku górze. Troc.

Zwężanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwężać ś.**

† **Zwężeć, eje, ał** p. **Zwęzić.**

Zwężenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zwęzić, Zwężyć, Zwęzieć** a. **Zwężeć: Z.**, wycieńczenie, *attenuatio.* Kn. **2.** a. **Zwężenie ś.** czynność cz. **Zwężyć ś. Z.** pokładu, żyły kruszcowej. Łab. Patol. (stenosis, strictura coarctatio) *cieśń, cieśnienie, kontrakcja, stryktura: Z.* cewki moczowej (stenosis, strictura, urethrae). *Z.* kanału szyjki macicznej (stenosis canalis collis uteri). *Z.* miednicy, ścieśnienie miednicy, miednica wązka. *Z.* przewodów łzowych (stenosis canalicorum lacrymalium). *Z.* źrenicy (miosis). **3.** wet.: *Z.* kopyta, kopyto zwężone.

Zwężenie się, a ś., blm., **I.** czynność cz. **Zwężyć ś. 2.** p. **Zwężenie.**

Zwiać, eje, ał, Zwionąć, nied. **Zwiewać I.** *wiejąc zrzucić, spędzić, zerwać z czego; zdmuchnąć, zdąć:* Wiatr północny podróżnemu opończę usilnością swą odwiewa i odkrywa; ale nietylko żeby ją z niego *Z.* miał, owszem podróżny ją do siebie tym więcej przyciska i przypasuje. Żarn. O, jako lekka plewa cześć, mienie, toć je od prawdy lada wiatr zwienie. Mias. Przen.: Już, już są! już dopadają! zwieją Sakowicza, jak wicher! Sienk. *(= zmiotą, sprzątną).* Przen.: [*Z.* komu groch] = *spłatać mu figla, zmanić go.* **2.** *wiejąc spędzić, zrzucić, zgarnąć do kupy, zdąć, zdmuchnąć.* **3.** cz. ni., przen., żart.: *Z.* skąd = *zbiec, uciec, pierzchnąć, prysnąć, ulotnić ś., czmychnąć, zemknąć:* Suknie cudze wziąwszy, zwionął. Trzt. I sługi i służebnice, widząc nieszczęście, pierzchnęli, i nieprzyjaciele zwionęli. Groch. *Absumptus morbo,* zwionął precz od wrzodu, umarł. Mącz. **Z. ś.** *wianiem złożyć ś., sformować ś.:* O moja duszo! tu zwiej ś. w tęcze, i w zorze, i w blaski. Kon.

[**Zwiada, y,** lm. **y**] **I** *zawiadomienie, wiadomość:* Leć, głosie, po rosie, daj dziewcynie zwiadę. **2.** *wywiadywanie ś., zasięganie języka:* Przebiegli wioskę w całym konia biegu i powrócili — widać, że to *Z.* Gosz. **3. Zwiady, †Zwiadki, [Dowiady, Dowiedziny, Wywiady]** = a) *wywiady, prześpiegi:* W zwiady jechać, na zwiady jechać, w śpiegi jechać. Włod. Bierze z sobą Mentora, jak na nowe zwiadki. Jabł. Przez niepotrzebne na cóż trudzisz zwiady umysł, co mniejszy jest od wiecznej rady? L. (szperanie. L.) Mieszkańcy Skandynawji przez morza i szerokie lądy zapuszczali ś. na zwiady odległych krajów. Lel. Wysłany na zwiady do Warszawy Zajączek. Lel. Zwiady wojskowe = *rekonesans.* Czy cię Hektor wysyła do floty na zwiady? Dm. Badano okolicę zapomocą zwiad, składających ś. zazwyczaj z koni trzech do pięciu. Jeż. b) *oświadczyny pannie młodej przez krewnych lub matkę parobka w chacie jej rodziców, przy wódce dopełnione.* Kolb. c) bart. *pszczoły, szukające nowej siedziby dla roju,* k w a t e r m i s t r z e.

[**Zwiadać się, a ś., ał ś., Zwiadować ś.**] *dowiadywać ś., przepytywać ś., zasięgać języka, wywiadywać ś.: Z.* o kogo, o co.

[**Zwiadanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwiadać ś.**

† **Zwiadki, ów,** blp. p. **Zwiady.**

× **Zwiadny** *probierczy, próbny.* Chir.: Nakłócie zwiadne, probiercze, próbne (punctio probatoria).

† **Zwiadować, uje, ował** *dojść wiadomości, zbadać, poznać, dowiedzieć ś., zgłębić:* Rzeczy mu dał przyszłe *Z.* Żebr. [**Z. ś.**] p. **Zwiadać ś.**

† **Zwiadowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwiadować.**

† [**Zwiadowanie się, a ś.**] blm., czynność cz. **Zwiadować ś.**

Zwiadowca, y, lm. **y** *ten, co chodzi na zwiady, co bierze udział w zwiadach.*

Zwiadowczy przym. od **Zwiadowca:** Węgrzy byli podzieleni na trzy oddziały: *Z.*, szturmujący i odwodowy. Górs.

Zwiadowy przym. od **Zwiady,** *rekonesansowy:* Zaledwie zwiadowe czajki na otwartym znalazły ś. morzu, natychmiast na horyzoncie zoczyły żagle okrętów. Jeż. Do służby zwiadowej i strażniczej jazda ma być przedewszystkim okiem i uchem. Wot. *(= wywiadowczej).*

Zwiady, ów, blp., p. **Zwiada.**

Zwian, u, lm. **y** bot. (codarium) *roś.*

Zwianie, a, blm., czynność cz. **Zwiać.**

Zwianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwiać ś.**

[**Zwiarty**] *zawzięty, zacięty, zażarty: Z.* na kogo.

Zwiasa, y, lm. **y** gór. *kierunek pokładu.* Łab.

Zwiastnica, y, lm. **e** bot. (anoda) *roś. z rodziny ślazowatych.*

[**Zwiastnik, a,** lm. **cy**] p. **Zwiastun.**

Zwiastować, uje, a, † owa, ował, [**Zwiestować**], † **Wzwiastować,** † **Zwieścić,** nied. † **Wiastować,** † **Zwiastywać** † **Zwiastowywać I.** *oznajmić, donieść; przynieść wiadomość, powiedzieć jako nowinę:* *Z.*, annuntiare. Ps. flor. Poczekaj mnie tu maluczko, jedno że te rzeczy zwiastuję ojcu swemu. Leop. (powiem. Leop., B. G.). Zwiastowałem mu, co mi ś. zdało być prawdziwego. Leop. (powiedziałem mu. Leop.; odniosłem mu tę rzecz, jako było w sercu moim. B. G.). Wróciwszy ś. do króla, wyprawił a zwiastował mu onę wielmożność Symonową i wszystko co jedno widział. Leop. (powiedział. Leop.; odniósł mu one słowa i zacność Symonową. B. G.). Ty, słysząc z ust mych, co mówię, zwiastujesz im ode mnie. Smotr. Mamyż *Z.* te wszystkie słowa, czy nie? Leop. (mamyż królowi opowiedzieć te wszystkie słowa. Leop.; zaiste oznajmiemy królowi te wszystkie słowa. B. G.). Ogień Boży zstąpił z nieba i popalił wszystkie owce i pastuchy, jedno żem ś. ja wzdy wymknął, abym ci to zwiastował. Leop. (powiedział. Leop.; abym ci oznajmił. B. G.). Wiastuję tedy tobie, iż ci ma Pan zbudować dom. Leop. (opowiadam. Leop.; oznajmiłem ci, żeć Pan dom zbuduje. B. G.). *Z.* publicznie = *obwieścić, ogłosić, rozgłosić, opowiedzieć:* Ja zwiastuję sprawiedliwość twoję. Leop. (objawię. Leop.; opowiem. B. G.). W tem zaiste zwiastowana będzie sprawiedliwość i dobroć Twoja, Panie. Leop. (będzie opowiadana. B. G.). Zwiastowały nieba sprawiedliwość Jego. Troc. O, jakoż piękne są nogi na górach zwiastowającego i każącego pokój, który zwiastywa dobro. Leop. (który opowiada. Leop.; co pocieszne rzeczy zwiastuje i opowiada pokój; tego, co zwiastuje dobre i opowiada zbawienie. B. G.). Anioł zwiastował i objawił narodzenie Pańskie. Dambr Wspomnij sobie na ono, co Anioł pasterzom zwiastował, to jest, iż ś. nam narodził Zbawiciel, Żarn. **2.** *zapowiedzieć, przepowiedzieć, prorokować, wróżyć, wieścić:* Królu, ty z daru Feba zwiastujesz przyszłe Grekom rzeczy. Dm. Rzekł król do Kalchasa: zawsze ty, widzę, jesteś nieszczęścia prorokiem i nic nie umiesz dla mnie *Z.* przyjemnie. Dm. Powstał dzień szary, jednym ponsowym strzałem światła zwiastowany na błękitno zamroczonym niebie na wschodzie. Tet.

Zwiastowanie, a, blm., czynność cz. **Zwiastować:** *Z.* N. M. Panny *(= fakt a. uroczystość 25 marca).* Na *Z.* zlatują ś. bocianie. Prz. Obraz Zwiastowania N. Panny. Koź.

† **Zwiastowywać, a, ał** p. **Zwiastować.**

Zwiastun, a I. lm. **owie,** × **Zwiastunnik, [Zwiastnik], †Zwiaściciel** *ten, co zwiastuje, posłannik, goniec:* Bocian, Z. wiosny. Ani zwiaściciel klęski nie został ś. i jeden, któryby był królowi o zginieniu tego wojska wieść zaniósł. Pas. Był to skowronek, Z. poranka Hoł. Zeusa i ludzi posłańce, witajcie, oni zwiastunowie! Ml. Zapomnianym uśmiechem pociechy wita zwiastunnika. Żm. **2.** lm. **y** patol. (prodromus) *objaw poprzedzający, objaw zapowiedni, zapowiedź.:* Z. choroby = *znak zwiastunowy choroby.* Zwiastuny jaskry (glaucoma imminens v. prodomalis). Z. a. zapowiedź napadu padaczki. Okres pierwszy, przepowiadający, porodu poczyna ś. od chwili wystąpienia pierwszych zwiastunów rozpoczynającego ś. porodu.

Zwiastunka, i, lm. **i** forma ż. od **Zwiastun,** *posłanka:* Z. ta najszybsza z twych posłów skrzydlatych. Przyb.

× **Zwiastunnik, a,** lm. **cy** p. **Zwiastun.**

Zwiastunowy I. przym. od **Zwiastun;** × **Zwiastuńczy:** Do tej chwili, do tego, jeśli nie przebudzenia ś. samego, do oznak zwiastuńczych przebudzenia, nikt nie ma prawa żądać wypoczynku. Spas. **2.** poł. (prodromalis, praemonitorius): Bóle zwiastunowe a. bóle przepowiednie, przepowiadające (początek porodu) (dolores praesagentes). Objawy zwiastunowe choroby.

× **Zwiastuńczy** p. **Zwiastunowy.**

† **Zwiastywać, a, ał** p. **Zwiastować.**

† **Zwlaściciel, a,** lm. **e** p. **Zwiastun.**

† **Zwlatrzony** *purulentus.* Mur.

† **Związ, u,** lm. **y** p. **Związek:** Z. cembrzyny = *wieniec cembrowiny.*

† **Związa, y,** lm. **y** p. **Związek.**

Związać, że, zał, † **Zwięzać,** nied. **Związywać,** † **Zwięzywać,** † **Zwięzować,** † **Święzować I.** *wiążąc spoić, złączyć:* Z. części w całość, kilka rzeczy w kupę. Co złamanego związać a opatrzyć. Rej. Z. głowę chustką. Troc (= *zawiązać).* Wapno samo nie zwiąże cegły z cegłą bez przymieszania piasku. Kluk. Z. snop. Troc. W kłąb chłopa związał. Troc. Na twardej drzewa korze ostrym raz krzemieniem związałem własne imię z Temiry imieniem; co dzień tam przybiegałem, aż jednego rana cyfra była związana. Szym. (= *zespolona).* Święzuję. Ks. Ł. W tym sztuka umieć Z. treść całego wątku, żeby wszystko z jednego płynęło początku. Dm. (= *zebrać, skupić).* Książę pruskie odebrał chorągiew od Zygmunta Augusta z czarnym orłem, litery S. A. związane na piersiach mającym. Troc. (= *połączone, złączone).* Z. krokwie na zamek. Z. wstążkę na kokardę (= *zawiązać).* Z. sznurek na supeł (= *zadzierzgnąć).* Przen.: Ledwo mogę koniec z końcem Z. (= *ledwo wystarczę na konieczne potrzeby).* **2.** *wiążąc zrobić; zawiązać, zawrzeć:* Z mistrzem pruskiego zakonu związałem przymierze. Mick. **3.** *wiążąc ścisnąć, ściągnąć, zamknąć, zawrzeć:* Zwiąż teraz worek, żeby ś. co nie wysypało. L. Z. sobie głowę (= *przewiązać).* **4.** *skrępować, wiążąc obezwładnić:* Niewolnik powrozem związany. Troc. Z. zbrodniarza. Będziesz li związanego hańbił a rannego dobijał? Sienk. Przen.: *zobowiązać, zobligować, skrępować, ująć, zniewolić:* Idź a pogrzeb ojca twego, jako cię związano przysięgą. Leop. Nie tajnoć, jakim mię związał obowiązkiem. L. Oświadczeniem swym związujesz mię wielce. L. Miłością został związany. Lubom. Ścisłą związany jestem obligacją. Troc. Żadne krewieństwo tak nie związuje, jak wspólna służba. Sienk. (= nie *przywiązuje).* Ninaj, dziecię drogie moje, niech zwiąże sen oczki twoje. Groch. (= *sklei, stuli).* We śnie zmysły zewnętrzne są zamknięte i niby związane; na jawie zmysły zewnętrzne są otwarte i wolne. Boh. (= *nieczynne, uśpione, odrętwiałe).* Wszystkie me zmysły są niejako związane i w niespodzianych pociechach zdumane. Lubom. Azaż nie pomnisz, że jest związana moc twoja? Rej. (= *ograniczona, określona, skrępowana).* Patrząc na potomstwo z innej żony, a sama ś. niepłodną i związaną bacząc, płakała. Skar. (żywota zamkniętego. L.). Tobiem związał język, tobie go rozpuszczam. Skar. (= *zamknąłem mowę).* Po porodzeniu Jana Chrzciciela ojcu ś. nieme usta i związany język na chwałę Boską otwarza. Skar. Możecie rozwiązać ono troskliwe a grzechem onym związane sumnienie. Rej. (= *obciążone, uciśnione, udręczone).* Z. komu grzechy = *nie rozgrzeszyć go, nie uwolnić go od nich.* Pan Chrystus św. Piotrowi rzekł: cokolwiek związesz, będzie związano. Sz. Tobie dam klucze królestwa niebieskiego, iż cokolwiek tu związesz na ziemi, będzie związano i w niebie. Rej. Z. dowodząc, dowodami przekonać, przeświadczyć, skonwinkować. L. (= *zamknąć mu usta, postawić go w położeniu bez wyjścia, wparować go w ciasny kąt, przyprzeć do muru, wykłóć mu oczy dowodami).* Przymuszasz mię, abym cię twemi słowy związał, boś mówiła, że... Baz. **5.** myśl.: Sokół zająca związał. (Troc.) = *schwycił, złapał.* **Z. ś. I.** *złączyć ś., połączyć ś., skojarzyć ś.:* Z. ś. węzłem małżeńskim. **2.** *splątać ś., wdać ś., skrępować ś., spąknąć ś.:* Niepotrzebnie związał ś. z tą babą. Z. ś. słowem, przysięgą. **3.** × Z. ś. *sprzysiąc ś., zmówić ś., uknuć spisek.* **4.** *zbić ś. w kupę, zewrzeć ś., sczepić ś., zetknąć ś.:* Związali ś. z sobą nieprzyjaciele. Troc. Gdyby wilki były ś. już związały ze stadem (dzików), walka pochłonęłaby je całkowicie. Sienk. **5.** × Z. ś. = *zwinąć ś., splątać nogi, skłębić ś.:* Koń pod nim dwa razy związał ś. i nogę złamał. L. **6.** × Z. ś. *zawiązać ś., złożyć ś., zrodzić ś., powstać:* Przy wielkiej eksperjencji nie mniejsza ku panu wierność ś. w nim związała. Nies.

Związanie, a I. blm., czynność cz. **Związać:** Z. więźnia, paku, towarów. Troc. Z. dwu natur do jednej osoby, *unio hipostatica.* Birk. (= *zjednoczenie, zlanie, zespolenie, złączenie, połączenie).* Z. przyczyn czego. Troc. (= *zebranie, synteza).* **2.** lm. **a** *to, co wiąże, węzeł* [Z.] *rzemień wiążący cepak z dzierżakiem*

Związanie się, a ś., blm, czynność cz. **Związać ś.**

Związek, zku, lm. **zki,** † **Związ,** † **Związka,** † **Związa I.** × Z. *to, czym związują, wiązadło, więź, przewiązka, przepaska:* Z., związka, to, czym zwięzują. Kn. Krzywą związką włosy ś. pachnące zdobiły. Otw. Związki sobie i córce swej z głowy zrzuciwszy i roztarchane ołtarz mocno obłapiwszy... Otw. Z. niciany, jedwabny. Troc. Tęgim związać związkiem. Troc. W stawach kości łączą ś. związkami, *ligamenta,* t. j. włóknami mocnemi, białemi, ślnącemi ś. L. Mają być dwie lilje, jedna do góry, druga na dół, związka przez nie żółta. Nies. Przen.: *łączność, łącznik, spójnia, stosunek, węzeł.* Z przyjaźni, miłości, towarzystwa. Troc. Ślub nierozdzielną związką męża i żonę wiąże. Karnk. Związka małżeńska nigdy rozwiązana być nie ma. Karnk. Jestże to prawda, że jesteś blizkim pójść w związki z Florysą? L. (= *pobrać ś., ożenić ś. z nią).* Scypjo

i Leljusz miłości i cnót związkiem spojeni. Warg. Sprzyjaźna skłonność najprzedniejsza jest towarzystwa związka. Baz. Ustają związki krwi, gdzie związki ojczyzny obowiązują. L. (= *stosunki pokrewieństwa*). Bóg prawdziwy, żywot wieczny są spięte społem przez związkę jednę. Farn. (Czacki) ma obszerne związki z równie majętnemi... Kołł. Ma równe związki z uczonemi. Kołł. Dla związku serc żaden na świecie nie istnieje przedział. Wilk. Z. duchowy. Z. myśli między sobą, gdzie ś. jedna z drugiej wywięzuje. L (= *skojarzenie, powinowactwo logiczne*). Z. słów, materji. Troc. Niema w tym za grosz związku (= *ładu, składu, nie klei ś., nie trzyma ś. to kupy*). Plecie bez związku. (= *trzy po trzy*). Bez żadnego pisze związku. Troc. W związku z tym przytoczę fakt następujący. (= *nawiązując rzecz do tego*). **2.** *to, co krępuje, zatrzymuje, tłumi; przeszkoda, więzy, pęta, kajdany:* Syn Krezusa przemówił, widząc ojca swego w blizkim niebezpieczeństwie, niemy z przyrodzenia; jako ś. człek zatrzyma mówny od mówienia, czytamy, że on zaraz przerwał związkę swego języka. Groch. Sen nic innego nie jest, jedno zmysłów wszystkich Z., rzecz średnia między śmiercią a żywotem. Białob. (= *zatamowanie*). Chrystus dlatego za nas ucierpiał, żebyśmy od związek piekielnych byli wolni. Skar. Związkami grzechów swych człowiek jest związany. Zigr. (= *funibus*). Grzechy ludzkie są jakoby związki, któremi ś. dusze wiążą. Karnk. **3.** †Z *to, co z sobą związ zano, wiązka, pęk, snop:* Z., *fasciculus*, zawiera w sobie tyle, wiele jedną ręką do piersi krzywo przyciśnioną objąć można. Krup. (= *przygarść, naręcze*). Nic po wymowie, jeśli w każdym związku słów, co łacinnicy sentencjami zowią, nie będzie znać bystrego rozumu. Górn. **4.** *zespół, spółka, stowarzyszenie, towarzystwo, bractwo, kompanja, konsorcjum, zjednoczenie, zrzeszenie:* Z. kupców, przemysłowców. Z. zawodowy dziennikarzy, stróżów. Z. Jaszczurkowy = *sprzysiężenie ś. ciemiężonej szlachty polskiej Prus polskich i Pomorza przeciwko Krzyżakom w wieku XIV—XV.* Z. państw, narodów = *sojusz, liga, unja, konfederacja*, **5.** *łańcuch, ciąg, ordynek, pasmo, szereg, sznur:* Kto z trupów i wilgotnej masy w majowe, w letnie i jesienne czasy tysiąc odmiennych much, gadzin wywodzi, skąd związ cudowna ich taka pochodzi? Susz. Wiecznie już trwa ona związka. Wuj. **6.** ×Z. *zawiązek, zaród, zarodek:* Kwiat ma w sobie Z. owocu. Zabł. **7.** anat. (ligamentum) *więzadło:* Drugi kształt spojenia kości w człowieku bez ruszania ś. nazywamy związkiem, *connexio*. Perz. Związki, związy, stawy w ciele. L. Olej ten żyłom suchym, związkom i tym wszystkim częściom, które krwi w sobie nie mają, służy. Syr. Goździec, od głowy na dół do związów spadając, między błonami guzy robi. Petr. †Związki kubarkowe = *więzy łokciowe*. **8.** chem. *połączenie ciał, wskutek którego tracą one swoje właściwe własności i dają nowe ciało, o nowych własnościach.*

[**Związiny, ln**, blp.] *zaręczyny, zrękowiny.*

Związka, i, lm. **i** † Z., p. **Związek. 2** [Z.] *długie, do ręcznika podobne płótno z ozdobnym wyszyciem na końcach, używane dawniej do oczepin.*

× **Związkołączny** stawoskład, × Zrost **zwięzły** (syneurosis, synnevrosis) = *więzozrost* (syndesmosis).

Związkowicz, a, lm. **e** p. **Związkowiec.**

Związkowiec, wca, lm. **wcy, Związkowicz, Związkowy** *członek partji politycznej, obstający za związkiem, unjonista, federalista, konfederat; sprzymierzeniec, aljant.*

Związkowość, i, blm., rz. od **Związkowy, związek, łączność, federacja.** Wor. Cóż za korzyść niosła ta Z. (połączenie z Litwą) Koronie? Proch. Żywioł związkowości, czyli federacji, nie rozwinął ś. w XV wieku w tak imponującej pełni, jak podczas wolnych elekcji od r. 1573. Remb.

Związkowy przym. od **Związek:** Drukarnia związkowa. Tet. Państwa związkowe. **Flota związkowa.** Marszałek Z. (= *konfederacyjny*). **Z., ego**, lm. **i** rz., p. **Związkowiec.**

† **Związły** p. **Zwięzły.**

Związywać, uje, ywał i **Z. ś.** p. **Związać.**

Związywanie, a, blm., czynność cz. **Związywać.**

Związywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Związywać ś.**

× **Zwichłać chła** a. **chle, chłał,** i × **Z. ś.** p. **Zwikłać**

× **Zwichłanie, a**, blm., czynność cz. **Zwichłać.**

× **Zwichłanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zwichłać ś.**

Zwichnąć, nie, ął l. *wybić ze stawu, wywichnąć, skręcić, wykręcić, wywinąć:* Z. nogę, rękę. Z. staw, członek. L. Narzędzia do naciągania nóg lub rąk zwichnionych. Czer. **2.** przen.: Z. los komu, przyszłość, karjerę = *udaremnić jego dążenia do nich, złamać, popsuć, zepsuć mu je.* Człowiek zwichnięty = *wykolejony.* **3.** przen. *wzruszyć, wstrząsnąć, nadwerężyć, osłabić, nadwątlić, podkopać:* Z. państwo buntami. L. **4.** myśl.: Z. rurę strzelby = *skrzywić.* Sł. wil. **Z. ś.** *zostać zwichniętym, wywichnąć ś., skręcić ś., wykręcić ś., podwinąć ś.; wyskoczyć ze stawu:* Zwichnęła mi ś. szabla, uderzyłem go płazem. Kacz. Ręka mu ś. zwichnęła. Przen.: Był to człowiek z charakterem zwichniętym, zgorzkniały i nadzwyczaj nieszczęśliwy. Sienk. (= *wykolejonym, złamanym*).

Zwichnienie, a, lm. **a** p. **Zwichnięcie.**

Zwichnienie się, a ś., blm., p. **Zwichnięcie ś.**

Zwichnięcie, a, lm. **a, Zwichnienie l.** czynność cz. **Zwichnąć. 2.** a. **Perturbacja** astr. *zakłócenie w ruchu ciał niebieskich, spowodowane zbliżeniem ś. do nich innych ciał niebieskich.* **3.** chir. (luxatio) *stan stawów, w którym oba końce stawowe wychodzą z wzajemnego stosunku normalnego:* Z. kości ramiennej ku dołowi (l. infraglenoidea). Z. kości ramiennej ku przodowi (l. praeglenoidea). Z. kości ramiennej ku górze (l. supraglenoidea). Z. podłonowe (l. infrapubica). Z. przedpanewkowe (l. praecotyloidea). Z. podkrucze, podkowiaste (l. subcoracoidea). Z. nadłonowe (l. suprapubica) Z. samorodne (l. spontanea). Z. wrodzone (dysarthrosis). Odprowadzenie zwichnienia (repositio).

Zwichnięcie się, a ś., blm., **Zwichnienie ś.** czynność cz. **Zwichnąć ś.**

[**Zwicholenie, a**, blm.] czynność cz. **Zwicholić.**

[**Zwicholić, i, il**) *zmiąć.*

Zwichrota, y, lm. **y** bot. (cyrilla) *roś.*

[**Zwichrować się, uje ś., ował ś.**] *skręcić ś., pokręcić ś.:* A może on trafiony? — Ji... dyciem patrzał! żeby go jedna loftka choć ujęna, toby ś. był zwichrował, a on szedł jak nic. Las.

[**Zwichrowanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zwichrować ś.**

Zwichrza, y, lm. **e** bot. (soulamea) *roś. z rodziny biegunecznikowatych.*

Zwichrzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwichrzyć.**

Zwichrzanie, a, blm., czynność cz. **Zwichrzać.**

Zwichrzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwichrzać ś.**

Zwichrzenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zwichrzyć. 2.** p. **Zwichrzenie ś.**

Zwichrzenie się, a ś., blm., niek. **Zwichrzenie** czynność cz. **Zwichrzyć ś.**: Bezładne Z. na mej głowie. Sienk.

Zwichrzyć, y,ył, nied. **Zwichrzać** *stargać, zmieszać, zmącić, szczochrać, pokręcić, starmosić:* Zaszedł mi drogę, zwichrzył swoje kudły. Uj. Burzą zwichrzone skrzydła. Przybysz. Przen.: *zawichrzyć, zaburzyć; wstrząsnąć rozruchem, zamieszaniem; zwarcholić:* Z. państwo, porządek. Przen.: Dusza luteranizmem zwichrzona *(= zaniepokojona).* **Z. ś.** *zawichrzyć ś., zmieszać ś., wyjść z porządku, pokręcić ś., wzburzyć ś., zamącić ś., stargać ś.:* Zmieszały i zwichrzyły ś. szeregi, a parte, bite, tratowane, cięte, nie mogły przyjść do sprawy. Sienk. Szałas zwichrzył ś. w środku. Uj. Gałęzie zwichrzone i zbite w kupy. Sienk. Wówczas nagle zwichrzało ś. w domu, bo dla wybrednego i zepsutego próżniaka nigdy dosyć nie było tego, co dom miał. Krasz.

† **Zwichrzysty** *wichrowaty, kręcący ś. jak wicher:* Deszcz Z.

Zwicie, a I. blm, czynność cz. **Zwić. 2.** lm. **a**, *to, co zwito, zwitek.*

Zwiciec, ćca, lm. **ćce:** Z. porcelanowy. **Porcelanka** geol. (cypraea) *mięczak brzuchopełzy trąbikowy w utworze paryskim.* Łab

Zwicie się, a ś, blm., czynność cz **Zwić ś.**

I. Zwić, zwije, zwił i **Z. ś.** p. **Zwinąć.**

2. Zwić, i, lm. **i**, *zwój:* Z misternie ułożonej zwici węzeł w złociste rozpadał ś. nici. Słow.

Zwid, u, lm. **y** *rzecz widomie ziszczona, zjawa:* Te urojenia myśli prawie że zwidem ś. stawały. Brt.

Zwidłować, uje, ował bud *złączyć sztuki drzewa w kształt wideł.*

Zwidłowanie, a, blm., czynność cz. **Zwidłować.**

[Zwidować się, uje ś., ował ś.] p. **Zwidzieć ś.**

[Zwidowanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zwidować ś.**

[Zwidywać się, uje ś., ywał ś.] p. **Zwidzieć ś.**

[Zwidywanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zwidywać ś.**

× **Zwidzać, a, ał** p. **Zwiedzić.**

× **Zwidzanie, a**, blm., czynność cz. **Zwidzać.**

Zwidzenie, a, lm. **a I.** czynność cz **Zwidzieć ś.**: Byli to bohaterowie zwidzeń swoich i swoich złudzeń. Mk. Spała twardo, ujrzała w zwidzeniu olbrzyma komnaty. Żer. Próbowała czasem śmiać ś. ze swych zwidzeń. Kńcz. **2.** czynność cz. **Zwidzić.**

[Zwidzenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zwidzieć ś.**

[Zwidzieć się, i ś., ał ś., nied. **Zwidywać ś., Zwidować ś.]** **I.** z kim = *spotkać ś., zejść ś.:* Strzelić do niego (do niedźwiedzia) nie trudno, ino Z. ś. z nim trudno **2.** *zdać ś., przywidzieć ś., przyśnić ś., uroić ś., zamarzyć ś., zjawić ś, ukazać ś, stanąć na oczy, stanąć przed oczami, objawić ś.:* Tuć ś. nam zwidziało djable potępienie. Bogar. Jaga, tyś głupia. — Bez co? odparła. Zwiduje ci ś. Koprzywnica. — Jeżeli nie ja, to mój syn będzie ś. rozsiadał w koprzywnickim dworze. Sew. *(= przychodzi ci do głowy, w głowie ci Koprzywnica, marzy ci ś.).* Zwiduje ci ś., jak w gorączce. Sew. Tęskniłem za panią długie lata do obłędu, do szału, zwidywały mi ś. pocałunki pani. Żuł. Marysia temu Mosiężnemu niby nierada nie była, owszem tak ś mogło czasem zwidować, że go i dosyć rada ma. Tet. Jemu ś. zwidziała klatka ładniejsza, jak ptak *(= wydała ś.).* Im ś. zwidziało, że są do tego powołani. Żuł. **3.** [Z. ś.] *spodobać ś., udać ś., wpaść w oko, przypaść do gustu:* W strzelbach ś. kochał i jak jaką zobaczył a zwidziała mu ś., ostatnie cielę był gotów sprzedać, a strzelbę kupić. Tet. Ja tu chodzem, prose łaski jaśnie panienki, bo mi sie tyz pan naucyciel straśnie zwidzieli. Tet. Ej, cisnon-byk (serce moje), ale ino tej jedynej, co ś. zwidzi mnie. Tet. Dobierała promieniami siedmiorakich barw, dwie ś. jej zwidziały bardzo, i ostała przy nich. Ork. Zwidziało im ś. bardzo to wysokie miejsce. Ork.

[Zwidzisko, a, lm. **a]** p. **Zwidzysko.**

[Zwidzysko, a, lm. **a, Zwidzisko]** *widzenie, widziadło, zjawisko, mara, wizja:* Przestraszył ś. tego zwidziska, nie wiedząc, skąd przyszło. Żuł. Ścigają wszędy mię zwidzyska po nocach. Wysp.

× **Zwiedca, y**, lm. **y** p. **Zwiedziciel.**

† **Zwiedliwie** przys. od **Zwiedliwy.** L.

† **Zwiedliwość, i**, blm., rz. od **Zwiedliwy:** Z. zwiedzenie, zwyczaj zwodzenia drugich. L.

† **Zwiedliwy** *zwodzący, zwodniczy, złudny, fałszywy:* Swiata tego zwiedliwe niecnoty. Leszcz.

[Zwiedrzały, Zgiewiały] ser = *stary, ciągnący ś. w nitki po rozgrzaniu.*

Zwiedzać, a, ał p **Zwiedzić.**

Zwiedzanie, a, blm., czynność cz. **Zwiedzać.**

× **Zwiedzanomanja, i**, blm. *manja zwiedzania:* Dla niej rodzice obwożą ś. po zagranicy, posuwając zwiedzanomanję do zenitu. Haj.

× **Zwiedzca, y**, lm. **y** p. **Zwiedziciel.**

[Zwiedze, ów, blp.] *słoma ogryziona z kłosów przez owce*, hurtówka.

I. Zwiedzenie, a, blm., czynność cz. **Zwiedzić** Roztropnie czynisz, że dalekie przeds ębierzesz podróże, nic bow iem lepiej, jak Z. cudzych krajów, młodego kawalera wykrzesać potrafi. L. Z. świata, cudzych krajów bardzo pożyteczne. Troc. **2. Zwiedzenie, a**, blm., czynność cz. **Zwieść:** Gniazdowiec po zwiedzeniu drugich zostaje na gnieździe. Troc. *(= wywiedzeniu, wyprowadzeniu na świat).*

Zwiedzenie się, a ś., blm. **I.** † Z. ś. czynność cz. **Zwiedzić ś. 2.** czynność cz. **Zwiedzieć ś.**

× **Zwiedziciel, a**, lm. **e**, × **Zwiedca**, × **Zwiedzca I.** *badacz, znawca:* Z. serc ludzkich. **2.** Z. *krajów = turysta, podróżnik, wojażer, ten, co zwiedza a. zwiedził:* Zwiedziciele Ameryki zgadzają ś. na to, że... Stasz. Tak mniemali niektórzy zwiedziciele krajów. Stasz. Zwiedca. Stasz.

× **Zwiedzicielka, i**, lm. **i** forma ż. od **Zwiedziciel.**

Zwiedzić, i, ił, nied. **Zwiedzać**, × **Zwidzać I.** co = *odwiedziwszy szczegółowo obejrzeć, poznać; obszedszy pooglądać; zjeździć, objechać, schodzić, zwędrować dla obejrzenia, poznania:* Sławniejsze akademje zwiedził. Śniad. Z. kopalnię. L. Z. katedrę, skarbiec, więzienie, park. W gienueńskich i weneckich osadach na targowiskach, zwidzanych nawet przez kupców. z Chin, koncentrował ś. cały handel karawanowy. Szaj. Chcesz Z. Polskę, Litwę, nawet być na Żmudzi. Kras. Chce wzdłuż i wszerz Egipt cały Z., a skryte źródła Nilowe nawieozić. P. Koch. Wiele zwiedzał ziem cudzych i świata. Prot. Zwiedził świata rozmaite brzegi. Paszk. Kto obcych krajów co zwiedzi, domaki w rozum uprzedzi. Kn.

Nigdzie, byś zwiedził wszystek świat, nie najdziesz. Kn. W podróżach swych dalekich wiele zwiedził świata. Mick. Niezwiedzany kraj. L. (=*nieznany turystom, podróżnikom*). Narody nieznane, państwa Lao i Awa, nigdy niezwiedzone. Przyb. Z. podległe sobie instytucje = *wizytować*. Z. szkoły. **2.** × Z. kogo = *odwiedzić, nawiedzić, wizytować, złożyć mu wizytę, wstąpić do niego:* Obiecał w jego rezydencji Z. wojewodę. Pol. Po drodze zwiedzał pańskie dwory. Troc. Po drodze zwiedzał szlachtę, już to dla zabawy, już dla popularności. Mick.

†**Zwiedzieć, zwie, zwiedział** p. **Wzwiedzieć:** Ukażę ja im tym razem rękę moję, a zwiedzą, że mi imię jest pan. Leop. (sprawię, aby poznali rękę moję i dowiedzieli ś., że imię mnie jest pan. B. G.). Będziesz ssać mleko pogańskie, a zwiesz, że-ciem ja pan, który cię zbawiam. Leop. (poznasz, iżem ja pan. B. G.). Siedm czasów odmieni ś. nad tobą, aż zwiesz, iż panuje najwyższy w królestwie judzkim. Leop. **Z. ś.** *dowiedzieć ś. nie będąc uwiadomionym, powziąć wiadomość, nabrać świadomości:* Już ś. o tym wszyscy zwiedzieli. (= *nie uszło ich wiadomości, nie ukryło ś. przed niemi*). Gdy ś. zwiedzieli o rychłej upadłości, zaczęli gromadnie wycofywać kapitały. Gdy ś. hultaje zwiedzą o wojnie z Zaporożem i o wiktorjach Chmielnickiego, tedy żadna moc ich od rebelji nie powstrzyma. Sienk. †**Z. ś.** w czym (Troc) = *nabrać w czym biegłości, oznajomić ś., otrzaskać ś. z czym, wprawić ś. w co.*

[**Zwieka, i,** blm.] *pokarm raz dopiero przeżuty, wracający z żołądka zwierzęcia przeżuwającego do gęby, dla powtórnego przeżucia.*

†**Zwiekować, uje, ował** *spędzić wiek, przewiekować.*

†**Zwiekowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwiekować.**

†**Zwiela?:** Była tam żałośliwa rzecz, a ono ś. Z. zacna królewska krew niewinna przed winnemi a złemi ludźmi sprawuje. Bart.

†**Zwielbić, i, il** *uwielbić.* L.

†**Zwielbienie, a,** blm., czynność cz. **Zwielbić.**

[**Zwieldzenie, a,** blm.] czynność cz. **Zwieldzyć.**

[**Zwieldzyć, y,ył**] fr. *za wiele zrobić, napracować ś.*

†**Zwieliczenie, a,** blm. *wspaniałość.* B. Sz.

Zwielmożenie, a, blm., czynność cz. **Zwielmożyć.**

Zwielmożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwielmożyć ś.,** *zwielmożnienie ś., zwielmożnienie.*

Zwielmożniały *który zwielmożniał:* Z., odparłem mu w dumie.

Zwielmożnić, i, il i **Z. ś.** p. **Zwielmożyć.**

Zwielmożnieć, eje, ał *stać ś. wielmożnym, zwielmożnić ś., wynieść ś., spanoszyć ś., spotężnieć, uzacnić ś., wzrość w znaczenie.*

Zwielmożnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zwielmożnić 2.** czynność cz. **Zwielmożnieć,** *zwielmożnienie ś., zwielmożenie ś.*

Zwielmożyć, y,ył, Zwielmożnić *uczynić wielmożnym, wynieść, uzacnić, spanoszyć.* **Z. ś.** p. **Zwielmożnieć:** Zwielmożnił ś. Salomon nad wszystkie króle ziemskie bogactwy i mądrością. Leop. (uwielmożony jest nad wszystkie. B. G.).

Zwielokrotniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwielokrotnić.**

Zwielokrotnianie, a, blm., czynność cz. **Zwielokrotniać.**

Zwielokrotnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwielokrotniać ś.**

Zwielokrotnić, i, il, nied. **Zwielokrotniać** *zwiększyć, pomnożyć wielokrotnie:* Całe lata pracowałem nad tym, aby siebie Z. Brt. Nora błądziła sama w sobie zwielokrotniona, wciąż inna. Bht. Owładnęło mną jakby odurzenie, które przeobraziło całą mą istotę, zbudziło i zwielokrotniło wszystko, co dobrego we mnie zostało, **Z. ś., Zwielokrotnieć** *zwiększyć ś. wielokrotnie, pomnożyć ś. wielokrotnie:* Fale krwi i idei wywodziły z jego istoty stopniowo lub nagle nowe dusze, jak kwiaty; dusza jego zwielokrotniała ś. Wkrótce zwielokrotniały szyny kolejowe (na stacji). Żer.

Zwielokrotnieć, eje, ał p. **Zwielokrotnić.**

Zwielokrotnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zwielokrotnić. 2.** czynność cz. **Zwielokrotnieć.**

Zwieloraczać, a, ał p. **Zwieloraczyć.**

Zwieloraczanie, a, blm., czynność cz. **Zwieloraczać.**

Zwieloraczenie, a, blm., czynność cz. **Zwieloraczyć.**

Zwieloraczyć, y,ył, nied. **Zwieloraczać** *zrobić wielorakim, różnogatunkowym:* Ruś halicka na sposób Polski zaczęła być urządzana, tam więc urząd dworski zwieloraczony został. Bobrow.

Zwieńczać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwieńczyć.**

Zwieńczanie, a, blm., czynność cz. **Zwieńczać.**

Zwieńczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwieńczać ś.**

Zwieńczenie, ca, blm., czynność cz. **Zwieńczyć.**

Zwieńczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwieńczyć ś.**

†**Zwieńczować, uje, ował** p. **Zwieńczyć.**

†**Zwieńczowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwieńczować.**

Zwieńczyć, y,ył, † **Zwieńczować,** † **Zwinszować,** † **Zwinczać 1.** *okolić, ozdobić wieńcem, uwieńczyć:* Wesele mam z żoną swoją sobie, codzień konwaljowym zwieńczając ją wieńcem. Tw. Zwieńcza mirtem jej z zefiry igrające włosy. Cho. Piec wielki, piec ogromny stał z przeciwnej strony, kaflanym Sobieskiego popiersiem zwieńczony. Moraw. Wianki plotą, aby Z. serdecznego pana skroń. Sts. Widział koronę z promieniami, jakiemi na obrazach zwieńczani bywają święci. Orzesz. Buchający parą i zwieńczony imbryczkiem samowar. Orzesz. Przen.: *ukoronować, uwieńczyć, pobłogosławić pomyślnym wynikiem:* Bóg jego czyny zwieńczył, szczęśliwiąc go synem, zdatnym wyrównać ojcu i męstwem i czynem. Przyb. **2.** [Z. pannę, kobietę z kim] *wydać za mąż, złączyć związkiem małżeńskim, zaślubić.:* Nakłonić ś. nie dał, aby go z pomienioną księżniczką ociec zwieńczał. Steb. Księżnę Zofją Witołdówną metropolit Cyprjan z wielkim kniaziem Wasilem w Moskwie zwińczał. Stryjk. Witołd pojął drugą żonę, pierwszej żony ciotkę, a gdy im nie chciał ślubu dać biskup wileński, kujawski biskup nieprzystojnie i niebacznie ich zwinszował. Stryjk. **Z. ś. 1.** *ustroić ś. w wieniec, uwieńczyć ś., zostać uwieńczonym:* Czoło moje poczęło zwieńczać ś. laurami. Orzesz. **2.** [Z. ś. z kim] (o kobiecie) *złączyć ś. związkiem małżeńskim, poślubić pana młodego, wyjść za niego.*

Zwier, u, lm. **y** *szczelina pionowa między skrzydłami nieprzystających do siebie szczelnie drzwi lub okien.*

[**Zwiera, y,** lm. **y**] *kółko żelazne łączące przednie półwozie z tylnym.*

Zwieracz, a, lm. **e 1.** *ten, co zwiera.* **2.** anat.: mięsień zwierający, zdziergacz, zacis-

kadło, mięsień okrężny, mięsień okrągły, obrączkowy, obrączkowaty, zaciskacz, mięsień zaciskający, †myszka krążkowata (constrictor, sphincter, compressor) ×ściskacz, muskuł ściskający, ×muskuł ścięgacz, muskuł ściągający, ×muskuł sznurujący, ×muskuł stulający, ×muskuł zwężający *nazwy mięśni, które, kurcząc ś., zmniejszają i zamykają jamy ciała a. otwory.* Muskuł Z. odbytu zewnętrzny (musculus sphincter ani externus). Muskuł Z. moczopłciowy (musculus sphincter urogenitalis). Muskuł Z. cewki moczowej błoniastej (musculus sphincter uretrae membranaceae). × Z. paszczy tylny = *mięsień gardzielopodniebienny* (musculus pharyngopalatinus). Z. gardziela górny, p. **Głowogardłowy.** Z. szyi (musculus sphincter colli). Muskuł Z. tęczówki (musculus sphincter iridis). Muskuł Z. ust (musculus sphincter oris). Muskuł zwierający i rozwierający źrenicy (musculus sphincter pupillae et dilatator pupillae). Muskuł Z. zewnętrzny pęcherza moczowego (musculus sphincter vesicae externus). Muskuł Z. pochwy (constrictor eunni). **3. chir. = lek. Krępulec.** Przecięcie zwieracza odbytu (sphincterotomia).

[**Zwieraczka, i,** lm. i]: Wierzchołek krzepcizn (drąga widełkowatego w tyle wozu) łączy obrączka żelazna, Z. z ozworą.

Zwierać, a, ał i Z. ś. p. **Zewrzeć:** Z., wiązać na smyczy. Rej. Kiedy ujrzał, jak poganin porwaną dziewkę unosił, zwarł konia obiema ostrogami. Wójc. Zwarli ś. bojem — szczękła stal na stali. Syrok. Przepyszna moc zwierała ś. w ciele Maryny z przepyszną żeńską ponętą. Tet. Skóra cirpła na Antku i pięści mu ś. zwierały. Reym. Zewsząd ś. już na ten biedny naród zwierają. Ork.

Zwieradło, a, lm. **a** *narzędzie do zwierania:* Z., kleszcze, kleszczotki, leszczotki, spony, zwory, obciski. Z. (articulator) *narzędzie dentystyczne.*

Zwieranie, a, blm., czynność cz. **Zwierać.**

Zwieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwierać ś.**

[**Zwieranka, i,** lm. i] *obrączka spajająca rozworę u wozu.*

Zwiercać, a, ał p. **Zwiercić.**

Zwiercanie, a, blm., czynność cz. **Zwiercać.**

Zwiercenie, a, blm., czynność cz. **Zwiercić.**

† **Zwierchność, i,** blm. *wysokość.*

[**Zwierchować, uje, ował**] *przemóc, wziąć górę:* Ostatki gniewu, litość i miłość bezmierna walczyły w nim, i żadne Z. nie mogło. Ork Niechże prawo rozsądzą,... a obaczymy, kto zwierchuje. Ork.

[**Zwierchowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwierchować.**

Zwierciadełko, a, lm. **a** l. p. **Zwierciadło:** Teraz piastuj zwierciadełka, pilnuj farbiczek, mydełka. Jag. **2.** bot: Z. Wenery, p. **Zwrotnica. 3.** mier.: Z. kątowe = *narzędzie miernicze do mierzenia kątów, używane zamiast węgielnicy krzyżowej.* **4.** myśl., p. **Lustro.**

Zwierciadełkować, uje, ował (o owadach) *siedzieć w kupie po wylęgnięciu:* Gąsieniczki, które po wylęgnięciu z początku siedzą razem w gromadzie (zwierciadełkują). Grb.

Zwierciadełkowanie, a, blm., czynność cz. **Zwierciadełkować:** Należy tępić gąsieniczki podczas ich zwierciadełkowania. Grb.

Zwierciadlany, × Zwierciadlny, × Zwierciedlny, × Zwierciadłowy l. przym od **Zwierciadło;** × **Zwierściadlany:** Pokój Z. (= *obity zwierciadłami*). Tafla zwierciadlana. L. Śkło, ramy zwierciedlne. Troc. **2.** *kryształowy:* Serwis zwierciadlany. Kras. Uszły zwierciedlne potoki wstecznym nurtem do opoki. L. Wędruje na łódce przez zwierciadlane rzeczułki załomy. Słow. **3.** min.: Żelazo zwierciadlane = *bardzo jasne i twarde, o dużych płaszczyznach łupliwości, zawierające od 6% do 20% manganu.*

× **Zwierciadlanić się, i ś., ił ś.** p. **Zwierciedlić.**

× **Zwierciadlanienie się, a ś.,** blm., bzynność cz. **Zwierciadlanić ś.**

Zwierciadlarz, a, lm. **e, Zwierciadlnik, × Zwierciedlnik** *fabrykant a. kupiec zwierciadeł:* Podlać tafią sposobem zwierciadlnika cyną i merkurjuszem. Mag.

Zwierciadlnica, y, lm. **e** l. forma ż. od **Zwierciadlnik; × Zwierciedlnica, × Zwierciedlniczka 2.** *kruszec mający przynajmniej jeden bok gładki i lśniący ś. jak zwierciadło, bogaty w żelazo.* Kluk.

Zwierciadlnictwo, a, blm., × **Zwierciedlnictwo** *sztuka, przemysł robienia zwierciadeł; sprzedaż zwierciadeł.*

Zwierciadlniczy przym. od **Zwierciadlnik:** Rzemiosło zwierciadlnicze. L.

Zwierciadlnik, a, lm. **cy** p. **Zwierciadlarz.**

× **Zwierciadlny** p. **Zwierciadlany.**

† **Zwierciadłko, a,** lm. **a** p. **Zwierciadło:** Biega ona po kramikach, kupując zwierciadełka, bryżyczki, barwiczki i inne rzeczy świata tego. Rej.

Zwierciadło, a, lm. **a,** † **Wierciadło,** † **Zwierściadło,** † **Zrciadło,** † **Zwierzciadło,** † **Świarciadło, [Zwieściadło, Zierciadło, Wierzciadło, Zerkódło, Wierźciadło] l.** *szkło podlane cyną i merkuryuszem, lustro; płyta metalowa silnie lśniąca:* Z. odbija, wydaje kształty, figury rzeczy przeciw sobie stawionych. Kn. Przejrzyj ś. w tym zwierciedle. Troc. Zwierciadła są śkła podkładane, w których ś. wyobrażenia rzeczy pokazują. Kluk. Z., tafla podlana. Mag. Zwierciadła metaliczne robią ś. z mieszaniny metalicznej, która ś. tak daje polerować, że ś. w niej przejrzeć można. Kluk. Balansoar z jednej tafli zwierciadła. Wilcz. Z., choć w złoto oprawne, nic nie warte, jeżeli żywej twarzy we śkle nie ukazuje. Petr. Źli według swej złości dobrych mierzają; złe Z. złą postać wyraża. Fred. M. Nie Z. winno, że przeglądający ś. szpetny, ale szpetność, że ś. źle wydaje. L. Po lat pięćdziesiąt każda białogłowa niechaj Z. stłucze a. schowa. Drużb. U starej baby co już po zwierciedle? złość, smutek, zazdrość zostały za meble. Drużb. Szpetny niech nie patrzy w Z. Bies. (nie dowiaduj ś., chłystku, co o tobie mówią; bo ś. dowiesz, żeś nic nie wart. L.). Ślepemu nic po zwierciedle. Żebr. Takiemu pomaga imię Chrystusowe, jako łysemu grzebień, ślepemu zwierściadło, głuchemu piszczek. Birk. Gdy wejrzysz w ludzkie sprawy jako we Z., poznasz, gdzieć ś. rumieni, a gdzieć też nadbladło. Rej. Oko umysłu Z. Kn. Dlatego *speculum Saxonum*, t. j. zwierciadłem Saskim prawo to zowią, iż służy ludziom, aby prawo swe jako we zwierciedle widzieli. Sz. Wierciadła godne ciebie same nieba. P. Koch. Mizgać ś. w zwierciedle. Troc. Satyry Krasickiego są zwierciadłem, w którym ś. każdy przejrzy. Brodz. Przen.: *odbicie, konterfekt, wzór, obraz, wizerunek, przykład, uosobienie:* Niewiasta ta Z. znakomitej cierpliwości. Birk. Przykłady w Piśmie św. jako zwierciadła są tobie przed oczy

twoje postawione. Rej. Wizerunkiem i zwierciadłem wszystkim politycznieiszym narodom jest Wenecja. Star. Ci, co ś. przypatrują gwałtownym odmianom u Porty w godnościach i bogactwach, mają przed sobą prawdziwe Z. niestateczności praw ludzkich. Kłok. Z. korony polskiej. Nies. Cycero krasomówcom za Z. służy. Troc. Przysłowia są nietylko mądrością narodu, ale i jego zwierciadłem. Gom. 2. przen. *tafla, szyba, powierzchnia, poziom spokojnej wody:* Obniżanie ś. zwierciadła jeziora. Wodne ptactwo z cieplic powraca i wrzawnie stadami na czyste pada zwierciadła. Pol. Po większych rzekach ląduje woda, Z. jezior i stawów podnosi ś. Pol. Poza domem w owej rozkosznej dolinie widać było wielkie Z. wody. Korz. Pozieleniała równina, przecięta zwierciadłami wód śnieżnych, które pomału wsiąkały w ziemię. Dzierz 3. *golizna, łysina:* Który chłop na łąkach plastry abo zwierciadła wyrzyna, jak złodziej bywa karan. Haur. 4. bot., p. **Ołysta.** 5. chem. *cienka powłoka, odbijająca światło a tworząca ś. skutkiem osiadania na gładkiej powierzchni szkła lub porcelany różnych par metalicznych i t. p.:* Z. arsenowe, antymonowe. 6. fiz.: Zwierciadła płaskie. Zwierciadła krzywe wklęsłe i wypukłe. Zwierciadła wklęsłe są pomniejszające, wypukłe zaś powiększające i palące. Zwierciadła eliptyczne, paraboliczne, walcowe, stożkowe. Zwierciadła szklane, metalowe. Z. do oświetlenia = *reflektor.* 7. myśl. = a) p. **Chustka.** b) *pióro połyskujące na skrzydle dzikiej kaczki.* Przys. a) × **Jak po zwierciedle** *jak po stole, jak po maśle, jak po myśle, równo, gładko.* L. Wszystko morze stanęło równie jak Z., żagle próżne od wiatrów, jako prześcieradło zawieszone, okrętu popychać nie mogą. Jabł. b) **Jak w zwierciadle** = *jawnie, jasno wyraźnie, widocznie, oczywiście, jak na dłoni:* Jak w zwierciadle jakim widzieć ś. daje, że państwo pruskie powstaje pod panującym monarchą. L. Zdr. **Zwierciadełko, † Zwierciadłko.**

× **Zwierciadłowy** p. **Zwierciadlany:** Przyrządy zwierciadłowe p. **Katoptryczny.**

† **Zwierciany** *zwiercony, stoczony, zgryziony.* Ocz.

Zwiercić, i, ił, † Zwiercieć, nied. **Zwiercać l.** *wiercąc zdziurawić; podziurawić wierceniem, poświdrować, stoczyć, powiercić:* Z. świdrem, gwoździem. L. *Multiforis,* pełny dziur, zdziurawiony, zwiercony. Mącz. Zwiercieli nogi moje i ręce moje. Wuj. 2. *spoić, zbić z sobą kołkami, sczopować:* Zwiercieć tramy, dyle, *configere clavis ligneis.* Kn. Zwierciał tramy, dyle. Troc. 3. *zetrzeć, rozetrzeć, zmiażdżyć wierceniem, uwiercić:* Zwiercieć co w donicy. Kn. Już mak w donicy zwiercieli. Troc. Przen.: Uderzy piorun w miecz, który w pochwach; pochwom da pokój, a żelazo w proch zwierci. Birk. (= *skruszy, zmiażdży*). Przen.: On, by piorun, wszystkie kąty zwiercieć i zabieżeć chce, naostatek we drwa. Podw. (= *wkręcić ś., wśrubować ś., wedrzeć ś. w każdy z nich, wiercąc ś. zajrzeć w każdy kąt*).

† **Zwiercieć, i, ał** p. **Zwiercić.**

× **Zwierciedlanić się, i ś., ił ś.** *błyszczeć, połyskiwać jak zwierciedlany:* Upominam cię, bo w tej chwili zawód ś. twój cały przyszły zwierciedlani przede mną. Krasiń.

× **Zwierciedlanienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwierciedlanić s.**

Zwierciedleć, eje, ał p. **Zwierciedlić.**

Zwierciedlenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zwierciedlić.** 2. czynność cz. **Zwierciedleć:** W migocie gwiazdek, w piorunów błyskaniu, w tal zwierciedleniu ja widzę ciebie. Pawlik.

Zwierciedlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwierciedlić ś.**

Zwierciedlić, i, ił *odbijać w sobie jak w zwierciedle, odzwierciedlać:* Myśl zwierciedli wszystko. Garcz. Coś ze swej dumki zwierciedli na twarzy. Zal. Pianki gasły w powietrzu, w tęczowej iskrze zwierciedląc błękity. Kon. **Z. ś., Zwierciedleć,** × **Zwierciadlanić ś.,** × **Zwierciedlanić ś.** *odbijać ś. jak w zwierciedle, błyszczeć:* Zamierzchłeś mi dawno z przed oczu, mój kraju kochany, daleki! lecz w myśli, w tym dusznym przezroczu, zwierciedlisz ś. cudnie na wieki. Zal. Jakiś mocny wyraz nieokiełznanej swobody w jego żywym, iskrzącym zwierciedli ś. oku. Łoż. Liściaste lasy grupują ś. malowniczo po nagłych zboczach... spadają ku dolinom i wodom, zwierciedlą ś. w ich wstęgach. Pol. Niebo ś. zwierciedli pod wileńskim zamkiem w rzece. Wysp.

× **Zwierciedlnica, y,** lm. **e** p. **Zwierciadlnica.**

× **Zwierciedlnictwo, a,** blm., p. **Zwierciadlnictwo.** Troc.

× **Zwierciedlniczka, i,** lm. **i** p. **Zwierciadlnica.** Troc.

× **Zwierciedlnik, a,** lm. **cy** p. **Zwierciadlarz.** Troc.

× **Zwierciedlny** p. **Zwierciadlany.** Troc.

† **Zwierek, 'rka,** lm. **rki** p. **Zwierz.**

† **Zwiernia, i,** lm. **e** *schowanie, schowanko, skrytka, skarbiec, tajnik.* L.

[**Zwiernica, y,** lm. **e**] *pierwsza gwiazda pokazująca ś. pod wieczór na niebie; gwiazda poranna.* Świeciła ś. gwiazda poranna — Z. Żer.

[**Zwiernik, a,** lm. **cy**] *ten, co ma dozór nad utrzymaniem zwierząt w zwierzyńcu.*

Zwierszenie, a, lm. **a** *taras, płaszczyzna tarasu, wału, bastjonu.* Troc.

Zwierszować, uje, ował *złożyć, skomponować wierszami:* Mamie na imieniny powinszowanie zwierszowała. Jeż.

Zwierszowanie, a, blm., czynność cz. **Zwierszować.**

† **Zwierściadło, a,** lm. **a** p. **Zwierciadło.**

[**Zwiertać, a, ał**] *stoczyć:* Robaki drzewo zwiertały.

[**Zwiertanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwiertać.**

[**Zwieruszenie, a,** blm.] czynność cz. **Zwieruszyć.**

[**Zwieruszyć, y,ył**] *zwichnąć, nadwerężyć:* Z. nogę.

Zwierz, a, lm. × **e** a. † **owie,** † **Zwirz, [Dźwiérz, Dźwirz, Dźwyrz, Dźwiyrz] l.** *wielkie a szczeg. dzikie zwierzę, bestja:* Z. polny, wodny. Zwierzowie głodni obkarmili ś. członkami twemi. P. Koch. Senat go ze spólnikami zwierzom na pożarcie wskazuje. L. Pasować ś. ze zwierzami. L. Z. srogi, wielki, *bellua;* Z. sprosny, *bestia.* Kn. Lew jest Z. ogromny. Troc. Luty Z. ozwie ś. w boru. Sienk. 2. blm., zb. *zwierzęta leśne, zwierzyna:* Myśl. (o psie): Gonić po zwierzu (= *po tropie, po śladzie*). Czarny Z. = *dzik.* Wyjechali na Z. na wyspy morskie. Papr. Król Kazimierz był myśliwiec na zwierz wielki i mały. Biel. M. Zwierza a. zwierzów pełny, *belluosus.* Kn. Iść na Z. Kopcz. [Wszystko ś. Z. popodlatało. Chrystus ś. narodził między! zwierzętem.]. Zart.: Z. biały = *kobieta, dziewczyna, płeć biała:* Całe dnie spędzał zwykle na łowach, a. po wsiach i polach za innym białym zwierzem ś. uganiając.

Krasz. 3. † Z., p. **Zwierzę**. 4. [Z.] *pies*; *wilk*. Zdr. † **Zwierzek**, † **Zwierek**.

Zwierzać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwierzyć**.

[**Zwierzak, a,** lm. i] *zwierz*: Nie będzieta jako te zwierzaki, co ryją szyćko.

Zwierzanie, a, blm., czynność cz. **Zwierzać**.

Zwierzanie się, a ś., lm. **a ś.** czynność cz. **Zwierzać ś.**: Pełen serdecznych niby zwierzań ś. Kal.

Zwierzątko, a, lm. **a i.** p. **Zwierzę**: Zwierzęta zwierzątka rodzą. Petr. Małe Z. nie da sobie krzywdy czynić, lecz swojej wolności broni. Fur. Dziecię, póki do lat rozumnych nie przydzie, właśnie za przyrodzeniem jak Z. idzie. Prot. Urznął mu nos i uszy, w klatce go jakby nowe i niezwyczajne Z. długo żywił. Prot. Przen.: Czemu ś. o cudzy świat tak srodze wadzicie? wiele naszych poddanych zwierzątek tracicie? Biel. M. (chłopków, niebożąt. L.). Kobieta jest to Z. trudne do poznania. L. (= *stworzonko*). 2. fizj.: × Zwierzątka nasienne, p. **Nasienny**.

† **Zwierzch, u,** lm. **y** p. **Wierzchołek**. Troc.

Zwierzchni, † Zwirzchni, Zwierzchny, † Zwierzchowny l. *wierzchni, na wierzchu będący, z wierzchu pochodzący, wierzchu dotyczący, górny*: Zwierzchnie ubranie. Zwierzchnie i spodnie zęby. Troc. Zwierzchnia suknia. Troc. Zwierzchnie mieszkanie. Troc. Miasto to leży w zwierzchniej Galilei. Leop. (= *w wyższej*). 2. † Z. *poprzedni, poprzedzający, powyższy*: W księdze Deutoronomium Mojżesz powtarza, co napisał w zwierzchnich księgach. Leop. 3. *zwierzchniczy, przełożony, naczelny, starszy, znaczniejszy, najwyższy*. Napom., Wen. Władza zwierzchnia. Było wielkie zaburzenie za Fokasa około kościołów konstantynopolitańskiego i rzymskiego, który ma być zwierzchniejszy nad wszystkim? Rej. Nie godzi ś., żeby go zwierzchnim panem a. królem zwano, który krzywdy czyni swoim ludziom. Baz. Zwierzchni panowie, książęta, królowie. Górn. Opuścił pana zwierzchniego swego. Rej. Trudności te papieżowi i innym zwierzchnim duchownym prace zadały. Skar. Poddany ś. swojej krzywdy zwierzchniejszemu skarżyć może. Wuj. Wielki pożytek czytanie historji przynasza wszystkim na świecie, najwięcej tym, którzy zwierzchniejszy są. Biel. M. Jako zwierzchniejszy, on egzamen approbować będzie miał wszelką moc. Vol. Danja w ciągłym dzierżeniu onego była, jako pan zwierzchny. Alber. 4. *przedniejszy, wyższy, celniejszy, pierwszy, lepszy*: Którzy mię prześladują, upadną, nie będą zwierzchniejsi, a bardzo będą pohańbieni. B. B (*nie przemogą*. B. G.; *nie wezmą góry*). Bóg zakłada w Sionie kamień, on Z. węgłowy. Wuj. (główny, pryncypalny, fundamentalny. L.). Głupi czynią ś. nad drugie ludzie zwierzchniejszemi abo zacniejszemi świetną szatą, mnóstwem sług i t. d. Baz. 5. *powierzchowny, zewnętrzny, nie wewnętrzny; zmysłowy, podpadający pod zmysły, fizyczny, materjalny*: Ludność zwierzchnia znak jest a piątno wnętrznej dobroci, jak piękny kwiat na pięknym drzewie znakiem jest dobrego owocu. Górn. Białogłowy w piękności zwierzchniej szczęście pokładają. Kołak. Uwielbiamy śliczność i okrasę twoję nie tak dalece zwierzchowną, jako wewnętrzną duchowną. Bz. Zwierzchowna postawa abo kształt z myślą wnętrzną zgadzać ś. ma. Baz. Dobra zwierzchne i cielesne. Petr. Trojakie dobra od Boga mamy: duszne, cielesne i zwierzchowne. Wuj. Przez dobra zwierzchnie rozumiem majętność. Petr. Zwierzchowne ochędóstwo nie wiast w spleceniu włosów i t. d. B. B. (ochędóstwo ich niech będzie nie ono zwierzchne, w spleceniu włosów i obłożeniu ś. złotem abo w ubieraniu ś. w szaty, ale on skryty serdeczny człowiek, zależący w nieskażeniu cichego ducha. B. G. Te własności sędziego: sprawiedliwość i wszech rzeczy wiadomość nie zwierzchowną tylko, coby kto uźrzeć abo usłyszeć mógł, ale wnętrzną, doskonałą Pismo ś. Bogu przywłaszcza. Wiśn. Zwierzchowne okazanie. Baz. Jako ten związek zwierzchowny, tak słabą nicią związany może trwałym być zwany? Dar. J. (= *pozorny*). Niektórzy sakrament św. przyjmują tylko zwierzchnią sprawą t. j. usty. Karnk. Nie dosyć zwierzchnemi uczynkami chwalić Boga. Wuj. Mało pomogą zwierzchowne nauki, jeżeli Duch św. serca nie dotknie. Wuj. Bóg ludzie więcej wedle serca, niźli zwierzchniego, powierzchniego kształtu sądzi. Troc. 6. † Zwierzchnia robota = *ćwiczenie cielesne, ruch fizyczny*: † Zwierzchnia robota strawienie dobre czyni. Troc. 7. anat.: † Członki zwierzchnie = *kończyny górne*. Sien. † Dłoń zwierzchnia, p. **Dłoń**.

Zwierzchnictwo, a, blm. *władza, stanowisko rola zwierzchnika, zwierzchność, przełożeństwo, pierwszeństwo, starszeństwo, naczelnictwo*.

× **Zwierzchnia, i,** lm. **e** p. **Zwierzchność**.

× **Zwierzchnica, y,** lm. **e i.** p. **Zwierzchność**. 2. Z., × **Zwierzchniczka** forma ż. od **Zwierzchnik**.

[**Zwierzchniczek, czka,** lm. **czki**] *cebrzyczek*.

Zwierzchniczka, i, lm. **i** p. **Zwierzchnica**.

Zwierzchniczość, i, blm, rz. od **Zwierzchniczy**: Uprawnienie płynące ze stosunku zwierzchniczości gruntowej. Strzn.

Zwierzchniczy przym. od **Zwierzchnik**, *zwierzchni*: Kierunek, rząd Z. Władza zwierzchnicza. W dozorze zwierzchniczym szkołę rycerską mając. Nies.

Zwierzchnie przys. od **Zwierzchni a. Zwierzchny**; † **Zwierzchownie, † Zwirzchownie**: Nie dosyć przykazania Z. chować, nie zabijać i t. d., ale trzeba wolnym być od każdej złej pożądliwości. Wuj. Pan nietylko na trędowatego wejrzał, ale ś. go też dotknął, zwierzchownie przez to dawając znać, iż ś. żadnym nie brzydzi. Żarn. (= *dotykalnie, wyraźnie*). Kto Z. sądzi, pewnie ś. oszuka. Kras. (= *z pozoru*).

Zwierzchnik, a i. lm. **cy** *ten, co ma władzę zwierzchnią, naczelnik, starszy, przełożony, szef, pryncypał*: Biada, kiedy ich groźny Z. drzymiących zaskoczy. L. Należało do Polaków księstwo Halickie, jako zwierzchników. Nar. Swych zwycięzców za swe zwierzchniki uznaje. Przyb. Płacić będą zwycięzcom dań tych krain ziomki i za zwycięzców Luza uznają potomki. Przyb. Z. nad taborem. Gemb. 2. [Z., lm. **i**] *kamień wierzchni, grubszy, obrotny przy żarnach*.

Zwierzchność, i, blm., rz. od **Zwierzchny** = a) a × **Zwierzchnia,** × **Zwierzchnica** *strona wierzchnia, powierzchnia, wierzch, warstwa wierzchnia*: Z., powierzchnia. Kwiat. *Superficies* może być rzeczona Z., t. j. szerokość bez miąższości. Grz. Zdrój wychodził z ziemi, odwilżając całą Z. jej. Leop. (odwilżał wszystek wierzch ziemi. B. G.). Zwierzchnice, pod któremi ukrywa ś. ruda najlepsza. Os. J. Osunęła ś. zasłona śmierci, jakby nagłe zgaszenie świata — raczej tylko onej lichej zwierzchni. Mic. Przen.: × Z. *powierzchowność, pozór, pozorność, strona zewnętrz-*

na: Trzeba sięgać do serca, Z. mię nie zwodzi. Dm. b) *pierwszeństwo, wyższość, przewaga, prym, góra nad kim, nad czym, powaga:* Tego dnia nieprzyjaciele nadziewali ś. mieć Z. nad Żydami; przyszła rzecz przeciwna, iż Żydowie mieli Z. nad nieprzyjaciołmi swemi. B. B. Wzięliśmy sobie mężczyźni jaką Z. nad białemi głowami i chcemy, aby jedneż grzechy nam były powszednie i czasem ku chlubie, a im za śmiertelne. Górn. Z. komu dać nad czym. Troc. (*= przyznać pierwszeństwo*). Biskup ten, człowiek poważny i między kardynały zwierzchności wielkiej. Błaż. (*= powagi, autorytetu, znaczenia*). c) *rząd ustanowiony, władza zwierzchnia:* Niemasz zwierzchności, jedno od Boga. Wuj. Kto ś. sprzeciwia zwierzchności, sprzeciwia ś. postanowieniu Bożemu. Wuj. Każda Z. nie dla tego jest, co na niej siedzi, ale dla tych, któremi rządzi. Skar. Od zwierzchności wacpana tu aresztuję. L. (= imieniem, na rozkaz, za rozkazaniem, z rozkazu, z rozporządzenia zwierzchności). Za pozwoleniem zwierzchności. Troc. Oświadczył aktor, iż z rozkazu zwierzchności inna sztuka miejsce zapowiedzianej zastąpi. L. Z. zakazała. Troc. Każdy zwierzchności swojej bądź posłuszny. Troc. d) *zwierzchnictwo, władza zwierzchnika, przełożeństwo, rządy, panowanie, starszeństwo:* Zwierzchności żadnej nad nami nie pragną, tylko od nas miłości a sławy. Papr. Z., rząd daje komu nad czym. Kn. Z. mam nad czym, przełożony jestem. Kn. Zwierzchności zażyć, dobyć. Kn. (*= użyć swej powagi*). Jako chce, tak może nad nim używać zwirzchności swej. Rej. A wam więc nad mniejszemi Z. dana, ale i sami macie nad sobą pana. Kochan. Wy, którym ludzi paść poruczono i zwierzchności nad stadem Bożym zwierzono. Kochan. Mnie tu jest Z. zlecona. Górn. Każdy człowiek musi być w podległości czyjej i mieć w swojej zwierzchności kogoś. Zabł. (*= pod sobą, w swojej zależności, władzy*). e) *moc, władza, przywilej, możność:* Syn człowieczy ma tę Z. odpuszczać grzechy na ziemi. B. B. (ma moc na ziemi grzechy odpuszczać. B. G.). f) zb. *zwierzchnicy:* Rzymianie odmieniali często Z. w prowincjach. Kłok. Z. świecka, wojskowa, duchowna, szkolna, klasztorna (*= władza*).

Zwierzchny p. **Zwierzchni.**

† **Zwierzchowanie**, a, blm. *doskonałość.* B. Sz.

† **Zwierzchowany**, † **Zwirzchowany** *doskonały, skończony.* B. Sz.

† **Zwierzchownie** przys. od **Zwierzchowny.**

† **Zwierzchowność**, i, blm., rz. od **Zwierzchowny**, *zwierzchność.* Rej.

† **Zwierzchowny** p. **Zwierzchni.** Kaz. 1555, Ocz.

† **Zwierzciadło**, a, lm. a p. **Zwierciadło.**

† **Zwierzek**, rzka, lm. rzki p. **Zwierz:** Lekarzu dusz i ciała, proszę, poratuj też mnie, zwierzka ubogiego (zająca). Papr.

Zwierzenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zwierzyć.** 2. lm. a. *zwierzenie ś., wyznanie:* Zwierzenia miłosne. Między nami nic nie było, żadnych zwierzeń, wyznań żadnych. Asn.

† **Zwierzeniec**, ńca, lm. ńce p. **Zwierzyniec.**

Zwierzenie się, a ś., lm. a ś. czynność cz. **Zwierzyć ś.:** Z. ś. komu sekretu, pokładu. Troc. Wyraźnie unikała wszelkich zwierzeń ś. i poufałości. Orzesz.

Zwierzę, ęcia, lm. ęta, † **Zwirzę**, 6 pp. lm. ętami a. [ętymi], [**Dźwierzę, Dźwyrzę**] *okaz zoologiczny, istota obdarzona życiem, stworzenie,* † ż y w o c i n a: Zwierzęta bezkręgowe (evertebrata). = *nie mające skieletu wewnętrznego.* Zwierzęta ciepłokrwiste. Zwierzęta członkonogi, stawonogi (arthropoda). Drapieżne zwierzęta (ferae). Z. jajorodne. Zwierzęta jamochłonne, j a m o c h ł o n y (coelenterata). Zwierzęta jednootworowe, s t e k o w c e (monotremata). Zwierzęta kopytochodne, p. **Kopytochodny.** Zwierzęta kręgowe, k r ę g o w c e (vertebrata). Zwierzęta mięczakowate (molluscoidea). Zwierzęta nieparzystokopytowe (perissodactyla). Zwierzęta parzystokopytowe (artiodactyla). Zwierzęta płetwonogie (pinnipedia). Zwierzęta przeżuwające (ruminantia). Zwierzęta ssące, s s a w c e, s s a k i (mammalia). Zwierzęta stawonogie, c z ł o n k o n o g i (arthropoda). Zwierzęta szczerbate (bruta s. edentata). Zwierzęta szczurowate, s k r o b o g r y z y, g r y z o n i e (glires s. rodentia). Zwierzęta workowe, torebne, t o r e b n i k i, t o r b a c z e (marsupialia). Zwierzęta ziemnowodne, s k r z e k i, p ł a z y (amphibia). Zwierzęta żyworodne bezłożyskowe (aplacentalia). Leczenie zwierząt (zootherapia). Anatomja zwierząt (zootomia). Chorobliwe lękanie ś. zwierząt (zoofobia). Zwierzęta dzikie, domowe. Zwierzęta łowne = *zwierzęta ssące niedrapieżne, będące przedmiotem łowów.* Z Twoich rąk wszelkie zwierzę patrza swej żywności. Kochan. Niemasz gorszego zwierzęcia na świecie nad człowieka. Boh. W mocy człowieka jest abo, naśladując zmysłów, zostać zwierzęciem, abo, naśladując rozumu, zostać aniołem. Górn. Wszakoż i w zwierzętach ten srogi gniew jeszcze wzdy umiarkowańszy jest, niżli w tym szlachetnym zwierzęciu, co go człowiekiem zowią. Wer. Mysz słusznie zwierzęciem zowią, bo acz z człowiekiem w domu bydli, wszakże, iż ś. ludzi chroni, tedy dzikość zwierzęcą okazuje. Sien. Kot abo kotka, Z. i bydlę roztropne, albowiem są leśne i domowe, domowe słusznie bydlę nazwane, leśne zwierzęciem; oboje myszy nie cierpią. Sien. Pogromca zwierząt. Królestwo zwierząt. Powszechność żyjących stworzeń nazywa ś. królestwem zwierząt; pod imieniem zaś zwierzęcia zamykają ś. wszystkie od człowieka do najostatecznieszego zwierzęcia. Kluk.

Zwierzęcenie, a, blm., czynność cz. **Zwierzęcieć.**

Zwierzęcieć, eje, ał *stawać ś. podobnym do zwierzęcia, dziczeć, bestwieć, wyuzdać ś.:* I tak wy zwierzęciejecie. Krasiń.

Zwierzęco przys. od **Zwierzęcy:** Twarz jego Z. obojętna, a razem chytra, pełna była gniewu hamowanego i trwogi. Krasz.

Zwierzęcość, i, blm., rz. od **Zwierzęcy; Zwierzęctwo:** Z., dzikość zwierzęca, bestjalstwo, zbestwiałość, nieludzkość. L. Moralna jego (Skirgiełły) strona dorównywała zupełnemu prawie zwierzęctwu. Szaj.

Zwierzęctwo, a, blm., p **Zwierzęcość.**

Zwierzęcy 1. przym. od **Zwierzę; † Zwierzy, † Zwirny** *bydlęcy:* Tłuszcz roślinny i Z. Królestwo zwierzęce, świat Z. (*zwierząt*). Instynkt Z. Kości ludzkie i zwierzęce. Ziemia zwierzęca, *humus animalis*, staje ś. z gnijących tylko zwierząt. Kluk. Magnetyzm Z. Klej Z. a. karuk stolarski. Pasorzyt Z. (zooparasitus), zwierzę pasorzytnicze. Węgiel Z. (carbo animalis) = *otrzymywany przez prażenie mięsa i kości.* Funkcje zwierzęce. Zatrucie pokarmami zwierzęcemi (zootrophismus, zootrophotoxismus). W te wody, gdyby jady zwierze i wężowe i blade z skał dyktejskich cesarz kuczmerkowe rzucił jawnie trucizny z chęcią, by je pili. Bardz. Przen.: *dziki jak zwierzę*

bydlęcy, bestjalski, zbestwiały: Z. człowiek nie pojmie tego, co jest z ducha. L. **Po zwierzęcemu, po zwierzęcu** przys. *jak zwierzę:* Musi to koniecznie być wprzód na myśli, co wychodzi przez usta, bo inaczej toby ś. mówiło nie po ludzku, ale po zwierzęcu. L. 2. astr.: × Koło zwierzęce, p. astr. **Koło.** 3. fizj.: Ciepło zwierzęce, p. **I. Ciepło.** 4. lek.: †**Kaszel Z.**, p. **Krztusiec.**

Zwierzętarnia, i, lm. **e** *menażerja.*

× **Zwierzętokrzew, u,** lm. **y** p. **Zwierzokrzew.**

× **Zwierzętokrzewowy** przym. od **Zwierzętokrzew.**

× **Zwierzętopis I. a,** lm. **owie** *zoolog.* 2. **u,** lm. **y, Zwierzętopismo** *zoologja.*

× **Zwierzętopisarski,** × **Zwierzętopiski,** × **Zwierzętopisny** *zoologiczny.*

× **Zwierzętopiski** p. **Zwierzętopisarski.**

× **Zwierzętopismo, a,** lm. **a** p. **Zwierzętopis.**

× **Zwierzętopisny** przym. od **Zwierzętopis,** *zoologiczny.*

× **Zwierzyać, a, ał,** × **Zwierzgnąć** *wierzgając zbić.*

× **Zwierzganie, a,** blm., czynność cz. **Zwierzgać.**

× **Zwierzgnąć, nie, nął** p. **Zwierzgać.**

× **Zwierzgnięcie, a,** blm., czynność cz **Zwierzgnąć.**

† **Zwierzk, u,** lm. **i** *wierzchołek.*

† **Zwierzny** *przyjmujący zwierzenia, zaufany:* Jako pan Z., nikomu ucha denegować nie chce. Kraus. *(= mąż zaufania).*

× **Zwierzobójca, y,** lm. **y** *zabijacz zwierząt.* L.

× **Zwierzochwytny** p. **Zwierzołowny.**

× **Zwierzogromiec, mca,** lm. **mcy** *pogromca zwierząt:* Z. Amykus. Koch. J.

× **Zwierzojadacz, a,** lm. **e** *jadacz zwierząt, zjadający zwierzęta.* L.

× **Zwierzojedztwo, a,** blm., × **Zwierzojedź I.** *jadanie zwierząt.* L. 2. *zajedzenie, zagryzienie, pożarcie przez zwierza.* L.

× **Zwierzojedź, i,** blm., p. **Zwierzojedztwo.**

× **Zwierzokarmiciel, a,** lm. **e** *ten, co karmi, chowa zwierzęta.* L.

× **Zwierzokarmicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zwierzokarmiciel.** L.

× **Zwierzokresowy** *zodjakalny, zwierzyńcowy.* L.

Zwierzokrzew, u, lm. **y,** × **Zwierzętokrzew,** × **Ziołezwierz:** Zwierzokrzewy zool. (zoophyta) *dawniejsza nazwa niższych zwierząt bezkręgowych, pomiędzy któremi znajdują ś. podobne z postaci do roślin.*

Zwierzokwit, a, lm. **y** zool. (zoanthus) *polip towarzyski.*

× **Zwierzołowny,** × **Zwierzochwytny** *łowiący zwierzęta:* Ubrawszy ś. jak zwierzołowna Djana, gotowała ś. na drugie wyjść łowy. Troc.

× **Zwierzołowstwo, a,** blm. *łowienie zwierząt, łowy, polowanie na zwierzęta, myśliwstwo.* L.

Zwierzostan, u, lm. **y I.** *stan pod względem ilości, jakości i warunków, w jakich znajduje ś. zwierzyna w danej miejscowości:* Ochrona zwierzostanu. Z. jest w tej okolicy bardzo lichy. 2. myśl. *tablica statystyczna, wskazująca ilość i gatunek zwierząt ssących i ptaków, znajdujących ś. w danym lesie.*

† **Zwierzy** p. **Zwierzęcy.**

Zwierzyć, y, ył, nied. **Zwierzać I.** komu co, × komu czego, **Z. ś.** = *zdać na kogo przez zaufanie, powierzyć, zawierzyć mu co:* Z łakomstwa kupiec swego zdrowia zwierzył wiatrom i wodzie. Klon. Zwierzona rzecz jest, gdy co komu do schowania dadzą a. zwierzą, czego on używać nie ma, a płacić jej też nie powinien, jeśli zginie, wyjąwszy by jakokolwiek onej szkody winien był. Sz. Po dziś wiele na to ludzi żałuje, iż wielkim przyjaciołom swoim tajemnic zwierzali. L. *(= udzielali w zaufaniu).* Sekret zwierzony zamykaj pieczęcią. Drużb. Zmiłuj ś., Panie, nad owcami, któreś nam poruczył a zwierzyłeś ś. ich nam nie inaczej jako własnej duszy. Baz. Gdy ś. pan zwierzy szafarzowi pieniędzy swych... Petr. Wolał ś. swego zdrowia Ż. dobremu człowiekowi, niż obronnemu miejscu. Bud. B. Zwierzę ci ś. jednej rzeczy, ale musisz mi przyrzec, że przed nikim tego nie powiesz. L. Oczy pierwsze poselstwa cicho sprawowały, a serdecznych tajemnic sobie ś. zwierzały. Papr. Zwierz mi ś. tej tajemnicy. Troc. Zadyk zwierzył mu ś. wszystkiego. Szym. Którym tego prawo pospolite i przodkowie nasi zwierzyli. Vol. Wszystkich mi swoich zwierzył skrytości. Oss. 2. [Z.] *uwierzyć, dać wiarę:* Kieby jegomość słyszał, toby nie zwierzył. **Z. ś. I.** na co, na słowo czyje = *spuścić ś., ubezpieczyć ś., liczyć na co, zaufać czemu:* Zwierzać ś. na słowo = polegać na czyim słowie. 2. komu z czym, przed kim z czym = *powiedzieć mu co w zaufaniu, odkryć mu poufnie tajemnicę, wynurzyć ś., wywnętrzyć ś.* Zbyl.: Nie Z. ś. komu jest ci nie dufać mu, nie znać go za przyjaciela, społeczności z nim nie mieć, nie znać go za swego i za takiego, któryby mu uprzejmie też dufał. Wiśn. Skryci być możemy przed cudzemi; blizkim naszym w wielu ś. rzeczach zwierzać powinniśmy. Siem. J. Chcąc do Koryntu powrócić, wybrał sobie okręt i żeglarze z Koryntu, zwierzając ś. im, jako ziomkom swoim. Jabł. Dobra jest zwierzać ś. niewielu, a lepsza nie zwierzać ś. nikomu. L. Nie zwierzaj ś. nikomu, gdy o pożytek idzie. Rys. Z. ś. komu (a. przed kim) z sekretem *(= wyspowiadać ś.).*

Zwierzyna, y, blm., [**Dźwierzyna, Dźwyrzyna, Zwiyrzyna**] **I.** *mięso zwierząt, szczeg. dzikich, leśnych:* Z., *caro ferina.* Kn. Z., lubo nie tak posilna, jak mięso domowych zwierząt, przecież strawniejsza jest. Kluk. Wszelka Ż. na misę chce korzenia, po obiedzie wina. Pot. Bydlę, które Tatarom zdechnie, to sobie za osobliwszą zwierzynę mają, powiadając, że to sam Bóg zabił. Biel. M. *(= za przysmak, za specjał, delicje, za smakołyk).* Z. ptasza. Troc. [Lotna Z.] *dzikie ptastwo.* Myśl.: Z. szlachetna *(= użytkowa, nieszkodliwa).* Z. płocha, rochmanna = *zwierzęta ssące niedrapieżne, jak łoś, jeleń, daniel, sarna, zając, dzik – jako przedmiot łowów.* Czarna Z., p. **Dzik.** Płowa Z., p. **Jeleń.** Lepiej ś. mają na piątkowych rybach, niż na niedzielnej zwierzynie. Sekl. (lepiej jedzą z postem. niż z mięsem. L.). Łakomy, skąpy i świnia jest to po śmierci Z. Kn. *(= dobry, łakomy kąsek).* 2. zb. (żywa) *dzikie zwierzęta i ptastwo, na które polują, dziczyzna:* [Zwiyrzyny, weźcie go i potargajcie]. Zdr. **Zwierzynka.**

Zwierzyniarka, i, lm. **i** forma ż. od **Zwierzyniarz.** L.

Zwierzyniarz, a, lm. **e** *handlarz zwierzyny.* L.

Zwierzyniec, ńca, lm. **ńce,** †**Zwierzeniec I.** *ogród, gaj ogrodzony, w którym chowają złowione zwierzęta, ogród zoologiczny:* Kazimierz W. pod Krakowem ogród nad Wisłą założył, rzeczony Z. Biel. M. Z., ogród, gdzie zwierzęta rozmaite chowają. Mącz. Miejsce, do którego ułowione zwierzęta rozmaite chowają. Mącz. Miejsce, do którego ułowione zwierzęta żywo ś. puszczają i cho-

wają, jest zwierzyńcem. Kluk. Z. zowią, gdzie jelenie, łanie, sarny i t. d. Trzyc. I lasy za zwierzyńce poczytują ś., gdy tak chce pan lasu. Ostr. Z. zajęczy. Troc. Przy każdej majętności, gdzie ś. mieszkiwa... mniemam, że Z. jest mało nie tak potrzebny, jako sadzawki, kuchenne stawki i t. d. Ostror. 2. a. **Zodjak** astr. *droga słońca na niebie, a raczej zbiór gwiazdozbiorów, między któremi słońce pozorną swą drogę w ciągu roku przebiega, pas nieba po obu stronach ekliptyki położony.* 3. bud. p. **Nadbrusie.**

[**Zwierzyniecki konik**] p. **Lejkonik.**

Zwierzynka, i, lm. **i** l. p. **Zwierzyna.** 2. p. **Jutrzenka.**

× **Zwierzynny** przym. od **Zwierzyna:** Gospodarstwo zwierzynne. Las Z. Łowy zwierzynne. Złodziej Z. Smak Z. Troc. Mięso zwierzynne. Troc. Parki zwierzynne, hodowla zwierzynna. Sp. Pan chorąży był niezmiernie uparty w swym systemacie i tej szubienicy zwierzynnej przenieść w inne miejsce nie dozwolił. Koź.

Zwierzyńcowy l. przym. od **Zwierzyniec:** Dozorca Z. 2. *zodjakalny,* × **zodjaczny:** Gwiazdozbiory zwierzyńcowe = gwiazdozbiory wzdłuż ekliptyki rozłożone, a mianowicie: Baran, Byk, Bliźnięta, Rak, Lew, Panna, Waga, Niedźwiadek, Strzelec, Koziorożec, Wodnik, Ryby. Ekliptyka dzieli ś. na 12 części, zwanych znakami zwierzyńcowemi lub zodjakalnemi; mają one nazwy powyższych gwiazdozbiorów. Światło zwierzyńcowe, zodjakalne = *pas świetlny postaci stożkowatej, podobny do drogi mlecznej, ale od niej bledszy, ciągnący ś. na niebie w kierunku ekliptyki.*

[**Zwierzysko, a,** lm. **a**] *miejsce, gdzie ś. drzewo rąbie, gdzie pełno wiórów.*

Zwiesić, i, il, nied. **Zwieszać** *spuścić, żeby wisiało, opuścić ku dołowi, dać zwisnąć:* Zwieszam co, spuszczam co z góry. Kn. Gdy mury miasta tłukli Rzymianie baranem, Józef, widząc, iż ś. mury trzęsą, nabrał wańtuchów wielkich i kazał je natkać plewami a z muru zwieszać, aby rogi baranie nie mogły dochodzić do kamienia murowego, bo miękkie rzeczy ustępują twardym i raz im psują. Leon. (= *wywieszać*). Za co z taką wytwornością trefisz włosy? czyli one obyczajem Partów zwiesisz, czyli kształtem Niemców w węzły spleciesz, gęstsza na karku końskim miga ś. grzywa. Pilch. Ta łowieckim zwyczajem z ramienia zwiesiła łuk kształtny, a wiatrami włosy roztoczyła. Koch. J. Zwiesza abo zwiesił pies ogon. Kn. (= *opuścił; skulił, stulił*). Z. głowę (= *spuścić, skłonić, schylić*). Smutne kwiatki naokoło swe główki zwieszają i pomarszczone listki zwolna opuszczają. Cho. Oczy mu na sen ś. stulają, szyja z głową zwieszone, ku ziemi ś. mają. Bardz. Komedjanci, chcąc udać wstyd powierzchownemi znakami, zwieszają głowę, spuszczają nosy i wlepiają je w ziemię. Pilch. Siedzi, zwiesiwszy głowę, aby na wiosnę gąska, gdy ją podskubią. Rej. Z. skrzydła (= *złożyć*). Przen.: Z. skrzydła, Z. nos = *spuścić z tonu, spuścić nos na kwintę, posmutnieć, zniechęcić ś., stracić fantazję, stracić na humorze:* Mędrek, który między nieukami wiele rozprawiał do podziwienia, gdy natrafia na ludzi gruntownie uczonych, zwiesza skrzydła i nie umie gęby otworzyć. Pilch. Wszyscy nosy zwiesili, widząc, że nie żarty. Pot. Słupecki zwiesił nos na kwintę. Oss. Pysznemu skoro odejmiesz bogactwa, jakoby niejaką podmiatę jego pychy, wnet nieborak zmieni koncepty i nos zwiesi. Wer. Kto przegrał, niech nos zwiesi; kto zgrał, niech wykrzyka. Zabł. Nos zwiesiwszy, siedział i na mnie zyzem poglądał, mając kłócić ś. ze mną. L. **Z. ś. l.** *zwisnąć, zawisnąć; uczepiwszy ś. spuścić ś. ku dołowi, uwiesić ś.:* Ptacy bujają po wietrze dzień cały, w wieczór po gibkich gałęziach ś. zwieszają. Tw. (= *bujają ś., kołyszą ś., huśtają ś.*). Zefir po gałęziach ptaszętom zwieszonym słodsze nad kanar moderuje głosy. Tw. 2. *schylić ś., skłonić ś., spuścić ś. ku dołowi, ugiąć ś., obwisnąć, opaść:* Z jęczmienia, który w swym kłosie nie ma mieszków, w którychby ś. ziarno mogło zamknąć, wnet ś. wytrzęsie i wypierszy, jak skoro kłos ś. ku ziemi pocznie zwieszać. Trzyc. Już czas zbierania jagód, gdy grona poczną więdnąć a zwieszać ś. Trzyc. Gałązki ś. z jabłkami zwieszały. Kołak. Liść zwieszony. Sł. wil. 3. **Zwieszać ś.** = *wisieć, pozostawać w zawieszeniu, spadać ku dołowi:* Z pod upięcia zwieszają ś. festony. Zwiesza ś. kotara, kurtyna. Nad pochyloną głową jego unosić ś. zdawało w powietrzu długie galaretowate ramię zwieszonego u góry potwora. Orzesz.

Zwiesieniec, ńca, lm. **ńce** bot., p. **Lnica.** Troc. Z, ziele na skałach i na starych murach rośnie obwisło, wiele rozpuszczają rószczek długich i cienkich jako sznury na dół. Syr.

Zwiesiniec, ńca, lm. **ńce** bot., p. **Lnica.**

Zwiesinosek, ska, lm. **ski.** l. (lepechinia) *roś. z rodziny wargowych.* 2. (salvia horminum) *roś. z rodzaju szałwji.* 3. = **Lnica bluszczykowata.** 4. p. **Tawuła.**

Zwiesisto przys. od **Zwiesisty.** L.

† **Zwiesistociąg, u,** blm., *kierunek pionowy:* Z., stawnoprostownica (Troc), prostostawnica, prostostaw. L.

Zwiesistość, i, blm., rz. od **Zwiesisty.** L.

Zwiesisty l. *zwisły, obwisły, wiszący na dół, zwieszony, ochlapły:* Ogar ma zwiesiste uszy. Troc. 2. *zawiesisty, zawisły, zawieszony w powietrzu:* Nad drogą sterczą zwiesiste skały. (= *nawisłe*). Pod zwiesistemi cieńmi. Przyb. (= *sklepistemi*). Zwiesistym powiązaniem winna ś. czołgała latorośl. Mor. 3. *przykro z góry na dół schodzący, stromy, przepaściśty:* W przekopach, gdzie ziemia gliniasta, brzegi nie mają być zwiesiste, ale położyste. Trzyc. Z., obwisły. Kn.

[**Zwiesna, y,** lm. **y**] p. **Zwiosna.**

[**Zwiesnowy**] przym. od **Zwiesna,** *wiosenny:* Zwiesnowe słońce. Reym. Cichość znagła objęła kościół, jakby tego zwiesnowego przypołudnia, kiej to słońce przypiecze pola. Reym. Cały świat ś. przystrajał do zwiesnowych godów wesela i radości. Reym.

[**Zwiestować, uje, ował**] p. **Zwiastować.** Dobrze zwiestuje na całe lato. Tet.

[**Zwiestowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwiestować.**

Zwieszać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwiesić.**

Zwieszanie, a, blm., czynność cz. **Zwieszać.**

Zwieszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwieszać ś.**

× **Zwieszczać, a, ał** p. **Zwieścić.**

× **Zwieszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zwieszczać.**

× **Zwieszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zwieścić.**

Zwieszenie, a, blm., czynność cz. **Zwiesić.**

Zwieszenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwiesić ś.**

[**Zwieściadełko, a,** lm. **a**] p. **Zwieściadło.**

[**Zwieściadko, a,** lm. **a**] p. **Zwieściadło.**

[**Zwieściadło, a,** lm. **a**] p. **Zwierciadło.** Zdr. [**Zwieściadełko, Zwieściadko**].

× **Zwieścić, l, ił** p. **Zwiastować.**

Zwieść, zwiedzie, zwiódł a. [**związ**], nied. **Zwodzić** [**Zezwodzić**]. I. [Z.] *sprowadzić, przywieść, przyprowadzić:* Mam te królewiczówne z tego miejsca tutaj dotąd Z. Krzyż na progu znaczę... byś zwiódł z wędrówki długiej mój naród do Wszechmocy. Wysp. **2.** do kupy = *sprowadzić, zebrać, skupić, zgromadzić:* Zwodzę wespół drugich, *congero, contraho.* Kn. Śpiewak, niźli pieśń rozczyna, cichym głosem drużynę zwiedzioną do harmonji gotuje. P. Koch. Swe ludzie rozproszone zwiódł pod chorągwie. P. Koch. Zwiódł wszystkich doktorów do chorego. Troc Potajemnie zwiódszy za pieniądze żołnierza, wojsko wwiodły i nad spodziewanie prędzej do granic nieprzyjacielskich doszły. Zigr. (= *zaciągnąwszy*). Szlachty naszej za grosz niemal zwiedzie tysiąc. Jag. Zwiódszy trochę ludzi, poraził Tatarów. Biel. M. Przygryzał wązkie usta, to znów zwodził sokole czarne brwi, jakby z niecierpliwości. Ostr. S. **3.** bitwę = *stoczyć, zetrzeć ś., zewrzeć ś. z nieprzyjacielem:* Kodrus król Ateńczyków z Doreńczykami bitwę miał Z. a. stoczyć. Falib. Kiedy ma hetman bitwę z nieprzyjacielem zwodzić i jak pożyć. Tarn. J. Nigdy bitwy z nieprzyjacielem nie zwiedli. Stasz. Często z niemi bitwy zwodził, a zawsze wygrawał. Skar. Pułki jedne harc zwodzą, stoją w sprawie drugie. Paszk. Róża z tulipany spór o swoję piękność zwodzi. L. (= *wiedzie, prowadzi*). Z ludami, pośrodku Hiszpanji siedzącemi, dłużej ucierać ś. i bitwy zwodzić było potrzeba. Lel. Trzeba więc było Z. jeszcze krwawą potyczkę. Mochn. Z. wesele, tańce = *wyprawić, urządzić.* Po śmierci Bolesława wszystka Polska cały rok w żałobie trwała, tak że ani wesela żadnego, ani tańców zwodziła. Błaż. Gdybyż przynajmniej była nadzieja taniec Z. raz i drugi. Jeż. [Zwodzić gadkę = *rozmawiać*]. **4.** na dół, ku dołowi = *sprowadzić, spuścić:* Zwodzę kogo na dół, sprowadzam. Kn. Zwodzić most, spuszczać wzwód. L. Zwodzony most = most do zwodzenia. L. **5.** † Z. kogo = *zluzować, zastąpić:* Z. wartę, załogi z fortecy. Troc. Posłowie ci u Portu cały rok mieszkają, póki ich w następującym drudzy nie zwiodą. Kłok. **6.** od kogo, do czego = *odwieść, odprowadzić, odciągnąć, odwabić, odstręczyć, odstrychnąć, odwrócić:* Na to zaostrzyli języki swe, aby ludzi serca niewinnego zwiedli od Pana swego. Rej. Djabeł, jako jeszcze w raju począł zwodzić od Boga do siebie, tak toż wykonywa, przez fałszywe proroki jawną prawdę wywracając, przez tyrany od niej odgromiając. Gil. Szatan, który Bogu jeszcze w niebie zawiścił chwały, a człowiekowi Bożej łaski, nigdy nie zaspał, aby nie miał ludzi zwodzić od znajomości Boskiej. Gil. Naostatek bojaźń i tysiąc innych rzeczy, które podczas i jednę święcicę ze stateczności zwiodą. Górn. **7.** *sprowadzić z dobrej drogi, obałamucić, zbałamucić; oszukać, zmamić, wprowadzić w błąd, wywieść w pole, oszwabić, omamić:* Niechaj was nikt nie zwodzi próżnemi słowy. Wuj. Z nienawiści i gniewu lada co plotąc, prostych ludzi zwodzili. Skar. Czart, który nas zwodzi i zdradza. Skar. Chciał go pięknemi słowy zwodzić. Skar. Zwiódł go na prymaprylis. Zwodzić jest udawać rzecz inaczej, niż jest. Boh. Zwodziłam cię, ja nie jestem twoją matką. Stasz. Pan rzekł: skąd idziesz, szatanie? — Zwodziłem świat, Panie. Tworz. Prorocy ci marzą nieprawdę, powiadają to, co ś. im marzyło, a zwodzili lud mój matactwem swoim i dziwy swemi. Leop. Wielu nastanie, co was zwodzić będą według wymysłów swoich. Rej. Szymon czarnoksiężnik za Klaudjusza zwodził Rzymiany, czyniąc ś. Bogiem i synem Bożym a wiele dziwów zapomocą szatana. Skar. Osieł w lwiej skórze nieostrożnych zwodził. Kras. Twoje sztuki już nie zwiodą innych, jak mnie zwiodły. Mick. Nie zwodzi cię słuch. Krasiń. (= *nie myli*). Ale ty, chmielu, na tycki idzies, nie jedne panne na niewiaste zwiedzies]. **Z. ś. I.** × Z. ś. *sprowadzić ś., zredukować ś., zejść:* Tam dostatek do domu ś. zwodził. Pol. **2.** † Z. ś. *złożyć ś. szczęśliwie, powieść ś., poszczęścić ś., udać ś., zdarzyć ś.:* I pościliśmy ś. a prosiliśmy Boga naszego za to, i zwiodło ś. nam szczęstnie. B. Sz. **3.** *zjednoczyć ś., skupić ś.; zmieszać ś., zlać ś.:* Każdy i z własnemi poddanemi zgromadźcie ś., a gdzie słuszna, na jaki opór zwiedźcie ś. Sienk. Królowie tak ś. między sobą zaczęli wiązać, że królewska żona, nie raz, nie dwa, ale kilkadziesiąt razy jest krewną mężowską, aż nakoniec zwiodły ś. rody królewskie. Rzew. **4.** × Z. ś. *zmarnieć, upaść, spodleć, skapieć, zginąć, zniknąć, zniszczeć:* Myśliwstwo upadło, psów gniazdo ś. zwiodło. Pol. Grunt ś. wypleni, ziarno ś. zwiedzie. Tarn. **5.** † Z. ś. skąd = *wywieść ś., wynieść ś., zwlec ś.:* Zwodzą ś. ptacy, wywodzą ś. Kn. (= *wylatują, wyfruwają z gniazda, opuszczają je*). [Jako tako zwiodłem ś. na nogi] (= *dźwignąłem ś.*). Śliczny paniczu, upieszczone dziecię, także ś. w rannym zwiodłeś od nas lecie! Zim. (= *wyniosłeś ś. na tamten świat, zeszedłeś z tego świata*). **6.** † Z. ś. = *zluzować ś., zmienić ś. na miejsca, zastąpić jeden drugiego:* Zwodzą ś. familje, rodzaje mijają, lecz pamiątki pobożnych nigdy nie ustają. Zim. **7.** [Zwodzić ś. z myślami] = *rozmyślać.*

Zwieśniaczeć, eje, ał, Zwieśniaczyć ś. *zmienić ś. w wieśniaka, schłopieć:* Zawędził ś., zbronzowiał ś., zwieśniaczał. Jeż. Cały nasz naród, woła G., musi ś. bardziej Z. Bl.

Zwieśniaczenie, a, blm., czynność cz. **Zwieśniaczeć.**

Zwieśniaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwieśniaczyć ś.**

Zwieśniaczyć się, y ś., ył ś. p. **Zwieśniaczeć**

× **Zwieśny** *zwieszający ś., zwisający, obwisły:* Szumnie gałęzie zwieśne gwarzą. Wysp.

Zwietrzać, a, ał i Z. ś. p. **Zwietrzyć.** L., Słow.

Zwietrzałka, i a. w lm. **Zwietrzałki** *rzecz zwietrzała, resztki wywietrzałe.* L.

Zwietrzałość, i, blm., rz. od **Zwietrzały.** L.

Zwietrzały *który zwietrzał:* Z poczętej beczki trunek jest Z. L. Piwo zwietrzałe (= *pozbawione kwasu węglowego*). Granit Z. Przen.: Formy zwietrzałe (= *zużyte, przestarzałe, czcze, które straciły żywotność*). Trop Z., p. **Trop.**

Zwietrzanie, a, blm., czynność cz. **Zwietrzać.**

× **Zwietrzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwietrzać ś.**

Zwietrzeć, eje, ał *wywietrzeć, stracić części lotne, a przez to stracić zapach, tęgość:* Perfumy zwietrzały. Wiatr północny chłodem swym ściska i spaja nasienie, aby nie zbuczniało w ziemi a. nie zwietrzało. Trzyc. Jeśli sól zwietrzeje, czym solono będzie? Wuj. Przen.: Wszystkie nauki te zwietrzały i pod nogami stały. Skar. (= *straciły żywotność*). Banicja zwietrzała od śmierci Henryka. Krasz. (= *przedawniła ś.*).

Zwietrzenie, a, blm. I. czynność cz. **Zwietrzeć:** Z. minerałów, rud, węgla = *pokwitanie skutkiem*

działania powietrza i wilgoci. 2. czynność cz. **Zwietrzyć.**

Zwietrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwietrzyć ś.**

Zwietrznik, a, lm. **i** *otwór do przewietrzania, przewiewnik, wentylator, luft:* Miejsce, w którym przędziwo składa ś., zwietrznikami lub okuami po stronach opatrzone być ma. Przędz.

Zwietrzyć, y, ył, nied. **Zwietrzać l.** × Z. *przewietrzyć, wywietrzyć, zrobić zwietrzałym.* 2. p. **Zwąchać:** Wilk węch ma ostry, tak iż ścierw lub przynętę o ćwierć miliz wietrzy. Jund. Z. co, spąchać co. Kn. Czegóż miłość nie zwietrzy? Otw. × **Z. ś.** *zostać rażonym powietrzem, zostać zawianym.* L. Zwietrzać ś., zarażać ś. Kn. [Zeby tyz já jesce kciáł kielo kraju Z. *(=przewąchać, spenetrować, zwiedzić).*

× **Zwietszały** *który zwietszał, zwiotszały.* Troc.

× **Zwietszeć, eje, ał** p. **Zwiotszeć.**

Zwietszenie, a, blm., l. czynność cz. **Zwietszeć.** 2. czynność cz. **Zwietszyć.**

× **Zwietszyć, y, ył** p. **Zwiotszyć.**

Zwiewać, a, ał p. **Zwiać.**

Zwiewanie, a, blm., czynność cz. **Zwiewać.**

Zwiewnie przys. od **Zwiewny.** L. Szczyty gór zaróżowiały lekko i Z. Tet. *(= różowość przenosiła ś., unosiła ś., nie okrywając ich stale).*

Zwiewność, i, blm., rz. od **Zwiewny:** Co motylich pyłków ma Z., drażni ciekawość. Sf.

Zwiewny *dający ś. zwiać, łatwy do zwiania, lekki, lotny, niestały:* Z. proch. Sow. Piaski zwiewne. Jank. *(= ruchome).* Brzoza — nieoceniona do obsadzania pasów ochronnych na lekkich i zwiewnych piaskach. Duch ś. we mnie wichrzy, jak pył pustyni w zwiewną piramidę. Mic. Oto jeden z tych dymów przyjmuje Z. kształt ludzkiego cienia. Brt. Kwiaty słały wonie w zwiewnym tchnieniu. Tet. Przen.: *lekki, powiewny, lotny; przelotny, nietrwały:* Gaza pajęcza, zwiewna. Tet. W tańcu zwiewnym czarne bajadery lśnią skarbami podziemnej Golkondy. Mic. Dygotała niema piosnka na tej zwiewnej fali. Brt. Zwiewna toń twych włosów zlewała ś. zwolna z uroczyskami morza. Przybysz. Zwiewne marzenie znów przepłynęło mu przez duszę. Pńs. Tony zwiewne, natchnione, skradzione z twarzy Nory. Bht.

Zwiezienie, a, blm., czynność cz. **Zwieźć:** Po zwiezieniu zboża świeżo do stodół użyć go zaraz na chleb nie można. Haur.

† **Zwiezienie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zwieźć ś.**

× **Zwiezne, ego,** blm. *placowe, opłata na korzyść miasta od przywożonych towarów:* Biorą też mieszczanie... także i Z. od towarów. Wej.

Zwieźć, zwiezie, zwiózł, nied. **Zwozić l.** *wożąc zgromadzić, złożyć na kupę; nawieźć, nazwozić, pozwozić:* W milczeniu zwożą trupy, stos wielki wyrasta, który gdy ogniem spłonął, wrócili do miasta. Dm. Cokolwiek ś. na tym polu najdzie, to kosą podetną, zbiorą i do stodoły zwiozą. Jan. Z. z pola *(= zebrać, sprzątnąć).* Sialiście wiele, a zwieźliście mało. Wuj. (mało zbieracie, B G.). Zwozić zboże. Troc. Zwieziono zewsząd prowjanty. Troc. *(= sprowadzono).* Kupcy towary na jarmark zwieźli. Troc. 2. co nadół = *wożąc sprowadzić:* Zwieź te kamienie z góry. Troc. Już kule i prochy z wałów zwożono. Troc. Pod swoją opieką zwieziesz chłopca ze Skyros chyżą nawą czarną. Ryd. **Z. ś. l.** × Z. ś. komu = *ujść na sucho, upiec ś., przejść bezkarnie, udać ś.* Kn., Dudz. Złemu ś. zwiezie, zły łatwo ujdzie. Kn. Skoro mu ś. to zwiozło, wnet postąpił dalej. Wuj. Kto świętych błaznuje, rzadko mu ś. zwozi bez pomsty. Pot. Jeśli ś. to onym ludziom jeszcze nie tak winnym nie zwoziło, a cóż owszem tym, co mają pewną wiadomość o niemylnych pomstach swoich! Rej. I boskim ś. to synom nie zwiozło. Szymon. 2. † Z. ś. *powieść ś., poszczęścić ś., udać ś.* Wen. 3. † Z. ś. na kogo = *zwalić ś.; skrupić ś., odbić ś. na nim:* Czego królowie nabroją, to ś. na ludzi zwiezie. Baz. 4. [Z. ś.] *zsunąć ś., obsunąć ś., zjechać:* Piął ś. tak stromo i nagle Werch kozi, że nawet i koza czasami ś. zwozi. Pol.

Zwiędle p. **Zwiędło.**

Zwiędło, Zwiędle przys. od **Zwiędły:** Z. czynić, zwiędłym czynić. Troc. Coraz mu tęskniej i zwiędlej i słabiej. Krasiń.

Zwiędłość, i, blm., rz. od **Zwiędły; Zwiędniałość:** Wyspa ta brzegi ma zaćmione gęstemi lasy; we środku jej widać niejaką Z., która za częstemi ogniami pochodzi. Łęcz.

Zwiędły, Zwiędniały *który zwiądł, uwiędły.* Liść Z. Przen.: Wdówka jeszcze niebardzo zwiędła. Krasz. Cera zwiędła. *(= nieświeża, wywiędła, wymokła, zblakła).* Zwiędła starość. *(= zgrzybiała, mdła, strupieszała).* Ze zwiędłą twarzą, wpół ukrytą w starą zrudziałą chustkę, przechodzi ulice miasta. Orzesz. Twoje ręce wczarowały w nie myśli, Z. *(= tęskny)* smutek twego kraju cienia i śmierci. Przybysz.

Zwiędnąć, zwiędnie, zwiędnął a. zwiądł, Zwiędnieć *zwiędnąć zupełnie, stracić świeżość, jędrność, żywotność:* Cześć, bogactwo i sława to zwiędnie jako trawa. K. G. Już ja o tym myśleć muszę... żeby w letnią skwarną suszę kwiatki nie zwiędniały. Len.

Zwiędniałość, i, blm., p. **Zwiędłość.**

Zwiędniały p. **Zwiędły.**

× **Zwiędnić, i, ił** *zrobić zwiędłym:* Niespania, zgryzoty kwiat młodości zwiędniły. L. *(= zwarzyły).*

Zwiędnieć, eje, ał p. **Zwiędnąć.**

Zwiędnienie, a l. lm. **a** p. **Zwiędnięcie.** 2. × Z. czynność cz. **Zwiędnić.**

Zwiędnięcie, a, lm, **a, Zwiędnienie** czynność cz. **Zwiędnąć:** Kraina zwiędnień serca. Kon.

† **Zwięk, u,** lm. **i** = **Dźwięk.** B. Sz., Glos. Gędziebny Z. Z. przechodził uszyma aż do błonki słuchu. And. z Kobyl. Tylko ryby i ptacy mają niejakie dziurki, któremi Z. słyszą. And. z Kobyl. Z., *sonus.* Mym.

Zwiękława, y, lm. **y** bot. (mahernia) *roś.*

[**Zwiękować, uje, ował**]? Gwar.

[**Zwiękowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwiękować.**

[**Z większa**]?: Ja... zajęknął ś. Z. Gwar.

Zwiększać, a, ał i Z. ś. p. **Zwiększyć.**

Zwiększanie, a, blm., czynność cz. **Zwiększać.**

Zwiększanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwiększać ś.**

× **Zwiększeć, eje, ał** p. **Zwiększyć.**

Zwiększenie, a, blm. **l.** czynność cz. **Zwiększeć.** 2. czynność cz. **Zwiększyć.**

Zwiększenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwiększyć ś.**

Zwiększyć, y, ył, nied. **Zwiększać** *zrobić większym, powiększyć:* Z. majątek *(= przysporzyć go, pomnożyć go).* Nie pragnę majątku Z., bom nie jest ubogi. Dm. Z. nieład *(= podwyższyć, podnieść).* × Szkło zwiększające. *(= powiększające).* Jego najmniejszy dobry niby uczynek przez zwiększające śkiełka, zdrożności zaś wielkie

przeciwnie uważane i tłumaczone bywają. L. **Z. ś.**, × **Zwiększeć** *stać ś. większym, powiększyć ś.*: Suma zwiększyła ś., leżąc na procencie (= *wzrosła, przybyło jej*). Mróz, gorączka zwiększa ś. (= *wzmaga ś., potęguje ś.*). Majątek zwiększa ś. (= *rośnie*). Czarne oczy zdawały ś. w tej chwili niezwyczajnie zwiększone. Bał.

† **Zwięzać, zwięże, zał** i † **Z. ś.** p. **Związać**: Wziąwszy Symeona, kazał go Z. HJ.

† **Zwięzanie, a,** blm., czynność cz. **Zwięzać.**

† **Zwięzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwięzać ś.**

† **Zwięzisty** zrost, anat. *spojenie więziste, więzozrost* (syndermosis).

Zwięzło p. **Zwięźle.** Troc.

Zwięzłokopytny *jednokopytny*: Muły, konie zwięzłokopytne. Ml.

Zwięzłość, i, blm., rz. od **Zwięzły**; † **Zwięzność,** † **Zwięźliwość i.** Grzeszy przeciwko regułom zwięzłości, niepotrzebnemi słowy rozpychając, że tak rzekę, mówienia naszego perjody. L. Zwięźliwość słów. Kosz. Zbytnią zwięznością, abo raczej jakoby historji sumy, przykłady zaćmione. Warg. Zwięźliwość w mowie. Troc. Styl powinien mieć zwięźliwość. Troc. Zbyteczna Z. opowiadającego czyniła powieść niesmaczną i nudną. Kras. **2.** † Z. *związek, spólność, spójnia, łączność, towarzystwo.* L. W ludziach żadnej zwięźliwości niemasz, gdy gardzą cnotami, które w sobie mają. Kosz. **3.** gór. *calizna węgla, chodnikiem nie przejechana, a zatym stanowiąca nierozdzielną całość z pokładem.* Łab.

† **Zwięzłowato** przys. od **Zwięzłowaty,** *zwięźle.* L. Powiem krótko i Z.

† **Zwięzłowaty** p. **Zwięzły.**

Zwięzły, † Zwięzny, † Zwięźliwy, † Zwięzłowaty i. *krępy, ścisły, przysadzisty, zsiadły, przysadkowaty*: Z., ściśle i w częściach swoich związany, zbity w jedno. L. Z. w sobie z przyrodzenia fizycznie, krępy, w ś. zebrany. L. Potęga Austrji jest w ś. zebrana, Moskwy zaś rozciągniona; dlatego tamta będzie miała zawsze awantaż, który miewa człowiek krępy i zwięzły nad bardzo rosłym i ociężałym. Swit. Twarz ma miłą, oczy żywe, kibić zwięzłą, pleczystą, proporcjonalną. L. [Chłop Z.] **2.** † Z. *ścisły, bliższy*: Nigdy z nim walczyć nie będzie, ale ś. będzie z nim tym zwięźliwszą przyjaźnią łączył. Kosz. (= *serdeczniejszą*). Złączenie zwięźliwsze wymyślone być nie może. Górn. **3.** w mówieniu = *ścisły, krótki a węzłowaty, lakoniczny, jędrny, dosadny, dobitny, treściwy*: Wykład, styl Z. Z., który w niewielu wyrazach wiele rzeczy zamyka. Kras. A. Lacedemończycy wszystkich w zwięzłej mowie celowali i w tym ś. ćwiczyli, żeby krótkiemi słowy wiele zawrzeć mogli. Bud. B. Chcę być zwięzłym w wymowie, zawiłym ś. staję; chcę być gładkim, wytwornym, moc w treści ustaje. Koryt. Styl Tacyta nad wszystkie inne historyczne najzwięźlejszy. Lubom. Ten memorjał tak jest Z., że i jednego słowa z niego wyrzucić nie można. Boh. Szerokie jest ono rozkazanie i bardzo zwięźliwe: miłować Boga ze wszystkiego serca, ze wszystkiej myśli i ze wszystkiej duszy. Białob. Krótkie a zwięźliwe powieści wielu ludzi zacnych. Kosz. **4.** myśl. (o nogach konia, psa) *suchy, jędrny, żylasty*: Krótkiego boku a zwięzłej nogi, z piersią żelazną.

† **Zwięzować, uje, ował** i † **Z. ś.** p. **Związać.**

† **Zwięzowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwięzować.**

† **Zwięzowanie się, a ś.,** blm.. czynność cz. **Zwięzować ś.**

† **Zwięzywacz, a,** lm. **e,** † **Zwięzyciel** *ten, co związuje.* L.

† **Zwięzywaczka, i,** lm. i forma ż. od **Zwięzywacz.** L.

× **Zwięzywać, uje, ywał** i × **Z. ś.** p. **Związać.**

× **Zwięzywanie, a,** blm., czynność cz. **Zwięzywać.**

† **Zwięzywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwięzywać ś.**

Zwięźle. Zwięzło przys. od **Zwięzły,** † **Zwięźliwie,** † **Zwięzłowato**: Wyrażać ś. Z. Z., choć zprętka mówi. Troc. Nieszczęście ś. jedno drugiego bez końca zwięźliwie trzyma. Kosz.

† **Zwięźliwie** p. **Zwięźle.**

† **Zwięźliwość, i,** blm., p. **Zwięzłość.** Troc.

† **Zwięźliwy** p. **Zwięzły.**

† **Zwięzyciel, a,** lm. **e** p. **Zwięzywacz.** Troc.

Zwijacz, a, lm. **e i.** *ten, co zwija.* Troc. **2.** *gąsienica, która sobie robi zasklep z liścia, zwijając go w rurkę.* **3.** [Z., **Wykrętas**] *światowiec, człowiek przebiegły.* **4.** tech. *przyrząd do zwijania papieru w papierni.* **5.** zool. (rhynchites bacchus) *chrząszcz czteroczłonkowy z rodziny słonikowatych.*

Zwijaczka, i. lm. **i,** *pracownica trudniąca ś. zwijaniem*: Potrzebna Z na maszynę i wykończarka. Zwijaczki do biszkoptów, karmelków i pierników. Potrzebne są zdolne zwijaczki do fabryki pończoch, do fabryki kwiatów.

Zwijać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwinąć.**

Zwijadełko, a, lm. **a** p. **Zwijadło.**

× **Zwijadko, a,** lm. **a** p. **Zwijadło.**

× **Zwijadłko, a,** lm. **a** p. **Zwijadło.**

Zwijadło, a, lm. **a, Zwijadełko,** × **Zwijadłko,** × **Zwijadko,** [**Zwijatko, Wituszki**] *kołowrotek do zwijania, motowidło*: Zwijadko u smukleiza służy go zwijania nici, jedwabiu i t. d.; jest o dwuch kółkach. Mag. Zwijadełko, przyrząd do zwijania nici. Hof. [Z, przyrząd z kółkiem, zapomocą którego przędza z kłębka zwija ś. na cewki].

Zwijalnia, i, lm. **e** tech. *machina do zwijania.*

Zwijalny *który można zwijać; który ś. może zwijać.*

Zwijanie, a, blm. **i.** czynność cz. **Zwijać**: Z. obręczy na rozmiar koła. Łab. **2.** p. **Zwijanie ś.**

Zwijanie się, a ś., blm., niek. **Zwijanie** czynność cz. **Zwijać ś.**: Z. ś. na wnętrzach. Kn., Troc. (= *nudności*). Oset biały brzydkość i Z. na wnątrzu, wracaniu pomaga. Syr. Co na żołądku Z. uśmierza, niech nam wino twa ręka cekubskie odmierza. L. Z. ś. na wnętrzu, *nausera.* Kn. Z. włosów. Troc. Z. ś. kędziorków. Troc. Z. ś. macicy (w okresie połogowym) (involutio uteri) = *zmiana wsteczna, przemiana wsteczna a. powrót macicy do stanu pierwotnego (przed ciążą).*

[**Zwijatko, a,** lm. **a**] p. **Zwijadło.**

Zwikłać, kła a. kle, kłał, × **Zwichłać i.** *zmieszać, zgmatwać, splątać, poplątać, zwichrzyć*: Wymaga pracowitego trudu z powodu formy i zwikłanego gadulstwa. Lel. Gdy wyczytała niezwikłany wcale charakter Szarskiego, wzięła go z innemi pod panowanie swoje. Krasz. (= *niezmącony*). Zdławić ś. w zwikłanych, ugibających ś. a prężnych pręciach, gałęziach, konarach. Tet. **2.** anat.: † Myszka zwikłana mniejsza, p. **Karko-sutkowy.**

Zwikłanie, a, blm., czynność cz. **Zwikłać.**

Zwikłanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwikłać ś.**

Zwikłaność, i, blm., rz. od **Zwikłany**; Powieść kronikarska zatrzymała ś. jedynie w zwikłaności i zwykłej sobie brzękliwości. Lel.

Zwilczeć, eje, ał, Zwilczyć ś. *zmienić ś. niby w wilka, zdziczeć:* Wtedy to ś. stanie, gdy zwilczeją i stygrysieją ludzie. Krasiń. Ongi najpogodniejszy (bożek), w obliczu ziemi pustynnej zwilczał sam. Brt.

Zwilczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zwilczeć. 2.** czynność cz. **Zwilczyć.**

Zwilczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwilczyć ś.**

Zwilczyć się, y ś., ył ś. 1. p. **Zwilczeć. 2.** [Z. ś.] = a) *zleniwieć, rozleniwić ś., zgalganieć, rozprożniaczyć ś.* b) Zwilczyła ś. kapusta, dostała wilków = *za bujno wyrosła i główki u niej rozpadają ś.*

Zwilgły *ktory zwilgnął, zwilgotniały:* Na zwilgłym grobowcu drżąca spoczęła królewna. Mic. Kiedy niekiedy zimny i Z. wietrzyk nadwodny wieszał ś. między gałęziami hiszpańskiego jaśminu Żer.

Zwilgnąć, nie, nął a. **gł, Zwilgotnieć** *przejść wilgocią, stać ś. wilgotnym, zamoknąć:* Abisainowi zwilgły ze szczęścia oczy. Psm.

Zwilgnienie, a, blm., p. **Zwilgnięcie.**

Zwilgnięcie, a, blm., **Zwilgnienie** czynność cz. **Zwilgnąć.**

Zwilgocenie, a, blm., czynność cz. **Zwilgocić,** *zwilżenie.*

Zwilgocić, i, ił p. **Zwilżyć.**

Zwilgotnić, i, ił p. **Zwilżyć.**

Zwilgotnieć, eje, ał p. **Zwilgnąć.**

Zwilgotnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zwilgotnić 2.** czynność cz. **Zwilgotnieć.**

Zwilżacz, a, lm. **e 1.** *ten, który zwilża.* **2.** inż *przyrząd zwilżający powietrze.*

Zwilżać, a, ał p. **Zwilżyć.**

Zwilżanie, a, blm., czynność cz. **Zwilżać.**

Zwilżenie, a, blm., czynność cz. **Zwilżyć.**

Zwilżyć, y,ył, Zwilgotnić, Zwilgocić, Owilżyć, Obwilżyć, nied. **Zwilżać, Owilżać, Obwilżać** *zrobić wilgotnym, zmoczyć, zrosić, skropić:* Strumień, z miłym płynąc mrukiem, zwilża ogród cały. Cho. Ż. usta = *umaczać zlekka.* Step rosą zwilgotniony ronił zapach kwiecia i ziół. Jeż. Wszystkie pudełka posiadały pozór zwilgocony. Orzesz. Łzy zwilgotniły jej oczy. Ole. Garb.: Z. skórę = **Fejchtować.**

† **Zwiłować, uje, ował** *postąpić, jak wiła.* L.

† **Zwiłowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwiłować.**

Zwiłupa, y, lm. **y** bot p. **Dolik.**

Zwinąć, nie, nął, Zwić, nied. **Zwijać,** [Sfijać] **1.** *winięciem zrobić; uwić, skręcić, ukręcić:* Z. wieniec, papierosa, powrósło, bukiet. Z obłoczka jabym sobie zwiła posłanie. Kon. **2.** *zwijając złożyć w krąg, w kłębek, w kupę; skręcić, skłębić:* Zwiń sznurek. Troc. Zwinął powróz. Troc. Zwijać papier w trąbkę. Troc. Zwinął rękę w trąbkę i krzyknął. Zwijać stoczek. Troc. Zwijać bawełnę. Zwijać jedwab z kłębka, z motowidła. Troc. Kupersztychy te były zwinione. Węg. Napisał wszystkie te słowa na księgach zwinionych. Leop. (w wiązanych księgach. Leop.). Cokolwiek około siebie znalazł, zmiął to i zwinął i zarzucił, mówiąc, iż tak rozumiem ś. być nikczemnym prochem, jako ten proch albo wiechtek, który zarzucam od siebie. Biel. M. Zwiniony, jak powróz, *convolutus, vel qui convolvi potest.* Kn. Swiderek próżny, zwijany. Lab. (= *skręcony, kręcony*). Skrzydła dwa miała niebieskie, cicho w krzyż zwite i złożone niżej ramion. Kras. Już przędzę parka nieużyta Kloryndzinego żywota zwijała. P. Koch. Zwijam nici, wiję, *glomero.* Kn. Zdumiecie ś., gdy was zwija w kłęby. Chr. (gdy was zbije, wniwecz obróci. L.). Zwijać chorągiew, materją, papier w trąbkę. Troc. Zwijać żagle (L.), skrzydła (= *składać, ściągnąć*). Przen.: Z. wojsko, regiment, chorągiew. (Troc.) = *rozpuścić, rozwiązać, skasować.* Jako nie zwinie proporców swych tak szerokich, wojna domowa pewna stąd urośnie. Birk. Z. szkołę, handel, biuro, pracownię = *zamknąć, zlikwidować, znieść, skasować.* Posp.: Z. budę, interes. Przen.: Z. chorągiewkę = *spuścić z tonu, schować dudy w miech, dać za wygraną, zaniechać czego ze wstydem, odstąpić czego doznawszy konfuzji.* **3.** co na co = *nawinąć, namotać:* Zwijam na wrzeciono. Kn. Kiedy na swój kłąb każdy zwijać będzie, nie przestrzegając pasma społecznego, tak na postawę nie dostanie przędze. Wad. Zwijać jedwab na wrzeciono, na motowidło, na (w) kłębek. Troc. Zwijać na cewkę wstęgę, galon. Troc. Z motowidł na kłębki przędziona zwija. P. Koch. **4.** [Z. koniem] = *skręcić, zatoczyć, zawrócić, zawinąć.* **5.** staw, członek, rękę, nogę = *zwichnąć, wywinąć, skręcić, wywichnąć:* Naciągnij nogę zwinioną, żeby ci w staw znowu wpadła. Dor. (= *wybitą ze stawu*). **6.** × Z., **Z. ś.** *poślizgnąć ś.:* Broń Boże, gdyby krok ten miał nam Z. płazem, los mię smutkiem zabije, lub ręka żelazem. Zabł. Trzymaj ś. tedy ręki a stąpaj ostrożnie, by-ć ś. ślizki nie zwinął krok, stąpiwszy zdrożnie. Min. **7.** × Z., **Z. ś.** czego = *uniknąć, ujść, zbyć czego, uwolnić ś. od czego:* Ani pierwej zwinął strachu, niż przyrodzenia. Żebr. (= *non pavor ante reliquit, quam natura prior*). Zwada cię nie utuczy, mądry jedno minie, drugie zwinie. Pot. (= *uchyli*). **8.** × Z. *ujść, wymknąć ś., wywinąć ś., wyślizgnąć ś., wykpić ś., wyłgać ś., uciec:* Drugi czyni i za stryczkiem śluby, by ś. jak Z. od haniebnej zguby. L. Wnet z dwuch okrętów jeden w ucieczkę ś. zwija. Przyb. Jako Part gruby, gdy z pokoju zwija i tył zwycięzcy podawa zelzywy. Tw. Wyrokowi Boskiemu żaden Z. i uskoczyć nie może. Błaż. **9.** × Z. = *zawinąć:* Zwiń to w chustkę, w papierek. Troc. Zwijać włosy w papierki. Troc. **10.** × Zwijać = *zawijać, ćwiczyć, pałaszować, futrować, repetować, pucować:* Zwijasz ty dobrze i chleb i mięso. Orzesz. **11.** [Z.] *przytulić, przygarnąć, przyhołubić:* Ja ją miłośnie ku sercu mi zwinął. **12.** [Zostańcie i wy, progi, com zwijała o was nogi] = *zbijała, wycierała.* **13.** Zwija mię, **Zwija mi ś.** *mdli mię, nudzi mię, nudno mi, zbiera mi ś. na wymioty, źle mi, niedobrze mi,* (kręci mi ś. na wąpiu. L.). Trętwieje i coraz bardziej zwija mu ś. na żołądku. Pot. Ach, dla Boga, jakże mi ś. na żołądku zwija. L. Zwija mnie we środku. Krasz. Byłby ś. chętnie o swoję też część tej biesiady upomniał, bo go dosyć wewnątrz zwijało. Krasz. **14.** [Zwijać] = *wygadywać:* Co mogli, to sfijali na mnie. **15.** anat.: Gruczoły zwijane, p. **Gruczoł. Z. ś. 1.** *skręcić ś., skłębić ś., zgiąć ś. w krąg, w trąbkę:* Na to słowo mój język w trąbkę ś. zwinął. L. Zwija ś. kto w kłąb, *in semet convolvitur, conspiratur.* Kn. Zwija ś. wąż, *in spiram se colligit.* Kn. Wedle zwyczaju wąż spokojnie ś. w kręgi zwinął. Warg. Ślizki a zwity wąż w rozmaite ś. kręgi zwija i rozwija, spłata ś. w niewysnowane węzły, kręci ś. w ogniwa i prządziona rozmaite. Wer. Smok w kłąb niezmierzony zatokiem ś. zwija. Żebr. Zwinie ś., jak

wąż w ręku. Wyb. (= *kręci ś. jak piskorz*). Skakali i pląsali około posągu, w różne ś. przeguby zwijając i wykręcając. Pilch. (= *łamiąc*). Łukasz zraniony zwinął ś. w trzy kłęby. Kras. Zwinął ś. w kółko pod piecem i usnął. Gaw. [Czarownica sfijá sie] (= *wije ś. z boleści*). Ostrze, trafiwszy na opór, zwinęło ś. (= *zgięło ś., zawinęło ś. w trąbkę*). **2.** *splątać ś., związać ś., skłębić ś.*: Zwinęły ś. konie, zwinęły ś. koniom nogi, związały ś., splątały s. L. Wpadliśmy w bagno wielkie, konie poczęły ś. zwijać, strzelczyk nogę złamał. L. Pod nim smukły arabczyk, dla bodźca ostrogi zwinąwszy ś., obali kilku w rynsztok z drogi. Zabł. Wspiął wprawdzie nogi jeden i drugi niedźwiedź, tancmistrza niedźwiedzia naśladując, ale zwinął ś. też pod nim. Nagł. (= *upadł, obalił ś.*). **3.** [Z. ś.] *zawinąć ś., owinąć ś., okręcić ś.*: Z. ś. w rąbek. **4.** *przewinąwszy ś. zsunąć ś., zemknąć ś.*: Ekonom wraz ze siodłem z kobyły ś. zwinął. Fred. A. **5.** *zakręcić ś.*: Tam matce i córce łzy ś. w oczach zwijały. Chodź. **6.** *uwinąć ś., zakręcić ś., zakrzątnąć ś., pośpieszyć ś.*: Kasztelan, czekający tylko na to natarcie, zwinął ś. w śpieszną rejteradę. Chodź. (Łódź) znowu po modrym zwija ś. kryształe. Mick. Zwija ś. kilku dońców dragonów. Mick. Idź, ale zwijaj ś., wracaj prędko. Zwijają ś. kuchciki, czarne jak szatany. Mick. Tadeusz po sieniach ś. zwija. Mick. Nastka Gołębianka prowadziła, a tak ś. zwijała, że nijak jej chycić nie mogli. Reym. **7.** [Z. ś.] *zwalić ś., skrupić ś.*: Ciało w ziemi zgnije, na duszę ś. wszystko zwinie. **8.** [Z. ś.] *zmienić ś., przemienić ś., przedzierzgnąć ś.*: Zwinę ja ś. w dzikiego kacora. **9.** myśl. (o psie legawym) *śledzić za tropem*. Nie uwierzysz, co to za zabawa... iść za psem, patrzeć, jak ś. zwija, jak sylabizuje po trawie; co za lube oczekiwanie, kiedy ściągać zacznie. Fred. A.

† **Zwindny** p. **Zwinny.**

Zwindować, uje, ował *windując spuścić, ściągnąć*. Przen.: *znieść z wysiłkiem, zdugować*: Ledwieśmy go zwindowali z piętra.

Zwindowanie, a, blm., czynność cz. **Zwindować.**

Zwinglista, y, lm. **ści, Zwingljanin** *zwolennik Zwingljusza.*

Zwingljanin, a, lm. **anie** p. **Zwinglista.**

Zwingljanizm, u, blm. *nauka reformatora religijnego Zwingljusza, odrzucająca obecność Ciała i Krwi Chrystusa w konsekrowanym chlebie i winie.*

Zwiniątko, a, lm. **a** *zwitek, rulon, plik, zawiniątko, paczka zwinięta, pęk, tłomoczek, tobołek.* L.

† **Zwinić, i, ił** *obwinić*: Wszystko, pewienem, uczyni i mnie nie zwini. K. G.

Zwinienie, a, blm., p. **Zwinięcie.**

† **Zwinienie, a,** blm., czynność cz. **Zwinić.**

Zwinienie się, a ś., blm., p. **Zwinięcie ś.**

Zwinięcie, a, blm., **Zwinienie** czynność cz. **Zwinąć**: Zwinienie czego w trąbkę. Troc. Zwinienie czego w kręgi. Troc. Z. pociągu = *rozwiązanie pociągu kolejowego*. Zwinienie wojska. Troc (= *rozpuszczenie wojska*).

Zwinięcie się, a ś., blm., **Zwinienie ś.** czynność cz. **Zwinąć ś.**: Niedokładne Z. ś. macicy (po porodzie) (subinvolutio uteri) = *niezupełna przemiana wsteczna macicy*.

Zwinięty, × **Zwiniony** im. od **Zwinąć**: Napisał wszystkie te słowa na księgach zwinionych. Leop. (= *w wiązanych księgach*. Leop.). Zwiniony jak powróz, *convolutus vel qui convolvi potest*. Kn. Zwiniony pierścień. Troc. Zwiniona chorągiew, kompanja. Troc.

× **Zwiniony** p. **Zwinięty.**

[**Zwinka, i,** lm. **i**] ?: Kto zje jaszczurkę zwinkę, temu... młode ś. wylęgną i wyjdą z niego.

Zwinnie przys. od **Zwinny.**

Zwinność, i, blm., rz. od **Zwinny.**

Zwinny, † **Zwindny** *skrzętny, żwawy, ruchliwy, fertyczny, prędki, sprawny, czynny, obrotny*: To wyrównanym skrzydłem pomuśnie przepaści, to znów nagle wybuja przez zwinne podskoki. Przyb. Strzeż ś. dworności, co w słoweczku zwinnym srogiemi godzi na serce zapędy. Zabł. Lata dzielny Franciszek, Z., wierny służka. Moraw. Jeden sługa na wszystko, Stach Z., przezorny. Mornw.

Zwinować, uje, ował co = *zbroić, stać ś. winnym czego*: Jesteście przeklęci złem, któreście zwinowali. Wysp.

Zwinowanie, a, blm., czynność cz. **Zwinować.**

† **Zwinszować, uje, ował** p. **Zwieńczyć.**

† **Zwinszowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwinszować.**

† **Zwińczać, a, ał** p. **Zwieńczyć.**

† **Zwińczanie, a,** blm., czynność cz. **Zwińczać.**

× **Zwiolować, uje, ował** *zgwałcić*: Petardą klasztor rozbiwszy, kościół wiolował. Wiszn.

× **Zwiolowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwiolować.**

Zwionąć, nie, nął p. **Zwiać.**

Zwionięcie, a, blm., czynność cz. **Zwionąć.**

[**Zwiono, a,** lm. **a**] p. **Dzwono.**

† **Zwiorek, rka,** lm. **rki** zdr. od **Zwierz.**

[**Zwiornąć, nie, nął**] *ulotnić ś., przepaść.*

[**Zwiornięcie, a,** blm.] czynność cz. **Zwiornąć.**

[**Zwiosna, y,** lm. **y, Zwiesna, Zpozimek**] *wiosna*: Bo na zwiosnę to te duszyczki kwiatem idą w niebo i aże pachną Panu Jezusowi. Kon. Żara na zwiesnę. Kon. To matuś niczego tak nie lutowali przy skonaniu, że im ś. to zara na zwiesnę po onej zimie zmarło. Kon. A na zwiesnę to w Niebałtowie słowików tyla, że całą noc kapela. Bsł. Ile lat? — pięćdziesiąt i dwa, widzi mi ś., będzie na zwiesnę. Reym. Hej! Z. ci to szła przecie nieobjętemi polami. Reym.

[**Zwiosnowaty, Wiosnowaty**] wół = *mdlejący w robocie na wiosnę*.

Zwiotczały *który zwiotczał*. B. Sz., Zim. Zwiotczałe poszeptują wargi. Zer.

Zwiotczeć, eje, ał *zrobić ś. wiotkim, zwątleć, pozbyć ś. jędrności, sprężystości, krzepkości, tężyzny, napięcia, pobudliwości tkanek*: Potym jej zwiotczały nogi. Grb. Jelsky'emu opadła pierś, zwiotczało napięcie w mięśniach. Brt.

Zwiotczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Zwiotczeć. 2.** lek. (atonia, laxitas, relaxatio, flacciditas). **3.** patol.: Z. macicy (poporodowe) (atonia uteri) Krwawienie najczęściej zależy od częściowego oddzielenia ś. łożyska i zwiotczenia macicy, zwłaszcza gdy macica jest miękka. Z. serca naczyń = *niedostateczna kurczliwość*. Z. błony śluzowej żołądka = *zmniejszona jej pobudliwość*. Z. skóry (dermatolysis) = *wrodzona choroba skóry, fałdowanie ś. skóry*. Z. stawu = *staw cepowy wiotki, luźny*.

Zwiotszałość, i, blm., rz. od **Zwiotszały.**

Zwiotszały *który zwiotszał.*

Zwiotszeć, eje, ał, Zwiotczeć, † **Zwietszeć,** † **Zwiątszeć** *stać ś. wiotchym, zestarzeć ś., zwątleć przez zleżenie ś., stracić dychtowność*. Ps. flor Przyjdzie Z. wszystkiemu, jako odzieniu staremu

Ryb. Ubiór twój nie zwiotszał na tobie przez 40 lat. Bud. Nieba poginą, a Bóg trwa, i wszystkie jako suknia zwiotszeją. Skar. Wszystko jako odzienie zwiątszeje, a Ty, Jehowa, trwać będziesz. Farn.

Zwiotszenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zwiotszeć. I.** czynność cz. **Zwiotszyć.**

× **Zwiotszyć, y, yl,** × **Zwietszyć** *zrobić wiotchym, zniszczyć, zwątlić, zużyć, pozbawić dychtowności.* Przen.: Nowe przymierze zwiotszyło pierwsze, zać co wiotche i stare, blizkie zniknienia jest. Bud. *(=pozbawione żywotności).*

† **Zwiozły** w co = *zwalony, zmieniony gwałtownie, strącony:* W płacz zwiozłe wesele. Baz.

[**Zwiódka, i,** lm. **i**] *wrona młoda.*

Zwir, u, blm., **Żwir** *piasek gruboziarnisty, drobniuchne kamyczki w wielkiej masie:* Usypać ścieżki ogrodowe zwirem. Z. moczowy.

† **Zwirciadło, a,** lm. **a** p. **Zwierciadło.**

[**Zwirka, i,** lm. **i**] **I.** *rozwora; obrączka przytwierdzająca rozworę do krzepcizny w wozie.* **2. a.** [**Zwartnica**] *gwóźdź żelazny łączący rozworę ze skrętem.*

† **Zwirny** p. **Zwierzęcy:** Z. las. Mur.

Zwirować, uje, ował, Żwirować I. *mościć zwirem, wysypywać zwirem.* **2.** = **Dziwerować:** Na piersiach zbroja srebrem zwirowana. Syrok.

Zwirowanie, a, blm., czynność cz. **Żwirować.**

Zwirowato przys. od **Zwirowaty; Żwirowato,** *na podobieństwo zwiru, z obfitością zwiru.*

Zwirowaty, Żwirowaty *pełen zwiru:* Dzięcielina sieje ś. na gruncie suchym i zwirowatym. Kluk. Z., dziarstwisty, drząstwisty. L.

† **Zwirz, a,** lm. **e** p. **Zwierz.**

† **Zwirzchni** p. **Zwierzchni.**

† **Zwirzchnie** przys. od **Zwirzchni,** *zewnętrznie.* Sekl.

† **Zwirzchniejszy** st. w. od **Zwirzchni:** Gdy za czasu Fokasa cesarza było wielkie zaburzenie rzymskiego i konstantynopolitańskiego kościoła, który z nich ma być Z. nad wszytkiemi kościoły. Rej.

† **Zwirzchować, uje, ował** *doskonalić:* Z., perficere. Ps. flor.

† **Zwirzchowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwirzchować.**

† **Zwirzchowany** p. **Zwierzchowany.** Glos.

† **Zwirzchownie** p. **Zwierzchnie.**

† **Zwirzchność, i,** blm., p. **Zwierzchność.**

† **Zwirzchu** przys. *zgóry:* Z., desuper. Ps. flor.

† **Zwirzę, ęcia,** lm. **ęta** p. **Zwierzę:** Z., co lata. Mur. Z., co po ziemi i wodzie żywie (amphibium). Mur.

Zwisać, a, ał i × **Z. ś.** p. **Zwisnąć.**

Zwisanie, a, blm., czynność cz. **Zwisać.**

× **Zwisanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwisać ś.**

† **Zwisko, a,** lm. **a** *nazwisko, przezwisko, przydomek, imię, miano:* Kajus wziął w obozie Z. Kaliguli. Min. W tym grobowym zamknieniu, w tej tu zimnej wieży mistrz, według zwiska swego doktor Morzyk leży. Gawiń.

Zwisłość, i, blm., rz. od **Zwisły.**

Zwisły, † Zwisny I. *który zwisł, obwisły; wiszący, opuszczony na dół; zwiesisty, opadły, ochlapły, zwieszony, spuszczony ku dołowi:* Zwisłe ku ziemi ręce. Stasz. Do posługi stołowej Rzymianie używali wysmukłych i wymuskanych gładyszów z długiemi i zwisłemi włosami, ubranych nakształt niewiast. Pilch. Nakrzywiona głowa, zwisłe ku ziemi ręce, bez mocy, bez ruchu, prawie bez życia został. Stasz. Z plennych szczepów zrywajcie gęsto zwisłe grona. Hul. Lampa, podarowana od ciebie, zwisna ku ozdobie aktu tak świętego. L. *(= zawieszona).* Gałęzie zwisłe, *reflexi,* gdy prawie równoległe do pnia w dół są zwisłe. Jund. **2.** bot.: Kuklik Z, p. **Kuklik. Lepnica** zwisła, p. **Lepnica.**

Zwisnąć, śnie, snął, a. sł, nied. **Zwisać, Zwisać ś. I.** *zwiesić ś.; spuścić ś., opaść ku dołowi; obwisnąć, obwiesić ś., skłonić ś., schylić ś. na dół, ochlapnąć:* Ciągnie na one siepaczów wycieczki, skąd niejednemu zbójcy głowa zwiśnie. Chr. *(= spadnie, zleci).* Pan wyrzekł ostatnie słowa, zwisła Mu z ramienia głowa. Psń. Zwiśnie mu łuk na barkach spięty. L. Członki bezwładne zwisły ku ziemi. Od. Klucznik zwisł na jednej nodze. Mick. *(= zawisł).* Głową na pierś zwisnął. Mick. Płaszcz całkowicie okryty kurzawą zwisał z jego ramion. Żer. Łzy jej płyną wśród nocy bez końca i w kryształy ś. lodów zwisają — w zamyślenia wiszące kryształy. Mic. **2.** [Noga komu zwiśnie] = *zwieszona będąc, zdrętwieje.*

† **Zwisny** p. **Zwisły.**

Zwiśla, i, lm. **e** bot. (duvana) *roś. z rodziny terpentyńcowatych.*

Zwiślik, a, lm. **i** bot. (adomodon) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny drąstowatych.*

Zwiśnienie, a, blm., p. **Zwiśnięcie.**

Zwiśnięcie, a, blm., **Zwiśnienie** czynność cz. **Zwisnąć.**

[**Zwiśny**] *tęgi, sprężysty:* Z. kij

† **Zwit, u,** lm. **y I.** † **Z,** p. **Zwitek. 2.** [Z.] *splot, masa splątana, kłąb, pęk:* Ludzie w stawach znachodzili całe zwity jaskółek poczepianych nóżkami.

× **Zwitać, a, ał** *powitać, przywitać:* Ledwie go zwitał, już musiał pożegnać. Kaczk. Pan mnie zwitał łaskawie. Kaczk.

× **Zwitanie, a,** blm., czynność cz. **Zwitać.**

Zwitek, tku, lm. **tki,** † **Switek,** † **Zwit,** † **Swit, Zwitka** *rzecz zwinięta, zwój, rola, rolka, rulon, plik, plika, trąbka, skrętek, kłębek, kłąb, tutka:* Z. papieru, płótna. Obrazów zwitów ośm konterfektów. Mor. Tob. Z. szarpi, waty = *czop, czopek, pęczek, zatyczka, flejtuch.* Z pajęczyny Z. uczyń, połóż na brodawce i zapal. Sien. *(=galkę kulkę, pęczek).* Omocz w winie Z. bawełny a każ do macicy włożyć. Spicz. Agenor dłoń zwitką mu (Helenowi) owinął wełnianą od procy. Ml. Porwał worek za zwitkę. Sienk. Z. ksiąg = *daw. księga w postaci pisma obwiniętego na wałku.* Owo przyszedłem; w zwitku ksiąg napisano o mnie. Bud. Niektóre artykuły, chcieli bojarowie, żeby hetman przysięgą warował: był wielki Z., bo oni księgi tak w trąbkę zwijają. Żółk. **2.** × Z. *zmarszczka, fałda, zakładka:* Lazurowany półserek płótna mocno rozpiąć, aby jak najrówniej wysechł, bo gdyby ś. na nim pozostały garby, w czasie maglowania zwitki czyli zakładki porobićby ś. musiały. Przędz. **3.** bud. *wyobrażenie rozwiniętej karty papierowej na pomieszczenie na niej napisu.* Podcz.

Zwitka, i, lm. **i** p. **Zwitek.**

[**Zwitki**]*?:* Będę miał pieniądze na Z. omal nie bez cały rok. Gwar.

Zwity, Zwiniony im. od **Zwić, Zwinąć:** Nici zwite. Troc. Powróz, papier zwiniony. Troc.

× **Zwizytować, uje, ował,** [**Zwizytyrować**] *zwiedzić, zlustrować:* Kołłątaj zwizytował wszechnicę Jagiellońską z polecenia Komisji Edukacyjnej.

× **Zwizytowanie**, a, blm., czynność cz. **Zwizytować**: Wysłano go do Krakowa dla zwizytowania gimnazjum Nowodworskiego. Kal.

[**Zwizytyrować, uje, ował**] p. **Zwizytować**.

[**Zwizytyrowanie**, a, blm.] czynność cz. **Zwizytyrować**.

Zwlec, zwlecze, wlekł, a. **zwlók, zewlec**, [**Seblec**], nied. **Zwlekać**, [**Seblekać**], **Zwlóczyć**. × **Zwłaczać**, † **Zewlikać**, [**Zewłóczyć, Zebłóczyć**], rozk. **zwlecz** a. [**zewlicz, sewlidź**] **1.** *ściągnąć, zedrzeć, zdjąć, zzuć:* Zewlókł szaty swoje. Wuj. *(=zrzucił; rozebrał ś. z nich)*. Turcy, zwlókszy z zmarłego zapowietrzonego suknie, za nic mają w jego ś. suknie zaraz ubrać. Kłok. Kazał mu natychmiast Z. z siebie szaty i grzbiet nadstawić, mając go własną ręką przechłostać. Pilch. Nie zwłóczyliśmy z siebie odzienia naszego, jeno tylko co ś. jeden każdy zwłóczył do omycia. Leop. (nie zwłóczyliśmy szat naszych, każdy tylko zwłóczył ś. do omycia. Wuj. Nie zewleczemy szat naszych. B. G.). Chcąc ulać krwią krwi pragnienie, katowską ręką zwłóczy odzienie Temu, co niebo powlókł obłokiem. Mias. Magistrat rzymski, gdy miał kogo z obywatelstwa potępić, zwlekał z siebie szatę i onę na wywrót wdziewał na znak żalu. Pilch. Zwłóczyć szatę, koszulę. Troc. Kazałem sobie zewleczoną koszulę podać. Mat. Zwłacza wąż z siebie skórę. Troc. *(=zrzuca, roni)*. Sam cesarz z wielką okazałością, otoczony dworem i urzędnikami państwa, zwlekając tronu wspaniałość, w oczach zgromadzonego ludu brózdy otwiera. Rol. *(=odrzucając na bok, składając)*. **2**, kogo z czego = *rozebrać, obciągnąć, zlupić, obedrzeć, wyzuć:* Gdy ś. z niego nagrawali, zewlekli go z powłoki i oblekli go w odzienie jego. Leop. (zewlekli go z szarłatu i oblekli go w szaty jego własne. B. G.). Henryka Czwartego, zwleczonego z królewskiego odzienia, bosemi nogami przez trzy dni przed bramą stojącego, nie przypuścił papież do siebie. Zigr. Ujrzałem, że ją już zewlekł Cyklop ze skóry. P. Koch. Gdy z tego ciała zewleczeni będziemy, przyjmą nas tam do przybytków swoich. Żarn. Przen.: Zwlekli z siebie odzienie niedowiarstwa swego. Rej *(=pozbyli ś. niedowiarstwa, otrząśli ś. z niego)*. Wielka to jest umrzeć grzechom, a żyć cnotą; tam zewlekamy Adama, tu oblikamy Chrystusa. Hrb. Żebyśmy królestwo Pana uczciwością przyszłachciali, trzeba zwłóczyć starego Jadama odzienie. Białob. Aza to jest podobna nagie to siebie Z., czemu ś. kto przez długi czas zwyczai, co ś. w niego wrodziło i w nim zatwardziało? Hrb. **3.** na dół = *ściągnąć:* Zewlókł, zwlókł go z woza na dół. Kn., Troc, Zwleczony po schodach. Troc. **4.** do kupy = *wlokąc, włócząc, zgromadzić; nazwlóczyć, pozwlóczyć na kupę*. **5.** co, z czym = *odwlec, zmitrężyć, zbałamucić, ociągać ś.; odwlec, przewlec, przetrzymać, przeciągnąć, opóźnić, odłożyć, odroczyć co:* Zwłaczać = zwlekać, odwlekać do dalszego czasu. Otw. S. Zwłaczam co, odkładam, przedłużam. Kn. Zwłaczam kogo, trzymam kogo na słowie. Kn. Zwłóczam czas. Kn. Zwleczony dzień, na jutro odłożony. Kn. Niech przyjdzie tu, niech jednego nie zwleka w pilnowaniu momentu. L. Rzym zbawił, rzecz czyniąc oporem, kiedy Fabjusz bitwę z Anibalem zwłóczył, tym samym jego zniszczył i z nim wojnę toczył. L. Wyrok a. zdanie twoje Z. do drugiego a. do trzeciego dnia. P. cheł. Zwłacza, nie ma woli dać, uczynić. Kn. Przez ręce, ociągając ś., nierychło, zwłaczając, mitrężnie. L. Sejmy zerwali, zabawiając ś. lada na czym, chcąc czas Z. Remb. Więc zwlekli swój wyjazd, a potym już w początku czerwca wyruszyli razem Chm. **6.** Zwłóczyć, dok. = a) *włóczeniem po ziemi sterać, zmordować, sponiewierać:* Zabił brata, gdy sami byli na łowie, a pomówił, iżby go koń zwłóczył. Biel M. Widziałem Sejana z łaski wypchnionego Tyberjuszowej, oddanego katom i szalonemu pospólstwu, potarganego, zwłóczonego, w plugastwo wrzuconego. Birk. Zwłóczył go koń. Troc. b) ziemię = *zbronować, zabronować:* Miejsce zdrapane przeoraniem zwłóczyć i zrównać. Trzyc. **Z. ś. 1.** *zleźć z trudem, zsunąć ś. powłócząc nogami:* Ksiądz nadszedł do więźnia, Jurga ledwie, zobaczywszy, mógł podnieść głowę, która zaraz na posłanie opadła bezsilna; Andruszka zwlókł ś. do księdza. Krasz. Chory już zwlókł ś. z łóżka. **2.** *wlokąc ś. zejść ś.; zwłócząc ś. zgromadzić ś.; ściągnąć w jedno miejsce:* Zwłóczą ś. po jednemu. **3.** z odzienia, z sukien, z szat = *rozebrać ś., ściągnąć z siebie ubranie, obnażyć ś.:* Zwlókł ś. Dawid sam z szat swoich. Leop. Zwlekła ś. z szat wdowstwa swego. Wuj. Przen.: *zrzec ś., wyrzec ś., pozbyć ś., wyzbyć ś. czego, otrząsnąć ś., wyzuć ś. z czego:* Z miłości ś. własnej zwłóczył, często sobie ułomności swoje i mizerje przed oczy stawiąc. Nies. **3.** *odwlec ś., przewlec ś.; wlokąc ś. upłynąć, zejść, przeciągnąć ś., opóźnić ś.:* To ś. zwlecze do Nowego Roku. Po zwleczonym niebezpieczeństwie odkrył ś. zbawienny podstęp podkomorzyny. Szaj. [Zwlekło ś. już pół roku] *(= przeszło, upłynęło, zeszło)*. **4.** [**Z. ś.**] *wyjść na włóczęgę*.

Zwleczenie, a, blm, czynność cz. **Zwlec**.

Zwleczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwlec ś.**

Zwleczony 1. im. od **Zwlec**. **2** ?: Co ś. tyczy Burka, wszyscy na tego psa podszczuwali: „Nikt, jeno on zeżarł indyka — szkodnik Z. Dyg.

Zwlekać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwlec**.

Zwlekanie, a, blm., czynność cz. **Zwlekać**: Zwlekaniem, czyli przemienianiem szat, dawali znać żałość swoję. Pilch.

Zwlekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwlekać ś.**

× **Zwłaczać, a, ał** i × **Z. ś.** p. **Zwlec**.

× **Zwłaczanie**, a, blm., czynność cz. **Zwłaczać**.

× **Zwłaczanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zwłaczać ś.**

× **Zwładać, a, ał**, × **Zwładnąć 1.** kogo, co = *zdołać ująć w karby; owładnąć, opanować, poskromić, utrzymać, przemóc:* Rozbiegłych koni Z. nie może koniecznie. Otw. Żądza miłości winna, że pilnował brzęku, kiedy ś. drudzy bili, dopiero ją zwładał, skoro w bitwie swojego Patrokla postradał. Pot. **2.** cz. ni. komu, czemu, kim, czym = *wydołać, podołać, powodować, poradzić, dać radę, sprostać, wyrownać, wystarczyć, dotrzymać placu*. Otw. S. Siły nie mam, abym zwładał, ażeby dla mnie trzoda Boża nie upadła. Skar. Broni ś., ale starzec mu nie zwłada. Pot. Niech nie myśli, że znikam pojedynku, że ś. bić nie zwładam. Pot. Telemak temu wszystkiemu bez pochyby zwładnie. Chr. Kto jedno będzie miał majętności z to, aby takiemi udziały Z. mógł. Grab. P. [Żeby mu co jako wymyślić takiego, żeby nie mógł Z.]. × **Z. ś.** *zapanować nad sobą, powściągnąć ś.:* Te gorące usta wstrząsnęły całą istotą Heleny: ledwo zwładała ś. Tet.

× **Zwładanie**, a, blm., czynność cz. **Zwładać**.

× **Zwładanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Zwładać ś.**

× **Zwładnąć, nie, nął** i × **Z. ś.** p. **Zwładać.**
× **Zwładnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zwładnąć.**
× **Zwładnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwładnąć ś.**

Zwłaszcza przys. **I.** *tym bardziej, osobliwie, szczególnie, szczególniej, nadewszystko:* Ziemia, Z. bujna, sama z siebie skłonna jest do mnożenia pokrzyw. Gil. Z. że... = *tym bardziej, że...* Wczesnym rankiem, Z. że to było na jesieni, zmarzliśmy bardzo. Mnóstwo przysmak, konfektów, placki niezakalne, a Z. owe baby, baby kapitalne. Moraw. **2.** † Z. *zosobna, osobno, oddzielnie, pojedyńczo, poszczególnie, w szczególności:* O naukach chrześcijańskich trzeba mieć mocną wiarę, bądź o każdej Z., bądź wobec o wszystkich. Kucz.

[**Zwłaśnić się, i ś., ił ś.**] *uprzedzić ś., znęcić ś.:* Zwłaśnili mi ś. do tyj łąki.

[**Zwłaśnienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwłaśnić ś.**

× **Zwłoczny I.** przym. od **Zwłoki:** On to da pogrzeb, on przy hojnej stypie i wonią-é zmaści i kwieciem osypie, ón ci roztworzył wonie łzy rzewnemi, kładąc w poblizkiej kości zwłoczne ziemi. L. **2.** przym. od **Zwłoka,** *odwłoczny, mitrężny, kunktatorski:* Sroga miłość sługi swoje pieści w nadziei zwłocznej. Lubom.

[**Zwłogawieć, eje, ał**] *stawać ś. włogawym, dostać włogacizny:* Koń, jeżeli ma nogi chude i płaskie, to nie zwłogawieje (kolana mu nie zgrubną).

[**Zwłogawienie, a,** blm.] czynność cz. **Zwłogawieć.**

× **Zwłok, u,** lm. **I,** × **Zewłok I.** *zwleczenie, zwłóczenie:* Luna płaszcza zewłokiem światło im daruje. L. **2.** p. **Zwłoka.**

Zwłoka, i, lm. **I,** × **Zewłoka,** × **Zwłok,** × **Zewłok I.** × Z. *to; co z kogo lub z czego zwleczono, zdarto, złupiono:* Zewłoka lwia na grzbiecie jego. Żebr. (= *skóra zdarta z lwa*). Z nieprzyjaciół nabyte zewłoki w słup tryumfalny układa wysoki. Susz. (= *łupy, zdobycz*). Zwłok, skóra ściągnięta z węża. Troc. Przen.: I starych balów zrzućcie zwłoki. Krasiń. **2.** część. w lm. **Zwłoki,** × **Zewłoki,** × **Zezwłok** *ciało zmarłego w całości, trup, kości, śmiertelne szczątki* (cadaver). Oględziny zwłok (obductio cadaveris). Rozbiór zwłok (sectio cadaveris). Tu grób swój, tu ma śmiertelne zewłoki, tu krew swą rozlał, stąd zniknął w obłoki. Groch. W grobie ten zewłok położę człowieczy. P. Koch. Opuszcza ś. i cięży na ciele i mdleje, i na martwą zewłokę łzy obfite leje. P. Koch. Chce mieć z sobą na każdy czas jego zewłoki. P. Koch. Ziemi zleciwszy śmiertelne zewłoki, ognia rówien prędkiemu, przeniknę obłoki. Kochan. Kędy skaliste wstają nad Wisłą opoki, tu złożył śmiertelności swe Krakus zewłoki. Gawiń. Miał wnijść w jaskinią, nawiedzić święte kości i zewłoki. P. Koch. Puginałem sięgnę aż do kości; tą ofiarą ukoję zewłok męża godny. Wyb. Cała ś. ojczyzna rozkwili nad zmarłego zewłokiem. Leszcz. S. (Po pohańcach) pozostają zgliszcza i ludzkie ze zwłoki na żer sępów. Zbrz. Matka, okrzepły zwłok ściskając syna. Grcz. **3.** Zwłoka, † **Wzwłoka** *odkładanie na czas dalszy, przeciąganie nad czas zakreślony, ociąganie ś. z tym, co ma być zrobione, odwłoka, mitręga:* Lepsza Z. bez szkody, niż pośpiech ze stratą. Pot. Zła porywczość, zła zbytnia Z. w każdej sprawie. Pot. Bez żadnej zwłoki. Boh. (= *bezzwłocznie, niezwłocznie, natychmiast*). Zakończmy ten marjaż bez żadnej zwłoki Boh. Wkrótce stanie ś. zadosyć woli wpana, i ukontentowaniu jego żadnej nie będzie zwłoki. Boh. Dylacje abo zwłoki pozwanemu tylko mają być pozwolone, nie aktorowi. Sz. (= *odroczenie*). Zwłok równych godziny, jak jedne, tak drugie. Żebr. Próżno na zwłokę wyjazdu narzeka. Krasiń. Działać na zwłokę, zwłoką postępować, zwłokami robić (Wen.) (= *celem wywołania zwłok, przewleczenia, opóźnienia*).

× **Zwłokliwie** przys. od **Zwłokliwy.**
× **Zwłokliwość, i,** blm., rz. od **Zwłokliwy.**
× **Zwłokliwy** *lubiący zwłóczyć, odwlekający, odkładający, ociągający ś., mitrężny, dojutrek:* Zygmunt III był bardzo zwłokliwej natury. Nar. Nie wzięło to naleganie skutku dla zwłókliwej tego pana natury. Nar.

Zwłoszały *który zwłoszał:* Dobrze było u nas, pókąd ś. tu zwłoszałych, zhiszpanizowanych nie namnożyło Lachów. Opal.

Zwłoszczenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zwłoszczyć. 2.** p. **Zwłoszczenie ś.**

Zwłoszczenie się, a ś, blm., niek. **Zwłoszczenie** czynność cz. **Zwłoszczyć ś.**

Zwłoszczyć, y, ył *przerobić na włoski:* Robin, zwłoszczony za Romboniego. Krasz. **Z. ś.** *zmienić ś. na Włocha.*

Zwłoszeć, eje, ał *stać ś. Włochem:* Jakoż już u nas w Polsce snadź wszystko zwłoszało, bo pełno wszeteczeństwa, wstydu bardzo mało. Solk. Nieznośna, gdy Mazur zwłoszeje. Min.

Zwłoszenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zwłoszeć. 2.** rz. od **Zwłoszyć.** L.

Zwłoszyć, y, ył *zrobić Włochem.* L. Znaczna część tych apostatów już ś. przesiedliła za granicę, sfrancuziała, zniemczyła (ś.), zwłoszyła (ś.). Krasz.

Zwłóczenie, a, blm., czynność cz. **Zwłóczyć:** Z. na dół, *detractio.* Kn.

Zwłóczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwłóczyć ś.**

Zwłóczyciel, a, lm. **e I,** *ten, co zwleka=ściąga, zzuwa.* L. **2.** *ten, co zwleka, odwłóczyciel, mitręga, maruda, kunktator.* Kn.

Zwłóczycielka, i, lm. **I** forma ż. od **Zwłóczyciel.** L.

Zwłóczyć, y, ył i Z. ś. p. **Zwlec.**

Zwłóknieć, eje, ał *zmienić ś. w włókno, stać ś. włóknistym.*

Zwłóknienie, a, blm., czynność cz. **Zwłóknieć.**

† **Zwnątrz** *zewnątrz, od środka.* Glos.

† **Zwnętrzny** *zewnętrzny, exterior.* Glos.

× **Zwodca, y,** lm. **y** p. **Zwodziciel.** And. z Kobył.

† **Zwodek, dka,** lm. **dki I.** *powódź, wezbranie, przybór wody w rzece; zalew łąk i dolin wśród pól — po wielkim deszczu.* **2.** p. **Zwód.**

Zwodę: W Z., p. **Wzwodę:** Ku wodzie na wierzchowiska, jako i w Z. z upustu na dół. Ek.

× **Zwodliwy** p. **Zwodniczy.**

× **Zwodni I.** p. **Zwodniczy. 2.** p. **Zwodowy.**

Zwodnica, y, lm. **e I.** × Z., p. **Zwodzicielka.** Troc. **2.** [Z.] *rów w polu, którym woda spływa.*

Zwodnictwo, a, blm., **Zwodzicielstwo** *nałóg, sztuka zwodzenia drugich, obłudność:* Jął ś. wszelkich zwodnictwa sposobów, aby ś. w niewolniczej nie wystawiał przed narodem postaci. Ust. Gnuśnością, czy zwodnictwem przyspieszyć zgubę ojczyźnie. Ust. Od ich zwodnictwa i zgorszenia trudno zabezpieczyć młódź niedoświadczoną. Wiszn.

× **Zwodniczka, i,** lm. **i** p. **Zwodzicielka.**

Zwodniczo przys. od **Zwodniczy:** Nieustannemi ścigani pytaniami, odpowiadali na nie Z. lub zbywając dziewczęta dwuznacznemi słówkami. Krasz.

Zwodniczy, Zwodny, × **Zwodni, Zwodzicielski, Zwodliwy,** † **Zwiedliwy.** I. *zwodzący, maniący, łudzący, obłudny, ułudny, złudny, omylny, zawodny, zdradliwy, zdradziecki:* Oczy miłe, acz zwodliwe. L. Dobra doczesne nie przynoszą prawdziwego ukontentowania, zawodne są i nietrwałe. Pilch. Zewnętrzna postać bardzo jest zwodnicza. L. Nierządnica, odzieniem zwodzicielskim przybrana. Skar. *(= kuszącym).* Rozum, kształtność, przezorność, żywość i odwaga, lecz to wszystko jak cenne, tak też jest zwodnicze. L. Zwodnicza nauka. Troc. Ów pochlebca... jak ś. w dom ten wszrubował zwodnym przymileniem. Niem. *(=fałszywy).* Wielkość ta twoich posągów to fałsz udany i zwodliwy. Wysp. Zaczęły prząść w milczeniu, przerywanym tylko niekiedy przysłuchiwaniem się zwodliwemu szumowi wiatru. Krasz.

× **Zwodnić, i, ił** *zrobić wodnistym, rozwodnić:* Gwałtowne hemoroidy zwodniły im ciało. Syk.

Zwodnieć, eje, ał I. × Z. *stać ś. wodnistym.* 2. [Z.] *zachorować na wodną puchlinę.*

Zwodnienie, a, blm., I. czynność cz. **Zwodnić.** 2. czynność cz. **Zwodnieć.**

Zwodnik, a, lm. **cy** p. **Zwodziciel.** Ciek.

Zwodny p. **Zwodniczy.**

Zwodowy, Wzwodny, Zwodny, Zwodni, Zwodzony *do zwodzenia:* Już most Z. pod kopyty dzwoni. Słow. Wieża zwodowa. Słow. Zwodnia brama. Lewe skrzydło zamkowej budowy, gdzie ku stolicy spadał most Z. Mick. Jaz Z., p. **Jaz.**

× **Zwodzca, y,** lm. **y** p. **Zwodziciel.**

Zwodzenie, a, blm., czynność cz. **Zwodzić.**

Zwodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwodzić ś.**

† **Zwodzic, a,** lm. **e** p. **Zwodziciel.** Glos.

Zwodziciel, a, lm. **e, Zwodnik,** † **Zwodzic,** × **Zwodca,** × **Zwodzca,** † **Zwojca** *ten, co drugich zwodzi, oszust, oszukaniec, szalbierz, okpisz, uwodziciel, mamiciel, łudziciel, durzyciel, frant, filut:* Zdrajca i zwodzca dusz ludzkich. Wuj. Djabeł był pierwszy zwojca, który, obróciwszy ś. w węża, Ewę zdradził a zwiódł kłamem swym. L. Ż. kobiet *(=bałamut).* Wolą ś. tych swoich zwodzicielów i zawodzicielów nauki trzymać, niż kościoła św. Sak. Zwodnik, Z., zwodzca, *deceptor.* Kn. *Seductor,* zwodca, Z. Mącz. Byłże który zwodnik z większą sposobnością nad Katylinę do bałamucenia młodych ludzi? Nagur. Świat ten omylny zawzdy będzie miał takie omylacze a takie zwodniki swoje. Rej. On nieszlachetny zwojca onego nędznego człowieka. Rej. Nie daj ś. tym zwodnikom nwodzić. Wuj. Pogardzisz temi łotry i zwodcami dusz ludzkich. Birk. W oczy rzecze antychrystowi, żeś ty nie jest tym, czym ś. czynisz, ale zwodnikiem świata. Birk. Mahomet zdrajca i zwodnik. Birk. Jezusa jako zwodnika i zdrajcę ludu krzyżowali. Wuj. Co tu działasz, duszniku, obłudo, ludzki zwodniku. Biel. M. To, co teraz ochłoni jeden zwodnik dworski, to i kilku hetmanów przedtym nasyciło. Opal. Po wszystkim mieście nieuczciwych zwodników, którzy sprośne niewiasty chowają, starostami poczynić chciał. Kosz. Tak, Achillu, zwycięzco wielu, zwyciężony jesteś, od lękliwego zwodcy cudze żony! Żebr. Bodajby był ten zwodnik przeklęty zalał ś. z swemi okręty. Chr. Fałszywi zwojcy dusz. Wuj. Zwodca ludzi. Troc. Zwodnikowi dał ś. łudzić. Nar. Dała ś. odwieść od powinności swych przez zwodcę, którego głos przymusił ją do opuszczenia rodziców swoich. L. Boże, daj pomstę nad tym, co zdradził szkaradnie, niech zwodnik Parys trupem z mojej ręki padnie! Dm. Mędrkowie, a raczej zwodnicy, którzy radzą szukać umiarkowania w rozkoszy. Wiszn. Zwodnik sprośny,... jak on ś. umie przyczajać. Dyg.

Zwodzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Zwodziciel,** × **Zwodnica,** × **Zwodniczka:** Kto jest ta piękna Z., która na niego zastawiła sidła? Korz.

Zwodzicielski przym. od **Zwodziciel:** Uśmiech Z.

Zwodzicielstwo, a; blm. *rola zwodziciela, manja zwodzenia:* Mnie zuchwalstwo tych mężczyzn, zawsze gotowych do zwodzicielstwa, oburza. Krasz.

Zwodzić, i, ił i **Z. ś.** p. **Zwieść.**

× **Zwodzidziewka, i,** lm. **i** *zwodziciel dziewcząt, uwodziciel, bałamut:* W młodości twojej byłeś wielki oszust, szuler, Z. L.

[Zwodzijasz, a, lm. **e]** I. Świętego Zwodzijasza = *dzień 1 kwietnia, prymaprylis.* 2. Z., ptak (caprimus europaeus) błąka ludzi po lesie. 3. (troglodytes parvulus) *ptak* mysi król, durzyludek. Zdr. **[Zwodzijaszek].**

[Zwodzijaszek, szka, lm. **szki]** p. **Zwodzijasz.**

[Zwodziucha, y, lm. **y]** *rodzaj małych ptaszków* (= Zwodzijasz?).

Zwodzony p. **Zwodowy:** Most Z. z łoskotem opada. Mick. Wzgórek obronny wałem i zwodzonym mostem. Mick.

Zwoisty I. *słój drzewa = mazer* (stol.). 2. a. **Zwojowaty** patol. (ganglioformis) *guzkowaty.*

Zwojarka, i, lm. **i, Zwojownica = Gwintmaszyna.**

Zwojażować, uje, ował *wojażując zjeździć, zwiedzić:* Z. kraj.

Zwojażowanie, a, blm., czynność cz. **Zwojażować.**

† **Zwojca, y,** lm. **y** p. **Zwodziciel.** Rozm.

Zwojek, jka, lm. **jki** I. *rodzaj pułapki na kuny, tchórze i t. p.* 2. bot. (barbula) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny płoniwowatych.*

Zwojnik, a, lm. **i** rzem. I. = **Gwintmaszyna.** 2. Świder Z. Wiertak Z. *świder spiralny.* Nóż Z. (Gewindestahl).

I. Zwojować, uje, ował I. × Z. *wojując zwalczyć, zdobyć, opanować; zawojować, podbić.* Glos., Rej. Turcy, zwojowawszy Albanją, wzięli Dyrachją Wenetom. Biel. M. Sparta, mężne i śmiałe miasto, mieczem naszym zwojowane, upadło. Warg. Z. kogo = *zwyciężyć, zwalczyć, przemóc, złamać:* Piekielne mocy zwojował. Pśń. Przen.: Nędza przyszła i za tym głód ich tam zwojuje. Tw. *(= zmusi do poddania ś.).* Dobrodziejstwem raczej, niż szablą zwojowani, Rzymianom bramy otworzyli. Warg. *(= zniewoleni).* Cesar Arjowista zwojował. Lel. Marek Aureljusz zwojował związkowe ludy. Lel. Szlachta polska, zwojowana piętnastoletniemi burzami, tak ś. w ten ucisk dała zaprowadzić powolnie. Kaczk. Jan, z więzienia wydobyty, zwojowawszy Eryka, wyzuł go z korony. Sienk. 2. przen. *zrobić = dokazać, wskórać:* Nic on tam na tym przedsiębiorstwie nie zwojuje. *(= nie zarobi).* 3. przen. *zbroić, nawarzyć piwa, zrobić co złego, zmajstrować, spsocić:* Jużeś znowu coś zwojował! 4. zł. *zabić.* Estr.

2. Zwojować, uje, ował nied., rzem. *narzynać zwoje, gwintować.*

I. Zwojowanie, a, blm., czynność cz. **I. Zwojować.**

2. Zwojowanie, a, blm., czynność cz. **2. Zwojować.**

Zwojowaty p. **Zwoisty.**

Zwojownica, y, lm. **e** p. **Zwojarka.**

† **Zwojowny** *którego można zwojować* L.

Zwojowy I. przym. od **Zwój**, *kręcony, spiralny, gwintowany:* Znalazły ś. tam naszyjniki... śpila zwojowa... **2.** anat. (gangliosus, gangliaris, ganglionicus). Nerw Z. = *nerw współczulny* (nervus sympathicus). **3.** hist.: × Gałeczki zwojowe, komórki zwojowe p. **Gałeczka:** Komórka zwojowa = *komórka nerwowa* (cellula nervea). **4.** tok.: Sprawdzian Ż. (Schraubenleere).

Zwokalizować, uje, ował jęz., p. **Zsonantyzować.** BdC.

Zwokalizowanie, a, blm., czynność cz. **Zwokalizować.**

× **Zwokować, uje, ował** *wołając zwabić, sprowadzić, sprosić; przywołać:* Chorąży zwokował kapelana. Rol.

× **Zwokowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwokować:** O robotnika trudno było z wielu względów: a. go szlachta nie dawała, a. niepokoje stawały na przeszkodzie do jego zwokowania. Rol

† **Zwoleć, i, ął** p. **Zwolić.**

† **Zwolen** p. **Zwolony.**

× **Zwolenica, y,** lm. **e** forma ż. od **Zwolenik.**

× **Zwolenictwo, a,** blm., p. **Zwolennictwo.** L.

† **Zwolenie, a I.** blm., czynność cz. **Zwolić, Zwoleć.** Napom. Ż., zezwolenie. Troc. **2.** a. † **Zwolnienie** gór. *znak krzyża potrójnego, wybity młotkiem na ołowiu gwareckim, zważonym u wagi w Olkuszu, od którego olborę pobrał dla króla olbornik.* Łab.

† **Zwoleniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Zwolennik.**

× **Zwolenik, a,** lm. **cy I.** *wybraniec, elekt.* Sekl., Kaz. 1555. **2.** p. **Zwolennik.**

Zwolennica, y, lm. **e, Zwolenniczka** forma ż. od **Zwolennik;** × **Zwolenica:** W Jopie była niejaka zwolenniczka, imieniem Tabita. Bud., Leop. (uczenniczka. B. G.).

Zwolennictwo, a, blm., × **Zwolenictwo I.** *stan, rola zwolennika.* L. **2.** × Z. zb. *zwolennicy.* L.

† **Zwolenniczek, czka,** lm. **cy** p. **Zwolennik.**

Zwolenniczka, i, lm. **i** p. **Zwolennica.**

Zwolennik, a, lm. **cy,** × **Zwolenik,** † **Zwoleniec I.** czyj = *naśladowca, stronnik, wielbiciel, uczeń:* Zwolennicy abo uczniowie Pańscy. Wuj. Dawna bardzo przypowieść jest na świecie wszędzie: niechaj nigdy Z. nad mistrza nie będzie Rej. Zwolenik, wybrany uczeń Chrystusa, discipulus. Glos. Ale syn człowieczy, to jest syn dziewiczy, nie ma, gdzieby swą głowę skłonił z swemi zwoleniki. Op. Zwolenik, uczeń Chrystusa. Kaz. 1555. Przystąpili ku Jezusowi zwolennicy Jego. Leop. (przystąpili do Niego uczniowie Jego. B.G.). Chrystus Pan od Ojca swego do zwolenników, to zaś od zwolenników do Ojca biega. Bz. Zwolenników Temidy nazywa szermierzami w sztuce przekręcania prawa. (= *adeptów*) Szczupła garstka zwolenników książęcych nie dawała dostatecznej podpory. (= *przyjaciół, klijentów, adherentów*). **2.** Z. czego = *miłośnik, lubownik, amator.* Z gry w karty, sztuk pięknych. Zdr.

† **Zwolenniczek.**

† **Zwolenny** p. **Zwolony.**

† **Zwoleństwo, a,** blm. **I.** *pozwoleństwo, pozwolenie, zezwolenie, swoboda, wolność.* Fort., Glos., Rej. Dać Z. każdemu pustynie osiadać. Biel. M. W Rakuskiej ziemi chłopi wpływają do wyboru książęcia, a to Z. temu chłopstwu dał Karol Wielki, iż ś. pierwej pochrzcili, niż szlachta. Paszk. Dali mu Z. i wypisali je na tablicach miedzianych. Leop. (=*przywilej*). Niech, okrutniku, dotknąć nie mam li zwoleństwa, napatrzam ś. wżdy ciebie. Żebr. **2.** *obiór, wybór elekcja.* **3.** ?: O, dostojne Z. nad wszystkie świętości, toć ty jedno domieszczasz bezpiecznych radości! Rej. W wielkim pokoju trudno ma być Z. Jabł.

Zwolić, i, ił, † **Zwoleć,** nied. × **Zwalać I.** × Z. p. **Zezwolić. 2.** † Z., † **Zzwolić** *wybrać, obrać:* Jezus wyszedł na górę i wziął k sobie, których chciał, a oni poszli do niego, i zzwolił dwanaście, aby z nim byli. Sekl. P. **Zwolony. 3.** † Z. *wyzwolić, zezwolić, oswobodzić:* Z., liberare. Ps. flor. Pójdę, uklęknę we skrusze, zwolę serce, zbawię duszę Wysp. × **Z. ś.** na co = *zgodzić ś., przystać:* Przestąpiono ustawy, na które wszyscy ludzie a narody, które Pana Chrystusa naśladują, zwoliły ś. L.

Zwolna przys. *wolno, powoli, nieznacznie, pomału, nie forsownie, nie raptem:* Najpilniejsze sprawunki, najżywszego wymagające pośpiechu, zwolna u nich idą. L. Dowcip ludzki i sztuka zwolna postępuje. Karp. Z.! Z.! L. Tabun zmienia ś. w okręt i wspaniale płynie, cicho, Z. po niebios błękitnej równinie. Mick. Z.... Z.... już w nas chętka zobopólna spojrzeć razem, westchnąć razem, poszczebiotać półwyrazem... Syrok.

Zwolniały *który zwolniał, powolny:* Porywczość z szacunku rzeczy zajmuje ś. i stąd wedle stopnia jej wartości zwolniałym lub skwapliwym krokiem ku niej dążymy. Pilch. (= *noga za nogą*).

Zwolnić, i, ił, nied. **Zwalniać I.** co = *zrobić wolniejszym, mniej szybkim, mniej ciasnym, rozpuścić co, zmniejszyć napięcie:* Z. kroku, biegu. Zwolnij trochę struny. L. (=*popuść*). Z. sznurówkę W nawie, przez którą ś. sączy, jednej a. drugiej szczelinie zabieżeć nie trudno; lecz gdy na wielu miejscach zwalniać i rozszerzać poczniesz, niepodobna jest obsiadającą ratować. Pilch. (= *puszczać*). Z. a. rozpuścić hamulec, = *odhamować.* Mróz zwalnia (= *słabnie, zmniejsza ś., puszcza, folguje*). Przen.: *złagodzić, zmiękczyć, sfolgować:* Sam winowajca gniewu nie zwolni Boskiego. Leszcz. Będę mówić, co może ojca twego Z. L. (= *rozbroić, udobruchać*). W tym obrazie raczej zwolniliśmy, niż zwiększyliśmy krzywdy nasze. L. (= *zmniejszyliśmy, złagodziliśmy*). Z. komu = *ulżyć, pofolgować:* Powiem mój ból i zwolnię sumieniu memu. Krasz. **2.** *zrobić wolniejszym = cieplejszym, zletnić:* Z. wodę przy ogniu. L. **3.** *rozwolnić:* Z. żołądek, stolec. L. **4.** kogo = *wrócić mu wolność, puścić go wolno, uwolnić go:* Zwalniam cię z tej wierności i nic nie chcę wiedzieć Wyb. Z. kogo ze służby, z danego słowa, od kary. **5.** anat.: × Muskuły zwalniające bębenek a. muskuły zwalniające bębna, × muskuły rozwalniające bębenka (musculi laxatores tympani maior et minor) = *mięsień młotka zewnętrzny czyli odstrojny bębenka* (musculus mallei externus s. laxator tympani). Muskuł zwalniacz bębenka (musculus relaxator tympani) a. muskuł zwalniający błonę bębenkową, wiązadło młotkowe przednie (ligamentum mallei

anterius s. ligamentum tympani) 5. apt.: Leki zwalniające, zwątlające (remedia relaxantia). Lek zwalniający tętno (medicamentum bradysphygmicum). 6. chir.: Cięcie zwalniające. Szew zwalniający od napięcia. 7. patol.: Gorączka zwalniająca (febris remittens). **Z. ś.** 1. *uwolnić ś.*: Z. ś. ze służby. Zwolnię ś. na ten dzień od zajęcia (=*postaram ś. o zwolnienie, wezmę urlop*). 2. *stać ś. wolnym, wolniejszym, zletnić ś., ocieplić ś.*: Woda zwolniła ś.

Zwolnieć, eję, ał 1. *stać ś. wolnym, mniej prędkim*: Bieg parowozu zwolniał. Prace lotowe „Towarzystwa trzech braci" z powodów politycznych zwolniały. Smol. (=*straciły na energji, osłabły*). 2. *stać ś. mniej ścisłym, twardym, tęgim, surowym, złagodnieć, zmiękнąć*: Zima zwolniała. Mróz zwolniał, trzeba ś. było obawiać, aby do gruntu nie puściło. Świt. (=*zelżał, zmniejszył ś., sfolgował*). 3. *stać ś. mniej gorącym, ochłodnąć, przestygnąć, zletnieć, stać ś. ciepławym*. Bobr. Piwowa esencja jak zwolnieje., że niezbyt gorąca i niezbyt zimna, zadawać jej tedy drożdże; bo gdyby na gorąco zadał, byłoby piwo obrzazgowate, gdyby zaś na przeziębłe, uczyniłoby szkody całemu waru. Haur. 4. *stać ś. wolnym, stracić na surowości, karności, rozwolnić ś., rozluźnić ś., osłabnąć, rozprząc ś.*: Zwolniała władza zakonna.

Zwolnienie, a, blm. 1. czynność cz. **Zwolnić**: Z. zimnej wody. Troc. Dać słudze kartkę zwolnienia (= *świadectwo, że od najbliższego terminu może sobie szukać nowej służby*). 2. czynność cz. **Zwolnieć**: Z. w pracy, w staraniu. Troc. 3. [Z.] *rozwolnienie, laksa*. 4. lek. = a) *zwiotczenie, zwątlenie, zluźnienie, ulga* (relaxatio, remissio). Z., zluźnienie mięśni (relaxatio musculorum). Przekrwienie ze zwolnienia. Z. kurczu. b) *powolność*: Z. mowy (bradyorthria, bradylalia, bradyphasia). Z. ruchów serca (bradycardia). Z. tętna. Z. wytrysku nasienia (bradyspermatismus).

Zwolnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwolnić ś.**

[**Zwolno**] *wolno, można*.

[**Zwolność, i,** blm.] *skłonność*: Ni mámy ku sobie zwolności.

† **Zwolon** p. **Zwolony.**

× **Zwolony**, † **Zwolon**, † **Zwoleny**, † **Zwolen**, im. od **Zwolić**, × **Zwolenny**: (Bogurodzica, dziewica) matko zwolena Maryja. Pśń. Wnet z nich łańcuchy opadły, i zwoleni są. Chwal. Zwolenna Talja. Kniaź. (może: wyzwolona, wolna, wolnomyślna? L.). Zwolony Orestes dał ziemi swojej uwolnienie od klątwy. Wysp. Z., *persuasus* = *skłoniony, zniewolony, przekonany*. Z. syn. (Kn., Troc) = *przysposobiony, adoptowany*.

Zwolterjanizować, uję, ował *przejąć duchem wolterjanizmu*: Zwolterjanizowany Berlin siał zaraźliwe widmo.

Zwolterjanizowanie, a, blm., czynność cz. **Zwolterjanizować.**

Zwołać, a, ał, nied. **Zwoływać** 1. *wołając zwabić, ściągnąć; przywołać, przyzwać, dowołać ś.*: Chłopiec rozswawolił ś. na podwórzu, i nie można go Z. na obiad. Nudząc ś. po obiedzie, zwołał do siebie Jerzego, przywabił Zosię. Kaczk. [Król natychmiast zwołuje owczarka]. 2. *wołając zebrać, zgromadzić, skupić; zezwać*: Z. trzodę. Z. psy na lesie, strąbić. Troc. Z. pospolite ruszenie. Gromadziła ś. zwołana zewsząd czeladź do pracy około nowego gospodarstwa. Szaj. Zwoływała nieszczęście drugim. Wysp. Z. posłów na sejm. Zwołał szlachtę na zjazd. Troc. Z. sejm, posiedzenie, radę = *złożyć*. [Zwołałech was naprzódy, żeby to powiedzieć.]. Ork. 3. [Z. kogo] = *wyzwać, skrzyczeć, zlajać, zwymyślać, zelżyć, zekpać*: Zwołał ich od ostatnich. **Z. ś.** *nawołując jeden drugiego zebrać ś., pozbierać ś., skrzyknąć ś.*

Zwołanie, a, blm., czynność cz. **Zwołać**: Z. mieszczan. Troc.

Zwołanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwołać ś.**

Zwoławczy *tyczący ś. zwołania, konwokacyjny*: Jan Kazimierz zarządził rozpisanie uniwersałów zwoławczych na sejm czerwcowy. Czerm.

Zwołowacenie, a, blm., czynność cz. **Zwołowacieć.**

Zwołowacieć, eję, ał *stać ś. wołowatym, ciężkim, niezgrabnym jak wół, zgnuśnieć*: Koń taki zmłoda skokotliwym będzie, ale ku latom zwołowacieje i znikczemnieje. Dor. Szpakowaty koń zmłodu żartki, ale na starość zwołowacieje. Lk.

Zwoływacz, a, lm. e *ten, co zwołuje*. L.

Zwoływać, uję, ywał i **Z. ś.** p. **Zwołać.**

Zwoływanie, a, blm., czynność cz. **Zwoływać**: Z. psów trąbą. Troc.

Zwoływanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwoływać ś.**

Zwomitować, uję, ował, [**Zwońtować**] co = *womitując zrzucić, oddać; wyrzygać*. **Z. ś.** *dostać wymiotów, zrzygać ś.*

Zwomitowanie, a, blm., czynność cz. **Zwomitować.**

Zwomitowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwomitować ś.**

† **Zwońcy, ów,** blp. *cymbały*. B. Sz.

Zwon, u, lm. **y,** [**Zwón**] p. **Dzwon.** Głos. Zwońcie w wielgi Z. Zwony nie chrzczą, ale święcą. Hrb. Zdr. [**Zwonek, Zwonyszek**].

† **Zwonczek, czka,** lm. **czki** p. **Zwonek.** Mym.

† **Zwonek, nka,** lm. **nki,** [**Zwonek**] 1. p. **Zwon.** B. Sz. Nie chcę o tym szerzej mówić, bym zwonka nie ruszył. Orzech. 2. bot. = a) (campanulla) *roś. z rodziny dzwonkowatych*. b) = **Dziurawiec.** Zdr. † **Zwonczek.**

[**Zwonica, y,** lm. **e**], † **Zwonica** = **Dzwonnica.** Mym.

† **Zwonić, i, ił,** [**Zwonić**] p. **Dzwonić.** Głos., Rej.

Zwonienie, a, blm., czynność cz. **Zwonić.**

† **Zwono, a,** lm. **a,** [**Zwono**] p. **Dzwono.** Troc.

† **Zwonowy** przym. od **Zwon**, *dzwonowy*: Serce zwonowe. Mym.

[**Zwonyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Zwon.**

[**Zwońtować, uje, ował** i **Z. ś.**] p. **Zwomitować.**

[**Zwońtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwońtować.**

[**Zwońtowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwońtować ś.**

Zwor, u, lm. **y** p. **Zwora.**

Zwora, y, lm. **y, Zwor** 1. *to, co jedną rzecz z drugą zwiera, spaja, jak: ankra do murów, szpąga, fuga, klamra, spona, rygiel do drzewa*: Wszystkie te deski jedna Z. będzie trzymała. Leop. Odziany był przepyszną swoją skórą, u której ś. złote zwory w krzyż na piersiach składały. Stasz. (=*pętlice, klamry, spinki*). Skruszyć potężnych zworów łuku Sewera nie mogli. Sienk. 2. a. **Sfora, Swora** myśl. = *smycz*: Z. dla psów. Dudz., Troc. b) *psy razem połączone*: Z gończych.

Zworka, i, lm. **i** p. **Łącznik.**

Zworkować, uje, ował *zsypać, spakować w worki:* Z. zboże, kartofle, mąkę.

Zworkowanie, a, blm., czynność cz. **Zworkować:** Kakao jest już gotowe do zworkowania i wyprawienia na okręt. Rogoź.

Zwornica, y, lm. **e** rzem. *zwieradło ze śrubą, szpona.* Mrong. Z. rozsuwalna, krętowa.

Zwornik, a, lm. **i, Zawornik, Zawór, Kliniec, Sklepnik, Sklepieniec, Kluoz, Zamek** bud. *najwyżej w sklepieniu leżący środkowy kamień lub cegła, połowy jego zwierające:* Z. w kościele gotyckim trzyma zbiegające ś. łuki sklepień. Mic.

Zworny przym. od **Zwora.** Przen., p. **Sforny.**

× **Zworować, uje, ował** I. p. **Sworować.** 2. *łączyć, zwierać zworą.* Troc.

× **Zworowanie, a,** blm., czynność cz. **Zworować.**

[**Zwortnąć się, nie ś., nął ś.**] *nadarzyć ś., zdarzyć ś., trafić ś.* (o czym przyjemnym).

[**Zwortnięcie, ś. a ś.,** blm.,] czynność cz. **Zwortnąć ś.**

Zworze, a, lm. **a** biol. *pierwowzór, typ:* Zwierzę należące do zworza jamochłonnych.

Zworzeń, rznia, lm. **rznie** = **Sworzeń.**

[**Zworznik, a,** lm. **i**]: Skręt (u wozu) łączy ś. z rozwórką... zapomocą zworznika lub średnika.

[**Zwoszczyk, a,** lm. **i**] *woźnica rosyjski.* T. K. Pod imieniem markietanów, czyli kupców moskiewskich, zwoszczyki, filiponi obcy podmawiali chłopów do buntów. Ust.

[**Zwozgrzywieć, eje, ał**] *stać ś. wozgrzywym.*

[**Zwozgrzywienie, a,** blm.] czynność cz. **Zwozgrzywieć.**

× **Zwoziciel, a,** lm. **e** *ten, co zwozi.* L.

× **Zwozicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Zwoziciel.** L.

Zwozić, i, ił i † Z. ś. p. **Zwieźć.**

× **Zwoźba, y,** lm. **y** p. **Zwózka.**

Zwoźny I. *mogący być zwiezionym.* 2. *zgnojony nawozem, nawieziony:* Zwoźna rola, rędzina. Troc. Na to zboże ma być dobrze zwoźna i uprawna rola. Haur. Groch na zwoźnej i uprawnej roli pięknym zasiać nasieniem. Haur. Inaczej na zwoźnej orać potrzeba, inaczej zaś na płonnej roli. Haur. [Z., **ego,** lm. **i**] rz. *woźny.*

Zwożenie, a, blm., czynność cz. **Zwozić:** Z., *convectio.* Kn.

† **Zwożenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwozić ś.**

Zwód, odu, lm. **ody** I. † Z. *zwiedzenie, zwodzenie, oszustwo, oszukaństwo, mamienie, podstęp, podejście:* Wieszcze przez swe kłamstwa i zwody nażonęli nas w sieci, w niewody. Chr. Strzeż ś. przepaści fałszu i rozmaitych zwodów świata tego. Rej. Wróżki nie zawisły na żadnej nauce uczciwej, tylko na gołych omylnych zawodziech szatańskich, które gruntu żadnego dobrego nie mają. Jan. Wiele złego staje ś. za powodem i zwodem praktykarzów. Żebr. Dadzą ś. uwodzić tym fałesznym zwodom. Rej. W tych obłudnych pokusach a w tych obłudnych zwodziech świata tego. Rej. O chytrościach djabelskich i o ich dziwnych zwodziech. Rej. Jego słowa pełne zwodów na zły uczynek w sercu Ewy snadny wstęp znalazły. Przyb. (= *pokus, przynęt, ponęt do niego*). 2. † Z. *związek, konfederacja.* Rozm. 3. × Z. *kodeks, statut, księga praw:* Powstają nowe zwody, księgi praw, statuta. Bart. Ułożenie zwodu praw ziemskich. Bart. Zamieścił Helcel krytycznie opracowany tekst tak zwanego zupełnego zwodu. Hube R. 4. × Z. prawny, wywód niewinności swojej zwiedzeniem na prawdziwego występnika. L. Z. kradzieży przez wskazanie przedawcy rzeczy, o której kradzież tego obwiniono, który tę rzecz kupił. L. 5. = a) p. Wzwód: Poczęli ś. drzeć do zamku, aż Z. ledwie przed niemi podniesiono i bramy zawarto. Biel. M. Od drugiego piętra wieży szturmowej były zawiesiste zwody, które gdy spuszczono, ulegały po murze, że żołnierz po nich wbiegał do miasta Wt. b) [Z.] *część żórawia w studni: belka długa umieszczona na sosze:* Do zwodu przytwierdza ś. kluczka. Zdr. **Zwodek.**

Zwódek, dka, lm. **dki** I. [Z.] *przybór wody,* [**przybiérek, przybiérka, przybiorek, zbierek**]. 2. [Zwódki, lm.] *rodzaj sieci z postronków, które dawniej złodzieje zastawiali na pyrciach na powracające z górskich pastwisk owce, ażeby ś. w nie łapały i dusiły.*

[**Zwódniaki, ów,** blp.] *rodzeństwo przyrodnie:* Zwódniakami nazywają np. dwoje dzieci względem siebie, z których jednego ojciec ożenił ś. z matką drugiego. Gdy wdowiec dzietny ożenił ś. z wdową dzietną, ich dzieci są względem siebie zwódniakami.

Zwój, oju, lm. **oje** I. *kształ czego zwiniętego, obwijającego, skręt, splot, kłąb:* W szerokie zwoje płaszcza twarz obwinął. Mick. (= *fałdy*). W łosów kędzierzawe zwoje. Mick. (= *sploty, pierścienie*). Zwoje węża. (= *kręgi, sploty, pierścienie, przeguby.* Szare nieprzejrzane mgły otoczyły zwojami swemi tę bezmierną przestrzeń. 2. *coś zwiniętego, kłąb, trąbka, tutka, rulon, rola, rolka, plik, plika czego;* Z. papierów. Uplotłem wstążek Z. Mick. (=*pęk*). 3. [Z.] = a) *bryt:* Zapasecka we dwa zwoje. b) *żóraw do ciągnięcia wody ze studni.* 4. anat.: Z., zwoje × **Węzły,** × **Węzełki,** × **Kłębki** (ganglion, ganglia) *normalne nabrzmienia na przebiegu pewnych nerwów, składające ś. z komórek i włókien nerwowych:* Z. klinowo-podniebienny (g. sphenopalatinum). Z. krezkowy dolny (g. mesentericum inferius). Z. krwisto-naczyniowy, p. **Krwisto-naczyniowy,** Zwoje limfatyczno-naczyniowe, p. **Splot.** Zwoje międzykręgowe (ganglia spinalia). Z. nerkowo-aortowy (g. renali-aorticum. Zwoje obwodowe. Zwoje pnia nerwu współczulnego. Z. podszczękowy (g. submaxillare). Z. półksiężycowy (g. semilunare nervi trigemini). Z. przeponowy (g. phrenicum). Z. skalisty (g. petrosum). Z. szczękowy (g. supramaxillare). Z. szyjny nerwu błędnego (g. jugulare). Z. szyjny nerwu współczulnego (g. cervicale). Z. trzewny (g. coeliacum v. solare). Z. uszny (g. oticum v. auriculare). Z. węzłowy nerwu błędnego (g. nodosum). 5. bud. = a) daw. *zdobina z trąbki rozwiniętej karty, do pomieszczenia napisu.* b) *zdobina w kapitelach jońskich, korynckich i rzymskich, zwinięta nakształt płaskiego ślimaka.* 6. fiz., p. **Gwint.** Z. indukcyjny, p. **Indukcyjny.** 7. patol.: Zapalenie zwojów nerwowych (ganglitis).

Zwójka, i, lm. **i** zool. I. (tortrix) *owad dwuskrzydły z rodziny zwójkowatych.* 2. (voluta) *brzuchopełz przodoskrzelny.*

Zwójkówka, i, lm. **i** *mały motyl nocny, żyjący, gdy jest liszką, przeważnie pomiędzy liśćmi, zwiniętemi zapomocą oprzędu.*

[**Zwón, u,** lm. **y**] p. **Zwon.** Pc. Zdr. [**Zwónyszek**].

[**Zwónić, i, ił**] p. **Dzwonić.**

[**Zwónienie, a,** blm.] czynność cz. **Zwónić.**

[**Zwónyszek, szka**, lm. **szki**] p. **Zwón.**

[**Zwór, oru**, lm. **ory** *suchy żłób między górami Karpackiemi ciasno zwartemi, który dąży ku wyłomowi rzek:* Przebrałem ś. na czoło mojej karawany i spuściłem ś. do zworu. Pol. Bardzo właściwie nazywa tutaj lud zworami suche żłoby, które cieką pomiędzy górami ku wyłomowi rzek. Pol. Z głębi zworu dopiero można było przejrzeć wężyk mojej karawany, której początek dochodził już do zworu, a koniec nie przeszedł był jeszcze wierzchu góry. Pol.

[**Zwórdzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zwórdzieć ś.**

[**Zwórdzieć się, i ś., ał ś., Zurdzić ś.**]: O śmietance, gdy przy prażeniu zrobi ś. ser, mówią, że ś. zwórdziała, skipiała. Mleko ś. zetnie (zurdzi ś.).

[**Zwórka, i**, lm. **i**] *rozwora u woza.*

Zwóz, ozu, lm. **ozy** l. p. **Zwózka.** 2. † Z. *nawóz, gnój:* Na kapustę, pietruszkę, kuczmerkę, cebulę trzeba zwozu. Haur.

Zwózka, i, lm. **i**, **Zwóz**, × **Zwoźba** *zwiezienie, zwożenie:* Z. do stodoły, do gumna. Zwóz wszelkich zbóż na pilnym zawisł dozorze, a koniecznie za sucha z tym zwozem pośpieszyć trzeba. Haur. Zwóz wzdy rychły do gumna być musi. Haur. Kopa gdy stanie w polu, księdzu dać wcześnie znać dla wytyczy i prędkiego do gumna zwozu. Haur. Składy drzewa, zwózki zboża. Zam.

Zwracać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwrócić.**

Zwracanie, a, blm. l. czynność cz. **Zwracać.** 2. † Z. p. **Zwrócenie.** 3. † Z. *powrót, droga powrotna, odwrót:* Witold, niemieckie wojsko uprzedzając, żywność zapasną, którą byli Krzyżacy w pustyniach zostawili, ubiegł i pobrał. Stryjk.

Zwracanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwracać ś.:** Lekarstwo ckliwość i Z. czyniące. Troc. Patol.: Z. ś. pokarmów (regurgitatio) = *powracanie pokarmów do ust natychmiast po ich przełknięciu, bez ruchów wymiotowych.* Z. ś. krwi (regurgitatio) = *wracanie strumienia krwi, np. do prawego przedsionka, jako następstwo niedomykalności zastawki trójdzielnej.*

× **Zwrost, u**, lm. **y** *wzrost, uroda.* Zim.

[**Zwroszenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zwroszyć ś.**

[**Zwroszyć się, y ś., ył ś.**] (o koniu) *dostać drżączki, zestrachać ś., spłoszyć ś.*

Zwrot, u, lm. **y**, × **Zwrót** l. *zwrócenie, oddanie z powrotem:* Z. wziętych papierów do archiwum. L. Załączając to pismo, zamawiam sobie Z. jego. L. Zgubę odebrać można za zwrotem kosztu ogłoszenia. Rzeczy przeznaczone do zwrotu. 2. *to, co zwracają:* Piekarze oświadczyli sklepikarzom, że odtąd nie będą przyjmowali z powrotem niesprzedanego pieczywa czerstwego, czyli t. zw. zwrotów. 3. *zwrócenie ś., zwracanie ś., ruch wsteczny, zawrócenie nazad, powrót:* Z. posłanej córki rychły przyślubuje. Żebr. Uchwalono wygnanemu Z. do domu wolny; on nieodmiennym sercem i wygnanie, i Z zniósł. Warg. Nadzieję zwrotu do domu zagubiwszy, na wszystkie niebezpieczeństwa gotowi. Warg. 4. *zmiana kierunku, zwrócenie ś., obrót, odwrócenie ś., odwrót, skręt, zakręt, wykręcenie ś.:* Postrzegła Wenus Adonisa i z tym oka zwrotem poczuła zaraz w sercu strzałę z zjadłym grotem. Szym. Tu pan sędzia nagłym zwrotem głowy skinął na Tadeusza. Mick. Strumyk licznemi zwroty szukać czego zdaje ś. Nar. (= *zygzaki*). Z. w prawo, w lewo, wstecz. Sznur tancerzy robił różne zwroty. Złe to jak powódź ś. zlało zwrotem na tych, od których swój początek miało. Przyb. Czas wszystek upływa na zmianach i wspacznych coraz wzrotach (tak!). Pilch. Następca jego, równy ojcu z cnoty, nie był mu równien z szczęścia, pomyślność ma zwroty. Przyb. (= *odmiany, kaprysy*). Zwroty tonów = *przejścia z jednego tonu w drugi.* W historji, polityce, charakterze nastąpił Z. (= *załamanie ś., nowy kierunek, odmiana*). Z. ku lepszemu, na lepsze. W chorobie, w usposobieniu jego nastąpił pomyślny Z. Nie, nie, pójdę, przeproszę, a potym... cóż potym! porzucę... te! i cóżbym zyskał takim zwrotem? Fred. A. (= *zmianą*). Przen.: Zwroty mowy = *wyrażenia, frazesy:* Lud francuski ma pewien zapas okrągłych zwrotów mowy, które go bardzo wyróżniają od innego ludu. Chł. 5. *regres:* Żadnego sobie nie zostawiając zwrótu (tak!). Sł. wil. 6. *miejsce, gdzie ś. co zwraca, skręt, zakręt:* Na zwrocie ulicy, na końcu fontany umówiony zapewne zastąpił mi z szpadą gołą. L. 7. anat.: † Z., p. anat. **Krąg.** 8. astr.: Z. kalendarzowy = astr. **Cykl.** 9. chir.: mistrzowski = *rękoczyn polegający na umiejętnym wprowadzeniu cewnika do pęcherza moczowego.* 10. fizj.: Okres a. lata zwrotu płciowego (climacterium, anni climacterici) = *pora przekwitania, lata przechodowe, przejściowe.* 11. gór.: Z. żyły a. nagła odmiana żył kruszcowych. L. 12. kol.: Z. wagonów po niewłaściwym szlaku = *zboczenie.* 13. mat.: Z. od strony prawej ku lewej lub odwrotnie. Obrót w zwrocie dodatnim lub ujemnym. P. mat. **Ostrze.** 14. nar. *wszelkie zwrócenie ś. na miejscu w pozycji stojącej od 45° do 180°:* Z. wstecz.

Zwrotek, tka, lm. **tki** zool. p. **Kamusznik.**

Zwrotka, i, lm. **i**, × **Wrotka** *pewna liczba wierszy w utworze poetycznym, ułożonych w oznaczonym porządku co do rymów i ilości zgłosek, strofa, strofka:* Ostatnia Z. piosenki skończyła ś. śmiechem. Krasz. Przen.: Zwrotką jego myśli była Helena. Rzew.

Zwrotkowy przym. od **Zwrotka:** Zbadanie wszystkich przekształtów zwrotkowych. Bądz.

Zwrotnia, i, lm. **e** l. a. **Kierownik** *kołowrot klonicowy, jarzmo zwrotni*, kol. *belka ruchoma, na której spoczywają długie przedmioty, ładowane na dwa wagony.* 2. tech. *stawidło.*

Zwrotnica, y, lm. **e** l. na relsach kolei żelaznych, *weksel, krąg na przecięciu kolei żelaznych, wykręcający ś. poziomo dla zwrócenia wtłoczonego nań wagonu na szyny idące w żądanym kierunku*, krąg zwrotowy a. zwrotnikowy: Służba do ustawiania zwrotnic na kolei nowojorskiej zmówiła ś. i wywołała ciężkie zboczenia. Kiedy lokomotywa na pana prezesa najeżdżała, znajdowałem ś. przy zwrotnicy. Jeż. 2. p. **Zwrótnica.**

Zwrotniczy przym. od **Zwrotnica.** l. kol.: Jętka zwrotnicza, Cięgiel Z., Pociągacz Z., p. **Jętka.** Szyna zwrotnicza, p. **Iglica.** 2. woj.: Komora zwrotnicza, p. **Komora. Z., ego**, lm. **owie**, × **Zwrotnik** rz. *oficjalista kolejowy, obsługujący zwrotnicę.*

× **Zwrotnie** przys. od **Zwrotny.** L.

Zwrotnik, a l. × **Z.** lm. **cy** p. **Zwrotniczy. Lab.** 2. astr., gie.: Z. niebieski = *jeden z dwu równoleżników, oddalonych od równika o 23° 28', na których słońce w pozornej swej drodze rocznej zwraca ś. z północy na południe i z południa na północ.* Z. ziemski = *równoleżnik na ziemi, odpowiadający takiemu kołu.* Z. Raka = *Z. północny.* Z. połu-

dniowy = *Z. Koziorożca.* 3. kol. *przesuwa, zmieniająca kierunek wpadającej do cylindra pary i pozwalająca tym sposobem cofać parowozy, nadając tłokom ruch w przeciwnym kierunku.* 4. przęd. *wałek zwrotny.* 5. tel. = a) Z. bateryjny = *przyrząd do mierzenia siły baterji elektrycznej.* b) *przyrząd na stacjach telegraficznych do łączenia przewodników,* kumulator.

Zwrotnikowy I. przym. od **Zwrotnik**: *podzwrotnikowy, tropikalny:* Upał Z. Kraje zwrotnikowe. 2. Krąg Z., p. **Zwrotnica.** Łab. 3. astr.: Koło zwrotnikowe. Miesiąc Z., p. astr. **Miesiąc.** 4. lek.: Gorączka zwrotnikowa, p. **Gorączka.**

Zwrotnopalcy ptak, zool. = *ptak zdolny zwracać skrajny palec nóg naprzód lub wtył.*

× **Zwrotność**, i, blm. I. rz. od **Zwrotny**: Rwij tamy, twojej szkodzące zwrotności. Bardz. (= *możliwości twego powrotu).* Odtąd oddychałem łatwiej, czułem więcej w członkach zwrotności. L. Jest to młodzian, znać po nim dobre obyczaje, postać w nim miła, oko żywe, Z. chyża. Zabł. Moc, Z., chybkość, udatność w wyborze pokazały ś. w tak sławnej potrzebie. Kras. Rzeźwość i Z. pochodzą z ruchawości dobrowolnej i chętnej. Pilch. Co za bystrość dowcipu, co za duch autora, nawet jaka Z. i pochopność, powiedziałbym, gdyby niekiedy spoczął, a potym znowu żartko powstał. Pilch. Co do zwrotności w żartowaniu gładko, to pewna, że Cyceronowi lepiej ś. powodzi, niż drugim. Nagur. 2. = **Polimorfizm.**

Zwrotny I. a. **Zwrotowy** przym. od **Zwrot**: Punkt Z. (= *przełomowy).* Bratobójcza walka doszła do punktu zwrotnego. Jeż. 2. *mogący być zwróconym, oddanym, odesłanym napowrót, odwetowanym:* List Z. (= *z blankietem na odpowiedź piśmienną).* Czas niezwrotny (= *nie do cofnięcia*) 3. *mogący zwracać ś., zwrócić ś., powrotny, zwracający ś., powracający:* Obieg słońca Z., *revolutio tropica.* Hube. Ponieważ w szeregu z funkcji ułamkowej powstającym każdy współczynnik jest funkcją kilku poprzedzających, szeregi takowe nazywają ś. zwrotami, *series recurrentes,* dlatego, że chcąc oznaczyć którego z nich, wracać ś. musimy do poprzedzających go. Śniad. A mnie dopiero po kilku minutach zwrotne echo wrażenia przyniosło ten jej głos. Brt. 4. *do którego ś. zwracają, czynią rekurs, do którego służy rekurs, rekursowy:* Przyrzekający nagrodę dla ręczącego, jeżeli ten przez swą porękę przyjśćby miał do szkody, zowie ś. zwrotnym ręczycielem. Cyw. 5. *obrotny, ruchliwy, zwinny, żwawy, rzutki:* Chyży, wysmukły i Z. zając. Kniaź. Parł zwrotnym koniem żwawy. Min. Przybrał sobie ludzi szlachetnych, zwrotnych. Pilch. Z. na wszystkie strony umysł Mieczysława, nie mając pomocy od swoich, szukał jej u obcych. Nar. Do djabła! co za język Z.! L. (= *gibki, giętki, jak kołowrotek).* Z. w złych rzeczach. (= *przewrotny, chytry, przebiegły, wykrętny, podstępny).* 6. anat., p. anat. **Obrotowy.** 7. gram.: Słowo zwrotne = *verbum reciprocum.* Zaimek Z.

Zwrócenie, a 1. blm., czynność cz. **Zwrócić, zwrot.** 2. † Z. lm. a, † **Zwracanie** *to, co zwrócono, zrzucono, zrzut, womit, blwociny, rzygowiny:* Pies ś. zwraca do zwrócenia swego. Kosz. (ku zwróceniu swemu. Leop.; ku blwocinom. Leop.). Stoły ich pełne zwracania i sprośnych smrodów. Leop., zwracania i pluga-stwa. B. G.).

Zwrócenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwrócić ś.**

Zwrócić, i, il, nied. **Zwracać** I. *odwrócić ku pewnej stronie; obrócić, skierować, nakierować, wyrychtować, skręcić, wykręcić, nastawić, wystawić:* Zmogłe woły z pługiem do folwarku zwrócony lemiesz na długim wloką karku. L. Szmer nieprzyjaciół za sobą poczuł, więc, zwróciwszy konia, ujrzy, ano k niemu uciekają właśnie jakby swoi byli. Pilch. Przodkowie nasi młodzież rzesko ćwiczyli, jak konia darsko zwracać, bronią zręcznie szermować. Pilch. (= *manewrować nim, robić nim zwroty).* Ryby ogonem sterują i lekkim onego ruszaniem na każdą stronę z równą łatwością bieg swój zwracają. Pilch. Nawami rzeki i morza przebywamy, napiąwszy dla pędu wiatru żagle, a z tyłu przydawszy ster, którymby, to w tę, to w ową stronę szybując, nawy bieg zwracano. Pilch. Zaraz go obwód panów najpierwszych otoczy, wszyscy w głuchym milczeniu zwrócili nań oczy. L. Gdy ś. rozeszła wiadomość w Europie o ustanowieniu konstytucji polskiej, zwrócili na nią uwagę wszyscy. Ust. Zadumani, zwrócili oczy w głąb ogrodu. Mick. Djabeł do niego pół ucha, pół oka zwrócił do samki. Mick. (= *nadstawił).* Zwrócony twarzą w tę stronę. Nóż ostrzem zwrócony do łona. Zaciekłość tych tysięcy istot ludzkich zwrócona jest ku niemu. Sienk. Do ciebie zwracam swą prośbę, mowę (= *adresuję).* Z. kogo do kogo. (= *posłać).* Z. na ś. uwagę, oczy drugich (= *ściągnąć).* Z. komu uwagę (= *zrobić; napomnieć go).* 2. × Z. przen. *odwrócić, zażegnać, oddalić, uchylić:* Najlepsza sprawa cierpieć, czego Z. i poprawić nie można. Pilch. 3. a. [**Zwarcyć**] *wrócić, oddać z powrotem, oddać nazad:* Skończywszy referat, zwracam powierzone mi pisma do aktów. L. Z. szkodę (= *powrócić, wynagrodzić).* Z. wydartą komu własność. 4. z żołądka = *zrzucić, oddać, zwymiotować, wyrzygać:* Zwracać z żołądka, zrzucać, womitować. Kn. Pies, gdy zwróci to, co mu raz w żołądku plagowało, zasię do tego wraca. Kosz. [Żaczon zwracać to jadło. Stolem je to bardzo mocny chłop, ten mógł wszytko zwarcyć]. 5. anat.: Mięsień zwracający, p. **Nawrotny.** 6. myśl. (o zwierzu) *powrócić w to miejsce, skąd był ruszony.* **Z. ś.** I. *obrócić ś., odwrócić ś., wykręcić ś., skierować ś.:* Wszystkie pożądliwości w domowe zwrócily ś. zagrody, w obrębach Rzpltej, zamknęły (ś.). Sł. wil. Zwraca ś. dzik, pysk otwiera, kły ostre zapienia. Dm. (= *odwraca ś., zwraca ś.).* Oj, z góry wodaleci, oj, na dole ś. zwraca. Glog. Wstrzymuje konia, staje, zwraca ś. wejrzeniem. Mick. Przen.: Z. ś. do kogo z czym = *udać ś., zaadresować ś.:* Z. ś. do kogo z prośbą, z zapytaniem, z żądaniem. 2. *powrócić, wrócić ś., cofnąć ś.:* Słowo wyrzeczone, dziedzictwo stracone, i czas, który minie, z wodą co upłynie, nigdy ś. nie zwracają. Rys. Zwracam ś., wracam ś. do mojej materji. Troc.

[**Zwróciny, in,** blp.] *przejazd do rodziców nowozamężnej z rodzicami nowożeńca.*

× **Zwrót, otu,** lm. **oty** p. **Zwrot.**

Zwrótnica, y, lm. **e, Zwrotnica** bot. I. (specularia) *roś. z rodziny dzwonkowatych.* Gatunek: Z. polna (speculum), zwierciadełkiem Wenery *zwana.* 2. p. **Ołysta.**

† **Zwrzasnąć, śnie, snął** p. **Zawrzeszczeć.**

† **Zwrzaśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Zwrzasnąć.**

† **Zwrzedzenie, a,** blm., czynność cz. **Zwrzedzieć**: Lewandowa wódka Z. goi wnątrz. Sien.

† **Zwrzedzieć, eje, ał** p. **Zwrzodowacieć.**

† **Zwrzeszczeć, y, ał** p. **Zawrzeszczeć.**

† **Zwrzeszczenie, a,** blm., czynność cz. **Zwrzeszczeć.**

Zwrzodowacenie, a, blm., czynność cz. **Zwrzodowacieć.**

Zwrzodowaciały *który zwrzodowaciał:* Z. leżał, któremu dla nieznośnego fetoru, bo ciało na nim gniło, żaden ś. nie chciał podjąć służyć. Nies.

Zwrzodowacieć, eje, ał, Zwrzodzieć, † **Zwrzedzieć,** × **Zwrzodowieć** I. *stać ś. wrzodowatym, okryć ś. wrzodami.* 2. *zmienić ś. w wrzód:* Rak nie otworzył ś. i nie zwrzodowiał. Haur.

× **Zwrzodowieć, eje, ał** p. **Zwrzodowacieć.**

× **Zwrzodowienie, a,** blm., czynność cz. **Zwrzodowieć.**

Zwrzodzenie, a, blm., czynność cz. **Zwrzodzieć.**

Zwrzodzieć, eje, ał p. **Zwrzodowacieć.**

Zwschodnieć, eje, ał *stać ś. wschodnim, upodobnić ś. wschodniemu:* Typ szlachecki w swojej wędrówce na Wschód zwschodniał. Szuj.

Zwschodnienie, a, blm., czynność cz. **Zwschodnieć.**

† **Zwstążenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwstążyć ś.**

† **Zwstążyć się, y ś., ył ś.** p. **Wstążyć ś.:** Musi chorować zaraz, mdleć, krew obaczywszy, a drugi i skonać, do domu ś. wstążywszy. Star.

† **Zwstużenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwstużyć ś.**

† **Zwstużyć się, y ś., ył ś.** p. **Wstążyć ś.**

Zwszeteczniеć, eje, ał *stać ś. wszetecznym, oddać ś. wszeteczeństwu.* Zwszeteczniała Tamar i oto brzemienna jest. Bud. (dopuściła ś. nierządu. B. G.).

Zwszetecznienie, a, blm., czynność cz. **Zwszeteczniеć.**

[**Zwuczeć, y, ał**] p. **Zwuczyć.**

[**Zwuczenie, a,** blm.] czynność cz. **Zwuczeć** a. **Zwuczyć.**

[**Zwuczyć, y, ył, Zwuczeć**] *płakać, ryczeć, buczeć.*

[**Zwudrać, a, ał**] *szemrać.*

[**Zwudranie, a,** blm.] czynność cz. **Zwudrać.**

[**Zwuk, u,** lm. **i**] *płacz.*

Zwulgarnieć, eje, ał *stać ś. wulgarnym, pospolitym, spowszednieć:* Wyszedł z mody, zwulgarniał.

Zwulgarnienie, a, blm., czynność cz. **Zwulgarnieć.**

Zwulgaryzować, uje, ował *spopularyzować, zrobić wulgarnym, spospolitować, rozpowszechnić:* Ich krytyka rozumu, ich poglądy teorjo-poznawcze, zwulgaryzowane wprawdzie przez szeroki ogół, wytworzyły nastrój społeczny i umysłowy.

Zwulgaryzowanie, a, blm., czynność cz. **Zwulgaryzować.**

[**Zwycholenie, a,** blm.] czynność cz. **Zwycholić.**

[**Zwycholić, i, il, Stytolić, Stytłać**] *zgnieść, zmiąć, zmiętosić.*

† **Zwyciążać, a, ał** p. **Zwyciężyć.**

† **Zwyciążanie, a,** blm., czynność cz. **Zwyciążać.**

Zwycięski, † **Zwycięzny,** † **Wycięzny** *tyczący ś. zwycięstwa:* Hymn, łup, oręż, pochód, bój Z. Obrona zwycięska. (= *uwieńczona zwycięstwem*). Wielkie wojsko zwycięsce (= zwycięskie) głodem wymorzono. Warg. Z. wiersz, piosnka. Kn. Bogu zwycięską pieśń śpiewa. Susz. Z. fest, wracanie ś. po zwycięstwie, tryumf. Kn. Zwycięskie łupy, herby na tryumfie, nosidła. Kn. Z. znak, pamiątka zwycięstwa, słup, *trophaeum.* Kn. Z. upominek. Kn. Zwycięskie liczy palmy, wieńce, łupy. Troc. Zwycięzny wieniec. Troc. 2. *który zwyciężył, który otrzymał zwycięstwo:* Zwycięzna ręka. Troc. Król Jan był Z. Kras.

Zwycięsko przys. od **Zwycięski;** † **Zwycięznie:** Wyszedł z walki Z. (= *zwyciężywszy, szczęśliwie, z powodzeniem, cało, obronną ręką*). Kokles, mimo gęsto nań rzucanych pocisków, szczęśliwie i Z. na drugi brzeg do swoich przepłynął. Pilch. Z. bóle znosisz serdeczne. (= *mężnie*). Obronisz Z. w słuszności ojczyznę, czyniąc z przyćmionej Polski Polskę sławną. L.

Zwycięstwo, a, lm. **a,** † **Wycięstwo,** [**Zwycięzenie**] I. *zwyciężenie, pobicie nieprzyjaciela, wygrana, tryumf:* Walne, stanowcze Z. Krwawe Z. (= *ciężko okupione*). Otrzymać, odnieść Z. Przechylić szalę zwycięstwa. Z. pod Wiedniem. Dzięki wprzód Bogu za Z. Orzech. Więźniów wielką liczbę nabrał i wielkie Z. otrzymał. Orzech. Nie w wielkości ludu, ale w siłach Bożych położone są wszystkie ludzkie zwycięstwa. Orzech. Za łaską Boską pewną zwycięstwa przyszłego nadzieję pokazał. Orzech. Z. liczby nie chce, męstwa potrzebuje. Kochan. Z. to jest największe, kto siebie samego zwyciężyć umie. Górn. I obróciło ś. Z. w płacz dnia onego. Wuj. Dał mu Pan Bóg wielkie Z. Skar. Nie siła męska, ani moc końska wybawia i Z. daje, ale Pan Bóg zastępów. Skar. Zaczynajmy pieśni i słodkie pienia Panu Bogu naszemu, który dał takie Z. a pogromił nieprzyjaciele nasze. Skar. Dzień zwycięstwa tego święcą. Skar. Takiemi i tak gęstemi zwycięstwy sławę twoję po wszystkim świecie rozszerzył. Skar. Z. otrzymał. Troc. Zwycięstwa ś. ścigają. Troc. Wódz, skoro nie odnosi zwycięstwa, tym samym już jest zwyciężonym L. Gdzie Z., tam niewinność. Stasz. Z. w gonitwie. L. Gdzie Z. bez pracy, tam tryumf bez chwały. L. Ci, którzy umieją zwyciężać, nie zawsze umieją zażyć zwycięstwa. Ustrz. Dwa kroć zwycięża, kto ś. w zwycięstwie zwycięża. Min. Trudna rzecz jest zwyciężyć drugie, ale większe jest Z. zwyciężyć serce swe, a popędliwości swe uskromić. Baz. Wpadłem przytym stąd w niebezpieczeństwo do dalszych grzechów przez me w żądzach niezwycięstwo. Kulig. (= *niewstrzemięźliwość, niepohamowanie*). Najuczciwsze szukanie zwycięstwa dobrodziejstwy dobrodziejstwa chcieć zwyciężać. Górn. Temistokles powiedał, że mu nie dopuści spać Z. Milcjadowe. Macz. Tam rozpacz, a to nadzieja zwycięstwa zajadłym tłuszczom dodawały męstwa. Kras. Lepszy jest pewny pokój, niż spodziewane Z. Pilch. Każdego z nich opis zwycięstwa lub zgonu. Mick. [Najśw. Panienko, daj mu zwycięzenie]. 2. † Z. *kościół, kapliczka nad grobem pobożnych chrześcijan, mianowicie męczenników w pierwszych wiekach po Chrystusie:* Anakletus nad ciałem św. Piotra zbudował był pamiątkę i Z., to jest kościół. Skar.

Zwycięzca, y, lm. **y,** × **Zwyciężca,** † **Wycięzca,** × **Zwyciężycel** *ten, co zwyciężył, co odniósł zwycięstwo:* Zwycięzcą ś. wracający, tryumfujący. Kn. Tryumfuję abo wracam ś. zwycięzcą, ze zwycięstwem. Kn. Nieraz zwycięzca został zwyciężony. Kras. Niedawno srogi mój nieprzyjacielu, teraz panie mój i zwyciężycielu. Lubom. Zwycięzca zwyciężon smuci ś., żałuje. Bardz. Jakże ich witać: zwycięzce, czy zbiegi? Mick.

Zwyciężać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwyciężyć.**

Zwyciężanie, a, blm., czynność cz. **Zwyciężać:** Z. nieprzyjaciół, afektów swoich. Troc.

Zwyciężanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwyciężać ś.**

× **Zwycięzca, y,** lm. y p. **Zwycięzca.**

† **Zwycięzczyna, y,** lm. y p. **Zwycięzczyni.**

Zwycięzczyni, i, lm. e, × **Zwycięzczynia,** † **Zwycięzczyna** forma ż. od **Zwycięzca**; × **Zwycięzycielka:** Bierz laury, któreć Agamemnon zgina, ona zwycięzczyna. Bardz. Liczysz zabite, zwycięzczyna, dziatki. Bardz. Męka Pańska zwycięzycielką jest śmierci. Birk. Świeć zwycięzczynia. Kasp.

× **Zwycięzczynia, i,** lm. e p. **Zwycięzczyni.**

† **Zwycięzczyzna, y,** lm. y l. *prawo zwycięskie.* L., Dudz. 2. *zdobycz zwycięska, łup, zabór zwycięski:* Teraźniejsza jest u Turków usilność, aby ś. przy dawnych zwycięzczyzn własności utrzymali. L. Cóż o was mówić, o króle mściciele, wy w zwycięzczyznach ziemi podbiciele? L.

[**Zwyciężeć, y, ał**] p. **Zwyciężyć.**

Zwyciężenie, a l. blm., czynność cz. **Zwyciężyć a. Zwyciężeć.** 2. [Z., lm. a] p. **Zwycięstwo.**

× **Zwyciężenie** p. **Zwyciężnie.**

† **Zwyciężeniec, ńca,** lm. ńcy *człowiek zwyciężony:* Uzna świat, że nie jestem zwyciężeńcom srogi. Bardz. Fortuna o ziemię rzuca królewskie korony, a podłych zwyciężeńców wysadza na trony. Bardz.

Zwyciężenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwyciężyć ś.**

† **Zwyciężnie** przys. od **Zwyciężny**; × **Zwyciężenie** *zwycięsko:* Przeciwniki narodu ludzkiego starszy, Z. wstąpił Pan w niebo. K. G.

× **Zwyciężność, i,** blm., rz. od Zwyciężny; × **Zwyciężoność.** L., Pśń.

† **Zwyciężny** l. *możliwy do zwyciężenia:* Nie tak łacno zwyciężnego zawojował nieprzyjaciela. 2. p. **Zwycięski.**

× **Zwyciężyciel, a,** lm. e p. **Zwycięzca.**

× **Zwyciężycielka, i,** lm. i p. **Zwyciężczyni.**

Zwyciężyć, y,ył, † **Wyciężyć,** nied. **Zwyciężać,** † **Zwyciążać,** † **Zwyciężywać** l. a. [**Zwyciężeć**] *wyjść zwycięzcą, zostać zwycięzcą, odnieść zwycięstwo, otrzymać plac boju:* W tym znaku zwyciężysz. Skar. Konetabl tysiąc uczynił wypraw i wszędzie zwyciężał. Niem. 2. kogo = *zwalczyć, pokonać, pobić, porazić, pożyć:* Zwyciężam przeciwnika = zwycięstwo, plac otrzymawam. Kn. Zwyciężył wojsko nieprzyjacielskie, przeciwnika. Troc. Wojną trudno go pożyć, bronią trudno Z. Baz. Zwyciężca zwyciężon smuci ś., żałuje. Bardz. Zwyciężony zostaję, *vincor.* Kn. Żaden król nie zwycięży, ale wojska mieć musi. Skar. Niech, nieprzyjaciół zwyciężywszy w boju, długo w kwitnącym panują pokoju. Koch. W. Król maurytański Grenady, widząc ś. tak często zwyciężanym przez chrześcijan, postanowił.... Szaj. Przen.: *przezwyciężyć, przemóc, przełamać, złamać, pokonać:* Z. pokusy, samego siebie, przeciwności, upór. Z. czarta, Z. świat, Z. ciało, Z. strachy a rozliczne możności, Z. dary, obietnice, bogactwa świata tego. Rej. (= *nie ulec im, nie dać ś. skusić*). Z. złość przeciwnika dobrocią (= *rozbroić*). Nie godzi ś. temu, kto świat zwycięży, aby ś. miał dać białym głowom zwyciężać. Rej. (= *zawojować, pozbadnąć, osiodłać*). *Infra dolorem vel voluptatem sum,* daję ś. Z. Kn. Choć Chrystus krwią odkupił człowieka, przecię go wycięży ten marny świat, swawolne ciało jego, czart zwodca. Rej. Ten sprzeciwnik twój (szatan) miał ś. o cię zawżdy kusić a temi słowy, a tym smacznym jadem zwyciążać nędzne człowieczeństwo twoje. Rej. Mało nam to zwycięstwo pomoże, jeśli swoich złych zwyczajów i grzechów nie zwyciężym. Skar. Zwyciął złość przeciwnika twego dobrocią twoją. Baz. Serce swe Z., gniew pohamować, zwycięstwa miernie używać wielkiego to i mężnego serca rzecz jest. Baz. Cierpliwość wszystko zwycięża. Prz. Siebie Z., więcej, jak narody. Kras. (= *zapanować nad sobą*). Przen.: Z. kogo w czym = *przewyższyć, przejść, zakasować, prześcignąć, wyprzedzić, zdystansować, wziąć górę nad kim:* Żeby Damalis dziewka nie przepiła Bassa i trackim kuflem zwyciężyła. Li. Dobrodziejstwa ojcowskie zwyciężyła. Li. Dobrodziejstwa ojcowskie zwyciężone dobrodziejstwy synowskiemi być nie mogą. Górn. Laty dziada zwycięży, a ojca mądrością. Bardz. 3. kogo prawem = *przekonać, przeświadczyć, skonwinkować, przyprzeć do muru:* On będzie o złodziejstwo prawem zwyciężon. Tarn. J. **Z. ś.** *przemóc ś., zapanować nad sobą, przezwyciężyć ś., walczyć, pasować ś. z sobą:* Zwyciężam ś., przełamuję ś., odejmuję ś. swywoli, hamuję ś. Kn. Wzgardzony dla pogardy, sam ś. więc wycięży. L.

Zwyciężyjad, u, lm. y bot. l. † Z., p. **Ciemiężyk.** 2. (nabalus) *roś.*

† **Zwyciężysto** przys. od **Zwyciężysty.** L.

† **Zwyciężysty** *który odniósł wiele zwycięstw, zwycięski.* Mącz.

† **Zwyciężywać, a, ał** i † **Z. ś.** p. **Zwyciężyć.**

† **Zwyciężywanie, a,** blm., czynność cz. **Zwyciężywać.**

† **Zwyciężywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwyciężywać ś.**

† **Zwyczaić, i, ił** i † **Z. ś.,** nied. † **Zwyczajać** i † **Z. ś.** p. **Wzwyczajać.** Błaż. Aby ś. zbytnio żaden pijać nie zwyczajał. Grab. P. Zwyczaję kogo do czego. Troc.

Zwyczaj, u, lm. e, † **Wyczaj, [Zwyk]** l. *to, co ś. zwykło zachowywać dlatego tylko, że ś. oddawna zachowywało, ustalona ciągłą i powszechną praktyką norma postępowania; to, co uświęcone tradycją, przestrzegane jest przez ogół; obyczaj, przyzwyczajenie, nawyknienie, moda, nałóg:* Pytaj ś. o zwyczajach rodzinnego kraju swego. Rej. A teraz ten wieczór sławny święćmy jako Z. dawny. Kochan. Czytelniku, w wszelkim kraju trzeba ś. trzymać zwyczaju. Kochan. Wszystko to Z. czyni, który jest mistrzem każdej mowy. Górn. Dawny a starożytny Z. bez prawdy zastarzały błąd jest. Żarn. Z. wiele może: w górach, lasach kochamy ś., w którycheśmy ś. porodzili a. długo mieszkali. Macz. Każdy kraj ma swój Z. Prz. Z. drugie przyrodzenie. Prz. Nie pożyczaj — zły to Z.: nie oddają, jeszcze łają. Prz. Zwyczaju odstąpić. Troc. W każdej rzeczy Z. wiele może. Troc. Z. pospolity i prawa postanowiły. Troc. Z. od wszystkich przyjęty stoi za prawo. Troc. Ustąpił z zamku pod rozwinionemi znaki i bębny i inną wojskowym zwyczajem muzyką. Troc. Z zwyczaju to wychodzi. Troc. (= *z użycia, z mody*). Nie wstydźmy ś. chwalebnych zwyczajów ojców naszych: wszystko oni od Pana Boga zaczynali, i Pan Bóg im też błogosławił. Kras. Gdyśmy wstali, rzekł do mnie gospodarz, iż zachowywał dawny ojców Z. modlić ś. po wieczerzy. Kras. Iść wbrew obojętnym zwyczajom oznacza dziwaka. Kras. Trojaka pieczęć kanclerzom litewskim w zwyczaju była. Bobrow. On zawsze milczał swoim zwyczajem. Mick. Inaczej całe po dawnym zwyczaju litewskie niegdyś stąpały książęta. Mick. Z. tak każe. Z. narodowy,

uświęcony wiekami. Zwyczaje ludowe, starodawne, tradycyjne. Z. tak każe, wymaga tego. U nas był taki Z., że... Z. palenia ciał. Mick. Z. palenia Sobótki. Starożytny był Z., iż dziedzice nowi na pierwszej uczcie sami służyli ludowi. Mick. Z. prawny *(= prejudykat ustalony tradycją)*. O zwodzie zwyczajów prawnych mazowieckich układu Wawrzyńca z Prażmowa. Win. Z. dobry stoi za prawo. Groic. Aby Z. mógł być prawem, ma być sprawiedliwy, od znacznej części narodu przyjęty, mający przynajmniej po sobie dziesięć lat preskrypcji, czyli dawność a. używanie i nie był prawu pisanemu wbrew przeciwny; a jako podług tych prawideł Z. moc prawa bierze, tak przeciwnym sposobem nawet w społeczności wzięty upada i moc swą traci. Ostr. Z. jest niejakie prawo z obyczajów ludzkich i z używania postanowione, które miewa władzę prawa pisanego, gdzieby takowego pisanego prawa nie dostawało. Sz. Z. za ustawę wzięty nic innego nie jest, jedno to postanowienie, które ś. tylko za pochwaleniem ludzkim z dawnego zwyczaju wkorzeniło i ugruntowało. Baz. Z. mazowiecki. L. Ma Z., jest jego zwyczajem, jest w jego zwyczaju wtrącać ś. w nieswoje rzeczy *(= przyzwyczajenie, nałóg, słabość)*. **Za Z.** przys. *zwykle, zwyczajnie, zawsze*: Jejmość jak za Z. była wymowniejsza, i na tym ś. dysputy małżeńskie kończyły. Kras. Wesołego jesteś humoru.—Jak za Z., mój bracie. L. Zwyczajem lat dawnych *(= za przykładem; wzorem lat dawnych)*. No, no, zrobić trza, jako jest zwyk. Tet. **2.** †Z. *przyzwyczajenie, przyzwyczajanie, wzwyczajanie, ćwiczenie dla wprawy*: Dworzanin zwyczajem naprzód ma władzić w pana cnoty. Górn. Jak nieosiadana szkapa ku żadnej ś. potrzebie nie zejdzie przez płochość, przez niezwyczaj, tak człowiek nieuczony ku żadnej ś. sprawie nie zda. Kosz. Nie mogę w tej zbroi chodzić, bom tego w zwyczaju nie miał. Leop. (bom ś. tego nie przyuczył. Leop., bom tego nie przywykł. B. G. *(= bom tego nie zwyczajny)*. **3.** †Z. *biegłość, wprawa, praktyka, otrzaskanie ś., obycie ś., doświadczenie*: Młodemu trzeba ś. dobrego uczyć, w dobrym Z. brać. Petr. Z. łatwe rzeczy czyni. Rys. Z. za naukę stoi. Dor. Z. wszystko przemaga. Kn. **4.** †Z. *zażyłość, przestawanie z kim, stosunek, obcowanie*: Owdzie część nieba Phias zastąpiła z siedmią córami także Atlantydy, za to, że Jowisz u jednej z nich, Maje, co najpiękniejszej, miewał swe zwyczaje. Tw. Konrada syn, Kazimierz, zasmakowawszy sobie Z. małżonki, długo przy niej we Wrocławiu, nie dbając na listy ojcowskie, bawił ś. Błaż. **5.** †Z. *sposób, tryb, wzór, przykład*: Zwyczajem lat dawnych. Trzeba często na młodego konia wsiadać i zasię zsiadać, aby takowym zwyczajem nałożył ś. spokojnie stać ku wsiadaniu. Trzyc. W Najśw. Pannie, jako poczęcie przedziło Z. przyrodzenia, tak też przy rodzeniu wszystko ś. mocą Boską działo. Kucz. Dziecię, gdy cudzego, a nie matki własnej pokarmu używa, społem też bierze w ś. Z. żywota a obyczajów. Glicz.

†**Zwyczajenie**, a, blm., czynność cz. **Zwyczaić.**

†**Zwyczajenie się**, a ś., blm., czynność cz. **Zwyczaić ś.**

Zwyczajna p. **Zwyczajny.**

Zwyczajnie przys. od **Zwyczajny**; **Zwykle** *za zwyczaj, zawsze, najczęściej, pospolicie*: Chodził Z. w prostym kożuchu. Plecie, ot Z. jak stary gaduła. Na niewielu zagonach, Z. jak szlachcic podlaski. L. *(= jak to bywa w zwyczaju)*. Z., według zwyczaju. Kn. Prawdziwie wacpan masz niezwyciężony upór! — Z., żołnierz jestem. L. *(= nie dziw, nie dziwnego)*. Przystojnie odziany, Z., jak bywa syn kmieci. Jaś.

Zwyczajność, i, blm., rz. od **Zwyczajny**, *zwykłość*: Z., zwyczajenie. Kn. (nawyknienie. L.).

Zwyczajny, [Zucajny], Zwykły l. *będący powszechnie w zwyczaju, normalny, nie nadzwyczajny, nie nowy, potoczny, pospolity, praktykujący ś. powszechnie, powszedni, utarty, oklepany*: Przykrość zwyczajna lżejsza. Kn. Zwyczajne rzeczy nie czynią podziwienia. Kn. Niezwyczajna rzecz jest, która rzadko przytrafia ś. Boh. Zwyczajne słowo. Troc. Zwyczajną jechać drogą. Troc. Z. sobie człowczyna *(= taki ot sobie)*. Świece woskowe stanowiły zwyczajne ofiary kościelne. Z. porządek rzeczy. Zwyczajna w takich razach kara *(= zwykła)*. To rzecz zwyczajna *(= nic dziwnego, rzecz naturalna)*. To dla niego rzecz zwyczajna *(= nie nowina, to dlań jak chleb z masłem)*. Prośba na zwyczajnym, na zwykłym papierze *(= na prostym, nie stemplowym)*. Rok Z. *(= nie przestępny)*. Peregrynacją moję takom opisał, jako mi droga ak trudna dopuściła, nie zwykłym historyków sposobem. Warg. **Zwyczajna** = *rzecz zwyczajna, zjawisko zwykłe*: Zwyczajna to jest ludziom sędziwym stare tylko obyczaje chwalić. L. Zwyczajna panom swoję sławę lubić, z swojej ś. mocy i przymiotów chlubić. Jabł. Bogaty głupi to prawie zwyczajna, uczon ubogi i to też nie tajna. Jabł. **2.** *prosty, zwykły, ordynarny, niewykwintny, pośledni*: Z. kundel. Ceny miejsc zwyczajne. Z. żołnierz *(= nie oficer, prosty, szeregowiec)*. Pokarmy zwyczajne. Salceson Z. (żart. *kadryl, hycel)*. Bułka zwyczajna *(= okrągła, z przedziałką przez środek, z pośledniejszej mąki, ale za to większa, mularka)*. Sól zwyczajna *(= ciemna, kuchenna)*. Kran Z., p. **Kran.** **3.** komu = *właściwy, u niego w zwyczaju, w używaniu będący*: Słowo rzemieślnikom zwyczajne. Troc. *(= pospolite; zwykłe u nich)*. **4.** czego = *przywykły, przyzwyczajony do czego, obyty, oswojony, otrzaskany z czym*: Nie ulęknie ś.: on tego Z. Nic mu nie będzie: on Z. przymierać głodu. Gmin jarzma zwykły. Kras. Konie, lubo zwyczajne wilków, poczęły wspierać ś. bokami. Sienk. Konie pruskie mniej były zwyczajne ich straszliwego wycia. Sienk. [Ludzie naszej łaski nie zwykli, Królewicz nie był tego nodzligu Z.]. **5.** †Z. *doświadczony, znający ś., kompetentny, biegły, wprawny, wytrawny, prawdziwy, zawołany*: Z. lekarz, doktór. Troc. Nad wszystkiemi pasącemi bydło ma być starszy jeden pasterz namędrszy i nazwyklejszy obieran, któremu wszyscy insi przy trzodzie posłuszni być mają. Trzyc. Powiadają też ludzie około tego zwyczajni, iż gdy wino przestanie ś. burzyć a ustoi ś., ma być przetaczane z lagru. Trzyc. (zwyczajnie koło tego chodzący. K.). Dziwujemy ś., iż sługi mamy niegdy w tych rzeczach, które im rozkazujemy, niezwyczajne, niepotomne, gdyż ś. od nas samych uczą tych rzeczy nieprzystojnych. L. *(= nieobyczajne)*. **6.** *rzeczywistny, aktualny*: Z. profesor uniwersytetu. **7.** bot.: Berberys Z., p. **Berberys.** Brukiew zwyczajna, p. **Kapusta.** Chmiel Z., p. **Chmiel.** Chrzan Z., p. **Chrzan.** Cis Z., p. **I. Cis.** Cykorja zwyczajna, p. **Cykorja.** Czartawa zwyczajna, p. **Czartawa.** Dąb Z., p. **Dąb.** Dynia zwyczajna, p. **Dynia.** Drzewo kawowe zwyczajne, p. **Kawowy.** Dzięgiel Z., p. **Dzięgiel.** Firletka kąkol Z., p. **Firletka.** Granat Z., p. **Granat.** Groch Z.,

p. **Groch.** Grusza zwyczajna, p. **Grusza.** Hizop Z., **Hizop.** Irga zwyczajna, p. **Irga.** Jemioła zwyczajna, p. **Jemioła.** Jęczmień Z., p. **Jęczmień.** Kalafjor Z., p. **Kalafjor.** Kalina zwyczajna, p. **Kalina.** Kapar Z., p. **Kapar.** Kapusta zwyczajna, p. **Kapusta.** Kasztan Z., p. **Kasztan.** Kasztanowiec Z., p. **Kasztanowiec.** Klon Z., p. **Klon.** Kolender Z., p. **Kolender.** Kolokwint Z., p. **Kolokwint.** Konopie zwyczajne, p. **Konopie.** Korzeniówka zwyczajna, p. **Korzeniówka.** Koślaszek Z., p. **Koślaszek.** Kukurydza zwyczajna, p. **Kukurydza.** Len Z., p. **Len.** Lipa zwyczajna, p. **Lipa.** Lnianka zwyczajna, p. **Lnianka.** Malina zwyczajna, p. **Malina.** Melonowiec Z., p. **Melonowiec.** Nostrzyk Z., p. **Nostrzyk.** [Sporek Z. (delphinium consolida)] = **Kozłołek.** Szanta zwyczajna, p. **Mięta.** Szczypior Z., p. **Czosnek.** Witułka zwyczajna, p. **Koszyczko.** 8. chem.: Kamfora zwyczajna, p. **Kamfora.** 9. min.: Chryzolit Z., p. **Chryzolit.** Granat Z., p. **Granat.** Kwarc Z., p. **Kwarc.** Opal Z. Ortoklazy zwyczajne = *kryształy występujące w dawniejszych skałach krzemianowych, a dziś rzadkie.* Tetraedryt Z. **10.** piw.: Piwo zwyczajne, p. **Piwo.** **11.** stol.: Dłuto zwykłe heblowe = *ceklinga.* Łab. **12.** ślus.: Klucz zwykły czyli prosty, *z otworem na głowę śruby lub z wycięciem do jej objęcia.* Łab. **13.** zool.: Gil Z., p. **Gil.** Jaszczurka zwyczajna, p. **Jaszczurka.** Kominiarczyk Z., p. **Kopciuszek.** Płoć zwyczajna, p. **Płoć.** Uklej Z., p. **Uklej.**

× **Zwyczajowiec, wca,** lm. **wcy** *ten, co ś. trzyma dawnych zwyczajów, konserwatysta, zachowawca:* Tu głos umilkł; pochmurzyła ś. twarz wszystkich zwyczajowców. Stasz.

Zwyczajowo- p. **Zwyczajowy.**

Zwyczajowo przys. od **Zwyczajowy** *zgodnie z zwyczajem pod względem zwyczaju a. zwyczajów:* Z. korzec pszenicy równa ś. 242 funtom, a korzec żyta 232 funtom.

Zwyczajowy **1.** przym. od **Zwyczaj:** Prawo zwyczajowe. Z. wyroków tworzy ś. rodzaj zwyczajowo-prawnej jurysprudencji. **2.** [Z.] *zwyczajny, zwykły:* Dla mego Olesia winko sampanowe, a dla jego sługi dobre zwyczajowe.

† **Zwyczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwyczyć ś.**

[**Zwyczkiem**] *zwykle, zwyczajnie:* Len siwy Z. siedzi schowany we zbożu. Kon.

† **Zwyczyć się, y ś., ył ś.** *nawyknąć, przyzwyczaić ś.* Otw. S.

[**Zwyczytać, a, ał**] *zwymyślać:* Spomstuję, zwyczytam, co ino wlezie... niechże mają! Ork.

[**Zwyczytanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwyczytać.**

Zwydatkować, uje, ował *wyekspensować, wyłożyć, zużyć:* Człowiek te właśnie siły dynamiczne zwydatkował na rozwój organizmu. Fm. **Z. ś.** *zniszczyć ś. wydatkami, wyekspensować ś., wykosztować ś.*

Zwydatkowanie, a, blm., czynność cz. **Zwydatkować.**

Zwydatkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwydatkować ś.:** W tym obniżeniu ś. i zwydatkowaniu ś. na drobne zamiary nie mogę dopatrzyć ś. cienia szlachetnych pobudek. Spas.

Zwydrzeć, eje, ał, Zwydrzyć ś. *rozwydrzeć, zdziczeć, znarowić ś., rozpasać ś., rozkiełznać ś., rozuzdać ś., rozpuścić ś., rozzuchwalić ś:* Karność potrzebna, aby sługa nie zwydrzał i nie zepsował ś. Petr. Skoro źrzebiec do doszłości swojej przychodzi, póki nie nazbyt zwydrzeje, ze stada na stajnią go brać trzeba. Dor. Sługa nie ma być bez roboty, bo zwydrzeje prędko. Petr. Ludzie, którzy, w próżnowaniu zwydrzawszy, chciwościom własnym niewcześnie pobłażali, coraz nowej odmiany pragną. Błaż. Z., zdziczeć. Glicz. Tak ś. to już byli zwydrzyli ciurowie. Kaczk. Nie wszystko naraz Pan Bóg daje, boby ś. człowiek zwydrzył. Ork. Nie będę im tak dogadzać, boby ś. zwydrzyli na piekne. Ork. Kura ś. zwydrzyła w lesie *(= zdziczała).*

Zwydrzenie, a, blm., czynność cz. **Zwydrzeć.**

Zwydrzyć się, y ś., ył ś. l. p. **Zwydrzeć.** **2.** [Z. ś. na czym] *zbałamucić ś., znarówić ś., stać ś. grymaśnym, wybrednym, zasmakować w czym, rozłakomić ś.:* Dziecko zwydrzy ś. na zacierce z mlekiem i już innej jeść nie chce. **3.** [Z. ś. do czego] *znęcić ś., wnęcić ś.:* Krowa zwydrzyła ś. do koniczyny (pasąc ś. obok niej).

[**Zwyk, u,** lm. **i**] p. **Zwyczaj.**

Zwykać, a, ał l. † Z., *uczyć ś., ćwiczyć ś.* B. Sz. **2.** [Z.]?: Aż ci powoli cichło, czym ja zwykał, czy też tak woda po sobie rozniosła. Kon.

Zwykanie, a, blm., czynność cz. **Zwykać.**

† **Zwyklać, a, ał** p. **Zwyknąć.**

† **Zwyklanie, a,** blm., czynność cz. **Zwyklać.**

Zwykle p. **Zwyczajnie.**

† **Zwykłać, a, ał** *zwikłać.* Rej.

† **Zwykłanie, a,** blm., czynność cz. **Zwykłać.**

Zwykłość, i, blm., rz. od **Zwykły,** *zwyczajność:* Z. sprawy. Groic. Zwykłością potrzebną tak to między ludźmi jest sposobione, iż od Bożego Narodzenia o sługi nowotne sobie każdy czyni staranie. Gil. Mieszam ś. prócz tego dla samej miejsca niezwykłości. Siem. J. Dobra Z. to precz wyżenie, co zła nabrała. Bud. B. *(= nawyknienie, przyzwyczajenie, nałóg).*

Zwykły l. a. [**Zwyknięty**] *który przywykł, przywykły, nawykły, przyzwyczajony, nazwyczajony:* Zwykli są ludzie pismem to opatrować, czego wieczną pamięć mieć chcą. Herb. *(= mają zwyczaj).* **2.** p. **Zwyczajny.**

Zwyknąć, nie, kł, nied. † **Zwykać,** † **Zwyklać.** l. *zżyć ś. z kim, z czym, przyzwyczaić ś., przywyknąć, nawyknąć doń:* Z., *discere.* Ps. flor. Zwyknę do konia, zuczę ś. do broni. Syrok. **2.** I z domu gniewu idziesz czarną drogą, a jeszcześ nie zwykł i mrużysz powieki, zaprawdę, ludzkich dusz jest duch kaleki. Kon. *(= nie opatrzyłeś ś.; nie oswoiłeś ś. z blaskiem światła). nawyknąwszy mieć w zwyczaju:* Z. co robić *(= robić zwykle).* Zwykłeś u mnie bywać. Troc. Pełen będąc męstwa i szczereści, żadnym nie zwyklał narabiać podejrzeniem. Troc. Nie zwykłeś tego czynić. Troc. Wszystko los zwykł kończyć dzwonem. *(= jest zwykły).* Archiwa niemieckie nie zwykły ś. gościnnie otwierać badaczom polskim. *(= nie przywykły).* Zwykło ś., nieos. = *jest w zwyczaju, jest zwyczaj, bywa zwykle, przywykło ś., nawykło ś.:* Trzyma ś. nas ta przywara, że ś. na wzór innych układamy, nie uważając, co ś. czynić zwykło. Pilch. W tym wieku, w jakim on jest, zwykło ś. być ociężałym i trudnym do wyjazdu. L. *(= jest ś., bywa ś. zwykle).*

Zwyknięcie, a, blm., czynność cz. **Zwyknąć.**

[**Zwyknięty**] p. **Zwykły.**

Zwymiotować, uje, ował p. **Zwomitować.**

Zwymiotowanie, a, blm., czynność cz. **Zwymiotować:** Blizkim był już śmierci, gdyby nie Pasek, widząc go już w niebezpieczeństwie utraty życia, nie dał mu na Z. Kraus.

Zwymyślać, a, ał kogo = *wymyślając sponiewierać; sfukać, złajać, skrzyczeć, zbuzować, zbesz-*

tać, zekpać: Powinienbym cię Z. za to podejrzenie. Bał.

Zwymyślanie, a, blm., czynność cz. **Zwymyślać.**

Zwypukleć, eje, ał *stać ś. wypukłym:* Zrobił ś. żółto-zielony na twarzy, oczy mu zwypuklały. Dyg.

Zwypuklenie, a, blm., czynność cz. **Zwypukleć.**

† **Zwypuszczać, a, ał** p. **Powypuszczać.**

† **Zwypuszczanie, a,** blm., czynność cz. **Zwypuszczać.**

× **Zwyradniać, a, ał** p. **Zwyrodnić.**

× **Zwyradnianie, a,** blm., czynność cz. **Zwyradniać.**

† **Zwyrębować, uje, ował** *powyrąbywać co do jednego:* Siekierą gaj snadź zwyrębował, on i zapusty święte żelazem wypsował. Otw.

† **Zwyrębowanie, a,** blm., czynność cz. **Zwyrębować.**

[**Zwyrknąć się, nie ś., nął ś.**] p. **Zwyrtnąć ś.**

[**Zwyrknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwyrknąć ś.**

Zwyrodniać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zwyrodnić.**

Zwyrodniałość, i, blm., p. **Zwyrodnienie.**

Zwyrodniały *który zwyrodniał, stał ś. wyrodkiem, potworkiem:* Zwyrodniali potomkowie swoich dzielnych przodków. Postaci zwyrodniałe bakterji. Obłąkanie zwyrodniałych na tle dziedzicznego usposobienia — zwyrodnienia dziedzicznego.

Zwyrodnianie, a, blm., czynność cz. **Zwyrodniać.**

Zwyrodnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwyrodniać ś.**

Zwyrodnić, i, ił, nied. **Zwyrodniać,** × **Zwyradniać** *spaczyć, przekręcić, wykoślawić co wrodzonego, naturalnego:* Sprawa chorobowo zwyradniająca. Zwyrodnione cechy zbrodnicze Błędy Cuvier'a zwyrodniali jego epigonowie, uważając za dogmat. Wiekami uprawiany wyłącznie przez nich handel... zwyrodnił talenty. Ole. **Z. ś.** p. **Zwyrodnieć.**

Zwyrodnieć, eje, ał, Zwyrodnić ś. *stać ś. wyrodnym, wyrodzić ś. w sposób niekorzystny, stać ś. wyrodkiem;* przen.: *spaczyć ś., wykoślawić ś.:* Jest to jedna z głównych przyczyn, dlaczego nasze wybory do ciał autonomicznych zwyradniają ś.

Zwyrodnienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Zwyrodnić. 2.** czynność cz. **Zwyrodnieć. 3. a. Zwyrodniałość** *stan tego, co zwyrodniało.* **4.** biol.: Odczyn zwyrodnienia a. oddziaływanie zwyrodnienia. **5.** patol. (degeneratio) *przemiana pierwiastków tkankowych pod wpływem bodźców chorobowych na twory mniejszej wartości pod względem trwałości, sprawności i t. d.:* Z. tłuszczowe a. stłuszczenie (degeneratio adiposa). Z. skrobiowate (degeneratio amyloidea. Z. klejowate, koloidowe (degeneratio colloides). Z. szkliste (d. hyalina). Z. śluzowe (d. myxomatedes). Z. barwikowe. Z. włókniste (fibrosis v. sclerosis). Z. serowate a. zserowacenie (d. caseosa). Z. rakowate a. zrakowacenie. Z. z niedokrwienia. Odczyn zwyrodnienia a. oddziaływanie zwyrodnienia. **6.** Znaki zwyrodnienia = *pewne zboczenie rozwojowe ciała i umysłu, dowodzące obłąkania na tle dziedzicznego zwyrodnienia.* Z. alkoholowe. Usposobienie jest wywołane dziedzicznością po przodkach, to jest a. tak zwanym obciążeniem a. zwyrodnieniem dziedzicznym. Wach. Z. moralne. Z. popędowe.

Zwyrodnieniec, ńca, lm. **ńcy** *człowiek, okaz zwyrodniały.*

[**Zwyrt, u,** lm. **y**] *zwrot, obrót, wykręcenie ś. w tańcu:* Któremu nos złamała, trąciwszy go wen ramieniem przy zwyrcie w tańcu. Tet. Capkulę wpół do zwyrtu pochwycił. Tet.

[**Zwyrtać się, a ś., ał ś.**] **I.** *obracać ś. szybko w kółko, wykręcać ś.* **2.** *zwijać ś.; uwijać ś., wywijać czym.*

[**Zwyrtanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwyrtać ś.**

[**Zwyrtek, tka,** lm. **tki**] *chłopak do różnej posługi.*

[**Zwyrtlik, a,** lm. **i**] *dwie ruchome, spojone z sobą obrączki żelazne do związania dwu postronków w jeden.*

[**Zwyrtnąć się, nie ś., nął ś., Zwyrknąć ś.,** nied. **Zwyrtać ś.**]. **I.** *zwinąć ś., wywinąć ś., skłębić ś.:* Nakoniec anioł wydarł djabłowi widły, a wtedy ś. djabeł zwyrtnął i buch we drzwi. Tet. **2.** *zwinąć ś., pośpieszyć ś., zakrzątnąć ś.* **3.** *obejrzeć ś.* **4.** *wymknąć ś., wyślizgnąć ś., obsunąć ś.:* Ja stanął na kamień, zwyrknął ś. pode mną.

[**Zwyrtnięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Zwyrtnąć ś.**

[**Zwyrtny, Obyrtny**] *zwinny, obrotny, ręczy.*

[**Zwyrucku**] przys. *z rozmachem:* Cisnąć co Z.

[**Zwyrządzać, a, ał**] *wyrządzać:* Wyście ta moim dzieciom nic nie zwyrządzali. Tet.

[**Zwyrządzanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwyrządzać.**

[**Zwyrzynać, a, ał**] *powyrzynać:* Z. ozory.

[**Zwyrzynanie, a,** blm.] czynność cz. **Zwyrzynać.**

[**Zwyse, Zwyskiem**] *nadto, nad miarę, nad liczbę:* Mam swojego dość, jeszcze Z. Tet. Jest jedna owca zwyskiem.

† **Zwysić, i, ił** p. **Zwyższyć.**

† **Zwysiekać, a, ał** *sieczeniem zgładzić, wysiec co do jednego, powysiekać.* L.

† **Zwysiekanie, a,** blm., czynność cz. **Zwysiekać.**

[**Zwyskiem**] p. **Zwyse.**

Zwysmuknieć, eje, ał *stać ś. wysmukłym:* Wyrosła, zwysmukniała. Jeż.

Zwysmuknienie, a, blm., czynność cz. **Zwysmuknieć.**

Zwysoczenie, a, lm. **a** mier. *zadanie miernicze, jak poprowadzić płaszczyznę na ziemię, styczną do danych trzech wzgórzy.*

[**Zwysoczka**] *wysoko, górą, górnie:* Leciała gąseczka Z.

Zwysoka przys. **I.** *z wysokości, w wysokiego miejsca, z wysoczyzny:* Spadł Z. **2.** *wyniośle, dumnie, z partesu:* Hasło traktowało Gazetę Narodową Z., pogardliwie. Chm.

† **Zwysz** p. **Zwyż.** Troc.

† **Zwyszać, a, ał** i **Z. ś.** p. **Zwyższyć.**

† **Zwyszanie, a,** blm., czynność cz. **Zwyszać.**

† **Zwyszanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zwyszać ś.**

[**Zwyszek, szku,** lm. **szki**] *to, co zbyło od użytku, od wydatku.*

† **Zwyszenie, a,** blm., czynność cz. **Zwysić.**

[**Zwyszka, i,** lm. **i**] *pokoik na górze w domach dla gości budowanych.*

† **Zwyszyć, y, ył I.** i [**Z. ś.**] p. **Zwyższyć. 2.** [Z.] *oszczędzić.*

[**Zwyść**] p. **Zwyż.**

† **Zwytrącać, a, ał** *powytrącać.* L.

† **Zwytrącanie, a,** blm., czynność cz. **Zwytrącać.**

† **Zwywracać, a, ał** *powywracać.*

† **Zwywracanie, a,** blm., czynność cz. **Zwywracać.**

† **Zwyzwolenie, a,** blm., czynność cz. **Zwyzwolić.**

† **Zwyzwolić, i, ił** *powyzwalać, wyzwolić co do jednego.*

[**Zwyzywać, a, ał**] *zwymyślać, sponiewierać wyzywając, wyzwać na wszelkie sposoby, co ś. zmieści:* Ale ich zwyzywałem publicznie. Sew.

[**Zwyzywanie, a**, blm.] czynność cz. **Zwyzywać.**

Zwyż, † Zwysz, [Zwyść] = Wzwyż: Słup na 18 łokci wzwysz. Wuj. Ośmnaście łokci było wzwysz jednego słupa. B. G. Hrubo go jeszcze na chłopa zwyść. Tet. Nad Z., nad zwysz (= *† przez wzwysz*) = nadwyż, nadto, więcej, zbyt, za wiele, nadto. L. Jeśli chce dom odkupić, da piątą część oszacowania nad zwysz. Wuj. (przypada piątą część pieniędzy nad szacunek. B. G.). Nie będziesz miał wiele żon, ani też nad Z. wiele złota i srebra. Leop. (srebra i złota nazbyt wiele nie nabywaj. B. G.). Poborca nad zwysz daninę wybierał. Jabł. [Jam w tej chatce... tam nad rzeką Z.]. (= *wyżej, wysoko, w górze*).

[**Zwyżenie, a**, blm.] czynność cz. **Żwyżyć.**

Zwyżka, i, lm. **i** 1. *podwyższenie ś., podniesienie ś., poskoczenie w górę:* Z. barometryczna. Przybycie wojsk na zimowe leże pociągnie za sobą zwyżkę cen owsa i siana. 2. han. h o s s a, *podnoszenie ś. cen towaru, walorów na giełdzie, na targach; wyższa cena towaru, otrzymana na rynkach handlowych:* Grać, spekulować na zwyżkę.

Zwyżkować, uje, ował han. *okazywać tendencję zwyżkową:* Giełda zwyżkuje.

Zwyżkowanie, a, blm., czynność cz. **Zwyżkować.**

Zwyżkowiec, wca, lm. **wcy** han. *ten, co gra, spekuluje na zwyżkę, co ją wywołuje:* Walka zwyżkowców. Deport, wynagrodzenie pobierane przez zwyżkowca giełdowego za odroczenie terminu dostawy papierów w wypadkach, kiedy stopa dyskonta stoi nizko.

Zwyżkowy przym. od **Zwyżka:** Tendencja, kampanja zwyżkowa. Kupców przybyło bardzo wielu. chęć kupna duża, usposobienie mocne i zwyżkowe. Usposobienie na pszenicę na dzisiejszym targu było bardzo mocne i zwyżkowe.

† Zwyższać, a, ał p. **Zwyższyć.**

† Zwyższanie, a, blm., czynność cz. **Zwyższać.**

† Zwyższanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwyższać ś.**

† Zwyższenie, a, blm., czynność cz. **Zwyższyć ś.**

† Zwyższenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zwyższyć ś.**

† Zwyższyć, y,ył, † Zwyszyć, † Zwysić, [Zwyżyć], nied. **† Zwyższać** 1. *przeważyć; dorównać, sprostać, poradzić, zdołać, wydołać, podołać:* Nie zwyższę. Alb. Zwyszyć, przeważyć. Rej. 2. *zyskać, dopiąć, wygrać, wskórać, pokórać, dokazać, osiągnąć, zwojować.* Rej. Wziął pięcioro talentów od pana swego, robił niemi i zwysił drugie pięcioro; także i ten, który dwoje, zyskał też i on dwoje. Sekl. Wszystkiemi temi wymówkami przeciw kredytorowi nic nie zwysi i nie wygra. P. chel. Nierówno więcej na tym zwyższysz, gdy ś. sam zabijesz, aniżli gdy ku nieprzyjacielom wyjdziesz. Leon. 3. [Zwyszyć] *oszczędzić.* **Z. ś.** 1. **† Z. ś.:** Zwyższyć ś. nad kim = *wznieść, wynieść ś., wybić ś. nad kogo.* B. Sz. 2. [Z. ś.] *zostać, pozostać, okroić ś.:* Zarobię co, to przejem, nie zwyży ś. nic nadto. Ork.

[**Zwyżyć, y,ył**] p. **Zwyższyć.**

[**Zybać, a, ał** i **Z. ś.**] p. **Gibnąć.**

[**Zybanie, a**, blm.] czynność cz. **Zybać.**

[**Zybanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zybać ś.**

[**Zybawka, i**, lm. **i**] p. **Gibawka.**

Zybet, u, blm., **Zybuczek** 1. *pachnąca istota, otrzymywana ze zwierzęcia: zybet* (viverra zibetha). Łasica zybetu ma pod odchodkiem mieszek, w którym ś. zbiera ciecza mocnej bardzo woni w podobieństwie do piżma, Z. zwana. L. 2. zool., p. **Łasza:** Z., zybuczek, zwierzątko, od którego piżmo zybuczkowe, czyli moszkowe pochodzi. Sien.

Zybetowy przym. od **Zybet; Zybuczkowy:** Zybuczkowe piżmo. Troc. Chceszli maźć wonną mieć, przyłóż piżma trochę moszkowego abo zybuczkowego. Sien.

[**Zybotać, ce, tał** i **Z. ś.**] p. **Gibnąć:** Na wiechrzu odtąd dotąd zybotoł **się szałas** (= *chwiał ś.*).

[**Zybotanie, a**, blm.] czynność cz. **Zybotać.**

[**Zybotanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Zybotać ś.**

Zybuczek, czka, lm. **czki** p. **Zybet.** Troc.

Zybuczkowy p. **Zybetowy.** Troc.

Zyc, u, blm., gór. = **Kurzawka.** Łab.

Zycbad, u, lm. **y**, [**Nyzbad**] 1. *wanna do kąpieli wyższej części ud i dolnej części brzucha.* 2. a. **Nasiadówka** *kąpiel w zycbadzie, kąpiel nasiadowa:* Brać zycbady.

× **Zycbret, u**, lm. **y** druk., p. **Zecbret.**

Zycembel, bla, lm. **ble** fl. = **Sztembiok.**

× **Zycer, a**, lm. **rzy** p. **Zecer:** Pierwszego zycera i zawiadującego drukarnią. Nar.

× **Zycerski** p. **Zecerski.**

Zycflejsz, u, blm. żart. *wytrwałość w długim siedzeniu przy robocie, pilność.*

[**Zycher**] przys. *pewno, z pewnością:* **Na Z.** = *na pewno, na bezpieczno.*

[**Zychod, u**, lm. **y**] *wschód:* Z. słonka.

[**Zychodzenie, a**, blm.] czynność cz. **Zychodzić.**

[**Zychodzić, i, ił**] *wschodzić.*

Zyckłapa, y, lm. **y** pow. *rodzaj fartuszka ze skóry a. sukna, od poduszki siedzeniowej w powozie ku dołowi zwisającego.*

[**Zyda, y**, blm.] fl., ryb. 1. *strona południowa, południe.* 2. a. **Południowiec** *wiatr z południa dmący.*

[**Zydą**] p. **Zejść.**

[**Zydek, dka**, lm. **dkowie**] *Izydor.*

[**Zydel, dla**, lm. **dle**] 1. a. **† Zedel, † Zydla** *prosty stołek lub ławka opatrzona zapleczem:* Naokoło izby stoły nierówne z prostego drzewa, zydle i jedno stare krzesło. Kras. Stoły, zydle. Pot. Przy jednym rogu stołu krzesło, zydle drewniane wokoło. Kras. Sparł ś. na zydlu i szczęśliwie usnął. Kras. Siedzi śmierć na żelaznym zydlu, na rydlu wsparta. Nar. Hexaclinum, zedel a. łóżko do siedzenia około stołu, na którym ich sześć może sieść, jakie przedtym w obyczaju były, a zwłaszcza u Żydów. Mącz. *Stibadium*, zedel, usłanie, siedzenie stołowe. Mącz. Do dziedzictwa jej należą: kubek jeden, konewka jedna, stół jeden, zydla jedna i stołek jeden. Sz. Krewna zmarłej żony, biorąc gieradę, powinna mężowi zostawić zydlę a. ławę z wezgłowiem. Sz. Z. szewcki. Siedziałem spokojnie na zedlu. Chodź. 2. [Z.] *ławka z ruchomym oparciem, przekładanym na jedną i na drugą stronę.* 3. *dziesiątek:* Z początku 4, a potym jeszcze 5 zedli (dziesiątków) drabów podpadło pod czosnkowanie. Górs. Zdr. **Zydelek, Zedelek.**

Zydelek, lka, lm. **lki** p. **Zydel.**

† Zydla, l, lm. **e** p. **Zydel.**

Zydle, lm. **dli** druk. *części składowe twórczni.*

[**Zydwest, a**, lm. **y**] fl., ryb. *okrągła czapka marynarska z materjału nieprzemakalnego.*

[**Zydz, u**, blm., **Zygawica**] *piasek napływający w kopalni i utrudniający w ten sposób robotę górnikom*, k u r z a w k a.

Zyg, zyg, zyg! żart. *ruch palca jednej ręki pocierający palec drugiej ręki i naśladujący oskrobywanie marchwi, przy powtarzaniu tych wyrazów w celu drażnienia ś. z powodu nieudania ś. czego,* marchewka: Byłem uradowany i gdyby tylko uchodziło, jakżebym chętnie był pokazał Hani na palcach: zyg, zyg, zyg! Sienk. Zyg, zyg, marchewka, zyg, zyg, marchewka. Orzesz. Zyg, zyg, marchewka, pasternaczek, rzodkiewka!

[Zygać, a, ał, Zyzać] kogo = *ruszać go drażniąc; wyciągać rękę na kogo drażniąc go.*

Zygadyt, u, lm. **y** min. *minerał z gromady sylikoidów, z rzędu krzemianów bezwodnych, odmiana albitu.*

† **Zygar, a,** lm. **y** p. **Zegar.** Zdr. † **Zygarek.**

† **Zygarek, rka,** lm. **rki** p. **Zygar.**

[Zygarki, wek, blp.] *roślina lecząca od gorączki.* Łop.

Zygburgit, u, lm. **y** min. *minerał z gromady węglowców, z rzędu żywic.*

[Zygi]?: Uważajcie, coby zygi na niom nie leciały. Tet.

1. Zygiel, gla, lm. **gle?:** Stolik z prasą i dwa zygle z kleszczami. Wej. (w farbiarni).

2. Zygiel, gla, lm. **gle** kol. *parowóz z fabryki Siegla.*

Zygielgarn, u, Zagielgarn *mocne nici do opakowania.* Troc.

Zygienit, u, lm. **y** min. *minerał z gromady lamprytów, z rzędu pirytoidów, lineit bogaty w nikiel.*

[Zygiermistrz, a, lm. **e]** p. **Zegarmistrz.**

[Zygmant, a, lm. **y, Zygmunt]** *ogień.* Modlitwa od ognia, jak ś. ogień chowało na kominie: ogniku Zygmancie, świętem krzyzem zegnam cie.

[Zygmarek, rka, lm **rki, Zygmantek, Sygmarek]** bot. l. p. **Prawoślaz, 2.** p. **Ślaz.**

[Zygmunt, a, lm. **y]** p. **Zygmant.**

× **Zygmuntowiec, wca,** lm. **wcy** *Polak z czasów Zygmunta I i II, królów polskich.*

Zygmuntowski przym. od **Zygmunt:** Z. okres, Zygmuntowskie czasy w historji, w literaturze = wiek XVI, *w którym panowali Zygmunt I i II królowie polscy, złoty wiek.*

Zygmuntówka, i, lm. **i** *szabla z czasów Zygmunta III.* Wziął szablę zygmuntówkę, na której byto imię Jezus, imię Marja, i tak uzbrojony otworzył okno. Mick. Pewnie tu probowano hartu zygmuntówek, któremi można śmiało ćwieki obciąć z główek. Mick.

[Zygnareczek, czka, lm. **czki]** p. **Zygnarek.**

[Zygnarek, rka, lm. **rki]** (żeglarek?): W tym dunajku Z., zygnareczek utonie. Zdr. **[Zygnareczek].**

† **Zygniczek, czka,** lm. **czki]:** Z., kamień od wyspy tak rzeczon, gdzie go najdują, a Słowacy pieczęci swoje od niego signitami nazwali, bo z niego pieczęć najlepsza dla twardości. Sien. Z., *signites, Siegelstein,* kamień barwy śklanej. Sien.

[Zygnować, uje, ował] p. **Sygnować.**

[Zygnowanie, a, blm.] czynność cz. **Zygnować.**

[Zygolenie, a, blm.] czynność cz. **Zygolić.**

[Zygolić, i, il] *rozgadywać ś. od rzeczy, pleść, bajdurzyć, bzdurzyć.*

[Zygować, uje, ował] *zbierać po trochu:* Zielisko, gałęzie zyguje.

[Zygowanie, a, blm.] czynność cz. **Zygować.**

Zygoza, y, blm. *zjawisko zrastania ś. wymoczków.*

[Zygór, a, lm. **y]** p. **Żegar.**

Zygzak, a, m. **i l.** p. **Gzygzak:** Takie bróżdy nie idą prosto, lecz w Z. Os. J. Pod górę idzie wolniej i z niejaką trudnością, gdyż musi iść w Z. L. Szlak na blado żółtym tle przedstawiał to paski równoległe, to esy lub zygzaki. Jeż. Niebo okrywało ś. chmurami i oddalone błyskawice pruły ciemne tło w jaskrawe zygzaki. Korz. 2. woj. *linja zmieniająca kierunek pod kątem, w kierunku której kopią ś. przykopy podczas oblężenia.* Górs.

Zygzakowato przys. od **Zygzakowaty.**

Zygzakowaty *podobny do zygzaku, do zygzaków:* Na twarzy niemytej łzy wymyły sobie zygzakowate ślady. Bał.

[Zyjdąmy] p. **Zejść.**

[Zyjdzie] p. **Zejść.**

Zykenhamer, a, lm. **y** blach. *młotek do zykowania.*

Zykensztok, a, lm. **i** blach. *żelazo do zykowania.*

Zykmaszyna, y, lm. **y** blach. *maszyna do zykowania.*

Zykować, uje, ował blach. *wytłaczać w blasze żłobki a. linje zapomocą zykmaszyny, a. ręcznie zapomocą zykensztoka a. zykenhamera.*

Zykowanie, a, blm., czynność cz. **Zykować.**

Zyku?: Mój słowiku, będzie Z. Baka.

† **Zylarz, a,** lm. **e** *powroźnik.* Mrong.

Zylberglejt, u, lm. **y** *gatunek farby, glejta, niedokwas srebra* (lithargyrium argenti).

Zylc, u, lm. **e** kuch. *potrawa z siekanego mięsa na zimno.* Sł. wil.

Zylonit, u, blm., apt. *materjał do filtrowania: produkt nitrowanej celulozy, kamfory i alkoholu.*

[Zymać, a, ał i **Z. ś.]** p. **Zdjąć.**

Zymalsza, y, lm. **e** p. **Zymalza.**

Zymalza, y, lm. **y,** niek. **Zymalsza** bot. = **Wilokrzew.**

[Zymanie, a, blm.] czynność cz. **Zymać.**

[Zymanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Zymać ś.**

Zymbraty p. **Zembroty.**

[Zymk, mku, lm. **mki]** p. **Zimek.**

Zymogieniczny: Lasecznik Z., p. **Lasecznik.**

Zymologja, i, blm. *nauka o fermentacji.*

Zymotechnika, i, blm, p. **Zymotechnja.**

Zymotechnja, i, blm., **Zymotechnika** *nauka o przygotowywaniu napojów przez fermentację; nauka o przemyśle posługującym ś. w swych wyrobach fermentacją.*

Zymoza, y, blm. *substancja otrzymywana z drożdży, zdolna rozkładać cukier na alkohol i dwutlenek węgla.*

[Zymułka, i, lm. **i]** *bułka; przysmak.*

Zyndra, y, blm., p. **Zendra.**

Zyndrówka, i, lm. **i** *cegła polewana:* Z prawej strony, w środku cegła polewana, Z., którą wyjąć należy. Krasz.

Zyndykici, tów *wolnomyślni i ateiści między mahometanami.*

× **Zynek, nku,** blm., chem., p. **2. Cynk.**

× **Zyngować, uje, ował** p. **Zingować.**

Zyngowanie, a, blm., czynność cz. **Zyngować.**

× **Zynk, u,** blm., chem., p. **2. Cynk:** Bogate srebra, ołowiu, galmanu, zynku złożyło składy. Św.

† **Zynkenit, u,** blm. *siarek antymonu i ołowiu,* $Sb_2.S_3 + PbS$.

× **Zynkier, a,** lm. **y** rzem. = **Wpuszcz.**

Zynkować, uje, ował *zasadzać w ziemię odnóżki, ablegry, ablegrować, aplegrować.*

Zynkowanie, a, blm., czynność cz. **Zynkować:** Jedne macice winne winiarz dla zynkowania w pół tylko zakopuje, a drugie całkiem układa w ziemię. Zim.

× **Zynkowy** przym. od **Zynk.**

[Zyńdzie] p. **Zejść.**

Zyrkać, a, ał *zerkać:* Zyrkał siwym i pełnym chytrości okiem. Korz.

Zyrkanie, a, blm., czynność cz. **Zyrkać.**

† **Zyrkon, u,** lm. y chem., p. **Cyrkon.** Łab.

Zys, a, lm. y p. **Orzeł:** Ornitologowie uważają cechy te za niewystarczające i łączą zysa z orłem przednim. Szt. Dziki orzeł Z. Żer.

[Zysed] p. **Zejść.**

Zysk, u, lm. i **I.** *to, co zyskujemy* (Kn.), *korzyść, zarobek, procent, profit:* Z. brutto = *zarobek na towarze z doliczeniem kosztów opakowania i sprowadzenia.* Z. netto = *czysty zarobek na towarze po potrąceniu kosztów sprowadzenia.* Bez zysku lub nadziei żaden ś. na występek nie odważa. Siem. J. Co stąd za Z.? Siem. J. (= *wygrana;* cui bono? L.). Mniemali, żeby żywot nasz sposobiony był tylko ku zyskowi, ażeby mieli skąd, stąd też więc i ze złego nabywać. Leop. (za to mieli, że obcowanie żywota Z. przynoszące; bo mówią, że muszą zewsząd, chociaż i ze złego, zysku szukać. B. G.). Zysku szukam, zabiegam, Z. sobie z czego czynię. Kn. Chciwy zysku. L. Osiągnąć z czego Z. Osiągnąć, otrzymać co w zysku. Ciągnąć z czego zyski. Z. lub strata. Gra częściej z utratą, niż z zyskiem przychodzi. Kochan. A stąd to będziesz miał w zysku. Kochan. Tam ś. utraty boim, gdzie największy Z. mieć możem. Skar. Bez dołu grobla, bez nakładu Z. nie będzie. Prz. Z. serca opanował. Kras. Chciwi zysków. Kras. Ułożone projekta dla zysku, wygody. Kras. Chęć zysku ludzi wiąże, chęć zysku rozrywa. Gor. Ani takiego dopuść poniżenia, bym kiedy prawdy wyrzekł ś. dla zysku. Gor. Przynosi, zapewnia, daje co Z. Znaczny, duży a. mały Z. Obietnice jakieś bezskuteczne ma w zysku i w zapłacie. L. (= *w nagrodzie, za nagrodę).* Bardzo potrzebna rzecz mieć w zysku mniemanie dobre u wszystkich wobec ludzi. Górn. Cnota sama sobie zyskiem. Żegl. (= *nagrodą, zapłatą).* Przen.: Ci, co zawikłali rozumy sprawami, nie zwiedzą, gdy z frasunków poszaleją sami, bardzo ci mędroszkowie z brzegów wylewają, a nas, prostą chudzinę, szpetnie w zysku zdają. Rej. (= *zawodzą, oszukują).* Na Z. Bogu daje, który ubogim ludziom dobra swe rozdaje. Prot. (= *licząc na Z.; jakby na procent daje).* To pewna, że go nigdy nie zwiodły ani chęć osobistej sławy, ani Z. podły. Mick. **2.** Z., zyskowanie, stan a. sposób szukania zysku, *ut szynk, quaestus.* Kn. Z., *szukanie zysku, chciwość zysku, prywata, interesowność, wyrachowanie:* Z. serca opanował, a cnota przedajna. Kras. Tych złość zaślepia, tych Z. zasklepia, tych sława ludzi, tych zazdrość budzi. Kras. **3.** praw. *to, co na skazanym zasądzono wyrokiem sądowym, wykonanie prawa, wyegzekwowanie wyroku:* Kto Z. otrzyma, temu strona wrócić będzie powinna. Nisz. Gdy strona pozwana na roki... nie stanie ku dosyć uczynieniu ekskuzy a. niewinności swej... na takiego Z. ma być skazan. Skr. Za czwartym pozywaniem aktor nie stawiącego ś. ma wzdać w zysku i mocą tego zysku otrzymać dekret sądowy. Vol. Zdr. × **Zyszczek.**

Zyska, i, lm. i zool. (pipunculus) *owad dwuskrzydły krótkorogi.*

Zyskać, ska a. **szcze, skał,** nied. **Zyskiwać,** † **Zyskować, [Zyskować]** **I.** Zyskować (Z-iskować) *znaleźć:* Zyskować, *requirere.* Ps. flor. **2.** cz. ni. *wycofać swoje z procentem, osiągnąć zysk; zarobić, wygrać, skorzystać, profitować, wskórać:* Zyskuję, zysk biorę, zysk mam z czego. Kn. Ani zyskuję, ani szkoduję. Troc. Gracze „zyskał, zyskał" krzyczą. Troc. Miły bracie, dzierż ze mną, zyszczem tu wnet. Glicz. (= *dobrze na tym wyjdziemy).* Nikt na tym nic nie stracił, a pan może zyska. Mick. Łakomy, gdy nie zyskuje, szkoduje. Bud. B. Zyskuję lichwiąc. L. **3.** Z. co = *uzyskać, otrzymać w zysku, osiągnąć, zdobyć, wygrać:* On zyszcze na tym niemało. Grod. Zyskał talar na tym towarze. Troc. Ty przemysłem naprawisz, coś zyskał fortelem. Kras. Com zyskał, że... chciałem nieopatrzony płynąć przeciw wody? Karp. (= *co mam z tego, co mi z tego).* On, co wziął pięć grzywien, robił niemi tak, iż zyskał niemi drugą pięć; takież i ten, co był wziął dwie, urobił drugie dwie. Leop. (który wziął pięć talentów, robił niemi i zyskał drugą pięć, także i on, który wziął dwa, zyskał i ten drugi dwa. B. G.; przystąpił ten, który wziął pięć talentów, i przyniósł drugą pięć talentów, mówiąc: panie, oddałeś mi pięć talentów, otom drugą pięć talentów zyskał niemi. B. G.). Nie maszli forytarza, nie zyszczesz ni płata. Biel. M. O, jako siła ziszczę, choćbym znalazł tylko jednego i drugiego, któregoby tknęła ta moja praca w serce. Opal. Z obranego przyjaciela nieskończone zyskuj ukontentowania. L. (= *zażywaj ich).* Za pierwszy młodości pączek zyskam — ach! łzę tylko. Mick. Ostrogi na dworze zyszcze. Sienk. (= *dosłuży ś. ich, otrzyma, uzyska je).* Z. nagrodę, pochwałę, uznanie (= *zjednać sobie).*

† **Zyskały** *ten, co zyskał sprawiedliwość w sądzie, wygrywający sprawę w sądzie.*

Zyskanie, a, blm., czynność cz. **Zyskać:** Z. prawa, sprawy. Troc (= *wygranie sprawy w sądzie).*

Zyskiwać, uje, iwał p. **Zyskać.**

Zyskiwanie, a, blm., czynność cz. **Zyskiwać.**

[Zysko] *głośno:* Grajcie, skrzypeńki, Z., kłaniaj ś., Jásiuniu, nizko.

× **Zyskolubność, i,** blm., rz. od **Zyskolubny,** *pociąg do zysku, interesowność, chciwość.*

× **Zyskolubny,** × **Zyskowny** *mający zysk na celu, chciwy, interesowny:* Zamysł Z.

Zyskować, uje, ował p. **Zyskać.**

Zyskowanie, a, blm., czynność cz. **Zyskować.**

Zyskownie przys. od **Zyskowny:** Zyskowniej towary na sejmie przedawać. Troc. Najzyskowniej z swojemi postępuje przyjaciołmi. Troc.

× **Zyskownik, a,** lm. **cy** **I.** *człowiek chciwy zysku.* Kn. **2.** *człowiek mający zysk z czeyo, zyskujący na czym.* L.

Zyskowność, i, blm., rz. od **Zyskowny:** Osi od armat polowych Francuzi dają żelazne, a buksy spiżowe; widzieliśmy już ich Z. Jak. J.

Zyskowny **I.** *przynoszący zysk, opłacający ś., dochodny, intratny, korzystny, procentujący:* Zyskowna posada. Bodaj to jakikolwiek sposób, byle Z., w tym wieku zawsze ujdzie za dobry, L. Za co tobie zyskowna rozkosz, mnie szkodliwa? Hul. (= *wychodzi na korzyść).* Miasto to handel wielki i Z. prowadziło. Kras. Euler powołany był z zyskownemi bardzo warunkami do Petersburga Śniad. Dające człowiekowi przystojny byt, zyskowne a. czcigodne zatrudnienie całego życia. Śniad. **2.** † Z. = *użyteczny, pożyteczny, pomocny:* Odpuść im, Boże, grzech ich, aby moja krew, którą rozlewają, zyskowna ich bza-

wieniu została! Skar. *(= owocna, aby nie poszła na marne, przyniosła pożytek).* **3.** × Z. = *korzystny = na awantaż, pochlebny:* Pięknej tej cudzoziemki Z. zrobił obraz. Niem. **4.** †Z.=*chciwy zysku, interesowny, interesowany, wyrachowany, chytry.*

Zysmondyn, u, lm. **y** min. *odmiana chlorytu.*

× **Zyszczek, czku,** lm. **czki** p. **Zysk:** *Quaesticulus,* mały Z., pożyteczek. Mącz. Gdzie ś. Z. błyśnie, łacno o proroki. Pot.

× **Zyszka, i,** lm. **owie,** × **Zyzka** *człowiek zezowaty, zez.* Troc, L.

† **Zyście, a,** blm., czynność cz. **Zyść.**

† **Zyście się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zyść ś.**

† **Zyść, zydzie, zyszedł** i †**Z. ś.,** p. **Zejść.**

[**Zytlák, a,** lm. **i**] *ten, co ś. porywa do jakiej roboty, a nie umie jej zrobić.*

[**Zywekatory**] *wezykatorje,*

Zyz, a, lm. **y** p. **Zez.**

† **Zyz, u,** lm. **y,** † **Zez,** † **Zes** l. *szóstka, sześć punktów na kostce:* Zez na kostce, abo kostka zezowa, abo urzucenie zezu. L. *Senio,* sześć, to jest zes na kostce. Mącz. Jam tylko wiedzieć, coby zes szczęśliwy przyniósł, najbardziej pragnął, coby es uszkodził. Słonk. Chciał ś. pojedynkiem bić z nim, lub kość zyzem, lub padnie cynkiem. Pot. *(= jakkolwiek kostka padnie, wypadnie).* Niechaj ja twoje mary śmiertelne zalęgę, niźli ś. z tobą tak prędko rozprzęgę; ale że już ostatnie poszły zyzem losy, a z wiatrem poszły życzliwe me głosy, jużeś w młodości skończył dojrzałe twe żydło, już ciało twe szlachetne ostygło. Zim. *(= że już klamka zapadła, że już po wszystkim).* Zdr. **Zyzek.**

Zyza, y, lm. **y** l. (leśn.) *sztuka drzewa zdatna na koryto do statku wodnego, do którego ścieka sącząca ś. woda.* **2. Z. a. Zeza, Zęza** *spód statku wodnego, okrętu, gdzie ś. spływają wszelkie ciecze, nieczystości:* Plugawa zęza w szkucie, gdzie ś. spływa wszystka wilgotność, tam stok wszystkie wody mają i smrody. Klon. Z. w samym środku statku, gdzie maszt stoi i gratyna najgłębsza, do której woda z całego statku ś. ściąga. Mag. Wszystkie te szelmy z Włoch wymerskane do naszej miłej ojczyzny jakoby do smrodliwej zyzy w okręcie a. szkucie spłynęły ś. Wer. **3.** przen. *matnia, sidła, pułapka, sieci, opały, tarapaty, bieda, kłopotliwe położenie:* A sam ś. przecie w sobie potajemnie gryzie, że z tą garścią, jak goły, osiąka na zyzie. Pot. Sam wódz wpadnie w zyzy, sam uciekając, gdzie mu bojaźń każe. Chr. *(= w biedę, w błoto).* Postrzegłem, żem wydany, że nieprzyjacioły mając przy sobie, siedzę, jak na zyzie goły. Pot. (siadłem na koszu, przepadłem, poszedłem z kwitkiem. L.). Skoro ś. możniejszym zechce królować, już tam król jak na zyzie goły. Pot. Pyszny, teraz jak zmokły wilk, jak goły na zyzie, chodzi, nos powiesiwszy. Pot. Teraz siedzisz, człowiecze, jak goły na zyzie. Pot.

[**Zyzać, a, ał**] p. **Zygać;** *drażnić zwierzę.*

[**Zyzanie, a,** blm.] czynność cz. **Zyzać.**

Zyzek, zka, lm. **zki** p. **Zyz.** L.

[**Zyzolenie, a,** blm.] czynność cz. **Zyzolić.**

[**Zyzolić, i, ił**] *rzępolić na skrzypcach.*

Zyzooki p. **Zezowaty:** Taki kwiat piękny poszedł na pastwę człowieka obrzydliwego, zyzookiego. Jeż.

Zyzowaty p. **Zezowaty.**

[**Zyzula, i,** lm. **a**] l. *biedronka* (coccinella). **2.** p. **Zazula.** Zdr. [**Zyzuleńka**].

[**Zyzuleńka, i,** lm. **i**] p. **Zyzula.**

[**Zyzuń, a,** lm. **e**] *pogardliwe przezwisko kogo.*

Z za przyi. l. *z miejsca znajdującego ś. za czym:* Wyszedł Z. pieca. Z. bramy, Z. tyłu obrazu. Troc. Wybiegł Z. węgła. **2.** [Z. czego] *poprzez co:* Uśmiechnęła ś. Z. smutku. Żer.

× **Zzacniać, a, ał** p. **Zzacnić.**

× **Zzacnianie, a,** blm., czynność cz. **Zzacniać.**

× **Zzacnić, i, ił,** nied. **Zzacniać** *zrobić zacnym, uzacnić, uszlachetnić:* Choć wiek mój sucha wędzi zgrzybiałość, bardziej ś. zzacniam na prac mych zgonie. Nagł.

× **Zzacnienie, a,** blm., czynność cz. **Zzacnić.**

[**Z zadu**] *z tyłu, od tyłu:* Postawiuł wilka Z.

Z zawadjacka przys. *na wzór zawadjaki, po zawadjacku:* Kapelusz Z. na bakier włożony.

× **Zząbkować, uje, ował** *powycinać w ząbki, skarbować.*

× **Zząbkowanie, a,** blm., czynność cz. **Zząbkować:** Testament Kazimierza Wielkiego uchylony przecięto, lecz to przecięcie nie jest sposobem z ząbkowania, dentitatio. Cz.

† **Zzbawić, i, ił** *pozbawić:* Starał ś. o to, żeby nas królestwa i ducha zzbawił. Wuj. (aby nas królestwa i zdrowia naszego pozbawił. B G.).

† **Zzbawienie, a,** blm., czynność cz. **Zzbawić.**

Zzezować, uje, ował *zmierzyć zezem:* Zzezował nieżyczliwie Natę. Grb.

Zzezowanie, a, blm., czynność cz. **Zzezować.**

Zzewnątrz czego, przys. *z strony zewnętrznej, od strony zewnętrznej czego, z poza obrębu, z poza granic czego:* Podbicie społeczeństwa Z. Krasiń. Ktoś dobijał ś. Z.

Zziajać się, je ś., jał ś. *zmęczyć ś. złajaniem, zdyszeć ś., zadyszeć ś.*

Zziajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zziajać ś.**

Zziajany *który ś. zziajał, zaziajany, zdyszany, zadyszany:* W pługu zziajane ustają woły. Kras. Z. pies wywiesił ozór. Kilkunastu Kozaków okrwawionych, zziajanych weszło do izby. Sienk.

Zziarnienie, a, blm., patol. (atrophia granularis) marskość ziarnista=*marskość a. kurczenie ś. organu* (np. *wątroby lub nerki*), *przy czym powierzchnia jego staje ś. podobną do ziarnistej.*

× **Zziąbić, i, ił** p. **Zziębić.**

× **Zziąbienie, a,** blm., czynność cz. **Zziąbić.**

× **Zziąbiony** l. p. **Zziębiony. 2.** p. **Zziębły.**

Zzielenieć, eje, ał *stać ś. zielonym, pozielenieć:* Od jakiegoś czasu mocno pomizerniał, pożółkł, ba, zzieleniał prawie. Bał. Zzieleniał, zsiniał aż ze złości.

Zzielenienie, a, blm., czynność cz. **Zzielenieć.**

† **Zzierać, a, ał** i †**Z. ś.** p. **Zejrzeć.**

† **Zzieranie, a,** blm., czynność cz. **Zzierać.**

† **Zzieranie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zzierać ś.**

Zziębiać, a, ał p. **Zziębić.**

Zziębianie, a, blm., czynność cz. **Zziębiać.**

Zziębić, i, ił, × **Zziąbić,** nied. **Zziębiać** *przeziębić nawskroś, zmrozić, zaziębić:* Opatrzyć rannych i nie zziąbić. Jabł. Przen.: *zrobić oziębłym, zrazić, odstręczyć, zniechęcić:* Unikać wszystkiego, coby publiczność zziębiać mogło.

Zziębienie, a, blm., czynność cz. **Zziębić.**

Zziębiony l. im. od **Zziębić, 2.** p. **Zziębły.**

Zziębły, Zziębnięty, × **Zziębiony,** × **Zziąbiony** *który zziąbł, przeziębły, zmarznięty, skostniały, zdrętwiały od zimna:* Nie depcz żmije, toć radzę, węża zziąbionego, bo żądło nie uziębło i niecnotą jego. Papr. Zziębłe ciało biegantem

rozgrzewają. Bardz. Był to wcale przyjemny widok dla przemokłych i zziębniętych. Bał.

Zziębnąć, nie, zziąbł, × **Zziębnieć** l. *przeziębnąć, zmarznąć, skostnieć od zimna:* Ręce mi zziębły. 2. × Z. *ochłodnąć, ostygnąć:* Jeśli do rzeczy letniej więcej zimnego przyleję, pewnie zziębnieje. Pilch.

× **Zziębnieć, eje, ał** p. **Zziębnąć.**

× **Zziębnienie, a,** blm., czynność cz. **Zziębnieć.**

Zziębnięcie, a, blm., czynność cz. **Zziębnąć.**

Zziębnięty p. **Zziębły.**

† **Zzobać, bie, bał** p. **Zdziobać.**

† **Zzobanie, a,** blm., czynność cz. **Zzobać.**

† **Zzowić, i, ił** p. **Zezwać.**

† **Zzowienie, a,** blm., czynność cz. **Zzowić.**

Zzuchwalieć, eje, ał *stać ś. zuchwałym, rozzuchwalić ś., uzuchwalić ś.*

Zzuchwalenie, a, blm. l. czynność cz. **Zzuchwalieć.** 2. czynność cz. **Zzuchwalić.**

Zzuchwalić, i, ił *zrobić zuchwałym, rozzuchwalić, uzuchwalić.*

Zzucie, a, blm., czynność cz. **Zzuć.**

Zzucie się, a ś., blm., czynność cz. **Zzuć ś.**

Zzuć, uje, zzuł, [Zezuć], nied. **Zzuwać** *zewlec, ściągnąć, zdjąć ubranie, a szczeg. obuwie, pończochy: Spoliarium,* miejsce, na którym wdziewali i zzuwali swe szaty szermierze Pilch. Zzuwać i bóty obuwać. Ryb. Zzuj bóty twoje z nóg twoich, albowiem miejsce, na którym stoisz, święte jest. Leop. (zzuj obuwie twoje z nóg twoich. B. G.). Nie godzienes mu i trzewików Z. Kn. Zzute buty, pończochy. Troc. Z kogo = *rozzuć go, ściągnąć mu obuwie.* Kn. Wiotchej starości skórę † smocy zzuli (= *zrzucili, zrondli*). Słowiczku mój! twe pióra zzuj, sokole skrzydła weź. Mick. **Z. ś.** *rozebrać ś., zewlec, ściągnąć, zdjąć z siebie ubranie, a szczeg. obuwie, pończochy, rozzuć ś.:* Miękkości nie zażywał i zzuwać ś. sługom nie dopuścił. Skar. Niech ś. gniewa; sam ś. zzuje. Kn. (= nie będzie miał z nas pomocy, opuścimy go. L.).

† **Zzumiałość, i,** blm., p. **Zdumienie.** L.

Zzuwacz, a, lm. **e,** † **Zuwacz** l. *ten, co zzuwa, rozbieracz:* Z., *capsarius, qui in balneis vestimenta suscipit.* Mącz. 2. † Z. przen. *zdzierca, łupiezca, wyzuwacz, wydzierca, rabuś, grabiciel:* Pomordowani, padli i od zzuwaczów wojska przeciwnego sprośnie obrani, obłupieni z trzosów, z kabatów. Birk.

Zzuwać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zzuć.**

× **Zzuwadlnia, i,** lm. **e** p. **Zzuwalnia.**

× **Zzuwadło, a,** lm. **a** *narzędzie do zzuwania butów, chłopiec do butów.* L.

Zzuwalnia, i, lm. **e,** † **Zuwalnia,** × **Zzuwadlnia,** × **Wyzuwalnia** *miejsce w łaźni do rozbierania ś., szatnia, rozbieralnia.* Troc, Bobr., Podcz.

Zzuwanie, a, blm., czynność cz. **Zzuwać.**

Zzuwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zzuwać ś.**

Zzuzlać się, a ś., ał ś. p. **Zzuzlić ś.** Łab

Zzuzlanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zzuzlać ś.**

Zzuzlenie, a, blm., p. **Zzuzlenie ś.**

Zzuzlenie się, a ś., blm., niek. **Zzuzlenie** czynność cz. **Zzuzlić ś.**

Zzuzlić się, i ś., ił ś., nied. **Zzuzlać ś.** *stopić ś. częściowo w zuzel,* (mówiąc o rudzie przy jej topieniu). Łab.

Zzwierzęcenie, a, blm., czynność cz. **Zzwierzęcieć.**

Zzwierzęcieć, eje, ał *stać ś. jakby zwierzęciem stracić cechy człowieczeństwa, rozpasać ś., rozbestwić ś.*

Zzwierzęcony *który zzwierzęciał:* Lud Z., bez jutra, bez sławy. Uj.

† **Zzwolenie, a,** blm., czynność cz. **Zzwolić.**

† **Zzwolić, i, ił** p. **Zezwolić i Zwolić.**

× **Zzywacz, a,** lm. **e** *ten, co zzywa, zwoływacz.* L.

Zzywać, a, ał p. **Zezwać.**

Zzywanie, a, blm., czynność cz. **Zzywać.**

Zżachnąć się, nie ś., nął ś. *żachnąć ś., zżymając ś. obruszyć ś.:* Waści zapraszam na drużbę. — Zżachnął ś. na to Trojacki. Kaczk.

Zżachnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżachnąć ś.**

Zżarcie, a, blm., † **Zeżrenie** czynność cz. **Zeżreć.**

[Zżarć, zeżre, zżarł] p. **Zeżreć.**

Zżarty im. od **Zeżreć:** Puklerze wielkie, a tęgie, a zżarte rdzą. Wrocz. Zlatują katarakty po zrębach, na porohach i wyżłobieniach, zżartych przez fale, niby przez usta tysięcy mątw. Mic.

† **Zżasnąć się, śnie ś., snął ś.,** † **Zrzasnąć ś., [Zrzasnąć ś.],** † **Zdrzasnąć ś.** *strwożyć ś., zatrwożyć ś., przerazić ś., zlęknąć ś.:* Zrzasnąć ś. B. Sz. Zrzasnął ś. duch mój. Leop. (zląkł ś. duch mój. B. G.). Widział Nabuchodonozor sen, i zdrzasnął ś. duch jego. Leop. (zląkł ś. Leop.).

† **Zżaśnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zżasnąć ś.**

I. Zżąć, zeżmie, zżął, † **Zdżąć, Zżymnąć,** nied. **Zżymać,** † **Zdżymać, [Zdzymać]** l. *ścisnąć, zmiąć, zmiętosić:* Z. gąbkę. Krzywemi paley kark mi zżął plugawie. Żebr. (= *zacisnął, zdławił*). Gdy jego pogardzasz prośbami, gwałt sporządzą, twą szyję zżąwszy rmionami. Żebr. (*innectens ambobus colla lacertis*). Gołębie, krucy, sroki, kawy i insi ptacy, którzy paznoktami nie zżymają, skoro na pole wylecą, stają ś. każdemu wolne: ale inaczej rozumieć masz o tych ptakach, które paznokty zżymają abo w nogi chwytają. Sz. Ptacy, którzy paznokty zżymają, jako sokół, jastrząb, krogulec, są dzicy, póki ich nie ułapią i nie wyćwiczą odlatować, przylatować a. wabić. Sz. 2. ramiona, ramionami = *ścisnąć, stulić, skulić, skurczyć:* Zżymam ramiona, zżymam ś., *contraho humeros.* Kn. Tedy zeżmie ramiona. Pot. Zżymnąć ramiona. Pot. Zżymnął ramionami. Krasz. Przystąpić do mnie, prosto ś. trzymać, nóg tak nie krzywić, ramion nie zżymać. L. Zżymnąć ramionami. Krasz. Z. czoło = *zmarszczyć.* W nudnym niepokoju muszę czoło zżymać. L. 3. *poruszyć, wstrząsnąć, wzburzyć, wywołać wstręt:* Niech wyniosłość ludzi nie rozjusza, nienawiść nie zżyma. L. 4. *zniecierpliwić, zdenerwować, niepokoić, zirytować:* Jutro idą, bezczynność zaczyna ich zżymać. Dm. **Z. ś.** l. *ścisnąć ś., zacisnąć ś. zamknąć ś.:* Zżymać ś., zatrzymać wiatry żołądkowe. L. Zżymał ś. i zęby ściskał, nie chcąc otworzyć zasromanej gęby. P. Koch. Ponury filozof posępia czoło, zżyma ś. L. (trwale milczy ze wstrętem. L.). 2. *wstrząsnąć ś., wzburzyć ś., zadrżeć, zadrgać, zatrząść ś., zadygotać, wzdrygnąć ś.:* Młodzieniaszek ten, febrę każdodzienną cierpiąc, za przyczyną św. Stanisława zdrowie otrzymał, bo ś. już więcej od febry nie zżymał. L. Nasz śmiałek kręci ś., drży z strachu, ś. zżyma. Jak. W. Jechali ciągle, a siwy koń szlachcica drżał pod nim i zżymał ś. nieustannie. Krasz. Przen.: × Zżymać ś. do czego = *aż drżeć; rwać ś., wyrywać ś., wydzierać ś., drzeć ś., drżeć z niecierpliwości, zrywać ś., porywać ś.:* Trzykroć do boju walecznie ś. zżymał, trzykroć go

Konal poważny zatrzymał. Kras. Ni powaga Filonta nie mogła utrzymać serca dzikiego, co ś. nie przestaje zżymać. Jabł. *(= burzyć ś.)*. Gdym go chciała czasem w zapale zatrzymać, nie przestało ś. mężne serce jego zżymać. Dm. 3. **Zżymać ś. na kogo, na co** = *obruszyć ś., wzdrygnąć ś., zakipieć od gniewu, oburzyć ś. w milczeniu, żachnąć ś., okazać nieukontentowanie, zbuntować ś.*: Od chwili ustanowienia Rady Nieustającej zżyma ś. na nią co dwa lata naród. Kołł. Dolegało szlachtę częstokrotne myślistwo Bolesława, i dla tej przyczyny wiele ś. nań ludzi zdżymało. Błaż. Król czeski na szczęśliwe nadanie Polaków zdżymał ś. Błaż. *(successibus Polonorum angebatur.* Krom.). Na każde wspomnienie, iż są pod jarzmem obcego mocarstwa, zżymały ś. ich serca. Ust. Niecierpliwie ś. zżymnął. Krasz. Przen.: Strasznym łoskotem morze ś. zżyma. Kras. *(= burzy ś., pieni ś., kipi, wzdyma ś.)*. Zżyma ś. na taką podłość.

2. Zżąć, zeżnie, zżął, [Zeżąć, Zeżnąć, Zerznąć], nied. **Zżynać** *ściąć sierpem:* Gdziekolwiek spojrzysz, stoją proste niwy, co ni pług orze, ni sierp zżyna krzywy. L. W pięciu dniach wszystko zżęli. Wirt. Już sierpem zboże zżęto. Troc. Przen.: Śmierć nieubłagana zżęła niezwrotną kosą drogie życie pana. Przyb. Między ludźmi śmierć we krwi niewidomej brodzi, siła starych wycięła, siła zżęła młodzi. Km. *(= zmiotła, skosiła, sprzątnęła, zgładziła)*. Przen.: Nóż ma mieć ostry, nie takowy, któryby zżął, niżli krajał. L.

Zżec, zeżgę, zeżżesz, zeżże, zżegł, † Żeżec, † Zeżec, × Zżegnąć, nied. **Zżegać** *spalić:* Buklerze zeżże ogniem. Ps. flor. Z. B Sz. W ogniu zeżżona będzie Babilonja. Bud. Na piersi cię niosę, ja, karmiciel świata, na piersi nagiej, Boską Twą mocą zżegnięty, cię niosę i nie czuję bólu. Kon. (będziesz zapalał całopalenie zaranne. B. G.). Przen.: **† Z. ś.** *sparzyć ś.* L.

× Zżegacz, a, lm. **e** *ten, co zżega.* L.

Zżegać, a, ał i **Z. ś.** p. **Zżec.**

Zżeganie, a, blm., czynność cz. **Zżegać.**

Zżeganie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżegać ś.**

× Zżeglarzenie, a, blm., czynność cz. **Zżeglarzyć.**

× Zżeglarzyć, y,ył *zrobić żeglarzem:* Mógłby mnie krytyk oskarżyć, żem Świteziankę niedość szczęśliwie chciał w tej syrenie Z. Berw.

× Zżegnąć, nie, nął p. **Zżec.**

Zżelaziony *zmieniony w żelazo.* Min.: Wolframit, tungstenian żelaza i manganu, zwany także: Szelin Z., 3 (fe, mn) Tu^3. Łab.

Zżelaźnieć, eje, ał Zżeleźnieć *jakby stać ś., żelaznym:* Jakby ś. stał silniejszy, jakby zżelaźniał. Jeż.

Zżelaźnienie, a, blm., czynność cz. **Zżelaźnieć.**

Zżeleźniały *który zżeleźniał;* przen. *zatwardziały, zahartowany, zakamieniały:* To zdarzenie wywarło uśmierzający wpływ na zżeleźniałe w swoim uporze obustronne umysły. Kaczk. Trochę zsiwiały i zżeleźniały w żelaznym trudzie. Kaczk.

Zżeleźnieć, eje, ał p. **Zżelaźnieć.**

† Zżeniać, a, ał i **† Z. ś.** p. **Zżenić.**

† Zżenianie, a, blm., czynność cz. **Zżeniać.**

† Zżenianie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżeniać ś.**

† Zżenić, i, ił, nied. **† Zżeniać** *złączyć związkiem małżeńskim, pożenić.* **† Z. ś.** *złączyć ś. związkiem małżeńskim, pożenić ś., pobrać ś.:* Ba, i mnisi ś. zżeniali, nietylko księża. Hrb.

† Zżenienie, a, blm., czynność cz. **Zżenić.**

† Zżenienie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżenić ś.**

[**Zżeń**] *zegnaj, spędź, złóż:* Z. na dworskiego mopsa. Zżeńże na którego pana.

Zżerać, a, ał i **Z. ś.** p. **Żeżreć:** Zżera mi ciało kajdan rdza. Mark.

Zżeradło, a, lm. **a** apt. (causticum, scil remedium s. causterium potentiale) *środek żrący chemiczny.* Z. pręcikowate (stilus causticus) = Z. *w postaci pręcika, służące do przyżegania kanału, np. przetoki.*

Zżeradłowy przym. od **Zżeradło:** Imadło zżeradłowe (causticophorum) *obsadka do zżeradła.*

Zżeranie, a, blm., czynność cz. **Zżerać:** Kamień piekielny bierze ś. do używania zewnętrznego końcem zżerania, że wygodniej niż inne zbierające lekarstwa przykładać ś. może. Krum.

Zżeranie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżerać ś.**

I. Zżęcie, a, blm., czynność cz. **I. Zżąć. 2. Zżęcie, a,** blm., czynność cz. **2. Zżąć:** Po zżęciu kłosia lekką ścierń palają. Otw.

Zżołnierzeć, eje, ał *nabrać cech żołnierza, charakteru żołnierskiego:* Stary kapelan, osiwiały w obozach i zżołnierzały. Srn.

Zżołnierzenie, a, blm., czynność cz. **Zżołnierzeć.**

† Zżony, im. od **Zżec,** *spalony.*

Zżółcenie, a, blm., czynność cz. **Zżółcić.**

Zżółcić, i, ił *zrobić żółtym:* Choroba cię zżółciła. Krasz.

Zżółkły, Zżółkniały, † Zżółtniały, × Zżółtły *który zżółkł:* Poczerwienione wiśnie, zżółtniałe jabłonie. Cho. Zżółkłe czoło. Li. Wiatr, powtarzając silne swoje przyjścia, splotłe łamie gałęzie, zżółkłe miota liścia. Kras. Liści zżółkłych kręcą ś. tumany. Krasiń. Podłe piastry, jako liść zżółkniały. Słow. Twarz... szyja i ręce były kośćmi tylko, pomarszczoną, zżółkłą skórą okrytemi. Krasz.

Zżółknąć, nie, ął, a, kł, × Zżółtnąć, Zżółknieć, × Zżółtnieć *stać ś. żółtym, pożółknąć, pożółcieć:* Pożółtły wierzby, zżółtła wiklina. Cho. Przen.: Choć serce zżółkło, tam w sercu trwa życie. Krasiń. *(= zwiędło, zestarzało ś.)*.

Zżółkniały p. **Żiołkły.**

Zżółknieć, eje, ał p. **Zżółknąć.**

Zżółknienie, a, blm., p. **Zżółknięcie.**

Zżółknięcie, a, blm., **Zżółknienie** czynność cz. **Zżółknąć.**

× Zżółtły p. **Zżółkły.**

† Zżółtniały p. **Zżółkły.**

× Zżółtnąć, nie, nął p. **Zżółknąć.**

× Zżółtnieć, eje, ał p. **Zżółknąć.**

× Zżółtnienie, a, blm., czynność cz. **Zżółtnieć.**

× Zżółtnięcie, a, blm., czynność cz. **Zżółtnąć.**

× Zżucholenie, a, blm., czynność cz. **Zżucholić.**

× Zżucholić, i, il, × Zżwiekać *zżuć zupełnie, przeżuć:* Sześć jąderek z każdej skórki zżucholiła. Żebr. Zżwiekane pokarmy nanowo przejada. Hul.

Zżucie, a, blm., czynność cz. **Zżuć; Zeżwanie.**

Zżuć, uje, uł, × Zeżwać, nied. **Zżuwać** *żując zmiażdżyć, zgryźć:* Zeżwali języki swoje, swarząc ś. pożwali języki swoje. Wuj. Przeciw paraliżowi języka nasienie gorczycy, zeżwawszy pod językiem trzymane, bardzo pomaga. Trzyc. Ziarna pszeniczne, zeżwane, w uściech a przyłożone na miejsce ukąszone, jad k sobie ciągnie. Sien. Przekąsiwszy język sobie i zeżwawszy, w oczy tyranowi wypluną. Warg. Przen.: *zmasakrować, zetrzeć, strawić:* Z. sprzeczny naturze żywioł. Sł. wil. Przen. *strawić w sobie:* Sta-

rosła zżuł gniew, lecz musiał ś. na Anusine kondycje zgodzić. Sienk.

Zżuwać, a. ał p. **Zżuć.**

Zżuwanie, a, blm., czynność cz. **Zżuwać.**

× **Zżwiekać, a, ał** p. **Zżucholić.**

× **Zżwiekanie, a,** blm., czynność cz. **Zżwiekać.**

× **Zżycie, a,** blm. 1. czynność cz. **Zżyć.** 2. *przesycenie ś., znudzenie ś. życiem, przeżycie ś.*

Zżycie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżyć ś.**

× **Zżyć, yje,ył,** nied. **Zżywać** *żyjąc spędzić, strawić; przeżyć:* Z. swój czas. **Z. ś.** z kim, z czym = *żyjąc razem zespolić ś., przyzwyczaić ś., przywyknąć, oswoić ś. przez długie pożycie:* Przybysz ten zżył ś. już z naszym społeczeństwem. Zżyłem ś. już z tą myślą. Pani wojewodzina, zżywszy ś. z mężem, przybrała jego charakter. Krasz. Z największym bólem Z. ś. można. Dąb.

Zżydowieć, eje, ał p. **Zżydzieć:** Ten ród zżydowiał.

Zżydowienie, a, blm., czynność cz. **Zżydowieć.**

Zżydowszczenie, a, blm., czynność cz. **Zżydowszczyć:** Żeby ś. nie spełnił fakt jedyny w historji naszej, fakt zżydowszczenia szlachty polskiej. Rog.

Zżydowszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżydowszczyć ś.**

Zżydowszczyć, y,ył *zrobić żydowskim.* **Z. ś.** *stać ś. żydowskim.*

Zżydzenie, a, blm. 1. czynność cz. **Zżydzić:** Z. ludów chrześcijańskich. 2 czynność cz. **Zżydzieć.** 3. p. **Zżydziałość.**

Zżydzenie się, a ś., blm. 1. czynność cz. **Zżydzić ś.** 2. p. **Zżydziałość.**

Zżydziałość, i, blm., 1z. od **Zżydziały; Zżydzenie, Zżydzenie ś.**

Zżydziały *który zżydział.*

Zżydzić, i, ił *uczynić jakby Żydem, jakby żydowskim.* **Z. ś.** p. **Zżydzieć.**

Zżydzieć, eje, ał, Zżydowieć, Zżydzić ś. *stać ś. Żydem, przejść żydowszczyzną:* Gdybym ś. nie bał, że mi dzieci zżydzieją, jednej chwili uciekłbym stąd na Nalewki. Prus. Choć widzę, że zżydziejesz ale ci winszuję. Sienk. Świat ś. spoganił, sturzył, zżydził, a katolików brak wielki. Bał.

Zżyły, Zżyty z kim, z czym = *który ś. zżył, obyty; przywykły, przyzwyczajony do kogo, do czego:* Otoczyły go tam twarze życzliwe i ów gwar życia żołnierskiego, z którym oddawna był Z. Sienk

Zżymać, a, ał i Z. ś. p. 1. **Zżąć** i 2. **Zżąć.**

Zżymanie, a, blm., czynność cz. **Zżymać.**

Zżymanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżymać ś.**

Zżymnąć, nie, nął i Z. ś., p. 1. **Zżąć.**

Zżymnięcie, a, blm., czynność cz. **Zżymnąć.**

Zżymnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżymnąć ś.**

Zżynać, a, ał p. 2. **Zżąć.**

Zżynanie, a, blm. zynność cz. **Zżynać.**

[**Zżynka,** i, blm.] *zbożę zżynane na paszę dla bydła.*

Zżyty p. **Zżyły.**

× **Zżywać, a, ał i Z ś.** p. **Zżyć.**

× **Zżywanie, a,** blm., czynność cz. **Zżywać.**

Zżywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Zżywać ś.**

× **Zżywosrebrzenie, a,** blm., czynność cz. **Zżywosrebrzyć.**

× **Zżywosrebrzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Zżywosrebrzyć ś.** (mercurificatio).

× **Zżywosrebrzyć, y,ył** *zmienić w żywe srebro.* **Z. ś.** *zmienić ś. w żywe srebro.*

Ż

Ż (żiet), litera występująca przed spółgłoską i na końcu wyrazów — w tej postaci (źle, przyjaźń, źródło, źdźbło, źrebię, łaź, gałąź, więź); przed samogłoską zaś w postaci **zi,** przyczym **i** nie wyraża w tym razie samogłoski, tylko znak zmiękczenia dla **z** (ziemia, ziele, ziarno, zioło, ziębić, wozie). Przed *i,* jako samogłoską, ziet ma postać **z** (zima, zipać, kozik, kozieł, wozić, łazi). Te sposoby pisania wyrażają spółgłoskę podniebienną dźwięczną (słabą), powstałą z **z** dopiero na gruncie polskim, przechodzącą na końcu wyrazów i w środku przed spółgłoskami bezdźwięcznemi (mocnemi) w bezdźwięczne ś.: weź, maź, paź, leźć, weźcie.

[**Żba, y,** lm. **y**] p. **Izba.**

Żbiczy przym. od **Żbik:** Kołpaczek piórkiem czaplim ozdobion, a żbiczym futrem naokół obszyty. Sienk.

[**Żbieg, a,** lm. **i**] *zbieg:* Já byde za żbiega. Pc.

Żbik, a, lm. **i** p. **Żbik.**

Żbło, a, lm. **a** p. **Źdźbło.**

† **Żdebełko, a,** lm. a p. **Źdźbło.**

† **Żdrzeć, eje, ał** p. 2. **Żrzeć.**

[**Żdrzok, u,** blm.] p. **Wzrok.**

[**Żdychnąć, nie, nął**] *uderzyć, dźgnąć, żgnąć:* Ż. się w piersi nożem.

[**Żdychnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Żdychnąć.**

[**Żdziach, a,** lm. **y**] *widły do gnoju,* kopysz.

Żdziebdziątko, a, lm. a p. **Źdźbło.**

Żdziebdzio, a, lm. a p. **Źdźbło.**

Żdziebdziuchno, a, lm. a p. **Źdźbło.**

Żdziebełątko, a, lm. a p. **Źdźbło.**

Żdziebełnik, a, lm. i pszeniczny, **Żdzieblarz** (cephus pygmaeus) *owad błonkoskrzydły z rodziny trzpienników, którego larwy wgryzają ś. do wnętrza źdźbła i wywołują przedwcześnie zbielenie i umieranie kłosa.*

Żdziebełeczko, a, lm. a p. **Źdźbło.**

Żdziebełko, a, lm. a. p. **Źdźbło.**

Żdziebko, a, lm. a p. **Źdźbło:** Niebo przecierało ś. już ździebko nad ziemią czarną, głuchą i zgoła w mrokach zagubioną. Reym.

Żdziebła, i, lm. e bot. = **Trzęślica.**

Żdzieblarz, a, lm. e p. **Żdziebełnik.**

Żdzieblątko, a, lm. a, p. **Źdźbło.**

[**Żdzieblik, a,** lm. **i**] zool. = **Świergotek.**

Żdzieblisty, Żdzieblisty, ×Żdzieblnisty, × Żdzieblnisty, Żdzieblny, ×Żdzieblny *mający w sobie*

źdźbła: Pierzysko zdziebliste prosowe, *stipularia phoba*. Kn.

Ździebiny, Zdziebiny l. przym. od **Źdźbło.** 2. p. **Ździeblisty.**

[**Ździebluchno, a,** lm. **a**] p. **Źdźbło.**

[**Ździebluśko**] p. **Źdźbło.**

[**Ździebiutko**] p. **Źdźbło.**

Ździebłko, a, lm. **a** p. **Źdźbło.**

Ździebło, a, lm. **a** p. **Źdźbło**

Ździebłowaty l. *podobny do źdźbła.* 2. bot.: Rośliny ździebłowate a. **Kwiatotrzcince** *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Ździelenie, a, blm., czynność cz. **Ździelić.**

Ździelić, i, ił *uderzyć, zwalić, ściągnąć, huknąć, lunąć, złoić, grzmotnąć, gruchnąć, wyciąć:* Nie tak ś. szarpie wół, gdy go obuchem rzeźnik w łeb ździeli, jak ów... Kon.

[**Ździer, a,** lm. **y, Ździera**] *stara dziewka złego prowadzenia, wycieruch, łajdoczka.*

[**Ździera, y,** lm. **y**] p. **Ździer.**

[**Ździobło, a,** lm. **a**] p. **Źdźbło.**

[**Ździuchać, a, ał**] *szturchać, dzbękać, kuksać:* Macocha ją w plecy ździucha.

[**Ździuchanie, a,** blm.] czynność cz. **Ździuchać.**

[**Ździuchaniec, ńca,** lm. **ńce, Ździucheniać**] *szturchaniec, kuksaniec, dzbękaniec.*

[**Ździuchceniec ńca,** lm. **ńce**] p. **Ździuchaniec.**

[**Ździuczeć, y, ał**] na kogo = *dokuczać komu słowami, dogadywać, wymyślać mu.*

[**Ździuczenie, a,** blm.] czynność cz. **Ździuczeć.**

† **Źdzymać, a, ał** p. l. **Zżąć.** Błaż.

† **Zdzymanie, a,** blm., czynność cz. **Źdzymać.**

[**Źdźbil, a,** lm. **e**] *kawał ostrej łodygi lub badyla uciętego i skrytego w trawie ostrzem do góry.*

Źdźbło, a, lm. **a, Ździebło, Zdziebło,** [**Ździobło, Ścibło, Żbło**], † **Żbło,** × **Dżbło,** † **Zbło,** † **Zdebło** l. bot. (calmus) *dęta łodyga roślin trawiastych i zbóż:* Łodyga, kiedy jest dęta, kolankowata, nazywa ś. Ż., *calmus*, jak u roślin trawnych. L. Na jednym źble urosło siedm kłosów. Biel. M. Dwie rzeczy dziwnie do siebie ciągną: magnes żelazo, a bursztyn dźbło a. słomę. B. B. Weź pięć ździebeł. Troc. Źdźbła pochwy, w których kłos, poszwica. Kn. Członek u źdźbła, trzciny, łodygi u ziela, drzewa, *internodium*. Kn. Źdźbła wierzch abo sączek, na którym kłos stoi, *truncus*. Kn. Knowie, sztuki źdźbła. Kn. Przyłożywszy do ździebła szeląg, będziesz miał kukiełkę. Rys. Człowiek jest jako źbło, które od wiehru bywa nagrawane. Rej. Jako Z. przed wiatrem, tak pyszni zniknęli. Koch. W. Jak źbło złamane. Rej. Ty jesteś czystym bursztynem, ja zdeptany zdziobłem. Bals. 2. przen. rz. a. w pp. 4 ym. przys. *odrobina, kruszyna, troszka, troszeczka, kawałątko:* Ż. masła, chleba. L. A cóż widzisz Ż. w oku brata swego, a tramu w oku twoim nie widzisz? Wuj. (= *drzazgę, paździor, proch*). Każdy rad swoję wodę upatruje z boku, prędzej ś. dźbło postrzega w cudzym oku. L. Hipokrycie, wyrzuć wprzód tram z oka twego, potym z cudzego Ż. Zigr. | Na krzyż ździebła nic nie zrobić] = *nic zgoła, ani krzty nie zrobić.* Przen.: (o o dziecku) *maleństwo, kruszyna, robaczek.* 3. bud. *drzewo nieociosane, z gałęzi i wierzchołka ogołocone; wszelkie drzewo niepłatane*, kłoda, kr ą g l a k. Podez. 4 [Z] zool. = **Świergotek.** Zdr. **Ździebko, Ździebłko,** [**Dziebko**], **Ździebełko, Ździebdzio,** † **Zdebełko, Ździebełeczko,** [**Ździebluśko, Ździebiutko, Ździebluchno, Ździebdziuchno, Ździebdziątko:** Pokłoniła ś. do kolan, prosząc o ździebluchno słomy. Kon. Niech ta jeszcze ździebluchno pośpi. Kon.

[**Źdźgło, a,** lm. **a**] p. **Gzło.**

Źdźwigać się, a ś., ał ś. *zmordować ś., zmęczyć ś. dźwiganiem ciężarów.*

Źdźwiganie się, a ś., blm., czynność cz. **Źdźwigać ś.**

[**Źdźgnąć, nie, nął**] p. **Żgnąć.**

[**Źdźgnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Źdźgnąć.**

[**Żga, i,** lm. **i**]: Psota taka, Ż. w nocy. Gwar.

[**Żgać, a, ał**] p. **Żgać.**

[**Żgaga, i,** blm.] p. **Zgaga.**

[**Żganie, a,** blm.] czynność cz. **Żgać.**

[**Żgło, a,** lm. **a**] p. **Gzło.**

[**Żladzać, a, ał**] *prosić, żebrać.*

[**Żladzanie, a,** blm.] czynność cz. **Żladzać.**

Źle, [Gorsz, Horsz (st. w. Gorzej) l. przys. od **Zły**, *niedobrze:* Ż. zrobił (= *zgrzeszył, sawinił, przeskrobał*). Ż. zrobiła (= *upadła moralnie*). Ż. sobie radzisz. Troc. (= *niepraktycznie, nieumiejętnie*). Ż. czynić, Ż. sobie postąpił, Ż. sobie radzisz. Kn. Kto Ż. przez inszego czyni, jakoby też sam przez ś. Ż uczynił. Rej. (= *niełądnie, niesumiennie, niegodnie, niegodziwie*). W powierzonym sobie interesie Ż. ś. sprawili a. przez zdradę, a. przez niedbalstwo. Siem. J. (a. zdradliwie, a. niedbale. L.). Znamy, co Ż. i co gorzej. Chr. Ż. mi posłużył. Kn. (przysłużył mi ś. kaducznie. L.). Źleś nabył, Ż. też zginąć musi. Rej. (= *nieprawnie, nieuczciwie*). Źle Ż. zatraci. Wuj. Wszystko ś. dzieje Ż. z użycia złego. Nar. Źlem rzekł, źlem to mówił, uczyniłem, *nollem dixisse*. Kn. (= *niewłaściwie, niestosownie, nietrafnie, fałszywie*). Ż. postąpił. Ż. zrozumiany (= *błędnie, fałszywie, opacznie*). Ż. go osądzono. Troc. (= *niesprawiedliwie, niesłusznie*). Ż. wymawia (= *niewyraźnie, niedokładnie*). Ż. o nim mówią = niedobrze o nim słyszeć Kn. (= *niepochlebnie, niekorzystnie*). Mówiąc co Ż. o bliźnim, powinno ś. mówić: broń Boże każdego, ale on tak Ż zrobił. L. Dobrze mówcie tym, co wam Ż. mowią. Leop. (błogosławcie tym, którzy was przeklinają. B. G.; którzy wam złorzeczą. L.). Ż. ś. mam, choruję. Kn. Niezdrowo mi. Ż. mi jakoś. Kn. (żart.: *niewyraźnie, głupio mi*). Nie jest potrzeba lekarza jedno tym, którzy ś. Ż. mają. Rej Więc jejmość panna Marjanna Ż. jest w swych interesach? L. (= *niedobrze stoi, kuso, niepomyślnie*). Ż. idą sprawy. Troc. Ż. ś dzieje na świecie (= *smutnie, niepocieszająco, głupio = smutnie*). Już też strasznie Ż. koło dziada naszego być musi, bo mi kazał, żeby z grodu regienta do napisania testamentu sprowadzać. L. (= *krucho, kiepsko*). Ż. koło mnie = zginąłem. Kn. Żlebyś ś. był ozwał, ruszył, *malo tuo*. Kn. (z twojem złem, z twoją szkodą. L.; *nie w porę, niestosownie, niewłaściwie*). Ż. trafił. Ż. tak, a tak jeszcze gorzej (= *z deszczu pod rynnę*). Ż. ś rozstali (= *w gniewie, na bakier*). Ż. usposobiony (= *jest w złym humorze, nie ma humoru, kwaśny, zgryźliwy*). Być dla kogo Ż. usposobionym (= *być do niego uprzedzonym; nieprzychylnie, nieżyczliwie*). Ż. ś. na wszystko zapatruje (= *pesymistycznie; widzi wszystko w złym świetle*). Ż. mu z oczu patrzy (= *złowrogo, podejrzanie*). Ubranie Ż. uszyte (= *nienależycie, licho; kiepsko, haniebnie, fatalnie, niestarannie, nieakuratnie, niedbale, niedokładnie, niezdarnie, po partacku*). Suknia Ż. na niej leży (= *niezgrabnie*). Ż. przykrajał. Ż. trawi. Ż. odżywiany (= *niedostatecznie, niedbale*). Machina Ż. działa, zegar Ż. idzie (= *nieprawidłowo*). Ż. waży (= *niedoważa; skąpo*) Ż. spałem (= *niespokojnie, budziłem ś.*). Ż. idziemy (= *błądzimy*). Ż. ma w głowie (= *ma bzika,*

fijołka, brak mu oleju, piątej klepki w głowie, ma zajączka). To Ź. oddziaływa na niego *(= niekorzystnie, ujemnie, szkodliwie, zgubnie, fatalnie),* Z. jakoś wygląda *(= mizernie, nędznie, biednie, kiepsko, marnie, licho).* Ale ty płacz najgorzej, ty Zygmunćie uwięziony. Krasiń. *(= najrzewniej).* **2.** Ź. = *źle jest, szkoda* (jest), *niedobrze; bieda:* Widząc, że Ź., zaraz tył lękliwy podawa. P. Koch. Tak u niego Ź. w głowie, że już gorzej być nie może. L. Ź. mu wierzyć, *male illi creditur.* Kn. *(= niebezpiecznie, zdradnie, niepraktycznie, ryzykownie).* Ź, że o sobie zbyt dobrze trzyma ale to dobrze, że ładny. L. Bieda ojcom z temi dziwakami: źleż mu dać, źleż nie dać. Falib. *(= trudno, przykro, ciężko).* Z. mi było spać *(= niewygodnie; źle mi posłano).* Ź. chodzić w tych butach. Z. tu siedzieć. Z. sierocie na świecie. Z. mi u nich. Ź. mi, Ź. mi ś. jakoś robi *(= niedobrze, słabo, mdło, nudno mi; nudzi, mdli mię).* Nie Z = *nieźle, miernie, dość dobrze, ujdzie.* Drzewo to kocha ś. nie Ź. na każdym miejscu, gdyż i zimne powietrze ścierpi. Trzyc. Wiesz, Frontynię, że ty czasem nie Ź. mówisz. L. Człowiek nie Ź. uczony. Górn. *(= wcale głęboko).* **3.** † Ź. (z przymiotnikami, z imiesłowami) *niezupełnie, nie ze wszystkim, niespełna, nie na dobre; ledwie, zaledwie, tylko co; skoro tylko:* Bolesław, Ź. chętliw, potomki Piotrowina naprawił, aby św. Stanisława pozwy przycisnęli. Groch. Tyran Ź. rozumny. Groch. Ź. zdrowy, nie zupełnie zdrowy, Ź. ś. mający na zdrowiu. L. Dydo Ź. zdrowa rozmawia tak z swą siostrą wierną. Koch. J. Ź. żywy, ledwie żywy, ledwie co żywy, tchnący, jeszcze przy życiu, na pół umarły, już na schyłku, na zejściu, przy zgonie, konający. L. *(= ledwie zipie).* Krew ciepła bieży strumieniem i kupy Ź. żywych leje i pobite trupy. P. Koch. Podarunkami, obietnicami hetman nieco ducha zatrzymał w Ź. żywych. Tw. Jego słowa podwoją me męczarnie, przychodzi przeszyć me serce i Ź. zagojoną otworzyć ranę. L. Jeszcze Ź. świta, już ś. cała Warszawa o tym placu pyta. Pot. Ewangielja jeszcze ś. Ź. zaczęła, jeszcze Ź. moc brać poczęła, a już do niej nieprzyjaciel kąkolu natrząsnął. Żarn. Źlem był ocknął, nie do końca, niedoskonale, ledwie. Kn. Ź. słońce weszło, kiedy... Pot. Źlem wyszedł z nawy, źlem zsiadł z konia, z wozu. Kn. Źlem twój list przeczedł, *vix dum legerem, cum...* Kn. Ź. ś. od brzegu odbili, *vix...* Kn. Ź., Ź. dosyć, skoro, skoro jeno, zaraz skoro. L. Ź. król odjechał, tedy Światopełk zdradził. Biel. M. Ź. rok wyszedł, ali zasię na pierwszy błąd przyszli Prusowie. Biel. M. Semowit, Ź. ś. o śmierci Kazimierza dowiedział, opanował zaraz Płocko. Biel. M. Nie tak, jak dziś czynią: Ź. dosyć dzień abo tydzień przy nauczycielu potrwa, zaś do inszego ś. pokwapi. Glicz. Ź. dość pan wyrzecze, aż ś. zaraz wszystko stanie. Ryb. Źlem dość westchnął w swym frasunku, do ratunku stałeś gotowym. Ryb. **4.** † Ź. *prędko, natychmiast, odrazu, bezzwłocznie:* Czemuż mię raczej Z. nie zabijacie, wieczne wyroki, na co mię chowacie? P. Koch. **5.** myśl. *mało, niewiele, niedosyć:* W tym roku jelenie Ź. ryczą.

[**Źleb, u,** lm. **y**] p. **Żleb.** Zdr. [**Źlebek, Źlebik, Źlibek**].

[**Źlebek, bka,** lm. **bki**] p. **Żleb.**

[**Źlebik, a,** lm. **i**] p. **Żleb.**

† **Źleczynny** p. **Złoczynny.** L.

† **Źleczyństwo, a,** lm. **a** p. **Złoczyństwo.**

[**Źlenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Źlić ś.**

[**Źli**] p. **Jeżeli.**

[**Źlibek, bka,** lm. **bki**] p. **Źleb:** Ty weź kose, a ja grabie, wykośmy Z. babie! Tet.

[**Źlić się, i ś., il ś.**] *złościć ś., gniewać ś., irytować ś., żołądkować ś.:* Nie źlijcie ś., tatusiu... Dyg.

Źm... p. **Żm...**

[**Źnieć, i, ał**] **1.** *słabo ś. palić, tlić ś., pstrzyć ś.:* Czy już ogień wygás? — A jeszcze tam cosi źni. **2.** *brzmieć:* Od wiwatów całe miasto źniało.

[**Źnienie, a,** blm.] czynność cz. **Źnieć.**

[**Źnija, i,** lm. **e**] p. **Żmija.**

[**Źradło, a,** lm. **a, Źrzadło, Zrzadło**] *zwierciadło lustro.*

[**Źral**] *dojrzewał.* Gwar.

[**Źraleć, eje, ał**] p. **2.** † **Źrzeć.**

[**Źralenie, a,** blm.] czynność cz. **Źraleć.**

[**Źralutki**] *zupełnie dojrzały.*

[**Źrałość, i,** blm.] rz. od **Źrały:** Wiśnie same na ziem od źrałości spadujom. Tet.

[**Źrały, Źrzały, Zdrzały, Ozrany**] *dojrzały, dostały:* Najźralszy owoc. Pol. Im bardziej dochodzi zboże, tym więcej krząta ś. ptactwa i drobnych zwierzątek około źrałych kłosów. Pol. A jednak dosytni spokój jej źrzałych kształtów udzielał ś. jakby przez dłoń głaszczącą. Brt. Żaden Z. mąż nigdyby ś. nie dopuścił... Sienk. Miło jej było uchodzić nie za skrzata, ale za źrzałą dziewkę. Sienk. Przyszedł do lat źrzalszych. Jesieni owoce źrzałe zbieramy. Sien. Był tedy czas, gdy już źrzałe grona mogły być jedzone. Leop. Kucharze umieją robić potrawę z poziomek co naźrzelszych. Syr. Na to święto przynosili do kościoła pierworódne urodzaje zboża już źrzałego. Gil. Dymitr, przyszedszy do lat źrzalszych, z klasztora umknął. Paszk. Nieźrzała doskonałość. Leop.

Źrebaczek, czka, lm. **czki** p. **Źrebiec.**

Źrebak, a, lm. **i** p. **Źrebiec.**

Źrebarek, rka, lm. **rki** p. **Źrebięciarz.**

Źrebczyk, a, lm. **i** p. **Źrebiec:** Ź. puszczał na wiatr grzywę. Dyg.

Źrebiaczek, czka, lm. **czki** p. **Źrebiec.**

Źrebiak, a, lm. **i** p. **Źrebiec.**

Źrebiarnia, i, lm. **e. Źrebięciarnia,** [**Źrybiarnia**], *stajnia dla źrebiąt.*

Źrebiąteczko, a, lm. **a** p. **Źrebię.**

Źrebiątko, a, lm. **a,** [**Zgrzebiątko**] p. **Źrebię.**

Źrebica, y, lm. **e, Źrzebica, Źróbka, Źrzóbka** **1.** *młoda klaczka, kobyłka:* Trzyletnia płocha źrzebica. Min. Zrzebica z grzywą od wiatrów rozpierzchłą i karkiem jarzma nigdy nie znającym. L. Pamiętał, gdy była źrebicą. Żer. **2.** *klacz, kobyła:* Osoba źrzebców i też źrzebic ku przypuszczaniu do stada ma być śrzednia. Troc. Źrzebice do stada mają być ani wielkie, ani też bardzo drobne, szerokiego brzucha i takich lędźwi. Trzyc. Źrzebice wspaniałe samce rodzą. Trzyc. Kto chce źrzebice kupować ma obaczyć ich lata. Trzyc. Źrzebice mają być pasione najwięcej na trawnikach a. też w stajniach suchym sianem; a. gdy ś. już oźrzebią, dobrze im poddawać jęczmienia. Trzyc. Trawa jest dobra ku rozmnożenia mleka źrzebicom. Trzyc. Zdr. **Źrebiczka, Źrzebiczka.**

Źrebiczka, i, lm. **i** p. **Źrebica:** To mojego chowu, jeszcze była źrebiczką, a ja już poznałem, co to będzie z niej. Rzew.

Źrebić się, i ś., Źrzebić ś. *rodzić źrebię.* L. Ta ś. źrzebi klacza, a druga już ś. oźrzebiła. Troc.

† **Źrebie, a,** lm. **a** p. × **Źrzebie.**

Źrebiec, bca, lm. **bce, Źrzebiec** l. a. **Źrebiak, Źrebak,** [**Zgrzebiec, Źróbiec, Źrzebak, Źrzebiak, Źrzobek, Źróbek, Zdrzóbek, Źróbak, Źrybiak, Zrybak, Ziérbak, Rzióbek**] *młody osobnik zwierzęcia jednokopytowego:* Źrzebiec, roczne źrzebię do dwu lat zowie ś. źrebczykiem, od półtrzecia roku do czwartego już źrebiec, a gdy już ma wszystkie końskie zęby, już wtedy należy mu ś. imię konia. Kluk. Kto komu obrazi źrebca we dwu lat, ma zapłacić pięć grzywien. Tarn. J. Znać zaraz źrzebca, że jest z dzielnych koni stada: z wysoka stąpa, raźno gibkie członki składa. Pilch. Gniew długo wierzga, jak podgórski źrzebiec, a długo ś. uspokoić a postanowić nie może. Rej. 2. [Z.] *ogier.* Zdr. **Źrebczyk, Źrzebczyk, Źrebaczek, Źrebiaczek, Źrzrebaczek, Źrzebiaczek.**

Źrebienie się, a ś., blm., **Źrzebienie ś.** czynność cz. **Źrebić ś.**

Źrebię, cia, lm. **ta. Źrzebię.** [**Zgrzebię, Zgrzybię, Zdrzebię, Zdrebię**], † **Kluszę** *mały osobnik zwierzęcia jednokopytowego,* posp. *kiziak:* Co ś. na koniach znają, ze źrzebięcia poznają, jaki koń być ma. Skar. Łyse Ź. i koniem łysym będzie. Kn. Nie łam źrzebięcia, powiadają. Jabł. (czekaj pory, niech ś owoc dostoi, niech dojrzeje. L). Nie łam źrzebięcia przed czasem. Troc. Oślica z ośląkiem, źrzebięciem jej. Wuj. Oddzielił oślic dwadzieścia i źrzebiąt ich dziesięć. Leop. Zdr. **Źrebiątko, Źrzebiątko, Źrebiąteczko, Źrzebiąteczko.**

[**Źrebięciarek, rka,** lm. **rki**] p. **Źrebięciarz.**

Źrebięciarnia, i, lm. **e** p. **Źrebiarnia.**

[**Źrebięciarz, a,** lm. **e, Źrebarek**] *pastuszek źrebiąt.* Zdr. [**Źrebięciarek**].

[**Źrebięcina, y,** lm. **y**] p. **Źróbcyna.**

Źrebięcy, Źrzebięcy l. przym. od **Źrebię.** 2. Brodawka źrebięca, p. **Brodawka.** 3. wet. Źrzebięce zęby (dentes lactei, caduci, pullini) *zęby mleczne u źrebiąt:* Źrzebię rodzi ś. bez zębów, a te, które mu przez pierwsze dwa lata wyrastają, zębami źrzebięcemi zwane, giną wszystkie po półtrzecia roku. Kluk.

Źrebna, ej, lm. **e, Źrzebna** klacz, kobyła, oślica *brzemienna źrebięciem,*

Źrebność, i, blm., rz. od **Źrebny.**

1. [**Źreć, źry, żrał**] p. 1. **Żrzeć.**

2. [**Źreć, eje, ał**] p. 2. **Żrzeć.**

† **Źrejomo** p. **Zrzejomie.**

Źrenica, y, lm. **e,** † **Źrzenica** l. anat. (pupilla), *otwór w oku, otoczony tęczówką:* Błonka oka rogowa ma we środku dziurkę, źrenicą nazwaną *pupilla.* Krup. W oku błonka jagodowa, której przednia część dziurawa formuje wespół z likworem kryształowym źrzenicę. Kirch. Źrzenicy okrążek, abo kóleczko około źrenicy, *iris.* Kn. Straciwszy źrzenicę, nie będziesz widział. B. B. Źrzenicę kto obrazi, oko nakazi. Jan. Honor podobny do oka źrzenicy, która najmniejszego zaprószena cierpieć nie może. L. Jak źrzenicy w oku, tak pilnie tego strzegli. Rej. (*= jak oka w głowie*). Tak ci twą czystość chować należało, jak źrzenicę w oku; już ś. stało! Lubom. Jako źrzenicę tego strzec będę. Troc Strzeże swej córki jak źrenicy w oku. Kniaź. Przen.: Wybór królów źrzenicą wolności i najpiękniejszym narodu polskiego zaszczytem nazywano. Ust. (*= perłą, klejnotem, kwiatem*). Tknąć ś. śmieli okrutnicy liberum veto, tej to wolności źrenicy. Niem. Przen.: *oko, oczy, wzrok, spojrzenie:* Raz chmurną twarz ku niebu wznosi wysokiemu, drugi raz w nizkiej ziemi topi swe źrzenice. Otw. Rzuć, człowiecze, na obraz natury źrzenicę, patrz, co w sobie obszerne jej mieszczą granice. Dm. O, cna ojczyzno, choćbym twej granicy zawiązanemi dotknął ś. źrzenicy, wnetbym cię poznał, tak mi coś wdzięcznego zaraz do serca skoczyło samego. Lubom. Ze źrenic błyszczy genjuszu świetność. Mick. Zaświeciły mu dwie łzy w wielkich błękitnych źrenicach i stoczyły ś. szybko po rumianych licach. Mick. Poduiósł w niebo zatlone nadzieją źrenice. Mick. Cztery źrenice gorzały przeciw sobie jak roratne świece. Mick. Krwią mu nabiegły źrenice. Mick. Tylą farb żywych, różnych mak źrenicę mami. Mick. Czarna jego (Irydjona) Z. dziwne sieje połyski. Krasiń. Cichą modlitwą źrzenica ś. łzawi. Len. 2. patol. Rozszerzenie źrenicy (mydriasis, comectasis). Zwężenie, ścieśnienie źrenicy (miasis). Zrośnięcie źrenicy (coreclisis). Nieruchomość źrenicy. Nierówność źrenic (anisocoria). Mnogość źrenic w jednym oku (polycoria). Zboczenie źrenicy (corectopia). Zwrotna nieruchomość źrenicy. Zamknięcie źrenicy (occlusio v. seclusio pupillae). Leki rozszerzające źrenicę (mydriatica). Utworzenie sztucznej źrenicy. Przyrząd do mierzenia odległości źrenic. Zdr. **Źreniczka, Źrzeniczka.**

× **Źrenicować, uje, ował** *mrugać, spoglądać:* Wszak te błękity, te gwiazdy źrenicujące po nich, ten księżyc, taki palący mnie, jak słońca wzrok. Krasiń.

× **Źrenicowanie, a,** blm., czynność cz. **Źrenicować.**

Źreniczka, i, lm. **i** p. **Źrenica.**

Źreniczny, × **Źrzeniczny** przym. od **Źrenica:** Błona źreniczna (membrana pupillaris). Zawrzy-że moję także źrzeniczną zasłonę ty, przez którego jestestwa bywają wskrzeszone. L. Gdyby pomocne łzy ku śmierci były, słuszniebych wielkiej poczytał być wagi źrzeniczne flagi. Gawiń. (*=potoki, strumienie łez*).

† **Źrenica,** blm. p. **Źrzenie.**

[**Źrędziny, in,** blp.] p. **Śrędziny.**

[**Źróbak, a,** lm. **i**] p. **Źrebiec.** Krasz.

[**Źróbcyna, y,** lm. **y**], **Źrebięcina** *licha, nędzna, godna politowania źróbka.* Zdr. [**Źrzebięcinka**].

[**Źróbek, bka,** lm. **bki**] p. **Źrebiec.** Tet. Z początku chwyci ostro, jak ten Ź. zaprzągnięty w jarzmo. Ork.

[**Źróbiec, bca,** lm. **bce**] p. **Źrebiec.**

Źróbka, i, lm. **i** p. **Źrebica.**

× **Źródelny** p. **Źródlany.**

Źródełeczko, a, lm. **a** p. **Źródło.**

Źródełko, a, lm. **a** p. **Źródło.**

Źródlany, × **Źrzódlany,** × **Źródelny,** × **Źrzódelny,** × **Źródlny,** × **Źrzódlny, Źródłowy, Źrzódłowy** l. przym. od **Źródło,** *zdrojowy, kryniczny:* Woda źródlana Źrzódlny, źrzódłowy, *confundit usus hanc vocem cum* Zdrojowy. Kn. Woda źrzódelna. Świt. Żadnej różności niemasz między dżdżystą, rzeczną, źrzódelną i jeziorną i morską wodą, jeno na zwiska są różne, ale sama istność i przyrodzenie wody jedno jest wszystkich Syk. Przen.: *początkowy, pierwiastkowy, pierwotny:* Rugują teraz naukę języków dawnych, źródlanych języków. Kras. Praca źródłowa (*= oparta na źródłach*).

Źródlenie się, a ś., blm., × **Źrzódlenie ś.** czynność cz. **Źródlić ś.**

Źródleniec, ńca, lm. **ńce** min. *odmiana aragonitu, minerał z gromady sylikoidów, z rzędu węglanów bezwodnych.*

Źródlić się, i ś., ił ś., × **Źrzódlić ś.** *wypływać ze źródła; płynąć, sączyć ś. w kształcie źródła:* Rzeki zródlące ś. z tych gór.

Źródlisko, a, lm. **a,** × **Źrzódlisko** l. p. **Źródło:** Ponieważ na świecie nic ś. nie dzieje bez przyczyny, więc i ta posępność dramatyczna ma swoje źródliska. Chm. Wypływało Ź. wody zaskórnej. Żer. **2. a.** [**Wyzięblisko,** blp.] *miejsce, gdzie są źródła; miejsce wilgotne, zimne:* Jak źródliska znaleźć i dobroć wody poznawać. Trzyc. W studniach nie są to prawdziwe zdroje i źródła, ale tylko żyły i źródliska. Świt. *(=woda zaskórna).* Już trawka zazieleniała nad ciepłemi źródliskami. Krasz.

Źródlisto przys. od **Źródlisty;** × **Źrzódlisto.**

Źródlistość, i, blm., rz. od **Źródlisty; Źrzódlistość.**

Źródlisty, × **Źrzódlisty** *obfity w źródła:* Okolica źródlista.

× **Źródlny** p. **Źródlany.**

Źródłek, łka, łki, Źrzódłek, Moczyźrzał, Zdrojek bot. (montia) *roś. z rodziny portulakowatych.* Gatunek: Ź. kryniczny (m. fontana).

Źródło, a, lm. **a,** × **Źrzódło,** [**Zdrzódło, Zdrzadło, Rziódło**] l. *prąd wody żywej, wyrywający ś. z ziemi, skały, zdrój, krynica:* Zrzódło, trybem wszystkich narodów, początkiem nazywamy strumienia, z którego strumień płynie. Poc. Więc źrzódła one piękne między drzewki wrają, a kamyczki by złoto tam ś. nich błyskają. Rej. Idźcie do źródła żywej wody, bo mój strumyczek usycha. Skar. Płynęły łzy jako Ź., ale duszę chłodziły jako rosą z nieba. Skar. Źrzódeł abo fontan w Niemczech niewiele widać, ale rzeki przedniejsze są: Ren, Moza, Ems i t. d. Łęcz. Ź bije. Ze źrzódła wszyscy czerpają, a strumień z niego niezmniejszony płynie. Koch. W. Izaż nie dla ciebie wynikają źrzódła, rzeki płyną, wiatry wieją? Żarn. Kto ma źrzódło, na co mu pić wodę z strumyka? Zabł. Z czystego źrzódła mętny strumyk nie pochodzi, ni orzeł niebosiężny podłych ptaków rodzi. Świr. Jest wieczne Ź. na górze Mendoga, to Ź. żywią deszcze i tumany. Mick. W ciszy bezludnej my przy źródłach suchych szukamy wody, spaleni żarzewiem. Słow. Źródła mineralne *(=wody mineralne).* † Źrzódło cieplicze = *cieplice.* Ź. lecznicze, gorące, siarczane, solno-siarczane, szczawne, szczawno-żelaziste, solne. Przen.: *wszczątek, początek, powód, przyczyna, to, skąd co pochodzi:* Pójdź pragnący, oto źrzódło wód żywych, wyskakujących do żywota wiecznego. Dambr. Dziwne skutki i dary Ducha św., które od niego, jako od wiekuistego źrzódła dobroci, wynikają. Kucz. Pan Chrystus jest łaską prawdziwą i wszystkich darów źrzódłem. Kucz. Sławmy autora, z którego bierzemy; gdy wodę pijem, Ź. uwieńczajmy. Kras. Moje pióro jest tych wierszów źrzódłem. Boh. Moja omyłka stać ś. może szczęścia pańskiego źrzódłem. L. Brzydzimy ś. winem, które wszelkiego złego jest źrzódłem. Boh. Lecz, gościu, rzecze dalej, zapocznij od źrzódła, powiedz nam, jak ś. chytrość Greczynom powiodła. L. *(=od samego początku, ab ovo).* Ź. choroby, zarazy. *(=rozsadnik, gniazdo).* Próżność i wystawność jest źrzódłem głupstw najpocieszniejszych. Korz. Ź. energji, światła, ciepła, światła. Słońce jest źrzódłem wszelkiej na ziemi energji. Ź. bogactwa, Ź. wiadomości. Wiem to z pewnego źrzódła. Muszę dotrzeć do źrzódła tej złośliwej bajki, tej pogłoski *(= dojść po nitce do kłębka).* Źródła historyczne *(= materjały podstawowe).* **2.** [Z.] *zwierciadło.* Zdr. **Źródełko,** × **Źrzódełko, Źródełeczko,** × **Źrzódełeczko.** Zgr. **Źródlisko.**

Źródłomówca, y, lm. **y,** × **Źrzódłomówca** *etymolog:* Źródłomówcy z języka narodowego wyciągają częstokroć szczęśliwie najdawniejsze zdania i obyczaje narodowe. Kopcz.

! **Źródłopuk, u,** lm. **i** anat., p. **Ciemiączko.**

× **Źródłosłowanie, a,** blm. *etymologja, źródłosłów:* Do tego poszukiwania jedynym środkiem jest okrzyczane i osławione Ź., czyli etymologja. Lel.

Źródłosłowny, × **Źrzódłosłowny, Źródłosłowowy, Źródłosłowy** przym. od **Źródłosłów;** *etymologiczny, tematowy.* Lel.

Źródłosłowowy p. **Źródłosłowny:** Poszukiwanie źródłosłowowe. Lel.

Źródłosłowy p. **Źródłosłowny.** Lel.

Źródłosłów, owu, lm. **owy,** × **Źrzódłosłów** l. wyrazu = *część jego po oddzieleniu końcówki, osnowa, temat.* **2.** *nauka o pochodzeniu wyrazów od pierwiastków i o tworzeniu ś. jednych wyrazów z drugich, słoworód, etymologja.* Kopcz.

Źródłowiska, sk, blp. *okolica źródła rzeki; źródła rzeki:* Rzeki mają krainę źródłowisk. Pol. Źródłowiskiem nazywa W. Pol dokładnie ograniczony obszar ziemi, z którego wypływające wody dają początek rzeczce. Tet. *(=basen, kotlina).* Jeziora alpejskie otaczają wieńcem Z. Rodanu, Renu. Pol. Przen.: *źródło:* Kronika Galla jest źródłowiskiem niewyczerpniętym i nierychło da ś. wyczerpać. Lel.

Źródłowo przys. od **Źródłowy:** Rzecz opracowana Ź. (=*na zasadzie źródeł).*

Źródłowość, i, blm., rz. od **Źródłowy:** Znać wynik pracy samodzielnej, znać Ź. z pierwszej ręki czerpaną. Bądz.

Źródłowy p. **Źródlany.**

[**Źrybak, a,** lm. **i**] p. **Źrebiec.**

[**Źrybiak, a,** lm. **i**] p. **Źrebiec.** Pc.

[**Źrybiarnia, i,** lm. **e**] l. **Źrebiarnia.** Pc. **2.** *stadnina źrebaków.* Pc.

† **Źrzać** przys. *widać, widocznie, snadź:* Kiedy ś. przy nim psalmy śpiewają i napominania czynią, Ź., że zrozumiewa.

† **Źrzadło, a,** lm. **a** = **Zwierciadło.**

† **Źrzałość, i,** blm., rz. od **Źrzały:** Upadłeś, kłosie pełny, ledwie zabielawszy, do szedziwej źrzałości jeszcze nie przystawszy. Jur. W młodych leciech, gdy ciała jeszcze nie przyszły do źrzałości swojej. Petr.

[**Źrzały**] p. **Źrały.**

× **Źrzeb, bia,** lm. **bie** p. × **Źrzebie.**

† **Źrzeb, bia,** lm. **bie,** † **Źrzebie** *los, udział (sors).* Ks. Ł., L., Brk.

Źrzebaczek, czka, lm. **czki** p. **Źrzebak.**

[**Źrzebak, a,** lm. **i**] p. **Źrebak.** Zdr. **Źrzebaczek.**

Źrzebczyk, a, lm. **i** p. **Źrebiec:** Ź., roczne źrzebię aż do dwu lat, zowie ś. źrzebczykiem już sierć odmienia, już grzywa i ogon w włosy, wyrastają. Kluk.

Źrzebiaczek, czka, lm. **czki** p. **Źrebiak.**

[**Źrzebiak, a,** lm. **i**] p. **Źrebiec.** Zdr. **Źrzebiaczek.**

Źrzebiąteczko, a, lm. **a** p. **Źrzebię.** Dor.

Źrzebiątko, a, lm. **a** p. **Źrebię.**

Źrzebić się, i ś., ił ś. p. **Źrebić ś.**

Źrzebica, y, lm. **e** p. **Źrebica.**

Źrzebiczka, i, lm. **i** p. **Źrebica.**

× **Źrzebie, a,** lm. **a** † **Źrebie,** † **Śrebie,** × **Żerebie,** × **Szlad,** × **Ślad,** × **Źrzeb** *pewna miara*

pola: W Sieradzkim województwie źrzeb, czyli Z. tak zwane, wypada na łan teutoński czyli niemiecki. Zab. Polom dawano także imiona żerebia, szladu; te pewnego wymiaru nie miały; brano je jako dnie orania. Cz. Z każdego źrzebia, śladu, włoki z osiadłych ról mają płacić po dziesięciu groszy. Vol. Z źrzebiów abo szladów po sześciu groszy. Vol. Części łanu, włóki śladu, czyli źrebia. Paw. Po źrebiu dobrej ziemi każdemu dam. Sienk.

† **Źrzebie, bia,** lm. **e** p. † **Źrzeb.**

Zrzebiec, bca, lm. **bce** p. **Źrebiec.** Zdz. **Źrebczyk**

Źrzebienie się, a ś., blm. p. **Źrebienie ś.**

Źrzebię, cia, lm. **ta** p. **Źrebię.**

[**Źrzebięcinka, i,** lm. **i**] p. **Źróbcyna:** U nich i młoda Ż. uchodzi podobno. Chodź.

Źrzebięcy p. **Źrebięcy.**

Źrzebna p. **Źrebna.**

1. † **Źrzeć, źrzy, źrzał,** [**Źreć**], † **Zdrzeć,** nied. † **Zierać** *patrzeć, widzieć, spoglądać.* Sekl. Źrzyta. Ps. flor. Źrzy mu z oczu złość, szubienicą pachnie *(olet malitiam).* Mącz. Filomela napiera ś. do siostry, na którą źrząc, Tereus wzrokiem kredencuje. Żebr. *(spectat eam.* L.). Źrzy za słońcem *(vertitur ad solem).* Mącz. *(= zwrócone na cię oczy wszystkich).* Że głowę odciętą Pompejuszową źrzał chłopiec Ptolomeusz, nie dość tej sromoty, trzeba też ten widok zostawić dla Cezara. Chr.

2. † **Źrzeć, eje, ał,** † **Zdrzeć,** [**Źreć**], † **Źrzenieć,** [**Źraleć**] *dojrzewać, dostawać ś.:* Na wiosnę kwitnie, źrzeje owoc latem. Pot. Niektóre rodzaje w tejże mierze są, gdy kwitną albo źrzenieją odtąd kwitnieją albo źrzenieją, aż ś. ustawają, Glicz. Czas nasz bardzo krótki jest, a źdrzejemy jako jabłka słodkie na drzewie ano jedne, głodzą osy, drugie czerw gryzie, trzecie ś. też urwawszy rozpadnie. Rej. Wina, jabłka, śliwy wnet Ż. będą. Troc. Żyto już źrzeje. Troc.

† **Źrzelszy** st. w. od **Źrzały:** Kucharze umieją robić potrawę z poziomek co naźrzelszych. Syr.

Źrzenica, y, lm. **e** p. **Źrenica.**

Źrzeniczka, i, lm. **i** p. **Źrenica:** Oto cię sam wabi źrzeniczkami drzymiącemi. Groch.

× **Źrzeniczny** p. **Źreniczny.**

1. † **Źrzenie, a,** blm. [**Źrenie**] czynność cz. 1. **Źrzeć.**

2. † **Źrzenie, a,** blm., [**Źrenie**] czynność cz. 2. **Źrzeć.**

† **Źrzenieć, eje, ał** p. 2. **Źrzeć.**

† **Źrzenienie, a,** blm., czynność cz. **Źrzenieć.**

† **Źrzetelny** p. **Zrejomy, Rzetelny:** Z. głos. Otw. S. *(= wyraźny, dobitny).*

[**Źrzobek, bka,** lm. **bki**] p. **Źrebiec.** Rej.

Źrzóbka, i, lm. **i** p. **Źrebica.**

× **Źrzódelny** p. **Źródlany.**

× **Źrzódeleczko, a,** lm. **a** p. **Źródło**

× **Źrzódełko, a,** lm. **a** p. **Źródło.**

× **Źrzódlany** p. **Źródlany.**

× **Źrzódlenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Źrzódlić ś.**

× **Źrzódlić się, i ś., ił ś.** p. **Źródlić ś.**

× **Źrzódlisko, a,** lm. **a** p. **Źródlisko.**

× **Źrzódlisto** p. **Źródlisto.**

× **Źrzódlistość, i,** blm., p. **Źródlistość.**

× **Źrzódlisty** p. **Źródlisty.**

× **Źrzódlny,** p. **Źródlany.**

Źrzódłek, łka, lm. **łki** p. **Źródłek.**

× **Źrzódło, a,** lm. **a** p. **Źródło.** Kaz. 1555. Ż. bijące.

× **Źrzódłomówca, y,** lm. **y** p. **Źródłomówca.**

× **Źrzódłosłowny** p. **Źródłosłowny.**

× **Źrzódłosłów, owu,** lm. **owy** p. **Źródłosłów.**

× **Źrzódłowy** p. **Źródlany.**

† **Żwać, a, ał** kogo *= źle o kim mówić, wycierać sobie kim gębę.* Błaż.

[**Żwajceć, y, ał**] *mówić dużo a niewyraźnie, szwargotać.*

[**Żwajcenie, a,** blm.] czynność cz. **Zwajceć.**

[**Żwakać, a, ał**] *to samo wkółko powtarzać.*

[**Żwakanie, a,** blm.] czynność cz. **Żwakać.**

† **Żwanie, a,** blm., czynność cz. **Żwać.**

[**Żwańda, y,** lm. **y, Zwiańda**] *nudziarz, zrzęda, ględa; dziecko nudne, krzywiące ś. ciągle.*

[**Żwańdać, a, ał, Zwandolić, Żwiendolić**] 1. *mówić szyb o obcym jezykiem.* 2. *naprzykrzać ś., zrzędzić, narzekać.* 3. (o psie) *skomlić.* 4. Zwandolić komu poza uszy *= nudzić, zrzędzić, beczeć.*

[**Żwańdanie, a,** blm.] czynność cz. **Żwańdać.**

[**Żwańdoła, y,** lm. **y**] *nudziarz.*

[**Żwiekać się, a ś., ał ś.**] p. **Żwiekać.**

[**Żwiekanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Żwiekać ś.**

† **Żwiel?:** Złoto ś. w Ż. mieni, a w popiół pszenica, wino z łzami zmieszane, krwią płynie krynica. Jurk.

[**Żwiendolenie, a,** blm.] czynność cz. **Żwiendolić.**

[**Żwiendolić, i, ił**] p. **Zwieńdać,**

Żwierciadełko, a, lm. **a** = **Zwierciadełko:** Jeszcze raz spojrzałém we Ż. Chodź.

[**Żwierciadko, a,** lm. **a**] = **Zwierciadłko.**

[**Żwięceć, y, ał, Żwińceć**] 1. *dźwięczeć.* 2. *mówić dużo, zrzędzić, gderać:* Dziadek o lada co żwięceli. 3. *ustawicznie ś. o co naprzykrzać.*

[**Żwięcenie, a,** blm.] czynność cz. **Żwięceć.**

[**Żwięk, u,** lm. **i**] † **Żwięk** p. **Dźwięk.** Glos.

[**Żwięka, i,** lm. **i**] *?:* Jeżeli krowa nie chce żwękować (gryźć żwięki), to jej dają jeść stonogi. Gwar.

[**Żwękować, uje, ował**] *?* (p. **Żwięka**).

[**Żwękowanie, a,** blm.] czynność cz. **Żwękować.**

[**Żwincek, cka,** lm. **cki**] p. **Żwink.**

[**Żwindrać, a, ał**] *gderać.*

[**Żwindranie, a,** blm.] czynność cz. **Żwindrać.**

[**Żwink, u** lm. **i, Żwincek**] 1. p. **Dźwięk.** 2. a *człowiek ciągle ś. naprzykrzający o co, narzekający.*

[**Żwińceć, y, ał**] p. **Żwięceć.**

[**Żwińcenie, a,** blm.] czynność cz. **Żwińceć.**

Żwirz, a, lm. **e** p. **Zwierz:** Nawet zwirzowi nie stanie ś. nic bez woli Boskiej. Prus. Zdr. **Żwirzątko,**

Żwirzątko, a, lm. **a** p. **Żwirz:** A wżdy niełożąteczka nic o to nie dbamy, jako ine żwirzątka, tak sobie bujamy. Rej.

Ż

Ż (żet) oznacza dźwięk właściwy językowi polskiemu od samego początku jego istnienia. Jest to spółgłoska dźwięczna (słaba), która więc na końcu wyrazów i przed spółgłoskami bezdźwięcznemi (mocnemi) przechodzi w bezdźwięczne *sz*: wież, maż, wa̋ki, książka (wym.: wiesz, masz, waszki, książka). **Ż** jest spółgłoską powstałą ze zmiękczenia *z*, *g*, *h*: wożę, rożek, Sapieżanka, (obok: wóz,— wożę, róg,— rożek, Sapieha Sapieżanka; jazda — jeżdżę, gniazdo — gnieżdżę, gwizdać — gwiżdżę; mózg — móżdżek, miazga— miażdżę, wilgoć — wilżyć. Chociaż jednak *ż* jest z pochodzenia spółgłoską miękką, to jednak zgodnie z twardym jej obecnym wymawianiem piszemy po niej nie *i*, ale *y*: żyć, żyła, żyzny. (p. **Z**).

Żaba, y lm. **y, [Ziaba]** **I.** zool. (**rana**) *zwierzę kręgowe ziemnowodne bezogonowe, z palcami na wierzchołkach szczupłemi, z uzębionemi szczękami i gładką skórą:* Ż. lądowa (r. temporaria). Ż. tykowa, Ż. wczesna (rana temporaria). Ż. zielona, Ż. wodna, Ż. śniedna (r. esculenta). Ż. drzewna, *diopetes*. Kn. Ż. rogata, *natrix*, Ż. krostawa, *rupeta*. Ślesz. Ż. rogata czub na głowie miewa, a w tym kamień roście, co go żabim kamieniem zowią. Sien. Ż. ziemna, krostawa, wielka, *bufo*. Kn. (= *ropucha*. L.). [Parchata Ż. = *ropucha*]. Żaby i ropuchy jednymże imieniem żab nazywamy, przecież różnica bardzo jest wielka: ropuchy są większe, obrzydliwsze i zawsze parszywe. Kluk. Angielski trank od czubatej abo parchowatej żaby ukąsionym pomocny. Syr. (od ziemnej a. parchatej żaby. Syr.). Kmin kramny przeciwko truciźnie zadanej z żaby ziemnej a. parszywej a. ziemnej jest ratunkiem. Syr. Żaby dukają, skrzeczą, grzegoczą. Dudz. Kiedy żaby z rana skrzeczą, będzie deszcz. Kluk. Wyrzucono go jak żabę z wierszy. Rys. (jak niepotrzebnego, zawadzającego, pogardzonego. L). Nadymała ś. Ż., chcąc ś. wołowi porównać. L. Nie zje Ż. wołu, lubo nań gębę rozziewi. Fred. M. Koniowi nogę kują, a Ż. też swojej nadstawia. Rys. (o człowieku marnym a pretensjonalnym, zarozumiałym). Zarzeka ś., jak Ż. błota. Prz. Więcej jest żab, jak bocianów, wypleić ich niepodobna. L. Na jednej łące, stara to przypowieść, wół trawy patrzy, a bocian żaby. L. (= *każdy pilnuje, patrzy swego*). [Jak bajków nastroją, to z myszy lelenia ubierzą, a z ziaby kukawkę]. Przen.: Ż., lm. owie. Kopcz. = *człowiek nadęty, próżny, zarozumialec, pęcherz*. Przen.: Ż., **Żabstwo** = *dziecko małe niedołężne a rozkoszne, maleństwo, pagaj, robak, berbeć:* Taka mała Ż. a już chodzi. [Ż. zielona] = *przezwisko w gniewie kobiety bladej i chorowitej*. **2.** Żaby i bocian = *pewna zabawa dziecięca*. Goł. **3.** [Ż.] *drzewo, w którym ś. obraca biegun u wrotni w stodole*. **4.** mech. *jeden z wyskoków drewnianych lub żelaznych na wale obrotowym, przeznaczonych do podnoszenia stylisk młotowych, drągów, tłoków i t. d., palec, ramię*. Łab. **5.** myśl. *kaczka cyranka, gatunek mniejszych kaczek*. **6.** patol.: × Ż. (papillae sublinguales) = *brodaweczki podjęzykowe, pospolicie żabą zwane*. Adam. Ż. pod językiem (ranula linguae), nabrzmienie czyli nabiegnienie języka spodem, około krwawych żyłek, żabiemi zwanych. Perz. Afty, *apthae*, krosty języka osypujące, okrągławe, żabą okoconą od pospólstwa nazwana. Krup. **7.** ryb. *węda rybacka na sumy z żywą żabą na przynętę i z wabikiem naśladującym głos żaby*. **8.** wet. = a) Żaby a. **Żółwie** *nazwa ludowa nabrzmiałości grzybowatych na błonie śluzowej macicy u krów*. b) *choroba końska: wyrostki pod językiem czerniejące*. Kluk. Gdyby bydłu rogatemu Ż. urosła pod językiem, żelazem ognistym palić mu ją potrzeba. Lk. c) Ż., choroba końska, parch, świerzb. Dor. Mucha a. Ż., parch na koniu; miejsce takie rozpalonym żelazem znienagła przypalić trzeba. Dor. (zołzy. L.). Zdr. **Żabka, Żabeczka, Żabuchna, Żabunia.** Zgr. **Żabsko.**

Żabeczka, i, lm. i p. **Żaba.** L.

Żabi, [Ziabi] **I.** a. × **Żabski** przym. od **Żaba:** Płód Ż. Wyrzucony z tej świątyni Z. skrzek bałamutni Mahometa. Koch. W. Rzplta żabska wodami i lądem cieszyła ś. od wieków. Mick. Przen.: Oczy żabie = *wyłupiaste, wypukłe:* Oczy dziwnie wypukłe, na wierzchu siedzące, żabie. Krasz. **2.** [Żabia maść] = unguentum *Cerussae*. **3.** anat.: × Tętnice i żyły żabie (arteriae et venae raninae) = *tętnice i żyły językowe głębokie* (a. et v. linguales profundae). Żyły żabie a. **Żabki** (venae raninae) = *żyły podjęzykowe* (venae sublinguales). Żyły podjęzykowe a. żabie wypuszczają z siebie małe odnóżki do gruczołków migdałowych, do języczka, do myszek początku gardziela idące, *venae raninae*. Krup. Pod spodem języka krwawe żyłki, żabiemi zwane. Perz. **4.** bot. Żabie gronka = a) (ambrosia maritima) *roś. z rodzaju bożobytu*. Żabie gronka, *ambrosia elatior*, gatunek bożobytu, rośnie na ugorach. Kluk. b) p. **Połonicznik.** c) Żabie ślepki, Żabie oczka = α) p. **Przetacznik.** β) [Żabie oczka, **Żabioczy**] *niezapominajka*. Żabie oczka, nie zapominaj mię. Sien. Chłopcy robili łańcuch z łodyżek żabich oczek. Bal. d) Żabia trawa, p. **Błotnica.** **5.** gim.: Parada żabia, p. **Parada.** **6.** min.: Żabi kamień = **Boraks.** Łab. **7.** zool.: Ż. skrzek = *jaja żaby*,

ikra (ovum). Jaja są rozmaite... u żab flegmą śliską odziane, co żabim skrzekiem nazywają. Czem. Jaja żab żabim skrzekiem zowiemy. Jund. [Skrzynka żabia, **Żabioskrzynka**]=*skojka malarska* (unio pictorum), *szczeszuja, szoldra wielka* (andonta cygnea), *mięczak o dwu skorupkach, zamykających ś. jak portmonetka.*

Żabiątko, a, lm. **a** p. **Żabię.**

[**Żabica, y,** lm. **e**] **1.** *łata poprzeczna lub ukośna u drzwi chlewowych; łata czy żerdź u jednej połowy wierzei, by przy zamykaniu drugą przytrzymywała.* **2.** *drąg do zasuwania drzwi.* **3.** *pewien gatunek wilgotnej skały:* Wielkie żabice odziane były grubym, zielonym kożuchem. Żer. **4.** *kamienie czarne; okrągłe drobne kamienie polne:* Widać w korycie: żwir, piarg, ziemię i żabicę. Matl. Potok pędzi z szumem po żabicach. Matl. Zwolna obmarzają żabice, tracą ostre kontury i krawędzie, podobne do kul napół przezroczystych. Matl. Szła obok drogi wierna towarzyszka rzeka, zasłana żabicami. Żer. **5.** a. **Przecznik** ryb. *listwa drewniana poprzeczna, przybita z wierzchu sadza.*

Żabiczka, i, lm. **i, Żabik, Zębatka** bot. (dentella) *roś. z rodziny marzanowatych.*

[**Żabiczny**]: Matka Boska Żabiczna = uroczystość *Zwiastowania N. M. Panny, 25 marca.*

Żabić się, i ś., ił ś. (o żabach) *wydzielać z siebie nasienie.* Mrong.

[**Żabiec, bca,** lm. **bce**] *piaskowiec pomieszany z inną skałą.*

Żabieniec, nca, lm. **ńce, Żabiniec 1.** *miejsce, gdzie ś. żaby lęgą:* Bocian tak sobie kroczy nad żabieńcem, jak nad zwierzyńcem. Klon. Skrzek żabieńca chropawy. Dar. J. Owych za stołem, jednych na ś. sapy, drugich głowę spuściwszy, by w żabieńcu chrapy, kto roztrzeźwi? Mias. **2.** a. **Żabinek** (batrachites) *kamień drogi koloru żaby.* Troc, L. **3.** anat.: [Żabieńce, **Purchawki, Łożyszcza**] *zrazy a. płaty, z których składa ś. łożysko, guziki, guzy łożyskowe.* (cotyledones placentae). **4.** bot=a) p. **Hełmek** b) a. **Żabik, Szylnik, Konopka** (alisma). Ż. babka, babka wodna. Ż. babka, angielski trank, wyciąg, *trujący chwast wodny z rodziny żabieńcowatych.* Ż. babczany (a. plantago). Ż. pływający (a. natans). Ż. jaskrowy (a. ranunculoides). c) p. **Połonicznik.**

Żabienie się, a ś., blm., czynność cz. **Żabić ś.**

Żabię, ęcia, lm. **ęta, Żabiątko** *młoda żabka, płód żabi:* Z zdeptanych żabiąt wołu uszło raciey jedno. Iż.

Żabik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Żabiczka. 2.** p. **Żabieniec.**

Żabiniec, ńca, lm. **ńce** p. **Żabieniec**

[**Żabinka, i,** lm. **i**] *pieszczotliwa nazwa dziecka.*

Żabińcowate, Żabieńcowate rośliny, bot. (alismaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Żabio przys. *jak żaba:* Dość spojrzeć, jak to Ż. wygląda. Krasz.

[**Żabioczy**] p. **Żabi.**

Żabiorośl, i, lm. **e** bot. p. **Trzęsło.**

[**Żabioskrzynka, i,** lm. **i**] p. zool. **Żabi.**

Żabiściek, u, lm. **i, Grzybienie małe** bot. (hydrocharis) *roś. z rodziny żabiściekowatych.* Gatunek: Ż. pospolity a. zwyczajny (h. morsus ranae).

Żabiściekowate, Żabiściekowe rośliny bot. (hydrocharideae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Żabiściekowe p. **Żabiściekowate.**

Żabka, i, lm. **i** l. p. **Żaba.** Ż. drzewna, Drzewianka, Rzekotka (hyla arborea) *zwierzę kręgowe ziemnowodne, żabowate, drobna Ż. zielona z palcami na wierzchołkach kulkowato rozszerzonemi.* **2.** [Żabki] p. **Kretowina. 3.** *jedno z dwu przybitych do futryny żelazek z dziurkami, w których obraca ś. drążek rolety.* **4.** *długi zwitek papierowy, napełniony prochem i okręcony sznurkiem; wystrzelony z fuzji, wywołuje fajerwerk wijący ś. w miarę pękania sznurka.* **5.** *blaszka łukowata, wbijana ostremi zagiętemi końcami w obcas i chroniąca go od zdzierania ś.* **6.** [Ż., **Furmanek** *przyrząd żelazny na końcu dyszla, przytrzymujący naszelnik.* **7.** [Ż.] *przyrząd przytrzymujący lon w osi.* **8.** [Ż.] *składowa część sieczkarni ręcznej.* **9.** [Żabki] *kawałeczek płótna, łączący u koszuli przyrębki z kołnierzem.* **10.** [Zapki]: Drzwi góralskie przyprawiają ś. nie na zawiasach, ale na tw. zapkach. **11.** [Żabki] *sztuki żelazne, któremi przymocowują ś. do drzwi zamki drewniane.* **12.** [Żabki] *drewienko piramidalnego kształtu, zacięte w grubszym końcu; za to zacięcie zakłada ś. szponkę, utrzymującą płachtę w śmidze wiatraka.* **13.** [Ż.] *zabawa dziecięca.* **14.** [Ż.] *choroba dziecięca.* **15.** Żabki (sportowe) *szczudła o nizkich stopach.* **16.** anat. × Żabki a. Żyły żabie (venae raninae) = *żyły podjęzykowe* (venae sublinguales). **17.** chir. Ż. nakostna, klamra nakostna = *klamra do spajania kości.* **18.** druk. Żabki = *cudzysłów.* **17.** fl., w szkucie: Żabki zowią ś. blaszki z dwoma końcami, któremi ś. zbijają ławy. Mag. **18.** patol: Ż. (ranula) *torbiel podjęzykowa.*

Żabkowy przym. od **Żabka.**

Żabnica, y, lm. **e** zool. (batrachus) *ryba ciernioprominenna.*

† **Żabny, ego,** lm. **i** rz., gór. *parobek królewski, za drugiemi sól opuszczoną w kopalni wybierający.* Łab.

Żabociarka, i, lm. **i** *pracownica wyrabiająca żaboty.*

Żabocik, u, lm. **i** p. **Żabot.**

Żabogłów, a, lm. **y** zool. (raniceps) *ryba bezcierniowa miętuzowata.*

× **Żabomyszy** *tyczący ś. żab i myszy:* Zaborowski Paweł niezłym przekładem Batrachomiomachji a. Żabomyszej wojny o dwa wieki Przybylskiego wyprzedził. Wiszn.

Żaboryb, a, lm. **y** zool. (lophius) *ryba ciernioprominenna.*

Żabot, u, lm. **y,** × **Żabota** *koronkowa (i t. p.) ozdoba fałdowana a. płaska, na piersiach u sukni a. u koszuli:* Z białemi żabotami młodego markiza zaczęłam bałamucić. Zdarzało mu ś. przegrywać wszystko, aż do solitera, który nosił w żabocie. Krasz. Zażył tabaki otrząsł przyprószony Ż. Krasz. Strzepywał tabakę z żabot swych w pokoju zegarowym. Korz. Starosta spojrzał z uwagą wojewodziance w oczy i — żaboty poprawił. Kaczk. Co peruka, co trzewik, co żabota, w łeb, bo to na nic. Kaczk.

× **Żabota, y,** lm. **y** p. **Żabot.**

Żabotnik, a, lm. **i** myśl. p. **Gołąb.**

Żabotowy przym. od **Żabot:** Ż. kawaler ś. rozśmiał. Kaczk.

Żabowaty zool.: Zwierzęta żabowate (batrachii) = *należące do gadów ziemnowodnych.* Łab.

× **Żabski** p **Żabi.**

Żabsko, a, lm. **a** p. **Żaba.**

[**Żabsztel, a,** lm. **e**] *pog. o żabie:* Macioś wstał do żabuni (żaby), nuż tedy przymilać ś. żabsztelowi.

Żabuchna, y, lm. **y** p. **Żaba.**
Żabunia, i, lm. **e** p. **Żaba.**
[**Żaburyna, y,** lm. **y**] *trawa na wodzie.*
[**Żach**]: Raptem złowrogie dawało ś. słyszeć hasło: Ż.! Ż.!

Żachać się, a ś., ał ś. p. **Żachnąć ś.**
Żachanie się, a ś., blm., czynność cz. **Żachać ś.**
× **Żachliwy** *pierzchliwy, lękliwy:* Żachliwej niedołężności broniąc ś. pozorem, uciekać trzeba od oleniałości. Czart. A.

Żachnąć się, nie ś., nął ś., nied. **Żachać ś.** *wzdrygnąć ś., zżymnąć ś., rzucić ś. z oburzenia, wstrętu, nieprzyjemnego uczucia, obruszyć ś.:* Zsiadł z konia, który ś. żachał i rwał. Krasz. Gdy spojrzał na mnie, coś mu ś. zrobiło, i żachnął ś. Krasz. Niespodzianie tak zaczepiony wzdrygnął ś. i żachnął, jakby go na gorącym jakim złym schwytano uczynku. Krasz. I dziś każdy higjenista nie żachałby ś. na to, co powiedział szczegółowo o różnych pokarmach. Rost. Chciałem im dać nagrodę za fatygę, to jeszcze ś. na mnie żachnęli i nuż przymawiać. Sienk. Żachnęła ś., ujrzawszy jakoby drugi kraj. Żer.
Żachnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Żachnąć ś.**

Żachwy zool., p. **Osłonnica.**
Żaczek, czka, lm. **czki** l. p. **I. Żak:** Żaczkom bakałarze dają kołacze, ażeby ś. chętniej uczyli czytać. L. Oblawszy ś., jak Ż. rumieńcem. Sienk. Ż. z infimy skazany na pieniek. L. Zosiu, wielkiś przebieglec, mądryś szkoły Ż., i Kupidaś z tabliczką w naukę posłała. Burl. Wiedzie one żaczki swoje, jednego za drugim, jako w uździenicy do targu. Rej. Żaczekby ś. nastraszył z nadętym pęcherzem. L. (Zając mówi): Gdy mi na dobranoc zagrają, to tu Ż! wołają. Wójc. 2. [Ż.] *chłopiec chodzący w towarzystwie innych z oracjami w Kwietnią niedzielę lub w Wielki czwartek.* 3. [Żaczki] *zwyczaj żaczków chodzenia z oracjami:* W Wielki czwartek chodzą po domach chłopcy po żaczkach.

[**Żaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Żaczyć.**
Żaczę, ęcia, lm. **ęta** *pacholę, chłopię w roli żaka:* Dzieci i żaczęta, wołając i hucząc za nim, utłukli go. Zigr. Cóż to, mamże to samo czynić, co żaczęta i chłopięta? Pilch.
× **Żaczniczy** p. **Żakowski:** Ogromny krzyk powitał wejście do żaczniczej gospody. Krasz.
[**Żaczyć, y, ył**] p. **Żakować;** *skarżyć na kolegę.*
† **Żadać się, a ś., ał ś.** *brzydzić ś.:* Ż. ś., *abominari.* Ps. flor.
† **Żadający** *wstrętny, obrzydliwy:* Ż., *abominabilis.* Ps. flor.

† **Żadanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Żadać ś.** *wstręt, obrzydzenie, abominacja:* Ż., *abominatio, execratio.* Ps. flor.

Żaden, dna, dne, [**Zodyn, Żadzien, Żadny, Żony**], † **Żadny** z. l. *ani jeden z ogółu, ani jeden zgoła, nikt:* Onego ciała żadny człowiek aż dotychczas nie widział nagiego. Op. Żadny. Glos., S. Par. Żaden człowiek ani pies tam nie był, żadna krowa, żadne bydlę, chłopię Kn. Żywy człowiek tam nie był, to jest Ż. Urs. (= *żywa dusza*). Ż ze dwu (= *ani jeden, ani drugi*). Ż. z was (= *nikt z was*). Ż. z wymienionych. Żadny mężczyzna nie śmiał ś. ukazować. HJ. Nie ruszy żadny ręki. HJ. Ż. szlachcic nie ma być iman, niż będzie prawem zwyciężon. Herb. Ż. rozum ludzki tego nie doścignie. Wuj. Stateczny umysł a poczciwe serce nigdy ś. za żadne skarby w niewolą zaprzedać nie może. Rej. Ż. ojciec podobno bardziej nie miłował dziecięcia. Kochan. Żadna kula, żadna strzała nigdy tak prędko nie leci, jak ona ku nim leciała. Krop. Gdyby Bóg nie został był człowiekiem, nie byłby zbawion żadny człowiek. Białob. Czujesz też przymiotek jaki w sobie, jako człowiek, gdyż żadny człowiek bez tego być nie może. Rej. Żadny nie jest, ktoby z nim o tych rzeczach mówić chciał, bo mu żadny nie wierzy. L. Żadne oko, żadne ucho nie słyszało. L. [Ku mnie haw nie idzie nik, zoden pan ani ksiądz]. Tet. O przymiocie w zdaniu przeczącym: *jakikolwiek, jakibądź, wszelki:* Tylko bez żadnych grymasów, zastrzeżeń. Nie przyjdzie na mnie żadna straszna trwoga. Kochan. Prawdę rzekszy, któż z nas bez żadnego grzechu? L. Przez głuche miejsca i dróg żadnych nie mające. Otw. Żadnych długów, żadnych nieprzyjaciół nie ma. Córka moja żadną miarą nie chce iść za niego. Boh. (= *za nic*). Nie widzę tu żadnej różnicy (= *najmniejszej*). Za żadne pieniądze, na Ż. sposób, w Ż. sposób, żadnym sposobem, żadną miarą (= *za nic, ani rusz, ani weź*). [Ż. żadnym nie gardził. Żadna czepka nie dałyście]. 2. *nie mający najmniejszego znaczenia, nic, zero, nieważny:* Wszelka obietnica i ugoda wymuszona jest żadna sama przez ś. L. Przywileje od Henryka, księcia szląskiego, wydane są za żadne uważane. Cz. (= *za niebyłe*). 3. † Z. *nijaki:* Żadna płeć = *nijaka.* Troc.

[**Żadko**] p. **Żadnie.**
† **Żadliwie** p. **Żadnie.**
† **Żadliwość, i,** blm., rz. od **Żadliwy; Żadność,**
† **Żadliwy** p. **Żadny.**

† **Żadnie** przys. od **Żadny; Żadliwie,** [**Żadko**]. Glicz. Ż., źle, szpetnie mówić, robić i t. d. Włod. Zowią go Ż, szpetnie ś. zowie. Włod.

× **Żadnostronny** *bezstronny, bezpartyjny, neutralny:* Prawo wywoływało w Atenach obywatela, co w rozterkach narodowych chciałby być żadnostronnym. Rzew.

† **Żadność, i,** blm., [**Żadność**] l. rz. od **Żadny;** † **Żadliwy:** Godnaby rzecz, aby je (drzewo żadne = szpetne) wycięto od niego (od drzewa na dobnego), bo ś. pewnie poszpeci tą żadnością jego. Papr. Franca, cokolwiek w innych niemocach jest szkodliwego, wszystko z sobą przyniesie: żadliwość, ciężką boleść, przymietność, natrudniejsze i nażadliwsze leczenie. L.

Żadny p. **Żaden.**

† **Żadny,** [**Żadny**], † **Zadliwy** l. *szkaradny, obrzydły, obrzydliwy, wstrętny, przebrzydły, obmierzły, szpetny, odpychający, odrażający.* Mrow., Zaw., Ocz. Ż., to jest niecudny. Urs. Drugich siedmi wychodziło z rzeki, żadne, chude. HJ. Kiłoby miała ze dwie wsie, a w trzeciej połowicę, by też była garbata i żadna i głupia, tedy jednak będą powiedać, że ś. dobrze ożenił. Rej. Niektóre (osoby) cudne, niektóre żadne, niektóre z dary, drugie bez darów. Biel. M. Nie byłoby nic żadniejszego, gdyby były dziurki one (nozdrzy) aże w głowę ziające. And. z Kobyl. Ż., szpetny. Kn. Sowy są ptacy żadnej postawy. Trzyc. Osły, póki młode, póty cudne, a co dalej, to żadniejsze. Sien. O koniu żadnym, ale prędkim, z którego drugie ś. śmiały, jakoby niegodnego ku wybieganiu. Jabł. Była to panna tak żadna, że jej nikt nie chce. Papr. Cudne białogłowy powściągliwsze są, niż żadne. Górn. We wszystkich zwierzętach, co żadne, to i złe, a co piękne, to i dobre. Górn. Co gładkiego, to gładkiego, co żadnego, to żadnego, co szpetnego, to i złego,

a co cudnego, to też dobrego; im gorsze koła, tym badziej skrzypią. Glicz. O cudnych drzewach i o żadnych. Jabł. Człowiek i Ż. i nikczemny. Górn. Malarz obraz Boży bardzo srogi czynił, chcąc, by ś. tego zemścić, że go żadnym stworzył; ustawnie ś. w sercu swym o to gniewał, morzył. Papr. Francy natrudniejsze a nażadliwsze leczenie. L. 2. [Ż.] *brzydzący ś. jeść tą samą łyżką a. pić z tego samego naczynia po kim innym.*

[**Żadość, i,** lm. **i**] p. **Żądność.**

Żadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Żadzić ś.**

† **Żadzić się, i ś., il ś.,** [**Żadzić ś.**] *brzydzić ś., mierzić ś.* Pot. Żadzić ś. swym przeszłym stanem. On radą matki swojej ś. nie żadzi. (=*nie gardzi, nie pogardza*).

† **Żądzieć, dzcia,** lm. **dzcie,** † **Żawiec** = bot. **Sadziec.**

[**Żadzien**] p. **Żaden.**

[**Żaga, i,** lm. **i, Żoga, Zega**] *piła do tarcia drzewa.* Zdr. [**Żażka**].

[**Żagary, ów,** blp.] *szczapy, które np. bociany do gniazd znoszą.* Gwar.

[**Żagaweczka, i,** lm. **i**] p. **Żagawka.**

Żagawica, y, lm. **e** = bot. **Pokrzywa.**

[**Żagawka, i,** lm. **i**] = bot. **Pokrzywa.** Zdr. [**Żagaweczka**].

Żagiel, gla, a. † **glu** lm. **gle,** × **Żagl l. a.** [**Zedzel**] *płachta rozpięta na masztach, rejach statków wodnych, w które wiatr dmąc popycha statek:* Wielki Ż., rozpinany na maszcie, g a f l a. Ż. zawieszony na przedzie na linie statku, k l i n, k l i w e r, f o k a: Podnieść, rozpiąć, rozwinąć Ż. Spuścić, zwinąć żagle. Okręt odarty z żaglów. Ż. jest płótno zszywane, które podczas hyzu flisy na statku podnoszą. Mag. Wichry wzdymają żagle. Wydęty Ż. Żagle rozwijać, rozpuszczać, rozpościerać, hyżować. Troc. Żagle są płachty płócienne, pod któremi okręty zwykły wiatrem biegać, które zaś, kiedy nawałności następują, zbierają, dlatego aby wiatry mocy nad okrętem nie miały. Otw. Do rei potym Ż. przyprawiono, który w płócienne wiatr przejmuje łono. Klon. Do rei Ż. jest rabandami przywiązany. Mag. Wynalazkiem człowieka są nawy, któremi rzeki i morza przebywamy, dla pędu wiatrów żagle, a z tyłu przydawszy ster. Pilch. Łódź ma swego sprawcę, który, maszt na pośrzodku wystawiwszy i na nim mocne żagle roztoczywszy, szczęśliwemi wiatry prostą drogą do portu wiedzie. Żarn. Ż. pełnosznury. Otw. Podniósszy żagle, wiatrem sporym jechaliśmy. Warg. Steruj, ruszaj z miejsca nagle, wiatrom, co nas wzywają, wszystkie opuść żagle. Przyb. Wiatr powstał, my pod żaglem z portu odwijali. Przyb. Francuzy czekali tylko na pierwszy wiatr do wyjścia pod żagle. Świt. I tak ś. zobopólnie z królem uściskawszy, ruszamy w pełne żagle, rzewnie napłakawszy. Jabł. Wiatr w pełne żagle przy okręcie wieje. Wichry rozpętane, z klóz swych wyruszone, wydymają żagle wyniesione. L. Co po morzu żeglują, czasem połowicą żaglu pławią ś., bo gdyby wszystek rozwinęli, rychlejby tam byli, gdzie nie chcą, niżeli kędy chcą. Otw. Gdy wicher abo szarga, strychować trzeba, t. j. Ż. spuścić. Haur. Marynarze, kiedy ś. im okręt rozbija, tedy ś. każdy miece do żaglu, każdyby chciał być widzian jeden przed drugim u żaglu. Rej. Przen.: Wybuchnął olbrzymi Ż. ognia. Żer. (=*słup, wiecha*). Przen.: Rozpuścić żagle=*podążyć dokąd;* **zwinąć** żagle = *zaniechać czego, zaprzestać, zwinąć chorągiewkę.* Byłbym w uwagach czas dłuższy tam strawił, gdyby kasztelan strachem nie nabawił; postrzegszyże, już ku mnie rozpuścił swe żagle, nie chcąc słuchać procesów, wymknąłem ś. nagle. Fred. A. Przen.: Jego westchnienia niejeden panieński Ż. wydęły, ale tym razem naprawdę ś. zakochał. Sienk. (=*wzbudziły nadzieję*). 2. [Ż.] *skrzydło ptaka.* 3. **przen.** *statek wodny z żaglem, żaglowiec:* Cała ich flota, prócz tych okrętów. 300 żaglów wynosiła. L. 4. Ż. a. płachta wielka—dla deszczu a. słońca nakrycie. Kn., Troc. Czemuż ta śmierć tak zdradziecko, tak cicho weszła pod namiotu żagle? Słow. 5. anat., p. anat. **Zasłona:** Ż. zastawki w sercu (velum aorticum). 6. myśl., p. myśl. **Lot.** Zdr. **Żagielek.**

Żagielek, lka, lm. **lki l.** p. **Żagiel:** Koczujące światła, od wiatru żagielkami białemi nakryte. Słow. 2. bot. *górny największy płatek korony roślin motylkowatych.* Rost. 3. bud. *sklepienie, zwykle postaci trójkąta sferycznego, wykonane celem przejścia z założenia wielobocznego w bęben lub sklepienie kopułowe; przerwa na sklepieniu gotyckim, ograniczona przecinającemi ś. trójkątnie żyłami.*

Żagielkowaty *podobny do żagielka.* Bud.: Sklepienie żagielkowate, p. **Helm.**

× **Żagielny** p. **Żaglowy.**

Żagiew, gwi, lm. **gwie,** [**Żogiew**] **l.** † Ż. *hubka, suchy grzyb na drzewie* (fungus aridus arboris. Kn.). *Igniarii,* Ż., rodzaj grzybów. Urzęd. Gąbki a. żagwie na dachach, sosnach, bukach, brzozach, ale najlepsza i mocy wyborniejszej w lekarstwach modrzewowa. Urzęd. Krzesać ogień w żagwi. Troc. Długo ś. ogień w żagwi długo tai w próchnie, dopadszy potym swego żywiołu, wybuchnie. Pot. [Ż = *hubka*]. 2. *rzecz do podpalania, wzniecania ognia, głownia, podpał, podpałka (próchno, hubka):* Ogień nie może być podżegan bez żagwi. Syk. W żagwi skryć chować. Ocz. (przytłumić tylko pożar. L.). Ż. z panewki spaliła. Troc. Słońce wieczną z siebie światłość toczy, bez obcej żagwi, bez cudzej pomocy. Susz. Łamali palące wiązy i żagwiami gromili nieprzyjaciół. Sienk. Przen.: *podnieta, pobudka, bodziec, zachęta:* Przyrodzona miłości Ż., gorącością kompleksji i młodości rozżarzona, z niedostatku przynależytej materji, rzuca swój zapał, gdzie tylko cień jakiej piękności obaczy. Kłok. Chcieć ś. sprzeciwić tureckiej pysze gorącą odpowiedzią jest to skrzesać ogień; znosić ich dumę bardzo układną postawą jest dodać żagwi zajętemu już płomieniowi. Kłok. (=*dolać oliwy do ognia*). Dodać żagwie już zajętemu ogniowi. Troc. Żagwie w ludzkiej naturze ukryte są źródłem namiętności. Susz. Ż. do wszeteczeństwa — wino. Petr. Ż. do wszeteczeństwa pijaństwo. Gostk. Żagwią jest próżnowanie do grzechu. Ząbk. Próżnowanie strawą jest wszelakich złości, namiętności złej żagwią, mamką nieczystości. Kulig. Święci, wygnawszy od siebie Ż. zazdrości, błogosławieństwa swego obfitości wszystkim chcą użyczyć. Birk. 3. bot., p. **Huba.** [Ż.] *pokrzywa.* p. gór. 4. **Stupina.**

× **Żagl, a,** lm. **e** p. **Żagiel.**

[**Żagiewka, i,** lm. **i**] *pokrzywa.*

× **Żagl, a,** lm. **e** p. **Żagiel.** Poręb.

Żaglica, y, lm. **e** zool. (istiophorus) *ryba ciernio-promienna makrelowata.*

Żaglik, a, lm. **i** (nautilus, nauplius) *ryba morska: Piscis, dictus a similitudine, quam habet cum*

navi velifera; ex concharum genere, navigant concavam sibi partem praebentes, alteram convexam aurae praebentes. Kn.

Żaglisto przys. od **Żaglisty**. L.

Żaglisty *suto zaopatrzony w żagle, z rozwiniętemi żaglami, pełen żagli:* Statek Ż. × Bieg Ż. Kn. *(= pod żaglem, żaglolotny).*

× **Żaglolotny** *płynący pod żaglem:* Okręt Ż. Morze żaglolotne. *(= po którym pływają żaglowce).* Troc. Jako ów, co morze w żaglolotnym okręcie w daleki kraj porze. Zbyl. A.

× **Żaglonośny** p. **Żaglowy**.

× **Żaglopławny** p. **Żaglowy**.

× **Żaglościg, a**, lm. **i** = **Albatros**.

× **Żaglować, uje, ował** p. **Żeglować**.

× **Żaglowanie, a**, blm., czynność cz. **Żaglować**.

Żaglowiec, wca, lm. **wce** *duży statek wodny, opatrzony żaglem, żaglami:* Jedziemy, a od Malty nie odjechaliśmy jeszcze. — Zachciałeś ... Ż. to nie statek parowy... I Ż. jednak mógłby ś. oddalić bardziej. Jeż.

Żaglownik, a, lm. **cy** *rzemieślnik robiący a. naprawiający żagle.*

Żaglowy, × **Żagielny** I. przym. od **Żagiel**: Ż. drąg. Kn. Żaglowe płótno, paré. L. Ż. rzemieślnik, żaglownik. L. 2. a. × **Żaglopławny** *opatrzony żaglami, płynący pod żaglem, pod żaglami:* Ż. okręt *(= żaglowiec).* Bobr.

Żagnica, y, lm. **e** zool., p. **Szklarz**.

Żagnocik, u, lm. **i** p. **Żagnot**.

Żagnot, u, lm. **y**, **Żaknot** *licha tkanina bawełniana, z jednej strony połyskliwa, z drugiej matowa, używana na podszewki.* Prasowały muśliny, żaknoty i koronki. Orzesz. Zdr. **Żagnocik**.

Żagnotowy przym od **Żagnot**; **Żaknotowy**: Podszewka żagnotowa.

[**Żagować, uje, ował**] *piłować, trzeć deski.*

[**Żagowanie, a**, blm.] czynność cz. **Żagować**.

Żagwić się, i ś., ił ś. *palić ś., żarzyć ś., płonąć:* Czemu ś. żagwisz, zorzo? Kasp. Jak ja za słońcem tęskniłem! Tylko raz jeszcze je zobaczyć, kiedy pożarem światła ś. żagwi na dachach mego miasta. Przybysz.

Żagwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Żagwić ś.**: Złowróżbne Ż. ś. tego mózgu przylgnęło do niego spojrzeniem czarownicy. Brt.

Żagwin, u, lm. **y** bot. (aubretia) *roś. z rodziny krzyżowych.*

Żagwiowate rośliny (polyporacei) bot. *rodzina grzybów właściwych z rzędu podstawczaków.*

Żagwiowy przym. od **Żagiew**. Bot.: Huba żagwiowa, p. **Huba**.

† **Żagwisto** przys. od **Żagwisty**. L.

† **Żagwisty** *pełen żagwi, zapalisty, łatwozapalny, palny: Rheon* litewski a. moskiewski korzeń jest Ż. Urzęd.

Żak, ka, lm **ki** a **cy** I. *uczeń szkolny, uczniak, bakałarz, sztubak* gregorjanek: Nie z każdego żaka bywa ksiądz. Rys. Kto żakiem w szkole nieposłusznym, potym w Rzpltej mieszczaninem zuchwałym. Petr. Bóg, gdy chce, uczyni doktora z żaka. Wad. Ani Ż., ani dworak, *neque ad chorum, neque ad forum.* Kn. Przy nim w szrankach każdy prawie żakiem. Nar. (dziecięciem, abecedarzem. L.). [W Wielki czwartek i Wielki piątek chodzili dawniej po miasteczkach żaki z kogutem drewnianym na kołku]. Nie Turcy, wybiliby to z Krakowa żacy. Alb. (taki niedołęga ten żołnierz, że nań nie trzeba Turków, dosyć nasadzić studentów krakowskich. L.). 2. † Ż. *uczony, literat, pedant szkolny, szkolarz, sawant.* Pr. Nie umieć nic, to będziesz u ludzi prostakiem; zaś nad księgami ślnij, nazową cię żakiem. Stryjk. Był żakiem uczonym, umiejącym pisać i dworzaninem dobrym. Górn. Papieru do wody, pióra, do ognia, a żaka do żony nie przybliżaj. Krasz. Gorzej niźli raka obawiaj ś. żaka. Prz. 3. [Ż] *nauczyciel (wyraz wychodzący z użycia).* 4. *kościelny, organista, klecha, rybałt, kleryk, braciszek zakonny:* Należeli oni do tego wielkiego gminu, żyjącego przy kościołach w Polsce, któren imieniem klechów, rybałtów lub naostatku żaków zwano. Krasz. Zostały tylko owe akty i folijanty, które spisywali wyłącznie żacy, t. j. klerycy. Brk. 5 [Z.] *kantor, organista, kościelny luterski.* 6. [Z.] *zając młody, niezgrabny.* Zdr. **Żaczek**.

× **Żak, a**, lm. **i** I. a. **Skrzydlak, Skrzydłak** *rodzaj więcierza, gatunek małej sieci rybnej na kształt małego niewodu, o dwu skrzydłach, niby matnia, sak; sieć rybacka, osadzona na pałąkach, z otworami, przez które ryba wejdzie, ale cofnąć ś. nie może.* Skr. Nadano pewnemu gatunkowi sieci nazwisko Ż., jako widzimy w jednym nadaniu swobód młynarzowi 1355 r. od Matjasza, biskupa kujawskiego; może żaki szkolne te żaki wymyślili. Cz.

† **Żak, u**, blm. *plondrowanie, rabunek, grabież, łupiestwo:* Tatarzyn, widząc naszych uciekających, porwie ś. do żaku. Tw. Ciurowie i hałastra opuszczone namioty i szopy wnet żakują, a nawet jakieś ich poszalą tak furje, że obóz w tym żaku zapalą. Tw.

Żakard, u, lm. **y** *składowa część warsztatu tkackiego, przyrząd do deseniowania tkanin.*

Żakieciarz, a, lm. **e** *czeladnik krawiecki robiący żakiety.*

Żakiecik, u, lm. **i** p. **Żakiet**.

Żakiecina, y, lm. **y** *nędzny, biedny żakiet.*

Żakierja, i, lm. **e** *krwawe powstanie ludowe, rewolucja społeczna, połączona z grabieżą i mordami:* Gdzie pod gorętszym niebem zapalniejsze są namiętności, wybucha pierwsza Ż. Ask.

Żakiet, u, lm. **y**, **Żakieta, Żakietka** I. *rodzaj krótkiego surduta o jednym rzędzie guzików, ze ściętemi nieco ku tyłowi połami:* Sztywni Anglicy w żakietach w paski. Jego stroje, karykle, konie i żakiety pono nad twój rozsądek lepsze są zalety. Fred. A. Pan sędzia szedł tuż, trzymając ś. prawie poły jego żakietki Wilcz. Niebieski fular wyglądał mu z kieszeni żakietu na piersiach. Gaw. Ubierał ś. jak młodzieniaszek i nosił krótkie żakietki. Bał. 2. *krótkie, opięte okrycie damskie.* Zdr. **Żakiecik**.

Żakietka, i, lm. **i** p. **Żakiet**.

Żakietowo przys. od **Żakietowy**: Paltocik skrojony Ż.

Żakietowy przym. od **Żakiet**: Krój stanika Ż. Elegancki garnitur Ż., jasno—popielatego koloru. Dąb.

Żaknocik, u, lm. **i** p. **Żaknot**.

Żaknot, u, lm. **y** p. **Żagnot**. Zdr. **Żaknocik**.

Żaknotowy p. **Żagnotowy**.

Żakostwo, a, lm. **a**, **Żakowstwo** I. *sprawowanie ś., postępowanie żakowskie; postępek żakowski; niedoskonałość, płochość żakowska:* Taki wybryk dowodzi tylko niesmacznego żakostwa. 2. *pedanterja, szkolarstwo.* 3. zb. *żaki, grono żaków:* Ż. ś. zebrało.

Żakować, uje, ował, [**Żaczyć**] *postępować jak żak, błaznować:* Wolał Ż., swawolą i piosnką przerywając rzadkie godziny nauki. Krasz.

† **Żakować, uję, ował** *plądrować, rabować, grabić, łupić:* Ciurowie i hałastra opuszczone namioty i szopy wnet żakują, a nawet jakieś ich poszalą tak furje, że obóz w tym żaku zapalą. Tw.

Żakowanie, a, blm., czynność cz. **Żakować.**

† **Żakowanie, a,** blm., czynność cz. † **Żakować.**

Żakowski przym. od **Żak:** Postępek, wybryk Ż. Żakowska to rzecz, ale nie profesorska. **Po żakowsku** przys. = *w sposób właściwy żakom, jak żak:* Spisał ś. po żakowsku.

Żakowstwo, a, blm., p. **Żakostwo.**

† **Żakuła, y** l. lm. **owie** *bakalarz, szkolnik, mizerny, nędzny nauczyciel.* Troc. Bakałarza, abo jakiego żakułę, który ś. dziatkami para. Czech. **2.** lm. **y, Dwuczub** bot. (alstonia) *roś. z rodziny słoinowatych.*

Żal, u, lm. **e** l. *żałowanie, żałość, rozgoryczenie, gorycz, rzewna tęsknota, boleść, ból serca, frasunek, strapienie:* Na sercu Ż. wielki mamy. Kochan. Z. wielkim a nieznośnym rodziców swych żalem zgasła. Kochan. To, i czego Ż. serdeczny przypomnieć nie da, był jej głos ostateczny. Kochan. Po co me smutne oczy za sobą ciągniecie? żalu mi przydajecie? I któż łzom drogę w żalu serdecznym zagrodzi? Kochan. Żalem wielkim zjęta. Górn. Ale o tym iż ś. bez żalu mówić nie może, lepiej milczeć. Górn. Na utulenie żalów. Petr. Pohańbione świątości, pobożne świątynie w łotrowskie obrócono, żalu nasz, jaskinie. Zim. (=*o boleści! o rozpaczy!*). Bogowie karanie odwłaczać zwykli ludziom, aby potym za odmianą pociehu Ż. większy odnieśli. Warg. (=*aby tym więcej żałowali tego, co mieli*). Ż. nie ma uwagi. Pas. Z żalem tego używam. Wer. Wielki Ż. Bardz. Ale mój Ż. nad żale. Jabł. Bolał mój ociec na mój odjazd niespodziewany i wielce stroskany zachorzał z żalu. Lubom. Ż. próżny kiedy po niewczasie. Kras. Zła to radość, po której Ż. chodzi. Kras. Ż. szczery, serdeczny. Kras. Ż. po kim, po czym = *gorzkie wspomnienie, niemożność odżałowania, tęsknota.* Ż. uczynku, żałowanie postępowania swego, sprawowania ś., prowadzenia ś., zachowywania ś., sposobu życia = kajanie ś. L. (=*skrucha*). Żadnej innej żałości, czy to z śmierci przyjaciół, czy dzieci, czy skąd inąd pochodzących kłopotów i frasunków, skruchą nie zowiemy, jeno Ż. z utracenia łaski Bożej. Karnk. Pokazanie żalu wewnętrznego zewnętrznym znakiem jest pokutą. Karnk. Z. za grzechy (=*skrucha, wyrzut sumienia*). Bez trwogi, nie bez żalu, widzę kres zbliżony, który wkrótce w nieznane przeniesie mnie strony. Sie. Żona ma z żalu umarła. Mick. Najczęściej Ż. tam jest właśnie, gdzie go nie widać. Krasz. **2.** Ż. komu (jest, było, będzie) = *szkoda:* Nie Ż. wędy i glisty, nie Ż. złotej sieci, gdy ś. w matni na brzegu złoty łosoś świeci. Klon. Nie Ż. płakać, kiedy jest dla czego. Kn. (= *warto, opłaci ś.*). A jednak poeta! — Ż.! Korz. (= *szkoda!*). Ż. zawiedzionej nadziei. Wiszn. Ciężko dźwigać, a Ż. rzucić. Byk. (= *nie chciałoby ś. rzucić*). Mała szkoda, krótki Ż. Prz. [Żal wam młodego życia?]. Tet. Ż. mi ś. zrobiło biedaka. Przewodniczący wyraził Ż. z powodu zachowania ś. posła (=*ubolewanie*). Ż. mi cię, niebożę. Kras. (= *boleję nad tobą*). Byle cię można wspomóc, byle wspierać, nie Ż. żyć w nędzy, nie Ż. i umierać. Kras. Ż. mi księgi, którąm zgubił. Troc (=*nie mogę odżałować*). [Ż. mu sie zrobiło na ten zegarek. Moja dziewczyno, zal na tobie będzie. Dziewcyna tocuła ich (wianki) po stole, ojcu, matce na żale]. **3.** *uczucie żałości z powodu urazy, pretensji, rozgoryczenia:* Nie pokazuj mu, że masz Ż. jaki do niego, bo to straszny paliwoda. L. Mam słuszny Ż. do waszmość pana. L. Popsuć cały interes! prawdziwy mam Ż. do pana. L. Ż. mam na Saula i na dom jego. Leop. Nie znaleźlibyśmy człowieka, któryby nie miał jakiego na fortunę żalu. L. **4.** *użalenie, politowanie, litość:* Sama ziemia z tego stanowiska tak mi ś. mała widziała, iż mi Ż. było państwa naszego, którego potęga ledwie punkciku gwiazdy doszła. Alb. Bez żalu (użalenia) na niego spojrzeć nie mogę Troc. **5.** Ż. głośny, *żale, żalenie ś., narzekanie, wyrzekanie, lament, skarga, płacz, utyskiwanie, biadanie:* Nie gubmy czasu na próżnych żalach i wyrzekaniach, pomyślmy raczej o sobie. L. Żona tu w frasunek, i jaki Ż. niewieści może być zmyślony, łamie ręce, wyrzeka, pełna obłudy. Tw. Porzuć wzdychania i żale Mick. Rozpościerać, rozwodzić żale. Ż., żale, jako utwór pisarski, *pieśń żałosna, tren, elegja:* Żale nad grobem Zygmunta Augusta. Karp. Żale Orfeusza nad Eurydyką. Dość już długo brzmiał na strunach wieszczów Ż. Krašiń. „Gorzkie żale" = *zbiór pieśni wielkopostnych.* Śpiewać, kupić sobie Gorzkie żale. Iść na Gorzkie żale (= *do kościoła na pasję*). **6.** [Żale, Żalniki] *cmentarz przedchrześcijański, grzebalnik, mogiłki; urna z popiołami nieboszczyka, popielnica.*

[**Żalać, a, ał**] *żałować* [**Ż. ś.**] p. **Żaleć.**

[**Żalanie, a** blm.] czynność cz. **Żalać.**

[**Żalanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Żalać ś.**

[**Żalawy**] *spróchniały, skrębiały.*

[**Żaleć, eje, ał, Żalać ś.**] *żalić ś.; żałować:* Nie płacze, nie żaleje mateńka. Kon. Mateńka.. żaleje, że mnie oddała... ziemi. Kon.

† **Żalej** p. **Żalniej.** Rej.

[**Żalejka, i,** lm. **i**] *dudka, piszczałka, flecik, fujareczka:* Ż., mała dudka w dudach, czyli w drumli.

Żalenie, a, blm. l. × Ż. czynność cz. **Żalić. 2.** [Ż.] czynność cz. **Żaleć.**

Żalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Żalić ś.**

[**Żalenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. [**Żalić ś.**].

† **Żali = Aza:** Ż. niema człowieka, któryby od nich krzywdy nie doznał? Sienk. Ż. w Rzymie ś. nowa dusza polska ma rodzić? Tet.

Żalić, i, ił l. × Ż. kogo, co *napełniać, przejmować żalem; rozgoryczać, rozżalać, zasmucać:* Izali nie będę mogła wiedzieć, co ci serce żali? Min. **2.** [Ż.] cz. ni. *żałować:* Já nic nie żale. **Ż. ś. 1.** × Ż. ś. kogo, czego = *boleć, litować ś. nad nim:* Cudzych ś. nieszczęść żali, kto swych dozna. L. Tyś moje łzy ocierał, tyś jęków ś. żalił. Dm. Żal ś. Boże! = a) pożal ś. Boże, Boże polituj = *Panie, zmiłuj ś.* Widzi, żal ś. Boże, iż wojsko, trawę jedząc z głodu, z bydłem trzyma. Bardz. b) *szkoda, nie warto:* Żal ś. Boże, że nam co dobrego z nieba spada, ponieważ takiego klejnotu poszanować nie umiemy. Birk. Żal ś. Boże tylko mojego zachodu. **2.** na kogo, na co, przed kim = *użalać ś., ubolewać, skarżyć, biadać, utyskiwać, uskarżać ś., narzekać, wyrzekać:* Na Boga! to mnie, królu, na nic ś. nie Ż. Słow. Każdy ś. żali na to biedne życie. Kniaź. Utyskując i żaląc ś., czterej ci ludzie rozebrali całą fabryczkę i częściami poroznosili przyrządy po różnych skrytkach. Jun.

[**Żalić się, i ś., ił ś.**] *żarzyć ś. bez płomienia, tlić ś.*

[**Żalik, a,** lm. **i**] *popielnica, urna.*

Żalisko, a, lm. **a** p. **Żalnik.** Pol.

[**Żalnie, Żalno**] przys. od **Żalny.**

[**Żalniej**] st. w. od **Żalnie;** † **Żalej** *żałośniej, boleśniej:* Płakała wtedy jeszcze Ż. Reym. *(=rzewniej).*

[**Żalnik, a,** lm. **i, Żalisko**] I. *mogiła, grób, kurhan:* Ksiądz, ubrany w długą szatę białą, stanął między żalnikami dziadów i gromko mówił. Dyg. Ludzie zebrali ś. gromadnie u żalników na pagórku zmarłych, aby uczcić dziadów. Dyg. Niebo z litości pogrzebało swą powinowatą usypało Ż. biały królowej przewielkiej, bogini naszej Wandzie. Dyg. **2. a.** w lm. **Żalniki; Żale, Żalisko** *cmentarz przedchrześcijański, cmentarzysko, grobowisko, mogiłki spopielonych nieboszczyków:* Wszystko na całym świecie zmieniło ś. w jedno niezmierzone żalisko, pełne urn i mogił. Żer.

[**Żalno**] p. **Żalnie.**

× **Żalny** *żałosny, żałobny, smutny, smętny, tęskny, płaczliwy, rzewny:* Ton Ż., Żalne dni opadu rdzawych liści. Reym. Rwały ś. żalne, przyduszone skowyty. Reym. *(=westchnienia, jęki).* Owe obertasy... siarczyste a zadumane i żalną nutą przeplecione. Reym.

× **Żaluza, y,** lm. **y** p. **Zaluzja.**

Żaluzja, ji I. blm., × Ż., † **Zelozja,** † **Zelus** *zazdrość, podejrzliwość w miłości:* U dawnych Polaków mąż o cnotę swojej małżonki troskliwy nazywał ś. zawisnym, a ta troskliwość miała imię zawiści; teraz pomieniona troskliwość daleko gładziej nazywa ś. żaluzją. L. Tak piękna osóbka mogłaby w mojej żonie wzruszyć żaluzję. L. Mieć żaluzję. L. **2.** lm. **e,** × **Żaluza,** × **Skrzelice,** × **Skrzeliny** *zasłona z drewnianemi ruchomemi szczebelkami poprzecznemi w oknie.*

[**Żalmirz, a,** lm. **e**] p. **Żołnierz.**

[**Żalmierz, a,** lm. **e**] p. **Żołnierz.**

[**Żalniérz, a,** lm. **e**] p. **Żołnierz.**

Żałoba, y, lm. **y** I. *żal, żałość, smutek, przygnębienie:* Ustało wesele serca naszego, odmienił ś. w żałobę taniec nasz. Wuj. Zbytniej w tym smutku zaniechaj żałoby. Pot. Niewieścia Ż. tylko u pogrzebu. Rys. Rozdarł swe szaty na znak żałoby. Zapomniane żałobne cmentarze, ciężkie wiszą nad wami żałoby. Mark. Zamek, w którym brzmiało wesele, wieczna Ż. pokryje. Mick. On sam wciąż żyje ich zgonów żałobą. Krasiń. Czarna chorągiew na znak żałoby. Ż. serca. Legł Patrokl, jakaż po nim dla Greków Ż. Dm. [Baba go (chłopa) widzi w teli żałobie]. **2.** † Ż. *ceremonja pośmiertna, pogrzebowa, zawodzenie płaczek, narzekalność po zmarłym:* Ż., ceremonja po śmierci przyjaciela abo powinnego; *luctus, dolor, qui vultu, aspectu, habitu proditur.* Kn. **3.** *ubiór żałobny, oznaki żałobne:* Wszystek Egipt długo w żałobie po nim chodził. Skar. Żałobę nosić, wziąć, w żałobie chodzić, żałobę złożyć. Kn. Przywdziać po kim żałobę. Zdjąć żałobę. Ż. na kapeluszu, na rękawie *(=krepa).* Po ojcu w żałobie chodzi. Troc. Smutną, ciemną dom zarzucony żałobą. Troc. Żałobę złożyć, z ścian domowych zdzierać. Troc. *(=kir zdzierać).* Gdybyśmy dlatego w żałobach chodzili, jakoby lepiej tu żyć, niźli ś. do nieba przenieść, żałobnego odzienia nigdyby nie dopuszczał kościół. Hrb. Płaczą go tu starzy, i płaczą młodzi, dwór wszystek zasmucony w żałobie chodzi. Kn. Po królu Zygmuncie wszystka korona w żałobie przez rok chodziła, i nawet sromotą to było na ulicę bez czarnej sukni i prostemu człeku wyjść, w ten czas na pannach nie uźrzał wieńca ani grania muzyki nie słyszał. Biel. M. Gruba, ciężka Ż. = *ścisła, ubranie czarne bez żadnej odmiany a. z naszywkami, lamówkami białemi.* Miasto weselnego szkarłatu, w grubą stroiła ś. żałobę. Bardz. Trudno, ażeby Polska żałoby nie brała na pogrzeb jego. Birk. Brał dom żałobę, ale powiedzieć nie śmiano, po kim była Ż. Mick. Przen.: Żołnierze ci żałobę państwu twemu krają. Li. *(=smutek, klęskę, szkodę, zgubę mu gotują).* Przen.: Zawsze chodzi pół świata w żałobie. Susz. *(=pod kirem nocy).* Żart.: Ż. = *brud za paznokciami.* **4.** *okres trwania żałoby:* U nas żałoby rok i dłużej trwają. Skar. Po Zygmuncie I cały naród obchodził żałobę. Jez. Bolesław Krzywousty, gdy już wychodził po ojcu żałobę, namówiony był od panów radnych, aby ś. ożenił. Biel. M. Kazimierz W., roczną żałobę po rodzicielce swej wychodziwszy, do pojęcia drugiej żony myśl przykłada. Błaż. Wróciwszy ś. Kazimierz z Rusi, umyślił ś. żenić, zwłaszcza że też już był żałobę wychodził. Biel. M. Gdyby mąż, nie uczyniwszy zapisu żonie, umarł, a po jego śmierci chcieliby ją potomkowie wygnać z imienia po wyjścin żałoby, t.j. po trzydziestym dniu... Sz. **5.** † Ż., [Ż.], † **Żałobnica** *zażalenie, skarga, żalenie ś.* Ks. Ł., Skr., Rej. Każdy człowiek w gajnym sądzie może swą żałobę odpuścić. Ort. Żona ani dziewka k tym żałobam fordrowania żadnego nie mają. Ort. Paknąliby była Ż personna, to jest częsna, jako jest o długi abo którekole rzeczy imże zastawne. Św. z Woc.

× **Żałobić, i, ił** *nabawić żalu, zasmucić:* Niech ci płacz slicznych oczu nie żałobi. Mor. A.

× **Żałobienie, a,** blm., czynność cz. **Żałobić.**

† **Żałobisty** p. **Żałobny.**

† **Żałobiście** przys. od **Żałobisty; Żałobnie.**

[**Żałobki, ów,** blp.] *nabożeństwo żałobne po zmarłych, w rocznicę ich śmierci.*

Żałobliwie przys. od **Żałobliwy:** Niewiasta kananejska Ż. na Pana woła. Wuj.

Żałobliwy I. p. **Żałosny. 2.** × Ż., p. **Żałobny.**

Żałobnica, y, lm. **e** I. forma ż. od **Żałobnik:** Drjades głucha i leśny zwierz dziki za żałobnice pójdą ć i prefiki. Tw. *(=za płaczki, narzekalnice).* Wspaniała jakaś Ż. osierociała daje mu koronę. Susz. **2.** † Ż. *skarga urzędowa, sądowa,* † list żałobny, † żałoba: Ż., żałobny list, żałoba, suplikacja. Kn. Podał mi żałobnice swoje, z płaczem wołając obrażonym. Skar. On już sobie tryumfować będzie, mając na cię gotować kauzę, a gotową żałobnicę. Rej. **3.** zool. (antrax) *owad dwuskrzydły, krótkorogi.*

Żałobniczka, i, lm. **i** *żona żałobnika.*

Żałobniczy przym. od **Żałobnik:** Ż. ubiór.

Żałobnie, Żałobno przys. od **Żałobny;** † **Żałobiście** *z żałobą, w postaci żałobnej:* Kościół przybrany Ż. [Ludzie żałobno chodzili]. Żałobno chodzi. Troc. Żałobno ubrany. Troc. Gwiazda wieczorna Ż. ś. wznosi i z nią kilka łez rosy pada. *(= smętnie).* Myślał Ż. o liście Żer.

Żałobnik, a, lm. **cy** I. *człowiek żałujący zmarłego, zostający po kim w żałobie, smutku.* **2.** *oficjalista w stosownym ubraniu, asystujący karawanowi, karawaniarz:* Żałobnicy z pochodniami, z latarniami a. bez nich. **3.** † Ż. *oskarżyciel, powód, aktor:* Ten Ż. onej przeciwnej stronie swej winy dwanaście rubli groszy ma zapłacić. Stl. Przen. (żart. ?): Posłał naprzód Batory na pomoc Litwinom 500 żałobników, t.j. czarnej pie-

choty Zamojskiego. Górs. **4.** zool. (vanessa antiopa) *motyl dzienny.*

Żałobno p. **Żałobnie**: Ż., w żałobie. Kn.

Żałobny I. a. †**Żałobisty** przym. od **Żałoba**, *pogrzebowy:* Lepiej iść do domu żałobnego, niż do domu godowego. Leop. (lepiej iść do domu żałoby, niż do domu biesiady. B. G.). Dawid płakał Saula króla i Jonaty, syna jego, i nauczył ludu żałobnej nad niemi pieśni. Skar. Ż. ubiór, rańtuch. Troc. Żałobna szata. Troc. Jestże potrzebna rzecz żałobne na pogrzeb odzienie? Hrb. Śmierć nas żałobistym odzieje worem. Zab. Wtym ś. ozwały żałobne śpiewania. Kras. Czarne oczy spuszczone i żałobne szaty. Malcz. Żałobne grono łoża nie otoczy. Mick. Słyszysz dzwonów jęk Ż. Słow. Ton Ż. Pienia żałobne. Żałobni słuchacze! (= *opłakujący zgon nieboszczyka*). Obchód Ż. Marsz Ż. Msza żałobna, † żałomsza. Nabożeństwo żałobne. Mowa żałobna (= *egzorta*). † Chleb Ż., p. **Stypa.** Miałem potym sam mowę, zapraszając na chleb Ż. Mat. Przen.: *ponury, smętny, tragiczny:* W odwiecznej księdze ona wyryta, cieniem żałobnym cała pokryta. Len. Okropne i żałobne to strony, w których każdy czegoś opłakuje. Sienk. **2.** †Ż., × **Żałobliwy** przym. od †**Żałoba:** Strona żałobna = *pozywająca, skarżąca, powodowa, powodna.* W każdym terminie, gdzie strona żałobna zechce. Vol. Winy połowica na stronę żałobliwą, a połowica na sąd przychodzić ma. Vol. **3.** [Ż.] = a) *niebieski.* b) Ż. kwiat = *biały kwiat.* c) rz. *rodzaj tańca:* Na to chyba żałobnego potańczyć.

† **Żałomsza, y,** lm. **e,** [**Żałomsza**] *msza żałobna:* Ludzie, za żywota o zbawieniu nic pewnego nie mając, występliwości swojej po śmierci jawne znaki zostawili, a zwłaszcza one trycezymy, zołtarze, żałomsze, które dla tego za żywota fundowali, iż ś. jeszcze po śmierci czyśca lękali. Żarn. Żałomsze, t. j. msze żałobne, śpiewają w pierwszy poniedziałek po święciech Panny Marji. Bz. Żałomsze = *egzekwje.* L. By ś. wszyscy zeszli na te żałomsze. Bz. (Któreby) także małżonki mistrzowskie przy offercie tej żałomszy kwartalnej nie beły a. przyjść omieszkały, takowe mają dać winy grosz jeden. Krak.

× **Żałoner, ra,** lm. **rzy** *żołnierz postawiony na czele maszerującej kolumny.* Gemb.

[**Żałosne, ego,** lm. e] *uczta pożegnalna sitarzy.*

Żałosno p. **Żałośnie.**

Żałosny, Żałośny, Żałobliwy, Żałośliwy, × **Żałościwy,** †**Żałościen** I, *mający w sercu żal, rozżalony, markotny, frasobliwy, strapiony, smętny, smutny, zgnębiony, zbolały, boleściwy, bolejący:* Żałościwy, molestus. Ps. flor. Żałościwa powoli ś. na mokre łzy rozpływa. Otw. (z wielkiego żalu). Pogrzeb ten zacny i żałośny onego dobrego człowieka i sławnego pana i dzielnego hetmana (Tarnowskiego) tak wystawić, abyś ty, słysząc o nim, tak żałośnym był, jako ja jestem, na ten pogrzeb patrząc, to na mnie trudna jest. Orzech. Po bitwie Chojnickiej, będąc Kazimierz żałościen, że go porażono, myślił, jakoby Krzyżakom to oddać. Stryjk. Baczyłem ja to, żeć król z tego żałościwym był. Orzech. Raduje ś. lud, gdy panują sprawiedliwi, ale gdy złośnicy panują, żałościwym jest lud. B.B. (gdy panuje bezbożnik, wzdycha lud. B. G.). Ż. jestem z drogi, jako i z trudu. Troc. Ż. z utraty syna swojego. Troc. Żałośny on był bardzo po swej wiernej towarzyszce. Chodź. Nieszczęśliwszej nie widział na świecie istoty, czyli, jak mówił z dobrego serca, żałościwszej. Bart. W polskiej szacie siedzi Rejtan, Ż. po wolności stracie. Mick. Dochodzę już wszystkiego, wiem, o coś żałośny. L. **2.** *wyrażający żałość, smętny, żałobny, grobowy, łzawy, płaczliwy, litosny, rzewny; zbolały:* Żałosna postać, twarz. Troc. Ż. głos, jęk, płacz. Żałosna pieśń. Kn. Żałosne westchnienie. Nie tak żałośnym kiedyś nucił tonem prorok lamenty nad Judzkim Syjonem. Koch. W. Jako najęta płaczka, stoisz nade mną od samego rana i lejesz mi w uszy skargi żałobliwe. Choiń. **3.** *pobudzający do żalu, smutny, nieszczęsny, tragiczny, opłakany, wzbudzający żal, godny pożałowania, politowania:* Wielki królu, wiedz o mej tej żałosnej biedzie. Groch. Ż. to przypadek. Troc. Przyszedł nam żałobliwy czas: widzim którego nad sobą Tatarzyna, pohańca srogiego. Stryjk. Lamentów ich żałościwych miasto bojaźliwe słuchało. Warg. Wisła szum dawała żałośliwy. Zbyl. Żałosna twarz, postać, ubiór, żałość w patrzącym wzbudzający. Kn. Strach, smętek, bojaźń, trwoga żałościwa co raz to większa wszędzie ś. szerzyła. P. Koch. Abyśmy Panu mocno wierzyli, tedy ś. nam wszystkie smętki a żałościwe przygody nasze w radość a wielkie pociechy zawżdy obracać muszą. Rej. Nie lękaj ś. nic, nic ś. nie stanie żałościwego tobie. Rej.

Żałostka, i, lm. **i** I. *żałość z powodu błahostki:* Całe życie jego stało ś. jednym ciągiem żalów, a raczej drobnych, bezsilnych żałostek. Orzesz. **2.** *pieśń żałobna przy pogrzebie.* Sł. wil.

† **Żałościen** p. **Żałosny.**

Żałościwie przys. od **Żałościwy:** Matka Ż. jęczy. Syrok. Psy często wyją, jedno dziś inaczej wyły, Ż. Dyg. Wóz Ż. skrzypi w piachach, turkota gderliwie po głazach. Dyg.

× **Żałościwy** p. **Żałosny.**

Żałość, i, blm., †**Żałota,** [**Żarota**] *uczucie żalu, żal, smętna rzewność.* Pat. Nie chcę tego opuścić ani dla łaski, ani dla żałości. Ort. (= *użalenia ś., litości*). Boleść abo Ż. jest towarzyszem pokuty. Karnk. Wielka miłość czyni wielką Ż. Skar. W tym pieniu prorok wpisuje swą żałotę, którą ma z ludzi nie mających względu na śmierć. Wr. Czujemy, co to jest Ż. Koch. A iż płacz próżny i Ż. w tej mierze, tym większą i płacz i Ż. moc bierze. Kochan. Musisz zapłakać nieraz od żałości. Kochan. Ż. moja długo w noc oczu mi nie dała zamknąć. Kochan. Z każdego kąta Ż. człowieka ujmuje, a serce swej pociechy próżno upatruje. Kochan. Czyś po śmierci tam poszła, kędyś pierwej była, niżeś ś. na mą ciężką Ż. urodziła? Kochan. Oto ginę od żałości w cudzej ziemi. Wuj. Prosił pokornie, ręce składając, aby na Boga pomnieli, a onej mu tak wielkiej żałości nie czynili. Skar. Daj, Boże, aby moja Ż. pospolite smutki zastąpiła. Skar. Patrząc na morderstwa, żałością serce swe oblewał. Skar. Gdzieśkolwiek jest, jeśliś jest, lituj mej żałości. Kochan. Serce moje, jako wosk od ognia, tak ś. od żałości rozpływa. Skar. Ż. i rzewność Woronicza, któremi wszystkie pisma wierszem i prozą zaprawiał, w części przypisać należało jego fizycznej chorobie. Koź. Wojski w żałości krzyczy, że chybiono. Mick. Miała wyraz żałości wielkiej i rozpaczy. Mick. Odezwał ś. głosem pełnym żałości. Krasz. Jemu Ż. duszę do dna mroczy. Ryd. [Konik dla żałości swego pana wykopał dół po kolana (= *ku żalowi, ku zmartwieniu*). Mój warkocku, teraz cię rozpletają na Ż. O, mój smutku, mój żałości!].

Żałośliwie przys. od **Żałośliwy**: Co ś. złego stało, tego ś. już nie odrobi: niema o co wyrzekać Ż. Choiń.

Żałośliwy p. **Żałosny.**

Żałośnica, y, lm. e *osoba a. rzecz godna pożałowania:* Wsie moje, żałośnice, którem przysiągł popalić. Żer.

Żałośnie, Żałosno, Żałośno przys. od **Żałosny**: Wzdycha Ż. Patrzy Ż. (*=miłosiernie*). Ż. śpiewam. Ż. śpiewający. Kn. Ż. śpiewać. Troc. Tren żałosno smutny. Bardz. Ż. jest, było, będzie = *żal jest, litość bierze.* Ż. było widzieć wyżółkłych młokosów. Mick.

Żałośno p. **Żałośnie**: [Płaczże ty, Kasieńko. Ż.].

× **Żałośnonóty, × Żałośnonutny** *o żałośnej nucie, tęskny smutny, smętny, rzewny, łzawy, płaczliwy:* Tren Ż. Sł. wil.

× **Żałośnonutny,** p. **Żałośnonóty.**

Żałośny l. p. **Żałosny. 2.?**: Żałośne-*tricesami* dicuntur. Ort.

† **Żałota, y,** blm. p. **Żałość.**

Żałować, uje, ował l. kogo, czego, [o co, za to] = *doznawać żalu po nim, smucić ś. straty z jego, opłakiwać kogo, co:* Żałuję kogo, czego, żałosny jestem z czego. Kn. Żałował Dawid syna swego Amona przez wiele dni. Leop., B. G. Litowali a żałowali go przez wiele dni, mówiąc: ech, także oto upadł mocarz, który wyswobodzał lud izraelski! Leop. Co kto bardzo miłuje, bardzo tego, gdy ginie, żałuje. Skar. Próżno żałujesz klejnotu, wyrzuciwszy go. Pot. Niewielka szkoda, nie masz czego Ż. Kn. Któż tego żałuje, czego mu nie trzeba? Rej. Próżna jest rzecz Ż. tego, co już nagrodzonym być nie może. Niem. [Żałuj, dziewczyno, o trupa jednego. Żałowała za zielony wianuecek]. **2.** Ż. kogo, † **Ż. ś.** nad kim, nad czym z litości = *użalać ś., żalić ś., boleć, litować ś. nad kim, współczuć z kim, dzielić smutek z jego szkody:* Ż. raczej głupich należy, a nie bić. Pot. Patrz, jak Jezus nad tym miastem płacze, jak ś. żałuje nad pewnym upadkiem jego. Wuj. **3.** Ż. uczynku, postępku, mowy (L.), Ż. za co = *wyrzucać je sobie, robić sobie z powodu nich wyrzuty, dręczyć ś. myślą o nich, nie móc ich odżałować:* Byś jako tego nie żałował! Kn. Nie racz ś. spieszyć, bo zobaczysz, będziesz żałował, a po niewczasie. L. Coś uczynił dobrego, nie nie żałuj nigdy tego. Kn. Nie będziem wszyscy żałowali: i ja, że radzę, i wy, żeście mnie słuchali. Star. Ucz ś. zawczasu, Teosiu miły, jak trzeba czynić, by nie Ż. Szost. Częściej żałujemy mowy, niż milczenia. Kras. Ż. tego będzie. Troc. Żałował uczynku, grzechu tego. Ż. serdecznie. Troc. Ż. za grzech = *kajać ś.* Przez wszystek czas żywota swego nie przystępujemy (do komunji), ani za grzech swój żałujemy. Podw. Żałuję za to, jak nikt bardziej. L. **4.** *szczędzić, skąpić:* Nędzniejszemu nie żałuj nigdy chleba swego. Jabym mu worka nie żałował, byleby go zamiast pieniędzy przyjąć raczył. L. Zgotuj mi polewki winnej, tylko nie żałuj cynamonu. L. Ale też nie żałujesz bicza, mój kumie! L. (*=często, tęgo bijesz, co bijesz, to bijesz*). Nie żałuj, ręko, czoła, bij w piersi i z głowy targaj włosy przez ciężki mój żal i surowy. Groch. Na nauki nie żałuj. Opal. (*=nie skąp wydatku*). Nie żałuj na człowieka godnego, coby miał słuszną swoję powagę i respekt u syna. Opal. Nie żałuj, gdzie trzeba. Opal. Oracz nie żałuje swego zboża rzucać w ziemię, gdzie zginie, wiedząc, że mu ś. wróci. Skar. (*=nie waha ś.*). Mnich jeden, na którąś świętą każąc (mając o niej kazanie), rzecze: Nie żałujcie tej pannie uszu, bo ja gęby Ż. jej nie będę. — Kształtne przychęcenie! Opal. Lubię sobie wygodzić, napić ś., gdy jest, i nie Ż. gębie. L. Łakomy i sobie żałuje. Kn. Żałując bagateli, stracił wiele. L. Nie Ż. umrzeć dla Rzpltej. Mącz. Ż. pieniędzy, życia, ciała, pracy do czego. Troc. Dziecięciu godnemu dobrego wychowania nie żałuj. Troc. Ż. sobie. (*= odmawiać sobie*). Mądry, co w porę oszczędzając, nie żałuje sobie. L. Smacznego trunku sobie nie żałował. Kras. Niczego on dla syna Ż. nie będzie. Dm. Żył po szambelańsku: na fraczki, imoście, karteczki, baliczki nic nie żałując. Oss. **5.** † Ż., **Ż. ś. na kogo** = *wnosić na niego zażalenie, pozywać, skarżyć, oskarżać, zapozywać go.* Ks. Ł., Kaz. 1555, S. Par., Skr. Na kogo żalują a świadki nań mają. Magd. Jeśli w nim jest co zdrożnego, niech żalują nań. Bud. (jeśli jest jaka wina w tym mężu, niechże nań skarżą. B. G.). Rzekł przed zborem cesarz Konstancjusz: ja sam na Atanazjusza żałuję. Skar. Ten, co w tej rzeczy żałuje, ma to pierwej jawnie pokazać, jeśli to, o co żałuje, kiedy w domu jego było. Stl. Powód, gdy już ma Ż., pilnie ma rozmyślać, aby sprawiedliwą rzecz zaczynał. Groic. Obżałowany powinien prawdę zeznać, co żałującemu winien. Groic. (aktorowi, powodowi, iśćcu. L.). Jeśliby kogo raniono, a ówby nie stanął, na któregoby przy bytności jego Ż. chciał, tedy... Sz. Żałuję ś. na kogo u prawa, obwiniam go u sądu o co skarżę na kogo u sądu, *devloro.* Kn. † **Ż. ś.** l. *żałować siebie, oszczędzać ś., drożyć ś. z sobą, nie chcieć ś. narażać, poświęcać:* Nie żałowali ś. i na onę jeszcze drogę jechali do Rzymu. Skar. Więcej jest takich, którzy ś. i na śmierć nie żałują, niż coby kęs bólu wytrwać mogli. Warg. Tó jest pewny znak łaski Bożej w nas, gdy do posług ś. bliźniego i pomocy wszelkiej nie żałujemy. Skar. (*=nie lenimy ś.*). Dla chwały niebezpieczeństwo podejmujecie, a dla Boga żałujecie ś. Skar. **2. a.** [Ż. ś.], † **Ż.** *użalać ś., żalić ś., skarżyć ś., utyskiwać, ubolewać:* Żałuję ś. na kogo przed kim, *conqueror.* Kn. Uskarżam ś., styskuję, żałuję ś. na tego, co mi niepraw, przed nimże, *expostulo.* Kn. Nazajutrz żałował ś. tego Jakób na Labana, iż mu podrzuconą żonę dał, a nie tę, o którą była zmowa. Biel. M. Juljusz żałował ś. tego na radę, prosząc ich, aby... Biel. M. Chcąc ś. o swe krzywdy Ż., do pana uciekli. Kosz. Powiadajcie, aby ś. żadny nie żałował nań o żadną rzecz, ażeby go też żaden o żadną rzecz nie gabał. Leop. Na biskupy żydowskie, którzy Pana na tak haniebną śmierć niewinnie wydali, żałujesz, a ty Go sam tylekroć na pohańbienie zdawasz, ilekroć świętą naukę Jego od siebie odpychasz. Żarn. Ż. ś. na krzywdę Bożą. Karp.

Żałowanie, a, blm. l. czynność cz. **Żałować. 2.** [Ż.] *żal:* Więcej z tego smutku i więcej żałowania. Daremne twe Ż.

Żałowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Żałować ś.**, *skarga:* Ż. ś., uskarżanie ś. na kogo przed nimże, *expostulatio.* Kn. [Huculi mieli istotnie przyczynę do żałowania ś. (*=do skarg*)].

Żałt, u, lm. **y** bot. (atalantia) *roś. z rodziny rutowatych.*

[**Żandar, a,** lm. **y**] p. **Żandarm.**

Żandarm, a, lm. **i,** [**Żandar, Zandar, Szandar, Ziandar, Ziander, Ziándár, Ziendar, Zendar, Ziandziar, Siandar, Dziandar, Dziendar, Dzlandziar,**

Dziańdziár, Ciandar, Szantar, Szandara, Sianḋara] *żołnierz a. oficer policji wojskowej do czuwania nad porządkiem i bezpieczeństwem publicznym:* W innych krajach, jak słyszę, trzyma urząd drabów, policjantów różnych, żandarmów, konstablów. Mick. Bywały praktyki, że zajeżdżali żandarmi do spokojnych obywateli i wieźli ich do Modlina lub Zamościa. Krasz. [Niech ten łajdak wie, że są żandary na świecie i starostwo. Sew. To już były takie, ino ich ziandary śladowały. Las. Żandarma spolszczył na „żarł darmo"].

Żandarmerja, ji, blm., [**Siandarmaryjá**] *żandarmi, oddzielny korpus wojskowy, przeznaczony do utrzymywania porządku publicznego i strzeżenia bezpieczeństwa, a niekiedy do tajnego nadzoru nad osobami nieprzyjaznemi rządowi.*

Żandarmski przym. od **Żandarm:** Oficer Ż.

Żanowiec, wca, lm. **wce** p. **Żarnowiec.**

Żanrowy malarz = *malarz rodzajowy.*

Żantylka, i, lm. **i** *ubranie męskie krótkie, do spaceru, pośredniczące między żakietką a bonżurką:* Włosy pana Alfonsa z tyłu i z przodu symetrycznie podzielone były na dwie połowy, zaczęwszy od czoła, aż po szeroki kołnierz żantylki. Zachar. Zyzio, wątły, w opiętej żantylce.

Żar, u, lm. **y,** † **Żarz** I. *żarzenie ś., żarzewie, węgle żarzyste, rozpalone:* Żelazko kładzie ś. w Ż. czyli rozpalone węgle. Perz. Naczynie z żarem i kadzeniem wonnym wszędzie noszono. L. Cudzemi rękami Ż. grzebać. Prz. Podpłomyki pieczone pod żarem. Łęcz. Gdy ś. ogień zacznie dusić w piecu hucianym, niezawodny znak, że w piecu wiele ś. już żaru upaliło. Torz. Powinien sulerz glutlochem Ż. wszystek z pieca po kątach wiszący wygarnąć; naprzód szuflą prysk od luftlochów powybiera i do popielnic zaniesie, a natychmiast świeżego żaru po luftlochach z środka pieca nagarnie. Torz. Ż. zgasły ożył, *extincta flamma revixit.* Żebr. Stąpając na Ż. nogą obnażoną, który ś. tai w zdradliwym popiele. Nar. Wrzący Ż., z góry Etny buchając, wali ś. na dół z grzmotem. Stasz. Nakłaść, nasypać żaru do kadzielnicy, do fajerki, do samowaru. Jakby mu żaru do cholewy nasypał. Prz. (=*nie może ustać na miejscu*). Buchały żarem huty szklane. Jord. Przen.: *ogień, płomień, zapał:* Do żaru przydasz ognia, wody dodasz wodzie. Hul. (dolewasz oleju do ognia. L.). Tchnący jadem wszędzie domowej wojny Ż. sieje. Wyb. (=*żagiew, pożogę*). Kiedy trwał Ludwik Wielki w miłości ofiarach, pałac i dwór z świątynią Cytery był w żarach. Nagł. (rozżarzony, rozpalony pałający miłością. L.). Ż. uczucia, namiętności. **2.** *upał, spieka, spiekota, gorąco, ogień.* Sam Ż. z swego wozu słońce sieje. L. Koń prawego jak śnieg biały, lewego jak Ż. roztłłay. Od. Były może gotowe strawić ś. w żarze zmysłowości. Rog. Gdym leżał cały w ogniach, w żarach, spadł mi na czoło kwiat chłodny, miękki, wonny, cudowny kwiat! A.K.S. Oblicze miał od żarów palone słonecznych. Jun. Takie oczy miała, jak żary rozpalone, tak jakbyś we wodzie ogień roziskrzył. Tet. Twój głos w me sny wplata pałające żary jesiennych kwiatów. Przybysz. **3.** lek., p. **Żegadło.**

† **Żara, y,** lm. **y** p. **Zorza.** Stryjk.

Żarciczek, czka, lm. **czki** p. **Żart:** Cóż w tym tak złego, Boże jedyny; ot, niewinny Ż. Gaw.

Żarcie, a, [**Żercie**] I. blm., czynność cz. **Żreć:** Lekarstwo to na Ż. w brzuchu pomaga. Sien. (=*boleści, rznięcie*). Ż. w kiszkach. Troc. **2.** lm. **a** *żer, jedzenie, jadło, strawa dla zwierzęcia, pog. dla człowieka:* Gospodyni przynosi wieprzom Ż. **3.** p. **Żarcie ś,**

Żarcie się, a ś., blm., **Zarcie** czynność cz. **Żreć ś.:** Zaraz wychodzili z wielkim żarciem i furją. Wys. (=*z gniewem jałowitym, z zajadłością, zażarcie*).

Żarcik, u, lm. i p. **Żart:** (Głupi) kto ś. o lada słówko i Ż. uraża. Nar. Zawsze w swoich żarcikach. L. Staruszek podochocony zaczyna przebąkiwać, żarcikami pluskać. L. Lubieżnemu podobają ś. nieforemne żarciki. Dudz.

† **Żarciwszy** st. w. od **Żarki.** L.

† **Żarczejszy** st. w. od **Żarki.**

[**Żarć, żre, żarł i Ż. ś.**] p. **Żreć.**

† **Żardki** p. **Żartki.**

† **Żardkość, i,** blm., rz. od **Żardki.**

Żardyniera, y, lm. **y** *ozdobna podstawa lub kosz pod kwiaty:* W salonie p. Oktawji meble kryte utrechtem, mebelki fantazyjne, żardyniery z kwiatami. Orzosz. Zdr. **Żardynierka.**

Żardynierka, i, lm. **i** p. **Żardyniera.**

[**Żarek, rka,** lm. **rki, Żark**] *trumna.*

Żareniec, ńca, lm. **ńce** min. = **Karbunkuł.** Łab.

[**Żarenko, a,** lm. **a**] I. *przyrząd do rozcierania pieprzu.* **2.** *stępa.* **3.** racze Ż.?: Na zaprószenie oka wpuszcza ś. w oko racze Ż.

Żargon, u, lm. **y** I. *język zepsuty, zeszpecony, szwargot:* Usiłowaniem jego było wykorzenienie z tutejszej ludności izraelskiej żydowskiego żargonu. Najlepiej wychodzą z tej żywej galerji sylwetki Żydów, chałaciarzy, mówiących mieszaniną żargonu i łamanej polszczyzny. Świetne wychowanie, Ż., ton, arystokratyczny tytuł. Krasz. Do nas przyjeżdżają kawalerowie wystrojeni, wyperfumowani, których znamy tylko z ich żargonu w salonie. Krasz. Prezentuje ś. przyzwoicie, ma Ż. Krasz. Ż. uliczny. Posługuje ś. przestarzałym żargonem pozytywistycznym. Mahr. **2.** min. *kryształ przezroczysty, bezbarwny.*

Żargonowiec, wca, lm. **wcy** *Żyd mówiący zwykle żargonem żydowskim.*

Żargonowy przym. od **Żargon:** Wyraz Ż. Prasa żargonowa.

[**Żark, u,** lm. **i**] p. **Żarek.**

† **Żarki** p. **Żarliwy.**

[**Żarki**] = [**Zarki**].

Żarkiem myśl.: Zając ucieka Ż. = *niezręczny gracz.*

Żarklin, u, lm. **y** bot. p. **Szaraniec.**

Żarkość, i, blm., rz. od **Żarki:** Jak na niebie Ż. południowa, gdy w białości własnej chowa oczom słońce, tak święta istota znikła w jarzącej oponie. Poręb.

Żarlica, y, lm. **e, Paszczecznik, Lilja paszczękowa a. smocza, Kłosówka** bot. (antholyza) *roś. z rodziny kosaćcowatych.*

Żarliwie przysł. od **Żarliwy:** Stał ś. Ż. wierzącym. Chm. Zwraca swe oczy ku przez cherubina. Ż. strzeżonym utraconego polanom ogrodu. Kasp.

Żarliwiec, wca, lm. **wcy** *człowiek żarliwy, gorliwiec:* Wielki on dusz Ż. upominał ich. Birk. (=*gorliwy o zbawienie dusz*).

Żarliwość, i, blm., rz. od **Żarliwy;** in. † **Żarzliwość,** × **Żarliwstwo,** † **Żarota,** [**Żarota**]: Książę ten z żaroty wielkiej mścił ś. krzywdy Bożej. Wr. Stan rycerski przy niepomiarkowanej wolności udaje popędliwość za Ż. o dobro pospolite, a upór za nieporuszony statek. Leszcz. Insza Ż. ku dobrej sprawie, insza gorliwość a. popędli-

wość. Fred. M. Oglądaj Ż. moję o Pana. Wuj. (zapalczywość. Wuj.; przypatrz ś. gorliwości mojej za Pana. B. G.). Zalecają Ż. przeciw królom Mikołaja papieża. Skar. Święci, zapaleni miłością Bożą, mając onę Ż., którą *zelum* po łacinie zowiem, gniewali ś. o krzywdę Bożą. Skar. Gorliwość więcej objawia ś. w czynie, Ż. więcej w uczuciu. Kras. A. Odział ś. jako płaszczem żarliwości. Wuj. Ezechjaszowa ku czci Bożej Ż. Skar. Zgasła staropolska ku służbie Bożej Ż. Skar. Czasu jednego, gdy z wielką żarliwością miał w Rzymie kazanie. Skar. Patrz, jak Ż. trochę zbytnia fałszywą zostać i łacno nas zaślepić może. Ustrz. Jeden przy drugim w świętej żarliwości śmierci człowiekowi okropnej zazdrości. Koch. W. Gdy nas Ż. porusza. Kras. Często zbyt posuwano tę Ż. Śniad. Wyszedł z miasta Matatjasz, wołając głośno, żeby wszyscy ci, którzy jakąkolwiek Ż. mają prawa Boskiego, poszli za nim. Zał. Ucho żarliwości słucha wszystkiego. Wuj. (ucho gorliwe. B. G.). Kaznodzieje często ś. niepotrzebną żarliwością unoszą aż do narażenia ś. niektórym w szczególności osobom i wytykania ich ledwie conie po imieniu. L. Bez żarliwstwa w pewnych kierunkach nie byłby wielkością. Jell. Ż., żarłoctwo. Troc.

× **Żarliwstwo, a,** blm., p. **Żarliwość.**

Żarliwszy, st. w. od **Żarliwy.**

Żarliwy l. × **Ż.** p. **Żarłoczny.** 2. *pełen żaru, gorący, pałający, ognisty, gorejący, płomienny:* Skądli ś. zajął, skąd ogień ten we mnie nad sycylijskie żarliwszy kominy? Tw. Czerwone są jego wargi, a ruchome i żarliwe, jak krew, kiedy wytryśnie ze świeżej rany. Żer. Gniew Ż. Modlitwa żarliwa. 3. a. † **Żartki** *gorliwy, zapalczywy, zagorzały, zajadły, zażarty, zawzięty, namiętny, zacięty, zapalony, zapamiętały, zaciekły, zabity:* Łakomstwo tym żarczejsze i gorętsze jest, im w większym bogactwie jest położone. Górn. Tym żarczejszym zapalam ś. gniewem, kiedy widzę, jak czas marnie trwą. Pilch. Ż. kaznodzieja. L. Ludzie w tym kraju są bardzo żarliwi o wolność swoję. Łęcz. Katolik czuły pobożny, Ż. Smotr. Z jednej strony żarliwym gniewem dla obrazy wielkiej, z drugiej zaś żarliwym gniewem dla złości szatańskiej pobudzony. Bz. Król ciężko Ż. zwołał o tym radę. Tw. *(=pieczołowity, troskliwy, dbały, niespokojny).* Żarliwe ujadanie psów. Sienk. 4. myśl.: Z. głos wydają psy, gdy gonią za lisem.

Żarłacz, a, lm. **e,** × **Żarłok** zool. (squalus) *ludojad, rekin, ryba drapieżna, chrząstkowata, ze skupienia poprzecznoustych.*

Żarłaczowaty zool. *podobny do żarłacza.*

Żarłak, a, lm. **i** garb. *skóra cielęcia pasionego od urodzenia sianem.*

† **Żarławie** przys. od **Żarławy,** *żarłocznie.*

† **Żarławy** p. **Żarłoczny.**

× **Żarłoctwo, a,** blm., p. **Żarłoczność.** Troc.

[**Żarłocz, a,** lm. **e**] p. **Żarłocznik:** Gdybym miał być zwierzem żarłoczem, tobyś ś. i ty tutaj nie ostał.

Żarłoczka, i, lm. **i** forma ż. od **Żarłok:** *Estrix,* obżarta niewiasta, Ż. Mącz.

Żarłocznie przys. od **Żarłoczny:** Opycha ś. nad miarę i Ż. ładuje swój kałdun rozdęty. Pilch.

Żarłocznik, a, lm. **i** [**Żarłocz**] *istota żarłoczna:* Pasterz, który wyskoczy — niechybnie legnie, rozszarpany ostremi kłami żarłocznika. Wysp.

Żarłoczność, i, blm. l. rz. od **Żarłoczny.** × **Żarłoctwo:** Rośli w ciała i w Ż. Chm. B. Nienasycona Ż. jest najszacowniejszym bożyszczem jego. Kpet. Z dwuch szczeniąt od jednej matki jedno w Ż. a w zbytek ćwiczył, a drugie na pole a na myślistwo wprawił. Kosz. 2. patol.: Ż. chorobowa (voracitas, edacitas, phagomania). Ż. *chorobliwa, przegłód.* 3. zool. × Wiek żarłoczności = *nazwa chwil pierwszego przeobrażenia owadów.* Jar.

Żarłoczny, † **Żarłoczy,** × **Żarliwy,** † **Żarławy** *chciwy na żarcie, obżarty, nienasycony, żarty:* Ż. pies. Haur. Gołąb płochopióry, jastrząb Ż. Nar. Tygrysy, lwy i jastrzębie żarłocznego rodzaju. Węg. Niedźwiedź w kałdun swój skryje mię żarłoczy. Chr. Skoro owce wilcze oko krwawe zoczy, zaraz chce pożreć ich ksieniec żarłoczy. L. Przen.: Czas Ż. L. *(=niszczący, trwoniący, pochłaniający wszystko).* Nurt Ż. *(=pochłaniający).* Przen.: *chciwy, chytry, pożądliwy, drapieżny, nienasycony, łapczywy:* Chciwość żarłocznego sąsiada na cudzej zgubie gruntuje swoję potęgę. Kpet.

† **Żarłoczy** p. **Żarłoczny.**

Żarłoczysko, a, lm. **a** m. a ni p. **Żarłok.**

Żarłok, a, lm. **i,** **Żarłoka** l. *człowiek jedzący łapczywie, obżerający ś., obżartuch, obżerca, nienasytek,* gm. *wołoduch:* Ż., strawca. Volck. Ż. żyje, żeby jadł i w szczere ś. sadło obrócił. Pot. Ziele to żarłokom, którzy nad przyrodzenie zbytnie jedzą, pomocne. Syr. Przen.: Ten ich jedyny sukcesor, marnotrawny Ż. substancji, zasłużył na imię jawnego szulera. L. *(= marnotrawca, trwonicieł, utracjusz, niszczyciel).* Przen.: Ż. krwi = *krwiożerca.* Okrutniki, łupieżce, krwi ludzkiej żarłoki. Skar. Królowie często złym ludziom i krwi żarłokom, tyrańskiego i łakomego serca wilkom dożywocia zapisali. Skar. Ów srogi krwi Ż. swoimże drabom musi być nieznośnym ciężarem. Pilch. Przen.: Ż. państw, Turczyn, wszystkie siły na pochłonienie ostatka ruszył Europy. Koch. W. 2. × Ż. zool., p. **Żarłacz.** Zgr. **Żarłoczysko.**

Żarna, rn a. ren, blp. [**Zarna, Zarny, Żárnki, Żornki**] l. a. † **Żorn** *płyty kamienne, stanowiące przyrząd mielący młyna; młynek do zboża, którego kamienie rękami poruszają:* Ż., młynki ręczne. Sol. Ręczne młyny w domach nazywają żarnami. Kluk. Ż. są młyny, w których kamienie siła ludzka porusza. Os. J. Ż. do mielenia w domach mają krosna sosnowe, dębowe, brzozowe. Kluk. Weźmij Ż. a mel mąkę. B. G. Dobrze, kiedy będzie przy hucie żorn, czyli młynek. Lepiejby takiemu, aby żarna ośle *(= osełkowe)* na szyi jego zawieszono. Bud. *(=kamień młyński).* Rękojeść żarn = *młon.* Kn. (p. Żarnówka). 2. † Ż. *miejsce u starożytnych Rzymian, gdzie mielono a. tłóczono ziarna i pieczono chleb zaraz, pistrina.* Kn. 3. [Żarna] *szczęki raków.*

Żarnik, a, lm. **i** bot. p. **Hełmek.**

Żarnlany p. **Żarnowy.**

Żarniarka, i, lm. **i,** **Żarnownica** *kobieta zatrudniona około żarn:* Idź, mateczko, popatrz, co robi nasza Ż. Karł. Córka gospodarska zwie ś. żarnownicą, żarniarką. Karł.

Żarnica, y, lm. **e** l. *oddzielna sztabka w ruszeie.* 2. *zorza, jasność pałająca:* Spoglądała w czarną noc, poczerwieniałą u brzega od niezastygłej jeszcze żarnicy wieczornej. Żer.

Żarnice, ic, blp. p. l. **Kur** i **Krosta.**

Żarnkarz, a, lm. **e** *stępkarz, stępnik, krupiarz, który wyrobia krupy, w stępach otłuka i w żarnach miele.* Mącz.

[**Żarnki, nek,** blp.] p. **Żarna.**

[**Żarnoklow, a,** lm. **y**] *majster robiący żarna.*

Żarnowcowy przym. od **Żarnowiec.**

Żarnowiec, wca, lm. **wce** **I.** *granit; kamień gębczasty krzemienisty z okolic Paryża, używany na żarna i do muru wyborny.* Podcz. **2.** a. †**Żarnowo** *żarna, kamień młyński.* **3.** a. **Żanowiec** bot.= a) (spartium) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunek: Ż. miotłowy a. Janowiec miotłowy, Miotlicha, Witeczki, [Jerk, Jerkowiec] (s. scaparium). b) p. **Szczodrzenica.**

Żarnownica, y, lm. **e** p. **Żarniarka.**

†**Żarnowo, a,** lm. **a** p. **Żarnowiec.** B. Sz.

Żarnowy, Żarniany przym. od **Żarna:** Kamień Ż. Sz. *(=młyński, żarnowiec).* (p. Kamień). Aparat mielący Ż. *(=w którym ziarno ściera ś. na mąkę między dwiema powierzchniami płyt odpowiednio naciętych, pozębkowanych i ułożonych poziomo a. pionowo).* O żarnowym młynie. Orm. Nie mają brać w zastawie kamienia żarnowego. Bud. Ż., do żarn należący, po rzymsku *pistrinensis,* po naszemu młyński abo piekarski. Kn. Gdy na niego kamień Ż. spuszczono, rękę stracił. Nies. Na kęsie żarnowego chleba. Las. [Ż. kamień = *zdatny na żarna lub już na nie obrobiony*].

[**Żarnówka, i,** lm. **i**] **I.** *gruba mąka zmielona na żarnach.* **2.** × *mielak, przy żarnach, młon:* Ż., kij, którym obracają kamień młyński. Rafę przy młynkowaniu porusza Ż. i sprężyna. **3.** apt.: Żarnówki a. racze oczy, rakówki (oculi v. lapides), p. **Raczy.**

Żarny **I.** *pełen żaru, palący, gorący, upalny, skwarny, piekący:* Słońce w południe żarnemi ogniami przeraża. Żarnym popiołem gdy po nas powieje. Uj. *(=żarzącym ś., pełnym żarzewia).* **2.** [Ż.] = **Rżany.**

Żaromierz, a. lm. **e, Ogniomierz, Pyrometr** hut. *narzędzie do mierzenia wysokich temperatur.*

Żaromrocznia, i, lm. **e** bot. (ixora) *roś. z rodziny marzanowatych.*

† **Żaroposwietny** *oświecony przez zorzę północną.* Stryjk.

Żarota, y, blm. **I.** p. **Żarliwość.** **2.** [Ż.] p. **Żałość.** **3.** bot. (rhodolaena) *roś.*

[**Żarotować, uje, ował**] *ubolewać, urzewniać, boleć.*

[**Żarotowanie, a,** blm.] czynność cz. **Żarotować.**

Żarowisko, a, lm. **a, Żarowiszcze** *pogorzelisko, miejsce zasypane żarem:* Skry na żarowisku. Rgw. Niekiedy samolubstwo czyni całopalenie z siebie, gore na żarowiszczu własnego serca i wtedy miłuje przezacnie. Dyg.

Żarowiszcze, a, lm. a p. **Żarowisko.**

Żarowłośnia, i, lm. **e, Żelaźnik** bot. (callistemon) *roś. z rodziny mirtowatych.*

Żarownica, y, lm. **e** **I.** *rura żarowa, służąca do ogrzewania pomieszczeń.* **2.** cukr. *rura żarowa w piecach kostnych do wypalania węgla kostnego.*

Żarowy przym. od **Żar**=a) *świecący przez rozżarzenie:* Światło elektryczne żarowe = *światło elektryczne, wzbudzone działaniem prądu elektrycznego, gdy polega na rozżarzeniu włókna węglowego.* Lampa elektryczna żarowa. b) hut. Piec Ż., p. **Glijowy:** Glijowy, Ż. piec = *piec płomienny o płaskim sklepieniu, nakształt pieca piekarskiego, służący do rozgrzania do czerwoności lub białości sztorców lub blach przy walcowaniu.* Łab.

Żarówka, i, lm. **i** *część składowa lampy elektrycznej żarowej = hermetycznie zamknięta kolba szklana bez powietrza, z drucikami żarowemi wewnątrz.*

[**Żarów, owa,** lm. **owy**] p. **Żóraw.**

[**Żarptak, a,** lm. **i**] *ptak, ogniem pałający, błyszczący, w baśniach ludowych.*

[**Żarstki**] p. **Żartki.**

† **Żarstwa, y,** lm. **y,** [**Żarstwa, Żerstwa**] = **Dziarno:** Świecą jak zimny kamień, przysypany żarstwą. Syrok.

Żart, u, lm. **y,** † **Żert** **I.** *słowo, wyrażenie jowjalne, koncept, dowcip ucieszny, facecja, krotochwila:* Żartów skąpo używać, jak soli. Ż. wesoły, niewinny, delikatny, złośliwy, uszczypliwy, płaski, nieskromny, pieprzny, gruby, tłusty, prostacki, niesmaczny. Ż. uszczypliwy, sznypka, szyderstwo. Kn. Żartów a. przez ś. tłustych a. przez wielorakie tłumaczenie, nie używa nigdy. L. *(=dwuznaczników).* Znać ś. na żartach. Zbywać kogo żartami *(=kpinkami).* Ładne mi żarty! Dziękuję za takie żarty. Boh. Obrócić co w Ż. *(=w śmiech).* Dobry Ż. tynfa wart. Prz. Mówić żartami, na Ż., na żarty *(=nie na serjo).* Mówi pół żartem, pół serjo. Żarty, trzeba, żeby nie śmierdziały, nie szkodziły. Trzt. Żarty mają swoje miejsce *(=nic zdrożnego, jeżeli kto wyrwie ś. z żartem).* Niepotrzebnie ś. rozgniewał: powiedział mu to w żartach *(=żartując).* Ż. przysolony dowcipem. Leszcz. Długom to brał w żarty, ale dochodziłem nakoniec, że to po prawdzie mówiono. L. **2.** *żartowanie, igraszka, kpinki, śmiech, drwiny, facecja, krotochwila, zabawka, szpas, sztuczka, kawał:* U niego są za pośmiech i za Ż. te wszystkie wymysły świata tego. Rej. Mój płacz, u ciebie śmiech a żarty. Kochan. Wzięli przed ś. uczynić mu ten Ż. Górn. Przewidziałem ja, aby żarty nie były z obrazą. Górn. Ż. to, mówisz, ale bliźniego i żartem nie godzi ś. urażać! Dudz. Nie żartami to zbyć: bij ś. koniecznie! Boh. *(=nie psim swędem).* Ż. Ż., przydaj c, będzie czart. L. Od żartów do prawdy. Kn. Którzy ś. o ten Ż. gniewali. Górn. Żarty obróciły mi ś. w prawdę. Skar. Jam żartował, ale patrzcie, na co mi ten Ż. wyszedł. Skar. Nie zawsze Ż. tylko żartem: najdzie w nim połowę prawdy. Gawiń. Ż. nie powinien być zjadliwym. Kras. Dla żartu dowcipnego szarpać cudzą sławę. Kras. Ż. zaprawą i przysmakiem posiedzenia. Kras. Z syrenami Ż., ze mną dyskurs prowadziła. Ustrz. Ż. broń jest często zdradna i szkodliwa, ale też czasem i jej trzeba użyć. Kras. August, jako sam bardzo rad z inszych szydził a bezpiecznie żartów używał, tak też gdy go kto bezpiecznie żartem abo sznypką jaką dworskie dojechał, bardzo rad wycierpiał. Kosz. Wolne żarty pańskie. L. *(=wolno panu ze sługą swym żartować).* Ż. nieuczciwy, *jocus scurrilis.* Kn. To są najforemniejsze żarty, które człowieka z przodku nakarmią strachu, a potym wszystko ś. w śmiech a krotofilę obróci. Górn. Niebezpieczne są z panującemi żarty. Nar. Ż. pański stoi za gniew i w gniew ś. obraca. Szymon. W innym sposobie wolno, przyjmę Ż. z ochotą, ale żartu z honorem niema, ani z cnotą. Zabł. Który nic za Ż nie przyjmuje, nie człowiekiem, ale zwierzęciem ś. urodził. Dudz. Chłopięta, igrzysko sobie uczyniwszy i na dwie kupie, jedną polską, drugą moskiewską ś. rozdzieliwszy, tak ś. z sobą mężnie spotykały, aż też z żartu wyszło. Paszk. *(=że aż zaczęły ś. bić nie na żarty, na dobre).* Jużci to nie Ż., nie są wieści płonne, już wiążą, biją i piesze i konne. Paszk. (nie chychy, nie fraszka. L.). On, widząc, że nie żarty ze mną, w nogi. Boh. *(=nie przelewki)* Prawdę, gdy mu ś. mówi, zaraz w żarty obraca

L. Nie do żartu mi. Troc. (=*nie w głowie mi żarty; nie chce mi ś. żartować, śmiać*). Ż. ona sobie z ciebie uczyniła. Lubom. (=*igraszkę*). Ż. sobie z ludzi szczęście robi srogi. Nar. Srogie nieba! o tem-li z światem Ż. stroicie że monarchę dopiero sługą urobicie! Tw. Złe wzwyczajenie ś. strojenie żartów w rzeczach świętych. L. Żarty trząść z pobożenia, *irridere pia vota*. Żebr. (=*naśmiewać ś., naigrawać ś.*). Bez żartu, Ż. na stronę (=*doprawdy, serjo*). Bez żartu, po prawdzie, bez kunsztu, doprawdy, *serio*. Kn. Ż. żartem, tobie raz przecie potrzeba ś. namyślić. Krasz. (=*bądź cobądź, pomimo wszystkiego*). Ż. żartem, pies chartem. Prz. Żartem, żartami, w żartach, na żarty = *żartując; zmyślając dla uciechy*. Łakomiec myśli, jakoby gdzie co załapić, choć gwałtem, choć potajemnie, choć żartem, choć bez żartu. Wer. I żartem ci to może, i żartem człek zgrzeszyć. Pot. Tak, kto miłości choć żartem skosztuje, od żartu ciężką niewolę przyjmuje. Lubom. Serce mi bije, i drżę cały, zakochałem ś., widzę, nie żartem. L. Zdał ś. im, jakoby żartem mówił. Leop. (jakoby kunsztem mówił. Leop.; jakoby żartował. B. G.). Chciał z nim krotofilić, przymawiając jakoby na to żertem, że jego matka musiała ojca cesarza znać. L. Pytał ś. go na żert, jeśliże matka jego chodziła na pałace cesarskie? L. Spróbujmy na Ż. dzisiaj z sobą zwady. Lubom. Król oświadczył, że na ustawę trzeciego maja przysiągł nie na Ż., ale żeby całości jej pilnował. L. Prosił, aby mu odpuszczono, gdy to był na Ż. uczynił. Haur. (=*przez Ż., dla żartu*). Rozgniewał ś. nie na żarty (= *na dobre*). 3. *fraszka, bagatela, głupstwo, byle co, bzdurstwo:* Nie żarty tu są: idzie tu o honor i o grzywny wielkie. L. Za Ż. sobie życie ludzkie mieli. Zdr. **Żarcik, Żartek, Żarteczek, Żarciczek, [Żartuszek]**, w lm. † **Żartule, † Żarteńki, † Żartuleńki.**

Żarteczek, czku, lm. **czki** p. **Żart**: Moją panno, te żarteczki wcale są niewczesne. L. Jakoż to żywomyślne polubią dzieweczki, gdy im ś. wyrażają łechliwe żarteczki. Nagł. Gdy owoc tego ziela białogłowa trawi, a k temu ś. z mężczyzną żarteczkiem zabawi, zaraz płodem zapadnie. Papr. (= *gzami, bayaszkowaniem*). Żarteczki ś. go trzymają. L.

Żartek, tku, lm. **tki** p. **Żart.**

† **Żarteńki, ów**, blp., p. **Żart.**

Żartki, † Żardki, [Żarstki], † Hartki *rzeźki, chybki, chyży, żwawy, raźny, żywy, lotny, prędki, szybki, szparki, rzutki, ręczy: Pernix*, Z. Urs. Koń tak był Ż., że takiego biegu wiatry nie miały i takiego skoku. P. Koch. Toczy ś. skrzydło; wódz sam przed wszystkiemi żartkim zda koniem nie tykać ś. ziemi. Tw. Upór żartkich koni, gdzie chce, tam porywa. Otw. Żartkiemi poskoki już w pierwszym stawa szyku, już osłabionych posiłkuje. Pilch. Jugurta był do bitwy Ż. Pilch. (= *skory, prędki, porywczy, popędliwy, gorący*). Żartkim ciałem spieszy na lotny wóz Faeton. Otw. Zda ś., że niebo kuty z nieułomnej stali, z strasznym grzmotem na ciebie Ż. piorun wali. Węg. Ż. skok. Górn. Szerokie obiegł żartkim biegiem pole, szukając męża (dla Libuszy) przy żelaznym stole. Koch. W. Strzały żartkie. Kras. Wiosło żartkie. Kras. Skoro miecz ojca w oczach naszych błysnął, każdy grot Ż. na Loklińców cisnął. Kras. Ż. chłopiec, skok. Troc. Przen: *bystry, trafny, przytomny, umiejący ś. znaleźć:* Cycero w młodych swych leciech żartkiego był dowcipu. Kosz. Ludzie trafni, żardcy na każdą stronę, wedle każdego obyczaju sposobni bywają każdemu trafić w rym. Petr.

Żartko przys. od **Żartki**: Nigdy człowiek tak Ż. biegać nie może, jako jeleń. Zabł. Ż. i prawie rycersko na koniach poskoczyli. Warg. Słońce Ż. promienie swoje na ziemię wypuszcza. Bz. Te rzeczy tak Ż. objęte, tak mężnie dotrzymywane po wielkich i krwawych odwagach. Nar.

× **Żartkolotnie** przys. od **Żartkolotny.**

× **Żartkolotny** *żartko latający, lecący:* Żartkolotne strzały. Otw. Czasie, co na obłoki siadszy żartkolotne, porywasz śmiertelnego życia dni niewrotne! Nar.

× **Żartkomówność, i**, blm., rz. od **Żartkomówny**: Ż. ani sama sobą włada, ani też wyrządza filozofji przyzwoitej uczciwości. Pilch.

× **Żartkomówny** *prędkomówny, pochopny do mówienia, wyrywający ś. z mówieniem.*

× **Żartkonogi** *szybkonogi, prędkonogi, wiatronogi:* Koń Ż. Przyb. Żartkonogie konie. Kochan. Żartkonogie rumaki, okryte dywdykiem wzorzystym i szkarłatem. Pilch.

Żartkopióry p. **Żartkoskrzydły.**

Żartkoskrzydły, Żartkopióry *mający żartkie skrzydła:* Pegaz Ż. Żartkoskrzydły koń. Mias. Ej, baczność... to złuda! i gdyby jeszcze nie wiatr żartkopióry. Deo.

Żartkość, i, blm. **1.** rz. od **Żartki**: Konieby te żartkością w ogniu nie spłonęły i po zbożu biegając, onego nie tknęły. P. Koch. Żartkością starł nieprzyjaciela. Troc. **2.** p. **Żartobliwość.**

Żartobliwie przys. od **Żartobliwy.**

Żartobliwość, i, blm., rz. od **Żartobliwy, † Żartowliwość, † Żartowność, Żartkość.**

Żartobliwy, † Żartowliwy, † Żartowny 1. *mający cechy żartu, zawierający w sobie żart, krotochwilny, rozśmieszający, śmieszny, humorystyczny, ucieszny, zabawny:* Żartowne są sztuki, które do uweselenia oczu i uszu dążą. Pilch. Satyra, powiastka żartobliwa. Żartowny, trefny, kunsztowny, śmieszny. Kn. Mowy wesołe, żartobliwe. Petr. Nad zwyczaj jadł i pił i niektóre żartowne rozmowy czynił. Skar. Śmiechem i żartobliwą rozmową odstrasza wszelką myśl wzniosłą i smutną. Chm. Ton Ż. **2.** *lubiący żartować, jowjalny, figlarny, filuterny, wesoły, dowcipny:* Człowiek Ż. Uszczypliwie Ż. L.

[Żartobniś, a, lm. **e]** p. **Żartowniś.**

× **Żartoglupski** *głupio żartobliwy, błazeński:* Najdobitniejszych używałem dowodów na poprawę pośmiewców; nie poprawiło to jednak panów naszych żartogłupskich. L.

Żartomówność, i, blm., rz. od **Żartomówny**: Ż., żartowność, snadność do żartów abo przyjemność w żartach, *urbanitas facetosa*. Kn. Dziś zuchwała Ż. bardziej, niżli inna, chodząc po ustach ludzkich, szerzy ś. Pilch.

Żartomówny *mówiący żartobliwie, skłonny do mówienia żartobliwie, mający przyjemność w mówieniu żartów, jowjalny.*

[Żartopłoch, u, lm. **y]** p. **Syrojeszka.**

Żartować, uje, ował, † Żertować, × Żartowywać I. *stroić żarty, zabawiać ś. żartami, błaznować:* Nie trzeba z tym Ż., co śmierdzi, co szkodzi i co boli. Rys. Z głupim nie Ż. Musi on wiedzieć, kto u nas teraz panem, nie potrafi z nim Ż. Z wielkiemi panami nie trzeba Ż. L. Nie żartuj ze mną, bo źle na tym wyjdziesz! (= *nie igraj*). Abimelech uźrzał, że żartuje Izaak z Rebeką, żoną swoją. Leop. (= kunsz-

tuje. Leop.; **że ś. z nią** umizgał. L.; *że ś. z nią gzi, że z nią baraszkuje, bawi ś., romansuje).* Przyznaję ci ś., że ją kocham. — Żartujesz! — **A na poczciwość, że kocham!** L. *(= zmyślasz! co ty mówisz? czy być może? czyż to prawda?).* Żartuj ostrożnie. Troc. Żartuje on, ale wie, jako. Troc. Nie chce mi ś. teraz Ż. Troc. *(= nie w głowie mi teraz żarty).* **2. z kogo, z czego** = *robić sobie z niego żarty, naigrawać ś., kpić, szydzić, drwić, wyśmiewać ś.:* Ty, widzę, żartujesz ze mnie, pogański synu! Boh. Nie miał żadnego przyjaciela, iż z każdego rad często żartował, i dlatego mawiano o nim, że dla żartu gotów był stracić największego przyjaciela. Dudz. Z hetmana siedzącego na wozie i tryumfującego żartując, podczas go i szczypiąc, oburzył wszystkich. Warg. Żartuj zdrów! Ż. z niebezpieczeństwa *(= nie robić sobie nic z niego, lekceważyć go).* Nie Ż. = *nie pardonować:* Nie żartowaliby Turcy; możeby przyszło ś. zbisurmanić dla uniknienia kary. L.

Żartowanie, a, blm., czynność cz. **Żartować.** Żartowaniem czas długi ś. zbywa. Prz. *(= żartami).*

† **Żartowliwie** przys. od **Żartowliwy,** *żartobliwie.*

† **Żartowliwość, i,** blm., rz. od **Żartowliwy:** *żartobliwość.*

† **Żartowliwy** p. **Żartobliwy.** Otw. S.

× **Żartownica, y,** lm. **e** p. **Żartownisia.**

× **Żartowniczek, czka,** lm. **czki** p. **Żartowniś.**

× **Żartowniczka, i,** lm. **i** p. **Żartownisia.**

† **Żartownie** p. **Żartobliwie.** Troc.

× **Żartownik, a,** lm. **cy** p. **Żartowniś.** Troc.

Żartownisia, i, lm. **e,** × **Żartownica,** × **Żartowniczka** *kobieta żartobliwa, strojąca żarty, figlarka, facecjonistka, zbytnica, dowcipnisia, filutka.*

Żartowniś, sia, lm. **sie,** [**Żartobniś**], × **Żartownik,** × **Żartowniczek I.** *człowiek żartobliwy, strojący żarty, filut, figlarz, facecjonista, jowjalista, koncepcista, zbytnik, kpiarz, dowcipniś.* **2.** *szyderca; błazen, trefniś, śmieszek.* Najgorszy rodzaj żartownisiów jest tych, którzy w posiedzeniu nieprzytomnych czernią. L. Za Djoklecjana był w Rzymie błazen i żartownik, który największe śmiechy czynił z chrześcijan. Skar. Żartownik. Kn. Wielki pustak, Ż. puszczał ś. nurkiem we wodę, chwytał za nogi kąpiących ś. i zabawę sprawiał publiczności. Koż. **2.** myśl. *odmiana siewki, mniejsza od pospolitej.*

† **Żartowność, i,** blm., p. **Żartobliwość.** Troc.

† **Żartowny** p. **Żartobliwy.** Troc.

× **Żartowywać, a, ał** p. **Żartować.**

× **Żartowywanie, a,** blm., czynność cz. **Żartowywać.**

× **Żartule, ów,** blp., p. **Żart:** Pani cała w żartulach. Zabł.

× **Żartuleńki, ów,** blp., p. **Żart:** Lecz to Ż.! L. Rozumieją, że to można z takiemi ludźmi, jak my, żartuleńkami sobie postępować. L. Tak to z początku Ż., potym przychodzi do czułego przywiązania. L.

[**Żartuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Żart.**

Żartwa, y, lm. **y I.** † Ż., p. **Żertwa. 2. a. Wspaniała świeca** bot. (gaura) *roś. z rodziny wiesiołkowatych.*

[**Żarty, Żerty, Żerny**] *żarłoczny, łapczywy na żarcie, obżarty, chętnie wszystko żrący, dużo jedzący, niewybredny w jedzeniu, łakomy.* Jord. Wieprz Ż. *(= łatwy do upasienia).* Chłop Ż. [**Ż., ego**] rz., p. **Prażucha.**

Żarz, u, blm. **I.** [**Ż., Żaz, Zaz**] *ostrość; szparka piłką wyrznięta; ciętość i dzielność u człowieka lub zwierzęcia.* **2.** p. **Żar:** Nieboraku Maciaszku, ległeś tu, kucharzu; żeś przecię łotr był, pewnie nie ujdziesz od żarzu, jednak żeś swe, tu warząc, przednie palił ciało, w czyścu w zad nawachlują-ć gorąca niemało, Gawiń.

† **Żarza, y,** lm. **e,** [**Żarza,** lm. **e a. y**] p. **Zorza.**

Żarzący I. im. od **Żarzyć. 2.** p. **Żarzysty.**

Żarzątek, tku, lm. **tki** p. **Żarzewie.**

× **Żarzelnia, i,** lm. **e** p. **Fajerka.**

Żarzenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Żarzyć. 2.** p. **Żarzenie ś.**

Żarzenie się, a ś., blm., niek. **Żarzenie** czynność cz. **Żarzyć ś.:** Ż. ś., gorzenie jakiegokolwiek ciała bez wyraźnego ukazania ś. płomienia. Fon.

× **Żarzew, i,** lm. **e** p. **Żarzewie.** Troc.

Żarzewie, a, lm. **a, Zarzewie,** † **Rzeżewie,** † **Rzerzewie,** † **Żarzowie,** † **Żarzywie,** † **Żarzywo,** × **Żarzew,** × **Żerzatek,** † **Rzeżatek** *węgle żarzące w popiele, węgle rozpalone z popiołem, żar; węgle płonące, wkładane do pieca na podpał:* Ta żarzew, to Ż. = węgle żarzyste z popiołem. Włod. Ż., węgle żywe, żarzyste z popiołem abo w popiele. Kn. Wiele potraw w rondlu gotować trzeba na żarzewiu, czyli w węglach żarzonych. Wiel. W. Żarzewiem piekę abo w żarzewiu. Kn. Chleb pieczony między żarzowiem. B. B. (chleb na węglu pieczony. B. G ; podpłomyk, podpłomienny chleb, podpopielny, wychopień. L.). Perylus na wolnym żarzewiu spalony pokazał, jak miał ryczeć wół wynaleziony. Toł. Oskarżony ofiaruje ś. a. dotknąć ś. rozpalonego żelaza, a. po żarzywiu chodzić na dowód swej niewinności. Ostr. Heroiny czystości, które chodzą po żarzywie i żyją wpośród ogniów bez obrazy. L. Feniks zwykł swą starość w niszczącym żarzewiu odmładzać, co ś. chutnie w zalotnym zagrzeba popiele, mając zasię stąd wyniść w przekształconym ciele. Kniaź. Dusze ich do piekła spadły, jako węgle czarne na Ż. wieczne nieugaszone. Birk. Żal mi Haliny, ile że jej serce w większej tego chwyciło żarzywa iskierce. Zabł. *(= ogień miłości gorejącej).* W popiele pałające Ż. Troc. Żarzew. Troc. Postawże garniec na rzeżewiu, aby ś. rozpalił. B. B. Nogę tę trzymać trzeba nad gorącym rzeżewiem. Ostror. Rzeżewie rozpalłło ś. Bud. Łatwiej ogień przygasić, ajk go bez żarzewia wzniecić. Koż. Przen.: *żar, ogień, płomień:* O, Ż. piekielne! ona pyta kto? Słow. Wiecznie piekielne cierpiąc zarzewie, nie ma czym zgasić gorąca. Mick. Orjonie, w purpurowym zarzewiu wulkanów czytający księgę przeznaczeń. Mic. Magja mej duszy niechaj cię wywoła z zarzewia komet, czy mroku przepaści. Mic. Przen.: *światło, blask, poświata:* Ani mi gwiazdka życzliwym żarzewiem dróg nie oświeca, nieba nie ozłoci. Syrok.

Żarzewka, i, lm. **i** bot. p. **Zapaliczka.**

× **Żarzewny** przym. od **Żarzewie,** *żarzący, żarzysty, rozpalający:* Ogień, któremu ubywa żarzewnej karmi, sam przez ś. osiada. Pilch.

† **Żarzliwość, i,** blm., p. **Żarliwość.** L.

[**Żarzotki, ów,** blp.] *węgle rozżarzone, żarzewie.* Przeciągać przez Ż. = *ludowy sposób leczenia.*

† **Żarzowie, a,** lm. **a** p. **Żarzewie.**

[**Żarzy**] p. **Żarza.**

Żarzyczka, i, lm. **i** bot. (cortusa) *roś. z rodziny pierwiosnkowatych.*

Żarzyć, y, ył *rozżarzać, rozpalać do czerwoności:* Ż. ogień, węgle. L., Troc. Ż. żelazo =

upalać, glijować, hycować. Między węgły ścian ogniem zatlejone sukna uwoszczone z inszemi ogień żarzącemi przyprawami i knotami wtykają. Smotr. Przen.: *jątrzyć, rozjątrzać, zapalać, robić żarliwym, obruszać, oburzać, poduszczać, podniecać, pobudzać, ożywiać:* Trzeba, żeby hałasom i frasunkom domowym uchodził, żeby trafił ugasić, uśmierzyć, a nie Ż. Glicz. Jeszcze go i sama religja żarzyła. Tw. Wzniecając zażogi po świętych skrytościach wnętrznomodlnych, tak żarzył, iż... L. Pięknej Djany oczy, chociaż były gniewem żarzone, z wdzięków nic nie utraciły. Przyb. Żarzył go ten postępek niespodziany. Troc. Ż. gniew, zapalczywość. L. Przen.: Zabity jego siostrzeniec, któremu wdzięczny dopiero żarzyła rumieniec wiosna pierwsza na twarzy. Tw. *(= krzesała, wywoływała).* Z tych dwuch był jeden starszy, drugi młodszy twarzą, w nim linje Ulisesa podobieństwo żarzą. Jabł. *(=okazują wyraziście, przypominają żywo).* **Ż. ś.** I. *tleć, gorzeć bez płomienia, żglić ś.:* Gdy w luftlochach żadnych nie widać głowien tlejących, tylko żywe węgle żarzące ś., te znaki są dowodem, że piec huciany jest dobry. Torz. Ż. ś., rozpalać ś. do czerwoności. Bobr. Ogień, co go dusisz, to ś. bardziej żarzy. Kochan. Znać prędko i po twarzy, jaki ś. w kim ogień żarzy. Jag. Światła pogasły bez niczyjej pomocy, przez chwilę jeszcze żarzyły ś. w żyrandolach rozpalone węgle, potym sczerniały. Reym. Przen.: Miłość jest, która myślą rządzi, serce parzy, słodko w młodych ś. rodzi, a zbytkiem ś. żarzy w próżnowaniu, gdy szczęście według myśli służy. Bardz. Gdy pierś tętni, wzrok ś. żarzy. Syrok. *(=pała, iskrzy ś., płonie, jarzy ś., gorzeje, błyszczy, tryska ogniem, lśni ś.).* Włos ś. nad złoto samo przyjemniejszy żarzy. Ustrz. Dziecię, od którego twarzy przyszłych dzielności blask ś. jakiś żarzy. Groch. *(=bije, świeci).* Jako pochodnie na wiatr wyniesione, gniew ś. w Giernandzie żarzy zapalczywy. Kochan. Tak mówiącego żarzyły ś. oczy miłością i męstwem. Stasz. W oczach skra zajadłości błyszczy ś. i żarzy. Kra-. Wokoło okiem strzelił, w którym ś. radość na wpół z gniewem żarzy. Mick. Wciąż jeszcze widzę Twe oczy, jak ś. żarzą w nieziemskim zachwycie. Przybysz. 2. *jątrzyć ś., srożyć ś., zaostrzać ś., zaogniać ś., rozpalać ś., wzmagać ś., potęgować ś.:* Żarzy ś. wrzód. Kn. Jął ś. modlić, kiedy ś. najbardziej bóle żarzyły. Wys. *(=szalały).* Wedle kompleksji jad zarazy bardziej a. mniej ś. żarzy. Ocz.

Żarzysto przys. od **Żarzysty:** Węgle kamienne, gdy ś. Ż. palić mają, bardzo obfitego potrzebują powietrza, nieustannie je poruszającego. Krum.

Żarzystość, i, blm., rz. od **Żarzysty,** *żarzenie ś., zapał.* L.

Żarzysty *pełen żaru, żarzący ś. jaskrawie, iskrzący ś., razżarzony, rozpalony, pałający:* Węgle żarzyste. Lubom. Piekącego w żarzystym popiele rzepę Kurcjusza zastali posłowie Samnitów. L. Nie bierze prędko ognia żarzystego w tę kadzielnicę. Lubom. Żarzyste węgle, żarzysta głownia. Troc. Hut.: Piec Ż. Ukryty gniew, choć ś. wypogodzi czołem, chowa żarzyste ognie pod zdradnym popiołem. Mor. A. Co takich było, którym rozpalone kłody puchowym łożem, żarzyste węgle miękkiemi zdały ś. być kwiatkami. Lsz. Chodzić zdrowemi po żarzystych węglach nogami. Lsz. Oczy mu ś. paliły jako dwa węgle żarzyste. Krasz. Przen.: Ż., pełen zapału. Gosł. *(=zapalny, ognisty, gorący).* Chuci ś. jeszcze nie lęgły żarzyste, uciechy były cnotliwe i czyste. Min. *(=płomienne).* Lew Ż. Ml. *(=srogi, rozwścieczony)*

† **Żarzywie, a,** lm. **a** p. **Żarzewie.**

† **Żarzywo, a,** lm. **a** p. **Żarzewie.**

† **Żarzyzna, y,** lm. **y,** *całopalenie, ofiara zapalona:* Ż., żertwa. L. Wotywki na ołtarzu zawieszają, żarzyznę obiecują. Bals.

† **Żawiec, wca,** lm. **wce** p. **Żadziec.**

[**Żaz, u,** blm.] p. **Żarz.**

[**Żaza, y,** lm. **e**] *zorza.*

[**Żazawa, y,** lm. **y**] *klacz:* U rogule śtyry kule, a dwie u żazawy.

[**Żażka, i,** lm. **i**] p. **Żaga.**

Żąbr, a, lm. **y** zool., p. **Żubr.**

I. Żąć, żmie, żął, nied. **Żymać** *miąć, gnieść, cisnąć, tłoczyć:* Słowa Boże, iż kolą heretyka, przeto je dziwnie żmie i kręci, ale próżno. Żarn.

2. Żąć, żnie, żął, [**Żnąć, Żnyć, Żnóć, żnie, żnół, żąn, zan, żena, rzyna, zyna,** lm. **zeni; zyni, zzący**], nied. **Żynać** *zrzynać zboże sierpem, odbywać żniwo:* W Egipcie poczynają Ż. w kwietniu, pożynają, nim ś. skończy maj. Łęcz. Gdy pomoce żynają za dzień i za pomoc, po dwojgu wychodzą. Haur. Bardzo wiele tego, coby Ż., ale żeńców a robotników mało. Leop. (żniwa dosyć, ale żeńców mało. Leop.). Trzeba dobrze zasiać, kto chce Ż. dobrze. Górn. Kto skąpo sieje, będzie też żął skąpo. Skar., B. G. Każdy będzie skąpo żął, kto skąpo rozsiewa, lecz który hojnie sieje, hojne żniwo miewa. Prot.

× **Żąd, u,** lm. **y** p. **Żądza.** Sł. wil.

× **Żądacz, a,** lm. **e** *ten, co żąda.* Bobr.

Żądać, a, ał, † **Żędać** I. *tęskliwie czego wyglądać, wyczekiwać; pragnąć, pożądać, chcieć, życzyć sobie posiąść, osiągnąć; marzyć o czym, oglądać ś. za kim, za czym:* Jeśli wy żądacie wstąpić w stadło małżeńskie? Agn. Nalegali głosy wielkiemi, żądając, aby był ukrzyżowan. Wuj. Czego bardzo żądamy, tego ś. spodziewamy. Kn. Czegom żądał, tegom dostał. Kn. Dopiął, czego żąda. Dm. Wiary świętej usilnie żądać i pragnąć ma. Wiśn. Gdzie go nie było, wszędzie go żądano. L. Żądam bardzo czego, pragnę. Kn. Bardzo żądany, przeżądany. L. Nie mierzą ś. swą piędzią, stanów nie patrzają, mienia, strojów postronnych Polacy żądają. Bach. Nie będziesz pożądać żony bliźniego twego, ani żędać będziesz domu jego. Bud. Chce, czego Ż. nie powinien. Krasz. Chory żąda księdza. Ż. komu czego = *Ż. dla niego, życzyć mu:* Nie żądaj złego nikomu, byś tego nie doznał w domu. Rys. 2. *kazać sobie dać, dysponować sobie:* Żądam sławy, mówię, aby mi dano, każę sobie dać. Kn. Spytaj ś., jak wiele on żąda za tego konia. L. *(= jak wiele on chce za niego, jak wysoko go ceni).* Dziwuję ś., panowie moi, że mnie na śmierć żądacie. Baz. Na wielki to umysł należy uczynić dobrodziejstwo, a za nie nie żędać dziękowania. Białob. Czego wacpan żąda: piwa a. wina? Troc. 3. czego po kim, od kogo = *wymagać, domagać ś.:* Lwięta ryczą, pokarmu żądając od ciebie. Kochan. Obiecał jej dać, czegobykolwiek żądała od niego. Wuj. Przen.: Domowe śliwki krainy żądają miernej, wszakoż i w zimnej zetrwają. Trzyc *(= potrzebują).* Żądam czego po kim, wyciągam co na kim. Kn. Żądał tego po mnie. Troc. Ż. od kogo satysfakcji. Ż. od kogo tłumaczenia *(= pociągnąć go do tłumaczenia).* Ż. od kogo czego = *spodziewać ś.*

po nim, oczekiwać od niego. [Cy sie godzi więcy Ż. z bidnyj dziewuchy?]. **4.** †Ż. kogo o co = *wpraszać, prosić usilnie, obligować.* S. Par. Mówił Pan: żądaj mię, o co chcesz, a dam ci. Sekl. Żądaj ocz, a uczynię tobie. Bud. Bóg wysłuchał, o com żądał. B. B. (wysłuchał żądości moje B. G.). Żądam was o jednę rzecz: dajcie mi każdy po nausznicy. Bud. (będę was prosił o jednę rzecz: dajcie mi każdy po nausznicy. Bud.; będę was prosił o jednę rzecz. B. G.). To jest, o co Cię żądam, Panie, i o co proszę. Leop. Józef, przyszedszy do Piłata, żądał o ciało Jezusowe. Sekl. Ten, który rzecznika potrzebuje, ma on Ż. sędziego temi słowy: panie sędzio, sprzyjaj mi waszmość człowieka, któryby u sądu rzecz moję sprawił. Sz. Aby nas zachować raczył od wszego złego, o to Jezusa Chrystusa pokornemi modlitwami naszemi zawzdy żądajmy. Żarn. Przed czasem żądałem o mądrość i aż do śmierci będę jej szukał. Leop. (prosiłem. B. G.). Henryk nietrudnym ś. Polakom, o co go żądali, stawił. Błaż. Książę ruski uciekł do Władysława, żądając go o pomoc przeciw Swatopełkowi. Biel. M. Panowie litewscy Kazimierza usilnie o to żądali, aby z niemi sam obecnie mieszkał w Litwie. Stryjk. Posłał do czarów (! zam.: do carów), żądając ich o pomoc przeciw Krzyżakom. Biel. M. Posłowie, którzy przyjechali, u ojca mię synowi żądali. P. Koch. *(= prosili o mnie dla syna).* Jakoście też nas o beczkę wina żądali, tedy ślemy wam list do Welscha do Wilna. Ż. A. (u Niem.). **5.** †Ż. *żądać odpowiedzi, pytać, zapytywać:* Rozmowę zaczynając, żądał, co ś. też stało. Warg. Ż., pytać. S. Par. **Ż. ś.,** [**Żądzić ś., Żądzieć ś.**] czego = *chcieć ś. gwałtownie, zachciewać ś.:* Żąda mu ś. szybki z okna, kafelka z pieca. [Żądzi mi ś. jeść. Kiedy już wam ś. tak żądzi, to powiem. Ja nie mam koszuli, a panu ś. żądzi zastawu. Prus. (Chcę) wódkę pić, kiedy ś. żądzi. Prus.].

× **Żądalny** *wyrażający żądanie, nalegający:* Na powtarzane żądalne noty naszej strony zachodzi od dworu berlińskiego odpowiedź mało znaczna. Djar. gr.

Żądanie, a l. blm., czynność cz. **Żądać.** 2. lm. **a** *wymaganie, wola, ochota, życzenie, pragnienie, chętka, chęć, zachcianka:* Ż., desiderium. Ps. flor. Abyśmy żądaniu dosyć uczynić mogli. Jan. Tom ja pisał na siostry swej miłej Ż. Koch. Pan wszystko czynił wedle ich żądania. Kochan. Dziwne Ż! *(= dziwna pretensja).* Podług żądania. Na żądanie. Wskutek żądania. Spełnić Ż. Przyzwolił na Ż. jego. Skar. Zawstydziła mnie uprzejmość przyjaciela, uprzedzająca Ż. moje. Kras. *(= zgadująca myśli).* Miewa dziwne żądania. Żądaniu twemu dosyć czynię, dogadzam. Troc. Zagaili kwestję o żądaniu lub niężądaniu przysięgi od deputatów. Szaj. Zdr. **Żądańko.**

Żądańko, a, lm. **a** p. **Żądanie.**

Żądełko, a, lm. **a** p. **Żądło:** Małych komorzych nosów żądełka na kąsanie puściły ś. Skar.

Żądełkowaty *podobny do żądełka:* Szatanek przekory w taką wziął mnie opiekę, iż nieskończona serja żądełkowatych jego ukłuć wystarczyłaby... Urb.

× **Żądłasto** przys. od **Żądłasty.**

× **Żądłasty** p. **Żądlisty.**

Żądlenie, a, blm., czynność cz. **Żądlić.**

Żądlica, y, lm. **e** (bembex) zool. *owad błonkoskrzydły grzebaczowaty.*

Żądlić, i, ił (o pszczołach) *kłóć, ranić żądłem.*

Żądlisto przys. od **Żądlisty.**

Żądlisty, Żądłasty, × **Żądłasty** l. *żądłem opatrzony, zbrojny żądłem:* Chrząszcz żądłasty. Leop. (chrząszcz najeżony. B. G.). Rój Ż. **2. a. Żądłowaty** *podobny do żądła, ostry, śpiczasty, szydłowaty:* Cierń Ż. Strzała żądlista. Ostrzejsze i żądlistsze, niż w oście ciernie. Pot. Sztychem żądlistym pastwią ś. nad niewinnym sercem. Pot. Ktokolwiek ś. dla świata z jego Stwórcą wadzi, ten do serca żądlistą strzałę sobie wsadzi. Pot. Sajdaczek kładzie na ś. i modnie i kształtnie Kupidynek; wej! żądłowate z niego roje wylatują. Toł.

† **Żądliwie** przys. od **Żądliwy.** Modl. Wac., Pat.

† **Żądliwość, i,** lm. **i** p. **Żądność.** B. Sz., Kaz. 1555, Sekl., Wen., Rej.

† **Żądliwy** p. **Żądny.** B. Sz., S. Par.

Żądlasto przys. od **Żądlasty.**

× **Żądłasty** p. **Żądlisty.**

Żądło, a, lm. **a,** [**Żągło**] l. (culeus) *ostatnie pierścienie odwłoka owadziego, zamienione na ostrą rurkę, połączoną z gruczołem jadowym, służącą za broń zaczepną lub odporną; ostry jak szydło koniec języka gadów:* Pszczoły do obrony i kolenia mają na końcu w tyle Ż. bardzo cienkie, którym koląc, jad kropelkami w rankę wpuszczają. Kluk. Nie darmo ci mężowie w herbie pszczoły mają, bo jako miód cnotliwi, tak źli żądła znają. Pot. Niechaj cię miodopłynny smak nie zwodzi zgoła, żądłem razi, choć słodki miód nam daje pszczoła. L. Co za zysk z rozkoszy, która prędko odbiega, żal i ból na umyśle, jako osa Ż., zostawując. P. Koch. Cóż pomoże pszczółce, iż Ż. swe jadowite w ciało swego nieprzyjaciela wpuści, jedno że, wyżądliwszy ś., śmierć połknąć musi? Żarn. Wypuścić Ż. Kn. Ż. pszczoła wypuściła. Troc. Język wężowy, który my żądłem nazywamy, jad w sobie ma. Sak. Zakryty w trawie wąż bieżącej nogi żądłem zaciął. Zebr. Miętka czerwona bardzo pomaga przeciw bestjom, które żądłami zacinają. Urzęd. Nastąpiwszy nogą, Ż. wyjmie wężowi; jego gniewy nie szkodzić nie mogą. Tw. Już nasz niebieski Dawid tego smoka wyżądli; czemu tedy przed tym smokiem, któremu Ż. wyjęto, uciekasz? przecz ś. tyrana porażonego lękasz? Żarn. Przen.: Gdzie teraz Ż. twoje, o marne piekło? Rej. Potwarcom Ż. z językiem tak wyjął, że ś. do tego czasu na inny zdobyć nie mogli. Zigr. *(= zjadliwość, moc szkodzenia).* Oczy jej laski oraz i żądła strzelały szkodliwe. Tw. (ponęty, powaby, pokusy. L., *spojrzenia ogniste, namiętne).* Dopuściłem, iż mię świat swemi bódł żądłami. Kulig. (swemi pokusami L.). Ż. jeżowe. Troc. **2.** [W drewnianej rączce jest osadzony półokrągły nóż, czyli Ż. żelazne do żęcia (przy sierpie). Zdr. **Żądełko.**

Żądłowato przys. od **Żądłowaty.**

Żądłowaty p. **Żądlisty:** Temu (wężowi) Ż. z gardzieli zwisał język. Kasp.

Żądłówka, i, lm. **i** zool. *owad błonkoskrzydły uzbrojony w żądło:* Z pomiędzy bezkręgowych jadowitemi są pająki, skorpjony, żądłówki i niektóre inne owady.

Żądnie przys. od **Żądny;** † **Żądliwie** † **Żądościwie.**

Żądno mi = *żąda mi ś., pragnę, chce mi ś.:* Masz, co chcesz, swą stronę, coć Ż., obieraj. Żebr. Nie Ż. mi nic. Kn., Troc.

Żądność, i, blm., rz. od **Żądny;** † **Żądość,** [**Żądość**], † **Żądliwość,** † **Żądoba, Żądza** *pragnie-*

nie, pożądliwość, chęć, łakomstwo, chuć, pożądanie, chciwość czego: Samuel z inszemi Panu wiernemi oddawał swoje żądości. Ryb. *(=życzenia, skłonności).* Zawżdy jest wysłuchana żądość serca każdego. Rej. Uczynisz tym dosyć mojej żądości. Górn. Folgując w tym żądości W. K. Mości. Vol. Padają siewby mostem; w żałość ś. obraca żądość oracka, w niwecz długoroczna praca. Żebr. *(=pożądliwa nadzieja, oczekiwanie).* Rozumie ludzki, srogiemi ciemnościami uwikłany, jako szeroko ślepe twoje żądości a prośby rozciągasz. Warg. O zaślepieni, co w bogactw chciwości utopiliście swe wszystkie żądności. Lubom. Cóż albowiem w waszym memorjale było, jeno żądoby takie, które szczera mamona dyktowała. Birk. Słońce sprawiedliwości nie pierwej zapada, aż żądoby swej kreski wszystkie przebiegło. Birk. W żadnej ś. rzeczy nie kochają, aż do końca żądob swoich. Birk. Natarczywe żądoby traktatów i pokoju. Birk. [Człowiek, choć we śnie, a różną ma chęć i różną żądość. Kon.]. Żądości jego, że ś. chciał poddać, Antonjusz bynajmniej nie zganił. Warg. Tobie, Dafno, ta twoja piękność tym, czym być chcesz, broni, a od żądości twoich uroda twa stroni. Otw. (od tego, czego żądasz, pragniesz, od miłości, kochania. L.). Uczciwe serce rychlej zezwoli na miłośnikową prośbę za dobrowolną żądością, aniżeli za musem. Gil. *(= z chęci, z własnej skłonności).* Zbytnie żądliwości. Trzyc. *(= żądze, chuci, pożądliwości).* Poznał zmysłów żądliwości, sprzeciwiające ś. duchowi. Kucz. Dowiadując ś. jeden od drugiego przyczyny przyjścia na to miejsce, wyznali ś. sobie o żądliwość swoję. Leop. (wyznał jeden drugiemu po żądliwość swoję. B. G.). Każdy kuszon bywa, oderwany będąc żądzą swą od dobrego, przyłudzony do złego; a potym żądliwość, gdy już pocznie, rodzi grzech. Leop. (od pożądliwości pociągniony i przynęcony, — zaczym pożądliwość począwszy, rodzi grzech. B. G.). Czystą duszę zachował od wszelakiej żądości. Wuj. *(=cielesności, lubieżności).*

Żądny, † Żądzien, † Żądliwy, † Żądościwy l. czego = *trawiony żądzą, spragniony, pożądliwy, pożądający, nienasycony, chciwy:* Ż, *desiderabilis.* Ps. flor. Żądniejszy. Ps. flor. Przedsię chęć żądliwa tym więcej chce, im więcej wszystkiego nabywa. Hist. w Lan. Jak ty krwi żądliwy. Smotr. *(=krwiożerczy).* Braciej swej miłej uszy ich żądościwe dziejów zacnych rozmaitych czytaniem tym napełnić. Biel. M. Rachel żądościwa była onych jagód i rzekła: daj mi tych jagód. Biel. M. Nie jestem żądną jego serca, gdyż nie dbam o nie. L. Szczęście nie omyliło żadnej żądliwej onego młodzieńca chęci. Baz. Sen przerwan nie bywa żądliwą dworską zazdrością. Pien. Zawsze sąsiadom chlebem i pieniędzmi mojemi służąc, dotąd przecię niczego Ż. nie byłem. Karp. Szczęśliwy, kto nad wszystkiem, co obaczył, rozmyślał, on w czasie nie będzie tej obfitości, którą pełnemi ustami wymowa rozdawać zwykła. Karp. Chociaż go już nie widzę, widzieć go ś. chciało, i żądne go me oko po łące szukało. Karp. Żądościwym sercem wołają, żebyś tu z nami zawsze raczył być. Kat. G. Gorące a żądościwe wołania ojców św. do skutku przywiódł Pan wjazdem swoim do Jeruzalem. Dambr. Pan, gdy z zmarłych wstał, gorące a żądościwe ojców św. wołania i prośby do skutku przywiódł. Dambr. Serce jej jeszcze żądnym pragnieniem ku mnie bije. Przybysz. 2. † Ż. *pożądany, upragniony, godny żądania, przyjemny, miły: Optabilis,* pożądany, żądliwy, godny winszowania (życzenia). Mącz. Nauki Pana są żądliwe nad złoto a słodsze nad miód, t. j. nad wszystkie rzeczy żądne na świecie; przykazania Jego mają być żądliwsze nade wszystkie bogactwa. Wr. Jako żądliwe są wszystkie sprawy Pana. Leop. (o, jakoż wszystkie sprawy Jego są pożądane. B. G.). [Dziewczyna oczki zapłakała, nie Ż. jej świat] *(=obojętny).* Społeczne z Panem dziedzictwo ma nam każdy czas być żądne. Hrb. Teraz sami siebie opuszczacie i czas ten Ż., od Boga a nieba do zachowania wolności waszych zesłany, mimo ś. puszczacie. Jan. Boras ma wonią żądliwą. Sien. Gdy z pięknej szyi boginią poznała, z żądnych piersi i oczu rażących płomieniem, przelękła ś. niezmiernie i mówi ze drżeniem. Dm. Ż., przyjemny, miły. Troc. Swoboda, która każdemu człowiekowi jest bardzo żądna i miła. Grab. P.

† **Żądoba, y,** lm. y p. **Żądność.**

† **Żądościwie** przys. od **Żądościwy:** Kazimierz, z klasztora wzięty, był koronowan na królestwo polskie od wszech Ż. Biel. M.

† **Żądościwość, i,** lm. i rz. od **Żądościwy.**

† **Żądościwy** p. **Żądny.**

† **Żądość, i,** lm. i p. **Żądność.** Ps. flor., Modl. Wac., Kaz. 1555, Otw. S.

Żądza, y, lm. **e,** † **Żąd** l. *nieugaszone pragnienie dogodzenia zmysłom a. zaspokojenia fizycznych lub moralnych popędów, namiętność, pożądanie, pożądliwość, chuć, pasja.* Pat., Modl. Wac. Ż., *desiderium.* Ps. flor. Ż. jest siła przyrodzona w człeku i w bydlętach, dobra z siebie sama. Troc. Podbij pod rozum złą żądzę. Kochan. Porzucić próżne myśli, mieć na wodzy żądze. Kochan. W kręgi żądzę ująć. Kochan. Złej najpierwsze początki żądze wykorzenić. Górn. Nie jednejśmy matki i nie jednej żądze: ty wolisz przyjaciela, a drugi pieniądze. Szymon. Nigdy ś. tu na ziemi żądze nasze nie napełnią, ani uspokoją. Skar. Niech panom obcym nie służę, złym żądzom i wynalazcy ich, czartu. Skar. Chociaż szyi tej cielesnej pod miecz nie ściągamy, ale mieczem duchownym złe żądze na sercu zabijamy. Skar. Na tym cnota zależy, abyśmy żądzom pewny kres zamierzyli. Petr. Kto żądze swe hamuje, niczego nie potrzebuje. Kn. Rozumiał, iż do tego czasu dla Boga nic jeszcze nie uczynił i przeto, jako mąż dobrej żądzy, na wielkie ś. jeszcze rzeczy dla Chrystusa brał. Skar. Ż. jest nieoddzielną od człowieka: ona ten wyskok duszy jego daje, który ją porywa zpośrzód ciała i swym zapędem ku niebu unosi. L. *(=zapał, uniesienie, zachwyt, ekstaza).* Ż. wiedzy, bogactw sławy, zemsty *(=chciwość, pragnienie).* Cnota handle prowadzi i nasyca rządze (!) człecze, nie tak dalece w złoto i pieniądze, lecz szczęśliwością. Pot. Tamtym, czego nie mają, skępcu i to, co ma, nie dostaje i morzy rządza (!) go łakoma. Pot. Kazdego Ż. pali każdy ogień czuje, rybięcia choć i w wodzie swój płomień dojmuje. Gawiń. *(=Ż. cielesna, miłość, lubieżność, chuć, zmysłowość).* Żądze a zbytki cielesne, mężnie z niemi walcząc, zwojowali. Skar. Ż. cudzołożna. Troc. Żądze hamować trzeba. Kn. Twardouste żądz naszych wyskoki. K. G. Wszystko, chociaż fałszywe, za prawdę osądzę, za cóż nie mam pochlebnie me upieścić rządze? (!). Hul. Każdy kuszon bywa, oderwany będąc żądzą swą od dobrego, przyłudzony do

złego, a potym żądliwość, gdy już pocznie, rodzi grzech. Leop. Zła Ż., chciwość. Kn. *(= łapczywość, chytrość).* Łakoma Ż. złota bez gruntu, beze dna. Pot. Jeszcze Bolesław był małym chłopięciem, już czuł w sobie żądzę sławy. Niem. O! dzika żądzo pośmiertnego żalu, jakim ty jesteś smutnym głupstwem ludzi! Słow. Żądzą goryczną przetrawion. Wysp. 2. × Ż. *żądanie, pretensja:* Przekładała swe krzywdy, żądze i przyczyny gwałtowniejszych postępków pośrednikom. Nar. 3. [Ż] *żądanie ś., zachcianka, apetyt* (głównie u kobiet brzemiennych i u osób chorych na kołtun).

[**Żądzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Żądzieć ś.**

[**Żądzieć się, i ś., ił ś.**] p. **Żądać.**

† **Żądzien, dna, dno** p. **Żądny.**

Żąp, pia, lm. **pie** = **Rząp.** Łab.

Żąpnica, y, lm. **e** = **Rząpnica.** Łab.

Żąpnik, a, lm. **cy** = **Rzumpiarz.** Łab.

× **Żątka, i,** lm. **i** p. **Żniwo.**

[**Żbán, a,** lm. **y**] p. **Dzban:** Potel Ż. chodzi po wode, aż sie rozbije.

[**Żber, a,** lm. **y**] p. **Ceber.** Zdr. [**Żberek, Żberzyczek, Żberzyk**].

[**Żberek, rka,** lm. **rki**] p. **Żber.**

[**Żberzyczek, czka,** lm. **czki**] p. **Żber.**

[**Żberzyk, a,** lm. **i**] p. **Żber.**

Żbiczek, czka, lm. **czki** zool. (dasypogon) *owad dwuskrzydły krótkorogi łowikowaty.*

Żbiczy przym. od **Żbik:** Żbicze zęby Maryny raniły mu ciało. Żbiczym wzrokiem patrzeć. Sienk. Białe zęby jak żbicze wpił w lico ułana. Tet. Powiódł swym żbiczym wzrokiem po zgromadzeniu. Sienk.

Żbik, a, lm. **i, Żbik, Zbik,** † **Zdeb** zool. *kot dziki:* Ż. jest tylko odmianą domowego kota i właściwie kotem, ale leśnym. Kluk. Z dzikich kotów, czyli zbików, powstały wszystkich domowych kotów odmiany. Jund. Zbik mlaskał. Mor. Sadło z kota leśnego, zdebia. Haur. Na wysokie przed trąbą drzewo ś. pną zdebie. Pot. Musiałem ci uciekać i kryć ś., gdzie zdebie i liszki jamy mają. Pot. Przen.: *[chłopak swawolny, dziki].* Rzucił ś. Zbyszko, jak Ż., i porwał ją na ręce. Sienk.

[**Żbluch, a,** blm.] *bulkot.*

[**Żbluchać, a, ał**] *bulkotać:* Ryby żbluchajom we wodzie.

[**Żbluchanie, a,** blm.] czynność cz. **Żbluchać.**

[**Żbura, y,** lm. **y**] *płyn nieczysty, mętny, lura:* Wina tego pić niepodobna, taka Ż.

† **Żdać, żdzie, żdał,** [**Żdać**] *czekać, wyczekiwać kogo, czego:* Ż., *exspectare.* Ps. flor. Żdał jeśm zbawienia Twego, gospodnie, i kaźni twoje miłował jeśm. Ps. fl. Potym (Noe) żdał drugich siedmi dniów i wysłał gołąbka, jenże ś. zasię k niemu nie wrócił. B. Sz. Ani żdał odpowiedzenia. Spr. Siedział Piotr s sługami, żdąc człowieczym pożądanim, aby ujrzał skonanie.. Pana Jezukrista. Spr.

† **Żdanie, a,** blm., czynność cz. **Żdać.**

[**Żdajgi, ów,** blm.] *figle, psoty:* Ż dokazuje.

[**Żduchać, a, ał**] *żgać, dźgać, zdźgać, kłóć, bość.*

[**Żduchanie, a,** blm.] czynność cz. **Żduchać.**

[**Żdżadło, a,** lm. **a**] *zwierciadło.*

† **Żdżec, żdżegnie, żdżegł** = **Złec.** B. Sz.

† **Żdżenie, a,** blm., czynność cz. **Żdżeć.**

[**Żdżgać, a, ał**] l. p. Żgnąć. Przen.: *wytryskać, bić:* Woda żdżgała do góry. [**Ż. ś.**] *spić ś., upić ś., skuć ś., udziudziać ś; schlać ś., skrochmalić ś.:* Po polowaniu na tryumf każdy musi Ż. ś., aż póki w kuflu nie utonie na wieczną pamiątkę dnia tego nieśmiertelnego.

[**Żdżganie, a,** blm.] czynność cz. **Żdżgać.**

[**Żdżganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Żdżgać ś.**

[**Żdżgło, a,** lm. **a**] = **Gzło.**

Żdżgnąć, nie, nął l. × Ż. p. **Żgnąć.** 2. [Ż.] = a) *wytrysnąć, wybić.* b) *polecieć gdzieś.*

Żdżgnięcie, a, blm., czynność cz. **Żdżgnąć.**

† **Żdżyć, żdżyje, żdżył** i † **Ż. ś.** p. **Zżyć.** Ks. Ł.

† **Żdżymać, a, ał** i † **Ż. ś.** p. 2. **Zżąć.**

† **Żdżymanie, a,** blm., czynność cz. **Żdżymać.**

† **Żdżymanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Żdżymać ś.**

I. Że sp. l. a) *iż, jako, jakoby, [co]:* Słyszałem, że nie przyjdzie. Troj. Wiem, że ci ś. to nie podobało. Troj. Rozumie, że jest mądrym. Troj. Dobrze czynisz, że mi pomagasz. Troc. (dobrze czynisz, co mi pomagasz. Kn.). Mówi, że był u niego. Troc. Zdaje ś., że już późno. b) Jest to, że tak powiem, że ś. tak wyrażę, wybijanie drzwi otwartych. Były to, że użyję porównania, wyścigi żółwia z zającem. On, że tak powiem, odmładza ś. w swoich poglądach. 2. *dlatego że, ponieważ, dlatego iż, wobec tego iż...; jeśli, jeżeli, gdy, kiedy:* Żeś białogłowę z kości stworzył, Panie, niejednemu też kością w gardle stanie. Bratk. Nie chce iść dlatego, że słota. Troc. Nie chcę tego sukna, że czarne. Troc. Żem często dumał nad mogiłą ludzi, żem nie znał prawie rodzinnego domu, żem był jak pielgrzym, co ś. w drodze trudzi przy blaskach gromu, że nie wiem, gdzie ś. w mogiłę położę, smutno mi, Boże! Słow. Że ktoś źle zrobi, nie idzie za tym, abyś go naśladował. c) Chyba że tak, inaczej nie dostanie. Tremb. *(pod tym warunkiem.* L.). d) Tak ś. zmęczyłem, że tchu złapać nie mogę. I tak umarła ta moja dzieweczka, że mi ś. serce rozdarło na ćwierci. Słow. A choć dziecięcia jęk był bardzo cichy, to tak wydawał ś. obojgu głośny, i taki żałośny, i tak z głębokich wnętrzności wyjęty, i tak rozumny, i taki przeklęty, żeśmy oboje biegli gromem tknięci. Słow. [Przywieźli z sobą dziewczynę już taką śliczną, że już jaż! Chłop położył pana i tak zbiół, że to zbiół *(= co zbił, to zbił).* Niewiadu od cego smaga w gębie, że no]. e) *aż i to, do tego):* Pustelnik już omglał, że zupełnie. Znowu-ż zemglał ten puśtelnik, że nadzwyczajnie. Mieć będzie wszystkiego podostatkiem. że nadto prawie. Żydzi jak wzięni targować wołu, że go i kupili *(= to).* f) *dziwna rzecz, że:* Ale że jejmości dotąd nie widać! L. *(= ale co to...).* Że też wacpan ze wszystkiego szukasz zbierać wzorki. L.

2. **Że,** po samogłosce — **Ż,** partykuła l. *aby, czy:* Jest-że? (jestże) *estne?* Kn. 2. *-to, tedy, więc:* Także ś. ze mną obchodzisz? *siccine agis?* Kn. Nie byłże mój ociec śpiewakiem, ani ja nie będę. Kn. *(= tedy, więc, zatym)* 3. *z naciskiem, właśnie, mianowicie, nie inaczej, sam:* Nuże, *egedum.* L. Dopierożem zginął, *nunc enimvero occidi,* uciekałże, *fugiebat enimvero.* Kn. *(= oj, uciekał-ci!). Ama* kochaj, *amato* kochajże, słuchaj *audi,* słuchajże *audito.* L. Jeśliże ty, ś. panie młody, kanclerzem ojcem chlubisz, miejże dzielności kanclerskie, i jeśli hetmanem, miejże urząd o sobie hetmański, jeśli kasztelanem, miejże sprawę wojewodzą. Orzech. *(= miejże tedy...).* Tamże *(= w tym samym miejscu, nie gdzieindziej).* A jakże! *(= nie inaczej, oczywiście, naturalnie, ma ś. rozumieć).* Takiż. 4. [Że] przyrostek *pleonastyczny* przy czasownikach: Jażem myślał

(ja myślałem). Takżem ś. zmęczył. Zarazżem uciekł. Skorom zdaleka ją zoczył, zarazżem do niej podskoczył. Jażeć nic nie widziałam. Czemż ś. przykryjemy, czemż ś. umyjemy? Od zrobienia we młynie kasę zapłaciłamzem. Jak prędko przyjedzieze on? W nieszczęściuzem jest. Czapkeżeś podar na nic. Duzożeś przepiła? Jazem sie w karcmie upił. Miałem stodołeczkę, cozem woził do nij zboże. Ja, chtóryżem cię woził. Z chtóremi-żeś sie bawiuł. Czterdziestużeś mężów miała. Słuchaćżeś mnie nie chciała. Jakżem była maluśką, jakżem była dziewczęciem. Bożeś ze mną nie tańcował.

I. [**Że**] przys. **I.** *tylko:* Weźmiesz z sobą okręt i wojska swego, ale że samą muzykę. Ze jeno = *tylko co, tylko, o mało nie, o mało co:* Jak tam przyjechali, tak i tą razą ze ino król miał przegrać. **2.** *niby to, jakby:* Wybrali te dziure: w ziemi i włozyli w niom nogi, ze nóg ni majom, Kubuś sie przewyrtnon do góry garłem, ze umar. **3.** *[już]:* Ta żaba prosi: mój kochany, połóż sie w łoze; a on: żem ci wszystko uczynił, ale ukłaść sie nie układę. Żeści, Marysiu, żeści niewiasta! **4.** *odkąd, od kiedy, jak:* Trzeci dzień że umarł, że zachorował. Troc. **5.** Że dyć, p. **2. Dy.**

2. [**Że**] *który, co:* Ten, żem ci mówił o nim wczoraj.

[**Żeb**] p. **Żeby.**

[**Żeber**, nieod.] p. **Żebranina.**

Żeberko, a, lm. **a I.** p. **Żebro:** Schab przy żeberkach. Kotlet z żeberkiem. **2.** [Żeberka] in. p o t r z e b y = *wyszycia taśmowe lub sznurkowe w kierunku żeber, na przodzie sukni męskiej:* Zapinają czasem suknię na haftki, chociaż biegną obok nich żeberka (guziczki) pękate cynowe z uszkami. Żeberka, potrzeby u sukni męskiej. Goł. Żeberka u smuklerza, guziki ze sznurków, do zapinania polskiej sukni. Mag. **3.** bot. *zgrubiałość środkowa, nerw zgrubiały łodygi liściowej, naci.* **4.** kol. = a) *łuk z szyn oddzielających ś. w bok od szyn głównych, służący do mijania ś. wagonów, pociągów.* b) *obręczka, pierścień wzmacniający cylindry parowozu.* **5. a. Rypa** tech. *obręczka na walcach, rurach, pasy wystające na przedmiotach lanych, płaskich, żelaznych, służące do ich wzmocnienia.*

Żeberkowaty *podobny do żeberka; mający z nim związek.*

× **Żeberny** p. **Żebrowy.**

[**Żebra, y,** blm.] p. **Żebranina.**

Żebracki p. **Żebraczy.**

Żebractwo, a, blm., p. **Żebranina.**

Żebraczek, czka, lm. **czki** p. **Żebrak.** Bobr.

[**Żebraczenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Żebraczyć ś.**

Żebraczka, I I. lm. **i** forma ż. od **Żebrak. 2.** blm., p. **Żebranina.**

Żebraczy, Żebracki przym. od **Żebrak:** Kij Ż. Ż. żywot. Troc. Piosnki żebracze. Wuj. *(= dziadowskie).* Pod żebraczym płaszczem wiele ś. złodziejstwa ukrywa. Groic. Ulises dziwnych rozumów używał na świecie, albowiem wielekroć w żebraczym odzieniu chodził, wywiadując ś. położenia w Troi. Biel. M. Żebrackie ubiory psy szarpają ze sfory. Syrok. Jem chleb łzawy, chleb Ż. Wysp. Przen.: Czeka go kij Ż., torba żebracza *(= żebractwo).* **Po żebracku,** przys., *jak żebrak, zwyczajem żebraków, po dziadowsku:* Przebrany po żebracku. *(= za żebraka).*

[**Żebraczyć się, y ś., ył ś.**] *biedować, klepać biedę, żyć w niedostatku:* Nie trzeba mi ś. Ż., kiedy mogę z fechtu *(= z żebraniny)* żyć. Prz.

Żebraczyna, y, lm. **y** m. *żebrak godny po litowania:* Tu Ż. jakiś w łachmanach, tam czarownica, tu czerniec, tam pielgrzym. Kaczk.

Żebraczysko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Żebrak.**

Żebrać, brze a. × **bra, brał,** † **Żebrzeć,** [**Żebrować, Zeburzyć, Żebrzenić**] **I.** *prosić o jałmużnę, chodzić po prośbie, chodzić z torbami, po proszonym, zajmować ś. żebraniną:* Do takiej go nędzy przywiódł, iż Ż. chleba musiał. Skar. Od domu do domu żebrał. Skar. Kopać nie mogę, Ż. ś. wstydzę. Wuj. Którzy ś. Ż. wstydzą abo nie mogą. Skar. Chodzi z miejsca na miejsce i żebrze z torbą. Haur. Kto ma majętność, Ż. nie będzie. Tworz. Lepiej Ż., niż wisieć. Kn. Ż. chleba, szeląga. Troc. Dumą wewnątrz nadęci, zbytkiem podupadli, nie wstydzą ś. ci Ż. u tych, co je skradli. Kras. Ślepy Homer po ulicy żebrał. Kras. Teraz żebrzę pode drzwiami wsparcia waszego, bogacze. Kniaź. Wieszże, jaki los dla nich przeznaczyły nieba? że u nich twoje dzieci Ż. będą chleba. L. Czyliż do biesiady przypuszczać mamy żebrające dziady? Mick. [Ubrała ś. za mężczyznę, za żebrającego dziada]. Z wioski do wioski, z młyna do młyna pójdę żebrować po garstce żyta. Syrok. **2.** *prosić pokornie, błagać, suplikować, molestować, modlić ś. o co:* Musiał łaski Ż. u zwycięzcy. Birk. Prosiłem, ba, i żebrałem. Troc. Prosił Boga, aby słuchał łaskawie tych, którzy przyjdą do tego kościoła Ż. miłosierdzia Jego. Zał. Ż. litości nie będę umarły. Mick. Daremno żebram, daremno. Wysp.

Żebrak, a, lm. **cy** = a) *człowiek żyjący z żebraniny, proszący jałmużny, ubogi, biedny, dziadek, dziad:* Siedział Ż. ślepy przy drodze, żebrząc a nabywając żywności swojej. Rej. Ujrzałem żebraka wesołego i pomyślałem sobie: ten, wyżebrawszy, tak ś. weseli. Skar. Bogaty ś. dziwuje, czym ś. Ż. gnaruje? Rys. Może być z pana Ż., może pan z żebraka. Szymon. Źli żebracy dobrych i godnych żebraków chleb pożerają. Skar. Wyszedł na żebraka. Wygląda jak ostatni Ż. Żebrakowi ludzi trzeba. Prz. Lepiej być i żebrakiem, ale żebrać z cnotą, niż siebie i kraj wieczną okrywać sromotą. Kras. b) [Ż.] *człowiek ułomny, kaleka.* **2.** lm. **ki** = a) [Ż.] *rodzaj tańca.* b) zool.: Ż. leśny (cimex silvestris) *robaczek, który na malinach siada, wonią przykrą ustom czyni, mało inaczej, niż pluskwa.* Sien. Powinna i sprawiedliwa rzecz jest przebrakować te żebraki pospolite a niegodne żadnej jałmużny. Skar. Zdr. **Żebraczek.** Zgr. **Żebraczysko.**

Żebranie, a, blm., czynność cz. **Żebrać.**

Żebranina, y, blm., **Żebractwo,** [**Żebraczka, Żeber, Żebra, Żebrota, Żebry, Żebranka**] **I.** *żebranie, rzemiosło żebracze:* Żebractwo, Ż., żebraczy żywot. Kn. Ż., stan żebraków, żebractwo. Kn. Żebraki każdy swoje ma karmić a nie dopuścić im biegać na żebraninę. Skar. Między żebrakami znajdowało ś. najwięcej takich, którzy przez swawolę i gnuśność udawali ś. na żebraninę; ustawiono tedy, że bez znaków od urzędu danych znalezieni na żebraninie mają być imani. Skrzet Z pijaństwa gorzałki wynika z torbami po żebrakach chodzenie. Prz. Niech uczciwym sposobem nabywają chleba, nie żebraniną, jako i ci biegunowie, co je to widujecie zawsze w Częstochowie, w Kalwarji i przy każdym kościele; wszystkim tym robić kazać. Star. Żyją ci

ludzie przez wszystek wiek swój żebraniną. Star. Często jałmużny prosił, chleba ode drzwi do drzwi chodząc szukał Dominik św., żebractwem żył. Birk. Mniemali, iż swoje opuścić, przedać i ubogim rozdać, a samemu żebraniną żyć, czyni człowieka doskonałym. Sekl. Strzeż ś., żebyś nie żył żebraniną, gdyż lepsza jest śmierć, niżeli żebractwo. B. B. (nie żyj z żebraniny: lepiej jest umrzeć, niżeli żebrać. B. G.). Doznał tak wielkiego ubóstwa biskup z duchowieństwem, że mu do żebraniny prawie przychodziło. Nar. Żebractwa i bogactwa nie daj mi. Bud. (ubóstwa aż do żebraniny. L.). Poszedł na żebraczkę. Krasz. (=*zeszedł na dziady*). Choćby pójść miała na żebry. Kaczk. Boże dopuść, cóżby ś. z nami na starość stało? chyba iść na żebry. Zach. Cóżeś robił całe lato, że ś. dziś żebranką bawisz? Moraw. Postarzała ś. i na żebractwo zeszła. Orzesz. Na żebrę ino mam iść we świat. Reym. [Chodzić po żebrze]. 2. *to, co żebraniem zebrano:* Ż., to, co ś. wyżebrało. Kn. 3. zb. *żebracy:* Modlitwa tego żebractwa skuteczniejsza była po spowiedzi i komunji. Nies. Żebractwo w łachmanach, zataczające ś. Bał.

[**Żebranka, i,** blm.] p. **Żebranina.**

Żebrany *żebraniem otrzymywany; proszony:* Doszedł na miejsce o żebranym chlebie. Bogacz o kiju i żebranym chlebie chodzi. Jabł. Żebranym chlebem słabe utrzymywał życie. Sir.

Żebro, a, lm. **a,** †**Ziebro,** [**Żebrze, Ziebro**], †**Ziobro,** [**Ziobro, Zobro**], × **Żobro** I. anat. (costa): Żebra (costae) są różnej długości skrzywione kości, które zaczynają ś. u pacierzy piersi i, idąc na przód, kończą ś. przy średniej kości. Weich. Dzielą ś. żobra na prawdziwe i fałszywe ziobra. Krup. Ż. prawdziwe, właściwe, mostkowe (c. vera s. legitima). Ż. fałszywe, rzekome (szpondrowe) (c. spuria s. illegitima s. notha). Żebra wolne (costae fluctuantes) = *żebra jedenaste i dwunaste.* Więzadła promieniste główek żeber (ligamenta capitulorum costarum radiata). Szczątek żebra (processus costarius). Wziął jedno Ż. jego i napełnił ciałem miasto niego i zbudował z żebra onego niewiastę. B. G. Koń odlewanej chybici, wydanego żobra. Pot. Słabizna ś. przy ostatnim zaczyna żebrze. Troc. [Wyrznon mu we śnie ziobro]. Tet. Chciej komu dobrze, on ci za to da po ziobrze. Kaczk. Pod ziobro kułakiem zajechał. Kon. Żyw będzie, jeśli jeno ziobra, nie pacierze ma połamane. Sienk. Przen.: *kant, grzbiet:* Ówdzie ś. Niemen bystro wrzezał w Ż. góry. Syrok. Spoglądały w głąb na ostre ziobra kamieni z tym spokojem, z jakim mieszkaniec równin spogląda na płaszczyzny. Jeż. 2. apt.: Czarcie Ż., p. **Czarci.** 3. bot. Czartowe Ż., p. **Drjakiew.** [Z. czartowe leczy karbunkuł]. Ż. a. **Żeberko** wypukłość powierzchni rozłupek. Rost. 4. bud. *wystający z płaszczyzny łuk i przedzielający poły sklepienia.* 5. a. **Rypa** fortep. *jedna z listw podklejonych pod rezonansem i utrzymujących jego elastyczność pod strunami.* 6. patol.: Przecięcie żebra (costotomia). Wycięcie żebra (resectio costae). 7. powr. *drut, wój, wojek, jeden z kilku, z których ś. sznur skręca:* Sznury składają ś. z żeber, a żebra z nici. Jak. J. 8. rzeź.: Ż. pasowe, od ćwierci przedniej wołowej. Mag. [Żebra=*schab*]. 9. wiośl., fl. *jedno z ramion drewnianych, wychodzące z deski pacierzowej, spajające burty i nadające łodzi kształt w przekroju,* **szponga, bunt.** Zdr. **Żeberko.**

Żebropławy, ów zool., p. **Grzebienice.** Gąbki, żgawce i żebropławy (ctenophora). Nus.

[**Żebrota, y,** blm.] p. **Żebranina.**

[**Żebrować, uje, ował**] I. p. **Żebrać.** 2. *czyścić.*

I. **Żebrowanie, a,** blm., czynność cz. **Żebrować.**

2. **Żebrowanie, a,** lm., a bud. *belkowanie z żeber w kratę:* Na suficie nad prezbiterjum dano Ż. gwiazdziste z cegły.

Żebrowato przys. od **Żebrowaty.**

Żebrowaty I. *mający kształt żeber:* Zasklepił dom tramami żebrowatemi i podniebieniem cedrowym. Bud. Postać kaktusów jest rozmaita, jak: kanciastych słupów, kul żebrowatych. Rost. 2. *mający wielkie żebra:* Ż., żebrów wielkich. Troc.

Żebrowieo, wca, lm. **wce** bot., p. **Podrzeń.**

Żebrowień, wnia, lm. **wnie** zool. (doras) *ryba miękkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, sumowata.*

Żebrowo - p. **Żebrowy.**

— **żebrowy** p. **Żebrowy.**

Żebrowy, × **Żeberny** I. przym. od **Żebro** (costalis, costarius): Muskuły żebrowe. Opłucna żebrowa (pleura costalis). ! Błonka żebrowa= *opłucna.* Więzadło guzka żebrowego (ligamentum tuberculi costae). Więzadło szyjki żebra (ligamentum colli costae). Pacierze żebrowe (vertebrae costales) = *kręgi grzbietowe.* Guzek Ż. dla mięśnia pochyłego. Łuk Ż. Chrząstka żebrowa, p. **Chrząstka.** Więzadło żebrowoobojczykowe. Więzadło żebrowokręgowe dodatkowe Henlego (ligamentum costovertebrale accessorium). Więzadła żebrowopoprzeczne (ligamenta costotransversaria). Więzadło żebrowopoprzeczne tylne (ligamentum costotransversarium post.). Stawy żebrowopoprzeczne (articulationes costotransversales). Gałąź międzyżebrowa nerwu grzbietowego (nervus intercostalis nervi spinalis). Otwór żebrowopoprzeczny (foramen costotransversarium). Więzadła mostkowożebrowe promieniste (lig. intercostalia radiata). Więzadła międzyżebrowe wewnętrzne (musculi intercostales interni). Mięśnie podżebrowe (musculi subcostales). Więzadło lędźwiowożebrowe (lig. lumbocostale). Pień żebrowokarkowy tętnicy. 2. fizj.: Typ Ż. oddychania, 3. patol.: Rwa międzyżebrowa (costalgia).

[**Żebry**] p. **Żebranina.**

[**Żebrze, a,** lm. **a**] p. **Żebro.**

†**Żebrzeć, y, ał** p. **Żebrać.**

[**Żebrzenić, i, il**] p. **Żebrać.**

†**Żebrzenie, a,** blm., czynność cz. **Żebrzeć.**

[**Żebrzenienie, a,** blm.] czynność cz. **Żebrzenić.**

Żebrzyca, y, lm. **e** bot. p. **Koprownik.**

Żeby, [**Żeb**] sp. I. *aby, jakoby, iżby, by:* Łakomy tego chce, Ż. miał co najwięcej. Kochan. Jeśli mu rzeczesz, Ż. swym językiem mówił, to powiada, iż zapomniał. Górn. I to powiadam, żebym ś. zawżdy raz czego nauczył. Górn. Strona przeciwna nie chce tego, żebyś wasza królewska mość obie strony słuchać miał. Górn. My gdy komu co dobrego uczynim, chcemy, aby o tym świat wiedział. Skar. Boję ś., żeby tego wszystkiego pani nie oznajmił. Kn. Nie spuszczam ś. na nikogo tak ślepo, żebym sam nie miał we wszystko wejrzeć. Kras. Żeby oczy pospólstwo obracało na cię? Karp. Czy piszesz prozą, czy wierszem, takeś zawsze pisać powinien, ażeby cię rozumiano. Sniad. Zmyślił chorobę, żeby nie pójść (=*byle, byleby*). Nie powiem, żeby to było coś dobrego. Żeby pożyczyła od wacpana pieniędzy, tego nie uczyni. L.

Jeden dzień, żebyć czego nie wzięto, nie minie, siedzi człowiek w domu, jako liwrant w magazynie, ten grosze, tamten zboża, ów chce, byś dał koni. Nar. *(=bez tego, aby...)*. 2. *oby, gdyby, bodajby:* Żeby to była prawda! Żebyś tak zdrów był, jak to prawda! [Żebyś był cały sklep zabrał, a żebyś był tego kwiatka nie zerwał, bo to nie będzie ci darowane]. 3. *bodaj, niechby:* Żebyś przepadł z twoim krętactwem! Żeby go djabli wzięli, kiedy nieprawda. L. 4. *(chcę, rozkazuję) żeby:* Żeby mi było wszystko sprzątnięte! Żebyś mi ś. tego odzwyczaił! *(=masz mi ś. tego odzwyczaić)*. Żebyś natychmiast wracał! *(=wracaj tylko...)*. 5. *choćby, chociażby, gdyby nawet, niechby:* Żeby nawet przyszło do zerwania stosunków, nie pozwolę. Żeby mię kto zabił, nic z tego nie rozumiem. Żeby mi wszystko a wszystko stracić przyszło, to muszę zostać szlachcicem. L. Kiedy mi kto mówi: uczyń mi tę łaskę! żeby ostatnią, dałbym koszulę; lecz kto powie: ty musisz! na najmniejszymbym ś. spotkał płaszczu. L. [Odstąpię go, żeby i dziś]. 6. *gdyby:* Żebym ja była mężczyzną, to kto wie. Korz. Żeby ojciec wiedział o tym, rzekł Masłowski, dopierobym ś. miał z pyszna. Krasz. O! żebym ja to była przeczuwała, żebym ja była wiedziała!... Krasz. Fredro, jakżeby o tym nie wiedział wcale, jakżeby należał do innej literatury... idzie swoją własną drogą. Tarn. Komedja wyszła jak żeby z niedojrzałego pomysłu. Tarn. Wstręt i żal do niej, jak żeby ona była winna. Tarn. [Owce go słuchały, jakżeby jedna]. Żeby pani wiedziała, jak to wygląda, jakie to sobie tony daje, jaki paniczykowaty! Krasz. Żebym miał więcej odwagi, niż mam, to już po raz drugi zdarzała mi ś. sposobność powiedzenia pannie Filomenie czego przyjemnego. Wilcz. [Da grają nam skrzypce, basy, da grają nam basy, da nie bylibyśmy tu, żeby nie kiełbasy]. 7. † Żeby = *czyżby? nie może być:* Powiadają, że umarł.— Żeby? Kn. 8. [Żeby aby] = *byle tylko:* Żeby aby mogła dobrze śpiewać. 9. [Żeby] *niż, niżeli, niźli:* Żydowie stanęli w wielkiej postaci, jeszcze gorzej, Ż. kaci. 10. [Oj, piłaby ja, piła da żeby gorzałeczkę. Jak wywaluł taki rów, to żeby jedny wody nie było, wszystka zleciała].

Żeo, żgę, żegł, nied. † **Żegać** *palić, piec:* Ż., *comburere*. Ps. flor. *Uro*, palę, żgę. Mącz. Żgący wiatr. Mącz. Daj, Panie, by nas nie żegł wiekuisty płomień. K. G. By go tenże, co mnie, żegł ogień rzeczywiście. Otw. Jej gwoli piękne drzewa dają cień sowity, nie chcąc, aby ją letni żegł ogień obfity. Kochan. Tłumił wieczysty zapał we krwi młodo wrzącej i zachowany został od żgącej zarazy. Ż.

[**-Żech**] **— żem:** Dał mi Pan Jezus taki przemysł, Ż sobie łatkę płótnianą zrządziła i na onej koszulinie jakoby też kieszonkę igłą przyściegła. Kon. Dopirożech uznała, że to mogiłka, Ż. to ludzkie kosteczki bez całą noc cisła. Kon.

[**Żeć**] *że:* Ż. by ja wiedział, że ś. Boga boisz. Żećbyś i tes ty pięściami a. kijami nie cestował.

[**Żedlik, a,** lm. **i**] *półkwartek.*

Żedlon, a, lm. **y** *łodyga rogu łosia, z której wyrastają gałęzie.* Sł. wil.

[**Żedyć**] p. 2. **Dy.**

[**Żedzel, dzla,** lm. **dzle**] p. **Żagiel.**

Żeferyzyt, u, lm. **y** min. *wtórny utwór rozkładu meroksenu.*

Żęga, i, lm. **i, Żyga** l. [Ż.] *człowiek prędki, popędliwy.* 2. † Ż. p. **Żega.**

Żegać, a, ał l. † Ż. p. **Żec.** 2. [**Żęgać. Zyać**] *wskazywać:* Ż. palcem na kogo.

Żegadło, a, lm. **a, Żgadło,** [**Żehadło**] l. *kolec, oścień:* Machaon przychodzi i żgadłem tak foremnie Sotmasa ugodzi, że mu wszystkę puchlinę wypompował. Tremb. Brutalne Ż. rzeźnika. Żer. Krew z rany, zadanej żegadłem zbója. Żer. Przen.: *otwór zrobiony w ciele żegadłem a służący do ściągnięcia wilgoci szkodliwej, kauterjum.* L. 2. *narzędzie do palenia, przypiekania, wypalania, piętnowania:* Na parch takowy trzeba psu wyciągnąć skórę nad łopatkami wzgórę i żegadłem rozpalonym przepalić, że mu ś. dwie apertury uczynią. Ostror. Cóż wam rzec o tych, którzy dbają, by ich włosy żegadłem zakręcano. Brk. Przen.: Słusznej im zemsty przypieka Ż. Chr. *(=męka)*. 3. gór. *pręt, którym niby stemplem nabijają wywierconą w kamieniach dziurę, żeby je prochem rozsadzić.* Os. J. 4. a. **Żar, Kauter** lek. (cauterium actuale ferrum candens, ferramentum candens) *rozpalone, rozżarzone żelazo, stosowane w celach leczniczych do przyżegań, odpalań i t. d.* Ż. guzikowe, oliwkowate, nożykowate, pręcikowate *(stosownie do kształtu)*.

Żegadłowy przym. od **Żegadło: Imadło żegadłowe** *(=obsadka do żegadła)*.

Żeganie, a, blm., czynność cz. **Żegać.**

[**Żegardło, a,** lm. **a**] *pręcik żelazny przechodzący przez środek szpuli kołowrotka.*

Żegawica, y, lm. **e** bot., p. **Pokrzywa.**

Żegawka, i, lm. **i** bot., p. **Pokrzywa.** Troc.

Żegawnice, ic, blp. (acalephae) zool. *skupienie meduz.*

[**Żegi** blp., **Zygi**] *długie iskry przy watrze; uczucie bólu w skórze, ciarki, mrowie:* Takie mi zygi po grzbiecie przechodzom.

Żeglarek, rka, lm. **rki, Argonauta** (argonauta) zool. *głowonóg dwuskrzelowy.*

Żeglarka, i l. lm. **i** *kobieta trudniąca ś. żeglugą; żona żeglarza.* 2. ✕ Ż. p. **Żegluga.**

Żeglarski przym. od **Żeglarz;** ✕ **Morzopławny,** ✕ **Morzopłynny** *marynarski, flisacki:* Gwiazda żeglarska. Żeglarze *stellam polarem, t. j.* gwiazdę żeglarską, mieli za dyrektorkę dróg swoich na morzu. Chm. B. Statek Ż. Słownictwo żeglarskie. Kalendarz Ż. Meteorologja żeglarska. Z. kunszt. L. *(= żeglarstwo)*. Ż. kunszt do najodleglejszych krain chciwość zysku doprowadził. Kras. Min.: Kamień Ż. = *magnes.* † **Żeglarskie** przys. *po żeglarsku:* Ż., po żeglarsku, *nautarum more.* Kn.

† **Żeglarskie** p. **Żeglarski.**

Żeglarstwo, a, blm., p. **Żegluga.**

Żeglarz, a, lm. **e** l. [**Reglaż, Zyglirz**], ✕ **Morzopławnik** a. **Żeglownik** *ten, co prowadzi statki po morzach, należący do załogi okrętowej, marynarz:* Żeglarza na suchym, jeźdźca nie poznasz bez konia. Prz. Ż., co po morzu jeździ. Kn. Łodzia abo korab na morzu bez żeglarza a. rzędziciela, tam i sam ś. tułając, zatonie. Trzyc. *(= bez sternika)*. Nie wielki i to koszt przyzwać żeglarzów ze Włoch, także z Gdańska i Rygi tych, co ś. znają na morzu. Star. Jak gardłuje rycerz w polu, Ż. na morzu, kupiec po świecie. Hrb. 2. *właściciel okrętu:* Ż., pan nawy. Kn. Ż, pan nawy, szyper. Troc. 3. zool. (papilio podalirius) *motyl dzienny.*

Żeglarzyk, a, lm. **i:** Rybę nautilus zwać możesz żeglarzykiem, bo z siebie własny uczyni okręcik. Klon.

[**Żeglenić, i, ił**] *naprzykrzać ś., zrzędzić, dokuczać, nudzić.*

[**Żeglenienie, a,** blm.] czynność cz. **Żeglenić.**

[**Żegleń, a, lm. e, Zegleń**] **I.** *niemowlę.* **2.** *zrzęda, nudziarz; dziecko uprzykrzone.*

Żeglować, uję, ował, Żaglować I. *jechać a. jeździć po wodzie, osobliwie pod żaglem, płynąć a. pływać statkiem wodnym, szybować, sunąć po wodzie:* Żegluję gdzie, jadę po wodzie w nawie, w łodzi, wiozę ś. Kn. Po morzu żeglują okręty, Troc. *Velifico*, żegluję, t. j. rozpuściwszy żagielną płachtę, jadę, wiozę ś. po wodzie. Mącz. Przen.: *jeździć, mknąć, sunąć, szybować, jechać:* Słońce, żeglując swobodnie po niebie, chyliło ś. ku zachodowi. Po zboża powodzi żegluje słońce: żagiel złotej łodzi. Sf. Na skrzydłach obłoków żaglowało w zenity słońce. Dan. Stamtąd po stepach żeglujący, z wiatry goniąc błędnego obozy Mongoła. Mick. Ż. balonem, samolotem. Ż. powietrze. Troc. Wesoło żeglujmy po falach żywota, wesoło żeglujmy, wesoło! choć dziko wrą fale, choć łodzią wiatr miota. Niem. A. **2.** *zajmować ś. żeglarstwem, żyć z żeglarstwa, być żeglarzem:* Żegluję, żeglarstwem ś. bawię, żywię, *navicularíam facio.* Kn.

Żeglowanie, a, blm., czynność cz. **Żeglować,** *żegluga, nawigacja; podróż morska, wodna:* Wiatr dobry obiecuje szczęsne Ż. Jabł. Co jest dziwniejszego na świecie, jako Ż. i nauka żeglarska, przez którą człowiek, puściwszy ś. na błahej łodzi na głębokie morze, miarkuje wiatry i porze wody, znajduje drogi środkiem oceanu, potyka ś. z nawałnościami i idzie przeciw szumom morskim, dogadza sobie wodą, jak ryba, i powietrzem, jak ptak. Łęcz. To rzekszy, na okręt wsiadł, dał na Ż. płótna wiatrom cesarz. Chr. *(=rozpiął żagle).* Przypomnę, co piszą z żeglowania Kolumba, który Nowego Świata dojechał. Syk. Kunszt pływania od wielkich nieprzezpieczności ludzie wybawia i ku okrętnym bitwom tudzież żeglowaniom śmielsze ludzie czyni. Kwiat. Nauka żeglowania. Troc. *(=żeglarstwo).*

Żeglownik, a, lm. **cy** p. **Żeglarz:** I nocą z małej czatuje galery na bezpiecznego żeglownika stery. Mick.

Żeglowność, i, blm., rz. od **Żeglowny.**

Żeglowny I. *po którym można żeglować, spławny:* Morze żeglowne. Spustny, Ż., *navigabilis.* Menin. Ziemia wszystkorodna i morze żeglowne. Kochan. Bóg, który niebo sprawił niestanowne, ziemię okrągłą i morze żeglowne. Groch. Noteć u starożytnego zamku Sanjok żeglowna jest. Św. **2.** Okręt Ż., dobrze żeglujący. L.

× **Żeglówka, i,** blm., p. **Żegluga.** Troc, L.

Żegluga, i, blm., × **Żeglówka,** × **Żeglarka** blm. **I.** *żeglowanie, podróż wodna, nawigacja.* Ż. już ś. rozpoczęła. Dobra była żeglówka na morzu. Troc. Dobra była żeglówka na okręcie zrazu, Jabł. Puścił ś. z Tarentu żeglugą. L. *(=drogą morską).* Milsze jest zdrowie po ciężkiej niemocy, milszy wschód słońca po burzliwej nocy, milsza po przykrej żegludze część lądu. Szost. **2.** a. **Żeglarstwo** *sztuka żeglarska, marynarka:* Król Edward, fundator żeglugi angielskiej. Ostr. Ż. napowietrzna *(=aeronautyka).*

Żeglugowy, × **Żeglużny** przym. od **Żegluga:** Władza żeglugowa. Traktat handlowy i Ż. Grupa żeglugowa na wystawie. Przedstawiciel angielskiej izby żeglugowej. Przedsiębiorstwo żeglugowe. Konwencja w sprawie żeglużnej.

× **Żeglużny** p. **Żeglugowy.**

Żegnać, a, ał I. cz. ni. *robić ręką znak krzyża św.:* Zaczął wkoło siebie Ż. Mick. **2.** kogo, co = *błogosławić znakiem krzyża św.:* Żegnając ją krzyżem, zdrowie jej przywrócił. Birk. Ksiądz kreśli na krzyż, a jak mówią, żegna Ciało i Krew Chrystusową. Gil. Ż. stół. chleb, trunek. Troc. [Żeby was Bóg żegnał, obdarował na ten nowy rok. Za kolędę niech cię żegna Bóg, parobku miły! Żegnaj Boże = *szczęść Boże, Panie Boże dopomóż, pomagaj Bóg*]. Żart: Ż. kogo kijem i t. p. = *kropić, okładać, bić:* Wspomnij, coś udziałał, kiedy cię za to warta obuszkami, z zamku wyprowadzając, aż za wrota żegnała. Pim. Ż. kogo kijem. kropidłem obróconym. Troc. **3.** *święcić, poświęcać:* Potym zwyczaj do kościoła wniósł, iż dzwony biskupi żegnają. Skar. *(= chrzczą dzwony).* Kropił go wodą żegnaną. Skar. Trzy uciąć kazał mu palce, któremi wedle zwyczaju żegnają Skar. **4.** (u ewangielików) *konfirmować:* W ewangielickim obrządku: Ż. dzieci = przypuścić ich, jako należycie przygotowanych, pierwszy raz do komunji św., konfirmować. L. **5.** czary, chorobę = *zażegnywać, oddalać znakiem krzyża, zaklinać, zamawiać, odczyniać, odżegnywać: Lustrare, incantamentis curare,* leczyć a. lekować, jako baby mówią: Ż. Mącz. **6.** kogo = *żegnać ś. z kim, polecać go Bogu, rozstając ś. z nim:* Czemuż mię żegnasz? a gdzie iść masz? Skar. Ż., pożegnać odbijających, błogosławić, szczęścia winszować. Kn. Już cię żegnam. — Wychodzi. L. *(=opuszczam).* Żegnam cię, żyj zdrów. L. Bywaj zdrowa, żegnam cię, najmilsza kuzyneczko. Węg. Żegnam was, bądźcie zdrowi, mili przyjaciele, spieszę, gdzie mię Bóg wzywa, już ś. od was dzielę L. Żegnam cię, żegnaj cię Bóg, Bogu cię poruczam, miej ś. dobrze, zdrów bądź. Kn. Dobranoc, Bóg was żegnaj, domowi i krewni. Groch. Bóg żegnaj, przyjacielu! kiedyż powrócisz? Pot. Bóg was żegnaj, krwawe boje, nie lubią was struny moje. Kochan. Ta, skoro oko żałośnie powlecze, wszystkim ostatnie „Bóg was żegnaj" rzecze. L. Ż., pożegnać odjeżdżających. Troc. Żegnam cię, żegnaj cię Bóg, Bogu cię polecam, miej ś. dobrze. Troc. **7.** *być zdrowym, bywać zdrowym, zostawać z Bogiem:* Żegnaj mi, kraju rodzinny! **8.** żart.: Gdyby wszystkich powiesić miano łotrów, to musiałbym i ja świat Ż. nogami. L. *(=drgać nogami, dyndać na szubienicy).* Żegnają świat nogami. Oss. **Ż. ś. i.** *żegnać siebie, oznaczać ś. znakiem krzyża św.:* Zawżdy ludzie chrześcijańscy krzyżem ś. żegnali. Skar. Z nabożeństwa twego tyle masz pomocy, ile złodziej, idąc kraść, gdy ś. żegna w nocy. Pot. Chłopi ś. żegnali, mówiąc, że po świecie jeździ wenecki djabeł. Mick. **2.** przen.: Ż. ś. z kim, z czym = *rozstawać ś. na zawsze, uważać za przepadłe, rozłączać ś.:* Utrzymują, że wezykatorja dopiero przykładać potrzeba, gdy już dusza z ciałem ś. Ż. ma. Krup. Kto wchodzi do mnie, żegna ś. z nadzieją. Mick.

× **Żegnalny** *pożegnalny, dany na rozstaniu:* Ż. upominek. Wor.

Żegnanie, a, lm. **a** czynność cz. **Żegnać:** Ż. kogo krzyżem. Troc. Ż. kogo odchodząc, żegnanie ś. z kim. Kn. Ż. kogo, Ż. stołu. Troc. Ziele to postrzałom bywa pewniejszym ratunkiem, niżli przymowy, żegnania i zaklinania guślarzów i czarowników. Syr.

Żegnanie się, a ś., blm., czynność cz. **Żegnać ś.**

Żegnany im. od **Żegnać.** † Woda żegnana = *święcona.*

[**Żegolec, lca,** blm., **Zygolec**] *wiatr nie silny, ale ostry, mroźny, który po rękach „zygoli" a. „smali".*

[**Żegolenie, a,** blm.] czynność cz. **Żegolić.**

[**Żegolić, i, il, Zygolić**] p. **Żegolec.**

Żegota, y, lm. **y** bot. (acicarpha) *roś. z rodziny pokoliczkowatych.*

[**Żegotać, ce a. cze, tał**] = **Rzechotać**: Zda leka od jeziorek żegoczą i kruczą żaby. Wysp.

[**Żegotanie, a,** blm.] czynność cz. **Żegotać.**

[**Żegotka, i,** lm. **i, Rzegotka**] *grzechotka.*

[**Żegucyja, i,** lm. **e**] p. **Egzekucja.**

[**Żegżułka, i,** lm. **i**] = **Kukułka.** Mym. Inszemu ptaku jajca swoje rodzi i on ptak, nie ona, płód z nich wywodzi. Cyg.

[**Żehało, a,** lm. **a**] p. **Żegadło.**

† **Żeland, a,** blm. *dawna gra w karty:* Panowie, co wołali kart, gry obierają; jedni w mąkę, drudzy ś. w żelanda zmawiają. Sł. wil.

Żelasin, u, blm., p. **Ferocyjan.**

† **Żelasto** p. **Żelazisto.** L.

Żelastwo, a, lm. **a,** × **Żelestwo, Żelaziwo,** zb. *przedmioty, sprzęty, naczynia żelazne, szczeg. stare zarzucone, przeznaczone do przekucia, złomki żelazne, szmelc żelazny:* Stare żelastwa wszelkie pożytecznie mogą być na nowe przerabiane. Jak. J. Towary, które z Europy do Ameryki przywożą, są: broń ognista, amunicje, żelastwa i t. d. L. Ż., aby nie rdzewiało, oliwą namazują. Kluk. Używając kompasu, trzeba mieć ostrożność, azeby żadnego żelastwa w blizkości jego nie było, przez któreby igiełka zwróconą być mogła. Zab. Natrafił drzwi, podparł je ramieniem, wyleciały żelaziwa. Mic. Znoszono żelaziwo, a sprowadzony ślifierz ostrzył szable, które stosami przy nim składano. Krasz. Taż na nią (na cerkiew) potrzeba oprócz drzewa: blachy do pobicia, obrazów do środka, zamków do drzwi i rozmaitego żelaziwa. Jeż. Składając na stole pozdejmowane żelastwa, spojrzała ku drzwjom. Krasz. *(=zbroje żelazne).*

† **Żelasty** p. **Żelazisty.**

Żelatyna, y, lm. **y** *klej zupełnie oczyszczony, bezbarwny, wyrabiany ze świeżych kości, z nóg cielęcych.* Bakt.: Ż. odżywcza = *galareta odżywcza.*

Żelatynować, uje, ował fot. *warstwą żelatyny powlekać.*

Żelatynowanie, a, blm., czynność cz. **Żelatynować.**

Żelatynowy przym. od **Żelatyna**: Blaszka żelatynowa. Oddzielenie kolonji tych prątków udało ś. drogą bakterjologicznego badania na płytach żelatynowych po sześćdziesięciu godzinach.

Żelazawy apt.: Jodek Ż. (= ferrum jodatum). Mleczan Ż. (f. lacticum). Octan Ż. (f. hypophosphoricum). Siarczek Ż. (f. sulfuratum). Siarkan a. siarczan Ż. (f. sulfuricum oxydulatum). Tlenek Ż. (f. oxydatum). Węglan Ż. ocukrzony (f. carbonicum saccharatum).

Żelaziak, a, lm. **i, Żeleziak** chem., min. *ruda żelazna tlenkowa:* Ż. błyszczący, czerwony, krzemionkowy, p. **Hematyt.** Ż. brunatny, zębaty, żyłowy. Ż. chromowy = *chromit.* Ż. czerwony ilasty. Ż. czerwony włóknisty = *krwawnica.* Ż. kostkowy = *farmakosyderyt* (Łab.: *arsenjan żelaza*), $6\ Fe\ As\ O_4 . 2\ Fe\ O_3\ H_3 + 12\ H_2\ O$. Ż. magnetyczny = *magnetyt, magnesowiec.* Ż. spatowy = *spat żelazny* (Łab.: *węglan żelaza*). Ż. żółty = *ochra należąca do limonitu.*

Żelazian, u, blm., chem. *sól kwasu żelaznego.*

Żelazica, y, blm., patol.: Ż. tkanek (siderosis) *złogi żelaza w tkankach.*

Żelazisto- p. **Żelazisty.**

Żelazisto przys. od **Żelazisty**; × **Żelezisto,** † **Żelaźnisto.**

Żelazisty, × **Żelezisty,** × **Żelaźnisty,** † **Żelasty** l. *żelazo w sobie zawierający:* Wody, kąpiele żelaziste. 2. *podobny z wyglądu do żelaza, odznaczający ś. barwą metaliczną czarnoszarą:* Gogoł wielki, żelezistego a białego pióra. Cyg. Żelazista maść zwierzęcia. Dłoń miał żelazistą, potężną. Krasz. 3. *niby żelazny:* apt. (ferruginosus) *smaku cierpkiego; koloru ciemnego, żelazo zawierający:* Cukier Ż. (ferrum oxydatum saccharatum solubile) = *mieszanina cukrzanu sodowożelazowego z cukrem.* Gałki żelaziste (globuli martiales v. globuli tartari ferrati) = *przetwór w formie gałek, zawierający mieszaninę winianów: potasowego, żelazawego i żelazowego.* Kamień winny Ż. Wino żelaziste. Nalewki żelaziste. Czyste źródła żelaziste. Środki żelaziste, krew tamujące. Lek Ż. (medicamentum martiale). Wątroba siarczana żelazista (hepar sulfuris martiale) = *mieszanina siarczków potasu i żelaza.* Kwaśnice żelaste, *aquae acidulae martiales,* mają w sobie koperwas żelazny. Kluk. 4. min.: Kwarc Ż. = *odmiana żółta lub czerwona, zabarwiane żelaziakiem brunatnym lub czerwonym.* Piryt żelazisto-kobaltowy = *spatjopiryt Sandbergera, safloryt Breithaupta, minerał o składzie smaltynu, lecz o symetrji rombowej.* Talk Ż. in. talkoid, renseleryt. Chryzolit Ż. p. **Chryzolit.** Glina żelazista. Granat Ż., p. **Granat.** Szaromiedniak Ż., niekiedy nieco srebrnonośny, siarek zawierający antymon lub arszenik, $3\ Sb^2\ S^5 + 4\ Fe\ S + 8\ Cu^2\ S$. Łab.

Żelaziwo, a, lm. **a** p. **Żelastwo.**

Żelazko, a, lm. **a** *rzecz, narzędzie, naczynie żelazne:* Ż. fryzjerskie = *szczypce* do zakręcania i przypiekania włosów. Nie próbował kręcących ś. włosów rozprostowywać gorącym żelazkiem. Gom. Ż., żelazko z duszą rozpaloną — do prasowania. Ż., do ciast, do gafrów i t. d. = *forma żelazna.* Z., szczotka z żelaznemi zębami do czesania lnu. Żelaza, żelazka = rozmaite żelazne narzędzia cyrulickie. L. Żelazka różnego kształtu do zatykania ołowiem zębów. Czer. Żelazo, Ż. do palenia, wypalania, żegania rany. L. Rzem.: Ż., dłutko bez trzonka, w jednym końcu równo ucięte, w drugim rozmaicie zaostrzone, używane przez kamieniarzy i rzeźbiarzy. Ż. do testowania = *kopystka żelazna do fugowania spoin w murze.* Ż. dłutowe, wiórnikowe, nożycowe, świdrowe. [Ż., *rylec żelazny do pisania wielkanocnych pisanek*].

Żelazno- p. **Żelazny.**

× **Żelaznograd y** *sypiący żelaznym gradem* (np. kulami): Żelaznograda armata zagrzmiała. Sł. wil.

Żelaznonożny *mający żelazne nogi.*

Żelazny, Żelazowy, [**Żeleźny, Zieleźny, Żelaznyczy**] l. przym. od **Żelazo**: Opiłki żelazne. Krup. Żelazne naczynie. Kn. Żelazna ruda, materja. Kn. Przen.: Gadać, prawić o żelaznym wilku *(= mówić, czego ś. dobrze nie wie, nie rozumieć).* Chwycili wnet za miecze ludzie żeláźni, ale już było za późno. Krasz. *(=w żelaznej zbroi, pancerni).* Żelazne rupieci. Troc. *(=stare żelastwo).* Kotlarz Ż. = *robiący kotły z żelaza.* Łańcuch Ż. Uczyniłem cię dziś miastem obronnym i słupem żelaznym i murem miedzianym. Wuj. Jarzmo żelazne włożyłem na szyję tych wszech narodów. Wuj. Straszne pęta żelazne. Koch. W. Drąg Ż. Kuchnia żelazna *(=angielska).* Piec Ż. Sklep

Ż. (=*z żelastwem*). Na zaklęśnienie czaszki przyłóż plaster, żelaznym zwany. Perz. (=*w który wchodzą opiłki żelazne*). Żelazne wody, smak żelaza i części żelazne mające. L. (=*żelaziste*). Kolej żelazna, droga żelazna. Żart.: Karmelki żelazne, p. **Karmelek.** Żelazna, dzika farba, kolor. Troc. (=*ciemnoczerwona*). Żelazna farba, dzika, jako marmuru ciemnoczerwonego. L. Koń sierci żelaznej. L. Żelazna sierć, Ż. koń. Rys. Ż. koń. Kaczk. (=*szpakowaty*). **2.** przen.: *mocny, tęgi, silny, trwały, wytrwały, wytrzymały, niezmordowany, niepożyty, kamienny, hartowny; twardy, nieugięty, stały, nieprzeparty, niezłomny; nieczuły, zimny, nieużyty, nieubłagany, srogi, niemiłosierny, niewyrozumiały, niewzruszony, nielitosny, nielitościwy:* Stąd go byli niektórzy żelaznym nazwali, gdy niespracowanej w nim siły doznawali. Groch. Człek nie Ż., nie rodził ś. stalą. Jabł. Żołnierzowi trzeba mieć temperament Ż. L. Żelazne zdrowie (=*końskie*). Ujrzał w jego twarzy zimne, żelazne upojenie. Żer (=*sztywne, lodowate*). Żelazne czyny. Uj. (=*nieodwołalne, stanowcze*). Żelazna wola. Upór Ż. prawie. Birk. Kamil twardemi i, że tak rzekę, prawie żelaznemi senatorów głosami wypędzony. Warg. Lękamy ś. tej żelaznej laski, z którą ś. wyniósł na nas rozgniewany Pan zawołany. Groch. Człek żelaznych ust, ołowianego serca, umysłu mało statecznego i mądrego. Zigr. Żelaznemi racjami ludzi do czego nakłaniać nie trzeba. Troc. Ż charakter. Śmierć ś. żelazna z naszych żalów śmieje. Rys. (=*bez serca*). Ach, jeśli to uczynisz, żelazne masz serce. Dm. Przedwieczna uchwała prawy nieprzeskocznemi i żelaznemi ujęła naturę. Leszcz. Ustawę Park zowią żelazną, bo bądź komu naznaczą mieć żywot długi, bądź krótki, już koniecznie tak mu ś. dostać musi. Otw. (=*niecofniętą, nieodwołalną, stanowczą*). Żelazne czyny. Uj. (=*nieodwołalne, bezwzględne, stanowcze, arbitralne*). Ujrzał w jego twarzy zimne, żelazne upojenie. Żer. (=*sztywne, lodowate*). **3.** List Ż, p. **List.** **4.** *ciężki, uciążliwy, przygniatający, krytyczny, opłakany:* Najpierw ludzie mieli wiek złoty, po którym nastąpił wiek miedziany, nakoniec Ż., na który my nieszczęśliwi natrafili. L. Zgrzybiałe lata nadeszły, nie one, które złotemi a. tłustemi zwano, ale to są lata żelazne, skaliste, twarde, trudne, których nie lada jako pożyć, już tu wszystko jakoby z kamienia kował. Podw. Żelazne czasy. Troc. Ugięty pod żelaznym nieszczęścia ciężarem. Kl. **5.** [Kasza żelazna] p. **Kasza.** **6.** [Ż. deszcz] *grad.* **7.** † Koło żelazne żeglarskie=*gwiazda polarna żeglarska.* Sł. wil. **8.** apt.: Pigułki żelazne=*pigułki lekarskie, w których skład wchodzi żelazo.* **9.** bot.: Żelazne drzewo, p. **Obrostnica, Zatępian i Rozbiał.** **10.** chem. *nieznany w stanie czystym kwaśny związek żelaza, ze składu soli którego przypisujemy mu wzór H_2 Fe O_4.* Okra żelazna, czerwona, żółta, *ugier właściwy.* Łab. Błyszcz Ż., p. **Hematyt.** **11.** ekon.: Kapitał Ż., p. **Kapitał.** [Zelazna krowa] = *krowa dana komu w dożywocie, krowa zapisana na kościół, a z której użytkuje proboszcz.* **12.** Obcinki żelazne = *skrawki, końce szyn z obcięcia sztab na końcach pozostałe.* Kamionkowa ruda żelazna, p. **Kamionkowy.** Ruda żelazna = *żelaziak.* Łab. **13.** hut.: Kapelusz Ż., p. **Kapelusz.** **14.** lek.: Kąpiel żelazna, p. **Kąpiel.** **15.** min. Błyszcz Ż., Błyszczak Ż. *gatunek hematytu.* Dwojaki krzyża żelaznego=*dopełniające ś. bliźniaki dwuch pirytoedów.* Mika żelazna = *odmiana hematytu.* Naciek Ż. = *skrzep arsenowo-Ż.* Piryt Ż.: grzebieniasty, magnetyczny, miękki, promienisty, spiżowy, wątrobowy. Próchnica żelazna = *magnetyt próchnisty.* Róże żelazne = *kryształki błyszczu tabliczkowate, już to pojedyńcze, już skupione w grupy różyczkowate.* Ruda żelazna błękitna = *wiwianit, żelazo błękitne, anglaryt.* Ruda żelazna kostkowa = *żelaziak kostkowy, farmakosyderyt.* Ruda żelazna zielona = *krauryt, zasadowy fosforan żelaza trójzasadowego.* Spat Ż. = *żelaziak spatowy, syderyt, ruda stalowa, stalówka.* Spat żelaznocynkowy, cynkowo-żelazny = *mieszanina smitsonitu z węglanem żelaza.* Śmietana żelazna = *łuski błyszczu żelaza luźnie leżące.* Witrjol Ż. = *melanteryt.* **16.** patol.: Pylica płucna żelazna (siderosis pulmonum v. pneumonoconiosis siderotica) = *złogi żelaza w płucach.* **17.** rzem.: Kit Ż. = *kit z opiłków żelaznych zmieszanych z siarką i gliną, rozrobionych moczem lub salmjakiem.*

|Żelaznyczy| p. **Żelazny.**

Żelazo, a, lm. **a, i.** min. *metal rodzimy stalowoszary, czarny;* chem. *pierwiastek metaliczny, przedstawiciel rodziny zelazowców, Fe:* Ż, metal białosiwy, twardy, dźwięk mający, ciężki, do topienia, na powietrzu lub w wodzie rdzewieje rdzą czerwonobrunatną, magnes go ciągnie. Kluk. Surowiec żelazny a. Ż. z węglem i ochrą żelazną złączone. Sniad. J. Ż. kowalne. Ż. kute, lane. Lite Ż. L. Ż. zlane w sztuki, w bryły. Kn. By nie było żelaza, nie byłoby złota, żelazem złoto kopią. Pot. Zaciągał on za sobą serce jego, jak magnes Ż. Birk. Ż. rozpalone w wodzie sapa, parska, skwierczy. Dudz. Ż. rozpalone, ogniste. Kn. Kuj Ż., póki gorące. Prz. (=*korzystaj z nadarzającej ś. okazji, póki ona nie minie*). Braciszku, kuj Ż., dopókąd rozgrzane. Wyb. Zwarzać Ż. (=*skuwać w jedno na gorąco*). Hartować Ż. Ż. teluryczne a. ziemskie. Ż. meteoryczne a. kosmiczne. Ż. lane odwęglone. Ż. bednarskie. Ż. obręczkowe, taśmowe. Ż. sztabowe. (=*w sztabach*). Ż. zendrowate, plamiste, ziarniste, zwięzłe, żuzliste. Ż. rodzime a. samorodek żelaza. **2.** *rzecz zrobiona z żelaza, narzędzie, naczynie żelazne:* W oraniu ludzie niemałej pracy z owemi krzywemi żelazy używają. Rej. (=*z lemieszem, z pługiem*). Ż., dłuto osadzone w heblu. Ż., żelazko do ciast, np. do gofrów i t. d. = *forma żelazna.* L. Ż. = *miecz, oręż.* Uszli żelaza, a mokra ich śmierć i ślepe pożarły zatopy rzeki nieubłaganej. Tw. Drogę sobie do wyjścia z pomiędzy nieprzyjaciół uczynić żelazem. Tw. Na wojnie co po strojach, gdzie Ż. płaci? klejnoty tam i złoto swoję cenę traci. Pot. Ż. czasem znaczy broń wojenną i same walki, osobliwie w wierszach. Otw. Ośm tysięcy masz w żelazie sprawnych ludzi do boju. Pot. (=*pod bronią, opancerzonych*). Zna ś. z żelazem, dwie ode łba krysy ciągnie po pysku. Kniaź. Jestem szlachcic i tę sprawę żelazem zakończyć muszę. L. (=*szablą, pałaszem, pojedynkiem*). Proszę ś. ze mną spróbować żelazem, kiedy co masz do mnie. L. On do śmierci swego przyjaciela broni, lecz sam ginie zabójczym Hektora żelazem Dm. W biodro utrafia strzała, cierpi rycerz wiele, trzcina ś. przełamuje, Ż. tkwi w ciele. Dm. (=*żeleźce grot*). Cali w pancerzach, cali w żelazie. Krasz. Kto więcej szczerbów na swym żelezie, kto więcej znaków i ran przywiezie. Syrok. Żelazem zdobyliśmy ziemię i prawo żelaza nad nią zawieszone trzymamy. Krasiń. Nie będziem ś. zbójczemi rozpierać żelazy. Żelaza piersi naszych zetrą ś. na polu bitwy (=*pancerze żelazne*). Ż. do wypalania=*wypalak.* **3.** Ż. zastawione dla

łapania szkodliwych zwierząt (L.: łapice). Jednym zastawionym żelazem dwóch złapaliśmy lisów. L. 4. **Żelaza, Żelazka** *rozmaite żelazne narzędzia cyrulickie.* L. Żelazka różnego kształtu, do zatykania ołowiem zębów. Czer. Włosy ciepłym żelazem przypiekane utrzymują kędzior. Perz. Monstruje, perfumuje, pudruje i trafi włosy, z których Ż. ledwie kiedy znijdzie. Opal. 5. Żelaza = *żelazne kajdany, pęta, łańcuchy.* L. Siedzi więzień w żelazach. L. 6., Ż. **Żelazko** do prasowania, do gładzenia, równania sukna, bielizny, krawieckie, praczek, szwaczek. L. Prasować czyli gładzić żelazem, żelazkiem. L. Zagrzać Ż. Dusza do żelaza 7. apt. (ferrum). Białkan żelaza (f. albuminatum). Błyszcz żelaza, iskrzyk żelaza a. piryt (f. bisulfuratum). Dwubromek żelaza a. bromek żelazawy (f. bromatum). Dwuchlorek żelaza a chlorek żelazawy (f. chloratum). Jabłkan żelaza (f. malicum). Tlenek żelaza czerwony a. tlenek żelazowy (f. oxydatum rubrum). Ż. rozpalone (f. caudens), *żegadło.* Złogi żelaza w tkankach po leczeniu żelazem (pharmacosiderosis). 8. hut.: Ż. cajniarskie fryzowane, p. **Cajniarski.** Ż. w gęsiach, p. **Gęś.** 9. myśl. *łapka żelazna do łowienia zwierząt.* Ż., **Żelazko** denkowe = *samołówka na wilki w kształcie płaskiej metalowej obręczy.* Berlińskie Ż. = *sidło na lisy i wilki.* Goł.

Żelazoblyszcz, u, lm. e min. *hematyt, żelazo błyszczące, żelaziak błyszczący, błyszcz żelazny, błyskawka, błyszczak żeluzny.*

× **Żelazociąg, u,** lm. i *magnes.* L.

Żelazocyjan, u, blm., chem. *ferrocyjan, żelasin, rodnik złożony z żelaza, węgla i azotu, Fe C_6 N_6.*

Żelazocyjanek, nku, blm. chem. *sól będąca związkiem cyjanowodoru z tlenkiem metalu.*

Żelazowato przys. od **Żelazowaty.** L.

Żelazowatość, i, blm., rz. od **Żelazowaty.** L.

Żelazowaty *podobny do żelaza.* L.

Żelazownik, a, lm. i bot. p. **Niezrąb.**

Żelazowy l. p. **Żelazny.** 2. apt.: Chlorek Ż (ferrum sesquichloratum v. ferrum muriaticum oxydatum). Octan Ż. (f. aceticum oxydatum). Cytrynian Ż. (f. citricum oxydatum). Żelazo cyjanek Ż. a. cyjanek żelazawo- Ż. a. błękit pruski (f. cyanatum v. borussicum). Azotan Ż. (f. nitricum oxydatum). Tlenek Ż. (f. oxydatum). Wodorotlenek Ż. (f. oxydatum hydricum). Fosforan Ż. (f. phosphoricum oxydatum). Jodek Ż. (f. sesquijodatum). Winian Ż. (f. tartaricum oxydatum).

× **Żelazożer, a,** lm. y *struś.* L.

Żelaźniak, a, lm. i l. p. **Żeleźniak.** 2. p. 2. **Gabar.** 3. [Ż.] = a) *wóz z okuciem żelaznym.* b) w lm. *gatunek jabłek.* 4. bot., p. **Niezrąb.**

Żelaźnica, y, lm. e, [Ż., **Żeleźnica**] l. *kolej żelazna:* Filipopol związany jest z Carogrodem przez Adrjanopol żeleźnicą. Spas. 2. × Ż. *kobieta handlująca żelazem, żelastwem.* 3. bot. (centaurea scabiosa) *chaber świerzbnica.* Ż.... gatunek chabru, rośnie na łąkach, lecz żadne bydło jej nie ruszy. Kluk. 4. wet., p. **Norzyca.**

× **Żelaźnictwo, a,** blm., × **Żeleźnictwo** *chodzenie około żelastwa, zatrudnienie żelaźników, handel żelazem.* Sł. wil.

Żelaźnie przys. od **Żelazny:** Dziecko trzymało miecz w palcach Ż. mocnych. Tet.

Żelaźnik, a, Żeleźnik l. lm. **cy** = a) *ten, co robi około żelaza, kowal; ten, co sprzedaje żelazo, żelastwo.* Kn. b) gór. *górnik wyrębujący sól żelaznemi narzędziami.* 2. lm. ki = a) apt. *żeleźniak, kocieł, panew, w której aptekarze różne rzeczy smażą.* Ślesz. Krzywe żelaźniki i panewki różne. Otw. b) bot. p. **Żarowłośnia, Złotorąb, Witulka.** c) min. *kamień siderites.* Kn. Żeleźnik = *drogi kamień nakrapiany.* Bobr.

† **Żelaźnistp** przys. od. **Żelaźnisty,** *żelazisto.* L.

× **Żelaźnisty** p. **Żelazisty.** L.

Żelbet, u, lm. y *konstrukcje z żelaza i betonu.*

Żelbetnik, a, lm. **cy** *robotnik zajęty około robót żelbetowych.*

Żelbetowy przym. od **Żelbet:** Konstrukcje żelbetowe. Strop Ż. Robota żelbetowa. Rozbiórka podłoża betonowego i żelbetowego.

Żele, i, blm., **Żele** muz. *talerz, bębenek z dzwoneczkami, jako narzędzie muzyczne:* Za końmi powodowemi postępowali dobosze lub Ż. (janczary) z turecka. Grab. Jakby cała janczarska kapela ozwała ś. z dzwonkami, z żelami, z bębenki. Mick.

× **Żelestwo, a,** blm., p. **Żelastwo.**

Żelezce, a, lm. a p. **Żeleźce.**

Żeleziak, a, lm. i chem., p. **Żelaziak.**

Żeleziec, źca, lm. źce p. **Żeleźce.**

[**Żelezina, y,** lm. y] *żużel, żużlica.*

Żeleziny, in, blp., apt. (medicamenta martialia) *leki, przetwory żelaziste.*

× **Żeleziste** przys. od **Żeleziste,** *żelazisto.*

× **Żeleziste** p. **Żelazisty.**

[**Żeleziwo, a,** lm. a] *ostrz żelazny:* Zeleziwa nozów.

Żeleźce, a, lm. a, † **Żeliszcze, Żelezce, Żeleziec** l. *żelazo na strzale, włóczni i t. p. osadzone, grot, śpica żelazna:* Strzała bez żeleźca = *wereszka, brzechwa:* Żelezce. Troc. Żelezce strzały, włóczni. Kn. Kupidyna strzała ta, która miłość nieciła, złocista i żelezcem ostrym lśniąca była, a która odpędzała, sztych miała stępiony i subtelnym ołowiem koniec osadzony. Otw. Na promieniach swoich słońce miasto żeliszcza ogniste groty położyło i gromiło pogany. Birk. A ociec, ku nim ruszając ś. z miesca, będzie dodawał gromnego żelezca. Gawiń. To nie sam żeleziec, ale strzała całkowita w pierzu, w wąs rozdarta. Odrowąs. Bobrow. Strzały okruszone, Ż. bez drzewca. Bobrow. Żeleziec dzidy koło opękłości miał na wszystkie strony okienka. Lel. Ż. ś. mi między żebrami rozszczepiło i szczebrzuch ostał we mnie. Sienk. 2. † Ż. *koniec igły magnesowej, strzałki magnesowej:* Każe mu sieść za kompas i na pierwsze miesce patrzyć, kędy kieruje magnes swe żelezce. Pot.

Żeleźniaczek, czka, lm. czki p. **Żeleźniak:** Przystawi ku garnkom podczas warzywa swój Ż. Ork.

Żeleźniak, a, lm. i, **Żelaźniak** *garnek żelazny.* Dyg. 2. [Ż.] *rydel, łopatka.* 3. bot., p. **Niezrąb.** Zdr. **Żeleźniaczek.**

[**Żeleźnica, y,** lm. e] p. **Żelaźnica.**

× **Żeleźnictwo, a,** blm., p. **Żelaźnictwo:** Ż., handel żelazem. Troc.

Żeleźnieć, eje, ał *stawać ś. żelaznym.*

Żeleźnik, ka, lm. cy i ki p. **Żelaźnik.**

[**Żeli,** nieod.] *kapusta.*

[**Żeli**] l. p. **Jeżeli:** Kotu ujęła, Ż. nie dostawało. Kon. 2. *czyli, czy, azali:* Pyta ś. mnie, Ż. go zjem.

† **Żeli** = *żyli.* L.

Żelicha, y, lm. y (quinchamalium) *roś. z rodziny sandałowcowatych.*

[**Żelić**] p. **Jeżeli.**

† **Żeliszcze, a,** lm. a p. **Żeleźce.**

[**Żelniaczka, i,** blm.] *kapuścianka.*

Żeloza, y, blm. *odmiana błonnika:* Scukrzenie żelozy (która, jak wiadomo, jest odmianą błonnika).

† **Żełw, wi,** lm. **wie,** † **Żełwa,** † **Zlew,** † **Żełwica,** † **Żołwica** *siostra męża, szwagierka,* † ś w i e ś ć, † n i e w i a s t k a, † b r a t o w a: Zlew, swieść, mariti soror. Tuch. Żełwa, mariti soror. Ks. Ł. A jak cię żełwicą do domu dostaniemy, to zobaczysz, że ci dobrze z nami będzie. Bsł.

† **Żełwa, y,** lm. **y** p. **Żełw.**

Żełwa, y, lm. **y** gieol. (tryonix) *skamieniały żółw rzeczny, napotykany w liasie i w pokładach trzeciorzędowych.* W. A.

† **Żełwica, y,** lm. **e** p. **Żełw.**

† **Żemełka, i,** lm. **i,** [**Żemełka, Zymyłka**] p. **Zemła:** Jadałaś żemełki, miód i oliwę. B. B. Żart.: [Znalazł w kieszeni końskie żemełki (odchody czyli bobki)].

† **Żemlany,** † **Żemlowy** przym. od **Żemła:** Ośrzodka żemlana. Sien. Żemłowa mąka. L. Żemłowy piekarz. L.

† **Żemła, y,** lm. **y,** [**Żemła, Zemła**] *bułka pszenna, strucla, placek:* Ż. z sedrdzią. B. Sz. (*= placek z miodem*). Manna była smaku jakoby żemły z miodem. Leop. (biały chleb. Leop.; jak placki z miodem. B. G.). Część żemły polanej olejem. Leop. (część mąki pszennej zagniatanej. Leop., B. G.). Więc i u krup, u śledzi... u żemeł, u butów, u ryb, u rozmaitych ogrodnych rzeczy siedzi. Rej. Choremu daj polewki a. żemłę z wodą a z masłem. Sien. Ośrzodka ze żemeł światłych. Sien. Chleb mój, którym ja dał tobie, żemły, oliwę i miód. B. B. (żemłę. B. G.) Krakowski trzewik, poznańska panna, wiślicka Ż., przemyskie piwo. Rys. Nie biały chleb, ale Ż. Kn. (*= nie kijem, ale pałką*). Zdr. † **Żemełka,** [**Żemełka**].

† **Żemłowy,** [**Żemłowy**] p. **Zemlany.**

† **Żena, y,** lm. **y,** † **Żeńczyzna,** † **Żeniczyzna,** † **Żeńszczyzna** *kobieta, niewiasta:* Zamęt ciężki dostał ś. mnie, ubogiej żenie. Żal. Gdy kto swej żenie zapisze, tako aż sam temu ma panować, poko żyw. Ort. Żeńczyzna nie może oddać ojczyzny bez przyzwolenia przyrodzonych. Ort.

Żenada, y, blm. *żenowanie ś., przymus, nieśmiałość towarzyska, skrupuł, ceremonja, ceregiele, krępowanie ś.:* Bez żenady ładuje sobie kupiaste talerze. Między ludźmi, którzy prawie wszyscy są w jednakowym położeniu, niema niepotrzebnej żenady. Skiba. Kąpanie ś. w łaźniach parowych odbywa ś. wspólnie, bez różnicy płci i wieku, bez wszelkiej żenady. Brak t. zw. żenady salonowej. Byk.

[**Żenareczka, i,** lm. **i,** **Żynarecka**] p. **Żenarka.**

[**Żenarka, i,** lm. **i,** **Żynarkaj** *żniwiarka.* Zdr. [**Żenareczka, Żynarecka, Żeneczka, Żenczareczka**].

† **Żenąć, żenę, nie, nął,** [**Żenąć**] *gnać, pędzić:* Żenę. Ks. Ł., Pot. Żeńcie. B. Sz. P. **Gnać.**

Żencica, y. lm. **e** p. **Żętyca.**

[**Żenczareczka, i** lm. **i**] p. **Żenarka.**

† **Żenczarz, a,** lm. **e** p. **Żniwiarz.**

† **Żenczyca, y,** blm., p. **Żętyca.** Troc.

[**Żeneczka, i,** lm. **i**] p. **Żenarka.**

[**Żeniaczka, i,** lm. **i,** **Żęniaczka, Zyniacka, Żeńba**] *żenienie ś., ożenienie ś., ożenek:* Albo my to we wsi nie wiemy, że ci starzy wyrabiali papiery u księdza do tej żeniaczki? Bał. Kandydat do żeniaczki jednym rzutem oka ogarnął umeblowanie całego pokoju. Wilcz. (*= do stanu małżeńskiego*). Na Borowę napadła Ż.: pan ś. żeni, porucznik już po zaręczynach, pan Jan także. Krasz. (*= popęd do żenienia ś., szał żenienia ś.*). Czekał na matczyne pozwolenie do żeńby. Ork. Wspomniałech wam o zamiarach żeńby. Ork. Jantka złapił u kościoła, dalejże go namawiać do żeńby. Ork. Najbliższy przyjaciel stawał ś. wrogiem, skoro wspomniał o żeńbie dzieci. Ork.

[**Żeniaty**] p. **Żonaty.**

[**Żenich, a,** lm. **owie, Żeniuch**], † **Żeniuch** *oblubieniec, pan młody; narzeczony.*

[**Żeniczka, i,** lm. **i**] p. **Żona.**

† **Żeniczyzna, y,** lm. **y** p. **Żena.**

Żenić, i, ił kogo **I.** *dawać mu żonę, łączyć go z kobietą związkiem małżeńskim:* Żenię kogo, ożenić syna, synowca, sługę i t. d. Kn. Radził ś. mnie niedawno jeden, czy miał Ż. syna, czy nie. Opal. Żeńcie syny wasze, a córki wasze wydajcie za męże. Bud. Gdzie tylko zasłyszał o pannie bogatej choć o setną granicę, chociażby garbatej, żenił synów. Pol. **2.** *kojarzyć w małżeństwo, łączyć w pary małżeńskie:* Żona nie ma w tym przodek trzymać, jak dzieci Ż. Petr. (= × *postanowić*). **Ż. ś. I.** *łączyć ś. z kobietą węzłem małżeńskim, zawrzeć z nią związek małżeński, pojmować żonę:* Kto późno ś. żeni, ma wczesne sieroty. Prz. Chcesz ś. Ż., przyjacielu, to ś. żeń, a po ślubie to ci powiem, żeś dureń. Pśń. Żeńcie ś. z babą, z panną, z wdową, z djabłem, to mi wszystko jedno. Wójc. **2.** [Ż. ś.] *wstępować w związki małżeńskie, pobierać ś.:* Mówiułem ci, jak my sie zenili. **3.** [Ż. ś.] *wyjść za mąż:* Jedna bidna dziewczyna miała ś. Ż. **4.** [Ż. ś.] *cieszyć ś.* **5.** [Ż. ś.] *kłócić ś., swarzyć ś.:* Od samego rana gospodyni zeni sie ze mno.

[**Żeniebny**] *odpowiedni do ożenienia ś., zdolny do stanu małżeńskiego:* Młodzież żeniebna.

Żeniec, ńca, lm. **ńcy,** [**Żeńca**] *żniwiarz.*

Żenienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Żenić:** Do żenienia, mogący już być ożenionym. L. **2.** p. **Żenienie ś.:** Dla syna mego zdarza ś. bogate Ż. L. (*= bogaty ożenek, bogata partja*).

[**Żenienie, a,** blm.] czynność cz. **Żenąć.**

Żenienie się, a ś., blm., niek. **Żenienie** czynność cz. **Żenić ś.**

[**Żenięcie, a,** blm.] *ożenienie, ślub:* No, do żenięcia zaraz.

[**Żenik, a,** lm. **i**] *narzeczony.*

Żenilin, u, lm. **y** bot. (pultenaea) *roś.*

† **Żenin** p. **Żonin:** Ż. sprzęt. Troc.

† **Żeniny** p. **Żonin.**

Żeniszek, szka, lm. **szki** bot. = **Zeniszek.**

Żeniuch, a, lm. **owie** p. **Żenich.** Mym.

[**Żenny**] p. **Żonaty.**

Żenować, uje, ował *onieśmielać, wstydzić, krępować w naturalności, pozbawiać śmiałości.* **Ż. ś.** *krępować ś., ceremoniować ś., robić skrupuły, nie śmieć, wstydzić ś.*

Żenowanie, a, blm., czynność cz. **Żenować.**

Żenowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Żenować ś.**

Żenowany *skrępowany względami towarzyskiemi, zawstydzony, mający skrupuły:* Po tym, co ś. stało, jestem wobec niego Ż.

Żentyca, y, blm., p. **Żętyca.**

[**Żeńba, y,** blm.] p. **Żeniaczka.**

[**Żeńca, y,** lm. **y**] p. **Żniwiarz.**

[**Żeńcarka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Żeńcarz,** *żniwiarka.*

[**Żeńcarz, a,** lm. **e**] p. **Żniwiarz.**

† **Żeńcica, y,** blm., p. **Żętyca.** Troc.

[**Żeńcowa, ej,** lm. **e**] *nowozamężna.*

† **Żeńczarz, a,** lm. **e** p. **Żniwiarz.** Błaż.

Żeńczy przym. od **Żeniec,** *żniwiarski:* × Miesiąc Ż. = *sierpień.*

† **Żeńczyzna, y,** lm. **y** p. **Żena.** Pat.

[**Żeńska, i,** lm. **e**] *kobieta:* Natrefiuł jedno żeńskom.

Żeński I. *kobiecy, niewieści, białogłowski:* Płeć żeńska. Służba żeńska. Potomek, krewny z linji żeńskiej (= *po kądzieli*). Gram.: Rodzaj wyrazów męski, Ż. a. nijaki. Gospodarstwo żeńskie. Odmiana żeńska. (= *rzeczowników żeńskich*). Końcówka żeńska. 2. Rym Ż. = *zakończony na nieakcentowaną krótką (zgłoskę).* Wiersz Ż. = *zakończony rymem żeńskim.* 3. † Ż. p. **Żonin.** 4. † Ż. *skłonny do mieszkania, pożycia z żoną:* Człowiek z przyrodzenia jest Ż. Petr.

Żeńskość, i, blm., rz. od **Żeński;** *kobiecość.*

† **Żeństwo, a,** lm. **a** p. **Małżeństwo.**

† **Żeńszczyzna, y,** lm. **y** p. **Żena.**

Żer, u, lm. **y,** × **Żyr** I. × Ż. *żarcie, pożarcie:* Szarpnąłeś sławę językiem nieszczerym, już to charakter nigdy niezmazany, żadnym starości niezgryziony żerem. L. (= *zębem*). 2. *żarcie, pasza, karm, strawa zwierząt na polu.:* Marna świnia, która, żerem ś. pasząc, nie uważa skąd ta pasza pochodzi. Koch. W. Ż. świni, wieprzów dzikich. Troc. Myśmy kąkol od ojców naszych z naszą zostawioną nam pszenicą świniom w żyr podali i jego młoto na tę spaś puścili. Smotr. Zwierz żeru szuka. Troc. Ż. ptaków = *zob. posypka.* Gdzie Ż. czuje, tam ś. ptactwo nęci. Pot. Przypadło, że ta sowa gniazdo wysiedziała, a raz w wieczór daleko po Ż. poleciała. Jak. W. Gdzie Ż. czuje, tam ptastwo ś. mnoży. Troc. Kręcą ś. kruki, kiedy Ż gdzie czują. Kaczk. Wróbelków krocie po Ż. przestały ś. zlatywać. Słow. Przen.: Do tak obfitego żeru zlatywali ś. z dalekich stron drapieżnicy (= *łupu, zdobyczy*). 3. [Ż.] *pokarm, jadło:* Posyła z dwoma fornalkami z wiktualją, ze żerem do klasztoru. 4. [Żery] *małe dołki, zrobione przez ryby na brzegach wód.* 5. bot., p. **Mak.**

[**Żerać, a, ał**] częstot. od **Żreć:** Żerały tu różne pyski. Świnia w marchwi żera.

[**Żeranie, a,** blm.] czynność cz. **Żerać.**

Żerant, a, lm. **ci, Gierent** *zawiadujący, zarządzający przedsiębiorstwem handlowym spółki.*

Żerca, y, lm. **y** I. × Ż. *ten, co żre, pożeracz:* Czas, Ż. niesyty wszystkich rzeczy, niczego w całości nie zostawia. L. Czegoż czas, Ż., nie wali pokosem? L. Ta bezwładna leży, a toczą ją żerce. Uj. (= *robaki*). 2. † Ż. a. † **Żerzec** = a) *kapłan pogański, ofiarnik:* Jako Baalowe żercy pojadają. Sak. b) *dziewosłąb, swat, starszy drużba weselny, starosta, marszałek, zarządca na weselu:* Żerzec, *alias* Ż., dziewosłąb. Kn. Dziewosłąb, swat, drużba, żerzec. Kn. Żerzec, przełożony ku opatrzeniu wszech rzeczy ku godom. Mącz. Dziewosłąb, Ż., swat, hochmistrz a. marszałek na swadziebnym weselu Mącz. Napełnili sędy wodą żercy abo sprawcy i rządcy wesela. Sekl. Są to słowa owego żercy a. starszego na weselu. Wuj.

[**Żercie, a,** blm.] *żarcie, jedzenie, strawa:* Przynosi wieprzom Ż.

[**Żerczy**] *żarty = dobry do żarcia, do jadła, łakomy, dobry do ukarmienia, niewybredny:* Czasami ręka jeźdźca mitygowała ich żerce zapędy, wtedy podnosiły łby i osadzały ś. na zadach, sapiąc z niezadowolenia. Gliń.

Żerdka, i, lm. **i** I. p. **Żerdź;** [**Żurtka**] *tyczka:* Ludzie, na brzegu stojąc, żerdzi nawet nie podają tonącym. Cz. Długie żerdki, na tych żerdkach w rozmaitych czasach pojawiały ś. rozmaite przedmioty. Jeż. Na żerdce wianki święcone. Las. 2. myśl. *trzask, drążek okrągły przy budzie ptaszniczej, gdzie sówka wystawiona, do którego jest umocowana na zawiasach rynienka półokrągła i ściśle przystająca, tak iż ptaka na nim usiadłego złapać można.* Sł. wil.

Żerdzianka, i, lm. **i** zool., p. **Zgrzypik.**

Żerdziany *złożony z żerdzi:* Płot Ż. Od żerdzianych skrzyń złp. 2. Wej.

Żerdziowy przym. od **Żerdź.**

Żerdź, i, lm. **e,** [**Żerdź, dzia,** lm. **dzie**], × **Drab,** × **Rab** I. *drążek cienki, tyka, tyczyna:* Zerdzie w płotach sosnowe, olszowe. Kluk. Za wyrąbane cudze drzewo, co ś. zejdzie na Ż. ozierodną, na koły i t. d., gwałtownik zapłaci po trzy grosze. Stl. Gdy ś. latorośl wszczepiona przyjmuje, trzeba jej dać podporę, przywiązawszy do jakiej żerdzi, by wiatr latorośli nie wyronił. Trzyc. Ż. długa z nosem do zrywania owoców, kluczka. L. Ż. w płocie, a koniec w błocie. Prz. (o dalekim a. urojonym pokrewieństwie). Wieszała płótno na żerdziach. Gliń. Zdr. **Żerdka.**

[**Żereb**]: Drzewa karłowate... zwane Ż., z kolcami, i nie sięgają więcej jak 4 stopy wysokości.

† **Żerebie, a,** lm. **a** p. **Źrzebie.**

† **Żerecki** przym. od **Żerca,** *kapłański, ofiarniczy:* Aaron sprawował urząd ofiarniczy, a. iż po staremu rzekę, Ż. Bud.

[**Żereło, a,** lm. **a**] *koryto rzeki.*

× **Żeremia, i,** lm. **e** p. **Żeremię.**

× **Żeremię, enia,** lm. **ona** a. × **mia,** × **Żeremia** *osada bobrów:* Ż., miejsce, w którym bobry mają jedno oddzielne towarzystwo. Cz. W czyjej dziedzinie będą gony bobrowe cudze, nie ma doorać tak daleko, jakoby od żeremienia mógł kijem dorzucić, a jeśliby pod żeremienia podorał, a tym bobry wygonił, ma płacić dwanaście rubli a temu żeremieniu przecię ma dać pokój; a jeśliby bóbr z tego starego żeremienia wyszedł a przyszedł w insze Ż., na grunt inszego pana, tedy w czyim gruncie Ż. będzie, temu też i łowienie bobrów należeć ma. Stl. Żeremia bobrowe w nich (w bagnach) są. Sienk. Pójdziem do żeremiów. Sienk.

[**Żergać, a, ał**] *okraczać, przeskakiwać.*

[**Żerganie, a,** blm.] czynność cz. **Żergać.**

[**Żerka, i,** lm. **i**] *wewnętrzna choroba gorączkowa.*

× **Żernie** przys. od **Żerny;** × **Żyrnie,** × **Żerownie,** × **Żyrownie.** L.

Żerność, i, blm. I. [Ż.] rz. od **Żerny,** *apetyt.* 2. bakt.: Ż. komórkowa (phagocytosis) *fogocytoza.*

Żerny, × **Żyrny,** × **Żerowny,** × **Żyrowny** I. p. **Żerowy.** 2. a. [**Żerty**] *łapczywy na żarcie, żarty, żarłoczny, łakomy, niewybredny w jedzeniu, łatwy do utuczenia:* Gatunek kaczek indyjskich, zwanych szapunami, bardzo łatwy do chowu, gdyż są nadzwyczaj żerne. Kaczki i kaczęta... po gnojówce pływają; dobre do chowu, żerte, zje lada co, prawie nie potrzeba żywić. Dyg. 3. *obfity w żer, tuczący, tuczno karmiący, sytny:* Na pastwiskach żyrownych pasie mię, nad wodami rozkosznemi wodzi mię. Bud. (na paszach zielonych. B. G.). 4. *pożerający, żrący, trawiący, niszczący:* Czas Ż. (= *wszystkożerny, pochłaniający*). 5. bakt.: Komórka żerna a. fagocyt = *chłonna, pochłaniająca obce ciała, zwłaszcza bakterje.* 6.

myśl., p. **Oblany**: Kuropatwa pyszna a. żyrowna, przepiórka żyrowna, chróściele, bekasy pyszne a. żyrowne. Chm. B.

[**Żerota, y**, blm.] *zgryzota*: A naokoło żal był i Ż., i krew ś. lała. Kasp.

Żerować, uje, ował, × **Żyrować** *wychodzić na pastwisko szukać żeru*: Żeruje zwierz, na paszę a. pastwę żeru szukać wychodzi. Kn. Ż., na paszy jeść, żreć. L. Tu niedźwiedź gruby chróści po szelinie, tu wieprze dzikie, tu żerują świnie. Tw. Bezpiecznie żeruje tu zwierz. Susz. W wodach ryby sobie grają, w gęstych puszczach żwierz żeruje, człowiek ziemi rozkazuje. Koch. W. Wierzch kaukaski, gdzie dziki zwierz i ptak żeruje. Bardz. Potok z góry spadnie na trzodę, żyrującą po dżdżystych Plejadach. Tw. Zając tym czasem żeruje w jarzynie i sadzie. Jak. W. Zając tam po grządkach żeruje, należycie bankietuje. Jak. W. (= *zajada*). Wszystko, cokolwiek w polach żeruje. Mor. A. (= *żywi ś. pasie ś., żyje*). Pasterze wesoło poglądali po owcach żerujących. Tw. Ptak skacze sobie, śpiewa, żeruje, o żadnej przygodzie nie myśli. Dambr. Z pod Żółtej Turni gwizdały świstaki, między głazami żerujące. Tet. Przen.: *używać, rozkoszować ś., lubować ś., labować*: Żyrujże na ziemskich raju twego schizmatyckiego z onym marnotrawnym synem kasztanach, kiedyć to lubo. Smotr. Wam raju ziemskiego owoc podoba ś., żyrujcież na nim, my do widzenia chwały Bożej śpieszymy ś. Smotr. Nie tak Pallas wymowna wstępuje do rady, jako nasi mózgowcy rozumem kierując, kiedy z sobą za stołem pod hełmem żerują. Mias. (= *biesiadają, ucztują, godują*).

Żerowanie, a, blm., × **Żyrowanie**, × **Żyrunek** czynność cz. **Żerować.**

Żerowe, ego, blm., leśn. *opłata od wypasu trzody chlewnej, wpędzonej do lasu na żołędzie i bukiew.*

Żerowisko, a, lm. **a**, **Żyrowisko** *miejsce żerowania, gdzie zwierzęta żerują*: Gdy gołąb wyleci na Ż. i nierychło powraca do domu, znakiem jest, że ś. deszczu spodziewa, zbierając tyle żywności, aby mu i na drugi dzień wystarczyło. Łab. Miejsce tylko dla żerowiska czarnych kruków. Mic.

× **Żerownie** przys. od **Żerowny.**

× **Żerowny** p. **Żerny.**

Żerowy, × **Żerny** przym. od **Żer**: Żołądź żerowa. Troc. Prowent z żołędzi zowie ś. żerowym. Haur. Piosnka żerowego krakania nad padliną. Brt.

† **Żerstwa, y**, blm. = **Dziarno.**

× **Żerść, i**, blm. = **Dziarno.** Podcz.

† **Żert, u**, lm. **y** p. **Żart.**

† **Żertować, uje, ował** p. **Żartować.**

× **Żertownik, a**, lm. **i** *stół poświęcony w cerkwi, na którym przygotowują bezkrwawą ofiarę*: Nie na prestole, jak w kościele, t. j. na wielkim ołtarzu, ale na żertowniku, który także bywa poświęcony, jako i prestoł, owo przygotowanie pop czyni, gdzie, wyrzezawszy z pośrzodka proskury hostją a. ahnec, kładzie na patynie. Sak. Nieprzystojnie popi czynią, gdy nie pożywają sakramentu na ołtarzu, gdzie go poświęcali, ale na żertowniku. Pim.

† **Żerta, y**, lm. **y**, † **Żartwa** l a. **Żarzyzna** *ofiara całopalna, ofiara spalona*: Ofiarują woły i inne żertwy. Św. 2. *wszelka ofiara.* Sł. wil.

† **Żertwować, uje, ował** *ofiarować żertwę.* L.

† **Żertwowanie, a**, blm., czynność cz. **Żertwować.**

[**Żerty**] p. **Żerny.**

[**Żerun, a**, lm. **y**] *żarłok.*

Żerunek, nku, lm. **nki** l. *pokarm, jadło zwierząt.* 2. *żerowanie, szukanie żeru, żer.*

Żeruża, y, lm. **e** bot. p. **Jaskier.**

[**Żerwa, y**, lm. **y**] *zajadły pies, brytan.*

† **Żerzatek, tka**, lm. **tki** = **Rzeżatek.**

† **Żerzec, rca**, lm. **rcy** p. **Żerca.** Goł.

Żerzucha, y, lm. **y** bot., p. = **Rzeżucha.**

[**Żeściany**] przym. od **Żeść**: Blacha żeściana. (= *biała*). Dudz.

[**Żeść, i**, blm.] *cienka blacha żelazna, pobielana cyną.*

[**Żeśli, Żeźli**] l. *jeśli, jeżeli, skoro*: Ż. nie wierzycie, są świadkowie. 2. *tylko, jedynie, jeno*: Chłop nie jod, Ż. śklonke mlika.

Żeton, u, lm. **y** *metalowy znaczek honorowy do noszenia przy dewizce a. na piersiach, dawany np. inżynierom, którzy budowali kolej, zwycięzcom sportowym, osobom, które ukończyły uniwersytet i t. p.; szton, liczman, marka do gry*: Kolej żelazna rozdała żetony, czyli znaczki wolnej jazdy, tym wszystkim, którzy brali udział w ich budowie. Zdr. **Żetonik.**

Żetonik, u, lm. **i** p. **Żeton.**

[**Żeużyk, a**, lm. **i**] *osoba lub zwierzę małe złośliwe, zajadłe i śmiałe.*

[**Żeźli**] p. **Żeśli.**

† **Żeżone ofiary** *całopalenia.* B. Sz.

[**Żębora, y**, lm. **y**, **Żęborznik**] *trzebiciel.*

[**Żęborzenie, a**, blm.] czynność cz. **Żęborzyć.**

[**Żęborznik, a**, lm. **i**] p. **Żębora.**

[**Żęborzyć, y, yl**] *trzebić.*

Żęcie, a, blm., czynność cz. **Żąć**, *żniwo.*

† **Żęć, i**, blm. *to, co pożęto, pożęta trawa, sianożęć, pożęte zboże*: Założony ogień popaliłby snopie, abo Ż., abo role. B. B. (spaliłby stóg abo stojące zboże. B. G.).

† **Żędać, a, ał** p. **Żądać.** Orzech., Kaz. 1555.

† **Żędanie, a**, blm., czynność cz. **Żędać.**

[**Żędolenie, a**, blm.] czynność cz **Żędolić.**

[**Żędolić, i, il**] *prosić natarczywie.*

[**Żędzenie się, a ś.**, blm]. czynność cz. **Żędzić ś.**

[**Żędzić się, i ś., il ś.**] *żądać ś., zachciewać ś.*: Choremu żędziło ś. wódki.

[**Żęnaty**] p. **Żonaty.**

[**Żęniaczka, i**, lm. **i**] p. **Żeniaczka.**

× **Żętło, a**, lm. **a** p. **Żniwiarka.**

Żętyca, Żentyca, [**Żyntyca**] † **Żencica**, [**Żencica**], † **Rzętyca**, † **Żencyca**, † **Żyntyca**, † **Żyncica**, † **Żynczyca**, [**Żybura, Mulka**] *serwatka z mleka owczego*: Żencica z owczego mleka w początku suchot jest wyborna. Krup. Żęczyca z owczego mleka serwatka przewarzona. Haur. Dajcie mu jedno, serwatki, abo żynczyczy ciepłej, ujrzycie, jako mu żołądek wytrybuje. Falib. [Sam baca ważył żentycę]. Tet.

Żętyczarnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie przyrządzają żętycę.*

[**Żgaby, ów**] p. **Haby.**

[**Żgacz, a**, lm. **e**] *to, co żga*: Dwa żgacze, dwa kopáce, a na środku cymbál (dwa rogi, dwie nogi tylne, brzuch : krowa).

Żgać, a, ał i [**Żgać ś.**] p. **Żgnąć.**

Żgadło, a, lm. **a** p. **Żegadło.**

[**Żgaj, a**, lm. **e**, **Żgajek**] = **Ciernik.**

[**Żgaja, i**, lm. **e**] = **Jazgarz.** Zdr. [**Żgajka**]. Pc.

[**Żgajek, jka**, lm. **jki**] p. **Żgaj.**

[**Żgajka, i**, lm. **i**] p **Żgaja.**

Żganie, a, lm. **a** l. czynność cz. **Żgać.** 2 *kolka*: Ż. w boku (= *kolki*). Mam dziwne Ż. w sercu. Przybysz.

Żgawiec, wca, lm. **wce** zool. *grupa zwierząt jamochłonnych* (cnidaria). Nus.

Żgawka, i, lm. **i** l. bot., p. **Pokrzywa.** 2. zool.: Żgawce posiadają organy parzące czyli parzydełka lub żgawki. Nus.

Żglenie, a, blm., czynność cz. **Żglić.**
Żglenie się, a ś., blm., czynność cz. **Żglić ś.**
Żglić, i, ił *tlić, utrzymywać żar, ogień, żarzyć.* **Ż. ś.** *tleć, tlić ś., żarzyć ś.:* Żgli ś. ogień.

Żglisko, a, lm. **a** p. **Zgliszcze.**
Żgliszcze, a, lm. **a** p. **Zgliszcze.**
Żgliszczko, a, lm. a p. **Zgliszcze.**

Żgliszczowy przym. od **Żgliszcze,** *zgliszczowy.*

[**Żgło, a,** lm. **a**] p. **Gzło:** Nieboszczyka oblekają w koszulę, zawiązaną sznurkiem; na ową koszulę wkładają Ż., rodzaj tuniki, czyli koszuli śmiertelnej. Kolb. Mór... za sobą żgła swe wlecze. Kon. Nie zasłona ślubna to... ale Ż. Kon. Roztapiałem dale w błękitnych mgłach zmroku; zmęczony dniem, gasiłem światła i otulałem ziemię w czarne Ż. nocy. Przybysz

Żgnąć, nie, nął, Żdżgnąć, Dżknąć, Dżgnąć, nied., **Żgać, Żgać,** × **Żdżgać, Dżgać, Dżgać** l. *kolnąć, pchnąć, uderzyć czym ostrym, bodnąć:* Żgnął go pułnałem, łokciem. Troc. *(= szturchnął, trącił).* Zgają oni jego obraz kołem. Świt. Skoro pieszczonej synek macierze płytką żgnie strzałką z krzywego łuka, próżno ś. ranny do kłamu bierze. Zabł. Żgam taranta, że aż krew po śniegu kropi. Łoś. Żgało go to w serce jakby nożem. Reym. Ż. rogami *(= tryknąć, tryksnąć).* Przen.: Żgnął go tą przymówką. Troc. *(= dotknął go boleśnie, dojadł mu, ukłół, ubodł go).* 2. (o płynie) *wydrzeć ś. silnym strumieniem, prądem; siknąć gwałtownie, buchnąć, bić, przeć, szorować = walić:* Rura pękła, woda żga. Przen.: Nie posądzam brata, inni są, co na mnie żgają, mówił płaczliwie Zbigniew. Krasz. *(= biją, nastają, instygują, powstają).* Rozum często ś. zaciął, jakoby jąkała, chociaż go myśl szczęśliwa właśnie w język żgała. Nagł. *(= ciągnęła go za język, nie dała mu pokoju, chociaż pod wpływem tej myśli świerzbiał go język).* Żgają do tego, jak Żydzi do placka. Prz. *(= prą, dążą, ciągną).* 3. Żgać = *pędzić, machać, ruszać, walić, wyrywać, rypać, spieszyć:* Nuże żywo, dżgaj śmiało! L. 4. Dżgnął sobie dobrze, łyknął dobrze duszkiem. L. *(= golnął, palnął, dziobnął sobie).*

Żgnięcie, a, blm., czynność cz. **Żgnąć.**

× **Żiustokor, u,** lm. **y** *rodzaj odzieży damskiej:* Upudrowana istotka w robdeszanie, żiustokorze czy też mantaszuście. Gom.

[**Żłabina, y,** lm. **y,** **Żłobina**] *wklęsłość na wierzchach gór.*

[**Żleb, u,** lm. **y,** **Żłob**] *skalisty parów z boku góry lub między dwiema górami, którym woda spływa, rozpadlina w stromej ścianie skalnej, utworzona prawdopodobnie przez wiekową pracę wód, spadających ze szczytu gór:* Nocami wlokąc ś. głodni, dniami kryjąc ś. po wąwozach, żłobach i lasach. Krasz. Stoczył ś. głaz i runął w Ż. z grzechotem. Brt. Pochłaniał ich widok zaklęsłych żlebów. Żer. Księżyc począł wolno oświetlać puste doliny, zaćmiewając ś. tu i owdzie na turniach i w żlebach, jakby ś. światło błąkało w bezdrożach. Tet. Zdr. [**Żlebek, Żlebik**].

[**Żlébeczki, ów,** blp.] *strugi, któremi woda spada po bokach gór.*

[**Żlebek, bka,** lm. **bki**] p. **Żleb.**
[**Żlebik, a,** lm. **i**] p. **Żleb.**
[**Żłepać, pie, pał**] p. **Żłopać.**
[**Żłepanie, a,** blm., czynność cz. **Żłepać.**
[**Żłob, u,** lm. **y**] p. **Żleb.**

Żłobak, a, lm. **i,** **Dłubacz** *dłóto półokrągłe, żłobkowate,* p i e s z n i a, r e r a.

Żłobczastość, i, lm. **i** p. **Żłobkowatość.**
Żłobczasty p. **Żłobkowaty.** L.

Żłobeczek, czka, lm. **czki** p. **Żłób:** Znaleźli pańską dziecinę w żłobeczku. Słow.

Żłobek, bka, lm. **bki** l. p. **Żłób:** Karczmarka aby żłobku w kredzie nie wyrzynała i dwie za jedną śklankę nie nakryśliła. Haur. *(= karb żłobkowaty, rowek).* Sól srebrem roztopiona wlewa ś. do formy, w żłobki, mające szerokość gęsiego pióra, wyrzniętej, wtedy zrasta ś. w laseczki czarne, które mają imię kamienia piekielnego. Krum. 2. Ż. dla podrzutków = *przytułek dla niemowląt opuszczonych:* Potrzeba założenia na przedmieściu żłobka, w którymby kobiety zajęte pracą wyrobniczą mogły zostawiać swoje niemowlęta. Przen.: *kolebka, gniazdo, początek:* Widziałeś w tym wizerunek oblicza naszej matki Polski od piastowskiego żłobku, w którym ś. ona zrodziła, do moskiewskiego krzyża i Golgoty, na którym do dziś dnia kona, przebijana włóczniami przyjaciół i wrogów. Krasz. 3. anat.: × Ż. (fossa) *rowek, dół, rów, bróżda.* 4. chir. = *temblak żłobkowaty* (capsula mitellaris), *rynna wyżłobiona, łubka wyżłobiona do ustalenia złamanej kończyny służąca:* Ułóż nogę złamaną w żłobku płóciennym z słomianemi walcami równo i wygodnie, który tasiemką zawiążesz. Perz. 5. bud., cieś., stol., p. **Cyga, Felc:** Ż. jest to żłobkowaty członek kroju, a do tego prosty lub odwrotny, to jest wklęsłością w górę a. na dół obrócony. Podcz. 6. intr. *obcięta strona książki, równoległa do grzbietu książki, mająca kształt żłobu.* 7. stol.: Żłobki = *kanele.*

Żłobiak, a, lm. **i** rzem. *młotek do żłobienia, do wybijania wklęsłości.*

Żłobiarka, i, lm. **i** rzem. *machina do żłobienia.*
Żłobiasty *podobny do żłobka:* Dłóto żłobiaste = *półokrągłe, żłobak.* Łab. Bud.: Sklepienie żłobiaste, p. **Kolebka.** Krokiew żłobiasta, p. **Krokiew.**

× **Żłobiątko, a,** lm. **a** p. **Żłób:** Potym je położyła i sianem je nakryła w żłobiątku. Słow.

Żłobić, i, ił, Żłobkować l. *dłubać wgłąb, wydrążać w żłób, wyżłabiać, lochować; robić żłobkowatym, fugować, wyrabiać w rowki, karbować, laskować:* Ziele sierpik od korzenia jest przestrefowany, t. j. jakoby igłą żłobkował podłużku górze. Spicz. 2. *ryć, kopać:* Moi bracia żłobią miny złota. Uj. Przen.: Czasami rozpacz żłobiła długą upiorną ręką głębokie bróżdy w mej duszy. Przybysz. *(= rzeźbiła).*

Żłobienie, a l. blm., czynność cz. **Żłobić.** 2. lm. **a** p. **Żłobina:** Jasność dzienna spada, w jońskich żłobieniach gubiąc swe opale.

Żłobień, bnia, lm. **bnie** p. **Żłobnik.**

Żłobik, a, lm. **i** bot. l. (corallorrhiza) *roś z rodziny storczykowatych.* Gatunek: Ż. k o r a l k o w y (c. innata) zwany także K o r a l o w y m k o r z e n i e m. 2. p. **Narzęst.**

Żłobina, y, lm. **y,** **Żłobienie** bud. *jeden z pionowych żłobków na powierzchni kolumny w porządkach doryckim, jońskim i korynckim,* lm. *kanele.*

Żłobisty p. **Żłobkowaty.**

× **Żłobiątko**, a, lm. a p. **Żłób.**
Żłobień, bnia, lm. **anie** p. **Żłobnik.**
Żłobiasty p. **Żłobkowaty.**
Żłobkować, uje, ował p. **Żłobić.**
Żłobkowanie, a, blm., czynność cz. **Żłobkować.**
Żłobkowany I. im. od **Żłobkować.** 2. p. **Żłobkowafy.**
Żłobkowato przys. od **Żłobkowaty**: Woda do tego zmierza, aby pragnienie zagasić; czyli na to użyjesz roztruchanu złotego, czyli ręki swej Ż. wygiętej, nic to nie czyni. Pilch. Ż. wzdłuż, *imbricatim*. Kn.
Żłobkowatość, i, blm., rz. od **Żłobkowaty**; **Żłobczastość**: Ż., żłobkowata strona jakiej rzeczy, okrągława strona, część spodnia a. wnętrzna jakiej strony, jako nieba, czapki, czółna. Troc. (= *wklęsłość*).
Żłobkowaty, Żłobkowany, Żłobczasty, [Żłóbczaty, Żłobcaty], Żłobisty, Żłobiasty I *wydrążony w kształcie żłobu, wyżłobiony, wklęsły; wyrobiony w żłobki, rowki, karbowany, rurkowaty, laskowany, rurkowany, ryniasty*: Rzezanie żłobkowate. Wuj. Budynki swoje dachówką żłobkowatą kryli. Pilch. Krótki wzrok mającym służą okulazy żłobkowate, starym zaś okulary sklepiste. Krup. (*concavae*, wpukłe, nie wypukłe. L.). Dłótko żłobkowate (= *holajza*). Ż. wewnątrz, okrągławy. Kn. Niebo wydaje ś. żłobkowate nakształt półsferza, w którego środku jest patrzący. Boh. Gdzie są grunta przykre, żłobiaste, kręte, jak je mierzyć. Haur. (pełne dołów, żłobowin. L.; *falowane, faliste*). Różne baśnie piszą o Maurytanji i o żłobkowatych miejscach góry Atlantu. Petr. Sztywność i powaga żłobkowatych gałęzi euforbji odbija dziwnie od fantastycznej plątaniny ljanów. Sienk. Aż w mgłę uderzy słońce z żłóbistej szczeliny. Kon. 2. chir. (*canaliculatus*): Rana postrzałowa żłobkowata. Tembląk Ż. a. **żłobek** (*capsula mitellaris*).
Żłobkowiec, wca, lm. **wce** p. **Żłobnik.**
Żłobkownica, y, lm. **e** p. **Fugownica.**
[Żłobnia, i, lm. **e]** p. **y, Ciesiołka.**
Żłobnik, a, lm. **i, Żłobień, Żłobkowiec, Gzymsubel, Hołkiel** stol. *hebel z ostrzem półokrągłym, do żłobienia*: Wiórnik Ż.
× **Żłobny** p. **Żłobowy.**
× **Żłobowacina, y**, lm. **y** p. **Żłobowina.**
× **Żłobowina, y**, lm. **y**, × **Żłobowacina** *miejsce wyżłobione, wyżłobienie*: Ląd ma w sobie wiele żłobowin ciasnych, które nawałności od wiatrów miotania wylizały. Otw. Była żłobowacina głęboka, co wody dżdżowe zwykły nią były miewać swe przechody, pod nią jeziorko stało. Otw. Ż., miejsce odsapiska, w którym ś. wody z deszczów i śniegów zatrzymują, jeśli dno iłowate, może być obrócone na staw ek. Stroj. Stopy stanęły w żłobowinie celi. Żer.
Żłobowy, × Żłobny przym. od **Żłób**: We żłobowej ubogiej kolebce fant leżał świata drogi. K.G.
[Żłoć, i, lm. **e]** p. **Żłód.**
Żłop, u, lm. **y**, † **Szłop** I. *żłopanie, żłopnięcie*: Zebrali ś. dla żłopu. Bojaźń Boża pierwsze grono, na ten łubek przywiniono, bo ta stróżem, ta i tropem, byś nie spluskał szaty. szłopem. Mias. (= *obżarstwem, opilstwem*). Uciekszy, w grobach, w lasach żłopem żyli przeciwko naturze, póki natura nie przywiodła ich ku pierwszej posturze. Chr. 2. *to, co ś. żłopie*: Jakim ś. brzydzi natura żłopem, tym nasycają głody i przemory. Chr. (= *żerem, żarciem, pokarmem nędznym*). 3. w lm. *sapiska, żłobowiny, źródliska*: Ciężko wsparowani, cofną ś. w te tropy, i w staw jedni, drudzy w kał, ci w przyległe żłopy. Tw. Między bagnistemi żłopy i straszliwą łoziną ścieżka tylko była. Tw.
Żłopacz, a, lm. **e** *ten, co żłopie; pijak*. Wor.
Żłopać, × **pa** a. **pie, pał** p. **Żłopnąć.**
Żłopanie, a, blm., czynność cz. **Żłopać.**
Żłopień, pnia, lm. **pnie** zool. (ramphiorhynchus) *owad dwuskrzydły krótkorogi bąkowaty*.
Żłopnąć, nie, nął, nied. **Żłopać, [Żłepać]** *chłapnąć płynu, napić ś., łapczywie chłapnąć*, nied. *chleptać, łeptać, chłać*: Wół ze zdroju żłopie. L. Wino bez miary poczęli żłopać. L. (= *doić, smolić, ciągnąć*). Żydzi, Turcy i Cygani żłopią jak szkapy wodę. L. Opoje, którzy żłopią wino do północy. L. Dzień i noc żłopią, jeszcze im ś. schodzić trzeba do przedpokoju pańskiego na pijatykę. L. Żłopam. Troc. Biada człowiekowi, co tu wody żłopnie. Syrok. Przen.: Stara łódź ś. pochysta, już żłopnęła wody. Syrok. (= *nabrała, zaczerpnęła*).
Żłopnięcie, a, blm., czynność cz. **Żłopnąć.**
Żłób, obu, lm. **oby** I. a. **[Wydłub]** *podłużna wklęsłość wyżłobiona, koryto, rynna, rowek*: Żłoby, koryta abo rynny, któremi woda płynie na koło młyńskie. Os. J. Szumi dziś pełnym żłobem na swym woda młynie, nazajutrz, skoro spadnie, i wiatr ją wysuszy, Ż. próżny, koło stoi, ani z miejsca ruszy. Pot. Za Kazimierza W. Ż. rowisty, abo przekop od Krakowa aż do Bochni prowadzić zaczęto, aby wodę z Wisły wypuściwszy, handlowe potrzeby w łodziach przewozić można. Błaż. (= *kanał*). Wszystko płynęło ku Beskidom w górę potokami i żłobami. Pol. Na twarzach zmarszczek głębokich żłoby. Syrok. (= *brózdy*). 2. dla bydła, dla koni = *jasła*: Żłoby podług rosłości koni tak wysoko stać mają, aby ś. koń przyuczał głowę trzymać, jak powinien. Kluk. Kędy niemasz wołów, tedy i Ż. próżny. B. B. Głęboko tam do żłobu. Prz. (= *skąpo jeść dają*). Przen.: Odsadzono go od żłobu (= *usunięto go od korzystnego stanowiska*). W żłobie leży, któż pobieży kolędować małemu. Psń. Żywot Chrystusa od żłobu do męki (= *od narodzenia, od kolebki*). 3. [Ż.] *koryto drewniane, z którego czerpie ś. wylana już ze studni woda*. 4. gór. *niecka do wynoszenia rudy*. Zdr. **Żłobek, Żłobeczek,** × **Żłobiątko.**
[Żłóbczaki, ów, blp.] *skrzypce, in.* g ę ś l e, g ę s i o ł k i: Je takie ta Z. — rzekł Sablik. Tet.
[Żłóbczaty] p. **Żłóbkowaty.**
[Żłóbek, bka, lm. **bki]** *część składowa młynka polskiego do młynkowania zboża*.
Żłóbkowaty, [Żłóbczaty] *podobny do żłóbka*: Żłóbczate dłótko (= *holajza*).
[Żłóbkowy]: Sączące ś. w kopalni soli wody zakórnie tak zwani żłobkowi, czyli dziady, utrzymują w porządku, do czego wybierają ludzi starszych lub ułomnych (= *dziady z przytułku, z żłobku*).
× **Żłód, odu**, lm. **ody**, † **Żłod**, × **Żłódź**, **[Żłoć]**: Kiedy pada śnieg z deszczem, powiadają: żłoć pada. Kiedy pada i marznie na drzewach, na drodze, mówią, że jest żłódź (= *gołoledź, mgła zlodowaciała; okiść*). Gdy ona rosa (manna) osychała, okazało ś. coś na puszczy maluczkiego i okrągłego, jako Ż. subtelny na ziemi. B.B. (jako szron na ziemi. B. G.). Ż. pada, *gelicidium*. Kn.
[Żłók ...] p. **Żłuk...**
[Żłókcenie, a, blm.] czynność cz. **Żłókcieć.**
[Żłukcić, i, ił, Żłókcić, Żłóktać] *moczyć, parzyć, prać a. bielić chusty, płótno w ługu, ługować*, [*potaczać*] *w stągiewce*.

[**Żłukta, y**, lm. **y, Żłukto**] *naczynie bednarskie na nóżkach, u dołu nieco szersze, stągiewka, drybus, trójnóg, beczułka, naczynie do prania.*

[**Żłukto, a**, lm. **a**] p. **Żłukta.**

[**Żmenia, i**, lm. **e**] *garść.*

[**Żmęda, y**, lm. **y**] p. **Żmunda.**

[**Żmiej, a.** lm. **e**] p. **Żmij.**

[**Żmiekać, a, ał**] *żuć, gryźć na papkę.*

[**Żmiekanie, a**, blm.] czynność cz. **Żmiekać.**

† **Żmienda, y**, blm., p. **Żmindactwo.**

† **Żmiendactwo, a**, blm., p. **Żmindactwo.**

Żmigrosz, a, lm. **e** *dusigrosz, żmindak, skąpiec, kutwa, liczykrupa, liczygrosz, sknera, smażywiecheć, wędzigrosz, mrzygłód:* Ż., skąpiec, żmindak. Bobr.

Żmii, ja, je, Żmii p. **Żmijowy.**

Żmiisko, a, lm. **a, Żmiisko** p. **Żmija:** Rozpadło ś. Z. na troje żmijątek. Mick.

[**Żmij, a**, lm. **e, Zmij, Żmiej**] *smok:* Ż. ugryzł. Kon. Ż., gad, gadzina; przen.: wstrętne zielicho. Kn.

Żmija, i, lm. **e, [Żnija, Żmija, Żmila, Żmila, Dżmija, Żmyja, Zmyja]** l. zool. (pelias berus) *wąż jadowity:* Żmije u nas nazwane najwięcej ś. różnią płaską swoją głową; w zębach nad wszystkie inne węże żmije największą mają truciznę. Kluk. Swym ostrym jadem podobni do żmije. Kochan. Językami swemi poczynali jad żmij pod wargami ich. Wuj. Uciekać ode mnie jako od jakiej żmii będziesz. Skar. Straszliwa Ż. wkradła ś. do sadu, a kędy piersią prześliźnie ś. błędną, ucichną trawy i róże uwiędną, i będą żółte jako piersi gadu. Mick. Kolą pod kopytami niewiernych jak żmije. Malcz. Przen. *człowiek złośliwy, jaszczurcze plemię, gadzina, jędza, jaszczurka:* Żmijo, stul gębę! Troc. Ty żmijo, t. j. jadowita niewiasta. Kn. 3. *pewien gatunek armat.* Papr. F. Zdr. **Żmijka,** Zgr. **Żmiisko.**

Żmijątko, a. lm. **a, Żmijątko** *małe żmii:* Rozpadło ś. żmiisko na troje żmijątek. Mick.

Żmijka, i, lm. **i, Żmijka** l. p. **Żmija:** Jakże to osobliwsza Ż., acz z swego urodzenia pozioma bestyjka. L. 2. myśl. *gatunek lisa:* [Chłopiec utrzymuje, że lis „buw nesamowity", a ja sądzę, że chyba był z gatunku żmijek. Powiadają, że liszka ma naprzód jedno dziecko, potym 2, 3, 4, potym znowu 4, 3, 2 a wkońcu jedno lisię, i to ostatnie zowie ś. Ż.; psy takiego lisa nigdy nie złapią].

Żmijogad, a, lm. **y, Żmijogad** zool. (vipera aspis) *wąż jadowity z rodziny żmij.*

Żmijowato przys. od **Żmijowaty.**

Żmijowaty, Żmijowaty *podobny do żmii:* Cichy, zdradny, zwolna Ż. grom zgasi życie w ostatniej iskierce. Krasiń. (= *zygzakowaty, wężykowaty*).

Żmijowiec, wca, lm. **wce, Żmijowiec** bot. l. a. **Żmijówka, Żmijówka, Żmijowa główka, Miodunek, Ostrzeń** (echium) *roś. z rodziny ogórecznikowatych.* Gatunek: Ż pospolity (e. vulgare). 2. p. **Żmijownik.** 3. p. **Aronek.** 4. min., p. **Serpentyn.**

Żmijownik, a, lm. **i. Żmijownik, Mięśliwonja, Smoczy korzeń, Żmijowiec, Żmijowiec** bot. (dracontium) *roś. z rodziny obrazkowych.*

Żmijowy l. a. **Żmii** przym. od **Żmija:** Chleb jego w żołądku jego obróci ś. w żółć żmijową. Leop. (jaszczurczą. L.). Wyrodkowie żmijowi. Bud. (rodzaju jaszczurczy. B. G.). Śmierci zaciągamy w Rzym z Libji, gdy jadów żmiich zaciągamy. Bardz. Jeszcze chcesz mnie ukąsić? A! ty żmii synu. Mick. 2. bot. Czosnek Ż., p. **Kłębacz.** [Ż. kwiat] = *flores Echidnae*]. 3. [Ż spirytus] = *lek ludowy.* 4. zool.: Żmijowa główka, p. **Żmijowiec.**

Żmijówka, Żmijówka l. [Ż.] *okowita, w której moczono schwytaną na nowiu żmiję.* 2. bot. = a) (helminthia echioides) *roś. z rodzaju robaczli.* b). p. **Żmijowiec.** c). p. **Poplot.**

[**Żmila, i**, lm. **e**] p. **Żmija.**

Żmin, u, lm. **y** bot. (gelsemium) *roś. z rodziny połatowatych.*

× **Żmina, y**, lm. **y** apt., p. **Garść.**

Żminda, y, †Żmienda l. blm., **Żmindactwo, †Żmiendactwo** *sknerstwo, skąpstwo, kutwienie, chytrość na pieniądze:* Ż., skępstwo nawet dla siebie. Wład. *Philargyria*, skąpość, żmienda, łakome zbieranie. Mącz. Bezecne brzydkiego łakomcy żmindactwo. Dm. Za skąpym idzie żmiendactwo, ciężkość, umysłu podłość, wzgarda, nienawiść ludzka. Petr. Żmindą, po żmindacku, *illiberaliter.* Kn. 2. lm. **y** p. **Żmindak.** 3. [Ż.] *człowiek gderliwy, nudny, nudziarz, maruda, mantyka, nękała.* 4. bot. p. **Amarant;** p. **Botwinko.**

Żmindacki przym. od **Żmindak; Żmindliwy:** *Illiberalis et sordidus quaestus*, sromotne a. żmindliwe nabywanie. Mącz. **Po żmindacku,** żmindą, *illiberaliter.* Kn.

Żmindactwo, a, blm., p. **Żminda.**

Żmindak, a, lm. **cy** l. a. **Żminda** *człowiek gderliwy, nudny, nudziarz, maruda, mantyka.* 2. *skąpiec, sknera, kutwa, liczykrupa, dusigrosz, żmigrosz, smażywiecheć, mrzygłód, szperka:* Ż., mając dość, skąpo żyje, sobie żałuje. Kn. Bieda skąpcom i żmindakom, skarbnych szkatuł strzegącym. Brud. Nie był z natury skąpym i żmindakiem. jako zwyczajnie zyski czynią takim, Jabł. Patrz, jaką pochwałę bierze miłosierny. a ty czemu nie dajesz, żmindaku mizerny? Prot. Skrzętnym mię żmindakiem zowią, ponieważ wymyślnemi na przepych potrawami stołów nie zastawiam. Pilch. Ż. ukryciem rzeczy sobie mniej zdatnych ujmuje innym potrzebnych. Pilch. Dziś tchórz ostrożnym ś. zowie, a Ż. oszczędnym. Min. Na niedostępnym wierzchu góry jabłoń rodzi, ale żaden po owoc ku niej nie dochodzi, tylko ptakom jest karmia, ostatek wiatr psuje, ja to, żmindaku wszelki, tobie przypisuję. Gawiń. Nie godzi nam ś. być wielkich przodków naszych wyrodkami, tchórzami, żmindakami. Star.

Żmindliwy p. **Żmindacki.**

Żmindzenie, a, blm., czynność cz. **Żmindzić.**

Żmindzić, i, ił *postępować jak żminda, kutwić, dusić pieniądze, skąpić, ciułać, sknerzyć.*

[**Żmot, a**, lm. **y**] p. **Żmut.**

Żmud, u, blm. *ciężka praca, zmudna praca, mordęga, znój, trud, mozół:* Czylim darmo podjął Z. i trudy.... Wysp. Czyś myślał o swoich poddanych? Korzystałeś z ich żmudu, by wieść zepsucia pełne życie. Zdr. **Żmudzik.**

[**Żmuda, y**, lm. **y, Żmęda**] = **Żmuda.**

Żmudnie przys. od **Żmudny:** Wioślarz barkę pcha Ż. Kon. (Augur) o kiju wlókł ś. Ż. Kon.

[**Żmudno**] *smutno.*

Żmudność, i, blm., rz. od **Żmudny.** L.

[**Żmudny**] l. p. **zmudny:** Robota zmudna. Świt. Sposób podziału tego jest zmudny. Rogal. Nie dba o to, co zmudna i wysilona praca ku okazałej wytworności stawi. Pilch. Zmudna to praca. Troc. Świt Ż. dnia jesiennego. Kon. Droga stała ś. żmudna. Kon. 2. [Ż.] *zabawny, śmieszny.*

Żmudy, ów, blp., p. **Żmudzin.**

[**Żmudzenie, a**, blm.] czynność cz. **Żmudzić.**

[**Żmudzenie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Żmudzić ś.**

[**Żmudzić, i, ił, Zmudzić, Zmujdzić**] **I.** *marudzić, mitrężyć, bałamacić, marnować czas, trawić marnie:* W lecie godzinę, nie tylko dzień, szkodliwa zmudzić. Haur. Nie chcąc nędzy przycierpieć, brzucha schudzić, leżąc próżno na miejscu, wolą swój czas zmudzić. Biel. M. Jakiś czas Miecznik żmudził. Milczy i długie lata żmudzi, nudzi. Zal. [Zmudzisz sobie ino ten dzień czasu]. Kto wiele uważa, wiele zmudzi. Prz. **2.** [Ż. kogo] *znudzić; dokuczyć, uprzykrzyć ś. komu:* Msza nie zmudzi, post nie schudzi. Prz. [**Ż. ś.**] **I.** *przykrzyć ś., nudzić ś., dłużyć ś.:* Czas mi ś. zmudzi. **2.** *martwić ś.*

Żmudzik, a, lm. **i** p. **Żmud.** Troc.

Żmudzin, a, Żmujdzin I. lm. **i** *obywatel ze Żmudzi, mieszkaniec Żmudzi, rodem ze Żmudzi:* Odmiennie mówią Żmódzinowie, takoż Kurowie, niż Litwa. Biel. M. **2.** lm. **y** p. **Żmudzinek:** Jeśli będzie stał ten świat ze trzy krzyże, to i ludzie i konie w żmudziny postrzyże. Pot. (wszystko zdrobnieje. L.). Żmudziny, Żmudzinki, Żmudy; Żmudzinek, koń małego wzrostu, jakich najwięcej we Żmudzi, jednochodnik drobny. Kn. Kiełznać żmudziny. Mick. Dokaże czasem więcej Ż. mały, niźli koń cały. Prz. Zdr. **Żmudzinek.**

Żmudzinek, nka, lm. **nki** p. **Żmudzin:** Sparszy ś. na żmudzinku, obóz pędzi cały. Min. Upominek, jak Ż., jak fryz, oracja. L. (wątku mało, słów wiele. L.). Żmudzinków najwięcej na Żmudzi. Troc.

Żmudzinka, i, lm. **i, Żmujdzinka, Żmudka** forma ż. od **Żmudzin.**

Żmudzki przym. od **Żmudź; Żmujdzki:** Żmudzka ziemia między Prusy a Inflanty, na północy blizko morza, mając Litwę od południa. Paszk. Starosta Ż. w senacie po wojewodzie łęczyckim ma miejsce, a biskup Ż. po przemyskim biskupie. Troc. Nie żmudzką beczką furji mierzą, krakowskim korcem i to pod strych. Prz. *(= furja niezmierzona, niehamowana).*

[**Żmurka, i,** blm.] p. **Żmurki.**

[**Żmurki, ów,** blp., **Żmurka**] *ciuciubabka, ślepa babka* (zabawa): Bawić ś., grać w Ż. Wstawał jednak i latał, jak w Ż. grając. Chodź.

[**Żmurzenie, a,** blm.] czynność cz. **Żmurzyć.**

[**Żmurzyć, y, yl**] *mrużyć.*

[**Żmut, a,** lm. **y, Żmot, Żmyt**] *kłąb, pęk, kołtun:* Ż. bielizny *(= tłumok).* Ż. przędzy, nici, włosów. Ż. papieru *(= plik).* Rozplącz ten Ż. nici. Wyrwano mu z głowy cały Ż. włosów. Wal. *(= promień, garść).*

[**Żmyja, i,** lm. **e**] p. **Żmija.**

[**Żmyt, a,** lm. **y**] p. **Żmut.**

[**Żnarka, i,** lm. **i**] p. **Żniwo.**

† **Żnarz, a,** lm. **e** p. **Żniwiarz.**

† **Żnia, i,** lm. **e** p. **Żniwo.** B. Sz.

[**Żnieja, i,** lm. **e**] p. **Żniwiarka:** Gwarz ze starym oraczem, śpiewaj pieśń ze żnieją. Syrok.

[**Żnija, i,** lm. **e**] p. **Żmija.**

[**Żnisko, a,** lm. **a**] **I.** *pole po żniwie, rżysko, ściernisko:* Za gołym żniskiem, po którym wiatr jesienny zamiata. Wil. **2.** [Ż.] (zam.: Rznisko) *ból żołądka, rznięcie w żołądku.*

× **Żniwacz, a,** lm. **e** p. **Żniwiarz.** Troc.

× **Żniwaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Żniwacz; Żniwiarka.**

× **Żniwak, a,** lm. **cy** p. **Żniwiarz.**

[**Żniwiak, a,** lm. **cy**] p. **Żniwiarz.**

[**Żniwiareczka, i,** lm. **i**] p. **Żniwiarka.**

Żniwiarenka, i, lm. **i**] p. **Żniwiarka.**

Żniwiarka, i, lm. **i I.** a. × **Żniwaczka,** × **Żniwka,** [**Żnieja**] forma ż. od **Żniwiarz. 2.** a. × **Żętło** *maszyna rolnicza do żęcia.* Zdr. [**Żniwiareczka, Żniwiarenka**].

Żniwiarko-wiązałka, i, lm. **i** *żniwiarka, która zarazem wiąże w snopy:* Kilkanaście żniwiarkowiązałek uwija ś. na tej przestrzeni.

Żniwiarkowy przym. od **Żniwiarka:** Nożyce szpalerowe systemu żniwiarkowego.

Żniwiarski przym. od **Żniwiarz;** † **Żynarski.**

Żniwiarz, a, lm. **e,** × **Żniwacz,** † **Żeńcarz,** † **Żenczarz,** × **Żynarz.** × **Żnarz,** [**Żniwak, Żniwiak**], × **Żniwiec, Żeniec,** × **Żeńca** *człowiek zajęty żniwem.*

[**Żniwić, i, ił**] *żąć.*

× **Żniwiec, wca,** lm. **wcy** p. **Żniwiarz.**

[**Żniwienie, a,** blm.] czynność cz. **Żniwić:** Gospodarstwo idzie jak najlepiej, nie mając do żniwienia jak jeden owies. Wyb.

Żniwka, i, lm. **i I.** × Ż. p. **Żniwiarka. 2.** [Ż.] *wczesna śliwka.*

Żniwko, a, lm. **a** p. **Żniwo.**

[**Żniwne, ego,** blm., **Żniwniak**] *dożynki, okrężne.*

[**Żniwniak, a,** lm. **i**] p. **Żniwne.**

× **Żniwny, Żniwowy** przym. od **Żniwo:** Zapasy wystarczą do końca roku żniwnego. Nikt nie ruduje odwiecznych lasów na żniwne pola, tylko w potrzebie i w nadziei pewnych zysków. Sur. Czy nam żniwne przyjdzie zwiedzać składy. Grcz. Pora żniwna i kosowiczna należała także do momentów spotęgowanego szynkarskiej rodziny zajęcia. Jeż. Skoro tylko odgarnięto trochę żniwną gorączkę, i po polach już tylko koniczyny, siewki, seradele i późne groche zostały. Las. Zebrali swoich łanów żniwne plony w stóg. Sf. Jakoby łąki i żniwne pola i sady rozkwitłe zeszły ś. na gody. Reym.

Żniwo, a, lm. [**Rżniwo, Żnia, Żnarka**] **I.** *zboże dobre już do żęcia; to, co zżęto, użątek, plon, zbiór:* Dobre miał Ż. L. Zapuść sierp twój a żnij, boć już przyszła godzina, aby żęto, iż ci już dostało ś. Ż. ziemi. Leop. (już przyszła godzina żniwa, bo poschło Ż. ziemi Leop.; przyszła godzina, abyś żął, ponieważ ś. dostało Ż. ziemi. B. G.). Każdy będzie skąpie żął, kto skąpie rozsiewa, lecz który hojnie sieje, hojne Ż. miewa. Petr. Żniwa swego pierwszy snop tobie ofiaruję. Kochan. Ż. jest wielkie, ale robotników mało. Wuj. Jeśli będziesz nieleniwym, przyjdzie, jako źródło, Ż. twoje, a niedostatek daleko uciecze od ciebie. Wuj. Przyjdzie czas, gdy Ż. nas hojnie uweselí, gdy kopy liczyć i w gumna bogate zbierać będziem. Skar. Nocne Ż.: gdzie niema robocizny pańszczyźnianej, tam gospodynie za poczęstunek spraszały w widną noc księżycową wracających od pańszczyzny robotników na Ż. Goł. Od Pana Boga powodzenia był pewny, iż niewiele onych ziarn wielkie Ż. urodzić miało. Skar. Teraz czas do siania pogodny na bogate Ż. Skar. Choć mała niwa, lecz plenne żniwa. Koch. W. Przen.: Głupich dzieła, mądrych Ż. Fred. A. Wojnę nie napróżno ludzie wilczym żniwem nazywają. Sienk. **2.** a. w lm. **Żniwa** *żęcie zboża, sprzęt; pora żęcia:* Już niedaleko Ż. Kochan. Wielce ś. uradował, iż takich sług prawdy i żeńców ś. na Ż. Boże przyczynia. Skar. Już przyszła godzina żniwa, bo poschło Ż. ziemi. Leop. Poczekaj cierpliwie, dowiesz ś., siła masz zboża po żniwie. L. Żaden obraz rzetelniej nie wskazał wiek złoty, jak widok w cza-

sie żniwa wesołej roboty, kiedy ją z serca pełnią szczęśliwi wieśniacy, wszędzie ochocza radość wybiega ś. w pracy. Tom. We żniwa, w żniwa, przede żniwy. [Na po żniwach=*na czas po żniwach*). Nająć ś. do żniwa. Chodzić do żniwa Przen.: Przyjdzie czas złych i dobrych żniwa, że cnota na wierzech wyjdzie jak oliwa. Chr. (godzina próby, doświadczenia. L.). Kto we żniwa patrzy chłodu, nacierpi ś. zimie głodu. Rys. Nasi, bijący ś. z nieprzyjacielem, odprawiwszy swoje Ż., zgiełk usłyszeli. Warg. (swoję robotę, swoje dzieło, swoję pracę, swój trud, a. w ogólności: swoje. L.). Nie chcę ja ś. tu wdawać w cudze Ż., t. j. w rzemiosło kowalskie. Dor. (=*w cudze rzeczy, w cudze sprawy, w cudze pole działalności*). Wezwany na to Ż., nie śmiał sierpa brać bez błogosławieństwa stolicy apostolskiej na przyjmowanie pospólstwa do wiary świętej. Skar. (Ż. apostolskie, praca w winnicy Pańskiej. L.). Przen.: Dzisiaj wasze Ż, lecz wkrótce wypijecie swego waru piwo. Pot. (=*wasza obrada, wasz raj, tryumf*). 3. [Gospodarz wyprawił Ż., t. j. robotę i zabawę żniwną]. Zdr. **Żniwko.**

† **Żniwować, uje, ował** *odbywać żniwo*. L.

† **Żniwowanie, a,** blm., czynność cz. **Żniwować.**

× **Żniwowy,** × **Żniwny** przym. od **Żniwo**: Cóż, jeśli jeszcze względne nad człeka potrzebą, pogodą swą zabłyśnie i zaiskrzy niebo, a odpędzając zdala deszcz i nawałnicę, rozkaże wnijść zefirom w żniwne okolice? Tom.

Żob ptasia bot., p. **Ligustr.**

† **Żobro, a,** lm. **a** p. **Żebro.**

× **Żoch, a,** lm. **y** rub., *żołądek*. Sł. wil.

[**Żod, u,** lm. **y, Żot, Żowt**] *żywot, brzuch.*

† **Żog, u,** lm. **i** *palenie, ogień, płomień, żar*. Memnona Dorys miła swym żogiem podpala. Jabł.

[**Żoga, i,** lm. **i, Zoga**] *ziemia, na której wypala i rodzić ś. nie chce.*

[**Żogawa, y,** lm. **y, Żagawka, Zágawka, Zogawka, Żogawica**] *pokrzywa*. Zdr. [**Żogáwka.**

[**Żogawica, y,** lm. **e**] p. **Żogawa.**

[**Żogáwka, i,** lm. **i**] p. **Żogawa.**

[**Żogować, uje, ował**] *piłować*: Ż. kloce.

[**Żogowanie, a,** blm.] czynność cz. **Żogować.**

Żokiej, a, lm. **e**=**Dżokiej**: Jakiś Ż., prowadzący konia, ukłonił mu ś. Bał.

Żokiejka, i, lm. **i, Dżokiejka** *czapka żokiejska, czapka półkulista z dużym daszkiem, z lekkiego materjału.*

Żokiej-klub, u, lm. **y** *stowarzyszenie arystokratyczne miłośników wyścigów konnych; rodzaj perfum; rodzaj łyżew*: Unikał zabaw, porzucił rozpustne uciechy żokiej-klubu, który marnił czas i pieniądze na pohulanki i zbytki. Bał.

Żokiejski p. **Dżokiejski.**

Żokiejstwo, a, blm.=**Dżokiejstwo.**

Żoko nieod. *magot, gatunek małpy.*

[**Żolać, a, ał**] *rozpalać.*

[**Żolanie, a,** blm.] czynność cz. **Żolać.**

[**Żoli**] *palający*: Ż. ogień.

Żoła, y, blm. **I. Żoła. 2.** chem. *ług pokrystaliczny, roztwór soli, z którego część soli przez wyparowanie a. ochłodzenie już wyparowała.*

Żołąd, a, lm. **y** żart., zgr. od **Żołądek.**

Żołądeczek, czka, lm. **czki** p. **Żołądok**: Nie zapalaj ś. bardzo, moje serduszko, żebyś sobie żołądeczka nie zalterowała. Boh.

Żołądek, dka, lm. **dki,** † **Żołędek. I.**=a) anat. (ventriculus, gaster, stomachus) *pęcherzykowate rozszerzenie trawiennego przewodu kiszkowego, przeznaczone na to, aby okresowo dostarczane pożywienie przyjąć i przesunąć do jelita cienkiego*: Ż., *ventriculus*, worek z błonek rozmaitych ułożony, służący do trawienia pokarmu. Krup. Ż. przyjmuje od gardzieła pokarm i picie. Kirch. Żeżwana w gębie potrawa przez gardło idzie do żołądka. Troc. Ż. popsuć. Troc. Nim zboża dociekli za danych wieków ludzie, chleb z żołędzi piekli, stłukszy ją abo zmełszy, jako jęczmień, drobno, ba, i Ż. od niej nazwany podobno. Pot. Ż., gospodarz człowieczego ciała. Burl. Ż. jest jako gospodarz w naszym ciele, który wszystkim członkom żywości dodaje. Sak. Żołądka dobrego, dużego (człowiek). Kn. (=*ma strawny żołądek*). Pokarm, przyjęty od chorego żołądka, wyrzucony bywa. Białob. Ż. zły ledwie miękkie potrawy strawi, a dobremu i miękkie i grube nie wadzą. Skar. Żołądka słabego, chorego człowiek. Troc. Rozstrój żołądka. Ż. nie każdą potrawę zniesie, strawi. Wolny, twardy, słaby Ż. A to strusi Ż! (=*dziwnie strawny*). Lekarstwo na Ż. (=*na przeczyszczenie*). Gazy z żołądka. Ma twardy (żart.: koński) ż. (=*silną naturę*). Przen.: Ma strawny. Ż. (=*wszystko zniesie, niczym ś. nie przejmuje*). Tego Ż. nie zniesie, nie strawi. Przeczyścić Ż. Głodnego żołądka racją nie odbyć. Prz. Oszukać Ż. (=*pozornie zasilić, byle czym zbyć*). Dno żołądka (fundus ventriculi). Ciało żołądka (corpus ventriculi). Krezka żołądka (mesogastrium). × Otwór lewy żołądka czyli wejście (cordix). Usta żołądkowe, × górne lewe uście żołądka, otwór żołądka gardzielowy =*wpust żołądka*. × Otwór żołądka, p. **Odźwiernik.** b) chir.: Wycięcie żołądka (gastrectomia). Połączenie sztuczne żołądka z jelitami (gastroenterostomia). Przytwierdzenie żołądka do ściany brzusznej (gastronexis). Otworzenie żołądka (gastrotomia). Wziernikowanie żołądka (gastroscopia)=*badanie żołądka wziernikiem*. c) patol.: Ż. olbrzymi (macrogastria). Ból żołądka (gastralgia). Serca a. żołądka bolenie, p. **Kordjaka.** Zapalenie żołądka i jelit (gastroenteritis). Ropowica żołądka (gastritis phlegmonosa). Wrzód okrągły żołądka a. trawienny (ulcus rotundum v. simplex ventriculi, ulcus corrosivum). Zamulenie żołądka (sabura gastrica, sordes ventriculi v. gastricismus). Zapalenie żołądka (gastritis). Nerwoból żołądka, rwa żołądkowa (gastrodynia). Nieżyt żołądka (gastritis catarrhalis). Rozszerzenie a. rozdęcie a. rozstrzeń żołądka (gastrectasia). Rozmiękczenie żołądka (gastromalatia). Opadnięcie żołądka (gastroptosis). Kurcz żołądka (gastrospasmus). d). wet., zool.: Ż. brodawkowaty (ruma). Ż. siatkowaty (reticulum). Ż. listkowaty, p. **Księga.** Ż. fałdzisty, p. **Fałdzisty.** × Ż. flakowy, p. **Księga.** Wół ma cztery żołądki, co ś. snadnie może zobaczyć w owych flakach, które ś. dzielą na czworo: jedne zowiemy księgi, drugie są jako czepiec, trzecie jako łosia skóra, czwarte ślaz. Sak. 2. Ż., gniew, chrap, chrapka, wątroba, wark, serduszko, apetyt. Kn. 3. [Ż.] żołądź. 4. bud.: Ż. pieca=wnętrze pieca, gdzie ś. pali drzewo lub węgle, wydobywa, krąży i zostaje ciepło, a dym oddziela. Podcz. Zdr. **Żołądeczek.**

Żołądkować się, uje ś., ował ś. *gniewać ś., sierdzić ś., irytować ś., unosić ś., złościć ś.*: Żołądkuję ś., gniewam ś., *stomachor*. Urs.

Żołądkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Żołądkować ś.**

Żołądko- p. **Żołądkowy.**

Żołądkowo- p. **Żołądkowy.**

Żołądkowy I. przym. od **Żołądek:** Woda letko ogrzana często pita moc żołądkową zemdlewa. Trzyc. Żołądkowe lekarstwo Troc. Trzebaby dla jejmości żołądkowego wina, i dziatkom też dla żołądka pozwalają. Falib. (wódeczki. L.). 2. anat.: (gastricus, stomachicus). Garus Ż., mlecz Ż., × papka pokarmowa (chymus) = *miazga żołądkowa.* Gorączka żołądkowa a. gastryczna (febris gastrica). Tętnica żołądkowa lewa (arteria gastrica sinistra). Tętnice żołądkowe krótkie (arteriae gastricae breves). † Usta żołądkowe, † Żołądkowe uście, p. **Odźwiernik:** Usta żołądkowe i ziejące a. ś. niedobrze zawierające po jedzeniu. Syr. Spodni wychód Ż, który Grekowie *pylorum* zowią. Syr. Sok Ż. (succus gastricus), × rozczyna żołądkowa. Żołądkowodwunastniczy, × żołądkodwunastnicowy (gastroduodenalis). Żołądkowojelitowy (gastrointestinalis). Żołądkowookrężniczy, × Żołądkookrężniczy (gastrocolicus). Żołądkowoprzeponowy, × Żołądkoprzeponowy (gastrophrenicus). Żołądkowosieciowy, × Żołądkosiatkowy (gastroepiploicus). Żołądkowośledzionowy, × Żołądkośledzionowy (gastrolienalis). Żołądkowowątrobny, × Żołądkowątrobowy (gastrohepaticus). 3. bakt.: Czwornia żołądkowa, p. **Obłóżka.** 4. chir.: Szew Ż. = *zeszycie żołądka* (gastorrhaphia). Wziernik Ż., Gastroskop. Pompa żołądkowa. 5. embr.: Krezka żołądkowa u płodu (mesogastrium Müller). 6. patol.: Rozstrój Ż., niestrawność (gastricismus). Rwa żołądkowa (gastralgia, gastrodynia). Zapalenie gruczołów żołądkowych (gastroadenitis). Przepuklina żołądkowa (gastrocele) Niedokwaśność soku żołądkowego (hypaciditas). Sokotok Ż. (gastrorrhoea). Przekwaśność soku żołądkowego (hyperaciditas). Krwotok Ż. (gastrorrhagia). Przetoka żołądkowa.

Żołądkówka, i, lm. **i** żart. *wódka dobra na żołądek, szczeg, nalana na piołun, korzenie i t. p.*

† **Żołądny** p. **Żołędny.**

† **Żołądziorozny** p. **Żołędny.**

Żołądź, ędzi, lm. **ędzie,** [Ż., a, lm. e m., **Żołond, Żołędź**] I. bot. (glans quercina) *owoc dębu:* Żołędzie zdadzą ś. do czarnego farbowania i należycie niemi ukarmiają ś. wieprze. Kluk. Ż. dębowy, bukowy, więzożołdowy. Troc. Żołędzie zbierać. Troc. [Obrodził ś. w kobélarni Ż. Idź mi przynieś od dębu żołędź. Wójc.]. Zb.: *żołędzie:* Jeśli kto świnie na Ż. do lasa wżenie. Herb. Prowent z żołędzi zowie ś. żerowym, który wchodzi dziedzicowi do intraty. Haur. Niedźwiedź srogo na Ż. ryka, gdy gałąź spadnie, milczkiem umyka. Prz. (na słabego ś porywamy, przed wielkim umykamy. L.). Przen.: *rzecz podobna z kształtu do żołędzi:* Żołędziami. ołowianemi wielkiemi, na rzemieniu długim uwiązanemi, jakoby basałykami, nieprzyjaciół gromili. Warg. (=*kulami*). Z żołędzią kijec granowity. Alb. (=*z gałką*). 2. anat.: Ż. prącia (glans penis) = *główka,* × *główka członka męskiego.* Syr. Ż., × *gałka.* Ż. czyli główka korzenia męskiego (balanus). Perz. Ż. łechtaczki (glans clitoridis). Wieniec żołędzi (corona glandis). Obwód żołędzi a. załupek. Perz. Szyja a. szyjka żołędzi, rowek żołędny (collum glandi s. sulcus retroglandularis). 3. karc.: *kolor trefl w kartach:* Ż. ś. święci. Troc. 4. patol.: Zadzierzgnienie żołędzi a. załupek (paraphimosis). Stulejka pokrywa Ż., czyli główkę członka męskiego przedskórkiem, załupek pod nią szyjkę ściska. Perz. 5. zool. (balanus, testaceorum genus glandi simile. Kn.) *morski pław miękkoskorupy.* L.

Żołd, u, lm. **y** I. *płaca, pensja, szczeg. żołnierska, jurgielt:* Przestańcie, żołnierze, na żołdzie waszym, na służebnych pieniądzach waszych. Skar. I któż kiedy swoim żołdem bojuje? Leop. Nienależyty to zwyczaj utrzymywać ludzi wojskowych na swym żołdzie pod imieniem gwardji narodowej, zwłaszcza partykularnym. Leszcz. (któż kiedy służy żołnierską swoim kosztem? B. G.) Ż., który z dawna Skanderbeg Mojżeszowi dawał, po tym jego zjechaniu do skarbu swojego obrócił. Baz. Celnicy, nikogo nie ściskajcie, ale przestawajcie na żołdziech waszych. Leop. Ż. miesięczny. Troc. Ż. płacić, Ż. brać. Troc. Być na czyim żołdzie. Przen.: Być na czyim żołdzie=*być jego płatnym stronnikiem, popleczníkiem.* Dziennik ten jest na żołdzie rządu (= *jest sekretnie opłacany za stałe trzymanie jego strony*). 2. × **Ż., Żołd** *stan wojskowy, służba wojskowa, żołnierka, życie żołnierskie, wojskowość, wojowanie:* Jaromierz do Polski ś. udał, chcąc przy Bolesławie i żołdem ś. bawić i gruntowniej o rzeczach swoich radzić. Błaż. Żołnierze zazwani, *evocati,* którzy, w żołdzie lata swe wysłużywszy, na prośbę hetmana do żołnierskiego ś. rzemiosła wracali. Pilch. Wspomnijcie na nędzne towarzysze, którzy jeszcze w polu na żołdzie niebezpiecznym leżą! Skar. Bolesław sposób żołdu rycerstwu po wszystkich powiatach opisał tak, aby każdy wojewoda z powiatu swego według opisania pewną liczbę żołnierza gotowego na wojnę stawił. Błaż. Przeszkadzali Krzyżacy, aby papież Władysławowi prawem wojny krzyża św. Tatary wojować nie dopuścił, obawiając ś., żeby król takiego żołdu przeciwko onym nie zażył. Błaż. Jan, ich brat, długo Ż. u Ludwika węgierskiego prowadził. Nies. Książę Sarmacji, długo w rzymskim wojsku Ż. prowadząc, poloru nabrawszy... Bobrow. (=*wiodąc, prowadząc żywot żołnierski*). Pierwszy raz pod Żórawnem, gdziem to pierwsze żołdy czynił. Kaczk. (= *stawiał pierwsze kroki w służbie wojskowej*). 3. † Ż. *służba, zaciąg:* Od żołdów djabelskich do chorągwi Chrystusowych ich zaciągnął. Birk. Czart od służby Bogarodzicy sługi Jej odstraszył i na swój Ż. przewabił. Bz.

Żołdacki, Żołdaczy przym. od **Żołdak:** Żołdaczy gmin. Nar. Smiałym z pijaństwa być może, ale nie rycerzem, który rozumem i cnotą wiek swój i żołdacką prowadzi. Star. (= *żołnierką ś. bawi*). Woronicz, nie chcąc ś. narażać na gwałtowność żołdacką, ściągnąć mu musiał buty. Koź.

Żołdactwo, a, blm., pog. 1. zb. *żołdaki, żołnierze:* Rozpasane Ż. Kto wyszedł do swoich, temu natychmiast palono dwór i niszczono wioski, Ż. ś. rozsiadało na krwawych gruzach. Krasz. 2. *stan, charakter żołdaka.*

Żołdak, a, lm. **cy** a. **ki,** × **Żołdat,** × **Zołdat** pog. *prosty żołnierz:* Żołdaki zrabowały miasto Ż., który nie z gruntu, ale za żołd służy. Dudz. Żołdat, żołdaci. Vol. Oficerowie i żołdaci. Troc. Ż. obcy dawno zagościł ś. był w Polsce. Krasz. Nie chce rzeczpospolita mieć żołnierza regularnego, coby ś. stał żołdakiem, przestając być obywatelem, i zagrażał swobodzie. Krasz.

Żołdaczy p. **Żołdacki.**

† **Żołdnierz, a,** lm. **e** p. **Żołnierz.**

× **Żołdny** p. **Żołdowy.**

× **Żołdat, a,** lm. **ci** p. **Żołdak.**

Żołdować, uje, ował I. *służyć na żołdzie, wojskowo, żołnierzować:* Żołdowałem nie bez chwały, gdy jeszcze był mój wiek cały. Petr. Niewieściuch lękał ś. pod temi znakami Ż., że ci żołnierze zawsze walczyć muszą. Oss. Cokolwiek pod niebem ś. narodów znajduje. z południa i z północy, to z nami żołduje. Bardz. Ze wzgórza spuści ś. chmara perekopskich na plon zajadła, sobie żołdująca, nie komu. Krasiń. 2. × Ż. *brać na żołd, najmować, zaciągać, werbować:* Daję ci pozwolenie, żołduj gachów roty. Zabł. *(=trzymaj sobie, utrzymuj, miej sobie).*

Żołdowanie, a, blm. I. czynność cz. **Żołdować:** Po niechlubuym w mroźnych stronach żołdowaniu, w słodszym a obfitszym na wioskach bycie, ruszyć ś. z miejsca nie chcieli. Nar. 2. p. **Żołd.** Kn. 3. † Ż. *wyprawa wojenna:* Robert, od Bożego ś. grobu wróciwszy, Ż. swoje obrócił na odszczepieńców. Skar.

Żołdownik, a, lm. **cy** *żołnierz na żołdzie.* Proch., Troc. Ż., żołdowy żołnierz, żołnierz pieniężny, służebny, groszowy, kwarciany. Ku.

Żołdowny p. **Żołdowy.**

Żołdowy, × **Żołdny** przym. od **Żołd; Żołdowny:** Żołnierz Ż. Porzuciwszy wojsko żołdowe, nad pospolitym rządził pan hetman. Grab. A te tygrysy, te wojska żołdne, to policja, to szpiegi, to obłąkani włościanie... Krasiń.

[**Żołdra, y,** lm. **y**] *pewna część młyna.*

[**Żołenny**] p. **Żołędny.**

† **Żołędek, dka,** lm. **dki** p. **Żołądek.** Ocz.

Żołędne, ego, blm. *opłata pobierana niegdyś przez panów za prawo zbierania żołędzi w ich lasach dębowych lub pasania trzody chlewnej w tychże lasach.* Głog. Wybierano inne jeszcze daniny: gajowe, Ż., rugowe... Paw. Ż., danina kmieca dla dworu za wolność zbierania żołędzi. Goł.

[**Żołędni**] p. **Żołędny.**

Żołędniak, a, lm. **i** *wieprz chowany na żołędziach, tuczony żołędziami:* Ż., wieprz żołędziowy, żołędziożerny, żołędziopasny. L.

Żołędnica, y, lm. **e** zool. (eliomys nitela) *zwierzę szczurowate z rodziny koszatek.*

Żołędny, † **Żołądny,** [**Żołędni, Żołenny**], **Żołędziowy** przym. od **Żołądź:** Z. żer. Troc. Mysz żołędna, *mus quercina,* znajduje ś. po lasach i drzewach dębowych, żyje żołędziami Kluk. 2. *żołędziożerny, pasący ś. żołędziami:* Żołędziowe świnie, *glandivori.* Kn., Troc. 3. a. **Żołędziorodny,** † **Żołądziorodny, Żołędzisty** *rodzący żołędzie, wydający żołędzie:* Ż., żołędziowy, żołędziorodny, *glandifer.* Kn. Chciał wyrwać Ż. dąb. Żebr. Widziałem usiłującego wysiepnąć z ziemi dębu żołędziorodnego. Otw. 4. karc.: **Żołądny** = *treflowy:* Acz też tam i kufel i Ż. tuz wielkie zachowanie miewają, ale gdy zachowasz na wszym stateczną pomiarę w sobie, nic to tobie wszystko szkodzić nie będzie. Rej. Drugiego Ż. król od wielu rzeczy odwiedzie a swemi go sprawami zabawi. Rej. Żart.: Dupnik Ż. = *fofuła, ciemięga i t. p.*

Żołędziankl, nek, blp., apt. (gallae quercus calicis) *galki galusowe, galusówki, dębianki, narośle na liściach dębu, wytworzone przez owady (galasowniki) i bogate w taninę.*

Żołędziopasny p. **Żołędziożerny.**

† **Żołędziorodny** p. **Żołędny.**

Żołędziowy I. p. **Żołędny:** Kawa żołędziowa. 2. bot.: † Czapka żołędziowa, † Czarka żołędziowa, † Czaszka żołędziowa = *miseczka żołędzi.*

Żołędziożerny, Żołędziopasny *żywiący ś. żołędziami* (p. **Żołędniak**).

Żołędziówka, i, lm. **i** *gatunek łyżwy.*

Żołędzisty p. **Żołędny.**

[**Żołędź, i,** lm. **ę**] p. **Żołądź.**

[**Żołma, y,** lm. **y**] p. **Żołna.**

[**Żołmierz, a,** lm. **e**] p. **Żołnierz.**

[**Żołmireczka, i,** lm. **i**] p. **Żołnierka.**

[**Żołmirz, a,** lm. **e**] p. **Żołnierz.**

Żołna, y, lm. **y,** [**Żołma, Dziołna, Szczurek, Wilga**] zool. I. (merops apiaster) *ptak wróblowaty lekkodzioby owadożerny:* Czy gdzie ś. Ż., lub szczur nie zakrada. Syrok. Lata Ż., szuka ula. Wójc. 2. p. **Dzięcioł:** Ż. czarna a. dzięcioł czarny (dryocopus martius). Ż. zielona a. dzięcioł zielony (gecinus viridis). **Żołny, żołn** (meropidae) *rodzina ptaków wróblowaeych, lekkodziobów.*

Żołnieraka, i, lm. **i** m. *lichy, mizerny żołnierzyna* Ja, wychowany w obozach, zwyczajnie Ż., byłem prędki, gwałtowny. Rzew. Może jaki Ż., mruknął Albertus. Krasz.

† **Żołnierczyk, a,** lm. **ki** p. **Żołnierz:** Upominałem cię, abyś z żołnierczyki sprawy nie miał. Zwr. M. Wszystko żołnierczykom wolno. Zwr. M.

[**Żołniereczek, czka,** lm. **czki**] p. **Żołnierz.**

[**Żołniereczka, i,** lm. **i**] p. **Żołnierka.**

Żołnierka, i, lm. **i** I. *kobieta-żołnierz, bohaterka, rycerka:* Łuk nosiła i strzały, żołnierką była. Otw. 2. *żona żołnierza.* 3. a. × **Żołnierska** *żołnierstwo, stan żołnierzy, służba wojskowa, wojskowość, żołnierzowanie, wojaczka:* Wzięto mu syna na żołnierkę. Żaden zdatny do żołnierki nie stawił ś. Nar. *(= do wojska).* Ż. — poniewierka. Prz. Od młodych lat twoich żołnierskiej pilnujesz i teraz jeszcze sędziwe skronie twoje szyszakiem przyciskasz. Birk. Na żołnierskiej wiek swój trawił. Petr. Żołnierską traktował. Kras. Wyszedszy z szkoły, jeden na żołnierską, drugi na dwór jakiego pana uda ś. Sak. Przy dworze abo na żołnierskiej nie rad, by go Rusinem zwano. Sak. *(= w wojsku).* Z towarzystwem na żołnierskiej musi kompanją mieć i w nabożeństwie. Sak. Jeśli król je wyśle na żołnierską, idą. Wuj. (pośle li je przeciwko nieprzyjaciołom, idą. B. G.). Jako ci ś. na tej żołnierskiej wodziło? Zwr. M. *(= wyprawie).* Żołnierską służę = żołduję, żołd wiodę. Kn. Raczej duszą, niż ciałem, mógł żołnierską służyć, dla starości leżeć, niż pracą wojenną podejmować sposobniejszy. Warg. Żaden, służąc żołnierską Bogu, nie wikle ś. sprawami, aby ś. temu podobał, któremu ś. oddał. Zigr. Porównywa miłość z żołnierską. Hul. Młodzieniec ostrą hartowny żołnierką. L. Ociec, probując mojej w żołnierce ochoty, nabył dla mnie chorągiew w rejmencie piechoty. Niem. Bok, długą żołnierką znużony, złóż pod mym laurem. Min. Jakby to pięknie było widzieć młódź w wojskowym trybie powszechnie znającą ś. na żołnierce. Świt. Poznałem więc po ubiorze, że żołnierkę traktuje. Chodź. Zdr. [**Żołniereczka, Żołmireczka**].

× **Żołnierska, iej,** blm., p. **Żołnierka** i **Żołnierstwo.**

Żołnierski, † **Żołnirzski,** † **Żołnierzyn** przym. od **Żołnierz** i od **Żołnierstwo:** Żołnierska szata. Troc., Kn. *(= mundur).* Postawa żołnierska. *(= bitna, rycerska, dzielna, tęga).* Żołnierskim prawem, postępkiem sądzić. Troc. *(= prawem wojennym).* Parzę zęby na żołnierskiej kaszy. *(= służę w wojsku, jestem żołnierzem).* Piosnka żołnierska. Żołnierskie ma nałogi. Troc. Ż., rycerski nauczyciel. Kn. *(= wojskowy).* Stan Ż. Troc. Żołnierskie doskonale

umie rzemiosło. Troc. **Po żołniersku, †Żołnierskie, †Żołniersko** przys. *jak żołnierz, w sposób właściwy żołnierzom:* Ubrać ś. po żołniersku. Służyć żołniersko *(= jako żołnierz, wojskowo, w wojsku).* Po żołniersku żył, żeby tym mężniejszym był do boju. Skar. Nie każdy, co ś. po żołniersku stroi, placu i potyczki dostoi. Kn. Przez te lat ośm, przez które służył żołniersko, tak zhardział, że go żaden ścierpieć nie może. Boh. Ów trybunalski Chevreuil, zawsze żołniersko sztywny, czarno od stóp do głowy, nigdy zestarzeć ś. nie chciał. Kraus.

†Żołnierskie przys. p. **Żołnierski.** Kn., Troc.

Żołniersko przys. **Żołnierski.**

Żołnierstwo, a, blm. **I. a. Żołnierka,** × **Żołnierska** *stan żołnierski, żołnierzowanie; rzemiosło żołnierskie, wojskowość.* Orzech. Mając dwadzieścia lat, na Ż. ś. udał, walcząc przeciw nieprzyjacielom narodu swego. Skar. Ten nigdy żołnierzem nie jest, który nie pracuje w żołnierstwie. Zigr. Szkoły są podobne żołnierstwu a. kozactwu, około którego ś. na Podolu a. na Ukrainie parają uczciwi a zawołani ludzie. Glicz. Aby tam nie inaczej, by na jakim żołnierstwie abo Podolu pierwszych ćwiczeń nabywali. Glicz. Wolał groszem kmiotka swego odkupić powinność sławy żołnierstwa twego. Jan. Wżołnierstwie biegły. Troc. Przen.: Umyślił wziąć na ś. krzyża św. Ż., t. j. walczyć z poganami o grób Pański. Skar. **2. a. Żołnierszczyzna** *cechy żołnierza, wygląd, powierzchowność żołnierza:* Ale nie tylko groźne wejrzenie i blizny, lecz sam ruch i głos jego miał coś żołnierszczyzny. Mick. **3.** zb. *żołnierze, zgraja, tłum żołnierzy, żołdactwo:* Izali jest liczba żołnierstwa jego? Bud. Towarzysze kochani, Ż. cnotliwe! Li. Zbieram i zręczne majtki i bitne Ż. Przyb. Wszystkie rzeczy żołnierstwu na łup oddaje. Pilch. Gospody pełne żołnierstwa. Troc. Przen.: Ż. Jezusa Chrystusa, *militia sacra,* św. Dominika. Birk. *(= zakon, zakonnicy).*

Żołnierszczyzna, y, blm., p. **Żołnierstwo.**

Żołnierz, a, lm. **e,** †**Żołdnierz,** [**Zołniér, Żołmierz, Żołmiérz, Zołmirz, Zołmiyrz, Zołmnirz, Zołniérz, Zołmierz, Zojmiérz, Zojmirz, Żomierz, Zomierz, Żółmierz, Żałnierz, Żałniérz, Żałmierz, Żałmirz, Załmirz**] **I.** *człowiek służący w wojsku za żołd, towarzysz broni, szeregowiec, giemajn, sołdat; jednostka w wojsku wogóle, bez względu na stopień:* Z. mężny, bitny, dzielny, doświadczony, wytrawny. Ż. linjowy, konny, jezdny. Ż. nowozaciężny *(= rekrut).* Z. pod bronią. Walczył jak prosty Ż. Który ś. od prostego dosłużył żołnierza. Kras. Stary Ż. *(= wiarus).* Ż. wysłużony *(= weteran).* Nie byłać to u samowolnych żołnierzów o tym hetmanie wdzięczna nowina. Orzech. Umiejże, żołnierzu, twój stan poważać. Skar. Dobry Ż., idąc do samej potrzeby, tak myśli i mówi: a. umrzeć, a. wygrać, tak jako na niebie uradzono. Skar. Żył (Chodkiewicz) jak Ż. w trudach krwawych aż do sędziwego włosa tego, w którym go śmierć zastała. Birk. Lepszy Ż. zbrojny, aniżeli strojny. Rys. Ż. konny, pieszy. Kn. *(= piechur).* Lubią sławę i złoto przy sławie żołnierze. Pot. Ż., niby żołd bierz. Chm. B. Ż. wozowy, z wozu ś. potykający, *curulis.* Kn. Żołdnierz. Biel. M. Ten, co żołd bierze, zowie ś. żołnierzem od włoskiego słowa *soldato, cui solidus datur,* i już nie ma tej prerogatywy, co rycerz, bo duszę swoję za grosz przedaje, kto mu jeno zapłaci, a rycerz tylko swojej rzpltej broni kosztem swym, który ma z majętności swej; żołnierzów przeto zowią *mercenarios,* a rycerzów prawych *cives.* Star. (lenungowy. L.). Ż. pieniężny, służebny, groszowy, jako u nas kwarciany. Kn. Ruszenie pospolite potrzebuje tego, aby za pieniądze ludzie, które żołnierzami zowiemy, byli przyjęci dla straży i bezpieczeństwa wojska. Vol. Ż. na żołdzie skazany, wypisany, *e numeris sumptus, aere dirutus.* Kn. Ż. zmówiony, przysiężny, co zadatek wziął. Kn. Ż. nowozaciężny. Ż. pociskowy, *jaculator.* Kn. Ż. lekki, lekko ubrany bądź konny, bądź pieszy, jako u nas kozak, hajduk, *veles.* Kn. Ż. ciężki. Żart.: Żołnierze brukowi, z których rzadki, co spojrzy w oczy Turczynowi, choć na bruku dość mężnie głowy nadstawiali. Alb. *(= junak, kuropłoch).* Nie Ż. = nie waleczny. Kn. Nie żył delikacko, jako domator jaki, ale żył jako Ż. w trudach twardych aż do sędziwego włosa. Birk. Nie czyni księdza długa suknia, ani żołnierza złota szabla. Prz. Najśmielej wódz takowy do zwycięstwa zmierza, który ś. od prostego dosłużył żołnierza. Kras. Kiedy żołnierza werbują, złote góry obiecują. Pśń. Na posługach ojczyzny Z. osiwiały. Fel. Dla żołnierza mało potrzeba: czysta woda, kawał chleba. Ksj. Przystaje do wychodzącego pułku za prostego żołnierza. Śniad. Stąd ta szczególna cześć dla żołnierza, iż jest siłą ku obronie ojczyzny wszystkich praw ludzkich. Kras. A. Bez jednego żołnierza wojna ś. obejdzie. Prz. Bawić ś. w żołnierze *(= w wojsko).* Z gniewem żołnierze i sługi odpycha. Mick. **2.** *żołnierze, wojsko, armja:* Każdy wojewoda z powiatu swego według opisania pewną liczbę żołnierza gotowego na wojnę stawił. Błaż. Ciężką wojną od nieprzyjaciół zatrudniony i ledwie z obronę państwa swego mając żołnierza. Warg. Będzie Ż., gdy będą pieniądze. Żegl. Ach, panie, co ś., tutaj działo! ledwie odszedłeś dziesięć, gdzie tam, dziesięć mało, dwadzieścia wpadło na mnie zbrojnego żołnierza. Fred. A. **3.** zool. = zool. **Bielec.** Zdr. **Żołnierzyk, †Żołnierczyk, Żołniereczek].** Zgr. **Żołnierzysko.**

Żołnierzować, uje, ował *być żołnierzem, służyć w wojsku:* Przestawszy Ż., udał ś. na naukę. Mącz.

Żołnierzowanie, a, blm., czynność cz. **Żołnierzować.**

[**Żołnierzowy**] *należący do żołnierza:* Głowa żołnierzowa.

Żołnierzyk, a, lm. **I,** p. **Żołnierz:** Baby trzymają swoich „żołnierzyków" za kark i łamentują. Sienk.

†Żołnierzyn p. **Żołnierski:** Miecz przypasał Ż. Żebr.

Żołnierzyna, y, lm. **y** m., p. **Żołnierzysko.**

Żołnierzysko, a, lm. **a** m. a. ni. **I.** p. **Żołnierz:** Włóczyły ś. pijane żołnierzyska. **2. a. Żołnierzyna** *żołnierz godny użalenia, politowania, biedny żołnierz:* Aż Ż. zasalutował nad pełną miską. Chęć. Spłakało ś. stare Ż. na takie powitanie, że aż mu łzy po siwych wąsach pociekły. Kaczk.

†Żołnirzski p **Żołnierski.**

[**Żałobice, ic,** blp.] *sanki podróżne.*

[**Żołowe ziele**] *roś.* = **Ośmiał mniejszy** (cerinthe minor).

†Żołtarz, a, lm. **e** = **†Żołtarz.**

†Żołwica, y, lm. **e** p. **Żełw:** Ż., świeść. Troc. Mężowa siostra a. bratowa, Ż. Sar. Żołwice i bratowe u jednego stołu, i świekry i niewiastki jadają pospołu. Szymon.

Żona, y, lm. **y,** † **Żena, [Zena, Zuna, Żonka]** **I.** † *Ż. kobieta, białogłowa, niewiasta.* Sekl., Hist. uc. Pallas najpierwej żonom wymyśliła prząść kądziel i płótno tkać. Biel. M. **2.** *niewiasta w stosunku do swego męża, małżonka,* żart. *połowica czyja:* Pojąć żonę *(= ożenić ś.).* Żonę biorę *(= żenię ś.).* Mąż i Ż. *(= małżeństwo).* Nie chcę jej sobie za żonę pojąć. B. Sz. Ż. uczciwa ozdoba i najpewniejsza podpora domowi. Kochan. Opuści człowiek ojca i matkę i przyłączy ś. do żony swojej. Wuj. Mężowie, miłujcie żony wasze, jako Chrystus umiłował kościół. Wuj. Kto umiłuje żonę swoję, samego siebie miłuje. Wuj. Mężowie, miłujcie żony wasze, a nie bądźcie gorzkiemi przeciwko nim. Wuj. Śmierć i Ż. od Boga przeznaczona. Prz. Mąż na żonę swą patrzeć ma, jako Chrystus na dobrą świętą duszę. Skar. Miał dwie żenie. Papr. Wziął dwie żenie swoje. Bud. (wziął obie żony swe. B. G.). Papr. W. stary wóz konie zaprzęga szalone, gdy stary młodą pojmuje za żonę. Gawiń. Modna Ż. Kras. Mąż i Ż. są przez małżeństwo złączone. Zam. Po ślubie zaraz kobieta nazywa ś. żoną. L. Cnotliwa Ż. mężowi korona. L. Żonę obieraj stanu i wieku równego. Troc. Albo mi to Ż., dzieci a. kto trzeci? Prz. *(= alboż nie jestem niezależny?).* Siedzi u żony na fartuszku. Prz. *(= na utrzymaniu u niej).* Pierwsza Ż. od Boga, druga od ludzi, trzecia od djabła. Prz. Przen.: Ten pałasz to moja Ż. *(= nieodstępny towarzysz).* Śmierć a Ż., przypowieść doświadczona pieje, że w pieluchach na człeka mają przywileje. Pot. Ż. a śmierć przeznaczone rzeczy od Boga. Rys. Nie bój ś., śliczna dziewko, chociaż ci strach dojmie, niczyjej, dawno mówią, żony nikt nie pojmie. Pot. Żony bez siebie do przyjaciół nie puszczaj. Rys. Jaki pan, taki kram, jaki mąż, podobnaż pani Ż. Czart. A. Groźny na żonę, kto nie ma swej żony. Rys. Ż.-kłopot. Kn. Czemuż o córkę moję za żonę nie prosisz? L. Ż. ma z żalu umarła. Mick. Wszak to Ż. łaska Boża. Pol. Zdr. **Żonka, Żoneczka, [Żeniczka], Żoncia, Żonusia, Żonuś, Żonunia,** × **Żonula, Żonulka,** † **Żonetka.** Zgr. **Żonisko,** × **Żonczysko,** × **Żońsko.**

Żonaty, [Żeniaty, Żęnaty], × **Żenny** **I.** *mający żonę, ożeniony:* Gdybyś ś. wącpan ożenił, tobyś był Ż. Boh. Zawsze Ż. w kłopocie. Bach. Nieżenny jeszcze. Nar. Ludzi żennych i bezżennych. Zał. S. Syn już Ż. Łętowski stary, wyście nie żonaci. Tet. Poniektóry, choć żonaty, też jakowejś pani służy. Sienó. **2. [Żonata, Żeniata. Ożeniata]** *zamężna, żyjąca w małżeństwie.* Kolb. Niechby żeniata jechała — byłby już spokój. Sienk.

Żoncia, i, lm. **e** p. **Żona:** Chodź, żonciu! Fred. A. Jedź! i bądź spokojny o twoją żoncię. Rog.

[Żonczyn] przym. od **Żonka:** Żonczyne wiano a. wilcy zjedzą a. zdechnie samo.

× **Żonczysko, a,** lm. **a,** p. **Żona.**

Żoneczka, czki, lm. **czki** p. **Żona:** Żoneczkę zelżą, zhańbią, dziatki w nędzy piszczą. Paszk. Oto jest kobieta, moja Ż. Twardowska. Mick.

† **Żonetka,** i, lm. **i** p. **Żona:** Cnotliwa Ż. Papr.

† **Żonę** p. **Gnać:** Córka jego idzie, żonąc trzodę twą. Leop. Czasem to tego, to owego żonie, i pełno trupów i przed nim, i za nim. P. Koch. Ostrym mieczem uderzy, a krwawe strumienie żoną duszę od ciała aż w piekielne cienie. Kraj.

Żongler, a, lm. **rzy, Dżongler** *człowiek zręcznie manipulujący przedmiotami z ręki do ręki, prestydygitator, kuglarz pokazujący zręcznie sztuki na drągu ruchomym:* Ż. ś. zrywa, muskuły wytęża i znowu skacze, na drągu ś. wiesza, i znów ś. w kłębek zwija nakształt węża. I w życiu człowiek rolę gra żonglera, co krok naraża dla grosza i brawa.

Żonglerka, i, lm. **i** **I.** forma ż. od **Żongler.** **2.** p. **Żonglerstwo.**

Żonglerski przym. od **Żongler,** *kuglarski, prestydygitatorski.*

Żonglerstwo, a, blm., **Żonglerka** *zajęcie żonglera, kuglarstwo, prestydygitatorstwo.*

Żonglować, uje, ował *pokazywać sztuki żonglerskie, popisywać ś. żonglerstwem, kuglować.*

Żonglowanie, a, blm., czynność cz. **Żonglować:** Zaczął Ż. lampami naftowemi, któremi rzuca w górę, chwyta...

[Żoniczka, i, lm. **i]** p. **Żona.** Kolb.

Żonin, † **Żenin** *właściwy żonie, należący do żony:* Myślił książę Downat, jakoby ś. mógł na Mendodze pomścić zelżywości żoninej. Stryjk. Skoro ś. mąż z żoną złączy, tedy wszyscy krewni żenini są jego szwagrami, także też jego krewni żeninemi. Sz. Przyjaciele żenini mają prawo dochodzić wiana. Tarn. J. Ż., żeński sprzęt. Dudz. Dobra żenine. Zam. Ociec Ż. Białob. Za radą żeniną. Paszk. Miał on siłę żeninych pieniędzy. Wuj. Żonina rodzina. Korz. Przebiegi żonine. Korz.

Żonisko, a, lm. **a** ni. *poczciwa, godna użalenia żona:* Uchowaj Boże na niego czegokolwiek, żoniskoby sobie rady nie dało. Krasz. Ż. chore, ja nie zdążam, córka nie wydoła. Krasz. Dwór, kędym ś. rodził, obrócili w perzynę, Ż. z żalu i tęsknoty zmarło. Krasz.

Żonka, i, lm. **i** p. **Żona.**

Żonkil, a, lm. **e** bot., p. **Narcyz.**

Żonkilla, i, lm. **e** bot., p. **Narcyz.**

Żonkoś, a, lm. **e** *mąż rozkoszujący ś. żoną, zupełnie jej oddany, zniewieściały przy niej.*

Żonobójca, y, lm. **y** m. *zabójca żony:* Stefan I w Węgrzech żonobójcę karze na oddanie jej familji 50 jałowic. Cz.

Żonobójstwo, a, lm. **a** *zabójstwo, morderstwo żony:* Krwawe Ż. Nar.

Żonokradca, y, lm. **y** m. *ten, co komu żonę wykradł:* Parys Ż. L.

× **Żonokradzki** przym. od **Żonokradca:** Meończyk w złotą trąbę głosił, iż Greczyn żonokradzką Troję mieczem znosił. Nar.

Żonokupca, y, lm. **y** m. *ten, co sobie kupił żonę:* Na żonokupcę: Słusznie rzeczesz: moja droga żono! Koch. W.

× **Żonula, i,** lm. **e,** p. **Żona.**

Żonulka, i, lm. **i** p. **Żona.**

Żonunia, i, lm. **e** p. **Żona:** Wcaleby mi dziwno nie było, gdybym moję żonunię spotkał włóczącą ś. po ulicach. Czart. A.

Żonusia, i, lm. **e** p. **Żona.**

Żonuś, i, lm. **e** ż. p. **Żona.**

× **Żońsko, a,** lm. **a** p. **Żona.**

† **Żorn** p. **Żarna.**

Żornica, y, częś. w lm. **Żornice** *gatunek wysypki czyli krost:* Osutkowa gorączka kończy ś. na wyrzuceniu żornicami. Perz. W zbytecznym paleniu ś. dzieci na ospę, odrę i na żornicę pijawek używać ś. zwykło. Perz.

[Żoro]: Chawskie Ż. = *przezwisko obelżywe.*

[Żorota, y, lm. **y]** *żal ciężki po stracie:* Ż. go zjadła. Kon.

[Żorować. uje, ował, Ż. ś.] *martwić ś., biadać:* Burmistrzanka i żoruje i narzeka, nieszczęsna pobladła. Kasp.

[**Żorowanie, a,** blm.] czynność cz. **Żorować.**
[**Żorowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Żorować ś.**
[**Żoruw, wia,** lm. **wie**] p. **Żóraw.**
[**Żościel, a,** lm. **e**] p. **Szakłak.**
[**Żot, u,** lm. **y**] p. **Żod.**
[**Żowt, u,** lm. **y**] p. **Żod.**
[**Żół, a,** lm. **y**] p. **Żółw.**

Żółcenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Żółcić**: Recepta na Ż. włosów, że będą jak złote. Ślesz. **2.** a. × **Żółcienie, a,** blm., czynność cz. **Żółcieć, Żółknięcie.**

Żółcieczowate bot. *rodzina roślin dwuliściennych.*

Żółcieczowy przym. od **Żółciecz**: Tłuszcz Ż. = *dostarczony przez żółciecz indyjska.*

Żółcian, u, lm. **y I.** bot. tryallis) *roś.* **2.** chem. (bilicus) *sól kwasu żółciowego:* Ż. sody, Ż. sodowy (natrum bilicum).

Żółcianka, i, [Ż.] *choroba owiec.* **2.** min. *glinka żółta,* żółtnica, złotnica, rudawizna.

× **Żółciany** p. **Żółciowy.**

Żółcica, y, blm. **I.** [Ż.]: Ż., skądześ ś. wzięła? (w zamawianiu od bólu brzucha). **2.** patol. (cholaemia) *skażenie krwi składnikami żółci, żółtaczka złośliwa.*

Żółcić, i, ił I. *farbować na żółto, robić żółtym, powlekać żółtym kolorem:* O ługu, który żółci włosy. Sien. Farbierze czynią z krokosu farbę, którą żółcą szaty. Syr. **2.** × Ż. *żółcią = goryczą zaprawiać:* Niechaj mię w winie kąpie, pieprzy, żółci, słodzi; ani mi kuchmistrz, ani piwniczy dogodzi: gdy niemasz fantazyi. Pot. Te smutne namiętności z twego patrzą czoła i żółcą wszystko, co cię otacza dokoła. Przyb. **Ż. ś.** p. **Żółcieć.**

Żółciecz, y, lm. **e** bot. (garcinia) *roś.:* Ż. indyjska (garcinia indica). Ż. wiśniowa (g. morella) dostarcza gumożywicy kroplinowej (gummigutti).

Żółcieć, eje, ał I. a. **Żółknąć,** † **Ziółknąć,** † **Żółtnąć,** × **Żółknieć,** † **Żółtnieć** *stawać ś. żółtym, zachodzić żółtością:* Z powszechnego zepsucia humorów twarz żółcieje. Krup. Miękkie i gęste włosy na głowie żółcieją, a lica ś. purpurą jasno rumienieją. Toł. **2.** a. **Żółcić ś.** *ukazywać ś. w żółtym kolorze, połyskiwać żółto, majaczeć żółto:* Zieleniły ś. grzędy jarzyn, rudział łanik hreczki i żółciała gamą tonów płaszczyzna ścierniska. Dan. Tam żółcą ś. kopy pszenicy. Przy każdej latarni żółcił ś. na chodniku niezbyt duży krąg świetlany. Gom. Wójtowe stodoły żółciły ś. nowym drzewem z pośród sadów bezlistnych. Reym. Przen. *wylewać żółć = pienić ś. ze złości:* Myśmy ś. tu żółcili na naszych koleżków, a Winia ich broniła. Godl. Tak gdy dojrzałym plonem przyodziane obszerne łany przyjemnie żółcieją, śklną ś. od słońca kłosy pochylone. Kras. Żółcieję blado, jasno, płowieję. Kn. Żółcieję ostro ku czerwonemu; *rutilesco.* Kn. Gdzieniegdzie kicały ku wodzie zające, czyniąc szelest po żółciejących jagodziskach. Sienk.

Żółcienica, y, lm. **e** bot., p. **Ostryż.**

Żółcienie, a, blm., p. **Żółcenie:** Włosów Ż. Sien.

Żółcień, i, lm. **e I.** a. **Żółć,** *żółty kolor, żółta farba, żółty barwnik.* **2.** bot. = a) p. **Ostryż:** Indyjski ostryż, żuchany (żuty) puszcza z siebie farbę, jako szafran, przeto też od nas szafrańcem, żółcieniem indyjskim nazwany. Syr. b) [Ż.] *jaskier.* **3.** chem.: Ż. anilinowa = *amidoazobenzol.* **4.** min.: Ż. ołowiu = *molibdan ołowiu, wulfenit, kruszec ołowiu żółty, ołów żółty, spat molibdenowo-ołowiany,* $PbO\ Mo\ O^3$.

× **Żółcina, y,** blm., p. **Żółtość.**

Żółciomocz, u, blm., patol. (choluria) *przejście składników żółci do moczu.*

Żółciopędny *żółć pędzący.* Apt.: Leki żółciopędne (cholagoga scil. remedia) = *środki przyśpieszające wydzielanie żółci.*

Żółciopłynny *płynny jak żółć: Felliftuus,* Ż. Bobr.

× **Żółciośniady** *śniady jak żółć: ciemno-żółciowy, żółto ciemny:* Cerber wywiera z gęby jad Ż. Kniaź.

× **Żółciotłuszcz, u,** blm., fizj. (cholestearinum, cholesterinum) *cholesteryna = rodzaj alkoholu krystalizującego, znajdującego ś. w żółci, we krwi, w mózgu i t. d.; główna część składowa kamieni żółciowych.*

Żółciowato przys. od **Żółciowaty.**

Żółciowaty *podobny do żółci.*

Żółciowo przys. od **Żółciowy** *zgryźliwie, widząc wszystko w czarnych kolorach.*

Żółciowo- p. **Żółciowy.**

Żółciowość, blm., rz. od **Żółciowy** *zgryźliwość.*

Żółciowy, × **Żółciany I.** przym. od **Żółć. 2.** a. **Żółcisty** *pełny żółci, goryczy, zgorzkniały, zgryźliwy:* Człowiek Ż. (= *śledziennik*). W grubo żółciste myśli głęboko zgrążony. Przyb. **3.** a. **Żółcisty** anat. Pęcherzyk Ż. (vesica fellea, cystis fellea), *pęcherz Ż.* Torebka żółciowa, skórkowate naczynie na podobieństwo gruszki, leżące w dolnej części wątroby, które utrzymuje żółć i przyzwoitego ją czasu do kiszek odprowadza. Kluk. (= † *kaletka żółciowa*). Przewody żółciowe (ductus biliarii). Przewód Ż. wspólny, spólny (ductus choledochus). **4.** chir.: Miażdżenie kamieni żółciowych (cholelithotripsia). Wycięcie pęcherzyka żółciowego (cholecystectomia). **5.** fizj.: Kwasy żółciowe. Temperament Ż. (temperamentum cholericum). **6.** patol.: Gorączka żółciowa. Kamica żółciowa. Kamienie żółciowe (cholelithiasis). Zapalenie przewodów żółciowych (cholangitis).

Żółcisto przys. od **Żółcisty.**

Żółcistość, i, blm., rz. od **Żółcisty.**

Żółcisty *pełny żółci, goryczy;* przen. *zgryźliwy:* W grubo żółciste myśli głęboko zgrążony. Przyb.

Żółciuchno przys. od **Żółciuchny; Żółciutko, Żółciuteńko.**

Żółciuchny, Żółciutki, Żółciuteńki I. *zupełnie żółty.* **2.** *miluchny przez swoją żółtość:* Żegna lato dzieci swe słowy żałobnemi, w ten sposób rzecz prowadząc usty żółciuchnemi. Ryb. J.

Żółciuteńki p. **Żółciuchny.**

Żółciuteńko p. **Żółciuchno.**

Żółciutki p. **Żółciuchny:** Chlewek i obórkę gospodyni oblepiła żółciutką gliną. Dzierz

Żółciutko p. **Żółciuchno.**

Żółcizna, y, blm., p. **Żółtość.**

Żółć, i, blm. **I.** p. **Żółcień:** Ż. kaselska, chromowa (chem.). **2.** [Ż. a. **Jad**] *grad drobny, padający podczas tęgiego mrozu.* **3.** anat. (bilis, fel) *wydzielina wątroby:* Ż., *bilis,* ciecz tłusta, żółta, gorzka, zawiera ś. w torebce błonkowatej, przyrosłej do wątroby. L. Sok żółto-zielonawy, gorzki, nieprzyjemnego zapachu. Śniad. J. Sok z firletki kolorę a. Ż. wywodzi. Syr. Wytwarzanie, wydzielanie żółci. Ż. ś. wylała w krew. Ulało mu ś. żółci ze zgryzoty. W wątrobie ś. pokarm w krew obraca, a co ś. w nim znajduje zgodnego do żółci, do worka żółci odchodzi. Troc.

Jeśli żółci nazbyt, to ś. rozchodzi po całym ciele, żółtość sprawuje. Troc. Czarna Ż. (p. Melancholja, Cholera). Ż. grubą, gęstą dawni pisarze lekarscy żółcią czarną nazwali. L. Czarna Ż. materja ostra, gęsta, w śledzionie, w wątrobie, w gruczołku podżołądkowym długo spokojna pozostaje. Krup. Przen.: *gorycz, gorzkość:* Kąsek żółci beczkę miodu popsuje. Burl. Gdzie miód, tam też Ż. L. (*= niema róży bez cierni*). Fortuna Ż. miesza z miodem. Chr. Więcej żółci, niźli miodu, t. j. nędzy więcej, niźli rozkoszy. Mącz. Na miód, nie na Ż. łowią ludzie muchy. Jabł. Zamiast powabu, uczyni wstręty, pobożność żółcią zaprawna. Nar. Słodycz ta podobno mu ś. żółcią stanie. L. Żółcią napojone pióro życzliwość twoja osłodzi. Troc. Żółcią zaprawia karesy. Troc. Słodkie rzeczy w Ż. ś. obracają. Troc. Wszystkie moje nadzieje w Ż. ś. obróciły. Troc. Przen.: *złość, gniew, wark, jad, zjadliwość, zgryźliwość:* Cóż to wacpanu Ż. tak poruszyło? L. (siedlisko złego humoru, gniewu, L.). Zazdrość prosto nie patrzy, zyzem tylko strzyże, żółcią pluje i splutą Ż. za pokarm liże. L. Jest ona dobrego, łaskawego i niezawziętego serca, jako gołąbek bez żółci. L. O, mój gołąbeczku, i ty masz Ż. w sobie. L. Bez żółci łaje, przystojnie ś. dąsa. Kras. Wszystką swą Ż. wylał na papier (*= wszystko, co miał na serca, wywarł w piśmie*). 4. bot., p. **Tysiącznik.** 5. patol.: Żółci nadmiar (polycholia, status biliosus). Ż. wołowa zagęszczona (fel tauri inspissatum). Ż. wołowa oczyszczona (fel tauri depuratum). 6. tech.: Ż. smolna = *woda ciemno-brunatna, nieprzyjemnego zapachu, odchodząca przy pędzeniu smoły.* Ż. szklana = *ciecz zbierająca ś. na powierzchni stopionej masy szkła.* Ż. Welta, p. **Pikrynowy.**

Żółecznica, y, lm. **e** bot. (cnestis) *roś.*

† **Żółf, fia,** lm. **fie** p. **Żółw.**

Żółkiet, u, lm. **y** bot. (othonna) *roś.*

Żółklina, y, blm. l. *pożółknienie, zżółknienie, żółtość powstała na czym:* Żółknienie z karmi zęby psuje; dobrze od takiej żółkliny w uściech mieć mastykę, na każde zaranie żując ją. Sien. 2. apt.: Ż. skórek cytrynowych (flavedo corticum citri) = *część zewnętrzna żółta skórek pomarańczowych, cytrynowych.*

Żółknąć, knie, knął a. **kł** p. **Żółcieć.**

× **Żółknieć, eje, ał** p. **Żółcieć.**

Żółknienie, a, blm. p. **Żółknięcie.**

Żółknięcie, a, blm., **Żółknienie** czynność cz. **Żółknąć,** *żółcienie.*

[**Żółtá, ej,** blm.] p. **Żółtaczka.**

Żółtaczek, czka, lm. **czki** zool. (icterus) *ptak wróblowatych z rodziny tej samej nazwy.*

Żółtaczka, i, lm. **i** l. [Ż.] *glinka ceglasta (gatunek gruntu).* 2. ogr. *choroba objawiająca ś. wczesnym żółknięciem liści.* 3. a **Żółta choroba, Żółta niemoc, Choroba królewska,** [**Żółtocha, Żółta**] patol. (icterus) *choroba polegająca na nagromadzeniu ś. barwnika żółciowego w tkankach ustroju i na zaburzeniach stąd wynikających:* Ż. pochodzi stąd, gdy przez zapchanie i zamulenie kanału żółć wychodu nie ma i tak z inszemi humorami zmieszane całe ciało żółtością oszpeca. Krup. Ż. choroba nazywa ś. od żółtego koloru, którym ciało wszystko zarażone bywa. Comp. Ż. pochodząca z wątroby a. wątrobowa a. zastoinowa (icterus hepatogenes). Ż. pochodząca z krwi a. krwiopochodna (icterus haematogenes). Ż. z zatrucia (icterus toxicus). Ż. ciężarnych (i. gravidarum). Ż. noworodków (i. neonatorum). Ż. czarna (i. melas v. melanicterus) = *silny stopień zabarwienia żółtaczkowego.*

Żółtaczkowaty *podobny do żółtaczki* (icterodes, icteroides).

Żółtaczkowy (ictericus) przym. od **Żółtaczka;** × **Żółtaczny:** Durzyca żółtaczkowa. Dur Ż. (typhus biliosus) p. **Gorączka. Ż., ego,** lm. **i rz.** *człowiek chory na żółtaczkę, mający żółtaczkę.*

× **Żółtaczny** p. **Żółtaczkowy.**

Żółtak, a, lm. **i** l. [Ż.] *osa.* 2. a. **Żółtotok** bot., p. **Grzyb.**

† **Żółtaso** przys. od **Żółtasy,** *żółtawo.*

† **Żółtasy** p. **Żółtawy.**

Żółtawo przys. od **Żółtawy;** † **Żółtaso.**

Żółtawy, † **Żółtasy** *wpadający w żółty kolor, nieco żółty, z odcieniem żółtym:* Głód fortec dobywa; pastwiska żadnego dla koni tam nie znajduje, a Ceres żółtawa żadnych zbóż nie posiewa. Bardz. Ziarno żółtase już jest dozrzałe. Haur. Żółtawobiały. Posiadał on cerę twarzy żółtawo-białą i chorobliwie jakby nabrzmiałą. Orzesz. Żółtawo-czerwone drewno sosnowe. Bot.: Cibora żółtawa, p. **Cibora.** Kanianka żółtawa, p. **Kanianka.** Koralkówka żółtawa, p. **Otwornica.** Min.: Kwarc żelazisty, turmalin żółtawo-brunatny. Krzemień jasny żółtawo-szary.

× **Żółtek, tka,** lm. **tki** p. **Żółtko.** And. z Kobyl., Kluk.

Żółtko, a, lm. **a,** × **Żółtek** *żółty środek jajka, otoczony białkiem:* Ż. (vitellus), cała zawartość komórki jajowej, składająca ś. z żółtka twórczego i odżywczego (właściwego żółtka). Ż. jaja (vitellus ovi). Ż. twórcze (vitellus formativus). Ż. odżywcze (vitellus nutritivus).

Żółtkowy l. przym. od **Żółtko** i od **Żółtek.** 2. embr. (vitellinus): Pęcherz a. pęcherzyk Ż. Najwcześniejszy zawiązek płodu spoczywa na pęcherzu żółtkowym. Przewód Ż. (ductus omphalomesentericus) = *przewód pępkowojelitowy.* Jelito łączy ś. z właściwym pęcherzem żółtkowym tylko za pośrednictwem wązkiego przewodu — przewodu żółtkowego. 3. lek.: Błona żółtkowa p. **Otoczka.**

Żółtlica, y, lm. **e** bot. (galinsoga) *roś. z rodziny złożonych.*

† **Żółtnąć, nie, nął** p. **Żółcieć.**

Żółtnica, y, lm. **e** min., p. **Żółcianka.**

† **Żółtnieć, eje, ał** p. **Żółcieć.**

† **Żółtnienie, a,** blm., czynność cz. **Żółtnieć.**

Żółtnik, a, lm. **i** bot. l. (xanthorhiza) *roś. z rodziny jaskrowatych.* 2 p. **Glistewnik.** 3. (flaveria) *roś.*

Żółto- a) *znaczy: z odcieniem żółtym:* Odznacza ś. ta roślina zdaleka chorobliwą żółtobiałą barwą. Jent. Słoma Ż.-blada. P. **Żółty.** b) *wyraża określenie rzeczownika, od którego urobiono następujący przymiotnik,* np. Żółtonogi, Żółtowłosy. c) *wyraża przymiotnik połączony z rzeczownikiem zapomocą o, np.:* Żółtochrom, Żółtokrusz, Żółtodziob.

Żółto przys. od **Żółty:** Schnący las wygląda Ż. Pomalować na Ż. (*= na kolor żółty*). Przen., żart.: Ma jeszcze Ż. w dziobku (*= dzieciak jeszcze, młokos, ma pstro w głowie, ma mleko na wąsach*). Widzę, że ci jeszcze strasznie Ż. w dziobku. Bał. Przen.: To mówiąc, uśmiechnął ś. na Ż. Krasz. (*= fałszywie*).

Żółtoblado przys. od **Żółtoblady.** L.

Żółtoblady *blado żółty, żółtawy, płowy.* Kn.

Żółtobrudno przys. od **Żółtobrudny.**

Żółtobrzuch, a, lm. **y** i. *pasibrzuch, rozkosznik dogadzający gębie, brzuchowi:* Czegoż ci jeszcze niedostaje, obżerco, żółtobrzuchu! Skar. Cóż wzdy czynisz, żółtobrzuchu, marnie ożarły paduchu, na pięć mis ci wrzody dają, francą z wierzchu potrząsają. Rej. Żółtobrzuchom, legartom domy budują. Gil. Chlubią ś. w swoich żółtobrzuchach, a my ś. chwalmy w naszych męczennikach; przyjdzie czas, kiedy oni nagrodę onę bogaczowską, a my też Łazarzowską otrzymamy. Gil. 2. *przezwisko Sandomierzanina, który jakoby lubi flaki z szafranem i cielęcinę zaprawną szafranem.* Kit. 3. [Ż.] *hołysz, golec, obdartus, szczeg. nadęty.* 4. [Ż.] *zł. kożuch.* Estr.

Żółtobrzuszek, szka, lm. **szki** p. **Trznadel.**

Żółtobuleczkowaty *podobny do żółtej buleczki:* Albinizm taki przedstawia ś. u sarn w barwie białej żółtobuleczkowatej.

[**Żółtocha, y,** lm. **y**] p. **Żółtaczka.**

Żółtochrom, u, blm. *farba żółta, używana w malarstwie i farbiarstwie, dająca trwały kolor, mieszanina chromianu i ołowiu,* in. chromgielb.

Żółtocytrynowy *żółty jak cytryna.*

Żółtocytrynowo przys. od **Żółtocytrynowy.**

Żółtoczerwono przys. od **Żółtoczerwony.** L.

Żółtodrzew, u, lm. **y, Zębolica, Pałka** bot. (zanthoxylon) *roś. z rodziny rutowatych* Gatunek: Ż. wiechowaty (z clavae Herculis) a. Pałka herkulesowa. 2. p. **Strączyn.**

Żółtodrzewny przym. od **Żółtodrzew:** Strączyn Ż. p. **Strączyn.**

Żółtodrzewowate rośliny bot. (zanthoxyleae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych a. są uważane za plemię rodziny rutowatych.*

Żółtodziobek, bka, lm. **bki** p. **Żółtodziób:** Tobie ś. zdaje, mój kochany żółtodziobku, że mnie tylko szampan smakuje. Rog.

Żółtodzioby *mający dziób żółty, żółtonosy:* Zaświstał jeszcze Ż. kos. Sienk.

Żółtodziób, oba, lm., **oby** *młokos, smarkacz, fafel:* Żółtodziobie głupi! czy ty wiesz, co ty mówisz? Szym. A. Takie żółtodzioby! trzeba wam dodać dyrektora (= guwernera). Reym. Zdr. **Żółtodziobek.**

Żółtofarbownik, a, lm. **i** bot., p. **Rezeda.**

Żółtogłowy *mający żółtą głowę, żółtowłosy.* Troc.

Żółtogłów, u, lm. **y** bot. p. **Złotogłów.**

Żółtogorąco przys. od **Żółtogorący:** Pierwszy z nich Ż. odmalował tors Żyda. Krasz.

Żółtogorący p. **Gorącożółty:** Żółtogorąca broda. L. (O karecie:) Nieco mniejszy od dworca gmach ów znamienity, zewnątrz niegdyś szkarłatną, a wewnątrz wybity felpą żółto-gorącą. Moraw.

Żółtogrzywy *mający żółtą grzywę:* Ż. lew. Nar. Dzik, co zgrzytem chrobocąc kieł swój ostrzy krzywy, oby wypadł ku trzodzie, lub lew Ż. Pilch.

Żółtokłosy *żółciejący kłosami, mający żółte kłosy:* Wilży cię, koniku polny, latem plon Ż., mnie srogim ogień parzy płomieniem. Kniaź.

[**Żółtokrępowy**] *?:* Pasik Ż.

Żółtokrusz, u, lm. **e** min. *kruszec twardy, żółty, powstały z mieszaniny miedzi, żelaza, siarki i arszeniku.* Kluk.

Żółtonogi *mający żółte nogi:* Mewa żółtonoga, p. **Mewa.**

Żółtonosy *mający nos a. dziób żółty, żółtodzioby:* Żółtonose kosy. Mor.

Żółtooki *mający żółte oczy:* Żbik Ż. a. kuna skalna patrzyły ku szałasom. Tet.

Żółtopargaminowy 1 *z żółtego pargaminu zrobiony.* 2. *żółty jak pargamin:* W białej szlafmycy, z wybladłą żółto-pargaminową, długą, pooraną i małemi oczyma tylko połyskującą twarzą. Krasz.

Żółtopióry *mający pióra żółte, okryty żółtym pierzem:* Zginął mój gołąb Ż. Karp.

Żółtopla, i, lm. **e** bot., p. **Smaczelina.**

Żółtopręgi *mający po sobie żółte pręgi:* Żaba żółtopręga, zool., p. **Ropucha.**

Żółtoskóry *mający skórę, sierść żółtą:* Lew Ż. Koch. J.

Żółtoskrzydlaty *mający skrzydła żółte:* Krogulec Ż. Otw.

Żółtosok, u, lm. **i** bot. (cambogia) *roś. z rodziny okrętnicowatych.*

Żółtosokowate rośliny bot. p. **Gumigutowy.**

Żółtoszyi, Żółtoszyjny *mający żółtą szyję:* Kuna żółtoszyja (= *złotoszyjka*).

Żółtoszyjka, i, lm. **i** p. **Żółtoszyi:** Przyniósł mi leśny na trzeci dzień kunę żółtoszyjkę.

Żółtoszyjny p. **Żółtoszyi:** Wydrzyk Ż., zool., p. **Wydrzyk.**

Żółtość, i, blm., rz. od **Żółty; Żółcizna,** × **Żółcina:** Blada, szpetna Ż. Kn., Troc. Ustępuje Ż. z twarzy.

Żółtotok, a, lm **i** p. **Żółtak.**

Żółtowłosy *mający żółte włosy, żółtogłowy:* Żółtowłosa matka zbóż Cerera. Otw. Matka żółtorodna zbożorodna. Żebr.

† **Żółtowodność, i,** blm. *żółtaczka?* Sosnka Ż. z ciała wygania. Sien.

Żółtozęby *mający żółte zęby:* Stary, chudy, z obwisłą skórą, Ż. słoń.

Żółtoziem, u *pokład iłu:* Ogromne przestrzenie chińskiego żółtoziemu.

[**Żółtula, i,** lm. **e**] *nazwa krowy żółtej.*

Żółtwa, y, lm. **y** bot. (silphium) *roś.*

Żółty 1. Jeden z głównych jasnych kolorów, za pryzmatem między czarnym a zielonym ś. pokazujący. L. Kwiat szafranu wydaje kolor pięknie Ż. Kluk. U Chińczyków kolor Ż. jest mocno szanowany; w Europie żartownisie mienią go być kolorem mężów zdradzonych. Zabł. Tacy ludzie tak spryskowani są i tak znaczni, jako w żółtych czapkach Żydzi. Glicz. Szlachcic jeden że był Ż. głową, jego potomstwo długo Szafrańcami zową. Pot. Ż. jak wosk. Żona moja od niespań i troski była jak bursztyn a. żółte woski. Słow. Skóra żółto-brudna. Ziarno żółto-brunatne. Królowa tańca płeć miała żółto-ciemną, jak cytryna. Słow. Maleńkie, żółto-czarne remizy zawieszają tuż przed drzwiami tysiące gniazd na drzewach. Sienk. Żółtoczerwony = Ż. z odcieniem czerwonym = *pomarańczowy.* Gdy słońce zgasło, pobladło niebo, mieniąc ś. od siwych barw do żółtofijoletowych. Wejs. Żółtogorący, ognistej farby, *rutilus.* Kn. Żółto-kanarkowa atłasowa suknia we wdzięczne gięła ś. fałdy. Bał. Wejrzenie Żyda, ze źrenic jego żółto-płowych padające, dziwniej jeszcze połyskiwało Krasz. Prześlizgiwały ś. żółtopłowa łasica lub biały gronostaj. Tet. Żółto pomarańczowy jegomość, niezgrabnie dosyć chcący odgrywać rolę salonowego człowieka. Krasz. Brzuch tej kuropatwy żółtorudy. Trocha twarzy świeciła dwojgiem oczu, pokrytych rzęsami i brwiami zwisłemi żółtosiwemi. Krasz. Żółtozielonawe wałeczki. Żółto-zielony kwiat. [Żółte kwiatki *indyki.* Drzewo żółte a. złote = *lignum luteum.* Żółte pieniądze = *złote pieniądze.* Żółta mucha =

niezmiarka paskowana. Żółte nogi = *przezwisko nadawane Niemcom*: Ty szwabie, żółte nogi]. **2.** anat.: Więzadło żółte (w kręgach), × więzy żółtawe (*ligamenta flava*). Żółte ciałko w jajniku a. × blizna jajnika (*corpus luteum* v. × *stigma*) = *pęcherzyk Grafa, napełniony po wyjściu z niego jajka, komórkami tłuszczowemi.* **3.** bot.: Akacja żółta, p. **Groch.** Ambra żółta p. **Karabe.** Brukiew żółta, p. **Kapusta.** Żołta bylica, p. **Złotokost.** Cykorja żółta, p. **Kulbaba.** Drzewigroszek Ż., p. **Drzewigroszek.** Fijołki żółte p. **Lak.** Gajowiec Ż., p **Gajowiec.** Żółta gąska (=*nazwa ludowa grzyba*: **Bedkdła** zielonka (*agaricus equestris*), Grążel Ż., p. **Grążel.** Grzybienie, Grzybień = **Grążel Ż.** Imbier Ż., p. **Imbier.** Kacanki żółte, p. **Kacanka.** [Knopki żółte] p. **Knopki.** Żółta korona, p. bot. **Korona.** Ż. korzeń, Wraźnia (*zantorrhiza*) *roś.* Kosaciec Ż., p. **Kosaciec.** Lilja żółta, p. **Lilja.** Narcyz Ż., p. **Ajaks.** Nostrzyk Ż., p. **Nostrzyk.** Ż. przypołudnik, p. **Jaskier.** Trojajest Ż., p. **Gnieźnik.** Zawiłek Ż., p. **Kozielec.** † Żółte ziele, wróble proso, śnieć, bocianie nóżki, pychawiec, komarze nóżki — geranii genus Ruthenis, *żółty kwiat.* **Łop. 4.** min.: Glinka żółta = *jedna z glin żelazistych, melinit, żółtnica, złotnica, żółcianka, rudawizna.* Granat Ż. cynamiec, *topozolit.* Ołowiak Ż. = *żółcień ołowiu, wulfenit, PbO Mo O^3.* Ołów Ż. = *kruszec ołowiu Ż., żółcień ołowiu, spat melibdenowo-ołowiany.* Realgar = *aurypigment.* Ziemia żółta = *melinit.* Złotokost Ż. = *As S^3.* Żelaziak Ż. = *ochra należąca do limonitu.* **5.** patol.: Żółta choroba = *żołtaczka:* Żółta choroba pochodzi ze słabego żołądka, ze zepsowanej krwi. Haur. Żółta gorączka, p. **Gorączka.** Kępki żółte na powiekach (*xanthelasma multiplex* s. *xanthoma* s. *molluscum lipomatodes* s. *vitiligoidea*). Żółta febra, żółta gorączka (*febris flava*). **6.** Płocia żołta, p. **Wzdręga.**

Żółw, wia, lm. **wie,** † **Żółf,** [**Żół**] **I.** zool. (*chelys, chelonia, testudo*) *gad pokryty kostną skrzynką, złożoną z dwuch tarcz: grzbietowej i brzusznej:* Ż. błotny, wodożółw, żółwiozwierz (*cistudo europaea, testudo lutaria*). Ż. grecki (*testudo graeca*). Ż. lądowy, śródlądowy (*testudo*). Ż. morski jadalny (*chelonia mydas*). Ż. szyldkretowy (*chelone imbricatum*), *którego naskórek dostarcza szyldkretu:* Podobien taki jest żółfiowi, błotnej jednej bestji. Glicz. Domatorowi ku domowi myśl przychodzi, by żółfiowi ku skorupie. Glicz. O żółwiu powiadają ci, co ś. na ludzkich chorobach znają, że Ż. czyści krew. Jabł. I Ż. dobry w niedostatku. Jabł. (=*na bezrybiu i rak ryba*). Na żółwiu, p. **Żółwi. 2.** [Ż.] *wrzód za uchem.* **3.** [Ż.] *ból rozpierający krowie wymię.* **4.** [Ż.] *choroba bydlęca:* Krowa dostała żółwia kamiennego. **5.** [Ż., szczeg. w lm. **Żółwie**] *guzy na nogach krowy po jej ciężkim ocieleniu ś.* **6.** [Ż.] *choroba wewnętrzna u ludzi.* **7.** U dawnych Ż. była machina do dobywania murów. Papr. **8.** bot., p. **Skłąbła. 9,** chir. *rodzaj opaski, opaska żółwiowa.* Zdr. **Żółwik.**

Żółwi, Żółwiowy I. przym. od **Żółw:** Żółwia skorupa. Kn. Eschil zginął od żółwiowej lub małżej sklepizny. Jabł. Naśmiewał ś. zając z nóg żółwiowych, swoję prędkość wychwalając. Jabł. Bacząc zając leniwość żółwiową, odpoczywał sobie. Jabł. Przen.: Żółwim krokiem, × Na żółwiu iść = *leniwie, opieszale, noga za nogą, zwłócząc, ospale:* Łaska ta w ohydzie, co na żółwiu idzie, lecz przyjemna taka, co ma skrzydła ptaka. Min. (=*dwa razy daje, kto prędko daje*). Nie mogę ścierpieć, kiedy interesa, w które ja wchodzę, żółwim krokiem ś. wloką. L. Żółwiowym chodem u nas sprawiedliwość idzie. Opal. Sprawiedliwość u nas żółwim zawsze ś. toczy krokiem. Djar. gr. Żółwim krokiem szły przedtym nauki kłopotne, my orły wybujałe, orły bystrolotne. Kras. Zupa żółwiowa (=*na żółwiu ugotowana*). **2.** *Chelonites* jest indyjskiego żółwia oko; czarnoksiężnicy kładą go pod język, a tak rzeczy przyszłe ludziom przepowiadają. Sien. (ten kamień bywa wyjęty z wielkiego żółwia, ma barwę jakoby perła, na sobie mając skorupę. Sien.). **3.** bot.: Ż. obraz, p. **Człowiek.**

Żółwiak, a, lm. **i** zool. (*trionyx*) *żółw rzeczny.*

Żółwica, y, lm. **e** l. p. **Żółwik. 2. a.** [**Żółwowa**] *żółw samica.*

Żółwieć, eje, ał *stawać ś. żółwiem:* Czego ś. tknie, to ś. skarla i żółwieje. Kras.

Żółwienie, a, blm., czynność cz. **Żółwieć.**

Żółwik, a, lm. **i l. p. Żółw:** I wrona ma przekwinty: to ścierwik, to Ż., zjadszy, choć bez serwetki, kracze, że nie słowik. Biel. Ż. morski, ślimak purpurowy. L. W Tyrze żółwików morskich skorupiastych sokiem wełny farbowano. Otw. **2.** bot., p. **Czołwik. 3. a. Żółwica** zool. *zwierzę kręgowe z gromady gadów.*

Żółwio przys. od **Żółwi**; *żółwim krokiem:* Rok za rokiem Ż, przeraźliwie, powoli włokło ś. życie. Krasz. Dziwiła ś., że po tych miesiącach upływających Ż. zostawało jej miłe wrażenie. Krasz.

Żółwiojad, a, lm. **y** *ten, co jada żółwie.* Kn.

Żółwiojedź, i, blm., zb. *ludzie żółwiami żyjący, naród żyjący żółwiami, żółwiojady.* L.

Żółwiowato przys. od **Żółwiowaty.**

Żółwiowaty *podobny do żółwia.*

Żółwiowo przys. od. **Żółwiowy,** *żółwim krokiem:* W przestankach zegar na kominie stojący, Ż. wlokąc ś., wyszeptywał godziny. Krasz.

Żółwiowy p. **Żółwi.**

Żółwiozwierz, a, lm. **e,** zool. p. **Żółw.**

[**Żółwowa, ej,** lm. **e**] p. **Żółwica.**

[**Żómno**] *pożądanie, chętnie, przyjemnie, z apetytem:* Tak chory, że aż nie Ż. mu jeść.

[**Żór**] **I. u,** blm., p. **Żur. 2. a,** lm. **żórawie** p. **Żóraw.**

Żórachwina, y. lm. **y** bot. p. **Borówka.**

Żóraw, wia, lm. **wie,** [**Żoruw, Żórek**] **I.** zool. (*grus cinerea*) *ptak brodzący żórawiowaty.* Ż. stepowy (*grus virgo*). Żórawie krerają. Dudz. *Gruo*, kryram, jako Ż. Urs. Ż. strukał. Mor. Nigdy na takim synodzie być nie chciał, gdzie jako gęsi gęgają, a jako żórawie skrzypią. Skar. Czujne żórawie. Mor. Żórawie na zimę gromadnie odlatują, zachowując w locie figurę trójgrańca. L. Żórawie bardzo wysoko w tryanguł latają. Troc. On patrzył z wyciągniętą szyją, jak dziobaty Ż., zdala od stada gdy odprawia czaty. Mick. Klucz żórawi = *szyk w którym lecą, sznur żórawi.* Czasem klucz żórawi zaczerniał wysoko na niebie, grając donośnym krzykiem. Sienk. **2.** *bark na słupku ruchomo osadzony nad studnią i sięgający wiadrem po wodę:* Ż. u studni, na którym przeważającym ś. wodę wyciągają, bywa sosnowy. Kluk. Ż., którym sięgają wody w studni. Mącz. Ż z węborkiem u studzień. Troc. Po drodze to wózek podróżny zadudni, to bydlę ś. przemknie u rowu, to Ż. wysoki zaskrzypi u studni. Len. Daleko do podwórka, trzeba ciągnąć żórawia. Len. Przen., żart.: Zapuszczać żórawia = *zaglądać niedyskretnie:* Zapuszczać żó-

rawia pannie za gors. Uczeń zapuszcza żórawia do dziennika dla zobaczenia stopnia, a. do książki w czasie wydawania lekcji. 3. *rodzaj lewara ruchomego, przeprowadzającego wodę na stacji kolei żelaznej ze studni - rezerwoaru do parowozu.* 4. † Ż. *szlaban rogatkowy, rogatka przedmiejska.* 5. a. **Kran** *winda do noszenia wielkich ciężarów:* Na machinę do windowania okrętów, Ż. zwaną, wieżę murowaną zbudował. Św. Ż. do podnoszenia wozów. Ż. budowniczy. Troc. 6. wojenny = *machina, którą kamienie duże ciskano do muru.* Dudz. *(rodzaj balisty).* 7. † Ż. *most wiszący, most zwodzony:* Ż. u brony (= bramy), pons pendiculus. Słown. Potkał oćca swego na żórawiu. Leg. Al. 8. Silnia do wiercenia zapałów armatnych, nazwana Ż. Jak. J. 9. Dobył Bolesław Krzywousty miecza, żórawiem nazwanego, i skoczył na Węgrów. Nar. *(krzywa szabla. L.).* 10. *nazwa prawej odnogi Odry przy ujściu aż do miasta Greifenhagen.* Pol. II. astr. *nazwa gwiazdozbioru na półkuli południowej nieba.* Zdr. **Żórawek, Żórawik.**

Żórawek, wka, lm. **wki** p. **Żóraw.** Troc. Żórawki, jakie bywają przy studniach. Świt. Grać żórawka. Górn. *(pewna gra dziecinna. L.).* Św. Jędrzej Polak, pustelnik, Żórawek nazwany. Skar. *(przezwisko z przekręcenia imienia Syardus. L.).*

Żórawi l. a. **Żórawiany, Żórawny** przym. od **Żóraw:** Co mi głosu żórawianego od was zaleci, to wszystko na miłą nutę. Słow. Rodzaj Ż. L. Słowiańska trąbo, zagrzmij pod niebiosy, jako żórawim gardłem rozpuść głosy. Paszk. Łańcuch żórawiany. Słow. Nad wrotami żórawie studnie występowały, ciemno malując ś. na niebie. Krasz. Z żórawianego oderwany stada. Kon. Studnia żórawiana. Sienk. Na nich widać było klucze żórawiane z donośnym okrzykiem. Sienk. A za nią *(za wiosną)* ciągnęły żórawiane klucze z klangorem radosnym. Reym. Jakby żórawne klucze wiódł Polaków. Wysp. Żórawne ś. łamią klucze, żórawne ś. skrzydła łamią. Wysp. 2. bot.: Ż. dziobek. p. **Muszkatel.** Żórawie noski, p. **Bodziszek.** [Ż. dziobek] = *herba geranii.* Żórawie jagody, p. **Jagoda.**

Żórawiany p. **Żórawi.**

Żórawiątko, a, lm. **a** p. **Żórawię.**

Żórawica, y, lm. **e** l. *samica żórawia.* L. 2. p. **Żórawina.** Zdr. **Żórawiczka.**

[**Żórawicze, a,** lm. **a**] *roś. rosnąca na błotach, której jagody nazywają żórawinami.*

Żórawiczka, i, lm. **i** p. **Żórawica.**

Żórawiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Ścigłówka.**

Żórawię, cia, lm. **ęta** *pisklę żórawia:* Żórawięta. Haur. Bocianię z nosa, znać Ż. z szyi. Wad. Żórawki, żórawięta młode. Kn. Żórawięta po wykluciu ś. Sp. Zdr. **Żórawiątko.**

Żórawik, a, lm. **i** p. **Żóraw.**

Żórawina, y, lm. **y, Żórawica** p. **Borówka i Kamionka.**

× **Żórawinny** p. **Żórawinowy.**

Żórawinowy, × **Żórawinny** przym. od **Żórawina:** Krzak Ż. Sok Ż.

Żórawiowe, ego, blm. kol. *należność za używanie żórawia przy ładowaniu towarów na kolei żelaznej.*

Żórawka, i, lm. **i** l. *rodzaj czapki studenckiej u studentów w Warszawie.* 2. bot. (henchera) *roś. z rodziny skalnicowatych.*

Żórawny p. **Żórawi.**

[**Żórek, rka,** lm. **rki**] p. **Żóraw.**

† **Żrawość, i,** blm., rz. od **Żrawy:** Wódki tej dawaj z innym lekarstwem do picia; samej nie dawaj dla jej żrawości, bo kto jej wiele pożywa, rychło będzie łysy. Spicz.

† **Żrawy** *żrący, yryzący, wyżerający.* L.

Żreć, żre, [rże], żarł, [żer]; [**Zreć, Zrzeć, Źrzeć, Źryć, Zryć, Żarć, Żrać, żerem, żeresz, żerę, żerecie, żerą, źreje, źrejąc**] l. *jeść żarłocznie, pożerać, łokać, łoczyć,* pog. *jeść:* W post źrze mięso. Troc. Źrzyj, byś ś. udławił. Troc. Ej, będziesz żarł, jak wilk w oborze! L. Mięso codzień ni wilk żrą, czy jedzą. Wad. Smok jedne żre, drugie dusi. Otw. Przen.: Agata kusztykała zwolna, żrąc spragnionemi oczyma tę ziemię kochaną, tę ziemię świętą. Reym *(=pożerając, chłonąc, pochłaniając).* Przen.: Ż. ziemię, popiół =*polec zabity.* (L.), *gryźć ziemię.* Będziesz mi tu żarł ziemię, już mi ś. nie wymkniesz. Stasz. Już pięciu zbójców żarło ziemię. Stasz. 2. *gryźć, wyżerać, wyjadać, wygryzać; trawić, niszczyć, toczyć:* Żre wrzód, jad = wyżera, wyjada. L. 3. przen. *zjadać, palić, truć, grzyć, trawić, nurtować, trapić:* Mnie rozpacz żarła. Sen przerwan nie bywa żądliwą zazdrością, ani zrzącą nienawiścią. Pien. Gniew żarł ją jadowity. P. Koch. Żrąca jest i paląca mojej gorycz mowy, gorycz wyssana ze krwi i łez mej ojczyzny; niech żre i pali nie was, lecz wasze okowy. Mick. Znowu podnosiły ś. ognie, żrąc, co jeszcze do strawienia znalazły. Krasz. 4. *gryźć, szczypać, wżerać ś.:* Dym żre w oczy *(=kręci w oczach).* 5. [Ż.] *pić.* 6. chem. Żrący, p. **Gryzący.** Kamień Ż., p. chem.: **Kamień.** 7. lek.: Żrący *(corrosivus, causticus).* Środek żrący (remedium causticum) = *z żeradło.* Potaż żrący (lapis causticus, kali causticum fusum). 8. patol.: Żrący (exedens, phagedaenicus): Liszaj żrący. **Ż. ś.** l. *żreć siebie a. jeden drugiego, gryźć ś., kąsać ś.:* Żre ś. tygrys. Ustrz. Skąpstwo samo ś. żrące. Jabł. Przen.: *kłócić ś. zażarcie, walczyć zajadle, nastawać na ś. zaciekle:* Nie pora nam ś. o cudzą dziewkę Ż. Krasz. Nie żrą ś. tak bestje jednego rodzaju, jak ludzie. Pot. Zrzeć ś. na kogo. Troc. *(=srożyć ś. wściekać ś.).* Wilki żrą ś. o łup. 2. przen. *gryźć ś., trapić ś., frasować ś., truć ś., martwić ś.:* Żarł ś. w sobie Walens cesarz, iż insi biskupi ze stolic ustąpili, a Bazyljusz na swojej bezpiecznie siedział. Skar. Jam ś. żarł ze złości. L. *(= zapamiętywał ś., wściekał ś., nie posiadał ś., pienił ś.).* Żre ś. od jadu, na zemstę skwapliwy. Chr. Wszystkie nimfy z zazdrości radyby ś. żarły. Jabł. Czemu ś. ta zawiść tak żre? Leop. Żarł ś. swym upokorzeniem i wstydem. Krasz.

× **Żrzeb, ia,** lm. **e,** × **Żrzebie,** × **Zrzebie,** × **Żrzeb, Żrzebie,** × **Źrebie,** × **Żerebie** *miara roli, łan:* W Sandomierskim województwie Ż. czyli żrzebie tak zwane wypada na łan teutoński czyli niemiecki. Zabor. Polom dawano także imiona żerebia, szladu; te pewnego wymiaru nie miały, brano je jako dnie orania. Cz. Z każdego żrzebia, śladu, włóki z osiadłych rol mają płacić po dziesięciu groszy. Vol. Z żrzebiów abo szladów po sześciu groszy. Vol. Wyznaczcie komisje, żeby uproporcjonowały podług miejsca i gruntu czynsze nasze z łanu, z włóki, śladu, zrzebia, z polanek, z morgów i sianożęci. T. K.

Żuaw, a, lm. **i, Zuaw** *żołnierz francuski pochodzący z Algieru, występujący w swoim stroju narodowym, pod dowództwem oficera Francuza:* Żuawi, stojący przy armatach, powitali jednych i drugich karabinowym ogniem. Sienk.

Żuawka, i, lm. **i** p. **Figaro.**

Żuawki, ów, blp., kraw. *spodnie szerokie, a u dołu wązkie.*

[**Żuba, y,** lm. **y**] *szuba, jubka.*

Żuber, bra, lm. **bry** I. rub. (o dziecku) *malec, pagaj, żaba, kruszyna:* Ty mały żubrze! **2.** [Ż.] *szkodnik.* **3.** [Żubry] *konie (żart., lekc.).* **4.** Na Ż. mleć = *żubrować.* **5.** p. **Żubr.** Zdr. **Żuberek.**

Żuberek, rka, lm. **rki** p. **Żuber.**

Żubr, a, lm. **y** I. gór. *puste ziemie bez rudy, iły bezrudne.* **2.** a. **Zubr, Ząbr,** [**Żuber**] zool. (bison) *zwierzę racicowe przeżuwające pochworogie z rodziny wołów:* Ż. amerykański, bizon, buffalo (bison americanus). Ż. europejski (bison europaeus). Przen.: *człowiek niespokojny, gwałtowny.* Brk. Zdr. **Żubrek.**

Żubrek, rka, lm. **rki** p. **Żubr.**

Żubrować, uje, ował I. [Ż.] *robić szkody.* **2.** gór. = a) *kopać szyb, czyli wybierać przy kopaniu puste ziemie, zanim ś. natrafi na ciało kopalne.* b) *czyścić chodnik, sztolnię.* **3.** mł. *ścierać końce ziarn przed zmieleniem, obłuskiwać ziarna; pytlować mąkę; czyścić, wiać zboże na wietrze.*

Żubrowanie, a, blm., czynność cz. **Żubrować.** Małyszcz.

Żubrownia, i, lm. **e** mł. *miejsce w młynie, gdzie ś.: żubrowanie odbywa.*

Żubrownik, a, lm. **i** mł. *rodzaj żarn, służący do ścierania końców ziarna zbożowego przed zmieleniem.*

Żubrowy, Żubrzy, × Żubrzany przym. od **Żubr:** W trzy żubrowe rogi zadzwoni. Siem. Człowiek był żubrzej siły i rozrostu. Krasz. Skóry turze, żubrze i dzicze. Sienk.

Żubrówka, i I. blm. *gatunek wódki, nalanej na trawę żubrówkę.* **2.** lm. **i** bot., p. **Turówka.** Ż. leśna a. południowa (hierochloe australis), niek. Turówka północna (h. borealis).

× **Żubrzany** p. **Żubrowy.**

Żubrzątko, a, lm. **a** p. **Żubrzę.**

Żubrzę, ęcia, lm. **ęta** *cielę żubrze:* Kilkoro małych żubrząt, mocno kosmatych, igrało na polance. Rysz. Zdr. **Żubrzątko.**

Żubrzy p. **Żubrowy.**

Żubrzyca, y, lm. **e** *żubr samica, krowa żubrza.* (P. Krowa).

Żubrzyna, y, Zubrzyna, × Ząbrzyna blm. *mięso żubrowe.* Kn.

[**Żubt, u,** blm.]*?:* Jak wlezą, to ich i żubtem nie wykurzysz, jak pszczół od miodu. Niem.

[**Żubura, y,** lm. **y, Żybura**] *płyn, napój nieczysty, mętny, takaż zupa, lura.*

† **Żucha, y,** lm. **y** p. **Żuchwa.**

Żuchać, a, ał, Żuchlić, [**Żuchleć**] *żuć pomału, żwać bez przestanku:* Zębom korzeń ten jest ratunkiem długo żuchany i mastykowany. Syr. Żucham, żuchlę, *mando lente, ut ruminantia solent.* Kn. *Mansitare,* bez przestanku żwać, Ż. Mącz. (= *mleć gębą*). Zębne ziele wilgotności, ktore z ołądka pochodzą, trawi, żuchając go przez niemały cza . Syr. Mastykując abo żuchając korzonki zajęczego maczku, flegmę z głowy wyciąga. Urzęd. Dzięgiel głowę wyczyszcza, gryząc go a. żuchając. Urzęd. Indyjski ostrzyk żuchany puszcza z siebie farbę jako szafran. Syr. Gdy ś. zstarzejesz, mało będzie słychać żuchających zębów. B. B. (zachwieją ś. i ustaną melący. B. G.). W Starym Zakonie bydlę, które nie żuchało, bywało nieczyste. Baz. Byk, w miękkim kwieciu leżąc, spożyte zioła żuchli pod jedliną w chłodzie. Nar.

Żuchanie, a, blm., czynność cz. **Żuchać.**

† **Żuchawica, y,** lm. **e** p. **Żuchwa.**

[**Żuchek, chka,** lm. **chki**] p. **Żuchel.**

[**Żuchel, chla,** lm. **chle**] p. **Zuchel:** Ż. czego. Dudz. Daj mi Ż. chleba. Troc. Zdr. [**Żuchelek, Zuchelek, Zucheleczek, Zuchelątek, Zuchtelek, Żuchtek, Żuchek**].

[**Żuchelątek, tka,** lm., **tki**] p. **Żuchel.**

Żuchelek, lka, lm. **lki** p. **Żuchel.**

[**Żuchleć, i, ał**] p. **Żuchać.**

Żuchlenie, a, blm., czynność cz. **Żuchleć, Żuchlić.**

Żuchlić, i, ił p. **Żuchać.**

[**Żuchliwy**] *chętny do jedzenia* (o człowieku, jagnięciu, cielęciu).

[**Żucholenie, a,** blm.] czynność cz. **Żucholić.**

[**Żucholić, i, ił**] *krajać, rznąć niezgrabnie, memlać nożem:* Dzieci żucholą.

[**Żuchtać, a, ał**] (o niemowlęciu, starcu) *z trudem odkąsywać bezzębnemi szczękami, memlać.*

[**Żuchtanie, a,** blm.] czynność cz. **Żuchtać.**

[**Żuchty, żucht,** blp.] *żuchwy, dziąsła.*

Żuchwa, y, lm. **y,** [**Zukfa**], † **Żucha,** † **Żuchawica** I. *szczęka:* Wodny smok wierzchnią tylko żuchwę podnosi, nad zwyczaj innych zwierząt. Sien. Ziele to lekarstwem jest szkorbutowi, umazując nim szczęki a. żuchawice. Syr. Snem zmorzonego obiema szczękami obłapi, sobą natnie, żuchy i z piersiami usta napuszy. Zebr. Żuchw abo szczęk bolenie. Syr. Gadała też wciąż i bez ustanku, bojąc ś., by ś. jej zuchwy nie zastały. Ork. Naryczała ś. wtedy po próżnicę, aż ją zuchwy bolały. Ork. **2.** anat.: Ż. górna i dolna. Gałąź żuchwy (spix). Kąt żuchwy. Niedokształcenie żuchwy (atelognathia).

[**Żuchwica, y,** blm.] *materja, ropa.*

Żuchwogngykowy anat., p. **Bródkognykowy.**

Żuchwojęzykowy anat.: Mięsień Ż. = *myszka czeluściojęzykowa.*

Żuchwowogardłowy mięsień = *musculus mylopharyngeus.*

Żuchwowy (mandibularis) przym. od **Żuchwa:** Woreczek Ż. Torba, błona żuchwowa. × Myszka żuchwowa, × muskuł żujący, × myszka żująca, × muskuł szczękowy = *żwacz.*

Żucie, a, blm. I. czynność cz. **Żuć,** *mastykacja:* Narzędzia żucia są zęby, których w każdej czeluści szesnaście. Kirch. **2.** den.: Powierzchnia żucia (zęba) (facies masticatoria dentis).

Żuczeć, y, ał *wydawać głos brzmiący, brzęczący:* Chrząszcze żuczą fruwające. Wysp.

Żuczek, czka, lm. **czki** I. p. **Żuk. 2.** † Ż. *niedolutrowany potaż:* Potaż w czystym korycie tłukąc, uważać, jeśli w nim niema pecyny z smelcugi a. żuczków, t. j. niedolutrowania potażu. Torz.

Żuczenie, blm., **a,** czynność cz. **Żuczeć.**

[**Żuczki- żuczki**] *wołanie wabiące świnie.*

Żuć, żuje a. [**żwie**], **żuł** a. [**żął**], **Żwać,** [**Żwiłać**] I. *rozcierać pokarm szczękami, rozgryzać, przegryzać, gryźć żuchwami:* Zębów nie masz, wzdy żujesz szczękami. Lubom. Ż. gumę. Polifem żwał i zrzucał strawę w krwawej jusze. Otw. Widziałem, gdy troje dziatek z domu mu zabierał i z subtelniuczkiej wywntarzywszy skóry, żwał biedne kostki i srogo pożerał. Tw. Żarła, kruszyła, ostatek deptała i na kąski żwała. Wad. Od żółkliny zębów dobrze jest mieć w uściech mastykę na każde zaranie żując ją. Sien. Od wielkiej żałości będą żwać języki swoje.

Wuj. *(gryźć ś. będą w języki. L.).* Dzieci, gdy ujrzały chleb, padały nań i acz w zęby brały, ale nie mogły żwać, i tak umierały, jeszcze w uściech chleb trzymając. Leon. **2.** a. [Żwakę żwać] = *żuchać, przeżuwać, mleć gębą, przetrawiać:* Na dolinie z gór blizkich wodami oblanej legł na kolanach, żując, wół upracowany. Karp. Gołębica żuje pokarm dla swoich piskląt. Węg. Przen.: *przecedzać, rozważać, roztrząsać, rozbierać:* Rozum wprzód słowa żuje, nigdy ich bez rozmysłu z ust swych nie wysnuje. Nagł. Większość komentowała to wszystko, co żuła opinja salonów podhalańskich. Mic. *(=bez końca, wkółko powtarzała).* Przez czas jej choroby chodził jak struty ... i żuł twardą, żelazną boleść, która rozrywała mu piersi. Sienk. *(=trawił, truł, dusił w sobie).* **3.** † Żwać o kim = *źle o kim mówić, genuino dente rodere.* Mącz. *(=wziąć go na języki, na zęby, obmawiać, czernić go).* † **Ż. ś.** *gryźć ś., truć ś., martwić ś., frasować ś.:* Niechże ś. tam już sama żwa, je, kluje, kąsa. Pot.

† **Żufka, i,** lm. **i** *zupka.*

[**Żuga, i,** lm. **i, Zuga**] *wielka łódź.*

[**Żujka, i, Zujka**] **I.** blm. a. [**Dźwęga**] *pokarm, który zwierzę przeżuwające powtórnie przeżuwa.* **2.** lm. **i** piesz. *krówka, łosia.* Sł. wil.

Żuk, a, lm. **i I.** *wół czarny; pies czarnej maści.* **2.** *?:* Kontusze, żuki i czuhaje, wschodnie ubiory, powiada Twardowski w swoim Władysławie. Goł. **3.** a. **Pluga** zool. *(aphodius) chrząszcz pięcioczłonkowy wachlarzorogi.* P. **Lipczyk.** Zdr. **Żuczek.**

[**Żukola, i,** lm. **e**] *nazwa krowy.*

Żukowiec, wca, lm. **wce** *maleńki chrząszcz kształtu jajowatego, z rzędu roztoczyc.*

× **Żuków, owa,** lm. **owy,** *nazwa tytoniu, niegdyś powszechnie używanego:* Nie kosztował ś. na diubeki i żukowy. Bliż.

Żuljena, y, blm., kuch. *zupa z jarzyn.*

I. [**Żuł, a,** lm. **y**] *obrzmienie wymienia.*

2. [**Żuł, u,** lm. **y**] *namuł:* Leśne żuły (namuły), które bywają koloru rudy żelaznej. Pol. Po obu brzegach tej rzeki złożyła woda do poziomu Ż. leśny w równych ławach. Pol. Żułem leśnym nazywa lud namuł roślinny, tworzący ś. w puszczach, borach i lasach. Pol. Żuławskie ziemie powstają z tego żułu i mułu. Pol.

3. [**Żuł, a,** lm. **y**] p. **Żółw.**

Żuława, y, lm. **y** *nizkie nadbrzeże ponad wielką i spławną rzeką, pokryte iłem, często zalewane wodą i dlatego urodzajne (niekiedy bierze ś., szczeg. w lm., za imię własne nizkiej, ciągnącej ś. wzdłuż jakiej wielkiej rzeki krainy):* Żuławy nadwiślańskie, nadodrzańskie, tesalskie, Ż. gdańska, elbląska. Nie dbam o żyznej żuławy urodzaje. Papr. Tesalskie żuławy. Min. (Thessala Tempe. L.).

Żuławczyk, a, lm. **cy, Żuławiak, Żuławnik, Żuławianin** *mieszkaniec żuław:* Jak zmędrzeli na kaczki mili żuławczycy, i żywią Gdańsk, Lbiąg (t. j. Elbiąg) siebie kaczorami wszyscy. Biel. Przyszły posiłki z świeżych w Prusiech werbunków, z Olendrów i żuławian. Tw. Dla siebie sadzi żuławnik wierzbę. Pol.

Żuławiak, a, lm. **cy** p. **Żuławczyk.** Pol.

Żuławianin, a, lm. **anie** p. **Żuławczyk.**

Żuławnik, a, lm. **cy** p. **Żuławczyk.**

Żuławianka, i, lm. **i** forma ż. od **Żuławianin.**

Żuławski przym. od **Żuława:** Urodzaje, krowy żuławskie. Opatrzył fortecom żuławskim obronę. Tw. Pan znaczniejszy, gdy państwem wzgardzę, niżbym wszytki żuławskie urodzaje i gdańskie pożytki w jednym spichlerzu zamknął. Kochan. Świnie niemieckie z polskiemi pomieszane najlepsze do chowania; a niemieckie rozumieć trzeba żuławskie, acz i bawarskie rosłe. Haur. Żuławskie napływiska rzek. Pol.

Żupa, y, lm. **y** i. p. **Żupanja.** **2.** † Ż. *komora celna:* Słowo dawne słowiańskie supa czyli szopa, komora, w której urzędnicy skarbowi wybierali grosze do udziału ich straży należące. Nar. Wieliczka urosła w miasto z nikczemnej chałupy, supa czyli szopa w starym języku polskim nazwanej. Nar. **3.** a. w lm. **Żupy** *kopalnia soli, kruszcu:* Są w Polszcze trzy żupy znamienite: pierwsza w Olkuszu, gdzie srebra i ołowiu moc wielką wykopywają; druga w Bochni, sól kopią; trzecia w Wieliczce, gdzie też sól. Paszk. Ż. wielicka, bocheńska, bydgoska. Troc. Kopanie żup solnych. Troc. Z żup sól suchedniowa wydawana być ma. Troc. Żupy śrebrne. Troc. **4.** *skład wydobytej soli kamiennej lub kruszców.* Kn.

† **Żupa, y,** lm. **y,** † **Żupica** *żupan, jubka, szuba.* Karł.

[**Żupa, y,** lm. **y**] p. **Zupa.**

Żupan, a, × **Zupan,** † **Supan I.** lm. **y** = a) *suknia polska, którą kładziono pod kontusz:* Zgoła nic teraz nie ma, jak Ż. i kurtkę. L. Takby im przystało, jako gdyby kto do jedwabnego żupana kożucha starego łatę przyszył. Pim. Hulaj dusza bez kontuszа, szukaj pana bez żupana. Prz. Jaksa uścisnął kolana pańskie, otrzymawszy w darze kontusz, Ż., pas złotolity słuckiej roboty. Wójc. b) [Ż.] *rodzaj kaftana, noszonego przez kobiety, z sukna granatowego, zmarszczonego z tyłu w kilkadziesiąt fałdek drobnych, z ogromnym kołnierzem z siwego baranka lub sukna amarantowego; długi chałat żydowski, pasem wełnianym opasany.* **2.** lm. **i** *wyższy urzędnik, naczelnik żupy:* Ż., suknia honorowa, urzędnik takową suknią ozdobiony. L. Supanami Czesi, Polacy i inne rodu słowiańskiego narody panów krajowych zwali. Nar. U innych plemion słowiańskich żupanami nazywano sędziów, starostów, wójtów, sołtysów i tym podobnych zwierzchników. Glog. Zdr. **Żupanek, Żupanik.** Zgr. **Żupanisko.**

Żupanek, nka, lm. **nki** p. **Żupan:** Przy kordzie, w żupanku. Słow.

Żupanik, a, lm. **i I.** p. **Żupan.** **2.** *dawny strój Polek.* **3.** [Ż.] *letnia sukienka.* **4.** *kamizelka.* Gemb.

Żupanina, u, lm. **y, Żupanisko** *nędzny, lichy żupan:* Nie paneś ty w czerwieni chodzić, lepsza na mnie łachmanina, niż na tobie Ż. Goł. Moja Ż. u Żyda na grzędzie. Wójc.

Żupanisko, a, lm. **a** p. **Żupan.**

Żupanista, y, lm. **ści** *człowiek chodzący w żupanie, ubrany w żupan:* Daj krzyżyk temu żupaniście, weź natomiast Anglika, mego masztalerza. Fred. A.

Żupanja, i, lm. **e,** × **Zupanja,** † **Supanja, Żupa** *część kraju, zostająca pod władzą żupana:* Kraj dzielił ś. na żupanje. Regiones musiały ś. jednostajnym nazywać mianem, nie ziemią, ani krajem, ale pewnie powiatem, gdzieniegdzie może żupą, żupanją. Lel.

Żupanowa, ej, lm. **e** *żona żupana:* To ja, pani Ż; kłaniajcie ś. swej pani! Krasz.

Żupanowy p. **Żupański.**

Żupański, Żupanowy przym. od **Żupan:** Co było chłopaków, kmiecych synów, bojarskich i żupańskich dzieci, ba i kneżąt nawet, wszystko

biegło, gdzie ją można było zobaczyć, bo słynęła szeroko. Krasz. Otaczało ich grono żupanowe i duchowne. Bart.

† **Żupica, y,** lm. **e** l. a. † **Żupieć** *odzienie spodnie, chałat, kitel, tunika bez rękawów; wogóle suknia:* Ktoby ci chciał żupicę wziąć, puść mu i płaszcz. Ż., kitlik, *saga.* Mącz. Ż. bez rękawów a. pleszek, *colobium.* Mącz. Któryćby wziął suknią, i żupicy nie zabraniaj. Sekl. Ktoby ci chciał żupicę twoję wziąć, puść mu i płaszcz. B. G. U ludzi mężnych oszczep jest miasto żupicy, a pawęża miasto sukni. Górn. Już też wierę w żupicy musisz, nieboraku, przechodzić ś. do czasu. Rej. Złowrogie mary w czarnych żupicach, z pejsami. Od zamszowej żupieci bawełną podszytej groszy 8. Tak. Od zamszowej żupieci prostej bez bawełny groszy 8. Tak. Od żupieci łosiej podesłanej barchanem prostym groszy 15. Tak. Ż. jelenia, huzarska. Tak. 2. [Ż., **lupa**] *spodnie szerokie męskie i żeńskie.*

† **Żupiec, pca,** lm. **pcy** p. **Żupnik.**

† **Żupieć, i,** lm. **e** p. **Żupica.**

Żupniczy, Żupnikowy przym. od **Żupnik:** Statut Ż. Sąd Ż. w Olkuszu, złożony był z żupnika i podżupnika z pisarzem oraz siedmią przysięgłemi z pomiędzy górników w mieście Olkuszu osiadłych wybranemi, którzy ś. zwali ławnikami górniczemi lub przysiężnikami. Rota żupnikowa. Biel. J.

Żupnik, a, lm. **cy, Zupnik,** † **Zupiec** l. *urzędnik w żupach królewskich.* 2. *dzierżawca lub rządca żupy:* Żupnicy, zupcy pozostali zacieśnieni do kopalni soli. Bobrow. Ż. olkuski, naczelnik kopalń i sędzia spraw górniczych pod Olkuszem i w okolicy. Łab. Ż. krakowski, t. j. wielicki i bocheński, naczelnik zarządu salin tychże lub onych dzierżawca. Łab. Ż. ruski. 3. a. × **Dystrybutor** *szlachcic przełożony nad ziemskim, wojewódzkim składem soli:* Ż. solny.

Żupnikować, uje, ował *być żupnikiem, pełnić obowiązki żupnika:* Żupnikując w Wieliczce, pełniąc nieraz obowiązki poborcy, urzędował pan stolnik tym samym jako zawiadowca intrat królewskich. Szaj.

Żupnikowanie, a, blm., czynność cz. **Żupnikować.**

Żupnikowy p. **Żupniczy.**

Żupny l. przym. od **Żupa; Zupny.** Sól zupna, jako i warzona, w królestwie Galicji była pod jego zawiadywaniem. Rzew. Pisarz Ż. był pisarzem sądu żupniczego w Olkuszu. Łab. 2. † Maść żupna=*gatunek lekarstwa od choroby wenerycznej:* Żupna maść. Pot. Na żupnej maści lepione flejtuchy. Pot.

Żur, u, lm. **y** l. *rodzaj barszczu z owsa, z mąki kwaszonej, barszcz kwaszony na chlebie lub owsie, barszcz z kwaszonej mąki żytniej:* Zgłodniałych oblężeńców pod nieprzyjacielem naszym żurem a ruskim obżywił kisielem. Pot. Z otrąb rży czynią polewki, zlawszy z nich wodę zakwaszoną, a to żurem zowią. Trzyc. Żebrak pod murem, chłop w chacie żurem woli żyć, niż śmiercią kończyć nędzę. Zabł. Wychował ś. na boćwinie, wychował ś. na żurze, za piecem=domator. Oss. Lekarstwo to z mleka gotuj, przysypując mąki, aż jak Ż. zgęstnieje. Perz. Aby młode piwo dobrze wykisiało, żeby ś. z niego potym Ż. nie uczynił, tak jak bywa na post owsiany. Haur. (gęsty kwas, kwaśny gąszcz. L.). Żali może zrozumieć polskiego chłopa od żuru i barszczu włoski ksiądz. Tet. 2. [Ż., **Zor, Szor**] *woda ciemniejsza na środku głębokiego morza, niż przy jego brzegach.* Zdr. **Żurek.**

[**Żurachwina, y,** lm. **y**] *żórawina:* Żurachwiny, tak łatwo zastąpić mogące obce naszej strefie cytryny. Goł.

[**Żurak, a,** lm. **i**] l. a. [**Żurownik**] *garnek lub dzbanek, w którym ś. wyrabia barszcz, żur.* 2. **Żurák** *chłop ze słomy, którego stawiają parobcy w stodole na poniedziałek wielkanocny.*

Żuraw- p. **Żóraw-**

× **Żurawka, i,** blm. *gra jakaś.* Górn.

Żurczenie, a, blm., czynność cz. **Żurczyć:** Słuchając jednostajnego żurczenia wody po kamykach, mimowoli sen zaczyna mi sklejać powieki. Wilcz.

Żurczeć, y, ał *szmerać, czmerać, szeleścić.*

Żurek, rku, lm. **rki** l. p. **Żur.** 2. [Ż.] *lalka ze słomy jakkolwiek odziana.* 3. [Na Ż. związać chustkę na głowie]=*związać w tył.*

! **Żurfiks, u,** lm. **y** *stały dzień w tygodniu, przeznaczony na zebrania towarzyskie:* Skracamy sobie chwile trosk codziennych i jednostajności w salach koncertowych, na rautach, żurfiksach i t. d.

Żurnal, u, lm. **e,** prow. **Żurnał** l. *dziennik, pismo perjodyczne.* 2. *czasopismo poświęcone modom strojów damskich, podające ryciny - wzory mód:* Trzebaby stanik przerobić, dodać ubranie z wstążek... mam żurnale. Wilcz. Warszawa ś. ożywia, żony z wód wracają, żurnale nowe mody nam zapowiadają. Ubiera ś. według żurnalu (=*według najświeższej mody*). Ubiera ś. według żurnału, który można oglądać w tygodniku mód Kulczyckiego. Chł.

Żurnalista, y, lm. **ści** *dziennikarz, urzędnik w biurze prowadzący dziennik:* Dla wysłużonych podoficerów wakuje posada żurnalisty tabularnego przy sądzie krajowym.

Żurnalistyka, i, blm. *dziennikarstwo, prasa perjodyczna; zajęcie dziennikarzy.*

[**Żurnaljera, y,** lm. **y**] *gatunek omnibusu, dyliżansu:* Do podróży w okolice żurnaljery. Goł.

Żurnalowy przym. od **Żurnal:** Pasowanie ś. z losem i praca umysłowa nadały jego delikatnym, żurnalowym rysom zakroju męskiego i wyrazu głębszego. Bał.

× **Żurnał, u,** lm. **y** p. **Żurnal.**

Żurnica, y, lm. **e** bot. (daucus gingidium) *roś. z rodzaju marchwi.*

[**Żurowiec, wca,** lm. **wce**] *garnek, w którym ś. żur gotuje.*

Żurowina, y, lm. **y** *gatunek borówki* (vaccinium oxycoccos), **Żórawina.**

[**Żurownik, a,** lm. **i**] p. **Żurak.**

× **Żurzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Żurzyć ś.**

Żurzyć się, y ś., ył ś. l. *szurzyć ś., kwasić ś., być markotnym, sierdzić ś., jadowić ś., rzucać ś., czupurzyć ś., złościć ś., jątrzyć ś., srożyć ś., irytować ś., oburzać ś.:* Centaur końskie swe kopyto zerwał sobie, żurząc ś. sowito, rzecze umierając... Bardz. Skróć trud niezmierzony, ani na wierną ziemię żurz ś. tak okrutnie. Żebr. (*neve irascare*). Nie żurz ś. szalony. Żebr. (*siste tuas querelas*). Że im nie w czas płacono, o to najbardziej żurzą ś. i kraczą. Chr. Drą ś., jak pszczoły, choć im z ula kurzą, tym bardziej w ul ś. cisną, tym więcej ś. żurzą. Pot. Żurzy ś., i sina piana kipi z kielca. Pot. O kościół ś. Żydowie na Chrystusa żurzą. Pot. Nie tracą jadu w sercu, owszem raczej bardziej ś. żurzą, im dłużej szukają. Leszcz. W pole, wychodzą królowie z okrętów, ale ś. znaczniej Amazyjasz

żurzy. Pot. Jeszcze krwią pola, dymem miasta kurzą, na wszeteczeństwa niewiasty paskudnej wielkie ś. wzajem monarchije żurzą. Pot. Koń ś. żurzy. Pot. *(= strzyże uszami).* **2.** *chełpić ś., nadymać ś., pysznić ś., kokoszyć ś., buńczuczyć ś., wyjeżdżać z czym:* Niech ś. Sydon z swą konchą, niech ś. Tyr nie żurzy: żadna tak wełny nie purpurzy, jak... Pot.

[**Żurzyny, yn,** blp.] *pozostałość gęsta po wycedzeniu żuru.*

[**Żusek, ska,** lm. **ski**] **I.** *kawałek mięsa.* **2. a.** [**Żużek**] gór. *kawałek żelaza.*

Żuwaczka, i, lm. **i** (mandibula) *pierwsza para przysadek służących do żucia pokarmów, u stawonogich.*

× **Żuwające,** × **Młyńskie** zęby (dentes molares, maxillares) (Perz.) = *zęby trzonowe.*

Żuwin, u, lm. **y** bot., p. **Okrzep.**

Żuwipalma, y, lm. **y** bot., p. **Areka.**

Żuwka, i, lm. **i** *prymka.* Apt.: Żuwki (masticatoria remedia) *środki lekarskie stałe (twarde), których żucie wywołuje podrażnienie błony śluzowej ust, np. środki korzenne.*

† **Żuwka, i,** lm. **i** *zupka.* Rej.

Żuwna, y, lm. **y** bot. p. **Areka.**

[**Żużek, zka,** lm. **zki**] p. **Żusek.**

Żuzel, zla, lm. **zle, Zuzel,** × **Żużel** m. **a. ż., Żużel, Zużel,** × **Żużelica, Zużelica,** [w lm. **zuzelie**], **Szlaka, Szlak, Skwara** chem. *zwykle porowata lub krystaliczna masa, złożona najczęściej z krzemianów, wydzielająca ś. przy hutniczym otrzymywaniu niektórych metali, jak żelaza, miedzi;* wog. *każda masa zanieczyszczeń wydzielających ś podczas przetapiania różnych materjałów, krzepnąca po oziębieniu:* Zuzel kruszcowa, to, co odchodzi od kruszców. Włod. Zuzel, materja od żelaza odmienna, którą z pieca wyjmują i odtrącają, że w zuzlu wiele cząstek żelaznych znajduje ś., zaczym tłuką go w tłuczkach, płóczą i żelazo odbierają. Os. J. Żelazo w ogniu paląc, za czasem trawi ś. i obraca ś. w brunatny zuzel. Kluk. Strzały te były jako zużel rozpalone. Tw. Złoto nie może być bez żużelicy, ziarno bez plewy. Petr. Przen.: Pan wypali do czysta żużel twoję, wszystkie plugactwa twoje. Wuj. On najszlachetniejszy warsztat, gdzieby też co na nim kwoli niewinnej duszy być miało robiono, bardzo zardzewiał, a pełen plugawej żużelicy. Rej. Odejm zużelicę od srebra, a okaże ś. złotnikowi klejnot. B. B. (odejm żużelicę od srebra, a wynijdzie naczynie czyste. Wuj.). Ogień okazuje, co żużelicą jest, a co złotem. Petr. Głos poczciwego człowieka jest jako on piękny brant u złotnika, od którego już niepotrzebną żużelicę odsadzi. Rej. Srebro twoje obróciło ś. w żużelicę. Leop. (w zużel. Leop.). Jako zużel nikczemną, wniwecz obraca hardo skarbom dufające, złoto poleruje Pan i ku chwale zachowawa. Wiśn. Uderzy piorun w trzos monety pełen, trzosa nie ruszy, ale pieniądze w niwecz, w zużel idą. Birk. Im przez silniejszy ogień przejdziesz, tym czystszym wyjdziesz i wolniejszym od tego żużla przesądu, próżności i fałszywego wstydu. Korz. **2.** † Ż. *zła moneta, brak, klepak:* Pospólstwu panowie zużelą płacą. Star. **3.** *lawa, stopiony wyrzut wulkanu:* Cała prawie góra Etna złożona jest z żużelów, które ś. przez długi przeciąg tylu wieków w bujne przemieniły grunta. L. **4.** × Ż. kamienna = *pumeks.* Urs., Troc, Sien. **5.** *sadza,* × *urewiec:* Dymna żużel w kominach hutnych pieców jest trojaka: pierwsza ś. wiesza jako grona winne, a to jest gronista dymna żużel *(pompholyx botritis);* druga skorupiasta przy ścianach kominowych, *crustacea;* trzecia mszysta, *vellerea;* wszakże wszystkie urewcem niektórzy zowią. Sien. Żużelica, którą zowią wiśnia, gdy ją tłuką a posypią rany, leczy. Spicz. **6.** Ż., zużelica u palącej ś. świecy, koniec palącego ś. knota, w gwiazdkę niby ś. kształcący. L., Troc. **7.** [Ż.] *zendra kowalska.*

Żużlowy przym. od **Żużel;** × **Żużlowy:** Wysypy w bliskości hut zowią ś. wysypami żużlowemi. L.

[**Żuża, y,** lm. **y**] m. *ospalec.*

[**Żużać, a, ał**] dziec. **I.** *śpiewać dziecku: żu! żu! usypiając je.* **2.** *lulać, spać.*

[**Żużanie, a,** blm.] czynność cz. **Żużać.**

× **Żużel, zla,** lm. **zle** m. **a. Żużel, i,** lm. **e** ż. p. **Żuzel.**

Żużelasty p. **Żużelisty.**

× **Żużelica, u,** lm. **e** p. **Żuzel.**

Żużelisty, Żużelasty, Żużlowaty, Żużelowaty *podobny do żużlów, nie oczyszczony z żużlów:* Żużelowaty, niewyczyszczony kruszec. Kn.

Żużelowatość, i, blm., rz. od **Żużelowaty.**

Żużelowaty p. **Żużelisty.** Troc.

Żużlować, uje, ował rzem. *szlakować.*

Żużlowanie, a, blm., czynność cz. **Żużlować.**

Żużlowatość, i, blm., rz. od **Żużlowaty.**

Żużlowaty p. **Żużelisty.**

Żużlowy przym. od **Żużel:** Wysypy żużlowe.

× **Żużman, u,** lm. **y** p. **Żużmant.** Wor.

× **Żużmant, a,** lm. **y,** × **Żużman** *rodzaj wykwintnej sukni kobiecej w czasach saskich:* Tak były godne śmiechu żużmanty i szamerluki, jak teraźniejsze robrony i szusty. L. Żużmanty, kabaty i t. d. Kras. Ż., ozdobę dubieńskich kontraktów, zysk nieśmiertelny sfałszowanych aktów. Kras.

[**Żużnić, i, ił**] *szumieć, świszczeć:* Żużni mi w uszach.

[**Żużnienie, a,** blm.] czynność cz. **Żużnić.**

Żwacz, a, lm. **e I.** *ten, co żuje.* Przen.: *oszczerca, obmówca, plotkarz, potwarca:* Ż. a. obmówca. Kosz. Żwacze, którzy ś. plotkami pętają, tajemnice odkrywają i roznoszą. Kosz. Obmówcy a. je właśnie zową żwacze, o to ś. przyczyniają, aby inni wiedzieli od nich występy, które osławić chcą, tylko by ten sam nie wiedział, czyja rzecz jest. L. U panów z jednej strony żwacze wszeteczni, z drugiej błaznowie. Kosz. **2.** anat.: Ż. a. × muskuł żujący, × myszka żująca, × myszka żuchwowa, × muskuł szczękowy (masseter). **3.** a. **Żwadło,** † **Żwawiedło, Żwak** wet.: Ż. czyli torba *pierwszy żołądek u przeżuwających.*

Żwaczowy, Żwaczy I. przym. od **Żwacz. 2.** anat.: Tętnica żwaczowa (arteria masseterica). Żyły żwaczowe (venae masseterica). Nerw Ż. (nervus massetericus).

Żwaczy I. p. **Żwaczowy. 2.** anat.: Nerw Ż. (nervus masticatorius).

Żwać, żwie a. × **żwa, żwał** p. **Żuć.**

Żwadło, a, lm. **a** p. **Żwacz.**

Żwak, a, lm. **i** p. **Żwacz.**

[**Żwak, Szwak**] *słaby, chory.*

Żwanie, a, blm., czynność cz. **Żwać.**

[**Żwawczyk, a,** lm. **i**] p. **Żwawiec.**

[**Żwaweńko**] p. **Żwawiutko.**

[**Żwaweńki**] p. **Żwawiutki:** Żwaweńka jejmość, muszę ja być potulnym. L. Ta bestyjka żwaweńka jest, muszę z nią trochę potańcować. L.

Żwawić się, i ś., ił ś. *krzątać ś., zwijać ś., śpieszyć ś. żwawo:* Wszystko, co dziś ś. rusza,

żwawi, zżyma, krzyczy, wrzeszczy, pląsa i fanfaronuje, zaginie bez śladu. Krasiń.

†**Żwawiedło, a,** lm. **a** p. **Żwacz.**

Żwawiec, wca, lm. **wcy, Żywiec** *człowiek żwawy, fryga, ogień, iskra, żywe srebro.* Zdr. **Żwawczyk.**

[**Żwawieńki**] p. **Żwawiutki:** Ładna i żwawieńka. Orzesz.

[**Żwawieńko**] p. **Żwawiutko.**

Żwawiuteńki p. **Żwawiutki.**

Żwawiutki, Żwawiuteńki, [**Żwawieńki, Żwaweńki**] *nadzwyczaj żwawy.*

Żwawiutko przys. od **Żwawiutki; Żwawiuteńko,** [**Żwawieńko. Żwaweńko**].

†**Żwawliwy** p. **Żwawy.**

Żwawo, Żwawie przys. od **Żwawy:** Żwawiej ś. za Piotrem umawiał. Nies. Ale Lipski żwawie popierał swe zdanie. Boh. Senat słabym ś. pokazał, broniąc króla od zbyt żwawie przełożonych pretensji posłów. Alber. Stary dokazywał Ż. Syrok. We trzech wzięli ś. Ż. do noszenia gałęzi, ułożyli spory stos i zapalili go. Jun. Ż.! = *żywo! chyżo! ruszaj! nuże!* Ruszaj Ż.! Naprzód i naprzód, Ż. i Ż. Zal.

Żwawość, i I. blm., rz. od **Żwawy.** 2. †Ż., lm. **i** *wystąpienie żwawe:* Obadwa z placu rozjechali ś., i niedługo potym do większych żwawości przyszło. Mat.

Żwawy, †**Żwawliwy** I. †Ż. *gadatliwy, wiecznie ustami mielący:* Żaden czas, żadne miejsce nie ma pokoju przed żwawym człowiekiem tak że też, choć je, że przez swą żwawość to sobie uczyni, że ś. niegdy zachłyśnie, że ś ledwo nie udawi. L. Miasto Pawłowych i Piotrowych listów Akwinasza i Skota mnich i żwawliwe ludzie czytali. Baz. Pan ten tylko o nieczystości myśli, o biesiadach, o błaznach, o ludziach wszetecznych a z prosta żwawych. Kosz. 2. *żywy, ożywiony, chyży, ruchliwy, skrzętny, prędki, zwinny, fertyczny, rączy, raźny, chybki:* Ż. chłopiec, konik, piesek. Ż. spór. (= *namiętny, zażarty, zacięty*). I już na życie jego nie tak byli żwawemi. Rzew. (= *pochopni*). Ilekroć był z nóg zwalony, tylekroć żwawszy na nogi powstał. Pilch. Patrokl tak jeszcze żwawe grzeje niewolniki. Dm. Wiesław ś. za pas ujął ręką prawą i pląsa lekko przed Haliną żwawą. Brodz. Ż., wierny konik kozaka rozumie. Malcz. Takiś dotąd czerstwy, taki Ż. Mick. Boć to daleko leży niesłychanie, najżwawszy kozak nie za dzień tam stanie. Zal. Chód Ż. Żwawym stępem posuwał ś. podróżny orszak. Krasz. Ż. jak wół w pługu. Prz. [**Ż, ego,** blm.] rz. *rodzaj tańca.*

[**Żwernąć, nie, nął**] *ukraść.*

[**Żwernięcie, a,** blm.] czynność cz. **Żwernąć.**

[**Żwiekać, a, ał, Żmiekać**] I. *żuć, żwać.* 2. *usilnie nacierać rękami, np. bieliznę w praniu.*

[**Żwiekanie, a,** blm.] czynność cz. **Żwiekać.**

[**Żwiłać, a, ał**] p. **Żuć.**

[**Żwił, u,** blm.] *il, glina z piaskiem.*

[**Żwink, u,** lm. **i, Skrzęk**] *dźwięk.*

Żwir, u, blm. p. **Żwir.**

Żwirarnia, i, lm. **e** p. **Żwirownia.**

Żwirować, uje, ował I. *usypywać żwirem:* Z. szosę. Balkon, wznoszący ś. ponad jedną ze żwirowanych ulic ogrodu. Orzesz. 2. [Ż.] pusz. p. **Dziwerować.**

Żwirowanie, a, blm., czynność cz. **Żwirować.**

Żwirowato przys. od **Żwirowaty.**

Żwirowaty p. **Żwirowaty:** Grunt Ż.

Żwirowce zool. (glareolinae) *rodzaj ptaków brodzących siewkowatych.*

Żwirowiec obrożny zool. (glareola torquata) *ptak brodzący siewkowaty.*

Żwirowisko, a, lm. **a, Gruzowisko** *kupa żwiru.*

Żwirownia, i, lm. **e, Żwirarnia** *miejsce, gdzie kopią żwir.*

Żwirowy I. przym. od **Żwir:** Warstwa żwirowa. 2. *zwirowany, pokryty zwirem, usypany zwirem:* Dziarski kmiotek grzmi wozem okowanym po żwirowej drodze. Syrok. Jakoż wyjechałem istotnie na Ż. gościniec. Wilk.

Żwirówka, i, lm. **i** I. *droga wysypana zwirem, szosa:* Położenie jej (świątyni) na wzgórzu śród piramidalnych topoli, przy żwirówce, wiodącej z Radomia do Kozienic, przedstawia widok zajmujący. Gac. 2. [Ż.] p. **Dziwerówka.**

Żybura, y, lm. **y, Żuburg**] I. *zły, mętny napój, lura, mikstura:* Chłopkowie niebożęta nie chcą ś. tą żyburą w karczmie zarażać. Star. 2. *żentyca.*

Żychwota, y, lm. **y** bot. (strumpfia) *roś. z rodziny marzanowatych.*

Życica, y, lm. **e** bot. I. p. **Kąkol.** 2. p. **Wydmuchrzyca.**

Życie, a, lm. **a,** †**Żyt,** †**Żydło** I. *stan istot żyjących; ogólne pojęcie, wysnute z istnienia życia wszystkich istot żyjących:* Dusza daje nam Ż. L. (= *ożywia nas*). Adrast obalony prosi o Ż., Telemak mu go daje. Jabł. (= *o zostawienie go żywym*). Ż. człowieka, zwierzęcia. Ż. rośliny (= *wegietacja*). Noworodek niezdolny do życia. Nastawać na czyje Ż. (= *na gardło czyje*). Zostawić kogo przy życiu. Odebrać komu Ż. Pozbawić kogo życia. Może go zastaniemy jeszcze przy życiu. Nie będę, póki życia! Weź moje Ż. jako okup zań. Kocham ją nad Ż. Prawdziwie, na Ż. moje! (= *jakem żyw, jako żywo*). Ocalić komu Ż. Ż. za kogo położyć. Przypłacić co życiem. Ujść z życiem (= *cało*). Zostać przy życiu (= *ocaleć*). Narażać Ż. Skrócić sobie pasmo dni życia (= *odebrać sobie Ż.*). Umyśliłem już z rozpaczy Ż. sobie odebrać. L. My za ojczyznę, za wolność, za życia nasze walczymy. L. Ż. kłaść, Ż. dać. L. Z lat i z żytu zsiedli. Żebr. Nie godny ten życia, kto go przenosi nad chwałę. L. Kto Ż. swoje odważy, cudzego jest panem. Troc. Grać w kostki o Ż. Troc. Niebezpieczeństwo życia. O życiu jego Werszowiczowie, z zasadzek wypadszy, zamyślali. Nies. (= *dybali na nie*). Głęboka rana, którą szlachetne uchodziło Ż. Karp. Ż. natury, Przen.: Powołać do życia instytucję = *stworzyć, utworzyć, dać jej początek.* Wejść w Ż. = *zacząć obowiązywać, nabrać mocy obowiązującej.* Wprowadzić w Ż. = *wprowadzić w wykonanie, zalecić wykonać.* Wprowadzić w Ż. nowy przepis, nową ustawę, projekt. Dać o sobie znak życia, dać znak życia (= *istnienia; odezwać ś., przypomnieć ś.*). Dawno nie mieliśmy listu z Krakowa: brat nie daje znaku życia. Trzeba o sobie znak życia dawać, trzeba swej żywotności świadectwa na forum europejskiego świata przynosić, aby z liczby żyjących wykreślonemi nie zostać. Cóż warto Ż. bez życia, bez wypadków, bez wzruszeń i uczuć? Krasz. Z. — tajemnic węzeł, który śmierć rozcina. Krasz. Obrazek z życia wzięty (= *z rzeczywistości, prawdziwy, nie zmyślony*). Z milczenia nocy budziło ś. Ż. Ż. go nauczyło. Historja — mistrzyni życia. Trzeba z ludźmi znać ś. i z życiem. (= *mieć doświadczenie życiowe*). Uwagi nad życiem Jana Zamojskiego. Stasz. Przen., piesz. *istota droga, cel życia, ideał, złoto, skarb, klejnot, anioł:* Śpij moje

złoto, śpiewała, kołysząc matka swe dziecię, śpij, moja nadziejo cała, moje ty Ż. Kniaź. Przen.: *ożywienie, żywotność, żwawość, werwa, energja, ruchliwość:* Niema w nim za grosz życia. Tańczyć z życiem *(= z zapałem).* Ż. tryska mu z oczu *(= ogień).* W uniesieniu wre Ż. 2. *bieg życia, pasmo dni czyich, czas od urodzenia do śmierci, żywot, byt, wiek czyj:* Roślin krajowych utrzymanie i Ż. Kluk. Jakie Ż., taka śmierć. Prz. W kres ciekącego nie patrząc zegarka, rozcięła stronę śmiertelnego żydła. Twr. A przez te wszystkie wieki na grzech i złe Ż. znaleźć mu ś. dotychczas nie dało wędzidło. Pot. Płacz nic nie pomoże, kogo śmiertelne żydła pozbawiło łoże. Gawiń. Nie chcę ja żyć po tobie zgubionym tak długo, jednak przewlekę to żydło, póki... Chr. Tu już, fortuno, urwij gorzkiego nitkę żydła, dosyć, ach, dosyć tego motowidła. Pot. Jużeś w miłości skończył dojźrzałe twe żydło, już ciało twoje szlachetne ostydło. Zim. Ubezpieczenie na Ż. Było to jeszcze za życia nieboszczyka. Pędzić Ż. Trawić na czym Ż. Zacząć nowe Ż. Tryb, bieg życia. Skończyć Ż. *(= skonać).* Ż. różne, grób jeden. Prz. Zmarnowane, złamane, zwichnięte Ż. Ż. społeczne. Takie to Ż.! *(= taki żywot)* Marne Ż.! Ż. doczesne, wieczne *(= byt).* Błogosławieństwo na drogę życia. Wiek życia. *(aetas).* Ż jedną walką długą z ludźmi, z losem i ze światem. Krasz. Są życia, których zagadkę dopiero śmierć rozwiązuje. Gom. Ż. wspólne z kim = *współżycie, pożycie.* Ż. koleżeńskie, małżeńskie. Ż. narodu, ludzkości, społeczeństwa *(= dzieje, historja).* Ż. umysłowe *(= ruch, rozwój, dzieje).* 3. *sposób przepędzania czasu:* Ż. prywatne, publiczne. Ż. siedzące. Ż. nad stan. Księżna Hortensja Zbaraska żyła życiem osobistym. Weys. 4. *opis życia czyjego, życiorys, żywot, biografja:* Ż. Karola Chodkiewicza. 5. *utrzymanie, byt, egzystencja, kawałek chleba, wyżywienie:* Zapracować na Ż. Drogie tam Ż. *(= warunki utrzymania).* 6. *jedzenie, stół = stołowanie, wikt, pożywienie, żywność:* Samej śmierci czekali bez chleba, bez żydła. Pot. Żydło, żywność. Dudz. Tatarów lud jest pracowity i małego, ladajakiego żydła, jedzą mięso końskie, nie gotując go. Kłok. Ma u mnie mieszkanie i Ż. Pieniądze na Ż. *(= strawne).* Pan daje mu na Ż. [Musi nabrać życia na 3 dni). 7. anat.: Drzewo życia w móżdżku (arbor vitae). Węzeł życia = *miejsce na dnie czwartej komory w mózgu.* Ż. przygasłe (vita minima) = *wegietowanie.* Zdolny do życia (vitalis) = *żywotny.* Zdolność do życia = *żywotliwość.* 8. bot.: Drzewo życia, p. **Żywotnik.**

× **Życiobójczy,** × **Życiożerny** *pozbawiający życia, zabójczy, zabijający:* Zarobek Ż. Śmierć życiożerna. Wor.

× **Życiodający** p. **Życiodajny.**

Życiodajny, Życiodawczy, × **Żywotodajny,** × **Życiodający,** × **Żywotodatny,** × **Żywotosprawny** *dający życie, powołujący do życia, ożywiający, ożywczy:* Adam wtedy nie myślał w swej złości zaślepie, co za cnotę mógł należć w życiodajnym szczepie. Przyb. *(= w drzewie żywota).* O tę miłość Bożą, z której Wiara, z której Nadzieja życiodawcza płynie. Piet. Idą pokrzepiać życiodawczym słowem. Asn. Iskra życiodajna. Asn. Życiodajna struga. Asn.

Życiodawca, y, lm. **y** *dawca życia, rodzic, ojciec.* Przen. *pierwiastek główny, zasada, początek:* Kwasoród, Ż. wszystkich organizmów.

Życiodawczy p. **Życiodajny.**

Życiodawczyni, i, lm. **e** *dawczyni życia, rodzicielka, matka.* Wor. Trwoga sroższa nad inne całą wieś ogarnęła, bo jej Ż. dziewica chorobę z całej wsi zabrała i ciężej nad innych zaniemogła. Byk.

Życiodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Żywotnik.**

× **Życiolewny** *wlewający niby życie:* Ż. palec malarza. Nar. *(= wlewający życie w obrazy).*

× **Życiolubienie, a,** blm. *przywiązanie do życia.*

× **Życiolubnik, a,** lm. **cy** a. **ki** *człowiek lubiący życie.*

× **Życiolubny** *przywiązany do życia.*

× **Życiopis I. a,** lm. **owie, Życiopisarz** *ten, co opisuje czyje życie, biograf, żywotopisarz, żywociarz.* L. 2. **u,** lm. **y** p. **Życiorys.**

Życiopisarski, × **Życiopiski** *tyczący ś. życiopisa a. życiorysu, biograficzny.* L.

Życiopisarz, a, lm. **e** p. **Życiopis.**

× **Życiopiski** p. **Życiopisarski.** L.

× **Życiopismo, a,** lm. **a** p. **Życiorys.**

× **Życiopistwo, a,** blm., p. **Żywotopisarstwo.** Sł. wil.

Życiorka, i, lm. **i** zool. (hemerobius) *owad siatkoskrzydły, gładkoskrzydły.*

Życiorys, u, lm. **y,** × **Życiopis,** × **Życiopismo,** *opisanie życia czyjego, żywot, życie, biografja:* Życiorysy sławnych mężów.

Życiorysowy przym. od **Życiorys,** *biograficzny:* Literatura życiorysowa. O nim, jako o poecie, nieco obszerniejszą rozprawkę napisał J. Bartoszewicz, dodawszy kilka szczegółów życiorysowych. Paw.

× **Życiosłużny** *służący do życia:* Zwierzęta życiosłużne. Wor.

× **Życiotworny** p. **Życiotwórczy.**

× **Życiotworzący** p. **Życiotwórczy:** Ciepło życiotworzące. Żer.

Życiotwórczy, × **Życiotworzący.** × **Życiotworny, Żywotwórczy,** × **Żywototworny,** × **Żywototworzący** *wytwarzający życie:* Ten Ż. krzyż całujemy na to wszystko, co w ostatecznych paktach napisano. Dar. Życiotwórcze tchnienie wyczarowała w duszach ludzi. Psm. Ziemia puściła życiotwórcze soki. Żer. Ziarenka życiotwórcze uważa za najprostsze podścielisko życia. Nus. Ciepło życiotworzące. Żer. Życiotwórcza siła. Życiotwórcze ciepło.

Życiowość, i, blm., rz. od **Życiowy,** *prawda życiowa:* Nie badaliśmy dramatyczności, t. j. życiowości, akcji w namiętnościach. Obrazowość Dantego odznacza ś. nie tylko zwięzłością, prawdziwością i życiowością, niby ogień wśród mroków nocy.

× **Życiowrotnie** przys. od **Życiowrotny.** L.

× **Życiowrotny** *przywracający życie, ożywczy wskrzeszający:* Muz życiowrotne tony. Kniaź. Orfea życiowrotna ręka. Nar. Przyjmie feniks z radością pożądany promień, natychmiast Ż. otoczy go płomień. Kniaź.

Życiowy przym. od **Życie:** Ż., tyczący ś. wszystkiego, co ma związek z umiejętnością i zadaniem życia, z sposobami i środkami do utrzymania i pędzenia życia. Bliź. Biedna dziewczyna! pierwsza burza życiowa złamała ten śliczny kwiat zaledwo rozkwitły. Sienk. Jakkolwiek ćwiczony w naukach, pod względem życiowym, pod względem rozumienia każdego położenia, byłem jeszcze dość prostym chłopakiem. Sienk. Szukał stałego zajęcia, ustatkowania swych stosunków życiowych. Str. Te dążności, wywołane praktyką życiową, mające zatym twardy grunt pod nogami, nabrały nowego znaczenia, gdy na nie padło światło nauki. Chm. Tylko najogólniejsze zasady były silną stroną umysłów młodych, któ-

rym ani doświadczenie życiowe, ani nauka dobrze przetrawiona nie dały jeszcze treści do form już gotowych. Chm. Doświadczenia życiowe.

× **Życiowzbudzacz**, a, lm. e *część przyboru do maszyny elektromagnetycznej.* Sł. wil.

Życiozachowawczy *zachowujący, podtrzymujący, konserwujący życie, dążący do zachowania życia:* Czyn Ż.

Życiozbawczy *ocalający życie, zbawczy dla życia:* Berło zakwita życiozbawczą łaską. Deo. (o Cyrusie, że darował życie Krezusowi).

Życioznawca, y, lm. y *znawca życia:* Spojrzał on w ten zakątek okiem głębokiego myśliciela, życioznawcy, psychologa. Kasz.

Życiożerny p. × **Życiobójczy.**

Życisko, a, lm. a p. **Żytnisko.**

× **Życiurady** *cieszący ś. z życia:* Jaskółki z pokrzykiem życiuradym przeszywały powietrze. Zer.

[**Życzać**, a, ał] l. p. **Życzyć.** 2. co od kogo = *pożyczać.* [Z. ś.] *starać ś. pożyczać.* Gwar.

[**Życzanie**, a, blm.] czynność cz. **Życzać.**

[**Życzanie się**, a ś., blm.] czynność cz. **Życzać ś.**

Życzący im. od **Życzyć.** Gram.: Tryb Ż. (optativus) = *wyrażający życzenie, np. Obym był, obyś widział.*

[**Życzba**, y, lm. y] p. **Życzenie.**

Życzenie, a, [**Życzba**] l. blm., czynność cz. **Życzyć:** Rzecz ta pozostawia jeszcze wiele do życzenia. *(= nie jest zadowalająca).* 2. lm. a = a) *to, czego komu życzymy słownie, powinszowanie.* d) Ż. komu szczęśliwego powodzenia do czego. Troc. Ż. sobie przyjaźni czyjej. Troc. Życzenia noworoczne. Składać komu, przyjmować życzenia. b) *to, czego sobie kto życzy, pragnienie, chęć, marzenie:* Stało ś. zadość moim życzeniom. Jakież są twoje życzenia? *(= dezyderaty).* Jeżeli to jest pańskim życzeniem, to proszę. Stawiam ś. na twoje Ż. *(= żądanie, stosownie do twej woli).* To są pobożne życzenia tylko! *(pia desideria).*

Życzeniowy przym. od **Życzenie:** List, bilet Ż.

× **Życzennik**, a, lm. i, × **Powinszownik, Winszownik** l. *powinszowanie pisane, wzór do powinszowania.* Sł. wil. 2. *zbiór powinszowań, książka z powinszowaniami.* Sł. wil.

[**Życzka**, i, lm. i] l. a. [**Kośnik**] *wstążeczka, włóczka lub tasiemka czerwona, zawiązywana na szyję kobiet a. baranków.* 2. a. [**Żyszka**] *sznureczek bawełniany a. pluszowy.* 3. bot.: *pospolita nazwa rośliny: pokrzywa żegawka* (urtica urens).

Życzkowy przym. od **Życzka:** Pometki życzkowej bunt. Ins. c. l. Pasmonów życzkowych półjedwabnych sztuka. Ins. c. l.

Życzlin, u, lm. y bot. (witsenia) *roś. z rodziny kosaćcowatych.*

Życzliwie, Życzliwo przys. od **Życzliwy.**

Życzliwiec, wca, lm. wcy *człowiek życzliwy:* Nie brakowało życzliwców pojedyńczych, doradzających oddać mu rządy królestwa. Sł. wil.

Życzliwo p. **Życzliwie.** Pol.

Życzliwość, i, blm., rz. od **Życzliwy**, † **Życzność:** Zjednać sobie u kogo Ż. Okazywać komu Ż. Przyjęli go z życzliwością *(= z otwartemi rękoma).* Ż. przyjacielska. Tym większą u nich sobie miłość a. Ż. zjednać może. Rej. Żadnej rzeczy nigdy nie było, w którejby mu onej serdecznej życzliwości nie pokazała. Skar. Ż. mu wszelką pokazuje. Skar. Słudzy powinni zalecać ś. panom wiernością, pilnością, życzliwością. Skar. Mąż na wojnie i w senacie życzliwością ku ojczyźnie wsławiony. Nies. Ż. uczy wspomagać nędznych dolegliwość. Stryjk. Stałej w przyjaźni życzności zażywać. Lubom. Jeśli kiedy komu na świecie życzność i hojność swoję szczęście pokazało, to temu mężowi zaprawdę. Warg. Bądź Ci, Panie, wieczna chwała za Twoją ku nam wielką życzność. K. G. Wspomnijże, Panie, na mnie w tej życzności, jaką masz ku ludowi swemu. B. B. (nasycony przyjaźni i błogosławieństwa Pańskiego. B. G.). Doznałem życzliwości twojej. Troc. Nie odmówiwszy mu, ani wstrętu uczyniwszy życzności mojej, tak to sprawili. Warg. On to wedle życzności i nadziei wyrozumiał. Warg. Nie wadzi mu ta życzność moja, bo zaraz życzę mu i niebezpieczeństwa i ratunku. Górn. Szczerą ku ojczyźnie miłość, przeglądywanie jej całości, pokoju i pożytków życzność nie skąd inąd miał, jedno że był świat wszystek by księgę jaką zwartował. Warg. Uprzejma dla mnie Ż. L.

Życzliwy, † **Życzny**, [**Życzny**] l. *życzący komu dobrze, oddany mu, przyjazny, przychylny, wdzięczny, uprzejmy:* Życzliwym mi zawsze byłeś. Troc. Waszej królewskiej mości Ż. i wierny poddany. Troc. Piszę ś. waspana życzliwym i uniżonym sługą. Troc. Także to, synu niecnotliwy, płacisz mi łaskę i afekt Ż.! Bardz. Chęci życzliwe. Wasza królewska mość ma pomocniki na tę wojnę życzliwe tobie, jako z ochoty, tak i z tego powinowactwa i szwagierstwa. Jan. Mego miłościwego pana i dobrodzieja wszego dobra Ż. i najniższy sługa. Paszk. Wszystkie swoje powolności poświęcam na usługi twoje z życznym słowem; ten, kto sam wiekami szafuje, niech cię dobrem wszystkim opatruje. Żebr. Uważywszy moją życzną i godną służbę, mnie otworzy swoją szczodrobliwość. Zbyl. Słowo życzliwe. Rada życzliwa. *(= przyjacielska).* 2. † Ż. komu czego = *życzący:* Zdrów bądź a panuj szczęśliwy, czegom ja tobie Ż. Groch. 3. † Ż. *pożądany, miły, przyjemny, upragniony:* Nie życzliwe jest panowanie jednego człowieka drugiemu. Żarn.

† **Życzność**, i, blm., p. **Życzliwość.** Rej, Hist. w Lan., Gosł.

Życzny p. **Życzliwy.**

× **Życzyciel**, a, lm. e *ten, co komu dobrze życzy, ten, co dobrego życzy, pragnie.* L.

× **Życzycielka**, i, lm. i forma ż. od **Życzyciel:** *Fautrix*, obronicielka, Ż. a. spomożycielka. Mącz.

Życzyć, y, ył l. × Ż. komu = *dobrze mu życzyć, być życzliwym, sprzyjać, być rad:* Helwetom życzy bardzo, Cezara nienawidzi. Warg. Radzi nań wszyscy ludzie patrzą i jemu samemu życzą. Górn. Strofował Zbigniew Kazimierza z tego, iż Litwie więcej, niż Polakom, życzył i z niemi ustawicznie w biesiadach i w poradach obcował Stryjk. Ludwik podejrzany był u Polaków z tego, że więcej życzył cudzoziemcom, niż swoim Biel. M. Więcej życzył zdradliwemu, niż udręczonym poddanym. Kosz. Kto dobrym życzy, i sam szczęśliw będzie. Ryb. Jeden drugiemu właśnie tak Ż. ma, jako sam sobie. Rej. Wielce grzeszą i ludziom nie życzą, którzy ś. bez mądrości na rządy wspinają. Skar. Pochlebcy póty życzą, póki S. pożytku swego spodziewają. Skar. Panowie więcej Polszcze, niż sobie, Ż. powinni. Stasz. Życzy mi. Troc. Już żadnego tam nie znalazłem z tych, co mi dobrze życzyli. Wirt 2. † Ż. kogo komu = *robić życzliwym, zjednywać, skłaniać, kaptować:* Rozkazał mu, aby do których miast mógł dojść, rzymskiemu państwu ich życzył i upominał, żeby ś. poddali. Warg. 3. *radzić życzliwie, z dobrego serca, doradzać:*

Mości panie, nie życzę, abyś mi przymawiał. Boh. Ciszej! życzę ci wynieść ś. stąd, nim cię wyprowadzą. L. Ta choroba, jak powietrze, szkodliwa; życzyłabym kwarantanę wysiedzieć, żebyś cudzych nie zarażał domów. L. Gdyby jejmość zagadnęła pana, życzę mówić z nią szczerze, bez fałszu, otwarcie. L. Słabym nawom żeglowania w zimie nie życząc, do portu wjechał. Warg. Co radzisz drugiemu, życz sobie samemu. Kn. Życzę, byś pisał do niego. Troc. **4.** !Ż. = *Ż. sobie = pragnąć, żądać, chcieć:* !Czego pan życzy? *(= w jakim celu pan przychodzi?)* !Czego pan życzy? *(= co pan każe sobie podać?).* Gdy komu życzę wszystkiego dobra, pewna rzecz, iż go miłuję. Petr. Czego sobie kto życzy, tego ś. spodziewa. L. Każdy temu rad wierzy, czego sobie życzy. P. Koch. Życzę mu tego szczęścia, tego honoru. Troc. Ż. komu zdrowia, szczęścia do czego. Troc. Kichającym życzą zdrowia. Oto nam w ręce wpadł, czegośmy sobie nieraz życzyli. Kochan. Aby tego, czego sobie nie życzysz, bliźniemu nie czynił. Skar. Życzyłbym z tobą przed śmiercią obaczyć ś. Boh. *(= radbym).* **5.** komu czego = *cieszyć ś., że co osiągnął; winszować mu czego; zie zazdrościć mu:* Gryzie ś. sam w sobie zazdrościwy człowiek, gdy darów Bożych a. których sam nie ma, a. równe być swoim widzi, a. mniejsze ma, bliźniemu swemu nie życzy. Hrb. *(= nierad je u niego widzi).* Życz też i ty bliźniemu twemu, co mu Bóg życzy. Dambr. *(= nie skąpi, użycza).* Najdziesz i takich nauczycieli, którzy nie życzą tego uczniom swym, aby ś. czego dobrego nauczyli, jedno żeby od nich kwartały dobre a spełne brali. Glicz. *(= nie pragną dla nich tego).* **6.** †Ż. komu = *pozwolić, zezwolić, zgodzić ś.:* Tylko proszę, jeśliż jest jakiej zwyciężony łaski godzien, życz, bym był w ziemi pogrzebiony. Koch. J. **7.** †Ż.. [**Życzać** | czego komu = *użyczyć, udzielić łaskawie, pożyczyć, dać do używania:* A mój mądry ministrze, czemuż ś. kryjesz z książkami twemi? nie chciałeś też tu ich nam Ż.? Tworz. Dała mi k temu pas darem, którego jej Cyntja życzyła, a iż wszystkich uciec miał, w tym ją upewniła. Żebr. Ż., pożyczyć, dać. Grabow. [Kieby pan prepinator życzył jakiego statka *(= pożyczył).* Rodzice synowi najwięcej życzą *(= najwięcej majątku zapisują).*

Żyć, żyje a. †**żywie, †żywi, [żywie], żył** a. [**żeł, żuł**] I. *być żywym, zostawać przy życiu, nie umrzeć:* Wszystkie jestestwa organiczne żyją. Sniad. J. Żyję, żywot jakikolwiek mam, powszechnie, jako zwierzęta, zioła, drzewa i t. d., które rostą, nie czują. Kn. Żyję, *strictius, ut animantia,* żywot czuły mam. Kn. Dotykając szeroką dłonią do serca, po chwili wykrzyknął radosny: żyje! żyje! dawajcie wina! Wójc. Żyjemy jeszcze! *(= trzymamy ś. jakoś).* Żyj lata Matuzalowe. Kras. Niech żyje! *(= wiwat! sto lat zdrowia!).* U Turków wołanie: hu! znaczy: niech żyje! Kłok. *Vivat* król nasz Stanisław August, niech żyje w jak najdłuższe lata. L. Pod dobrym hasłem niech poczciwi żyją! wielebne ojce jak, tak piją. Kras. Przen.: Niech żyje! = *niech kwitnie, płuży, święci ś.* Niech żyje przyjaźń szczera w powszechności, a w szczególności w stanie małżeńskim. L. Niech żyje amnestja! Niech żyje młodość *(= bodaj to młodość!).* Niech żywie młoda para! Sienk. Żart., ir. (o wypadku niezgrabności): Niech żyje zgrabność! Bóg żyje *(= jest, istnieje).* Rzekł Pan: żywę ja, a będzie napełniona ziemia wasza chwały Pańskiej. Leop. (jako ja żyję. B. G.). Powiedz im, żywę ja, mówi Pan, to wam tak uczynię. B. B. (Żyję ja. B. G.). *(= jak Bóg w niebie).* Żyje Pan Bóg zastępów, że gdybym ś. nie wstydził Jozafata, o ciebiebym nie dbał. Skar. *(= jak Bóg w niebie).* Żyję, żywot prowadzę, jako człowiek. Kn. Platon nauczał, że Pan Bóg dusze stworzył razem z światem tych wszystkich ludzi, którzy żyli, żyją i Ż. będą. Bals. Nie ma ś. nikt mieć za bezpiecznego, póki żyje. Nuc. Kto nie doje, nie dopije, ten mądrze i długo żyje. Kn. Nie żył, po kim piękna pamięć nie została. Szymon. Nie ten u mnie żył długo, kto wiek przeżył długi, lecz kto życie wielkiemi ozdobił zasługi. Nar. Jak długo żyjesz, tak długo trzeba ci ś. uczyć, jak Ż. Pilch. Kto umarł, ten żył kiedyś. Górn. Wyległo na spotkanie wszystko, co żyło. Zwierzęta i ptaszęta i wszystko inne żywiące *(= żyjące)* jest w opiece Twojej. Rej. Jak umierać nie zwykł, który nie żył, tak też nikt nie może żyć, aby umrzeć kiedy nie miał. Warg. Umrzeć jest przestać być tym, czym ś. przedtym żyło. Otw. Wysechł, same kości i skóra, i ledwo co żyje. L. *(= ledwo powłóczy nogami, zipie, tchnie).* Serce we mnie bije, włosy na głowie powstały, już od strachu ledwo żyję. L. Panna nie wie, czy żyje, tak to wzięła mocno do serca. L. Nie wiem, co gadam, bo nie wiem, czy żyję. Jabł. Żegnam cię, żyj zdrów! L. *(= bądź zdrów!).* Jemu Ż., nie umierać *(= żyje sobie jak w raju).* Człowiek żywie. Kon. Przen.: *trwać, nie wygasnąć:* Ż. w sercach potomnych, w czyjej pamięci. Król ten, pamięć, sława tego wiecznie Ż. będzie. Troc. Kiedy ś. uwolnię od dziennych zajęć, wieczorem dopiero żyję *(= ja pan, oddycham swobodnie, używam).* Ż. pod prawem *(= zostawać, podlegać mu).* Przez pół tylko żyje, kto żyje tylko sam dla siebie. Fel. Języki żyjące *(= żywe)* i umarłe. **2.** czym, z czego = *utrzymywać ś., żywić ś.:* Kto ma tyle, że Ż. może, dosyć jest bogaty. L. Tanio tu żyć. Troc. *(= tanie tu życie, warunki utrzymania).* Żyję czym, żywię ś. Kn. Ż. o czym, Ż. z czego, Ż. na czym. L. Żyje o chlebie i wodzie. Żywioły, któremi na świecie ludzie żywią, społem jeden drugiego śmierzy, a ku dobremu wspomaga. L. Nie mogą ś. wysiedzieć na pustyniach, nie mając tam co jeść, o czym Ż. Kłok. W lesie długi czas na samych tylko jabłkach i leśnych orzechach i wodzie żyli. Skar. Czemu ubodzy zdrowi, bogacze słabiuchni? — więcej żyją z apteki, aniżeli z kuchni. Koch. W. Zwierz zwierzem, ryba rybą, człowiek człekiem żyje. Pot. Tam tacy ludzie byli, co jedno szablą żyli. Papr. Nie ma z czego Ż. L. Z czegoż my Ż. będziemy? jam goły! L. Powstaje na mnie tysiąc djabląt żyjących z kałamarza, wrzeszczą, że ja ich przywodzę o torbę. L. Trzeba mu pochlebiać, bo z niego żyjemy. L. *(= od niego mamy środki utrzymania).* Boże, z Twoich rąk żyjemy *(= z Twoich darów, łask).* Ż. z pracy rąk. Nie można Ż. o suchej gębie. Trudno Ż. z tej pensji *(= wyżyć).* Pcha ś. biedę, byle Ż. Ż. z własnych funduszów. Ż. z zarobku, z rzemiesła, z majętności swojej, z swego grosza. Troc. Nie było w pustyni o czym Ż. Troc. Nie samym chlebem żyje człowiek, ale wszelkim słowem, które pochodzi z ust Bożych. Wuj. **3.** *tleć, żarzyć ś., nie zgasnąć:* Ogień jeszcze żyje w popiele, w próchnie, w knocie. Troc. Węgle w zarzewiu żyją. Troc. **4.** *wieść życie, pędzić życie, pędzić żywot; postępować, prowadzić ś., spra-*

wować ś.: Żyj dobrze, nie odkładając. Kochan. Żyj, jako Chrystus nauczył i żywotem swym ukazał. Skar. Chrystus dlatego za wszystkie umarł, abyśmy też i my nie sobie ś. żyć uczyli. Skar. Żyję tak abo owak, wiodę, prowadzę taki abo owaki żywot. Kn. Nie toć jest rzecz dobra Ż., ale Ż. dobrze. Górn. Sędziowie nie pytają ś. na sądzie, jako kto żywi. Górn. Jak długo żyjesz, tak długo trzeba ci ś. uczyć, jak Ż. Pilch. Trzeźwo i sprawiedliwie i pobożnie żeli. (tak!) Hrb. Żywiąc w prostocie i niewinności swej, pychy nie znają. Wuj. Wielka liczba w piekle chrześcijan niezbożnie żywszych i bez pokuty umarłych. Fund. Długo żyje, kto dobrze żyje. Kn. Źle żyje, przez kogo drugi nie żyje. Skar. Ja widzę, że trzeba Ż. dobremu człowiekowi nietylko sobie, ale i przyszłemu wieku. Zim. Ż. na świecie, Ż. człekiem, Ż. wśród ludzi grona jakże to twardy ciężar na jedne ramiona. Karp. Kto nie żyje po szlachecku, nie szlachcic. Opal. Jak ojce żyli w raju, tak dziś żyją wnuki. Mick. Żyje jak u Pana Boga za piecem. Prz. Żyje sobie dobrze, dostatnio *(= na nic sobie nie żałuje, używa).* Umie Ż. = a) *korzystać z życia, uprzyjemniać sobie życie;* b) *umie stosować ś. do okoliczności, do ludzi:* Do mody stosować ś. należy, żeby uchodzić za ludzi umiejących Ż. i za ludzi du bon ton; c) *umieć Ż. oszczędnie, z kredką w ręku, liczyć ś., rachować ś.* Żyje świętym człowiekiem, jako święty, jako człowiek. Troc. Żyje z nim jak przyjaciel. Troc. Żyje dobrze, kosztownie, rozpustnie. Troc. **5.** z kim = *przestawać, obcować, utrzywywać stosunki, komunikować ś., być w zażyłości,* posp. *zadawać ś.:* Żyją z sobą jak pies z kotem. Prz. Żyją z sobą w zgodzie. Mick. Z sąsiadami z za miedzy nigdyśmy nie żyli. Syrok. Wadzą ś. i nie żyją wcale dobrze z sobą. Jabł. Żyje z nim jak przyjaciel. Troc. Chociaż sąsiadujemy, nie żyjemy jednak z sobą. O kobiecie i mężczyźnie = *zostawać z sobą w stosunkach płciowych a. w związku małżeńskim:* Żyją z sobą przykładnie. Ż. z kim na wiarę *(= nieślubnie).* **6.** gdzie = *mieszkać, przebywać, bawić:* Nie w Jeruzalem Ż., mówi Hieronim, ale w Jeruzalem dobrym być. Skar. Żył w Paryżu trzy lata Troc. Ż. w mieście, na wsi. **7.** [Ż. tabakę] = *zażywać, niuchać.*

Żyd, da, lm. **dzi a.** × **dowie, Żydowin, [Żydowiec]** **I.** *wyznawca Mojżesza, izraelita, starozakonny:* Od Judy patryjarchy, syna Jakubowego, ziemia Judowska zwana, lecz Polacy, napsowawszy słowa, mówią *żydowska,* i lud tej ziemi zowią Żydami, co mieli zwać Judami, jako insze języki zowią. Sekl. Jezus rozmawiał w szkole z Żydmi. Bud. Pierwsza wzmianka o Żydach z Czech do Polski zbiegłych za Władysława Hermana. Nar. Pierwsze u nas Żydów siedlisko było w Wielkiej Polszcze; panowanie Kazimierza Wielkiego nader było Żydom przychylne. Skrzet. W Krakowie, tam, gdzie *lectorium Socratis,* Żydowie pierwej mieszkali. Biel. M. Żydzi płacą pogłówne. Skrzet. Zdatny jak Ż. do roli. Prz. Kochajmy ś. jak bracia, liczmy ś. jak Żydzi. Prz. Miłują ś. jako bracia, a patrzą swego jako Żydzi. Kn. [Żydy zasiadły] = *zaczął ś. szabas.* [Żydy wysiadły] = *skończył ś. szabas.* Ludzie takowi tak spryskowani są, jako wałasze nozdrza, i tak znaczni są, jako w żółtych czapkach Żydowie. Glicz. Tańcują, by oni Żydzi około cielca. Falib. Tytuł szlachecki ten ziemski mieć może i najgorszy, nawet i Ż. Birk. Kiedy bieda, to do Żyda. Prz. Próżnom ś. jako Ż. włóczył przez tyle krajów. Tremb. Ż. chrzczony wilk chowany, przyjaciel pojednany — niepewni. Prz. Żart.: Żyda wozić, Żyda bić = *drzemiąc kiwać ś.* Począł zaraz drzemać i Żydy wozić na kulbace. Sienk. **2.** przen. *człowiek, którego religją pieniądz; szachraj, handlarz, kramarz, tandeciarz; człowiek wyrachowany, lichwiarz, kutwa, skąpiec, chciwiec, zdzierca, wyzyskiwacz:* Przezwisko (Ż.) niekoniecznie oznacza wyznawcę mojżeszowego; dawane jest ludziom chciwym, przebiegłym, szukającym zysku. Rdw. Przejeżdżał Ż. (pan August) w ładnym koczyku i dobrą czwórką w krakowskich chomontach, a za nim drugi Ż. w mizernym łapserdaku, z rudą brodą i pejsami, na dwukolnym wózku, siwą i chudą kobyłą. Korz. Przen.: × Żyda grzebać = *działać potajemnie, knuć konszachty.* Pot. Znam ja, że w tym pospolitym ruszeniu jest Ż. zagrzebany. J. Każ. Jak tylko sejm chciał uchwalić pospolite ruszenie, monarchowie podejrzewali, że w nim jest Ż. zagrzebany, czyli że szlachta chce coś wytargować na koronie. Remb. Nie darmo, coś tu jest, Żyda tam jakiegoś grzebią, lub Żyda tam jakiegoś zagrzebiono. Kn. (rzecz nieczysta, coś tajnego, skrytego. L.). O statucie co mówisz, iż ś. tym sądzim; oj, i tamciby podobno Żyda znalazł. Falib. (coś do przyganienia, wytknięcia. L.). W tym miejscu musieli Żyda powiesić — mówią, gdy nie idzie w karty. **3.** posp.: Żydy = *sklepy żydowskie, targowice, tandeta w dzielnicy żydowskiej:* Pójść po sprawunek do Żydów a. na Żydy. Kupiłem to na Żydach a. u Żydów. **4.** żart. *człowiek niechrzczony jeszcze:* Nie chrzciliśmy jeszcze syna, jeszcze on Ż. **5.** *kleks, plama od chlapnięcia atramentem:* Zrobić, usadzić żyda. **6.** [Żydy] *czarne plamy na ścianie po bieleniu.* **7.** [Ż., **Kiwoń**] *rodzaj tańca.* **8.** [Ż.] *nazwa konia.* **9.** [Ż.] *rodzaj gry w piłkę.* **10.** [Ż.] *pewna zabawa dziecięca.* Zdr. **Żydek,** [**Żydaszek**]. Zgr. **Żydzisko,** [**Żydosko**].

[**Żydászek, szka,** lm. **szki**] p. **Żyd.**

Żydawa, y, lm. **y a. Ślaz żydowski** bot. (corchorus) *roś. z rodziny lipowatych.*

Żydek, dka, lm. **dki** **I.** p. **Żyd.** **2.** [Ż.] *kozik, cyganek (nożyk).* **3.** [Ż.] *maleńka lampka blaszana bez szkła.* **4.** [Ż.] w grze w karty, mianowicie w taroku, *pula, kociołek, pewna kwota powstała z płatek, którą zabiera ten, co zrobi najwyższą grę:* W żydku leżała kwota wcale pokaźna, bo sto guldenów. Rog. **5.** *gra w piłkę, klasy.* Goł. **6.** × Ż. myśl. *lis.* Żart.: *okoń (ryba).* **7.** zool., p. **Mazurek.**

[**Żydka, i,** lm. **i**] p. **Żydówka.**

[**Żydliczek, czka,** lm. **czki**] p. **Żydlik.**

[**Żydlik, a,** lm. **i**] *szklanica, kufel:* Ż. wina. Zdr. [**Żydliczek**].

[**Żydła, y,** lm. **y**] *ławka z oparciem, zydel.*

† **Żydło, a,** lm. **a** p. **Życie.**

† **Żydogłowy** *mający głowę nakształt żydowskiej:* Już, chwała Bogu, Rusin Ż. ciężkiemi brząka na nogach okowy. Koch. W.

Żydolub, a, lm. **y** p. **Żydoman.**

Żydoman, a, lm. **i, Żydolub** *miłośnik Żydów, judofil.* Syrok.

[**Żydosko, a,** lm. **a**] p. **Żyd.**

Żydostwo, a, blm. p. **Żydowstwo.**

[**Żydowa, ej,** lm. **e**] **I.** *żona Żyda, Żydówka* **2.** p. **Żydownia.**

† **Żydowczyzna, y,** blm., p. **Żydowszczyzna**

[**Żydowiątko, a,** lm. **a**] p. **Żydowię.**

Żydowica, y, lm. **e** p. **Żydówa.**

[**Żydowicka, i,** lm. **i**] p. **Żydówka.**

[**Żydowiec, wca,** lm. **wcy**] p. **Żyd.**

× **Żydowię, ęcia,** lm. **ęta** p. **Żydzię.** Zdr. **Żydowisko.**

Żydowin, a, lm. **y** **1.** *Żyd poważny, sławny z nauki i t. p.:* Eleazar Ż. opętane uzdrawiał. Dambr. Autor Izaak, który z Żydowina został chrześcijaninem. Ops. Józef Ż., Filo Ż. L. Niemasz rodału Żydowina, bo tenże Bóg jest wszystkich, którzy Jego wzywają. Gil. Józef Ż. tak pisze. Troc. **2.** pog. *Żyd, Żydzisko.* Pśń. Sługa tegoż pana Ż. HJ.

Żydowina, y, lm. **y** p. **Żydzina.**

× **Żydowizm, u,** blm. p. **Żydowszczyzna.**

† **Żydowizna, y,** blm., p. **Żydowszczyzna.**

[**Żydownia, i,** lm. **e, Żydowa**] zb. *żydowstwo, parchownia.*

Żydowski, [**Żydowy, Żydzki**] **1.** przym. od **Żyd:** Nos Ż. *(= garbaty).* Cmentarz Ż. *(= kierkut, okopisko).* Ziemię żydowską właśnie zwać trzeba judowską od Judy patryjarchy, syna Jakubowego, lecz Polacy, napsowawszy słowa, mówią Ż., miasto judowski. Sekl. Jako żydowskiej gęsi, natkać ś. aż do szyi. Rej. Żydowską piosnkę komu śpiewa, żydowskim orężem nań idzie, t. j. podarkami robi. Kn. Nikodem był Jezusowym uczniem, lecz sekretnym, dla żydowskiej bojaźni. Pot. *(= bojąc ś. prześladowania żydowskiego).* Bóżnica żydowska. Ulica żydowska, dzielnica żydowska *(= zamieszkana przez Żydów).* × Korobka żydowska, p **Krobka.** Kalendarz Ż. Przen., żart.: Żydowskie zaraz, pańskie poczekaj *(= nieprędko, nierychło).* Żydowska maść, p. **Maść.** Żydowska mustra, posp. = *tarcie sobie pleców o ścianę.* Żydowska droga a. dziadowskie morze = *piaszczysta, kopna droga.* Ż. Wojtek = *chrześcijanin posługujący u Żydów, popychle żydowskie.* Żydowskie wykręty. Tarcza z Dęborogiem, co kapelusz Ż., tyle będzie warta. Syrok. Ż. świadek *(= fałszywy, przedajny).* Załatwiał zajścia polubownie zapomocą gęsiej a. nawet żydowskiej szabli, t. j. pieniężnej akomodacji. Mat. O żydowskiej Herzberga polityce. Kal. *(= szachrajskiej, podstępnej).* Złoto żydowskie, p. **Musywgold.** **2.** bot.: Żydowskie judaszowe drzewo p. **Judaszowiec.** [Grzyby żydowskie] p. **Grzyb.** Żydowskie jagody, p. **Balsamka.** Ż. ślaz, p. **Żydawa.** Żydowska wiśnia, p. **Miechunek** i **Wzdętka.** **3.** gieol.: Ż. a. Żabi kamień (cidaris) = *szkarłupnia* (eschinodermata) *należąca do jeżowców.* Lab. **4.** lek.: † Żydowska niemoc, p. **Krwawnica.** **5.** min.: Smoła żydowska = *asfalt.* **Po żydowsku** = przys. *na sposób żydowski, jak Żydzi:* Ubrany po żydowsku. Szczupak po żydowsku. *(= nadziewany).* To po żydowsku, nie po obywatelsku *(= po szachrajsku).* Mówić, czytać, śpiewać, pisać po żydowsku *(= w języku żydowskim).*

Żydowskość, i, blm., rz. od **Żydowski:** Ż. baronowej mnie do niej nie zraża. Jeż.

Żydowstwo, a, blm., **Żydostwo,** [**Żydziawa**] **1.** † Ż. a. **Żydowszczyzna** = a) *kraj żydowski, ziemia judzka, Judea:* Uczył po wszystkim żydostwie, począwszy od Galilei, aż dotąd. Leop. (po wszystkiej judzkiej ziemi. B. G.). Królik, gdy usłyszał, że Jezus idzie z żydowstwa do Galilei, szedł do niego i prosił go, aby wstąpił do niego. Leop. (z judzkiej ziemi. B. G.). Herod, cudzoziemiec Idumejczyk, w żydowstwie panował. Białob. Dali mi przewód, ażbym przyszedł do zydowstwa. Leop. (do ziemi judzkiej. B. G.). Gdy domowe wojny uspokoiły ś. w żydowstwie, nastąpiła na Dawida nowa zagraniczna wojna. Zał. b) lm. a *szachrajstwo:* Wstydzili ś., że po tylu zapowiadanych dobrociach zjawiły ś. takie żydowstwa. St. Aug. **2.** zb. *Żydzi, ogół żydowski:* Kościół w żydowstwie jeden był, bożnic zaś było dosyć. Sekl. Nie tylko na ów czas w żydowstwie, ale i u nas w chrześcijaństwie wiele ś. znakom dziwnym sprzeciwiało. Białob. (nietylko między Żydami, lecz i między chrześcijanami. L.). Wśród ciasnej uliczki obdarte domy, zaszargane Ż. Bał. Ż. ś. zleciało.

Żydowszczenie, a, blm., **I.** czynność cz. **Żydowszczyć:** Zadaniem partji jest powstrzymanie żydowszczenia kraju.

Żydowszczyć, y, ył *robić żydowskim.*

Żydowszczyzna, y, blm. **I.** † **Żydowozyzna,** † **Żydowizna,** × **Żydowizm** *wszystko, co jest żydowskie, co jest właściwe Żydom, co trąci Żydami; język, piśmiennictwo żydowskie:* Nie wspominamy onej żydowizny Budnego. Wuj. Duch żydowszczyzny ogarnął świat cały, pieniądz stał ś. wszystkim Fred. A. Nic nie robić, to nie robić; więc nie poszli na żydowszczyznę *(= na robociznę u Żyda).* **2.** p. **Żydowstwo.**

[**Żydowy**] p. **Żydowski.**

Żydożerca, y, lm. **y** *wróg Żydów, antysemita.*

Żydożerczy przym. od **Żydożerca.**

Żydożerstwo, a, blm. *namiętna nienawiść do Żydów, antysemityzm.* Ole.

Żydówa, y, lm. **y, Żydowica,** [**Żydura**] pog. od **Żydowka:** Stara, obrzydliwa Ż.

Żydówczę, ęcia, lm. **ęta** *dziewczę żydowskie.*

Żydówczysko, a, lm. **a** p. **Żydówka.**

Żydóweczka, i, lm. **i** p. **Żydówka:** Pokorną żydóweczkę narodu ludu onego uciśnionego podał mu za małżonkę. Rej. Nie patrzył ani bogactwa, ani zacności domów, ale obrał sobie ubogą żydóweczkę. Rej.

Żydówka, i, lm. **i** **1.** a. [**Żydka, Żydowicka**] *kobieta rodu żydowskiego, Izraelitka, starozakonna:* Na synodzie postanowiono, aby Ż. u chrześcijanki, ani chrześcijanka u Żydówki dzieci przy rodzeniu nie brały. Sak. **2.** [Ż.] *wrzód; krosta; wrzedzianka.* **3.** [Ż.] *nazwa krowy.* **4.** bot., p. **Pokrzyk** i **Mglejarka.** **5.** lek. (pustula maligna) *karbunkuł, czarna krosta, wąglik, iskrzyk.* Zdr. **Żydóweczka.** Zgr. **Żydówczysko.**

[**Żydura, y,** lm. **y**] p. **Żydówa.**

Żydziaczek, czka, lm. **czki** p. **Żydziak.**

Żydziak, a, lm. **i, Żydziuk** lekc. *wyrostek żydowski:* Wywijał kijem nad Żydziukami. Krasz. Zdr. **Żydziaczek.**

[**Żydziawa, y,** blm.] p. **Żydowstwo:** W tych Urlach to taka Ż.

Żydziątko, a, lm. **a** p. **Żydzię:** Żydówka spojrzała w okno, a za nią pół tuzina żydziątek różnego kalibru. Fred. A.

Żydzieć, eje, ał *stawać ś. Żydem.*

Żydzienie, a, blm., czynność cz. **Żydzieć.**

Żydzię, ęcia, lm. **ęta,** × **Żydowię** *niemowlę żydowskie, dziecię żydowskie:* [Św. Helina napotkała troje żydziętów]. Zdr. **Żydziątko.**

[**Żydzik, a,** lm. **i**] p. **Jazgarz.**

Żydzina, y, lm. **y, Żydowina, Żydzisko** m. *biedny, nędzny Żyd:* Niech tylko tyle litości ma Pan nade mną w dzień ostatniego sądu, ile ja miałem wtedy nad tym Żydziskiem. Kaczk. Biedny Ż., felczer z małego miasteczka. Jun. Zdr. **Żydzinka.**

Żydzinka, i, lm. **i** p. **Żydzina.**

Żydzisko, a, lm. **a** m. a. ni. **I.** p. **Żyd. 2.** p. **Żydzina.**

Żydziuk, a, lm. **i** p. **Żydziak.**

[**Żydzki**] p. **Żydowski.**

[**Żyg...**] p. **Żeg ...**

Żygadła, ł, lm. e bot p. **Opuncja.**

Żygadło, a, lm. a, **iglica** gór. *drut przygotowujący otwór do założenia przezeń zapalnika*, ramodel.

[**Żygawica** (bł. zam. **Rzygawica**), y, lm. e = **Kurzawka** pod 2.

Żygawka, i, lm. i, **Żegawka**] bot. (urtica urens) *gatunek pokrzywy o drobnych liściach.*

[**Żygliczek**, **czka**, lm. **czki**] *mały garnuszek, kieliszek.*

[**Żygolenie**, a, blm.] czynność cz. **Żygolić.**

[**Żygolić**, ł, ił] kogo = *dopiekać, dokuczać komu, naprzykrzać ś.*

† **Żygulec**, **lca**, lm. ce gór. *kotwica do zaczepiania liny u kołowrotu.* Łab.

Żyjący l. lm. od **Żyć**: Istota żyjąca = *istota obdarzona życiem, ożywiona.* [Przecie żyjąca jestem, wiem, co mówię. Kon. Język Ż. = *którym mówi obecnie jaki naród, nie umarły.* Słowo żyjące = *żywe, wypowiadane, nie pisane.* 2. [Ż.] *ożywiający, ożywczy, żywy:* Trzecia woda była żyjąca. **Ż.**, ego, lm. cy rz. *człowiek, który żyje; śmiertelnik.*

Żyjątko, a, lm. a, [**Żywina**], × **Żywizna**, † **Żywocina**, † **Żywię** *zwierzątko najdrobniejsze, istota żyjąca, stworzonko, organizm zwierzęcy nizki, ustrój zwierzęcy:* Żywociny tak powietrzne, wodne, jako i na ziemi żyjące. Trzyc. Mowa tu o zwierzętach dwójnogich i o innych żywocinach latających. Trzyc. O morze! pośród twoich wesołych żyjątek jest polip... Mick. Żyjątko nasienne, p. anat. **Ciałko.**

Żylak, a, lm. i l. chir. (varix phlebectasia) *rozszerzenie żyły:* Usposobienie do żylaków. Rozpoznanie żylaków nie jest trudne, jeśli są niemi dotknięte żyły skórne. Ż. tętniakowy (v. aneurysmaticus). Ż. kędzierzasty (v. cirsoides). Ż. okołopępkowy (v. umbilicalis s. varicomphalus). Ż. powrózka nasiennego (phlebectasis venae spermaticae s. varicocele, cirsocele). Ż. spojówki w oku (cirsophtalmia). Żylaki żył hemoroidalnych (varices haemorrhoidales) = *krwawnice.* 2. wet.: Ż. na przedniej stronie stawu skokowego konia.

Żylakotętniczak, a, lm. i patol. (phlebarteriectasia) *wydłużenie, zgrubienie i rozszerzenie workowate najdrobniejszych rozgałęzień tętniczych i żylnych na kończynach.*

Żylakowy przym. od **Żylak.** Patol. (varicosus): Wrzód Ż. (ulcus varicosum).

† **Żylany** p. **Żylasty.**

[**Żylarz**, a, lm. e] *powroźnik.*

Żylasty, **Żylisty**, † **Żylany** l. *pełny żył, żyłowaty:* Mięso żylaste. Miewają konie na nogach gruczoły na żyłach a. na żylastym miejscu. Trzyc. Nie prostym był sposobem w ten czas postrzelony, bo ranion, gdzie ś. goleń poczyna i łysty mięsiste podkolanek zwykł wiązać żelisty (tak!). Otw. 2. *odznaczający ś. silnemi, wydatnemi żyłami:* Miał bardzo długie ramiona, ale wielce żyliste. Ustrz. Żyliste ręce Cyklopa. Pot. Żyliste ręce. Troc. Żylaste ciało. Lubom. Był Aleksander średniej urody, twarzy obdłuż, kościsty i Ż., ku mocy udatny. Biel. M. Każdy tuszył, że Hipjasz, daleko starszym będąc, Telemaka przemocuje, którego w młodym wieku nie tak żyliste wspierały członki. Troc. Przen.: Stara ma żylaste zdrowie i umierać nie myśli. Bał. 3. *podobny do żyły, dó żył, żylny, żyłowaty:* Gdyby mię, mówi Samson, siedmią powrozów żylastych wiązano, tak nie będę duż, jako insi ludzie. Leop. (siedmią wici surowych, które jeszcze nie uschły i jeszcze wilgotnych. Wuj.). Ż., żyle podobny, *venae vel nervo similis.* Kn Żylisty kańczug. Troc. 4. embr.: † Błona żylasta, p. **Kosmówka.** 5. gór.: Ż. odłam żelaza. Łab. 6. min.: Dioryt, granit, sjonit Ż.

Żylenica, y, lm. e zool. (sialis) *owad siatkoskrzydły.*

Żyleniec, **ńca**, lm. ńce bot. I. a. **Bobownica**, **Jarnik** (samolus) *roś. z rodziny pierwiosnkowatych.* 2. p. **Krewnik.**

Żylisko, a, lm. a p. **Żyła:** Sinym granatem raz wraz wypełniały ś. żyliska. Gliń.

Żylistek, **tka**, lm. **tki** bot. (deutzia) *roś. z rodziny skalnicowatych.*

Żylistość, ł, blm. l. rz. od **Żylisty.** 2. a. **Białkowatość** *ogólny nadmiar krwi żylnej.* Sł. wil.

Żylisty l. p. **Żylasty.** 2. anat.: × Błona czarna czyli żylista, × błona żyłkowata, × błona przędzikowata (tunica chorioidea oculi) = *naczyniówka.* × Sploty naczyniowe lub żyliste w mózgu (plexus chorioidei v. retiformes cerebri), × zawicia siatkowate = *sploty naczyniówki mózgu.* × Błona żylista, żyłowa, × błona żylasta, × błona naczyńkowa, × błona skórzana, × błona twarda (eborion) = **Kosmówka.** Zewnętrzną błonę jajka zowiemy żylistą, *chorion.* Krup.

† **Żylnik**, a, lm. i gór. *złoże.* Łab.

Żylny, **Żyłowy** przym. od **Żyła:** Kamyk Ż. (phlebolith) = *zwapnienie, skrzeplina żylna.* Tętno żylne. Zakrzep Ż. (phlebothrombosis). Zatoka żylna opony twardej. Krew żylna. Układ Ż. Krwawnice są brodawki żylne w wychodzie. Sien. Żylna choroba (morbus nervorum). Kn. Żylną chorobę cierpiący, *neuricus.* Kn. Klapka żylna, p. **Klapka.**

Żylsko, a, lm. a p. **Żyła.**

Żylwa, y, lm. y, **Paproć gronkowa** bot. (onoclea) *roś. z gromady paprotników, z rzędu paproci.*

Żyła, y, lm. y l. anat. (vena) = a) *naczynie krwionośne odprowadzające zużytą krew do serca, naczynie, przez które krew z obwodu płynie do serca:* † Żyły złote, krwawe, krwiste, p. **Krwawnica.** Żyły niebijące. Żyły pulsowe, bijące, skaczące = *tętnice* (arteriae). Ż. krewna, krew mająca. Kn. Pulsy to są skokne a. tępne żyły. Sien. Ż. bazylika czyli królewska wypuszcza różne odnogi. Krup. (p. **Królewski**). Język ma swoje żyły krwawe, które ś. zowią żabie (venae raninae). Kirch. (p. **Językowy**). Żyły żabkowe. Perz. Złotemi żyłami nazywamy żyły w końcu prostej kiszki, czyli w samym dziurniku; gdy znacznie nabiegną, sprawiają bóle; które, gdy ś. nie otwierają i krwią nie płyną, nazywa ś. to ślepemi, złotemi żyłami. Perz. Ż. ociekła, nadęta, ociekająca, nabrzmiewająca, najwięcej w goleniach (varix). Kn. Żyły główne a. wielkie. Ż. główna dolna (vena cava inferior). Ż. haniebna = Ż. *sromna.* † Ż. główna mniejsza, p. **Główny.** † Żyły ssące, sysające, wodniste, p. **Limfatyczny.** Ż. nieparzysta (v. azygos). Ż. nieparzysta krótka (v. hemiazygos). Ż. odłokciowa śródręcza (v. salvatella). Ż. wrotna, Ż. bramna, † Ż. fórty (v. portae). Ż. przyśrodkowa (v. mediana). Ż. przyśrodkowa przypromieniowa (v. mediana cephalica). Ż. przyśrodkowa odłokciowa (v. mediana basilica). Ż. biodrowa wspólna (v. iliaca communis). Ż. podbrzuszna (v. hypogastrica). Ż. biodrowa zewnętrzna (v. iliaca externa). Ż. bezimienna prawa i lewa (v. anonyma dextra et sinistra). Ż. szyjna wewnętrzna (v. jugularis interna). Żyły płucne (venae pulmonales).

Ż. podskórna odpiszczelowa (v. saphena major). Ż. odstrzałkowa (v. sophana minor). Żyły gwiazdowate nerek (stellulae Verheynii). Krew ś. po żyłach rozlewa. Troc. Żyły kostkowe, p. **Kostkowy**. b) †Żyły suche lub pięte = *nerwy*. Żyła sucha, biała, bezkrwawa, nerw. Syr. Żyły pięte zowią ś. nerwy. Sien. Ziele to pomocne przeciw boleściom żył suchych abo stron (= *strun*), które zowią nerwy. Urzęd. Ziele to żyłom piętym a. suchym obrażonym użyteczne. Syr. Żyły suche w człowieku zowią struny. Urzęd. Ziele to dla korzenności swej żyły suche, które zowią nerwy, potwierdza. Spicz. Żyły nadęcie, stwardnienie, *ganglium nervi nodosa contractio sine dolore*. Kn. Zabicie żyły koniom rzecz szkodliwa, bo nietylko chromota z tego pochodzi, ale też i noga schnie. Lik. (= *zabicie za żywe, zagwożdżenie*). Bez żeł (!) nie mogą ś. ruchać członki ciała naszego ani kończyć ruchania. Łęcz. c) Ż. klejowata, ścięgacz, p. **Ścięgno**. Kn. Przen.: *człowiek żyłujący drugich, naciągacz, wyzyskiwacz, eksploatator, pijawka, zdzierca, derus:* Jak Boga kocham! Ż. z pana mecenasa! Niktby nie dał więcej. Tet. 2. *członek męski, prącie*, posp. *kuśka, kutas:* [Dobrze tatusiowi było, kiedy matuś żyła: skoczył pod pierzynę, stanęła mu Ż.]. 3. Ż. *sucha wołowa, bykowiec, korzeń byczy, bicz bykowy, surowiec:* Suchemi żyłami wołowemi bić go kazała. Skar. Kijmi go i żyłami bili. Skar. 4. Cięciwna Ż. = *cięciwa*. 5. Ż. w drzewie = *słój*, w liściu = *nerw:* Ż. w liściu ziół, drzew, *fibra, vena, nervus*. Kn. 6. w kamieniu, w kruszcu = *smuga na ogólnym tle:* Ż. kamienna, *vena marmoris*. Kn. 7. Ż. wodna = *woda przedzierająca ś. przez pokłady ziemi, woda zaskórna:* Ż. wodna. Kn. Ulęknie ś. tego zburzenia ziemia. i żyły studzienne staną. Leop. W studniach nie są to prawdziwe zdroje, ale tylko żyły, abo, jak niektórzy dobrze wyrażają, zaskórnia woda. Świt. 8. przen. *odnoga, arterja komunikacyjna, dopływ:* Druga znaczna Ż. holenderskiego handlu jest żegluga na Renie. Świt. 9. *strumień:* Ż. powietrzna (= *prąd w biegu zostający*). Ż. wody. (= *strumień bijący z rury, z otworu naczynia*). 10. bud. *wypukła linja w miejscu zetknięcia ś. dwuch sklepień*. 11. embr.: Ż. krańcowa, p. **Krańcowy**. †Ż. urynowa, p. **Moczownik**. 12. gieol.: *szczelina, szpara w skałach, wypełniona rozmaitemi minerałami:* Ż. srebrna, ołowiana, miedziana. Ż. granitu, bazaltu. 13. chir.: Nacięcie, otwarcie żyły (phlebotomia). Upuszczenie krwi z żyły (venae sectio). 14. gór. *pręga obcego ciała przedzierająca ś. przez pokłady skalne*. Płonna Ż., p. gór. **Płonny**. Ż. towarzysząca = *idąca równolegle do innej*. Łab. Ż. kruszcowa, złota, srebrna. Troc. 15. patol.: Zakrzep żyły wrotnej (pylethrombosis). Zapalenie żyły wrotnej (pylephlebitis). Rozszerzenie żył (phlebectasis). Zapalenie żył śródkościa (osteophlebitis). Stwardnienie żył (phlebosclerosis). Zdr. **Żyłka, Żyłeczka**. Zgr. **Żylisko, Żylsko**.

Żyłeczka, i, lm. i p. **Żyła**: Nervi, żyły suche, które przyprowadzają duchy żywiące do części ciała, kończą ś. w częściach ciała z niezliczonemi maluczkiemi żyłeczkami. Kirch. Pokój turecki ciągnie dusze ludzkie do gusł swoich, chcąc pobożności wszelakiej najmniejszej żyłeczki zgoła podciąć i podrzezać. Jan.

[**Żyłgucie**, i, blp.] *gałganki, z których robią koszyki, także niemi kryjąc dach, łaty do krokwi przywiązują*.

Żyłka i, lm. i l. p. **Żyła**: Żaba pod językiem, *ranula linguae*, nabrzmienie języka spodem, około krwawych żyłek, żabiemi zwanych. Perz Złote żyłki nabrzmiałe, nie ciekące, ślepemi zowią, że są zawarte. Syr. W której części oka wzrok ś. formuje: czy w żyłkach optycznych a. wzrokowych, czy w wilgoci kryształowej, czy też w siatkowej błonce? L. Żadnej żyłki cnoty nie ma. Pot. (= *ani krzty*). 2. przen.: Ż. do czego = *wena, pociąg, chętka, słabość, skłonność:* Postawił kilka dukatów na kartę niechętnie — i... wygrał; dosyć tego było, aby ś. w nim stara Ż. obudziła. Krasz. Mówią, że w ogólności my żyłki do przemysłu i handlu nie mamy. Krasz. Taką miał żyłkę do prawa i ochotę do procesów, że gdyby mu sprawy zabrakło, gotówby sam siebie pozwać, byle mieć co robić. Krasz. Czuł w sobie żyłkę gospodarską, powtarzał, że lubi pasjami widok wołów na pastwisku, krowy w oborze. Gaw. 3. anat. (venula): Ż. siatkówki nosowa i skroniowa górna i dolna w oku (v. retinae nasalis et temporalis superior et inferior). Ż. plamki żółtej w oku (v. macularis superior et inferior) 4. stol. Ż. w drzewie = *andra*.

× **Żyłkoskrzydłowy** p. **Żyłkoskrzydły**.

Żyłkoskrzydły, × **Żyłkoskrzydłowy** p. **Owad.**

Żyłkować, uje, ował *znaczyć w żyłki*.

Żyłkowanie, a, blm., czynność cz. **Żyłkować** *deseń stąd powstały:* Na złotawym mchu rysuje ś. Ż. cieniów gałęzi. Matl.

Żyłkowany p. **Żyłkowaty**.

Żyłkowato przys. od **Żyłkowaty**.

Żyłkowaty, Żyłkowany l. *pokryty żyłkami, zawierający w sobie żyłki:* Ż., łyczkowaty, *fibris similis vel ex fibris constans*. Kn. 2. min., gieol. Marmur, gips, serpentyn Ż. Kolor (minerału) żyłkowany. Łab. Marmur żyłkowany. Łab. Korona ma płatki fijoletowo żyłkowane. Rost. 3. patol.: Tętniak Ż. a. kędzierzasty (aneurysma cirsoideum).

Żyłkowy przym. od **Żyłka**.

Żyłocisk, u, lm. i, **Zaciskadło** chir. (torcular) *krępulec, narzędzie do zaciskania żył celem wstrzymania krwotoku, pinseta, pinceta, kompresorjum*.

× **Żyłokruch, u**, lm. y *odstęp różnej wielkości między żyłą kruszcową i przypierającą do niej skałą, napełniony pospolicie gatunkiem iłu, marglu lub jakiejkolwiek glinki*. L.

[**Żyłomoć**] bot. = **Wiciokrzew** (lonicera xylosteum).

× **Żyłopor, u**, lm. y gór. *rozpadliny różnej wielkości po żyłach kruszcowych zdarzane, napełnione pospolicie kruszcem litym*. L.

× **Żyłospój, oju**, lm. oje anat. = anat. **Wiązadło**.

Żyłowacenie, a, blm., czynność cz. **Żyłowacieć**.

Żyłowacieć, eje, ał *stawać ś. żyłowatym*. L.

†**Żyłowacizna, y**, lm. y anat. = **Rozcięgno**: Ż., ścięgno rozszerzające ś. w błonę.

Żyłować, uje, ował l. † Ż. *robić żylastym, sprężystym nakształt żyły:* Ż. łuk. Żyłowane rogi. Lubom. 2. mięso = *wybierać, wyciągać z niego żyły*. Przen.: Ż. kogo, np. przy rachunku, kupnie, umowie = *ciągnąć, drzeć z niego, wyzyskiwać, eksploatować go*. 3. garb.: Ż. skórę = *wyciągać, rozciągać*, sztrekować.

Żyłowanie, a, blm., czynność cz. **Żyłować**.

Żyłowarstwa, y, lm. y, **Warstwożyła** gór. *żyła w pewnej przestrzeni regularnie między warstwami skał otaczających ciągnąca ś., jakoby sama była warstwą*. Łab.

Żyłowato przys. od **Żyłowaty**. L.

Żyłowatość, i, blm., rz. od **Żyłowaty**: Ż., *nervositas*, tęgość. Kn. Ż. mięsa, łykawość. L.

Żyłowaty l. *żylasty, pełny żył; mający wydatne żyły*: Ż. Djomed. L. Żyłowate ma ręce. Troc. Kozacy są wzrostu pięknego, żyłowaci. Niem. Herkulesa postaci, wysoki, barczysty, Ż. Koż. 2. *podobny do żyły*: Żyliniec ziele korzeń ma Ż., gibki, długi, jak nerw. Syr. Żyłowate drzewa. Kn. (*=słojowate, fladrowate*). Żyłowate mięso *=łykowate*. 3. anat. (tendineus) *ścięgnisty*: × Prążki, kresy, paski, smugi żyłowate (inscriptiones tendineae) *= smugi ścięgniste*.

Żyłownik, a, lm. i, **Sztrekajz** garb. *narzędzie do wyciągania skór*.

Żyłowy l. p. **Żylny**. 2. min.: Brekcje żyłowe. Kwarc Ż. Żelaziak brunatny Ż..

[**Żyma, y**, lm. **y**] *powróz u sieci, do którego dla straszenia ryb przywiązują „wiszki" lub „drzazgi"*. Zdr. [**Żymka, Żymuchna**].

Żymbletki, tek, blp. *rodzaj ciastek z owocami*.

[**Żymek, mka**, lm. **mki**] *powróz górny lub dolny przy wątonie*. Pc.

[**Żymka, i**, lm. **i**] p. **Żyma**.

[**Żymki**] *ciężki, ociężały*.

[**Żymko**] przys. od **Żymki**.

[**Żymuchna, y**, lm. **y**] p. **Żyma**.

Żyn, u, lm. **y** bot. (escobedia) *roś*.

† **Żynarski** przym. od **Żynarz**: *żniwiarski*: W żynarskim ubierze przynaszał jej po koszu kłosia. Otw.

† **Żynać, a, ał** p. **Żąć**.

† **Żynanie, a**, blm., czynność cz. **Żynać**.

† **Żynarz, a**, lm. **e** p. **Żniwiarz**. Km.

† **Żyncica, y**, lm. **e** p. **Żętyca**.

† **żynczyca, y**, lm., **e** p. **Żętyca**.

† **Żyntyca, y**, lm. **e** p. **Żętyca**.

† **Żyńcica, y**, lm. **e** p. **Żętyca**.

[**Żyp, u**, blm.] *kulki ostu uschłe, czepiające*.

× **Żyr, u**, lm. **y** l. p. **Żer**. 2. bot. p. **Mak**.

Żyrafa, y, lm. **y** l. a. × **Girafa** zool. (camelopardalis giraffa) *zwierzę racicowe, stanowiące oddzielną rodzinę*. Przen.: *człowiek wysoki, gidja, gilbas, dryblas, drabina, dragon*. 2. muz. *staroświecki fortepjan stojący w górę*.

Żyrafi przym. od **Żyrafa**: Szyja żyrafia. Wzrost Ż.

Żyrandel, a, lm. **e** p. **Żyrandol**.

Żyrandol, a, lm. **e**, [**Ryzyndál**], × **Żyrandel**, × **Żyrondol**, × **Żyrandola** *świecznik ozdobny wiszący, pająk*: Pozapalać żyrandole. Wszelkie gaunki luster i żyrandolów. S. Grodz. Zdr. **Żyrandolik**.

× **Żyrandola, i**, lm. **e** p. **Żyrandol**.

Żyrandolik, a, lm. **i** p. **Żyrandol**.

Żyrant, a, lm. **ci** han. *ten, co przekazuje weksel osobie trzeciej, indosant; poręczyciel wekslu lub akceptu*: Jaką drogą zrealizować żądanie swoje rekonwencyjne względnie do żyranta? Kraus.

Żyrat, a, lm. **ci** han.: Ten, na czyją korzyść ś. odnosi indos, zowie ś. żyratem.

[**Żyrdka, i**, lm. **i**] p. **Żerdka**: Oné hań wisom na zyrdce w biołej izbie. Tet.

Żyro, a, lm. **a** hán.: *przekaz wekslu na osobę trzecią, indosacja, indos, indosament; formuła wypisana na odwrotnej stronie weksla, wyrażająca taki przekaz; poręczenie zapłaty wekslu*.

Żyradol, a, lm. **e** p. **Żyrandol**.

Żyrondysta, y, lm. **ści** *członek stronnictwa republikańskiego umiarkowanego w pierwszej rewolucji francuskiej*.

Żyrondystka, i, lm. **i** forma ż. od **Żyrondysta**: Była żyrondystką z przekonań, bawiła ś. w polityke, grę bardzo podówczas niebezpieczną we Francji. Rol.

Żyrować, uje, ował han. *podpisywać ustępstwo wekslu lub przekazu osobie trzeciej, indosować poręczać wypłatę wekslu*.

× **Żyrować, uje. ował** p. **Żerować**.

Żyrowanie, a, blm., czynność cz. **Żyrować**.

× **Żyrowanie, a**, blm., czynność cz. × **Żyrować**.

Żyrowy przym. od **Żyro**: Rachunek Ż.

× **Żysiek, ska**, lm. **skowie**, × **Żyś** piesz. *Żydek*: Mój żysiu, mój ojeze, mój dobrodzieju, pieniędzy mi trzeba! L. Tak chytry, że i żysia oszuka. Klon. Przyjdzie nakoniec dłużnikowi zjechać, Ż. do Jeruzalem, Polak na Niż. Klon. (każdy szuka zysku po swojemu. L.).

[**Żyszka, i**, lm. **i**] p. **Życzka**.

× **Żyś, a**, lm. **owie** p. **Żysiek**,

Żyt, u, blm. l. † Ż. p. **Życie**. 2. [Ż.] p. **Żyto**: Żąć Ż.

Żytawski zool.: Tasiemiec przewiercony a. Ż. (taenia mediocanellata).

[**Żyteczko, a**, lm. **a**] p. **Żyto**.

[**Żyteńko, a**, lm. **a**] p. **Żyto**.

Żytni, Żytny przym. od **Żyto** = a) Chleb Ż. Mąka żytnia. Chleb żytny. Troc. Żytny chleb pospolitym jest u nas ludu pożywieniem. Kluk. Mąka żytna. Troc. Żytna słoma = *żytnianka*. Grunta Żytnie (*=dobre pod żyto*). [Żytnie żniwa] = *sprzęt żyta*. Tam, gdzie Ż. łan ś. ściele. Syrok. Ochwat żytny, p. **Ochwat**. = b) † Ż. *zbożowy*: Żytny a. raczej zbożowy kupiec. L. c) *obfitujący w żyto a. wogóle w zboże, żyzny, urodzajny*: Ochromeny żytne. Otw. (zowiemy tę okolicę żytną dla urodzajów. L.). d) † Ż. *pożywny, posilny, sytny*: Trunek z żyta bywa wdzięczniejszy, żytniejszy, niżeli woda, bo więcej ciału pokarmu daje. Syr. 2. bot.: Czarnucha żytnia. p. **Firletka**, Żytnia trawa. p. **Wydmuchrzyca**.

Żytko, a, lm. **a** l. p. **Żyto**: Kto ma Ż., ma wszytko. Kn. Tu chłopak wesoł, bo prawie ma wszytko, kiedy ma żytko. Klon. Bywaj, gościu, u mnie, kiedy Ż. w gumnie! Chodź. 2. [Ż. Pana Jezusa] *pewna roś*.

[**Żytnianka, i**, lm. **i**] *słoma żytnia*.

[**Żytniárka, i**, lm. **i**] p. **Żytniówka**.

× **Żytnica, y**, lm. **e** l. *skład na żyto, na zboże śpichrz, śpichlerz, gumno, stodoła*. 2. *mysz lubiąca przebywać w brogach, w śpichrzach*. 3. bot., p: **Stokłosa**. Zdr. **Żytniczka**.

Żytniczka, i, lm. **i** l. p. **Żytnica**. 2. [Ż.] *kasza z niedojrzałego żyta*.

Żytniówka, i, lm. **i**, [**Żytniárka**] *wódka z żyta pędzona*: Żytniówce dać za wygraną. Krasz. Żydówka nalewała mu kieliszek żytniówki z arakiem. Gaw.

Żytnisko, a, lm. **a**, **Życisko** *pole po zebranym życie, rżysko, ściernisko po życie*: Żyto siać będę, zaorzę życiska. Kon.

Żytny p. **Żytni**.

Żyto, a, lm. **a** l. † Ż. *płód ziemi, służący do utrzymania życia; zboże wszelkie*: Pszenica jest Ż. każdemu znajome, której ziarno między innym żytem a. zbożem naturze człowieczej jest. najwięcej przyzwoite. Trzyc. Reż jest też Ż. każdomu znajome, od którego rżany chleb zowią. Trzyc. Owies jest też Ż. znajome, jeden jest swojski, drugi polny a. płonny. Trzyc. 2. bot. (secale), daw. Reż, *roś. z rodziny traw*. **Gatunek**. Ż. Ż. egipskie, p. **Egipski**. Ż. pospolite (s. cereale) z odmianami: Ż. jare a, Jarka (s. c. vernum) i zwyczajne a. ozime (s. c. hybernum;) krzewica (s. c. ver

multicaule). Pszenica w Ż. ś. obracać zwykła. Troc. Krowie Ż., p. **Pszeniec**. Kiedy ś. ryba łowi, Ż. ś. nie rodzi. Krasz. Zdr. **Żytko**, [**Żyteczko**].

Żytwin, u, lm. **y** (dais) bot. *roś. z rodziny tymiałkowatych.*

Żyw p. **Żywy.**

[**Żywa-kiść**] p. **Żywokost.**

× **Żywca, y**, lm. **y** p. **Żywiciel.**

Żywcem, [Żywkiem, Żywką] przys. 1. *za życia, za żywa, przy życiu, żywego:* Ż. spalony złoczyńca. Troc. Zabić a. Ż. go pojmać kazano. Troc. Jednorożca Ż. nikt nie pojma. Birk. Ta niecnota Ż. chce mnie wpędzić do grobu. L. Pogrzebać kogo Ż. 2. przen. *tak, jak jest, bez zmiany, dosłownie:* Nie wzdrygam ś. Ż. brać słowo potrzebne z cudzego języka. Czart. A. Słowo Ż. wzięte z łaciny. Pochwyci śmieszne strony i Ż. potym opisze. Jord.

× **Żywczy** *żywiący, który dał życie, rodzicielski:* Nikczemni oszczercę żywczego gniazda (*t. j. ojczyzny*). Wor.

[**Żywczyk, a**, lm. **i**] p. **Żywiec.**

Żywiący 1. im. od **Żywić.** 2. † Ż. *żyjący, żywy, obdarzony życiem.* Pat., Wen., Pusm., Zim. Niech będzie wymazan z księgi żywiących. Krasz.

Żywica, y, lm. **e** chem. *masa bezkształtna, szklista, wypływająca z wielu roślin razem z terpenami, utworzona z mieszaniny kwasów żywicznych, złożonych, spokrewnionych z cialami aromatycznemi związków:* Ż. damarowa, aloesowa. Ż. sosnowa, terebintowa. Troc. Żywicą napuszczony. Troc. Ż. elemi wypływa za nacięciem drzewa amerykańskiego *amyris elemifera.* Ż. gwajak otrzymuje ś. z drzewa *guaiacum officinale*, rosnącego w Indjach Wschodnich. Ż. jalapa pochodzi z korzeni rośliny *convolvulus ialappa.* Ż. kopaiwa otrzymuje ś. z rośliny *copaifera officinalis.* Ż. kopal wypływa z drzewa *rhus copalinum* w Ameryce Północnej. Ż. mastyx — z rośliny *pistacia lentiscus.* Ż. sandaraka — z drzewa *thula articulata.* Fon. Ż. smokowijowa, p. apt. **Krew.** Ż. ziemna, p. **Bitum.** Łab. Ż. piwowarska, pech — do wylewania beczek od środka. Żywicą napuszczam, smolę. Kn. Ż. wonna. Ż. skrzypcowa = *kalafonja.* Nabierzcie żywicy do rany jego, owa ś. uleczy. Bud. (nabierzcie olejku balsamowego dla boleści jego. B. G.). Izaż niema żywice w Galaad abo tam żadnego lekarza niema? czemuż tedy córka moja nie może przyjść do zdrowia? B. B. (balsamu abo dryjakwi. Wuj.; izali niema balsamu w Galaad? B. G.). Zdr. **Żywiczka.**

Żywiciel, a, lm. **e**, × **Żywca** 1. *ten, co kogo żywi, karmiciel:* Ż. ubogich, zwierząt. L. 2. zool. *organizm, na którym lub w którym żyje pasorzyt:* Ż. pośredni. Pasorzyty te siedzą na korzeniach swoich żywicieli. Rost. Twierdził, że wnętrzniaki powstają w żywicielach drogą zarażenia ś. tychże, t. j. przez spożycie jaj lub zarodków. Nus.

Żywicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Żywiciel:** Ziemia jest wszystkich nas żywicielką. Haur. Litwa jest, okrom Polski, żywicielką wielkości ludzi. Stryjk.

Żywicielski przym. od **Żywiciel.**

Żywicotok, u, lm. **i** leśn. *choroba drzew iglastych.*

Żywicować, uje, ował drzewo = *poddawać je pewnej operacji w celu otrzymania z niego żywicy, eksploatować drzewo dla produkcji żywicy.*

Żywicowanie, a, blm., czynność cz. **Żywicować:** Założono towarzystwo żywicowania drzew iglastych. Zaprowadzić Ż. drzew. Ż. sosny, jako nowy dochód uboczny z lasów.

Żywicowato przys. od **Żywicowaty**, *żywiczasto.* L.

Żywicowaty, Żywiczasty *podobny do żywicy:* Płyn Ż. Szparami temi żywicowata ciekłość wylewa ś. Perz.

Żywiczasto przys. od **Żywiczasty.** L.

Żywiczasty 1. p. **Żywicowaty.** 2. p. **Żywiczny.**

Żywiczeń, cznia, lm. **cznie** 1. bot. = **Gałkodrzew.** 2. min. *minerał z gromady sylikoidów, z rodziny amfibolu, z grupy granatu*, kolofonit (kolophonium).

Żywiczka, i, lm. **i** 1. p. **Żywica.** L. 2. bot., p. **Czyściec.**

Żywiczlin, u, lm. **y** bot., p. **Cyprzyk.**

Żywiczno-balsamiczny *tyczący ś. żywicy i balsamu:* Powietrze żywiczno-balsamiczne. Tat.

Żywiczny 1. przym. od **Żywica:** Zapach Ż. Kwas Ż. Mydła żywiczne = *związki kwasów żywicznych z alkaljami.* Woda żywiczna = woda smołowa, pogazowa, *woda smołowcowa.* Guma żywiczna = *ususzony sok mleczny, uformowany w roślinach.* Sniad. J. 2. a. **Żywiczasty** *pełny żywicy, nasycony żywicą, smolny:* Drzewo żywiczne, śpilkowe. 3. fiz. × Elektryczność żywiczna = *elektryczność ujemna.* 4. gór.: Asfalt Ż. = *kopal.* Łab. Jaspis Ż. Lab

Żywić, i, ił 1. † Ż. *robić żywym, ożywiać, wskrzeszać, przywoływać do życia, wracać życie:* Ż., vivificare. B. Sz. Ludzi to cnota, by mordować żywe, a zmarłe Ż. Sł. wil. 2. *dawać życie, karmić, hodować:* Bocian, gdy ś. zstarzeje, zaraz dziecię jego, wziąwszy ojca do gniazda, żywi, jak onego on żywił w młodych leciech, zagrzewa piersiami i t. d. Papr. Rodzice niechaj a. sami dzieci żywią, a. im mamki rządne, stateczne, niegłupie chowają. Glicz. Żywi mię i dzieci moje. Troc. Szabelni szermierze, których obywawatel przy sobie żywił. Kźm. (= *utrzymywał, trzymał, chował*). Ogień na ołtarzu zawsze będzie gorzał, który będzie żywił kapłan, podkładając drew na każdy dzień z zaranku. Leop. (= *podsycał, podtrzymywał;* będzie zapalał. B. G.). Harda myśl uporem żywi. Lubom. Przen.: Ż. nadzieję, urazę, niechęć, gniew ku komu, dla kogo i t. p. (= *mieć, chować w sercu, nosić ś. z czym*). Żywi przyjacielskie uczucia dla panny Idalji. Wilcz. Ostatnie lata życia nie sprzyjały spełnieniu zamiaru przez trzydzieści lat żywionego. Jeśli mam dla kogo choć trochę przyjaźni, życzliwości, tom gotowa wszystko poświęcić... aby — Ż. to uczucie. Krasz. Nigdy dotąd nie zdawał sobie dokładnie sprawy z uczucia, jakie żywił dla Belci. Bał. Pozyskanie kozactwa dla zamiarów żywionych przez króla. Jeż. Żywię dla pann życzliwość i przyjaźń. Jord. 3. † Ż. kogo, [Ż. kogo] = *zostawić przy życiu, darować mu życie, nie zabijać go, pozwolić mu żyć:* B. Sz., Sekl., Km. Żywić kogo, przy życiu zostawiać, nie odejmować mu życia. L. Żywię kogo, przy żywocie zachowuję, nie zabijam. Kn. Nieprzyjaciele gwałtownie wytchnąć im nie dali, lecz spólnie: bij, zabij, a nie żyw, wołali. Stryjk. Konny, kogo z nieprzyjaciół dogonił, nie żywił. Warg. Pompejusz miasto mamertyńskie tak srodze był obległ, iż mu ś. już żadnym obyczajem obronić nie mogło, i obiecował to mocno tam żadnego nie Ż. Rej. Wszystkich na miecz puszczono i jednego na wyspie nawet nie żywiono. P. Koch. Nie żywili żadnego, którego tylko do rąk dostali. Troc. Mieszkańców żywiono, ale osady przy życiu nie zachowano. Troc.

Prześladowcy moi usiłowali uwięzić mię i uwięzionego w cudze państwo uprowadzić a. jakimkolwiek sposobem nie Ż. Rol. [Rusznica Ż. nie będzie]. **4.** †Żywie, żywią, żywiąc = *żyje, żyją, żyjąc.* Glos., Sekl., Pow. o pap. Urb., Grabow., Ocz., Schot., Glicz., Biel. M., Rej. Żywi, żyje jeszcze. Troc. **5.** myśl., p. myśl. **Świeżyć.** Goł., Sł. wil. Jeżeli flinta zaczęła Ż. zwierza, t. j. jeżeli raniła, nie obalając na miejscu... **Ż. ś. i.** *żywić siebie, karmić ś.*: Ż. ś. czym = *żyć czym:* Każde ciało organiczne żywi ś., obce ciała w swoję istotę zamieniając. L. Ż. ś. przy kim *(=korzystać z cudzych zasobów utrzymania, jeść czyj chleb. Ż. ś.* chlebem i nabiałem. Troc. Pustelnik ten żywił ś. korzonkami. Serce, które ś. tym żywiło, nie miało innej odelgi. Troc. *(=tym żyło, tym ś. krzepiło, oddychało).* Przen. *posiłkować ś., pomagać sobie, korzystać:* Wirgiljusz, opisując wojnę Trojańską i Eneasza, żywił ś. z Homera. Klecz. **2.** czym = *utrzymywać ś. z czego, zarabiać na chleb, trudnić ś. czym, żyć z czego:* Koło wód nie jeden ś. żywi wożeniem abo przewożeniem ludzi. Łęcz. Turcy boją ś., żeby drukarnie nie odjęły sposobu życia niezliczonej liczbie ludzi, którzy ś. tylko piórem żywią. Żywi ś. tylko przepisowaniem, ręczną robotą. Troc.

[**Żywie**] p. **Żywo.**

Żywiec, wca, lm. **woe i.** × Ż. *płód ożywiony, żyjątko, żywię, żywina, żywocina:* Krówka z zemsty poleciała do tego gniazda orlego, a nie zastawszy żywca, jaje orle zrzuca na dół. Jak. W. *(=pisklęcia).* **2.** p. **Żwawiec:** Ż. dziewczyna. **3.** † Ż. p. **Żywopłot:** Żywce i progi wzajemnie złączone wniwecz obracam, byście nie szkodziły. Lubom. **4.** [Ż.] p. **Dzikowina. 5.** a. **Ząbek, Babie zęby** bot. (dentaria) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunek: Ż. cebulkowy a. Babie zęby (d. bulbifera). **6.** ryb. *żywa ryba, zasadzona na haczyk wędki jako przynęta:* Na żelazko u wędy kładzie ś. Ż. dla znęcania szczupaka. L. Łowić na żywca. Zdr. [**Żywczyk**].

Żywielitwa, y, lm. **y** bot. p. **Udora.**

Żywienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Żywić:** Zasilenie czyli Ż. *(nutritio).* Woy. **2.** [Ż.] *pożywienie, życie, pokarm, strawa.*

Żywienie się, a ś., blm., czynność cz. **Żywić ś.:** Aby zwierzę przy życiu utrzymać ś. mogło, potrzeba, ażeby sok pożywny przerabiał ś. w cząstki jego ciała, i to nazywamy żywieniem ś. Czem. *(=odżywianiem ś.).*

†**Żywię, ęcia,** lm. **ęta** p. **Żyjątko.**

Żywignat, u, lm. **y** bot. p. **Żywokost.**

[**Żywina, y,** lm. **y**] **1.** p. **Żyjątko:** Codzień prawie spotykał w tym kącie żywinę jakąś niespodzianą. Ork. Powodzie coraz częstsze, a to niepeć dla żywiny, jak żyje w wodzie. Prk. Kanyby też człek żywinie jakiej dał ś. ozmnożyć. Ork. **2.** *bydło rogate.* Zdr. [**Żywinka**].

[**Żywiniak, a,** lm. **i**] *bydlę.*

[**Żywinka, i** lm. **i**] p. **Żywina.**

× **Żywiolny** p. **Żywiołowy.**

Żywioł, u, lm. **y,** † **Żywiola 1.** *jeden z pierwiastków wszechrzeczy, wyobrażający zasadnicze własności ciał, element:* Przyjmowano cztery żywioły: ogień, ziemię, wodę i powietrze; do nich dodano następnie jeszcze eter, jako Ż. lotny, niebieski. *Elementum,* Ż., t. j. początek a jakoby źrzódło każdej rzeczy. Mącz. Wszystkie żywioły a. elementa. Wuj. Cztery żywioły zowią ciały rodzajnemi dlatego, że ś. z nich wszystkie rzeczy widzialne rodzą, a są *corpora simplicia.* Otw Element żywiołem Polacy zowią. Birk. Dwa są żywioły ciężkie: ziemia i woda; dwa lekkie: powietrze i nad nim pod niebem osadzony ogień. Otw. Ogień na końcu świata wszystkie z żywiołów zmazy wypali i wszelką od nich szkaradość oddali. Odym. Żywioła. Petr. Ona (miłość) żywioły jednoczy. Górn. Jemu są posłuszne żywioły. Skar. Skoro jeden Ż. uzuchwali ś. i przemagać chce, gotowa niezgoda w ciele, a za nią śmierć. Skar. Nie bójcie ś., aby jeden Ż. miał drugiemu szkodzić. Nuc. Rozhukane w czasie burzy żywioły. Przen.: *każdy z elementów, pierwiastków tworzących zbiorowo ciało polityczne, społeczne, towarzyskie, naukowe i t. p., element:* Faktem jest, że ludność turecka w Bulgarji, ogółem biorąc, trzyma ś. zdala od wszelkich agitacji politycznych, że zatym z tego powodu jest żywiołem, na którym istniejący rząd śmiało oprzeć ś. może. Starsi zgromadzenia cieśli faworyzują Niemców i szkodzą żywiołom miejscowym. Wy, których tylko niestatek żywiołem. Kras. Postanowili sprawę swą wzmocnić żywiołami rewolucyjnemi, włóczęgowskiemi, działającemi przy pomocy doktryn socjalizmu. Ż. miejscowy, napływowy. Żywioły mieszczańskie. W sferach działających i kierujących tą instytucją za mało znajduje ś. młodych, pomysłowych i ruchliwych żywiołów. Bezbożność i nowatorstwo ogarnęło najniebezpieczniejszy Ż. młodzież. Bał. Fundusz na wzmocnienie niemieckiego żywiołu w Poznańskim. Doktryny nowe, na naukach przyrodniczych oparte, zaczęto poczytywać za żywioły rozkładowe. Chm. Kłótnie dwu nieprzyjaznych żywiołów przycichły, umysły uspokoiły ś., jedna i druga strona walcząca zaczęły cokolwiek oględniej ś. wyrażać. Chm. Sprowadzone do Poznania pułki nadreńskie tchną taką nienawiścią dla miejscowego żywiołu, że... Napływ żywiołu niemieckiego, oprócz krzywdy, którą wyrządza interesom ekonomicznym rdzennej ludności szkodzi w wysokim stopniu religijno-moralnym jej interesom. Zamiast żeby istniejące już pułki rozdymały ś. i w sobie nowy Ż. umieszczały, o ile tego możność dozwalała, nowe pułki zawiązywały ś. oddzielnie. Fred. A. W zbywaniu fałszywych pieniędzy brała udział zbita falanga żywiołu żydowskiego. Opuszczają plac boju, gdzie wkrótce żywioły stoczą walkę. Mick. Ja tu żyję niemile wśród żywiołów obcych, i jedni mnie nienawidzą, drudzy krzywo na mnie patrzą. Mick. A widzą obce przed sobą żywioły. Mick. Złodzieje nie lubili go, jako Ż. obcy. Bał. **2.** *środowisko, sfera, atmosfera, w której człowiek upodobał sobie, w której chętnie przebywa, otoczenie, warunki stosowne:* Natura sama jakoś nam wlepiła wrodzoną miłość i tak przysłodziła te, w których ś. kto urodził, żywioły. Lubom. One (poezje, utwory literackie) są moim żywiołem. Fred. A. Przywlokło ś. jeszcze coś podróżnych: Żydek z kramikiem, sitarz i kilku wieśniaków z okolicy na piwo... karczma ożywiła ś. zaraz, a pani Balcerowa w swoim żywiole rozprawiała i gospodarzyła, nie przysiadając na chwilę. Krasz. *(= w siódmym niebie).* Wśród tych wirów i prądów minister nałogowo obracał ś. najswobodniej, czując ś. w swoim żywiole. Krasz. Był teraz w swoim żywiole, lepiej nawet wyglądał. Krasz. Aby sztuka kwitła i czuła ś. w swoim żywiole, w przyjaznej atmosferze, potrzebuje ona świata dyletantów, znawców prawdziwych, to znowu naiwnie lub namiętnie zapalonych i zapalających ś. Kżn. Miłość była jej żywiołem, to też doprowadziła ją do artyz-

mu. Bał. 3. †Ż., [Ż.] *żywność, życie, strawa, wikt, prowjant, pożywienie, pokarm.* Rej, Górs.J., Kwiat. Łupiezcy są, którzy, gdy źle zrodzi, zboża, także inne żywioły kryją, aby drożej przedali. Karnk. Do wyrzuconego między skały dziecięcia pasterz gdy przyszedł, znalazł tam psicę, a ona daje mu swój Ż., jako własnemu szczenięciu. Falib. Żywioły, któremi na świecie ludzie żywią, społem jeden drugiego śmierzy, a ku dobremu wspomaga. L. Żyj, mój synu, żyj z swoją Juljanną społem, niech wam ziemia pomyślnym dogadza żywiołem. L. Przen.: *siła, wzmocnienie, zachęta, podnieta, bodziec:* Od czego drugie zwierzę zdycha, to temu żywiołem. Pot. Oświecenie ludu jest najpewniejszym żywiołem siły narodowej. Wor. Słabnie tam cnota, gdzie jej powinnego nagród nie dają żywiołu. Swad. 4. a. [**Żywioło, Żywioła**] = a) *żyjątko, żywina, żywocina, zwierzę, istota żywa, stworzenie.* L. [Ż., każde stworzenie żyjące]. Ciebie chwali Ż. wszelki. Karp. Jednak zaklęta dusza całe drzewo żywi, choć każdy listek zda ś. oddzielnym żywiołem. Mick. b) [**Żywiół**] *inwentarz wogóle; bydlę pojedyńcze:* Siano nie dopisało, nie będę miał czym żywiołu przekarmić. Wal. Każdy Ż. wymaga troskliwego doglądania. Wal. 5. chem. *pierwiastek, ciało niezłożone, proste* (elementum). 6. kośc.: *materja, substancja materjalna:* Sakrament składa ś. z dwuch rzeczy: jedna jest materja, a zowią ją żywiołem, druga jest formą, abo kształt. Karnk. Woda, Ż. chrztu, kryzmo—bierzmowania, olej—pomazania. Karnk. Zdr. **Żywiołek.**

[**Żywioła, y,** lm. y] p. **Żywioł.**

[**Żywiołak, a,** lm. i] *? nieboszczyk ożywiony, upiór:* Straszne legendy o żywiołakach. Mic.

Żywiołek, łku, lm. łki p. **Żywioł:** Nad jej wody trupie wzbił ś. jakiś płaz w skorupie... goniąc za żywiołkami drobniejszego płazu. Mick.

[**Żywiołka, i,** lm. i] forma ż. od **Żywiołek,** *bydlę:* No, cóż, kupujecie krowę, czy tak cały swój wiek będziecie bez żywiołki? Ost. Wolałby mieć parę wieprzów, alc wie, że żonka krowy pragnie: widział nieraz, jak czerwieniła ś. z zazdrości, spoglądając na żywiołkę sąsiadek. Ost.

[**Żywioło, a,** lm. a] p. **Żywioł.**

×**Żywiołokrąg, ęgu,** lm. ęgi *atmosfera:* Po niezmiernym żywiołokręgu całego świata. Stasz.

Żywiołowo przys. od **Żywiołowy.**

Żywiołowość, i, blm., rz. od **Żywiołowy:** Rozwój gminny idzie silny żywiołowością rynku i anarchją woli ludzkiej.

Żywiołowy, × **Żywiolny** przym. od **Żywioł,** *elementarny:* Duchy żywiołowe wody, undyny, ondyny. Ziół mocy zjawiają ś. przez uczynki swe; powód swój biorące z ognia żywiołowego mają moc zażywiającą, wyparzającą. Spicz. Przy niektórych rzeczach z ziemi wyrosłych ogień żywiolny panuje. Spicz. Ziele sierpik złożenia jest żywiolnego gorącego i suchego w którym stopniu. Sien. Nietylko wojenne i polityczne, lecz żywiołowe klęski dotykały w tym ośmioleciu Warszawę. Gom. Przen.: *jakby przez żywioł spowodowany, nawalny, masowy:* Ż. ruch emigracyjny.

[**Żywiół, ołu,** lm. oły] p. Żywioł.

Żywistek, tka, lm. tki bot., p. **Żywistka.**

Żywistka, i, lm. i, **Żywistek, Twardziczka** bot. (escallonia) *roś. z rodziny skalnicowatych, plemienia żywistkowych.*

Żywistkowe, Twardziczkowe rośliny bot. (escallonieae) *jedno z plemion rodziny skalnicowatych.*

Żywitwa, y, lm. y bot. (cleonia) *roś. z rodziny wargowych.*

Żywiuchno przys. od **Żywiuchny; Żywuchno, Żywiutko, Żywiuteńko,** [**Żywunio**].

Żywiuchny, Żywuchny, Żywiutki, Żywiusieńki, Żywiuteńki, [**Żywuni**] *zupełnie żywy, zewszystkim żywy:* Za rączkę umarłego wziąwszy, żywiuchnego syna pobożnej matce oddał. Birk.

Żywiusieńki p. **Żywiuchny.**

[**Żywiuszczy**] *pełny życia, trudny do zabicia.*

Żywiuteńki p. **Żywiuchny.**

Żywiuteńko przys. od **Żywiuteńki.**

Żywiutki p. **Żywiuchny.**

Żywiutko przys. od **Żywiutki.**

Żywizna, y, lm. y l. × Ż. p. **Żyjątko. 2.** × Ż. *zapas żywności, prowjant.* **3.** [Ż.] *zwierzę domowe: koń, bydlę lub owca.* **4.** [Z.] zb. *bydło, rogacizna, nierogacizna, drób chowany i żywiony po gospodarstwach, inwentarz.*

[**Żywką**] p. **Żywcem.**

[**Żywkiem**] p. **Żywcem.**

Żywłoga, i, lm. i zool. (physalia) *zwierzę jamochłonne.*

[**Żywniący**] *ożywiający, ożywczy:* Trawa żywniąca.

Żywnie, [**Rywnie**], **Żywno** przys. l. *zgoła, jak tylko, literalnie, absolutnie:* Tak go do swej woli skręci, jak Ż. zechce. L. Tym obyczajem, ku czemu Ż. chcemy, przyjdziemy. Bud. (=*ku czemukolwiek, ku czemu tylko*). Są drudzy, co Ż. chcesz, wycierpią, aby jeno przyszli k temu, za co ś. wolą swą wzięli. Krasz. Niewolnik ma tę w sobie wrodzoną opinją, iż panu jego wolno z nim czynić, co pan jego Ż. chce. Orzech. Ten człek zda ś., że czyni, co jeno chce Ż. Jabł. Miasto żon wolno jest im, okrom wszego karania, jako chcą i które żywno chcą, psoty płodzić. Sekl. Żądliwość jakoby poimanego, gdzie Ż. chce, wiedzie człowieka. Kosz. Póki jeszcze całe doma rzeczy, zatrzyj w imię Pańskie, gdzie jeno Ż. chcesz, z Turkiem, byle nie doma w Polszcze. Jan. Bóg gdy Ż. każe krzemieniowi, ten wód wielkością linie, równie strumieniowi. K. G. (= *skoro tylko, niech tylko*). Wszakże jedna tam panuje okrutna, co nikogo Ż. nie przyjmuje. Jabł. (= *bezwarunkowo*). Zapuszczały się ty wyrodki na wszyćkie jak jeno Ż. strony (=*jak tylko chciały*). 2. † Ż. *serdecznie, szczerze; żywo, dziwnie, bnrdzo, arcy, wielce, mocno:* Ż. mi ś. ta książka spodobała. Troc. Ż., dziwnie, bardzo. Dudz. 3. [Ż.] *rzewnie, serdecznie, szczerze:* Ż. płakała.

Żywno p. **Żywnie.**

× **Żywnostka, i,** blm., p. **Żywność:** Gdy niemocen leży, ledwie jaka babka zmiłuje ś. nad nim, iż żebrze nań a. mu wzdy donosi onej żywnostki jego. Rej. Mając żywnostkę jaką taką, a czym nagość okryć, na tym przestawajmy. Wuj. Ubożuchna wdówka dwa pieniążki, wszystką żywnostkę swoję, wrzuciła do skarbu kościelnego. Wuj.

Żywnościowy przym. od **Żywność:** Artykuły żywnościowe. Zapasy żywnościowe.

Żywność, i, blm. l. † Ż. *pożywność.* And. z Kobyl. 2. † Ż. *odżywianie:* Ż. a naprawa ciała. Sien. 3. † Ż. *zapał, energja, werwa, życie, ogień:* Ż. piśmienna. Troc. Ż., ochota. Schot. 4. *produkty, z których ś. przygotowują pokarmy, artykuły spożywcze, prowjant, prowizja, wikt; strawa, jadło, jedzenie, życie, posiłek, pokarm, pożywienie:* Przyżeńcie dobytek wasz, a dam wam zań żywności. Leop. (dam wam zboża. Leop.; dam wam żywności za bydła wasze; i przygnali bydła swe i dał im chleba i przechował je chlebem. B. G.). Bez oręża ginie, kto ś. nie opatruje w Ż. Papr. Za-

pasy żywności. Artykuły żywności. Dowóz żywności. Z Twoich rąk wszelkie zwierzę patrza swej żywności. Kochan. Ż. domowa jest to, co na cały rok nagotowano, także połcie słoniny, szołdry. Sz. (=*zapasy śpiżarniane*). Daj mierną Ż. ciału twojemu. Troc. Po Ż. słać, jako to zowią w picowanie. Tarn. J. (=*po furaż*). Nazajutrz wiele żywności do klasztoru przyszło. Skar. Lud, który był na elekcją w Kruświcy wielki, nie mógł nic należć ku żywności kupić. Paszk. Rybitw wędę zarzucił w rzeczne głębokości, aby sobie dostał ryb nędznik ku żywności. Papr. Rozpuść rzesze, aby, odszedszy do miasteczek, kupili sobie żywności. Wuj. Dawać mu Ż. ludzie musieli. Skar. Ż. zęby mielą. Troc. **5.** † Ż. *wyżywienie, życie, utrzymanie, chleb, kawałek chleba, środki utrzymania:* Siedział żebrak ślepy przy drodze, żebrząc i nabywając żywności swojej. Rej. Robota onych pustelników była wory włosiane robić, nie na Ż. swoję, ale na Ż. ubogim. Skar. Na każdy worek poczciwą Ż. z niego miewa. Zbyl. **6.** † Ż. *sposób do życia, majątek, mienie, chudoba.* L. **7.** [Ż.] *posiadłość.* Zdr. **Żywnostka.**

Żywny l. *żyzny; żywiący, posilny, sytny, krzepiący:* W ten czas, kiedy żywna krzepi ziemię rosa, spoglądam na okryte gwiazdami niebiosa. Cho. Kapusta praży ś., aż ogień wszystkie z niej wyciśnie soki żywne. Mick. Jedneśmy razem żęli pole i jeden nasz był Ż. żłób. Wysp. **2.** † Ż. *ożywiony, żywy, przy życiu zostający:* Nieżywne kraje podziemne. Groch. **3.** *możliwy, jaki tylko jest, jaki można sobie wyobrazić:* W żaden Ż. sposób nie mogłem go przekonać. Żadnym żywym sposobem. **4.** [Ż.] *rzewny; szczery:* Płaczmy, dzieci, płaczmy łzami żywnemi! słyszycie, kochanie nasze zmarło, matuś nam umarła! Dyg. Cześć ci, wodo żywa, czysta, któraś jest w morzu, rzekach, strumieniach, w łzach żywnych, dających ulgę niedoli. Dyg. Mają żywną ochotę przybyć. Sienk.

Żywo l. przys. od Żywy: Ledwie 'iż go Ż. zostawił. Rej. (=*w żywym stanie, żywego, przy życiu, że mu darował życie*). Sześć miesięcy wysiedziawszy w więzieniu, Ż. był spalon na rynku wielkim. Baz. (=*żywcem*). Ty chyżo zmykaj, pókić jeszcze Ż. daje noc chmurna z Wenerą życzliwą. Nar. (=*pókiś żyw, pókiś cały, jeśli ci życie miłe*). Ż. ś. za niego ujął, do niego ś. interesował. Troc. Ej, Ż., wyścigiem. L. (=*ruszaj ś.*) Nuże, Ż., dżgaj śmiało! L. Ż., krzep ś., jeśli możesz, tchem ubiegaj. Pilch. (=*co tchu, co prędzej, czym prędzej, jak najprędzej, duchem, co sił; machaj!*). Sto tysięcy familji wiązało ś. dosyć czujnie i Ż. węzłami herbowo-rodowemi. T. K. Kobietki lubią, żeby ś. do nich Ż. brać. L. (=*energicznie, obcesowo, natarczywie, ostro*). Ż. nieprzyjaciela wsparli. Troc. (=*dzielnie, żwawo*). Ż. mię to obchodzi (=*szczerze, serdecznie, bardzo, wielce*). Ż. tym zainteresowany. Ż. rozprawia, giestykuluje. **2.** jako Ż., jak Ż *jakem żyw, żebym tak był* (a. *zdrów był*), *jak mi Bóg miły, Bogiem ś. świadczę, klnę ś. na duszę* = *a) bynajmniej, właśnie że nie, przenigdy:* Wszakżeś sama żądała tego! — Ja? jako Ż.! waspan to wykonałeś najpierw. Jako Ż., przeciwnie wszystko! Boh. Każdy ma nadzieję co usłyszeć nowego; jako Ż. nic! L. (=*nic zgoła*). Wołałem na drugich, by zostawili resztę majątku dla biednych żon i dziatek: jako Ż. przepili wszystko. Ja to światło rozniecam, rzecze krzesiwo; na to krzemień: jako Ż. Jach. b) *dałbym szyję za to, że..., przysięgam, że...; gadajcie, co chcecie, dalibóg, nic innego tylko....* Jako Ż., to tylko pretekst, ja lepiej wiem. Boh. Tyś go zepsuł, obiesiu, jako Ż.! L. Jak ś. mieszа, truchleje, ach, jako Ż. musi mię kochać! L. (=*doprawdy, widać, widocznie*). I stąpić uczciwie nie możesz, jako Ż., lecz koślawisz kulasy i nosisz ś. krzywo. L. c) *jak pamiętam, jak mogę zapamiętać, jak mogę zasięgnąć pamięcią, odkąd żyję, jak pamiętają:* Jako Ż., jako ś. na świat narodziła, większym żalem serca nie trapiła. P. Koch. Turcy nie bardzo chwalą nabożeństwo przy muzyce, twierdzą, że ich fundator jako Ż. nie używał muzyki. Kłok. W Polsce jako Ż. takiego utrapienia i takiej drogości jeszcze nie było. Falib. (=*nigdy w życiu, jak Polska Polską*). Jako Ż. zawsze tak było. Kn. **3.** co Ż. = a) *co tchu, co prędzej, jak najprędzej, czymprędzej, co sił, w skok, w cwał, w te pędy, na łeb na szyję, na gwałt, duchem:* Jeśli łoskot jaki od ściany o uszy wasze obije ś., co Ż. z domu uciekacie. Pilch. Już wisi nad karkiem, co Ż. do roboty, komu dusza luba. Nar. O północy podjeżdża kareta pod jej okno, wsiadamy razem i umykamy co Ż. L. Biegnę co Ż. L. Leciał co Ż. swoję oświadczyć radość. L. b) *co żyło, co żyje:* Biegło co Ż.: chłopi, chłopięta, niewiasty i baby i nogami po nich deptali, brodę i włosy wyrywali. Birk. Ze wsi, z miasteczek i przedmieścia, co Ż. ś. w bogate bławaty stroiło. Bardz.

[**Żywobycie, a,** lm. **a**] *życie, żywot, życiorys:* Nie opowiadam faktów z mego żywobycia. Mic.

× **Żywocenie, a,** blm., czynność cz. **Żywocić:** Do żywocenia zwierzyny dzikiej po lasach potrzebne są warunki sprzyjające, mianowicie: obfitość żeru, spokój i ochrona.

Żywociarz, a, lm. **e, Życiopis, Żywotopisarz** *autor żywotu czyjego, autor żywotów, biograf.* Chm. Różnice te stawiałyby mi niejakie trudności, gdyby z żywociarza do kroniki miały być wciskane. Lel.

× **Żywocić, i, ił** *pędzić żywot, żyć:* Żywocił w przymierzu z cnotą. Pol. Poczwarki ich pasorzytne żywocą w poczwarkach i innych owadów.

† **Żywocina, y,** lm. **y** p. **Żyjątko.**

† **Żywojadacz, a,** lm. **e** *pożeracz tego, co żyje.* Sł. wil.

Żywokost, u, lm. **y.** [**Żywykost, Żywa kość, Żywa kiść, Hawiaź**], **Żywignat** (symphytum) *roś. z rodziny ogórecznikowatych.* Gatunek: Ż. lekarski, dawniej Kosztywałem zwany. [Ż. ziele, lekarstwo na złamanie kości]. **2.** przen., rub. *ziółko fikcyjne, mające dodawać życia, werwy, usilności, staranności, pilności, ochoty, wytrwałości przy pracy fizycznej:* Wszystko ś. da zrobić, tylko trzeba dodać trochę żywokostu.

Żywolist, u, lm. **y** bot. (dionaea) *roś. z rodziny rosiczkowatych.* Gatunek: Ż. muchołówka (muscipula).

Żywomyślnie przys. od **Żywomyślny.** L.

Żywomyślny *żywej, ruchliwej myśli, bystrego umysłu:* Żywomyślne polubią dzieweczki, gdy im ś. wyrażają łechliwe żarteczki. Nagł.

Żywopłon, u, lm. **y, Żywoziele, Żywoziół, Żywozioło** bot. (eschynomene) *roś*

Żywopłot, u, lm. **y,** † **Żywiec, Żywy płot** *płot samorodny, utworzony z zasadzonych rzędem krzewów, zwykle kolczastych, lub takichże drzew przycinanych:* Z prawej strony na piaskach, otoczony żywopłotem i wiankiem drzew, wiejski cmentarzyk. Gaw. Z tego punktu zakreślone było koło, obsadzone na obwodowej linji swojej żywopłotem równo przystrzyżonych gęstych krzewów. Jeż.

Żyworodek, dka, lm. dki p. **Żyworodka.**

Żyworodka, i, lm. i l. a. **Żyworodek** geol. (paludina) *bagniak, nalęgota, mięczak brzuchopełzy skrętowy, skamieniały, natrafiany w kredzie, oraz w utworach trzeciorzędowych.* Lab 2. zool., p. **Nalęgota.**

Żyworodność, i, blm., rz. od **Żyworodny**: Podania o żyworodności węgorzy powstały bez wątpienia z obserwacji niedokładnych lub nieumiejętnych. Wał.

Żyworodny l. a. **Żyworodzący** *rodzący płód żywy*: Zwierzęta są żyworodne (vivipara), a. jajorodne (ovipara). Zwierzęta żyworodzące, jako psy, świnie, koty i t. d. Krup. Jest to ptak Ż. Troc. Niektóre ryby są żyworodne. Troc. Jaszczurka żyworodna, p. **Jaszczurka.** 2. Zioła żyworodne (plantae viviparae) = *rozmnażające ś. nie z ziarna, ale z oczka odpadłego.* 3. † Ż. *wrodzony, przyrodzony, naturalny*: Lew znacznie spuszcza z sierdzistości, gdy go umordują, że cierpliwie musi ś. dać przyozdobić, inaczej niekształcony i żyworodną buchający srogością. Pilch.

Żyworodzący p. **Żyworodny.**

× **Żywosrebrzenie**, a, blm., czynność cz. **Żywosrebrzyć.**

× **Żywosrebrzenie się**, a ś., blm., czynność cz **Żywosrebrzyć ś.**

× **Żywosrebrzyć**, y,ył *zamieniać w żywe srebro* × **Ż. ś.** *przemieniać ś. w żywe srebro.* L.

Żywość, i, blm., rz. od **Żywy**; *żwawość, ożywienie, życie, rzeźkość, energja, werwa, ogień, fertyczność*: Ż. młodego wieku. Troc. Człowiek pełny żywości. Troc. Bierze Ż z muzyki. Troc. Ż., żwawość, rzeźkość. Kn. Krew zepsuta i zgęsła do wszelkiej niesposobnym czyni żywości. L.

Żywot, a, lm. y l. *życie czyje w całej swej długości, pasmo dni czyich, wiek czyj, przebieg życia czyjego, pobyt na świecie*: Ż. o Bodze myślący. Glos. Ż. nasz jest w rozmaitych roztvrkach położony. Rej. Wiele lat żywotu twemu. H.J. Ż., życie, pobyt na świecie, zdrowie. Kn. Ż., życie, *idem fere est*, sed życie *magis actum vitae sonat.* Kn. Już idź do ziemi izraelickiej, abowiem już ci pomarli wszyscy, którzy ś. starali o Ż. dziecięcia tego. Żarn. (o pozbawienie Jego życia, o zgładzenie Go, o gardło Jego, o zdrowie. L.). Żywota miłość. L. Ż. nikczemny, krótki, omylny. Rej. Życie ludzkie nie jest żywotem, ale pojazdem do śmierci. Koch. W. Ż. jest żyć dobrze, choć krótko. Kn. Ustały w smętku żywoty moje, a. lata moje w kłopotaniu. Bud. (wywiędła od żałości twarz moja, także i dusza moja i Ż. mój; abowiem zwątlało od boleści zdrowie, zemdlała siła moja, a kości moje wyschły. B. G.). Odszedł na lepszy Ż. (=*umarł*). Ż., życie taki winowajca traci. Troc. O Ż. mu idzie (=*o gardło*). Darować kogo żywotem. Troc. Ż. ludzki bieg do śmierci. Troc. Ż. komedja Troc. Ż. pełen kłopotów. Troc. Kto rozgrzeje piersi tchnieniem żywota. Syrok. Byłby tam może i żywota dośpiewał, gdyby nie jego sługa. Kaczk. (=*życia dokonał*). Pchać taczkę żywota uczciwie. Jord. Co mi ta po żywocie bez Zbyszka. Sienk. Dobrym za żywota gardzimy, a po śmierci pragniemy. Żegl. (=*póki żyje, póki żyw, póki przy życiu*). † Do żywota = *do końca życia, dożywotnio, do śmierci, dozgonnie*: Miał trzysta czerwonych złotych dorocznych na sumie neapolitańskiej wskazanych do żywota. Warg. Olbracht, Płock wziąwszy, o inne dzierżawy tak ś. zgodził z Konradem, aby je do żywota dzierżał. Biel. M. Ta przerzeczona niewiasta ma tego stojącego imienia pożywać do swego żywota. Ort. Już ci, prawi, ma być do żywota. Piotr. Ż. po śmierci, Ż. wieczny, życie wieczne. Tak w tym, jako w przyszłym żywiecie (tak!). Baz. Odszedł na lepszy Ż. z tego świata świętej pamięci książę Krzysztof Zbaraski. Birk. Pismo św. nam wiele dobrego na koniec i Ż wieczny przynosi. Leop. Ż. wieczny nie tylko ś. znaczy żywota wiekuistość, którą też i złośliwi mieć będą, ale i ono wieczne błogosławieństwo. Kucz. Dobry, życzą mu wszyscy żywota wiecznego. Kn. (ir.: *niechby tylko ustąpił ze świata*). Piesz.: *rzecz, istota droga, życie, klejnot, dusza, zdrowie, szczęście, rozkosz*: Ż. to jego, trzy żywoty jego złość wyrządzić. Kn. Ż. to jego. Troc. 2. *sposób życia, powołanie, rzemiosło, profesja; sprawowanie ś. w życiu, zachowanie ś.*: Niektóre zwierzęta tak ś. rodzą, żeby nie w kupie, porożnie Ż. swój wiodły. Górn. (żeby pojedyńczo żyły, samopas chodziły. L.). Ż. zakonny, wiejski żołnierski. Kn Ż. szlachcica na wsi. Ż., sprawy ludzkie. Kn. Ż. hulaszczy, rozpustny. Ż. pełen kłopotów. Troc. Ż bogobojny. 3. u, lm. y, a. **Życiorys**, † **Życiopismo** *opowieść o życiu czyim, historja czyjego życia, biografja*: (Św. Katarzyna) ty jest swoją nauką otwodziła, jako ś. czcie w jej świętym żywocie. Kaz. Swięt. Żywoty sławnych mężów Plutarcha. Troc. Żywoty świętych Piotra Skargi. Ż. świętej Gienowefy. 4. † Ż. *to, co stanowi o życiu, co ożywia jakie jestestwo, żywioł, warunek życia, podstawa bytu*: Od tego, że dusza ożywia ciało, zowie ś. żywotem. Sak. Miasto dusze jest Ż. w ziołach, w drzewach. Troc. 5. † Ż. *zdrowie, kompleksja*: Którzykoli z nich nie mogli chodzić, a byli mdłego żywota. B. Sz. Żywota, zdrowia jest słabego, czerstwego. Troc. 6. *brzuch, brzucho, łono* (venter, abdomen): Prosiła panna świętego męczennika, żeby jej on brzuch zleczył, a on, kładąc ręce na Ż. jej, zleczył ją. Skar. Uskromi to niewieście w żywocie. Biel. M. Gdy ś. koń ściąga, żywotem robi bez żadnego nadęcia. Trzyc (=*bokami robi*). Niezwarzone piwo ludziom Ż. odmie. Haur. (= *wnętrze brzucha, żołądek, trzewa*). Uskarżał ś. raz, iż dziewięć dni chleb, który tylko jadł, w żywocie nosił. Skar. (=*iż go nie strawił*). Kiejstut, szczęśliwie uszedszy z więzienia krzyżackiego, posiliwszy u księżny mazowieckiej pieciem i potrawami przyprawnemi Ż. zemdlony, odprowadzon był do Litwy uczciwie. Stryjk. Jonasz w żywocie ryby był trzy dni. B. B. Konając, uczułem nadzwyczajne bóle, zdawało mi ś., że Ż. mój szarpią padalce i żmije. Wilk. Byle dziewka natarła człeku suszonym jaferem Ż., to kolki od tego przechodzą. Sienk. [Ż., brzuch]. 7. × Ż. *macica, miejsce płodu*: Do wewnętrznych części rodnych należy macica, czyli Ż. Krup. Ż. niewieści, miejsce płodu, macica. Kn. Jeśli niewiasta, zastąpiwszy, nie ma wielkiego obciążenia, znak jest, iż syna w żywocie nosi. Sien Kiedy tę pannę w żywocie nosiła jej rodzicielka, tak często mówiła. Auszp. Brzemię żywota jej widząc, domyślać ś. mógł czego złego. Skar. Błogosławion owoc żywota Twojego, Jezus. Kiedyś u matki w żywocie a. w dziecińcu leżał, a przez pępek żyła nie szła, co wątrobie pokarm dawała? Ocz. Ż. niewieści mógł nosić światłość. HJ. Brzemienna w żywocie płód nosi. Troc. Zdr. **Żywotek.**

[**Żywoteczek**, czka, m. czki] *gorset.*

Żywotek, tka, a. tku, lm. **tki** l. p. **Żywot:** Przyłóż plastr na Ż. dziecinny. Sien. 2. [Z.] *stanik u sukni, kaftanik.*

Żywotlin, u, lm. **y** bot. (pitcairnia) *roś. z rodziny zapylcowatych.*

Żywotliwość, i, blm., rz. od **Żywotliwy,** *żywotność.*

Żywotliwy (vitalis) p. **Żywotny.**

× **Żywotni** p. **Żywotny.**

× **Żywotnictwo, a,** blm., p. **Fizjologja.**

× **Żywotniczy** lek. *fizjologiczny.*

Żywotnie przys. od **Żywotny.** Troc.

Żywotnik, a lm. **i** l. × Ż. *istota obdarzona życiem.* 2. × Ż. *kożuch krótki.* Troc. 3. **a. Życiodrzew, Drzewo życia, Tuja, Iwa cudzoziemska** (thuja) *roś. z rodziny szyszkowych.* **Gatunek:** Ż. zachodni a. Drzewo życia amerykańskie, niek. Cyprys.

Żywotność, i, blm., rz. od **Żywotny,** *władza żywotna, ożywiająca i odradzająca, pełnia siły życia, niepożytość:* Ż. (vitalitas, facultas vivendi) zdolność do życia; władza żywotna, ożywiająca, żywość. Miasto (Warszawa), okazujące po wierzchu sztuczną energję, w rzeczywistości było biedne, osowiałe i coraz bardziej Ż. swą traciło. Gom. Wszystkie prawie części rośliny obdarzone są tak wielką żywotnością, że nawet odcięte od niej w odpowiednich warunkach szybko stają ś. oddzielnemi organizmami. Jank. Porządek demokratyczny, dopuszczając i powołując do wykształcenia masy ludu, zapewnia każdej narodowości Ż niespożytą. Chm. Trzeba o sobie znak życia dawać, trzeba żywotności swej świadectwa na forum europejskiego świata przynosić, aby z liczby żyjących wykreślonym nie zostać.

Żywotny, × **Żywotni, Życiowy, Żywotliwy** l. przym. od **Żywot:** Tam przykazał Jehowa błogosławieństwo żywotne na wieki. Bud. O, jakoż tedy to żywotne a prawdziwe Pismo św. jest, które nam z sobą tak wiele dobrego, nakoniec żywot wieczny przynosi. Leop. *(= aktualne).* 2. *ożywiający, ożywczy, życiodajny, stanowiący o życiu, odradzający* (vitalis): Władza żywotnia, od której ustawiczny puls przychodzi, ma stolec *(= siedlisko, stolicę)* w sercu. Petr. Naród żydowski jędze k temu pobudzały, żeby, jeśli co jeszcze w Panu siły żywotnej było i całe nie skonał, nad Nim ostatek tyrańskiwa wykonał. Odym. Dokąd żywotne ciepło ożywiało Jego cne ciało. Groch. Duchy żywotne. Petr. (p. Duch pod 17). Duchy żywotne, mając zatamowany bieg przyrodzony, moc ową, którą działają i czułemi nas czynią, utraciły. Pilch. Ziemia, żywotniemi słońca groty przenikniona, dobywa dziwnych skarbów z upornego łona. Nar. Język powszedni narodu jest jak krew żył żywotnich ciemniejsza. Lib. 3. † Ż. *konieczny do życia, stanowiący żywność, pożywny, posilny, sytny:* Niechaj kołace do nieba, żywotnego prosząc chleba. Groch. Pan nam Ż. chleb dawał, w którym sam siebie rozdawał. Groch. *(= chleb żywota wiecznego).* 4. *żyjący, żywy:* Wymaż je z ksiąg żywotnych. Kochan. *(= z liczby tych, co żyją).* 5. *przedstawiający interes pierwszorzędnej wagi, budzący ruch, życie, aktualny, palący:* Zamiłowanie do czytania wzrosło ogromnie... dyskutowano, rozprawiano, kłócono ś. o pojęcia i poglądy, jako o rzeczy najżywotniejsze. Chm. Nie szło tu już o samo wyższe wykształcenie, ale o coś ważniejszego i żywotniejszego, bo o życie samo. Chm. W artykułach wstępnych poruszyła („Niwa") kilka pytań nader żywotnych. Chm. Kwestja żywotna. Człowiek z żywotnego stanu do odrętwienia przechodzi. Pot. L. *(= czynnego, ożywionego, ruchliwego).* 6. *zdolny do życia* (vitalis): Płód Ż. 7. † Ż. *brzuszny, orzuchaty, maciczny:* Ból Ż. L. Nadęcie żywotne. L. Wsiadał na twój koń Ż. Biel. M. Koń Ż. znaczy nie własny, lecz raczej spasły, tęgi, jak w czeskim. Brk. 8. † Ż. *mieszkalny, w którym żyć można:* Z pięciu krain ta, co wre gorącem zbytecznym, w pośród, toż po stronach żywotnie dwa usadził kraje. Kniaź. 9. fizj.: Ciepło żywotne, p. l. Ciepło. 9. gram.: Rzeczowniki żywotne = *ludzkie a. zwierzęce.*

× **Żywotodajny** p. **Życiodajny.**

× **Żywotodatny** p. **Życiodajny.**

Żywotopisarski przym. od **Żywotopisarz.**

Żywotopisarstwo, a, blm., × **Życiopistwo** l. *pisanie żywotów, zawód biografa:* Najdoskonalsze wzory żywotopisarstwa czerpać można w żywotach. Czart. A. 2. *dział literacki, obejmujący żywoty.*

Żywotopisarz, a, lm. **e** p. **Życiopis.**

× **Żywotosprawny** p. **Życiodajny:** Żywotosprawna gwiazda. (Troc) = *sprawiająca życie, narodzenie człowieka, jak mniemali astrologowie.*

Żywotowy przym. od **Żywot:** Ż., do żywota należący. Troc.

× **Żywotoznawstwo, a,** blm, p. **Fizjologja.**

× **Żywotworny** p. **Życiodajny.** L.

× **Żywotworzący** p. **Życiodajny.**

† **Żywowidacz, a,** lm. **e** *nawrócíciel, redux.* Tuch. (?).

Żywoziele, a, lm. **ola** p. **Żywopłon.**

Żywozioło, a, lm. **a** p. **Żywopłon** Zdawało ś., że te żywozioła wciąż syczą i wciąż drżą w bezsilnym gniewie. Żer.

Żywoziół, ołu, lm. **oły** bot. p. **Żywopłon.**

[**Żywunio**] p. **Żywuchno.**

[**Żywuszczy**] l. a. [**Żywiuszczy**] *uporczywie żywotny, trudny do zabicia:* Kot jest żywuszcze zwierzę. 2. *żywiący, żywy, ożywiający:* Woda żywuszcza.

Żywy i (jako orzeczenie) **Żyw** l. *żyjący, życie mający, przy życiu zostający, nie martwy:* Łacno lwu nieżywemu włosy skubać z brody. Pot. Pies Ż. lepszy jest, niż lew zdechły. B. B. O dwa dni proszę, a ja dnia trzeciego przedawcę swej wsi (Piotrowina) stawię wam j żywego. Groch. Obieszono złodzieja, kat nieumie ętny źle go zadziergnął, że żyw został. Trzt. Czy to. żywa osoba, czy figura z wosku? *(= prawdziwa, naturalna; naprawdę).* Żywem ci sobie, mam rozum doma, nie pożyczam u sąsiada. Kn. Wolał za inne umrzeć, aniżeli sobie żyw być; i Chrystus dlatego za wszystkie umarł, abyśmy też i my nie sobie żyć ś. uczyli. Skar. Niech co chce będzie, żyw Pan ludu swemu i zna, kto szczerym sercem służy Jemu. Kochan. *(= troskliwy, dbały o lud).* Chorążynębym żywą kanonizował *(= żywcem, za życia).* Handel żywym towarem *(= kobietami dla nierządu).* Istota żywa = *ożywiona, żyjąca, żywotna).* Żywa rzecz, istota żyjąca, żywocina, żywina. L. Inni filozofowie zgoła od wszelkiego żywych rzeczy rodzaju zatrzymują ś.; inni między żywemi rzeczami ryby tylko jedzą. Zigr. Żyw być. Ps. flor., Rej, Ocz. Ba, na taki dziw w mieście co żywo bieżało. Hist w Lan. Ratuj, kto żyw, choćby djabeł sam. Krasz. Żywych ludzi sprawy, a świeżej pamięci rzeczy nie bardzo bezpiecznie bywają na świat wydawane. Stryjk. Ledwie Ż., źle Ż., na pół umarły. L. Na nas patrząc, ledwie byli

żywi. Wad. Podarunkami, obietnicami hetman ducha zatrzymał w źle żywych. Tw. Inwentarz Ż. i martwy. Płot Ż., p. **Żywopłot.** Ż., żyw = *jest żywy, żyje:* Póki kto żywy, nie jest szczęśliwy. Kn. Bez Hanety nie jestem szczęśliwy, bez niej rzecz żadna nie ma podniety, z nią szczęście pewne, dopókim Ż. L. Niewiele ten wygra, co kilkiem lat dłużej żyw na świecie. Pilch. Żyw po wieści o śmierci swej. Kn. Jam jest Józef, żyweż jeszcze mój ociec? Leop. Ludzie wieku onego żywi bywali po kilku set lat. Otw. *(= żyli).* Narzekamy, iż dłużej kruk a. jeleń będzie żyw, niźli człowiek. Rej. Kadłubek puścił biskupstwo, a wstąpił do klasztora i tam żywota dokonał i żyw był pięć lat, a na biskupstwie był dziesięć. Biel. M. Opuścił ojczyznę, rodzice, które jeszcze żywe miał, przyjaciele, dostatki. Skar. Mając żonę żywą, drugą pojął. P. cheł. O, dniu radosny, o, dniu szczęśliwy, niech będzie długo ociec nasz Ż. Nar. *(= niech żyje w jak najdłuższe lata).* Zwierciadło, choć w złoto oprawne, jeżeli żywej twarzy we śkle nie ukazuje. Petr. *(= takiej, jaka jest żywa, prawdziwej).* Żart.: Śmieje ś., jak Ż. Jako żyw, a, o, jakoiżywo = *jak żyje, odkąd żyje; póki życia:* Dziwowal ś. tym rzeczom, bo ich jako żywi nie widali. Biel. M. *(= nigdy dotąd, w całym swoim życiu).* Będąc bardzo wesoły, pił tak wiele wina, iż jak żyw, więcej go nigdy nie pił. Skar. O, piękna nimfo, zatym rzekł Hilas, jak Ż. jestem, nie byłem nigdy tak szczęśliwy. Węg. Jak żywa na świecie, nigdy na tak rozkosznym nie była bankiecie. L. Polacy żadnego trybutu nie dawali cesarzom, jako żywi. Biel. M. *(= nigdy a nigdy, nigdy w świecie).* Jakem żyw, nie wiem, co wacpanu poradzić. L. *(= jak mię żywego widzisz).* Ż. język = *żyjący, nie martwy, którym jeszcze obecnie mówi jaki naród.* Żywe słowo = *głosem wydane, wypowiedziane, a nie wyrażone pismem.* Czego apostołowie uczyli żywym głosem, a czego niema w Piśmie św., przez podanie ś. zachowuje. Wuj. *(= ustnie).* × Prze Ż. Bóg, × Na Ż. Bóg = *przez Boga żywego, dlaboga, na Boga, na miłość boską, na rany Chrystusa:* Prze Ż. Bóg! *per Deum immortalem.* Kn. Prze Ż. Bóg, co to za śmiałość. Wuj. Poczujcie ś. tedy prze Bóg Ż., jakoście daleko od cnoty przodków ustąpili. Star. Ale prze Bóg Ż. dajże mi pokój. L. Obaczcie ś., na Ż. Bóg was proszę. obaczcie ś. Smotr. Na żywego Boga proszę, zaklinam. Troc. Chora jednej nocy prosi na Ż. Bóg, żeby spowiednika przywołano. Boh. W tej Hostyi jest Bóg Ż., choć zakryty, lecz prawdziwy. Pśń. **2.** czym = *żyjący czym, żywiący ś. czym:* Japończycy mięsa nie jedzą i tylko rybami i jarzynami żywi. Skar. Islandczycy tylko rybami żywi, a zboże gdzie indzie odsyłają. Paszk. Naród ten północny bydłem a rybami żyw. Paszk. Hunni bez chleba surowym mięsem, pod siodłem zagrzanym, żywi. Skar. Minotaurus był żyw. Otw. Ale nie mają te sieroty z czego innego być żywe, tedy wójtowie mają odpuścić, aby tym dzieciom z tego imienia pożywienie dano. Ort. **3.** [Żywa woda] = *ożywiająca:* Orła posłali po żywą martwą wodę przed piekło. Mam w domu krople żywe, to mu zaraz oczy wyrosną. **4.** *zupełnie podobny do żywego, wykopany on, kubek w kubek taki, jakby z niego skórę zdjął:* Twarz na portrecie jakby żywa, głosu tylko brakuje *(= zda ś., że tylko co ma przemówić).* Ż. to obraz ojca swego. Troc. Żywa fotografja, p. **Kinematograf.** Zefir po chorągwiach, po żaglach szepce, okręt rusza jak Ż., lekko go kołysze. Jabł. *(= jak gdyby żył i sam o swojej mocy ś. poruszał).* Ż. obraz = *scena dla widzów z osób żywych ugrupowanych i nieuruchomionych.* Żywa pochodnia = *osoba płonąca.* Ż. obraz, żywemu podobny, *vivum exemplum.* Kn. Tę na zbroi Wulkan sztucznie wyrysował historją, jak żywej każdy ś. dziwował. Jabł. Bryka naładowana posuwała ś. jak żywa góra *(= ruchoma).* Woda żywa = *bieżąca, płynna, nie stojąca.* Żywa woda, żywe źródło, Ż. zdrój. L. Wody żywe, wody płynące, które ś. widomie z miejsca na miejsce przesuwają. Kluk. Woda stojąca jest jakoby bez duszy, gdy ś. bowiem rusza ustawicznie i z miejsca na miejsce płynie, w ten czas jest żywa woda. Syk. Zdrój żywej wody w porach znaczonych wytryskał. Przyb. Wsród podwórza wytryskiwała czystej i żywej wody fontana. Posyła sługi swoje do krynic osobnych, by żywych wód dla ofiar nabrali sposobnych. Otw. Przen.: Pójdź, pragnący, oto źródło wód żywych, wyskakujących do żywota wiecznego. Dambr. Błazen to Ż Troc. *(= istny, prawdziwy, czysty),* **5.** *pełny życia, ognia, ożywiony, prędki, gorący, gwałtowny, namiętny, krewki, popędliwy, ruchliwy, żwawy, fertyczny, energiczny:* Ż. człowiek jest gniewliwym i nieuważnym, lecz na krótki czas. L. Dzieci najżywsze stają ś. potym najrozumniejsze. Kras. Najpilniejsze sprawunki, najżywszego wymagające pośpiechu, zwolna u nich idą. L. Jest to zginąć do razu w prawnictwie być żywym: trzeba flegmy. L. Przywara powszechna, iż początki zawżdy żywe i dzielne; im zaś dłuższa trwałość, tym większe osłabienie. Kras. Oczy żywe. L. *(= bystre, ogniste, nie śpiące).* Temperament Ż. *(= gwałtowny, niespokojny, burzliwy).* Ż. spór. *(= ożywiony, namiętny, zajadły, gorący, zaciekły).* Żywa wymiana słów. *(= żwawa).* Żywe współczucie, zainteresowanie *(= szczere, głębokie, serdeczne, prawdziwe, rzetelne).* Ż. niespokój. Styl Ż., opowiadanie żywe *(= barwne, ożywione, porywające, zajmujące).* Żywa wiara *(= głęboka, szczera, gorąca).* Żywe uczucie, współczucie. **6.** *jaskrawy, gorący, krzyczący, siarczysty, rażący:* Kolor Ż. Ż. rumieniec. (Kalina) żywe korale rzuciła w wodę. Len. W żywych barwach odmalował tę scenę *(= wymownemi słowy).* Przen.: Żywa prawda *(= oczywista, bijąca w oczy, naga, szczera, dokumentna).* Ż. przykład ci własnie na Zabłockim wyjaśnię. Syrok *(= wymowny, przekonywający).* Tylą farb żywych, różnych mak źrenicę mami. Mick. W żywe oczy = *w same oczy mówił.* Dudz. W żywe oczy = *wręcz, wbrew.* W żywe oczy zapiera ś tego, coć mówił. L. Cóż jeszcze mi kłamstwo zadajesz w żywe oczy, poczekajno, języku smoczy. Tremb. W żywe oczy kłamie = oczywiście. Dudz. W żywe oczy skłama, oszuka, ukradnie. Kn. *(= przed nosem).* Żywa potwarz *(= bezczelna).* Żywe kłamstwo *(= bezczelne, wierutne, bezwstydne).* Mężów tych wyłączywszy od gminu prze dowcip w powieści uczciwej, chowacie u ludzi w sławie wiecznie żywej. Star. *(= świeżej, nieprzedawnionej, niegasnącej, niepożytej).* Żywe wspomnienie. **7.** Żywa skała, Ż. kamień = *naturalny, szczery, nagi, rodzimy:* Miasto to jest osobliwie pobudowane, bo domy ma z żywej opoki. Łęcz. Tam miał jaskinią wielki kamień Ż., którą wykował król jeden bogaty. P. Koch. Stał wryty, jak Ż. kamień. Skar. Womitując, zrzucił żywą kapustę *(= surową, niestrawioną, świeżą).* Ogień Ż. = *żarzący ś. w popiele.* Ż. ogień, żywe węgle. L. Głowień tam niema żadnych, tylko

żywe węgle żarzące ś. Troc. Tak jakbyśmy wołów tysiące kładli w ogień Ż.. podobaj sobie z sere naszych ofiary. Wad. (=*palający; w żar*). [W zapamiętałości tak wybuchuje, jak Ż. ogień w kominie]. Żywe węgle, Ż. knot (Troc.) (=*palący ś., płonący*). Żywe mięso = *mięso odarte ze skóry*. W ranie widać żywe mięso. Zabijem koniowi za żywe. Kn. (= *za żywe mięso, trafiwszy przytym na nerw*). O zagwożdżeniu a. zakłóciu do żywego. Comp. Zabicie za żywe, zagwożdżenie, zakłócie pochodzi z niebacznego abo z kwapliwego kowania. Dor. O zagwozdżeniu abo zakłóciu do żywego, gdy ś. koń zagwoździ, wybierać trzeba po ufnalu róg prawie dobrze i otworzyć aż do żywego mięsa. Lk. Zabiciu hufnalem za żywe żyto jest pomocne. Syr. Przen.: Zabijam komu za żywe, do żywego = *dojmuję, doskwieram, dokuczam, dopiekam mu, daję mu ś. we znaki, zalażę, zalewam mu za skórę*. Nie masz komu powierzyć tajemnic zakrytych ani pokazać razów za żywe zabitych. Zim. (= *uraz najboleśniejszych*). Pomierna bojaźń zawściąga animusz; ustawiczna zaś cierpka i do żywego dojmująca upadłych w zuchwałości podnosi i na wszystko ośmiela. Pilch. Nie doszło do żywego, nie czuje on tego. Kn. (= *gruboskórny*). Ubodło mię to do żywego (= *obeszło mię boleśnie, uraziło*). Przen.: Do żywego = a) *żywo szczerze, bardzo*: Zaciekawiony do żywego. Jord. b) *wiernie, dobitnie, dosadnie, trafnie*: Do żywego odmalować. Troc. **8.** Żaden Ż. człowiek, żaden Ż. duch, żadna żywa dusza = *nikt zgoła, nikt a nikt, nikt w świecie, nikt na świecie*: Ż. człowiek tam nie był, t. j. żaden. Kn. Na świecie żaden człowiek Ż. nie wie tej drogi okrom mnie samego. P. Koch. Miej sekret, abyś to nie powiedziała żywemu człeku. Jabł. Nie była z nią na ten czas żadna dusza żywa. P. Koch. Blizko miejsca bitwy, we wsi żywej duszy nie znalazł. Perz. Staraj ś., aby w sali żywego ducha nie było. Na krok jeden z domu wyjść mi nie pozwolili i żywego ducha w dom mój nie puścili. L. I Ż. duch o niczym nie wie. L. Żywa dusza do mnie nie zajrzy (= *pies z kulawą nogą*). Żadnym żywym sposobem, w żaden Ż. sposób, w żaden **żywny** sposób = *możliwy, jakikolwiek, jaki tylko jest na świecie*. Wszystkiemi żywemi sposobami kierują ją na na zbawienną drogę. Oss. (=*wszelkiemi*). Żadną żywą miarą nie zdało mu ś., żeby tam stać miał. Boh. (= *na żaden sposób*). † Co by żyw chciał, jakby żyw był i t. p. = *żywnie, sam, tylko, — kolwiek, — bądź*: Pisał despot wołoski do Łaskiego, obiecując pod przysięgą, jeśli go Bóg wyzwoli, aby, coby jedno żyw jegomość chciał, to jemu dać. Paszk. Niechaj będzie jakiego nie zyw stanu i kondycji. Bz. (= *jakiego chce...*). **9.** apt. [Ż. proszek] = semen lycopodii. **10.** bot.: Żywykost, Żywa kość, Żywa kiść p. **Żywokost**. [Żywe ziele] = *lekarstwo na złamanie kości*. **11.** chem.: Żywe srebro (hydrargyrium. mercurius) *rtęć, Hg*. Żywe srebro, rtęć. Urzęd. Argentum vivum, żywe srebro, rtęć. Mącz. **12.** fiz.: Siła żywa = *działalność, którą wywrzeć może masa poruszana wskutek ruchu swego; połowa iloczynu masy przez kwadrat z prędkości* ($^1/_2$ m v^2), *pojęcie równoznaczne z pojęciem energji cynetycznej, energji ruchu*. **13.** leśn.: Ż. kół, p. **Kół**. **14.** ogr.: Oczko żywe, p. ogr. **Oczko**. **15.** woj.: Sposób znalezienia żywa i zagaszenia każdego rodzaju działa: weź połowicę djametru, i tak wysoko ma być słoma a. drewno przylepione, i tak już znajdziesz żywo, i będziesz miał linję widomą równą z duszą sztuki; takowa sprawa zowie ś: zagasić żywe. L. (?).

[**Żywykost, u**, lm. **y**] p. **Zywokost**.

[**Żyz, a**, lm. **e**] *trefl, żołądź w kartach*.

Żyzel, zła, lm. **zle** tap. *rodzaj tasiemki do mebli, krepina*.

Żyznić, i, ił *użyźniać*: Przez tyle lat i tak hojnie żyzniona ziemia wydawała koleją mężów poświęcających ś. Kaczk.

Żyznie, Żyzno przys. od **Żyzny**.

Żyznienie, a, blm., czynność cz. **Żyznić**.

Żyzno l. p. **Żyznie**, Troc. **2.** † Ż. jest czego = *obficie, dużo, wiele*: Acz kompanów bardzo Ż, niewiele, widam, między niemi znajdziesz takowych, którzyby ś. chutliwie obierali około służby Bożej Glicz. Nie trzeba ś. tak bardzo o nich starać, bo jest ich bardzo Ż., kiedy ci pomrą. Glicz.

× **Żyznorodny** *obficie rodzący, nader urodzajny*: Żyznorodne pole. Dm. Tak ś. wydają żyznorodne niwy, kiedy na nie gwałtownie natrze wiatr burzliwy. Dm.

Żyzność, i, blm., rz. od **Żyzny**: Dojrzałości swej nie dochodzi zbytkująca Ż. Pilch.

Żyzny l. *urodzajny, płodny, plenny, rodzajny*: Gleba, okolica żyzna. Ludzie ustawicznie z jednych miejsc na drugie ś. przenaszali, szukając żyzniejszych krajów. Biel. M. Czernią ś. żyzne role. Tremb. Ziemia ta dosyć w chleb żyzna; żyzniejsza w jagody. Hul. (=*obfitująca, bogata*). Trzoda stamtąd ucieka, bo ją już odtąd żyzniejsza w trawę łąka nęci. Hul. Nie pozwalać zgromadzać zboża, jak w latach bardzo żyznych. L. Nie tylko płodne, ale też i żyzne to są role. Troc. Żyznym czynić. Troc. (=*użyźniać*). Żyzne urodzaje. Stryjk. Polska na żyznym zagonie usiadła, jak u Boga na łonie. Klon. Ledwie nie tak Ż. Egipt, jak który najżyzniejszy kraj. Kn. Rozległe pola i żyzne oblewa Gopło. Kras. Podola żyzne niwy. Niem. Mieszkając na żyznej litewskiej równinie, malujesz tylko jakieś skały i pustynie. Mick. **2.** ?; [Jest tam pacholisko, kieby żyzna sowa. Jabłuszeczko matuleńce dobre było, córuleńce zyzne było].

† **Żyzń, i**, blm. *urodzaj, obfitość*. Ps. flor.

Żyźnica, y, lm. **e** bot. (euphoria) *roś. z rodziny zapinowatych*.

[**Żyża, y**, lm. **e**] **1.** *człowiek opryskliwy; osoba żywego usposobienia*. **2.** *opryskliwość i gwałtowność charakteru*. **3.** dziec. *ogień*.

Żyżka, i, lm. **i** **1.** [Ż.] m. *skąpiec*. **2.** [Ż.] *łydka*. **3.** [Ż.] p. **Życzka**: Tym ś. od dzieci wiejskich odróżniał, że koszulkę nie z **żyżką**, a (= ale) z kołnierzykiem wykładanym nosił. Jeż. **4.** bot: (urtica urens) *pokrzywa żegawka*.

KONIEC TOMU ÓSMEGO I OSTATNIEGO.

504705
La P.D Karłowicz, Jan Aleksander Ludwik August (ed.)
K184sl Słownik języka polskiego.
Vol.8.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED